

VELKÉ KOMENTÁŘE

Občanský zákoník I

Občanský zákoník I

Komentář

§ 1–459

prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc.,

JUDr. Jiří Spáčil, CSc.,

JUDr. Marta Škárová,

JUDr. Milan Hulmák

a kolektiv

1. vydání 2008

C·H·BECK

Vzor citace:

Švestka, J., Spáčil, J., Škárová, M., Hulmák, M. a kol. Občanský zákoník I. § 1–459. Komentář. 1. vydání. Praha : C. H. Beck, 2008, 1236 s.

CIP – KATALOGIZACE V KNIZE – NÁRODNÍ KNIHOVNA ČR

Občanský zákoník : komentář / Jiří Švestka ... [et al.] – 1. vyd. –

Praha : C. H. Beck, 2008. – 2 sv. – (Velké komentáře)

Obsahuje: I. § 1–459 – II. § 460–880

ISBN 978-80-7400-004-1 (váz.)

347 * (437.3)

■ občanské právo – Česko

■ zákony

■ komentáře

347 – Soukromé právo [16]

Komentář napsal autorský kolektiv pod vedením
prof. JUDr. Jiřího Švestky, DrSc., a JUDr. Jiřího Spáčila, CSc.

Vydalo Nakladatelství C. H. Beck v Praze roku 2008

Vydání první

Redaktorky publikace JUDr. Evelina Součková a Mgr. Jaroslava Hromadová

Sazba: Studio OKRIM, Praha

Tisk: Těšínská tiskárna, a. s., Český Těšín

© Nakladatelství C. H. Beck, 2008

ISBN 978-80-7400-004-1

Předmluva k prvnímu vydání

Rychlý a již delší dobu i soustavný rozvoj českého soukromého práva klade v měnících se společenských podmínkách na aplikační praxi stále nové požadavky. K tomu, aby tyto požadavky byly naplněny, aby byl zajištěn kvalitní výkon soudnictví, advokacie i dalších právnických profesí, přispívá významnou měrou i odborná literatura.

Mezi ní zaujímaly a zaujímají již řadu let čestné místo tzv. „šedé“ komentáře Nakladatelství C. H. Beck. Uznání, kterému se až dosud těšily u odborné právníkové veřejnosti a jež je prakticky denně potvrzována tím, že odkazy právě na tyto komentáře se pravidelně objevují v nálezech a usneseních Ústavního soudu, Nejvyššího soudu ČR, Nejvyššího správního soudu i dalších soudů, jakož i v odborné literatuře, autory i nakladatelství přirozeně těší. Současně to vše však zavazuje k průběžnému zdokonalování výkladů, jenž musí brát stále ohled na aktuální vývoj legislativy, právní vědy i judikatury.

Zatímco po přijetí zásadních novel občanského zákoníku v 90. letech minulého století bylo hlavním úkolem podat jejich výklad pro praxi a tím napomoci rozvíjející se judikatuře, jsou dnešní cíle komentáře o mnoho ambicióznější. Jde o to pozdvihnout úroveň komentáře na vysoký standard běžný u komentářů vycházejících v zemích Evropské unie. Proto také Nakladatelství C. H. Beck přikročilo nově k vydávání tzv. Velkých komentářů, které jsou jak po obsahové, tak po formální stránce inspirovány zahraničními vzory, byť samozřejmě vycházejí z našeho práva, judikatury i podmínek.

Předložený komentář podává čtenáři v první řadě podstatně důkladnější, systematictější a přehlednější výklad základních principů, institutů i jednotlivých ustanovení občanského zákoníku z roku 1964. Komentář přitom v zásadě reflektuje právní stav, judikaturu a odbornou literaturu publikovanou do konce roku 2007. Za obsahové zkvalitnění výkladu komentář vděčí též tomu, že autorský kolektiv byl doplněn o některé již literárně osvědčené autory mladší a střední generace.

Autorský kolektiv si byl při zpracování komentáře vědom toho, že jsou v plném proudu přípravy návrhu nového občanského zákoníku, o jehož principech se komentář na řadě míst také zmiňuje. Nicméně však i kdyby šlo vše tak, jak si jeho zpracovatelé představují, bude trvat ještě určitý čas než návrh nabude účinnosti, a ještě řadu let, než z praxe zmizí spory posuzované podle současné platné právní úpravy. Proto se na potřebě a aktuálnosti vydání tzv. Velkého komentáře platného občanského zákoníku nic nemění.

Nový komentář k občanskému zákoníku se od dosavadních vydání významně liší i po formální stránce. Výklad ke každému ustanovení je strukturován a pro snazší orientaci je v textu uveden jeho přehled; čtenář se tak již na první pohled dozví, jaké informace může od výkladu ke konkrétnímu ustanovení očekávat. Také judikatura již není uvedena v celku jako doposud, nýbrž je u každého ustanovení citována podle okruhů problémů. Netřeba dodávat, že důraz je kladen na vyčerpávající uvedení judikatury zásadní povahy, která je oproti minulým vydáním uvedena v mnohem širším rozsahu.

U tak obsáhlého díla, jaké tzv. Velký komentář představuje, jsou vedoucí autorského kolektivu více než kdy jindy odkázáni na pečlivost zpracování, jak co do obsahu, tak i co do dodržování formálních náležitostí, rukopisů svých spoluautorů. Je třeba říci, že navzdory časově velmi napjatému harmonogramu prací, jakož i nezbytnosti přizpůsobit změněné koncepci komentáře své rukopisy, všichni spoluautoři usilovali

– vědomi si významu díla – těmto náročným požadavkům dostat v míře co nejvyšší. Proto jim za to všem náleží náš dík.

Pokud se však přesto pozorný čtenář setká s určitým nedostatkem díla, ať věcné či formální povahy, což se u tak náročného díla nemůže předem vyloučit, uvítáme jeho upozornění zaslané na e-mailový kontakt: jiri.spacil@nsoud.cz nebo lektorat@beck.cz.

Praha – Brno, leden 2008

Jiří Švestka – Jiří Spáčil
vedoucí autorského kolektivu

Obsah

Předmluva k prvému vydání	V
Jednotlivé části a ustanovení komentáře zpracovali	X
Seznam použitých zkratk	XI

Občanský zákoník I – komentář (§ 1 až 459)

Část první. Obecná ustanovení	1
Hlava první. Občanskoprávní vztahy a jejich ochrana (§ 1 až 6)	1
Hlava druhá. Účastníci občanskoprávních vztahů (§ 7 až 21)	92
Oddíl první. Fyzické osoby (§ 7 až 17)	92
Oddíl druhý. Právnícké osoby (§ 18 až 21)	208
Hlava třetí. Zastoupení (§ 22 až 33b)	265
Hlava čtvrtá. Právní úkony (§ 34 až 51)	295
Hlava pátá. Spotřebitelské smlouvy (§ 51a až 65)	416
Zvláštní ustanovení o ochraně spotřebitele při uzavírání smlouvy o užívání budovy nebo její části na časový úsek (§ 58 až 65)	507
Hlavy šestá a sedmá (§ 66 až 99) <i>zrušeny</i>	
Hlava osmá. Promlčení (§ 100 až 114)	526
Hlava devátá. Vymezení některých pojmů (§ 115 až 122)	572

Část druhá. Věcná práva	619
Hlava první. Vlastnické právo (§ 123 až 135c)	620
Držba (§ 129 až 131)	665
Nabývání vlastnictví (§ 132 až 135c)	679
Hlava druhá. Spoluvlastnictví a společné jmění (§ 136 až 151)	725
Podílové spoluvlastnictví (§ 137 až 142)	743
Společné jmění manželů (§ 143 až 151)	845
Hlava třetí. Práva k cizím věcem	907
(§ 151a až 151m <i>zrušeny</i>)	
Věcná břemena (§ 151n až 151p)	907
(§ 151r až 151v <i>zrušeny</i>)	
Hlava třetí A. Právo zástavní a zadržovací (§ 152 až 180)	940
Oddíl první. Zástavní právo (§ 152 až 174)	940
Oddíl druhý. Zadržovací právo (§ 175 až 180)	1033

Část třetí, čtvrtá a pátá *zrušeny* (§ 181 až 414)

Část šestá. Odpovědnost za škodu a za bezdůvodné obohacení	1047
Hlava první. Předcházení hrozícím škodám (§ 415 až 419)	1047
Hlava druhá. Odpovědnost za škodu (§ 420 až 450)	1059
Oddíl první. Obecná odpovědnost (§ 420 až 420a)	1062
Oddíl druhý. Případy zvláštní odpovědnosti (§ 421 až 437)	1080
Oddíl třetí. Společná ustanovení o náhradě škody (§ 438 až 450)	1125
Hlava třetí. Bezdůvodné obohacení (§ 451 až 459)	1175

Věcný rejstřík	1205
-----------------------------	-------------

Občanský zákoník II – komentář (§ 460 až 880)

Část sedmá. Dědění	1223
Hlava první. Nabývání dědictví (§ 460 až 472).....	1227
Hlava druhá. Dědění ze zákona (§ 473 až 475a).....	1279
Hlava třetí. Dědění ze závěti (§ 476 až 480).....	1285
Hlava čtvrtá. Správce dědictví (§ 480a až 480e).....	1307
Hlava pátá. Potvrzení dědictví a vypořádání dědiců (§ 481 až 484).....	1315
Hlava šestá. Ochrana oprávněného dědice (§ 485 až 487).....	1330
 Část osmá. Závazkové právo	1335
Hlava první. Obecná ustanovení (§ 488 až 587).....	1335
Oddíl první (§ 488 až 510).....	1335
Oddíl druhý. Společné závazky a společná práva (§ 511 až 515).....	1373
Oddíl třetí. Změny v obsahu závazků (§ 516 až 523).....	1387
Oddíl čtvrtý. Změna v osobě věřitele nebo dlužníka (§ 524 až 543).....	1410
Oddíl pátý. Zajištění závazků (§ 544 až 558).....	1445
Oddíl šestý. Zánik závazků (§ 559 až 587).....	1479
Hlava druhá. Kupní a směnná smlouva (§ 588 až 627).....	1555
Oddíl první. Obecná ustanovení o kupní smlouvě (§ 588 až 600).....	1558
Oddíl druhý. Vedlejší ujednání při kupní smlouvě (§ 601 až 610).....	1580
Oddíl třetí. Směnná smlouva (§ 611).....	1595
Oddíl čtvrtý. Zvláštní ustanovení o prodeji zboží v obchodě (§ 612 až 627).....	1596
Hlava třetí. Darovací smlouva (§ 628 až 630).....	1628
Hlava čtvrtá. Smlouva o dílo (§ 631 až 656).....	1641
Oddíl první. Obecná ustanovení (§ 631 až 643).....	1642
Oddíl druhý. Zvláštní ustanovení o zhotovení věci na zakázku (§ 644 až 651).....	1663
Oddíl třetí. Zvláštní ustanovení o smlouvě o opravě a úpravě věci (§ 652 až 656).....	1676
Hlava pátá. Smlouva o půjčce (§ 657 až 658).....	1688
Hlava šestá. Smlouva o výpůjčce (§ 659 až 662).....	1696
Hlava sedmá. Nájemní smlouva (§ 663 až 723).....	1701
Oddíl první. Obecná ustanovení (§ 663 až 670).....	1703
Oddíl druhý. Nájemné (§ 671 až 675).....	1745
Oddíl třetí. Skončení nájmu (§ 676 až 684).....	1761
Oddíl čtvrtý. Zvláštní ustanovení o nájmu bytu (§ 685 až 716).....	1784
Oddíl pátý. Nájem obytných místností v zařízeních určených k trvalému bydlení (§ 717 až 718).....	2003
Oddíl šestý. Podnájem bytu (části bytu) (§ 719).....	2007
Oddíl sedmý. Nájem a podnájem nebytových prostor (§ 720).....	2011
Oddíl osmý. Zvláštní ustanovení o podnikatelském nájmu věcí movitých (§ 721 až 723).....	2014
Hlava osmá. Příkazní smlouva (§ 724 až 741).....	2019
Oddíl první. Obecná ustanovení (§ 724 až 732).....	2021
Oddíl druhý. Smlouva o obstarání věci (§ 733 až 736).....	2043
Oddíl třetí. Smlouva o obstarání prodeje věci (§ 737 až 741).....	2049
Hlava devátá. Jednatelství bez příkazu (§ 742 až 746).....	2060
Hlava desátá. Smlouva o úschově (§ 747 až 753).....	2073
Hlava jedenáctá. Smlouva o ubytování (§ 754 až 759).....	2083
Hlava dvanáctá. Smlouvy o přepravě (§ 760 až 773).....	2088

Oddíl první. Smlouva o přepravě osob (§ 760 až 764).....	2089
Oddíl druhý. Smlouva o přepravě nákladu (§ 765 až 771).....	2097
Oddíl třetí. Společná ustanovení ke smlouvám o přepravě (§ 772 až 773)	2104
Hlava třináctá. Smlouva zprostředkovatelská (§ 774 až 777).....	2108
Hlava čtrnáctá. Vklady (§ 778 až 787)	2120
Hlava patnáctá <i>zrušena</i> (§ 788 až 828)	
Hlava šestnáctá. Smlouva o sdružení (§ 829 až 841).....	2148
Hlava sedmnáctá. Smlouva o důchodu (§ 842 až 844).....	2169
Hlava osmnáctá. Sázka a hra (§ 845 až 846)	2173
Hlava devatenáctá. Veřejná soutěž (§ 847 až 849).....	2181
Hlava dvacátá. Veřejný příslib (§ 850 až 852).....	2193
Hlava dvacátá první. Cestovní smlouva (§ 852a až 852k).....	2199
Část devátá. Závěrečná, přechodná a zrušovací ustanovení.....	2231
Hlava první. Obecná ustanovení (§ 853)	2231
Hlava druhá. Přechodná a zrušovací ustanovení k úpravám účinným od 1. dubna 1964 (zákon č. 40/1964 Sb.) (§ 854 až 864)	2235
Hlava třetí. Přechodná ustanovení k úpravám účinným od 1. dubna 1983 (zákon č. 131/1982 Sb.) (§ 865 až 866)	2246
Hlava čtvrtá. Přechodná ustanovení k úpravám účinným od 1. ledna 1989 (zákon č. 188/1988 Sb.) (§ 867).....	2249
Hlava pátá. Přechodná ustanovení k úpravám účinným od 1. ledna 1992 (zákon č. 509/1991 Sb.) (§ 868 až 878)	2250
Hlava šestá (§ 879 až 879a)	2263
Hlava sedmá. Přechodná ustanovení k úpravám účinným od 1. ledna 1995 (zákon č. 267/1994 Sb.) (§ 879b).....	2264
Hlava osmá. Přechodná ustanovení k úpravám účinným od 1. července 2000 (zákon č. 103/2000 Sb.) (§ 879c)	2265
Hlava devátá. Přechodná ustanovení k úpravám účinným od 1. ledna 2001 (zákon č. 367/2000 Sb.) (§ 879d a 879e)	2266
Účinnost zákona (§ 880)	2273
Přechodná ustanovení k zákonu č. 367/2000 Sb.	2273
Přechodná ustanovení k zákonu č. 317/2001 Sb.	2273
Přechodná ustanovení k zákonu č. 136/2002 Sb.	2274
Přechodná ustanovení k zákonu č. 37/2004 Sb.	2274
Přechodná ustanovení k zákonu č. 554/2004 Sb.	2274
Přechodná ustanovení k zákonu č. 56/2006 Sb.	2274
Přechodná ustanovení k zákonu č. 107/2006 Sb.	2275
Přechodná ustanovení k zákonu č. 264/2006 Sb.	2275
Věcný rejstřík	2277

Jednotlivé části a ustanovení komentáře zpracovali:

- Prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc., Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha: § 1–5; § 7–10 ve spolupráci s prof. JUDr. Karlem Eliášem; § 11–16, § 22–39, § 41–51, § 100–122
- Prof. JUDr. Karel Eliáš, Právnická fakulta Západočeské univerzity, Plzeň, Ústav státu a práva ČSAV: § 6; § 7–10 ve spolupráci s prof. JUDr. Jiřím Švestkou, DrSc.; § 18–20a ve spolupráci s JUDr. Jiřím Nykodým; § 20f–21
- JUDr. Jiří Nykodým, soudce Ústavního soudu České republiky: § 18–20a ve spolupráci s prof. JUDr. Karlem Eliášem
- JUDr. Milan Hulmák, Právnická fakulta Západočeské univerzity, Plzeň: § 40, § 52–65; § 663–723, z toho § 663, 685, 700, § 703–705, § 706, 707, 715 ve spolupráci s JUDr. Markem Novotným
- JUDr. Jiří Spáčil, CSc., předseda senátu Nejvyššího soudu České republiky, Brno: § 123–135c, § 151n–151p
- Mgr. Michal Králík, Ph.D., předseda senátu Krajského soudu v Brně, pobočka Zlín: § 136–142; § 152–180 ve spolupráci s doc. JUDr. Jiřím Mikešem
- Doc. JUDr. Jiří Mikeš, Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha: § 152–180 ve spolupráci s Mgr. Michalem Králíkem, Ph.D.; § 460–487 ve spolupráci s JUDr. Romanem Fialou
- Prof. JUDr. Jan Dvořák, CSc., Právnická fakulta Univerzity Karlovy, Praha: § 143–151 ve spolupráci s JUDr. Oldřichem Jehličkou, CSc., Nejvyšší soud České republiky, Brno: § 747–759
- JUDr. Oldřich Jehlička, CSc., Nejvyšší soud České republiky, Brno: § 143–151 ve spolupráci s prof. JUDr. Janem Dvořákem, CSc.
- JUDr. Marta Škárová, předsedkyně senátu Nejvyššího soudu České republiky, Brno: § 415–459, § 488–539, § 544–662
- JUDr. Roman Fiala, předseda senátu Nejvyššího soudu České republiky, Brno: § 460–487 ve spolupráci s doc. JUDr. Jiřím Mikešem
- JUDr. Petr Liška, ředitel právního úseku České spořitelny, a. s.: § 540–543, § 778–787
- JUDr. Marek Novotný, advokát: § 714; § 663, 685, 700, § 703–705, § 706, 707, 715 ve spolupráci s JUDr. Milanem Hulmákem
- Mgr. Petr Lavický, Ph.D., Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno: § 724–746, § 774–777
- JUDr. Jiří Macek, předseda senátu Vrchního soudu České republiky, Praha: § 760–773, § 829–841
- JUDr. Jan Příb, Ministerstvo práce a sociálních věcí České republiky: § 842–844
- JUDr. Jiří Handlar, soudce Městského soudu v Brně: § 845–846, § 853–880
- JUDr. Markéta Selucká, Právnická fakulta Masarykovy univerzity, Brno: § 847–852k

Seznam použitých zkratk

Právní předpisy:

ADR	Vyhláška č. 64/1987 Sb., dohoda o mezinárodní silniční přepravě nebezpečných věcí, ve znění pozdějších předpisů
ArchZ	Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů
AtomZ	Zákon č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon), ve znění pozdějších předpisů
ATP	Vyhláška č. 61/1983 Sb., dohoda o mezinárodních přepravách zakazitelných potravin a specializovaných prostředcích určených pro tyto přepravy, ve znění pozdějších předpisů
AutZ	Zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským (autorský zákon), ve znění pozdějších předpisů
AZ	Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii, ve znění pozdějších předpisů
BankZ	Zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů
BytZ	Zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů), ve znění pozdějších předpisů
CelZ	Zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon, ve znění pozdějších předpisů
CenP	Zákon ČNR č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů
CestR	Zákon č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání v oblasti cestovního ruchu, ve znění pozdějších předpisů
CivLet	Zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zák. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů
COTIF	Vyhláška č. 8/1985 Sb., Úmluva o mezinárodní železniční přepravě, ve znění pozdějších předpisů
DanPor	Zákon č. 523/1992 Sb., o daňovém poradenství a Komoře daňových poradců České republiky, ve znění pozdějších předpisů
DDDP	Zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů
DevZ	Zákon č. 219/1995 Sb., devizový zákon, ve znění pozdějších předpisů
DluhZ	Zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech, ve znění pozdějších předpisů
DPřij	Zákon č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
DrZál	Zákon č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech a o některých opatřeních s tím souvisejících a o doplnění zák. č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, ve znění pozdějších předpisů
ElKom	Zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, ve znění pozdějších předpisů
ElPod	Zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu, ve znění pozdějších předpisů
EnerZ	Zákon č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon), ve znění pozdějších předpisů
EŘ	Zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), ve znění pozdějších předpisů

EÚLP	Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod uveřejněná ve sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí pod č. 209/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů
HospB	Zákon č. 41/1964 Sb., o hospodaření s byty, ve znění pozdějších předpisů
HZ	Zákon č. 109/1964 Sb., hospodářský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (zrušen zákonem č. 513/1991 Sb. dnem 1. 1. 1992)
InsZ	Zákon č. 182/2006 Sb., zákon o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), ve znění pozdějších předpisů
JŘS	Vyhláška Ministerstva spravedlnosti ČR č. 37/1992 Sb., o jednacím řádu pro okresní a krajské soudy, ve znění pozdějších předpisů
KatZ	Zákon č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů
Kollnv	Zákon č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování, ve znění pozdějších předpisů
KV	Zákon č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů (zrušen zákonem č. 182/2006 Sb. dnem 1. 7. 2007)
KZř	Zákon č. 129/2000 Sb., o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů
LesZ	Zákon č. 289/1995 Sb., o lesích (lesní zákon), ve znění pozdějších předpisů
LotZ	Zákon č. 202/1990 Sb., o loteriích a jiných podobných hrách, ve znění pozdějších předpisů
LPS	Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku ČR, ve znění pozdějších předpisů
MajČR	Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů
MajKř	Zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů
MajVzDr	Zákon č. 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech
MatrZ	Zákon č. 301/2000 Sb., o matrikách, jménu a příjmení a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
MPSaP	Zákon č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů
MyslZ	Zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ve znění pozdějších předpisů
NadZ	Zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů
NájNebyt	Zákon č. 116/1990 Sb., o nájmu a podnájmu nebytových prostor, ve znění pozdějších předpisů
NámPl	Zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, ve znění pozdějších předpisů
NotŘ	Zákon ČNR č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů
ObčZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (zrušen zák. č. 40/1964 Sb.)
ObčZ	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
ObchZ	Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, ve znění pozdějších předpisů
OcMaj	Zákon č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zkratk

OdpŠk	Zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, ve znění pozdějších předpisů
OdpVad	Zákon č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, ve znění pozdějších předpisů
OdpVoz	Zákon č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla, ve znění pozdějších předpisů
OdpZ	Zákon č. 185/2001 Sb., o odpadech, ve znění pozdějších předpisů
OHS	Zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže a o změně některých zákonů (zákon o ochraně hospodářské soutěže), ve znění pozdějších předpisů
OchPřKr	Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ve znění pozdějších předpisů
OchrOsÚ	Zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů
OchrZn	Zákon č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách, ve znění pozdějších předpisů
OchSpotř	Zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZř	Zákon č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů
PatZást	Zákon č. 417/2004 Sb., o patentových zástupcích a o změně zákona o opatřeních na ochranu průmyslového vlastnictví, ve znění pozdějších předpisů
PenPři	Zákon č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění se státním příspěvkem a o změnách některých zákonů souvisejících s jeho zavedením, ve znění pozdějších předpisů
PIStk	Zákon č. 124/2002 Sb., o převodech peněžních prostředků, elektronických platebních prostředcích a platebních systémech (zákon o platebním styku), ve znění pozdějších předpisů
PodDrByt	Zákon č. 378/2005 Sb., o podpoře výstavby družstevních bytů ze Státního fondu rozvoje bydlení, ve znění pozdějších předpisů
PohřZ	Zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví, ve znění pozdějších předpisů
PojDůch	Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů
PojSml	Zákon č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, ve znění pozdějších předpisů
PojZ	Zákon č. 363/1999 Sb., o pojišťovnictví, ve znění pozdějších předpisů
PoštS	Zákon č. 29/2000 Sb., o poštovních službách, ve znění pozdějších předpisů
PozKom	Zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů
PozÚpr	Zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech, ve znění pozdějších předpisů
PrůmVz	Zákon č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů, ve znění pozdějších předpisů
PřMaj	Zákon č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění pozdějších předpisů
PřMajOb	Zákon č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, ve znění pozdějších předpisů

PřStPoz	Zákon č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby a o změně zákona č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů
PŘVOD	Vyhláška č. 175/2000 Sb., o přepravním řádu pro veřejnou dráží a silniční osobní dopravu, ve znění pozdějších předpisů
RehZ	Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů
RTV	Zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání, ve znění pozdějších předpisů
RybZ	Zákon č. 99/2004 Sb., o rybářství, ve znění pozdějších předpisů
SoudP	Zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů
ScZab	Zákon č. 100/1988 Sb., o sociálním zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů
SpŘ 1967	Zákon č. 71/1967 Sb., o správním řízení (správní řád), ve znění pozdějších předpisů (zrušen zákonem č. 500/2004 Sb. dnem 1. 1. 2006)
SpŘ	Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, ve znění pozdějších předpisů
SPŘ	Vyhláška č. 133/1964 Sb., o silničním přepravním řádu, ve znění pozdějších předpisů
SSZ	Zákon č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů
StavZ 1976	Zákon č. 50/1976 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů (zrušen zákonem č. 183/2006 Sb. dnem 1. 1. 2007)
StavZ	Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon), ve znění pozdějších předpisů
StPamP	Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů
StScPod	Zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů
SvInf	Zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů
ŠkolZ	Zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon), ve znění pozdějších předpisů
TechPVýr	Zákon č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky a změně a doplnění některých zák., ve znění pozdějších předpisů
TelZ	Zákon č. 151/2000 Sb., o telekomunikacích, ve znění pozdějších předpisů (zrušen zákonem č. 127/2005 Sb. dnem 1. 5. 2005)
TiskZ	Zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon), ve znění pozdějších předpisů
TopPol	Zákon č. 529/1991 Sb., o ochraně topografií polovodičových výrobků, ve znění pozdějších předpisů
TranspZ	Zákon č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), ve znění pozdějších předpisů
TrŘ	Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů
TrZ	Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů

Seznam použitých zkratek

ÚřStMaj	Zákon č. 201/2002 Sb., o Úřadu pro zastupování státu ve věcech majetkových, ve znění pozdějších předpisů
Úst	Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky, ve znění pozdějších předpisů
UžVz	Zákon č. 478/1992 Sb., o užitných vzorech, ve znění pozdějších předpisů
VeřDr	Zákon č. 26/2000Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů
VIVzP	Zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů
VojZ	Zákon č. 221/1999 Sb., o vojácích z povolání, ve znění pozdějších předpisů
VynZN	Zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů
VyvlZ	Zákon č. 184/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění), ve znění pozdějších předpisů
VýzVýv	Zákon č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje z veřejných prostředků a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o podpoře výzkumu a vývoje), ve znění pozdějších předpisů
ZáPrNe	Zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů
ZoNPSSÚ	Zákon č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednání spotřebitelského úvěru, ve znění pozdějších předpisů
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZPKT	Zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, ve znění pozdějších předpisů
ZPr	Zákon č. 262/2006 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů
ZPr1965	Zákon č. 65/1965 Sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů (zrušen zákonem č. 262/2006 Sb. dnem 1. 1. 2007)
ZRegP	Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů
ZSPO	Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů
ZÚS	Zákon č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, ve znění pozdějších předpisů
ZVZ	Zákon č. 137/2006 Sb., o veřejných zakázkách, ve znění pozdějších předpisů
ŽPŘ	Nařízení vlády č. 1/2000 Sb., o přepravním řádu pro veřejnou drážní nákladní dopravu (železniční přepravní řád), ve znění pozdějších předpisů
ŽZ	Zákon č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů

Použité zkratky při citaci judikatury:

ADN	Ad Notam – notářský časopis (vydává Nakladatelství C. H. Beck)
B	Bulletin Nejvyššího soudu ČR (v době do 31. 12. 1992) a Vrchního soudu v Praze (od 1. 1. 1993)
BA	Bulletin advokacie
ESLP a ESD	rozsudky Evropského soudu pro lidská práva a Evropského soudního dvora

JP	Justiční praxe, časopis České justice
KS	krajský soud
MS	Městský soud
NS	Nejvyšší soud České republiky
P-ESLP	Přehled rozsudků Evropského soudu pro lidská práva, ASPI Publishing, s. r. o.
PF	Právní fórum – časopis vydávaný ASPI Publishing, s. r. o.
PPP	časopis Právní praxe v podnikání
PPr	Právní praxe – časopis vydávaný Ministerstvem spravedlnosti České republiky
PR	Právní rozhledy – časopis pro všechna právní odvětví (vydává C. H. Beck)
PRá	časopis Právní rádce
R	Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek vydávaná Nejvyšším soudem ČSFR, Nejvyšším soudem ČR a Nejvyšším soudem SR (v době do 31. 12. 1992) a Nejvyšším soudem ČR (od 1. 1. 1993).
S I	Nejvyšší soud o občanském soudním řízení a řízení před státním notářstvím (Sborník směrnic, usnesení, rozborů a zhodnocení soudní praxe plén a presidia Nejvyššího soudu 1965–1967). Vydal Nejvyšší soud ČSSR, SEVT Praha 1974.
S III	Nejvyšší soud o občanském soudním řízení v některých věcech pracovněprávních, občanskoprávních a rodinně právních (Sborník stanovisek, závěrů, rozborů a zhodnocení soudní praxe, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí Nejvyššího soudu). Vydal Nejvyšší soud ČSSR, SEVT Praha 1980
S IV	Nejvyšší soud ČSSR. Nejvyšší soud ČSR a Nejvyšší soud SSR o občanském soudním řízení a o řízení před státním notářstvím (Sborník stanovisek, zpráv o rozhodování soudů a soudních rozhodnutí Nejvyšších soudů ČSSR, ČSR a SSR 1970–1983). Vydal Nejvyšší soud ČSSR, SEVT Praha.
Sb. n. a us. ÚS ČR	Sbírka nálezů a usnesení Ústavního soudu České republiky (vydává Nakladatelství C. H. Beck)
SJ	Soudní judikatura – rozhodnutí soudů ČR vydávaná ve spolupráci se soudci Nejvyššího soudu (ASPI Publishing, s. r. o.)
SJS	Soudní judikatura ve věcech správních
Sou R NS	Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu (vydává Nakladatelství C. H. Beck)
SR	Soudní rozhledy – rozhodnutí soudů České republiky (vydává Nakladatelství C. H. Beck)
VS	Vrchní soud
Z r. a us. ÚS ČR	Z rozhodnutí a usnesení Ústavního soudu České republiky – výběr (vydává ASPI Publishing, s. r. o.)
Z a. n. ÚS ČR	Z aktuálních nálezů Ústavního soudu České republiky (bezplatná příloha SR)

Poznámka:

Výraz v textu komentáře, např. [425,16], znamená odkaz na konkrétní paragraf (tučně) a marginální číslo komentáře, kde se o daném tématu pojednává podrobněji.

Občanský zákoník

zákon č. 40/1964 Sb. ze dne 26. února 1964

ve znění zákonů č. 58/1969 Sb., č. 131/1982 Sb., č. 94/1988 Sb., č. 188/1988 Sb., č. 87/1990 Sb., č. 105/1990 Sb., č. 116/1990 Sb., č. 87/1991 Sb., č. 509/1991 Sb. (úplné znění zákona vyhlášeno pod č. 47/1992 Sb.), č. 264/1992 Sb., č. 267/1994 Sb., č. 104/1995 Sb., č. 118/1995 Sb., č. 89/1996 Sb., č. 94/1996 Sb., č. 227/1997 Sb., č. 91/1998 Sb., č. 165/1998 Sb., č. 159/1999 Sb., č. 363/1999 Sb., č. 27/2000 Sb., č. 103/2000 Sb., č. 227/2000 Sb., č. 367/2000 Sb., č. 229/2001 Sb., č. 317/2001 Sb., č. 501/2001 Sb., č. 125/2002 Sb., č. 135/2002 Sb., č. 136/2002 Sb., č. 320/2002 Sb., nálezu Ústavního soudu č. 476/2002 Sb., zákonů č. 88/2003 Sb., č. 37/2004 Sb. a č. 47/2004 Sb., nálezu Ústavního soudu č. 278/2004 Sb., zákonů č. 480/2004 Sb., č. 554/2004 Sb., č. 359/2005 Sb., č. 56/2006 Sb., č. 57/2006 Sb., č. 107/2006 Sb., č. 115/2006 Sb., č. 160/2006 Sb., č. 264/2006 Sb., č. 315/2006 Sb., č. 443/2006 Sb. a č. 296/2007 Sb.

Federální shromáždění České a Slovenské Federativní Republiky se usneslo na tomto zákoně:

Část první. Obecná ustanovení

Hlava první. Občanskoprávní vztahy a jejich ochrana

Obsah výkladu před § 1:

I. Pojem práva ve smyslu objektivním (právní řád) a subjektivním	1
II. Třídění práva ve smyslu objektivním	2
1. <i>Právo národní (vnitrostátní), právo mezinárodní, právo evropské</i>	3
2. <i>Právo hmotné (materiální) a právo procesní (formální)</i>	4
3. <i>Právo veřejné a soukromé</i>	5
4. <i>Základní zásady soukromého práva</i>	6
5. <i>Předmět úpravy soukromého práva; jeho základní instituty</i>	7
6. <i>Soukromé právo a jeho třídění</i>	8

I. Pojem práva ve smyslu objektivním (právní řád) a subjektivním

Právo ve smyslu objektivním (právní řád) je vnitřně jednotný a logicky uspořádaný souhrn obecně závazných právních pravidel (norem), která ovládají a řídí chování i spolužití lidí a jež jsou státem stanoveny a státem, nejsou-li plněna dobrovolně, i vynucována. 1

Lidé žijící ve společnosti se při uspokojování svých potřeb, zájmů a preferencí nutně ocitají ve vzájemných vztazích (společenských vztazích). Proto se musí ve svém chování vzájemně řídit – nemá-li nastat chaos, nepořádek a boj každého s každým – určitými pravidly. Tato pravidla jsou, jak výstižně vyjádřil francouzský civilista J. Carbonnier, abstraktním projevem určitých zásad, které tu kterou společnost ovládají.

Jak se společenské vztahy vývojem postupně utvářely, měnily a rozvíjely, tak se funkčně utvářela, měnila a zároveň rozvíjela i tato pravidla ovládající chování lidí. V průběhu vývoje společnosti se některá z těchto pravidel, která tvořila původně s jinými společenskými pravidly (morálními, zvykovými, náboženskými atd.) jednotný systém,

diferencovala, a sice v tom smyslu, že se v případě jejich nedobrovolného dodržování stala vynutitelná. Šlo přitom o taková pravidla, u kterých byl na jejich jednotném zachovávání zvláštní zájem z hlediska uskutečňování realizace základních postulátů společnosti, resp. jinak vyjádřeno, jejichž jednotné zachovávání bylo nezbytné pro řešení sociálních rozporů a konfliktních situací ve společnosti a tím sloužící k její ochraně, jistotám a stabilitě.

V průběhu postupného vývoje společnosti začal stanovení a vynucování těchto pravidel zajišťovat stát jako instituce společnosti (státní moc). Proto se také začalo hovořit o státem závazném a zároveň vynutitelném donucujícím, resp. mocenském charakteru určitého druhu společenských pravidel. Tato pravidla charakterizovaná znakem závaznosti a vynutitelnosti, která se stala jednou z významných funkčních součástí celkového organismu společnosti, jsou pravidly (normami) právními. Závaznost a vynutitelnost právních pravidel tvoří jejich základní znaky, kterými se odlišují od jiných společenských pravidel (norem), konkrétně od pravidel morálních, zvykových, náboženských, zdvořilostních aj., ze kterých plní ve společnosti významnou roli zejména morální normy.

Tato právní pravidla neboli právo ve smyslu objektivním (právní řád) vytvářejí onen výše zmíněný, vnitřně jednotný a logicky uspořádaný soubor označovaný jako právní systém.

Tento právní systém přes svou vnitřní jednotu nevyklučuje diferenciaci na různé druhy právních pravidel, tj. na jejich části (tradičně se zatím u nás i nadále hovoří o právních odvětvích) a v jejich rámci na právní instituty a na jednotlivá ustanovení.

Na evropském kontinentu tak činil a činí dosud stát, a to formou stanovených obecných právních pravidel vyjádřených písemnou formou, kterým přiznal a přiznává závaznost a vynutitelnost prostřednictvím státní moci (tzv. psané pozitivní právo). Za právo ve smyslu objektivním však nelze považovat pouze to, co je ve společnosti obsaženo v psaném pozitivním právu. Právo ve smyslu objektivním v sobě zahrnuje i určité zásady (někdy též označované jako principy), a to rovněž tehdy, kdy nedošly svého výslovného výrazu v psaném pozitivním právu (právní zásady, resp. principy), nicméně se však v právním prostředí a v právní kultuře společnosti uplatňují.

Od práva ve smyslu objektivním je třeba odlišovat právo ve smyslu subjektivním (označované též jako oprávnění). K tomu srov. blíže § 3.

Vrcholem subjektivních práv ve společnosti jsou na počátku třetího tisíciletí přirozeně se vyvinuvší a existující lidská práva a svobody, které jsou zakotveny v Ústavě České republiky (č. 1/1993 Sb.), v Listině základních práv a svobod (č. 2/1993 Sb.), jakož i v řadě mezinárodních lidskoprávních úmluv (z nich srov. mj. zejména Úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod – č. 209/1992 Sb.). Tato základní lidská práva a svobody ústavně a mezinárodněprávně zakotvené v katalogích práv jsou blíže rozvedené a konkretizované v tzv. jednoduchém – obyčejném – zákonodárství.

Z nich významnou součást tvoří subjektivní soukromá práva, a to jak osobní, tak majetkové povahy, ve kterých jejich subjekty vystupují jako subjekty s rovným hmotněprávním postavením a se zásadní autonomií své soukromé vůle. Tato subjektivní soukromá práva osobní a majetkové povahy jsou co do svého základu upravena v občanském zákoníku č. 40/1964 Sb., jakož i v řadě dalších soukromoprávních předpisů, konkrétně obchodním zákoníku (č. 513/1991 Sb.), zákonu o rodině (č. 94/1963 Sb.), zákoníku práce (č. 262/2006 Sb.), v autorském zákoně (č. 121/2000 Sb.) aj. (o všech těch je řeč podrobně v dalších výkladech).

Úkolem vědy o právu – právní vědy (ať již traktované v monografiích, odborných statích, učebnicích či ve vědeckých komentářích), která se zabývá právem jako celkem či jeho jednotlivými částmi (právními odvětvími), je vytvořit soubor jednotných, stejnorodých

(homogenních) a zároveň diferencujících poznatků o právu ve smyslu objektivním neboli vědecký systém práva. Tím právní věda přispívá k poznávání podstaty, zásad a funkcí práva v objektivním smyslu a zároveň k odhalování jeho nedostatků, čímž nezastupitelně napomáhá k příznivému vývoji legislativy i aplikační právní praxe. Soustavnou reflexí moderních trendů, která se v současných společenských podmínkách uskutečňuje zejména v evropském integračním procesu ve věku globalizace, věda o právu napomáhá k rozvoji společnosti jako celku vůbec, evropskému společenství zvláště. Protože právo ve smyslu objektivním tvoří významnou hodnotu civilizované společnosti lidí a její celkové kultury, neboť jde o civilizovanou metodu zprostředkování společenských procesů a života lidí vůbec, jejich soukromého života zvláště, zachovává si věda o právu ve společnosti mimořádně důležité postavení. Proto je třeba jakékoliv podcenění či oslabení právní vědy ve společnosti – ať již z hlediska právní politiky, legislativy i aplikační praxe – jak nás o tom ostatně minulost před rokem 1989 dostatečně přesvědčila – odmítnout.

II. Třídění práva ve smyslu objektivním

Právo ve smyslu objektivním (právní řád) lze třídit z nejrůznějších hledisek. Těmito 2
hledisky základní povahy je zejména třídění práva ve smyslu objektivním na právo národní (vnitrostátní), právo mezinárodní a právo evropské, dále na právo hmotné (materiální) a právo procesní (formální) a konečně na právo veřejné a soukromé.

1. Právo národní (vnitrostátní), právo mezinárodní, právo evropské

Pro oblast národního práva je třeba z množství otázek občanského práva jako základu 3
soukromého práva a zároveň zvláště významné části tzv. jednoduchého práva, na tomto místě zvláště zdůraznit pouze jednu: Vzhledem k postavení Ústavy České republiky a její přímé závaznosti jako bezprostředního právního pramene vystupuje do popředí zejména výklad norem občanského práva v souladu s pravidly a zásadami Ústavy (tzv. ústavně konformní výklad), což platí pro obecné soudy všech stupňů. V této souvislosti je zvláště třeba upozornit na významný nálezk Ústavního soudu České republiky (Pl ÚS 5/95 publikovaný pod č. 286/1996 Sb.), podle kterého „v situaci, kdy určité ustanovení právního předpisu umožňuje dvě různé interpretace, přičemž jedna je v souladu s ústavními zákony a mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Úst a druhá je s nimi v rozporu, není dán důvod zrušení tohoto ustanovení. Při jeho aplikaci je úkolem všech státních orgánů interpretovat je ústavně konformním způsobem“.

V jednom ze svých posledních nálezů Ústavní soud (Pl ÚS 78/06) znovu – mj. s odkazem na Pl ÚS 19/98 zdůraznil: „Z mnoha myslitelných výkladů zákona je třeba v každém případě použít pouze takový, který respektuje ústavní principy (je-li takovýto výklad možný), a ke zrušení ustanovení zákona pro neústavnost přistoupit teprve, nelze-li dotčené ustanovení použít, aniž by byla porušena ústavnost (princip minimalizace zásahu).“

Mezinárodní právo – velmi stručně řečeno – upravuje na rozdíl od vnitrostátního práva vztahy především mezi suverénními státy, popř. jinými veřejnoprávními subjekty.

Do rámce evropského práva patří právo Evropského společenství – tzv. evropské komunitární právo (nadnárodní), jakož i právo Evropské unie, tj. unijní právo, které se však zabývá vztahy mezi členskými státy jako svrchovanými státy podle mezinárodního práva veřejného.

V současných společenských podmínkách vystupuje do zvláště výrazného popředí i pro oblast soukromého práva zejména úloha a význam práva Evropského společenství

– evropského komunitárního práva (*droit communautaire*, *Community Law*, *Gemeinschaftsrecht*), a to především jak se svým právem primárním (zakládací smlouvy, obecné právní zásady, obyčejové právo), tak i se svým právem sekundárním (obecně závazná nařízení, směrnice závazné pro dosažení vytčeného cíle, rozhodnutí, nezávazná doporučení a stanoviska).

Evropské komunitární právo představuje autonomní právní systém, zároveň však neoddělitelnou součást právního řádu každého členského státu. Lze to vyjádřit i tak, že evropské komunitární právo platí vedle práva vnitrostátního v jednotlivých členských státech.

Evropské komunitární právo je ovládáno určitými zásadami formulovanými v podstatě Evropským soudním dvorem (blíže o něm § 4). Úkolem Evropského soudního dvora je zajišťovat dodržování komunitárního práva sankčními prostředky v případě jeho zjištěného porušení. Lze předpokládat, že tato úloha Evropského soudního dvora bude v procesu dalšího rozvoje evropského komunitárního práva významně stoupat.

Z jednotlivých zásad ovládajících evropské komunitární právo a majících význam i pro české soukromé právo, je třeba zdůraznit zejména tyto: zásadu bezprostřední použitelnosti evropského komunitárního práva, která je úzce spjata se zásadou přímého účinku, dále zásadu nepřímého účinku a konečně zásadu odpovědnosti členského státu za škodu způsobenou jednotlivci porušením evropského komunitárního práva.

Pokud jde o prvou zásadu, tj. o zásadu bezprostřední použitelnosti, ta – co nejstručněji vyjádřeno – znamená, že převážná většina ustanovení primárního práva, jakož i všechna nařízení Evropského společenství mají obecné soudy povinnost aplikovat v oblasti jednoduchého občanského práva jako pramen práva, a to bez ohledu, zda tato ustanovení primárního práva a nařízení členský stát v národním právu provedl či nikoliv. Zásada přímého účinku při splnění určitých podmínek čelí tomu, aby jednotlivci členských států neutrpěli újmu ve svých právech jen v důsledku pochybení svého státu. Jde o jednu z nejdůležitějších zásad evropského komunitárního práva, která byla Evropským soudním dvorem formulována již na počátku 60. let. Její význam byl však právní praxí rozpoznán výrazně později. Evropský soudní dvůr ji formuloval ve svém známém rozhodnutí ve věci *Van Gend en Loos* (věc 26/62). Tehdy Evropský soudní dvůr uvedl v život doktrínu bezprostřední použitelnosti a přímého účinku. Uvedená zásada se tak stala vlastním interpretačním a aplikačním výtvozem judikatury Evropského soudního dvora. Ten v označené věci dovodil, že ustanovení primárního evropského práva je přímo účinné a zakládá individuální práva, která národní soudy musí chránit, pokud je to jasné, jednoznačné a bezpodmínečné. V jiné věci *Franz Grad v. Finanzamt Traunstein* (věc 9/70) pak Evropský soudní dvůr dovodil, že i nařízení je přímo účinné na základě ustanovení čl. 249 Smlouvy o evropském společenství a za splnění obecných podmínek pro přímou účinnost.

Druhá zásada, tj. zásada nepřímého účinku, ukládá obecným soudům členského státu, a tedy i českým obecným soudům, vykládat národní právo ve smyslu norem evropského komunitárního práva (tzv. eurokonformní výklad). Platí, že v případě, kdy lze vykládat národní právo různým způsobem, je třeba dát přednost takovému výkladu, který je s evropským komunitárním právem v souladu. Tato zásada byla Evropským soudním dvorem formulována zejména ve věci *Sabine von Colson a Elisabeth Kamann v. Land Nordrhein-Westfalen* (věc 14/83). Zde Evropský soudní dvůr konstatoval, že při uplatňování vnitrostátního práva, zejména ustanovení vnitrostátního právního předpisu speciálně zavedeného za účelem provedení směrnice, je vnitrostátní soud povinen vykládat své vnitrostátní právo ve světle znění a účelu směrnice. Pokud však je národní právo natolik odlišné a v rozporu s komunitární směrnicí, že jej takto nelze vyložit, musí nastoupit další

zásada formulovaná Evropským soudním dvorem, a to princip odpovědnosti členského státu za škodu způsobenou jednotlivci porušením komunitárního práva.

Pokud jde o tuto třetí zásadu, tj. o zásadu odpovědnosti státu za škodu způsobenou jednotlivci porušením komunitárního práva, platí, že tato odpovědnost se při splnění hmotněprávních podmínek, které Evropský soudní dvůr ve svých rozhodnutích vytyčil (porušená norma je zaměřena na založení práva jedince, dále jde o závažné porušení práva a konečně existuje příčinná souvislost mezi porušením práva a vznikem škody), vztahuje na všechny složky státní moci, tedy nejen na exekutivu a justici, nýbrž též na legislativu; o tom rozhodují – v souladu se zásadami evropského komunitárního práva – soudy jednotlivých členských států. Tato zásada byla formulována Evropským soudním dvorem (např. ve známé věci *Andrea Francovich a další v. Italská republika* 9/90). V ní Evropský soudní dvůr konstatoval, že členský stát, který nepřijal ve stanovené lhůtě prováděcí opatření uložená směrnicí, nemůže namítat vůči jednotlivcům, že sám nesplnil povinnosti vyplývající ze směrnice. Ve všech případech, kdy se ustanovení směrnice z hlediska svého obsahu jeví jako bezpodmínečná a dostatečně přesná nebo pokud definují práva, která mohou jednotlivci uplatňovat vůči státu, lze se jich takto dovolávat, a to proti jakémukoli vnitrostátnímu ustanovení, které není v souladu se směrnicí (tato zásada byla Evropským soudním dvorem konstatována i v řadě dalších rozhodnutích jako např. ve věci *Brasserie du Pêcheur SA v. Bundesrepublik Deutschland* – 48/93, případně *The Queen v. Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd et autres* – 46/93).

Blíže o úloze Evropského soudního dvora včetně tzv. řízení o předběžné otázce (srov. výklady k § 4).

2. Právo hmotné (materiální) a právo procesní (formální)

Jiným tříděním práva ve smyslu objektivním je z hlediska jeho účelu třídění na právo hmotné (materiální) a právo procesní (formální). 4

Zatímco právo hmotné tvoří soubor pravidel, která stanoví, jaká hmotná subjektivní práva a jaké hmotněprávní povinnosti mají subjekty právních vztahů, konkrétně subjekty soukromoprávních vztahů, jmenovitě právo procesní, konkrétně občanský soudní řád, je naopak soubor pravidel, která upravují zejména postup (proceduru) příslušných orgánů, jmenovitě orgánů veřejné moci, při nucené aplikaci pravidel hmotného práva.

3. Právo veřejné a soukromé

V evropském kontinentálním prostředí si i nadále podržuje – vzor nejrůznějším námitkám a výhradám, které byly v minulosti a jsou vznášeny i v současnosti – svůj význam systémové třídění práva na právo veřejné a soukromé (hovoří se též tradičně o dualismu práva veřejného a soukromého, který má své historické kořeny již v římském právu). Pokud totiž společnost zůstává i nadále organizována ve státní formě a pokud v důsledku toho nadále existují rozdíly mezi veřejnými zájmy na straně jedné a soukromými zájmy jednotlivce na straně druhé, je toto třídění na právo veřejné a právo soukromé objektivně podmíněné (s určitými praktickými důsledky, jako je např. rozlišení pravomoci k rozhodování sporu). 5

Vedle rozdílů mezi právem veřejným a soukromým však v moderních společnostech existují mezi oběma sférami jediného a jednotného právního řádu vzájemná propojení, prolnutí a vazby.

Za tohoto stavu je na právní politice státu, aby s vědomím, že jde o dvě sféry, i když jediného a jednotného právního řádu, cíleně a vyváženě užívala k dosažení společenských cílů předností a výhod obou.

Přitom všem nelze ztrácet ze zřetele východisko, že soukromoprávní sféra jednotlivce, která je úzce a neoddělitelně spjatá s ideou jeho svobody, zůstává i přes nejrůznější veřejnoprávní zásahy a opatření základní sférou každé společnosti. Z toho důvodu by také tato soukromoprávní sféra měla být – pokud možno a není to nezbytně nutné odůvodněné zákonným legitimním cílem – ušetřena reglementačních zásahů veřejné moci.

Na druhé straně je třeba říci, že i veřejnoprávní vztahy mají ve společnosti své významné místo všude tam, kde je to nezbytně nutné z těch důvodů, aby moderní právní stát mohl vykonávat řádně své funkce, mj. včetně mimořádně důležitého vytváření prostoru pro plynulé, nerušené a nedeformované fungování tržních vztahů s jejich peněžně ekvivalentním charakterem, aby byl nastolen celkově stabilizovaný právní pořádek a mír a stát tak mohl ve všech směrech plnit své základní funkce a povinnosti vůči všem svým jednotlivcům.

Pro veřejné právo upravující společenské vztahy (veřejnoprávní vztahy) je příznačné, že jeden subjekt právního vztahu – ať již stát, obec či jiný veřejný orgán – vystupuje vůči druhému subjektu, tj. vůči soukromoprávní osobě, ať fyzické či právnické, v pozici nositele autoritativně vykonávané svrchované veřejné moci, neboli má vůči ní nadřízené postavení (je vůči ní *persona potentior*). Svrchovaná veřejná moc je mocí, která rozhoduje – v právním státě přesně upraveným způsobem – o právech a povinnostech autoritativně (čl. 2 odst. 2, čl. 4 LPS). Proto mají ve sféře veřejného práva základní význam autoritativní právní akty. Tyto autoritativní právní akty jsou podle dnes již ustálené judikatury Ústavního soudu České republiky činěny buď přímo státním aparátem, nebo zprostředkovaně, kdy je tzv. zbývající veřejná moc svěřena za účelem správy veřejných záležitostí některým jiným veřejnoprávním subjektům. Zmíněný princip, kdy jeden ze subjektů vystupuje jako orgán veřejné moci, a tedy jako výše zmíněná *persona potentior*, se zásadním způsobem promítá do charakteru právních vztahů. Soukromá osoba – ať fyzická nebo právnická – o jejíchž právech a povinnostech autoritativně rozhoduje orgán veřejné moci, se v důsledku toho nenachází v právním vztahu s tímto orgánem veřejné moci v rovném hmotněprávním postavení (z toho, co bylo řečeno, je patrné, že jde o pojetí kombinující převládající teorii subjektů – organickou teorii s teorií subjektivní). Obsah, tj. práva a povinnosti tohoto právního vztahu vznikající z rozhodnutí tohoto orgánu veřejné moci, nezávisí na vůli soukromé osoby. Proto je pro subjekty těchto právních vztahů označovaných jako veřejnoprávní vztahy (někdy též jako vertikální vztahy) příznačná jejich vzájemná nadřízenost a podřízenost (tzv. *subordinace*). Pro veřejné právo je v důsledku toho příznačná kogentní povaha právních norem; ty zároveň v právním státě vymezují, že veřejná moc může být vykonávána v případech a rozsahu stanovených zákonem, a to způsoby, které zákon stanoví (srov. čl. 2 odst. 2 LPS).

Naproti tomu soukromému právu jako právu, které upravuje vztahy jednotlivců (fyzických a právnických osob) jako individuí navzájem a jež je v postupném civilizačním procesu utvářeném antikou, křesťanstvím, osvícenectvím, racionalismem, individuální iniciativou a aktivitou jedinců a zatím vrcholícím v přirozeně se vyvinuvší a existující lidská, občanská, jakož i sociální a kulturní práva, jež jsou zvláště neoddělitelně spjata s ideou svobody, je naopak vlastní rovné hmotněprávní postavení, které implikuje zásadní autonomii vůle subjektů těchto právních vztahů. V těchto vztazích označovaných jako soukromoprávní vztahy (někdy též jako horizontální) nevystupuje ani stát či jiná instituce veřejnoprávního charakteru jako mocenský reprezentant společnosti (již výše zmíněná *persona potentior*). Z těchto důvodů je pro soukromé právo zcela zákonitě naopak příznačná dispozitivní úprava právních norem, která uvolňuje potřebný prostor pro iniciativu, aktivitu a činorodost subjektů. Proto také v těchto soukromoprávních

vztazích hrají – na rozdíl od veřejnoprávních vztahů – prvořadou úlohu právní úkony a z nich zejména smlouvy jako nejvlastnější projev zásadní autonomie vůle jejich subjektů. Právě i existence smlouvy se v právní praxi stává jedním z důležitých kritérií, jak v případě pochybností kvalifikovat určitý právní vztah, tj. zda jako soukromoprávní či jako veřejnoprávní.

V části evropské civilistické doktríny se sice rovněž zásadně uznává třídění práva na právo veřejné a soukromé, avšak toto třídění se nepovažuje za absolutní. V této části doktríny je proto mezi právem veřejným a právem soukromým konstruována určitá meziskupina označovaná jako tzv. smíšená, resp. sociální práva. Pro tato práva je podle této části doktríny příznačné, že obsahují v komplexní podobě pravidla práva jak veřejného, tak soukromého. Sem bývá zpravidla řazeno právo pracovní, právo duševního vlastnictví a v poslední době i právo spotřebitelů, které se právě v evropském kontextu zvlášť rozvinulo.

Mimo jiné i pod zřetelným vlivem evropského komunitárního práva dochází v národních zákonných úpravách stále častěji k prolínání prvků veřejného a soukromého práva a tím ke zmenšování ostroty jejich rozdílů. Sféry veřejného a soukromého práva nejsou od sebe v moderní a složitě strukturované společnosti odděleny nějakou čínskou, resp. jak se v poslední době rovněž uvádí, svého času ve východní Evropě známou německou zdí. Úplnou realizací norem soukromého práva si v současných společenských podmínkách nelze bez spolupůsobení veřejného práva představit. Právní praxe zná příklady, kdy některé instituce vystupují podle povahy a účelu své konkrétní činnosti jednou jako soukromoprávní osoby, podruhé jako veřejnoprávní subjekty. Jsou-li totiž povolány státem k tomu, aby autoritativně rozhodovaly o právech a povinnostech soukromých osob, tj. fyzických či právnických, vystupují tyto instituce jako orgány veřejné moci. Toto stále častější prolínání spojené se zmenšováním ostroty rozdílů mezi veřejným právem a soukromým právem však neznamená, že se objektivně podmíněné hranice mezi oběma právními sférami ztrácejí a že se v důsledku toho oslabují ve svém významu jak právní zásady, tak právní prostředky a nástroje typické pro tu či onu právní sféru. Nikoliv. Obě tyto právní sféry nelze ani do budoucna s poukazem na jejich prolínavost, vzájemné ovlivňování, zmenšování ostroty rozdílů, právě tak jako s poukazem na argumentaci, že jejich existence neodpovídá skutečnému stavu, ani popírat, ani podceňovat. Teorie, zejména však právní politika, legislativa i aplikační praxe, musí mít proto existující rozdíly těchto dvou právních sfér stále na zřeteli a při svých úvahách a přijímaných opatřeních s nimi počítat. Nelze přitom stále zapomínat na to, že právě popření existence těchto dvou právních sfér bylo v naší nedávné minulosti jednou z příčin neuspokojivého legislativního stavu, zejména právě ve sféře soukromého práva (srov. před rokem 1989 jeho neúnosnou atomizací, dezintegrací a partikularismem, spjaté s nežádoucí existencí samostatné a nezávislé na sobě koncipovaných kodexů bez vzájemných vnitřních vazeb a provázanosti).

4. Základní zásady soukromého práva

Prvním projevem axiomu svobody jednotlivce je v oblasti soukromoprávních vztahů ve společnosti rovné hmotněprávní postavení jejich subjektů. Již J. J. Rousseau obecně dovodil, že axiom svobody je neodmyslitelný od rovnosti. Proto je subjektům soukromoprávních vztahů vlastní jejich vzájemně rovné hmotněprávní postavení. Vyjádřeno i ve smyslu konstantní ústavněprávní judikatury jde o rovnost, jež nachází svůj výraz v reciprocitě vnitřní struktury soukromoprávních vztahů. Proto jakákoliv podoba podceňování hmotněprávního rovného postavení subjektů soukromoprávních vztahů není z právně politického, teoretického a tím ani z legislativního a aplikačně praktického hlediska namístě.

6

Existence rovného hmotněprávního postavení v soukromoprávních vztazích nevylučuje v reálných a složitě strukturovaných moderních společnostech ve věku globalizace existenci fakticky nerovného, zejména ekonomicky nerovného postavení jedinců. Nutná kooperace lidí v moderní společnosti a důsledky s ní spojené prohlubuje faktickou, zejména ekonomickou nerovnost jedinců, a to jak individuální, tak skupinovou. Za této situace zůstává jedním ze základních úkolů právního státu a v jeho rámci i jeho moderního soukromého práva, aby i moderní soukromé právo působením svých zásad, právních prostředků a nástrojů, jakož i charakterem a uplatněním právních sankcí, které jsou mu vlastní, tuto faktickou, zejména ekonomickou nerovnost jedinců při úpravě soukromoprávních vztahů, tj. při úpravě práv a povinností jedinců, spravedlivě vyrovnávalo. To znamená, aby již svými právními úpravami, právě tak jako i výkladem vytvářelo jak v osobní, tak v majetkové části ovládané tržními principy prostor pro vyrovnávací spravedlnost mezi subjekty. Zároveň pojetím těchto právních úprav (optimální abstraktnost) musí vytvářet možnosti pro působení soudů k tomu, aby při rozporech, které v praxi v jednotlivých případech nutně vznikají mezi neúplností psaného práva a potřebami jednotlivého případu, mohly přihlížet pružně k jeho zvláštnostem a povaze, a tak dotvářet právo s cílem přibližovat je ideálu spravedlnosti (aequum et bonum).

Orgánem povolaným chránit subjektivní soukromá práva jedinců v případě porušení, resp. z důvodů preventivních již v případě ohrožení, je s ohledem na zásadu rovného hmotněprávního postavení jedinců zásadně nezávislý soud (§ 4); pokud by to měl být výjimečně jiný orgán, muselo by to být příslušným zákonem výslovně stanoveno.

Projevem axiomu svobody jednotlivce v soukromoprávní sféře ovládané zásadou rovného hmotněprávního postavení subjektů je zároveň zákonitě i autonomie vůle těchto subjektů, ztělesněná v prvé řadě ve smluvní autonomii (volnosti) jako prostředku a nástroje iniciativy, aktivity a kreativity jednotlivce v jeho vzájemném vztahu k ostatním jednotlivcům s rovným hmotněprávním postavením. V demokratické společnosti je základním úkolem moderního soukromého práva vytvářet pro tuto aktivitu, iniciativu a kreativitu jednotlivcům maximálně možný prostor. Ať jsou to jednotlivci zásadně sami, kdo si určují obsah i rozsah svých soukromoprávních vztahů. Uznání autonomní sféry jednotlivce v oblasti soukromého práva tak nabývá rovněž ústavněprávní rozměr, neboť se stává jednou z podmínek uplatňování a prosazování funkcí právního státu demokratické společnosti (čl. 1 odst. 1 Úst, čl. 2 odst. 3 LPS). I podle Ústavního soudu České republiky (I. ÚS 557/05) „podmínkou fungování právního státu je respektování autonomní sféry jednotlivce, která také požívá ochrany ze strany státu tak, že na jedné straně stát zajišťuje takovou ochranu proti zásahům ze strany třetích subjektů, jednak sám vyvíjí pouze takovou aktivitu, kterou do této sféry sám nezasahuje, resp. zasahuje pouze v případech, které jsou odůvodněny určitým veřejným zájmem, a kdy je takový zásah proporcionální (přiměřený) s ohledem na cíle, jichž má být dosaženo“.

Autonomie vůle jednotlivce je v soukromoprávní sféře úzce spjata s jeho možnostmi volně nakládat, tj. užívat, požívat, držet, disponovat s právními předměty soukromoprávního styku, konkrétně s jeho osobností, resp. s jejími jednotlivými dílčími osobnostními hodnotami, pokud to jeho povaha připouští, jakož i s jeho majetkem. Právě při realizaci svobodné volby určitého řešení tak dochází demokraticky svého uplatnění vůle jednotlivce v širokém okruhu jeho soukromého každodenního života a jeho soukromých zájmů.

V této souvislosti je třeba znovu zdůraznit, že pro svobodnou společnost platí, že vůle jednotlivce by měla být v právním státě omezována jen tam, kde to je nezbytně nutné v demokratické společnosti v zájmu – rámcově řečeno – společnosti jako celku, či

v zájmu práv jiných jedinců (srov. Ústavním soudem již výše zmíněný určitý veřejný zájem), a to navíc v míře co nejmenší. Jinak má být jednotlivci ponechána možnost uspokojovat soukromá práva a realizovat své povinnosti podle své vůle, rozhodování a sebeurčení, zkrátka podle svého. V poslední době to Ústavní soud České republiky vyjádřil v již výše citovaném nálezu (sp. zn. I. ÚS 557/05) tak, že autonomie vůle je jedním z projevů a institucionálních garancí principu svobody jednotlivce. Je na státní moci, pokud usiluje o to být mocí s atributy právního státu, aby uznala autonomní projevy vůle jednotlivců a jí odpovídající jednání, pokud především nezasahuje do práv třetích osob. V takových případech musí státní moc takové projevy jednotlivců respektovat, příp. aprobovat, pokud má takové jednání eventuálně vyvolávat další právní důsledky.

Proto je také pro soukromoprávní sféru zcela zákonitě příznačná dispozitivnost právní úpravy. Dispozitivnost právní úpravy totiž vytváří možnost, že v soukromoprávních vztazích mohou jejich subjekty zásadně samy volit a realizovat tu variantu chování, která odpovídá jejich zájmům, potřebám a preferencím. Subjektům soukromoprávních vztahů je tak soukromoprávní úpravou ponecháno zásadně na jejich vůli, uvážení, iniciativě, rozhodování a sebeurčení, zda vůbec, s kým a ohledně jakého předmětu založí soukromoprávní vztah, jaký bude jeho obsah, tj. práva a povinnosti, zda takto vzniklý soukromoprávní vztah eventuálně později změní či zruší atd., zda se obrátí o ochranu na soud, neboli uspořádat si svůj soukromý život podle svého.

Vyžaduje-li to však v moderní společnosti v určitých vymezených případech veřejný zájem, nastupuje namísto dispozitivní úpravy v oblasti soukromého práva jeho donucující úprava, tj. kogentní (imperativní) normy. Tyto úpravy ve formě kogentních norem se naopak uplatňují bez ohledu na vůli, uvážení, iniciativu, rozhodování a sebeurčení subjektů soukromoprávních vztahů. Lze to vyjádřit i tak, že v těchto případech tvoří soukromoprávní kogentní normy svými příkazy a zákazy určité meze dispozitivnosti chování subjektů soukromoprávních vztahů. To je v zákonem vymezených případech namístě, neboť právě tímto způsobem lze v určitých oblastech moderní společnosti (srov. např. oblast spotřebitelskou, bytovou, pracovní) realizovat v potřebné míře již výše zmíněnou spravedlivou vyváženost soukromoprávních vztahů někdy fakticky, zejména ekonomicky nerovných jedinců. Pokud jde o soukromoprávní majetkové vztahy, právě tak tímto způsobem účinně napomáhá k odstraňování jevů, které deformují tržní mechanismus (např. různými nekalými praktikami) a upevňuje jeho rovnováhu.

Vyváženým používáním dispozitivních norem na straně jedné s doplňujícími donucujícími soukromoprávními normami na straně druhé se podporuje a stimuluje samostatné a iniciativní chování, volba, rozhodování a sebeurčení subjektů soukromého práva. Zároveň se však vedle toho prosazují zásady, které musí ve formě právních povinností tyto subjekty z hlediska respektu k zájmu druhých i určitému veřejnému zájmu dodržovat.

Ze zásadní dispozitivnosti norem soukromoprávní úpravy zákonitě vyplývá, že ve sféře společenských vztahů upravovaných soukromým právem vystupují zákonitě do popředí jako typické právní nástroje individuální projevy vůle subjektů soukromoprávních vztahů neboli právní úkony. Z nich mají největší význam smlouvy, neboť právě v nich mohou jejich subjekty svými návrhy, jejich přijetím a vzájemným souhlasem (konsense) co nejlépe a co nejpřirozeněji uplatnit své potřeby, zájmy a preference a tak si utvářet svůj soukromý život podle svých individuálních zájmů. Proto také význam a úloha smluv ve všech oblastech upravovaných soukromým právem vzrůstá. To platí netoliko ve vztazích mezi jedinci samými, nýbrž i mezi jejich společenstvími (zejména mezi obchodními společnostmi), kde se smlouvy stávají významným právním nástrojem jejich ekonomické i jiné podnikatelské činnosti.

Zbývá dodat, že spolu s výrazně se uplatňujícím smluvním principem v oblasti soukromoprávních vztahů je neoddělitelně spjat neméně důležitý další požadavek, tj. řádné dodržování již jednou uzavřených smluv (*pacta sunt servanda*).

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že právě smluvní způsob vzniku může být v právní oblasti jedním z důležitých vodítek, jak v pochybnostech kvalifikovat určitý právní vztah, tj. zda jako vztah soukromoprávní či jako vztah veřejnoprávní.

Méně závažnou úlohu ve sféře společenských vztahů upravovaných soukromým právem hrají ostatní soukromoprávní skutečnosti včetně jednostranných právních úkonů (např. závět').

Autonomie vůle subjektů soukromoprávních vztahů se projevuje mj. i v tom, že domáhat se právní ochrany porušených, resp. ohrožených soukromých práv, kterou je třeba jedincům, resp. jejich společenstvím k realizaci jejich soukromých zájmů účinně zajišťovat, závisí rovněž zásadně na vůli oprávněného subjektu (srov. zásadu *iura vigilantibus*).

K zásadám soukromého práva však patří i některé další zásady jako např. zásada ochrany dobré víry, zásada *neminem leadere*, zásada neobohacovat se na úkor druhých bez právního důvodu, zásada plné náhrady vzniklé majetkové újmy a stále více se prosazující náprava nemajetkové újmy. O všech těchto dalších zásadách bude řeč dále v příslušných souvislostech.

5. Předmět úpravy soukromého práva; jeho základní instituty

- 7 Nakládání s předměty soukromoprávních vztahů (hodnot, statků), které se nacházejí v okruhu soukromého života a zájmů jednotlivců a jejich společenství a jež tvoří předmět soukromoprávní úpravy a ochrany, může spočívat v lidském chování, které se vztahuje k:

– osobnosti jednotlivce, resp. k jejím jednotlivým dílčím hodnotám

Již výše vzpomenutý základní výchozí axiom ovládající soukromoprávní sféru moderní demokratické společnosti, tj. axiom svobody jednotlivce, se zákonitě vztahuje především k jeho vlastní osobnosti. Smyslem a východiskem veškeré činnosti se tak v moderní společnosti na počátku třetího tisíciletí stává v prvé řadě osobnost jednotlivce (jeho osobní status) a její rozvoj. Důraz na lidského činitele v soukromém právu je v souladu se stále více se prosazujícím trendem moderního evropského soukromého práva akcentujícího lidskou (antropologickou) variantu.

Totéž, co bylo řečeno o osobnosti jednotlivce, platí i o dalších osobnostních hodnotách – nehmotných statcích včetně těch, které byly vytvořeny tvůrčí duševní činností jednotlivce;

– majetku jednotlivce

Majetek jednotlivce je zde chápán v širším smyslu a rozumí se jím jak věci (movité i nemovité), tak majetková práva (aktiva).

Souhrnně lze dovodit, že předmět soukromého práva tvoří:

a) osobní vztahy, a to:

– všeobecné osobnostní právní vztahy

– rodinnoprávní vztahy

– zvláštní osobnostní právní vztahy, jako jsou vztahy z výsledků duševní tvořivé činnosti, tj. konkrétně autorskoprávní vztahy, vztahy výkonných umělců, vynálezecké právní vztahy, původcovské vztahy, jakož i vztahy k jiným technickým výsledkům (dnes všechny převážně souhrnně označované jako právní vztahy duševního vlastnictví, popř. ještě širše jako právní vztahy k nehmotným statkům);

b) majetkové vztahy, a to:

- majetkové vztahy s právy absolutního charakteru (vlastnické právo, věcná práva k věci cizí, dědické právo),
- majetkové vztahy s právy relativního charakteru (zejména práva ze závazkových – obligačně právních vztahů), ať již vznikají ze smluv, resp. z jednostranných právních aktů nebo z deliktů, popř. z jiných skutečností v zákoně uvedených.

Při takto teoreticky vymezeném předmětu úpravy soukromého práva lze za základní instituty jeho úpravy považovat: nedotknutelnost všeobecných osobnostních hodnot (zejména tělesné integrity, důstojnosti, cti, jména, soukromí, projevů osobní povahy), rodinu, zejména rodinu založenou manželstvím, tvůrčí duševní činnost a její výsledky, vlastnictví a jeho nedotknutelnost včetně právní ochrany, svobodnou (volnou) směnu věcí (statků – zboží), svobodnou práci pro jiného, odpovědnost za porušení, resp. za ohrožení práva, poslušnost (sukcesi) soukromých práv a povinností.

6. Soukromé právo a jeho třídění

Soukromé právo lze ze systematického hlediska dělit na:

8

a) obecné právo soukromé, které tvoří již tradičně právo občanské se základním právním pramenem (kodexem) občanským zákoníkem č. 40/1964 Sb.,

b) zvláštní (speciální) soukromá práva, tj. práva, která se vztahují jen na určité skupiny osob či jen na zvláštní vztahy určitých oblastí společenského života, jimiž jsou zejména:

- právo obchodní, jehož základním právním pramenem je obchodní zákoník č. 513/1991 Sb.,
- pracovní právo, jehož základním právním pramenem je zákoník práce č. 262/2006 Sb.,
- právo rodinné, jehož základním právním pramenem je zákon o rodině č. 94/1963 Sb.,
- právo duševního vlastnictví, jehož základními právními prameny jsou autorský zákon č. 121/2000 Sb., zákon o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích č. 527/1990 Sb. a zákon o ochraně průmyslových vzorů č. 207/2000 Sb., popř. další právní předpisy,
- mezinárodní právo soukromé, jehož základním právním pramenem je zákon o mezinárodním právu soukromém a procesním č. 97/1963 Sb.

Bliže o historickém vývoji občanského práva na našem území, jakož i o jeho současném stavu, včetně jeho vazeb k ostatním zvláštním soukromým právům [1, 2].

Občanské právo tvoří obecný, univerzální základ veškerého soukromého práva, jeho jednoty a tím i každého ze zvláštních právních částí (odvětví) soukromého práva. Lze to vyjádřit i tak, že občanské právo tvoří základní soukromoprávní chartu, „konstituci“ postavení jedinců (fyzických i právnických osob) v jejich soukromoprávním styku.

Vzájemná teoretická vazba občanského práva na straně jedné a zvláštních soukromých práv na straně druhé by měla vzhledem k jejich povaze a relaci (obecného a zvláštního) najít logicky svůj výraz i ve vzájemných legislativních vazbách všech těchto soukromoprávních předpisů. To znamená, že ustanovení občanského práva jako obecná část soukromého práva by se měla uplatnit všude tam, kde zvláštní části (odvětví) soukromého práva nemají svou speciální právní úpravu. Jde o obecnou podpůrnou použitelnost občanského práva, resp. o subsidiární působení občanského práva. Jen takto chápaný systém soukromého práva a vzájemná vazba jeho částí umožňují vytvářet pro jednotnou aplikaci právního řádu ucelený a sjednocující základ zásad, obecných soukromoprávních institutů (např. pojem právní subjektivity, právního úkonu, smlouvy, vlastnictví, odpovědnosti) i jejich odpovídající sjednocující pojmosloví a terminologii.

Ať již bude v budoucnu připravovaná rekodifikační úprava soukromoprávních vztahů v České republice uspořádána formou jeden kodex (občanský zákoník) a ostatní zákony (obchodní zákon, zákon o práci) anebo formou více kodexů (občanský zákoník, obchodní zákoník, zákoník práce, za kteroužto variantu je třeba se přimlouvat), rozhodující při obou těchto přístupech by mělo být, aby v jejich vzájemné hierarchii hrál z hlediska logiky systému podporovaného i historickou tradicí – stejně jako je tomu standardně i ve vyspělé Evropě – osvědčenou vrcholovou a sjednocující úlohu občanský zákoník. Tehdy také budou naplněny potřebné předpoklady pro systémově jednotné, ucelené, vnitřně souladné a nerozporné, pro adresáty přehledné a zároveň „otevřené“ (k otevřenosti pro její důležitost srov. dále) legislativní úpravy soukromoprávních vztahů. Tak bude v současných podmínkách nezbytného reflektování mezinárodních trendů spojených zejména s evropským integračním procesem a jeho hlavním proudem (tzv. mainstream) položen v oblasti soukromého práva základ jeho relativní stability (německý civilista Ch. v Bar hovoří v této souvislosti o „majestátu“ občanského zákoníku). Jen relativní stabilita může být provázena zajištěním potřebné právní jistoty, právě tak jako dalšími atributy moderního soukromého práva, tj. předvídatelností, důvěrou a legitimním očekáváním ovlivňující pozitivně každodenní chování jednotlivců v jejich soukromém životě. Tento stav je zároveň nezbytný pro dosažení hlavního cíle sledovaného každým zákonodárcem, tj. pro vnitřní přijetí (akceptaci) soukromoprávního řádu nejen odbornou, nýbrž celou občanskou veřejností. Tato vnitřní akceptace je totiž nejspolehlivější zárukou jeho dobrovolného zachovávání. Tehdy se také může stát soukromoprávní řád součástí veřejnosti již delší dobu požadovaného pevného, zároveň však otevřeného (flexibilního) právního rámce, který bude přispívat v potřebné míře k efektivnímu fungování ekonomického a vůbec společenského systému jako celku.

Občanský zákoník by měl vzhledem ke svému ústřednímu obecnému postavení a úloze v celém systému soukromého práva soustředit svou pozornost na úpravu vůdčích, obecně uznávaných a v důsledku toho vnitřně jednotných soukromoprávních zásad (principů), jakož i na úpravu skutečně základních osobních a majetkových institutů, a to na potřebném stupni obecnosti (abstraktnosti), tj. úpravy zbavené nežádoucích kazistik. Jde o úpravu zásad a institutů, které jsou společné všem soukromoprávním vztahům a všem jejím subjektům s rovným hmotněprávním a zásadně autonomním postavením.

Zbývá dodat, že při úpravě některých institutů jde vzhledem k postavení a úloze soukromého práva v systému právního řádu jako celku dokonce o úpravu uplatňující se v celém právním řádu.

Zásadně obecně koncipovaný občanský zákoník umožňuje v soustavě kontinentálního typu právní kultury jako práva psaného a tím z povahy věci vždy nezbytně neúplného dotvářet při hledání a nalézání účelu soukromého práva jeho jednotlivé normy cestou soudních rozhodování, při kterém je možno přihlížet k individuálním zvláštnostem jednotlivých konkrétních případů (kreativní soudcovská diskrece).

V současném období – a to platí i pro občanský zákoník – jde o nalézání rozumné rovnováhy mezi zákonodárnou mocí a autonomním rozhodováním soudů. Dlouholeté zkušenosti soukromoprávní praxe totiž potvrzují, že žádný – byť právně politicky sebezprázravěji koncipovaný – právní předpis, a tedy ani občanský zákoník, jako psaný kodex, nemůže svou úpravou postihnout vždy v plné míře dynamiku společenských vztahů s nejrůznějšími životními situacemi jejich subjektů, které je nutno normativně regulovat a v případě potřeby i autoritativně vynucovat.

I když není určitý soukromoprávní vztah normativně výslovně upraven (jde o tzv. mezeru v psaném právu), je nicméně třeba, aby soud soukromá práva a povinnosti, které

z něj vznikly, řešil a rozhodl o nich. Odepření rozhodnout takto vzniklý soukromoprávní vztah soudem z důvodu, že není výslovně upraven právem, nelze připustit, neboť by tím v právním státě vznikl krajně nepřipustný stav tzv. odmítnutí spravedlnosti – § 4 (denegatio iustitiae).

Dopadá-li proto na určitý neupravený soukromoprávní vztah některá z podobných právních úprav, je nutno na tento neupravený soukromoprávní vztah tuto podobnou úpravu použít (tzv. analogia legis).

Není-li však ani podobná psaná právní úprava, je nutno i o takto vzniklém soukromoprávním vztahu rozhodnout, a to podle vůdčích, obecně uznávaných a vnitřně jednotlicích právních zásad (principů), které soukromé právo ovládají. Jestliže by však nebylo možno ve zcela výjimečných případech rozhodnout ani tímto způsobem, soud by ve svém rozhodnutí musel při nalézáni práva rekurovat na základě své volné úvahy (nikoliv libovůle) za pomoci zmíněných soukromoprávních zásad (principů) až k ideji spravedlnosti (aequum et bonum). V obou naposled uvedených případech jde o analogiam iuris. Zejména v naposled zmíněných případech vystupuje do zvláštního popředí úloha soudů a jejich schopnost tvůrčí (kreativní) a smysluplné aplikace a interpretace. Tento postup soudu, o kterém lze říci, že jde až na samé kořeny (ad fontes) soukromého práva, tj. na postavení soukromého práva v rámci právního řádu jako celku a na jeho úlohu v rámci společenského systému vůbec, na jeho zásady, ve svých konečných důsledcích znamená, že soud v těchto případech s konkrétní skutkovou situací vlastně vystupuje v úloze zákonodávce. To znamená, že soud postupuje podle pravidel, která by si jako zákonodávce rozumným způsobem pro daný konkrétní případ, jakož i pro případy stejné či obdobné vytvořil (srov. čl. 1 švýcarského občanského zákoníku). V těchto případech lze s vysokým užitekem využít srovnávacích (komparatistických) analýz i srovnávací argumentace, které při dotváření vnitrostátního práva vystupují v současné době společenského a technického rozvoje do zvláštního popředí. To vše zároveň klade vysoké nároky na interpretující a aplikující orgány, jejichž představitelé by měli být nejen zdatní po odborné právní stránce – dnes již navíc nezbytně vybavení i potřebnými znalostmi evropského soukromého práva i schopnostmi srovnávacích analýz – nýbrž rovněž na výši morálně.

§ 1 [Předmět úpravy občanského zákoníku]

(1) Úprava občanskoprávních vztahů přispívá k naplňování občanských práv a svobod, zejména ochrany osobnosti a nedotknutelnosti vlastnictví.

(2) Občanský zákoník upravuje majetkové vztahy fyzických a právnických osob, majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem, jakož i vztahy vyplývající z práva na ochranu osob, pokud tyto občanskoprávní vztahy neupravují jiné zákony.¹

(3) Právní vztahy vznikající z výsledků duševní tvořivé činnosti upravují zvláštní zákony.

Související ustanovení: § 2, 11n., 123n., 488, 854

Související předpisy: Čl. 2 odst. 4 Úst; čl. 1, 2, 3 LPS; čl. 6 EÚLP; § 1n., § 104 ZOR; § 1 odst. 2 ObchZ; § 1n. ZPr; § 1, 2n., § 67n. AutZ; § 1n. VynZN; § 1n. BytZ; § 1n. NadZ; § 1n. OdpVad; § 1n. OdpŠk; § 1n. AtomZ; § 1n. PozKom; zák. č. 150/2002 Sb., soudní řád správní; zák. č. 151/2002 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím soudního řádu správního; zák. č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů

¹ Např. § 261 odst. 2 obchodního zákoníku.

Z literatury: *Bar, v. Ch.* Konturen des Deliktsrechtskonzeptes der Study Group on European Civil Code – Ein Wertstattbericht. Zeitschrift für Europäisches Privatrecht. München : C. H. Beck, 2001; *Basedow, J.* Ein optionales Europäisches Vertragsgesetz – opt-in, opt-out, wozu überhaupt, Zeitschrift für Europäisches Privatrecht. 2004, Heft 1, 1n.; *Bělina, M., Brádlarová, L., Zachariáš, J.* Pracovní právo na rozcestí. Praha, 1997; *Bičovský, J., Holub, M.* Občanský zákoník – poznámkové vydání s judikaturou. Praha : Linde Praha, 1995; *Dědič, J., Stuna, S.* Několik úvah nad aspekty kodifikace soukromého práva v České republice. PR, 1995, č. 6, s. 218; *Eliáš, K.* K rekodifikaci našeho soukromého práva. PR, 2000, č. 7, s. 307n.; *Eliáš, K.* Legendy v osnově občanského zákoníku. In: Sborník z XVI. Karlovarských právnických dnů. Praha : Linde Praha, 2007, s. 120n; *Eliáš, K.* Nad legislativním záměrem zásad obecné části nového občanského zákoníku aneb kterak se promeškávají historické příležitosti. PR, 1996, č. 1, s. 12; *Eliáš, K.* Nad poznámkami Prof. Pelikánové K novému návrhu občanského zákoníku. JP, 2002, č. 10, s. 541; *Eliáš, K.* Noblesa civilistické tradice a postmoderní přístupy k občanskému právu. PR, 2003, č. 8, s. 413n.; *Eliáš, K.* Pět starých zásad. PPr, 1996, č. 10, s. 618; *Eliáš, K.* Poznámky k návrhu obecné části občanského zákoníku. JP, 2002, č. 8; *Eliáš, K.* Rekodifikace soukromého práva a nový zákoník práce. PR, 2003, č. 9, s. 433; *Eliáš, K., Zuklínová, M.* Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha : Linde Praha, 2001; *Eliáš, K.* K některým zásadním otázkám rekodifikace českého soukromého práva. Právník, 1997, č. 2, s. 105; *Eliáš, K.* Základy soukromého práva. PR, 1995, č. 5, s. 177; *Fiala, J.* Několik úvah o systému občanského práva. Právník, 2003, č. 12, s. 1187; *Fiala, J., Švestka, J.* Několik úvah nad pojetím právního vztahu. Právník, 1968, č. 8, s. 665; *Fiala, J., Švestka, J.* Občanské právo a jeho postavení v systému československého práva. Právník, 1969, č. 12, s. 945; *Fiala, J., Švestka, J.* Úvaha nad teoretickým systémem čs. občanského práva. Právník, 1970, č. 2, s. 77; *Hartkamp, A. a kol.* Towards a European Civil Code. 2nd. The Hague Kluwer, 1998; *Hochman, J., Jouza, L., Kottner, A.* Zákoník práce. Komentář. 4. vyd. Praha : Linde Praha; *Holländer, P.* Odborný posudek na návrh obecné části občanského zákoníku. JP, 2002, č. 8; *Jouza, L.* Nový zákoník práce v praxi. BA, 2007, č. 5, s. 11; *Hrušáková, M.* Nad návrhem rodinněprávní novely občanského zákoníku. PR, 1996, č. 2, s. 45; *Hurdík, J., Fiala, J., Hrušáková, M.* Úvod do soukromého práva. Brno : Masarykova univerzita, 1997; *Hurdík, J., Fiala, J., Selucká, M.* Evropský kontext vývoje českého práva po roce 2004. Brno : Masarykova univerzita, 2006; *Kalenská, M.* Koncepce nového občanského zákoníku a zákoník práce. Právo a zaměstnání, 1996, č. 11, s. 2; *Kalenská, M.* Pracovní právo v koncepci občanského zákoníku. Právník, 1996, č. 12, s. 1063; *Kalenská, M.* Zachováme zákoník práce? Praha, 1997; *Kanda, A.* Ještě jednou k otázkám nové kodifikace soukromého práva v České republice. PR, 1995, č. 11, s. 445; *Kanda, A.* Úvaha nad koncepcí rekodifikace českého soukromého práva. PR, 1997, č. 5, s. 3n.; *Kanda, A.* Úvahy nad koncepcí legislativních prací v oblasti soukromého práva. PPr, 1993, č. 6; *Knap, K., Švestka, J.* Ochrana osobnosti v československém právu. Praha : Orbis, 1969, s. 36n.; *Knapp, V.* O právu kogentním a dispozitivním (a také o právu heteronomním a autonomním). Právník, 1995, č. 1, s. 1n.; *Knapp, V., Knappová, M., Kopáč, L., Švestka, J.* Nad stavem a perspektivami soukromého práva v České republice. PR, 1995, č. 3, s. 89; *Knapp, V., Knappová, M., Kopáč, L., Švestka, J.* K aktuální otázce kodifikace soukromoprávních rodinných vztahů. PR, 1995, č. 9, s. 345; *Knapp, V.* Kdo co vymyslel aneb Posuny času. (Do diskuse o koncepci občanského zákoníku). PR, 1996, č. 3, s. 111; *Knappová, M., Švestka, J.* Znovu ke stavu a perspektivám českého soukromého práva. PR, 1998, č. 6, s. 269; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; *Kostečka, J.* Úprava specifikace v návrhu koncepce nového občanského zákoníku. PPr, 1996, č. 10, s. 623; *Kottner, A., Týc, J.* Historické souvislosti zákoníku práce a výhled nového zákoníku práce pro legislativu a pro praxi. Příloha PR, 1999, č. 5; *Kozioł, H., Welser, R.* Grundriss des bürgerlichen Fichte. Band I. Allgemeiner Teil. 12. vyd. Wien, 2002; *Kubínková, M.* K návrhu koncepce nového občanského zákoníku. Právo a zaměstnání, 1996, č. 9, s. 3; *Kučera, Z.* Nový občanský zákoník a nová úprava mezinárodního práva soukromého. JP, 2002, č. 9; *Lando, O., Beale, H.* Principles of European Contract Law, I., II. The Hague Kluwer, 2000; *Lavický, P.* Kritické poznámky ke koncepci nového občanského zákoníku. PR, 2007, č. 23, s. 848n.; *Lazar, J.* Základy občanského hmotného práva. Iura Edition, 2004, I. sv., s. 9n.; *Mazanec, M.* Rozhodování soukromoprávních věcí správními orgány. PR, 2003, č. 2, s. 55n.; *Müller, Z.* Pojetí dražby ve světle soudní judikatury. Správní právo, 2002, č. 5 a 6, s. 345; *Müller, Z.*

O dražbě ústavní. PR, 1997, č. 8, s. 421; *Pecha, R.* Je občanský zákoník ve vztahu subsidiarity k zákonům upravujícím právní vztahy vznikající z výsledků duševní tvořivé činnosti? PR, 2002, č. 8, s. 392; *Pelikánová I.* Co přineslo členství České republiky v Evropské unii v českém právu. Právní zpravodaj, 2005, č. 5, s. 3n.; *Pelikánová I.* Význam komunitárního práva pro právní praxi členského státu roste. Právní zpravodaj, 2007, č. 5, s. 1n.; *Pelikánová, I.* Aktuální otázky obligačního práva a jeho kodifikace v evropském i českém kontextu (se zaměřením na smluvní právo). In: Sborník z XVI. Karlovarských právnických dnů. Praha : Linde Praha, 2007, s. 224n; *Pelikánová, I.* Kodifikace českého soukromého práva, zejména ve vztahu k úpravě obchodních vztahů (diskuse). BA, 2003, č. 3; *Pelikánová, I.* Kodifikace soukromého práva v České republice. PR, 1995, č. 9, s. 357; *Pelikánová, I.* Několik poznámek k prvním paragrafům návrhu občanského zákoníku. JP, 2002, č. 8; *Pelikánová, I.* Principy evropského odpovědnostního práva. Právní zpravodaj, 2007, č. 7, s. 5n.; *Pelikánová, I.* Soukromé a veřejné právo v právní úpravě i v praxi. PPP, 1993, č. 10, s. 1; *Příb, J.* Ke vztahu občanského a pracovního práva. Právo a zaměstnání, 1996, č. 7 a 8, s. 2; *Příb, J.* Nová koncepce občanského zákoníku a pracovního práva. PR, 1996, s. 497; *Spáčil, J.* Nad návrhem nového občanského zákoníku, zejména nad úpravou některých věcných práv. Právní zpravodaj, 2003, č. 4, s. 6n.; *Stuna, S., Švestka, J.* Proč a kdy je stát právnická osoba jakož i o právnické osobě vůbec. PR, 2007, č. 14, s. 499n.; *Švestka, J.* Úvaha nad novelou občanského zákoníku. Právo a zákonost, 1992; *Telec, J.* Některé kritické poznámky k návrhu koncepce občanského zákoníku. PR, 1997, č. 5, s. 225; *Tichý, L.* Spontánní europeizace soukromého práva. Evropské právo, 2000, č. 2, s. 1n.; *Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R.* Evropské právo. Praha, 1999; *Tomandlová, L.* Zákoník práce a rekodifikace soukromého práva. JP, 2002, č. 9; *Tröster, P.* Zákoník práce po pětatřiceti letech. Právo a zaměstnání, 2000, č. 7 a 8, s. 3; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 5n.; *Urfus, V.* Brněnská kompilační komise: 1753–1756. Počátek cesty k rakouské kodifikaci občanského práva. PR, 2003, č. 8, s. 408n.; *Vrchová, K.* K problematice vkladového řízení. PR, 2002, č. 8, s. 389; *Vysokajová, M., Kahle, B., Doležel, J.* Zákoník práce s komentářem. Wolters Kluvers, 2007; *Wagnerová, E.* Otázka možnosti uplatnění precedentu v českém právním řádu. PR, 2000, č. 1, s. 1n.; *Westphalen, F. G.* Na cestě k evropskému smluvnímu právu. In: Sborník z XVI. Karlovarských právnických dnů. Praha : Linde Praha, 2007, s. 431n.; *Zoulík, F.* Opět občanský zákoník. Právo a zákonost, 1990, č. 6 a 7; Návrh koncepce občanského zákoníku. PPr, 1996, č. 5 a 6, s. 259n.; *Zoulík, F.* Průvodní zpráva k materiálu „Koncepce nového civilního kodexu“. PPr, 1996, č. 8 a 9, s. 582; *Zrútský, J.* Nová koncepce občanského zákoníku a pracovní právo. PR, 1997, č. 2, s. 77.

Obsah výkladu:

Obecně:

- I. Občanský zákoník jako hlavní legislativní pilíř občanského práva a základ soukromého práva1
- II. Stručný historický vývoj občanského práva2
 1. Od roku 1918 do roku 19502
 2. Od roku 1950 do roku 1989.....3
 3. Od roku 19894
- III. Probíhající proces rekodifikace soukromého práva.....5

K odst. 1:

- I. Platný občanský zákoník; jeho celková charakteristika6

K odst. 2:

- I. Předmět úpravy občanskoprávních vztahů v občanském zákoníku7

K odst. 3:

- I. Zvláštní osobnostní vztahy (vztahy duševního vlastnictví) jako jeden z druhů občanskoprávních vztahů8

Obecně:**I. Občanský zákoník jako hlavní legislativní pilíř občanského práva a základ soukromého práva**

- 1 Podle § 1 odst. 1 úprava občanskoprávních vztahů obsažená především v občanském zákoníku jako v hlavním legislativním pilíři občanského práva a základu soukromého práva přispívá k naplňování občanských práv a svobod, zejména k ochraně osobnosti jednotlivce a nedotknutelnosti vlastnictví.

Z obsahu cit. ustanovení, které bylo zřetelně ovlivněno zejména Listinou základních práva a svobod, vyplývá, že všechny občanskoprávní zásady, instituty i jednotlivá ustanovení mají napomáhat k naplňování přirozeně vzniklých a existujících základních občanských práv a svobod. Jde zejména o zabezpečení ochrany respektu a rozvoje jednotlivce a jeho osobnosti jako ústředního východiska demokratické společnosti a právního státu, právě tak jako o nedotknutelnost vlastnictví jako základu tržního hospodářství v široké oblasti soukromého života jednotlivců – individuí, tj. fyzických osob a právnických osob.

II. Stručný historický vývoj občanského práva*1. Od roku 1918 do roku 1950*

- 2 V roce 1918 platil v českých zemích na základě tzv. recepčního zákona č. 11/1918 Sb. rakouský obecný zákoník občanský z roku 1811 ve znění novel z roku 1914, 1915, 1916 (na Slovensku tehdy platilo uherské zvykové právo). Tento zákoník tvořil základ veškerého soukromoprávního řádu ovládaného soukromoprávními principy, které se v kontinentálním evropském právu v jeho dlouholetém historickém vývoji počínaje římskoprávní tradicí postupně utvářely. Součástí tehdejšího soukromého práva bylo rovněž právo obchodní (i když v tomto směru platil zvláštní obchodní zákon – č. 1/1863 ř. z.), právě tak jako právo rodinné a pracovní.

Krátce po roce 1918 započaly přípravy na novém občanském zákoníku, který měl platit jako jednotný (unifikovaný) zákoník jak v českých zemích, tak na Slovensku. Na poradách konaných již v březnu a červnu 1920 bylo rozhodnuto, že za základ těchto prací bude vzat obecný zákoník občanský z roku 1811 v novelizované úpravě, a to zejména pro jeho vnitřní právní hodnotu a kulturu, pro středoevropské soukromoprávní myšlení, jeho jasnost a stručnost, jakož i pro možnost využití dosavadní bohaté judikatury a literatury. Zároveň bylo rozhodnuto dát přednost podrobné, leč jen „opatrné revizi“ před rychlou unifikací. Rychlá unifikace by podle tehdy převažujícího mínění sice přinesla pro přechodnou dobu určitý zisk, nicméně by byla spojena v některých směrech se zákoníkem již zastaralým a nevyhovujícím, takže by mohla potřebu nového zákoníku oddálit na nedohlednou dobu. Jak výstižně – a i pro současnost stále aktuálně a uvážlivě – konstatuje důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se vydává občanský zákoník (Tisk 425, Praha 1937), zkušenosti ukazují, že „nahradití dosavadní ustanovení občanského práva kodifikací novou je vždy a ve všech státech úkol nad jiné obtížný, jež lze zdolat jen v době přiměřeně dlouhé“. Subkomitety s účastí jak pracovníků teorie (profesoři Krčmář, Svoboda, Kafka, Stieber, Weiss, později prof. Sedláček a prof. dr. Svoboda z německé univerzity v Praze), tak pracovníků legislativní a soudní praxe (Hartmann, Voska, Rath, Čabrada, Schrotz, Rouček, Heyrovský, Šrp, Soukup, Říha, Kasper, Doležal, Cerman, Červinka, Dobias, Balcar, Wunsch), advokátů (Hofmeister, Klineberger, Löwy, Eckstein, Polan, Sobička, Kasanda, Hammer, Krýsa) a notářů (Frenzl, Král, Černý, Svoboda, Zmek, Mokřý, Schäfer) započaly svou činnost

v roce 1920. S využitím nabytých praktických zkušeností a s přihlédnutím k tehdejšímu základním kodexům občanského práva, tj. francouzského občanského zákoníku a německého občanského zákoníku. Redakční práce na zákoníku byly zahájeny v roce 1935 a ukončeny o rok později. Konečnou úpravu textů provedla redakční komise pod vedením prof. Krčmáře. Nicméně k dokončení tohoto již velmi rozpracovaného díla v důsledku druhé světové války i událostí, které jí předcházely, nedošlo.

2. Od roku 1950 do roku 1989

Po přijetí Ústavy 9. května 1948 byl přijat nový občanský zákoník č. 141 z roku 1950 s účinností od 1. 1. 1951. Ten opuštěním dosavadního dualistického třídění práva na právo soukromé a veřejné, závažnými deformacemi úpravy vlastnického práva, zejména odmítnutím jednotně chápáného vlastnického práva bez ohledu na jeho subjekty, a naopak přiznáním výsadního postavení socialistickému společenskému vlastnictví, socialistických právnických osob na úkor jiných subjektů občanského práva, právě tak jako postupným promítnutím prvků centrálně direktivního systému nejprve do výrobní a později i do spotřební soukromoprávní sféry, zahájil rozpad a zároveň postupnou dezintegraci soukromého práva jako celku. Nejprve došlo k oddělení rodinněprávních vztahů od sféry vlastního občanského práva (srov. zákon č. 265/1949 Sb.). Tento proces oddělení úpravy rodinněprávních vztahů byl prvním krokem k závažné deformaci systému soukromého práva jako komplexu osobních a majetkových práv a ve svých důsledcích vedl k závěru, že občanské právo a občanský zákoník jsou povýtce jen právem a právním předpisem majetkových vztahů. Byl to zároveň výrazný odklon od evropského soukromoprávního standardu. Pokračující proces dezintegrace později vyvrcholil i oddělením úpravy hospodářskoprávních vztahů (zákon č. 109/1964 Sb.) a pracovněprávních vztahů (zákon č. 65/1965 Sb.). Již tehdejší občanský zákoník č. 141/1950 Sb. zároveň výrazně oslabil uplatňování základních soukromoprávních zásad, konkrétně zásad rovného hmotněprávního postavení, zásady svobodné soukromé (privátní) autonomie vůle jako nástroje dynamického rozvoje soukromoprávních subjektů, zásady ochrany dobré víry, zásady plné náhrady majetkové újmy i účinné nápravy nemajetkové újmy aj. Stručně řečeno, občanské právo ve sféře své působnosti přestalo přispívat svými specifickými občanskoprávními zásadami, prostředky i nástroji k prosazování základního cíle, tj. naplňování ideje spravedlnosti v soukromoprávním životě jedinců příznačné pro demokratické evropské právní prostředí. Tento proces započaté deformace a dezintegrace soukromého práva, zejména jeho obecného základu občanského práva, výrazně vyvrcholil po Ústavě z roku 1960 přijetím občanského zákoníku z roku 1964 (č. 40/1964 Sb.). Tento občanský zákoník z roku 1964 byl vskutku – jak je někdy v literatuře označován – extravagantním kodexem, který se ještě dále co do obsahu, struktury, pojmosloví i terminologie odklonil od evropského standardu. Objektivně však je třeba uvést, že ve dvou směrech si občanský zákoník z roku 1964 zaslouží jisté uznání: Jde jednak o úpravu ochrany osobnosti fyzické osoby, jednak o úpravu předcházení (prevence) škod. V prvním případě úprava ochrany osobnosti fyzických osob v podstatě obstála ve srovnání s mezinárodním standardem soukromoprávní ochrany této hodnoty (diametrálně jiná však byla z politických důvodů aplikace této úpravy v praxi). Ve druhém případě úprava prevence škod, a to i ze strany poškozeného popř. svým způsobem i třetích osob, kterým nic závažného nebrání v preventivní zásahu (oznámění či zásahu), předcházela v současné době se prosazující tendenci posilování soukromoprávní prevence v oblasti úpravy náhrady škod.

Až do přijetí velmi rozsáhlé a zároveň zásadní novely občanského zákoníku z roku 1991 (zákon č. 509/1991 Sb.) občanský zákoník č. 40 z roku 1964 jako hlavní legislativní pilíř tehdy platného občanského práva upravoval základní okruh občanskoprávních vztahů,

kteřé vznikaly mezi tehdejšími socialistickými organizacemi a občany, jakož i mezi občany navzájem v oblasti uspokojování osobních potřeb. Občanský zákoník z roku 1964 tak programově omezil předmět své úpravy pouze na společenské vztahy, které vznikaly v oblasti uspokojování osobních potřeb občanů a jejichž subjekty byly tehdejší socialistické organizace a občané, jakož i občané mezi sebou navzájem (v podstatě lze říct, že jedním ze subjektů občanskoprávních vztahů musel být podle tehdejšího pojetí v podstatě vždy občan). Šlo zřetelně o tzv. užší pojetí občanského zákoníku, pro které bylo občanské právo vzhledem k typickému zaměření občanskoprávních norem pouze na společenskou oblast uspokojování osobních potřeb občanů označováno v literatuře též jako jeho tzv. spotřebitelské pojetí. V podmínkách tehdy všeobecně se uplatňujícího administrativně direktivního systému řízení společenských procesů šlo ve své podstatě o promítnutí prvků plánovitého řízení hospodářství s pečovatelskou (paternalistickou) úlohou státu i do každodenního soukromého života občanů, tj. do jejich privátní sféry. Princip svobody jedince byl také popřen řadou přímých administrativních a dirigistických omezení. Tomuto tzv. spotřebitelskému pojetí občanského zákoníku byla přizpůsobena i jeho celková vnitřní struktura. Po výrazně ideologicky zabarvené preambuli, základních zásadách občanskoprávních vztahů jako souhrnu převážně nenormativních tezí, jakož i po obecné části následovaly jednotlivé zvláštní části týkající se osobního vlastnictví, spoluvlastnictví, osobního užívání bytů a pozemků, služeb, odpovědnosti za škodu a za neoprávněný majetkový prospěch, dědictví, jakož i část upravující ve svém základu tehdejší torzo soukromého vlastnictví. Občanský zákoník č. 40 z roku 1964 v podmínkách administrativně direktivního systému řízení i celkové převahy státu nad jedincem (srov. prioritu tzv. celospolečenských zájmů nad individuálními zájmy vedoucí ve svých důsledcích ke značnému zúžení prostoru pro svobodnou aktivitu, iniciativu a kreativitu jedince) zároveň vymezil velmi úzký prostor pro uplatňování základních zásad, nástrojů a prostředků vlastních občanskoprávní metodě úpravy jako prototypu soukromoprávní metody úpravy. Výrazné deformace postihly – vedle zásady rovného hmotněprávního postavení subjektů – zejména zásadu soukromé (privátní) autonomie vůle, jmenovitě smluvní autonomii, limitovanou jednak nejružnějšími přímými administrativními omezeními a jednak velkou řadou ustanovení kogentní povahy. Silně však byly oslabeny i další základní zásady občanskoprávní metody úpravy, konkrétně např. zásada ochrany dobré víry (*bona fides*) třetích osob a s ní spojená zásada ochrany v minulosti nabytých práv novou úpravou, zásada nepoškození jiného (*neminem leadere*) spojená s plnou náhradou jak majetkové, tak i účinnou nápravou nemajetkové újmy, zásada *nemo turpidudiem suam alegare potest* (nikdo nemůže mít výhodu z porušení práva, resp. z toho, že nebyl v dobré víře), zásada *venire contra factum proprium* (jednání oproti dřívějšímu vlastnímu chování) aj. Ve srovnání s celou dosavadní historií občanského práva a jeho kodifikací na našem území (srov. obecný zákoník občanský – ABGB z roku 1811, ale i občanský zákoník č. 141/1950 Sb.) byl zcela neobvykle upraven a simplifikován systém jednotlivých občanskoprávních institutů. Kromě výrazné rezignace na obecné občanskoprávní instituty občanský zákoník z roku 1964 zároveň zavedl některé obsahově a terminologicky nové – v historii občanského práva na našem území do té doby zcela neznámé a netradiční – instituty (např. instituty služeb, osobního užívání bytů, osobního užívání pozemků). Ty – jak ukázaly zkušenosti – se však ani po více než 25leté účinnosti občanského zákoníku z roku 1964 v praxi a v právním vědomí lidí nevžily. Naopak jiné klasické – občanskoprávní instituty, o kterých bylo pro jejich římskoprávní původ tvrzeno, že byly společenským vývojem již údajně překonány – občanský zákoník č. 40 z roku 1964 vynechal (např. držbu a vydržení, sousedské právo, smluvní zástavní právo, relativní neplatnost právních úkonů). Pouze postupně, zejména pod silicím tlakem společenských potřeb 80. let spojených tehdy

s určitým – i když velmi značně omezeným – oživováním individuálního podnikání, tyto klasické instituty – byť navíc různě modifikované – rozsáhlejší novela provedená zákonem č. 131/1982 Sb. s účinností od 1. 4. 1983 zčásti v občanském zákoníku znovu obnovila. Občanský zákoník č. 40 z roku 1964 zavedl vedle toho navíc řadu terminologických novot, které se však v praxi rovněž nevžily (např. místo tradičního obecného pojmu závazkové právo a závazek byl zaveden již výše zmíněný pojem služby, místo pojmu nájem byl zaveden pojem osobní užívání bytu místo pojmu nájemné, pojem úhrada za užívání bytu, místo pojmu podnájem pojem užívání části bytu, pojem občanská výkonnost). I to přispělo k prohlubování zásadního odklonu naší základní občanskoprávní úpravy od standardu vyspělých, zejména evropských občanskoprávních kodifikací (ať tradičních, či nově přijímaných).

Vedle občanského zákoníku, který upravoval společenské vztahy v oblasti uspokojování osobních potřeb občanů, začaly být v legislativně ucelené podobě souběžně upravovány určité okruhy zvláštních společenských vztahů v oblasti výroby a obchodu (hospodářská – obchodní oblast), společenských vztahů v oblasti zahraničního obchodu (mezinárodněobchodní oblast), společenských vztahů v manželství a rodině (rodinněprávní oblast), jakož i společenských vztahů v oblasti závislé – podřízené práce (pracovněprávní oblast). Pro všechny tyto okruhy zvláštních společenských oblastí byly postupně přijaty samostatné a na občanském zákoníku zásadně nezávisle koncipované základní právní předpisy (kodexy). V oblasti hospodářské to byl pod vlivem tehdejšího teoretického pojetí socialistického hospodářského práva jako samostatného právního odvětví hospodářský zákoník (zákon č. 109/1964 Sb.), který upravoval společenské vztahy v hospodářské – obchodní oblasti mezi tehdejšími socialistickými organizacemi navzájem a který celou tuto právní úpravu plně a zvlášť důsledně přizpůsobil požadavkům administrativně direktivního systému řízení národního hospodářství. Protože jak tehdejší občanský zákoník, tak tehdejší hospodářský zákoník byly orientovány pouze na úpravu vnitrostátních společenských vztahů v oblastech jak spotřeby, tak výroby a obchodu, bylo třeba nově vzniklý volný právní prostor zahraničního obchodu vyplnit dalším právním předpisem, zaměřeným na úpravu mezinárodněobchodních vztahů. Tímto právním předpisem se stal zákoník mezinárodního obchodu č. 101/1963 Sb. Rovněž samostatně byly tehdy koncipovány jednak zákon o rodině č. 94/1963 Sb., jehož předmětem úpravy byly společenské vztahy v manželství a rodině, jednak zákoník práce č. 65/1965 Sb., který upravoval společenské vztahy vznikající v oblasti závislé – podřízené individuální práce. Tak v 60. letech, tj. poté co byla vydána Ústava z roku 1960, vznikl v podmínkách tehdejšího administrativně direktivního systému řízení společenských procesů ve vzpomenuých oblastech soukromého práva zcela nový legislativní stav. Pro tento nový legislativní stav bylo příznačné, že vedle sebe souběžně (paralelně) existovala soustava několika samostatných, na sobě zásadně vzájemně nezávislých, a tudíž vnitřně neprovázaných zákonů typu kodex, konkrétně občanský zákoník, hospodářský zákoník, zákoník mezinárodního obchodu, zákon o rodině a zákoník práce (lze též hovořit o tom, že u nás v tomto období hluboké dezintegrace soukromého práva došlo k jeho rozsáhlé dekodifikaci). Jejich vzájemné vnitřní legislativní vazby byly – až na určité výjimky – zprůhrhány (výslovná legislativní vazba zůstala zachována pouze mezi občanským zákoníkem a zákonem o rodině – srov. § 104 ZOR).

Lze tak uzavřít, že v období 60. let došlo u nás k završení velmi nepříznivé hluboké dezintegrace (atomizace – partikularizace) celého soukromoprávního řádu, která vlastně započala již v roce 1949 (srov. např. výše zmíněné odtržení zákona č. 265/1949 Sb. o právu rodinném od tehdejšího občanského zákoníku). Soukromoprávní řád se tak stal v důsledku toho vnitřně nesystémovým, nesouladným uspořádáním, které bylo málo přehledné a srozumitelné a tím ve svých důsledcích i disfunkční.

3. Po roce 1989

- 4 Zásadní společenské přeměny, které nastaly po listopadu 1989 v oblasti politické a ekonomické, tj. přechod k pluralitní demokracii a k tržnímu hospodářství spojené úzce s procesem celkové společenské transformace, privatizace a restitucí, si postupně vyžádaly i zásadní rekonstrukci celého právního řádu.

Ta se týkala v prvé řadě jeho veřejnoprávní části, následně i jeho soukromoprávní části.

V soukromoprávní části právního řádu se pod vlivem těchto zásadních politických a hospodářských přeměn ukázala potřeba provést změny zejména v samotném základu soukromého práva, tj. v obecném soukromém právu – občanském právu – a tím zákonitě i v jeho hlavním legislativním pilíři – v občanském zákoníku. Šlo o to navrátit mu postavení základního a všeobecného (univerzálního) zákona typu kodex pro celou oblast soukromého práva.

Dosavadní občanský zákoník č. 40 z roku 1964, který odpovídal svou celkovou výše zmíněnou koncepcí tehdejšími potřebám administrativně direktivního systému řízení, se stal v nových společenských podmínkách po roce 1989 ve větší části nepoužitelným. Za této situace vystoupil do popředí jako základní právněpolitický úkol obnovit v nových společenských podmínkách v úzké návaznosti zejména na Ústavu České republiky a na Listinu základních práv a svobod, jakož i na standardní evropský soukromoprávní systém, postavení i celkovou společenskoprávní úlohu, funkci a prestiž občanského práva a občanského zákoníku a přiblížit občanský zákoník postavení, které občanské zákoníky zaujímají ve většině standardních evropských států. Šlo přitom o to překonat dosavadní negativa i mezery soukromého práva a v soukromoprávní části právního řádu vytvořit ucelený, vnitřně vzájemně provázaný univerzální právní předpis (základní soukromoprávní zákon – kodex – chartu) základního občanskoprávního postavení jednotlivců, tj. fyzických a právnických osob), a to ve smyslu, který naznačil § 1 odst. 1. Jednalo se jednak o oblast osobní – statusovou (konkrétně šlo o to zajistit v souladu s růstem mezinárodněprávní ochrany lidských a občanských práv a svobod i soukromoprávními prostředky všestranně důstojný rozvoj a obnovu respektu k lidské osobnosti), jednak o oblast majetkovou – hospodářskou (konkrétně šlo o to právně zabezpečit stejnou nedotknutelnost a ochranu vlastnictví kteréhokoliv subjektu, právě tak jako o zabezpečení právního prostoru pro svobodnou výměnu činností, typicky pro směnu, v podmínkách trhu, volné soutěže a konkurence). Jinak vyjádřeno, šlo o to obnovit v oblasti soukromého práva plné uplatňování základních a jednotlících soukromoprávních zásad jako jsou svoboda subjektů soukromoprávních vztahů, jejich rovnost a zásadní autonomie jejich vůle, nedotknutelnost i ochrana vlastnictví (do té doby silně dezintegrovaného a deformovaného řadou omezení), jeho dědění, právě tak zejména podceněnou ochranu dobré víry i nabytých práv třetích osob. V majetkové oblasti šlo o vytvoření pevného, zároveň však otevřeného právního rámce a prostředí pro výměnu činností, typicky pro směnu (trh) rovnoprávných subjektů, které budou svobodně uzavírat smlouvy a zároveň je po jejich uzavření zachovávat podle zásady *pacta sunt servanda*. Šlo o to zajistit v plné míře svobodný rozvoj a ochranu osobnosti lidí s cílem garantovat v souladu s vyspělými právními řádů i mezinárodními standardy lidskou důstojnost, právě tak jako ochranu rodiny, zejména rodiny založené manželstvím, jakož i ochranu duševního vlastnictví. Zkrátka a stručně řečeno, šlo o to obnovit a rehabilitovat v plné míře středoevropskou soukromoprávní tradici, uplatňující se na našem území do roku 1948 ještě pod vlivem obecného zákoníku občanského (ABGB) z roku 1811 a zároveň celkovou středoevropskou soukromoprávní tradici s cílem najít i v této části právního řádu opět cestu k návratu mezi vyspělé evropské občanskoprávní úpravy.

Vyjádřeno co nejobecněji, šlo o to, aby občanské právo ve sféře své působnosti začalo v souladu s Ústavou, Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a dalšími mezinárodními akty upravovat vzájemná soukromá práva a povinnosti jednotlivců a tak účinně přispívat svými specifickými občanskoprávními zásadami, prostředky a nástroji k plnému prosazování ideje svobody člověka, jeho rovnosti a zásadní autonomie jeho vůle.

Splnění tohoto základního úkolu v první řadě předpokládalo zásadně změnit dosavadní pojetí občanského práva a v důsledku toho i občanského zákoníku.

První výrazný krok v tomto směru byl učiněn přijetím zásadní novely občanského zákoníku v roce 1991 (č. 509/1991 Sb.) s účinností od 1. 1. 1992. Od té doby však byla přijata i celá řada dalších novel občanského zákoníku, mj. již pod vlivem evropského komunitárního zákonodárství.

Legislativně technická forma pouhé novelizace v roce 1991 dosavadního občanského zákoníku byla po řadě úvah zvolena proto, že bylo třeba urychleně přizpůsobit nové pojetí a celkový obsah základní občanskoprávní úpravy naléhavým potřebám, podmínkám a požadavkům nastupující pluralitní demokracie, tržního hospodářství, posílení ochrany lidských a občanských práv a vůbec postupného formování principů právního státu. Cílem takto zvoleného legislativně technického postupu zároveň bylo umožnit urychlené přijetí moderního – a na dosavadní mezinárodní unifikace práva mezinárodního obchodu již reagujícího – obchodního zákoníku (u nás zrušeného v 50. letech) jako specifického právního nástroje pro zprostředkování tržních obchodních vztahů), a to tentokrát již společného pro oblast vztahů jak vnitrostátních, tak zahraničních.

Přijatý obchodní zákoník č. 513/1991 Sb. s účinností rovněž od 1. 1. 1992 nahradil jak dosavadní hospodářský zákoník č. 109/1965 Sb., tak dosavadní zákoník mezinárodního obchodu č. 101/1963 Sb. Dát přednost pouhé novelizaci občanského zákoníku i s představou provizoria před celkovou rekodifikací, resp. novou kodifikací občanského zákoníku, bylo v tehdejších podmínkách odůvodňováno zejména tím, že příprava rekodifikace občanského zákoníku by si vyžádala podstatně delší čas, což neodpovídalo tehdejší naléhavým podmínkám, potřebám a požadavkům nastupující ekonomické transformace. Tento zvolený legislativně technický postup počítal zároveň s tím, že poznatky a praktické zkušenosti získané postupnou aplikací jak přijaté zásadní novely občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., tak nově přijatého obchodního zákoníku č. 513/1991 Sb. mohou v dalším období – v souladu s postupně „dozrávajícími“, „usazujícími se“ a stabilizujícími ekonomickými, politickými a sociálními poměry, které začaly být postupně navíc ovlivňovány i evropskými komunitárními vlivy – přispět k optimální tvorbě nového pojetí, obsahu a systému, ať již budoucího jediného (komercializovaného) občanského zákoníku či vedle sebe (paralelně) existujících zákoníků občanského a obchodního důsledně vnitřně provázaných jako dvou předpisů, tj. obecné – subsidiárně platné – povahy občanského zákoníku na straně jedné a zvláštní povahy obchodního zákoníku na straně druhé. Již v té době si však byla již část tehdejší soukromoprávní teorie i praxe vědoma toho, že pro komplexní úspěch probíhajících systémových změn ve společnosti jsou rozhodující nejen materiální činitelé, ale i potřebná společenská, zejména právní a morální atmosféra (část ekonomické teorie tento jev přilehavě označila jako tzv. sociální kapitál). Při její tvorbě hraje zvlášť významnou úlohu pevný funkční a přehledný právní a institucionální rámec, a to nejen soukromoprávní (občanskoprávní, obchodněprávní, rodinněprávní, pracovněprávní aj.), nýbrž i veřejnoprávní (trestněprávní, správněprávní, finančněprávní i procesněprávní). I naposled zmíněný pevný procesněprávní rámec se postupně stále více ukazoval, a ukazuje se i dnes, jako mimořádně důležitý nástroj pro rychlé a účinné vynucování soukromého práva. Již tehdy se v části soukromoprávní literatury poukazovalo na to,

že nedocení takového celkového pevného právního rámce jako nástroje vynucování pravidel chování, tvořících řád, pořádek a mír, bude v budoucnu nutně přinášet pro rozvoj demokracie problémy a komplikace.

Mají-li se dnes s určitým odstupem času tyto dva první legislativní kroky vzniklé po roce 1989 (srov. zmíněnou zásadní novelu občanského zákoníku a přijetí nového občanského zákoníku) hodnotit, lze říci, že i přes všechny jejich nedostatky – a jak zkušenosti a poznatky ukázaly a ukazují, nebylo jich málo (srov. zejména jejich vzájemně nedostatečnou provázanost, což nutně vedlo k nadměrné duplicitě spojené následně s obtížemi pro aplikační praxi) – vytvořily spolu s neobvykle rychle rozvinutou soudní judikaturou základní soukromoprávní podmínky pro nové uspořádání společenských soukromoprávních poměrů odpovídající již pluralitní demokracii, tržnímu hospodářství, ochraně osobnosti člověka a soukromému vlastnictví, jakož i právnímu státu, vládě zákona a respektu k lidským právům a svobodám. Proto jim patří ocenění za první kroky učiněné k postupnému systémovému uspořádání soukromého práva, které se v předchozích 40 letech z důvodů ideologických odklonilo od evropského kontextu, stalo se vnitřně roztříštěným a bylo provázeno řadou nepříznivých důsledků v soukromoprávní praxi.

V oblasti soukromého práva jako celku se tehdy vycházelo z toho, že po překlenutí přechodného období bude muset pojetí soukromého práva a soukromoprávních předpisů řešit i vzájemný vztah občanského zákoníku k některým z dalších výše zmíněných zvláštních předpisů soukromoprávních částí právního řádu, konkrétně vztah k zákonu o rodině a k zákoníku práce.

Tyto – již systémově širě pojaté – soukromoprávní otázky začala řešit krátce po roce 1991 jako první ještě tehdejší federální komise pro přípravu nového občanského zákoníku zřízená při předsednictvu čs. vlády. Práce této komise však byly ukončeny zánikem federace Československa.

Správně se tehdy zdůrazňovalo, že jedno z prvořadých východisek pro nové pojetí soukromého práva musí tvořit nejprve velmi důkladná analýza dosavadního stavu soukromoprávní úpravy jako celku, jakož i právní, zejména soudní, judikatury s přihlédnutím jak k legislativním zkušenostem vyspělých evropských i jiných států (srov. např. v té době již existující moderní kodifikaci portugalskou, nizozemskou, quebeckou, právě tak jako i některé dílčí legislativní změny připravované či nastalé u velkých kodifikací Německa, Francie, Švýcarska a Rakouska), tak zejména k mezitím přijaté Ústavě č. 1/1993 Sb., Listině základních práv a svobod č. 2/1991 Sb., jakož i k vyhlášeným a ratifikovaným mezinárodním smlouvám, jimiž byla Česká republika vázána (čl. 10, 10a Úst). Zkrátka šlo tehdy a jde o to i v současném probíhajícím procesu rekodifikace soukromého práva (srov. dále sub III), aby v oblasti soukromého práva jako souhrnu norem jedné ze základních oblastí práva došlo v souladu s principem právní kontinuity k potřebné návaznosti na úpravu příslušných základních práv a svobod, které se uplatňují ve všech oblastech práva jako stěžejní regulativní ideje, právě tak jako na vyhovující soukromoprávní úpravy. To bylo odůvodněno snahou o podstatněji snadnější a plynulejší přechod soudní praxe k interpretaci a aplikaci nové úpravy (tento moment nelze zejména i v současné době podcenit), možností využívat již bohatě nashromážděnou a osvědčenou judikaturu soudu, jakož i výsledky odborné literatury.

Zároveň však, bez zřetele k tomu, která z variant základního legislativního pojetí občanského zákoníku bude při rekodifikaci českého soukromého práva přijata, bylo již tehdy jasné, že je třeba pokračovat intenzivně v postupném přibližování jednotlivých částí českého soukromého práva k jednotlivým částem evropského komunitárního soukromého práva (smluvního i deliktního). Evropské komunitární soukromé právo

jako právo vytvářené souborem aktů nadnárodních orgánů Evropského společenství, unifikujícími mezinárodními smlouvami mezi členskými státy Evropského společenství, jakož i judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a Evropského soudního dvora postupně překonávat rozdíly v soukromoprávních úpravách členských států (ať cestou harmonizace anebo unifikací) a tak zabezpečovat jednotný soukromoprávní standard zejména pro celou oblast vnitřního společného trhu, se zvláště v 80. letech začalo dynamicky rozvíjet. Šlo zejména o tradiční oblast vlastního občanského práva s těžištěm zajistit účinnou hmotněprávní i procesněprávní ochranu spotřebitelů jako slabší smluvní strany při uzavírání a stanovení právního režimu spotřebitelských smluv, jmenovitě smluv uzavíraných při použití prostředků komunikace na dálku bez současné fyzické přítomnosti smluvních stran (tzv. distančních smluv), smluv uzavíraných mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele, cestovních smluv, smluv o spotřebitelském úvěru, smluv o právu užívat budovu (část) na jeden či více stanovených anebo stanovitelných časových úseků během roku (time-sharing), na zajištění ochrany spotřebitelů před nepřipustnými (nekalými – zneužívajícími) smluvními ujednáními. Šlo však zároveň o vybavení spotřebitelů i dalšími vhodnými smluvními soukromoprávními prostředky, které by jim jako slabší smluvní straně umožnily vyrovnávat jejich fakticky nerovné postavení ve vztahu k dodavatelům – podnikatelům jako profesionálům (např. rozšířením kogentních úprav omezujících jednostranně dodavatele, prohloubením práva na informace, širší možností odstoupení od smlouvy). Právě tak šlo o zavedení přísné odpovědnosti výrobce, resp. kvazivýrobce, vůči spotřebitelům za škodu způsobenou vadou výrobku (ať již jde o vadu výrobní či konstrukční anebo vadu návodu), jakož i o stanovení širších spotřebitelských záruk za vady při plnění spotřebního zboží aj.

V širokém rámci evropského komunitárního soukromého práva však nešlo a nejde zdaleka jen o vlastní občanské právo. Je třeba brát v úvahu i rozvoj evropského obchodního práva, zejména práva obchodních společností, stanovení sankcí při neváčasném plnění závazků z obchodních transakcí aj.

Totéž však platí o rozvoji autorského práva, práva průmyslového vlastnictví, mezinárodního práva soukromého a procesního, práva mezinárodního konkurzu, jakož i pojistného práva, práva bankovních a finančních služeb.

I když zejména ve vzpomenutých 80. letech začalo docházet k širšímu rozvoji uvedených částí evropského komunitárního soukromého práva, celkové evropské klima pro završující vytvoření jednotného evropského občanského zákoníku – vzdor určitým podnětům Evropského parlamentu – však ještě zdaleka nedozrálo. Lze říci, že evropský občanský zákoník nebyl a není ani v současné době na pořadu dne.

Sílicí vliv evropského komunitárního soukromého práva pokračoval i u nás zejména cestou dílčích (fragmentárních) harmonizací jednotlivých národních právních úprav v rámci Evropského společenství. V tomto procesu hrály a hrají i nadále významnou úlohu směrnice a transformace jejich obsahu do vnitrostátních zákonných úprav s cílem sladit s nimi vnitrostátní úpravy (jde při nich a mělo by jít – na což se u nás často zapomínalo a zapomíná – o tvůrčí sladění vnitrostátních úprav se zásadami a výsledky sledovanými těmito směrnici; pokud jde o formy, nástroje a prostředky, ty jsou již ponechávány na úvaze legislativních orgánů jednotlivých členských států).

Nicméně však lze konstatovat, že v tomto směru byl v České republice vykonán pro implementaci evropského komunitárního práva ve zkoumané soukromoprávní oblasti – přes řadu nedostatků – kus záslužné práce, což výrazně posunulo český soukromoprávní řád směrem k aktuálnímu evropskému standardu (např. jen pokud jde o rozvoj práva spotřebitelů, které se tak v současných podmínkách stává významnou složkou aktuálního soukromého práva).

V integrované Evropě zároveň již delší dobu probíhají ve velkých týmových skupinách soukromoprávních vědců společné výzkumy a vytvářejí se projekty základní koncepční badatelské povahy. Ty zejména na základě rozsáhlých srovnávacích analýz přispívají ke vzájemnému poznávání soukromoprávních řádů jako nezbytného předpokladu k postupnému překonávání rozdílů mezi evropskými soukromoprávními systémy – ať kontinentálními soukromoprávními systémy mezi sebou či mezi kontinentálním soukromoprávním systémem a anglosaským právním systémem. V tomto směru srov. zejména silné konvergentní snahy o vytvoření společných zásad evropského smluvního práva – PECL, podněty pro soukromé právo poskytované Common Core of Civil Law – Trento, snahy o sjednocování zásad evropského deliktčního práva – PETL, práva bezdůvodného obohacení, některých úseků věcného práva, jakož i některých základních smluvních typů, právě tak jako i zásady UNIDROIT. Nechybějí již ani první návrhy určitých konkrétních soukromoprávních norem smluvního práva (srov. např. návrh „Evropského smluvního kodexu“ – CEC).

Všem těmto aktivitám a prvním výsledkům na základě rozsáhlého společného vědeckého, legislativního a judikatorního materiálu, které se opírají o bohatství evropského soukromoprávního myšlení a dědictví, je vlastní, že usilují – přes existenci nejrůznějších odlišností, specifických a zejména nezbytných rozmanitostí, které v určitých částech soukromého práva zůstanou nadále zachovány a tak budou přispívat k „duchu Evropy“ – o hledání a nalézání těch základních rysů soukromého práva rovnoprávných jedinců, které existují v nových společenských podmínkách integrované Evropy 21. století na půdě jednotného evropského vnitřního trhu (podporovaného z větší části již i jednotnou měnou). Tyto společné základní rysy jsou s to tvořit moderní jádro, standard či hlavní proud (*mainstream*) integrujícího evropského soukromého práva (někdy se toto – doslova panevropské – doktrinální úsilí označuje nikoliv přesně jako „spontánní“). Ve skutečnosti však existují silící vazby, i když někdy velmi komplikované, mezi evropskými komunitárními orgány, konkrétně Evropskou komisí a úsilím evropské doktrinální obce. Tyto základní společné rysy soukromého práva tvoří – a po jejich dopracování budou tvořit – výrazné inspirující podněty a výzvy jak pro celé evropské soukromoprávní zákonodárství (jeho fragmentárnosti se tím dostane potřebný a zatím chybějící obecný rámec), tak pro národní soukromoprávní zákonodárství jednotlivých členských států. Tyto společné základní rysy evropského soukromého práva zřejmě nabudou v dalších fázích evropského soukromoprávního vývoje podobu obecného evropského referenčního rámce. Teprve později – jistě ve velmi vzdáleném časovém horizontu – se promítnou do evropského občanského zákoníku.

V současné době Studijní skupina pro evropský občanský zákoník (*Study Group on European Civil Code*) připravuje ve spolupráci s Evropskou komisí modelový vzor (rámec) soukromoprávní kodifikace. Ten má zahrnout zásady základních klíčových oblastí majetkového občanského práva (výjimku budou tvořit úpravy právnických osob, dědického a rodinného práva). Půjde zřejmě o nejpozoruhodnější projekt evropského soukromého práva všech dob. Projekt má být připraven pro Evropskou komisi v roce 2008 (s komentářem a poznámkami v roce 2009).

Dne 1. května 2004 se Česká republika stala členským státem Evropské unie. Do této doby implantovala do vnitrostátního práva prostřednictvím svých zákonů řadu směrnic, které byly mezitím v Evropských společenstvích vydány (tzv. proces harmonizace českého soukromého práva s evropským soukromým právem, někdy též označený i jako evropeizace českého soukromého práva).

Dnem 1. května 2004 začala v České republice jako v členském státu Evropské unie navíc přímo (bezprostředně) platit a zavazovat členské státy řada nařízení, aniž by je bylo třeba provádět – jako je tomu u výše zmíněných směrnic – ve vnitrostátním právu

příslušnými zákony (v oblasti ochrany spotřebitele, hospodářské soutěže, regionální podpory, životního prostředí, bezpečnosti a hygieny aj.).

V této souvislosti je namístě uvést několik obecných poznámek: za prvé pramenem občanského práva v objektivním smyslu (občanskoprávního řádu) nejsou jako integrální součásti systému středoevropského kontinentálního práva jen a pouze psané platné občanskoprávní normy jako právní pravidla, která jsou závazná a mocensky vynutitelná, vydaná příslušnými orgány ve formě k tomu určené a vyhlášené určenými způsoby. Tento úzce pozitivistický přístup k právu by nebyl pro soukromý život jedinců i celé společnosti a vůbec pro úpravu občanskoprávního styku použitelný. Pramenem občanského práva vždy byly, jsou a zůstanou i právní zásady, na nichž je občanskoprávní řád vybudován a které mu vtiskují vnitřní jednotu, souladnost a řád. Jde právě o to, aby věda a legislativa občanského práva ruku v ruce tuto vnitřní jednotu, souladnost, řád a přehlednost odhalovaly a v jejich duchu navrhovaly a realizovaly jeho uspořádání v konzistentní, přehledný a srozumitelný legislativní systém. Občanské právo tak v sobě zahrnuje vedle psaných norem i určité právní zásady, které se v procesu historického vývoje v důsledku společensko-ekonomických zákonitostí občanskoprávních vztahů postupně utvářely a došly uznání a jejichž uplatnění lze – i když nejsou výslovně vyjádřeny – dovodit z jednotlivých ustanovení, smyslu i ducha psaných platných občanskoprávních norem. Názory, zda je tyto právní zásady správné a účinné učinit předmětem výslovného normativního vyjádření, se v teorii i v legislativě různí. To, že se tyto právní zásady uplatňují bez ohledu na to, jsou-li v právní úpravě vyjádřeny či nikoliv, je však nesporné. Ve stabilizovaném právním prostředí, které je dáno jednak ustálenou soukromoprávní legislativou, jednak i rozvinutou judikaturou soudů, to jistě třeba není. Na újmu základního zákona – kodexu, jakým má být u nás v procesu rekodifikace soukromého práva nově připravovaný občanský zákoník, však rozhodně nebude, jestliže se zejména po tak dlouhotrvajícím období dezintegrace, devalvace a deformace soukromého práva, k určitému výčtu vůdčích, obecně uznávaných a jednotlivých základních právních zásad přikročí. V takovém případě však je třeba jejich obsahovému i formálnímu vyjádření věnovat mimořádnou legislativní pozornost.

Za druhé, výše zmíněný kodifikační přístup respektuje v souladu s kontinentálním systémem a jeho středoevropskou tradicí princip psaného práva (*lex scripta*), resp. psaných zákonů či základních zákonů (kodexů). Soudy při rozhodování jednotlivých sporů a jejich zvláštností nenalézají právo s přihlédnutím k precedencím (opak srov. historicky se vyvinuvší oblast anglo-amerického práva), nýbrž v souladu s pojetím a dlouholetou tradicí evropského kontinentu (srov. typicky čl. 5 *Code civil*) psané právo v rámci aplikace vykládají, a to za pomoci interpretačních pravidel. Tam, kde výklad právní normy překračuje, soudy tuto právní normu v konkrétním případě mezi účastníky řízení (*inter partes*) dotvářejí. Z toho plyne, že rozhodnutí soudů u nás pramenem práva – stejně jako obyčej, resp. zvyklost – není. Jinak řečeno, soudní rozhodnutí se nestávají obecnou právní normou. Jejich závaznost je omezena pouze na právní případ, o kterém se podle platných zákonů rozhoduje, popř. na případy obdobné. Jeho uplatnění je založeno na váze a přesvědčivosti použitých argumentů.

Za třetí, soukromé právo je zásadně úzce spjato s účinným rozhodováním obecných soudů, tj. jak s jejich vlastním spravedlivým rozhodováním o subjektivních soukromých právech a soukromoprávních povinnostech, tak i s jejich rozhodováním uskutečňovaným bez zbytečných průtahů (jen tehdy lze také hovořit o spravedlivém procesu jako o procesu vlastního demokratické společnosti). Pouze za splnění těchto podmínek může být i soukromé právo plně funkční. Proto je odůvodněně kladen v souvislosti s tvorbou soukromého práva v současné době takový důraz i na řádné fungování soustavy soudnictví, právě tak jako na tvorbu procesněprávních předpisů (této úzké souvislosti – často u nás

přehlížené – věnuje správně pozornost i část novější hmotněprávní literatury: *Hurdík, Fiala, Selucká*, v posledním období i *Lavický*). Není žádným tajemstvím, že právě stav procesněprávních předpisů, zejména stav občanského soudního řádu není v současné době uspokojivý. Tento stav představuje jednak pro svůj někdy vypjatý formalismus, který je provázen nejednou i výkladovým formalismem obecných soudů (na což již několikrát upozornil Ústavní soud České republiky), jednak pro nedostatek modernizačních inovačních prvků přizpůsobovaných změněným společenským i technickým poměrům (srov. rozvoj elektronických prvků soudního řízení, rozšíření alternativních metod řešení sporů ať již prostřednictvím různých druhů rozhodčího řízení – arbitráží, mediací, konciliací atd., nové kompetenční dělení soudního a správního řízení aj.) jednu z hlavních příčin neúměrně zdlouhavého vyřizování soudních sporů. Účinnou nápravu tohoto stavu již nelze hledat a nalézat jen ve stálých novelách občanského soudního řádu, které se týkají pouze jeho jednotlivých částí (někdy tyto novely jednotlivé části občanského soudního řádu četnými detaily ještě více komplikují), nýbrž v novém konceptním pojetí procesních řádů včetně občanského soudního řádu jako celku. Rozhodně však není namístě, že příprava takovéto procesněprávní úpravy, která si klade za svůj cíl být formou života hmotného práva, jež však zároveň představuje některé jeho důležité praktické meze, není koordinována s přípravou soukromého hmotného práva, ač je to zcela nezbytný předpoklad uplatnění jeho funkcí ve společnosti.

Za čtvrté, jedním z dalších základních požadavků právního státu (čl. 1 Úst) jako základu lidských práv, zejména lidské důstojnosti, svobody a autonomie vůle, zároveň je, aby s ohledem na zásady právní jistoty a rovnosti občanů, důvěry v právo, jeho předvídatelnost a oprávněné očekávání bylo rozhodování soudů v oblasti soukromého práva maximálně jednotné, tj. aby na stejné, resp. na podobné, případy bylo právo vykládáno a aplikováno stejným, resp. podobným, způsobem. Proces sjednocování soudní judikatury i v oblasti soukromého práva tak zůstává v současné době u nás – vedle vynucování práva bez zbytečných průtahů – jedním z přetrvávajících vysoce aktuálních problémů.

III. Probíhající proces rekodifikace soukromého práva

- 5 Práce, které byly u nás zahájeny na přípravě rekodifikace soukromého práva, vycházely od samého počátku z občanského zákoníku jako kodifikačního základu, jako systémově integrujícího a jednotícího ohniska a opěrného pilíře soukromého práva jako celku. To se týkalo zejména práva obchodního, rodinného práva, pracovního práva i práv z některých dalších oblastí, zejména z oblasti práv označovaných jako práva duševního – intelektuálního vlastnictví, jakož i mezinárodního práva soukromého.

Při uplatnění kodifikačního principu vystupovala při úvahách o budoucí úpravě soukromého práva do zvláštního popředí zejména úloha obecné části občanského zákoníku. Ta má podle převažujícího názoru své opodstatněné místo nejen v teoretických, nýbrž i v zákonodárných systémech soukromého práva (přetrvávající vliv Heisova pandektního systému). I když ji některé občanské zákoníky v Evropě neobsahují (srov. např. nejnověji nizozemský občanský zákoník) a i jinde je její úloha posuzována skepticky, je nicméně třeba obecnou část považovat na základě dnes v současných podmínkách již i dlouhodobých českých zkušeností v systému občanského zákoníku za osvědčenou, užitečnou a v důsledku toho funkční. Právě prostřednictvím úpravy jejích institutů i jejích jednotlivých ustanovení, která jsou společná nejen všem partiím občanského zákoníku, nýbrž i všem zvláštním částem soukromého práva vůbec, lze v potřebné jednotě realizovat požadavky kladené jak na nezbytnou integraci a koncentraci obecného základu všech soukromoprávních vztahů, tak na vytvoření prostoru pro potřebnou,

rozumnou a s ohledem na praktické potřeby pragmaticky zvažovanou diferenciaci úprav některých specifických oblastí soukromoprávních vztahů (např. vztahů upravovaných obchodním zákoníkem, vztahů upravovaných autorským právem a právy s ním souvisejících, vztahů upravovaných průmyslovými právy, vztahů upravovaných mezinárodním právem soukromým, jakož i pracovněprávních vztahů upravovaných zákoníkem práce). Společná ustanovení a instituty, tvořící obecnou část, jsou zároveň s to čelit v souladu s principem legislativní úspornosti nežádoucímu opakování úprav (jejich duplicitě, popř. i triplicitě) v oblasti soukromého práva, popř. různým nezbytným odkazům a tím i nejednotnosti a nepřehlednosti. Touto legislativní úsporností však bude zejména předcházeno nežádoucím rozporům (antinomiím) jak uvnitř vlastní občanskoprávní, tak uvnitř ostatní soukromoprávní úpravy jako celku (v této souvislosti nelze nepřipomenout i české negativní legislativní zkušenosti spojené s mylnou představou 60. let, že opakování úprav stejných institutů a ustanovení v různých zákonech povede ke zvýšení efektivity právní úpravy v praxi).

Při tomto legislativním přístupu se již od počátku počítalo s tím, že vedle občanského zákoníku jako ústředního předpisu soukromého práva, který se bude týkat jak vůdčích, obecně uznávaných a jednotných zásad, tak v potřebné míře obecně (abstraktně) upravených základních institutů soukromoprávních vztahů všech subjektů soukromého práva jako subjektů s rovným hmotněprávním postavením (fyzických i právnických osob), budou zároveň souběžně mimo jeho rámec existovat jako tzv. „satelity“ některé samostatné zákony. Ty budou upravovat v návaznosti na občanský zákoník, a tedy na systém soukromého práva jako celek, zvláštní soukromoprávní vztahy určitých společenských oblastí. Základní kritéria opodstatňující existenci těchto některých zvláštních samostatných zákonů měly tvořit zejména: soukromoprávní vztahy těchto oblastí se s ohledem na existenci zvláštních prvků a s nimi spojenou intenzitu veřejného zájmu na jejich ochraně vyznačují vyšší mírou kogentnosti norem; týkají se jen určitých skupin subjektů (např. podnikatelů, zaměstnanců, manželů a členů rodiny); tvoří v současné době již vnitřně ucelený a zároveň tradiční komplex; je pro aplikující orgány i adresáty, tj. pro fyzické a právnické osoby již známý a přehledný celek, na který si zvykly; lze u nich předpokládat intenzivnější změny plynoucí zejména z hospodářského vývoje, vědecko-technického pokroku a v neposlední řadě zejména z harmonizace s právem Evropské unie.

Odborná komise civilistů zřízená při předsednictví vlády ČSFR vypracovala již krátce po roce 1991 první návrh znění nového občanského zákoníku. Práce této odborné komise však byla v důsledku společenských událostí přerušena a nakonec úplně ustala zánikem federace ČSFR. Zbývá jen poznamenat, že na tento návrh poměrně úzce navazovaly zejména první pokusy o rekodifikaci občanského práva na Slovensku.

V roce 1996 vyšel v Právní praxi, 1996, č. 5 a 6 jako podklad pro diskusi odborné právnické veřejnosti návrh Koncepce nového civilního kodexu (poměrně široce pojatého). Šlo o druhý pokus rekodifikace občanského práva u nás. Byl to výsledek práce zpracovatelských týmů a poradní komise ministra spravedlnosti České republiky ustavených pro přípravu budoucího základu soukromoprávního řádu (k tomu srov. blíže Právní praxe, 1996, č. 8 a 9). Tyto práce i diskuse jim předcházející, shodně potvrdily, že ústřední otázkou připravované rekodifikace soukromého práva, ale i předpokladem její úspěšnosti, bude zejména to, jak se v jejím rámci podaří uskutečnit jednak nezbytnou integraci a koncentraci úpravy základu všech soukromoprávních vztahů v občanském zákoníku, jednak – a to zároveň – vytvořit prostor pro potřebnou, praktickou a pragmaticky účelnou diferenciaci některých specifických soukromoprávních vztahů ve zvláštních zákonných úpravách.

V roce 1997 byl poradou ministrů schválen materiál „Strategie úpravy soukromoprávních vztahů“, v němž bylo navrženo, aby se nová právní úprava soukromoprávních vztahů uskutečnila jen v jednom kodexu s výhledovým ukončením prací v prvním desetiletí po roce 2000 a aby do doby jeho přijetí byly realizovány pouze dílčí úpravy, které by byly ve věcném souladu s již uvažovanou koncepcí nového kodexu.

Ministerstvo spravedlnosti České republiky začalo v roce 2000 připravovat novou verzi věcného návrhu občanského zákoníku. Pro ten se stal inspiračním zdrojem – vedle Ústavy, Listiny základních práv a svobod, mezinárodních smluv, jakož i srovnávání s kodexy západního soukromého práva – vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937, a to v těch směrech, ve kterých je vzhledem k přirozenému následnému společenskému a právnímu vývoji použitelný. Šlo tak již o třetí pokus o rekodifikaci soukromého práva u nás.

Součástí této nové verze věcného záměru občanského zákoníku byla – stejně jako již u předchozího návrhu Koncepce nového civilního kodexu – integrace manželského a rodinného práva do občanského zákoníku, kde měly tvořit jeho zvláštní část (šlo o již dříve uplatněný požadavek části občanskoprávní teorie navazující na předválečný stav i evropský standard a vznášený přes odpor představitelů tehdejšího „samostatného“ rodinného práva u nás v 60. letech).

Tento přístup je projevem koncepce, že do soukromého práva jako nástroje zprostředkování svobody jednotlivce v rámci jeho celkového soukromého (osobního a majetkového) života by zásadně neměla zasahovat veřejná moc.

Nově však bylo – na rozdíl od návrhu Koncepce nového civilního kodexu – navrženo, aby se při rekodifikaci soukromého práva integrovala do občanského zákoníku jen úprava obecných obchodních závazkových právních vztahů, včetně většiny smluvních typů, zatímco úprava některých vyhraněně specifických otázek obchodního práva (zejména úprava podniku, obchodních společností a družstev, obchodního rejstříku, firemního práva, obchodního tajemství, některých typicky obchodních smluvních typů, jako je např. prodej a nájem podniku, obchodní zastoupení, tichá společnost, jakož i některá úprava závazků v mezinárodním obchodě) by i nadále zůstala předmětem zvláštní redukované obchodněprávní úpravy. Těžiště nové verze věcného záměru občanského zákoníku tak v tomto směru spočívá v přesunu obecné úpravy závazkových obchodních vztahů, jakož i většiny smluvních typů do občanského zákoníku. Předpokládá se, že tento přístup může výrazným způsobem přispět nejen ke sjednocení, nýbrž i k potřebnému obohacení a modernizaci závazkového práva v občanském zákoníku jako celku. Zároveň se tím chce čelit nebezpečí zvýšeného rizika nežádoucí divergence, dvoukolejnosti (duplicity), nekoordinovanosti a v důsledku toho i nepřehlednosti těchto dvou právních úprav v oblasti soukromého práva. Právě divergence, dvoukolejnost (duplicita) a nekoordinovanost v oblasti obecné úpravy závazkového práva a smluvních typů vedly, jak potvrzují téměř šestnáctileté zkušenosti právní praxe s těmito dvěma dvojíkolijnými úpravami, k četným aplikačním problémům.

Verze věcného záměru občanského zákoníku byla následně schválena Legislativní radou vlády České republiky dne 4. 4. 2001 a poté dne 18. 4. 2001 i vládou České republiky.

V současném období je již připraveno paragrafované znění občanského zákoníku pro připomínkové řízení.

Legislativní radou vlády České republiky a i vládou České republiky byl schválen rovněž i věcný záměr obchodního zákona jako zvláštní ucelené obchodněprávní úpravy. Ten – v souladu s již schváleným věcným záměrem občanského zákoníku – vychází z jednoty soukromého práva a uznání všeobecného (univerzálního) postavení občan-

ského zákoníku jako základního soukromoprávního a tím i svého hlavního podpůrného (subsidiárního) pramene. Předpokládá se, že navrhované pojetí ucelené obchodněprávní úpravy je s to čelit nebezpečí zvýšeného rizika nežádoucí divergence, duplicity, nekoordinovanosti a nekompaktnosti těchto dvou zvláště významných právních úprav v oblasti soukromého práva.

Takto koncepčně nově navrhovaný občanský zákoník usiluje o to stát se v hierarchii soukromoprávních předpisů nejen vrcholným předpisem – zákoníkem (kodexem – chartou – civilistickou „konstitucí“) soukromého práva jako celku, nýbrž zároveň jeho systémově sjednocujícím (integrujícím) všeobecným základem, který se soustřeďuje na vůdčí, obecně uznávané a jednotící zásady a zásadně relativně neměnnou obecnou (abstraktní) úpravu všech základních institutů společných všem soukromoprávním vztahům a všem soukromoprávním subjektům. Této šance je třeba využít, neboť jen takto univerzálně koncipovaným občanským zákoníkem bude zajištěna potřebná jednotnota, souladnost a zejména relativní stabilita (srov. výše zmíněný majestát) základních obecných soukromoprávních kategorií, jakož i odstranění jejich případných nežádoucích vnitřních rozporů.

Takto chápáná jednotnost, ucelenost, úplnost, zároveň však i výše zmíněná otevřenost úpravy občanského zákoníku jako moderního soukromoprávního předpisu umožní jednak navazujícími, resp. doprovodnými zvláštními zákonnými úpravami reflektovat předpokládané změny určitých specifických oblastí společenského života a tím i další právní vývoj včetně zejména inspirujícího vývoje v evropském komunitárním soukromém právu, jednak dotvářet v potřebné míře soukromoprávní normy soudní judikaturou v jednotlivých posuzovaných případech podle jejich individuálních zvláštností.

Existence zvláštní ucelené obchodněprávní úpravy, ale i některých dalších zvláštních zákonů (srov. např. zákoník práce, autorský zákon, zákon o vynálezech a zlepšovacích návrzích, zákon o ochraně průmyslových vzorů, o mezinárodním právu soukromém a procesním) svědčí o tom, že v připravovaném občanském zákoníku nebude upravena veškerá materie soukromého práva. To je jistě namístě, neboť jinak by vznikl z občanského zákoníku velmi rozsáhlý, vnitřně nevyvážený (disproporční), zejména však ke škodě věci nepřehledný základní soukromoprávní předpis (navíc každá změna či doplněk, které nelze v budoucnu právě u některých speciálních oblastí nikterak vyloučit, by nežádoucím způsobem narušovaly jeho potřebnou relativní stabilitu jako celku). Proto se vychází z toho, aby – souběžně s požadavkem respektování úplnosti úpravy podstatných a zároveň v praxi často se opakujících soukromoprávních otázek přímo v občanském zákoníku – bylo i s ohledem na zachování potřebné otevřenosti systému, zejména s ohledem na předpokládaný další hospodářský a sociální rozvoj, vědecko-technický pokrok, především však pronikání soukromého práva Evropské unie, počítáno i s některými zvláštními zákonnými úpravami. Tyto zvláštní zákony by sice formálně existovaly mimo rámec občanského zákoníku, avšak na občanský zákoník jako na základní soukromoprávní předpis by systémově a obsahově (věcně) navazovaly a doplňovaly jej. Z toho zřetelně vyplývá, že nově koncipovaný občanský zákoník by měl podpůrnou (subsidiární) použitelnost na všechny zvláštní soukromoprávní vztahy v těch případech, že by neexistovala jejich specifická právní úprava. V této souvislosti zbývá jen dodat, že takto navrhovaná soukromoprávní rekodifikace, tj. občanský zákoník a zvláštní zákony jej jako satelity provázející a doplňující, by byly rekodifikací komplexní, tj. tvořily by ze systémového hlediska jednotný celek neboli šlo by o systém soukromoprávního řádu a soukromého práva. Proto by také všechny vzpomenuté úpravy zvláštních zákonů měly být prováděny ve věcném souladu se základní koncepcí, zásadami a instituty základního obecného základu soukromého práva, tj. občanského zákoníku. Tyto zvláštní zákony by však – alespoň pokud jde

o ty hlavní z nich – měly být harmonizovány s občanským zákoníkem i z časového hlediska. Obojí se však v praxi ukázalo jako problém, konkrétně např. u již přijatého zákoníku práce č. 262/2006 Sb.

Pokud jde o zákoník práce, bylo od přijetí jeho věcného záměru upuštěno a hned připraveno paragrafované znění. Stalo se tak přirozeně bez věcné a časové návaznosti na nově připravovaný občanský zákoník. I při respektování všech nesporně existujících zvláštností moderního pracovního práva však měla být z hlediska důsledně uplatňovaného systémového přístupu využita příležitost probíhající rekodifikace soukromého práva a nově vyjádřena i vazba občanského práva a jeho základního legislativního výrazu občanského zákoníku jako všeobecného soukromého práva a všeobecného soukromoprávního předpisu na straně jedné a pracovního práva (individuálního pracovního práva, zahrnujícího zejména pracovní smlouvu) i jeho základního legislativního výrazu – zákoníku práce jako zvláštního soukromého práva a zvláštního soukromoprávního předpisu na straně druhé. Mělo se tak stát stanovením subsidiarity typické a v praxi vyzkoušené a osvědčené u kontinentálního typu soukromoprávní kultury. Ze systémového hlediska proto nelze považovat za přijatelný princip delegace norem občanského zákoníku zavedený v § 4 ZPr (to se již v této souvislosti vůbec ponechává stranou teoretická nejasnost principu „delegace“ v oblasti hmotného práva; jde totiž svou povahou o typicky procesněprávní princip). Navíc přijatý zákoník práce musel operovat s dosud platným občanským zákoníkem. To ovšem znamená, že po přijetí nového občanského zákoníku bude zcela nezbytná závažná novelizace zákoníku práce, popř. jeho přepracování vůbec, což není z hlediska zachovávání potřebné stability základních soukromoprávních předpisů rozhodně žádoucí. Přitom by se i při přijetí zákoníku práce mělo vyjít z východiska, že ani pracovní smlouva se jako ústřední institut individuálního pracovního práva nevymyká svou základní podstatou z rámce jednotného soukromoprávního smluvního systému, neboli že i pracovní smlouva tvoří svou podstatou jednu – byť jistě specifickou – ze závazkových smluv. Takové východisko by mělo najít svůj odpovídající legislativní výraz jak v rekodifikovaném občanském zákoníku, tak i v zákoníku práce. Z uznání občanského zákoníku jako základního a univerzálního kodexu soukromého práva zcela zákonitě vyplývá, že některé zásady (konkrétně zejména zásada smluvní svobody), jakož i některé instituty jsou a co do základu musí být společné jak pro občanské právo, tak pro pracovní právo. V této souvislosti nemělo být odhlédnuto ani od dosavadního rozhodování obecných soudů, zejména pak Ústavního soudu České republiky. Ten ve své judikatuře potvrzuje, že čl. 2 odst. 3 Úst a čl. 2 odst. 4 LPS, podle kterých zásada vlastní soukromému právu jako celku, tj. že každý může činit to, co není zákonem zakázáno, a na druhé straně, že nikdo nesmí činit to, co mu zákon neukládá, se musí uplatnit – i při vědomí všech zvláštností pracovního práva – rovněž v pracovněprávní oblasti. Právě tato zásada je podle Ústavního soudu České republiky pro pracovněprávní oblast pojistkou pro zachovávání výše zmiňovaného axiomu svobody jedince. Proto i v oblasti pracovního práva bylo a je třeba v souladu s cit. ústavní zásadou otevřít skutečný prostor ke smluvním ujednáním (oboustranné smluvní svobodě) konkrétních podmínek, za kterých bude pracovní činnost vykonávána. Jde mj. o to právně zabezpečit na trhu práce zejména pružné (flexibilní) přijímání i propouštění zaměstnanců, které by bralo v současném vysoce konkurenčním prostředí v úvahu jak potřebu vytvoření dostatečného manévrovacího prostoru pro manažery, aby mohli cíleně reagovat na změny trhu práce, právě tak jako zajišťovat přiměřenou sociální ochranu a jistotu práv zaměstnanců, a to i v souladu se závazky převzatými mezinárodními smlouvami (srov. princip tzv. flexicurity na trhu práce neboli kombinace flexibility a jistoty). Závěrem je třeba říci, že přijatelné legislativní řešení vzájemného vztahu obecné občanskoprávní úpravy

a zvláštní pracovněprávní úpravy by se v žádném případě nemělo stát příležitostí ani pro přetrvávání a pokračování divergujících tendencí mezi nimi, ani však pro odstranění některých funkčních ochranných sociálních prvků pracovního práva, které se postupem historického vývoje již staly součástí moderní pracovněprávní úpravy, jakož i právního řádu a právní kultury vůbec. Nelze ztrácet ze zřetele, že Evropská unie není jen zónou volného obchodu, nýbrž i společenstvím společných hodnot, které musí nacházet svůj výraz v celém právu, pracovní právo z toho nevyjímaje. Nesmí být zapomínáno na to, že má-li být moderně koncipovaná zvláštní pracovněprávní úprava skutečně funkční, musí tvořit i součást rozumně koncipovaného sociálního modelu s úpravou základních sociálních práv, bez kterých se ani ve věku globalizace nemůže moderní evropská tržní společnost obejít. Tyto závěry znovu potvrzuje zpráva Evropského parlamentu k Zelené knize nazvané „Modernizace pracovního práva, jejímž cílem je řešit výzvy 20. století“, která obsahuje řadu významných podnětů pro oblast pracovního práva (tato zpráva byla přijata Evropskou komisí v roce 2006 – KOM 2006/708).

K odst. 1:

I. Platný občanský zákoník; jeho charakteristika

Zásadní právně politická, teoretická i praktická změna v pojetí občanského práva a v důsledku toho i v pojetí občanského zákoníku se po 1. 1. 1992, tj. po zásadní novele občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. projevila v první řadě v podstatně širším vymezení předmětu upravovaných společenských vztahů, a to jak osobních, tak majetkových vztahů (srov. § 1 odst. 1, podle kterého úprava občanskoprávních vztahů přispívá k naplňování občanských práv a svobod, zejména k ochraně osobnosti, jakož i k nedotknutelnosti vlastnictví – konformita s ústavním pořádkem i mezinárodním lidskoprávním systémem), ve kterých mají jejich subjekty rovné hmotněprávní postavení (v § 2 odst. 2) a zásadní autonomii své vůle (§ 2 odst. 3).

Tento přístup základní občanskoprávní úpravy po roce 1989, který naznačil – vedle tradičně značného významu a úlohy majetkových vztahů – zároveň význam a úlohu osobních vztahů v rámci občanského práva, lze považovat z právně filozofického i právně teoretického hlediska za správné východisko. Naplňuje se tak požadavek vznášený – i když v nutně limitujících podmínkách 60. let – částí občanskoprávní teorie, podle které „základní axiom ovládající zkoumanou soukromoprávní sféru, tj. axiom svobody jedince, se vztahuje především k vlastní osobnosti tohoto jedince, resp. k jejím jednotlivým hodnotám či projevům. Jinými slovy řečeno, sledovaný účel a základní smysl veškeré činnosti (včetně činnosti hospodářské) v moderní společnosti je a má být v první řadě sama osobnost člověka a jeho rozvoj, prostě jeho status, a nikoli jeho majetek“ (*Fiala, Švestka*).

Proto jak věcný záměr projednávaného návrhu občanského zákoníku, tak jeho paragrafované znění správně zdůrazňují i úlohu osobnosti fyzické osoby, její svobodný rozvoj i respekt k její důstojnosti jako prvořadě hodnoty připravované základní právní úpravy (srov. soulad tohoto přístupu občanského zákoníku s již výše zmíněnou preambulí k Ústavě České republiky, s Listinou základních práv a svobod, Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod a z poslední doby i s Chartou základních práv Evropské unie z Nice (čl. 1) i s Chartou lidských práv, která vstoupí v platnost platností nové unijní smlouvy podepsané 27 členskými státy v prosinci 2007 v Lisabonu (Lisabonské smlouvy). Tím je této základní soukromoprávní úpravě – občanskému zákoníku vtiskován v potřebné míře výrazný antropologický charakter. I občanský zákoník se tak začleňuje do procesu probíhajícího uskutečňování ideálů evropanství

formovaného takovými základními civilizačními proudy, jaké v minulosti představovaly antika, křesťanství, osvícenství, principy rovnosti, volnosti, bratrství a jejichž vrchol v současném období reprezentují přirozeně se vyvinuvší a existující lidská, občanská a sociálně kulturní práva, uskutečňující se v rámci pluralitní demokracie, vlády (suverenity) zákona, a pokud jde o hospodářskou oblast, v rámci tržní ekonomiky.

Je však třeba zdůraznit, že tento přístup v soukromoprávní sféře nikterak nesleduje oslabení zásadního významu, úlohy i postavení dalšího – nejrozsáhlejšího – základu soudobého soukromého práva, a tím i další nezbytné součásti moderního občanského zákoníku jako ústředního soukromoprávního předpisu, tj. soukromého majetkového práva. Jde o majetkové právo neoddělitelně spjaté s tržní ekonomikou a jejím peněžně ekvivalentním charakterem, které je tvořeno jeho hlavními pilíři, tj. soukromým vlastnictvím jako absolutním právem a závazkovým právem (ať již smluvním právem jako nástrojem zprostředkujícím směnu zboží mezi individuálně určenými subjekty anebo deliktním právem zajišťujícím ochranu majetkovému právu, a to jak vlastnictví, tak smlouvě). Majetkové právo tak tvoří další základ systému moderního soukromého práva, které je spjaté s tržní ekonomikou. To platí bez ohledu na to, měla-li tržní ekonomika nejprve podobu původní jednoduché tržní výroby a směny či má-li v současné době podobu složité tržní výroby a směny globalizovaného světa.

Změny v pojetí občanského zákoníku jako celku i jeho základních institutů nastalé po zásadní novele v roce 1991 představovaly první významné kroky na cestě k upevnění postavení občanského zákoníku jako obecného (univerzálního) základu soukromoprávního řádu. Tyto změny občanského zákoníku zároveň učinily výrazný posun k důslednému uplatňování základních zásad občanskoprávní metody úpravy společenských vztahů. Šlo zejména o důsledné uplatnění zásady rovného hmotněprávního postavení subjektů občanskoprávních vztahů, o podstatné prohloubení zásady soukromé (privátní) autonomie vůle subjektů, jmenovitě jejich smluvní autonomie jako projevu široce se uplatňujícího ústavního principu demokratické společnosti: („Co není fyzickým a právníckým osobám zakázáno zákonem, je jim dovoleno“ – čl. 2 odst. 4 Úst, čl. 2 odst. 3 LPS) o posílení zásady jak plné náhrady majetkové újmy, tak stále více se prosazující účinné nápravy nemajetkové újmy jako projevu široce se uplatňující zásady neminem laedere všude tam, kde dochází k neoprávněným zásahům jak do tělesné a morální integrity fyzické osoby, tak do vlastnictví či jiných majetkových práv fyzických a právníckých osob.

To, co však ze zásad soukromého práva zatím nejvíce českému soukromému právu chybí, a to i po roce 1991, je podstatně širší vytvoření prostoru pro prosazení zásady ochrany dobré víry a s ní spjaté ochrany v minulosti nabytých práv třetích osob i novou úpravou.

V souladu s potřebami pluralitní demokracie, zejména tržního hospodářství, právě tak jako s přihlédnutím k dosavadním vnitrostátním zkušenostem i k poznatkům zahraničních občanskoprávních úprav i mezinárodních úmluv, které se český stát zavázal uskutečnit ve vnitrostátním právu, se zároveň obnovila a zmodernizovala řada základních občanskoprávních institutů. V tomto směru je třeba poukázat zejména na význam obnovy obecného pojmu vlastnictví včetně jeho jednotné ochrany (zbavené napříště jakékoliv dosavadní hierarchie vlastnictví na jednotlivé druhy a formy a provázené do roku 1992 na jedné straně privilegií, na druhé straně diskriminací), jakož i na zvýraznění a sjednocení úlohy závazkového (obligačního) práva. V naposled uvedeném případě jde jmenovitě o zvýraznění úlohy smluv jako jedné z ústředních občanskoprávních institutů vytvářejících potřebný právní prostor pro dynamiku tržního hospodářství, soukromého podnikání a volné soutěže, právě tak jako institutů skutečné škody a ušlého zisku a jejich úhrady, jakož i účinné nápravy nemajetkové újmy.

Po terminologické stránce se přijatá novela občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. vrátila k tradičním klasickým pojmům (např. závazkové právo, závazek, nájem, nájemné).

Platný občanský zákoník tak tvoří po zásadní novele č. 509/1991 Sb. soubor (komplex) použitelných částí základní občanskoprávní úpravy z roku 1964, právě tak jako některých prvků nutných v nových společenských podmínkách jak pro zakotvení postavení, úlohy a významu občanského zákoníku jako obecného základu soukromoprávního řádu, tak pro jeho potřebnou modernizaci, probíhající zejména pod vlivem implementace evropského komunitárního práva. Nicméně platný občanský zákoník představuje určitý občanskoprávní celek po obsahové stránce do určité míry hybridní, tj. celek nikoliv vždy ve všech směrech po koncepční stránce jednotně laděný, logicky uspořádaný a přehledný, celek zatím nikoliv s dořešenou a v potřebné míře koordinovanou relací jak k odděleně upravovanému obchodnímu zákoníku (srov. v tomto směru zejména duplicitu v závazkověprávní oblasti, které se vyskytují v míře širší, než je nezbytné a účelné), tak k některým dalším zvláštním předpisům soukromoprávní části (konkrétně zejména k rodiněprávním předpisům a nyní – vzdor přijetí nového zákoníku práce č. 262/2006 Sb. – i k pracovněprávním předpisům).

Platný občanský zákoník se navíc zároveň vyznačuje neobvyklou – a zdaleka nikoliv konzistentní – vnitřní strukturou a systematikou, které spolu s poměrně značným počtem týchž paragrafů (navíc odlišených od sebe někde jen malými písmeny) ztěžovaly v praxi zejména zpočátku účinnosti zásadní novely č. 509/1991 Sb., ztěžují však i nadále, orientaci a celkovou přehlednost.

Takto vzniklý a existující neuspokojivý stav občanskoprávního zákonodárství v čele s občanským zákoníkem, který jako celek neodpovídá potřebné a zejména aktuální modernizaci klíčových částí evropského soukromoprávního standardu a nepříznivě ovlivňuje chod a fungování soukromoprávních vztahů ve změněných společenských podmínkách v právní praxi po roce 1989, vyžaduje rekodifikaci.

Představa, že by bylo možno i nadále vystačit se současným stavem občanského zákoníku (v některých směrech jen opraveným a doplněným), je jistě po určitý čas ještě realizovatelná. Je však třeba zdůraznit, že takové řešení bez rekonstrukce jeho nového celkového koncepčního základu i hlavních institutů odpovídajících již novým společenským potřebám, podmínkám a požadavkům 21. století ve věku europeizace a globalizace, by nebylo perspektivním řešením.

V souladu s tím, co bylo řečeno výše, lze stručně naznačit, že budoucí rekodifikace soukromého práva v čele s novým občanským zákoníkem by měly sledovat a naplňovat dva stěžejní cíle:

V prvé řadě je třeba občanský zákoník jako ústřední soukromoprávní předpis celkově modernizovat, a to s ohledem na nové aktuální společenské potřeby, podmínky a požadavky 21. století. To je zcela prvotní požadavek. Prováděná modernizace by se však měla uskutečnit s rozumným a vyváženým respektováním principu soukromoprávní kontinuity, tj. s náležitým – byť kritickým – přihlédnutím k soukromoprávnímu legislativnímu vývoji, ke kterému u nás došlo zejména po roce 1989, právě tak jako k poznatkům české soukromoprávní vědy a jmenovitě ke zkušenostem bohaté soudní judikatury obecných soudů i Ústavního soudu České republiky vytvořených již v tomto období. Je tomu tak proto, že to vše jsou důležité a všeobecně uznávané zdroje budoucího soukromoprávního uspořádání. Není namístě nejen po obsahové, nýbrž i pojmoslovné a jazykové stránce ménit to, co se v právní praxi v minulosti jako nejspolehlivějšího kritéria pro ověření použitelnosti a efektivity soukromoprávní úpravy osvědčilo, na co si již také právní praxe jako na potřebám soukromého života vyhovující úpravu zvykla a co již mezitím i občanská veřejnost přijala jako akceptovatelné za své. Nelze přitom zároveň

zapomínat na to, že takovýto přístup, který umožňuje využívat již bohatě nashromážděné poznatky a zkušenosti jak judikatury, tak doktríny, je důležitým předpokladem pro potřebný podstatně urychlenější a plynulejší přechod k nové úpravě. Není totiž sporu o tom, že každé legislativní dílo, tím spíše pak dílo rozsáhlé kodifikační povahy, jaké představuje občanský zákoník, si při uvedení do praktického života vyžaduje svůj čas. Jde o to, aby tento čas nebyl za současného stavu české společnosti a zejména českého soudnictví nepřiměřeně dlouhý.

Tak lze učinit první závěr, že nový občanský zákoník jako ústřední pilíř soukromoprávního řádu musí svou celkovou koncepcí, svými zásadami, základními instituty, ale i svými jednotlivými ustanoveními s rozumným respektem k principu soukromoprávní kontinuity zobrazit moderním způsobem jak stav, tak předpokládanou základní tendenci dalšího vývoje společnosti 21. století ve věku europeizace a globalizace. Jeden ze současných francouzských civilistů P. Catala to obojí v souvislosti s poměrně rozsáhlou modernizací Code civile lapidárně vyjádřil slovy, že je třeba reflektovat „epochu své doby“.

Zmíněný přístup zároveň nezbytně předpokládá, že nový občanský zákoník i další soukromoprávní předpisy, které budou občanský zákoník jako jeho „satelity“ provázet, musí svým pojetím vytvářet dostatečně potřebný prostor pro předpokládaný rozvoj všech těchto zvláštních soukromoprávních úprav v souladu se základní společenskou tendencí, která vyplývá jak z potřeb české společnosti a českého právního řádu, tak z potřeb plynoucích z procesu europeizace a globalizace.

Za druhé, což je cíl neoddělitelně spjatý s cílem prvním, v době, kdy Česká republika již tvoří neoddělitelnou součást integrované Evropy a jejích projektů, kdy se v hlavních zásadách identifikuje s jejími hodnotami, musí i pro soukromoprávní oblast, zejména pro občanský zákoník, zůstat jedním ze základních požadavků přiblížit se připravovaným občanským zákoníkem aktuálnímu evropskému komunitárnímu soukromoprávnímu standardu. Tento standard utvářený a formovaný v různých podobách (komunitární legislativní akty, rozsáhlý – doslova panevropský – doktrinální výzkum založený na srovnávacích analýzách, jaké zatím nebyly na evropské úrovni v oblasti soukromého práva provedeny, judikatura mezinárodních institucí, tj. Evropského soudu pro lidská práva a Evropského soudního dvora) představuje ve svém souhrnu mimořádné myšlenkové soukromoprávní bohatství integrované Evropy. Takto nashromážděné soukromoprávní bohatství vycházející a opírající se o dlouholetou evropskou soukromoprávní ideu a tradici musí být v jeho aktuální podobě při tvorbě českého občanského zákoníku plně doceněno.

Tak lze učinit i druhý závěr, totiž že v současných podmínkách si již nelze představit, že by budoucí české soukromoprávní úpravy, zejména budoucí český občanský zákoník, nereflektovaly nejaktuálnější podněty, inspirace a tendence, neboli jinak a stručně řečeno, hlavní proud (tzv. mainstream) aktuálního soukromého práva integrované Evropy.

Naplnění obou vzpomenutých stěžejních cílů tvoří velkou výzvu české soukromoprávní legislativě a jistě si ještě vyžádá značné tvůrčí úsilí, zejména uváží-li se, že projekt (model) klíčových majetkových oblastí dlouhodobě připravovaného evropského soukromého práva (srov. výše zmíněný evropský obecný referenční rámec) má být v ucelené podobě předložen Evropské komisi Studijní skupinou pro evropský občanský zákoník v průběhu roku 2008 a opatřen komentářem a poznámkami v roce 2009.

Úplně závěrem je třeba k rekodifikaci soukromého práva a zejména k přípravě nového občanského zákoníku říci: Tvorba tak mimořádně závažného legislativního díla, jaké představuje pro soukromý život jedinců v jeho nejrozmanitější šíři a pro jejich

soukromé zájmy by neměla být – což dlouholeté zkušenosti z legislativní praxe plně potvrzují – vzhledem k jejich zásadnímu významu pro český právní řád jako celek a tím pro celou českou společnost a soukromý život jejích jednotlivců urychlena na úkor její kvality, jakož i potřebné stability. I budoucí český občanský zákoník by měl být po právu a zejména po letech respektován a označován za skutečný soukromoprávní „majestát“.

K odst. 2 :

I. Předmět občanskoprávních vztahů v občanském zákoníku

Předmět úpravy občanského zákoníku zahrnuje po zásadní novele č 509/1991 Sb. osobní a majetkové vztahy bez ohledu na to, v jaké oblasti společenského života vznikají (ve výrobě a distribuci, v zahraničním obchodě a ve spotřebě), právě tak jako bez ohledu na povahu jejich subjektů, tj. jde-li o osoby fyzické (tento pojem nahradil po novele č. 509/1999 Sb. dosavadní víceznačnější a zavádějící pojem občan) či právnické osoby (tento pojem nahradil po novele č. 509/1991 Sb. dosavadní mnohoznačný a jinak vágní a zavádějící pojem organizace).

Ve spojení § 1 s úpravou § 2 odst. 2, 3 vychází občanský zákoník ze současného – v kontinentálním právu silně zastoupeného – teoretického kritéria vymezení občanskoprávních vztahů, podle kterého v občanskoprávních vztazích jako v obecných soukromoprávních vztazích žádný z jejich subjektů nevystupuje – na rozdíl od veřejnoprávních vztahů – v pozici nositele autoritativně vykonávané svrchované (výsostné) veřejné moci (ať přímé státní moci vykonávané zvláštním státním aparátem či podle Ústavního soudu tzv. zbývající veřejné moci svěřené nestátním subjektům – právnickým osobám – ke správě některých veřejných záležitostí). V důsledku toho se jako hlavní zásada ovládající oblast těchto občanskoprávních vztahů důsledně prosazuje zásada rovného hmotněprávního postavení jejich subjektů, tj. jak fyzických, tak právnických osob (a to tuzemských i zahraničních). Lze to vyjádřit i tak, že občanskoprávní vztahy jako obecné soukromoprávní vztahy jsou založeny na rovném hmotněprávním postavení jejich subjektů, kdy jejich práva a povinnosti vznikají v souladu s ústavním principem, že každý může činit vše, co není zákonem zakázáno, zásadně na základě projevů vůle vyplývajících z jejich autonomie vůle (srov. i čl. 2 odst. 4 Úst, čl. 2 odst. 3 LPS).

Naproti tomu veřejnoprávní vztahy jsou vztahy založené na nerovném hmotněprávním postavení jejich subjektů (subordinaci), kdy orgány veřejné moci rozhodují o právech a povinnostech subjektů mocensky (autoritativně) a kdy rozhodnutí těchto orgánů vycházející z opačného ústavního principu, totiž že mohou činit pouze to, co zákon stanoví, nejsou na vůli subjektů právních vztahů závislá (srov. i čl. 2 odst. 2 LPS).

Již v úvodních poznámkách bylo řečeno, že v zákonech současné společnosti včetně kodexů dochází v důsledku řady okolností, jakož i pod vlivem evropského komunitárního práva k častému prolínání, kombinování a vzájemnému ovlivňování prvků soukromoprávních a veřejnoprávních. Právo veřejné a právo soukromé nejsou od sebe odděleny takřikajíc čínskou zdí. Proto také v praxi nelze kvalifikovat činnost určité instituce bez dalšího pouze jako veřejnoprávní či pouze jako soukromoprávní. Podle povahy a charakteru činnosti mohou i podle judikatury Ústavního soudu České republiky některé instituce vystupovat v určitých vztazích jako soukromoprávní subjekty, v jiných jako subjekty veřejnoprávní. To je třeba vždy zkoumat v každém jednotlivém případě zvlášť. Praxe obecných soudů vycházející z těchto pravidel došla např. v posledním období k závěru, že závazkové vztahy, jejichž obsahem je právo orgánu státní veterinární správy na zaplacení náhrady nákladů spojených s výkonem prohlíd-

ky jatečných zvířat a masa a s vyšetřením a posouzením živočišných produktů a jemu odpovídající povinnost provozovatele jatek nebo jiného zařízení tyto náklady nahradit, nejsou vztahy, v nichž mají jejich subjekty nerovné hmotněprávní postavení; proto je nutno považovat je za vztahy občanskoprávního charakteru, konkrétně za závazkové právní vztahy, které vznikly na základě plnění povinností, jež jejich subjektům ukládá veterinární zákon neboli na základě jiné skutečnosti uvedené v zákoně (§ 489). Z toho důvodu také projednání a rozhodnutí sporů z těchto právních vztahů náleží podle § 7 odst. 1 OSŘ do pravomoci soudů.

Proto lze občanský zákoník po jeho zásadní novelizaci z roku 1991 kvalifikovat jako základní občanskoprávní předpis, jenž upravuje osobní a majetkové vztahy, ve kterých jejich subjekty, tj. fyzické a právnické osoby, mají rovné právní postavení a vystupují zásadně jako autonomní subjekty (novela občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. se při výčtu subjektů občanskoprávních vztahů zmiňuje v § 1 výslovně i o státu; stát však je v občanskoprávních vztazích právnickou osobou – srov. § 21). Tím se občanský zákoník stal již po novele z roku 1991 znovu legislativním základem úpravy všech občanskoprávních vztahů a vzhledem k jeho novému postavení, úloze a významu jako obecného právního předpisu v celkovém systému soukromoprávního řádu zároveň legislativním základem úpravy všech soukromoprávních vztahů. Tímto způsobem – a v tom spočívá jeden z hlavních kladů novely občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. – dochází u nás opět k postupné obnově dominující úlohy, celkového společensko-právního významu a prestiže občanského zákoníku, které mu v systému soukromoprávního řádu jako celku a v právním řádu vůbec náležejí.

Občanský zákoník se jako legislativní základ občanskoprávních a vůbec všech soukromoprávních vztahů začal od té doby orientovat na úpravu obecných osobních a majetkových vztahů založených na zásadách rovného hmotněprávního postavení jejich subjektů, tj. fyzických a právnických osob, jakož i jejich zásadní autonomie vůle.

Úpravu některých zvláštních (specifických) skupin osobních a majetkových vztahů založených rovněž na zásadách rovného hmotněprávního postavení a zásadní autonomie vůle jejich subjektů, tj. fyzických a právnických osob, přenechal platný občanský zákoník zvláštním právním předpisům týkajícím se již jen určitého okruhu osob či jen určitých specifických věcných oblastí. Přitom platí, že jsou-li určité otázky řešeny odchylně úpravou stanovenou zvláštními právními předpisy, mají tyto zvláštní právní předpisy přednost (prioritu) před obecnou úpravou občanským zákoníkem (*lex specialis derogat legi generali*). Neobsahují-li však zvláštní právní předpisy úpravu určitých otázek buď vůbec, anebo v plném rozsahu, neboli nemají-li tyto zvláštní právní předpisy svou vlastní speciální úpravu, použije se podpůrně (subsidiárně) obecná úprava občanského zákoníku jako základního zákona kodexu pro celou oblast soukromého práva.

V současné době je třeba mezi tyto zvláštní právní předpisy řadit obchodní zákoník (zákon č. 513/1991 Sb.), který obsahuje úpravu právního postavení podnikatelů (fyzických či právnických osob), jež provádějí samostatně určitou soustavnou činnost vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku (§ 2 odst. 1, 2 ObchZ), úpravu specifických vztahů obchodních společností a družstev, jakož i úpravu specifických obchodních závazkových vztahů vznikajících při podnikatelské činnosti a v souvislosti s ní (§ 261 ObchZ) neboli stručně shrnuto, úpravu vnitřního i zahraničního obchodněprávního styku.

Mezi další zvláštní právní předpisy patří jednak zákon o rodině (zákon č. 94/1963 Sb.), který upravuje specifické rodinné vztahy vznikající mezi manžely a ostatními členy rodiny, a dále instituty, které rodinu různě nahrazují – osvojení, poručenství, pěstoun-

ství, jednak zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb., o jehož postavení k občanskému zákoníku upraveném v § 4 ZPr srov. předchozí výklad).

K odst. 3:

I. Zvláštní osobnostní vztahy (vztahy duševního vlastnictví) jako druh občanskoprávních vztahů

K dalším zvláštním právním předpisům, které mají svůj obecný soukromoprávní legislativní základ rovněž v občanském zákoníku, takže § 1 odst. 3 z hlediska systémové jednoty opodstatněně obsahuje zmínku i o právních vztazích z výsledků duševní tvořivé činnosti, patří tradičně právní předpisy, které upravují zvláštní osobní vztahy (označované dnes již převážně pod zřetelným mezinárodním vlivem jako vztahy duševního – intelektuálního vlastnictví, popř. někdy ještě šířeji jako vztahy k nemotným statkům).

Jde o dnes již poměrně obsáhlé a vnitřně ucelené specifické okruhy společenských vztahů (osobních i majetkových), navíc s prolnutím jejich soukromoprávní a veřejnoprávní složky. Jejich předmět tvoří významná část nemotných statků ve společnosti, konkrétně díla literární, vědecká a umělecká, výkony výkonných umělců, vynálezy, zlepšovací návrhy, průmyslové vzory, jakož i další technické výtvoř. Jde tedy zejména o autorskoprávní vztahy a vztahy s nimi související (zákon č. 121/2000 Sb.), jakož i o průmyslověprávní vztahy vynálezů a zlepšovacích návrhů (zákon č. 527/1990 Sb.), jakož i zákon o ochraně průmyslových práv č. 207/2000 Sb., avšak i o některé další vztahy.

Společenský a tím i právní význam moderní právní úpravy těchto duševních statků, který u nás dnes již v podstatě odpovídá evropským standardům v podmínkách rozvoje informačních společností úzce spjatých s vědou a technikou, urychleně vzrůstá.

Z judikatury:

R 22/1986: O vzniku, trvání a zániku právního vztahu týkajícího se propůjčení místa pro hrob na pohřebišti (§ 21 vyhlášky č. 47/1966 Sb.)¹ nenáleží rozhodovat soudům v občanském soudním řízení.

Soudům nenáleží také rozhodovat o návrzích domáhajících se vydání rozhodnutí, jež se týkají nakládání s ostatky pochovaných nebo zpopelněných těl zemřelých osob (§ 18 vyhlášky č. 47/1966 Sb.).

PR, 2007, č. 21 – NS sp. zn. 30 Cdo 739/2007: Při úvaze, zda žalovaná strana zasáhla do autorského práva žalobce, je třeba spolehlivě zjistit, zda užití sporného (byť minimálního) textu mělo skutečně charakter bezprostředního užití díla žalobce, resp. zda se případně jedná o zpracování díla žalobce. Je přitom třeba uvážit, že v daném případě předmětem ochrany není vlastní látka, resp. myšlenka díla nebo jeho části, nýbrž tvůrčí, a proto chráněná činnost autora spočívající v tom, jak jím byla tato látka ve své vnější i vnitřní formě zpracována. Řešení této otázky vyžaduje mimo jiné odborné posouzení, k němuž soud není povolán.

SR, 1999, č. 3 – NS sp. zn. 28 Cdo 49/98: Zákon o půdě v § 6 neupravuje zánik vlastnického práva fyzických osob k nemovitostem. Možnost navrhnout vydání věci, s níž disponoval stát bez právního důvodu, podle tohoto ustanovení nezabavuje vlastníka práva domáhat se svých nároků podle občanského zákoníku.

SR, 2000, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 178/99: Obecné užívání pozemních komunikací není institutem soukromého práva, ale jde o veřejnoprávní oprávnění. V občanském soudním řízení nelze projednávat a rozhodovat věci, upravené zákonem o pozemních komunikacích, které podle § 44 odst. 1 tohoto zákona mají být projednány v řízení, provedeném podle obecných předpisů o správním řízení.

NS sp. zn. 25 Cdo 561/2002: Nárok na náhradu škody způsobené porušením povinnosti vyplývajících ze smlouvy o nájmu nebytových prostor se řídí občanským zákoníkem.

NS sp. zn. 21 Cdo 3180/2006: Pravomoc k projednání a rozhodnutí o nároku na dávky nemocenského pojištění zákon nesvěřuje soudu ani ve smyslu § 7 odst. 3 OSŘ.

NS sp. zn. 30 Cdo 3383/2006: K projednání žaloby, již se žalobce domáhá, aby žalované České republice – Ministerstvu vnitra bylo uloženo vydat tiskem a na elektronických médiích evidenční záznamy ze zachovaných nebo zrekonstruovaných protokolů, svazků a dalších evidenčních pomůcek bezpečnostních složek (bývalé Státní bezpečnosti), není dána pravomoc soudu.

SJ, 2005, č. 9 – NS ČR: Závazkový vztah, jehož obsahem je právo orgánu státní veterinární správy na zaplacení náhrady nákladů spojených s výkonem prohlídky jatečných zvířat a masa a s vyšetřením a s posouzením živočišných produktů a jemu odpovídající povinnost provozovatele jatek nebo jiného zařízení tyto náklady hradit, je vztahem občanskoprávním. K rozhodování sporů z takového právního vztahu je dána pravomoc soudu.

SR, 2006, č. 3 – KS v Hradci Králové sp. zn. 17 Co 281/2004: Jestliže dávku důchodového zabezpečení převzal bez právního důvodu někdo jiný než ten, komu byla přiznána, patří rozhodování o vrácení dávky do pravomoci soudu.

ÚS sp. zn. II. ÚS 86/95: Za právo veřejné považuje Ústavní soud tu oblast práva, v níž jsou vztahy založené na nerovnosti zúčastněných subjektů, k soukromému právu patří vztahy založené na rovnosti. Veřejná moc je taková, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů. Subjekt, o jehož právech a povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovném postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí orgánu není dán na vůli subjektu. Hranice veřejné moci končí tam, kde začíná moc soukromá. Ústavní soud proto není povolán přezkoumávat taková rozhodnutí, opatření nebo jiné zásahy orgánu, jehož oprávnění takto rozhodovat, činit opatření nebo zasahovat do práv osob může vzniknout jen s přivolením povinného.

ÚS sp. zn. I. ÚS 41/98: V moderní společnosti se nezdá prolínají prvky veřejného a soukromého práva tak, že nelze zcela jednoznačně veškerou činnost té či oné instituce označit pouze za veřejnoprávní nebo pouze za soukromoprávní. Lze si představit, že určitá instituce podle povahy konkrétní činnosti může v určitých vztazích vystupovat jako soukromoprávní, v jiných jako veřejnoprávní subjekt. Je proto třeba vážit, o jaký druh konkrétní činnosti té které instituce se jedná. Ústavní soud odkazuje na své usnesení sp. zn. II. ÚS 75/93 (Sbírka rozhodnutí Ústavního soudu, svazek 2, usn. č. 3), v němž uvádí, že veřejnou mocí se rozumí taková moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo, nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech nebo povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovnoprávním postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu. Institut „veřejné moci“ je vnímán jako institut zahrnující přímou „moc státní“ a „zbývající veřejnou moc“. Státní mocí disponuje sám stát a zabezpečuje ji prostřednictvím svého zvláštního aparátu. Tzv. zbývající veřejná moc je v příslušném rozsahu svěřena subjektům nestátního charakteru ke správě veřejných záležitostí, je od státní moci v jiném smyslu odvozena a nemůže s ní být v rozporu. S veřejnou mocí přitom souvisí neoddělitelně nerovnost subjektů ve vztazích touto mocí ovládaných.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 226/98: Ústavní soud zastává názor, že je nepřipustné započtení pohledávek, z nichž jednu má obchodní společnost proti obci podle smlouvy o dílo, tedy soukromoprávního vztahu, a druhou obec vůči obchodní společnosti z důvodu místního poplatku, tedy na základě veřejnoprávního vztahu.

ÚS sp. zn. I. ÚS 229/98: Ústavní soud odkazuje na vymezení pojmu „orgán veřejné moci“, které provedl již Ústavní soud ČSFR a v němž veřejnou moc definoval zejména jako takovou moc, „která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo, nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech nebo povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není s ním v rovnoprávním postavení a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu. Veřejnou moc vykonává stát především prostřednictvím orgánů moci zákonodárné, výkonné a soudní a za určitých podmínek ji může vykonávat i prostřednictvím dalších subjektů. Kritériem pro určení, zda i jiný subjekt jedná jako orgán veřejné moci, je skutečnost, zda konkrétní subjekt rozhoduje o právech a povinnostech jiných osob a tato rozhodnutí jsou státní mocí vynutitelná nebo zda může stát do těchto práv a povinností zasahovat. Orgánem v právním slova smyslu je právnická osoba vykonávající svou činnost jako povinnost nebo kompetenci a je zřízena k trvalému a opakujícímu se výkonu činnosti“ (srov. Ústavní soud ČSFR, Sbírka usnesení a nálezů, č. 1, Brno, 1992, s. 11).

V daném případě nemohlo dojít k započtení pohledávek, neboť pohledávka stěžovatele vůči obci měla charakter soukromoprávní a vyměřené místní poplatky byly založeny na předpisech práva veřejného.

Princip „co není výslovně zákonem zakázáno, je povoleno“, se vztahuje toliko na osoby soukromého práva [čl. 2 odst. 3 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“)], pro osoby veřejnoprávní, uplatňující státní moc, naopak platí princip, že mohou činit pouze to, co zákon stanoví (čl. 2 odst. 2 Listiny). Při stanovení místních poplatků obecní úřad vystupoval jako orgán veřejné moci, který vůči stěžovateli vydal autoritativní rozhodnutí, a stěžovatel proto nemohl jednostranným právním úkonem účinky tohoto rozhodnutí eliminovat.

ÚS sp. zn. II. ÚS 79/93: Veřejnou mocí se rozumí taková moc, která autoritativně rozhoduje o právech a povinnostech subjektů, ať již přímo, nebo zprostředkovaně. Subjekt, o jehož právech nebo povinnostech rozhoduje orgán veřejné moci, není v rovnoprávním postavení s tímto orgánem a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu.

ÚS sp. zn. I. ÚS 27/96: Teorie i praxe vycházejí z myšlenky, že zákoník práce má zásadně kogentní povahu. To – mimo jiné – znamená, že účastníci pracovněprávních vztahů mohou uzavřít jen ty smlouvy, které jsou typově upraveny (nebo alespoň předvídaný) pracovněprávními předpisy, a že jejich smluvní volnost se uplatní jen tam, kde to pracovněprávní předpisy umožňují. Kogentní povaha zákoníku práce vyplývá i z jeho ust. § 244 odst. 1, podle něhož je smlouva (dohoda) sjednaná podle příslušných ustanovení pracovněprávních předpisů uzavřena, jakmile se účastníci shodli na jejím obsahu. Zákoník práce tedy předpokládá uzavření smluv (dohod) „podle příslušných ustanovení pracovněprávních předpisů“ a neobsahuje takové ustanovení jako např. občanský zákoník v § 51 (nepojmenované smlouvy). Právě v zásadě kogentní povaze pracovněprávních předpisů lze spatřovat jeden z podstatných rozdílů mezi nimi a předpisy občanskoprávními. V případě, že pracovněprávní předpisy účastníkům pracovněprávních vztahů neumožňují odchýlnou úpravu vzájemných práv a povinností, je třeba to, co těmto předpisům nevyhovuje, považovat za zakázané. Tato kogentnost má své místo i v současné době, neboť – i při rovnosti obou účastníků pracovněprávního vztahu před zákonem – zaměstnavatel je a bude i nadále persona potentior, takže ochrana zaměstnanců i touto formou má své opodstatnění.

Z a. n. ÚS ČR, 2000, č. 3: Z pohledu ústavněprávního nutno stanovit podmínky, za jejichž splnění nesporná aplikace jednoduchého práva obecnými soudy má za následek porušení základních práv a svobod. Ústavní soud spatřuje tyto podmínky v následujících okolnostech: Základní práva a svobody v oblasti jednoduchého práva působí jako regulativní ideje, protože na ně obsahově navazují komplexy norem, a to v důsledku svévolie (např. nerespektováním kogentní normy) anebo v důsledku interpretace, jež je v extrémním rozporu s principy spravedlnosti (např. přepjatý formalismus), pak zakládá porušení základního práva a svobody.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 499/98: Názor ohledně výkladu a aplikace § 477 odst. 1 obchodního zákoníku, že placení daně nelze podřadit pod závazky ve smyslu soukromého práva, neboť pojmově placení daně znamená platu ve prospěch státu na základě zákona, aniž by stát daňovému subjektu nabízel za úhradu daně poskytnutí určitého ekvivalentu, a z toho dovozený závěr, že daňová povinnost je zcela nepochybně povinností veřejného práva, přičemž daňovým předpisem je jakýkoliv přenos daňové povinnosti zakázán, považuje Ústavní soud za ústavně konformní, neboť i podle jeho názoru je daňová povinnost plátce daně povinností veřejnoprávní. Tato povinnost vzniká na základě skutečností stanovených zákonem, přičemž zákon ČNR č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů, upravuje kogentně i to, který subjekt tuto povinnost má, zatímco zákon ČNR č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, zakazuje přenos této povinnosti, pokud zvláštní právní předpis nestanoví jinak. Názor, že takovým zvláštním právním předpisem je obchodní zákoník, který v ustanovení týkajícím se prodeje podniku, resp. části podniku, v § 477 odst. 1 stanoví, že na kupujícího přecházejí všechna práva a závazky, na které se prodej vztahuje, je mylný, neboť v případě daňové povinnosti je plátce daně ve vztahu vůči orgánu veřejné moci, který rozhoduje o jeho právech a povinnostech. Plátce daně jako subjekt veřejnoprávního vztahu není vůči orgánu veřejné moci v rovnoprávním postavení a obsah rozhodnutí tohoto orgánu nezávisí od vůle subjektu (viz Ústavní soud ČSFR, Sbírka usnesení a náleznů, č. 3, Brno, 1992, s. 11). Smlouva o prodeji podniku, resp. části podniku, je závazkovým vztahem soukromoprávní povahy, kde subjekty mají rovné postavení, a podle tohoto hlediska je nutno posuzovat i charakter přecházejících práv a závazků. Smlouvou o prodeji podniku přecházejí závazky vzniklé ze závazkových vztahů bez ohledu na to, zda mají či nemají obchodní povahu, nikoli však veřejnoprávní povinnosti. Ustanovení § 477 odst. 1 obchodního zákoníku nepředstavuje tedy v tomto případě ve vztahu k § 45 zákona o správě daní a poplatků lex specialis.

PI ÚS 27/93: Právní vztah nájmu bytu mezi pronajímatelem a nájemcem je vztahem občanskoprávním, založeným na nájemní smlouvě (§ 685 občanského zákoníku). Nelze jej proto nahradit obecně závaznou vyhláškou obce, kterou je takto nahrazován občanskoprávní vztah vztahem veřejnoprávním, který vzniká mezi obcí a nájemcem.

Rozsudek ve věci H. c/a Francie z roku 1989, A-162, § 47 (čl. 6 EÚLP): Z ustálené judikatury (case-law) Soudu jasně vyplývá, že pojem „občanská práva a závazky“ nelze interpretovat pouhým odkazem na vnitrostátní právo a že se článek 6 odst. 1 aplikuje bez ohledu na status stran, ať už veřejný nebo soukromý, a na charakter právních předpisů upravujících způsob vedení sporu; je zcela postačujícím, že výsledek řízení bude rozhodující pro soukromá práva a závazky.

Rozsudek ve věci Buchholz z roku 1981, A-42, § 46 (čl. 6 EÚLP): (Evropský) Soud nejen že uznal, ale „pokládá za zaručené“, že spory mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem o ukončení pracovní smlouvy se týkají občanských práv a závazků ve smyslu článku 6 odst. 1.

§ 2 [Vznik občanskoprávních vztahů; rovné postavení subjektů; zásadní dispozitivnost občanskoprávních úprav]

(1) Občanskoprávní vztahy vznikají z právních úkonů nebo z jiných skutečností, s nimiž zákon vznik těchto vztahů spojuje.

(2) V občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení.

(3) Účastníci občanskoprávních vztahů si mohou vzájemná práva a povinnosti upravit dohodou odchylně od zákona, jestliže to zákon výslovně nezakazuje a jestliže z povahy ustanovení zákona nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit.

Související ustanovení: § 8 až 10, § 34n., 43n., 51, § 54 písm. e), § 55, 56, § 132 odst. 1, § 151 odst. 1, § 151o odst. 2, § 169, 489

Související předpisy: Čl. 96 odst. 1 Úst; čl. 2 odst. 3, čl. 11 odst. 1, čl. 37 odst. 3, čl. 38 odst. 2 LPS; čl. 6 EULP; § 7 odst. 1, § 18 odst. 1, 2, § 24 odst. 1, 2, § 44 odst. 1, 2, 3, § 115, 115a, 123, 138, § 158 odst. 1, 2, 3, 4 OSŘ; § 1n., § 13, 18 ZPr; § 262 odst. 1, 2, § 263 odst. 1, 2 ObchZ

Související komunitární předpisy: Směrnice Rady 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ; směrnice Rady 2004/113/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování

Z literatury: *Bejček, J.* Perspektivnost nebo retrospektivnost právní jistoty? *Právník*, 1993, č. 12, s. 998; *Bejček, J.* Nad přípustností smluvních odchylek od zákona. *PPP*, 1994, č. 5, s. 8; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 29n.; Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 156n., 178; *Kopáč, L., Švestka, J.* Lze v zástavní smlouvě platně ujednat propadnutí zástavy? *PR*, 1995, č. 5, s. 189; *Průšová, M.* Zákon je vítán, ale. *PRá*, 2000, č. 9, s. 5; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 23n.; *Salač, J.* Smluvní svoboda nebo smluvní spravedlnost. *PR*, 1998, č. 1, s. 11; *Spáčil, J.* Právní povaha dražby podle zák. č. 427/1990 Sb. a její průběh v odborné literatuře a judikatuře Obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR. *PR*, 1997, č. 1 a literatura tam uvedená; *Švestka, J.* Nad úpravou odpovědnosti za vady v občanském zákoníku. *Všehrd*, 1993, č. 8.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Občanskoprávní vztahy	1
II. Vznik (změna, zánik) občanskoprávních vztahů.....	2
III. Rovné hmotněprávní postavení subjektů občanskoprávních vztahů.....	3
IV. Autonomie vůle subjektů občanskoprávních vztahů.....	4
V. Zásadní dispozitivnost norem občanského práva	5

K odst. 1:

I. Právní důvody vzniku občanskoprávních vztahů.....	6
1. Právní úkony, zejména smlouvy.....	6
2. Jiné právní skutečnosti (<i>variae causarum figurae</i>)	7
a) Protiprávní úkony.....	7
b) Jiná faktická chování (<i>pracovní činnost, tvůrčí činnost</i>)	8
c) Konstitutivní úřední rozhodnutí.....	9
d) Události.....	10
e) Protiprávní stavy	11
f) Další právní skutečnosti	12
II. Právní domněnky a fikce	13

K odst. 2:

- I. Zásada rovného hmotněprávního postavení subjektů občanskoprávních vztahů..... 14

K odst. 3:

- I. Charakter občanskoprávních norem 15
 1. *Dispozitivní* 15
 2. *Kogentní* 16

Obecně:**I. Občanskoprávní vztahy**

Občanskoprávní vztahy jsou právní vztahy osobní a majetkové [1, 2, 3] upravované normami občanského práva, v kterýchžto vztazích mají subjekty rovné, tj. hmotněprávní postavení a v nichž vůči sobě navzájem vystupují jako autonomní nositelé subjektivních občanských práv a občanskoprávních povinností. 1

II. Vznik (změna, zánik) občanskoprávních vztahů

Občanskoprávní vztahy vznikají z nejrůznějších právních důvodů, zejména z právních úkonů (ať jednostranných či zpravidla dvoustranných, resp. vícestranných, tj. ze smluv), z protiprávních úkonů – jmenovitě ze zaviněného protiprávního způsobení škody, z plnění neposkytnutého včas a řádně, z vadného plnění, dále ze zvlášť zákonem kvalifikovaných událostí (např. vznik povinnosti nahradit škodu z události vlastní zvláštnímu provozu dopravních prostředků), z konstitutivních rozhodnutí soudů či správních orgánů (např. zřízení zástavního práva, zřízení práva odpovídajícího věcnému břemeni) a konečně výjimečně z jiných právních důvodů (např. právo nálezce na odměnu, jakož i jeho právo na úhradu nutných nákladů). 2

Zcela výjimečně vznikají občanskoprávní vztahy přímo ze zákona – ex lege (např. vznik zákonného zastoupení podle § 23).

Speciální – v podstatě však nadbytečnou – úpravu vzniku pouze jednoho druhu občanskoprávních vztahů, konkrétně závazkových právních vztahů, stanoví § 489.

III. Rovné hmotněprávní postavení subjektů občanskoprávních vztahů

Pro občanské právo hmotné jako základ soukromého práva, je vlastní rovné hmotněprávní postavení subjektů. Rovnost hmotněprávního postavení subjektů je pro občanské právo vyjádřena v § 2 odst. 2 („V občanskoprávních vztazích mají účastníci rovné postavení.“). 3

Zásada rovného hmotněprávního postavení subjektů občanskoprávních vztahů jako projev společenské rovnosti (čl. 1 LPS), a pokud jde o ekonomické tržní vztahy, tvořící jeden ze základů velké části občanskoprávních vztahů jako projevu jejich ekonomické ekvivalence, tvoří stěžejní zásadu občanského práva a občanského zákoníku a vzhledem k ústřednímu postavení občanského práva a občanského zákoníku v systému soukromého práva a soukromoprávního řádu též stěžejní zásadu soukromého práva a soukromoprávního řádu vůbec (někdy též tradičně označovanou jako základní prvek specifické občanskoprávní, resp. soukromoprávní metody úpravy).

Zásada rovnosti hmotněprávního postavení subjektů občanskoprávních vztahů však nikterak nebrání tomu, aby se tyto subjekty vzájemně dohodly, že jeden z nich bude na základě uzavřené smlouvy a v jejích mezích jednat podle závazných pokynů dru-

hého (tento stav je např. typický pro smlouvu příkazní, zejména však pro smlouvu pracovní).

IV. Autonomie vůle subjektů občanskoprávních vztahů

- 4 Zásada rovného hmotněprávního postavení subjektů občanskoprávních vztahů otevírá v těchto vztazích prostor pro uplatnění autonomie vůle těchto subjektů. To znamená, že v občanskoprávních vztazích mohou jejich subjekty zásadně volit vždy takovou variantu svého chování ve společnosti, která bude podle jejich vlastní úvahy, rozhodnutí a sebeurčení nejlépe odpovídat potřebám, zájmům a požadavkům jejich soukromého života v jeho nejrozmanitějších oblastech.

Zásada autonomie vůle subjektů občanskoprávních vztahů se tak s ohledem na ústřední postavení občanského práva v systému soukromého práva jako celku stává charakteristickou zásadou i pro soukromé právo vůbec (hovoří se též o soukromé – privátní – autonomii vůle).

Autonomie vůle subjektů v oblasti občanskoprávních vztahů znamená, že zůstává zásadně na úvaze, rozhodování a sebeurčení těchto subjektů, zda v souladu s ústavně zakotveným principem (čl. 2 odst. 4 Úst, čl. 1 odst. 3 LPS), že každý (fyzická či právnická osoba) může činit vše, co není zákonem zakázáno, a že nikdo naopak nesmí být nucen činit, co zákon neukládá, tedy zda se stane subjektem občanského subjektivního práva a jakého, vezme na sebe občanskoprávní povinnost a jakou, neboli že se bude chovat podle svého.

Autonomie vůle subjektů občanskoprávních vztahů by měla být v právním státě moderní demokratické společnosti omezována jen tam, kde je to v souladu se zákonem a kde při sledování legitimního cíle nezbytně nutné, a to navíc vždy v míře co nejmenší. Platí, že čím méně je zásahů veřejné moci do soukromého života jedinců z důvodů určitého veřejného zájmu, tím více je uplatňována jejich svoboda. Ústavní soud České republiky v této souvislosti v jednom ze svých posledních nálezů (I. ÚS sp. zn. 577/05) uvádí: Podmínkou fungování právního státu je respektování autonomní sféry jednotlivce, která také požívá ochrany ze strany státu tak, že na jedné straně stát zajišťuje takovou ochranu proti zásahům ze strany třetích subjektů, jednak sám vyvíjí takovou aktivitu, kterou do této sféry nezasahuje, resp. zasahuje pouze v případech, které jsou odůvodněny určitým veřejným zájmem a kdy je takový zásah proporcionální (přiměřený) s ohledem na cíle, jichž má být dosaženo. Na jiném místě téhož nálezu dodává: „...Je na státní moci, pokud usiluje o to být moci s atributy právního státu, aby uznala autonomní projevy vůle jednotlivců a jí odpovídající jednání...“

V. Zásadní dispozitivnost norem občanského práva

- 5 Z toho, co bylo řečeno výše sub III a IV, zcela zákonitě vyplývá, že pro oblast občanského práva a tím i pro oblast soukromého práva vůbec, má a musí mít jeho úprava – na rozdíl od práva veřejného – zásadně dispozitivní charakter (§ 2 odst. 3; § 263 ObchZ).

Stejně zákonitě však má autonomie vůle subjektů občanskoprávních vztahů ve vyspělých soukromoprávních rádech moderní demokratické společnosti z důvodu působení určitých veřejných zájmů některé meze (hranice). Tyto meze jsou – vedle norem veřejného práva – někdy stanoveny přímo v soukromoprávních úpravách včetně občanského zákoníku občanskoprávními normami kogentního (imperativního) charakteru (srov. typicky u spotřebitelských smluv, jejichž význam a úloha se spolu s růstem ochrany spotřebitelů jako „slabší“ strany v moderní demokratické společnosti zvyšuje – § 52n.).

K odst. 1:**I. Právní důvody vzniku občanskoprávních vztahů***1. Právní úkony, zejména smlouvy*

Občanský zákoník vymezuje právní důvody jako skutečnosti vnějšího světa, s nimiž občanské právo spojuje vznik, změnu a zánik právních následků (právní skutečnosti). Těmi jsou vznik, změna a zánik občanskoprávních vztahů, tj. vznik, změna a zánik jejich subjektivních občanských práv a občanskoprávních povinností. 6

Právní důvody, na základě kterých vznikají občanskoprávní vztahy, řadí občanský zákoník (§ 2 odst. 1) do dvou základních skupin:

a) právní úkony,

b) jiné právní skutečnosti, s nimiž zákon vznik, změnu, zánik občanskoprávních vztahů spojuje (*variae causarum figurae*).

Tyto jiné právní skutečnosti musí být – jak vyplývá z § 2 odst. 1 – v občanském zákoníku či v jiném právním předpisu výslovně a taxativně stanoveny (srov. „...s nimiž zákon vznik těchto vztahů spojuje.“).

Právní úkony jako projevy vůle (§ 34n.) tvoří v občanském zákoníku jako legislativním pilíři občanského práva ovládaného rovným hmotněprávním postavením a zásadní autonomií vůle jejich subjektů jeden ze základních právních důvodů, se kterými zákon spojuje vznik, změnu a zánik občanskoprávních vztahů.

Právní úkony jsou právem dovoleny (aprobovány), a proto jsou jejich právní následky právem chráněny. Těmito svými projevy vůle subjekty občanského práva realizují v praxi svobodu rozhodování a tím zároveň své právo na sebeurčení (srov. čl. 2 odst. 4 Úst, čl. 2 odst. 3 LPS) v duchu ústavně zakotvené zásady platné pro osoby soukromého práva „co není výslovně zákonem zakázáno, je dovoleno“.

Ze široké kategorie právních úkonů stojí na prvním místě smlouvy jako dominantní právní institut realizace zájmů, potřeb a preferencí subjektů občanskoprávních vztahů v podmínkách tržního hospodářství, svobodné soutěže a konkurence. Smlouvy vznikají na základě shodných projevů vůle smluvních stran, tj. návrhu – oferty a přijetí návrhu – akceptace (srov. úzké propojení tržního hospodářství a smluvního principu). Smlouvy mohou být jak výslovně upravené neboli pojmenované (nominální – typické), tak v souladu se smluvní autonomií i neupravené neboli nepojmenované (inominální – atypické – § 51), popř. smíšené – § 491 (může jít přitom o smísení prvků několika smluv upravených, právě tak jako o smísení prvků smlouvy upravené a neupravené). Legislativa, praxe i teorie připouští zcela běžně i smlouvy formulářové, ve kterých mají rovnocennou právní relevanci jak údaje předtištěné, tak údaje, které byly smluvními subjekty do formulářů doplněné. Podle obsahu návrhu obsaženého ve smluvních formulářích je vždy třeba, aby adresát pečlivě zkoumal, zda návrh smlouvy obsažený ve formulářích zároveň má či nemá povahu adhezní smlouvy (jedinou výslovnou zmínku o adhezních smlouvách srov. § 262 odst. 4 ObchZ), tj. smlouvy, ve které projev vůle jedné strany (např. typicky spotřebitele – § 52n.) spočívá v tom, že se k návrhu smlouvy vypracovaného již předem druhou stranou může jako k celku buď připojit, anebo jej odmítnout (*take or leave; ne varietur*).

Smlouvy jsou buď dvoustranné (přitom není vyloučeno, že na jedné či obou stranách bude vystupovat více subjektů – tzv. mnohost – pluralita subjektů), či vícestranné (srov. např. typicky smlouvu o sdružení, při které se několik osob sdružuje, aby se společně přičinily o dosažení určitého hospodářského účelu – § 829n.).

Naproti tomu úloha jednostranných právních úkonů (např. závět', výpověď, odstoupení od smlouvy, veřejný příslib, veřejná soutěž, opuštění věci) je v občanském právu menší. Ty mají-li mít občanskoprávní následky, musí být zákonem výslovně upraveny.

2. Jiné právní skutečnosti

Do druhé – legislativně velmi široce pojaté – skupiny jiných právních skutečností lze i s přihlédnutím k obsahu § 489 řadit zejména:

a) Protiprávní úkony

- 7 Protiprávní (neoprávněné – nedovolené) úkony, tj. chování lidí, které je v rozporu s právním řádem (objektivním právem) reprobované a s nímž jsou jako pravidlo spojeny i občanskoprávní sankce nejrůznějšího druhu.

Jde zejména o sankce ve formě odpovědnosti jak za nemajetkovou újmu způsobenou na osobnostních právech fyzické osoby (§ 11n.), tak – a to zejména – sankce ve formě odpovědnosti za způsobenou škodu (§ 420n.), sankce – odpovědnost za vadné plnění (§ 499), jakož i sankce – odpovědnost za prodlení (§ 517, 522), právě tak jako sankce neplatnosti právního úkonu.

V českém právu není rozhodné, zda protiprávní úkony spočívají v porušení smluvní (kontraktní) právní povinnosti či v porušení mimosmluvní – zákonné (delikttní) povinnosti (např. porušení zákonné povinnosti nepůsobit škodu jinému, nezasahovat do osobnostních práv jiné fyzické osoby). Jak v případě porušení smluvní právní povinnosti, tak porušení mimosmluvní právní povinnosti platí – na rozdíl od některých cizích právních řádů – stejný právní režim (pokud jde o porušení zákonné povinnosti, nemusí protiprávnost – nedovolenost zákon upravovat vždy výslovně; stačí, bude-li protiprávnost – nedovolenost vyplývat z kontextu zákona).

Tak např. soudní praxe uznala za protiprávní chování, jestliže stavebník zřídil na základě dohody o nájmu s vlastníkem pozemku stavbu na tomto pozemku, který je však podle dohody o nájmu oprávněn užívat jen dočasně; ukončením nájmu stavebník ztratil právo užívání pozemku, takže dalším užíváním pozemku již protiprávně (nedovoleně) zasahuje do vlastnického práva vlastníka pozemku; za tohoto stavu věci se vlastník pozemku může domáhat ochrany vlastnického práva podle § 126, a to odstraněním stavby.

Právě tak vzniknou-li otci dítěte zbytečné náklady v důsledku toho, že matka, které bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy, zmaří vědomě styk otce s dítětem, kterýžto styk byl upraven soudem či dohodou rodičů, jedná se na straně matky o případ její odpovědnosti za škodu podle § 420 odst. 1 z důvodů jejího protiprávního (nedovoleného) jednání založeného na prezumovaném zavinění (§ 420 odst. 3); pokud by se však styk otce s nezletilým dítětem neuskutečnil pro určitou objektivní překážku, nastalou ať již na straně dítěte či pro skutečnost nezávislou na vůli a vlivu matky, odpovídala by matka za porušení obecné prevenční povinnosti (§ 415 ve spojení s § 420 odst. 1) jen tehdy, nebyla-li překážka otci včas sdělena, ač být mohla, a otci tak vznikly v jeho majetkových poměrech zbytečné náklady.

b) Jiná faktická chování

- 8 Jiná faktická chování jsou chování, která sice nelze považovat ani za právní, ani za protiprávní úkony, s jejichž výsledky (ať hmotnými, či nehmotnými) však nicméně občanský zákoník spojuje vznik, změnu či zánik občanskoprávních vztahů.

Za právní skutečnosti tohoto druhu je třeba např. považovat faktickou pracovní činnost subjektu, s jejímž hmotným výsledkem zákon spojuje vznik vlastnického vztahu (např. zhotovení stavby, zpracování věci – § 135b). Tak např. osoba, která fakticky zhotovila stavbu s úmyslem ji mít pro sebe, se stává na základě této své stavební činnosti originárním vlastníkem nově zhotovené stavby (není přitom rozhodné, komu bylo adresováno veřejnoprávní rozhodnutí o stavebním povolení). Uskuteční-li takovou stavbu faktickou společnou činností více osob, je v prvé řadě rozhodující obsah jejich dohody uzavřené ještě před vznikem stavby (např. z obsahu této dohody bude zřejmé, že všechny osoby účastníci se stavební činnosti měly v úmyslu založit podílové spoluvlastnictví). Tato dohoda nemusí být písemná (není rovněž třeba, aby se v této dohodě osoby dohodly o svých jednotlivých spoluvlastnických podílech). Není-li však takovéto dohody, stávají se podílovými spoluvlastníky nově zhotovené stavby všechny zúčastněné osoby, ledaže je z okolností případu zřejmé, že se stavba má stát předmětem vlastnictví jen jedné z nich, popř. jen některých z nich (např. určité osoby při stavbě ve skutečnosti jen vypomáhaly, ať již za úplatu – řemeslník, který vykonává odborné stavební práce, či bezúplatně – sousedská či rodinná výpomoc). Nejvyšší soud České republiky (R 10/2007 sp. zn. 22 Cdo 2258/2007) považuje za stavebníka osobu, která se fakticky podílí na zřízení stavby, není-li z dohody nebo z okolností zřejmé, že tato osoba jen pomáhá jinému; posouzení, zda jde o takový případ, záleží na provedených důkazech a na jejich hodnocení soudem.

Za právní skutečnost tohoto druhu lze považovat i tvořivou duševní činnost fyzické osoby (§ 1 odst. 3), s jejímž nehmotným (duchovním) výsledkem (např. s autorským dílem, uměleckým výkonem, vynálezem, zlepšovacím návrhem nebo průmyslovým vzorem) spojuje zákon vznik autorskoprávního vztahu, vynálezeckého právního vztahu atd.

V obou zmíněných případech jde z právního hlediska pouze o faktická chování, pro něž sice normy občanského práva nestanoví potřebné náležitosti jako u právních úkonů, avšak s jejichž výsledky nicméně určitý občanskoprávní následek spojují (konkrétně vznik vlastnických vztahů, autorského vztahu). Vzhledem k tomu, že se v těchto případech faktického chování nejedná o právní úkony (§ 34), nepřichází v úvahu ani zkoumání, zda jsou či nejsou u těchto faktických chování splněny náležitosti vyžadované normami občanského práva pro právní úkony. V důsledku toho v těchto případech faktických chování odpadá úvaha o jejich vadnosti jako právních úkonů stíhaných případnou sankcí neplatnosti (není proto právně rozhodné, jestli fyzická osoba, která vytvořila dílo ve smyslu autorského práva, anebo která zhotovila stavbu, měla i potřebnou způsobilost k právním úkonům).

c) Konstitutivní úřední rozhodnutí

Zvláštní právní skutečnosti v oblasti občanského práva hmotného zakládající ex nunc vznik, změnu či zánik subjektivních občanských práv a právních povinností, tvoří i hmotněprávní pravotvorná (konstitutivní) úřední rozhodnutí (rozhodnutí státních orgánů). 9

Konkrétně může jít o rozhodnutí soudu, popř. i o rozhodnutí jiného státního orgánu (srov. rozhodnutí soudu o zbavení způsobilosti k právním úkonům – § 10 odst. 1, o omezení způsobilosti k právním úkonům – § 10 odst. 2, o přikázání neoprávněně zřízené stavby do vlastnictví vlastníka pozemku za náhradu – § 135c, o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví – § 142, o zúžení společného jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti – § 148 odst. 1, 2, o zřízení věcného břemene – § 151o odst. 1 atd.).

Jako příklad vzniku občanskoprávního vztahu, konkrétně vlastnictví, rozhodnutím správního orgánu, lze uvést rozhodnutí vydané v řízení o vyvlastnění (§ 128 odst. 2 ObčZ, § 24 ZoV).

d) Události

- 10** Právní skutečností jsou i okolnosti nezávislé na lidském chování (události), pokud zákon s těmito událostmi vznik, změnu, zánik občanskoprávních vztahů spojuje.

Událostmi v tomto smyslu jsou vedle narození a smrti i určité přírodní (živelní) příhody, jako např. sesuv půdy, krupobití, povodeň či jiná působení přírodních sil (např. selhání určitého stroje). Patří však sem i mimovolní chování lidí (osoba omdlí a pádem způsobí jinému škodu). Jako právně velmi významnou událost pro vznik, změnu, zánik občanskoprávních vztahů, která je nezávislá na lidském chování, nelze opomenout ani plynutí času.

e) Protiprávní stavy

- 11** Jinou právní skutečností jsou protiprávní stavy.

Ty vznikají většinou spolu s určitou událostí (mohou však být spojeny i s lidským chováním, které jinak samo o sobě není protiprávním úkonem – např. s důlní činností).

Zatímco sama událost představuje určité dění, protiprávní stav je – objektivně vzato – stavem existujícím v rozporu s právem, který má být jako takový odstraněn.

f) Další právní skutečnosti

- 12** Konečně poslední – svou povahou jakousi „sběrnou“ skupinu jiných právních skutečností – tvoří všechny další právní skutečnosti (variae causarum figurae). Sem lze např. řadit nález ztracené věci, který mj. zakládá i vznik práva nálezece na odměnu za nález (nálezně), jakož i právo nálezece na náhradu nutných nákladů (§ 135 odst. 1, 2).

II. Právní domněnky a fikce

- 13** V souvislosti s výkladem o právních důvodech (skutečnostech) v občanském právu je namíste zmínit se i o významu a úloze právních domněnek (presumpcíh), jakož i o právních fikcích.

Právní domněnky v občanském právu – právě tak jako domněnky vůbec – vycházejí z nashromážděných lidských zkušeností i odborných poznatků. V právních domněnkách jsou tyto zkušenosti a poznatky zobecněny v tom smyslu, že při existenci jedné právní skutečnosti lze z vysokou pravděpodobností usuzovat na existenci jiné právní skutečnosti. Smyslem založení těchto právních domněnek v občanském zákonodárství je umožnit právní praxi, aby bez dokazování zjistila, zda došlo či nedošlo ke vzniku, změně či zániku občanskoprávního vztahu.

2. Právní domněnky v občanském právu jsou dvojího druhu:

- a) vyvratitelné (presumptiones iuris) a
- b) nevyvratitelné (presumptiones iuris ac de iure).

Ad a) Při právních domněnkách tohoto druhu (lze je označit též jako podmíněné) se vychází z toho, že platí stav, který je těmito právními domněnkami předpokládán, ledaže bude zjištěn opak. Právní domněnky tohoto druhu jsou v občanském právu obvykle uváděny slovy „má se za to“, „považuje se“ atd.

Příkladem vyvratitelné právní domněnky přímo stanovené v občanském zákoníku je domněnka zavinění založená v § 420 odst. 3. Tato právní domněnka spočívá v tom,

že u toho, kdo způsobil škodu porušením právní povinnosti, se má za to – je-li zletilý a duševně zdrav – že mu lze zároveň přičíst zavinění, a to ve formě nevědomé nedbalosti. Za tohoto právního stavu je na rušiteli právní povinnosti, tj. na škůdci, aby dokázal opak, totiž že i když způsobil škodu protiprávně, nedostává se na jeho straně zavinění a tím i občanskoprávní odpovědnost za škodu (tzv. vyvinění).

Ad b) Při nevyvratitelné právní domněnce (lze ji též označit jako bezpodmínečně závaznou) je naproti tomu důkaz opaku vyloučen. Tuto právní domněnku občanský zákoník stanoví zpravidla slovy „platí“, „hledí se“ atd.

Jako příklad nevyvratitelné právní domněnky lze uvést § 47 odst. 3, podle kterého nedošlo-li na návrh podaný do tří let od uzavření smlouvy k rozhodnutí příslušného orgánu či k registraci, platí, že účastníci od smlouvy odstoupili.

Naproti tomu fikce v občanském právu – na rozdíl od právní domněnky – uměle konstruuje (finguje) stav, o kterém je známo, že ve skutečnosti vůbec neexistuje. Fikce se v oblasti občanského práva používá jen výjimečně, a to tam, kde je třeba touto konstrukcí, s níž občanské právo spojuje rovněž určitý občanskoprávní následek, zabezpečit právní jistotu občanskoprávních vztahů. Jako příklad fikce lze uvést § 36 odst. 4, podle kterého se ke splnění podmínky nepřihlíží, tj. finguje se uměle stav, jako by ke splnění podmínky nedošlo, způsobí-li její splnění záměrně ten subjekt, který neměl právo tak učinit a jemuž je splnění podmínky ku prospěchu.

Jako příklad fikce v občanském právu bývá někdy uváděno i postavení nascitura § 7 odst. 1, což však za platného právního stavu není bez pochybností.

Vedle právních domněnek je třeba rozlišovat i skutkové domněnky (presumptiones homini seu facti). Ty nejsou – na rozdíl od právních domněnek – založeny na žádném právním základě, nýbrž se opírají pouze o lidské zkušenosti. Tak např. pokud jde o určení okamžiku smrti více osob, platný občanský zákoník postrádá právní domněnku pro případ, jak řešit situace, kdy není jisto, která z těchto více osob zemřela jako první. Standardním řešením by bylo, že platí vyvratitelná právní domněnka („má se za to“), že obě osoby zemřely současně. Protože taková domněnka však v platném občanském zákoníku chybí, nezbyvá než dostupnými důkazními prostředky zjišťovat, která z těchto osob zemřela jako první. Pokud se toto zjištění po důkazní stránce nezdaří, bude nicméně namísto vycházet ze skutkové (nikoliv právní) domněnky, že smrt obou osob nastala současně.

K odst. 2:

I. Zásada rovného hmotněprávního postavení subjektů v občanských vztazích

Podstata rovného hmotněprávního postavení subjektů občanskoprávních vztahů spočívá v prvé řadě v tom, že žádný z těchto subjektů občanskoprávních vztahů není vůči druhému po právní stránce ani nadřizen, ani podřízen (žádný tudíž nedisponuje vůči druhému donucovací mocí). Proto také žádný z těchto subjektů občanskoprávních vztahů nemůže sám o sobě, tj. pouze „jednostranně“, a tím autoritativně, určovat právní postavení druhého subjektu (konkrétně mu např. uložit, vnucovat či dokonce nadiktovat vznik určité právní povinnosti, omezovat jeho práva nebo si sám sobě založit určité subjektivní občanské právo). Proto se také v občanském právu hlavním právním důkazem vzniku, změny či zániku jednotlivých občanskoprávních vztahů (práv a povinností) stává smlouva, která od smluvních stran vyžaduje jejich shodnou (srovnalou) vůli (konsensus). To je také jeden z hlavních rozdílů od právního postavení subjektů veřejnoprávních vztahů, pro které je naopak příznačné uplatnění zásady nadřazenosti a podřízenosti, kdy orgán veřejné moci autoritativně rozhoduje příslušným

14

aktem o právech a povinnostech subjektů. Řečeno jinak, kde toto rozhodnutí nezávisí na projevu vůle podřízených subjektů.

Za druhé, rovné hmotněprávní postavení subjektů občanskoprávního vztahu znamená, že se tyto subjekty musí o obsahu občanskoprávního vztahu, tj. o svých subjektivních občanských právech i o právních povinnostech, zásadně dohodnout. Toto pravidlo však přirozeně neplatí tam, kde právní povinnosti vznikají na základě předvídané právní skutečnosti ze zákona (např. povinnost poskytnout zadostiučinění při zásahu do osobnostních práv jiné fyzické osoby, povinnost nahradit škodu způsobenou jinému, povinnost vrátit jinému bezdůvodné obohacení).

Konečně za třetí, rovné hmotněprávní postavení subjektů občanskoprávních vztahů znamená, že žádný z nich nemůže sám o sobě v případě střetu (konfliktu) jejich práv a povinností (zájmů) mocensky (autoritativně) vynucovat na druhém svá subjektivní občanská práva či plnění občanskoprávních povinností. Nedohodnou-li se proto subjekty občanskoprávních vztahů o svých subjektivních občanských právech a právních povinnostech a rozhodne-li se jeden z nich své subjektivní občanské právo, resp. splnění občanskoprávní povinnosti vynucovat mocensky (autoritativně), musí se za tím účelem obrátit se svým návrhem (žalobou) na orgán státu, který je povolán poskytnout mu požadovanou právní ochranu (za takové mocenské – autoritativní vynucení nelze považovat, jak se někdy mylně dovozuje i svépomoc, a to ani obecnou – § 6, ani zvláštní – např. § 127 odst. 1, § 175). Povoláním orgánem státu je podle § 4 (srov. i § 7 odst. 1 OSŘ) zásadně soud (tzv. soudní jurisdikce), ledaže by podle zákona bylo stanoveno něco jiného.

Ústavní soud v jednom ze svých nálezů (sp. zn. Pl 20/05) osvětluje zásadu rovnosti postavení subjektů soukromoprávních, a tedy i občanskoprávních vztahů, tak, že jde o pojetí rovnosti „odrážející se v reciprocitě vnitřní struktury vztahů soukromého práva ve srovnání s právem veřejným, pro které je charakteristická převaha nositele veřejné svrchňované moci, nikoliv však o pojetí rovnosti před právem ve smyslu rovnosti neakcesorické, tj. všeobecné rovnosti před zákonem“.

Před soudem mají subjekty občanskoprávních vztahů jako účastníci řízení navzájem (nikoliv však pokud jde o jejich procesněprávní postavení ve vztahu k soudu) vedle svého rovného hmotněprávního postavení i rovné procesněprávní postavení (§ 18 odst. 1 OSŘ). To znamená, že v soudním řízení není žádný z nich vůči druhému procesně zvýhodněn (tato zásada se v moderní době často vyjadřuje i tak, že mezi účastníky řízení se uplatňuje zásada „rovnosti zbraní“ (čl. 96 odst. 1 Úst, čl. 37 odst. 3 LPS, čl. 6 EÚLP, § 1 až 6, § 18 odst. 1, 2, § 24 odst. 1, 2, § 44 odst. 1, 2, 3, § 115, 115a, 123, § 158 odst. 1, 2, 3, 4 aj. OSŘ). Každý z účastníků soudního řízení má právo na to, aby jeho občanskoprávní věc byla spravedlivě, veřejně a zároveň bez zbytečných průtahů projednána nezávislým a nestranným soudem (čl. 96 Úst, čl. 36 odst. 1, čl. 38 odst. 2 LPS, čl. 6 EÚLP, § 5 zák. č. 6/2002 Sb., § 1 OSŘ).

K odst. 3:

I. Charakter občanskoprávních norem

1. Dispozitivní

- 15** Normy občanského zákoníku jsou podle výslovné úpravy § 2 odst. 3 zásadně normami dispozitivního charakteru (reflexe ústavně zaručené smluvní volnosti subjektů smluvních vztahů – čl. 2 odst. 4 Úst). Tato úprava se zřetelně odlišuje od dříve platného právního stavu před rokem 1989, který – v souladu s tehdejší celkovým společenským direktivním systémem a s důrazem na prioritu veřejného zájmu před soukromými zájmy

– vycházel naopak z požadavku uplatnění dirigismu i v soukromém životě jedince a v důsledku toho nutně z převahy občanskoprávních norem kogentní povahy.

Tato změna charakteru občanskoprávních norem je s ohledem na výklady k § 1, 2 plně opodstatněna. Tento závěr platí zejména pro oblast závazkového, konkrétně smluvního práva, které je typickým právem *inter partes* (interpersonálním právem).

Jiná je situace v oblasti věcných práv, která se v důsledku svého absolutního působení, tj. působení vůči všem (*erga omnes*), dotýkají pro tuto svou povahu i práv třetích osob; obdobné platí i pro oblast osobnostních práv, jakož i pro oblast práv rodinných.

Jen tímto přístupem je subjektům občanskoprávních vztahů umožněno, aby si v souladu s uplatňující se zásadou autonomie vůle, zejména v souladu s jejím nejvýraznějším projevem, tj. smluvní autonomií, a tím v souladu s jejich individuálním rozhodováním a právem na sebeurčení (srov. čl. 2 odst. 4 Úst, čl. 2 odst. 3 LPS), mohly v podmínkách pluralitní demokracie a svobody, tržního hospodářství, volné soutěže a konkurence uspořádat v maximálním rozsahu občanskoprávní vztahy i jejich obsah smlouvou odchýlně od občanského zákoníku.

Tento závěr však v moderní společnosti platí jen potud, pokud smluvní autonomii subjektů občanskoprávních vztahů sám zákon s ohledem na projevy důležitého veřejného zájmu určitým způsobem neomezuje (srov. některá omezení u spotřebitelských smluv, která stanoví § 55, zejména pak § 56 odst. 3; srov. však i § 502 odst. 2, § 581, § 711 odst. 1 aj., jakož i § 262 odst. 1, 4 ObchZ) anebo pokud z povahy použitého zákonného ustanovení nevyplývá, že se od něj nelze odchýlit (srov. např. ustanovení, která upravují způsobilost k právům, způsobilost k právním úkonům). Na základě takovéto dispozitivní úpravy norem občanského práva mohou subjekty občanskoprávních vztahů nejlépe realizovat své soukromé osobní i majetkové představy a záměry v souladu s jejich individuálními zájmy, potřebami a preferencemi neboli realizovat je ve svém soukromém životě v jeho nejručnějších složkách po svém.

Z toho co bylo řečeno vyplývá, že např. právě ve zvlášť významné oblasti občanského, tj. v oblasti smluvního práva platí v první řadě to, co si smluvní strany mezi sebou samy dohodly (*lex contractus*). Jejich dohoda se stává stejně závaznou jako sám zákon. Smluvní strany tak učinily proto, že jim zákonem navrhovaná standardní úprava z nějakých důvodů nevyhovuje. Subjekty si tak mohou smluvit – pokud zákon či soudní rozhodnutí nestanoví jinak – dobu splatnosti svého závazku; pokud tak neučiní, uplatní se podpůrně úprava podle § 563 atd. (srov. též § 567 aj.). Nelze vyloučit ani to, že k odchýlení se od občanskoprávní normy může dojít i pouze jednostranným právním úkonem (§ 43a odst. 3).

Při této úpravě se vychází z dlouholetých zkušeností a poznatků, které přesvědčují o tom, že jsou to samy subjekty občanskoprávních vztahů (fyzické a právnické osoby), které na základě svobodného rozhodování a sebeurčení o tom, jaké povinnosti smlouvou převezmou, jaká práva si smlouvou založí, jakých práv se eventuálně vzdají atd., mohou nejlépe uplatnit své individuální zájmy a potřeby a tak si vytvářet předpoklady nejen pro rozvoj svého soukromého života, nýbrž jeho prostřednictvím zároveň cestu k prosperitě celé společnosti. Proto se stát má v souladu s garancí ústavního pořádku (čl. 4 odst. 4 LPS) zásadně zdržovat všech zbytečných intervenčních (reglementačních) zásahů do soukromoprávní oblasti a tím do svobodného soukromého rozhodování a sebeurčení fyzických i právnických osob. V této souvislosti je třeba znovu zdůraznit, že čím méně je zásahů státu v soukromoprávní oblasti, tím více se uplatní svoboda fyzických a právnických osob. Na druhé straně však je třeba pro moderní a složitě strukturovanou společnost odmítat někdy velmi zjednodušeně prezentovanou představu, že jakákoliv veřejnoprávní intervence (reglementace) ze strany státu znamená již bez

dalšího negaci svobody jedince. Tak tomu není a společenskoprávní praxe to potvrzuje. Leckdy totiž teprve funkčním propojením soukromoprávních a veřejnoprávních prvků jediného a jednotného právního řádu může – a v moderních společnostech také dochází – k naplňování svobody jedince. Tak se moderní právní řád ve své jednotě stává hodnotou, která přispívá civilizovaným způsobem k řešení úpravy vzájemných společenských vztahů a jejich konfliktů a tím k efektivitě společenského systému jako celku.

Jestliže však subjekty občanskoprávních vztahů již jednou podle vlastního rozhodnutí a sebeurčení určitou smlouvu (ať pojmenovanou, či nepojmenovanou) uzavřou, mají povinnost tuto smlouvu plnit a dodržovat (*pacta sunt servanda*), a to i když by se plnění pro některou z nich stalo následně nevýhodným. Vzpomenutá zásada *pacta sunt servanda* se tak stává jednou z dalších občanskoprávních zásad vyplývajících z čl. 2 odst. 3 LPS (srov. i § 493), která musí být v občanskoprávním styku důsledně respektována.

Z toho, co bylo řečeno, však nevyplývá, že by připravovaný budoucí občanský zákoník jako základní úprava soukromoprávních vztahů měl rezignovat na zákonnou úpravu těch základních otázek, které se poměrně často a pravidelně v občanskoprávním styku vyskytují v soukromoprávním styku. Nikoliv, zákonná úprava tohoto druhu obsažená v občanském zákoníku by naopak pro potřeby praxe měla být ve zmíněných směrech obsažná (nikoli však kazuistická) s cílem zásadně neopouštět jako ústřední kodex nadále obecnou povahu. To, co je však v této souvislosti podstatné, je, že vzhledem k zásadě dispozitivnosti ovládající občanské právo není tato zákonná úprava subjektům občanskoprávních vztahů vnucována. Úprava obsažená v občanském zákoníku se proto uplatní až poté, jestliže subjekty občanskoprávních vztahů nedají v rámci své svobodné a individuální vůle, rozhodování a sebeurčení přednost smluvnímu ujednání práv a povinností, které by jejich zájmům, potřebám a preferencím nejlépe vyhovovalo (ze stejného pojetí vycházejí ve smluvní oblasti i všechny dosavadní mezinárodní unifikace). Lze mít za to, že při zneužití tohoto přístupu jsou z hlediska cíle dosahovat potřebnou právní jistotu občanskoprávních vztahů vylučovány nežádoucí mezery. Přednost tohoto legislativního přístupu zároveň spočívá v tom, že stejné, resp. podobné, případy subjektů občanskoprávních vztahů jsou posuzovány stejně, resp. podobně (princip spravedlnosti). Konečně tento legislativní přístup zároveň plní zatím plně nedoceněnou preventivně výchovnou funkci zákonů, kterou zdůrazňují jak Úmluva na ochranu lidských práv a základních svobod (čl. 6), tak rozsáhlá judikatura Evropského soudu pro lidská práva i Soudního dvora Evropských společenství. Zákonná úprava tohoto druhu obsažená v občanském zákoníku se tím stává pro její adresáty právní úpravou předvídatelnou a očekávatelnou, což tvoří jeden z významných prvků kvality každého zákona, a zároveň předpokladem jeho následné akceptovatelnosti jak odbornou, tak občanskou veřejností. Subjekty soukromoprávních vztahů tak názorně získávají možnost seznat, jak se mají v určitých situacích chovat po právu (*secundum legem*), popř. naopak jaké nepříznivé právní následky (sankce) je postihnou, jestliže se po právu chovat nebudou.

Při tomto přístupu, tj. neopouštět zásadně obecnou povahu, zároveň zůstává dostatečný prostor pro potřebné uplatnění judikatury soudů k dotváření norem občanského práva, což je v soukromoprávním kontinentálním systému psaného práva, který nutně trpí „napětím“ ve vztahu k dynamickým společenským proměnám, nezbytné.

2. Kogentní charakter

- 16 I v oblasti občanského práva se však s ohledem na nezbytnost zajistit v některých případech objektivně odůvodněné projevy veřejného zájmu (srov. ochranu zájmů slabších subjektů jako např. nezletilců, spotřebitelů, nájemníků, zaměstnanců aj.) uplatňují

kogentní (imperativní, donucující) právní normy. I kogentní právní normy však svou podstatou nepřestávají být normami občanskoprávního, tj. soukromoprávního (nikoliv veřejnoprávního) charakteru. Tyto kogentní normy – v moderní době často rozšiřované ve prospěch pouze jedné, a to slabší strany (tzv. jednostranná kogentnost) jsou normy, které způsoby a prostředky vlastními soukromému právu (např. stanovením neplatnosti právního úkonu, rozšířením možnosti odstoupení od smlouvy, výkladem in favorem slabší strany, zvýšením požadavků na poskytování informací, rozšířením vějíře práv, včetně rozšíření systému zákonných záruk, zpřísněním odpovědnosti za škodu stanovením objektivního odpovědnostního principu) jsou zaměřeny k posilování právního postavení slabší strany v konkrétních občanskoprávních vztazích. Cílem je vyvažovat těmito právními výhodami v podmínkách vysoce rozvinuté a globalizované tržní výroby fakticky vznikající a existující ekonomickou a sociální nerovnováhu v postavení těchto stran, a tak čelit deformacím peněžně ekvivalentní povahy upravovaných občanskoprávních vztahů.

Vedle toho dochází k posilování postavení a ochrany určitých subjektů občanského práva i prostřednictvím administrativních nástrojů – mocenských aktů veřejného práva s cílem preventivně (nikoliv až následně) čelit negativním jevům postihujícím tyto subjekty do budoucna.

Ze stupně právní závaznosti kogentních norem vyplývá, že jejich použití na občanskoprávní vztahy, které upravují, nelze svobodnou vůlí rozhodování a sebeurčení subjektů občanskoprávních vztahů ani platně nahradit jiným ujednáním, ani je vyloučit či je nějak omezit, neboli souhrnně řečeno se od nich odchýlit. Občanskoprávní normy kogentní povahy se tak uplatňují nezávisle na vůli, rozhodování a sebeurčení subjektů. Pokud by se proto subjekty od těchto norem odchýlily, byly by jejich projevy vůle neplatné, popř. by byly postiženy jinými nepříznivými právními důsledky (sankcemi). Proto použití občanskoprávních norem kogentní povahy nesmí být v demokratické společnosti a právním státě neodůvodněné (zejména nikoliv nadměrné) a tím nutně disfunkční.

Kogentní povaha právní normy se zpravidla uplatňuje vůči oběma subjektům; v některých – v posledním období – častějších případech se však uplatňují jen u jedné strany (srov. typicky jednostranně kogentní ustanovení stanovené jen ve prospěch spotřebitelů; tak např. podle § 55 odst. 1 se smluvní ujednání spotřebitelských smluv nemohou odchylovat od zákona v neprospěch spotřebitelů; a contrario ve prospěch spotřebitelů a v neprospěch dodavatelů se však smluvní ujednání odchýlit může za předpokladu, že jde o dispozitivní normu).

Kogentní povaha občanskoprávní normy je většinou patrná buď přímo z jejího znění (dikce), které obsahuje jednoznačný příkaz či zákaz, resp. prohlašuje každé ujednání subjektů, která se od ní odchyluje, za neplatné, anebo vyplývá z povahy a významu příslušné občanskoprávní normy (srov. např. § 7 o právní subjektivitě, § 8 až 10 o způsobilosti k právním úkonům).

Není-li tomu tak, nezbyvá než výkladem (§ 35 odst. 2, 3) zjistit, zda jde o občanskoprávní normu kogentního či dispozitivního charakteru (je přitom třeba přihlížet ke všem souvisejícím ustanovením vykládané občanskoprávní normy). Při pochybnostech, jde-li o občanskoprávní normu dispozitivního či kogentního charakteru, je třeba dát v souladu se zásadami, kterými jsou občanské právo a občanský zákoník ovládány (srov. zejména výše zmiňovaný princip obecné svobody – autonomie jednání zakotvený v čl. 2 odst. 3 LPS), přednost závěru, že norma má dispozitivní charakter. Na tomto typu úpravy, jakým je platný § 2 odst. 3 (rozdíl od existující platné úpravy § 263 odst. 1 ObchZ, která vychází naopak z taxativního výčtu kogentních ustanovení), zřejmě setrvá i budoucí

úprava občanského zákoníku, a to navíc pro celou oblast soukromého práva včetně zvláštní obchodněprávní úpravy. Hlavním důvodem, který hovoří pro toto řešení, je snaha ponechat soudní praxi možnost pružně řešit v souladu s měnícími se potřebami společnosti, zda je určitá konkrétní občanskoprávní norma kogentní či dispozitivní povahy. Zárukou, aby soudy nevykládaly toto ustanovení přespříliš široce, tj. in favorem kogentních norem, zřejmě nadále zůstane čl. 4 odst. 4 LPS.

Některé – nikoliv časté – občanskoprávní normy se vyznačují určitou zvláštností, totiž že mají v jistém směru kogentní, v jiném směru dispozitivní charakter. Jako příklad lze uvést ustanovení § 589, podle kterého dohodnou-li smluvní subjekty kupní cenu v rozporu s obecně závazným právním předpisem (cenovým předpisem, což dnes již budou velmi řídké případy), bude smlouva v tom rozsahu, ve kterém tento obecně závazný právní předpis porušuje, neplatná za předpokladu, že se oprávněný subjekt neplatnosti dovolá (§ 40a).

Ještě širší smluvní autonomie (volnost) a tím i markantně převažující rozsah právních norem dispozitivní povahy se uplatňuje v obchodním zákoníku, konkrétně u obchodních závazkových vztahů. Ústavní soud ve svém nálezu č. 86 (svazek 14) k tomu přílehlavě dodává: „Každý podnikatelský subjekt, který vstupuje do smluvních vztahů s jinými, si musí být vědom toho, že smlouvy se mají plnit, a to i v případech, kdy je to pro některou ze smluvních stran nevyhodné. Závazek ze smlouvy podepřený pravomocným rozhodnutím soudu nelze považovat za zásah do vlastnického práva na dlužnou částku. Základní právo vlastnit majetek nelze zaměňovat s právem na úspěch v soudním řízení, které náš právní řád nezná. Nebylo porušeno ani stěžovatelovo právo podnikat; bylo a je pouze jeho věcí, jaké smlouvy a s kým uzavře a jaké závazky na sebe smluvně převezme. V každém podnikání je však vždy spojena možnost podnikatelského zisku s podnikatelským rizikem.“

Určitý počet právních norem kogentní povahy je však v platném obchodním zákoníku – na rozdíl od občanského zákoníku – s ohledem na předcházení zvlášť nežádoucím výkladovým pochybnostem v obchodních závazkových vztazích a tím i na posílení potřebné právní jistoty taxativně uveden (§ 263 odst. 1 ObchZ). Z toho je třeba dovodit, že ostatní, tj. nejmenované právní normy stanovené obchodním zákoníkem jsou dispozitivní povahy, takže subjekty obchodních závazkových vztahů mají možnost se od nich – pokud jejich specifickým potřebám stanovené právní normy nevyhovují – odchýlit, popř. je vůbec vyloučit. Tento přístup použitý v § 263 odst. 1 však bude při rekodifikaci soukromého práva patrně opuštěn.

Pokud si smluvní strany podle § 262 odst. 1, 2 ObchZ písemně dohodnou, že se jejich závazkový vztah, který jinak nespadá pod režim § 261 ObchZ, bude řídit obchodním zákoníkem, tj. tam, kde půjde o tzv. fakultativní obchod (obchodněprávní režim má totiž pro strany některé nesporné výhody – srov. např. § 267 odst. 2, zejména § 446), pak směřuje-li taková dohoda ke zhoršení právního postavení účastníka smlouvy, který není podnikatelem, je neplatná. Touto částí zákona se řídí i vztahy vzniklé při zajištění závazků ze smluv, pro něž si strany zvolily použití tohoto zákona podle odstavce 1, jestliže osoba poskytující zajištění s tím projeví souhlas nebo v době vzniku zajištění ví, že zajišťovaný závazek se řídí touto částí zákona. Ve vztazích podle § 261 nebo podřízených obchodnímu zákoníku dohodou podle odstavce 1 se použijí, nevyplývá-li z tohoto zákona nebo ze zvláštních právních předpisů něco jiného, ustanovení této části na obě strany; ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele je však třeba použít vždy, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem (kategorický požadavek ochrany spotřebitelů vyplývající z vlivu evropského komunitárního soukromého práva). Smluvní

strana, která není podnikatelem, nese odpovědnost za porušení povinností z těchto vztahů podle občanského zákoníku; na její společné závazky se použijí ustanovení občanského zákoníku.

Z judikatury:

I. Vznik občanskoprávních vztahů

R 78/1968: Účastníky urobené zhodné prejavy vôle, smerujúce k vzniku zmluvy, sú právnymi úkonmi zakladajúcimi v zmysle ustanovenia § 2 odst. 1 O. z. medzi účastníkmi občanskoprávny vzťah, z ktorého účastníkom vyplývajú určité vzájomné práva a povinnosti.

PR, 1999, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 2528/98: Pokud žalobce v řízení o úpravu užívání věci, jež je předmětem podílového spoluvlastnictví účastníků, vychází z toho či tvrdí, že o tomto užívání nebylo platně rozhodnuto většinou spoluvlastníků nebo že se nedosáhlo dohody ve smyslu § 139 odst. 2 ObčZ, pak jeho návrh, aby soud konstitutivním rozhodnutím určil, který ze spoluvlastníků a v jakém rozsahu bude společnou věc užívat, není žalobou na určení podle § 80 písm. c) OSŘ.

PR, 1999, č. 10 – NS sp. zn. 2 Cdon 240/97: Zřídí-li stavebník na základě dohody s vlastníkem pozemku stavbu na pozemku, který je podle této dohody oprávněn užívat jen dočasně, ztrácí po uplynutí sjednané doby (případně po jiném způsobu zániku práva) právo mít nadále na tomto pozemku dočasně umístěnou stavbu a neoprávněně tak zasahuje do vlastnického práva vlastníka pozemku, který se může podle § 126 odst. 1 ObčZ domáhat odstranění stavby. Vlastníkovi stavby, jehož oblažná práva mít na pozemku umístěnou stavbu v důsledku časového omezení tohoto práva zaniklo, nenáleží námitka proti vlastnické žalobě, že má právo mít na pozemku stavbu.

PR, 2001, č. 11 – NS sp. zn. 30 Cdo 257/2001: Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon podmiňuje rozvodem manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je platná pouze v případech rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle § 24a ZOR.

SR, 2003, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1174/2001: Vlastnictví k nově zhotovené stavbě nabývá ten, kdo stavbu uskutečnil s (právně relevantně projeveným) úmyslem mít ji pro sebe (stavebník). Není rozhodné, komu bylo adresováno rozhodnutí o stavebním povolení.

Při posouzení vlastnických a jiných právních vztahů ke stavbě vzniklé společnou činností více osob je třeba vycházet z obsahu dohody uzavřené mezi těmito osobami. Taková dohoda, která nemusí být písemná, založí spoluvlastnictví, jen je-li z jejího obsahu zřejmé, že účastníci dohody chtěli založit spoluvlastnický vztah. Pokud stavbu provádí více osob, které o vlastnictví k nově stavbě neuzavřely žádnou dohodu, přičemž z okolností věci není zřejmé, že mělo jít o stavbu ve vlastnictví jen některých z těchto osob, stavebníky jsou všechny tyto osoby, které se stávají podílovými spoluvlastníky stavby.

SR, 2007, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1174/2001: Nahodilou událostí je skutečnost určená pojistnými podmínkami, o níž účastníci pojištění odůvodněně předpokládají, že může nastat, v době vzniku pojištění však nevědí, zda nastane. Nahodilou není událost, o níž se v době vzniku pojištění ví, že už nastala, ani událost, kterou úmyslně přivodil ten, na jehož majetek, život, nebo na jehož odpovědnost za škodu se pojištění vztahuje, popř. ten, komu v případě pojistné události vznikne právo na plnění. Nahodilou událostí může být i skutečnost nastalá v době, kdy hrozí vysoký stupeň vzniku sjednaného pojistného nebezpečí; není však správný názor, že obecně nelze hovořit o nahodilosti v právním slova smyslu, pokud již v době sjednání pojistné smlouvy nastalo a trvá pojistné nebezpečí na jiných místech, než na kterých se nachází pojištěný majetek.

II. Rovnost hmotněprávního postavení subjektů občanskoprávních vztahů

R 67/2002: Právomoc k vydání rozhodnutí o povinnosti telefonního účastníka zaplatit dlužné nedoplatky neměl soud ani před účinností zákona č. 151/2000 Sb., o telekomunikacích a o změně dalších zákonů.

SR, 2003, č. 7 – NS sp. zn. 30 Cdo 1244/99: Mezi základní zásady soukromého práva patří zásada individuální autonomie, resp. autonomie vůle (možnost učinit právní úkon, zvolit si obsah i formu, vybrat si adresáta), zásada, že dovoleno je vše, co není výslovně zakázáno, zásada pacta sunt servanda (smlouvy se mají plnit) a zásada dispozitivnosti (možnost odchýlit se od právní úpravy).

Sou R NS č. C 2146 – NS sp. zn. 25 Cdo 2289/2002: Vzniknou-li otci dítěte zbytečné náklady v důsledku toho, že matka, již bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy, zmaří styk otce s dítětem, upravený soudním rozhodnutím nebo dohodou rodičů, jedná se o případ obecné odpovědnosti za škodu, založené na principu prezumovaného zavinění. Pokud by se styk otce s dítětem neuskutečnil z důvodu objektivní překážky na straně dítěte, popř. pro jinou skutečnost, jež nastala nezávisle na vůli matky a bez jejího vlivu, přichází v úvahu odpovědnost matky za nesplnění tzv. obecné prevenční povinnosti, jestliže tato překážka nebyla otci včas sdělena a vznikly mu tak zbytečné náklady.

Sou R NS č. C 2172 – NS sp. zn. 29 Odo 185/2003: Nedovolenost určitého jednání nemusí právní předpis upravovat vždy výslovně; může vyplynout z kontextu jednotlivých ustanovení příslušného právního předpisu.

ÚS sp. zn. II. ÚS 79/93: Zásada rovnosti účastníků před soudem, zakotvená v čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod a čl. 96 odst. 1 Ústavy je provedena v § 18 občanského soudního řádu a dále se v podmínkách občanského soudního řízení promítá např. v ustanoveních § 24, § 44, § 115, § 123 a § 158 o. s. ř.

ÚS sp. zn. III. ÚS 206/98: Nezávislost rozhodování obecných soudů se uskutečňuje v ústavním a zákonném procesněprávním a hmotněprávním rámci (III. ÚS 84/94, III. ÚS 355/96, III. ÚS 205/97). Součástí ústavního rámce nezávislosti soudů je jejich povinnost dbát rovnosti v právech plynoucí z čl. 1 LPS. Tomu korespondují základní práva, vyplývající z principu rovnosti. Rovnost v právech ve vztahu k obecným soudům kromě jiného zakládá tudíž právo na stejné rozhodování ve stejných případech a zároveň vylučuje libovůli při aplikaci práva.

Za porušení principu rovnosti v právech nutno zejména považovat ty případy, kdy obecný soud neposkytne účastníkům ochranu v jejich základních právech a svobodách, ač již ve skutkově obdobných případech byla Ústavním soudem přiznána. Důsledkem takového postupu z hlediska ústavního je nerovnost v základních právech. Pro ústavněprávní posuzování respektování principu rovnosti v soudní aplikaci základních práv a svobod platí obdobně ta hlediska, jež Ústavní soud vyslovil v oboru kontroly norem, tj. vyloučení libovůle a dotčení některého ze základních práv a svobod (viz zejména nálezy ÚS, sv. 1, s. 179; ÚS, sv. 1, s. 194–195, 205–206; ÚS, sv. 3, s. 209; ÚS, sv. 4, s. 217–218; ÚS, sv. 5, s. 137; ÚS, sv. 8, s. 170–171).

Z a n. ÚS ČR, 1998, č. 3: Zásada rovnosti stran je stěžejní zásadou spravedlivého procesu. Je zakotvena v čl. 37 odst. 3 LPS a v čl. 96 odst. 1 Úst a promítá se také do řady ustanovení procesních předpisů. Občanský soudní řád výslovně stanoví rovnost účastníků řízení v ustanovení § 18, z něhož pro soudy plyne povinnost zajistit účastníkům stejné, tj. rovnocenné možnosti k uplatňování svých práv. Je proto třeba také při interpretaci ustanovení § 138 odst. 1 OSŘ, z jehož díkce plyne, že jeho použití se může dovolávat každý účastník, vycházet z pohledu uvedené ústavní zásady rovnosti. Právnícké osoby, mezi něž patří i jednotky územní samosprávy, mají způsobilost být účastníkem řízení a soud s nimi tedy musí zacházet stejným způsobem jako s účastníkem řízení, který je fyzickou osobou. Skutečnost, že zjišťování poměrů právnícké osoby při rozhodování o osvobození od soudních poplatků by mělo být obtížné či nákladné, sama o sobě nemůže být důvodem k tomu, aby u takového účastníka řízení byla předem vyloučena možnost použití ustanovení § 138 odst. 1 OSŘ, jehož aplikace může ve svých důsledcích ovlivnit i tak významné právo, jako je právo na přístup k soudu. Je pak věcí judikatury obecných soudů, aby vymezila kritéria poměrů, z nichž bude při aplikaci tohoto ustanovení u právníckých osob vycházet.

C-344/04, ve věci The Queen, na žádost: International Air Transport Association a European Low Fares Airline Association v. Department for Transport, J-ESD, 2004, č. 6:

Zásada rovného zacházení vyžaduje, aby se srovnatelnými situacemi nebylo zacházeno odlišně a s odlišnými situacemi stejně, není-li takové zacházení objektivně odůvodněné.

III. Dispozitivní a kogentní charakter občanskoprávních norem

SJ, 2000, č. 8 – NS ČR: Ustanovení § 704 odst. 1 obč. zák. je právní normou kogentní povahy, tj. právní normou, která vylučuje, aby si účastníci občanskoprávních vztahů upravili vzájemná práva a povinnosti odlišně (srov. § 2 odst. 3 obč. zák.).

NS sp. zn. 33 Cdo 2994/99: Obecná právní úprava uzavírání smluv má kogentní povahu a účastníci občanskoprávních vztahů se od ní nemohou odchýlit.

PI ÚS 29/93: Pronajímatel a nájemce jsou při uzavírání nájemní smlouvy vázáni pouze kogentními ustanoveními příslušných zákonů (občanský zákoník, zákon o nájmu a podnájmu nebytových prostor). Další eventuelní omezení práva či povinnosti každé smluvní strany – pokud nejsou kogentně vyloučena – je možné jako svobodný, shodný projev vůle stran vtělit do nájemní smlouvy v souladu jak s ústavními předpisy, tak s obecnými ustanoveními občanského zákoníku, zejména § 34n. Práva a povinnosti však nelze stanovit obecně závaznou vyhláškou, veřejnoprávním aktem, neboť jde o poměr soukromoprávní.

ÚS sp. zn. I. ÚS 557/05: Podmínkou fungování právního státu je respektování autonomní sféry jednotlivce, která také požívá ochrany ze strany státu tak, že na ejdné straně stát zajišťuje takovou ochranu proti zásahům ze strany třetích subjektů, jednak sám vyvíjí pouze takovou aktivitu, kterou do této sféry sám nezasahuje, resp. zasahuje pouze v případech, které jsou odůvodněny určitým veřejným zájmem, a kdy je takový zásah proporcionální (přiměřený) s ohledem na cíle, jichž má být dosaženo. Právo jednotlivce na autonomii vůle, tj. v důsledku svobody jednotlivce, je jedním z projevů a institucionálních garancí principu svobody jednotlivce. Je na státní moci, pokud usiluje o to být moci s atributy právního státu, aby uznala autonomní projevy vůle jednotlivců a jí odpovídající jednání, pokud především nezasahuje do práv třetích osob. V takových

případech musí státní moc takové projevy jednotlivců toliko respektovat, příp. aprobovat, pokud má takové jednání event. vyvolávat další právní důsledky.

§ 3 [Výkon práv a povinností z občanskoprávních vztahů; zásada prevence]

(1) Výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

(2) Fyzické a právnické osoby, státní orgány a orgány místní samosprávy dbají o to, aby nedocházelo k ohrožování a porušování práv z občanskoprávních vztahů a aby případné rozpory mezi účastníky byly odstraněny především jejich dohodou.

Související ustanovení: § 1 odst. 1, § 8 až 10, § 18n., 39, 43n., 51, 56, 156, § 151o odst. 1, 3, § 161, 424, 630, § 711 odst. 1 písm. d), § 712 odst. 3, 5

Související předpisy: Čl. 3, 4 LPS; § 1, 2, 3, § 7 odst. 1, § 67n., § 99 odst. 1 OSŘ; § 263 odst. 1, 2 ObchZ; § 19 ZPr

Z literatury: *Balák, F. L.* Odlišná stanoviska k rozhodnutím publikovaným ve sbírce rozhodnutí a stanovisek. SR, 2000, č. 3, s. 66; *Balák, F.* Odlišná stanoviska k rozhodnutím publikovaným ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek po druhé. SR, 2001, č. 7, s. 220; *Bičovský, J.* Dobré mravy (poznámky k pojmu). Právo a zákonnost, 1992, č. 1, s. 9; *Černý, M., Halouzka, V.* Námitka promlčení a zneužití práva. Právník, 1983, č. 10, s. 905; *Doubrava, M.* Nájem bytu – přiznání bytové náhrady na základě § 3 obč. zák. Jurisprudence, 2001, č. 4, s. 33; *Grus, Z.* Dobré mravy ve světle publikované judikatury. PR, 2004, č. 3, s. 112; *Hanuš, L.* Je námitka promlčení způsobila založit výkon práva v rozporu s dobrými mravy? PR, 2003, č. 3, s. 130; *Havel, B.* Dobré mravy a poctivý obchodní styk. Právník, 2000, č. 1, s. 37; *Havel, B.* K aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku. Obchodní právo, 2001, č. 2, s. 11; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 37n.; *Chalupa, L.* Dobré mravy a restituce. PR, 1999, č. 11, s. 569n.; *Chobolová, E.* Nad jedním rozhodnutím Nejvyššího soudu ČR – exkurs do problematiky ústavně nekonformního užití klauzule o dobrých mravech v občanském zákoníku. SR, 2002, č. 10, s. 345; *Králík, M.* Malá poznámka k odůvodněnosti bytových náhrad u vyklizovacích žalob podle § 126 ObčZ s ohledem na ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ aneb zamyšlení nad dvěma rozhodnutími. PR, 1998, č. 1, s. 29; *Králík, M.* Bytové náhrady – jejich odraz a vývojové trendy v judikatuře Nejvyššího soudu (vybrané otázky). PR, 2003, č. 7, s. 712, a PR, 2003, č. 8, s. 257; *Pulkrábek, Z.* K výkladu ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku. PR, 2000, č. 11, s. 511; *Pulkrábek, Z.* Ještě k ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ a k bytovým náhradám. SR, 2001, č. 7, s. 220; *Rubeš, P.* Právo, morálka a dobré mravy. Jurisprudence, 2004, č. 1, s. 11; *Saláč, J.* Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. Praha : C. H. Beck, 2004; *Spáčil, J.* Dobré mravy v občanském zákoníku a v judikatuře. PR, 2004, č. 18, s. 664n.; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 172n.; *Steiner, V.* Analýza civilního procesu jako formy existence právních vztahů rozdílné kvality. Právník, 1995, č. 4, s. 347; *Telec, I.* Cybersquatting formou neoprávněného útoku na název obce prostřednictvím doménového označení. Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č. III, s. 316; *Výlam, A.* K otázce bytové náhrady prostřednictvím bytové náhrady. Jurisprudence, 2001, č. 6 a 7, s. 29.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Subjektivní občanská práva a povinnosti	1
II. Výkon subjektivních občanských práv a povinností	2
III. Prevence jako jedna z významných zásad občanského práva	3

K odst. 1:

1. Subjektivní občanské právo a povinnost	4
1. <i>Pojem</i>	4–5
2. <i>Třídění</i>	6
3. <i>Vznik</i>	7
4. <i>Podmínky výkonu subjektivního občanského práva</i>	8
a) <i>právo musí v době výkonu existovat</i>	9
b) <i>výkon práva musí být uplatněn v rámci zákona a zároveň být přiměřený s ohledem na cíl, kterého má být dosaženo</i>	10
c) <i>výkon práva nesmí být uplatněn v rozporu s dobrými mravy (contra bonos mores)</i>	11–12
d) <i>výkon práva při střetu s jiným právem musí být v souladu s kolizními normami</i>	13

K odst. 2:

I. Prevence jako prostředek předcházení ohrožování a porušování subjektivních občanských práv	14
---	----

Obecně:**I. Subjektivní občanská práva a povinnosti**

- 1 Občanské právo v objektivním smyslu se v praktickém životě jeho subjektů, tj. fyzických a právnických osob realizuje prostřednictvím jejich subjektivních občanských práv a povinností jako významných součástí jejich celkových soukromých subjektivních práv a povinností. Tato subjektivní občanská práva a tyto povinnosti jsou již konkrétní práva a povinnosti subjektů občanského práva, která vznikají, mění se a zanikají na základě norem občanského práva v objektivním smyslu a zpravidla k tomu vyžadují existenci některé z právních skutečností.

II. Výkon subjektivních občanských práv a povinností

- 2 Výkonem subjektivních občanských práv a povinností dochází k uskutečňování norem občanského práva a tím k uspokojování potřeb, zájmů a preferencí jejich subjektů v oblasti soukromého života.

Výkonem subjektivního občanského práva se v teorii i praxi občanského práva rozumí uplatňování subjektivního občanského práva chováním, které normy občanského práva dovolují a jež směřuje k právním následkům, které tyto normy občanského práva sledují.

Výkon subjektivního občanského práva lze uskutečnit buď aktivní činností oprávněného subjektu (oprávněný subjekt něco druhému subjektu dá (dare) či pro něj něco vykoná (facere), anebo nečinností (non facere) oprávněného subjektu (oprávněný subjekt strpí činnost jiného, popř. se zdrží činnosti, kterou by mohl jinak po právu vykonávat).

Výkon práva může mít formu buď právního úkonu, nebo i jen faktického chování.

To, co je řečeno o výkonu subjektivního občanského práva, platí mutatis mutandis i o výkonu právní povinnosti.

Kdo je subjektem určitého subjektivního občanského práva, je oprávněn je zásadně vykonávat, a tak jeho prostřednictvím dosáhnout uspokojení svých potřeb, zájmů a preferencí. Je-li oprávněný subjekt při výkonu svého subjektivního občanského práva protiprávně rušen, zejména odpírá-li mu někdo jiný neoprávněné splnění povinnosti,

může se oprávněný subjekt dovolat ochrany svého subjektivního občanského práva u povolaného orgánu, zejména u soudu [4].

Chráněný výkon subjektivního občanského práva však předpokládá splnění určitých podmínek:

- a) právo musí v době výkonu již existovat;
- b) výkon práva musí být uplatněn v rámci zákona, tj. v souladu s jeho obsahem a zároveň být přiměřený (proporcionální) s ohledem na cíl, kterého má být dosaženo, neboli řečeno slovy § 3 odst. 1 nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiného; v opačném případě by šlo o zneužití (abusus) výkonu práva, který není dovolen, a je proto sankcionován;
- c) výkon práva nesmí být uplatněn ani v rozporu s dobrými mravy (contra bonos mores); pokud by tomu tak bylo, soud by takovému výkonu práva neposkytl právní ochranu (srov. obdobnou úpravu v § 265 ObchZ, podle kterého výkon práva, který je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku nepožívá právní ochrany);
- d) výkon práva v případě, že dojde k jeho střetu (kolizi) s jiným právem, se musí uskutečnit v souladu s kolizními normami; pokud takové kolizní normy neexistují, musí být uskutečněn v souladu se zásadami, které se pro případ řešení takových střetů (kolizí) uplatňují.

III. Prevence jako jedna z významných zásad občanského práva

Občanský zákoník na řadě svých míst zdůrazňuje význam a úlohu prevence jako jednu z významných zásad ovládajících moderní úpravu občanskoprávních vztahů. 3

Ustanovení § 3 obsahuje generální prevenční klauzuli, která zdůrazňuje úlohu a význam prevence netoliko ve vztahu k chování samotných subjektů občanskoprávních vztahů, tj. fyzických a právnických osob (blíže a konkrétně rozvedenou v § 4, 5, 6, 13, 43, 127, zejména však v § 415 až 419), nýbrž i ve vztahu ke státním orgánům, k soudům a orgánům místní samosprávy (srov. i § 2 OSŘ).

K odst. 1:

I. Subjektivní občanské právo a povinnost

1. Pojem

Povaha a podstata subjektivního občanského práva vždy byla a zůstává i nadále sporná (srov. např. pojetí subjektivního občanského práva jako právní moci či jako panství vůle anebo jako právem chráněného zájmu, popř. pojetí spojujících několik těchto znaků). 4

V české doktríně převládá pojetí, podle kterého subjektivní občanské právo (oprávnění) představuje právem stanovenou míru možného chování fyzické či právnické osoby, kterému právo v objektivním smyslu poskytuje ochranu tím, že k jeho prosazení zásadně připouští státní donucení.

S pojmem subjektivního občanského práva je úzce spojen pojem nárok. Tím se v doktríně i v soudní praxi rozumí možnost domoci se s úspěchem svého subjektivního občanského práva uplatněním donucení u státního orgánu. 5

Naproti tomu povinnost je naopak právem stanovená míra nutného chování fyzické či právnické osoby. Tato povinnost může být založena zákonem či úředním výrokem (soudu či jiného orgánu). V oblasti občanského práva jsou povinnosti často přebírány

dobrovolně smlouvou, popř. výjimečně jednostrannými právními úkony (např. povinnosti plynoucí z veřejného příslibu podle § 850).

2. Třídění

Subjektivní občanská práva lze třídit z nejrůznějších hledisek.

Podle jejich obsahu lze subjektivní občanská práva třídit na osobní a majetková. Zatímco prvá z nich slouží k rozvoji a ochraně osobnosti fyzických osob, druhá jsou naopak spojena s uspokojováním hmotných (materiálních) zájmů subjektů občanského práva.

- 6 Jiné – teoreticky i prakticky významné – třídění subjektivních občanských práv je třídění podle okruhu zavázaných subjektů, a to na subjektivní občanská práva absolutní a subjektivní občanská práva relativní.

Absolutní subjektivní občanská práva jsou práva, u kterých určitým individuálně určeným subjektům odpovídají povinnosti založené právem v objektivním smyslu neurčitému počtu neurčených subjektů neboli jde o práva, která působí proti všem (erga omnes). Typickým příkladem absolutních subjektivních občanských práv je právo vlastnické, jakož i ostatní věcná práva, všeobecné osobnostní právo aj.

Naproti tomu relativními subjektivními občanskými právy jsou taková práva, u kterých oprávněním určitých individuálně určených subjektů odpovídají povinnosti rovněž určitých individuálně určených subjektů. Typickým příkladem relativních subjektivních občanských práv jsou závazková (obligační) práva.

3. Vznik

- 7 Vznik subjektivních občanských práv a povinností může být buď původní (originární), nebo odvozený (derivativní).

Původní je takový vznik subjektivních občanských práv, kde se tato subjektivní práva neodvozují od subjektivních občanských práv žádného předchůdce. Takovým způsobem vzniká např. subjektivní vlastnické právo osoby, která si vystavěla dům, vydržela věc, nabyla přírůstek plodotvorné věci, právě tak jako subjektivní autorské právo osoby, která svou tvůrčí duševní činností vytvořila umělecké dílo.

Odvozeným je naproti tomu vznik takových subjektivních občanských práv, kde jsou tato práva právního nástupce odvozena od určitých subjektivních občanských práv právního předchůdce, neboli kde právní nástupci vstupují do právního postavení svých předchůdců. Jde typicky o subjektivní občanská práva vznikající na základě smluv, jako je smlouva kupní, darovací, smlouva o postoupení pohledávky atd.

Tento odvozený vznik subjektivních občanských práv se též označuje jako právní nástupnictví, resp. posloupnost (sukcese). V důsledku toho se právní nástupci označují jako sukcesoři, zatímco právní předchůdci jako auktoři.

V oblasti občanského práva je navíc třeba rozlišovat dílčí (singulární) právní nástupnictví a obecné (univerzální) právní nástupnictví. Rozlišovací znak spočívá v podstatě v tom, jaký okruh subjektivních občanských práv a povinností přechází od právního předchůdce na právního nástupce. Převádí-li se pouze určité jednotlivé právo, popř. určitá jednotlivá povinnost, resp. jen některá určitá jednotlivá práva či některé určité jednotlivé povinnosti smlouvou, jedná se o dílčí právní nástupnictví. Jestliže však dochází na základě jediného právního důvodu a najednou k přechodu všech subjektivních občanských práv a všech povinností na právního nástupce (lze též hovořit o tzv. totalitě právního nástupnictví), s výjimkou těch práv a povinností, které se vzhledem k jejich povaze tomuto přechodu vymykají, jde o obecné právní nástupnictví. Typic-

kým příkladem obecného právního nástupnictví je dědické nástupnictví, ke kterému dochází smrtí fyzické osoby.

Na některých svých místech občanský zákoník stanoví pro případ úmrtí fyzické osoby výslovně zvláštní právní nástupnictví – sukcese (§ 15, 707); toto zvláštní právní nástupnictví vylučuje uplatnění obecného právního nástupnictví (dědického nástupnictví).

4. Podmínky výkonu

Výkon subjektivních občanských práv – ať již se uskutečňuje formou právního úkonu, či faktického chování – zásadně vylučuje na straně oprávněného subjektu protiprávnost (nedovolenost) a tím i případné uložení sankce. Tato zásada (*qui suo iure utitur, neminem laedit, turis enim executio non habet iniuria*) je považována za natolik samozřejmou, že se o ní občanský zákoník na žádném ze svých míst výslovně nezmiňuje. Nicméně i bez této výslovné úpravy platí, že každý, kdo má určité subjektivní občanské právo, je zásadně oprávněn je sám vykonávat a jeho výkonem dosahovat uspokojení svých individuálních zájmů, potřeb a preferencí ve svém soukromém životě. Za tím účelem se také oprávněný subjekt může dovolat ochrany svého subjektivního občanského práva u povolaného orgánu, zejména u soudu (§ 4, § 7 odst. 1 OSŘ); ten je jako reprezentant právního státu povinen takový výkon respektovat a zajistit mu ochranu.

Chráněný výkon subjektivního občanského práva však předpokládá splnění určitých podmínek:

a) Právo musí v době výkonu existovat

Ustanovení § 3 odst. 1 lze podle ustálené judikatury obecných soudů (R 3/1996) i Ústavního soudu ČR (sp. zn. II. ÚS 190/94, I. ÚS 505/99) použít jen na výkon již existujících práv a povinností. Soud proto s odkazem na § 3 odst. 1 nemůže svým rozhodnutím, tj. aktem aplikace práva, neexistující právo a povinnost založit (např. založit neexistující povinnost vlastníka – čl. 4 odst. 4., čl. 11 LPS; § 3 odst. 1 nelze použít k zamítnutí žaloby o vyklizení nebytových prostor, je-li smlouva o jejich nájmu absolutně neplatná). Právě tak nelze přiznat např. právo na výhru ze sázky či hry tam, kde úspěšné vymáhání takového práva zákon zakazuje [845].

b) Výkon práva musí být uplatněn v rámci zákona a zároveň být přiměřený s ohledem na cíl, kterého má být dosaženo

Výkon práva musí být uplatněn v zákonném rámci, který vymezuje jeho obsah a cíl neboli řečeno slovy § 3 odst. 1 – nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiného. Stane-li se tak a výkon práva v konkrétním případě zákonný rámec překročí a střetne se s jiným právem, jde o vybočení (*exces*) z výkonu práva. Takový rušitel je postižen – podle povahy zasaženého (porušeného či ohroženého) práva – různými druhy sankcí (náhradou škody, neplatností).

Takový „výkon práva“ ve skutečnosti žádným výkonem práva není. Je výkonem práva jen zdánlivým.

V této souvislosti je namístě poznamenat, že ustanovení § 3 má obecnou povahu, tj. týká se všech subjektivních občanských práv. V tomto ustanovení se nehovoří výslovně o „zneužití práva“, tj. o takovém výkonu práva, jehož cílem není dosažení účelu sledovaného zákonem (pojem „zneužití“ však je použit výslovně v čl. 11 odst. 3 LPS u vlastnického práva, kde v praxi přichází nejčastěji v úvahu). Tak např. jestliže by výkon práva na ochranu vlastnictví vážně poškozoval uživatele věci a přitom by vlastníku nepřinesl odpovídající prospěch, mohlo by jít ze strany vlastníka o zneužití

výkonu vlastnického práva. Právě tak jestliže by nájemce bez souhlasu pronajímatele provedl stavební úpravu či jinou podstatnou změnu v bytě (§ 694) s cílem získat výhodu a způsobit pronajímateli újmu, mohl by být pronajímatelem postižen tím, že by byl nucen stavební úpravu odstranit, popř. být vypovězen z nájmu bytu podle § 711 odst. 2 písm. b). Při zaviněném protiprávním výkonu práva poškozujícím cizí práva či cizí oprávněné zájmy by se poškozený mohl domáhat náhrady škody (§ 420).

c) Výkon práva nesmí být ani v rozporu s dobrými mravy (contra bonos mores)

- 11 Objasnění pojmu dobré mravy je vzhledem k jejich značné mnohotvárnosti, ale i k jejich vývoji a změnám obtížné. Proto také zákon sám žádné vymezení tohoto pojmu nepodává. Proto tento pojem vymezuje – i když nikoliv jednotně – teorie a praxe.

Podle převažujícího výkladu výkon práva v rozporu s dobrými mravy znamená, že se výkon práva ocitá v rozporu s uznávaným míněním rozhodující částí společnosti, které ve vzájemných vztazích mezi lidmi určuje, jaký má být výkon práv tak, aby byly v souladu se základními a obecně respektovanými zásadami mravního řádu demokratické společnosti (se zásadou slušnosti, poctivosti, čestnosti, vzájemnou úctou, tolerancí, důvěrou atd.). Tyto zásady mravního řádu společnosti a v důsledku toho i dobré mravy se ve vzájemném soužití lidí – vzdor své relativní stálosti a neměnnosti – v souladu se společenským vývojem v určité míře rozvíjejí ve smyslu jak časovém, tak místním.

Příčí-li se výkon určitého práva úkonu dobrým mravům, musí to být soudem ve vzájemném jednání subjektů občanskoprávních vztahů vždy zjištěno podle objektivního kritéria s přihlédnutím ke všem okolnostem konkrétního případu, včetně doby, místa, jednání, jakož i postavení subjektů.

V praxi rozpor s dobrými mravy znamená, že jde o případy, kdy výkon práva v konkrétním případě sice neodporuje zákonu, ocitá se však v rozporu s dobrými mravy tak, jak byly výše vymezeny. Stačí, že výkon práva je – objektivně posuzováno – v rozporu s dobrými mravy; zavinění jednajícího v rozporu s dobrými mravy, resp. vědomí si tohoto rozporu ze strany jednajícího, není relevantní.

Pokud se výkon práva ocitne v rozporu s dobrými mravy, soud takovému právu s poukazem na § 3 odepře právní ochranu (srov. výše zmíněnou výslovnou úpravu § 265 ObchZ), aniž by se tím však něco měnilo na samotné existenci tohoto práva. Toto právo trvá i nadále. Tak např. soud by nepřiznal žalobci nepřiměřeně vysoký úrok sjednaný se žalovaným (kdy je třeba sjednanou úrokovou míru považovat za nepřiměřenou, posoudí v případě sporu soud podle zjištěných okolností, přičemž vodítkem mu bude porovnání s úrokovou mírou obvykle platnou v praxi bank). Soudní praxe naproti tomu správně nepovažuje požadavek věřitele na zaplacení úroku z prodlení, resp. poplatku z prodlení zásadně za výkon práva v rozporu s dobrými mravy, a to ani v situaci, kdy je existence dluhu mezi účastníky sporná a je o ní rozhodováno v soudním řízení (odepřít ochranu v těchto případech by bylo možno jen zcela výjimečně, a to pouze tam, kde by byl vůbec opomíjen zajišťovací, sankční a kompenzační charakter institutu prodlení, nevycházelo by se z jeho smyslu, případně by byl dokonce zneužíván k poškozování dlužníka anebo by vzhledem k poměrům účastníků vedl k nepřiměřeným důsledkům v tom smyslu, že by dlužníka zatěžoval likvidačním způsobem, aniž by na druhé straně pro věřitele znamenal podstatný přínos). Také smluvní pokutu sjednanou ve výši 0,25 % z dlužné částky za každý den prodlení nepovažuje soudní praxe za rozpor s dobrými mravy. Naproti tomu ujednání o smluvní pokutě přesahující desetinásobek dohodnuté ceny o dílo, soudní praxe již za rozpor s dobrými mravy považuje. Protože úprava smluvní pokuty v občanském zákoníku nezná možnost snížení smluvní pokuty, jako

je tomu v obchodním zákoníku (§ 301 ObchZ), nelze tento nedostatek úpravy nahrazovat v občanskoprávní oblasti použitím § 3 odst. 1 a případně část smluvní pokuty s poukazem na rozpor s dobrými mravy snížit.

Soudní praxe (rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 22 Cdo 1640/2006) nepovažuje rovněž za přípustné snížit peněžitou náhradu podle § 142 odst. 2 za zrušený spoluvlastnický podíl s poukazem na rozpor s dobrými mravy podle § 3 odst. 1. Tento závěr se jednak opírá o ochranu vlastnického práva, které je garantováno čl. 11 LPS, jednak o to, že toto právo spoluvlastníka na zaplacení peněžitě náhrady vzniká teprve právní mocí rozhodnutí o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví neboli v budoucnu (jde o konstitutivní rozhodnutí).

Typickým výkonem práva v rozporu s dobrými mravy je jeho šikanózní výkon, tj. výkon práva učiněný v konkrétním případě nikoliv za účelem dosažení určitého hospodářského cíle a účelu sledovaného zákonnou normou, nýbrž záměrně (tzv. kvalifikovaný úmysl – *dolus coloratus*) či hlavně za účelem poškození či znevýhodnění jiného (sankcí, která v takových případech přichází u jednjícího v úvahu, bude povinnost k náhradě škody podle § 424).

Správně – i když v platném českém občanském právu zatím jen v omezené podobě – je zákonem výslovně odepřena možnost dovolávat se v konkrétním případě relativní neplatnosti právního úkonu vůči tomu, kdo tuto neplatnost sám způsobil – § 40a (projev zásady *turpitudinem suam allegans nemo audiatur*) srov. i § 19 ZPr.

12

Podle soudní praxe v případě, že vlastník pozemku od samého počátku věděl o neoprávněné stavbě a bez vážného důvodu se u stavebního úřadu nebo u soudu nedomáhal zastavení stavebních prací a začne se bránit až po dokončení stavby, je třeba zvažovat, zda jeho jednání není šikanou a zda by rozhodnutí o odstranění stavby nebylo v rozporu s dobrými mravy.

Soudní praxe obecných soudů i Ústavního soudu ČR za určitých – jistě výjimečných – okolností připouští možnost odepřít s poukazem na dobré mravy i výkon vlastnického práva (argumentuje se přitom obecnou povahou § 3 odst. 1). Tak by tomu mohlo být např. tam, kde po skončení nájmu pozemku nastane střet (kolize) práv vlastníka pozemku s právem vlastníka stavby, která není stavbou neoprávněnou a k níž je přístup možný toliko přes pozemek vlastníka pozemku.

Naproti tomu soudní praxe za výkon práva, který by byl v rozporu s dobrými mravy podle § 3 odst. 1, nepovažuje stav, kdy došlo k uplatnění žaloby jen na určení vlastnického práva s odůvodněním, že rozhodnutím tohoto druhu, tj. rozhodnutím určovací povahy, se žádná práva a žádné povinnosti nezakládají (tím spíše nemůže být v rozporu s dobrými mravy rozsudek určující, kdo je vlastníkem věci).

V poslední době zaujalo odbornou právnickou veřejnost stanovisko soudní praxe k otázce vyklizení bytu a zajištění bytové náhrady za použití § 3 odst. 1. Soudní praxe došla k závěru, že vyklizení bytu vázané na zajištění bytové náhrady nemusí být vždy založeno pouze výslovnou právní úpravou, popř. obdobnou aplikací platné pozitivně právní úpravy, nýbrž může zcela výjimečně vyplynout i z odůvodněného použití § 3 odst. 1, který bere vyzváženě ohled na poměry jak povinného, tak oprávněného.

K použití § 3 odst. 1 v případě uplatnění (výkonu) práva vznést námitku promlčení srov. výklady u § 100.

K použití § 3 odst. 1 v případě uplatnění práva na ochranu osobnosti srov. výklady u § 13.

Závěrem této části zbývá pouze dodat, že použití „dobrých mravů“ při výkonu práva s cílem nalézt cestu k realizaci ideje spravedlnosti (*aequum et bonum*) jakožto výsledku

zajištění potřebné vazby mezi psanými občanskoprávními normami a mravním řádem společnosti, by v každém případě mělo zůstat výjimečné. To znamená, že by nemělo vést k oslabování ochrany subjektivních občanských práv stanovených zákonem a tím k nežádoucímu narušování jistoty občanskoprávních vztahů. Nelze totiž ztrácet ze zřetele, že v demokratické společnosti s psaným právem se idea spravedlnosti prosazuje zejména za pomoci stanovených psaných norem, pravidel a postupů, které je jako takové nutno dodržovat. Záměr prosazovat spravedlnost bez ohledu na stanovené normy, stanovená pravidla a stanovené postupy (vzpomeňme jen na nikoliv příliš vzdálenou dobu zdůrazňující nejednou tzv. vyšší zájmy) by totiž mohl vést k právní nejistotě a chaosu, zkrátka k nebezpečným společenským důsledkům a tím koneckonců k oslabování demokracie. Proto lze usuzovat, že použití § 3 odst. 1 je možné jen ve výjimečných odůvodněných případech (v části evropského právního prostředí se hovoří o krajním – extrémním rozporu práva a mravního řádu) jako spravedlivě vyrovnávacího měřítko pro citlivé hodnocení konkrétních okolností individuálního případu, které sleduje odstranění případných tvrdostí a příkrostí zákona. V takovýchto případech jde o uplatnění principu dobrých mravů (resp. někdy též slušnosti či ekvity) ve vzájemných vztazích mezi jednotlivci (*ius est ars equi et boni*), který je vlastní demokratickému právnímu řádu. Závěr, že výkon práva je v rozporu s dobrými mravy, musí být proto vždy v každém jednotlivém případě opřen o zcela konkrétní zjištění (nelze rozhodně předpokládat, že oprávněný bude v budoucnu své právo vykonávat v rozporu s dobrými mravy), jakož i o jasné a přesvědčivé odůvodnění soudu. Jen takové rozhodnutí soudu je s to naplnit sledovaný požadavek, tj. přibližovat občanskoprávní normy k cíli, tj. hledání a nalezení spravedlnosti. Jen tak zároveň mohou soukromé právo a jeho normy preventivně výchovně působit do budoucna (§ 3 odst. 2).

Pro oblast obchodněprávních vztahů platí, že podle výslovné úpravy § 265 ObchZ výkon práva, který sice neporušuje žádný zákonný zákaz, takže z toho důvodu není neplatný, ocitá se v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, nepožívá právní ochranu. Proto takové právo nelze s úspěchem autoritativně vynutit před soudem. Zásady poctivého obchodního styku tak plní v obchodněprávních vztazích specifickou úlohu dobrých mravů (lze to formulovat i tak, že jde pro obchodně právní oblast o doplněk dobrých mravů).

Pro úplnost zbývá dodat, že obchodní zákoník na jednom ze svých míst odkazuje i na „dobré mravy soutěže“ (§ 44 ObchZ). V tomto směru však má pojem dobré mravy zřetelně užší význam, neboť se jeho působení omezuje pouze na oblast hospodářské soutěže mezi podnikateli (§ 2 odst. 2 ObchZ).

d) Výkon práva při střetu s jiným právem musí být v souladu s kolizními normami

- 13** Výkon práva v případě jeho střetu (kolize) s jiným právem musí být uskutečňován v souladu s výslovně stanovenými kolizními normami; neexistují-li, musí být uskutečněn v souladu se zásadami platnými pro řešení takového střetu.

V občanskoprávním styku dochází při výkonu určitého subjektivního občanského práva celkem běžně ke střetu s výkonem jiných práv. Některé z těchto případů řeší výslovná úprava kolizních norem (srov. typicky např. § 127 při sousedských vztazích; srov. např. i § 337 až 337h OSŘ). Tam kde takové kolizní normy neexistují, je třeba řešit každý případ střetu podle obecných zásad uplatňujících se pro řešení kolizí. Tyto zásady vycházejí ze společenského významu porovnávaných kolidujících práv, konkrétně zejména z preference kvalitativně a funkčně vyššího práva před kvalitativně a funkčně nižším právem (např. při střetu osobnostního práva a vlastnického práva podle § 12 je třeba dát přednost osobnostnímu právu jako kvalitativně a funkčně vyššímu právu).

K odst. 2:**I. Prevence jako prostředek předcházení ohrožování a porušování subjektivních občanských práv**

14

Některá prevenční ustanovení občanského zákoníku určená v první řadě subjektům občanskoprávních vztahů mající základ v § 3 odst. 1 (generální prevenční klauzule) se vyznačují obecnějším charakterem (srov. např. zásadu stanovenou v § 43, sledující předcházení rozporů v častých smluvních vztazích, hlavně však zásadu předcházet škodám v § 415n.). Zejména naposled zdůrazněná zásada předcházení škodám je v současné době výslovně zdůrazňována v téměř všech nově navrhovaných moderních občanskoprávních úpravách [srov. např. návrh základních zásad deliktního práva připravovaný jako podklad pro budoucí evropský občanský zákoník Evropskou skupinou pro deliktní právo Studijní skupinou pro evropský občanský zákoník (PETL), zásady předběžného návrhu Spolkového zákona o revizi a sjednocení švýcarského deliktního práva z 9. října 2000, návrh připravované novely rakouského deliktního práva].

I státním orgánům a orgánům místní samosprávy povolaným k ochraně občanskoprávních vztahů ukládá občanský zákoník – v souladu s § 2 OSŘ – povinnost prevenčně působit na subjekty občanskoprávních vztahů. Tyto orgány mají dbát v první řadě o to, aby nedocházelo k porušování subjektivních občanských práv subjektů občanskoprávních vztahů, a pokud rozpory mezi těmito subjekty vzniknou, usilovat o to, aby byly odstraněny dohodou (smírem). Prevenční působení státních orgánů a orgánů místní samosprávy je blíže rozvedeno a konkretizováno zejména v příslušných procesněprávních předpisech (§ 2, 67n. – tzv. přetorský smír, § 99 odst. 1 aj. OSŘ).

Z judikatury:*I. Pojem dobrých mravů*

PR, 2003, č. 6 – NS sp. zn. 30 Cdo 1842/2000: Právní úkon se přičítá dobrým mravům, pokud nerespektuje některou ze souhrnu společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.

Sou R NS č. C 479 – NS sp. zn. 2 Cdo 263/2001: Dobrými mravy se rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.

Použití ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ nelze vyloučit na základě úvahy, že výkon práva, který odpovídá zákonu, je vždy v souladu s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 2112 – NS sp. zn. 30 Cdo 664/2002: Dobré mravy jsou měřítkem hodnocení konkrétních situací, odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti; mají převážně funkci interpretační.

ÚS sp. zn. II. ÚS 190/94: Na základě ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku, podle něhož výkon práv nesmí být v rozporu s dobrými mravy, nelze aktem aplikace práva konstituovat dosud neexistující povinnosti vlastnika. Uvedený postup by vedl k porušení čl. 4 odst. 4 a čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

ÚS sp. zn. II. ÚS 249/97: „Dobré mravy“ jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.

Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu. Takovéto hodnocení přísluší výhradně obecným soudům, není ani v možnostech Ústavního soudu vnikat do oněch subtilních vztahů jednotlivců, pokud jejich jednání nesignalizuje porušení základních práv a svobod.

II. Rozpor s dobrými mravy; odepření ochrany výkonu práva

R 12/2002: Na základě ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. nelze zamítnout žalobu o vyklizení nebytových prostor, jestliže smlouva o jejich nájmu je absolutně neplatná.

R 5/2002: Uplatnění práv, a na úrok z prodlení není samo o sobě výkonem práva, které je v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 obč. zák.).

PR, 1998, č. 8 – NS sp. zn. 26 Cdo 471/98: Nezaplátil-li nájemce bytu nájemné nebo úhradu za plnění poskytovaná s užíváním bytu za dobu delší než tři měsíce [§ 711 odst. 1 písm. d) ObčZ]; nyní § 711 odst. 2, písm. b) výlučně z důvodu objektivně existující tíživé sociální situace, a byla mu proto dána výpověď z nájmu bytu, avšak v době soudního řízení o přivolení k výpovědi z nájmu bytu dlužné nájemné (nyní v době svého řízení o neplatnosti výpovědi) uhradí a nadále nájemné řádně platí, není vyloučeno posoudit jednání pronajímatele, který nadále na výpovědi trvá, jako výkon práva, který je v rozporu s dobrými mravy. Objektivní existence tíživé sociální situace a příčinná souvislost této situace s neplacením nájemného však musí být postaveny najisto.

PR, 1999, č. 8 – NS sp. zn. 26 Cdo 471/99: Uplatnění žaloby na určení vlastnictví nemůže být posuzováno jako výkon práva, který by byl v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 3 odst. 1 ObčZ.

PR, 2000, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 900/98: Jestliže skončením nájmu pozemku žalovaným nastane střet práv žalobce jako vlastníka pozemku s právy žalovaného jako vlastníka stavby, která není stavbou neoprávněnou a ke které je přístup jen přes pozemek žalobce, může být žalobci výkon práva, jímž by bránil žalovanému v užívání uvedené stavby, odepřen pro jeho rozpor s dobrými mravy.

PR, 2003, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 1630/2002: Pokud se žalobce domáhá vyklizení domu, ve kterém žalovaní s nezletilým dítětem bydlí, a žalovaní nemají možnost zajistit si bydlení jinak (byť i na podstatně nižší, nicméně ještě lidskou důstojnost zaručující úrovni), je výkon práva žalobce požadovat vyklizení domu v rozporu s dobrými mravy. O rozpor výkonu práv žalobce s dobrými mravy by nešlo jen v případě, že by žalovaní poškozovali svévolně práva žalobce.

PR, 2004, č. 10 – NS sp. zn. 25 Cdo 1702/2002: Uplatnění nároku na náhradu škody vůči škůdci, který zavínil, že poškozenému ušel zisk, který měl obdržet z obchodu uskutečeného v rozporu se zákazem konkurence přijetím provize od obchodního partnera za zprostředkování obchodu se společností, jejímž je jednatel, je výkonem práv v rozporu s dobrými mravy.

PR, 2006, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 2822/2004: Spoluvlastník, jehož právo užívat byt ve společném domě zaniklo rozhodnutím většinových spoluvlastníků, má právo na zajištění bytové náhrady. I v těchto případech je však třeba zabývat se tím, zda není dán důvod k odepření náhrady za byt pro rozpor výkonu práva s dobrými mravy. Tak tomu bývá z pravidla v případech, kdy bytová potřeba povinného je uspokojen jinak.

SR, 2001, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1148/99: Podle § 3 odst. 1 ObčZ nelze právo založit, lze jen odepřít ochranu jeho výkonu.

SR, 2001, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 740/99: Zamítnutí vlastnické žaloby pro rozpor výkonu vlastnického práva s dobrými mravy připadá výjimečně do úvahy, pokud výkon práva na ochranu vlastnictví vážně poškodí uživatele věci, aniž by vlastníkoví přinesl odpovídající prospěch, a vyhovění žalobě by se dotýkalo zvlášť významného zájmu žalovaného (zpravidla jde o zajištění bydlení).

SR, 2002, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 432/2002: V případě, že vlastník pozemku od počátku o neoprávněné stavbě věděl a bez vážného důvodu se u stavebního úřadu nebo soudu nedomáhal zastavení stavebních prací a brání se až po dokončení stavby, je třeba zvážit, zda jeho jednání není šikanou a zda by rozhodnutí o odstranění stavby nebylo v rozporu s dobrými mravy.

SR, 2007, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1927/2004: Během řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví si spoluvlastník, kterému je ukládáno, aby zaplatil druhému spoluvlastníkovi přiměřenou náhradu za vypořádání nemovitosti, nemůže proti takovému nároku spoluvlastníka započíst jiný majetkový nárok.

Je pochybením soudu, jestliže v těchto souvislostech sníží peněžitou náhradu s poukazem na dobré mravy podle § 3 ObčZ.

Sou R NS č. C 46 – NS sp. zn. 26 Cdo 2962/99: Rozvedený manžel, který i po zániku manželství rozvodem zůstal bydlet v domě, který je ve vlastnictví druhého z manželů, není zásadně povinen vyklidit byt bez zajištění bytové náhrady. Jeho právní postavení – při zániku jeho právního důvodu bydlení – je nutno posoudit analogicky podle ustanovení § 713 odst. 1 ObčZ. Druh (kvalitu) bytové náhrady je třeba posoudit analogicky podle § 712 odst. 3 věty druhé ObčZ. I v těchto případech je třeba na základě konkrétních skutkových zjištění v dané věci zabývat se tím, zda zde není důvod pro odepření bytové náhrady pro rozpor výkonu práva s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 110 – NS sp. zn. 22 Cdo 356/2000: Právo na bytovou náhradu nelze ze spoluvlastnictví vylučovanému spoluvlastníkovi založit ani za použití ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ, podle kterého výkon práv a povinností vyplývající z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 323 – NS sp. zn. 26 Cdo 2588/99: Užívá-li někdo byt bez právního důvodu, nelze zásadně jeho povinnost byt vyklidit vázat na zajištění bytové náhrady; ustanovení § 712 ObčZ tu

ani analogicky (§ 853 ObčZ) použit nelze. Nepřiměřenou tvrdost, jež by v obdobných situacích mohla vzniknout bezprostřední realizací práva na vyklizení bytu, lze zmírnit postupem podle § 3 odst. 1 ObčZ, tedy odepřením (omezením) výkonu práva pro rozpor s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 375 – NS sp. zn. 25 Cdo 2895/99: Požadavek věřitele na zaplacení úroku z prodlení zásadně nelze považovat za výkon práva v rozporu s dobrými mravy, a to ani v situaci, kdy existence dluhu je mezi účastníky sporná a je o ní rozhodováno v soudním řízení. Odepřít ochranu by bylo možno pouze takovému požadavku, který by opomíjel zajišťovací, sankční a kompenzační charakter institutu prodlení, nevycházel by z jeho smyslu, případně by jej dokonce zneužíval k poškození dlužníka nebo by vzhledem k poměrům účastníků vedl k nepřiměřeným důsledkům v tom smyslu, že by dlužníka zatěžoval likvidačním způsobem, zatímco pro věřitele by neznamenal podstatný přínos.

Sou R NS č. C 549 – NS sp. zn. 26 Cdo 365/2000: Vyklizení nemovitosti, užívané bez právního důvodu, lze vázat na zajištění bytové náhrady v případě, že to odůvodňují závažné okolnosti na straně vyklizovaného, a že i na tom, kdo se vyklizení domáhá, lze spravedlivě požadovat, aby se přiměřená ochrana jeho práva takto podmínila a její splnění časově odložilo (§ 3 odst. 1 ObčZ).

Sou R NS č. C 789 – NS sp. zn. 22 Cdo 1659/2000: Ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ o tom, že výkon práv a povinností z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy, se nepoužije, jestliže přímá aplikace příslušného ustanovení zákona vede k téměř výsledku, k němuž má vést použití citovaného ustanovení.

Sou R NS č. C 1046 – NS sp. zn. 21 Cdo 895/2001: Uplatnění práva věřitele na zaplacení úroků z prodlení vůči dědicům dlužníka není samo o sobě zneužitím práva ve smyslu § 3 odst. 1 ObčZ.

Sou R NS č. C 1550 – NS sp. zn. 31 Cdo 1096/2004: Vyklizení bytu vázané na zajištění bytové náhrady nemusí být dáno pouze výslovnou právní úpravou (popř. prostřednictvím analogické aplikace této pozitivní úpravy), ale může vyplynout i z odůvodněného použití § 3 odst. 1 ObčZ.

Sou R NS č. C 1575 – NS sp. zn. 22 Cdo 594/2001: Rozhodnutí, jímž byla povinnost osoby, užívající nemovitost bez právního důvodu, vyklidit nemovitost vázána s ohledem na § 3 odst. 1 ObčZ na vyklizení nemovitosti ve lhůtě plynoucí již od právní moci rozhodnutí, nikoli „založením nového práva“ vyklizované osobě.

Uspokojení nároků vyklizované osoby na vrácení kupní ceny a na náhradu nákladů účelně vynaložených na nemovitost podle § 8 odst. 3 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, samo o sobě nevylučuje možnost aplikace § 3 odst. 1 ObčZ, tj. odepření ochrany vlastníku nemovitosti a vázání povinnosti vyklizované osoby na zajištění bytové náhrady.

Sou R NS č. C 1617 – NS sp. zn. 26 Cdo 3050/2000: V řízení o žalobě na vyklizení prostor, jež přes svoje stavební určení sloužily dlouhodobě k bydlení, je možné (a nutné) přihlídnout k § 3 odst. 1 ObčZ při úvaze, zda lze právo vlastníka omezit tím, že jejich vyklizení bude vázáno na delší lhůtu, případně na zajištění bytové náhrady.

Sou R NS č. C 1814 – NS sp. zn. 22 Cdo 535/2002: Návrh na nařízení výkonu rozhodnutí ani soudem nařízený výkon rozhodnutí nemohou být v rozporu s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 2084 – NS sp. zn. 22 Cdo 1659/2000: Paragraf 3 odst. 1 ObčZ patří k právním normám s relativně neurčitou abstraktní hypotézou, které tak přenechávají soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu xxx. Odpovídající úsudek soudu musí být podložen důkladnými skutkovými zjištěními a současně přesvědčivě dokládat, že tato zjištění dovolují v konkrétním případě závěr, že výkon práva je s dobrými mravy skutečně v rozporu.

Sou R NS č. C 2111 – NS sp. zn. 22 Cdo 1019/2003: Porušení povinnosti dítěte ctít a respektovat své rodiče nemůže být důvodem, pro který mu lze s poukazem na § 3 odst. 1 ObčZ odepřít ochranu práva, jež mu vůči rodičům přísluší, odporuje-li i jednání rodičů vůči dítěti dobrým mravům.

Sou R NS č. C 2113 – NS sp. zn. Cdo 1773/2003: I rozhodnutí většinových podílových spoluvlastníků o hospodaření se společnou věcí podle § 139 odst. 2 ObčZ může být v rozporu s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 2513 – NS sp. zn. 32 Cdo 417/2003: Uplatnění a vymáhání nároku na vrácení plnění ze smlouvy, od níž účastník odstoupil, nelze považovat za výkon práva v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku.

Sou R NS č. C 2537 – NS sp. zn. 22 Cdo 2402/2002: Výkon práva v rozporu s dobrými mravy sám o sobě nezpůsobuje zánik práva.

Sou R NS č. C 2716 – NS sp. zn. 22 Cdo 1567/2004: Šikanou je takový výkon práva, jehož jediným cílem je poškodit jiného. Jednání, které je šikanózní anebo které je zneužitím práva, je v rozporu s dobrými mravy, a proto mu lze odepřít ochranu.

Sou R NS č. C 2717 – NS sp. zn. 32 Odo 1122/2003: Promlčecí dobu nároku na úhradu kupní ceny nelze zkracovat s odkazem na to, že vymáhání dlužné částky po delší době je v rozporu s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 2801 – NS sp. zn. 33 Odo 588/2003: Smluvní pokuta sjednaná ve výši 0,25 % z dlužné částky za každý den prodlení je přiměřená, a ujednání o smluvní pokutě není proto neplatné pro rozpor s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 2848 – NS sp. zn. 29 Odo 156/2003: Pokud se soud při posuzování, zda dohoda o smluvní pokutě uzavřená mezi účastníky řízení je v souladu s dobrými mravy zabýval pouze s otázkou, zda si strany smluvní pokutu (a její výši) sjednaly dobrovolně či nikoli, je jeho následné právní posouzení věci neúplné a tedy nesprávné.

Sou R NS č. C 2956 – NS sp. zn. 32 Odo 45/2004: Uplatnění žaloby na určení vlastnictví nemůže být posouzeno jako výkon práva, který by byl v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 3 odst. 1 ObčZ. Tím spíše nemůže být v rozporu s dobrými mravy rozsudek určující, kdo je vlastníkem sporné věci.

Sou R NS č. C 3120 – NS sp. zn. 32 Odo 45/2004: Jednou ze základních zásad poctivého obchodního styku je řádné a včasné plnění závazků, tedy i včasné placení. Jestliže jeden účastník své závazky neplní, nelze považovat za porušování zásad poctivého obchodního styku jednání oprávněného věřitele, jenž se domáhá svého práva na zaplacení jistiny včetně příslušenství. V rozporu se zásadami poctivého obchodního styku rovněž není, požaduje-li věřitel zaplacení žalované částky pouze po jednom z účastníků sdružení vzniklého podle § 829 ObčZ.

Sou R NS č. C 3317 – NS sp. zn. 22 Cdo 1917/2004: Za zneužití výkonu práva lze považovat pouze takové jednání, jehož cílem není dosažení účelu a smyslu sledovaného právní normou, nýbrž které je v rozporu s ustálenými dobrými mravy vedeno přímým úmyslem způsobit jinému účastníkovi újmu.

Sou R NS č. C 3755 – NS sp. zn. 26 Cdo 2670/2004: Není vyloučeno posoudit žalobní požadavek na zaplacení poplatku z prodlení (z titulu dlužného nájemného) jako výkon práva, který je v rozporu s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 4407 – NS sp. zn. 33 Odo 938/2004: Ujednání, jímž se zájemce ve zprostředkovatelské smlouvě zaváže zaplatit zprostředkovateli smluvní pokutu v případě, že odmítne uzavřít smlouvu s nabyvatelem, kterou zprostředkovatel obstaral, ač byly splněny všechny jím požadované podmínky, neodporuje dobrým mravům, je-li pokuta sjednána v přiměřené výši.

Sou R NS č. C 4663 – NS sp. zn. 28 Cdo 2940/2005: Jestliže nájem nebytových prostor skončil uplynutím sjednané doby určité a nájemní smlouva obsahovala též výslovné ujednání o povinnosti nájemce prostory poté vyklidit a na svůj náklad uvést do původního stavu, pak po uplynutí doby určité a nesplnění povinnosti nájemce byl pronajímatel oprávněn – postupem sice nesoucím své pomocné prvky, ale zachycením v notářském zápise a provázeným uložením vyklizovaných věcí movitých – nebytový prostor vyklidit; tento postup se neocitl v rozporu s dobrými mravy.

NS sp. zn. 32 Odo 1043/2004: Ujednání, které vylučuje možnost jednostranného odstoupení od smlouvy, je v rozporu s dobrými mravy.

NS sp. zn. 28 Cdo 1955/2005: Žalobu o dlužné nájemné z důvodně neužívaných bytových prostor lze kvalifikovat jako výkon práva v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 ObčZ). Tomu ovšem musí odpovídat náležitá skutková tvrzení.

NS sp. zn. 33 Odo 234/2005: Je-li ve smlouvě o peněžitě půjčce ujednáno vrácení částky hned následujícího dne po uzavření smlouvy, odporuje dohoda o úroku ve výši 10 % z půjčené částky dobrým mravům.

SJ, 1997, č. 8 – NS ČR: Použití ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. nelze vyloučit na základě úvahy, že takový výkon práva, který odpovídá zákonu, je vždy v souladu s dobrými mravy.

SJ, 2000, č. 8 – NS ČR: Ustanovení § 3 odst. 1 obč. zák. nemůže vyloučit účinky, jaké má podle kogentní právní normy pro vznik, změnu nebo zánik právních vztahů zákonem předvídaná právní skutečnost.

SJ, 2001, č. 1 – NS ČR: Okolnost, že rozvedený manžel, který nebyl uznán nájemcem družstevního bytu, se v průběhu řízení podle § 705 odst. 2, věty druhé, obč. zák. bez vážného důvodu zbavil možnosti bydlet v domě, jehož je spoluvlastníkem, lze zhodnotit při úvaze, zda mu ve smyslu § 3 odst. 1 obč. zák. neopřít právo na bytovou náhradu, jež by mu jinak (§ 712 odst. 3 věta druhá, obč. zák.) příslušela.

SJ, 2001, č. 11 – NS ČR: I. Jestliže žalovanému od počátku nesvědčil platný titul k užívání vyklizovaných místností, nelze ani prostřednictvím § 3 odst. 1 obč. zák. zabránit požadavku na jejich vyklizení a žalobu zamítnout. Táž okolnost, jež zakládá právo na ochranu vlastníka (§ 126 odst. 1 obč. zák.) domáhajícího se vyklizení místností, nemůže být současně důvodem k odepření tohoto práva.

II. Při úvaze o tom, zda vyklizení místností sloužících vyklizované osobě k bydlení má být výjimečně podmíněno zajištěním bytové náhrady, nebo odloženo určením delší lhůty k vyklizení

(§ 3 odst. 1 obč. zák.), nelze pominout okolnost, že vyklizovaný, který zde dlouhodobě bydlel v přesvědčení, že mu svědčí platný titul bydlení, nedostatky tohoto titulu nezpůsobil. Přitom se soud musí zabývat i tím, zda lze po žalobci spravedlivě požadovat, aby se ochrana jeho vlastnického práva takto podmínila či odložila.

ÚS sp. zn. II. ÚS 190/94: Na základě ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku, podle něhož výkon práv nesmí být v rozporu s dobrými mravy, nelze aktem aplikace práva konstituovat dosud neexistující povinnosti vlastníka. Uvedený postup by vedl k porušení čl. 4 odst. 4 a čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.

ÚS sp. zn. I. ÚS 505/99: Dispoziční právo vlastnické lze sice výjimečně omezovat zákonem, ovšem za předpokladu, že takové omezení respektuje zásadu, podle níž vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. V § 711 a 712 občanský zákoník jednoznačně stanoví, v jakých případech je přípustné omezení vlastnického práva ve vztahu k existujícímu nájmu bytu, což je v souladu s čl. 11 Listiny základních práv a svobod. Nezbyvá než zopakovat, že úvaha soudu musí být vždy podložena konkrétními zjištěními, dovolujícími závěr, že výkon práva je v rozporu s dobrými mravy. Nelze do budoucna předpokládat, že vlastník své právo bude realizovat v rozporu s dobrými mravy, a tím ho předem omezit ve výkonu jeho práva.

ÚS sp. zn. I. ÚS 528/99: Z judikatury Ústavního soudu a Nejvyššího soudu se podává následující: Rozpor výkonu vlastnického práva s dobrými mravy připadá výjimečně v úvahu, pokud vážně poškozuje uživatele věci tím, že se dotýká jeho zvlášť významného zájmu, aniž by vlastníkově přinesl odpovídající prospěch (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 740/1999). Na základě § 3 odst. 1 občanského zákoníku nelze aktem aplikace práva konstituovat dosud neexistující povinnosti vlastníka, neboť tento postup by vedl k porušení čl. 4, odst. 4 a čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod (viz náleze Ústavního soudu sp. zn. II. ÚS 190/1994, uveřejněný ve Sbírce nálezů a usnesení Ústavního soudu, svazek 4, pod č. 87, s. 313). Lze odkázat i na rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1148/1999, podle kterého není přípustné podle § 3 odst. 1 občanského zákoníku právo založit, ale lze jen odepřít jeho výkonu ochranu.

ÚS sp. zn. I. ÚS 528/99: Nelze připustit, aby z mezí stanovených ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy České republiky vybočilo rozhodnutí založené na zákonem povolené úvaze soudu. Tak je tomu např. při aplikaci § 3 odst. 1 občanského zákoníku používajícího relativně neurčitý pojem „dobré mravy“.

Úvaha soudu založená na aplikaci § 3 odst. 1 občanského zákoníku proto musí být v každém konkrétním případě podložena konkrétními zjištěními, z nichž plyne – a to i s přihlédnutím k situaci strany oprávněné (vlastníka) – že výkon práva je v rozporu s dobrými mravy.

ÚS sp. zn. II. ÚS 544/2000: Výkon práva na bydlení se nevztahuje pouze na užívání plochy vymezené stavebně technickým určením, ale také na uspokojování potřeb bydlení, které v současné době nespočívají pouze v přenocování, ale v celém komplexu zajišťování potřeb člověka v jeho materiální i duševní rovině. V tomto smyslu se nemůže jednat o výkon práva bydlení, pokud se tak má stát v nevyhovující místnosti.

Nepriměřenou tvrdost, jež v podobných situacích může vzniknout realizací práva, je možné zmírnit postupem podle § 3 odst. 1 občanského zákoníku. Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován i z hlediska konkrétního případu.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 22/01: Projevem šikany je výkon práva činěný nikoli za účelem dosažení určitého, apř. Ekonomického cíle, nýbrž úmyslně (tzv. *dolus coloratus*) za účelem poškození jiného. Jako zásada odvozená z principu abstrakce zde platí, že rozpor s dobrými mravy na straně věcněprávního úkonu musí být zkoumán samostatně od úkonu, který má určitý obligačněprávní podtext. Jestliže tedy obecné soudy se vůbec nezabývaly tvrzením stěžovatelů, že výkon jejich práv je v rozporu s dobrými mravy, upřely tím stěžovatelům právo na spravedlivý proces.

ÚS sp. zn. I. ÚS 42/03: Ochrana nájemců bytů, resp. nájmu bytu představuje legitimní cíl omezení vlastnického práva, neboť přispívá k uskutečnění práva na přiměřenou životní úroveň ve smyslu čl. 11 Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech, práva rodiny na sociální, právní a hospodářskou ochranu ve smyslu čl. 16 Evropské sociální charty, resp. ve smyslu čl. 4 odst. 2 písm. a) Dodatkového protokolu k Evropské sociální chartě. Je-li legitimní cíl ochranu nájmu motivován sociálními důvody (požadavek zajistit nájemci přiměřenou životní úroveň, která zahrnuje i přiměřené bydlení jako naplnění základní potřeby mít bezpečné místo, kde člověk může složit hlavu), pak je zřejmé, že další omezování vlastníka bytu nad rámec uspokojení základní bytové potřeby nájemce by v testu přiměřenosti neobstál. Pokud by zákon omezoval vlastníka v jeho dispozičním právu natolik, že by mu neumožňoval ukončit nájemní vztah ani v situaci, kdy je základní bytová potřeba nájemce zcela dostatečně satureována, např. tak, že má sám řadu možností bydlení na odpovídající úrovni, bylo by takové omezení vlastníka třeba hodnotit jako nepřiměřené sledovanému cíli. Pokud je vedle toho ochrana nájmu motivována snahou státu regulovat trh s nájemným bydlením a při převyšující poptávce podpořit

spravedlivou distribuci bytů, pak by nebylo přiměřeným opatřením, pokud by právní úprava omezující vlastníky bytů umožňovala hromadění bytů v rukou jednoho nájemce či neúčelné nakládání s bytovým fondem tak, že by byty zůstávaly neužívané a neobsazené.

Občanský zákoník, ve znění v rozhodné době, dává v § 711 odst. 1 písm. g) a h) pronajímateli omezenou možnost nájemní vztah kvalifikovaně ukončit a navíc jen se souhlasem soudu, a poskytne-li při vyklizení přístřeší. Argument porušení principu autonomie vůle smluvních stran nelze uplatňovat na tato ustanovení izolovaně. Nelze vytrhnout autonomní vůli nájemce, resp. jeho smluvní svobodu z kontextu, v němž s uplatňuje: je to naopak pronajímatel, jehož autonomie vůle je při skončení nájemní vztah výrazně omezena ve srovnání s nájemcem. De lege lata, každým dalším omezením práva pronajímatele jednostranně ukončit nájemní smlouvu by se právo nájemce k bytu mohlo fakticky stát kvazivlastnickým právem na úkor skutečného vlastnického práva pronajímatele, které by přežívalo již jen jako holé vlastnictví navzdory ústavně proklamované zásadě jeho ochrany. Každé další zkrácení taxativního katalogu důvodů, za nichž může pronajímatel nájem vypovědět, jde proti duchu soukromého práva, neboť prohlubuje nerovnost mezi účastníky soukromoprávního vztahu. Oproti současnému stavu by zrušením napadených ustanovení byla na úkor pronajímatele dále prohloubena nespravedlivá nerovnováha mezi použitými prostředky (rozsahem omezení práva vlastnického ustanovením občanského zákoníku o nájmu bytu) a sledovaným legitimním cílem (ochranou nájmu, resp. nájemce).

Ze svobody pohybu a pobytu nevyplývá subjektivní právo vůči vlastníku bytu, aby mu byt pronajal, nevyplývá z ní ani právo na to, aby nájem nemohl být ze zákonných důvodů ukončen.

Rovnost je z definice kategorií relativní: uvažovat v kategorii rovnosti lze pouze v relaci mezi nejméně dvěma osobami ve stejném resp. srovnatelném postavení. Ustanovení § 711 odst. 1 písm. g) a h) ObčZ, pokud jde o nájem družstevního bytu na straně jedné a nájem „nedružstevního bytu“ na straně druhé, nepředstavují zásah do ústavně chráněného principu rovnosti, neboť nejde o rozlišování mezi právy a povinnostmi nájemců ani vzhledem k tradičně zapovězeným kritériím viz čl. 3 odst. 1 Listiny, ani vzhledem k jinému postavení, nýbrž jde o srovnávání právních institutů nájmu družstevního a nedružstevního bytu, na něž ústavně chráněný princip rovnosti nedopadá. Nelze namítat nerovnost tam, kde zákon stanoví pro všechny subjekty, které lze zahrnout pod osobní rozsah právního předpisu, stejné podmínky nároku. Do pravomoci demokratického zákonodávce v oblasti zákonné úpravy soukromého práva spadá i úprava smluvních typů. Z žádného ustanovení ústavního pořádku nevyplývá závazný příkaz, aby zákonodávce nájemní vztahy k bytům upravil určitým způsobem.

Odlíhnutí institutu nájmu družstevního bytu s ohledem na obecné principy spravedlnosti zasluhují omezující interpretaci napadených výpovědních důvodů ve vztahu k družstevním bytům. Platná právní úprava poskytuje k takové interpretaci dostatečný prostor. Obecný soud může vzít zvláštnosti nájmu družstevního bytu v úvahu při naplňování dispozice výpovědních důvodů podle napadených ustanovení, tj. při hodnocení toho, zda nelze po nájemci spravedlivě požadovat, aby užíval pouze jeden byt [§ 711 odst. 1 písm. g) ObčZ], resp. při posuzování vážných, resp. závažných důvodů, pro které nájemce byt neužívá nebo ho užívá jen občas [§ 711 odst. 1 písm. h) ObčZ]. V úvahu musí vzít i ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ, podle něhož výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí bez právního důvodu zasahovat do práv a oprávněných zájmů jiných a nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

§ 4 [Soud jako hlavní garant ochrany subjektivních občanských práv]

Proti tomu, kdo právo ohrozí nebo poruší, lze se domáhat ochrany u orgánu, který je k tomu povolán. Není-li v zákoně stanoveno jinak, je tímto orgánem soud.

Související ustanovení: § 5, 6

Související předpisy: Čl. 10, 10a, 82, 83, čl. 87 odst. 1 písm. d), čl. 91 odst. 1, čl. 95 Úst; čl. 36, čl. 38 odst. 2 LPS; čl. 6 EÚLP; § 2, 3, 5, § 7 odst. 1, § 8, § 43 odst. 1, 2, § 99, § 157 odst. 1, 2, 3, 4 OSŘ; § 1n. SSZ; § 14, 15 OdpŠk; zák. č. 150/2002 Sb., soudní řád správní; zák. č. 151/2002 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím soudního řádu správního; zák. č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů; zák. č. 216/1994 Sp., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů

Související komunitární předpisy: Čl. 234 (ex – čl. 177) SES

Z literatury: Čapek, J. Evropský soud a Evropská komise pro lidská práva. Praha : Linde Praha, 1995; Drake, S. Twenty years after Von Colson: the impact of „indirect effect“ on the protection of the individual's rights. *European Law Review*, 2005, č. 3, s. 343; Holländer, P. Positivismus versus iusnaturalismus. *Právník*, 1997, č. 3; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 41n.; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 259n.; Mazanec, M. Reforma správního soudnictví v České republice. SR, 2000, č. 8, s. 229n.; Mazanec, M. Rozhodování soukromoprávních věcí správními orgány. PR, 2003, č. 2, s. 55; Mothejzlková, J., Steiner, V. a kol. Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů s přílohami. Komentář. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 1996, s. 11n.; Rainer, A. Základy práva Evropských společenství (úvod, vybraná ustanovení Smlouvy ES, rozsudky, víceznačná terminologie), s doc. dr. L. Tichým. Praha : Edice Prameny a nové prameny právní vědy, 1994; Schorm, V. A. Přetižení ESLP si vyžádalo úpravu kontrolního mechanismu Evropské úmluvy o lidských právech. Právní zpravodaj, 2004, č. 7, s. 1n.; Svoboda P. In: Tichý, L., Arnold, R., Svoboda, P., Zemánek, J., Král, R. a kol. Evropské právo. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2004, s. 448; Ševčík, V. Ústavní soud ČR a soudy obecně – pokus o vymezení vzájemných vztahů. BA, 1997, č. 5, s. 7; Šturma, P. Úvod do Evropského práva ochrany lidských práv. Praha : UK, 1994; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 99n.

Obsah výkladu:

I. Soud – hlavní garant ochrany subjektivních občanských práv	1–9
II. Ústavní soud a jeho úloha při ochraně základních občanských práv a svobod.....	10
III. Mezinárodní soudní instituce a jejich úloha při ochraně občanských práv a svobod	11
1. Evropský soud pro lidská práva.....	11
2. Evropský soudní dvůr	12

I. Soud – hlavní garant ochrany subjektivních občanských práv

V případech, kdy nejsou subjekty občanskoprávních vztahů dobrovolně respektována subjektivní občanská práva a jejich nerušený výkon (§ 3), stanoví občanský zákoník (§ 4) jako pravidlo, že při jejich ohrožení či porušení je jejich nositel oprávněn domáhat se ochrany u státního orgánu, který je k tomu povolán. Zákonem povolaný orgán je ohroženému či již porušenému subjektivnímu občanskému právu jeho nositele povinen při splnění zákonných podmínek poskytnout ochranu v nalézacím i ve vykonávacím (exekučním) řízení. Povoláný orgán nesmí odmítnout o právní věci rozhodnout s odůvodněním, že věc není upravena ani občanským zákoníkem, ani jiným právním předpisem (hovoří se o tzv. mezeře v právu). Pokud by proto povolaný orgán v určité právní věci odmítl rozhodnout, šlo by o společensky nepřípustné odepření spravedlnosti (denegatio iustitiae). Takový postup se v demokratické společnosti příkře rozchází se zásadami právní jistoty, důvěry v právo, předvídatelnosti práva a legitimního očekávání při jeho aplikaci, které všechny tvoří neoddělitelné atributy právního státu.

Tento přístup garantuje stát, který na sebe převzal základní právní povinnost svými mocenskými orgány autoritativně poskytovat ochranu subjektivním občanským právům. Tuto základní povinnost státu lze též označit jako jeho judikační, resp. adjudikační povinnost (nejde tedy pouze o judikační právo státu). Tato judikační povinnost státu je v demokratické společnosti jednou z prvořadých povinností moderního státu, které se stát nemůže zbavit, neboť by tím přestal být právním státem. Z tohoto hlediska uvažováno je stát „služebníkem“ svých občanskoprávních subjektů. Bez řádného poskytování této služby by stát ztratil právo na úctu občanskoprávních subjektů.

Ze státních orgánů jsou k ochraně subjektivních občanských práv v případě jejich ohrožení či porušení povolané zásadně soudy (§ 4; § 7 odst. 1 OSŘ; čl. 36 odst. 1 LPS; § 2a, § 5 zák. č. 6/2002 Sb.). Soudy jako státní orgány justiční povahy svou nezávislostí na vnějších vlivech politické moci, zejména na vlivech výkonné moci – exekutivy

– zabezpečují nestranné a nepodjaté vedení sporu (*fair trial – proces équitable – due process of law* – srov. čl. 36 odst. 1 LPS, čl. 6 odst. 1 EÚLP, § 79 zák. č. 6/2002 Sb., srov. však i čl. 8 Evropské charty lidských práv, zahrnující mj. povinnost zabezpečit jedincům, aby u nich pro nedostatečné hmotné prostředky nedošlo k odmítnutí právní, zejména soudní ochrany), jakož i spravedlivé rozhodování občanskoprávních věcí. Tím se soudy stávají jako představitelé právního státu významnými garanty naplňování a ochrany občanskoprávních jistot (čl. 1 odst. 1 Úst, § 1 OSŘ). Soudci jsou při svém rozhodování vázáni zákonem a mezinárodní smlouvou, která je součástí právního řádu; jsou oprávněni posoudit soulad jiného právního předpisu se zákonem či s takovou mezinárodní smlouvou. Dojde-li však soud k závěru, že zákon, jenž má být při řešení věci použit, je v rozporu s ústavním pořádkem, předloží věc Ústavnímu soudu ČR (čl. 95 Úst). Obecné soudy jsou povinny provádět výklad podle svého nejlepšího vědomí a svědomí a rozhodovat v přiměřených lhůtách bez průtahů, nestranně a spravedlivě na základě skutečností zjištěných v souladu se zákonem a mezinárodními smlouvami.

Ochranu občanskoprávních vztahů poskytují soudy zpravidla v občanském soudním řízení [§ 1, 2 zákona č. 99/1963 Sb., § 2 písm. a) zák. č. 6/2002 Sb.]. Pravomoc soudů v občanském soudním řízení byla v roce 1991 rozšířena i o věci vyplývající z obchodních vztahů (§ 7 odst. 1 OSŘ, § 261, 262 ObchZ); pravomoc soudů se tak nyní vztahuje na celou sféru soukromého práva.

Podle soudní praxe ten, kdo stanoveným postupem podle občanského soudního řádu uplatnil u soudu občanskoprávní nárok a tak využil svého ústavního práva (čl. 36 odst. 1 LPS), nemůže být za to – bez ohledu na výsledek ve věci – postižen sankcí za nemajetkovou (imateriální) újmu (konkrétně za újmu spočívající ve strastech spojených s jednáním před sporem, jakož i v útrapách vzniklých mu ve sporu, byť tyto strasti a útrapy jím byly skutečně pociťovány).

Soudní praxe zároveň došla k závěru, že podmínkou pro realizaci pravomoci soudu není existence právního vztahu mezi účastníky řízení, ani to, že pokud by žalobcem tvrzené skutečnosti byly dány, existoval by mezi účastníky řízení právní vztah. Rozhodné pro pravomoc soudů (§ 4; § 7 OSŘ) je, že uplatněný nárok je svou povahou občanskoprávní nárok v širším smyslu (soukromoprávní) neboli že jde o nárok vyplývající z občanskoprávních v širším smyslu (soukromoprávních) vztahů (§ 1 odst. 2, § 2 odst. 2, 3).

- 2 Od 1. ledna 2003 nabyla účinnosti reforma správního soudnictví (srov. zákon č. 150/2002 Sb., soudní řád správní, zákon č. 151/2002 Sb., kterým se změnily některé zákony v souvislosti s přijetím soudního řádu správního, zákon č. 131/2002 Sb., o rozhodování některých kompetenčních sporů). Citované zákony vnesly do českého právního řádu některé zásadní změny (naplnění do té doby existující ústavněprávní úpravy o Nejvyšším správním soudu – čl. 92), tzv. hybridní model správního soudnictví (svěření správního soudnictví jednak krajským soudům začleněným do jednotné soudní soustavy, jednak Nejvyššímu správnímu soudu jako představiteli zvláštní soustavy o jediném článku, rozšíření kompetencí soudů ve správním soudnictví o další věci atd.). Reforma správního soudnictví je významná v tom směru, že všude tam, kde zákon svěřil, aby správní orgány rozhodovaly o věcech občanského práva v širším smyslu (soukromého práva), se může nespokojený účastník řízení následně obrátit na soud. Ten již nebude rozhodovat ve správním soudnictví jen o otázce zákonnosti rozhodnutí správního orgánu (s případnou kasací), nýbrž v kontradiktorním sporu před civilním soudem, který bude vycházet z principů řešení soukromoprávních sporů. K tomu účelu bylo využito páté části občanského soudního řádu (§ 244n.), kterou zrušil s účinností od 1. 1. 2003 Ústavní soud svým nálezem č. 276/2001 Sb. Tímto způsobem, kdy rozhodnutí správního orgánu podléhá následné kontrole nezávislého soudu s tzv. plnou jurisdikcí (nemusí však jít vždy jen o soud, jak plyne z čl. 6 odst. 1 EÚLP, kde se hovoří o nezávislém

a nestranném „tribunálu“), je již na úrovni evropského standardu zabezpečena potřebná účinná ochrana občanských práv v širším smyslu (soukromých práv).

Poskytnout ochranu občanskoprávním vztahům mohou výjimečně i trestní soudy v tzv. adhezním řízení. V něm je poškozený, který má podle zákona proti obviněnému nárok na náhradu škody, jež mu byla způsobena trestným činem, oprávněn navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit mu tuto škodu (§ 43n., 228, 229 TrŘ).

Za splnění podmínek § 70 zákona č. 200/1990 Sb., tj. jestliže škoda a její výše byly spolehlivě zjištěny, avšak škoda nebyla dobrovolně nahrazena, uloží i správní orgán pachateli přestupku povinnost ji uhradit.

Soudy musí vést proces nestranně, zejména nepodjatě, musí jednat veřejně a zároveň musí spravedlivě rozhodovat (čl. 82, 96 Úst; § 4, 5, 6, § 79 odst. 2 zák. č. 6/2002 Sb.; čl. 6 EULP). Spravedlnost procesu v sobě v první řadě zahrnuje požadavek zajistit v praxi „rovnost zbraní“ (*equality of arms, égalité des armes*), tj. že každý účastník procesu má vůči druhému účastníkovi rovné postavení (čl. 96 odst. 1 Úst) neboli žádný z účastníků procesu v něm nezískává žádné výhody oproti druhému. Spravedlnost procesu zároveň znamená i jeho veřejnost (čl. 96 odst. 2 Úst; čl. 38 odst. 2 LPS; § 6 zák. č. 6/2002 Sb.; čl. 6 EULP); tím se čelí tzv. kabinetní justici a přispívá se k transparentnosti procesu.

V procesu nesmí soudy zanedbávat ani svou poučovací povinnost podle § 5 OSŘ (tato obecná zásada stanovená v ustanovení § 5 OSŘ je v konkrétních procesních situacích provedena jednotlivými ustanoveními jako např. § 15a odst. 1, § 40, § 43 odst. 2, § 50, § 114b odst. 5, § 118a, § 118b odst. 2, § 118c odst. 1 OSŘ). Poučovací povinnost soudu se má omezit jednak na poučení účastníků řízení, jednak na poučení o konkrétních procesních právech a povinnostech s cílem čelit tomu, aby účastníkům řízení nevznikla neznalostí procesních norem újma. Naproti tomu by již bylo oslabením postavení soudu jako nestranného a nezávislého orgánu – což by zároveň zakládalo nerovnost mezi účastníky občanského soudního řízení – jestliže by soud poučil účastníka i o jeho hmotném právu (např. o možnosti vznést námitku promlčení), právě tak jako o možnosti, že má či může být žalován další odpůrce.

Soudy musí zároveň dbát o to, aby projednaly věc a rozhodly o ní bez zbytečných průtahů, resp. v přiměřené době (čl. 38 odst. 2 LPS, § 5 odst. 2 zák. č. 6/2002 Sb., § 6 OSŘ, čl. 6 EULP). Tam, kde tomu tak s přihlédnutím k povaze (složitosti) konkrétního případu, k chování účastníků atd. není, přičemž podle praxe Ústavního soudu České republiky není nikterak rozhodné, je-li příčinou průtahů složka jurisdikční či správní, neboli kde dochází k neodůvodněným průtahům, přestává být právo v souladu se svou společenskou funkcí dostatečně účinným nástrojem vynucování a prosazování subjektivních občanských práv. To je nežádoucí stav, který ve svých konečných důsledcích rozhodně nepřispívá k zabezpečování potřebné hospodářské i jiné prosperity společnosti. Jinak řečeno, jde o stav, kdy se právo nestává ani ekonomickou, ani mravně působící silou. To nepříznivě oslabuje důvěru lidí ve spravedlnost, kterou mají soudy právě za pomoci interpretace a aplikace práva urychleně prosazovat (tato problematika je předmětem soustavné pozornosti i Evropského soudu pro lidská práva).

V této souvislosti je třeba upozornit mj. na novelu zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích (srov. zákon č. 192/2003 Sb.), která od 1. července 2004 zavedla pro všechna soudní řízení možnost použití institutu návrhu na určení lhůty k provedení procesního úkonu. Tento návrh má přispívat k urychlení soudního řízení v již projednávaném případě. Podle soudní praxe (zatím velmi sporé) příslušný soud může stanovit lhůtu jen ve vztahu k takovým procesním úkonům, o jejichž provedení soud, vůči němuž návrh směřuje, již rozhodl (a je v prodlení s jejich provedením) nebo jejichž potřeba prove-

dení – i když o nich dosud nebylo rozhodnuto – je podle obsahu spisu a s přihlédnutím k povaze věci nepochybná a ve věci musí být podle zákona učiněny. Při rozhodování o tomto návrhu může příslušný soud stanovit lhůtu jen k provedení takového procesního úkonu, u něhož jsou v návrhu namítány (tvrzeny) průtahy; navrhovanou délkou lhůty k provedení procesního úkonu není soud vázán. Je však třeba konstatovat, že tento dílčí nápravný prostředek může účinně působit jen v rámci celkového komplexu opatření, k nimž je nutno z hlediska zlepšování efektivní práce soudů – včetně modernizace a i urychlení soudního řízení (např. připravovanou elektronizací soudního řízení, rozvojem formalizovaných forem rozhodčího řízení, jakož i neformalizovaných postupů, jako jsou mediace, conciliace) – přistoupit.

Podle § 121 OSŘ není třeba – vedle skutečností obecně známých soudů z jeho činnosti – dokazovat i právní předpisy (jejich existence, obsah, platnost, účinnost) uveřejněné či oznámené ve Sbírce zákonů České republiky. V tomto směru platí zásada, že „soud zná, resp. je povinen znát české právo“ (*iura novit curia*). Znalosti cizozemského práva si může soud zajistit jiným způsobem (např. vlastním studiem, znaleckým posudkem, vyjádřením Ministerstva spravedlnosti ČR).

- 7 Vstupem České republiky mezi členské státy Evropské unie dne 1. 5. 2004, který pro všechny soudy představuje v jejich odborné práci zvlášť podstatnou změnu, se ovšem zásada *iura novit curia* vztahuje rovněž na mezinárodní smlouvy (v tomto směru srov. Sbírku mezinárodních smluv), jakož i na evropské komunitární právo (o této nové dimenzi zásady *iura novit curia* srov. *Kühn, Z. Iura novit curia; aplikace starého principu v nových podmínkách*. PR, 2004, č. 8, s. 295n., dále *Pelikánová, I. Co přineslo členství České republiky v EU v českém právu*. Právní zpravodaj, 2005, č. 5, s. 3n., též autorka, *Význam komunitárního práva pro právní praxi členského státu roste*. Právní zpravodaj, 2007, č. 5, s. 1n.).

V některých případech je předpokladem poskytnutí úspěšné právní ochrany soudem nutnost vyčerpat předchozí procesní postupy, které jsou stanoveny. Tak např. podle § 14, 15 OdpŠk, je třeba nárok na náhradu škody způsobené rozhodnutím, jakož i nárok na náhradu škody způsobené rozhodnutím o vazbě, trestu či ochranném opatření projednat obligatorně předem s ministerstvem či jiným ústředním správním úřadem (srov. § 6 OdpŠk).

- 8 V této souvislosti je třeba upozornit i na případy tzv. dělené pravomoci (§ 8 OSŘ). Ta spočívá v tom, že má-li být před řízením u soudu provedeno řízení u jiného orgánu, mohou soudy jednat pouze tehdy, nebyla-li věc v takovémto řízení s konečnou platností vyřešena. V současné době však není upraven žádný případ dělené pravomoci, takže § 8 se stal obsoletním ustanovením. O dělenou pravomoc nejde ani v případech obligatorního uplatnění práva u povinného subjektu (srov. např. § 14, 15 OdpŠk).
- 9 Po vydání zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů, se subjekty občanskoprávních vztahů mohou dohodnout i formou tzv. rozhodčí smlouvy, že o majetkových sporech mezi nimi [s výjimkou sporů vzniklých v souvislosti s výkonem rozhodnutí, jakož i sporů vyvolaných prováděním konkurzu nebo vyrovnání (dnes srov. zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení – insolvenční zákon), k jejichž projednání a rozhodnutí by jinak byla dána pravomoc soudů] má rozhodovat jeden či více nezávislých a nestranných rozhodců anebo stálý rozhodčí soud. Projednávání a rozhodování majetkových sporů lze tak přenést ze soudů, do jejichž pravomoci tyto věci jinak patří, na rozhodce jako na soukromé fyzické osoby. Výsledkem činnosti rozhodce, resp. rozhodců je rozhodčí nález, který má zásadně tytéž účinky jako pravomocný soudní rozsudek, to je v první řadě státní mocí vykonatelný. Výše zmíněnou

rozhodčí smlouvou, která musí být vždy písemná, lze platně uzavřít tehdy, jestliže by strany mohly o předmětu sporu uzavřít smír (§ 99 OSŘ). Rozhodčí smlouva se může týkat buď jednotlivého již vzniklého sporu (smlouva o rozhodci), anebo všech sporů, které by v budoucnu vznikly z určitého právního vztahu nebo z vymezeného okruhu právních vztahů (rozhodčí doložka). Rozhodčí smlouva váže i právní nástupce stran, pokud to strany ve smlouvě výslovně nevyloučí.

II. Ústavní soud a jeho úloha při ochraně základních občanských práv a svobod

Ústavní soud nepatří do soustavy obecných soudů (čl. 91 odst. 1 Úst). **10** Není oprávněn zasahovat do jurisdikční činnosti obecných soudů, není jejich obecnou vrcholovou institucí ani žádný jejich přezkumný orgán. Jeho pravomoc je vázána na zjištění, zda zásahem orgánů veřejné moci (např. soudů) bylo porušeno ústavně zaručené, tj. veřejné základní právo nebo svoboda jedince (čl. 83, 87 Úst). Proto je důvod k zásahu Ústavního soudu ČR dán jen tehdy, jestliže výkon veřejné moci vybočuje (exceduje) a dosáhne ústavní roviny. V praxi je tomu nejčastěji ve vztazích stát – jedinec. Ústavní soud na druhé straně nepřezkoumává aplikaci tzv. jednoduchého práva. Může tak ale učinit tehdy, jestliže zároveň shledá porušení určitého základního práva či svobody.

Proto ústavní stížnost [§ 72 odst. 1 písm. a) zák. č. 182/1993 Sb.] fyzické či právnické osoby [čl. 87 odst. 1 písm. d) Úst v zásadním spojení s čl. 75 odst. 1 Úst] nelze považovat za řádný, popř. mimořádný opravný prostředek proti jakémukoli pravomocnému rozhodnutí soudu. Ústavní stížnost přichází v úvahu toliko tam, kde pravomocným rozhodnutím obecného soudu bylo konkrétním způsobem porušeno ústavním zákonem či mezinárodní smlouvou (čl. 10 Úst) zaručené stěžovatelovo právo, zejména právo, které vyplývá z Listiny základních práv a svobod (nález Ústavního soudu ČR sp. zn. III. ÚS 44/93). Pokud jde o hodnocení důkazů obecnými soudy, může se jimi Ústavní soud zabývat jen tehdy, zjistí-li, že v řízení před nimi byly porušeny ústavně zakotvené procesní zásady, mezi které patří zejména právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 LPS), rovnost účastníků (čl. 37 odst. 3 LPS), právo každého na veřejné projednávání věci v jeho přítomnosti, jakož i právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům (čl. 38 odst. 2 LPS; nález Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 83/95).

III. Mezinárodní soudní instituce a jejich úloha při ochraně občanských práv a svobod

1. Evropský soud pro lidská práva

Česká republika je smluvní stranou Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen Úmluva) přijaté v Římě 4. listopadu 1950 (Úmluva, která byla zřetelně inspirovaná Všeobecnou deklarací lidských práv z roku 1948, nabyla účinnosti 3. září 1953). Úmluva byla postupně doplněna 11 dodatkovými protokoly, z nichž 9 platí i pro Českou republiku (mezi 31 států, které tuto Úmluvu ratifikovaly, patří i Česká republika – srov. sdělení tehdejšího Federálního ministerstva zahraničních věcí publikované pod č. 209/1992 Sb.). Jeden z doplňků Úmluvy tvoří i Evropská sociální charta Rady Evropy (1961), závazná i pro nás (u nás však dosud nebyla ratifikována). **11**

Podle čl. 10 Úst je ratifikovaná Úmluva o lidských právech a základních svobodách bezprostředně závazná a má – obdobně jako i ústavní zákony – přednost před běžným zákonodárstvím. Úmluva se tak stala neoddělitelnou součástí českého právního řádu. Její úprava je proto soudy, popř. jinými státními orgány, přímo použitelná i u občanských práv a závazků (čl. 6 odst. 1 EÚLP).

Úmluvou o ochraně lidských práv a základních svobod byl ustaven i Evropský soud pro lidská práva jako mezinárodní kontrolní instituce dodržování lidských práv. V procesu aplikace Úmluvy se vytvářela judikatura Evropského soudu pro lidská práva, která postupně nabývala – a jak současná praxe ukazuje – nabývá stále většího významu jak pro právní řády smluvních stran, tak pro judikaturu národních soudů. I u nás dochází pod vlivem Úmluvy a judikatury Evropského soudu pro lidská práva k některým změnám českého právního řádu a jeho výkladu, a to i v oblasti občanských práv a závazků.

Od osmdesátých let 20. století byly patrný snahy o reformu kontrolního mechanismu Úmluvy, jakož i o zvýšení účinnosti ochrany lidských práv a základních svobod (srov. růst stížností, na druhé straně zvyšující se zdlouhavost řízení, jeho duplicita aj.).

Výsledkem reformních snah bylo přijetí Protokolu č. 11, který byl podepsán dne 11. května 1994, vstoupil v platnost dnem 1. listopadu 1998. Podle čl. 1 tohoto Protokolu byl stávající text hlav II až IV EÚLP (čl. 19 až 56) a Protokolu č. 2, který přiznává Evropskému soudu pro lidská práva pravomoc vydávat rozsudky, nahrazen hlavou II EÚLP (čl. 19 až 51). Protokolem č. 11 se mechanismus řešení sporů přizpůsobil změněným podmínkám činnosti Rady Evropy právě tak jako dosavadním nabytým zkušenostem, což vše vedlo k posílení systému ochrany práv a svobod.

První významnou změnou, kterou Protokol č. 11 přinesl, bylo nahrazení stávající Evropské komise a Evropského soudu pro lidská práva stálým (permanentně zasedajícím) Evropským soudem pro lidská práva (dále jen Soudem). Protokol dále zakotvil obligatorní pravomoc Soudu jak pro individuální žádosti (čl. 34), tak mezistátní žádosti (čl. 33). Konečně subjektům, tj. Vysokým smluvním stranám, ale i každé fyzické osobě (státní příslušnost a pobyt je irelevantní), nevládní organizaci či skupině osob považujících se za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou jednou z Vysokých smluvních stran, umožnil přímý přístup k Soudu; tím odpadl dosavadní obligatorní způsob projednávání stížností před dřívější Evropskou komisí.

Soud si pro svou činnost vytvořil tyto orgány: K projednání předložených případů zasedá Soud ve výborech tří soudců, v senátech sedmi soudců a ve Velkém senátu sedmnácti soudců (senáty Soudu zřizují výbory na pevně stanovené období). Výbor může jednomyslně prohlásit za nepřijatelnou nebo vyškrtnout ze svého seznamu případů (čl. 28) individuální žádost (čl. 34), pokud takové rozhodnutí může být učiněno bez dalšího přezkoumání; toto rozhodnutí je konečné. Není-li učiněno rozhodnutí výboru podle čl. 28, rozhodne senát o přijatelnosti a meritu individuální žádosti podané podle čl. 34; senát rozhoduje i o přijatelnosti a meritu mezistátních žádostí (čl. 33). Tzv. Velký senát rozhoduje o žádostech podaných podle čl. 33 (mezistátních žádostech) nebo podle čl. 34 o individuální žádosti, jestliže se senát vzdal pravomoci podle čl. 30 nebo pokud byl případ tzv. Velkému senátu předán podle čl. 43 (popř. posoudí žádosti o posudky o právních otázkách týkajících se výkladu Úmluvy a Protokolu k ní na žádost Výboru ministrů čl. 47).

Soud se může věcí – a to je důležité – zabývat až po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné vnitrostátní rozhodnutí – čl. 35. V České republice je posledním prostředkem nápravy postupu orgánů státu stížnost podaná k Ústavnímu soudu. Soud se však nezabývá žádostí, která je anonymní anebo je v podstatě stejná jako žádost, která již předtím byla projednána Soudem a neobsahuje žádné nové důležité informace. Soud prohlásí za nepřijatelnou každou individuální žádost, kterou pokládá za neslučitelnou s Úmluvou, popř. s Protokoly k ní, dále zjevně nepodloženou nebo zneužívající právo na žádost. Soud může rovněž v kterémkoli stadiu řízení za podmínek čl. 37 rozhodnout o vyškrtnutí žádosti ze svého seznamu případů.

Jestliže Soud shledá žádost přijatelnou, posoudí ji společně se zástupci stran, popř. provede šetření, a zároveň ji předá zúčastněným stranám k dispozici s cílem dosáhnout smírného urovnání. Je-li smírné urovnání dosaženo, Soud vyškrtne případ ze svého seznamu formou rozhodnutí. Jestliže Soud zjistí, že došlo k porušení Úmluvy, popř. Protokolu k ní, a jestliže vnitrostátní právo dotčené Vysoké smluvní strany umožňuje pouze částečnou nápravu, přizná v případě potřeby poškozené straně rozsudkem spravedlivé zadostiučinění (*just satisfaction*), a to v penězích. Soud může také pouze prohlásit, že došlo k porušení určitého ustanovení Úmluvy.

Rozsudky senátu se zásadně stávají konečnými. Ve tříměsíční lhůtě ode dne rozsudku senátu však strany mohou požádat výjimečně o to, aby případ byl postoupen tzv. Velkému senátu. Pokud porota pěti soudců tzv. Velkého senátu žádost přijme (musí jít o závažnou otázku výkladu či aplikace Úmluvy, resp. Protokolů k ní, anebo o závažný problém obecného významu – § 43 odst. 2), rozhodne o něm rozsudkem. Tento rozsudek tzv. Velkého senátu je konečný. Konečný rozsudek se zveřejní. Vysoké smluvní strany se zavazují, že se konečným rozsudkem Soudu budou řídit ve všech případech, ve kterých vystupují jako strany. Jak bude rozsudek ve vnitrostátním právu vykonán, záleží – až na povinnost zaplatit poškozenému spravedlivé zadostiučinění – na tom, jaká opatření dotyčný stát sám zvolí. Konečný rozsudek se doručuje Výboru ministrů, který dohlíží na jeho výkon. Výbor vždy vyzve odsouzený stát k podání informací o tom, jaká opatření učinil k řešení vzniklého problému.

Další vývoj, zejména rozšíření členských států Rady Evropy a signatářů Úmluvy, značné zvýšení individuálních stížností a zejména jejich stálé opakování, ukázaly potřebu zintenzivnit oproti Protokolu č. 11 výrazněji mechanismus vyřizování těchto stížností. Stalo se tak v roce 2004 souborem opatření, v nichž vystoupily do popředí některá doporučení a rezoluce Výboru ministrů Rady Evropy i nový revizní Protokol č. 14 k Evropské úmluvě. Protokol č. 14 zavedl do mechanismu vyřizování stížností některé nové významné prvky, zejména to, že vedle tříčlenných výborů soudců bude rozhodování o přijatelnosti stížností náležet i samosoudcům. Nově je stanoveno kritérium pro posuzování přijatelnosti stížností, včetně vyřizování stížností zjevně důvodných, zavádí se i možnost spojit rozhodování o přijatelnosti a o důvodnosti stížností (u mezistátních stížností se však bude zásadně o přijatelnosti a odůvodněnosti rozhodovat odděleně).

Závěrem je třeba upozornit na významné doporučení Výboru ministrů Rady Evropy, které se týká i České republiky. Podle tohoto doporučení jde o to, aby jednotlivé státy zlepšovaly své vnitrostátní prostředky nápravy porušování Úmluvy a aby po rozsudcích Soudu tam, kde byl zjištěn strukturální nebo obecný problém, uvažovaly, zda existující právní prostředky čelí účinně opakování stížností, popř. aby uvažovaly o zřízení nových prostředků nápravy k tomu, že soudní řízení bude probíhat v přiměřené lhůtě (čl. 6 EULP). Z tohoto hlediska je třeba upozornit na již výše zmíněnou novelu zákona č. 6/2002 Sb., o soudech a soudcích (srov. zákon č. 192/2003 Sb.), podle které lze od 1. července 2004 zavést pro všechna soudní řízení možnost použití institutu návrhu na určení lhůty k provedení procesního úkonu s cílem urychlit soudní řízení v projednáváním konkrétním případě.

2. Evropský soudní dvůr

Základní činností zřízeného Evropského soudního dvora v systému jeho orgánů, kterou začal uskutečňovat na základě Smlouvy o založení Evropského společenství uhlí a oceli (tzv. Pařížské smlouvy z roku 1951 s platností od roku 1952), Smlouvy o založení Evropského hospodářského společenství – později Smlouvy o založení Evropského společenství, jakož i Smlouvy o založení Evropského společenství pro

12

atomovou energii – Euroatomu (tzv. Římských smluv z roku 1957 s platností od roku 1958), Jednotného evropského aktu (z roku 1986 s platností od roku 1987, kterým byl mj. vytvořen v roce 1988 Soud prvního stupně), Smlouvy o Evropské unii (tzv. Maastrichtské smlouvy z roku 1992 s platností od roku 1993), Amsterodamské smlouvy (z roku 1997 s platností od roku 1999) a Smlouvy z Nice (z roku 2001 s platností od roku 2003), bylo od samého jeho počátku – a zůstává i v současnosti – dotvářet právo Evropských společenství a zároveň zabezpečovat jeho jednotným výkladem a jednotnou aplikaci jeho dodržování.

Evropský soudní dvůr je kompetentní rozhodovat spory, které jsou mu přikázány primárním právem. Určité druhy právně jednodušších sporů (taxativně vypočtených) řeší Soud prvního stupně, jenž je součástí Evropského soudního dvora. K rozhodnutím Soudu prvního stupně tvoří Evropský soudní dvůr odvolací soud z důvodů právních (čl. 225), zejména pro nepřislusnost, pro porušení práva aj. (za účelem sjednocování judikatury Evropského soudního dvora a Soudu prvního stupně může kterýkoli z těchto soudů přerušit řízení v obdobné věci a vyčkat rozhodnutí druhého soudu). Evropský soudní dvůr rozhoduje jednak v řízeních týkajících se přímých žalob, žaloby o neplatnost aktu přijatého orgány Evropského společenství (důvodem pro podání žaloby může být nepřislusnost určitého orgánu, porušení podstatných formálních náležitostí, porušení Smlouvy o založení Evropského společenství nebo právního pravidla, které se týká jejího provádění anebo zneužití pravomoci), žaloby na členský stát pro porušení komunitárního práva, žaloby na nečinnost orgánu Evropského společenství, žaloby na náhradu škody, jednak v řízení o předběžné otázce (čl. 234). Naposled vzpomenutým rozhodováním v řízení o předběžné otázce začal Evropský soudní dvůr plnit významnou sjednocující úlohu při výkladu komunitárního práva, při vyplňování jeho mezer, jakož i při vymezení vzájemného vztahu komunitárního práva uznávaného jako nový samostatný právní celek na straně jedné a práva jednotlivých členských států na straně druhé.

Svým rozhodováním vytyčil Evropský soudní dvůr takové významné zásady jako zásadu priority, resp. nadřazenosti (*primacy*) komunitárního práva, podle které při střetu vnitrostátního práva a komunitárního práva nelze s účinností platně použít vnitrostátní práva (rozhodnutí ve věci *Flaminio Costa z roku 1964*), jakož i zásadu přímého (bezprostředního) účinku, která platí pro některá ustanovení primárního a sekundárního práva přijatá na jeho základě a jež poskytuje jednotlivcům možnost domáhat se práv, která z těchto aktů plynou a jimž jsou vnitrostátní soudy (jiné orgány) povinny poskytnout ochranu (rozhodnutí ve věci *Van Gend en Loos z roku 1962*). Rozhodnutí Evropského soudního dvora se tak stala jedněmi z důležitých pramenů výkladu a používání komunitárního práva.

Žalobu o neplatnost či o zrušení aktu Evropského společenství (čl. 230) mohou podat – vedle členských států Evropského parlamentu, Rady nebo Komise – i jednotlivci, ať již fyzické nebo právnické osoby. Fyzická či právnická osoba však může – na rozdíl od předchozích subjektů – podávat tyto žaloby jen proti těm rozhodnutím, která jsou jim jako žalobcům buď určena anebo proti rozhodnutím – ať již ve formě nařízení či rozhodnutí určeného jiné osobě – které se jich jako fyzické či právnické osoby bezprostředně a osobně dotýkají.

Na rozdíl od národních soudů není Evropský soudní dvůr ani oprávněn interpretovat, ani aplikovat národní právo členských států. Otázka interpretace a aplikace vnitrostátního práva je tak zásadně věcí národních soudů. Samotná rozhodovací činnost Evropského soudního dvora však může mít v řadě případů pro aplikaci a interpretaci národního práva národními soudy zásadní význam. Jak bylo již zmíněno výše, Evropský soudní dvůr

v dnes již klasickém rozsudku Flaminio Costa konstatoval, že „na rozdíl od běžných mezinárodních smluv vytvořila Smlouva o Evropském hospodářském společenství vlastní právní řád, který se stal nedílnou součástí právních řádů členských států a který jejich soudy musí aplikovat“. Členské státy tak těmito zakládacími smlouvami, byť i jen v některých oblastech, omezily svá suverénní práva a vytvořily tak právní řád zavazující jak jejich příslušníky, tak je samé.

Způsob aplikace práva Společenství národními soudy lze popsat na dnes již příznačném rozsudku Soudního dvora ve věci *106/77, Simmenthal II*. Oč šlo v této věci? Obchodní společnost Simmenthal dovážela hovězí maso z Francie do Itálie. Při přechodu hranic byl vybírán poplatek za zdravotní inspekci dováženého masa, a to na základě italského zákona z roku 1970. Tento zákon však byl v rozporu se Smlouvou o evropském společenství, jakož i se dvěma nařízeními z let 1964 a 1968. Řízení o vrácení poplatku bylo zahájeno u italského soudu, avšak v rámci řízení o předběžné otázce byla věc rozhodována u Evropského soudního dvora. Podle názoru Evropského soudního dvora je povinností každého vnitrostátního soudu plně aplikovat ustanovení práva Společenství a neaplikovat jakékoli ustanovení vnitrostátního práva, které je s ním v rozporu, a to i kdyby bylo přijato později. Na právo Společenství je přitom třeba pohlížet jako na celek. Neaplikovatelnost normy vnitrostátního práva z důvodu jeho rozporu s právem Společenství přitom nemůže být vázána na jakékoli rozhodnutí vnitrostátního orgánu (např. Ústavního soudu). Existence normy práva Společenství také brání přijetí rozporné nové normy vnitrostátního práva. Závěry Evropského soudního dvora se vztahují na ustanovení zřizovacích smluv a přímo aplikovatelné akty orgánů Společenství. Příslušná nesouladná ustanovení vnitrostátního práva nelze v daném případě použít, nestávají se však bez dalšího neplatnými. I když obecný soud daného členského státu nemá pravomoc rozhodnout o neaplikovatelnosti vnitrostátního právní normy z důvodu jejího nesouladu s normou práva Společenství, je bezpodmínečně zavázán uznat přednost a přímý účinek práva Společenství.

Soudce národního soudu se tak stává nejen soudcem národního práva, nýbrž v jistém směru i soudcem evropského práva, aniž by však byl oprávněn evropské právo interpretovat, neboť tato úloha přísluší výlučně Evropskému soudnímu dvoru. V mnoha ohledech však platí, že národní soudce musí znát obsah evropského práva (srov. již výše zmíněnou novou dimenzi zásady *iura novit curia*), a to zejména pro účely jeho aplikace (např. v souvislosti s řízením o předběžné otázce) a eurokonformního výkladu národního práva.

Národní soud (soudce) na jedné straně odpovídá za řádnou aplikaci evropského práva ve své zemi. Na druhé straně nelze vyloučit riziko, že v různých zemích bude evropské právo vykládáno různě. Aby se tomuto riziku čelilo, existuje výše zmíněné řízení o předběžné otázce (čl. 234). Jeho smyslem je zejména to, že pokud by měl vnitrostátní soud jakékoli pochybnosti o výkladu či platnosti evropského práva, může – a v některých případech i musí – požádat Evropský soudní dvůr o „rozhodnutí o předběžné otázce“. Řízení před Evropským soudním dvorem se zahajuje samotným předáním věci národním soudem ve formě konkrétního či obecného dotazu či několika dílčích dotazů. Rozhodnutí Evropského soudního dvora (formou rozsudku) spočívá v odpovědích na tyto dotazy, přičemž v některých případech má odůvodnění stejný význam jako výrok, zejména týká-li se obecnějšího problému, který není psaným (evropským) právem jasně řešen. Rozhodnutí Evropského soudního dvora obsahující rozhodující výklad je pro národní soud závazné. Evropský soudní dvůr však nemá pravomoc stanovit národnímu soudu, že národní soud je povinen aplikovat určitý předpis evropského práva. V případě, že takový předpis aplikován bude, je Evropský soudní dvůr oprávněn stanovit v konkrétním případě (věci) závazně jeho výklad.

Naprosto zásadní, byť v praxi zatím opomíjená, je povinnost národního soudu vykládat národní právo eurokonformně (konzistentně, loajálně, podle principu Von Colson). To platí zejména v případech, kdy existuje rozpor mezi právem národním (vnitrostátním) a právem evropským. Povinnost národního soudu (soudce) vykládat národní právo v kontextu evropského práva, resp. textu souvisejícího pramene evropského práva, se neomezuje jen na ta ustanovení národního práva (např. implementované části zákona), nýbrž je nutno ji vztáhnout k národnímu právnímu řádu jako celku. Tento závěr dovodil Evropský soudní dvůr v rozhodnutí o předběžné otázce (srov. rozhodnutí C-106/89, *Marleasing*), kde stanovil „že při aplikaci národního práva, ať už se jedná o předpisy přijaté před nebo po směrnicí, je národní soud povinen interpretovat své národní právo v co největší míře ve světle znění a účelu směrnice“.

Z hlediska povinnosti eurokonformního výkladu je významná i sama rozhodovací praxe Evropského soudního dvora, a to zejména z pohledu způsobilosti přihlížet k jeho rozhodovací praxi přímo při tomto výkladu. Jakkoliv je třeba uvést, že jsou vedeny spory o význam interpretační úlohy rozhodovací činnosti Evropského soudního dvora a o právní povaze jeho rozhodnutí, je třeba říci, že rozhodovací činnost Evropského soudního dvora je obecně považována za významnou a směrodatnou. Obsah evropského práva tak není určován pouze zněním vlastního textu příslušného předpisu, nýbrž zároveň jeho výkladem na základě a ve světle judikatury Evropského soudního dvora.

Z judikatury:

1. Úloha obecných soudů při ochraně subjektivních občanských práv

R 37/1985: Ustanovenie § 4 O. z. zásadne zabezpečuje možnosti súdnej ochrany všade tam, kde je v občianskoprávných vzťahoch ohrozené alebo narušené právo. Predmetom tejto ochrany sú nepochybne aj práva zodpovedajúce vecným bremenám.

PR, 1999, č. 4 – NS ČR: Závazkový vztah mezi stranami, které uzavřely dohodu podle ustanovení § 262 odst. 1 ObchZ, že jejich vztah se řídí obchodním zákoníkem, je závazkovým vztahem obchodním a případný spor mezi těmito stranami je z hlediska procesního [a tedy i z hlediska § 238 odst. 2 písm. a) OSŘ] věcí obchodní.

PR, 2002, č. 6 – NS ČR: Podmínkou pravomoci soudu není existence právního vztahu mezi účastníky ani to, že pokud by žalobcem tvrzené skutečnosti byly dány, byl by mezi účastníky právní vztah. Rozhodné je, že uplatněný nárok je podle své povahy nárokem vyplývajícím ze vztahů uvedených v § 7 OSŘ.

SR, 1998, č. 12 – NS ČR: 1. Poučení o tom, koho má žalobce žalovat, tedy poučení o pasivně legitimovaném subjektu, přesahuje meze poučovací povinnosti soudu (§ 5 OSŘ).

2. Je-li žaloba podána proti osobě, která není pasivně legitimována, nejde o vadu podání, kterou by bylo možno odstranit postupem podle § 43 odst. 1 OSŘ, popřípadě postupem podle § 5 OSŘ.

SR, 1999, č. 9 – NS ČR: Je-li ze žaloby zřejmé, že žalobce se domáhá ochrany vlastnického práva k nemovitosti a žalobní návrh (petit) není upraven způsobem, odpovídajícím ustanovení občanského soudního řádu o výkonu rozhodnutí, je povinností soudu žalobce o znění žalobního návrhu poučit.

NS sp. zn. 22 Cdo 1853/2000: Osoba, která nemá povinnost vyklidit byt, dříve než jí bude zajištěn náhradní byt, je oprávněna u soudu uplatnit, aby vlastník domu trpěl její užívání bytu.

SJ, 1998, č. 3 – NS ČR: Soud není povinen poučovat v průběhu řízení účastníky řízení o možném výkladu předpisů hmotného práva.

PR, 1994, č. 11 – VS v Praze sp. zn. 3 Cdo 17/94: 1. Jestliže soudní žaloba (návrh na zahájení řízení) podaná u soudu nemá náležitosti požadované ust. § 42 odst. 4 a § 79 odst. 1 OSŘ, zejména v ní chybí náležité vyličení rozhodujících skutečností a přesné uvedení nároku, jehož přisouzení se žalobce domáhá (formulace návrhu na rozsudečný výrok soudu – petit), soud upozorní žalobce na tyto vady žaloby a vyzve ho, aby je ve stanovené lhůtě odstranil. Současně ho musí poučit, že nebudou-li tyto vady odstraněny v dané lhůtě, soud zastaví zahájené řízení, pokud v něm nelze pro tento nedostatek podání pokračovat (§ 43 odst. 2 OSŘ).

2. Od účinnosti novely provedené zákonem č. 519/1991 Sb., tj. od 1. 1. 1992, soud již nemůže ve smyslu nového znění ust. § 5 OSŘ ve sporném soudním řízení provést za žalobce přímo věcnou (hmotněprávní) formulaci návrhu na rozsudečný výrok, neboť by takovým postupem porušoval zákonný princip rovnosti soudních stran.

3. Soud splní svou procesní poučovací povinnost ve vztahu k žalobci již tím, že se jen z procesního hlediska zaměří na výzvu, aby žalobce sám provedl úpravu petitu do takové podoby, kterou je soud schopen také z hmotněprávní stránky případu projednat.

SR, 1999, č. 11 – VS v Praze: Ten, kdo postupem podle občanského soudního řádu uplatní u soudu nárok, nemůže být za to, bez ohledu na úspěch ve věci, poškozen započtením nemateriální újmy, jež měla být protistraně vyvolaným řízením způsobena.

II. Úloha Ústavního soudu při ochraně základních lidských práv a svobod

ÚS sp. zn. I. ÚS 68/93: Ústavní soud není běžnou třetí instancí v systému všeobecného soudnictví. Není jeho úkolem zabývat se eventuálním porušením běžných práv fyzických nebo právnických osob, chráněných občanským zákoníkem, trestním zákonem, občanským soudním řádem a dalšími předpisy, pokud takové porušení současně neznamená porušení základního práva nebo svobody těchto osob, zaručených ústavním zákonem či mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy [srov. čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy, § 72 odst. 1 písm. a) zák. č. 182/1993 Sb.]. Tato zásada má význam i pro otázku hodnocení důkazů provedených obecnými soudy. Ústavní soud by mohl vzhledem k zásadě přimosti dokazování provedené důkazy hodnotit odchýlně jen tehdy, jestliže by tyto důkazy provedl znovu.

Ústavní soud se může zabývat správností hodnocení důkazů obecnými soudy jen tehdy, pokud zjistí, že v řízení před nimi byly porušeny ústavní procesní principy. Mezi ně patří např. právo na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny), právo na zákonného soudce (čl. 38 odst. 1 Listiny), rovnost účastníků (čl. 37 odst. 3 Listiny), právo každého na veřejné projednání věci v jeho přítomnosti a právo vyjádřit se ke všem prováděným důkazům (čl. 38 odst. 2 Listiny).

ÚS sp. zn. III. ÚS 40/93: V případech, kdy zákon dovolání nepřipouští, není možno dovolání považovat za procesní prostředek, který zákon k ochraně základních práv a svobod, zaručených ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy České republiky, poskytuje. V takových případech lhůta pro podání ústavní stížnosti plyne ode dne nabytí právní moci rozhodnutí odvolacího soudu. Usnesení soudu o odmítnutí dovolání z důvodu jeho nepřipustnosti je nutno považovat za rozhodnutí deklaratorní povahy, které autoritativně konstatuje neexistenci práva – v daném případě práva podat dovolání proti pravomocnému rozhodnutí odvolacího soudu.

Pokud by se navrhovatel usnesením odvolacího soudu o odmítnutí dovolání cítil dotčen na svém základním právu domáhat se stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu, daném v čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, může o ochranu základního práva formou ústavní stížnosti žádat Ústavní soud České republiky. Předmětem takové stížnosti je však denegatio iustitiae a ne samotné hmotné subjektivní právo.

ÚS sp. zn. I. ÚS 97/94: Podle ustanovení § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb. je fyzická nebo právnická osoba oprávněna podat ústavní stížnost, jestliže tvrdí, že pravomocným rozhodnutím v řízení, jehož byla účastníkem, bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle článku 10 Ústavy. Toto ustanovení je však nutno vykládat ve vztahu k ustanovení § 75 odst. 1 téhož zákona, podle něhož je ústavní stížnost nepřipustná, jestliže stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje.

ÚS sp. zn. I. ÚS 145/94: Práva na soudní ochranu je nezbytné se domáhat stanoveným způsobem (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod). Odmítne-li se soud zabývat podáním, které evidentně nesplňuje náležitosti stanovené pro žalobu v § 249 odst. 2 o. s. ř., nelze takový postup soudu vytknout jako odmítnutí spravedlnosti.

ÚS sp. zn. II. ÚS 149/94: Ústavní soud není součástí soustavy obecných soudů České republiky. Nemůže proto zasahovat do zásady volného hodnocení důkazů a do nezávislosti v rozhodování soudů, to vše ovšem za situace, že nebylo porušeno základní právo nebo svoboda chráněná Ústavou a Listinou základních práv a svobod.

ÚS sp. zn. II. ÚS 26/94: Soudní moc, tak jak je konstituována Ústavou České republiky (ústavní zákon č. 1/1993 Sb.), je svěřena soudům především k tomu, aby zákonem stanoveným způsobem poskytovaly ochranu právům (čl. 90 al. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb.), přičemž soudce je při výkonu své funkce nezávislý a nestranný (čl. 82 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb.). Důsledkem nezávislosti soudcovské moci je mimo jiné i to, že obecné soudy jsou i při zjišťování skutkového stavu věci vázány toliko zákonem (čl. 95 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb.).

ÚS sp. zn. II. ÚS 178/94: Zákon o Ústavním soudu nezná tzv. actio popularis, ale ani jiný druh ústavní stížnosti, kterou by bylo možno podat za někoho jiného nebo jménem někoho jiného.

ÚS sp. zn. III. ÚS 13/94: Ústavní soud se necítí být oprávněn zasahovat do činnosti obecných soudů, pokud v jejich činnosti a rozhodnutí nejsou porušeny ústavní procesní zásady a zásady spravedlivého procesu, zejména pak ty, které vyplývají z hlavy páté Listiny základních práv a svobod.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 6/94: Za odepření spravedlnosti nelze považovat postup, když soud, který je podle zákona povinen za všech okolností zkoumat, zda jsou splněny podmínky řízení, dojde k závěru, že tomu tak není.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 55/94: 1. Ústavnímu soudu přísluší posoudit, zda řízení před obecným soudem bylo jako celek spravedlivé a zda v něm byly respektovány principy zakotvené v hlavě páté Listiny základních práv a svobod, jakož i zásady čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Pokud soud zastavil řízení, aniž k tomu měl zcela jasné a nepopíratelné důvody, pak takový postup je nutné hodnotit jako odepření práva na soudní ochranu.

2. Je věci státu, aby organizoval své soudnictví tak, aby principy soudnictví zakotvené v Listině a Úmluvě byly respektovány. Případné nedostatky v tomto směru nemohou jít k tíži občanů, kteří od soudu právem očekávají poskytnutí soudní ochrany v přiměřené době.

ÚS sp. zn. I. ÚS 56/95: Poučovací povinnost soudu je upravena v ustanovení § 5 občanského soudního řádu a omezuje se na procesní práva a povinnosti účastníků. Poučení o tom, že má či může být žalován ještě další odpůrce, však z mezí procesních pravidel sporu zřetelně vybočuje, oslabuje úlohu soudu jako nestranného orgánu a zakládá tak nerovnost mezi účastníky občanského soudního řízení. Nelze tedy srovnávat souzený případ s jinými rozhodnutími Ústavního soudu ohledně poučovací povinnosti obecných soudů, která se vesměs týkala poučení žalobce ve věci změny označení žalovaného subjektu.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 252/95: 1. V daňových věcech, které jsou již svojí podstatou zpravidla velmi složité a náročné, je většinou vyloučeno, aby soud podle § 250f občanského soudního řádu rozhodl bez jednání.

2. Úkolem Ústavního soudu není spekulovat nad tím, jaký by byl výsledek řízení, kdyby nedošlo k porušení práva na spravedlivý proces.

ÚS sp. zn. I. ÚS 5/96: Nečinnost soudu, případně nepřiměřené průtahy v projednávání věci jsou porušením čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod, podle něhož každý má právo, aby jeho věc byla projednána bez zbytečných průtahů.

ÚS sp. zn. I. ÚS 63/96: Podle ustanovení § 5 občanského soudního řádu soudy poskytují účastníkům řízení poučení o jejich procesních právech a povinnostech. Podle názoru Ústavního soudu ustanovení § 5 občanského soudního řádu je nutno vyložit tak, že soud je povinen účastníky poučit, jaká práva jim přiznávají a jaké povinnosti ukládají procesněprávní předpisy, jak je nutno procesní úkon provést, popřípadě jak je třeba odstranit vady procesních úkonů již učiněných, aby vyvolaly zamýšlené procesní účinky. Cílem poučovací povinnosti je informace účastníka o tom, jaká má v procesu práva a povinnosti, aby jím provedené procesní úkony mohly vyvolat zamýšlené účinky a aby mohl splnit své procesní povinnosti. Do poučovací povinnosti tedy nepatří návod, co by účastník měl nebo mohl v daném případě dělat, ale jen pomoc k tomu, aby mohl zákonem stanoveným způsobem dát najevo, co hodlá v řízení učinit. Někdy vznikají pochybnosti o rozsahu poučovací povinnosti soudu tam, kde má procesní právo i hmotněprávní aspekt. Do uvedené skupiny spadají případy, kdy nedostatky, které by vedly k zamítnutí žaloby, lze odstranit procesními úkony, avšak nutnost provedení těchto procesních úkonů nevyplývá z procesněprávních předpisů, ale z hmotného práva.

ÚS sp. zn. II. ÚS 148/96: Soudce zpravodaj odmítne návrh na zrušení usnesení Ústavního soudu o odmítnutí návrhu podle § 43 odst. 1 písm. f) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, s ohledem na § 43 odst. 2 zákona č. 182/1993 Sb., který stanoví, že podání opravného prostředku proti usnesení Ústavního soudu o odmítnutí návrhu podle § 43 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb. je nepřipustné.

ÚS sp. zn. I. ÚS 269/96: Podle ust. § 75 odst. 1 zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, je ústavní stížnost nepřipustná, jestliže stěžovatel nevyčerpal všechny procesní prostředky, které mu zákon k ochraně jeho práva poskytuje. Nepodal-li stěžovatel proti rozhodnutí správních orgánů o vyslovení souhlasu s výpovědí nájmu podle § 15 odst. 2 zákona č. 116/1990 Sb., o nájmu a podnájmu nebytových prostor, správní žalobu, ačkoliv tato rozhodnutí ze soudního přezkumu nejsou vyňata (§ 248 občanského soudního řádu a contrario), nevyužil procesní prostředek podle části páté občanského soudního řádu, v níž je upravena instituce správního soudnictví.

ÚS sp. zn. III. ÚS 137/96: Ustanovení § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, taxativně vymezuje rozsah oprávněných osob k podání ústavní stížnosti. Takovou osobou je fyzická nebo právnická osoba, která byla účastníkem řízení před orgánem veřejné moci, jehož rozhodnutí se jí má dotýkat. Stěžovatelem tedy nemůže být osoba, která účastníkem řízení před orgánem veřejné moci nebyla, a to ani v tom případě, že se sama za účastníka považuje a případně se cítí dotčena rozhodnutím orgánu veřejné moci. Nezbytnou podmínkou tedy je, aby takováto osoba byla účastníkem původního řízení a jako účastník rovněž vystupovala a jako s účastníkem s ní bylo jednáno.

ÚS sp. zn. I. ÚS 338/97: Ústavní soud sice sdílí názory obecných soudů, že není věcí soudu, aby žalobce poučoval o hmotném právu a tedy ani v otázce věcné legitimace, to však neznamená,

že by soud neměl žalobce poučit ve věci správného označení účastníků, tj. i tehdy, je-li žalován někdo, kdo nemá způsobilost být účastníkem řízení. Tento názor zastává Ústavní soud proto, že způsobilost být účastníkem řízení je procesní podmínkou řízení, kterou soud zkoumá z úřední povinnosti a jejíž nedostatek vede k zastavení řízení. Soud by tedy měl, dříve než řízení zastaví, dát žalobci možnost věc napravit. Tento názor Ústavní soud již několikrát vyslovil ve svých nálezech a ani v tomto případě nemá proč se od své ustálené judikatury odchylovat. Nesplnění poučovací povinnosti soudu lze kvalifikovat jako nesprávný postup soudu podle § 237 odst. 1 písm. f) občanského soudního řádu. Nesplněním poučovací povinnosti soudu byla účastníkům odhata další možnost jednat ve věci samé před soudem, a tím byly z hlediska materiálního právního stavu splněny podmínky pro přípustnost dovolání.

ÚS sp. zn. III. ÚS 138/97: Z tvrzení v žalobě uvedených vyplývá, že žalovaným by mohla být jak fyzická, tak i právnická osoba. Z uvedeného (jak plyne z příslušného soudního spisu) nebylo lze spolehlivě a jednoznačně odvodit, zda účastníkem řízení měla být jako podnikatel fyzická osoba nebo právnická osoba (jako nutný předpoklad k tomu, aby bylo možno hodnotit určité a nepochybně způsobilost být účastníkem řízení, když tato způsobilost je upravena rozdílně pro osoby fyzické a osoby právnické). Za tohoto, v naznačeném slova smyslu nejasného, stavu bylo na místě vyzvat žalobce k odstranění této vady nesprávného podání, kdy nikoli všechny jeho náležitosti jsou uvedeny přesně, určité a srozumitelně, a to postupem podle § 43 občanského soudního řádu, tedy tak, aby označení účastníků řízení bylo jednoznačné a nevzbuzovalo žádných pochybností.

ÚS sp. zn. III. ÚS 218/97: Jestliže ústavní záruka spravedlivého procesu vyžaduje, aby ochrana právům (čl. 90 úst. zák. č. 1/1993 Sb.) byla poskytována bez zbytečných průtahů, nelze adjektivu „zbytečných“ rozumět jinak, než že o zbytečné průtahy ve smyslu porušení ústavních zásad spravedlivého procesu (tj. „stanoveného postupu“ – čl. 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod) půjde zpravidla jen tehdy, jestliže tyto průtahy vzniknou špatnou či nevhodnou organizací práce, za niž nese odpovědnost příslušný funkcionář soudu, nebo jsou založeny dostatečně a přesvědčivě zjištěnou liknavostí soudu (soudce) nebo podobnými okolnostmi spočívajícími při výkonu jurisdikce na jeho straně.

ÚS sp. zn. I. ÚS 350/98: Článek 38 odst. 2 Listiny základních práv a svobod stanoví, že každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Na toto ústavní právo navazuje § 115 občanského soudního řádu, ze kterého vyplývá, že věci náležející do civilní pravomoci soudů se zásadně projednávají při ústním a veřejném jednání. To platí i pro projednání návrhu na obnovu řízení. Zásada ústnosti je v řízení před soudem prvního stupně prolomena jen výjimečně, a to na základě omezení stanoveného zákonem. Podle § 234 odst. 2 občanského soudního řádu zamítá-li soud návrh na obnovu řízení proto, že není přípustný, nebo proto, že jej podal někdo, kdo k němu nebyl oprávněn, nebo proto, že je zjevně opožděný, nemusí nařizovat jednání.

ÚS sp. zn. III. ÚS 454/98: Způsobilost být účastníkem řízení je procesní podmínkou, kterou soud zkoumá z úřední povinnosti a jejíž nedostatek vede k zastavení řízení. Zkoumat ji musí toliko s dáním možnosti žalobci věc napravit (jistěže nikoli poukazem na toho, kdo má být jako žalovaný veden). Takové poučení soudem tam, kde je možno věc posoudit spíše jako omyl žalobce, je plně namístě. Pokud navrhovatelé označili žalovaného v souladu se zápisem v evidenci nemovitostí, který logicky považovali za úřední zápis (jemuž svědčí presumpce správnosti), nelze po nich požadovat, aby se apriori přesvědčovali o správnosti takového zápisu.

Z r. a us. ÚS ČR, 1998, č. 2: Je-li podle článku 2 Ústavy ČR státní moc vykonávána i prostřednictvím orgánů moci soudní a vykonávají-li podle článku 81 Ústavy ČR soudní moc jménem republiky nezávislé soudy, potom právu na projednání věci „bez zbytečných průtahů“ odpovídá povinnost právě obecných soudů naplňovat tuto stěžejní zásadu spravedlivého procesu, aniž by pro účely řešení otázky plnění či neplnění uvedené povinnosti ze strany obecných soudů byla soudní moc členěna na jurisdikční a správní složku.

PI ÚS 15/93: Z prohlášení bývalé České a Slovenské Federativní Republiky při ratifikaci Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, které uznává pravomoc Evropské komise pro lidská práva přijímat stížnosti osob, nevládních organizací nebo skupin osob považujících se za poškozené v důsledku porušení práv přiznaných Úmluvou (srov. sdělení Federálního ministerstva zahraničních věcí č. 209/1992 Sb.), lze dovodit ochotu státu poskytovat ochranu i právnickým osobám, pokud jde o základní práva a svobody. V tomto směru se lze dovolat i ustanovení § 72 odst. 1 zák. č. 182/1993 Sb., o Ústavním soudu, z něhož plyne, že ústavní stížnost jsou oprávněny podat fyzická nebo právnická osoba, jestliže tvrdí, že zásahem orgánu veřejné moci bylo porušeno její základní právo nebo svoboda zaručené ústavním zákonem nebo mezinárodní smlouvou podle čl. 10 Ústavy.

PI ÚS 17/93: Ústavní stížnost musí směřovat proti individuálnímu aktu aplikace práva a nikoliv proti normativnímu právnímu aktu. [Srov. i usnesení č. 25 (svazek 6)].

III. Úloha Evropského soudu pro lidská práva pro dodržování lidských práv a svobod

Rozsudek ve věci De Wilde, Ooms a Versyp z roku 1971, A-12 (čl. 6 EÚLP): „Soud znamená orgán, který je nejen nezávislý, ale který také skýtá záruky soudního řízení.“

Rozsudek ve věci Campbell a Fell z roku 1984, A-80, § 78 až 81 (čl. 6 EÚLP): Při rozhodování o tom, zda orgán může být pokládán za nezávislý tribunál, tj. zejména nezávislý na exekutivě a na stranách daného případu, je nutno přihlédnout ke způsobu jmenování jeho členů a k délce jejich funkčního období, k existujícím předpisům upravujícím jejich odvolání nebo záruky jejich neodvolatelnosti, k zákonům zakazujícím udělovat jim instrukce exekutivou při jejich rozhodování, k existenci právních záruk proti tlakům, k otázce, zda se orgán jeví jako nezávislý, a k účasti členů soudcovského sboru na řízení.

Rozsudek ve věci Hauschildt z roku 1989, A-154, § 46: Pokud jde o subjektivní test, osobní nestrannost soudce je třeba předpokládat, pokud se neprokáže opak a pokud nebyl předložen důkaz, který by vyvolal pochybnosti o soudcově osobě.

Pokud jde o objektivní test, je třeba určit, zda zcela nezávisle na chování soudce existují bezpečná fakta, která mohou vyvolat pochybnosti o jeho nestrannosti. V tomto ohledu mohou mít určitý význam i pouhé jevy. V sázce je zde totiž důvěra, kterou soudy v demokratické společnosti musí vyvolávat u veřejnosti a především, jde-li o trestní řízení, u obžalovaného.

Z toho vyplývá, že při rozhodování, zda v daném případě existuje legitimní důvod k obavě, že konkrétní soudce není nestranný, je důležité, nikoli však rozhodující, stanovisko obžalovaného. Rozhodující je, zda lze tuto obavu pokládat za objektivně oprávněnou.

Rozsudek ve věci Delcourt z roku 1970, A-11 (čl. 6 EÚLP): Spravedlnost řízení v sobě zahrnuje především princip „rovnosti zbraní“ („égalité des armes“, „equality of arms“), tj. princip, že každá strana v procesu musí mít stejnou možnost hájit své zájmy a že žádná z nich nesmí mít podstatnou výhodu vůči protistraně. Principem rovnosti zbraní není ovšem požadavek spravedlnosti řízení vyčerpán; tento princip je pouze jedním z dílčích aspektů širšího pojmu spravedlivého procesu.

Rozsudek ve věci Vocaturo z roku 1991, A 206-C, § 17 (čl. 6 EÚLP): Smluvním státním přísluší organizovat své právní systémy takovým způsobem, aby jejich soudy mohly garantovat právo každého (jednotlivce) na obdržení konečného rozhodnutí v přiměřené lhůtě, pokud jde o jeho práva a závazky.

Rozsudek ve věci Verrillo z roku 1991, A-198, § 30 (čl. 6 EÚLP): Přiměřenost délky řízení je třeba stanovit ve světle okolností každého případu s přihlédnutím k těmto kritériím: složitost případu, počínání stran a počínání orgánů projednávajících případ.

Rozsudek ve věci Schenk z roku 1988, A-140 (čl. 6 EÚLP): Úmluva neupravuje přípustnost důkazů jako takovou; to náleží vnitrostátnímu právu. (Evr.) Soud proto nemůže vyloučit obecně a in abstracto přípustnost určitého důkazu získaného nezákonně (z hlediska vnitrostátního práva), ale může pouze zkoumat, zda byl proces ve svém celku spravedlivý.

Rozsudek ve věci Koenig z roku 1978, A-27 (občanské právo nebo závazek): Rozhodující, zda jde o spor o právo civilní povahy, je jediné povaha práva, o které jde. Náleží (Evr.) Soudu, aby při výkonu své funkce vzal v úvahu předmět a účel Úmluvy, jakož i vnitrostátní právní systémy smluvních států.

Rozsudek ve věci Benethem z roku 1985, A-97 (čl. 6 EÚLP): Článek 6 odst. 1 se nevztahuje jen na soukromoprávní spory v klasickém smyslu, tj. na spory mezi soukromými osobami („particuliers“) nebo mezi soukromou osobou a státem, pokud tento jedná jako soukromá osoba podřízená soukromému právu, a nikoliv jako držitel veřejné moci.

ESLP, č. 35376/97 ve věci Krčmář a další v. Česká republika, SR, 2000, č. 5: Pojem spravedlivého soudního řízení také zahrnuje právo na kontradiktorní projednání, v souladu s nímž musí mít strany příležitost nejen uvádět jakýkoli důkaz potřebný pro úspěch jejich nároků, ale také dozvědět se o všech uváděných důkazech nebo stanoviscích zanesených do protokolu a vyjádřit se k nim. Soud je proto názoru, že v tomto případě respektování práva na spravedlivé soudní řízení, zaručeného čl. 6 odst. 1 EÚLP, vyžadovalo, aby navrhovatelům byla dána příležitost vyjádřit se k listinným důkazům předloženým na žádost Ústavního soudu vnitrostátními orgány.

IV. Úloha Evropského soudního dvora při ochraně občanských práv a svobod

Rozhodnutí ve věci Marleasing z roku 1989, C-106/89, „Při aplikaci národního práva, ať už se jedná o předpisy přijaté před nebo po směrnici, je národní soud povinen interpretovat své národní právo v co největší míře ve světle znění a účelu směrnice.“

Rozhodnutí ve věci Webb v. EMO Air Cargo, C-32/93, kde byla Sněmovna Lordů v důsledku výkladu uvedeného v tomto rozhodnutí Soudního dvora, týkajícího se směrnice o rovném zacházení s muži a ženami nucena přistoupit na takový výklad anglického práva, který vedl k uložení povinnosti zaměstnavateli, aby nepropustil těhotnou zaměstnankyni, která byla náhradou za jinou zaměstnankyni na mateřské dovolené.

Rozhodnutí ve (spojených) věcech Cape Snc v. Idealservice a Srl Idealservice MN RE Sas v. OMAI Srl, C-541/99 a C-542/99, které blíže vymezuje pojem spotřebitele, a to výlučně jako fyzickou osobu, přičemž výklad Soudního dvora nerozšiřuje působnost ochrany na právnické osoby, např. stanoví, že termín „spotřebitel“, jak je definován v čl. 2 písm. b) směrnice Rady č. 93/13/EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, je nutno vykládat tak, že se vztahuje výlučně a jen na fyzické osoby.

Zároveň se odkazuje na citaci rozhodnutí Evropského soudního dvora v hlavě první II., 3.

§ 5 [Ochrana před zřejmým zásahem do pokojného stavu]

Došlo-li ke zřejmému zásahu do pokojného stavu, lze se domáhat ochrany u příslušného orgánu státní správy. Ten může předběžně zásah zakázat nebo uložit, aby byl obnoven předešlý stav. Tím není dotčeno právo domáhat se ochrany u soudu.

Související ustanovení: § 4, 6

Související předpisy: Čl. 36 odst. 2 LPS; § 7, § 67n., § 248 odst. 2 písm. e) OSŘ; § 1n., § 5, 7, 141 SpŘ; zák. č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení), ve znění pozdějších předpisů; § 11 zák. ČNR č. 102/1992 Sb., kterým se upravují některé otázky související s vydáním zákona č. 509/1991 Sb., kterým se mění, doplňuje a upravuje občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů

Z literatury: Holub, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v čs. právním řádu. Praha : Panorama, 1985, s. 82; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 44n.; Knapp, V. *Quieta non movere* (§ 5 obč. zák.). PPr, 1993, č. 4, s. 265; Nykodým, J. Ochrana pokojného stavu. Právní fórum, 2005, č. 4, s. 126; Richter, J. Ochrana pokojného stavu. PRá, 1995, č. 6, s. 9; Spáčil, J. Poznámky k vymezení pojmu držba. Právník, 1994, č. 5, s. 414; Spáčil, J. Žaloba na ochranu držby v občanském zákoníku. Právo a podnikání, 1995, č. 1, s. 10; Spáčil, J. Držba a její ochrana v občanském zákoníku. PPr, 1995, č. 5, s. 266; Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 196n.; Wagnerová, P. Úskalí správního řízení podle § 5 občanského zákona. Správní právo, 2005, č. 2, s. 81; Vedral, J. Je řízení podle § 5 ObčZ sporným řízením podle § 141 SpŘ. PR, 2007, č. 21, s. 785n.

Obsah výkladu:

- I. Účel a podmínky ochrany pokojného stavu u orgánu státní správy1
- II. Prostředky této právní ochrany2
- III. Možnost domáhat se ochrany u soudu není postupem u orgánu státní správy dotčena ...3
- IV. Hmotněprávní a procesní úprava této ochrany4
- V. Návrh ochrany pokojného stavu de lege ferenda5

I. Účel a podmínky ochrany pokojného stavu u orgánu státní správy

Občanskoprávní ochranu může poskytnout nositeli subjektivních občanskoprávních práv i jiný orgán než soud (§ 4 ObčZ, § 7 odst. 1 OSŘ). 1

Jeden ze zvláštních prostředků občanskoprávní ochrany subjektivních občanskoprávních práv poskytovaných jiným orgánem než soudem upravuje § 5.

Na rozdíl od soudní ochrany však nejde v tomto případě o ochranu porušeného či ohroženého subjektivního občanského práva samotného, nýbrž o specifickou ochranu posledního pokojného stavu, tj. stavu, který se fakticky vytvořil a trval již natolik, že jej lze označit za pokojný. Nositel subjektivního občanského práva, jehož takto fakticky vzniklý pokojný stav byl zřejmým zásahem narušen, se může domáhat specifické ochrany u příslušného orgánu státní správy, tj. u obecního, resp. obvodního úřadu pověřených výkonem státní správy. Předpokladem poskytnutí ochrany tohoto

druhu je tedy zřejmý zásah do posledního pokojného faktického (nikoliv právního) stavu dotčeného subjektu.

Za určitých podmínek může na základě návrhu subjektu dotčeného zřejmým zásahem do posledního pokojného stavu poskytnout ochranu i příslušný orgán státní správy. Ustanovení § 5 je tak jedním z případů, kdy rozhodování o občanskoprávní věci je za účelem zajištění rychlé ochrany, jakož i její větší operativnost i výjimečně svěřeno zákonem do pravomoci orgánu státní správy (tato úprava, která svěřuje rozhodování o občanskoprávních věcech správnímu orgánu, však z právně politického a teoretického hlediska vyvolává stále pochybnosti – srov. k tomu ještě dále). Občanský zákoník při úpravě této specifické občanskoprávní ochrany vyšel z toho, že orgány státní správy znají lépe místní poměry a situaci, zejména však že jsou většinou dotčeným oprávněným subjektům blíže než soudy, takže mohou v určitých případech těmto subjektům poskytnout ve zkráceném řízení právní ochranu rychleji a tím v těchto případech účinněji než soudy (§ 4).

Právní ochrana poskytovaná příslušnými orgány státní správy je podle výslovné právní úpravy § 5 pouze předběžná. Tuto předběžnost rozhodování orgánu státní správy ve smyslu § 5 však nelze chápat tak, že by toto rozhodování orgánů státní správy muselo vždy (obligatorně) předcházet rozhodování soudu. Předběžnosti je třeba rozumět v tom smyslu, že rozhodování orgánu státní správy je rozhodnutím o existenci posledního pokojného stavu. Následně je možné (nikoliv však vždy ve všech případech) i rozhodnutí soudu. Rozhodnutí soudu však je již rozhodnutím o vlastní občanskoprávní podstatě věci. Orgány státní správy při poskytování této specifické ochrany podle § 5 totiž nezkoumají právní otázky, resp. otázky tzv. lepšího práva neboli nezkoumají zda došlo či nedošlo k protiprávnímu narušení, tj. porušení či ohrožení subjektivního občanského práva, zda se tak stalo či nestalo po právu atd. neboli nejde před nimi o spor o právo (ten totiž bude při dokazování všech potřebných skutečností vždy nutně delší). Úkolem orgánu státní správy je pouze poskytnout dotčenému subjektu ve zkráceném řízení právní ochranu před zřejmým zásahem do posledního pokojného stavu a tak nastolit mezi subjekty potřebnou rovnováhu, pořádek, mír a klid. Z toho plyne, že orgán státní správy pouze zjišťuje, zda se v posuzovaném případě fakticky vytvořil a existuje pokojný stav a zda byl tento fakticky existující pokojný stav zřejmě narušen či nikoliv. Z těchto důvodů nemůže být proto rozhodnutí orgánu státní správy podle § 5 ve věci právně závazné pro soud. Soud však není vázán ani skutkovými zjištěními orgánu státní správy (konkrétně existencí posledního pokojného stavu). Z toho, co bylo řečeno, je patrné, že teprve soud, který se zabývá občanskoprávní podstatou věci, rozhoduje ve věci s konečnou (definitivní) účinností.

Zákonnou podmínkou poskytnutí právní ochrany příslušným orgánem státní správy je, že došlo ke zřejmému zásahu do fakticky existujícího posledního pokojného stavu (nejčastěji půjde o držbu, resp. o detenci). Stane-li se tak, je orgán státní správy po tomto zjištění (např. pokojné držby pozemku, pokojného užívání bytu), jakož i po zjištění existence zřejmého, tj. na první pohled bez složitějšího zjišťování či dokonce bez provádění důkazního řízení seznatelného zásahu do tohoto stavu povinen poskytnout postiženému právní ochranu.

Použití § 5 bude v praxi namísto zejména tam, kde existuje nebezpečí opakování zřejmého zásahu, popř. tam, kde zřejmý zásah do fakticky existujícího pokojného stavu stále trvá. Podle nabytých poznatků a zkušeností tomu může být např. tam, kde jeden z manželů druhému vymění zámek od vchodových dveří do společného bytu, resp. kde vlastník domu brání nájemníkovi v užívání pronajatého bytu atd.

II. Prostředky právní ochrany

Specifická právní ochrana poskytovaná podle § 5 může spočívat v tom, že orgán státní správy zakáže rušiteli zásah anebo – v souladu s povahou věci – uloží rušiteli povinnost obnovit předešlý fakticky existující pokojný stav (např. odstranit závadný stav). Způsoby této specifické ochrany, které jsou odpovídající povaze občanskoprávních vztahů, jsou v § 5 vypočteny taxativně; z toho je třeba dovodit, že jiné způsoby ochrany orgán státní správy použít nesmí. 2

V soudní praxi byl např. řešen případ, kdy vlastník pozemku přemístil na pozemku úly svých včel tak, že včely nalétávaly ve velkém množství přímo na vchod domu vlastníka sousedícího pozemku. Za tohoto stavu, kdy došlo ke zřejmému zásahu do fakticky posledního pokojného stavu vlastníka sousedícího pozemku, jeho rodiny včetně dětí, které včely obtěžovaly nad míru přiměřenou poměrům. Tehdy bylo ze strany příslušného orgánu státní správy namístě učinit opatření, které by vlastníkově včelstva uložilo např. přemístit včely na jiné místo pozemku, a tak obnovit původní nezávadný stav; tím ovšem nebylo nikterak dotčeno právo vlastníka sousedícího pozemku dovolávat se ochrany u soudu (podle § 127, popř. § 417 odst. 2).

III. Možnost domáhat se ochrany u soudu není postupem u orgánu státní správy dotčena

Žádným z těchto specifických prostředků ochrany poskytnuté rozhodnutím orgánu státní správy není dotčeno – jak výslovně upravuje § 5 i. f. – právo postiženého subjektu domáhat se právní ochrany u soudu. Je jen na něm, tj. na jeho vůli a uvážení, zda se bude domáhat tzv. předběžné právní ochrany u příslušného orgánu státní správy anebo zda zvolí právní ochranu přímo u soudu. Obě řízení jsou návrhová, tj. nejsou zahajována z úřední povinnosti. Tam kde rozhodne orgán státní správy a žádný z účastníků řízení se již později neobrátl o rozhodnutí na soud, je rozhodnutí orgánu státní správy o ochraně takto fakticky existujícího posledního pokojného stavu konečné (nikoliv však konečné v tom smyslu, že by jím byl závazně konečným způsobem určen i stav právní – *V. Knapp*). 3

Rozhodnutí orgánu státní správy podle § 5 lze po nabytí právní moci vykonat buď ve správním, anebo v soudním řízení. Tam, kde nejprve rozhodne orgán státní správy, avšak později v téže věci rozhodne pravomocně soud, který není – po právní ani po skutkové stránce předchozím rozhodnutím orgánu státní správy – vázán, ztratí předchozí rozhodnutí orgánu státní správy účinnost.

Soudem rozhodujícím v občanském soudním řízení je občanskoprávní soud a nikoliv správní soud.

IV. Hmotněprávní a procesněprávní úprava této ochrany

Hmotněprávní základ specifické právní ochrany je obsažen v § 5. 4

Naproti tomu řízení o této zvláštní právní ochraně podle § 5 je správním řízením, které je upraveno v § 1n. SpŘ.

Orgánem státní správy podle § 5 je obecní nebo obvodní úřad pověřený výkonem státní správy. Místně příslušným obecním popř. obvodním úřadem je obecní, popř. obvodní úřad, kde ke zřejmému zásahu do posledního faktického pokojného stavu došlo.

V. Návrh ochrany pokojného stavu je lege ferenda

- 5 Při přípravě nového občanského zákoníku bývá uvažováno i o tom, zda by nebylo správné vrátit se po určitých zkušenostech s dosavadní úlohou orgánů státní správy opět k předběžné ochraně posledního pokojného stavu poskytované soudy ve zvláštním řízení a navíc ve zvlášť stanovené krátké době (ochrana držby – tzv. posesorní ochrana). Tímto řešením, jak jeho zastánci dovozují, by zároveň byly odstraněny přetrvávající pochybnosti o systémovém – teoretickém pojetí § 5, který v současné době svěřuje pravomoc rozhodovat (i když jen předběžně) o občanskoprávních (soukromoprávních) věcech správnímu orgánu.

Převažuje zatím názor, že by nebylo namístě dosud platnou a již přece jen vžitou úpravu § 5, odpovídající zejména svou jednoduchostí možností orgánů místní samosprávy, jakož i zájmu na urychlení těchto sporů, měnit.

Ať již však bude při úvaze o pravomoci orgánu (správní orgán – soud) zvoleno v připravovaném novém občanském zákoníku jakékoliv řešení, je v každém případě třeba trvat na tom, aby příští úprava jednak stanovila lhůtu, do kdy je třeba právo na ochranu fakticky posledního pokojného stavu uplatnit u příslušného orgánu, jednak – a to zároveň – do kdy musí tento orgán rozhodnout. To budou s ohledem na nabyté zkušenosti důležité předpoklady k tomu, aby tento způsob právní ochrany splnil své poslání ve společnosti, tj. aby se stal účinným a tím funkčním.

Z judikatury:

R 8/2006 – Sbírka rozhodnutí NSS: O žalobě proti rozhodnutí správního orgánu, vydanému podle § 5 občanského zákoníku, jsou příslušné rozhodovat soudy v občanském soudním řízení, nikoliv soudy správní.

S IV (s. 427): I když se ochrany tzv. sousedských práv lze dovolat u soudu, u většiny přímých i nepřímých imisí přichází v úvahu postup podle § 5 o. z.

SR, 1999, č. 9 – KS v Hradci Králové: Dojde-li k obtěžování včelami nad míru přiměřenou poměrům, může soud podle ustanovení § 127 odst. 1 ObčZ uložit včelaři (vlastníku včelstev), aby se zdržel přesně vymezeného rušivého jednání při chovu včel. Je pak na včelaři samotném, aby rozhodl, jak takové povinnosti vyhovět (např. přemístit včelstva, vybudovat překážku, vzdát se chovu).

ÚS sp. zn. III. ÚS 142/98: Rozhodování dle § 5 ObčZ je příkladem svěřením pravomoci správním orgánům rozhodovat ve věcech občanskoprávních. Předběžnost rozhodnutí podle § 5 ObčZ proto nespočívá v předběžné povaze v rámci správního řízení, nýbrž spočívá ve vymezení jejich vztahu k možnému rozhodování soudnímu.

Naproti tomu správními rozhodnutími předběžné povahy dle § 248 odst. 2 písm. e) OSŘ nutno chápat, a to vycházejí ze smyslu a účelu správního soudnictví, ta rozhodnutí, jež mají předběžnou povahu ve správním řízení, čili ve vztahu k dalšímu správnímu (a nikoli soudnímu!) rozhodnutí.

ÚS sp. zn. II. ÚS 183/2001: Ustanovení § 5 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších prepisů, (dále jen „obč. zák.“) je jedním z mála případů, kdy je rozhodování v občanskoprávních věcech z důvodu větší operativnosti zákonem svěřeno do pravomoci orgánu státní správy. Občanský zákoník při této úpravě specifické občanskoprávní ochrany vychází z toho, že orgány státní správy znají lépe místní poměry a situaci, dále že jsou většinou subjektům blíže než soudy, takže mohou v určitých případech oprávněným subjektům poskytnout ve zkráceném řízení právní ochranu rychleji a účinněji než soudy. Právní ochrana poskytovaná příslušnými orgány státní správy je pouze předběžná. Předběžnost rozhodování orgánu státní správy podle § 5 obč. zák. však nelze chápat tak, že by toto rozhodování muselo obligatorně předcházet rozhodování soudu, nýbrž tak, že rozhodování orgánu státní správy je rozhodnutím o určitém posledním – faktickém stavu, zatímco posléze možné (nikoli však vždy nezbytné) rozhodnutí soudu je rozhodnutím o vlastní občanskoprávní podstatě celé věci. To je dáno tím, že orgány státní správy při poskytování právní ochrany podle § 5 obč. zák. nezkoumají právní otázky, tj. zda skutečně došlo k zásahu do cizího subjektivního občanského práva, zda se tak stalo protiprávně či po právu atd., neboli nejde o spor o právo. Jejich úkolem je pouze poskytnout ve zkráceném řízení právní ochranu před zřejmým zásahem do posledního pokojného, a tedy faktického stavu,

a tak zabezpečit mezi dotčenými osobami pořádek a klid. Z toho důvodu rozhodnutí orgánu státní správy podle § 5 obč. zák. nemůže být ve věci právně závazné pro soud; soud však není vázán ani žádnými skutkovými zjištěními učiněnými orgány státní správy (konkrétně posledním pokojným stavem). Teprve soud, který se zabývá občanskoprávní podstatou věci, a tedy právním stavem, v ní rozhoduje s konečnou platností (nikoli však soud, který pouze přezkoumává zákonnost rozhodnutí orgánu státní správy). Žádným z rozhodnutí orgánu státní správy dle § 5 obč. zák. tedy není dotčeno (jak výslovně upravuje § 5 obč. zák.) právo postiženého subjektu domáhat se právní ochrany u soudu (*Jedlička, Švestka, Škárová a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 5. vydání. C. H. Beck).

§ 6 [Svépomoc]

Jestliže hrozí neoprávněný zásah do práva bezprostředně, může ten, kdo je tak ohrožen, přiměřeným způsobem zásah sám odvrátit.

Související ustanovení: § 4, 127, § 176 odst. 1., § 417 odst. 1, § 418, 419, 592, 691, § 692 odst. 2, § 693, 742

Související předpisy: § 466 n. ObchZ; § 7 odst. 1 OSŘ

Z literatury: Česka, Z. a kol. Občanský zákoník. Komentář. I. 1. vyd. Praha : Panorama, 1987, s. 70n.; Eliáš, K. Proč se svépomocí říká svépomoc. PR, 2003, č. 10, s. 494n.; Heller, J. Úvahy o svépomoci. Právník, 1891, s. 693n.; Heyrovský, L. Instituce římského práva. 2. vyd. Praha : J. Otto, 1894, s. 136; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 50n.; Hrdlička, J. Civilní následky nedovolené svépomoci. Právník, 1971, č. 5, s. 407n.; Krémář, J. Právo občanské, I. 1. vyd. Praha : Všeherd, 1929, s. 93n.; Knapp, V., Luby, Š. a kol. Československé občanské právo. Sv. I. 2. vyd. Praha : Orbis, 1974, s. 275n.; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Občanské právo hmotné, I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 219n. Macur, J. Svépomoc v právním řádu České republiky. PR, 1996, s. 97n.; Menoušek, A. Moc a právo. Úvaha k § 19 ob. z. obč. Právník, 1901, s. 478n. Pelikánová, I. Několik poznámek k prvním paragrafům návrhu občanského zákoníku. Justiční praxe, 2002, č. 8, s. 513n.; Pulkrábek, Z. Svépomoc v soukromém právu. PR, 2001, č. 7, s. 303n.; Randa, A., Šíkl, H. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém. 1. vyd. Praha : J. Otto, 1890, s. 27n.; Sedláček, J. Občanské právo československé. Všeobecné nauky. 1. vyd. Brno : Právník, 1931, s. 276n.; Tilsch, E., Svoboda, E. Občanské právo. Část všeobecná. 3. vyd. Praha : Všeherd, 1925, s. 106; Zeiller, F., von. Kommentar über den allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Oestereichischen Monarchie, I. 1. vyd. Wien und Triest: Geistingers Verlagsbuchhandlung, 1811, s. 110n.

Obsah výkladu:

I. Svépomoc a svémoc	1
1. Pojmový rozdíl	1
2. Právní aprobace svépomoci a reprobace svémoci	2
II. Svépomoc jako subjektivní právo	3
1. Různé právní přístupy	3
2. Svépomoc jako zvláštní prostředek právní ochrany	4
3. Význam teorie dělené moci	5
4. Svépomoc defenzivní a ofenzivní	6
III. Právní předpoklady dovolené svépomoci	7
1. Obecně	7
2. Ukončení neoprávněného zásahu	8
3. Kritérium efektivity zásahu veřejné moci	9
4. Praktický význam svépomoci	10
5. Speciální úpravy	11

I. Svěpomoc a svémoc

1. Pojmový rozdíl

- 1 Naše právo pracuje v různých předpisech s pojmy svěpomoc a svémoc. Tato terminologie vznikla v 19. stol. překladem německých slov *Selbsthilfe* a *Eigenmacht* rozlišujících dovolené a nedovolené použití vlastní moci. Rozdíl mezi obojím vyplývá z obsahu obou pojmů.

Svěpomoc je pomoc jednajícího sobě samému k tomu, nač má podle svého přesvědčení právo, a to vlastními silami a prostředky, tedy pomoc bez cizí účasti, zvláště bez účasti veřejné moci. Naproti tomu svémocí rozumíme svévoli, libovůli a zejména nedovolené zmocnění se věci nebo práva, tedy použití vlastní moci k tomu, aby se jednající domohl něčeho, nač ani podle svého vědomí nemá právo.

V tomto smyslu mluví o svémoci např. § 176 odst. 1 ObčZ nebo § 284, 295 TrZ, stejně tak jako o svěpomoci mluví v opačném smyslu např. § 152 odst. 1, § 160 StavZ. Občanský zákoník používá pouze v § 176 příslovce „svémocně“. Slovo „svěpomoc“ použila jen důvodová zpráva k § 6.

2. Právní aprobace svěpomoci a reprobace svémoci

- 2 K svěpomocnému i svémocnému jednání přistupuje zákon odlišně. Svěpomoc je zásadně aprobována, svémoc je vždy reprobována. Právo bralo od počátku v úvahu fakt, že ve vzájemném styku osob dochází k užití síly a násilí právem podle povahy věci dovolených nebo zakázaných. Římskoprávní konstrukce, podle nichž na jedné straně nelze poskytnout právní ochranu tomu, co bylo nabyto *vi vel clam vel precario* (silou, lstí nebo výprosou), na druhé straně se však dovoluje odrazit násilí silou (*vim vi repellere licet*), stojí také u základu pojetí rozdílu mezi svémocí a svěpomocí v úpravě našeho občanském zákoníku. Důsledek toho není jen v rozlišení svémoci (která, jak řečeno, je vždy zakázána) a svěpomoci, ale i v odlišení svěpomoci dovolené a nedovolené. Dovolená svěpomoc odpovídá mezím zákonného povolení, nedovolená svěpomoc z těchto mezí excesem vybočuje.

II. Svěpomoc jako subjektivní právo

1. Různé právní přístupy

- 3 Ustanovení § 6 konstruuje svěpomoc jako subjektivní právo ohrožené osoby k odvrácení bezprostředního a neoprávněného zásahu do práva.

V našem klasickém právu se toto pojetí svěpomoci objevilo původně jako konstrukce zvláštního oprávnění k ochraně vlastní držby a tím byly dány meze dovolené svěpomoci. Naproti tomu svémoc byla zakázána obecně, přičemž z ní byly zároveň vyloučeny případy nutné obrany a krajní nouze. Tento model zachovaly ještě obecný zákoník občanský i československý občanský zákoník z roku 1950 a vycházejí z něho i další zákoníky ovlivněné střeoevropským právním myšlením (rakouský, německý, švýcarský, polský aj.). Některé právní řády naproti tomu svěpomoc jako subjektivní právo vůbec neupravují, ale počítají s ní jako s okolností vylučující odpovědnost za škodu. Typický v tom směru je Code civil.

2. Svěpomoc jako zvláštní prostředek právní ochrany

- 4 Podstata svěpomoci je v tom, že, jak bylo řečeno, oprávněný si sám svou vlastní mocí vynucuje uskutečnění svého práva. Moderní společnosti, zakládající se od 2. pol. 18. stol. filozoficky na individualismu a hospodářsky na obchodu, nemohly na myšlenku

svépomoci jako obecného prostředku právní ochrany přistoupit. Otakar Sommer správně poukázal, že základní vadou uplatnění soukromé moci k dobytí vlastního práva není ani tak to, že vítězí silnější, a ne nutně ten, na jehož straně právo v každém případě opravdu je – neboť tato skutečnost není vyloučena ani za vyvinuté státní pomoci – ale především fakt, že ani tam, kde tímto prostředkem právo vítězí, se právo nezjišťuje (Učebnice soukromého práva římského, I. Praha : nákl. vl., 1933, s. 34). Proto je v moderním právu svépomoc jako nástroj ochrany práv potlačena na míru nezbytně nutnou.

3. Význam teorie dělené moci

To odpovídá teorii dělené moci, na jejímž základě jsou moderní právní řády vybudovány. Její podstata spočívá v koncepci oddělení moci soukromé a veřejné a stojí na následujících principech: 1. kdo míní, že jsou jeho práva zkrácena, nemá o tom sám rozhodovat, ale, 2. musí se obrátit na soud nebo jiný příslušný orgán, který rozhodne, zda mu takové právo přísluší, a 3. není-li rozhodnutí splněno dobrovolně, má plnění vymoci zvláštní výkonný orgán. To je základ, ze kterého se připouštějí některé výjimky. Akceptace svépomoci je jednou z nich a pro naše právní prostředí výjimkou typickou. Právo odděluje institucionalizaci svépomoci soukromé násilí zákonem aprobované a reprobované, a tím vlastně staví, řečeno s Jheringem, „násilí do služby právu“.

4. Svépomoc defenzivní a ofenzivní

Při svépomoci se mluví o svépomoci obranné (defenzivní) a útočné (ofenzivní nebo agresivní) v závislosti na tom, zda se reaguje na porušení soukromého práva komisiivním nebo omisivním způsobem, tedy bráním-li své právo proti bezprávnému útoku na ně, anebo dobývám-li si ho sám proti tomu, kdo mé právo porušuje zadržováním. Obecně – a z pochopitelných důvodů – platí, že defenzivní svépomoc, označovaná někdy také jako nutná obrana, je dovolena v daleko větší míře než svépomoc útočná (ofenzivní), která bývá v některých právních úpravách připuštěna zvláště ve vztahu k bezprostřednímu útoku na právo, kde je potřebné a odůvodněné jednat ráz naráz (in continenti).

III. Právní předpoklady dovolené svépomoci

1. Obecně

Náš občanský zákoník vychází z obecné zásady, že svépomoc je možná tam, kde se nelze účinně dovolat pomoci moci veřejné. Nejen doslovné znění jeho § 6, ale i jeho systematické přiřazení k § 4 o dovolání se veřejné moci při ohrožení nebo porušení práva, a zejména k § 5, chránícího pokojný stav, vede k závěru, že ofenzivní svépomoc je vyloučena. Standardně se § 6 vykládá tím způsobem, že zákonné podmínky legality dovolené svépomoci jsou:

- a) neoprávněnost zásahu do práva;
- b) bezprostřednost takového zásahu spočívající v tom, že zásah buď reálně hrozí jako bezprostřední, anebo již nastal a trvá jako dosud neukončený;
- c) svépomoc musí být provedena prostředky přiměřenými intenzitě, nebezpečí a způsobu zásahu (tak bylo např. již v minulosti shledáno, že postavení samostřílu k ochraně proti zlodějům není přiměřenou obranou proti hrozícímu útoku zloděje);
- d) a může ji vykonat jen ten, kdo byl ohrožen (případně jeho zákonný zástupce nebo zmocněnec).

Tato východiska jsou správná, ale přinášejí některé otázky k diskusi. Předně je zapotřebí uvědomit si význam systematického zařazení svépomoci v úvodních partiích obecné části občanského zákoníku. Z toho plyne logický a samozřejmý rezultat,

že svépomoc může mít své uplatnění jak stran majetkových práv, tak i co se týká práv ryze osobních. V té souvislosti vyvstává otázka jiná, a to, jak chápat trvajíc (dosud neukončený) útok, který je pojímán jako *conditio sine qua non* dovolené svépomoci. Objevily se výklady, že sám trvajíc protiprávní stav je trvajícím protiprávním zásahem do práva odůvodňujícím svépomoc. To má souvislost v poukazu na § 418 odst. 2, dle něhož neodpovídá za škodu ten, kdo ji způsobil v nutné obraně proti hrozícímu nebo trvajícím útok, zatímco § 6 při úpravě svépomoci normuje o bezprostředně hrozícím útoku, přičemž defenzivní svépomoc je chápána jako nutná obrana. Rozdíl ve slovech však není důvod ke konstrukci různého obsahu obou norem. V obou případech musí jít o útok (zásah) neukončený.

2. Ukončení neoprávněného zásahu

- 8 Klade se však otázka, kdy je zásah ukončen a kdy ještě trvá; kdy svépomoc odůvodňuje a kdy již nikoli. Z poloviny 90. let jsou známy případy, kdy se ten, kdo tvrdil, že na jeho straně je právo, silou domohl nastolení takové situace, která podle jeho názoru vedla k odstranění protiprávního stavu. Konkrétně šlo o případy sledující obnovu majetkových práv. Asi nejznámější jsou případy, kdy Fond národního majetku ČR násilím obsadil podniky, které při privatizaci prodal, ale kupující nezaplátli kupní cenu. Následovalo odstoupení od smlouvy a restituce vlastnictví prodávajícího. Jsou známy i jiné případy, kdy např. pronajímatel shledal nájemní smlouvu neplatnou a s tím odůvodněním násilně vyklidil z pronajatých prostor nájemce. Tyto postupy byly právně odůvodňovány výkladem, že útok je totožný s protiprávním stavem, a že tedy útok trvá po celou dobu, co trvá protiprávní stav nastolený neoprávněným zásahem do práva. Proti tomu se zvedla vlna odporu od známých autorit civilního práva. Bylo správně poukázáno, že slova ani smysl § 6 nijak nenaznačují, že by toto ustanovení bylo možné vykládat právě naznačeným širokým způsobem. Je-li v zákoně řeč o bezprostředně hrozícím neoprávněném zásahu, má se na mysli bezprávný útok, který přímo hrozí, anebo již začal a dosud neskončil. Konec útoku (zásahu) může nastolit stav, kdy došlo ke zřejmému zásahu do pokojného stavu, a pak se dotčené osobě nabízí jako možná a přípustná obrana postup podle § 5 sledující obnovu pokojného stavu. Nastolí-li útok poté, co skončí, protiprávní stav jako stav fakticky klidový, pak je jediná možná cesta postupem podle § 4 a obrátit se na příslušný orgán veřejné moci.

Toto schéma vyhovuje, uvažujeme-li v rovině ochrany majetkových práv. Těžko lze např. uplatnit právně relevantní námitku proti stanovisku, že vlastník věci, který najde druhý den svou věc neoprávněně odňatou u třetí osoby, není oprávněn se sám svou mocí a silou této věci zmocnit, nýbrž se musí dovolat svého práva u moci veřejné. Správně však bylo poukázáno, že uvedené pojetí selhává, jedná-li se o zásahy do práv osobních. Dojde-li např. k únosu, a tím mj. i k občanskoprávnímu deliktu spočívajícímu v nedovoleném zásahu do osobnosti člověka, sotva můžeme akceptovat stanovisko, že zavřením uneseného do sklepa útok skončil, takže unesené osobě nezbývá nic jiného, než čekat na pomoc moci veřejné.

Základ pro posouzení obou situací je v kritériu včasné pomoci státu (resp. moci veřejné), které v prvním i druhém případě vede a musí vést ke zcela odlišným závěrům.

3. Kritérium efektivity zásahu veřejné moci

- 9 Kritérium efektivity zásahu veřejné moci však nastoluje i jiné otázky.

Předně je třeba zmínit se o tom, zda lze přikročit k svépomoci i tam, kde sice dojde k bezprostřednímu neoprávněnému zásahu, ale útok je takové povahy, kdy by i pozdější zásah veřejné moci mohl jeho následky lehce odstranit. Odpověď na tuto otázku nemůže

být než kladná. Dikce § 6 v tom směru nezakládá žádnou pochybnost a svépomocný zásah ani pro tyto případy nevylučuje.

Druhá otázka souvisí se svépomocí ve formě prozatímních opatření. To jsou případy svépomocného zadržení delinkventa, zjištění jeho totožnosti, případně odnětí mu věci, která zjištění jeho totožnosti umožní, apod. To jsou situace známé např. při zadržení zloděje v obchodě až do příchodu policie, které se běžně stávají. Na rozdíl od německého občanského zákoníku, který má v tom směru výslovné ustanovení, obdobná úprava v našem občanském zákoníku chybí a holá slova § 6 takové případy nekryjí. Striktně vzato, zloděj, který odňal cizí věc a má ji ve své moci, dokončil neoprávněný zásah a nastolil tím protiprávní stav. Každý ví, že reálné chování je jiné a že osoby podezřelé z krádeže jsou až do příchodu policie běžně zadržovány a že se tak vždy dělo. Příklad ukazuje, že pro posuzování právnosti a protiprávnosti má větší význam konvence právního vědomí než exegeze slov zákona. Ukazuje také relativitu kritéria trvajícího zásahu, na němž dogmatika při výkladu § 6 stojí. V literatuře bylo také poukázáno, a patrně správně, že relevantní kritérium musí být jiné, totiž otázka možnosti efektivního zásahu státní, respektive veřejné moci (srov. *Pulkrábek, Z. Svěpomoc v soukromém právu*. PR, 2001, č. 7, s. 303n.).

4. Praktický význam svépomoci

Moderní stát vykázal svépomoc na periferii dovolených exekučních prostředků. Z toho důvodu ji lze považovat za institut nepříliš významný. Nicméně zůstává v řadě občanských zákoníků zakotven jako ultima ratio tam, kde ochrana práv poskytovaná veřejnou mocí není dokonalá – a to zejména, jak píše Hrdlička, „v tom směru, že někdy přichází pozdě a postižený pak je nucen spokojit se jen se surogátem toho, nač měl právo, zvláště když někdy dokonce se mu nedostane ani toho“. Význam svépomoci nelze snižovat argumentem, že se příslušná úprava odráží v rozhodovací praxi jen sporadicky (za posledních 50 let byl publikován jediný judikát), protože to je spíše podmíněno povahou věci, jež se k soudnímu přezkumu v mnoha případech vůbec nedostane.

10

5. Speciální úpravy

Občanský zákoník obsahuje vedle všeobecné úpravy svépomoci v ustanovení § 6 i některé speciální úpravy, které na tento obecný institut navazují nebo se k němu jinak logicky pojí. Jedná se zejména o některé otázky spojené s úpravou sousedských práv (§ 127) nebo s povinností vlastníka strpět použití jeho věci ve stavu nouze (§ 128 odst. 1), dále o úpravu nutné obrany a krajní nouze (§ 417n.), některé zvláštní úpravy vztahované k nájemní smlouvě (§ 691, § 692 odst. 2, § 693) a o úpravu jednatelství bez příkazu v § 742. Občanský i obchodní zákoník upravují nadto případ svépomocného prodeje věci nebo zboží (§ 592 ObčZ, § 466n. ObchZ).

11

Z judikatury:

S IV (s. 608): Použití fyzického násilí proti druhé osobě je vždy protiprávním jednáním, pokud není dána okolnost vylučující protiprávnost.

Důkazní povinnost, pokud jde o existenci takové vylučující okolnosti, je na škůdci.

Hlava druhá. Účastníci občanskoprávních vztahů

Oddíl první. Fyzické osoby

§ 7 [Způsobilost k právům a povinnostem]

(1) Způsobilost fyzické osoby mít práva a povinnosti vzniká narozením. Tuto způsobilost má i počaté dítě, narodí-li se živé.

(2) Smrtí tato způsobilost zanikne. Jestliže smrt nelze prokázat předepsaným způsobem, soud fyzickou osobu prohlásí za mrtvou, zjistí-li její smrt jinak. Za mrtvou soud prohlásí také nezvěstnou fyzickou osobu, lze-li se zřetelem ke všem okolnostem usoudit, že již nežije.

Související ustanovení: § 8 až 10, § 18n., 29, 460n., 579

Související předpisy: Čl. 1, 3, 5, čl. 6 odst. 1 LPS; § 5 odst. 1, 2 AutZ; § 22 ZOR; § 14, 15 ZRegP (č. 115/2006 Sb.); § 6, 7, 10 ZPr; § 21, 27, 28, 30 ObchZ; § 19, 195 n. OSŘ

Z literatury: *Dolenský, A.* Momentum mortis. Socialistická zákonnost, 1976, č. 2, s. 97; *Dostálová, J., Harvánek, J.* Nad některými otázkami právní subjektivity. Časopis pro právní vědu a praxi 1998, č. III, s. 524n.; *Drgonec, J., Holländer, P.* Právne aspekty určenia okamihu smrti. Právny obzor, 1990, č. 1, s. 35n.; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3. vyd. Brno : Masarykova univerzita, s. 69n.; *Haderka, J.* Některé problémy reprodukční medicíny. Právo a zdravotnictví, 2000, č. 2, s. 7n.; *Gregorová, Z., Hrušáková, M., Stavínohová, J.* K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. PR, 1997, č. 2, s. 53n.; *Halouzka, V.* Člověk (osobnost) jako subjekt práv a povinností. Právník, 1974, č. 3, s. 224n.; *Halouzka, V.* Právní způsobilost (subjektivita) občana. Socialistická zákonnost, 1976, č. 7, s. 385n.; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. 2. vyd. Praha : Linde Praha, 2003, s. 52n.; *Hrušáková, M.* Dítě, rodina a stát. Brno : Masarykova univerzita, 1993, s. 41n.; *Hurdík, J.* Osoba a její soukromoprávní poslání v měnícím se světě. Brno : Masarykova univerzita, 2004; *Knapp, V.* Člověk, občan a právo. Právník, 1992, č. 1, s. 1n.; *Knapp, V.* Každý je způsobilý mít práva (Je každý k tomu způsobilý?). Právník, 1994, č. 2, s. 97n.; *Knappová, M.* Pojem právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům v čs. občanském právu. Acta Universitatis Carolinae, 1958, č. II.; *Knappová, M.* Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v československém občanském právu. Praha : NČSAV, 1961; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Občanské právo hmotné. Sv. 1. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 185n.; *Luby, Š.* Problém vymezení pojmu smrti. Právny obzor, 1971, č. 1, s. 28n.; *Luby, Š.* Medicínska a právna problematika zistenia smrti. Právny obzor, 1971, č. 7, s. 663; *Vališová, V.* Neminem laedere? Právo a zdravotnictví 2000, č. 3, s. 14n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Osoba, subjekt, účastník.....	1
1. Pojmosloví.....	1
2. Právní osobnost.....	2
3. Osoba přirozená a fyzická; člověk.....	3
4. Aktivní a pasivní status.....	4
II. Vznik právní osobnosti člověka.....	5
1. Narození.....	5
2. Nasciturus.....	6

K odst. 2:

1. Zánik právní osobnosti člověka.....	7
1. Smrt člověka a její právní důsledky.....	7
2. Prohlášení za mrtvého.....	8

K odst. 1:**I. Osoba, subjekt, účastník***1. Pojmosloví*

Druhá hlava první části občanského zákoníku pojednává o osobách. Tradiční civilistické označení „osoba“ (*persona*) název této hlavy opustil za použití výrazu „účastník“, kterého se v zákoníku používá velmi často (srov. též § 20 odst. 2, § 21, 24, 35, 36, 40, 41a, 46, 48, 50, 107 atd.), ač jde o výraz nevhodný a terminologii soukromého práva cizí. Do zákoníku byl zaveden při rekodifikaci z roku 1964, která se označení „osoba“ vyhnula, nevycházejíc z bipartice osob fyzických a právnických, nýbrž „občan“ a „socialistická organizace“, přičemž termín „účastník“ byl k nim zvolen jako pojem střechový. Občanský zákoník tedy stále v dané souvislosti používá terminologii socialistické kodifikace a při žádné z jeho četných novelizací zatím nedošlo k sladění pojmosloví zákoníku s evropskou konvencí a s výrazovým instrumentáři Listiny.

Výraz „osoba“ vznikl překladem z latinského „*persona*“, což byl původně výraz pro divadelní masku (škrabošku). Na tom bývá někdy demonstrováno, že se právo nezabývá člověkem jako takovým, nýbrž že na něho bere zřetel jen do té míry, do jaké je člověk jako subjekt práva relevantní pro právní předpis. To mělo v minulosti svůj význam zejména z toho důvodu, že otroci byli sice lidmi, leč nikoli osobami ve smyslu práva.

Právní jazyk užívá často synonymicky k výrazům „účastník“, resp. „osoba“, také pojem subjektu (právní subjekt, subjekt práva), čímž je obsahově vyjádřeno podřízení osob právním normám (srov. lat. *subicere*, podrobit; *subiectus*, podrobený, poddaný). Ač už Dnistrjanský poukázal (Základy moderního práva soukromého. Praha : Česká akademie věd a umění, 1928, s. 201), že pojem subjektu „zřejmě vyjadřuje (...) opak toho, čeho se míní docílití úlohou ‚subjektu‘ v soukromém právu“, užívá se jej dosud. Naproti tomu někdejší dobový, češtinou analogicky k subjektu vytvořený výraz „právní podmět“, užívaný právním jazykem ještě v 1. pol. 20. stol., zastaral a dnes se cítí jako archaický.

Právo vychází z konceptu, že kdo má právní osobnost (*Rechtspersönlichkeit, personnalité juridique, juridical personality*), tedy způsobilost být nositelem práv a povinností, je vzhledem k právnímu postavení (statusu) osoby subjektem práva, tedy tím, kdo má subjektivní práva a povinnosti.

2. Právní osobnost

V daných souvislostech pracuje nauka se základními pojmy, jimiž jsou právní osobnost, osoba v právním smyslu, právní status osoby, způsobilost k právům a povinnostem (právní subjektivita), způsobilost k právním úkonům (svěprávnost), právní způsobilost a delikttní způsobilost.

Pojmová souslednost je následující:

Právní osobnost je totéž co právní subjektivita. Člověk má přirozené právo, aby ho stát, pozitivní právo i další osoby respektovaly jako osobu v právním smyslu, a oprávnění

na respekt k jeho právnímu statusu jako osoby). Podle čl. 6 Všeobecné deklarace lidských práv má každý „právo, aby byla všude uznávána jeho právní osobnost“. Z právní osobnosti člověka plyne, že veřejná moc, resp. zákon, člověku nedává právní postavení osoby, nýbrž jej jako osobu v právním smyslu uznává a zaručuje mu uplatňování oprávnění z toho vyplývajících (srov. čl. 5 LPS).

Osobou v právním smyslu je ten, kdo je způsobilý mít práva a povinnosti. Tato způsobilost se označuje jako právní subjektivita. Osoba, která je s to rozhodovat sama o sobě, tedy ze své vůle vlastními úkony nabývat práv a zavazovat se k povinnostem, je způsobilá k právním úkonům (někdy se mluví o svéprávnosti; k tomu viz komentář k § 8). Lze se setkat i s termínem právní způsobilost, označujícím souhrnně jak právní subjektivitu, tak svéprávnost (a někdy zahrnujícím i delikttní způsobilost osoby). Právní důsledky, vyplývající z toho, že někdo je osobou v právním smyslu, vyjadřuje souhrnně právní status. Právní status osoby však nevyjadřuje jen její právní způsobilost ve výše uvedeném smyslu, nýbrž i další aspekty (viz dále).

3. Osoba přirozená a fyzická; člověk

- 3 Pojem „osoba“ byl soukromým právem původně používán jako synonymické označení pro člověka, následně byl využit i pro osoby právnické. Vzhledem k tomu se i tato hlava občanského zákoníku rozděluje na dva oddíly, pojednávající nejprve o fyzických osobách (§ 7 až 17) a poté o právnických osobách (§ 18 až 21).

Jakmile právo zkonstruovalo právní osobnost také právnických osob, vznikla otázka, jak terminologicky odlišit osobu člověka od právnické osoby. Naše soukromé právo přijalo aktuálně (novelou č. 509/1991 Sb.) pojem „osoba fyzická“. Pojem „fyzická osoba“ však je pojmem užívaným v právu mezinárodního obchodu (tak jej užíval také někdejší zákoník mezinárodního obchodu), zatímco tuzemská tradice civilního zákonodárství byla jiná. Obecný zákoník občanský o fyzické osobě nemluvil vůbec, stejně jako platný zákoník ve své původní podobě z roku 1964; občanský zákoník z roku 1950 použil pojem „fyzická osoba“ jen na jediném místě.

Občanské zákoníky kontinentálního systému používají jako základní termín přirozená osoba (Německo, Švýcarsko, Nizozemsko, Lichtenštejnsko aj.) či fyzická osoba (Itálie, Polsko, Rusko aj.), vždy však velmi střídme na jednom či dvou místech s tím, že normativní text nejčastěji pracuje se slovy, jako jsou osoba, člověk, lidé, dítě, nezletilý, manžel, zůstavitel, dědic atd. Tím spíš to platí o kodexech, které o fyzické nebo přirozené osobě nemluví vůbec (Rakousko, Francie, Québec aj.).

4. Aktivní a pasivní status

- 4 Ustanovení § 7n. upravují právní status fyzické osoby. V jeho rámci se rozlišuje právní status pasivní a aktivní.

Pasivní složka právního statusu reprezentuje, co člověku náleží z jeho samotné existence jako subjektu práva, aniž je k tomu zapotřebí jeho aktivity. Je to „výchozí pozice osoby v právním smyslu v právních vztazích“ (J. Hurdík). Zahrnuje jednak způsobilost k právům a povinnostem (právní osobnost, subjektivitu), jednak základní práva a svobody náležející člověku z jeho samotné právem uznané existence. Základ právní subjektivity upravuje občanský zákoník, v důsledku koncepce přijaté v 60. letech však obsahuje zákoník práce zvláštní úpravu. Pokud se jedná o základní práva a svobody člověka, nachází se základ jejich úpravy v Listině základních práv a svobod a občanský zákoník na ni navazuje v § 11 až 16.

Aktivní složka právního statusu, vychází z konceptu autonomie individua, umožňuje vitalizovat to, co obsahuje pasivní složka, a zahrnuje především způsobilost k právním

úkonům (svěprávnost) a způsobilost nést následky vlastního zaviněného protiprávního jednání (delikt ní způsobilost). Tyto otázky upravuje § 8 až 10, avšak opět nikoli výlučně, protože zákoník práce má i v tom směru pro oblast pracovněprávních vztahů zvláštní úpravu.

Zvláštní úprava právní subjektivity a svěprávnosti v zákoníku práce vychází z koncepce přijaté v polovině 60. let minulého století a v podstatě byla uchována i v nově přijatém pracovním kodexu č. 262/2006 Sb. Je to koncepce teoreticky nesprávná; jako taková by měla být při budoucí rekodifikaci vyřešena ve prospěch ucelené úpravy v novém občanském zákoníku.

II. Vznik právní osobnosti člověka

1. *Narození*

Způsobilost člověka k právům a povinnostem (jeho právní osobnost) vzniká narozením. Způsobilost mít práva přiznává čl. 5 LPS jako základní lidské právo každému. Důsledkem toho je, že způsobilost k právům náleží každému, bez zřetele na pohlaví, rasu, barvu pleti, původ, smýšlení, majetkové poměry nebo jiné postavení (čl. 3 LPS) a jako taková je nezadatelná, nezcizitelná, neprohlčitelná a nezrušitelná (čl. 1 LPS). Z toho důvodu občanský zákoník neztotožňuje fyzické osoby s občany a nerozlišuje mezi českými státními občany a cizími státními příslušníky; zvláštní zákony se však mohou v určitých případech postavení cizího státního příslušníka dotknout. 5

2. *Nasciturus*

Způsobilost k právům a povinnostem má i počaté dítě, narodí-li se živé. Před narozením se hledí na lidský plod jako na součást těla matky (např. zákoník práce i trestní zákon toto pojetí sledují velmi zřetelně). Často se v té souvislosti cituje latinská parola *nasciturus iam pro nato habetur* (ten, kdo se má narodit, pokládá se již za narozeného), zapomíná se však na dodatek tohoto pravidla *...quotiens de commodo eius agitur* (...kdykoli jde o jeho prospěch). Některé evropské civilní zákoníky přejímají tuto zásadu celou (rakouský, nizozemský), ale i v našem občanském právu se musí druhá věta § 7 odst. 1 vykládat s přihlédnutím k obecným zásadám právním, jakož i k čl. 6 odst. 1 LPS ve stejném duchu. Tato úprava má praktický význam zejména při dědění, ale může jej mít i při darování, právu na náhradu škody, při rozvodu manželství apod. 6

U *nascitura* se jedná o podmíněnou právní subjektivitu; nenarodí-li se vůbec či narodí-li se mrtvý, pak se na *nascitura* hledí, jako by právní osobnosti nikdy nenabyl. Občanský zákoník neupravil pro případ pochybností vyvratitelnou domněnku ve prospěch narození živého dítěte, jak je v evropských zákonících pravidlem; proto musí důkaz narození živého dítěte unést ten, kdo se ho dovolává.

Podstatné z hlediska úpravy § 7 odst. 1 je, aby se dítě narodilo živé, nikoli jako živo-taschopné. Pro naplnění hypotézy zákona rozhoduje, jevil-li novorozenec při narození známky života.

K odst. 2:

I. Zánik právní osobnosti člověka

1. *Smrt člověka a její právní důsledky*

Smrtí zaniká právní osobnost člověka neboli končí i jeho právní subjektivita. Naše právo uznává jen smrt skutečnou; fingovaná smrt (např. v důsledku odsouzení) se neuznává. 7

Okamžik smrti určí v případě potřeby soud, opíraje se o znalecké závěry lékařů. Vychází se přitom z vědecky uznaných kritérií smrti. Jedná se o stav, kdy u člověka dochází k nezvratným (ireverzibilním) změnám mozku, při nichž nastává selhání funkce a zánik center, která řídí krevní oběh a dýchání (hovoří se též o smrti mozku jako orgánu řídícího funkce celého lidského organismu). Civilní právo v tom směru přejímá závěry, k nimž dospěly věda trestního práva a judikatura ve věcech trestních.

Pokud se jedná o určení okamžiku smrti, postrádá občanský zákoník prakticky významnou domněnku pro případ závislosti právního následku na tom, že určitá osoba přežila osobu druhou, při nejistotě, která z nich zemřela jako první. Ve zdejším právním prostředí se pokládá za standard řešení, podle něhož se za to, že obě osoby zemřely současně (některé zahraniční právní řády naopak berou v úvahu pravděpodobnost přežití jedné osoby druhou). Domněnka současné smrti několika osob však v našem občanském zákoníku chybí. Musí být tedy dostupnými důkazními prostředky zjišťováno, která z těchto osob zemřela jako první; nezdaří-li se to, bude namísto vycházet ze skutkové (nikoli právní) domněnky, že smrt jich obou nastala současně.

Smrtí člověka některá jeho práva a povinnosti vůbec zanikají, jiná práva a povinnosti – a to většina – přecházejí děděním na dědice, popřípadě odúmrtní na stát.

Smrt člověka se prokazuje úředním zjištěním (ohledáním mrtvého) a vydáním úmrtního listu (vyhl. č. 19/1988 Sb.). Pokud nelze z nějakého důvodu smrt určité osoby úředně zjistit a vydat úmrtní list, rozhodne o prohlášení fyzické osoby za mrtvou soud na návrh toho, kdo na tom má právní zájem.

2. Prohlášení za mrtvého

- 8** Občanský zákoník rozlišuje dva případy, kdy soud může prohlásit určitou fyzickou osobu za mrtvou. Procesní postup upravuje § 195n. OSŘ. Za mrtvého lze prohlásit člověka

a) jehož smrt je zjištěna jinými důkazními prostředky než ohledáním mrtvolu a vydáním úmrtního listu,

b) je-li pravděpodobné, že nezvěstná fyzická osoba se zřetelem ke všem okolnostem případu již nežije.

Ad a) Tyto případy (označované dříve jako případy tzv. důkazu smrti) mají význam při letecké havárii, důlním neštěstí apod., kdy mrtvolu sice ohledat nelze, a tudíž ani smrt člověka nelze prokázat úmrtním listem, ale soud jeho smrt přesto jinými prostředky bezpečně zjistí. Tehdy soud rozhodne o prohlášení za mrtvého na základě zjištění smrti.

Ad b) Za mrtvého může soud prohlásit i nezvěstného, lze-li se zřetelem k věku osoby v době, kdy se stala nezvěstnou, k době nezvěstnosti, jakož i k dalším okolnostem soudit, že nezvěstný již nežije. Takové prohlášení tedy nevychází ze zjištění smrti, ale vychází ze závěru o velké pravděpodobnosti (prezumptivnosti) smrti. Má ale stejné následky jako smrt.

V rozsudku o prohlášení za mrtvého soud uvede den smrti (jde-li o nezvěstného, pak popřípadě den, který nezvěstný nepřežil). Při dodatečném zjištění jiného dne smrti soud může své rozhodnutí i bez návrhu opravit.

V žádném z obou výše uvedených případů právní osobnost člověka nenastává až prohlášením za mrtvého, nýbrž smrtí, kterou soud prohlášením deklaruje. Z toho plyne, že zjistí-li se, že člověk prohlášený za mrtvého žije, pak jeho způsobilost k právům a povinnostem nezanikla a jeho práva a povinnosti trvají. V takovém případě soud rozhodnutí o prohlášení za mrtvého zruší a práva a povinnosti osoby, která byla prohlášena za mrtvou, se obnoví ex tunc, tj. tak jako by soud člověka za mrtvého vůbec nebyl prohlásil.

Zvláštní úpravu mají § 22 ZOR a § 15 ZRegP. Podle § 22 ZOR dnem právní moci rozsudku o prohlášení manžela za mrtvého zaniká jeho manželství. Takto zaniklé manželství se neobnoví, ukáže-li se, že prohlášení za mrtvého bylo mylné, a soud je následně zruší, pokud mezitím manžel toho, kdo byl za mrtvého prohlášen, uzavřel manželství nové. Neobnoví se ani tehdy, jestliže nové manželství druhého manžela mezitím zaniklo. Obdobnou úpravu má § 15 ZRegP ohledně registrovanému partnerství.

Z judikatury:

R 30/1958: O nezvěstnost občana jde tehdy, jsou-li jeho nepřítomnost a nedostatek zpráv o něm doprovázeny takovými okolnostmi, jež jsou s to vyvolat přesvědčení o tom, že tento nepřítomný již nežije, anebo že je velmi pravděpodobné, že nežije.

R 47/1970: Jestliže je třeba za účelem zjištění příčiny smrti určit moment smrti, zjišťuje soud tuto okolnost za pomoci znalce lékaře. Kritéria smrti nestanoví právní řád, nýbrž jsou zde rozhodná vědecky uznávaná medicínská kritéria, která musí znalec lékař ve svém posudku vysvětlit a jejich existenci v daném případě odůvodnit.

§ 8 [Způsobilost k právním úkonům]

(1) Způsobilost fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat práva a brát na sebe povinnosti (způsobilost k právním úkonům) vzniká v plném rozsahu zletilostí.

(2) Zletilosti se nabývá dovršením osmnáctého roku. Před dosažením tohoto věku se zletilosti nabývá jen uzavřením manželství. Takto nabytá zletilost se neztrácí ani zánikem manželství ani prohlášením manželství za neplatné.

Související ustanovení: § 7, 9, 10, 34 n., § 38 odst. 2, § 476d odst. 2

Související předpisy: § 13, 21, 31, 34, 64, 67, 68, 78, 83 ZOR; § 6, 10, § 252 odst. 2 ZPr; § 76 odst. 2, § 93 odst. 2, § 135 odst. 2, § 138 odst. 2, § 194 odst. 7, § 200 odst. 3, § 238 odst. 1 ObchZ; § 20, 23, 194n. OSŘ; § 11 TrZ

Z literatury: *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3. vyd. Brno : Masarykova univerzita, s. 71n.; *Haderka, J.* Uzavírání manželství z hlediska právního. Praha : Academia, 1977, s. 127n.; *Haderka, J.* K některým otázkám řízení a rozhodování o povolení k uzavření manželství nezletilcům. Socialistické soudnictví, 1976, č. 1, s. 15n.; *Halouzka, V.* Právní způsobilost (subjektivita) občana. Socialistická zákonnost, 1976, č. 7, s. 385n.; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. 2. vyd. Praha : Linde Praha, 2003, s. 56n.; *Hurdík, J.* Osoba a její soukromoprávní poslání v měnícím se světě. Brno : Masarykova univerzita, 2004; *Knappová, M.* Pojem právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům v čs. občanském právu. Acta Universitatis Carolinae, 1958, č. II., *Knappová, M.* Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v československém občanském právu. Praha : NČSAV, 1961; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Občanské právo hmotné. Sv. 1. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 189n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Způsobilost k právním úkonům (svěprávnost).....	1
1. Pojem.....	1
2. Podmínka věku; emancipace.....	2
3. Zletilost.....	3
4. Relevance projevů vůle osob nezpůsobilých k právním úkonům	4
II. Stupně způsobilosti k právním úkonům	5
1. Stupně způsobilosti; právní důsledky	5
2. Nezpůsobilost učinit jednotlivý právní úkon.....	6

3. Fakticita nezpůsobilosti.....	7
----------------------------------	---

K odst. 2:

I. Zletilost.....	8
1. Obecně.....	8
2. Výjimky z obecných pravidel.....	9
3. Uzavření manželství.....	10
4. Vstup do registrovaného partnerství.....	11
5. Zvláštní úpravy.....	12

I. Způsobilost k právním úkonům (svěprávnost)

1. Pojem

- 1 Způsobilost k právům a povinnostem (právní osobnost, právní subjektivitu) má každý, kdo je ve smyslu práva osobou (subjektem). Od právní subjektivity je třeba odlišit způsobilost k právním úkonům, označovanou někdy tradičním pojmenováním svěprávnost (svěprávnost se tak označuje proto, že právo od římských dob rozlišuje osoby svého práva – *personae sui iuris*, *sui potestatis* a osoby cizího práva – *personae alieni iuris*; kdo je osobou svého práva, je svěprávný, rozhoduje o svém soukromoprávním postavení sám a respektuje se autonomie jeho vůle; kdo takovou osobou není, podrobuje se omezením plynoucím z toho, že má zákonného zástupce).

Způsobilost mít práva a povinnosti [7] a způsobilost těchto práv nabývat a brát na sebe povinnosti (zavazovat se) vlastními úkony [8, 9] se někdy souhrnně označují jako právní způsobilost. Pod pojem právní způsobilosti bývá někdy zahrnována i delikttní způsobilost. (Z odborného právníckého hlediska není správné mluvit o způsobilosti k protiprávním úkonům.)

2. Podmínka věku; emancipace

- 2 Úprava způsobilosti k právním úkonům stanoví, které lidské chování je právně relevantní. Způsobilosti k právním úkonům totiž předpokládá určitou psychickou vyspělost, danou jak rozumovou (intelektuální, rozpoznávací, předvídací) složkou, tak složkou volní (určovací). Občanské zákoníky běžně vycházejí z obecné konstrukce, že plně způsobilosti k právním úkonům člověk nabývá dosažením určitého věku (18, 19 nebo 20 let). Hranice 18 let, z níž vychází i naše občanské právo, se v evropském kontinentálním právu vyskytuje nejčastěji. V té souvislosti se mluví o zletilosti (někdy nesprávně o plnoletosti).

Některé právní řády znají institut emancipace, který se vyvinul z někdejšího přidávání (prominutí) let (*venia aetatis*), jímž se umožňovalo na základě rozhodnutí soudu či jiného orgánu veřejné moci, anebo na základě prohlášení zákonného zástupce prohlásit za plně svěprávnou i nezletilou osobu. Náš občanský zákoník emancipaci nezná, což se zdůvodňuje snížením věkové hranice pro nabytí zletilosti na 18 let. Argument není přesvědčivý vzhledem k tomu, že i některé občanské kodexy (Rakousko, Španělsko, Rusko, Québec) emancipaci upravily, byť i znají stejnou hranici pro dosažení zletilosti jako náš občanský zákoník.

3. Zletilost

- 3 Naše občanské právo ztotožňuje nabytí zletilosti s nabytím plně způsobilosti k právním úkonům. Lépe by bylo zletilost a svěprávnost rozlišovat, tedy spojovat zletilost jen s dosažením určitého věku a svěprávnost spojovat s nabytím způsobilosti k právním úkonům. Důvod toho je v tom, že se s dosažením zletilosti sice obecně pojí i nabytí

plné svéprávnosti, ale v určitých případech může tuto způsobilost získat i osoba před dosažením zletilosti (tj. před dosažením určitého věku), stejně jako zletilá osoba může svéprávnosti v určitých případech pozbyt.

4. *Relevance projevů vůle osob nezpůsobilých k právním úkonům*

Rezervovaně se naše soukromé právo staví k projevům vůle osob, které jsou sice schopny úsudku a vyjádřit svá přání, ale nejsou způsobilé činit právní úkony. V úvahu se bere jen schopnost nezletilého dítěte vytvořit si vlastní názor a vyjadřovat se k rozhodnutím a opatřením týkajícím se jeho osoby, jakož i jeho právo být slyšeno v každém řízení, v němž se o takových záležitostech rozhoduje (§ 31 odst. 3 ZOR). Naproti tomu u osob zbaveným svéprávnosti (§ 10 odst. 1 ObčZ) občanský zákoník jejich případnou schopnost úsudku a projevu vlastních přání nijak nereflktuje, nepřiznává jim právní relevanci. Právní řád se tak k těmto lidem staví spíše jako k manipulovaným objektům než jako k osobám, jejichž lidská i právní osobnost musí být respektována.

II. Stupně způsobilosti k právním úkonům

1. *Stupně způsobilosti; právní důsledky*

Způsobilost k právním úkonům spočívá ve způsobilosti fyzické osoby vlastními právními úkony nabývat pro sebe subjektivní práva a zavazovat se k povinnostem (v rámci toho zahrnuje způsobilost k právním úkonům i způsobilost osoby subjektivní práva a povinnosti také měnit či rušit – § 34).

V závislosti na psychické způsobilosti člověka občanský zákoník rozlišuje plnou způsobilost k právním úkonům, částečnou způsobilost k právním úkonům a úplnou nezpůsobilost k právním úkonům. Ustanovení § 8 stanoví podmínky pro nabytí plné způsobilosti k právním úkonům. Částečné způsobilosti k právním úkonům a úplné nezpůsobilosti k právním úkonům se věnuje úprava v § 9, 10.

Učiní-li právní úkon někdo, kdo nemá způsobilost k právním úkonům, je podle pozitivního práva důsledkem právní úkon absolutně neplatný (§ 38 odst. 1). Tvrdost tohoto opatření se paradoxně může někdy obrátit proti osobě nezpůsobilé k právním úkonům, jejíž ochranu zákon sleduje: Nepřipouští se ani konvalidace potvrzením úkonu po nabytí způsobilosti k němu, ani ratihabice dodatečným schválením zákonného zástupce; zákoník nezná ani zvláštní úpravu vztahující se k úkonům učiněným ve prospěch osoby nezpůsobilé k právním úkonům (jako je např. přijetí daru).

2. *Nezpůsobilost učinit jednotlivý právní úkon*

Krom toho je zapotřebí upozornit na § 38 odst. 2, který stanoví podmínky nezpůsobilosti učinit platně určitý (jednotlivý) právní úkon. Tato nezpůsobilost postihuje osoby, které jsou sice obecně způsobilé k právním úkonům (a v rámci toho i k tomu úkonu, o nějž se jedná), ale vzhledem k duševní poruše nejsou s to učinit konkrétní právní úkon v dané době; totéž obdobně platí i o delikt ní způsobilosti [422].

3. *Faktická nezpůsobilost*

Naše občanské právo nemá zvláštní úpravu vztahenou k osobám trpícím duševní nemocí nebo poruchou fakticky vylučující jejich psychickou způsobilost činit právní úkony. Totéž platí pro případy, kdy stejnou psychickou nezpůsobilost vyvolá nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů. Občanský zákoník nebere zřetel na fakticitu takové nezpůsobilosti (vyjma úpravy § 38 odst. 2, aplikovatelné ovšem jen na případy jednotlivých právních úkonů) a omezení nebo zbavení způso-

bilosti k právním úkonům spojuje až s rozhodnutím soudu podle § 10. Svůj význam mají i § 422, 423 v rámci úpravy odpovědnosti za škodu.

K odst. 2:

I. Zletilost

1. Obecně

- 8 Podle obecného pravidla se zletilosti, a tím i plné způsobilosti k právním úkonům, nabývá dosažením věku 18 let. Věk 18 let je dovršen již počátkem (tj. v 00.00 hodin) toho dne, který číslem a měsícem odpovídá dni, kterého se člověk před osmnácti lety narodil. Není-li takový den v příslušném měsíci (což se týká osob narozených 29. 2.), pak případně konec lhůty na poslední den měsíce [122, 2].

2. Výjimky z obecných pravidel

- 9 Výjimečně lze zletilosti, a tím i plné způsobilosti k právním úkonům nabýt i před dosažením věku osmnácti let. Naše občanské právo zná a upravuje pouze jediný způsob, jak toho dosíci, a to uzavřením manželství.

3. Uzavření manželství

- 10 Podmínky, za nichž může nezletilý přistoupit k uzavření manželství, stanoví § 13 ZOR. Kdo nedosáhl 18 let věku, může manželství uzavřít, povolí-li mu to z důležitých důvodů soud za předpokladu, že to je v souladu se společenským účelem manželství. Podmínkou je přitom dosažení věku, který § 13 odst. 1 ZOR vymezuje tak, že se musí jednat o „nezletilého staršího než šestnáct let“; správně však má jít o osobu, která věk 16 let dovršila. Tento výklad odpovídá § 17a odst. 2 ZOR, který spojil neexistenci manželství (non matrimonium) s případem, kdy bylo uzavřeno nezletilým mladším šestnácti let. Při doslovném výkladu § 13 odst. 1 a § 17a odst. 2 ZOR bychom totiž museli dospět k závěru, že na den šestnáctých narozenin nezletilého žádné z obou zákonných ustanovení nepamatuje. Logickým výkladem, zejména za použití argumentu in dubio mitius však nutno dospět k závěru uvedenému výše. To odpovídá i analogické konstrukci první věty § 8 odst. 1 a potřebě jednotného výkladu zákona.

Tato otázka se však úpravy v § 8 odst. 2 dotýká jen okrajově: Pro nabytí zletilosti podle jeho druhé věty nerozhoduje dosažení určitého věku, ale uzavření manželství. Zletilost se tudíž nabývá a momento, tj. okamžikem sňatku, nikoli počátkem nebo koncem určitého dne.

Zletilost uzavřením manželství již jednou nabytá nepomíjí, zanikne-li manželství, které bylo právním důvodem nabytí zletilosti, dříve než dotýčný manžel dosáhl věku 18 let (ať již k zániku manželství dojde rozvodem nebo z jakékoli jiné příčiny). Totéž obdobně platí při prohlášení manželství za neplatné; neplatí to však pro případ manželství neexistentního (putativního).

4. Vstup do registrovaného partnerství

- 11 Pro registrované partnerství platí jiná úprava. Podle § 4 odst. 4 písm. a) ZRegP může do partnerství vstoupit jen osoba, která dosáhla věku 18 let. Zákon o registrovaném partnerství tedy nejenže nemá úpravu analogickou k úpravě § 13 ZOR, ale také brání vstoupit do partnerství osobě, která podle § 13 ZOR zletilosti nabytá, jejíž manželství poté zaniklo, která však ještě 18 let věku nedosáhla.

5. Zvláštní úpravy

Ač § 8 spojuje s dosažením zletilosti vznik způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu, neplatí to v případě dosažení zletilosti podle druhé věty § 8 odst. 2 pro celou oblast soukromého práva.

Například obchodní zákoník vylučuje způsobilost osoby mladší osmnácti let stát se neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti, stejně jako její způsobilost stát se jednatelem nebo členem představenstva či dozorčí rady některé z kapitálových obchodních společností nebo členem orgánu družstva.

Podobně zákoník práce vylučuje způsobilost osoby mladší 18 let činit v pracovněprávních vztazích jako zaměstnavatel právní úkony (§ 10 odst. 1), stejně jako způsobilost uzavřít jako zaměstnanec dohodu o hmotné odpovědnosti (§ 252 odst. 2). V těchto případech tedy nepostačuje nabytí zletilosti podle druhé věty § 8 odst. 2, nýbrž musí být vždy dosaženo věku osmnácti let.

Z judikatury:

R 30/1976, s. 489: Ustanovení § 8 odst. 2 druhá věta ObčZ stanoví, že před dosažením věku 18 let se zletilost nabývá jen uzavřením manželství. Jen výjimečně je však možno ze zápisu o jednání zjistit, že o tomto významném právním důsledku uzavření manželství nezletilých byli navrhovatel a jeho rodiče poučeni.

R 30/1988: Ustanovení § 8 odst. 2, věta první ObčZ je v praxi soudů vykládáno tak, že občan dovršuje osmnáct let věku počátkem (tj. 00.00 hodin) toho dne, který svým číslem a měsícem odpovídá dni, kdy se před osmnácti lety narodil.

§ 9 [Způsobilost nezletilých k právním úkonům]

Nezletilí mají způsobilost jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku.

Související ustanovení: § 7, 8, 10, 26, 27, 28, 38, 422, 476d, 479

Související předpisy: § 13, 36, 37, 37a, 37b, 52, 64, 67, 68, 80 ZOR; § 6 ZPr; § 20, 23, 194n. OSŘ

Z literatury: Dvořák, J. *Habilis ad nuptias, habilis ad pacta nuptialia*. PPr, 1999, č. 7, s. 434n.; Fiala, J. a kol. *Občanské právo hmotné* 3. vyd. Brno : Masarykova univerzita, s. 71n.; Gregorová, Z., Hrušáková, M., Stavínková, J. K některým otázkám právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům u nezletilých. PR, 1997, č. 2, s. 53n.; Haderka, J. K některým otázkám majetku nezletilého dítěte. Socialistická zákonnost, 1979, č. 1, s. 26n.; Halouzka, V. Právní způsobilost (subjektivita) občana. Socialistická zákonnost, 1976, č. 7, s. 385n.; Holub, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Sv. 1. 2. vyd. Praha : Linde Praha, 2003, s. 58n.; Hurdík, J. *Osoba a její soukromoprávní poslání v měnícím se světě*. Brno : Masarykova univerzita, 2004; Knappová, M. Pojem právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům v čs. občanském právu. Acta Universitatis Carolinae, 1958, č. II.; Knappová, M. Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v československém občanském právu. Praha : NČSAV, 1961; Knappová, M., Švestka, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. Sv. 1. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 162n.; Polák, J. K otázce způsobilosti maloletých na právní úkony. Socialistické soudnictví, 1971, č. 7, s. 28n.; Skácel, J. Ke způsobilosti nezletilých k nabývacím právním úkonům. BA, 1982, duben–červen, s. 107n.

Obsah výkladu:

I. Obecně	1
1. Různé právní přístupy.....	1
2. Pojetí občanského zákoníku	2

3. <i>Hlavní východisko</i>	3
4. <i>Terminologické otázky</i>	4
5. <i>Důraz na individualitu</i>	5
6. <i>Kvalifikační kritéria</i>	6
II. <i>Zvláštní případy</i>	7
1. <i>Přehled</i>	7
2. <i>Delikt ní způsobilost</i>	8
3. <i>Omezení a zbavení nezletilého způsobilosti k právním úkonům</i>	9
4. <i>Procesní otázky</i>	10

I. Obecně

Ustanovení § 9 bere v úvahu postupné rozvíjení způsobilosti dospívajícího člověka k právním úkonům v návaznosti na vývoj jeho rozumových a volních schopností v závislosti na jeho věku od stupně, kdy způsobilý k právním úkonům vůbec není, až do stupně bližícího se způsobilosti téměř úplně; plná způsobilost k právním úkonům se však nabývá až zletilostí (§ 8). Dalo by se říci, že § 8, 9 reagují na normalitu vývoje lidské osobnosti, zatímco následující § 10 zohledňuje odchylky od něho.

1. *Různé právní přístupy*

- 1 Pokud se jedná o způsobilost nezletilých k právním úkonům, volí občanské právo zejména ve dvou směrech dvojí různý přístup k řešení této otázky.

Předně je možné stanovit různé věkové hranice (např. 7, 14, 18 a 24 let, jak tomu bylo původně v obecném zákoníku občanském z roku 1811, anebo 6, 15 a 18 let, jak to odpovídalo úpravě zákoníku z roku 1950) a s nimi spojit různý rozsah způsobilosti k právním úkonům anebo je možné volit obecnou úpravu více respektující individualitu člověka, kterou přijal náš platný občanský zákoník. Toto řešení přináší v právních vztazích zdánlivě více jistoty, v praxi však začasť nebyl a není věk jednajícího ověřován, a jedná se navíc o přístup mechanický, málo vhodný pro hodnocení rozumových a volních schopností lidské bytosti.

Za druhé lze rozlišit úkony, k nimž je nezletilý samostatně způsobilý a ke kterým nikoli s tím, že úkony, k nimž samostatně způsobilý není, buď činí jménem nezletilého jeho zákonný zástupce, anebo je sice nezletilý činí osobně, platnosti však takový úkon nabude až přivolením zákonného zástupce, případně soudu (*negotium claudians*). Naše občanské právo přijalo z těchto modelů řešení první.

2. *Pojetí občanského zákoníku*

- 2 Platné občanské právo zvolilo takový přístup, že nezletilý je v závislosti na rozpoznávací a určovací schopnosti k právním úkonům buď neschopen vůbec, anebo je k nim schopen zčásti (protože plně způsobilosti nabývá až zletilostí). Zároveň platí, že učiní-li nezletilý právní úkon, k němuž není způsobilý, jedná se o právní úkon absolutně neplatný (§ 38 odst. 1), takže ani dodatečný souhlas zákonného zástupce nemůže tuto neplatnost zhojit (zákonný zástupce může nanejvýš platně učinit právní úkon nový, s účinky *ex nunc*, třeba i se stejným obsahem). Právní úkony, které není s to nezletilý činit, činí v jeho zastoupení zákonný zástupce; v těchto případech záleží na povaze záležitosti, zdali zákonný zástupce může postupovat sám, anebo až po soudním schválení [28].

3. *Hlavní východisko*

- 3 Nezletilý může v závislosti na stupni psychické vyspělosti činit takové právní úkony, jejichž právní následky je s to pro sebe posoudit. V podstatě jde o schopnost nezletilě-

ho vytvořit si vlastní názor, projevit jej, jakož i o schopnost posoudit dosah vlastního jednání.

4. Terminologické otázky

Ačkoli se občanský zákoník mechanice věkových stupňů vyhýbá [8], v § 476d odst. 2 spojil testovací způsobilost nezletilého s dovršením věku 15 let. Kritéria dosažení určitého věku volí však i některé zvláštní právní předpisy (viz dále). 4

Právní řády, které zvolily úpravu rozšiřující se částečně způsobilosti nezletilých podle odstupňovaných věkových hranic, takto stanovené stupně dosaženého věku také různé pojmenovávají (např. „dítě“, „nedospělý“, „zletilý“). Pojetí našeho občanského zákoníku je jiné, rozlišují se jen kategorie „nezletilý“ a „zletilý“. Termín „dítě“ používá občanský zákoník v nejširším slova smyslu (§ 473, 475a, 706, 711, 817); v rámci toho odlišuje „nezletilé dítě“ (§ 27, 114, 149, 705 ObčZ; obdobně např. § 31 ZOR). Zákoník práce zná pojem „mladistvý zaměstnanec“, tím se rozumí zaměstnanec mladší než 18 let (§ 274 odst. 2 ZPr).

5. Důraz na individualitu

Zákon způsobilost nezletilých k právním úkonům omezuje a spojuje její rozsah se stupněm jejich psychické vyspělosti. Klade se tedy otázka, má-li být rozpoznávací a určovací způsobilost nezletilého posuzována subjektivně *in concreto*, tedy ve vztahu k určitému jednotlivci, anebo podle objektivního hlediska, tj. se zřetelem k tomu, co podle obecných zkušeností odpovídá obvyklé rozpoznávací a určovací schopnosti nezletilých určitého věku. Občanský zákoník zdůrazňuje v § 9 jako podstatné objektivizované kritérium, tj. nezletilí mají způsobilost k právním úkonům přiměřeným vyspělosti odpovídající jejich věku. Hlavní relevanci má hledisko mechanické (věk) se zřetelem k rozumové a volní vyspělosti, která tomuto věku obvykle odpovídá, nikoli hledisko věcné (stupeň individuálního vývoje), jaké volí např. § 31 odst. 1 ZOR. Tendence k výkladu, podle něhož je např. dvanáctiletý člověk způsobilý jen k těm právním úkonům, jež povahou odpovídají rozumové a volní vyspělosti *průměrných* dvanáctiletých, se odůvodňují potřebou právní jistoty dalších osob. Ani tato potřeba ale nemůže překrýt nutnost individuálního přístupu a posouzení konkrétních okolností jednotlivého případu, jak ostatně vyplývá z důvodové zprávy k tomuto ustanovení i z literatury. Tím spíš je nutné brát dostatečný zřetel na individualitu nezletilého dnes, protože jiný přístup k jednotlivci by sotva mohl být ústavně konformní. Jistě je třeba vzít v úvahu požadavek na bezpečnost právního styku a skutečnost, že adresát projevu vůle nezletilého zpravidla nemůže soudit na jeho psychickou vyspělost jinak než z odhadu jeho věku i způsobilosti podle vzhledu a chování nezletilého v konkrétní situaci, aniž je s to zkoumat jeho skutečnou vyspělost. Se zřetelem k tomu je zapotřebí chránit dobrou víru druhé strany. Nabízí se tedy řešení v podobě skutkové domněnky, že nezletilý je zpravidla způsobilý projevovat právně relevantní vůli v rozsahu odpovídajícím obvyklé vyspělosti jiných nezletilých stejného věku, že to však nevylučuje možnost jiného závěru s ohledem na konkrétní okolnosti jednotlivého případu. 5

Vždy je však třeba mít na paměti, že nezletilý, byť i ve věku blízkém zletilosti, plnou způsobilost k právním úkonům nemá. Zákon pohlíží na nezletilého jako na slabší stranu, kterou je třeba chránit (srov. též čl. 32 LPS).

6. Kvalifikační kritéria

Obecně se vychází z přístupu, že je při posuzování právního úkonu nezletilého třeba přihlížet k povaze právního úkonu, druhu nabytého plnění a jeho hodnotě, společen- 6

ským a právním důsledkům nabytí takového plnění pro nezletilého, k výdělečným a majetkovým poměrům nezletilého, k hodnotě případného protiplnění, jakož i k tomu, zda bylo plněno již při uzavření smlouvy atp.

Na otázku, je-li nezletilý s to přijmout dar, je ve vztahu k nezletilým částečně způsobilým k právním úkonům odpověď zásadně kladná, jedná-li se o přijetí zřejmého majetkového přínosu. Tak judikatura např. dovodila (R 13/1981), že ukládají-li za nezletilého na jeho vkladní knížku rodiče nebo jiné osoby své peníze, jedná se zpravidla o darování ukládaných peněžních částek, a nezletilý má ve smyslu § 9 způsobilost k přijetí takového daru. Odlišně by bylo nutné posoudit situace, kdy by přijetí daru nezletilým bylo zároveň spojeno s následnými tíživými povinnostmi, že jejich dopad na sebe by nezletilý nebyl s to uvážit a posoudit; v těch případech by bylo nutné postupovat podle § 28.

II. Zvláštní úpravy

1. Přehled

- 7 Celá řada zvláštních předpisů upravuje některé specifické situace. Příkladem lze upozornit na následující:

I nezletilý může uznat otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle § 52 ZOR (vychází se přitom z intencí § 9 ObčZ). Prohlášení nezletilého rodiče se však musí stát vždy před soudem, nikoli před matričním úřadem. Má-li být osvojeno dítě, je třeba k osvojení vždy souhlas rodiče, i když je nezletilý (§ 67 odst. 2 ZOR). Naproti tomu podmínkou pro to, aby byl k osvojení vyžadován i souhlas osvojovaného dítěte, není jen jeho schopnost posoudit dosah osvojení, ale také to, aby vyžadováním souhlasu dítěte nebyl účel osvojení zmařen (§ 67 odst. 1 ZOR). Nezletilý, který dovršil 16 let, není jen s to uzavřít s povolením soudu manželství (§ 8 ObčZ, § 13 ZOR), ale je i procesně způsobilý podat příslušný návrh k soudu a v řízení samostatně jednat (§ 194 OSŘ).

K umělému přerušení těhotenství ženy mladší šestnácti let je třeba souhlasu zákonného zástupce, případně toho, komu byla svěřena do výchovy (§ 6 odst. 1 zák. č. 66/1986 Sb.). Některé zvláštnosti vykazuje úprava způsobilosti k právním úkonům při vyšetřovacích a léčebných úkonech ve zdravotnictví (podstatný význam má Úmluva o lidských právech a biomedicině (č. 96/2001 Sb. m. s.) a její čl. 6, 8, 17, stejně jako zvláštní úprava týkající se darování, odběrů a transplantací tkání a orgánů ve vztahu k nezletilým (§ 4, 6, 7, 11, 15, 17 zák. č. 285/2002 Sb.).

Významná je hranice 15 let věku, s níž předpisy soukromého i veřejného práva spojují různé právní následky.

Podle § 6 odst. 1 ZPr vzniká způsobilost zaměstnance k právním úkonům i jeho delikttní způsobilost dosažením věku 15 let; nastoupit do práce však tato osoba nemůže před ukončením povinné školní docházky. (Paradoxně působí, že zákon přiznává člověku již patnáctiletému vstoupit do závislého postavení a zavázat se k výkonu závislé práce, ale dbát o svou obživu ve vlastní režii, např. jako živnostník, může bezvýjimečně až jako osmnáctiletý.) Zákon sice konstituuje způsobilost patnáctiletého člověka uzavřít pracovní smlouvu a nastoupit po ukončení povinné školní docházky do práce, ale nezakládá mu oprávnění nakládat s odměnou za vlastní práci. Má-li nezletilý vlastní příjem, ukládá mu zákon o rodině povinnost přispívat na úhradu společných potřeb rodiny (§ 31 odst. 4) a popř. zajistit rodičům slušnou výživu (§ 87 odst. 1). Pokud však jde o mzdu nebo plat za vlastní práci, nezletilému se – rozdílně od většiny standardních úprav i od § 12 odst. 2 ObčZ 1950 – zvláštní oprávnění nepřiznává a uplatní se § 9 ObčZ. Toto omezení bylo přijato v roce 1964 „v souladu se socialistickým právním vědomím“ (*Kratochvíl, Z. a kol. Nové občanské právo. Praha : Orbis, 1965, s. 52*).

Podle § 3 zákona č. 308/1991 Sb., o svobodě náboženské víry a postavení církvi a náboženských společností, dovršením patnácti let věku nezletilého končí právo jeho zákonných zástupců rozhodovat o náboženské výchově nezletilého. Kdo dovršil 15 let, je odpovědný jak podle přestupkového zákona, tak i trestně.

2. Deliktní způsobilost

Stejně postupně, jako u nezletilého vzniká a rozvíjí se jeho způsobilost k právním úkonům, vzniká a rozvíjí se jeho deliktní způsobilost. Pro odpovědnost za škodu obsahuje speciální úpravu § 422, podle něhož nezletilý odpovídá za škodu jím způsobenou, je-li s to ovládnout své jednání a posoudit jeho následky. Rozsah deliktní způsobilosti nezletilé osoby se tedy – rozdílně od způsobilosti k právním úkonům – posuzuje in concreto se zřetelem k okolnostem jednotlivého případu. Za podmínek upravených v § 422 odpovídá společně a nerozdílně s nezletilým anebo samostatně (namísto nezletilého) ten, kdo byl povinen vykonávat nad ním dohled.

3. Omezení a zbavení nezletilého způsobilosti k právním úkonům

Úprava § 9 vylučuje aplikovatelnost následujícího § 10 o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům rozhodnutím soudu. I nezletilý může být proto ve své částečné způsobilosti k právním úkonům dále omezen, anebo být této způsobilosti zbaven, jsou-li dány předpoklady stanovené v § 10.

4. Procesní otázky

Rozsah hmotněprávní způsobilosti má podstatný význam i pro způsobilost procesní. Před soudem může jako účastník každý samostatně jednat v tom rozsahu, v jakém má způsobilost vlastními úkony nabývat práv a brát na sebe povinnosti (§ 20 odst. 1 OSŘ). Se zřetelem k okolnostem případu však může soud rozhodnout, že ta fyzická osoba, která nemá způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu, musí být v řízení zastoupena svým zákonným zástupcem, i když jde o procesní věc, v níž by jinak mohla jednat samostatně (§ 23 OSŘ). Na tuto úpravu navazují speciální ustanovení, zejména § 194 OSŘ, o němž byla řeč výše, a § 180a, 181 OSŘ vztahující se k zvláštnostem řízení o osvojení.

Z judikatury:

R 194/1950: Soud, který rozhoduje o schválení soudního smíru týkajícího se práv a povinností spoluvlastnických, jenž byl uzavřen zástupcem nezletilého dítěte, posuzuje jen zájmy nezletilce a nepřihlíží k zájmům dalšího účastníka smíru (ten také není účastníkem řízení o schválení uvedeného právního úkonu nezletilce).

R 32/1962: Účastníci právního úkonu uzavřeného s osobou nezpůsobilou k právním úkonům nejsou účastníky řízení o schválení takového úkonu opatrovnickým soudem.

R 13/1981: I nezletilý účastník tzv. prémiového spojení mladých má ve smyslu ustanovení § 9 ObčZ způsobilost k přijetí daru – peněžních částek, které za účastníka prémiového spojení ukládají na jeho vkladní knížku rodiče nebo jiné osoby.

R 48/1984: Způsobilost nezletilých osob k určení otcovství souhlasným prohlášením rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1 ZOR je třeba (ve smyslu ustanovení § 104 ZOR) posuzovat podle § 9 ObčZ.

Otcovství tedy může být určeno souhlasným prohlášením nezletilých rodičů podle ustanovení § 52 odst. 1 ZOR, pokud je takové prohlášení přiměřené rozumové a volní vyspělosti nezletilce odpovídající jeho věku a pokud je nezletilý rodič schopen posoudit význam tohoto prohlášení.

PR, 1995, č. 12 – VS v Praze sp. zn. 7 Cdo 146/93: Jestliže nezletilý věřitel nebyl ve smyslu § 9 ObčZ způsobilý k právnímu úkonu spočívajícímu v přijetí plnění a za nezletilého přijal plnění od dlužníka ten, kdo nebyl oprávněn nezletilého při tomto právním úkonu zastoupit, nedošlo ke splnění dluhu.

PR, 2002, č. 11 – VS v Praze sp. zn. 8 To 101/02: Skutečnost, že poškozená není zletilá a v trestním řízení není plně způsobilá k právním úkonům, nemá vliv na její způsobilost k právům a povinnostem. Vznikne-li nezletilé poškozené majetková škoda z trestného činu, je třeba za splnění podmínek stanovených zákonem přisoudit její náhradu této poškozené, což musí být ve výroku rozsudku náležitě vyjádřeno. Soud to učiní tak, že podle § 228 odst. 1 TrŘ uloží obžalovanému povinnost plnit nezletilé k rukám jejího zákonného zástupce (nikoli přímo zákonnému zástupci nezletilé). Okolnost, že poškozená je nezletilá, a proto není v plném rozsahu způsobilá k úkonům v trestním řízení, má jen ten význam, že sama nemůže přijmout plnění z titulu náhrady škody.

PR, 2002, č. 10 – KS v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 354/2002: Při posuzování právního úkonu učiněného nezletilým je třeba kromě dalšího též zkoumat, zda důsledky uzavřeného právního úkonu nenarušují sociální či majetkový status tohoto nezletilce.

§ 10 [Zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům]

(1) Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, není vůbec schopna činit právní úkony, soud ji způsobilosti k právním úkonům zbaví.

(2) Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů je schopna činit jen některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí a rozsah omezení v rozhodnutí určí.

(3) Soud zbavení nebo omezení způsobilosti změnit nebo zruší, změnit-li se nebo odpadnou-li důvody, které k nim vedly.

Související ustanovení: § 7, 8, 9, 26, 27, 28, 38, 422, 423

Související předpisy: § 6 odst. 2, § 10 odst. 2 ZPr; § 186n. OSŘ

Z literatury: Doudová, M. K problematice rozsudečných výroků určujících rozsah omezení způsobilosti občana k právním úkonům. *Socialistická zákonost*, 1979, č. 9, s. 510n.; Fiala, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. 3. vyd. Brno : Masarykova univerzita, s. 71n.; Haderka, J. Zásahy soudu do způsobilosti občana k právním úkonům. *Socialistické soudnictví*, 1977, č. 6, s. 34n.; Haderka, J. Některé sporné otázky řízení a rozhodování o způsobilosti k právním úkonům. BA, 1980, červenec–září, s. 13n.; Halouzka, V. Právní způsobilost (subjektivita) občana. *Socialistická zákonost*, 1976, č. 7, s. 385n.; Holub, M. a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Sv. 1. 2. vyd. Praha : Linde Praha, 2003, s. 61n.; Hurdík, J. Osoba a její soukromoprávní poslání v měnícím se světě. Brno : Masarykova univerzita, 2004; Knappová, M. Pojem právní subjektivity a způsobilosti k právním úkonům v čs. občanském právu. *Acta Universitatis Carolinae*, 1958, č. II; Knappová, M. Právní subjektivita a způsobilost k úkonům v československém občanském právu. Praha : NČSAV, 1961; Knappová, M., Švestka, J. a kol. *Občanské právo hmotné*. Sv. 1. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 162n.; Krutský, I. K některým podmínkám a důsledkům zrušení rozsudku zasahujícího do způsobilosti k právním úkonům. *Socialistická zákonost*, 1985, č. 6, s. 347n.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Účel právní úpravy	1
1. Podmínky	1
2. Ochrana společnosti nebo ochrana postiženého?	2
3. Zvláštní zákonná ochrana postiženého	3
4. Zásah do způsobilosti k právním úkonům jako zásah do svobody člověka	4
5. Pravomoc soudu	5
6. Úprava v pracovním právu	6

K odst. 1:

1. Zbavení způsobilosti k právním úkonům	7
1. <i>Právní předpoklady</i>	7
2. <i>Znalecký důkaz</i>	8
3. <i>Relevantní duševní porucha</i>	9
4. <i>Postavení člověka, o jehož způsobilosti k právním úkonům má být rozhodnuto</i>	10
5. <i>Účinky rozhodnutí</i>	11
6. <i>Opatrovník</i>	12
7. <i>Světlé okamžiky (lucida intervalla)</i>	13
8. <i>Tvrdost zásady absolutní neplatnosti</i>	14

K odst. 2:

1. Omezení způsobilosti k právním úkonům	15
1. <i>Obecně</i>	15
2. <i>Duševní porucha. Abusus psychotropních látek</i>	16
3. <i>Míra zásahu do způsobilosti k právním úkonům</i>	17
4. <i>Rozsah omezení</i>	18
5. <i>Platnost a neplatnost právních úkonů</i>	19

K odst. 3:

1. Změna nebo zrušení zásahů do způsobilosti k právním úkonům	20
1. <i>Rozhodnutí s účinky ex nunc</i>	20
2. <i>Rozhodnutí s účinky et tunc</i>	21
3. <i>Procesní otázky</i>	22

Obecně:**I. Účel právní úpravy***1. Podmínky*

Protože omezení, a tím spíše zbavení způsobilosti člověka, činit právní úkony představují mimořádně závažné zásady do jeho osobního statusu, vyžaduje se, aby právní řád přesně stanovil podmínky, za nichž k tomu může dojít. 1

2. Ochrana společnosti nebo ochrana postiženého?

Historicky starší koncepce právních úprav tohoto typu sledovala jako svůj základní účel ochranu společnosti (společnosti „duševně zdravých“) před duševně nemocnými. Postupem času se vnímání této problematiky posunulo tak, že zákonná opatření tohoto druhu směřují jak k ochraně postiženého, tak k ochraně širšího společenského zájmu ex equo (to je koncepce, z níž vycházel jak občanský zákoník z roku 1950, tak původně i zákoník z roku 1964). Posléze se v kontextu evropských právních kultur ustálilo stanovisko, že se jedná o opatření sledující především ochranu osoby, o níž se jedná, jejíž zájem a celkovou integritu je třeba šetřit. 2

3. Zvláštní zákonná ochrana postiženého

K posledně uvedenému pojetí se různé právní kultury časem postupně dopracovaly. U nás už v roce 1811 obecný zákoník občanský zdůrazňoval v § 21 OZO, že „ti, kteří jsou užívání svého rozumu buď zcela zbaveni, neb alespoň nejsou s to poznati následky svých činů... jsou pod zvláštní ochranou zákonů“. Tento způsob juristického uvažování je nezbytné sledovat i při výkladu a používání § 10. 3

Podstatná direktiva, z níž vyplývá nutnost respektovat při interpretaci a aplikaci zákoného ustanovení o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům jeho základní účel, jímž je ochrana osoby postižené duševní poruchou, je dána především ústavním základem státu a mezinárodními smlouvami, jimiž je vázán náš stát.

4. Zásah do způsobilosti k právním úkonům jako zásah do svobody člověka

- 4 Východiskem je fakt, že omezení způsobilosti k právním úkonům nebo dokonce zbavení této způsobilosti je zásahem do svobody (do možnosti svobodně rozhodovat o vlastním právním postavení) a do nedotknutelnosti člověka (čl. 7, 8 LPS), u kterého se předpokládá, že je nadán rozumem a svědomím (čl. 1 Všeobecné deklarace lidských práv). Ačkoli je ve struktuře komentovaného ustanovení zbavení svéprávnosti zařazeno na první místo a vyvolává tak představu, že nejprve je třeba zkoumat, zda jsou dány podmínky pro zbavení člověka způsobilosti k právním úkonům, a teprve není-li tomu tak, má být zkoumáno, lze-li ho v této způsobilosti alespoň omezit, logická souslednost právních pravidel je opačná, tj. způsobilost k právním úkonům nelze omezit, postačí-li mírnější opatření; stejně tak nelze člověka této způsobilosti zbavit, postačí-li její omezení. Uplatní se zásada *in dubiis libertas*.

Má-li být do přirozených práv člověka na osobní svobodu a na nedotknutelnost zasaženo, musí být respektována jeho lidská důstojnost (čl. 10 LPS) stejně jako zásada, že zájmy a blaho lidské bytosti jsou nadřazeny zájmům společnosti (čl. 2 Úmluvy o lidských právech a biomedicině).

Úprava § 10 sice nebrání naplňování výše uvedených nadzákonných právních principů, ale zvláště je neakcentuje a ani nenabádá k jejich respektování. To nelze – i se zřetelem ke zdejšímu sociálnímu a kulturnímu prostředí, k úrovni úpravy dalších právních předpisů dotýkajících se těchto otázek a k praxi při jejich aplikaci – považovat za klad. Moderní právní řády (např. občanský zákoník Québecu) kladou důraz na to, že soud nemůže rozhodnout o člověku co do opatření omezujících jeho svéprávnost bez jeho zhlédnutí, jakož i bez poskytnutí možnosti vyjádřit se, je-li to možné.

5. Pravomoc soudu

- 5 Pravomoc zbavit člověka způsobilosti k právním úkonům anebo ho v ní omezit má pouze soud. V každém případě je k těmto záležitostem nutné přistupovat nikoli na základě úvahy, zda trvalejší podlomení psychické způsobilosti člověka vyvolané duševní poruchou nebo nadužíváním alkoholu, drog či podobných látek zásah do jeho způsobilosti k právním úkonům umožňuje, ale naopak je nutné zvažovat, zda nedostatečnost rozumové a volní vyspělosti člověka zásah do jeho způsobilosti k právním úkonům v jeho zájmu vyžaduje.

Řízení o způsobilosti k právním úkonům upravují § 186n. OSŘ. Řízení je nesporné. To mj. znamená, že je ovládáno inkviziční (vyhledávací) zásadou. Soud je povinen bez ohledu na navržené důkazy z vlastní iniciativy vyšetřit skutkový stav v rozsahu potřebném pro rozhodnutí (§ 120 odst. 2 OSŘ). Rozhoduje se rozsudkem.

Rozhodnutí soudu omezující způsobilost k právním úkonům, a tím spíše rozhodnutí o zbavení této způsobilosti, je rozhodnutí o statusové otázce. Má jako rozhodnutí o osobním stavu konstitutivní účinky, jichž nabývá právní mocí. Zpětné účinky takovému rozhodnutí přiznány být nemohou (R 14/1977). Tím je dáno i to, že omezí-li soud člověka ve způsobilosti k právním úkonům, či dokonce zbaví-li jej této způsobilosti, není tím nijak dotčeno oprávnění osoby, do jejíž způsobilosti bylo takto zasaženo, podat do rozhodnutí opravný prostředek (R 77/1965).

Ve způsobilosti k právním úkonům může být postupem podle § 10 dotčena jak osoba zletilá, tak i nezletilá. K rozhodnutí o způsobilosti k právním úkonům musí být přistupováno se zřetelem k subjektivnímu hledisku v tom smyslu, že nerozhoduje, o jakou diagnózu duševní poruchy v daném případě jde, ale relevantní je, jak se tato porucha projevuje v psychické způsobilosti konkrétní osoby „odchylkou od normálního psychického vývoje člověka“ (M. Knappová).

6. Úprava v pracovním právu

Úprava § 10 se aplikuje i v pracovním právu (§ 6 odst. 2 a § 10 odst. 2 ZPr.

6

K odst. 1:

I. Zbavení způsobilosti k právním úkonům

1. Právní předpoklady

Jediný předpoklad pro zbavení člověka způsobilosti k právním úkonům spočívá v duševní poruše, která:

7

a) není jen přechodná

b) je takového stupně, že zakládá celkovou neschopnost činit právní úkony.

2. Znalecký důkaz

Pro posouzení, co je duševní porucha, má zásadní význam odborné lékařské stanovisko reprezentované znaleckým posudkem. Totéž platí i ohledně posouzení, zda je porucha jen přechodná, čili nic. Znalecký posudek je tak jedním ze základních důkazních prostředků v řízení, v němž má být rozhodnuto o způsobilosti člověka činit právní úkony (tento posudek nelze nahradit ani potvrzením, ani odborným vyjádřením, ač to pro jiná řízení obecně civilní procesní právo připouští). Navíc § 187 odst. 3 OSŘ vyžaduje, že znalec musí být o zdravotním stavu vždy vyslechnut.

8

Je namístě zcela odmítnout tendence, kdy se soud spokojí jen se znaleckým posudkem jako s jediným důkazem a nekriticky převeze jeho závěry, aniž je jinak ověří (k takové praxi se judikatura záporně stavěla i v období totalitního státu; srov. např. R 44/1967 nebo R 3/1979). Zejména má být zjištěno, jak se dotyčná osoba skutečně chová, jak se projevuje ve styku s lidmi, jak obstarává svoji domácnost a jak hospodáří se svým majetkem. Znalci pak mají být při výsledku s výsledky těchto zjištění konfrontováni a vyjádřit se k nim, zatímco soud musí zvážit a rozhodnout, zda je k omezujícímu zásahu do způsobilosti činit právní úkonu vůbec důvod.

3. Relevantní duševní porucha

Podmínkou pro zbavení způsobilosti k právním úkonům je duševní porucha, která není jen přechodná. Tím ještě není řečeno, že musí jít o duševní poruchu trvalou, resp. nevyлéčitelnou. Musí se však jednat o duševní poruchu, která nemá jen krátkodobé trvání (vyvolanou alkoholickým opojením, vlivem drog, záchvatem, stresem, úrazem apod.), protože tyto případy se posoudí podle § 38 odst. 2 (a jedná-li se o delikty, podle § 422, 423).

9

Zároveň se musí jednat o takovou duševní poruchu, která působí, že určitý člověk není způsobilý činit právní úkony vůbec. I to musí soud při rozhodování zvážit a zjistit, zda takový důsledek duševní porucha vyvolává; nemůže se proto spolehnout jen na stanovisko znalců. Mutatis mutandis v tom směru platí, co bylo řečeno výše. Úkolem soudu

je provést úplná a spolehlivá zjištění, jak se ten, o něhož se jedná, chová v každodenním životě a v různých životních situacích, jak se stará o své potřeby a o potřeby své rodiny, jak hospodaří se svým majetkem atd.

4. Postavení člověka, o jehož způsobilosti k právním úkonům má být rozhodnuto

- 10** V této souvislosti vystupuje do popředí jako významná procesní zásada, že osobě, o níž jde – byť jí soud pro řízení ustanoví opatrovníka – musí být jako účastníku řízení umožněna přítomnost při jednání, že tato osoba musí být vyslechnuta a že jí musí být doručeno rozhodnutí ve věci.

Od výsledku i od doručení rozhodnutí soud může upustit, nelze-li výslech vůbec provést, není-li adresát s to význam rozhodnutí pochopit, anebo měly-li by výslech či doručení na dotyčnou osobu nepříznivě působit (újmu na jeho zdravotní stav). Stejně tak může soud z důvodu vhodnosti vůbec upustit od jednání a rozhodnout bez jednání. Tato opatření jsou myslitelná výlučně u osob zcela neschopných samostatné životní existence (R 3/1979).

Klade se otázka, zda tyto úpravy reprezentují dostatečné kautely k ochraně člověka, o jehož právech má být rozhodováno, a zda by právní úprava neměla být v tom směru zpřesněna. Jedná se o problematiku v podmínkách našeho společenského prostředí obzvlášť citlivou, protože v podmínkách totalitního státu nebyly ojedinělé případy, kdy stát projevoval tendenci zasahovat do způsobilosti činit právní úkony také u těch osob, které vystupovaly proti byrokratickým postupům veřejné moci. Zvlášť je třeba poukázat na běžnou praxi, kdy se opatrovníkem osoby, o jejíž způsobilosti k právním úkonům má být rozhodnuto, ustanovují justiční čekatelé, soudní tajemníci nebo podobné osoby, s kteroužto praxí jsou spojeny nevýhody známé již desítky let.

5. Účinky rozhodnutí

- 11** Rozhodne-li soud o zbavení způsobilosti k právním úkonům, má rozhodnutí účinky *ex nunc*. Učiní-li fyzická osoba právní úkon před právní mocí rozhodnutí o zbavení způsobilosti k právním úkonům, posoudí se takový případ podle § 38 odst. 2.

6. Opatrovník

- 12** Za osobu, která byla zbavena způsobilosti k právním úkonům, činí právní úkony její opatrovník (§ 28 odst. 2).

Právní úkony, které učiní samotná osoba zbavená způsobilosti k nim, jsou absolutně neplatné podle § 38 odst. 1. Opět jde o přehnanou tvrdost, která koliduje s vývojem obdobných úprav v zahraničí: Podle našeho práva je absolutně neplatné např. i přijetí daru osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům, ač pro to z praktického hlediska není rozumný důvod, je-li dar této osobě k prospěchu. Naše právo neumožňuje ani konvalidaci nebo ratihabici právních úkonů učiněných osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům. Pokud soud následně novým rozhodnutím (§ 10 odst. 3) dotčené osobě způsobilost k právním úkonům vrátí, nestačí, aby tato osoba jen potvrdila platnost dříve učiněného právního úkonu, nýbrž musí učinit právní úkon nový. Stejně tak nestačí, aby opatrovník osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům jen dodatečně schválil, co ona sama učinila; i on musí učinit právní úkon nový, aby jeho účinky *ex nunc* vůbec nastaly.

Výjimkou je případ upravený v § 190 OSŘ. Podle něho soud vydaný rozsudek o zbavení způsobilosti k právním úkonům zruší, ukáže-li se později, že pro zbavení způsobilosti k právním úkonům nebyly podmínky. Zrušení rozsudku podle § 190 OSŘ má účinky

ex tunc, takže od právní moci zrušovacího rozhodnutí se na dotčenou osobu hledí, jako by způsobilost k právním úkonům nikdy nepozbyla (R 76/1969).

7. Světlé okamžiky (*lucida intervalla*)

Některé právní řády počítají u osob postižených duševní poruchou s tzv. světlymi okamžiky (*lucida intervalla*). Podle našeho občanského práva u osob zbavených způsobilosti k právním úkonům světly okamžik – remise (úleva v nemoci) nemá právní relevanci. Význam lze světlym okamžiku přiznat pro období před zbavením způsobilosti k právním úkonům při posuzování konkrétního právního úkonu z toho hlediska, zda byla či nebyla naplněna hypotéza § 38 odst. 2. Obdobné platí i pro případ posouzení odpovědnosti za škodu z toho hlediska, zda určitá osoba byla s to ovládnout své jednání a posoudit jeho následky [422].

8. Tvrdost zásady absolutní neplatnosti

Zjevný nedostatek platné úpravy je nedostatečnost ochrany osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům; zejména v tom směru, že absolutní neplatnost občanské právo spojuje se všemi právními úkony, které osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům učiní. Některé občanské zákoníky (např. polský) vylučují z praktických důvodů neplatnost takových úkonů, které se týkají běžných událostí každodenního života. Jiné pamatují na ochranu nezpůsobilých osob při těch právních úkonech, které jsou učiněny výhradně k jejich prospěchu (např. nizozemský nebo québecký). Pro takové případy vylučují možnost toho, kdo se k poskytnutí prospěchu vůči osobě zbavené způsobilosti k právním úkonům zavázal, dovolat se následně neplatnosti právního úkonu.

K odst. 2:

I. Omezení způsobilosti k právním úkonům

1. Obecně

O omezení způsobilosti k právním úkonům platí v základních ohledech *mutatis mutandis* totéž, co bylo výše řečeno o zbavení způsobilosti k právním úkonům.

Základní rozdíl mezi zbavením způsobilosti k právním úkonům a omezením způsobilosti k právním úkonům je ve třech směrech (srov. dále sub 2, 3, 4).

2. Duševní porucha. *Abusus psychotropních látek*

Důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům není jen nikoli přechodná duševní porucha, ale také nadměrné požívání alkoholických nápojů nebo omamných prostředků či jedů. I toto nadužívání alkoholu nebo omamných prostředků či jedů musí být nikoli přechodné, nýbrž déletrvající, návykové. *Abusus* těchto látek však může vyvolat i takovou duševní poruchu, která způsobí úplnou neschopnost člověka činit právní úkony. Pak ovšem bude důvod postupovat podle § 10 odst. 1 a rozhodnout o zbavení způsobilosti k právním úkonům. Tehdy však nebude příčinou zbavení svéprávnosti nadměrné požívání alkoholu nebo omamných prostředků či jedů, ale duševní porucha tímto nadměrným požíváním vyvolaná.

Jistý nedostatek lze spatřovat v tom, že zákon formuluje důvody pro omezení způsobilosti k právním úkonům příliš úzce. Pominuto je výslovné uvedení závislosti na hráčské vášni (tzv. patologické hráčství – *gamblerství*), což lze do jisté míry řešit tím, že lékařská věda považuje i tuto závislost za duševní poruchu.

Nikoli výjimečným instrumentáři civilních kodexů je rovněž úprava možnosti omezit způsobilost k právním úkonům pro marnotratnictví. Za marnotratníka bývá považován ten, kdo v důsledku duševní nebo charakterové abnormality nesmyslně plýtvá vlastním majetkem, čímž vydává svou rodinu do nebezpečí nouze. Od marnotratnictví jako důvodu omezení způsobilosti k právním úkonům upustil již občanský zákoník z roku 1950 s odůvodněním, že „nový způsob života a vyspělost našeho obyvatelstva ukázaly, že tzv. marnotratnictví ubývá, takže by zbavení svéprávnosti z tohoto důvodu nemělo ani praktického významu (srov. důvodovou zprávu k § 15 ObčZ 1950). Ani současná právní úprava s marnotratnictvím v daném ohledu nepočítá, což je podmíněno společenskými a hospodářskými poměry panujícími v době vzniku této úpravy. Majetková diferenciací mezi lidmi, nastávší u nás po roce 1989, by však mohla vést ke zvažování, zda by nebylo sociálně účelné zařadit marnotratnictví jako další důvod pro omezení způsobilosti k právním úkonům.

3. Míra zásahu do způsobilosti k právním úkonům

- 17 Další rozdíl je v míře, v jaké se důvody pro zásah do způsobilosti fyzické osoby k právním úkonům projevují. Zbavit této způsobilosti lze člověka, není-li s to vůbec činit právní úkony ve smyslu § 34. Není-li však s to činit některé z právních úkonů, lze jej ve způsobilosti k právním úkonům jen omezit.

4. Rozsah omezení

- 18 Konečně, rozsah omezení představuje třetí rozdíl mezi zbavením a omezením způsobilosti k právním úkonům. Zbavení způsobilosti k právním úkonům je co do rozsahu absolutní a znamená její úplný zánik. Při omezení je zasažena způsobilost jen k právním úkonům uvedeným ve výroku rozhodnutí. Přitom je třeba mít na mysli, že i ten, jehož způsobilost k právním úkonům byla omezena, je v každodenním styku s jinými osobami a denně uspokojuje své běžné potřeby. Rozsah omezení je třeba tedy formulovat tak, aby tato oblast nebyla neúměrně zasažena a aby omezení způsobilosti k právním úkonům fakticky nesuplovalo ve skutečnosti její zbavení. Při omezení způsobilosti k právním úkonům zpravidla není důvod zasahovat do těch záležitostí, které je člověk s to si sám i přes jistý psychický handicap bez problémů vyřídit (např. koupě jídla, ošacení, obuvi a dalších potřeb běžné potřeby, placení nájemného).

Při omezení způsobilosti k právním úkonům je nutné stanovit rozsah této způsobilosti, která je soudním zásahem dotčena. Ustanovení § 10 odst. 2 nevylučuje, aby rozsah omezení byl uveden jak negativním výčtem (uvedením právních úkonů, k nimž fyzická osoba není způsobilá), tak pozitivním výčtem (uvedením těch právních úkonů, k nimž fyzická osoba naopak způsobilá je). Zájmu osoby, o níž je takto rozhodováno, ale i ústavní konformitě více odpovídá výčet negativní, protože je přesnější a výstižnější. Při pozitivním vymezení se naopak obtížněji postihnou všechny životní situace, které přicházejí v úvahu. Je s ním proto spojeno větší riziko, že se zapomenou uvést všechny právní úkony, k nimž je fyzická osoba způsobilá.

Soudní praxe preferuje při rozhodování formu negativních výčtů. Ty nejenže více naplňují principy spravedlivé ochrany práv (§ 1 OSŘ), ale i hledisko ústavně konformní aplikace zákona: Vzhledem k čl. 2 odst. 3 LPS a čl. 2 odst. 4 Úst není podstata v dovolení, co člověk může činit, ale v zákazu, co nesmí činit s ohledem na vlastní psychickou nezpůsobilost, která je zákonným důvodem pro omezení způsobilosti k právním úkonům.

Úprava § 10 je hmotněprávní. To musí být respektováno i při rozhodování o omezení způsobilosti k právním úkonům. V této souvislosti je třeba mít na mysli, jak právní úkon

definuje § 34. Judikatura proto správně dovodila, že výrok omezující jen způsobilost fyzické osoby jednat samostatně před soudy a úřady je nesprávný, protože tato jednání nejsou právními úkony ve smyslu § 34 (R 12/1999). Musela by být tedy především omezena způsobilost činit právní úkony hmotného práva, jak odpovídá úpravě § 10 odst. 2. Teprve s tímto omezením lze spojit i omezení ve způsobilosti procesní. Bez vysloveného omezení způsobilosti k právním úkonům nelze omezovat člověka ani v jeho ústavně zaručeném petičním právu (čl. 18 LPS).

5. Platnost a neplatnost právních úkonů

Byla-li určitá osoba omezena ve způsobilosti k právním úkonům a učiní-li právní úkon, na nějž se omezení vztahuje, jde o právní úkon absolutně neplatný podle § 38 odst. 1. V oblasti, kam omezení nezasahuje, může i tato osoba právně jednat samostatně a její právní úkony (nenastoupí-li jiný důvod jejich neplatnosti) budou platné. 19

K odst. 3:

I. Změna nebo zrušení zásahů do způsobilosti k právním úkonům

1. Rozhodnutí s účinky ex nunc

Soud své rozhodnutí, kterým člověka zbavil způsobilosti k právním úkonům anebo kterým jej v této způsobilosti omezil, změní, změní-li se důvody, které k vydání rozhodnutí vedly. Pokud tyto důvody odpadnou, soud své rozhodnutí zruší. 20

Jestliže soud tedy rozhoduje v intencích § 10 odst. 3, může v závislosti na změnách důvodů vedoucích k již učiněnému zásahu rozhodnutí o zbavení způsobilosti k právním úkonům změnit v rozhodnutí o omezení této způsobilosti a vice versa. Stejně tak soud může změnit rozsah omezení způsobilosti k právním úkonům, tj. zúžit jej nebo naopak rozšířit.

Všechna tato rozhodnutí mají účinky ex nunc.

2. Rozhodnutí s účinky et tunc

Vedle toho, co stanoví § 10 odst. 3 ObčZ, soud také podle § 190 OSŘ své rozhodnutí zruší i tehdy, ukáže-li se následně, že pro jeho vydání nebyly podmínky. Toto rozhodnutí, jak bylo již řečeno, má účinky ex tunc. 21

3. Procesní otázky

Návrh na zahájení řízení o vrácení způsobilosti k právním úkonům může podle § 186 odst. 3 OSŘ podat i ten, jehož soud zbavil způsobilosti k právním úkonům (a samozřejmě i osoba, kterou soud ve způsobilosti k právním úkonům jen omezil, jak plyne z argumentace a simili, resp. a maiori ad minus). Pokud ale soud návrh tohoto navrhovatele zamítne, může soud, nelze-li očekávat zlepšení jeho zdravotního stavu, rovněž rozhodnout, že této osobě nepřísluší podat další návrh tohoto druhu. Toto omezení musí být vždy limitováno určením přiměřené doby, po kterou toto právo nepřísluší, nejvýše však třemi roky. 22

Z judikatury:

R 7/1958: Opatrovník osoby zcela zbavené svéprávnosti je povinen provést za opatrovance hlášení požadované ustanoveními o důchodovém zabezpečení. Neučiní-li tak, poruší zákonem stanovenou povinnost, a opatrovanec, jehož zastupuje, je povinen vrátit přeplacenou dávku.

R 32/1962: Účastníci právního úkonu uzavřeného s osobou nezpůsobilou k právním úkonům nejsou účastníky řízení o schválení takového úkonu opatrovnickým soudem.

R 14/1977: Rozhodnutím soudu o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům se od právní moci tohoto rozhodnutí mění právní postavení občana v tom smyslu, že není nadále zcela nebo zčásti způsobilý svými právními úkony (popřípadě jen některými právními úkony) nabývat práva a povinnosti. Takové rozhodnutí nemůže soud vydat se zpětnou účinností.

R 3/1979: Ustanovení § 10 odst. 2 ObčZ stejně jako ustanovení § 12 odst. 2 ZPr se omezuje na to, že ukládá soudům povinnost určit v rozhodnutí rozsah omezení způsobilosti k právním úkonům. Žádné z nich neuvádí, jakým způsobem se tak má stát. Zpravidla se dává přednost negativnímu výčtu právních úkonů, na které občan není způsobilý, protože je s ním spojeno menší nebezpečí, že se zapomenou uvést všechny právní úkony, na které je občan způsobilý; pozitivním vymezením se tak hůře postihnou všechny v úvahu přicházející životní situace. Rozsah omezení lze tedy určit především negativním výčtem, tj. tak, že se ve výroku rozsudku určí, na které právní úkony občan není způsobilý. Z toho se potom dovozuje, že § 38 odst. 1 ObčZ dopadá jen na právní úkony ve výroku rozsudku uvedené, takže všechny ostatní právní úkony takovým občanem učiněné jsou z hlediska tohoto ustanovení platné. Třeba je však připustit, že rozsah omezení lze stanovit i pozitivním výčtem, tj. tak, že se ve výroku rozsudku určí, na které právní úkony je občan způsobilý.

R 12/1999: Soud může výrokem rozsudku zbavit fyzickou osobu způsobilosti k právním úkonům nebo ji v této způsobilosti omezit. Výrok rozsudku o omezení způsobilosti fyzické osoby jen ohledně samostatného jednání před soudy a úřady je v rozporu se zákonem.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 412/04: Těžištěm ústavního pořádku České republiky je jednotlivec a jeho práva garantovaná ústavním pořádkem České republiky. Jednotlivce je východiském státu. Stát a všechny jeho orgány jsou ústavně zavázány k ochraně a šetření práv jednotlivce. Pojetí naší ústavnosti se přitom neomezuje na ochranu základních práv jednotlivců (např. práva na život, zaručení právní subjektivity). V souladu s poválečnou změnou v chápání lidských práv (jež nalezla vyjádření např. v Chartě OSN či ve Všeobecné deklaraci lidských práv) se stala základní bází, z níž vychází interpretace všech základních práv, lidská důstojnost, která mj. vylučuje, aby s člověkem bylo zacházeno jako s předmětem. Otázky lidské důstojnosti jsou v tomto pojetí chápány jako součást kvality života, součást jeho lidství. Garantování nedotknutelnosti lidské důstojnosti člověku umožňuje plně užívat své osobnosti. Tyto úvahy stvrzuje Preambule Ústavy České republiky, která deklaruje lidskou důstojnost jako nedotknutelnou hodnotu, stojící v základu ústavního pořádku České republiky. Stejně tak Listina základních práv a svobod garantuje rovnost lidí v důstojnosti (čl. 1) a garantuje subjektivní právo na zachování lidské důstojnosti (čl. 10 odst. 1).

Působení ústavních garancí je mnohem intenzivnější ve vztazích vertikálních, tj. ve vztazích stát – jednotlivce. Za vertikální vztah je přitom třeba považovat i ty věci, které soud projednává v tzv. řízeních nesporných, tj. v řízeních, která může zahájit i bez návrhu. Jinak řečeno, jde o věci, v nichž převažuje veřejný zájem nad zájmem jednotlivce. V těchto vertikálních vztazích se uplatňují všechna základní práva jako přímo aplikovatelná práva, která státní moc přímo zavazují. Jejich výklad musí být prováděn v hranicích vymezených lidskou důstojností.

Omezení způsobilosti k právním úkonům je vždy závažným zásahem do osobnostní integrity omezovaného. Takový zásah je třeba zkoumat z pohledu potenciálních zásahů do základních práv omezovaného, garantovaných především v čl. 5 a čl. 10 odst. 1, 2 Listiny základních práv a svobod, vyložených v rozsahu, který omezuje lidská důstojnost. Protože tato práva Listina základních práv a svobod garantuje jako tzv. základní práva absolutní, lze k jejich omezení přikročit jen za účelem ochrany základních práv jiných osob anebo za účelem ochrany veřejného zájmu, který je v podobě principu či hodnoty obsažen v ústavním pořádku.

Napadené rozhodnutí nelze aprobeovat v tom smyslu, že by sledovalo legitimní účel, resp. nejde o rozhodnutí sledující prosazení cíle, který je nezbytný pro svobodnou demokratickou společnost. To proto, že „obtěžování“ soudu, popř. dalších orgánů veřejné moci (správních orgánů), byť i množstvím ne vždy logických podání, nelze řešit popřením subjektivity jednotlivce v její dynamické podobě. Právní subjektivita totiž musí pokrývat i právo jednotlivce na rozvoj jeho osobnosti v podobě interakce s okolím včetně interakce s veřejnou mocí. Osoba definovaná právní subjektivitou má totiž právo na svobodné jednání. Brání-li se veřejná moc, v daném případě patrně obtížně komunikaci se stěžovatelem, tak, že zkrátí jeho subjektivitu způsobem, že svou komunikaci se stěžovatelem ukončí svým autoritativním výrokem, jímž stěžovateli odejme část jeho právní osobnosti, nelze takový postup shledat souladným s cílem, který je nezbytný ve svobodné a demokratické společnosti, a již proto je třeba její postup považovat za excesivní aplikaci obyčejného práva, v daném případě § 10 odst. 2 ObčZ, a tedy i za zásah do základního práva stěžovatele garantovaného čl. 5 Listiny základních práv a svobod.

Čl. 5 Listiny základních práv a svobod stanoví, že každý je způsobilý mít práva, což zavazuje obecné soudy, aby v opatrovníckém řízení nevydaly rozhodnutí o omezení způsobilosti k právním úkonům dříve, než určí osobu, jejímž prostřednictvím bude omezovaný nadále vykonávat

svá práva. Pokud tak soud neučiní, nemůže jeho rozhodnutí s ohledem na působení čl. 5 Listiny základních práv a svobod bránit omezovanému přímo se domáhat ochrany svých práv.

Ústavní soud nemohl přehlédnout, že izolování subjektivního práva od možnosti toto právo vykonávat je oblíbeným trikem totalitních států, které používají při schovávání zvlů a bezpráví za formální fasádu práva. V právním státě tyto praktiky tolerovat nelze.

Rozsudek ve věci Matter ca. Slovensko, P-ESLP, 1999, č. 79: Stěžovatel byl zcela zbaven způsobilosti k právním úkonům od r. 1983. Není pochyb o tom, že se jedná o závažné zasahování do jeho práv zaručených čl. 8 odst. 1 Úmluvy. Podle názoru Soudu je vhodné, aby v případech tohoto typu vnitrostátní orgány po určité době posoudily, zda je takové opatření i nadále odůvodněno. Takové přezkoumání je obzvlášť důvodné, když o něj dotčená osoba požádá. Navíc lze na základě § 10 odst. 3 ObčZ říci, že soudy mají povinnost sledovat pokračující existenci důvodů ospravedlňujících zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům.

Ochrana osobnosti

Obsah výkladu před § 11:

I. Osobnostní práva fyzických osob.....	1
II. Ústavní a mezinárodněprávní základ osobnostních práv	2
III. Všeobecné osobnostní právo a zvláštní osobnostní práva.....	3
IV. Doplnky všeobecného osobnostního práva	4
V. Ochrana všeobecných osobnostních práv.....	5

I. Osobnostní práva fyzických osob

Předmětem občanskoprávních vztahů jsou – vedle věcí, práv či jiných majetkových hodnot (§ 118 odst. 1) – i určité nemajetkové, nehmotné (imateriální) hodnoty (v literatuře i v soudní praxi se někdy též hovoří o nehmotných statcích, resp. o stránkách či o projevech osobnosti). Dispozice s těmito nehmotnými hodnotami, které nelze přesně vyčíslit v penězích, jakož i jejich ochrana před ostatními subjekty s rovným hmotněprávním postavením slouží k zabezpečení soukromých nemajetkových (morálních – ideálních – duchovních) zájmů jejich nositelů.

Nehmotnými hodnotami jsou jednak – a to v první řadě – hodnoty lidské osobnosti fyzických osob, které tvoří jejich fyzickou (tělesnou) a psychicko-morální-sociální jednotu (integritu) a celistvost, jednak výsledky tvůrčí duševní činnosti.

Dispozice s těmito nehmotnými hodnotami, jakož i jejich ochrana je v právním řádu zabezpečována prostřednictvím práv úzce spjatých s osobností fyzických osob, tj. ryze osobních neboli osobnostních práv. Ta ve svém souhrnu tvoří jejich osobní status (občanský zákoník hovoří v rubrice k § 11 o ochraně osobnosti, v samotném § 11 o právu na ochranu osobnosti).

II. Ústavní a mezinárodněprávní základ osobnostních práv

Ústavněprávní a mezinárodněprávní základ úpravy těchto osobnostních práv fyzických osob (jejich osobního statusu) je v českém právním řádu zakotven jednak v Ústavě (srov. její preambuli) a zejména v čl. 1, 6, 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 LPS, která tvoří integrální součást českého ústavního pořádku (čl. 3, čl. 112 odst. 1 Úst), jednak v různých mezinárodních lidskoprávních úpravách, zejména v ratifikovaném a vyhlášeném Mezinárodním paktu o občanských a politických právech (č. 120/1976 Sb.) se dvěma opčními protokoly č. 69/1991 Sb. a č. 100/2004 Sb. m. s.), v ratifikovaném a vyhlášeném Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech (č. 120/1966 Sb.), v ratifikované a vyhlášené Úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobodách, kterou byl zároveň zřízen Evropský soud pro lidská práva ve Štrasburku (č. 209/1992

Sb.), v Úmluvě o právech dítěte (č. 104/1991 Sb. s opčním protokolem č. 57/2006 Sb. m. s.), v Úmluvě o ochraně lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny (dále jen Úmluva o biomedicíně – č. 96/2001 Sb. m. s.), včetně Dodatkového protokolu k této Úmluvě o zákazu klonování lidských bytostí (č. 97/2001 Sb. m. s.) i v Závěrečném aktu konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě z roku 1975. Zbývá dodat, že v prosinci 2007 byla v Lisabonu 27 členskými státy Evropské unie podepsána nová unijní smlouva (nahrazující odmítnutý návrh euroústavy (zvaná Lisabonská smlouva). Spolu s její platností předpokládanou v červnu 2009 vstoupí v platnost i Charta lidských práv občanů Unie. Ta bude představovat nejmodernější společně kodifikovaný katalog základních lidských práv občanů unie.

Listina i vzpomenuté mezinárodní úpravy zakotvují katalogy přirozeně vzniklých, historicky i sociologicky se vyvinuvších základních práv a svobod (občanských, politických, hospodářských, sociálních a kulturních) fyzických osob jako projevů ústavního a mezinárodněprávního uznání těchto univerzálních hodnot a zabezpečení jejich ochrany. Tyto katalogy jsou zřetelným vyústěním dosavadních civilizačních emancipačních snah, dlouholetých ústavních tradic, jakož i mezinárodních závazků na poli lidských práv.

V České republice je tento ústavněprávní a mezinárodněprávní základ úpravy osobního statutu fyzických osob, tj. jejich osobnostních práv, blíže rozveden a konkretizován ve sféře jak veřejného práva, tak soukromého práva. Jednotlivé prostředky a nástroje veřejného práva a soukromého práva se při úpravě osobního statutu fyzické osoby a jeho ochraně navzájem funkčně doplňují, čímž vytvářejí komplementární systém jeho ochrany.

K rozvedení a konkretizaci ústavního vyjádření osobního statutu fyzických osob, tj. jejich osobnostních práv, došlo ve sféře soukromého práva především v občanském zákoníku (zákon č. 40/1964 Sb.) jako v základním soukromoprávním předpise. Nelze však opomenout ani zákoník práce č. 262/2006 Sb. [§ 13 odst. 2 písm. b), § 16, § 312 až 315 ZPr]. Došlo a dochází k tomu však i v řadě dalších veřejnoprávních předpisů s některými normami soukromoprávního charakteru (např. v zákoně o péči o zdraví lidu č. 20/1966 Sb., ovlivněnému silně již výše zmíněnou Úmluvou o biomedicíně, v mediálních právních předpisech, tj. v tiskovém zákoně č. 46/2000 Sb. a v zákoně o rozhlasovém a televizním vysílání č. 239/2000 Sb., v zákoně o ochraně osobních údajů č. 101/2000 Sb.).

Zvlášť je třeba upozornit zejména na zákon č. 120/2000 Sb., o autorském právu, o právech souvisejících s právem autorským, na zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, jakož i na zákon č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů. Z poslední doby lze upozornit i na § 31a zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím či nesprávným úředním postupem, který rozšířil soukromoprávní ochranu osobnosti za nemajetkovou újmu v penězích, jestliže nemajetkovou újmu nebylo možno nahradit jinak a samotné konstatování porušení práva by se nejevilo jako dostačující.

Bohužel zatím nebyl přijat již dlouho připravovaný vládní návrh zákona o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (antidiskriminační zákon), který by zajištěním rovného přístupu ke vzdělání, práci, zdravotní péči, sociálním výhodám a bydlení bez ohledu na věk, rasu, sexuální orientaci a zdravotní postižení výrazně přispěl k dalšímu prohloubení ochrany osobnosti fyzických osob v navýsost citlivých společenských oblastech.

III. Všeobecné osobnostní právo a zvláštní osobnostní práva

V soukromoprávní sféře vytváří Listina základních práv a svobod i mezinárodní úmluvy základ jak úpravy všeobecného osobnostního práva, tak úpravy zvláštních osobnostních práv, jmenovitě zejména autorského práva, práv výkonných umělců, jakož i práv vynálezců a původců jiných technických výtvorů (v dřívější literatuře označovaných též jako osobně nemajetková práva, resp. i osobně majetková práva či nejširě práva k nehmotným statkům, dnes pod zřetelným mezinárodním vlivem stále více práva duševního – intelektuálního vlastnictví).

Všeobecné osobnostní právo je opodstatněně označováno jednak jako osobnostní, neboť jeho předmětem jsou nehmotné hodnoty lidské osobnosti v její fyzické (tělesné) a psychicko-morálně-sociální jednotě a celistvosti, jednak jako všeobecné, neboť patří nerozlučně a neoddělitelně každé fyzické osobě jako jedinečné individualitě a suverénu.

V rámci takto jednotně chápaného všeobecného osobnostního práva, zabezpečujícího v občanskoprávní sféře ucelené respektování mnohočetných hodnot osobnosti fyzické osoby i její všestranný rozvoj, existuje neuzavřený okruh jednotlivých dílčích všeobecných osobnostních práv, konkrétně zejména právo na tělesnou integritu (život, zdraví, tělo), osobní svobodu, čest, důstojnost a dobrou pověst, jméno a soukromí. Předměty těchto jednotlivých dílčích osobnostních práv jsou jednotlivé dílčí osobnostní hodnoty, které tvoří neoddělitelné součásti integrity osobnosti v její celkové fyzické a psychicko-morálně-sociální jednotě a celistvosti (není přitom nikterak rozhodné, je-li tato hodnota osobnosti fyzické osoby právně zabezpečena v ústavě, mezinárodní smlouvě, občanském zákoníku či v jiném zákoně. V podmínkách svobodné pluralitní demokracie, tržního hospodářství, právního státu, jakož i uznání, respektování a ochrany základních lidských práv v národním a mezinárodním měřítku nabývá všeobecné osobnostní právo a v důsledku toho i jeho občanskoprávní úprava jako jeden z významných prostředků zabezpečení důstojnosti i svobodného rozvoje osobnosti každé fyzické osoby zvláštní význam. Nedostatek uspokojivé právní ochrany tohoto významného druhu subjektivních občanských práv, k jejichž rozmachu, zároveň však i k novým formám ohrožování a poškozování civilizační vědecko-technický pokrok úzce spojený s rozvojem lidského činitele – osobnosti člověka vede (vzpomeňme v této souvislosti jen nově vznikající formy narušování osobního soukromí, počínaje odposlechy bez povolení, sběrem a shromažďováním osobních údajů, odebráním vzorků DNA, vše bez souhlasu dotčené osoby) znamená opomíjet jeden z ústředních základů soukromoprávního postavení jedince ve společnosti.

Zvláštními osobnostními právy (práva duševního vlastnictví) jsou naopak práva, která s každou fyzickou osobou neoddělitelně spjata nejsou. Je tomu tak proto, že tato zvláštní osobnostní práva vznikají až v důsledku projevu tvůrčí duševní schopnosti určité fyzické osoby jako tvůrce. Proto také mohou tato práva náležet pouze těm fyzickým osobám, které jsou takové tvůrčí duševní vlastnosti schopny (autoři, výkonní umělci, vynálezci, popř. původci jiných technických výtvorů). U těchto práv nelze navíc přehlížet ani jejich další zvláštní (specifický) rys, a to jejich úzké sepětí s majetkovými právy. V podmínkách globálního rozvoje tržní ekonomiky, vědecko-technického pokroku spjatého stále více s rozvíjejícími se informačními technologiemi nabývají tato zvláštní osobnostní práva, resp. práva duševního vlastnictví stále větší společenské důležitosti. Tím je ovšem zároveň zákonitě zdůrazněn význam a úloha jejich právní úpravy.

Těžiště úpravy všeobecného osobnostního práva v občanském zákoníku se nachází v jeho části první, v hlavě druhé nazvané „Ochrana osobnosti“ (*Telec, I.* v této souvislosti

přiléhavě zdůrazňuje, že již samotným názvem je vyjádřena výstižně přirozeně právní podstata věci, tj. že stát člověku osobnost neposkytuje, ale pouze upravuje způsoby jejího uplatnění v soukromoprávních vztazích – pozitivní složka a zároveň ji v tomto soukromoprávním rámci chrání – negativní složka).

Jde konkrétně o ustanovení § 11 až 16, která byla následně doplněna zejména zákonem č. 87/1990 Sb., dále zákonem č. 509/1991 Sb. a z posledního období zákonem č. 47/2004 Sb. (§ 444 odst. 3).

Pokud jde o nově připravovaný občanský zákoník, je třeba přisvědčit té části literatury (Švestka, J., Zoulík, F., Knappová, M., Mikeš J.; v poslední době i Telec, I.), která zdůrazňuje, že všeobecná osobnostní práva tvoří svou podstatou konkrétní práva absolutní povahy, která jako taková je třeba pro tento jejich charakter řadit nikoliv do souvislosti s výkonem právní osobnosti (právní subjektivity), nýbrž až za obecnou část, a to na první místo zvláštní části občanského zákoníku. Důležitým problémem nově připravovaného občanského zákoníku, který jinak celkově bude moci v některých směrech navázat na dosavadní právní úpravu, bude zejména vymezit jasně vzájemný vztah všeobecného osobnostního práva na straně jedné a osobnostního práva na zdraví a život v oblasti zdravotní péče na straně druhé s cílem rozšířit úpravu občanského zákoníku jako základního soukromoprávního předpisu.

IV. Doplnky všeobecného osobnostního práva

- 4 Významnými doplňky občanskoprávní úpravy všeobecného osobnostního práva (§ 11n.) jako základu soukromoprávní ochrany osobnosti fyzické osoby jsou zejména zákon č. 46/2000 Sb., o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tzv. tiskový zákon), jakož i zákon č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání (obě zákonné úpravy zavedly v mediální sféře pro dotčené fyzické i právnické osoby specifické právní prostředky ochrany, a to „právo na odpověď“ a „právo na uveřejnění dodatečného sdělení“), zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů fyzické osoby (tento zákon konkretizuje a rozvádí regulativní ideu zakotvenou v čl. 10 odst. 3 LPS i v čl. 8 Evropské úmluvy a představuje zvýšení ochrany osobních údajů fyzických osob a jistoty pro jejich soukromý život), zákoník práce č. 262/2006 Sb. (ten zaznamenal v ochraně osobnosti fyzických osob jako zaměstnanců výrazný posun při zdůraznění rovného zacházení se všemi zaměstnanci, pokud jde i o jejich pracovní podmínky, odměňování za práci, o poskytování jiných peněžitých plnění a plnění peněžité hodnoty, o odbornou přípravu, jakož i o příležitost dosáhnout funkčního či jiného postupu v zaměstnání, zákazu diskriminace i zákazu ponižování lidské důstojnosti), zákon o péči o zdraví lidu č. 20/1966 Sb. (ten – který je třeba za platného právního stavu důsledně vykládat a aplikovat v souladu s výše zmíněnou Úmluvou o biomedicině – upravuje některé specifické soukromoprávní podmínky a aspekty provádění vyšetřovacích, léčebných a jiných zákroků, sterilizací, lékařských zásahů do reprodukční schopnosti jedinců, kastrací, stereotaktických operací i zákroků u transsexuálů, ověřování nových poznatků na živém člověku – pokusů, odběru krve a odebraných částí lidských těl), zákon č. 285/2002, o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů, a to jak od živých dárců, tak od zemřelých.

Zvláštní prohloubení ochrany osobnosti fyzických osob se mj. očekává v souvislosti s přijetím již výše zmíněného zákona o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (tzv. antidiskriminačního zákona), kterýžto zákon je pod zřetelným vlivem evropského práva připravován a jenž má významnou měrou přispět k ochraně osobnosti fyzických i právnických osob. Pro případy porušení práva na rovné zacházení jsou v tomto zákoně předpokládány i určité právní prostředky, kterých

se může před soudem domáhat jak dotčená fyzická osoba, tak dotčená právnická osoba. Počítá se tu i s určitou působností veřejného ochránce práv, který by se měl zabývat podáními, jež směřují vůči úřadům, na něž se vztahuje ze zákona o veřejném ochránci práv jeho působnost (naproti tomu se nepředpokládá, že se veřejný ochránce práv bude zabývat podáními směřujícími vůči soukromoprávním subjektům).

Intenzivní veřejný zájem na zabezpečení účinné ochrany všeobecného osobnostního práva se projevuje i v tom, že v některých zvlášť závažných případech se neoprávněný zásah do všeobecného osobnostního práva považuje zároveň za zásah do veřejného pořádku. Původce takového neoprávněného zásahu je proto postihován – bez ohledu na to, zda se dotčená fyzická osoba dovolá zároveň občanskoprávní či jiné soukromoprávní ochrany všeobecného osobnostního práva – veřejnoprávními sankcemi trestního práva, popř. správního práva. Z toho vyplývá, že zabezpečení co nejúčinnější ochrany osobnosti fyzické osoby v některých zvlášť závažných případech nevylučuje, aby se prostředky veřejného i soukromého práva, které tvoří funkčně jeden celek, navzájem doplnily (tzv. komplementarita právní úpravy ochrany osobnosti fyzické osoby). Zatímco trestněprávní sankce, resp. správněprávní sankce jsou cíleně zaměřeny na osobu původce neoprávněného zásahu a jsou založeny na principu zavinění – (princip subjektivní odpovědnosti – *nullum crimen sine culpa*), soukromoprávní prostředky sledující nápravu nemajetkové újmy nastupují za platného právního stavu bez zřetele na zavinění (úmyslu či nedbalosti) původce neoprávněného zásahu (princip objektivní odpovědnosti).

V. Ochrana všeobecných osobnostních práv

Občanskoprávní ochranu všeobecných osobnostních práv podle § 11n. může při neoprávněném zásahu do své osobnosti uplatnit poškozená fyzická osoba, a to různými způsoby: svépomocí – § 6 či u orgánu státní správy – § 5 (je však třeba dodat, že ani jeden z těchto způsobů ochrany není zatím v posuzovaných případech v praxi příliš uplatňován), zejména však u soudu (§ 4 ObčZ, § 7 odst. 1 OSŘ).

Právo na soudní ochranu a spravedlivý proces patří k základním právům fyzické osoby zakotvené v čl. 36 odst. 1 LPS i v mezinárodních dokumentech (srov. např. čl. 14 odst. 1 Paktu občanských a politických práv, čl. 6 odst. 1 EÚLP). Soudy jsou dotčené fyzické osobě nejen oprávněny, nýbrž zároveň povinny poskytnout při splnění zákonných podmínek právní ochranu (tzv. adjudikační povinnost soudů).

V oblasti občanského procesního práva platí ve věcech ochrany osobnosti fyzické osoby, že účastníci mohou uvést rozhodné skutečnosti o věci samé a označit důkazy k jejich prokázání nejpozději do skončení prvního jednání, které se o nich konalo (tzv. princip koncentrace řízení ze zákona). To však neplatí, jde-li o skutečnosti nebo důkazy, jimiž má být zpochybněna věrohodnost provedených důkazních prostředků, které nastaly až po prvním jednání nebo které účastník nemohl bez své viny včas uvést (§ 118b odst. 1 OSŘ). Předpokladem je, že o této povinnosti i následcích nesplnění této povinnosti byli účastníci poučeni již v předvolání k prvnímu jednání ve věci (§ 118b odst. 2 OSŘ). Zmíněný princip zákonné koncentrace řízení sleduje cíl urychlit rozhodnutí ve věci samé.

V této souvislosti je třeba upozornit na zvláštní ustanovení § 133a OSŘ zakotvené pod vlivem evropského práva [směrnice Rady (ES) č. 97/80/ES, Rady č. 2000/43/ES a Rady 2000/78/ES]. Podle tohoto ustanovení skutečnosti tvrzené o tom, že účastník byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě svého pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženství, víry, světového názoru, zdravotního postižení, věku anebo sexuální orientace, má soud ve věcech pracovních za prokázané, pokud v řízení

nevyšel najevo opak, a skutečnosti tvrzené o tom, že účastník byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě svého rasového nebo etnického původu, má soud ve věcech poskytování zdravotní a sociální péče, přístupu ke vzdělání a odborné přípravě, přístupu k veřejným zakázkám, členství v organizacích zaměstnanců nebo zaměstnavatelů a členství v profesních a zájmových sdruženích a při prodeji zboží v obchodě nebo poskytování služeb za prokázané, pokud v řízení nevyšel najevo opak. Ústavní soud ČR se ustanovením § 133a odst. 1 OSŘ podrobně zabýval a dospěl k závěru, že se neocitá v rozporu s ústavními principy.

Ve věcech ochrany osobnosti fyzických osob rozhodují jako soudy prvního stupně krajské soudy [§ 9 odst. 2 písm. a) OSŘ]. Jestliže žalobce uplatní v žalobě na ochranu osobnosti podané u krajského soudu právo, které nepatří mezi prostředky ochrany osobnosti ve smyslu § 13 ObčZ, krajský soud po potřebném poučení žalobce podle § 5 OSŘ a po odstranění vad žalobního návrhu podle § 43 OSŘ rozhodne o své věcné nepřislušnosti a o postoupení věci příslušnému okresnímu soudu. Pokud krajský soud namísto tohoto postupu žalobu zamítne, odnímá tím žalobci možnost jednat před příslušným soudem. Odvolání proti rozhodnutí krajských soudů jako soudů prvního stupně rozhodují vrchní soudy (§ 10 odst. 2 OSŘ). O případném dovolání, kterým lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu – pokud to zákon připouští – rozhoduje Nejvyšší soud České republiky (§ 238n. OSŘ).

Dotčená fyzická osoba se může navíc po vyčerpání řádných opravných prostředků domáhat ochrany svého ústavně a mezinárodněprávními úpravami zaručeného všeobecného osobnostního práva (srov. čl. 10 LPS) i cestou ústavní stížnosti podané Ústavnímu soudu České republiky [čl. 87 odst. 1 písm. d) Úst ve spojení s § 72 odst. 1 písm. a) zákona č. 182/1993 Sb.]. Protože však Ústavní soud České republiky nepatří do soustavy obecných soudů (čl. 91 odst. 1 Úst) neboli není jejich vrcholový ani přezkumný orgán, je jeho pravomoc vázána na zjištění, že zásahem orgánů veřejné moci bylo zároveň porušeno ústavně či mezinárodní smlouvou zaručené základní právo nebo svoboda (§ 4).

Česká republika je zároveň smluvní stranou Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod přijaté v Římě 4. listopadu 1950 (č. 209/1992 Sb.), která byla postupně doplňována dodatkovými protokoly. Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod je pro soudy bezprostředně závazná; je přímo použitelná i pro občanskoprávní sféru včetně osobnostně právní sféry. Za splnění určitých podmínek se fyzické osoby mohou obracet přímo na Evropský soud pro lidská práva, pokud se svých práv zaručovaných Evropskou úmluvou nedomohly před příslušnými národními orgány – v daném případě soudy České republiky. Účelem této úpravy však není nahrazovat ochranu lidských práv zajišťovanou národními právními řády a národními státními orgány, nýbrž ji pouze doplňkově umožnit formou mezinárodní kontroly. Proto se Evropský soud pro lidská práva může ochranou lidských práv fyzické osoby podle čl. 35 zabývat až po vyčerpání všech vnitrostátních opravných prostředků podle všeobecně uznávaných pravidel mezinárodního práva a ve lhůtě šesti měsíců ode dne, kdy bylo přijato konečné rozhodnutí (v České republice je posledním takovým prostředkem nápravy postupu orgánů státu stížnost podaná k Ústavnímu soudu).

§ 11 [Všeobecné osobnostní právo; dílčí osobnostní práva]

Fyzická osoba má právo na ochranu své osobnosti, zejména života a zdraví, občanské cti a lidské důstojnosti, jakož i soukromí, svého jména a projevu osobní povahy.

Související ustanovení: § 19b

Související předpisy: Čl. 7, 8, 10, 11, 12, 13, 14, 17 LPS; čl. 2, 6, 8, 10 EÚLP; čl. 16 Úmluvy o právech dítěte (sdělení Fed. min. zahraničních věcí č. 104/1991 Sb.); § 7, 10, 11, 69, 70 AutZ; § 118b, 133a OSŘ; § 8 až 12, § 17, § 53 až 55 ObchZ; § 10 až 15 TiskZ; § 32 odst. 1 RTV; § 41 odst. 3, 4, § 6 odst. 2, písm. f), § 1 odst. 3 až 10, § 7 odst. 2, 4, 5, 6, § 60 ZPr; § 178, 206, 257a TrZ; § 46, 49 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů; § 1n. OchrOsÚ; zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů; § 1n. BankZ; § 1n. AZ; zák. č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činnostmi bývalé Státní bezpečnosti; Úmluva o lidských právech a biomedicině č. 96/2001 Sb. m. s.; Dodatkový protokol k Úmluvě na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny o zákazu klonování lidských bytostí vyhlášený pod č. 97/2001 Sb. m. s.

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 95/46/ES o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a o volném pohybu těchto údajů; směrnice Rady 2000/43/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s osobami bez ohledu na jejich rasu nebo etnický původ; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/58/ES o zpracování osobních údajů a ochraně soukromí v odvětví elektronických komunikací (směrnice o soukromí a elektronických komunikacích); směrnice Rady 004/113/ES, kterou se zavádí zásada rovného zacházení s muži a ženami v přístupu ke zboží a službám a jejich poskytování

Z literatury: *Bárta, J.* Otázky ochrany osobnosti s ohledem na soudy myslivecké a soudy církevní. Právník, 2001, č. 3, s. 261; *Bartoň, M.* Svoboda projevu a její meze v právu České republiky. Praha : Linde Praha, 2002, s. 45n.; *Bartoň, M.* Svoboda projevu, právo na kritiku a ochrana osobnostních práv. PRÁ, 2002, č. 5, s. 16; *Brejcha, A.* Právo na informace a povinnost mlčenlivosti v českém právním řádu. Praha : Codex Bohemia, 1998; *Buriánek, J.* Lékařské tajemství, zdravotnická dokumentace a související právní otázky. Praha : Linde Praha, 2005; *Devátý, S., Toman, P.* Ochrana dobré pověsti a názvu právnických osob. Praha : Linde Praha, 1999; *Doležilek, J.* Právo na odpověď a na dodatečné sdělení podle nového tiskového zákona. PR, 2000, č. 10, s. 430n.; *Doležilek, J.* Přehled judikatury ve věcech ochrany osobnosti. Praha : ASPI, 2002; *Drgonec, J.* Práva na ochranu osobnosti a vědecko-technický rozvoj. Socialistické soudnictvo, 1980, č. 4, s. 8; *Dvořák, J.* Nabídka erotických služeb. BA, 1997, č. 5, s. 38; *Dvořák, J., Macková, A.* K některým aktuálním otázkám ochrany osobnostních práv fyzické osoby. Právní fórum, 2005, č. 6, s. 222; *Eliáš, J.* Ochrana osobnosti v socialistickém občanském právu. Právník, 1966, č. 3, s. 193; *Gnida, A.* Několik úvah k ochraně osobnosti ve zdravotnictví. Zdravotnictví a právo, 2004, č. 4, s. 7; *Hajn, P.* Reklama a ochrana osobnosti. PR, 1994, č. 8, s. 265; *Halounová, P.* Ochrana osobnosti při klinickém hodnocení léčiv. Zdravotnictví a právo, 2004, č. 6, s. 6; *Hansel, M.* Komerové systémy instalované zaměstnavateli. PRÁ, 2003, č. 8, s. 73; *Hanušová, A.* Ochrana osobních údajů – rozpory právní úpravy. PR, 1996, č. 6, s. 252; *Herczeg, J.* Meze svobody projevu. Praha : Nakladatelství Orac, s. r. o., 2004, s. 64; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 66n.; *Hubálková, E.* Stručná rukověť českého advokáta k Evropské úmluvě o lidských právech. BA, 2000, zvláštní číslo – říjen; *Chaloupková, M.* Zákon o právech a povinnostech při vydávání periodického tisku (tiskový zákon) a o změně některých dalších zákonů. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2001; *Jahnsová, A., Kuča, R.* Nad právními otázkami euthanasie u nás i ve světě. EMP, 1997, č. 5, s. 25, PR, 1997, č. 7, s. 360; *Kadečka, S.* Ochrana osobnosti v soudní praxi. PRÁ, 1999, č. 8, s. 24n.; *Klapáček, J.* Občanskoprávní ochrana osobnostních a osobních práv. Socialistické soudnictvo, 1974, č. 9, s. 13; *Knap, K.* Některé otázky občanskoprávní ochrany osobnosti ve vztahu k tisku. Socialistická zákonost, 1964, č. 4, s. 20; *Knap, K.* K problematice práva na ochranu osobnosti. Socialistická zákonost, 1966, č. 2, s. 65; *Knap, K.* Ochrana cti a důstojnosti v čs. občanském právu. Socialistická zákonost, 1969, č. 1, s. 5; *Knap, K.* Ochrana podoby v čs. občanském právu. Právní obzor, 1969, č. 2, s. 122; *Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plectič, V.* Ochrana osobnosti podle občanského práva. Praha : Linde Praha, 2004; *Knap, K., Švestka, J., Melichar, M.* Některé aktuální problémy spojené s odebráním orgánů (tkání) a jejich transplantací. Socialistická zákonost, 1972, č. 10, s. 586; *Kramná, J.* Ochrana osobnostních práv pacienta. Justičná revue, 1992, č. 1, s. 19; *Luby, Š.* Občanskoprávní ochrana osobnosti.

Právní obzor, 1968, č. 9, s. 776; *Maštalka, J.* Pokrok v právní úpravě. PRá, 2000, č. 7, s. 10n.; *Maštalka, J.* Jak dále při ochraně osobních údajů v informačních systémech. Obchodní právo, 1994, č. 3; *Maštalka, J.* Stížnost a podnět na porušení zákona – ochrana osobních údajů. PRá, 2003, únor; *Mates, P.* K některým otázkám provozování informačních systémů. PR, 1994, č. 4, s. 110; *Mates, P.* K povaze záznamů do informačních systémů ve veřejné správě. PR, 1997, č. 3, s. 117; *Mates, P.* Zamyšlení nad ochranou osobních údajů a o rozporech právní úpravy. PR, 1996, č. 9, s. 407; *Mates, P.* K některým otázkám ochrany soukromí ve správním právu. PR, 2002, č. 8, s. 367; *Mates, P.* K ochraně soukromí a osobních údajů v telekomunikacích. Právo a podnikání, 2003, č. 6, s. 20; *Mates, P.* K zárukám práva na nedotknutelnost osoby při poskytování zdravotní péče, ochraně zdraví a veřejného zdraví. Zdravotnictví a právo, 2003, č. 11, s. 2; *Mates, P.* Zpracovávání osobních údajů při ochraně veřejného zdraví. Zdravotnictví a právo, 2004, č. 1, s. 4; *Mates, P., Matoušková, M.* Podnikání a informační systémy. Právo a podnikání, 1996, č. 2; *Mates, P., Smejkal, V.* Ochrana osobnosti a osobních údajů. PRá, 1999, č. 4, s. 41; *Melzer, F.* Judikatura Nejvyššího správního soudu ve věcech práva na informace podle zákona č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím. SR, 2005, č. 11, s. 397n.; *Mittlöhner, M.* Vybrané právní a etické problémy spojené s narozením těžce malformovaného jedince. Zdravotnictví a právo, 2001, č. 2, s. 16; *Mittlöhner, M.* Euthanasie – náměty k diskuzi. Zdravotnictví a právo, 2002, č. 11, s. 11; *Načevová, A.* Právní aspekty odnímání orgánů a tkání a transplantací v českém právním řádu (stav de lege lata a de lege ferenda). PR, 1997, č. 10, s. 502; *Novotná, E.* Přínos ne převratné změny. PRá, 2000, č. 7, s. 25n.; *Plecitý, V.* Právo na soukromí a ochranu. BA, 1996, č. 5, s. 8; *Rahim, M.* Německé tiskové právo – stručný přehled institutu odpovědi. PR, 1999, č. 6, s. 339n.; *Repík, B.* Odposlech telefonem ve světle judikatury ESpLP. Právní forum, 2004, č. 4, s. 61n.; *Sikmundová, M., Telec, I.* Přehled některých právních a etických otázek ochrany osobnosti. SR, 2003, č. 3, s. 73n.; *Smejkal, V.* Sněmovna opouje Senátu. PRá, 2000, č. 5, s. 34n.; *Spáčil, J.* Nejnovější judikatura o ochraně osobnosti a dobré pověsti právnické osobnosti. SR, 2003, č. 3, s. 77n.; *Stolinová, J., Mach, J.* Právní odpovědnost v medicíně. Galén, 1998, s. 85n., 324n.; *Svoboda, P., Kroft, M., Beran, K., Emr, D., Frýzek, L., Váňa, R., Vít, M.* Právní a daňové aspekty e-obchodu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 231; *Štefan, J., Mach, J.* Soudně lékařská a medicínskoprávní problematika v praxi. Praha : Grada Publishing, 2005; *Štěpán, J.* Transplantace tkání a orgánů z právního hlediska. Právník, 1968, č. 4, s. 330; *Švaňhal, R.* Ochrana osobnosti fyzických osob. PR, 2000, č. 8, s. 385n.; *Švaňhal, R.* Ochrana osobnosti fyzických osob. PR, 2000, č. 9, s. 385; *Švestka, J.* Některé úvahy nad odpovědností za porušení (ohrožení) všeobecných osobnostních práv. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, s. 107; *Švestka, J.* Subjekty všeobecných osobnostních práv. Socialistická zákonnost, 1969, č. 8, s. 449; *Švestka, J.* Úvaha nad všeobecným osobněprávním vztahem. Socialistická zákonnost, 1969, č. 9 a 10, s. 513; *Švestka, J.* Několik úvah nad předmětem všeobecných osobnostních práv. Právní obzor, 1970, č. 2, s. 119; *Švestka, J.* Několik úvah nad otázkami omezení všeobecných osobnostních práv. Právník, 1970, č. 6, s. 449; *Telec, I.* Veřejné pranýřování dlužníků. Časopis pro právní vědu a praxi, 1999, č. III, s. 293; *Telec, I.* Přirozené právo osobnosti a jeho... ochrana, Právní pohledy č. 1/2005, s. 1n.; *Telec, I.* Chráněné statky osobnostní, PR, 2007, č. 8, s. 271n.; *Turek, P.* Poznámky k právním otázkám krevní transfuze. Právo a zdravotnictví, 2000, č. 4, s. 7; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova Univerzita, 2002, s. 83n.; *Vališová, V., Vališ, P.* K právním otázkám krevní transfuze. Právo a zdravotnictví, 2000, č. 4, s. 5; *Vantuch, P.* Informace o obviněném ve sdělovacích prostředcích a presumce neviny. BA, 1996, č. 5, s. 43; *Veselý, J.* Právní úprava ochrany osobních údajů v ČR. PR, 1997, č. 3, s. 105; *Vozár, J.* Ochrana osobnostních práv v reklamě. PR, 1998, č. 4, s. 161; *Vozár, J.* Eutanazie a právo. PR, 1998, č. 10, s. 507; *Zeržánová, D.* Právní a morální aspekty eutanazie. Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č. III, s. 372.

Obsah výkladu:

- I. Ochrana všeobecného osobnostního práva – generální klauzule; jednotlivá dílčí osobnostní práva1–2
 - a) Ochrana života, zdraví a těla 3
 - b) Ochrana občanské cti a lidské důstojnosti 4
 - c) Ochrana jména 5

d) Ochrana soukromí.....	6
e) Ochrana projevů osobní povahy.....	7
f) Ochrana osobní svobody.....	8
g) Ochrana rovnosti.....	9
h) Ochrana svobody pobytu a pohybu.....	10
i) Ochrana podoby.....	11
j) Ochrana příznivého životního prostředí.....	12
II. Subjekty všeobecného osobnostního práva.....	13
III. Název a dobrá pověst právnické osoby.....	14
IV. Doplnky občanskoprávní ochrany osobnosti.....	15
1. Mediální právo (zákon č. 46/2000 Sb.; zákon č. 234/2000 Sb.).....	15
a) Obecně.....	15
b) Právo na odpověď.....	16
c) Právo na dodatečné sdělení.....	17
d) Procedura uplatnění práva na odpověď a na dodatečné sdělení.....	18
e) Výjimky z povinnosti uveřejnit odpověď či dodatečné sdělení.....	19
2. Ochrana osobních údajů (zákon č. 101/2000 Sb.).....	20
3. Ochrana osobnosti v oblasti svobodného přístupu k informacím (zákon č. 106/1999 Sb.).....	21
4. Ochrana osobnosti zaměstnance v pracovněprávních vztazích (zákon č. 262/2006 Sb.).....	22–24
5. Správněprávní ochrana (zákon č. 2000/1992 Sb.) a trestněprávní ochrana osobnosti (zákon č. 140/1961 Sb.).....	25
V. Komplementárnost právních prostředků ochrany osobnosti.....	26–28

I. Ochrana všeobecného osobnostního práva – generální klauzule; jednotlivá dílčí osobnostní práva

Právo na ochranu osobnosti, přesněji všeobecné osobnostní právo fyzické osoby, upravuje občanský zákoník jako jednotné právo. Jeho funkcí je zabezpečit v občanskoprávní oblasti ochranu osobnosti fyzické osoby a její individuální integrity jako nutnou podmínku její důstojné existence i jejího svobodného rozvoje (srov. preambuli Ústavy ČR, čl. 1, 10 LPS i generální klauzuli čl. 1 Charty základních lidských práv Evropské unie z Nice, které zdůrazňují stěžejní význam důstojnosti lidské osobnosti umožňující plné rozvinutí člověka a jeho kvalit). Tím tato úprava nabývá výrazný antropocentrický charakter (*Arnold, R.*).

V soukromoprávní oblasti jde o jedno z důležitých rozvedení a konkretizací regulativních idejí zakotvených již v čl. 1 Úst a dále v čl. 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, ale i čl. 11, 12, 13, 14, 17, 35 LPS. Oba tyto dokumenty zakotvují pro celý právní řád jako celek právo na ochranu osobnosti jako jedno ze základních lidských práv (stejně srov. i čl. 1, 2, 5, 6, 8, 9, 10, 14 EÚLP). Řečeno slovy jednoho z ústavněprávních nálezců, normy občanského práva, konkrétně § 11 n., rozvádějí v oblasti tzv. jednoduchého práva jedno ze základních lidských práv působících ve společnosti jako jedna z regulativních idejí.

V rámci jednotného práva na ochranu osobnosti fyzické osoby existují – jak bylo již řečeno – jednotlivá dílčí osobnostní práva, která zabezpečují občanskoprávní ochranu jednotlivých typických hodnot osobnosti fyzické osoby jako neoddelitelných součástí její celkové fyzické a zároveň psychicko-morálně-sociální integrity. Již z toho plyne, že jednotlivá dílčí práva na ochranu osobnosti fyzické osoby musí být chápána pouze jako příkladná (demonstrativní).

Tomu přiléhavě odpovídá i generální klauzule zakotvená v § 11, jež v souladu s ideou přirozených práv člověka a jejich uznáním jako nezadatelných, umožňuje pružné a životné rozšíření ochrany dalších hodnot všeobecného osobnostního práva. V tomto

směru vystupuje při dotváření ochrany občanskoprávní ochrany osobnosti do zvlášť výrazného popředí úloha soudcovského práva. Nemalou roli hraje v této oblasti i soukromoprávní doktrína.

Generální klauzule § 11 uvádí z jednotlivých dílčích osobnostních práv za současných společenskoprávních podmínek jako typické zejména právo na ochranu:

- 3 a) života, zdraví a těla (v tomto směru srov. zejména již výše cit. Úmluvu Rady Evropy o lidských právech a biomedicině včetně Dodatkového protokolu o zákazu klonování lidských bytostí; zákon č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu zejména ve znění zákona č. 111/2007 Sb., podle kterého každý zákrok na tělesné integritě fyzické osoby vyžaduje její svobodný a informovaný souhlas, a to po poučení o vyšetřovacím či léčebném výkonu, o jeho důsledcích, o alternativách a rizicích; s lidským tělem je třeba jak za jeho života, tak po smrti zacházet s úctou a respektem; lidské tělo nesmí sloužit k získání finančního prospěchu);
- 4 b) občanské cti a lidské důstojnosti (Listina základních práv a svobod hovoří naproti tomu o osobní cti, lidské důstojnosti a dobré pověsti; předmětem občanskoprávní ochrany je i čest ve vědeckých kruzích, kde je určitá fyzická osoba známa svou odbornou prací či činností; patří sem však podle soudní praxe i profesní čest fyzické osoby – jako podnikatele působícího v podnikatelské sféře, a tedy v oblasti obchodního práva; jinak k vícestrannému pojmu čest srov. blíže náleží Ústavního soudu IV. ÚS 23/05;
- 5 c) jména, které slouží k označení a individualizaci fyzické osoby (jde nejen o příjmení – jméno rodové, nýbrž za určitých okolností může jít i o jméno vlastní – křestní jméno za předpokladu, že se stalo pro určitou fyzickou osobu příznačným a již samo o sobě fyzickou osobu v rodině a společnosti individualizuje; za stejného předpokladu to platí i u části jména, resp. u počátečních písmen jména či dokonce u zdvořilých vlastního jména; pod jméno, a tím i pod ochranu § 11n. spadá též pseudonym, jehož umělec jako individualizovaná fyzická osoba užívá místo svého pravého jména; naproti tomu tomuto požadavku, tj. individualizaci fyzické osoby, a tím i ochraně § 11n., neodpovídá společné jméno, resp. společný pseudonym – § 70, 74 AutZ). Pokud dojde k užití jména k reklamním účelům, půjde zpravidla o užití neoprávněné;
- 6 d) soukromí, resp. intimní sféry fyzické osoby, včetně respektování jejího rodinného života, tj. zejména právo rozhodovat o zpřístupnění soukromých skutečností fyzické osoby jiným subjektům, jakož i právo na ochranu před vnějším neoprávněným zasahováním jiných subjektů do soukromí fyzické osoby, které nepříznivě ovlivňuje rozvoj fyzické, jakož i psychicko-morálně-sociální integrity (z posledního období je třeba upozornit na to, že zásahem do soukromí, resp. intimní sféry by bylo i odebrání biologického vzorku za účelem provedení zkoušky DNA a zjištění biologické stopy bez souhlasu dotčené osoby.

Listina v čl. 10 odst. 2 a Úmluva v čl. 8 odst. 1 hovoří výslovně o soukromém a rodinném životě, včetně zajištění ochrany listovního tajemství, domovní svobody a obydlí, ochrany před odposloucháváním telefonů, ať již v soukromém bytě, či v prostorách, jako jsou např. advokátní kanceláře, zajištění ochrany tajemství údajů o fyzické osobě, jakož i o ochraně jejího obydlí. V rozhodování Evropského soudu pro lidská práva, které se týká čl. 8 EÚLP, lze zaznamenat zřetelnou tendenci rozšiřovat ochranu soukromého a rodinného života i na ochranu před přímými a bezprostředními účinky emisí různého druhu, které nepříznivě ovlivňují zdravé životní prostředí i celkové blaho fyzických osob.

Obecné soudy i Ústavní soud (II. ÚS 517/99) s poukazem na čl. 8 odst. 1 EÚLP docházejí za stavu české platné právní úpravy k závěru, že „respektování soukromého života zahrnuje do určité míry i právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými

bytostmi; součástí soukromého života je proto též rodinný život zahrnující i vztahy mezi blízkými příbuznými; součástí rodinného života jsou nejen sociální a morální vztahy, ale také zájmy materiální povahy (např. vyživovací povinnost)“.

V této souvislosti zbývá jen dodat, že ochrana soukromí osobnosti fyzických osob tzv. veřejného zájmu (např. politici či členové vlády), je z povahy a logiky věci omezenější, neboť širší informace o činnosti a aktivitách těchto osob, které souvisejí s jejich veřejným působením, odpovídají veřejnému zájmu. Tento závěr však podle soudní praxe platí i o obchodních a o jiných kontaktech osob, které se sice nominálně mezi politiky neřadí, jež však s osobami, které se v politice oficiálně angažují, jsou ve styku;

e) projevů osobní povahy (sem patří nejen právo na zachycení – pořízení slovního projevu – hlasu, nýbrž i právo k záznamům slovního projevu, ať již je zachycen v určité písemnosti, či na zvukovém záznamu). 7

S ohledem na příkladný (demonstrativní) výčet jednotlivých dílčích osobnostních práv v § 11 lze zejména s poukazem na Listinu základních práv a svobod a Úmluvu o lidských právech a základních svobodách soudit, že do rámce jednotného práva na ochranu osobnosti fyzické osoby podle § 11 je namístě v současných společenskoprávních podmínkách řadit i další výslovně nezmíněná dílčí osobnostní práva, konkrétně právo na ochranu:

f) osobní svobody (habeas corpus) ať již omezované přímo (např. fyzickým násilím), či nepřímo (např. působením na podvědomí fyzické osoby); 8

g) rovnosti (včetně práva na ochranu proti jakékoliv diskriminaci v důsledku rasy, pleti, pohlaví, náboženství, národnostního původu, politického přesvědčení atd.), 9

h) svobody pohybu i pobytu; 10

i) právo na podobu (a to jak na zachycení vlastní podoby fyzické osoby zobrazením obecně identifikovatelným – individualizujícím a tím rozpoznatelným třetím osobám, tak právo k podobizně jako k hmotnému zachycení podoby fyzické osoby); 11

j) právo na příznivé životní prostředí. 12

Dotčení jednotlivých dílčích osobnostních práv je třeba zásadně posuzovat samostatně. Konkrétně např. u neoprávněného zásahu do práva na jméno fyzické osoby není již třeba, aby takový zásah byl zároveň difamační. To je rozdíl od práva na čest, důstojnost a vážnost fyzické osoby, které musí nést zároveň znaky difamace, neboť teprve tehdy má takový zásah charakter neoprávněného zásahu (§ 13).

Ustanovení § 3 odst. 1 o tom, že výkon práv z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy je ustanovením obecné povahy (srov. jeho systematické umístění), takže – na rozdíl od některých názorů i soudní praxe – lze usuzovat, že z dosahu jeho použití není možno – i když jistě zcela výjimečně – vyjmout ani výkon práva na ochranu osobnosti

II. Subjekty všeobecného osobnostního práva

Subjektem všeobecného osobnostního práva může být toliko fyzická osoba. Pouze u ní lze totiž v pravém slova smyslu hovořit o osobnosti. 13

Právo na ochranu osobnosti podle § 11n. náleží jako všeobecné osobnostní právo každé fyzické osobě bez rozdílu (čl. 3 LPS). Náleží tudíž i nezletilé fyzické osobě (srov. k tomu čl. 16 Úmluvy o právech dítěte, jakož i čl. 2 odst. 2, čl. 6, 7, 13, čl. 28 odst. 2 Úmluvy o právech dítěte). Nerozhoduje, zda je nezletilá fyzická sama osoba schopna posoudit závažnost své újmy.

Vznik většiny dílčích práv, tvořících součást všeobecného osobnostního práva fyzické osoby, spadá časově v jedno se vznikem její způsobilosti k právům – právní subjektivity (§ 7 odst. 1). Vznik některých dílčích osobnostních práv však je závislý na splnění některých dalších právních skutečností (např. u práva k podobizně na zachycení podoby).

III. Název a dobrá pověst právnické osoby

- 14** 14 Ochrana názvu a dobré pověsti (reputace – *goodwill*) právnické osoby jsou upraveny v občanském zákoníku zvlášť a taxativně (§ 19b odst. 2, 3). Jde o soukromoprávní ochranu právnické osoby, kterážto ochrana se co do prostředků blíží ochraně osobností fyzických osob.

Specifická ochrana obchodní firmy podnikatele (firmy) zapsaného v obchodním rejstříku, ať již jím je fyzická či právnická osoba, je upravena v § 8 až 12 ObchZ. Na podnikatele, kteří nejsou zapsáni v obchodním rejstříku, se úprava o obchodní firmě, a tedy i ochrana podle § 8 až 12 ObchZ, nevztahuje. Ochrana podnikatele – ať již jde o fyzickou osobu nezapsanou v obchodním rejstříku, která vystupuje pod svým jménem a příjmením, či o právnickou osobu nezapsanou v obchodním rejstříku, která vystupuje pod svým názvem, se tak řídí podle občanského zákoníku (§ 19b odst. 2, 3), popř. podle § 44n. ObchZ.

IV. Doplnky občanskoprávní ochrany osobnosti

1. Mediální právo (zákon č. 46/2000 Sb., zákon č. 234/2000 Sb.)

a) Obecně

- 15** Významný doplněk obecné občanskoprávní ochrany osobnosti podle § 11n. tvoří ve specifických oblastech tisku, jakož i rozhlasového a televizního vysílání (jednak § 10 až 15 TiskZ, jednak § 35 až 40 RTV). Oba zákony tvoří významné součásti mediálního práva, které jsou zatím jen velmi postupně doplňovány judikaturou obecných občanskoprávních soudů i Ústavního soudu České republiky.

Před jejich přijetím se uvažovalo i o tom, zda by k ochraně osobnosti fyzické osoby nepostačovala jen obecná úprava obsažená v občanském zákoníku za pomoci správněprávních předpisů (zejména živnostenského zákona), trestněprávních předpisů, judikatury soudů, jakož i samoregulačních mechanismů uplatňujících se v oblasti tisku, resp. rozhlasového a televizního vysílání při prosazování etických zásad. Převážil však správně názor, že tato úprava by z řady důvodů v současných podmínkách moderní společnosti již nevyhovovala a že by mohla vést ke zhoršení dosavadního právního postavení fyzických osob a jejich ochrany osobnosti. Právem bylo zdůrazněno, že je namístě rozšiřovat v současných společenských podmínkách vějíř právních forem nápravy dotčené osobnosti fyzických osob a tak v souladu s obecně uznávanou zásadou o rovnosti zbraní, resp. o rovnosti šancí, vyvažovat určité „privilegované“ faktické postavení tisku i rozhlasového a televizního vysílání ve vztazích k fakticky „slabším“ dotčeným fyzickým osobám. Tento cíl vyvažování zájmů i v této oblasti odpovídá jedné ze základních tendencí prosazujících se v komunitární Evropě a v jejím právu.

Citované ustanovení (§ 10 až 15 TiskZ; § 35 až 40 RTV) jako rub a zároveň mez principu svobody slova, projevu, názorů a informací (čl. 17 odst. 1, 2 LPS) upravují v souladu se zásadou *audiatur et altera pars* jako neodlučitelné součásti spravedlivého procesu poměrně obsáhle dva specifické prostředky právní ochrany cti, důstojnosti a soukromí fyzické osoby, jakož i jména či dobré pověsti právnické osoby: právní

prostředek odpovědi (§ 10 TiskZ a § 35 RTV) a právní prostředek dodatečného sdělení (§ 11 TiskZ a § 36 RTV).

Tyto dva v českém právu zcela nově koncipované právní prostředky (oba nemajetkové povahy) nahrazují dosavadní – v praxi často frekventovaný právní prostředek opravy proti nepravdivému či pravdu zkreslujícímu údaji, který se dotýkal cti fyzické osoby či dobré pověsti právnické osoby, neboli právo na tiskovou opravu. S uznáním je třeba alespoň dodatečně konstatovat, že u práva na tiskovou opravu soudní praxe postupně vytvořila, zejména ve společenských poměrech po listopadu 1989, poměrně rozsáhlou judikaturu, která se mj. i pod vlivem české ústavní judikatury a judikatury Evropského soudu pro lidská práva začala orientovat na vyváženější rozhodování mezi dvěma kolidujícími ústavně zakotvenými právy, tj. právem na svobodu názorů a informací na straně jedné a právem na ochranu osobnosti fyzické osoby a jména a dobré pověsti právnické osoby na straně druhé.

I ve sporech o těchto právních prostředcích rozhodují jako soudy prvního stupně krajské soudy [srov. § 9 odst. 2 písm. a) OSŘ]. Místně příslušný je krajský soud, v jehož obvodu je obecný soud vydavatele, proti němuž směřuje žaloba (§ 85a OSŘ). Půjde-li o tisk vydávaný v zahraničí (§ 2 odst. 2 TiskZ), srov. § 86 OSŘ. Návrh na zahájení řízení v těchto věcech, jakož i odvolání jsou zpoplatněny částkou 1 000 Kč (srov. zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích).

Česká úprava práva na uveřejnění odpovědi byla výrazně ovlivněna mediálním právem Evropského společenství, konkrétně úpravou práva na odpověď v televizním vysílání tak, jak vyplývá z čl. 23 směrnice č. 89/552/EHS, o provozování televizního vysílání (Televizní směrnice), ve znění následné směrnice č. 97/36/ES. Nová česká úprava však zároveň vzala v úvahu doporučení obsažené v rezoluci č. 74/26 Výboru ministrů Rady Evropy o právu na odpověď z roku 1974, jakož i Evropskou úmluvu o Televizi bez hranic z roku 1989 (účinnost 1993). Zároveň česká úprava přihlížela k judikatuře Evropského soudního dvora pro lidská práva.

Oba právní prostředky, tj. právo na odpověď i právo na uveřejnění dodatečného sdělení, lze obecně charakterizovat jako soukromoprávní prostředky, které jsou v souladu s čl. 10 LPS, čl. 8 EÚLP, s českou ústavní judikaturou i judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, s to významným způsobem přispívají ke spravedlivému vyvažování poměrně častých kolizí mezi svobodou slova, názorů a informací v tisku i v rozhlasovém a televizním vysílání na straně jedné a zabezpečení účinné ochrany osobnosti fyzických osob, jakož i jména a dobré pověsti právnických osob na straně druhé.

b) Právo na odpověď

Uplatnění prvního právního prostředku, tj. práva na uveřejnění odpovědi vůči vydavateli [§ 3 písm. b) TiskZ], přichází v úvahu tam, kde v periodickém tisku vydávaném či šířeném na území České republiky [např. v deníku, týdeníku, měsíčníku, čtvrtletníku, popř. v jiné tiskovině vydávané nejméně dvakrát v kalendářním roce – § 3 písm. a) TiskZ] bylo uveřejněno sdělení obsahující skutkové tvrzení (fakt), které se dotýká cti, důstojnosti či soukromí určité (ze sdělení určitelné – identifikovatelné) fyzické osoby anebo jména či dobré pověsti určité právnické osoby. Právo na odpověď nelze uplatnit vůči sdělení, které bylo uveřejněno ve Sbírce zákonů, věstníku a úřední tiskovině vydávané na základě zvláštního právního předpisu, resp. v periodickém tisku vydávaném výlučně pro vnitřní potřeby vydavatele (§ 2 odst. 2 TiskZ).

Zřetelný rozdíl od dosavadního právního prostředku, tj. od tiskové opravy, spočívá v tom, že při právu na uveřejnění odpovědi je to sama dotčená fyzická nebo právnická

osoba, která v rámci odpovědi sdělí veřejnosti podle svého uvážení vlastní sdělení neboli uvede svá vlastní skutková protitvrzení, aby věc uvedla na pravou míru, popř. věc doplnila či zpřesnila a veřejnost (čtenářská či posluchačská) si tak mohla učinit o věci vyváženou představu (nejde tedy o opravu provedenou vydavatelem, resp. podle dříve platné právní úpravy tiskové opravy, šéfredaktorem). Závisí tudíž výlučně na samotném subjektu práva na odpověď, co ve své odpovědi chce uplatnit a co nikoliv. Dotčená osoba, která si sama určuje obsah své odpovědi, tak zároveň stipuluje podle svého uvážení i formu své satisfakce. V širších souvislostech lze dodat, že tím sama dotčená osoba přispívá k pluralitě informací nezbytné ve společnosti pro formování a utváření veřejného mínění. Právo na odpověď tak má i podle ustálené judikatury Evropského soudu své zdroje netoliko v subjektivním osobnostním právu dotčené osoby, nýbrž i v oprávněném veřejném zájmu společnosti, který spočívá v zajišťování svobody projevu a šíření informací pro každého.

Pro úspěšné uplatnění práva na odpověď je nezbytné, aby uveřejněné sdělení obsahovalo pouze skutkové tvrzení (fakt), jehož pravdivost lze objektivně dokázat a tím spolehlivě ověřit (verifikovat) a které je zároveň objektivně způsobilé dotknout se cti, důstojnosti a soukromí určité fyzické osoby nebo jména či dobré pověsti určité právnické osoby (§ 10 TiskZ, § 35 RTV). Z této úpravy je patrné, že zákon z možnosti úspěšně uplatnit právo na odpověď vylučuje případy, kdy uveřejněné sdělení obsahuje hodnotící tvrzení, tj. úsudky, soudy názory, mínění (uveřejněním sdělení není podle § 10 TiskZ ani fotografie uveřejněná v periodickém tisku; proto ani v tomto případě nemá dotčená osoba právo na odpověď). Platná úprava vychází z koncepce, že úsudky hodnotící povahy jako tvrzení, která jsou ze své povahy vždy nutně subjektivní (určité jevy hodnotí z hlediska správnosti na základě vlastních subjektivních kritérií), a tedy jejichž správnost nelze objektivně prokázat, a tudíž ověřit, nemohou být předmětem úspěšného práva na uveřejnění odpovědi. Pokud by uveřejněné sdělení obsahovalo jak fakta, tak hodnotící úsudek, počítá platná úprava s právem na odpověď jen u faktů, které je nutno oddělit od hodnotícího úsudku. To může v praxi činit v některých případech značné obtíže. Proto soudní praxe v zemích, kde se právo na odpověď již využívá, považuje v těch případech, kde oddělení faktů od hodnotících úsudků není dobře možné, uveřejněné sdělení jako celek za hodnotící úsudek. Je však nutno pro úplnost dodat, že pokud by hodnotící úsudek uveřejněný v periodickém tisku naplňoval znaky právem nepřipustné kritiky (§ 13 TiskZ), lze na ochranu postižené fyzické osoby či právnické osoby použít ochranu podle § 11n., popř. podle § 19b odst. 2, 3 ObčZ.

Uveřejněným skutkovým tvrzením – a to buď nepravdivým, či pravdu zkreslujícím – musí být fyzická či právnická osoba jako určitelné individuální subjekty zároveň dotčeny na cti, důstojnosti či soukromí (fyzická osoba) anebo na jméne a pověsti (právnická osoba).

Lze soudit, že nepravdivým skutkovým tvrzením, resp. skutkovým tvrzením zkreslujícím pravdu, které se dotýká cti, důstojnosti či soukromí určité fyzické osoby anebo jména či dobré pověsti určité právnické osoby, se tento zásah stává neoprávněným, takže je namístě, aby jej právní řád postihoval nepříznivým právním následkem, tj. sankcí s cílem zajistit nápravu. Toto dotčení musí být vždy vykládáno objektivně, tj. při výkladu se musí vycházet z toho, že uveřejněné tvrzení je za daných okolností objektivně způsobilé se dotknout chráněných statků kterékoliv fyzické či právnické osoby, které by se nacházely v postavení dotčené osoby (nepostačuje tudíž jen subjektivní vnímání či pocit dotčené osoby). Není rozhodné, což odpovídá i současné soudní praxi, zda došlo ke sdělení vlastního skutkového tvrzení anebo o sdělení skutkového tvrzení převzatého z jiného zdroje. Rozhodné je, že nepravdivé či pravdu zkreslující sdělené

skutkové tvrzení dotýkající se cti, důstojnosti a soukromí fyzické osoby, popř. jména či dobré pověsti právnické osoby, je tiskem, resp. vysíláním, šířeno.

Ze znění § 10 odst. 1 TiskZ by bylo možno na prvý pohled dovodovat, že pro jeho aplikaci není nikterak relevantní to, zda uveřejněné skutkové tvrzení je pravdivé, resp. pravdu zkreslující, či nikoliv. Proto se někdy soudí, že právo na uveřejnění odpovědi nelze vyloučit ani u pravdivého skutkového tvrzení (v tom by ovšem existoval rozdíl přijaté české úpravy práva na odpověď od výše zmíněné Televizní směrnice, podle které se poskytuje ochrana formou odpovědi jen v případě tvrzení nepravdivých skutečností). Leč z obsahu § 10 odst. 2 TiskZ, ze kterého vyplývá, že cílem odpovědi je uvést „uveřejněné skutkové tvrzení na pravou míru, anebo doplnit či zpřesnit jinak pravdu zkreslující tvrzení“, lze dovodit, že uveřejněné skutkové tvrzení musí být buď nepravdivé, anebo neúplné, resp. pravdu zkreslující (shodně *Novotná, Doležilek a Chaloupková*). Tehdy je totiž namístě poskytovat dotčené osobě právní ochranu a vydavatele, resp. provozovatele, postihnout sankcí. Pokud by bylo skutkové tvrzení pravdivé, avšak dotýkalo by se přitom intimní sféry jako součásti osobního soukromí dotčené fyzické osoby, kterážto sféra je chráněna i proti pravdivým tvrzením, bylo by možno zjednat nápravu za pomoci obecných občanskoprávních prostředků podle § 11n. (*Doležilek, Chaloupková*).

Aktivně legitimována k uplatnění práva na odpověď je dotčená osoba (ať fyzická, a to, i když není státní občan České republiky, či právnická). Z obsahu § 13 odst. 1 písm. e) TiskZ a § 38 odst. 1 písm. e) RTV vyplývá, že odpověď musí být uvedena jménem a příjmením, popř. názvem osoby, která o uveřejnění odpovědi anebo dodatečného sdělení žádá. Rovněž z § 10 odst. 2 TiskZ vyplývá, že z odpovědi musí být patrné, kdo ji činí, neboli že odpověď nemůže být anonymní.

Pasivně legitimován je nikoliv šéfredaktor, jako tomu bylo dříve, nýbrž vydavatel periodického tisku [§ 3 písm. b) ve spojení s § 4 TiskZ], popř. provozovatel rozhlasového a televizního vysílání (§ 35 odst. 1 RTV). Tato úprava byla mj. vyvolána negativními zkušenostmi právní praxe s dosavadní úpravou.

I odpověď, má-li být úspěšná, se musí omezit toliko na skutkové tvrzení (jde tedy v podstatě o převzetí německého právního systému tzv. *Gegendarstellung*; jiná je úprava francouzská, kde *droit de réponse* je přípustné i u hodnotících skutkových tvrzení). Odpovědi se neoprávněný zásah ve formě skutkového tvrzení uvádí na pravou míru, popř. má-li neoprávněný zásah formu neúplného či pravdu jinak zkreslujícího tvrzení, uveřejněné skutkové tvrzení se v potřebné míře doplňuje či zpřesňuje. Uvést na pravou míru znamená, že dotčená osoba vyličí v odpovědi na uveřejněné sdělení skutečnosti po svém a předeště tak veřejnosti (ať již čtenářské či posluchačské) vlastní představu prostřednictvím svých protitvrzení. Veřejnost tak získává možnost učinit si o věci úplnější obraz (uvedení na pravou míru nevylučuje, že dotčená osoba uveřejněné skutkové tvrzení pouze a toliko popře). Pokud by odpověď dotčené osoby obsahovala tvrzení hodnotící povahy, má vydavatel, resp. provozovatel, právo uveřejnění takovéto odpovědi, která nezachovává princip rovnocennosti prostředků, odmítnout. Odpověď musí být zároveň přiměřená rozsahu napadeného sdělení. Slovo přiměřenost znamená, že odpověď nemusí být co do rozsahu úplně stejná jako sdělení. Musí však být uveřejněnému sdělení rozsahově odpovídající tak, aby splnila svůj předpokládaný účel (je-li napadena jen část uveřejněného sdělení, musí být odpověď přiměřená rozsahu této části). Odpověď požadovaná k uveřejnění dotčenou osobou v nepřiměřeném rozsahu může být vydavatelem tisku, resp. provozovatelem vysílání odmítnuta (otázka přiměřenosti či nepřiměřenosti rozsahu odpovědi bude vždy otázkou konkrétního případu; lze však mít za to, že v případě pochybností by se měla uplatňovat zásada *in favorem* dotčené osoby – *Rahim, M.*).

Osoba, na jejíž žádost byla vydavatelem tisku, resp. provozovatelem vysílání, odpověď uveřejněna, nemůže ze zákona již požadovat uveřejnění další odpovědi (§ 10 odst. 3 TiskZ, § 35 odst. 3 RTV). Účel této právní úpravy je zřejmý, totiž čelit stavu, aby periodický tisk či rozhlasové a televizní vysílání nebyly dlouhodobě zahlcovány stálými odpověďmi na odpověď. Opodstatnění nemá podle soudní praxe uveřejnění odpovědi tam, kde se dotčená osoba ve vlastním článku vyjádří tak, že skutková tvrzení uvedla na pravou míru či je v potřebné míře doplnila či zpřesnila. Sporné se v praxi stalo, zda vydavatel tisku odpovídá za zprávu obsahující citaci třetí osoby. V tomto směru Ústavní soud České republiky – na rozdíl od obecných soudů – judikoval, že je třeba, aby obecné soudy převzatá tvrzení rozlišovaly na různé kategorie (od zpravodajských agentur, sdělení o projevech státních a společenských činitelů, sdělení o činnosti orgánu veřejné moci, názory třetích osob apod). Pokud odvolací soud bez dalšího konstatoval, že není dána odpovědnost vydavatele za převzatá sdělení (citaci), aniž by zkoumal, zda sporem dotčené výroky byly oprávněné a přiměřené, porušil svou aplikaci norem jednoduchého práva ústavně zaručené právo stěžovatele na řádný proces (čl. 36 odst. 1 LPS).

Po smrti dotčené fyzické osoby přísluší podle výslovné úpravy § 10 odst. 4 TiskZ, § 35 odst. 4 RTV právo na uveřejnění odpovědi vůči vydavateli, resp. provozovateli, originárně přímo ze zákona (ex lege) manželovi a dětem, popř. není-li jich, rodičům dotčené fyzické osoby (obdoba § 15). Jde tedy o osobní právo dotčené fyzické osoby, které za jejího života nemůže být předmětem postoupení a v případě její smrti předmětem dědění.

Ustanovení § 11n. a § 19b odst. 2, 3 ObčZ se svými všeobecnými právními prostředky na ochranu osobnosti fyzické osoby nebo jména či dobré pověsti právnické osoby zůstávají zvláštními úpravami stanovenými v § 10 TiskZ, § 35 RTV nedotčena (za účelem vyloučení event. výkladových pochybností srov. k tomu výslovnou úpravu v § 10 odst. 5, § 11 odst. 3 TiskZ, § 35 odst. 5, § 36 odst. 3 RTV). To znamená, že právní ochranu osobnosti fyzické osoby i jména a dobré pověsti právnické osoby podle občanského zákoníku (§ 11n., § 19b odst. 2, 3), jakož i podle zvláštních zákonů č. 46/2000 Sb. a č. 231/2001 Sb., lze uplatňovat nezávisle na sobě. Postup podle § 11n. a § 19b odst. 2, 3 ObčZ však umožňuje postiženému dosáhnout navíc peněžitou (materiální) satisfakci. Pokud by ovšem došlo k uspokojení (konzumaci) nároků dotčené osoby podle zvláštního tiskového zákona, popř. podle zvláštního zákona o televizním a rozhlasovém vysílání, použití všeobecných občanskoprávních prostředků na ochranu osobnosti fyzické osoby nebo jména či dobré pověsti právnické osoby by již nepřicházelo v úvahu. To stejné však platí naopak.

c) Právo na dodatečné sdělení

- 17 Pokud jde o druhý specifický právní prostředek, tj. právo na dodatečné sdělení, ten přispívá nejen ke zvýšení ochrany osobnosti dotčené fyzické osoby, nýbrž v širších souvislostech zároveň k posilování a upevňování principu presumpce neviny (čl. 40 odst. 2 LPS, § 2 odst. 2 TrŘ). Tento právní prostředek přichází v úvahu tam, kde v periodickém tisku či ve vysílání (ať rozhlasovém či televizním) bylo uveřejněno sdělení o trestním řízení nebo o řízení ve věcech přestupků vedeném proti fyzické osobě anebo o řízení ve věcech správních deliktů vedeném proti fyzické či právnické osobě, které lze z uveřejněného sdělení identifikovat, avšak toto řízení nebylo ukončeno pravomocným rozhodnutím (např. věc byla odložena). Takto dotčená osoba má proto z povahy věci právo požadovat následně na vydavateli, resp. provozovateli vysílání, uveřejnění sdělení (informaci) o konečném výsledku řízení – tzv. dodatečné sdělení (úspěšné uplatnění tohoto práva vylučuje ze strany vydavatele, resp. provozovatele, činit jakékoliv dodatky k dodatečnému sdělení). Vydavatel, resp. provozovatel vysí-

lání, je povinen na žádost dotčené osoby informaci o pravomocném rozhodnutí jako dodatečné sdělení uveřejnit. Po smrti dotčené fyzické osoby přísluší ze zákona (ex lege) toto právo na uveřejnění dodatečného sdělení originárně manželovi a dětem, popř. rodičům dotčené fyzické osoby. O vztahu tohoto zvláštního právního prostředku a všeobecné právní ochrany (§ 11n., § 19b odst. 2, 3) platí totéž, co bylo řečeno výše u práva na uveřejnění odpovědi.

d) Procedura uplatnění práva na odpověď a na dodatečné sdělení

Ustanovení § 12, 13 TiskZ (obdobně § 37 RTV) upravují proceduru podávání žádosti, jakož i podmínky uveřejnění odpovědi a dodatečného sdělení.

18

Žádost o uveřejnění odpovědi či o uveřejnění dodatečného sdělení musí být vždy písemná (§ 12 odst. 1 TiskZ, § 37 odst. 1 RTV). Ze žádosti musí být zřejmé, v čem se skutkové tvrzení obsažené v uveřejněném sdělení konkrétně dotýká cti, důstojnosti či soukromí fyzické osoby anebo jména či dobré pověsti právnické osoby. Součástí žádosti musí být i návrh znění odpovědi či dodatečného sdělení. Žádost o uveřejnění odpovědi musí být vydavateli, resp. provozovateli, doručena nejpozději do 30 dnů ode dne uveřejnění napadeného sdělení v periodickém tisku anebo ode dne uveřejnění napadeného sdělení v rozhlasovém či televizním vysílání (jde o lhůtu hmotněprávní, která se neprodlužuje o dny poštovní přepravy). Žádost o dodatečné sdělení musí být vydavateli, resp. provozovateli, doručena do 30 dnů od právní moci, kterou bylo řízení pravomocně skončeno; jinak právo na uveřejnění dodatečného sdělení zaniká – prekluduje se (bylo-li pravomocné rozhodnutí zrušeno, platí předchozí ustanovení obdobně). Není tedy podle českého práva rozhodující doba, kdy se dotčená osoba o uveřejnění dozvěděla. Počátek této lhůty 30 dnů začne běžet dnem následujícím po uveřejněném sdělení (§ 122 odst. 1 ObčZ).

Nestane-li se tak ve lhůtě 30 dnů, právo na uveřejnění odpovědi, resp. na uveřejnění dodatečného sdělení zaniká – prekluduje se (§ 12 odst. 3 TiskZ); k prekluzi přihlíží soud z úřední povinnosti (ex offio).

Odpověď či dodatečné sdělení musí být uveřejněny ve stejném periodickém tisku, v němž bylo uveřejněno napadené sdělení, tedy ve stejném pořadu, ve kterém bylo odvysíláno napadené sdělení (ve stejné hodnotném vysílacím čase). Musí se tak stát beze změn, bez vynechání části odpovědi či dodatečného sdělení, právě tak jako bez přidání jakýchkoliv přídavek k odpovědi i dodatečnému sdělení. Rovněž nelze uveřejnění odpovědi činit závislé na zodpovězení určitých otázek kladených vydavatelem, resp. provozovatelem, či na splnění některých podmínek stanovených pro uveřejnění vydavatelem, resp. provozovatelem.

Komentář nebo redakční poznámka u odpovědi na uveřejněné sdělení v tisku či v rozhlasovém anebo televizním vysílání vyloučeny zákonem nejsou (měly však by být využívány jen velmi uvážlivě). Pokud by ovšem takovýto komentář či redakční poznámka obsahovaly skutkové tvrzení, které se dotýká chráněných statků fyzické či právnické osoby, bylo by právo dotčené osoby na novou odpověď namístě. Nelze rovněž připustit, aby odpověď či dodatečné sdělení byly uveřejněny jen ve formě dopisu od čtenáře.

Odpověď či dodatečné sdělení musí být s výslovným označením „odpověď“ či „dodatečné sdělení“ uveřejněny takovým způsobem, aby byly jak umístěním (stránkou, rubrikou atd.), tak i formou rovnocenné a rozsahem přiměřené napadenému sdělení. Bylo-li proto napadené sdělení uveřejněno na první stránce deníku, lze mít za to, že uplatnění požadavku rovnocennosti velí uveřejnit i odpověď na první stránce (jinak

nelze hovořit o zákonem požadované rovnocennosti). Formou se zde rozumí velikost písma, jeho typ, ale i grafická úprava atd.

Uveřejnění odpovědi či dodatečného sdělení se děje – stejně jako dříve u tiskové opravy – na vlastní náklady vydavatele, resp. provozovatele. Odpověď či dodatečné sdělení musí být uveřejněno v témž jazyce jako napadené sdělení.

Za účelem rychlého a tím efektivního zajištění nápravy je vydavatel, resp. provozovatel, povinen uveřejnit odpověď nebo dodatečné sdělení do 8 dnů ode dne, kdy mu byla doručena žádost o uveřejnění odpovědi či dodatečného sdělení. Není-li to možné v této lhůtě, je vydavatel povinen tak učinit v nejbližším následujícím vydání stejného periodického tisku (o tom je také vydavatel povinen do osmi dnů ode dne doručení žádosti písemně informovat osobu, která žádost padala). Není-li možné odpověď či dodatečné sdělení uveřejnit ve stejném periodickém tisku, ve kterém bylo uveřejněno napadené sdělení (např. dojde-li k zániku tohoto tisku, k přerušení jeho vydávání), je vydavatel povinen na vlastní náklady zajistit uveřejnění v periodickém tisku, na němž se dohodne s osobou, která o uveřejnění odpovědi či dodatečného sdělení žádá (předmětem dohody musí být též místo a forma uveřejnění odpovědi či dodatečného sdělení). Pokud jde o provozovatele rozhlasového či televizního vysílání, jehož oprávnění k vysílání zanikne, je tento provozovatel povinen zajistit odpověď či dodatečné sdělení za podmínek stanovených cit. zákonem v rozhlasovém či televizním vysílání jiného provozovatele, které pokrývá obdobný počet posluchačů či diváků ve shodném regionu jako vysílání, ve kterém bylo napadené sdělení uveřejněno.

Neuveřejní-li vydavatel, resp. provozovatel televizního vysílání, odpověď či dodatečné sdělení, právě tak jako nedodrží-li podmínky pro uveřejnění odpovědi či dodatečného sdělení stanovené v § 13 odst. 1 až 3 TiskZ (u provozovatele rozhlasového a televizního vysílání srov. § 39 RTV), rozhodne o jeho povinnosti na návrh dotčené osoby soud (totéž platí, nedojde-li mezi žadatelem a provozovatelem k dohodě podle § 13 odst. 4 TiskZ). Návrh musí být podán soudu dotčenou osobou do 15 dnů po uplynutí lhůty stanovené pro uveřejnění odpovědi či dodatečného sdělení. Jinak právo dotčené osoby domáhat se uveřejnění odpovědi či uveřejnění dodatečného sdělení prostřednictvím soudu zaniká (prekluduje se).

Cílem stanovení těchto krátkých hmotněprávních lhůt je snaha vyřídit tyto záležitosti urychleně, aby čtenářská, resp. posluchačská veřejnost byla informována o protitvrzeních dotčené osoby ještě v době, kdy lze podle obecných zkušeností usuzovat na to, že veřejnost je s to udržet napadené sdělení v paměti. Lze soudit, že jedině celkově rychlé řízení o těchto věcech včetně rychlého soudního řízení může vést k efektivní nápravě.

Návrh adresovaný soudu musí kromě obecných náležitostí (§ 42 odst. 4 OSŘ) vyhovovat i náležitostem § 79 odst. 1 OSŘ. Jeho nutnou součástí musí proto být – vedle uvedení skutkových tvrzení napadeného sdělení, která se dotýkají cti, důstojnosti či soukromí fyzické osoby anebo jména či dobré pověsti právnické osoby – i znění odpovědi, resp. znění dodatečného sdělení. Soud nemůže dotčenou osobou navržené znění odpovědi či dodatečného sdělení jakkoliv upravovat či měnit, tj. např. krátit jeho nepřiměřený rozsah, rozšířit je. Jestliže jsou návrh odpovědi či dodatečného sdělení nepřiměřené co do rozsahu napadenému sdělení či obsahují-li i, popř. anebo pouze hodnotící úsudky, soud žalobu zamítne.

Pokud jde o soudní řízení v těchto právních věcech, srov. k tomu po 1. 1. 2001 ustanovení § 115 až 118b OSŘ. Výkon rozhodnutí se provádí ukládáním pokut; ty nejsou od 1. 1. 2001 již omezeny jen na částku 100 000 Kč (srov. nové znění § 351 odst. 1 OSŘ).

e) Výjimky z povinnosti uveřejnit odpověď či dodatečné sdělení

V § 15 TiskZ a § 40 RTV jsou stanoveny taxativně specifické výjimky, kdy vydavatel, resp. provozovatel vysílání, nejsou ani při naplnění všech výše uvedených podmínek povinni uveřejnit odpověď či dodatečné sdělení. Jde o tyto výjimky:

19

- uveřejněním navrženého textu odpovědi či dodatečného sdělení by byl spáchán trestný čin (srov. např. trestný čin pomluvy podle § 206 odst. 2 TrZ) či správní delikt, takže vydavatel by se uveřejněním vystavil riziku postihu;
- uveřejnění navrženého textu by se ocitlo v rozporu s dobrými mravy [3]. Tak by tomu bylo např. tehdy, kdyby se odpověď soustředila v podstatě na útok a osočování redaktora, který napadené sdělení uveřejnil;
- napadené sdělení, popř. jeho část, je pouze citací sdělení třetí osoby určené pro veřejnost, tj. pro individuálně neurčené osoby (např. jde o citaci ze zasedání Sněmovny či Senátu Parlamentu, ze zasedání samosprávního orgánu či soudu, z tiskové konference), anebo je jeho pravdivou interpretací, přičemž jako takové bylo i označeno či prezentováno. Může přitom jít buď o doslovnou citaci sdělení, nebo o jeho pravdivou interpretaci, resp. reprodukci se zachováním jeho účelu a základních náležitostí.

Nález Ústavního soudu (sp. zn. III. ÚS 73/02) došel – po navázání na obsah rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky (NS sp. zn. 30 Cdo 214/2001) – v širších souvislostech s obecnou občanskoprávní úpravou k závažnému závěru, že se vydavatel ne vždy zproští odpovědnosti podle § 11n. jen proto, že zpráva (článek), která je předmětem sporu, obsahuje citaci třetí osoby. U odpovědnosti vydavatele, resp. provozovatele musí podle názoru Ústavního soudu obecné soudy rozlišovat u převzatých tvrzeních jejich různé kategorie (např. tvrzení převzatá od zpravodajských agentur, sdělení o projevech státních a společenských činitelů, sdělení o činnosti orgánů veřejné moci, názory třetích osob). Nelze však bez dalšího konstatovat, že odpovědnost vydavatele, resp. provozovatele podle § 11n. je vyloučena za převzetí sdělení (citace, resp. reprodukce), aniž by bylo zároveň zkoumáno, zda výroky, které jsou předmětem sporu, byly oprávněné a přiměřené, neboli řečeno jinak, mechanicky přenášet úpravu zákona č. 46/2000 Sb., resp. zákona č. 231/2001 Sb. i do občanskoprávní úpravy podle § 11n. Jestliže se totiž zveřejněná sdělení (citace) dotýkají cti, důstojnosti či soukromí fyzické osoby, vznikají dva právní následky: jeden z nich je předpokládán institutem „odpovědi“ (§ 10 TiskZ, resp. § 35 RTV). Další právní následek je obsažen v úpravě o ochraně osobnosti podle § 11n. (srov. § 10 odst. 5 TiskZ a § 35 RTV, podle kterých úpravou „odpovědi“ nejsou dotčeny úpravy o ochraně osobnosti ve zvláštních předpisech). Za tohoto stavu věci se ustanovení § 15 odst. 1 písm. c) TiskZ a § 40 RTV jeví jako *leges speciales*, které umožňují vydavateli, resp. provozovateli nezveřejňovat odpověď v těch případech, kde jsou napadená sdělení citací sdělení třetí osoby, resp. interpretací, resp. reprodukcí takového sdělení. Vyloučení povinnosti zveřejnit „odpověď“ podle cit. ustanovení zák. č. 46/2000 Sb. a zák. č. 231/2001 Sb. nesouvisí s posouzením odpovědnosti vydavatele, resp. provozovatele podle § 11n. za ryze objektivní zásahy do statků chráněných těmito ustanoveními (roz. § 11n.). Pro posouzení naposledy uvedené otázky je totiž rozhodující skutečnost, zda informace v článku, resp. ve vysílání byla oprávněná a přiměřená okolnostem a byla s to přivodit postiženému újmu.

V tomto směru Nejvyšší soud ČR (srov. NS sp. zn. 30 Cdo 214/2001) pro obdobné situace dodává, že je třeba vždy zároveň zvažovat, zda např. v publikovaném rozho-
voru jsou cíleně kladeny otázky v zájmu vydavatele, resp. provozovatele vyplývající z tématu, záměru a z konkrétní situace. Za těchto okolností nelze mít vždy bez dalšího za to, že v takových případech jde pouze a toliko o reprodukci tvrzení určité osoby, nýbrž je zároveň nutno přihlížet k publicistické součinnosti vydavatele, k jeho podílu

na obsahu a vyznění rozhovoru atd. Lze uzavřít, že podle názoru Ústavního soudu nelze bez dalšího učinit závěr, že odpovědnost vydavatele za převzatá sdělení (citace) není dána, aniž by se soud zabýval tím, zda výroky, které tvoří předmět sporu, byly oprávněné a přiměřené a jako takové s to přivodit poškozenému újmu;

- vydavatel, resp. provozovatel, nejsou povinni uveřejnit odpověď, jestliže žádost o ni směřuje vůči sdělení, které bylo uveřejněno na základě prokazatelného předchozího souhlasu osoby (ať daného výslovně, či jiným způsobem), která žádost podala (v takových případech totiž uveřejnění odpovědi postrádá rozumný smysl). Vydavatel, resp. provozovatel, nejsou rovněž povinni uveřejnit dodatečné sdělení, jestliže ještě předtím, než jim byla žádost o uveřejnění doručena, uveřejnili sdělení odpovídající dodatečnému sdělení z vlastního podnětu a za dodržení podmínek stanovených zákonem;
- vydavatel není povinen uveřejnit odpověď na sdělení, které je obsaženo v reklamě a v inzerci uveřejněných v periodickém tisku (tato výjimka však neplatí pro reklamu a inzerci samotného vydavatele).

2. Ochrana osobních údajů (zákon č. 101/2000 Sb.)

- 20** Specifickou ochranu osobnosti fyzické osoby zabezpečuje i zákon č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů (tento zákon nahradil zákon č. 256/1992 Sb., o ochraně osobních údajů v informačních systémech).

Zákon č. 101/2000 Sb., který podrobně konkretizuje regulativní ideu zakotvenou v čl. 10 odst. 3 LPS a v čl. 8 EÚLP, přinesl v souladu s právem Evropské unie (srov. Úmluvu Rady Evropy č. 108/1981, zvláště však směrnici Evropského Parlamentu a Rady č. 95/46/ES) zvýšení ochrany osobních údajů fyzických osob a tím i jejich soukromí, k němuž tvoří právě osobní údaje významný vstupní prostor.

V této souvislosti je nezbytné zmínit se vzhledem k tomu, že se od 1. května 2004 stala Česká republika členským státem Evropské unie, o nadřazenosti směrnice č. 95/46/ES nad zákonem č. 101/2000 Sb. a tím o možnosti přezkumu vztahu tohoto zákona a směrnice Soudním dvorem Evropských společenství. Právě z tohoto důvodu byla přijata novela zákona č. 101/2000 Sb. provedená zákonem č. 439/2004 Sb.

Osobní údaje jsou od 1. června 2000, kdy zákon č. 101/2000 Sb. nabyl účinnosti, jednak chráněny v širším měřítku, jednak jsou stanoveny přísnější postihy za porušování povinností při zpracování osobních údajů (mj. došlo i k novelizaci trestného činu podle § 178 odst. 1 TrZ o neoprávněném sdělení, zpřístupnění, jiném zpracování nebo přisvojení si osobních údajů o jiném, které byly shromážděny v souvislosti s výkonem veřejné správy, a to byť i z nedbalosti). To je plně namístě, uváží-li se, že rozvoj digitální techniky i stále více se zdokonalující veřejné elektronické služby představují pro osobní data a soukromý život lidí v praxi nová a závažná nebezpečí.

Zákon o ochraně osobních údajů upravuje v první řadě ochranu osobních údajů, tj. jakýchkoliv údajů, které se týkají určeného nebo určitelného subjektu údajů – statusu fyzické osoby a dále úpravu práv a povinností při zpracování těchto údajů (§ 5, 7, 13n. OhrOsÚ).

Zpracováním osobních údajů se rozumí zejména jejich systematické (nikoliv jednorázové) shromažďování, ukládání na nosiče informací, zpřístupňování, úprava nebo pozměňování, vyhledávání, používání, šíření, zveřejňování, uchovávání, výměna, třídění či kombinování, blokování (existující osobní údaj je po určitou dobu nepřístupný a nelze jej jinak zpracovávat) a likvidace (fyzické zničení nosiče, fyzické vymazání anebo trvalé vyloučení z dalšího zpracování). Jde, jak patrné, o příkladný (demonstrativní)

výčet činností, který je s to v budoucnu pokrýt případně i některé další činnosti, které by byly projevem pokračujícího vývoje informačních technologií.

Zákon o ochraně osobních údajů se vztahuje na osobní údaje, které zpracovávají státní orgány, orgány územní samosprávy, jiné orgány veřejné moci, jakož i jakékoliv jiné fyzické a právnické osoby. Není přitom rozhodné, zda ke zpracování osobních údajů dochází automatizovaně či jinými prostředky, popř. manuálně. Citovaný zákon se však z praktických důvodů nevztahuje na zpracování těch osobních údajů, které fyzická osoba provádí výlučně pro svou potřebu (např. různé soukromé adresáře), jakož i na nahodilé (bez prvku systematičnosti) shromažďování osobních údajů, pokud ovšem nejsou dále zpracovány (např. pro obchodní podnikání). Ustanovení § 3 odst. 6 OchrOsÚ rovněž stanoví, ve kterých dalších případech se úprava cit. zákona nepoužije (§ 5, 9, 11, 16, 27 OchrOsÚ). Zákonu se vytyká (*Smejkal*), že někde jde o příliš široké exempce z působnosti zákona č. 101/2000 Sb. při zpracování osobních údajů (srov. konkrétně exempce týkající se Policie České republiky, Inspekce Ministerstva vnitra, jakož i Ministerstva financí při jeho finančně analytické činnosti podle zákona č. 91/1994 Sb.), což jeho celkovou úroveň snižuje; v této souvislosti se správně připomíná, že zákon musí sledovat nejen ochranu osobních dat fyzických osob před soukromými subjekty, nýbrž i před orgány státu. Lze však předpokládat, že některé z těchto zatím vyňatých oblastí budou postupně upraveny ve zvláštních zákonech (to např. již částečně splnila tzv. euronovela zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky, tj. zákon č. 60/2001 Sb.).

Pro dohled nad povinnostmi osob, resp. subjektů účastnících se zpracování osobních údajů, zejména správců, tj. subjektů, které určují účel a prostředky zpracování osobních údajů, které provádějí zpracování osobních údajů a také za ně odpovídají (zpracováním osobních údajů může správce zmocnit nebo pověřit zpracovatele), a dále nad povinnostmi zpracovatelů, tj. subjektů, které na základě zákona či pověření správce zpracovávají na základě zákona č. 101/2000 Sb. osobní údaje (ty však – na rozdíl od správců – nestanoví účel a prostředky zpracování osobních údajů), jakož i pro ochranu práv fyzických osob, se zřizuje Úřad pro ochranu osobních údajů (dále jen Úřad), kterému byly svěřeny kompetence ústředního správního úřadu pro oblast ochrany osobních údajů v rozsahu, který stanoví zákon č. 101/2000 Sb. Úřad je nezávislý orgán (jeho nezávislé postavení však není stvrzeno ústavou). Do činnosti Úřadu lze zasahovat jen na základě zákona.

Kontrolní činnost Úřadu, která je subsidiárně založena (*Maštálka*) na použití zákona č. 552/1991 Sb., o státní kontrole, provádějí jeho inspektoři, které jmenuje na období deseti let a odvolává prezident republiky na návrh Senátu. Práva a povinnosti inspektorů vypočítávají § 37, 38 OchrOsÚ.

Zákon o ochraně osobních údajů rozlišuje, pokud jde o stupeň právní ochrany, mezi běžnými osobními údaji a citlivými údaji jako zvláštní kategorii osobních údajů.

Osobní údaje jsou jakékoliv údaje týkající se určené nebo určitelné fyzické osoby, na jejichž základě (jednoho či více) lze zjistit přímo či nepřímo její identitu (např. jména, adresu, rodné číslo, datum sňatku, rozvodu, majetek). Lze dodat, že v některých státech (např. v Rakousku) se zákon na ochranu osobních údajů vztahuje i na určité údaje o právnických osobách, což připouští i Úmluva Rady Evropy č. 108/1981. Tyto údaje nesmí být zpracovány v rozporu se zásadami stanovenými zejména v § 5 odst. 1 zákona č. 101/2000 Sb. To konkrétně znamená, že musí být zejména zpracovány v rozsahu přiměřeného účelu, v souladu s tímto účelem, neuchovávat je nad rámec doby, která je nezbytná k naplnění účelu atd.

V souvislosti s § 5 odst. 1 OchrOsÚ lze připomenout i ustanovení § 5 odst. 1 písm. g) OchrOsÚ určující, že osobní údaje je nutno shromažďovat pouze otevřeně a nelze je

shromažďovat pod záminkou jiného účelu nebo jiné činnosti (tak např. banka nesmí podmiňovat otevření účtu klienta a služby s tím spojené souhlasem se zpracováním osobních údajů pro potřeby přímého marketingu). Takový souhlas by byl platný pouze v případě, pokud by klient měl svobodnou volbu, zda jej poskytne či nikoli. Dále je třeba zmínit, že zákon č. 101/2000 Sb. (§ 11 odst. 6 OchrOsÚ) zakazuje užití osobních údajů pro potřeby rozhodnutí, které by bylo výsledkem výlučně automatizovaného zpracování osobních údajů; takové rozhodnutí je možné učinit jen ve prospěch subjektu údajů a na jeho žádost anebo je třeba zajistit jeho přezkoumání.

Konečně je nutno uvést, že správce je podle § 13 OchrOsÚ povinen přijmout taková opatření, aby nemohlo dojít k neoprávněnému nebo nahodilému přístupu k osobním údajům, k jejich změně, zničení či ztrátě a jiným formám neoprávněného zpracování nebo zneužití. Taková opatření je správce povinen dokumentovat. Správce je tedy v zásadě odpovědný za jakýkoli vnější zásah do integrity osobních údajů; stejně tak de facto odpovídá za pochybení svých zaměstnanců.

V souladu s evropským právem se za osobní údaje nepovažují údaje, na základě kterých lze sice fyzickou osobu určit, ale vyžaduje to – objektivně posuzováno – nepřiměřené množství času či prostředků – anonymní údaje (i když dřívější negativní část definice osobních údajů přestala být součástí nového znění zákona č. 101/2000 Sb., fakticky to platí nadále). Zjištění této okolnosti provede v případě pochybnosti Úřad či soud. Osobní údaje lze zásadně zpracovávat pouze se souhlasem jejich subjektu, tj. se souhlasem fyzické osoby, k níž se osobní údaje vztahují (§ 4d OchrOsÚ). Bez souhlasu subjektu údajů může správce zpracovávat osobní údaje jen v případech, které vypočítává § 5 odst. 2 až 9 OchrOsÚ. Správce je povinen včas a řádně informovat subjekt údajů o tom, že o něm shromažďují údaje, v jakém rozsahu a pro jaký účel, kdo je bude dále zpracovávat a pro jaký účel a komu mohou být zpřístupněny či komu jsou údaje určeny (součástí této informace musí být i údaj o sídle správce, příp. o sídle zpracovatele). Správce je povinen subjekt údajů o zpracování informovat. Informace se podle § 11 OchrOsÚ týká především toho, v jakém rozsahu a pro jaký účel budou osobní údaje zpracovávány, kdo a jakým způsobem bude osobní údaje zpracovávat, komu mohou být osobní údaje zpřístupněny a dále o jeho právech podle § 21 OchrOsÚ. Tato povinnost se ovšem neaplikuje v celé řadě případů. Například pokud zpracování osobních údajů ukládá zákon nebo je takových údajů třeba k uplatnění práv a povinností vyplývajících ze zvláštních zákonů anebo pokud ke zpracování osobních údajů dochází na základě souhlasu subjektů údajů.

Dále je třeba zmínit, že subjekt údajů je oprávněn podle § 12 OchrOsÚ požádat o informace týkající se zpracování jeho osobních údajů. Za tuto informaci správce může požadovat přiměřenou úhradu nepřevyšující náklady na její poskytnutí. Tím ovšem není dotčena zvláštní právní úprava (viz zákon č. 283/1991 Sb.).

Citlivé údaje jsou takové osobní údaje, které vypovídají o národnostním, rasovém a etnickém původu, o politických postojích, členství v odborových organizacích, o náboženském a filozofickém přesvědčení, o odsouzení za trestný čin, o zdravotním stavu a o sexuálním životě, o jakýchkoliv biometrických či genetických údajích. Nejsou však sem zařazeny údaje o majetkových poměrech fyzické osoby (v tomto směru však jsou v literatuře vznášeny určité pochybnosti (*Smejkal, V.*). Citlivé údaje lze zpracovat jen za podmínek stanovených v § 9. V první řadě jde o podmínku, že subjekt údajů dal ke zpracování výslovný souhlas; přitom z tohoto souhlasu musí být patrné, jakých údajů se týká, jakému správci se souhlas poskytuje, jakož i k jakému účelu a na jaké období se souhlas dává; tento souhlas nemůže subjekt osobních údajů odvolat.

Citlivý údaj však lze zpracovat i bez souhlasu subjektu údajů. Nové znění § 9 OchrOsÚ možnost podmínek, kdy lze citlivé osobní údaje zpracovat bez souhlasu jejich subjektů, podstatně rozšiřuje.

Pro zpracování osobních údajů ustanovení § 10 OchrOsÚ, které lze chápat jako základní výkladové (interpretační) pravidlo, stanoví, že správce a zpracovatel musí dbát o to, aby subjekt údajů neutrpěl újmu na svých právech, zejména na právu zachování lidské důstojnosti. Zároveň správce a zpracovatel musí dbát o ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a osobního života subjektu údajů. Správce i zpracovatel údajů včetně jejich zaměstnanců, právě tak jako osoby, které zpracovávají osobní údaje na základě písemné smlouvy se správcem či zpracovatelem, jsou povinni zachovávat mlčenlivost (ta trvá i po skončení zaměstnání, popř. po skončení příslušných prací – § 15 odst. 1 OchrOsÚ).

Pokud subjekt údajů zjistí, nebo se domnívá, že správce nebo zpracovatel provádí zpracování jeho osobních údajů, které je v rozporu s ochranou soukromého a osobního života subjektu údajů nebo v rozporu se zákonem, zejména jsou-li osobní údaje nepřesné s ohledem na účel jejich zpracování, může:

- a) požádat správce nebo zpracovatele o vysvětlení,
- b) požadovat, aby správce nebo zpracovatel odstranil takto vzniklý stav (zejména může jít o blokování, provedení opravy, doplnění nebo likvidaci osobních údajů).

Je-li žádost subjektu údajů podle odstavce 1 shledána oprávněnou, správce nebo zpracovatel odstraní neprodleně závadný stav.

Nevyhoví-li správce nebo zpracovatel žádosti subjektu údajů, má subjekt údajů právo obrátit se přímo na Úřad.

Výše uvedený postup nevylučuje, aby se subjekt údajů obrátil se svým podnětem na Úřad přímo.

Pokud vznikla v důsledku zpracování osobních údajů subjektu údajů jiná než majetková újma, postupuje se při uplatňování jejího nároku podle § 13 OchrOsÚ.

Došlo-li při zpracování osobních údajů k porušení povinností uložených zákonem u správce nebo u zpracovatele, odpovídají za ně společně a nerozdílně.

Správce je povinen bez zbytečného odkladu informovat příjemce o žádosti subjektu údajů podle odstavce 1 a o blokování, opravě nebo doplnění nebo likvidaci osobních údajů; to neplatí, pokud je informování příjemce nemožné nebo by vyžadovalo neúměrné úsilí.

V otázkách neupravených zákonem č. 101/2000 Sb. se použije obecná úprava odpovědnosti za škodu (zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník).

Právní povinnosti podle § 21 až 25 OchrOsÚ se obdobně vztahují i na osoby, které – ať úmyslně, či z nedbalosti – shromáždily osobní údaje neoprávněně (§ 26 OchrOsÚ).

V současné době se vedou intenzivní diskuse ohledně aplikace nového správního řádu (zákon č. 500/2005 Sb.) do naší praxe, zejména ve vztahu i k institutu podání stížnosti nebo podnětu na porušení zákona (v zásadě se má stále postupovat podle zákona č. 552/1991 Sb.).

Závěrem výkladů o ochraně osobních údajů fyzických osob je namístě učinit zmínku o kamerovém systému. Značný rozvoj kamerového systému na straně jedné a zajištění ochrany osobních údajů fyzických osob na straně druhé vedly k tomu, že Úřad pro ochranu osobních údajů zpracoval o této aktuální problematice Zásady provozování

kamerového systému z hlediska zákona č. 101/2000 Sb., jejichž aplikace může být v praxi užitečná.

Z těchto zásad v první řadě vyplývá, že provozování kamerového systému představuje zpracování osobních údajů jen tehdy, pokud je vedle vlastního kamerového sledování prováděn i záznam pořizovacích záběrů, popř. jsou v záznamovém zařízení uchovány informace, přičemž účelem pořízení těchto záznamů, popř. uchování vybraných informací, je jejich využití k identifikaci fyzických osob. Z toho plyne, že samo kamerové sledování (monitorování) fyzických osob není předmětem ochrany podle zákona č. 101/2000 Sb., protože nejsou dány podmínky pro zpracování údajů [§ 4 písm. e) OchrOsÚ]; to však v těchto případech nevylučuje použití ustanovení o ochraně soukromí fyzických osob podle čl. 7 odst. 1, čl. 10 odst. 2 LPS, čl. 8 odst. 1 EÚLP, jakož i § 12 odst. 1 ObčZ.

Údaje, které jsou uchovávány v záznamovém zařízení (obrazové či zvukové záznamy), se stávají osobními údaji jen tehdy, jestliže informace z obrazových či zvukových záznamů umožňují – ať přímo či nepřímo – identifikaci fyzické osoby. To znamená, že na záznamech jsou patrné charakteristické rozpoznávací znaky fyzických osob (zejména jejich obličej), které s dalšími údaji umožňují identifikaci fyzické osoby.

Pokud jde o zpracování osobních údajů, je podle výše vzpomenutých zásad provozování kamerového systému toto zpracování přípustné: v rámci plnění úkolů uložených zákonem (např. Policii ČR), dále na základě řádného souhlasu subjektu údajů a konečně bez souhlasu subjektu údajů na základě § 5 odst. 2 písm. e) OchrOsÚ.

Správci při provozování kamerového systému, které má záznamové zařízení, je citovaným zákonem uložena řada povinností. Především jde o povinnost, že kamerovým sledováním nebude zasahováno nadměrně do soukromí fyzické osoby. Kamerové sledování je přípustné v případech, kdy sledovaného účelu nelze dosáhnout jinou cestou (alternativně). Vyloučeno je užití kamerového systému v prostorách, které jsou určeny k ryze soukromým – intimním účelům (jde o toalety, sprchy atd.; na plovárnách, což je v praxi aktuální vzhledem k častým krádežím osobních věcí, lze kamerami sledovat prostory šaten, nikoli však zvlášť určený prostor pro převlékání). Správci je dále uložena povinnost jednoznačně stanovit účel pořizování záznamů, kterýžto účel by odpovídal důležitým zájmům správce (např. ochrana majetku před krádeží). Využití záznamů pro jiný účel musí být omezeno na zvláštní veřejný zájem (např. boj proti pouliční kriminalitě). Důležité je, že správce musí zároveň stanovit lhůtu pro uchovávání záznamů (tato lhůta by neměla přesáhnout hranici odpovídající naplnění účelu provozu kamerového systému; data by měla být uchovávána např. 24 hodin, jde-li o trvale střežený objekt; v zásadě by neměla přesáhnout několik dnů). Po uplynutí této lhůty je data třeba vymazat. Kromě toho správce má povinnost zajistit ochranu snímacích zařízení, přenosových cest a datových nosičů, na kterých jsou uloženy záznamy, před neoprávněnými, byť třeba nahodilými zásahy. Důležité je, že subjekt údajů musí být o užití kamerového systému vhodně informován (např. nápisem v místnosti, která je sledována), ledaže by šlo o uplatnění zvláštních práv na základě zvláštního zákona. Subjekt údajů musí mít také zajištěno právo na přístup ke zpracovávaným datům, jakož i právo vznášet námitky proti jejich zpracování (§ 21 OchrOsÚ). Zpracování osobních údajů je třeba registrovat u Úřadu pro ochranu osobních údajů (výjimku tvoří i tu úprava zvláštním zákonem).

Pravomoc rozhodovat o ochraně práv v oblasti osobních údajů podle § 21 odst. 1 zákona OchrOsÚ přešla dnem 1. 6. 2000 na Úřad pro osobní údaje v Praze, který je citovaným zákonem charakterizován jako nezávislý orgán, který se řídí pouze zákonem a jinými právními předpisy (§ 28 odst. 1 OchrOsÚ).

3. Ochrana osobnosti v oblasti svobodného přístupu k informacím (zákon č. 106/1999 Sb.)

Specifickou ochranu osobnosti fyzické osoby zabezpečuje rovněž zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, výrazně novelizovaný zejména zákonem č. 61/2006 Sb., který vnesl do úpravy poskytování informací řadu pozitiv. Cit. zákonem byl proveden čl. 17 LPS, který zaručuje právo na informace. 21

Vedle obecného omezení právo na informace podle § 2 SvInf vystupuje ze zvláštních omezení do popředí omezení za účelem ochrany osobních údajů (§ 2 odst. 3 SvInf). Z obsahu tohoto § 2 odst. 3 SvInf vyplývá, že se tento zákon nevztahuje na poskytování osobních údajů podle zákona č. 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů. Z toho je třeba dovodit, že povinné osoby (§ 2 odst. 1, 2 SvInf) nemají povinnost údaj podle zákona č. 101/2000 Sb. poskytnout. Ústřední otázkou tak zůstává, zda informace, které jsou požadovány, naplňují kvalifikaci osobních údajů chráněných zákonem č. 101/2000 Sb. Z vyvíjející se judikatury Nejvyššího správního soudu lze uvést, že za chráněný osobní údaj se považuje i údaj o anonymní osobě, je-li uvedena funkce, z níž lze nepřímým subjektem údajů identifikovat. Podle praxe téhož soudu nelze odmítnout poskytnutí celého textu, jestliže je dostatečná ochrana osobních údajů zabezpečena jejich začerněním, čímž se tyto osobní údaje stávají nečitelnými. Je třeba poznamenat, že i tu tzv. osoby veřejného zájmu mají užší hranice ochrany než jiní občané.

4. Ochrana osobnosti zaměstnance v pracovněprávních vztazích (zákon č. 262/2006 Sb.)

Již úvodem tohoto výkladu je třeba předeslat, že úprava ochrany osobnosti fyzické osoby jako zaměstnance je úpravou podstatně omezenější, protože vychází z předpokladu, jak to naznačují jeho odkazy (§ 16 odst. 2, § 17 ZPr), že bude v budoucnu přijat zvláštní zákon o rovném zacházení a o právních prostředcích ochrany před diskriminací (tzv. antidiskriminační zákon). 22

Důležitým doplňkem obecné občanskoprávní úpravy ochrany osobnosti fyzické osoby je rovněž ochrana poskytovaná osobnosti fyzické osoby jako zaměstnanci podle zákoníku práce (srov. § 16, 17 ZPr ve spojení s § 13 ZPr, o rovném zacházení, zákazu diskriminace a důsledcích porušení práv a povinností vyplývajících z pracovněprávních vztahů). Podle § 16 odst. 1 ZPr jsou zaměstnavatelé povinni zajišťovat rovné zacházení se všemi zaměstnanci, pokud jde o jejich pracovní podmínky, odměňování za práci a o poskytování jiných peněžitých plnění a plnění peněžité hodnoty, o odbornou přípravu a o příležitost dosáhnout funkčního nebo jiného postupu v zaměstnání.

To se týká všech zaměstnanců včetně mužů i žen (srov. k tomu směrnice č. 76/207/EEC, č. 75/117/EEC, 2000/43/ EHS, 2000/98 ES, jakož i Úmluvu MOP č. 111). Tato pracovněprávní úprava je součástí celkového společenského úsilí překonávat přetrvávající diskriminaci zejména mezi muži a ženami (nejde přitom jen o nerovnost v pracovních podmínkách, v platech, o odbornou přípravu, příležitost dosáhnout funkčního či jiného postupu v zaměstnání, o nerovnost podmínek odchodu do důchodu, nýbrž i o boj proti domácímu násilí, o zavádění tzv. gendrového rozpočtu a rozpočtování k vnějším zdrojům, které stát, kraj, obec, město získávají z daní občanů a jež se již uplatňuje v některých zemích EU s cílem zabezpečovat rovný přístup mužů a žen).

Podle § 16 odst. 2 je v pracovněprávních vztazích zakázána jakákoliv diskriminace, tj. diskriminace z důvodu pohlaví, sexuální orientace, rasového nebo etnického původu, národnosti, státního občanství, sociálního původu, rodu, jazyka, zdravotního stavu, věku, náboženství či víry, majetku, manželského a rodinného stavu nebo povinností k rodině, politického nebo jiného smýšlení, členství a činnosti v politických stranách

nebo politických hnutí, v odborových organizacích nebo organizacích zaměstnavatelů (diskriminace z důvodu těhotenství nebo mateřství se považuje za diskriminaci z důvodu pohlaví, tzv. antidiskriminační zákon).

Ve své další úpravě ustanovení § 16 odst. 2 ZPr již samo nevysvětluje takové pojmy, jako jsou přímá a nepřímá diskriminace, obtěžování a sexuální obtěžování, pronásledování, pokyn k diskriminaci a navádění k ní, jakož i případy, kdy je rozdílné zacházení přípustné, ponechávajíc úpravu těchto pojmů zvláštnímu předpisu, tj. zákaz diskriminace může platit absolutně.

Podle § 16 odst. 3 ZPr se proto za diskriminaci nepovažuje rozdílné zacházení podle § 16 odst. 2 ZPr, pokud z povahy pracovních činností nebo souvislostí vyplývá, že tento důvod představuje podstatný a rozhodující požadavek pro výkon práce, kterou má zaměstnanec vykonávat a který je pro výkon této práce nezbytný; cíl sledovaný takovou výjimkou musí být oprávněný a požadavek přiměřený. Za diskriminaci se rovněž nepovažuje dočasné opatření zaměstnavatele směřující k tomu, aby při přijímání fyzických osob do pracovněprávního vztahu, při odborné přípravě zaměstnanců a příležitosti dosáhnout funkčního nebo jiného postavení v zaměstnání bylo zajištěno rovnoměrného zastoupení mužů a žen, pokud k takovému opatření existuje důvod spočívající v nerovnoměrném zastoupení mužů a žen u zaměstnavatele. Postup zaměstnavatele však nesmí směřovat v neprospěch zaměstnance opačného pohlaví, jehož kvality jsou vyšší než kvality fyzické osoby (zaměstnance, vůči které zaměstnavatel uplatňuje dočasné opatření podle věty druhé).

Již výše zmíněný § 133a odst. 1 OSŘ (v posléze uvedeném případě jde o promítnutí závazku České republiky ze směrnice Rady ES č. 97/80/ES, podle kterého „skutečnosti tvrzené o tom, že účastník byl přímo nebo nepřímo diskriminován na základě svého pohlaví, rasového nebo etnického původu, náboženství, víry, světového názoru, zdravotnického postižení nebo sexuální orientace, má soud ve věcech pracovních za prokázané, pokud v řízení nevyšel najevo opak“). To znamená, že dotčený účastník – žalobce musí ve sporu uvést všechny skutečnosti, ze kterých lze dostatečně dovodit závěr o možné přímé nebo nepřímé diskriminaci. Naproti tomu druhá strana – žalovaný, musí podat důkaz opaku tím, že prokáže rovné zacházení se všemi zaměstnanci, tedy i se žalobcem. Pokud jde o právní prostředky ochrany dotčené osoby, předpokládá se, že je upraví zvláštní předpis, kterým má být již zmíněný připravovaný tzv. antidiskriminační zákon, který však zatím nebyl přijat. Zbývá jen dodat, že tento zákaz diskriminace nachází svůj výraz nejen v jednotlivých ustanoveních platného zákoníku práce, nýbrž i ve vnitřních předpisech (např. v pracovních řádech).

Obsah a cíl ustanovení § 133a odst. 1 OSŘ, které v odchylce od obecného standardu usnadňuje v soudním řízení pozici žalobce tím, že je to žalovaná strana, která musí dokazovat něco, co sama v řízení netvrdila (Celou věc blíže osvětluje náleznost Ústavního soudu ČR publikovaný pod č. 419/2006 Sb.). V citovaném nálezu Ústavní soud ČR dochází po poměrně obsáhlém výkladu k závěru, že § 133a odst. 1 OSŘ sleduje jako součást občanského soudního řádu legitimní cíl, a dále že existuje přiměřený vztah mezi prostředky, které § 133a OSŘ zvolil, a sledovaným cílem. V této souvislosti Ústavní soud ČR argumentuje – oproti námitkám, že žalující strana je zvýhodněna v tom, že nemusí dokazovat, co se mělo stát, zatímco žalovaná strana je znevýhodněna tím, že musí prokazovat, že se něco nestalo – že ve skutečnosti důkazní břemeno v těchto věcech neleží úplně a automaticky pouze na straně žalované. Žalující strana nese své břemeno tvrzení a důkazní břemeno spočívající v tom, že musí, jak bylo uvedeno již výše, předložit soudu skutečnosti, které by dostatečně odůvodňovaly závěr o možné přímé či nepřímé diskriminaci.

Zbývá dodat, že ochrana osobnosti zaměstnance v pracovněprávních vztazích je úzce spjata i s osobním spisem, dále s potvrzením o zaměstnání a konečně s posudkem o pracovní činnosti zaměstnance (§ 312 až 315 ZPr). **23**

Pokud jde o osobní spis zaměstnance, je zaměstnavatel oprávněn jej vést, přičemž tento osobní spis musí obsahovat jen ty písemnosti, které jsou nezbytné pro výkon zaměstnancovy práce v pracovněprávním vztahu podle § 3 věty druhé ZPr. Zaměstnanec sám má právo nahlížet do svého osobního spisu, činit si z něj výpisky a pořizovat si stejnopisy dokladů v něm obsažených, a to na náklady zaměstnavatele. Ustanovení § 312 odst. 2 ZPr pak uvádí taxativní výčet jiných osob, které mohou do osobního spisu zaměstnance nahlížet.

Pokud jde o potvrzení o zaměstnání, je zaměstnavatel povinen vydat je zaměstnanci při skončení pracovního poměru nebo dohody o pracovních činnostech s údaji, které stanoví § 313 odst. 1, písm. a) až f) ZPr. **24**

Ohledně posudku o pracovní činnosti, požádá-li zaměstnanec o jeho vydání, je zaměstnavatel povinen tak učinit do 15 dnů a do té doby jej zaměstnanci vydat (zaměstnavatel však není posudek povinen vydat dříve než v době dvou měsíců před skončením zaměstnání zaměstnance). Pracovním posudkem jsou veškeré písemnosti, které se týkají hodnocení práce zaměstnance, jeho kvalifikace, schopností, jakož i dalších skutečností, které mají vztah k výkonu práce. Jiné informace o zaměstnanci než ty, které mohou být obsahem pracovního posudku, je zaměstnavatel oprávněn podat o zaměstnanci pouze s jeho souhlasem, ledaže by zvláštní předpis stanovil něco jiného. V pracovním posudku lze proto např. hodnotit, že zaměstnanec se v určité funkci neosvědčil; zaměstnavatel však již nemůže činit svoje vlastní doporučení příštímu zaměstnavateli. Do pracovního posudku nepatří skutečnosti, které se týkají rodinného a osobního života zaměstnance, pokud nesouvisejí s výkonem jeho práce. Pokud by zaměstnavatel odmítl zaměstnanci pracovní posudek vydat, mohl by se vydání posudku domáhat na zaměstnavateli zaměstnanec soudně.

Pokud zaměstnanec nesouhlasí s obsahem potvrzení o zaměstnání nebo s pracovním posudkem, může se domáhat do tří měsíců ode dne, kdy se o jejich obsahu dozvěděl, u soudu, aby bylo zaměstnavateli uloženo přiměřeně je upravit, tj. opravit, doplnit či z něho něco vypustit.

V žalobní žádosti (petitu) musí zaměstnanec přesně uvést, jakou opravu či jaké doplnění či vypuštění v posudku požaduje (srov. vázanost soudu návrhem podle § 153 odst. 2 OSŘ). Soud sám opravu či doplnění pracovního posudku neprovádí. Soud zaměstnavateli pouze uloží, jak má být úprava přesně provedena.

5. Správněprávní ochrana (zákon č. 200/1992 Sb.) a trestněprávní ochrana osobnosti (zákon č. 140/1961 Sb.)

Důležité doplňky právní ochrany osobnosti fyzické osoby tvoří konečně i správněprávní ochrana (§ 49 zák. č. 200/1992 Sb., o přestupcích), zejména však trestněprávní ochrana (konkrétně § 206 odst. 1, 2 TrZ sankcionující pomluvu). Tak např. uplatnění odpovědnosti trestněprávní nevylučuje současné uplatnění právní ochrany osobnosti v intencích příslušných právních předpisů ostatních právních odvětví. Zásadně však lze říci, že správněprávní a trestněprávní ochrana má i tu – stejně jako v jiných občanskoprávních věcech – podpůrnou (sekundární) úlohu. **25**

V. Komplementárnost právních prostředků ochrany osobnosti

Z toho, co bylo řečeno, je patrné, že zabezpečení účinné ochrany osobnosti fyzické osoby v některých zvlášť závažných případech vyžaduje, aby se prostředky různých **26**

právních odvětví právního řádu navzájem doplňují, popř. kumulovaly (tzv. komplementárnost ochrany osobnosti fyzické osoby).

- 27 V poslední době se začaly objevovat úvahy (svého času dokonce ve formě poslaneckého návrhu zákona), jež se dožadovaly zrušit obecný trestný čin pomluvy (§ 206 TrZ). Poukazovalo se přitom jednak na jeho nadbytečnost (tyto případy stačí podle těchto úvah údajně dostatečně postihnout pouze občanskoprávně), jednak na to, že tento trestný čin verbální povahy vytváří určitou překážku pro rozvoj svobody slova a projevu neboli že existující kriminalizace pomluvy má zároveň negativní vliv na svobodu projevu. K tomuto závěru o dekriminalizaci pomluvy se přiklonil – zejména v souladu s celkovou snahou vyloučit z dosahu trestního zákoníku verbální delikty vůbec – v určité fázi i návrh rekodifikace trestního zákoníku (navíc s argumentem, že v praxi byla trestněprávní ochrana osobnosti používána jen selektivně: pasivita u pomluv tzv. obyčejných lidí a naproti tomu aktivita u pomluv známých osobností). Později však byl tento návrh správně opuštěn.

Žaloba na ochranu osobnosti je podle těchto úvah údajně účinnější než trestní stíhání.

Tento závěr nelze bez dalšího sdílet.

To platí tím spíše, jsou-li přiznávány občanskoprávními soudy výše peněžitých odškodnění takové, jaké jsou v současné době praktikovány. Tyto úvahy však zejména nedoceňují, že § 206 odst. 1, 2 TrZ, i když není v praxi často používán, tvoří nicméně jeden z institucionálních prvků, na kterém je právě v Listině základních práv a svobod vybudována komplexní ochrana osobnosti fyzické osoby jako jejího základního lidského práva a jež – z ústavního hlediska posuzováno a porovnáváno – zaujímá v systému hodnot společnosti a právních statků stejné postavení jako právo na svobodu projevu a šíření informací. F. Šamalik jde dokonce ještě dále, když soudí, že i tato „svoboda (projevu a šíření informací) se musí s úctou sklonit před důstojností člověka“. Na jiném místě k tomu dodává: „Její ničivou a podlou zbraní (pomluvy) je slovo, takže obrana proti ní vyžaduje různá omezení svobody projevu.“ (Právo ze dne 2. 3. 2004, s. 5). Navrhovaným zrušením § 206 odst. 1, 2, TrZ by byla nutně potřebná vyváženost (proporcionalita) těchto dvou institucionálních hodnot a tím i jejich komplementárnost narušena, což by vedlo k nežádoucímu oslabování práva na ochranu osobnosti. V důsledku toho by se mohlo stát, že právě nejhrubší útoky proti osobnosti fyzických osob založené na úmyslné – záměrné pomluvě (nepravdivých údajích – lžích), dotýkající se již i veřejného zájmu, by nakonec mohly zůstat bez ochrany. Navíc je třeba uvážit, že fyzická osoba se právě v těchto pro ni vyhraněných případech nemusí vždy odhodlat jít sama do právně často komplikovaného civilního sporu (srov. § 118b OSŘ se zákonnou koncentrací řízení), ve kterém se jen stěží obejde bez odborné právní pomoci advokáta. Konečně nelze přehlížet ani to, že civilní spor může být pro dotčenou osobu svým způsobem i nákladný, zejména bude-li se dožadovat i náhrady nemajetkové újmy v penězích, což je podle nabytých zkušeností právě v těchto případech pravidlem. Lze tedy uzavřít, že v některých – i když jistě zcela výjimečných, ba možno říci dokonce krajních – případech není pomluva jen civilněprávním sporem dvou stran. Za určitých okolností, když někdo úmyslně sdělí na veřejnosti nepravdu (lež) a tak hanobí, popř. skandalizuje jiného, přičemž tato nepravda je objektivně způsobila značnou měrou ohrozit pověst, vážnost, jméno a důstojnost dotčené osoby u spoluobčanů, poškodit ji v zaměstnání, narušit její rodinné vztahy a někdy celý život, by měl do celé věci s ohledem na zároveň dotčený veřejný zájem vstoupit i stát. V této souvislosti nelze zapomínat, že v právním státě mají občané právo na to, aby to byl právě v takových – byť jistě zcela výjimečných – případech stát, kdo jim a jejich cti i důstojnosti poskytne

ochranu a tím i zároveň potřebnou bezpečnost a jistotu. Některé nedávné případy, které se v praxi staly, neměly naprosto nic společného se svobodou slova a s právem na šíření informací. Jejich účelem bylo vytvářením senzací sloužit většímu odbytu bulvárního tisku neboli k obchodním zájmům a ve svých důsledcích i ke skandalizaci osob známých veřejnosti. Lze souhlasit s F. Šamalíkem, že není nikterak namístě „povýšit princip svobody na jakousi metafyzickou a člověku nadřazenou entitu a tím problematizovat její omezení nezbytné pro zachování svobody všech“.

Jestliže za těchto okolností trestný čin pomluvy zůstává součástí i posledního návrhu nového trestního zákoníku, je třeba považovat za správné.

Za přiměřené však nelze považovat rovněž ani to, že se spolu se zrušením trestného činu pomluvy někdy navrhovalo, aby na projednání žaloby na ochranu osobnosti a na vynesení rozsudku v těchto případech byla přímo v zákoně stanovena šedesátidenní lhůta. Protože tomu odporují všechny dosavadní nabyté praktické zkušenosti, nelze ani takovýto svou povahou – velmi mechanicky chápaný – legislativní krok doporučit.

Pokud jde o vzájemný vztah občanského práva na straně jedné a trestního, popř. 28
správního práva na straně druhé, při ochraně osobnosti fyzické osoby, je třeba obecně konstatovat, že právní prostředky občanského práva zaměřené na ochranu všeobecného osobnostního práva fyzických osob mají s ohledem na širší působnost norem tohoto právního odvětví univerzálnější rozsah a dosah a tím i širší možnost nápravy než – byť jinak zpravidla citelněji působící – právní prostředky, kterými vzhledem ke svému specifickému zaměření disponuje trestní, popř. správní právo. To se projevuje mj. v tom, že zatímco trestněprávní sankce, resp. sankce podle správního zákona zaměřené na osobu původce neoprávněného zásahu jsou založeny na principu zavinění (srov. princip *nullum crimen sine culpa*), občanskoprávní prostředky nápravy zaměřené na majetkovou sféru původce neoprávněného zásahu nastupují bez zřetele k zavinění (úmyslu či nedbalosti) původce neoprávněného zásahu (princip objektivní).

Z judikatury:

I. Jednotlivá všeobecná osobnostní práva

a) Obecně

SR, 2003, č. 3 – NS ČR: Výčet jednotlivých osobnostních práv v občanském zákoníku je pouze demonstrativní. Proto do skupiny těchto práv lze například zařadit i výslovně nezmiňovaná práva na ochranu osobní svobody, na podobu apod.

NS sp. zn. 30 Cdo 1310/2005: Ochrana osobnosti poskytovaná fyzickým osobám občanským zákoníkem není ochranou specifickou jen pro občanskoprávní oblast, která by již neposkytovala ochranu fyzickým osobám, jde-li o jejich působení v oblasti práva obchodního. Jestliže neoprávněný zásah objektivně poškozuje profesní čest žalobce v podnikatelské sféře a snižuje tak jeho důstojnost a vážnost ve společnosti, jde o zásah do práva na ochranu osobnosti.

ÚS sp. zn. I. ÚS 15/95: Na základě čl. 10 Listiny základních práv a svobod má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Z povahy daného případu vyplývá, že jednání německých úřadů, jemuž byl stěžovatel v Německu vystaven především v důsledku opomenutí pracovníků vysílající organizace, nese zřetelné znaky poškození práv, uvedených v čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Proto nelze mít za to, že postačí prostá omluva, ale určitá, věci úměrná finanční náhrada způsobené újmy se jeví Ústavnímu soudu jako právně přiměřená.

b) Právo na život a zdraví

ESLP, č. 2346/02, ve věci Pretty proti Spojenému království, EP, 2002, č. 11: Právo na život ve smyslu čl. 2 Úmluvy nezaručuje individuální svobodu rozhodovat o kvalitě života.

c) Právo na občanskou čest a důstojnost

SR, 2007, č. 9 – NS ČR: Ochrana osobnosti poskytovaná fyzickým osobám občanským zákoníkem není ochranou specifickou jen pro občanskoprávní oblast, která by již neposkytovala ochranu fyzickým osobám, jde-li o jejich působení v oblasti práva obchodního. Jestliže neo-

právněný zásah objektivně poškozuje profensi čest žalobce v podnikatelské sféře a snižuje tak důstojnost a vážnost ve společnosti, jde o zásah do práva na ochranu osobnosti.

ÚS sp. zn. I. ÚS 453/2003: Čest je také integrální a důležitou součástí důstojnosti člověka. Formuje rovněž základ mnoha rozhodnutí činěných členy demokratické společnosti, která jsou fundamentální pro její dobré fungování. Čest hraje roli ve vztazích, jako např. koho zaměstnavatel zaměstná, resp. pro koho pracovník chce pracovat, je rozhodující při úvaze o tom, kdo má postoupit do vyšších pracovních či funkčních pozic, čest je důležitá pro rozhodnutí o tom, s kým navázat obchodní vztahy nebo komu bude dán hlas v politickém životě. Je-li jednou čest poškozena neopodstatněným obviněním vyjádřeným veřejně, a tím spíše v médiích, může být pověst a čest osoby poškozena navždy a zvláště pak v situaci, není-li dána možnost rehabilitace. Pokud taková situace nastane, prohrává jak osoba sama, tak i společnost. A právě proto nelze vycházet z toho, že ochrana pověsti, resp. cti, je záležitostí důležitou pouze pro dotčeného jednotlivce, případně jeho rodinu. Z těchto důvodů je ochranu pověsti, resp. cti, třeba vnímat i jako ochranu veřejného statku. Je proto ve veřejném zájmu, aby čest a pověst osob působících ve veřejném životě nebyla diskutována ve skutkově posunutých rovinách. Jak na poli politiky, tak ve sdělovacích prostředcích volič potřebuje být schopen rozeznat dobro od zla, aby nakonec mohl učinit informovaný výběr ve vztahu k politikovi a k médiím.

Základní právo na čest se uplatňuje ve více sférách. Jde o soukromou sféru, sféru společenskou, občanskou a profesionální, přičemž poslední tři lze označit za sociální sféru. V první sféře jde vlastně o ochranu soukromí, v jehož rámci se nepochybně také uplatňuje i právo na čest. Zásadně je věci každého, co a v jakém rozsahu z této sféry uvolní jako informaci pro okolní svět.

Vrstva společenská, občanská a profesionální reflektují sociální povahu základních práv, resp. odrážejí fakt, že jednotlivec žije ve společenství a vstupuje s ostatními jeho členy do komunikace a skrze své chování, ba dokonce skrze své samotné bytí, ovlivňuje ostatní členy společenství.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 23/2005: Pokud jde o základní právo na čest, uplatňuje se toto právo ve více sférách. Jedná se o soukromou sféru, sféru společenskou, občanskou a profesionální, přičemž poslední tři lze označit za sociální sféru.

V první sféře jde vlastně o ochranu soukromí, v jehož rámci se nepochybně uplatňuje právo na čest. Zásadně je však věci každého, co a v jakém rozsahu z této sféry uvolní jako informaci pro okolní svět. Jinými slovy, v tomto segmentu zpravidla platí naprosté informační sebeurčení.

Sféra sociální, občanská a profesionální reflektují sociální povahu základních práv, resp. odrážejí fakt, že jednotlivec žije ve společenství a vstupuje s ostatními jeho členy do komunikace, přičemž skrze své chování ba dokonce skrze své samotné bytí, ovlivňuje ostatní členy společenství. V této druhé sféře již neplatí naprosté informační sebeurčení, jinými slovy do této sféry lze za určitých podmínek vstupovat, neboť se v ní mohou vyskytovat fakta, která mohou být předmětem oprávněného veřejného zájmu. Sociální sféry tak mohou být narušeny proporcionálními zásahy veřejné moci za účelem ochrany zájmů společenství.

Vnější okraj sociální sféry jednotlivce tvoří tzv. veřejná sféra. Jedná se o ten segment lidského života, který může vnímat nebo brát na vědomí laický (Löffler/Rickler, Handbuch des Presserechts, 4. vyd. 2000, 42). V této sféře neexistují prakticky žádná omezení pro šíření pravdivých faktů z ní (Soehring, Presserecht, 3. vyd. 2000, 40). Je zřejmé, že tato sféra lidského života se zcela kryje s profesionální sférou osob působících ve veřejném životě.

d) Právo na soukromí

NS sp. zn. 3 Cdo 2796/2005: Do oblasti veřejného zájmu, u níž se předpokládá užší míra ochrany práva na soukromí, mohou spadat obchodní i jiné kontakty osob, které se nominálně neřadí mezi politiky, s osobami, které se v politice oficiálně angažují.

ÚS sp. zn. II. ÚS 517/99: Součástí soukromého života je též rodinný život zahrnující i vztahy mezi blízkými příbuznými, když k rodinnému životu patří nejen sociální a morální vztahy, ale také zájmy materiální povahy (např. vyživovací povinnost). Respektování takto pojatého rodinného života zahrnuje závazek státu jednat způsobem umožňujícím normální rozvoj těchto vztahů.

Z a. n. ÚS ČR, 2000, č. 3: Ústavní soud nesdílí zúžené pojetí práva na ochranu osobnosti, které je odrazem konstrukce občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a poukazuje na rozhodnutí Evropské komise a Evropského soudu pro lidská práva týkající se interpretace a aplikace čl. 8 odst. 1 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, z níž zdůrazňuje především myšlenku, že respektování soukromého života musí zahrnovat do určité míry právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi. Součástí soukromého života je též rodinný život zahrnující i vztahy mezi blízkými příbuznými, když součástí rodinného života jsou nejen sociální a morální vztahy, ale také zájmy materiální povahy (např. vyživovací povinnost). Respektování takto pojatého rodinného života zahrnuje závazek státu jednat způsobem umožňujícím normální rozvoj těchto vztahů.

ESLP, č. 13710/88, ve věci Niemietz proti Německu, SbRes 14/1996: Soud neshledává nezbytným ani nutným pokoušet se o vyčerpávající definici pojmu „soukromý život“. Bylo by však příliš restriktivním omezovat tento pojem na „vnitřní kruh“, v jehož rámci může jednotlivce žít svůj vlastní osobní život podle libosti, a zcela z něho vyloučit vnější svět nezahrnutý do tohoto kruhu. Respektování soukromého života musí do určité míry zahrnovat právo na vytváření a rozvíjení vztahů s dalšími lidskými bytostmi. Dále se pak zdá, že neexistuje důvod pro to, aby tento způsob chápání pojmu „soukromý život“ vylučoval aktivitu profesní nebo obchodní povahy, protože právě během své pracovní činnosti má většina lidí značnou, ne-li největší příležitost rozvíjet vztahy s vnějším světem. Tento názor lze podepřít faktem, že není vždy možné jasně rozlišit, které činnosti jednotlivce tvoří část jeho profesního nebo obchodního života a které nikoli. Takže zejména v případě osoby provozující svobodné povolání může být její práce v tomto kontextu tak významnou součástí jejího života, že se stává nemožným zjistit, v jakém postavení jedná v určitém okamžiku. Odepírat ochranu poskytovanou článkem 8 s odůvodněním, že napadené opatření se týkalo pouze profesní činnosti by navíc mohlo vést k nerovnému zacházení, a to v tom smyslu, že takováto ochrana by byla dosažitelná pro jednotlivce, jehož profesionální a neprofesionální činnosti jsou vzájemně natolik provázány, že neexistuje cesta, jak je vzájemně rozlišit. Soud dosud takovéto rozlišení neučinil: pouze konstatoval, že došlo k zásahu do soukromého života i tam, kde se telefonický odposlech týkal jak obchodních, tak i soukromých hovorů; a tam, kde prohlídka směřovala pouze proti obchodní aktivitě, se nespolehal na tuto skutečnost jako na důvod pro vyloučení aplikovatelnosti článku 8 z hlediska „soukromého života“.

ESLP, č. 13710/88, ve věci Niemietz proti Německu, SbRes, 1996, č. 14: Pokud jde o slovo „obydlí“ vyskytující se v anglickém textu článku 8, Soud konstatuje, že v některých smluvních státech, jmenovitě v Německu, bylo akceptováno, že se vztahuje i na obchodní místnosti. Takováto interpretace je navíc plně v souladu s francouzským textem, protože slovo „domicile“ má širší význam než slovo „obydlí“ a může se např. vztahovat na kancelář osoby vykonávající svobodné povolání. Rovněž v tomto kontextu nemusí být vždy možné činit přesná rozlišení, protože činnost spojená s povoláním nebo obchodem může být vykonávána v soukromém obydlí jednotlivce a činnost, která nemá tuto povahu, může být vykonávána v kanceláři nebo v obchodních místnostech. Úzká interpretace slov „obydlí“ a „domicile“ by tudíž mohla způsobit riziko nerovného zacházení, stejně jako je tomu u pojmu „soukromý život“.

V obecnější poloze, interpretovat slova „soukromý život“ a „obydlí“ v tom smyslu, že zahrnují určitou profesní nebo obchodní činnost a tomu odpovídající místnosti, by bylo v souladu s podstatným předmětem a účelem článku 8, tj. ochranou jednotlivce proti arbitrárním zásahům ze strany veřejných orgánů. Takováto interpretace by nevhodně nesvazovala smluvní státy, neboť by jim bylo zachováno oprávnění „zasahovat“ v rozsahu povoleném odstavcem 2 článku 8; toto oprávnění by mohlo být mnohem rozsáhlejší tam, kde půjde o profesní nebo obchodní činnost, než by tomu bylo v jiných případech.

ESLP, č. 20605/92, ve věci Halfordová proti Spojenému království, ASPI: Z judikatury Soudů jasně vyplývá, že telefonní hovory uskutečněné z pracoviště mohou být zahrnuty v pojmech „soukromého života“ a „korespondence“ čl. 8 odst. 1 Úmluvy.

Čl. 8 odst. 2 mj. stanoví, že zásah státního orgánu do práva na respektování soukromého života a korespondence musí být „v souladu se zákonem“.

Podle ustálené judikatury Soudu tento termín nejenom nařizuje respektování vnitrostátního práva, ale rovněž se týká kvality zákona, který musí být slučitelný s výsadním postavením práva. V případě, že se jedná o tajná sledovací opatření nebo o odposlech komunikací státními orgány, absence veřejné kontroly a riziko zneužití moci implikují, že vnitrostátní právo musí jednotlivci poskytnout určitou ochranu proti svévolným zásahům do práv chráněných čl. 8 Úmluvy. Příslušný zákon musí být formulován dostatečně jasným způsobem, aby všem bylo zřejmé, za jakých okolností a podmínek je státní orgán k podobným tajným opatřením oprávněn přistoupit.

ESLP, č. 21439/93, ve věci Botta proti Itálii, P-ESLP, 1998, č. 3: Sféra soukromého života zahrnuje fyzickou a morální integritu osoby; garance poskytovaná čl. 8 Úmluvy je určena především k zajištění rozvoje osobnosti každého jednotlivce ve vztazích s dalšími osobami, a to bez vnějšího vměšování.

Ačkoli čl. 8 má za cíl hlavně chránit jednotlivce před svévolnými zásahy státních orgánů, neomezuje se na zákaz takových zásahů; k tomuto negativnímu závazku se mohou přidat pozitivní povinnosti související s účinným respektováním soukromého nebo rodinného života. Ty mohou implikovat přijetí opatření k zajištění respektování soukromého života ve vztazích mezi jednotlivci. Pojem „respektování“ nicméně postrádá přesnost. Pro určení, zda takové pozitivní povinnosti existují, je nutno nalézt spravedlivou rovnováhu mezi obecným zájmem a zájmem jednotlivce, přičemž smluvní státy mají k posouzení určitý prostor. Stát má tento druh povinností za předpokladu přímé a bezprostřední souvislosti mezi opatřeními požadovanými stěžovatelem na straně jedné a jeho soukromým nebo rodinným životem na straně druhé.

ESLP, č. 21627/93, 21826/93 a 21974/93, ve věci Laskey, Jaggard a Brown proti Spojenému království, ASPI: Ne všechny sexuální praktiky provozované v soukromí nutně spadají do působnosti čl. 8 Úmluvy. V projednávané věci se stěžovatelé dobrovolně oddávali sadomasochistickým aktům s cílem pohlavního uspokojení. Není pochybností o tom, že sexuální sklony a chování se týkají intimní stránky soukromého života. Avšak inkriminovaných aktivit – které zahrnovaly získávání nových „členů“, poskytování několika speciálně vybavených místností a nahrávání videokazet – se zúčastnil značný počet osob, a lze si tedy klást otázku, zda za těchto okolností sexuální chování stěžovatelů zcela spadá pod pojem „soukromého života“. Soud konstatuje, že vláda tuto otázku nenastolila, a proto se jí dále nezabývá.

ESLP, č. 21794/93, ve věci C. proti Belgii, ASPI: Pojem rodiny, na němž spočívá čl. 8 Úmluvy, zahrnuje, a to i v případě neexistence soužití, pouto mezi jedincem a jeho dítětem. Toto pouto může být pozdějšími událostmi rozbito, avšak jen za výjimečných okolností.

ESLP, č. 23224/94, ve věci Kopp proti Švýcarsku, P-ESLP, 1998, č. 2: Telefonní hovory uskutečněné z pracoviště, což je i případ advokátní kanceláře, mohou být zahrnuty v pojmech „soukromý život“ a „korespondence“ z čl. 8 odst. 1 Úmluvy.

Zachycení telefonních hovorů podle judikatury Soudů je „zasahováním státních orgánů“ ve smyslu čl. 8 odst. 2 do výkonu práv zaručených čl. 8 odst. 1 Úmluvy. Takový zásah je zneužitím čl. 8 kromě případů, kdy je „v souladu se zákonem“, sleduje některý z legitimních cílů zmíněných v odst. 2 čl. 8 a je k jejich dosažení „nezbytný v demokratické společnosti“.

Slova „v souladu se zákonem“ ve smyslu odst. 2 čl. 8 předně znamenají, že inkriminované opatření musí mít zákonný podklad ve vnitrostátním právu, ale nadto se týkají i „kvality“ příslušného zákona: vyžadují, aby byl dotčené osobě přístupný, aby tato osoba navíc mohla pro sebe předvídat jeho důsledky, a aby byl slučitelný se zásadami právního státu.

Soud v této souvislosti zdůrazňuje, že čl. 8 odst. 2 Úmluvy vyžaduje, aby byl zákon „slučitelný se zásadami právního státu“: v případě, že se jedná o tajná sledovací opatření nebo o odposlech komunikací státními orgány, absence veřejné kontroly a riziko zneužití moci implikují, že vnitrostátní právo musí jednotlivci poskytnout určitou ochranu proti svévolným zásahům do práv chráněných čl. 8. Příslušný zákon musí být proto formulován dostatečně jasným způsobem, aby všem bylo zřejmé, za jakých okolností a podmínek je státní orgán k podobným tajným opatřením oprávněn přistoupit.

Odposlech telefonních hovorů představuje vážný zásah do soukromého života a korespondence. Existence jasných a podrobných pravidel v této věci je nezbytná, a to tím spíše, že technické postupy se neustále zdokonalují.

ESLP, č. 23618/94, ve věci Lambert proti Francii, P-ESLP, 1999, č. 1: Telefonní hovory spadají pod pojmy „soukromý život“ a „korespondence“ ve smyslu čl. 8. Takové zasahování porušuje čl. 8 kromě případů, kdy je „v souladu se zákonem“, sleduje jeden nebo několik legitimních cílů vyjmenovaných v odst. 2, a je nadto pro jejich dosažení „nezbytný v demokratické společnosti“.

Slova „v souladu se zákonem“ ve smyslu čl. 8 odst. 2 předně znamenají, že inkriminované opatření musí mít zákonný podklad ve vnitrostátním právu, ale týkají se rovněž kvality zákona; vyžadují, aby byl přístupný dotčené osobě, aby tato osoba navíc mohla pro sebe předvídat jeho důsledky a aby byl slučitelný s principy právního státu.

Ať je systém odposlechu jakýkoli, Soud se musí přesvědčit o existenci adekvátních a dostatečných záruk proti zneužití. Toto posouzení má pouze relativní povahu: závisí mj. na druhu prostředku nápravy, který poskytuje vnitrostátní právo. Proto je nutno se zabývat tím, zda řízení určená ke kontrole přijetí a použití omezujících opatření jsou způsobila omezit „zasahování“ vyplývající z inkriminovaného zákona na to, co je „nezbytný v demokratické společnosti“. K tomu, aby nebyly překročeny meze nezbytnosti ve smyslu čl. 8 odst. 2, je navíc třeba v kontrolních řízeních co nejvěrněji respektovat hodnoty demokratické společnosti. K základním principům takové společnosti patří právní stát, jehož se výslovně dovolává preambule Úmluvy. Ten mj. implikuje, že zasahování výkonem moci do práv jednotlivce musí podléhat účinné kontrole.

ESLP, č. 25702/94, ve věci K. a T. proti Finsku, P-ESLP, 2001, č. 6: Otázka existence či absence „rodinného života“ je v první řadě otázkou faktickou, závisející na praktické realitě úzkých osobních pout.

Pro posouzení, zda inkriminovaná opatření byla „nezbytná v demokratické společnosti“, Soud přezkoumá, ve světle řízení jako celku, zda důvody uvedené na jejich ospravedlnění byly relevantní a dostatečné pro účely odst. 2 čl. 8. Přitom přihlídně ke skutečnosti, že představy o vhodnosti zásahu veřejných orgánů do péče o dítě se liší stát od státu v závislosti na takových faktorech, jako jsou tradice týkající se role rodiny a zasahování státu do rodinných záležitostí, jakož i na dostupnosti zdrojů, které je možno věnovat veřejným opatřením v této specifické oblasti. Nicméně zvažení toho, co nejlépe slouží zájmům dítěte, má vždy rozhodující význam. Dále je nutno mít na paměti, že vnitrostátní orgány mají výhodu přímých kontaktů se všemi

dotčenými osobami, často od okamžiku, kdy se začne uvažovat o opatřeních souvisejících s péčí o dítě nebo okamžitě po jejich provedení. Z těchto úvah plyne, že úkolem Soudu není nahradit vnitrostátní orgány při výkonu jejich odpovědnosti v oblasti úpravy otázek souvisejících se vzetím dětí do péče veřejným orgánem a úpravy práv jejich rodičů, ale kontrolovat z hlediska Úmluvy rozhodnutí, která přijaly v rámci své posuzovací pravomoci.

Míra uvážení ponechaná vnitrostátním orgánům se mění podle povahy otázek, jež jsou předmětem sporu, a podle důležitosti zájmů, jež jsou ve hře, jako je na jedné straně význam ochrany dítěte v situaci, o níž se má za to, že vážně ohrožuje jeho zdraví nebo vývoj, a na druhé straně cíl obnovit rodinu, jakmile to okolnosti dovolí. Jestliže od okamžiku, kdy bylo dítě poprvé umístěno do péče, uplyne značná doba, zájem dítěte na tom, aby jeho rodinná situace de facto nebyla změněna znovu, může převážet nad zájmem rodičů na obnově jejich rodiny. Soud proto uznává, že státní orgány mají velký prostor k posouzení nutnosti vzetí dítěte do péče, zatímco je nutno vykonávat přísnější kontrolu jak nad doplňujícími omezeními, jako jsou ta, jež státní orgány stanoví pro práva a návštěvy rodičů, tak nad zárukami, jejichž účelem je zajistit účinnou ochranu práva rodičů a dětí na respektování jejich rodinného života. Tato doplňující omezení s sebou nesou riziko, že okleští rodinné vztahy mezi rodiči a malým dítětem. Právě v tomto kontextu Soud posoudí, zda opatření, jež byla zasahováním do práva stěžovatelů na respektování rodinného života, mohla být pokládána za „nezbytná“.

ESLP, č. 27671/95, ve věci Valenzuela Contreras proti Španělsku, P-ESLP, 1998, č. 6: Odposlech telefonních hovorů představuje zasahování státních orgánů do práva na respektování soukromého života a korespondence. Takové zasahování porušuje čl. 8 odst. 2 kromě případů, kdy je „v souladu se zákonem“, sleduje jeden nebo několik legitimních cílů vyjmenovaných v odst. 2 a je pro jejich dosažení „nezbytné v demokratické společnosti“.

Slova „v souladu se zákonem“ předně znamenají, že inkriminované opatření musí mít zákonný podklad ve vnitrostátním právu. Avšak toto vyjádření se neomezuje na odkaz na vnitrostátní právo, ale týká se i kvality zákona; vyžaduje, aby byl slučitelný s principy právního státu, což implikuje, že vnitrostátní právo musí poskytovat určitou ochranu proti svévolným zásahům státní moci do práv zaručených odst. 1 čl. 8. Z tohoto požadavku vyplývá nutnost, aby byl příslušný zákon dotčené osobě přístupný, a aby tato osoba navíc mohla pro sebe předvídat jeho důsledky.

Nebezpečí svévole je obzvlášť zřejmé tam, kde je příslušná exekutivní pravomoc vykonávána tajně. V případě, že se jedná o tajná sledovací opatření nebo o odposlech komunikací státními orgány, podmínka předvidatelnosti implikuje, že vnitrostátní právo musí užívat natolik jasných formulací, aby všem bylo zřejmé, za jakých okolností a podmínek je státní orgán k podobným opatřením oprávněn přistoupit. Existence jasných a podrobných pravidel v této věci je nezbytná, a to tím spíše, že technické postupy se stále zdokonalují.

Jako minimální záruky nezbytné k vyloučení zneužití musí být v zákoně uvedeny: definice kategorií osob, z nichž může být soudně nařízen odposlech; povaha trestných činů, které mohou k nařízení vést; stanovení maximálního trvání výkonu opatření; podmínky sestavení souhrnných zpráv obsahujících zachycené hovory; opatření, jaká je třeba přijmout k zajištění předání usku- tečněných nahrávek, nedotčených a kompletních, pro účely jejich případné kontroly soudcem a obhajobou; okolnosti, za jakých může nebo musí být provedeno smazání nebo zničení těchto nahrávek, zejména po zproštění obvinění.

ESLP, č. 27798/95, ve věci Amann proti Švýcarsku, P-ESLP, 2000, č. 3: Telefonické hovory přijaté v soukromých nebo zaměstnaneckých prostorech spadají pod pojmy „soukromého života“ a „korespondence“ použité v čl. 8 odst. 1 Úmluvy.

Záznam telefonického hovoru státním zastupitelstvím je zásahem státního orgánu do práva garantovaného čl. 8 Úmluvy. Takové zasahování je porušením čl. 8 s výjimkou případů, kdy je „v souladu se zákonem“, sleduje jeden nebo několik cílů legitimních cílů z hlediska odst. 2 čl. 8 a navíc je „nezbytné v demokratické společnosti“ pro jejich dosažení.

Slova „v souladu se zákonem“ znamenají nejen, že inkriminované opatření musí mít podklad ve vnitrostátním právu, ale týkají se rovněž kvality příslušného zákona: ten musí být dostupný (fr./ang.: accessible) dotčené osobě a předvídatelný (fr./ang.: prévisible/foreseeable).

Podle ustálené judikatury Soudu je určitá norma „předvídatelná“ tehdy, je-li formulována dostatečně přesně na to, aby umožnila každé osobě – v případě potřeby za pomoci znalých poradců – přizpůsobit chování.

Výraz „v souladu se zákonem“ neomezuje na odkaz na vnitrostátní právo, ale týká se také kvality „zákona“; požaduje, aby byl slučitelný s výsadním postavením práva, zmíněným v preambuli Úmluvy. Implikuje také, a to vyplývá z předmětu a cíle čl. 8, že vnitrostátní právo musí poskytovat určitou ochranu proti svévolným zásahům státních orgánů do práv zaručených odstavcem 1. Avšak nebezpečí svévolnosti vyvstává obzvlášť jasně tam, kde je nějaká pravomoc výkonné moci vykonávána tajně.

Jelikož použití opatření tajného sledování komunikací uniká kontrole dotčených osob, stejně jako veřejnosti, „zákon“ by směřoval proti výsadnímu postavení práva, kdyby posuzovací pravomoc poskytnutá výkoné moci neznala mezí. Proto musí zákon definovat rozsah a podmínky výkonu takové pravomoci dostatečně jasně, s ohledem na sledovaný legitimní cíl, aby jednotlivci poskytl adekvátní ochranu proti svévoli.

Odposlech a jiné formy zachycení telefonických hovorů představují vážné zasahování do práva na respektování soukromého života a korespondence. Musí se proto opírat o obzvlášť přesný „zákon“. Existence jasných a podrobných pravidel v této oblasti se jeví jako nezbytná, a to tím spíše, že technické postupy se nepřestávají zdokonalovat.

ESLP, č. 28957/95, ve věci Christiane Goodwinová proti Spojenému království, ASPI: K závažnému zásahu do soukromého života může dojít, jestliže je vnitrostátní právo neslučitelné s některým z významných aspektů osobní identity. Stres a odcizení, jaké vyvolává nesoulad mezi rolí, jakou operovaná transsexuální osoba přijímá ve společnosti, a postavením, jaké jí přisuzuje právo, jež odmítá uznat změnu pohlaví, nemohou být podle Soudu považovány za pouhou drobnou nevýhodu vyplývající z určité formality. Jde zde o konflikt mezi společenskou realitou a právem, které transsexuální osobu staví do abnormální situace, jež v ní vzbuzuje pocity viny, ponižení a úzkosti.

Soud je ohromen faktem, že konverze pohlaví, která je prováděna zcela zákonně, nemá za následek plné právní uznání, jež by mohlo být považováno za konečnou etapu transformačního procesu, který je pro dotčenou osobu dlouhý a obtížný. Pro účely posouzení prováděného z hlediska článku 8 Úmluvy je na místě přisoudit význam společnosti a administrativní a právní praxe ve vnitrostátním právním řádu. Pokud stát povoluje léčbu a chirurgický zákrok, jež umožňují úlevu v osobní situaci transsexuální osoby, financuje všechny nebo část operací a zachází tak daleko, že vydává souhlas s umělým oplodněním ženy žijící s transsexuálem, pak se zdá nelogickým, když odmítá uznat právní implikace výsledku, k němuž tato léčba vede.

Podstatou Úmluvy je lidská důstojnost a svoboda. Především z hlediska článku 8 Úmluvy, kde pojem osobní autonomie odráží významný princip, na němž spočívá interpretace záruk tohoto ustanovení, je chráněna osobní sféra každého jednotlivce, včetně práva každého stanovit podrobnosti své identity lidské bytosti. Ve 21. století nemůže být možnost transsexuálních osob plně užívat, tak jako jejich spoluobčané, práva na osobní rozvoj a na fyzickou a psychickou integritu považována za kontroverzní otázku vyžadující čas k tomu, aby bylo možno se lépe postavit k problémům, jež s ní souvisejí. Stručně řečeno, neuspokojivá situace operovaných transsexuálů, kteří žijí mezi dvěma světy, jelikož skutečně nenáleží ani k jednomu ani k druhému pohlaví, nemůže nadále trvat.

Jelikož v projednávaném případě nekonkuruje zájmu stěžovatelky na právním uznání změny jejího pohlaví žádný významný faktor veřejného zájmu, Soud dospívá k závěru, že pojem spravedlivé rovnováhy, který je Úmluvě vlastní, v současnosti rozhodným způsobem naklání misky vah ve prospěch stěžovatelky.

ESLP, č. 33400/96, ve věci Ernst a další proti Belgii, ASPI: Termín „obydlí“ má širší význam a může zahrnout například kancelář osoby vykonávající svobodné povolání. Domovní prohlídka v bytě fyzické osoby, který používá současně jako kancelář její společnosti, je zásahem do práva na respektování obydlí. Za určitých okolností práva garantovaná článkem 8 Úmluvy mohou být interpretována tak, že zahrnují pro soukromou společnost právo na sídlo, kancelář a jiné služební prostory.

ESLP, č. 33985/96 a 33986/96, ve věci Smithová a Grady proti Spojenému království, P-ESLP, 1999, č. 12: Vyšetřování vedené vojenskou policií, jež zahrnovalo podrobné výslechy každého ze stěžovatelů i třetích osob o otázkách týkajících se jejich sexuálních preferencí a praktik, stejně jako vypracování závěrečné vyšetřovací zprávy určené vojenským orgánům, přímo zasáhly do práva stěžovatelů na respektování soukromého života. Administrativní propuštění, které z toho vyplynulo, rovněž představovalo zasahování do výkonu tohoto práva.

Podobné zasahování může být ospravedlněno pouze tehdy, jsou-li splněny požadavky druhého odstavce čl. 8. Zasahování tedy musí být „v souladu se zákonem“, inspirováno jedním z legitimních cílů vyjmenovaných v tomto odstavci a „nezbytné v demokratické společnosti“ k jejich dosažení.

Zasahování do práv je považováno za „nezbytné v demokratické společnosti“ k dosažení legitimního cíle, jestliže odpovídá naléhavé společenské potřebě a, především, je přiměřené sledovanému legitimnímu cíli. S ohledem na nyní projednávané otázky Soud zdůrazňuje souvislost mezi pojmy „nezbytnosti“ a „demokratické společnosti“, mezi jejíž znaky patří pluralita, tolerance a duch otevřenosti.

Soud uznává, že vnitrostátním orgánům náleží, aby jako první posoudily nezbytnost zasahování, ačkoli Soudu přísluší, aby rozhodl otázku, zda důvody zasahování byly relevantní a dostatečné. Smluvním státům je v rámci tohoto posouzení ponechán určitý prostor, který závisí na povaze

příslušné činnosti a účelu omezení. Jestliže se omezení týká „jednoho z nejintimnějších aspektů soukromého života“, musí existovat „zvlášť závažné důvody“, aby zasahování odpovídalo požadavkům čl. 8 odst. 2 Úmluvy. Je-li sledovaným cílem národní bezpečnosti především operační efektivnost armády, připouští se, že každý stát má právo si zorganizovat svůj systém vojenské kázně a těší se v této oblasti určitému posuzovacímu prostoru. Soud se rovněž domnívá, že stát může uvalit omezení na právo jednotlivce na respektování soukromého života tam, kde existuje skutečná hrozba pro operační efektivnost ozbrojených sil, jelikož řádné fungování armády je nemyslitelné bez právních pravidel určených k tomu, aby zabránila příslušníkům ozbrojených sil způsobit mu újmu. Státní orgány se nicméně o taková pravidla nemohou opírat, aby kladly příslušníkům ozbrojených sil překážky při výkonu jejich práva na respektování soukromého života, které se na vojáky vztahuje stejně jako na ostatní osoby podléhající jurisdikci státu. Navíc tvrzení o existenci nebezpečí pro operační efektivnost musejí být „podložena konkrétními příklady“.

ESLP, č. 34315/96, ve věci Krone Verlag proti Rakousku, EP, 2002, č. 7: Portréty politiků, jejichž tváře se běžně vyskytují na oficiálních internetových stránkách, mohou být svobodně zveřejňovány i v novinách, pokud nejde o snímky ze soukromého života.

ESLP, č. 35765/97, ve věci A. D. T. proti Spojenému království, P-ESLP, 2000, č. 6: Pouhá existence právní úpravy, která zakazuje homosexuální chování mimo soukromí může soustavným a přímým způsobem zasáhnout do soukromého života dotčené osoby.

Neexistuje žádná nezbytná sociální potřeba kriminalizovat homosexuální trestné činy mezi dvěma dobrovolně se chovajícími muži staršími 21 let, neboť nad důvody vedoucími k přijetí takové právní úpravy převažují škodlivé účinky, které může mít samotná existence ustanovení příslušných právních předpisů na život osoby homosexuální orientace. Ačkoliv osoby, které homosexualitu považují za nemorální, mohou šokovat, urážet nebo rušit soukromé homosexuální akty jiných osob, tato skutečnost nemůže sama o sobě odůvodnit aplikaci trestněprávních sankcí, pokud se těchto aktů účastní pouze dobrovolně se chovající dospělí osoby.

Sexuální činnosti lze do určité míry provozovat takovým způsobem, který může odůvodňovat státní zásah, a to buď zásah, který nemá intenzitu zásahu do práva na respektování soukromého života, nebo zásah odůvodněný, např. ochranu zdraví nebo dobrých mravů.

ESLP, č. 38621/97, ve věci Sehnalovi proti ČR, P-ESLP, 2002, č. 4: Čl. 8 Úmluvy nemůže být aplikován jako obecné pravidlo a vždy, když jde o každodenní život tělesně postižené stěžovatelky, nýbrž pouze ve výjimečných případech, v nichž by absence přístupu do veřejných a veřejnosti přístupných budov stěžovatelce bránila žít svůj život takovým způsobem, že by bylo ohroženo její právo na osobní rozvoj a její právo navazovat a udržovat vztahy s dalšími lidskými bytostmi a vnějším světem.

ESLP, č. 42326/98, ve věci Odievre proti Francii, P-ESLP, 2003, č. 2: Čl. 8 chrání právo na identitu a na osobní rozvoj, jakož i právo navazovat a udržovat vztahy s dalšími lidskými bytostmi a vnějším světem. Zachování psychické stability je nevyhnutelným předpokladem efektivního požívání práva na soukromý život. Osobní rozvoj přitom zahrnuje znalost podrobností o své identitě lidské bytosti a životní zájem, chráněný Úmluvou, na získání informací nutných k odhalení pravdy týkající se důležitého aspektu své osobní identity, jako je např. totožnost svých předků. Narození a zejména jeho okolnosti spadají do soukromého života dítěte a posléze dospělého, tj. života, který je chráněn čl. 8 Úmluvy.

ESLP, č. 50774/99, ve věci Sciacca proti Itálii, P-ESLP, 2005, č. 3: Pojem soukromého života zahrnuje prvky vztahující se k právu na zobrazení a že uveřejnění fotografie spadá do oblasti soukromého života. O rozsahu sféry soukromého života platí, že existuje zóna interakce mezi jednotlivcem a třetími osobami, která může i ve veřejném kontextu spadat do „soukromého života“. Skutečnost, že stěžovatelka byla v daném případě „obyčejnou osobou“, redukuje tuto zónu interakce, kterou nelze rozšířit jen proto, že proti stěžovatelce bylo vedeno trestní stíhání.

ESLP, č. 55480/00 a 59330/00, ve věcech Sidaubras a Džiautas proti Litvě, ASPI: Zákaz vykonávat zaměstnání v soukromém sektoru zasahuje do „soukromého života“.

ESLP, č. 59320/00, ve věci von Hannover proti Německu, P-ESLP, 2004, č. 4: Rozhodujícím faktorem při posouzení ochrany soukromého života v. svoboda projevu by měl být příspěvek publikovaných fotografií a článků k diskusi o obecném zájmu. V projednávaném případě je zřejmé, že o takový příspěvek nešlo, neboť stěžovatelka (dcera monackého knížete) nevykonává žádnou oficiální funkci a fotografie a články se týkaly výlučně detailů jejího soukromého života. Veřejnost nemá legitimní zájem vědět, kde se stěžovatelka nachází a jak se chová v soukromém životě, i když se objeví na místech, která nelze vždy popsat jako místa v ústraní. I když takový veřejný zájem existuje, jako existuje komerční zájem časopisů na publikování těchto fotografií a těchto článků, v projednávaném případě musí takový zájem podle názoru Soudu ustoupit právu stěžovatelky na účinnou ochranu jejího soukromého života.

ESLP, č. 59320/00, ve věci von Hannover proti Německu, P-ESLP, 2004, č. 4: Pojetí soukromého života zahrnuje prvky týkající se osobní identity, jako je jméno nebo portrét osoby.

Ačkoli cílem čl. 8 je hlavně ochrana jednotlivce před svévolným zasahováním úřadů, neznamená to jen přinucení státu zdržet se takového zasahování: může existovat pozitivní povinnost obsažená v účinném respektování soukromého a rodinného života. Ta může zahrnovat přijetí opatření k zajištění respektování soukromého života i v oblasti vztahů jednotlivců mezi sebou. To se také vztahuje na ochranu fotografií osoby před zneužitím druhými.

Ochrana soukromého života musí být v rovnováze se svobodou projevu zaručenou čl. 10 Úmluvy. Ačkoli svoboda projevu zahrnuje rovněž publikaci fotografií, jde o oblast, kde má ochrana práv a pověstí druhých zvláštní důležitost. Projednáváný případ se netýká šíření „myšlenek“, ale fotografií obsahujících velmi osobní či dokonce intimní „informace“ o jednotlivci. Mimoto jsou fotografie uveřejňované bulvárním tiskem pořízeny často v situaci stálého obtěžování, které má za následek narušování soukromého života nebo dokonce pronásledování dotčených osob. Publikací fotografií a článků, jejichž jediným účelem je uspokojit zvědavost určité části obyvatel, pokud jde o detaily ze soukromého života stěžovatelky, nelze považovat za příspěvek k jakékoli diskusi, pokud jde o obecný zájem společnosti i přes to, že stěžovatelka je veřejnosti známa. Za těchto podmínek je svoboda projevu interpretována úžeji.

Soud znovu opakuje základní důležitost ochrany soukromého života z pohledu rozvoje osobnosti každé lidské bytosti. Tato ochrana, jak je uvedeno výše, jde za soukromý okruh rodiny a zahrnuje i společenskou dimenzi. Soud je toho názoru, že každý, i když je znám veřejnosti, musí mít „legitimní naději“ na ochranu a respektování svého soukromého života.

Rozhodujícím faktorem při posouzení ochrany soukromého života v. svoboda projevu by měl být příspěvek publikovaných fotografií a článků k diskusi o obecném zájmu. V projednáváném případě je zřejmé, že o takový příspěvek nešlo, neboť stěžovatelka nevykonává žádnou oficiální funkci a fotografie a články se týkaly výlučně detailů jejího soukromého života. Dále se Soud domnívá, že veřejnost nemá legitimní zájem vědět, kde se stěžovatelka nachází a jak se chová v soukromém životě, i když se objeví na místech, která nelze vždy popsat jako místa v ústraní. I když takový veřejný zájem existuje, jako existuje komerční zájem časopisů na publikování těchto fotografií a těchto článků, v projednáváném případě musí takový zájem podle názoru Soudu ustoupit právu stěžovatelky na účinnou ochranu jejího soukromého života.

ESLP, č. 60457/00, ve věci Rádio Twist proti Řecku, P-ESLP, 2004, č. 3: Z pojetí rodiny, z něhož vychází čl. 8, vyplývá, že dítě narozené z manželského svazku je ipso jure součástí tohoto vztahu tudíž samotným okamžikem jeho narození a od tohoto okamžiku existuje mezi ním a jeho rodiči pouto „rodinného života“, které se kromě výjimečných případů nemůže rozpadnout.

ESLP, č. 62202/00, ve věci Rádio Twist proti Slovensku, SR, 2007, č. 6: Rozhovor vysoce postavených politických úředníků týkající se boje o vliv na privatizační proces nemá soukromou povahu.

ESLP, č. 63737/00, ve věci Perry proti Spojenému království, P-ESLP, 2003, č. 5: Soukromý život je široký pojem, který nelze vyčerpávajícím způsobem definovat. Aspekty jako pohlavní identifikace, jméno, sexuální orientace a život jsou důležité prvky osobní sféry chráněné čl. 8. Tento článek rovněž chrání právo na totožnost a osobní rozvoj a právo zakládat a rozvíjet vztahy s ostatními lidmi a vnějším světem a může zahrnovat činnosti jak soukromé, tak profesní povahy. Existuje proto oblast vzájemného styku jednotlivce s druhými, i ve veřejném kontextu, která může spadat pod pojem „soukromý život“.

Monitorování jednání jednotlivce na veřejných místech užitím fotografického zařízení, které nezaznamenává vizuální data, není jako takové zasahováním do soukromého života jednotlivce. Při normálním užití bezpečnostních kamer, ať na veřejných místech, či v budovách, jako jsou nákupní centra či policejní stanice, kde slouží legitimnímu a předvídatelnému účelu, nevznikají otázky podle čl. 8 odst. 1 Úmluvy. Na druhé straně nahrávání dat a systematická či stálá povaha nahrávání takovým zasahováním může být.

Otázky vztahující se ke spravedlnosti užití důkazů v řízení před soudem je třeba odlišit od otázek zákonnosti zasahování do soukromého života a jsou významnější spíše z pohledu čl. 6 než čl. 8 Úmluvy. Soud v této souvislosti připomíná své rozhodnutí o přijatelnosti ze dne 26. 9. 2002, ve kterém odmítl stížnost stěžovatele na porušení čl. 6 Úmluvy, když konstatoval, že získání nahrávky v projednáváném případě je věcí, která spadá do rozsahu čl. 8 Úmluvy, tj. práva na respektování soukromého života.

ESLP, č. 4143/02, ve věci Moreno Gómez proti Španělsku, P-ESLP, 2004, č. 6: Čl. 8 chrání právo každého na respektování jeho soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. Obydlím se běžně rozumí fyzicky omezený prostor, kde se rozvíjí soukromý a rodinný život. Právo na respektování obydlí nezahrnuje jen právo na tento fyzický prostor, ale také na jeho klidné užívání. Zásah do práva na respektování obydlí může být nejen materiální či tělesný, jako je např. nepovolený vstup do obydlí, ale také nemateriální, kupř. hluk, emise, pachy aj. Závažné zásahy mohou dotčenou osobu zbavit jejího práva na respektování obydlí, neboť ji brání jej užívat.

ESLP, č. 42435/02, ve věci White proti Švédsku, P-ESLP, 2007, č. 1: Soud musí posoudit, zda vnitrostátní soudy dodržely spravedlivou rovnováhu mezi dvěma hodnotami, které jsou

garantovány Úmluvou a stojí ve vzájemném konfliktu, konkrétně právem stěžovatele na ochranu jeho pověsti jako součást jeho práva na respektování jeho soukromého života a svobodou projevu, kterou požívají média.

ESLP, č. 11057/02, ve věci Haase proti Německu, P-ESLP, 2004, č. 3: Spolužití rodiče a dítěte je základním prvkem rodinného života a vnitrostátní opatření bránící jeho výkonu jsou zásahem do práva chráněného čl. 8 Úmluvy.

Zasahování do práva na respektování rodinného života je porušením čl. 8, pokud není „v souladu se zákonem“, nemá legitimní cíl či cíle podle čl. 8 odst. 2 a „není nezbytné v demokratické společnosti“ pro výše uvedený cíl či cíle.

Ačkoli základním cílem čl. 8 je ochrana jednotlivce proti svévolným akcím veřejných orgánů, může kromě toho existovat pozitivní povinnost obsažená v účinném „respektování“ rodinného života. Tudíž, když byla zjištěna existence rodinného vztahu, musí stát zásadně jednat způsobem umožňujícím rozvoj těchto vztahů a přijmout opatření, umožňující rodičům a dětem jejich spolužití.

Hranice mezi pozitivními a negativními povinnostmi státu podle tohoto ustanovení není přesně definována. Pozornost musí být věnována spravedlivé rovnováze mezi konkurujícími si zájmy jednotlivce a společnosti jako celku a v obou případech má stát určitou míru uvážení.

ESLP ve věci Žirovnický proti ČR, P-ESLP, 2004, č. 2: Zadržení dopisů osoby nacházející se ve výkonu trestu odnětí svobody je zásahem státního orgánu do práva na respektování korespondence. Takový zásah je v souladu s čl. 8 pouze tehdy, je-li „stanoven zákonem“, sleduje-li jeden nebo více legitimních cílů uvedených v odst. 2 a je-li „nezbytný v demokratické společnosti“ pro dosažení těchto cílů. V rámci zkoumání nezbytnosti zásahu, nezávisle na zvoleném systému kontroly korespondence, se musí Soud přesvědčit o existenci adekvátních a dostatečných záruk proti zneužití.

I když musí zákon vymezovat rozsah míry uvážení svěřené státním orgánům, nelze dospět k absolutní přesnosti jeho ustanovení, neboť ta by pravděpodobně znamenala nepřiměřenou rigiditu.

ESLP, č. 6339/05, ve věci Evansová proti Spojenému království, P-ESLP, 2006, č. 2: „Soukromý život“ je široký pojem, který mimo jiné zahrnuje aspekty spojené s fyzickou a sociální integritou jednotlivce, včetně práva na osobní autonomii, osobní rozvoj a právo zakládat a rozvíjet vztahy s jinými lidskými bytostmi a okolním světem. Obsahuje v sobě jak právo na rodičovství, tak právo nestát se rodičem.

e) Právo na jméno

PR, 2007, č. 8 – NS sp. zn. 30 Cdo 2116/2006: 1. Společné jméno ani společný pseudonym nejsou chráněny ustanovením § 11 ObčZ.

2. Pseudonymem požívající ochranu podle § 11 ObčZ je jméno, jehož umělec jako individualizovaná fyzická osoba užívá místo svého pravého jména.

SR, 2003, č. 3 – NS sp. zn. 30 Cdo 2304/1999: Předmětem ochrany je právo na jméno v poměrně širokém slova smyslu, tj. vedle jména rodového (tj. příjmení), je chráněno i jméno vlastní (někdy též nazývané jako rodné nebo křestní apod.) nebo též pseudonym. Předmětem ochrany může být za určitých podmínek i část jména nebo též počáteční písmena jména nebo zdrobnělina vlastního jména. Vlastní jméno (obdobně to platí i pro část jména, počáteční písmena jména nebo pro zdrobnělinu vlastního jména) je předmětem popisovaného práva tehdy, jestliže se pro určitou osobu stalo natolik příznačným, že samo o sobě tvoří dostatečný individualizační znak, resp. kdy je nutným doplňujícím znakem pro individualizaci určité osoby. Obsahem práva na jméno je výlučné právo fyzické osoby mít a užívat ke svému označení jména, disponovat s ním a bránit se tomu, aby případně někdo jiný, ať již k jakémukoliv účelu, neoprávněně užíval k označení jejího jména. Za takové užití jména nelze ovšem považovat každé označení jménem, které je shodné se jménem, které někomu přísluší, nýbrž jen označení takovým jménem za okolností, jež by objektivně mohly ve veřejnosti, kde k uvedení došlo, vyvolat dojem, že jde o konkrétní fyzickou osobu.

ESLP, č. 22500/93, ve věci Guillot proti Francii, ASPI: Čl. 8 Úmluvy výslovně neobsahuje žádné ustanovení ve věci křestních jmen. Nicméně křestní jméno, stejně jako příjmení, jakožto prostředky identifikace osoby v rodině a společnosti, mají vztah k jejímu soukromému a rodinnému životu. Nadto má výběr křestního jména intimní a citový charakter pro rodiče, a spadá tak i do jejich soukromé sféry.

f) Právo na osobní projevy

ESLP, č. 17419/90, ve věci Wingrove proti Spojenému království, ASPI: Svoboda projevu je jedním z hlavních základů demokratické společnosti. Avšak, jak výslovně uznává odst. 2 čl. 10 Úmluvy, výkon této svobody zahrnuje i povinnosti a odpovědnost. Mezi ně náleží, v kontextu náboženského vyznání, závazek vyhnout se výrazům, které jsou zhanobující a urážlivé pro druhé.

ESLP, č. 17851/91, ve věci Vogt proti Německu: Principy vyplývající z judikatury Soudu k čl. 10 Úmluvy se vztahují také na státní zaměstnance. Třebaže je legitimní, když stát uloží státním zaměstnancům z titulu jejich postavení povinnost zdrženlivosti, státní zaměstnanci jsou jednotlivci a jako takoví požívají ochrany čl. 10 Úmluvy. Proto náleží Soudu, aby s ohledem na okolnosti každého případu určil, zda bylo dosaženo spravedlivé rovnováhy mezi základním právem jednotlivce na svobodu projevu a legitimním zájmem demokratického státu na zajištění, aby jeho veřejná správa náležitě prosazovala cíle uvedené v čl. 10 odst. 2.

Soud vychází z toho, že demokratický stát je oprávněn vyžadovat od státních zaměstnanců, aby byli loajální k ústavním zásadám, na nichž je založen. Přesto absolutní povaha této povinnosti, jak je formulována německými soudy, je překvapující. Je jí stejně vázán každý státní zaměstnanec bez ohledu na jeho funkci nebo postavení. Nedovoluje rozlišování mezi službou a soukromým životem, povinnost platí vždy, v každé situaci.

ESLP, č. 23536/94 a 24408/94, ve věci Baskaya a Okcuoglu proti Turecku, P-ESLP, 1999, č. 10: Svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti. S výhradou odst. 2 čl. 10 se vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují: tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není „demokratické společnosti“. Svoboda projevu, tak jak ji zakotvuje čl. 10, je doprovázena výjimkami, které nicméně vyzývají k úzké interpretaci, a potřeba ji omezit musí být prokázána přesvědčivým způsobem.

ESLP, č. 24662/94, ve věci Lehideux a Isorni proti Francii, P-ESLP, 1999, č. 2: Kromě podstaty vyjádřených myšlenek a informací čl. 10 chrání i způsob jejich vyjádření.

ESLP, č. 24662/94, ve věci Lehideux a Isorni proti Francii, P-ESLP, 1999, č. 2: Je nepochybné, že stejně jako žádné jiné výroky namířené proti hodnotám, jež tvoří základ Úmluvy, ospravedlňování pronacistické politiky nemůže požívat ochrany čl. 10.

ESLP, č. 25716/94, ve věci Hertel proti Švýcarsku, P-ESLP, 1999, č. 1: Svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti, jednu z hlavních podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce. S výhradou odst. 2 čl. 10 se tato svoboda vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují: tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není „demokratické společnosti“. Tak, jak ji zakotvuje čl. 10, svoboda projevu podléhá výjimkám, které ovšem musí být úzce interpretovány, přičemž potřeba ji omezit musí být prokázána přesvědčivým způsobem.

ESLP, č. 25716/94, ve věci Janowski proti Polsku, P-ESLP, 1999, č. 5: Zasahování porušuje čl. 10 s výjimkou případů, kdy je „stanoví zákon“, sleduje jeden nebo několik legitimních cílů vyjmenovaných v odst. 2 čl. 10 a je pro jejich dosažení „nezbytné v demokratické společnosti“.

ESLP, č. 26123/95, ve věci Bergens Tidende a další proti Norsku, P-ESLP, 2000, č. 5: Svoboda projevu představuje jeden ze zásadních pilířů každé demokratické společnosti, jednu z prvotních podmínek pro její vývoj a rozvoj každé osoby. S výjimkou druhého odstavce čl. 10 se tato svoboda vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ pozitivní či takové, které lze považovat za neutrální či indiferentní, ale i na ty, které zasahují, šokují či znepokojují. Toho si žádá pluralismus, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není „demokratické společnosti“. Tato svoboda, která je zakotvena v čl. 10 Úmluvy, podléhá výjimkám, které je však nutné vykládat restriktivně s tím, že každé omezení této svobody je třeba přesvědčivým způsobem identifikovat.

ESLP, č. 29032/95, ve věci Feldek proti Slovensku, J-ESLP, 2001, č. 4: Podle ustálené judikatury Soudu svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti a jednu z hlavních podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce. S výhradou odst. 2 čl. 10 se tato svoboda vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují. Čl. 10 chrání nejenom podstatu vyjádřených myšlenek a informací, ale také způsob, jakým jsou sdělovány. Tato svoboda podléhá výjimkám stanoveným v čl. 10 odst. 2, které ovšem musí být úzce interpretovány (viz Nilsen a Johnsen proti Norsku, 1999 a Lehideux a Isorni proti Francii, 1998).

ESLP, č. 29183/95, ve věci Fressoz a Roire proti Francii, P-ESLP, 1999, č. 5: Svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti. S výhradou odst. 2 čl. 10 se vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují: tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není „demokratické společnosti“.

ESLP, č. 33348/96, ve věci Cumpăna a Mazare proti Rumunsku, P-ESLP, 2005, č. 1: Povaha a přisnost sankce jsou faktory, které je třeba vzít v úvahu při posuzování přiměřenosti zásahu do práva na svobodu projevu zaručeného čl. 10 Úmluvy. Soud musí také postupovat

velmi opatrně, pokud by opatření či sankce přijatá národními orgány mohla odradit tisk od účasti na diskuzi o otázkách veřejného zájmu.

Mají-li smluvní státy v rámci svých pozitivních povinností vyplývajících z čl. 8 Úmluvy možnost, resp. povinnost upravit výkon svobody projevu takovým způsobem, který jednotlivcům zajistí adekvátní zákonnou ochranu jejich pověsti, měly by se vyvarovat přijetí opatření, která by mohla odradit tisk od jeho úlohy spočívající v upozornění veřejnosti na zneužití pravomoci veřejných činitelů. Investigativní novináři by totiž mohli odmítnout vyjadřovat se k otázkám veřejného zájmu, pokud by jim za to hrozilo nebezpečí odsouzení. Odrazující účinek na výkon novinářské svobody projevu, který s sebou nese obava z takových sankcí, je zjevný. Takový efekt je škodlivý pro společnost jako celek a musí být zohledněn při posuzování přiměřenosti sankcí, které byly v daném případě stěžovatelům uloženy.

Trest odnětí svobody uložený za trestný čin spáchaný v oblasti tisku je slučitelný s novinářskou svobodou projevu zaručenou čl. 10 pouze ve výjimečných okolnostech, zejména pokud došlo k závažnému zásahu do jiných základních práv – tak by tomu bylo kupř. při rozšiřování nenávistných projevů či při podněcování násilí. Pokud jde o zákaz výkonu profese novináře, Soud připomíná svou judikaturu, podle které musejí být opatření omezující činnost novinářů zkoumána zvláště přísně a jsou ospravedlnitelná pouze ve výjimečných okolnostech.

ESLP, č. 39288/98, ve věci sdružení Ekin proti Francii, P-ESLP, 2002, č. 5: Svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti a jednu z prvořadých podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce. S výhradou odstavce 2 článku 10 se vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují: tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není „demokratické společnosti“. Jak upřesňuje čl. 10, svoboda projevu podléhá výjimkám, které ovšem musí být úzce interpretovány, přičemž nezbytnost jakýchkoli omezení musí být prokázána přesvědčivým způsobem.

ESLP, č. 39293/98, ve věci Fuentes Bobo proti Španělsku, P-ESLP, 2000, č. 4: Čl. 10 Úmluvy se uplatňuje ve vztazích mezi zaměstnavatelem a zaměstnancem nejen tehdy, když se tyto vztahy řídí veřejným právem, nýbrž se na ně může vztahovat také tehdy, když spadají pod právo soukromé (viz Schmidt a Dahlström proti Švédsku, 1976). Navíc má v některých případech stát pozitivní povinnost chránit právo na svobodu projevu proti zásahům vycházejícím i ze strany fyzických osob.

ESLP, č. 39293/98, ve věci Fuentes Bobo proti Španělsku, P-ESLP, 2000, č. 4: Svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti a jednu z hlavních podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce. S výhradou odst. 2 čl. 10 se tato svoboda vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují: tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není „demokratické společnosti“. Jak upřesňuje čl. 10, svoboda projevu podléhá výjimkám, které ovšem musí být interpretovány striktně, přičemž nezbytnost každého omezení musí být prokázána přesvědčivým způsobem.

ESLP, č. 42571/98, ve věci I. A. proti Turecku, P-ESLP, 2007, č. 1: Svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti a jednu z hlavních podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce. S výhradou v druhém odstavci čl. 10 se svoboda projevu vztahuje nejen na „informace“ a „myšlenky“, které jsou příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují.

Samotný čl. 10 odst. 2 uznává, že výkon svobody projevu zahrnuje i povinnosti a odpovědnost. Mezi ně lze v kontextu náboženské víry zahrnout i povinnost vyhnout se výrazům, které jsou bezdůvodně urážlivé k ostatním a rouhavé. Na základě výše uvedených závěrů lze principiálně považovat za nezbytné trestat nevhodné útoky na předměty náboženského uctívání.

Při posuzování, zdali omezení práv a svobod zaručených Úmluvou mohou být považována za „nezbytná v demokratické společnosti“, Soud opakovaně konstatoval, že smluvní strany požívají určité, ale ne neomezené volné míry posuzovací volnosti. Skutečnost, že neexistuje jednotné evropské pojetí požadavků na ochranu práv jiných v souvislosti s útoky na náboženské přesvědčení, znamená, že při úpravě svobody projevu v souvislosti se záležitostmi urážejícími intimní osobní přesvědčení v oblasti morálky nebo náboženství požívají smluvní strany širší míry posuzovací volnosti.

Stát tudíž může oprávněně považovat za nezbytné přijmout opatření zaměřená na potlačení určitých způsobů jednání, včetně šíření informací a myšlenek, považovaných za neslučitelné se svobodou myšlení, svědomí a náboženského vyznání jiných. Nicméně je na samotném Soudu, aby měl konečné slovo v otázce souladu projednávaného omezení s Úmluvou, přičemž tak činí s ohledem na okolnosti projednávaného případu, mj. zdali zásah odpovídal „naléhavé společenské potřebě“ a zdali byl „přiměřený sledovanému legitimnímu cíli“.

Otázka, kterou musí soud rozhodnout, tudíž spočívá ve vážení protichůdných zájmů na výkonu dvou základních svobod, konkrétně práva stěžovatele na šíření svých názorů na náboženskou doktrinu na veřejnosti na jedné straně a práva jiných na respektování jejich svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání na straně druhé.

Pluralismus, tolerance a duch otevřenosti jsou charakterickými znaky „demokratické společnosti“. Ti, kteří se rozhodli vykonávat svobodu projevu své náboženské vyznání, bez ohledu na to, zdali tak činí jako členové většinového nebo menšinového náboženství, nemohou rozumně očekávat, že nebudou podléhat žádné kritice. Musí tolerovat a akceptovat odmítnutí jejich náboženské víry ze strany druhých a dokonce i propagaci doktrín, které jsou vůči jejich víře nepřátelské.

ESLP, č. 44179/98, ve věci Murphy proti Irsku, P-ESLP, 2003, č. 4: I vyjádření, které je možné považovat za urážlivé, šokující nebo pohoršující náboženské citění jiných spadá pod ochranu čl. 10. Soud musí tedy posoudit, zda omezení takového vyjadřování je slučitelné s ustanoveními tohoto článku.

Svoboda projevu je jedním ze základů demokratické společnosti. Žádné omezení svobody projevu, až již v kontextu náboženského vyznání nebo jiném, nemůže být slučitelné s čl. 10, pokud není v souladu s ustanoveními odst. 2 tohoto článku. Při zkoumání zda omezení práv a svobod zaručených Úmluvou lze považovat za „nezbytné v demokratické společnosti“ Soud již v minulosti opakovaně konstatoval, že Smluvní státy požívají určitou, ne však neomezenou míru uvážení. V tomto ohledu existuje malý prostor pro omezení politických projevů nebo debatu o otázkách veřejného zájmu podle čl. 10 odst. 2 Úmluvy. Širší míru uvážení mají Smluvní státy, když regulují svobodu projevu ve vztahu k záležitostem týkajícím se vnitřního přesvědčení člověka v oblasti morálky nebo zvláště náboženství. Stejně jako v oblasti morálky a snad ještě více ve vztahu k útokům na náboženské přesvědčení, neexistuje jednotná evropská koncepce „ochrany práv jiných“. Vnitrostátní orgány jsou díky přímé znalosti své společnosti a jejich potřeb v zásadě v lepším postavení než mezinárodní soudce pro určení přesného obsahu práv jiných stejně jako „nezbytnosti omezení“ za účelem ochrany těch, jejichž pocity a přesvědčení by mohly být vážně dotčeny.

ESLP, č. 44179/98, ve věci Murphy proti Irsku, P-ESLP, 2003, č. 4: Čl. 10 chrání nejen obsah a podstatu informace, ale také prostředky jejího šíření, neboť jakékoli omezení těchto prostředků nutně zasahuje do práva na přijímání a rozšiřování informací.

ESLP, č. 44306/98, ve věci Appleby proti Spojenému Království, P-ESLP, 2003, č. 3: Svoboda projevu je jednou z nezbytných podmínek pro fungování demokracie. Účinný výkon této svobody nespočívá jen v povinnosti státu nezasahovat, ale může vyžadovat pozitivní opatření na její ochranu i ve sféře vztahů mezi jednotlivci. Při určení, zda taková pozitivní povinnost existuje či nikoli, musí být brán zřetel na spravedlivou rovnováhu, která musí být dosažena mezi veřejným zájmem společnosti a zájmy jednotlivce. Rozsah této povinnosti se mění s ohledem na různost situací ve smluvních státech a nelze ji vykládat jako ukládající nemožné nebo nepřiměřené břemeno vnitrostátním orgánům.

ESLP, č. 44774/98, ve věci Leyla Şahin proti Turecku, P-ESLP, 2006, č. 1: Svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání tvoří jeden z pilířů „demokratické společnosti“ ve smyslu Úmluvy. Tato svoboda je ve svém náboženském rozměru jedním z nezbytných prvků, které formují identitu věřících a jejich pojetí života, ale slouží také ateistům, agnostikům, skeptikům či lhostejným. Závisí na ní pluralismus, neoddělitelný od demokratické společnosti, jež byla dříve vybojována v průběhu staletí. Tato svoboda zahrnuje mj. právo mít či nemít náboženské přesvědčení a právo své přesvědčení projevovat či neprojevovat.

Ačkoliv je náboženská svoboda primárně otázkou vyznání jednotlivce, zahrnuje mj. také právo projevovat své přesvědčení sám a v soukromí, na veřejnosti společně s ostatními, a v kruhu těch, kteří sdílí stejnou víru.

Čl. 9 nechrání každé jednání motivované náboženstvím nebo vírou a nezaručuje jednotlivci, aby se za všech okolností mohl na veřejnosti chovat tak, jak mu přikazuje.

V demokratické společnosti, kde uvnitř jedné a téže populace koexistuje několik náboženství, se může ukázat nezbytným tuto svobodu doplnit určitými omezeními, jež mají za cíl usmířit zájmy rozličných skupin a zajistit respektování přesvědčení každého jednotlivce.

Pluralismus, tolerance a duch otevřenosti jsou charakterickými znaky demokratické společnosti. Ačkoliv individuální zájmy se musí, je-li to zapotřebí, podřídit zájmům skupiny, demokracie jednoduše neznamená, že názory většiny musí vždy převážet: musí být dosaženo rovnováhy, která zajišťuje spravedlivé a slušné zacházení s menšinami a vyhýbá se zneužití dominantního postavení. Pluralismus a demokracie musí být rovněž založeny na dialogu a duchu kompromisu, což nutně vede k různým ústupkům na straně jednotlivce, které jsou ospravedlněny v zájmu zachování a šíření ideálů a hodnot demokratické společnosti. Kde jsou tyto „práva a svobody“ samy o sobě zaručeny Úmluvou či Protokoly, je nutné připustit, že potřeba jejich ochrany může

státy vést k omezení jiných práv a svobod, které jsou též garantovány Úmluvou. Právě toto neustálé hledání rovnováhy mezi základními právy každého jednotlivce představuje základ „demokratické společnosti“.

ESD, C-274/99P, ve věci Conolly proti Komisi, SR, 2002, č. 3: Omezení výkonu svobody projevu je podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv v zásadě možné, sleduje-li legitimní účel ochrany práv jiných subjektů. Úředník Evropské komise, který svým projevem ostře zpochybnil smluvně zakotvenou orientaci politiky Evropské unie, kterou měl i on správně a v dobré víře provádět, ohrožuje práva instituce, která je odpovědná za plnění úkolů ve veřejném zájmu a která usiluje o to, aby se občané mohli spolehnout na to, že jsou účinně plněny úkoly této instituce.

ESLP, č. 14967/99, ve věci Guerrová a další proti Itálii, P-ESLP, 1998, č. 1: Svoboda přijímat informace, zmíněná v čl. 10 Úmluvy, „zejména zakazuje vládám, aby někomu bránily v přijímání informací, které mu jiní chtějí poskytnout nebo s jejich poskytnutím souhlasí“ (viz Leander proti Švédsku, 1987). Tato svoboda nemůže být chápána tak, že ukládá státům, v případech podobných projednávanému, pozitivní povinnost shromažďování a šíření informací motu proprio.

ESLP, č. 48898/99, ve věci Perna proti Itálii, P-ESLP, 2003, č. 3: Při výkonu své kontrolní pravomoci musí Soud posoudit konkrétní zásah ve světle případu jako celku, včetně vyjádření, která jsou stěžovateli vytýkána, a kontextu, ve kterém je pronesl. Přísluší mu rozhodnout zejména o tom, zda byl inkriminovaný zásah „přiměřený sledovaným legitimním cílům“ a zda se důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, jeví jako „relevantní a dostatečné“. Přitom se Soud musí přesvědčit, že vnitrostátní orgány aplikovaly pravidla, která jsou slučitelná se zásadami zakotvenými v čl. 10, a zda se navíc opíraly o přijatelné hodnocení relevantních skutečností.

Při hodnocení přiměřenosti zásahu je rovněž třeba vzít v úvahu povahu a přísnost ukládaných trestů.

ESLP, č. 49418/99, ve věci Hrico proti Slovensku, P-ESLP, 2004, č. 5: Zasahování do práva na svobodu projevu je porušením čl. 10 Úmluvy, jestliže nespadá do jedné z výjimek stanovených v odst. 2 tohoto článku. Soud tedy musí zkoumat, zda takové zasahování bylo „stanoveno zákonem“, zda mělo legitimní cíl či cíle podle čl. 10 odst. 2 Úmluvy a zda bylo „nezbytné v demokratické společnosti“ pro tento cíl či cíle.

Při výkonu své dohlížecké pravomoci musí Soud na zasahování nahlížet ve světle případu jako celku. Musí zejména posoudit, zda dotyčné zasahování bylo „přiměřené sledovanému legitimnímu cíli“ a zda důvody, předložené vnitrostátními úřady k jeho ospravedlnění, jsou „relevantní a dostatečné“. Soud se musí přesvědčit, že vnitrostátní úřady aplikovaly normy, které byly v souladu s principy zakotvenými v čl. 10 a že vycházely z přijatelného posouzení relevantních skutečností.

ESLP, č. 77551/01, ve věci Dammann proti Švýcarsku, P-ESLP, 2006, č. 4: Svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti, jednu z hlavních podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce. S výhradou odst. 2 čl. 10 se tato svoboda vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují: Tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není „demokratické společnosti“. Tak, jak ji zakotvuje čl. 10, svoboda projevu podléhá výjimkám, které ovšem musí být úzce interpretovány, přičemž potřeba je omezit musí být prokázána přesvědčivým způsobem.

g) Právo na podobu

PR, 2006, č. 8 – NS ČR: Předmětem práva na podobu je individualizovaná (identifikovatelná) podoba fyzické osoby. Podmínkou ochrany práva na podobu je (obdobně jako tomu je i u ochrany práva k podobizně), že osoba je na základě zobrazení identifikovatelná. Fyzická osoba má právo, aby k ní byla přirazována právě její podoba, a aby touto podobou byla identifikována. To obdobně platí též pro právé na jméno, jehož obsahem je výlučné právo fyzické osoby mít a užívat ke svému označení jméno, disponovat s ním, bránit tomu, aby někdo jiný tohoto jména neoprávněně užíval, ale současně i právo nebyť označován jiným jménem než jménem svým.

SR, 2003, č. 3 – NS ČR: Podmínkou poskytnutí ochrany práva na podobu je, aby osoba zobrazeného byla na základě zobrazení obecně identifikovatelná. Obsahem práva na podobu se rozumí užívací a distribuční právo subjektu ve vztahu k zachycení jeho podoby. V pozitivním smyslu toto právo zahrnuje oprávnění subjektu zachytit svou podobu, resp. udělovat jiným svolení k jejímu zachycení. V negativním smyslu toto právo zahrnuje oprávnění bránit se proti neoprávněnému zachycení podoby ze strany jiného subjektu. Své právo oprávněně realizuje především dispozičním právním úkonem, jímž uděluje svolení k zachycení podoby (popř. k použití podobizny jako hmotného zachycení podoby člověka). Z případného svolení k zachycení podoby nelze bez dalšího současně i usuzovat, že takto bylo dáno i svolení k použití podobizny).

ESLP, č. 34315/96, ve věci Krone Verlag proti Rakousku, EP, 2002, č. 7: Portréty politiků, jejichž tváře se běžně vyskytují na oficiálních internetových stránkách, mohou být svobodně zveřejňovány i v novinách, pokud nejde o snímky ze soukromého života.

h) Právo na životní prostředí

ÚS sp. zn. III. ÚS 70/97: Skutečnost, že životní prostředí je veřejným statkem (hodnotou) ve smyslu preambule Ústavy a Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) a čl. 7 Ústavy, nevylučuje existenci subjektivního práva na příznivé životní prostředí (čl. 35 odst. 1 Listiny), jakož i práva v zákonem stanoveném rozsahu se jej domáhat (čl. 41 Listiny).

ESLP, č. 16798/90, ve věci López Ostra proti Španělsku, SbREs, 1995, č. 7: Přirozené, že silné znečištění životního prostředí může ovlivnit zdravý život jednotlivců a zabránit jim v řádném užívání jejich domů takovým způsobem, že ovlivňuje jejich soukromý a rodinný život, aniž by vážně ohrožovalo jejich zdraví. Ať již je otázka zkoumána z hlediska pozitivní povinnosti uložené státu – přijmout přiměřená a vhodná opatření k tomu, aby bylo zajištěno právo žadatelky podle ustanovení článku 8 odstavec 1 – jak požaduje žadatelka, nebo z hlediska, zda zásah státního orgánu byl v souladu s odst. 2, použitelné zásady jsou podobné. V obou případech je třeba brát zřetel na spravedlivou rovnováhu, která musí existovat mezi konkurenčními zájmy jednotlivce a společnosti jako celku. Stát může v každém případě užít svého práva přiměřeného uvážení. Dále, i ve vztahu k pozitivní povinnosti vyplývající z prvního odstavce článku 8, při dosahování žádoucí rovnováhy nabývají určitého významu i cíle uvedené v odstavci druhém.

ESLP, č. 14967/99, ve věci Guerrová a další proti Itálii, P-ESLP, 1998, č. 1: Vážné zásahy do životního prostředí mohou mít dopad na blaho osob a mohou je zbavit možnosti pokojného užívání obydlí, čímž poškozují jejich rodinný a soukromý život.

ESLP, č. 55723/00, ve věci Fadějevová proti Rusku: Čl. 8 byl namítán v mnoha případech zahrnujících znečištění životního prostředí, není však porušen pokaždé, když dojde ke zhoršení životního prostředí: právo na ochranu přírody jako takové není součástí práv a svobod zaručených Úmluvou. Aby mohlo dojít k vznesení námitky podle čl. 8, musí mít zasahování přímý vliv na obydlí, soukromý nebo rodinný život stěžovatele.

Nepříznivé dopady znečištění životního prostředí musí dosahovat určité minimální úrovně, pokud mají spadat do rozsahu čl. 8. Posouzení tohoto minima je relativní a závisí na všech okolnostech případu, jako je intenzita a trvání obtěžování i jeho následky na fyzické nebo duševní zdraví. V úvahu je třeba vzít také celkový stav životního prostředí. O stížnost podle čl. 8 by se nejednalo, kdyby namítaná újma byla zanedbatelná ve srovnání s tím, jak každé moderní město ovlivňuje životní prostředí.

Aby stížnosti na poškození životního prostředí spadaly do rozsahu čl. 8, musí se prokázat, že došlo k zasahování do soukromé sféry stěžovatele a bylo dosaženo určité minimální úrovně závažnosti.

ESLP, č. 36022/97, ve věci Hattonová a další proti Spojenému království, P-ESLP, 2002, č. 1: Při hledání požadované rovnováhy musí státy přihlížet k celé řadě věcných ohledů. V obzvláště citlivé oblasti ochrany životního prostředí pouhý odkaz na hospodářský blahobyt země není dostatečný k tomu, aby převážil nad právy jiných. Vnitrostátní orgány jsou povinny přijmout opatření nezbytná pro ochranu práva na respektování obydlí a soukromého a rodinného života. Státy jsou povinny v maximální možné míře minimalizovat zasahování do těchto práv tím, že se pokusí nalézt alternativní řešení, a obecně tím, že budou usilovat o dosažení svých cílů nejméně tíživou cestou ve vztahu k lidským právům. Aby tak učinily, příslušnému projektu by měla předcházet vhodná a kompletní šetření a studie s cílem nalézt nejlepší možné řešení, které skutečně zajistí spravedlivou rovnováhu.

I. Oprávněný subjekt ochrany osobnosti

NS sp. zn. 28 Cdo 416/2002: Neoprávněným zásahem může být porušeno právo na ochranu osobnosti více občanů a potom všichni souhlasně nebo kterýkoliv z nich mají právo se obrátit se svými žalobami na soud. U každého z nich musí vždy jít o právo, které náleží každému jako fyzické osobě a které je chráněno ustanoveními § 11 a 12 ObčZ.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 528/98: Právnícká osoba není aktivně legitimována k podání ústavní stížnosti pro porušení čl. 7 a 12 Listiny základních práv a svobod a čl. 8 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, neboť z povahy těchto článků zaručených základních práv a svobod plyne, že v rámci domovních prohlídek v zásadě mohou být dotčena pouze základní práva a svobody osob fyzických, nikoliv právnických, byť se mohou dotýkat obchodních aktivit soukromých osob.

II. Ochrana osobnosti v mediální oblasti

SR, 2007, č. 18 – NS ČR: Bylo-li v periodickém tisku uveřejněno sdělení obsahující skutkové tvrzení, které se dotýká cti, důstojnosti nebo soukromí fyzické osoby popř. jména nebo

dobré pověsti právnické osoby, a dotčená osoba se ve vlastním článku k věci vyjádří takovým způsobem, aby skutková tvrzení uvedla na pravou míru nebo neúplně či jinak pravdu zkreslující tvrzení doplnila a zpřesnila, pak žádost o uveřejnění odpovědi podle tiskového zákona již nemůže být opodstatněná.

Sou R NS č. C 1715: Sdělením obsahujícím skutkové tvrzení, ve vztahu k němuž má dotčená osoba právo požadovat na vydavateli periodického tisku uveřejnění odpovědi, není fotografie publikovaná v periodickém tisku.

NS sp. zn. 30 Cdo 861/2005: Pro realizaci práva na odpověď v periodickém tisku je nezbytné zjištění, že bylo uveřejněno sdělení obsahující tvrzení, které se dotýká cti, důstojnosti nebo soukromí určité fyzické osoby. K zásahu do práva na ochranu osobnosti může dojít i objektivně, nicméně každé zveřejnění nepravdivého údaje nemusí znamenat neoprávněný zásah do osobnostních práv. K takovému zásahu dochází pouze tehdy, jestliže zásah přesáhl přípustnou míru takovým způsobem, který již v demokratické společnosti nelze tolerovat. Určité zjednodušení či zkrácení skutečnosti v tisku nemusí nutně vést k zásahu do osobnostních práv dotčených osob.

NS sp. zn. 30 Cdo 2796/2005: Při posuzování, zda došlo k neoprávněnému zásahu do práva na ochranu osobnosti, je nutno respektovat určitá specifika běžného periodického tisku určeného pro informování nejširší veřejnosti (na rozdíl např. od publikací odborných), který se v konkrétních případech musí uchylovat k jistým zjednodušením. Nelze bez dalšího tvrdit, že každé zjednodušení či (kreslení) musí nutně vést k zásahu do osobnostních práv dotčených osob. V takovém případě nelze trvat na naprosté přesnosti skutkových tvrzení.

NS sp. zn. 30 Cdo 1118/2006: Vzniklo-li právo na odpověď podle tiskového zákona, pak nové sdělení (odpověď) musí být umístěním a formou rovnocenné a rozsahem přiměřené napačenému sdělení.

NS sp. zn. 30 Cdo 2612/2006: Účelem odpovědi dotčené osoby, která má být uveřejněna v rozhlasovém nebo televizním vysílání, je uvést příslušné skutkové tvrzení na pravou míru, resp. neúplně či jinak pravdu zkreslující tvrzení doplnit nebo zpřesnit. Pokud toho navržené znění odpovědi není schopno, nemůže být žalobě na uveřejnění žaloby v tomto znění vyhověno. O takový případ půjde např., pokud uplatňovaná odpověď obsahuje logické nedostatky kompozice textu, nebo z ní není zřejmé, ke kterému tvrzení se vztahuje. Základním předpokladem pro vymezení sporného tvrzení je označením pořadu, v němž odeznělo. Není věci povinného subjektu za oprávněného určovat, jakého pořadu se žádost o odpověď týká, a v tomto smyslu požadovanou odpověď doplňovat.

NS sp. zn. 30 Cdo 993/2005: Vydavatel neodpovídá za pravdivost údajů obsažených v reklamě a v inzerci v periodickém tisku; v těchto případech není ani povinen uveřejnit požadovanou odpověď dotčené osoby.

SR, 2004, č. 5 – ÚS sp. zn. III. ÚS 73/02: Ústavní soud se neztotožňuje s názorem, že je vyloučena vždy odpovědnost vydavatele v případě, že zpráva (článek) obsahuje citaci třetí osoby. Ve věcech odpovědnosti vydavatele je nezbytné, aby obecné soudy převzatá tvrzení rozlišovaly na různé kategorie (např. kategorii tvrzení převzatých od zpravodajských agentur, sdělení o projevech státních a společenských činitelů, sdělení o činnosti orgánů veřejné moci, názory třetích osob apod.). Pokud odvolací soud bez dalšího konstatoval, že není dána odpovědnost vydavatele za převzaté sdělení (citaci), aniž by zkoumal, zda sporem dotčené výroky byly oprávněné a přiměřené, porušil svévolnou aplikací norem jednoduchého práva ústavně zaručené právo stěžovatele na řádný proces (čl. 36 odst. 1 LPS).

ESLP, č. 17488/90, ve věci Goodwin proti Spojenému království, ASPI: Podle Soudu je ochrana novinářských zdrojů jedním z úhelných kamenů svobody tisku. Absence této ochrany by mohla zmíněné zdroje odradit od pomoci tisku při informování veřejnosti o závažných otázkách. Vzhledem k významu, jaký má ochrana novinářských zdrojů pro svobodu tisku v demokratické společnosti, může být soudní nařízení na odhalení zdroje slučitelné s čl. 10 Úmluvy, jen pokud převažují požadavky veřejného zájmu.

ESLP, č. 19983/92, ve věci De Haes a Gijssels proti Belgii, ASPI: Tisk má v demokratické společnosti velmi důležitou úlohu: ačkoli nemůže překračovat určité hranice, zejména pokud jde o pověst a práva jiných, přísluší mu sdělovat, při současném respektování jeho povinností a zodpovědnosti, informace a myšlenky o veškerých otázkách veřejného zájmu, včetně chodu soudní moci.

Na druhé straně činnost soudů, které jsou garantem spravedlnosti a jejichž poslání je základem právního státu, vyžaduje důvěru veřejnosti. Proto je vhodné je chránit proti útokům, které nemají rozumný základ.

Opírají-li se sdělované informace o důkladná šetření a o názory několika odborníků, nelze za těchto podmínek novinářům vyčítat, že publikovali skutečnosti, které zjistili. Tisku přísluší rozšiřovat informace a myšlenky o věcech veřejného zájmu; k této funkci se váže právo veřejnosti tyto informace a myšlenky přijímat. To platí obzvláště v projednávaném případě, a to vzhledem

k závažnosti předkládaných faktů, které se týkaly na jedné straně osudu malých dětí a na druhé straně chodu justice.

Svoboda projevu se vztahuje nejen na informace nebo myšlenky přijímané příznivě nebo považované na neškodné či důležité, ale rovněž na ty, které urážejí, šokují či znepokojují stát nebo část jeho populace. Připouští rovněž, že novinářská svoboda zahrnuje možnost uchýlit se k jisté dávce přehánění nebo dokonce provokace.

ESLP, č. 21980/93, ve věci Bladet Tromsø a Stensaas proti Norsku, P-ESLP, 1999, č. 7 a 8: Ačkoliv tisk nesmí přestoupit jisté hranice, zejména ve vztahu k pověsti a právům jiných a potřebě zabránit prozrazení tajných informací, je přesto jeho povinností zpřístupňovat informace a myšlenky o všech otázkách veřejného zájmu. Soud má dále na paměti skutečnost, že novinářská svoboda se taktéž vztahuje na možnost uchýlit se k určitému stupni nadsázky či dokonce provokace. V případech, jako je tento, je míra uvážení státních orgánů omezena zájmem demokratické společnosti na tom, aby tisku bylo umožněno vykonávat jeho životně důležitou roli „veřejného hlídacího psa“ při zpřístupňování informací o závažných veřejných otázkách. Úkolem Soudu při výkonu jeho dohledu není nahrazení státních orgánů, ale spíše přezkum rozhodnutí, která tyto orgány vydaly v rámci své pravomoci uvážení, a to podle čl. 10 ve světle případu jako celku.

Čl. 10 se nevztahuje jen na informace či myšlenky, které jsou přijímány příznivě či považovány za neškodné či bezvýznamné, nýbrž i na informace, které napadají, šokují či znepokojují stát či jiný veřejný sektor. Úkolem tisku je nejen sdělovat informace a myšlenky týkající se otázek veřejného zájmu: veřejnost má právo je obdržet. Z tohoto důvodu je při zjišťování, zda se zásah zakládal na dostatečných důvodech, které jej činily „nezbytným“, nutno přihlídnout k hledisku veřejného zájmu dotčeného případu.

Článek 10 však nezajišťuje zcela neomezenou svobodu projevu ani v případech, kdy se tisk zabývá otázkami vážného veřejného zájmu. Za podmínek odst. 2 příslušného článku v sobě výkon svobod zahrnuje i „povinnosti a odpovědnost“, což se vztahuje i na tisk. Tyto „povinnosti a odpovědnost“ mohou mít dopad tam, kde – jako v tomto případě – je předmětem zkoumání útok na pověst soukromých osob a ohrožení „práv jiných“. Z tohoto důvodu je pojistka, kterou čl. 10 přiznává novinářům ve vztahu ke zpravodajství o otázkách veřejného zájmu, podmíněna tím, že tito jednají v dobré víře s cílem poskytnout přesné a důvěryhodné informace v souladu s novinářskou etikou.

Dle názoru Soudu by tisk, pokud přispívá k veřejné diskusi o záležitostech legitimního zájmu měl mít běžně právo spoléhat na obsah oficiálních zpráv, aniž by byl povinen provádět nezávislý průzkum, neboť jinak by mohla být podkopána životně důležitá role „hlídacího psa“, kterou tisk sehrává.

ESLP, č. 26123/95, ve věci Bergens Tidende a další proti Norsku, P-ESLP, 2000, č. 5: Soud připomíná zásadní roli, kterou má tisk v demokratické společnosti. Tisk sice nesmí překročit určité hranice, např. ve vztahu k pověsti a právům jiných osob, je však jeho povinností při respektování svých povinností a zodpovědnosti předávat informace a myšlenky o veškerých otázkách obecného zájmu. Soud si je také vědom, že novinářská svoboda v sobě taktéž zahrnuje možnost uchýlit se k určité dávce nadsázky či dokonce provokace. V případech, jako je tento, je možnost uvážení státních orgánů omezena zájmem demokratické společnosti na tom, aby měl tisk možnost sehrát svoji nezbytnou úlohu „hlídacího psa“ prostřednictvím informací o otázkách důležitého veřejného zájmu.

ESLP, č. 26958/95, ve věci Jerusalem proti Rakousku, P-ESLP, 2001, č. 3: Soud připomíná, že ve věcech Lingens proti Rakousku (1986) a Oberschlick proti Rakousku (1990) provedl rozlišení mezi tvrzeními skutečnosti (statements of fact) a hodnotovými soudy (value judgments). Existence skutečností může být prokázána, zatímco pravdivost hodnotových soudů není dokazatelná. Požadavek dokázat pravdivost hodnotového soudu nelze splnit a sám o sobě porušuje svobodu názoru, která je základní součástí práva chráněného článkem 10 Úmluvy. I tam, kde je nějaké prohlášení hodnotovým soudem, může přiměřenost zasahování záviset na tom, zda existuje dostatečný faktický podklad pro napadené prohlášení, protože i hodnotový soud bez jakéhokoli faktického podkladu může být přehnaný.

ESLP, č. 28114/95, ve věci Dalban proti Rumunsku, P-ESLP, 1999, č. 10: Tisk hraje v demokratické společnosti podstatnou roli. Ačkolí tisk nemůže překračovat určité hranice, zejména pokud jde o pověst a práva jiných a nezbytnost zabránit úniku důvěrných informací, náleží mu, aby sděloval – při respektování svých povinností a zodpovědnosti – informace a myšlenky o všech otázkách obecného zájmu. Soud si je navíc vědom toho, že novinářská svoboda zahrnuje také možnost používání určité míry přehánění, ba dokonce provokace. V případech, jako je tento, je posuzovací prostor vnitrostátních orgánů omezen zájmem demokratické společnosti umožnit tisku hrát roli „hlídacího psa“ a poskytovat informace o závažných otázkách obecného zájmu. Vskutku nelze připustit, aby novinář mohl formulovat kritické názory pouze pod podmínkou, že může dokázat jejich pravdivost.

ESLP, č. 29032/95, ve věci Feldek proti Slovensku, J-ESLP, 2001, č. 4: Soud ve své judikatuře provedl rozlišení mezi tvrzením skutečností (statements of fact) a hodnotovými soudy (value judgments). Zatímco existence skutečností může být prokázána, pravdivost hodnotových soudů není dokazatelná. Požadavek dokázat pravdivost hodnotového soudu nelze splnit a sám o sobě porušuje svobodu názoru, která je základní součástí práva chráněného článkem 10.

Tam, kde je nějaké vyjádření hodnotovým soudem, může přiměřenost zasahování záviset na tom, zda pro napadené vyjádření existuje dostatečný faktický podklad, protože i hodnotový soud bez jakéhokoli faktického podkladu může být přehnaný.

Soud z principu nemůže přijmout tezi, podle níž hodnotový soud může být považován za jako takový pouze tehdy, je-li doprovázen skutečnostmi, na nichž se zakládá. Nezbytnost souvislosti mezi hodnotovým soudem a skutečnostmi, jež ho podpirají, se může měnit případ od případu podle specifických okolností.

ESLP, č. 29183/95, ve věci Fressoz a Roire proti Francii, P-ESLP, 1999, č. 5: Tisk má v demokratické společnosti významnou úlohu: i když nemůže překračovat určité hranice, zejména s ohledem na ochranu pověsti a práv jiných a na nutnost zabránit úniku důvěrných informací, přísluší mu nicméně – při dodržování povinností a odpovědnosti – sdělovat informace a myšlenky o všech otázkách všeobecného zájmu. Novinářská svoboda také zahrnuje možnost použití určité míry přehánění či dokonce provokace.

K úloze tisku, která spočívá v šíření informací a myšlenek o otázkách veřejného zájmu, se pojí právo veřejnosti tyto informace a myšlenky přijímat. Problémy zaměstnání a odměňování obvykle vyvolávají velkou pozornost. Zasahování do výkonu svobody tisku proto může být slučitelné s čl. 10 Úmluvy pouze v případech, kdy je ospravedlněno převažujícím imperativem veřejného zájmu. Zajisté, každý, kdo vykonává svou svobodu projevu, včetně novináře, na sebe bere „povinnost a odpovědnost“, jejichž rozsah závisí na jeho situaci a použitém technickém postupu. Ačkoli Soud uznává významnou roli, která v demokratické společnosti tisku náleží, zdůrazňuje, že novináři v principu nemohou být zbaveni – prostřednictvím ochrany, kterou jim nabízí čl. 10 – povinnosti respektovat trestní zákony. Ostatně odst. 2 čl. 10 stanoví meze výkonu svobody projevu. Je nutno rozhodnout, zda s ohledem na konkrétní okolnosti projednávaného případu zájem informovat veřejnost převažoval nad „povinnostmi a odpovědností“, které pro stěžovatele vyplývaly z důvodu pochybného původu jim zasláných dokumentů.

ESLP, č. 31457/96, ve věci News Verlags GmbH & CoKG proti Rakousku, P-ESLP, 2000, č. 2: Soud připomíná, že není jeho úlohou ani úlohou vnitrostátních soudů, aby svými názory nahradily názory tisku, pokud jde o techniku zpravodajství, jakou mají novináři používat. Čl. 10 chrání nejen podstatu myšlenek a informací, ale také formu, jíž jsou sdělovány. Soud se domnívá, že zákaz publikování fotografií B. v souvislosti s trestním řízením, který omezil volbu stěžovatelské společnosti co do formy, v jaké mohla předkládat zpravodajství, představoval zasahování do jejího práva na svobodu projevu, které je porušením čl. 10 s výjimkou případů, kdy splňuje požadavky druhého odstavce tohoto článku.

ESLP, č. 31457/96, ve věci News Verlags GmbH & CoKG proti Rakousku, P-ESLP, 2000, č. 2: Tisk hraje v demokratické společnosti klíčovou roli. Ačkoli nemůže překračovat určité hranice, zejména pokud jde o pověst a práva jiných nebo řádný chod spravedlnosti, jeho úlohou je, aby sděloval – při respektování svých povinností a zodpovědnosti – informace a myšlenky o všech otázkách obecného zájmu. Tato úloha zahrnuje i informování o soudních řízeních a jejich komentování, které, za předpokladu, že nepřesahují výše uvedené hranice, přispívají k veřejnosti řízení, a jsou tak zcela v souladu s požadavkem čl. 6 odst. 1 Úmluvy, aby soudní jednání bylo veřejné. Nejenže sdělovací prostředky mají za úkol sdělovat takové informace a myšlenky, ale veřejnost má právo je přijímat. Avšak meze přípustného komentování probíhajícího trestního řízení nemohou zahrnovat výroky, které by pravděpodobně poškodily, ať úmyslně či nikoli, šance dotčené osoby na spravedlivý soud nebo podkopaly důvěru veřejnosti v úlohu soudů v chodu spravedlnosti. Skutečnost, že B. měl podle čl. 6 odst. 2 Úmluvy právo být pokládán za nevinného až do prokázání viny, je tak rovněž relevantní pro nalezení rovnováhy protichůdných zájmů, které Soud musí provést.

ESLP, č. 33348/96, ve věci Cumpana a Mazare proti Rumunsku, P-ESLP, 2005, č. 1: Tisk hraje v demokratické společnosti důležitou roli „hlídacího psa“. Nesmí sice překročit jisté hranice, vztahující se zejména k ochraně pověsti a práv druhého, jeho úkolem je nicméně předávat informace a myšlenky týkající se politických otázek, jakož i dalších témat obecného zájmu.

ESLP, č. 33348/96, ve věci Cumpana a Mazare proti Rumunsku, P-ESLP, 2005, č. 1: Při hodnocení naléhavosti společenské potřeby, která může ospravedlnit zásah do svobody projevu, je nutné rozlišovat mezi fakty a hodnotícími soudy. Zatímco fakta lze dokázat, přesnost hodnotících soudů demonstrovat nelze. Jedná-li se o tvrzení týkající se chování třetí osoby, může být pochopitelně obtížné rozlišit mezi skutkovými údaji a hodnotícími soudy. To však

nevyklučuje, že i hodnotící soud se může ukázat jako nepřiměřený, pokud se neopírá o žádný skutkový základ.

Jestliže však je úkolem tisku upozornit veřejnost na údajnou zpronevěru či úplatkářství ve veřejné správě a u volených zástupců občanů, skutečnost, že stěžovatelé označili konkrétní osoby (většinou jejich jmen a funkcí), jim ukládala povinnost poskytnout dostatečné skutkové podklady. To platí tím spíše, že obvinění vznesená tímto způsobem byla velmi závažná a mohla založit trestní odpovědnost. Zde je nutné připomenout, že výkon svobody projevu s sebou nese jisté povinnosti a odpovědnost a že ochrana, kterou čl. 10 poskytuje novinářům, je podmíněna tím, že tito jednají v dobré víře tak, aby při dodržení novinářské etiky poskytli přesné a věrohodné informace.

Ochrana novinářských zdrojů je úhelným kamenem svobody tisku, bez níž by mohly být žurnalistické zdroje odrazeny od toho, aby tisku pomáhaly informovat veřejnost o otázkách veřejného zájmu. Povinnost poskytnout pevný skutkový základ pro sporná tvrzení neznamená, že by stěžovatelé museli odhalit jména osob, které jim dodaly informace, na nichž se jejich článek zakládal.

ESLP, č. 33400/96, ve věci Ernst a další proti Belgii, ASPI: Svoboda projevu je jedním ze základních prvků demokratické společnosti a jednou z důležitých záruk tisku. Ochrana zdrojů novinářů je přitom jedním ze základních kamenů svobody tisku. Absence takové ochrany by mohla odradit novinářské zdroje, aby tisku pomohly informovat veřejnost o otázkách obecného zájmu. V důsledku toho by mohla být zasažena nepostradatelná role tisku „hlídáčiho psa“ a jeho schopnost poskytnout přesné a spolehlivé informace. Vzhledem k důležitosti, jakou hraje ochrana novinářských zdrojů pro svobodu tisku v demokratické společnosti, podobné opatření by neporušilo článek 10 Úmluvy jen tehdy, kdyby bylo ospravedlněno veřejným zájmem.

Tisk hraje zásadní roli v demokratické společnosti. Nesmí-li na jedné straně překračovat hranice a nezasahovat tak neoprávněně do pověsti a práv jiných osob anebo nerozšiřovat tajné informace, přisluhuje mu na druhé straně předávat informace a myšlenky týkající se veřejného zájmu. Z obecného hlediska „nezbytnost“ jakéhokoli omezení výkonu svobody projevu musí být přesvědčivá. Je sice nejprve na národních orgánech, aby posoudily, zda existuje „neodkladná sociální potřeba“ způsobitá ospravedlnit takové omezení, k jehož přijetí mají jistou rozhodovací pravomoc. Jestliže jde o tisk, rozhodovací pravomoc národních orgánů naráží na zájem demokratické společnosti zajistit a zachovat svobodu tisku. Stejně tak je třeba věnovat velkou pozornost tomuto zájmu, jde-li o rozhodnutí, zda omezení bylo přiměřené cíli, ke kterému směřovalo.

Domovní prohlídky v bytech a v redakcích stěžovatelů zasáhly do jejich práv zaručených prvním odstavcem článku 10. Podobný zásah neporuší toto ustanovení, pokud je zákonný, míří k jednomu či více legitimním cílům podle odstavce 2 a je „nezbytný v demokratické společnosti“, aby tohoto či těchto cílů bylo dosaženo.

Zásah není zákonný, pokud nemá základ ve vnitrostátním právu. Termín „zákon“ musí být chápán z jeho materiální stránky nikoli podle své formy. V oblasti psaného práva, „je zákon platný text, který vnitrostátní soudy interpretují.“

Novináři, kteří píšou články o probíhajících řízeních musí dbát na to, aby nepřekročili hranice dobrého chodu spravedlnosti, a aby respektovali právo na presumpci neviny dotčené osoby.

V projednávaném případě došlo k současnému provedení domovních prohlídek, jejichž cílem bylo nalézt zdroj informací novinářů. Přestože byly prohlídky bezvýsledné, byly zásahem ještě vážnějším, než donucení identifikovat zdroj. Vyšetřovatelé, kteří měli v ruce příkaz k domovním prohlídkám, novináře překvapili v jejich kancelářích a bytech, měli velmi širokou vyšetřovací pravomoc plynoucí ze skutečnosti, že měli přístup k veškeré dokumentaci. Soud, připomínaje, že „omezení tajnosti novinářských zdrojů žádají velmi pečlivou kontrolu z jeho strany“ (Goodwin v. Spojené království, viz výše, odst. 40), míní, že domovní prohlídky a zabavení věcí měly ještě vážnější dopad na ochranu novinářských zdrojů než v případě Goodwin.

ESLP, č. 39288/98, ve věci sdružení Ekin proti Francii, P-ESLP, 2002, č. 5: Čl. 10 nezakazuje omezení, jež předchází publikaci, jako takové. Svědčí o tom výrazy „podmínky“, „omezení“, „zabránění“ a „předcházení“, kterých je v něm užito, ale též rozsudky Sunday Times proti Spojenému království (1979) a Markt intern Verlag GmbH a Klaus Beermann proti Německu (1970). Takové omezení s sebou nicméně nese natolik velká nebezpečí, že od Soudu vyžadují velmi přísné posouzení. Obzvláště tomu tak je v případě tisku: informace je poměrně snadno a zpozdí její zveřejnění, byť jen na krátkou dobu, znamená riziko, že bude zbavena veškeré hodnoty a významu. Toto riziko existuje rovněž u jiných než periodických publikací, které se týkají aktuálních námětů.

Soud je toho názoru, že tyto principy jsou obecně aplikovatelné i na vydávání knih nebo dalších písemností, jiných než periodický tisk.

ESLP, č. 48898/99, ve věci Perna proti Itálii, P-ESLP, 2003, č. 3: Pravdivost názoru nelze – vzhledem k jeho definici – prokázat. Může se však ukázat excesivním, zejména při neexistenci jakéhokoli faktického základu.

ESLP, č. 48898/99, ve věci Perna proti Itálii, P-ESLP, 2003, č. 3: Otázky obecného zájmu, o nichž má tisk právo – při dodržení svých povinností a odpovědnosti – sdělovat informace a myšlenky, zahrnují i ty, jež se týkají výkonu soudní moci. Avšak soudy, které jsou garanty spravedlnosti a jejichž poslání je v právním státu fundamentální, ke svému působení potřebují důvěru veřejnosti. Proto je na místě je ochraňovat proti nepodloženým výpadům, a to tím spíše, že povinnost zdrženlivosti soudcům zakazuje reagovat.

ESLP, č. 49017/99, ve věci Pedersen a Baadsgaard proti Dánsku, P-ESLP, 2005, č. 1: Ochrana práv novinářů šířit informace o otázkách obecného zájmu vyžaduje, aby jednali v dobré víře a na přesném skutkovém základě a poskytli „spolehlivé a přesné“ informace v souladu s novinářskou etikou. Druhý odstavec čl. 10 Úmluvy s sebou nese také „povinnosti a odpovědnosti“, které se rovněž aplikují na média.

Soud musí proto přezkoumat, zda stěžovatelé jednali v dobré víře a v souladu s povinností novinářů ověřit konkrétní tvrzení. Tato povinnost vyžaduje vycházet z dostatečně přesného a spolehlivého skutkového základu, který by byl přiměřený povaze a míře jejich tvrzení s ohledem na to, že čím závažnější tvrzení, tím spolehlivější musí být skutkový základ.

ESLP, č. 49418/99, ve věci Hrico proti Slovensku, P-ESLP, 2004, č. 5: Tisk plní v demokratické společnosti významnou úlohu. Ačkoli nesmí přestoupit určité hranice, zejména pokud jde o ochranu práv a pověstí druhých a potřebu zabránit zveřejnění tajných informací, jeho úlohou je sdělovat způsobem slučitelným s jeho povinnostmi a odpovědností informace a myšlenky týkající se všech oblastí veřejného zájmu, včetně těch týkajících se soudnictví. Nejen že má za úkol sdělovat takové informace a myšlenky, veřejnost má také právo je obdržet. Čl. 10 nechrání jen podstatu sdělených informací a myšlenek, ale také formu, jakou jsou sdělovány. Novinářská svoboda rovněž pokrývá možný postih, pokud jde o určitý stupeň přehánění, nebo dokonce provokace.

ESLP, č. 49418/99, ve věci Hrico proti Slovensku, P-ESLP, 2004, č. 5: Oblast veřejného zájmu, o které má tisk právo sdělovat informace a myšlenky způsobem slučitelným s jeho povinnostmi a odpovědností, zahrnuje otázky týkající se fungování soudnictví. Pro práci soudů jako garantů spravedlnosti v právním státě je však nezbytné, aby požívaly veřejnou důvěru. Mají být tedy proto chráněny před neopodstatněnými útoky i vzhledem k tomu, že soudci podléhají povinnosti mlčenlivosti, která jim brání na útoky reagovat.

ESLP, č. 51279/99, ve věci Colombani a další proti Francii, P-ESLP, 2002, č. 4: Tisk má v demokratické společnosti velmi významnou úlohu: i když nemůže překračovat jisté meze, související zejména s ochranou pověstí a práv jiných, jakož i s nutností zabránit úniku důvěrných informací, přísluší mu nicméně, aby sděloval – při dodržení svých povinností a odpovědnosti – informace a myšlenky o všech otázkách obecného zájmu. K jeho funkci, která spočívá v jejich šíření, se pojí právo veřejnosti je přijímat. Kdyby tomu bylo jinak, tisk by nemohl hrát svou nepostradatelnou roli „hlídání psa“.

Tyto principy mají pro tisk zvláštní význam. Přestože nemůže překračovat meze stanovené s ohledem na „ochranu pověstí jiných“, přísluší mu, aby sděloval informace a myšlenky o politických otázkách, jakož i o ostatních tématech obecného zájmu. Pokud jde o meze přípustné kritiky, jsou širší ve vztahu k politikovi, vystupujícímu v postavení veřejného činitele, než ve vztahu k pouhé soukromé osobě. Politik se nevyhnutelně a vědomě vystavuje pozornému dohledu nad svými skutky a gesty, a to ze strany novinářů i všech obyvatel, a musí projevovat větší toleranci, zejména když sám vystupuje s veřejnými prohlášeními, jež mohou být předmětem kritiky. Má zajistit právo na ochranu své pověsti, a to i mimo rámec svého soukromého života, avšak imperativy této ochrany musí být v rovnováze se zájmy svobodné diskuse politických otázek, přičemž výjimky ze svobody projevu volají po úzké interpretaci.

Dále platí, že „nezbytnost“ jakéhokoli omezení výkonu svobody projevu musí být prokázána přesvědčivým způsobem. Je pravda, že na prvním místě náleží vnitrostátním orgánům, aby posoudily, zda existuje „naléhavá společenská potřeba“ způsobit toto omezení ospravedlnit, přičemž požívají jisté míry uvážení. Když se jedná o tisk, vnitrostátní posuzovací pravomoc naráží na zájem demokratické společnosti zajistit a udržovat svobodu tisku. Stejně tak je nutno dát tomuto zájmu velkou váhu tehdy, když má být určeno, jak požaduje odst. 2 čl. 10, zda omezení bylo přiměřené sledovanému legitimnímu cíli.

Soud při výkonu kontroly nemá za úkol nahradit příslušné vnitrostátní soudní orgány, ale ověřit z pohledu čl. 10 rozhodnutí, která vynesly v rámci své posuzovací pravomoci. Přitom musí inkriminované „zasahování“ posoudit ve světle věci jako celku, aby mohl určit, zda důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, jsou „relevantní a dostatečné“.

ESLP, č. 56767/00, ve věci Selistö proti Finsku, P-ESLP, 2005, č. 2: Čl. 10 Úmluvy nezaručuje plně neomezenou svobodu projevu, včetně pokrytí záležitostí značně znepokojujících veřejnost tiskem. Ochrana novinářů podle čl. 10, pokud jde o informování o záležitostech veřejného zájmu,

podléhá výhradě, že jednají v dobré víře, aby poskytli přesné a spolehlivé informace v souladu s novinářskou etikou.

ESLP, č. 59320/00, ve věci von Hannover proti Německu, P-ESLP, 2004, č. 4: Rozhodujícím faktorem při posouzení ochrany soukromého života v. svoboda projevu by měl být příspěvek publikovaných fotografií a článků k diskusi o obecném zájmu. V projednávaném případě je zřejmé, že o takový příspěvek nešlo, neboť stěžovatelka (dcera monackého knížete) nevykonává žádnou oficiální funkci a fotografie a články se týkaly výlučně detailů jejího soukromého života. Veřejnost nemá legitimní zájem vědět, kde se stěžovatelka nachází a jak se chová v soukromém životě, i když se objeví na místech, která nelze vždy popsat jako místa v ústraní. I když takový veřejný zájem existuje, jako existuje komerční zájem časopisů na publikování těchto fotografií a těchto článků, v projednávaném případě musí takový zájem podle názoru Soudu ustoupit právu stěžovatelky na účinnou ochranu jejího soukromého života.

ESLP, č. 60899/00, ve věci Kobenter a Standard Verlags Gmbh proti Rakousku, P-ESLP, 2007, č. 1: Tisk hraje v demokratické společnosti klíčovou roli. Ačkoli nemůže překračovat určité hranice, zejména pokud jde o pověst a práva jiných a nezbytnost zabránit úniku důvěrných informací, náleží mu, aby sděloval – při respektování svých povinností a zodpovědnosti – informace a myšlenky o všech otázkách obecného zájmu. Tato povinnost má ochrana veřejnosti tyto informace přijímat. V opačném případě by tisk nemohl plnit roli „hlídáčiho psa“. To bezpochyby zahrnuje otázky týkající se fungování systému soudnictví, tedy instituce klíčové pro jakoukoliv demokratickou společnost. Tisk je jedním z prostředků, jak si mohou politici a veřejnost ověřit, zdali soudci plní svou těžkou úlohu způsobem, který je v souladu s cílem tvořícím základ úlohy jim svěřené. Nicméně je nutné vzít v potaz zvláštní úlohu soudní moci ve společnosti. Jako ochránkyně spravedlnosti, jež představuje zásadní hodnotu právního státu, musí soudní moc požívat důvěry veřejnosti, pokud má být v plnění svých úkolů úspěšná. Může se tudíž jevit jako nezbytné chránit tuto důvěru před destruktivními útoky, které jsou zjevně neopodstatněné, zejména s ohledem na skutečnost, že kritizovaní soudci mají povinnost zachovávat zdrženlivost, která jim brání [patříčně] reagovat.

ESLP, č. 42435/02, ve věci White proti Švédsku, P-ESLP, 2007, č. 1: V daném případě musí být ochrana soukromého života v rovnováze se svobodou projevu zakotvenou v čl. 10 Úmluvy. Svoboda projevu se vztahuje nejen na „informace“ a „myšlenky“, které jsou přijímány kladně nebo považovány za neškodné nebo neutrální, ale také na ty, které pohoršují, šokují nebo zneklidňují. Svoboda vyplývající z čl. 10 podléhá výjimkám, které však musí být stanoveny přesně, a tato omezení musí plynout z přesvědčivých argumentů. V judikatuře Soudu je navíc patrný důraz, který Úmluva klade na svobodu tisku, prostřednictvím níž má být zajištěno řádné fungování demokracie. Tisk sice nesmí překročit určitou hranici, týkající se zejména ochrany dobré pověsti a práv jiných nebo potřebu chránit tajné informace před vyjádřením, ale jeho úkolem je zejména zprostředkovat veřejnosti informace a myšlenky týkající se veřejného zájmu, a to způsobem, který je v souladu s odpovědností a závazky, které tisku přísluší. Svoboda novinářů zahrnuje rovněž ochranu v případě přehánění či provokace.

Ochrana práv novinářů při šíření informací týkajících se veřejného zájmu na druhé straně vyžaduje, aby tito novináři jednali v dobré víře, na základě pravdivých podkladů a poskytovali „spolehlivé a přesné“ informace v souladu s novinářskou etikou. Z ustanovení 2. odst. čl. 10 Úmluvy vyplývá, že svoboda projevu musí být vykonávána „odpovědně a s ohledem na závazky“, což platí rovněž pro média, i když informují o záležitostech vážného veřejného zájmu. Tato „odpovědnost a závazky“ navíc nabývají na významu v případech, kde se jedná o útoky na pověst konkrétního jednotlivce a porušování „práv druhých“. Média mohou být zbavena povinnosti ověřovat skutková tvrzení, která jsou urážlivá pro soukromé osoby jen zcela výjimečně. Otázka, zda existují důvody pro toto zbavení, se posuzuje podle toho, jaká je povaha a stupeň této urážky a do jaké míry mohou média považovat svoje zdroje za důvěryhodné ve vztahu k tvrzením. Relevantní pro posouzení rovnováhy mezi konkurujícími si zájmy je také zásada presumce nevinny vyplývající z čl. 6 odst. 2 Úmluvy a podle níž musí být na osobu pohlíženo jako na nevinnou, dokud není soudem vyslovena její vina.

III. Ochrana osobních údajů

NS sp. zn. 3 Cdo 1183/2004: Dnem účinnosti zákona č. 101/2000 Sb. (1. 6. 2000) pozbyly soudy pravomoc rozhodovat ve sporech týkajících se ochrany osobních údajů podle tohoto zákona; tato pravomoc přešla na Úřad pro ochranu osobních údajů v Praze.

ESLP, č. 28341/95, ve věci Rotaru proti Rumunsku, P-ESLP, 2000, č. 5: Uchovávání údajů týkajících se „soukromého života“ jednotlivce v tajném registru a jejich sdělování spadá do pole působnosti čl. 8 odst. 1 Úmluvy.

ESLP, č. 57986/00, ve věci Turek proti Slovensku, P-ESLP, 2006, č. 4: Soud uznává, že zejména v řízeních týkajících se fungování státních bezpečnostních služeb může vzniknout

legitimní zájem na omezení přístupu k některým dokumentům či jiným materiálům. Nicméně v případě řízení týkajících se lustrací ztrácí tato úvaha značnou část své platnosti. Jednak jsou lustrační řízení svou povahou zaměřena ke vzniku skutečností datujících se zpět do komunistického období a nejsou tedy přímo spojena se současným fungováním bezpečnostních služeb. Pokud tedy není na základě okolností konkrétního příkladu prokázán opak, nemůže být předpokládáno, že stále trvá aktuální veřejný zájem na omezování přístupu k materiálům označeným za minulých režimů jako tajné. Navíc je lustrační řízení nutně závislé na zkoumání dokumentů vztahujících se k fungování bývalých komunistických bezpečnostních služeb. Pokud je tedy straně, již se takto označené materiály týkají, znemožněn přístup ke všem nebo většině rozhodných materiálů, její možnost zpochybnit tvrzení bezpečnostních služeb je výrazně omezena. Konečně pak je to podle platných zákonů obvykle právě sama bezpečnostní služba, kdo má pravomoc rozhodovat o tom, které materiály budou takto označeny a na jak dlouho. Vzhledem k tomu, že je v lustračních řízeních zpochybňována právě zákonnost činnosti bezpečnostních služeb, existence takové pravomoci je v rozporu se spravedlivostí řízení, zahrnující zásadu rovnosti zbraní. Pokud proto stát přijme lustrační opatření, musí zajistit, že osoby, jež jsou jimi dotčeny, budou požívat všech procesních záruk podle Úmluvy, a to ve všech řízeních týkajících se použití těchto opatření.

ESD, C-101/01, ve věci Bodil Lindqvist, PR, 2004, č. 9: Umístění osobních dat na vlastní internetovou stránku umožňuje volný pohyb těchto údajů, který musí být regulován v souladu se směrnicí č. 95/46/ES, o ochraně fyzických osob v souvislosti se zpracováním osobních údajů a s volným pohybem těchto údajů.

IV. Ochrana názvu a dobré pověsti právnické osoby

PR, 2005, č. 4: Úroveň pověsti právnické osoby je v řízení o ochraně této pověsti třeba posoudit především podle chování právnické osoby, která je podnikatelem v obchodních vztazích. V případě zásahu do dobré pověsti právnické osoby lze požadovat mj. i satisfakci, a to i v peněžní formě.

§ 12 [Zákonná licence]

(1) Písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy týkající se fyzické osoby nebo jejích projevů osobní povahy smějí být pořízeny nebo použity jen s jejím svolením.

(2) Svolení není třeba, použijí-li se písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky nebo obrazové a zvukové záznamy k účelům úředním na základě zákona.

(3) Podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy se mohou bez svolení fyzické osoby pořídit nebo použít přiměřeným způsobem též pro vědecké a umělecké účely a pro tiskové, filmové, rozhlasové a televizní zpravodajství. Ani takové použití však nesmí být v rozporu s oprávněnými zájmy fyzické osoby.

Související ustanovení: § 3, 11, § 35 odst. 1

Související předpisy: Čl. 4 odst. 4, 10 odst. 1 čl. 17 LPS; čl. 8 odst. 1, čl. 10 EÚLP; § 31 až 39, 74 AutZ; § 8 zák. č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím, ve znění pozdějších předpisů

Z literatury: Bartoň, M. Svoboda projevu a její meze v právu České republiky. Praha : Linde Praha, 2002, s. 88n; Doležilek, J. Z nové procesní judikatury Nejvyššího soudu. SR, 1999, č. 9, s. 284; Doležilek, J. Přehled judikatury ve věcech ochrany osobnosti. Praha : ASPI, 2002; Eliáš, J. Ochrana osobnosti v socialistickém občanském právu. Právník, 1966, č. 3, s. 193; Hajn, P. Reklama a ochrana osobnosti. PR, 1994, č. 8, s. 265; Hajn, P. Umělci a sportovci v reklamě. PR, 1995, č. 2, s. 55; Handl, B., Rubeš, J. Občanský soudní řád. Komentář. 1. díl. Praha : Panorama 1985, s. 608; Hansel, M. Komerové systémy instalované zaměstnavateli. PRá, 2003, č. 8, s. 73; Herczeg, J. Případ Caroline von Hannover – zveřejnění fotografií ze soukromí prominentů. PR, 2004, č. 23, s. 877; Holeyšovský, M. Soudní důkaz nelegálním záznamem telefonického rozhovoru, Causa privata. České obchodní právo, 2000, č. 3, s. 979n.; Klapáč, J. Občianskoprávna

ochrana osobnostních a osobních práv. Socialistické soudnictvo, 1974, č. 9, s. 19; *Knap, K., Švestka, J.* Ochrana osobnosti podle čs. Občanského práva. Praha : Panorama, 1989, s. 228n.; *Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.* Ochrana osobnosti podle občanského práva. Praha : Linde Praha, 2004, s. 146; *Mach, J.* Vztah odškodnění dle § 444 odstavce 3 občanského zákoníku a satisfakce dle § 13 odstavce 2 občanského zákoníku v případě úmrtí osoby blízké. Zdravotnictví a právo, 2005, č. 8, s. 2; *Švaňhal, R.* Ochrana osobnosti fyzických osob. PR, 2000, č. 9, s. 385.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Souhlas fyzické osoby s pořízením či použitím písemností osobní povahy, podobizny, obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů..... 1–6

K odst. 2:

- I. Úřední licence..... 7

K odst. 3:

- I. Vědecká, umělecká a reportážní licence 8

K odst. 1:

I. Souhlas fyzické osoby s pořízením či použitím písemností osobní povahy, podobizny, obrazových snímků, obrazových a zvukových záznamů

- 1 Předmětem občanskoprávní ochrany podle § 12 nejsou samotné hmotné substráty, nýbrž jejich osobnostní (nehmotný – imateriální) obsah, který byl prostřednictvím hmotného substrátu neoprávněně zasažen. Proto v případech § 12, které rozvádějí specificky § 11, nelze ztrácet ze zřetele, že osobnostní právo a vlastnické právo existují nezávisle na sobě. Obě práva – svou povahou různá – mohou patřit a často patří různým osobám. Při střetu (kolizi) těchto práv v praxi je třeba dát v souladu s výklady přednost osobnostnímu právu jako právu společensky významnějšímu, kvalitativně a funkčně vyššímu před vlastnickým právem (§ 3 ObčZ, čl. 4 odst. 1 LPS).

Pod občanskoprávní ochranu podle § 12 spadají jen písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky, jakož i obrazové a zvukové záznamy týkající se fyzických osob či jejich projevů osobní povahy neboli hodnoty osobnostní sféry fyzické osoby (jde o taxativní výčet chráněných hodnot osobnosti fyzické osoby).

- 2 Písemnosti osobní (soukromé) povahy tvoří např. dopisy, deníky, zápisky neboli písemnosti, které nejsou určeny pro veřejnost (nemusí být nutně důvěrné povahy). Z toho důvodu sem nepatří obchodní korespondence, úřední spisy, rozhodnutí, smlouvy atd. (protože čl. 8 odst. 1 EÚLP hovoří pouze o korespondenci, judikatura Evropského soudu pro lidská práva nevykládá z dosahu použití citovaného článku ani korespondenci profesní povahy). Musí jít o zachycení písemnou formou (tento požadavek je splněn i tehdy, jde-li o písemnost napsanou na stroji). Je-li projev zachycen na zvukovém záznamu (tzv. zvuková dopisnice), jedná se o ochranu zvukového záznamu.
- 3 Podobiznou je portrét fyzické osoby, na kterém je hmotně zachycena její podoba (je třeba jen dodat, že souhlas k zachycení podoby neznamená bez dalšího souhlas i k používání této podobizny).
- 4 Obrazové snímky resp. záznamy představují zachycení podoby fyzické osoby na obraze; nejde o portrét, nýbrž o jiný obraz, na kterém je však podoba fyzické osoby zachycena – byť i jen podružně či náhodně – identifikovatelným způsobem.

Zvukové záznamy zachycují hlasový projev (hlas – mluvené slovo, zpěv atd.) na jakémkoli nosiči zvuku (např. na gramofonové desce, magnetofonové pásce, zvukové kazetě atd.).

Písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky a obrazové a zvukové záznamy smějí být zásadně pořízeny anebo použity jen se svolením fyzické osoby, které se týkají (typický projev principu soukromé – privátní autonomie vůle fyzické osoby). Toto svolení nemusí mít zvláštní formu. Za určitých okolností může být dáno i konkludentně (§ 35 odst. 1). Tak např. jestliže se fyzická osoba rozhodne vstoupit do určitých obchodních prostor (do prodejny, banky aj.), které jsou střeženy kamerami, na což je zákazník předem nápisem u vstupních dveří viditelně upozorněn, lze v jeho vstupu zároveň spatřovat svolení k tomu, aby byly pořízeny obrazové snímky jeho osoby po celou dobu jeho přítomnosti v takto střežených prostorách. Jestliže se obec z preventivních důvodů rozhodne střežit prostřednictvím kamer určitá veřejná místa, kde podle dosavadních zkušeností dochází často k různým druhům závažného porušování práva, lze za současného stavu, kdy věc zatím není řešena zákonnou úpravou, interpretací dovodit za předpokladu, že je tato skutečnost o střežení určitých veřejných míst obce prostřednictvím kamer všeobecně známa, že fyzická osoba, která se na těchto střežených veřejných místech ocitne, k pořízení svých obrazových snímků svoluje. Lze uvažovat rovněž o výkladu, podle kterého při zvažování dvou takto kolidujících zájmů je třeba dát za daných konkrétních okolností přednost veřejnému zájmu na objasňování závažných porušení práva před ochranou osobnosti, neboli že veřejný zájem a zejména jeho intenzita ospravedlňují tuto formu zásahu do osobnostních práv.

5 Svolení dotčené fyzické osoby je třeba vztahovat vždy pouze k takovému použití, jehož formu, způsob i rozsah svolující fyzická osoba v době udělování souhlasu znala, popř. znát musela. Naproti tomu nedá-li fyzická osoba svolení např. k pořízení svého obrazového snímku, je takové pořízení, popř. užití takového obrazového snímku neoprávněným zásahem do práva na ochranu její osobnosti (okolnosti vylučující neoprávněnost takového zásahu jsou uvedeny v § 12 odst. 2, 3). Jiná je situace u telefonních rozhovorů mezi soukromými osobami. Zde musí volající počítat s tím, že si volaný záznam telefonátu pořídí (lze dovozovat tzv. konkludentní souhlas s možným pořízením zvukového záznamu telefonátu volaným účastníkem, neprojeví-li přitom volající opačnou vůli). Zákonné úřední licence k užití písemností osobní povahy, podobizen, obrazových snímků nebo obrazových a zvukových záznamů bez svolení fyzické osoby, již se týkají (§ 12), umožňují pro účely důkazního řízení hmotné nosiče zachycující jednotlivé hodnoty osobnosti fyzické osoby, které mají bezprostřední věcný vztah k předmětu úředního řízení a k jeho účelu. Za zákonné úřední licence však nelze považovat každé řízení nebo jednání před soudem či jiným orgánem státu, ale jen případy, které výslovně upravuje zákon. Takovým zákonem je v současné době zákon č. 141/1961 Sb. – trestní řád, který upravuje odposlech a záznam telekomunikačního provozu v trestním řízení.

6 Jednou dané svolení k pořízení či k užití těchto osobnostních statků lze kdykoliv odvolat, a to i kdyby se odvolání svého souhlasu fyzická osoba předem zřekla (§ 574 odst. 2 TrŘ); tím však není dotčena její případná odpovědnost za vzniklou škodu.

Závěrem je namísto upozornit na svého času spornou otázku, zda soud může v civilním procesu v rámci dokazování připustit a posléze i hodnotit důkaz, který byl nezákonně získán, popř. zda takový důkaz soud může připustit a posléze hodnotit, předloží-li mu jej k tomu neoprávněná osoba. Podle stanoviska Nejvyššího soudu České republiky (sp. zn. 21 Cdo 1009/99 – R 39/1999) připuštěním důkazu, který byl pořízen nebo účastníkem opatřen v rozporu s obecně závaznými předpisy (tzv. nezákonný důkaz), by došlo k porušení práv fyzické osoby či právnické osoby. Proto soud takový důkaz jako nepřipustný podle Nejvyššího soudu České republiky nemůže a nesmí provést (takovým důkazem

by podle Nejvyššího soudu byl např. konkrétně záznam telefonického rozhovoru s třetí osobou, který byl pořízen bez vědomí jeho účastníka; naproti tomu podle téhož soudu zvukový záznam, který zachycuje projevy, k nimž dochází při výkonu povolání, obchodní profesní či veřejné činnosti (např. hovor společníků obchodní společnosti v jejich obchodní činnosti), nelze zpravidla považovat za záznam projevu osobní povahy, takže důkaz tímto záznamem v občanském soudním řízení nepřipustný není (NS sp. zn. 30 Cdo 64/2004). Kdyby totiž soud podle názoru Nejvyššího soudu přihlížel i k důkazu provedenému v rozporu s obecně závaznými předpisy, promítlo by se to nepřipustně do skutkového stavu a tím i do rozhodnutí ve věci samé; v této souvislosti se Nejvyšší soud dovolává čl. 90 věty první Úst, § 2 OSŘ, „aby nedocházelo k porušování práv a právem chráněných zájmů fyzických a právnických osob“, i znění § 3 OSŘ, podle kterého nelze připustit, aby při činnosti soudu, kterou je zajišťována ochrana fyzických a právnických osob, docházelo k porušování či využívání porušení jiných práv těchto osob. Tento názor však nebývá v části doktríny bez dalšího přijímán.

K odst. 2:

I. Úřední licence

- 7 V § 12 odst. 2 je stanovena výjimka ze zásady, kdy je jinak třeba svolení fyzické osoby k pořízení anebo k použití písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazového snímku a zvukového záznamu (pro posouzení platnosti takového svolení platí ustanovení o právních úkonech – § 37n.).

Ustanovení § 12 odst. 2 stanoví, že svolení fyzické osoby není třeba, použijí-li se písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazové snímky nebo zvukové záznamy k účelům úředním na základě zákona (tzv. zákonná licence úřední). Sám zákon, na jehož základě k takovému použití dochází, se tak stává výlučně relevantní pro závěr, zda se tato zákonná licence vztahuje v určitém konkrétním případě jen na použití podobizen, obrazových snímků a zvukových záznamů, které již existují, anebo zda opravňuje i k jejich pořízení (pokud jde o osobní písemnosti, může se ovšem zákonná licence z povahy věci vztahovat pouze na již existující písemnosti). V případě pochybností o formě, způsobu a rozsahu použití, resp. o pořízení, je třeba přípustnost této licence jako výjimečné ustanovení vykládat vždy restriktivně, tj. použití musí mít bezprostřední vztah k předmětu úředního řízení a jeho účelu.

Ve všech těchto směrech by však měl být zákon, na základě kterého k použití, resp. k pořízení těchto chráněných statků dochází, vždy dostatečně jasný, podrobný a tím předvídatelný (mj. i z toho důvodu, že technické prostředky k použití nebo k pořízení těchto chráněných statků se časem neustále zdokonalují).

K odst. 3:

I. Vědecká, umělecká a reportážní licence

- 8 Ustanovení § 12 odst. 3 stanoví, že svolení fyzické osoby není třeba ani k pořízení nebo k použití podobizny, obrazového snímku, obrazového a zvukového záznamu (nikoli však již písemností osobní povahy) k účelům vědeckým a uměleckým (tzv. zákonná licence vědecká a umělecká).

Konečné ustanovení § 12 odst. 3 obsahuje i zákonnou licenci zpravodajskou (reportážní). Naposled uvedená licence je omezena pouze na zpravodajství tiskové, filmové, rozhlasové a televizní (fotografická reportáž je kryta § 12 odst. 3 jen tehdy, dochází-li

k jejímu šíření pouze ve zpravodajství tiskovém, filmovém a televizním). Zpravodajství spočívá v informování veřejnosti o věcech oprávněného veřejného zájmu včetně jejich kritického hodnocení (není rozhodné, zda se tak děje slovem, obrazem, karikaturou).

Je třeba dodat, že žádná z těchto licencí nezahrnuje pořízení či použití zmíněných chráněných osobnostních statků k reklamním účelům.

Bez ohledu na to, dochází-li k použití (k pořízení či k vlastnímu použití) písemnosti osobní povahy, podobizny, obrazového snímku či zvukového záznamu na základě svolení fyzické osoby anebo výjimečně na základě některé z výše uvedených zákonných licencí, je vždy třeba, aby se každé toto použití uskutečnilo přiměřeným způsobem a zároveň nebylo v rozporu s oprávněnými zájmy dotčené fyzické osoby.

I když by se na první pohled mohlo zdát, že dovětek § 12 odst. 3 se vztahuje pouze na případy tzv. zákonných licencí, je třeba jej podle jeho účelu a smyslu vztáhnout i na případy svolení dotčené fyzické osoby samé. To konkrétně znamená, že forma použití, jeho rozsah i způsob, prostředky a použité výrazy musí vždy odpovídat zvolenému účelu, a dále, aby při každém takovém použití byla vždy šetřena důstojnost dotčené fyzické osoby. Jen v takových případech jsou totiž tyto zásahy do osobnostních práv dotčené fyzické osoby ospravedlnitelné, a tudíž akceptovatelné (srov. v tomto směru i čl. 4 odst. 4 LPS, podle kterého při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod musí být vždy šetřeno jejich podstaty a smyslu – srov. i preambuli k Ústavě České republiky a čl. 1 Charty základních práv Evropské unie považující lidskou důstojnost za základní hodnotu jedince).

Jinak jde i v těchto případech o neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby (§ 13).

Celé to lze v souladu s výkladem § 12 ObčZ a čl. 10, 17 LPS provedeným Ústavním soudem (sp. zn. IV. ÚS 154/97) vyjádřit pro případy tzv. zpravodajských (reportážních) licencí tak, že tam, kde se jedná o střet dvou rovnocenných zájmů, v daném případě konkrétně svobody projevu a práva na informace a jejich šíření na straně jedné, a cti, důstojnosti, dobrého jména, pověsti i soukromí fyzické osoby na straně druhé, je vždy třeba, aby hodnocení těchto dvou práv bylo vždy podle všech okolností jednotlivého případu vyvážené (proporcionální), tj. aby jedno z nich nebylo neopodstatněně upřednostněno před druhým.

Lze to vyjádřit i tak, aby v těchto kolizních případech, ve kterých zájem jednotlivé fyzické osoby musí ustoupit jinému zájmu, byla s ohledem na možnost zneužití jiného zájmu vždy zaručena i základní (elementární) ochrana důstojnosti dotčené fyzické osoby jako základní hodnoty soukromého práva a práva demokratického právního státu vůbec.

Z judikatury:

R 39/1999: Navrhne-li účastník občanského soudního řízení k prokázání svých tvrzení důkaz, který byl pořízen nebo účastníkem opatřen v rozporu s obecně závaznými právními předpisy a jehož pořízením nebo opatřením došlo k porušení práv jiné fyzické nebo právnické osoby, soud takový důkaz jako nepřipustný neprovede. Nepřipustným důkazem je proto i záznam telefonického rozhovoru, který byl takto pořízen bez vědomí hovořících osob.

S III (s. 171): Ustanovenie § 11 O. z. stanovuje všeobecnú zásadu ochrany osobnosti a súčasne uvádza typické složky a prejavy osobnosti, bližšie rozvedené v ustanovení § 12 odst. 1 O. z. V praxi súdov ide väčšinou o prejednávane zásahov proti občianskej cti a proti dôstojnosti občana, ako aj o výroky o skutočnostiach týkajúcich sa rodinného a intimného života. Ojedinele býva predmetom ochrany meno občana alebo jeho vyobrazenie; prípady použitia písemnosti osobnej povahy alebo použitia hlasového záznamu sú zriedkavé.

S III (s. 175): Neoprávněným zásahem nebude také takový zásah, k němuž občan neomezený v dispozici s předmětem ochrany, dal souhlas.

PR, 2005, č. 17 – NS ČR: Zvukový záznam zachycující projevy, ke kterým dochází při výkonu povolání, při obchodní či veřejné činnosti, zpravidla nelze považovat za zaznamenání projevu osobní povahy; důkaz takovým záznamem v občanském soudním řízení proto není nepřipustný.

SR, 2005, č. 4 – NS sp. zn. 30 Cdo 1224/2004: 1. U volajícího je třeba dovozovat konkludentní souhlas s možným pořízením zvukového záznamu telefonátu volaným účastníkem (neprojeví-li přitom volající opačnou snahu).

2. Zákonně úřední licence k užití písemností osobní povahy, podobizen, obrazových snímků nebo obrazových a zvukových záznamů bez svolení fyzické osoby již se týkají (§ 12 ObčZ), umožňují pro účely důkazního řízení použít hmotné nosiče zachycující jednotlivé hodnoty osobnosti fyzické osoby, které mají bezprostřední věcný vztah k předmětu úředního řízení a k jeho účelu.

NS sp. zn. 30 Cdo 179/2004: Je třeba uvážit, zda v konkrétním případě nejsou dány okolnosti vylučující neoprávněnost zásahu (např. svolení dotčené fyzické osoby, případy tzv. zákonných licencí, resp. případy, kdy k zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo v rámci výkonu jiného subjektivního práva stanoveného zákonem, např. práva na informace, resp. práva na kritiku, na názor apod.). Nezbytné je vážit, zda takovýto zásah se stal přiměřeným způsobem a zároveň zda tento zásah není v rozporu s takovými oprávněnými zájmy fyzické osoby, na kterých je třeba s ohledem na požadavek zajištění elementární úcty k její důstojnosti její osobnosti za všech okolností bezpodmínečně trvat.

SR, 1997, č. 6 – KS v Ostravě: Jednání spočívající v pořizování záznamů projevů fyzické osoby osobní povahy za tím účelem, aby si jednatel opatřil důkazy pro správní, soudní či jiné řízení, porušuje právo na ochranu osobnosti fyzické osoby. Ustanovení procesních předpisů o tom, že za důkaz mohou v řízení sloužit všechny prostředky, jimiž lze zjistit stav věci (např. § 125 OSŘ, § 34 odst. 1 SpŘ), pouze umožňují provedení takových důkazů v řízení před příslušným státním orgánem (vytvářejí tedy zákonnou úřední licenci k použití projevů fyzické osoby osobní povahy v důkazním řízení, ale nijak nezbavují toho, kdo je pořídil odpovědnosti za jejich neoprávněné pořízení).

US sp. zn. III. ÚS 256/01: Zákonnou licenci ve smyslu § 12 odst. 2 občanského zákoníku lze považovat za ústavně souladnou toliko tehdy, nelze-li sledovaného úředního účelu dosáhnout použitím podobizen se souhlasem dotčených osob. Zákonnou podmínkou provedení rekognice fotografiemi je skutečnost, že všechny srovnávací fotografie musí být fotografiemi v předmětném trestním řízení nezúčastněných osob. Použití fotografie v trestním řízení nezúčastněné osoby v rekognici tudíž nezakládá žádné dotčení jejich osobnostních práv plynoucích z § 11 občanského zákoníku.

Z r. a us. ÚS ČR, 1998, č. 2: Při střetu základního politického práva na informace a jejich šíření s právem na ochranu osobnosti a soukromého života, tedy základních práv, které stojí na stejné úrovni, bude vždy věcí nezávislých soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého jednotlivého případu pečlivě zvážily, zda jednomu právu nebyla nedůvodně dána přednost před právem druhým. Tak to ostatně stanoví i čl. 4 odst. 4 Listiny, když ukládá orgánům aplikujícím právo, aby při této aplikaci šetřily podstatu a smysl základních práv.

US sp. zn. I. ÚS 191/05: Za projev úřední licence nelze považovat každé řízení nebo jednání před soudem či jiným orgánem státu, ale jen případy, které výslovně upravuje zákon. Takovým zákonem je zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, který v této souvislosti upravuje odposlech a záznam telekomunikačního porvozu v trestním řízení. Občanskoprávní předpisy však nic podobného nestanoví. Magnetofonový záznam telefonického rozhovoru fyzických osob je záznamem projevů osobní povahy hovořících osob, a takový záznam může být proto použit (i jako důkaz v občanském soudním řízení) zásadně jen se svolením fyzické osoby, která byla účastníkem tohoto hovoru. Jestliže soudy připustily provedení důkazu přečtením záznamu telefonických hovorů proti výslovnému nesouhlasu jednoho z účastníků hovoru, došlo tím k zásahu do jeho základního práva na ochranu tajemství zprávy podaného telefonem podle čl. 13 Listiny – a důsledně vzato i do základního práva stěžovatele na spravedlivý proces podle čl. 36 odst. 1 Listiny – a důkaz jako takový je třeba považovat za nepřipustný.

Rozsudek ve věci Silver a j. z roku 1983, A-61, § 98 (čl. 8 EÚLP): Určitá kontrola korespondence vězně se doporučuje a sama o sobě není v rozporu s Úmluvou, a to s ohledem na normální a rozumné potřeby vězeňství. Pro posouzení stupně přiměřenosti takové kontroly v obecné poloze nelze zapomínat, že možnost psát a dostávat dopisy často znamená pro vězně jediné pouto s vnějším světem.

Rozsudek ve věci Klass a j. z roku 1978, A-28, § 48–49 (čl. 8 EÚLP): Existence právní úpravy zmocňující k tajnému sledování pošty a telekomunikací musí být akceptována jako nezbytná v demokratické společnosti; pokud jde o podmínky, za nichž má být systém sledování uskutečňován, má domácí legislativa určitý prostor pro volnou úvahu.

Rozsudek ve věci Radio Twist, a. s. v. Slovesná republika z roku 2006: Rozhovor vysoce postavených politických úředníků týkající se boje o vliv na privatizační proces, nemá soukromou povahu.

§ 13 [Přiměřené morální zadostiučinění; náhrada nemajetkové újmy v penězích]

(1) Fyzická osoba má právo se zejména domáhat, aby bylo upuštěno od neoprávněných zásahů do práva na ochranu její osobnosti, aby byly odstraněny následky těchto zásahů a aby jí bylo dáno přiměřené zadostiučinění.

(2) Pokud by se nejevilo postačujícím zadostiučinění podle odstavce 1 zejména proto, že byla ve značné míře snížena důstojnost fyzické osoby nebo její vážnost ve společnosti, má fyzická osoba též právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích.

(3) Výši náhrady podle odstavce 2 určí soud s přihlédnutím k závažnosti vzniklé újmy a k okolnostem, za nichž k porušení práva došlo.

Související ustanovení: § 11, 12, 15, 16

Související předpisy: Čl. 10, 18, čl. 32 odst. 4, čl. 36 odst. 1 LPS; § 72n. ÚS; čl. 6, 8, 10 EÚLP; § 40 až 44, § 74 AutZ; § 75, 75a, 75b VynZN; § 9 odst. a), b), § 80 písm. b), d), § 84n., § 107 odst. 1, 2, 3, § 107a odst. 1, 2, 3, § 118b, § 133a, § 153 odst. 2, § 153b, § 351 OSŘ; § 10 až 15 TiskZ; § 5a až 5f, § 35n. RTV; § 1 odst. 4, § 7 odst. 1 až 6, § 60 ZPr; § 206 TrZ; § 49 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů

Z literatury: *Bobek, M.* Helena, kontakt na mafiány a nové obrysy svobody slova v judikatuře Ústavního soudu. SR, 2005, č. 30, s. 357n.; *Ciráček, J.* Peňažná satisfakcia – prostriedok súdnej ochrany osobnostných práv. Justičná revue, 1991, č. 8, 9, s. 4; *Cilínková, M., Kuloň, D.* Odškodnění při usmrcení osoby blízké. BA, 2004, č. 10, s. 30n.; *Doležilek, J.* Veřejná kritika a právo na ochranu osobnosti. PPr, 1997, č. 2, s. 123; *Doležilek, J.* Přehled judikatury ve věcech ochrany osobnosti. Praha : ASPI, 2002; *Hajný, P.* K přiměřenému zadostiučinění ve sporech o ochranu osobnosti. BA, 2003, č. 4, s. 7; *Hudeček, R.* Dokazování přiměřenosti plnění povinností při provádění lékařského zákroku. Zdravotnictví a právo, 2000; *Jelínek, J.* Nad jednou aktuální otázkou adhezního řízení. Právo a zákonnost, 1991, č. 4, s. 222; *Kadečka, S.* Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti v soudní praxi. Časopis pro právní vědu a praxi, 1999, č. II, s. 179; *Kamlach, M.* Několik poznámek k novelizaci § 13 obč. zákoníku. Právo a zákonnost, 1991, č. 3, s. 160; *Klapáček, J.* Právne prostriedky súdnej ochrany osobnostných a osobných práv. Socialistické súdnictvo, 1975, č. 2, s. 18; *Knap, K., Švestka, J.* Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti občanů. Právo a zákonnost, 1991, č. 6, s. 330; *Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.* Ochrana osobnosti podle občanského práva. Praha : Linde Praha, 1996; *Mazák, J.* Poznámky o náhradě nemajetkové újmy v peniazoch. BA, 1992, č. 1, s. 11; *Mikyska, M.* Nad jedním rozhodnutím Ústavního soudu (k výši náhrady za ztížení společenského uplatnění. SR, 2006, č. 3, s. 85 a 86; *Pulkrábek, Z.* Odpovědnost za citovou újmu v americkém deliktním právu, PR, 2003, č. 8, s. 388n.; *Smolík, P.* Zamyšlení nad některými otázkami právní úpravy zásahů do práva na ochranu osobnosti hromadnými informačními prostředky. Všehrd, 1996/97, č. 1, s. 30; *Spáčil, J.* Určitý způsob vypořádání vztahů mezi účastníky (§ 153 odst. 2 OSŘ). Právní fórum, 2007, č. 8; *Steiner, M.* Ke změnám § 13 občanského zákoníku. Justičná revue, 1991, č. 4, s. 30; *Švaňhal, R.* Ochrana osobnosti fyzických osob. PR, 2000, č. 9, s. 385; *Zerzavová, D.* Právní a morální aspekty eutanázie. Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č. III, s. 372.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Podmínky odpovědnosti (sankcí) za neoprávněný zásah ve formě porušení či ohrožení osobnosti fyzické osoby; objektivní charakter této odpovědnosti 1–3
- II. Neoprávněnost zásahu 4
 1. Obecně 4
 2. Důvody vylučující neoprávněnost zásahu 5
 3. Výkon práva kritiky; kritika osob tzv. veřejného zájmu 6

III. Subjekt odpovědnosti za neoprávněný zásah	7
IV. Občanskoprávní prostředky ochrany	8
1. <i>Obecně</i>	8
2. <i>Upuštění od neoprávněného zásahu</i>	9
3. <i>Odstranění trvajících následků neoprávněného zásahu</i>	10
4. <i>Přiměřené zadostiučinění (morální satisfakce)</i>	11

K odst. 2:

I. Náhrada nemajetkové újmy v penězích (peněžité zadostiučinění – materiální satisfakce)	12
--	----

K odst. 3:

I. Výše náhrady nemajetkové újmy v penězích	13
---	----

K odst. 1:

I. Podmínky odpovědnosti (sankcí) za neoprávněný zásah ve formě porušení či ohrožení osobnosti fyzické osoby; objektivní charakter této odpovědnosti

- 1 Občanskoprávní odpovědnost (sankce) za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti podle § 13 předpokládá splnění těchto podmínek:
 - a) neoprávněný zásah do chráněného všeobecného osobnostního práva fyzické osoby, který je objektivně způsobilý porušit či ohrozit osobnost fyzické osoby,
 - b) újma na osobnosti fyzické osoby (nemajetková újma) v její fyzické, psychicko-morálně-sociální integritě; v určitých případech musí tato újma spočívat ve snížení důstojnosti nebo vážnosti fyzické osoby ve značné míře,
 - c) příčinná souvislost mezi a) a b).

Nenaplněním jakékoliv z těchto podmínek se vylučuje možnost vzniku odpovědnosti (sankce) podle § 13.

Odpovědnost (sankce) za neoprávněný zásah podle § 13 je založena na objektivním principu.

To znamená, že se vedle neoprávněnosti zásahu do osobnosti fyzické osoby (objektivní kategorie) nevyžaduje zavinění (subjektivní kategorie) původce tohoto neoprávněného zásahu (zavinění je – na rozdíl od neoprávněného zásahu jako objektivní kategorie – kategorií subjektivní). Postižena odpovědností (sankcí) podle § 13 může být proto i nezletilá osoba, popř. i osoba zbavená či omezená ve způsobilosti k právním úkonům.

- 2 Odpovědnost podle § 13 nemůže být vyloučena ani důkazem tzv. omluvitelného omylu (např. tím, že původce neoprávněného zásahu jednal v dobré víře, resp. si nebyl vědom nepravdivosti svého tvrzení, spoléhal se při rozšiřování svých tvrzení z lehkomyšlnosti a bez potřebného ověření na serióznost a pravdivost poskytnutých podkladů, šířil údaje, které sám jen slyšel, vycházel z toho, že on sám neměl důvod tomu nevěřit atd., zkrátka nestaral se o to, zda jím šířené tvrzení je pravdivé či nikoliv).

Jestliže však zásah spočíval v tvrzeních, která byla pronesena za situace, kdy nehrozilo jejich zveřejnění, takže nemohlo dojít k újmě na osobnosti (např. cti a důstojnosti) postižené osoby, nejde o objektivně možnou způsobilost zásahu porušit či ohrozit právo na ochranu jeho osobnosti v očích jiných fyzických osob.

- 3 Spočívá-li však zásah ve skutkových tvrzeních difamující povahy (nerozhoduje, jsou-li tato tvrzení rozšiřována písemně, ústně, tiskem, rozhlasem, televizí či jinak), zproští se jejich původce (na něm je povinnost tvrzení, důkazní povinnost, břemeno tvrzení

i důkazní břemeno) občanskoprávní odpovědnosti podle § 13, jestliže prokáže, že tato tvrzení jsou pravdivá (tzv. důkaz pravdy). Tento závěr však neplatí, jedná-li se o taková skutková tvrzení, která tvoří zásah do práv na ochranu osobního soukromí fyzické osoby, jehož předmět tvoří ryze vnitřní (intimní) sféra určité fyzické osoby včetně jejího rodinného života. Tato skutková tvrzení totiž, i když jsou pravdivá, představují z povahy věci vždy již svým zveřejněním formu neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby (§ 13). Zkrátka, skutečnosti osobního (intimního) rázu tvoří vždy předmět občanskoprávní ochrany podle § 13 bez ohledu na to, jde-li o skutečnosti nepravdivé, pravdu zkreslující či dokonce i pravdivé.

II. Neoprávněnost zásahu

1. Obecně

Občanskoprávní ochrana osobnosti fyzické osoby se poskytuje jen proti takovému 4 zásahu do jejich osobnostních práv, který lze kvalifikovat jako neoprávněný (protiprávní – nedovolený). Neoprávněným je takový zásah, který je v rozporu s objektivním právem, tj. s právním řádem. Takovým zásahem je zásadně každé nepravdivé či pravdu zkreslující tvrzení o fyzické osobě, která zasahuje do její osobnosti.

Zásahem je chování, které může mít v souladu s ústavní judikaturou i judikaturou obecných soudů formu chování aktivního i pasivního; i pasivním chováním, tj. opomenutím určitých zákonných povinností může být neoprávněně zasažena osobnost fyzické osoby.

Neoprávněný zásah může být skutečně ústně, písemně i jinak, pokud se z tohoto jiného způsobu provedení dá odvodit jeho smysl a význam. Může spočívat v šíření nepravdivých informací dotýkajících se osobnosti fyzické osoby, v nepravdivém obvinění za nečestné chování (již výše zmíněné pravdivé informace z osobního – intimního soukromého a rodinného života) v nepřipustné kritice, tj. kritice, jež vykračuje obsahem, formou, popř. sledovaným cílem z rámce objektivní kritiky (tzv. fair kritiky).

Ze současné soudní praxe je třeba upozornit na některé případy neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby:

V prvé řadě je třeba upozornit na zásadní rozhodnutí soudní praxe (Ústavního soudu České republiky i obecných soudů), podle kterých je neoprávněným zásahem do soukromého a rodinného života způsobení úmrtí blízkého člena rodiny (blíže o tom dále ve výkladu k odst. 3 tohoto ustanovení).

Za neoprávněný zásah do lidské tělesné integrity spatřuje soudní praxe i to, že odebraný genetický materiál pro účely umělého oplodnění byl při uchovávání ve zdravotnickém zařízení postupem non lege artis znehodnocen, takže byl objektivně způsobilý narušit osobnost dárce genetického materiálu v jeho fyzické a psychicko-morálně-sociální jednotě; tím bylo neoprávněně zasaženo do osobnostních práv na soukromí a rodinný život manželů.

K závažným rozhodnutím soudní praxe inspirované bohatou a inspirativní judikaturou Evropského soudu pro lidská práva lze přiřadit rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky (sp. zn. 30 Cdo 181/2004), podle kterého i zveřejnění fotografie domu může v určitém konkrétním případě a za určitých okolností – při možnosti identifikace vlastníka či uživatele domu – představovat neoprávněný zásah do soukromého života fyzické osoby.

Hned v této souvislosti lze upozornit na soudní praxi, podle které i obtěžování pohledem formou nahlížení do cizích oken, za předpokladu že jde o nahlížení soustavné a závažné

a zároveň objektivně způsobil narušovat soukromí fyzické osoby, by mohlo být neoprávněným zásahem do soukromí fyzické osoby (NS sp. zn. 22 Cdo 2251/2005).

2. Důvody (okolnosti) vylučující neoprávněnost zásahu

- 5 Vždy je třeba pečlivě zvažovat, zda v konkrétním případě zásah do osobnosti fyzické osoby, který se navenek jeví jako neoprávněný, není ve skutečnosti důvodem (okolností), která tuto neoprávněnost zásahu vylučuje.

O neoprávněný zásah podle § 13 nejde v první řadě tam, kde dotyčná fyzická osoba k zásahu do své osobnosti svolila (tento závěr ovšem předpokládá, že fyzická osoba je způsobilá k právním úkonům – § 38, a dále, že může s dotčenou hodnotou své osobnosti v plné míře disponovat – § 39).

Dále je neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby vyloučen tam, kde je takový zásah s ohledem na zabezpečení priority veřejných zájmů výslovně dovolen, resp. kde je jeho možnost předpokládána zákonem. Takovými případy jsou zejména zákonné licence v § 12 odst. 2, 3, právě tak jako licence stanovené jinými zákony (např. trestním řádem, zákonem o péči o zdraví lidu, zákonem o rodině aj., za předpokladu, že takto provedené zásahy fyzické osoby jsou uskutečněny v rámci a v mezích těchto zákonů). Konečně neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby je vyloučen rovněž tam, kde k zásahu došlo v rámci výkonu subjektivního práva, konkrétně zejména při výkonu práva na svobodu projevu a šíření informací, vyslovení názoru a jmenovitě při výkonu práva kritiky (k tomu srov. dále sub III).

Je přitom vždy na původci zásahu do práva na ochranu osobnosti, aby prokázal, že existoval konkrétní důvod (okolnost), který podle právního řádu neoprávněnost zásahu vylučuje.

Z bohaté soudní judikatury jak obecných soudů, tak Ústavního soudu České republiky lze uvést:

Z ústavní judikatury vyplývá, že petiční právo (čl. 18 odst. 1 LPS), tj. právo obracet se na státní orgány a orgány územní samosprávy se žádostmi, návrhy a stížnostmi ve věcech veřejného či jiného společenského zájmu, patří k základním právům každého; jde o určitý druh svobody projevu. Avšak ani ono není nějakým neomezeným právem. Petiční právo je jednak omezeno zákonnými náležitostmi čl. 18 odst. 1 LPS, jednak základními právy jiných osob, konkrétně právy jiných fyzických osob na ochranu osobní cti, dobré pověsti a jména (čl. 10 odst. 1 LPS). Jinak řečeno, petiční právo je ústavně zaručeno jen za předpokladu, že nezasahuje do jiných základních práv. Je-li petičního práva zneužito (čl. 17 odst. 4 EÚLP), tj. ocitá-li se v rozporu s Listinou základních práv a svobod či jiným zákonem (např. někdo neodůvodněně obviní křivě druhého ze spáchání trestného činu), jde o neoprávněný zásah do osobnosti druhého se všemi nepříznivými právními důsledky (§ 11 ObčZ, čl. 10 odst. 1 LPS). Lze říci, že i tu se uplatňuje obecný princip, podle kterého hranice svobody jedince (čl. 18 LPS) končí tam, kde začíná svoboda jiného jedince (čl. 10 odst. 1 LPS).

Lze však uvést i další příklady. Tak např. pokud soud v souladu se zákonem o rodině a jeho mezích rozhoduje o úpravě práv a povinností rodičů k nezletilému dítěti, jde o postup, který nelze kvalifikovat vůči rodičům jako neoprávněný zásah do jejich osobnosti z hlediska čl. 10 odst. 1, čl. 32 odst. 4 LPS a § 11 ObčZ.

Právě tak lze upozornit na judikaturu Ústavního soudu České republiky, podle které inkriminovaný výrok vynesený na adresu a úkor dobré pověsti právnické osoby nezakládá implicitně neoprávněný zásah do osobnostních práv představitelů této právnické osoby (totéž platí i u orgánu veřejné moci, v jehož čele stojí fyzická osoba), neboť,

jak se správně zdůrazňuje, jde o dva zcela odlišné a samostatné subjekty s rozdílnou odpovědností; tyto subjekty nelze vzájemně zaměňovat.

Z velmi rozvinuté judikatury obecných soudů lze uvést, že je-li např. vůči fyzické osobě vzneseno podle zákona obvinění z trestných činů a následně je podána obžaloba a jestliže i všechny další úkony orgánů činných v trestním řízení, které zasahují do osobnostních práv fyzické osoby, jsou prováděny v rámci a mezích zákona (nejde tedy o exces), nepředstavuje vznesení obvinění, podání obžaloby ani další zákonem předvídané úkony orgánů činných v trestním řízení neoprávněné zásahy do osobnosti fyzické osoby, a to ani v případě, že následně dojde ke zproštění obžaloby soudem (správně v této souvislosti soudní praxe poznamenává, že v pravomoci soudů v občanském soudním řízení není přezkoumávat správnost postupu orgánů činných v trestním řízení, neboť tato možnost se řídí zejména trestním řádem; z hlediska rychlosti a účelnosti řízení tento přezkum náleží do působnosti orgánů, které vykonávají státní správu (zákon č. 283/1993 Sb., zákon č. 6/2002 Sb.).

Jako přiměřené zadostiučinění nelze podle soudní praxe za neoprávněný zásah do osobnostních práv nařizovat doplnění spisu policie; k nápravě nesprávných údajů obsažených ve spise příslušného orgánu slouží především odpovídající procesní prostředky z oblasti trestního práva.

Právě tak jestliže někdo vypovídá jako svědek v soudním řízení a řídí se přitom příslušnými právními předpisy, nemůže se dopustit neoprávněného zásahu do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby. Jestliže by však osoba vypovídající před soudem bez jakéhokoliv vztahu k předmětu svého výsledku nedůvodně osočila jiného účastníka z nečestného chování, hanlivě jej označila a nebo se jiným způsobem dotkla jeho práva na ochranu cti a vážnosti, může se jednat o neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti.

Rovněž je třeba upozornit na rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR (sp. zn. 3 Cdo 1409/2006), podle kterého u osoby, která vypovídá v soudním řízení a zasáhne do osobnosti jiného, nejde o neoprávněný zásah s výjimkou excesu; o neoprávněný zásah nejde zejména tam, kde se tak stalo přiměřeným způsobem a není-li to v rozporu s takovými oprávněnými zájmy fyzické osoby, na kterých je třeba trvat s ohledem na zajištění elementární úcty k její důstojnosti.

Konečně je třeba se zmínit i o závažném rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky (sp. zn. 30 Cdo 203/2003), podle kterého o neoprávněný zásah do osobnostních práv fyzické osoby nejde rovněž tehdy, zadrží-li ji pracovníci ostrahy z toho důvodu, že u ní bezpečnostní systém, konkrétně detekční rám, který slouží k ochraně majetku vlastníka (čl. 11 LPS, § 123 ObčZ) signalizoval možnost případného neoprávněného zásahu; protože fyzická osoba s pracovníky ostrahy na objasnění pochybností zřetelně nespolupracovala, bylo jí možno za podmínek § 76 odst. 2 TrŘ (tzv. občanské zadržení) zadržet až do příchodu policie. Není totiž na tom, kdo omezuje osobní svobodu fyzické osoby, aby zároveň kvalifikovaně posoudil, že byl např. skutečně spáchán trestný čin, neboť k tomu jsou povolány orgány činné v trestním řízení. To však platí jen za předpokladu, že takto zadržená osoba je ihned předána vyšetřovateli či policejnímu orgánu, popř. alespoň je některému z těchto orgánů toto omezení osobní svobody bez odkladu oznámeno; zůstává na takovém orgánu, aby uvažil, zda bylo podezření rozptýleno či nikoliv.

Z ústavní judikatury je z poslední doby třeba upozornit na zvlášť významný nálezk Ústavního soudu ČR (sp. zn. I. ÚS 310/05), který s odkazem na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva dovodil – na rozdíl od judikatury obecných soudů včetně Nejvyššího soudu ČR – že i ze strany orgánů činných v trestním řízení, včetně soudu

a jeho odůvodnění, může dojít k neoprávněnému zásahu do osobnostních práv, a to jak přímo účastníka řízení, tak event. i třetí osoby (např. svědka). Tento svůj závěr však Ústavní soud ČR koriguje tím, že takováto porušení vytykána ve vztahu k odůvodnění soudního rozhodnutí je nutno vždy pečlivě zvažovat s ohledem na funkci tohoto odůvodnění, zejména s ohledem na to, aby bylo soudu umožněno vykonávat jeho funkci, a tedy přesvědčivě, jasně a podrobně vysvětlit, jaký skutkový stav byl v daném případě shledán a jaké je jeho právní posouzení. Z tohoto důvodu lze podle Ústavního soudu ČR uvažovat – ve vztahu k odůvodnění soudního rozhodnutí – o případném neoprávněném zásahu do osobnostních práv jen zcela výjimečně; to platí zejména v případech, kdy jde o soudní rozhodnutí adresovaná třetím osobám.

3. Výkon práva kritiky; kritika tzv. osob veřejného zájmu

- 6 Do kategorie případů, kdy nejde o neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby, náleží i výkon práva kritiky (čl. 17 odst. 2 LPS, čl. 10 EÚLP).

Kritika je neoddelitelnou součástí svobody projevu i práva na poskytování informací a ve svých konečných důsledcích důležitým nástrojem pluralitní demokracie ve společnosti (Ústavní soud České republiky tuto myšlenku vyjadřuje v jednom ze svých nálezů tím způsobem, že jde o výraz participace členů občanské společnosti na veřejných věcech).

Výkon práva kritiky však vylučuje protiprávnost zásahu jen za předpokladu, že tato kritika je právem přípustná (oprávněná, dovolená, legitimní). To v prvé řadě znamená, že při ní nejsou překročeny meze věcné kritiky (kritika vychází z pravdivých premis, tj. z objektivně ověřitelných pravdivých faktů a logicky z nich dovozují adekvátní hodnotící úsudky), dále že jde o kritiku konkrétní (hodnotící úsudky jsou podepřeny potřebnými konkrétními fakty, a nikoliv jen nějakými všeobecnými mlhavými floskulami a soudy) a konečně že kritika je zároveň přiměřená co do obsahu a formy, tj. že nevybočuje použitými výrazy, formulacemi i spojeními z rámce obecně respektovaných pravidel slušnosti a ze společensky uznávaného cíle (dominujícím úmyslem a motivací původce zásahu nesmí být postiženou fyzickou osobu urazit, znevažit, poškodit, zostudit, hanobit, nebo dokonce skandalizovat). Postrádá-li kritika přípustnost v naznačených směrech, tj. lze také říci, že vybočuje z mezí přípustné kritiky neboli nejde-li o „fair“ kritiku, jde o neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti.

Takový neoprávněný zásah formou výkonu kritiky se může týkat i osob tzv. veřejného zájmu (např. politiků, ať celostátní či regionální působnosti). Ani těmto osobám však nemůže být soudní ochrana podle § 11n. odepřena. V poslední době se začíná v soudní praxi projevovat zřetelná snaha – a třeba dodat, že správná – dále diferencovat mezi osobami veřejného zájmu, a to na ty, které vstoupily do politiky na straně jedné a mezi jinými veřejně činnými osobami na straně druhé.

U osob veřejného zájmu nelze však zapomínat, že osoba veřejného zájmu je pro svou veřejnou činnost, tj. činnost která vyvolává u veřejnosti pozornost, posuzována kritičtěji. Vstup takové osoby do politiky znamená její konkludentní souhlas s větší a širší mírou zveřejňování informací o její osobě. Přitom jde o informace jak pozitivní, tak negativní. Zkrátka, u osob veřejného zájmu existují širší limity přípustnosti kritiky. Soudní praxe to – v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva – vyjadřuje někdy tím způsobem, že měřítko posuzování skutkových tvrzení a hodnotících soudů jsou u těchto osob „mnohem měkčí“ neboli že „taková osoba musí počítat ze své strany s vyšší mírou tolerance“. V této souvislosti je třeba zdůraznit dvě věci, které spolu navzájem souvisejí: Za prvé, soudní praxe upozorňuje správně na to, že nelze směšovat informace negativní (nikoliv pozitivní), tj. které zraňují, šokují, popř. znepokojují a informace

nepravdivé. Za druhé je třeba rozlišovat hodnotící úsudek (hodnotící soud), na straně jedné a tvrzené skutečnosti – fakta – skutková tvrzení – na straně druhé, neboť u nich existují jiné podmínky přípustnosti. Skutková tvrzení se opírají o fakta objektivně existující, která jsou zjištělná pomocí dokazování neboli u kterých je jejich pravdivost ověřitelná (podle soudní praxe proto v zásadě platí, že pravdivá informace nezasahuje do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby, ledaže by údaj byl podán tak, že zkresluje skutečnost či je naopak intimní natolik, že odporuje právu na ochranu soukromí a lidské důstojnosti). Naproti tomu hodnotící úsudek vyjadřuje subjektivní názor původce. Ten nelze jakkoliv dokazovat. U něho je třeba proto vždy zkoumat, zda se zakládá na pravdivých informacích, zda forma, jak byl uveden na veřejnosti, je přiměřená a zda jeho základní a primární motivací není zneuctění či skandalizace dotčené osoby.

Pokud jde o státní zaměstnance, soudce a státní zástupce, je třeba upozornit na konstantní judikaturu Evropského soudu pro lidská práva, která je ve svých zásadách směrodatná i pro naši soudní praxi. Podle ní neplatí, že i státní zaměstnanci se vědomě vystavují stejnému podrobnému dohledu nad svými skutky jako politici a že by snad s nimi mělo být tak zacházeno, jedná-li se o kritiku jejich chování, jako by byli politikům rovni. Pokud jde o státní zástupce, je i jejich úkolem jako státních zaměstnanců přispívat k řádnému výkonu spravedlnosti, čímž tvoří součást soudního systému. Je proto v obecném zájmu, aby stejně jako soudci požívali veřejné důvěry. Proto je nezbytné, aby je také stát účinně chránil před neopodstatněnými obviněními. V demokratické společnosti jsou jednotlivci oprávněni komentovat a kritizovat justici a její představitele; jejich kritika však nesmí překročit určité hranice a meze.

Na tomto místě je třeba upozornit na některé významnější případy z české soudní praxe obecných soudů i Ústavního soudu ČR, které to, co bylo řečeno výše o kritice obecně, dokreslují:

Soudní praxe (KS v Ostravě – sp. zn. 23 C 118/2004) se vyjádřila k žalobám na ochranu osobnosti v případech výroků, které o sobě pronesli kandidáti do voleb do senátu Parlamentu České republiky. Soudní praxe dospěla k závěru, že žaloby na ochranu osobnosti za výroky pronesené o sobě kandidáty ve volbách jsou jen výjimečným a podpůrným prostředkem ochrany osobnosti a že jich lze využít jen tam, kde jsou pro to dány kvalifikované okolnosti konkrétního případu. Odůvodňuje se to zejména tím, že stát by měl v těchto případech zasahovat do svobody projevu za účelem ochrany osobnosti fyzických osob jen subsidiárně, tj. pouze tehdy, pokud nelze vzniklou újmu napravovat jinak (např. využitím možností oponování kontroverzních či zavádějících výroků).

Do popředí zvláštního zájmu nejen soudní praxe, ale i celé občanské veřejnosti (zejména novinářské) vystoupila rovněž otázka vzájemného střetu (kolize) práva na svobodu projevu a na informace a jejich šíření na straně jedné a práva na ochranu osobnosti fyzických osob obecně a v případech, kdy byla v médiích použita satira, resp. parodie (fraška, karikatura, tzv. novinářská kachna) za účelem zesměšnění a ironizování některých záporných společenských jevů zvláště. I pro tyto případy platí čl. 17 odst. 1 LPS, podle kterého jsou svoboda projevu a právo na informaci zaručeny, jakož i čl. 17 odst. 4 LPS, podle kterého svobodu projevu i právo vyhledávat a šířit informace lze omezit zákonem, jde-li o opatření, které je v demokratické společnosti nezbytné, a to mj. i tehdy, jde-li o ochranu osobnosti fyzické osoby [11n.]. Rovněž čl. 10 odst. 1, 2 EULP zakotvuje právo na svobodu projevu. Protože však výkon této svobody v sobě zahrnuje i povinnost a odpovědnost, může podléhat omezením nebo sankcím, které stanoví zákon a jež jsou v demokratické společnosti nezbytné mj. právě z hlediska ochrany pověsti či práv fyzických osob. Z cit. úprav vyplývá, že svoboda projevu je jako jedna ze základních klasických svobod demokratické společnosti provázena určitými výjimkami, které však je namístě – stejně jako výjimky vůbec – vykládat

restriktivně. To znamená, že potřebu omezení svobody projevu z hlediska ochrany osobnosti fyzické osoby je třeba v souladu i s judikaturou Evropského soudního dvora prokazovat jako nezbytnou. Jinak vyjádřeno, tam kde dochází ke střetu (kolizi) dvou ústavně i mezinárodně chráněných práv (konkrétně svobody projevu slova a ochrany osobnosti), je třeba vždy v každém jednotlivém případě zvažovat jejich vzájemný význam (princip přiměřenosti – proporcionality), aniž by se bez dalšího poskytovala přednost jednomu z těchto práv před druhým (srov. nálezy Ústavního soudu ČR sp. zn. IV. ÚS 154/96). Tento závěr, který se uplatňuje obecně pro případ střetu práva na svobodu projevu a práva na ochranu osobnosti, platí zásadně i pro řešení případů použití satiry, resp. parodie. U satiry, resp. parodie nelze navíc zapomínat, že ony operují na rozdíl od jiných žánrů s podstatně vyšším stupněm nadsázky. Proto také musí být zvlášť dbáno o to, aby záměr, který sledují, byl co do svého celkového obsahu, ale případně i co do grafického odlišení, zprostředkovan tak, aby průměrnému rozumně uvažujícímu čtenáři či posluchači (objektivní měřítko) bylo jasné a srozumitelné, že jde o něco smyšleného a nevážného (nikoliv tedy že jde o podání reálné informace). Pokud lze proto v konkrétním případě dojít spolehlivě k závěru, že průměrný rozumně uvažující občan musel rozeznat, že jde v daném případě o něco smyšleného a nevážného, nepřichází možnost neoprávněného zásahu a tím i použití občanskoprávní úpravy o ochraně osobnosti podle § 11n. v úvahu. Je však třeba dodat, že ani v těchto případech, kdy zájem dotčené fyzické osoby ustupuje jinému zájmu, nesmí být s ohledem na zneužití tohoto jiného zájmu a v souladu s mravními principy opuštěna základní (elementární) ochrana zachování důstojnosti dotčené fyzické osoby jako základní hodnoty soukromého práva a práva vůbec (srov. tuto zásadu vyslovenou v preambuli Ústavy, v čl. 10 odst. 1 LPS a zejména v § 12 odst. 3 poslední větě ObčZ).

Z poslední doby je třeba upozornit rovněž na velmi významné rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR (SR, 2000, č. 2), ze kterého vyplývá, že při ochraně osobnosti fyzické osoby je třeba brát určitý specifický zřetel na běžný periodický tisk určený pro informování nejširší veřejnosti. Ten se podle názoru Nejvyššího soudu ČR může v konkrétních případech dopustit i jistého zjednodušení či zkrácení. Každé takové zjednodušení či zkrácení periodického tisku nemusí ještě znamenat neoprávněný zásah do osobnostních práv dotčené fyzické osoby. Jinými slovy, Nejvyšší soud ČR dospívá správně k závěru, že v těchto případech nelze u běžného periodického tisku klást požadavek na naprostou přesnost skutkových otázek a ve svých důsledcích na novináře nesplnitelné nároky. To, co však je v těchto případech navýsost důležité, je, aby celkové vyznění podávané informace odpovídalo pravdě (v tomto směru srov. i nálezy Ústavního soudu ČR sp. zn. I. ÚS 156/1999).

K dokreslení zkoumané problematiky je třeba se zmínit i o dvou zásadních nálezech Ústavního soudu České republiky (sp. zn. I. ÚS 367/03 a IV. ÚS 23/05), které věnují zvláštní pozornost ochraně osobnosti těch fyzických osob, které působí ve veřejném životě. První z citovaných nálezů Ústavního soudu konstatuje to, co je všeobecně přijímáno, totiž že osoby veřejně činné, tj. politici či jiní veřejní činitelé, jsou z povahy věci podrobeni ve větší míře veřejné kritice než ostatní občané. Důvodů pro tento závěr je několik, podstatné však jsou podle Ústavního soudu České republiky dva: za prvé, v souladu s doktrínou se usuzuje, že se tím v potřebné míře podporuje v demokratické společnosti diskuse o věcech veřejného zájmu včetně potřebného třibení názorů. Za druhé, soudní ochrana by v těchto případech měla přicházet v úvahu až poté (princip subsidiarity), nelze-li újmou na osobnosti takové osoby napravit použitím jiných možností, než jsou prostředky soudního řízení (např. oponováním kontroverzních názorů). Závěr citovaného nálezu Ústavního soudu České republiky vyznívá tak, že ani veřejně činné osoby nejsou takřikajíc vydány napospas, tj. že by jim byla upírána jakákoliv osobnostní ochrana.

V druhém ze svých nálezů Ústavní soud České republiky – inspirovaný judikaturou Evropského soudu pro lidská práva – upřesnil, kdy je ona zvýšená míra veřejné kritiky osob veřejně činných ještě přípustná. Podle Ústavního soudu České republiky není dovoleno (Ústavní soud České republiky používá termíny „není rozumné“, resp. „není legitimní“) zveřejnění difamačních údajů o osobě veřejně činné, pokud se neprokáže, že existovaly rozumné důvody pro spoléhání se na pravdivost této difamační informace, a to v míře a intenzitě, v níž bylo toto ověření informace dostupné, a dále pokud ten, kdo difamační informaci zveřejnil, měl důvod nevěřit, že informace je pravdivá. Ústavní soud České republiky dodává, že zveřejnění takové informace nelze považovat za legitimní resp. rozumné i tehdy, pokud si šířitel takové informace její pravdivost dotazem u osoby, jíž se informační údaj týká, neověřil a nezveřejnil její stanovisko, s výjimkou nemožnosti takového postupu, anebo tam, kde tento postup nebyl zjevně nutný. Ústavní soud pak uzavírá, že zvlášť důležité pro posouzení legitimacy podané informace je zkoumání motivu. Legitimitu zásahu nelze dovodit, pokud bylo zveřejnění dominantně motivováno touhou poškodit osobu, které se informace týká, pokud šířitel sám informaci nevěřil anebo pokud ji poskytl bezohledně a hrubě nedbale bez toho, aby si ověřil, zda informace je pravdivá či nikoliv (v tomto směru se však nelze ubránit tomu, že stanovisko Ústavního soudu České republiky určitým způsobem tenduje k rozšíření možnosti zprostit se základu odpovědnosti podle § 13 i s přihlédnutím k subjektivnímu počínání šířitele; platná právní úprava § 13 však zatím stojí na objektivním principu odpovědnosti).

III. Subjekt odpovědnosti za neoprávněný zásah

Jestliže byla původcem neoprávněného zásahu fyzická osoba, nečiní v praxi určení subjektu postiženého občanskoprávní odpovědností podle § 13, 16 zvláštní obtíže. Výše zmíněný objektivní charakter občanskoprávní odpovědnosti za nemajetkovou újmu způsobenou neoprávněným zásahem do osobnosti fyzické osoby podle § 13 nevyžaduje, aby na straně fyzické osoby jako původce neoprávněného zásahu byly splněny i subjektivní předpoklady, tj. konkrétně zavinění, ať již ve formě úmyslu, či nedbalosti předpokládající určitou psychickou vyspělost jak rozumovou – intelektuální – tak volní.

Z toho plyne, že subjektem postiženým objektivní odpovědností podle § 13 může být i nezletilá fyzická osoba, právě tak jako fyzická osoba, která je zbavena či omezena ve své způsobilosti k právním úkonům (všechny tyto osoby však musí být v případném soudním řízení o občanskoprávní ochraně osobnosti zastoupeny zákonným zástupcem – § 26 ObčZ, § 22 OSŘ).

Došlo-li neoprávněným zásahem k porušení či ohrožení práva na ochranu osobnosti více fyzických osob, potom se všechny či kterákoliv z nich – a to nezávisle na ostatních – mohou domáhat na odpovědném subjektu občanskoprávní ochrany podle § 11n. (srov. i S III, s. 178; rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 28 Cdo 416/2002).

Pokud by byla neoprávněným zásahem do osobnosti fyzické osoby chráněné všeobecným osobnostním právem způsobena vedle nemajetkové (imateriální) újmy [11, 13] zároveň majetková újma, tj. škoda [16], bylo by k založení odpovědnosti za způsobenou škodu podle § 420 třeba, aby původce takového neoprávněného zásahu byl zároveň způsobilý k zavinění neboli aby byl deliktně způsobilý (§ 422 ve spojení s § 420 odst. 2. Z toho vyplývá, že nelze ztotožňovat nemajetkovou újmu podle § 11, 13, byť třeba zmírňovanou peněžitým zadostiučiněním, na straně jedné a majetkovou újmu – škodu na straně druhé (§ 16 ve spojení s § 420).

Jestliže byl neoprávněný zásah do osobnosti fyzické osoby způsoben někým, kdo byl vědomě použit právnickou či jinou fyzickou osobou k plnění činnosti této právnické či jiné fyzické osoby, a takto použitá fyzická osoba jednala v rámci svého pověření, postihuje občanskoprávní odpovědnost podle § 13 zásadně tuto právnickou či fyzickou osobu (obdoba – analogie – pojetí přijatého v § 420 odst. 2 ve spojení s § 853). Jde přitom o vlastní odpovědnost této fyzické či právnické osoby podle § 13. Zaměstnanec (např. režisér pořadu, redaktor článku, předseda politické strany), popř. jiná použitá osoba, neodpovídá přímo postižené fyzické osobě, nýbrž jen právnické či fyzické osobě, která je při své činnosti vědomě použila (jinak řečeno, použitá osoba odpovídá pouze v tzv. vnitřním vztahu). V poslední době soudní praxe zpřesnila pro tyto případy svou argumentaci zdůrazněním, že předpokladem vlastní odpovědnosti fyzické či právnické osoby vůči postižené fyzické osobě je, aby činnost této použité osoby naplňovala požadavek místní, časové i věcné souvislosti. Pokud by však použité osoby vybočily (excedovaly) z rámce pověřené vymezené činnosti právnické či jiné fyzické osoby, postihovala by občanskoprávní odpovědnost podle § 13 přímo jen tyto použité osoby. To lze z poslední doby doložit poukazem na praxi Nejvyššího soudu ČR, podle které pokud předseda politické strany, resp. jiný její funkcionář vyslovil určitý názor a zároveň nešlo o názor přijatý oprávněným orgánem politické strany, odpovídá za zásah do osobnostních práv sám předseda této politické strany, resp. jiný její funkcionář, a nikoliv politická strana; takto vyslovený názor není totiž názorem politické strany, a tudíž ani důvodem její vlastní odpovědnosti podle § 13.

Soudní praxe již dříve konstatně rozlišovala tyto případy:

a) Je-li pisatelem článku, resp. autorem relace, osoba rozdílná od zaměstnance vydavatelství, resp. od rozhlasové, televizní, filmové právnické osoby, popř. fyzické osoby, může se neoprávněným zásahem postižená fyzická osoba domáhat občanskoprávní ochrany své osobnosti podle § 13 buď samostatně na pisateli článku, popř. na autorovi relace či samostatně na právnické či fyzické osobě (posléze uvedený případ může být praktický tam, kde např. postižené fyzické osobě nebude znám pisatel článku, ať již proto, že článek byl napsán pod pseudonymem, resp. anonymně), anebo – zřejmě nejúčelněji – na obou z nich společně.

b) Bude-li však pisatelem článku, resp. autorem relace, zaměstnanec vydavatelské, rozhlasové, televizní, filmové právnické, popř. fyzické osoby, v tom případě se postižená fyzická osoba může podle platné právní úpravy domáhat občanskoprávní ochrany podle § 13 pouze na právnické, popř. na fyzické osobě za předpokladu, že zaměstnanec byl použit k činnosti právnické, popř. fyzické osoby, a dále, že k neoprávněnému zásahu došlo při této činnosti (nelze se tedy za platného právního stavu domáhat občanskoprávní ochrany podle § 13 přímo na zaměstnanci).

Svého času obdobně rozhodl i Krajský soud v Ostravě (sp. zn. 23 C 102/96), že vydavatel periodického tisku může do osobnosti fyzické osoby neoprávněně zasáhnout zejména nepravdivými či pravdu zkreslujícími údaji anebo nepřípustnou kritikou, a to nejen v článku redakce či v článku jeho redaktorů, nýbrž i v článku osoby, která je odlišná od vydavatele a od jeho redaktorů, pokud jsou v článku obsaženy údaje objektivně způsobilé zasáhnout do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby. V této souvislosti se správně argumentuje, že vydavatel periodického tisku [tehdy s ohledem na § 10 odst. 1 a § 16 odst. 3 zák. č. 81/1966 Sb., dnes s ohledem na § 3 písm. b), § 4 zák. č. 46/2000 Sb.] musí před uveřejněním údajů, resp. kritiky, vždy zvažovat, zda vzdor svobodě projevu nepovede uveřejnění takovýchto údajů či provedené hodnocení ke snížení vážnosti a důstojnosti fyzické osoby. Není přitom rozhodné, že vydavatel spolu s uveřejněním těchto údajů či kritiky zároveň uvedl, že nevyjadřují názor redakce, popř. že použil přímé řeči autora těchto údajů či kritiky.

IV. Občanskoprávní prostředky ochrany

1. Obecně

8

Občanskoprávní prostředky ochrany osobnosti fyzické osoby stanovené § 13 jsou v praxi nejčastějšími prostředky (instrumenty) ochrany jejich osobnosti z jinak širěji stanoveného souboru občanskoprávních prostředků. Zároveň jsou – jak správně dovozuje soudní praxe – obecnými prostředky v tom smyslu, že jejich prostřednictvím jsou chráněny nejrozmanitější hodnoty (projevy) osobnosti fyzické osoby v různých oblastech jejího života (např. v občanském či rodinném životě, při výkonu povolání, v kultuře, politice, sportu).

Jen výjimečně bude v případech ochrany osobnosti fyzické osoby použita v praxi svépomoc – [6] (ta by mohla přicházet v úvahu nejspíše při ohrožení zdraví a života) nebo ochrana poskytnutá orgánem státní správy [5].

Občanskoprávní prostředky ochrany osobnosti fyzické osoby podle § 13 jsou uvedeny pouze příkladmo (demonstrativně). Proto úprava § 13 nevylučuje, aby podle okolností případu dotčená fyzická osoba použila i jiných občanskoprávních prostředků, kterými bude možno napravit objektivně hrozící či již způsobenou újmu na osobnosti fyzické osoby neoprávněným zásahem. Vždy však musí jít o prostředky na ochranu osobnosti ve smyslu § 13; v opačném případě by nebyl věcně příslušný k rozhodování krajský soud [§ 9 odst. 2 písm. a) OSŘ].

Žaloby ve věcech ochrany osobnosti podle § 11n. nesmějí být formulovány jen obecně a zejména nepřesně. Proto soudy musí vést účastníky k odstranění nepřesností žalob (v žádném případě by však soudy neměly takové nepřesnosti účastníků vyvolávající pochybnosti přebírat do svých rozsudků).

Jsou tudíž např. možné žaloby, které se ve svém žalobním návrhu (petitu) budou domáhat, aby byla soudem konstatována pouhá nepravdivost a tím i neoprávněnost zásahů (konkrétně výroků slovních i písemných) do práva na ochranu osobnosti, právě tak jako žaloby dožadující se konstatování, že bylo určitým způsobem neoprávněně zasaženo a tím porušeno právo na ochranu osobnosti žalobce (z novějších úprav srov. § 31a odst. 2 zákona č. 82/1998 Sb.). To jen potvrzuje sílicí evropskou tendenci využívat co největšího věříře prostředků k účinné nápravě nemajetkové újmy, kterou, jak potvrzují zkušenosti, dotčené fyzické osoby pociťují leckdy tíživěji než majetkové újmy. V žádném z posléze uvedených případů však nejde o žalobu na určení podle § 80 písm. c) OSŘ, takže žalobce nemusí prokazovat existenci naléhavého právního zájmu na určení.

V úvahu přichází – vedle možné mimosoudní dohody mezi dotčenou fyzickou osobou a rušitelem o nápravě následků neoprávněného zásahu nastalých v osobnostní sféře (§ 3 odst. 2, § 51) – i možnost použití smířčího řízení, a to jak tzv. přetorského řízení (§ 67n. OSŘ), tak následného uzavření smíru jako žádoucí formy možného vyřízení i těchto sporných záležitostí (§ 69 ve spojení s § 99 OSŘ). Vyloučena není v těchto případech ani možnost využití předběžného opatření (§ 74n. OSŘ); možnost využití předběžného opatření není v těchto případech zcela bez pochybností.

Právo na ochranu osobnosti je sice právem jednotným a celistvým, avšak prostředky, které občanský zákoník stanoví na jeho ochranu, jsou různé povahy. Které z těchto právních prostředků dotčená fyzická osoba na ochranu své osobnosti použije, závisí v první řadě na její vůli, která bude ovlivněna povahou, zejména však intenzitou protiprávního zásahu.

Správně soudní praxe dovozuje, že tyto občanskoprávní prostředky ochrany mají relativně samostatnou povahu.

Pokud jde o náklady řízení ve sporu o ochranu osobnosti, je třeba vycházet ze zásady, že spor o právo na ochranu osobnosti je věcí, kterou nelze v penězích ocenit; to platí i o nároku na peněžité zadostiučinění. Měl-li žalobce ve sporu o ochranu osobnosti, ve kterém se domáhal morálního i peněžitého zadostiučinění, úspěch jen ohledně morálního zadostiučinění, popř. mu soud přiznal z požadovaného peněžitého zadostiučinění jen část, může mu nicméně soud podle ustálené judikatury obecných soudů i Ústavního soudu ČR přiznat plnou náhradu nákladů řízení, neboť nepřiznání peněžitého zadostiučinění vůbec či přiznání jen jeho části záviselo na úvaze soudu (§ 142 odst. 3 OSŘ).

Pokud jde o sazebník soudních poplatků, je návrh na zahájení řízení na ochranu osobnosti bez žalobního návrhu (petitu) o náhradu nemajetkové újmy zpoplatněn částkou 1 000 Kč, s žalobním návrhem (petitem) o náhradu nemajetkové újmy ve výši do částky 15 000 Kč včetně, 600 Kč, v částce vyšší než 15 000 Kč 4 % z požadované částky (srov. zákon č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích).

2. Upuštění od neoprávněného zásahu (tzv. zdržovací – negatorní žaloba)

- 9 Předpokladem použití tohoto občanskoprávního prostředku ochrany je, že neoprávněný zásah trvá či pokračuje, resp. že např. po vyslovení výhrůžky hrozí reálné a bezprostřední nebezpečí jeho opakování v budoucnu. Pokud ovšem neoprávněný zásah již skončil a netrval, přičemž nehrozí ani reálné a bezprostřední nebezpečí jeho opakování, nepřichází tato žaloba v úvahu.

Žalobní návrh (petit) zdržovací žaloby musí přesně označit dílčí právo na ochranu osobnosti, do kterého je neoprávněně zasahováno, a zároveň stejně přesně popsat, v čem konkrétně neoprávněný zásah v daném případě spočívá (např. v šíření nepravdivého tvrzení, v tom že byl se žalobcem pro ztrátu důvěry okamžitě zrušen pracovní poměr), a zároveň jakých zásahů, k nimž již došlo, se má žalovaný přesně zdržet. I následný výrok (enunciát) rozhodnutí soudu musí být ve všech těchto směrech přesně individualizován.

Výrok soudního rozhodnutí zdržet se přesně popsaných individuálních zásahů není spojen s lhůtou, neboť je vykonatelný již pravomocným rozhodnutím. Je-li následný způsob zdržení se dostatečný, bude posouzeno až v rámci řízení o výkon rozhodnutí.

Došlo-li k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby prostřednictvím úředně povolené činnosti (např. při vydávání denního tisku), lze se domáhat zdržení určitého konkrétního neoprávněného zásahu, nikoliv však zákazu vydávání denního tisku vůbec.

Pro výkon (exekuci) těchto rozsudků je třeba použít § 351 odst. 1 OSŘ („porušení jiné povinnosti“), který upravuje ukládání pokut povinnému až do výše 100 000 Kč, popř. ukládání i dalších přiměřených pokut až do zastavení výkonu rozhodnutí. Výše těchto dalších přiměřených pokut ani jejich celkový počet nejsou určeny. Z použitých slov „přiměřené pokuty“ lze dovodit pouze to, že by jejich jednotlivé výše neměly zřejmě překročit částku 100 000 Kč. Jinak bude výše a počet pokut záviset podle okolností konkrétního případu na úvaze soudu.

3. Odstranění trvajících následků neoprávněného zásahu (tzv. odstraňovací, někdy též označovaná jako restituční, žaloba)

- 10 V těchto případech bude žalobní návrh (petit) směřovat k odstranění neoprávněně vystavené podobizny z výkladní skříně, ke zničení neoprávněně zhotoveného obrazového snímku či zvukového záznamu atd. V těchto případech musí následky neoprávněného zásahu trvat (byť třeba zásah sám již skončil) a lze je přijatelným způsobem odstranit.

Žalobní návrh (petit) odstraňovací žaloby musí vždy přesně označit to, co má žalovaný vykonat.

Obecně lze říci, že způsob odstranění následků má odpovídat obsahu, formě i rozsahu neoprávněného zásahu s cílem obnovit stav před neoprávněným zásahem. Pokud jde v těchto případech o výkon rozhodnutí (exekuci), bude v praxi přicházet v úvahu nejčastěji použití § 350 OSŘ (např. ukládá-li vykonávané rozhodnutí, aby povinný za účelem dosažení stavu určeného rozsudkem odvolal nepravdivé tvrzení, popř. se omluvil). Jestliže tak žalovaný ve stanovené lhůtě neučiní, nelze výkon rozhodnutí soudu nařídit, protože pravomocný rozsudek ho již nahradil.

Má-li však být prohlášení žalovaného učiněno vůči někomu jinému než vůči žalobci (např. v tisku, televizi, rozhlasu), bude v tomto případě namíste postup podle § 351 OSŘ. Ukládá-li vykonávané rozhodnutí, aby povinný provedl pro oprávněného nějaký úkon (práci), přičemž úkon (práci) může vykonat i někdo jiný než povinný, povolí soud oprávněnému, aby jej provedl do určité lhůty sám, a to na náklad povinného. To může být praktické v případech, kdy byla původci neoprávněného zásahu uložena povinnost uveřejnit soudní výrok v tisku. K zamezení pochybnosti stanoví § 350 odst. 2 OSŘ, že oprávněný, popř. ten, kým si oprávněný nechal práci provést, je při výkonu rozhodnutí oprávněn ke všemu, co je potřebné k provedení práce, o kterou jde. Z toho lze dovodit, že oprávněná osoba by byla legitimována u exekučního soudu požadovat částku, kterou bude muset při uskutečnění zastupitelného činu prokazatelně zaplatit za povinného a již si předem spolehlivě zjistila.

4. *Přiměřené zadostiučinění – morální satisfakce (tzv. satisfakční žaloba)*

I právo domáhat se přiměřeného zadostiučinění předpokládá – stejně jako právo domáhat se upuštění či odstranění následků neoprávněného zásahu – žalobní návrh (petit) dotčené fyzické osoby. Pokud proto dotčená fyzická osoba o přiznání přiměřeného zadostiučinění nepožádá, nemůže o něm soud sám jednat a tudíž o něm s ohledem na § 153 odst. 2 OSŘ ani rozhodnout (ne eat iudex ultra petita partium). I žalobní návrh (petit) na morální zadostiučinění musí mít vždy určitou (konkrétní) formu (§ 79 odst. 1 OSŘ). Tato forma musí být soudem uznána s ohledem na zjištěné okolnosti jednotlivého případu za přiměřenou (požadavek § 13 odst. 1). Soudní praxe vychází při určení přiměřenosti morálního zadostiučinění z toho, že soud vezme v úvahu jak celkovou povahu, tak i jednotlivé okolnosti konkrétního případu. To znamená, že soud musí přihlídnout k intenzitě, povaze a způsobu neoprávněného zásahu, k charakteru a rozsahu zasažené hodnoty osobnosti, k trvání i šíři ohlasu vzniklé nemajetkové újmy pro postavení a uplatnění postižené fyzické osoby ve společnosti atd.

Jinak soud žalobní návrh (petit) na morální zadostiučinění zamítne.

Přiměřené morální zadostiučinění podle § 13 odst. 1 bude spočívat v omluvě, v odvolání difamujícího výroku učiněném v určitém kolektivu, v místním tisku, a to eventuálně na stejném místě, popř. ve stejné tiskovině, kde byl difamující výrok učiněn a kde s ním veřejnost byla seznámena, v povinnosti odstranit následky neoprávněného zásahu, ale také i v samotném výroku soudu, že došlo k porušení práva na ochranu osobnosti žalobce (často používaného Evropským soudem pro lidská práva jako formy přiměřeného spravedlivého zadostiučinění podle čl. 41 EÚLP za morální újmu) Tato forma zadostiučinění sleduje cíl přiměřeně, tj. s ohledem na všechny okolnosti konkrétního případu v co nejúčinnější míře vyvážit a zmírnit nepříznivý následek neoprávněného zásahu, tj. nemajetkovou újmu vzniklou na osobnosti fyzické osoby. Správně proto soudní praxe v souladu s teorií dovodila (srov. rozsudek Krajského soudu v Ostravě – sp. zn. 23 C 3/97), že takto sledovaný cíl, tj. přiměřenost nápravy, nemůže splnit

11

omluva, která je pronášena za takových okolností, že se určitá část veřejnosti teprve z této omluvy samé dozví o zásahu do osobnostních práv fyzické osoby, o němž by se jinak nedozvěděla. Za nepřiměřenou ve smyslu § 13 odst. 1 uznala soudní praxe (NS sp. zn. 30 Cdo 2745/2004) i omluvu spočívající v povinnosti žalovaného doručit písemnost s omluvou všem občanům obce, tedy koneckonců i všem nezletilým dětem, žijícím v obci.

K odst. 2:

I. Právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích (peněžitá – materiální satisfakce)

- 12** Možnost přiznání peněžitě satisfakce předpokládá, že se přiměřené morální zadostiučinění jako primární forma zadostiučinění podle § 13 odst. 2, 3 ukazuje v konkrétním případě prokazatelně jako nepostačující, takže ztrácí svou účinnost a funkčnost. Tato nedostatečnost morální satisfakce musí být z hlediska intenzity, trvání (např. jde o opakovaný neoprávněný zásah v tisku, televizi), rozsahu a ohlasu nepříznivých důsledků na postavení dotčené fyzické osoby v rodině, v oblasti podnikání (např. u podnikatelských kruhů určitého kraje, obce s rozšířenou působností), vždy bezpečně zjištěna, zejména došlo-li neoprávněným zásahem ke snížení lidské důstojnosti fyzické osoby či její vážnosti ve společnosti ve značné míře.

V takovém případě není ani vyloučeno žalovat bez dalšího hned na poskytnutí přiměřené náhrady nemajetkové újmy v penězích.

Z použité formulace § 13 odst. 2 zejména je třeba dovodit, že vedle snížení důstojnosti fyzické osoby a její vážnosti ve značné míře může soud přiznat peněžitou náhradu nemajetkové újmy i v jiných případech obdobné závažnosti za předpokladu, že i u nich bude zadostiučinění v morální formě nepostačující. Jsou tedy důvody pro přiznání peněžitě náhrady nemajetkové újmy uvedeny v § 13 odst. 2 jen demonstrativně. Je však třeba zdůraznit, že musí jít vždy o takovou nemajetkovou újmu zasahující některou jinou hodnotu osobnosti fyzické osoby, kterou tato osoba vzhledem k intenzitě, k trvání, zejména k široce veřejnému ohlasu nepříznivého následku ve společnosti (v rodině, v bydlišti, na pracovišti, v podnikání, v politickém či jiném veřejném životě atd.) pociťuje a prožívá – objektivně posuzováno – jako újmu ve značné míře. Nejsou proto v tomto směru rozhodující pouhé subjektivní pocity dotčené fyzické osoby. Újmu ve značné míře závažnou by proto musela pociťovat i každá jiná fyzická osoba nacházející se v postavení a na místě přímo postižené fyzické osoby.

Za újmy odůvodňující přiznání peněžitě zadostiučinění jsou soudní praxí považovány zejména újmy vzniklé prostřednictvím hromadných sdělovacích prostředků, které – jak potvrzují četné zkušenosti – mají zpravidla velký vliv na veřejnost.

Z toho, co bylo řečeno, plyne, že zadostiučinění v penězích tak představuje institut, který nelze používat k vyvažování a zmírňování jen běžné či jen krátkodobě působící nemajetkové újmy na osobnosti fyzické osoby.

Na druhé straně by soudy neměly při aplikaci § 13 ztrácet ze zřetele, že se jim právě v institutu peněžitě náhrady dostává v současných společenských podmínkách, zejména v podmínkách trhu, odstranění cenzury a nastolení plné svobody projevu v hromadných sdělovacích prostředcích, účinného vyvažovacího a i zmírňovacího právního prostředku v boji proti zvlášť nežádoucím neoprávněným zásahům do osobnosti fyzických osob jako slabších subjektů (půjde zejména o zásahy sledující amorální, skandalizační, osočující a pomlouvačné cíle). Kdy o takto vymezenou nemajetkovou újmu na osobnosti fyzické osoby půjde a kdy již nikoliv, bude vždy věcí volné úvahy (nikoliv libovůle)

soudu podle zhodnocení celkové povahy každého konkrétního případu i jeho jednotlivých okolností.

Možnost kombinace zadostiučinění ve formě morálního plnění a peněžitého plnění není v konkrétních případech vyloučena; naopak v řadě případů, jak ostatně běžná soudní praxe dostatečně potvrzuje, teprve jejich spojení může vést k účinné nápravě.

K odst. 3:

I. Výše náhrady nemajetkové újmy v penězích (peněžitá – materiální satisfakce)

Pro určení výše náhrady nemajetkové újmy v penězích soudem (výše se přitom určuje vždy úhrnnou částkou jednorázově) nestanoví zákon žádné meze. 13

Pro určení této výše náhrady nemajetkové újmy však § 13 odst. 3 zakotvuje taxativně dvě kritéria: závažnost vzniklé nemajetkové újmy (čím závažnější je co do své intenzity, rozsahu zveřejnění a ohlasu, jakož i svého trvání vzniklá nemajetková újma, tím vyšší by měla být i částka peněžitého zadostiučinění) a dále velmi široce chápané okolnosti, za kterých k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo (podle soudní praxe přitom musí být vždy zjišťovány okolnosti nejen na straně původce zásahu, nýbrž i na straně postižené osoby, konkrétně, např. jaký je podíl samotné postižené osoby na průběhu činnosti původce vyúsťující v neoprávněný zásah, zda např. i postižená osoba sama měla či neměla možnost dehonestující zásah odvrátit. Soudní praxe však jde ještě dále a usuzuje, že je třeba přihlédnout i k tomu, zda si určitou formu zadostiučinění na úkor škůdce nezajistil již sám poškozený (např. tím, že v médiích využil prostor k reakci na neoprávněný zásah, popř. že se dopustil nepřipustného slovního či dokonce brachiálního útoku na původce zásahu).

Druhé kritérium je stanoveno záměrně velmi obecně s tím, že by mělo být uplatněno ve vztahu jak k postižené fyzické osobě, tak k osobě, která neoprávněný zásah způsobila (např. šlo-li na straně původce neoprávněného zásahu jen o určitou lehkou nedbalost či naopak o úmyslně, záměrně a cílevědomě vedenou snahu o skandalizaci, ostouzení postižené fyzické osoby). Tím se sleduje cíl, aby při určování konečné výše peněžitého zadostiučinění bylo možno v rámci volného soudcovského uvážení, kterému se právě tu dostává velkého prostoru, a v souladu s principem spravedlnosti pružně přihlédnout k nejrůznějším momentům, za nichž k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo (jak patrné v tomto směru je nutno přihlédnout i k prvkům subjektivní povahy). Soud přitom musí však vycházet vždy z co nejúplnějšího skutkového stavu a opírat se přitom o přezkoumatelná konkrétní hlediska.

Lze konstatovat, že soudní praxe po určitých počátečních výkyvech nachází zejména v posledním období v otázce určení výše peněžité satisfakce postupně stále vyváženější stanovisko a neváhá – i když zatím výjimečně – přistupovat i k citelnější peněžité sankci (k tomu srov. další výklad). K tomu přispívají svým způsobem stále více rozšířenější poznatky o této problematice ze soudní praxe vyspělých evropských právních úprav.

V každém případě z podané žaloby, jmenovitě ze žalobního návrhu (petitu) musí být vždy jasně patrné, jakou konkrétní výši peněžitého zadostiučinění žalobce požaduje (§ 79 odst. 1 OSŘ). Požadovaná částka je totiž maximum, které může soud přiznat (jinak by soud postupoval v rozporu s principem § 153 odst. 2 OSŘ *non eat ultra petita partium*).

Výše peněžitého odškodnění přiznávaná českými soudy podle § 13 odst. 2 však zůstává při srovnání s praxí vyspělých zahraničních úprav v průměru stále na nižší úrovni. Tuto tendenci svým způsobem posílily i limity jednorázového odškodnění, které vytyčilo

ustanovení § 444 odst. 3 pro případy usmrcení blízkých osob. Z této úpravy totiž některé soudy začaly dovozovat, že újmy způsobené na jiných – ve srovnání méně významných – chráněných osobnostních statcích, než je život, je namísto odškodňovat méně. S ohledem na pochybnosti o opodstatněnosti § 444 odst. 3 pro jeho mechanický, pašální a tím ve svých důsledcích nespravedlivý přístup, připravovaný občanský zákoník s limitací tohoto druhu v souladu s moderním trendem evropského deliktního práva nepočítá. V této souvislosti je třeba uvést, že právě újmy způsobené na cti a důstojnosti fyzické osoby, zejména došlo-li k nim v hromadně sdělovacím prostředku s jeho široce působícím vlivem, mohou podle povahy případu tuto fyzickou osobu v celém jejím osobním i společenském životě závažně poškodit, popř. ji i celoživotně zničit včetně vážného narušení jejího manželství a rodiny. Nepřestává platit to, co uvedl v jednom ze svých nálezů přiléhavě Ústavní soud ČR (VI. ÚS 412/04), totiž že těžištěm ústavního pořádku je a zůstává jedinec a jeho práva garantovaná tímto pořádkem. Je-li jedinec východiskem státu, musí také stát a všechny jeho orgány usilovat o jeho účinnou ochranu a šetření jeho práv.

Proto soudy rozhodováním i co do výše peněžitého odškodnění musí účinně přispívat ke snížení, popř. k eliminaci nežádoucích újem na osobnosti fyzických osob. Dopad citelné peněžité sankce všude tam, kde má podle povahy případu své skutečné místo, bude stimulovat původce neoprávněných zásahů k obezřetnějšímu postupu. Lze očekávat, že tento přístup povede zároveň k větší snaze původců neoprávněných zásahů vypořádat se popř. s postiženými fyzickými osobami i formou mimosoudního řízení.

U soudu by v žádném případě při úvaze o určení výše peněžitého odškodnění neměl v odůvodněných případech převažovat pocit, že se výrazné uplatnění satisfakční funkce peněz ocitá v současných společenských podmínkách v rozporu s morálkou. Tuto cestu s odkazem na evropský standard „přiměřenosti“ začaly nastupovat již část právní teorie a zejména Ústavní soud ČR (sp. zn. III. ÚS 350/03) při řešení příbuzné problematiky, totiž při určování výše odškodnění za vytrpěné bolesti a za ztížení společenského uplatnění.

V poslední době se začaly v praxi vyskytovat případy, kdy účastníci soudního řízení právě prostřednictvím § 13 odst. 2, 3, tj. náhradou nemajetkové újmy v penězích, řešily i situace, kdy bylo u postižené osoby dotčeno právo na soukromý a rodinný život, způsobené úmrtím blízké osoby (manžela, rodiče, dětí) a jež představuje pro postiženou osobu závažnou újmu na její osobnosti (v takových případech jde o újmu provádějící postiženou osobu po celý její další život). Obecné soudy tuto možnost právního posouzení pod zřetelným vlivem Evropského soudu pro lidská práva i Ústavního soudu České republiky začaly správně připouštět. Přitom však požadují, aby vždy došlo k naplnění předpokladů stanovených v § 13 odst. 2, 3, tj. že v konkrétním případě došlo k neoprávněnému zásahu do chráněného osobnostního statku, dále že u postižené fyzické osoby došlo ke vzniku nemajetkové újmy ve značné míře a konečně že mezi neoprávněným zásahem do chráněného osobnostního statku a nemajetkovou újmou nastalou u postižené osoby ve značné míře existuje příčinná souvislost.

Nový prvek do této společensky velmi citlivé občanskoprávní problematiky vnesla novela občanského zákoníku č. 47/2004 Sb. zakotvením § 444 odst. 3. Podle citovaného ustanovení náleží za škodu způsobenou usmrcením pozůstalým osobám jednorázové odškodnění, a to manželovi nebo manželce 240 000 Kč, každému dítěti 240 000 Kč, každému rodiči 240 000 Kč, každému rodiči při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte 85 000 Kč, každému sourozenci zesnulého 175 000 Kč a každé další blízké osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody na zdraví s následkem jeho smrti, 240 000 Kč. Z této úpravy vyplynulo,

že dojde-li k usmrcení osoby blízké, má označená pozůstalá osoba přímo ze zákona za předpokladu, že prokáže svůj vztah k usmrcenému, tj. že jde o jeho dítě, manžela, rodiče, sourozence, jakož i další blízkou osobu, nárok za vzniklou nemajetkovou újmu na jednorázové odškodnění, a to bez jakéhokoliv dalšího dokazování.

Soudní praxe požaduje, aby žalobní návrhy (petity) ve věcech ochrany osobnosti, a to včetně výše peněžité náhrady za nemajetkovou újmu, byly formulovány přesně a určitě, přičemž soud je těmito návrhy vázán.

Možnost vyžádat si znalecký posudek za účelem objektivizace výše peněžitého zadostiučinění je pro zvláštní povahu práva na materiální – peněžitou satisfakci vyloučeno. Výši peněžitého zadostiučinění jako právní otázku určuje v rámci volné úvahy jen soud. Musí přitom vycházet z úplného skutkového stavu a opírat se vždy o konkrétní – a tím i přezkoumatelná – kritéria a základní souvislosti posuzovaného případu. Jinými slovy, i v těchto případech podléhá volná úvaha soudů hodnocení.

Soudní praxe vychází z názoru, že možnost přiznání úroků z prodlení při peněžitém zadostiučinění nepřichází v úvahu, neboť právo na tento druh zadostiučinění není ryzí majetkovou pohledávkou ze závazkového právního vztahu (§ 121 odst. 3, § 488n.).

V soudní praxi se svého času ukázala spornou otázka, a spornou nadále zůstává, přechází-li právo na zadostiučinění v penězích (peněžité – materiální – satisfakce) postižené fyzické osoby podle § 13 na její dědice, anebo zda smrtí postižené fyzické osoby zaniká. Soudní praxe i část právní teorie se zatím shodují v tom, že toto právo na peněžitou satisfakci postižené fyzické osoby – i když se svou majetkovou reflexí a svou funkcí přibližuje reparační funkci majetkového práva – je nicméně svou povahou natolik spjata s postiženou fyzickou osobou, že smrtí této postižené fyzické osoby zaniká. Jinak řečeno, právo na peněžité zadostiučinění nepřechází na dědice zemřelé postižené fyzické osoby podle § 579 odst. 2 a § 460n. (za života postižené fyzické osoby nemůže být proto ani předmětem postupní smlouvy – § 525 odst. 1). Z toho vyplývá, že i zkoumané právo na peněžité zadostiučinění je třeba pro jeho povahu podřadit de lege lata stejnému právnímu režimu, jakému jinak podléhají všechna práva omezená na osobu věřitele, tj. práva osobní povahy (§ 579 odst. 2). Tento režim platí i u těch práv, která jsou za účelem zamezení případným pochybnostem v tomto ohledu dnes výslovně upravena, tj. právo na peněžité vyvážení a zmírnění vytrpěných bolestí a právo na odškodnění ztíženého společenského uplatnění – § 579 odst. 2; svou povahou sem patří i jednorázové odškodnění podle § 444 odst. 3. Tento závěr tedy znamená, že i právo na peněžité zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 2, 3 zaniká podle platného právního stavu smrtí postižené fyzické osoby bez ohledu na to, bylo-li původcem neoprávněného zásahu již uznáno či nikoliv, bylo-li zemřelou postiženou fyzickou osobou ještě za jejího života soudně či jinak uplatněno či nikoliv, a dokonce bylo-li o tomto právu před smrtí postižené fyzické osoby již pravomocně rozhodnuto. Právo na peněžité zadostiučinění podle § 13 odst. 2, 3 zaniká podle platné úpravy dokonce i v případě, byl-li ohledně něho již nařízen výkon rozhodnutí, avšak toto právo nebylo ještě za života postižené fyzické osoby úspěšně vymoženo. Z toho, co bylo uvedeno, vyplývá, že není-li právo na peněžité zadostiučinění podle § 13 odst. 2, 3 ještě za života postižené fyzické osoby uspokojeno, tj. peněžitá částka nebyla dosud vyplacena přímo postižené fyzické osobě, smrtí této postižené osoby toto právo zanikne a nepřechází na dědice. Tímto způsobem se de lege lata honoruje právně politické stanovisko, podle kterého není-li peněžité zadostiučinění poskytnuto fyzické osobě ještě za jejího života s cílem přiměřeně vyvážit a zmírnit nemajetkovou újmu vzniklou na její osobnosti, nemůže po smrti této postižené fyzické osoby již plnit svůj účel a poslání. Proto právo na peněžité zadostiučinění smrtí postižené fyzické osoby zaniká. Zbývá dodat, že jestliže fyzická osoba, která v soudním řízení uplatnila své právo na peněžitou náhradu

majetkové újmy, v průběhu tohoto řízení zemře, musí být z procesního hlediska řízení podle § 107 odst. 1, 5 OSŘ zastaveno. Je tomu tak proto, že jde o právo úzce spjaté s osobou zemřelého, jehož cílem je přiměřeně zmírnit nemajetkovou újmu na osobnosti fyzické osoby. V důsledku zániku tohoto práva nelze v řízení pokračovat s dědici zemřelé fyzické osoby.

Uvažováno de lege ferenda je tento stav neodůvodněnou premií pro toho, kdo do osobnostních práv zemřelé fyzické osoby neoprávněně zasáhl, a tím výhodou pro původce neoprávněného zásahu na úkor cizí fyzické osoby, které byla způsobena újma. Přiřazovaná úprava nového občanského zákoníku by proto měla i právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích po zemřelé osobě přiznat osobám podle § 15, resp. jejich rozšířenému výčtu (srov. výklady u § 15). Část teorie ostatně již dnes uvažuje, že tomuto závěru platné znění § 15 svým obsahem nebrání; rovněž např. návrh novely rakouského deliktního práva u nároků na náhradu ideální škody výslovně stanoví, že je lze postoupit a dědit.

Z judikatury:

I. Podmínky odpovědnosti ; její objektivní charakter

NS sp. zn. 25 Cdo 52/2001: Právo na ochranu osobnosti nelze fyzické osobě odeprít s odůvodněním, že přiznání tohoto práva by bylo v rozporu s dobrými mravy.

NS sp. zn. 28 Cdo 662/2002: Občanský zákoník nevyžaduje k úspěšnému uplatnění práva na ochranu osobnosti zavinění toho, kdo se dopustil neoprávněného zásahu do práva na ochranu osobnosti; odpovědnosti se nelze zprostit ani důkazem, že subjekt zásahu byl v omylu. Předpokladem odpovědnosti není ani vyvolání následků neoprávněného zásahu.

NS sp. zn. 30 Cdo 3383/2006: K projednání žaloby, již se žalobce domáhá, aby žalovanému bylo uloženo vydat tiskem a na elektronických médiích evidenční záznamy ze zachovaných nebo zrekonstruovaných protokolů, svazků a dalších evidenčních pomůcek bezpečnostních složek (bývalé Státní bezpečnosti), není dána pravomoc soudu.

NS SSR sp. zn. 1 Cz 32/78: Na úspěšné uplatnění práva na ochranu osobnosti sa nevyžaduje vyvolanie následkov, ale stačí, že zásah bol objektivne spôsobilý narušiť alebo ohroziť práva, chránená ustanovením § 11 O. z.

PR, 1998, č. 5 – KS v Ostravě: 1. Jestliže mezi fyzickými osobami existují sociální, morální, citové a kulturní vztahy vytvořené v rámci jejich soukromého a rodinného života, může porušením práva na život jedné z nich dojít k neoprávněnému zásahu do práva na soukromí druhé z těchto osob. Právo na soukromí totiž zahrnuje i právo fyzické osoby vytvořit a udržovat vztahy s jinými lidskými bytostmi, zejména v citové oblasti, aby tak fyzická osoba mohla rozvíjet a naplňovat vlastní osobnost. Protiprávní narušení těchto vztahů ze strany jiného představuje neoprávněný zásah do práva na soukromý a rodinný život fyzické osoby.

2. Snížení důstojnosti fyzické osoby nebo její vážnosti ve společnosti ve značné míře není jediným případem, kdy postižené fyzické osobě vznikne právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 ObčZ; podmínky pro vznik tohoto práva jsou splněny ve všech případech neoprávněných zásahů do osobnostních práv, kdy se nejví postacujícími zadostiučnění podle § 13 odst. 1 ObčZ.

II. Neoprávněnost zásahu

R 46/1995: Ochrany osobnosti ve smyslu § 11 n. ObčZ lze se vedle žalob domáhajících se zdržení neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti a vedle žalob na odstranění následků takových zásahů do práva na ochranu osobnosti a vedle žalob na odstranění následků takových zásahů domáhat např. žalobami o určení nepravdivosti zásahu tohoto druhu (zejména výroku slovních i písemných) nebo určení, že původce zásahu neoprávněně zasáhl do práva žalobce na ochranu osobnosti. V těchto případech není třeba prokazovat naléhavý právní zájem na takovém určení. Neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti v případě doložení neoprávněnosti takové evidence. Je-li ze strany žalobce podána žaloba, již se žalobce domáhá výslovně, pouze takového určení, že nebyl některou z osob uváděných v § 2 odst. 1 zák. č. 451/1991 Sb. a tvrdí i dokládá, že má naléhavý právní zájem na tomto určení [srov. § 80 písm. c) OSŘ] a takovou

žalobu náleží projednat a rozhodnout o ní příslušnému okresnímu (obvodnímu) soudu nikoliv krajskému soudu (Městskému soudu v Praze).

R 15/1996: Samo uveřejnění nepravdivého údaje, dotýkajícího se osobnosti fyzické osoby, zakládá zpravidla neoprávněný zásah do práva na ochranu její osobnosti, odůvodňující požadavek na poskytnutí zadostičení podle § 13 ObčZ.

PR, 2005, č. 12: Způsobení úmrtí člena rodiny je neoprávněným zásahem do soukromí členů rodiny. Přiměřeným zadostičením je v tomto případě i náhrada nemajetkové újmy v penězích.

PR, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 30 Cdo 2382/2004: O neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti nejde, zadrží-li pracovníci ostrahy osobu, u které bezpečnostní systém (detekční rám) signalizuje možnost případného neoprávněného zásahu, tato osoba s pracovníky ostrahy zjevně nespolupracuje na odstranění vzniklých pochybností, a je proto ostrahou zadržena při dodržení postupu stanoveného v § 76 TrŘ.

PR, 2006, č. 6 – NS ČR: 1. Soud v občanském soudním řízení (v řízení o ochranu osobnosti) není oprávněn zasahovat do trestního řízení tím, že by přezkoumával postup orgánů činných v trestním řízení z hlediska rychlosti a účelnosti trestního řízení.

2. Nedovoleným zásahem do práva na ochranu osobnosti mohou být nepřipustné neprocesní úkony orgánů činných v trestním řízení ve vztahu k obviněnému, resp. obžalovanému.

PR, 2006, č. 11 – NS sp. zn. 30 Cdo 1381/2005: Označení za spolupracovníka bývalé Státní bezpečnosti je krajně dehonestující. Posouzení okolností takového zásahu v řízení o žalobě na ochranu osobnosti může výrazně ovlivňovat to, že osobě, která se zásahu dopustila, bylo známo, že oprávněnost tvrzení o spolupráci bylo kvalifikovaně (např. soudním rozhodnutím) vyvrácena. Ze zjištění o závažnosti takto vzniklé nemajetkové újmy a z okolností, za kterých k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo, soud musí vycházet při rozhodování o určení přiměřeného zadostičení v penězích.

PR, 2007, č. 7 – NS sp. zn. 30 Cdo 1490/2006: Sama evidence konkrétní fyzické osoby v materiálech bývalé Státní bezpečnosti ještě nemusela znamenat, že takováto osoba skutečně s touto represivní složkou spolupracovala. Informaci, že pozitivní lustrační osvědčení žalobce potvrdzovalo, že spolupracoval s tajnou policií, nelze pokládat za přiléhavou.

SR, 2003, č. 3 – NS ČR: Ke vzniku občanskoprávních sankcí za nemajetkovou újmu způsobenou neoprávněným zásahem do osobnosti fyzické osoby musí být splněny zákonné předpoklady. Těmito předpoklady jsou existence zásahu, který je objektivně způsobil vyvolat nemajetkovou újmu a který spočívá v porušení nebo v ohrožení osobnosti fyzické osoby v její fyzické a morální integritě. Musí se jednat o zásah neoprávněným, resp. protiprávní, a musí být dána příčinná souvislost mezi oběma uvedenými předpoklady.

SR, 2005, č. 2 – NS ČR: Neoprávněnost zásahu do osobnosti fyzické osoby je objektivní kategorií, kterou je třeba odlišovat od zavinění. Takovýmto zásahem je např. rozšiřování nepravdivých, resp. pravdu zkreslujících skutečností. Je třeba vážit, zda v konkrétním případě zde nejsou okolnosti vylučující neoprávněnost zásahu (např. svolení dotčené fyzické osoby, případy tzv. zákonných licencí, resp. případy, kdy k zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo v rámci výkonu jiného subjektivního práva stanoveného zákonem, např. práva na informace, resp. práva na kritiku, na názor apod.). Nezbytné je vážit, zda takovýto zásah se stal přiměřeným způsobem a zároveň zda tento zásah není v rozporu s takovými oprávněnými zájmy fyzické osoby, na kterých je třeba s ohledem na požadavek zajištění elementární úcty k důstojnosti její osobnosti za všech okolností bezpodmínečně trvat.

SR, 2007, č. 7 – NS ČR: Je-li konkrétní fyzická osoba nepravdivě spojována (byť nedopatřením) s kritizovanou nebo odsuzovanou činností, resp. osobou, jde pravidelně o zásah proti právu na čest nebo důstojnost takové osoby. Dojde-li k takovému zásahu veřejnou publikací, bude zpravidla (s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu) takovýto zásah objektivně způsobit snížit důstojnost, resp. vážnost fyzické osoby ve společnosti ve značné míře.

Sou R NS č. C 1873 – NS sp. zn. 28 Cdo 2194/2002: Proti žalobě na ochranu osobnosti se žalovaný nemůže úspěšně bránit námitkou, že šířil pouze ty údaje, které sám jen slyšel.

S III (s. 172n.): Neoprávněným zásahem je zásadně každé nepravdivé tvrzení nebo obvinění, které zasahuje práva chráněná ustanovením § 11n. o. z. Bez významu je skutečnost, zda původce zásahu si byl vědom nepravdivosti svého tvrzení, nebo zda šlo pouze o nedbalé přejímání poznatků a jejich rozšiřování. Neoprávněným zásahem dotýkajícím se ostatních předmětů ochrany (projevů osobní povahy, písemností, podobizen, zvukových záznamů apod.) je jejich použití v rozporu s úpravou obsaženou v ustanovení § 12 odst. 1, 2 a 3 o. z. Neoprávněným zásahem může být i pravdivé tvrzení, které se dotýká intimní sféry života občana, neboť ta je rovněž chráněna ustanovením § 11 o. z. jako jedna z neméně významných složek osobnosti občana, potřebná k jeho rozvoji a k uplatnění občana ve společnosti. Intimní sféru tvoří jen intimní život občana v nejúžším smyslu, ale také rodinný život. Předpokladem úspěšného uplatnění práva na ochranu

osobnosti je jednak to, že došlo k neoprávněnému zásahu, a jednak to, že tento zásah byl objektivně způsobitelný přivodit újmu na právech chráněných ustanovením § 11n. o. z. Obě náležitosti musí být splněny, aby vznikl právní vztah, jehož obsahem je právo domáhat se ochrany podle ustanovení § 11 o. z. a povinnost soudem uložené sankce snášet.

S III (s. 181n.): U neoprávněných zásahů provedených tiskem (rozhlasem, televizí) je nutno lišit případy, kdy autorem zprávy (článku) je třetí osoba, nebo jde-li o pracovníka vydavatelství (rozhlasu, televize). Je-li pisatelem článku osoba rozdílná od pracovníků vydavatelské organizace, lze se domáhat ochrany proti této osobě jako přímo odpovědné za provedení zásah. Je-li pisatelem článku (režisérem, redaktorem provedené relace, pořadu atd.) pracovník organizace, je zásah způsoben organizací, jestliže je ovšem doloženo, že pracovník jednal v rámci plnění úkolů organizace (roz. podle § 420 odst. 2 a při jejich činnosti).

NS sp. zn. 25 Cdo 43201/2001: Pro posouzení důvodnosti žaloby na ochranu osobnosti fyzické osoby s návrhem na určení, že žalobce byl neoprávněně evidován v materiálech bývalé Státní bezpečnosti jako osoba uvedená v § 2 odst. 1 písm. b) zák. č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní republiky, České a Slovenské republiky, není významné zjištění oprávněnosti jakékoliv evidence žalobce v uvedených materiálech, ale pouze ověření jeho případné oprávněné evidence jako rezidenta, agenta, držitele propůjčeného bytu, držitele konspiračního bytu, informátora nebo ideového spolupracovníka Státní bezpečnosti.

NS sp. zn. 30 Cdo 181/2004: Nelze vyloučit možnost, že zveřejnění fotografie domu v konkrétním případě (při současně identifikaci vlastníka věci nebo jejího uživatele) může být nepřipustnou sondou do intimní oblasti fyzické osoby, schopnou nedovoleně informovat i širokou veřejnost o jejím individuálním založení, resp. zaměření, směřování apod. – tedy že může nepřipustně vypovídat o soukromé sféře fyzické osoby.

NS sp. zn. 30 Cdo 1623/2005: Zneužití petičního práva může být neoprávněným zásahem do osobnosti druhého.

NS sp. zn. 30 Cdo 2914/2005: Došlo-li ve zdravotnickém zařízení v důsledku postupu non lege artis ke znehodnocení nebo zničení mužských zárodečných buněk, darovaných manželem pro účely umělého oplodnění manželky, jedná se o zásah objektivně způsobitelný neoprávněně zasáhnout do osobnostních práv manželů.

NS sp. zn. 30 Cdo 1107/2006: Pokud osoba vypovídající před soudem bez vztahu k předmětu výslechu nedůvodně osočí jiného účastníka z nečestného jednání, označí jej hanlivě nebo se jiným způsobem dotkne jeho práva na ochranu cti a vážnosti, může jít o neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti.

NSS sp. zn. č. 451/2005 Sb. NSS: Ze samotné skutečnosti evidence osoby v seznamech spolupracovníků bývalé Státní bezpečnosti v kategorii „důvěrník“ nelze spolehlivě a bez jakýchkoliv pochybností usoudit na vědomou spolupráci s příslušníky bývalé Státní bezpečnosti.

VS v Praze sp. zn. 1 Co 113/2004: Zveřejňování údajů ze svazků bývalé Státní bezpečnosti podle § 7 odst. 1 zák. č. 107/2002 Sb., kterým se mění zákon č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti, a některé další zákony, týkajících se fyzické osoby, která podle pravomocného soudního rozhodnutí byla evidována neoprávněně, je třeba zásadně považovat za neoprávněný zásah do osobnostních práv dotčené osoby chráněných § 11 ObčZ.

SR, 2006, č. 2 – KS v Ostravě: Žaloba na ochranu osobnosti za výroky, které pronesli kandidáti ve volbách, je výjimečným a podpůrným prostředkem ochrany osobnosti kandidáta a lze jí vyhovět jen, je-li odůvodněna kvalifikovanými okolnostmi.

SR, 2005, č. 9 – KS v Ostravě: Soud nemůže na základě žaloby na ochranu osobnosti přezkoumávat žalobcem označené nezákonné rozhodnutí samosprávně nepolitické stavovské organizace s povinným členstvím s tvrzením, že tímto rozhodnutím byl narušen subjektivní pocit osobní důstojnosti žalobce a porušeno jeho právo a právo všech členů na rovné zacházení.

ÚS sp. zn. I. ÚS 15/95: Na základě čl. 10 Listiny základních práv a svobod má každý právo, aby byla zachována jeho lidská důstojnost, osobní čest, dobrá pověst a chráněno jeho jméno. Z povahy daného případu vyplývá, že jednání německých úřadů, jemuž byl stěžovatel v Německu vystaven především v důsledku opomenutí pracovníků vysílající organizace, nese zřetelné znaky poškození práv, uvedených v čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Proto nelze mít za to, že postačí prostá omluva, ale určitá, věci úměrná finanční náhrada způsobené újmy se jeví Ústavnímu soudu jako právně přiměřená.

ÚS sp. zn. II. ÚS 357/96: V projednávané věci okolnost, že inkriminovaná věta v novinovém článku je uvozena polemickým výrokem: „Netroufnu si tvrdit...“, vylučuje zásah do práva na ochranu osobnosti podle § 11n. občanského zákoníku a v ústavní rovině zásah do práva podle čl. 10 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“), neboť každý názor, stanovisko, kritika, a to dokonce nejen polemicky uvozená, je zásadně přípustná, neboť svoboda projevu podle čl. 17 Listiny je jednou z nejdůležitějších zásad demokratické společnosti.

Základní právo podle čl. 17 Listiny je zásadně rovno základnímu právu podle čl. 10 Listiny, ale v tomto polemicky navozeném případě kritiky nelze dospět k závěru, že jde o zásah do práva podle čl. 10 Listiny vůbec, natož takové intenzity, jež by odůvodňovala omezení základního práva podle čl. 17 Listiny.

ÚS sp. zn. III. ÚS 359/96: Svoboda projevu a vyjádření vlastních názorů nemá charakter filosofické kategorie, ale jako pojem ústavněprávní při své aplikaci na konkrétní skutkový základ podléhá obvyklým zásadám a pravidlům právní interpretace. Ústavně zaručené právo vyjadřovat své názory (čl. 17 odst. 2 Listiny základních práv a svobod) bez ohledu na případně možné omezení zákonem (čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod) je již obsahově omezeno právy jiných, ať již tato práva plynou jako ústavně zaručená z ústavního pořádku republiky či z jiných zábran daných zákonem chránících celospolečenské zájmy či hodnoty; nejen tato obsahová omezení mohou právo vyjadřovat názory zbavit jeho ústavní ochrany, neboť i forma, již se názory navenek vyjadřují, je úzce spjata s ústavně zaručeným právem, k němuž se upíná. Vybočí-li publikovaný názor z mezí v demokratické společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti, ztrácí charakter korektního úsudku (zprávy, komentáře) a jako takový se zpravidla ocitá již mimo meze ústavní ochrany.

ÚS sp. zn. I. ÚS 470/97: Čl. 10 odst. 2 Listiny základních práv a svobod garantuje ochranu každého před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života. Postup soudů, které v souladu se zákony, zejména se zákonem o rodině, rozhodují o úpravě práv a povinností k nezletilému dítěti, není možno považovat za zásah neoprávněný, neboť je zákonem dovolen.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 27/97: Neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti je jednání zasahující do práv chráněných ustanovením § 11 občanského zákoníku a zaručených v čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Za tento neoprávněný zásah však nelze považovat postup při vydávání osvědčení v souladu s ustanovením § 9 odst. 1 zákona č. 451/1991 Sb., kterým se stanoví některé další předpoklady pro výkon některých funkcí ve státních orgánech a organizacích České a Slovenské Federativní Republiky, České republiky a Slovenské republiky, kdy tímto zákonem ustanovený postup při vydávání osvědčení je dostatečnou zárukou, aby následky z něho nepředstavovaly vyvození důsledků zasahujících do práva na ochranu osobnosti. Za takový zásah do osobnostního práva nelze považovat skutečnost, že se s údaji v podkladové evidenci seznamují osoby, které mají k této evidenci služební přístup. Navíc ustanovení § 19 zákona č. 451/1991 Sb. stanoví, že zveřejňování skutečností uvedených v osvědčení nebo zveřejňování osvědčení samotného, jakož i jakýchkoliv podkladů k jejich vypracování, je bez předchozího písemného souhlasu občana zakázáno.

ÚS sp. zn. II. ÚS 20/98: Podle čl. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) jsou lidé svobodní, což znamená nejen, že mohou činit vše, co jim není zákonem zakázáno, nýbrž i to, že nesou odpovědnost za své jednání. Podle čl. 18 odst. 1 Listiny má každý právo obracet se na státní orgány a orgány územní samosprávy s žádostmi, návrhy a stížnostmi ve věcech veřejného nebo jiného společného zájmu.

Petice je zvláštní kvalifikovaný případ svobody projevu, který je spjat s povinností orgánu veřejné moci na obsah petice reagovat. Proto petent, který vyslovuje důvodné podezření ze spáchání trestného činu, musí počítat s tím, že orgán veřejné moci je povinen petici nejen přijmout, nýbrž i posoudit její obsah a písemně na ni odpovědět, popř. postoupit její vyřízení příslušnému orgánu.

Petiční právo není právem neomezeným. Je omezeno jednak kautelami obsaženými v samotném čl. 18 Listiny, dále pak inherentními hranicemi základních práv a svobod. V tomto smyslu má každý právo na ochranu osobní cti, dobré pověsti a jména. Jde proto o konflikt dvou povinností státu jako adresáta základních práv a svobod. Prvou je povinnost poskytnout ochranu základním lidským právům podle čl. 10 odst. 1 Listiny. Druhou je povinnost respektovat svobodu projevu jednotlivce včetně práva podat stížnost v podobě petice v širším smyslu slova.

Podle názoru Ústavního soudu je nepochybné, že petiční právo je ústavně zaručeno v rozsahu, kterým nezasahuje do jiných základních práv. V případě, že je zneužito (čl. 17 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod – č. 209/1992 Sb.) v rozporu s Listinou nebo zákonem, což je případ, kdy byl někdo křivě nařazen ze spáchání trestného činu, nejde v tomto rozsahu o ústavně zaručené základní právo (přírozeně za podmínky, že to bylo soudy spolehlivě zjištěno) a z tohoto důvodu se na ně nevztahuje ani ustanovení čl. 3 odst. 3 Listiny.

ÚS sp. zn. I. ÚS 310/2005: Také odůvodněním soudního rozhodnutí lze zasáhnout do osobnostních práv, jak přímo účastníka řízení, tak i třetí osoby. Takovéto porušení, vytykána ve vztahu k odůvodnění soudního rozhodnutí, je však nutno zvažovat s ohledem na funkci tohoto odůvodnění, zejména proto, aby soudu bylo umožněno vykonávat jeho funkci, tedy jasně a podrobně vysvětlit, jaký skutkový stav byl v daném případě shledán a jaké je jeho právní posouzení. Z tohoto důvodu lze, ve vztahu k odůvodnění soudního rozhodnutí, uvažovat o případném neoprávněném zásahu do osobnostních práv jen zcela výjimečně.

III. Výkon práva kritiky

R 46/1995: Použití kritiky, ironizování, odsuzování a zavrhování jednání nebo činnosti fyzické osoby, opírající se o okolnosti, o nichž je sdělován nepravdivý údaj, představuje zpravidla neoprávněný zásah do práva fyzické osoby na ochranu její osobnosti; naproti tomu počínání fyzické osoby, opírající se o okolnosti, o nichž je sdělován pravdivý údaj (nejde-li o tvrzení, které se dotýká intimní sféry života fyzické osoby), nelze zpravidla pokládat za odporující ustanovení § 11 o. z., a to i když bylo použito v odpovídající míře ironizování, odsuzování a zavrhování kritizovaného počínání fyzické osoby.

PR, 2005, č. 4 – NS sp. zn. 30 Cdo 923/2004: Vstup do politiky znamená konkludentní souhlas s větší mírou zveřejňování informací o své osobě, a to nejen informací pozitivních. Avšak zveřejnění (ať vědomě či nevědomě) nepravdivých informací o fyzické osobě včetně politika je třeba v zásadě posuzovat jako neoprávněný zásah do jejich osobnostních práv, a to iv případě, že příslušná informace případně nebude mít difamační charakter.

PR, 2006, č. 1 – NS sp. zn. 30 Cdo 2573/2004: Vybočí-li kritika osoby z mezí přípustnosti (např. protože jsou překročeny meze věcné a konkrétní kritiky, kritika je nepřiměřená také co do obsahu, formy i místa, vybočuje z mezí nutných k dosažení sledovaného a zároveň uznaného cíle, kritika vychází z nepravdivých podkladů, ze kterých dovozuje vlastní hodnotící úsudky), jde o neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti; na tom nic nemění skutečnost, že tímto způsobem byla dotčena osoba tzv. veřejného zájmu (byť je z hlediska předpokládané míry nutnosti snášet vyšší veřejný zájem na kritice třeba patrně diferencovat mezi skupinou osob, které vstoupily do politiky, a mezi jinými skupinami veřejně činných osob). Postrádá-li kritika právní přípustnost, nemá v tomto konkrétním případě právo na informace, resp. svobodu projevu, přednost před právem na ochranu osobnosti fyzické osoby.

PR, 2007, č. 19 – NS ČR: Skutkové tvrzení se opírá o fakt, o objektivně existující realitu, která je zjiitelná pomocí dokazování; pravdivost tvrzení je tedy ověřitelná. V zásadě platí, že pravdivá informace nezasahuje do práva na ochranu osobnosti, pokud není podána tak, že zkresluje skutečnost, či není natolik intimní, že by odporovala právu na ochranu soukromí a lidské důstojnosti. Hodnotící soud naopak vyjadřuje subjektivní názor autora, který k danému faktu zaujímá určitý postoj tak, že jej hodnotí z hlediska správnosti a přijatelnosti, a to na základě vlastních (subjektivních kritérií). Hodnotící soud proto nelze jakkoliv dokazovat, je však nutné zkoumat, zda se zakládá na pravdivé informaci, zda forma jeho veřejné prezentace je přiměřená a zda zásah do osobnostních práv je nevyhnutelným průvodním jevem výkonu kritiky, tedy zda přímým cílem kritiky není hanobení a zneuctění dané osoby.

SR, 2000, č. 2: V konkrétním případě je vždy nezbytné zkoumat míru (intenzitu) tvrzeného porušení základního práva na ochranu osobnosti (osobní cti a dobré pověsti), a to právě v kontextu se svobodou projevu a s právem na informace a se zřetelem na požadavek proporcionality uplatňování těchto práv (a jejich ochrany). Zároveň je nutné, aby příslušný zásah bezprostředně souvisel s porušením chráněného základního práva, tj. aby zde existovala příčinná souvislost mezi nimi.

K zásahu do práva na ochranu osobnosti sice zásadně může dojít i objektivně, tedy s vyloučením zavinění narušitele práva, nicméně každé zveřejnění nepravdivého údaje nemusí automaticky znamenat neoprávněný zásah do osobnostních práv. Takový zásah je dán pouze tehdy, (1.) jestliže existuje mezi zásahem a porušením osobnostní sféry příčinná souvislost a (2.) jestliže tento zásah v konkrétním případě přesáhl určitou přípustnou intenzitu takovou měrou, kterou již v demokratické společnosti tolerovat nelze.

Podle názoru Ústavního soudu je nutno respektovat určitá specifika běžného periodického tisku, určeného pro informování nejširší veřejnosti (na rozdíl např. od publikací odborných), který v určitých případech musí – především s ohledem na rozsah jednotlivých příspěvků a čtenářský zájem – přistupovat k určitým zjednodušením, a nelze bez dalšího tvrdit, že každé zjednodušení (či zkreslení) musí nutně vést k zásahu do osobnostních práv dotčených osob. Lze tedy stěží trvat na naprosté přesnosti skutkových tvrzení a klást tak na novináře – ve svých důsledcích – nesplnitelné nároky. Významné proto musí vždy být to, aby celkové vyznění určité informace odpovídalo pravdě.

SR, 2003, č. 3 – NS sp. zn. 30 Cdo 964/2000: 1. Svoboda projevu, včetně svobody pronášet kritiku jsou v demokratické společnosti limitovány. V případě přípustné (oprávněné) kritiky nejsou překročeny meze věcné a konkrétní a je dodržen požadavek její přiměřenosti. Věcnou je taková kritika, která vychází z pravdivých výchozích podkladů a která z nich zároveň logicky dovozuje odpovídající hodnotící úsudky. Nejsou-li však tyto podklady pravdivé a je-li hodnotící úsudek difamující, pak nelze kritiku považovat za přípustnou. Za konkrétní je třeba považovat kritiku, při níž potřebné výchozí podklady tvoří konkrétně uvedené skutečnosti (tj. taková kritika nevychází jen ze všeobecných soudů, které nejsou podepřeny konkrétními skutečnostmi). Kritika nesmí sledovat cíl případného ostouzení, pomlouvání, skandalizace nebo urážky určité

fyzické osoby. Na této skutečnosti nemůže změnit nic ani skutečnost, že dotčenou osobou je tzv. osoba veřejného zájmu.

2. Je na původci zásahu do práva na ochranu osobnosti, aby prokázal, že k zásahu došlo po právu, tj. že zde existovala konkrétní okolnost, která podle právního řádu neoprávněnost zásahu vylučuje.

SR, 2005, č. 11 – NS ČR: Přípustná kritika, která není zásahem do práva na ochranu osobnosti, nemůže překročit meze věcné a konkrétní kritiky a musí být přiměřená co do obsahu i formy. To platí i pro použité výrazy, formulace, spojení apod., přičemž podstatné je, že tato kritika nevybočuje z mezí nutných k dosažení sledovaného a zároveň společensky uznávaného účelu. O věcnou kritiku jde tehdy, jestliže vychází z pravdivých výchozích podkladů. Současně však kritika z těchto výchozích podkladů musí vyvozovat odpovídající hodnotící závěry. Nejsou-li předpoklady, ze kterých se vychází, pravdivé, případně je-li hodnotící úsudek difamující, nelze považovat kritiku za přípustnou. Kritika se musí vyvarovat toliko všeobecných soudů, které nejsou opřeny o potřebné konkrétní skutečnosti, a nemůže sledovat cíl pomluvy, zostouzení, urážky, příp. skandalizace určité fyzické osoby.

NS sp. zn. 30 Cdo 2796/2005: Do oblasti veřejného zájmu, u níž se předpokládá užší míra ochrany práva na soukromí, mohou spadat obchodní i jiné kontakty osob, které se nominálně neřadí mezi politiky s osobami, které se v politice oficiálně angažují.

PR, 1996, č. 4 – KS v Ostravě: 1. Do občanské cti fyzické osoby chráněné ust. § 11n. ObčZ lze neoprávněně zasáhnout nejen zveřejněním difamujících skutkových tvrzení (zejména zveřejněním nepravdivých skutečností) týkajících se fyzické osoby, ale též publikací nepřipustných hodnotících úsudků o této osobě (nepřípustnou kritikou občana či jeho jednání).

2. Jsou-li v kritice k charakterizaci určitých jevů a osob (jejich jednání a vlastností) použity výrazy, jejichž míra expresivity je ve značném nepoměru k cíli kritiky (tohoto cíle by bylo lze dosáhnout i bez takových výrazů) a z nichž vyplývá úmysl kritizovanou osobu urazit, jde o kritiku nepřiměřenou, která je způsobila zasáhnout do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby (někdy se hovoří o tzv. intenzivním excesu).

PR, 2000, č. 8 – KS v Ostravě: Jestliže je vůči fyzické osobě v souladu s podmínkami stanovenými zákonem vzneseno obvinění z trestného činu a následně je proti ní podána obžaloba a jestliže i všechny další úkony orgánů činných v trestním řízení zasahující v průběhu trestního stíhání do práv fyzické osoby jsou prováděny v mezích zákona, nepředstavují vznesení obvinění, podání obžaloby ani další zákonem umožněné úkony orgánů činných v trestním řízení vůči obviněné fyzické osobě neoprávněný zásah do osobnostních práv této osoby chráněných ustanovením § 11 ObčZ, a to ani v případě, že později dojde k jejímu zproštění obžaloby soudem.

PR, 2002, č. 5 – KS v Ostravě: Znevažující úsudky a nepřipustná kritika podnikatele podnikajícího pod obchodním jménem, které je totožné s jeho jménem a příjmením, pokud jsou publikovány v periodickém tisku zabývajícím se výlučně inzercí podnikatelů, jsou způsobitelné zasáhnout do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby, a to i když se opírají o okolnosti, o nichž je sdělován pravdivý údaj.

ÚS sp. zn. III. ÚS 359/96: Ústavně zaručené právo vyjadřovat své názory (čl. 17 odst. 2 Listiny základních práv a svobod) bez ohledu na případné omezení zákonem (čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod) je již obsahově omezeno právy jiných, ať již tato práva plynou jako ústavně zaručená z ústavního pořádku republiky či z jiných zábran daných zákonem chránících celospolečenské zájmy či hodnoty; nejen tato obsahová omezení mohou právo vyjadřovat názory zbavit jeho ústavní ochrany, neboť i forma, již se navenek vyjadřují, je úzce spjata s ústavně zaručeným právem, k němuž se upíná. Výbočí-li publikovaný názor z mezí v demokratické společnosti obecně uznávaných pravidel slušnosti, ztrácí charakter korektního úsudku (zprávy, komentáře) a jako takový se zpravidla ocitá již mimo meze ústavní ochrany.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 154/97: Při střetu práva na informace a jejich šíření s právem na ochranu osobnosti a soukromého života, tedy základních práv stojících na stejné úrovni, je především věcí obecných soudů, aby s přihlédnutím k okolnostem každého případu zvážily, zda jednomu právu nebyla bezdůvodně dána přednost před právem druhým.

ÚS sp. zn. I. ÚS 367/03: Lze obecně konstatovat, že osoby veřejně činné, tedy politici, veřejní činitelé, mediální hvězdy aj. musí akceptovat větší míru veřejné kritiky než jiní občané. Důvod tohoto principu je dvojitý. Jednak se tím podporuje veřejná diskuse o veřejných věcech a svobodné utváření názorů, co největší bohatost diskuse o věcech veřejných by měla být státní mocí regulována jen v míře nezbytně nutné (srov. čl. 17 odst. 4 Listiny základních práv a svobod). Současně tím stát akceptuje, že jeho mocenský zásah do svobody projevu za účelem ochrany dobrého jména jiných občanů, by měl přijít subsidiárně, tedy pouze tehdy, pokud nelze škodu napravit jinak. Škodu lze napravit jinak než zásahem státu, např. užitím přípustných možností k oponování kontroverzních a zavádějících názorů. Tak lze často minimalizovat škodlivý následek sporných výroků mnohem efektivněji než cestou soudního řízení.

ÚS sp. zn. I. ÚS 453/03: Věci veřejnou jsou veškeré agendy státních institucí, jakož i činnost osob působících ve veřejném životě, tj. např. činnost politiků místních i celostátních, úředníků, soudců, advokátů, popř. kandidátů či čekatelů na tyto funkce; věci veřejnou je ovšem i umění včetně novinářských aktivit a showbiznyso a dále vše, co na sebe upoutává veřejnou pozornost. Tyto veřejné záležitosti, resp. veřejná činnost jednotlivých osob, mohou být veřejně posuzovány. Při kritice veřejné záležitosti vykonávané veřejně působícími osobami platí z hlediska ústavního presumpce, že jde o kritiku ústavně konformní. Jde o výraz demokratického principu, o výraz participace členů občanské společnosti na věcech veřejných. Přitom presumpci ústavní konformity je chráněn toliko hodnotící úsudek, nikoli tvrzení faktů, která v míře, v níž sloužila za základ kritiky, musí naopak důkazně prokazovat kritik sám.

Dalším obecným pravidlem, které lze dovodit z evropské judikatury, je, že chce-li kdokoliv zveřejnit o jiné osobě informaci difamačního charakteru, nelze jeho počínání považovat za rozumné či legitimní, pokud neprokáže, že měl rozumné důvody pro spoléhání se na pravdivost difamační informace, kterou šířil, a dále pokud prokáže, že podnikl řádné dostupné kroky k ověření pravdivosti takové informace, a to v míře a intenzitě, v níž mu bylo ověření informace přístupné, a konečně, pokud sám neměl důvod nevěřit, že difamační informace je nepravdivá.

Zveřejnění takové informace nelze považovat za rozumné i tehdy, pokud si šířitel informace neověří její pravdivost dotazem u osoby, které se informace týká, a nezveřejní i její stanovisko, s výjimkou nemožnosti takového postupu anebo tam, kde to zjevně nebylo nutné.

Důležité pro zvážení legitimního zveřejnění informace je zkoumání motivu zveřejnění. Legitimitu zveřejnění informace nelze dovodit, pokud byla dominantně motivována touhou poškodit difamovanou osobu, pokud šířitel sám informaci nevěřil anebo pokud ji poskytl bezohledně, aniž by se řádně staral o to, zda je či není pravdivá.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 23/05: Nelze považovat za rozumné /legitimní/ zveřejnění difamační informace o jiné osobě působící ve veřejném životě pokud (1) se neprokáže, že existovaly rozumné důvody pro spoléhání se na pravdivost difamační informace, dále (2) pokud se neprokáže, že byly podniknuty dostupné kroky k ověření pravdivosti takové informace, a to v míře a intenzitě, v níž bylo ověření informace přístupné a definitivní a (3) pokud ten, kdo difamační informaci zveřejnil měl důvod nevěřit, že tato informace je pravdivá. Zveřejnění takové informace nelze považovat za legitimní či rozumné i tehdy, pokud si šířitel takové informace neověří její pravdivost dotazem u osoby, již se informační údaj týká, a nezveřejní její stanovisko, s výjimkou nemožnosti takového postupu, anebo tam, kde tento postup zjevně nebyl nutný (Lange v. Australian corporation, 1997, cit. v kauze Reynolds Lds. Důležité pro posouzení legitimacy zveřejnění informace je zkoumání motivu. Legitimitu nelze odvodit, pokud bylo zveřejnění dominantně motivováno touhou poškodit osobu, k níž se informace váže, a pokud šířitel sám informaci nevěřil a nebo pokud ji poskytl bezohledně a hrubě nedbale bez toho, aby si ověřil, zda informace je pravdivá či nikoliv.

ÚS sp. zn. II. ÚS 94/05: Z hlediska zachování proporcionality práva na ochranu osobnosti a práva na svobodu projevu není možné, aby fakt, že určitá tvrzení jsou již odvetou za tvrzení předchozí, ospravedlňoval a převážil to, že jde o tvrzení urážející a dehonestující jinou osobu. Právo vyjádřit názor k tvrzením, která jsou považována za nepravdivá, nemůže být vykonáno způsobem zjevně překračujícím mezí slušnosti.

ESLP, č. 20834/92, ve věci Oberschlick proti Rakousku, ASPI: S výhradou odst. 2 čl. 10 se svoboda projevu vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané nebo považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují, nebo znepokojují.

Tato zásada má zvláštní význam pro tisk, kterému přísluší šířit informace a myšlenky o politických otázkách a jiných tématech všeobecného zájmu, ačkoli nemůže překračovat určité hranice, dané především „ochranou pověsti jiných“.

Pokud jde o hranice přípustné kritiky, jsou širší ve vzniku k politikovi, který jedná jako veřejná osobnost, než ve vztahu k soukromé osobě. Politik se nevyhnutelně a vědomě vystavuje pozorné kontrole svých činů a gest, jak ze strany novinářů tak všech občanů, a musí projevit větší toleranci, především pak tehdy, když se sám pouští do veřejných prohlášení, která mohou být terčem kritiky. Má samozřejmě právo na ochranu pověsti, dokonce i když jedná mimo rámec soukromého života, avšak tato ochrana musí být v rovnováze se zájmy svobodné diskuse politických otázek, přičemž výjimky z práva na svobodu projevu musí být interpretovány úzce.

ESLP, č. 21980/93, ve věci Bladet Tromsø a Stensaas proti Norsku, P-ESLP, 1999, č. 7 a 8: V souladu se zavedenou rozhodovací praxí Soudu vyžaduje test „nezbytnosti v demokratické společnosti“, aby Soud zjistil, zda napadený „zásah“ odpovídá „naléhavé společenské potřebě“, zda byl přiměřený sledovanému legitimnímu cíli a zda důvody, které státní orgány uvedly k jeho ospravedlnění, jsou relevantní a dostatečné. Při posouzení, zda taková „potřeba“ existuje a jaká opatření je za tímto účelem nutné přijmout, disponují státní orgány určitou mírou uvážení. Ta však není omezená, ale jde ruku v ruce s evropským ohledem představovaným Soudem, jehož úkolem je vynést konečné rozhodnutí o tom, zda je omezení slučitelné se svobodou projevu chráněnou čl. 10.

ESLP, č. 23118/93, ve věci Nilsen a Johnsen proti Norsku, P-ESLP, 2000, č. 1: Při porovnání váhy zájmů, které se dostaly do konfliktu, Soud při použití kritéria nezbytnosti vyplývajícího z čl. 10 vezme v úvahu roli, jakou v projednávaném případě sehrála poškozená strana.

ESLP, č. 23118/93, ve věci Nilsen a Johnsen proti Norsku, P-ESLP, 2000, č. 1: Ačkoli nelze pochybovat o tom, že jakékoli omezení uvalené na právo sdělovat a přijímat informace týkající se hájitelných tvrzení o zneužívání policejní pravomoci volá po pozorné kontrole ze strany Soudu, stejně tak tomu musí být i v případě výroků, jejichž účelem je podobná tvrzení vyvrátit, jakmile jsou součástí stejné diskuse. Je tomu tak speciálně tehdy, když jako je tomu v projednávaném případě, příslušná vyjádření byla formulována volenými zástupci profesionálních sdružení jako odpověď na tvrzení podřývajících důvěru v činnost a integritu profese. Je vskutku namístě připomenout, že právo na svobodu projevu zaručené čl. 10 představuje jeden z hlavních prostředků umožňujících zajistit účinné užívání práva na svobodu shromažďování a sdružování, zakotvenou v čl. 11 Úmluvy.

Čl. 10 odst. 2 Úmluvy neponechává mnoho místa pro omezení politického projevu nebo diskuse o otázkách veřejného zájmu. Nicméně i ve veřejné diskusi o otázkách značného veřejného zájmu, musí existovat meze práva na svobodu projevu. Nehledě na zvláštní roli, jakou stěžovatelé měli vzhledem k postavení zástupců profesionálních sdružení, a nehledě na přednostní ochranu, kterou Úmluva nabízí výročkům toho typu, jaké byly proneseny v projednávaném případě, měli stěžovatelé jednat v rámci stanovených mezí, zejména v zájmu „ochrany pověsti nebo práv jiných“. Jde tedy o to rozhodnout, zda překročili mez přípustné kritiky.

Abyste Soud vyslovil k této otázce, vezme v úvahu obzvláště výrazy použité v prohlášení, kontext, v jakém byla tato prohlášení zveřejněna, a věc jako celek, včetně skutečnosti, že se jednalo o ústní prohlášení, o nichž informoval tisk, což – jak lze předpokládat – snížilo nebo dokonce vyloučilo možnost, aby je stěžovatelé přeformulovali, doplnili nebo vzali zpět před jejich zveřejněním.

ESLP, č. 23536/94 a 24408/94, ve věci Baskaya a Okcuoglu proti Turecku, P-ESLP, 1999, č. 10: Přídavné jméno „nezbytné“ ve smyslu čl. 10 odst. 2 implikuje „naléhavou společenskou potřebu“. Smluvní státy mají určitou pravomoc pro posouzení existence takové potřeby, avšak tato pravomoc podléhá evropské kontrole, jež se vztahuje jak na zákony, tak na rozhodnutí, která je aplikují, a to i když byla vnesena nezávislým soudním orgánem. Evropský soud má tedy pravomoc s konečnou platností rozhodnout, zda bylo „omezení“ slučitelné se svobodou projevu, kterou chrání čl. 10.

Soud při výkonu své kontrolní pravomoci musí zasahování posoudit ve světle věci jako celku, včetně znění inkriminovaných vyjádření a kontextu, v němž byla učiněna. Obzvláště mu přísluší, aby určil, zda bylo inkriminované opatření (príměřené sledovanému legitimnímu cíli“ a zda se důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, jeví jako „relevantní a dostatečné“. Přitom se Soud musí přesvědčit, že vnitrostátní orgány aplikovaly normy slučitelné se zásadami zakotvenými v čl. 10, a navíc se opíraly o přijatelné posouzení relevantních skutečností.

ESLP, č. 23536/94 a 24408/94, ve věci Baskaya a Okcuoglu proti Turecku, P-ESLP, 1999, č. 10: Čl. 10 odst. 2 Úmluvy neponechává příliš prostoru pro omezení svobody projevu v oblasti politického projevu a otázek veřejného zájmu. Navíc jsou hranice přípustné kritiky širší vůči vládě než vůči pouhé soukromé osobě nebo i politikovi. V demokratickém systému musí být činy a opomenutí vlády pod pozornou kontrolou nejen zákonodárné a soudní moci, ale i veřejného mínění. Kromě toho dominantní pozice, jakou vláda zaujímá, jí přikazuje projevovat zdrženlivost v používání trestní cesty, zejména pokud existují jiné prostředky, jak odpovědět na neoprávněné útoky a kritiku protivníků. Příslušné státní úřady samozřejmě mohou přijmout, jakožto garanti veřejného pořádku, i trestní opatření určená k adekvátní a nepřehnané reakci na podobné výroky. Konečně tam, kde inkriminované výroky podněcují k použití násilí proti jednotlivci, představiteli státu nebo části obyvательства mají vnitrostátní orgány širší prostor k posouzení nezbytnosti zasahování do výkonu svobody projevu.

ESLP, č. 25181/94, ve věci Hertel proti Švýcarsku, P-ESLP, 1999, č. 1: Přídavné jméno „nezbytné“ ve smyslu čl. 10 odst. 2 implikuje „naléhavou společenskou potřebu“. Smluvní státy mají určitou pravomoc pro posouzení existence takové potřeby, avšak tato pravomoc podléhá evropské kontrole, jež se vztahuje jak na zákony, tak na rozhodnutí, která je aplikují, a to i když byla vynesena nezávislým soudním orgánem. Evropský soud má pravomoc s konečnou platností rozhodnout, zda bylo „omezení“ slučitelné se svobodou projevu, kterou chrání čl. 10.

Soud při výkonu kontroly nemá za úkol nahradit příslušné vnitrostátní soudní orgány, ale ověřit z pohledu čl. 10 rozhodnutí, která vynesly v rámci své posuzovací pravomoci. To však neznamená, že se musí omezit na posouzení toho, zda žalovaný stát užil tuto pravomoc v dobré víře, pečlivě a rozumným způsobem: musí sporný zásah posoudit ve světle věci jako celku, aby mohl určit, zda byl „príměřený sledovanému legitimnímu cíli“ a zda důvody, na něž se odvolaly

vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, jsou „relevantní a dostatečné“. Přitom se Soud musí přesvědčit, že vnitrostátní orgány aplikovaly normy slučitelné se zásadami zakotvenými v čl. 10, a navíc se opíraly o přijatelné posouzení relevantních skutečností.

ESLP, č. 25181/94, ve věci Hertel proti Švýcarsku, P-ESLP, 1999, č. 1: Za „zákon“ ve smyslu čl. 10 odst. 2 Úmluvy může být považována pouze norma formulovaná dostatečně přesně na to, aby občanovi umožnila přizpůsobit chování: občan musí mít možnost za daných okolností v dostatečné míře předvídat, v případě potřeby za pomoci znalých poradců, důsledky, jaké může určitý čin přinést. Důsledky ovšem nemusejí být předvídatelné s absolutní jistotou. Jistota, ačkoli je žádoucí, je někdy provázána nadměrnou rigiditou; avšak právo se musí umět přizpůsobit změnám situace. Mnoho zákonů tak nevyhnutelně používá více či méně vágní formulace, jejichž interpretace a aplikace závisejí na praxi.

ESLP, č. 25405/94, ve věci Schöpfer proti Švýcarsku, P-ESLP, 1998, č. 4: Soud připomíná, že specifický statut advokáty do centrální pozice v chodu spravedlnosti, jakožto zprostředkovatele mezi veřejností a soudy, což vysvětluje normy chování, které jsou členům advokátní komory všeobecně uloženy. Soud také již v minulosti uvedl, že soudy, které jsou garanty spravedlnosti a jejichž poslání je v právním státě zásadní, potřebují důvěru veřejnosti. Vzhledem ke klíčové úloze advokátů v této oblasti od nich lze očekávat, že přispějí k řádnému chodu spravedlnosti, a tím k důvěře veřejnosti v ní.

Kromě podstaty vyjádřených myšlenek a informací chrání čl. 10 Úmluvy rovněž způsob jejich vyjádření. Není třeba zdůrazňovat, že svoboda projevu je zajištěna i advokátům, kteří samozřejmě mají právo se veřejně vyjádřit k činnosti justice, avšak jejich kritika nemůže překročit jisté meze. V této souvislosti je třeba vzít v úvahu rovnováhu, která musí být nalezena mezi různými zájmy, mezi nimi právem veřejnosti na informace o otázkách týkajících se chodu soudní moci, požadavky na řádný chod spravedlnosti a důstojností povolání advokátů. Pro určení, kde se v dané době spravlivá rovnováha nalézá, jsou vzhledem k přímému a trvalému kontaktu se svými členy vnitrostátní orgány advokátů a soudy v lepším postavení než mezinárodní soudce. Proto mají určitý prostor k posouzení nutnosti zásahů v podobných případech, ale tento prostor podléhá evropské kontrole, pokud jde o příslušné normy a rozhodnutí, která je aplikují.

ESLP, č. 25594/94, ve věci Hashman a Harrup proti Spojenému Království, P-ESLP, 2000, č. 1: Jedním z požadavků vyplývajících z výrazu „stanoví zákon“ je předvídatelnost (previsibility/foreseeability). Za „zákon“ lze tedy považovat pouze normu formulovanou dostatečně přesně na to, aby občanovi umožnila přizpůsobit chování. Dále, jistota, ačkoli je žádoucí, je někdy provázána nadměrnou rigiditou; avšak právo se musí umět přizpůsobit změnám situace. Míra přesnosti vnitrostátní legislativy – která v žádném případě nemůže předvídat všechny eventuality – závisí ve velké míře na obsahu příslušného právního nástroje, oblasti, kterou má pokrývat, a počtu a statutu těch, jichž se týká.

ESLP, č. 25716/94, ve věci Janowski proti Polsku, P-ESLP, 1999, č. 5: Zasahování porušuje čl. 10 s výjimkou případů, kdy je „stanoví zákon“, sleduje jeden nebo několik legitimních cílů vyjmenovaných v odst. 2 čl. 10 a je pro jejich dosažení „nezbytné v demokratické společnosti“.

ESLP, č. 26123/95, ve věci Bergens Tidende a další proti Norsku, P-ESLP, 2000, č. 5: Ověření, zda předmětný zásah splňuje požadavek „nezbytnosti v demokratické společnosti“, ukládá Soud, aby zjistil, zda tento zásah odpovídá „autoritativní společenské potřebě“, zda je přiměřený sledovanému cíli a zda pohnutky, které státní orgány k jeho odůvodnění uvádějí, jsou relevantní a dostatečné. Při určení, zda taková „potřeba“ existuje a jaká opatření je nutné přijmout, mají státní orgány určitou možnost uvážení, která však není neomezená.

ESLP, č. 26958/95, ve věci Jerusalem proti Rakousku, P-ESLP, 2001, č. 3: Soud připomíná, že ve věcech Lingsen proti Rakousku (1986) a Oberschlick proti Rakousku (1990) provedl rozlišení mezi tvrzeními skutečnosti (statements of fact) a hodnotovými soudy (value judgements). Existence skutečnosti může být prokázána, zatímco pravdivost hodnotových soudů není dokazatelná. Požadavek dokázat pravdivost hodnotového soudu nelze splnit a sám o sobě porušuje svobodu názoru, která je základní součástí práva chráněného článkem 10 Úmluvy. I tam, kde je nějaké prohlášení hodnotovým soudem, může přiměřenost zasahování záviset na tom, zda existuje dostatečný faktický podklad pro napadené prohlášení, protože i hodnotový soud bez jakéhokoli faktického podkladu může být přehnaný.

ESLP, č. 26958/95, ve věci Jerusalem proti Rakousku, P-ESLP, 2001, č. 3: Zatímco svoboda projevu je důležitá pro každého, obzvláště důležitá je pro voleného zástupce lidu. Ten reprezentuje voličstvo, upozorňuje na jeho obavy a hájí jeho zájmy. Proto zasahování do svobody projevu opozičního člena Parlamentu vybízí k co nejpečlivějšímu přezkoumání ze strany Soudu.

Meze přijatelné kritiky jsou širší ve vztahu k politikům jednajícím v rámci jejich veřejné funkce, než ve vztahu k soukromým osobám, jelikož prvně uvedení se nevyhnutelně a vědomě vystavují podrobnému dohledu nad svými slovy a skutky ze strany novinářů i široké veřejnosti.

Politici musí projevovat větší stupeň tolerance, obzvláště tehdy, když sami učiní prohlášení, jež mohou vyvolat kritiku. Avšak soukromé osoby či sdružení se vystavují dohledu, pokud vstoupí do arény veřejné diskuse. Ve věci Nilsen a Johnsen Soud dospěl k závěru, že pan Bratholm, vládní expert, který se dostal do sporu se stěžovateli, nemohl být kvůli tomuto postavení přirovnán k politikovi, jenž musí projevovat větší stupeň tolerance. Soud nicméně shledal, že účast pana Bratholma ve veřejné diskusi byla relevantním faktorem.

ESLP, č. 28114/95, ve věci Dalban proti Rumunsku, P-ESLP, 1999, č. 10: Pokud jde o otázku, zda bylo zasahování „nezbytné v demokratické společnosti“, Soud připomíná, že podle jeho ustálené judikatury je nutno určit, zda odpovídalo „naléhavé společenské potřebě“, zda bylo přiměřené sledovanému legitimnímu cíli a zda důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, byly relevantní a dostatečné. Úlohou Soudu není nahradit vnitrostátní soudní orgány, ale ověřit z pohledu čl. 10, ve světle případu jako celku, rozhodnutí, která vynesly v rámci své posuzovací pravomoci.

ESLP, č. 29032/95, ve věci Feldek proti Slovensku, P-ESLP, 2001, č. 4: Ověření „nezbytnosti v demokratické společnosti“ vyžaduje, aby Soud rozhodl, zda inkriminované „zasahování“ odpovídalo „naléhavé společenské potřebě“ („pressing social need“), zda bylo přiměřené sledovanému legitimnímu cíli a zda jsou důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, relevantní a dostatečné. Pro určení, zda taková „potřeba“ existuje, a jaká opatření mají být přijata jako odpověď na ni, smluvní státy požívají určité míry uvážení. Ta však není neomezená, ale podléhá evropské kontrole vykonávané Soudem, jehož úlohou je v poslední instanci říci, zda bylo omezení slučitelné se svobodou projevu tak, jak ji chrání čl. 10. Soud při výkonu své kontrolní funkce nemá za úkol nahradit vnitrostátní orgány, nýbrž z hlediska čl. 10 ověřit, ve světle všech okolností případu, rozhodnutí, která tyto orgány vynesly v rámci své posuzovací pravomoci. Přitom se Soud musí přesvědčit, že vnitrostátní orgány aplikovaly normy, jež jsou v souladu se zásadami zakotvenými v čl. 10 Úmluvy, a navíc své rozhodnutí založily na přijatelném posouzení relevantních skutečností (viz Vogt proti Německu, 1995, a Jerusalem proti Rakousku, 2001, kde jsou uvedeny další odkazy).

Obecnou zásadou je, že nezbytnost omezení svobody projevu musí být přesvědčivě doložena. Na prvním místě je nesporné na vnitrostátních orgánech, aby posoudily, zda existuje naléhavá společenská potřeba pro toto omezení. V případech týkajících se tisku je míra uvážení vnitrostátních orgánů ohraničena zájmem na zajištění a udržení svobodného tisku. Podobně má tento zájem velkou váhu při určení – které musí být provedeno podle odst. 2 čl. 10 – zda omezení bylo přiměřené sledovanému legitimnímu cíli.

ESLP, č. 29032/95, ve věci Feldek proti Slovensku, P-ESLP, 2001, č. 4: Jedním z požadavků vyplývajících z výrazu „stanoví zákon“ je předvídatelnost (foreseeability) příslušného opatření. Za „zákon“ lze tedy považovat pouze normu formulovanou dostatečně přesně na to, aby občanova umožnila přizpůsobit chování. Občan musí mít možnost – v případě potřeby s adekvátní asistencí – předvídat, v míře, jež je za daných okolností přiměřená, důsledky, jaké mohou plynout z daného činu. Tyto důsledky ovšem nemusejí být předvídatelné s absolutní jistotou. Zkušenost ukazuje, že to je nedosažitelné. Ačkoli je jistota v právu vysoce žádoucí, někdy může být provázána nadměrnou rigiditou, zatímco právo se musí umět přizpůsobit měnícím se podmínkám. Mnoho zákonů tak nevyhnutelně používá více či méně vágní formulace, jejichž interpretace a aplikace závisejí na praxi.

ESLP, č. 29032/95, ve věci Feldek proti Slovensku, P-ESLP, 2001, č. 4: Soud ve své judikatuře provedl rozlišení mezi tvrzením skutečností (statements of fact) a hodnotovými soudy (value judgments). Zatímco existence skutečností může být prokázána, pravdivost hodnotových soudů není dokazatelná. Požadavek dokázat pravdivost hodnotového soudu nelze splnit a sám o sobě porušuje svobodu názoru, která je základní součástí práva chráněného článkem 10.

Tam, kde je nějaké vyjádření hodnotovým soudem, může přiměřenost zasahování záviset na tom, zda pro napadené vyjádření existuje dostatečný faktický podklad, protože i hodnotový soud bez jakéhokoli faktického podkladu může být přehnaný.

Soud z principu nemůže přijmout tezi, podle níž hodnotový soud může být považován za jako takový pouze tehdy, je-li doprovázen skutečnostmi, na nichž se zakládá. Nezbytnost souvislosti mezi hodnotovým soudem a skutečnostmi, jež ho podpirají, se může měnit případ od případu podle specifických okolností.

ESLP, č. 29032/95, ve věci Feldek proti Slovensku, P-ESLP, 2001, č. 4: Soud dále připomíná, že čl. 10 odst. 2 Úmluvy neponechává příliš prostoru pro omezení politických projevů nebo diskusí o otázkách veřejného zájmu (viz Sürek proti Turecku, [č. 1], 1999). Navíc jsou hranice přípustné kritiky širší vůči politikovi jako takovému než vůči soukromé osobě. Na rozdíl od té se politik nevyhnutelně a vědomě vystavuje podrobnému zkoumání svých slov a činů novináři i širokou veřejností, a musí proto projevovat větší míru tolerance (viz Lingens proti Rakousku, 1986, a Incal proti Turecku, 1998).

Podpora svobodné politické diskuse je velmi významným rysem demokratické společnosti. Soud přisuzuje svobodě projevu v politické diskusi nejvyšší význam a má za to, že k ospravedlnění omezení politického projevu jsou nutné velmi závažné důvody. Umožnit široká omezení politického projevu v jednotlivých případech by nepochybně mělo v dotčeném státě dopad na účtu ke svobodě projevu obecně.

ESLP, č. 29183/95, ve věci Fressoz a Roire proti Francii, P-ESLP, 1999, č. 5: Obecně platí, že „nezbytnost“ jakéhokoli omezení výkonu svobody projevu musí být prokázána přesvědčivým způsobem. Na prvním místě náleží vnitrostátním orgánům, aby posoudily, zda existuje „naléhavá společenská potřeba“ způsobit omezení ospravedlnit, přičemž k tomuto posouzení mají určitý prostor. Pokud se jedná o tisk, vnitrostátní posuzovací pravomoc naráží na zájem demokratické společnosti zajistit a udržovat svobodu tisku. Stejně tak je nutno dát tomuto zájmu velkou váhu při stanovení, které požaduje odst. 2 čl. 10, zda omezení bylo přiměřené sledovanému legitimnímu cíli.

Soud při výkonu kontroly nemá za úkol nahradit příslušné vnitrostátní soudní orgány, ale ověřit z pohledu čl. 10 rozhodnutí, která vynesly v rámci své posuzovací pravomoci. Přitom musí inkriminované zasahování posoudit ve světle věci jako celku, aby mohl určit, zda důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, jsou „relevantní a dostatečné“.

ESLP, č. 31457/96, ve věci News Verlags GmbH & CoKG proti Rakousku, P-ESLP, 2000, č. 2: Příslušný vnitrostátní zákon musí být formulován s dostatečnou přesností, aby dotčeným osobám umožnil – je-li to třeba, pak za pomoci přiměřené právní rady – předvídat, v míře adekvátní okolnostem, jaké důsledky může určité jednání přivodit.

ESLP, č. 32686/96, ve věci Maronek proti Slovensku, P-ESLP, 2001, č. 7: Svoboda projevu médií a svoboda projevu soukromníka má rozdílnou dimenzi: plní-li sankce civilního práva funkci omezení svobody projevu, musí být aplikována přiměřeně vzhledem k tomu, co si kdo může v rámci výkonu svobody projevu dovolit a co je mu společností tolerováno.

ESLP, č. 33348/96, ve věci Cumpăna a Mazare proti Rumunsku, P-ESLP, 2005, č. 1: Podmínka „nezbytnosti v demokratické společnosti“ vyžaduje, aby Soud určil, zda inkriminovaný zásah odpovídal „naléhavé společenské potřebě“. Smluvní státy požívají určité míry uvážení pro posouzení existence takové potřeby, avšak tato míra uvážení podléhá evropské kontrole, jež se vztahuje jak na zákony, tak na rozhodnutí je aplikující, i když byla vynesena nezávislým soudním orgánem. Soud je tedy kompetentní rozhodnout v poslední instanci, zda je určité „omezení“ slučitelné se svobodou projevu, kterou chrání čl. 10.

Při výkonu své kontrolní pravomoci nemá Soud nahrazovat kompetentní vnitrostátní soudy, jeho úkolem je posoudit z pohledu čl. 10 rozhodnutí, která tyto soudy vydaly v rámci jejich pravomoci. To neznamená, že by se měl omezit na zjišťování, zda žalovaný stát použil tuto svou pravomoc v dobré víře, pečlivě a přiměřeně; Soud musí posoudit konkrétní zásah ve světle případu jako celku, včetně vyjádření, která jsou stěžovatelům vytýkána, a kontextu, ve kterém je pronesli. Přísluší mu rozhodnout zejména o tom, zda se důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro ospravedlnění sporného zásahu, jeví jako „relevantní a dostatečné“ a zda byl inkriminovaný zásah „přiměřený sledovaným legitimním cílům“. Přitom se Soud musí přesvědčit, že vnitrostátní orgány aplikovaly pravidla slučitelná se zásadami zakotvenými v čl. 10 a že se opíraly o přijatelné hodnocení relevantních skutečností.

Soud musí také ověřit, zda vnitrostátní orgány zachovaly spravedlivou rovnováhu mezi ochranou svobody projevu zaručené čl. 10 a ochranou práva na pověst, kterého požívají dotčené osoby v rámci jejich soukromého života chráněného čl. 8. Toto ustanovení si může žádat přijetí pozitivních opatření schopných zaručit efektivní respektování soukromého života i ve vztazích mezi jednotlivci.

ESLP, č. 33348/96, ve věci Cumpăna a Mazare proti Rumunsku, P-ESLP, 2005, č. 1: Při hodnocení naléhavosti společenské potřeby, která může ospravedlnit zásah do svobody projevu, je nutné rozlišovat mezi fakty a hodnotícími soudy. Zatímco fakta lze dokázat, přesnost hodnotících soudů demonstrovat nelze. Jedná-li se o tvrzení týkající se chování třetí osoby, může být pochopitelně obtížné rozlišit mezi skutkovými údaji a hodnotícími soudy. To však nevylučuje, že i hodnotící soud se může ukázat jako nepřiměřený, pokud se neopírá o žádný skutkový základ.

Jestliže však je úkolem tisku upozornit veřejnost na údajnou zpronevěru či úplatkářství ve veřejné správě a u volených zástupců občanů, skutečnost, že stěžovatelé označili konkrétní osoby (včetně jejich jmen a funkcí), jim ukládala povinnost poskytnout dostatečné skutkové podklady. To platí tím spíše, že obvinění vznesená tímto způsobem byla velmi závažná a mohla založit trestní odpovědnost. Zde je nutné připomenout, že výkon svobody projevu s sebou nese jisté povinnosti a odpovědnost a že ochrana, kterou čl. 10 poskytuje novinářům, je podmíněna tím, že tito jednájí v dobré víře tak, aby při dodržení novinářské etiky poskytli přesné a věrohodné informace.

Ochrana novinářských zdrojů je úhelným kamenem svobody tisku, bez níž by mohly být žurnalistické zdroje odrazeny od toho, aby tisku pomáhaly informovat veřejnost o otázkách veřejného zájmu. Povinnost poskytnout pevný skutkový základ pro sporná tvrzení neznamená, že by stěžovatelé museli odhalit jména osob, které jim dodaly informace, na nichž se jejich články zakládají.

ESLP, č. 35640/97, ve věci Lešník proti Slovensku, P-ESLP, 2003, č. 2: Prokurátoři jsou státní zaměstnanci, jejichž úkolem je přispívat k řádnému výkonu spravedlnosti. V tomto smyslu tvoří součást soudního systému. Je v obecném zájmu, aby, stejně jako soudci, požívali veřejné důvěry. Je proto nezbytné, aby je stát chránil před neopodstatněnými obviněními.

Není pochyb o tom, že v demokratické společnosti jsou jednotlivci oprávněni komentovat a kritizovat justici a její představitele. Taková kritika však nesmí překročit určité hranice. Soud již dříve konstatoval, že vnitrostátní orgány jsou v zásadě v lepším postavení zajistit v rámci jejich míry uvážení spravedlivou rovnováhu mezi různými zájmy, které jsou ve hře v podobných případech.

ESLP, č. 38432/97, ve věci Thoma proti Lucembursku, P-ESLP, 2002, č. 1: Meze přijatelné kritiky jsou, stejně tak jako ve vztahu k politikům, širší ve vztahu ke státním zaměstnancům jednajícím v rámci výkonu veřejných funkcí, než ve vztahu k soukromým osobám. Nelze však říci, že státní zaměstnanci se vědomě vystavují podrobnému dohledu nad svými skutky a gesty přesně stejným způsobem jako politici, a že by tak s nimi mělo být zacházeno, když se jedná o kritiku jejich chování, jako by byli politikům rovni.

ESLP, č. 39288/98, ve věci sdružení Ekin proti Francii, P-ESLP, 2002, č. 5: Přídavné jméno „nezbytné“, ve smyslu čl. 10 odst. 2, implikuje existenci „naléhavé společenské potřeby“. Smluvní státy požívají určité míry uvážení pro posouzení existence takové potřeby, avšak tato míra podléhá evropské kontrole, jež se vztahuje jak na zákony, tak na rozhodnutí, která je aplikují, a to i když byla vynesena nezávislým soudním orgánem. Soud má tedy pravomoc jako poslední instance rozhodnout, zda je určité „omezení“ slučitelné se svobodou projevu, kterou chrání čl. 10.

Soud při výkonu své kontrolní pravomoci nemá za úkol nahradit příslušné vnitrostátní soudy, nýbrž ověřit z hlediska čl. 10 rozhodnutí, která vynesly v rámci své posuzovací pravomoci. Z toho nevyplývá, že by se měl omezit na zjištění, zda žalovaný stát této pravomoci užil v dobré víře, po pečlivém uvážení a přiměřeným způsobem; příslušné zasahování musí posoudit ve světle věci jako celku, aby určil, zda bylo „přiměřené sledovaným legitimním cílům“ a zda se důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, jeví jako „relevantní a dostatečné“.

ESLP, č. 39288/98, ve věci sdružení Ekin proti Francii, P-ESLP, 2002, č. 5: Slova „stanoví zákon“ ve smyslu čl. 10 odst. 2 znamenají jednak to, že inkriminované opatření musí mít podklad ve vnitrostátním právu, ale také se vztahují ke kvalitě příslušného zákona: vyžadují, aby byl dotčené osobě přístupný, aby tato osoba mohla předvídat, jaké pro ni má důsledky, a aby byl slučitelný s výsadním postavením práva. Pojem „zákon“ musí být chápán v „materiálním“, a nikoli „formálním“ smyslu. V důsledku toho pod něj zahrnuje veškeré psané právo, včetně podzákonných norem.

ESLP, č. 39288/98, ve věci sdružení Ekin proti Francii, P-ESLP, 2002, č. 5: Svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti a jednu z prvořadých podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce. S výhradou odstavce 2 článku 10 se vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují: tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není „demokratické společnosti“. Jak upřesňuje čl. 10, svoboda projevu podléhá výjimkám, které ovšem musí být úzce interpretovány, přičemž nezbytnost jakýchkoli omezení musí být prokázána přesvědčivým způsobem.

ESLP, č. 39293/98, ve věci Fuentes Bobo proti Španělsku, P-ESLP, 2000, č. 4: Přídavné jméno „nezbytné“ – ve smyslu čl. 10 odst. 2 – implikuje existenci „naléhavé společenské potřeby (besoin social impérieux)“. Smluvní státy mají pro posouzení existence takové potřeby určitý prostor, avšak ten podléhá evropské kontrole, jež se vztahuje jak na zákony, tak na rozhodnutí, která je aplikují, a to i když byla vynesena nezávislým soudním orgánem. Pravomocí Soudu tak je v poslední instanci rozhodnout, zda bylo „omezení“ slučitelné se svobodou projevu, kterou chrání čl. 10.

Soud při výkonu kontrolní pravomoci musí zasahování posoudit ve světle věci jako celku, včetně znění výroků, které jsou stěžovateli vytýkány, a kontextu, v němž je pronesl. Především mu přísluší rozhodnout, zda napadené zasahování bylo „přiměřené sledovaným legitimním cílům (proportionnée aux buts légitimes poursuivis)“ a zda se důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, jeví jako „relevantní a dostatečné (pertinents et suffisants)“. Přitom se Soud musí přesvědčit, že vnitrostátní orgány aplikovaly normy slučitelné se zásadami zakotvenými v čl. 10, a navíc se opíraly o přijatelné posouzení relevantních skutečností.

ESLP, č. 39657/98, ve věci Steur proti Nizozemsku, PR, 2004, č. 9: Disciplinární rozhodnutí, mající za cíl odradit advokáty od agilní verbální obhajoby vedené v dobré víře, vyvolávají závažné riziko nedostatečné ochrany práv klientů.

ESLP, č. 48898/99, ve věci Perna proti Itálii, P-ESLP, 2003, č. 3: Při výkonu své kontrolní pravomoci musí Soud posoudit konkrétní zásah ve světle případu jako celku, včetně vyjádření, která jsou stěžovateli vytýkána, a kontextu, ve kterém je pronesl. Přísluší mu rozhodnout zejména o tom, zda byl inkriminovaný zásah „přiměřený sledovaným legitimním cílům“ a zda se důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, jeví jako „relevantní a dostatečné“. Přitom se Soud musí přesvědčit, že vnitrostátní orgány aplikovaly pravidla, která jsou slučitelná se zásadami zakotvenými v čl. 10, a zda se navíc opíraly o přijatelné hodnocení relevantních skutečností.

Při hodnocení přiměřenosti zásahu je rovněž třeba vzít v úvahu povahu a přísnost ukládaných trestů.

ESLP, č. 48898/99, ve věci Perna proti Itálii, P-ESLP, 2003, č. 3: Pravdivost názoru nelze – vzhledem k jeho definici – prokázat. Může se však ukázat excesivním, zejména při neexistenci jakéhokoli faktického základu.

ESLP, č. 49418/99, ve věci Hrico proti Slovensku, P-ESLP, 2004, č. 5: Zasahování do práva na svobodu projevu je porušením čl. 10 Úmluvy, jestliže nespadá do jedné z výjimek stanovených v odst. 2 tohoto článku. Soud tedy musí zkoumat, zda takové zasahování bylo „stanoveno zákonem“, zda mělo legitimní cíl či cíle podle čl. 10 odst. 2 Úmluvy a zda bylo „nezbytné v demokratické společnosti“ pro tento cíl či cíle.

Při výkonu své dohlížecké pravomoci musí Soud na zasahování nahlížet ve světle případu jako celku. Musí zejména posoudit, zda dotyčné zasahování bylo „přiměřené sledovanému legitimnímu cíli“ a zda důvody, předložené vnitrostátními úřady k jeho ospravedlnění, jsou „relevantní a dostatečné“. Soud se musí přesvědčit, že vnitrostátní úřady aplikovaly normy, které byly v souladu s principy zakotvenými v čl. 10 a že vycházely z přijatelného posouzení relevantních skutečností.

ESLP, č. 49418/99, ve věci Hrico proti Slovensku, P-ESLP, 2004, č. 5: Pro omezení politické diskuse a debaty o otázkách veřejného zájmu existuje podle čl. 10 odst. 2 Úmluvy malý prostor. Hranice přijatelné kritiky jsou širší, pokud se jedná o veřejnou osobu, jako např. politik, než pokud jde o soukromou osobu. Na rozdíl od ní se politik musí smířit s tím, že novináři a veřejnost pečlivě sledují jeho slova a činy, a musí tedy mít vyšší stupeň tolerance.

ESLP, č. 51279/99, ve věci Colombani a další Francii, P-ESLP, 2002, č. 4: Pokud jde o meze přípustné kritiky, jsou širší ve vztahu k politikovi, vystupujícímu v postavení veřejného činitele než ve vztahu k pouhé soukromé osobě. Politik se nevyhnutelně a vědomě vystavuje pozornému dohledu nad svými skutky a gesty, a to ze strany novinářů i všech obyvatel, a musí projevovat větší toleranci, zejména když sám vystupuje s veřejnými prohlášeními, jež mohou být předmětem kritiky. Má zajiště právo na ochranu své pověsti, a to i mimo rámec svého soukromého života, avšak imperativy této ochrany musí být v rovnováze se zájmy svobodné diskuse politických otázek, přičemž výjimky ze svobody projevu volají po úzké interpretaci.

ESLP, č. 77551/01, ve věci Dammann proti Švýcarsku, P-ESLP, 2006, č. 4: Přídavné jméno „nezbytné“ ve smyslu čl. 10 odst. 2 v sobě zahrnuje „naléhavou společenskou potřebu“. Smluvní státy mají určitou pravomoc pro posouzení existence takové potřeby, avšak tato pravomoc podléhá evropské kontrole, jež se vztahuje jak na zákony, tak na rozhodnutí, která je aplikují, a to i když byla vynesena nezávislým soudním orgánem. Soud má pravomoc s konečnou platností rozhodnout, zda bylo „omezení“ slučitelné se svobodou projevu, kterou chrání čl. 10.

Soud při výkonu kontroly nemá za úkol nahradit příslušné vnitrostátní soudní orgány, ale ověřit z pohledu čl. 10 rozhodnutí, která vynesly v rámci své posuzovací pravomoci. To však neznamená, že se musí omezit na posouzení toho, zda žalovaný stát užil tuto pravomoc v dobré víře, pečlivě a rozumným způsobem: musí sporný zásah posoudit ve světle věci jako celku, aby mohl určit, zda byl „přiměřený sledovanému legitimnímu cíli“ a zda důvody, na něž se odvolaly vnitrostátní orgány pro jeho ospravedlnění, jsou „relevantní a dostatečné“. Přitom se Soud musí přesvědčit, že vnitrostátní orgány aplikovaly normy slučitelné se zásadami zakotvenými v čl. 10 a navíc se opíraly o přijatelné posouzení relevantních skutečností.

ESLP, č. 77551/01, ve věci Dammann proti Švýcarsku, P-ESLP, 2006, č. 4: Svoboda projevu představuje jeden z nejdůležitějších základů demokratické společnosti, jednu z hlavních podmínek jejího pokroku a rozvoje každého jednotlivce. S výhradou odst. 2 čl. 10 se tato svoboda vztahuje nejen na „informace“ nebo „myšlenky“ příznivě přijímané či považované za neškodné či bezvýznamné, ale i na ty, které zraňují, šokují nebo znepokojují: Tak tomu chtějí pluralita, tolerance a duch otevřenosti, bez nichž není „demokratické společnosti“. Tak, jak ji zakotvuje čl. 10, svoboda projevu podléhá výjimkám, které ovšem musí být úzce interpretovány, přičemž potřeba je omezit musí být prokázána přesvědčivým způsobem.

ESLP, č. 42435/02, ve věci White proti Švédsku, P-ESLP, 2007, č. 1: Soud musí posoudit, zda vnitrostátní soudy dodržely spravedlivou rovnováhu mezi dvěma hodnotami, které jsou garantovány Úmluvou a stojí ve vzájemném konfliktu, konkrétně právem stěžovatele na ochranu jeho pověsti jako součást jeho práva na respektování jeho soukromého života a svobodou projevu, kterou požívají média.

ESLP, č. 14881/03, ve věci Zacharov proti Rusku, P-ESLP, 2006, č. 6: Může být nezbytné chránit státní úředníky před urážlivými, hanlivými a pomlouvačnými útoky, jež mají za cíl ovlivnit výkon jejich povinností a poškodit veřejnou důvěru v ně a úřad, který zastávají. Míra, do jaké může být tato ochrana nezbytná, závisí na konkrétních okolnostech případu. Soud by však zašel by příliš daleko, pokud by ochrana poskytovaná orgánům vymáhajícím právo měla být rozšířena na všechny osoby zaměstnané státem.

III. Subjekt odpovědnosti

PR, 2004, č. 7 – NS ČR: Jestliže byl neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti způsoben někým, kdo byl použit právníkou či fyzickou osobou k realizaci činnosti této právníkové či fyzické osoby, postihují občanskoprávní sankce samotnou právníkou či fyzickou osobu. Předpokladem je, aby činnost pracovníka nepostrádala místní, časový a věcný vztah k plnění úkolů této osoby.

PR, 2006, č. 23 – NS ČR: Vysloví-li předseda politické strany názor na určitou událost a nejde o názor přijatý oprávněným orgánem politické strany, odpovídá za takto způsobený neoprávněný zásah do osobnostních práv sám předseda politické strany, nikoliv politická strana.

SR, 2003, č. 3 – NS sp. zn. 30 Cdo 1526/2000: Výrok pronesený ministrem v rámci jeho pravomoci nevybočuje z plnění úkolů státu.

Sou R NS č. C 170 – NS sp. zn. 30 Cdo 214/2001: Okolnost, že vydavatel tisku v publikovaném interview přesně reprodukoval výroky osoby, se kterou byl rozhovor v této formě uskutečněn, nemůže v případě způsobilosti těchto výroků zasáhnout do osobnostních práv jiné fyzické osoby věst bez dalšího k závěru, že za ně vydavatel nenese odpovědnost.

SR, 1998, č. 7 – VS v Praze sp. zn. 2 Co 51/97: 1. Žalobci v řízení o ochranu osobnosti nemají postavení nerozlučných společníků. Každý z nich je poplatníkem podle ustanovení § 2 odst. 1 písm. a) zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

2. Žalobu ve věci ochrany osobnosti směřující proti dvěma žalovaným, z nichž každý se podle obsahu žaloby měl dopustit odlišného neoprávněného zásahu do práv chráněných ustanovením § 11n. ObčZ, nelze považovat za jeden poplatný úkon z hlediska ustanovení § 4 písm. a) zák. č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů.

PR, 1997, č. 11 – KS v Ostravě: 1. Vydavatel periodického tisku může do občanské cti a důstojnosti fyzické osoby neoprávněně zasáhnout zveřejněním difamujících skutkových tvrzení (zejména zveřejněním nepravdivých skutečností) týkajících se fyzické osoby či publikací nepřipustných hodnotících úsudků o této osobě (nepřipustnou kritikou občana či jeho jednání) nejen v publicistickém útvaru vyjadřujícím stanovisko sdělovacího prostředku či jeho redaktora, ale i v článku, který stanovisko listu ani autora nevyjadřuje, pokud jsou v něm obsaženy údaje, jež jsou objektivně způsobilé zasáhnout do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby.

2. Vydavatel periodického tisku se nemůže zprostit své odpovědnosti za zásah do práva na ochranu osobnosti občana poukazem na to, že autorem difamujících výroků o něm publikovaných ve sdělovacím prostředku je osoba odlišná od vydavatele a jeho redaktora – autora článku.

ÚS sp. zn. III. ÚS 546/98: Jakkoli ochrana lidské důstojnosti, osobní cti, dobré pověsti a jména nesporně spadá jako ústavně zaručené základní právo pod ústavní ochranu, hmotněprávní podmínky pro ni jsou svěřeny právní normě nižší síly (občanskému zákoníku), jejíž výklad a aplikace přísluší především obecným soudům (čl. 90 Ústavy České republiky). Podle přesvědčení Ústavního soudu nelze fyzickou osobu ztotožňovat s orgánem veřejné moci, v jehož čele fyzická osoba stojí, a to již proto, že jde nejen o dva zcela odlišné a samostatné subjekty se zcela rozdílnou odpovědností, ale také proto, že obecně vzato ani nedůvodná či neoprávněná výtka (kritika) organizace jako právníké osoby nezakládá implicitně zásah do osobních a osobnostních práv jejích členů (příslušníků); proto ani z hlediska ochrany ústavně zaručeného základního práva na ochranu cti a dobrého jména (čl. 10 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) nelze ony dva subjekty slučovat nebo je vzájemně zaměňovat.

IV. Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti

R 46/1995: Ochrany osobnosti ve smyslu ustanovení § 11n. o. z. lze se vedle žalob domáhajících se zdržení se neoprávněných zásahů do práva na ochranu osobnosti a vedle žalob na odstranění následků takových zásahů domáhat také např. žalobami o určení nepravdivosti zásahů tohoto druhu (zejména výroků slovních i písemných) nebo určení, že původce zásahu neoprávněně

zasáhl do práva žalobce na ochranu osobnosti. V těchto případech není třeba prokazovat naléhavý právní zájem na takovém určení.

Neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti je jednání, které zasahuje do práv chráněných ustanovením § 11 o. z. a je v rozporu s povinnostmi původce zásahu, stanovenými právním řádem.

Neoprávněnost zásahu do práva na ochranu osobnosti v případech souvisejících s vydáváním osvědčení podle ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 451/1991 Sb. lze spatřovat pouze v tom, že konkrétní osoba byla v materiálech bývalé Státní bezpečnosti evidována neoprávněně jako osoba uváděná v ustanovení § 2 odst. 1 téhož zákona a že tedy tímto neoprávněným evidováním došlo k neoprávněnému zásahu do práva na ochranu osobnosti v případě doložení neoprávněnosti takové evidence.

Je-li ze strany žalobce podána žaloba, již se žalobce domáhá výslovně pouze takového určení, že nebyl některou z osob uváděných v ustanovení § 2 odst. 1 zákona č. 451/1991 Sb., a tvrdí i dokládá, že má naléhavý právní zájem na tomto určení [srov. § 80 písm. c) o. s. ř.], nejde tu o žalobu ve věci ochrany osobnosti ve smyslu ustanovení § 9 odst. 2 písm. a) o. s. ř. a takovou žalobu náleží projednat a rozhodnout o ní příslušnému okresnímu (obvodnímu) soudu, nikoli krajskému soudu (Městskému soudu v Praze).

Sou R NS č. C 1921 – NS sp. zn. Cdo 2161/2002: Žalobní návrhy ve věcech ochrany osobnosti nesmějí být formulovány obecně a nepřesně; takové nepřesnosti musí být odstraněny a nemají být přebírány do soudních rozsudků ve znění vyvolávajícím pochybnosti.

NS sp. zn. 30 Cdo 1850/2006: Žalobě, kterou žalobce požaduje, aby žalovaná (Česká republika – ministrstvo obran, resp. vnitra byla uznána povinnou zdržet se v tisku a v elektronických médiích zveřejňování údajů o tom, že žalobce je evidován jako spolupracovník státní bezpečnosti, lze vyhovět až na základě pravomocného rozhodnutí o neoprávněné evidenci dotčené osoby (žalobce) v materiálech bývalé Státní bezpečnosti.

SJ, 2000, č. 4 – NS ČR: Ustanovení § 11n. obč. zák. neumožňuje odůvodnit konkrétní (byť pravdivé) tvrzení nepravdivými, pravdu zkreslujícími, difamujícími nebo dehonestujícími údaji.

PR, 1994, č. 11 – VS v Praze: Předběžné opatření, jímž by žalovanému bylo uloženo zdržet se v jím vydávaném deníku uveřejňování jakýchkoli komentářů a informací týkajících se osoby žalobce, s výjimkou přetiskování zpráv převzatých od oficiálních tiskových agentur, do rozhodnutí ve věci samé, znamená restriktci svobody projevu, která je zaručena Listinou základních práv a svobod vyhlášenou jako součást ústavního pořádku České republiky (usnesení předsednictva České národní rady ze dne 16. 12. 1992). Jde přitom o jedno z nejdůležitějších práv v demokratické společnosti zahrnující svobodu názoru a svobodu přijímání a rozšiřování informací veřejnosti. Je samozřejmé, že svoboda projevu nemůže být zcela bezbřehá, že jsou zde hranice vytvořené i novinářskou etikou, ale s ohledem na sledovaný cíl nelze předem postupovat podle ustanovení § 76 odst. 1 písm. f) OSŘ, a to ani za situace, kdy dané omezení by se netýkalo uveřejňování zpráv od oficiálních agentur.

VS sp. zn. 5 Co 42/92: Výpočet prostředků, jakých může fyzická osoba použít proti neoprávněnému zásahu do práva na ochranu osobnosti, jak jej uvádí ustanovení § 13 odst. 1 o. z., není taxativní. Užití slova „zejména“ v první větě citovaného ustanovení svědčí pro závěr, že jde o výpočet demonstrativní. Přípustnou formou ochrany osobnosti může tedy být i žaloba na určení, že se určitým způsobem neoprávněně zasáhlo do osobnosti sféry žalobce chráněné ustanovením § 11n. o. z., anebo žaloba na určení, že určité výroky nebo určité informace o osobě žalobce jsou nepravdivé nebo neoprávněné. V těchto případech nejde o určovací žaloby podle ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř., a žalobce proto nemusí prokazovat naléhavý právní zájem na takovém určení.

V. Přiměřené morální zadostiučinění

PR, 2005, č. 11 – NS ČR: Omluva za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti, spočívající v povinnosti žalovaného doručit písemnost obsahující omluvu všem občanům obce, je nepřiměřená.

SR, 2007, č. 3 – NS sp. zn. 30 Cdo 2919/2006: 1. Žaloba fyzické osoby, která se domáhá morálního zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti, musí vždy znít na určitou formu tohoto zadostiučinění. Pokud soud shledá, že navržená forma morálního zadostiučinění není přiměřená a žaloba není odpovídajícím způsobem upravena, žalobu zamítne.

2. Při úvaze o přiměřenosti požadovaného morálního zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti musí soud vyjít z celkové povahy i z jednotlivých okolností konkrétního případu; musí přihlídnout např. k intenzitě, povaze a způsobu neoprávněného zásahu, k charakteru a rozsahu zasažené hodnoty osobnosti, k trvání i šíři ohlasu a k vlivu vzniklé nemajetkové újmy na postavení a uplatnění postižené fyzické osoby ve společnosti.

Sou R NS č. C 240: Při rozhodování o přiměřeném zadostiučinění, jež má být poskytnuto fyzické osobě za účelem reparace následků neoprávněného zásahu do jejích osobnostních práv,

je třeba přihlédnout i k tomu, že jistou formu zadostiučinění na úkor zájmů škůdce si fakticky poskytl sám poškozený, např. ve formě následného a jinak neakceptovatelného verbálního nebo brachiálního útoku. V takovýchto případech je třeba ve smyslu § 13 ObčZ porovnat míru dotčení osobnosti fyzické osoby a tomu odpovídající předpoklad přiměřenosti odpovídající satisfakce s tím, do jaké míry byl nárok na satisfakci suplován případnou „svěmoci“ poškozeného.

Sou R NS č. C 3041: Jako přiměřené zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti nelze nařizovat doplnění spisu policie k nápravě případně nesprávných údajů, jež by se podávaly ze spisu příslušného orgánu, slouží především odpovídající procesní prostředky z oblasti trestního, popřípadě správního práva.

NS sp. zn. 30 Cdo 2919/2006: Žaloba fyzické osoby, která se domáhá morálního zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti musí vždy znít na určitou formu tohoto zadostiučinění. Pokud soud shledá, že navržená forma morálního zadostiučinění není přiměřená a žaloba není ani odpovídajícím způsobem upravena, žalobu zamítne.

NS sp. zn. 30 Cdo 2232/2006: Je-li konkrétní fyzická osoba nepravdivě spojována (byť nedopatřením) s kritizovanou nebo odsuzovanou činností, resp. s takovou osobou, jde pravidelně o zásah proti právu na čest a důstojnost takové osoby. Dojde-li k takovému zásahu veřejnou publikací, bude zpravidla (s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem případu) takovýto zásah objektivně způsobit snížit důstojnost, resp. vážnost fyzické osoby ve společnosti ve značné míře.

PR, 1994, č. 9 – VS v Praze: 1. Osvědčení vydané federálním ministerstvem vnitra nelze považovat za neoprávněný zásah do osobnosti žalobce, neboť bylo postupováno podle ustanovení § 9 odst. 1 zák. č. 451/1991 Sb. a vydané vysvědčení pak pouze deklarovalo určitý stav.

2. Žalobcem zvolený prostředek občanskoprávní ochrany, pokud se domáhá určení neoprávněnosti své evidence v materiálech Státní bezpečnosti, není sice výslovně uveden v ustanovení § 13 odst. 1 ObčZ, ale jeho použití toto ustanovení nevylučuje. Vyplyvá to z užití slova „zejména“ v první větě uvedeného ustanovení, které svědčí tomu, že výčet prostředků zde uvedených je pouze příkladný. Přípustnou formou ochrany osobnosti může být tedy i žaloba na určení, že se určitým způsobem neoprávněně zasáhlo do osobnostní sféry žalobce chráněné ustanovením § 11 ObčZ. V tomto případě pak nejde o žalobu na určení podle ustanovení § 80 písm. c) OSŘ a žalobce proto nemusí prokazovat naléhavý právní zájem na takovém určení.

3. Žaloba na likvidaci informace, že žalobce byl rezident, agent, držitel propůjčeného bytu, informátor nebo ideový spolupracovník Státní bezpečnosti, je sice žalobou odstraňovací, jejíž přípustnost výslovně ustanovení § 13 odst. 1 ObčZ uvádí, avšak po obsahové stránce nesměruje k odstranění následků neoprávněného zásahu do osobnostních práv žalobce, neboť následkem neoprávněného zásahu je nemajetková újma spočívající zejména ve snížení cti a důstojnosti žalobce, která mu právě neoprávněnou evidencí vznikla.

4. V řízení o ochranu osobnosti soud nezkoumá, zda žalobce spolupracoval či nikoli s orgány bývalé Státní bezpečnosti, ale zkoumá pouze oprávněnost či neoprávněnost jeho evidence v materiálech bývalé Státní bezpečnosti. Zanesení žalobce do evidence bývalé Státní bezpečnosti není právní úkon. Jde o evidenční akt, a proto není možné zkoumat jeho platnost.

PR, 1995, č. 3 – VS v Praze: 1. Sazba mimosmluvní odměny za jeden úkon právní pomoci v řízení o ochranu osobnosti se stanoví podle ustanovení § 13 odst. 6 vyhl. č. 270/1990 Sb.

2. Hodnota věci není výše žalobcem požadovaného zadostiučinění v penězích, neboť to je pouze jeden z přípustných prostředků obrany pro případ neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby.

3. Právo na ochranu osobnosti je hodnota, u níž je pojmově vyloučeno její vyjádření v penězích.

PR, 1995, č. 10 – VS v Praze: Řízení o ochranu osobnosti je návrhové řízení. S odkazem na ustanovení § 79 odst. 1 OSŘ proto musí být ze žaloby patrné i to, jaké konkrétní výše zadostiučinění v penězích se žalobce domáhá. Požadovaná výše peněžitého zadostiučinění pak tvoří maximální částku, kterou soud může přiznat.

SR, 1997, č. 6 – KS v Ostravě: Přiměřeným zadostiučiněním podle § 13 odst. 1 obč. zák. nemůže být omluva pronášena za takových okolností, že teprve z ní se určitá část veřejnosti doví o zásahu do osobnostních práv fyzické osoby, o němž by se jinak nedověděla a jenž by tedy do té doby ani nemohl být veřejně postoupen fyzické osoby v očích dané části veřejnosti snížit.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 581/99: Za stavu, kdy důvody uvedené v § 13 odst. 2 ObčZ svědčí pro poskytnutí náhrady nemajetkové újmy v penězích jsou zákonem uváděny pouze demonstrativně, měl se odvolací soud při zachování zásad spravedlivého procesu právě s ohledem na nemožnost již odčinit uvedení nepravdivých údajů o žalobkyni rovnocenným způsobem především zabývat otázkou, zda omluva žalovaných, k níž byli pravomocně soudem zavázáni formou osobního dopisu, který však již nemůže v poměru k jiné osobě, než je samotná žalobkyně, vyvrátit nepříznivé účinky uveřejněného článku, je vůbec způsobila být přiměřeným, a tedy podle § 13 odst. 2 ObčZ i postačujícím zadostiučiněním. Jinak řečeno, pokud primární způsob zadostiučinění je v době

rozhodování soudu již natolik oslaben, že svým způsobem pozbývá své funkce, je povinností soudu tím pečlivěji zvažovat přiznání zadostiučinění finančního.

VI. Náhrada nemajetkové újmy v penězích (peněžitě zadostiučinění)

R 21/1995: Při rozhodování o náhradě nemajetkové újmy (§ 13 odst. 2 obč. zák.) musí mít soud prokázáno, že jsou tu okolnosti dokládající, že v konkrétním případě nestačí zadostiučinění podle ustanovení § 13 odst. 1 obč. zák., a to zejména z hlediska intenzity, trvání a rozsahu nepříznivých následků vzniklých žalobci vzhledem na postavení žalobce v rodině a společnosti.

PR, 2007, č. 20 – NS sp. zn. 30 Cdo 2625/2007: Výši nároku na přisouzení náhrady nemajetkové újmy za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti v penězích soud určí vesměs podle své úvahy. I ta ovšem podléhá hodnocení. Základem úvahy podle zmíněného ustanovení je zjištění takových skutečností, které soudu umožní založit úvahu na určitém kvantitativním posouzení základních souvislostí posuzovaného případu. Je třeba přihlédnout i k podílu žalobce na průběhu incidentu vedoucího k neoprávněnému zásahu.

SR, 2003, č. 3 – NS sp. zn. 30 Cdo 427/2000: Platná právní úprava nestanoví meze zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti formou náhrady nemajetkové újmy v penězích; soudy proto musí v každém jednotlivém případě vycházet z dostatečně zjištěného skutkového stavu a v tomto rámci se opírat o zcela konkrétní a přezkoumatelná hlediska vztahující se k zjištěné míře zásahu do osobnostních práv postižené osoby. Pro určení výše přiměřeného zadostiučinění v penězích pak zákon stanoví jako kritéria posouzení míry závažnosti vzniklé nemajetkové újmy a závažnosti okolností, za kterých k neoprávněnému zásahu do osobnosti fyzické osoby došlo. Jde nejen o okolnosti na straně samotného škůdce, ale i na straně poškozené fyzické osoby (např. třeba i v rámci úvahy, zda poškozená fyzická osoba případně sama svým jednáním nemohla ovlivnit možnost mylného a přitom nepříznivého, resp. i „dehonestujícího“ posuzování a hodnocení jejích aktivit).

Sou R NS č. C 2185: Finanční zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti lze přiznat, pokud nebude postačující morální zadostiučinění a pokud došlo ke snížení důstojnosti fyzické osoby či její vážnosti ve společnosti ve značné míře. O snížení důstojnosti fyzické osoby či její vážnosti ve společnosti ve značné míře jde, pokud újmu vzniklou v osobnostní sféře fyzická osoba vzhledem k povaze, intenzitě, opakování, trvání a šíři okruhu působení nepříznivého následku pocituje a prožívá jako závažnou. Ač se určení výše tohoto zadostiučinění stává předmětem volného uvážení soudu, musí soud v každém jednotlivém případě vycházet z úplného skutkového stavu a v tomto rámci se opírat o zcela konkrétní a přezkoumatelná hlediska.

SR, 1999, č. 1 – VS v Olomouci: Nárok fyzické osoby na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 ObčZ nelze ztotožňovat s nárokem poškozeného na náhradu škody podle § 43 odst. 2 TrŘ, o kterém je oprávněn soud rozhodnout v rámci trestního řízení.

PR, 1997, č. 11 – KS v Ostravě: Jestliže měl žalobce ve sporu o ochranu osobnosti neúspěch jen ohledně části požadované náhrady nemajetkové újmy v penězích, může mu soud přiznat plnou náhradu nákladů řízení ve smyslu ustanovení § 142 odst. 3 OSŘ, neboť jde o případ, kdy rozhodnutí o výši plnění záviselo na úvaze soudu.

PR, 1998, č. 5 – KS v Ostravě: Snížení důstojnosti fyzické osoby nebo její vážnosti ve společnosti ve značné míře není jediným případem, kdy postižené fyzické osobě vznikne právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 obč. zák. podmínky pro vznik tohoto práva jsou splněny ve všech případech neoprávněných zásahů do osobnostních práv, kdy se nejvíce postačujícím zadostiučinění podle § 13 odst. 1 obč. zák.

Při rozhodování o náhradě nemajetkové újmy v penězích je třeba přihlédnout i k zadostiučinění, kterého se postižené fyzické osobě dostává též obsahem odůvodnění rozsudku, v němž je konstatováno, že došlo k porušení jejího práva na ochranu osobnosti.

Právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích smrtí postižené fyzické osoby zaniká a nepřechází na její dědice podle ustanovení § 460n. obč. zák. Zánik tohoto práva smrtí postižené fyzické osoby nastává bez ohledu na to, zda právo bylo původcem neoprávněného zásahu do osobnosti fyzické osoby již uznáno či nikoliv, zda bylo zemřelou postiženou fyzickou osobou ještě za jejího života uplatněno u soudu či nikoliv, popřípadě zda bylo o tomto právu před smrtí fyzické osoby již pravomocně rozhodnuto či nikoliv; právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích zanikne i v případě, byl-li již nařízen výkon rozhodnutí, avšak toto právo nebylo ještě za života postižené fyzické osoby úspěšně vymoženo.

ÚS sp. zn. I. ÚS 85/04: Bez ohledu na to, jakým způsobem s obsahem institutu náhrady škody pracuje domácí zákonodárce, judikatura obecných soudů i soudů ústavního, příp. domácí civilistická doktrína v oblasti vnitrostátní aplikace úmluvy je třeba vyjit z pojmu náhrady škody tak, jak s ním operují národní evropské ústavní soudy a nejvyšší soudy, z jejichž judikatury vyrůstá judikatura ESLP. Pokud jde o specifický o delikt ní odpovědnost státu za omezení osobní svobody,

a tedy vztah domácího reliktního civilního práva a čl. 5 odst. 5 Úmluvy, je situace v jednotlivých evropských státech taková, že klasická dogmatika civilněprávních institutů ustoupila přímému působení čl. 5 odst. 5 Úmluvy, který je vykládán národními soudy zcela autonomně. Tento svůj postoj ústavní soud odůvodňuje i judikaturou ESLP, který se trvale judikuje, že z institutů Úmluvy mohou mít zcela autonomní obsah a rozsah nezávislý na jejich právní kvalifikaci vyplývající z vnitrostátního práva.

§ 14 zrušen

§ 15 [Posmrtná ochrana osobnosti]

Po smrti fyzické osoby přísluší uplatňovat právo na ochranu její osobnosti manželu nebo partnerovi^{1a} a dětem, a není-li jich, jejím rodičům.

Související ustanovení: § 7 odst. 2, § 460n., 579

Související předpisy: § 11 odst. 5, § 74 AutZ; § 10 odst. 4, § 11 odst. 2 TiskZ; § 5a odst. 4, § 5b odst. 2 RTV; § 15 TrZ; § 256 odst. 1 OSŘ; § 1 odst. 2 zák. č. 140/1996 Sb., o zpřístupnění svazků vzniklých činností bývalé Státní bezpečnosti

Z literatury: *Buriánek, J.* Lékařské tajemství a právo příbuzných na informace o zdravotním stavu pacienta. *Zdravotnictví a právo*, 2005, č. 1, s. 11; *Doležal, T. Doležal, A.* Nahlížení do zdravotnické dokumentace pacienta a sdělování informací o jeho zdravotním stavu po novele zákona o péči o zdraví lidu. *PR*, 2007, č. 15, s. 572n.; *Dostál, O.* Komu patří mé tělo: Několik úvah o právním statutu oddělených částí těla a mrtvoly. *Zdravotnictví a právo*, 2003, č. 10, s. 8; *Dostál, O.* Otázka vlastnictví k odděleným částem lidského těla v zahraničním srovnání. *Jurisprudence*, 2004, č. 3, s. 3; *Knap, K., Švestka, J., Jehlička, O., Pavlík, P., Plecítý, V.* Ochrana osobnosti podle občanského práva. Praha : Linde Praha, 2004, s. 81.

Obsah výkladu:

I. Posmrtná (postmortální) ochrana osobnosti	1
1. Obecně.....	1–2
2. Osoby oprávněné k posmrtné ochraně osobnosti; jejich nároky	3
3. Rozšíření okruhu osob oprávněných k posmrtné ochraně osobnosti – úvaha
de lege ferenda	4

I. Posmrtná (postmortální) ochrana osobnosti

1. Obecně

Ustanovení § 15 zabezpečuje s ohledem na požadavek zachování piety, památky a vzpomínky ochranu osobnosti fyzické osoby i tehdy, není-li fyzická osoba již naživu a kdy nemá možnost se již sama právně bránit (jde o ochranu cti, důstojnosti a pověsti zemřelé fyzické osoby, o ochranu jejího jména atd.). Z toho důvodu přiznává občanský zákoník z titulu zvláštního právního nástupnictví – neboli sukcese (nikoliv tedy z titulu dědění) určitým – taxativně vypočteným – osobám zvláštní původní (originární) osobnostní právo na uplatnění ochrany osobnosti zemřelé fyzické osoby (tzv. posmrtná, postmortální ochrana). Toto právo lze uplatnit po smrti dotčené fyzické osoby bez ohledu na to, byl-li neoprávněný zásah učiněn ještě za jejího života či až po její smrti (obdobnou úpravu srov. i v § 10 odst. 4, § 11 odst. 2 zák. č. 46/2000 Sb., jakož i v § 35 odst. 4, § 36 odst. 2 zák. č. 231/2001 Sb.).

^{1a} Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

- 2 Osobami taxativně vypočtenými v § 15 jsou: pozůstalý manžel (nikoliv však manžel, jehož manželství bylo již pravomocně rozvedeno; tím spíše sem nespadá ani druh nebo družka zemřelého občana), dále partner (srov. zákon č. 115/2006 Sb.), jakož i děti (jim jsou naroveň postaveni osvojenci zemřelého občana, bez ohledu na to, jde-li o osvojení či osvojení nezrušitelné) a rodiče (jim jsou naroveň postaveni osvojitelé).

Žádným dalším osobám – i když by byly zemřelé fyzické osobě blízké – zvláštní osobnostní právo podle § 15 nevzniká. Proto také nelze toto právo žádným výkladem podle celkem shodného názoru teorie i praxe (S III, s. 179) za platného právního stavu rozšiřovat i na další osoby (např. na vnuky či prarodiče). Z uvedeného zákonného výčtu okruhu osob podle § 15 je patrné, že jde o okruh osob poměrně úzký. O všech těchto osobách však lze na základě obecných zkušeností a poznatků usuzovat, že mají velmi blízký vztah (manželský, resp. obdobný či příbuzenský) k zemřelé fyzické osobě, takže lze předpokládat, že budou posmrtně přetrvávající zájmy osobnosti zemřelé fyzické osoby v případě potřeby účinně chránit. Proto ani výkon zvláštního osobnostního práva těchto osob podle § 15 odst. 1 nevyžaduje žádný důkaz o existenci určitého zájmu na ochraně osobnosti zemřelého.

O posmrtnou ochranu podle § 15 však nejde tam, kde v důsledku smrti blízké osoby došlo k zásahu do práva na ochranu osobnosti pozůstalé osoby, konkrétně do jejího práva na ochranu soukromí (srov. výklad u § 13).

Posmrtná ochrana právnické osoby není v českém platném právní řádu upravena.

2. Osoby oprávněné k posmrtné ochraně osobnosti; jejich nároky

- 3 Osoby podle § 15 odst. 1 jsou členěny do dvou skupin.

Při tomto členění platí, že osoby zařazené do druhé skupiny mohou své zvláštní osobnostní právo uplatnit až poté, není-li (nikoliv tedy nechtějí-li) osob zařazených do skupiny první (tzv. podpůrné – subsidiární uplatnění).

Prvou skupinu tvoří pozůstalý manžel nebo partner a děti (osvojenci) zemřelého. Právo ve smyslu § 15 může uplatnit samostatně kterákoliv z těchto osob. Není rozhodné, učiní-li tak pouze jedna z těchto osob anebo více z nich společně, popř. všechny osoby. K uplatnění práva podle § 15 jednou z těchto osob není třeba souhlasu ostatních osob stejné skupiny.

Teprve tehdy, není-li osob, které tvoří prvou skupinu, vzniká podpůrně (subsidiárně) zvláštní osobnostní právo osobám druhé skupiny, tj. rodičům zemřelého, popř. osvojitelům. Je-li těchto osob více, vzniká toto právo více osobám.

Jestliže všechny z legitimovaných osob, které tvoří prvou a druhou skupinu, již zemřely, zvláštní osobnostní právo osob podle § 15 odst. 1 na uplatnění občanskoprávní ochrany osobnosti zemřelé fyzické osoby zanikne. Toto právo nepřechází ani na dědice osob uvedených v § 15, ani na žádné jiné další osoby.

Za těchto podmínek úprava občanského zákoníku umožňuje, aby v souladu se společenskými veřejnými zájmy mohlo docházet k historickému a ničím neomezenému hodnocení postavení a úlohy jednotlivých fyzických osob v životě společnosti.

V soudní praxi vznikla otázka, mohou-li osoby uvedené v § 15 vést po smrti postižené fyzické osoby s úspěchem výkon rozhodnutí (exekuci) na ochranu její osobnosti. S poukazem na spojení § 256 odst. 1 OSŘ a § 15 ObčZ došla soudní praxe k závěru že nikoliv. U osob podle § 15 nejde totiž o právní nástupnictví po zemřelé fyzické osobě, nýbrž o zvláštní původní (originární) osobnostní právo. Pokud by proto osoba podle § 15 podala návrh na výkon rozhodnutí na ochranu osobnosti zemřelé fyzické osoby, popř. by do vykonávacího řízení, které navrhla ještě sama postižená fyzická osoba,

po její smrti přistoupila, je nutno podle soudní praxe vykonávací řízení s poukazem na § 256 odst. 1 OSŘ (právo z rozhodnutí nepřešlo na jiného) zastavit.

Zvláštní osobnostní právo osob podle § 15 odst. 1 není co do obsahu a rozsahu, ani co do funkce shodné s vlastním osobnostním právem zemřelé fyzické osoby. Společné však mají obě tato práva to, že i osoby uvedené v § 15 mohou k občanskoprávní ochraně osobnosti zemřelé fyzické osoby použít právní prostředky, které stanoví § 13. Výjimkou z těchto právních prostředků je podle soudní praxe a částí doktríny u osob podle § 15 právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích (srov. blíže vysvětlivky k § 13). Tento názor však není v doktríně jednoznačně sdílen s poukazem na to, že § 15 pro něj neskýtá žádný zákonný podklad.

Zvláštní osobnostní právo osob podle § 15 odst. 1 je co do svého obsahu v určitém směru užší, v jiném směru širší. Tak jestliže zemřelá fyzická osoba výslovně zakázala pro případ své smrti (např. svým prohlášením učiněným v závěti) jakoukoliv dispozici se svými projevy osobní povahy (s dopisy, deníky, zápisky, poznámkami atd.), nelze těchto osobních písemností použít, a to ani tehdy, jestliže by s tímto použitím osoby uvedené v § 15 vyslovily souhlas. Dispoziční projev vůle, který v tomto směru zemřelá fyzická osoba učinila ještě za svého života, právo uznává a respektuje; proto je toto opatření zemřelé fyzické osoby neměnné (definitivní), takže dispoziční projev zemřelé fyzické osoby nemůže být odvolán, resp. změněn, ani osobami podle § 15. Pokud by se tak vzdor takovému zákazu zemřelé fyzické osoby stalo, šlo by ze strany osob uvedených v § 15 o neoprávněný postup.

Právě tak ovšem není přípustné, aby záporný projev vůle fyzické osoby, který učinila ohledně některé hodnoty své osobnosti (např. ohledně svého mrtvého těla) ještě za svého života, byl nahrazen svolením osob podle § 15 (např. pro účely transplantací). V některých případech však z důvodu veřejného zájmu zakotveného ve zvláštní zákonné úpravě toto dispoziční opatření zemřelého občana neplatí. Právě tak tam, kde dala určitá fyzická osoba ještě za svého života svolení (ať již ve svém prohlášení či v závěti) k nakládání s některou hodnotou osobnosti po své smrti (s mrtvým tělem, s rozmnožováním své podobizny atd.), pak i tato její dispozice osoby uvedené podle § 15 zavazuje.

I to je opodstatněno, neboť dispozice učiněná fyzickou osobou ještě za života je oprávněním, vyplývajícím ze společensky a funkčně významnějšího subjektivního občanského práva.

Naproti tomu nemůže-li sama fyzická osoba za svého života s ohledem na určité veřejné zájmy sama platně disponovat s některými svými tělesnými orgány (např. s nepárovými orgány, které jsou nepostradatelné pro její další život), toto právo dispozice po smrti fyzické osoby neboli za změněných podmínek osobám uvedeným v § 15 naopak přísluší. Taková dispozice osob podle § 15 není za změněných podmínek v rozporu ani se zákonem, ani s dobrými mravy (§ 3 odst. 1, § 39).

V právní praxi, ale v poslední době i v občanské veřejnosti, se stala velmi diskutovanou otázka, mají-li pozůstalí po zemřelém, a konkrétně kteří z nich, právo na poskytnutí informací o zdravotním stavu zemřelého. Tento spor je nyní výslovně řešen novelou č. 111/2007 Sb. k zákonu č. 20/1966 Sb. Podle § 67ba odst. 3, 4 zák. č. 20/1966 Sb. platí, že právo na informace o zdravotním stavu pacienta, který zemřel, o příčinách úmrtí a výsledku pitvy, byla-li provedena, právo v přítomnosti zdravotnického pracovníka nahlížet do zdravotní dokumentace nebo do jiných zápisů vztahujících se ke zdravotnímu stavu pacienta, na pořizení výpisů, opisů nebo kopií těchto dokumentů mají osoby blízké [116, 117] zemřelému pacientu, neurčil-li za svého života jinak, popřípadě další osoby [určené samotným pacientem podle § 67b odst. 12 písm. d) zák. č. 20/1966 Sb.]. Jde-li o zemřelého pacienta, který byl osobou s omezenou způsobilostí k právním úkonům

v rozsahu neumožňujícím uplatnit právo podle § 67b odst. 12 zák. č. 20/1966 Sb., či osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům nebo nezletilou osobou, má práva podle věty první zákonný zástupce tohoto pacienta, popř. osoba určená tímto zákonným zástupcem. Jestliže však zemřelý pacient za svého života vyslovil zákaz poskytovat informace o svém zdravotním stavu, právo na informace o jeho zdravotním stavu, včetně práva nahlížet v přítomnosti zdravotnického pracovníka do zdravotní dokumentace nebo do jiných zápisů vztahujících se ke zdravotnímu stavu pacienta, jakož i právo pořizovat z nich výpisy, opisy nebo kopie, mají osoby blízké pouze za určitých podmínek. Je tomu tak v případech, že je to v zájmu ochrany jejich zdraví, popř. ochrany zdraví dalších osob, a to v rozsahu nezbytném pro ochranu zdraví (tímto ustanovením nejsou dotčeny povinnosti zdravotnických zařízení stanovené zvláštními právními předpisy).

Zdravotnické zařízení je přitom povinno zajistit, aby osoba, která může nahlížet podle tohoto zákona do zdravotnické dokumentace, anebo si může pořizovat výpisy, opisy nebo kopie těchto dokumentů, nezjistila osobní údaje třetích osob. Každé nahlédnutí do zdravotní dokumentace nebo pořízení jejích výpisů, opisů nebo kopií se do zdravotní dokumentace zaznamená (§ 67bb odst. 5 zák. č. 20/1966 Sb. stanoví zároveň náležitosti takového záznamu).

Ještě jednu důležitou změnu přinesla výše zmíněná novela č. 111/2007 Sb. Ve snaze předejít různým výkladům a častým sporům byl jí doplněn § 55 odst. 2, písm. d) zákona o péči o zdraví lidu v tom směru, že zdravotnický pracovník je sice povinen zachovávat mlčenlivost o skutečnostech, o kterých se dozvěděl při výkonu svého povolání s výjimkou případu, kdy tyto skutečnosti sděluje se souhlasem pacienta. Touto povinností mlčenlivosti však není vázán v rozsahu nezbytném pro obhajobu v trestním řízení a pro řízení před soudem či jiným orgánem, je-li předmětem řízení spor mezi ním, popř. jeho zaměstnavatelem a pacientem či jinou osobou, která uplatňuje práva na náhradu škody či na ochranu osobnosti v souvislosti s poskytováním zdravotní péče.

3. Rozšíření okruhu osob oprávněných k posmrtné ochraně osobnosti – úvaha de lege ferenda

V souvislosti s přípravou nového občanského zákoníku v rámci soukromoprávních rekodifikačních prací se uvažuje mj. o tom, aby byl rozšířen okruh osob, které jsou dnes oprávněny podle § 15 domáhat se ochrany osobnosti zemřelého, na všechny osoby zemřelému blízké [116, 117].

- 4 Zároveň se uvažuje i o obnově – již dříve zrušeného § 14 – podle kterého by bylo opět možno, aby právo na ochranu osobnosti fyzické osoby uplatnila namísto ní (kdyby fyzická osoba zemřela) výjimečně též právnická osoba v případech, kdy se neoprávněný zásah do osobnosti této fyzické osoby týkal její činnosti u právnické osoby. Smyslem navrhované právní úpravy je, aby se sama právnická osoba za těchto podmínek mohla se zřetelem na svou vlastní dobrou pověst domáhat ochrany osobnosti fyzické osoby za její činnost u ní (např. dojde-li k rozšiřování nepravdivých zpráv o korupčním chování fyzické osoby – zaměstnance, resp. činovníka právnické osoby, což vrhá nepříznivé světlo na samotnou právnickou osobu). Právnické osobě by tak bylo umožněno uplatňovat práva, která jejímu zaměstnanci za porušení jeho osobnosti vznikají, bez jeho souhlasu (tento souhlas bude u jejího zaměstnance nahrazen právě legitimací zakotvenou v nově připravovaném občanském zákoníku). Nebylo by to však přípustné proti projevené vůli zaměstnance.

Z judikatury:

NS sp. zn. 25 Cdo 608/2002: V řízení o náhradu nemajetkové újmy v penězích nelze pokračovat, zemře-li žalobce.

S III (s. 179, 180): Výčet osob, uvedených v § 15 odst. 1 o. z. je taxativní; nelze jej rozšířit na další osoby; právo uplatňovat po smrti občana nárok na ochranu osobnosti lze, ať byl neoprávněný zásah veden za života občana nebo až po jeho smrti. Právo na ochranu osobnosti občana jako právo nemajetkové, ryze osobní povahy, zaniká smrtí občana (§ 7 odst. 2 o. z.); nepřechází tedy smrtí občana na dědice a nestává se předmětem dědění.

PR, 1995, č. 10 – VS v Praze: Povinnost poskytnout zadostiučinění podle ustanovení § 13 ObčZ je osobně spjata s osobou, která se neoprávněného zásahu do osobnostních práv fyzické osoby dopustila. Má tedy osobní charakter, a proto zaniká smrtí takovéto osoby.

§ 16 [Náhrada škody způsobená neoprávněným zásahem do osobnosti]

Kdo neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti způsobí škodu, odpovídá za ni podle ustanovení tohoto zákona o odpovědnosti za škodu.

Související ustanovení: § 420n., 451

Související předpisy: § 172n. ZPr; § 373n. ObchZ

Z literatury: *Kadečka, S.* Prostředky občanskoprávní ochrany osobnosti v soudní praxi. Časopis pro právní vědu a praxi, 1999, č. II, s. 179; *Švestka, J.* Některé úvahy nad odpovědností za porušení (ohrožení) všeobecných osobnostních práv. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, s. 107.

Obsah výkladu:

- I. Odpovědnost za majetkovou újmu – škodu způsobenou neoprávněným zásahem do všeobecných osobnostních práv 1

I. Odpovědnost za majetkovou újmu – škodu způsobenou neoprávněným zásahem do všeobecných osobnostních práv

Vznikla-li v příčinné souvislosti s neoprávněným zásahem do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby této osobě vedle nemajetkové újmy navíc i majetková újma vyjádřitelná v penězích, tj. škoda, má postižená fyzická osoba – vedle nároků na ochranu své osobnosti včetně nároku na peněžité zadostiučinění (§ 13) – rovněž nárok na náhradu takto vzniklé škody (nerozhoduje, jde-li o škodu skutečnou či o ušlý zisk – § 442). To znamená, že náhrada škody se v těchto případech nesnižuje o případně vyplacené peněžité zadostiučinění. Právo na náhradu škody a právo na ochranu osobnosti fyzické osoby představují dvě zcela samostatná práva podmíněná různou sférou ochrany zabezpečované občanským zákoníkem. Odpovědnost toho, kdo neoprávněně zasáhl do práva na ochranu osobnosti fyzické osoby, je však v případě vzniku škody založena – na rozdíl od sankcí podle § 13 – na principu předpokládaného zavinění (§ 420 odst. 1, 3). Toto právo na náhradu škody také přechází po smrti postižené fyzické osoby jako každé jiné majetkové právo na dědice (výjimky srov. § 579), a tedy nikoliv na osoby taxativně uvedené v § 15. Toto právo na náhradu škody vzniklé neoprávněným zásahem do osobnostních práv fyzické osoby se promlčuje [106].

Pro úplnost zbývá pouze dodat, že stejně jako výslovně uvedená možnost vzniku odpovědnosti za škodu existuje i v těchto případech možnost vzniku na straně dotčené fyzické osoby práva na vydání bezdůvodného obohacení [451n.].

Z judikatury:

PR, 2007, č. 23 – NS sp. zn. 30 Cdo 154/2007: 1. Právo na ochranu zdraví je jedním z nejvýznamnějších práv týkajících se ochrany osobnosti.

2. Nelze dovodit, že uplatnění nároků z titulu práva na ochranu osobnosti supluje, resp. doplňuje a rozšiřuje rozsah náhrady škody; jedná se o zcela svébytné a samostatné nároky.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 315/01: Nelze ztotožňovat nemajetkovou újmu, byť třeba i zmírněnou peněžitým zadostiučiněním, na straně jedné s majetkovou újmou či dokonce újmou na zdraví na straně druhé. V této souvislosti nelze pominout ani preventivní působení občanskoprávní ochrany a psychologické hledisko působení na původce neoprávněného zásahu plynoucí z možnosti přiznat za splnění zákonných podmínek i náhradu způsobené nemajetkové újmy v penězích.

§ 17 zrušen

Oddíl druhý. Právnícké osoby

§ 18 [Pojem]

- (1) **Způsobilost mít práva a povinnosti mají i právnícké osoby.**
- (2) **Právníckými osobami jsou**
 - a) **sdružení fyzických nebo právnických osob,**
 - b) **účelová sdružení majetku,**
 - c) **jednotky územní samosprávy,**
 - d) **jiné subjekty, o nichž to stanoví zákon.**

Související ustanovení: § 7n., 20bn.

Související předpisy: § 27n., § 56n., § 761 odst. 1 ObchZ; § 19, 20 OSŘ; § 8 odst. 2, § 205d odst. 1, § 251 ZPr; zákon č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 151/2002 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím soudního řádu správního; zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností; zákon č. 128/2000 Sb., o obecním zřízení, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 147/2000 Sb., o okresních úřadech, ve znění zák. č. 320/2001 Sb. – zrušen k 31. 12. 2002; zákon č. 218/2000 Sb. o rozpočtových pravidlech ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě České republiky, ve znění pozdějších předpisů; § 1n. AZ; § 1n. BankZ; zákon č. 248/1992 Sb., o investičních společnostech a investičních fondech, ve znění pozdějších předpisů; § 1n. ŽZ; zákon č. 248/1996 Sb., o obecně prospěšných společnostech, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 87/1995 Sb., o spořitelnách a úvěrních družstvech, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 214/1992 Sb., o burze cenných papírů, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 229/1992 Sb., o komoditní burze, ve znění pozdějších předpisů; zákon č. 77/1997 Sb., o státním podniku, ve znění pozdějších předpisů; § 1n. MajČR; § 1n. NadZ

Z literatury: *Bárta, J.* K některým otázkám subjektivity a sukcese právníckých osob v platném právu. *Právník*, 1995, č. 2; *Bárta, J.* Soumrak neziskových subjektů v Čechách. BA, 1996, č. 2, s. 564; *Bartošíková, M.* O odštěpném závodu. *Obchodní právo*, 1995, č. 9; *Baudyš, P.* Právní subjektivita, právnícká osoba a způsobilost vlastnit nemovitosti. *ADN*, 1998, č. 1, s. 5, 1998, č. 2, s. 27; *Baudyš, P.* K právním útvarům nezpůsobilým vlastnit majetek. *ADN*, 2002, č. 2, s. 33; *Beran, K.* Církevní právnícké osoby. *PR*, 2004, č. 6, s. 199; *Beran, K.* Právnícké osoby veřejného práva. 1. vyd. Praha: Linde Praha, 2006; *Cirák, J.* Právna úprava právníckých osůb v občanském zákoníku. *Právní obzor* 1993, č. 2; *Čermák, K.* Paradigma právního vztahu a pojmání právní subjektivity. *Právník*, 2001, č. 12, s. 1193; *Dostálová, J., Harváněk, J.* Nad některými otázkami právní subjektivity. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1998, č. III, s. 542n.; *Eliáš, K.* Základní principy soukromého práva v soudní rozhodovací praxi (pár postřehů k několika soudním rozhodnutím z posledních let). *SR*, 1999, č. 2, s. 42; *Eliáš, K.* Obec jako společník kapitálových

společností. ADN, 1999, č. 6, s. 113; *Eliš, K.* Veřejná obchodní společnost – pojem a význam. PR, 1998, č. 1, s. 30; *Faldyna, F.* Právnícká osoba a její právní jednání a odpovědnost. Právo a podnikání, 2001, č. 2, s. 2; *Fiala, J., Hurdík, J.* K pojetí právníckých osob. Právník, 1990, č. 10; *Havlan, P.* Ještě ke státu jako právnícké osobě, resp. jako subjektu vlastnických a jiných majetkových práv. PR, 1999, č. 9, s. 478; *Havlan, P.* Územní samosprávné celky jako subjekty vlastnického a jiných majetkových práv (základní otázky). PR, 2002, č. 1, s. 16.; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 108n.; *Hendrych, D.* Právnícké osoby veřejného práva. Správní právo, 1996, č. 1, s. 1; *Hudcová, Z.* Nadace a nadační fondy. PR, 2000, č. 12; *Huleš, J.* Ještě k otázkám právní subjektivity, zejména institucionálních jednotek veřejného sektoru. PR, 1999, č. 10, s. 542; *Hurdík, J.* Právnícké osoby – realita nebo fikce. PR, 1999, č. 3, s. 125; *Hurdík, J.* Právnícké osoby (Obecná právní charakteristika). Brno : Masarykova univerzita, 2000; *Hurdík, J.* Úvaha nad tendencemi vývoje koncepce právníckých osob. Právník, 2000, č. 10, s. 960; *Hurdík, J.* Pojem osoba a geneze jeho obsahu jako základ konstrukce osob v právním smyslu. Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č. III, s. 306; *Hurdík, J.* Právnícké osoby a jejich typologie. Praha : C. H. Beck, 2003; *Chalupa, L.* Právní subjektivita organizačních jednotek občanských sdružení podle zákona č. 83/1990 Sb. PR, 1998, č. 1, s. 9; *Knapp, V.* Právnícké osoby. Právník, 1995, č. 10–11, s. 980; *Knapp, V.* O právníckých osobách. PR, 1995, č. 10–11, s. 986; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 173n.; *Kolářová, L.* Nad jedním rozhodnutím. PR, 1996, č. 12, s. 564; *Kopecký, M.* Účastníci správního řízení. PR, 1998, č. 3, s. 108; *Králík, M.* Nad jedním aspektem současné legislativy aneb glosa k ust. § 18 odst. 2 písm. d) ObčZ. ADN, 1999, č. 1, s. 2; *Kühn, Z.* Fikce samostatnosti právníckých osob a její prolomení. PR, 2003, č. 11, s. 542; *Lisse, L.* Právní statut Úřadu pro dohled nad družstevními záložnami. PR, 2001, č. 5, s. 202; Návrh koncepce občanského zákoníku. PPr, 1996, č. 5–6, s. 261n.; *Pelikánová, I.* Pojetí státních právníckých osob ve světle nejnovější legislativy. Obchodní právo, 2001, č. 3, s. 11; *Plíva, S.* Postavení veřejné vysoké školy v soukromoprávních vztazích. Právo a podnikání, 1999, č. 5, s. 14; *Stuna, S., Švestka, J.* Několik úvah nad státem jako právníckou osobou, zejména nad právní subjektivitou státních orgánů. PR, 1999, č. 6, s. 289; *Svoboda, P.* Právní jednání obce. BA, 2000, č. 1, s. 30; *Šamořil, K., Pořivalová, M.* Právní subjektivita organizačních jednotek občanských sdružení. PR, 1998, č. 5, s. 40; *Telec, I.* Kritická glosa k článku „Právní subjektivita, právnícká osoba a způsoblost vlastnit nemovitosti. ADN, 1998, č. 3, s. 64; *Telec, I.* Spolkové právo. Praha : C. H. Beck, 1998; *Telec, I.* Spolkové právo – právně samostatné organizační jednotky. Časopis pro právní vědu a praxi, 2001, č. I, s. 11; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 74n.

Obsah výkladu:

I. Obecné úvahy	1
1. Základní pravidlo	1
2. Terminologie	2
3. Význam úpravy právníckých osob v občanském zákoníku	3
4. Celistvost právnícké osoby. Její organizační složky	4
II. Pojem právnícké osoby	5
1. Různost teorií	5
2. Pozitivistické a sociologické přístupy	6
3. Přístup občanského zákoníku	7
4. Profilující znaky právnícké osoby	8
III. Třídění právníckých osob	9
1. Klasifikační kritéria	9
2. Právnícké osoby práva soukromého a veřejného	10
3. Korporace, nadace, ústavy	11
a) Korporace	12
b) Nadace a fondy (fundace)	13
c) Ústavy	14
4. Skupiny právníckých osob	15
5. Societas iuris civilis	16
6. Pochybné útvary	17

7. Právnícké osoby ziskové a neziskové.....	18
8. Právnícké osoby jako podnikatelé a nepodnikatelé.....	19
IV. Přístup odst. 2 k třídění právníckých osob	20
1. Enumerativnost výčtu	20
2. Sdružení osob.....	21
3. Sdružení majetku	22
4. Jednotky územní samosprávy	23
5. Jiné právnícké osoby	24

I. Obecné úvahy

1. Základní pravidlo

- 1 Vzhledem k tomu, že § 1 odst. 2 svěřuje občanskému zákoníku mj. působnost upravit majetkové vztahy nejen fyzických, ale i právníckých osob, musí jeho ustanovení zahrnout také úpravu alespoň základních právních poměrů právníckých osob.

Základní právní pravidlo v tom směru obsahuje právě § 18 odst. 1, který právníckým osobám přiznává způsobilost mít práva a povinnosti, tedy právní osobnost (subjektivitu), a uvozuje tak obecnou úpravu právníckých osob z pozic soukromého práva (§ 18 až 20a). Právnícké osoby však nejsou s to jenom mít práva a povinnosti. Jsou rovněž způsobilé nabývat práva a zavazovat se k povinnostem vlastními právními jednáními (srov. § 20a) a mají i delikttní způsobilost.

2. Terminologie

- 2 Označením „právnícké osoby“ je vytvořena právní konstrukce, kterou jsou tyto osoby stavěny do kontradiktorní pozice k osobám fyzickým (přirozeným). Dřívější název právníckých osob jako osob morálních, známý z terminologie obecného zákoníku občanského (ABGB) z roku 1811 beznadějně zastaral a dnešní praxi je v podstatě neznámý. Nelze přehlédnout, že sám název „právnícká osoba“, jakkoli se vžil, je z jazykového hlediska utvořen nesprávně. Adjektivum „právnícký“ se odvozuje od substantiva „právník“, nikoli „právo“. V tomto smyslu je tedy samo označení těchto subjektů matoucí, protože právnícké osoby, pozitivisticky vzato, s právníky nic společného nemají; správné označení těchto subjektů by tedy spíše mělo být „právní“ osoby.

3. Význam úpravy právníckých osob v občanském zákoníku

- 3 Obecná ustanovení občanského zákoníku o právníckých osobách mají význam nejen pro speciální úpravu jednotlivých právních forem právníckých osob v občanském zákoníku, z nichž v něm ostatně po vydání zákona o nadacích č. 227/1997 Sb. zůstala jen úprava zájmového sdružení právníckých osob (§ 20f až 20j ObčZ); ustanovení § 20b až 20e o nadacích byla v důsledku následných legislativních změn ze zákoníku vypuštěna až na dílčí výjimky (§ 477 odst. 2, § 875 odst. 2). Obecná úprava právníckých osob v občanském zákoníku má svůj význam i pro korporace obchodního práva, tedy zejména pro obchodní společnosti (§ 56 odst. 1 ObchZ) a družstva (§ 221 odst. 1 ObchZ) a také pro další právnícké osoby soukromého i veřejného práva upravené speciálními zákony. Z obecné úpravy v občanském zákoníku tedy vychází nejen soukromé, ale i veřejné právo, pokud se jeho ustanovení týkají právníckých osob (srov. např. § 90 odst. 2 nebo § 129 TrZ anebo četná ustanovení předpisů správních, daňových, procesních). Tyto navazující předpisy se už vůbec nezabývají otázkou, co právnícká osoba je, ale prostě jen předpokládají její existenci.

Vzhledem k tomu, že § 21 ObčZ přišel s konstrukcí, že se také na stát, vystupuje-li v občanskoprávních vztazích, pohlíží jako na právníckou osobu, mají ustanovení § 18n. do jisté míry význam i z tohoto hlediska.

4. *Celstvistost právnické osoby. Její organizační složky*

Obecně platí, že ten, kdo je právnickou osobou, je subjektem práva, a že takový subjekt má právní osobnost jako celek (jako jediný a jednotný útvar). Generálně lze tedy poukázat na zásadu, že účastenství v právních vztazích může vzít pouze právnická osoba jako taková a že její části (organizační složky, odštěpné závody podnikajících právnických osob nebo podobné organizační jednotky) vlastní právní subjektivitu mít nemohou. Uvedené pojetí však naše pozitivní právo z účelových, byť ne zcela přesvědčivých důvodů v některých zvláštních případech prolamuje. Ze soukromoprávních korporací přiznává § 6 odst. 2 písm. e) zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, v platném znění, spolkům (resp. občanským sdružením) oprávnění zřídit vlastní organizační jednotky jako entity způsobilé jednat svým vlastním jménem, a tudíž jako svébytné právnické osoby (R 15/1995). S využitím této úpravy se tak jedna právnická osoba – pokud existuje jako občanské sdružení v režimu zákona č. 83/1990 Sb. – může naklonovat na neomezený počet dalších právních subjektů vytvořených z jejich vlastních částí. (Podobná konstrukce se uplatnila i v původní verzi zák. č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a v politických hnutích, podle níž rovněž organizační jednotky politických stran mohly mít vlastní právní subjektivitu. Tato konstrukce byla při novele tohoto zákona v roce 1994 opuštěna a politické strany i politická hnutí mohou od účinnosti zák. č. 117/1994 Sb. nadále vystupovat jen jako jednotné subjekty.)

II. Pojem právnické osoby

1. *Různost teorií*

O pojmové vymezení právnických osob se vedly odedávna spory. Svého času bylo napsáno, že definic právnických osob je tolik, kolik je autorů, kteří se touto problematikou zabývali. Ačkoli bylo k problematice právnických osob popsáno bezpočet stran, zůstává pojmové vymezení právnické osoby jako takové stále neuzavřeno, protože se žádný z různých pokusů v tom směru nedočkal většinové akceptace. Naše zákonná úprava o právní podstatě právnických osob – obdobně jako většina evropských občanských zákoníků – přímo nevypovídá nic a ponechává na právní vědě, aby ji uchočila.

2. *Pozitivistické a sociologické přístupy*

Nejrůznější názory na pojetí právnických osob lze v hrubém schématu rozdělit na názorový proud pozitivistický a sociologický. Z prvého z uvedených okruhů je nejtypičtější a nejznámější Savignyho fikční teorie, jejíž podstata je ve stanovisku, že právnické osoby nemají svou existenci v reálném světě, ale existují jen z moci zákona jako juristická fikce. Toto právnické pojetí tíhne k tendenci vidět rozdíl mezi právnickými a fyzickými osobami právě v tom, že lidé jako reálně existující osoby svou skutečnou existenci mají, zatímco právnické osoby uvedl do života právě jen normativní svět zákonných ustanovení. Lze poznamenat, že v tom směru jde o zřejmou nesprávnost, neboť celá konstrukce právní subjektivity je dílem zákonodárce, takže jak pro účastenství právnických, tak i fyzických osob v právních vztazích platí nedávno V. Knappem připomenutý Petrazzského bonmot, že „právní subjekt existuje jen v právu, právě jako subjekt větný existuje jen v gramatice“. Proti pozitivistickým doktrínám stojí teoretické proudy sociologické. Za jejich prototyp možno označit Gierkeho organickou teorii. Její podstata je, zjednodušeně řečeno, v tom, že právnické osoby mají stejně jako osoby přirozené své reálné bytí, tedy fakticky existují jako jsoucí sociální organismy, a na právu je jen, aby tuto jejich existenci akceptovalo. Teoretické proudy z tohoto okruhu předpokládají, že pojem, vytvořený právní normou, existuje i mimo právní řád, a tím se dopouštějí

evidentní logické chyby, která je téhož druhu jako úvaha, že člověk je subjekt práva, protože je reálná bytost z masa a kostí. Tak tomu ale není, protože i jeho právní subjektivitu nezakládá jeho reálná existence, ale normativní svět. Co se právnických osob týče, glosuje J. Sedláček docela vtipně názory na jejich podstatu slovy, že se předpokládalo „že právníká osoba je něco daného mimo právní řád, ale ne jako něco daného přesně fyzicky, ale zase ne zcela bez existence. Čteme-li mnohého i slavného spisovatele, co píše o právnícké osobě, nemůžeme se ubránit dojmu úplného mysticismu, který sice je na místě v náboženství, ale který ve vědě právní nemá vůbec co hledat“.

Základní rozdíl mezi fyzickými a právníckými osobami je v tom, že právní řád právní osobnost člověka uznat musí (čl. 5 LPS), neboť právo na právní osobnost je přirozené právo člověka, kdežto ve vztahu k právníckým osobám je na uvážení zákonodárce, které organizované útvary uzná za právnícké osoby a kterým tedy právní osobnost přizná.

3. Přístup občanského zákoníku

- 7 Naše nauka i právní praxe tradičně vycházejí z teorie, která se ustáleně označuje jako fikční, byť se plně nekryje s pojetím Savignyho. Klíčem k pozitivně právnímu pojetí právnických osob u nás je dikce § 18 odst. 2 písm. d), která – ač je systematicky zařazena nevhodně – definuje základní zásadu: Právě proto, že právnícké osoby vznikají z moci práva, lze za ně uznat jen ty, kterým zákon postavení právnícké osoby přizná. Podle závěrů judikatury (R 52/1995) se tak nemusí stát výslovným prohlášením, nýbrž postačí, že zákon vlastnost právnícké osoby ve vztahu k určitému útvaru přizná vymezením pojmových znaků, které jsou pro právnícké osoby typické.

Přestože náš občanský zákoník z pochopitelných a správných důvodů rezignoval na definici právnícké osoby, ponecháváje její pojmové vymezení juristické nauce, přece jen se pokouší tyto osoby nějak charakterizovat, a to dvojím způsobem. Pokus učiněný v § 18 odst. 2 je teoreticky i prakticky bez valné hodnoty. Svou cenu však mají pojmové znaky právnícké osoby vyplývající z obecné úpravy právnických osob.

4. Profilující znaky právnícké osoby

- 8 Podstatný prvek pro jsoucno právnícké osoby je fakt její majetkové autonomie, tj. schopnost nabývat, mít a zcizovat majetek, nabývat majetková práva a zavazovat se k povinnostem majetkové povahy.

Dále je nezbytné profilovat právníckou osobu určitými identifikačními znaky, které ji profilují jako organizovaný útvar. Jako s takovými zákoník počítá s názvem [19b], sídlem [19c] a s předmětem činnosti právnícké osoby (srov. § 20 odst. 2 věta druhá). Název a sídlo mají význam z hlediska určení totožnosti právnícké osoby, vymezením předmětu činnosti je definován její účel. K těmto třem základním znakům lze dále jako typické přiřadit ještě požadavek na jistou stabilitu právnícké osoby v čase a také na její alespoň minimální vnitřní organizační strukturu, s níž ostatně, alespoň v nezbytném rozsahu, již i obecná úprava občanského zákoníku počítá (§ 20). Pro úplnost lze ještě doplnit, že tuzemským právníckým osobám je za podmínek uvedených v zákoně č. 89/1995 Sb. přidělováno identifikační číslo.

U právnických osob se někdy mluví o jejich národnosti a státní příslušnosti. Pod obojím označením se zpravidla chápe totéž. K takovému závěru svádějí ustanovení zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním. Mezi národností a státní příslušností právnícké osoby lze však rozlišit. V historicky nedávné době, spojené s událostmi druhé světové války, byly v různých zemích prohlášeny tuzemské právnícké osoby (tedy osoby zřízené v tuzemsku podle tuzemského právního řádu) za osoby zahranič-

ní (nepřátelské), pokud je ovládal cizozemský kapitál, či pokud jejich reprezentanti měli cizí státní příslušnost nebo národnost. Pokud jde o současnou právní úpravu, lze v tom směru z praktického hlediska nejpřesvědčivěji poukázat na § 26 ObchZ. Toto ustanovení umožňuje přemístění sídla zahraniční právnické osoby na území České republiky, přičemž i potom, co ke změně sídla dojde a právnická osoba se v důsledku toho stane co do své příslušnosti českou (§ 21 odst. 2 poslední věta ObchZ), zůstane ohledně úpravy jejich vnitřních právních poměrů domovský právní řád nedotčen, takže v tomto smyslu se původní nacionalita právnické osoby nezmění.

III. Třídění právnických osob

1. Klasifikační kritéria

Právnické osoby se rozdělují podle různých klasifikačních kritérií na několik skupin, nejtypičtěji: 9

- a) na právnické osoby práva soukromého a veřejného,
- b) na právnické osoby ziskové a neziskové,
- c) na právnické osoby typu korporace, nadace a ústavu.

Právnické osoby se utvářejí v různých právních formách – např. právní formy soukromoprávních korporací jsou: spolek (občanské sdružení), honební společenstvo, společenství vlastníků jednotek, družstvo, veřejná obchodní společnost, komanditní společnost, společnost s ručením omezeným, akciová společnost, komoditní burza. Obecně platí, že právnickou osobu lze vytvořit jen v určité právní formě upravené zákonem.

2. Právnické osoby práva soukromého a veřejného

Stěžejní rozdíl mezi právnickými osobami práva soukromého a veřejného se spatřuje v právním důvodu jejich vzniku, zpravidla též v povaze právních předpisů, které se na ty či ony právnické osoby vztahují, jakož i ve funkci právnických osob. 10

Právnické osoby veřejného práva jsou zřizovány zákonem nebo správním rozhodnutím a podřízeny jsou veřejnoprávním předpisům, právnické osoby soukromého práva se naopak zakládají právním úkonem a vztahují se na ně předpisy soukromého práva. Značný význam má pro odlišení právnických osob v obou skupinách jejich funkce, tj. sledují-li soukromý nebo veřejný účel. Podle tohoto hlediska se za veřejnoprávní právnické osoby považují ty, do jejichž činnosti spadá přímý či nepřímý výkon veřejné správy. Relativní kritérium dualismu práva, resp. plynulá hranice mezi právem soukromým a veřejným, generuje právnické osoby stojící na pomezí obou právních sfér. Příkladem mohou být politické strany a politická hnutí, tradičně řazené do okruhu veřejnoprávních praktických osob, ačkoli právní důvod jejich vzniku není v mocenských aktech státu.

Dlužno připomenout, že z hlediska soukromého práva nemá rozdíl mezi soukromo- a veřejnoprávními právnickými osobami valný význam. Pro soukromé právo je podstatné, je-li určitý organizační útvar osobou v právním smyslu, a může-li tedy vystupovat jako vlastník, dědic, smluvní strana atd.; otázka, existuje-li určitá osoba v režimu práva soukromého nebo veřejného, je z tohoto hlediska podružná.

3. Korporace, nadace, ústavy

Podle kritéria, které lze charakterizovat jako faktický základ právnické osoby, se právnické osoby rozdělují na korporace, nadace a ústavy. Toto třídění má základ už v římském právu. 11

a) *Korporace*

- 12 Tvoří-li faktický základ právnické osoby její členové (osobní substrát), mluví se o korporaci. V naší právní úpravě je typickou korporací soukromého práva spolek (občanské sdružení), typickými veřejnoprávními korporacemi jsou tzv. nucené svazky s povinným členstvím (typicky nejružnější profesní komory).

Moderní doba přinesla posuny v tom směru, že členy korporace mohou být kromě fyzických i právnické osoby (korporace vytvářena výlučně právnickými osobami se zpravidla označuje jako svaz, svazek nebo federace či konfederace). Některé z těchto uskupení mají i zvláštní právní úpravu, např. zákon č. 128/2000 Sb. upravuje svazky obcí, zákon č. 3/2002 Sb. upravuje svazy církví a náboženských společností; podle Úmluvy o sdružování a odborovém organizování (č. 489/1990 Sb.) si odborové organizace a organizace zaměstnavatelů vytvářejí federace a konfederace atd.

Pro určité případy se připouští – prolomením staré zásady *tres faciunt collegium* – existence korporací i jen s jediným členem (*societas unius viri*); typicky se jedná o společnosti s ručením omezeným a o akciové společnosti.

b) *Nadace a fondy (fundace)*

- 13 Tam, kde podstatu právnické osoby tvoří majetkový soubor (jmění), vyčleněné k předem určenému účelu, mluví se o nadacích (fundacích, fondech). Podstatný znak, kterým se právnické osoby fondového typu liší od korporací, spočívá v tom, že nadace nemají členy. Soukromoprávní nadace a nadační fondy u nás dnes upravuje zákon č. 227/1997 Sb. Základ nadace představuje majetek trvale vyčleněný k nějakému účelu. Tento majetek se tradičně označuje jako nadační jistina (naše právní úprava volí nevhodný termín „nadační jmění“ a předepisuje pro ně výši alespoň 500 tis. Kč), má být trvale uchován jako nezczitelný a nezastavitelný. Nadačním cílům mají sloužit výnosy z nadační jistiny.

Nadace jsou typické tím, že nesledují tvorbu zisku k prospěchu sebe samých nebo svých zakladatelů; jejich účelem je sloužit potřebným osobám (sirotkům, studentům, azylantům atd.) poskytováním příspěvků. Ti, jimž má nadace sloužit, se označují jako destinatáři. Podle účelu se nadace rozlišují na veřejně (obecně) prospěšné a dobročinné. Obecně prospěšné nadace sledují podporu neomezeného okruhu osob z určité skupiny (např. nemocných), dobročinné se omezují na podporu omezeného okruhu osob potřebujících pomoc. Typickým příkladem dobročinné nadace jsou rodinné nadace zakládané k podpoře potřebných příbuzných. Naše právo připouští jen obecně prospěšné nadace sloužící k rozvoji duchovních cílů, ochraně lidských práv a jiných humanitárních hodnot či dalším účelům podobné povahy.

Starší české označení pro nadace výrazem „matice“ se v právním jazyce již delší dobu nepoužívá jako obecné, ale jen jako speciální pojmenování historicky vzniklých právnických osob, z nichž některé ovšem již zanikly (srov. Matice česká, Matice moravská, Matice slezská, Česká matice technická, Ústřední matice školská, Matice lidu, Náboženská matice).

Právnické osoby nadačního typu vzniklé ve veřejnoprávním režimu se tradičně označují jako fondy: Fond národního majetku ČR, Pozemkový fond ČR, Státní fond České republiky pro podporu a rozvoj kinematografie, Fond pojištění vkladů, Zajišťovací fond družstevních záložen, Státní fond tržní regulace v zemědělství, Státní fond životního prostředí ČR atd.

Poznamenat třeba, že fondem se však obecně také rozumí jmění vyčleněné k nějakému účelu, aniž nutně vlastnost právnické osoby má (např. prostředky opatřené veřejnou sbírkou). Nelze tedy ze samotného označení „fond“ usuzovat na právní subjektivitu: srov. rezervní fond, fond kulturních a sociálních potřeb (vyhl. č. 114/2002) aj.

c) Ústavy

14

Propojením prvků charakteristických pro korporace i nadace vznikly ústavy. Ústav je spoluvytvářen prvkem osobním i věcným; jeho profilující činností je poskytování služeb, avšak nikoli za ziskovým účelem.

Zvláštnost osobní složky je u ústavu v tom, že nepředstavuje členskou základnu ústavu (ústav nemá členy); zvláštnost věcné složky je v tom, že žádná část majetku ústavu netvoří nezczizitelnou jistinu. Z toho jednak plyne, že aktiva ústavu mohou být při plnění jeho účelu zcela spotřebována, jednak také to, že osobní složka ústavu není organizována demokraticky, ale hierarchicky. V korporaci rozhoduje jako její nejvyšší orgán shromáždění členů (členská schůze, valná hromada aj.) – v ústavu rozhoduje jako nejvyšší orgán jeho orgán statutární: někdy monokratický (označený jako ředitel, předseda, prezident apod.), jindy kolektivní (např. správní rada). Statutární orgán je jmenován zvnějšku, zpravidla zřizovatelem, a zásadně není subordinován jinému vnitřnímu orgánu této právnické osoby. Na principu ústavu jsou organizovány četné instituce, jako jsou typicky školy, konzervatoře, nemocnice, muzea, ústavy vědecké a výzkumné apod. Některé mají veřejnoprávní, jiné soukromoprávní povahu, další existují jako soukromé i veřejné. Nelze však vždy soudit, že muzeum, galerie, nemocnice atd. má právní formu ústavu, protože k těmto účelům lze zřídit rovněž korporaci nebo nadaci.

V našem právním prostředí mají povahu soukromoprávních ústavů obecně prospěšné společnosti (zák. č. 248/1995 Sb.), které, jak řečeno, nejsou přes své označení ani společnosti, ani korporace. Tyto právnické osoby mohou být zřízeny jen k poskytování obecně prospěšných služeb veřejnosti za podmínek předem stanovených a pro všechny uživatele stejných. Jejich majetkový substrát vzniká z vkladů, darů, dotací apod. Jiným příkladem ústavů jsou školské právnické osoby podle zákona č. 561/2004 Sb. (školský zákon). Některé právnické osoby s postavením významných ústavů mají svoji specifickou zákonnou úpravu. Takovými jsou např. Česká národní banka (zák. č. 6/1993 Sb.), Národní galerie v Praze (zák. č. 148/1949 Sb.), Česká televize (zák. č. 483/1991 Sb.), Český rozhlas (zák. č. 484/1991 Sb.), Česká tisková kancelář (zák. č. 517/1992 Sb.), Česká konsolidační agentura (zák. č. 239/2001 Sb.), Všeobecná zdravotní pojišťovna (zák. č. 551/1992 Sb.).

Někdejší socialistické období vycházelo z pojetí, že služby veřejnosti poskytuje v rozhodujícím rozsahu stát a v některých směrech dokonce výlučně stát (např. pokud se jedná o zdravotní péči), respektive instituce státem vytvářené a kontrolované. Odtud se odvíjí bipartice rozpočtových a příspěvkových organizací, jež se postupným vývojem zákonodárství přizpůsobily změnám podmínek.

Rozpočtové organizace (ministerstva, soudy atd.) byly a jsou typické tím, že jejich příjmy a výdaje jsou příjmy a výdaji státního rozpočtu, a tudíž nemají vlastní majetek. Účinností zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích (zákon o majetku státu), ztratily rozpočtové organizace vlastnost právnických osob a změnil se v organizační jednotky státu.

Naproti tomu příspěvkové organizace, které nejsou svými příjmy a výdaji napojeny na státní rozpočet, si právní subjektivitu nadále uchovaly. Příspěvkové organizace jsou zřizovány podle různých zákonů. Dříve v tom směru platila obecná úprava v rozpočtových pravidlech. Nyní platná rozpočtová pravidla (zák. č. 218/2000 Sb.) však zřizování příspěvkových organizací neupravují a stanoví jen, jak se ruší. To přirozeně nevylučuje úpravu zřizování těchto organizací ve zvláštních zákonech; zřizovat je není oprávněn jen stát, ale mohou tak činit i obce a kraje.

Uvažujeme-li stále v kategorii ústavů, pak státní ústavy s vlastní právní osobností jsou zároveň státními příspěvkovými organizacemi. Tak např. § 1 zákona č. 148/1949

Sb., o Národní galerii v Praze, stanoví, že tato galerie je státní ústav, jehož úkolem je odborně shromažďovat a spravovat malířská, sochařská a grafická díla domácího i cizího umění, vědecky o nich bádát a činit je přístupnými veřejnosti.

Obdobně jako v předešlých případech nelze ani z označení „ústav“ soudit, že entita, jež jej nese, má právní subjektivitu. Tu nemají např. vysokoškolské ústavy, zřizované podle § 34 zákona o vysokých školách (č. 111/1998 Sb.), které jsou pouhými pracovišti a jejichž ředitelé činí právní úkony jen jako zástupci vysoké školy.

4. Skupiny právnických osob

15 Můžeme tedy při kombinaci výše uvedených kritérií rozdělit právnické osoby na:

- a) soukromoprávní korporace,
- b) veřejnoprávní korporace,
- c) soukromoprávní právnické osoby fondového typu (nadace),
- d) veřejnoprávní právnické osoby fondového typu (fondy),
- e) soukromoprávní ústavy,
- f) veřejnoprávní ústavy.

Blížší definování těchto skupin naráží na řadu obtíží. Jejich vyličení a rozbor přesahují rámec možností komentářové literatury. Jen ilustrativně tu lze poukázat na problém veřejnoprávní korporace, jejíž pojmové vymezení zůstalo přes řadu pokusů stále otevřeno. Rovněž zařazení některých konkrétních právních forem do některé z jednotlivých skupin může být problematické; příkladem mohou být univerzity a vysoké školy vůbec, které mají blízko ke korporacím (protože jimi historicky byly a i dnes § 3 zákona č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, poukazuje na akademickou obec jako na jejich základ), ale zároveň mají blízko i k ústavům.

5. *Societas iuris civilis*

16 Mimo kruh právnických osob existuje ještě útvar označovaný jako „společnost“ (*societas*), vzniklý sice z vůle smluvních stran na základě společenské smlouvy, nikoli však jako právnická osoba. Typickým societním útvarem v úpravě obecného občanského práva je sdružení upravené v § 829n. ObčZ, což je *societas iuris civilis* deformovaná přístupy totalitního práva. Typickou societou v úpravě práva obchodního je tiché společenství (§ 673n. ObchZ). O sdruženích § 829 odst. 2 ObčZ výslovně prohlašuje, že nemají způsobilost k právům a povinnostem, tento zákonný výměr je však redundantní, neboť vzhledem k § 18 odst. 2 písm. d) by mělo stačit pouhé mlčení zákona o právní subjektivitě tohoto útvaru.

6. *Pochybné útvary*

17 Vedle toho existují i útvary pochybné, jež plně neumožňují zařazení do některé z výše uvedených skupin. Příkladem mohou být obchodní společnosti. Pokud jde o osobní společnosti (veřejnou obchodní a komanditní), řada právních řádů jim vlastnost právnických osob vůbec upírá; z hlediska zdejší úpravy však jde o korporace. Naše nauka považuje za soukromoprávní korporace také kapitálové obchodní společnosti (společnost s ručením omezeným a akciovou společnost), ačkoli tyto právnické osoby necharakterizuje jen jejich osobní substrát (společníci), ale ve stejné míře i účelové vyčlenění jmění v podobě povinných vkladů vytvářejících jejich základní kapitál, takže se u nich vyskytuje prvek korporační ve stejné míře jako prvek fundální. Totéž ostatně platí *mutatis mutandis* i o družstvech a o komoditních burzách.

7. Právnícké osoby ziskové a neziskové

Na ziskové a neziskové se právnícké osoby nedělí podle toho, zda vytvářejí zisk, ale podle toho, jak s ním nakládají. **18**

Ziskové právnícké osoby vytvářejí zisk hlavně za účelem jeho rozdělení mezi své členy nebo k jeho použití pro sebe, neziskové právnícké osoby nesledují vytváření zisku jako svůj prioritní účel, a vytvoří-li jej, používají jeho rozhodující část k obecně prospěšným účelům. Typickými neziskovými právníckými osobami jsou nadace a ústavy (v našem právním prostředí hlavně nadace, nadační fondy a obecně prospěšné společnosti), typickými ziskovými právníckými osobami jsou obchodní společnosti.

8. Právnícké osoby jako podnikatelé a nepodnikatelé

Z hlediska bipartice soukromého práva na obecné právo občanské a obchodní má význam třídění právníckých osob na podnikající (podnikatele) a nepodnikající. **19**
Ustanovení § 2 ObchZ přiznává status podnikatele právníckým osobám zapsaným do obchodního rejstříku, jednak právníckým osobám s podnikatelským oprávněním a podnikajícím na jeho základě. Postavení podnikatele může být určitým právníckým osobám nadto přiznáno i speciálním právním předpisem. Tak se stalo např. v případě České národní banky, ohledně níž § 1 odst. 4 zák. č. 6/1993 Sb., o České národní bance, určuje, že tato banka má v majetkoprávních vztazích při nakládání s vlastním majetkem postavení podnikatele.

Na podnikající právnícké osoby dopadá vedle obecných ustanovení občanského zákoníku i speciální režim obchodního práva, a to i když se nejedná o obchodní společnosti nebo družstva; týkají se jich např. ustanovení o obchodní firmě (§ 8n. ObchZ), jsou-li zapsány do obchodního rejstříku.

Poznamenat třeba, že obchodní právo považuje vzhledem k § 2 odst. 2 písm. a) ObchZ za podnikatele veškeré právnícké osoby zapsané do obchodního rejstříku, a to bez zřetele na to, zda má jejich faktická činnost povahu podnikání či nikoli. Z tohoto hlediska jsou i kapitálové obchodní společnosti založené za jiným než podnikatelským účelem (srov. § 56 odst. 1 poslední věta ObchZ) pokládány za podnikatele od okamžiku svého vzniku (§ 62 odst. 1 ObchZ). Takové osoby se označují jako podnikatelé fiktivní.

IV. Přístup odst. 2 k třídění právníckých osob*1. Enumerativnost výčtu*

Pokud jde o dikci § 18 odst. 2, snaží se blíže právnícké osoby vymezit, a vyvolává tak zdání definice. O definici však nejde. Toto ustanovení zvolilo enumerativní výčet **20**
různých útvarů považovaných naším právem za právnícké osoby, systematicky dosti zmatený a rovněž tak prakticky nepříliš cenný, protože vzhledem k obecné dikci § 18 odst. 2 písm. d) neumožňuje vytvořit úplnější představu o různých právníckých osobách v konkrétnějším obrysu. Normativní hodnota tohoto ustanovení je především v určení § 18 písm. d), podle něhož platí, že vlastnost právnícké osoby má jen ten útvar, jemuž tuto vlastnost zákon přizná.

K organizačně právním formám spadajícím do rozsahu jednotlivých skupiny právníckých osob podle § 18 odst. 2 lze jednotlivě uvést následující.

2. Sdružení osob

Charakteristika právníckých osob jako sdružení fyzických a právníckých osob míří **21**
na kategorii korporací.

Korporacemi mohou být nejen vzájemná sdružení fyzických nebo právnických osob; ke vzniku korporace může dojít i sdružením fyzických osob s právnickými. Tak např. společníky obchodních společností mohou být společně fyzické i právnické osoby (§ 56 odst. 2 ObchZ). Stejně tak mohou být jak fyzické, tak i právnické osoby společně členy např. Hospodářské komory ČR nebo Agrární komory ČR (srov. zák. č. 301/1992 Sb., v platném znění).

V určitých případech však zákon přiznává způsobilost k členství jen určitým z obou skupin obou těchto subjektů. Tak členství ve sdružení podle § 20f n. ObčZ mohou přijmout jen osoby právnické. Naproti tomu např. § 1 odst. 1 zák. č. 424/1991 Sb., o politických stranách a politických hnutích, přiznává způsobilost k členství v těchto útvarech pouze fyzickým osobám.

Způsobilost k členství v některých dalších právnických osobách korporálního typu však může být podmíněna splněním některých dalších (zvláštních) kritérií, jak to je typické zejména u profesních komor. Naproti tomu některým subjektům může být členství v určitých korporacích naopak zakázáno. Podle § 2 odst. 3 zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, v platném znění, se vojáci v činné službě nemohou sdružovat v odborových organizacích.

Kategorie vymezená v § 18 odst. 2 písm. a) tedy zahrnuje značně různorodou skupinu právnických osob, jejichž jediným společným znakem je právě jejich osobní substrát. Jinak sem spadají korporace různého právního režimu, tedy veřejnoprávní i soukromoprávní, které jsou místy upraveny i jediným speciálním zákonem. Tak se stalo v § 19n. zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti, kde je obsažena úprava poměrů honebních společenstev, anebo v zákoně č. 111/1998 Sb., o vysokých školách, předmětem jehož úpravy jsou na jedné straně právní poměry vysokých škol veřejných a státních, na straně druhé i status vysokých škol soukromých.

Ustanovení § 18 odst. 2 písm. a) nebere zřetel ani na různost ustavování nebo rušení právnických osob korporálního charakteru, protože některé z právnických osob z tohoto okruhu vznikají na základě soukromoprávních jednání, zatímco jiné korporace – typicky profesní komory – jsou zřizovány zákonem. Podobně právním důvodem zrušení některých z těchto korporací může být soukromoprávní jednání (dohoda společníků, usnesení valné hromady nebo členské schůze apod.), jiné právnické osoby mohou být zrušeny i rozhodnutím soudu (např. obchodní společnosti, politické strany nebo politická hnutí), popř. správního orgánu (občanská sdružení) atd. Výčet navíc není přes svoji povšechnost úplný, protože i obce a kraje (§ 18 odst. 2 písm. c)) jsou (veřejnoprávními) korporacemi.

3. Sdružení majetku

- 22 Účelová sdružení majetku jsou právnické osoby nadačního (fundačního) typu. Mohou být soukromoprávní i veřejnoprávní povahy.

Pokud jde o soukromé právo, upravuje právnické osoby tohoto druhu především zákon č. 227/1997 Sb., o nadacích a nadačních fondech, který v § 1 oba tyto subjekty prohlašuje za účelová sdružení majetku zřízená pro dosahování obecně prospěšných cílů, jako jsou rozvoj duchovních hodnot, ochrana lidských práv a humanitárních hodnot vůbec, ochrana kulturních památek a tradic, rozvoj vědy, vzdělání, sportu apod. Základní rozdíl mezi nadacemi a nadačními fondy je v tom, že nadace musí mít nezczizitelné nadační jmění v minimální výši 500 tis. Kč, zatímco vůči nadačním fondům zákon v tom směru žádný požadavek nevznáší, takže nadační fond může k plnění svého účelu spotřebovat veškeré své jmění. Další výrazný rozdíl mezi nimi je ve skutečnosti, že nadační fond nemusí nutně sloužit trvalému účelu. Oběma uvedenými znaky se nadační fond

vymyká z teoretické kategorie právnických osob nadačního typu a povahou se blíží spíše kategorii ústavů.

Rovněž obecně prospěšné společnosti podle zákona č. 248/1995 Sb. nejsou účelovými sdruženími majetku (právnickými osobami nadačního typu) ani korporacemi, jak zdánlivě naznačuje jejich označení jako společností. Jde o právnické osoby typu ústavů, jak na to někteří autoři (např. *Hurdík* nebo *Telec*) také poukazují.

Právnické osoby nadačního typu, jsou-li zřízeny ve veřejnoprávním režimu, se standardně označují jako fondy. Těch je v současné době zřízena jednotlivými speciálními zákony celá řada.

4. Jednotky územní samosprávy

Právně stojí pojetí samosprávy na tom, že správu vykonává někdo jiný než stát, tedy zákonem k tomu pověřený veřejnoprávní útvar. Těmto samosprávným útvarům se přiznává vlastnost právnických osob. Ustanovení § 18 odst. 2 písm. c) se netýká všech jednotek samosprávy, ale jen jednotek samosprávy územní. Pokud jde o právnické osoby vykonávající samosprávu svazovou, spadají jako profesní a zájmové komory do kategorie uvedené v § 18 odst. 2 písm. a). V současné době jsou podle čl. 99 Úst jednotkami územní samosprávy u nás jednak obce jako základní územní samosprávné celky, jednak kraje jako vyšší územně samosprávné celky. Čl. 100 Úst prohlašuje tyto subjekty za „územní společenství občanů“, čímž je jim nepochybně – a také ve shodě s doktrinárními závěry právní vědy – přisouzen korporativní charakter. Věcně jde v obou případech o veřejnoprávní korporace, jejichž skupina je bez zvláštního důvodu vyčleněna z úpravy § 18 odst. 2 písm. a) jako zvláštní kategorie.

Právní postavení obcí upravuje zákon č. 367/1990 Sb., o obecním zřízení, v platném znění. V rámci kategorie obcí mají zvláštní postavení města a statutární města.

Pokud jde o vyšší územně samosprávné celky, počítala již Ústava s jejich zřízením, třebaže nebylo jasno, ustaví-li se země či kraje. Později schválený ústavní zákon č. 347/1997 Sb. u nás obnovil s účinností k 1. lednu 2000 zřízení krajské, přičemž zřizuje 13 krajů (Středočeský, Budějovický, Plzeňský, Karlovarský, Ústecký, Liberecký, Královéhradecký, Pardubický, Jihlavský, Brněnský, Olomoucký, Ostravský a Zlínský); na úrovni čtrnáctého je Hlavní město Praha, uváděná ovšem ve výčtu vyšších územně samosprávných celků na prvním místě.

5. Jiné právnické osoby

Kategorie vymezená v § 18 odst. 2 písm. d) sleduje formální aspekt. V tom se liší od úprav pod předchozími písmeny, které se pokoušejí sledovat obsahové hledisko.

Formálně právní aspekt vyjádřený v § 18 odst. 2 písm. d) však musí být naplněn vždy. Platí tedy, že i sdružení osob, majetku nebo jednotky územní samosprávy mohou mít vlastnost právnických osob jen tehdy, přizná-li jim ji příslušná zákonná úprava.

Jde v podstatě o „zbytkovou“ kategorii, která zahrnuje poměrně širokou a různorodou skupinu právnických osob, ohledně nichž nelze spolehlivě tvrdit, jsou-li nadacemi (fondy) či korporacemi. Z druhově určených subjektů jde především o státní podniky (srov. zák. č. 77/1997 Sb.), které jsou tvořeny stejně tak účelově vyčleněným státním majetkem jako zaměstnanci. Pod § 18 odst. 2 písm. d) ObchZ lze dále zařadit i státní rozpočtové a příspěvkové organizace (srov. k tomu zák. č. 250/2000 Sb., rozpočtová pravidla republiky, v platném znění), které § 31 odst. 1 prohlašuje za právnické osoby. Posláním státních rozpočtových organizací je plnit úkoly státu především v oblasti školství, zdravotnictví, kultury, státní správy.

23

24

Do této skupiny však spadá i značná část těch právnických osob, jejichž individuální právní poměry upravují speciální zákony; takovými jsou Česká národní banka, České dráhy, Česká televize, Český rozhlas, Česká tisková kancelář apod.

Z judikatury:

R 52/1995: Při posuzování právní subjektivity ministerstev je třeba vycházet především z ustanovení § 18 odst. 2 písm. d) o. z., z něhož vyplývá, že právnickými osobami jsou subjekty, o kterých to stanoví zákon. Takové stanovení nemusí být výslovné. Postačí, pokud zákon stanoví, že určitý subjekt má atributy právní subjektivity, tj. způsobilost k právům a povinnostem a způsobilost k právním úkonům.

Z ustanovení § 31 odst. 1 a 4 zákona č. 576/1990 Sb., o rozpočtových pravidlech, vyplývá, že na ministerstva, jako zřizovatele rozpočtových a příspěvkových organizací, přecházejí při zrušení těchto organizací právo a závazky zrušených organizací. Zákon tu jednoznačně stanoví způsobilost ministerstev k právům a povinnostem a z ustanovení § 31 odst. 4 citovaného zákona je nutno dovodit, vzhledem ke sledovanému účelu, též způsobilost k uplatňování takto přešlých práv a plnění přešlých povinností, tedy způsobilost k právním úkonům.

Ministerstva jsou proto právnickými osobami a mohou tedy být účastníky občanského soudního řízení.

R 74/1995: Ze zákona č. 328/1991 Sb., o konkurzu a vyrovnání, ani ze zákona č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, stejně jako z ustanovení jiných právních předpisů nevyplývá oprávnění finančního úřadu podat návrh na prohlášení konkurzu.

Finanční úřad je podle ustanovení § 73 odst. 3 zákona č. 337/1992 Sb. pouze oprávněn podat návrh na soudní výkon rozhodnutí k vymození nedoplatků daní na podkladě výkazů nedoplatků.

Z územních finančních orgánů má pouze finanční ředitelství ve smyslu ustanovení zákona č. 531/1990 Sb., o územních finančních orgánech, způsobilost být účastníkem občanského soudního řízení podle ustanovení § 18 odst. 2 písm. d) o. z. a § 21 odst. 2 o. s. ř.

V občanském soudním řízení o návrhu na prohlášení konkurzu může jednat za stát i pracovník finančního úřadu bez ohledu na to, že tento úřad sám o sobě nemá způsobilost být účastníkem tohoto řízení.

R 11/1997/I: Policie České republiky není právnickou osobou a zákon jí nepřiznává ani způsobilost být účastníkem řízení před soudem. Způsobilost mít práva a povinnosti, jakož i způsobilost být účastníkem řízení, má ve věcech týkajících se Policie České republiky stát, tj. Česká republika.

R 32/1998: Okresní úřady jsou právnickými osobami.

R 19/1999: Bezpečnostní informační služba je právnickou osobou.

SR, 2002, č. 3 – NS sp. zn. 32 Cdo 544/99: 1. Je-li přihlašovatelem pohledávky do konkurzu někdo, kdo nemá způsobilost být účastníkem konkurzního řízení, musí být řízení o jeho přihlášce zastaveno.

2. Nesprávnost nebo neúplnost přihlášky, jež bránila přezkoumání přihlášené pohledávky, byla do 31. 5. 1996 důvodem k tomu, aby se soud postupem podle § 43 OSŘ pokusil odstranit tyto vady, s možností zastavení řízení o přihlášce, pokud by vady přihlášky přes řádnou výzvu v určené lhůtě odstraněny nebyly.

3. Nedostatek způsobilosti přihlašovatele být účastníkem řízení nebo nezhojená vada přihlášky, brání jejímu přezkumu, nemohou být důvodem popření přihlášené pohledávky.

4. Zjistí-li soud, který rozhoduje v tzv. incidenčním sporu o pravosti, výši nebo pořadí nevykonatelné pohledávky, že pohledávku do konkurzu přihlásil někdo, kdo neměl způsobilost být účastníkem řízení, žalobě (i kdyby žalobce měl způsobilost být účastníkem řízení) vyhovět nemůže.

5. Zjistí-li soud, který rozhoduje v tzv. incidenčním sporu o pravosti, výši nebo pořadí nevykonatelné pohledávky, že přihláška pohledávky má v části, o níž má v incidenčním sporu rozhodnout, vady bránící přezkumu přihlášené pohledávky, žalobu pro předčasnost zamítne. Tak postupuje i v případě, kdy přihlašovatel pohledávky je v přihlášce označen vadně.

6. V konkurzu je třeba vycházet z rozsudku, jímž byla žaloba na určení pravosti, výše nebo pořadí nevykonatelné pohledávky zamítnuta pro předčasnost na základě závěru, že přihlašovatel je v přihlášce označen vadně, nebo jímž byla žaloba zamítnuta na základě závěru, že přihlašovatel, jehož nelze ztotožnit se žalobcem, neměl způsobilost být účastníkem řízení.

Sou R NS č. C 438 – NS sp. zn. 25 Cdo 336/2000: Od účinnosti zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích (tj. od 1. 1. 2001), se namísto ministerstva jako dosavadního účastníka řízení stal účastníkem občanského soudního řízení stát

– Česká republika. V důsledku této změny nelze rozsudek odvolacího soudu vydaný před tímto datem, jímž byla žaloba podaná ministerstvem zamítnuta s odůvodněním, že aktivně legitimován ve věci je stát (nikoli ministerstvo), považovat za správný.

Sou R NS č. C 796 – NS sp. zn. 30 Cdo 2708/99: 1. Pokud bylo „občanské sdružení“ zapsáno jen v obchodním rejstříku, nenabývalo právní subjektivitu.

2. Občanské sdružení nabývá způsobilost mít práva a povinnosti registrací svých stanov Ministerstvem vnitra.

Sou R NS č. C 1538 – NS sp. zn. 29 Odo 758/2001: 1. Nepřesné označení osoby, která je účastníkem smlouvy („Úřad města K.“), nezpůsobuje neplatnost této smlouvy, pokud lze z výkladu jejího obsahu zjistit, kdo byl účastníkem smlouvy („město K.“).

2. Je-li ke správnému rozhodnutí o věci samé zapotřebí podstatných, pro rozhodnutí zásadně významných skutkových zjištění, která neučinil soud prvního stupně, popřípadě která tento soud učinil, ale nezaložil na nich své rozhodnutí, nejsou splněny podmínky ani pro potvrzení, ani pro změnu rozhodnutí soudu prvního stupně.

Sou R NS č. C 2212 – NS sp. zn. 22 Cdo 130/2003: Do účinnosti zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, měl Úřad vlády České republiky způsobilost k právům a povinnostem a byl tedy právníkou osobou. Způsobilost k právním úkonům však měl pouze v rámci plnění úkolů spojených s odborným, organizačním a technickým zabezpečením činnosti vlády České republiky a jejích orgánů.

VS v Praze sp. zn. 6 A 112/93-28: Ve správním soudnictví je podle § 250i odst. 1 o. s. ř. pro soud rozhodující skutkový stav, který tu byl v době vydání rozhodnutí správního orgánu. Soud proto nemůže na místě správního orgánu dokazováním z dodatečně předložených listin odstraňovat pochybnosti o tom, zda ten, kdo se dopustil správního deliktu, je obec nebo jí zřízená příspěvková organizace. Neodstranění takových pochybností, zřejmých již v době řízení před správním orgánem, je vadou, pro kterou soud k námitce žalobce napadené rozhodnutí zruší.

VS v Praze sp. zn. 6A 95/96-24: I. Z čl. 99 Ústavy České republiky, ani ze zákona ČNR č. 418/1990 Sb., o hlavním městě Praze, nelze dovodit, že by městská část hlavního města Prahy sama byla právníkou osobou; městská část není proto nositelkou subjektivního práva, jehož ochrana by se mohla s ohledem na ustanovení § 247 odst. 1 o. s. ř. domáhat správní žalobou.

II. Pouhá formální oprava rubra správní žaloby, již se zaměření původní označení žalobce „Městská část...“ za označení „Hlavní město Praha – Městská část...“, aniž by žalobce současně doložil, že v původní formulaci žaloby došlo k nedopatření a ve skutečnosti žalovala Pražská obec jako subjekt práva, nemůže zhojit nedostatek žalobní legitimace. Doložení řádného žalobního oprávnění by vyžadovalo přinejmenším průkaz toho, že příslušný orgán Pražské obce samé skutečně, formálně bezchybným způsobem a včas projevil vůli správní akt naříkat žalobou a že lapsus včasné žaloby spočíval pouze ve vadném označení žalobce, v podstatě v chybě v psaní.

III. Zákon ČNR č. 418/1990 Sb., o hlavním městě Praze, a Statut hlavního města Prahy dovolují, aby v některých případech samostatně působnosti jednala městská část s právními účinky pro Pražskou obec (§ 8 odst. 1, 2 a 4 zákona). Mezi tyto případy ale nepatří podání správní žaloby podle druhé hlavy páté části občanského soudního řádu.

PR, 2001, č. 9 – KS v Ústí nad Labem sp. zn. 9 Co 1183/2000: Česká republika, nikoliv okresní úřady, je aktivně (věcně) legitimována k uplatnění nároku na vydání majetku bývalé Komunistické strany Československa podle ústavního zákona č. 469/1990 Sb., o navrácení majetku Komunistické strany Československa lidu České a Slovenské Federativní Republiky.

§ 19 [Zřízení právnické osoby]

(1) Ke zřízení právnické osoby je potřebná písemná smlouva nebo zakládací listina, pokud nestanoví zvláštní zákon jinak.

(2) Právnické osoby vznikají dnem, ke kterému jsou zapsány do obchodního nebo jiného zákonem určeného rejstříku, pokud nestanoví zvláštní zákon jejich vznik jinak.

Související ustanovení: § 2 odst. 1, § 20b odst. 2

Související předpisy: § 3 odst. 1, § 27n., § 57 ObchZ; § 1n. MajČR

Z literatury: *Dvořák, T.* Neplatnost právnických osob. BA, 2003, č. 9, s. 43; *Fiedler, M.* Několik poznámek k založení a vzniku akciové společnosti. PR, 1994, č. 8; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 113n.; *Hurdík, J.* Právnické osoby a jejich typologie. Praha : C. H. Beck, 2003; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 183n.; *Salačová, M.* Statutární zástupci obchodních společností. PR, 2000, č. 3, s. 52–60; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 76n.

Obsah výkladu:

I. Obecné úvahy	1
1. Význam ustanovení	1
2. Založení a vznik právnické osoby	2
3. Různé způsoby zakládání právnických osob	3
II. Zřízení právnické osoby v oboru soukromého práva	4
1. Projev vůle	4
2. Zakládací listina	5
3. Smlouva. Právní povaha stanov	6
4. Přeměny právnických osob	7
III. Zásada registrace	8
1. Zásada registrace jako obecné pravidlo	8
2. Veřejné rejstříky právnických osob	9
3. Význam zápisů právnických osob do veřejných rejstříků	10

I. Obecné úvahy

1. Význam ustanovení

- Úprava zřízení a vzniku právnických osob podle § 19 má obecný charakter a platí jen tehdy a jen v té míře, pokud zvláštní právní předpisy nestanoví jinak. Odchylná úprava platí především ohledně zřizování právnických osob v režimu veřejného práva.

2. Založení a vznik právnické osoby

- Vznikání právnických osob soukromoprávní povahy pravidelně váže na dva různé kroky, resp. na dvě sousledné právní skutečnosti. Prvou z nich je zřízení (založení) právnické osoby, druhou pak samotný vznik, spojovaný typicky s registrací právnické osoby v zákonem určené veřejnoprávní evidenci.

3. Různé způsoby zakládání právnických osob

- Zpravidla se rozlišují tři různé způsoby zakládání právnických osob:
 - způsob volného zakládání,
 - způsob registrační (normativní),
 - způsob koncesní.

Ad a) Při volném zakládání právnických osob tyto vznikají již pouhou perfekcí zřizovacího aktu; registrace se tedy nevyžaduje, anebo dochází-li k ní, pak s účinky jen deklaratorními. Tento způsob je dnes obecně velmi řídký a v českém právu se nevy-skytuje vůbec.

Nejbližší k systému volného zakládání právnických osob má u nás úprava vzniku odbor-ových organizací a organizací zaměstnavatelů. Zákon č. 83/1990 Sb., v platném znění, nespojuje jejich vznik s okamžikem zápisu těchto organizací do příslušné evidence, ale v § 9a odst. 1 stanoví, že odborové organizace a stejně tak i organizace zaměstna-vatelů vznikají jako subjekty práva již dnem následujícím poté, kdy byl příslušnému ministerstvu doručen návrh na jejich zápis do příslušné evidence.

Ad b) Při registračním způsobu, který je i u nás nejrozšířenější, právnické osoby vznikají dvoufázově, tedy zřízením (soukromoprávním jednáním činěným bez ingerence státu) a zaregistrováním ve veřejnoprávní evidenci u státního orgánu.

Ad c) Nejprísnejší je systém koncesní, při kterém sice právnická osoba vzniká až registrací, ale zvláštní státní přivolení se vyžaduje již k jejímu zřízení (založení). Koncesní systém se u nás uplatňoval až do přijetí zákona č. 104/1990 Sb. (později nahrazeného úpravou obchodního zákoníku) při zakládání akciových společností. Dnes již je vzácností, přestože se v některých speciálních případech stále vyskytuje; typické je to při zakládání komoditních burz podle zákona č. 229/1994 Sb., které nemohou vzniknout bez státního povolení udělovaného podle okolností Ministerstvem zemědělství nebo Ministerstvem průmyslu a obchodu. Poznamenat lze, že se i v souvislosti se zakládáním některých dalších právnických osob nezdávka mluví o koncesích (např. ve vazbě na zakládání investičních společností a investičních fondů nebo burz cenných papírů), striktně vzato tu však o koncesi ve shora uvedeném smyslu nejde, protože se v těchto případech jedná v podstatě jen o povolení k tomu, aby akciová společnost provozovala určitou konkrétní činnost (kolektivní investování, veřejné obchodování s investičními nástroji aj.).

II. Zřízení právnické osoby v oboru soukromého práva

1. *Projev vůle*

Právnické osoby jsou v režimu soukromého práva přiváděny do života soukromoprávním jednáním jejich zakladatelů. Právní úkony, jimiž se tak děje, jsou různě označovány. V zásadě však jde buď o právní úkony jednostranné nebo vícestranné. 4

2. *Zakládací listina*

Při založení právnické osoby jediným zakladatelem je pojmově vyloučeno, aby se tak stalo smlouvou nebo jiným vícestranným právním jednáním; děje se tak zakladatelským prohlášením, pro něž se vyžaduje písemná forma (pravidelně forma notářského zápisu). Tento právní úkon se označuje jako zakládací nebo zakladatelská listina. (Starší pojmenování „erekční listina“ se dnes používá jen vzácně.) Občanský zákoník zvolil jako generální pojem výraz „zakládací listina“; použit je však jen v § 19 odst. 1 a § 20 odst. 1. 5

Zakládací listinou lze založit např. nadaci nebo nadační fond; nadační listinou však může být i závěť (§ 477 odst. 2). Obchodní zákoník mluví v analogické souvislosti (§ 57 odst. 3 ObchZ) o listině zakladatelské.

Označení „zakládací listina“ používá i veřejné právo k označení zakladatelského dokumentu státních podniků (§ 4 zák. č. 77/1997 Sb.). V tomto případě však nejde o soukromoprávní úkon zakladatele státního podniku, ale o veřejnoprávní akt (rozhodnutí státního orgánu). Zakladatelský dokument příspěvkových organizací se označuje jako listina zřizovací; ani u této listiny nejde o právní úkon, ale o správní rozhodnutí.

3. *Smlouva. Právní povaha stanov*

Při více zakladatelích právnické osoby zakládané v režimu soukromého práva má její zakladatelský akt povahu smlouvy. Nejčastěji se přitom mluví o smlouvě společenské (§ 57 ObchZ) nebo zakladatelské (§ 20g ObčZ, § 163 ObchZ), popř. o stanovách (§ 20h). Stanovy právnické osoby se v nauce ustáleně považují za smlouvu *sui generis*, uzavíranou specifickým postupem. 6

4. Přeměny právnických osob

- 7 Speciálně je pro některé případy upraveno zřizování právnických osob jako nástupnických subjektů, které přejímají majetek svých právních předchůdců, včetně jejich práv a závazků. Podle povahy věci může jít o transformaci (přeměnu právnické osoby o určité právní formě na právnickou osobu o právní formě jiné), fúzi (sloučení nebo splynutí právnických osob) anebo o rozdělení právnické osoby. Uplatňuje se přitom zásada, že tam, kde speciální úprava podobných právních postupů chybí, povoleny nejsou, a musí se tedy k dosažení účelu tohoto charakteru postupovat podle předpisů obecných.

III. Zásada registrace

1. Zásada registrace jako obecné pravidlo

- 8 Výrazem uplatnění registrační zásady při zakládání právnických osob je spojení okamžiku jejich vzniku s konstitutivním zápisem založené právnické osoby do příslušné veřejnoprávní evidence. Tyto registratury jsou různé povahy a vedou je různé státní orgány.

2. Veřejné rejstříky právnických osob

- 9 K nejdůležitějším náleží:
- a) obchodní rejstřík, upravený především v § 27n. ObchZ a v § 200a n. OSŘ. Vedou rejstříkové soudy, jimiž jsou soudy krajské.
 - b) Rejstříkové soudy vedou rovněž rejstřík obecně prospěšných společností (§ 5 zák. č. 248/1995 Sb.).
 - c) Nadace a nadační fondy se podle § 5 zák. č. 227/1997 Sb. zapisují do nadačního rejstříku, vedeného rovněž rejstříkovými soudy.
 - d) Sdružení právnických osob se zapisují do registru vedeného krajskými úřady (§ 20i odst. 2 ObčZ).
 - e) Občanská sdružení spolkového typu podle zákona č. 83/1990 Sb., v platném znění, vznikají podle § 6 odst. 1 zák. č. 83/1990 Sb. registrací, kterou provádí Ministerstvo vnitra. Výjimka platí jen pro odborové organizace a pro organizace zaměstnavatelů, jak o tom byla řeč ve vysvětlivkách výše.
 - f) Registrací (popř. na základě skutečnosti ji nahrazující) vznikají podle § 6 odst. 1 zákona č. 424/1991 Sb., v platném znění, rovněž politické strany a politická hnutí, které eviduje Ministerstvo vnitra.
 - g) Pokud jde o církve a náboženské společnosti, zákon č. 3/2002 Sb. rozlišuje jejich vznik jako náboženských společenství (§ 4 odst. 1 zák. č. 3/2002 Sb.) a jejich vznik jako právnických osob (§ 6 odst. 1 zák. č. 3/2002 Sb.), popř. vznik dalších církevních právnických osob (§ 6 odst. 2 zák. č. 3/2002 Sb.) a svazů církví a náboženských společností (§ 8 zák. č. 3/2002 Sb.). Církve, náboženské společnosti, jejich svazy a církevní právnické osoby vznikají jako právnické osoby registrací v příslušných rejstřících (Rejstřík církví a náboženských společností, Rejstřík svazů církví a náboženských společností a Rejstřík církevních právnických osob) vedených Ministerstvem kultury.

3. Význam zápisů právnických osob do veřejných rejstříků

- 10 Je však třeba uvědomit si, že v určitých případech nemá zápis do příslušné evidence právnických osob konstitutivní účinky co do jejich vzniku. Tak tomu je u právnických osob, které jsou zřízeny zákonem a do příslušného rejstříku se zapisují jen z evidenčních důvodů. Např. podle speciálních zákonných úprav se do obchodního rejstříku zapisují různé veřejnoprávní fondy; zápisem však nepočíná jejich právní subjektivita a existence, protože jejich vznik

se stává skutkem již dnem, který jako den jejich vzniku stanoví příslušný zákon. Podobně zápis zahraniční právnické osoby do obchodního rejstříku podle § 21 odst. 4 ObchZ nemá a nemůže mít právní účinky co do jejího vzniku, působí však konstitutivně v tom směru, že zakládá oprávnění takové osoby podnikat na území České republiky.

Z judikatury:

SR, 2002, č. 3 – NS sp. zn. 32 Cdo 544/99: 1. Je-li přihlašovatelem pohledávky do konkurzu někdo, kdo nemá způsobilost být účastníkem konkurzního řízení, musí být řízení o jeho přihlášce zastaveno.

2. Nesprávnost nebo neúplnost přihlášky, jež bránila přezkoumání přihlášené pohledávky, byla do 31. 5. 1996 důvodem k tomu, aby se soud postupem podle § 43 OSR pokusil odstranit tyto vady, s možností zastavení řízení o přihlášce, pokud by vady přihlášky přes řádnou výzvu v určené lhůtě odstraněny nebyly.

3. Nedostatek způsobilosti přihlašovatele být účastníkem řízení nebo nezhojená vada přihlášky, bránící jejímu přezkumu, nemohou být důvodem popření přihlášené pohledávky.

4. Zjistí-li soud, který rozhoduje v tzv. incidenčním sporu o pravosti, výši nebo pořadí nevykonatelné pohledávky, že pohledávku do konkurzu přihlásil někdo, kdo neměl způsobilost být účastníkem řízení, žalobě (i kdyby žalobce měl způsobilost být účastníkem řízení) vyhovět nemůže.

5. Zjistí-li soud, který rozhoduje v tzv. incidenčním sporu o pravosti, výši nebo pořadí nevykonatelné pohledávky, že přihláška pohledávky má v části, o níž má v incidenčním sporu rozhodnout, vady bránící přezkumu přihlášené pohledávky, žalobu pro předčasnost zamítne. Tak postupuje i v případě, kdy přihlašovatel pohledávky je v přihlášce označen vadně.

6. V konkurzu je třeba vycházet z rozsudku, jímž byla žaloba na určení pravosti, výše nebo pořadí nevykonatelné pohledávky zamítnuta pro předčasnost na základě závěru, že přihlašovatel je v přihlášce označen vadně, nebo jímž byla žaloba zamítnuta na základě závěru, že přihlašovatel, jehož nelze ztotožnit se žalobcem, neměl způsobilost být účastníkem řízení.

§ 19a [Omezení právní osobnosti]

(1) Způsobilost právnické osoby nabývat práva a povinnosti může být omezena jen zákonem.

(2) Právnické osoby, které se zapisují do obchodního nebo do jiného zákonem určeného rejstříku, mohou nabývat práva a povinnosti ode dne účinnosti zápisu do tohoto rejstříku, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.

Související ustanovení: § 8

Související předpisy: § 27n. ObchZ

Z literatury: Bartošíková, M. K zápisu společnosti s ručením omezeným do obchodního rejstříku. PPP, 1994, č. 8; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 114n.; Neumannová, H. Vlastnické právo příspěvkových organizací. PRÁ, 2003, č. 10, s. 72

Obsah výkladu:

I. Zákonná omezení.....	1
1. Účel ustanovení	1
2. Omezení právnických osob povahou věci.....	2
3. Dvě skupiny zvláštních omezení	3
4. Omezení právnických osob veřejného práva.....	4
5. Další speciální omezení.....	5
6. Omezení právnických osob v likvidaci	6
II. Zvláštní pravidlo pro zapisované právnické osoby	7
1. Ústřední myšlenka	7

2. <i>Pravidlo a contrario</i>	8
3. <i>Tvořící se právnické osoby</i>	9

I. Zákonná omezení

1. Účel ustanovení

- 1 Účelem prvního odstavce je vyjádření zásady, že pro právnické osoby zřizované v režimu českého práva neplatí zásada *ultra vires*, tedy zásada, že právnické osoby mohou platně jednat (nabývat práv a zavazovat se) pouze v souladu s tím, co jim jejich zakladatelský dokument svěřuje do předmětu činnosti. Tím byla zvolena konstrukce zásadně odlišná od té, která až do derogace hospodářského zákoníku platila pro právnické osoby ekonomicky aktivní, protože jim dříve § 18a HZ vybočení z předmětu činnosti zakazoval. Dnes platí pro právnické osoby soukromého práva obecně opačná zásada: Mohou tedy činit právní úkony i mimo zapsaný předmět své činnosti, ledaže jim to zakáže zvláštní zákon.

2. Omezení právnických osob povahou věci

- 2 Kromě toho jistá omezení způsobilosti právnických osob plynou i z povahy věci, dané jejich zásadní odlišností od osob přirozených (fyzických). V praxi nevzbuzuje žádnou pochybnost, že právnické osoby – přestože výslovný a speciální zákonný zákaz v tom směru chybí – nemohou uzavírat manželství, osvojovat nezletilého, činit poslední pořízení o svém majetku anebo vypovědět nájem z bytu s argumentem, že byt jako pronajímatel potřebuje pro sebe [srov. § 711a odst. 1 písm. a)] apod.

3. Dvě skupiny zvláštních omezení

- 3 Mimo toto obecné kritérium se uplatňují pro právnické osoby i speciální omezení co do jejich způsobilosti nabývat práv a zavazovat se. Ta jsou dvojího druhu.

4. Omezení právnických osob veřejného práva

- 4 Pro ty z právnických osob veřejnoprávní povahy, které mají současně charakter orgánů státní (veřejné) správy, platí především obecné omezení plynoucí z ústavního pořádku státu. Z čl. 2 odst. 2 LPS i z čl. 2 odst. 3 Úst, které shodně stanoví, že státní moc lze uplatňovat jen v případech, v mezích a způsoby stanovenými zákonem, se často dovazuje princip, že i při svých soukromoprávních aktivitách má stát, resp. jeho orgány a státní organizace zásadně respektovat svůj veřejnoprávní *raison d'être* a nevybočovat z účelu, pro který byly zřízeny, především jde-li o útvary se základní funkcí správní nebo mocenskou.

5. Další speciální omezení

- 5 Vedle toho existují omezení speciální. Těch je celá řada. Příkladem lze poukázat jen na některá. Tak např. stavební spořitelny nemohou mj. podle § 9 odst. 5 zákona č. 96/1993 Sb., v platném znění, nabývat nemovité věci vyjma případy, kdy tu je souvislost s výkonem jejich činnosti (může jít o nemovité věci, jimiž jsou zajištěny jejich pohledávky, nebo nemovité věci k pořízení prostor pro vlastní činnost či bytových prostor pro vlastní zaměstnance). Penzijním fondům zakazuje § 32 zákona č. 42/1994 Sb. podstupovat taková právní jednání, která bezprostředně nesouvisejí s předmětem jejich činnosti, tedy s penzijním připojištěním. Obecně prospěšné společnosti zřízené podle zákona č. 248/1995 Sb. se podle § 17 odst. 2 zákona č. 248/1995 Sb. nesmějí účastnit na podnikání jiných osob. Nesmějí také zřizovat organizační složky mimo území

České republiky. Nadace a nadační fondy mohou podnikat jen v oborech výslovně jim povolených v § 23 odst. 1 zákona č. 227/1997 Sb; stejně tak se nesmějí stát společníky obchodních společností, vyjma akciových (za podmínek uvedených v § 23 odst. 4 zák. č. 227/1997 Sb.), ani jinak se podílet na podnikání jiných osob. Nadacím i nadačním fondům se také zakazuje použít vlastní majetek jako zástavu nebo jinou jistotu k zajištění závazků. Veřejné vysoké školy nemohou vzhledem k zákazům v § 20 zákona č. 111/1998 Sb. převzít ručení za peněžitý dluh, zřizovat zástavní právo k nemovitostem, účastnit se vklady na obchodních společnostech a družstvech, nabývat cenné papíry, vyjma cenných papírů státem vydaných nebo garantovaných, atd.

Někdy dochází k tomu, že speciální zákonná úprava zakazuje určitým právníkům osobám volně disponovat s jistou částí jejich majetku. Tak je tomu u státních podniků, jejichž určený majetek (srov. § 2, 17 zákona č. 77/1997 Sb.) nesmí být bez státního souhlasu zcizen nebo zastaven. Podobným způsobem je podle § 23 odst. 3 zákona č. 227/1997 Sb. chráněno nadační jmění, jehož zcizení zákon nadacím zakazuje.

6. Omezení právnických osob v likvidaci

Konečně může dojít k zákonnému omezení možností právnických osob nabývat práv a zavazovat se v určitém období jejich existence. Typický je případ vstupu právníké osoby do likvidace. Pokud jde o obchodní společnosti, platí pravidlo, že likvidovaná společnost (její likvidátor) může činit jen právní úkony souladné s účelem likvidace (§ 72 odst. 1 ObchZ). Analogická zásada se uplatňuje nejen ve vztahu k družstvům (§ 260 ObchZ), ale použije se vzhledem § 20a odst. 4 ObčZ jako zásada obecná i ve vztahu k dalším právníkům osobám. To však přirozeně neplatí v případech, kdy zákonodárce řeší postup likvidace některých právnických osob speciální úpravou. Tak se stalo v § 9n. zákona č. 77/1997 Sb., o státním podniku, který upravuje likvidaci státních podniků samostatně.

6

II. Zvláštní pravidlo pro zapisované právníké osoby

1. Ústřední myšlenka

Toto ustanovení je klíčem k řešení několika závažných problémů, ačkoli současně některé závažné a sporné právní otázky otevírá. Základ zde obsažené právní konstrukce má svoji logiku v úvaze, že osoba může nabývat práva a povinnosti jen po dobu, kdy existuje. Vznikají-li tedy právníké osoby podléhající povinné registraci v příslušných veřejnoprávních evidencích zpravidla až zápisem takové osoby do tohoto rejstříku (tzv. prvozápisem), mohou nabývat práv a povinností až dnem, kdy vzniknou, tj. až ode dne účinnosti prvozápisu do příslušné evidence. To je případ naprosté většiny právníkých osob. Zároveň se nevylučuje, aby speciální právní úprava připustila z této zásady výjimky. V tom je ústřední myšlenka zákonodárcovy koncepce.

7

Ustanovení je však neobratně formulováno a vyvolává některé pochybnosti v případech, kdy zvláštní zákon výjimku nepřipustí, ac je zřejmé, že pravidlo obsažené v § 19a odst. 2 aplikovat nelze.

2. Pravidlo a contrario

Z komentovaného ustanovení a contrario především plyne, že subjektivita právníkých osob nezapisovaných do žádného registru rejstříkové povahy počíná jiným okamžikem, tedy okamžikem jejich účinného zřízení.

8

Takovými právníkými osobami jsou Česká televize (zák. č. 483/1991 Sb.), Český rozhlas (zák. č. 484/1991 Sb.), Všeobecná zdravotní pojišťovna (zák. č. 551/1992

Sb.), Česká národní banka (zák. č. 6/1993 Sb.) nebo zákonem zřízené profesní komory (advokátů, daňových poradců, auditorů, patentových zástupců, lékařů, veterinárních lékařů atd.) či vysoké školy (zák. č. 111/1998 Sb.) apod. Kromě nich však jsou i právnické osoby, které se do obchodního rejstříku zapisují jen z evidenčních účelů, ale jejich vznik je vázán k jinému okamžiku, zpravidla ke dni uvedenému v příslušném zákoně, popř. ke dni účinnosti takového zákona. Tak tomu je v případě České tiskové kanceláře, řady veřejnoprávních fondů (Fond pojištění vkladů, Státní fond kultury ČR aj.), Hospodářské komory ČR nebo Agrární komory ČR a různých jiných právnických osob. Jejich způsobilost nabývat práva a povinnosti je spojena s okamžikem jejich vzniku, nikoli s okamžikem jejich zápisu do obchodního rejstříku. Podobně odborové organizace a organizace zaměstnavatelů sice podléhají podle zákona č. 83/1990 Sb., v platném znění, zaevidování u Ministerstva vnitra ČR, avšak podle § 9a odst. 1 zák. č. 83/1990 Sb. vznikají již dnem následujícím po doručení návrhu na provedení jejich evidence, takže ani u nich nemůže být okamžik registrace spojován se vznikem jejich způsobilosti nabývat práva a povinnosti.

3. Tvořící se právnické osoby

- 9 U některých právnických osob vznikajících v režimu soukromého práva je speciálně upraveno právní jednání za tyto osoby před jejich vznikem.

Tak je tomu u obchodních společností (§ 64 ObchZ), za něž – tedy jejich jménem – lze ještě před jejich vznikem (dokonce i před jejich založením) platně učinit právní úkony. V té souvislosti se zpravidla mluví o společnostech předběžných, popř. tvořících se. Podstata této úpravy je v tom, že do vzniku obchodní společnosti za ni může jednat kdokoli, právní úkon učiněný jménem společnosti (pod její firmou) není neplatný, ale zavazuje toho, kdo jej učinil s tím, že obchodní společnost může do tří měsíců po svém vzniku účinky takových právních převzít (*ex tunc*).

Mutatis mutandis totéž platí vzhledem k § 260 ObchZ i pro družstva.

Obdobnou právní konstrukci převzal zákon č. 248/1995 Sb. (§ 6) ve vztahu k obecně prospěšným společnostem. Také § 6 zákona č. 227/1997 Sb. vychází z téhož inspiračního zdroje ve vztahu k nadacím a nadačním fondům. Oba uvedené zákony však vyšly z původního znění § 64 ObchZ, a proto sledují přísnější pojetí. Za obecně prospěšné společnosti, nadace a nadační fondy mohou před jejich vznikem jednat jen jejich zakladatelé (popř. vykonavatel závěti ve smyslu § 3 odst. 3 zák. č. 248/1995 Sb. při nadaci závětí zřízené) a jen ve věcech souvisejících se vznikem těchto právnických osob. Práva a povinnosti z těchto právních úkonů přecházejí na uvedené právnické osoby *ex lege* jejich vznikem. Na rozdíl od obecně prospěšných společností nemohou nadace ani nadační fondy účinky jednání zakladatelů pro sebe odmítnout.

§ 19b [Název]

- (1) Právnické osoby mají svůj název, který musí být určen při jejich zřízení.
- (2) Při neoprávněném použití názvu právnické osoby je možné se domáhat u soudu, aby se neoprávněný uživatel zdržel jeho užívání a odstranil závadný stav; je možné se též domáhat přiměřeného zadostiučinění, které může být požadováno i v penězích.
- (3) Odstavec 2 platí přiměřeně i pro neoprávněný zásah do dobré pověsti právnické osoby.

Související ustanovení: § 11n.

Související předpisy: § 8n. ObchZ

Z literatury: *Devátý, S., Toman, P.* Ochrana dobré pověsti a názvu právnických osob. 2. aktualizované a doplněné vydání. Praha : Linde Praha, 2001; *Frimmel, M.* Doménová jména. PRá, 2001, č. 1, s. 38; *Hajn, P.* Ochrana právnické osoby podle § 19b občanského zákoníku. Právo a podnikání, 1994, č. 10; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 116n.; *Mates, P., Smejkal, V.* Právní problémy kolem Internetu. PRá, 1998, č. 9, s. 30; *Spáčil, J.* Nejnovější judikatura o ochraně osobnosti a dobré pověsti právnické osoby. SR, 2003, č. 3, s. 79; *Telec, I.* Cybersquatting formou neoprávněného útoku na název obce prostřednictvím doménového označení. Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č. III, s. 319; *Teryngel, J.* K možností ochrany dobrého jména právnické osoby. Právo a podnikání, 1994, č. 7; *Winter, F.* Reklama a právo. Praha : Nakladatelství ORAC, 2001, s. 54

Obsah výkladu:

I. Název právnické osoby.....	1
1. Název jako identifikační znak	1
2. Povinnost určit právnické osobě název od počátku.....	2
3. Jediný název.....	3
4. Distinktivita	4
5. Přiměřenost	5
6. Skladebné prvky názvu	6
7. Kmen.....	7
8. Dodatky.....	8
9. Povinnost užívat název	9
10. Neoficiální název, zkratky názvu apod.....	10
11. Změna názvu.....	11
12. Obchodní firma.....	12
II. Ochrana názvu právnické osoby.....	13
1. Typy deliktů.....	13
2. Podmínky vzniku práva na obranu	14
3. Aktivní legitimace	15
4. Soudní ochrana. Procesní prostředky obrany	16
5. Náhrada škody. Výdání bezdůvodného obohacení	17
6. Využití zákonů o průmyslovém vlastnictví	18
7. Zvláštní ochrana obchodní firmy.....	19
8. Nekalá soutěž.....	20
III. Ochrana dobré pověsti právnických osob.....	21
1. Obecná úprava	21
2. Nekalá soutěž.....	22

I. Název právnické osoby

1. Název jako identifikační znak

Název právnické osoby je jedním z jejích identifikačních znaků. Z této skutečnosti se odvozují tři základní pravidla. 1

2. Povinnost určit právnické osobě název od počátku

Především musí být název právnické osoby určen od počátku. Z toho důvodu zákon vyžaduje, aby název právnické osoby byl určen již při jejím zřízení, tedy už při podpisu zakladatelské nebo společenské smlouvy nebo při vyhotovení zakladatelské listiny 2

či jiného zřizovacího aktu. Tento požadavek je odůvodněn jednak praktičností věci, zejména ale skutečností, že některé právnické osoby, byť podléhají registraci v některé z veřejnoprávních evidencí, mohou nabývat práv a povinností ještě dříve, než k jejich registraci dojde.

3. Jediný název

- 3 Další pravidlo vyplývá z obecnější zásady veřejného pořádku. Vzhledem k tomu, že názvem se právnická osoba identifikuje, může mít každá právnická osoba název jen jeden. Nebrání se však tomu, aby právnická osoba používala in eventum svůj název též v cizojazyčných mutacích, má-li je zaregistrovány. Podmínka je však v tom, aby se cizojazyčná označení právnické osoby obsahově přesně shodovala se zněním českého názvu. Za tím účelem může registrující orgán, neovládá-li sám cizí jazyk, v němž má být překlad názvu právnické osoby zapsán, vyžadovat překlad úřední, nebo potvrzení tlumočníka o shodě překladu s originálním názvem. Registrovat však nelze vedle určeného názvu právnické osoby také jeho zkratku nebo zkratky, protože registrace nezkráceného a vedle něho i zkráceného názvu by vlastně zavedly dvojí označení téže právnické osoby, což možné není.

4. Distinktivita

- 4 Konečně platí, že název právnické osoby musí vykazovat nezbytnou distinktivitu. Název musí být tudíž tvořen slovy a musí být zvolen tak, aby byl způsobilý právnickou osobu individualizovat. Z toho tedy za prvé plyne, že k názvu právnické osoby nestačí jen volba slov významově zcela obecných, bez rozlišovací způsobilosti. Za druhé z téhož principu vyplývá i požadavek, aby se název právnické osoby lišil i od názvů právnických osob již existujících, aby s nimi nebyl zaměnitelný. Tak § 6 odst. 4 zákona č. 83/1990 Sb., v platném znění, vyžaduje, že název občanského sdružení „se musí lišit od názvu právnické osoby, která již vyvíjí činnost na území České republiky“. Podobný požadavek vznáší § 10 odst. 1 ObchZ. Zásada je však obecná a má svůj základ právě v obecné úpravě § 19b odst. 2 ObčZ.

5. Přiměřenost

- 5 Název právnické osoby má být volen tak, aby odpovídal maximě v § 3 odst. 1 ObčZ. To znamená, že má být zásadně pravdivý a přiměřený poměrům té které právnické osoby, název právnické osoby má být rovněž zvolen tak, aby byl veřejnosti srozumitelný a aby vůči ní nepůsobil klamavě. Při tvorbě názvů právnických osob je třeba rovněž respektovat ten fakt, že zvláštní právní předpisy povolují použít určitá slova nebo označení jen v názvech některých právnických osob (např. slova banka, burza, spořitelna, obecně prospěšná společnost nebo nadace).

6. Skladebné prvky názvu

- 6 Název právnické osoby pravidelně zahrnuje dvě složky, které označujeme jako kmen (jádro) a dodatek. Zatímco kmen může být jen jeden, dodatků může být i několik.

7. Kmen

- 7 Kmen má pro identifikaci právnické osoby základní význam. Poukazuje zpravidla na předmět činnosti právnické osoby nebo na její zřizovatele nebo společníky (členy) či je zvolen jako fantazijní.

8. Dodatky

Mezi dodatky má ústřední postavení dodatek označující právní formu konkrétní právnické osoby (např. akciová společnost, nadační fond), jehož povinné užití je při tvorbě názvů právnických osob běžně vyžadováno. **8**

Jiným dosti pravidelně se vyskytujícím dodatkem názvů právnických osob, používaným zpravidla za účelem zvýšení distinktivity názvu a odstranění rizika zaměnitelnosti, je dodatek o sídle právnické osoby.

Likvidované právnické osoby používají pravidelně svůj název s dodatkem (dovětkem) naznačujícím tento jejich stav.

9. Povinnost užívat název

Název musí právnická osoba používat tak, jak jí byl v jejím zakladatelském dokumentu (zřizovacím aktu) určen, popř. jak byl zapsán v příslušné veřejnoprávní evidenci. Především platí, že takto musí právnická osoba používat svůj název, činí-li právní úkony, neboť každá osoba činí právní úkony svým jménem. **9**

Pokud však právnická osoba požadavku na přesné užití svého názvu v právních úkonech nedbá a použije název nepřesně nebo zkráceně apod., nemusí to vždy nutně vést k závěru o neplatnosti právního úkonu; v tom směru vychází soudní praxe ze zásady, že o neplatnost právního úkonu nepůjde, bude-li ten, kdo jej činí, i přes nepřesné uvedení názvu ještě bezpečně identifikovatelný. To je třeba vždy posoudit podle konkrétních okolností jednotlivého případu.

10. Neoficiální název, zkratky názvu apod.

Některé právnické osoby používají vedle svých úředních názvů ještě názvy neoficiální, typicky ve formě zkratk. Činí-li tak při právních úkonech, jde o praxi nesprávnou, která se zákonem v souladu není a která může někdy způsobit i neplatnost právního jednání takto učiněného. Ale pokud modifikace svých skutečných názvů používají při aktivitách, které nesměřují k vzniku, změně či zániku práv nebo povinností, nýbrž např. v reklamě, pak tomu nic nebrání, pokud ovšem nepůjde o naplnění znaků skutkové podstaty některého z deliktů nekalé soutěže (§ 44n. ObchZ). **10**

11. Změna názvu

Za existence právnické osoby může dojít také ke změně jejího původního názvu. Děje se tak dohodou nebo rozhodnutím o změně její zakládací smlouvy (listiny), popř. stanov, statutu apod. U právnických osob evidovaných ve veřejnoprávních rejstřících se změna jejich názvu zapisuje do těchto registratur, pravidelně s konstitutivními účinky. **11**

12. Obchodní firma

Název podnikajících právnických osob zapsaných do obchodního rejstříku se označuje jako obchodní firma. Speciální ustanovení o obchodní firmě podnikatelů obsahuje § 8 až 12 ObchZ. **12**

II. Ochrana názvu právnické osoby*1. Typy deliktů*

Neoprávněné použití názvu právnické osoby může zahrnovat jedno ze dvou typických deliktů jednání. Jednak lze do práva právnické osoby k jejímu názvu zasáhnout tak, **13**

že si jiná osoba zvolí název (nebo obchodní jméno) vůči tomuto názvu již zaměnitelné, jednak může dojít i k tomu, že delinkvent používá názvu právnické osoby, aniž tu je nějaká souvislost s jeho vlastním jménem (názvem, obchodním jménem).

V prvním případě je protiprávnost postavena na zaměnitelnosti dvou názvů, spočívající v neoprávněném použití podstatné a distinktivní složky názvu jiné právnické osoby. V druhém případě jde o neoprávněné použití názvu právnické osoby ve vlastním (užším) slova smyslu; tehdy může delikt tohoto druhu také kumulovat s deliktem podle § 19b odst. 3.

2. Podmínky vzniku práva na obranu

- 14** Při deliktu podle § 19b odst. 2 musí dojít ke škodlivému následku; pouhé ohrožení nestačí (arg. „neoprávněné použití názvu“ v cit. ust.). Sankci však nepodmiňuje opakování deliktu – postačí třeba jen jediný zásah (arg. „použití“, nikoli „používání“). Použití názvu právnické osoby musí být neoprávněné; sankce tedy nemůže hrozit tomu, kdo získal oprávnění používat název (resp. distinktivní označení v tomto názvu obsažená) ve svém názvu nebo obchodním jménu či jinak (k označování vlastních výrobků nebo služeb apod.) např. na základě smlouvy. Nerozhoduje však, zda se delinkvent neoprávněným použitím názvu právnické osoby obohatil či způsobil-li svým jednáním této právnické osobě škodu.

3. Aktivní legitimace

- 15** K obraně je aktivně legitimována právnická osoba, do jejíchž práv k názvu bylo zasaženo. Rozhoduje hledisko priority – právo na ochranu svědčí té právnické osobě, která subjektivní právo k názvu získala dříve než osoba, proti níž porušení svých práv namítá.

4. Soudní ochrana. Procesní prostředky obrany

- 16** Ochranu poskytuje soud.

Uplatnit lze žalobu zdržovací i odstraňovací. Důvod vyhovět zdržovací žalobě je i tehdy, jestliže protiprávní zásah do názvu právnické osoby sice již ustal, ale přesto i nadále trvá objektivní nebezpečí dalších rušivých zásahů do práv žalobce.

Mimo to lze požadovat i satisfakci, a to též v relutární formě. Ustanovení § 19b odst. 2 sice nepodmiňuje poskytnutí zadostiučinění v penězích stejně, jak to učinil při úpravě sankcí za neoprávněný zásah do práv na ochranu osobností § 13 odst. 2, nicméně i v tomto případě je třeba vycházet z analogických (ne však nutně přesně z týchž) kritérií. Pokud by se totiž v konkrétním případě jevil postačujícím zadostiučinění nepeněžité, odporovalo by základním zásadám zákoníku přiznat zadostiučinění v penězích. V tom směru rozhodují konkrétní okolnosti jednotlivého případu a soudcovské uvážení.

5. Náhrada škody. Vydání bezdůvodného obohacení

- 17** Ustanovení § 19b odst. 2 zvláště nezmiňuje existenci práva dotčené právnické osoby na náhradu škody, popř. na vydání bezdůvodného obohacení, je-li tu souvislost mezi vznikem škody nebo získáním bezdůvodného obohacení s neoprávněným použitím názvu. To však nebrání, aby takové nároky byly důvodně uplatněny, jsou-li dány obecné právní předpoklady jejich vzniku (srov. § 420, 451).

6. Využití zákonů o průmyslovém vlastnictví

- 18** Některé právnické osoby využívají k ochraně svých názvů nebo jejich distinktivních složek také institutů z okruhu práv průmyslových, především registrace slovních ochranných známek podle zákona č. 137/1995 Sb., o ochranných známkách.

V takových případech působí oba instituty nezávisle na sobě a při jejich konfliktu nelze prostě tvrdit, že právo známkově chráněné je silnější než ochrana názvu podle § 19b odst. 2 a ta že mu musí ustoupit. Pokud tedy určité právnické osobě svědčí silou práva priority oprávnění k jejímu názvu podle § 19b, má toto oprávnění pravidelně přednost před známkoprávní ochranou, kterou si eventuálně následně zajistila jiná osoba.

7. Zvláštní ochrana obchodní firmy

Ochrana práv k názvu, který je současně obchodní firmou ve smyslu § 8 ObchZ, se řídí speciální úpravou v § 12 ObchZ. 19

8. Nekalá soutěž

Při neoprávněných zásazích do práv k názvu těch právnických osob, které mají podle § 41 ObchZ postavení soutěžitelů, může při těchto deliktech jít i o nekalou soutěž podle § 44n. ObchZ, typicky o vyvolání nebezpečí záměny podle § 47 ObchZ. 20

III. Ochrana dobré pověsti právnických osob

1. Obecná úprava

Stejným způsobem jako název právnických osob je podle § 19 odst. 3 chráněna i jejich dobrá pověst. Tím je právnickým osobám v oboru soukromého práva poskytnuta ochrana blízká se ochraně práv fyzických osob na ochranu jejich osobnosti. Význam této ochrany je dán hranicemi soukromého práva. Z toho plyne, že neoprávněný zásah do dobré pověsti právnické osoby, např. šířením nepravdivých údajů o ní, byť je třeba i způsobit značnou měrou poškodit vážnost právnické osoby či způsobit jí jinou vážnou újmu, nelze trestně stíhat jako pomluvu podle § 206 TrZ. 21

2. Nekalá soutěž

V okruhu soutěžních vztahů je pověst soutěžitelů (a tedy i právnických osob s tímto postavením) chráněna speciální úpravou v § 44, 48 ObchZ. 22

Z judikatury:

R 29/1996: Pro řízení o ochranu dobré pověsti právnické osoby (§ 19b odst. 3 o. z.) není dána věcná příslušnost krajského soudu podle ustanovení § 9 odst. 2 až 4 o. s. ř., nýbrž okresního (obvodního) soudu.

R 7/2003: Pro posouzení, zda vytýkané jednání je neoprávněným zásahem do dobré pověsti právnické osoby (§ 19b odst. 3 obč. zák.) nebo nekalosoutěžním jednáním podle § 44 odst. 1 obč. zák., je rozhodné, zda k tomuto jednání došlo mezi soutěžiteli v rámci hospodářské soutěže.

PR, 2005, č. 4 – NS sp. zn. 30 Cdo 842/2004: Uroveň pověsti právnické osoby je v řízení o ochranu této pověsti třeba posoudit především podle chování právnické osoby, která je podnikatelem, v obchodních vztazích. V případě zásahu do dobré pověsti právnické osoby lze požadovat mimo jiné i satisfakci, a to i v peněžní formě.

SR, 2002, č. 5 – NS sp. zn. 3 Cmo 46/2000: Uplatnění nároků z titulu ochrany proti jednání nekalé soutěže předpokládá, že k vytýkanému závadnému jednání došlo v hospodářské soutěži. Tuto podmínku nelze však chápat tak, že jednání podnikatele je – bez dalšího – vždy jednáním v hospodářské soutěži a jednáním soutěžitele.

SR, 2003, č. 3 – NS sp. zn. 29 Cdo 630/99: Dobrou pověst právnické osoby (která je podnikatelem) je třeba hodnotit zejména podle jejího chování v obchodních vztazích. Pokud neplnila svoje závazky v uvedených vztazích řádně a včas, popř. pouze výjimečně dostála včas svým povinnostem, nelze dospět k závěru, že by požívala dobré pověsti. Pro hodnocení dobré pověsti právnické osoby není určující, zda další osoby byly či nebyly v prodlení s plněním svých závazků vůči ní.

SR, 2003, č. 3 – NS sp. zn. 30 Cdo 1526/2000: 1. Zasáhl-li do dobré pověsti právnické osoby někdo, kdo byl použit právnickou či jinou fyzickou osobou k plnění úkolů této osoby, občanskoprávní sankce zásadně postihují samotnou právnickou či fyzickou osobu. Pouze v případě

vybočení z rámce činnosti právnické či fyzické osoby (tzv. exces) by občanskoprávní sankce směřovaly přímo proti této osobě. 2. Výrok pronesený ministrem v rámci jeho pravomoci nevybočuje z plnění úkolů státu.

Sou R NS č. C 694 – NS sp. zn. 22 Cdo 2809/99: 1. Neodhlášení občana z trvalého pobytu podle zákona č. 135/1982 Sb., o hlášení a evidenci pobytu občanů, nebylo neoprávněným zásahem do vlastnických práv vlastníka domu, v němž byl trvalý pobyt ohlášen.

2. Skutečnost, že vlastník, který prodal dům právnické osobě a odstěhoval se, aniž se z něj odhlásil jako z místa trvalého pobytu, nelze ani v případě, že jde o osobu se špatnou pověstí, hodnotit jako neoprávněný zásah do dobré pověsti právnické osoby.

Sou R NS č. C 1133 – NS sp. zn. 28 Cdo 1640/2001: Při poskytování ochrany právnické osobě postižené neoprávněným zásahem do její dobré pověsti soud nemusí použít všechny právní prostředky ochrany uvedené v § 19b odst. 2 ObčZ. Rozhodnutí o jednotlivých prostředcích ochrany a o rozsahu jejich použití závisí na úvaze soudu založené na zhodnocení konkrétních okolností neoprávněného zásahu do dobré pověsti právnické osoby.

Sou R NS č. C 1406 – NS sp. zn. 28 Cdo 1375/2002: Neoprávněným zásahem do práva na ochranu dobré pověsti právnické osoby je zásadně každé nepravdivé tvrzení nebo obvinění, které zasahuje její dobrou pověst.

Sou R NS č. C 3035 – NS sp. zn. 30 Cdo 842/2004: Úroveň pověsti právnické osoby, která je podnikatelem, je třeba posoudit především podle jejího chování v obchodních vztazích.

V případě zásahu do dobré pověsti právnické osoby lze požadovat i zadostiučinění v penězích.

Sou R NS č. C 4169 – NS sp. zn. 32 Odo 1159/2004: Samotné uveřejnění nepravdivého údaje, které se dotýká dobré pověsti právnické osoby, nemusí automaticky zakládat neoprávněný zásah do této dobré pověsti. Takový zásah je dán pouze tehdy, jestliže přesáhl určitou přípustnou intenzitu takovou měrou, kterou již v demokratické společnosti tolerovat nelze. Přitom je nutno respektovat zřejmá specifika periodického tisku, určeného pro informování nejširší veřejnosti (na rozdíl např. od publikací odborných), který v některých případech musí přistupovat k určitým zjednodušením; nelze bez dalšího tvrdit, že každé zjednodušení či zkreslení musí nutně vést k zásahu do dobré pověsti.

PR, 2001, č. 7 – VS v Praze sp. zn. 7 Cmo 956/2000: Sídlo právnické osoby musí být natolik určité, aby bylo možné zcela jednoznačně určení místa, jež je adresou sídla představováno. Jestliže má určitá budova více vchodů a tudíž jí bylo přiděleno více popisných čísel, musí být jednoznačné, ve kterém vchodě, tedy v jakém čísle popisném je sídlo právnické osoby, což platí i pro společenství vlastníků jednotek.

Název společenství musí být takový, aby v něm byl dostatečně určité označen dům, jenž je na jednotky rozdělen a v němž společenství vzniklo. Kromě čísla popisného domu musí název obsahovat uvedení obce, a je-li rozdělena na ulice, i označení ulice.

§ 19c [Sídlo]

(1) Při zřízení právnické osoby musí být určeno její sídlo.

(2) Sídlo musí být určeno adresou, kde právnická osoba sídlí skutečně, tedy v místě, kde je umístěna její správa a kde se veřejnost může s právnickou osobou stýkat.

(3) Uvádí-li právnická osoba jako své sídlo jiné místo než své sídlo skutečné, může se každý dovolat i jejího skutečného sídla.

(4) Sídlo právnické osoby může být v bytě pouze v případě, že je to slučitelné s jejím účelem a odpovídá to i povaze a rozsahu její činnosti.

(5) U právnické osoby zapsané do obchodního nebo jiného veřejného rejstříku postačí, pokud její zakladatelský dokument uvede namísto adresy sídla jen obec, kde je její sídlo. K zápisu do tohoto rejstříku však musí ohlásit plnou adresu svého sídla.

Související ustanovení: § 567

Související předpisy: § 13a, 22, 26, 30, 32 ObchZ; § 47, 85 OSŘ; § 45 ŽZ; § 3 zák. č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech

Z literatury: Eliáš, K. Sídlo právnických osob. Právník, 1993, č. 9; Kučera, Z. Mezinárodní právo soukromé. 5. vyd. Doplněk : Brno, 2001, s. 250 a 251.

Obsah výkladu:

I. Obecné úvahy	1
1. Použitelnost ustanovení	1
2. Sídlo jako identifikační znak právnické osoby	2
3. Materiální a formální pojetí	3
4. Tradice formálního pojetí sídla	4
5. Fiktivní sídlo	5
6. „Létající“ sídlo	6
7. Označení sídla	7
8. Změna sídla	8
II. Povinnost určit právnické osobě sídlo od počátku	9
III. Zásada skutečného sídla	10
1. Změna zákonného přístupu	10
2. Shoda v označení skutečného a zapsaného sídla	11
3. Sídlo jako místo správy	12
4. Sídlo jako místo pro styk s veřejností	13
5. Adresa	14
IV. Povinnost uvádět skutečné sídlo	15
1. Rozsah povinnosti	15
2. Zvláštní úpravy	16
3. Důsledky porušení	17
V. Sídlo v bytě	18
VI. Zápis adresy sídla do veřejného rejstříku	19

I. Obecné úvahy

1. Použitelnost ustanovení

Generální ustanovení § 19c bylo radikálně změněno s účinností k 31. prosinci 2001 zákonem č. 501/2001 Sb. a dosavadní úpravu, jež byla proklamativní a fakticky v praxi neaplikovaná, mění v úpravu skutečně obecnou a univerzálně použitelnou. 1

Obecná úprava občanského zákoníku však není aplikovatelná na církve a náboženské společnosti, ani na jejich svazy a další právnické osoby zřizované v režimu zákona č. 3/2002 Sb., o církvích a náboženských společnostech, neboť pro tyto účely volí § 3 písm. d) zákona č. 3/2002 Sb. úpravu speciální a sídlem těchto právnických osob rozumí tuzemskou adresu jejich ústředí. Pojetí tohoto zákona je logicky vadné, protože adresa není sídlo, nýbrž označení místa, kde sídlo je.

2. Sídlo jako identifikační znak právnické osoby

U právnické osoby je jejím nezbytným pojmovým znakem její sídlo, protože bez sídla je existence právnické osoby vyloučena. 2

Existují různé juristické konstrukce sídla právnických osob.

3. Materiální a formální pojetí

Především lze sídlo pojmut buď v materiálním, nebo formálním slova smyslu. Je-li základním kritériem materiální hledisko, vychází se z pojetí, že sídlem právnické osoby je místo, kde je její těžiště, tj. obvykle to místo, odkud je řízena a spravována, kde je tedy zpravidla umístěn a fakticky působí její statutární orgán a kde obvykle zasedají také její další hlavní orgány. U ekonomicky aktivních právnických osob se jejich síd- 3

lem častokrát rozumí také místo, kde je jejich hlavní závod. Naproti tomu se dodnes občas cituje jedno staré rozhodnutí, podle něhož platí, že sama skutečnost, že určitá právnická osoba má v konkrétním místě své pokladny a obchodní knihy, neodůvodňuje ještě závěr, že v témže místě má tato právnická osoba také své sídlo.

4. *Tradice formálního pojetí sídla*

- 4 Naše právní úprava tíhla dlouho k formálnímu pojmání sídla; sídlem se pak při takovém pojetí rozumí místo uvedené jako takové v příslušných dokumentech nebo také registrované jako sídlo právnické osoby v příslušné veřejnoprávní evidenci. Proto u nás před rokem 2001 obecně postačovalo uvést jako sídlo právnické osoby adresu, která je sídlem objektivně s to být (tedy především adresu existujícího domu) bez zřetele k tomu, zda takto označené místo tímto sídlem také materiálně bylo.

5. *Fiktivní sídlo*

- 5 Pokud evidovaná adresa materiálním sídlem právnické osoby není (tedy pokud na takové adrese není kontakt s právnickou osobou k dosažení), mluví se o sídle fiktivním. Praktické zavádění fiktivních sídel se u nás výrazně uplatnilo s nástupem 90. let, zejména v souvislosti se zakládáním obchodních společností. Tato praxe, které ani k tomu příslušné orgány státu dlouho nijak nezbraňovaly, byla v literatuře opakovaně kritizována. Proto také postupně došlo k celkovému zpřesnění právní úpravy.

6. *„Létající“ sídlo*

- 6 V zakladatelském dokumentu právnické osoby i v příslušné evidenci musí být sídlo uvedeno konkrétně, protože musí být vymezeno určitým a srozumitelným způsobem (srov. § 37 odst. 1).

Se zřetelem k tomu je vyloučeno vymezit sídlo jako „létající“, jak to umožňují některé zahraniční právní řády; nepřipustné je tedy podle našeho práva stanovit, že sídlem občanského sdružení je adresa bydliště jeho předsedy (v důsledku čehož by se výměnou osoby zastávající předsednickou funkci automaticky měnilo i sídlo spolku).

7. *Označení sídla*

- 7 U právnických osob zřizovaných zákonem je ustálená praxe, že je jejich sídlo určováno jen označením obce, na jejímž teritoriu právnická osoba své sídlo má („Praha“, „Brno“, „Olomouc“ apod.). Naproti tomu u jiných právnických osob se obvykle postupovalo tak, že se jejich sídlo určovalo uvedením plné adresy.

8. *Změna sídla*

- 8 Sídlo může mít právnická osoba jen jedno a jen v jednom určitém místě. Už kdysi dávno bylo judikováno (civ. rozh. Vážného sbírky č. 1 522), že „sídlo akciové společnosti není všude tam, kde má odštěpný závod“.

Právnická osoba však v průběhu své existence může sídlo změnit. Nemůže se tak ale stát jen faktickým přemístěním místa jejího vedení. K právně relevantní změně sídla právnických osob se především vyžaduje změna jejich zakládacího aktu (společenské smlouvy nebo zakladatelské či zřizovací listiny apod.), popřípadě – jak je tomu u akciových společností, družstev či občanských sdružení – jejich stanov. Speciální úprava platí podle § 26 ObchZ pro právnické osoby založené za účelem podnikání. Ty mohou, za podmínek v citovaném ustanovení stanovených, přemístit své sídlo z cizi-

ny do tuzemska nebo z tuzemska do ciziny; navíc, co se týká přesídlení právnických osob ze zahraničí do České republiky, umožňuje se jim, ač se v důsledku toho stanou českými právnickými osobami, zachování jejich vnitřních poměrů podle toho právního řádu, podle něhož byly založeny.

U právnických osob zřizovaných zákonem je ovšem k změně jejich sídla nutná změna příslušného zákona.

V některých případech však tento krok sám o sobě k právně relevantní změně sídla nestačí, protože konstitutivní účinky má až zápis změny sídla do příslušné evidence. Tak tomu je typicky u těchto změn v případě přemístění sídla obchodní společnosti nebo družstva, protože, jak už bylo na sklonku 20. let řečeno (civ. rozh. Vážného sbírky č. 8 105), „pouhé skutečné přeložení sídla společnosti bez zápisu v obchodním rejstříku je právně bezvýznamné a bezúčinné“. Totéž platí o změně sídla komoditních burz nebo státních podniků. Ze skutečnosti, že údaj o sídle nadací a nadačních fondů je podle § 5 odst. 4 písm. a) zákona č. 227/1997 Sb. údajem rejstříkovým a z odkazu § 5 odst. 5 zákona č. 227/1997 Sb. na analogické použití předpisů o obchodním rejstříku i na nadační rejstřík lze dovodit, že také zápis změny sídla nadace nebo nadačního fondu do nadačního rejstříku má konstitutivní účinky. Se zřetelem k § 5 odst. 3 písm. a) a odst. 5 zákona č. 248/1995 lze i pro případ změny sídla obecně prospěšných společností formulovat stejnou zásadu.

Právě uvedená zásada však neplatí pro všechny registrované právnické osoby bez výjimky. Například u občanských sdružení založených podle zákona č. 83/1990 Sb., v platném znění, ke změně jejich sídla bezpochyby postačí pouhá změna stanov sdružení, která se příslušnému ministerstvu jen oznamuje k vzetí na vědomí (srov. § 11 zákona č. 83/1990 Sb.). Podobně, děje-li se změna sídla již změnou zákona, nastávají její právní účinky účinností novely, byť půjde o údaj do příslušné evidence zapisovaný.

II. Povinnost určit právnické osobě sídlo od počátku

První odstavec stanoví, že sídlo právnické osoby musí být zřízeno již při jejím zřízení. Zčásti se tak přejímá princip dosavadního znění § 19c, a to v tom smyslu, že sídlo právnické osoby musí být jasně určeno již na počátku její existence. Zatímco však dříve zákon stanovil, že sídlo právnické osoby třeba určit „při jejím vzniku“, tedy subsidiární pravidlo, které se však vzhledem k odchýlným speciálním úpravám neuplatňovalo nikde, dnes zákon spojuje povinnost určit sídlo již při zřízení právnické osoby. Pojem „zřízení“ je obecný, kryje založení právnické osoby právním úkonem, veřejnoprávním rozhodnutím i zákonem a konec konců také její vznik, jak to v různých případech přichází v úvahu, v důsledku čehož se ze subsidiárního leč obsoletního pravidla stalo pravidlo univerzální a obecně platné.

III. Zásada materiálního pojetí sídla

1. Změna zákonného přístupu

Druhým odstavcem se pozitivněprávní úprava hlásí k pojetí skutečného sídla, jak je od účinnosti zákona č. 370/2000 Sb. do účinnosti zákona č. 501/2001 Sb. (tedy od 1. 1. do 31. 12. 2001) upravoval v § 2 odst. 3 ObchZ. Novelační zásah do tohoto ustanovení, které nadále upravuje již jen místo podnikání osob fyzických, i do § 19c ObčZ nahradil partikulární úpravu sídla podnikajících právnických osob úpravou generální, platnou – s výše vzpomenutou výjimkou založenou zákonem č. 3/2002 Sb. – pro právnické osoby všechny.

2. Shoda v označení skutečného a zapsaného sídla

- 11** Ze zásady upravené v § 19c odst. 2 plyne, že se statutární sídlo právnické osoby – tedy sídlo určené v jejím zakladatelském dokumentu a zapsané ve veřejnoprávní evidenci, musí shodovat se sídlem skutečným.

3. Sídlo jako místo správy

- 12** Skutečné sídlo zákon spojuje s místem, kde se veřejnost může s právnickou osobou stýkat, tj. s místem, kde se nalézá správní aparát právnické osoby.

Oproti dřívější úpravě v § 2 odst. 3 ObchZ, který skutečné sídlo vázal na „místo, z něhož je právnická osoba svým statutárním orgánem řízena“, což vyvolávalo praktické a aplikační potíže, volí nová zákonná konstrukce pružnější formulaci. Předchozí zákonné pojetí totiž nebralo důsledný zřetel na fakt, že určení místa, odkud je právnická osoba řízena statutárním orgánem, může vyvolávat problémy tam, kde kolektivní statutární orgány (např. představenstva akciových společností) zasedají a usnášejí se mimo příslušné podniky, popř. scházejí-li se na různých místech atd. Podobně zákon o církvích a náboženských společnostech užívá v § 3 písm. d) a v téže souvislosti výrazu „ústředí“, což je věcně totéž, co komentované ustanovení občanského zákoníku vyjadřuje slovem „správa“.

4. Sídlo jako místo pro styk s veřejností

- 13** Zákonný požadavek, že musí jít o místo, kde se veřejnost může s právnickou osobou stýkat, nesleduje ovšem opatření, že právnická osoba musí být pro veřejnost k dispozici v každou denní dobu. Nutné je v této souvislosti vzít zřetel na zvyklosti občanského styku; to znamená, že kontakt v daném místě musí právnická osoba umožnit veřejnosti v obvyklou denní dobu, ve stanovených provozních hodinách apod.

5. Adresa

- 14** Komentované ustanovení vyžaduje, aby sídlo bylo určeno adresou. Zákonná konstrukce opouští kazuistickou definici adresy, nyní již opět zrušenou, jakou před nedávnem zvolil § 2 odst. 3 ObchZ a která právě pro svoji snahu o podrobnost vyvolávala některé aplikační problémy. Koncepce zákona je v tom, že není vhodné definovat obecně srozumitelné pojmy, o nichž průměrný recipient normy nemůže mít pochybnost. I nadále se však vychází z toho, že adresa musí obsahovat název obce, příslušného veřejného prostranství, má-li i to své zvláštní označení, čísla domu a uvedení poštovního směrovacího čísla (proto také odst. 4 mluví o plné adrese). Rozhodně nelze označit sídlo právnické osoby uvedením adresy poste restante nebo označením čísla poštovní schránky atd., neboť tomu zákon brání právě požadavkem, že musí jít o skutečné sídlo.

IV. Povinnost uvádět skutečné sídlo

1. Rozsah povinnosti

- 15** Právnická osoba musí uvádět své skutečné sídlo. To neplatí jen pro případy návrhů na zápis sídla nebo jeho změny do veřejnoprávní evidence, ale i pro uvádění adresy sídla na dokumentech a jiných materiálech, které právnická osoba o sobě rozšiřuje.

2. Zvláštní úpravy

- 16** V tom směru platí i některé speciální předpisy. V oblasti práva obchodního jde zejména o § 13a ObchZ o obchodních listinách.

V oblasti práva veřejného třeba upozornit na úpravu příslušnosti pro účely soudního nebo správního řízení, dále na zvláštní úpravu doručování pro účely civilního soudního řízení podle § 47 OSŘ a mimo to také na zákon o přestupcích.

3. Důsledky porušení

Pokud právnická osoba bez ohledu na faktický stav запиše do veřejnoprávní evidence nebo jinak uvádí jako své sídlo místo, které jejím skutečným sídlem není, pak se přesto každý může dovolat jako sídla toho místa, kde se nalézá správa právnické osoby. Dovolává-li se však někdo v dobré víře v zápis do veřejného rejstříku vůči právnické osobě jejího zapsaného sídla, nepřisluší právnické osobě námitka, že má své skutečné sídlo jinde.

17

V. Sídlo v bytě

Občanský zákoník převzal z dosavadní úpravy práva obchodního a přijal obecné právní pravidlo, že sídlo právnické osoby může být i v bytě. Musí to však být slučitelné s účelem právnické osoby a musí to dovolovat nejen povaha činnosti právnické osoby, ale také rozsah této činnosti.

18

Dále zákon v konkretizaci těchto podmínek nejde a ponechává záležitost na konkrétním posouzení jednotlivých okolností individuálního případu, protože jinou měrou se tato kritéria uplatní pro byt v osamoceně stojícím rodinném domě a jinou pro nájemní byt v činžovním domě, kde by případná nadměrná četnost návštěv právnické osoby mohla obtěžovat nájemníky ostatních bytů.

VI. Zápis adresy sídla do veřejného rejstříku

Podstatná změna se zavádí směrem k právnickým osobám evidovaným v obchodním nebo jiném veřejném rejstříku. I pro ně nadále platí, že jejich sídlo musí být označeno adresou tak, jak je charakterizována shora. Tato adresa musí být také v rejstříku do rubriky pro sídlo k návrhu právnické osoby jako plná adresa (nejen tedy označením obce, ale i čísla domu a poštovního směrovacího čísla a popř. i zvláštním označením příslušného veřejného prostranství, je-li takové) zapsána. Není však nadále nutné, aby zakladatelský dokument tuto plnou adresu sám uváděl, a postačí, charakterizuje-li se tu místo, kde se sídlo právnické osoby nalézá, jen uvedením obce, v níž je místo, kde právnická osoba sídlo má. V důsledku toho odpadá nutnost měnit stanovy, společenské smlouvy nebo jiné zakladatelské dokumenty těchto právnických osob, kdykoli přemístí své sídlo v rámci téže obce; v takovém případě postačí zajistit změnu zápisu adresy v příslušné veřejné evidenci.

19

Toto zvláštní zákonné opatření se vztahuje jen na ty právnické osoby podléhající zápisu do obchodního nebo jiného srovnatelného veřejného rejstříku. Zákon sice mluví o právnické osobě „zapsané do obchodního nebo jiného veřejného rejstříku“, ač by správně měla být řeč o právnické osobě zapisované do tohoto rejstříku, namísto je však extenzivní výklad tohoto ustanovení. Doslovným výkladem § 19c odst. 5 by se totiž zavedl různý právní režim pro tytéž právnické osoby podle toho, zda v příslušném rejstříku zapsány již jsou nebo mají-li do něho teprve být zapsány tzv. prvozápisem. Takový výklad by neměl racionální základ a opustil by smysl a účel zákonné úpravy. Tímto účelem je opuštění přehnané rigidity zákona a sblížení režimu označování sídla v zakladatelských dokumentech právnických osob s úpravami a praxí v evropských zemích. Komentované ustanovení tedy třeba aplikovat tak, jak odpovídá zákonodárcově úmyslu, a správná je, jak řečeno, interpretační extenze, tj. že se citované ustanovení vztahuje nejen na právnické osoby v příslušném veřejném registru již zapsané, ale také

na ty, které do této evidence po svém založení teprve mají být zapsány tzv. prvozápisem, tj. na právnické osoby zápisu do obchodního nebo jiného rejstříku podléhající.

Z judikatury:

SR, 2006, č. 10 – VS v Praze sp. zn. 7 Cmo 460/2005: 1. Nevyplnění některé skutečnosti či údaje uvedené v části IV. formuláře podle vyhlášky č. 250/2005 Sb. za situace, že navrhovatel doložil doklady svědčící o takové rozhodné skutečnosti, že příslušná skutečnost či údaj měl být vyplněn, představuje neúplný návrh nikoli coby nedostatek jeho všech náležitostí podle § 200d odst. 1 písm. c) OSŘ, ale neúplný výrok návrhu. Možností řešení může být zamítnutí návrhu podle § 200da odst. 1 OSŘ proto, že k zápisu navržené skutečnosti a údaje nereprezentují rozhodné a doložené skutečnosti v takové míře, aby zápis mohl být proveden, nebo postup soudu podle § 153 odst. 2 OSŘ a překročení návrhu (u zápisů deklaratorní povahy, jsou-li rozhodné skutečnosti doloženy příslušnými listinami). 2. Zákonné podmínky skutečného sídla (§ 19c ObčZ) může splňovat i budova, která je opatřena jen evidenčním číslem.

NSS sp. zn. 5 Afs 4/2003-29: I. Skutečným sídlem právnické osoby, jež je podle § 19c odst. 2 obč. zák. podnikatel povinen zapsat do obchodního rejstříku, je mimo jiné adresa místa, z něhož je právnická osoba svým statutárním orgánem řízena. Neuvede-li žalobce jinou adresu pro doručování, doručuje soud na tuto adresu.

II. Ustanovení § 9 odst. 7 zákona ČNR č. 549/1991 Sb., o soudních poplatcích, umožňuje i ve správním soudnictví zaplatit soudní poplatek po vydání usnesení o zastavení řízení pro nezaplacení poplatku, pokud toto usnesení ještě nenabylo právní moci. Je-li poplatek takto zaplacen, zruší usnesení o zastavení řízení pro nezaplacení poplatku soud, který je vydal.

§ 20 [Právní úkony právnické osoby]

(1) Právní úkony právnické osoby ve všech věcech činí ti, kteří jsou k tomu oprávněni smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou nebo zákonem (statutární orgány).

(2) Za právnickou osobu mohou činit právní úkony i jiní pracovníci nebo členové, pokud je to stanoveno ve vnitřních předpisech právnické osoby nebo je to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé. Překročí-li tyto osoby své oprávnění, vznikají práva a povinnosti právnické osobě jen pokud se právní úkon týká předmětu činnosti právnické osoby a jen tehdy, jde-li o překročení, o kterém druhý účastník nemohl vědět.

Související ustanovení: § 34n.

Související předpisy: § 13, 15, 16, § 761 odst. 2 ObchZ

Z literatury: *Eliáš, K.* Jednatel. PR, 1994, č. 11 a 12; *Eliáš, K.* Znovu o jednatelích aneb chvála pozitivismu. PPP, 1996, č. 1, s. 9; *Hansel, M.* Kritika pojmu „statutární zástupce“. PRÁ, 2003, č. 6, s. 23; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 119n.; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 185n.; *Rada, I.* Statutární orgány obchodních společností. Právo a podnikání, 2001, č. 10, s. 2; *Svoboda, P.* Právní jednání obce. BA, 2000, č. 1, s. 30; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 78n.

Obsah výkladu:

I. Obecné úvahy	1
1. Standard.....	1
2. Česká úprava	2
3. Osobní jednání právnické osoby a jednání v jejím zastoupení.....	3
4. Právo obchodní a pracovní	4

II. Statutární orgán	5
1. Působnost statutárního orgánu	5
2. Projev vůle právnické osoby statutárním orgánem	6
3. Podmínky přičitatelnosti právního úkonu právnické osobě	7
4. Zásada jednotného řízení	8
5. Určení statutárních orgánů právnických osob	9
6. Individuální a kolektivní statutární orgán	10
7. Výkon jednatelské působnosti kolektivním statutárním orgánem	11
8. Přejedání působnosti statutárního orgánu	12
III. Zákonné zastoupení právnických osob	13
1. Zaměstnanci a členové	13
2. Rozsah zástupčího oprávnění	14
3. Exces	15

I. Obecné úvahy

1. Standard

Teoretický koncept právnické osoby jako umělé konstrukce (teorie fikce) vede logicky k závěru, že právnická osoba sama není způsobilá právně jednat, takže za ni musí jednat lidé jako její zástupci. Při tomto pojetí, z něhož vycházejí občanské zákoníky Německa, Rakouska, Švýcarska aj., jsou právnické osoby tedy při právních úkonech vždy zastoupeny (orgánem, zmocněncem nebo jiným zástupcem).

2. Česká úprava

Naše úprava však stále navazuje na závěry někdejší sovětské nauky (Genkin, Bratus, Venediktov) a od 50. let 20. stol. se přidržuje stanoviska, že právnická osoba způsobilost k právním úkonům má.

U kolébky § 20, jehož původní koncepci novela č. 509/1991 Sb. s nepatrnými změnami uchovala (odst. 2) s doplněním nového odst. 1 recipovaného z § 24f odst. 2 HZ, stojí právnícky primitivní myšlenka, že „z toho, že organizace mají samostatnou subjektivitu, vyplývá, že musí i samostatně jednat, neboť jinak by nemohly být právními subjekty“ (Kratochvíl, Z. a kol. Nové občanské právo. 1. vyd. Praha : Orbis, 1965, s. 78).

3. Osobní jednání právnické osoby a jednání v jejím zastoupení

Proto naše právo rozlišuje situace, kdy právnická osoba činí právní úkony sama a kdy za ni jednají zástupci. Klíčový význam má v tom směru § 20 (srov. i § 13 odst. 1 ObchZ), podle něhož právnická osoba sama právně jedná svým statutárním orgánem a zastupují ji její zaměstnanci nebo členové jako zákonní zástupci.

Podle naší úpravy tedy statutárním orgánem jedná právnická osoba sama (osobně). Naproti tomu zaměstnanci a členové zastupují právnickou osobu v rozsahu plynoucím z vnitřních předpisů právnické osoby, popřípadě ze zvyklostí, přičemž se chrání dobrá víra druhé strany. Zvláštní předpisy tyto situace rozlišují zpravidla formulací, že statutární orgán jedná „jménem právnické osoby“, zatímco zástupce jedná „za právnickou osobu“.

4. Právo obchodní a pracovní

Úprava v § 20 platí i pro právo pracovní (§ 11 odst. 1 ZPr) a pro právo obchodní (§ 13 ObchZ), byť s modifikacemi plynoucími zejména z § 11 odst. 4 ZPr a z § 14, 15, 16 ObchZ.

II. Statutární orgán

1. Působnost statutárního orgánu

- 5 Komentované ustanovení si všímá jen jedné působnosti statutárního orgánu, a to působnosti vnější, *jednatelské*, projevující se v právním jednání právnické osoby navenek.

Statutární orgán má ale i významnou působnost vnitřní, *řídící*, rozhodovací, protože rozhoduje i o vnitřních poměrech právnické osoby v rozsahu, v jakém vnitřní poměry právnické osoby neupravují zakládací smlouva nebo listina (stanovy, statut) nebo zákon a v jakém není působnost rozhodovat o těchto otázkách svěřena jiným orgánům právnické osoby (valné hromadě, členské schůzi, dozorčí radě aj.). Při vnitřní působnosti jde o působnost rozhodovat o majetkových otázkách, vnitřní správě a organizaci právnické osoby a vůbec dbát o stálé zajištění jejího celkového chodu. V obchodním právu se tato působnost označuje jako obchodní vedení, v pracovním právu jako výkon působnosti na jednotlivých stupních řízení.

O řídící působnosti statutárního orgánu občanský zákoník mlčí jak při obecné úpravě právnické osoby, tak v úpravě zájmového sdružení právnických osob (§ 20f n.). V tom se projevuje koncepce zákoníku jako kodexu upravujícího vztahy mezi osobami (§ 1 odst. 2), který si vnitřních poměrů právnické osoby nevšímá a vychází ze zásady vnitřní autonomie právnických osob. To však nic nemění na skutečnosti, že vnější, *jednatelská* působnost je výkonem a důsledkem vnitřní (řídící, rozhodovací) působnosti statutárního orgánu.

2. Projev vůle právnické osoby statutárním orgánem

- 6 Právní úkon statutárního orgánu učiněný za právnickou osobu není jednáním v zastoupení, ale osobním jednáním právnické osoby. Statutární orgán tedy neprojevuje právním úkonem svoji vůli, ale vůli právnické osoby.

Osoby zastávající funkci statutárního orgánu, popř. člena statutárního orgánu, jde-li o orgán kolektivní, se někdy popisně označují jako reprezentanti právnické osoby. Právní úkon učiněný jménem právnické osoby tím, kdo zastává funkci statutárního orgánu nebo člena statutárního orgánu, je její právní úkon. Z toho důvodu je pojmově vyloučena možnost právnické osoby odmítnout účinky jednání svého statutárního orgánu. Jakmile se právní úkon statutárního orgánu stane perfektní, je jím právnická osoba vázána.

Z téhož důvodu je statutární orgán oprávněn činit jménem právnické osoby právní úkony *ve všech věcech*. To ovšem nelze chápat absolutně, ale jen ve vztahu k těm právním úkonům, k nimž je právnická osoba jako taková právně způsobilá (§ 19a).

3. Podmínky přičitatelnosti právního úkonu právnické osobě

- 7 Nezbytná podmínka přičitatelnosti úkonů učiněných těmi, kdo zastávají funkce ve statutárních orgánech, přímo právnické osobě, v níž působí, je v tom, že musí být jednáno jménem této právnické osoby, nikoli tedy pod pouhým jménem jejího reprezentanta. To je dáno právním pravidlem, že účinky právního úkonu se přičítají pravidelně osobě, jejímž jménem je učiněn.

Například avaluje-li směnku předseda představenstva akciové společnosti firemně, tedy tak, že k obchodní firmě společnosti připojí svůj podpis s případným označením své funkce, stává se směněčným ručitelem akciová společnost. Avaluje-li stejná osoba směnku pouze svým podpisem – bez uvedení obchodní firmy akciové společnosti – třeba i s dodatkem „předseda představenstva“, pak je směněčně zavázána sama, protože

akciová společnost na směně podepsána není. Se zřetelem k tomuto principu je třeba uvážlivě přistupovat k praxi tzv. osobních dopisů, k nimž někteří reprezentanti různých právnických osob s oblibou přistupují a u kterých z jejich obsahu často není zřejmé, zda takto jedná právnická osoba reprezentovaná svým statutárním orgánem či zda jde o soukromé jednání konkrétního člověka.

4. Zásada jednotného řízení

Podle výčtu v prvním odstavci má statutární orgán určit smlouva o zřízení právnické osoby, zakládací listina nebo zákon. Protože jedním z pojmových znaků právnické osoby je organizace a protože organizace vyžaduje *jednotné* řízení, plyne z toho zřejmý požadavek, aby právnická osoba měla jen jeden statutární orgán. V obchodním právu se výkladem § 85, 101, 133 ObchZ většinovým názorem dovozuje, že veřejná obchodní společnost, komanditní společnost i společnost s ručením omezeným mohou mít i několik statutárních orgánů; třebaže tato interpretace nebere v úvahu pojmovou podstatu právnické osoby i jejího statutárního orgánu.

8

5. Určení statutárních orgánů právnických osob

U většiny právnických osob definuje jejich statutární orgán zákonná úprava samotná. Tak je tomu nejen u právnických osob zřizovaných individuálními zákony (Česká tisková kancelář, Fond národního majetku ČR, Český rozhlas aj.), ale i u značného počtu právnických osob upravených jen genericky, jako jsou obchodní společnosti, družstva, burzy, obecně prospěšné společnosti, nadace, nadační fondy, ale i státní podniky, zdravotní pojišťovny, vysoké školy apod. Stran právnických osob z posledně uvedené skupiny může – anebo i musí – jejich zakladatelský dokument upravit ve vztahu k statutárnímu orgánu právnické osoby jen některé upřesňující podrobnosti v mezích zákonné dispozice.

9

Volnost v úpravě statutárního orgánu ponechává občanský zákoník zájmovým sdružením právnických osob (§ 20h odst. 1). Stejnou volnost ponechávají zvláštní zákony např. občanským sdružením [§ 6 odst. 2 písm. d) zákona č. 83/1990 Sb.], u nichž je pojmenování a úprava poměrů statutárního orgánu ponechána stanovám. Totéž platí o politických stranách a politických hnutích, u kterých je určení statutárního orgánu rovněž na libovůli stanov (organizačního řádu); srov. k tomu § 6 odst. 2 písm. b) zákona č. 424/1991 Sb. Volnost je ponechána také církvím a náboženským společnostem, u kterých je určení statutárních orgánů ponecháno jejich vnitřní autonomii; orgány církve či náboženské společnosti, včetně statutárních, však musí být uvedeny v jejím základním dokumentu (§ 10 zákona č. 3/2002 Sb.).

6. Individuální a kolektivní statutární orgán

Statutární orgán právnické osoby může být buď individuální, nebo kolektivní.

10

Typické kolektivní statutární orgány jsou představenstva akciových společností a družstev, burzovní komory burz, správní rady nadací, nadačních fondů a obecně prospěšných společností, představenstva nebo předsednictva profesních komor.

Individuální statutární orgán mají státní podniky, stejně tak je rovněž mají pravidelně příspěvkové organizace atd. Takový statutární orgán se nejobvykleji označuje jako ředitel. V té souvislosti je třeba upozornit, že v některých právnických osobách může být zřízena funkce ředitele, přičemž podle obsahu konkrétní právní úpravy o statutární orgán nepůjde. To jsou typicky případy ředitelů ustavovaných v družstvech (§ 243 odst. 7) nebo v obecně prospěšných společnostech (§ 14 zákona č. 248/1995 Sb.); tito

ředitelé jsou pouhými výkonnými zaměstnanci zajišťujícími běžnou činnost právnické osoby a mohou vystupovat jen jako zákonní zástupci podle odst. 2.

V určitých případech je právnické osobě ponecháno na vůli, zda bude mít statutární orgán individuální či kolektivní. Tak tomu je u společnosti s ručením omezeným, které mohou mít jediného jednatele, ale podle své úvahy mohou zřídit jednatelských funkcí i více (§ 133 odst. 1 ObchZ).

7. Výkon jednatelské působnosti kolektivním statutárním orgánem

- 11** Tvoří-li statutární orgán právnické osoby kolektiv, není vždy nezbytně nutné, aby za právnickou osobu jednali všichni členové tohoto orgánu.

Nejčastěji se vychází z pojetí, že v těchto případech může za právnickou osobu jednat kterýkoli člen kolektivního statutárního orgánu. V některých případech se však tato působnost přiznává jen jeho předsedovi, anebo se vyžaduje, aby za právnickou osobu jednali alespoň dva členové statutárního orgánu (např. u družstev, srov. § 243 odst. 3 ObchZ). Stran právnických osob řazených tradičně do působnosti soukromého práva se v těchto případech navíc většinou jedná o právní úpravu dispozitivní, takže zákonná pravidla lze ve společenské smlouvě, stanovách, statutu apod. právnické osoby modifikovat. Jakým způsobem je konkrétně upraveno jednání statutárního orgánu právnické osoby, lze proto u registrovaných právnických osob nejspolehlivěji zjistit nahlédnutím do příslušné veřejnoprávní evidence.

8. Přejedání působnosti statutárního orgánu

- 12** V určitých případech může nastat stav, kdy působnost statutárního orgánu přechází v rámci právnické osoby zcela nebo zčásti na jiný orgán. Tak tomu je typicky při likvidaci právnických osob, kdy tato působnost přechází na likvidátora. Při uvalení nucené správy na některé právnické osoby se speciálním předmětem podnikání, jako jsou banky, burzy, penzijní fondy a jiné právnické osoby podnikající na kapitálovém trhu atd., vykonává působnost statutárního orgánu nucený správce dosazený právnické osobě mocenský příslušným orgánem veřejné moci. Specifická situace nastává také při prohlášení konkurzu nebo při povolení vyrovnání právnické osoby, kdy je jednatelská svoboda statutárních orgánů, zejména co se týká majetkových dispozic, více či méně omezena kompetencemi správce konkurzní podstaty nebo vyrovnacího správce.

III. Zákonné zastoupení právnických osob

1. Zaměstnanci a členové

- 13** Komentované ustanovení upravuje nejčastěji se vyskytující způsob jednání právnických osob, a to zákonné zastoupení těchto osob jejich pracovníky (zaměstnanci) nebo členy. V tom směru je relevantní zejména funkce, kterou určitý člověk jako zaměstnanec nebo člen v organizační struktuře právnické osoby zastává.

2. Rozsah zástupčího oprávnění

- 14** Charakterem konkrétní funkce je dán i rozsah působnosti zaměstnance (člena), který může být podmíněn buď úpravou vnitřních předpisů konkrétní právnické osoby (např. pracovním, organizačním nebo podpisovým řádem) anebo není-li takto upraven, rozhoduje hledisko obvyklosti.

Při jednání pracovníků (členů) právnických osob vůči veřejnosti je především podstatné, jak se rozsah jejich zástupčího oprávnění jeví navenek.

3. Exces

Jestliže pracovník (člen) právnické osoby vybočil z mezí svých oprávnění za ni jednat, posoudí se následky excessu podle druhé věty § 20 odst. 2. V tom směru mají právní význam dvě podstatné skutečnosti:

- a) zda pracovník (člen) právnické osoby jednal i při excessu ze své kompetence v návaznosti na předmět činnosti této právnické osoby
- b) a zda ten, s kým bylo jednáno, nemohl vědět, že při právním úkonu činěném za právnickou osobu jde o exces.

Jde o podmínky kumulativní. Jsou-li obě uvedené podmínky splněny, je právnická osoba vázána i jednáním učiněným v excessu. Pod R 1/1968 judikováno, že právnickou osobu zavazuje jednání její zaměstnankyně (pokladní), při kterém převzala od zákazníka proti potvrzení zálohu na objednané zboží, ač jí to bylo vnitropodnikovými směrnicemi zakázáno. Podle rozsudečných závěrů by bylo opačné stanovisko namístě jen tehdy, pokud by zákazníci byli o takovém opatření náležitě informováni tak, aby jejich dobrá víra musela být objektivně vyloučena (např. vývěskou v provozovně).

Z judikatury:

R 13/2001: Za škodu na dopravních prostředcích, umístěných v garážích a jiných podnicích podobného druhu, odpovídá provozovatel (§ 435 obč. zák.) bez zřetele k tomu, jaký je jeho předmět podnikání; tato okolnost není významná ani z hlediska, zda jde o exces pracovníka podle § 20 odst. 2 obč. zák.

R 42/2006: Členský příspěvek členů zájmového sdružení právnických osob (§ 20f obč. zák.), představující zúčtovatelnou zálohu, je pohledávkou způsobilou k postoupení ve smyslu § 525 odst. 1 obč. zák.

PR, 2002, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 870/2000: Obsah plné moci je předmětem interpretace podle ustanovení o výkladu právních úkonů.

PR, 2000, č. 10 – NS sp. zn. 8 Tz 136/2000: 1. K tomu, aby se jednalo o trestný čin podvodu podle § 250 TrZ, musí existovat příčinná souvislost mezi omylem určité osoby (resp. její neznalostí všech podstatných skutečností) a majetkovou dispozicí učiněnou v omylu (nebo učiněnou s uvedenou neznalostí) a dále příčinná souvislost mezi touto dispozicí na jedné straně a škodou na cizím majetku a obohacením pachatele nebo jiné osoby na straně druhé. Na podvodu mohou být zainteresováni celkem až čtyři různé osoby: pachatel, osoba jednající v omylu, osoba poškozená a osoba obohacená. Kromě pachatele může jít u ostatních osob též o právnické osoby. 2. Má-li být trestný čin podvodu spáchán s využitím omylu (nebo neznalosti všech podstatných skutečností) právnické osoby, musí jednat v omylu (resp. s uvedenou neznalostí) fyzická osoba, která je nebo by byla v dané věci oprávněna učinit příslušný právní úkon spojený s majetkovou dispozicí jménem právnické osoby nebo v jejím zastoupení. Omyl právnické osoby v tomto smyslu může spočívat i v tom, že v důsledku podvodného jednání fyzická osoba oprávněná jednat jménem právnické osoby nebo v jejím zastoupení neví o všech rozhodných skutečnostech, anebo že vůbec neví o úkonu učiněném jménem právnické osoby, protože jej místo oprávněné osoby učiní jiný pracovník (člen) právnické osoby, který k tomu není oprávněn. Musí jít tedy o takovou fyzickou osobu jednající v rámci právnické osoby, jejíž činnost či nečinnost v důsledku omylu (neznalosti) je v příčinné souvislosti se vznikem škody a s obohacením pachatele či jiné osoby.

3. Není-li zde omylu žádné osoby, která by činila majetkovou dispozici, protože osoba, která disponovala s cizím majetkem, jednala se znalostí všech rozhodných okolností, a byla-li přesto úmyslným jednáním způsobena škoda na cizím majetku, může jít jen o jiný trestný čin, než je trestný čin podvodu podle § 250 TrZ. V úvahu přichází např. trestný čin zpronevěry podle § 248 TrZ nebo trestný čin porušování povinností při správě cizího majetku podle § 255 TrZ. 4. Za svěřenou věc z hlediska možné trestní odpovědnosti za trestný čin zpronevěry podle § 248 TrZ je třeba považovat i výtěžek, který byl pachatelem získán za prodej svěřené věci v případě, kdy k prodeji došlo v souladu s účelem, ke kterému byla pachateli věc svěřena. Výtěžek je totiž ekvivalentem prodané svěřené věci a dokud nebyl předán osobě, která věc pachateli světila, řídí se stejným právním režimem jako svěřená věc, a tudíž požívá i stejné právní ochrany.

Sou R NS č. C 2744 – NS sp. zn. 33 Odo 1138/2003: I v případě, že písemnou smlouvou, jejímž účastníkem je právnická osoba, podepsalo více osob oprávněných za ni jednat, postačí k platné změně smlouvy podpis jakékoli, třeba i zcela jiné osoby, pokud je oprávněna za právnickou osobu samostatně jednat a zavazovat ji.

Sou R NS č. C 3857 – NS sp. zn. 29 Odo 914/2004: Důsledkem překročení zákonného zmocnění není neplatnost právního úkonu, při kterém zákonný zmocněnec právnické osoby překročil rozsah zmocnění, ale jen to, že zastoupená osoba jím není, při splnění zákonem stanovených podmínek, vázána.

Sou R NS č. C 4143 – NS sp. zn. 29 Odo 186/2005: Důsledkem překročení zákonného zmocnění při jednání za právnickou osobu není neplatnost učiněného právního úkonu, ale jen to, že jím právnická osoba při splnění zákonem stanovených předpokladů není vázána.

PR, 1996, č. 4 – VS v Praze sp. zn. 5 Cmo 278/94: 1. Nejedná-li za občanské sdružení statutární orgán, musí oprávnění jiných členů nebo zaměstnanců vyplývat zejména ze stanov. U těchto jiných osob má druhá strana předpokládat, že jejich jednateleské oprávnění může být pochybné. 2. Schválit právní úkon nezmocněné osoby lze i mlčky, musí však být nepochybné, že pasivita je právě tímto projevem vůle.

PR, 2001, č. 1 – VS v Praze sp. zn. 7 Cmo 684/99: V případě založení tzv. malého družstva podává návrh na jeho zápis do obchodního rejstříku, coby osoba oprávněná k tomu ze zákona, předseda družstva, popřípadě společně s dalším pověřeným členem družstva.

SR, 2002, č. 3 – VS v Praze sp. zn. 5 Cmo 283/2001: 1. Nedostatků v oprávnění zástupce přísluší namítat tomu, za koho takový zástupce jedná. Osoba, vůči níž zástupce jménem osoby vystupuje, toto oprávnění nemá. Tato třetí osoba se může dovolávat pouze toho, že jednání takového zástupce vůči ní zavazuje zastoupeného i tehdy, kdy zástupce jedná proti pokynům zastoupeného, je-li třetí osoba v dobré víře.

2. Svěření listinného cenného papíru jeho dosavadním majitelem, po předchozím uzavření smlouvy o převodu cenného papíru a po vyznačení rubopisu na osobu nabyvatele podle smlouvy, tomuto nabyvateli za účelem vyznačení rubopisu na další osobu, má nutně právní význam předání listiny jako plnění smluvní povinnosti dodat cenný papír.

PR, 2001, č. 8 – KS v Ústí nad Labem sp. zn. 11 Co 320/2000: Právní úkon – výpověď nájmu bytu, kterou dal v zastoupení města (mandanta) mandatář (správce městského bytového fondu) nájemci bytu bez souhlasu, resp. předchozího rozhodnutí pronajímatele (města), je dodatečným usnesením městské rady, jímž bylo rozhodnuto „dát výpověď z nájmu bytů podle § 711 odst. 1 písm. d) ObčZ všem dlužníkům, kteří splňují zákonné podmínky a u nichž to dosud nebylo učiněno a výpovědi z nájmu realizovat“, schválen; dochází tím k tzv. ratihabici právního úkonu a to s právními účinky ex tunc.

KS v Brně sp. zn. 29 Ca 177/2000-31: I. Pokud je v záruční listině (§ 260 celního zákona) otištěno razítko právnické osoby s uvedením jejího obchodního jména, sídla i identifikačního čísla, které je v souladu s výpisem z obchodního rejstříku, lze nepochybně určit subjekt, který záruku poskytl, bez ohledu na skutečnost, že v záhlaví záruční listiny je nepřesně označen. To platí tím spíše, jestliže nepřesné označení subjektu v záhlaví záruční listiny způsobili sami pracovníci tohoto subjektu.

II. Poskytuje-li právnická osoba v souladu s předmětem svého podnikání mimo jiné i spediční služby na území celé České republiky, je obvyklé, že v rámci své činnosti vyplňuje mnoho celních prohlášení a záručních listin. Není proto v moci jediného člověka, který je jednatelem společnosti či prokuristou, aby podepisoval všechny tyto listiny. Je tak zřejmé, že k takovému podepisování jsou vyčleněni určití pracovníci této osoby, což může celní úřad předpokládat, není-li mu jinak známo, že pracovníci, kteří podepisují uvedené listiny, nejsou zmocnění toto učinit. Protože takový právní úkon se týká předmětu činnosti právnické osoby, jedná se o platný právní úkon této osoby, nemohl-li o překročení oprávnění jednajících osob celní úřad vědět.

III. Bylo-li celní řízení zahájeno před nabytím účinnosti zákona č. 113/1997 Sb., kterým byl změněn celní zákon, tedy před 1. 7. 1997, je nutno užít v tomto řízení ustanovení předpisů platných před tímto dnem (čl. VI bod 6. zákona č. 113/1997 Sb.). Na tom nemůže nic změnit ani skutečnost, že rozhodnutí I. stupně, které bylo vydáno a doručeno účastníkovi řízení před uvedeným datem, bylo později odvolacím orgánem zrušeno a věc byla vrácena orgánu I. stupně k novému projednání a rozhodnutí. Tím nebylo ukončeno již zahájené celní řízení.

§ 20a [Zrušení a zánik]

(1) Právnická osoba se zrušuje dohodou, uplynutím doby nebo splněním účelu, pro který byla zřízena, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.

(2) Právnická osoba zapsaná v obchodním rejstříku nebo v jiném zákonem určeném rejstříku zaniká dnem výmazu z tohoto rejstříku, pokud zvláštní zákony nestanoví jinak.

(3) Před zánikem právnické osoby se vyžaduje její likvidace, pokud celé její jmění nenabývá právní nástupce nebo zvláštní zákon nestanoví jinak.

(4) Ustanovení obchodního zákoníku o likvidaci obchodních společností se přiměřeně použijí i pro likvidaci jiné právnické osoby, pokud z ustanovení upravujících tyto právnické osoby nevyplývá něco jiného.

Související předpisy: § 28 odst. 9, § 68 až 74 ObchZ

Z literatury: *Bárta, J.* Výchozí otázky právního nástupnictví a zániku právnických osob bez likvidace. PR, 1995, č. 9, s. 348; *Bárta, J.* Některé otázky zrušení obchodně právních subjektů bez likvidace ve zvláštních případech. PR, 1995, č. 12, s. 481; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 121n.

Obsah výkladu:

I. Zrušení právnické osoby.....	1
1. Zrušení právnické osoby jako právní skutečnost.....	1
2. Právní důvody zrušení.....	2
3. Uplynutí času.....	3
4. Rozhodnutí orgánu veřejné moci.....	4
5. Zákon.....	5
II. Dva kroky vedoucí k zániku právnické osoby.....	6
III. Důsledky zrušení právnické osoby.....	7
1. Zásada likvidace. Výjimky z ní.....	7
2. Insolvenční řízení.....	8
3. Přechod jmění na právního nástupce.....	9
4. Přeměny právnické osoby.....	10
5. Zvláštní podmínky pro přeměny.....	11
6. Změna právní formy právnické osoby.....	12
IV. Likvidace.....	13
1. Právní úprava likvidace. Subsidiarita obchodního práva.....	13
2. Základní pojetí obchodněprávní úpravy likvidace.....	14
3. Zvláštní úpravy.....	15

I. Zrušení právnické osoby

1. Zrušení právnické osoby jako právní skutečnost

Zrušení právnické osoby je právní skutečnost, která nastává zákonem upraveným způsobem, nemá-li právnická osoba nadále plnit funkce, pro které byla zřízena. anebo nemůže-li tak již činit. Podrobnější výklad je namístě ve vztahu k soukromoprávním právnickým osobám.

Právnické osoby veřejného práva se ruší buď zákonem (např. zákon č. 86/1995 Sb. zrušil Komoru komerčních právníků zřízenou zákonem č. 209/1990 Sb.), anebo autoritativním rozhodnutím zřizovatele (zakladatele), které má povahu mocenského (správního) aktu (takto lze zrušit státní podniky nebo příspěvkové organizace).

2. Právní důvody zrušení

Právní důvody zrušení právnické osoby mohou být různé. Komentované ustanovení vzpomíná jen některé z nich.

Jde-li o právnickou osobu korporativního typu, dochází k jejímu zrušení pravidelně z vůle členské základny (společníků nebo členů právnické osoby). Právním nástrojem sloužícím k dobrovolnému zrušení korporace může být v těchto případech podle povahy věci

- a) dohoda – pak se někdy mluví o dissoluční smlouvě – jak je tomu u veřejné obchodní společnosti,
- b) usnesení nejvyššího orgánu korporace (členské schůze, valné hromady apod.) – a pak se někdy mluví o disociačním usnesení.

Jde-li o nadace, nadační fondy či obecně prospěšné společnosti, tedy o právnické osoby bez společníků (členů), rozhodují o jejich zrušení správní rady.

3. *Uplynutí času*

- 3 Právnické osoby mohou být zrušeny také uplynutím času, tedy právní událostí. Není totiž vyloučeno, že právnická osoba bude založena jen na určitou dobu, která může být v jejím zakladatelském dokumentu určena buď pevně (konkrétním časovým úsekem), anebo bez určení pevného data, ale stanovením účelu, jehož má právnická osoba za své existence dosáhnout.

4. *Rozhodnutí orgánu veřejné moci*

- 4 Právnické osoby soukromého práva lze zrušit rovněž rozhodnutím orgánu veřejné moci. V převážné většině případů je k takovému opatření nezbytné rozhodnutí soudu. Takovým způsobem je upraveno rušení obchodních společností, družstev, nadací a nadačních fondů, obecně prospěšných společností apod. Ohledně některých právnických osob (např. jde-li o občanská sdružení, církve nebo náboženské společnosti) je tato pravomoc svěřena orgánům státní správy, avšak jejich rozhodnutí jsou soudně přezkoumatelná. Ke zrušení právnických osob může dojít také v souvislosti s insolvenčním řízením.

5. *Zákon*

- 5 Ani ve vztahu k soukromoprávním právnickým osobám není teoreticky vyloučeno, aby byly zrušeny přímo zákonem. Tak se v historicky nedávné době stalo zákonem č. 141/1950 Sb., který zrušil tehdy ještě přežívající obchodní společnosti.

II. Dva kroky vedoucí k zániku právnické osoby

- 6 Podobně jako se vznikání právnické osoby odehrává pravidelně ve dvou fázích (založení, resp. zřízení, a vznik), zanikají právnické osoby konstitutivně registrované ve veřejnoprávních rejstřících také ve dvou fázích, kterým odpovídá zrušení a zánik právnické osoby.

Vznikla-li právnická osoba registrací, vyžaduje se k jejímu zániku výmaz z příslušné veřejnoprávní evidence.

III. Důsledky zrušení právnické osoby

1. *Zásada likvidace. Výjimky z ní*

- 7 Pravidelným následkem zrušení právnické osoby je její likvidace. Mohou však nastat případy, kdy se likvidace právnické osoby neprovede. V rámci toho existují dvě základní skupiny případů.

2. *Insolvenční řízení*

- 8 Především jde o případ zrušení právnické osoby v souvislosti s insolvenčním řízením. Tehdy provedení likvidace zpravidla není nutné, protože majetkové poměry zrušené (popř. rušené) právnické osoby vypořádá soud.

3. Přechod jmění na právního nástupce

Dále jde o případy, kdy celé jmění právnické osoby přechází na jejího právního nástupce. Tyto případy se označují jako *přeměna právnické osoby*. Podstatou přeměny je zrušení právnické osoby s tím, že její jmění přejde, a to univerzálně, na nástupnickou právnickou osobu, ať již existující, anebo za tím účelem zvlášť založenou. Nástupnická právnická osoba může být jedna, ale může jich být i více.

9

Podstatné je, že se přeměna právnické osoby týká jejího osobního statusu. Proto je změna osobního statusu závislá na zákonné úpravě. Také u právnických osob soukromého práva se v té souvislosti klade důraz na jejich vlastnost osoby (subjektu), nikoli na skutečnost, že u jejich zrodu stojí právní úkon jako projev vůle. Z toho plyne, že přeměna právnické osoby a otázka její univerzální sukcese není věcí autonomie vůle, ale věci zákonné úpravy. Ustanovení § 20a odst. 3 tedy nelze chápat jako volnou licenci k přeměnám právnických osob, ale jako poukaz na zvláštní zákonné úpravy, které případy přeměn právnických osob speciálně upravují. Nejpodrobnější úpravu přeměn obsahuje obchodní zákoník, jak v obecné rovině (§ 69n. ObchZ), tak i se zaměřením na jednotlivé právní formy obchodních společností (§ 92a n., § 104a n., § 153a, § 220a n. ObchZ) a na družstvo (§ 254n. ObchZ). Podrobnější výklad o přeměnách právnických osob není v souvislosti s výkladem § 20a odst. 3 namístě, a proto se komentář omezuje jen na základní přehled.

4. Přeměny právnické osoby

Z přeměn přicházejí v úvahu:

10

- a) fúze, kdy zaniká několik právnických osob a na jejich místo vstupuje jako univerzální právní nástupce právnická osoba jediná,
- b) rozdělení, kdy naopak zaniká jedna právnická osoba a na její místo vstupuje několik právních nástupců.

Fúze i rozdělení mohou existovat v různých formách. Fúze jako splynutí (splývající právnické osoby zanikají a na jejich místě vzniká nová právnická osoba) nebo jako sloučení (jedna ze slučujících se společností trvá nadále a stává se právní nástupkyní dalších, které sloučením zanikají). Rozdělení vykazuje vyšší variabilitu co do forem, které navíc mohou být i kombinovány.

Přeměny právnických osob upravených mimo obchodní zákoník upravují některé speciální zákony. Lze např. poukázat ve vztahu k obecně prospěšným společnostem § 7 zákona č. 248/1995 Sb., ke státním podnikům § 7 zákona č. 77/1997 Sb., ve vztahu k nadacím a nadačním fondům § 8 zákona č. 227/1997 Sb. atd.

Pokud jde o veřejné vysoké školy, připouští § 5 zákona č. 111/1998 Sb. jejich fúze jen s jinými veřejnými vysokými školami, stanoví však, že se tak může stát jen zákonem.

Při těchto přeměnách se uplatňuje zásada stejnosti právní formy. To znamená, že nadace může fúzovat jen s jinou nadací, družstvo s družstvem, veřejná vysoká škola s jinou veřejnou vysokou školou atd. Obchodní právo uvedenou zásadu prolomilo (§ 69a odst. 3 a § 69c odst. 3 ObchZ) v úpravě přeměn obchodních společností: Nevylučuje se tedy, aby společnost s ručením omezeným zfúzovala s akciovou společností, nebo aby se akciová společnost rozdělila na společnosti s ručením omezeným apod.

5. Zvláštní podmínky pro přeměny

Zrušení právnických osob bez likvidace (s právním nástupcem) může být ve vztahu k některým subjektům nebo ve vztahu k určitým situacím vázáno na splnění zvláštních podmínek. U právnických osob podnikatelsky aktivních v určitých hospodářských obo-

11

rech, jako jsou banky, pojišťovny, penzijní fondy apod., se k těmto krokům vyžaduje souhlas dozorového státního orgánu.

Za situace, kdy by fúze podnikatelsky aktivních právnických osob mohla ohrozit hospodářskou soutěž, vyžaduje se k fúzi předchozí souhlas Úřadu pro ochranu hospodářské soutěže.

6. Změna právní formy právnické osoby

- 12** Právnická osoba může také změnit svoji právní formu (transformovat se). U změn právní formy (transformací) se rozlišuje transformace v užším a v širším slova smyslu.

Transformace v užším smyslu sleduje zachování identity právnické osoby. Při této změně právní formy dochází skutečně jen k tomu, že právnická osoba zachovává svoji existenci, nezaniká tedy, ale jen změní své právní oblečení; mění se vzhled, ne podstata. Není tedy taková změna vnějšího právního ústrojí právnické osoby přeměnou ve výše uvedeném smyslu, protože není spojena se zánikem subjektu a vznikem právního nástupnictví jiného subjektu. Přesto zákon i změnu právní formy finguje jako přeměnu (§ 69 odst. 2 ObchZ), což je praktické zvláště u obchodních společností, protože i jejich transformací se mění právní postavení společníků a změna právní formy se může dotknout i zájmů věřitelů obchodní společnosti.

Jako transformace v širším smyslu se označuje případ, kdy se cíle – utvoření právnické osoby v jiné právní formě – dosáhne tak, že se existující právnická osoba zruší s likvidací a dosažený likvidační zůstatek se použije při založení nové právnické osoby ve chtěné (jiné) právní formě. Tento postup zvláštní úpravu nevyžaduje a postupuje se při něm podle obecných pravidel pro zrušení s likvidací a pro založení právnické osoby.

IV. Likvidace

1. Právní úprava likvidace. Subsidiarita obchodního práva

- 13** Jestliže nenastane stav, kdy po zrušení právnické osoby není nutné vypořádat její majetkové poměry (§ 20a odst. 3), pak pravidelně nastupuje nutnost provést likvidaci zrušené právnické osoby. Likvidace je zákonem upravený postup, v němž dochází k mimosoudnímu vyrovnání majetkových vztahů zanikající právnické osoby, který nastupuje po jejím zrušení obligatorně, ledaže zákon pro určité zvláštní případy stanoví, že likvidace není třeba.

Vzhledem k tomu, že zatím nejpodrobnější úpravu likvidačního postupu obsahuje obchodní zákoník (§ 70 až 75b ObchZ), prikazuje § 20a odst. 4 ObčZ přiměřenou aplikaci této úpravy i na případy likvidace dalších právnických osob, ledaže pro některé z nich platí právní úprava zvláštní. Zhruba totéž ostatně stanoví rovněž § 761 odst. 2 ObchZ, který však rozdílně od § 20a odst. 4 ObčZ prikazuje aplikovat tato ustanovení obdobně, nikoli jen přiměřeně. Se zřetelem k tomu, že v konfliktu obou ustanovení vystupuje § 761 ObchZ jako lex posterior, je třeba patrně v tomto ohledu vycházet z jeho formulace. Jelikož obchodněprávní úprava likvidace právnických osob sleduje vypořádání majetkových poměrů osob korporativního charakteru (obchodních společností a družstev), lze ji využít především k likvidaci právnických osob téhož charakteru, i když jsou neobchodní povahy (jako jsou občanská sdružení nebo zájmová sdružení právnických osob).

2. Základní pojetí obchodněprávní úpravy likvidace

- 14** Základní rysy úpravy likvidace v obchodním zákoníku jsou tyto: K provedení likvidace je nutné ustavit likvidátora, kterým může být jen fyzická osoba, a to bez zbytečného

odkladu po zrušení právnické osoby. Není-li v tom směru zvláštní úprava, pak likvidátora jmenuje statutární orgán právnické osoby; v zákonech stanovených případech tak může učinit i soud. U registrovaných právnických osob podléhá registraci i likvidátor.

Na likvidátora přechází působnost statutárního orgánu. Může ji však vykonávat jen v rozsahu, který odpovídá účelu likvidace. Funkce likvidátora je pravidelně placená; odměnu mu určuje ten, kdo jej do funkce ustavil. Povinností likvidátora je především zjistit, v jaké majetkové situaci se likvidovaný subjekt nalézá. Je-li právnická osoba předlužena, podá návrh na prohlášení konkurzu na její majetek. Pokud právnická osoba předlužena není, oznámí likvidátor fakt jejího vstupu do likvidace známým věřitelům a kromě toho jej opakovaně zveřejní v Obchodním věstníku. Po uspokojení přihlášených věřitelů předloží příslušnému orgánu likvidované právnické osoby (členské schůzi, valné hromadě apod.) ke schválení zprávu o průběhu likvidace, účetní závěrku a návrh na rozdělení likvidačního zůstatku. Schválením těchto dokumentů je likvidace skončena; u registrovaných právnických osob pak likvidátor zajistí výmaz osoby z příslušné evidence a uvede tak ve skutek její zánik.

3. Zvláštní úpravy

Určité právnické osoby mají ve zvláštních zákonech upraveny vlastní likvidaci speciálně.

15

Jedná se např. o státní podniky (§ 9 zákona č. 77/1997 Sb.), u nichž jsou specifika především v tom, že likvidátora státního podniku jmenuje a odvolává jeho zakladatel a že se likvidační zůstatek převádí do státních finančních aktiv.

Speciálně je upravena také likvidace obecně prospěšných společností (§ 8, 9 zákona č. 248/1995 Sb.), zejména s tou podstatnou odchylkou, že likvidátor je povinen nabídnout likvidační zůstatek obci příslušné podle sídla společnosti, a pokud jej ta nepřijme, převede jej státu (resp. místně příslušnému okresnímu úřadu). Podobně se postupuje při likvidaci nadací a nadačních fondů (§ 9 zákona č. 227/1997 Sb.); u těchto právnických osob je však odlišnost v tom, že jejich likvidátoři jsou povinni přednostně likvidační zůstatek nabídnout nadaci nebo nadačnímu fondu určeným v jejich zřizovací listině, popř. se shodným nebo obdobným účelem, a teprve není-li takových, učinit nabídku příslušné obci nebo převést likvidační zůstatek státu.

U právnických osob typu korporace je co do jejich likvidace nejvýraznější odchylka u družstevních záložen, protože § 13 odst. 5 zákona č. 87/1995 Sb. zakazuje rozdělit likvidační zůstatek mezi členy záložny. Ten se povinně převádí do Zajišťovacího fondu družstevních záložen.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 1614 – NS sp. zn. 22 Cdo 985/2001: Organizační složka občanského sdružení, která je právnickou osobou, nemůže zaniknout dříve, než je provedeno její majetkové vypořádání (likvidace).

SR, 2006, č. 11 – VS v Praze sp. zn. 7 Cmo 479/2005: Zřizovatel příspěvkové organizace je aktivně věcně legitimovanou osobou k podání návrhu na výmaz této příspěvkové organizace z obchodního rejstříku.

Likvidace majetku příspěvkové organizace je vyloučena, pakliže majetek přechází na jinou právnickou osobu-zřizovatele.

SR, 2001, č. 11 – KS v Hradci Králové sp. zn. 20 Co 585/98: Rozhodnutí příslušného orgánu občanského sdružení o dobrovolném rozpuštění bez právního nástupce a oznámení tohoto rozhodnutí příslušnému ministerstvu nemají sama o sobě, bez dalšího, za následek okamžitý zánik způsobilosti sdružení být subjektem práv a povinností a tím i zánik způsobilosti být účastníkem občanskoprávního řízení.

NSS sp. zn. 6 A 11/2000-47: Nabytím právní moci rozhodnutí krajského soudu, jímž došlo k výmazu právnické osoby z obchodního rejstříku, a tím k zániku právnické osoby (§ 20a odst. 2

občanského zákoníku), zanikla současně i plná moc udělená touto právnickou osobou advokátovi k zastupování v řízení před soudem (§ 35 odst. 2 s. ř. s.).

§ 20b až 20e zrušeny

Na tomto místě upravoval občanský zákoník po přijetí novely č. 509/1991 Sb. s účinností od 1. 1. 1992 nadace. Tato úprava se již od počátku jevila jako kusá a jen provizorní, a v roce 1997 byla nahrazena zvláštním zákonem o nadacích a nadačních fondech č. 227/1997 Sb. účinným od 1. 1. 1998.

Po přijetí tohoto zákona se tak v občanském zákoníku nadací týkají jen ustanovení § 477 odst. 2, upravující možnost zřídit nadaci závětí, a norma § 875 odst. 2 v přechodných ustanoveních zákoníku.

Zájmová sdružení právnických osob

§ 20f [Základní ustanovení]

K ochraně svých zájmů nebo k dosažení jiného účelu mohou právnické osoby vytvářet zájmová sdružení právnických osob (dále jen „sdružení“).

Související ustanovení: § 18, 20g n., § 875

Související předpisy: § 42, 56 odst. 2 ObchZ; zákon č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže

Z literatury: *Bárta, J.* Zájmová sdružení právnických osob založená obcemi podle dřívějších předpisů a jejich postavení po účinnosti obecního zřízení č. 128/2000 Sb. Správní právo, 2001, č. 6, s. 321; *Bělohávek, A.* Nová právní forma obchodní společnosti v ekonomice EU – „EWIV“. PRá, 1999, č. 1, s. 17; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 123n.; *Jasanský, J., Báča, J., Macek, J., Svátková, S., Tomsa, M.* Sdružení bez právní subjektivity a tiché společenství. Ostrava : Montanex, 1996; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 177n.; *Kuchař, O., Milík, Z., Zlesák, T.* Sdružení fyzických osob. PRá, 1997, č. 5, s. 58; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vydání. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 80n.

Obsah výkladu:

I. Geneze úpravy a její účel	1
1. <i>Důvody zákonné úpravy</i>	1
2. <i>Vliv totalitních právních koncepcí</i>	2
3. <i>Vadnost konstrukce</i>	3
II. Pojetí institutu	4
1. <i>Zakladatelé a členové. Účel sdružení</i>	4
2. <i>Rizika zužujícího výkladu</i>	5
3. <i>Nevhodnost legislativní zkratky</i>	6

I. Geneze úpravy a její účel

1. *Důvody zákonné úpravy*

- 1 Pojetí zvláštní úpravy sdružení právnických osob zavedla do zákoníku s účinností od 1. 1. 1992 až jeho novela č. 509/1991 Sb. Důvodová zpráva k novele uvádí,

že se do zákoníku „zařazují nová ustanovení o sdružení právnických osob“, s argumentem, že „občanský zákoník má soustřeďovat všechny úpravy základní povahy o právnických osobách“.

Pravý důvod uvedeného normativního opatření je však spíš jen v mechanickém a ne zcela domyšleném převzetí a propojení podstaty analogických úprav v někdejším hospodářském zákoníku.

Ten totiž v době od 1. 5. 1990 do 31. 12. 1991 (tj. od účinnosti novely č. 103/1990 Sb. až do zrušení hospodářského zákoníku) jednak v § 360b umožňoval osobám oprávněným k podnikatelské činnosti (fyzickým i právnickým) vytvářet zájmová sdružení jako právnické osoby svého druhu, jednak zvláštní úpravou (§ 106zd n.) dovoľoval – to však jen právnickým osobám – zakládat společné podniky jako nové organizace s vlastní právní subjektivitou. (Tato úprava, vnesená do hospodářského zákoníku ve snaze liberalizovat jej, měla svůj inspirační zdroj v dřívějším zákoníku mezinárodního obchodu, jehož úprava v § 636n. umožňovala vytvářet sdružení s právní subjektivitou.)

Z uvedených normativních konstrukcí tehdejšího hospodářského práva byla novelou č. 509/1991 Sb. do občanského zákoníku transplantována myšlenka speciální úpravy dobrovolného sdružování právnických osob, v jehož důsledku vzniká další právnická osoba jako zcela nový právní subjekt. Souvislost stávající občanskoprávní regulace s někdejším hospodářským právem jasně naznačuje § 875 odst. 1 ObčZ, který prohlašuje dřívější zájmová sdružení, založená podle § 360b HZ, za zájmová sdružení právnických osob podle § 20f ObčZ. (Naproti tomu další právní osud společných podniků po zrušení hospodářského zákoníku řeší § 766 ObchZ.)

2. Vliv totalitních právních koncepcí

Celkově není koncepce zvláštní úpravy zájmových sdružení právnických osob jako specifického typu korporativně uspořádané právnické osoby ani účelná, ani domyšlená. Viděli jsme, že geneze této úpravy vychází z normativních konstrukcí totalitního práva, které v 60. letech minulého století potřebovalo kodifikovat možnost vytváření zvláštních subjektů pro potřeby zahraničního obchodu za tehdejší současné absence úpravy obchodních společností (a vůbec, jakéhokoli svobodného sdružování, zvlášť k svobodnému provozování ekonomických aktivit). Po uvolnění společenských a hospodářských poměrů u nás na přelomu 80. a 90. let posloužila tato úprava v zákoníku mezinárodního obchodu jako vzor pro novelu hospodářského zákoníku.

Posléze bylo obojí bez hlubšího uvážení sloučeno v zákoníku občanském jako jednotná – ale vcelku nadbytečná – úprava zájmových sdružení právnických osob.

3. Vadnost konstrukce

Vadnost podstaty celé této normativní konstrukce plyne ze skutečnosti, že téměř účelu, k jakému mají být zájmová sdružení právnických osob podle § 20f zřizována, dobře poslouží jiné a obecněji pojaté právní instituce. I právnickým osobám dává zákon k využití standardní právní formy korporací, jichž lze využít jak k ochraně jejich zájmů, tak i k jiným účelům, zejména kapitálové společnosti nebo družstva, ale také spolky (občanská sdružení), protože § 2 odst. 2 zákona č. 83/1990 Sb., o sdružování občanů, neodnímá ani právnickým osobám možnost nabýt členství v těchto sdruženích. V té relaci se pak paralelní zákonná úprava jakýchsi spolků právnických osob jeví jako zhoľa neúčelná.

II. Pojetí institutu

1. Zakladatelé a členové. Účel sdružení

- 4 Zákoník v § 20f obecně dovoluje jakýmkoli právnickým osobám vytvořit zájmové sdružení k jakémukoli účelu.

Zakladatelkou nebo členkou zájmového sdružení se může stát kterákoli z právnických osob. Vyloučení možnosti některých právnických osob sdružovat se tímto způsobem by muselo být provedeno speciálním zákonným zákazem (srov. § 19a). Naproti tomu ani způsobilost k účasti na založení takového sdružení, ani způsobilost k členství v něm nemají osoby fyzické, přestože § 20g v druhé větě omylem mluví nejen o názvech a sídlech, ale také o jménech a bydlištích zakladatelů (příčemž jméno i bydliště jsou pojmově spjata s fyzickými osobami).

Totéž platí o účelu sdružení. Ustanovení § 20f neomezuje dovolený cíl zájmového sdružení právnických osob pouze na ochranu zájmů sdružených osob. (Tento účel lze chápat jen jako prioritu zákonodárcem doporučenou, nikoli však závazně nařízenou.) Naopak, komentované ustanovení je formulováno velmi široce a zřetelně připouští možnost vytvořit sdružení právnických osob i k účelům „jiným“, tj. v podstatě libovolně zvoleným. I v tomto ohledu ovšem platí, že cíl zájmového sdružení nesmí kolidovat se speciálním a zřetelným zákonným zákazem. Tak např. sdružení založená, byť s odkazem na § 20f n. ObčZ, za účelem narušení hospodářské soutěže, jsou vzhledem k § 3 OHS zakázána, a nemohou být proto uznána za platná.

2. Rizika zužujícího výkladu

- 5 Lze se setkat s názory, že právní formu zájmového sdružení nelze využít ani k naplnění těch účelů, jimž mají přednostně sloužit jiné korporace. Tak např. bývá argumentováno, že není možné založit za účelem podnikání zájmové sdružení právnických osob, protože podnikatelskému účelu mají sloužit podle první věty § 56 odst. 1 ObchZ obchodní společnosti a podle § 221 odst. 1 ObchZ také družstva. Tyto pokusy o restriktivní interpretaci se nesrovnávají se zákonným textem. Obecně i tu platí, že se možný a dovolený předmět činnosti u právnických osob různých právních forem překrývá a že k těmto cílům lze založit právnické osoby různého druhu.

3. Nevhodnost legislativní zkratky

- 6 Pro zájmová sdružení právnických osob zavádí zákoník v základním ustanovení § 20f naprosto nevhodnou legislativní zkratku „sdružení“. Zákonodárce totiž nedoceňuje, že výraz „sdružení“ vyhradil v § 829n. ObčZ jako zákonný termín již pro sdružení typu *societas iuris civilis*, tj. sdružení bez právní subjektivity (srov. § 829 odst. 2, § 831, 837, 838, 839). To je zřetelný nedostatek, protože mezi zájmovými sdruženími založenými podle § 20f n. a sdruženími založenými podle § 829n. je propastný rozdíl, podmíněný existencí (resp. neexistencí) jejich právní subjektivity.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 2645 – NS sp. zn. 32 Odo 726/2003: Soud není oprávněn svolat valnou hromadu spolku. To se týká i sdružení právnických osob.

Sou R NS č. C 3060 – NS sp. zn. 33 Odo 387/2002: Projednání sporu mezi fyzickou osobou – chovatelem a zájmovým sdružením právnických osob zaměřeným na obecně prospěšnou kynologickou činnost, které zabezpečuje vedení plemenných knih, o vystavení průkazů původu chovaných psů a přidělení tetovacích čísel náleží do pravomoci soudu.

Neexistuje-li v obecné soukromoprávní úpravě vztahů mezi fyzickou osobou – chovatelem a takovýmto zájmovým sdružením právnických osob norma upravující podmínky vzniku práva chovatele na vystavení průkazů původu jím chovaných psů a přidělení tetovacích čísel, je nutno

zjištěný skutkový stav podřadit ustanovením příslušných interních předpisů zájmového sdružení právnických osob, které právní úpravu podmínek zápisů do plemenných knih obsahují.

§ 20g [Založení]

K založení sdružení se vyžaduje písemná zakladatelská smlouva uzavřená zakladateli nebo schválení založení sdružení na ustavující členské schůzi. O založení sdružení na této schůzi se sepíše zápis obsahující seznam zakládajících členů sdružení s uvedením jejich jména (názvu) a bydliště (sídla) a podpisy členů. Ke smlouvě nebo zápisu o ustavující členské schůzi musí být přiloženy stanovy a určení osob oprávněných jednat jménem sdružení, jež schválí zakladatelé nebo ustavující schůze.

Související ustanovení: § 19, 20, 20f, 20h

Z literatury: *Richtr, J.* O sdružení. PRÁ, 1994, č. 7, s. 20

Obsah výkladu:

I. Založení. Zakladatelské dokumenty	1
1. Registrační způsob	1
2. Zakladatelská smlouva	2
3. Ustavující členská schůze	3
II. Stanovy a další dokumenty	4
1. Stanovy	4
2. Určení osob oprávněných jednat jménem sdružení	5

I. Založení. Zakladatelské dokumenty

1. Registrační způsob

Při úpravě geneze zájmového sdružení právnických osob zákoník vychází z registrační zásady (normativní způsob) a rozlišuje jeho založení (§ 20g) a vznik (§ 20i odst. 2). Stejně jako některé jiné aspekty, tak i úprava, jak se tato sdružení zakládají, ilustrují hybridní povahu těchto právnických osob.

Zájmové sdružení lze založit dvěma postupy.

2. Zakladatelská smlouva

První způsob založení se inspiruje zřizováním akciových společností a spočívá v uzavření zakladatelské smlouvy. Pro tu je obligatorně předepsána písemná forma; nerespektování tohoto zákonného požadavku má následky uvedené v § 40 odst. 1. Co má být obsahem zakladatelské smlouvy, není zcela zřejmé, protože zákon v tom směru nevynechává žádné náležitosti smlouvy a navíc – jak z § 20g a především z § 20h vyplývá – dalším zakladatelským dokumentem zájmového sdružení jsou jeho stanovy, jejichž základní funkcí je upravit institucionální (právní a organizační) poměry zájmového sdružení jako takového (jako korporace). Úprava těchto otázek tudíž není úkolem zakladatelské smlouvy a v zakladatelské smlouvě je s normativními účinky pro zájmové sdružení řešit ani nelze. Z toho plyne, že zakladatelé v zakladatelské smlouvě především vyjádří svoji srovnalou vůli zájmové sdružení založit a že z jejich zakladatelského projevu ve smlouvě musí být patrné, jaké sdružení (co do názvu, sídla a účelu) společně vytvářejí. Ze zakladatelské smlouvy musí být též patrné, že všichni zakládající členové zájmového sdružení schválili jeho stanovy (které musí být ke smlouvě přiloženy)

a že rovněž ustavili osoby oprávněné jednat jménem sdružení. Vedle toho, jak plyne z § 20i odst. 3 posl. věta, musí zakladatelská smlouva obsahovat zvláštní zmocnění udělené osobě pověřené podáním návrhu na zápis sdružení do registru vedeného u příslušného okresního úřadu. Dál je možné v zakladatelské smlouvě sjednat i některá další práva a povinnosti zakladatelů při naplňování jejich zakladatelského záměru.

3. Ustavující členská schůze

- 3 Druhý způsob zakládání zájmových sdružení právnických osob kopíruje obecně známý model zakládání družstev. Pro tento způsob se nevyžaduje uzavření zakladatelské smlouvy, ale rozhodnutí ustavujícího shromáždění zakládajících členů sdružení, pro které zákoník zvolil označení ustavující členská schůze. Protože zákon nestanovil, jak se na této schůzi přijímají rozhodnutí, lze spíše soudit, že usnesení ustavující schůze musí být přijata jednomyslně (všemi zakládajícími členy). Pokud by totiž měla k přijetí usnesení schůze postačovat jen určitá většina hlasů přítomných členů, musilo by to být zákonem zřetelně normováno – podobně jak to např. ve vztahu k ustavující valné hromadě akciové společnosti učinil § 170 odst. 3 ObchZ a pro ustavující členskou schůzi družstva § 224 odst. 4 ObchZ – což se při úpravě zájmových sdružení nestalo. Nic však nebrání tomu, aby zakládající členové sdružení jednomyslně schválili jednací řád či jiný obdobný dokument, podle jehož určení se další rozhodnutí na schůzi budou přijímat určenou většinou hlasů. Z ustavující schůze musí být vyhotoven zápis (tedy záznam v písemné formě) podepsaný všemi zakládajícími členy sdružení zúčastnivšími se této schůze. V zápise musí být zakládající členové sdružení také identifikováni názvem a sídlem. (Pokud druhá věta § 20g mluví též o případném uvedení jména a bydliště zakládajícího člena, jde opět o zjevný omyl, protože jméno i bydliště jsou myslitelné jen u fyzických osob, které zájmová sdružení nemohou zakládat a ani v nich nemohou získat členství.) O obsahu zápisu platí analogicky totéž, co bylo řečeno o obsahu zakladatelské smlouvy.

II. Stanovy a další dokumenty

1. Stanovy

- 4 Ať již se zájmové sdružení právnických osob zakládá smlouvou, anebo rozhodnutím ustavující členské schůze, vyžaduje se k platnosti založení vyhotovit ještě dva zvláštní dokumenty, které musí být k zakladatelské smlouvě (nebo k zápisu z ustavující členské schůze) připojeny.
- V prvé řadě to musí být stanovy, o nichž obsahuje podrobnější úpravu § 20h.

2. Určení osob oprávněných jednat jménem sdružení

- 5 Dále pak komentované ustanovení in fine vyžaduje přiložit k zakladatelské smlouvě (popř. k zápisu z ustavující členské schůze) ještě „určení osob oprávněných jednat jménem sdružení“, tedy zvláštní dokument, v němž bude jmenována osoba ve funkci statutárního orgánu sdružení, případně v němž budou jmenováni, půjde-li o kolektivní statutární orgán, jeho jednotliví členové. Věcně by jistě nic nebránilo, aby tyto osoby uvedla již zakladatelská smlouva (anebo zápis z ustavující členské schůze), zákoník však v § 20g vyžaduje, aby se formálně jednalo o zvláštní přílohu ke smlouvě, eventuálně k zápisu. (Paradoxně se však v § 20i odst. 3 tento doklad neuvádí mezi povinnými přílohami k návrhu na zápis do registru, ačkoli je z druhé věty § 20i odst. 2 zřejmé, že i určení osob zastávajících funkce ve statutárním orgánu musí být registrujícímu orgánu doloženo.) Pro adresáty normy bude proto bezpečnější respektovat její zřetelný pokyn, než se od něho odchylovat s argumentem, že legislativní důvod normy lze naplnit i jinak.

§ 20h [Stanovy]

(1) Stanovy sdružení určí název, sídlo a předmět činnosti sdružení, úpravu majetkových poměrů, vznik a zánik členství, práva a povinnosti členů, orgány sdružení a vymezení jejich působnosti, způsob zrušení sdružení a naložení s jeho likvidačním zůstatkem. Členství ve sdružení lze vázat na určitý členský příspěvek.

(2) Stanovy schvalují zakladatelé nebo ustavující členská schůze. Stanovy určí způsob, jímž se stanovy mění nebo doplňují.

Související ustanovení: § 19b, 19c, 20, 20g

Obsah výkladu:

I. Účel stanov	1
II. Přijetí stanov	2
III. Obligatorní náležitosti stanov	3

I. Účel stanov

Základní účel stanov je jednak vymezit a upravit konkrétní právní a organizační otázky spojené s existencí zájmového sdružení jako právnické osoby, jednak – protože tu jde o právnickou osobu vybudovanou na korporativním principu – upravit podmínky pro vznik a trvání členství v korporaci. Vzhledem k tomu, že zákoník upravuje právní poměry zájmových sdružení právnických osob hodně rámcově, vystupuje do popředí jako velmi významná funkce stanov, které musí v zájmu transparentnosti a vyváženosti vnitřních poměrů sdružení vyřešit množství otázek zákoníkem jen nastíněných. 1

II. Přijetí stanov

Stanovy musí být schváleny již při založení zájmového sdružení. Zakládá-li se sdružení zakladatelskou smlouvou, tvoří stanovy (schválené zakladateli) přílohu této smlouvy. Zakládá-li se sdružení rozhodnutím ustavující schůze, tvoří stanovy přílohu zápisu z této schůze. Zákoník duplicitně (v § 20g in fine a ještě v § 20h odst. 2) stanovil, jak se stanovy sdružení schvalují, ale stranou ponechal regulaci otázek, jak se stanovy za trvání sdružení mění, popř. doplňují. V tom směru § 20h v odst. 2 jen nařizuje, že postup o doplňování a změně stanov musí být ve stanovách upraven. 2

III. Obligatorní náležitosti stanov

Z ustanovení § 20g až 20i lze vypožorovat zákonodárcovy požadavky na nezbytný obsah stanov sdružení. 3

Především musí být ve stanovách charakterizováno sdružení samotné (tj. názvem, sídlem a účelem). Významná je úprava majetkových poměrů sdružení. V rámci toho stanovy určí například, zda sdružení získá svůj majetek (anebo jeho část) z vkladů či z členských příspěvků a jaké jsou zásady pro hospodaření sdružení. Dále musí být upraveny zásady organizace zájmového sdružení; ve stanovách musí být blíže charakterizován statutární orgán sdružení, ale též jeho další orgány a jejich působnost, stejně tak mají stanovy zahrnout rovněž pravidla o ustavování členů těchto orgánů do funkce i o zániku těchto funkcí. Konečně je třeba ve stanovách upravit důvody a podmínky zrušení zájmového sdružení i to, jak se – při zrušení sdružení s likvidací – naloží s případným likvidačním zůstatkem. Průběh likvidace však stanovy v podrobnostech upravovat nemusí, protože v tom ohledu platí z moci § 20a odst. 4 ObčZ i podle § 761 odst. 2 ObchZ i pro zájmová

sdužení právnických osob v případě jejich likvidace ustanovení § 70 až 75 ObchZ. Stanovy sdužení tak mohou upravit jen některé podrobnosti, např. kdo volí, případně jmenuje, a kdo odvolává likvidátora.

Vedle otázek vztahujících se k zájmovému sdužení jako k instituci musí stanovy sdužení upravit rovněž otázky spojené s členstvím v něm. Především je třeba stanovit, jak členství ve sdužení vzniká i jak zaniká, a stejně tak jaká oprávnění a jaké povinnosti členům zájmového sdužení z jejich členství vyplývají. Zákon projektantům stanov v tom směru nedává žádné bližší vodítko, vyjma dovolení, že stanovy mohou členství ve sdužení vázat na placení příspěvku. Tvořivosti zakladatelů sdužení je ponecháno rozhodnutí, zda bude sdužení koncipováno jako korporace otevřená či uzavřená, jaká pravidla se uplatní pro iniciaci nových členů, jak budou členové sdužení evidováni, kdo bude mít k této evidenci přístup, budou-li členové moci ze sdužení vystoupit a za jakých podmínek, připustí-li se vyloučení člena ze sdužení některým z orgánů sdužení a pokud ano, z jakých důvodů, atd.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 2081 – NS sp. zn. 33 Odo 840/2002: Rozhodli-li členové sdužení právnických osob v souladu se zákonem a stanovami většinou hlasů, že finanční prostředky vložené do společných účelových fondů jsou majetkem sdužení, a že členstvím nevzniká majetkový podíl členů na majetku sdužení, je takové rozhodnutí závazné i pro člena, který posléze ze sdužení vystoupil.

Sou R NS č. C 3594 – NS sp. zn. 32 Odo 174/2003: Člen zájmového sdužení právnických osob se nemůže domáhat, aby se člen statutárního orgánu sdužení zdržel jednání jménem tohoto sdužení, i když podle jeho názoru byl do funkce ustanoven v rozporu

§ 20i [Právní subjektivita sdužení]

(1) Sdužení je právnickou osobou, jež odpovídá svým majetkem za nesplnění svých povinností.

(2) Sdužení nabývá právní způsobilosti zápisem do registru sdužení vedeného u krajského úřadu² příslušného podle sídla sdužení. Do registru se zapisuje název a sídlo sdužení, předmět jeho činnosti, orgány, kterými sdužení jedná, a jména osob vykonávajících jejich působnost.

(3) K návrhu na zápis do registru se přikládá zakladatelská smlouva nebo zápis o ustavující členské schůzi spolu se stanovami. Návrh podává osoba zmocněná zakladateli nebo ustavující členskou schůzí.

Související ustanovení: § 18, 19b, 19c, 20

Z literatury: *Richtr, J.* Právnické osoby podle ObčZ. PRÁ, 1993, č. 4, s. 13

Obsah výkladu:

I. Právní subjektivita	1
II. Vznik právní subjektivity	2
III. Registrace	3
IV. Přílohy k návrhu na registraci	4

I. Právní subjektivita

- 1 Základní rozdíl mezi zájmovými sduženími založenými podle § 20f n. a sduženími založenými podle § 829n. je v tom, že zájmová sdužení jsou právnické osoby, a tudíž

² Zákon č. 129/2000 Sb. o krajích (krajské zřízení), ve znění pozdějších předpisů

jsou nadány právní subjektivitou. To zákon musí [ve shodě se zásadou vyjádřenou v § 18 odst. 2 písm. d)] normovat výslovně, jak se také stalo úpravou v § 20i odst. 1.

II. Vznik právní subjektivity

Zájmové sdružení právnických osob nabývá právní osobnost zápisem do registru (registrací) u místně příslušného krajského úřadu. Od toho okamžiku může pod vlastním názvem nabývat práva a zavazovat se k povinnostem; v rámci toho může rovněž vlastnit majetek. Z toho důvodu zákonodárce v prvním odstavci formuluje zásadu, že sdružení jako právnická osoba odpovídá svým majetkem za nesplnění svých povinností. 2

III. Registrace

K zaregistrování zájmového sdružení dochází na návrh, o němž se rozhoduje ve správním řízení. Návrh podává osoba (fyzická nebo právnická) zmocněná k tomu speciálně zakladateli nebo usnesením ustavující schůze zakládajících členů sdružení. Pro udělení plné moci a právní důsledky z toho plynoucí se uplatní ustanovení § 22n., § 31n. Zákoník neposkytuje bližší vodítko k určení, kdo konkrétně má být zmocněncem k podání registračního návrhu; může jím tedy být kdokoli, kdo je sám k právním úkonům způsobilý, např. některý ze zakládajících členů sdružení nebo osoba určená k výkonu funkce statutárního orgánu nebo člena statutárního orgánu, ovšem též advokát či notář nebo jiná osoba znalá práva. 3

IV. Přílohy k návrhu na registraci

Prvá věta třetího odstavce vypočítává obligatorní přílohy k návrhu na registraci sdružení. Vedle zakladatelské smlouvy (případně zápisu z ustavující členské schůze) a stanov zájmového sdružení, o nichž tu je výslovně řeč, musí být k návrhu doloženo i určení osob oprávněných jednat jménem sdružení (srov. § 20g poslední věta), protože jejich jména se do registru u okresního úřadu zapisují rovněž. Krom toho ještě platí, že osoba, která registrační návrh u okresního úřadu podává, musí také doložit, že je k tomu zmocněna. 4

5. Komentované ustanovení také stanoví, co se ohledně zájmového sdružení do registru u okresního úřadu zapisuje (tj. název, sídlo, předmět činnosti, dále orgány, jimiž sdružení jedná, a osoby činné v těchto orgánech). Druhá věta § 20i odst. 2 je normou veřejného práva, uvádí taxativní (uzavřený) výčet údajů zapisovaných do registru zájmových sdružení.

§ 20j [Zrušení a zánik]

(1) Před zánikem sdružení se vyžaduje likvidace, jestliže jmění sdružení nepřechází na právního nástupce.

(2) Sdružení zaniká výmazem z registrace.

Související ustanovení: § 20a

Obsah výkladu:

I. Způsoby zrušení sdružení	1
II. Zrušení s likvidací	2
III. Zrušení bez likvidace	3

I. Způsoby zrušení sdružení

- 1 Zákoník připouští zrušit zájmové sdružení s likvidací nebo bez likvidace. Podrobnosti o způsobu, důvodech a podmínkách zrušení zájmového sdružení mají podle § 20h blíže upravit stanovy.

II. Zrušení s likvidací

- 2 Při zrušení zájmového sdružení s likvidací se podle § 20a odst. 4 ObčZ i podle § 761 odst. 2 ObchZ aplikují ustanovení obchodního zákoníku o likvidaci obchodních společností.

To znamená, že od okamžiku vstupu zájmového sdružení do likvidace musí sdružení užívat svůj název s dovětkem „v likvidaci“ a fakt vstupu sdružení do likvidace musí být také registrován v evidenci zájmových sdružení vedené krajským úřadem. Do rejstříku musí být zapsán i likvidátor. Do funkce ho jmenuje statutární orgán sdružení, ledaže stanovy určí pro ustavení likvidátora do funkce jiný postup (např. že likvidátora zvolí členská schůze). Pokud likvidátor není ustaven do funkce k tomu kompetentním orgánem sdružení bez zbytečného odkladu, jmenuje likvidátora soud. Na likvidátora přechází působnost statutárního orgánu: Likvidátor je oprávněn činit jménem zájmového sdružení právní úkony, avšak jen ty, které souvisí s účelem likvidace. Mezi základní povinnosti likvidátora patří také podání informace věřitelům zájmového sdružení o jeho vstupu do likvidace včetně výzvy k přihlášení pohledávek, stejně tak i zajištění řádného vedení účetnictví po dobu likvidace.

Likvidátora, který neplní své povinnosti, lze z funkce soudně odvolat k návrhu podané osobou, která osvědčí právní zájem. V takovém případě soud též jmenuje likvidátora nového. Nového likvidátora soud jmenuje rovněž tehdy, jestliže dosavadní likvidátor zemřel, rezignoval na svoji funkci, byl odvolán apod., pokud příslušný orgán sdružení bez zbytečného odkladu uvolněnou funkci likvidátora znovu neobsadí.

Při skončení likvidace musí členové sdružení (popř. stanovami určený orgán sdružení) schválit likvidátorovu zprávu o průběhu likvidace, účetní závěrku, jakož i návrh na naložení s likvidačním zůstatkem (který musí odpovídat tomu, co v daném směru vzhledem k § 20h odst. 1 určují stanovy).

Po skončení likvidace likvidátor navrhuje výmaz sdružení z registru; tím zájmové sdružení jako právnická osoba zanikne.

III. Zrušení bez likvidace

- 3 Ustanovení § 20j odst. 1 předpokládá rovněž možnost zrušení zájmového sdružení bez likvidace. Protože však chybí podrobnější úprava tohoto postupu, vznikají pochybnosti, je-li vůbec proveditelný. V zásadě to ale vyloučit nelze, upraví-li takový postup v podrobnostech stanovy, protože podle § 20h odst. 1 lze ve stanovách upravit jakýkoli způsob zrušení sdružení, tedy i jeho fúzi, rozdělení apod.

§ 21 [Stát v soukromoprávních vztazích]

Pokud je účastníkem občanskoprávních vztahů stát, je právnickou osobou.

Související ustanovení: § 1 odst. 2, § 125 odst. 2, § 134 odst. 2, § 456, 462, 472, 487, 557, 846

Související předpisy: Úst. zák. č. 542/1992 Sb., o zániku České a Slovenské Federativní Republiky; úst. zák. č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky; zák. č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích (zákon o majetku státu), ve znění pozdějších předpisů

Z literatury: *Beran, K.* Právnícké osoby veřejného práva. 1. vyd. Praha : Linde Praha, 2006; *Beran, K.* Proč stát není právnickou osobou. PR, 2006, s. 255n.; *Štuna, S., Švestka, J.* Proč a kdy je stát právnickou osobou, jakož i o právnické osobě vůbec. PR, 2007, s. 499n.; *Havlan, P.* Majetek státu v platné právní úpravě. 1. vyd. Praha : Linde Praha, 2003; *Plíva, S.* Hospodaření s majetkem státu. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2004; *Štuna, S., Švestka, J.* Několik úvah nad státem jako právnickou osobou, zejména nad právní subjektivitou státních orgánů. PR, 1999, s. 289n.

Obsah výkladu:

I. Obecné úvahy	1
1. <i>Soukromoprávní přístup ke státu a jeho subjektivitě</i>	1
2. <i>Dvojaká role</i>	2
3. <i>Fiskus a imperium</i>	3
4. <i>Geneze ustanovení</i>	4
5. <i>Pojetí osnovy nového občanského zákoníku</i>	5
II. Privilegia fisci	6
1. <i>Obecně</i>	6
2. <i>Privilegia státu podle občanského zákoníku</i>	7
III. Zvláštní zákonná úprava	8
1. <i>Vázanost státu zákonem</i>	8
2. <i>Jednotná subjektivita státu</i>	9

I. Obecné úvahy

1. Soukromoprávní přístup ke státu a jeho subjektivitě

Problematika státu zasahuje do různých juristických oborů. Na tomto místě se budeme státem zabývat pouze z hlediska práva soukromého, v němž stát vystupuje jako subjekt oprávnění a povinností z oboru práva soukromého, především tedy subjektivních práv a povinností majetkové povahy. 1

2. Dvojaká role

Základní obtíž v uchopení státu z hlediska občanského práva vyplývá jednak z mechanického přejímání romanistických právních konstrukcí, podle nichž se stát chápe jako korporace, jednak – a to hlavně – z dvojakého vystupování státu, a to i v oboru soukromého práva, které se na jedné straně projevuje v tom, že stát uzavírá soukromoprávní smlouvy, vystupuje jako vlastník apod., leč na druhé straně i v tom, že stát vystupuje i ve vztahu k objektivnímu právu soukromému jako suverén nadaný mocí tvořit právní pravidla a do práv a povinností soukromníků vstupuje jako vykonavatel veřejné moci (srov. § 4, 5, 23, 132, 695, 879a). Není pochyb, že stát jako vlastník má stejná práva a povinnosti jako jiní vlastníci (§ 124), že však s využitím svého mocenského aparátu může jiného vlastníka vlastnictví zbavit (§ 128 odst. 2), a že stejně tak může vlastnické právo jinému vlastním rozhodnutím konstituovat [132]. 2

Stát si tedy podržuje i v oboru soukromého práva svoji janusovskou tvář, kdy na jedné straně vystupuje, jako by byl osobou v rovném postavení s jinými osobami, na straně druhé se nezbavuje své vlastnosti mocenské organizace. Sám občanský zákoník si s touto rolí státu neví rady, když sice v § 21 prohlašuje stát za právnickou osobu, ale v § 1 odst. 2 věcně rozlišuje na jedné straně majetkové vztahy fyzických a právnických

osob, na druhé však majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem, čímž dává jasně najevo, že stát je něco jiného.

3. *Fiskus a imperium*

- 3 Tradiční pojetí středoevropského právního myšlení nalezlo řešení dilematu plynoucího z dvojaké role státu v odlišení fisku (eráru) a imperia. Fiskem či erárem (státní pokladnou) se rozuměl stát jako subjekt majetkových práv vtažený do těchže právních poměrů, v jakých vystupují i soukromé osoby. Takto na stát pamatuje rakouské právo (např. v § 1472, 1485 ABGB), německý občanský zákoník (§ 45, 928, 1942, 1936, 1964, 1966 BGB), polský občanský zákoník (čl. 33, 34). Volí v daných souvislostech označení fiskus nebo státní pokladna. Tím byla tedy dvojí role státu – jako nositele imperia a jako „soukromníka“ – vyřešena.

4. *Geneze ustanovení*

- 4 V našich podmínkách prošel právní vývoj různými peripetemi. Občanský zákoník z roku 1950 neměl výslovné ustanovení o státu jako subjektu občanského práva, ale s jeho občanskoprávní subjektivitou počítal, zejména v ustanoveních o majetkových právech (§ 101, 102, 121 aj.). Až občanský zákoník z roku 1964 ve své původní redakci zvolil výslovné ustanovení (§ 21), že „účastníkem občanskoprávních vztahů může být i stát“. I to bylo východisko, které – přes ideologické konotace argumentů odůvodňujících ve své době tuto volbu – vcelku rozumně vystihlo přístup občanského práva ke státu. Ustanovení neřešilo, co stát je, ale přiznalo mu v oboru občanského práva právní subjektivitu. Obdobně ke státu přistupuje nizozemský nebo nový ruský občanský zákoník.

Současná podoba § 21 je výsledkem novely provedené zákonem č. 509/1991 Sb., která obsah ustanovení změnila s lakonickým tvrzením, že nová podoba ustanovení „vyjadřuje postavení státu, pokud je účastníkem občanskoprávních vztahů“. Obsah zákona však plně nesvědčí obsahu § 21, protože stát si i v oboru občanského práva zachovává svá prerogativa. Typické v tom směru je ustanovení o odúmrti [462] zakládající zvláštní právo státu k pozůstalosti vyplývající ze státní svrchovanosti (*ius imperii, ius regale, droit de saisie, privilegiertes Okkupationsrecht*). Konstituce takového práva jasně ukazuje, že stát ani v oboru občanského práva právnickou osobou není.

5. *Pojetí osnovy nového občanského zákoníku*

- 5 Vzhledem k těmto nejasnostem část právní vědy prohlašuje stát vystupující v soukromoprávních vztazích za právnickou osobu, část naopak chápe stát jako subjekt svého druhu, který má v těchto vztazích „pozici právnické osoby“ (J. Hurdík). K posledně uvedené koncepci se zatím přiklání rovněž připravovaný nový občanský zákoník, jehož návrh volí formulaci, že „stát se v oboru soukromého práva považuje za právnickou osobu“. Tím se zamýšlí dát najevo, že stát je subjektem svého druhu, třebaže naň soukromé právo nahlíží, jako by právnickou osobou byl. Toto pojetí odpovídá nálezu Ústavního soudu ze 4. 3. 2003. V něm Ústavní soud dospěl k závěru, že při posuzování pozice státu ve vztazích soukromoprávní povahy nelze cele abstrahovat od té dimenze, v níž stát vykonává svou hlavní funkci, tj. státní moc. Proto stát nemá ani ve sféře práva soukromého stejné postavení jako jiní jednotlivci, neboť nemá plnou autonomii vůle a musí se řídit vždy zákonem (Sb. n. a us. ÚS, sv. 32, s. 303).

II. Privilegia fisci

1. Obecně

Zvláštní charakter státu, odlišující jej od jiných subjektů, byl vždy příčinou toho, že mu byly přiznávány zvláštní výhody (privilegia fisci). Tak např. určité věci jsou vyhrazovány do výlučného vlastnictví státu. Takřka ve všech právních řádech kontinentálního typu připadá pozůstalost bez dědiců státu cestou odúmrti. Velmi často se vylučuje možnost nabytí vlastnické právo k věci vlastněné státem vydržením, popřípadě – připouští-li se taková možnost – jsou výrazně prodlouženy vydržecí doby. V totalitních zřízeních bývají zvyhodněni pro stát zesilována.

2. Privilegia státu podle občanského zákoníku

Stát si tudíž i v oboru občanského práva uchoval některá prerogativa: Např. státu lze vyhradit vlastnictví některých věcí (§ 125 odst. 2), věci vyhrazené výlučně do vlastnictví státu nemůže nikdo nabyt vydržením (§ 134 odst. 2), státní cenné papíry jsou způsobilou jistotou do celé své výše, naproti tomu cenné papíry vydané jinou osobou jen do dvou třetin ceny [556, 557]; státu připadá odúmrt' [462], náleží mu též bezdůvodné obohacení, nelze-li zjistit, na úkor koho bylo získáno [456] atd.

III. Zvláštní zákonná úprava

1. Vázanost státu zákonem

Tento aspekt věci má i druhou stránku, na niž mj. poukázal i citovaný nález Ústavního soudu. Stát se, byť vystupuje v majetkových vztazích soukromoprávní povahy, musí při svém jednání vždy řídit zákonem. Zvláštní význam má v tom směru zákon č. 219/2000 Sb., který stanoví četná omezení, jež je třeba při nakládání s majetkem státu respektovat, pravidelně pod sankcí absolutní neplatnosti právního úkonu.

2. Jednotná subjektivita státu

Zákon č. 219/2000 Sb., o majetku státu, se vrátil k tradičnímu pojetí jednotné subjektivity státu. Stát je pojat jako jediný subjekt. Jeho jednotlivé složky (ministerstva, správní úřady, soudy, státní zastupitelství atd.) jsou organizačními složkami státu a vedoucí těchto organizačních složek činí jménem státu právní úkony.

Zvláštní postavení má v této struktuře Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových zřízený zákonem č. 201/2002 Sb.

Z judikatury:

R 11/1997/I: Policie České republiky není právnickou osobou a zákon jí nepřiznává ani způsobilost být účastníkem řízení před soudem. Způsobilost mít práva a povinnosti, jakož i způsobilost být účastníkem řízení, má ve věcech týkajících se Policie České republiky stát, tj. Česká republika.

R 11/1997/III: Před soudem za Českou republiku jedná ve věci týkající se Policie České republiky zaměstnanec nebo policista pověřený Ministerstvem vnitra, Policejním prezidiem České republiky, popřípadě příslušným útvarům Policie České republiky, podle toho, kterého z těchto orgánů se věc týká. Uvedené orgány mohou pověřit jednáním za stát též zaměstnance nebo policistu působícího u jiného orgánu, popřípadě i zaměstnance jiného státního orgánu.

R 11/1997/II: Jménem České republiky jedná (činí právní úkony) ve věcech týkajících se Policie České republiky státní orgán, jehož se věc týká. Tímto orgánem jsou v záležitostech souvisejících se služebním poměrem policistů (s výjimkou policistů povolaných k plnění úkolů

v Ministerstvu vnitra nebo v jiných orgánech, institucích a právnických osobách) Policejní prezidium České republiky (s výjimkou vyšetřovatelů policie) a příslušné útvary Policie České republiky; v ostatních záležitostech je tímto orgánem Ministerstvo vnitra.

R 241/1998: Ve veřejnoprávních vztazích je stát z práva žalovat u správního soudu vyloučen (§ 247 odst. 1 o. s. ř. a contr.).

PR, 2005, č. 18 – NS sp. zn. 30 Cdo 629/2005: 1. Za stát (Českou republiku) vystupuje před soudem jeho organizační složka, která je k tomu podle zákona příslušná. Příslušnou organizační složkou je v první řadě Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, který vystupuje za stát ve sporech a jiných právních věcech, o nichž to stanoví § 2 až 5 zákona č. 201/2002 Sb., nebo ve sporech a jiných právních věcech, v nichž se na tom v souladu se zákonem dohodl s příslušnou organizační složkou státu. Nevystupuje-li za stát Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, náleží toto oprávnění organizační složce státu, příslušné podle zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů. 2. Soud je povinen zjistit, která z organizačních složek je příslušná vystupovat za stát v konkrétním sporu, a tuto organizační složku přibrat do řízení (pokud se ho již neúčastní). Rozhodnutí o tom se nevydává; závěr soudu se projeví v tom, že s určitou organizační složkou státu přestane jednat a začne jednat s jinou organizační složkou, která je příslušná za stát vystupovat. Otázka, která organizační složka státu má za něj s ohledem na obsah a povahu sporu vystupovat před soudem, není otázkou věcné legitimace. Případný chybný závěr soudu o této otázce se projeví jako vada řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Sou R NS č. C 438 – NS sp. zn. 22 Cdo 1829/2000: 1. Česká republika je sice způsobilá být účastníkem řízení, avšak způsobilá samostatně jednat před soudem je jen ve spojení se státním orgánem, jehož se věc týká. Řádné označení státu jako žalovaného účastníka řízení je náležitostí řádného návrhu, bez níž nelze v řízení pokračovat. Stát je jako účastník řízení označen řádně, je-li současně s ním označen příslušný státní orgán, jehož se věc týká, s uvedením jeho názvu a sídla. Není-li žalovaný stát takto řádně označen (např. proto, že státní orgán, jehož se věc má týkat, není vůbec uveden, nebo je za něj označen někdo, kdo neexistuje nebo není státním orgánem), soud ve smyslu § 43 OSŘ žalobce poučí a vyzve ho k doplnění či opravě žaloby. Nenapraví-li žalobce uvedený nedostatek přes poučení o možnosti zastavení řízení ve stanovené lhůtě, soud řízení zastaví. 2. V právních vztazích, navazujících na kupní smlouvu uzavřenou místním národním výborem jako orgánem státu před účinností zákona č. 367/1990 Sb. (obecní zřízení), je právním nástupcem státu obec.

Sou R NS č. C 438 – NS sp. zn. 25 Cdo 336/2000: Od účinnosti zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích (tj. od 1. 1. 2001) se namísto ministerstva jako dosavadního účastníka řízení stal účastníkem občanského soudního řízení stát – Česká republika. V důsledku této změny nelze rozsudek odvolacího soudu vydaný před tímto datem, jímž byla žaloba podaná ministerstvem zamítnuta s odůvodněním, že aktivně legitimován ve věci je stát (nikoli ministerstvo), považovat za správný.

VS v Praze sp. zn. 6 A 96/94-16: Přechod práv a závazků podle zvláštních zákonů z bývalých okresních národních výborů na okresní úřady podle § 20 zákona o okresních úřadech nečiní z okresních úřadů právnické osoby ani právní nástupce bývalých okresních národních výborů ve smyslu ustanovení § 20 zákona o půdě.

VS v Praze sp. zn. 6 A 96/94-16: Stát (jednající státním orgánem) je aktivně legitimován k žalobě proti rozhodnutí správního orgánu jen tehdy, tvrdí-li zkrácení na subjektivních oprávněních či povinnostech, vyvěrajících z právního vztahu soukromého práva, jehož je účastníkem; jen v takovém vztahu je stát právnickou osobou ve smyslu ustanovení § 247 odst. 1 o. s. ř.

VS v Praze sp. zn. 6 A 96/94-16: Okresní národní výbor nemohl být právnickou osobou, která převzala živý a mrtvý inventář a zásoby ve smyslu ustanovení § 20 zákona o půdě.

PR, 2001, č. 9 – KS v Ústí nad Labem sp. zn. 9 Co 1183/2000: Česká republika, nikoliv okresní úřady, je aktivně (věcně) legitimována k uplatnění nároku na vydání majetku bývalé Komunistické strany Československa podle ústavního zákona č. 469/1990 Sb., o navrácení majetku Komunistické strany Československa lidu České a Slovenské Federativní Republiky.

Hlava třetí. Zastoupení

Obsah výkladu před § 22:

I. Účel zastoupení	1
II. Druhy zastoupení	2
III. Vznik zastoupení	3
IV. Prokura	4

I. Účel zastoupení

Osoba – ať fyzická či právnická – v jejímž občanskoprávním postavení se mají projevit následky právního úkonu, tj. vznik, změna či zánik subjektivních občanských práv a právních povinností, nemusí v praktickém životě vždy učinit tento právní úkon sama. Občanský zákoník za určitých podmínek umožňuje, aby právní úkon za tuto fyzickou či právnickou osobu mohl provést někdo jiný v zastoupení, tj. jejich zástupce. 1

Účelem občanskoprávního institutu zastoupení tak je, aby za osobu, která buď není způsobilá k právním úkonům, anebo která sice k právním úkonům způsobilá je, avšak z nejrůznějších důvodů je nechce či nemůže sama činit (pro nepřítomnost, pro nemoc atd.), činil právní úkony ustanovený zástupce.

V některých případech se zastoupení k platnosti právního úkonu dokonce vyžaduje (např. u osoby nezpůsobilé k právním úkonům – § 9, 10).

Jindy je naopak zastoupení vyloučeno, takže osoba musí učinit právní úkon osobně (např. při zřízení závěti – § 476a, při uznání otcovství k dítěti souhlasným prohlášením rodičů – § 52 ZOR, při souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte s osvojením – § 67 ZOR).

II. Druhy zastoupení

V teorii, v zákonodárství i v právní praxi se rozlišuje zastoupení přímé a zastoupení nepřímé (nepřímé zastoupení někdy též označované jako tzv. náhradnictví). 2

Oběma případům zastoupení je společné, že v něm zástupce činí vlastní projev vůle (právní úkon). Zatímco přímý zástupce činí projev vůle jménem zastoupeného a na jeho účet, takže občanská subjektivní práva a právní povinnosti, jedná-li zástupce v mezích oprávnění, vznikají přímo zastoupenému, nepřímý zástupce činí právní úkon vlastním jménem, i když rovněž on na účet zastoupeného (cizí účet); v naposled uvedených případech nabývá nepřímý zástupce občanských subjektivních práv a právních povinností sám, je však takto nabytá práva a povinnosti povinen následně převést podle smlouvy na zastoupeného (např. postupem práv – pohledávek).

Občanský zákoník upravuje výslovně pouze přímé zastoupení; nepřímé zastoupení však na druhé straně nevylučuje (srov. obstarání prodeje věci podle § 733n., kdy obstaratel jako prodávající uzavírá kupní smlouvu s kupujícím sám svým jménem na účet vlastníka věci). Nepřímé zastoupení však výslovně upravuje obchodní zákoník (srov. smlouvu komisionářskou – § 577n.).

Zástupce je povinen jednat osobně. Dalšího zástupce (tzv. substituta) si může ustanovit jen tehdy, je-li to stanoveno právním předpisem či dohodnuto se zastoupeným. I právní následky úkonu, který provedl substitut, opravňují, resp. zavazují přímo zastoupeného.

Překročí-li zástupce při svém zastupování meze svého oprávnění, je zastoupený vázán, jen když toto překročení oprávnění zástupce dodatečně schválil (tzv. ratihabice). Totéž

platí, jedná-li někdo jménem jiné osoby, aniž by byl vůbec jejím zástupcem (jednatelství bez příkazu – § 742n.).

Překročí-li však zástupce zvláštní pokyny (instrukce), které mu zastoupený udělil, přičemž tyto pokyny nejsou třetí osobě známy, je zastoupený vázán právními úkony zástupce bez ohledu na překročení těchto zvláštních pokynů zástupcem.

Oba zástupci, tj. jak zástupce přímý, tak i zástupce nepřímý, se zásadně liší od posla. Ten – na rozdíl od obou zástupců – vůbec neprojevuje svou vůli, nýbrž pouze sděluje (reprodukuje) třetím osobám cizí vůli.

III. Vznik zastoupení

- 3 V občanskoprávním styku má vedle zákonného zastoupení vzniklého buď přímo na základě zákona (např. zákonné zastoupení mezi rodičem a dítětem), anebo z rozhodnutí soudu či jiného orgánu (např. poručnictví, opatrovnictví – kurátorství) zvláštní význam zastoupení na základě smlouvy o zastoupení – zmocnění (občanský zákoník hovoří nepřesně o dohodě o plné moci). Od této dohody o zastoupení (zmocnění) je třeba odlišovat plnou moc.

IV. Prokura

- 4 Nejširší formou udělení práva někoho smluvně zastupovat je prokura (§ 14n. ObchZ). Prokurou zmocňuje podnikatel prokuristu ke všem právním úkonům, k nimž dochází při provozu podniku, i když se k nim jinak vyžaduje zvláštní plná moc. V prokure však není zahrnuto oprávnění zcizovat (např. převádět, směnit, darovat) a zatěžovat (zřízení zástavního práva, zřízení věcného břemene) nemovitosti, ledaže je i toto oprávnění výslovně v udělené prokure uvedeno. Není-li tomu tak a prokurista např. zcizil či zatížil nemovitost, je z jeho jednání zavázán podnikatel, ledaže by svůj nesouhlas oznámil bez zbytečného odkladu osobě, se kterou prokurista jednal, hned poté co se o překročení oprávnění prokuristy dověděl. Více osobám lze prokuru udělit tak, že jsou buď k zastupování a podpisování oprávněny každá samostatně, anebo je třeba souhlasu všech prokuristů či alespoň dvou z nich (tzv. kolektivní plná moc).

§ 22 [Pojem zástupce, způsobilost k zastupování]

(1) Zástupcem je ten, kdo je oprávněn jednat za jiného jeho jménem. Ze zastoupení vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému.

(2) Zastupovat jiného nemůže ten, kdo sám není způsobilý k právnímu úkonu, o který jde, ani ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného.

Související ustanovení: § 22 až 27, § 28n., 476n., 737n.

Související předpisy: § 9, 31n., § 36 až 37b, § 52, 78n., 83n. ZOR; § 13 až 16, § 566n., 577n. ObchZ; § 12 ZPr; § 21, 21a, 21b, § 22 až 29, § 31, 32, § 186 odst. 3, § 241 odst. 1, § 250a, § 294 odst. 1 OSŘ; § 1n. AZ; § 17 písm. a) ZSPO

Z literatury: Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 129n.; Svoboda, J. Zastúpenie v občianskom a rodinnom práve. Socialistické súdnictvo, 1988, č. 5, s. 31; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2000, s. 81n.; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 2005 Praha : ASPI, 2005, s. 244n.

Obsah výkladu:**K odst. 1:**

- I. Zastoupení přímé a nepřímé 1
- II. Fyzická osoba a právnická osoba jako zástupce 2
- III. Kdo vystupuje před soudem jako stát – Českou republiku 3

K odst. 2:

- I. Nepřípustnost zastupování jiné osoby 4

K odst. 1:**I. Zastoupení přímé a nepřímé**

Při zastoupení činí právní úkony za zastoupeného navenek, tj. vůči třetím osobám, zástupce. 1

Činí-li tak zástupce jménem zastoupeného (alieno nomine) a na jeho účet, vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému (nikoliv zástupci). Mezi zástupcem a třetí osobou z toho žádná práva a povinnosti nevznikají (jde o tzv. zastoupení přímé, jehož typickým smluvním základem je v oblasti občanského práva příkazní smlouva – § 724n.; v oblasti obchodního práva smlouva mandátní – § 566n. ve spojení s § 566n., srov. i § 66 odst. 2).

Naproti tomu při zastoupení nepřímém (tzv. náhradnictví), které občanský zákoník – na rozdíl od obchodního zákoníku – výslovně neupravuje, avšak na druhé straně ani nevylučuje, nepřímý zástupce (náhradník) činí právní úkon svým (vlastním) jménem (suo nomine), avšak na cizí účet. Proto práva a povinnosti z právních úkonů nepřímého zástupce vznikají jemu a on je povinen následně dalším právním úkonem tato práva a tyto povinnosti převést na toho, na jehož účet právní úkony činil.

II. Fyzická osoba a právnická osoba jako zástupce

Jako zástupce může v občanskoprávních vztazích vystupovat jak fyzická, tak právnická osoba. 2

Právnické osoby mohou vzhledem ke své povaze činit vlastní právní úkony prostřednictvím statutárních orgánů (individuálních či kolektivních). To znamená, že právní úkony statutárních orgánů jsou právními úkony přímo právnických osob. Statutární orgány činí právní úkony jménem právnických osob ve všech věcech právnických osob (§ 20 odst. 1 ObčZ, § 13 odst. 1, 2 ObchZ). Statutární orgány právnické osoby nejsou – jak patrné – jejími zástupci, kteří by za ni jednali. Proto se také na právní úkony statutárních orgánů právnických osob neaplikují ustanovení o zastoupení (§ 22n.). Statutární orgány právnických osob jsou určeny smlouvou o zřízení právnické osoby, zakládací listinou anebo zákonem. U některých právnických osob (jmenovitě u obchodní společnosti a družstev) se vyžaduje zápis statutárních orgánů do obchodního rejstříku (§ 13 odst. 2 ObchZ). Pokud je určitá osoba zapsána v obchodním rejstříku jako statutární orgán, jsou její právní úkony právními úkony právnické osoby, i když je z funkce odvolána (§ 27 odst. 2 ObchZ); účinky takových právních úkonů však nenastanou, jestliže třetí osoba, s níž je jednáno, ví, že osoba zapsaná jako statutární orgán jím již ve skutečnosti není.

V určitých zákonem předvídaných případech a v určitém rozsahu přebírá (ať zcela či zčásti) úlohu statutárního orgánu právnické osoby někdo jiný, konkrétně fyzická osoba (popř. více fyzických osob), na kterou přechází působnost statutárního orgánu jednat jménem právnické osoby (srov. likvidátor – § 70 odst. 3 ObchZ, správce konkurzní

podstaty, zvláštní správce či předběžný správce – § 8, 9, 9a, 9b, 9c, § 14 odst. 1 písm. a) KV, nucený správce banky – § 29n. BankZ).

O zákonném zastoupení při činnosti právnické osoby jinými jejími pracovníky či členy na základě vnitřních předpisů (statutu, stanov, organizačního řádu aj.) anebo obvyklosti plynoucí z pracovního zařazení (§ 20 odst. 2). Při provozu podniku na základě individuálního opatření podnikatele (§ 15 ObchZ) anebo jednání v provozovně podnikatele, nemohla-li třetí osoba vědět, že žádající k jednání není oprávněn (§ 16 ObchZ); o zákonném zastoupení vedoucího odštěpného závodu či jiné organizační složky (§ 13 odst. 3 ve spojení s § 7 odst. 1, 2).

Pokud jde o právní úkony odpovědného zástupce, kterého ustavil podnikatel-právnická osoba pro provoz jeho živnosti (§ 11 ŽZ), je třeba rozlišovat: Má-li odpovědný zástupce postavení statutárního orgánu (vedoucího organizační složky podniku zapsaného do obchodního rejstříku), jsou všechny jeho právní úkony (právní úkony, týkající se organizační složky) právními úkony přímo právnické osoby samé. Není-li odpovědný zástupce statutární orgán, resp. vedoucí organizační složky podniku, je třeba hledat odpověď pro oblast občanského práva v § 20 odst. 2, pro oblast obchodního práva pak v § 15, 16 ObchZ.

Procesní zastoupení v řízení před soudy se řídí zvláštní úpravou (§ 20 až 32 OSŘ), která vykazuje určitá specifika (srov. např. § 21, 21a, 21b, § 24 odst. 1, 2, § 25a, 27, 28, 28a, 29, § 186 odst. 3, § 194 odst. 1; srov. však i § 241 odst. 1, § 250a OSŘ).

Zastoupení při uzavření manželství srov. § 9 ZOR.

Zastoupení v pracovněprávních vztazích se řídí § 12 ZPr.

III. Kdo vystupuje před soudem za stát – Českou republiku

- 3 V poslední době se soudní praxe zabývala poměrně častou otázkou, a to kdo vystupuje před soudem za stát – Českou republiku. Došla k závěru, že za stát vystupuje před soudem jeho organizační složka, která je k tomu podle zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v majetkových vztazích, příslušná. Tou je v první řadě Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, který vystupuje za stát ve sporech a jiných právních věcech, o nichž to stanoví § 2 až 5 MajČR, nebo ve sporech a jiných právních věcech, v nichž se na tom v souladu se zákonem dohodl s příslušnou organizační složkou státu. Nevystupuje-li za stát Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, náleží toto oprávnění organizační složce státu příslušné podle zákona č. 219/2000 Sb. Soud je přitom povinen vždy zjistit, která z organizačních složek je příslušná vystupovat za stát v konkrétním sporu, a tuto organizační složku přibrat do řízení (pokud se ho již neúčastní). Rozhodnutí o tom se nevydává; závěr soudu se projeví v tom, že s určitou organizační složkou státu přestane jednat a začne jednat s jinou organizační složkou, která je příslušná za stát vystupovat. Otázka, která organizační složka státu má za něj s ohledem na obsah a povahu sporu vystupovat před soudem, není otázkou věcné legitimace. Případný chybný závěr soudu o této otázce se projeví jako vada řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

K odst. 2:

I. Nepřípustnost zastupování jiné osoby

- 4 Zastupovat jiného nesmí ten:
 - a) kdo není sám způsobilý k právnímu úkonu, o který jde.

I když zástupce nemusí mít vždy způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (např. nezletilý zástupce), musí ji mít k tomu právnímu úkonu, který má za zastoupeného učinit. Tam však, kde zástupce zastupuje zastoupeného ve všech právních úkonech, musí mít zástupce způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (např. rodič – § 31n., § 34 odst. 2 ZOR, srov. i § 34 odst. 3; osvojitel – § 63; poručník – § 78n. ZOR);

b) jehož zájem je v rozporu (kolizi) se zájmy zastoupeného.

Sama možnost existence rozporu se zájmy zastoupeného k zákazu zastupovat nestačí. Rozpor zájmů musí reálně existovat. Při posuzování rozporu mezi zájmy zástupce a zastoupeného je třeba vždy vycházet z povahy konkrétního právního úkonu, jakož i ze všech okolností případu tak, aby bylo možno náležitě zabezpečit ochranu zájmů zastoupeného (soudní praxe nevylučuje možnost, aby v řízení o dědictví jeden z dědiců zastupoval druhého, neexistuje-li v jejich vzájemných zájmech reálně rozpor).

Jinak je tomu při zastupování mezi rodiči a dětmi (§ 37 odst. 1 ZOR), kdy stačí již pouhá možnost rozporu zájmů. V takovém případě ustanoví soud nezletilému dítěti opatrovníka podle § 37 odst. 2 ZOR (tzv. kolizní opatrovník). Tímto opatrovníkem bude soudem zpravidla ustaven orgán sociálně-právní ochrany mládeže [§ 17 písm. a) ZSPO], který funkci musí přijmout. Soud však může ustanovit i jinou vhodnou fyzickou osobu či instituci. Soud je povinen opatrovníkovi vymezit rozsah práv a povinností (srov. § 84 ZOR);

c) Zastoupení je nepřipustné i při zřízení závěti (§ 476a), právě tak jako při souhlasném prohlášení rodičů o otcovství podle § 52 ZOR.

Právní úkony zástupce učiněné v rozporu s § 22 odst. 2 jsou neplatné.

Z judikatury:

I. Obecně o zastoupení

PPP, 2000, č. 5: Je-li obecný zmocněnec (tento termín užívaný v právní praxi však § 27 OSŘ výslovně nepoužívá) zřejmě nezpůsobilý k řádnému zastupování nebo vystupuje-li v různých věcech opětovně, soud usnesením vysloví nepřipustnost zastoupení. Dokud takové usnesení není v právní moci, jsou procesní úkony, jež tento zmocněnec učiní jako zástupce účastníka, účinné.

II. Zastoupení přímé a nepřímé

SR, 2000, č. 9 – NS ČR: Ze smlouvy podle § 774 ObčZ je zprostředkovatel zavázán pouze k vyhledání smluvního partnera pro zájemce, a nikoliv k uzavření smlouvy s třetí osobou. Pokud má smlouvu, kterou zprostředkoval, též uzavřít, jedná s třetí osobou jménem zájemce, a to na základě písemné plné moci. Naproti tomu na základě smlouvy o obstarání prodeje věci podle § 737 ObčZ obstaratel s kupujícím, kterého vyhledal, uzavírá kupní smlouvu jako prodávající vlastním jménem na účet vlastníka prodávané věci.

Sou R NS č. C 3088: Uzavírá-li zmocněnec smlouvu o nájmu bytu za pronajímatele jeho jménem (přímé zastoupení), musí být tato okolnost z nájemní smlouvy zřejmá; to však neznamená, že by plná moc, kterou zmocnitel (pronajímatel) zmocněnci k tomuto úkonu udělil, musela být nedílnou součástí nájemní smlouvy.

III. Fyzická osoba a právnická osoba jako zástupci

R 37/2000: Fyzická osoba, jež je statutárním orgánem právnické osoby-podnikatele (§ 13 odst. 1 obč. zák.), nemá právo jednat jménem této právnické osoby-podnikatele ve sporu, který s ní vede.

PPP, 2000, č. 5: Za právnickou osobu nejednají pouze statutární orgány zapsané v obchodním rejstříku, ale mohou za ni jednat také její pracovníci jako zástupci. Ti mohou činit jak právní úkony v rozsahu stanoveném ve vnitřních organizačních předpisech, tak i takové právní úkony, které jsou vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé. Námitka, že určitý právní úkon je neplatný pouze proto, že nebyl učiněn statutárním orgánem, není tedy důvodná v případě, že takový úkon učinil pracovník právnické osoby jako její oprávněný zástupce.

IV. Zastupování státu – České republiky před soudem

PR, 2005, č. 18 – NS ČR: 1. Za stát (Českou republiku) vystupuje před soudem jeho organizační složka, která je k tomu podle zákona příslušná. Příslušnou organizační složkou je v první řadě

Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, který vystupuje za stát ve sporech a jiných právních věcech, o nichž to stanoví § 2 až 5 zákona č. 201/2002 Sb., nebo ve sporech a jiných právních věcech, v nichž se na tom v souladu se zákonem dohodl s příslušnou organizační složkou státu. Nevystupuje-li za stát Úřad pro zastupování státu ve věcech majetkových, náleží toto oprávnění organizační složce státu, příslušné podle zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, ve znění pozdějších předpisů.

2. Soud je povinen zjistit, která z organizačních složek je příslušná vystupovat za stát v konkrétním sporu, a tuto organizační složku přibrat do řízení (pokud se ho již neúčastní). Rozhodnutí o tom se nevzdává; závěr soudu se projeví v tom, že s určitou organizační složkou státu přestane jednat a začne jednat s jinou organizační složkou, která je příslušná za stát vystupovat. Otázka, která organizační složka státu má za něj s ohledem na obsah a povahu sporu vystupovat před soudem, není otázkou věcné legitimity. Případný chybný závěr soudu o této otázce se projeví jako vada řízení, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

V. Nepřípustnost zastupování jiné osoby

R 12/1966: Ani zastoupení jednoho dědice druhým dědicem není vždy vyloučeno, protože samotné postavení dědiců v řízení o dědictví odůvodňuje toliko možnost rozporu v jejich zájmech, nikoli ještě existenci tohoto rozporu.

R 63/1974: Při podání návrhu na soudní výkon rozhodnutí k vymození výživného nezletilého dítěte od rodiče může druhý z rodičů nezletilé dítě zastupovat. Však při provádění tohoto výkonu rozhodnutí ke střetům zájmů mezi rodičem a dítětem musí být nezletilému účastníku řízení ustanoven opatrovník (např. byl-li podán návrh na zastavení soudního výkonu rozhodnutí).

VI. Prokura

Sou R NS č. C 2064 – NS sp. zn. 21 Cdo 2207/2003: Jestliže prokurista zcizil či zatížil nemovitosti, aniž by oprávnění k tomu bylo v udělení prokury výslovně uvedeno, je podnikatel z jeho jednání zavázán, ledaže oznámil svůj nesouhlas osobě, se kterou prokurista jednal, bez zbytečného odkladu po tom, co se o tomto překročení oprávnění dozvěděl.

§ 23 [Vznik zastoupení]

Zastoupení vzniká na základě zákona nebo rozhodnutí státního orgánu (zákonně zastoupení) anebo na základě dohody o plné moci.

Související ustanovení: § 22, 24n., 34n.

Související předpisy: § 31n., § 63 odst. 1, § 83n. ZOR; § 12, 14n. ZPr; § 21 až 32, § 186 odst. 3 OSŘ; § 1n. AZ

Z literatury: *Spáčil, J.* Poznámky k problematice zastoupení na základě plné moci. Právo a podnikání, 1996, č. 1; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 2005 Praha : ASPI, a.s., s. 246n.

Obsah výkladu:

I. Vznik zastoupení	1
1. Obecně	1
2. Na základě zákona	2
3. Na základě rozhodnutí státního orgánu	3
4. Na základě dohody o plné moci	4

I. Vznik zastoupení

1. Obecně

- 1 Zastoupení vzniká na základě:
 - a) zákona,
 - b) rozhodnutí státního orgánu,
 - c) dohody o plné moci (výstižněji: dohody o zastoupení – zmocnění).

V prvních dvou případech hovoří zákon o zákonném zastoupení (i když ve druhém případě nikoliv zcela přesně, neboť ve skutečnosti jde o zastoupení na základě úředního výroku), ve třetím případě o smluvním (dobrovolném).

Procesní zastoupení v řízení před soudy se řídí zvláštní úpravou s některými zvláštnostmi (§ 20n. OSŘ).

Zvláštní úpravu obsahuje i § 12 ZPr, ve kterém se odkazuje na vyjmenovaná ustanovení občanského zákoníku, konkrétně § 22, 23, 24, 31, 32, 33a, 33b).

2. Na základě zákona

Na základě zákona vzniká zastoupení např. mezi manžely obecně – § 21 odst. 1 ZOR 2 (obstarávání běžných záležitostí), mezi manžely jako subjekty společného jmění – § 145 odst. 2 (obvyklá správa); manželovi zaměstnanci však lze mzdu či plat vyplatit jen na základě písemného zmocnění, mezi společnými nájemci bytu – § 701 ZPr (běžné věci), mezi rodiči a nezletilými dětmi – § 31 písm. b), § 36 ZOR – srov. obdobně i u osvojení – § 63 odst. 1 ZOR].

Zvláštní případy zákonného zastoupení jsou upraveny v § 20 odst. 2. Podle citovaného ustanovení právní úkony mohou činit za právnickou osobu i jiní její pracovníci (zaměstnanci či členové) než statutární orgány, pokud je tak stanoveno ve vnitřních předpisech právnické osoby anebo je to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé. Totéž platí při provozu podniku (§ 15, 16 ObchZ), zejména pak v souvislosti se širokým oprávněním vedoucího odštěpného závodu, který je zapsán do obchodního rejstříku, či s postavením vedoucího jiné organizační složky, u které zákon vyžaduje zápis do obchodního rejstříku. Pokud jde o vzájemný vztah těchto zvláštních případů zákonného zastoupení upravovaných v občanském zákoníku a v obchodním zákoníku, lze usuzovat, že občanskoprávní úprava se uplatní jen u těch právnických osob, jejichž předmět činnosti není podnikáním (§ 2 odst. 1 ObchZ).

3. Na základě rozhodnutí státního orgánu

Rozhodnutím státního orgánu vzniká zastoupení, a to v případech:

a) poručenství tam, kde rodiče nezletilého dítěte zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven anebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu (§ 78n. ZOR), 3

b) opatrovnictví (§ 83n.)

- u osob, které nejsou způsobilé k právním úkonům [26],
- u osob, jejichž pobyt není znám, jestliže to je třeba k ochraně jejich zájmů nebo veřejného zájmu (§ 29 věta první),
- u osob, kde to je třeba z jiného vážného důvodu k ochraně jejich zájmů či veřejného zájmu (§ 29 věta druhá),
- došlo-li ke střetu (kolizi) zájmů mezi zákonným zástupcem a zastoupeným anebo mezi těmi, kteří jsou zastoupeni týměž zákonným zástupcem [30].

4. Na základě dohody o plné moci

Dohoda o plné moci (smluvní zastoupení – zmocnění) je dvoustranný právní úkon mezi zastoupeným označovaným v těchto případech specificky jako zmocnitel a zástupcem označovaným specificky jako zmocněnec, na základě kterého se zmocněnec zavazuje zastupovat zmocnitele v dohodnutém rozsahu. Zmocnitel musí mít způsobilost jak k uzavření dohody o plné moci, tak k právnímu úkonu, který má za něho zmocněnec vykonat (srov. však § 186 odst. 3 OSŘ). 4

Dohodu o plné moci může tvořit každá dohoda – smlouva, kterou se zakládá vnitřní vztah mezi zmocnitelem a zmocněncem zahrnující zmocnění (udělení příkazu). Nejčastěji se bude tento vnitřní právní vztah mezi zmocnitelem a zmocněncem zakládat na příkazní smlouvě (§ 724n., popř. na mandátní smlouvě – § 566 ObchZ). Tato příkazní smlouva je rovněž základem vnitřního právního vztahu, který vzniká při zastupování mezi advokátem a klientem, i když v tomto případě s některými specifickými modifikacemi stanovenými § 16n. AZ (§ 724n.). Vnitřní právní vztah mezi zmocnitelem a zmocněncem však může být založen i některou z jiných smluv zahrnujících zmocnění – udělení příkazu (smlouvou o dílo, pracovní smlouvou, event. i smlouvou podle § 51 aj.; v obchodní oblasti např. smlouvou o obchodním zastoupení).

Dohoda o plné moci (zmocnění) musí jako dvoustranný právní úkon vyhovovat všem náležitostem kladeným na platnost právních úkonů (§ 37n.).

Pokud jde o samu plnou moc jako o jednostranný právní úkon činěný zmocnitelem navenek vůči třetí osobě, resp. vůči třetím osobám, ta, bude-li vyhotovena v písemné formě, může být obsažena buď v listině o dohodě o plné moci, anebo ve zvláštní samostatné listině vydané zástupci (§ 31).

Z judikatury:

PR, 2005, č. 2 – NS ČR: Zákonným zástupcem podnikatele podle § 15 ObchZ nemusí být pouze zaměstnanec podnikatele, popř. osoba v jiném, obdobném vztahu k podnikání.

§ 24 [Osobní jednání zástupce; ustanovení dalšího zástupce]

Zástupce musí jednat osobně; dalšího zástupce si může ustanovit, jen jestliže je to právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto. I z právních úkonů dalšího zástupce vznikají práva a povinnosti přímo zastoupenému.

Související ustanovení: § 22, 23, 24, 26n., 33a, 726

Související předpisy: § 12 odst. 3 ZPr; § 24 odst. 1, 2, § 25 odst. 2, § 25a, 26, § 27 odst. 1, § 28, 28a OSŘ; § 26 AZ

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 246; učebnice Občanské právo hmotné. 3. vyd., Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 81n.

Obsah výkladu:

- I. Zástupce musí jednat zásadně osobně; možnost ustanovení dalšího zástupce (substituta) 1–2

I. Zástupce musí jednat zásadně osobně; možnost ustanovení dalšího zástupce (substituta)

- 1 Zástupce musí zásadně jednat osobně (srov. i § 27 odst. 1 věta druhá OSŘ). Je tomu tak proto, že si ho zastoupený zvolil právě pro jeho osobní schopnosti a vlastnosti.
- 2 Dalšího zástupce (tzv. substituta) si může zástupce ustanovit pouze tam, kde to je buď určeno právním předpisem (např. u advokáta podle § 26 AZ, v občanském soudním řízení – § 25 odst. 2 OSŘ), anebo kde si to samy subjekty dohodly (v posléze uvedeném případě jde o tzv. substituční doložku – zmocnění).

V obou těchto výjimečných případech práva a povinnosti (závazky) z právních úkonů ustanoveného substituta vznikají nikoliv prvému zástupci, nýbrž přímo zastoupenému. Za splnění příkazu je také vůči zastoupenému odpovědný jen první zástupce.

Substitut si sám již dalšího zástupce ustanovit nemůže.

Zvláštní úpravu stanovenou pouze pro zmocněnce udělit plnou moc jiné osobě, aby místo něho jednala za zmocnitele, obsahuje § 33a. Soudní praxe vychází ze stanoviska, že využije-li zmocněný advokát možnosti dát se zastoupit jiným advokátem či advokátním koncipientem, resp. svým zaměstnancem (§ 25 odst. 2 OSŘ), musí mít soud jistotu, že jedná s někým, kdo je skutečně oprávněn za účastníka jednat. Soud má proto právo trvat na tom, aby substituční zmocnění bylo prokázáno písemnou plnou mocí (soud není povinen spokojit se jen s ústním prohlášením takové osoby). Obdobné bude zřejmě platit i tam, kde si účastník zvolí zástupcem notáře za podmínek § 25a odst. 1, 2 OSŘ.

O případ ustanovení dalšího zástupce (tzv. substituta) se nejedná tam, kde zákonný zástupce zastoupeného (rodič, resp. v rozsahu svého oprávnění i opatrovník) uzavře za zastoupeného dohodu o plné moci (zmocnění) s advokátem za účelem zajištění řádné právní ochrany zastoupeného. V takovém případě totiž zákonný zástupce pouze zastoupeného zastupuje při uzavření dohody o plné moci (smluvní zastoupení – zmocnění), kterou zastoupený není sám způsobilý uzavřít.

Na rozdíl od úpravy zastoupení v občanském právu hmotném, účastník občanského soudního řízení může mít v téže věci současně jen jednoho zvoleného zástupce (§ 24 odst. 1 i. f. OSŘ). Proto je také procesní plná moc udělená účastníkem řízení současně dvěma advokátům neplatná; takového účastníka soud poučí, aby si pro řízení zvolil jen jednoho zástupce a tomuto zástupci udělil novou plnou moc (srov. i § 24 odst. 2 OSŘ).

Z judikatury:

R 37/2000: Není-li plná moc, udělená advokátu, omezena jen na řízení před soudem určitého stupně a obsahuje-li zmocnění k podávání opravných prostředků, je tím prokázáno právo advokáta vystupovat v odvolacím i dovolacím řízení jako zástupce účastníka.

SR, 1998, č. 6 – NS ČR: Požádal-li zástupce účastníka, který je advokátem, o odročení jednání z důležitého důvodu, může soud tohoto advokáta vyzvat, aby se dal zastoupit jiným advokátem nebo advokátním koncipientem. Při rozhodování o takovém postupu musí soud brát do úvahy dobu, po kterou budou závažné důvody na straně advokáta trvat, a dobu, kterou by měl další zástupce na přípravu účasti u jednání s přihlédnutím k právní a skutkové náročnosti věci.

SJ, 1997, č. 5 – NS ČR: Procesní plná moc udělená současně dvěma advokátům je neplatná. Účastníka řízení, který takovou plnou moc soudu předloží, je nutno o nepřipustnosti zastoupení více advokátů současně poučit a vyzvat jej, aby si pro řízení zvolil jen jednoho zástupce a toto zastoupení aby osvědčil novou plnou mocí.

Advokátu je možno udělit procesní plnou moc jen pro celé řízení.

Zástupce, jemuž byla udělena procesní plná moc pro celé řízení, je oprávněn činit všechny úkony, které může v řízení učinit účastník, včetně těch procesních úkonů, k nimž nebyl účastníkem řízení výslovně zmocněn. Vnitřní omezení (pokyny, příkazy, zákazy), která si účastník řízení se svým zástupcem sjednal, žádné účinky vůči soudu a ostatním účastníkům řízení nemají.

SR, 1998, č. 4 – VS v Praze: Substituční zástupce advokáta se musí soudu prokázat příslušným zmocněním.

§ 25 zrušen

Zákonné zastoupení

§ 26 [Jednání zákonného zástupce]

Pokud nejsou fyzické osoby k právním úkonům způsobilé, jednají za ně jejich zákonní zástupci.

Související ustanovení: § 8, 9, 10, 28

Související předpisy: § 31n., zejména § 36, 37, 37a, 37b, § 63 odst. 1, § 78n., 83n. ZOR; § 12, § 142 odst. 5 ZPr; § 22, 23 OSŘ

Z literatury: *Drgonec, J.* Zákonný zástupce a medicínské výkony. Právní obzor, 1982, č. 2, s. 140; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI Publishing, s. r. o., 2005, s. 247n.

Obsah výkladu:

I. Zákonné zastoupení.....	1
1. Obecně.....	1
2. Nezletilé osoby.....	2
3. Osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům byla soudem omezena.....	3
4. Osoba, která byla způsobilosti k právním úkonům soudem zbavena.....	4

I. Zákonné zastoupení

1. Obecně

- 1 Fyzické osoby, které nejsou způsobilé k právním úkonům a za něž z toho důvodu jednají jejich zákonní zástupci, jsou:
 - a) nezletilé osoby,
 - b) osoby, jejichž způsobilost k právním úkonům byla soudním rozhodnutím omezena,
 - c) osoby, které byly způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím zbaveny.

2. Nezletilé osoby

- 2 Nezletilé osoby mají přímo ze zákona (ex lege) omezenou způsobilost k právním úkonům, tj. jsou oprávněny jen k takovým právním úkonům, které jsou svou povahou přiměřené rozumové a volní vyspělosti odpovídající jejich věku (§ 9).

K ostatním právním úkonům jsou nezletilé osoby nezpůsobilé, takže za ně musí jednat jejich zákonný zástupce (rodiče – § 36, resp. jiní zákonní zástupci jako osvojitelé – § 63n. či poručník – § 78n. ZOR, popř. opatrovník – § 37 odst. 2, 37b, 83n. ZOR).

3. Osoba, jejíž způsobilost k právním úkonům byla soudem omezena

- 3 Jestliže fyzická osoba pro duševní poruchu, která není jen přechodná, anebo pro nadměrné požívání alkoholických nápojů, omamných prostředků a jedů není schopna činit některé právní úkony, soud její způsobilost k právním úkonům omezí (§ 10 odst. 2). Rozsah tohoto omezení k právním úkonům (zpravidla stanovený negativním výčtem) určí soud ve svém rozhodnutí. Při těch právních úkonech, které fyzické osoby omezené ve způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím nemohou činit samy, musí být při nich zastoupeny zákonným zástupcem, tj. opatrovníkem (§ 27 odst. 2).

4. Osoba, která byla způsobilosti k právním úkonům soudem zbavena

Jestliže fyzická osoba není pro duševní poruchu, která není jen přechodná, schopna činit právní úkony vůbec, soud ji svým rozhodnutím způsobilosti k právním úkonům zbaví (§ 10 odst. 1). V těchto případech jedná za fyzickou osobu zbavenou soudním rozhodnutím způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu její zákonný zástupce, tj. opatrovník (§ 27 odst. 2).

Pro všechny zákonné zástupce při správě majetku, resp. jmění, těch, které zastupuje platí, že musí mít u právních úkonů, které se majetku, resp. jmění, týkají, a nejde-li o běžnou záležitost, schválení soudu (§ 28).

Pokud jde o jmění nezletilého dítěte a správu tohoto jmění jeho rodiči, srov. zvláštní právní režim stanovený v § 37a ZOR; v odůvodněných případech ohrožení majetkových zájmů nezletilého dítěte, kdy je pro zvýšenou ochranu jmění tohoto dítěte ustanoven tzv. majetkový opatrovník, srov. zvláštní právní režim stanovený v § 37b ZOR ve spojení s § 83n. ZOR.

§ 27 [Případy zákonného zastoupení]

(1) Kdo je zákonným zástupcem nezletilého dítěte, upravuje zákon o rodině.

(2) Zákonným zástupcem fyzické osoby, která byla rozhodnutím soudu zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo jejíž způsobilost k právním úkonům byla rozhodnutím soudu omezena, je soudem ustanovený opatrovník.

(3) Nemůže-li být opatrovníkem ustanoven příbuzný fyzické osoby ani jiná osoba, která splňuje podmínky pro ustanovení opatrovníkem, ustanoví soud opatrovníkem orgán místní správy, popřípadě jeho zařízení, jestliže je oprávněno vystupovat svým jménem (§ 18 odst. 1).

Související ustanovení: § 18, § 22 až 26, § 28n.

Související předpisy: § 31n., § 36 až 37b, § 45 odst. 1, § 63n., 78n., 83n. ZOR; § 6 odst. 1 písm. b), § 17 písm. a) ZSPO; § 4 odst. 2 zák. č. 50/1973 Sb., o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů; § 17 ZPr; § 22n., § 180 odst. 1, § 192, § 193 odst. 1, 2, 3 OSŘ

Z literatury: *Haderka, J.* K problematice výkonu funkce veřejného opatrovníka dle § 27 odst. 3 obč. zák. *Správní právo*, 1986, č. 1, s. 30; *Haderka, J.* K některým otázkám opatrovnictví vykonávaného podle § 27 odst. 3 obč. zák. národním výborem, resp. jeho zařízením. *Správní právo*, 1983, č. 7, s. 416; *Smetánka, B.* Ustanovení opatrovníka podle § 27 odst. 3 obč. zák. *Socialistická zákonost*, 1984, č. 1, s. 50.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Zákonný zástupce nezletilého dítěte.....	1
II. Majetkový opatrovník jmění nezletilého dítěte (§ 37a, 37b ZOR)	2

K odst. 2 :

I. Zákonný zástupce osoby zbavené soudem způsobilosti k právním úkonům, jakož i osoby v této způsobilosti soudem omezené	3

K odst. 3 :

I. Výběr a ustanovení opatrovníka osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům, jakož i osoby v této způsobilosti omezené	4

K odst. 1:**I. Zákonný zástupce nezletilého dítěte**

- 1** Kdo je zákonným zástupcem nezletilého dítěte, upravuje zákon o rodině. Tímto zákonným zástupcem nezletilého dítěte jsou v první řadě jeho rodiče. Nezletilé dítě může zastupovat kterýkoli z rodičů, který je naživu, je způsobilý k právním úkonům v plném rozsahu, nebyl zbaven rodičovské zodpovědnosti, ani mu nebyl její výkon pozastaven (§ 31, 32, 34, 36, 37a ZOR).

Nezletilé dítě mohou dále zastupovat osvojitelé (§ 63n. ZOR), poručník [§ 78n. ZOR ve spojení s § 17 písm. a) ZSPO], opatrovník – zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí – obecní úřad obce s rozšířenou působností [§ 83, 37, 37b ZOR; obě naposled citovaná ustanovení ve spojení s § 17 písm. a) ZSPO], popř. v určitém rozsahu i pěstouni (§ 45c odst. 2 ZOR, podle kterého pěstoun má právo zastupovat dítě a spravovat jeho záležitosti jen v běžných věcech).

Dojde-li ke svěření nezletilého dítěte do výchovy jiné fyzické osoby než rodiče (§ 45 odst. 1, 4 ZOR), soud vymezí rozsah jejich práv a povinností k dítěti včetně rozsahu zastupování [zákon o rodině sám rozsah práv a povinností této osoby vůči nezletilému dítěti nevymezuje; v této souvislosti srov. i § 6 odst. 1 písm. b) ZSPO].

II. Majetkový opatrovník jmění nezletilého dítěte (§ 37a, 37b ZOR)

- 2** Vývoj ukázal, že ustanovení § 28 v nových společenských, ekonomických a právních podmínkách (značný rozsah jmění nabytého nezletilými dětmi děděním, popř. restitučními, z autorských honorářů aj.) k ochraně zájmů zastupovaných nezletilých dětí již samo o sobě v plné míře nepostačuje.

Proto došlo novelou zákona o rodině provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. k nové úpravě právního režimu jmění nezletilého dítěte (§ 37a, 37b ZOR). Nová úprava stanovená v § 37a ZOR má zabezpečit, aby jmění nezletilého dítěte (majetek, pohledávky i závazky) bylo pod správou rodičů jako zákonných zástupců (srov. i § 80, 81 ZOR ohledně poručníka) uchováno až do nabytí jeho zletilosti (v tomto směru srov. povinnost uloženou rodičům spravovat jmění nezletilého dítěte s péčí řádného hospodáře včetně uložení jeho peněz v bezpečném bankovním ústavu, dále stanovení pravidel pro možnost použití výnosu z jmění dítěte, ochranu majetkové podstaty jmění nezletilého dítěte, povinnost rodiče podávat vyúčtování, požádá-li o to již zletilé dítě do určité doby po skončení správy). Tam, kde v odůvodněných případech existuje možnost ohrožení majetkových zájmů nezletilého dítěte (např. rodiče nejsou objektivně schopni zvládnout složité majetkové vztahy nezletilého dítěte, rodiče se nemohou dohodnout o výkonu svých práv a povinností z rodičovské zodpovědnosti, a proto se dožadují ochrany soudu – § 49 ZOR, rodiče nespravují jmění nezletilého dítěte náležitě atd.), ustaví soud za účelem zajištění zvýšené ochrany jmění nezletilému dítěti tzv. majetkového opatrovníka (§ 37b ZOR). Toho soud v řízení podle § 176 OSŘ ustanoví buď na základě podnětu rodičů, či jiných osob (orgánu sociálně-právní ochrany dětí, orgánů Policie atd.). Opatrovníkem může být ustanovena buď vhodná fyzická osoba (§ 37b odst. 2 ZOR), anebo někdo jiný (zpravidla orgán sociálně-právní ochrany dětí). Soud ve svém rozhodnutí rozsah jmění nezletilého dítěte, který má opatrovník s péčí řádného hospodáře spravovat, vymezí. Zároveň určí, jak má být, popř. jak nesmí být, s jednotlivými částmi jmění nakládáno (např. určí banku pro bezpečné uložení peněz dítěte, určí pojišťovnu k uzavření pojistné smlouvy – srov. i § 193 OSŘ). Opatrovník při správě jmění nezletilého dítěte nesmí činit úkony, které jsou spojeny s nepřímě-

řeným rizikem. Opatrovník při této své činnosti podléhá doзору soudu, který mu určí povinnost pravidelného podávání zpráv o správě jmění dítěte. Opatrovník je povinen do dvou měsíců po skončení své funkce předložit soudu závěrečný účet ze správy jmění dítěte. Opatrovník má právo na úhradu nutných výdajů spojených se správou jmění, jakož i na přiměřenou odměnu z výnosu majetku nezletilého dítěte; výši této odměny určí soud. Opatrovník odpovídá za škodu vzniklou porušením právních povinností stanovených pro správu jmění (§ 420); není vyloučeno ani to, že opatrovník bude po skončení své funkce povinen vydat bezdůvodné obohacení (§ 451n.).

Z uvedeného výčtu opatření soudu je patrné, že právní režim majetkových vztahů rodiče a nezletilého dítěte zakotvený v § 37b ZOR vybočuje při zabezpečování ochrany jmění nezletilého dítěte nad rámec dosavadní ochrany zakotvené v § 28 (srov. další výklad).

K odst. 2:

I. Zákonný zástupce osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům, jakož i osoby v této způsobilosti omezené

Zákonným zástupcem fyzické osoby, která byla v soudním řízení (§ 192, 193 OSŘ) rozhodnutím soudu zbavena způsobilosti k právním úkonům (§ 10 odst. 1) anebo jejíž způsobilost k právním úkonům byla rozhodnutím soudu omezena (§ 10 odst. 2), je soudem ustanovený opatrovník. Povinností opatrovníka je důsledně hájit práva a oprávněné zájmy fyzické osoby, kterou zastupuje. Při ustanovení opatrovníka je třeba přísně vážit, aby nedošlo ke střetu (kolizi) zájmů opatrovníka a zastupované fyzické osoby. Ustavení opatrovníka by mělo proběhnout bez jakýchkoliv průtahů (neodůvodněné průtahy v tomto směru by mohly vést i k event. odpovědnosti za škodu způsobenou nesprávným úředním postupem podle zákona č. 82/1998 Sb.).

Opatrovník za fyzickou osobu zbavenou způsobilosti k právním úkonům činí veškeré právní úkony. I důchod této fyzické osoby by proto měl být doručován opatrovníkovi, který soudu odpovídá za jeho vyúčtování. To platí i v případě, že by osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům byla umístěna na psychiatrickém oddělení nemocnice, resp. kliniky, či v léčebném ústavu. Podle soudní praxe není v takových případech vyloučené, aby při delším pobytu fyzické osoby na psychiatrickém oddělení nemocnice, resp. kliniky, anebo v léčebném ústavu ustanovený opatrovník zmocnil ústav, aby přejímal důchod fyzické osoby a aby s ním ve prospěch fyzické osoby řádně disponoval (zejména aby z těch částek, které budou v léčebném ústavu deponovány, hradil potřebné výdaje fyzické osoby, jakož i nákupy, popř. jiná podobná přilepšení). V případech, kdy je důvodný předpoklad pro dlouhou hospitalizaci, ustanovený opatrovník navrhne soudu, aby byl zproštěn opatrovnické funkce, kterou může za této situace on sám vykonávat již jen s obtížemi. Soud by poté za splnění podmínek uvedených v ustanovení § 27 odst. 3 ustanovil občanovi tzv. veřejného opatrovníka.

K odst. 3:

I. Výběr a ustanovení opatrovníka osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům, jakož i osoby v této způsobilosti omezené

Vybrána a ustanovena opatrovníkem osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům či v této způsobilosti k právním úkonům omezené by měla být v první řadě fyzická osoba, která s ustanovením opatrovníka souhlasí (subjektivní předpoklad) a jež zároveň z objektivního hlediska splňuje potřebné podmínky pro toto ustanovení. Takovou fyzickou osobou může být buď někdo z příbuzných či známých opatrovance, anebo

jiná vhodná osoba (ať již fyzická, či případně i právnická osoba). Opatrovníkem může být i advokát či notář.

Pokud – ať již z jakéhokoliv důvodu – nelze jako opatrovníka ustanovit žádného z příbuzných ani žádnou jinou vhodnou (fyzickou či právnickou) osobu, ustanoví soud výjimečně a neprodleně jako opatrovníka orgán místní správy (tímto orgánem místní správy není obecní či městský úřad, nýbrž je jím sama obec či samo město jako právnická osoba [§ 18 odst. 1, 2 písm. c)], popř. jejich zařízení, je-li oprávněno vystupovat podle § 18 odst. 1 svým jménem neboli je-li právnickou osobou (tzv. veřejný opatrovník). Při rozhodování o tom, dá-li soud přednost orgánu místní správy či jeho zařízení, bude mít svůj význam i skutečnost, že fyzická osoba v působnosti orgánu místní správy bydlí, resp. je v dotyčném zařízení orgánu státní správy již umístěna. Soud však musí svůj závěr vždy řádně odůvodnit.

Ustanovení veřejného opatrovníka není vázáno na jeho souhlas.

Opatrovník musí složit slib (§ 193 odst. 3 ve spojení s § 180 odst. 1 OSŘ). Složení slibu opatrovníkem je předpokladem pro to, aby se opatrovník mohl ujmout své funkce a aby jeho právní úkony učiněné za opatrovance byly platné. Pokud je ustanoven opatrovníkem příbuzný opatrovance anebo jiná vhodná osoba (fyzická či právnická), musí tato osoba složit slib vždy (§ 180 odst. 1 OSŘ). Nerozhoduje, zda se tak stane zároveň s jejich ustanovením, popř. až po ustanovení; v případě, že jinou vhodnou osobou bude právnická osoba, skládal by slib její statutární orgán. V případě, že je opatrovníkem ustaven orgán místní správy, popř. jeho zařízení, složení slibu prostřednictvím zaměstnance těchto orgánů odpadá. Soud však nicméně ve výroku svého rozhodnutí – vedle vymezení rozsahu opatrovnických práv a povinností – uloží orgánu místní správy, popř. jeho zařízení, aby řádně vykonávaly své povinnosti a dbaly pokynů soudu (§ 193 odst. 3 ve spojení s § 178 odst. 1 OSŘ).

Opatrovník může být své funkce z důležitých důvodů zproštěn (např. pro zdravotní důvody, které mu brání v řádném výkonu funkce, ale také z důvodu, že se ve funkci opatrovníka neosvědčil, že jednal v rozporu se zájmy opatrovance).

Z judikatury:

R 14/1967: Předpokladem pro ustanovení navržené osoby opatrovníkem je souhlas této osoby s převzetím funkce opatrovníka; v řízení o ustanovení opatrovníka je osoba navržená do funkce opatrovníka účastníkem řízení.

R 77/1968: Opatrovník osoby zbavené způsobilosti k právním úkonům nebo omezené ve způsobilosti k právním úkonům může být soudem zproštěn své funkce z důležitých důvodů.

R 5/1986: Je povinností soudu, aby neprodleně ustanovil opatrovníkem občanu zbavenému způsobilosti k právním úkonům nebo v ní omezenému, jestliže se nepodařilo najít vhodného občana pro tuto funkci, národní výbor (roz. nyní orgán místní správy) nebo jeho zařízení, které má právní subjektivitu.

Je-li ustanoven opatrovníkem národní výbor (roz. nyní orgán místní správy) nebo jeho zařízení, pojme soud obsah slibu do odůvodnění rozhodnutí, jímž opatrovníka ustanovuje (§ 27 odst. 3 o. z.).

R 18/1993: Orgánem místní správy ve smyslu ustanovení § 27 odst. 3 o. z. není obecní úřad (městský úřad), ale je jím obec (město) jako právnická osoba.

SR, 1999, č. 4 – KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 690/97: K výkonu funkce tzv. veřejného opatrovníka fyzické osoby, která byla rozhodnutím soudu zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo jejíž způsobilost k právním úkonům byla rozhodnutím soudu omezena (§ 27 odst. 3 ObčZ), může být soudem ustanovena obec (město, městská část, městský obvod), v níž má opatrovanec trvalý pobyt (občan obce), nebo její zařízení, které má právní subjektivitu (§ 18 odst. 1 ObčZ) a bylo zřízeno k plnění podobných úkolů místní samosprávy (samostatné působnosti obce), nikoli její obecní úřad. Ustanovení veřejného opatrovníka není vázáno na jeho souhlas.

§ 28 [Úloha soudu při nakládání zákonného zástupce při neběžných záležitostech s majetkem zastoupeného]

Jestliže zákonní zástupci jsou povinni též spravovat majetek těch, které zastupují, a nejde-li o běžnou záležitost, je k nakládání s majetkem třeba schválení soudu.

Související ustanovení: § 1, 9, § 22 až 27, § 29n., § 145 odst. 1, § 701 odst. 1

Související předpisy: § 21 odst. 1, § 36, 37a, 37b, § 80 odst. 2 ZOR; § 178, 179, § 180 odst. 1, 2, § 193 OSŘ; § 12 ŽZ

Z literatury: *Bubník, G.* Schvalování důležitých úkonů nezletilého soudem. *Socialistická zákonost*, 1966, č. 6, s. 339; *Haderka, J.* K některým otázkám majetku nezletilého dítěte. *Socialistická zákonost*, 1979, č. 1, s. 26; *Haderka, J.* Poručenství a opatrovnictví od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. PPr, 1999, č. 1, s. 40; *Haderka, J.* K některým domnělým (i skutečným) nedostatkům zákona č. 91/1998 Sb. ve vztahu k osvojení. PPr, 1999, č. 7, s. 406; *Pekárková, V., Pekárek M.* K problematice správy majetku nezletilých dětí. *Socialistické soudnictví*, 1977, č. 4, s. 45; *Petruláková, J.* K problematice správy majetku dětí a rodiči. *Právní obzor*, 1978, č. 3, s. 233

Obsah výkladu:

- I. Schválení neběžných majetkových záležitostí, které byly učiněny zákonným zástupcem, soudem.....1

I. Schválení neběžných majetkových záležitostí, které byly učiněny zákonným zástupcem, soudem

Zákonní zástupci, bez ohledu na to, jde-li o zastoupení na základě zákona či úředního výroku (nerozhoduje, jde-li o rodiče, resp. osvojitele, či o poručníky nebo opatrovníky), jsou v rámci správy všech záležitostí zastoupeného povinni též spravovat jeho majetek, resp. jmění. O správě majetku, resp. jmění, zastupovaných osob občanský zákoník blíže nepojednává. Pouze stanoví, že nejde-li při správě majetku zastoupeného o běžnou záležitost, je k nakládání s majetkem zastoupeného třeba schválení soudu (srov. i § 80 odst. 2 ZOR, § 179 OSŘ). Z této úpravy vyplývá, že běžné majetkové záležitosti vyřizuje zákonný zástupce za zastoupeného sám. Naproti tomu nikoliv běžné majetkové záležitosti vyžadují k platnosti právního úkonu schválení soudu. Soud neběžnou majetkovou záležitostí, přesněji právní úkon, který se této neběžné majetkové záležitosti týká, schválí jen tehdy, jestliže je to v zájmu zastupovaného. Pokud tuto majetkovou záležitost neschválí, je právní úkon zákonného zástupce neplatný (§ 179 OSŘ). Ustanovení § 28 má na zřeteli právní úkony, které byly zákonným zástupcem již učiněny (srov. i nové znění § 179 OSŘ, „...byl učiněn“). Soud proto sám nemůže nedostávající se právní úkon (projev vůle) zákonného zástupce nahradit.

Jde-li o běžnou či neběžnou majetkovou záležitost při správě majetku, je třeba vždy posoudit na základě jednotlivých okolností a celkové povahy každého konkrétního případu. Za neběžnou majetkovou záležitost, která vyžaduje schválení soudu, lze na základě poznatků a zkušeností právní praxe považovat např. nabytí či převod motorového vozidla (nikoliv však podle soudní praxe běžného jednostopého vozidla), nabytí či převod nemovitě věci, resp. podílu k ní, pro zastoupeného či zastoupeným, odmítnutí dědictví, uzavření dědické dohody, nakládání se stavebním spolením, prodej akcií nezletilého majitele atd. (inkaso dividend zákonným zástupcem je však podle soudní praxe jako běžná záležitost přípustné).

Ustanovení § 28 je třeba v souladu s celkovým pojetím občanského zákoníku (§ 1 odst. 2, 3) vykládat tak, že se jeho právní režim vztahuje analogicky i na nakládání zákonného zástupce s neběžnými osobními záležitostmi zastupovaného (návrh na rozvod manželství opatrovance může podat opatrovník jen se souhlasem opatrovnického soudu); tento názor však není přijímán jednoznačně.

Jménem a na účet fyzické osoby, která z důvodu nedostatku věku nebo rozhodnutí soudu nemá plnou způsobilost k právním úkonům, může být živnost provozována se souhlasem opatrovnického soudu, navrhne-li to její zákonný zástupce; odpovědného zástupce v takovém případě ustanoví zákonný zástupce se souhlasem soudu; živnost ohlásí nebo o koncesi požádá zákonný zástupce (§ 12 ŽZ).

O majetkovém opatrovníkovi nezletilého dítěte (§ 37a, 37b ZOR) jsou výklady u § 27.

Z judikatury:

R 59/1966: Při posuzování toho, zda dohoda dědiců je či není v zájmu nezletilého dědice, nelze zájem nezletilce spatřovat jedině v tom, zda se mu dostane vlastnických práv, nýbrž je třeba přihlídnout i k tomu, jaká tu bude možnost užívat věci získané dědictvím a jaké budou náklady spojené s jejich udržováním. To platí zejména, jde-li o nabytí spoluvlastnických práv.

B 9/1993: Pokud pak jde o to, aby kupní smlouva nebyla v rozporu se zájmy osoby zbažené způsobilosti k právním úkonům, je k prověření této okolnosti výlučně oprávněn příslušný soud (§ 28 obč. zák.).

S IV: Nedostatek oprávnění k zastupování při uzavření smlouvy podle občanského zákoníku může být nahrazen tím, že smlouva byla schválena soudem (§ 28 o. z.).

§ 29 [Ustanovení opatrovníka soudem v dalších případech]

Soud může ustanovit opatrovníka také tomu, jehož pobyt není znám, jestliže je to třeba k ochraně jeho zájmů nebo vyžaduje-li to veřejný zájem. Za těchto podmínek může soud ustanovit opatrovníka i tehdy, jestliže je to třeba z jiného vážného důvodu.

Související ustanovení: § 22 až 28, § 30n.

Související předpisy: § 37b ZOR; § 29 odst. 1, 2, 3, 4, § 192, § 193 odst. 1, 2, 3 OSŘ

Z literatury: *Barát, A.* Nad aplikáciou § 29 občianskeho zákonníka a § 29 občianskeho súdneho poriadku. *Socialistické súdnictvo*, 1970, č. 3, s. 25; *Eliáš, K.* Veřejný zájem (Malá glosa k velkému tématu). *ADN*, 1998, č. 5, s. 104; *Eliáš, K.* Opatrovnictví právnické osoby podle hmotného práva, *PR*, 2007, č. 20, s. 727n.; *Hrdlička, J.* Může či musí? *Právník*, 1966, č. 5, s. 448; *Rok, M.* Možné či nutné? *Právník*, 1967, č. 1, s. 90; *Pelikán, R.*, *Pelikánová I.* Lze ustanovit hmotněprávního opatrovníka akciové společnosti? *PR*, 2007, č. 16, s. 201.

Obsah výkladu:

I. Další případy ustanovení opatrovníka soudem..... 1

I. Další případy ustanovení opatrovníka soudem

- 1 Citované ustanovení upravuje zvlášť další dva případy vzniku zastoupení na základě rozhodnutí soudu. Soud může ustanovit opatrovníka:
 - a) tomu, jehož pobyt není znám, jestliže to je třeba k ochraně jeho zájmů anebo veřejného zájmu,

b) tomu, kde to je třeba z jiného vážného důvodu k ochraně zájmů opatrovance anebo veřejného zájmu.

V obou případech jde o to, aby byl za určitou osobu, a to jak v jejím zájmu, tak i ve veřejném zájmu, učiněn právní úkon, který tato osoba prokazatelně sama učinit nemůže (např. její pobyt není znám, popř. právní úkon nemůže sama učinit z jiného vážného důvodu).

Ad a) V tomto případě je podmínkou pro ustanovení opatrovníka, aby pobyt osoby, které byl opatrovník ustanoven, nebyl znám, a dále aby ustanovení opatrovníka bylo třeba k ochraně zájmů osoby neznámého pobytu anebo (alternativně) veřejného zájmu (obě skutečnosti musí být v konkrétním případě vždy řádně prokázány). O neznámý pobyt určité osoby nejde podle ustálené soudní praxe tam, kde je tato osoba nepřítomna jen po určitou omezenou – kratší dobu (a to, i když během této omezené – kratší doby není adresa této osoby přesně známa).

Ad b) Jiným vážným důvodem pro ustavení opatrovníka může být duševní porucha určité osoby, pro kterou však tato osoba není ani zbavena způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím, ani není ve způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím omezena. Jiným vážným důvodem může být i určitá závažná tělesná porucha včetně nedostatečné způsobilosti se srozumitelně vyjadřovat, pro kterou určitá osoba buď není schopna učinit sama právní úkon, anebo jej sice učinit může, avšak jen velmi obtížně a s velkou námahou.

V obou těchto případech rozsah práv a povinností opatrovníka vždy vymezí soud svým rozhodnutím v opatrovnickém řízení podle § 192, 193 OSŘ.

Za podmínek § 29 odst. 1 OSŘ může i procesní soud ustanovit při nebezpečí prodlení pro účely procesu opatrovníka účastníkovi fyzické osobě, která nemůže před soudem samostatně jednat. Soud tak může učinit (§ 29 odst. 3 OSŘ) i u účastníka, jehož pobyt není znám, jemuž se nepodařilo doručit na známou adresu v cizině, resp. který byl stížen duševní poruchou, či se z jiných zdravotních důvodů nemůže nikoliv jen přechodně účastnit řízení; popř. se není schopen srozumitelně vyjadřovat. Účelem ustanovení opatrovníka je v těchto případech ochrana zájmů toho, kdo se nemůže zúčastnit řízení a vykonávat svá práva a své povinnosti jako účastník. Tímto opatrovníkem může být fyzická či právnická osoba.

Ústavní soud dospěl v této souvislosti k závěru, že pokud byl soudem ustanoven jako opatrovník (§ 29 odst. 3 OSŘ) justiční čekatel, který je zaměstnán u téhož soudu, nejde o správný postup. Ústavní soud s poukazem na možnost kolize zájmu zástupce a zastoupeného dovodil, že je jen těžko představitelné, aby takovýto pracovník soudu v postavení opatrovníka účastníka řízení ve věci řešené tímtéž soudem jakkoliv brojil proti postupu a rozhodnutí soudu. Naopak v takovém případě je velmi pravděpodobný konflikt mezi zájmem zaměstnavatele opatrovníka (a tím i jeho samého) na co nejrychlejším skončení věci na straně jedné, a zájmem účastníka řízení, kterého má takový opatrovník zastupovat, na plném zachování jeho práv a oprávněných zájmů. Proto je praxe, kdy jsou opatrovníky účastníků řízení ustavováni pracovníci soudu, který o věci rozhoduje, v rozporu s ústavními zásadami, kterých má být ustanovením opatrovníka nepřítomnému účastníkovi řízení dosaženo.

Výjimečně může být ustanoven opatrovník podle § 29 i právnické osobě. Opatrovníka pro občanské soudní řízení ustaví předseda senátu i právnické osobě, nemůže-li před soudem vystupovat proto, že není osoba oprávněná za ni jednat či je-li sporné, kdo je za ni oprávněn jednat (§ 21 OSŘ), je-li tu nebezpečí z prodlení (§ 29 odst. 2 OSŘ). V této souvislosti část literatury (*Eliáš, K.*) přiléhavě dovozuje, že stanovení opatrovníka právnické osobě vyhovuje i požadavku Listiny základních práv a svobod, neboť

je ve veřejném zájmu zajistit ochranu každému, kdo není schopen zastávat v plné míře své zájmy. Právě v těchto specifických případech však je třeba vždy náležitě vymezit rozsah práv a povinností opatrovníka, a to s ohledem jak na zájmy členů obchodní společnosti či družstva, tak na působení jejich orgánů.

Z judikatury:

R 12/1975: Na ustanovení opatrovníka tomu, pobyt koho nie je známy, sú pre súd rozhodujúce len dôvody, uvedené v ustanovení § 29 o. z. Nie je však rozhodujúce, či prebiehá alebo bude prebiehať súdne, správne, prípadne iné konanie týkajúce sa osob, ktorých pobyt nie je známy, a ich majetku.

SR, 2005, č. 9 – ÚS sp. zn. II. ÚS 629/04: Pokud byl ustanoven soudem jako opatrovník justiční čekatel, který je zaměstnán u téhož soudu, pak tento postup správným shledat nelze.

Sb. n. a us. ÚS, 1999, č. 6: Ke konstatování soudů, že nejsou splněny podmínky k ustanovení opatrovníka podle § 29 odst. 2 OSŘ, je třeba podotknout, že žádné takové podmínky nejsou zákonem stanoveny, nelze tedy po účastnících jejich splnění vyžadovat. Pokud se v uvedeném konstatování soudy opírají patrně o rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSR sp. zn. 3 Cz 1/75 ze 14. března 1975 (Sborník IV: s. 694), je nutno konstatovat, že v tomto judikátu se uvádí, že jsou to právě soudy, jejichž povinností je prověřit tvrzení stran o neznámém pobytu, kterým by mohlo být například čestné prohlášení žalobce, že není způsobilý zjistit bližší údaje o žalovaných osobách neznámého pobytu. Jelikož z podkladů, které žalobce předložil soudu, jednoznačně plyne, že jediný poznatek o existenci žalovaných osob, které jsou spoluvlastnicemi předmětné nemovitosti, je právě z výpisu z katastru nemovitostí, měl v takovém případě soud těmto osobám ustanovit opatrovníka. Mohl tak učinit například po nařízení jednání, při němž mohl výsledkem žalobce vyvrátit případné pochybnosti o jeho neschopnosti uvést bližší údaje.

§ 30 [Kolizní opatrovník]

Dojde-li ke střetnutí zájmů zákonného zástupce se zájmy zastoupeného nebo ke střetnutí zájmů těch, kteří jsou zastoupeni týmž zákonným zástupcem, ustanoví soud zvláštního zástupce.

Související ustanovení: § 22n.

Související předpisy: § 37, § 83 odst. 1 ZOR; § 192 OSŘ

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, Publishing, s. r. o., 2005, s. 246.

Obsah výkladu:

I. Kolizní opatrovník..... 1

I. Kolizní opatrovník

- 1 V případech střetu (kolize) zájmů zákonného zástupce se zájmy zastoupeného anebo v případě střetu zájmů těch, kdo jsou zastoupeni týmž zákonným zástupcem (např. rodiče nemohou zastupovat své dvě nezletilé děti při právním úkonu, k němuž mezi nimi dochází), ustanoví soud zvláštního zástupce – tzv. kolizního opatrovníka (v případech střetu zájmů nezletilých osob a jejich zákonných zástupců – rodičů, osvojitelů, poručníka či opatrovníka srov. § 37 odst. 2, § 80 odst. 4, § 81, § 83 odst. 1 ZOR). Za podmínek § 27 odst. 3 nic nebrání tomu ustanovit v případě potřeby za kolizního opatrovníka i orgán místní správy, resp. jeho zařízení s právní subjektivitou.

Z judikatury:

R 9/1993: Jestliže osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům a její opatrovník uzavřeli kupní smlouvu oba shodně jako prodávající, nelze tuto situaci hodnotit jako střet zájmů ve smyslu

§ 30 obč. zák., ledaže by z okolností věci bylo zřejmé, že mezi oběma prodávajícími takový střet skutečně nastal.

Zastoupení na základě plné moci

§ 31 [Udělení plné moci zmocněnci; plná moc]

(1) Při právním úkonu je možné dát se zastoupit fyzickou nebo právnickou osobou. Zmocnitel udělí za tímto účelem plnou moc zmocněnci, v níž musí být uveden rozsah zmocněncova oprávnění.

(2) Při plné moci udělené právnické osobě vzniká právo jednat za zmocnitele statutárním orgánem této osoby nebo osobě, které tento orgán udělí plnou moc.

(3) Plnou moc lze udělit i několika zmocněncům společně. Není-li v plné moci udělené několika zmocněncům určeno jinak, musí jednat všichni společně.

(4) Je-li třeba, aby právní úkon byl učiněn v písemné formě, musí být plná moc udělena písemně. Písemně musí být plná moc udělena i tehdy, netýká-li se jen určitého právního úkonu.

Související ustanovení: § 22n., § 35 odst. 2, 3, § 420n., § 463 odst. 2

Související předpisy: § 9 ZOR; § 68 AutZ; § 14 odst. 4, 6, § 31 odst. 1, 2, 3, 4, § 184 odst. 1 ObchZ; § 12 ZPr; § 24 odst. 1, 2 OSŘ

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 245n., 250; *Myslil, S.* Plná moc udělená více zmocněncům. BA, 2002, č. 2, s. 26; *Nedelka, M.* Prohlášení zmocněnce o přijetí plné moci – její povinná náležitost. PR, 2005, č. 4, s. 138n.; *Spáčil, J.* Poznámky k problematice zastoupení na základě plné moci. Právo a podnikání, 1996, č. 1.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Obecně o plné moci udělené zmocněnci 1

K odst. 2:

I. Plná moc udělená fyzické osobě, prokuristovi, právnické osobě 2

K odst. 3:

I. Plná moc udělená více zmocněncům 3

K odst. 4:

I. Forma plné moci 4

K odst. 1:

I. Obecně o plné moci udělené zmocněnci

V citovaném ustanovení § 31 je provedena blíže úprava, která se týká v praxi nejčastějšího druhu zastoupení, tj. smluvního (dobrovolného) zastoupení (§ 23). 1

Smluvní – dobrovolné zastoupení vzniká na základě dohody (dvoustranného právního úkonu) o plné moci (zmocnění – udělení příkazu) neboli, jak stanoví výslovně zákon,

dohody o zastoupení uzavřené mezi zmocnitelem a zmocněncem, kterou se zmocněnec zavazuje zastupovat zmocnitele v dohodnutém rozsahu (tzv. vnitřní vztah).

Od této dohody o plné moci (zmocnění), přesněji dohody o zastoupení, je třeba přísně odlišovat samu plnou moc. Plná moc je jednostranný právní úkon zmocnitele, kterým prohlašuje vůči třetí osobě, resp. třetím osobám (tzv. vnější vztah), že zmocnil jinou osobu jako oprávněnou, tj. jako zmocněnce, aby ho v rozsahu uvedeném v této plné moci zastupoval (jakékoliv omezení, resp. pokyny či výhrady nezahrnuté v plné moci, nejsou vůči třetím osobám právně relevantní – blíže § 32 odst. 2). Není třeba, aby plná moc byla zmocněncem výslovně přijata. Plná moc zároveň osvědčuje, resp. deklaruje navenek, že mezi zmocnitelem a zmocněncem existuje vnitřní právní vztah založený dohodou o zastoupení (zmocnění – udělení příkazu; lze též hovořit o důkazu vnitřního právního vztahu). Pro vymezení rozsahu oprávnění zmocněnce jednat za zmocnitele je rozhodující obsah plné moci. Má-li být rozsah zmocněncova oprávnění jednat za zmocnitele nějakým způsobem omezen, musí být toto omezení výslovně vyjádřeno v plné moci (to vyžaduje princip ochrany dobré víry třetích osob). Jinak – jakkoliv vnitřně stanovená – omezení, nemají vůči třetím osobám žádné právní účinky. Jestliže plná moc žádná omezení nevykazuje, jde o plnou moc neomezenou, tj. zmocněnec jedná volně podle svého vědomí a svědomí. V takovém případě zmocnitele postihují všechna případná rizika, která z překročení pokynů daných zmocněnci vyplývají (o možnosti zmocnitele požadovat na zmocněnci náhradu škody, která mu byla porušením smluvní povinnosti zmocněncem způsobena – srov. § 32 ve spojení s § 420n.).

Občanský zákoník na žádném svém místě nestanoví, že originál plné moci musí být zmocněncem předložen třetí osobě, se kterou zmocněnec jedná (proto také občanský zákoník nestanoví žádné právní důsledky při nepředložení originálu plné moci či ověřené kopie plné moci). Z toho důvodu soudní praxe (srov. rozsudek Nejvyššího soudu – sp. zn. Odon 28/95) správně dovozuje, že z jednání zmocněnce vznikají zmocniteli práva a povinnosti vždy, jedná-li zmocněnec jménem zmocnitele a v mezích plné moci, která objektivně existuje.

Obsah plné moci jako právního úkonu, který musí splňovat všechny jeho náležitosti [37n.], je třeba vykládat podle zásad stanovených pro výklad právních úkonů § 35 odst. 2, 3.

Plná moc může být obecná (generální), tj. taková, která opravňuje ke všem právním úkonům (kromě těch, které vyžadují zvláštní plnou moc – srov. např. § 463 odst. 2, § 9 ZOR), anebo zvláštní (speciální), která opravňuje pouze k jednotlivému, resp. k několika právním úkonům anebo k opakujícím se právním úkonům určitého druhu (např. uzavírat za zmocnitele kupní smlouvy). Podle soudní praxe, byla-li udělena písemně zmocněnci plná moc k tomu, aby až do odvolání zmocnění zmocnitelku jejím jménem zastupoval ve všech věcech, jde o obecnou plnou moc.

V občanském soudním řízení může mít účastník v téže věci současně pouze jednoho zvoleného zástupce – § 24 odst. 1 OSŘ (blíže k tomu § 24; srov. i § 24 odst. 2 OSŘ, upravující případy, jsou-li v řízení projednávány utajované skutečnosti). Není vyloučena ani možnost založit plnou moc do spisů soudní správy a v každé konkrétní věci se na ni jen odvolat (tzv. prezidiální plná moc).

K odst. 2:

I. Plná moc udělená fyzické osobě, prokuristovi, právnické osobě

- 2 Zmocněncem může být jak fyzická osoba, tak právnická osoba. V praxi bude často zmocněncem advokát (srov. zákon č. 85/1996 Sb.)

Zmocněncem je rovněž prokurista jako fyzická osoba (§ 14n. ObchZ) plně způsobilá k právním úkonům.

Je-li zmocněncem právnická osoba, právo jednat za zmocnitele vzniká přímo statutárním orgánu této právnické osoby (§ 20 odst. 1) anebo osobě, které sám tento statutární orgán právnické osoby udělí plnou moc.

K odst. 3:

I. Plná moc udělená více zmocněncům

Plnou moc lze udělit buď jednomu zmocněnci, anebo několika zmocněncům společně (tzv. kolektivní plná moc). V naposled uvedeném případě, není-li v plné moci určeno jinak (např. že jeden či několik zmocněnců jsou oprávněni jednat samostatně), musí jednat všichni zmocněnci společně, tj. všichni musí učinit obsahově shodný projev vůle. Teprve takové společné jednání zmocněnců je spojeno s právními následky zastoupení. Společné jednání zmocněnců nemusí být současné; stačí i jejich následné, leč obsahově shodné, projevy vůle.

U společné prokury v obchodněprávní oblasti (§ 14 odst. 3 ObchZ) jsou prokuristé oprávněni zastupovat a podepisovat každý samostatně anebo tak, že je třeba souhlasného projevu vůle všech prokuristů anebo alespoň dvou z nich (§ 14 odst. 4 ObchZ).

K odst. 4:

I. Forma plné moci

Plná moc může být udělena ústně i písemně, popř. jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom, že jde o udělení plné moci (plná moc udělená mlčky, resp. konkludentně). Písemná plná moc musí být zmocnitelem vlastnoručně podepsána (občanský zákoník na žádném místě nestanoví, že sepsání vlastního textu plné moci musí předcházet podpisu zmocnitele).

Občanský zákoník nepředepisuje pro plnou moc zásadně zvláštní formu (proto např. plná moc k převzetí peněžité částky nemusí být udělena písemně). Dochází-li proto např. mezi stranami k ústnímu uzavření smlouvy o dílo, není třeba k zastoupení písemná plná moc. Písemnou formu však plná moc musí mít tam, kde:

- a) sám právní úkon, který má být zmocněncem učiněn, vyžaduje písemnou formu (např. zmocněnec má uzavřít za zmocnitele smlouvu o převodu nemovitosti – § 46 odst. 1),
- b) plná moc se netýká jen určitého právního úkonu.

Písemná plná moc – za předpokladu, že má všechny zákonem stanovené náležitosti, tj. že obsahuje podpis zmocnitele, označení zmocněnce a rozsah zmocnění – se stává účinnou, jakmile je předána zmocněnci; do té doby žádné právní účinky vyhotovení písemné plné moci nevznikají.

V obchodněprávní oblasti lze písemně udělit prokuru jako plnou moc specificky uzpůsobenou potřebám provozování podniku (§ 14 ObchZ).

Zastoupení v pracovněprávních vztazích se podle § 12 ZPr řídí § 31 ObčZ.

Z judikatury:

I. Obecně o plné moci udělené zmocněnci

R 37/2000: Není-li plná moc, udělená advokátu, omezena jen na řízení před soudem určitého stupně a obsahuje-li zmocnění k podávání opravných prostředků, je tím prokázáno právo advokáta vystupovat v odvolacím i dovolacím řízení jako zástupce účastníka.

PR, 2005, č. 2 – NS ČR: Obsah plné moci je předmětem interpretace podle ustanovení o výkladu právních úkonů.

PR, 1996, č. 3 – NS ČR: 1. Je třeba rozlišovat právní vztahy mezi zmocnitelem a zmocněncem, vzniklé na základě dohody o plné moci (§ 23 ObčZ) a právní vztahy mezi zmocnitelem a osobami třetími, které zanikají v důsledku právních úkonů zmocněnce, učiněných jménem zmocnitele na základě plné moci. Pro vymezení rozsahu oprávnění zmocněnce jednat za zmocnitele je rozhodující znění plné moci; omezení, vyplývající ze vztahů mezi zmocněncem a zmocnitelem (např. z dohody o plné moci), jsou vůči třetím osobám účinná, jen byla-li jim známa.

2. Platné právo nevyžaduje udělení zvláštní plné moci ani k uzavření smlouvy o převodu nemovitosti, ani k uzavření smlouvy o prodeji podniku.

3. Zákon nevyžaduje, aby originál písemné plné moci byl zmocněncem třetím osobám, s nimiž zmocněnec jedná, předložen; z jednání zmocněnce vzniknou práva a povinnosti zmocniteli v případě, že zmocněnec jedná jménem zmocnitele a v mezích plné moci, která objektivně existuje.

4. Písemná plná moc má předepsané náležitosti, je-li v ní zejména obsažen projev vůle zmocnitele, splňující požadavky § 37 ObčZ a je-li zmocnitelem vlastnoručně podepsána; zákon nevyžaduje, aby sepsání textu plné moci předcházelo podpisu.

5. Pokud advokát, který jménem zmocnitele učinil hmotněprávní úkon, jehož platnost je předmětem řízení, sdělí písemně soudu, že ve věci odmítá vypovídat jako svědek s odkazem na povinnost mlčenlivosti, uloženou mu v § 19 odst. 1 zák. č. 128/1990 Sb., o advokacii (dnes: srov. § 21 zák. č. 85/1996 Sb., o advokacii – pozn. aut.), přesto, že byl zmocnitelem této povinnosti zproštěn, předvolá soud advokáta k jednání a sám rozhodne, zda odepření výpovědi je důvodné (§ 126 odst. 1 OSŘ), a to s přihlédnutím k možné kolizi zájmů zmocnitele a advokáta.

SR, 2003, č. 8 – NS ČR: 1. Pro zastupování akcionáře na valné hromadě nepřichází v úvahu, aby za něj jednalo a hlasovalo více zástupců.

2. Plná moc k zastupování akcionáře na valné hromadě není plnou mocí k uskutečnění právního úkonu za zmocnitele ve smyslu § 31 odst. 1 ObčZ, ale je speciální plnou mocí, opravňující zmocněnce k zastupování na valné hromadě konkrétní společnosti.

3. Pro zastupování na valné hromadě nelze využít obecné (generální) plné moci udělené akcionářem zmocněnci. Speciální plnou moc udělenou pro zastupování na valné hromadě nelze využít k jinému účelu než právě k takovému zastupování.

4. Společnou plnou moc nelze k zastupování na valné hromadě akciové společnosti využít.

SR, 2000, č. 3 – NS ČR: Jestliže byla písemně udělena zmocněnci plná moc k tomu, aby až do odvolání zmocnění zmocnitelku jejím jménem zastupoval ve všech věcech, jde o všeobecnou plnou moc.

NS sp. zn. 22 Cdo 870/2000: Plná moc je jednostranný právní úkon, jímž zmocnitel projevuje vůli, aby zmocněnec činil jeho jménem právní úkony.

NS sp. zn. 29 Odo 733/2001: Plná moc je listinou osvědčující uzavření dohody o plné moci mezi zastoupeným (zmocnitelem) a zástupcem (zmocněncem).

NS sp. zn. Cdo 224/2002: Absence rozhodnutí obecního zastupitelstva o udělení všeobecné plné moci zástupci zakládá absolutní neplatnost úkonu, kterým starosta jménem obce plnou moc udělil.

NS sp. zn. 22 Cdo 1772/2004: Udělí-li zástavní dlužník zástavnímu věřiteli plnou moc k prodeji zastavené nemovitosti za účelem splacení zajištěné pohledávky, je tato plná moc právním úkonem neplatným pro obcházení zákona; to platí i pro navazující právní úkony.

NS sp. zn. 26 Cdo 420/2002: Udělil-li pronajímatel advokátovi písemně plnou moc k zastupování ve všech právních věcech a k vykonávání veškerých úkonů, aniž by zároveň byly určité právní úkony z oprávnění zastupovat vyloučeny, je advokát oprávněn rovněž k tomu, aby jménem pronajímatele dal nájemci výpověď z nájmu bytu.

SJ, 1997, č. 5 – NS ČR: Plná moc je jen listinou osvědčující uzavření dohody o plné moci; jestliže ten, kdo vystupoval v občanském soudním řízení jako zástupce účastníka, aniž se prokázal plnou mocí, tuto předloží dodatečně ve lhůtě určené soudem, je tím nedostatek průkazu zastoupení zhojen a jsou tak schváleny i ty úkony učiněné v řízení zástupcem účastníka, k němuž došlo před podpisem plné moci. Okolností, že k vystavení procesní plné moci osvědčující zastoupení účastníka při podání odvolání sepsaného a podepsaného jen jeho zástupcem, došlo až po uplynutí lhůty k podání odvolání, nemá na uvedené závěry žádný vliv.

SJ, 1998, č. 5 – NS ČR: Pro posouzení, zda plná moc má zákonem stanovené náležitosti, je rozhodný stav v době, kdy plná moc byla z vůle zmocnitele předána zmocněnci.

SJ, 2001, č. 2 – NS ČR: Plná moc k uzavření smlouvy o budoucí smlouvě o prodeji domu neopravňuje zmocněnce, aby jednal též o převodu pozemku, na němž dům stojí.

II. Forma plné moci

PR, 2001, č. 3 – NS ČR: Pokud zmocněnec, jehož plná moc k zastupování zanikla (s výjimkami dle § 33b odst. 6 obč. zák.), činí právní úkony jménem osoby, která mu zaniklou plnou moc udělila, jde o nezmocněné jednatelství (§ 33 odst. 2 obč. zák.).

NS sp. zn. 32 Odo 129/2004: Plná moc k převzetí peněžité částky nemusí být udělena písemně.

§ 32 [Nezmocněné jednatelství; jednání zmocněnce v mezích oprávnění; význam pokynů daných zmocněnci]

(1) Nevyplyvá-li z právního úkonu, že někdo jedná za někoho jiného, platí, že jedná vlastním jménem.

(2) Jedná-li zmocněnec jménem zmocnitele v mezích oprávnění zastupovat, vzniknou tím práva a povinnosti přímo zmocniteli. Pokyny dané zmocněnci, které nevyplyvají z plné moci, nemají vliv na právní účinky jednání, ledaže by byly známé osobám, vůči kterým zmocněnec jednal.

(3) Je-li zmocnitel v dobré víře anebo věděl-li nebo musel vědět o určité okolnosti, přihlíží se k tomu i u zmocněnce, ledaže jde o okolnosti, o kterých se zmocněnec dozvěděl před udělením plné moci. Zmocnitel, který není v dobré víře, nemůže se dovolávat dobré víry zmocněnce.

Související ustanovení: § 22n.

Související předpisy: § 12 ZPr; § 14 odst. 3, 5 ObchZ

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 250n.; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 81n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Nezmocněné jednatelství..... 1

K odst. 2:

I. Jednání zmocněnce v mezích oprávnění zastupovat; překročení pokynů plynoucích z plné moci 2

K odst. 3:

I. Dobrá víra zmocnitele při udělení zmocnění 3

K odst. 1:

I. Nezmocněné jednatelství

Neplýne-li z právního úkonu, že někdo jedná za někoho jiného, uplatní se nevyvratitelná domněnka („platí“, že jedná vlastním jménem; v takovém případě také pouze jemu přímo vznikají práva a závazky. Proto soudní praxe dovodila závěr, že nevyplynulo-li z písemného právního úkonu, že zástupce jedná za kupujícího (šlo o uplatnění práva z odpovědnosti za vady) platí nevyvratitelná domněnka, že zástupce jednal vlastním jménem, takže kupujícímu nevzniklo uplatněné právo z odpovědnosti za vady; na takto nevyvratitelnou právní domněnku nelze aplikovat ani vykládací pravidlo projevu vůle zakotvené v § 266 odst. 1 ObchZ. 1

K odst. 2:**I. Jednání zmocněnce v mezích oprávnění zastupovat; překročení pokynů plynoucích z plné moci**

- 2 Při smluvním (dobrovolném) zastoupení je obsah oprávnění zmocněnce vymezen plnou mocí (§ 31 odst. 1). Jedná-li proto zmocněnec jménem zmocnitele v mezích uděleného mu oprávnění zastupovat, vznikají subjektivní občanská práva a právní povinnosti přímo zmocniteli.

Pokud však jde o pokyny dané zmocnitelem zmocněnci, které z plné moci nevyplyvají (tzv. zvláštní vnitřní – interní pokyny, příkazy, zákazy, omezení, výhrady), ty nemají ve vztahu k třetím osobám vliv na právní účinky jednání. To znamená, že zmocnitel je s ohledem na zajištění ochrany dobré víry třetích osob, se kterými je jednáno, právními úkony zmocněnce vázán (takové pokyny však mohou mít právní význam ve vzájemném vztahu zmocněnce a zmocnitele; proto nelze vyloučit ani případnou odpovědnost zmocněnce za škodu – § 420n., kterou překročením interních pokynů zmocniteli způsobil).

To však neplatí, jestliže interní pokyny dané zmocnitelem zmocněnci byly osobám, s nimiž zmocněnec jednal, známy.

Plná moc, která je opatřena ověřenými podpisy všech členů představenstva a jež opravňuje fyzickou osobu, aby jménem obchodní společnosti činila všechny právní úkony, opravňuje tuto fyzickou osobu i k podepsání směnky za obchodní společnost; v takovém případě jedná podle soudní praxe fyzická osoba za obchodní společnost, a nikoliv vlastním jménem za sebe; proto také právní účinky podpisu zatěžují obchodní společnost, a nikoliv podpisujícího. Správně bylo v této souvislosti v obchodněprávní praxi navíc zdůrazněno, že neměl-li při podpisu směnky podpisující plnou moc u sebe, není to právně relevantní. Skutečnost, že podpisující jednal podpisem směnky v neprospěch obchodní společnosti, popř. ve svůj osobní prospěch, nemá na platnost právního úkonu vliv.

Pokud jde o obchodněprávní praxi, pak podle § 15 odst. 2 překročí-li zástupce podnikatele zmocnění k těm úkonům, k nimž při jeho činnosti obvykle dochází, je takovým jednáním podnikatele vázán jen tehdy, jestliže o překročení třetí osoba nevěděla a s přihlédnutím ke všem okolnostem případu vědět nemohla.

Rovněž v obchodněprávní oblasti omezení prokury interními pokyny nemá vůči třetím osobám právní následky za žádných okolností (§ 14 odst. 3 ObchZ).

I v pracovněprávních vztazích platí podle § 12 ZPr ustanovení § 32 ObčZ.

K odst. 3:**I. Dobrá víra zmocnitele při udělení zmocnění**

- 3 Váže-li občanský zákoník v § 32 odst. 3 právní účinky na okolnost, že je zmocnitel v dobré víře, anebo věděl-li či musel-li vědět o určité okolnosti, přihlíží se k tomu i u zmocněnce, ledaže jde o okolnosti, o kterých se zmocněnec dozvěděl již před udělením plné moci. Naopak ten zmocnitel, který v dobré víře není, nemůže se dovolávat dobré víry ani u svého zmocněnce.

Z judikatury:

NS sp. zn. 26 Cdo 2335/2003: Uzavírá-li zmocněnec smlouvu o nájmu bytu za pronajímatele jeho jménem (přímé zastoupení), musí být tato okolnost z nájemní smlouvy zřejmá; to však

neznamená, že by plná moc, kterou zmocnitel (pronajímatel) zmocněnci k tomuto úkonu udělil, musela být nedílnou součástí nájemní smlouvy.

NS sp. zn. 32 Odo 1520/2006: Jestliže z písemného úkonu – uplatnění práva z odpovědnosti za vady – nevyplynulo, že zástupce jedná za kupujícího, platí nevratitelná domněnka, že zástupce jednal vlastním jménem a kupujícímu tak nevzniklo uplatněné právo z odpovědnosti za vady. Na tuto nevratitelnou domněnku nelze aplikovat vykládací pravidlo projevů vůle obsažené v § 266 odst. 1 ObchZ a dovozovat, že pokud prodávající věděl o zastoupení, je třeba tento úkon posuzovat jako úkon kupujícího, jenž byl učiněn jeho zástupcem.

§ 33 [Překročení oprávnění zmocněncem; schválení překročení zmocnitelem]

(1) Překročil-li zmocněnec své oprávnění vyplývající z plné moci, je zmocnitel vázán, jen pokud toto překročení schválil. Neoznámí-li však zmocnitel osobě, se kterou zmocněnec jednal, svůj nesouhlas bez zbytečného odkladu po tom, co se o překročení oprávnění dozvěděl, platí, že překročení schválil.

(2) Překročil-li zmocněnec při jednání své oprávnění jednat za zmocnitele nebo jedná-li někdo za jiného bez plné moci, je z tohoto jednání zavázán sám, ledaže ten, za koho bylo jednáno, právní úkon dodatečně bez zbytečného odkladu schválí. Neschválí-li zmocnitel překročení plné moci nebo jednání bez plné moci, může osoba, se kterou bylo jednáno, na zmocněnci požadovat buď splnění závazku, nebo náhradu škody způsobené jeho jednáním.

(3) Ustanovení odstavce 2 neplatí, jestliže osoba, se kterou bylo jednáno, o nedostatku plné moci věděla.

Související ustanovení: § 20 odst. 2, § 22n., 42, 420

Související předpisy: § 13 odst. 4, § 15 odst. 2 ObchZ; § 12 ZPr

Z literatury: *Dvořák, T.* Neplatnost právnických osob. BA, 2003, č. 9, s. 49; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 251.

Obsah výkladu:

- I. Právní následky překročení oprávnění z plné moci 1

I. Právní následky překročení oprávnění z plné moci

Při smluvním (dobrovolném) zastoupení je rozsah oprávnění zmocněnce jednat vymezen plnou mocí (§ 31 odst. 1). Jedná-li proto zmocněnec jménem zmocnitele v mezích uděleného mu oprávnění zastupovat, vznikají občanská subjektivní práva a právní povinnosti zmocniteli (§ 32 odst. 2).

Jestliže však zmocněnec překročí toto své oprávnění plynoucí z plné moci, je zmocnitel vázán právními účinky tohoto překročení jen tehdy, jestliže překročení dodatečně schválil (tzv. ratihabice). Toto dodatečné schválení znamená, že vznikají stejné právní účinky, jako kdyby byl právní úkon již původně učiněn zmocněncem v rozsahu jeho oprávnění (jde proto o právní účinky právního úkonu ex tunc, a nikoliv až od jeho schválení). Jestliže zmocnitel neoznámil osobě, se kterou zmocněnec jednal, svůj nesouhlas bez zbytečného odkladu, poté co se sám o překročení oprávnění dozvěděl, uplatní se – a to rovněž k době učinění právního úkonu – nevratitelná právní domněnka („platí“ – § 2), že překročení schválil (lhůta bez zbytečného odkladu bude otázkou posouzení konkrétního případu). Důkaz o tom, že se zmocnitel v určité době dozvěděl o překročení plné moci a bez zbytečného odkladu neoznámil osobě, se kte-

rou zmocněnec jednal, svůj nesouhlas, musí vést osoba, která se dovolává uplatnění nevyvratitelné právní domněnky, že překročení bylo schváleno. Jestliže však plná moc zanikla (výjimku srov. § 33b odst. 6), nelze již uvažovat o jejím překročení; v takovém případě se na straně bývalého zmocněnce jedná o nezmocněné jednání se všemi právními následky s tím spojenými (§ 32 odst. 1).

Překročí-li zmocněnec při jednání s třetí osobou dané mu oprávnění jednat za zmocnitele, anebo jedná-li s třetí osobou dokonce někdo za jiného bez plné moci (tzv. nezmocněný jednatel), je takový zmocněnec zavázán vůči tomu, s kým bylo jednáno, tj. s třetí osobou, sám. To však neplatí, jestliže zmocnitel, či ten, za koho bylo jednáno, právní úkon bez zbytečného odkladu následně schválí (ratihabice). V takovém případě je z právního úkonu, a to již od doby jeho učinění, zavázán vůči třetí osobě ten, kdo překročení plné moci schválil či kdo dodatečně schválil jednání bez plné moci (v naposled uvedeném směru se však neuplatňuje nevyvratitelná právní domněnka podle § 33 odst. 1). Jestliže však zmocnitel či osoba, za kterou bylo jednáno, překročení plné moci či jednání bez plné moci dodatečně neschválili, osoba, se kterou bylo jednáno, tj. třetí osoba, může s ohledem na svou právní ochranu požadovat na tom, kdo jednal jako zmocněnec či jednal nezmocněně za jiného alternativně buď splnění závazku, který vyplývá z učiněného právního úkonu – smlouvy, tj. může požadovat plnění obligační povahy (za předpokladu, že chce na právním úkonu setrvat vzdor tomu, že z něho není zavázán ten, v jehož jméně či za něhož se jednalo), anebo náhradu škody (§ 420). Jednou provedenou volbu již nelze dodatečně jednostranně měnit. Soudní praxe k tomu správně dodává, že podle úpravy § 33 odst. 2 zmocněnec, který překročil své oprávnění z plné moci, popř. osoba, která jednala za jiného bez plné moci, však nemohou být v souvislosti s jím uzavíranou kupní smlouvou týkající se nemovitosti ani zavázání k nabytí vlastnického práva, ani být dokonce považováni za vlastníky převáděné nemovitosti (NS – 22 CDo 46/2004); ustanovení § 33 odst. 2 o odpovědnosti zmocněnce za překročení plné moci, popř. jednatele za nedostatek plné moci, nemůže tvořit právem uznaný důvod nabytí vlastnického práva k nemovitosti ve smyslu § 132.

Od překročení oprávnění zmocněncem je nutno odlišovat specifické případy překročení oprávnění těmi, kdo jednají za právnickou osobu (§ 20 odst. 2 i. f.).

Ustanovení § 33 odst. 2 se však neuplatní, jestliže osoba, se kterou bylo takto jednáno, o nedostatku plné moci (tj. o překročení či o neexistenci plné moci) věděla.

Z judikatury:

SR, 2004, č. 10 – NS ČR: Ustanovení zákona o odpovědnosti zmocněnce za překročení nebo nedostatek plné moci (o jeho vázanosti učiněným úkonem) v souvislosti s jím uzavíranou kupní smlouvou nemůže samo o sobě představovat titul k nabytí vlastnictví nemovitosti zmocněncem.

NS sp. zn. 26 Cdo 356/2000: Byl-li zmocněnec zmocněn pouze k právním úkonům spojeným se správou a prodejem bytu zmocnitele, pak i takto vymezený rozsah zmocnění v sobě zahrnuje zmocnění k uzavření nájemní smlouvy ohledně bytu v domě.

§ 33a [Další zmocněnec]

(1) Zmocněnec je oprávněn udělit plnou moc jiné osobě, aby místo něho jednala za zmocnitele,

- a) je-li výslovně oprávněn podle plné moci udělit plnou moc jiné osobě,**
- b) je-li zmocněncem právnická osoba.**

(2) Z právních úkonů dalšího zmocněnce je zavázán přímo zmocnitel.

Související ustanovení: § 24, § 31 odst. 2

Související předpisy: § 12 ZPr; § 25 odst. 2, § 25a odst. 2 OSŘ; § 26 AZ

Obsah výkladu:

- I. Možnost zmocnění udělit plnou moc jiné osobě (tzv. substitutovi); právní následky jednání substituta 1

I. Možnost zmocnění udělit plnou moc jiné osobě (tzv. substitutovi); právní následky jednání substituta

Citované ustanovení obsahuje zvláštní právní úpravu, která umožňuje zmocněnci udělit plnou moc jiné osobě (dalšímu zmocněnci – tzv. substitutu), aby tato jiná osoba jednala místo něho za zmocnitele (srov. obecnou úpravu možnosti ustanovení substituta již v § 24). Zmocněnec je oprávněn udělit plnou moc jiné osobě, aby místo něho jednala za zmocnitele, v těchto případech:

- a) je-li výslovně oprávněn podle plné moci udělit sám plnou moc jiné osobě,
- b) je-li zmocněncem právnická osoba (srov. i § 31 odst. 2).

I v těchto případech je z právních úkonů dalšího zmocnění (tzv. substituta), který jedná stejně jako první zmocněnec, oprávněn a zavázán přímo zmocnitel.

§ 33b [Zánik plné moci]

(1) Plná moc zanikne

- a) provedením úkonu, na který byla omezena,
- b) je-li odvolána zmocnitelem,
- c) je-li vypovězena zmocněncem,
- d) zemře-li zmocněnec.

(2) Plná moc zaniká smrtí zmocnitele, nevyplyvá-li z jejího obsahu něco jiného, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.^{2d} Zánikem právnické osoby, jež je zmocněncem nebo zmocnitelem, zaniká plná moc jen tehdy, nepřecházejí-li její práva a závazky na jinou osobu.

(3) Zmocnitel se nemůže platně vzdát práva plnou moc kdykoliv odvolat.

(4) Dokud odvolání plné moci není zmocněnci známé, mají jeho právní úkony účinky, jako kdyby plná moc ještě trvala. Tohoto ustanovení se však nemůže dovolávat ten, kdo o odvolání plné moci věděl nebo musel vědět.

(5) Oznamí-li zmocnitel jiné osobě, že udělil plnou moc zmocněnci na určité úkony, může se vůči ní dovolávat odvolání plné moci, jen oznámil-li jí toto odvolání před jednáním zmocněnce nebo když tato osoba v době jednání zmocněnce o tomto odvolání věděla.

(6) Zemře-li zmocnitel nebo vypoví-li zmocněnec plnou moc, je zmocněnec povinen učinit ještě vše, co nesnese odkladu, aby zmocnitel nebo jeho právní nástupce neutrpěl újmu na svých právech. Úkony takto učiněné mají stejné právní účinky, jako kdyby zastoupení ještě trvalo, pokud neodporují tomu, co nařídil zmocnitel nebo jeho právní nástupci.

Související ustanovení: § 22n.

Související předpisy: § 12 ZPr; § 252 InsZ

^{2d} Např. § 14 odst. 7, § 15 odst. 3, § 715a odst. 3 obchodního zákoníku.

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 252; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 83.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Obecně o zániku plné moci 1

K odst. 2:

- I. Zánik plné moci smrtí zmocnitele 2

K odst. 3, 4, 5:

- I. Odvolání plné moci 3

K odst. 6:

- I. Neodkladné právní úkony zmocněnce v případech smrti zmocnitele či vypovězení plné moci zmocněncem 4

K odst. 1:

I. Obecně o zániku plné moci

1 Plná moc zaniká zejména:

- a) provedením úkonu, na který byla omezena (např. uzavřením kupní smlouvy),
- b) je-li plná moc odvolána zmocnitelem jeho jednostranným projevem vůle (zmocnitel se nemůže platně vzdát práva plnou moc kdykoli odvolat). Jako příklad lze uvést, že zmocnitel ztratil původně předpokládanou důvěru ve schopnosti zmocněnce,
- c) je-li plná moc vypovězena zmocněncem jeho jednostranným projevem vůle,
- d) zemře-li zmocněnec.

Kromě těchto důvodů může plná moc zaniknout např. i na základě dohody, uplynutím doby, na kterou bylo trvání plné moci časově omezeno (poslední případ má význam zejména z hlediska zajištění právní jistoty pro ty osoby, se kterými zmocněnec jedná).

K odst. 2:

I. Zánik plné moci smrtí zmocnitele

2 Plná moc zaniká i smrtí zmocnitele, ledaže by z obsahu plné moci vyplynul opak.

Novela občanského zákoníku č. 554/2004 Sb. doplnila v § 33b odst. 2 tuto první větu slovy „pokud zvláštní zákon nestanoví jinak“. Takto provedená změna umožňuje, aby z vůle zmocnitele, která byla projevena na základě zvláštního zákona, mohla plná moc, kterou udělil, existovat i po jeho smrti. Tato úprava má svůj význam zejména v obchodněprávní oblasti, kde jde o to zachovat plynulost a funkčnost podnikatelské činnosti. Jako příklad, kdy plná moc nemusí zaniknout smrtí zmocnitele, lze uvést nově přidaný § 14 odst. 7 ObchZ. Podle něho prokura nezaniká smrtí podnikatele, pokud podnikatel nestanovil, že má trvat pouze za jeho života. Po smrti podnikatele však může prokurista činit jen úkony v rámci obvyklého hospodaření, přičemž je povinen podat neprodleně návrh na zápis tohoto omezení prokury soudu; úkony přesahující rámec obvyklého hospodaření může prokurista činit jen se souhlasem dědiců a se svolením soudu.

Totéž, co bylo řečeno o prokuře, platí i pro obchodní plnou moc podle § 15 ObchZ, kteréžto ustanovení bylo doplněno ještě o další odstavec 3. I podle něho zmocnění udělené podle § 15 odst. 1 ObchZ nezaniká smrtí podnikatele, pokud podnikatel nestavil, že má trvat pouze za jeho života. Zmocněnec však může po smrti podnikatele činit jen úkony v rámci obvyklého hospodaření; úkony přesahující rámec obvyklého hospodaření může činit jen se souhlasem dědiců a se svolením soudu.

Rovněž § 715a odst. 3 ObchZ stanoví, že plná moc udělená majitelem účtu k nakládání s peněžními prostředky na účtu jeho smrtí nezaniká, pokud z jejího obsahu nevyplývá, že má trvat pouze za života majitele účtu.

Zánikem právnické osoby, která je buď zmocněncem, nebo zmocnitelem, zaniká plná moc jen tehdy, nepřecházejí-li její práva a závazky na jinou osobu.

K odst. 3, 4, 5:

I. Odvolání plné moci

Odvolal-li plnou moc zmocnitel, avšak toto odvolání není zmocněnci známo (bylo-li odvolání plné moci zmocněnci známo či nikoliv, musí soud vždy posoudit podle okolností konkrétního případu), pak právní úkony učiněné zmocněncem mají stejné právní účinky, jako kdyby plná moc trvala; to však neplatí vůči třetímu subjektu, který o odvolání plné moci věděl anebo vědět musel. Jakmile se však zmocněnec dozvěděl o tom, že mu zmocnitel plnou moc odvolal, jeho právní úkony již pro zmocnitele právní účinky nemají (v tomto případě není již rozhodné, zda o odvolání plné moci zmocněnci třetí subjekt věděl či vědět musel, anebo nevěděl).

Oznámil-li zmocnitel jiné osobě, že udělil plnou moc zmocněnci na určité úkony (půjde zpravidla o jednorázové úkony trvající delší dobu), může se dovolávat odvolání plné moci jen tehdy, oznámil-li této jiné osobě odvolání ještě před jednáním zmocněnce, anebo když tato jiná osoba v době jednání zmocněnce o odvolání plné moci věděla. Tím se sleduje zvýšení právní jistoty této jiné osoby, se kterou zmocněnec zmocnitele jedná. Jde o jednu z výjimek ze zásady, že po zániku plné moci nemají právní úkony bývalého zmocněnce právní účinky pro zmocnitele (srov. i dále).

Ani pro oznámení, ani pro odvolání plné moci nevyžaduje zákon písemnou formu; stačí k tomu proto i ústní projev (to platí i tehdy, jestliže se písemná forma vyžaduje pro udělení plné moci).

K odst. 6:

I. Neodkladné právní úkony zmocněnce v případech smrti zmocnitele či vypořádání plné moci zmocněncem

Zemře-li zmocnitel anebo vypoví-li zmocněnec plnou moc (jde pouze o tyto dva případy), je zmocněnec s ohledem na zabezpečení ochrany zájmů zmocnitele, resp. jeho právního nástupce (dědice), povinen učinit ještě vše, co nesnese odkladu (jde o tzv. neodkladné právní úkony, tj. úkony, z jejichž povahy vyplývá, že je nemůže vykonat zmocnitel, takže by mu, resp. jeho právnímu nástupci, mohla vzniknout újma na jejich právech). Právní úkony učiněné v tomto období po smrti zmocnitele či po vypovězení plné moci zmocněncem, tj. v období, kdy plná moc zanikla, mají stejné právní účinky, jako kdyby zastoupení i nadále trvalo. To však neplatí, jestliže by právní úkon zmocněnce odporoval tomu, co již zařídil zmocnitel či jeho právní nástupci (dědici).

Prohlášením konkurzu zanikají i úpadcovy plné moci, které se týkají majetkové podstaty (§ 252 odst. 1 InsZ). Podle § 252 odst. 2 InsZ osoba, které dlužník udělil plnou moc, musí v případě nebezpečí z prodlení pokračovat v obstarávání jeho záležitostí, kterých se tyto jeho úkony týkají, než se jich ujme insolvenční správce.

Z judikatury:

I. Obecně o zániku plné moci

SJ, 1998, č. 5 – NS ČR: Jestliže soudu došlo sdělení účastníka řízení o ukončení jeho zastoupení na základě plné moci, není třeba, aby zánik plné moci byl doložen nebo aby i zástupce vyrozuměl soud o ukončení zastupování; do té doby soud s tímto zástupcem jedná.

II. Zánik plné moci smrtí zmocnitele

R 30/1986: I procesní plná moc zaniká smrtí oprávněného; vzhledem k tomu je v případě, byla-li udělena plná procesní moc, namíste postup podle § 107 odst. 3 o. s. ř.

NS sp. zn. 22 Cdo 2805/2000: Zanikla-li procesní plná moc smrtí účastníka před rozhodnutím odvolacího soudu, pak dovolání podané zástupcem je dovoláním podaným někým, kdo k dovolání není oprávněn.

Hlava čtvrtá. Právní úkony

Obsah výkladu před § 34:

I. Obecně o právních úkonech a jejich vzniku	1
II. Třídění právních úkonů	2
III. Znaky právního úkonu	3
IV. Pohnutka právního úkonu	4
V. Neplatnost a neexistence právního úkonu	5
VI. Případy tzv. společenské přátelské služby	6

I. Obecně o právních úkonech a jejich vzniku

Ustanovení § 2 odst. 1 stanoví, že občanskoprávní vztahy vznikají z právních úkonů a z jiných skutečností, s nimiž právní řád (občanskoprávní normy) spojuje jako právní následek vznik těchto vztahů, tj. práva a povinností (totéž však platí mutatis mutandis i o změně a zániku občanskoprávních vztahů). 1

Právní úkony a jiné skutečnosti, s nimiž právní řád (občanskoprávní normy) spojuje jako právní následek vznik občanskoprávních vztahů, tvoří právní skutečnosti v občanském právu a v jejich rámci významnou část ještě širší kategorie právních důvodů (titulů) vzniku občanskoprávních vztahů.

Pokud jde o relaci občanskoprávní normy, tj. právní řád na straně jedné a občanskoprávní vztahy na straně druhé, platí, že občanskoprávní normy představují obecný model, ve kterém stát jako reprezentant společnosti stanoví určité objektivní skutečnosti vnějšího světa jako předpoklady pro vznik občanskoprávních vztahů, zatímco občanskoprávní vztahy, jejichž obsahem jsou již subjektivní občanská práva a občanskoprávní povinnosti, jsou těmito občanskoprávními normami předvídaný a vznikají jako právní následek (účinek) těchto objektivních skutečností.

Jen zcela výjimečně vznikají občanskoprávní vztahy přímo ze zákona (ex lege), aniž by k tomu byla třeba existence nějakých dalších konkrétních objektivních skutečností (srov. vznik věcných břemen – § 151o, vznik zástavních práv – § 156).

Lze tedy v souladu s většinovým názorem doktríny uzavřít, že právním důvodem vzniku občanskoprávních vztahů jsou – vedle zákona – zejména právní skutečnosti jako objektivní okolnosti vnějšího světa.

Obecná úprava právních úkonů jako základní úprava právních úkonů v celém soukromém právu je obsažena v § 34n.

Tato občanskoprávní úprava o právních úkonech platí i pro obchodněprávní vztahy s některými zvláštnostmi upravenými v § 266 až 268 („Některá ustanovení o právních úkonech“). Zda jde o skutečně opodstatněné zvláštnosti, by měly prověřit nově připravované úpravy občanského zákoníku a obchodního zákoníku. Ustanovení § 269n. upravují některá ustanovení o uzavírání typických právních úkonů, tj. smluv.

Pokud jde o právní úkony v oblasti pracovněprávních vztahů, jejich úprava se podle § 18 ZPr řídí § 34 až 39, § 40 odst. 3 až 5, § 41, 41a, 42a, 43, 43a, 43b, 43c, 44, 45, 48, 49, 49a, 50a, 50b, 51 ObčZ. Ustanovení § 19 až 21 ZPr upravují některé další případy neplatnosti právních úkonů v pracovněprávních vztazích.

II. Třídění právních úkonů

Hlavním tříděním právních skutečností v občanském právu, které vychází z jejich vzájemných zásadních odlišností, je jejich třídění na: 2

a) chování lidí, s nimž občanské právo spojuje určitý právní následek v podobě vzniku (změny či zániku) občanskoprávního vztahu; tyto skutečnosti se – s ohledem na přítomnost lidského chování – označují též jako subjektivní právní skutečnosti;

b) okolnosti na chování lidí nezávislé, tj. okolnosti, které v lidském chování nespočívají; tyto skutečnosti se zřetelem k tomu, že s lidským chováním nesouvisí, se označují jako události neboli objektivní právní skutečnosti.

Ad a) Tuto širokou kategorii právních skutečností, která však není vnitřně stejnorodá, lze třídit na právní úkony, protiprávní úkony a na jiná chování lidí.

V oblasti společenského života upravovaného občanským právem [1], kde se při vzniku (změně či zániku) občanskoprávních vztahů uplatňuje příznačně autonomie vůle jejich subjektů a s nimi úzce spjatá jejich iniciativa, aktivita a činnost, hraje ze zkoumané kategorie právních skutečností prvořadou úlohu chování lidí, které spočívá v projevech jejich vůle předvídaných, uznávaných (aprobovaných) a tím zároveň chráněných objektivním občanským právem neboli právní úkony. Ze samotných právních úkonů mají v praxi občanskoprávního styku největší význam dvoustranné právní úkony – smlouvy [43n.].

Právní úkony mohou spočívat v konání (komisivní právní úkony) či v nekonání (omisivní právní úkony).

Komisivní právní úkony mohou být učiněny buď výslovně (ústně, neboť v občanském právu se jako pravidlo uplatňuje zásada neformálnosti, či písemně), anebo dokonce konkludentně (*per facta concludentia*).

V moderní společnosti, kde se v mnoha směrech modernizují způsoby a styk společenského života upravovaného občanským právem (srov. např. osobní hromadnou městskou přepravu, nejrůznější nové způsoby maloobchodního prodeje), zákonitě přibývá právních úkonů uzavíraných jen konkludentně.

Ad b) Objektivními právními skutečnostmi jsou události neboli okolnosti na lidském chování nezávislé, pokud s těmito událostmi objektivní občanské právo spojuje právní následky v podobě vzniku (změny či zániku) občanskoprávního vztahu.

Události v tomto smyslu jsou v prvé řadě přirozené přírodní – biologické jevy, jako je narození nebo smrt člověka; do této kategorie však lze řadit i mimovolní chování lidí.

Jinými událostmi v tomto smyslu jsou přírodní – zejména živelní – příhody, jako např. zaplavení pozemku, sesuv půdy, krupobití, blesk atd. či jiná působení přírodních sil, jako je selhání činnosti určitého stroje, resp. jiných mechanismů, selhání brzd či osoby řidiče dopravního prostředku apod. Tyto události vyvolávají v určitých případech stanovených zákonem již samy o sobě vznik občanskoprávního vztahu, konkrétně odpovědnostního vztahu za vzniklou škodu (srov. událost vyvolanou zvláštní povahou provozu dopravních prostředků podle § 427n., provozu zvlášť nebezpečném podle § 432), aniž by k tomu bylo třeba existence i další právní skutečnosti, konkrétně zaviněný protiprávní úkon.

Z hlediska občanskoprávní odpovědnosti má důležitý význam rozlišování událostí na ty, které jsou při vynaložení veškerého úsilí, jež lze objektivně požadovat, odvratitelné anebo neodvratitelné, právě tak jako rozlišování událostí na ty, které mají původ v provozu – tzv. vnitřní události, či nemají – tzv. vnější události. Tyto tzv. vnější události, které nelze ani při veškerém úsilí, jež lze objektivně požadovat, odvrátit, bývají v literatuře i v praxi označovány jako tzv. vyšší moc (*vis maior*).

Jednou ze zvlášť významných událostí pro občanskoprávní oblast je i plynutí času, pokud vyvolává právní následek v podobě vzniku (změny či zániku) občanskoprávního

vztahu (srov. význam plynutí času pro promlčení – § 100n., prekluzi – § 583, vydržení – § 134).

III. Znaky právního úkonu

Z obsahu ustanovení § 34 vyplývá, že pojmovými znaky právního úkonu jsou: vůle, její projev, jakož i zaměření (směřování) vůle na právní následky, které právní předpisy s tímto projevem vůle spojují. 3

Vůle jako psychická kategorie i její projev jsou tedy nezbytnými pojmovými prvky právního úkonu. Bez vůle (subjektivní prvek), která směřuje ke způsobení právního následku, tj. ke vzniku, změně či zániku občanskoprávního vztahu, právě tak jako bez jejího projevu v objektivizované formě ve vnějším světě (objektivní prvek), nelze o právním úkonu hovořit. Vůli, která není navenek projevena v určité objektivizované formě, aby mohla být druhým subjektem či ostatními subjekty seznána a vnímána jako dostupná, nelze přiznat právní relevanci. Taková vůle nemůže být hodnocena podle občanskoprávních norem, takže se nemůže stát právní skutečností. Jestliže však byl projev učiněn bez skutečné vůle, nestal se právním úkonem (např. byl učiněn navenek žertem). Avšak kdyby adresát projevu vůle nemohl vzhledem k okolnostem konkrétního případu seznat, že nejde o projev vůle, uplatnila by se zásada ochrany důvěry v projev, který byl učiněn.

Jestliže se některý z těchto dvou uvedených základních stavebních prvků právního úkonu nedostává (vůle či projev), jde o takový nedostatek, že nelze hovořit ani o vadném právním úkonu, který je sankcionován neplatností. V takovémto případě jde, teoreticky přísně vzato, o zdánlivý, resp. neexistentní právní úkon (non negotium).

Vůle jednatelce musí kromě sledovaného hospodářského cíle zahrnovat i právní účinky (následky), které právní předpisy s právním úkonem spojují. Přitom není třeba, aby měl jednatelce o všech právních účincích – následcích zcela jasnou a úplnou představu a jeho vůle zahrnovala všechny podrobnosti (tak např. uzavře-li někdo kupní smlouvu, kterou se zavazuje převést na někoho vlastnictví k určité věci, stačí, chce-li uvedený hospodářský cíl a míní-li jej dosáhnout právními účinky, které právo s kupní smlouvou bezprostředně spojuje; není již rozhodné, jestliže jednatelce nemá zcela jasnou a úplnou představu o tom, např. kdy a na kterém místě má svou povinnost splnit atd.).

IV. Pohnutka právního úkonu

Od vůle jako nutného prvku právního úkonu je třeba odlišovat pohnutku (motiv), představu právního úkonu, popř. cíl právního úkonu. I pohnutka je psychickou kategorií. Neurčuje však lidské chování přímo, nýbrž se uplatňuje pouze jako vzdálenější podnět pro utváření vůle (causa finalis). Pohnutka zahrnuje zejména předpoklady, z nichž jednatelce při utváření své vůle vychází, a zpravidla i představy o způsobu uspokojování potřeb jednatelce. Pohnutka namnoze splývá s konečným cílem, který právní úkon sleduje. 4

Pohnutka nemusí být projevena a zásadně nemá ani právní význam (relevanci). Jinak by byla nežádoucím způsobem narušena důvěra v učiněné právní úkony a tím i potřebná právní jistota (totéž platí i o cíli právního úkonu). Právní význam by pohnutka anebo cíl nabyly jen tehdy, kdyby byly zahrnuty do projevené vůle a staly se tak její složkou.

Je však nutno dodat, že jak pohnutka, tak i cíl právního úkonu, i když nebyly projeveny, mohou mít právní význam z hlediska neplatnosti právního úkonu podle § 39.

To co bylo řečeno výše o pohnutce právního úkonu, platí mutatis mutandis i o vnitřní výhradě (mentální rezervaci), tj. případu kdy při projevu vůle jednající sledoval jiný cíl, než který ve skutečnosti projevil. K vnitřní výhradě se proto při posuzování platnosti právního úkonu vůbec nepřihlíží.

V. Neplatnost a neexistence právního úkonu

- 5 Projev vůle je platným právním úkonem, vyhovuje-li všem náležitostem stanoveným v zákoně; nejsou-li naopak tyto náležitosti splněny, jde o právní úkon vadný. Vada má zpravidla za následek neplatnost právního úkonu (nullum negotium) se všemi právními následky.

Neplatnost právního úkonu znamená, že se právní úkon sice považuje za vzniklý a existující, jeho právní následky však nenastanou.

Věda občanského práva zná i pojem nicotného právního úkonu, tj. úkonu postiženého vadou tak základního významu, že ve skutečnosti o žádný úkon nejde (proto je přesnější hovořit o zdánlivém, resp. neexistentním právním úkonu – non negotium). Občanský zákoník však výraz nicotný právní úkon nezná. Některé tyto případy zahrnuje pod režim neplatnosti. Jiné pak ani neupravuje, neboť vada je takové povahy a intenzity, že nemůže mít žádné právní účinky; k takovému úkonu se zkrátka vůbec nepřihlíží.

Neplatnost právního úkonu lze rozlišovat z různých hledisek.

Základní rozlišení je na neplatnost absolutní a relativní.

Absolutní neplatnost právního úkonu, který vznikl a existuje, je neplatnost, která působí přímo ze zákona (ipso iure) bez dalšího, takže právní následky hned od počátku nenastaly; proto se této neplatnosti může dovolávat každý, kdo má na tom právní zájem. Soud nebo jiný státní orgán k takové neplatnosti přihlíží i bez návrhu (z úřední povinnosti – ex officio). Absolutní neplatnost nemůže být zhojena, tj. nemůže být napravena dodatečným schválením (ratihabici) nebo odpadnutím vady (konvalidací). Subjekty by proto musely učinit nový, a to platný právní úkon, ovšem s právními následky ex nunc, nikoliv tedy ex tunc. Plnění na základě absolutně neplatného právního úkonu, který však ve skutečnosti žádná práva a žádné povinnosti nezaložil, zakládá bezdůvodné obohacení (§ 451 odst. 2).

Relativní neplatnost právního úkonu, který rovněž vznikl a existuje, je naproti tomu neplatnost, která nepůsobí přímo ze zákona, ale již se může dovolávat ten, jenž byl právním úkonem dotčen. Do té doby působí tento právní úkon právní následky tak, jako by byl platný (někdy se také hovoří o podmíněné platnosti). Soud nebo jiný státní orgán proto z úřední povinnosti k relativní neplatnosti nepřihlíží. Relativní neplatnost právního úkonu může být zhojena schválením (ratihabici) nebo odpadnutím vady (konvalidací).

Právní úkony jsou neplatné absolutně, pokud je zákon neprohlašuje v § 40a výčtovým způsobem za relativně neplatné.

Jiné rozlišování neplatnosti právního úkonu je na neplatnost úplnou, postihuje-li celý právní úkon, a neplatnost částečnou, postihuje-li pouze část právního úkonu (§ 41). Zásadně je neplatná jen ta část právního úkonu, která je vadou postižena. Výjimku tvoří případy, kdy z povahy právního úkonu či z jeho obsahu anebo z okolností, za nichž k právnímu úkonu došlo, vyplývá, že část nelze oddělit od ostatního jeho obsahu.

Důvody neplatnosti jsou různé podle toho, která z náležitostí předepsaných pro platnost právního úkonu je vadou postižena. Náležitosti právního úkonu jsou náležitosti osoby, vůle, projevu, poměru vůle a projevu a konečně náležitosti předmětu právního úkonu.

Od absolutní a relativní neplatnosti právního úkonu je třeba lišit jednak odporovatelnost právním úkonům, jednak odstoupení od smlouvy.

VI. Případy tzv. společenské přátelské služby

O právní úkon nejde tam, kde projev vůle, který za okolností, za kterých byl učiněn, nesměřuje vůbec ke způsobení právního účinku – následku v podobě vzniku, změny či zániku občanskoprávního vztahu (srov. např. pozvání na oběd, na výlet). V těchto případech, které se označují jako případy tzv. společenské přátelské služby (liberality) či jako projevy vůle neprávní povahy, jde sice též o projevy vůle, jež však působí následky pouze v mimoprávní, konkrétně v morální sféře. Právní řád takovéto projevy vůle nezakazuje, neuznává však pro jejich podstatu a účel jejich právní relevanci. Případné porušení takto vzniklých morálních povinností je spojeno rovněž jen s morálními sankcemi, tj. s morálními odsudky.

§ 34 [Pojem právního úkonu]

Právní úkon je projev vůle směřující zejména ke vzniku, změně nebo zániku těch práv nebo povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují.

Související ustanovení: § 2, § 8 až 10, § 31n., § 43 až 51, § 420n., 489

Související předpisy: § 266 až 268, § 269n. ObchZ; § 18 ZPr

Z literatury: Eliáš, K. Základní principy soukromého práva v soudní rozhodovací praxi. (Pár postřehů k několika soudním rozhodnutím z posledních let). SR, 1999, č. 2, s. 42; Fiala, J., Švestka, J. Nad některými otázkami právních úkonů v občanském právu. Právník, 1983, č. 4, s. 329n.; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 156n.; Lavický, P. Kategorie vůle a její uplatnění v soukromém právu. Časopis pro právní vědu a praxi, 2000, č. III, s. 361; Luby, Š. Právne úkony v československom občianskom zákonníku. Právnické štúdie XVII-1. Bratislava : Slovenská akadémia vied, 1969, s. 5; Šperling, J. O právním úkonu a procesním úkonu. Socialistická zákonnost, 1983, č. 3, s. 156; Špaček, V. Projevy vůle a právní úkony v občanském právu. Praha : Orbis, 1953, s. 39; učebnice Občanské právo hmotné, Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 25n.; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 137n.

Obsah výkladu:

I. Pojem právního úkonu.....	1
1. Vůle a její projev.....	1
2. Druhy právních úkonů.....	2
3. Pohnutka a motiv.....	3
4. Vnitřní výhrada (mentální rezervace).....	4
5. Platný a neplatný právní úkon.....	5
6. Projev vůle a faktická činnost.....	6
7. Právní úkon a protiprávní úkon.....	7

I. Pojem právního úkonu

1. Vůle a její projev

Právní úkon v občanském právu je projev vůle směřující za okolností, za kterých byl učiněn, k právnímu účinku – následku v podobě vzniku, změny či zániku občan-

skoprávního vztahu, který normy občanského práva s tímto projevem vůle jako právem uznaným (aprobovaným) aktem spojují.

2. Druhy právních úkonů

- 2 Právní úkon může být jednostranný (unilaterální), dvoustranný (bilaterální) a vícestranný (multilaterální), a to podle toho, zda je při něm třeba projevu vůle jedné strany či dvou stran, popř. více stran.

Jednostranné právní úkony jsou projevem vůle jedné strany. Tento druh právních úkonů není v oblasti občanského soukromého práva tak častý jako dvoustranné právní úkony (smlouvy – dohody). Občanské právo připouští jednostranné právní úkony pouze tam, kde projevy vůle jedné strany nezasahují do práv jiných osob (např. opuštění věci – § 135 odst. 3, veřejný návrh na uzavření smlouvy – § 276 odst. 1 ObchZ, veřejný příslib – § 850), anebo kde se sice práv jiných osob dotýkají, ale ty mohou jejich právním účinkům čelit (např. závěť, při které má dědic v okamžiku smrti testátora možnost odmítnout dědictví – § 463n.), anebo jestliže se právní účinky projevu vůle jedné strany sice dotýkají práv jiných osob, avšak k tomu je opravňuje zákon či dohoda stran (např. tam kde je na základě ujednání domluveno odstoupení od smlouvy – § 48 odst. 1, kdo obdržel návrh na uzavření smlouvy, může pro sebe zabránit vzniku práv a povinností – § 43b, kdo je oprávněn vypovědět nájemní poměr sjednaný na neurčitou dobu – § 710 odst. 1, 2, § 711 odst. 1 až 3, § 711a odst. 1 až 4, kdo může při střetu pohledávek jednostranně provést započtení a tak zrušit vzájemnou pohledávku – § 580, kdo se může domáhat vrácení daru za splnění podmínek § 630, kdo způsobil právní následky jednostranně vykonanou volbou u alternativního závazku – § 561).

Jednostranné právní úkony lze členit jednak na neadresné, tj. takové, kde se k jejich vzniku nevyžaduje, aby se staly vůči jiné osobě (např. holografní závěť je sice sepsána, nemá však právní účinky již okamžikem, kdy ji zůstavitel vlastnoručně napíše a podepíše – § 476a), jednak na adresné, které ke svému vzniku vyžadují, aby byly učiněny vůči jiné osobě, jejichž práv se mají týkat (např. návrh smlouvy – § 43a, písemná výpověď z nájmu bytu, ať již daná před podáním žaloby, anebo obsažená přímo v žalobě na zahájení řízení o přivolení soudu k výpovědi – § 710 odst. 1, 2, § 711 odst. 1 až 3, § 711a odst. 1 až 4, oznámení vad – § 505 aj.). Vznik adresných právních úkonů předpokládá, že projev vůle dojde, resp. je doručen adresátovi, tj. že se dostane do sféry jeho dispozice [45].

Dvoustranné právní úkony (smlouvy – dohody) vyžadují ke svému vzniku dva vzájemné a shodné (srovnalé) projevy vůle stran (návrh, přijetí a konsens).

Od smluv je třeba lišit právní úkony dvou či více osob, které nejsou vzájemné, ale společné, takže patří jedné straně, a jejichž společným základem je jednostranný právní úkon (např. veřejný příslib učiněný dvěma či více osobami).

Vícestranné právní úkony jsou vzájemné a shodné (srovnalé) projevy vůle více stran (typicky jde o smlouvu o sdružení podle § 852n.).

3. Pohnutka a motiv

- 3 Pohnutka či motiv mají jako vzdálenější předpoklady a představy, z nichž jednájící vychází, v občanském právu právní relevanci jen tehdy, stanou-li se součástí projevu vůle. V opačném případě se jich nelze s úspěchem dovolávat.

4. Vnitřní výhrada (mentální rezervace)

- 4 Právně relevantní není ani vnitřní výhrada (mentální rezervace) jednájícího, tj. to, že při projevu vůle sledoval jednájící jiný cíl, než který ve skutečnosti projevil. V takovém

případě se u druhé strany uplatní zásada ochrany důvěry v učiněný projev, takže právní následky (účinky) nastávají podle účinného projevu vůle.

5. Platný a neplatný právní úkon

Má-li jít o právní úkon platný, musí projev vůle vyhovovat všem náležitostem, které jsou na něj kladeny normami občanského práva hmotného, zejména § 37n., popř. dalšími právními normami. Jinak jde o právní úkon neplatný – *negotium nullum* [37 až 40a]. 5

6. Právní úkon a faktická činnost

Od projevu vůle jako právního úkonu je třeba odlišovat určitou faktickou činnost subjektů směřující ke vzniku (změně, zániku) občanskoprávních vztahů (vlastnických, autorských aj.). Může jít buď o pracovní činnost (např. zhotovení věci, zpracování věci atd.), anebo tvořivou duševní činnost (autorskou, výkonných umělců, vynálezeckou aj. – § 1 odst. 3). Vzhledem k tomu, že v případech této faktické činnosti nejde o projev vůle ve výše uvedeném smyslu právního úkonu, odpadá u nich možnost výskytu vady této faktické činnosti postihované – jako u právního úkonu – sankcí neplatnosti. 6

7. Právní úkon a protiprávní úkon

Od právních úkonů je třeba dále odlišovat jednak protiprávní úkony, tj. projevy vůle, které jsou – na rozdíl od právních úkonů – s normami práva v rozporu neboli jsou právem zakázány (reprobovány), jednak právní události, které jsou – na rozdíl od právních i protiprávních úkonů jako projevů vůle – skutečnosti na projevu vůle nezávislé. Rozlišovací kritérium mezi protiprávními úkony na straně jedné a právními úkony na straně druhé spočívá tedy nikoliv v tom, zda projev vůle směřoval ke způsobení či nezpůsobení právních následků, nýbrž v tom, zda projev vůle představuje shodu či naopak rozpor s právem. I neplatný právní úkon je projev vůle, který však je s právem v rozporu, a tedy je protiprávní. Jako takový je postižen sankcemi, tj. buď neplatností projevu vůle, anebo jiným druhem civilních sankcí (např. náhradou škody). 7

Z judikatury:

R 6/2004: Účastníci sdružení ve smyslu ustanovení § 829n. obč. zák. mohou činit právní úkony vůči třetím osobám pod společným (i fantazijním) jménem sdružení (§ 10 odst. 2 obč. zák.).

Sou R NS č. C 2435 – NS sp. zn. 30 Cdo 531/2003: Právním úkonem není faktická činnost, byť se jí právní úkon provádí.

NS sp. zn. 29 Odo 528/2001: Usnesení valné hromady není právním úkonem; samotným usnesením valné hromady nemůže dojít ke změně smlouvy mezi společností a třetí osobou.

PR, 2000, č. 2 – VS v Praze sp. zn. 5 Cmo 195/99: Veřejný příslib ve smyslu § 850 ObčZ předpokládá, že slibující se obrací na neurčitý okruh subjektů a každý, kdo příslibu vyhoví, má právo na slíbené jmění. Jednají-li dva účastníci o vzájemných právech a povinnostech, i kdyby tato jednání probíhala na veřejnosti, nejsou vzájemné přísliby zde pronesené veřejnými přísliby.

§ 35 [Výklad právního úkonu]

(1) Projev vůle může být učiněn jednáním nebo opomenutím; může se stát výslovně nebo jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom, co chtěl účastník projevit.

(2) Právní úkony vyjádřené slovy je třeba vykládat nejenom podle jejich jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem.

(3) Právní úkony vyjádřené jinak než slovy se vykládají podle toho, co způsob jejich vyjádření obvykle znamená. Přitom se přihlíží k vůli toho, kdo právní úkon učinil, a chrání se dobrá víra toho, komu byl právní úkon určen.

Související ustanovení: § 44, § 53 odst. 8, § 55 odst. 3, § 480 odst. 2, § 747 odst. 1, § 792 odst. 2; § 170 SpŘ

Související předpisy: Čl. 1 LPS; § 266 ObchZ; § 18 ZPr

Z literatury: David, L. Poznámky k teleologickému výkladu zákona. PR, 2006, č. 23, s. 858n.; Ondřejová, P. Výklad závěti ve smyslu ustanovení § 35 odst. 2 obč. zák. Socialistická zákonnost, 1987, č. 10, s. 559; Telec, I. Sjednávání práva jednotným výkladem projevů vůle. PR, 2005, č. 2, s. 39n.; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 50n.; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 137n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Obecně o výkladu právního úkonu1–2

K odst. 2:

I. Výklad právního úkonu vyjádřeného slovy.....3

K odst. 3:

I. Výklad právního úkonu vyjádřeného jinak než slovy4

K odst. 1:

I. Obecně o výkladu právního úkonu

- 1 Projev vůle, ať již ve formě konání či opomenutí, může být učiněn:
 - a) výslovně, tj. za použití slovních výrazů; výslovný projev lze vyjádřit ústně, mluvou, či písmem, elektronickými prostředky, popř. i posunkovou řečí;
 - b) nevýslovně, tj. konkludentně (*per facta concludentia*), za předpokladu, že tento konkludentní způsob projevu vůle nevzbuzuje pochybnosti o tom, jakou vůli chtěl jeho subjekt projevit (přítakání hlavou, stisk ruky, jakožto projev souhlasu, úmyslné roztržení listiny, kterou měl subjekt podepsat, zničení listiny, na které byla napsána závěť, reálné započetí plnění, které vyplývá ze smlouvy, vědomé opomenutí určité lhůty atd.). Naposled uvedených projevů vůle v konkludentní formě v moderní – technicky i organizačně vyspělé – společnosti přibývá.
- 2 Obecný princip stanovený pro výklad právních úkonů v oblasti soukromého práva jako celku je obsažen v § 35 odst. 2, 3.

Podle citovaného ustanovení je třeba právní úkon vyjádřený slovy vykládat nejen podle jeho jazykového vyjádření, ale zejména též podle vůle toho, kdo právní úkon učinil, za předpokladu, že tato vůle není v rozporu s jazykovým vyjádřením. Právní úkony vyjádřené jinak než slovy se vykládají podle toho, co způsob jejich vyjádření obvykle znamená; přitom se přihlíží k vůli toho, kdo právní úkon učinil a zároveň se chrání dobrá víra, komu byl právní úkon určen.

Při výkladech právního úkonu nelze ztrácet ze zřetele, že základním principem výkladu právních úkonů, jmenovitě smluv, jejichž výklad umožňuje dovozovat jak platnost, tak neplatnost, je priorita výkladu, který dovozuje platnost právního úkonu (NS sp. zn. 29 Cdo 2531/2005, ÚS sp. zn. I. ÚS 625/03).

Vedle tohoto obecného výkladového principu existují ještě některé zvláštní modifikující výkladové principy. Ty jsou zakotveny jak přímo v občanském zákoníku samém (např. § 55 odst. 3, který upravuje ve spotřebitelských vztazích výkladový princip, podle něhož je v pochybnostech o významu spotřebitelských smluv namísto výklad příznivější pro spotřebitele; zřetelný vliv směrnice Rady č. 93/13 EHS o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, která má na zřeteli, že půjde často o adhezní smlouvy navrhované silnější smluvní stranou), tak ve zvláštních soukromoprávních předpisech (§ 266 ObchZ). Platí, že takto stanovený zvláštní výkladový princip má přednost před obecným výkladovým principem. Jinak řečeno, obecný výkladový princip se u zvláštních soukromoprávních vztahů uplatňuje jen podpůrně (subsidiárně).

Tato struktura výkladových principů je výsledkem existence dvou základních zákoníků (kodexů) soukromého práva – občanského zákoníku a obchodního zákoníku (pokud jde o oblast pracovněprávních vztahů, § 18 ZPr odkazuje na § 35 ObčZ). Tento stav není celkově z hlediska potřeb právní praxe žádoucí, neboť vede, jak ostatně potvrzují dosavadní zkušenosti a poznatky, k nejednotnostem, k praktickým obtížím a ve svých konečných důsledcích k oslabování právní jistoty.

K odst. 2:

I. Výklad právního úkonu vyjádřeného slovy

O obsahu právního úkonu může z řady důvodů vzniknout v konkrétním případě **3** pochybnost.

V takovém případě je třeba vzniklou pochybnost odstranit výkladem (interpretací), a to zejména gramatickým, logickým, systematickým, historickým, teleologickým a srovnávacím (komparativním).

Začíná se přitom zpravidla výkladem příslušné právní normy, který předchází navazujícím výkladům projevené vůle.

O výklad gramatický (jazykový) jde tam, kde se právní norma vysvětluje podle zásad gramatiky s cílem vystihnout slovní znění právní normy a význam použitých pojmů. Lze to říci i tak, že gramatický výklad představuje jakýsi „první přístup“ k vykládané právní normě neboli vyjádřeno slovy Ústavního soudu, „...jazykový výklad představuje toliko prvotní přiblížení se k aplikované právní normě, je východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu, k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický, výklad in dubio mitius (pro případ pochybnosti, je-li projev vůle platný či nikoliv), v případě nejistoty o znění právní normy výklad e ratione legis atd.“ – srov. nálezy Ústavního soudu sp. zn. III. ÚS 258/03). Ač je gramatický výklad jakkoli důležitý, nelze jen a pouze s ním v praxi vystačit.

Logický výklad sleduje vysvětlit zkoumanou právní normu podle zásad formální logiky s cílem objasnit její smysl, účel a vzájemnou vazbu použitých pojmů. Pro účely tohoto logického výkladu se používají různé logické prostředky jako zejména prostředek a contrario (důkaz z opaku), prostředek per eliminationem (důkaz vyloučením), prostředek a minori ad maius (od užšího k širšímu), prostředek a maiori ad minus (od širšího k vyššímu) aj.

Systematický výklad sleduje cíl vykládat smysl a účel právní normy podle jejího řazení v systému ostatních právních norem.

Historický výklad sleduje cíl osvětlit zkoumanou právní normu podle doby jejího vzniku (v tomto směru hraje zvlášť významnou úlohu zejména důvodová zpráva příslušné právní normy).

Teleologickým výkladem je takový výklad právní normy, který, jak plyne již z jeho označení, zdůrazňuje účel právní normy s přihlédnutím ke společenským podmínkám v době její aplikace. Tento naposled uvedený výklad se zpravidla děje za použití právních zásad (např. zásady ochrany dobré víry, zásady *pacta sunt servanda*).

V současné době vystupuje do zvláštního popředí i srovnávací (komparativní) výklad, který srovnává stejné, resp. obdobné instituty zakotvené v evropském komunitárním soukromém právu, resp. ve vyspělých soukromoprávních právních řádech jiných států. Tento srovnávací (komparativní) výklad nabyl zvláštní důležitosti v evropském komunitárním soukromém právu, kde se stal významným prvkem při tvorbě společných zásad smluvního a deliktního práva.

Všechny tyto druhy výkladu je třeba v konkrétních případech používat vždy ve vzájemné spojitosti.

Z jiného hlediska lze rozlišovat výklad právní normy doslovný (verbální), který sleduje objasnění právní normy podle použitých slov, dále zužující výklad právní normy (restriktivní), který je užší než doslovná právní norma, a konečně rozšiřující výklad právní normy (extenzivní), který naopak vykládá právní normu šířeji, než je její doslovný smysl.

Na tomto místě je třeba se zmínit zvlášť o významném vztahu mezi doslovným výkladem a již zmíněným teleologickým výkladem. Podle nálezu Ústavního soudu (sp. zn. III. ÚS 258/03) „soud není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případech, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj právní základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci“. Z toho vyplývá, že od doslovného znění zákonného ustanovení je možné se odchýlit, avšak v systému psaného práva jen tehdy, existuje-li z hledisek, o kterých hovoří Ústavní soud, vážná pochybnost o doslovném znění tohoto ustanovení. V této souvislosti lze upozornit na výklad Ústavního soudu České republiky, který se týká vztahu § 712, 712a. Podle tohoto výkladu totiž již od okamžiku, kdy byla pronajímatelem zajištěna nájemci bytová náhrada [712], užívá bývalý nájemník byt nadále nikoliv podle § 712a, nýbrž pronajímateli a vlastníku bytu vzniká nárok na vydání bezdůvodného obohacení, jehož výše by měla odpovídat výši obvyklého nájemného v daném místě a čase. Jiný výklad zastávaný obecnými soudy nerespektuje podle Ústavního soudu meze čl. 4 odst. 4 LPS, a tak představuje neproporcionální omezení vlastnického práva pronajímatele a vlastníka bytu. Tím se tento výklad obecných soudů ocitá v rozporu s čl. 11 odst. 1 LPS neboli jde o ústavně nekonformní výklad.

Extenzivní výklad má již blízko k tzv. analogii legis [853]. Při ní již řešený konkrétní společenský vztah – případ nelze podřadit pod vykládanou normu (běžně – nikoliv však přesně – se též hovoří o mezeře v právu). Proto se v těchto případech hledá psaná právní norma jiná (a to netoliko v občanském zákoníku, ale v kterémkoliv jiném občanskoprávním předpise (např. v obchodním zákoníku), která je v hlavních znacích podobná (obdobná), tj. která je obsahem a účelem nejbližší [853] společenskému vztahu – případu, který je třeba relevantně upravit. V občanskoprávní i v obchodněprávní praxi dochází k těmto situacím zejména při občanskoprávních a obchodněprávních vztazích založených nepojmenovanou smlouvou (§ 51, § 269 odst. 2 ObchZ). Ani v těchto případech však soud nesmí řešení konkrétního případu odmítnout jen proto, že nemá k dispozici potřebnou právní normu (jinak by šlo o nepřípustnou *denegatio iustitiae* [4]. Podle soudní praxe však např. ani na základě analogie § 712 nelze určité osobě přiznat právo na bytovou náhradu, jestliže užívala byt bez právního důvodu (nájemní

smlouvy či jiného právního důvodu). Právě tak v jiných případech, než jsou upraveny v zákoně, nemůže soud svým rozsudkem zřídit právo odpovídající věčnému břemenu, i když by se podle okolností konkrétního případu jevílo jeho zřízení východiskem k řešení nastalé situace (R 47/1992); takový postup by v tomto případě byl s ohledem na vlastnické právo druhé strany i v rozporu s čl. 11 odst. 4 LPS.

Od analogie legis, která svou podstatou není vlastně nic jiného než druh logického výkladu (výklad právní normy podle podobnosti – tzv. *argumentum a simili*), je třeba odlišovat analogii iuris. Není-li totiž ani žádné podobné psané právní normy, pak je na neupravený společenský vztah – případ nutno použít právní zásady, na kterých je občanskoprávní (soukromoprávní) řád jako provedení a konkretizace ústavněprávních zásad vybudován. Pokud by neexistovala ani takováto právní zásada, pak je v těchto výjimečných případech namístě použít jako *ultima ratio* ideje spravedlnosti (*aequum et bonum*). Jde o tzv. *analogiam iuris*. Soud v těchto případech vystupuje jako zákonodárce, tj. postupuje výjimečně podle pravidla, které si jako zákonodárce sám vytvořil (čl. 1 švýcarského občanského zákoníku). Právě v těchto případech lze vhodně využívat srovnávacích analýz. Pravidlo tímto způsobem vytvořené však je možno využívat jen pro obdobné případy. To vše jen potvrzuje, že interpretační a aplikační proces práva vyžaduje, aby zejména interpretační a aplikující orgány tvořili jedinci, kteří jsou nejen na výši odborně, tj. jsou vybaveni náležitými odbornými znalostmi včetně znalostí evropského komunitárního práva, potřebnou právní kulturou i dostatečně dlouhými praktickými zkušenostmi, nýbrž jsou zároveň celkově vzdělaní, mravně vyspělí a vysoce odpovědní.

Občanský zákoník zejména po novele z roku 1991 č. 509 – na rozdíl od předchozího právního stavu – zákonná výkladová pravidla zpřesnil a rozšířil. To bylo a je v souladu se správným posílením významu svobodné privátní – zejména smluvní, autonomie vůle v občanskoprávní oblasti jako oblasti, v níž se typicky právně zprostředkují tržní vztahy s principem ekvivalence.

Platí, že právní úkony vyjádřené slovy je třeba vykládat nejen podle jejich jazykového vyjádření, nýbrž zejména též podle skutečné svobodné vůle toho, kdo právní úkon učinil s přihlédnutím k účelu právního úkonu. Tato vůle však nesmí být v rozporu s jednoznačným jazykovým projevem (srov. dále). Rozhodující pro výklad je přitom okamžik učinění právního úkonu (smlouvy).

Tak např. Ústavní soud České republiky dovedl, že pokud osoba oprávněná podle zákona č. 87/1991 Sb. vyzvala (§ 5 odst. 1 RehZ) povinnou osobu výslovně k vydání jen rodinné vily, aniž by se ve své výzvě zmínila i o vydání zastavěné plochy a přilehlé zahrady, je třeba – byť zastavěná plocha a přilehlá zahrada tvoří jinak samostatné věci v právním smyslu – soudit, že vzhledem k funkční souvislosti a tím i celkové jednotě rodinné vily, zastavěné plochy a zahrady, které umožňují vůbec vilu užívat, projevila oprávněná osoba zároveň vůli k vydání všech těchto nemovitostí.

Rovněž Ústavní soud České republiky (sp. zn. IV. ÚS 189/98) při svém výkladu § 35 odst. 2 považoval za právní úkon rovněž projev vůle o vydání nemovitosti (jsou-li splněny potřebné zákonné předpoklady), i když tak dotyčný jinak jasně za účelem uskutečnění restituce majetku učinil jinými slovy než uvedením termínu „vydání“.

Nejvyšší soud České republiky na základě výkladu podle § 35 odst. 2 zaujal v souvislosti se stranami používaným termínem „storno“ stanovisko, že není rozhodné, zda vůle stran byla vyjádřena termínem, který občanský zákoník nezná. Stačí, že stranami použitý termín odpovídá termínu, který lze vymezit (identifikovat) za pomoci jiných termínů užívaných občanským zákoníkem. Podle Nejvyššího soudu České republiky termín „storno“ představuje ekvivalent termínu zrušení, resp. odstoupení, od smlouvy,

kterézto oba termíny občanský zákoník zná (srov. § 48, 457 aj.). Rovněž Nejvyšší soud České republiky na základě gramatického výkladu § 230 ObchZ s přihlédnutím k výkladu logickému, systematickému (zejména k § 221 ObchZ) i historickému dospěl k závěru, že zajišťuje-li družstvo bytové potřeby svých členů, je bytovým družstvem, které má na mysli § 230 ObchZ, a jež tudíž jako takové podléhá právnímu režimu citovaného ustanovení. V jiném svém rozhodnutí Nejvyšší soud České republiky judikoval, že vada v označení osoby jako smluvní strany (nesprávnost či neúplnost v označení osoby) neznamena ještě sama o sobě neplatnost této smlouvy, pokud lze z obsahu právního úkonu výkladem podle § 35 odst. 2 a s přihlédnutím ke všem okolnostem případu, za kterých byla smlouva uzavřena, zjistit, kdo je smluvní stranou; tento závěr o nezpůsobilosti určité osoby k právním úkonům, a tím o absolutní neplatnosti učiněného právního úkonu, přichází v úvahu až poté, kdy vadu tohoto druhu nelze odstranit ani výkladem.

Při výkladu projevu vůle podle § 35 odst. 2 lze na vůli smluvních stran usuzovat mj. i z jejich následného chování, pokud to ovšem povaha věci připouští (srov. v tomto směru výslovnou úpravu § 266 odst. 3 ObchZ).

Naproti tomu k procesnímu chování účastníka – kromě § 41 odst. 3 OSŘ – při výkladu projevu vůle jako hmotněprávního úkonu podle soudní praxe přihlížet nelze.

Skutečná vůle toho, kdo právní úkon učinil, může být při jeho výkladu relevantní jen za předpokladu, že není v rozporu s jednoznačným jazykovým projevem vyjádřeným písemně. Jednou vyjádřený obsah právního úkonu (smlouvy) lze proto vykládat jen tímto způsobem; nelze však výkladem již jednou učiněný projev vůle doplňovat, měnit, či dokonce jej nahrazovat. Tato zásada platí pro každého, kdo obsah právního úkonu vykládá (totéž platí i o výkladu každého právního úkonu jako plné moci, závěti atd.). Tak např. podle soudní praxe výklad vůle podle § 35 odst. 2, 3 přichází při výpovědi z nájmu bytu v úvahu jen tehdy, byl-li tento hmotněprávní úkon, tj. výpověď, vůbec učiněna; nebyla-li učiněna, nelze ji výkladem podle § 35 odst. 2 nahradit (substituovat). Právě tak neuvede-li pronajímatel ve výpovědi výpovědní lhůtu (§ 710 odst. 3), popř. uvede lhůtu kratší, než stanoví zákon, soud nemůže výkladem podle § 35 odst. 2 chybějící výpovědní lhůtu zákonem uloženou nahradit svým rozhodnutím.

Pro úplnost je třeba upozornit na to, že zvláštní modifikující úpravu obecných výkladových pravidel podle § 35 obsahují spotřebitelské smlouvy (§ 52n.). Podle § 55 odst. 3 totiž platí, že v pochybnostech o významu spotřebitelských smluv (často mají povahu adhezních smluv a zpravidla zároveň formulářových smluv připravované předem jednou – hospodářsky silnější – smluvní stranou) se uplatní vždy výklad, který je pro spotřebitele příznivější (tak např. je-li použito formulace připouštějící různé výklady a tím i různé důsledky, je třeba uplatnit výklad pro spotřebitele příznivější). Tato zvláštní úprava je vyvolána snahou vyvážit fakticky nerovné postavení slabší smluvní strany, za kterou se spotřebitel v souladu s trendem evropského soukromého práva ve spotřebitelských smlouvách v relaci k dodavateli profesionálovi považuje.

O výkladu projevu vůle v obchodních závazkových vztazích srov. speciální dílčí a doplňkovou úpravu § 266 ObchZ. Pro tento výklad je v první řadě určující úmysl jednajícího – smluvní strany za předpokladu, že je druhé straně, které byl projev vůle určen, znám anebo jí musel být znám – tzv. subjektivní hledisko (povinnost tvrzení, důkazní povinnost, unesení břemene tvrzení i důkazního břemene je na jednajícím – § 266 odst. 1 ObchZ). Nelze-li tuto skutečnou či předpokládanou znalost prokázat, tj. v případech, kdy projev vůle nelze vyložit podle úmyslu jednající osoby (byl-li tento úmysl straně, které byl projev vůle určen, znám či musel jí být znám), je třeba vyložit projev vůle podle významu, který by mu zpravidla osoba v postavení adresáta

příkladala, popř. podle toho jaký význam se výrazům použitým v právních úkonech v obchodněprávním styku s ohledem na obchodní zvyklosti přikládá (tzv. objektivní hledisko). Vždy je přitom třeba přihlížet i k okolnostem, za jakých k právnímu úkonu došlo. Projev vůle s výrazem připouštějícím různý výklad nebo jde o výraz mající více významů, popř. výraz vágní, je třeba v pochybnostech vykládat vždy k tíži strany, která jako první tohoto výrazu v jednání použila (contra preferentem). V naposled uvedeném smyslu je namístě postupovat – i bez výslovné úpravy – rovněž při výkladu podle občanského zákoníku [43].

K odst. 3:

I. Výklad právního úkonu vyjádřeného jinak než slovy

Právní úkony vyjádřené jinak než slovy, tj. konkludentně, přičemž konkludentní projev vůle nesmí vzbuzovat pochybnost v tom, jakou vůli chtěl subjekt projevit, musí být vyloženy podle toho, co způsob jejich vyjádření obvykle znamená. Přitom je třeba přihlížet jak ke skutečné vůli toho, kdo právní úkon učinil, tak na druhé straně k ochraně dobré víry a rozumného očekávání toho, komu byl právní úkon určen. 4

Za konkludentní projev však nelze bez dalšího považovat opomenutí ve formě mlčení či jiné nečinnosti. Neplatí proto bez dalšího zásada, podle které „kdo mlčí, souhlasí“ – qui tacet, consentire videtur (srov. i § 44 odst. 1 i. f.). Zda mlčení, resp. jiná nečinnost budou proto spjaty s právními účinky, bude vždy otázkou posouzení konkrétního případu.

Mlčení lze považovat podle ustálené soudní praxe za projev vůle jen tehdy, jestliže lze s ohledem na okolnosti konkrétního případu s určitostí usuzovat, že jím byla projevena vůle určitého obsahu. Tak např. za konkludentní souhlas fyzické osoby k jejímu fotografování lze považovat to, že tato fyzická osoba je vzhledem ke všem okolnostem případu i vzhledem k jejímu vlastnímu chování nepochybně srozuměna s pořízením své fotografie; totéž platí i o pořízení zvukového záznamu jejího hlasu atd. Naproti tomu v oblasti spotřebitelských smluv zákon ve snaze účinně chránit spotřebitele v § 53 odst. 8 výslovně stanoví, že poskytuje-li dodavatel plnění spotřebiteli bez objednávky, není spotřebitel povinen dodavateli jeho plnění vrátit, ani jej o tom vyrozumět. Tato úprava čelí tomu, aby z mlčení spotřebitele mohl dodavatel s úspěchem dovozovat přijetí jeho návrhu na uzavření příslušné spotřebitelské smlouvy.

Z judikatury:

I. Obecně o výkladu právního úkonu

R 88/1954: Mlčení lze považovat za projev vůle jen za podmínky, že lze s určitostí usuzovat, že jím byla projevena vůle určitého obsahu.

R 135/1954: Nevrácení novin zaslaných bez objednávky neznamená ještě samo o sobě přijetí nabídky.

R 15/2000 – NS ČR: Jestliže družstvo zajišťuje bytové potřeby svých členů, je bytovým družstvem ve smyslu ustanovení § 230 obch. zák.

PR, 1999, č. 4 – NS ČR: 1. Není důležité, byla-li vůle vyjádřena pomocí pojmu, který občanský zákoník nezná; podstatné je, že jeho význam je běžně dostupný a s pojmy občanským zákoníkem užívanými identifikovatelný.

Lexikální význam storna je zřejmý potud, že představuje ekvivalent výrazu zrušení, přičemž zrušení smlouvy je již pojmem legálním a stejně jako odstoupení od smlouvy je úkonem (i jednostranným), který směřuje k jednoznačně určeným důsledkům (§ 457 ObčZ). Proto jsou-li tyto důsledky shodné, je z hlediska určitosti a srozumitelnosti pojmu storna nevýznamné, jestliže zahrnuje odstoupení od smlouvy i její zrušení.

Pojmu storna kupní smlouvy v návaznosti na dohodnutou majetkovou sankci, kterou je pro ten který případ kupující povinen zaplatit, lze proto rozumět jen v tom smyslu, že kupující je

oprávněn podle dohody účastníků od smlouvy odstoupit, a to v podstatě z jakýchkoliv důvodů nebo bez uvedení důvodů.

Sou R NS č. C 34: Pokud je právnická osoba v právním úkonu označena nepřesně obchodním jménem nebo názvem, který nenáleží jiné právnické osobě, avšak v tomto úkonu je uvedeno správné identifikační číslo této právnické osoby, není právní úkon neplatný, pokud lze z celého obsahu právního úkonu jeho výkladem zjistit, kdo byl účastníkem smlouvy.

V případě, že věcné břemeno je ve smlouvě o jeho zřízení nesprávně pojmenováno, ze smlouvy však lze nepochybně zjistit jeho obsah, je rozhodující obsah smlouvy.

Sou R NS č. C 320: Užíval-li někdo byt bez právního důvodu, protože mu nevzniklo právo nájmu bytu a nesvědčil mu ani jiný právní důvod užívání bytu, předvídaný zákonem, nelze mu v souvislosti s jeho vyklizovací povinností přiznat právo na zajištění bytové náhrady na základě analogie k § 712 ObčZ.

Sou R NS č. C 409: K procesnímu chování účastníka (s výjimkou § 41 odst. 3 OSŘ) nelze při výkladu projevu jeho vůle ve smyslu § 35 ObčZ přihlídnout.

Sou R NS č. C 3978 – NS sp. zn. 22 Cdo 2531/2005: Základním principem výkladu smluv, jejichž výklad umožňuje dovodit jak platnost, tak neplatnost smlouvy, je prioritou výkladu, který dovozuje platnost smlouvy.

SJ, 1998, č. 5 – NS ČR: Při výkladu právního úkonu ve smyslu § 35 odst. 2 obč. zák. lze na vůli toho, kdo úkon učinil, usuzovat také s přihlédnutím k následnému chování smluvních stran.

ÚS sp. zn. 48/95: V situaci, kdy určité ustanovení právního předpisu umožňuje dvě různé interpretace, přičemž jedna je v souladu s ústavními zákony a mezinárodními smlouvami podle čl. 10 Ústavy České republiky, a druhá je s nimi v rozporu, není dán důvod zrušení tohoto ustanovení ústavně konformním způsobem.

ÚS sp. zn. 189/98: K podstatným znakům toho, co je v teorii, vztahující se ke skladbě spisovné češtiny, označováno jako výpověď (o něčem), náleží i to, že má vždy nějakou komunikativní funkci, tj. jest míněna a „platí“ vůči adresátovi kupř. jako oznámení, otázka, výzva apod. Interpretace výpovědi, tedy i výzvy, je jazykově chápána jako porozumění tomu, co se v ní říká a proč (s jakým cílem, záměrem) byla produkována. Důkazem úspěšnosti její správné interpretace jsou adekvátní reakce adresáta, jak tomu bylo nepochybně i v daném případě, kdy na slova „sdělení našeho eventuálního nároku na...“ reagoval vedlejší účastník tak, že se stěžovatelem jednal jako s oprávněnou osobou. Jiným důkazem správné interpretace záměru, s jakým je výzva produkována, bývá i to, že adresát použije slova vystihujícího právě sledovaný záměr, což se v projednávané věci stalo tím způsobem, že vedlejší účastník sám použil pojmu restituční nárok. Cílem výpovědi s funkcí výzvy je přimět adresáta k realizaci nějaké činnosti, k čemuž v daném případě rovněž došlo žádostí vedlejšího účastníka o doplnění restitučního nároku o potřebné doklady. Jinými slovy, výpověď s komunikativní funkcí výzvy nemůže postrádat imperativní podtext, a tento podtext v projednávané věci také nepostrádá, neboť po vedleším účastníku se požaduje zaujetí stanoviska k obsahu žádosti, přičemž vedlejší účastník v souladu s tímto imperativem také jednal. Souhrnně vyjádřeno, vedlejší účastník sám v počáteční fázi chápal stěžovatelovo podání jako vybidnutí k realizaci určité činnosti, resp. určitých úkonů, tedy jako výzvu, na kterou také adekvátním způsobem reagoval. Ústavní soud má proto vzhledem ke všem uvedeným okolnostem za to, že stěžovatel, jednající se souhlasem ostatních stěžovatelů, v inkriminovaném podání projevil vůli, aby předmětné nemovitosti byly vráceny, jsou-li pro to splněny předpoklady, i když tak učinil jiným slovním vyjádřením než výslovným uvedením termínu vydání. Takový výklad projevu vůle stěžovatelů odpovídá i účelu a funkci zmíněného podání, směřujícího k uspokojení „eventuálního nároku“, neboť jinak by totiž toto podání postrádalo jakýkoli smysl. Pokud tedy obecné soudy dospěly k jinému závěru, porušily tím ústavně zaručená práva stěžovatelů zakotvená v článku 90 Ústavy České republiky a článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

II. Výklad právního úkonu vyjádřeného slovy

PR, 1999, č. 7 – NS ČR: Ustanovení § 35 odst. 2 ObčZ, které ukládá soudu, aby za použití zákonných výkladových pravidel interpretoval právní úkon, dopadá i na situaci, kdy výklad tohoto právního úkonu účastníky je v průběhu řízení vzájemně odlišný.

Jazykové vyjádření právního úkonu zachycené ve smlouvě musí být nejprve vykládáno prostředky gramatickými (z hlediska možného významu jednotlivých použitých pojmů), logickými (z hlediska vzájemné návaznosti použitých pojmů) či systematickými (z hlediska řazení pojmů ve struktuře celého právního úkonu). Kromě toho soud na základě provedeného dokazování posoudí, jaká byla skutečná vůle stran v okamžiku uzavírání smlouvy, přičemž podmínkou pro přihlédnutí kvůli účastníků je to, aby nebyla v rozporu s tím, co plyne z jazykového vyjádření úkonu.

PR, 2005, č. 16 – NS ČR: Rozhodnutí soudu o zřízení věcného břemene nelze vydat na základě analogické aplikace zákona.

Sou R NS č. C 686 – NS sp. zn. 25 Cdo 1569/1999: Jsou-li pojmy použité k jazykovému vyjádření obsahu písemné smlouvy natolik jednoznačné, že z nich nelze ani s přihlédnutím k tvrzené vůli účastníka smlouvy usuzovat na jiný obsah tohoto právního úkonu, nelze obsah smluvního ujednání vyložit v rozporu s jazykovým projevem.

Sou R NS č. C 1598 – NS sp. zn. 22 Cdo 1620/2001: Je-li v případě, kdy obsah hmotněprávního úkonu obsaženého v žalobě (např. při vrácení daru podle § 630 – pozn. aut.) není jednoznačný, vůle toho, kdo jej učinil, zřejmě z listiny k žalobě připojené, je tento právní úkon určitý, jestliže tato vůle neodporuje jazykovému projevu v žalobě.

Sou R NS č. C 1627 – NS sp. zn. 25 Cdo 1116/2001: Obsah právního úkonu lze vykládat podle vůle toho, kdo ho učinil, jen za předpokladu, že tvrzená vůle není v rozporu s jazykovým projevem, učiněným v písemné formě. Výkladem podle § 35 odst. 2 ObčZ nelze již učiněný projev vůle doplňovat, měnit či dokonce nahrazovat.

SJ, 1998, č. 6 – NS ČR: Vada v označení osoby, která je účastníkem smlouvy, nezpůsobuje sama o sobě neplatnost této smlouvy, pokud lze z celého obsahu právního úkonu jeho výkladem (§ 35 odst. 2 obč. zák.), popřípadě objasněním skutkových okolností, za nichž byl právní úkon učiněn, zjistit, kdo byl účastníkem smlouvy.

SR, 2004, č. 7 – ÚS sp. zn. III. ÚS 258/03: K otázce napětí mezi doslovným a teleologickým výkladem se Ústavní soud vyslovil v řadě nálezů, příp. stanovisek (viz stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st-1/96, nálezh sp. zn. Pl. ÚS 33/97). Východí tezi v této souvislosti zformuloval přitom v nálezu sp. zn. Pl. ÚS 33/97. Konstatoval, že neudržitelným momentem používání práva je jeho aplikace, vycházející pouze z jazykového výkladu; jazykový výklad představuje toliko prvotní přiblížení se k aplikované právní normě, je východiskem pro objasnění a ujasnění si jejího smyslu a účelu (k čemuž slouží i řada dalších postupů, jako logický a systematický výklad, výklad e ratione legis atd.). V nálezu sp. zn. Pl. ÚS 21/96 pak již v kontextu obdobným posuzované věci uvedl: „Soud není absolutně vázán doslovným zněním zákonného ustanovení, nýbrž se od něj smí a musí odchýlit v případech, kdy to vyžaduje ze závažných důvodů účel zákona, historie jeho vzniku, systematická souvislost nebo některý z principů, jež mají svůj právní základ v ústavně konformním právním řádu jako významovém celku. Je nutno se přitom vyvarovat libovůle; rozhodnutí soudu se musí zakládat na racionální argumentaci.“

III. Výklad právního úkonu vyjádřeného jinak než slovy

PR, 1998, č. 4 – NS ČR: Chovají-li se rozvedení manželé podle dohody o vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví, která je neplatná, protože ji uzavřeli ještě před zánikem tohoto spoluvlastnictví, nemůže být bez jejich dalšího konání uvažováno o pozdějším platném vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví formou konkludentní dohody. V uvedeném případě mohla být uzavřena nová konkludentní dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví za předpokladu, že by oba bývalí manželé byli srozuměni s tím, že jejich dříve učiněná dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví je neplatná a že si je toho vědom i druhý z nich.

Sou R NS č. C 1161 – NS sp. zn. 22 Cdo 2019/2000: Vstupem na sousední pozemek ve smyslu ustanovení § 127 odst. 3 ObčZ je i pobyt na něm po dobu nezbytnou k provedení úkonů, jež si vyžaduje údržba nebo obhospodařování pozemku. Nelze jim rozumět trvalé právo průchodu nebo přejezdu.

§ 36 [Podmínky právního úkonu]

(1) Vznik, změnu nebo zánik práva či povinnosti lze vázat na splnění podmínky. K podmínce nemožné, na kterou je vázán zánik práva nebo povinnosti, se nepřihlíží.

(2) Podmínka je odkládací, jestliže na jejím splnění závisí, zda právní následky úkonu nastanou. Podmínka je rozvazovací, jestliže na jejím splnění závisí, zda následky již nastalé pominou.

(3) Jestliže účastník, jemuž je nesplnění podmínky na prospěch, její splnění záměrně zmaří, stane se právní úkon nepodmíněným.

(4) K splnění podmínky se nepřihlíží, způsobí-li její splnění záměrně účastník, který neměl právo tak učinit a jemuž je její splnění na prospěch.

(5) Nevyplyvá-li z právního úkonu nebo jeho povahy něco jiného, má se za to, že podmínka je odkládací.

Související ustanovení: § 34n., 476, § 575 odst. 1, § 610, § 788 odst. 2, 3

Související předpisy: § 273 ObchZ; § 18 ZPr

Z literatury: *Knapp, V.* Splnění závazku a jiné způsoby jejich zániku. Praha : Československá akademie věd, 1955, s. 294; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 134n.; *Pelikánová, I.* Podmínky v právních úkonech. Obchodní právo 1997, č. 11, s. 2; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 43n.; *Valko, E., Kormuthová, P.* Závazkoprávní účinek zmluvy o prevode nehnuteľnosti versus vecnoprávní účinek vkladu do katastra nehnuteľností. PR, 2001, č. 2, s. 69.

Obsah výkladu:

K odst. 1, 2, 5:

I. Podmínka v občanském právu.....	1
1. Pojem.....	1
2. Podmínka odkládací, rozvazovací, nemožná.....	2–4

K odst. 3, 4:

I. Záměrné zmaření či způsobení splnění podmínky	5
--	---

K odst. 1, 2, 5:

I. Podmínka v občanském právu

1. Pojem

- 1** Právní následky (účinky) právního úkonu mohou být učiněny v občanském právu závislými na jakékoliv skutečnosti, o které subjekty právního úkonu v době jeho vzniku nevědí, zda se vůbec splní, popř. kdy se splní, neboli budou závislé na podmínce.

Podmínka se tak stává vedlejším ustanovením v právním úkonu, kterým se účinnost právního úkonu, tj. skutečný vznik, změna či zánik subjektivních občanských práv a povinností, činí závislým na skutečnosti, která je subjektům právního úkonu neznámá (je pro ně nejistá).

Podmínky podle § 36 je třeba odlišovat od podmínek ve smyslu smluvního ujednání neboli od smluvních podmínek (srov. § 273 ObchZ, pokud jde o obchodní podmínky). Na tyto smluvní podmínky smluvní strany jako na známé skutečnosti (podmínky podle § 36 jsou naproti tomu skutečnosti neznámé) odkazují, takže se bez dalšího výslovného ujednání stávají součástí smlouvy; to platí za předpokladu, že jsou ke smlouvě připojeny či byly před uzavřením smlouvy druhé smluvní straně sděleny, resp. jsou jí známy (srov. § 273 odst. 1 ObchZ).

Od podmínek je třeba odlišovat doložení času. Doložení času je rovněž vedlejší úmluva podobná podmínce (odkládací či rozvazovací) v tom, že právní účinky právního úkonu po určité době buď nastanou (*dies a quo*), anebo zaniknou (*dies ad quem*). Doba je tu určena buď přesně, či tak, že je sice jisto, že nastane, neví se však kdy (např. úmrtí určité osoby). Doložení času se odlišuje od podmínky tím, že je u něho jisté, že určitá doba nastane, a že tedy právní účinky buď vzniknou, či zaniknou.

2. Podmínka odkládací, rozvazovací, nemožná

Základním dělením podmínek v občanském právu je dělení na podmínky:

- a) odkládací (suspenzivní) a
- b) rozvazovací (rezolutivní).

Nevyplývá-li z právního úkonu či z jeho povahy něco jiného, má se za to (vyvratitelná právní domněnka), že podmínka je odkládací.

Na podmínky se podle ustálené soudní praxe nevztahuje § 41 o částečné neplatnosti.

Ad a) Odkládací podmínka je taková, kde právní účinky právního úkonu, tj. subjektivní občanská práva a povinnosti, nastanou až splněním podmínky. Do splnění, nesplnění či zmaření podmínky (*conditione pendente*) existuje proto stav nejistoty, kdy se neví, zda učiněný právní úkon, který je jinak platný a závazný, avšak není ještě účinný, vůbec právní účinky nabude. Protože s možnou účinností musí subjekty počítat, zůstávají právním úkonem vázáni. Splněním odkládací podmínky nabude právní úkon právní účinky, a to od doby splnění podmínky (nebylo-li stanoveno stranami něco jiného). Tehdy je teprve naplněna vůle zamýšlená účastníky právního úkonu. Naproti tomu nesplnění odkládací podmínky znamená, že dosud neúčinný právní úkon již účinnosti nenabude.

Jestliže smlouva o převodu nemovitosti obsahuje odkládací podmínku, musí být tato odkládací podmínka splněna ještě do doby rozhodnutí katastrálního úřadu o vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí.

Ad b) Rozvazovací podmínka je naproti tomu taková podmínka, kdy jejím splněním již mezitím nastalé právní účinky právního úkonu, tj. subjektivní občanská práva a povinnosti, zaniknou. V těchto případech existuje proto do splnění či zmaření podmínky (*conditione pendente*) nejistota, zda právní úkon, který je platný, závazný, a navíc i účinný, již nastalé právní účinky neztratí. Proto i v těchto případech trvá vázanost subjektů s právním úkonem. Splněním rozvazovací podmínky ztrácí právní úkon *ex nunc* bez dalšího (není proto třeba spoluprotahentovi sdělovat, že podmínka nastala, resp. ji vůči němu uplatňovat např. formou odstoupení od smlouvy) nastalé právní účinky (právní důvod – titul – k plnění tak odpadl s následky podle § 451 odst. 2); to co bylo řečeno, ovšem platí, nebylo-li smluvěno stranami něco jiného. Nesplnění rozvazovací podmínky naopak znamená, že nastalé právní účinky právního úkonu trvají i nadále neboli že přestávají být podmíněné.

Soudní praxe dovodila, že rozvazovací podmínka nemusí být stranami vždy výslovně sjednána. Podle ní např. ve smlouvě o zajišťovacím převodu práva je existence rozvazovací podmínky obsažena v tom, že smlouva je uzavírána k zajištění závazku a že tento úmysl stran musí být z obsahu smlouvy, popř. alespoň z jeho názvu patrný, tj. že účelem prováděného převodu je zajištění splnění závazku.

Rozvazovací podmínku podle § 36 odst. 2 je třeba striktně odlišovat od zvláštní (speciální) úpravy vedlejších ujednání, která mají povahu výhrad a podmínek připouštějících zánik právního vztahu založeného kupní smlouvou (písemná výhrada zpětné koupě – § 607n., či jiné písemné a v praxi se vyvinuvší vedlejší ujednání jako např. výhrada zpětného prodeje, výhrada lepšího kupce a koupě na zkoušku – § 610). Zatímco splněním rozvazovací podmínky podle § 36 odst. 2 nastává zánik již nastalých právních účinků bez dalšího (aniž by došlo k uplatnění této rozvazovací podmínky v zákonem stanovené lhůtě), u kupní smlouvy s podmínkou připouštějící zánik kupního právního vztahu podle § 610 odst. 1 dochází k zániku smlouvy až uplynutím takové podmínky uplatněné podle § 610 odst. 2 účastníkem smlouvy. V těchto případech je tedy uplatnění podmínky v dispozici účastníka smlouvy, takže záleží jen na jeho vůli, zda výhradu či

podmínku připouštějící zánik právního vztahu uplatní či nikoliv). Jinak tyto výhrady a podmínky, není-li doba ujednána jinak, zanikají nejpozději uplynutím jednoho roku od uzavření kupní smlouvy (§ 610 odst. 2). Vzhledem k dispozitivní povaze § 610 odst. 2 však si mohou účastníci smluvit i jinou lhůtu včetně lhůty delší než jeden rok, jakož i to, kdo je k uplatnění výhrady a podmínky oprávněn.

- 4 Podmínka nesmí být v době právního úkonu nemožná (nesplnitelná). Nemožnost odkládací podmínky činí právní úkon neplatným jako celek. K nemožné rozvazovací podmínce se nepřihlíží (právní úkon jako celek zůstává proto nedotčen).

Naproti tomu o podmínce nedovolené (nepřípustné), tj. o podmínce, která se přičí zákonu či dobrým mravům, se § 36 výslovně nezmiňuje. Lze však usuzovat, že v takovém případě je třeba – a to bez ohledu na to, jde-li o nedovolenou podmínku odkládací či rozvazovací – považovat právní úkon jako celek za neplatný. Neurčitost rozvazovací podmínky (§ 37) činí právní úkon jí podmíněný jako celek neplatný.

Podle § 478 jakékoliv podmínky připojené k závěti nemají právní účinky.

K odst. 3, 4:

I. Záměrné zmaření či způsobení splnění podmínky

- 5 Způsobí-li splnění odkládací podmínky záměrně, tj. úmyslně, subjekt, kterému je splnění na prospěch, ač splnění podmínky ovlivňovat neměl (jinak řečeno, jestliže se tento subjekt choval protiprávně), ke splnění podmínky se nepřihlíží. To znamená, že právní účinky právního úkonu nenastanou, neboť podmínka platí za nesplněnou. Jestliže však naopak subjekt, jemuž je nesplnění odkládací podmínky ku prospěchu, její splnění záměrně, tj. úmyslně, zmaří, platí v takovém případě podmínka za splněnou.

Jestliže splnění rozvazovací podmínky způsobil záměrně, tj. úmyslně, subjekt, kterému je její splnění na prospěch, ačkoliv k jejímu splnění působit neměl, ke splnění podmínky se nepřihlíží. To znamená, že rozvazovací podmínka platí nadále za nesplněnou. Jestliže však subjekt, jemuž je nesplnění podmínky ku prospěchu, její splnění záměrně, tj. úmyslně, zmaří, stane se právní úkon nepodmíněným. To znamená, že rozvazovací podmínka platí za splněnou, takže nastalé právní účinky ex nunc pomínou.

Z judikatury:

I. Odkládací podmínka

R 52/1992: Jestliže účastníci kupní smlouvy, týkající se domku, vzali tento právní úkon za podmínku uskutečnění výměny bytu v převáděném domku za byt kupujících, nemohlo státní notářství registrovat uvedenou kupní smlouvu před tím, než došlo ke splnění dohody o výměně bytu (od 1. 1. 1993 roz. namísto státního notářství katastrální úřad).

R 15/1998: Bytovou náhradu lze zajistit jiným způsobem než podle ustanovení § 1 a 2 zákona č. 102/1992 Sb., a to např. smlouvou ve prospěch třetího uzavřenou s jiným pronajímatelem než s obcí.

Nabízí-li oprávněný jako náhradní byt ten byt, k němuž mu dosud svědčí právo nájmu, lze mít podmínku, aby byt byl právně volný, za splněnou i tehdy, doloží-li, že s pronajímatelem uzavřel dohodu o skončení nájmu s odkládací podmínkou podle ustanovení § 36 o. z.

Sou R NS č. C 2436 – NS sp. zn. 32 Odo 894/2002: Dohoda účastníků smlouvy o dílo, že objednatel je povinen zaplatit dílčí faktury až po předchozím odsouhlasení těchto faktur třetí osobou, není odkládací podmínkou, nýbrž smluveným předpokladem pro vznik nároku na úhradu záloh.

NS sp. zn. 33 Odo 753/2004: Závísí-li skutečnost, zda nastanou právní následky úkonu na splnění podmínky, která je nemožná (nesplnitelná), je právní úkon jakon celek neplatný.

ÚS sp. zn. I. ÚS 331/98: K účinkům vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí, kterým se konstituuje vlastnictví k nemovité věci, může dojít pouze následně po účincích vyvolaných smlouvou. Smluvní strany převodu se nemohou od této zásady odchýlit a časovou následnost

závazkověprávních a věcněprávních účinků fakticky zaměnit. Proto za splnitelnou odkládací podmínku lze považovat ujednání, že „platnost této smlouvy nastává dnem podpisu smluvních stran, její účinnost vkladem vlastnického práva do katastru nemovitostí“. Podle § 36 odst. 1 občanského zákoníku se k takové podmínce nepřihlíží. Je-li smlouva perfektní, pak je účinná bez ohledu na to, že samo vlastnictví se nabývá vkladem do katastru.

II. Rozvazovací podmínka

PR, 1999, č. 8 – NS ČR: Neurčitost rozvazovací podmínky má za následek neplatnost ji podmíněného právního úkonu.

Ustanovení § 41 ObčZ o částečné neplatnosti právních úkonů nelze aplikovat na podmínky.

NS sp. zn. 30 Cdo 294/2005: 1. Ve smlouvě o zajišťovacím převodu práva musí být kromě vymezení smluvních stran obsaženo také vymezení zajišťovaného závazku a určení práva, které dlužník převádí ve prospěch věřitele. I když účastníci smlouvy nemusí výslovně rozvazovací podmínku sjednávat, je její existence obsažena v tom, že smlouva je uzavírána k zajištění závazku; tento úmysl stran musí být z obsahu smlouvy, popř. alespoň z jejího názvu patrný.

2. Zajišťovací převod práva spočívá v tom, že dlužník převede své právo (i právo věcné včetně vlastnického) na věřitele s rozvazovací podmínkou, že zajištěný závazek bude splněn, popř. může být zpětný převod práva dohodnut.

III. Vztah rozvazovací podmínky a vedlejších ujednání při kupní smlouvě

PR, 1999, č. 11 – NS ČR: Ustanovení § 610 ObčZ upravující možnost účastníků kupní smlouvy dohodnout vedlejší ujednání, mající povahu výhrad a podmínek připouštějících zánik právního vztahu založeného kupní smlouvou, je ve vztahu k obecným ustanovením o podmínkách (§ 36 ObčZ) ustanovením speciálním.

Zatímco v případě naplnění rozvazovací podmínky ve smyslu § 36 ObčZ nastává zánik právních účinků smlouvy samočinně, účinnost kupní smlouvy s dohodnutou podmínkou připouštějící zánik právního vztahu založeného touto smlouvou ve smyslu § 610 ObčZ zaniká až uplatněním takové rozvazovací podmínky účastníkem smlouvy.

PR, 2002, č. 10 – NS ČR: Ustanovení § 610 odst. 1 ObčZ, upravující lhůtu pro uplatnění jiných vedlejších ujednání při kupní smlouvě, je dispozitivní. Lhůta v něm upravená má podpůrnou povahu, takže se uplatní jen tehdy, nedohodnou-li se strany na lhůtě jiné; tato dohodnutá lhůta může být i delší než jeden rok.

NS sp. zn. 32 Odo 1395/2004: Smlouva o úplatném postoupení pohledávky může být sjednána s rozvazovací podmínkou, podle níž se smlouva stane neúčinnou, jestliže postupník nezaplatí cenu ve stanoveném termínu.

NS sp. zn. 28 Cdo 1070/2006: Smluvní ujednání o tom, že platnost smlouvy o nájmu nebytových prostor zaniká v důsledku vzniku dluhu na nájemném, lze podle okolností případů považovat za rozvazovací podmínku nájemního vztahu.

§ 37 [Základní náležitosti právních úkonů]

(1) Právní úkon musí být učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně; jinak je neplatný.

(2) Právní úkon, jehož předmětem je plnění nemožné, je neplatný.

(3) Právní úkon není neplatný pro chyby v psaní a počtech, je-li jeho význam nepochybný.

Související ustanovení: § 34n., 40a, 42, 42a, 45, 48, 49, 49a, 107, 451n., § 476 odst. 3, § 484, § 574 odst. 2, § 628 odst. 3

Související předpisy: § 13, 14, 15a, 17 ZOR; § 266 až 268 ObchZ; § 242 odst. 1 písm. b) ZPr; § 5 odst. 1 písm. c) ZáPrNe

Z literatury: Bělovský, P. Koupě od nevlastníka, který vlastnické právo dodatečně nabyl (III. Komentář). Jurisprudence, 2003, č. 3, s. 16; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha: ASPI, 2002, s. 127n.; Leštinská, L. Označení nemovitostí. PRá, 2001, č. 11, s. 37; Salač, J. Nad platností smluv v mezinárodním srovnání. PR, 2003, č. 1, s. 1n.; Soukup, K. Úvaha o některých důsledcích neplatnosti smluv o převodech nemovitostí. Pro-

kuratura, 1978, č. 4, s. 51; *Spáčil, J.* Vážná vůle jako základní náležitost právního úkonu v právní vědě a v judikatuře. PR, 2004, č. 22, s. 811; *Telec, I.* Sjednocování práva jednotným výkladem projevů vůle. PR, 2005, č. 2, s. 39; *Vrcha, P.* Prodej (kuchyňského nádobí) na objednávku aneb smluvní pokuta versus (nejen) dobré mravy. BA, 1999, č. 6 a 7, s. 58; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 34n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Obecně o platnosti právního úkonu	1
1. Právní úkon svobodný	1
2. Právní úkon vážný	2
3. Právní úkon srozumitelný	3
4. Právní úkon určitý	4

K odst. 2:

I. Právní úkon, jehož předmět plnění je nemožný	5
---	---

K odst. 3:

I. Právní úkon s chybami v psaní a počtech	6
--	---

K odst. 1:

I. Obecně o platnosti právního úkonu

V ustanovení § 37 odst. 1 jsou stanoveny některé základní náležitosti, které musí vykazovat vůle, a její projev, aby šlo o platný právní úkon.

Podle citovaného ustanovení musí být právní úkon učiněn:

- a) svobodně,
- b) vážně,
- c) určitě,
- d) srozumitelně.

Pokud tomu tak není a právní úkon některou z těchto zákonných náležitostí nesplňuje [nerozhoduje, jde-li o vadu vůle sub a), b) anebo o vadu projevu sub c), d)], právní úkon sice vznikl a existuje, avšak je neplatný. Ve všech těchto případech jde o absolutní neplatnost (o relativní neplatnosti srov. § 40a).

Absolutní neplatnost právního úkonu působí s ohledem na to, že je zároveň stanovena ve veřejném (obecném) zájmu přímo (automaticky) ze zákona (ex lege), a to od počátku (ex tunc) a jakož i bez ohledu na to, zda se této neplatnosti někdo dovolal. Proto právní účinky, tj. subjektivní občanská práva a občanskoprávní povinnosti z takto absolutně neplatného právního úkonu nevzniknou (soudního výroku určujícího neplatnost právního úkonu není proto třeba). Protože absolutní neplatnost právního úkonu vzniká přímo ze zákona (ex lege), a nikoliv na základě chování účastníka občanskoprávních vztahů, nemůže být tento důsledek, tj. absolutní neplatnost, odvrácen ani s poukazem na princip dobrých mravů (§ 3 odst. 1).

Absolutní neplatnosti právního úkonu, zejména smlouvy, se může dovolávat s úspěchem každá osoba, která má na tom právní zájem. Takovou osobou s právním zájmem je nejen povinný ze smlouvy, nýbrž i třetí osoba, která není smluvní stranou, je však právním úkonem, zejména smlouvou, ve svých právech dotčena. Tomu je třeba rozumět tak, že absolutní neplatnosti právního úkonu se může s úspěchem dovolat jen taková třetí osoba, jejíž hmotněprávní postavení (jmenovitě její majetková práva) může být

– objektivně posuzováno – neplatností právního úkonu v době jeho učinění (nikoliv však snad v budoucnu) dotčena.

Pokud by se takováto třetí osoba dovolávala absolutní neplatnosti právního úkonu určovací žalobou, musela by jako nezbytnou procesní náležitost pro podání takové žaloby prokazovat existenci naléhavého právního zájmu podle § 80 písm. c) OSŘ (pro soud posuzující naléhavost právního zájmu podle § 80 písm. c) OSŘ je přitom vždy relevantní právní zájem žalobce, a nikoliv právní zájem žalovaného). Tak např. podle soudní praxe může mít žalobce naléhavý právní zájem na určení [§ 80 písm. c) OSŘ], že vlastníkem určité nemovitosti je žalobcův dlužník, který ji neplatně převedl na třetí osobu, jestliže tímto určením získá žalobce podklad pro nařízení výkonu rozhodnutí prodejem nemovitostí (např. právo žalobce na úhradu jeho pohledávky je ohroženo převodem nemovitosti formou vkladu žalované do obchodní společnosti, ač jí to předběžné opatření soudu v době učinění vkladu zakazuje).

V praxi bude absolutní neplatnost právního úkonu – smlouvy – nejčastěji uplatněna formou žaloby směřující na plnění. Konkrétně půjde o případy, kdy se někdo domáhá na základě absolutně neplatné smlouvy toho, co již na jejím základě plnil (§ 457); v takových případech si soud řeší otázku platnosti, resp. absolutní neplatnosti smlouvy jako předběžnou.

Absolutní neplatnosti právního úkonu se lze dovolat i námitkou vznesenou proti takovéto žalobě.

Soud přihlíží k absolutní neplatnosti právního úkonu s ohledem na vzpomenutý veřejný – obecný zájem i bez návrhu, tj. z úřední povinnosti. To však platí vzhledem k projednací zásadě, která ovládá občanské soudní řízení (§ 101 odst. 1 OSŘ) jen za předpokladu, že skutečnosti, které jsou s absolutní neplatností právního úkonu spojeny, vyjdou v řízení najevo.

Platná právní úprava nestanoví žádnou časovou mez, do kdy je třeba k vadě právního úkonu přihlížet. Je tomu tak proto, že z takového právního úkonu nevznikne žádné právo, a tedy ani právo, které by se mohlo v daném případě promlčet. Tento právní stav však vytváří v právní praxi nežádoucí právní nejistotu. Proto některé právní řády s poukazem na prvořadost požadavku zajištění právní jistoty v občanskoprávních vztazích stanoví výslovně právo se i této neplatnosti právního úkonu do určité doby dovolat (nad podobným přístupem je nezbytné se zamýšlet i při tvorbě nového občanského zákoníku). Za současného právního stavu tak v těchto případech tvoří určitou – leč zcela nedostačující – časovou mez nepřímo pouze institut vydržení (§ 134 včetně možnosti započítat si oprávněnou držbu právního předchůdce).

Pokud jde o promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení, které určité osobě na základě absolutně neplatného právního úkonu vzniklo, je situace jiná. Toto právo se promlčuje, a to podle § 107; v této souvislosti je třeba upozornit zejména na § 107 odst. 3, jehož účelem je čelit tomu, aby se jedna ze stran občanskoprávního vztahu nepřípustně obohatila na úkor druhé.

To, co bylo plněno na základě absolutně neplatného právního úkonu, jsou si subjekty povinny vrátit podle zásad o bezdůvodném obohacení (§ 451 odst. 2, § 457). To znamená, že ten, kdo na základě takového absolutně neplatného právního úkonu plnil, se může podle zásad o bezdůvodném obohacení (§ 457 odst. 1), domáhat vrácení toho, co takto plnil. Jak již bylo řečeno výše, soud si v takovém případě posoudí otázku platnosti právního úkonu předběžně.

Absolutní neplatnost právního úkonu nelze podle platného právního stavu zpětně zhojit ani dodatečným schválením (tzv. ratihabací), ani odpadnutím vady projevu vůle (tzv. konvalidací).

Pro právní praxi zbývá jen dodat, že skutečnost, že katastrální úřad přezkoumal smlouvu o převodu nemovitosti (srov. § 5 odst. 1 ZápRNe) a pravomocně rozhodl o povolení vkladu vlastnického či jiného věcného práva do katastru nemovitostí ve prospěch nabyvatele, nebrání tomu, aby soud v následném občanském soudním řízení platnost takové smlouvy sám posoudil ze všech hledisek.

Protože občanský zákoník na žádném svém místě nerespektuje teoreticky existující rozdíl mezi zdánlivým (neexistentním) právním úkonem (non negotium) a absolutně neplatným právním úkonem (negotium nullum), nerozlišuje tento rozdíl ani občanskoprávní praxe a posuzuje z praktických důvodů i zdánlivé právní úkony jako absolutně neplatné (rodinněprávní novela č. 91/1998 Sb. v části o manželství rozdíl mezi manželstvím neplatným a manželstvím neexistentním výslovně činí – srov. rubriku k § 11 až 17a ZOR).

Od absolutně neplatných právních úkonů občanský zákoník přísně odlišuje relativně neplatné právní úkony, jejichž uplatnění významně rozšířil u spotřebitelských smluv – § 55 odst. 2 (ohledně relativní neplatnosti právního úkonu a její právní podstaty srov. vedle úvodních poznámek podrobný výklad u § 40a a 55).

Od neplatnosti právních úkonů (ať absolutní, či relativní) odlišuje občanský zákoník dále odporovatelnost [42a] a odstoupení od smlouvy [48].

Platnost smlouvy se vždy posuzuje ke dni jejího uzavření (proto dodatečně nastalé okolnosti nemají na její platnost vliv).

1. Právní úkon svobodný

- 1 O svobodný právní úkon nejde v první řadě tam, kde byl tento úkon učiněn v důsledku přímého fyzického donucení – vis absoluta (není přitom rozhodné, od koho fyzické donucení pochází). V těchto případech však ve skutečnosti nejde vůbec o vůli jednatelce, neboť ta je nahrazena vůlí donucujícího.

O svobodný právní úkon však nejde ani tam – což budou v praxi častější případy – byl-li právní úkon učiněn v důsledku psychického donucení (nátlaku), zejména bezprávné výhrůžky – vis compulsiva (rozhodující je přitom působení bezprávné výhrůžky v době učinění právního úkonu). Výhrůžka znamená, že jednatelce je v důsledku jejího druhu a intenzity přinucen za daných okolností konkrétního případu ke svému projevu vůle vzbuzením důvodné bázně (strachu). Tak např. fyzická osoba uzavře smlouvu podle pokynů, které stanovil její budoucí spolukontrahent a kterou nebýt právě důvodné bázně o svou osobu, popř. o své obchodní či jiné zájmy vzniklé působením bezprávné výhrůžky, by za normálních poměrů neuzavřela. Výhrůžka musí být bezprávná (protiprávní), tj. jejím prostřednictvím se vynucuje něco, co tímto způsobem být vynuceno nesmí. O takový případ jde nejen tam, kde se vyhrožuje něčím, co není vůbec dovoleno (např. ublížit někomu na zdraví), nýbrž i tam, kde je sice výhrůžka důvodná, avšak jejím prostřednictvím se vynucuje něco, k čemu být využita nesměla (např. jednatelci je vyhrožováno, že musí s vyhrožujícím uzavřít určitou smlouvu, jinak že bude příslušným orgánům oznámen jako pachatel trestného činu, který skutečně spáchal).

Naproti tomu soudní praxe nekvalifikovala jako bezprávnou výhrůžku chování osoby blízké žalobci, která – po představení svých představ, jaká situace v jejich majetkových poměrech nastane, nebude-li jí žalobcem pomoheno – naléhá na uzavření smlouvy s argumentací, že jiný způsob řešení jejich finančních těžkostí neexistuje. Za bezprávnou výhrůžku nepovažovala soudní praxe ani uzavření kupní smlouvy za situace, kdy žalobce sice přerušil dodávky teplé vody do bytu žalované, aniž by však zároveň přerušil dodávku studené vody.

Bezprávná výhrůžka musí být adresována tomu, jehož právní úkon se vynucuje, popř. podle soudní praxe, může být adresována i osobám jemu blízkým (SJ, 1999, č. 2). Právní úkon donuceného adresáta musí být v přímé příčinné souvislosti s bezprávnou výhrůžkou. Bezprávná výhrůžka může pocházet buď přímo od druhého subjektu právního úkonu, anebo sice od třetí osoby, o čemž však druhý subjekt právního úkonu věděl či vědět musel a využil toho.

Od psychického donucení je třeba lišit tíseň [49]. Ani při tísní nejedná sice osoba svobodně, avšak její jednání není ovlivněno ani fyzickým donucením, ani bezprávnou výhrůžkou. Zřejmě také proto jednání v tísní není podrobena absolutní neplatnosti.

2. Právní úkon vážný

Právní úkon není učiněn vážně (opravdově) tehdy, je-li podle objektivních okolností konkrétního případu zřejmé, že jednatel nechtěl svým projevem vůle způsobit právní následky, které s takovým projevem vůle normy občanského práva spojují. V některých případech bude nevážnost projevu vůle jednatelova vzhledem k objektivním okolnostem, za kterých k projevu vůle došlo, všeobecně zřejmá (např. projev vůle učiněný při hře, na jevišti, k vyučovací účelům, ze žertu, zcela zjevnou nadsázkou). Takto učiněný projev vůle je absolutně neplatný. 2

V některých případech však mohou o neplatnosti pojmu vůle vzniknout pochybnosti. Bude tomu tak tam, kde nevážnost projevu vůle druhé straně zřejmá s ohledem na okolnosti konkrétního případu nebyla (např. k žertu ze strany jednatelova došlo za takových okolností, že druhá strana nepochopila a ani – objektivně posuzováno – dobře pochopit nemohla, že jde o žert). Bude-li tomu tak – a to je třeba vždy posoudit podle okolností a povahy konkrétního případu – je nutno v zájmu ochrany právní jistoty občanskoprávního styku, a zejména ochrany dobré víry druhé osoby (kterýžto princip je v oblasti soukromého práva třeba zvláště zdůrazňovat), považovat právní úkon za platný a pochybnosti o žertu připsat k tíži toho, kdo tyto pochybnosti za této situace vyvolal. Lze proto uzavřít, že jestliže by druhé straně se zřetelem na okolnosti konkrétního případu, tj. objektivně posuzováno, nebylo a nemohlo být zřejmé, že projev vůle jednatelova není vážný, je třeba v zájmu ochrany dobré víry této druhé strany považovat učiněný projev za platný právní úkon s příslušnými právními následky, a to vzdor tomu, že vůle jednatelova jako základ právního úkonu chybí. Toto tzv. pojetí projevu vůle – na rozdíl od tzv. pojetí teorie vůle – odpovídá požadavkům, jistoty soukromoprávního styku a ochrany důvěry jeho subjektů jako definičních znaků soukromého práva právního státu (srov. i NS sp. zn. 25 Cdo 1116/2001). Tak např. soudní praxe dovodila, že to, že kupující po odstoupení od kupní smlouvy podle § 48 věc dále užíval, není samo o sobě dostatečným důvodem pro závěr, že kupujícímu lze přičíst nevážný přístup při odstoupení od smlouvy, což by činilo toto odstoupení neplatným.

3. Právní úkon srozumitelný

Právní úkon je nesrozumitelný, a tedy neplatný, jestliže ani jeho výkladem (§ 35 odst. 2, 3) nelze – objektivně posuzováno – zjistit, co jím mělo být po slovní či jiné stránce vyjádřeno, takže druhé straně není umožněno se s tímto sdělením vyjadřujícím vůli jednatelova seznámit a chápat je (právní relevanci však nemá a nemůže mít neschopnost pouze určitého konkrétního adresáta právnímu úkonu porozumět). Vyjádření právního úkonu je tedy nesrozumitelné, jestliže je po jazykové stránce (vadné slovní či jiné zprostředkování) takového rázu, že z něj nelze zjistit obsah tohoto sdělení, přičemž tuto nejasnost obsahu sdělení nelze odstranit ani výkladem. 3

4. Právní úkon určitý

- 4 Právní úkon je neurčitý, a tedy neplatný, tehdy, je-li vyjádřený projev vůle sice po jazykové stránce srozumitelný, avšak nejednoznačný – a tím neurčitý – zůstává jeho věcný obsah (včetně předmětu ujednání), přičemž neurčitost tohoto obsahu nelze odstranit a překlenout ani za použití výkladových pravidel (§ 35 odst. 2). Jde-li o právní úkon, pro který je stanovena pod sankcí neplatnosti písemná forma, musí tato určitost obsahu projevu vůle vyplývat ze samotného textu listiny, na kterém je projev vůle zaznamenán.

Podle soudní praxe nestačí, že smluvní straně, popř. smluvním stranám, je jasné, co je předmětem smlouvy, není-li to zároveň objektivně seznatelné osobám, které smluvní stranou nejsou. Proto byla v soudní praxi kvalifikována jako neplatná podle § 37 odst. 1 smlouva o zřízení práva odpovídajícího věcnému břemeni, ve které byl obsah tohoto práva určen tak, že je prodávajícímu „ponecháváno doživotní užívání převáděných nemovitostí v rozsahu, jak je dosud užíval“. Právě tak byla pro neurčitost uznána za neplatnou smlouva o zřízení věcného břemene, jestliže ze sjednané povinnosti vlastníka pozemku trpět vedení kanalizační stoky není patrné, kudy vlastně stoka povede, popř. že může být vedena přes pozemek kdekoli; tím totiž nebyl určitým způsobem vyjádřen rozsah věcného břemene. Naproti tomu soudní praxe došla k závěru, že ujednání smluvních stran postupní smlouvy o tom, že nabyvatelé v případě stáří či nemoci poskytnou postupitelce „veškeré zaopatření tak, jak si toho slušný způsob života žádá“, neurčitě není, a proto nečiní postupní smlouvu neplatnou.

Soudní praxe se ve shodě s teorií ustálila na názoru, že pro posouzení určitosti smlouvy o převodu nemovitostí – pozemků je významný jen projev vůle vyjádřený v písemné formě. Je-li proto písemná smlouva o převodu těchto nemovitostí objektivně neurčitá (pozemky nebyly uvedeny parcelním číslem, obcí a katastrálním územím, v němž leží), je podle § 37 odst. 1 neplatná, i když jejím účastníkům bylo zřejmé, které nemovitosti jsou předmětem převodu; v takovýchto případech totiž převažuje veřejný (obecný) zájem na určitosti vlastnických práv nad individuálním zájmem účastníků smlouvy.

Soudní praxe dále usoudila, že z hlediska určitosti písemného ujednání o smluvní pokutě jako sankce pro případ porušení smluvní povinnosti (§ 544 odst. 2 ve spojení s § 37 odst. 1) může být smluvní pokuta určena buď přímo v ujednání o smluvní pokutě pevnou, neměnnou a konkrétní peněžní částkou, anebo z tohoto ujednání o smluvní pokutě musí vyplývat, jakým způsobem bude v případě porušení smluvní povinnosti zjištěna (není přitom vyloučeno ani to, aby výchozí okolností byl např. stav devizového kurzu odvozený od částky stanovené v cizí měně. Rovněž nic nebrání tomu, aby smluvní pokuta byla stanovena tak, že se její výše bude odvozovat i od doby, po kterou bude trvat porušení smluvní povinnosti).

Při převodu obchodního podílu (§ 115 odst. 1, 3 ObchZ) písemnou smlouvou, kterážto smlouva může být jak úplatná, tak bezplatná, musí být z hlediska požadavku určitosti právního úkonu (§ 37 odst. 1) v této smlouvě vždy určeno, jedná-li se o převod úplatný či bezplatný; jinak není smlouva dostatečně určitá a jako taková je absolutně neplatná (§ 37 odst. 1). Při úplatném převodu obchodního podílu musí smlouva o jeho převodu obsahovat i cenu, popř. způsob jejího určení.

Rovněž dohoda o ručení (§ 546) musí být určitá (§ 37 odst. 1), tj. musí z ní být mj. patrné, zda ručení zajišťuje celý přesně vymezený závazek, či jen jeho část. Nebude-li to z dohody o ručení patrné, lze usuzovat, že se ručitel zavázal zajistit celý závazek. Zaručit se lze – i při nedostatku zvláštní úpravy v občanském zákoníku – rovněž za závazek, který vznikne v budoucnu či jehož vznik je závislý na splnění podmínky (srov. v tomto směru výslovnou úpravu § 304 odst. 2 ObchZ, kterou lze analogicky použít i pro občanskoprávní vztahy).

Výpověď z nájmu je určitá (§ 37 odst. 1), je-li adresátovi nájemci, objektivně posuzováno, seznatelná, takže ji může vnímat, tj. je z ní zejména patrné, kterého bytu se výpověď týká.

Naproti tomu, jestliže pronajímatel neuvede ve výpovědi nájmu lhůtu, kdy má nájem skončit, a to ani v návrhu na přivolení soudu k výpovědi, popřípadě uvede lhůtu kratší, než stanoví § 710 odst. 2 (ve větě před středníkem), jde o výpověď neplatnou (§ 37, 39); soud tu nemůže nahrazovat chybějící nebo neplatný úkon svým rozhodnutím.

V soudní praxi vznikl při výkladu § 37 spor v tom směru, zda u zprostředkovatelské smlouvy, jejímž předmětem je obstarání zájemci uzavření smlouvy za odměnu (konkrétně šlo o kupní smlouvu týkající se nemovitostí), musejí být tyto nemovitosti přesně popsány, jak to pro provedení vkladu do katastru nemovitostí vyžaduje zákon č. 265/1992 Sb. Vzhledem k tomu, že se zprostředkovatelskou smlouvou – na rozdíl od kupní smlouvy – nepřevádí vlastnické právo k nemovitostem, nýbrž se zájemci pouze obstarává možnost uzavření kupní smlouvy za odměnu, lze usuzovat, že takto určený předmět zprostředkovatelské smlouvy je ve smyslu § 37 dostatečně určitý, i když nemovitosti v ní nejsou popsány tak přesně, jak to pro své účely požaduje zákon č. 265/1992 Sb.; k tomuto závěru, i když se jednalo o zprostředkovatelskou smlouvu podle § 642 ObchZ – a nikoliv o zprostředkovatelskou smlouvu podle § 775n. ObčZ – dospěla soudní praxe.

Zbývá dodat, že podle ústavněprávní judikatury katastrální úřad v řízení o povolení vkladu práva do katastru nemovitostí nepřezkoumává platnost smlouvy ze všech hledisek stanovených občanským zákoníkem (§ 37n.), ale pouze z hledisek taxativně stanovených v § 5 odst. 1 písm. c) ZáPrNe; přitom některé z nich, konkrétně určitost a srozumitelnost právního úkonu, vyžaduje jak § 37 ObčZ, tak § 5 odst. 1 písm. c) ZáPrNe.

Neplatnost právního úkonu podle § 37 není podle ustálené soudní praxe založena ani v případech, kdy sice jde o vadu, avšak z celého obsahu písemného právního úkonu lze jeho výkladem (§ 35 odst. 2), popřípadě objasněním skutkových okolností, za nichž byl právní úkon učiněn, zjistit a určit, kdo byl účastníkem smlouvy. Právě tak je-li právnická osoba v písemném právním úkonu označena nepřesně obchodním jménem nebo názvem, který nenáleží jiné právnické osobě, avšak v tomto písemném právním úkonu je jinak uvedeno správné identifikační číslo této právnické osoby, není právní úkon neplatný, pokud lze z celého jeho obsahu výkladem zjistit, kdo byl skutečným účastníkem smlouvy. Obdobné platí i pro vadu písemného právního úkonu v označení fyzické osoby. Tak např. označil-li se účastník smlouvy, pro niž je předepsána písemná forma, správným příjmením, ale nepřesným jménem tak, že užil jméno hovorové, jinou jeho podobu či jméno dřívější, nezpůsobuje tato skutečnost sama o sobě neplatnost smlouvy, zejména když další uvedené údaje sloužící k jeho identifikaci nevzbuzují pochybnosti o jeho identitě. Lze proto uzavřít, že nepřesné označení účastníka smlouvy nezpůsobuje podle soudní praxe ještě samo o sobě bez dalšího neplatnost smlouvy pro její neurčitost.

K odst. 2:

I. Právní úkon, jehož předmět plnění je nemožný

Právní úkon, jehož předmět plnění je v době vzniku tohoto předmětu plnění (konkrétně v době uzavření smlouvy) – objektivně posuzováno – nemožný, je neplatný (impossibilium nulla obligatio est).

5

Ustanovení § 37 odst. 2 upravuje tzv. počáteční nemožnost právního úkonu (o následné nemožnosti plnění, které může nastat až poté, co je právní úkon platně učiněn, jakož i o jejích specifických právních následcích, tj. o zániku povinnosti dlužníka plnit, srov. § 575n.; srov. i § 352n. ObchZ).

Počáteční nemožnost předmětu plnění činí právní úkon absolutně neplatným. To, zda o počáteční nemožnosti subjekty právního úkonu věděly či nikoliv, je právně bezvýznamné.

Počáteční nemožnost předmětu plnění může být buď právní, anebo fyzická.

Počáteční právní nemožnost dlužníka přichází v úvahu tam, kde předmět plnění je neuskutečnitelný v důsledku určité právní překážky existující již v době učinění právního úkonu (aniž by však šlo o nedovolenost právního úkonu – srov. § 39). Soudní praxe z hlediska § 37 odst. 2 dospěla správně k závěru, že na základě neplatné nájemní smlouvy nelze platně uzavřít ani podnájemní smlouvu a tak založit platný podnájemní právní vztah.

Počáteční fyzická nemožnost předmětu plnění spočívá v tom, že předmět plnění je – objektivně posuzováno – fakticky neuskutečnitelný (nestačí proto nemožnost poskytnutí předmětu plnění pouze na straně dlužníka vzhledem k jeho osobním poměrům – např. pro jeho finanční neschopnost). Fyzická nemožnost předmětu plnění může být úplná, což znamená, že v takovém případě je právní úkon neplatný v plném rozsahu. Při částečné fyzické nemožnosti předmětu plnění se neplatnost právního úkonu týká jen poškozené části (srov. však i v takovém případě nutnost přihlížet k § 41 i. f.).

Soudní praxe dovodila, že je-li plnění fakticky i právně možné, pak jiná než smluvená vlastnost či stav předmětu plnění nemají samy o sobě za následek absolutní neplatnost právního úkonu; ke zjednání nápravy tohoto stavu jsou stanoveny jiné právní prostředky.

Lze-li subjektu přičíst zavinění na tom, že se právním úkonem zavázal plnit nemožný předmět, může to mít na jeho straně za následek vznik závazku k náhradě škody (§ 42 ve spojení s § 420).

O případ § 37 odst. 2 však nejde tam, kde věc jako předmět kupní smlouvy v době jejího uzavření ještě neexistuje. Jinými slovy řečeno, platně lze koupit i věc, která teprve vznikne v budoucnu (koupě věci budoucí – *emptio rei speratae*). Od této koupě věci budoucí, při které se kupující zavazuje zaplatit za věc, které mu prodávající skutečně odevzdá, je třeba odlišovat koupi naděje (*emptio spei*); při koupi naděje se kupující zavazuje zaplatit určitou cenu bez ohledu na to, zda se jeho očekávání co do množství a jakosti naplní [595].

K odst. 3:

I. Právní úkon s chybami v psaní a počtech

- 6 Chyby v psaní a počtech nečiní právní úkon neplatný, je-li jinak význam obsahu právního úkonu nepochybný. Tak např. soudní praxe došla k závěru, že návrh změny nájemní smlouvy obsahující zřejmou chybu v psaní není neplatným právním úkonem podle § 37 odst. 1, neměla-li tato zřejmá nesprávnost vliv na určitost a srozumitelnost tohoto právního úkonu; (nelze však vyloučit možnost použití § 37 odst. 1 – určitost právního úkonu, § 49a – vnitřní omyl, popř. § 45 odst. 2 – vnější omyl). Soudní praxe dospěla např. k závěru, že chybami psaní jsou i nedopatřením neproškrtnutá místa na tiskopisech, na nichž je určitý právní úkon učiněn. Soudní praxe rovněž správně dovodila, že zásada – dnes výslovně zakotvená v § 37 odst. 3 novelou občanského zákoníku č. 509/1991

Sb. – se v oblasti občanského práva uplatňovala již před 1. lednem 1992, neboť i tehdy platilo, že je třeba vždy respektovat skutečnou vůli smluvních stran.

Z judikatury:

I. Obecně o neplatnosti právního úkonu

R 59/2001: Kupní smlouva, kterou prodávající porušil zákaz převodu věci (nemovitosti) uložený mu vykonatelným předběžným opatřením ve smyslu § 76 odst. 1 písm. e) OSŘ, je pro rozpor se zákonem absolutně neplatná.

PR, 2002, č. 9 – NS ČR: Uvede-li obchodní společnost nebo jiný podnikatel v písemném právním úkonu své obchodní jméno (nyní svou obchodní firmu) nepřesně nebo neúplně, nelze z toho důvodně dovozovat, že by právní úkon učinil někdo jiný (od něj odlišná osoba). Jde o vadu projevu vůle, která způsobuje, nelze-li ji odstranit pomocí výkladu, absolutní neplatnost právního úkonu.

Skutečnost, že součástí formálně bezchybného označení neexistující obchodní společnosti bylo identifikační číslo, o kterém bylo posléze zjištěno, že náleží fyzické osobě, nemůže sama o sobě vést k identifikaci fyzické osoby jako kupujícího.

PR, 2002, č. 11 – NS ČR: Označil-li se účastník smlouvy, pro niž je předepsána písemná forma, právním příjmením, ale nepřesným jménem tak, že užil jméno hovorové, jinou jeho podobu či jméno dřívější, nezpůsobuje tato skutečnost sama o sobě neplatnost smlouvy, zejména když další uvedené údaje sloužící k jeho identifikaci nevzbuzují pochybnosti o jeho identitě.

SR, 1999, č. 11 – NS ČR: 2. Přezkoumání smlouvy o převodu nemovitostí katastrálním úřadem a jeho pravomocné rozhodnutí o povolení vkladu vlastnického práva pro nabyvatele nebrání tomu, aby soud v občanském soudním řízení posoudil platnost či účinnost této smlouvy.

SR, 2000, č. 2 – NS ČR: Platné právo neumožňuje zpětné zhojení vad právních úkonů absolutně neplatných (konvalidaci).

SR, 2007, č. 4 – NS ČR: Ochrana třetích osob (jimi nabytých práv v době před zrušením rozhodnutí odvolacího soudu) ve smyslu § 243 d odst. 2 OSŘ nedopadá na případy, kdy je nabývací smlouva neplatná podle § 37, § 38 a podle § 39 ObčZ pro obcházení zákona nebo rozpor s dobrými mravy.

S IV (s. 459): Neplatnost právního úkonu vyjádřená v § 37 o. z. je neplatností absolutní od počátku bez ohledu na to, zda se někdo důvodu neplatnosti dovolal, a je nerozhodné, zda došlo k vydání soudního rozhodnutí určujícího, že právní úkon je neplatný.

Sou R NS č. C 266 – NS sp. zn. 26 Cdo 580/99: Absolutní neplatnost právního úkonu jako důsledek skutečnosti, že právní úkon je v rozporu se zákonem, nemůže být odvrácena ani za použití § 3 odst. 1 ObčZ.

Sou R NS č. C 290 – NS sp. zn. 22 Cdo 797/2001: Naléhavý právní zájem na určení neplatnosti smlouvy podle § 80 písm. c) OSŘ může mít i osoba, která není účastníkem smlouvy, jestliže by vyhovení takové žalobě mohlo mít příznivý dopad na její právní postavení.

Pokud vyslovení neplatnosti darovací smlouvy uzavřené mezi žalovanými ohledně nemovitosti užívané žalobcem, jejímž vlastníkem žalobce nikdy nebyl, nemůže právní postavení žalobce ve vztahu k nemovitosti jím užívané nijak ovlivnit a nemůže mít dopad ani na jeho majetková práva, pak není naléhavý právní zájem žalobce na určení neplatnosti této smlouvy dán.

Sou R NS č. C 1595 – NS sp. zn. 22 Cdo 1377/2001: Žalobce může mít naléhavý právní zájem na určení, že vlastníkem určité nemovitosti je jeho dlužník, který ji neplatně převedl na jinou osobu, jestliže tímto určením získá doklad nezbytný pro nařízení výkonu rozhodnutí prodejem nemovitosti.

Sou R NS č. C 1598 – NS sp. zn. 22 Cdo 1620/2001: K platnosti právního úkonu dárce směřujícího k vrácení daru z hlediska jeho určitosti je nezbytné, aby v něm byly uvedeny konkrétní skutečnosti, v nichž dárce spatřuje hrubé porušení dobrých mravů vůči němu nebo členům jeho rodiny.

V případě, že je tento právní úkon obsažen i v žalobě, nastávají jeho právní účinky okamžikem, kdy byla žaloba doručena obdarovanému.

SJ, 1998, č. 9 – NS ČR: Vada v označení osoby, která je účastníkem smlouvy, nezpůsobuje sama o sobě neplatnost této smlouvy, pokud lze z celého obsahu právního úkonu jeho výkladem (§ 35 odst. 2 ObčZ), popřípadě objasněním skutkových okolností, za nichž byl právní úkon učiněn, zjistit, kdo byl účastníkem smlouvy.

II. Neplatnost právního úkonu nesvobodného

PR, 2001, č. 4 – NS ČR: Při jednání v tísní jde o vadu v pohnutce právního úkonu, kterou je tíseň. V tomto případě neprojevuje jednájící zcela svobodnou vůli; nejedná však pod vlivem fyzického donucení ani bezprávné výhrůžky, a proto právní úkon není absolutně neplatný. Bez-

právnou výhrůžkou je výhrůžka, kterou je vynucováno něco, co nesmí být vynucováno. Může spočívat v tom, že je vyhrožováno něčím, co hrozící vůbec není oprávněn provést, nebo co sice oprávněn provést je, ale nesmí tím hrozit tak, aby někoho pohnul k určitému právnímu úkonu; není třeba, aby cíl, který je sledován použitím bezprávné výhrůžky, byl sám protiprávní. Musí dále jít o výhrůžku takového druhu a takové intenzity, aby podle okolností a povahy konkrétního případu u toho, vůči komu jí bylo použito, vzbudila důvodnou bázeň a výhrůžka musí být adresována tomu, jehož právní úkon se vynucuje, nebo osobám jemu blízkým.

Sou R NS č. C 2530 – NS sp. zn. 33 Odo 17/2002: Za právní úkon učiněný nesvobodně nelze považovat uzavření kupní smlouvy za situace, kdy žalobce přerušil dodávku teplé vody do bytu žalovaného, přičemž nepřerušil dodávku vody studené.

NS sp. zn. 33 Odo 773/2004: Chování osoby blízké žalobci, která – při představení svých představ, jaká situace v jejich majetkových poměrech nastane, nebude-li jí žalobcem pomoheno – naléhá na uzavření smlouvy s argumentací, že jiný způsob řešení jejich finančních těžkostí neexistuje, nelze kvalifikovat jako bezprávnou výhrůžku.

SJ, 1999, č. 2 – NS ČR: Bezprávnou výhrůžkou je výhrůžka, kterou je vynucováno něco, co nesmí být vynucováno, přičemž může spočívat v tom, že je vyhrožováno něčím, co hrozící vůbec není oprávněn provést, nebo co sice oprávněn provést je, ale nesmí tím hrozit tak, aby někoho pohnul k určitému právnímu úkonu; není třeba, aby cíl, který je sledován použitím bezprávné výhrůžky, byl sám protiprávní. Musí dále jít o výhrůžku takového druhu a takové intenzity, aby podle okolností a povahy konkrétního případu u toho, vůči komu jí bylo použito, vzbudila důvodnou bázeň, a výhrůžka musí být adresována tomu, jehož právní úkon se vynucuje, nebo osobám jemu blízkým.

ÚS sp. zn. II. ÚS 28/96: Náležitostí vůle jednající osoby je svoboda a vážnost při jejím projevu při zachování absence omylu a tísne. V občanském právu tyto dvě stránky vůle nelze zkoumat odděleně, protože až jsou z teoretického hlediska oba atributy vůle rovnocenné, pro možnost posouzení náležitosti právního úkonu je rozhodující svoboda projevu vůle.

III. Neplatnost právního úkonu nevážného

PR, 2004, č. 19 – NS ČR: Na existenci vážné vůle k právnímu úkonu lze usoudit z objektivních skutečností, za nichž byl učiněn, zejména byl-li učiněn způsobem a za okolností, které nevzbuzují pochybnosti, že subjekt projevující vůli zamýšlel přivodit právní účinky, které zákon s takovým projevem vůle spojuje. Pokud vzniknou pochybnosti o vážnosti vůle, je třeba posuzovat konkrétní okolnosti případu; na jejich podkladu a z hlediska jejich vzájemných souvislostí je pak třeba učinit příslušný závěr.

PR, 2004, č. 19 – NS ČR: V případě pochybnosti o tom, zda jednání bylo míněno vážně nebo zda se jednalo pouze o žert, je třeba pochybnost přičíst k tíži toho, kdo ji svým jednáním způsobil (nikoliv tedy k tíži toho, kdo si měl takovéto jednání vyložit z hlediska, zda bylo míněno vážně či nikoliv).

SR, 2003, č. 11 – NS ČR: 1. Na existenci vážné vůle lze usoudit z objektivních skutečností, za nichž byl právní úkon učiněn, zejména z toho, že byl učiněn způsobem a za okolností, které nevzbuzují pochybnosti, že subjekt projevující vůli zamýšlel přivodit právní účinky, které zákon s takovým projevem vůle spojuje. Okolnost, že kupující po projevu vůle směřující k odstoupení od smlouvy předmět kupní smlouvy dále užíval, není sama o sobě způsobila vést k závěru o nevážnosti projevené vůle kupujícího odstoupit od smlouvy.

2. Pokud osoba, která právní úkon odstoupení od smlouvy učinila, jej sice chtěla učinit, ale nechtěla způsobit jeho následky nebo alespoň některé z nich (avšak navenek tuto výhradu vůči druhému účastníku neprojevila), nelze učinit závěr o neplatnosti právního úkonu pro nedostatek vážnosti vůle; k vnitřní výhradě při posuzování platnosti právního úkonu se nepřihlíží.

IV. Neplatnost právního úkonu neurčitěho a nesrozumitelněho

R 36/1994: Ujednání smluvních stran o tom, že nabyvatel v případě stáří či nemoci poskytnou postupitelce „veškeré zaopatření“ tak, jak si toho slušný způsob života žádá, není neurčité, a nečiní proto postupní smlouvu neplatnou.

PR, 1998, č. 7 – NS ČR: Právní úkon je neurčitý (§ 37 odst. 2 ObčZ) tehdy, jestliže srozumitelně vyjádřený obsah má takové věcné nedostatky, že je nelze překlénout ani výkladem (§ 35 odst. 2 ObčZ).

SR, 1998, č. 6 – NS ČR: Jde-li o právní úkon, pro který je pod sankcí neplatnosti stanovena písemná forma, musí být určitost projevu vůle dána obsahem listiny, na níž je zaznamenán. Nestačí, že účastníku (účastníkům) právního vztahu je jasné, co je např. předmětem smlouvy, není-li to seznatelné z jejího textu.

Bylo-li ve smlouvě o zřízení práva odpovídajícího věcnému břemenu toto právo vymezeno tak, že je prodávajícímu „ponecháváno doživotně užívání převáděných nemovitostí v rozsahu, jak je dosud užíval“, jde o smlouvu podle § 37 odst. 1 ObčZ neplatnou.

SR, 1998, č. 7 – NS ČR: Smlouva o převodu vlastnického práva k pozemkům, je neurčitá, a proto neplatná (§ 37 ObčZ), a to i v případě, že pozemky jsou ve smlouvě individualizovány jiným způsobem.

SR, 2000, č. 9 – NS ČR: Pro posouzení určitosti smlouvy o převodu nemovitostí je významný jen ten projev vůle, který byl vyjádřen v písemné formě. Je-li písemná smlouva o převodu nemovitostí objektivně neurčitá, je neplatná podle § 37 odst. 1 ObčZ i v případě, že účastníkům bylo zřejmé, které nemovitosti jsou předmětem převodu.

SR, 2001, č. 11 – NS ČR: V případě zprostředkovatelské smlouvy, jejímž předmětem je obstarání příležitosti pro zájemce uzavřít kupní smlouvu, nemusejí být nemovitosti tak formálně přísně popsány, jak to pro provedení zápisu v katastru nemovitostí vyžaduje zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem.

SR, 2003, č. 4 – NS ČR: Smlouva o zřízení věcného břemene, spočívajícího v povinnosti vlastníka pozemku trpět vedení kanalizační stoky přes jeho pozemek, je pro neurčitost neplatná, není-li z ní patrné, kudy stoka povede, popřípadě že může být vedena přes pozemek kdekoli.

SR, 2006, č. 4 – NS ČR: Jestliže v převodní smlouvě byl pozemek označen číslem, pod kterým byl vedený v pozemkové knize, nelze tuto smlouvu považovat za neplatnou pro neurčitost označení předmětu smlouvy; není relevantní, zda v době převodu byl pozemek v operátech evidence nemovitostí zachován, resp. zda v nich byl jako takový zobrazen a označen. Významným je, že byl převeden dostatečně určitě vymezený či vymežitelný pozemek, který byl ve vlastnictví převodce a celý byl na nabyvatele převeden.

Sou R NS č. C 40 – NS sp. zn. 26 Cdo 2989/99: Požadavku určitosti výpovědi (§ 37 odst. 1 ObčZ) z důvodů podle § 711 odst. 1 písm. d) ObčZ neodporuje, je-li v ní výpovědní důvod vymezen uvedením skutkových okolností, které jej zakládají, např. i tak, že „nájemce nezaplatil nájemné za dobu delší než tři měsíce“, aniž by přitom pronajímatel uvedl konkrétní měsíce, za než nájemné nebylo zaplacené. K výpovědi může ovšem soud přivolit pouze za předpokladu, jestliže ke dni doručení výpovědi nájemci byl takto skutkově vymezený důvod skutečně naplněn, a pronajímatel v řízení o přivolení k výpovědi prokáže svá tvrzení o skutečnostech, jimiž je výpověď odůvodněna.

Sou R NS č. C 356 – NS sp. zn. 29 Cdo 1918/2000: Cena předmětu plnění je neurčitá, je-li sjednána cena pouze jako výchozí a konkrétní cena má být stanovena jednostranným úkonem účastníka smlouvy bez dohody s druhým účastníkem.

Sou R NS č. C 2483 – NS sp. zn. 32 Odo 441/2003: Požadavek určitosti předmětu kupní smlouvy – prodeje věci úhrnem nelze ztotožňovat s konkretizací (individualizací) jednotlivých prodávaných věcí, nýbrž je nutno vztahovat jej k vymezení tohoto „úhrnu“ za použití údajů určujících např. místo, kde se věci k určenému datu nacházejí, jejich druhové vymezení a podobně.

Sou R NS č. C 3012 – NS sp. zn. 22 Cdo 356/2004: Součástí smlouvy o převodu nemovitosti, týkající se části parcely dosud v katastru nemovitostí neoddělené, musí být geometrický plán, kterým byla převáděná část oddělena. Jestliže však byl geometrický plán přiložen jen jako příloha ke smlouvě a přesto smlouva byla registrována a z obsahu k ní přiloženého geometrického plánu je objektivně jasné, jaká nemovitost byla převedena, není smlouva o jejím převodu neplatná pro neurčitost.

NS sp. zn. 30 Cdo 2105/2006: Nemovitosti, jež jsou z důvodu faktické nemožnosti jejich fyzického označení jedinečným způsobem evidovány a popsány v katastru nemovitostí, nemusí být v právním úkonu nutně identifikovány všemi údaji vyžadovanými jinak katastrálními předpisy, pokud i při použití jen některých z těchto údajů je lze ve smlouvě jednoznačně individualizovat.

NS sp. zn. 30 Cdo 2169/2006: Byla-li v kupní smlouvě právnická osoba jako strana kupující bezchybně označena v záhlaví s tím, že na konci textu smlouvy připojil svůj podpis její statutární orgán spolu s otiskem razítka společnosti, a taktéž v návrhu na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí podle této smlouvy je jako kupující označena a statutárním orgánem podepsána tato právnická osoba, je nepochybné, že uvedení jiné osoby v textu smlouvy jako osoby, jež má nabýt vlastnické právo k předmětným nemovitostem, je pouze dílčí nesrovnalostí, která nemůže způsobit absolutní neplatnost předmětné smlouvy z důvodů její neurčitosti.

SJ, 1999, č. 4 – NS ČR: Právní úkon je neurčitý tehdy, jestliže srozumitelně vyjádřený obsah má takové věcné nedostatky, že je nelze překlenout ani s použitím interpretačních pravidel.

SJ, 1999, č. 11 – NS ČR: Ujednání o smluvní pokutě zajišťující závazek k nepeněžitému plnění, které její výši činí závislou též na době, po kterou trvá porušení smluvní povinnosti, není neplatné pro neurčitost (§ 37 odst. 1 obč. zák.).

PR, 1995, č. 12 – VS v Praze: Smlouvu o převodu obchodního podílu podle § 115 ObchZ lze použít jak pro úplatný, tak pro bezplatný převod obchodního podílu. Mají-li být závazky smluvních stran dostatečně určité, je nutné v konkrétní smlouvě vždy určit, zda jde o převod úplatný či bezplatný. Ze samotného nedostatku vyjádření úplatnosti či určení ceny nelze bez dalšího

dovodit bezplatnost smlouvy. Při úplatném převodu obchodního podílu musí být ve smlouvě uvedena též cena nebo způsob jejího určení.

SR, 1998, č. 8 – VS v Praze: 1. Jen právní úkony, které nelze vyložit podle stanovených interpretačních pravidel, jsou pro nesrozumitelnost nebo pro neurčitost neplatné.

SJ, 1999, č. 4 – KS v Hradci Králové: Právní úkon je neurčitý tehdy, jestliže srozumitelně vyjádřený obsah má takové věcné nedostatky, že je nelze překlénout ani s použitím interpretačních pravidel. Nejsou-li ve smlouvě o převodu bytových a nebytových jednotek označeny jednotky přesně dle prohlášení vlastníka, ale jsou označeny v souladu se zápisy v katastru nemovitostí, a je-li tak vyloučena záměna označeného předmětu smlouvy s předmětem jiným, nejde o neurčitost projevu vůle účastníků smlouvy [§ 5 odst. 1 písm. c) zákona č. 265/1992 Sb.], ale toliko o nepřesnost, jež na srozumitelnost, a určitost právního úkonu nemá vliv.

V. Neplatnost právního úkonu jehož předmět plnění je nemožný

SR, 2007, č. 7 – NS ČR: Důsledkem prodelní věřitele v obchodních vztazích není nemožnost plnění, ale pouze odpovědnost věřitele podle § 371 a 372 ObchZ.

Sou R NS č. C 643 – NS sp. zn. 30 Cdo 1549/2000: O počáteční právní nemožnost plnění jde v případech, kdy předmět plnění je neuskutečnitelný v důsledku právní překážky existující v době, kdy je právní úkon učiněn.

NS sp. zn. 25 Cdo 1569/2001: Neplatnost podle § 37 odst. 2 ObčZ předpokládá, že jde o počáteční, objektivní a trvalou nemožnost plnění, a to buď právní nebo fyzickou; jestliže je plnění fakticky i právně možné, jiná než smluvená vlastnost či stav předmětu plnění nemá sama o sobě za následek absolutní neplatnost právního úkonu.

SJ, 2000, č. 8 – NS ČR: Pouhá okolnost, že smluvní ujednání spojuje plnění dlužníka se součinností jiné osoby, není důvodem počáteční nemožnosti plnění podle § 37 odst. 2 obč. zák.

VI. Neplatnost právního úkonu s chybami v psaní a počtech

SR, 2001, č. 4 – NS ČR: Pokud účastníci kupní smlouvy o převodu nemovitostí uvedou ve smlouvě omylem parcelní číslo jiné nemovitosti, než kterou hodlají ve skutečnosti převést, aniž by šlo jen o chybu ve psaní (§ 37 odst. 3 ObčZ), nenabude kupující vlastnické právo k nemovitosti, která měla být převedena, avšak ve smlouvě není výslovně označena.

Sou R NS č. C 519 – NS sp. zn. 26 Cdo 2139/2000: Návrh změny nájemní smlouvy obsahující zřejmou chybu v psaní, není neplatným právním úkonem podle § 37 odst. 1 ObčZ, neměla-li tato zřejmá nesprávnost vliv na určitost či srozumitelnost tohoto právního úkonu.

SJ, 2001, č. 4 – NS ČR: I před 1. 1. 1992 se v občanském právu uplatňovala zásada, že právní úkon není neplatný pro chybu v psaní a v počtech, je-li jeho význam nepochybný.

ÚS sp. zn. II. ÚS 298/98: V řízení o povolení vkladu práva do katastru nemovitostí má katastrální úřad postupovat, jak se konstatuje kupř. v rozsudku Krajského soudu v Brně ze dne 30. 4. 1997 sp. zn. 35 Ca 37/97 (Soudní rozhledy, 5/1997, str. 123n.), především podle zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů. Podle § 5 odst. 1 tohoto zákona katastrální úřad v řízení o povolení vkladu před svým rozhodnutím zkoumá mimo jiné i to, zda právní úkon, týkající se převodu vlastnického práva nebo zřízení nebo zániku jiného práva, je určitý a srozumitelný. Zákon č. 265/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, sám požadavek určitosti a srozumitelnosti právního úkonu blíže nedefinuje ani neodkazuje na žádný jiný předpis, který by tak činil. V řízení o povolení vkladu do katastru nemovitostí nelze proto automaticky aplikovat výlučně § 5 odst. 1 zákona č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění pozdějších předpisů. Tak, jak je § 5 odst. 1 písm. c) zákona č. 265/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, formulován, umožňuje, aby na listině obsahující právní úkon samotných účastníků byly eventuálně údaje potřebné pro realizaci rozhodnutí o povolení vkladu práva do katastru nemovitostí doplněny. Není jistě účelem řízení o povolení vkladu práva do katastru nemovitostí posuzovat smlouvy i z dalších hledisek, než by to činil soud v případném řízení o platnosti smlouvy. Naopak v řízení o povolení vkladu katastrální úřad nepřezkoumává platnost smlouvy, ale pouze v § 5 zákona č. 265/1992 Sb. taxativně vymezené podmínky, přičemž některé z nich jsou shodné s požadavky kladenými na platnost smlouvy, což je právě případ určitosti a srozumitelnosti právního úkonu vyžadovaných jak v § 37 občanského zákoníku, tak i v § 5 odst. 1 písm. c) zákona č. 265/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Napadené rozhodnutí bylo však založeno právě na dominanci a výlučnosti § 5 odst. 1 písm. c) zákona č. 344/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, stanovícího náležitosti zápisu budov do katastru, z něhož se při nenaplnění některé z těchto náležitostí automaticky dovozuje nedostatek splnění podmínek podle § 5 odst. 1 písm. c) zákona č. 265/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů, týkajících se však v mnohem obsažnějším smyslu určitosti a srozumitelnosti konkrétního právního úkonu. Právě tato skutečnost představuje porušení stěžovatelova práva na spravedlivý proces ve smyslu článku 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod.

§ 38 [Neplatnost právního úkonu z důvodů nezpůsobilosti]

(1) Neplatný je právní úkon, pokud ten, kdo jej učinil, nemá způsobilost k právním úkonům.

(2) Rovněž je neplatný právní úkon osoby jednající v duševní poruše, která ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou.

Související ustanovení: § 9, 10, 34, 37, 476d

Související předpisy: § 242 odst. 1 písm. d), e) ZPr

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 127n.; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 35n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

1. Neplatnost právního úkonu osoby nezpůsobilé k právním úkonům 1

K odst. 2:

1. Neplatnost právního úkonu osoby jednající v duševní poruše 2

K odst. 1:

I. Neplatnost právního úkonu osoby nezpůsobilé k právním úkonům

Tím, kdo není způsobilý k právním úkonům (alespoň nikoliv v plném rozsahu), bude v první řadě nezletilá fyzická osoba [9]. Do této kategorie však patří i zletilé fyzické osoby, které byly buď zbaveny způsobilosti k právním úkonům, či byly ve způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím omezeny [10]. V posledně uvedeném případě je třeba vždy konkrétně posoudit, zda jde o právní úkon, kterého se omezení podle soudního rozhodnutí týká. Jestliže tyto fyzické osoby, které nejsou způsobilé k právním úkonům, vzdor tomu samy učiní právní úkon, je tento právní úkon neplatný, a to absolutně. Za takovou fyzickou osobu může činit platné právní úkony její zákonný zástupce [26, 27].

O absolutní neplatnost smlouvy by šlo i v případě, že by ji uzavřelo konsorcium bez právní subjektivity.

Odštěpný závod jako organizační složka podniku (§ 7 odst. 1 ObchZ) nemá právní subjektivitu, takže nemůže činit platné právní úkony; vedoucí odštěpného podniku, zapsaný v obchodním rejstříku, však je oprávněn činit jménem podnikatele všechny právní úkony, které se odštěpného podniku týkají (§ 13 odst. 3 ObchZ).

Nezletilí, kteří dovršili 15. rok svého věku, mohou pořídit o svém majetku pro případ smrti závěť, avšak pouze formou notářského zápisu (§ 476d odst. 2). Nezletilci mladší 15 let nemohou pořídit o svém majetku pro případ smrti žádnou formou závěti.

Totéž platí o osobách zbavených způsobilosti k právním úkonům soudním rozhodnutím. U osob omezených ve způsobilosti k právním úkonům bude třeba možnost pořídit o svém majetku pro případ smrti závěti vždy posuzovat podle rozsahu omezení v soudním rozhodnutí. U osoby stížená duševní poruchou podle § 38 odst. 2 bude posouzení způsobilosti pořídit o svém majetku pro případ smrti závěti vycházet z okolností konkrétního případu.

K ochraně osob nezletilých, osob omezených či zbavených způsobilosti k právním úkonům soudním výrokem při darování, odběru a transplantaci tkání a orgánů – srov. zvláštní úpravu stanovenou v § 4 zákona č. 285/2002 Sb.

Ustanovení § 18 ZPr odkazuje v tomto směru na použití § 38 ObčZ.

K odst. 2:

I. Neplatnost právního úkonu osoby jednající v duševní poruše

- 2 Neplatný je i právní úkon zletilé fyzické osoby, která jedná v duševní poruše, jež ji činí k tomuto právnímu úkonu neschopnou, a to aniž by u této fyzické osoby došlo k soudnímu rozhodnutí o zbavení či omezení způsobilosti k právním úkonům. Závěr o neplatnosti právního úkonu podle § 38 odst. 2 v takovém případě nezbytně předpokládá, aby bylo vždy bezpečně zjištěno, že jeho subjekt buď nedokáže posoudit následky svého právního úkonu, anebo tento právní úkon ovládnout, popř. obojí.

Pod duševní poruchou ve smyslu § 38 odst. 2 je třeba rozumět i přechodnou duševní poruchu (jednorázový stav opilsti, drogového opojení, hypnózy atd.) vylučující u jednající osoby možnost posoudit následky svého jednání (rozumová – rozeznávací, intelektuální schopnost) či jednání ovládnout (určovací schopnost). V takových případech se jedná o absolutní neplatnost právního úkonu.

U některých duševních poruch se mohou vyskytovat tzv. světlé okamžiky – světlá mezidobí (lucida intervalla), tj. okamžiky, kdy postižený duševní poruchou má po přechodnou dobu obnovenu v plné či v částečné míře jak rozumovou, tak určovací schopnost [8]. V takových případech je třeba, jak bylo uvedeno již u § 8, rozlišovat: Byl-li postižený duševní poruchou zbaven či omezen ve způsobilosti k právním úkonům soudním výrokem, nejsou tzv. světlé okamžiky právně relevantní. Tzv. světlé okamžiky mohou proto hrát podle okolností konkrétního případu při jejich průkazu úlohu pouze tam, kde je sice někdo postižen duševní poruchou, avšak k soudnímu výroku o zbavení či o omezení jeho způsobilosti k právním úkonům nedošlo. Jednala-li takováto osoba prokazatelně v tzv. světlém okamžiku (povinnost tvrzení, důkazní povinnost, unesení břemene tvrzení a důkazního břemene spočívá na ní), bude jí učiněný právní úkon platný.

Z judikatury:

R 4/1971: Neplatnost právního úkonu podle § 38 odst. 1 obč. zák. přichází v úvahu tam, kde účastník právního úkonu je rozhodnutím soudu zbaven nebo omezen ve způsobilosti k právnímu úkonu.

Neplatnost právního úkonu podle § 38 odst. 2 obč. zák. vyžaduje bezpečné zjištění, že účastník právního úkonu nedokáže posoudit následky svého jednání nebo své jednání ovládnout.

R III 3/1979 (s. 43): Samotným výrokem soudního rozhodnutí o zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům nenastává vždy rozhodující změna v posuzování např. platnosti učiněných právních úkonů; ty mohou být neplatné již z toho důvodu, že byly učiněny v duševní poruše, která činí osobu k tomuto právnímu úkonu neschopnou (§ 38 odst. 2 o. z.), aniž by bylo třeba, aby tato osoba byla zbavena způsobilosti k právním úkonům.

Sou R NS č. C 2799 – NS sp. zn. 29 Odo 606/2003: Jestliže postupník prokázal dlužníku postoupení pohledávky smlouvou, která je neplatná pro duševní poruchu postupitele, je třeba zkoumat, zda z vlastního obsahu smlouvy nebo z okolností, jež doprovázely její předložení, mohl dlužník zjistit, že postupitel jednal při uzavření postupní smlouvy v duševní poruše, která jej činila k tomuto právnímu úkonu neschopným. Jestliže takovou vědomost dlužníku přičíst nelze, pak platí, že plnění, které dlužník poskytl postupníkovi na základě předložené smlouvy o postoupení pohledávky, mělo v příslušném rozsahu za následek zánik dluhu.

§ 39 [Neplatnost právního úkonu pro rozpor se zákonem či pro obcházení zákona a nebo pro rozpor s dobrými mravy]

Neplatný je právní úkon, který svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům.

Související ustanovení: § 40a, 451, 457, 589

Související předpisy: § 131 ObchZ; § 8, § 242 odst. 1 písm. a) ZPr

Z literatury: *Balák, F.* O legitimaci k právním úkonům a důsledku jejího nedostatku se zaměřením na osoby oprávněné v restituci. PR, 1997, č. 4, s. 193; *Bejček, J.* Je spravedlivě upraveno vyvažování zájmů v konkurzu? BA, 2003, č. 2, s. 7; *Bejček, J.* Může být účelem zákona samoučel? PR, 2002, č. 11, s. 533; *Bělovský, P.* Koupě od nevlastníka, který vlastnické právo dodatečně nabyl (Komentář). Jurisprudence, 2003, č. 3, s. 16; *Fiala, J., Švestka, J.* Nad některými otázkami právních úkonů v občanském právu. Právník, 1983, č. 4, s. 335; *Fiala, J., Švestka, J.* Několik úvah nad smlouvami v občanském právu. Socialistická zákonnost, 1983, č. 6, s. 335; *Havel, B.* K aplikovatelnosti dobrých mravů v obchodním styku. Obchodní právo, 2001, č. 2, s. 11; *Kindl, M.* Zkoumání platnosti právních úkonů v rozhodném období mimo restituce. PPr, 1993, č. 9, s. 540; *Kindl, M.* Poznámky po privatizaci. PR, 1996, č. 3, s. 106; *Kindl, M., Varvařovský, P.* Problémy vzniku více vlastnických práv k téže věci. Právník, 1996, č. 10 a 11, s. 925; *Knapková, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha: ASPI, 2002, s. 134; *Kopáč, L., Švestka, J.* Lze v zástavní smlouvě platně ujednat propadnutí zástavy? PR, 1995, č. 5, s. 189; *Mruzek, K.* Nabývání vlastnictví k nemovitostem v ČR cizozemci. Správní právo, 1996, č. 2, s. 117; *Petr, B.* K neplatnosti dohod o vydání nemovitosti podle zákona č. 87/1991 Sb. PR, 1996, č. 4, s. 163; *Salač, J.* K problematice rozporu právního úkonu se zákonem ve světle § 39 občanského zákoníku. PR, 1997, č. 10, s. 510; *Salač, J.* Rozpor s dobrými mravy a jeho následky v civilním právu. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2004; *Salač, J.* K historickému vývoji doktríny neplatnosti právních úkonů v oblasti rozporu se zákonem a dobrými mravy. Právník, 1999, č. 2, s. 125; *Sekaninová, E.* K problematice nájmu a podnájmu nebytových prostor. PR, 1994, č. 11, s. 386; *Spáčil, J.* Dobré mravy v občanském zákoníku a v judikatuře. PR, 2004, č. 18, s. 664; *Spáčil, J.* Prodej nemovitosti za nepřiměřeně nízkou cenu a lichevní smlouvy v českém občanském právu. PR, 2003, č. 7, s. 331; *Telec, I.* Není rozpor se zákonem jako rozpor se zákonem. PR, 2004, č. 5, s. 161; *Vrcha, P.* Prodej (kuchyňského nádobí) na objednávku aneb smluvní pokuta versus (nejen) dobré mravy. BA, 1999, č. 6 a 7, s. 58; *Zítek, D.* Metody výkladu v českém právu obchodních společností. ADN, 1995, č. 6, s. 127.

Obsah výkladu:

- I. Absolutní neplatnost právního úkonu.....1
 1. Rozpor právního úkonu se zákonem (*contra legem*)2
 2. Obcházení zákona právním úkonem (*in fraudem legis*)3
 3. Rozpor právního úkonu s dobrými mravy (*contra bonos mores*)4

I. Absolutní neplatnost právního úkonu

V § 39 jsou stanoveny tři druhy případů nedovoleného právního úkonu, který zákon 1 postihuje sankcí absolutní neplatnosti: Jde o případ rozporu právního úkonu s obsahem a účelem zákona, o případ, kdy o právní úkon obchází zákon a konečně o případ, kdy právní úkon je v rozporu s dobrými mravy.

1. Rozpor právního úkonu se zákonem (*contra legem*)

Jde o případy, kdy je právní úkon zákonem výslovně zakázán či příkázán neboli kdy 2 se ocitá v rozporu se zákonným zákazem (právní úkon *contra legem*, popř. podle právní

praxe, NS sp. zn. 30 Cdo 2705/2006 s imperativním příkazem, který není sice zákonem výslovně formulován, ale ze zákona vyplývá). Přitom nemusí jít a nepůjde vždy o rozpor s občanským zákoníkem, nýbrž i s jinými zákony, kterým obsah právního úkonu odporuje [např. s devizovým zákonem č. 219/1995 Sb.; s § 76 odst. 1 písm. e) OSŘ, kde vykonatelné soudní rozhodnutí předběžně uložilo účastníkovi řízení nenakládat s určitou věcí aj.; se zákonem č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitelů].

Právní úkon je neplatný i tehdy, je-li v rozporu s jinými obecně závaznými právními předpisy vydanými na základě zákonného zmocnění a uveřejněnými předepsaným způsobem ve Sbírce zákonů (např. s vyhláškou ministerstev či jiných ústředních orgánů).

Zákon či jiný obecně závazný předpis musí v době učinění právního úkonu existovat.

Podle soudní praxe je právní úkon neplatný pro rozpor se zákonem i tehdy, je-li v rozporu s rozhodnutím vydaným příslušným státním orgánem (např. Ministerstvem financí ČR) na základě zákonného zmocnění.

Naproti tomu je-li právní úkon v rozporu s jinými než obecně závaznými právními předpisy (např. s interními instrukcemi), nejde o rozpor právního úkonu s obsahem zákona; v takových případech však je třeba vždy zároveň zvažovat, zda právní úkon není v rozporu s účelem zákona, popř. zda jej neobchází.

Pokud jde o neplatnost podle § 39, je judikatura obecných soudů poměrně bohatá. Tak např. podle soudní praxe smlouva, která je v rozporu se zákonem, je objektivní skutečností, jež nemá právní následky zamýšlené smluvními stranami bez ohledu na to, která ze smluvních stran neplatnost způsobila, jakož i bez ohledu na to, zda některá ze smluvních stran uzavřela smlouvu v dobré víře.

Soudní praxe rovněž dovodila, že kupní smlouva, kterou jako kupující uzavřel spotřebitel (§ 52 odst. 3), je podle § 39 ve spojení s § 56 odst. 2 absolutně neplatná, je-li předmětem prodeje věc, jejíž prodej na trhu nebyl příslušným orgánem schválen, ačkoliv prodej podle zvláštních zákonů takovému schválení podléhal.

Režimu neplatnosti podle § 39 by rovněž podléhaly případy, kdy by zdrojem finančního prospěchu nebo jiných výhod bylo ve smlouvě lidské tělo a jeho část (§ 28 odst. 1 TrZ) nebo kdyby docházelo ke smluvnímu obchodování s tkáněmi a s orgány odebranými za účelem transplantace (§ 209a TrZ).

Výpověď z nájmu nemá potřebnou hmotněprávní náležitost, pokud neobsahuje mj. i lhůtu, jejímž uplynutím má nájem končit (§ 711 odst. 3 ve spojení s § 710 odst. 2); proto je takto podaná výpověď neplatná (§ 39).

Rovněž ujednání o povinnosti zaplatit smluvní pokutu pro případ výkonu práva v podobě odstoupení od smlouvy, nikoli však pro případ jakéhokoli porušení smluvní povinnosti podle § 544 odst. 1, není v souladu s účelem smluvní pokuty, takže je pro rozpor s účelem zákona neplatná podle § 39.

Soudní praxe rovněž správně dovodila, že druhá smlouva o zcizení jedné a téže nemovitosti neznamená ještě sama o sobě rozpor se zákonem (§ 39), a tudíž její neplatnost. O neplatnost smlouvy v takovém případě by mohlo jít pouze tehdy, jestliže by účel sledovaný smluvními stranami vedl k obcházení zákona anebo by se ocitl v rozporu s dobrými mravy (např. druhá zcizovací smlouva by sledovala výlučně záměr poškodit smluvní stranu).

Zvláštní úprava platí pro případy, kdy se právní úkon ocitne v rozporu s cenovými předpisy, konkrétně se zákonem č. 526/1991 Sb., o cenách (§ 589 ve spojení s § 40a);

v těchto případech jde pouze o relativní neplatnost právního úkonu (§ 40a) a navíc toliko v rozsahu, ve kterém právní úkon odporuje cenovému předpisu.

V praxi se ukázala spornou otázka, zda lze platně uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů ještě před jeho zánikem. Převážil názor, že tuto dohodu lze platně uzavřít jen pro případ rozvodu podle § 24a ZOR; jen v těchto případech je uzavření takové dohody dovoleno, jen tehdy se uplatňuje zásada *pacta sunt servanda*.

Skutečnost, že smluvní strana neměla při uzavírání smlouvy dispozici s předmětem smlouvy nakládat (konkrétně smluvní strana nebyla vlastníkem prodávané věci), nezakládá, jak se někdy stále nesprávně interpretuje, neplatnost takové smlouvy podle § 39, resp. podle § 37. Taková smlouva je platná. Soudní praxe tento správný závěr o platnosti takovéto kupní smlouvy odůvodňuje určitou podmíněnou argumentací „...zvláště, když účinnost kupní smlouvy byla odložena k okamžiku řádného nabytí věci prodávajícím“ (prodávající nemusí být totiž v době uzavření kupní smlouvy vlastníkem prodávané věci, neboť v kupní smlouvě se pouze zavazuje, že věc kupujícímu předá do vlastnictví). V těchto případech však je kupní smlouva platná, neboť ustanovení § 39, 37, ale ani žádné další ustanovení o neplatnosti právních úkonů na tento případ nedopadají. Jde o typický prodej věci s právní vadou a s řešením podle § 503; toto řešení předpokládá platnost kupní smlouvy.

Soudní praxe rovněž dovodila, že souhlas o nájmu bytu na dobu určitou osobou, které svědčí pouze tzv. právo na bydlení (§ 712a), je absolutně neplatná.

Rovněž je absolutně neplatná dohoda o ukončení smlouvy o nájmu nemovitostí, kterou uzavřel starosta jménem obce bez předchozího rozhodnutí obecní rady.

V praxi spornou otázku, o jakou neplatnost jde v případě uzavření smlouvy o podnájmu nebytových prostor bez souhlasu pronajímatele (zákon č. 116/1990 Sb.), je třeba řešit tak, že nedostatek tohoto souhlasu je třeba sankcionovat podle § 39, a to bez zřetele k tomu, že tento právní následek není v citovaném zákoně výslovně uveden.

Podle konstantní soudní praxe je-li k uzavření dohody o převodu členských práv a povinností spojených s členstvím v bytovém družstvu (§ 230 ObchZ) legitimován člen družstva, přičemž dohodu uzavřel pouze jeden ze společných členů, je taková dohoda absolutně neplatná (§ 39 ObčZ ve spojení s § 230 ObchZ). To jinými slovy znamená, že zamýšlené právní důsledky ve formě zániku členství a s tím spojený zánik nájmu bytu (§ 714 věta první) dosavadního člena bytového družstva může vyvolat pouze platně uzavřená dohoda o převodu práv a povinností spojených s členstvím v bytovém družstvu.

Podle soudní praxe je jednou z podstaných náležitostí smlouvy o ubytování (§ 754 odst. 1, 2) i ujednání o ceně ubytování; nedostatek ujednání o ceně ubytování proto činí tuto smlouvu o ubytování neplatnou (§ 39 ve spojení s § 754 odst. 2).

Podle § 525 odst. 2 nelze platně postoupit pohledávku, jestliže by postup odporoval dohodě s dlužníkem; i když k postoupení pohledávky není třeba souhlasu dlužníka, dlužník může v dohodě s věřitelem vyloučit možnost případu postupu pohledávky na jiného.

Zvlášť významné rozhodování, a to jak obecných soudů, tak i Ústavního soudu ČR, se týká platnosti právních úkonů, které činí obec. Oprávnění rozhodovat o právních úkonech obce je rozděleno mezi obecní radu a obecní zastupitelstvo. Navenek však může vystupovat vůči třetím osobám jen starosta. Nemá-li proto starosta pro svůj právní úkon předchozí schválení rady či zastupitelstva obce, je jeho právní úkon neplatný pro rozpor s § 39.

Právní úkon, který odporuje zákonu, může mít formu jak konání, tak opomenutí; opomenutí však přichází v úvahu jen tam, kde odporuje nějakému právnímu příkazu konat.

Ustanovení § 39 je ustanovením všeobecné povahy, které je jako takové třeba použít i pro oblast obchodních závazkových vztahů.

2. Obcházení zákona právním úkonem (*in fraudem legis*)

- 3 V těchto případech právní úkon sice v přímém rozporu s výslovným zákonným zákazem není, avšak svými účinky zákonu, jeho účelu a smyslu (*ratio legis*) odporuje neboli obchází jej. Může jít např. o použití prostředku, který sice není sám o sobě zákonem zakázáný, avšak sleduje cíl záměrně dosáhnout výsledek, který není předvídan a není žádoucí.

Již v souvislosti s vysvětlivkami k § 3 bylo zdůrazněno, že soulad práva s dobrými mravy patří ke stěžejním právním zásadám, které přispívají k tomu, aby právo v každém jednotlivém konkrétním případě napomáhalo k prosazování spravedlnosti (*aequum et bonum*). Zároveň bylo též zdůrazněno, že tuto zásadu je však třeba v každém konkrétním případě používat vždy obezřetně, aby v systému platného psaného práva (*lex scripta*) nedocházelo k oslabování ochrany občanských práv, která jsou zakotvena zákonem, a tím k nežádoucímu narušování jiné významné právní zásady ovládající oblast soukromého práva – zásady právní jistoty (bezpečnosti).

O obcházení zákona by mohlo jít podle soudní praxe i tam, kde účastníci uzavřeli smlouvu ve skutečnosti jiného dne, než dne, který je uveden ve smlouvě; právě uvedení jiného dne než dne, který je uveden ve smlouvě, by mohlo sledovat obcházení zákona.

O neplatnost zástavní smlouvy jde i tehdy, bylo-li ujednáno, že zástavní věřitel může uplatnit uspokojení z prodeje zástavy jinak, než stanoví zákon – § 169 písm. c). Svou podstatou jde totiž o ujednání o tzv. propadné zástavě. Takové ujednání je v rozporu s účelem zástavního práva, neboť obchází § 152 (srov. jeho spojení s § 39).

Není rozhodné, zda účastníci smlouvy o důvodu této neplatnosti, tj. obcházení zákona, věděli.

3. Rozpor právního úkonu s dobrými mravy (*contra bonos mores*)

- 4 Právní úkon se přičí dobrým mravům, jestliže se jeho obsah – a to bez ohledu na smluvní volnost (svobodu) tento obsah stanovit, bez ohledu na to, kdo rozpor s dobrými mravy zavínil, jakož i na to, zda druhá strana byla při vzniku smlouvy v dobré víře – ocitne v rozporu s dobrými mravy, tj. s obecně uznávaným míněním, které ve vzájemných vztazích mezi lidmi určuje, jaký má být obsah právního úkonu, aby byl v souladu se základními respektovanými zásadami mravního řádu demokratické společnosti [3, 1].

Výčet dobrých mravů – jak bylo řečeno již v souvislosti s výkladem § 3 odst. 1 – nelze se zřetelem k jejich pestrosti i mnohotvárnosti určit. Obecné zásady mravního řádu společnosti a v důsledku toho i dobré mravy se ve vzájemném občanském soužití – vzdor své jisté stálosti a neměnnosti – v souladu se společenským vývojem zároveň v určité míře vyvíjejí, a to ve smyslu jak časovém, tak místním.

Dobré mravy jako jedny ze základních norem společnosti jsou podle soudní praxe respektovány rozhodující částí společnosti. Přičí-li se proto určitý právní úkon dobrým mravům, musí to být soudem v daném čase a ve vzájemném jednání účastníků občanskoprávních vztahů vždy zjištěno podle objektivního kritéria s přihlédnutím ke všem okolnostem konkrétního případu, včetně doby i postavení účastníků.

V posledním období soudní praxe judikovala, že sankcí neplatnosti s poukazem na dobré mravy [39] by měly být postiženy jen ty smlouvy, které hrubě urážejí veřejné mínění, mravy společnosti a soudce a zároveň nejsou v rozporu se zásadami, které ovládají občanský zákoník (PR, 1996, č. 7).

O případ neplatnosti právního úkonu z důvodu, že se přičí dobrým mravům, by šlo v praxi i tam, kde smluvní strany při půjčce sjednaly zřejmě nepřiměřené smluvní úroky, právě tak jako při jiné smlouvě nepřiměřenou smluvní pokutu.

O jiný případ neplatnosti právního úkonu z toho důvodu, že se přičí dobrým mravům, může jít podle zákona o vlastnictví bytů č. 72/1994 Sb. tam, kde by nabídka učiněná vlastníkem bytu, resp. vlastníkem budovy, dosavadnímu nájemci na přednostní odkoupení bytu byla zjevně přemrštěná (§ 22 odst. 1 BytZ).

Soudní praxe uznala jako neplatný právní úkon usnesení valné hromady společnosti s ručením omezeným, které se ocitlo v rozporu s dobrými mravy v případě, kdy většinový vlastník proti vůli menšinového společníka zbavil menšinového společníka vahou svých hlasů určitých práv, která mu zaručovala společenská smlouva, čímž ho jednak zbavil zákonem stanovené ochrany, jednak sám na jeho úkor získal větší práva. Soudní praxe v této souvislosti přiléhavě dovodila, že v těchto případech vedle zvláštní úpravy § 131 odst. 1 ObchZ nelze pominout ani obecnou úpravu § 3, zejména § 39 ObčZ. Obecně lze říci, že v řadě těchto případů doznívá dříve výslovně upravená zásada zákazu zkrácení přes polovinu hodnoty (*laesio enormis ultra dimidium*). Zakotvením této zásady se v řadě evropských soukromoprávních úprav sleduje cíl čelit při uzavírání smlouvy nápadně nevýhodnému nepoměru mezi plněním smluvní strany na straně jedné a protiplněním druhé smluvní strany na straně druhé. Tento přístup soudní praxe našel svůj výraz v rozsudku Nejvyššího soudu České republiky (sp. zn. 22 Cdo 1993/2001). Ten pod zřejmým vlivem dříve platného § 879 OZO prohlásil za lichevní smlouvy – byť v platném občanském zákoníku výslovně neupravované – takové smlouvy, kde jedna smluvní strana uzavře smlouvu zneužívajíc něčí nezkušenosti, tísně nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru. O takovou lichevní smlouvu půjde tam, kde jednající v konkrétním případě věděl, anebo musel vědět, že druhá strana je postižena okolnostmi uvedenými shora, a tuto okolnost využil. Přitom se nevyžaduje, aby jeho jednání bylo současně v trestním řízení označeno za trestný čin (srov. § 253 TrZ). Lze uzavřít, že takto charakterizované lichevní smlouvy je třeba podle platného právního stavu považovat pro jejich rozpor s dobrými mravy za absolutně neplatné [39].

Protože i při vypořádání společného jmění manželů dohodou (§ 150 odst. 1, 2) se uplatňuje v plné míře autonomie vůle manželů, není dohoda o vypořádání, kterou pouze jeden z účastníků nabude podstatně menší podíl, popř. vůbec nic, neplatná pro rozpor s § 39 ve spojení s § 149 odst. 2, 3. Okolnost, že se smluvní straně, které je zavázána plnit, nedostalo potřebného ekvivalentu, nepovažuje soudní praxe v souladu s teorií správně za rozpor s dobrými mravy (R 64/2000).

I právní úkon, který se přičí dobrým mravům, může mít formu buď konání, či opomenutí; opomenutí však přichází i v těchto případech v úvahu jen tam, kde se přičí nějakému mravnímu příkazu konat.

Neplatnost právního úkonu podle § 39 je absolutní neplatností.

Úmyslné uvedení v omyl je třeba kvalifikovat podle speciálního ustanovení § 49a, a nikoliv podle § 39 jako rozpor s dobrými mravy.

Nová problematika vzájemného vztahu rozporu právního úkonu s dobrými mravy vznikla i v souvislosti s přijetím nové úpravy spotřebitelských smluv podle § 55 odst. 2 a § 56 odst. 1, 3 s typickou ochranou spotřebitelů jako slabší smluvní strany (§ 56).

Z judikatury:

1. Rozpor právního úkonu se zákonem

R 33/1975: Pokud je smlouva od počátku absolutně neplatná, není rozhodné, zda účastníci smlouvy o důvodu její neplatnosti věděli.

R 35/1975: Smlouva, která svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičiž zájmům společnosti (§ 39 o. z., roz. od 1. 1. 1992 „dobrým mravům“), je od počátku absolutně neplatná: není rozhodné, zda účastníci smlouvy o důvodu její neplatnosti věděli.

Skutečnost, že smlouva byla ve smyslu ustanovení § 63 a 64 not. ř. státním notářstvím přezkoumána a registrována (roz. od 1. 1. 1993 katastrální úřad v řízení o povolení vkladu), nebrání tomu, aby soud v občanském soudním řízení sám neposoudil neplatnost smlouvy ve smyslu ustanovení § 39 o. z., popřípadě jiných zákonných ustanovení.

R 39/1992: Při povolování výjimek ze zákazu převodu majetku z vlastnictví státu (podle zákonného opatření č. 364/1990 Sb. a později podle zákona č. 92/1991 Sb.) bylo možné vázat udělení výjimek i na stanovení podmínek, při jejichž splnění lze považovat teprve za daný výjimečný souhlas s převodem. Nejsou-li tyto podmínky ve smlouvě respektovány, je smlouva neplatná (§ 39 o. z.).

R 17/2000: Smlouva o převodu nemovitostí není neplatná jen proto, že převodce dříve převodl stejné nemovitosti na jinou osobu, jestliže ke vkladu vlastnického práva pro tuto osobu nedošlo.

R 63/2000: Jestliže stát v době konání dražby provozní jednotky nebyl vlastníkem domu, v němž se nacházely nebytové prostory tvořící tuto jednotku, pak smlouva o nájmu těchto prostor, uzavřená s vydražitelem podle § 15 odst. 1 zákona č. 427/1990 Sb., je právním úkonem absolutně neplatným.

R 59/2001: Kupní smlouva, kterou prodávající porušil zákaz převodu věci (nemovitosti), uložený mu vykonatelným rozhodnutím o předběžném opatření ve smyslu ustanovení § 76 odst. 1 písm. e) OSŘ, je pro rozpor se zákonem absolutně neplatná (obdobně platí rovněž tam, kde společník vkládá do obchodní společnosti nemovitost jako nepeněžitý vklad; jde totiž o smlouvu o převodu, která je svou podstatou podobná kupní smlouvě – pozn. aut.).

R 30/2005 – NS ČR: Platnými právními úkony jsou takové projevy vůle (§ 34 ObčZ), které mají všechny zákonem stanovené náležitosti, k nimž patří i podmínka dovolení jednání.

R 27/2006: Smlouva o postoupení pohledávky uzavřená v rozporu s ustanovením § 525 odst. 2 ObčZ je absolutně neplatná podle ustanovení § 39 ObčZ.

PR, 1999, č. 1 – NS ČR: Právně významným účelem smlouvy (§ 39 ObčZ) je takový účel, který sledují všichni účastníci smlouvy anebo jej sleduje pouze některý z účastníků, ostatní však o tomto cíli vědí nebo jej z okolností, za kterých ke smluvnímu jednání dochází, musejí předpokládat. Sleduje-li jedna ze stran právního úkonu (smlouvy) dosažení účelu, který není vyjádřen v obsahu právního úkonu, a o kterém druhá strana neví a vědět nemůže, jde jen o pohnutku, která je právně bezvýznamná a nemá na platnost právního úkonu vliv.

PR, 1999, č. 7 – NS ČR: Byla-li tatáž nemovitost převáděna dvakrát, stane se jejím vlastníkem ten, kdo jako první doručil návrh na vklad vlastnického práva do katastru katastrálnímu orgánu.

PR, 2000, č. 11 – NS ČR: Dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dnes: společného jmění manželů – pozn. aut.), kterou jeden z účastníků nabude podstatně menší podíl, popřípadě se mu nedostane ničeho, není neplatná pro rozpor s § 150 ObčZ.

PR, 2000, č. 11 – NS ČR: Pokud dva ze tří společníků veřejné obchodní společnosti bez souhlasu třetího účastníka prodají nemovitost, která je ve vlastnictví této společnosti, jiné společnosti, jejímiž společníky jsou, a to za cenu podstatně nižší, než za jakou by ji bylo možno v daném čase a místě prodat, a tak objektivně zmenší majetek společnosti, jakož i podíl třetího společníka na likvidačním zůstatku, jde o jednání, které je v rozporu se zásadami poctivého obchodního styku, odporuje dobrým mravům, a kupní smlouva je proto neplatná.

PR, 2001, č. 11 – NS ČR: Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon podmiňuje rozvodem manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je platná pouze v případech rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle § 24a ZOR.

PR, 2002, č. 11 – NS ČR: Ujednání (dohoda, smlouva) o povinnosti zaplatit smluvní pokutu pro případ výkonu práva odstoupení od smlouvy, a nikoliv pro případ porušení smluvní povinnosti, je v rozporu s účelem institutu smluvní pokuty (§ 544n. ObčZ), a tedy pro rozpor s účelem zákona je neplatná podle § 39 ObčZ.

PR, 2006, č. 5 – NS ČR: 1. Souhlas zákonného zástupce osvojovaného dítěte s osvojením musí vyhovovat všem požadavkům, které občanský zákoník klade na právní úkony. Souhlas musí být dán před soudem osobně, výslovně a určitě. Musí být učiněn se zřetelem k určité osobě osvojitele, musí se týkat konkrétního stupně osvojení a zákonný zástupce osvojovaného dítěte musí být poučen o právních následcích osvojení.

2. Souhlas s osvojením může zákonný zástupce dítěte odvolat, a to až do doby, kdy rozsudek o osvojení dítěte nabude právní moci. Soud rozhodující o návrhu na osvojení je povinnen k takové skutečnosti bez dalšího přihlédnout.

PR, 2006, č. 21 – NS ČR: Oprávnění rozhodovat o právních úkonech obce je ze zákona rozděleno mezi obecní radu a obecní zastupitelstvo. Žádný z těchto orgánů však nemůže vystupovat jménem obce navenek; toto oprávnění přísluší výlučně starostovi. Právní úkon starosty vyžadující schválení zastupitelstvem obce (a obdobně obecní radou) provedený bez takového předchozího schválení je od počátku neplatný.

SR, 2003, č. 6 – NS ČR: Sama skutečnost, že prodávající (podnikatel) v době uzavření kupní smlouvy o prodeji zboží neměl k provozování živnosti příslušné živnostenské oprávnění (vázaná živnost), ještě nemusí zakládat absolutní neplatnost této kupní smlouvy, obzvláště v situaci, kdy posléze – v důsledku změny právní úpravy – prodej takového zboží byl zařazen do kategorie živnosti volné, kterou prodávající již v době uzavření kupní smlouvy splňoval.

SR, 2006, č. 23 – NS ČR: Dohoda o převodu členských práv a povinností spojených s členstvím v bytovém družstvu uzavřená pouze jedním ze společných členů družstva je absolutně neplatná pro rozpor se zákonem (§ 230 ObchZ).

SR, 2007, č. 18 – NS ČR: Právní úkon, který je rozhodující součástí skutku, za nějž byla osoba, jež jej učinila, uznána pravomocným rozsudkem v trestním řízení vinnou ze spáchání trestného činu podvodu, je neplatný pro rozpor se zákonem (§ 39 ObčZ).

Sou R NS č. C 87 – NS sp. zn. 21 Cdo 2535/99: Kupní smlouva, která byla uzavřena za tím účelem, aby pohledávka kupujícího zástavního věřitele byla uspokojena tím, že na něj přejde vlastnictví prodávajícího zástavního dlužníka, popřípadě majitele zástavy, k zástavě (tzv. propadná zástava), je neplatná podle § 39 ObčZ.

Sou R NS č. C 216 – NS sp. zn. 25 Cdo 228/2001: Spojuje-li ustanovení § 39 ObčZ absolutní neplatnost právního úkonu s jeho nedovoleností spočívající v tom, že právní úkon svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přiči dobrým mravům, pak ze způsobu či okolností, za nichž smlouva byla uzavřena, nelze neplatnost právního úkonu podle uvedeného ustanovení dovozovat.

Sou R NS č. C 266 – NS sp. zn. 26 Cdo 586/99: Platnost právního úkonu je nutno posuzovat podle obecně závazných právních předpisů, jaké existovaly v době, kdy byl právní úkon učiněn. Okolnost, že později došlo ke zrušení či změně obecně závazného právního předpisu, s nímž byl právní úkon v rozporu, nemůže vést k odstranění následků stanovených v § 39 ObčZ.

Sou R NS č. C 1594 – NS sp. zn. 22 Cdo 981/2001: Sama skutečnost, že prodávající v době uzavření kupní smlouvy nebyl ani vlastníkem prodávané věci ani neměl právo s ní nakládat, nečiní smlouvu neplatnou, zvláště když účinnost kupní smlouvy byla odložena k okamžiku řádného nabytí věci prodávajícím.

Sou R NS č. C 1621 – NS sp. zn. 22 Cdo 1053/2001: Smlouva, již byla sjednána tzv. propadná zástava, je neplatná i v případě, že z takového ujednání měla mít prospěch osoba blízká věřiteli.

Sou R NS č. C 1730 – NS sp. zn. 28 Cdo 361/2002: Obsahuje-li text závěti údaj, který je v rozporu s datem, jež je v závěti uvedeno jako den, měsíc a rok, kdy byla podepsána, nelze závěť považovat za platnou, pokud není prokázáno, že uvedené datum je skutečně datem podpisu závěti.

Sou R NS č. C 2803 – NS sp. zn. 25 Cdo 730/2004: Zástavní smlouva, která byla uzavřena za tím účelem, aby pohledávka ze smlouvy o půjčce peněz byla uspokojena tím, že na zástavního věřitele přejde vlastnictví zástavního dlužníka k movité zástavě, je absolutně neplatná.

Sou R NS č. C 2379 – NS sp. zn. 32 Odo 662/2001: Smluvní závazek účastníků sdružení nekonkurovat si po určitou dobu po zániku sdružení není v rozporu se zákonem.

Sou R NS č. C 4940 – NS sp. zn. 33 Odo 1694/2005: Právní úkon týkající se hospodaření se společnou věcí, který učinil jeden z rovnodílných podílových spoluvlastníků, aniž dal druhému spoluvlastníku možnost se k zamýšlenému úkonu vyjádřit, nebo přes výslovný nesouhlas druhého spoluvlastníka, je úkonem absolutně neplatným pro rozpor se zákonem.

Sou R NS č. C 4592 – NS sp. zn. 21 Cdo 2203/2006: Závěť zůstavitele, který není objektivně handicapován (zpravidla zdravotně) tak, že by nemohl číst nebo psát, učiněná podle § 476 c) ObčZ je neplatná.

NS sp. zn. 26 Cdo 496/2001: Smlouva o nájmu bytu na dobu určitou, uzavřená s osobou, již k tomuto bytu svědčí tzv. právo na bydlení, je absolutně neplatná.

NS sp. zn. 22 Cdo 1993/2001: Lichevní smlouvy jsou takové smlouvy, které smluvní strana uzavře zneužívaje něčí nezkušenosti, tísně nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepochopitelně. O lichevní smlouvu jde v případě, kdy jednající z okolností věci věděl anebo musel vědět, že druhá strana je postížena okolnostmi uvedenými shora, a tuto okolnost využil; nevyžaduje se, aby jeho jednání bylo současně v trestním řízení označeno za trestný čin.

Lichevní smlouvy jsou absolutně neplatné.

NS sp. zn. 29 Odo 728/2003: Jako propadlá zástava je neplatná také smlouva o postoupení pohledávky, která byla uzavřena za tím účelem, aby zástavním právem zajištěná pohledávka postupníka (zástavního věřitele) byla uspokojena tím, že se stane majitelem zastavené pohledávky.

NS sp. zn. 22 Cdo 1377/2002: Kupní smlouva, kterou prodávající porušil zákaz převodu věci (nemovitosti) uložený mu vykonatelným předběžným opatřením, je absolutně neplatná.

PR, 1993, č. 5 – VS v Praze: Dohoda o převodu členských práv a povinností ve stavebním bytovém družstvu uzavřená v rozporu se závazkem člena stavebního bytového družstva vrátit byt po přidělení většího bytu tímž stavebním bytovým družstvem je v rozporu s dobrými mravy (§ 3 ObčZ), a proto absolutně neplatná.

PR, 1997, č. 5 – KS v Českých Budějovicích: Smluvní pokuta dle § 544 ObčZ musí být vždy stanovena tak, aby její výše byla zjistitelná ke dni porušení smluvní povinnosti, na niž se váže, a to v tom smyslu, že bude zjistitelná konkrétní jednorázová částka odpovídající ujednání o smluvní pokutě. Tato částka nemusí být uvedena ve smlouvě, ale způsob jejího určení ve smlouvě musí umožňovat vyčíslení smluvní pokuty jednorázovou částkou v okamžiku porušení smluvní povinnosti. Proto určení smluvní pokuty formou 2% úroku z dlužné částky za každý den prodlení se zaplacením odporuje ust. § 544 odst. 2 ObčZ a je neplatné dle § 39 ObčZ.

PR, 2002, č. 10 – KS v Ústí nad Labem: Datum uvedené ve smlouvě časově identifikuje okamžik jejího uzavření a prokazuje, že smlouva byla uvedeného dne skutečně uzavřena. Prokáže-li se, že smlouvu účastníci ve skutečnosti uzavřeli jiného dne, než dne uvedeného ve smlouvě, je třeba se zabývat otázkou, zda simulací jiného data uzavření smlouvy nedošlo účastníky k obcházení zákona a zda smlouva není postižena absolutní neplatností.

SR, 1999, č. 10 – KS v Hradci Králové: Neobsahuje-li písemná nabídka převodu vlastnictví k bytu dosavadnímu nájemci cenu bytu, nemá její doručení za důsledek započetí běhu zákonné šestiměsíční lhůty, stanovené v § 22 odst. 1 věta druhá zákona.

Smlouva o převodu vlastnictví k bytu jiné osobě než dosavadnímu nájemci bytu je za této situace absolutně neplatná pro rozpor se zákonem (§ 39 ObčZ).

SR, 2003, č. 1 – KS v Hradci Králové: Kupní smlouva, kterou jako kupující uzavřel spotřebitel [§ 2 odst. 1 písm. a) zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, § 52 odst. 3 ObčZ], je absolutně neplatná (§ 39 ObčZ), je-li předmětem prodeje věc, jejíž prodej na spotřebitelském trhu nebyl příslušným orgánem schválen, ač takovému schválení podle zvláštních právních předpisů podléhá.

SR, 2006, č. 9 – KS v Ústí nad Labem: Sama skutečnost, že v kupní smlouvě byla uvedena jiný výše kupní ceny, než která byla kupujícím fakticky vyplacena prodávajícímu, nezpůsobuje absolutní neplatnost této smlouvy.

NS sp. zn. S 4Cz 50/1992: Smluvní volnost obce při převodu nemovitého majetku z jejího vlastnictví do vlastnictví jiných fyzických či právnických osob je omezena tím, že záměr obce převést nemovitý majetek musí být v obci vhodným způsobem zveřejněn nejméně po dobu 30 dnů před projednáním v orgánech obce (§ 9 odst. 3 zákona č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí) a poté schválen třípětinovou většinou všech členů obecního zastupitelstva (§ 9 odst. 1 uvedeného zákona).

K prokázání splnění uvedených zákonných požadavků je postačujícím důkazem prohlášení starosty obce, pokud o jeho správnosti nejsou důvodné pochybnosti.

II. Obcházení zákona právní úkonem

Sou R NS č. C 1772 – NS sp. zn. 22 Cdo 505/2002: Smlouva, která neodporuje výslovnému zákazu zákona, avšak svými důsledky směřuje k výsledku zákona odporujícímu, je absolutně neplatná pro obcházení zákona; není rozhodné, zda účastníci smlouvy o důvodu její neplatnosti věděli.

Sou R NS č. C 3013 – NS sp. zn. 22 Cdo 1772/2004: Udělí-li zástavní dlužník zástavnímu věřiteli plnou moc k prodeji zastavené nemovitosti za účelem splacení zajištěné pohledávky, je tato plná moc právním úkonem neplatným pro obcházení zákona; to platí i pro navazující právní úkony.

Sou R NS č. C 3014 – NS sp. zn. 22 Cdo 1712/2004: Obcházení zákona spočívá ve vyloučení závazného pravidla záměrným použitím prostředku, který sám o sobě není zákonem zakázán,

v důsledku čehož se uvedený stav stane z hlediska pozitivního práva nenapadnutelným, představuje postup, kdy se někdo chová podle práva, ale tak, aby záměrně dosáhl výsledku právní normou nepředvídaného a nežádoucího.

NS sp. zn. 29 Odo 460/2002: Není v rozporu s účelem zástavního práva, jestliže se zástavní věřitel, mající za osobním dlužníkem neuhrazenou pohledávku po lhůtě splatnosti, dohodne se se zástavním dlužníkem, že ten na něj převede vlastnické právo k zástavě a že dohodnutá kupní cena nebo (podle výše pohledávky zajištěné zástavním právem) její část bude použita (započtena) jako plnění zástavního dlužníka z titulu jeho závazku uspokojit dluh osobního dlužníka z výtěžku zpeněžení zástavy.

NS sp. zn. 29 Odo 268/2003: Jestliže správce konkurzní podstaty uzavře kupní smlouvu ohledně věci, k níž uplatňuje někdo jiný právo, nepřipouštějící její zpeněžení, aniž by tuto věc sepsal do konkurzní podstaty, jde o absolutně neplatný úkon pro rozpor se zákonem.

NS sp. zn. 32 Odo 1144/2004: Za rozpor se zákonem ve smyslu § 39 ObčZ, je třeba považovat i jednání, které je v rozporu s rozhodnutím vydaným příslušným státním orgánem na základě zákonného zmocnění.

NS sp. zn. 30 Cdo 2517/2004: Osobou nevidomou ve smyslu § 479e ObčZ se rozumí fyzická osoba, již zrakové postižení (nekompenzovatelné technickými či jinými pomůckami) zcela znemožňuje, resp. podstatně snižuje možnost v celém rozsahu vnímat okolnosti pořízení závěti, o níž má svědčit. Okolnost, že svědkem závěti byla osoba nevidomá, způsobuje neplatnost závěti vždy v celém rozsahu.

SJ, 1999, č. 12 – NS ČR: Právními úkony, jimiž se zákon obchází, jsou – na rozdíl od úkonů zákonu odporujících – právní úkony, které sice neodporují výslovnému zákazu zákona, které však svými důsledky směřují k výsledku zákonu odporujícímu. Takovýmto – podle § 39 obč. zák. neplatným – úkonem je i smlouva o převodu či pronájmu nemovitého majetku obce, byla-li uzavřena bez předchozího zveřejnění záměru obce vyžadovaného ustanovením § 36a odst. 4 zákona č. 367/1990 Sb., jež výslovný zákaz takového převodu či pronájmu neobsahuje.

ÚS sp. zn. II. ÚS 42/94: Právní úprava obsažená v § 4 odst. 1 ve spojení s § 9 odst. 1 zák. č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, nijak nevylučuje možnost napadnout smlouvy týkající se převodu nemovitostí, které byly uzavřeny před dnem účinnosti zák. č. 87/1991 Sb., a jestliže se u takových smluv ukáže, že šlo o obcházení zákona, pak přirozeně s tím důsledkem, že právnická osoba, jež se dopustila takového obcházení, za ně také ponese plnou odpovědnost v tom smyslu, že bude osobou povinnou.

III. Rozpor právního úkonu s dobrými mravy

PR, 2000, č. 12 – NS ČR: Skutečnost, že účastník smlouvy uvedl jiného účastníka v omyl, nemá za následek absolutní neplatnost smlouvy pro rozpor s dobrými mravy.

PR, 2004, č. 20 – NS ČR: Závěr, že kupní smlouva je neplatná pro rozpor s dobrými mravy, nelze bez dalšího dovodit ze skutečnosti, že prodávající věc prodal za cenu trojnásobně vyšší, než byla cena, za kterou ji původně koupil a kterou nezaplatil původnímu vlastníku věci.

Skutečnost, že kupující věc prodal další osobě ještě předtím, než sám zaplatil původnímu vlastníku věci, nemá vliv na právo původního vlastníka odstoupit od smlouvy pro nezaplacení kupní ceny; tato otázka může mít za určitých okolností v obchodních vztazích význam jen při úvaze, zda lze smluvní straně bezezbytku vrátit plnění, které před odstoupením od smlouvy poskytla druhé smluvní straně.

SR, 1999, č. 3 – NS ČR: Samotná okolnost, že účastníkovi smlouvy se na základě dohody o rozsahu a předmětu plnění nedostane plného ekvivalentu plnění, které se zavázal poskytnout, není v rozporu s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 2166 – NS sp. zn. 26 Cdo 1829/2002: Dohoda o ukončení smlouvy o nájmu nemovitosti, uzavřená starostou jménem obce bez předchozího rozhodnutí obecní rady, je absolutně neplatná.

NS sp. zn. 30 Cdo 664/2002: Dobré mravy jsou měřítkem hodnocení konkrétních situací, odpovídajícím obecně uznávaným pravidlům slušnosti v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti; mají převážně funkci interpretační.

NS sp. zn. 21 Cdo 664/2003: Za dobré mravy je třeba pokládat souhrn společenských, kulturních a právních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.

NS sp. zn. 32 Odo 1043/2004: Ujednání, které vylučuje možnost jednostranného odstoupení od smlouvy, je v rozporu s dobrými mravy.

SJ, 1997, č. 62 – NS ČR: Dobré mravy se rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.

SR, 2000, č. 5 – VS v Praze: Usnesení valné hromady společnosti s ručením omezeným je v rozporu s dobrými mravy tehdy, jestliže většinový společník proti vůli menšinového společníka rozhodne vahou svých hlasů tak, že menšinového společníka zbaví určitých práv, které mu byly garantovány společenskou smlouvou, a naopak sám na úkor menšinového společníka získá větší práva.

PR, 1996, č. 9 – KS v Hradci Králové: Smluvní pokuta ve výši 10 000 Kč za každý i započatý měsíc prodlení se splácením dluhu, jež byla sjednána mezi účastníky smlouvy o půjčce peněz ve výši 30 000 Kč, je právním úkonem, který je v rozporu s dobrými mravy. Proto se jedná o právní úkon neplatný a právo na zaplacení takové smluvní pokuty nelze proto v soudním řízení přiznat.

ÚS sp. zn. II. ÚS 249/97: „Dobré mravy“ jsou souhrnem etických, obecně zachovávaných a uznávaných zásad, jejichž dodržování je mnohdy zajišťováno i právními normami tak, aby každé jednání bylo v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti.

Tento obecný horizont, který vývojem společnosti rozvíjí i svůj morální obsah v prostoru a čase, musí být posuzován z hlediska konkrétního případu také právě v daném čase, na daném místě a ve vzájemném jednání účastníků právního vztahu. Takovéto hodnocení přísluší výhradně obecným soudům, není ani v možnostech Ústavního soudu vnikat do oněch subtilních vztahů jednotlivců, pokud jejich jednání nesignalizuje porušení základních práv a svobod.

§ 40 [Neplatnost pro nedostatky formy]

(1) Nebyl-li právní úkon učiněn ve formě, kterou vyžaduje zákon nebo dohoda účastníků, je neplatný.

(2) Písemně uzavřená dohoda může být změněna nebo zrušena pouze písemně.

(3) Písemný právní úkon je platný, je-li podepsán jednající osobou; činí-li právní úkon více osob, nemusí být jejich podpisy na téže listině, ledaže právní předpis stanoví jinak. Podpis může být nahrazen mechanickými prostředky v případech, kdy je to obvyklé. Je-li právní úkon učiněn elektronickými prostředky, může být podepsán elektronicky podle zvláštních předpisů.

(4) Písemná forma je zachována, je-li právní úkon učiněn telegraficky, dálkopisem nebo elektronickými prostředky, jež umožňují zachycení obsahu právního úkonu a určení osoby, která právní úkon učinila.

(5) K písemným právním úkonům těch, kteří nemohou číst a psát, je třeba úředního zápisu. Úřední zápis se nevyžaduje, má-li ten, kdo nemůže číst nebo psát, schopnost seznámit se s obsahem právního úkonu s pomocí přístrojů nebo speciálních pomůcek nebo prostřednictvím jiné osoby, kterou si zvolí, a je schopený vlastnoručně listinu podepsat.

Související ustanovení: § 34, 35, 37n., 46, § 53 odst. 1, 5, 6, § 53a, § 57 odst. 1, 2, § 141 odst. 2, § 143a odst. 3, § 149 odst. 2, § 156 odst. 1, § 420n., 476, 476d

Související předpisy: § 1n. ElPod; § 73 odst. 2 ZOR; § 41 odst. 3, § 42 odst. 1, § 134 OSŘ; § 242 odst. 2, § 244 odst. 5 ZPr; § 57, 272, § 289 odst. 2, § 303, 313, 323, 770 ObchZ; § 2, 28, 29 OchOsÚ; § 62 NotŘ

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 1999/93/ES ze dne 13. prosince 1999 o zásadách Společenství pro elektronické podpisy; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu

Z literatury: Bosáková, D., Kučerová, A., Peca, J., Vondruška, P. Elektronický podpis. ANAG, 2002; Brázda, J., Souček, J. Úvaha o podpisu. Socialistické soudnictvo, 1981, č. 4, s. 45; Čermák, K., jr. Elektronický podpis – pohled soukromoprávní. BA, 2002, č. 11 a 12, s. 64; Eliáš,

K. Právní úkony na soukromých listinách se zvláštním zřetelem k jejich podepisování. ADN, 1996, č. 3, s. 52; *Frimmel, M.* Elektronický obchod. Praha : Prospektrum, 2002; *Hulmák, M.* Elektronický právní styk. PR, 2005, č. 7, s. 229; *Kulhánek, M.* Smlouvy per fax. PRá, 2000, č. 1, s. 37; *Matejka, J.* Úprava elektronického podpisu v právním řádu ČR. Právník, 2001, č. 6, s. 557; *Mates, P., Smejkal, V.* Dokumenty budoucnosti. Data Security Management, II., 1998, č. 5, s. 34n.; *Matejka, J., Chum, V.* K právní úpravě elektronického podpisu. BA, 2002, č. 3, s. 31; *Sedláková, A.* Některé aspekty výkonu listinné agendy. ADN, 1995, č. 2, s. 28; *Smejkal, V.* Elektronický podpis míří do českého právního řádu. Právní zpravodaj, 2000, č. 5, s. 3; *Smejkal, V., Sokol, T.* Podpisy na papíru a digitální podpisy. CHIP, 1996, č. 12; *Smejkal, V.* Elektronický podpis. PRá, 2004, č. 12, s. 9; *Sokol, T.* Podpis, jeho podstata a role při právních úkonech. PRá, 2004, č. 12, s. 4; *Teichmann, J., Ptáková, V.* Elektronický způsob obchodování a právo. Právní zpravodaj, 2000, č. 5, s. 3n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Forma právních úkonů.....	1
II. Důsledky nedodržení formy	2

K odst. 2:

I. Forma zrušení nebo změny právního úkonu	3

K odst. 3:

I. Písemná forma	4
1. Písemnost.....	5
2. Podpis	6
3. Úřední ověření podpisu.....	7
4. Nahrazení podpisu.....	8
5. Elektronický podpis	9
a) Druhy elektronického podpisu	10
b) Elektronické značky.....	11
c) Podepsání.....	12–14
d) Ostatní	15

K odst. 4:

I. Prostředky komunikace písemného právního úkonu	16–17

K odst. 5:

I. Písemné úkony osob, které neumí číst nebo psát	18

K odst. 1:

I. Forma právních úkonů

Občanský zákoník vychází z principu bezformálnosti právních úkonů. To znamená, že právní úkon může být učiněn buď výslovně, tj. ústně, či písemně, nebo posuňkovou řečí, anebo i jiným nevýslovným způsobem (konkludentně neboli projev vůle učiněný per facta concludentia), který nevzbuzuje vzhledem ke všem okolnostem případu pochybnosti o tom, co jím chtěl takto jednající subjekt projevit (§ 35 odst. 1). Závěr o konkludentně projevené vůli je třeba založit na úvaze, která vychází ze zjištění, co vnější skutkové okolnosti v občanskoprávních vztazích obvykle znamenají. Podstatné je to, co lze – objektivně posuzováno – hodnotit, tj. jaká vůle byla ve skutečnosti projevována (podstatná není ani mentální rezervace ani motiv či pohnutka). Konkludentním

projevem souhlasu je přitakání hlavou, stisknutí ruky atd.; konkludentním projevem nesouhlasu je naopak např. zničení závěti zůstavitelem. Technický rozvoj společnosti a její postupující modernizace (srov. provoz hromadných sdělovacích prostředků, proces mechanizace poskytování různých služeb – telefonní karty, kreditní karty atd.) vedou k tomu, že počet konkludentních projevů vůle a jejich různých druhů vzrůstá.

Výjimečně se však určitá forma k platnosti právního úkonu požaduje. Tuto formu může určit buď zákon, či dohoda subjektů (v oblasti občanského práva neplatí jednostranná vymíněnost písemné formy jako u § 272 odst. 1 ObchZ).

Zákon přitom požaduje buď prostou písemnou formu (ta je v případě smluv splněna, dojde-li k písemnému návrhu a k jeho písemnému přijetí – § 46 odst. 2), anebo formu zpřísněného zápisu, tj. úředního zápisu notářského (srov. § 143a, 147). Úředním zápisem však není zápis pořízený na obecním úřadě. Obecně lze říci, že zákon požaduje určitou formu právního úkonu všude tam, kde má tento právní úkon pro subjekty závažnější právní účinky a kde je důraz kladen na právní jistotu subjektů i na ochranu třetích osob.

Prostou písemnou formu požaduje zákon jednak při všech převodech nemovitostí (§ 46 odst. 1), jednak v některých výslovně stanovených případech (např. § 57 odst. 1, § 149a, 156 odst. 1, § 524, § 531 odst. 3, § 533, 546, 476, 685; srov. § 263 odst. 2, § 272, § 289 odst. 2, § 303, 313, 323 ObchZ). V případě některých písemných právních úkonů dochází ke stanovení dalších formálních požadavků jako např. požadavek existence projevů na téže listině (§ 46 odst. 2 druhá věta ObčZ), prohlášení před svědky (§ 476b ObčZ) apod.

Forma úředního – notářského – zápisu (§ 62 NotŘ) se vyžaduje podle § 143a odst. 1, 2, 3, § 147, 156 odst. 3, § 476 odst. 1, § 476d aj.; srov. § 57 odst. 1 i. f., § 57 odst. 3, § 186 odst. 6, § 186a, § 190 odst. 3, § 220t odst. 3, § 224 odst. 6, § 225 odst. 3 ObchZ.

II. Důsledky nedodržení formy

- 2 Nedodržení písemné formy činí právní úkon neplatným. Tato neplatnost je při nedodržení písemné formy či úředního zápisu stanovených zákonem absolutní, u smluvené formy relativní. Písemná forma není dodržena ani v případě, kdy zákon stanoví jako formální náležitost úřední ověření podpisů (konkrétně např. ověření podpisů na plné moci podle § 57 odst. 2 ObchZ). Na tom nic nemění skutečnost, že úředně lze ověřit podpisy i dodatečně tak, že podpisující osoba uzná podpis za svůj. Soudní praxe usuzuje, že nedostatky vzniklé při ověřování podpisu smlouvy o darování nemovitosti nečiní tuto smlouvu neplatnou, není-li pochyb o tom, že účastníci smlouvu vlastnoručně podepsali [§ 34 odst. 7 písm. e) vyhl. č. 190/1996 Sb., ve znění vyhl. č. 179/1998 Sb., nyní § 37 odst. 6 vyhl. č. 26/2007 Sb.].

Písemná forma podmiňuje platnost právního úkonu, nikoliv však jeho dokazatelnost. Dojde-li proto ke ztrátě či zničení textu listiny, není vyloučeno domáhat se nároků z právního úkonu, lze-li ovšem tento právní úkon i splnění náležitosti formy dokázat jinak (např. svědky); u listinných cenných papírů (směnky, šeky), ve kterých jsou práva inkorporována, je ovšem z povahy věci situace jiná (může však dojít k jejich umoření podle § 185i OSŘ).

Dojde-li ve sporu jednou ze smluvních stran k popření pravosti, popř. správnosti, smlouvy jako soukromé listiny (konkrétně k popření pravosti podpisu na smlouvě, popř. správnosti jejího obsahu), pak podle soudní praxe smluvní stranu, která takovou smlouvu jako důkaz předložila, zatěžuje ve sporu povinnost tvrzení, důkazní povinnost i unesení břemene tvrzení a důkazního břemene. Nepříznivé následky toho,

že se smluvní straně, která smlouvu jako soukromou listinu předložila, nepodařilo odstranit zpochybněnou pravost, popř. správnost, nese ve sporu tato smluvní strana. To je rozdíl od veřejné listiny (§ 134 OSŘ), tj. listiny vydané soudy nebo jinými státními orgány v mezích jejich pravomoci, jakož i listin, které jsou zvláštními předpisy prohlášeny za veřejné (např. notářské zápisy a jejich stejnopisy, výpisy z notářských zápisů a listiny o ověření – § 6 NotŘ). Tyto veřejné listiny potvrzují, že jde o nařízení nebo prohlášení orgánu, který listinu vydal, a není-li dokázán opak, zároveň pravdivost toho, co je v nich svědčeno či potvrzeno.

Za bezdůvodné obohacení se nepovažuje, bylo-li přijato plnění dluhu neplatného pouze pro nedostatek formy – § 455 odst. 1 (srov. i plnění z darovacího slibu podle § 628 odst. 2, u kterého nebyla dodržena písemná forma).

K odst. 2:

I. Forma zrušení nebo změny právního úkonu

Obecně pro občanskoprávní oblast platí, že všechny písemně uzavřené dohody (ať již 3
písemná forma byla stanovena zákonem, či dohodnuta) mohou být ze stejných důvodů, pro které byla stanovena písemná forma již při jejich vzniku, opět změněny nebo zrušeny pouze písemně – § 40 odst. 2 (v obchodněprávní oblasti srov. § 272 odst. 2 ObchZ). Není-li návrh na změnu písemně uzavřené smlouvy podepsán jednajícími, není splněn požadavek písemné formy (srov. i dále). O písemnou formu právního úkonu nejde tam, kde jeden subjekt právního úkonu, který může být učiněn i bezformálně, žádá z důkazních důvodů písemné potvrzení (§ 141 odst. 2, § 569 odst. 1); nevydání písemného potvrzení není proto spojeno se sankcí neplatnosti právního úkonu.

K odst. 3:

I. Písemná forma

Písemná forma právního úkonu předpokládá existenci dvou náležitostí: písemnosti 4
a podpisu (uvedení data není obligatorní náležitostí písemného právního úkonu; je-li však datum ve smlouvě uvedeno, prokazuje, že smlouva byla uvedeného dne, měsíce a roku skutečně uzavřena).

1. Písemnost

Písemnost spočívá v tom, že projev vůle (právní úkon) jednajícího subjektu zahrnuje 5
všechny podstatné náležitosti zachycené v písemném textu (právně významný je pouze ten projev vůle jednajícího, který je vyjádřen v písemném textu; proto eventuální záměry jednajícího v písemném textu nevyjádřené jsou právně bezvýznamné). Forma média, nosiče textu, není rozhodná.

Text může být napsán vlastní rukou jednajícího, rukou jiné osoby, strojem, tiskem; může však být s ohledem na využití moderních metod občanskoprávního styku učiněn i telegraficky, dálnopisem či elektronickými prostředky, jež – a to je nezbytná podmínka – umožňují zachycení obsahu právního úkonu, jakož i určení osoby, která právní úkon učinila.

2. Podpis

Písemný projev musí být zároveň podepsán. Teprve od podpisu jednající osoby je 6
písemný projev platný. Činí-li právní úkon více osob, nemusí být jejich podpisy vždy

na téže listině. V určitých případech, konkrétně u smlouvy o převodu nemovitostí, však zákon výslovně stanoví, že projevy jejích subjektů musí být na téže listině (§ 46 odst. 2). Na rozdíl od textu písemností musí být podpis zásadně vlastnoruční, tím je zajištěna určitá jedinečnost. Podpis představuje obvykle uvedení jména a příjmení, akceptuje se i pouhé příjmení. U cizinců bude ovšem nezbytné přijmout i jiný obsah podpisu (znaky, symboly), kterými stvrzují obvykle své písemné právní úkony, přestože nevyjadřují příjmení. Za podmínky určitelnosti podpisující osoby může jako podpis stačit i uvedení pouhého jména, což je praktické zejména v oblasti závětí. Podpisem může být obecně i pseudonym, za předpokladu určitelnosti podpisující osoby. Podpis nemusí být čitelný.

Nejvyšší soud dovodil, že písemná forma hmotněprávního úkonu je splněna i tím způsobem, že ústní projev osoby je uveden v soudním protokolu (srov. i § 41 odst. 3 OSŘ). K zachování písemné formy proto stačí, jestliže ujednání o smluvní pokutě je zaznamenáno v soudním protokolu, tedy i protokolu z jednání. Tento výklad soudu je však nepřiměřený. Předně nerespektuje rozlišení úkonů procesních a hmotněprávních. Ustanovení § 42 OSŘ, které upravuje možnost učinit podání do protokolu, dopadá primárně na procesní úkony. Navíc náležitostí podání je podpis (§ 42 odst. 4 OSŘ). Mimo to u některých typických hmotněprávních úkonů učiněných do protokolu se výslovně vyžaduje podpis protokolu (§ 41b OSŘ).

3. Úřední ověření podpisu

- 7 U některých právních úkonů, konkrétně u některých smluv, se s ohledem na požadavek právní jistoty vyžaduje úřední ověření pravosti podpisů.

Úřední ověření podpisu může v současné době provést notář podle zákona č. 358/1992 Sb., krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady stanovené vyhláškou č. 36/2006 Sb., újezdni úřady (zákon č. 21/2006 Sb.) a advokát podle § 25a AZ, jestliže listinu sám sepsal nebo ji jednající osoba před ním vlastnoručně podepsala. Úřední ověření podpisu může provést též kapitán lodi (§ 35 zákona NámPl) a konzulární úřady a diplomatické mise České republiky [čl. 3, čl. 5 písm. f) Vídeňské úmluvy o konzulárních stycích (vyhl. č. 32/1969 Sb.)]. K postupu v případě ověření podpisu zahraničními subjekty viz Haagská úmluva o zrušení požadavku ověřování cizích veřejných listin, sdělení č. 45/1999 Sb. Úřední ověření podpisů se vyžaduje v obchodněprávní oblasti například u společenské smlouvy o založení obchodní společnosti – § 57 aj. ObchZ.

Pokud jde o činnost notáře, lze pravost podpisu na předložené listině ověřit dvěma způsoby. Je-li již podpis na listině připojen, notář osvědčí prohlášení osoby, kterým uznává podpis na listině za vlastní. Podepsala-li osoba listinu před ověřujícím v jeho přítomnosti, osvědčuje notář tuto skutečnost. Zákonem stanovenou formou pro ověření pravosti podpisu je legalizační doložka, která je veřejnou listinou. Legalizační doložka může být vyznačena na listině, na níž jsou podpisy, jejichž pravost má být ověřena, nebo může být vyhotovena samostatně a poté pevně spojena s předloženou listinou. Za samostatnou listinu o ověření je třeba pokládat jak ověřovací doložku pevně spojenou s předloženou listinou, tak ověřovací doložku vyznačenou přímo na předložené listině. Podobně to platí i v případě ověřování podpisu jinými subjekty.

Od těchto případů je nutné odlišit případy, kdy ověření podpisu není formální náležitostí právního úkonu podmiňující jeho platnost, ale jde o pouhý procesní požadavek na ověření totožnosti podpisujícího. Například u všech smluv, na základě kterých jsou zapsána – vkládána – vlastnická či jiná věcná práva k nemovitostem do katastru nemovitostí katastrálním úřadem – dříve podle § 34 odst. 7 vyhlášky č. 190/1996 Sb., nyní podle

§ 37 odst. 6 vyhlášky č. 26/2007 Sb., nebo u plných mocí, kdy podpis je ověřován na příkaz předsedy senátu podle § 28 odst. 4 OSŘ.

4. Nahrazení podpisu

Je připuštěna možnost nahrazení podpisu mechanickými prostředky (např. razítkem), faksimili, reprodukcí (naskenováním) podpisu na tiskopise tam, kde je to v občanskoprávním styku – objektivně posuzováno – obvyklé. Nejde jenom o obvyklost nahrazení podpisu mechanickými prostředky, ale zároveň o spojení právních následků s písemným právním úkonem.

Možnost nahrazení vlastnoručního podpisu se dostala do občanského zákoníku až zákonem č. 509/1991 Sb. Do té doby byla judikatura poměrně přísná. Je možné upozornit na rozsudek R 25/1982, podle něhož v případech, kdy zákon vyžaduje písemnou formu, nelze podpis nahrazovat mechanickými prostředky (např. podpisovým razítkem statutárního orgánu organizace). Střední občanský zákoník, zákon č. 141/1950 Sb., ji však znal (§ 41 odst. 2 ObčZ 1950).

5. Elektronický podpis

Zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu, ve znění pozdějších předpisů, doplnil s účinností od 1. října 2000 dosavadní § 40 odst. 3 tímto způsobem: „Je-li právní úkon učiněn elektronickými prostředky, může být podepsán elektronicky podle zvláštních předpisů.“ Tímto zvláštním předpisem je zákon č. 227/2000 Sb. (cit. zákon používá jako obecný pojem elektronický podpis, který kryje i digitální podpis). Zákon provádí směrnici Evropského parlamentu a Rady 1999/93/ES ze dne 13. prosince 1999 o zásadách Společenství pro elektronické podpisy.

Tato nová právní úprava navázala na § 40 odst. 4 ObčZ, který již od účinnosti zákona č. 509/1991 Sb. připouštěl možnost písemného právního úkonu učiněného elektronickými prostředky za předpokladu určitelnosti obsahu a osoby, která právní úkon učinila (k tomu viz dále).

Ústřední kategorii prostředků elektronické formy jednání a komunikace tvoří elektronický podpis. Zákon o elektronickém podpisu nezná pouze jeden druh elektronického podpisu, ale po vzoru výše zmíněné směrnice rozlišuje čtyři základní druhy. Je vyzdvižována technologická neutralita zákona, když právní důsledky spojuje s jakýmkoliv elektronickým podpisem, na rozdíl od směrnice, která v čl. 5 upřednostňuje zaručené elektronické podpisy. Je nutné upozornit na to, že řada evropských států spojuje účinky vlastnoručního podpisu pouze s podpisem zaručeným.

a) Druhy elektronického podpisu

Elektronickým podpisem se rozumí údaje v elektronické podobě, které jsou připojené k datové zprávě nebo jsou s ní logicky spojené a které slouží jako metoda k jednoznačnému ověření identity podepsané osoby ve vztahu k datové zprávě [§ 2 písm. a) ElPod]. Novela zákona o elektronickém podpisu zákonem č. 440/2004 Sb. připojila v definici elektronického podpisu požadavek jednoznačného ověření. To lze chápat jako odpověď na diskusi, zda prostý e-mail a k němu připojené jméno a příjmení splňuje požadavek elektronického podpisu. Kvalitu elektronického podpisu nebudou mít také „elektronické podpisy“ generované různými programy na základě údajů zadaných pouze podpisující osobou, kdy jde v podstatě o totéž. Jednoznačné ověření však z povahy elektronického podpisu nelze chápat absolutně. Charakter elektronického podpisu může mít k textu připojené sjednané nebo zaslané heslo, na druhou stranu ne připojený naskenovaný podpis v elektronické podobě (leďaže za podmínky obvyklosti viz § 40 odst. 3).

Vedle toho zákon o elektronickém podpisu upravuje zaručený elektronický podpis [§ 2 písm. b) EIPod]. Zaručeným elektronickým podpisem je elektronický podpis, který je jednoznačně spojen s podepisující osobou, umožňuje identifikaci podepisující osoby ve vztahu k datové zprávě, byl vytvořen a připojen k datové zprávě pomocí prostředků, které podepisující osoba může udržet pod svou výhradní kontrolou, a je k datové zprávě, k níž se vztahuje, připojen takovým způsobem, že je možno zjistit jakoukoliv následnou změnu dat.

Pokud se v praxi hovoří o systému dvou klíčů – soukromém a veřejném, půjde o tento druh elektronického podpisu nebo jeho vyšší formu. Subjekt za využití soukromého klíče podepisuje elektronický dokument. Jeho adresát je za použití veřejného klíče schopen zjistit podepisující osobu a eventuální zásahy do doručovaného elektronického dokumentu. Veřejný klíč je součástí certifikátu, který je automaticky připojen k zasílanému dokumentu. Použití elektronického podpisu samo o sobě neznamená zašifrování textu, text je pro každého čitelný.

Zaručený elektronický podpis může být založen také na kvalifikovaném certifikátu. V takovém případě jsou stanovena zvláštní pravidla, která se týkají vybavení kvalifikovaného poskytovatele certifikačních služeb, bezpečnosti, ale například i smluv, které tento poskytovatel se zájemci o podpis musí uzavřít (§ 6, 6a, 6b EIPod).

Ustanovení § 3 odst. 2 EIPod stanoví, že použití zaručeného elektronického podpisu založeného na kvalifikovaném certifikátu a vytvořeného pomocí prostředku pro bezpečné vytváření podpisu umožňuje ověřit, že datovou zprávu podepsala osoba uvedená na tomto kvalifikovaném certifikátu.

V oblasti orgánů veřejné moci je možné použít podle § 11 EIPod pouze zaručený elektronický podpis založený na kvalifikovaném certifikátu od akreditovaného poskytovatele (uznáváný elektronický podpis). To platí i pro výkon veřejné moci vůči fyzickým a právnickým osobám. Pokud je uznáváný elektronický podpis užíván v oblasti orgánů veřejné moci, musí kvalifikovaný certifikát obsahovat takové údaje, aby osoba byla jednoznačně identifikovatelná (identifikátor Ministerstva práce a sociálních věcí – viz § 4 vyhl. č. 496/2004 Sb.).

b) Elektronické značky

- 11 Zákon č. 440/2004 Sb. upravil v zákoně o elektronickém podpisu také elektronické značky. Elektronické značky jsou definovány jako údaje v elektronické podobě, které jsou připojené k datové zprávě nebo jsou s ní logicky spojené, jsou jednoznačně spojené s označující osobou a umožňují její identifikaci prostřednictvím kvalifikovaného systémového certifikátu, byly vytvořeny a připojeny k datové zprávě pomocí prostředků pro vytváření elektronických značek, které označující osoba může udržet pod svou výhradní kontrolou, jsou k datové zprávě, ke které se vztahují, připojeny takovým způsobem, že je možné zjistit jakoukoli následnou změnu dat [§ 2 písm. c) EIPod].

Podle důvodové zprávy spočívá přínos elektronických značek v tom, že na rozdíl od zaručeného elektronického podpisu, který vytváří fyzická osoba vždy pro jednu určitou datovou zprávu, mohou být elektronickými značkami datové zprávy označovány tak, že je iniciována funkce prostředku, který je vytváří, a označování datových zpráv může probíhat bez další přímé součinnosti označující osoby. V praxi se užije tam, kde je ze zákona nezbytné důvěryhodným způsobem označovat velké objemy datových zpráv v relativně krátkém časovém období a vytváření zaručeného elektronického podpisu pro každou datovou zprávu by bylo z hlediska časového, personálního a finančního nadbytečně náročné, a dále tam, kde není možné požívat kvalifikované certifikáty. Ve své podstatě by se proto daly přirovnat automatickému razítku.

Požadavky kladené zákonem o elektronickém podpisu na elektronické značky jsou proto obdobné požadavkům na zaručený elektronický podpis. Ustanovení § 3a EIPod sice stanoví, že použití elektronické značky založené na kvalifikovaném systémovém certifikátu a vytvořené pomocí prostředku pro vytváření elektronických značek umožňuje ověřit, že datovou zprávu označila touto elektronickou značkou označující osoba. Zároveň je však založena vyvratitelná právní domněnka, že pokud označující osoba označila datovou zprávu, má se za to, že tak učinila automatizovaně bez přímého ověření obsahu datové zprávy a vyjádřila tím svou vůli.

Občanský zákoník se ovšem zmiňuje konkrétně pouze o možnosti podepsat právní úkon elektronickým podpisem, o elektronické značce se nezmiňuje. Ani zákon o elektronickém podpisu neklade obecně obě formy na roveň, výjimkou je § 11 odst. 2, kde se klade na roveň uznávaný elektronický podpis a elektronická značka založená na kvalifikovaném systémovém certifikátu vydaném akreditovaným poskytovatelem certifikačních služeb u písemnosti orgánů veřejné moci. Vzniká proto otázka, zda písemný právní úkon může být podepsán elektronickou značkou. Domníváme se, že v oblasti občanského práva nemají obecně elektronické značky automaticky účinky podpisu. Tomu nasvědčuje striktní rozlišení mezi značkou a podpisem, označující a podpisující osobou i výslovné srovnání značky a podpisu v § 11 odst. 2 EIPod. V oblastech, kde je použití elektronické značky obvyklé, může být založena písemnost podle § 40 odst. 3.

c) Podepsání

Datová zpráva (tedy i úkon) je podepsána, pokud je opatřena elektronickým podpisem. Pokud se neprokáže opak, má se za to, že se podepisující osoba před podepsáním datové zprávy s jejím obsahem seznámila (§ 3 EIPod). Zakotvení vyvratitelné právní domněnky seznámení se s obsahem má význam především v rovině dokazování. Jak vyplývá z omezeného významu omylu (§ 49a ObčZ) nebo vážnosti úkonu, existence právního úkonu nemůže být ale zpochybněna pouhou skutečností, že osoba, která úkon činí, se dostatečně neseznámila s jeho obsahem (např. textem smlouvy). Pokud zde vůbec není vůle k úkonu, k tomu viz dále.

12

Zatímco vlastnoruční podpis, který je ve své podstatě neoddělitelný od jednající osoby, v případě elektronického podpisu přirozené spojení osoby a podpisu chybí. Podepisující osoba (signatář) má proto v § 5 odst. 1 uloženy některé právní povinnosti, např. zacházet s prostředky i s daty pro vytváření zaručeného elektronického podpisu s náležitou péčí tak, aby nemohlo dojít k jejich neoprávněnému použití. Způsobí-li podepisující osoba porušením těchto právních povinností stanovených v § 5 odst. 1 škodu, bude za ni občanskoprávně odpovídat, a to podle § 420. Na její straně jde o odpovědnost za zavinění. Této odpovědnosti se však může podepisující osoba zprostit tím, že prokáže, že ten, komu byla způsobena škoda, neprovedl veškeré úkony k tomu, aby ověřil, že zaručený elektronický podpis je platný [§ 12 odst. 1 písm. h) EIPod] a jeho kvalifikovaný certifikát nebyl zneplatněn (viz § 6a odst. 3 EIPod nebo § 14 odst. 3 EIPod). Návodem pro posouzení rozsahu těchto úkonů může být příloha vyhlášky č. 496/2004 Sb.

Za škodu způsobenou porušením právních povinností uložených poskytovateli certifikačních služeb, který vydává kvalifikované certifikáty (srov. § 6 EIPod), odpovídá tento poskytovatel občanskoprávně podle § 420. Poskytovatel certifikačních služeb však za tuto škodu neodpovídá, pokud vyplynula z použití kvalifikovaného certifikátu vznikajícího v důsledku nedodržení omezení pro jeho použití.

Podobnou povinnost náležité péče ohledně prostředků k vytváření elektronického podpisu je možné dovodit obecně z povinností podle § 415. Přestože se § 5 odst. 1 EIPod vztahuje pouze na osoby disponující s prostředky pro vytváření zaručeného elektro-

nického podpisu, i když bude zneužit prostředek pro vytváření běžného elektronického podpisu (§ 42, 415, 420 ObčZ), může osoba, jejíž podpis byl zneužit, na základě svého zavinění odpovídat za škodu zneužitím způsobenou.

S ohledem na úpravu odpovědnosti osoby, jejíž podpis byl zneužit, lze zřejmě dovodit, že zneužití prostředku k vytváření elektronického podpisu jinou osobou nevede ke vzniku platného právního úkonu, z něhož by byla tato osoba zavázána. Porušení povinností ze strany adresáta úkonu při ověření platnosti kvalifikovaného certifikátu je totiž spojeno pouze se zproštěním odpovědnosti za škodu.

Totéž platí v případě, kdy zde chyběla vůle k právnímu úkonu, například byl-li použit elektronický podpis náhodou či omylem. Je však nutné přihlídnout k ochraně dobré víry třetích osob stejně jako v případě absence vážnosti právního úkonu (§ 37).

Důkazní břemeno ohledně prokázání skutečnosti, že podpis byl zneužit nebo použit náhodou, bude na osobě, která bude tvrdit zneužití. Odpovědnost za škodu nemusí být dostatečnou ochranou třetích osob, zejména při ekvivalenci plnění z neplatné smlouvy.

- 13** Fyzická osoba může mít několik elektronických podpisů. Právnícká osoba stejně jako nemá podpis vlastnoruční, nemá ani podpis elektronický. Přestože může být držitelem certifikátu, podpisující osobou je vždy fyzická osoba. Konkrétní podpis může mít omezený rozsah použitelnosti, jenž vyplývá z kvalifikovaného certifikátu [§ 12 odst. 1 písm. i) ElPod], tzn. i na použití ve vztahu ke konkrétní právnické osobě. Možnost použití podpisu může být omezena i na transakce do určité hodnoty [§ 12 odst. 1 písm. j) ElPod]. Tato omezení kvalifikovaného certifikátu by měla být pro třetí osoby zjevná (§ 12 odst. 2 ElPod).

Porušení tohoto omezení či překročení hodnoty transakce nemá automaticky vliv na platnost právního úkonu, pokud fyzická osoba jednající svým jménem překročí výši hodnoty, pokud fyzická osoba jednající svým jménem překročí omezení na použití pro právnickou osobu. Vycházíme z toho, že by nikdo neměl mít prospěch z vlastního protiprávního jednání (použití svého podpisu v rozporu s jeho omezeními) v situaci, kdy podpisem zavazoval sám sebe. Překročení omezení ovšem může znamenat neplatnost právního úkonu v případě, že fyzická osoba jedná jako zákonný zástupce osoby právnické (§ 20 odst. 2 ObčZ) či zástupce podle § 15 ObchZ.

- 14** Není vyloučeno, aby se fyzická osoba při použití elektronických prostředků podepisovala pseudonymem – srov. § 12 odst. 1 písm. c), § 17 odst. 4 písm. f) ElPod. Použití pseudonymu při právních úkonech učiněných elektronickými prostředky bude mít účinky vlastnoručního podpisu za stejných podmínek jako použití pseudonymu při podpisu klasických listinných dokumentů, tzn. za podmínky určitelnosti jednající osoby. To ostatně vyplývá i z čl. 8 odst. 3 směrnice o zásadách Společenství pro elektronické podpisy.

d) Ostatní

- 15** Elektronický podpis může mít na rozdíl od podpisu vlastnoručního omezené mezinárodní účinky. V rámci Evropské unie je v podstatě garantováno uznávání zaručených elektronických podpisů založených na kvalifikovaném certifikátu za předpokladu, že tento kvalifikovaný certifikát byl vydán poskytovatelem certifikačních služeb usazeným v některém z členských států Evropské unie. Pokud byl vydán někým jiným, musí být splněny podmínky § 16 ElPod.

Podle zákona č. 227/2000 Sb., ve znění zákona č. 517/2002 Sb., byla působnost v oblasti elektronického podpisu odňata Úřadu pro ochranu osobních údajů a tato působnost

byla s účinností od 1. 1. 2003 převedena na nově zřízené Ministerstvo informatiky. Úřad pro ochranu osobních údajů vydal ještě 3. října 2001 vyhlášku č. 366/2001 Sb., která upřesňuje podmínky stanovené v § 6, 17 ElPod, způsob, jakým se jejich splnění bude dokládat, a požadavky, které musí splňovat nástroje elektronického podpisu a náležitosti postupu a způsobu vyhodnocování shody nástrojů elektronického podpisu s těmito požadavky. V souvislosti se zrušením Ministerstva informatiky byla působnost přenesena na Ministerstvo vnitra (§ 4 zákona č. 110/2007 Sb.).

Pokud jde o oblast elektronické komunikace s orgány veřejné správy, je třeba upozornit na nařízení vlády č. 495/2004 Sb., kterým se provádí zákon č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu, které upravuje povinnost orgánů veřejné moci v návaznosti na zvláštní předpisy, procesní předpisy, povinnost zřídit elektronické podatelny, vybavit je a zajistit pro zaměstnance potřebné certifikáty (viz též vyhl. č. 496/2004 Sb., o elektronických podatelnách).

K odst. 4:

I. Prostředky komunikace písemného právního úkonu

Občanský zákoník připouští, že písemná forma je zachována v případě, kdy je právní úkon učiněn telegramem, dálnopisem či za splnění dalších předpokladů elektronickými prostředky. To ve skutečnosti není tak samozřejmé, jak by se na první pohled mohlo zdát. Například faxová komunikace může mít v některých aspektech stejné účinky jako komunikace ústní (např. jednání mezi přítomnými). Je nutné si také uvědomit, že bez ohledu na zvolený prostředek písemnost je vždy spojena s grafickým znázorněním souboru znaků. O písemný právní úkon nepůjde, třebaže bude učiněn elektronickými prostředky umožňujícími zachytit obsah a určit jednající osobu, například u zvukové nahrávky nebo filmu.

Původ tohoto ustanovení lze nalézt v § 24a HZ, ve znění zákona č. 103/1990 Sb. Podle tohoto předpisu bylo možné učinit písemný právní úkon také telegrafickým či dálnopisným sdělením nebo prostředky výpočetní či jiné techniky. U právních úkonů učiněných těmito prostředky může být podpis nahrazen dohodnutým kódem.

Komunikační prostředky uvedené v tomto ustanovení mají různorodý charakter. Především pokud jde o telegram či dálnopis, jde o prostředky, kde často na začátku stojí písemný právní úkon v klasické podobě (originál listiny nebo zadání zprávy). Právní úprava tady pouze přiznává ve své podstatě kopii nebo záznamu stejné účinky jako originálu. Není ale pochyb o tom, že o písemný právní úkon nepůjde, jestliže bude zaslána faxová zpráva bez podpisu, o písemný právní úkon nepůjde, jestliže někdo zašle telegram, aniž by na začátku podepsal jeho zadání či alespoň připojil dohodnutý kód.

Již zákon č. 509/1991 Sb. připustil možnost učinit písemný právní úkon elektronickými prostředky, jestliže umožňují zachycení obsahu právního úkonu a určení osoby, která právní úkon učinila. Došlo k právnímu uznání a tím ke zrovnoprávnění písemností (dokumentů) a vlastnoručních podpisů prováděných jednak tradičně, klasicky rukou a perem na papírovém nosiči, jednak elektronicky na technickém nosiči. To znamená, že pokud si strany, které při své činnosti využívají moderní informační a komunikační technologii, shodně zvolí v souladu s § 2 odst. 3 ObčZ používání těchto elektronických prostředků pro vzájemné jednání a komunikaci, pak mezi právním posuzováním písemností – datových zpráv na straně jedné a písemnostmi na papírovém nosiči na straně druhé – nesmí být činěn žádný rozdíl (diskriminace) jen proto, že písemnosti mají elek-

16

tronickou formu. Tento závěr například platí z hlediska vzniku majetkoprávních účinků, z hlediska platnosti či neplatnosti právních úkonů, zejména smluv – § 34n. atd.

Směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2000/31/ES z 8. června 2000, o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu na vnitřním trhu, připouští v čl. 9 odst. 2, že z možnosti uzavření v elektronické podobě mohou být vyloučeny smlouvy, které zakládají nebo převádějí práva k nemovitostem s výjimkou práv z nájmu; smlouvy, pro něž právo vyžaduje zásah soudů, orgánů veřejné moci nebo povolání vykonávajících veřejnou moc; smlouvy o zárukách a jistotách, které uzavírají osoby mimo svou profesní nebo obchodní činnost; smlouvy v oblasti rodinného nebo dědického práva. Česká právní úprava samozřejmě zná případy, které vylučují možnost učinit právní úkon v elektronické podobě. V elektronické podobě nelze učinit úkony, kde právní úprava vyžaduje vlastnoruční podpis, např. závěť. Úprava úkonů učiněných elektronickými prostředky nezná zatím úřední ověření. Právní předpisy upravující tuto problematiku fakticky neumožňují jeho provedení na elektronickém dokumentu. Úřední ověření podpisu nelze nahradit ani použitím vyšších forem elektronického podpisu. Z možnosti uzavření v elektronické podobě jsou rovněž vyloučeny úkony, které musí být učiněny ve formě notářského zápisu, např. společenská smlouva společnosti s ručením omezeným nebo dohody o modifikaci společného jmění manželů.

- 17 Z tohoto pohledu je nutné se zamyslet nad významem přijetí zákona č. 227/2000 Sb., o elektronickém podpisu. Po přijetí tohoto zákona a novelizaci občanského zákoníku se nyní úprava elektronických prostředků rozpadá do odstavce třetího a čtvrtého. Zatímco v odstavci 3 je stanoveno, že úkon učiněný elektronickými prostředky je možné, nikoliv nutné, podepsat elektronicky podle zvláštních předpisů, v odstavci 4 je zvolena obecnější formulace, že úkon učiněný elektronickými prostředky je možné považovat za písemný, jestliže umožňují zachycení obsahu právního úkonu a určení osoby, která právní úkon učinila.

V této souvislosti lze identifikovat řadu otázek, například zda právní úkon učiněný elektronickými prostředky musí být podepsán vždy elektronickým podpisem podle zvláštního předpisu. Takový požadavek ze zákona nevyplývá, úkon učiněný elektronickými prostředky nemusí vždy vyžadovat z hlediska formálních náležitostí písemnou formu. To je vyjádřeno použitím slova „může“. I když tedy elektronický dokument nebude podepsán elektronicky, neznamená to, že nejde o právní úkon (např. kliknutí myši při odeslání vyplněného formuláře).

Dále je nutné se ptát, zda úkon učiněný elektronickými prostředky, který má být písemný, musí být podepsán elektronicky podle zvláštního zákona či zda stačí obecně požadavek určitelnosti obsahu a osoby, která právní úkon učinila. Zde se domníváme, že k tomu, aby byl naplněn požadavek písemnosti, je nutné elektronický dokument podepsat elektronicky podle zvláštních předpisů s obecnou výjimkou nahrazení mechanickými prostředky (nebo jejich elektronickou obdobou), tam kde je to obvyklé (§ 40 odst. 3). Máme tedy za to, že nejde konstituovat písemnost právního úkonu jenom na možnosti určení jednající osoby v konkrétním jednotlivém případě použití elektronického dokumentu, např. v důsledku předchozího styku nebo e-mailové adresy či telefonního čísla (e-mail, chat, ICQ), pokud dokument není elektronicky podepsán. Tato skutečnost by neměla zpochybňovat platnost právních úkonů, nikoliv však písemných, učiněných pomocí platební karty (např. výběr z bankomatu) nebo v jiné dohodnuté formě (např. příkazy k převodu pomocí SMS bez dalšího ověření, telefonické bankovnictví).

Vycházíme z toho, že pokud nejde v zásadě o písemný právní úkon u listiny, ke které je připojeno na stroji napsané jméno a příjmení nebo připojené razítko, nemělo by to platit

obecně ani v případě použití elektronických prostředků. Napojení na konkrétní osobu by proto mělo být silnější než formální označení subjektu a místa či zdroje odeslání. Zákon o elektronickém podpisu vidíme tedy jako úpravu provádějící § 40 odst. 4, pokud jde o požadavek identifikace osoby. Pokud má mít právní úkon učiněný elektronickými prostředky písemnou formu, měl by být elektronicky podepsán podle zákona o elektronickém podpisu.

K odst. 5:

I. Písemné úkony osob, které nemohou číst nebo psát

Zvláštní úprava písemných úkonů platí pro případ, že osoby, které je činí, nemohou číst nebo psát, tj. buď skutečně nemohou číst nebo psát (ať trvale v důsledku choroby či tělesné vady, či dočasně např. v důsledku svého zranění), anebo neumějí číst nebo psát (neovládají čtení či psaní). V těchto případech je třeba úřední zápis (ve formě notářského zápisu) (§ 62 NotŘ). Z formulace ustanovení by se mohlo zdát, že musí být splněny obě podmínky (nedostatek čtení a psaní) kumulativně, jak však vyplývá z druhé věty, stačí naplnění jedné z nich.

Úřední zápis se u těchto osob nevyžaduje (vliv technického rozvoje i na pomůcky pro zdravotně postižené), mají-li schopnost seznámit se s obsahem právního úkonu za pomoci přístrojů či speciálních pomůcek anebo prostřednictvím jiné zvolené osoby a dále jsou-li schopny listiny vlastnoručně podepsat.

Současná právní úprava nezná znamení ruky.

V případě, kdy osoba, která nemůže číst nebo psát, činí závěť, platí zvláštní úprava v § 476c, 476d ObčZ.

Z judikatury:

R 25/1966: Ověření podpisu účastníka smlouvy o převodu nemovitosti není podmínkou platnosti smlouvy.

R 5/1988: Z požadavku písemné formy plyne, že z listiny musí být mimo jiné patrné, kdo projev vůle učinil. Jestliže projev vůle činil jménem účastníka zástupce, musí to být z listiny rovněž patrné. Jestliže byla smlouva o převodu nemovitosti sepsána formou notářského zápisu, jenž nemá náležitosti požadované pro takový zápis v ustanovení § 92 odst. 1 not. ř. a § 154 odst. 1, 2 jednacího řádu pro státní notářství, může být přesto učiněno zadost zákonnému požadavku písemné formy (§ 46 odst. 1 o. z.), pokud je v listině uvedeno, kdo a jaký projev vůle učinil (jestliže jsi učinil jménem účastníka zástupce, pak to musí být z listiny rovněž patrné) a pokud je listina vlastnoručně podepsána.

R 7/2007: Jen takový zůstavitel, jemuž zdravotní nebo jiný překážka objektivně znemožňuje číst nebo psát, může platně pořídit závěť ve smyslu ustanovení § 476c ObčZ (§ 40 odst. 1 ObčZ).

SR, 1997, č. 6 – NS sp. zn. 3 Cdon 227/96: Jde-li o právní úkon, pro který je pod sankcí neplatnosti stanovena písemná forma, musí být určitost projevu vůle dána obsahem listiny, na níž je zaznamenán. Nestačí, že účastník (účastníkům) právního vztahu je jasné, co je např. předmětem smlouvy, není-li to seznatelné z jejího textu.

Sou R NS č. C 25 – NS sp. zn. 25 Cdo 176/99: Není-li návrh na změnu písemně uzavřené kupní smlouvy opatřen podpisem jednatelů, nesplňuje požadavek písemné formy.

Sou R NS č. C 201 – NS sp. zn. 25 Cdo 368/99: 1. Byla-li nabídka prodávajícího na uzavření písemné kupní smlouvy obsahující její podstatné náležitosti podepsána jen kupujícím a nikoliv též prodávajícím, je třeba takto vyhotovenou listinu považovat za návrh kupujícího na uzavření kupní smlouvy ve smyslu § 43a odst. 1 ObčZ, neboť pouze on tento návrh jako jednatel osoba podepsal.

2. K tomu, aby mezi účastníky došlo k uzavření písemné kupní smlouvy, je zapotřebí nejen písemného prohlášení prodávajícího, jemuž byl návrh určen, nebo jiného jeho včasného jednání (písemného), z něhož bylo možno dovodit jeho přijetí návrhu, ale ještě je třeba, aby toto přijetí návrhu jako vyjádření souhlasu s jeho obsahem došlo kupujícímu a aby akceptace návrhu, nebyla-li v něm lhůta pro jeho přijetí určena, byla učiněna včas.

Sou R NS č. C 250 – NS sp. zn. 25 Cdo 1958/2000: Připojil-li kupující (fyzická osoba) na písemné podání, jímž odstoupil od kupní smlouvy, kromě svého podpisu též název, pod nímž podniká, nelze dovodit, že tento právní úkon byl učiněn jiným právním subjektem.

Sou R NS č. C 263 – NS sp. zn. 25 Cdo 3046/2000: Požadavek písemné formy hmotněprávního úkonu učiněného vůči soudu je splněn i tím, že ústní projev účastníka je uveden v soudním protokolu.

Sou R NS č. C 2026 – NS sp. zn. 29 Odo 325/2002: Pokud navrhovatel předložil soudu plnou moc s podpisy ověřenými na velvyslanectví České republiky, bylo povinností soudu posoudit, zda je toto velvyslanectví oprávněno plnou moc ověřit s účinky úředního ověření v České republice, popřípadě, zda takto ověřená listina se řídí právním režimem Haagské úmluvy ze dne 5. 10. 1961.

Sou R NS č. C 2035 – NS sp. zn. 29 Odo 43/2001: Písemná forma právního úkonu předpokládá existenci dvou náležitostí – písemnosti (spočívající v tom, že obsah právního úkonu je zachycen v textu listiny) a podpisu jednatelky osoby. Stav, kdy jedna listina obsahuje návrh (ofertu) dvou vzájemně podmíněných smluv s různým okruhem smluvních stran, je třeba hodnotit stejně, jako by šlo o návrh jedné smlouvy, z jehož obsahu vyplývá, že úmyslem navrhovatele je, aby všechny osoby, kterým je návrh určen, se staly stranou smlouvy.

Sou R NS č. C 2744 – NS sp. zn. 33 Odo 1138/2003: I v případě, že písemnou smlouvu, jejímž účastníkem je právnická osoba, podepsalo více osob oprávněných za ni jednat, postačí k platné změně smlouvy podpis jakékoli, třeba i zcela jiné osoby, pokud je oprávněna za právnickou osobu samostatně jednat a zavazovat ji.

Sou R NS č. C 2802 – NS sp. zn. 33 Odo 357/2003: Požadavek písemné formy hmotněprávního úkonu účastníka učiněného vůči soudu je splněn, je-li tento právní úkon zachycen v protokolu o jednání či jiném úkonu soudu. K platnosti tohoto úkonu není třeba, aby účastník, který jej učinil, protokol podepsal.

Sou R NS č. C 3015 – NS sp. zn. 30 Cdo 1412/2004: Nedostatků při ověřování podpisu smlouvy o darování nemovitosti nečiní tuto smlouvu neplatnou, není-li pochyb o tom, že účastníci smlouvu vlastnoručně podepsali.

Sou R NS č. C 3621 – NS sp. zn. 33 Odo 457/2004: Je-li závazek dlužníka zaplatit v případě nesplnění dluhu smluvní pokutu obsažen v jeho jednostranném písemném uznání dluhu, není smluvní pokuta platně sjednána, přijal-li věřitel tento závazek dlužníka jen ústním nebo konkludentním projevem vůle.

Sou R NS č. C 3918 – NS sp. zn. 33 Odo 759/2005: Je-li ve smlouvě uzavřené na dobu určitou ujednáno, že se smlouva automaticky prodlužuje, neoznámí-li jedna z jejích stran druhé v dohodnuté lhůtě předem, že trvá na ukončení smlouvy uplynutím sjednané doby, nemusí mít takové oznámení písemnou formu, nebylo-li to ve smlouvě dohodnuto.

SJ, 1997, č. 22 – NS sp. zn. 3 Cdon 1031/96: Jestliže účastník popře pravost, resp. správnost soukromé listiny, pak platí, že účastníka, který tuto listinu předložil k důkazu, stihá důkazní povinnost a břemeno důkazní; tento účastník tedy nese procesně nepříznivé následky toho, že se v řízení nepodaří prokázat pravost či správnost soukromé listiny.

SJ, 1998, č. 64 – NS sp. zn. 1 Odon 53/97: Písemná forma právního úkonu je dodržena i tehdy, nepřipojí-li jednatelky osoby ke svému podpisu označení funkce, třebaže je takový požadavek uveden v obchodním rejstříku.

SR, 2002, č. 10 – KS v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 354/2002: Datum uvedené ve smlouvě časově identifikuje okamžik jejího uzavření a prokazuje, že smlouva byla uvedeného dne skutečně uzavřena. Prokáže-li se, že smlouvu účastníci ve skutečnosti uzavřeli jiného dne než dne uvedeného ve smlouvě, je třeba se zabývat otázkou, zda simulací jiného data uzavření smlouvy nedošlo účastníkům k obcházení zákona a zda smlouva není postižena absolutní neplatností.

§ 40a [Relativní neplatnost právního úkonu]

Jde-li o důvod neplatnosti právního úkonu podle ustanovení § 49a, § 55, 140, § 145 odst. 2, § 479, 589, § 701 odst. 1, § 775 a § 852b odst. 2 a 3, považuje se právní úkon za platný, pokud se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti právního úkonu nedovolá. Neplatnosti se nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil. Totéž platí, nebyl-li právní úkon učiněn ve formě, kterou vyžaduje dohoda účastníků (§ 40). Je-li právní úkon v rozporu s obecně závazným právním předpisem o cenách, je neplatný pouze v rozsahu, ve kterém odporuje tomuto předpisu, jestliže se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti dovolá.

Související ustanovení: § 34, 37, 101, § 134 odst. 2, § 140, § 145 odst. 2, § 455 odst. 1, § 479, 589, 701, 777

Související předpisy: § 267 ObchZ; zák. č. 526/1990 Sb., o cenách, ve znění pozdějších předpisů; § 20 ZPr

Z literatury: *Fiala, J., Švestka, J.* Nad některými otázkami právních úkonů v občanském právu. Právník, 1983, č. 4, s. 329; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha: ASPI, 2002, s. 138n.; *Mandák, V.* Nedodržení formy dohod manželů o BSM – neplatnost relativní nebo absolutní? BA, 1993, č. 5, s. 30; *Plank, K.* Neplatnost právních úkonů ve světle připravované novely. Socialistické soudnictví, 1982, č. 3, s. 17; *Radimský, J.* Relativní neplatnost. BA, 1983, říjen–prosinec, s. 233; *Sekaninová, E.* K problematice nájmu a podnájmu nebytových prostor. PR, 1994, č. 11, s. 387; *Smetánka, B.* K některým otázkám novelizovaných ustanovení obč. zák. Socialistická zákonnost, 1986, č. 2, s. 57; *Soukup, J.* K novelizaci občanského zákoníku. Socialistická zákonnost, 1983, č. 2, s. 75; *Spáčil, J.* Základní otázky relativní neplatnosti právních úkonů v občanském právu. Právník, 1986, č. 3, s. 244; *Svoboda, J.* Změny v úpravě premlčení podle novely Občanského zákoníku. Socialistické soudnictví, 1984, č. 3, s. 24.

Obsah výkladu:

I. Relativní neplatnost právního úkonu..... 1–2

I. Relativní neplatnost právního úkonu

V citovaném ustanovení je upravena relativní neplatnost právního úkonu.

1

Její právní podstata spočívá v tom, že právní úkon, u kterého je dán důvod relativní neplatnosti, vznikl, od počátku existuje a zároveň se považuje za platný, pokud se ten, na jehož ochranu je relativní neplatnost stanovena (oprávněný subjekt), neplatnosti právního úkonu nedovolal.

Tímto oprávněným subjektem může být nejen subjekt učiněného právního úkonu, pokud neplatnost sám nezpůsobil, nýbrž i třetí osoba, která se tohoto právního úkonu vůbec nezúčastnila, nicméně však je jím dotčena (např. opomenutý podílový spoluvlastník podle § 140 či u společného jmění opomenutý manžel podle § 145 odst. 2). Lze také říci, že v těchto případech jde o podmíněnou platnost právního úkonu v tom smyslu, že se ponechává na úvaze a iniciativě dotčeného subjektu, na jehož ochranu je relativní neplatnost stanovena, zda se chce neplatnosti právního úkonu dovolat, či nikoliv (je třeba dodat, že dovolat se neplatnosti právního úkonu lze i mimosoudně – srov. R 50/1985). Vzhledem k menší závažnosti nedostatku náležitostí právního úkonu, které spočívají v tom, že se dotýkají v převážné míře jen individuálních soukromých zájmů určitého subjektu občanskoprávního vztahu, není důvodu, aby v těchto případech – na rozdíl od případů absolutní neplatnosti právního úkonu – nastaly v oblasti občanského práva jako práva zásadní dispozitivnosti úpravy bez dalšího (automaticky) hned od počátku právní následky neplatnosti. Považuje-li totiž oprávněný subjekt učiněný právní úkon sám pro sebe, tj. pro své individuální soukromé zájmy, za vyhovující a přijatelný, přičemž toto rozhodnutí ponechává zákon plně na jeho vlastním uvážení, neplatnosti právního úkonu se nedovolá. V důsledku toho zůstane právní úkon – i když s vadou – platný se všemi právními následky, které z právního úkonu vyplývají. Tento právní stav musí respektovat i soudy a jiné státní orgány. To platí důsledně i tam, kde na základě takového právního úkonu – smlouvy – vzniklo vkladem do katastru nemovitostí věcné právo (§ 134 odst. 2).

Jestliže se však oprávněný subjekt podle svého uvážení naopak rozhodne relativní neplatnosti právního úkonu dovolat, pak z jeho dovolání jako výslovného projevu jeho

vůle musí být patrné, že jednak relativní neplatnost právního úkonu skutečně uplatňuje, jednak v čem konkrétní vadu právního úkonu, která má za následek neplatnost, spatřuje (např. že prodávajícím spoluvlastníkem bylo při převodu spoluvlastnického podílu opomenuto a tím porušeno jeho předkupní právo podle § 140). Z toho je patrné, že nestačí, že si je oprávněný subjekt vady právního úkonu pouze vědom, popř. že na neplatnost právního úkonu v soudním řízení toliko upozorní.

Relativní neplatnost právního úkonu bude v soudním řízení řešena zpravidla jako předběžná (prejudiciální) otázka za předpokladu, že se jí dotýčná oprávněná osoba dovolá. Právní následky dovolání se neplatnosti právního úkonu, které se stávají perfektními vždy ex tunc, dojitím tohoto dovolání buď druhému účastníku, resp. ostatním účastníkům, relativně neplatného právního úkonu, anebo dovolává-li se neplatnosti třetí osoba všem účastníkům právního úkonu. V případech, kdy druhý subjekt důvod oprávněného subjektu po právu uzná, nevzniká v praxi žádný problém. Jestliže však druhý subjekt důvod relativní neplatnosti popírá, tj. neztotožní se s ním a odmítá plnit, popř. neupraví-li subjekty svá vzájemná práva podle § 570, resp. podle § 585, zkrátka neuzná-li druhý subjekt důvod oprávněného subjektu po právu (dissens ohledně neplatnosti právního úkonu), oprávněnému subjektu nezbude, než se domáhat soudní ochrany návrhem na zahájení soudního řízení (jen tak lze za nastálé situace odstranit mezi subjekty občanskoprávních vztahů s rovným postavením spornost ohledně neplatnosti právního úkonu). Nelze vyloučit ani domáhání se neplatnosti právního úkonu u soudu formou protinávrhu, popř. formou námitky jako obrany proti uplatněnému právu na plnění. I v naposled uvedených případech si soud posoudí neplatnost právního úkonu rovněž předběžně.

V této souvislosti je třeba připomenout, že dovolání se relativní neplatnosti právního úkonu je hmotněprávní úkon adresovaný účastníku, resp. účastníkům, právního úkonu. Je-li proto dovolání se neplatnosti právního úkonu uplatněno v řízení formou námitky, má toto dovolání právní účinky až od okamžiku, kdy dojde účastníkům (nepřítomným účastníkům je tudíž třeba dovolání neplatnosti právního úkonu doručit – oznámit).

Jestliže se oprávněný subjekt po právu dovolal relativní neplatnosti právního úkonu, tj. druhá strana tuto neplatnost uznala či tak bylo v opačném případě rozhodnuto soudem, je takový právní úkon neplatný od svého počátku (ex tunc).

V případě neplatnosti závěti podle § 479 se může oprávněný dovolat neplatnosti závěti v řízení o projednání dědictví u soudu. Pokud by zákonný zástupce nezletilého či jiného opatrovance nechtěl uplatnit neplatnost závěti pro její rozpor s § 479, musel by tento jeho postup schválit opatrovnický soud (§ 28 ObčZ, § 176 odst. 1, 2, § 179, 193 OSŘ).

- 2 Relativní neplatnosti právního úkonu se však nemůže dovolávat ten, kdo tuto relativní neplatnost sám způsobil, resp. vyvolal; to platí i pro jeho právního nástupce. Jde o dílčí projev jedné z obecně se uplatňujících občanskoprávních zásad turpitudinem suam allegans non audiatur. Pro úplnost je třeba upozornit, že § 55 odst. 2 nestanoví v tomto směru pro oblast spotřebitelských smluv žádnou výjimku.

Případy relativní neplatnosti jsou v § 40a uvedeny taxativně (rozšíření těchto případů výkladem per analogiam není proto přípustné). Zákonné rozšíření těchto případů relativní neplatnosti v § 55 odst. 2 a v § 852b odst. 2, 3 přinesly novely občanského zákoníku provedené jednak zákonem č. 159/1999 Sb., jednak, a to zejména, zákonem č. 367/2000 Sb. Podle § 55 odst. 2 ujednání ve spotřebitelských smlouvách ve smyslu § 56 se považují za platná, pokud se spotřebitel nedovolá jejich neplatnosti (§ 40a); ovlivňuje-li takové ujednání přímo (jde o jedinou kvalifikaci tohoto ovlivnění) i další ujednání smlouvy (byť ta sama nekalá – nepřípustná nejsou), může se spotřebitel nicméně dovolat neplatnosti smlouvy jako celku (§ 55 odst. 2, § 852b).

Z toho lze a contrario dovodit, že všechny ostatní případy neplatnosti právních úkonů tvoří případy absolutní neplatnosti (§ 37n.). O relativní neplatnost právního úkonu jde konkrétně v případech stanovených v § 40 odst. 1 (právní úkon nebyl učiněn ve formě, kterou si samy subjekty dohodly), v § 49a, 55, 140, v § 145 odst. 2 (podle naposled citovaného ustanovení se řídí i případy, kdy pouze jeden z manželů bez souhlasu druhého manžela vyzve obdarovaného ve smyslu § 630, aby vrátil nemovitost darovanou oběma manžely z jejich společného jmění; takto podanou výzvu – jednostranný právní úkon k vrácení daru je třeba s ohledem na to, že nejde o obvyklou záležitost ve smyslu § 145 odst. 2, kvalifikovat jako relativně neplatný právní úkon), § 146 (podle cit. ustanovení souhlas manžela s použitím majetku ve společném jmění při podnikání druhého manžela může být udělen již při prvním použití; k dalším právním úkonům – do budoucna nikoliv určeným – spojeným s podnikáním již poté souhlasu druhého manžela třeba není – opodstatněně se tu proto hovoří o tzv. generálním souhlasu), v § 479, 589, 701, 775 a nově v § 852b odst. 2, 3.

Vztahuje-li se neplatnost jen na část smlouvy, je za podmínek § 41 neplatná jen tato část smlouvy (srov. i § 55 odst. 2 i. f.).

V těch případech, kde je právní úkon v rozporu s obecně závazným právním předpisem o cenách (srov. zákon č. 526/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů), je právní úkon v nových tržních podmínkách vždy neplatný pouze v tom rozsahu, ve kterém tomuto právnímu předpisu odporuje (srov. § 589); i to ovšem platí jen za předpokladu, že se ten, na jehož ochranu je relativní neplatnost stanovena, neplatnosti vůbec dovolá (v těchto případech jde tedy kumulativně nejen o relativní, nýbrž zároveň – a v tom spočívá zvláštnost těchto případů na rozdíl od ostatních případů zmíněných v § 40a – o částečnou neplatnost).

Není rozhodné, jak oprávněný subjekt sám kvalifikuje neplatnost právního úkonu, tj. zda jako absolutní či relativní; učiněnou kvalifikaci oprávněného subjektu není soud vázán. Rozhodující je, že oprávněný subjekt namítá konkrétní vadu právního úkonu.

Dovolání se relativní neplatnosti právního úkonu se uskutečňuje výslovným projevem, ze kterého je jasné patrná vůle dotčené osoby dovolat se neplatnosti právního úkonu (proto je vyloučeno dovolat se neplatnosti právního úkonu konkludentně). Soudní praxe pro oblast občanského práva nevykládá, že za dovolání se relativní neplatnosti právního úkonu lze považovat i tvrzení oprávněného subjektu v žalobě, ze kterého lze dovodit jeho vůli, že nechce být právním úkonem (dohodou) vázán, popř. že odstupuje od smlouvy.

Právo dovolat se relativní neplatnosti se – na rozdíl od absolutní neplatnosti – promlčuje, a to v tříleté promlčecí době (srov. i § 865 odst. 4). Tato tříletá promlčecí doba začne běžet od okamžiku, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé (§ 101). Byla-li proto po třech letech vznesena námitka promlčení, nelze se již s úspěchem neplatnosti právního úkonu dovolat. I když takový právní úkon trpí vadou i nadále, je na něj nicméně třeba hledět jako na definitivně platný právní úkon.

Pokud jde o obchodní závazkové vztahy, uplatňuje se § 267 ObchZ. Ten v těch případech, kde je neplatnost právního úkonu stanovena pouze na ochranu některého účastníka (relativní neplatnost za této podmínky nastupuje proto např. i v případě nedostatku svobody a vážnosti vůle), stanoví pro tuto specifickou oblast soukromoprávních vztahů obecně účinky relativní neplatnosti právních úkonů; to ovšem neplatí pro smlouvy uzavřené podle části druhé obchodního zákoníku.

Ve vztazích upravených obchodním zákoníkem neplatí § 49 ObčZ (§ 267 odst. 2 ObchZ).

V oblasti pracovněprávních vztahů platí podle § 20 ZPr, že jde-li o důvod neplatnosti právního úkonu, považuje se právní úkon za platný, pokud se ten, kdo je takovým úkonem dotčen, neplatnosti nedovolá; to však neplatí v případech právního úkonu směřujícího ke vzniku pracovního poměru nebo k uzavření dohody o práci konané mimo pracovní poměr. Neplatnosti se nemůže dovolat ten, kdo ji sám způsobil. Totéž platí, nebyl-li úkon učiněn ve formě, kterou vyžaduje dohoda účastníků.

Z judikatury:

R 50/1985: Případy relativní neplatnosti právních úkonů sú v ustanovení § 40a odst. 1 o. z. taxativně vypočítané a tento výpočet nemožno ani analogicky rozširovať ešte na ďalšie prípady.

R 50/1985: Do tých čias, kým sa osoba dotknutá úkonom nedovolá neplatnosti právného úkonu, treba sa na tento úkon pozerat' ako na platný, so všetkými dôsledkami z toho vyplývajúcimi. Aby nastali účinky relatívnej neplatnosti právného úkonu, stačí aj mimosúdne oznámenie osoby úkonom dotknutej, že sa dovoľáva tejto neplatnosti, a teda sa nevyžaduje v každom prípade výrok o neplatnosti rozsudkom súdu. Iba ak druhý účastník popiera uplatnený dôvod relatívnej neplatnosti, potom je namieste, aby sa oprávnený dovolal súdnej ochrany. Nemožno vylúčiť ani to, aby sa oprávnený dovoľával relatívnej neplatnosti v občianskom súdnom konaní protinávrhom, prípadne námietkou vo forme svojej obrany proti uplatnenému právu niektorým z účastníkov. Účinky neplatnosti nastávajú až tým okamihom, keď prejav oprávneného došiel druhému účastníkovi, prípadne ostatným účastníkom právného úkonu.

PR, 1998, č. 4 – NS ČR: Právní účinky dovolání se relativní neplatnosti (§ 40a ObčZ) nastávají dojitím tohoto projevu vůle všem subjektům relativně neplatného právního úkonu.

PR, 1999, č. 10 – NS ČR: Skutečnost, že účastník uplatňuje relativní neplatnost, vyplývá již z toho, že z jeho žalobního tvrzení se podává, že pro vadu právního úkonu, která má podle zákona za následek relativní neplatnost, nechce být účinky tohoto úkonu vázán. Je nerozhodné, zda žalobce kvalifikuje uplatněnou neplatnost právního úkonu jako absolutní nebo jako relativní.

PR, 2002, č. 4 – NS ČR: Pokud jen jeden z manželů bez souhlasu druhého vyzval obdarovaného, aby vrátil nemovitosti darované mu oběma manžely z jejich bezpodílového spoluvlastnictví (dnes společného jmění manželů), protože se k němu obdarovaný choval tak, že tím hrubě porušil dobré mravy, je taková výzva k vrácení daru relativně neplatným právním úkonem.

SR, 2002, č. 1 – NS ČR: Právní účinky dovolání se neplatnosti převodu spoluvlastnického podílu pro nedodržení předkupního práva podílového spoluvlastníka nastávají okamžikem, kdy projev vůle dotčeného spoluvlastníka, jímž se dovoľáva tohoto důvodu, dojde převodci i nabyvateli převedeného podílu.

Není významné, zda se dovoľávající spoluvlastník mylně domnívá, že takto uplatněná neplatnost je neplatností absolutní, ač jde o neplatnost relativní. Podstatné je, že namítá neplatnost převodu spoluvlastnického podílu z důvodu nerespektování jeho předkupního práva.

NS sp. zn. 2266/99: Relativní neplatnosti právního úkonu se dotčená osoba dovolá i mimosoudním oznámením; vždy se však musí jednat o výslovný projev, z něhož vyplývá vůle dovolat se neplatnosti úkonu.

NS sp. zn. 30 Cdo 1865/2000: Žalobce – právnická osoba – se nemůže domáhat relativní neplatnosti smlouvy o převodu družstevního bytu do vlastnictví žalovaných z důvodu omylu o zaplacení ceny bytu, pokud se informace o tom, že žalování nezaplatili celý členský vklad, vinou nedostatečné vnitřní organizace žalobce, nedostala k osobám uzavírajícím za žalobce smlouvu.

NS sp. zn. 32 Odo 568/2002: Právo dovolat se relativní neplatnosti kupní smlouvy z důvodu porušení zákonného předkupního práva podílového spoluvlastníka se promlčuje v obecné tříleté lhůtě. Promlčecí lhůta počíná běžet dnem, kdy došlo k uskutečnění právního úkonu, jímž nebylo předkupní právo respektováno, a to i v případech, kdy by k tomuto právnímu úkonu bylo ještě třeba úředního rozhodnutí.

NS sp. zn. 32 Odo 722/2003: Dovolání se relativní neplatnosti je právním úkonem, který musí vyjadřovat jak skutečnost, že jde o uplatnění relativní neplatnosti, tak vadu právního úkonu, která v dané věci jeho relativní neplatnost způsobilá.

Skutečnost, že účastník uplatňuje relativní neplatnost, vyplývá již z toho, že z jeho žalobního tvrzení se podává, že pro vadu právního úkonu, která má podle zákona za následek relativní neplatnost, nechce být účinky tohoto úkonu vázán.

Žalobní tvrzení lze vzhledem k jejich obsahu považovat za dovolání se relativní neplatnosti kupní smlouvy, byť žalobce označil žalobu jako „návrh na odstoupení od kupní smlouvy“.

S IV (s. 425): Jestliže se oprávněný s úspěchem dovolal neplatnosti, je právní úkon neplatný od samého počátku. Právo dovolat se neplatnosti podléhá promlčení; promlčecí doba je tříletá a běží ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé (§ 101 o. z.)

SR, 1996, č. 6 – KS v Hradci Králové: Žalobě třetí osoby, která byla ve svých právech opomenuta, na určení neplatnosti právního úkonu, lze vyhovět jen tehdy, domáhá-li se určení neplatnosti vůči všem účastníkům právního úkonu.

SR, 1996, č. 6 – KS v Hradci Králové: 1. Relativní neplatnosti právního úkonu vymezené v ust. § 40a ObčZ není zapotřebí dovolávat se v samostatném soudním sporu. Postačí, když ten, kdo je takovým právním úkonem dotčen a kdo ji přitom nezpůsobil, se relativní neplatnosti dovolal mimosoudně projevem adresovaným účastníkům právního úkonu.

2. Otázku relativní neplatnosti právního úkonu lze řešit v soudním řízení jako otázku předběžnou.

§ 41 [Částečná neplatnost právního úkonu]

Vztahuje-li se důvod neplatnosti jen na část právního úkonu, je neplatnou jen tato část, pokud z povahy právního úkonu nebo z jeho obsahu anebo z okolností, za nichž k němu došlo, nevyplyývá, že tuto část nelze oddělit od ostatního obsahu.

Související ustanovení: § 37, 40a, § 55 odst. 2, § 451 odst. 2, § 457

Související předpisy: § 18 ZPr

Z literatury: *Kostečka, J.* Přípustnost smluvního závazku nekonkurovat zaměstnavateli po skončení zaměstnání. PR, 1993, č. 3, s. 73; *Trajer, V.* Zamítnout či částečně rozhodnout? (Možnost aplikace § 41 obč. zákoníku ve správním řízení.) PRá, 2001, č. 4, s. 36; *Vrcha, P.* Částečný vklad věcných práv. PRá, 2001, č. 1, s. 31.

Obsah výkladu:

I. Částečná neplatnost právního úkonu 1

I. Částečná neplatnost právního úkonu

Právní úkon může být neplatný buď zcela, anebo zčásti. Tam, kde se důvod neplatnosti vztahuje na celý právní úkon (důvod neplatnosti se týká jeho podstatné složky), je právní úkon neplatný v celém rozsahu. Tam však, kde se důvod neplatnosti vztahuje pouze na část právního úkonu, přičemž jde o vadu právního úkonu, kterou lze oddělit od jeho ostatního obsahu, bude neplatnou ex tunc jen tato část právního úkonu (tomuto přístupu, který jinak zachovává ostatní části smlouvy, je třeba dávat podle zásady favor negotií přednost). Jestliže však vadu části právního úkonu nelze od jeho ostatního obsahu oddělit, což je třeba vždy dovodit výkladem z projevů vůle účastníků právního úkonu, z povahy právního úkonu, popř. z okolností, za nichž k němu došlo, jakož i z účelu, který jednající právním úkonem sledoval [35], bude neplatný celý právní úkon. Neoddělitelnost neplatné části právního úkonu (chápanou ve smyslu obsahové, a nikoliv reálné neoddělitelnosti) prokazuje vždy ten, kdo se dovolává neplatnosti právního úkonu v celém rozsahu.

Zvláštní úpravu stanoví pro oblast spotřebitelských smluv § 56 odst. 1, podle kterého smluvní ujednání, která jsou v rozporu s požadavkem dobré víry, resp. jsou nepřiměřená a znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, čímž ovlivňují i přímo další ujednání smlouvy, opravňují spotřebitele k tomu, aby se dovolal neplatnosti smlouvy jako celku (§ 55 odst. 2, § 40a).

Protože soudní praxe (Nejvyšší soud ČR sp. zn. 29 Odo 146/2000) v souladu s teorií považuje stanovy družstva (totéž platí o stanovách obchodních společností), za smlouvu sui genesis, je třeba při posuzování jejich platnosti postupovat podle § 41, tj. vztahují-li se neplatnost jen na část právního úkonu, je neplatná jen tato část, pokud z povahy právního úkonu, z jeho obsahu či z okolností, za níž k němu došlo, vyplývá, že tuto část nelze oddělit od celku neboli že by jeho neplatnost způsobila neplatnost stanov jako takových.

Při oddělitelné částečné neplatnosti právního úkonu se lze domáhat práv z bezdůvodného obohacení (§ 451 odst. 2, § 457).

Z judikatury:

R 3/1981: Pro úvahu o tom, zda jde o část právního úkonu, kterou nelze oddělit od ostatního obsahu úkonu (§ 41), je nerozhodné, že se právní úkon týká věci (např. pozemku), kterou lze oddělit, nýbrž rozhodné je, zda jde o část právního úkonu obsahově oddělitelnou.

R 44/1998: Pro posouzení, zda je část právního úkonu oddělitelná od jeho ostatního obsahu, nelze vystačit jen se závěrem, že nepřímým předmětem posuzovaného právního úkonu jsou dvě samostatné věci, pozemek a stavba na něm zřízená. Posouzení toho, zda lze část úkonu oddělit od ostatního obsahu, úzce souvisí s jeho výkladem; uplatní se proto interpretační zásady, jež vyplývají z ustanovení § 35 odst. 2 o. z.

R 67/2004: Jestliže v kupní smlouvě, kterou se převádí více nemovitostí, účastníci sjednají cenu tak, že ve smlouvě není cena jednotlivých nemovitostí specifikována (a to ani odkazem na znalecký posudek), a z povahy převáděných nemovitostí je zřejmé, že nemůže jít o stejné ceny, pak platí, že je-li smlouva neplatná ohledně převodu jedné z nemovitostí, je neplatná i v části týkající se zbývajících nemovitostí.

PR, 1999, č. 6 – NS ČR: Při posuzování otázky, zda část právního úkonu postiženou důvodem neplatnosti lze oddělit od ostatního obsahu tohoto úkonu (§ 41 ObčZ), je třeba dbát, aby byla respektována vůle účastníků právního úkonu s přihlédnutím k účelu, jehož dosažení osoba konající právní úkon sledovala.

PR, 1999, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 471/99: Ustanovení § 41 ObčZ o částečné neplatnosti právních úkonů nelze aplikovat na podmínky.

SR, 2006, č. 2 – NS ČR: I za situace, kdy členská schůze (roz. družstva) výslovně rozhodovala o stanovách jako celku, je možné se domáhat vyslovení neplatnosti usnesení jen ohledně nezákonné části stanov.

Sou R NS č. C 245 – NS sp. zn. 30 Cdo 1865/2000: Pokud jeden z manželů (žalovaná) nesplňoval všechny předpoklady pro převod bytu do společného jmění manželů podle zákona č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, je smlouva o převodu družstevního bytu neplatná nejen v té části, která se týká žalované, ale je neplatná celá.

NS sp. zn. 28 Cdo 764/2004: Představoval-li pronajímaný areál (skladovací prostory, čerpací stanice, pozemky) funkční jednotku s východiskem činnosti v prodejním skladě, pak neplatnost jen části nájemní smlouvy nepřipadala v úvahu.

PR, 1994, č. 3 – VS v Praze: 1. Částečnou neplatnost smlouvy je nutno posuzovat ve smyslu § 41 ObčZ stejně, jako částečnou neplatnost kteréhokoli jiného právního úkonu, a to bez ohledu na to, zda jde o smlouvu podléhající registraci (nyní vkladu do katastru nemovitostí), či nikoliv.

Je-li tedy neplatná jen část smlouvy navržené k registraci (vkladu do katastru nemovitostí) a tuto část lze ve smyslu citovaného ustanovení od ostatní – platné – části oddělit, pak je třeba připustit, aby platná část smlouvy byla registrovaná a návrh na registraci byl zamítnut, jen pokud jde o oddělitelnou část neplatnou (resp. podle právní úpravy nyní platné, aby byl vklad do katastru nemovitostí povolen ohledně platné části smlouvy a návrh na vklad byl zamítnut jen pokud jde o část neplatnou). Vždy je však třeba zkoumat, zda je rozhodnutí předběžné otázky o částečné neplatnosti smlouvy v souladu nejen s jazykovým vyjádřením dané smlouvy, ale zda odpovídá vůli smluvních účastníků, není-li tato vůle v rozporu s jazykovým projevem (§ 35 odst. 2 ObčZ).

2. Je-li do jedné listiny pojato více právních úkonů, je třeba z hlediska § 35 odst. 2 ObčZ zkoumat, zda jde o právní úkony navzájem od sebe oddělitelné a způsobilé samostatné existence nebo zda je nutno smlouvu pojímat jako jeden nedílný celek. Rozhodujícím kritériem přitom zůstává vůle smluvních účastníků, jejichž stanovisko k dané otázce je proto vždy třeba zjistit.

§ 41a [Zastřený právní úkon]

(1) Má-li neplatný právní úkon náležitosti jiného právního úkonu, který je platný, lze se jej dovolat, je-li z okolností zřejmé, že vyjadřuje vůli jednatel osoby.

(2) Má-li být právním úkonem zastřen právní úkon jiný, platí tento jiný úkon, odpovídá-li to vůli účastníků a jsou-li splněny všechny jeho náležitosti. Neplatnosti takového právního úkonu se nelze dovolávat vůči účastníkovi, který jej považoval za nezastřený.

Související ustanovení: § 34n.

Související předpisy: § 18 ZPr

Z literatury: *Pulkrábek, Z.* K problému otevřenosti (psaného) práva a možnostem jeho dotváření. Právník, 2000, č. 11, s. 1041; *Spáčil, J.* Vážná vůle jako základní náležitost právního úkonu v právní vědě a v judikatuře. PR, 2004, č. 22, s. 815; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 129 a 130.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Konverze právního úkonu 1

K odst. 2:

I. Zastřený (simulovaný) právní úkon..... 2

K odst. 1:

I. Konverze právního úkonu

Právní úkon (zpravidla smlouva) může být neplatný, protože nemá všechny potřebné zákonné náležitosti právního úkonu, který zamýšlel jeho subjekt uzavřít. Takový neplatný právní úkon však může vyhovovat zákonným náležitostem jiného právního úkonu, který má stejný či obdobný hospodářský účel. V takovém případě se lze tohoto jiného právního úkonu dovolat, je-li z okolností případu zřejmé, že vyjadřuje vůli jednatelího subjektu neboli že by tento jiný právní úkon jednatelí subjekt zamýšlel, kdyby mu byla neplatnost prvního právního úkonu známa (tzv. konverze právního úkonu). 1

Konverzi právního úkonu je nutno odlišovat jednak od konvalidace neplatného právního úkonu, jednak od dodatečně schváleného neplatného právního úkonu (ratihabice). V prvním případě právní úkon odpadnutím důvodu neplatnosti konvaliduje, tj. stává se platným, zatímco při konverzi původně neplatný právní úkon zůstává i nadále neplatný.

Pokud jde o druhý případ, pak dodatečným schválením neplatnosti právního úkonu se neplatnost napraví, zatímco při konverzi neplatný právní úkon zůstává i nadále neplatným, avšak při splnění náležitostí § 41a odst. 1 jej lze kvalifikovat jako jiný právní úkon.

K odst. 2:

I. Zastřený (simulovaný) právní úkon

Má-li být určitým právním úkonem, tj. konkrétně právním úkonem předstíraným, resp. učiněným naoko (tzv. simulovaným právním úkonem) zastřen jiný právní úkon 2

(tzv. disimulovaný právní úkon), je simulovaný právní úkon pro nedostatek potřebné vůle subjektů jej skutečně uzavřít neplatný. V takových případech platí tento jiný, tj. zastřený právní úkon. Podmínkou však je, že zastřený právní úkon odpovídá vůli subjektů, a dále, že jsou u něj splněny i ostatní náležitosti požadované zákonem pro jeho platnost (např. že vyhovuje zákonu, že jej neobchází, resp. že se nepříčí dobrým mravům). Pokud by byl sám zastřený právní úkon nedovolený, byl by rovněž neplatný (§ 39). Tak např. subjekty uzavřely naoko kupní smlouvu, ačkoliv jim ve skutečnosti šlo o darovací smlouvu. Uzavírají-li však subjekty zastřenou darovací smlouvu ohledně nemovitosti, pak skutečnost, že jde o darování, musí být vyjádřena v písemné formě; jinak darovací smlouva nevznikne. Proto soudní praxe správně dovodila, že uzavřely-li subjekty simulovanou písemnou kupní smlouvu ohledně nemovitosti, kterou chtěly zastřít darování této nemovitosti, není darovací smlouva platná, pokud nebyla uzavřena písemně a z jejího znění není zřejmé, že šlo o darování. Podstatné náležitosti darovací smlouvy je totiž třeba vyžadovat bez ohledu na skutečnost, zda jde či nejde o zastřený právní úkon. Neplatnosti simulovaného právního úkonu se však nelze s úspěchem dovolat vůči tomu subjektu, který simulovaný právní úkon považoval a vzhledem ke všem okolnostem případu – objektivně uvažováno – mohl považovat za nezastřený. V tomto případě je totiž třeba zajistit právní ochranu dobré víry toho subjektu, který o situaci nevěděl a právní úkon učiněný naoko považoval za platný.

Právě tak jestliže vůle subjektu smlouvy směřuje k jejímu uzavření za jinou cenu, než je ve smlouvě uvedeno (zastřený právní úkon může být přitom i smlouvou téhož typu, jakým je simulovaná smlouva), je uzavřená smlouva simulovaným právním úkonem, zatímco zastřeným právním úkonem je smlouva uzavřená za cenu, která byla subjekty skutečně dohodnuta.

Z judikatury:

NS sp. zn. 22 Cdo 101/2001: V případě, že účastníci uzavřeli simulovanou písemnou kupní smlouvu ohledně nemovitosti, kterou chtěli zastřít darování této nemovitosti, není darovací smlouva platná, pokud nebyla uzavřena písemně tak, že by z jejího znění plynulo, že šlo o darování.

NS sp. zn. 29 Odo 3/2006: Zastřeným právním úkonem může být smlouva téhož typu jako smlouva simulovaná, jejíž podmínky (např. jiná cena) jsou rozdílné od podmínek uvedených v simulované smlouvě.

ÚS sp. zn. I. ÚS 87/95: Prohlášení stěžovatelčiny matky v poslední vůli, že pole, budou-li jí vrácena, odkazuje stěžovatelce, na jehož základě stěžovatelka namítla simulaci právního úkonu při uzavírání kupní smlouvy, podle níž rodiče již dříve tyto nemovitosti prodali jejímu bratrovi, nezakládá právní nárok na určení, že kupní smlouva je neplatná, jestliže obecné soudy simulaci právního úkonu nepotvrdily po řádném soudním procesu, kterému nelze vytknout porušení Ústavy České republiky, Listiny základních práv a svobod a mezinárodních smluv podle čl. 10 Ústavy.

§ 42 [Odpovědnost za škodu při neplatnosti právního úkonu]

Vznikne-li pro neplatnost právního úkonu škoda, odpovídá se za ni podle ustanovení tohoto zákona o odpovědnosti za škodu.

Související ustanovení: § 37n., 420n., 451n.

Související předpisy: § 268 ObchZ; § 19 odst. 2 ZPr

Z literatury: Polčák, R. „Sponsalia pro futuro“ v obchodních vztazích. PR, 2003, č. 2, s. 83n.; Salač, J. Culpa in contrahendo. PR, 2002, č. 9; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 166.

Obsah výkladu:

- I. Odpovědnost za škodu způsobenou neplatností právního úkonu
(culpa in contrahendo) 1–2

I. Odpovědnost za škodu způsobenou neplatností právního úkonu (culpa in contrahendo)

Při neplatnosti právního úkonu jsou jeho subjekty povinny se v první řadě mezi sebou vypořádat podle zásad o bezdůvodném obohacení (§ 451 odst. 2). Vznik nároku z bezdůvodného obohacení není podmíněn existencí zavinění. 1

Vedle toho však tomu, komu lze přičíst zavinění (a to i ve formě nevědomé nedbalosti) na způsobení neplatnosti právního úkonu (tzv. culpa in contrahendo), vznikne podle § 42 povinnost nahradit způsobenou škodu, tj. majetkovou újmu vyjádřitelnou v penězích vzniklou v příčinné souvislosti se zaviněným protiprávním způsobením neplatnosti právního úkonu [420]. Pokud by byla příčinou vzniku škody jiná okolnost než zaviněné protiprávní způsobení neplatnosti právního úkonu, odpovědnost za škodu podle § 420 by nebyla založena.

Škodu by v těchto případech představovaly náklady, které smluvní strana vynaložila na neplatný právní úkon – smlouvu, popř. doložitelná majetková újma, která jí vznikla tím, že právě v důsledku neplatné smlouvy neuzavřela smlouvu s třetí osobou. O způsobu a rozsahu náhrady škody platí § 442n. Nárok na náhradu škody způsobené zaviněným protiprávním způsobením neplatnosti právního úkonu je třeba uplatnit v promlčecí době podle § 106.

Soudní praxe v této souvislosti správně dovodila, že vznikne-li jedné ze smluvních stran škoda v důsledku absolutní neplatnosti smlouvy, je třeba posuzovat porušení povinností při jejím uzavření u obou smluvních stran; protiprávní jednání je předpokladem nejen odpovědnosti za škodu podle § 420, ale i spoluúčasti poškozeného na vzniku škody [441].

Platný občanský zákoník – kromě zmiňovaného § 42 a dále zmiňovaného § 43 – jinak neobsahuje žádnou další úpravu předsmělních povinností a předsmělní odpovědnosti pro případ, že nedojde k uzavření smlouvy, ačkoliv jedna strana v rozporu s dobrou vírou začala o smlouvě jednat a v jednáních pokračovala bez úmyslu smlouvu uzavřít. 2

S nedostatkem podobné úpravy se lze setkat i v některých zahraničních právních řádech (opakov. srov. Pravidla pro mezinárodní obchodní smlouvy vypracovaná v roce 1994 Mezinárodním institutem pro sjednocení soukromého práva – UNIDROIT; srov. i čl. 6 až 10 návrhu Evropského smluvního zákoníku zpracovaného členy Evropské vědecké akademie soukromého práva).

Pokud bude připravovaný občanský zákoník otázky předsmělních povinností a předsmělní odpovědnosti upravovat a neponechávat je pouze případné dohodě stran – a za výslovnou úpravu je třeba se přimluvit – musí vhodně skloubit princip smluvní svobody, který tvoří základní východisko uvažování i pro úpravu této oblasti na straně jedné a princip dobré, resp. špatné víry na straně druhé. Pokud by totiž jedna ze stran jednala v předsmělní fázi ve špatné víře (mala fide), měla by být odpovědná za škodu, kterou druhé straně způsobila tím, že sice jednání o smlouvě zahájila a pokračovala v nich, ve skutečnosti však úmysl uzavřít smlouvu neměla. V takových případech je namístě, aby strana, která bez vážných důvodů přerušila jednání o smlouvě (někdy i po dlouhé době a po složitých jednáních), ačkoliv druhá strana mohla důvodně očekávat uzavření smlouvy jako výsledek dosavadních předsmělních jednání, byla postižena sankcí náhrady škody a druhé straně jednající v dobré víře tak byla zajištěna účinná ochrana.

Pokud jde o oblast obchodních závazkových vztahů, je náhrada škody způsobené neplatností právního úkonu založena – na rozdíl od občanského zákoníku – nikoli na principu zavinění, nýbrž na objektivním principu (§ 268 ObčZ ve spojení s § 373n. ObchZ). Podle § 268 ten, kdo způsobil neplatnost právního úkonu, je povinen nahradit škodu osobě, které byl právní úkon určen, ledaže tato osoba o neplatnosti právního úkonu věděla (proto nárok na náhradu škody nevzniká tam, kde nebyla respektována písemná forma smlouvy, ať již požadovaná zákonem, či jednou ze stran, anebo stranami dohodnutá).

V obchodní oblasti je z hlediska předsmulvních povinností a předsmulvních odpovědností významná i výslovná úprava o ochraně poskytnutých informací označených jako důvěrné při uzavírání smlouvy (§ 271). Podle této úpravy při jednání o uzavření smlouvy (toto jednání může často trvat dlouho pro právní složitost i pro závažné ekonomické důsledky) si strany poskytují různé informace, včetně těch, které chtějí utajit, a jež proto označily za důvěrné. Takové důvěrné informace nesmí druhá strana poskytnout třetí osobě, ani je použít pro své potřeby bez ohledu na to, dojde-li již k uzavření smlouvy či nikoliv. Sankcí za porušení této povinnosti je náhrada škody podle § 373n. ObchZ. Tuto úpravu lze analogicky vztáhnout i na klasickou oblast občanskoprávní, kde však sankce – náhrada škody – bude posuzována podle § 420.

Z judikatury:

SR, 2004, č. 4 – NS ČR: Vyklidil-li nájemce nebytové prostory na základě zjištění hygienika, že provozování živnosti v nich je z hygienických důvodů nevhodné, není újma, která nájemci poté vznikla platbami vyššího nájemného u nového pronajímatele, v příčinné souvislosti s tím, že nájemní smlouva uzavřená s původním pronajímatelem byla neplatná.

Sou R NS č. C 2144 – NS sp. zn. 25 Cdo 1097/2002: Vznikne-li jedné ze smluvních stran škoda v důsledku absolutní neplatnosti smlouvy, je třeba posuzovat porušení povinností při jejím uzavření na obou smluvních stranách; i zde je protiprávní jednání předpokladem nejen odpovědnosti za škodu podle § 420n. ObčZ, ale i spoluúčasti poškozeného na vzniku škody.

NS sp. zn. 25 Cdo 1487/2002: Odpovědnost advokáta za škodu vzniklou v souvislosti s výkonem advokacie jiné osobě než klientovi, se řídí obecnou úpravou odpovědnosti za škodu vyplývající z občanského zákoníku.

§ 42a [Odporovatelnost]

(1) Věřitel se může domáhat, aby soud určil, že dlužníkovy právní úkony, pokud zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, jsou vůči němu právně neúčinné. Toto právo má věřitel i tehdy, je-li nárok proti dlužníkovi z jeho odporovatelného úkonu již vymahatelný anebo byl-li již uspokojen.

(2) Odporovat je možné právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit své věřitele, musel-li být tento úmysl druhé straně znám a právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými (§ 116, 117), nebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto osob, s výjimkou případu, kdy druhá strana tehdy dlužníkuv úmysl zkrátit věřitele i při náležité pečlivosti nemohla poznat.

(3) Právo odporovat právním úkonům lze uplatnit vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon učiněn, nebo které vznikl z odporovatelného úkonu dlužníka prospěch.

(4) Právní úkon, kterému věřitel s úspěchem odporoval, je vůči němu neúčinný potud, že věřitel může požadovat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkova majetku; není-li to dobře možné, má právo na náhradu vůči tomu, kdo měl z tohoto úkonu prospěch.

Související ustanovení: § 34n., § 50 odst. 2, § 116, 117, 574, 463n., 869

Související předpisy: § 478 ObchZ; § 74n., § 154 odst. 1, § 274d OSŘ; § 235n. InsZ

Z literatury: *Adam, J.* Nabytí vlastnického práva od nevlastníka. PPr, 1997, č. 4; *Baudyš, P.* Odporovatelnost. PR, 2002, č. 11, s. 556; *Blažek, S.* Je možno odporovat úplatným právním úkonům? Obchodní právo, 1996, č. 10, s. 11; *Drápal, L.* Zápis ze školení na téma „Odporovatelnost a konkursy“ – Odporovatelnost. JP, 2002, č. 5, s. 237; *Drápal, L.* Zápis ze školení na téma „Odporovatelnost a konkursy“ – Odporovatelné právní úkony v konkursu. JP, 2002, č. 5, s. 250; *Eliáš, K.* Incidenční spory. PR, 1993, č. 1, s. 4; *Eliáš, K.* Zákon a profesori. PR, 1998, č. 6, s. 287; *Fiala, J., Švestka, J.* Několik úvah nad smlouvami v občanském právu. Socialistická zákonnost, 1983, č. 6, s. 335; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 176n.; *Chalupa, R.* Odporovatelnost právních úkonů. Obchodní právo, 1995, č. 6, s. 9; *Knapp, V.* Odporovatelnost. Právo a zákonnost, 1992, č. 7, s. 377; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 140n.; *Kocina, J.* K otázce aplikovatelnosti ustanovení § 262a o. s. ř. na institut zrušení a vypořádání BSM. BA, 2003, č. 10, s. 44; *Richter, T.* Obchodní společnost jako osoba blízká – několik poznámek k judikatuře Nejvyššího soudu, PR, 2007, č. 15, s. 556n.; *Švestka, J.* K některým otázkám vzniku smluv. Socialistická zákonnost, 1966, č. 2, s. 71; *Urban, J.* Několik poznámek k odporovatelnosti právních úkonů. PRá, 2002, č. 11, s. 31; *Vašíček, M.* K odporovatelnosti úplatným právním úkonům. Obchodní právo, 1997, č. 3, s. 27; *Vlasáková, L., Křížová, V.* Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky. ADN, 2004, č. 3, s. 61; *Vrcha, P.* Odpůrčí žaloba podaná finančním úřadem. PRá, 2002, č. 1, s. 43.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Účel a podstata odporovatelnosti právním úkonům	1
--	---

K odst. 2, 3:

I. Odpůrčí žaloba.....	2
1. Obecně	2
2. Aktivní legitimace u odpůrčí žaloby.....	3
3. Pasivní legitimace u odpůrčí žaloby	4
4. Kterým právním úkonům lze odporovat a v jaké lhůtě	5

K odst. 4:

I. Právní následky úspěšně uplatněné odpůrčí žaloby	6
---	---

K odst. 1:

I. Účel a podstata odporovatelnosti právním úkonům

Účelem institutu odporovatelnosti je jednak preventivně pod hrozbou sankce odrazovat dlužníka od neoprávněného zkracování možnosti věřitelova uspokojování z dlužníkovu majetku, jednak – a to zejména – zajistit občanskoprávní ochranu věřitele před právními úkony jeho dlužníka (fyzické či právnické osoby) v případě, že ke zkrácení věřitele těmito právními úkony dlužníka dojde. 1

Podle soudní praxe však je třeba zajistit účinnou ochranu věřitele i před právními úkony ručitele i dalších osob, které jsou z důvodu akcesorické a subsidiární povinnosti zákonem zavázány (zejména z titulu zajištění závazků) uspokojit pohledávku věřitele a to za předpokladu, že právní úkony – objektivně posuzováno – vedou ke zmenšení majetku dlužníka a v důsledku toho ke zmaření či k omezení možnosti, aby se věřitel

z majetku dlužníka uspokojil (tzv. zkrácení věřitele). Nebýt totiž i těchto zkracujících právních úkonů, věřitel by se z majetku dlužníka uspokojil.

Podstata odporovatelnosti právního úkonu (tzv. odporovaný právní úkon) spočívá v tom, že, na rozdíl od neplatnosti právního úkonu, jež vzniká buď ze zákona, či tím, že se neplatnosti dovolává oprávněný subjekt, kterážto neplatnost v obou případech působí proti všem – odporovaný právní úkon (ať smlouva – dohoda, či jednostranný právní úkon), který je jinak platným právním úkonem, ztrácí na základě pravomocného rozhodnutí soudu ve stanovených případech účinnost pouze a toliko vůči věřiteli (proto se hovoří o tzv. relativní bezúčinnosti). Platnost odporovaného právního úkonu dlužníka vůči třetím osobám tak zůstává nadále zachována.

Jde-li o neplatný právní úkon, ať absolutně či relativně, nelze mu s úspěchem odporovat, neboť z něho žádné právní účinky, tj. vznik práv a povinností, nenastaly. V důsledku toho nemohlo dojít ani ke zkrácení pohledávky věřitele za dlužníkem. Z toho je patrné, že neplatnost právního úkonu má přednost před jeho odporovatelností. Pokud by proto byla vzdor tomu v případech neplatnosti právního úkonu podána odpůřčí žaloba, musela by být soudem jako nedůvodná zamítnuta.

Ustanovení § 42a odst. 1 stanoví, že se věřitel může domáhat u soudu určení [nejde však o určovací žalobu podle § 80 písm. c) OSŘ], že dlužníkovy právní úkony (ať bezúplatné, či úplatné), pokud vedou ke zkrácení jeho vymahatelné pohledávky, tj. byly učiněny in fraudem creditoris, jsou vůči věřiteli, a jen vůči němu, právně neúčinné. K úspěšnému odporu věřitele stačí, že byl dlužníkovým právním úkonem – objektivně posuzováno – zkrácen v uspokojení své vymahatelné pohledávky; to platí vzdor tomu, že např. úmysl dlužníka sledoval subjektivně zkrácení jiného věřitele.

Rozhodnutí soudu neúčinnost právního úkonu prohlašuje (deklaruje) s působností ex tunc.

Odporovanými právními úkony učiněnými in fraudem creditoris mohou být nejen zci-zovací právní úkony (prodej, darování, dohoda o vypořádání společného jmění manželů, zřízení věcného břemene třetí osobě aj.), nýbrž i každý právní úkon dlužníka, kterým objektivně dochází ke zkrácení možnosti uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky (např. prominutí dluhu podle § 574, odmítnutí dědictví podle § 463n., zaplacení dosud nesplatného dluhu. Podle nejnovější soudní praxe lze odporovat i dlužníkovu plnění jeho závazkové povinnosti z kupní smlouvy o převodu nemovitosti a nezabránění věcným účinkům této kupní smlouvy.

Není rozhodné, jde-li o právní úkony dvoustranné (smlouvy) či jednostranné. Rozhodné je, aby došlo objektivně ke zkrácení uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky.

Současná právní úprava odporovatelnosti zakotvené v občanském zákoníku je v současných hospodářských a právních podmínkách velmi kusá a tím pro ochranu věřitelů zřejmě nedostačující.

Specifickou úpravu odporovatelnosti právních úkonů obsahuje § 235n. InsZ pro účely insolvenčního řízení. Tato specifická úprava odporovatelnosti pro insolvenční řízení tvoří doplněk obecné úpravy odporovatelnosti v občanském zákoníku.

Vedle této specifické úpravy odporovatelnosti pro účely insolvenčního řízení § 240n. InsZ upravuje i neúčinnost právních úkonů bez přiměřeného protiplnění.

Zvláštní dílčí případ odporovatelnosti, a to s účinkem přechodu závazku při prodeji podniku (jeho části) z prodávajícího na kupujícího, k němuž není třeba souhlasu věřitele, upravuje i obchodní zákoník (§ 478 odst. 2 ObchZ).

Odporované právní úkony dlužníka by mohly zakládat i skutkovou podstatu trestného činu poškozování věřitele podle § 256 TrZ.

K odst. 2:**I. Odpůrčí žaloba***1. Obecně*

Odporovatelnost právním úkonům se realizuje prostřednictvím odpůrčí žaloby.

2

Odpůrčí žaloba se tak stává nástrojem k uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky ve vykonávacím (exekučním) řízení, a to buď postižením věci či jiných majetkových hodnot, které odporovaným právním úkonem ušly z dlužníkovy majetku, anebo vymožením peněžité náhrady odpovídající prospěchu získanému z odporovaného právního úkonu. V této souvislosti je třeba upozornit na soudní praxi, která zejména s ohledem na znění § 42a dovodila, že neobstojí takový žalobní návrh, kterým by se věřitel domáhal povinnosti strpět výkon rozhodnutí prodejem nemovitosti, která byla předmětem odporovaného právního úkonu.

Základní funkcí odpůrčí žaloby tak je docílit vydání soudního rozhodnutí, podle kterého je vůči věřiteli neúčinný zkracovací právní úkon učiněný dlužníkem. Toto soudní rozhodnutí se stává podkladem k tomu, aby se věřitel mohl s úspěchem domáhat nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co odporovaným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku. Děje se tak vůči osobě, v jejíž prospěch byl odporovaný právní úkon učiněn. V případě, že uspokojení věřitele z tohoto majetku není dobře možné (např. proto, že osobě v jejíž prospěch dlužník odporovaný právní úkon učinil, již takto nabyté majetkové hodnoty nepatří), může se věřitel – místo určení neúčinnosti právního úkonu – domáhat, aby mu ten, komu z odporovaného právního úkonu dlužník vznikl prospěch, vydal takto získané plnění.

2. Aktivní legitimace u odpůrčí žaloby

Aktivně legitimován k podání odpůrčí žaloby je věřitel, který má vůči dlužníkovi v době rozhodování soudu o odpůrčí žalobě vymahatelnou pohledávku (R 27/2000, srov. i sp. zn. 30 Cdo 794/2006). To znamená, že jde o věřitele, který má pro svou pohledávku vůči dlužníkovi již vymožen titul (podklad) pro výkon rozhodnutí (exekuční titul – R 12/1998), tj. vykonatelné rozhodnutí anebo jiný titul pro nařízení výkonu rozhodnutí [např. § 274 písm. d) OSŘ].

3

Odporovat lze právnímu úkonu dlužníka, nejen byla-li pohledávka věřitele již vymahatelná v době, kdy byl zkracovací právní úkon učiněn, nýbrž i dříve, než se věřitelova pohledávka za dlužníkem stala vymahatelnou. Podle § 42a odst. 2 není přitom rozhodné, jde-li o pohledávku splatnou či nikoliv, popř., jak dovozuje soudní praxe, o budoucí pohledávku. Pro uplatnění odporovatelnosti je právně relevantní, že věřitel je skutečně věřitelem dlužníka, a dále to, že dlužník učinil zkracovací úkon.

Odpůrčí žaloba však může být – jak bylo naznačeno již výše – úspěšná jen tehdy, byla-li pohledávka věřitele vymahatelnou alespoň v době rozhodnutí soudu (§ 154 odst. 1 OSŘ); to ovšem platí jen za podmínky, že mezitím neuplynula zákonem stanovená lhůta k podání odporu. Jestliže v době rozhodnutí soudu o odpůrčí žalobě není pohledávka žalobce za dlužníkem ještě vymahatelná, avšak věřitel se jako žalobce domáhá přiznání pohledávky v jiném řízení, je podle soudní praxe zpravidla dán důvod k přerušení řízení o odpůrčí žalobě [§ 109 odst. 2 písm. c) OSŘ]; jde totiž o řízení, v němž je řešena otázka, která může mít význam pro rozhodnutí soudem o odpůrčí žalobě.

Je na věřiteli, aby prokázal, že pohledávka je vymahatelná a že právní úkon dlužníka zkracuje její uspokojení.

Věřitelem, a tedy oprávněným subjektem k uplatnění odporovatelnosti podle § 42a – může být i stát – Česká republika, která se pro oblast občanskoprávních vztahů považuje za právnickou osobu [21].

3. *Pasivní legitimace u odpůřčí žaloby*

- 4 Pasivně legitimován je u odpůřčí žaloby subjekt, v jehož prospěch byl zkracovací právní úkon učiněn (např. obdarovaný) anebo kterému z odporovaného právního úkonu dlužníka vznikl prospěch (např. při smlouvě ve prospěch třetího, při nabytí dědictví, které dlužník odmítl). Může-li být pasivně legitimován i právní nástupce, zejména dědic těchto osob, je sporné. Pro občanskoprávní oblast je za platného právního stavu patrně namístě negativní odpověď (jinak však srov. § 237 odst. 2, 3 InsZ). Tyto subjekty se nemohou s úspěchem bránit proti odpůřčí žalobě věřitele tím, že jejich vlastní nárok vůči dlužníkovi z jeho odporovatelného právního úkonu je již vymahatelný, resp. že byl již uspokojen (§ 42a odst. 1 věta druhá).

Dlužník sám pasivně legitimován u odpůřčí žaloby není. Jeho postavení jako vedlejšího účastníka ve sporu na straně žalovaného však vyloučeno není.

Podmínka pro úspěšné uplatnění odpůřčího práva (zkrácení věřitele) prostřednictvím odpůřčí žaloby není splněna, jestliže lze k uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky prokazatelně použít jiný majetek dlužníka (takovým jiným majetkem dlužníka však nejsou podle soudní praxe hypotetické peněžní prostředky na bankovním účtě dlužníka). Jinými slovy, ke zkrácení věřitelovy pohledávky nedochází, jestliže dlužník má navzdory odporovanému úkonu a případným dluhům majetek, který postačuje, aby se z něj věřitel uspokojil.

4. *Kterým právním úkonům lze odporovat a v jaké lhůtě*

- 5 a) Právním úkonům, které dlužník učinil v posledních třech letech v úmyslu zkrátit věřitele (*cum animo fraudandi*), musel-li být tento úmysl druhé straně znám.

Úmysl dlužníka a vědomost druhé strany právního úkonu o úmyslu dlužníka zkrátit kteréhokoliv věřitele musí být věřitelem tvrzeny a dokázány zároveň (povinnost tvrzení, důkazní povinnost, unesení břemene tvrzení i důkazního břemene nese věřitel). Uplatnění odpůřčí žaloby v tříleté lhůtě od učinění odporovaného právního úkonu (u smlouvy ve prospěch třetího bude rozhodná doba, kdy osoba ze smlouvy oprávněná se smlouvou projeví souhlas – § 50 odst. 2) je nutnou hmotněprávní podmínkou úspěšnosti této žaloby. Ke splnění této podmínky soud přihlíží i bez námítky dlužníka. To znamená, že neuplatnil-li věřitel své odpůřčí právo do tří let od doby, kdy je odporovaný právní úkon (smlouva či jednostranný právní úkon) učiněn, jeho odpůřčí právo zanikne (prekluduje se). Charakter této tříleté lhůty jako prekluzivní lhůty je třeba dovodit výkladem, a to vzdor tomu, že ustanovení § 42a odst. 2 formulací obvyklou pro institut prekluze („jinak právo zanikne“) nepoužívá. Tento výklad se opírá jednak o celkovou povahu věci, která by se jinak stala nepřehlednou, jednak – a to zejména – o úsilí vyřešit z hlediska zabezpečení právní jistoty definitivně ve stanoveném časovém horizontu tří let základní otázku, zda dojde k úspěšnému uplatnění odporu, či nikoliv.

V této souvislosti je třeba upozornit na spornou otázku soudní praxe, podle které u těch právních úkonů, podle nichž práva vznikají vkladem do katastru nemovitostí, lze považovat za právní úkon učiněný dlužníkem [popř. za právní úkon, k němuž došlo mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými – srov. dále sub b)] jen takový právní úkon, podle něhož bylo na základě pravomocného rozhodnutí katastrálního úřadu o jeho povolení vloženo právo do katastru nemovitostí. Tříleté lhůty pro uplatnění práva odporovat právním úkonům dlužníka proto v těchto případech počínají běžet dnem

následujícím po dni, ke kterému vznikly účinky vkladu práva do katastru nemovitostí. Z toho je patrné, že určujícím je z tohoto hlediska den, kdy byl návrh na vklad práva doručen katastrálnímu úřadu.

b) Právním úkonům, kterými byli věřitelé dlužníka zkráceni a k nimž došlo v posledních třech letech mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou [116, 117] anebo které dlužník učinil v uvedeném čase ve prospěch těchto blízkých osob s výjimkou případu, kdy druhá strana dlužníkův úmysl zkrátit věřitele nemohla poznat, a to ani při vynaložení náležité pečlivosti.

Vynaložení náležité pečlivosti podle shodného přístupu teorie a soudní praxe znamená, že druhá strana vynaložila aktivně veškeré úsilí, které lze na ní za daných poměrů požadovat, aby se o úmyslu dlužníka dozvěděla (musí se např. přesvědčit, zda právní úkon nezkracuje věřitele, popř. nesmí činit právní úkony a přijímat podle nich plnění na újmu práv věřitele dlužníka). To platí – a to je třeba zdůraznit – i tehdy, kdy dlužník uzavřením odporované smlouvy plní svou morální či právní povinnost (ze zákona či ze smlouvy – např. z dědické dohody). Soudní praxe k tomu správně dodává, že osoba dlužníkovi blízká musí vynaložit s ohledem na okolnosti případu a s přihlédnutím k obsahu právního úkonu dlužníka takovou aktivitu, aby úmysl dlužníka zkrátit věřitele, který tu v době odporovaného právního úkonu musel – objektivně vzato – být, z jejich výsledků poznala neboli aby se o tomto úmyslu dozvěděla. Jestliže se jí to ani při vynaložení náležité pečlivosti nepodařilo, pak se může s úspěchem odpůřci žalobě ubránit. V těchto případech občanský zákoník – na rozdíl od případů sub a) – s ohledem na to, že jde o právní úkon mezi dlužníkem a osobou mu blízkou, úmysl dlužníka zkrátit věřitele i vědomost blízké osoby o existenci tohoto úmyslu dlužníka předpokládá (presumuje). Blízká osoba musí naopak prokazovat (je to ona, kdo nese povinnost tvrzení, důkazní povinnost, břemeno tvrzení i důkazní břemeno), že úmysl dlužníka krátit věřitele nemohla v době učinění odporovaného právního úkonu i při vyvinutí náležité pečlivosti rozpoznat. Pokud by se blízké osobě důkaz v tomto směru nepodařil, popř. by v tomto směru existovala pochybnost, byla by odpůřci žaloba věřitele vůči ní úspěšná. I když tu zákon věřiteli neukládá povinnosti tvrdit a prokazovat, že žalovanému byl či musel být znám úmysl dlužníka odporovaným právním úkonem zkrátit věřitele, nic věřiteli nebrání a nezakazuje vyvíjet procesní aktivitu směřující k vyloučení úspěšné obrany žalovaného.

V této souvislosti je třeba zvlášť upozornit na soudní praxi, která došla k závěru, že o případ zkracovacího právního úkonu (konkrétně šlo o darování) jde ve smyslu § 42a odst. 2 i tehdy, jestliže je dárce obchodní společnost s ručením omezeným, ve které je jediným společníkem a zároveň jednatelem manžel obdarované, tj. případ, kdy může být za blízkou osobu považována i právnická osoba. Byla-li proto podána odpůřci žaloba podle § 42a odst. 1, 2 na obdarovanou, mohla by obdarovaná s úspěchem čelit této žalobě jen tehdy, pokud by prokázala, že dlužníkův úmysl zkrátit věřitele nemohla seznat ani při vyvinutí náležité pečlivosti. Na první pohled je patrné, že jde o zásadní rozhodnutí s rozšiřujícím výkladem pojmu osoby blízké, kterýžto výklad vykračuje z dosavadního jinak tradičního dramatického a systematického vymezení tohoto pojmu. Soudní praxe (Krajský soud v Hradci Králové) – zřejmě inspirovaná dříve platným § 5 zákona č. 64/1935 Sb., o odpůřcím řádu – to tímto případem odůvodňuje praktickými zřeteli, totiž snahou čelit zneužívání obchodní společnosti tohoto typu pro tzv. tunelování. Následná soudní praxe, zejména praxe Nejvyššího soudu České republiky (srov. sp. zn. 21 Cdo 2192/2001) došla z hlediska § 42a k témuž závěru, totiž že i právnická osoba může být za určitých okolností osobou blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou, je-li dlužník jejím statutárním orgánem, resp. členem statutárního orgánu (bez dalšího), jakož i tehdy, je-li dlužník společníkem, členem nebo

zaměstnancem této právnické osoby, popř. má-li k ní jiný obdobný vztah, a zároveň jestliže by důvodně pociťoval újmu, kterou utrpěla právnická osoba jako vlastní újmu. Nejvyšší soud České republiky pro tento závěr argumentuje nejprve formálně – juristicky. Z nedostatku výslovné právní úpravy v tomto směru nelze totiž podle něho dovozovat, že by právnická osoba nemohla být osobou blízkou dlužníku, který je fyzickou osobou; může-li být odporovaný právní úkon učiněn právnickou osobou či v její prospěch a nerozlišuje-li § 42a mezi fyzickými a právnickými osobami, neboť hovoří jen o „druhé straně“, resp. o „osobách“, vyplývá z toho, že zákon nevylučuje (§ 853) ani závěr, že právnická osoba může být rovněž osobou blízkou dlužníkovi – fyzické osobě. Nejvyšší soud argumentuje dále tím, že tak jako v občanskoprávních vztazích mezi fyzickými osobami není z hlediska ustanovení § 116 ObčZ podstatná jakákoliv jejich vzájemná vazba, ale jen vztah určité kvality, založený na poměru rodinném nebo na poměru obdobném poměru rodinnému, musí i vztah této další fyzické osoby k právnické osobě – má-li mít v právu z hlediska § 42a význam – vykazovat určité znaky; tak je tomu v případě, je-li fyzická osoba společníkem, členem nebo zaměstnancem právnické osoby nebo má-li k právnické osobě jiný obdobný vztah, a současně se jí poměry právnické osoby podstatným způsobem dotýkají.

Před použitím tohoto rozšiřujícího výkladu ve všech případech, kde je pojem osoby blízké občanským zákoníkem použit, ačkoliv konkrétní skutkové okolnosti případu tomu nenaspovídají, což však není případ § 42a (kde je použití rozšířenějšího výkladu opodstatněné) část literatury správně varuje (*Richter, T.*).

O zkrácení věřitelů nelze hovořit tam, kde dlužník plní blízké osobě svou zákonnou povinnost (konkrétně vyživovací povinnost).

K odst. 4:

I. Právní následky úspěšně uplatněné odpůrčí žaloby

- 6 Právní význam úspěšně podané odpůrčí žaloby a existence pravomocného rozhodnutí soudu spočívá v tom, že napadený právní úkon dlužníka (jako celek či jeho část – § 41) nemá vůči věřiteli (a to pouze vůči němu, a navíc v rozsahu, v jakém je zkrácen) právní účinky ex tunc.

Proto věřitel může požadovat uspokojení své vymahatelné pohledávky přímo z toho, co odporovaným právním úkonem z majetku dlužníka ušlo [např. zcizil-li dlužník odporovaným právním úkonem osobní automobil, popř. nemovitost třetí osobě, přešlo sice vlastnické právo na třetí osobu, avšak zkrácený věřitel se v případě úspěchu své odpůrčí žaloby může výkonem rozhodnutí – exekucí – hojit na tomto osobním automobilu, popř. na této nemovitosti tak, jako by byly i nadále ve vlastnictví dlužníka. Právě tak jestliže dlužník odporovaným právním úkonem někomu jinému prominul dluh, zanikla sice jeho pohledávka (§ 574 odst. 1), avšak zkrácený věřitel může v případě úspěšného odporu exekvovat tuto pohledávku (§ 312n. OSŘ) tak, jako by existovala i nadále v majetku dlužníka.

Není-li však z tohoto majetku uspokojení věřitele dobře možné, tj. není možné buď vůbec, anebo není alespoň dobře možné (např. dluh dlužníka spočíval v nepeněžitém plnění, věc přenechaná dlužníkem byla jejím nabyvatelem dále prodána či jinak zcizena, takže mu již nepatří, věc byla spotřebována), má zkrácený věřitel právo na peněžitou náhradu vůči tomu, kdo měl z odporovaného právního úkonu prospěch. Pojem „prospěch“ užitý v § 42a odst. 3 nelze podle soudní judikatury vykládat tak, že vylučuje, z možnosti odporovat úplatné právní úkony (např. kupní smlouvu – srov. rozhodnutí Vrchního soudu sp. zn. 11 Cmo 47/96).

Jde o peněžitou náhradu, která nepodléhá právnímu režimu náhrady škody; tato náhrada však je omezena výší získaného prospěchu.

Z judikatury:

I. Podstata odporovatelnosti právního úkonu

R 1/1956: Práví-li se, že se věřitel může domáhat, aby soudem bylo prohlášeno, že vůči němu nemají právních následků dlužníkovy právní úkony, pokud zkracují uspokojení jeho vymahatelné pohledávky, pak to znamená, že z hlediska hmotného práva nejde o neúčinnost absolutní a přímou, nýbrž toliko o neúčinnost relativní a nepřímou. Rozhodnutí soudu tu neúčinnost deklaruje a působí ex tunc. Obsah nároku sám je upraven tak, že se věřitel může domáhat uspokojení své pohledávky z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovy jmění.

Tento nárok směřuje proti tomu, kdo měl z odporovatelného právního úkonu dlužníkovy prospěch. Z toho plyne, že žaloba, kterou se odpor uplatňuje, je zpravidla žalobou na plnění uvedeného obsahu, nikoli na pouhé určení, že právní úkon, o který jde – pokud zkracuje uspokojení věřitelovy vymahatelné pohledávky – nemá vůči němu právních následků. Neúčinností právního úkonu se tedy soud zabývá jen jako předběžnou otázkou v důvodech rozhodnutí, nikoli v jeho výroku.

Tomu tak bude ovšem i tehdy, uplatňuje-li se odpor námitkou. Proto není správné právní stanovisko, podle něhož lze odpor uplatnit jen žalobou.

R 12/1998: Ve smyslu ustanovení § 42a o. z. lze odporovat právním úkonům, které učinil ten, vůči němuž má věřitel pohledávku přiznanou vykonatelným rozhodnutím.

R 52/2000: Věřitel je za podmínek uvedených v ustanovení § 42a obč. zák. oprávněn odporovat nejen právním úkonům, které učinil dlužník, ale i právním úkonům ručitele a dalších osob, které jsou z důvodu akcesorické a subsidiární povinnosti zákonem zavázány (zejména z titulů zajištění závazků) uspokojit pohledávku věřitele.

R 41/2002: U právních úkonů, na jejichž základě práva vznikají vkladem do katastru nemovitostí, lze ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. považovat za dlužníkem učiněný právní úkon, popř. za právní úkon, k němuž došlo mezi dlužníkem a osobami jemu blízkými, jen takový právní úkon, na jehož základě bylo vloženo právo do katastru nemovitostí. Třileté lhůty pro uplatnění práva odporovat právním úkonům dlužníka proto v těchto případech počínají běžet dnem následujícím po dni, ke kterému vznikly účinky vkladu práva do katastru nemovitostí.

PR, 2006, č. 3 – NS ČR: Má-li žalobce vůči žalovanému dlužníkovi splatnou, avšak ke dni rozhodování soudem nevymahatelnou pohledávku, nemá žalobce naléhavý právní zájem na určení, že žalovaný je vlastníkem nemovitosti, i když dlužník prodejem těchto nemovitostí uspokojení pohledávky žalobce zkrátí. Nedostatek naléhavého právního zájmu žalobce na určení vlastnického práva jeho dlužníka k převedené nemovitosti nelze vyvozovat jen z toho, že žalobce může uplatnit odporovatelnost právního úkonu.

Sou R NS č. C 1603 – NS sp. zn. 30 Cdo 1262/2002: Odporovatelnost právního úkonu, který je neplatný, nelze vyslovit.

SJ, 2001, č. 11 – NS ČR: I. Právní úkon, který učiní jeho účastníci v úmyslu zmařit jím provedení již nařízeného výkonu rozhodnutí (tím, že má být právním důvodem pro vyloučení postiženého majetku z výkonu rozhodnutí), je podle § 39 obč. zák. neplatný.

II. Neplatnému právnímu úkonu nelze s úspěchem odporovat podle § 42a obč. zák.

NS sp. zn. 30 Cdo 653/2006: I v případě, že dlužník plní uzavřením smlouvy se třetí osobou svůj morální nebo právní závazek, může uzavřením smlouvy sledovat úmysl zkrátit své věřitele.

PR, 2001, č. 11 – KS v Hradci Králové: Má-li společnost s ručením omezeným jediného společníka, který je současně jejím jednatelem, a daruje-li tato společnost nemovitost manželovi tohoto společníka, je pro účely posuzování právní neúčinnosti darovací smlouvy vůči věřiteli z hlediska § 42a odst. 1 ObčZ obdarovaný manžel vůči společnosti osobou blízkou (§ 116, § 42a odst. 2 ObčZ).

SR, 2003, č. 7 – KS v Hradci Králové: K řízení o právní neúčinnost právních úkonů, jejichž předmětem jsou nemovitosti, je místně příslušným soud, v jehož obvodu je nemovitost.

SJ, 1998, č. 3 – KS v Ostravě: Zkrátí-li dlužníkem uzavřená kupní smlouva uspokojení vymahatelné pohledávky věřitele, je tento právní úkon odporovatelný (§ 42a obč. zák.), i když smlouva byla uzavřena dříve, než se pohledávka stala vymahatelnou.

II. Odpůrčí žaloba; aktivní a pasivní legitimace

R 27/2000: Právní úkon dlužníka je za podmínek uvedených v ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. odporovatelný nejen tehdy, jestliže pohledávka věřitele byla vymahatelnou již v době, kdy byl učiněn, ale i v případě, že byl učiněn dříve, než se věřitelova pohledávka za dlužníkem stala

vymahatelnou. Odpůrčí žalobě lze vyhovět tehdy, jestliže pohledávka žalujícího věřitele byla vymahatelnou v době rozhodování soudu.

R 5/2002: I. Osoba dlužníkovi blízká se může ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. ubránit odpůrčí žalobě, jen jestliže prokáže, že o úmyslu dlužníka zkrátit odporovaným právním úkonem věřitele nevěděla a ani nemohla vědět, přestože vyvinula „pečlivost“ k poznání tohoto úmyslu dlužníka a šlo o „náležitou pečlivost“. Vynaložení náležité pečlivosti předpokládá, že osoba dlužníkovi blízká vykonala s ohledem na okolnosti případu a s přihlédnutím k obsahu právního úkonu dlužníka takovou činnost (aktivitu), aby úmysl dlužníka zkrátit věřitele, který tu byl v době odporovaného právního úkonu, z jejích výsledků poznala (tj. aby se o tomto úmyslu dozvěděla).

II. Má-li se osoba dlužníkovi blízká ve smyslu ustanovení § 42a odst. 2 obč. zák. ubránit odpůrčí žalobě, musí prokázat, že úmysl dlužníka zkrátit věřitele nemohla i při náležité pečlivosti poznat také v případě, že dlužník uzavřením odporované smlouvy nebo učiněním odporovaného právního úkonu v její prospěch plní svou „morální“ nebo právní povinnost (ze zákona, smlouvy nebo z jiného právního důvodu).

R 5/2007: K odpůrčí žalobě je aktivně legitimován věřitel, jehož pohledávka za dlužníkem je vymahatelná, jestliže dlužníkovy právní úkony zkracují její uspokojení. Vymahatelnou se rozumí taková pohledávka, jejíž splnění lze vynutit cestou výkonu rozhodnutí (exekuce), tj. pohledávka, která byla věřiteli přiznána vykonatelným rozhodnutím nebo jiným titulem, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí (exekuci). Dlužníkovy právní úkony zkracují pohledávku věřitele zejména tehdy, jestliže vedou ke zmenšení majetku dlužníka a jestliže v důsledku nich nastalé zmenšení majetku má současně za následek, že věřitel nemůže dosáhnout uspokojení své pohledávky z majetku dlužníka, ačkoli – nebýt těchto úkonů – by se z majetku dlužníka uspokojil. Břemeno tvrzení a důkazní břemeno o tom, že pohledávka je vymahatelná a že dlužníkovy právní úkony objektivně zkracují její uspokojení, nese věřitel.

PR, 2007, č. 2 – NS sp. zn. 30 Cdo 653/2006: I v případě, že dlužník plní uzavřením smlouvy se třetí osobou svůj morální nebo právní závazek, může uzavřením smlouvy sledovat úmysl zkrátit své věřitele.

Jde-li o právní úkon mezi dlužníkem a osobou jemu blízkou nebo o právní úkon učiněný dlužníkem ve prospěch osoby jemu blízké, nemusí žalující věřitel tvrdit ani prokazovat, že žalovanému musel být úmysl dlužníka odporovaným právním úkonem zkrátit věřitele znám; zákon v tomto případě předpokládá, že žalovaný o úmyslu dlužníka zkrátit odporovaným právním úkonem věřitele věděl, ledaže žalovaný prokáže, že v době právního úkonu dlužníkův úmysl zkrátit věřitele i při náležité péči nemohl poznat.

NS sp. zn. 30 Cdo 955/2005: V řízení o určení, že právní úkony dlužníka jsou vůči věřiteli neúčinné, nese věřitel břemeno tvrzení a důkazní břemeno ohledně toho, že k uspokojení věřitelovi vymahatelné pohledávky prokazatelně nelze použít jiný majetek dlužníka. Věřitel nese břemeno tvrzení a důkazní břemeno i ohledně úmyslu dlužníka zkrátit své věřitele a ohledně toho, že tento úmysl musel být druhé straně znám; jestliže druhou stranou jsou osoby dlužníkovi blízké, je naopak na těchto osobách, aby prokázaly, že úmysl dlužníka zkrátit věřitele nemohly ani při náležité pečlivosti poznat.

SJ, 2001, č. 9 – NS ČR: Vymahatelnou pohledávkou se ve smyslu ustanovení § 42a odst. 1 obč. zák. rozumí taková pohledávka, která byla věřiteli přiznána vykonatelným rozhodnutím nebo jiným titulem, podle kterého lze nařídit výkon rozhodnutí (exekuci).

Není-li v době rozhodování soudu o odpůrčí žalobě pohledávka žalobce za dlužníkem ještě vymahatelná a domáhá-li se žalobce této pohledávky v jiném řízení, které dosud nebylo pravomocně skončeno (například u soudu), je zpravidla dán důvod k přerušení řízení o odpůrčí žalobě podle ustanovení § 109 odst. 2 písm. c) OSŘ.

III. Právní následky úspěšně uplatněné odpůrčí žaloby

R 26/2000: Rozhodnutí soudu, kterým bylo vyhověno žalobě na určení, že právní úkon dlužníka je vůči věřiteli neúčinný (§ 42a obč. zák.), představuje podklad k tomu, že se věřitel může na základě titulu způsobilého k výkonu rozhodnutí (exekučního titulu) vydaného proti dlužníku domáhat nařízení výkonu rozhodnutí (exekuce) postižením toho, co odporovaným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku, a to nikoliv proti dlužníku, ale vůči osobě, v jejíž prospěch byl právní úkon činěn.

Z ustanovení § 42a obč. zák. nevyplývá právo žalobce domáhat se vůči žalovanému uložení povinnosti strpět výkon rozhodnutí prodejem nemovitostí, které byly předmětem odporovaného právního úkonu.

Byla-li neúčinnost odporovaného úkonu dlužníka vyslovena (podle § 42a obč. zák.) v době, kdy již byl prohlášen konkurs na majetek dlužníka, stává se majetek žalovaného, který dohodou

ušel z dlužníkovy (úpadcovy) majetku, součástí konkursní podstaty úpadce a výkonem rozhodnutí nemůže být postižen.

R 53/2004: Právnícká osoba se ve smyslu § 42a odst. 2 ObčZ považuje za osobu blízkou dlužníkovi, který je fyzickou osobou, je-li dlužník jejím statutárním orgánem (členem statutárního orgánu), jakož i tehdy, je-li dlužník společníkem, členem, nebo zaměstnancem této právnické osoby, popř. má-li k ní jiný obdobný vztah) a současně kdyby důvodně pociťoval újmu způsobenou právnické osobě jako újmu vlastní.

NS sp. zn. 21 Cdo 1489/2000: Žaloba o zaplacení peněžité náhrady se uplatní tehdy, není-li dobře možné uspokojení věřitele z toho, co odporovatelným právním úkonem ušlo z dlužníkovy majetku (§ 42a odst. 4 ObčZ), a musí směřovat vůči osobě, které vznikl z odporovatelného právního úkonu dlužníka prospěch.

NS sp. zn. 21 Cdo 2345/2000: Dohodě o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů lze úspěšně odporovat, jestliže bývalí manželé při vypořádání sice postupovali podle § 150 ObčZ (nyní SJM podle § 149), ovšem konkrétní rozdělení věcí, příp. práv a závazků bylo dlužníkem úmyslně voleno tak, aby stav po vypořádání znemožnil nebo zcela vyloučil uspokojení pohledávek věřitele.

NS sp. zn. 29 Odo 322/2003: Není vyloučeno, aby majetek na který bude prohlášen konkurz, tvořily jen věci ve vlastnictví třetích osob, které patří do konkurzní podstaty v důsledku neúčinných úkonů dlužníka (úpadce).

Smlouvy

Obsah výkladu před § 43:

I. Funkce smluv	1
II. Platná úprava smluv v soukromém právu	2
III. Zásady ovládající smluvní právo	3
IV. Druhy smluv	4
V. Proces vzniku smluv	5
VI. Vznik smluv, jejich platnost a účinnost	6
VII. Jednostranné právní úkony	7
VIII. Předšmluvní odpovědnost	8

I. Funkce smluv

Ze široké kategorie právních úkonů jako občanskoprávních důvodů vzniku, změny či zániku občanskoprávních vztahů [§ 2] je třeba klást co do úlohy a významu v soukromém právu na první místo smlouvy (kontrakty). Jde o dominantní právní institut, jehož prostřednictvím se uskutečňují iniciativy, zájmy, preference a potřeby subjektů občanskoprávních vztahů v podmínkách tržního hospodářství, svobodné soutěže a konkurence vznikající na základě jejich oboustranných shodných projevů vůle (spojení tržního hospodářství a smluvního principu).

Naproti tomu úloha jednostranných právních úkonů (např. závěti, výpovědi, odstoupení od smlouvy, veřejného příslibu, veřejné soutěže, opuštění věci), které, mají-li mít právní následky, musí být zákonem výslovně upraveny, je v občanském právu menší.

II. Platná úprava smluv v soukromém právu

I když platný občanský zákoník obsahuje úpravu smluv a zejména úpravu jejich vzniku ve své obecné části, základní význam a úloha smluv se projevuje především v závazkovém právu (správně proto i návrh nového občanského zákoníku zařazuje úpravu smluv mezi ustanovení o závazkovém právu). Protože většina závazkových právních vztahů vzniká ze smluv, hovoří se o nich jako o závazkových právních vztazích smluvních neboli kontraktních (ex contractu).

Ze smluv vznikají závazkové právní vztahy (smluvní závazkové právní vztahy) pouze mezi jejími subjekty; jen ony jsou také smlouvou vázány. Třetí osoba je vázána smlouvou jen tehdy, jestliže ke smlouvě přistoupí (§ 50 odst. 2). Jiné osoby mohou být subjekty smluvních závazkových právních vztahů jen tehdy, nastane-li některá z právních skutečností, která má za následek převod či přechod práv a povinností z tohoto smluvního závazkového právního vztahu.

Smlouva je i nejčastější důvod vzniku obchodních vztahů (§ 269n. ObchZ). Obchodní zákoník nemá ucelenou úpravu uzavírání obchodních smluv. Tato úprava je co do svého základu obsažena v občanském zákoníku, přičemž obchodní zákoník obsahuje pouze některé specifické doplňky (specificky je v obchodním zákoníku upravena smlouva na základě veřejného návrhu – § 276n. ObchZ a obchodní veřejné soutěže – § 282n. ObchZ). I obchodní zákoník – vedle upravených typů smluv – připouští možnost uzavření takové smlouvy, která není upravena jako tyto smlouvy – nepojmenovaná smlouva (§ 269 odst. 2 ObchZ). Některé typy smluv se neuzavírají podle obchodního zákoníku (např. kupní smlouva, jde-li o nemovitost, a to ani v případě, kdy smlouvu uzavírají podnikatelé v souvislosti se svým podnikáním; od těchto případů je však třeba odlišit případy, kdy je nemovitost prodávána v rámci prodeje podniku podle § 476n. ObchZ).

Pokud jde o rodinněprávní oblast, je namístě upozornit na dvě otázky: Za prvé, jak kvalifikovat souhlasné prohlášení muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství, kteréžto prohlášení je učiněno před příslušným orgánem. Je mimo pochybnost, že jde u obou snoubenců o projev jejich vůle, který směřuje ke způsobení právního následku, tj. k uzavření manželství. Tyto projevy vůle obou snoubenců naplňují náležitosti, které na projevy vůle jako právní úkony klade § 34n. ObčZ. Jak známo, v minulosti bylo z ideologických důvodů odmítnuto použít na tyto případy obecný zákoník občanský z roku 1811 (§ 47 OZO), který toto prohlášení snoubenců kvalifikoval jako manželskou smlouvu. V současné době, v nových společenských podmínkách, zejména i po některých provedených úpravách neplatnosti manželství (§ 15a ZOR), lze toto prohlášení snoubenců charakterizovat jako smlouvu, která se však vyznačuje některými specifickými znaky upravenými zákonem o rodině.

Za druhé, pokud jde o smlouvu týkající se vypořádání vzájemných majetkových vztahů podle § 24a odst. 1 ZOR, chápe se tato smlouva jako institut zákona o rodině s dopadem do majetkových vztahů manželů po rozvodu jejich manželství (srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 30 Cdo 2193/2005). Na rozdíl od vypořádání zaniklého společného jmění manželů se předpokládá její uzavření ještě před rozvodem manželství s tím, že manželům umožňuje, aby v jejím rámci upravily do budoucna zejména vzájemné majetkové vztahy v jiném rozsahu než vymezeném společným jměním manželů.

V pracovněprávní oblasti hraje úlohu dominujícího právního důvodu při vzniku pracovněprávních poměrů pracovní smlouva (§ 33n. ZPr). Od pracovní smlouvy je třeba odlišovat dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr (§ 74n. ZPr); jde jednak o dohodu o provedení práce (§ 75 ZPr), jednak o dohodu o pracovní činnosti (§ 76 ZPr). Zatímco zaměstnavatel má zajistit plnění svých úkolů především zaměstnanci v pracovním poměru, dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr zabezpečují v zákoně vedlejší zaměstnání (bylo však možno uvažovat i o tom přenechat úpravu těchto dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr úpravě občanského zákoníku, konkrétně úpravě příkazní smlouvy, resp. smlouvy o dílo).

III. Zásady ovládající smluvní právo

Smlouvy v občanském právu jsou v prvé řadě ovládány zásadou autonomie vůle jejich subjektů (tzv. smluvní autonomie, reps. smluvní svoboda či smluvní volnost). Tato zásada smluvní autonomie vůle subjektů v občanském právu znamená, že závisí zásadně na jejich úvaze, rozhodnutí a sebeurčení, zda zejména konkrétní smlouvu vůbec uzavřou či nikoli (tzv. smluvní autonomie – svoboda – volnost). 3

Smluvní autonomie vůle subjektů občanského práva jako nejvýznamnější ztělesnění soukromé vůle jedinců se však neomezuje jen na volnost uzavírat smlouvu, vybírat si smluvního kontrahenta, utvářet obsah smluv a volit si jejich formu, nýbrž v sobě zahrnuje i svobodu se dohodnout na rozvázání smlouvy a na případných následcích jejího zrušení.

Vůle smluvních stran je co do obsahu smluv omezena tam, kde to zákon buď výslovně zakazuje, anebo vyplývá-li z povahy ustanovení zákona, že se od něj nelze odchýlit. Tak je tomu např. v oblasti spotřebitelských smluv, kde zákon stanoví, že smluvní ujednání stran spotřebitelských smluv se nemohou odchýlovat od zákona v neprospěch spotřebitele (§ 55 odst. 1).

Nikoliv jako pravidlo se proto v oblasti občanského práva uplatňuje zákonná povinnost uzavřít smlouvu (tzv. kontraktační povinnost, resp. „smluvní přímus“). Tuto povinnost stanoví výjimečně např. § 5 zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, který stanoví určitému subjektu povinnost uzavřít pojistnou smlouvu – tzv. povinné pojištění (zákonná kontraktační povinnost). Povinnost uzavřít smlouvu však může převzít subjekt občanského práva i sám ze své vůle (dobrovolně), a to v případě převzetí povinnosti uzavřít smlouvu o smlouvě budoucí [50a].

V podmínkách tržního hospodářství, kde smlouvy mají mezi právními důvody jednu z nejvýznamnějších rolí, platí i další zásada, totiž že jednou uzavřené smlouvy mají být dodržovány *pacta sunt servanta* (§ 493). Tato zásada, tvoří jeden z právních základů smluvního práva. Jde zároveň o jeden z projevů rovnosti subjektů smluvních závazkových právních vztahů, kdy žádný z nich není oprávněn měnit či rušit svým jednostranným vlastním projevem vůle obsah závazkověprávního vztahu (jeho jednostranné změny či zrušení mají právní význam pouze tam, kde to zákon výslovně stanoví). Nedodržení smluv je v právním státě protiprávní. Tento protiprávní stav zároveň hrubým způsobem narušuje zásadu právní jistoty uplatňující se v celé sféře soukromého práva; svými důsledky se promítá i do zásady ochrany dobré víry, zásady ochrany práv třetích osob aj. Tím ve svých důsledcích dochází koneckonců k nežádoucímu narušování soukromého života lidí v jeho nejrozmantějších oblastech (čl. 10 LPS, čl. 8 EÚLP, § 11 ObčZ).

Prvořadým zájmem smluvních stran zůstává, aby vše, co souvisí se smlouvami, které uzavírají, bylo smluvními stranami formulováno v souladu se zákonem i s jeho účelem, s dobrými mravy a v jejich rámci v souladu s uplatňující se zásadou *clara pacta, boni amici*. Proto lze jednou uzavřenou smlouvu změnit či zrušit jen se souhlasem druhé smluvní strany [493]; písemně uzavřená smlouva může být souhlasně změněna či zrušena rovněž jen písemně (§ 40 odst. 2). Jednostranně od smlouvy odstoupit je možno jen výjimečně, a to buď tam, kde to je smluvními stranami dohodnuto, nebo kde to stanoví zákon [48].

IV. Druhy smluv

Smlouvy mohou být jak výslovně upravené (pojmenované – nominátní – typické), tak v souladu se smluvní autonomií vůle subjektů i neupravené (nepojmenované – inominátní) 4

ní – atypické – § 51), popř. smíšené (§ 491). Přitom může jít o smíšení prvků několika smluv upravených, právě tak jako o smíšení prvků smlouvy upravené i neupravené.

Na závazky ze smíšených smluv se použijí přiměřeně, tj. s cílem čelit vnitřním rozporům, ta ustanovení zákona, která upravují závazky, které se smlouvou zakládají, pokud vlastní smlouva nestanoví jinak (§ 491 odst. 3).

Některé smlouvy, které jsou v občanském zákoníku výslovně upravené však nemají charakter smluvních typů (srov. smlouvy spotřebitelské, smlouvy ve prospěch třetího aj.).

U smluv v závazkověprávní oblasti se – na rozdíl od jednostranných právních úkonů – uplatňuje zásada nezavřeného počtu jejich smluvních typů, neboli nejde zde o tzv. numerus clausus.

Praxe i teorie připouští běžně i smlouvy formulářové, ve kterých mají rovnocennou právní relevanci jak údaje předtištěné, tak údaje, které byly smluvními subjekty do formulářů doplněné. Podle obsahu návrhu obsaženého ve smluvních formulářích je vždy třeba, aby jejich adresát mj. vždy pečlivě zkoumal, zda návrh smlouvy obsažený ve formulářích má či nemá povahu adhezní smlouvy (výslovnou zmínku o adhezních smlouvách srov. v § 262 odst. 4 ObchZ). Mezi adhezní smlouvy se zahrnují smlouvy, ve kterých projev vůle jedné strany spočívá v tom, že se k návrhu smlouvy vypracovaného předem výlučně druhou stranou může jako k celku buď jen připojit, anebo jej pouze odmítnout (*take or leave; ne varietur*); nemá však možnost obsah smlouvy ovlivnit; adhezní smlouvy tak neskýtají prostor pro negociaci stran.

Jiné z významných třídění smluv je třídění na smlouvy konsenzuální a smlouvy reálné: Při konsenzuálních smlouvách nastávají právní následky a jejich zamyšlený účel již uzavřením smlouvy (*consensu contrahitur obligatio*). Tak je tomu např. při koupi movité věci, při níž bylo ve smyslu § 133 odst. 1 ujednáno, že vlastnictví prodané věci přechází uzavřením smlouvy, nebo při smlouvě příkazní. I u reálných smluv je k jejich vzniku třeba smluvního konsenzu. Ten však sám o sobě vznik zamýšlených právních následků z těchto smluv nepůsobí. K jejich vzniku je třeba, aby nastala ještě další právní skutečnost, tj. skutečně poskytnutí věci (*re contrahitur obligatio*). Jako příklady reálných smluv lze např. uvést smlouvu o půjčce [657n.], smlouvu o výpůjčce [659n.], smlouvu o úschově [744n.].

V. Proces vzniku smluv

- 5 Proces vzniku smlouvy je vzhledem k jeho zvlášť praktickému významu poměrně podrobně upraven v § 43n. (tém bude věnována v dalším výkladu zvláštní pozornost). Tato úprava obsahuje v souladu s moderními unifikačními právními tendencemi (srov. konkrétně Vídeňskou úmluvu OSN o smlouvě o mezinárodní koupi zboží z roku 1980), jakož i s potřebami obchodních závazkových vztahů, pro něž tvoří ustanovení § 43n. rovněž základní – obecnou – právní úpravou, některé nové moderní prvky.

VI. Vznik smluv, jejich platnost a účinnost

- 6 Smlouvy vznikají na základě dvou jednostranných právních úkonů, které jsou jejich stranami vzájemně adresovány, tj. návrhu (oferty) na uzavření smlouvy a přijetí tohoto návrhu (akceptace), kteréžto jednostranné právní úkony jsou co do svého obsahu shodné – konsenzus (§ 44 odst. 1).

Platnost smlouvy vyžaduje splnění všech náležitostí, které jsou pro smlouvy jako právní úkony stanoveny v § 37n.

Účinnost smlouvy nastává zpravidla spolu s platností smlouvy. V některých případech však může být účinnost smlouvy odsunuta [47]. Často bude účinnost smlouvy vázána na splnění odkládací podmínky [36, 2].

VII. Jednostranné právní úkony

Některé jednostranné právní úkony, konkrétně o jednatelství bez příkazu, veřejná soutěž a veřejný příslib, mají právní následky podobné právním následkům ze smluv; zřejmě proto jsou i ony z hlediska systematického tradičně zařazovány mezi ostatní smluvní typy, jako je tomu i u nás. V části evropského občanskoprávního zákonodárství i literatury jsou tyto jednostranné právní úkony označovány právě pro svou podobnost se smlouvami jako kvazismouvy – kvazikontakty (např. ve Francii). Platný občanský zákoník však tento pojem užívaný zejména teorií nezná.

VIII. Předmluvní odpovědnost

Dosavadní občanskoprávní úpravě v občanském zákoníku a v obchodním zákoníku chybí (až na § 42, 271 ObchZ) širší úprava tzv. předmluvní odpovědnosti. Návrh nového občanského zákoníku – inspirovaný doktrínou evropského soukromého práva – správně usiluje tuto mezeru vyplnit.

§ 43 [Předcházení sporů ze smluv]

Účastníci jsou povinni dbát, aby při úpravě smluvních vztahů bylo odstraněno vše, co by mohlo vést ke vzniku sporů.

Související ustanovení: § 3, 34n., 37, § 55 odst. 3, § 415n., 420n.

Související předpisy: § 1, 67n. OSŘ; § 266 odst. 4, § 271 ObchZ

Z literatury: *Fiala, J., Švestka, J.* Několik úvah nad smlouvami v občanském právu. Socialistická zákonost, 1983, č. 6, s. 335; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 178n.; *Salač, J.* Nad platností smluv v mezinárodním srovnání. PR, 2003, č. 1, s. 1; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 1993, s. 31n.; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 146.

Obsah výkladu:

I. Předcházení sporům ze smluv 1

I. Předcházení sporům ze smluv

V souvislosti s výkladem k § 3 odst. 2 bylo uvedeno, že občanský zákoník zdůrazňuje na řadě míst prevenci jako jednu ze zásad ovládajících občanské právo a zároveň jako jednu ze širších forem ochrany občanskoprávních vztahů. Za tím účelem ukládá občanský zákoník subjektům občanského práva určité prevenční povinnosti.

Jednu z nich obsahuje pro zvlášť významnou občanskoprávní oblast, konkrétně pro smluvní oblast, i § 43.

Podle tohoto ustanovení jsou subjekty občanského práva povinny dbát ve vlastním zájmu, aby při úpravě smluvních vztahů bylo již předem odstraněno vše, co by mohlo vést mezi nimi později ke vzniku rozporů a zároveň k následným sporům.

Zvláštní praktický význam cit. ustanovení nemá, neboť ve své současné podobě neobsahuje žádnou specifickou sankci za jeho porušení. Jmenovitě je třeba zdůraznit, že porušení § 43 nevyvolává samo o sobě neplatnost smlouvy. To ostatně potvrzuje i poměrně dlouhodobá právní praxe po nabytí účinnosti občanského zákoníku z roku 1964, která považovala toto ustanovení od samého počátku za *lex imperfecta*.

Nový význam začal § 43 – ve spojení s § 35 – nabývat v podmínkách tržního hospodářství a rozvoje smluvního principu. S poukazem na něj jsou např. přičítány té smluvní straně, která jako první použila ve smlouvě pojem, výraz či formulaci připouštějící různý výklad a nejasnosti, „k tíži případné nepříznivé důsledky“ (srov. výslovně § 266 odst. 4 ObchZ). Tento nový přístup k § 43 z něho přestal činit do té doby prakticky obsoletní ustanovení. Začal přispívat k tomu, aby smluvní strany volily ve smlouvách takové výrazy a formulace, o jejichž významu by nevznikaly často po delším časovém odstupu od vzniku smlouvy nejasnosti a tím i nežádoucí smluvní nejistota vyúsťující v případný spor. V podmínkách tržního hospodářství, kde smlouvy a ústřední zásada, která je nerozlučně provází, tj. zásada *pacta sunt servanda*, tvoří jeden z jeho právních základů, zůstává prvořadým zájmem smluvních stran, aby vše, co souvisí se smlouvami, které uzavírají, bylo formulováno v souladu se zákonem, s jeho účelem a s dobrými mravy.

Tento výklad § 43 je podporován i poměrně nedávnou úpravou spotřebitelských smluv, konkrétně § 55 odst. 3. Z tohoto ustanovení – i když toliko pro oblast spotřebitelských smluv, které jsou co do svého obsahu zpravidla formulovány hospodářsky silnější stranou, tj. dodavatelem, lze dovodit, že použité výrazy a formulace v případě pochybností musí být vykládány příznivěji pro spotřebitele, tj. k tíži dodavatele.

Z judikatury:

ÚS sp. zn. IV. ÚS 182/01: Jsou-li ve smlouvě použity formulace a pojmy, které lze vykládat rozdílně, jeví se být spravedlivým vykládat je v neprospěch toho, kdo je do smlouvy zakotvil.

ÚS sp. zn. I. ÚS 670/02: Autonomie vůle, specificky ztělesněné autonomii smluvní, tj. ve volnosti uzavírání smluv, nemůže znamenat pouze volnost výběru typů smluv, výběru smluvního partnera, utváření obsahu smluv, volnosti formy, ale znamená i možnost svobodně se dohodnout na zániku smluvního vztahu a na případných následcích dohody o zrušení smlouvy.

C-93/92, ve věci CMC Motorradcenter GmbH/Pelin Baskiciogullari, PR, 1994, č. 4: Článek 30 Smlouvy EHS (nyní Smlouva o Evropské Unii) je nutno vyložit tak, že tento článek není v rozporu s pravidlem stanoveným judikaturou členského státu, které předpokládá poučovací povinnost v rámci předmluvních vztahů.

Návrh na uzavření smlouvy

§ 43a [Přijetí, zrušení a odvolání návrhu na uzavření smlouvy]

(1) Projev vůle směřující k uzavření smlouvy, jenž je určen jedné nebo více určitým osobám, je návrhem na uzavření smlouvy (dále jen „návrh“), jestliže je dostatečně určitý a vyplývá z něj vůle navrhovatele, aby byl vázán v případě jeho přijetí.

(2) Návrh působí od doby, kdy dojde osobě, které je určen. Návrh, i když je neodvolatelný, může navrhovatel zrušit, dojde-li projev o zrušení osobě, které je určen, dříve nebo alespoň současně s návrhem.

(3) Dokud nebyla smlouva uzavřena, může být návrh odvolán, jestliže odvolání dojde osobě, které je určeno, dříve než tato osoba odeslala přijetí návrhu.

(4) Návrh nemůže být odvolán

- a) během lhůty, která je v něm stanovena pro přijetí, ledaže z jeho obsahu vyplývá právo jej odvolat i před uplynutím této lhůty nebo
b) je-li v něm vyjádřena neodvolatelnost.

Související ustanovení: § 35, § 43b odst. 1, § 45, 47, § 53 odst. 3, 4, § 830, 847

Související předpisy: § 244, 245 ZPr; § 269n., § 274 odst. 4, § 276n., 281n., 289n., § 409 odst. 1, 2 ObchZ

Z literatury: *Eliáš, K.* Obchodní smlouva. PPP, 1996, č. 2, s. 1n.; *Hulmák, M.* Proces uzavření smlouvy. Právník, 2003, č. 7, s. 679; *Kopáč, L.* Obchodní kontrakty. I., II. Praha : Prospektrum, 1993; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 196n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Návrh (oferta) na uzavření smlouvy.....1

K odst. 2:

- I. Účinnost návrhu na uzavření smlouvy; jeho zrušení.....2

K odst. 3, 4:

- I. Odvolání návrhu na uzavření smlouvy.....3

K odst. 1:

I. Návrh (oferta) na uzavření smlouvy

Novela občanského zákoníku z roku 1991 č. 509 vnesla – vedle podstatného zpřesnění 1 – v souladu s moderními unifikačními právními tendencemi (srov. Vídeňskou úmluvu OSN o smlouvě o mezinárodní koupi zboží z r. 1980), jakož i s ohledem na potřeby obchodních závazkových vztahů, pro něž jsou ustanoveny § 43n. rovněž základní právní úpravou, do celého procesu vzniku smluv poměrně některé nové moderní prvky.

Vznik smlouvy předpokládá existenci těchto pravotvorných složek:

- a) návrhu – nabídky (oferty),
- b) přijetí návrhu (akceptace),
- c) vzájemné shody vůle subjektu – jejich srovnatelnou vůli (konsenz).

Z těchto složek je výklad návrhu – nabídky (oferty) podáván u § 43a, výklad přijetí návrhu (akceptace) u § 43b, zatímco výklad vzájemné shody vůle subjektu (konsenzu) u § 44.

Návrh smlouvy je jednostranný adresovaný projev vůle (právní úkon), kterým navrhovatel (oferent) navrhuje druhému určitému subjektu (adresátovi – oblátovi) uzavření smlouvy. Má-li být návrh na uzavření smlouvy návrhem podle § 43a odst. 1, předpokládá to, vedle splnění náležitostí vyžadovaných občanským zákoníkem pro právní úkony obecně, tj. § 37n., i určení (adresování) návrhu jedné či více – vždy však individuálně určitým – osobám, dále dostatečnou obsahovou určitost návrhu, tj. návrh musí obsahovat alespoň podstatné náležitosti navrhované smlouvy vyžadované zákonem, a konečně z návrhu musí vyplývat vůle navrhovatele být jím v případě přijetí vázán (přitom vůle navrhovatele nemusí být v návrhu vyjádřena výslovně, nýbrž ji lze dovodit z okolností případu, za kterých je návrh uskutečněn). Nesplňuje-li projev vůle tyto předpoklady, není návrhem na uzavření smlouvy podle § 43a odst. 1. Tak např. není-li návrh na uzavření smlouvy určen (předán, zaslán) určité osobě, resp. určitým osobám, nejde o návrh podle § 43a odst. 1, nýbrž o pouhou výzvu k podávání návrhu na uzavření smlouvy

(§ 43a odst. 1 nezná – na rozdíl od § 276n. ObchZ – tzv. veřejný návrh na uzavření smlouvy, tj. návrh splňující podmínky § 269 ObchZ a adresovaný neurčitým osobám, kdy postačí prohlášení jen jedné z nich, že návrh přijímá, aby tím došlo k uzavření smlouvy). V případě pouhé výzvy k podávání návrhu proto musí neurčité osoby samy učinit návrh na uzavření smlouvy (§ 43a), z něhož vznikne smlouva až poté, kdy subjekt, který učinil výzvu k podání návrhu na uzavření smlouvy, tento návrh jako akceptant přijme. Z toho, co bylo výše řečeno, plyne, že návrhem na uzavření smlouvy není ani inzerát či reklama v novinách, ani zaslání různých ceníků, katalogů, různá výměna informací atd., které tvoří součást výzkumu trhu (marketingu). Návrhem na uzavření smlouvy není ani veřejný příslib – § 830, ani veřejná soutěž – § 847.

Jestliže byla zamýšlená smlouva jako celek podle hmotného práva neplatná, pozbývá podle soudní praxe i návrh na její uzavření samostatného právního účinku.

V souvislosti s přijetím novely občanského zákoníku č. 367/2000 Sb., konkrétně s přijetím úpravy spotřebitelských smluv uzavíraných za použití prostředků komunikace na dálku bez současné fyzické přítomnosti smluvních stran (tzv. distančních smluv), vznikly určité pochybnosti v tom směru, zda § 53 jako zvláštní zákonná úprava tvoří odchylku od obecné úpravy § 43a odst. 1 neboli zda § 53 připouští možnost podání návrhu i neurčité osobě, resp. neurčitým osobám (v tomto směru srov. výklad u § 53).

Úprava vzniku smlouvy podle občanského zákoníku platí – až na určité doplňky vyvolané zvláštnostmi obchodních vztahů (§ 269n., § 275 odst. 4, § 409) – i pro uzavírání obchodních smluv mezi podnikateli (§ 261 ObchZ).

K odst. 2:

I. Účinnost návrhu na uzavření smlouvy; jeho zrušení

- 2 Návrh smlouvy může být učiněn ústně, tj. v bezprostředním – přímém – styku anebo jinak (např. dopisem, telegramem, dálnopisem, elektronicky). Ústní návrh na uzavření smlouvy působí (je perfektní a tím závazný) vůči oblátovi neprodleně. Vůči nepřítomné osobě návrh na uzavření smlouvy působí (je perfektní a tím závazný) od doby, kdy dojde osobě, které je určen – oblátovi (o dojití srov. § 45). Návrh oblátovi došel i tehdy, jestliže oblát o návrhu dosud neví (návrh je např. obsažen v dopise uloženém v poštovní schránce) anebo se dosud neseznámil s jeho obsahem. Zkrátka stačí, že se návrh ocitl ve sféře ovládané oblátem (návrh je v jeho dispozici).

Pokud návrh oblátovi nedojde, nepůsobí (není perfektní a tím závazný), takže navrhovatel jej může zrušit (při zrušení účinky návrhu vůbec nenastaly). Zrušení návrhu – i když je návrh neodvolatelný – je však účinné, pokud projev o zrušení dojde druhé osobě dříve než návrh sám anebo alespoň nejpozději současně s návrhem; tato skutečnost však musí být v případě sporu prokázána (např. telegraficky bude zrušen návrh obsažený v zaslaném dopise). Pokud projev o zrušení došel druhé straně později, ke zrušení již nedošlo; v takovém případě přichází v úvahu již jen odvolání (revokace) návrhu navrhovatelem.

K odst. 3, 4:

I. Odvolání návrhu na uzavření smlouvy

- 3 Od zrušení návrhu smlouvy je třeba odlišovat jeho odvolání – zpětvzetí (revokaci). Již perfektní návrh na uzavření smlouvy s nastalými účinky může být odvolán, čímž jeho nastalé účinky zaniknou, jestliže toto odvolání dojde osobě, které je určen, dříve než

tato osoba odeslala navrhovateli přijetí návrhu (tuto skutečnost však je třeba v případě sporu rovněž prokázat). Návrh však nemůže být odvolán během lhůty, která je v něm stanovena pro přijetí, tj. během tzv. akceptační lhůty (ledaže z obsahu návrhu vyplývá právo jej odvolat i před uplynutím této lhůty), anebo je-li v návrhu přímo vyjádřena jeho neodvolatelnost.

Z judikatury:

I. Návrh na uzavření smlouvy

Sou R NS č. C 201 – NS sp. zn. 25 Cdo 368/99: Byla-li nabídka prodávajícího na uzavření písemné kupní smlouvy obsahující její podstatné náležitosti podepsána jen kupujícím a nikoliv též prodávajícím, je třeba takto vyhotovenou listinu považovat za návrh kupujícího na uzavření kupní smlouvy ve smyslu § 43a odst. 1 ObčZ, neboť pouze on tento návrh jako jednající osoba podepsal.

Sou R NS č. C 1533 – NS sp. zn. 30 Cdo 1370/2002: Nabídka na realizaci předkupního práva k nemovitosti není ohlášena řádně, je-li oprávněné osobě učiněna telefonicky.

Sou R NS č. C 1885 – NS sp. zn. 20 Cdo 790/2002: Návrh na uzavření smlouvy poté, co bylo shledáno, že na jeho základě uzavřená smlouva je neplatná, nemůže mít samostatné právní účinky.

NS sp. zn. 25 Cdo 1454/2000: Inzerát nabízející prodej určité věci není veřejným příslibem ani návrhem na uzavření smlouvy; zájemci, který se na jeho základě přihlásí, nárok na plnění vůči prodávajícímu nevzniká.

II. Odvolání návrhu na uzavření smlouvy

SR, 1999, č. 3 – NS ČR: Odvolání návrhu na uzavření nájemní smlouvy, učiněné vůči jednomu z manželů, kterým měla být věc pronajata, nemá účinky i proti druhému manželovi.

§ 43b [Zánik návrhu na uzavření smlouvy]

(1) Návrh, i když je neodvolatelný, zaniká

- a) uplynutím lhůty, která v něm byla určena pro přijetí,
- b) uplynutím přiměřené doby s přihlédnutím k povaze navrhované smlouvy a k rychlosti prostředků, které navrhovatel použil pro zaslání návrhu, nebo
- c) dojitím projevu o odmítnutí návrhu navrhovateli.

(2) Ústní návrh zaniká, není-li přijat ihned, ledaže z jeho obsahu vyplývá něco jiného.

(3) Lhůta pro přijetí návrhu určená navrhovatelem v telegramu počíná běžet od okamžiku, kdy je telegram podán k odeslání, a lhůta určená v dopisu od data v něm uvedeného, a není-li v něm datum uvedeno, od data uvedeného na obálce. Lhůta pro přijetí návrhu určená navrhovatelem telefonicky, dálnopisně nebo jinými prostředky umožňujícími okamžité sdělení začíná běžet od okamžiku, kdy návrh dojde osobě, které je určen.

Související ustanovení: § 43a, 43c, 44, 45

Související předpisy: § 252 odst. 1 InsZ

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 146n.; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 125n.

Obsah výkladu:

K odst. 1, 2:

- I. Zánik návrhu na uzavření smlouvy 1

K odst. 3:

1. Počátek lhůty pro přijetí návrhu na uzavření smlouvy2

K odst. 1, 2:**I. Zánik návrhu na uzavření smlouvy**

- 1 Od zrušení i od odvolání návrhu smlouvy je třeba odlišovat zánik návrhu na uzavření smlouvy. Návrh na uzavření smlouvy – i když je neodvolatelný – zaniká a navrhovatel jím přestává být vázán v těchto případech: uplynutím lhůty, která v něm byla určena pro přijetí (tuto tzv. akceptační lhůtu může navrhovatel určit podle své úvahy), dále – pokud ji navrhovatel neurčí – uplynutím přiměřené doby s přihlédnutím k povaze navrhované smlouvy (závažnost a komplikovanost obsahu) a k rychlosti prostředků, které navrhovatel použil pro zaslání návrhu (lhůta bude kratší, použil-li se rychlejší sdělovací prostředek jako např. dálnopis), a konečně dojitím projevu o odmítnutí návrhu navrhovatelí.

Pokud jednaly subjekty ústně, návrh na uzavření smlouvy zaniká, není-li přijat ihned, ledaže z jeho obsahu vyplývá něco jiného (konkrétně, že je návrh možno přijmout v určité lhůtě, po kterou je navrhovatel vázán).

Zemře-li (zanikne-li) navrhovatel nebo byl-li navrhovatel (fyzická osoba) soudem zbaven způsobilosti k právním úkonům či ve způsobilosti k právním úkonům omezen, pak i při nedostatku výslovné zákonné úpravy nutno soudit, že návrh na uzavření smlouvy bez dalšího nezaniká. Návrh přechází na právního nástupce navrhovatele, ledaže by z obsahu tohoto návrhu vyplývalo něco jiného (§ 579).

K odst. 3:**I. Počátek lhůty pro přijetí návrhu na uzavření smlouvy**

- 2 Ve snaze předejít v praxi nejasnostem a posílit právní jistotu byl výslovně zakotven počátek běhu lhůt pro přijetí návrhu určených navrhovatelem v telegramu, v dopisu, telefonicky, dálnopisně či jinými elektronickými prostředky umožňujícími okamžité sdělení.

Lhůta pro přijetí návrhu na uzavření smlouvy určená v telegramu počíná běžet od okamžiku, kdy je telegram podán k odeslání, lhůta určená v dopisu od data v něm uvedeného (není-li v něm datum uvedeno, od data poštovního razítka uvedeného na obálce), lhůta určená navrhovatelem telefonicky, dálnopisně či jinými prostředky umožňujícími okamžité sdělení od okamžiku, kdy návrh dojde osobě, které je určen.

Podle § 252 odst. 1 InsZ platí, že prohlášením konkurzu zanikají všechny jednostranné právní úkony dlužníka, které se týkají majetkové podstaty.

Přijetí návrhu**§ 43c [Včasné a pozdní přijetí návrhu na uzavření smlouvy]**

(1) Včasné prohlášení učiněné osobou, které byl návrh určen, nebo jiné její včasné jednání, z něhož lze dovodit její souhlas, je přijetím návrhu.

(2) Včasné přijetí návrhu nabývá účinnosti okamžikem, kdy vyjádření souhlasu s obsahem návrhu dojde navrhovateli. Přijetí lze odvolat, jestliže odvolání dojde navrhovateli nejpozději současně s přijetím.

(3) Pozdní přijetí má přesto účinky včasného přijetí, jestliže navrhovatel o tom bez odkladu vyrozumí osobu, které byl návrh učiněn, a to ústně nebo odesláním zprávy.

(4) Jestliže z dopisu nebo jiné písemnosti, jež vyjadřuje přijetí návrhu, vyplývá, že byly odeslány za takových okolností, že by došly navrhovateli včas, kdyby jejich přeprava probíhala obvyklým způsobem, má pozdní přijetí účinky včasného přijetí, ledaže navrhovatel bez odkladu vyrozumí ústně osobu, které byl návrh určen, že považuje návrh za zaniklý, nebo jí v tomto smyslu odešle zprávu.

Související ustanovení: § 43a, 43b, 44, 45, 579

Související předpisy: § 274 odst. 4 ObchZ; § 244 ZPr

Z literatury: *Tomsa, M.* Uzavření kupní smlouvy v obchodních vztazích poskytnutím plnění. PPP, 2000, č. 5, s. 14n.; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 126n.

Obsah výkladu:

K odst. 1, 2:

I. Včasné přijetí návrhu na uzavření smlouvy1

K odst. 3, 4:

I. Pozdní přijetí návrhu na uzavření smlouvy2

K odst. 1, 2:

I. Včasné přijetí návrhu na uzavření smlouvy

Přijetí (akceptace) návrhu na uzavření smlouvy je – stejně jako návrh – jednostranný právní úkon adresovaný navrhovateli, kterým přijímací subjekt (akceptant) projevuje vůli přijmout návrh a tak uzavřít smlouvu. 1

Mlčení, resp. jiná nečinnost ze strany obláta, neznamenaají ještě samy o sobě bez dalšího přijetí návrhu (§ 44 odst. 1). Proto i tehdy, jestliže např. navrhovatel uvede v návrhu, že nedostane-li do určité lhůty odmítavou odpověď, bude u obláta předpokládán souhlas s uzavřením smlouvy, není následné mlčení obláta přijetím návrhu neboli oblát se následně nestává podle zásady *qui tacet consentire non videtur* akceptantem (v tomto směru srov. v oblasti spotřebitelských smluv výslovnou úpravu § 53 odst. 8).

Přijetí návrhu se může stát buď včasným prohlášením učiněným osobou, které byl návrh určen, anebo jiným včasným jednáním (dodáním předmětu v časové návaznosti na návrh smlouvy, zaplacením kupní ceny podle návrhu smlouvy – tzv. reálná akceptace, atd.), z něhož lze dovodit souhlas osoby, které byl návrh určen. Včasné přijetí se stává perfektní, jestliže vyjádření souhlasu s obsahem návrhu dojde navrhovateli (o pojmu „dojiti“ srov. již § 43a a dále pak blíže § 45). I přijetí návrhu na uzavření smlouvy lze účinně odvolat – vzít zpět (revokovat) za předpokladu, že odvolání přijetí dojde ještě dříve než přijetí samo, anebo alespoň nejpozději současně s přijetím.

K odst. 3, 4:**I. Pozdní přijetí návrhu na uzavření smlouvy**

- 2 I pozdní přijetí návrhu má, resp. nabývá, účinky včasného přijetí, jestliže o tom navrhovatel bez odkladu vyrozumí – ať ústně (a to i tam, kde se k uzavření smlouvy vyžaduje písemná forma), či odesláním zprávy – osobu, které byl návrh učiněn.

Pozdní přijetí návrhu se pokládá za nový návrh smlouvy se všemi právními důsledky. Jestliže však z dopisu či z jiné písemnosti (např. z poštovního razítka na obálce), jež vyjadřuje přijetí návrhu na uzavření smlouvy, vyplývá, že byly odeslány za takových okolností, že by došly navrhovateli včas, kdyby jejich přeprava (poštovní či jiná) probíhala obvyklým způsobem, má pozdní přijetí účinky včasného přijetí, ledaže navrhovatel bezodkladně vyrozuměl ústně či odesláním zprávy osobu, které byl návrh určen, že považuje návrh již za zaniklý, nebo jí v tom smyslu odešle zprávu.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 201 – NS sp. zn. 25 Cdo 368/99: K tomu, aby mezi účastníky došlo k uzavření písemné kupní smlouvy, je zapotřebí nejen písemného prohlášení prodávajícího, jemuž byl návrh určen, nebo jiného jeho včasného jednání (písemného), z něhož bylo možno dovodit jeho přijetí návrhu, ale ještě je třeba, aby toto přijetí návrhu jako vyjádření souhlasu s jeho obsahem došlo kupujícímu a aby akceptace návrhu, nebyla-li v něm lhůta pro jeho přijetí určena, byla učiněna včas.

§ 44 [Okamžik uzavření smlouvy]

(1) Smlouva je uzavřena okamžikem, kdy přijetí návrhu na uzavření smlouvy nabývá účinnosti. Mlčení nebo nečinnost samy o sobě neznamenají přijetí návrhu.

(2) Přijetí návrhu, které obsahuje dodatky, výhrady, omezení nebo jiné změny, je odmítnutím návrhu a považuje se za nový návrh. Přijetím návrhu je však odpověď, jež vymezuje obsah navrhované smlouvy jinými slovy, jestliže z odpovědi nevyplývá změna obsahu navrhované smlouvy.

(3) Je-li návrh určen dvěma nebo více osobám, a z jeho obsahu vyplývá, že úmyslem navrhovatele je, aby všechny osoby, kterým je návrh určen, se staly stranou smlouvy, je smlouva uzavřena, jestliže všechny tyto osoby návrh přijmou.

Související ustanovení: § 35, 36, 43a, 43b, 43c, 45, 47, 493

Související předpisy: § 161 odst. 3 OSŘ; § 269n., 273, 274, 275 ObchZ; § 244 ZPr

Z literatury: *Hulmák, M.* Proces uzavření smlouvy. Právník, 2003, č. 7, s. 679; *Valko, E., Kormuthová, P.* Závazkoprávní účinek zmluvy o prevode nehnuteľnosti versus vecnoprávní účinek vkladu do katastra nehnuteľností. PR, 2001, č. 2, s. 69; *Vršinský, B.* Úvaha o procesu vytváření smluv a jejich vzniku. BA, 2003, č. 9, s. 63; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 126; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 32.

Obsah výkladu:**K odst. 1:**

- I. Okamžik uzavření smlouvy 1–2

K odst. 2:

- I. Přijetí návrhu na uzavření smlouvy s dodatky, výhradami, omezeními či jinými změnami 3

K odst. 3:

I. Návrh na uzavření smlouvy určený dvěma či více osobám4

K odst. 1:**I. Okamžik uzavření smlouvy**

Jestliže řádné a včasné přijetí návrhu na uzavření smlouvy, zahrnující všechny její podstatné náležitosti, nabude účinnosti, neboli stfety-li se ve shodě (konsenzu) návrh smlouvy a jeho přijetí jako dva kvalifikované jednostranné právní úkony, je smlouva uzavřena. Od toho okamžiku také platí se všemi právními důsledky zásada pacta sunt servanda (§ 493). Jestliže návrh na uzavření smlouvy obsahoval i jiné než podstatné náležitosti, je ke vzniku smlouvy třeba, aby adresát (oblát) návrhu vyslovil souhlas i s těmito jinými náležitostmi. Jinak vyjádřeno, je třeba, aby adresát (oblát) souhlasil s celým obsahem návrhu smlouvy (tzn. úplné přijetí návrhu). Jinak smlouva nevznikne (uzavření smlouvy však není závislé na uvedení kauzy – hospodářském důvodu v uzavřené smlouvě – § 495).

Je-li smlouva uzavřena a vyhovuje-li všem náležitostem její platnosti, jsou její účastníci vzniklými smluvními právy a povinnostmi vázáni. Jestliže kterákoliv ze smluvních stran po uzavření smlouvy zemře, vázanost smlouvou postihuje i jejich právní nástupce, ledaže by obsahem smlouvy bylo plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem, anebo bylo-li toto plnění omezeno jen na osobu věřitele (§ 579). Uzavřením platné smlouvy nabývá smlouva zásadně i účinnost, tj. vzniká možnost domáhat se z ní s úspěchem plnění. V některých případech – ať již na základě dohody, či zákona – však může být ujednána, resp. stanovena účinnost smlouvy jinak (§ 36 odst. 2 věta první, § 149a).

U tzv. smluv reálných, jako je např. půjčka, výpůjčka, úschova aj., je k uzavření smlouvy třeba nejen přijetí návrhu na její uzavření, ale též skutečné odevzdání předmětu půjčky, výpůjčky, úschovy aj.

Část obsahu smlouvy lze z praktických důvodů, tj. za účelem usnadnění, racionalizace a urychlení procesu uzavírání smluv tam, kde se jejich náležitosti ve velkém rozsahu často opakují, určit i odkazem na smluvní podmínky jako na celek či na jejich část. Pokud to není vyjádřeno výslovně, v takovém případě platí, že ujednání obsažená přímo ve smlouvě mají před smluvními podmínkami přednost. O smluvních podmínkách hovoří výslovně § 4 odst. 4 PojSml. Podle tohoto ustanovení pojistné podmínky jsou součástí pojistné smlouvy vydané pojistitelem za předpokladu, že nejsou uvedeny přímo v pojistné smlouvě. Pojistník s nimi musí být před uzavřením pojistné smlouvy prokazatelně seznámen (s výjimkou podle § 23 odst. 4 PojSml); bez souhlasu pojistníka nesmí být pojistné podmínky ani měněny. Smluvní podmínky však v praxi mohou tvořit a také tvoří součást i jiných smluv (§ 52n.). Lze obecně říci, že předpokladem jejich platného použití je, že jsou ke smlouvě připojeny anebo že byly tomu, kdo smlouvu uzavírá, předem sděleny.

K uzavření smluv lze použít i smluvních formulářů (v takovém případě jsou údaje předtištěné i údaje smluvními stranami do formuláře doplněné právně rovnocenné – bližší srov. vysvětlivky k § 2).

Zvláštnosti o smluvních podmínkách v oblasti obchodních vztahů, tj. o všeobecných obchodních podmínkách, jsou upraveny v § 273 odst. 1, 2 ObchZ. V oblasti obchodních vztahů se rozlišují jednak všeobecné obchodní podmínky, vypracované odborovými či zájmovými skupinami (např. zpracované UNCITRAlem, či u staveb zpracované FIDES), u kterých stačí jen odkaz na ně, jednak jiné obchodní podmínky (firemní).

Ty musejí být zároveň ke smlouvě připojeny, a pouze jsou-li smluvně skutečně zadány, stačí na ně odkázat. V oblasti obchodních vztahů je kromě toho běžné i užití tzv. obchodních doložek (§ 274 ObchZ), zejména u kupní smlouvy v mezinárodním obchodu (mezinárodně respektovaný výklad doložek v mezinárodním obchodě obsahuje zejména tzv. Incoterms).

Nahradit smluvní projev vůle pravomocným rozsudkem soudu (§ 161 odst. 3 OSŘ) lze jen tam, kde měl někdo právní povinnost tuto vůli projevit, a dobrovolně tak neučinil (např. § 50a).

Některé zvláštní zákony mají speciální ustanovení o uzavření smlouvy (např. § 3 NájNebyt, § 6 PojSml).

K odst. 2:

I. Přijetí návrhu na uzavření smlouvy s dodatky, výhradami, omezeními či jinými změnami

- 3 Pokud přijetí návrhu nebo přesněji odpověď na návrh obsahuje modifikaci obsahu, tj. konkrétně dodatky (např. rozšíření navrhovaného obsahu smlouvy), výhrady (oblát chce smlouvu na rozdíl od návrhu podmínit, popř. chce, aby platily jiné dodací podmínky, než na které se odkazuje v návrhu), omezení (např. vypuštění určité části návrhu) či jiné změny (např. částečné přijetí návrhu, ač částečné přijetí původní návrh neumožňoval), neboli nedošlo-li k bezpodmínečnému přijetí návrhu na uzavření smlouvy, považuje se taková odpověď na návrh za odmítnutí návrhu a při splnění náležitostí § 43a odst. 1 za nový návrh (protinávrh) se změněným obsahem. Při takovém protinávru, a tedy při dalším negociačním jednání o uzavření smlouvy, jsou v důsledku toho dosavadní úlohy subjektů, tj. navrhovatele a oblát, vyměněny. Jestliže však odpověď osoby, které byl návrh určen, tj. adresáta – oblát – vyslovuje souhlas s obsahem navrhované smlouvy, i když tak činí pouze jinými slovy (věcnou změnu obsahu však odpověď neobsahuje), jde v takovém případě o přijetí návrhu na uzavření smlouvy (adresát – oblát – se tak stává akceptantem).

K odst. 3:

I. Návrh na uzavření smlouvy určený dvěma či více osobám

- 4 Je-li návrh určen dvěma či více osobám a z obsahu návrhu je patrné, že úmyslem navrhovatele je, aby se všechny osoby, kterým je návrh určen, staly subjekty smlouvy (např. všichni spoluvlastníci věci, kterou chce navrhovatel jako celek kupovat), je v takovém případě smlouva uzavřena jen tehdy, jestliže návrh přijmou všechny tyto subjekty, resp. přesněji, přijme-li návrh poslední z těchto více osob.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 25 – NS sp. zn. 25 Cdo 176/99: Navrhla-li jedna strana písemně uzavřené kupní smlouvy změnu ohledně splatnosti první splátky kupní ceny a změna smlouvy navrhovaná druhou stranou se týká splatnosti nejen první splátky, ale též všech ostatních splátek kupní ceny, pak ke změně kupní smlouvy nemohlo dojít, neboť projev vůle účastníků nejsou shodné

SR, 1998, č. 10 – VS v Praze: Obchodní podmínky, na které ve smyslu § 273 odst. 1 ObchZ smlouva odkazuje a jež jsou k ní připojeny nebo jsou smluvním stranám známy, nemusí být samostatně podepisovány účastníky smluvního vztahu. V pochybnostech však musí ten, kdo se jich dovolává, prokázat, že byly ke smlouvě připojeny anebo že byly druhé straně známy.

SR, 1999, č. 2 – VS v Praze: Obchodní podmínky jsou součástí smluvního ujednání. Ustanovení § 763 odst. 1 ObchZ u smluv, které se od účinnosti ObchZ řídí novou právní úpravou,

nemění bez dalšího obsah těchto před tím uzavřených smluv a obchodní podmínky, na které tyto smlouvy odkazují, zůstávají nadále pro účastníky závazné.

§ 45 [Doručení projevů vůle nepřítomné osobě]

(1) Projev vůle působí vůči nepřítomné osobě od okamžiku, kdy jí dojde.

(2) Dojde-li projev vůle změněný vlivem prostředků, které navrhovatel použil nebo jiných okolností nastalých během jeho přepravy, posuzuje se podle ustanovení o omylu (§ 49a).

Související ustanovení: § 37, 40, 43n., 49

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Projev vůle na uzavření smlouvy adresovaný nepřítomné osobě.....1

K odst. 2:

I. Omyl v projevu (tzv. vnější omyl).....2

K odst. 1:

I. Projev vůle na uzavření smlouvy adresovaný nepřítomné osobě

Vůči nepřítomné osobě, tj. osobě, se kterou není druhá strana v bezprostředním (pří- 1
mém) styku, projev vůle působí (je perfektní) až od okamžiku, kdy jí tento projev vůle
dojde (nedojde-li, tj. není-li jí doručen, není-li jí předán atd., právní účinky projevu
vůle nenastanou). Projev vůle dojde takovému adresátu – oblátovi – jakmile se ocitne
ve sféře jeho dispozice. Tím se rozumí, že adresát nabyl konkrétní možnost seznámit
se s obsahem projevu vůle (projev vůle obsažený v dopise, telegramu atd. byl doručen
do bytu adresáta či do jeho poštovní schránky; u právnické osoby do jejího zařízení
pro přijímání pošty). Nevyžaduje se, aby se adresát zároveň s obsahem projevu vůle
seznámil. Vůči nepřítomnému navrhovateli je přijetí (akceptace) návrhu účinné, až mu
dojde návrh na uzavření smlouvy podepsaný adresátem návrhu, a to na téže listině,
jako je návrh na uzavření smlouvy (§ 46 odst. 2 věta druhá).

K odst. 2:

I. Omyl v projevu (tzv. vnější omyl)

Na rozdíl od vnitřního omylu [49] je v § 45 odst. 2 upraven tzv. omyl v projevu (tzv. vnější 2
omyl), tj. omyl spočívající v rozporu mezi skutečnou vůlí jednatelova a jejím projevem.
Protože projev vůle působí vůči nepřítomné osobě od okamžiku, kdy jí dojde (§ 45
odst. 1), zatěžuje riziko změny projevu vůle vzniklé během přepravy vlivem použitých
sdělovacích prostředků nebo jiných okolností (např. typicky zkomolení obsahu projevu
vůle v průběhu jeho přepravy) při návrhu odesílajícího navrhovatele, při přijetí návrhu
pak odesílajícího obláta. Neplatnosti takového projevu vůle se lze domáhat za podmínek
stanovených pro omyl (jde o tzv. relativní neplatnost – § 49a ve spojení s § 40a).

Z judikatury:

R 17/2001: Uzavření smlouvy o převodu nemovitostí není důsledkem jakéhokoliv včasného
prohlášení adresáta návrhu (obláta) o přijetí návrhu, ale jen prohlášení projeveného písemnou

formou na téže listině, na které je návrh na uzavření smlouvy. Vůči nepřítomnému navrhovateli je přijetí návrhu účinné až od okamžiku, kdy mu došel návrh na uzavření smlouvy, podepsaný adresátem návrhu.

Sou R NS č. C 2437 – NS sp. zn. 32 Odo 442/2003: Nedošel-li adresovaný projev vůle jednajícího do sféry adresáta, právní úkon není perfektní. Projev vůle dojde adresátovi, jakmile se dostane do sféry jeho dispozice, tzn. v okamžiku, kdy adresát nabude objektivní možnost seznámit se s obsahem projevu vůle. Od okamžiku dojití projevu vůle do sféry adresáta je právní úkon pro jednající subjekt závazný a nelze jej jednostranně odvolat. Není přitom nezbytné, aby se adresát seznámil s obsahem právního úkonu; dostačuje, že měl objektivně možnost seznat jeho obsah.

§ 46 [Písemná forma smluv]

(1) Písemnou formu musí mít smlouvy o převodech nemovitostí, jakož i jiné smlouvy, pro něž to vyžaduje zákon nebo dohoda účastníků.

(2) Pro uzavření smlouvy písemnou formou stačí, dojde-li k písemnému návrhu a k jeho písemnému přijetí. Jde-li o smlouvu o převodu nemovitostí, musí být projevy účastníků na téže listině.

Související ustanovení: § 31 odst. 4, § 40, 50a, § 133 odst. 2, § 476 odst. 1, § 524 odst. 1, § 533, 546, § 628 odst. 2

Související předpisy: § 263 odst. 2, § 272 ObchZ; § 32 odst. 1 až 6, § 242, § 244 odst. 5 ZPr

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu („směrnice o elektronickém obchodu“)

Z literatury: *Eliáš, K.* Právní úkony na soukromých listinách se zvláštním zřetelem k jejich podepisování. ADN, 1996, č. 3, s. 52; *Novák, M., Janečková, J.* Vlastnictví bytů a nebytových prostor. Ostrava : Sagit, 1994, s. 28n.; *Vlček, V.* Ještě k otázce právního důvodu změny subjektu vlastnického práva v malé privatizaci. PR, 1994, č. 11, s. 409; učebnice Občanské právo hmotné. Praha : ASPI, 2005, s. 132.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Písemná forma smluv 1–5

K odst. 2:

I. Náležitosti písemné formy smluv 6

K odst. 1:

I. Písemná forma smluv

- 1 Již v souvislosti s vysvětlivkami k § 40 bylo zdůrazněno, že se v občanskoprávní oblasti uplatňuje zásada bezformálnosti právních úkonů. To se týká v první řadě smluv. Účelem této úpravy je podpořit plynulost a rychlost občanskoprávního smluvního styku, který by byl jinak stanovením formálnosti smluv ztížen.
- 2 V některých případech však zákon písemnou formu smluv vyžaduje (tzv. zákonná písemná forma smlouvy). Písemná forma smlouvy zahrnuje vedle písemného textu i podpisy jejich účastníků (včetně elektronických podpisů – § 40 odst. 3). Proto soudní praxe správně dovodila, že pokud smlouva, která musí být písemná, avšak nebyla její-

mi účastníky podepsána, nemohla vyvolat ani zamýšlené právní následky. Totéž platí i o změně textu písemné smlouvy, která není pro její účastníky závazná do té doby, dokud změněnou smlouvu nepodepsali.

Držba nabyvatele, který se nemovitě věci ujme na základě ústní smlouvy, nemůže být oprávněná (dobrá víra se totiž musí vztahovat ke všem právním skutečnostem, které mají základ k nabytí nemovitě věci, tedy i k existenci písemné formy o převodu nemovitosti); proto taková držba nemůže vést k vydržení, a to vzdor tomu, že nabyvatel byl subjektivně přesvědčen, že mu věc patří.

I samy smluvní subjekty mohou mít s ohledem na požadavek právní jistoty zájem na stanovení písemné formy (smluvní písemná forma smlouvy). 3

Písemnou formu ze zákona musí mít jednak smlouvy o převodech nemovitostí (kupní, směnné, darovací, včetně smluv, kterými jsou zcizovány spoluvlastnické podíly, smlouvy o převodu vlastnictví k bytu), jednak smlouvy, u kterých to výslovně požaduje sám občanský zákoník (§ 31 odst. 4, § 50a, 524, 546 aj. Může však jít i o jiný zákon než občanský zákoník; tak např. podle § 7 odst. 1 PojSml zásadně u pojistné smlouvy, kromě tzv. krátkodobého pojištění, či podle § 3 NájNebyt), či dohoda subjektů. 4

V obchodních vztazích může – vedle případů stanovených zákonem – určit písemnou formu smlouvy pouze některý ze smluvních účastníků jednostranně (§ 272 odst. 1 ObchZ).

Není-li dodržena zákonem stanovená či subjekty ujednaná písemná forma smlouvy, je smlouva neplatná. V případě nedodržení zákonné písemné formy smlouvy jde o neplatnost absolutní (§ 37), zatímco v případě nedodržení ujednané smluvní formy jde o neplatnost relativní (§ 40a).

U písemných smluv je právně významná jen vůle jejich účastníků vyjádřená v písemném textu. Dále platí, že v písemném textu musí být zachyceny všechny podstatné náležitosti příslušné smlouvy (pouhé záměry účastníků nevyjádřené v písemném textu jsou právně bezvýznamné). Určitost projevu vůle smluvních stran je dána obsahem písemné smlouvy (jejího textu). Není-li z písemného textu smlouvy patrný její obsah, nestačí, že tento obsah smlouvy je jasný jejím účastníkům (srov. i výklad u § 37).

V určitých případech občanský zákoník dokonce vyžaduje zpřísněnou písemnou formu, tj. formu úředního, konkrétně notářského zápisu (např. § 40 odst. 5, § 143a odst. 1, 2, 3, § 147, § 476d odst. 2). Rovněž plná moc k určitému písemnému právnímu úkonu musí být udělena písemně (§ 31 odst. 4). 5

K odst. 2:

I. Náležitosti písemné formy smluv

Pro uzavření smlouvy v písemné formě postačí, dojde-li k jejímu písemnému návrhu a k jejímu písemnému přijetí (proto např. návrh na převod vlastnictví k bytu dosavadnímu nájemci podle § 22 odst. 1 věta první BytZ musí být vzhledem k tomu, že právní režim bytu se řídí ustanoveními občanského zákoníku, která se týkají nemovitostí – § 3 odst. 2 BytZ, písemný). 6

Co se týče písemných projevů vůle subjektů smluv včetně jejich podpisů, ty musí být podle výslovného požadavku zákona na téže listině pouze u smluv, které se týkají převodu nemovitostí (srov. též § 40). Je-li smlouva o převodu nemovitosti sepisována ve formě notářského zápisu, pak zákoněmu požadavku, aby projevy smluvních účastníků byly na téže listině, odpovídá i pokračování v notářském zápise (§ 63 NotŘ).

Z judikatury:

R 74/1972: Je-li smlouva o převodu nemovitosti sepisována notářským zápisem, pak zákonnému předpokladu, že projevy účastníků musí být na téže listině, odpovídá ve smyslu ustanovení § 91 not. ř. (*red.*: nyní § 63 NotŘ) i pokračování v notářském zápise.

R 39/1974: Došlo-li po zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů k dohodě o jeho vypořádání, podle níž případně nemovitost z bezpodílového spoluvlastnictví do výlučného vlastnictví jednoho z manželů, nedochází tu k převodu nemovitosti nebo její části, o němž by musela být uzavřena smlouva odpovídající ustanovením § 46 odst. 1 a § 134 odst. 2 o. z.¹

SR, 1999, č. 1 – NS ČR: Pokud se držitel uchopil držby nemovitosti na základě smlouvy o jejím převodu, kterou převodce anebo nabyvatel nepodepsal, nemůže být vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře, že je vlastníkem věci. Držba, které se nabyvatel na základě takové smlouvy ujme, není oprávněná a nemůže vést k vydržení věci, a to ani v případě, že držitel je přesvědčen, že věc mu patří.

SR, 1999, č. 5 – NS ČR: Dobrá víra držitele se musí vztahovat ke všem právním skutečnostem, které mají za následek nabytí věci nebo práva, které je předmětem držby, tedy i k existenci písemné smlouvy o převodu nemovitosti. Pokud se někdo uchopí držby nemovitosti na základě ústní smlouvy o jejím převodu, nemůže být vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře, že je vlastníkem věci, a to ani v případě, že je přesvědčen, že taková smlouva k nabytí vlastnictví k nemovitosti postačuje. Držba nemovitosti, která se o takovou smlouvu opírá, nemůže vést k vydržení.

SR, 1999, č. 10 – KS v Hradci Králové: Nabídka převodu vlastnictví k bytu dosavadnímu nájemci (§ 22 odst. 1 věta první zákona) musí být písemná a musí obsahovat všechny podstatné náležitosti smlouvy (§ 6 odst. 1 zákona).

§ 47 [Účinnost smlouvy]

(1) Jestliže zákon stanoví, že ke smlouvě je třeba rozhodnutí příslušného orgánu, je smlouva účinná tímto rozhodnutím.

(2) Nebyl-li podán do tří let od uzavření smlouvy návrh na rozhodnutí podle odstavce 1, platí, že účastníci od smlouvy odstoupili.

Související ustanovení: § 28, § 133 odst. 2, 3, § 151b odst. 2

Související předpisy: § 175r, § 176 odst. 2, § 179 OSŘ; zák. č. 264/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník; § 1n. ZáPrNe

Z literatury: *Bajánková, J.* Dvojitě scudzenie nehmuteľnosti a jeho vplyv na platnosť smlouvy o jej prevode. In: Sborník XVI Karlovarských právnických dnů. Praha : Linde Praha, 2007, s. 9n., *Barešová, E.* Účinnost smlouvy o převodu nemovitosti. ADN, 1997, č. 5, s. 99; *Barešová, E., Baudyš, P.* Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Komentář. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 362; *Hedrlín, A.* Převod nemovitostí na základě kupní smlouvy. PR, 1998, č. 2, s. 59; *Fiala, J., Švestka, J.* Několik úvah nad smlouvami v občanském právu. Socialistická zákonnost, 1983, č. 6, s. 335; *Tichý, I.* K problematice ustanovení § 47 novely občanského zákoníku. BA, 1985, č. II, s. 107; *Valko, E., Kormuthová, P.* Závazkoprávní účinek zmluvy o prevode nehmuteľnosti versus vecnoprávní účinek vkladu do katastra nehmuteľností. PR, 2001, č. 2, s. 69; *Veselý, J.* Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů? PR, 1998, č. 6, s. 301; *Veselý, J.* Změny v právní úpravě majetkového společenství manželů v oblasti nemovitostí a jejich úskalí. ADN, 1998, č. 3, s. 59.

Obsah výkladu:**K odst. 1:**

I. Účinnost smlouvy a rozhodnutí příslušného orgánu 1

K odst. 2:

I. Právní domněnka odstoupení od smlouvy..... 2

¹ Namísto § 134 odst. 2 ObčZ platí po novele z r. 1991 § 133 odst. 2 ObčZ.

K odst. 1:**I. Účinnost smlouvy a rozhodnutí příslušného orgánu**

Po novele občanského zákoníku z roku 1991, která v důsledku podstatně širšího uplatnění smluvní autonomie odstranila z občanskoprávní oblasti (zejména z oblasti pozemkové a bytové) řadu cizorodých administrativních prvků, kterými předchozí dirigistický systém zasahoval neústrojně i do vlastního smluvního procesu, právě tak jako po některých dalších významných změnách občanského zákoníku, k nimž došlo jednak přijetím zákona č. 264/1992 Sb., kterým se mění a doplňuje občanský zákoník (jako např. právě § 47) a zrušuje zákon o státním notářství, jednak přijetím zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, se stalo ustanovení § 47 odst. 1 a v důsledku toho i ustanovení § 47 odst. 2 obsoletní (z teoretického hlediska bylo pojetí § 47 kritizováno částí teorie občanského práva již krátce po přijetí občanského zákoníku z roku 1964).

Občanskoprávní praxe i teorie již před novelou občanského zákoníku z roku 1991 dospěly shodně k závěru, že i schválení právního úkonu soudem podle § 28 ve formě rozhodnutí podle § 176n. OSŘ je svou podstatou jen souhlas k nakládání s majetkem zastoupeného, a tedy předpoklad platnosti právního úkonu, kterým se s tímto majetkem nakládá (srov. § 179 OSŘ); v důsledku tohoto pojetí tento případ nespadá pod právní režim § 47. Rovněž případy předvídané v § 175r OSŘ nespádají pod režim § 47 odst. 1, 2, neboť usnesení soudu, kterým přivolí k prodeji či k jinému opatření přesahující rámec obvyklého hospodaření je rovněž rozhodnutím, které je třeba k platnosti smlouvy (§ 39), a nikoliv rozhodnutím podle § 47 odst. 1. Tím za současného právního stavu nelze najít v občanskoprávní oblasti žádný případ, na který by bylo možno § 47 odst. 1, 2 aplikovat (nespadá sem rozhodně ani rozhodnutí katastrálního úřadu o vkladu do katastru nemovitostí – k tomu srov. dále i nálezy Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 201/96). Pod režim § 47 nespádají ani případy, kdy je ke smlouvě třeba přivolení určitého úřadu (úřední přivolení). Nedostává-li se totiž smlouvě takového přivolení, je rovněž neplatná, a to absolutně (§ 39). Za této situace je další existence § 47 jako pozůstatku občanského zákoníku z roku 1964 a jeho původní nesprávné smluvní koncepce pouze otázkou času. Z toho důvodu nemá ani valný praktický význam postavení a úlohu § 47 blíže komentovat.

Pro potřeby praxe však je třeba zvlášť zdůraznit jednu věc: pod právní režim § 47 nespádají případy, kdy k nabytí vlastnického práva a jiných věcných práv k nemovitostem (srov. zástavní právo) je třeba rozhodnutí katastrálního úřadu o zápisu – vkladu (intabulaci) – vlastnického či jiného věcného práva do katastru nemovitostí podle § 2 ZápRNe (od těchto případů je třeba odlišovat případy převodu nemovitostí podle § 133 odst. 3, kdy se nabývá vlastnické právo účinností smlouvy).

V případech, kdy se rozhoduje o vkladu vlastnického či jiného věcného práva k nemovitosti do katastru nemovitostí, jde o založení věcněprávních (translačních) účinků smlouvy, nikoliv o její závazkověprávní (obligačněprávní) účinky (srov. Ústavní soud v nálezu č. I. ÚS 331/98). Pouhou smlouvou (první fáze – právní důvod neboli titul) vlastnické či jiné věcné právo ještě nevzniká. Smlouvou vzniká nabyvateli závazkový (obligačněprávní) nárok požadovat na zciziteli mj. převedení vlastnického práva k nemovité věci. Vlastnické právo či jiné věcné právo k nemovitosti vznikne (konstituuje se) neboli věcněprávní (translační) účinky nastanou až vkladem do katastru nemovitostí, a to na základě rozhodnutí katastrálního úřadu (druhá fáze – právní způsob převodu neboli modus); pouze zvláštní zákon by mohl stanovit něco jiného (§ 133 odst. 2). Strany smluvního převodu se samy od této zásady nemohou platně odchýlit (v tomto směru jde

o ius cogens). Tato ingerence, kterou si vyhrazuje k nemovitostem stát prostřednictvím katastrálního úřadu, je ve společnosti s tržním hospodářstvím plně opodstatněna. Tímto způsobem je totiž určeno a zároveň navenek třetím osobám publikováno (§ 11 zák. č. 265/1992 Sb.), kdo a kdy se stal vlastníkem určité nemovitosti či subjektem jiných věcných práv k ní. Tato transparentnost a přehlednost vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem jako ke zvlášť cenným statkům jsou k potřebné jistotě a stabilitě občanskoprávního styku ve společnosti s tržním hospodářstvím nezbytné.

Vzhledem ke zvláštní úpravě § 150 odst. 1 je třeba soudit, že k vypořádání společného jmění manželů, do kterého náleží i nemovitost, dochází ohledně této nemovitosti až dnem, ke kterému vznikají právní účinky vkladu. Proto také nejpozději posledním dnem tříleté lhůty (§ 150 odst. 4) určené k vypořádání společného jmění musí být také podán návrh na vklad do katastru nemovitostí. Není-li tomu tak, nenastaly věcněprávní účinky již uzavřené dohody o vypořádání ohledně této nemovitosti, tj. nedošlo k vypořádání společného jmění manželů ohledně této nemovitosti na základě této dohody; k vypořádání této nemovitosti došlo podle zákonné domněnky stanovené § 150 odst. 4.

Od uzavření smlouvy o převodu nemovitosti až do rozhodnutí katastrálního úřadu o vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí jsou účastníci smlouvy svými smluvními projevy vázáni (např. prodávající je povinen odevzdat kupujícímu předmět koupě a převést na kupujícího vlastnické právo k nemovitosti, zatímco kupující je naopak povinen zaplatit prodávajícímu kupní cenu). Pokud některý z účastníků smlouvy o převodu nemovitosti zemře ještě před rozhodnutím katastrálního úřadu, zůstávají i nadále smluvními projevy vůle vázáni jejich právní nástupci – dědicové (§ 579); proto nejsou povinni uzavírat s druhým účastníkem smlouvy novou smlouvu o převodu této nemovitosti. Nemovitost je v takovém případě zařazena do aktiv dědictví, zatímco do pasiv dědictví po zůstaviteli se zahrne jeho závazek převést na nabyvatele vlastnictví ve smyslu uzavřené smlouvy o převodu. Smrt právního předchůdce (např. prodávajícího či kupujícího) není pro jeho dědice sama o sobě ani důvodem k odstoupení od uzavřené smlouvy o převodu nemovitosti (§ 48).

K odst. 2:

I. Právní domněnka odstoupení od smlouvy

- 2 Z důvodů uvedených výše, nelze v souvislosti s návrhem na vklad (intabulaci) vlastnického či jiného věcného práva do katastru nemovitostí použít ani § 47 odst. 2. To znamená, že se v tomto směru neuplatňuje ani tříletá lhůta od vzniku smlouvy k podání návrhu, ani žádné další právní důsledky uvedené v § 47 odst. 2. Návrh na vklad vlastnického či jiného věcného práva do katastru nemovitostí může být proto podán kteroukoliv ze smluvních stran v časově neomezené lhůtě (k tomu srov. již výše citovaný nálezk Ústavního soudu ze 7. 4. 1996 – sp. zn. IV. ÚS 201/96). Ani uplynutí delšího časového období nemůže nic změnit na vázanosti účastníků smlouvy projevy jejich vůle). Je však ve výsostném zájmu smluvních stran (srov. nabytí vlastnictví, získání pořadí atd.), zejména v zájmu nabyvatele nemovitostí, aby vklad (se zpětnými účinky od doručení katastrálnímu úřadu – § 2 odst. 3 zák. č. 265/1997 Sb.) byl proveden co nejdříve.

Z judikatury:

PR, 2004, č. 2 – NS ČR: Dědic zemřelého účastníka smlouvy o převodu nemovitosti je vázán smlouvou uzavřenou zůstavitelem a není povinen uzavírat s druhým účastníkem novou smlouvu o převodu této nemovitosti.

PR, 2005, č. 20 – NS ČR: Zákon dědicům umožňuje v době, kdy dědické řízení ještě nebylo skončeno, věci náležející do dědictví se svolením soudu prodat nebo s nimi učinit jiná opatření, přesahující rámec obvyklého hospodaření; obdobně mohou dědici naložit s právy a jinými majetkovými hodnotami patřícími zůstaviteli. Soud je povinen dbát, aby prodejem věci náležejících do dědictví nebo jiným opatřením dědiců, které přesahuje rámec obvyklého hospodaření, nebyl žádný z dědiců poškozen nebo aby tím nebylo ohroženo uspokojení pohledávek věřitelů. Soud může k prodeji věci náležející do dědictví nebo k jinému opatření, které přesahuje obvyklé hospodaření, udělit souhlas jen tehdy, byl-li okruh dědiců nepochybně zjištěn, a je-li více dědiců, jestliže se všichni dědicové na zamýšleném opatření shodli. Svolení je možno udělit i dodatečně. Výtěžek z prodeje věci náleží do dědictví jako jeho aktivum. Usnesení, kterým soud přivolí k prodeji nebo k jinému opatření, které přesahuje rámec obvyklého hospodaření, je rozhodnutím, jehož je třeba k platnosti smlouvy. (*Pozn. autora:* Nejedná se o rozhodnutí ve smyslu § 47 odst. 1.)

Sou R NS č. C 221 – NS sp. zn. 22 Cdo 1848/2000: Odstoupit lze jen od smlouvy, která byla platně uzavřena.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 201/1996: Návrh vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí je možno podle názoru Ústavního soudu podat v časově neomezené lhůtě, neboť ani uplynutí času nemůže nic změnit na vázanosti účastníků smlouvy projev jejich vůle. Uzavřením smlouvy vznikl kupujícímu obligační nárok na převedení vlastnického práva k nemovitostem a prodávajícímu rovněž obligační nárok na zaplacení dohodnuté kupní ceny. Zaplatili-li tedy kupující prodávajícímu kupní cenu, splnili svou závazkovou povinnost z uzavřené smlouvy, lhotejno, v jakém stadiu se nachází věcněprávní aspekt věci, neboť v projednávaném případě nejde o závazky ze synallagmatické smlouvy, pro niž je typická vzájemná vázanost plnění.

ÚS sp. zn. I. ÚS 331/1998: S ohledem na § 133 odst. 2 občanského zákoníku je nutné oddělit závazkověprávní (obligační) účinky prodeje vyvolané kupní smlouvou od věcněprávních (věcných) účinků vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí, kterým se konstituuje vlastnictví k nemovité věci; k účinkům vkladu, jež jsou s ním bezprostředně spojeny, může dojít pouze následně po účincích vyvolaných smlouvou, neboť ke vkladu dochází právě na základě smlouvy. Podle názoru Ústavního soudu je proto zřejmé, že se smluvní strany převodu nemohou od této zásady odchýlit a časovou následnost závazkověprávních a věcněprávních účinků fakticky zaměnit.

Vzhledem k tomu, že kupní smlouva zakládá synallagmatický právní vztah obsahující vzájemná plnění, tj. konkrétní vzájemná práva a povinnosti obou stran s následky zániku práv jednoho z účastníků při vzniku práv druhého účastníka či zániku povinnosti jejím splněním, je i zánik práv a povinností ze závazkového vztahu účastníků kupní smlouvy vázán – v souzené věci – na podmínku, jejíž splnění je nemožné, tedy na podmínku, že účinnost smlouvy nastává vkladem vlastnického práva do katastru nemovitostí. Podle § 36 odst. 1 občanského zákoníku se k takové podmínce nepřihlíží. Proto není možné souhlasit se závěrem katastrálního úřadu, který vychází ze „zjištění“, že předmětná kupní smlouva není ke dni podání návrhu na vklad účinná, neboť účinnosti má nabýt až dnem, kdy katastrální úřad vloží podle ní právo do katastru nemovitostí. Za splnitelnou odkládací podmínku, s níž rozhodnutí Katastrálního úřadu v Ústí nad Labem v podstatě operuje, nelze považovat parafrázi ustanovení § 47 odst. 1 a § 133 odst. 2 občanského zákoníku (obsaženou v kupní smlouvě), že „platnost této smlouvy nastává dnem podpisu smluvních stran; její účinnost vkladem vlastnického práva do katastru nemovitostí“.

Lze dodat, že podle poznatků soudní praxe není běžné, že by účastníci smlouvy v ní sjednávali – co do účinnosti smlouvy – tzv. odkládací podmínku. Pravidlem bývá opak, neboť obvykle se ve smlouvách různě parafrázuje text § 133 odst. 2 (popř. § 47 odst. 1) občanského zákoníku. Typické bývá ujednání, že „smlouva nabývá účinnosti vkladem do katastru“. Takové ujednání je však z hlediska jím zamýšlených účinků zpochybnitelné; je-li smlouva perfektní, pak je i účinná bez ohledu na to, že samo vlastnictví se nabývá až intabulací, tj. vkladem do katastru.

ADN, 2006, č. 3: Usnesení, kterým soud přivolí k prodeji věci patřící do dědictví (§ 175r OSŘ), je rozhodnutím, jehož je třeba k platnosti smlouvy (§ 39 ObčZ).

§ 48 [Odstoupení od smlouvy]

(1) Od smlouvy může účastník odstoupit, jen jestliže je to v tomto zákoně stanoveno nebo účastníky dohodnuto.

(2) Odstoupením od smlouvy se smlouva od počátku ruší, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak.

Související ustanovení: § 40 odst. 2, § 45, 49, § 53 odst. 5, 6, 7, § 56 odst. 3 písm. e), § 57 odst. 1, 3, § 155 odst. 5, § 420n., 451n., 497, § 575 odst. 3, § 597 odst. 2, § 613, 623, § 852b odst. 2 písm. b), § 852h

Související předpisy: § 2, 7, 9 ZápRNe; § 74n., 80 OSŘ; § 326 ZPr, § 344n., § 349 odst. 3 ObchZ

Z literatury: *Balák, F.* Odlišná stanoviska k rozhodnutím publikovaným ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek po druhé. SR, 2001, č. 5, s. 144; *Barešová E.* Odstoupení od smlouvy a věcná břemena. PRá, 1998, č. 1, s. 38; *Barešová, E., Baudyš, P.* Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Komentář. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 365; *Baudyš, P.* K odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti. In: Sborník XVI Karlovarských právnických dnů. Praha : Linde Praha, 2007, s. 27; *Baudyš, P.* K odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti. BA, 2002, č. 4, s. 22; *Baudyš, P.* K vydání nemovitosti nabyté z titulu bezdůvodného obohacení. ADN, 1998, č. 3, s. 59; *Baudyš, P.* Odstoupení od smlouvy a jiné přechody. ADN, 2003, č. 5, s. 105; *Baudyš, P.* Odstoupení od smlouvy, kterou byly převedeny nemovitosti. ADN, 1997, č. 5, s. 103; *Baudyš, P.* Titulus a modus. BA, 2003, č. 1, s. 7; *Baudyš, P.* Vznik práva ze zákona. PR, 2003, č. 7, s. 333; *Baudyš, P.* Vznik věcných práv k nemovitostem – alternativa II. PR, 2007, č. 6; *Černý, P.* Odstoupení od smlouvy a ochrana dobré víry nejen v BGB. PR, 2007, č. 1; *Daubner, R.* Princip abstrakce a jeho souvislost s ochranou dobré víry. PR, 1999, č. 6; *Dejlová, H.* Zánik nájmu bytu. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 68; *Elek, Š.* Zrušení smlouvy a výpověď v závazkových právních vztazích. PRá, 1998, č. 2, s. 5; *Fiala, J.* Zastavení cizí věci a osud zástavního práva po odstoupení od smlouvy. PR, 2003, č. 1; *Fiala, J., Švestka, J.* Nad některými otázkami právních úkonů v občanském právu. Právník, 1983, č. 4, s. 346; *Jindřich, M.* Nad jedním rozsudkem. ADN, 1996, č. 2, s. 33; *Kabzanová, I.* K článku JUDr. Jána Kuriačky „Ako je to s odstúpením od zmluvy o prevode nehnuteľnosti“. BA, 1994, č. 4, s. 20; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. 1. 4. vydání. Praha : ASPI, 2005, s. 148; *Kopáč, L., Švestka, J.* Nad některými otázkami odstoupení od smlouvy podle obchodního zákoníku. PR, 1995, č. 10, s. 402; *Kuriačka, J.* Ako je to s odstúpením od zmluvy o prevode nehnuteľnosti. BA, 1993, č. 9, s. 8; *Kopáč, L., Švestka, J.* K některým následkům odstoupení od smlouvy o prodeji podniku. PR, 1997, č. 2, s. 66; *Melzer, F.* Vliv odstoupení od smlouvy na nabytí vlastnického práva. PR, 2006, č. 14; *Daubner, R.* Princip abstrakce a jeho souvislost s ochranou dobré víry v právu. PR, 1999, č. 6; *Mikeš, J., Švestka, J.* Odstoupení od smlouvy ve vztahu ke kupní smlouvě o převodu nemovitosti. PR, 2000, č. 7, s. 283n.; *Mikeš, J., Švestka, J.* Úvaha nad převodem vlastnického práva. PR, 2005, č. 11, s. 389n.; *Mikeš, J., Švestka, J.* Význam odstoupení do smlouvy o převodu nemovitosti pro vlastnictví třetí osoby. PR, 2007, č. 9, s. 317; *Mikeš, J., Švestka, J.* Význam odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti pro vlastnictví třetí osoby. PR, 2007, č. 9; *Pechá, R.* Krátce k diskusi o účincích odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti. BA, 2003, č. 1, s. 83; *Pechá, R.* Odstoupení od smlouvy o převodu vlastnictví k nemovitosti. BA, 2002, č. 4, s. 14; *Pechá, R.* K právním následkům zrušení titulu (odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti). BA, 2003, č. 1, s. 79; *Philippi, T.* Právní účinky odstoupení od smlouvy realizovaného prostřednictvím smluvní fikce doručení. PR, 2005, č. 11, s. 401; *Pjajčíková, P.* „Ne“ jednomu stanovisku Nejvyššího soudu. PR, 2006, č. 22; *Rombach, C.* Nemovitosti v německém právu. ADN, 2002, č. 2; *Spáčil, J.* Odstoupení od smlouvy a vlastnické právo třetí osoby. PR, 2006, č. 18; *Spáčil, J.* Ještě k nabytí od nevlastníka v judikatuře. PR, 2001, č. 5, s. 220; *Spáčil, J.* Odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti v případě, že nemovitost již byla převedena na třetí osobu. SR, 2001, č. 6, s. 181; *Stavělík, P.* Ještě k „odstoupení od smlouvy realizovaného prostřednictvím smluvní fikce doručení“ – jiný úhel pohledu. PR, 2005, č. 21, s. 788; *Trajer, V.* Odstoupení od smlouvy, na jejímž základě byl již proveden vklad a zápis do katastru nemovitostí. Jurisprudence, 2005, č. 2, s. 53; *Věčeřa, I.* Smluvní pokuta při odstoupení od smlouvy. Jurisprudence, 2005, č. 3, s. 46; *Vích, J.* K problematice odstoupení od smlouvy, jejímž předmětem jsou dodávky investičních celků. PPP, 1998, č. 7 a 8, s. 13n.; *Vrcha, P.* Několik poznámek (nejen k odlišnému stanovisku F. Baláka k Rc 44/2000) k právním důsledkům odstoupení od smlouvy o převodu vlastnictví

k nemovitosti. SR, 2001, č. 8, s. 263; *Vrcha, P.* Prodej (kuchyňského nádobí) na objednávku aneb smluvní pokuta versus (nejen) dobré mravy. BA, 1999, č. 6 a 7, s. 58.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Podmínky pro odstoupení od smlouvy 1
- II. Pojem odstoupení od smlouvy 2

K odst. 2:

- I. Právní následky odstoupení od smlouvy 3–5
- II. Právní následky odstoupení od smlouvy v případě, kdy právní nástupce ještě před odstoupením od smlouvy převedl nemovitost na třetí osobu 6

K odst. 1:

I. Podmínky pro odstoupení od smlouvy

Jednostranně odstoupit od smlouvy je vzhledem k uplatňující se zásadě pacta sunt servanda možné jen za splnění určitých podmínek: 1

- a) je-li to v zákoně (v občanském zákoníku či v jiném zákoně) pro konkrétní případ stanoveno [např. § 49, § 53 odst. 5, 6, 7, § 56 odst. 3 písm. e), § 57 odst. 1, 3, § 517 odst. 1, § 575 odst. 3, § 579 odst. 1, 2, § 623]; § 23 PojSml;
- b) bylo-li odstoupení dohodnuto (vymíněno – vyhrazeno) mezi subjekty smlouvy.

Vymíněno (vyhrazeno) může být odstoupení pouze pro jednu ze smluvních stran či pro obě smluvní strany.

Dohoda o odstoupení nemusí být vázána na existenci nějakého důvodu.

V poměrně častém případě odstoupení od smlouvy podle § 517 odst. 1 dospěla soudní praxe k závěru, že délku dodatečně přiměřenou lhůtu ke splnění v případě prodlení dlužníka určuje věřitel. Tato lhůta musí být přiměřeně dlouhá k tomu, aby dluh bylo možno vůbec splnit. Po jejím uplynutí od splatnosti dluhu je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit, aniž by musel ještě předtím dlužníka upomínat o splnění, popř. mu sdělovat délku dodatečně lhůty ke splnění. Pokud mu konkrétní dodatečnou lhůtu věřitel již oznámil, pak ji podle soudní praxe může dále prodlužovat, nikoliv však zkracovat.

Odstoupit lze podle shodného názoru teorie i soudní praxe pouze od smlouvy, která byla platně uzavřena. Proto je třeba odstoupení od smlouvy důsledně odlišovat od neplatné smlouvy (ať absolutně, či relativně). Odstoupení je podle své povahy namístě tam, kde právní úkon, konkrétně smlouva, nevykazuje z hlediska náležitostí kladených objektivním občanským právem na její základní prvky jako právního úkonu, tj. na vůli a její projev, žádné vady (smlouva je platná), avšak kde určité nedostatky, které objektivní občanské právo nemůže rovněž pominout (poskytnutí nekvalitního předmětu plnění, neplnění ani v dodatečně poskytnuté přiměřené lhůtě atd.), vznikly až později v průběhu trvání právního vztahu založeného platnou smlouvou. Odstoupit od smlouvy může jen dotčený subjekt smlouvy. Odstoupit od smlouvy nelze tam, kde závazek, na jehož nesplnění byla možnost odstoupení od smlouvy vázána, již mezitím zanikl.

Pro odstoupení od smlouvy tam, kde byla sama smlouva uzavřena písemně, platí, že i odstoupení od ní musí být písemné (§ 40 odst. 2); v opačném případě zákon pro odstoupení od smlouvy nevyžaduje žádnou zvláštní formu; odstoupit od smlouvy lze proto písemně i ústně.

II. Pojem odstoupení do smlouvy

- 2 Odstoupení od smlouvy je jednostranný, adresovaný právní úkon. Jako takový se stává účinným (perfektním) tím, že dojde – nejpozději do skončení lhůty, ať promlčecí, či někdy z účelu a povahy věci prekluzivní (např. § 53 odst. 6, § 57 odst. 1, 3) – do dispoziční sféry adresáta (§ 45).

Odstoupení od smlouvy, kterou uzavřeli manželé, vyžaduje adresovat odstoupení oběma manželům, přičemž odstoupení se musí dostat do dispozice obou z nich (jinak právní účinky odstoupení nenastanou).

K účinnosti odstoupení není třeba ani souhlasu adresáta, ani rozhodnutí soudu. Odstoupení od smlouvy však musí být v soudním sporu spolehlivě zjištěno. Proto jen sám fakt, že druhý účastník smlouvy mohl z okolností případů seznat, že byla projevena vůle od smlouvy odstoupit, nemá podle soudní praxe ještě účinky dojití tohoto projevu vůle. Na druhé straně soudní praxe výkladem podle § 35 odst. 2 dovodila, že jestliže smluvní strany použily ve smlouvě či v příloze (dodatku) k ní pojmu „zrušení smlouvy“, resp. „storno smlouvy“, nikoli však výslovně termín odstoupení, vyjádřily tím v dostatečné míře i vůli od smlouvy odstoupit (Ústavní soud ČR sp. zn. IV. US 276/99).

Odstoupení od smlouvy – ať zakotvené v zákoně, či stranami vymíněné – které bylo učiněno po právu, nemůže být kvalifikováno jako porušení smluvní povinnosti. Jde naopak o výkon práva, který oprávněné osobě náleží (§ 48 odst. 1 ve spojení s § 3 odst. 1). Proto ujednání o smluvní pokutě pro výkon odstoupení od smlouvy jako pro výkon práva, které smluvní straně náleželo ze smlouvy (nikoli tedy pro některý z případů porušení jakékoli smluvní povinnosti) je v rozporu s účelem smluvní pokuty a jako takové neplatné pro rozpor s účelem zákona (§ 39). Také ujednání subjektů, které by vylučovalo možnost jednostranného odstoupení od smlouvy, je v rozporu s dobrými mravy (§ 39).

Pokud jde o vztah § 48 a § 497, platí: Ustanovení § 497, tj. vedlejší úmluva, která předpokládá hlavní smlouvu, dopadá jen na ty případy, kdy si subjekt smlouvy vyhradí odstoupení od smlouvy a pro ten případ si zároveň sjedná odstupné (ať v peněžitém plnění a v jeho výši či v plnění nepeněžitým a v jakém). Odstoupení představuje způsob odškodnění pro druhou smluvní stranu. Pouze a jen v těchto případech také podle § 497 věty druhé platí, že ten, kdo smlouvu splní alespoň zčásti anebo přijme jen částečné plnění, nemůže již od smlouvy odstoupit, a to ani tehdy, poskytne-li odstupné (odstupné v těchto případech vyvažuje újmu vzniklou té smluvní straně, která od smlouvy neodstoupila). Jestliže si však subjekty smlouvy dohodly odstoupení od smlouvy i pro případ, že nastanou okolnosti uvedené ve smlouvě, tyto okolnosti však nenastaly, nesjednaly tím bez dalšího i dohodu ve smyslu § 497; proto nenastaly-li tyto okolnosti a oprávněná smluvní strana od smlouvy odstoupila, nelze ustanovení § 497 použít. Odstoupením od smlouvy zanikne smlouva s původním závazkovým právním vztahem a vznikne nový závazek směřující k zaplacení odstupného. V případě, že dojde k prodlení se zaplacením odstupného, ten, kdo je k zaplacení odstupného povinen, se ocitá v prodlení se všemi právními důsledky.

V právní praxi se stal sporným i vzájemný vztah § 517 a § 497. Podle § 517 platí, že nesplní-li dlužník svůj dluh řádně a včas, a to ani v dodatečně přiměřené lhůtě, kterou mu věřitel poskytl, má věřitel právo od smlouvy odstoupit. Jde o *ius dispositivum*, které platí jen tam, kde si smluvní strany ve smlouvě možnost odstoupení nesjednaly. Ustanovení § 497 upravuje případy, kdy si účastníci vymíní odstoupení od smlouvy, a pro ten případ si sjednávají odstupné. Pouze tehdy platí, jak o tom byla řeč již výše, druhá věta § 497. Ustanovení § 497 tudíž neplatí pro případy, kdy věřitel odstupuje od smlouvy pro nastalé prodlení dlužníka podle § 517.

K odst. 2:**I. Právní následky odstoupení od smlouvy**

Právní následky odstoupení od smlouvy jsou:

3

- a) smlouva sama se od samého počátku (*ex tunc*) ruší, nestanoví-li právní předpis či dohoda něco jiného, takže práva a povinnosti smluvních stran z takto zrušené smlouvy zaniknou. Zásadní rozdíl od odstoupení od smlouvy podle § 349 odst. 1 ObchZ spočívá v tom, že odstoupení od smlouvy podle § 349 odst. 1 ObchZ má účinky *ex nunc*. Není třeba zvlášť zdůrazňovat, že takto existující rozdíl ohledně jednoho institutu ve dvou základních soukromoprávních předpisech není žádoucí;
- b) pokud na takto zrušenou smlouvu nebylo zatím plněno, závazek plnit odpadá;
- c) pokud již bylo na takto zrušenou smlouvu plněno, pak odstoupením od smlouvy se subjekty zrušené smlouvy vzájemně vypořádají podle zásad o bezdůvodném obohacení (§ 457, 451n.), ledaže je pro vypořádání stanovena zvláštní právní úprava. Pokud by se ukázal důvod odstoupení od smlouvy sporný, vyřešil by si tuto otázku soud předběžně ve sporu o vydání bezdůvodného obohacení;
- d) odstoupením od smlouvy není dotčeno právo na náhradu škody (§ 420n.);
- e) nárok na smluvní pokutu jako akcesorický nárok v důsledku odstoupení od smlouvy rovněž zaniká, ledaže tento nárok vznikl ještě předtím, než k odstoupení od smlouvy došlo; vznikl-li totiž nárok na smluvní pokutu ještě před odstoupením od smlouvy, její motivující, uhrazovací i sankční funkce nadále pokračují.

Zvláštní případ tvoří tzv. *fixní smlouvy* (§ 518), u kterých je stanovena přesná doba plnění a ze smlouvy samotné či z povahy věci vyplývá, že na opožděném plnění nemůže mít věřitel zájem. Při porušení *fixní smlouvy* dochází k jejímu zrušení od počátku (*ex tunc*) přímo ze zákona, tj. aniž by oprávněný subjekt musel poskytnout dodatečně přiměřenou dobu k plnění, a navíc aby od smlouvy jednostranně (jednostranným právním úkonem) odstoupil (R 1/1979).

4

V právní praxi se stala spornou otázka věcněprávních účinků odstoupení od kupní smlouvy tam, kde na základě této smlouvy bylo vloženo pro kupujícího vlastnické právo do katastru nemovitostí, načež prodávající následně od kupní smlouvy po právu odstoupil.

5

Řešení této otázky se v soudní praxi postupně vyvíjelo. Původně se v soudní praxi (srov. rozsudek Vrchního soudu v Praze sp. zn. 11 Cmo 165/96) vycházelo z toho, že pokud prodávající od kupní smlouvy po právu odstoupil, má to za následek, že došlo ke zrušení kupní smlouvy, jakož i práv a povinností z ní vzešlých, a to od počátku – *ex tunc* (závazkověprávní – obligačněprávní – účinky odstoupení od smlouvy). Podle citovaného rozsudku však odstoupením od smlouvy nedochází bez dalšího zároveň k obnovení vlastnického práva odstoupivšího prodávajícího k převedené nemovitosti. Věcněprávní účinky smlouvy, tj. účinky vkladu vlastnického práva k převedené nemovitosti do katastru nemovitostí, mohou být po odstoupení od smlouvy odklizeny a pro prodávajícího znovu zapsáno vlastnické právo, až poté co kupující v souladu s prodávajícím prohlásil, že vydává prodávajícímu zpět převedenou nemovitost, anebo – nedojde-li k takovému dobrovolnému vydání převáděné nemovitosti – až poté co bude na základě žaloby prodávajícího o určení jeho vlastnického práva pravomocně soudem rozhodnuto, že prodávající je opět vlastníkem převedené nemovitosti (poté bude zápis proveden formou záznamu – § 7 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb.). Podle pozdější soudní praxe (rozsudek Nejvyššího soudu ČR – sp. zn. 1 Odon 26/97 – PR, 1998, č. 8) odstoupením od smlouvy o převodu nemovitosti zaniká právní titul, na jehož základě nabyt kupující vlastnické právo k nemovitosti. Tím se však bez dalšího obnovuje ve všem původní stav. Jinými

slovy, podle tohoto rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR má odstoupení od smlouvy vedle obligačněprávních účinků zároveň účinky věcněprávní. Proto také soud může podle názoru Nejvyššího soudu České republiky – nevydává-li kupující nemovitost dobrovolně – na základě určovací žaloby podané prodávajícím rozhodnout o určení vlastnického práva prodávajícího. Následný zápis vlastnického práva do katastru nemovitostí ve prospěch prodávajícího má i podle Nejvyššího soudu ČR již pouze deklaratorní účinky a provádí se záznamem. Nejvyšší soud ČR – na rozdíl od Vrchního soudu v Praze – argumentuje pro tento svůj závěr, že pokud by totiž i po odstoupení od smlouvy trvalo vlastnické právo kupujícího nadále, nemohl by soud na základě určovací žaloby vůbec rozhodnout, že prodávající je vlastníkem. Podle názoru Nejvyššího soudu ČR tudíž i po účinnosti odstoupení od smlouvy zůstává sice v katastru nemovitostí zapsán jako vlastník nemovitosti kupující ze smlouvy, ve skutečnosti však jím již není, neboť byl zrušen, resp. zanikl, právní titul, tj. smlouva, která jeho vlastnické právo založila.

Následně Nejvyšší soud České republiky (srov. Sou R NS č. C 119) toto své stanovisko stvrdil a doplnil je takto: „Účinným odstoupením od smlouvy o převodu nemovitostí zaniká právní titul, na jehož základě kupující nabytl vlastnické právo k nemovitostem, a obnovuje se předchozí stav. Následný zápis vlastnického práva prodávajícího do katastru nemovitostí ve formě vkladu (intabulace) má pouze deklaratorní účinky.“

V části literatury (*Mikeš, Švestka*) bylo naznačeno jiné řešení.

Toto řešení bere důsledně v úvahu zásadní změnu, ke které v českém právním řádu došlo dnem 1. 1. 1993 zákonem č. 264/1992 Sb. a jež spočívá v zavedení dvojfázovosti nabytí vlastnického práva i ohledně nemovitostí (doktrína o titulu a modu nabytí vlastnického práva nahrazující do té doby se uplatňující konsenzuální princip). Řečeno jinak, dne 1. 1. 1993 došlo opět k oddělení obligačněprávních účinků smlouvy od jejich věcněprávních účinků. Podle tohoto řešení dojde-li po právu k odstoupení od smlouvy o převodu nemovitostí, má odstoupení (v souladu s názorem Vrchního soudu v Praze) pouze vliv na závazkověprávní účinky smlouvy. Konkrétně to znamená, že smlouva o převodu, tj. v daném případě kupní smlouva a s ní spojená práva a spojené povinnosti, se ruší, resp. zanikají, a to podle výslovné úpravy § 48 odst. 2 od samého počátku (*ex tunc*). Jiný právní stav však existuje ohledně věcněprávních účinků smlouvy. Tyto věcněprávní účinky odstoupením od smlouvy – což je právě důsledek odstranění již vzpomenutého konsenzuálního principu, a tedy oddělení obligačněprávních účinků od věcněprávních účinků – bez dalšího nezanikají, nýbrž přetrvávají dále. K jejich odklizení v rámci uplatnění zásad o bezdůvodném obohacení (§ 451n. ve spojení s § 457) dochází až následně, a to dvojím způsobem:

a) Prvním způsobem je uzavření dohody mezi nabyvatelem nemovitosti a jejím převodcem o vydání nemovitosti. Na základě takovéto dohody, která svědčí o tom, že se odstoupení od kupní smlouvy převodcem nestalo mezi bývalými smluvními stranami sporným, lze provést vklad (intabulaci) vlastnického práva převodce nemovitosti do katastru nemovitostí. Tento vklad vlastnického práva na základě dohody uzavřené mezi nabyvatelem nemovitosti a jejím převodcem a předpokládající pravomocné rozhodnutí katastrálního úřadu by měl – jako každý jiný vklad – právní účinky od doručení návrhu na vklad vlastnického práva katastrálnímu úřadu. Do vkladu vlastnického práva převodce do katastru nemovitostí zůstává vlastníkem převáděné nemovitosti i nadále její nabyvatel – kupující se všemi právními důsledky, které z toho vyplývají. Existence takového právního stavu je z hlediska zajištění účinné ochrany všem třetím osobám jednajícím v dobré víře v zápisy provedené v katastru nemovitostí nezbytná.

b) V případě, že by k uzavření dohody mezi nabyvatelem nemovitosti – kupujícím a jejím převodcem – prodávajícím nedošlo, neboli tam, kde by se odstoupení od kupní

smlouvy převodcem stalo mezi smluvními stranami sporným, nezbylo by převodci – prodávajícímu, než aby se žalobou, jejíž žalobní návrh (petit) by měl znít – na rozdíl od dosavadní právní praxe – na plnění [§ 80 písm. b) OSŘ], tj. domáhat se na soudu vydání rozsudku, podle kterého by byl nabyvatel nemovitosti – kupující povinen vydat resp. vyklidit tuto nemovitost převodci – prodávajícímu, popř. strpět zápis vlastnického práva převodce – prodávajícího do katastru nemovitostí.

Teprve právní mocí tohoto rozsudku, ve kterém by si soud musel vyřešit jako předběžnou otázku, zda ze strany převodce – prodávajícího došlo k odstoupení od smlouvy po právu, a tedy zda skutečně odpadl původní právní důvod plnění, by došlo k založení vlastnického práva žalobce – převodce nemovitosti; tato skutečnost by byla následně vyznačena v katastru nemovitostí formou záznamu (§ 7 odst. 1 ZápNe).

Pokud by se převodce – prodávající – o zajištění své pohledávky řádně nepostaral a v případě nabyvatelova – dlužníkovy – prodlení s úhradou kupní ceny využil možnosti odstoupení od smlouvy, měl by zároveň bez jakéhokoliv odkladu podat návrh k příslušnému okresnímu soudu na nařízení předběžného opatření podle § 75 odst. 1 OSŘ. Mělo by tak být dosaženo toho, aby soud nabyvateli – kupujícímu nemovitosti uložil povinnost s předmětnou nemovitostí nenakládat [§ 9 odst. 1 písm. a) ZápNe]. Případný pokus nabyvatele nakládat s předmětnou nemovitostí by se v důsledku toho setkal s nezdarem, protože katastrální úřad by návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva týkajícího se předmětné nemovitosti zamítl (o tom, že od soudu je třeba požadovat co největší operativnost jeho postupu, svědčí dnes již rozšířené znění § 75 odst. 4 věta druhá OSŘ). Před uplynutím případné lhůty stanovené soudem k podání návrhu na zahájení řízení by pro oba účastníky zůstával potřebný prostor pro uspořádání jejich vzájemných vztahů po zrušení smlouvy odstoupením podle zásad § 457 ve spojení s § 451n. Pokud by se zjednání nápravy nepodařilo v tomto období uskutečnit mimosoudně, bylo by na odstoupivším účastníku smlouvy, aby svůj nárok uplatnil již výše zmíněnou žalobou na plnění [§ 80 písm. b) OSŘ].

II. Právní následky odstoupení od smlouvy v případě, že právní nástupce ještě před tímto odstoupením převedl nemovitost na třetí osobu

V soudní praxi se v poslední době stala zvlášť spornou otázka, obnovuje-li se vlastnické právo původního převodce nemovitosti, který od smlouvy o převodu nemovitosti odstoupil, i v tom případě, že jeho právní nástupce ještě před odstoupením od smlouvy tuto nemovitost platně převedl na třetí osobu (tato problematika vyvolala i poměrně obsáhlou literární diskusi). 6

Podle jednoho názoru praxe vycházejícího z výkladu zaujatého již dříve (R 44/2000) a následně podstatně rozšířeného zaniká v důsledku odstoupení od smlouvy od samého počátku právní titul, na jehož základě nabyt účastník smlouvy vlastnické právo. V důsledku toho se obnovuje v plné míře původní právní stav, a to bez ohledu na to, zda smlouva měla pouze závazkověprávní účinky či i věcněprávní účinky, což platí podle tohoto názoru i pro případ, že nabyvatel ještě dříve než došlo k odstoupení od smlouvy, převedl platně nemovitost na třetí osobu. Základní argumentací tohoto názoru je, že zrušením smlouvy „od počátku“ zaniká právní titul, na základě kterého nabyvatel nabyt vlastnické právo k nemovitosti. Protože se nabyvatel při tomto výkladu vlastně nikdy nestal vlastníkem nemovitosti, byly zrušením smlouvy „od počátku“ odstraněny i účinky vkladu jeho vlastnického práva. Za tohoto stavu věci nemohla proto ani třetí osoba nabyt vlastnického práva k nemovitosti, neboť její nabyvatel nemohl převést právo, které sám neměl. Skutečnost, že třetí osoba byla při nabytí vlastnictví v dobré víře, není podle tohoto názoru rozhodná. Tento názor zaujalo nakonec i občanskopráv-

ní kolegium Nejvyšší soud České republiky sp. zn. Cpjn 201/2005 poté, co rozšířilo dosavadní argumentaci zaujatou již v R 44/2000. Odstoupením od smlouvy o převodu vlastnictví k nemovitosti zaniká právní titul, na jehož základě nabyt účastník smlouvy vlastnické právo, a obnovuje se původní stav i v případě, že nabyvatel, dříve než došlo k odstoupení od smlouvy, nemovitost převedl na další osobu.“ (Nejvyšší soud ČR shodně znovu sp. zn. 30 Cdo 1641/2006).

Podle jiného názoru soudní praxe, který naopak znamená odklon od dosavadní soudní praxe zahájené již R 44/2000, se vlastnické právo původního převodce, který od smlouvy týkající se nemovitosti odstoupil, neobnovuje v případě, že jeho právní nástupce před odstoupením od smlouvy platně převedl nemovitost na třetí osobu (NS sp. zn. 22 Cdo 1186/2006). Tento názor se jako o základní argument opírá o principy právní jistoty (čl. 1, 2 Úst, čl. 1 odst. 4 LPS), ochrany dobré víry nabyvatele, jakož i zejména ochrany vlastnického práva (čl. 11 LPS, § 123n.), které se při zaujetí prvního názoru ocitají nepřípustně v rozporu se zájmy třetích osob i s veřejným zájmem. Nabyvatel by byl při setrvání na prvním názoru ve svém vlastnickém právu stále v ohrožení, že může o své vlastnické právo přijít, a to bez jakéhokoliv svého zaviněného protiprávního úkonu. I kdyby si totiž nabyvatel úředně ověřil, že jeho předchůdce je skutečně vlastníkem převáděné nemovitosti, přesto by řádně nabyté vlastnictví k ní pozbyl. Na takovém řešení kdy si nový nabyvatel nemovitosti nemůže být jist v právním státě vlastnickým právem, není a nemůže být ani žádný soukromý ani veřejný zájem. Bylo totiž na právním předchůdci převodce, který nemovitost převedl, aniž by za ni obdržel protiplnění (v praxi půjde nejčastěji o případy, kdy kupující řádně a včas nezaplatil kupní cenu, resp. její část), aby si svůj nárok zajistil jinak, tj. zejména po věcněprávní stránce (v této souvislosti je třeba jen na okraj poznamenat, že ke škodě věci český právní řád neupravuje vedle soluční úschovy i tzv. úschovu zajišťovací). Pokud tak ovšem právní předchůdce převodce neučinil, musí riziko tohoto svého postupu snášet jen on sám a nikoliv je přenášet na třetí osobu, která od něho vlastnické právo v další fázi platně nabyla. Neúnosnost prvního názoru by obzvlášť vynikla v případě, kdyby oba právní předchůdci třetí osoby – vlastníka nemovitosti odstoupili od smlouvy na základě vzájemné, spekulativně motivované dohody, kteréžto případy nelze zcela vyloučit. Zbývá pouze dodat, že právní předchůdce převodce nezůstává po odstoupení od smlouvy vůči svému právnímu nástupci bez ochrany. On za situace, která nastala, je chráněn § 457, 458, tj. ve sféře obligační.

Jiný právní stav by ovšem podle soudní praxe nastal tam, kde vlastnické právo k nemovitosti na nabyvatele nepřešlo, neboť smlouva o jeho převodu byla absolutně neplatná podle § 37n.; na základě takto absolutně neplatného úkonu totiž vlastnické právo nemohlo přejít, takže nelze uvažovat ani o ochraně vlastnického práva třetí osoby (k neúnosnosti tohoto právního stavu vycházející z nepromlčitelnosti práva domáhat se absolutní neplatnosti srov. výklady u § 37).

Stručně shrnuto, odstoupení od smlouvy může mít právní důsledky jen pro smluvní strany a nikoliv pro postavení třetí osoby, která řádně nabyla vlastnické právo k nemovitosti tvořící předmět smlouvy.

Prisvědčit je třeba názoru uvedenému na druhém místě, a to z těchto důvodů:

Odstoupení od smlouvy je právní záležitost, která se odehrává pouze mezi smluvními stranami, takže nemá a nemůže mít vliv na právní postavení třetí osoby, která mezitím v dobré víře platně nabyla ústavně chráněné vlastnické právo k nemovitosti (srov. i nálezy Ústavního soudu ČR – sp. zn. II. ÚS 77/2000). Podle tohoto nálezu Ústavního soudu ČR: „Z právního vztahu vznikají práva a povinnosti, které se týkají pouze stran tohoto vztahu. Vztah mezi smluvními stranami, včetně odstoupení od smlouvy, se v takovém případě

může projevit opět jen mezi smluvními stranami a nemůže mít vliv na postavení třetích osob, které v dobré víře nabyly vlastnické právo k věci, která byla předmětem takové smlouvy. Proto se strana takového vztahu nemůže dovolávat čl. 11 odst. 1 LPS, neboť ten chrání práva věcná působící vůči všem.“ Na podporu tohoto názoru lze uvést řadu argumentů, což část literatury (*Spáčil, Baudyš, Pjajčíková*, naposledy *Mikeš, Švestka*) učinila. Jde mj. o argument, že by si při kritizovaném výkladu zaujatém Nejvyšším soudem České republiky nemohl být žádný nabyvatel (včetně zahraničního investora) jist svým vlastnickým právem, o které by mohl – bez jakéhokoliv svého přičinění, jež by mu bylo možno klást k tíži – přijít. Kritizovaný výklad § 48 však zejména neguje základní zásady soukromého práva a právního řádu vůbec, tj. zásadu právní jistoty i ochranu řádně nabytých práv jmenovitě vlastnických práv zaručovaných Listinou základních práv a svobod, právě tak jako zásadu ochrany dobré víry čelící tomu, aby nebyl poškozen ten, kdo jednal oprávněně v dobré víře, že postupuje po právu. V širších ústavních souvislostech lze argumentovat i tak, že podle hlediska přiměřenosti (proportionality), které nelze pomíjet ani při srovnávání váhy zásad „dodržování smluv“ (pacta sunt servanda), a jak dodává Ústavní soud, legitimního očekávání subjektů na straně jedné a zásad „ochrany dobré víry třetích osob, jakož i jistoty a bezpečnosti soukromoprávních vztahů“, zejména ochrany řádně nabytých vlastnických práv na straně druhé, je třeba dát přednost alternativě vycházejících hierarchicky ze zásad uvedených na druhém místě. Jen takový výklad lze považovat z uvedeného důvodu za konformní s ústavním pořádkem, jakož i za konformní s mezinárodní úmluvou, konkrétně s Dodatkovým protokolem č. 1 k Úmluvě o ochraně lidských práv a svobod.

K tomuto druhému názoru se v poslední době znovu připojil s obsáhlou argumentací založenou i na použití principu přiměřenosti, ústavního příkazu optimalizace a co nejšetrnějšího přístupu k základním právům a hodnotám i Ústavní soud České republiky ve svém nálezu (Pl. ÚS 78/06). Podle tohoto nálezu „odstoupením od smlouvy podle § 48 odst. 2 ObčZ se – není-li právním předpisem nebo účastníky dohodnuto jinak – smlouva od počátku ruší, avšak pouze s účinky mezi jejími účastníky. Vlastnické právo dalších nabyvatelů, pokud své vlastnické právo nabyli v dobré víře, než došlo k odstoupení od smlouvy, požívá ochrany v souladu s čl. 1 LPS a s ústavními principy právní jistoty a ochrany nabytých práv vyvěrajícími z pojmu demokratického právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Úst, a nezaniká“.

V širší souvislosti právě i s těmito případy je namístě zmínit se i o tom, na co již delší dobu poukazuje jak judikatura Ústavního soudu České republiky (sp. zn. II. ÚS 91/98, II. ÚS 77/2000 a naposledy II 349/2003), tak i část literatury (*Baudyš, Mikeš, Švestka*, aj.), totiž že dosavadní platná právní úprava nechrání v dostatečně intenzivní míře dobrou víru toho, kdo jednal při převodu nemovitosti v pravdivost a úplnost zápisů v katastru nemovitostí (zásada materiální publicity). Tato zásada známá obecnému zákoníku občanskému z roku 1811 a obecnému zákonu knihovnímu č. 95/1871 ř. z. a zák. č. 177/1927 Sb. zák. a nař., o pozemkovém katastru a jeho vedení, ve své podstatě znamenala, že ten kdo se řídil při nabývání nemovitostí zápisem v pozemkové knize, byl chráněn ve své důvěře, i když stav zápisu neodpovídal skutečnosti (pojistkou v těchto případech byla úprava, že této ochrany se nemohl dovolávat ten, kdo o této neshodě věděl, resp. vědět mohl). Plné uplatnění této zásady v českém právním řádu by mohlo výraznou měrou přispět k tolik potřebné jistotě a bezpečnosti tržních vztahů při nakládání s nemovitostmi. To je ovšem úkol, který nemůže být vyřešen sám o sobě jen zákonem o katastru nemovitostí, nýbrž v první řadě odpovídající úpravou účinné ochrany dobré víry provedené v občanském zákoníku.

Odstoupení od smlouvy je specificky a podrobně upraveno pro obchodněprávní styk (§ 344n. ObchZ).

Odstoupení od smlouvy v pracovněprávních vztazích řeší zákoník práce (§ 18 ZPr) odkazem na použití § 48 ObčZ.

Z judikatury:

I. K podmínkám pro odstoupení od smlouvy

R 26/1975: Výrazem „zrušená smluva“ v § 457 OZ nie je mienené zrušenie zmluvy súdnym výrokom, ale jej zrušenie úkonmi účastníkov alebo zo zákona. Môže ísť jednak o prípad uvedený v ustanovení § 48 ods. 2 OZ ako následok odstúpenia od zmluvy (§ 48 ods. 1 OZ), a to buď obojstrannou dohodou alebo jednostranným právnym úkonom prípustným podľa osobitných ustanovení zákona (napr. § 49 – teraz § 49a a § 401 – teraz § 597 a pod.), jednak o zrušenie zmluvy zo zákona podľa ustanovenia § 86 OZ (teraz § 518). I keď neposudzuje súd otázku trvania zmluvy len ako otázku predbežnú, takéto zrušenie zmluvy súd iba vo výroku rozhodnutia deklaruje, lebo nie je oprávnený sám zmluvu zrušiť.

R 22/1976: Odstoupit lze jen od smlouvy, která byla platně uzavřena; tak je tomu i v případě, došlo-li (ve smyslu ustanovení § 49 o. z.) k omylu v dohodnutí ceny koupené věci (nyní § 49a).

R 1/1979: Ak došlo iba k jednostrannému odstúpeniu od zmluvy, pričom jeho opodstatnenosť je medzi účastníkmi sporná, musí si súd riešiť jeho opodstatnenosť ako predurčujúcu otázku, či došlo k zrušeniu zmluvy a či v dôsledku toho pôvodný dôvod plnenia skutočne odpadol, takže vznikol nárok na vydanie neoprávneného majetkového prospechu.

PR, 1998, č. 7 – NS ČR: Ustanovení § 497 ObčZ upravuje případy, kdy si účastník vymínil odstoupení od smlouvy a sjednal pro ten případ odstupné. Pouze v těchto případech lze aplikovat druhou větu tohoto ustanovení o nemožnosti odstoupení od smlouvy.

PR, 1999, č. 4 – NS ČR: Odstoupení od smlouvy, ať již ze zákona nebo na základě ujednání účastníků (§ 48 odst. 1 ObčZ), nemůže být porušením smluvní povinnosti. Proto strana, která učiněným jednostranným úkonem platně od smlouvy odstoupila, neporušila žádnou smluvní povinnost, nýbrž pouze vykonala právo, které jí podle smlouvy náleželo.

PR, 2002, č. 11 – NS ČR: Ujednání (dohoda, smlouva) o povinnosti zaplatit smluvní pokutu pro případ výkonu práva (odstoupení od smlouvy), a nikoliv pro případ porušení smluvní povinnosti je v rozporu s účelem institutu smluvní pokuty (§ 544n. ObčZ), a tedy pro rozpor s účelem zákona je neplatné podle § 39 ObčZ.

PR, 2007, č. 2 – NS sp. zn. 30 Cdo 653/2006: Délku dodatečně přiměřené lhůty ke splnění v případě prodloužení dlužníka určí věřitel. Tato dodatečná lhůta musí být přiměřeně dlouhá k tomu, aby bylo vůbec možno dluh splnit. Po uplynutí přiměřené dlouhé doby od splatnosti dluhu je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit, aniž by před tím musel dlužníka upomínat o splnění nebo mu sdělit dodatečné lhůty ke splnění dluhu. Pokud mu konkrétní lhůtu oznámil, může ji dále prodlužovat, avšak nikoliv již zkrátit.

SR, 1997, č. 5 – NS ČR: Dohodnutého práva odstoupit od smlouvy nelze využít poté, kdy závazek, na jehož nesplnění byla možnost odstoupení od smlouvy vázána, již zanikl.

SR, 2000, č. 3 – NS ČR: 1. Dohodnou-li se účastníci kupní smlouvy o možnosti odstoupit od smlouvy (§ 48 odst. 1 ObčZ) pro případ, že se ukáže, že nebyly splněny předpoklady, za kterých účastníci smlouvu uzavírali, aniž by pro tento případ sjednali odstupné, neuplatní se věta druhá § 497 ObčZ.

2. Možnost realizovat na pozemku určitý typ staveb je jeho vlastností ve smyslu § 597 odst. 2 ObčZ. Pokud prodávající ujistil kupujícího o tom, že územní plán umožňuje na pozemku určitý typ výstavby a toto ujištění se ukáže nepravdivým, má kupující možnost od smlouvy odstoupit.

SR, 2000, č. 3 – NS ČR: Ustanovení § 497 ObčZ nedopadá na případy, kdy věřitel odstupuje od smlouvy pro prodloužení dlužníka.

SR, 2000, č. 5 – NS ČR: Odstoupení od smlouvy je adresovaným jednostranným právním úkonem, k jehož účinnosti je třeba, aby došel druhému účastníkovi smlouvy; skutečnost, že druhý účastník mohl z okolností dovodit, že byla projevena vůle od smlouvy odstoupit, nemá účinky dojítí projevu vůle.

Sou R NS č. C 497– NS sp. zn. 22 Cdo 3005/99: Jestliže účastníky smlouvy o převodu nemovitosti na jedné straně byli manželé, je třeba, aby odstoupení od této smlouvy bylo adresováno oběma manželům a aby se projev vůle od smlouvy odstoupit dostal do dispozice každého z nich; jinak účinky odstoupení od smlouvy nenastanou.

Sou R NS č. C 654 – NS sp. zn. 25 Cdo 845/2001: Obsahuje-li kupní smlouva ujednání, podle kterého „při nezaplacení čtyř po sobě jdoucích splátek bude kupní smlouva zrušena v neprospěch

kupujícího“ a současně též ujednání, že „v případě storna kupní smlouvy je kupující povinen uhradit vzniklé náklady ve výši 25 % smluvní ceny zboží“, pak možnost od smlouvy jednostranně odstoupit mají oba účastníci této smlouvy; prodávající v případě, že kupující nezaplatí čtyři po sobě jdoucí splátky, a kupující z jakýchkoliv důvodů nebo bez uvedení důvodu, aniž by bylo třeba souhlasu prodávajícího.

Sou R NS č. C 2029 – NS sp. zn. 33 Odo 131/2003: Nárok na smluvní pokutu v důsledku odstoupení od smlouvy nezaniká, nevznikl-li ještě před odstoupením od smlouvy.

NS sp. zn. 25 Cdo 924/2001: Tvrdí-li kupující, že odstoupil od uzavřené kupní smlouvy, je na něm, aby prokázal, že tento jeho projev vůle došel do dispoziční sféry prodávajícího.

NS sp. zn. 32 Odo 1043/2004: Ujednání, které vylučuje možnost jednostranného odstoupení do smlouvy, je v rozporu s dobrými mravy.

NS sp. zn. 31 Cdo 1836/2005: Existence naléhavého právního zájmu na určení vlastnictví převodce k nemovitosti po odstoupení kupní smlouvy, které učinil poprávu, není podmíněna tím, že sám plnění, které z této smlouvy dostal, tj. kupní cenu, vrátil kupujícímu, příp., že s touto žalobou na určení podal žalobu na vyklizení kupujícího z nemovitosti oproti vrácení kupní ceny.

NS sp. zn. 30 Cdo 1641/2006: Dodatečná přiměřená lhůta poskytnutá věřitelem dlužníku ke splnění dluhu v případě prodloužení musí být dlouhá tak, aby bylo vůbec možno dluh splnit; může však být kratší než lhůta objektivně potřebná nebo obvyklá k poskytnutí plnění věřiteli. Po uplynutí přiměřené dlouhé doby od splatnosti dluhu je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit, aniž by před tím musel dlužníka upomínat o splnění nebo mu sdělit délku dodatečné lhůty ke splnění dluhu. Pokud mu konkrétní lhůtu oznámil, může ji dále prodlužovat, nikoliv krátit.

SJ, 1998, č. 22: Dohoda, podle které při nezaplacení splátek kupní ceny „bude smlouva zrušena v neprospěch kupujícího“, je ujednáním o možnosti prodávajícího od smlouvy odstoupit, nikoli ujednáním o tom, že se smlouva při neuhrazení splátek bez dalšího ruší.

II. Právní následky odstoupení od smlouvy

PR, 1998, č. 8 – NS sp. zn. 1 Odon 26/97: 1. Odstoupením od smlouvy o převodu nemovitosti má nejen obligační, ale i věcněprávní účinky.

2. Účinným odstoupením od této smlouvy zaniká právní titul, na jehož základě kupující nabyl vlastnické právo k nemovitosti a obnovuje se předchozí stav. Následný zápis vlastnického práva prodávajícího do katastru nemovitostí má pouze deklaratorní účinky a provádí se záznamem (§ 7 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

NS sp. zn. 28 Cdo 2350/2005: Došlo-li mezi účastníky k písemné dohodě o odstoupení od smlouvy, aniž by tato dohoda obsahovala určité datum, k němuž měla být smlouva zrušena, nelze z ní usuzovat na jiné datum zrušení smlouvy (např. datum uzavření dohody o odstoupení), než stanoví zákon.

III. Právní následky odstoupení od smlouvy v případě, kdy právní nástupce ještě před odstoupením od smlouvy převedl nemovitost na třetí osobu

PR, 2004, č. 20 – NS sp. zn. 29 Cdo 2568/2000: Skutečnost, že kupující věc prodal další osobě ještě předtím, než sám zaplatil původnímu vlastníku věci, nemá vliv na právo původního vlastníka odstoupit od smlouvy pro nezaplacení kupní ceny; tato otázka může mít za určitých okolností v obchodních vztazích význam jen při úvaze, zda lze smluvní straně bezezbytku vrátit plnění, které před odstoupením od smlouvy poskytl druhá smluvní strana.

Sb. r. a s. č. 40/2006 SbRc. – NS sp. zn. Cpjn 201/2005: Odstoupením od smlouvy o převodu vlastnictví k nemovitosti zaniká právní titul, na jehož základě nabyl účastník smlouvy vlastnické právo, a obnovuje se původní stav i v případě, že nabyvatel dříve, než došlo k odstoupení od smlouvy, nemovitost převedl na další osobu.

ÚS sp. zn. II. ÚS 77/2000: Z právního vztahu vznikají práva a povinnosti, které se týkají pouze stran tohoto vztahu. Vztah mezi smluvními stranami, včetně odstoupení od smlouvy, se v takovém případě může projevit opět jen mezi smluvními stranami, a nemůže mít vliv na postavení třetích osob, které v dobré víře nabyly vlastnické právo k věci, která byla předmětem takové smlouvy. Proto se strana takového vztahu nemůže úspěšně dovolávat čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, neboť ten chrání práva věčná, působící proti všem.

ÚS sp. zn. Pl. ÚS 78/06: Odstoupením od smlouvy podle § 48 odst. 2 ObčZ se – není-li právním předpisem nebo účastníky dohodnuto jinak – smlouva od počátku ruší, avšak pouze s účinky mezi jejími účastníky. Vlastnické právo dalších nabyvatelů, pokud své vlastnické právo nabyli v dobré víře, než došlo k odstoupení od smlouvy, požívá ochrany v souladu s čl. 1 Listiny a s ústavními principy právní jistoty a ochrany nabytých práv vyvěrajícími z pojmu demokratického právního státu ve smyslu čl. 1 odst. 1 Ústavy, a nezaniká.

§ 49 [Uzavření smlouvy v tísní za nápadně nevýhodných podmínek]

Účastník, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, má právo od smlouvy odstoupit.

Související ustanovení: § 37, 39, 845

Související předpisy: § 267 odst. 2 ObchZ; § 18 ZPr; § 6 odst. 1 písm. d), g), h) zák. č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů; § 6 odst. 1 písm. h), k), l), § 8 odst. 3 zák. č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů

Z literatury: *Knapp, V.* Poznámka k rozhodnutí Spolkového ústavního soudu týkající se neplatnosti smlouvy o ručení uzavřené v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek. PR, 1994, č. 10, s. 374; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 155.

Obsah výkladu:

I. Tíseň a nápadně nevýhodné podmínky	1
1. <i>Obecně</i>	1
2. <i>Tíseň</i>	2
3. <i>Nápadně nevýhodné podmínky</i>	3

I. Tíseň a nápadně nevýhodné podmínky

1. *Obecně*

- 1 Vůle jednající osoby je vadná i tehdy, jestliže její svobodnou tvorbu vyloučila tíseň (tíseň podle § 49 lze ve vztahu k § 37 kvalifikovat jako speciální vadu vůle). Ustanovení § 49 se tak v českém soukromém právu stává jedním z ustanovení (srov. i § 39), které pokrývá případy, které jsou jak v kontinentálním právu, tak v anglo-americkém právu označovány jako případy nápadně (nepřiměřeně, nepřipustně) nevýhodného postavení některé ze smluvních stran (v některých právních řádech se hovoří o lichvě, o nouzi, resp. o neospravedlnitelném vlivu atd.).

I touto úpravou sleduje § 49 cíl dosáhnout ve smluvních vztazích jinak ovládaných zásadou smluvní autonomie (volnosti) potřebnou vyrovnávací spravedlnost (ekvitu).

Povinnost tvrzení, důkazní povinnost, unesení břemene tvrzení i důkazního břemene ohledně tísně a nápadně nevýhodných podmínek spočívá na tom, kdo tyto dvě skutečnosti tvrdí.

Nelze vyloučit situaci, že v konkrétním případě může být podle jeho okolností smlouva uzavřená v tísní za nápadně nevýhodných podmínek kvalifikována i jako neplatná podle § 39, tj. jako smlouva odporující dobrým mravům. Hraniční kritérium bude spočívat v tom, zda jedna strana, konkrétně prodávající, prodá věc v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, a kupující to buď věděl a zneužil (tehdy půjde o smlouvu odporující dobrým mravům), anebo to kupující nevěděl a nezneužil (tehdy půjde o platnou smlouvu, kdy má prodávající právo podle § 49 od ní odstoupit).

V soudním řízení se bude účastník, který uzavřel smlouvu v tísní za nápadně nevýhodných podmínek, domáhat vrácení toho, co bylo přijato na základě smlouvy zrušené odstoupením; soud si otázku, zda došlo k odstoupení od smlouvy po právu, posoudí jako předběžnou.

Pojmy „tíseň“ a „tíseň za nápadně nevýhodných podmínek“ používají i některé zvláštní občanskoprávní předpisy, konkrétně § 6 odst. 1 písm. d), g), h) RehZ i § 6 odst. 1 písm. h), k), l) VIVzP. Praxe obecných soudů konstatovala, že tyto pojmy je třeba – spolu

s § 49 – vykládat shodně. Naproti tomu je třeba upozornit na to, že Ústavní soud ČR judikoval, že při výkladu pojmu tíseň se nemůže jednat o interpretaci běžně užívanou v občanskoprávním či správním řízení, neboť restituční zákony hodnotící dobu totality vyžadují interpretaci odpovídající této době. Proto je podle Ústavního soudu pojem tíseň třeba vykládat v širších souvislostech, tedy i v souvislostech s politickým nátlakem let 1948–1989 jako dlouhodobým procesem, kdy fyzická osoba jako vlastník věci činila ve vztahu k ní právní úkon, který by jinak v právním státě neučinila.

V obchodních závazkových vztazích ustanovení § 49 o tísní neplatí (§ 267 odst. 2 ObchZ). Je tomu tak proto, že připuštění tohoto důvodu by v obchodněprávní oblasti – spojené zcela běžně s rizikem podnikání – mohlo vést ke zneužívání a tím i k nežádoucí právní nejistotě.

Pokud jde o pracovněprávní vztahy, § 18 ZPr odkazuje v tomto směru na použití § 49 ObčZ.

2. Tíseň

Zákon sám pojem tíseň nevymezuje. Za tíseň je třeba podle shodného výkladu doktríny i praxe považovat sociální, zejména hospodářský, ale i psychický stav osoby, jenž na ni – objektivně posuzováno – doléhá tak závažným způsobem, že tato osoba bez svobodného utváření své vůle (nikoli však v důsledku typického donucení či bezprávní výhrůžky – § 37) uzavře smlouvu, která jí zřejmě působí újmu a kterou by za normálních okolností pro sebe jako neprospěšnou neuzavřela. Lze to říci i tak, že tíseň je reálně existující objektivní stav, který se stal u jednatelova důvodem k jeho nesvobodnému projevu vůle.

Pro stav tíseň není právně rozhodné, jak vznikl (zda událostí, působením třetí osoby či druhého smluvního subjektu, resp. i počínáním samotné osoby postižené tísní).

Změny nastalé až po uzavření smlouvy nejsou z hlediska § 49 relevantní.

Tíseň umožňuje oprávněné osobě odstoupit od smlouvy (nejde tedy v tomto případě o tradiční relativní neplatnost, jak by mělo pro rozpor mezi skutečnou vůlí a jejím projevem z teoretického hlediska správně jít – srov. i R 22/2004) pouze za dalšího předpokladu, že smlouva byla zároveň uzavřena za nápadně nevýhodných podmínek (lze usuzovat, že tíseň by za předpokladu existence nápadně nevýhodných podmínek mohla najít uplatnění i u jednostranných právních úkonů).

3. Nápadně nevýhodné podmínky

O nápadně nevýhodných podmínkách lze hovořit pouze tam, kde se jedná – opět objektivně posuzováno – o zjevný nepoměr vzájemně poskytnutých plnění, resp. o očividnou nevýhodnost dalších podmínek atd. Zda šlo o tíseň, jakož i o existenci nápadně nevýhodných podmínek (jde o dva relativně samostatně posuzované předpoklady, které však musí být při aplikaci § 49 naplněny současně), je třeba vždy posuzovat s přihlédnutím ke všem okolnostem konkrétního případu. V této souvislosti je však třeba upozornit na to, že tíseň jako důvod odstoupení od smlouvy nelze s úspěchem namítat při smlouvách odvázných (aleatorních), jako je např. sázka a hra (§ 845). Soudní praxe dospěla rovněž k závěru, že i u bezúplatných dobrovolně uzavřených smluv, jako je např. darovací smlouva, je důkaz o nápadně nevýhodných podmínkách za této právní situace vyloučen, neboť darování svou povahou existenci nápadně nevýhodných podmínek vylučuje. Naproti tomu u úplatných smluv půjde zejména o to, zda byla či nebyla porušena zásada ekvivalentnosti vzájemných plnění. Soudní praxe přitom dovodila, že nevýhodnost podmínek, za kterých byla uzavřena nájemní smlouva, je

třeba posuzovat vždy ve srovnání s obvyklými podmínkami, za kterých se v daném místě a v daném čase obdobné nemovitosti pronajímají.

Z judikatury:

R 36/1993: Tíseň a nápadně nevýhodné podmínky ve smyslu ustanovení § 6 odst. 1 písm. g) zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, je třeba posuzovat odděleně, třebaže věcně, případně skutkově spolu často úzce souvisí. Tísní se rozumí objektivní hospodářský nebo sociální stav, někdy i psychický stav, jenž takovým způsobem a s takovou závažností doléhá na osobu uzavírající smlouvu, že ji omezuje ve svobodě rozhodování natolik, že učiní právní úkon, jenž by jinak neučinila.

Zda jde o nápadně nevýhodné podmínky uzavřené kupní smlouvy, je nutno posuzovat vždy konkrétně podle okolností jednotlivého případu. U úplatných smluv jde především o posuzování toho, zda nebyla porušena ekvivalentnost smluvených vzájemných plnění. Jinou v tomto smyslu relevantní skutečností mohly být pro kupní smlouvou dotčenou osobu značně nevýhodné smluvní podmínky či vedlejší ujednání, související s předmětem plnění, které by ji ve svých důsledcích významně a zjevně znevýhodňovaly v porovnání s předmluvním stavem.

R 64/1999: Při posuzování, zda smlouva o nájmu nemovitosti byla uzavřena za nápadně nevýhodných podmínek (§ 49 ObčZ), je třeba vycházet ze srovnání těchto podmínek s obvyklými podmínkami, za kterých se v době uzavření smlouvy a v místě, ve kterém se pronajatá nemovitost nachází, podobné nemovitosti pronajímaly.

R 22/2004: Neplatnost právního úkonu učiněného v tísní za nápadně nevýhodných podmínek byla podle § 37 zákona č. 141/1950 Sb. občanského zákoníku neplatností relativní.

SR, 2000, č. 5 – NS ČR: Při posuzování pohnutek, které vedly vlastníka k darování nemovitosti státu, není podle okolností případu vyloučen závěr, že převádějící jednal v tísní jen ve vztahu k některým nemovitostem, např. k zemědělským pozemkům, zatímco ve vztahu k jiným nemovitostem, převáděným toutéž smlouvou, v tísní nejednal.

SR, 2003, č. 8 – NS ČR: Shoda účastníků smlouvy o tom, že odstoupení jednoho z účastníků od smlouvy z důvodu, že byla uzavřena v tísní za nápadně nevýhodných podmínek a že má za následek zrušení smlouvy, ještě nemusí znamenat, že odstoupení bylo skutečně platné či účinné a že smlouva je tak zrušena.

NS sp. zn. 3 Cdo 350/2000: Tíseň musí mít základ v objektivně existujícím a působícím stavu – musí tedy pro ni být objektivní důvod a současně se musí stát pohnutkou pro projev vůle jednajících dotčené osoby tak, že jedná ke svému neprospěchu.

SJ, 1998, č. 12 – NS ČR: Jestliže soukromý vlastník nájemního domu nemohl rozhodovat o nájmu a měl povinnost odvádět nájemné na vázaný účet oprav, čímž mu bylo znemožněno brát z tohoto majetku užitek a fakticky s ním disponovat, pak tím mohl být vyvolán stav tísně ve smyslu § 6 odst. 1 písm. d) zákona č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

SJ, 1998, č. 14 – NS ČR: Samotná okolnost, že vlastník prodal nemovitost státu poté, co byl upozorněn na možnost jejího vyvlastnění, není způsobila vyvolat stav tísně ve smyslu § 6 odst. 1 písm. g) zákona č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

PR, 1994, č. 8 – VS v Praze: Důkaz o tom, že darovací smlouva ohledně nemovitosti byla uzavřena v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek (srovnej ustanovení § 49 odst. 3 ObčZ, ve znění do 31. 12. 1991 a § 49 ObčZ, ve znění od 1. 1. 1992), je v části skutkové podstaty – nápadně nevýhodné podmínky, která musí být současně splněna vedle znaku tísně, z praktického hlediska obtížně proveditelný, ne-li nemožný. Zdá se to vylučovat sám hospodářský účel darovací smlouvy. Odstoupení od takové smlouvy nemůže být proto za těchto okolností platné.

PR, 1995, č. 2 – VS v Praze: 1. Totožné pojmy použité v jednotlivých občanskoprávních předpisech je nutno vykládat zásadně shodně. Proto není důvodu, aby pojem „tíseň“ podle ustanovení § 6 odst. 1 písm. d) zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, byl chápán odlišně od stejného pojmu použitého v ustanovení § 6 odst. 1 písm. g) cit. zákona, popřípadě od ustanovení § 49 ObčZ.

2. Pro darovací smlouvu je charakteristická dobrovolnost na straně dárce, skutečnost, že dárce neměl k poskytnutí majetkového plnění právní povinnost, a především okolnost, že věc (či jiný majetkový prospěch) je obdarovanému poskytována bezúplatně. Nejde-li o disimulovaný právní úkon, ale o platně uzavřenou darovací smlouvu, nemá právě pro nedostatky jakéhokoli vzájemného plnění místo úvahy o nápadně nevýhodných podmínkách darování.

SR, 1999, č. 2 – VS v Praze: Jestliže podnikatel namítá, že směnku podepsal omylem, musí jednoznačně prokázat, že ani při veškeré potřebné opatrnosti při podepisování listiny nemohl zabránit podpisu listiny, o které se měl domnívat, že má jiný právní význam než směnka.

ÚS sp. zn. I. ÚS 139/93: 1. Zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, nelze chápat tak, že ruší a jaksi „zbavuje existence“ generálně tehdejší stav a tehdejší dobu se všemi křivda-

mi, jichž se dopouštěla, ale že usiluje o zmírnění křivd, které – jak se praví v úvodu k zákonu – „nelze nikdy zcela napravit“.

2. „Nápadně nevýhodné podmínky“ se mohou stěžovatelům, kteří uvádějí, že současné nabídky nejméně padesátkrát převyšují tehdy obdrženou sumu, jevit při porovnání tehdejších prodejních cen nemovitostí s cenami dnešními. Takto však nelze ustanovení § 6 odst. 1 písm. g) vykládat, protože „nevýhodné podmínky“ v tomto smyslu (tj. ve srovnání s dneškem) byly obecným produktem tehdejší doby a postihovaly každého, kdo tehdy nemovitost prodával, a také „zvýhodňovaly každého, kdo je kupoval“.

ÚS sp. zn. II. ÚS 59/95: Při posuzování naplnění znaku tísňe ve smyslu restitučních předpisů je třeba mít na paměti, že ve skutečně právním státě se nikdo majetku dobrovolně nezbavuje, a proto bude vědomí nedostatku zákonné ochrany soukromého vlastnictví oním objektivně působícím a existujícím stavem, tedy tísňí, a toto pak i pohnutkou pro projev vůle jednající osoby tak, že jedná ke svému neprospěchu, vyjma ty případy, kdy vlastnictví z hlediska jednotlivce ztratilo smysl.

ÚS sp. zn. I. ÚS 65/96: Přestože se zákonné předpoklady stavu tísňe a nápadně nevýhodných podmínek často vzájemně prolínají a někdy i podmiňují, je nutno respektovat jejich relativní oddělenost, kdy předpoklad tísňe představuje především stav subjektivní a předpoklad nápadně nevýhodných podmínek zejména objektivní skutečnosti v konkrétní situaci.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 97/96: Při hodnocení znaků tísňe a nápadně nevýhodných podmínek, které mohou zakládat neplatnost právního úkonu učiněného v době nesvobody, je třeba mít na zřeteli skutečnost, že v této době neexistovala dostatečná zákonná ochrana soukromého vlastnictví.

ÚS sp. zn. I. ÚS 141/98: Objektivní existenci tísňe a nápadně nevýhodných podmínek v době právního úkonu je třeba posuzovat vždy konkrétně podle okolností daného případu.

Pro aplikaci obou uvedených pojmů je třeba respektovat restituční charakter obou zákonů (zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů) spolu se specifickými rysy perzekuce a postupu porušujícího obecně uznaná lidská práva a svobody zejména v tom, že nikdo nesmí být svévolně zbaven majetku.

Restituční zákon je třeba vzhledem k historickým i faktickým podmínkám chápat jako *lex specialis*, kterým stát vrací majetek fyzickým osobám – vlastníkům či jejich právním nástupcům, jimž byl majetek odňat zásahem státu, i když jen jako částečné odčinění křivd, které utrpěli; nejen ustanovení, ale i koncepci příslušných restitučních předpisů je nutno jako specifikum respektovat.

Pojem tísňe je třeba interpretovat v širších souvislostech a tedy i v závislosti na politickém nátlaku let 1948–1989; tento politický nátlak nelze chápat jako jednorázový akt, ale jako dlouhodobý proces, jehož výsledkem bylo to, že fyzická osoba, jako vlastník věci, učinila ve vztahu k ní právní úkon, který by v právním státě neučinila.

ÚS sp. zn. I. ÚS 167/03: „... při výkladu pojmu tísňe se nemůže jednat o interpretaci běžně užívanou občanskoprávním nebo ve správním řízení, neboť restituční zákony, hodnotící dobu totality, vyžadují interpretaci odpovídající této době. Proto je pojem tísňe třeba interpretovat v širších souvislostech, a tedy i v souvislosti s politickým nátlakem let 1948–1989. Tento politický nátlak zde nebyl chápán jako jednorázový akt, ale jako dlouhodobý proces, jehož výsledkem bylo to, že fyzická osoba jako vlastník věci učinila ve vztahu k ní právní úkon, který by v právním státě neučinila.

§ 49a [Neplatnost právního úkonu pro omyl]

Právní úkon je neplatný, jestliže jej jednající osoba učinila v omylu, vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro jeho uskutečnění rozhodující, a osoba, které byl právní úkon určen, tento omyl vyvolala nebo o něm musela vědět. Právní úkon je rovněž neplatný, jestliže omyl byl touto osobou vyvolán úmyslně. Omyl v pohnutce právní úkon neplatným nečiní.

Související ustanovení: § 37, 40a, § 45 odst. 2, § 586 odst. 1

Související předpisy: § 3a odst. 1 ObchZ; § 245 odst. 3 ZPr

Z literatury: *Eliaš, K.* Právní úkony na soukromých listinách se zvláštním zřetelem k jejich podepisování. ADN, 1996, č. 3, s. 59; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 154; *Spáčil, J.* Neznalost zákona, právní omyl

a oprávněná držba. PR, 2000, č. 5, s. 189; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 191n.; *Vrcha, P.* Prodej (kuchyňského nádobí) na objednávku aneb smluvní pokuta versus (nejen) dobré mravy. BA, 1999, č. 6 a 7, s. 58.

Obsah výkladu:

I. Pojem omylu (tzv. vnitřní omyl)	1
II. Omyl vyvolaný úmyslně (Istivě)	2
III. Omyl v pohnutce	3
IV. Omyl při narovnání.....	4

I. Pojem omylu (tzv. vnitřní omyl)

- 1 Citované ustanovení § 49a obsahuje úpravu právních následků pro případ, že právní úkon byl učiněn omylem (tzv. omyl ve vůli neboli volní – vnitřní omyl).

Omyl, který je kvalifikován jako speciální vada vůle ve vztahu k § 37, spočívá v tom, že jednající měl nesprávnou, resp. nedostatečnou, představu o právních účincích právního úkonu (naproti tomu jde-li o tzv. vnější omyl neboli omyl v projevu, ten spočívá v rozporu mezi skutečnou vůlí jednajícího a jejím projevem – § 45 odst. 2).

Jak u vnitřního omylu, tak u vnějšího omylu se lze dovolat relativní neplatnosti učiněného právního úkonu (§ 40a); totéž platí i při omylu v pracovněprávních vztazích (§ 18 ZPr); pouze § 245 odst. 3 ZPr zachovává v českém právu při omylu možnost odstoupení od smlouvy.

Omyl ve vůli je právně významným, tj. má za následek neplatnost právního úkonu jen tehdy, jestliže právní úkon učinila jednající osoba v omylu vycházejícím ze skutečnosti, jež je pro učiněný právní úkon rozhodující (podstatný) a bez níž by k právnímu úkonu, jaký je uzavřen, nedošlo, a osoba, které byl učiněný právní úkon určen, tento omyl buď vyvolala (např. uvedením nepravdivé skutečnosti, která byla rozhodující pro jednání druhé strany), anebo (tzv. disjunktivní spojka) jej sice nevyvolala, avšak o omylu v době učinění právního úkonu věděla či vědět musela (muselo jí to být – objektivně vzhledem k okolnostem případu posuzováno – zřejmé), a vzdor tomu druhou stranu na omyl neupozornila.

Omyl je u právního úkonu rozhodující (podstatný), a tudíž činí právní úkon neplatným, týká-li se jeho právního důvodu (error in negotio, tj. vůle jednající osoby byla zaměřena k jinému právnímu úkonu), jeho předmětu (a to buď totožnosti předmětu – error in corpore, anebo podstatné vlastnosti předmětu – error in qualitate), osoby (error in persona), popř. některé jiné skutečnosti, která byla pro učinění právního úkonu podle projevené vůle subjektu rozhodující (např. omyl vyvolaný nepravdivým ujištěním kupujícího o jeho solventnosti poskytnout smluvní plnění). Jak patrné, neplatnost právního úkonu je v těchto případech § 49a omezena s ohledem na právní jistotu občanskoprávního styku pouze na rozhodující (podstatný) omyl.

Soudní praxe vychází z toho, že úspěch určité osoby dovolat se v konkrétním případě neplatnosti právního úkonu pro rozhodující omyl ovšem předpokládá, že tato osoba předtím využila možnost ověřit si sama skutečnosti rozhodné pro učinění právního úkonu, resp. že využije možnost se omylu tohoto druhu vyhnout; nemohla-li osoba při vyvinutí obvyklé pozornosti (péče), kterou lze na ni požadovat, poznat skutečný stav věci, šlo by o tzv. omluvitelný omyl.

II. Omyl vyvolaný úmyslně (Istivě)

- 2 Jestliže byl omyl vyvolán osobou, které byl právní úkon určen, úmyslně (Istivě), je právní úkon neplatný bez ohledu na to, byl-li omyl rozhodující (podstatný), či nikoliv.

Lest je klamné předstírání okolnosti, která neexistuje, či naopak klamné zastírání okolnosti, která existuje (stupeň lstivosti, popř. stupeň dosahující trestnosti, není rozhodující). Lsti se sankcí neplatnosti se může dopustit druhá strana právního úkonu, popř. i třetí osoba (*tertius*), za předpokladu, že druhá strana o této lsti třetího věděla či vědět musela.

Úmyslné uvedení v omyl je podle soudní praxe třeba kvalifikovat podle speciální úpravy § 49a, a nikoliv podle § 39 jako rozpor s dobrými mravy, popř. podle § 37 pro nedostatek vážné vůle s absolutní neplatností právního úkonu. To znamená, že důvodu neplatnosti se může s úspěchem dovolávat jen sám podvedený účastník smlouvy (§ 40a). Toto řešení je plně namístě, neboť tímto způsobem je chráněn druhý účastník uzavřené smlouvy. Zůstává jen na něm, zda se dovolá omylu právního úkonu, který u něj lstivě (podvodně) jednající účastník vyvolal, resp. jehož lstivě (podvodně) jednající účastník při uzavření smlouvy využil.

Neplatnost právního úkonu učiněného v omylu je relativní (§ 40a).

III. Omyl v pohnutce

Omyl v pohnutce (vzdálenější motiv či konečný cíl sledovaný právním úkonem), pokud 3
netvoří součást vůle, nečiní právní úkon neplatným.

IV. Omyl při narovnání

Zvláštní úpravu omylu obsahuje § 586 odst. 1 při narovnání. Podle tohoto ustanovení 4
omyl smluvních stran o tom, co je mezi nimi při narovnání sporné či pochybné (ve skutečnosti však spor či pochybnost o určitém právu neexistovaly, protože strany o tomto právu mezi sebou vůbec nejednaly), nezpůsobuje neplatnost dohody o narovnání, ledaže by byl omyl vyvolán lstí jedné smluvní strany a druhá smluvní strana se neplatnosti dohody dovolala. Neplatnost dohody o narovnání nezpůsobuje tudíž omyl smluvních stran o tom, co je mezi nimi sporné a pochybné; v ostatním však v těchto případech nelze úpravu § 49a z možnosti použití vyloučit.

Z judikatury:

I. Pojem omylu (tzv. vnitřní omyl)

R 25/2001: Chybné uvedení výměry pozemku při dražbě nezakládá absolutní neplatnost smlouvy završené příklepem licitátora, může však být důvodem relativní neplatnosti této smlouvy pro omyl v podstatné vlastnosti věci.

PR, 1995, č. 11 – NS ČR: Zpětvzetí podání, jímž bylo vzato dovolání zpět (případně jímž byl vzat zpět jiný úkon tam, kde zákon takové zpětvzetí připouští), není přípustné, a to ani v případě, že by ke zpětvzetí dovolání (jiného úkonu) došlo v důsledku omluvitelného omylu.

Sou R NS č. C 156 – NS sp. zn. 26 Cdo 2828/2000: Slovní spojení „o něm musela vědět“, užitě v ustanovení § 49a větě první za spojkou „nebo“ ObčZ, je třeba vyložit tak, že jde o vědomost osoby, které byl právní úkon určen, o omylu jednající osoby, a nikoli o skutečnosti jež byla pro uskutečnění právního úkonu rozhodující.

Sou R NS č. C 1627 – NS sp. zn. 25 Cdo 1116/2001: Obsah právního úkonu lze vykládat podle vůle toho, kdo ho učinil, jen za předpokladu, že tvrzená vůle není v rozporu s jazykovým projevem učiněným v písemné formě. Výkladem podle § 35 odst. 2 ObčZ nelze již učiněný projev vůle doplňovat, měnit či dokonce nahrazovat.

Sou R NS č. C 1635 – NS sp. zn. 30 Cdo 1251/2002: O omluvitelný omyl nejde, pokud mýlící se osoba z nedbalosti nevyužila možnost ověřit skutečnosti rozhodné pro uskutečnění zamýšleného právního úkonu, tedy měla-li možnost se takovému omylu vyhnout.

Sou R NS č. C 2068 – NS sp. zn. 25 Cdo 1569/2001: Uvedení účastníka smlouvy v omyl není důvodem absolutní neplatnosti smlouvy.

Sou R NS č. C 3978 – NS sp. zn. 22 Cdo 2531/2005: Základním principem výkladu smluv, jejichž výklad umožňuje dovodit jak platnost, tak neplatnost smlouvy, je prioritou výkladu, který dovozuje platnost smlouvy.

Sou R NS č. C 4580 – NS sp. zn. 21 Cdo 826/2005: Smlouva, při jejímž uzavření jeden z účastníků úmyslně předstíral určitou vůli se záměrem vyvolat u druhého účastníka omyl nebo využít jeho omylu k protiprávnímu obohacení, není absolutně neplatná pro nedostatek vážnosti projevu vůle nebo pro rozpor se zákonem. Důsledkem jednání v omylu je její relativní neplatnost, již se může dovolat pouze druhý účastník smlouvy.

NS sp. zn. 26 Cdo 1898/99: Ve smyslu § 49a věty první ObčZ má omyl jednatelů za následek neplatnost právního úkonu tehdy, byl-li podstatný (rozhodující pro uskutečnění právního úkonu jednatelů) a jestliže současně druhý účastník právního úkonu omyl jednatelů vyvolala nebo o něm, ač ho sám nevyvolal, se zřetelem ke všem okolnostem musel vědět.

NS sp. zn. 22 Cdo 1131/2000: Je-li vůle účastníků smlouvy vyjádřená v písemné smlouvě o převodu nemovitostí v rozporu s tím, co účastníci chtěli, jde o omyl v projevu, který sám o sobě nemá za následek, že smlouva nevznikne, ale může mít za následek neplatnost takové smlouvy.

NS sp. zn. 25 Cdo 1454/2000: Skutečnost, že prodávající prodal použité vozidlo, aniž splnil svou povinnost upozornit kupujícího na vady, nebo že při sjednávání kupní smlouvy ujistil kupujícího nesprávně o určitých vlastnostech či bezvadnosti vozu, nezakládá důvod relativní neplatnosti kupní smlouvy pro omyl kupujícího, nýbrž odpovědnost prodávajícího za vady prodané věci (§ 597 ObčZ).

KOS v Ostravě – sp. zn. 12 Cm 145/1995: Jestliže v textu smlouvy o prodeji podniku je uvedeno, že práva a povinnosti z pracovněprávních vztahů prodávajícího jsou vypořádány a nepřecházejí tedy na kupujícího, a ve skutečnosti k vypořádání pracovněprávních vztahů nedošlo, je smlouva o prodeji podniku neplatná podle § 49a obč. zák., protože šlo o právní úkon učiněný v omylu a omyl byl podstatný.

II. Omyl vyvolaný úmyslně (lstivě)

PR, 2000, č. 12 – NS ČR: 1. Pokud kupující ujistí prodávajícího o tom, že je schopen v dohodnuté lhůtě zaplatit kupní cenu, a toto ujištění doloží vědomě nepravdivými skutečnostmi, je smlouva v případě, že by bez tohoto ujištění k jejímu uzavření nedošlo, relativně neplatná podle § 49a ve spojení s § 40a ObčZ.

2. Skutečnost, že účastník smlouvy uvedl jiného účastníka úmyslně v omyl, nemá za následek absolutní neplatnost smlouvy pro rozpor s dobrými mravy.

III. Omyl v pohnutce

Sou R NS č. C 360 – NS sp. zn. 25 Cdo 2987/2000: Informace o plánovaném zdražení prodávané věci poskytnutá prodávajícím kupujícímu při uzavírání kupní smlouvy může vést kupujícího pouze k omylu v pohnutce, který však neplatnost právního úkonu, a to ani relativní, nezpůsobuje.

IV. Omyl při narovnání

PR, 1999, č. 10 – NS ČR: Neplatnost dohody o narovnání je podle § 586 odst. 1 ObčZ vyloučena pouze v případě omylu o tom, co je mezi stranami sporné nebo pochybné; jde o zvláštní případ omylu, kdy strany (anebo některá z nich) se omylem domnívají, že některé právo je mezi nimi sporné nebo pochybné, ačkoliv ve skutečnosti tomu tak není.

§ 50 [Smlouva ve prospěch třetího]

(1) Účastníci mohou uzavřít smlouvu také ve prospěch třetí osoby.

(2) Není-li v tomto zákoně stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak, je tato osoba ze smlouvy oprávněna okamžikem, kdy s ní projeví souhlas. Dlužník má proti ní tytéž námitky jako proti tomu, s kým smlouvu uzavřel. Vzdá-li se tato osoba svého práva, zanikne dluh, nebylo-li dohodnuto, že v tomto případě má být plněno tomu, s nímž dlužník smlouvu uzavřel.

(3) Dokud třetí osoba nedá souhlas, platí smlouva jen mezi těmi, kdo ji uzavřeli; právo na plnění má účastník, který plnění ve prospěch třetí osoby vyhradí, nebylo-li dohodnuto jinak. Totéž platí, jestliže třetí osoba souhlas odepřela.

Související ustanovení: § 43n., 51, 535n., § 628 odst. 2

Z literatury: Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 196n.; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 83n; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 29.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Smlouva ve prospěch třetí osoby.....	1
II. Zákaz smluv k tíži třetí osoby	2

K odst. 2, 3:

I. Právní postavení třetích osob.....	3

K odst. 1:

I. Smlouva ve prospěch třetí osoby

Subjekty občanskoprávních závazkových vztahů, tj. věřitel (stipulant) a dlužník (promitent), mohou uzavřít určitou smlouvu i ve prospěch třetí osoby – tertius (contractus in favorem tertii). Touto smlouvou se dlužník zavazuje druhé straně – věřiteli, který jedná vlastním jménem, že bude plnit třetí osobě; tato smlouva se však uzavírá bez účasti třetí osoby. Třetí osoba nemusí být ve smlouvě individuálně určena; stačí, že je na základě uvedení objektivních skutečností určitelná (individualizována). Zvláštní forma pro smlouvu ve prospěch třetího není – na rozdíl od smlouvy o uzavření budoucí smlouvy – stanovena, ledaže by právní úprava pro smlouvu, o kterou v konkrétním případě jde, tuto zvláštní formu předepisovala (srov. pro darovací smluv ve prospěch třetího – § 628 odst. 2).

Smlouva ve prospěch třetího – obecně upravená v § 50 – tvoří žádný ze samostatných smluvních typů. Je pouze určitou obměnou (modifikací) jiných smluv, ať již zvlášť upravených – pojmenovaných (např. kupní smlouvy, smlouvy o půjčce), či zvlášť neupravených – nepojmenovaných (§ 51), pokud to jejich povaha připouští.

Tam, kde se ze smlouvy ve prospěch třetího vytvořil historicky zvláštní smluvní typ (srov. poukázku či pojistnou smlouvu ve prospěch třetího – obmysleného), uplatňuje se zvláštní právní úprava (§ 535n., § 11 PojSml; podle § 11 PojSml platí, že ustanovení občanského zákoníku o smlouvě ve prospěch třetí osoby se použije obdobně; souhlas třetí osoby může být dán i dodatečně při uplatnění práva na pojistné plnění).

Smlouvou lze zřídit věcné břemeno i ve prospěch třetí osoby, která není účastníkem této smlouvy (často půjde o zřízení věcného břemene pro třetí osobu, jehož obsahem bude právo bydlení a právo užívání bytu či jeho části v domě).

Pokud by třetí osoba souhlas nedala, smlouva by platila pouze mezi těmi, kdo ji uzavřeli; právo na plnění by v takovém případě měl ten, kdo plnění ve prospěch třetí osoby vyhradil, pokud by nebylo dohodnuto jinak. Totéž by platilo, jestliže by třetí osoba svůj souhlas odepřela.

Protože obchodní zákoník vlastní úpravu smlouvy ve prospěch třetího neupravuje, používá se § 50 i v oblasti obchodních závazkových vztahů.

II. Zákaz smluv k tíži třetí osoby

Smlouva uzavřená mezi smluvními stranami k tíži třetí osoby by byla jako smlouva ocitající se v rozporu se zákonem (§ 39) neplatná. 2

K odst. 2, 3:**I. Právní postavení třetích osob**

- 3** V případech smluv ve prospěch třetího mohou nastat u třetí osoby tyto situace:
- a) v okamžiku, kdy třetí osoba projeví svůj souhlas předmět plnění, resp. jeho část, přijmout (nerozhoduje, stane-li se tak výslovně či konkludentně, tj. přijetím předmětu plnění bez dalšího), má jako další věřitel dlužníka přímé a samostatné právo domáhat se předmětu plnění na dlužníkově, není-li v zákoně stanoveno nebo mezi subjekty ujednáno něco jiného. V takovém případě může dlužník vznášet i vůči této třetí osobě všechny námitky, které má ze smlouvy vůči věřiteli, včetně námitky promlčení;
 - b) po dobu, kdy třetí osoba neprojeví souhlas s přijetím předmětu plnění, existuje smluvní závazkový vztah pouze mezi původním věřitelem a dlužníkem. Proto může také tento smluvní věřitel se vzniklou pohledávkou disponovat (např. ji zastavit, postoupit). Smluvní věřitel a dlužník mohou existující smluvní vztah případně i zrušit nebo změnit, aniž by do toho zatím mohla třetí osoba zasahovat. Právo na předmět plnění má smluvní věřitel, který předmět plnění ve prospěch třetí osoby vyhradil, nebylo-li dohodnuto jinak. Totéž, co bylo řečeno výše sub b), platí i tehdy, jestliže třetí osoba odepřela souhlas s přijetím plnění;
 - c) jestliže třetí osoba projevila souhlas přijmout předmět plnění a stala se v důsledku toho věřitelem, avšak poté se takto získaného práva vzdala, pak, nebylo-li dohodnuto, že právo vzniká původnímu smluvnímu věřiteli jako subsidiárnímu věřiteli, dluh zaniká (§ 574 odst. 1).

Z judikatury:

Sou R NS č. C 192 – NS sp. zn. 22 Cdo 2643/99: Není třeba, aby ve smlouvě ve prospěch třetího byla třetí osoba individuálně určena; postačí, je-li určena dostatečně objektivními skutečnostmi, na jejichž základě může být individualizována.

NS sp. zn. 22 Cdo 739/2005: Závazkový vztah vzniklý na základě smlouvy váže jen účastníky této smlouvy, a jde-li o smlouvu ve prospěch třetí osoby, též tuto osobu, jakmile ke smlouvě přistoupí. Jiné osoby mohou být účastníky tohoto vztahu jen v případě, že nastane právní skutečnost, která má za následek převod či přechod práv a povinností z tohoto vztahu.

§ 50a [Smlouva o smlouvě budoucí]

(1) Účastníci se mohou písemně zavázat, že do dohodnuté doby uzavřou smlouvu; musí se však přitom dohodnout o jejích podstatných náležitostech.

(2) Nedojde-li do dohodnuté doby k uzavření smlouvy, lze se do jednoho roku domáhat u soudu, aby prohlášení vůle bylo nahrazeno soudním rozhodnutím. Právo na náhradu škody tím není dotčeno.

(3) Tento závazek zaniká, pokud okolnosti, ze kterých účastníci při vzniku závazku vycházeli, se do té míry změnily, že nelze spravedlivě požadovat, aby smlouva byla uzavřena.

Související ustanovení: § 43n., 420n., 583

Související předpisy: § 99 ZOR; § 289n. ObchZ; § 154 odst. 1, § 161 odst. 3 OSŘ; § 1 odst. 2, § 18 ZPr

Z literatury: *Hochman, J., Jouza, L., Kottbauer, A.* Zákoník práce. Komentář. 4. vyd. Praha : Linde Praha, 2004; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 197n.; *Chalupa, L.* K výroku soudního rozhodnutí o nahrazení projevu vůle podle

občanského zákoníku. PR, 1998, č. 11, s. 562; Švestka, J. Smlouva o smlouvě budoucí podle občanského zákoníku. Právo a zákonnost, 1992, č. 9, s. 550.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Smlouva o smlouvě budoucí (pactum de contrahendo); její náležitosti.....1

K odst. 2:

- I. Právní následky neuzavření smlouvy o smlouvě budoucí.....2

K odst. 3:

- I. Zánik závazku uzavřít budoucí smlouvu (clausula rebus sic stantibus).....3

K odst. 1:

I. Smlouva o smlouvě budoucí (pactum de contrahendo); její náležitosti

V citovaném ustanovení § 50a je upravena smlouva o uzavření budoucí smlouvy (pactum de contrahendo). 1

Touto smlouvou se zakládá mezi subjekty smluvní (kontraktační) povinnost (subjekty uzavírající budoucí smlouvu mohou být pouze ty subjekty smlouvy, která má být jimi v budoucnu uzavřena; výjimku by mohl tvořit pouze nepřímý zástupce subjektu budoucí smlouvy). Zpravidla půjde o povinnost uzavřít smlouvu na obou stranách smluvních subjektů. Nelze však vyloučit vznik této povinnosti pouze na straně jednoho smluvního subjektu; v takovém případě je aktivně legitimován k tomu domáhat se nahrazení projevu vůle soudním rozhodnutím jen tento druhý smluvní subjekt. Soudní praxe dospěla v této souvislosti správně k závěru, že § 50a nebrání ani uzavření takové smlouvy o smlouvě budoucí, ve které se jedna ze smluvních stran zavazuje předložit druhé straně pouze návrh smlouvy a druhá strana se zavazuje jej ve stanovené době přijmout. Povinnosti smluvních stran se tudíž vážou jen k těm povinnostem, které subjekty smlouvy o budoucí smlouvě jednotlivě převzaly; proto smluvní straně, jež převzala pouze povinnost předložit návrh smlouvy (§ 43a), nelze soudním rozhodnutím uložit povinnost, aby návrh předložený druhou stranou i přijala (§ 43c). Závazek jedné či obou stran může být spojen i se splněním odkládací podmínky (§ 36 odst. 2).

Protože smlouva o uzavření smlouvy budoucí je ve společenských podmínkách tržního hospodářství velmi praktická, byla – oproti právnímu stavu před rokem 1992 – obecně a ke své povaze zároveň specificky výslovně upravena i v občanském zákoníku.

Jako smlouva o smlouvě budoucí může být uzavřena každá smlouva, pokud tomu nebrání její povaha.

Pro právní kvalifikaci platnosti smlouvy o smlouvě budoucí je rozhodný stav v době jejího uzavření; skutečnosti, které vzniknou až následně, na její platnost vliv již nemají (srov. však § 50a odst. 3).

Důvody pro uzavření smlouvy o smlouvě budoucí, kdy kupující či prodávající nechtějí či nemohou uzavřít hlavní, nejčastěji kupní smlouvu, mohou být různé. Častým důvodem této situace je, že kupující nemá k dispozici potřebnou sumu peněz k zaplacení celé kupní ceny (potřebuje-li hypoteční úvěr, musí bance doložit, že uzavřel smlouvu o smlouvě budoucí).

Smlouvu o smlouvě budoucí lze uzavřít i ve prospěch třetí osoby. To platí i v případě, že subjekt, v jehož prospěch je smlouva o smlouvě budoucí uzavřena, má teprve vzniknout.

Podstata smlouvy o uzavření budoucí smlouvy spočívá v tom, že si její subjekty v souladu se širokou smluvní svobodou (volností) písemně shodně a tím závazně ujednávají (písemná forma musí být zachována vždy, tj. i tehdy, kdy jinak budoucí smlouva sama písemnou formu nevyžaduje; úřední ověření podpisů na smlouvě o smlouvě budoucí však není třeba), že spolu do sjednané doby uzavřou budoucí (někdy též označovanou jako hlavní) smlouvu, na jejíchž podstatných náležitostech se musí dohodnout (poněkud odchylně srov. § 289 ObchZ). Doba k uzavření hlavní smlouvy je tak postavena na roveň ujednání o podstatných náležitostech. Soudní praxe dovodila, že má-li např. smlouva o smlouvě budoucí obsahovat podstatné náležitosti předpokládané smlouvy o nájmu bytu, je takovou náležitostí – vedle ostatních podstatných náležitostí smlouvy o nájmu (§ 686) – i ujednání o způsobu výpočtu úhrady za plnění (služby) poskytovaná s užíváním bytu nebo jejich výši (způsobem výpočtu je přitom třeba rozumět jen takové určení s údaji, na jejichž základě lze objektivně provést výpočet úhrady za plnění, tj. dospět ke konkrétní peněžitě částce); jinak jde o absolutní neplatnost. Stejně tak soudní praxe dovodila, že dohodli-li se ve vlastní následné kupní smlouvě její účastníci na nižší kupní smlouvě než v předchozí smlouvě o smlouvě budoucí, nečiní to uzavřenou kupní smlouvu neplatnou.

Vázanost podle § 50a trvá zásadně i v případě smrti jedné ze stran (§ 579).

Nedostatek písemné formy, právě tak jako nedostatek určení doby, do kdy má být budoucí (hlavní) smlouva uzavřena, má za následek absolutní neplatnost smlouvy o uzavření budoucí smlouvy (je-li ujednána doba, do kdy má být budoucí – hlavní – smlouva uzavřena, není však určen její počátek, je tímto počátkem vznik smlouvy o uzavření budoucí smlouvy).

V právní praxi smlouva o smlouvě budoucí může obsahovat i závazek prodávajícího, že nemovitost, která má být převedena na kupujícího, nebude v době účinnosti postižena zástavním právem, věcným břemenem, nájmem či jinou právní závadou, se sankcí smluvní pokuty, jakož i s možností kupujícího odstoupit od smlouvy. Pokud však má být smlouva o smlouvě budoucí podkladem pro poskytnutí úvěru, měla by obsahovat souhlas budoucího kupujícího s tím, že nemovitost bude zatížena zástavním právem, které by tento úvěr zajišťovalo.

K odst. 2:

I. Právní následky neuzavření smlouvy o smlouvě budoucí

- 2 Nebude-li do dohodnuté doby budoucí (hlavní) smlouva uzavřena (z textace zákona vyplývá, že je irelevantní důvod, proč nebyla uzavřena např. z důvodu zavinění některého účastníka či z jiného důvodu), a povinný subjekt návrh na uzavření budoucí (hlavní) smlouvy nepřijme vůbec či budoucí (hlavní) smlouvu podle předjednaných náležitostí a podmínek odmítá uzavřít, může se oprávněný subjekt do jednoho roku od doby, kdy měla být budoucí (hlavní) smlouva uzavřena (nikoli tedy od dojití návrhu na uzavření budoucí smlouvy druhému subjektu), domáhat ochrany u soudu. Děje se tak žalobou u soudu [§ 80 písm. b) OSŘ], aby bylo smluvní prohlášení druhého subjektu, který odmítá budoucí (hlavní) smlouvu uzavřít buď vůbec, anebo podle předjednaných náležitostí, nahrazeno soudním rozhodnutím (§ 161 odst. 3 OSŘ).

Žalobní petit musí buď zahrnovat obsah budoucí (hlavní) smlouvy, anebo učinit neoddělitelnou součástí žaloby připojený návrh budoucí (hlavní) smlouvy. Pravomocné rozhodnutí soudu nahrazuje smluvní prohlášení druhé strany, takže mezi subjekty vznikne budoucí (hlavní) smlouva; nelze vyloučit ani to, že tato smlouva o uzavření budoucí smlouvy bude uzavřena formou soudního smíru. Jestliže druhý subjekt neo-

právně odmítl uzavřít budoucí smlouvu buď vůbec, anebo podle předjednaných náležitostí, neboli porušil-li tím převzatý smluvní závazek, může oprávněný subjekt – vedle domáhání se toho, aby chybějící prohlášení vůle druhého subjektu bylo nahrazeno soudním rozhodnutím – požadovat za splnění potřebných předpokladů (§ 420n.) i náhradu vzniklé škody.

V situaci, kdy v době jednoho roku neuplatní oprávněný subjekt u soudu právo, aby prohlášení vůle bylo nahrazeno soudním rozhodnutím, nebylo od samého počátku účinnosti § 50a jasno, zda toto právo zaniká (prekluduje se) či se promlčí. Teoretické poznatky, praktické zkušenosti, jakož i srovnání s obchodněprávní úpravou podporují závěr, že se toto právo promlčuje (srov. § 292 odst. 2 ObchZ a s tím spojený požadavek jednoty právního řádu i jeho výkladu). Někdy je navrhováno řešení, podle kterého by šlo v tomto případě o dobu zvláštního druhu (*sui generis*), aniž by však bylo zároveň objasněno, o jakou právní povahu této doby jde; toto řešení není přesvědčivé, neboť občanský zákoník zná z hlediska zániku práva, resp. nároku, jen dobu promlčecí a dobu prekluzivní (*tertium non datur*).

Zbývá pouze dodat, že převede-li zavázaný ze smlouvy o smlouvě budoucí na třetí osobu věc, jejíž převod má být právě obsahem smlouvy o smlouvě budoucí, pak vzhledem k tomu, že smlouva o smlouvě budoucí a právní vztah z ní vzešlý působí jen mezi jejími účastníky (nepůsobí tedy absolutně), práva a povinnosti ze smlouvy o smlouvě budoucí a z tohoto právního vztahu zaniknou. Důvodem zániku těchto práv a povinností je nemožnost plnění (§ 575n.); v takovém případě vzniká mezi účastníky smlouvy náhradně odpovědnost za porušení smlouvy o smlouvě budoucí (srov. zejména § 420n.).

Obchodní zákoník upravuje poměrně podrobně smlouvu o smlouvě budoucí. Tato úprava, vyznačující se na rozdíl od smlouvy o smlouvě budoucí podle občanského zákoníku některými zvláštnostmi, odpovídá potřebám obchodněprávního styku (§ 289 ObchZ).

Naproti tomu zákoník práce odkazuje, pokud jde o smlouvu o smlouvě budoucí na použití § 50a ObčZ.

V soudní praxi se ukázala spornou otázka, zda prodávaná nemovitost musí být již ve smlouvě o smlouvě budoucí vždy dostatečně určité označena. Soudní praxe došla k závěru, že účelem smlouvy o smlouvě budoucí není vklad vlastnického práva na základě této smlouvy do katastru nemovitostí, nýbrž pouze uzavření budoucí – hlavní – kupní smlouvy; proto postačuje, aby předmět této smlouvy o smlouvě byl označen tak, aby nebyl zaměnitelný s jiným předmětem. Jak je třeba požadavku nezaměnitelnosti prodávané nemovitosti rozumět? Úvodem je třeba předeslat, že bez zřetele k tomu, bude-li režim smlouvy o budoucí smlouvě posuzován podle nejednotného znění občanského zákoníku (§ 50a) či podle obchodního zákoníku (§ 289 ObchZ), měly by se v obou případech uplatnit stejné požadavky, které jsou stanoveny v zájmu zachování jednoty právního řádu zvláštními předpisy o evidenci právních vztahů v katastru nemovitostí. Proto je třeba rozlišovat, bude-li předmětem smlouvy o smlouvě budoucí prodej pozemku, který vždy zůstává věcí individuálně určenou a vzhledem ke své neměnné geografické poloze zároveň věcí jedinečnou, anebo budova. Pokud jde o pozemek, ten je třeba vzhledem k jeho zmíněné povaze vždy označit uvedením jak jeho parcelního čísla, tak katastrálního území, kde se nachází. Naproti tomu půjde-li o budovu, která již byla dokončena, i ta by měla být označena číslem popisným i druhem stavby, popř. označením pozemku, na kterém se budova nachází. Tam, kde by šlo o stavbu nedokončenou – a ani to nelze s ohledem na potřeby soukromoprávního styku vyloučit – pak jako předmět smlouvy o smlouvě budoucí požadavek nezaměnitelnosti vyžaduje uvedení

údaje o druhu stavby (např. že jde o obytnou budovu), jakož i to, že jde o stavbu, která je, resp. bude realizována na základě stavebního povolení či pouhého ohlášení. Tak bude smlouva o uzavření budoucí kupní smlouvy, týkající se nemovitosti, vyhovovat náležitosti určitosti (§ 37) nutné, ať již bude tato smlouva uzavřena podle občanského či obchodního zákoníku. Jen tak bude zároveň možné, aby soud podle § 161 odst. 3 OSŘ mohl v případě potřeby svým následným pravomocným rozsudkem nahradit chybějící smluvní projev, ať již za nečinného účastníka či účastníka, který odmítá hlavní smlouvu uzavřít. Tím se zároveň vyhovuje požadavku, že soud při tomto svém rozhodování nemůže svým výkladem projevy účastníka jakkoli doplňovat či nahrazovat.

Jinou otázkou, která se v soudní praxi ukázala být spornou, byla otázka, zda se ve smlouvě o budoucí smlouvě může jedna smluvní strana zavázat k převodu nemovitosti, kterou teprve získá, resp. která teprve v budoucnu vznikne. V tomto směru soudní praxe jednotně konstatuje a doktrína souhlasí, že to možné je, neboť žádné ustanovení občanského zákoníku nebrání tomu, aby se smlouva o smlouvě budoucí týkala i nemovitosti, která se převodci do vlastnictví teprve dostane. Tento závěr je tak shodný s obecným závěrem, že předmětem kupní smlouvy může být i věc, která teprve v budoucnu vznikne.

K odst. 3:

I. Zánik závazku uzavřít budoucí smlouvu (*clausula rebus sic stantibus*)

- 3 Závazek k uzavření budoucí smlouvy zanikne, pokud okolnosti, ze kterých subjekty při vzniku závazku (uzavření smlouvy) vycházely, se v mezidobí (popř. i v průběhu soudního řízení – § 154 odst. 1 OSŘ), zkrátka následně, změnily do té míry, že nelze – objektivně posuzováno – na povinné straně spravedlivě požadovat, aby budoucí smlouvu uzavřela (občanský zákoník tak na tomto místě výjimečně připouští uplatnění zásady změny poměrů – *rebus sic stantibus*). Musí však jít o změnu podstatnou (např. změnu v hospodářském postavení zavázané osoby). Zanikne-li závazek k uzavření budoucí smlouvy tímto způsobem, nemůže být uplatnění nároku na nahrazení prohlášení vůle takto dotčeného subjektu soudním rozhodnutím úspěšné. Samo nedodržení lhůty pro předložení návrhu smlouvy a pro uzavření smlouvy však není bez dalšího změnou poměrů podle § 50a odst. 3.

Z judikatury:

I. Smlouva o smlouvě budoucí a její náležitosti

R 14/1974: Dohoda o budoucí kupní smlouvě může být i obsahem soudního smíru uzavřeného mezi účastníky občanského soudního řízení.

R 44/1998: Ustanovení § 50a o. z. nepřekáží tomu, aby záměr uzavřít v budoucnu smlouvu byl ve smlouvě o budoucí smlouvě vyjádřen tak, že jedna ze smluvních stran se zavazuje předložit druhé ve stanovené době návrh smlouvy dojednaného obsahu a druhá strana se jej zavazuje ve stanovené době poté přijmout. V takovém případě smluvní straně, jež na sebe převzala závazek, návrh smlouvy předložit.

R 27/2002: Smlouva o budoucí kupní smlouvě se v obchodních vztazích řídí ustanovením § 289n. obchodního zákoníku, i když se týká nemovitosti.

SR, 2000, č. 2 – NS ČR: Pro právní posouzení smlouvy o smlouvě budoucí je rozhodný stav v době jejího uzavření; skutečnosti nastalé později nemají na její platnost vliv.

SJ, 2001, č. 2 – NS ČR: Plná moc k uzavření smlouvy o budoucí smlouvě o prodeji domu neopravňuje zmocněnce, aby jednal též o převodu pozemku, na němž dům stojí. Nelze rozsudkem podle ustanovení § 161 odst. 3 o. s. ř. uložit, aby návrh předložený druhou smluvní stranou přijala.

Sou R NS č. C 2896 – NS sp. zn. 33 Odo 807/2003: Zavázat se k uzavření smlouvy budoucí mohou pouze účastníci smlouvy, která má být jimi v budoucnu uzavřena; jiný subjekt se sám může zavázat, že do dohodnuté doby uzavře smlouvu, pouze je-li nepřímým zástupcem účastníka budoucí smlouvy.

Sou R NS č. C 3087 – NS sp. zn. 26 Cdo 2105/2003: Smlouva o budoucí smlouvě o nájmu bytu musí obsahovat všechny podstatné náležitosti smlouvy o nájmu bytu stanovené zákonem; chybí-li, byť jediná z nich, má to za následek absolutní neplatnost takovéto smlouvy.

NS sp. zn. 33 Cdo 1079/99: Pokud účastníci ve smlouvě o smlouvě budoucí sjednali jako smluvní pokutu nevrácení zálohy, je podmínkou platnosti tohoto ujednání o smluvní pokutě platnost smlouvy o smlouvě budoucí.

NS sp. zn. 33 Odo 330/2002: Zavázat se k uzavření smlouvy budoucí mohou pouze účastníci smlouvy, která má být jimi v budoucnu uzavřena; jiný subjekt se sám může zavázat, že do dohodnuté doby uzavře smlouvu, pouze je-li nepřímým zástupcem účastníka budoucí smlouvy.

NS sp. zn. 28 Cdo 859/2002: Prohlášení vlastníka budovy a náležitosti smlouvy o převodu vlastnictví jednotky jsou nezbytným předpokladem určitosti předmětu smlouvy o smlouvě budoucí vztahující se k závazku převodu vlastnictví k jednotce podle zákona o vlastnictví bytů.

NS sp. zn. 33 Odo 824/2005: Smlouvu o smlouvě budoucí lze uzavřít i ve prospěch třetí osoby. To platí i v případě, že subjekt, v jehož prospěch je smlouva o smlouvě budoucí uzavřena, má teprve vzniknout.

NS sp. zn. 25 Cdo 1497/2005: Požadavkům na určitost právního úkonu mohou účastníci vyhovět i tím, že se určitě a přesně dohodnou na tom, že pro účely uzavření budoucí kupní smlouvy bude předmět prodeje vymezen nejprve identifikací budoucího odděleného pozemku podle údajů, jež měly účastníci smlouvy k dispozici při podpisu smlouvy, s následným odsouhlasením oddělovacího geometrického plánu, podle něhož bude parcela zobrazena do katastrální mapy a bude proveden zápis do katastru nemovitostí.

NS sp. zn. 30 Cdo 1641/2006: Okolnost, že v kupní smlouvě se účastníci dohodli na nižší kupní ceně než v dohodě o (předcházející) budoucí kupní smlouvě, nečiní kupní smlouvu neplatnou.

II. Právní následky neuzavření smlouvy o smlouvě budoucí

SR, 2003, č. 7 – NS ČR: Účelem smlouvy o smlouvě budoucí není vklad vlastnického práva na základě této smlouvy do katastru nemovitostí, nýbrž pouze uzavření budoucí kupní smlouvy. Postačuje, aby předmět této smlouvy byl označen tak, aby nebyl zaměnitelný s jiným předmětem.

Smlouva o smlouvě budoucí se může týkat nemovitostí, které převodci do vlastnictví teprve nabudou.

SJ, 1998, č. 3 – NS ČR: Smlouva o smlouvě budoucí je účinná jen mezi jejími účastníky (§ 50a obč. zák.). Jestliže tedy účastník této smlouvy převede vlastnické právo k věci, jejíž zamýšlený převod je obsahem smlouvy o smlouvě budoucí, na osobu třetí, zaniknou práva a povinnosti ze smlouvy o smlouvě budoucí pro nemožnost plnění.

III. Zánik závazku uzavřít budoucí smlouvu (*clausula rebus sic stantibus*)

Sou R NS č. C 2897 – NS sp. zn. 32 Odo 807/2003: Samotné nedodržení sjednané lhůty pro předložení návrhu smlouvy nebo pro uzavření smlouvy není bez dalšího změnou poměrů, která by podle § 50a odst. 3 ObčZ odůvodňovala zánik závazku.

§ 50b [Dohoda o doplnění obsahu smlouvy]

Ustanovení § 50a se použije přiměřeně i na smlouvy, kterými se účastníci dohodli, že obsah smlouvy bude ještě doplněn, pokud přitom dali nepochybně najevo, že smlouva má platit, i kdyby k dohodě o zbytku obsahu smlouvy nedošlo.

Související ustanovení: § 50a

Související předpisy: § 270 ObchZ

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2005.

Obsah výkladu:

- I. Dohoda o doplnění obsahu smlouvy 1

I. Dohoda o doplnění obsahu smlouvy

- 1 Ustanovení § 50a se použije přiměřeně i na písemný závazek smluvních subjektů doplnit část obsahu již uzavřené platné smlouvy (tu se ovšem sami účastníci mezi sebou dohodli, že obsah smlouvy bude následně doplněn). To ovšem platí za předpokladu, že subjekty daly nepochybně najevo, že smlouva má platit, i kdyby k dohodě o zbytku obsahu smlouvy z nějakého důvodu (konkrétně pro následný nezáměr stran) později nedošlo. Nezbytnou podmínkou vzniku tohoto závazku doplnit obsah smlouvy je i tu určení doby, do které se má obsah smlouvy doplnit.

§ 51 [Nepojmenovaná smlouva]

Účastníci mohou uzavřít i takovou smlouvu, která není zvláště upravena; smlouva však nesmí odporovat obsahu nebo účelu tohoto zákona.

Související ustanovení: § 2 odst. 3, § 39, 491, 853

Související předpisy: Čl. 2 odst. 3 LPS; § 269 odst. 2 ObchZ; § 18 ZPr

Z literatury: *Boubela, V.* K otázce povahy smlouvy o studiu na střední soukromé škole a k poplatkům za studium. *Obchodní právo*, 1994, č. 6, s. 19; *Farská, P., Kofroň, M., Novotný, M. a kol.* Finanční leasing v právní praxi. Praha : C. H. Beck, 2003; *Handlar, J.* Právní režim inominátního závazku v občanském a obchodním právu. PR, 2003, č. 4, s. 164; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 200n.; *Holub, O.* Svěření, opravdu? ADN, 1998, č. 1, s. 15; *Kindl, M.* Zamyšlení nad právní povahou příslibů úvěrů a nad závazky z nich plynoucími. PPP, 1994, č. 4, s. 7; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; *Králíčková, Z.* Nad autonomií vůle a jejími limity ve vztazích osob žijících more uxorio ve světle českého a italského právního řádu. Časopis pro právní vědu a praxi, 2003, č. I, s. 43; *Králíčková, Z.* Předmanželská smlouva de lege lata a rekodifikace českého rodinného práva. PR, 2003, č. 6, s. 263; *Kudrna, K.* Smlouva typová, inominátní a smíšená. BA, 2001, č. 8, s. 53; *Kudrna, K.* Přípustnost inominátních smluv v českém právu soukromém. PR, 2001, č. 11, s. 549; *Munková, J.* „Time sharing“ – problematický smluvní typ. PR, 1995, č. 5, s. 179; *Nykodým, J.* Svěření – nový smluvní typ. BA, 1996, č. 8, s. 81; *Ryšánek, Z.* Svěření v činnosti notáře. ADN, 1996, č. 3, s. 49; *Telec, I.* Opce. PR, 1996, č. 6, s. 260; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 29.

Obsah výkladu:

- I. Nepojmenované (inominátní) smlouvy 1

I. Nepojmenované (inominátní) smlouvy

- 1 Obecně se uplatňující zásada privátní autonomie vůle subjektů v občanskoprávní oblasti (§ 2 odst. 3 ObčZ, čl. 2 odst. 3 LPS), jmenovitě zásada smluvní autonomie, znamená, že je ponecháno zásadně na uvážení, rozhodnutí a sebeurčení samotných subjektů, zda vůbec a s kým smlouvu uzavřou, jaký bude její obsah, jaká bude její forma a jaký typ smlouvy subjekty pro konkrétní případ občanskoprávního styku zvolí.

Subjekty mají v prvé řadě možnost zvolit některý z výslovně upravených typů smluv, které mají zejména v občanském zákoníku své tradiční a klasické označení (proto se také hovoří o tzv. pojmenovaných – nominátních typech smluv). Sem patří smlouva kupní, darovací, o dílo, nájemní, příkazní, o půjčce a výpůjčce, ale i smlouva o nájmu a podnájmu nebytových prostor podle § 1 NájNebyt, licenční smlouva nakladatelská podle

§ 56 AutZ aj. Protože tyto pojmenované smluvní typy se vyskytují v občanskoprávním styku často – zpravidla i v masovém měřítku – označují se též jako typické.

Podle § 51 však subjekty ve snaze co nejširěji a co nejúplněji realizovat své rozmanité individuální potřeby, zájmy a preference mohou v rámci smluvní autonomie vůle uzavřít i smlouvy, které nejsou ani v občanském zákoníku, ani v jiném občanskoprávním předpise zvláště upraveny (srov. čl. 2 odst. 3 LPS, podle které může každý činit to, co není zákonem zakázáno; srov. i § 2 odst. 3, § 491 odst. 1, 2). Tyto zvlášť neupravené, a proto také nepojmenované – *inominátní* – smlouvy jsou však platné, a tedy právním důvodem vzniku závazkového právního vztahu pouze tehdy, jestliže svým obsahem a účelem neodporují občanskému zákoníku. Je však třeba poznamenat, že tento dodatek § 51 – „smlouva však nesmí odporovat obsahu nebo účelu tohoto zákona“ – je vcelku zbytečný a svým způsobem i zavádějící. I nepojmenovaná smlouva jako dvoustranný právní úkon totiž nesmí odporovat občanskému zákoníku či ho obcházet (§ 39). Kromě toho i u nepojmenovaných smluv se – stejně jako u každého jiného právního úkonu – uplatňují i další ustanovení občanského zákoníku týkající se platnosti smluv (§ 37n.).

Právní režim těchto zvlášť neupravených (nepojmenovaných) smluv se řídí – vedle rozhodujícího vlastního smluvního ujednání (*lex contractus*) – těmi ustanoveními (normami) občanského zákoníku, která upravují občanskoprávní vztahy, jež jsou jim obsahem a účelem nejbližší neboli které jsou těmto neupraveným, leč existujícím smlouvám a občanskoprávním vztahům z nich vzniklých, podobné, resp. nejbližší (tzv. analogie zákona podle § 491 odst. 2, § 853). Analogie zákona (*analogia legis*) však v těchto případech neznamena jen použití norem občanského zákoníku, nýbrž všech norem občanského práva, ať se nacházejí v kterémkoliv zákoně. Rozšíření úlohy upravených (pojmenovaných) smluvních typů v novele občanského zákoníku z roku 1991 (srov. smlouvu o uzavření smlouvy budoucí, smlouvu o předkupním právu, smlouvu o důchodu, cestovní smlouvu) svým způsobem výrazněji zúžilo dosavadní okruh zvlášť neupravených – nepojmenovaných – smluv podle § 51. Rozmanitost jejich uzavírání za podmínek § 51 však nicméně není s ohledem na uplatňující se smluvní autonomii vůle i mnohotvárnost společenského života a tím různost potřeb, zájmů a preferencí lidí ani nadále vyloučeno.

Tak např. soudní praxe uznala za nepojmenovanou (*inominátní*) smlouvu, odlišnou od smlouvy o úschově, ujednání fyzických osob o opatrování věcí druhově určených – peněz (tzv. nepravidelnou schovací smlouvu – *depositum irregulare*), jehož práva a povinnosti se řídí, není-li dohodnuto něco jiného, analogicky úpravou smlouvy o úschově (§ 747n. ve spojení s § 491 odst. 2 a § 853).

Soudní praxe došla rovněž k závěru, že i smlouvu o rekonstrukci domu, ve které je cena odložena do budoucna, je třeba kvalifikovat jako nepojmenovanou, a nikoliv jako smlouvu o opravě a úpravě věci podle § 652n.

Vyloučena není ani kombinace jednotlivých prvků různých smluv upravených – pojmenovaných (v takovém případě se bude smlouva řídit – vedle rozhodujícího vlastního smluvního ujednání stran – prvky těch upravených smluv, ze kterých se skládá), popř. ani kombinace prvků smluv jak upravených, tak smluv neupravených (v posléze uvedeném případě se smlouva bude řídit – vedle rozhodujícího vlastního smluvního ujednání stran – jednak prvky upravené smlouvy, jednak těmi ustanoveními občanského zákoníku, která upravují občanskoprávní vztahy, jež jsou zbývající části obsahem nejbližší).

I nepojmenovaná smlouva uzavřená v souladu s právem má pro smluvní strany stejnou závaznost jako zákon (*lex contractus*). Proto i její porušení má za následek vznik právní odpovědnosti předvídané sankční normou (např. § 420).

Nepojmenovaná smlouva zůstává svou právní podstatou nepojmenovanou bez ohledu na to, jak ji označily samy smluvní strany. Jestliže však smluvní strany uzavřou smlouvu, jejíž podstatné náležitosti tvoří některý ze smluvních typů, který je již v občanském zákoníku upraven, řídí se tato smlouva – vzdor svému označení jako nepojmenovaná – kogentními, a pokud strany nedohodly něco jiného, i dispozitivními ustanoveními tohoto typu smlouvy upraveného v občanském zákoníku; nejde tedy o smlouvu nepojmenovanou.

Finanční leasing – leasingová smlouva, která není v českém právu výslovně zakotvena (ať v občanském či obchodním zákoníku) a jejímž specifickým cílem je konečný převod práva k předmětu leasingu, je pro svou podstatu považována za nepojmenovanou smlouvu (§ 51, 491). Práva a povinnosti jejích stran se v první řadě řídí obsahem leasingové smlouvy. Od finančního leasingu jako zvláštního soukromoprávního institutu je třeba odlišovat operativní leasing, který zpravidla právo na následnou koupi předmětu tohoto leasingu nezakládá.

I podle § 269 odst. 2 ObchZ lze uzavřít takovou smlouvu, která není upravena jako typ smlouvy (jestliže však není dostatečně určen předmět závazků a tomu odpovídající práva – § 37 odst. 1 ObčZ, není taková neupravená smlouva uzavřena, tj. vůbec nevznikla). Smlouva uzavřená podle § 269 odst. 2 ObchZ se v první řadě řídí úpravou obsaženou v nepojmenované smlouvě; pokud však smlouva úpravu určitých otázek neřeší, platí obecná úprava pro obchodní závazkové vztahy, popř. v konečných důsledcích obecná občanskoprávní úprava.

Zbývá dodat, že podle § 262 odst. 1 věty první ObchZ si strany mohou písemně dohodnout, že jejich závazkový vztah, který nespadá pod zákonný režim § 261 ObchZ, se bude řídit obchodním zákoníkem (tzv. fakultativní obchody). Již v souvislosti s vysvětlivkami k § 2 odst. 3 bylo řečeno, že použití tohoto obchodněprávního režimu může mít někdy pro smluvní strany některé výhody (např. z hlediska § 267 odst. 2, § 446). Na druhé straně tato dohoda nesmí směřovat ke zhoršení postavení smluvní strany, která není podnikatelem (§ 262 odst. 1 ObchZ).

V praxi se v této souvislosti ukázalo sporné, zda ujednání o volbě obchodněprávního režimu podle § 262 odst. 1 ObchZ musí obsahovat výslovný projev vůle o tom, že závazkový vztah smluvních stran, který nespadá pod vztahy zákonně vymezené v § 261 ObchZ, se bude řídit obchodním zákoníkem. Soudní praxe (srov. PR, 2000, č. 12) dospěla k závěru, že ujednání smluvních stran takovýto výslovný projev obsahovat musí (je však třeba upozornit, že tento závěr však z obsahu § 262 odst. 1 ObchZ, zejména po novele provedené zákonem č. 370/2000 Sb., nevylývá).

Z judikatury:

R 33/1983: Smlouva, na jejímž základě organizace poskytuje službu spočívající v tom, že dává občanu za úhradu do časově omezeného užívání zamykatelnou skříňku, je smlouvou zvláště neupravenou; při takto poskytnuté službě nedochází k převzetí věci organizací. Práva a povinnosti účastníků smlouvy se řídí především obsahem smlouvy, jímž se staly podmínky navržené organizací a přijaté (konkludentně) občanem.

PR, 2004, č. 6 – NS ČR: V praxi se rozlišují dva základní druhy leasingu – leasing finanční a leasing operativní. Operativní leasing obvykle nezakládá právo na následné odkoupení věci, cílem finančního leasingu je konečný převod vlastnictví k předmětu leasingu. Finanční leasing je specifický soukromoprávní institut; leasingová smlouva je nepojmenovanou smlouvou. Práva a povinnosti jejích účastníků se řídí především ustanoveními leasingové smlouvy.

Sou R NS č. C 650 – NS sp. zn. 30 Cdo 2291/2000: Smlouvu o rekonstrukci domu, odkládající dohodu o ceně do budoucna, lze považovat za nepojmenovanou smlouvu.

Nepojmenované smlouvy se řídí těmi ustanoveními ObčZ, která upravují vztahy obsahem i účelem jim nejbližší.

Sou R NS č. C 2647 – NS sp. zn. 22 Cdo 2402/2002: Smlouva o doživotním užívání nemovitosti je nepojmenovanou smlouvou, která nemá věcněprávní účinky; proto nelze ani analogicky posuzovat zánik práva vzniklého z takovéto smlouvy podle ustanovení o zániku práva odpovídajícího věcnému břemeni.

Práva a povinnosti podle uvedené smlouvy nezanikají odvoláním souhlasu vlastníka nemovitosti s užíváním nemovitosti.

Sou R NS č. C 3085 – NS sp. zn. 33 Odo 374/2004: Bylo-li ve smlouvě označené jako zprostředkovatelská ujednáno, že za obstarání uzavření smlouvy neposkytne zájemce zprostředkovateli odměnu, nejde o neplatnou smlouvu zprostředkovatelskou, pokud obsahuje náležitosti jiného smluvního typu uvedeného v části osmé občanského zákoníku nebo pokud ji lze posoudit jako platnou smlouvu smíšenou či nepojmenovanou.

NS sp. zn. 22 Cdo 2720/2000: Závazky vzniklé na základě nepojmenované smlouvy ani po novele občanského zákoníku provedené zákonem č. 131/1992 Sb. nepozbyly svou závazkovou povahu a nemohly se přeměnit na věcná břemena.

NS sp. zn. 33 Odo 492/2001: Ujednání účastníků, že žalobkyně žalovaným poskytne na stavební úpravy jejich domu částku 140.000,- Kč oproti tomu, že oni jí umožní v tomto domě trvalé (tj. časově neomezené) bydlení, nelze podřadit pod žádný ze smluvních typů, které jsou upraveny v hlavě druhé až sedmnácté části osmé občanského zákoníku, a takový dvoustranný právní úkon spočívající ve vzájemném plnění lze mít za smlouvu nepojmenovanou.

NS sp. zn. 22 Cdo 522/2001: Uzavřou-li účastníci smlouvu, jejíž podstatné náležitosti lze podřadit pod některý ze smluvních typů, upravených v občanském zákoníku, řídí se tato smlouva kogentními, a pokud účastníci ve smlouvě nedohodli něco jiného, i dispozitivními ustanoveními občanského zákoníku, upravujícími daný typ smlouvy; nejde o smlouvu nepojmenovanou.

NS sp. zn. 22 Cdo 2402/2002: Smlouva o doživotním užívání nemovitosti je nepojmenovaná smlouva, která nemá věcněprávní účinky; proto nelze ani analogicky posuzovat zánik práva vzniklého z takovéto smlouvy podle ustanovení o zániku práva odpovídajícího věcnému břemeni. Práva a povinnosti podle uvedené smlouvy nevznikají odvoláním souhlasu vlastníka nemovitosti s užíváním nemovitosti.

NS sp. zn. 25 Cdo 1274/2004: Smlouvu nazvanou jako „smlouva o zprostředkování a předání a převzetí výhradního práva dispozice s nemovitostí“, nelze považovat za smlouvu zprostředkovatelskou popuze na základě jejího názvu, jestliže – posuzováno podle jejího obsahu – jde o smlouvu inominátní.

NS sp. zn. 22 Cdo 2248/2004: K nemovitosti, kterou oprávněná osoba užívá na základě osobního závazku valstika z titulu smlouvy o doživotním užíváním (roz. inominátní smlouvy), nemůže valstík za trvání tohoto práva zřídit platně věcné břemeno užívání, resp. spoluužívání jiné osobě.

SJ, 1999, č. 2 – NS ČR: Odpovědnost za škodu podle § 420 odst. 1 obč. zák. zakládá i porušení povinnosti z inominátní smlouvy (§ 51 obč. zák.).

SR, 1999, č. 11 – KS v Hradci Králové: Ujednání fyzických osob, na jehož základě odevzdá jedna druhé věci druhově určené (např. peníze), aby byly opatrovány, je tzv. nepravdělnou smlouvou schovací (depositum irregulare), tedy smlouvou inominátní, odlišnou od smlouvy o úschově či půjčce.

Práva a povinnosti ze smlouvy se analogicky řídí smlouvou o úschově, není-li mezi stranami dohodnuto jinak.

SR, 2000, č. 1 – KS v Hradci Králové (21 Cdo 46/99): Ustanovení oddílu 5. části 8. ObčZ není vyloučeno jiné ujednání účastníků občanskoprávního vztahu, směřující k zajištění závazku. Nebude-li takové ujednání shledáno z jiných důvodů neplatným, nelze tuto neplatnost dovodit jen z té skutečnosti, že jde o ujednání v zákoně neupravené.

Hlava pátá. Spotřebitelské smlouvy

Obsah výkladu před § 51a:

I. Ochrana spotřebitele.....	1
II. Právo na ochranu spotřebitele	2
III. Veřejnoprávní ochrana spotřebitele	3
IV. Soukromoprávní ochrana spotřebitele.....	4

I. Ochrana spotřebitele

- 1 Spotřebitelské právo představuje rychle se rozvíjející právní odvětví, které je postaveno primárně na myšlence ochrany spotřebitele jako slabší smluvní strany před obratností obchodníků. Vychází se z toho, že spotřebitel z důvodu své nezkušenosti či neznalosti není schopen konkurovat v obratnosti vyškoleným a zkušeným profesionálům známým technik moderního obchodu. Dnes však zahrnuje ochrana spotřebitele například i požadavky na kvalitu zboží, ať už jde o nezávadnost potravin nebo bezpečnost výrobků. V mnoha případech nejde tedy o ochranu spotřebitele jako takového, ale spíše o ochranu člověka.

Nekvalitní výrobky, klamavá reklama, nekalé obchodní praktiky zde byly vždy. Z tohoto pohledu reagují ustanovení na ochranu spotřebitele často na problémy, které zde jsou od nepaměti. Zásadní změnou, která si novou úpravu vynucuje, je vývoj trhu. Již dávno neprobíhá uzavírání smluv ve známém prostředí založeném na osobních vztazích uvnitř lokalizovaných komunit. Spotřeba nabyla postupně značných rozměrů. Roste množství zboží, poptávka je podporována masivní reklamou a možností nákupu na dluh. Se zmenšením vzdáleností se trh rozšířil prostorově, se zrychlením běhu času ho v lidském životě ubýlo. K uzavírání smluv dochází anonymně, stále častěji automaticky.

Ochrana spotřebitele je proto kromě ochrany jedince také ochranou spotřeby. Čím větší ochrana spotřebitele, tím větší spotřeba. Problematicnost této vazby vedoucí až k prodloužení jednotlivých domácností ústí v současné době k úvahám o legislativním zakotvení ochrany spotřebitele před spotřebou samotnou. Obecně se tak zdá, že změna trhu vedla také k úbytku zdravého selského rozumu. S tím souvisí zdůrazňování významu informovanosti ve spotřebitelských vztazích. Pouhá dostupnost informací bez dostatečné kompetence spotřebitele je ale bezcenná. Velký důraz se proto v současné době klade i na vzdělávání spotřebitele. Výsledkem by mělo být kvalifikované rozhodnutí spotřebitele na základě dostatečného množství informací. Základem úpravy ochrany spotřebitele by měl vždy být svobodný a odpovědný člověk. V žádném případě nelze ochranu spotřebitele pojímat jako obranu jeho lehkomyšlnosti a neodpovědnosti.

II. Právo na ochranu spotřebitele

- 2 Právo na ochranu spotřebitele vzniká jako reakce proti excesům konzumní společnosti. Spotřebitel je objeven až přibližně v 60. letech. Konzistentní snaha zabývat se ochranou spotřebitele se zrodila až ve druhé polovině 20. století v USA. Zhruba od sedmdesátých let se prosazuje ochrana spotřebitele také v evropských zemích. Německý AGBG je přijat v roce 1976, francouzský Loi Scrivener v roce 1978. Na úrovni ES (dříve EHS) byly již od roku 1975 přijímány různé programy zaměřené na ochranu spotřebitele, které se týkaly zejména otázek práva na ochranu zdraví a bezpečnosti, ekonomických zájmů spotřebitele, práva na náhradu škody a práva na informace a vzdělávání.

Ve své genezi je spotřebitelské právo právem opozice, které se vytvořilo na okraji a proti určitému zavedenému pořádku, jako reakce zejména proti autonomii vůle a právnímu

individualismu. Právo na ochranu spotřebitele je tak především právem zvláštním. Zvláštnost práva na ochranu spotřebitele vychází z omezeného okruhu regulovaných právních vztahů, pouze vztahů podnikatelů a spotřebitelů, a projevuje se v charakteru tohoto práva jako práva výjimky (odchylek a doplnění) z práva obecného. Otázkou je, nakolik jsou tyto výjimky skutečně opodstatněné. Zakotvení výjimky totiž automaticky vyvolává diskusi o důvodech, významu, šíři, proč není výjimka i jinde. Zvláštní úprava pak navíc mnohdy jenom explicitně upravuje věci, které jsou odvoditelné z právní úpravy obecné.

Koncepce spotřebitelského práva spočívá na pojmu spotřebitel, jehož definování je velmi obtížné, protože byl přenesen z oblasti socio-ekonomické a nemá stabilní obsah. Pojem spotřebitele je často doplňován upřesněním „neprofesionál“. Podle jedné z možných definic je spotřebitel neprofesionální nabyvatel spotřebních věcí určených pro osobní využití. V širším smyslu je spotřebitelem i každý neprofesionální uživatel služeb poskytovaných profesionály. Z citovaných definic vyplývají dvě hlavní kumulativní kritéria spotřebitele: Je pojat jako neprofesionál a pouze ve svých vztazích s profesionály. Někdy je prosazována i širší koncepce pojmu spotřebitel zahrnující i profesionály nacházející se ve slabé pozici spotřebitele jednající mimo svou specializaci. Není totiž faktický rozdíl mezi fyzickou osobou jednající s bankou o otevření účtu a stejnou osobou otevírající svůj podnikatelský účet nebo jménem právnické osoby otevírající její účet. Ve všech případech jde o stejnou fyzickou osobou se stejnými znalostmi, stejnou zkušeností a ve většině případů i vyjednávací silou. Nejasný a poněkud zavádějící je i pojem „spotřebitelské smlouvy“, vhodnější by byl pojem „smlouvy uzavřené spotřebitelem“, které nepřestávají být smlouvami kupními, nájemními apod.

III. Veřejnoprávní ochrana spotřebitele

Ochrana spotřebitele v oblasti veřejného práva je v našem právním řádu upravena především v zákoně č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů. Zákon o ochraně spotřebitele stanoví podmínky podnikání významné pro ochranu spotřebitele, úkoly veřejné správy v oblasti ochrany spotřebitele a oprávnění spotřebitelů, sdružení spotřebitelů nebo jiných právnických osob založených k ochraně spotřebitele. Význam zákona na ochranu spotřebitele ještě vzroste, když formou jeho novelizace je připravováno provedení směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům. 3

V § 2 zákona č. 634/1992 Sb. je definována řada základních pojmů práva na ochranu spotřebitele, jako je „spotřebitel“, „prodávající“, „výrobce“ a „dodavatel“. Toto vymezení se však použije pouze pro účely zákona č. 634/1992 Sb., jiný zákon by musel na tuto definici výslovně odkázat (viz např. odlišná definice pojmu „výrobce“ dle zákona č. 634/1992 Sb. oproti vymezení v zákoně č. 59/1998 Sb., který pojímá výrobce obdobně, ale v užším smyslu). To se týká i definice pojmu „spotřebitel“ v zákoně č. 634/1992 Sb., kterou nelze v žádném směru aplikovat na právní úpravu v občanském zákoníku (§ 52 odst. 3), byť její význam je částečně obdobný „spotřebiteli“ dle občanského zákoníku. Základním znakem definice „spotřebitele“ v zákoně č. 634/1992 Sb. je, že jde o fyzickou nebo právnickou osobu, nakupující výrobky nebo užívající služby za jiným účelem než pro podnikání s těmito výrobky nebo službami. „Dodavatelem“ je každý další podnikatel, který přímo nebo prostřednictvím jiných podnikatelů dodal prodávajícímu výrobky (pojem podnikatele je definován v § 2 odst. 1 ObchZ). Stěžejním tak není pojem dodavatele, ale prodávajícího [§ 2 odst. 1 písm. b) OchSpotř].

V § 23 OchSpotř jsou taxativně uvedeny orgány, které provádějí dozor nad dodržováním povinností stanovených zákonem. Z hlediska soukromoprávní úpravy ochrany spotřebite-

le, zejména proti nepřiměřeným podmínkám, je důležité zmínit § 25, v němž je upraveno postavení sdružení na ochranu spotřebitele, včetně jejich základních oprávnění.

Neujasněná koncepce ochrany spotřebitele vede k částečnému překrývání tohoto zákona s občanskoprávní úpravou. Zákon například upravuje problematiku záručních listů nebo lhůt pro provedení oprav v rámci odpovědnosti za vady, a navazuje tak na úpravu prodeje zboží v obchodě podle občanského zákoníku. Zákon také obecně vymezuje požadavky na kvalitu služeb a zboží (§ 3 OchSpotř). Na druhou stranu značně omezuje svou aplikovatelnost na poskytovatele služeb [§ 2 odst. 1 písm. j) OchSpotř].

Ochrana spotřebitele je provedena také v dalších veřejnoprávních předpisech, například v zákoně č. 110/1997 Sb., o potravinách, zákoně č. 22/1997 Sb., o technických požadavcích na výrobky, zákoně č. 102/2001 Sb., o obecné bezpečnosti výrobků, zákoně č. 143/2001 Sb., o ochraně hospodářské soutěže.

Poškozování spotřebitele je také trestným činem (§ 121 TrZ).

IV. Soukromoprávní ochrana spotřebitele

- 4 Základem soukromoprávní ochrany spotřebitele je úprava spotřebitelských smluv v § 51a n. Spotřebitel je z povahy svého postavení slabší smluvní stranou. Profesionál – dodavatel (obchodník) je fakticky zvýhodněn ve smluvním vztahu, zejména s ohledem na svou větší zkušenosti s prodejem, znalost nabízeného výrobku a zpravidla i lepší znalost práva a možnost jednostranně formou formulářů stanovit smluvní podmínky. Spotřebitelské právo proto stanoví za účelem vyrovnání přirozeně vzniklé nerovnováhy mezi smluvními stranami v zájmu spotřebitele jednak odchylky od obecného občanského (smluvního) práva, jednak jeho doplnění.

Spotřebitelské právo dosahuje zvýšené ochrany spotřebitele zpravidla zákazem určitých typových smluvních ujednání, resp. chování dodavatele, která jsou nejčastěji se vyskytujícími nekalými podmínkami (tzv. *unfair terms*) ve spotřebitelských smlouvách, případně umožňuje spotřebiteli od uzavřené smlouvy odstoupit a stanoví i další podmínky, které musí dodavatelé dodržovat. Na rozdíl od veřejnoprávních předpisů, které shodných cílů dosahují prostředky administrativními, v rámci soukromého práva se dosahuje vytčených cílů primárně prostředky soukromoprávní regulace, tj. modifikací smluvní autonomie stran při sjednávání smluv se spotřebiteli, vymezením obsahu smluv, ať již pozitivním, či spíše častěji negativním způsobem, nemožností odchýlit se od zákonných ustanovení v neprospěch spotřebitele a zvláštní úpravou možností ukončení smluvních vztahů spotřebitelem, v našem případě ve formě odstoupení.

§ 51a [Provedené směrnice]

Tato hlava zapracovává příslušné předpisy Evropských společenství^{2a} a upravuje ochranu spotřebitele ve spotřebitelských smlouvách a některé povinnosti při uzavírání spotřebitelských smluv.

^{2a} Směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory.

Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES ze dne 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu.

Související ustanovení: § 3, § 34 až 42, § 43 až 51, § 52 až 65, § 488n.

Související předpisy: § 1n. OchSpotř; § 262 ObchZ; zák. č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti; § 23 PojSml; § 83, § 159 odst. 2 OSŘ; čl. 5 Úmluvy o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy č. 64/2006 Sb. m. s.

Související komunitární předpisy: Směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory; směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách; směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES ze dne 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek; směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES; nařízení Rady č. 44/2001/ES ze dne 22. prosince 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech; nařízení Evropského parlamentu a Rady 2006/2004/ES ze dne 27. října 2004, o spolupráci mezi vnitrostátními orgány příslušnými pro vymáhání dodržování zákonů na ochranu zájmů spotřebitele („nařízení o spolupráci v oblasti ochrany spotřebitelů“)

Z literatury: Brodec, J. Spotřebitelské E-smlouvy. Právnick, 2004, č. 9, s. 907; Butler, H. N. Legal Environment of Business. South-Western Publishing Co. Ohio, 1987; Fiala, J. Novela občanského zákoníku po schválení Poslaneckou sněmovnou. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 1, 4; Fiala, J. Senát k novele ObčZ. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 3; Heusel, W. (ed.) New European Contract Law and Consumer Protection. Köln : Bundesanzeiger, 1998; Hulva, T. Ochrana spotřebitele. Praha : ASPI, 2005; Judikatura Evropského soudního dvora, 2005, č. 5; Knapková, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. 2. 4. vyd. Praha : ASPI, 2006, s. 41n.; Lavický, P. Spotřebitelské smlouvy. Časopis pro právní vědu a praxi, 2001, č. II, s. 200; Matejka, J. Úprava spotřebitelských smluv v právním řádu ČR se zvláštním zřetelem k tzv. distančním smlouvám. Právnick, 2002, č. 9, s. 946; Pipková, H. Ochrana spotřebitele ve vztahu ke komunitárnímu právu. PRÁ, 2005, č. 8, s. 8; Rakovský, A. Spotřebitel v občanském zákoníku ve světle judikatury Evropského soudního dvora. Evropské právo, 2003, č. 4, s. 5 až 8; Růžička, K. Nové právní předpisy v oblasti zahraničního obchodu – Povinnosti dovozců při uvádění výrobků na tuzemský trh. Právo a podnikání, 1997, č. 7 a 8, s. 5n.; Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M. (eds.) EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.htm>; Švestka, J., Jehlička, O., Kratochvíl, M. Právní ochrana spotřebitele v ČR. Praha: C. H. Beck, 1999; Tomášek, M. Pokračování evropské diskuse o pojmu „spotřebitel“. Evropské právo, 2003, 10, s. 8 až 11.

Obsah výkladu:

I. Obecně	1
II. Implementované směrnice v hlavě páté	2–4
III. Význam evropského původu úpravy	5–6
IV. Zařazení úpravy spotřebitelských smluv	7
V. Kogentnost úpravy	8
VI. Ochrana spotřebitele mimo úpravu v hlavě páté	9
VII. Další vývoj	10

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES.

I. Obecně

- 1 Institut spotřebitelských smluv [52, 1] byl zaveden do občanského zákoníku zákonem č. 367/2000 Sb. Novela občanského zákoníku byla předložena Poslanecké sněmovně 16. 12. 1999 a projednávána jako sněmovní tisk č. 465, a to jako hlava pátá v části prvé občanského zákoníku.

Zvláštní úprava spotřebitelských smluv byla pocitována jako nezbytná z hlediska dosažení kompatibility našeho právního řádu s legislativou EU. Spotřebitelské smlouvy je termín, který užívá evropská legislativa ve svých směrniciích na ochranu spotřebitele. Ochrana spotřebitele je v nich pojata soukromoprávně, tzn. že nejde ani tak o kontrolu a případný postih prodávajících ze strany veřejné moci, ale o prevenci a úpravu sankčních nároků přímo spotřebitelů jako jedné ze smluvních stran.

Ustanovení § 51a bylo doplněno do občanského zákoníku teprve zákonem č. 56/2006 Sb. Jeho základním smyslem je upozornění na evropský původ ochrany spotřebitele v § 52 až 65. Je nutné upozornit na to, že důsledkem nedostatku legislativně technického zpracování zákona č. 56/2006 Sb. došlo sice k vložení § 51a do občanského zákoníku, hlava pátá části první občanského zákoníku však začíná až § 52. Z obsahu ustanovení lze snadno dovodit, že jestliže se v § 51a odkazuje na „tuto hlavu“, nejde o hlavu čtvrtou, do níž byl § 51a legislativně zařazen, ale až o hlavu následující.

II. Implementované směrnice v hlavě páté

- 2 V rámci novelizací občanského zákoníku došlo v části první v hlavě páté občanského zákoníku k promítnutí a v podstatě k recepci podstatné části šest směrnic ES do našeho právního řádu, a to:
 - a) směrnice Rady 85/577/EHS z 20. 12. 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory;
 - b) směrnice Rady 93/13/EHS z 5. 4. 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách;
 - c) směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/EC z 20. 5. 1997, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku („distančních smluv“);
 - d) směrnici Evropského Parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. 10. 1994, o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitosti na časový úsek („time-sharing“);
 - e) směrnici Evropského Parlamentu a Rady 2000/31/ES z 8. 6. 2000, o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronickém obchodu, na vnitřním trhu („o elektronickém obchodu“);
 - f) směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. 9. 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES.
- Prvé tři směrnice byly implementovány v českém právním řádu již zmíněným zákonem č. 367/2000 Sb. Úpravu time-sharingu přinesl zákon č. 135/2002 Sb. Zákon č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti, pak provedl do občanského zákoníku směrnici o elektronickém obchodu. Poslední ze zmíněných směrnic byla provedena v občanském zákoníku zákonem č. 56/2006 Sb.
- 3 Směrnice nejsou provedeny pouze úpravou v občanském zákoníku, ale například i zákonem č. 124/2002 Sb., o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů (konkrétně část směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku v § 18), zákonem č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti (konkrétně část směrnice

o elektronickém obchodu), zákonem č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě (konkrétně část směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku).

Platí přitom princip kumulace ochrany spotřebitele. Aplikace žádné ze směrnic na ochranu spotřebitele nevylučuje aplikaci jiné směrnice na ochranu spotřebitele (ESD, C-423/97, ve věci *Travel-Vac, S. L. proti Manuel José Antelm Sanchíz*). 4

III. Význam evropského původu úpravy

Skutečnost, že úprava spotřebitelských smluv [52, 1] má svůj původ v právu Evropské unie, ovlivňuje postavení smluvních stran v několika ohledech: 5

a) stát odpovídá za škodu, která vznikne v důsledku toho, že určitá směrnice není provedena nebo je provedena špatně (ESD, C-6 a 9/90 ve věci *Francovich a Bonifaci proti Itálii*), či nebylo právo Evropské unie správně aplikováno (ESD, C-224/01, ve věci *Gerhard Köbler proti Rakouské republice*);

b) proti státu (v širším pojetí) se lze dovolávat směrnic, které mají přímé účinky, bezprostředně, bez ohledu na to, že směrnice byla špatně provedena, nebo nebyla provedena, nikoliv však státem vůči jedinci (přímý účinek) [ESD, C-41/74 ve věci *Van Duyn proti Home Office*, ESD, C-152/84 ve věci *Marshall proti Southampton and South-West Hampshire Area Health Authority (Teaching)*], ESD, C-188/89 ve věci *A. Foster proti British Gas plc.*;

c) národní úpravu, třebaže neprovádějící nebo špatně provádějící směrnici, je nutné v co největším rozsahu interpretovat ve světle znění a účelu směrnice, aby bylo dosaženo výsledku uvedeného ve směrnici (nepřímý účinek) (ESD, C-106/89, ve věci *Marleasing SA proti La Comercial Internacional de Alimentacion SA*), ESD, C-240–244/98, ve věci *Océano Grupo Editorial proti Rocio Murciano Quintero*, ESD, C-212/04, ve věci *Konstantinos Adeneler a ostatní*, Sbírka rozhodnutí I-06057/2006);

d) právo Evropského společenství, tedy i výše uvedené směrnice, mají autonomní charakter. Výklad směrnic i provádějící národní úpravy musí být vždy prováděn pouze v kontextu práva Evropského společenství a nikoliv národního práva;

e) skutečnost, že národní úprava je provedením práva Evropských společenství, otevírá cestu k evropským institucím. Zejména je možné využít řízení o předběžné otázce před Evropským soudním dvorem (čl. 234 Smlouvy o založení Evropských společenství).

Je proto třeba zastavit se vždy u případů, poměrně obvyklých, kdy směrnice nejsou řádně nebo včas provedeny. Vzniká zde také zásadní otázka, nakolik mohou vznikat práva a povinnosti přímo z implementované směrnice nezávisle na národní úpravě nebo jakým způsobem interpretovat ustanovení občanského zákoníku. 6

V rozsudku ze dne 10. 1. 2006, C-302/04 *Ynos* dospěl ESD k závěru, že má pravomoc k výkladu směrnice Společenství, pokud jde o její použití v novém členském státě, pouze ode dne přistoupení tohoto členského státu k Evropské unii. Jinak řečeno, v případech, v nichž skutkové okolnosti nastaly před přistoupením státu k EU, není dána jeho jurisdikce, pokud jde o řízení o vznesené předběžné otázce. Tento závěr ESD však vnitrostátní orgány nezabavuje povinnosti eurokonformního výkladu domácího práva implementujícího příslušný komunitární předpis před vlastním přistoupením státu do EU (ÚS sp. zn. II. US 3/06).

IV. Zařazení úpravy spotřebitelských smluv

V rámci hlavy páté lze rozlišit dvě kategorie ustanovení. Jednak je možné identifikovat ustanovení, která regulují spotřebitelské smlouvy obecně. Kromě § 52 jde rovněž o § 55, 7

56. Vedle těchto obecných ustanovení použitelných pro všechny spotřebitelské smlouvy se nachází úprava zvláštní, úprava určitých specifických otázek ochrany spotřebitele, tedy úprava smluv sjednávaných na dálku (§ 53n.) [53, 4], smluv uzavřených mimo obvyklé prostory podnikání (§ 57) [57, 3] a time-sharing (§ 58n.) [58, 2].

Sporné přitom je nejenom smísení obecné úpravy ochrany spotřebitele s úpravou zvláštní, ale vůbec systematické zařazení této úpravy do obecné části občanského zákoníku. Svým obsahem patří tato úprava spíše mezi obecná ustanovení části osmé upravující závazkové vztahy. Možné spojení se smlouvami nebo aktuálně volná ustanovení v občanském zákoníku vedly k jejímu zařazení za úpravu právních úkonů do obecné části občanského zákoníku.

Úprava ochrany spotřebitele je zvláštní úpravou ve vztahu k úpravě závazkových právních vztahů, když s ohledem na subjekty upravuje pouze zvláštní skupinu právních vztahů, vztahy mezi spotřebitelem a dodavatelem. Na druhou stranu je to úprava obecná pro všechny spotřebitelské smlouvy [52, 1]. Jestliže úprava některého smluvního typu obsahuje ustanovení na ochranu spotřebitele, má tato úprava ochrany spotřebitele přednost.

V. Kogentnost úpravy

- 8 Výchozí diskusí o kogentnosti jednotlivých ustanovení v hlavě páté části první občanského zákoníku je § 2 odst. 3. Jako rozhodující se jeví účel této úpravy, kterým je ochrana spotřebitele. Z tohoto hlediska by bylo nesmyslné považovat za neplatnou úpravu, která ochranu spotřebitele posiluje. Pokud bude smluvní ujednání v rozporu s úpravou v hlavě páté části první občanského zákoníku a zároveň bude v neprospěch spotřebitele, bude podle § 55 odst. 1 neplatné. Půjde o neplatnost absolutní, jinak v případě nepřiměřených podmínek ve spotřebitelských smlouvách (§ 55 odst. 2 ve spojení s § 40a) [55, 10].

VI. Ochrana spotřebitele mimo úpravu v hlavě páté

- 9 Ochrana spotřebitele v občanském zákoníku není omezena pouze na spotřebitelské smlouvy nebo osobu spotřebitele, jak jsou definovány v § 52. Na tom nic nemění skutečnost, že prováděná evropská úprava může vymezovat spotřebitele stejně (srov. čl. 1 směrnice 99/44/ES, o koupi spotřebního zboží a souvisejících zárukách ze dne 25. 4. 1999).

I na spotřebitele se bude proto vztahovat obecná úprava ochrany slabší strany – např. zákaz výkonu práva v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1), neplatnost právního úkonu pro rozpor se zákonem, dobrými mravy nebo pro obcházení zákona (§ 39), možnost odstoupení od smlouvy pro tíseň a nápadně nevýhodné podmínky (§ 49), neplatnost právního úkonu pro omyl (§ 49a).

Zesílená ochrana spotřebitele je zajištěna například při koupi zboží v obchodě (§ 612) (směrnice 99/44/ES, o koupi spotřebního zboží a souvisejících zárukách ze dne 25. 4. 1999) nebo při uzavírání cestovní smlouvy (§ 852a) (směrnice 90/314/EHS ze dne 13. 6. 1990, o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy).

Na úpravu spotřebitelských smluv v hlavě páté není přímo navázána ani ochrana kupujícího podle zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku (směrnice Rady 85/374/EHS, o sblížování právních a správních předpisů členských států týkajících se odpovědnosti za vadné výrobky) nebo ochrana cestujících, například podle nařízení Evropského parlamentu a Rady 261/2004/ES, kterým se stanoví společná pravidla

náhrad a pomoci cestujícím v letecké dopravě v případě odepření nástupu na palubu, zrušení nebo významného zpoždění letu. Totéž lze říci s ohledem na odlišné vymezení vztahů, na něž dopadá, i o zákoně č. 321/2001 Sb., o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru, ve znění pozdějších předpisů (směrnice Rady 87/102/EHS, o sblížování zákonů a dalších právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru).

Je nutné rovněž upozornit také na zvýhodněné postavení spotřebitele podle čl. 5 Úmluvy o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (č. 64/2006 Sb. m. s.) a podle čl. 15 nařízení Rady č. 44/2001/ES ze dne 22. prosince 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

Nesmí přitom být opomenut ani § 25 odst. 2 OchSpotř. Podle tohoto ustanovení je oprávněno podat žalobu na zdržení se protiprávního jednání ve věci ochrany práv spotřebitelů a účastníkem takového řízení také a) sdružení, v jehož stanovách jsou tyto cíle uvedeny, nebo b) subjekt uvedený v seznamu osob oprávněných k podání žalob na zdržení se protiprávního jednání v oblasti ochrany práv spotřebitelů. Rozhodnutí v takové věci je závazné i pro všechny osoby oprávněné proti žalovanému pro tytéž nároky z téhož jednání nebo stavu (§ 159a odst. 2 OSŘ). Na druhou stranu zahájení řízení takovým sdružením zakládá překážku věci zahájené [§ 83 odst. 2 písm. b) OSŘ].

Pokud se zmiňuje ochrana spotřebitele v soukromoprávních vztazích, zvláštní význam má ochrana spotřebitele zajišťovaná prostřednictvím ustanovení o nekalé soutěži (§ 44n. ObchZ) a tedy i novou směrnicí Evropského parlamentu a Rady č. 2005/29/ES, o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu.

Pomoc spotřebiteli zejména v přeshraničních sporech přináší spotřebiteli nařízení Evropského parlamentu a Rady č. 2006/2004 ze dne 27. října 2004, o spolupráci mezi vnitrostátními orgány příslušnými pro vymáhání dodržování zákonů na ochranu zájmů spotřebitele („nařízení o spolupráci v oblasti ochrany spotřebitelů“).

VII. Další vývoj

Výše uvedené předpisy jsou z větší části pouze směrnice, obsahují množství definic, mají mnohdy komplikovanou strukturu, ukládají povinnost minimální harmonizace (připouštějí tedy úpravu přísnější ve vztahu k dodavatelům). To vše vede k tomu, že se úprava stává nepřehlednou pro podnikatele, natož pak pro spotřebitele. Dochází ke kolizím mezi jednotlivými směrnicemi a ke kolizím s národními, často kodifikovanými, úpravami. Judikatura Evropského soudního dvora snažící se tyto kolize řešit je toho důkazem.

Za účelem zkvalitnění legislativy, její revize a zjednodušení bylo rozhodnuto vypracovat koncepční a terminologický základ, společný referenční rámec [Common Frame of Reference (CFR)]. Tento společný referenční rámec by měl vedle základních principů smluvního práva a definic koncepcí obsahovat i moderní pravidla smluvního práva, a to s rozdíly mezi pravidly pro podnikatelské vztahy a pravidly pro vztahy mezi podnikateli a spotřebiteli. Má jít o nástroj, který může Komise a legislativním orgánům EU pomoci při revizi stávajícího práva a tvorbě nového. Předpokládá se, že návrh společného referenčního rámce bude dokončen do konce roku 2007, na konci roku 2009 by měl být přijat.

Dne 23. září 2005 vydala Komise První výroční zprávu o pokroku v oblasti evropského smluvního práva a přezkumu *acquis*, v níž je shrnut dosavadní postup. Zaměření při tvorbě společného referenčního rámce především na vypracování podkladů pro revizi

10

spotřebitelského práva bylo potvrzeno ve Druhé zprávě o pokroku týkající se společného referenčního rámce ze dne 25. července 2007 (KOM(2007) 447 v konečném znění).

Dne 12. prosince 2006 bylo Komisí zveřejněno EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis (Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M. (eds.) EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.htm>).

V návaznosti na tuto komparativní analýzu vydala Evropská komise dne 15. března 2007 Zelenou knihu o přezkumu spotřebitelského acquis (KOM(2006) 744 v konečném znění). Cílem je vyvolat diskusi nad některými problémy současného práva na ochranu spotřebitele. Budou přitom zohledněny i závěry, ke kterým se dospělo při přípravě společného referenčního rámce.

- 11 V připravovaném občanském zákoníku se se zvláštní úpravou ochrany spotřebitele v podobě obdobné hlavě páté části první nepočítá. Ta má být obsažena ve zvláštním zákoně (§ 2695 návrhu). Neznamená to však, že by spotřebitel nebyl podle připravované úpravy chráněn. Základem je obecná úprava ochrany slabší strany. Jako slabší strana bude spotřebitel chráněn například proti zneužití hospodářského postavení podnikatelem podle čl. 375 návrhu, nebo při uzavírání smluv adhezním způsobem (§ 1583n. návrhu). Zvláštní pravidla pro spotřebitele jsou navrhována například při určení úroků z prodlení (§ 1692 návrhu) nebo v úpravě nekalé soutěže (§ 2664n. návrhu).

Do určité míry jsou přitom již zohledněny některé ze směrnic, např. směrnice o nepřímě-měřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách v části o smlouvách uzavíraných adhezním způsobem. Zvláštní ustanovení o prodeji zboží v obchodě (§ 1875n. návrhu) vychází ze současné úpravy a tedy i ze směrnice 99/44/ES, o koupi spotřebního zboží a souvisejících zárukách. Plně provedena má být směrnice 90/314/EHS o souborných službách pro cesty, pobyty a zájezdy v úpravě smlouvy o obstarání zájezdu (§ 2236n. návrhu).

Z judikatury:

ÚS sp. zn. II. ÚS 3/06: V rozsudku ze dne 10. 1. 2006, C-302/04 Ynos dospěl Evropský soudní dvůr k závěru, že má pravomoc k výkladu směrnice Společenství, pokud jde o její použití v novém členském státě, pouze ode dne přistoupení tohoto členského státu k Evropské unii. Jinak řečeno, v případech, v nichž skutkové okolnosti nastaly před přistoupením státu k EU, není dána jeho jurisdikce, pokud jde o řízení o vznesené předběžné otázce. Tento závěr ESD však vnitrostátní orgány nezavazuje povinnosti eurokonformního výkladu domácího práva implementujícího příslušný komunitární předpis před vlastním přistoupením státu do EU.

ESD, C-302/04, ve věci Ynos Kft. proti Jánosovi Vargovi, Sbírka rozhodnutí I-00371/2006: Za okolností, jako jsou okolnosti sporu v původním řízení, jehož skutkové okolnosti předcházely přistoupení členského státu k Evropské unii, Soudní dvůr nemá pravomoc odpovědět na první a druhou otázku.

§ 52 [Vymezení pojmů]

(1) Spotřebitelskými smlouvami jsou smlouvy kupní, smlouvy o dílo, případně jiné smlouvy, pokud smluvními stranami jsou na jedné straně spotřebitel a na druhé straně dodavatel.

(2) Dodavatelem je osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti.

(3) Spotřebitelem je osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti.

Související ustanovení: § 3, § 34 až 42, § 43 až 51, § 51a až 65, § 488n.

Související předpisy: § 1n. OdpVad; § 1n. OchSpotř; § 2, 262 ObchZ; § 1n. PojSml; zák. č. 458/2000 Sb., energetický zákon

Související komunitární předpisy: Směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory; směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách; směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES ze dne 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitosti na časový úsek; směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES; nařízení Rady 44/2001/ES ze dne 22. prosince 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech; nařízení Evropského parlamentu a Rady 2006/2004/ES ze dne 27. října 2004, o spolupráci mezi vnitrostátními orgány příslušnými pro vymáhání dodržování zákonů na ochranu zájmů spotřebitele („nařízení o spolupráci v oblasti ochrany spotřebitelů“)

Z literatury: *Brodec, J.* Spotřebitelské E-smlouvy. Právník, 2004, č. 9, s. 907; *Fiala, J.* Novela občanského zákoníku po schválení Poslaneckou sněmovnou. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 1, 4; *Fiala, J.* Senát k novele ObčZ. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 3; *Hajn, P.* Marketingové triky – přípustné nebo klamavé? PRÁ, 1998, č. 5, s. 11; *Heusel, W. (ed.)* New European Contract Law and Consumer Protection. Köln : Bundesanzeiger, 1998; *Hulva, T.* Ochrana spotřebitele. Praha: ASPI, 2005; *Judikatura Evropského soudního dvora*, 2005, č. 5; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. 2. 3. vyd. Praha : ASPI, 2002, s. 90n.; *Lavický, P.* Spotřebitelské smlouvy. Časopis pro právní vědu a praxi, 2001, č. II, s. 200; *Matejka, J.* Úprava spotřebitelských smluv v právním řádu ČR se zvláštním zřetelem k tzv. distančním smlouvám. Právník, 2002, č. 9, s. 946; *Mates, P.* Úprava odpovědnosti v zákoně o ochraně spotřebitele. Obchodní právo, 1995, č. 10, s. 12n.; *Milík, Z.* Reklama u uplatňování práv. PRÁ, 1997, č. 7, s. 25; *Oulík, J.* Prodej v obchodě. Praha, 1982, s. 203; *Pelikán, T.* Ochrana spotřebitele ve správním právu – I. PPP, 1998, č. 9, s. 1 až 15; *Pipková, H.* Ochrana spotřebitele ve vztahu ke komunitárnímu právu. PRÁ, 2005, č. 8, s. 8; *Rakovský, A.* Spotřebitel v občanském zákoníku ve světle judikatury Evropského soudního dvora. Evropské právo, 2003, č. 4, s. 5 až 8; *Růžička, K.* Nové právní předpisy v oblasti zahraničního obchodu – Povinnosti dovozců při uvádění výrobků na tuzemský trh. Právo a podnikání, 1997, č. 7 a 8, s. 5n.; *Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M. (eds.)* EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld : Universität Bielefeld, 2006 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.htm>; *Švestka, J., Jehlička, O., Kratochvíl, M.* Právní ochrana spotřebitele v ČR. Praha: C. H. Beck, 1999; *Švestka, J.* Odpovědnost za vady podle československého socialistického práva. Praha, 1976, s. 236n.; *Švestka, J.* Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha : Academia, 1966, s. 214n.; *Tomášek, M.* Pokračování evropské diskuse o pojmu „spotřebitel“. Evropské právo, 2003, 10, s. 8 až 11; *Veselý, J.* Odpovědnost výrobců za škodu způsobenou vadou výrobku v právním řádu ČR. PR, 1999, č. 5, s. 244; *Vích, J.* Spotřebitelské smlouvy ve vztahu na smlouvu o dílo na investiční výstavbu. PRÁ, 2003, č. 1, s. 10; *Zoulik, F.* Soukromoprávní ochrana slabší smluvní strany. PR, 2002, č. 3, s. 109 až 116.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Spotřebitelské smlouvy	1–2
1. Smlouva	3
2. Úprava do 8. března 2006	4

K odst. 2:

1. Dodavatel.....	5
1. Smlouva o užívání budovy nebo její části na časový úsek.....	6
2. Právnícká osoba veřejnoprávně vlastněná.....	7
3. Pronajímatel.....	8

K odst. 3:

I. Spotřebitel	9
1. Právnícká osoba spotřebitelem	10
2. Spotřebitel formální či materiální	11
3. Spotřebitel a podnikatel.....	12
4. Spotřebitel a zaměstnanec	13
5. Částečně spotřebitelský a částečně podnikatelský charakter činnosti	14
6. Zastoupený spotřebitel.....	15
7. Další definice spotřebitele	16

K odst. 1:**I. Spotřebitelské smlouvy**

- 1 Zákon definuje spotřebitelské smlouvy jako: smlouvy kupní, smlouvy o dílo, případně jiné smlouvy, pokud jsou smluvními stranami na jedné straně spotřebitel a na druhé straně dodavatel. Aby mohlo dojít k aplikaci většiny ustanovení hlavy páté, musí být kumulativně splněna další podmínka vymezující nejčastější (typové) situace, ve kterých je třeba poskytovat spotřebiteli před dodavatelem zvýšenou ochranu. Jedná se o případy uzavírání smluv na dálku (§ 53 až 54d), kdy spotřebitelská smlouva musí být uzavřena za pomoci („při použití“) [53, 4] prostředků komunikace na dálku, kdy je spotřebitelská smlouva uzavřena „mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele“ (§ 57) [57, 3], a dále pak kdy je předmětem právo užívat budovu nebo její část na časový úsek (§ 58n.) [58, 2]. V ostatních případech (§ 55, 56) jsou potom negativním způsobem vymezena přípustná smluvní ujednání ve spotřebitelských smlouvách, a to jak v obecné rovině (§ 55 odst. 1, 3, § 56 odst. 1, 2), tak i konkrétní (§ 56 odst. 3) zakazující tzv. nepřiměřená ujednání (*unfair terms*) ve spotřebitelských smlouvách, resp. sankce za jejich porušení (§ 55 odst. 2).

Spotřebitelská smlouva tedy není zvláštním smluvním typem, na úrovni např. kupní smlouvy, ale definováním subjektů smluvního vztahu vymezuje předmět úpravy spotřebitelských smluv, tedy právní vztahy, jejichž právní režim se vedle obecného práva občanského řídí rovněž zvláštní právní úpravou v hlavě páté. Forma spotřebitelské smlouvy může být obecně jak ústní, tak i písemná, záleží na tom, jakou formu vyžaduje právní úprava (viz např. část osmá občanského zákoníku) pro smluvní typ použitý v konkrétním případě.

- 2 Úprava spotřebitelských smluv je použitelná vždy, jestliže občanský zákoník je použitelný alespoň subsidiárně, ledaže z občanského zákoníku či zvláštního zákona vyplývá něco jiného [§ 54 písm. g) ObčZ]. Není podstatné označení smlouvy, např. smlouvy o dodávce energií podle zákona č. 358/2000 Sb. Spotřebitelskou smlouvou ve smyslu tohoto ustanovení mohou být i nepojmenované smlouvy (§ 51). Úprava spotřebitelských smluv dopadá i na smluvní typy upravené ve zvláštních předpisech, např. v zákoně o pojistné smlouvě.

Prostřednictvím § 262 odst. 4 ObchZ je úprava spotřebitelských smluv použitelná i na vztahy obchodněprávní. Ve vztazích podle § 261 a podle § 262 odst. 1 ObchZ se použijí, nevylučují-li z tohoto zákona nebo ze zvláštních právních předpisů něco

jiného, ustanovení části třetí ObchZ na obě strany; ustanovení občanského zákoníku nebo zvláštních právních předpisů o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích a jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele je však třeba použít vždy, je-li to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem.

1. Smlouva

Gramatický výklad § 52 nasvědčuje závěru, že spotřebitelskou smlouvou může být pouze smlouva jako dvoustranný nebo vícestranný právní úkon (§ 43). Je však například zjevné, že v rámci smluvních typů upravených v části osmé nejsou upraveny pouze smlouvy. Jedná se také o quasi smlouvy jako jednatelství bez příkazu (§ 742), veřejný příslib (§ 850) nebo veřejnou soutěž (§ 847). Závazkový právní vztah vzniká v těchto případech na základě jednostranných právních úkonů. Aplikace ustanovení o spotřebitelských smlouvách může mít význam i v těchto případech, např. v souvislosti s přísliby výhry.

Evropský soudní dvůr se této problematice věnoval v souvislosti s interpretací Úmluvy ze dne 27. září 1968 o soudní příslušnosti a o výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, respektive nařízení (čl. 5, čl. 13 až 15) v případě soudního sporu ohledně domnělé výhry (ESD, C- 96/00, ve věci *Rudolf Gabriel*, ESD, C-27/02, ve věci *Petra Engler proti Janus Versand GmbH*).

Skutkově šlo o adresovaný dopis, který vyvolal u adresáta zdání výhry za předpokladu splnění podmínek, objednávky zboží nebo předložení poukázky. Adresát podmínky splnil. Uvedený slib má podle Evropského soudního dvora v obou případech smluvní povahu. V případě požadavku objednávky zboží je s ním slib výhry natolik spojen, že se jedná o smluvní povinnost podle čl. 13 odst. 1 bod 3 Úmluvy o soudní příslušnosti a o výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech (spotřebitelskou smlouvu). V případě požadavku předložení poukázky byl shledán slib výhry jako smluvní povinnost ve smyslu čl. 5 odst. 1 Úmluvy o soudní příslušnosti a o výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech.

Podobně je nutné pohlížet i na úpravu spotřebitelských smluv podle § 52. K odmítnutí ochrany spotřebitele nemůže vést pouze skutečnost, že závazkový právní vztah vznikl například v důsledku veřejného příslibu nebo veřejné soutěže. I pro jejich podmínky platí proto například omezení vyplývající z § 56.

2. Úprava do 8. března 2006

Až do nabytí účinnosti zákona č. 56/2006 Sb. obsahovala definice spotřebitelských smluv požadavek, aby se jednalo o smlouvu upravenou v části osmé občanského zákoníku. Od 8. března 2006 byl tento matoucí požadavek z definice spotřebitelských smluv v § 52 odst. 1 odstraněn. Důvodová zpráva k tomuto zákonu (Sněmovní tisk 1061) přitom vychází z toho, že nová úprava odstraňuje neopodstatněný dvojitý režim spotřebitelských smluv. Domníváme se však, že ačkoliv gramatický výklad předchozího znění § 52 odst. 1 nasvědčoval závěru, že úprava spotřebitelských smluv a tedy ve své podstatě i ochrana spotřebitele má své místo pouze v případě smluv upravených v části osmé, byl takový výklad zjednodušený a nesprávný.

Jak vyplývá z § 51a, je nutné při výkladu občanskoprávní úpravy respektovat skutečnost, že tato úprava by měla být ve většině případů provedením směrnic Evropských společenství. Žádná z výše uvedených směrnic Evropských společenství nepočítá s tím, že by ochrana spotřebitele v rámci smluvního vztahu měla být omezena pouze na určité smluvní typy. Určitou výjimku, ovšem bez přímého vztahu k tomuto problému, představuje čl. 1 odst. 1 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepří-

měřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, který odkazuje na smlouvy mezi prodávajícím zbožím nebo poskytovatelem služeb a spotřebitelem. Není zde proto pochyb, že došlo ke špatné implementaci směrnic s konsekvencemi, které již byly výše nastíněny. Ve vztahu ke státu bylo možné se dovolávat přímých účinků směrnic, ve vztahu ke smluvním stranám bylo možné odkázat na potřebu interpretace ustanovení v souladu se směrnicí, tedy nepřímých účinků směrnic.

Skutečnost, že právní úpravu spotřebitelských smluv bylo nutné aplikovat i na jiné smlouvy řídící se občanským zákoníkem, vyplývala i z dalších ustanovení. Konkrétně například § 57 odst. 4 výslovně vylučuje úpravu smluv uzavřených mimo obchodní provozovnu pro smlouvy pojistné a smlouvy o cenných papírech. Pojistná smlouva však jako smluvní typ upravená v občanském zákoníku již není, úplatné smlouvy o cenných papírech se občanským zákoníkem řídí také pouze subsidiárně. Podobně smlouvy o finančních smlouvách [§ 54 písm. a)], kde se dokonce výslovně odkazuje na jejich úpravu ve zvláštních zákonech. Pokud se měla úprava spotřebitelských smluv aplikovat pouze na smlouvy upravené jako smluvní typ v části osmé občanského zákoníku, byly by tyto výjimky zbytečné.

Je třeba též poukázat na § 491 odst. 2, podle něhož je třeba na závazky vznikající ze smluv v zákoně neupravených použít ustanovení zákona, která upravují závazky jim nejbližší, pokud sama smlouva nestanoví jinak. Na závazky z nepojmenovaných smluv se použijí tedy ustanovení, která upravují závazky jim nejbližší, a společně s nimi i úprava spotřebitelských smluv. Podobně vedla k rozšíření výkladů úpravy spotřebitelských smluv i analogie podle § 853.

V žádném případě pak nestačilo k vyloučení úpravy spotřebitelských smluv jenom odlišné označení smlouvy. Přestože například zákon č. 458/2000 Sb., energetický zákon, ve znění pozdějších předpisů, upravuje smlouvy o dodávce elektrické energie, plynu či tepelné energie (§ 50 odst. 1, § 72 odst. 1, § 76 odst. 1), jde svou povahou o smlouvy kupní. Za předpokladu, že se tyto smlouvy řídily subsidiárně občanským zákoníkem, bylo nutné z tohoto důvodu aplikovat i úpravu spotřebitelských smluv.

Z výše uvedených důvodů nebylo možné souhlasit s paušálním závěrem, který se objevil v odborné literatuře, že by smlouva neupravená jako smluvní typ v části osmé občanského zákoníku uzavřená mezi spotřebitelem a dodavatelem byla neplatná pro obcházení zákona podle § 39. Nelze souhlasit ani s omezenějším závěrem, že nepojmenovaná smlouva takto uzavřená bude neplatná pro obcházení zákona či rozpor s dobrými mravy.

Především zde mohla existovat zvláštní úprava ochrany spotřebitele (např. § 262 ObchZ). Uzavření smlouvy podle obchodního zákoníku, např. o vkladovém účtu, neznamená její neplatnost. Z formulace § 262 odst. 1 ObchZ vyplývá jasně, že smlouva nebude automaticky neplatná ani v případech, kdy strany podřídí svůj závazkový vztah obchodnímu zákoníku dobrovolně. Obchodní zákoník připouští neplatnost v takovém případě pouze za předpokladu, že taková smlouva směřuje ke zhoršení právního postavení účastníka smlouvy, který není podnikatel, půjde však o relativní neplatnost (§ 267 ObchZ). Pro takový závěr je nutné posoudit smluvní podmínky ve svém souhrnu a zohlednit skutečnost, že i ve vztazích, které se řídí obchodním zákoníkem, musí být počita ustanovení občanského zákoníku o spotřebitelských smlouvách, adhezních smlouvách, zneužívajících klauzulích, jakož i jiná ustanovení směřující k ochraně spotřebitele, jestliže je to ve prospěch smluvní strany, která není podnikatelem (§ 262 odst. 4 ObchZ).

Neplatné nebyly ani smlouvy upravené ve zvláštních předpisech, kde se občanský zákoník aplikuje pouze subsidiárně (typicky nyní pojistná smlouva), i zde se použila

úprava spotřebitelských smluv, pokud nebyla vyloučena z jiného důvodu [srov. např. § 57 odst. 4 písm. g) ObčZ]. Konečně úpravu spotřebitelských smluv bylo možné vztáhnout i k nepojmenovaným smlouvám. Absolutní neplatnost právního úkonu není vždy dostatečným způsobem zajišťujícím ochranu spotřebitele a účel směrnic tím není rozhodně naplněn.

K odst. 2:

I. Dodavatel

Dodavatelem je osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti. Podnikáním je soustavná činnost prováděná samostatně vlastním jménem na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. Rozhodující je materiální, nikoliv formální hledisko. I neoprávněný podnikatel má v rámci úpravy spotřebitelských smluv postavení dodavatele. Jestliže však subjekt bude jednat v rámci své podnikatelské činnosti, bude mít příslušné oprávnění, naplnění materiálního hlediska již není nutné zkoumat. Skutečnost, že subjekt je podnikatelem, ještě neznamená, že je dodavatelem v daném vztahu. Rozhodující je účel jednání a jeho souvislost s podnikáním. 5

1. Smlouva o užívání budovy nebo její části na časový úsek

Je třeba upozornit, že přestože úprava zvláštních ustanovení o ochraně spotřebitele při uzavírání smlouvy o užívání budovy nebo její části na časový úsek [58, 2] je zařazena mezi spotřebitelské smlouvy, je smluvními stranami v případě této smlouvy spotřebitel a poskytovatel, nikoliv dodavatel [59, 1]. Přesto i poskytovatel musí jednat v rámci své profesní činnosti. 6

2. Právnícká osoba veřejnoprávně vlastněná

Definice dodavatele v jednotlivých směrniciích se liší. Je možné upozornit především na směrnici Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. Podle jejího čl. 2 písm. c) je „prodávajícím nebo poskytovatelem“ fyzická nebo právnícká osoba, veřejnoprávně nebo soukromoprávně vlastněná, která ve smlouvách, na něž se vztahuje tato směrnice, jedná pro účely související s její obchodní nebo výrobní činností nebo povoláním. Objevuje se zde pojem veřejnoprávního vlastnictví (*publicly owned, bez względu na to, czy należy do sektora publicznego, öffentlich-rechtlichen Bereich*) a otevírá se otázka, nakolik má dopadat ochrana spotřebitele i na služby poskytované veřejnoprávními právníckými osobami, na veřejné služby. Zde je třeba říci, že stejně jako je dnes obtížné vymezit jasnou hranici mezi veřejným právem a soukromým právem, obě oblasti se vzájemně prolínají a ovlivňují, je obtížné dát odpověď i na tuto otázku. Pokud půjde o soukromoprávní vztah řídicí se alespoň subsidiárně občanským zákoníkem, může dojít za splnění předpokladů § 52 (např. musí jít o vztah založený smlouvou) k aplikaci i ustanovení o spotřebitelských smlouvách. Dodavatelem proto nebudou zdravotní pojišťovny při poskytování veřejného zdravotního pojištění, ale může jím být v konkrétním případě poskytování lékařské péče například státním nebo nestátním zdravotnickým zařízením. 7

3. Pronajímatel

Zvláštní pozornost je nutné věnovat problematice nájemních smluv, a to zejména nájmu nemovitostí, bytů a nebytových prostor. Vzniká otázka, zda i v tomto případě může jít o spotřebitelskou smlouvu. Pochybnosti se objevují zejména u postavení 8

pronajímatele jako dodavatele. Jednání pronajímatele bývá tradičně chápáno jako jednání nepodnikatelské, jako správa majetku. Není pochyb o postavení pronajímatele, jestliže podnikatelsky pronajímá movité věci (§ 721 ObčZ) nebo v souvislosti s nájmem nemovitosti poskytuje i jiné než základní služby zajišťující řádný provoz nemovitostí, bytů a nebytových prostor (§ 4 ŽZ). V současnosti je však připravena novelizace živnostenského zákona, která nájem nemovitostí ze živností zcela vyjímá. Pokud nepůjde o živnost, bude nutné zkoumat naplnění materiálního kritéria. V ostatních případech o dodavatele nepůjde.

K odst. 3:

I. Spotřebitel

- 9 Spotřebitel je vymezen jako osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti. Současné pojetí spotřebitele proto zahrnuje jak osoby fyzické, tak osoby právnické. Výše uvedené směrnice, které jsou provedeny v rámci úpravy spotřebitelských smluv, spojují však postavení spotřebitele pouze s osobami fyzickými. S ohledem na znění směrnic je nutné se ptát, zda širší vymezení spotřebitele v § 52 odst. 3 je skutečně správné.

1. Právnická osoba spotřebitelem

- 10 Směrnice na ochranu spotřebitele mají v zásadě charakter minimálních směrnic a obecně tak nevylučují úpravu přísnější. Ochranu spotřebitele nelze ovšem chápat absolutně, protože na druhé straně může ochrana spotřebitele představovat překážku požadavkům vnitřního trhu. Evropský soudní dvůr již v několika svých rozhodnutích shledal přísnější úpravu na ochranu spotřebitele v rozporu s právem Evropských společenství, a to dokonce i v případech, kdy byla obecně přísnější úprava připuštěna (např. ESD, C-52/00, ve věci *Komise proti Francii* ze dne 25. dubna 2002, ESD, C-154/00 ve věci *Komise proti Řecku* ze dne 25. dubna 2002).

Evropský soudní dvůr řešil otázku pojmu spotřebitele v souvislosti se směrnicí Rady 93/13/EHS z 5. 4. 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, v rozsudku C-541 a 542/99 ve věci *Cape Snc. proti Idealservice Srl a Idealservice MN RE Sas proti OMAI Srl*. Směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách definuje spotřebitele v čl. 2 písm. b) jako fyzickou osobu. Evropský soudní dvůr dovodil, že pojem spotřebitele, jak je definován v čl. 2 písm. b) směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, je třeba vykládat tak, že zahrnuje výlučně fyzické osoby. Italská právní úprava, která prováděla příslušnou směrnici, ovšem definovala spotřebitele pouze jako fyzickou osobu, neexistovala zde proto kolize národní úpravy se směrnicí. Přesto se touto otázkou nepřímo Evropský soudní dvůr zabýval. Lze očekávat, že by tak rozhodl i v případě dalších směrnic. V rozsudku v právní věci C-361/89 *P. di Pinto* ze dne 14. 3. 1991 však dovodil v souvislosti s transpozicí směrnice Rady 85/577/EHS z 20. 12. 1985, o ochraně spotřebitele při smlouvách sjednávaných mimo obchodní provozovnu, že nelze bránit členským státům v uplatňování ochranných opatření, plynoucích z této směrnice, také na vztahy mezi obchodníky navzájem.

Domníváme se přesto, že by pojem spotřebitele v rámci úpravy spotřebitelských smluv měl být vykládán užejí, než by nasvědčoval gramatický výklad, a zahrnovat pouze fyzické osoby. To nevylučuje, že stejné závěry jako ve vztahu ke spotřebiteli lze dovodit pro právnické osoby z obecné úpravy. Je třeba souhlasit s tím, že zákonodárci nic nebrání, aby úpravu v jednotlivých směrnicích na ochranu spotřebitele nepřevzal

jako úpravu obecnou. Jestliže však má jít o výjimku z obecného práva, je nutné ji interpretovat restriktivně.

Na tomto místě je nutné upozornit na další definici spotřebitele, která se objevila v občanském zákoníku v důsledku provedení směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku zákonem č. 56/2006 Sb. v § 54a odst. 4 písm. c) pro účely úpravy smluv o finančních službách uzavíraných na dálku [54a, 8]. Tato definice explicitně omezuje status spotřebitele pouze na fyzické osoby. Navíc bod 28 preambule této směrnice výslovně umožňuje rozšířit ochranu spotřebitele v této směrnici pouze na neziskové organizace a osoby využívající finanční služby s cílem stát se podnikateli.

Nelze přehlédnout ani závěry publikované ve Druhé zprávě o pokroku týkající se společného referenčního rámce ze dne 25. července 2007 (KOM(2007) 447 v konečném znění), kde se odborníci všeobecně shodli, že do definice spotřebitele by měly spadat pouze fyzické osoby.

2. Spotřebitel formální či materiální

V souvislosti s výkladem pojmu spotřebitel se objevuje rovněž otázka, nakolik musí o spotřebitelském charakteru vědět druhá strana. Jinými slovy, zda je rozhodující charakter skutečný, či prezentovaný. V praxi je zcela běžné jednání podnikatelů-fyzických osob, kteří i v rámci svých podnikatelských vztahů vystupují navenek jako spotřebitelé (např. nákup kancelářských potřeb, nábytku, odborné literatury). 11

Pro zjištění, zda jde o spotřebitele či nikoliv, není rozhodující pouze formální postavení, ale skutečný účel jednání. Spotřebitelem je v první řadě osoba, která jedná mimo profesní či obchodní aktivity. Spotřebitelem bude proto ten, kdo jedná za účelem osobní potřeby ve smyslu spotřeby, a to zejména své, ale nutně se to vztahuje i na spotřebu jiných osob, například jeho dětí, manžela, rodiny. Spotřebitelem může být ale i nepřímý zástupce, například nakoupí-li osoba pro svou nemocnou sousedku, pro nadaci.

3. Spotřebitel a nepodnikatel

Sama skutečnost, že fyzická osoba není podnikatelem, ještě neznamená, že musí být chráněna jako spotřebitel. Na prvním místě je nutné zmínit neoprávněné podnikatele (podnikáním není jednorázový nákup předmětu za účelem jeho prodeje – § 2 odst. 1, § 3a ObchZ). Přestože osoba nemá oprávnění k podnikatelské činnosti a není podnikatelem po formální stránce, materiální hledisko by zde mělo převážet. Rozhodující bude účel jednání. Pokud bude nést znaky podnikání, nemůže jít o spotřebitele. Je třeba přitom chránit dobrou víru druhé strany. Jestliže dodavatel jedná v dobré víře, že druhá strana není spotřebitel, např. s ohledem na použití obchodních listin, nemůže se tato osoba dovolávat toho, že měla postavení spotřebitele (ESD, C-464/01 ve věci *Johann Gruber proti Bay Wa AG*). 12

Druhou situaci představuje jednání fyzické osoby, která ještě není podnikatelem, ale na podnikání se již připravuje. Evropský soudní dvůr dovedl, že spotřebitelský charakter nemá nejenom jednání, které činí fyzická osoba nikoliv za účelem již provozovaného obchodu, ale i za účelem obchodu, který má začít provozovat teprve v budoucnu (ESD, C-269/95, ve věci *Benincasa proti Dentalkit Srl*). Podobně nejde o spotřebitele, přestože subjekt není podnikatel, pokud účelem jednání této osoby je podnikání jiné osoby. Jednání ručitele či jiné osoby poskytující zajištění za podnikatelský úvěr jiné osoby tedy nemá spotřebitelský charakter (ESD, C-45/96, ve věci *Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG proti Edgarovi Dietzingerovi*).

4. Spotřebitel a zaměstnanec

- 13 Zejména pod vlivem německé judikatury (BAG, rozsudek z 25. května 2005, 5 AZR 572/04, NJW 2005, 3305) vzniká rovněž otázka, zda spotřebitelem není podle § 52 odst. 3 ObčZ i zaměstnanec. I zaměstnanec totiž nejedná při uzavírání a plnění pracovní či jiné obdobné smlouvy v rámci své obchodní či jiné podnikatelské činnosti. Z tohoto pohledu by podmínky definice spotřebitele v § 52 odst. 3 splňoval. Na druhou stranu je zjevné, že nespoteřebává žádné zboží ani služby, nejedná za účelem osobní potřeby ve smyslu spotřeby, ledaže v přeneseném významu. Ani v Německu nedochází k použití práva na ochranu spotřebitele na postavení zaměstnance automaticky. Akceptuje se použití úpravy nepřiměřených podmínek ve spotřebitelských smlouvách, nikoliv však již třeba ochrana spotřebitele při uzavírání smluv mimo obchodní provozovnu.

V rámci českého práva je situace poměrně jednoznačně vyřešena v rámci zákoníku práce. Ten na úpravu spotřebitelských smluv výslovně neodkazuje. Aplikace části první hlavy páté je proto na pracovněprávní vztahy vyloučena (§ 18 ZPr).

5. Částečně spotřebitelský a částečně podnikatelský charakter činnosti

- 14 Mohou se vyskytnout situace, kdy jednání subjektu má zčásti podnikatelský a zčásti charakter spotřebitelský (například často nákup osobního automobilu podnikatelem-fyzickou osobou). Podobný případ řešil Evropský soudní dvůr ve věci C-464/01 *Johann Gruber proti Bay Wa AG* ze dne 20. 1. 2005 v souvislosti s výkladem čl. 13 Bruselské úmluvy o soudní příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech z 27. 9. 1968, v němž je pojem spotřebitel definován pro účely zvláštní úpravy příslušnosti soudu v podstatě stejně jako ve výše uvedených směrnících. Stejně závěry lze nyní použít ve vztahu k čl. 15 nařízení Rady č. 44/2001/ES ze dne 22. 12. 2000, o příslušnosti a uznávání a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech. Evropský soudní dvůr v duchu své předchozí judikatury týkající se tohoto článku dovodil, že pokud je smlouva uzavírána částečně pro soukromé a částečně pro podnikatelské účely, nejedná se o spotřebitelskou smlouvu ve smyslu čl. 13 Bruselské úmluvy. Výjimkou jsou případy, kdy podnikatelský účel je ve vztahu k celkovému rozsahu dodávky zanedbatelný, pouhý převládající nepodnikatelský charakter nestačí.

V každém případě však musí být přihlédnuto také k tomu, zda druhá osoba (tedy dodavatel) nemohla rozumně předpokládat na základě jednání objednatele, že nejde o soukromý účel; například z důvodu, že bylo jedincem objednáno zboží, které by mohlo být fakticky použito k obchodu, byly použity obchodní listiny, místem dodání je provozovna, nebo je zmíněna otázka uplatnění daně z přidané hodnoty. V takovém případě musí být chráněna dobrá víra druhé strany, a to i přestože podnikatelský účel je ve skutečnosti pouze zanedbatelný.

Spotřebitelský charakter neztrácí jednání původně k soukromému účelu, jestliže následně je tento účel změněn. Bez ohledu na to, o jaké jednání ve skutečnosti jde, v případě rozporu skutečného účelu a zjevného charakteru jednání musí být chráněna dobrá víra druhé jednající strany. Osoba uvádějící v omyl by neměla mít možnost domáhat se z toho prospěchu.

6. Zastoupený spotřebitel

- 15 Při posuzování, zda se jedná o spotřebitelskou smlouvu [52, 1], se důraz klade pouze na charakter smluvních stran. Jestliže smlouvu uzavírá spotřebitel, jde o spotřebitelskou smlouvu, přestože byl při uzavírání smlouvy zastoupen, a to dokonce třebaže byl zastoupen profesionálem. V některých státech Evropské unie se spotřebitel zastoupený profesionálem ochrany spotřebitele dovolávat nemůže, např. v Německu. To je však

obecný problém ochrany spotřebitele v rámci práva Evropských společenství, který se v současné době řeší [srov. např. Zelenou knihu o přezkumu spotřebitelského acquis (KOM(2006) 744)].

Uvedený problém má přitom i druhý rozměr. Je nutné se ptát, zda spotřebitel jednající s jiným spotřebitelem, který je zastoupen profesionálem, se může dovolávat ochrany spotřebitele podle § 52n. Podle naší úpravy tuto možnost nemá.

7. Další definice spotřebitele

Definice spotřebitele v občanském zákoníku jsou pouze z řady definic spotřebitele, které se vyskytují v českém právním řádu. Je nutné připomenout především definici spotřebitele v zákoně č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, ve znění pozdějších předpisů. Podle tohoto zákona je spotřebitelem fyzická nebo právnická osoba, která nakupuje výrobky nebo užívá služby za jiným účelem než pro podnikání s těmito výrobky nebo službami [§ 2 odst. 1 písm. a) OchSpotř]. Jde tedy o pojetí, které vychází z gramatického výkladu a chápe spotřebitele jako někoho, kdo spotřebovává.

Na první pohled je zjevný rozdíl. Podnikatel, který si například pořizuje v souvislosti se svou podnikatelskou činností vybavení své kanceláře, spotřebitelem podle občanského zákoníku nebude, zatímco veřejnoprávní ochrana v podobě zákona na ochranu spotřebitele se na něj vztahovat bude.

Je přitom možné upozornit na problémy s implementací směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům v tomto zákoně. Pojem spotřebitele je v této směrnici omezen pouze na fyzické osoby. V souladu s výše uvedeným trendem proto mělo dojít ke změně definice v § 2 odst. 1 písm. a) OchSpotř. Protože však zákon o ochraně spotřebitele není vázán pouze na úpravu v hlavě páté, ale obecněji, a to dokonce bez vazby na spotřebitele, např. na úpravu kupní smlouvy v obchodě (§ 612), cestovní smlouvy (§ 852a), došlo by tím k interpretačním obtížím. Zúžení definice bylo proto odmítnuto. Je však realitou, že tento nesoulad existuje již za současné úpravy.

S definicí spotřebitele se lze setkat například i v zákoně č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích [§ 2 písm. d)], nebo v ZoNPSÚ [§ 2 písm. c)]. V těchto případech je ochrana spotřebitele explicitně omezena pouze na fyzické osoby.

Z judikatury:

1. Spotřebitelské smlouvy

Sou R NS č. C 1028 – NS sp. zn. 25 Cdo 1957/2000: Platnost kupní smlouvy uzavřené před účinností novely ObčZ č. 376/2000 Sb. se posuzuje podle dosavadních právních předpisů.

ESD, C- 96/00, ve věci Rudolf Gabriel: Pravidla o příslušnosti stanovená Úmluvou ze dne 27. září 1968 o soudní příslušnosti a o výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, ve znění Úmluvy ze dne 9. října 1978 o přistoupení Dánského království, Irska a Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, ve znění Úmluvy ze dne 25. října 1982 o přistoupení Řecké republiky, ve znění Úmluvy ze dne 26. května 1989 o přistoupení Španělského království a Portugalské republiky a ve znění Úmluvy ze dne 29. listopadu 1996 o přistoupení Rakouské republiky, Finské republiky a Švédského království, musí být vykládána následujícím způsobem:

– soudní řízení, v němž se domáhá spotřebitel vydání rozhodnutí, podle práva státu, v němž má bydliště, o zaplacení peněžitě částky, v případě, kdy mu společnost zásilkového prodeje založená v jiném státě poslala dopis způsobily vyvolat dojem, že mu bude poskytnuta výhra za podmínky, že si objedná zboží za určitou sumu a kdy se spotřebitel takové zboží objedná ve státu, v němž má své bydliště, aniž by však dostal výhru, je smluvní povahy ve smyslu čl. 13 odst. 1 bod 3 Úmluvy.

ESD, C-27/02, ve věci Petra Engler proti Janus Versand GmbH, Sbírka rozhodnutí I-00481/2005: Pravidla o příslušnosti stanovená Úmluvou ze dne 27. září 1968 o soudní pří-

služnosti a o výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, ve znění Úmluvy ze dne 9. října 1978 o přistoupení Dánského království, Irska a Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, ve znění Úmluvy ze dne 25. října 1982 o přistoupení Řecké republiky, ve znění Úmluvy ze dne 26. května 1989 o přistoupení Španělského království a Portugalské republiky a ve znění Úmluvy ze dne 29. listopadu 1996 o přistoupení Rakouské republiky, Finské republiky a Švédského království, musí být vykládána následujícím způsobem:

– žaloba, kterou se spotřebitel domáhá určení podle právních předpisů smluvního státu, na jehož území má své bydliště, že společnost zásilkového prodeje se sídlem v jiném smluvním státě je povinna vydat cenu zdánlivě jím vyhranou, má smluvní povahu ve smyslu čl. 5 bodu 1 uvedené Úmluvy, za podmínky, že jednak tato společnost za účelem přimět spotřebitele k uzavření smlouvy mu zaslala jmenovitě určenou zásilku, která mohla vyvolat dojem, že mu bude udělena cena, pokud zašle zpět „poukázku k vyplacení“ přiloženou k této zásilce, a že jednak uvedený spotřebitel přijme podmínky stanovené prodejcem a skutečně požádá o vyplacení slíbené výhry;

– naproti tomu, i když uvedená zásilka obsahuje kromě toho reklamní katalog výrobků této společnosti s formulářem „nezávazná zkušební objednávka“, dvojí okolnost, že udělení ceny není závislé na objednávce zboží a že spotřebitel skutečně žádnou takovou objednávku neučinil, nemá žádný vliv na výše uvedený výklad.

II. Spotřebitel

ESD, C-361/89, ve věci P. di Pinto: Obchodník oslovený za účelem uzavření reklamní smlouvy týkající se prodeje jeho podniku nemůže být považován za spotřebitele chráněného směrnicí Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985, o ochraně spotřebitele při smlouvách sjednávaných mimo obchodní provozovnu. Směrnice nebrání národnímu zákonodárství v rozšíření ochrany tak, aby dopadala na obchodníky jednající za účelem prodeje svého podniku.

ESD, C-269/95, ve věci Benincasa proti Dentalkit Srl: Článek 13 odst. 1 Úmluvy ze dne 27. září 1968, o soudní příslušnosti a o výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, ve znění Úmluvy ze dne 9. října 1978 o přistoupení Dánského království, Irska a Spojeného království Velké Británie a Severního Irska musí být vykládán tak, že žalobce, který uzavřel smlouvy za účelem výkonu svého obchodu či profese, ne v současné době, ale v budoucnu, nemůže být považován za spotřebitele.

ESD, C-45/96, ve věci Bayerische Hypotheken- und Wechselbank AG proti Edgarovi Dietzingerovi: Podle čl. 2 alinea 1 směrnice č. 85/577/EHS z 20. 12. 1985 týkající se ochrany spotřebitele v případě právních úkonů uzavřených mimo obchodní prostory podnikatele nespadá ručitelský závazek, který byl uzavřen fyzickou osobou nejednající v rámci podnikatelské činnosti, do rozsahu působnosti směrnice, pokud zajišťuje splacení dluhu vycházejícího z podnikatelské činnosti dlužníka hlavního závazkového vztahu.

ESD, C-541 a 542/99, ve věci Cape Snc, proti Idealservice Srl a Idealservice MN RE Sas proti OMAI Srl, SR, 2002, č. 3: Pojem spotřebitele, jak je definován v článku 2 písm. b) směrnice č. 93/13/EHS Rady z 5. 4. 1993, o nekalých doložkách ve spotřebitelských smlouvách, je třeba vykládat tak, že zahrnuje výlučně fyzické osoby.

ESD, C-464/01, ve věci Johann Gruber proti Bay Wa AG, Sbírka rozhodnutí I-00439/2005: Pravidla o příslušnosti stanovená Úmluvou ze dne 27. září 1968, o soudní příslušnosti a o výkonu rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, ve znění Úmluvy ze dne 9. října 1978 o přistoupení Dánského království, Irska a Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, Úmluvy ze dne 25. října 1982 o přistoupení Helénské republiky, Úmluvy ze dne 26. května 1989 o přistoupení Španělského království a Portugalské republiky a Úmluvy ze dne 29. listopadu 1996 o přistoupení Rakouské republiky, Finské republiky a Švédského království musí být vykládána následujícím způsobem:

– osoba, jež uzavřela smlouvu týkající se zboží určeného zčásti k účelu podnikatelskému a zčásti k účelu, jež se netýká její podnikatelské činnosti, nemá právo dovolávat se zvláštních pravidel o příslušnosti uvedených v článcích 13 až 15 uvedené Úmluvy, ledaže je podnikatelský účel natolik okrajový, že má zanedbatelnou úlohu v celkovém kontextu dotčené transakce, přičemž skutečnost, že nepodnikatelská stránka převažuje, nemá v tomto ohledu vliv;

– je věcí soudu, u něž je řízení vedeno, rozhodnout, zda dotčená smlouva byla uzavřena v rozsahu zanedbatelném k uspokojení potřeb týkajících se podnikatelské činnosti dotčené osoby, nebo zda naopak podnikatelský účel měl pouze nepatrnou úlohu;

– za tím účelem je namístě, aby uvedený soud vzal v úvahu veškeré skutkové poznatky objektivně vyplývající ze spisu; není naopak třeba přihlížet k okolnostem nebo skutečnostem, o nichž mohl smluvní partner vědět při uzavření smlouvy, ledaže se osoba, jež se dovolává postavení spotřebitele, chovala takovým způsobem, že mohla u druhé smluvní strany oprávněně vyvolat dojem, že jedná za podnikatelským účelem.

§ 53 [Smlouvy sjednáváné na dálku – „distanční smlouvy“]

(1) Pro uzavření smlouvy mohou být použity prostředky komunikace na dálku, které umožňují uzavřít smlouvu bez současné fyzické přítomnosti smluvních stran. Prostředky komunikace na dálku se rozumí zejména neadresovaný tisk, adresovaný tisk, typový dopis, reklama v tisku s objednávkovým tiskopisem, katalog, telefon s (lidskou) obsluhou, telefon bez (lidské) obsluhy (automatický volací přístroj, audiotext), rozhlas, videotelefon (telefon s obrazovkou), videotext (mikropočítač a televizní obrazovka), elektronická pošta, faxový přístroj, televize (televizní nákup, teleshopping), veřejná komunikační síť, například internet.

(2) Prostředky komunikace na dálku umožňující individuální jednání mohou být použity jen tehdy, jestliže spotřebitel jejich použití neodmítl. Pouze s předchozím výslovným souhlasem spotřebitele mohou být použity automatické telefonní systémy bez (lidské) obsluhy, faxové přístroje a automatické rozesílání elektronické pošty. Použitím těchto prostředků komunikace na dálku nesmí spotřebiteli vzniknout žádné náklady.

(3) Při použití prostředků komunikace na dálku musí být obsahem návrhu informace nutné k uzavření smlouvy ve smyslu obecných náležitostí smlouvy upravených v této části a podstatných náležitostí smlouvy stanovených v části osmé zákona. Tyto informace musí být poskytnuty určitým a srozumitelným způsobem s přihlédnutím k zásadám dobré víry a k ochraně osob, zejména nezletilých nebo spotřebitelů.

(4) Při jednání prostřednictvím některého prostředku komunikace na dálku musí být spotřebiteli s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy poskytnuty zejména tyto informace:

a) obchodní firma nebo jména a příjmení a identifikační číslo dodavatele, sídlo právnické osoby a bydliště v případě fyzické osoby, u zahraniční osoby rovněž adresu podniku nebo organizační složky na území České republiky, byly-li zřízeny, údaj o zápisu v obchodním rejstříku nebo jiné obdobné evidenci, včetně spisové značky, pokud je přidělena, a kontaktní údaje, zejména poštovní adresu pro doručování, telefonní číslo, případně adresu pro doručování elektronické pošty,

b) údaje o příslušném kontrolním orgánu, podléhá-li činnost dodavatele režimu povolení,

c) název a hlavní charakteristiky zboží nebo služeb,

d) cena zboží nebo služeb, z níž jednoznačně vyplývá, zda je uvedena včetně všech daní a poplatků, mají-li k ní být připočítávány,

e) náklady na dodání,

f) způsob platby, dodání nebo plnění,

g) poučení o právu na odstoupení, s výjimkou případů podle odstavce 8,

h) náklady na použití komunikačních prostředků na dálku,

i) doba, po kterou zůstává nabídka nebo cena v platnosti.

K informacím podle písmen a) a b) zajistí dodavatel trvalý veřejný přístup, nedoručením této povinnosti se považuje za nepředání informací podle § 53 odst. 7.

(5) Podá-li spotřebitel objednávku prostřednictvím některého prostředku komunikace na dálku, je dodavatel povinen prostřednictvím některého prostředku komunikace na dálku neprodleně potvrdit její obdržení; to neplatí při uzavírání smlouvy výlučně výměnou elektronické pošty nebo obdobnou individuální komunikací. Objedávka a potvrzení jejího obdržení jsou považovány za doručené, pokud se s nimi strany, jimž byly určeny, mohou seznámit.

(6) Po uzavření smlouvy při použití prostředků komunikace na dálku, nejpozději však před plněním musí být spotřebiteli písemně poskytnuty tyto informace:

a) obchodní jméno a identifikační číslo dodavatele, sídlo právnické osoby a bydliště v případě fyzické osoby,

b) informace o podmínkách a postupech pro uplatnění práva odstoupit od smlouvy,

c) informace o službách po prodeji a o zárukách,

d) podmínky pro zrušení smlouvy, pokud není určena doba platnosti nebo platnost je delší než 1 rok.

(7) Byla-li smlouva uzavřena při použití prostředků komunikace na dálku, má spotřebitel právo od smlouvy odstoupit bez uvedení důvodu a bez jakékoliv sankce do 14 dnů od převzetí plnění. V případě, že dodavatel nepředal spotřebiteli informace, které je povinen předat písemně nebo jiným obdobným způsobem podle ustanovení odstavců 4 a 6, činí tato lhůta pro odstoupení 3 měsíce od převzetí plnění. Jestliže však jsou informace řádně předány v jejím průběhu, dochází k ukončení tříměsíční lhůty a počíná od té doby běžet lhůta čtrnáctidenní.

(8) Kromě případů, kdy je odstoupení od smlouvy výslovně ujednáno, nemůže spotřebitel odstoupit podle odstavce 7 od smluv

a) na poskytování služeb, jestliže s jejich plněním bylo s jeho souhlasem započato před uplynutím lhůty 14 dnů od převzetí plnění,

b) na dodávku zboží nebo služeb, jejichž cena závisí na výchylných finančního trhu nezávisle na vůli dodavatele,

c) na dodávku zboží upraveného podle přání spotřebitele nebo pro jeho osobu, jakož i zboží, které podléhá rychlé zkáze, opotřebení nebo zastarání,

d) na dodávku audio a video nahrávek a počítačových programů, porušil-li spotřebitel jejich originální obal,

e) na dodávku novin, periodik a časopisů,

f) spočívajících ve hře nebo loterii.

(9) Poskytuje-li dodavatel plnění spotřebiteli bez objednávky, není spotřebitel povinen dodavateli jeho plnění vrátit ani jej o tom vyrozumět.

(10) Uplatní-li spotřebitel právo na odstoupení od smlouvy podle odstavce 7, má dodavatel právo pouze na náhradu skutečně vynaložených nákladů spojených s vrácením zboží. Dodavatel je zároveň povinen vrátit spotřebiteli zaplacené finanční částky nejpozději do 30 dnů od odstoupení.

Související ustanovení: § 34 až 42, § 43 až 51, § 51a až 54a, § 122, 457, 488n.

Související předpisy: § 1n. OdpVad; § 1 OchSpotř; § 1 zák. č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES

Z literatury: *Fiala, J.* Novela občanského zákoníku po schválení Poslaneckou sněmovnou. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 1, 4; *Fiala, J.* Senát k novele ObčZ. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 3; *Frimmel, M.* Elektronický obchod. Praha : Prospektum, 2002; *Havel, B.* Poznámky k ustanovení § 53 odstavec 8 občanského zákoníku (Induktivní náhled). Právník, 2004, č. 1, s. 68; *Heusel, W.* (ed.) New European Contract Law and Consumer Protection. Köln : Bundesanzeiger, 1998; *Hulva, T.* Ochrana spotřebitele. Praha : ASPI, 2005; *Lavický, P.* Spotřebitelské smlouvy. Časopis pro právní vědu a praxi, 2001, č. II, s. 202; *Matejka, J.* Úprava spotřebitelských smluv

v právním řádu ČR se zvláštním zřetelem k tzv. distančním smlouvám. Právník, 2002, č. 9, s. 946; Svoboda, P., Kroft, M., Beran, K., Emr, D., Frýzek, L., Váňa, R., Vít, M. Právní a daňové aspekty e-obchodu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 154; Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M. (eds.) EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.htm>; Švestka, J. Odpovědnost za vady podle československého socialistického práva. Praha : Karlova univerzita, 1976, s. 236n.; Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha : Academia, 1966, s. 214n.; Vích, J. Spotřebitelské smlouvy ve vztahu na smlouvu o dílo na investiční výstavbu. PRÁ, 2003, č. 1, s. 10.

Obsah výkladu:

Obsah:

I. Prováděné směrnice.....	1
II. Nedostatečně provedená směrnice o elektronickém obchodu.....	2
III. Úprava spotřebitelských smluv sjednávaných na dálku.....	3

K odst. 1:

I. Smlouvy sjednávané na dálku	4
II. Prostředky komunikace na dálku.....	5
III. Veřejné návrhy.....	6

K odst. 2:

I. Agresivní a obtěžující způsoby	7
1. Následné odmítnutí.....	7
2. Předchozí souhlas	8
3. Použití prostředků umožňujících individuální jednání na náklady spotřebitele	9

K odst. 3:

I. Návrh smlouvy sjednávané na dálku.....	10
---	----

K odst. 4:

I. Informace před uzavřením smlouvy sjednávané na dálku	11
---	----

K odst. 5:

I. Potvrzení objednávky	12–13
-------------------------------	-------

K odst. 6:

I. Informace poskytnuté před plněním smlouvy sjednávané na dálku.....	14
1. Potvrzení informací poskytnutých před uzavřením smlouvy.....	15
2. Forma potvrzení	16
3. Obsah informační povinnosti	17

K odst. 7:

I. Právo odstoupit od smlouvy	18
1. Odstoupení od smlouvy	19
2. Lhůta k odstoupení od smlouvy	20
3. Nedostatečně provedená směrnice	21

K odst. 8:

I. Výjimky z možnosti odstoupit od smlouvy	22
1. Odstoupení od smlouvy při poskytování služeb.....	23

K odst. 9:

- I. Nevyžádané plnění24–25

K odst. 10:

- I. Důsledky odstoupení od smlouvy26

Obecně:**I. Prováděné směrnice**

- 1** Ustanovení § 53, 53a, 54 provádí směrnici Evropského parlamentu a Rady 97/7/EC z 20. 5. 1997, o ochraně spotřebitele v případech smluv uzavřených na dálku a směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES z 8. 6. 2000, o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu (směrnice o elektronickém obchodu). Částečně je zde již provedena i směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES z 23. 9. 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku.

Cílem uvedených směrnic je v obecné rovině ochrana poskytovatelů a uživatelů informačních služeb, konkrétněji pak ochrana spotřebitele při uzavírání distančních smluv mezi spotřebiteli a dodavateli. Za tím účelem směrnice zavádějí rozsáhlou informační povinnost, upřesňují způsob použití elektronických prostředků, omezují možnost použití některých agresivních marketingových metod, směrnice o ochraně spotřebitele v případech smluv uzavřených na dálku pak umožňuje spotřebiteli odstoupit od smlouvy.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/EC z 20. 5. 1997, o ochraně spotřebitele v případech smluv uzavřených na dálku, není v § 53 až 54 ObčZ provedena kompletně. Je nutné upozornit především na dispozitivní čl. 7 odst. 1, který stanoví třicetidenní lhůtu k plnění ode dne následujícího po odeslání objednávky. Jiným případem je čl. 6 odst. 4 směrnice, který rozšiřuje účinky odstoupení od distanční smlouvy i na úvěrovou smlouvu od dodavatele k financování závazku z této smlouvy. Je zde sice možné využít § 8 ZoNPSSÚ. Z aplikace tohoto ustanovení je však řada úvěrů vyloučena, např. podle § 1 odst. 2 písm. f) spotřebitelský úvěr, jehož splatnost nepřesahuje 3 měsíce nebo je splatný nejvýše ve 4 splátkách ve lhůtě nepřesahující 12 měsíců.

II. Nedostatečné provedení směrnice o elektronickém obchodu

- 2** Společným jmenovatelem pro aplikaci § 53 je uzavírání smlouvy při použití prostředků dálkové komunikace. Ze systematického zařazení do hlavy páté pak jednoznačně vyplývá, že tato právní úprava musí být aplikována na „spotřebitelské smlouvy uzavírané při použití prostředků dálkové komunikace“ (srov. komentář k § 52). Přestože v § 53 odst. 1, 6, 7 chybí slovo „spotřebitelská“, lze tuto legislativní nepřesnost dovodit systematickým výkladem, kdy dané ustanovení vzhledem ke svému zařazení v hlavě páté bezpochyby upravuje pouze „spotřebitelskou“ smlouvu, tj. smluvní vztahy vymezené v § 52 ObčZ.

Z tohoto důvodu je ovšem provedení směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2000/31/ES, o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu (směrnice o elektronickém obchodu) nedostatečné. Uvedená směrnice totiž nereguluje pouze vztahy spotřebitele a dodavatele, ale má z tohoto pohledu širší působnost, když reguluje zejména vztahy mezi poskytovateli služeb informační společnosti a jejich uživateli. To se projevuje například ve znění článku 10, 11 této směrnice, které pokud strany nejsou spotřebitelé, připouští možnost

odlišné dohody smluvních stran. Ustanovení § 53 odst. 5 a § 53a ObčZ se však aplikují pouze na spotřebitelské smlouvy.

Na tomto místě je možné upozornit rovněž na skutečnost, že tato směrnice je špatně provedena také z důvodu § 54, který vylučuje aplikovatelnost § 53 odst. 5 a § 53a pro řadu smluv, přestože směrnice o elektronickém obchodu omezení podobného druhu nemá.

III. Úprava spotřebitelských smluv sjednávaných na dálku

Občanský zákoník vymezuje v rámci úpravy spotřebitelských smluv v § 53 smlouvy 3 sjednávané na dálku. Neznamená to, že by k jejich uzavření nemohlo dojít i mimo rámec spotřebitelských smluv [52, 1]. Smysl úpravy v § 53 však není reglementovat možnosti uzavírání těchto smluv obecně, ale pouze zajistit dostatečnou ochranu spotřebitele při jejich uzavírání. K tomu vede několik prostředků v tomto ustanovení upravených. Dodavatel je omezen v použití některých obtěžujících a agresivních prostředků komunikace na dálku (§ 53 odst. 2). Návrh smlouvy, ale tím i smlouva samotná, musí mít náležitosti stanovené v § 53 odst. 3, důležité přitom je, že musí být určitý a srozumitelný s přihlédnutím k ochraně specifické skupiny spotřebitelů a nezletilých. K ochraně spotřebitele také směřuje rozsáhlá informační povinnost dodavatele [53, 11] [53, 14]. Ta je zvlášť upravena pro jednotlivé fáze. V § 53 odst. 4 pro dobu před uzavřením smlouvy, tedy i v návrhu smlouvy, v § 53 odst. 6 v období po uzavření smlouvy před jejím plněním. Ochrana spotřebitele při využití prostředků komunikace na dálku vyžaduje potvrzení objednávky spotřebitele (§ 53 odst. 5). Zásadní význam pro spotřebitele má pak možnost spotřebitele odstoupit od smlouvy sjednávané na dálku, a to bez jakékoliv sankce a i bez důvodu [53, 18]. Výjimku tvoří smlouvy vyjmenované v § 53 odst. 8. Důsledky odstoupení od smlouvy jsou upraveny v § 53 odst. 10. Trochu nesystematicky je v tomto ustanovení upravena i ochrana spotřebitele při nevyžádaných plnění [53, 24]

Na tuto obecnou úpravu ochrany spotřebitele v případě smluv sjednávaných na dálku navazuje úprava další. Jednak je pro některé případy spotřebitelských smluv sjednávaných na dálku tato úprava vyloučena (§ 54), jednak pro některé případy platí úprava zvláštní. Zvláštní úprava se použije v případě použití elektronických prostředků [53a, 2] a v případě smluv o finančních službách sjednávaných na dálku [54a, 2].

K odst. 1:

I. Smlouvy sjednávané na dálku

Rozvoj moderních technologií vede k možnostem smluvních stran v širším měřítku 4 uzavírat smlouvy bez jejich současné fyzické přítomnosti. O smlouvy sjednávané na dálku jde v případě, kdy smluvní strany za použití prostředků komunikace na dálku sjednávají smlouvy bez současné fyzické přítomnosti.

Dikce ustanovení nasvědčuje tomu, že použití ustanovení je poměrně široké. Směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku se jeví v rozsahu aplikace omezenější, když v čl. 2 odst. 1 stanoví, že distanční smlouvou je jakákoliv smlouva týkající se zboží nebo služeb uzavřená mezi dodavatelem a spotřebitelem v rámci schématu organizovaného distančního prodeje nebo poskytnutí služeb, prováděného dodavatelem, který pro účely distanční smlouvy výhradně používá jeden nebo více prostředků distanční komunikace až do chvíle, kdy je distanční smlouva uzavřena, a to včetně jejího uzavření. Požadavek existence schématu organizace distančního prodeje vede k vyloučení úpravy pro ad hoc smlouvy sjednávané na dálku.

Úprava použití § 53 je proto širší. Nejde však o žádný nedostatek, s podobným přístupem se lze setkat i v úpravách jiných států [Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu a Evropského hospodářskému a sociálnímu výboru o provádění směrnice Evropského parlamentu a Rady 1997/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případech smluv uzavřených na dálku (KOM (2006) 514 final)].

Je však třeba zdůraznit, že k aplikaci § 53n. nevede pouhé použití některého prostředku komunikace na dálku podle § 53 odst. 1 v rámci sjednávání smlouvy, ale skutečné uzavření smlouvy na dálku. Přestože tedy dodavatel využije některého z prostředků komunikace na dálku, ale k uzavření smlouvy dojde až následně při osobním jednání, nepůjde o smlouvu uzavřenou na dálku. Vyžaduje se „výhradní použití prostředků distanční komunikace až do chvíle, kdy je distanční smlouva uzavřena, včetně jejího uzavření“.

II. Prostředky komunikace na dálku

- 5 Toto ustanovení uvádí v demonstrativním výčtu výlučně pro oblast spotřebitelských smluv prostředky komunikace na dálku, které umožňují uzavřít smlouvu bez současné fyzické přítomnosti smluvních stran a které lze použít pro uzavření smlouvy.

Prostředky komunikace na dálku se až do nabytí účinnosti zákona č. 56/2006 Sb. (8. 3. 2006) rozuměly prostředky, s výjimkou písemného styku, provozované podnikatelem, k jehož předmětu činnosti náleží poskytování jednoho nebo více prostředků komunikace na dálku. Tento podnikatel mohl, ale nemusel být totožný s osobou dodavatele.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/EC definuje v článku 2 odst. 5 „operátora prostředků komunikace“ jako jakoukoliv osobu veřejného či soukromého práva, ať již fyzickou nebo právnickou, jejíž obchod, podnik nebo profese zahrnuje poskytování jednoho nebo více prostředků distanční komunikace dodavatelům. Občanský zákoník jej pojmenoval jako podnikatele, k jehož předmětu činnosti náleží poskytování jednoho nebo více prostředků komunikace na dálku, který je tedy osobou poskytující prostředek/médium dálkové komunikace. Provedení směrnice tedy nebylo úplně přesné. V každém případě by mělo být jasné, že o distanční smlouvu šlo nezávisle na tom, zda dodavatel využil při komunikaci svých sdělení podnikatele, k jehož předmětu podnikání náleží poskytování jednoho nebo více prostředků komunikace na dálku (např. Česká pošta, s. p.), či provedl sdělení sám (např. roznesením katalogů či objednávkových letáků). Směrnice v tomto žádné omezení neobsahuje a ve stejném duchu bylo nutné vykládat i úpravu českou. Jak již bylo avizováno výše, zákon č. 56/2006 Sb. požadavek, aby se jednalo o prostředky provozované podnikatelem, k jehož předmětu činnosti náleží poskytování jednoho nebo více prostředků komunikace na dálku, odstranil.

Směrnice neobsahuje ani žádnou výjimku pro písemný styk, která se objevovala v § 53 odst. 1 před 8. březnem 2006. Tato výjimka navíc působila v kontextu ustanovení nesrozumitelně, o písemný styk šlo i v případech prostředků explicitně vyjmenovaných (tisk, typový dopis). Zřejmě se však měly vyloučit případy, kdy šlo o běžně sjednávané smlouvy bez jakéhokoliv schématu na základě individuálně určitého návrhu. I tato výjimka byla zákonem č. 56/2006 Sb. z § 53 odst. 1 odstraněna.

Je možné v této souvislosti upozornit na pochybnost ohledně vyloučení korespondence vyjádřenou ve Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu a Evropského hospodářskému a sociálnímu výboru o provádění směrnice Evropského parlamentu a Rady 1997/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případech smluv uzavřených na dálku (KOM (2006) 514 v konečném znění). K těmto pochybnostem není v rámci současné úpravy žádný důvod.

Zákon č. 56/2006 Sb. doplnil demonstrativní výčet prostředků komunikace na dálku o veřejnou komunikační síť, například internet.

Použití prostředků komunikace na dálku nemá žádnou vazbu na případnou aplikaci § 43b odst. 2, tedy na přítomnost smluvních stran při uzavírání smlouvy (ta je např. zachována i při telefonování, přestože jde o prostředek komunikace na dálku).

III. Veřejné návrhy

Z § 53 není na první pohled úplně jasné, zda zákonodárce měl touto úpravou na mysli 6 pouze rozšíření prostředků (médií) komunikace, kterými lze učinit právní úkon, ovšem při zachování stávajících podmínek pro návrh na uzavření smlouvy a jeho přijetí ve smyslu § 43a n., tedy zejména při zachování podmínky, že projev vůle směřující k uzavření smlouvy je návrhem na uzavření smlouvy, jestliže je určen jedné nebo více určitým osobám, nebo zda tato úprava umožňuje uzavřít spotřebitelskou smlouvu i návrhem neadresovaným určité osobě (typicky např. neadresovaný tisk, typový dopis, reklama v tisku s objednávkovým tiskopisem), tedy zda takovýto neadresovaný úkon je již návrhem na uzavření smlouvy nebo pouhou výzvou spotřebitelům k podávání návrhů na uzavření smlouvy.

Článek 2 odst. 4 směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/EC definuje „prostředky komunikace na dálku“ jako jakékoliv prostředky, které bez současné fyzické přítomnosti dodavatele a spotřebitele mohou být použity pro uzavření smlouvy mezi těmito stranami, a obsahuje odkaz na indikativní seznam takových prostředků v příloze č. 1 směrnice. Tento seznam se kryje s vymezením prostředků dálkové komunikace v § 53 odst. 1 a obsahuje tak i projevy vůle, které nejsou určeny určité osobě nebo osobám (typicky neadresovaný tisk, televizní nakupování apod.). Čl. 2 odst. 1 i čl. 2 odst. 4 směrnice nasvědčují tomu, že distanční smlouva může být uzavřena dodavatelem využívajícím pro účely distanční smlouvy výhradně jeden nebo více prostředků komunikace až do chvíle jejího uzavření, včetně jejího uzavření, tj. jsou zahrnuty i situace, kdy dodavatel například využívá pouze prostředky neadresované určitým osobám (typicky teleshopping), a přesto (resp. právě proto) dojde k uzavření distanční smlouvy. To samozřejmě za předpokladu, že jsou splněny další požadavky pro platný právní úkon (§ 34n., § 43a n.).

Již návrh směrnice vyžadoval, aby prostředek komunikace na dálku obsahoval veškeré náležitosti, které umožní spotřebiteli uzavřít smlouvu (vstoupit přímo ve smluvní závazek) a rozlišoval tak striktně mezi reklamou a jednáním o uzavření smlouvy (*contract solicitation*). Navíc čl. 4 písm. h) směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku požaduje sdělení informace o době trvání nabídky (*offer; Angebot*), která předchází uzavření smlouvy [§ 53 odst. 4 písm. i)]. Lhůta k plnění stanovená v čl. 7 směrnice se odvíjí od odeslání objednávky (*order*) a nepočítá tedy s tím, že by k uzavření smlouvy bylo nezbytné přijetí návrhu ze strany dodavatele. Z formulace § 53 odst. 3 vyplývá, že by to měl být v zásadě dodavatel, kdo činí návrh, podobně z § 53a odst. 1 při použití elektronických prostředků.

Lze tedy dovodit, že § 53 představuje odchylku (výjimku) z obecného principu, že návrhem na uzavření smlouvy může být pouze projev vůle určený (adresovaný) individuálně určitým osobám, neboť v oblasti spotřebitelských smluv umožňuje uzavření smlouvy i na základě projevu vůle adresovaného neurčitému okruhu osob (viz § 53 odst. 1). Ostatně důvodová zpráva k zákonu č. 56/2006 Sb. (Sněmovní tisk 1061), kterým došlo k úpravě smluv o finančních službách uzavíraných na dálku [§ 53 odst. 1 až odst. 3 se přitom použijí i pro ně – viz § 54 písm. a)], zmiňuje jako typický příklad smlouvy

uzavřené na základě návrhu smlouvy distribuovaného formou letáku nebo inzerátu, faxové nebo telefonické nabídky, prostřednictvím internetu apod.

Tím je zároveň implicitně modifikována úprava přijetí návrhu v § 43c odst. 1, kdy přijetím návrhu je včasné prohlášení učiněné jak osobou, které byl návrh určen (v případě adresovaného návrhu dodavatele, např. adresovaný tisk), tak i osobou na základě neadresovaného návrhu ve smyslu § 53 odst. 1 (např. teleshopping, neadresovaný tisk). Takovýto výklad ostatně odpovídá účelu a smyslu komunitární úpravy spotřebitelských smluv, a tím i nové úpravy v rámci hlavy páté.

I když jsme dovodili přípustnost veřejných návrhů a v praxi by měly převládat, neznamená to, že by sdělení dodavatele vždy muselo charakter veřejného návrhu skutečně mít. Je nutné zkoumat i naplnění ostatních náležitostí, tedy i vůli dodavatele být návrhem vázán.

K odst. 2:

I. Agresivní a obtěžující způsoby

- 7 V tomto ustanovení je provedena ochrana před některými agresivními a obtěžujícími způsoby nabízení zboží či služeb spojenými s použitím některých prostředků komunikace na dálku. Konkrétně jde o provedení čl. 10 směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, který vyžaduje předchozí souhlas spotřebitele k použití automatického telefonního systému bez lidské účasti nebo faxového přístroje a který připouští použití jiných prostředků distanční komunikace umožňujících individuální komunikaci pouze v případě, kdy není jasná námitka ze strany spotřebitele. Základem je zde ochrana soukromí spotřebitele. Fakticky stejná úprava je i v čl. 10 směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku.

Ustanovení upravuje dvě skupiny případů. Jde jednak o použití prostředků komunikace na dálku umožňující individuální jednání, jednak o použití automatických telefonních systémů bez (lidské) obsluhy, faxových přístrojů a automatického rozesílání elektronické pošty. Omezení pro použití těchto prostředků komunikace na dálku platí, jestliže jsou používány dodavatelem ve vztahu k spotřebiteli.

1. Následné odmítnutí

Prostředky komunikace umožňující individuální jednání je možné použít pouze, jestliže nejsou spotřebitelem odmítnuty. Problém může vznikat při vymezení pojmu „prostředek komunikace na dálku umožňující individuální jednání“, protože i neadresné způsoby oslovení spotřebitele mohou vést následně k individuálnímu jednání a k uzavření smlouvy. Ve své podstatě by s ohledem na požadavek lidské svobody měla být možnost odmítnout určitý prostředek komunikace vždy (vypnutím televize, nepřečtením novin). Pokud jde však o toto ustanovení, je ochrana posílena. Směřuje primárně vůči sdělením adresovaným konkrétním osobám (např. typový dopis, telefon s lidskou obsluhou). V případě jejich odmítnutí nelze tyto prostředky již nadále ve vztahu ke spotřebiteli použít. Odmítnutí je jednostranný adresovaný právní úkon. U jiných prostředků komunikace zde musí být možnost je odmítnout, ale neovlivňuje to možnost dalšího použití dodavatelem a provozovatelem.

2. Předchozí souhlas

- 8 Zvláštní pravidla platí pro použití automatických telefonních systémů bez (lidské) obsluhy, faxových přístrojů. Ty lze použít pouze s předchozím výslovným souhlasem

spotřebitele. Souhlas je jednostranný právní úkon. Souhlas musí být učiněn výslovně, nestačí tedy souhlas konkludentní. To má svůj význam, jestliže je komunikace vyvolána dodavatelem. Požadavek výslovného souhlasu lze však jen obtížně splnit, jestliže je komunikace vyvolána spotřebitelem, např. zavoláním na telefonní číslo dodavatele.

Zákon č. 56/2006 Sb. doplnil do tohoto ustanovení požadavek předchozího výslovného souhlasu také pro automatické rozesílání elektronické pošty. Výše zmíněný čl. 10 směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku podobné omezení neobsahuje (ani čl. 10 směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku). Jde však zřejmě o částečné provedení čl. 7 směrnice o elektronickém obchodu a tedy určitou formu ochrany před nevyžádanými obchodními sděleními rozesílanými elektronickou poštou. K omezení použití elektronické pošty viz též § 7 zákona o některých službách informační společnosti.

Pouhé porušení povinnosti v druhé větě nezakládá neplatnost úkonu právního úkonu pro rozpor se zákonem (§ 39 ObčZ), např. jestliže byl dán k použití souhlas následný.

3. Použití prostředků umožňujících individuální jednání na náklady spotřebitele

Zákon č. 56/2006 Sb. doplnil do tohoto odstavce konstatování, že použitím těchto prostředků komunikace na dálku nesmí spotřebiteli vzniknout žádné náklady. Důvodová zpráva k zákonu argumentuje tím, že spotřebitel je pouze pasivní příjemce, proto by neměl nést náklady. Jde již zřejmě o provedení čl. 10 odst. 3 směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku. I když pohnutky zákonodárce se zdají jasné, formulace není příliš vhodná. Především není jasné, zda se tento požadavek vztahuje pouze k druhé větě, nebo i k větě první. S ohledem na důvodovou zprávu, uvedenou směrnici, i výslovný odkaz na pojem „prostředky komunikace na dálku“, který je rovněž zmíněn v první větě, je dle našeho názoru správné uvedený zákaz aplikovat na obě věty. Pokud však nebylo použití prostředků odmítnuto či byl dán předchozí výslovný souhlas, není důvod, aby náklady komunikace nenesl i spotřebitel.

Náklady mohou být zvýšená spotřeba elektrické energie, faxový papír, náklady na internetové připojení, i náklady práce. Tyto náklady budou často zároveň škodou, která spotřebiteli v důsledku porušení tohoto ustanovení vznikla. Dodavatel nemůže účtovat v těchto případech žádné částky za použití prostředků komunikace na dálku.

K odst. 3:

I. Návrh smlouvy sjednáváné na dálku

Tato ustanovení představují recepci čl. 4 směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku upravujícího tzv. „předchozí informace“. První věta odst. 3 vyžaduje, aby obsahem návrhu na uzavření spotřebitelské smlouvy byly informace nutné k uzavření smlouvy ve smyslu obecných náležitostí smlouvy upravených v této části; tato podmínka je nadbytečná, neboť vyplývá z obecné úpravy náležitostí návrhu na uzavření smlouvy v § 43n. Podmínkou je však rovněž, aby návrh obsahoval podstatné náležitosti smlouvy stanovené v části osmé zákona. Již v souvislosti s výkladem § 52 jsme dovodili, že výklad omezující aplikaci úpravy spotřebitelských smluv pouze na smluvní typy v části osmé byl značně zužující, navíc v rozporu s prováděnými směrnici, jakož i smyslem a cíli ochrany spotřebitele. Tento požadavek je proto nutné vykládat širěji, a to tím spíše, že § 52 byl zákonem č. 56/2006 Sb. novelizován. Ustanovení § 52 již neobsahuje odkaz na smlouvy upravené v části osmé.

Druhá věta odst. 3 pak vyjadřuje požadavek čl. 4 odst. 2 směrnice, aby informace (údaje) byly poskytovány jasným a srozumitelným způsobem vhodným pro použité prostředky distanční komunikace s náležitým ohledem na principy dobré víry v obchodních transakcích a princip ochrany těch, kdo nemohou poskytnout svůj souhlas, jako např. nezletilí. Na rozdíl od směrnice, která váže tuto povinnost obecně ve vztahu k informacím podle odst. 4, občanský zákoník spojuje tento požadavek pouze s návrhem smlouvy. V praxi může, ale nemusí jít o totéž. Je však zjevné, že má jít o obecný požadavek kladený na sjednávání jakýchkoliv spotřebitelských smluv [56, 4].

K odst. 4:

I. Informace před uzavřením smlouvy sjednávané na dálku

- 11** V § 53 odst. 4 jsou demonstrativním výčtem blíže specifikovány informace (údaje), které musí být při jednání prostřednictvím některého prostředku komunikace na dálku poskytnuty spotřebiteli s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy. Mohou být součástí návrhu, ale i pouhé výzvy k podávání návrhů.

Zákon stejně jako směrnice (čl. 4) nestanoví formu, v jaké mají být informace poskytnuty. U zde by však měl platit požadavek, že tyto informace musí být poskytnuty určitým a srozumitelným způsobem s přihlédnutím k zásadám dobré víry a k ochraně osob, zejména nezletilých nebo spotřebitelů.

Směrnice nestanoví sice formu informací předávaných podle čl. 4 před uzavřením smlouvy, ale vyžaduje jejich písemné potvrzení po uzavření smlouvy (čl. 5 směrnice 97/7/ES). Informační povinnost uložená dodavateli podle § 53 odst. 6 požadavek písemného potvrzení nenaplnňuje. Na tento nedostatek současné právní úpravy informační povinnosti bylo poukázáno ve Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu a Evropského hospodářskému a sociálnímu výboru o provádění směrnice Evropského parlamentu a Rady 1997/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případech smluv uzavřených na dálku [KOM (2006) 514 final].

Porušení povinnosti dodavatele předat spotřebiteli informace nezpůsobuje neplatnost spotřebitelské smlouvy sjednané na dálku, ale má pouze účinky prodloužení lhůty pro odstoupení spotřebitele, vzhledem k tomu, že odstoupit lze pouze od platně uzavřené smlouvy (§ 53 odst. 7).

Zákonem č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti došlo ke změně textu odst. 4 v souvislosti s nutností doplnění informací o dodavateli o některé další údaje, které musí být napříště přístupné z důvodu ochrany spotřebitele i pro potřeby orgánů veřejné moci. Jde o základní údaje sloužící k identifikaci dodavatele, resp. k možnosti styku s dodavatelem jak písemnou formou, tak prostřednictvím prostředků komunikace na dálku. Přestože vypadl ze seznamu identifikátorů v písm. a) název právnické osoby, pokud jde o právnickou osobu, která nemá obchodní firmu, je zjevné, že je nutné uvádět název.

Dále se rozšiřuje povinnost informovat nejen o zahrnutí poplatků, ale i daní, a to vždy, budou-li takové částky k ceně připočítávány (ať již s oporou v právu vnitrostátním nebo mezinárodním).

K informacím podle písm. a), b) musí být dodavatelem zajištěn trvalý veřejný přístup, neboť jde o základní informace, které mají být přístupné pro zajištění možnosti komunikace s dodavatelem za jakýmkoliv účelem. Nedodržení této povinnosti má za následek prodloužení lhůty pro odstoupení od smlouvy ze strany spotřebitele v souladu s § 53 odst. 7.

K odst. 5:**I. Potvrzení objednávky**

Nový odst. 5 byl vložen do občanského zákoníku zákonem o některých službách informační společnosti. Zavedl povinnost dodavatele po obdržení objednávky prostřednictvím prostředků komunikace na dálku neprodleně toto obdržení spotřebiteli potvrdit, což neplatí, je-li smlouva uzavírána výhradně výměnou elektronické pošty nebo jiným obdobným způsobem. Z hlediska terminologického není obdržení nic jiného než doručení. 12

Jde o provedení čl. 11 směrnice Evropského Parlamentu a Rady 2000/31/ES, o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu (směrnice o elektronickém obchodu). Je nutné při této příležitosti upozornit, že čl. 11 odst. 2 směrnice o elektronickém obchodu vyžadující, aby poskytovatel služby učinil dostupné technické prostředky, které umožní adresátovi nalézt a opravit chyby před odesláním objednávky, je proveden v § 53a. Na nedostatečné provedení této směrnice je upozorněno výše.

V rámci úpravy distančního prodeje je objednávkou projev vůle spotřebitele, který s ohledem na okolnosti konkrétního případu může představovat výzvu k podání návrhu, návrh nebo přijetí návrhu smlouvy. V závislosti na tom pak potvrzení obdržení objednávky může mít charakter potvrzení uzavření smlouvy nebo pouze potvrzení doručení návrhu nebo výzvy k podání návrhu. Nelze v praxi ani vyloučit, aby dodavatel splnil svou povinnost potvrdit obdržení návrhu smlouvy již jeho neprodleným přijetím. 13

Pokud se v tomto ustanovení používá pojem objednávka, nejde o objednávku podle § 613. V případě koupě na objednávku dochází k uzavření smlouvy o koupi zboží, které prodávající nemá v dispozici, které se zavazuje teprve obstarat a dodat. Pouhá skutečnost, že je odložená doba splatnosti, však neznamená, že jde o koupi na objednávku. V případě nedodání objednaného zboží je možné od uzavřené smlouvy odstoupit. K uzavření této smlouvy dochází často i za fyzické přítomnosti obou stran. To však nevylučuje, aby smlouva sjednávaná na dálku, byla právě smlouvou o koupi na objednávku.

Potvrzení objednávky by mělo obsahovat identifikaci objednávky, např. číslem nebo jejím obsahem, jakož i sdělení dodavatele, že byla doručena. Náležitosti potvrzení objednávky předepisuje i § 15 OchSpotř. Uvedené ustanovení dopadá však na případy, kdy nedochází k poskytnutí služby po uzavření smlouvy na počkání. Rozsah použití je odlišný. Ani zde však nelze vyloučit, že může jít i o případy smluv sjednávaných na dálku.

Bez ohledu na fázi kontraktačního procesu je třeba dovodit, že nesplnění povinnosti potvrdit obdržení objednávky nemá vliv na platnost uzavřené smlouvy. Nejde o proces uzavření smlouvy. Původní čtyřstupňový kontraktační proces v návrhu směrnice byl odmítnut. Jde pouze o vybavení spotřebitele důkazem o tom, že jeho objednávka byla skutečně dodavateli doručena. V případě porušení povinnosti vzniká spotřebiteli právo na náhradu škody podle § 420 ObčZ.

Pro doručování platí stejná pravidla jako pro listinný písemný styk, kdy dochází k doručení v okamžiku, kdy má adresát objektivně možnost seznámit se s písemností. Objedávka a její potvrzení jsou doručeny v momentě, kdy jsou přístupné straně, již jsou určeny. K doručení dochází bez ohledu na to, zda bylo následně potvrzeno dodavatelem či naopak.

K odst. 6:**I. Informace poskytnuté před plněním smlouvy sjednávané na dálku**

- 14** Po uzavření smlouvy při použití prostředků dálkové komunikace nejpozději před plněním musí být spotřebiteli poskytnuty písemně informace uvedené výčtem v odst. 6. Toto ustanovení představuje recepci čl. 5 směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku upravujícího tzv. „písemné potvrzení informací“.

1. Potvrzení informací poskytnutých před uzavřením smlouvy

- 15** Jak vyplývá z čl. 5 směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, mělo se jednat o písemné potvrzení informací poskytnutých podle čl. 4, v kontextu úpravy v občanském zákoníku podle § 53 odst. 4. Konkrétně se mělo jednat o písemné potvrzení informací podle § 53 odst. 4 písm. a), c), d), e), f), g), ledaže tyto informace byly poskytnuty písemně nebo na jiném trvanlivém mediu již před uzavřením smlouvy.

Ustanovení § 53 tento vztah nerespektuje, vazba na § 53 odst. 4 chybí. Těžko lze přitom dovodit, že splněním informační povinnosti před uzavřením smlouvy, třebaže písemně, je splněna informační povinnost výslovně uložená po uzavření smlouvy. Navíc, a to je podstatné, je zde i obsahový nesoulad informační povinnosti. V § 53 odst. 6 je výslovně uložena informační povinnost pouze ohledně některých dalších skutečností, které musí být podle čl. 5 odst. 1 směrnice sděleny dodavatelem po uzavření smlouvy v každém případě.

2. Forma potvrzení

- 16** Spotřebitel musí podle směrnice obdržet písemné potvrzení nebo potvrzení na jiném trvanlivém mediu, které je pro něj dostupné a přístupné, v dostatečném předstihu před plněním smlouvy, nejpozději v čase dodání v případě zboží. Požadavek písemné formy informací však může působit s ohledem na obecnou absenci formálních požadavků na smlouvu samotnou výkladové potíže. Ze směrnice vyplývá, že podstatné je, aby informace byly poskytnuté v uchovatelné formě, nikoliv aby byly například podepsány ve smyslu § 40. V tomto duchu je nutné požadavek písemnosti vykládat. Nejde o stanovení formy právního úkonu, ale způsobu komunikace určitých informací. Obsah informací se přitom podpisem nemění, důležité je, že spotřebitel je informován a s těmito informacemi se může podle své vůle seznámit kdykoliv později [55, 6].

3. Obsah informační povinnosti

- 17** Podmínky a postupy pro uplatnění práva odstoupit od smlouvy budou vycházet ze zákonné úpravy. Podmínka poskytnutí této informace má povahu „poučovací“ povinnosti, kdy spotřebitel je výslovně informován o svých zákonných právech; vychází se z praktického předpokladu, že spotřebitel „nezná právo“ a cílem je povědomost o prostředcích ochrany zákonem mu poskytnutých. Z tohoto principu ostatně vychází i filozofie uvedené směrnice.

Spotřebitel musí být poučen o podmínkách a postupech pro uplatnění práva odstoupit od smlouvy podle § 53 odst. 7. Spotřebitel musí být poučen i v případech podle § 53 odst. 8, tedy že právo odstoupit od smlouvy v tomto případě nenáleží. Dodavateli nic nebrání, aby stanovil podmínky a postupy pro spotřebitele příznivější, například delší lhůty k odstoupení od smlouvy nebo možnost odstoupit od smlouvy v případech, kde ze zákona není. Může rovněž při respektování zákonných omezení informovat o bližších

a spíše technických pravidlech odstoupení od smlouvy, např. dalších místech, kde lze odstoupení od smlouvy realizovat.

Směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku v čl. 5 odst. 2 připouští výjimku z informační povinnosti, občanský zákoník ji nezná.

Porušení povinnosti dodavatele předat spotřebiteli informace, které je povinen předat písemně podle ustanovení odst. 6, nezpůsobuje neplatnost spotřebitelské smlouvy sjednávané na dálku, ale má pouze účinky prodloužení lhůty pro odstoupení spotřebitele (§ 53 odst. 7).

K odst. 7:

I. Právo odstoupit od smlouvy

Zákon v souladu s požadavky čl. 6 směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku dává spotřebiteli právo odstoupit od smlouvy do 14 dnů od převzetí plnění, pokud byla spotřebitelská smlouva uzavřena při použití prostředků komunikace na dálku [53, 4]. Spotřebitel je oprávněn odstoupit od spotřebitelské smlouvy uzavřené při použití prostředků komunikace na dálku bez uvedení důvodu a bez sankcí, a to ve lhůtě do 14 dnů od převzetí plnění (ať již plnění věci či služeb). Doplnění, které přinesl v tomto ustanovení zákon č. 56/2006 Sb., nepředstavuje žádnou obsahovou změnu (viz však výklad k § 53 odst. 10). **18**

Možnost odstoupení od smlouvy podle tohoto ustanovení se nedotýká práva spotřebitele vyplývajících z odpovědnosti dodavatele za vady plnění, resp. z odpovědnosti za škodu.

Smlouvy sjednávané na dálku, u nichž není možné odstoupit od smlouvy tohoto ustanovení, ledaže je to sjednané, jsou vypočtené v § 53 odst. 8.

1. Odstoupení od smlouvy

Ustanovení upravuje zákonný důvod odstoupení od smlouvy (§ 48). Možnost odstoupení od smlouvy podle tohoto ustanovení nelze vyloučit. K otázce kogentnosti blíže u § 55. Zákon dokonce výslovně vylučuje i omezení možnosti odstoupit od smlouvy stanovením různých sankcí („poplatek“, „odstupného“, „smluvních pokut“) nebo důvodů pro odstoupení. To platí ale i pro případ jiných omezení, např. vrácení zboží v neporušeném obalu, současné vrácení zboží v místě prodeje apod. K takovým omezením, pokud jde o právo odstoupit od smlouvy podle § 53 odst. 7, se pro jejich neplatnost nepřihlíží. Jedinou výjimku tvoří náhrada skutečně vynaložených nákladů spojených s vrácením zboží podle § 53 odst. 10. **19**

V souladu s § 48 odst. 2 se odstoupením spotřebitele spotřebitelská smlouva uzavřená při použití prostředků komunikace na dálku ruší od samého počátku (s účinky ex tunc – od počátku), jako kdyby nikdy nevznikla. Důsledkem jejího „zrušení“ je povinnost stran vrátit si navzájem vše, co podle smlouvy dostaly [457], titulem je bezdůvodné obohacení. Vypořádání bezdůvodného obohacení bude probíhat podle § 53 odst. 10.

2. Lhůta k odstoupení od smlouvy

Směrnice požaduje, aby spotřebitel měl právo odstoupit od smlouvy sjednávané na dálku bez sankcí, vyjma úhrad přímých nákladů na vrácení zboží, a bez uvedení důvodu, alespoň po dobu sedmi pracovních dnů. Počátek této lhůty stanoví směrnice v případě zboží (věci) ode dne jeho převzetí spotřebitelem, v případě služeb ode dne uzavření distanční smlouvy. Odchyłka české právní úpravy sjednocující počátek běhu **20**

lhůty pro odstoupení od smlouvy jednotně pro služby a pro zboží vyvolává problémy při výkladu dalších ustanovení [§ 53 odst. 8 písm. a)].

Čtrnáctidenní lhůta k odstoupení od smlouvy běží od převzetí plnění pouze při splnění poučovací povinnosti podle odst. 4, 6, v opačném případě je lhůta k odstoupení od smlouvy tři měsíce od převzetí plnění. Pokud je poučovací povinnost splněna později, počne běžet čtrnáctidenní lhůta k odstoupení od smlouvy od tohoto okamžiku, samozřejmě pouze za předpokladu, že ještě neuběhla tříměsíční lhůta.

Lhůta pro odstoupení podle § 53 odst. 7 je lhůtou hmotněprávní, tzn. že oznámení o odstoupení musí být dodavateli doručeno do skončení lhůty pro odstoupení, nestačí pouhé odeslání odstoupení. To lze dovodit z toho, že odstoupení jako jednostranný úkon je perfektní a jeho účinky nastávají, dojde-li oznámení o odstoupení dodavateli nejpozději do skončení lhůt pro odstoupení. Směrnice v tomto nestanoví výjimku, což je jí vytýkáno jako nedostatek. Právo na odstoupení od smlouvy zaniká marným uplynutím lhůty pro odstoupení, lhůta pro odstoupení od smlouvy je prekluzivní. K běhu lhůty srov. § 122.

3. Nedostatečně provedená směrnice

- 21 V průběhu projednávání návrhu zákona č. 135/2002 Sb. v Poslanecké sněmovně bylo navrhováno zakotvit do § 53 nový odstavec 5 s následujícím textem: „Odstoupení od smlouvy ze strany spotřebitele je důvodem pro zrušení úvěrové smlouvy mezi dodavatelem a spotřebitelem nebo úvěrové smlouvy uzavřené mezi dodavatelem a třetí osobou ve prospěch spotřebitele, a to bez jakýchkoliv sankcí.“ Rovněž tento navrhovaný text vycházel ze znění citované směrnice Evropských společenství, a to z jejího čl. 6 odst. 4, který stanoví povinnost členských států zajistit, aby byla zrušena úvěrová smlouva bez jakýchkoli sankcí, pokud spotřebitel uplatní své právo odstoupit od distanční spotřebitelské smlouvy a je-li cena zboží nebo služeb zcela nebo zčásti pokryta úvěrem poskytnutým spotřebiteli dodavatelem nebo třetí stranou na základě smlouvy mezi třetí stranou a dodavatelem. Poté co spotřebitel využije svého práva na odstoupení od smlouvy, ztrácí úvěrová smlouva svůj původní smysl a její další trvání může vést k poškození spotřebitele. Ke schválení tohoto návrhu nakonec nedošlo. Opomenutím této úpravy se citelně oslabuje postavení spotřebitele na trhu oproti praxi běžné v Evropské unii.

Je sice možné využít § 8 ZoNPSSÚ, ale pouze v omezeném rozsahu. V této části je právní úprava v občanském zákoníku v rozporu s prováděnou směrnicí. Jedinou možností je dovodit tyto další účinky odstoupení od smlouvy ze smyslu a znění směrnice.

Na tento nedostatek při provádění směrnice byla již Česká republika upozorněna (viz Sdělení Komise Radě, Evropskému parlamentu a Evropského hospodářskému a sociálnímu výboru o provádění směrnice Evropského parlamentu a Rady 1997/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku [KOM (2006) 514 final]).

K odst. 8:

I. Výjimky z možnosti odstoupit od smlouvy

- 22 Toto ustanovení transponuje úpravu obsaženou v článku 6 odst. 3 výše citované směrnice. Ustanovení odst. 8 upravuje v taxativním výčtu smlouvy, od nichž nemůže spotřebitel odstoupit na základě ustanovení odst. 7, není-li odstoupení od takové smlouvy výslovně ujednáno.

Smluvní strany si mohou sjednat možnost odstoupit od smlouvy podle § 53 odst. 7. Smluvní strany si mohou sjednat i možnost odstoupení pro určité konkrétní případy, i pokud jde o smlouvy vypočtené v odst. 8, a to: a) právo odstoupení ve smyslu § 48 z důvodů stanovených ve smlouvě, aniž by pro případ odstoupení bylo sjednáno odstupné, nebo b) právo odstoupení, kdy si účastník vymínil odstoupení od smlouvy a sjednal pro ten případ odstupné podle § 497.

Právo zrušit jednostranným úkonem smluvní vztah, které je dohodnuto ve smlouvě, lze vykonat jen potud, pokud jsou pro to stále ještě dány smluvené důvody. Jestliže v době, kdy je projev o zrušení smlouvy doručen druhé straně, trvají skutečnosti, při nichž lze toto právo vykonat, došlo k zániku smluvního vztahu a okolnosti, které nastanou později, nejsou podstatné. Pokud by však v době odstoupení od smlouvy již předpoklady smlouvou stanovené neexistovaly, nelze toto právo vykonat, i kdyby předtím tyto okolnosti dány byly. Dohodnuté právo odstoupit od smlouvy nelze využít poté, kdy závazek, na jehož nesplnění byla možnost odstoupení od smlouvy vázána, již zanikl.

1. Odstoupení od smlouvy při poskytování služeb

V § 53 odst. 8 písm. a) je zakotvena výjimka pro případ poskytování služeb. Již výše bylo upozorněno na skutečnost, že lhůta k odstoupení od smlouvy měla běžet v případě poskytování služeb již od uzavření smlouvy. Potom je pochopitelné, že k odstoupení od smlouvy nemělo docházet v případech, kdy před uplynutím této lhůty mělo dojít na základě dohody se spotřebitelem k poskytnutí služby (čl. 6 odst. 3 směrnice).

Ustanovení § 53 odst. 7 spojuje počátek běhu lhůty k odstoupení od smlouvy s převzetím plnění. Jde-li o služby, musí proto vždy dojít k poskytnutí služby před uplynutím lhůty k odstoupení od smlouvy. Ta počíná běžet až v případě převzetí plnění. Nikdy proto nemůže dojít k započetí s plněním teprve po skončení čtrnáctidenní lhůty běžící od převzetí plnění. Podmínka tedy bude splněna vždy. Z tohoto pohledu byl závěr publikovaný v předchozím vydání nesprávný.

K odst. 9:

I. Nevyžádané plnění

Poskytuje-li dodavatel plnění spotřebiteli bez objednávky, není spotřebitel povinen dodavateli jeho plnění vrátit ani jej o tom vyrozumět. Toto ustanovení vychází z čl. 9 výše citované směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku tak, jak byl tento článek změněn směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES, o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu a o změně směrnice Rady 84/450/EHS, směrnic Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES, 98/27/ES a 2002/65/ES a nařízení Evropského parlamentu a Rady (ES) 2006/2004.

Je zde přitom nutné upozornit na překlad tohoto článku, který ukládá členským státům přijmout nezbytná opatření ke zproštění spotřebitele povinnosti zaplatit cenu v případě nevyžádaného dodání, přičemž neexistenci odpovědi nelze vykládat jako souhlas. Správně ovšem nemá jít pouze o cenu, ale jakékoliv protiplnění (*consideration, świadczenie wzajemne, Gegenleistung*).

Český zákonodárce se při implementaci uvedeného ustanovení nechal zřejmě inspirovat zněním § 864a ABGB a podobně § 241a BGB, které opravňují spotřebitele k ponechání věci i k jejímu vyhození. Spotřebitel není povinen je zaslat zpět nebo uskladňovat. Na druhou stranu je spotřebitel omezen, jestliže je zjevné, že zboží bylo zasláno omylem.

V rámci české právní úpravy může působit výklad tohoto ustanovení potíže. Základním předpokladem pro jeho aplikaci je poskytnutí plnění spotřebiteli bez objednávky. Objednávka v rámci tohoto ustanovení má stejný význam jako v odst. 5. Jde tedy o projev vůle spotřebitele, který může mít v konkrétním případě podobu výzvy k podání návrhu, návrhu nebo přijetí návrhu. Zde je důležitá absence jakékoliv objednávky, protože pouze v takovém případě lze hovořit o nevyžádaném plnění.

- 25 V případě poskytnutí plnění dodavatelem spotřebiteli zákon negativně stanoví, že spotřebitel není povinen plnění vrátit ani dodavatele o tom informovat. V každém případě je ale nutné respektovat právo spotřebitele návrh přijmout a uzavřít tedy smlouvu s tím spojenými důsledky. To může učinit i po uplynutí lhůty k přijetí (§ 43c odst. 3). K přijetí návrhu nestačí pouhá skutečnost, že předmět začne spotřebitel užívat či jej spotřebovuje, ledaže je zde vůle tímto způsobem návrh přijmout. I přijetí tímto způsobem však musí být dodavateli doručeno. V případě, kdy je uzavřena smlouva, řídí se okamžik nabytí vlastnictví smlouvou a § 133.

Stejně tak je nutné respektovat právo spotřebitele návrh odmítnout. Spotřebitel má také možnost plnění dodavateli vrátit. Nemůže být nucen si věc ponechat a starat se například o její odstranění či zneškodnění. Má přitom právo na náhradu účelně vynaložených nákladů spojených s vrácením plnění. Naopak nenese žádnou odpovědnost za poškození věci, její zničení či ztrátu. Pokud není povinen ji vracet vůbec, nemůže nést odpovědnost za vrácení poškozeného předmětu. Lhůta k vrácení (odmítnutí návrhu) není stanovena, určitě to bude možné ve lhůtě pro přijetí návrhu. Máme však za to, že i později (k tomu viz dále).

Pokud návrh není přijat a zboží není vráceno, je nutné řešit charakter poskytnutého plnění, zejména otázku vlastnického práva k poskytnutému zboží. Původní návrh novely občanského zákoníku obsahoval v tomto ustanovení odkaz na výjimku z aplikace § 451, což by spíše nasvědčovalo, že se spotřebitel vlastníkem nestává. V opačném případě by byl odkaz na § 451 zbytečný. Z návrhu zákon však byl odkaz vypuštěn.

Převažující výklad vychází z toho, že spotřebitel se stává vlastníkem, a to na základě jiné právní skutečnosti stanovené zákonem (§ 132). Pozitivní zakotvení však chybí. Rozhodujícím okamžikem pro nabytí vlastnického práva by neměla být sama skutečnost poskytnutí plnění, ale pouze vůle spotřebitele v reakci na to. Pokud spotřebitel projeví svou vůli si věc ponechat, ať už výslovně nebo konkludentně (tím že ji začne užívat, že ji převede, že ji zničí), stane se vlastníkem této věci. Neznamená to ovšem automaticky vůli uzavřít smlouvu. Jestliže spotřebitel projevil svou vůli stát se vlastníkem, nemá již možnost věc vrátit.

Nabytí vlastnického práva na základě jiné právní skutečnosti, navíc bezúplatně, vylučuje v konkrétním případě odpovědnost za vady. Není ovšem vyloučena odpovědnost dodavatele za škodu podle § 415 ve spojení s § 420.

Je tedy jasné, že spotřebitel může věc zničit, může ji prodat, není přitom povinen k náhradě škody ani k vydání bezdůvodného obohacení.

Při interpretaci § 53 odst. 9 je nutné vyjít z účelu směrnice, kterým je v tomto případě ochrana spotřebitele před nežádoucím obtěžováním ze strany dodavatelů. K aplikaci § 53 odst. 9 by nemělo proto dojít, jestliže ze strany dodavatele ve skutečnosti o žádnou nabídku nešlo. I podle občanského zákoníku je proto nutné dovodit, že § 53 odst. 9 se neuplatní tam, kde bylo zjevné, že zboží je určeno pro jiného příjemce (např. chyba v adrese, omyl doručovatele).

Podobně bude moci dodavatel požadovat vrácení zboží na základě § 451, pokud došlo k omylu ohledně objednávky spotřebitele (např. spotřebitel si objednal jiné zboží). Je zde ale nutné chránit dobrou víru spotřebitele.

K účinkům § 53 odst. 9 dochází bez ohledu na to, zda dodavatel byl vlastníkem zaslané věci či nikoliv. K účinkům § 53 odst. 9 dochází rovněž bez ohledu na to, že dodavatel uvede při plnění, že nejde o nevyžádanou nabídku.

K odst. 10:

I. Důsledky odstoupení od smlouvy

Jde o úpravu do občanského zákoníku vloženou teprve zákonem č. 56/2006 Sb. Ve své podstatě jde o směrnici z ochrany spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku akceptovanou výjimku z možnosti spotřebitele odstoupit od smlouvy bez jakékoliv sankce (čl. 6 odst. 2 směrnice). Spotřebitel, jemuž je po uzavření smlouvy dána diskrece bez uvedení důvodu a jakékoliv sankce dosáhnout zrušení smlouvy, je povinen nést v takovém případě alespoň náklady spojené s vrácením zboží, a to nejen své, ale i náklady dodavatele.

Důvodová zpráva (Sněmovní tisk č. 1061) tuto úpravu poněkud překvapivě odůvodňuje záměrem zabránit sjednávání smluvních pokut pro případ odstoupení od smlouvy. K této otázce se však již dříve judikatura přesvědčivě vyjádřila. Přesto právě s ohledem na důvodovou zprávu je nutné uvedené ustanovení interpretovat. Pokud se zde stanoví povinnost nahradit skutečné náklady, má jít o určitou opozici vůči fiktivním či paušálním nákladům uplatňovaným prostřednictvím smluvní pokuty. I nadále nelze proto požadovat náhradu nákladů neúčelně vynaložených, přestože by byly skutečné.

Přestože podle § 53 odst. 10 má dodavatel právo pouze na náhradu skutečně vynaložených nákladů spojených s vrácením zboží, je z uvedeného zjevné, že má právo i na vrácení poskytnutého plnění. Vrácení plnění ze zrušené smlouvy představuje vypořádání bezdůvodného obohacení (§ 457). Zákon v tomto ustanovení stanoví zvláštní lhůtu proto toto vypořádání, ovšem pouze ve vztahu k dodavateli a pouze pro případ vrácení finanční částky. Nedochází tím však, např. s ohledem na použití slova „zároveň“, k prolomení obecného požadavku vzájemnosti povinnosti vydání bezdůvodného obohacení (viz § 560). Uplatní se i § 458 pro případ, že není dobře možné bezdůvodné obohacení vydat.

§ 53a [Smlouvy sjednávané na dálku prostřednictvím elektronických prostředků]

(1) Při použití elektronických prostředků^{2c} musí být součástí návrhu kromě informací podle § 53 odst. 3 rovněž informace o tom, zda je smlouva po svém uzavření dodavatelem archivována a zda je přístupná, informace o jednotlivých technických krocích vedoucích k uzavření smlouvy, informace o jazycích, v nichž lze smlouvu uzavřít, informace o možnosti zjištění a opravování chyb vzniklých při zadávání dat před podáním objednávky a informace o kodexech chování, které jsou pro něj závazné nebo které dobrovolně dodržuje, a jejich přístupnosti při použití elektronických prostředků; to neplatí při jednání výlučně výměnou elektronické pošty nebo obdobnou individuální komunikací.

(2) Před podáním objednávky musí být při použití elektronických prostředků spotřebiteli umožněno zkontrolovat a měnit vstupní údaje v ní obsažené, které

^{2c} § 2 písm. c) zákona č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti a o změně některých zákonů (zákon o některých službách informační společnosti).

do objednávky vložil; to neplatí při jednání výlučně výměnou elektronické pošty nebo obdobnou individuální komunikací.

(3) Smlouva a všeobecné obchodní podmínky musí být spotřebiteli poskytnuty ve formě, která umožňuje archivaci a reprodukci.

(4) Pro odstoupení od smlouvy platí § 53 odst. 7 obdobně.

Související ustanovení: § 34 až 42, § 43 až 51, § 51a až 54d

Související předpisy: § 1n. OchSpotř; § 1 zák. č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu

Z literatury: *Frimmel, M.* Elektronický obchod. Praha : Prospektrum, 2002; *Heusel, W.* (ed.) New European Contract Law and Consumer Protection. Köln : Bundesanzeiger, 1998; *Lavický, P.* Spotřebitelské smlouvy. Časopis pro právní vědu a praxi, 2001, č. II, s. 202; *Matejka, J.* Úprava spotřebitelských smluv v právním řádu ČR se zvláštním zřetelem k tzv. distančním smlouvám. Právník, 2002, č. 9, s. 946; *Svoboda, P., Kroft, M., Beran, K., Emr, D., Frýzek, L., Váňa, R., Vít, M.* Právní a daňové aspekty e-obchodu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 154.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Prováděná směrnice.....	1
II. Použití elektronických prostředků.....	2

K odst. 1:

I. Obsah návrhu.....	3
II. Výjimka z informační povinnosti.....	4

K odst. 2:

I. Oprava objednávky	5
----------------------------	---

K odst. 3:

I. Archivace a reprodukce smlouvy	6
II. Všeobecné obchodní podmínky	7

K odst. 4:

I. Odstoupení od smlouvy	8–9
--------------------------------	-----

Obecně:

I. Prováděná směrnice

- 1 Novelou provedenou zákonem č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti [53, 1], dochází zařazením nového paragrafu k rozšíření množství informací povinně sdělovaných již v návrhu smlouvy, ustanovení se však vztahuje toliko na jednání, k němuž dochází při použití elektronických prostředků. Účelem ustanovení je zvýšit právní jistotu na straně spotřebitele, ale v konečném důsledku i na straně dodavatele. Jde o provedení čl. 10 směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména

elektronického obchodu, na vnitřním trhu. I zde lze poukázat na její špatné provedení tím, že právní úprava byla zařazena do úpravy spotřebitelských smluv [53, 2]. Směrnice nedopadá pouze na vztahy spotřebitelů a dodavatelů, ale obecněji na vztahy mezi poskytovateli služeb informační společnosti a jejich uživateli.

II. Použití elektronických prostředků

Ustanovení obsahuje v odstavcích 1, 2 zvláštní úpravu ochranu spotřebitele při sjednávání smluv na dálku za použití elektronických prostředků. 2

Směrnice v čl. 10 o používání elektronických prostředků nic nestanoví. Ukládá pouze určité povinnosti poskytovatelů služeb informační společnosti. Služba informační společnosti je definována v § 2 písm. a) zákona č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti, jako jakákoliv služba poskytovaná elektronickými prostředky na individuální žádost uživatele podanou elektronickými prostředky, poskytovaná zpravidla za úplatu; služba je poskytnuta elektronickými prostředky, pokud je odeslána prostřednictvím sítě elektronických komunikací a vyzvednuta uživatelem z elektronického zařízení pro ukládání dat.

Ve své podstatě jde o definici služeb převzatou směrnicí o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu [čl. 2 písm. a)] z čl. 1 odst. 2 směrnice 98/34/ES ve znění směrnice 98/48/ES. V příloze č. V ke směrnici 98/48/ES jsou některé služby vyloučeny. Jsou zde uvedeny příklady služeb, které nejsou poskytnuty na dálku, elektronicky nebo na individuální žádost uživatele. Zajímavé jsou zejména případy, kdy není služba poskytována elektronicky. Sem spadají například prodeje pomocí automatů, prodeje off line, telefonní a telefaxové služby, prodeje po telefonu, porady po telefonu. Služba není poskytována na individuální žádost, jestliže je poskytována neomezenému okruhu osob a nikoliv jednotlivým příjemcům, např. rozhlasové a televizní vysílání. Smlouvou uzavřenou na dálku není například prohlídka elektronického katalogu v prodejně za přítomnosti zákazníka, nebo rezervace letenek v cestovní kanceláři za přítomnosti zákazníka.

Služby informační společnosti jsou poskytovány on-line. Nejde přitom jenom o prodej zboží, ale i poskytování informace, nástrojů na vyhledávání dat, přístupu ke komunikační síti (bod 18 preambule směrnice).

Ipodle § 53a platí, že musí jít o smlouvu sjednávanou na dálku ve smyslu § 53 odst. 1. Nestačí použití prostředků komunikace na dálku při sjednávání smlouvy, ale musí dojít k jejich výhradnímu použití až do chvíle, kdy je smlouva uzavřena včetně jejího uzavření.

Pokud jde však o další požadavky na služby informační společnosti, zdá se úprava v § 53a širší, neobsahuje žádné omezení na on-line uzavírané smlouvy, ani nezavádí žádný pojem smlouvy uzavřené v elektronickém právním styku. Úprava v § 53a není vázána na poskytování služeb informační společnosti dodavatelem, podstatné je pouze to, zda dochází k použití elektronických prostředků. Elektronické prostředky jsou ve smyslu § 2 písm. c) zákona č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti, definovány demonstračním výčtem zejména jako síť elektronických komunikací, elektronická komunikační zařízení, koncová telekomunikační zařízení a elektronická pošta. Oproti vymezení služeb poskytovaných elektronicky se zde neobjevuje například požadavek uchovávání informací.

Pokud se objevuje zvláštní požadavek nebo povinnost subjektu při použití elektronických prostředků, stačí k použití daného ustanovení pouhá skutečnost, že daný subjekt hodlá tento elektronický prostředek v dané fázi při sjednávání smlouvy použít. K uzavření smlouvy proto nemusí dojít výlučně za použití elektronických

prostředků. Ochrana spotřebitele by v takovém případě ztrácela smysl. Například k vyloučení možnosti opravy podle § 53a odst. 2 by stačilo přijetí návrhu dodavatelem v listinné podobě.

Konkrétně tedy v případě § 53a odst. 1 stačí, že dodavatel hodlá učinit návrh elektronickými prostředky. Jak však uvádíme dále, nemusí se jednat o návrh smlouvy ve smyslu § 43a. V případě § 53a odst. 2 je podstatné, že elektronicky má být učiněna objednávka, a to bez ohledu na to, zda má charakter výzvy k podání návrhu, návrhu nebo přijetí.

K odst. 1:

I. Obsah návrhu

- 3 V tomto ustanovení se provádí čl. 10 odst. 1, 2 výše uvedené směrnice. Směrnice je přesnější v tom, že nestanoví výslovně, že by informační povinnost musela být splněna v učiněném návrhu smlouvy (§ 43a). Stanoví pouze, že informační povinnosti musí být splněny před objednávkou uživatele služby informační společnosti. Neřeší přitom, zda ze strany tohoto uživatele jde o přijetí návrhu na uzavření smlouvy, nebo o pouhou výzvu k podání návrhu na uzavření smlouvy.

Na druhou stranu ze směrnice jednoznačně vyplývá, že jde o informační povinnost dodavatele. Ustanovení § 53a odst. 1 pouze předepisuje obsah návrhu. Z toho, co předepisuje jako obsah návrhu smlouvy, lze usuzovat, že by jej měl činit dodavatel (těžko lze očekávat, že spotřebitel bude informovat dodavatele, že dodavatel archivuje smlouvy). To však předepsat nelze. Stejně tak nelze tvrdit, že by dodavatel měl informační povinnost pouze, jestliže činí návrh smlouvy.

Toto ustanovení je nutné vykládat v kontextu prováděné směrnice jako informační povinnost dodavatel při použití elektronických prostředků, a to přestože návrh smlouvy učiní ve skutečnosti až spotřebitel. To ostatně částečně vyplývá i z tohoto ustanovení, když obsahem „návrhu“ má být informace o technickém postupu uzavření smlouvy a jazycích, v nichž lze smlouvu uzavřít. Navíc ani z § 53 odst. 3 nevyplývá, že by navrhovatelem musel být vždy dodavatel.

Dodavatel má proto informační povinnost podle tohoto ustanovení, ať už činí návrh smlouvy nebo pouhou výzvu k podání návrhu, a to jestliže tak činí elektronickými prostředky.

II. Výjimka z informační povinnosti

- 4 Dodavatel nemá informační povinnost, jestliže jednání stran proběhlo výlučně výměnou elektronické pošty nebo obdobnou individuální komunikací.

Elektronickou poštou je podle § 2 písm. b) zákona č. 480/2004 Sb., o některých službách informační společnosti, textová, hlasová, zvuková nebo obrazová zpráva poslaná prostřednictvím veřejné sítě elektronických komunikací, která může být uložena v síti nebo v koncovém zařízení uživatele, dokud ji uživatel nevyzvedne. Jinou obdobnou komunikací může být například ICQ nebo on-line internetová konference.

K vyloučení aplikace tohoto ustanovení nestačí pouhá skutečnost, že návrh a přijetí má formu adresovaného právního úkonu, ale je nutné výlučné celé jednání mezi dodavatelem a spotřebitelem. Dodavatel se nemůže bránit, že jeho projev vůle učiněný elektronickými prostředky má charakter pouze výzvy k podání návrhu, přičemž návrh činí adresovaně spotřebitel a následně jej adresovaně přijímá dodavatel.

K odst. 2:**I. Oprava objednávky**

Odstavec 2 umožňuje spotřebiteli, který chce objednat zboží či službu prostřednictvím elektronických prostředků, před odesláním objednávky zkontrolovat již vložená vstupní data. Pro případ, že bude třeba z jeho strany objednávku před odesláním upravit, musí mu toto být rovněž umožněno. Dodavatel musí spotřebitele o možnosti zjištění a opravování chyb vzniklých při zadávání dat před podáním objednávky informovat (§ 53a odst. 1).

Toto vcelku přirozené právo spotřebitele má význam zejména tehdy, jestliže objednávka je posílána prostřednictvím systému provozovaném dodavatelem, např. v rámci jeho elektronického obchodu.

Objednávka může mít charakter návrhu smlouvy, přijetí návrhu smlouvy nebo pouhé výzvy k podávání návrhu [53, 13].

Kontrola a změna vstupních údajů v objednávce nemusí být spotřebiteli umožněna, jestliže k jednání je použita výlučně elektronická pošta nebo obdobná individuální komunikace. Zde platí totéž, co již bylo řečeno výše v rámci výkladu § 53a odst. 1. Pouhá skutečnost, že k uzavření smlouvy došlo na základě adresovaného návrhu a přijetí k vyloučení tohoto práva spotřebitele nestačí. Ochranu spotřebitele nelze omezovat pouze na případy, kdy dodavatel učiní veřejný návrh. V ostatních případech totiž vždy probíhá individuální komunikace. Ustanovení vyžaduje výlučnost individuální komunikace při jednání smluvních stran, nikoliv pouze při uzavření smlouvy.

K odst. 3:**1. Archivace a reprodukce smlouvy**

Občanský zákoník na tomto místě stanoví požadavky na smlouvu a na všeobecné obchodní podmínky. Musí být zajištěna možnost archivace a reprodukce (čl. 10 odst. 3 směrnice o elektronickém obchodu). Nejde přitom o smlouvu jako takovou, ale spíše o její obsah.

Použití ustanovení není omezeno výslovně na případ uzavírání smlouvy při použití elektronických prostředků. Lze tak však dovodit s ohledem na systematické zařazení tohoto odstavce, na historii jeho vzniku a konečně i s ohledem na jeho obsah.

Smyslem ustanovení je zajistit trvalé zachycení obsahu uzavřené smlouvy (všeobecné obchodní podmínky tvoří její součást) a zajistit tak ochranu spotřebitele. Smlouva mu musí být poskytnuta v takové podobě, že má možnost zjistit její obsah, a to i dodatečně, má možnost její obsah rozmnožit a má možnost obsah do budoucna uchovat. Vyžaduje se tak určitá vlastnost charakteristická pro písemné právní úkony (§ 40), přestože o písemný právní úkon jít nemusí, např. k uzavření smlouvy dojde konkludentním právním úkonem spotřebitele v reakci na veřejný návrh dodavatele.

II. Všeobecné obchodní podmínky

Všeobecné obchodní podmínky mají většinou obecný charakter, jsou často dopředu připravené jednou ze smluvních stran. Obsahují ujednání, která jsou jejich navrhovatelem, což nemusí být navrhovatel smlouvy, používána pro větší počet uzavíraných smluv určitého druhu. Všeobecné obchodní podmínky mohou být vypracovány i oběma stranami společně v podobě například rámcové smlouvy, na níž se odkazuje při uzaví-

rání dalších smluv. Svou podstatou jde pouze o technický prostředek doplňující obsah konkrétní smlouvy. S ohledem na charakter a způsob použití všeobecných obchodních podmínek je ale nutné řešit kromě způsobu jejich připojení i prostředky ochrany druhé smluvní strany

Jejich připojení není v rámci občanského práva výslovně řešeno. K tomu, aby se staly součástí smlouvy nebo pro jejich změnu však platí obecná úprava vzniku smlouvy. Z hlediska technického dochází v praxi zejména k případům, kdy smlouva činí svou součástí všeobecné obchodní podmínky formou odkazu na ně. Má-li se však jejich závaznost pro daný právní vztah odvíjet od souhlasu smluvních stran, pouhý odkaz nestačí. Musí k němu přistoupit seznámení se s jejich obsahem. Seznámení je vždy dáno, jestliže všeobecné obchodní podmínky jsou k návrhu, respektive ke smlouvě přiložené. Platí zde tedy pravidla obdobná jako v případě obchodněprávních vztahů (§ 273 ObchZ).

K odst. 4:

I. Odstoupení od smlouvy

- 8 Stanoví se, že pro odstoupení od smlouvy platí § 53 odst. 7 obdobně. To je však dáno již tím, že elektronické prostředky jsou prostředky komunikace na dálku (§ 53 odst. 1), ostatně v odstavci 1 je to reflektováno. I z tohoto důvodu by však měly být aplikovány také další odstavce § 53, nikoliv pouze odstavec 7 (např. § 53 odst. 8, 10). V kontextu úpravy v občanském ustanovení je tak výslovný odkaz na možnost odstoupení od smlouvy obdobně jako podle § 53 odst. 7 zbytečný a zavádějící.

9 Odstoupení od smlouvy není obsahem prováděné směrnice, což je ovšem dáno širší působností neomezující se na spotřebitelské smlouvy.

§ 54 [Výjimky u smluv sjednaných na dálku]

Ustanovení o smlouvách sjednávaných podle § 53 odst. 2 až 9 a § 53a se nevztahují na smlouvy

- a) o finančních službách (§ 54a); ustanovení § 53 odst. 1 až 3 a 5 a § 53a se na tyto smlouvy použijí,
- b) uzavírané prostřednictvím prodejních automatů nebo automatizovaných obchodních provozoven,
- c) uzavírané provozovateli prostředků komunikace na dálku prostřednictvím veřejných telefonů,
- d) uzavírané na výstavbu či prodej nemovitosti nebo týkající se jiných práv k nemovitosti, s výjimkou nájmu,
- e) uzavírané na základě dražeb,
- f) na dodávku potravin, nápojů nebo jiného zboží běžné spotřeby, dodávaného stálými doručovateli do domácnosti nebo sídla spotřebitele,
- g) o ubytování, dopravě, stravování nebo využití volného času, pokud dodavatel poskytuje tato plnění v určeném termínu nebo době.

Související ustanovení: § 51a až 54d, § 488n.

Související předpisy: § 1n. OchSpotř; § 1n. VeřDr

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. května 1997 o ochraně spotřebitele v případech smluv uzavřených na dálku; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2000/31/ES ze dne 8. června 2000 o některých právních aspektech služeb informační společnosti, zejména elektronického obchodu, na vnitřním trhu; směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002 o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES

Z literatury: *Fiala, J.* Novela občanského zákoníku po schválení Poslaneckou sněmovnou. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 1, 4; *Fiala, J.* Senát k novele ObčZ. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 3; *Frimmel, M.* Elektronický obchod. Praha: Prospektrum, 2002; *Havel, B.* Poznámky k ustanovení § 53 odstavec 8 občanského zákoníku (Induktivní náhled). Právník, 2004, č. 1, s. 68; *Heusel, W.* (ed.) New European Contract Law and Consumer Protection. Köln: Bundesanzeiger, 1998; *Lavický, P.* Spotřebitelské smlouvy. Časopis pro právní vědu a praxi, 2001, č. II, s. 202; *Matejka, J.* Úprava spotřebitelských smluv v právním řádu ČR se zvláštním zřetelem k tzv. distančním smlouvám. Právník, 2002, č. 9, s. 946; *Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M.* (eds.) EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.htm>; *Svoboda, P., Kroft, M., Beran, K., Emr, D., Frýzek, L., Váňa, R., Vít, M.* Právní a daňové aspekty e-obchodu. Praha: Linde Praha, 2001, s. 154.

Obsah výkladu:

I. Obecně.....	1–2
II. Smlouvy o finančních službách.....	3
III. Veřejné telefony a automaty.....	4–5
IV. Práva k nemovitosti.....	6
V. Smlouvy uzavřené na základě dražeb.....	7
VI. Smlouvy o dopravě.....	8

I. Obecně

Ustanovení § 54 uvádí v taxativním výčtu smlouvy, na které nelze aplikovat § 53 odst. 2 až 9 a § 53a o distančních smlouvách, byť by se jednalo o smlouvy spotřebitelské. Již v souvislosti s výkladem § 53, 53a bylo upozorněno, že směrnice o elektronickém obchodu, jejíž čl. 10, 11 jsou v těchto ustanoveních provedeny, žádné omezení podobné § 54 nezná. Pokud se proto vylučuje pro smlouvy uvedené v § 54 použití § 53 odst. 5 a § 53a (mimo možnost odstoupení od smlouvy), jde o špatné provedení této směrnice.

Smlouvy uvedené v § 54 sice lze uzavírat za použití prostředků komunikace na dálku [53, 4], které umožňují uzavřít smlouvu bez současné fyzické přítomnosti smluvních stran, ale ostatní ustanovení vztahující se k distančním spotřebitelským smlouvám (viz § 53 odst. 2 až 9 a § 53a) na ně uplatnit nelze.

Výčet smluv vyňatých z režimu § 53 důsledně vychází z článku 3 směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/EC z 20. 5. 1997, o ochraně spotřebitele v případech smluv uzavřených na dálku, který upravuje výjimky (smlouvy), na které se směrnice nevztahuje. Těžko mezi smlouvami hledat jakékoli jednotící kritérium, lze však shrnout, že právní úprava distančních smluv podle § 53 je pro smlouvy uvedené v § 54 buď nevhodná (nežádoucí), jako je tomu u smluv uvedených v písm. c), d), e), nebo je prakticky nemožná, jako je tomu u smluv dle písm. b), f).

Novelizace občanského zákoníku provedená zákonem č. 135/2002 Sb. přinesla do návěti § 54 textovou změnu – „za slova ‚podle § 53‘ se vkládají slova ‚odst. 2 až 8‘“. Tato změna textace je pouze formulační změna. Citovanou novelou byla s účinností od 1. července 2002 rozšířena působnost § 53 odst. 1 o distančních spotřebitelských smlou-

vách i na smlouvy vypočtené v § 54, které byly do té doby z režimu § 53 zcela vyjmuty. Šlo o reakci na právní výklad, který na základě v § 54 vyloučeného použití § 53 nepřipouštěl u vyjmenovaných smluv možnost jejich uzavření distančním způsobem. Uvedená novelizace proto měla za cíl připustit u smluv vyjmenovaných v § 54 možnost jejich uzavření pomocí prostředků komunikace na dálku, i nadále je však v souladu s prováděnou směrnicí ponechat mimo režim ochrany spotřebitele.

Máme za to, že i před novelizací bylo jasné, že lze uzavřít pomocí prostředků komunikace na dálku i smlouvy vyjmenované v § 54, u nichž byla vyloučena pouze zvláštní ochrana spotřebitele v § 53. Je třeba přitom vycházet i z obsahu a účelu prováděné směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku. V čl. 3 této směrnice jsou vyjmenovány smlouvy, které jsou vyloučeny z působnosti směrnice (tj. ochrany spotřebitele u distančních smluv), nikoliv však smlouvy, které nelze uzavřít prostředky komunikace na dálku. Z tohoto pohledu pak novelizace žádnou věcnou změnu nepřinesla.

Návěti § 54 nezohlednilo novelu občanského zákoníku zákonem č. 56/2006 Sb., kterým byl v § 53 doplněn odst. 10. Protože však tento odstavec nelze použít samostatně bez § 53 odst. 7, je jeho aplikace na smlouvy vyjmenované v § 54 vyloučena, přestože tento odstavec není výslovně v návěti zmíněn.

II. Smlouvy o finančních službách

- 3 V tomto ustanovení jsou vyloučeny z aplikace ochrany spotřebitele u smluv uzavíraných na dálku smlouvy o finančních službách [54a, 3]. Podstata výjimky přitom nespočívá v tom, že by v těchto vztazích neměl být spotřebitel chráněn, to spíše naopak.

Zvláštnost finančních služeb si však vyžaduje zvláštní úpravu. Tou je na evropské úrovni směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES. Tato směrnice byla provedena zákonem č. 56/2006 Sb. zejména v § 54a n. ObčZ, kde jsou smlouvy o finančních službách také definovány. Obecná úprava smluv o poskytování jednotlivých finančních služeb je pak často předmětem zvláštních zákonů. Jejich výslovné vyloučení v rámci § 54 bylo pouze potvrzením skutečnosti, že nešlo ochranu spotřebitele podle § 52n. omezovat pouze na smluvní typy vyjmenované v části osmé.

Ačkoliv jsou pro smlouvy o finančních službách vyloučeny podle návěti § 53a, § 53 odst. 2 až 9, s ohledem na znění písm. a) je zřejmé, že ve skutečnosti jsou vyloučeny pouze § 53 odst. 4 a odst. 6 až 10.

III. Veřejné telefony a automaty

- 4 Jestliže je smlouva uzavírána za pomoci prodejního či jiného automatu [§ 54 písm. b)], ochrana spotřebitele v případě sjednávání smluv na dálku v § 53 se nepoužije. Smluvní strany nejsou sice při sjednávání fyzicky přítomné, fyzickou přítomnost dodavatele však nahrazuje jeho automatizovaný systém.
- 5 Směrnice v čl. 3 odst. 1 omezuje ochranu spotřebitele v případě smluv sjednávaných na dálku s provozovateli telekomunikačních služeb prostřednictvím veřejných telefonních automatů. V tomto duchu je nutné interpretovat výjimku v § 54 písm. c). Jde ve své podstatě pouze o zvláštní případ prodejního automatu podle § 54 písm. b).

IV. Práva k nemovitosti

Ochrana spotřebitele podle § 53 při sjednávání smluv na dálku se nepoužije v případě, 6
kdy se uzavírají smlouvy uzavírané na výstavbu či prodej nemovitosti nebo týkající se jiných práv k nemovitosti, s výjimkou nájmu.

Může jít například o smlouvy o dílo (§ 631), smlouvy o výstavbě (§ 17 BytZ), smlouvy kupní (§ 588), ale i zřízení věcného břemene (§ 151n.) nebo zástavní (§ 152). V praxi se příliš často tyto smlouvy na dálku nesjednávají s ohledem na zpřísněnou formu právních úkonů týkajících se nemovitostí, např. § 46 ObčZ.

Ochrana spotřebitele se použije i na smlouvy o nájmech nemovitostí sjednávané na dálku [663, 1], podobně též nájem bytu [685, 9] nebo nebytového prostorů (1n. NájNebyt).

Z tohoto hlediska může být sporné, zda se použije ochrana spotřebitele podle § 53 i na případy smluv smlouvy o užívání budovy nebo její části na časový úsek [58, 2]. Záleží na titulu tohoto užívání. Půjde-li o nájem, úprava v § 53 se použije.

V. Smlouvy uzavřené na základě dražeb

Směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku výslovně zmi- 7
ňuje v čl. 3 odst. 1 bod 5 smlouvy uzavřené na aukci. K tomu je třeba poznamenat, že se nemůže jednat o tzv. veřejné dražby podle zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách. Na jejich základě přechází vlastnictví přiklepem, tedy jinou právní skutečností stanovenou zákonem (§ 132 ObčZ), a jde tedy o nabytí vlastnictví originálně (původně), tedy neodvozeně od vlastnického práva původního vlastníka předmětu dražby, tj. nikoliv na základě smlouvy. To ostatně výslovně stanoví i definice dražby v § 2 písm. a) VeřDr, podle které „na osobu... přejde přiklepem licitátora vlastnictví nebo jiné právo k předmětu dražby“. Zákonodárce je v tomto směru důsledný a v definici přiklepu, kterým je „úkon licitátora spočívající v klepnutí kladívkem“, vymezuje jeho účinek, kterým je „přechod vlastnického či jiného práva k předmětu dražby“.

Vyloučeny jsou rovněž dražby v rámci výkonu rozhodnutí či exekuce, kdy rovněž nedochází k uzavření smlouvy. V úvahu by snad mohly přicházet dražby konané podle zákona č. 427/1990 Sb. (srov. zejména ÚS sp. zn. II. ÚS 303/95), zde by však stát musel naplňovat definici „dodavatele“ [52, 5].

Jiným případ jsou situace, kdy si smluvní strany sjednají způsob uzavření smlouvy formou dražby. V závislosti na sjednaných podmínkách mohou příhozy představovat návrhy smlouvy nebo již přijetí návrhu. Pro dražbu je přitom charakteristické, že návrh nebo přijetí příhozce jsou účinné pouze, dokud není učiněn vyšší příhoz. Může být proto sporné, zda tak dochází k vyloučení ochrany spotřebitele podle § 53 i například v různých internetových aukcích, pokud se řídí českým právem.

Výjimka v § 54 písm. e) ani ve směrnici není omezena pouze na veřejné dražby. Na druhou stranu při pohledu na způsob provedení v jiných členských státech, by měl dostat přednost spíše užší výklad. V některých členských státech byla výjimka omezena pouze na veřejné dražby, v jiných pak na dražby, kde je možné současně uzavření smlouvy bez použití prostředků komunikace na dálku. Například smlouvy uzavírané na eBay (www.ebay.com) nebyly shledány v Německu jako dražby vyloučené z aplikace ustanovení na ochranu spotřebitele při sjednávání smluv na dálku.

VI. Smlouvy o dopravě

- 8 V § 54 písm. g) jsou vyloučeny z ochrany spotřebitele podle § 53, 53a také smlouvy o dopravě, pokud dodavatel poskytuje plnění v určeném termínu nebo době. Evropský soudní dvůr se výkladem tohoto pojmu zabýval v rozsudku ve věci C-336/03 *EasyCar (UK) Ltd proti Office of Fair Trading* z 10. března 2005.

Smlouvu o dopravě nelze chápat v rámci české právní úpravy pouze jako smlouvu o přepravě podle § 760n. ObčZ. Čl. 3 odst. 2 směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku vylučuje z aplikace některých ustanovení směrnice smlouvy o poskytování přepravních služeb, v nichž se dodavatel po uzavření smlouvy zavazuje, že tyto služby poskytne ke konkrétnímu datu nebo během konkrétní lhůty.

Evropský soudní dvůr řešil otázku, zda takovou smlouvou o poskytnutí přepravních služeb, či v českém kontextu o dopravě, jsou i smlouvy o nájmu dopravního prostředku, přičemž dospěl k závěru, že výše zmíněný čl. 3 odst. 2 směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku musí být interpretován tak, že smlouvy o poskytnutí přepravních služeb zahrnují i smlouvy o nájmu aut.

Jak poukazuje Komise, výjimka je tak Evropským soudním dvorem posunována mimo původně zamýšlený rámec.

Z judikatury:

ESD, C-336/03, ve věci EasyCar Ltd. proti Office of Fair Trading, Sbírka rozhodnutí I-01947/2005: Článek 3 odst. 2 směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/ES ze dne 20. května 1997, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, musí být vykládán v tom smyslu, že pojem smlouvy o poskytování přepravních služeb zahrnuje smlouvy o poskytování služeb nájmu automobilů.

§ 54a Smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku

(1) Smlouvami o finančních službách se pro účely smluv uzavíraných na dálku upravených v tomto zákoně rozumí smlouvy týkající se bankovních, platebních, úvěrových nebo pojistných služeb, smlouvy týkající se penzijního připojištění, smlouvy týkající se poskytování investičních služeb nebo smlouvy týkající se obchodů na trhu s investičními nástroji. V případě pochybností se má za to, že za smlouvu o finančních službách se pro účely smluv uzavíraných na dálku vždy považuje smlouva uzavíraná v rámci předmětu podnikatelské činnosti podle první věty, kde na straně dodavatele vystupuje banka, pobočka zahraniční banky, devizové místo, instituce elektronických peněz, stavební spořitelna, spořitelni nebo úvěrní družstvo, pojišťovna, pojišťovací zprostředkovatel, pojišťovací makléř, pojišťovací agent, obchodník s cennými papíry, penzijní fond, investiční společnost, investiční fond, organizátor mimoburzovního trhu nebo investiční zprostředkovatel, nebo zahraniční osoba s obdobným předmětem podnikání.

(2) Jsou-li pro uzavření smlouvy o finančních službách použity prostředky komunikace na dálku uvedené v § 53 odst. 1, které umožňují uzavřít smlouvu bez současné fyzické přítomnosti dodavatele a spotřebitele (dále jen „smlouva o finančních službách uzavíraná na dálku“), je dodavatel povinen splnit povinnosti uvedené v § 54b až 54d. Některé povinnosti při uzavírání smluv o pojistných službách uzavíraných na dálku jsou upraveny odchylně ve zvláštním právním předpise.^{2b}

^{2b} § 2, § 3 písm. bb), § 23 a 66 zákona č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě a o změně souvisejících zákonů (zákon o pojistné smlouvě).

(3) U smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku, na základě které jsou činěny operace stejné nebo obdobné povahy, se ustanovení § 54b až 54d na tyto operace nevztahují. Uzavírají-li stejné smluvní strany, které spolu uzavřely smlouvu o finančních službách uzavíranou na dálku, další navazující smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku stejné nebo obdobné povahy, nepoužijí se na tyto navazující smlouvy ustanovení § 54b odst. 2 až 6; to neplatí v případě, kdy od uzavření poslední smlouvy uplynul více než jeden rok.

(4) Pro účely smluv o finančních službách uzavíraných na dálku se rozumí

a) provozovatelem prostředku komunikace na dálku fyzická nebo právnická osoba, jejíž podnikatelská činnost zahrnuje zpřístupňování jednoho nebo více prostředků komunikace na dálku dodavatelům,

b) trvalým nosičem dat jakýkoli předmět, který umožňuje spotřebiteli uchování informací určených jemu osobně tak, aby mohly být využívány po dobu přiměřenou účelu těchto informací, a který umožňuje reprodukci těchto informací v nezměněné podobě,

c) spotřebitelem fyzická osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku nejedná v rámci své obchodní nebo jiné podnikatelské činnosti.

Související ustanovení: § 34 až 42, § 43 až 51, § 51a až 54d, § 778 až 787

Související předpisy: Zák. č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě; zák. č. 363/1999 Sb., o pojišťovnictví; zák. č. 591/1992 Sb., o cenných papírech; zák. č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu; zák. č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění; zák. č. 21/1992 Sb., o bankách; zák. č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech a některých opatřeních s tím souvisejících; § 497 až 507, § 682 až 719b ObchZ; zák. č. 96/1993 Sb., o stavebním spoření a státní podpoře stavebního spoření; zák. č. 6/1993 Sb., o České národní bance; zák. č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování; zák. č. 38/2004 Sb., o pojišťovacích zprostředkovatelích a samostatných likvidátorech pojistných událostí; zák. č. 219/1995 Sb., devizový zákon; zák. č. 377/2005 Sb., o finančních konglomerátech

Související komunitární předpisy: směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES

Z literatury: Liška, P. Některé právní aspekty ochrany spotřebitele ve smlouvě o běžném účtu. PR, 2007, č. 3, s. 81n.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Prováděné směrnice.....	1
----------------------------	---

K odst. 1:

I. Finanční služby.....	2
-------------------------	---

K odst. 2:

I. Smlouva sjednáváná na dálku	3
--------------------------------------	---

K odst. 3:

I. Výjimky.....	4
1. Operace stejné povahy	5
2. Navazující smlouvy o finančních službách	6

K odst. 4:

1. Definice pojmů	7
1. <i>Spotřebitel</i>	8
2. <i>Trvalý nosič dat</i>	9
3. <i>Provozovatel prostředku komunikace na dálku</i>	10

Obecně:**I. Prováděné směrnice**

- 1** Zákonem č. 56/2006 Sb. byla v občanském zákoníku provedena směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES.

Je nutné připustit, že tato směrnice byla již dříve částečně provedena jednak v zákoně č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě, jednak v zákoně č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, ve znění pozdějších předpisů (zákonem č. 257/2004 Sb. v § 44b až 44i). Zatímco úprava pojistných smluv uzavřených na dálku v zákoně o pojistné smlouvě zůstala zachována, úprava smluv o cenných papírech uzavřených na dálku (§ 44b až 44i) byla zákonem č. 56/2006 Sb. zrušena. Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2006 Sb. (Sněmovní tisk č. 1061) přesto na zvláštní úpravu v zákoně o cenných papírech odkazuje. Zajímavé přitom je, že úprava v zákoně o cenných papírech byla omezena na spotřebitelské smlouvy, úprava pojistných smluv uzavřených na dálku v zákoně o pojistné smlouvě se použije obecně.

Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES, není provedena v § 54a až 54d kompletně. Konkrétně jde o čl. 8 této směrnice požadující po členských státech provést některá opatření v případě zneužití platebních karet v souvislosti se smlouvami o finančních službách uzavřených na dálku.

Na tomto místě je vhodné upozornit, že smlouvy o službách bankovních, platebních, úvěrových a pojistných, smlouvy týkající se penzijního připojištění, smlouvy týkající se poskytování investičních služeb a smlouvy týkající se obchodu na trhu s investičními nástroji, při jejichž sjednávání byly použity prostředky komunikace na dálku a které byly uzavřeny před 8. březnem 2006, se řídí dosavadními právními předpisy (čl. VIII zákona č. 56/2006 Sb.).

Dodržování úpravy na ochranu spotřebitele ve smlouvách o finančních službách na dálku bude jednak přezkoumáváno soudem v rámci individuálních sporů vznikajících na základě uzavřených smluv, eventuálně při vypořádání bezdůvodného obohacení či rozhodování o náhradě škody. Kontrola dodržování těchto ustanovení občanského zákoníku je však svěřena také správním úřadům vykonávající státní dozor nebo dohled nad jednotlivými poskytovateli [např. § 43b odst. 2 písm. w) PenPři, § 26 odst. 3 písm. h) BankZ, § 27b odst. 1 písm. n) zákona č. 87/1995 Sb., o spořitelních a úvěrních družstvech a některých opatřeních s tím souvisejících, § 157 odst. 1 písm. e) ZPKT, § 6 odst. 1 PojZ].

K odst. 1:**I. Finanční služby**

- 2** Finanční službou podle čl. 2 písm. b) směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku se rozumí jakákoliv služba bankovní, úvěrové, pojistné, osobní

důchodové, investiční či platební povahy. Občanský zákoník toto vymezení téměř doslova převzal. Pokud se zmiňují investiční nástroje a investiční služby, v obojím případě jde o zákonné pojmy vymezené blíže v § 3, 4 ZPKT.

Takto obecné vymezení by však v praxi působilo problémy, proto je třeba ocenit, že občanský zákoník zároveň v tomto ustanovení zakotvil vyvratitelnou právní domněnku smlouvy o finančních službách pro řadu situací. Nelze přitom zapomenout, že uvedená úprava je úpravou spotřebitelských smluv, smluv mezi dodavatelem a spotřebitelem, což vyplývá z vymezení působnosti prováděné směrnice, ze zařazení § 54a do hlavy páté, což však není zcela zřejmé z pouhých definic pojmů obsažených ve směrnici a převzatých do odst. 1.

Pokud tedy je zakládána vyvratitelná právní domněnka smlouvy o finančních službách pro smlouvy uzavírané v rámci určené podnikatelské činnosti, kde na straně dodavatele vystupuje vyjmenovaný subjekt, bude mít tato domněnka uplatnění pouze ve vztazích dodavatel spotřebitel, nikoliv obecně. Základním předpokladem pro aplikaci § 54a, přestože je toto ustanovení formulováno dosti obecně, musí být existence spotřebitelské smlouvy.

K odst. 2:

I. Smlouva sjednávaná na dálku

Zatímco v odstavci 1 jsou obecně vymezeny smlouvy o finančních službách, v tomto ustanovení se ve své podstatě definuje uzavření smlouvy na dálku. Zákon zde proto využívá obecné úpravy v § 53 odst. 1 a odkazuje na ni. Zároveň je v tomto ustanovení vymezen rozsah aplikace § 54b až 54d, když z tohoto ustanovení vyplývá, že tato ustanovení se použijí pouze pro případ spotřebitelských smluv o finančních službách uzavřených na dálku. 3

S ohledem na význam této právní úpravy, jakož i definici smlouvy uzavřené na dálku v čl. 2 písm. a) výše uvedené směrnice je nutné na tomto místě učinit obdobný závěr jako při výkladu § 53 odst. 1. Úprava v § 54a až 54d dopadá na smlouvy, které jsou skutečně na dálku uzavřeny. K závěru o aplikaci těchto ustanovení nestačí pouhá skutečnost, že v různé fázi sjednávání smlouvy byl využit prostředek komunikace na dálku (např. jako výzva k podávání návrhů), jestliže smlouva byla následně uzavřena při osobním jednání.

Důvodová zpráva k zákonu č. 56/2006 Sb. (Sněmovní tisk 1061) výslovně akcentuje závěr, který jsme učinili již v souvislosti s výkladem § 53, že úprava smluv uzavíraných prostřednictvím prostředků komunikace na dálku (jedno zda o finančních službách či jiných) představuje zvláštní úpravu k § 43a odst. 1, když připouští i návrhy neurčené jedné nebo více určitým osobám. Ostatně jak vyplývá z § 54, § 53 odst. 1 až 3 se aplikuje i na smlouvy o finančních službách. Podle důvodové zprávy typickým případem smluv o finančních službách uzavřených na dálku jsou smlouvy uzavřené na základě návrhu smlouvy distribuovaného formou letáku nebo inzerátu, faxové nebo telefonické nabídky, prostřednictvím internetu apod.

Výše byla zmíněna úprava pojistných smluv uzavíraných na dálku v zákoně o pojistné smlouvě. Ta se aplikuje i nadále jako úprava zvláštní.

K odst. 3:**I. Výjimky**

- 4 Toto ustanovení se snaží o provedení čl. 1 odst. 2 směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku. Smyslem je zohlednění komplikované struktury finančních služeb. Článek 1 odst. 2 stanoví v podstatě povinnost aplikovat směrnici na první dohodu o službě, respektive na první z postupných operací nebo operací stejné povahy, jestliže žádná první dohoda o službě mezi stejnými stranami neexistuje. Návodem pro interpretaci této povinnosti je bod 16 a 17 preambule směrnice. Ve vztahu k provedení v § 54a odst. 3 je to poměrně komplikované, když na místě, kde se ve směrnici používá pojem „operace“, je v některých případech použit pojem „operace“, v některých „smlouva o finančních službách“.

Podle § 54a odst. 3 jde v zásadě o dvě situace, v nichž se úprava ochrany spotřebitele při smlouvách o finančních službách uzavíraných na dálku vylučuje či alespoň omezuje.

1. Operace stejné povahy

- 5 V praxi dochází často k uzavření smlouvy o finanční službě (např. smlouva o běžném účtu, získání kreditní karty, smlouva o správě cenných papírů), přičemž tato smlouva může být následně realizována řadou dalších navazujících operací po relativně dlouhou dobu (např. výběry prostředků, platba kreditní kartou, transakce v rámci správy portfolia). Na tyto jednotlivé operace se již úprava v § 54b až 54d nepoužije.

Ve směrnici se výslovně uvádí, do této skupiny spadá i předplacení nových jednotek stejného fondu kolektivního investování.

Za operace stejné nebo obdobné povahy se nepovažují případy, kdy jsou v návaznosti na smlouvu o finanční službě (např. smlouva o běžném účtu) uzavírány smlouvy o doplňkových službách (např. smlouva o vydání platební karty nebo smlouvy o zřízení internetového bankovníctví). Na ně se úprava v § 54a n. vztahuje.

2. Navazující smlouvy o finančních službách

- 6 Druhý případ představují situace, kdy nejde o pouhé operace, ale došlo k uzavření smlouvy o finanční službě na dálku; na tuto smlouvu však navazuje smlouva stejné nebo obdobné povahy uzavřená mezi stejnými stranami. V takovém případě se ochrana spotřebitele podle § 54b až 54d na tyto navazující smlouvy vztahuje, s ohledem na uzavření předchozí smlouvy je však omezená informační povinnost podle § 54b odst. 2 až 6, ledaže od uzavření poslední smlouvy uplynul více než jeden rok.

K odst. 4:**I. Definice pojmů**

- 7 V tomto ustanovení jsou v souladu s čl. 2 směrnice o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku definovány některé pojmy.

1. Spotřebitel

- 8 Pro účely úpravy smluv o finančních službách uzavíraných na dálku je definován pojem spotřebitele. Tím je do určité míry zpochybněn význam systematického zařazení úpravy této problematiky do hlavy páté vycházející z obecného vymezení spotřebitelských smluv v § 52, včetně obecné definice spotřebitele. Občanský zákoník takto obsahuje

dvě zdanlivě odlišné definice spotřebitele. Postavení spotřebitele podle definice v tomto odstavci je výslovně vyhrazeno osobám fyzickým. Z bodu 29 preambule směrnice totiž vyplývá pro členské státy možnost rozšířit ochranu spotřebitele v této směrnici pouze na neziskové organizace a osoby využívající finanční služby za účelem stát se podnikateli. Výše jsme však argumentovali pro stejný a tedy užší výklad pojmu spotřebitele, jak je vymezen v § 52 [52, 9].

2. Trvalý nosič dat

Občanský zákoník dále definuje trvalý nosič dat (diskety, CD-ROM, DVD, pevný disk počítače, ale nikoliv internetové stránky, které nesplňují znaky uvedené v definici), ačkoliv jej v úpravě smluv o finančních službách vůbec nepoužívá. Lze však dovodit jeho význam při plnění informační povinnosti podle § 54b odst. 8 (srov. § 54b odst. 8 ObčZ a čl. 5 odst. 1 směrnice 2000/65/ES).

9

3. Provozovatel prostředku komunikace na dálku

Občanský zákoník vymezuje rovněž provozovatele prostředku komunikace na dálku, tento pojem je však použit pouze v § 54d odst. 3.

10

§ 54b Poskytování informací

(1) Spotřebiteli musí být při jednání prostřednictvím některého z prostředků komunikace na dálku s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku poskytnuty informace o dodavateli, o poskytované finanční službě, o smlouvě o finančních službách uzavírané na dálku a o možných způsobech mimosoudního řešení sporů nebo možných náhradách z garančních fondů.

(2) Spotřebiteli musí být v souladu s odstavcem 1 poskytnuty tyto informace o dodavateli:

a) obchodní firma, název nebo jméno a příjmení a identifikační číslo, pokud mu bylo přiděleno, dodavatele,

b) hlavní předmět podnikání dodavatele,

c) sídlo dodavatele, který je právnickou osobou, nebo bydliště dodavatele, který je fyzickou osobou, případně jiné adresy, které mají význam pro vztah mezi spotřebitelem a dodavatelem,

d) obchodní firma, název nebo jméno a příjmení a identifikační číslo, pokud mu bylo přiděleno, zástupce dodavatele v České republice, jestliže takový zástupce existuje (dále jen „zástupce dodavatele“),

e) sídlo zástupce dodavatele, který je právnickou osobou, nebo bydliště zástupce dodavatele, který je fyzickou osobou, případně jiné adresy, které mají význam pro vztah mezi spotřebitelem a zástupcem dodavatele,

f) obchodní firma, název nebo jméno a příjmení zprostředkovatele uzavření smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku s dodavatelem (dále jen „zprostředkovatel“), a identifikační číslo, pokud mu bylo přiděleno, pokud s takovýmto zprostředkovatelem spotřebitel jedná,

g) titul, na základě kterého zprostředkovatel se spotřebitelem jedná,

h) sídlo zprostředkovatele, který je právnickou osobou, nebo bydliště zprostředkovatele, který je fyzickou osobou, případně jiné adresy, které mají význam pro vztah mezi spotřebitelem a zprostředkovatelem,

i) informace o tom, zda je dodavatel registrován v obchodním nebo jiném obdobném rejstříku a pokud je dodavatel registrován, pak informace o jeho registračním čísle nebo jiném odpovídajícím prostředku identifikace dodavatele v takovém rejstříku,

j) název a sídlo orgánu odpovědného za výkon dohledu nebo státního dozoru nad činností dodavatele, pokud dodavatel podniká na základě povolení.

(3) Spotřebiteli musí být v souladu s odstavcem 1 poskytnuty tyto informace o poskytované finanční službě:

a) název a hlavní charakteristiky poskytované služby,

b) celková cena poskytované služby pro spotřebitele včetně všech poplatků, daní placených prostřednictvím dodavatele a jiných souvisejících nákladů; nelze-li přesnou celkovou cenu určit předem, pak veškeré informace o způsobu výpočtu konečné ceny umožňující spotřebiteli ověřit si konečnou cenu,

c) možná rizika mimo kontrolu dodavatele spojená s poskytovanou finanční službou, včetně případného upozornění, že minulé výnosy nejsou zárukou výnosů budoucích,

d) existence dalších daní nebo nákladů, které nejsou hrazeny prostřednictvím dodavatele nebo jím nejsou vybírány,

e) případná omezení období, po které zůstávají poskytnuté informace v platnosti,

f) možné způsoby placení za poskytnutou službu a způsob poskytnutí služby,

g) případné dodatečné náklady pro spotřebitele za použití prostředků komunikace na dálku, pokud jsou dodavatelem účtovány.

(4) Spotřebiteli musí být v souladu s odstavcem 1 poskytnuty tyto informace o smlouvě o finančních službách uzavírané na dálku:

a) o možnosti či nemožnosti odstoupit od smlouvy podle § 54c odst. 1, zejména o lhůtách k jeho uplatnění, podmínkách jeho uplatnění, částce, jejíž zaplacení může být na spotřebiteli požadováno podle § 54c odst. 6, a informace o důsledcích neuplatnění práva na odstoupení od smlouvy,

b) o minimální době trvání smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku v případě trvajících nebo opakovaného poskytování finančních služeb,

c) o právu dodavatele nebo spotřebitele na předčasné nebo jednostranné ukončení smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku na základě smluvních podmínek, včetně případných smluvních pokut,

d) praktické pokyny pro uplatnění práva na odstoupení, obsahující mimo jiné adresu, na niž má být zasláno oznámení o odstoupení,

e) označení členského státu nebo členských států Evropské unie, jejichž právní předpisy bere dodavatel za základ pro vytvoření vztahů se spotřebitelem před uzavřením smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku,

f) o smluvní doložce o rozhodném právu smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku a o příslušnosti soudu v případě sporů vzniklých ze smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku,

g) o jazyku, případně jazycích, ve kterých bude dodavatel se souhlasem spotřebitele komunikovat se spotřebitelem během trvání smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku a ve kterých budou spotřebiteli poskytnuty smluvní podmínky a další informace podle tohoto paragrafu.

(5) Spotřebiteli musí být v souladu s odstavcem 1 poskytnuty tyto informace o možných způsobech nápravy porušení povinností ze smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku:

a) o existenci a způsobu mimosoudního vyřizování stížností spotřebitelů, včetně možnosti obrátit se se stížností na příslušný orgán dohledu,

b) o existenci garančních fondů, zejména Garančního fondu obchodníků s cennými papíry a Fondu pojištění vkladů.

(6) Z informací poskytnutých podle odstavců 2 až 5 musí být patrné, že slouží k obchodním účelům.

(7) Informace poskytnuté spotřebiteli před uzavřením smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku musí být v souladu s uzavřenou smlouvou.

(8) Informace podle odstavců 2 až 5 musí být dány spotřebiteli k dispozici písemně v dostatečném předstihu před tím, než je spotřebitel smlouvou uzavíranou na dálku nebo nabídkou na její uzavření vázán.

(9) Jestliže byla smlouva o finančních službách uzavíraná na dálku uzavřena na žádost spotřebitele s použitím prostředků komunikace na dálku, které neumožňují poskytnutí smluvních podmínek a informací v souladu s odstavcem 8, musí dodavatel splnit svou povinnost podle odstavce 8 okamžitě po uzavření této smlouvy.

(10) V případě hlasové telefonní komunikace musí být spotřebiteli na začátku hovoru zahájeného dodavatelem sdělen obchodní účel hovoru a informace sloužící k dostatečné identifikaci dodavatele. Jestliže s tím vysloví spotřebitel souhlas, je možné mu místo informací uvedených v odstavcích 2 až 5 sdělit pouze informace o osobě, která je v kontaktu se spotřebitelem, a její spojení s dodavatelem a informace podle odstavce 3 písm. a), b) a d) a podle odstavce 4 písm. a), s výjimkou informace o důsledcích neuplatnění práva pro odstoupení od smlouvy. Dodavatel dále informuje spotřebitele o tom, že další informace jsou k dispozici na vyžádání, a o povaze těchto informací. Povinnost dodavatele dodat informace podle odstavce 8 tím není dotčena.

(11) Spotřebitel má právo obdržet kdykoli během trvání smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku na svou žádost smluvní podmínky v tištěné podobě, případně změnit způsob komunikace na dálku, pokud to není v rozporu s povahou poskytovaných finančních služeb nebo s uzavřenou smlouvou o finančních službách uzavíranou na dálku.

(12) Pokud dodavatel při uzavírání smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku neposkytne spotřebiteli informace podle odstavců 1 až 11 nebo mu poskytne klamavé informace, má spotřebitel právo od uzavřené smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku odstoupit. Toto právo může spotřebitel uplatnit ve lhůtě 3 měsíců ode dne, kdy se o porušení povinností dodavatele podle odstavců 1 až 11 dozví. Na odstoupení spotřebitele od smlouvy se použijí ustanovení § 54c odst. 6 až 9 obdobně.

Související ustanovení: § 22, § 54a až 54d, § 724n., 774n.

Související předpisy: Zák. č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi; zák. č. 38/2004 Sb., o pojišťovacích zprostředkovatelích a samostatných likvidátorech; § 566 až 576, § 642 až 672a ObchZ

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnice 97/7/ES a 98/27/ES

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Prováděná směrnice.....1

K odst. 1:

- I. Informační povinnost před uzavřením smlouvy2

K odst. 2:

- I. Informace o dodavateli3

K odst. 3:

- I. Informace o finanční službě.....4

K odst. 4:

- I. Informace o smlouvě o finanční službě uzavírané na dálku.....5

K odst. 5:

- I. Informace o mimosoudním řešení sporů6
II. Informace o náhradách z garančních fondů.....7

K odst. 6:

- I. Obchodní účel poskytnutých informací.....8

K odst. 7:

- I. Soulad smlouvy s poskytnutými informacemi9

K odst. 8:

- I. Forma a doba poskytnutí informací10

K odst. 9:

- I. Výjimka z informační povinnosti.....11

K odst. 10:

- I. Telefonická komunikace z podnětu dodavatele12

K odst. 11:

- I. Tištěné smluvní podmínky13
II. Změna prostředku komunikace na dálku14

K odst. 12:

- I. Důsledky nesplnění informační povinnosti15

Obecně:**I. Prováděná směrnice**

- 1 Toto ustanovení bylo vloženo do občanského zákoníku zákonem č. 56/2006 Sb. jako provedení směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. 9. 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES. Je zde prováděn zejména čl. 3 až 5 a čl. 11 této směrnice. Přestože úprava nabyla účinnosti teprve 8. března 2006, byla již novelizována zákonem č. 57/2006 Sb. v souvislosti se sjednocením dohledu nad finančním trhem, a to s účinností od 1. dubna 2006.

K odst. 1:**I. Informační povinnost před uzavřením smlouvy**

Odstavec 1 pouze shrnuje obsah informační povinnosti, která je dále podrobně rozvedena v § 54b odst. 2, 3, 4, 5. Jde jednak o informace o dodavateli (§ 54b odst. 2), o finanční službě (§ 54b odst. 3), o smlouvě o finančních službách uzavírané na dálku (§ 54b odst. 4), o možných způsobech mimosoudního řešení sporů nebo možných náhradách z garančních fondů (§ 54b odst. 5).

Jsou zde zároveň stanoveny společné požadavky – jde o informační povinnost dodavatele vůči spotřebiteli, informační povinnost musí být splněna v dostatečném předstihu před uzavřením smlouvy (nejčastěji ve výzvě k podávání návrhů nebo v návrhu), informační povinnost musí být splněna některým z prostředků komunikace na dálku (§ 53 odst. 1, 2). Další obecné požadavky na sdělované informace jsou uloženy dodavateli v § 54b odst. 6 až 9.

Splnění informační povinnosti vyžaduje aktivní jednání ze strany dodavatele. Nestáčí, že informace učiní dostupnými, že umožní spotřebiteli potřebné informace najít. Na druhou stranu není povinností dodavatele zajistit, aby se s informacemi spotřebitel skutečně seznámil. To ani není možné.

K odst. 2:**I. Informace o dodavateli**

V odstavci se podrobně rozepisují informace, které musí být spotřebiteli sděleny s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy. Jedná se především o informace o dodavateli [písm. a), b), c), i)]. Dále jde o informace o zástupcích [písm. d), e)], zprostředkovatelích [písm. f), g), h)], obchodních zástupcích [písm. f), g), h)] a orgánech dohledu [písm. j)]. Je možné si přitom všimnout rozdílu mezi informací o zástupci a o zprostředkovateli. Zatímco zprostředkovatel musí být identifikován, pouze jestliže se spotřebitelem jedná, informace o zástupci musí být uvedena vždy, jestliže zástupce v České republice existuje. Jestliže má obchodní zástupce (§ 654 odst. 2, 3 ObchZ) nebo zprostředkovatel (§ 777 ObčZ) oprávnění zastupovat, vztahuje se k němu informační povinnost o zástupci. Zprostředkovatelská činnost v pojišťovnictví zahrnuje zastupování pojišťovny [§ 3 písm. a) zákona č. 38/2004 Sb.]. Zástupcem ve smyslu tohoto ustanovení je pouze zástupce přímý (§ 22 odst. 1 ObčZ).

Důležitou povinností je informovat spotřebitele nikoliv pouze o formálních znacích právnických osob, jako např. sídle. Informační povinnost se vztahuje na jakoukoliv adresu, která má význam pro vztah spotřebitele a dodavatele, respektive vztah zástupce a spotřebitele nebo vztah zprostředkovatele a spotřebitele. Pokud bude činnost vykonávána prostřednictvím organizační složky podniku zahraniční osoby umístěné v České republice (§ 21 odst. 4 ObchZ), vzniká povinnost informovat také o označení a sídle (umístění) této organizační složky. V konkrétním případě může jít například o pobočku zahraniční banky podnikající zde na základě jednotné licence (§ 5a BankZ).

Směrnice na rozdíl od zákona obsahuje velice obecný požadavek identifikace jakéhokoliv podnikatele, který má mít obchodní vztahy se spotřebitelem, a nejde o dodavatele, informace o jeho postavení a geografické adrese pro vztah spotřebitele a tohoto podnikatele [čl. 3 odst. 1 bod 1 písm. d)]. Do této kategorie spadají zřejmě údaje o zprostředkovateli, které směrnice oproti zákonu explicitně neřeší.

Pokud se v tomto ustanovení hovoří o vztazích [§ 54b odst. 2 písm. e), h)], má se tím na mysli především vztah faktický. S ohledem na právní povahu zastoupení a zprostředkování tady ve většině případů žádný právní vztah zprostředkovatele nebo zástupce se spotřebitelem nebude.

K odst. 3:

I. Informace o finanční službě

- 4 V tomto odstavci zákon podrobně rozebírá informace o finančních službách. Při srovnání se směrnicí se jeví jako zajímavá především striktní povinnost dodavatele informovat o existenci dalších daní nebo nákladů, které nejsou hrazeny prostřednictvím dodavatele nebo jím nejsou vybírány [písm. d)]. Směrnice na tomto místě požadovala pouze upozornění na možnost existence dalších daní a nákladů, které nejsou placeny prostřednictvím dodavatele nebo jím nejsou účtovány [čl. 3 odst. 1 bod 2 písm. d)]. Směrnice tak pouze vyžadovala upozornění na možnost ještě dalších plateb vedle celkové ceny, která již musí zahrnovat i daně placené prostřednictvím dodavatele. Zákon zde vyžaduje i specifikaci těchto dalších plateb.

K odst. 4:

I. Informace o smlouvě o finančních službách uzavírané na dálku

- 5 I v tomto případě se jedná o téměř doslovné převzetí textu čl. 3 odst. 4 prováděné směrnice. Doslovnost převzetí se projevuje například v písm. c), kde se ukládá povinnost informovat spotřebitele o právu na předčasné nebo jednostranné ukončení smlouvy o finančních službách uzavíraných na dálku na základě smluvních podmínek, včetně případných smluvních pokut. Český překlad směrnice na tomto místě ještě doplňuje, „které v takových případech smlouva ukládá“. Jak dospěla judikatura i doktrína, institut smluvní pokuty (§ 544) je možné využít pouze pro případ porušení smluvní povinnosti. Nelze proto požadovat smluvní pokutu v případě využití práva (např. Sou R NS č. C 2849 – NS sp. zn. 33 Odo 370/2004). Uvedené ustanovení nelze proto chápat jako legalizaci aplikační praxe a odmítnutí dosud prezentovaných názorů, ale pouze jako formulační nepřesnost. Spotřebitel musí být v každém případě informován o povinnosti peněžitého či jiného plnění, která mu v souvislosti s předčasným či jednostranným ukončením smlouvy (správně smluvního vztahu) vznikne. Pokud je takový postup spojen s předchozím porušením povinnosti druhou stranou, nic nebrání informovat i o smluvních pokutách, které v důsledku porušení povinnosti (nikoliv však pouhého ukončení smluvního vztahu) vznikají.

K odst. 5:

I. Informace o mimosoudním řešení sporů

- 6 Spotřebitel by měl být touto cestou informován nejen o možnostech mimosoudního řešení, které v daném konkrétním případě vyplývají ze zákona (např. zákon č. 229/2002 Sb., o finančním arbitrovi), ale i o jiných možnostech mimosoudního řešení, které dodavatel obecně akceptuje, např. rozhodčí doložka ve smlouvě o finanční službě, aplikace určitých pravidel pro mimosoudní řešení sporů (např. smírčí řízení uvnitř banky). Tím nejsou dotčeny formální požadavky například na rozhodčí smlouvu podle § 3 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů.

II. Informace o náhradách z garančních fondů

Zvláštní předpisy upravující poskytování finančních služeb umožňují za určitých okolností náhrady z garančních fondů, např. náhrady z Fondu pojištění vkladů (§ 41c BankZ), náhrady z Garančního fondu obchodníků s cennými papíry (§ 130 ZPKT), plnění z garančního fondu podle § 24 odst. 2 zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla. Nejde o garanční fond podle § 22 PojZ. 7

K odst. 6:

I. Obchodní účel poskytnutých informací

Směrnice kromě povinnosti jednoznačné rozpoznatelnosti obchodního účelu poskytovaných informací zdůrazňuje také povinnost sdělovat tyto informace jasným a srozumitelným způsobem vhodným pro použité prostředky komunikace na dálku s přihlédnutím k zásadě dobré víry v obchodních vztazích a ochraně nezpůsobilých osob (čl. 3 odst. 2). 8

Z daného požadavku je nutné dovodit striktní rozlišení informací, které jsou obecně sdělovány spotřebiteli za účelem reklamy a informace sdělované spotřebiteli podle tohoto ustanovení za účelem uzavření smlouvy o finanční službě na dálku. Plní-li dodavatel svou informační povinnost, musí být zjevné, že jsou poskytovány za účelem uzavření této smlouvy na dálku.

K odst. 7:

I. Soulad smlouvy s poskytnutými informacemi

Zákon výslovně ukládá, že informace sdělené spotřebiteli před uzavřením smlouvy o finančních službách na dálku musí být v souladu se smlouvou. Logice věci by odpovídala spíše opačně formulovaná povinnost, tedy že smlouva musí být v souladu s dříve poskytnutými informacemi. Tato povinnost se samozřejmě vztahuje pouze na smlouvy uzavírané v období platnosti informací sdělených před uzavřením smlouvy [srov. § 54b odst. 3 písm. e)]. Uzavření smlouvy v rozporu s dříve poskytnutými informacemi nemá ovšem za následek neplatnost této smlouvy, ale pouze možnost odstoupení od takto uzavřené smlouvy podle odst. 12 (klamavé informace). Směrnice navíc na tomto místě neukládá jako zákon povinnost souladu informace a následně uzavřené smlouvy, ale pouze povinnost souladu předběžně poskytované informace se smluvními závazky garantovanými právem smlouvy (čl. 3 odst. 4). 9

K odst. 8:

I. Forma a doba poskytnutí informací

Je zde obsažen stejný požadavek jako v § 53 odst. 6 pro informace poskytnuté po uzavření smlouvy na dálku. Je proto možné odkázat na výhrady uvedené u tohoto ustanovení. Zákonodárce vyžaduje splnění informační povinnosti podle § 54b odst. 1 v písemné formě. Směrnice konkrétněji buď poskytnutím informací na papíře, či na jiném trvanlivém nosiči dat (čl. 5 odst. 1) [viz též § 54a odst. 4 písm. b)]. I zde lze proto uzavřít, že jde především o kvalitu poskytnutých informací, jejich uchovatelnost, nikoliv závaznost. Pouhý nedostatek podpisu nic nemění na tom, že spotřebitel byl informován [53, 16] [55, 6]. Nejde o požadavek písemné formy pro všechny smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku. 10

Směrnice vyžaduje v čl. 5 odst. 1 poskytnutí nejenom informací ale i smluvních podmínek. To je pochopitelné už jenom z toho důvodu, že konsens smluvních stran jako předpoklad vzniku smlouvy musí krýt celý obsah právního úkonu. Nepřipouští se proto, aby strana uzavřela smlouvu o obsahu, který ji nemohl být znám. Podobně jako podle § 53a odst. 3 jde navíc o to, aby spotřebitel měl obsah smlouvy k dispozici.

Jak vyplývá z § 54b odst. 1, dodavatel je povinen poskytnout informace s dostatečným předstihem před uzavřením smlouvy. V tomto ustanovení je okamžik upřesněn tak, že uvedené informace musí být poskytnuty před tím, než je spotřebitel smlouvou uzavíranou na dálku nebo nabídkou na její uzavření vázán.

Výjimku z informační povinnosti podle § 54b odst. 8 upravuje odstavce 9 téhož ustanovení. Pokud jde o smlouvy uzavírané telefonicky, platí navíc režim podle § 54b odst. 10. Jestliže dojde k uzavření smlouvy, je spotřebitel oprávněn požadovat smluvní podmínky v tištěné podobě [54b, 13].

K odst. 9:

I. Výjimka z informační povinnosti

- 11 Občanský zákoník v § 54b odst. 9 připouští výjimku z informační povinnosti podle § 54b odst. 8 a poskytnutí smluvních podmínek. Předpokladem této výjimky je uzavření smlouvy na žádost spotřebitele s použitím prostředků komunikace na dálku, které neumožňují poskytnutí smluvních podmínek a informací v souladu s odstavcem 8. Obdobnou výjimku upravuje § 23 odst. 4 PojSml.

Je zde možné upozornit na nesoulad ve formulaci odstavce 8, podle něhož má dodavatel pouze informační povinnost, a odstavce 9, kde se zmiňuje informační povinnost a povinnost poskytnout smluvní podmínky. Je dán nepřesnou implementací směrnice v odstavci 8, na kterou bylo výše upozorněno. Povinnost poskytnout smluvní podmínky vyplývá z povahy věci, z tohoto ustanovení, i z prováděné směrnice.

Smlouva musí být uzavřena pomocí prostředku komunikace na dálku, který neumožňuje před uzavřením smlouvy poskytnutí informací ani smluvních podmínek v souladu s § 54b odst. 8, tedy ve stanoveném rozsahu, době před uzavřením smlouvy nebo požadované formě. Navíc smlouva tímto způsobem musí být uzavřena na žádost spotřebitele, tedy s jeho úmyslem. Neznačená to však, že by jej dodavatel nemohl oslovit jako první. Pro žádost nejsou stanoveny žádné formální požadavky. Může jít například o smlouvu uzavřenou ústně na základě telefonátu spotřebitele.

Dodavatel není v tomto případě zproštěn z informační povinnosti, pouze ji může splnit později, okamžitě po uzavření smlouvy. Vždy musí dojít ke konsenzu alespoň o podstatných náležitostech smlouvy v závislosti na smluvním typu, jinak smlouva daného typu nevznikla. Navíc musí být dodrženy i formální požadavky pro daný smluvní typ.

Pokud jde o informační povinnost v případě telefonického rozhovoru zahájeného dodavatelem, platí navíc zvláštní režim podle § 54b odst. 10.

K odst. 10:

I. Telefonická komunikace z podnětu dodavatele

- 12 Zákon zde stanoví zvláštní pravidla pro vedení telefonického rozhovoru na základě zavolání dodavatele. I zde se však uplatní požadavek § 53 odst. 2.

Dodavatel je v takovém případě povinen se na začátku telefonátu identifikovat a sdělit obchodní účel telefonátu. Se souhlasem spotřebitele potom nemusí informovat o všech skutečnostech uvedených v § 54b odst. 2 až 5.

Význam této výjimky je však omezený, protože jeho informační povinnost podle § 54b odst. 8 zůstává nedotčena. Dodavatel proto musí i v případě svého telefonátu splnit informační povinnost v celém rozsahu § 54b odst. 2 až 5 před uzavřením smlouvy, respektive před tím než se spotřebitel zaváže a ve stanovené formě.

Možnost dodavatele uzavřít na základě svého telefonátu smlouvu je tak omezena. Buď telefonuje poté, co spotřebiteli sdělil informace podle § 54b odst. 8 jiným způsobem, nebo jsou splněny podmínky § 54b odst. 9. Nesplnění informační povinnosti podle § 54b odst. 8 se však nedotýká platnosti smlouvy, ale možnosti odstoupit od smlouvy podle § 54b odst. 12. K uzavření smlouvy může proto dojít, jestliže je ústně sjednán celý obsah smlouvy, tedy eventuálně včetně seznámení se všeobecnými obchodními podmínkami.

K odst. 11:

I. Tištěné smluvní podmínky

Ustanovení v souvislosti s úpravou smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku upravuje dvě další práva spotřebitele. Jde o provedení čl. 5 odst. 3 výše uvedené směrnice. Spotřebitel má právo na smluvní podmínky v tištěné podobě. Dodavatel je povinen mu je kdykoliv během trvání smluvního vztahu na jeho žádost poskytnout. Jak již bylo řečeno výše, spotřebitel musí být seznámen se smluvními podmínkami při uzavírání smlouvy, jinak ohledně nich nedošlo k uzavření smlouvy.

13

Povinnosti dodavatele směřují k tomu, aby se s těmito smluvními podmínky mohl seznámit kdykoliv později, aby je měl k dispozici. Z informační povinnosti dodavatele podle § 54b odst. 8 vyplývá povinnost poskytnout je pouze v písemné podobě. Podstatná není povaha media, ale způsob komunikace, nemusí jít o papír. Toto ustanovení jde dále a ukládá povinnost dodavatele poskytnout spotřebiteli smluvní podmínky jeho smlouvy vytisknuté na papíře nebo na jiném médiu.

Je možné v této souvislosti upozornit, že směrnice jak v čl. 5 odst. 1 (§ 54b odst. 8), tak v čl. 5 odst. 3 (§ 54b odst. 11), vyžaduje poskytnutí podmínek na papíře, v případě čl. 5 odst. 1 se připouští i jiný trvanlivý nosič [§ 54a odst. 4 písm. b)].

S ohledem na znění prováděného čl. 5 odst. 3 směrnice, jakož i § 54b odst. 11 je zjevné, že výjimka v podobě rozporu s povahou poskytovaných finančních služeb nebo s uzavřenou smlouvou o finančních službách uzavíranou na dálku se zde neuplatní.

II. Změna prostředku komunikace na dálku

Uzavření smlouvy o finančních službách na dálku využitím určitého prostředku komunikace na dálku (§ 54a odst. 2) neznámá, že by tento prostředek komunikace musel být používán po celou dobu trvání právního vztahu. Spotřebitel, ale i dodavatel, mohou zvolit pro svou komunikaci následně i jiný prostředek. Toto jejich právo může být omezeno obsahem uzavřené smlouvy o finančních službách, např. je-li sjednán pro určité operace určitá forma komunikace na dálku. Právo změnit prostředek komunikace na dálku může být omezeno i povahou poskytovaných finančních služeb, např. jestliže spotřebitel usiluje o cestovní pojištění musí zvolit prostředek, který povede k uzavření smlouvy před zahájením cesty.

14

K odst. 12:**I. Důsledky nesplnění informační povinnosti**

- 15** Nesplnění informační povinnosti stanovené v § 54b nemá dopad na platnost smlouvy. Jestliže informační povinnost podle odst. 1 až 11 nebyla splněna, ať už z hlediska úplnosti, formy nebo pravdivosti, má spotřebitel právo odstoupit od smlouvy podle § 54b odst. 12.

Ačkoliv zákon zmiňuje informace podle odst. 1 až 11, ne ve všech těchto ustanoveních je skutečně upravena informační povinnost v souvislosti s uzavíráním smlouvy (např. odst. 11 upravuje povinnost vydat po uzavření smlouvy smluvní podmínky v tištěné podobě).

Poskytnutí klamavých informací, které toto ustanovení zmiňuje, může mít předjímané důsledky, pouze jestliže jde o informace podle odst. 1 až 11, tedy nikoliv poskytnutí jakékoliv klamavé informace, jak by snad mohlo být z tohoto ustanovení dovozováno. V jiných případech se bude řídit poskytnutí klamavých informací § 49a ObčZ.

Lhůta k odstoupení od smlouvy je v takovém případě 3 měsíce. Má však charakter subjektivní lhůty běžící teprve od okamžiku, kdy se spotřebitel o porušení informační povinnosti dozvěděl.

Je třeba říci, že prováděná směrnice nestanoví sankce v podobě odstoupení od smlouvy. Absence jakékoliv objektivní lhůty (srov. § 53 odst. 7) ve spojení s účinky odstoupení od smlouvy podle § 48 vyvolává pochybnost o přiměřenosti těchto důsledků. Vzniká zde rovněž otázka vazby na možnost odstoupení od smlouvy podle § 54c odst. 1.

Odstoupení od smlouvy podle odstavce 12 přichází v úvahu v případě porušení jakékoliv povinnosti při poskytování informací podle odst. 1 až 11, ovšem pouze ve fázi při uzavírání smlouvy. Odstoupení od smlouvy podle § 54c odst. 1 v objektivní lhůtě 14 dní je možné po předání informací v souladu s § 54b odst. 8, 9.

Domníváme se, že je nutné obě ustanovení interpretovat vedle sebe. Spotřebitel má v zásadě možnost odstoupit od smlouvy pouze ve lhůtě 3 měsíce ode dne, kdy se dověděl o porušení informační povinnosti, a to v širším rozsahu než podle § 54c odst. 1 (tedy např. i pro porušení povinnosti podle § 54b odst. 10). Pokud je informační povinnost podle § 54b odst. 8, 9 po uzavření smlouvy splněna, vzniká mu navíc možnost odstoupit od smlouvy ve lhůtě 14 dní podle § 54c odst. 1. Zatímco v prvním případě jde ze strany spotřebitele o reakci na nesplnění povinností ze strany dodavatele, v druhém případě jde o reakci na zjištění skutečného obsahu smlouvy. Vznik práva na odstoupení od smlouvy a plynutí lhůty je nutné zkoumat u každého ustanovení zvlášť. Na běhu lhůty podle odst. 12 nic nemění ani dodatečné sdělení informací ve smyslu § 54c odst. 1 (srov. § 53 odst. 7 in fine).

Účinky odstoupení od smlouvy podle odst. 12 budou obdobné s ohledem na aplikaci § 54c odst. 6 až 9.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 2849 – NS sp. zn. 33 Odo 370/2004: Ujednání o smluvní pokutě, jejíž zaplacení je vázáno na odstoupení prodávajícího od kupní smlouvy, je absolutně neplatné, i když důvodem odstoupení od smlouvy je prodlení kupujícího se zaplacením kupní ceny.

§ 54c Právo na odstoupení

(1) Od smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku má spotřebitel právo odstoupit bez uvedení důvodů a bez jakékoli smluvní sankce (dále jen „právo na odstoupení“) ve lhůtě 14 dnů ode dne uzavření této smlouvy nebo ve lhůtě 14 dnů ode dne, kdy mu byly předány informace v souladu s § 54b odst. 8 nebo 9, nastal-li tento den po uzavření smlouvy. Od smlouvy o penzijním připojištění uzavírané na dálku má spotřebitel právo na odstoupení ve lhůtě 30 dnů ode dne uzavření této smlouvy nebo ve lhůtě 30 dnů ode dne, kdy mu byly předány informace v souladu s § 54b odst. 8 nebo 9, nastal-li tento den po uzavření smlouvy.

(2) Spotřebitel nemá právo na odstoupení u finančních služeb, jejichž cena závisí na pohybech cen na finančních trzích, které dodavatel nemůže ovlivnit, jako jsou služby vztahující se k devizovým hodnotám a investičním nástrojům.^{2c} Právo na odstoupení dále spotřebitel nemá u smluv, z nichž bylo zcela splněno oběma smluvními stranami na výslovnou žádost spotřebitele před výkonem spotřebitele práva na odstoupení.

(3) Spotřebitel vykoná své právo na odstoupení oznámením zaslaným prokazatelným způsobem v souladu s praktickými pokyny podle § 54b odst. 4 písm. d); lhůta k uplatnění práva na odstoupení je zachována, pokud bylo oznámení písemně odesláno před uplynutím této lhůty.

(4) Pokud je se smlouvou o finančních službách uzavíranou na dálku spojena jiná smlouva uzavíraná na dálku vztahující se ke službám poskytovaným dodavatelem nebo jinou osobou na základě smlouvy s dodavatelem, pak se tato smlouva od počátku ruší, pokud spotřebitel využije své právo na odstoupení podle odstavce 1.

(5) Ve lhůtě pro odstoupení podle odstavce 1 může dodavatel začít plnit smlouvu o finančních službách uzavíranou na dálku až poté, co s tím spotřebitel vysloví souhlas.

(6) Odstoupí-li spotřebitel od smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku, dodavatel po něm může požadovat neprodlené zaplacení částky pouze za do té doby skutečně poskytnutou službu. Požadovaná částka musí být přiměřená rozsahu již poskytnuté služby.

(7) Dodavatel nesmí od spotřebitele požadovat zaplacení částky za poskytnutou službu podle odstavce 6, pokud zahájil plnění smlouvy před uplynutím lhůty pro odstoupení podle odstavce 1 bez souhlasu spotřebitele nebo pokud neprokáže, že spotřebitele informoval o částce podle § 54b odst. 4 písm. a).

(8) Dodavatel je povinen bez zbytečného odkladu, nejpozději ve lhůtě 30 dnů ode dne odstoupení, kdy mu bylo doručeno oznámení o odstoupení od smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku podle odstavce 3, vrátit spotřebiteli všechny peněžní prostředky od něj přijaté na základě smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku, s výjimkou částky zaplacené spotřebitelem za již skutečně poskytnuté služby na základě této smlouvy podle odstavce 6.

(9) Spotřebitel je povinen bez zbytečného odkladu, nejpozději ve lhůtě 30 dnů ode dne, kdy zaslal dodavateli oznámení o odstoupení podle odstavce 3, vrátit dodavateli všechny jím poskytnuté peněžní prostředky nebo jiný majetek od něj přijatý na základě smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku.

Související ustanovení: § 22, § 54a až 54d, § 122, 451n., 724n., 774n.

^{2c} § 3 zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, ve znění zákona č. 56/2006 Sb.

Související předpisy: Zák. č. 42/1994 Sb., o penzijním připojištění; zák. č. 37/2004 Sb., o pojistné smlouvě

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Odstoupení od smlouvy	1
1. <i>Lhůta k odstoupení od smlouvy</i>	2
2. <i>Lhůta k odstoupení od smlouvy o penzijním připojištění</i>	3

K odst. 2:

I. Výjimky z možnosti odstoupit od smlouvy	4
--	---

K odst. 3:

I. Způsob odstoupení od smlouvy	5
---------------------------------------	---

K odst. 4:

I. Zrušení navazujících smluv	6
-------------------------------------	---

K odst. 5:

I. Plnění smlouvy ve lhůtě pro odstoupení od smlouvy	7
--	---

K odst. 6 až 9:

I. Vypořádání smluvních stran po odstoupení od smlouvy	8
--	---

K odst. 1:

I. Odstoupení od smlouvy

- Jestliže došlo k uzavření smlouvy o finančních službách na dálku vzniká spotřebiteli právo od této smlouvy ve stanovené lhůtě odstoupit. Jde o obdobné právo jako má spotřebitel obecně při uzavírání smlouvy na dálku podle § 53 odst. 7. V obecném lze odkázat na výklad u tohoto ustanovení. I zde je spotřebitel oprávněn odstoupit od smlouvy bez uvedení důvodů a bez jakékoliv sankce. Ke způsobu odstoupení od smlouvy viz výklad u § 54c odst. 3. Výjimky z možnosti odstoupit od smlouvy o finančních službách uzavřené na dálku jsou stanovené v § 54c odst. 2. Vypořádání smluvních stran po odstoupení od smlouvy je upraveno v § 54c odst. 6 až 9.

1. *Lhůta k odstoupení od smlouvy*

- Lhůty k odstoupení od smlouvy jsou konstruované odlišně od úpravy v § 53 odst. 7. Je nutné především poukázat na rozdíl v okamžiku, kdy počíná běžet lhůta k odstoupení od smlouvy.

Zatímco úprava v § 53 odst. 7 počítá v případě poskytnutí služeb s během lhůty k odstoupení od smlouvy až od okamžiku plnění, v podstatě zvláštní úprava pro poskytnutí finančních služeb spojuje počátek běhu lhůty k odstoupení od smlouvy již s uzavřením smlouvy.

Úprava odstoupení od smlouvy podle § 53 odst. 7 omezuje možnost odstoupení od smlouvy absolutní lhůtou tři měsíce od převzetí plnění, s eventuálním prodloužením, jestliže v této lhůtě jsou informace řádně poskytnuty. Úprava v § 54c odst. 1 takové omezení nezná. Jestliže nebyla splněna informační povinnost podle § 54b odst. 8 nebo 9, běží lhůta až od poskytnutí těchto informací. Právo na odstoupení od smlouvy však vzniká v tomto případě teprve po sdělení těchto informací. Jinak vzniká právo na odstoupení od smlouvy podle § 54b odst. 12.

Lhůta k odstoupení od smlouvy je sice lhůtou hmotněprávní, pro její zachování však stačí odeslání odstoupení od smlouvy před jejím uplynutím (§ 54c odst. 3). Pro její počítání se použije § 122.

2. Lhůta k odstoupení od smlouvy o penzijním připojištění

V případě smlouvy o penzijním připojištění zákon zakládá v souladu se směrnicí 3 zvláštní delší lhůtu (čl. 6 směrnice 2002/65/ES). V čl. 6 prodlužuje lhůtu k odstoupení od smlouvy na 30 kalendářních dnů také u smluv uzavřených na dálku souvisejících s životním pojištěním, na něž se vztahuje směrnice 90/619/EHS. Zde je nutné odkázat na zvláštní úpravu v § 23 odst. 4 druhá věta PojSml.

Směrnice obsahuje také zvláštní úpravu počátku běhu lhůty, když spojuje u smluv o životním pojištění tento okamžik až s oznámením o uzavření smlouvy. Ta se v občanském zákoníku neprojevuje. Je zde přitom možné upozornit na speciální úpravu v § 23 odst. 4 PojSml, který provádí tuto část směrnice pro oblast životního pojištění a váže počátek běhu lhůty na doručení sdělení o uzavření smlouvy.

K odst. 2:

I. Výjimky z možnosti odstoupit od smlouvy

V souladu s čl. 6 odst. 2 směrnice jsou některé smlouvy o finančních službách vylou- 4 čeny z možnosti odstoupení od smlouvy. Směrnice ze své působnosti kromě případů zmíněných zákonem vylučuje rovněž cestovní pojištění a pojištění zavazadel nebo podobná krátkodobá pojištění o době trvání kratší než jeden měsíc [čl. 6 odst. 2 písm. b)]. Uvedenou výjimku upravuje § 23 odst. 5 PojSml, který vylučuje z možnosti odstoupení od smlouvy pouze pojistné smlouvy spadající do pojištění pomoci osobám v nouzi během cestování nebo pobytu mimo místa svého trvalého bydliště včetně pojištění finančních ztrát bezprostředně souvisejících s cestováním, jestliže byly tyto smlouvy sjednány na dobu kratší než 1 měsíc.

Směrnice dávala zákonodárci možnost vyloučit z práva na odstoupení od smlouvy další smlouvy (čl. 6 odst. 3). Tato možnost nebyla využita.

K odst. 3:

I. Způsob odstoupení od smlouvy

Zákon přikazuje, aby odstoupení od smlouvy bylo učiněno v souladu s praktickými 5 pokyny podle § 54b odst. 4 písm. d). Dodržení praktických pokynů však nic nemění na nutnosti splnit zákonné požadavky pro jednostranné adresované právní úkony, např. forma odstoupení od smlouvy se řídí § 40 odst. 2, odstoupení od smlouvy musí dodavateli doručeno.

Přestože tyto praktické pokyny nejsou spotřebitelem respektovány (např. odstoupení od smlouvy není posláno na adresu uvedenou v těchto pokynech, ale na adresu sídla dodavatele), stačí k zajištění účinků odstoupení od smlouvy naplnění ostatních zákonných podmínek. Na druhou stranu dodavatel nemůže namítat, že nedošlo k odstoupení od smlouvy, jestliže sice došlo k odstoupení od smlouvy podle pokynů, které však neodpovídaly skutečnosti, např. odstoupení od smlouvy je zasláno na adresu v pokynech, přestože na této adrese dodavatel nesídlí.

Ačkoliv lhůta k odstoupení je lhůtou hmotněprávní, k jejímu zachování stačí odeslání odstoupení od smlouvy. Není tedy nutné jako v případě jiných hmotněprávních lhůt, aby ve lhůtě byl právní úkon adresátovi také doručen. Jde o opatření k ochraně spotřebitele. V souvislosti se lhůtou pro odstoupení od smlouvy se zmiňuje písemné odstoupení od smlouvy. Tím není stanovena obligatorní forma pro odstoupení. Je však zjevné, že uvedené pravidlo počítání lhůt se použije jenom tehdy, jestliže je komunikováno na dálku. Jenom tehdy má význam rozlišovat okamžik odeslání a doručení odstoupení od smlouvy. Směrnice spojuje zachování lhůty jenom s odstoupením na papíře nebo jiném trvanlivém nosiči (čl. 6 odst. 6 směrnice 2002/65/ES).

K odst. 4:

I. Zrušení souvisejících smluv

- 6 V souvislosti s odstoupením od smlouvy o finančních službách na dálku dochází automaticky ke zrušení dalších souvisejících smluv uzavíraných na dálku. Může jít například o úvěrovou smlouvu a smlouvu o pojištění dlužníka pro případ smrti, nebo pojištění zastavené nemovitosti. Je přitom jedno, zda se jedná o související smlouvu s dodavatelem či jinou osobou na základě smlouvy s dodavatelem. Pokud zde však není žádná vazba mezi třetí osobou a dodavatelem, smlouva uzavřená s třetí osobou, byť související skutkově, zůstává nedotčena. Směrnice na tomto místě hovoří o doplňkových smlouvách (čl. 6 odst. 7). Ke zrušení smlouvy dochází bez jakýchkoliv sankcí.

Zákon spojuje tyto důsledky pouze s odstoupením od smlouvy podle § 54c odst. 1, nikoliv s odstoupením od smlouvy podle § 54b odst. 12, což vede k neodůvodněným rozdílům. Ustanovení § 54b odst. 12 odkazuje pouze na obdobné použití § 54c odst. 6 až 9.

K odst. 5:

I. Plnění smlouvy ve lhůtě pro odstoupení

- 7 Dodavatel může plnit ve lhůtě pro odstoupení od smlouvy pouze se souhlasem spotřebitele. Výslovným souhlasem spotřebitele bude v řadě případů ve smlouvě sjednaná doba plnění. Důkazní břemeno o získání souhlasu nese dodavatel. K tomu podrobněji viz § 54d odst. 4.

Směrnice 2002/65/ES tuto možnost upravuje nepřímo v souvislosti s vypořádáním vzájemných práv po odstoupení od smlouvy (čl. 7 odst. 1). Plnění smlouvy dodavatelem v rozporu s tímto ustanovením může vést pouze k důsledkům předjímaným v § 54c odst. 7. Plnění dodavatele v souladu s tímto ustanovením zakládá při odstoupení od smlouvy právo na zaplacení částky odpovídající poskytnutému plnění (§ 54c odst. 6).

K odst. 6 až 9:**I. Vypořádání smluvních stran po odstoupení od smlouvy**

Občanský zákoník řeší podrobně otázky vypořádání vzájemných nároků mezi spotřebitelem a dodavatelem po odstoupení od smlouvy. Ustanovení § 53 odst. 10 se zde nepoužije. Jde tedy o zvláštní úpravu k § 451n. Za poskytnuté služby je dodavatel oprávněn požadovat sjednanou odměnu, pouze však v rozsahu přiměřeném poskytnuté službě. Zákon umožňuje požadovat zaplacení neprodleně.

8

Částky přesahující tuto sumu je dodavatel, pokud je již na základě zrušené smlouvy přijal, povinen vrátit spotřebiteli nejpozději ve lhůtě 30 dní od doručení odstoupení od smlouvy. Jestliže dodavatel poskytl plnění bez souhlasu spotřebitele podle § 54c odst. 5 nebo pokud neprokáže, že spotřebitel byl informován o částce, jejíž zaplacení může být po spotřebiteli požadováno [§ 54b odst. 4 písm. b)], nemůže za již poskytnuté služby nic požadovat (§ 54c odst. 7).

Zdá se tedy, že zákoník akceptuje oprávněnost poskytnutí služeb do odstoupení od smlouvy včetně zaplacení úplaty za ně. Do tohoto kontextu však nezapadá odst. 9, který příkazuje spotřebiteli ve lhůtě 30 dní od odeslání odstoupení od smlouvy vrátit dodavateli veškeré poskytnuté prostředky nebo jiný majetek od něj přijatý na základě smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku. Pokud tomu skutečně tak má být, není zjevné, za jaké služby poskytnuté do odstoupení od smlouvy má spotřebitel platit. Domníváme se proto, že povinnost vydat přijaté peněžní prostředky či majetek přijatý na základě smlouvy se týká pouze majetku, který byl přijat nad rámec již v souladu s odst. 6, 7 poskytnutých a zaplacených služeb. Jestliže předmětem poskytnutých služeb bylo například obstarání cenných papírů, přičemž tyto služby spadají pod služby uvedené v odst. 6, není důvod takto obstarané cenné papíry vracet.

Uvedené ustanovení má zásadní význam i v souvislosti s pojistnými smlouvami. Plněním podle pojistné smlouvy je již krytí pojistného rizika. Jestliže toto riziko je kryto, aniž by došlo k pojistné události, je zjevné, že spotřebitel využije možnosti odstoupit od smlouvy. Jestliže ke krytí pojistného rizika došlo před uplynutím lhůty k odstoupení od smlouvy, je nutné proto na tuto eventualitu počítat jednak v pojistné smlouvě [výslovný souhlas podle tohoto ustanovení, uvedení částek podle § 54b odst. 4 písm. a)], jednak při plnění informační povinnosti podle § 54b odst. 4 písm. a) ve vazbě na § 54c odst. 6, 7. Zákon o pojistné smlouvě sice obsahuje zvláštní úpravu vypořádání bezdůvodného obohacení po odstoupení od smlouvy v § 23 odst. 5 *PojSml*, je nutné ji však interpretovat v souladu se shora uvedenými principy.

§ 54d [Ostatní]

(1) Pokud dodavatel poskytne spotřebiteli finanční službu bez výslovné objednávky spotřebitele, nemá spotřebitel povinnost za tuto službu zaplatit a neplnou mu z této skutečnosti ani žádné jiné povinnosti. Mlčení spotřebitele nelze považovat za souhlas s poskytováním finančních služeb.

(2) Na smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku se obdobně použijí ustanovení o spotřebitelských smlouvách podle § 55 a 56.

(3) Provozovatel prostředku komunikace na dálku zajistí, aby na jím provozovaném prostředku komunikace na dálku nebyly poskytovány finanční služby poskytované na dálku, pokud byly pravomocným soudním rozsudkem nebo správním

rozhodnutím označeny jako nesplňující požadavky týkající se spotřebitelských smluv stanovené tímto zákonem.

(4) Aniž je dotčeno ustanovení § 54c odst. 7, nese důkazní břemeno o splnění svých povinností informovat spotřebitele a důkazní břemeno o získání souhlasu spotřebitele s uzavřením, popřípadě s plněním, smlouvy o finančních službách uzavírané na dálku dodavatel. Jakékoli smluvní ujednání, které stanovuje, že důkazní břemena podle předchozí věty nese, byť jen z části, spotřebitel, je nepřipustné ve smyslu § 56 odst. 3.

Související ustanovení: § 54a až 54c, § 55, 56, 488n.

Související předpisy: § 25 OchSpotř

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/65/ES ze dne 23. září 2002, o uvádění finančních služeb pro spotřebitele na trh na dálku a o změně směrnice Rady 90/619/EHS a směrnic 97/7/ES a 98/27/ES

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Nevyžádaná plnění	1
----------------------------	---

K odst. 2:

I. Nepřiměřené podmínky ve spotřebitelských smlouvách	2
---	---

K odst. 3:

I. Povinnosti provozovatele prostředku komunikace.....	3
--	---

K odst. 4

I. Důkazní břemeno.....	4
-------------------------	---

K odst. 1:

I. Nevyžádaná plnění

- 1 Občanský zákoník v tomto ustanovení upravuje zákaz poskytování nevyžádaných služeb. Jde o úpravu provádějící čl. 9 směrnice a ve své podstatě obdobu § 53 odst. 9. K tomu, aby se mohlo jednat o nevyžádanou službu, zde nesmí být žádná objednávka, ať už je chápána jako výzva k podávání návrhu, návrh či přijetí. Zákon vyžaduje absenci výslovné objednávky, směrnice tento požadavek nevznáší. Pouhá skutečnost, že objednávka byla učiněna konkludentně, což bude v praxi výjimečné, neznamená, že musí jít o nevyžádané plnění. I zde ale platí obecný princip, že pouhé mlčení spotřebitele nelze považovat za souhlas s poskytováním finančních služeb (směrnice hovoří přesněji o neexistenci odpovědi). Požadavek výslovnosti je proto nutné interpretovat v tomto kontextu.

Spotřebiteli i na základě poskytnutého nevyžádaného plnění nic nebrání v uzavření smlouvy o finanční službě. Pokud smlouva o finanční službě uzavřena nebyla, přestože finanční služba byla poskytnuta, nemá spotřebitel povinnost za tuto službu zaplatit a neplnou mu z této skutečnosti ani žádné jiné povinnosti. Občanský zákoník na tomto místě mlčí o právech, která z poskytnutí takové služby mohou vzniknout (obdobně jako se mlčí o právu vlastnickém u § 53 odst. 9). Například v praxi často mají tyto služby charakter pojištění, v daném případě tak může vzniknout právo na pojistné plnění.

Máme za to, že pokud poskytne dodavatel jako nevyžádanou službu určitá práva, je spotřebitel oprávněn se těchto práv domáhat.

K odst. 2:

I. Nepřiměřené podmínky ve spotřebitelských smlouvách

Občanský zákoník tu vcelku nekoncepčně odkazuje na obdobné použití § 55, 56. Význam tohoto odkazu není zjevný, protože uvedená ustanovení by se aplikovala i bez tohoto odkazu. Odkazuje se navíc pouze na obdobné použití.

2

K odst. 3:

I. Povinnosti provozovatele prostředku komunikace

Povinnost upravená v § 54d odst. 3 je ve své podstatě převzatá z čl. 13 odst. 3 prováděné směrnice. Lze však pochybovat, zda takto zakotvená povinnost k provedení směrnice skutečně postačuje. V důsledku tohoto ustanovení dochází zřejmě k rozšíření účinků správních a soudních rozhodnutí i na osoby, které nebyly účastníky řízení (pokud by musely být účastníky, nebylo by toto ustanovení třeba) (srov. např. § 159a odst. 2 OSŘ, § 73 odst. 2 SpŘ).

3

Z dikce ustanovení nelze jednoznačně určit, zda závěr o tom, že konkrétní finanční služby poskytované na dálku nesplňují požadavky občanského zákoníku na spotřebitelské smlouvy, musí vyplývat přímo z výroku rozhodnutí, či postačí obecná konstatace v odůvodnění rozhodnutí, např. v souvislosti s individuálním sporem o plnění ze smlouvy. Dle našeho názoru je nutné s ohledem na požadavek právní jistoty třetích osob (provozovatelů prostředků komunikace na dálku), jakožto i teorii o závaznosti výroku, preferovat prvé ze zmíněných řešení. V konkrétním případě může jít například i o rozhodnutí o žalobě vůči dodavateli na zdržení se porušování konkrétních povinností při poskytování finančních služeb na dálku (srov. § 25 odst. 2 OchSpotř).

Je nutné se zároveň ptát, zda nějaký správní orgán je oprávněn takový závěr učinit. Domníváme se, že pouhé rozhodnutí o pokutě uložené správním orgánem při výkonu státního dozoru nebo dohledu nestačí [např. podle § 157 odst. 1 písm. e) ZPKT]. Může však jít o součást rozhodnutí o jiném opatření k nápravě [srov. např. podle § 26 odst. 1 písm. a) a písm. e) ve spojení s § 26 odst. 3 písm. i) BankZ].

Směrnice vyžaduje jako předpoklad uplatnění této povinnosti jednak oznámení rozhodnutí, jednak technickou proveditelnost. Tyto požadavky se uplatní i v rámci úpravy provádějící. Z povahy věci rovněž vyplývá, že aplikace tohoto ustanovení nebude přicházet v úvahu v případě jednorázového individuálního porušení povinností dodavatelem.

K odst. 4:

I. Důkazní břemeno

Toto ustanovení upravuje v první řadě důkazní břemeno ohledně prokázání, že dodavatel splnil svou informační povinnost a že byl dán souhlas spotřebitele s uzavřením smlouvy, popřípadě s plněním smlouvy. Směrnice tuto úpravu přímo nevyžadovala, pouze ji zmiňovala jako možnost (čl. 15 směrnice).

4

Důkazní břemeno dodavatele bude namísto, pouze pokud dokazované skutečnosti odpovídají tvrzením dodavatele. Jestliže se bude spotřebitel domáhat plnění na základě

smlouvy a dodavatel bude popírat existenci takové smlouvy, důkazní břemeno ohledně prokázání souhlasu spotřebitele s uzavřením smlouvy ponese sám spotřebitel.

Ve spojení s tím dochází k rozšíření výčtu nepřipustných ujednání podle § 56 odst. 3 (podrobněji viz výklad k tomuto ustanovení).

§ 55 [Zákaz odchylek v neprospěch spotřebitele]

(1) Smluvní ujednání spotřebitelských smluv se nemohou odchýlit od zákona v neprospěch spotřebitele. Spotřebitel se zejména nemůže vzdát práv, která mu zákon poskytuje, nebo jinak zhoršit své smluvní postavení.

(2) Ujednání ve spotřebitelských smlouvách ve smyslu § 56 se považují za platná, pokud se spotřebitel nedovolá jejich neplatnosti (§ 40a). Ovlivňuje-li však takové ujednání přímo i další ujednání smlouvy, může se spotřebitel dovolat neplatnosti celé smlouvy.

(3) V pochybnostech o významu spotřebitelských smluv platí výklad pro spotřebitele příznivější.

Související ustanovení: § 2, 3, § 34 až 42, § 43 až 51, § 51a až 65, § 488n.

Související předpisy: § 1 OchSpotř; § 262 ObchZ; čl. 5, 7 Úmluvy o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy č. 64/2006 Sb. m. s.

Související komunitární předpisy: Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách

Z literatury: *Fiala, J.* Novela občanského zákoníku po schválení Poslaneckou sněmovnou. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 1, 4; *Judikatura Evropského soudního dvora*, 2005, č. 5; *Lavický, P.* Spotřebitelské smlouvy. Časopis pro právní vědu a praxi, 2001, č. II, s. 204; *Liška, P.* Některé právní aspekty ochrany spotřebitele ve smlouvě o běžném účtu. PR, 2007, č. 3, s. 81n.; *Němeček, P.* Zamyšlení nad § 652 odst. 2 ObchZ a § 55 ObčZ. PR, 2005, č. 12, s. 442; *Salačová, M.* Vzdání se práva, které může v budoucnu teprve vzniknout. Právo a podnikání, 1996, č. 12, s. 23; *Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M. (eds.)* EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.htm>

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Provedená směrnice.....	1
----------------------------	---

K odst. 1:

I. Jednostranná kogentnost.....	2–6
---------------------------------	-----

K odst. 2:

I. Nepřiměřené podmínky spotřebitelských smluv	7
1. Relativní neplatnost.....	8
2. Neplatnost celé smlouvy	9
3. Neprovedení směrnice	10–11

K odst. 3:

I. Interpretace spotřebitelských smluv	12
--	----

Obecně:**I. Provedená směrnice**

Toto ustanovení spolu s § 56 představuje obecnou úpravu spotřebitelské smlouvy [52, 1], kterou je třeba bez dalšího (bez dalších podmínek) aplikovat na právní režim všech spotřebitelských smluv. Jde o provedení zejména směrnice Rady 93/13/EHS z 5. 4. 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

Úprava v tomto obecném ustanovení však vychází z principů, na kterých jsou postaveny všechny výše uvedené směrnice. Zákon v tomto ustanovení stanoví obecné interpretační pravidlo pro spotřebitelské smlouvy.

K odst. 1:**I. Jednostranná kogentnost**

V § 55 odst. 1 se zakazuje odchýlit se ve spotřebitelské smlouvě od zákona v neprospěch spotřebitele. Jde o jednostrannou kogentnost. Ve prospěch spotřebitele a tedy v neprospěch dodavatele se smluvní ujednání spotřebitelských smluv odchýlit mohou (§ 55 odst. 1, a contrario).

Uvedené ustanovení se může týkat pouze právních norem dispozitivní povahy, od kterých se mohou účastníci občanskoprávních vztahů dohodou odchýlit, nikoliv norem kogentních.

Ustanovení § 2 odst. 3 vymezuje vzájemný poměr a identifikaci mezi normami kogentními a dispozitivními. Kogentní normy platí pro účastníky občanskoprávního vztahu bez výjimky, účastníci si své právní poměry nemohou upravit odchýlně od nich. Dispozitivní normy umožňují upravit si iniciativou účastníků vzájemné vztahy odchýlně, přičemž obsah dispozitivní normy bude použit podpůrně v případě, kdy účastníci si vzájemné poměry neupraví jinak. Občanský zákoník vymezuje pozitivní definicí normy dispozitivní. Za dispozitivní normy občanský zákoník považuje ty, u nichž odchýlení zákon výslovně nezakazuje, a/nebo ty, kde z povahy ustanovení zákona nevyplyvá, že se od nich nelze odchýlit (§ 2 odst. 3). U norem kogentní povahy odchýlná úprava není možná, a to ani ve prospěch spotřebitele.

Znění tohoto ustanovení není výsledkem implementace žádné ze směrnic Evropských společenství. Směrnice Evropských společenství obecně brání možnosti odchýlit se v neprospěch spotřebitele pouze od pravidel v nich zakotvených (např. čl. 12 odst. 1 směrnice Evropského parlamentu a Rady 97/7/EC z 20. 5. 1997, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených na dálku, vylučuje, aby se spotřebitel vzdal práv přiznaných mu směrnicí, podobně čl. 6 směrnice Rady 85/577 EHS z 20. 12. 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory). Z tohoto pohledu je proto § 55 odst. 1 velice širokou extenzí. Na druhou stranu směrnice Evropských společenství ji přímo nevylučují (srov. např. čl. 8 směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, čl. 8 směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory). V souvislosti s § 55 odst. 2 a § 56, jakož i směrnicí o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, jde však také o úpravu zcela nepřiměřeně omezující smluvní svobodu.

Dispozitivní ustanovení jsou v zásadě přijata jako neutrální úprava, která zpravidla odpovídá vůli stran, i když není explicitně vyjádřena. Dispozitivní pravidla určují splatnost dluhu ve smlouvě o dílo, splatnost dluhu, jestliže nebyla stanovena jinak, místo dodání zboží při prodeji v obchodě, dispozitivní je ale také celá úprava úvěrové

smlouvy, včetně doby čerpání úvěru, úrokové míry, splatnosti dluhu, dispozitivně je například stanovena úprava prolongace nájmu.

Z dispozitivních pravidel samých žádná práva neplynou. Je to úprava, jejímž pojmovým znakem je, že strany ji mohou svou dohodou vyloučit. V žádném případě proto nemůžeme hovořit o vzdání se jakýchkoliv práv. Dispozitivnost normy je totiž vždy spojena s možností její změny a tedy omezení práv pro jednu ze stran. Opačný závěr by s ohledem na § 574 odst. 2 znamenal absurdní závěr, že se nikdy nelze odchýlit od dispozitivních pravidel v jakýchkoliv vztazích.

V platném českém soukromém právu je vzdání se práva upraveno společně s prominutím dluhu v § 574 v oddíle věnovaném zániku závazků. Vzdání se práva lze obecně zařadit mezi právní úkony způsobující zánik závazku (část osmá oddíl šestý). Smluvní strany („věřitel“ s „dlužníkem“) se mohou dohodnout, že věřitel (tj. osoba oprávněná, které má být splněn závazek) se vzdává svého práva nebo že dluh promíjí; taková dohoda musí být uzavřena písemně (§ 574 odst. 1). Dohoda, kterou se někdo vzdává práv, jež mohou v budoucnosti teprve vzniknout, je absolutně neplatná. Jak však již bylo výše naznačeno, na případy vyloučení či změn dispozitivní právní úpravy nedopadá (srov. NS sp. zn. 29 Odo 645/2001).

Nepřiměřenost omezení možnosti odchýlit se od dispozitivních ustanovení v neprospěch spotřebitele je patrná ve srovnání s případy uvedenými v § 56. Je nesmyslné, aby odchýlení od dispozitivních pravidel v neprospěch spotřebitele bylo sankcionováno neplatností, jestliže § 56 spojuje porušení mnohdy kogentních ustanovení na první pohled pouze s neplatností relativní, navíc za předpokladu nikoliv pouhé nevýhodnosti, ale i za předpokladu k újmě spotřebitele značné nerovnosti v právech a povinnostech navíc v rozporu s požadavkem dobré víry (k tomu viz níže). Nepřiměřenost omezení vyplývá i ze srovnání s inominátními ujednáními, tedy ujednáními nahodilými, kde v případě jejich absence nejsou stanovena žádná dispozitivní pravidla. Pro ně totiž platí pouze mnohem mírnější pravidla v § 55 odst. 2 a § 56.

- 5 Bývá přitom dovozováno, že odchýlení od dispozitivního ustanovení zákona v neprospěch spotřebitele zakládá absolutní neplatnost takového ujednání pro rozpor se zákonem (§ 39). Pokud by ohledně takového ujednání nebylo možné dovodit částečnou neplatnost spotřebitelské smlouvy (§ 41), potom absolutní neplatnost spotřebitelské smlouvy jako celku. Důsledkem absolutní neplatnosti spotřebitelské smlouvy je povinnost stran vrátit si navzájem vše, co podle smlouvy dostaly (§ 457), titulem je bezdůvodné obohacení (plnění z neplatného právního úkonu ve smyslu § 451 odst. 2).

Takový závěr je v rozporu jednak s § 40a, v němž se odkazuje při vypočítávání důvodů relativní neplatnosti na celý § 55, nikoliv pouze na § 55 odst. 2. K otázce relativní neplatnosti však viz podrobněji při výkladu § 55 odst. 2.

Navíc ne každý rozpor se zákonem musí nutně představovat neplatnost právního úkonu podle § 39. V soudní praxi to dostatečně jasně vyjádřil Ústavní soud ve svém nálezu sp. zn. II. ÚS 87/04, který vyzdvihl především zásadu pacta sunt servanda a nutnost vykládat důvody pro neplatnost právního úkonu restriktivně.

Domníváme se proto, že pouhé odchýlení od dispozitivního ustanovení v neprospěch spotřebitele, např. splnění dluhu spotřebitelem ihned (§ 563), zaplacení za opravu před jejím provedením (§ 634 odst. 2), vyzvednutí zboží ve skladu 3 týdny ode dne prodeje (§ 614 odst. 1), vyloučení prolongace nájmu (§ 676 odst. 1), úroková sazba větší než obvyklá (§ 502 ObchZ ve spojení s § 262 odst. 4 ObchZ), není důvodem neplatnosti. Základním prospěchem spotřebitele je plnění ze smlouvy, k jejímuž uzavření by bez odchýlení dojít nemuselo. Uvedené pravidlo lze však použít pro případ odchýlení od ustanovení přijatých specificky na ochranu spotřebitele, např. v rámci části první

hlavy páte občanského zákoníku. Zásadní jsou pak dopady i do mezinárodního práva soukromého (čl. 5 odst. 2 a čl. 7 odst. 2 Úmluvy o právu rozhodném pro smluvní závazkové vztahy (č. 64/2006 Sb. m. s.).

V praxi byla i podle tohoto ustanovení posuzována možnost dodavatele požadovat náklady za vyřízení neoprávněné reklamace. Bylo dovozeno, že s ohledem na § 55 odst. 1 je v režimu spotřebitelských smluv možno spotřebiteli nad rámec zákona nabídnout toliko výhodnější podmínky pro uplatnění odpovědnosti za vady (R NSS 897/2006). To však nevyplývá bezprostředně z § 55 odst. 1, ale ze zvláštní úpravy v § 627 odst. 3. Nejvyšší správní soud neposuzoval smluvní ujednání, ale porušení informační povinnosti podle § 13 OchSpotř. Nejvyšší správní soud uvažuje o reklamačním řádu jako jednostranném právním úkonu, který má být podle jeho názoru pro porušení § 55 odst. 1 neplatný. Je však třeba říci, že takový jednostranný úkon spotřebitele nijak nezavazuje, a tedy ani neomezuje jeho práva. Navíc je pochybné, zda lze vůbec sdělení informací jako plnění zákonné informační povinnosti považovat za právní úkon. Nejsou zde bezprostřední právní následky ve vztahu k určitému právnímu vztahu. Nehovoříme o tom, zda sdělení informací je platné či není, ale pouze o tom, zda informační povinnost byla splněna či nikoliv. Domníváme se proto, že nikoliv. To nevylučuje, aby v právním úkonu byla splněna, např. jako součást návrhu smlouvy.

K tomu je nutné dodat, že to neznamená, že by dodavatel náklady po spotřebiteli chtít nikdy nemohl, např. jako náhradu škody v případech zneužití práva spotřebitelem, typicky jeho úmyslného podvodného jednání (§ 415 ve spojení s § 420). V zahraničí se proto obdobné klauzule zohledňující stupeň zavinění připouští a nejsou shledány jako nepřiměřené.

K odst. 2:

I. Nepřiměřené podmínky spotřebitelských smluv

Smyslem tohoto ustanovení je ochránit spotřebitele před tzv. nepřiměřenými podmínkami (*unfair terms*) ve spotřebitelských smlouvách. Tato ochrana je předmětem úpravy směrnice Rady 93/13/EHS z 5. 4. 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, která přímo ve své preambuli zavazuje členské státy, aby zabránily používání nepřiměřených podmínek ve spotřebitelských smlouvách uzavíraných mezi dodavateli a spotřebiteli, a pokud by přesto byly takové nepřiměřené podmínky použity, aby nebyly pro spotřebitele závazné a aby podmínky smlouvy byly pro obě strany nadále závazné, pokud smlouva bude schopna nadále existovat bez nepřiměřených ustanovení. Tento princip je pak rozveden v čl. 6 směrnice, který je tímto ustanovením prováděn. Zákododárce se snažil zabránit používání nekalých podmínek a dosáhnout tak ochrany spotřebitele stanovením relativní neplatnosti nepřiměřených ujednání ve spotřebitelské smlouvě (§ 55 odst. 2 ve spojení s § 56). K tomu srov. komentář k § 56.

1. Relativní neplatnost

V ustanovení odst. 2 je upravena relativní neplatnost (§ 40a) ujednání ve spotřebitelských smlouvách ve smyslu § 56. Její právní podstata spočívá tradičně v tom, že právní úkon, resp. ujednání, u kterého je dán důvod relativní neplatnosti, v daném případě rozpor s § 56, se považuje za platné, pokud se ten, na jehož ochranu je relativní neplatnost stanovena, tj. spotřebitel, neplatnosti nedovolal (viz níže odchylky v souvislosti s výkladem tohoto ustanovení). Obecná úprava relativní neplatnosti je obsažena v § 40a a § 55 odst. 2 věta první pouze upravuje nové případy relativní neplatnosti právního úkonu.

V případech relativní neplatnosti jde tedy o podmíněnou platnost právního úkonu v tom smyslu, že se ponechává na úvaze spotřebitele, tedy subjektu, na jehož ochranu je relativní neplatnost stanovena, zda se chce neplatnosti právního úkonu dovolat či nikoliv. Pokud by považoval spotřebitel učiněný právní úkon pro sebe, tj. pro své individuální soukromé zájmy, za vyhovující a přijatelný, neplatnosti právního úkonu (ujednání) by se nedovolal. V důsledku toho by právní úkon (ujednání), i když vadný, zůstal platný se všemi právními účinky, které z něj vyplývají.

Ustanovení § 55 odst. 2 nestanoví odchylku od obecné úpravy relativní neplatnosti v § 40a, podle níž platí, že relativní neplatnosti se nemůže dovolávat ten, kdo tuto relativní neplatnost sám způsobil. Viz výklad k § 40a.

2. Neplatnost celé smlouvy

- 9 Druhá věta odst. 2 stanoví, že ovlivňuje-li relativně neplatné ujednání, které je v rozporu s § 56, přímo i další (platná) ujednání smlouvy, může se spotřebitel dovolat neplatnosti celé smlouvy.

Z dikce „může se dovolat neplatnosti“ plyne, že i v tomto případě jde o neplatnost relativní, v případě neplatnosti absolutní by nebyl vyžadován právní úkon (dovolání se), ale smlouva by byla neplatná bez dalšího. Toto ustanovení tak rozšiřuje možnost dovolat se relativní neplatnosti spotřebitelské smlouvy obsahující nepřiměřené ujednání jako celku za podmínky, že nepřiměřené ujednání (§ 56) ovlivňuje přímo i další ujednání spotřebitelské smlouvy, která nepřiměřená nejsou (nejsou v rozporu s § 56). Zákon toto ovlivnění blíže neurčuje, pouze stanoví, že nepřiměřené ujednání musí ovlivňovat další ujednání smlouvy přímo, nestanoví však intenzitu takového ovlivnění ani způsob ovlivnění.

3. Neprovedení směrnice

- 10 Ačkoliv § 55 odst. 2 zcela jasně odkazuje na relativní neplatnost právního úkonu podle § 40a, je nutné se v rámci výkladu tohoto ustanovení zastavit u otázky, zda skutečně má jít v případě nepřiměřených ujednání podle § 56 o neplatnost relativní. Jednak je nutné posoudit soulad se směrnicí, jednak se smyslem ochrany spotřebitele a vůbec konzistentním pojetím občanského zákoníku.

Přestože znění občanského zákoníku je ohledně relativní neplatnosti, alespoň podle § 55 odst. 2 jasně, směrnice v čl. 6 odst. 1 nic o relativní neplatnosti nestanoví. Členským státům vzniká podle tohoto ustanovení povinnost stanovit, že nepřiměřené podmínky použité ve smlouvě uzavřené prodávajícím nebo poskytovatelem se spotřebitelem nejsou podle jejich vnitrostátních právních předpisů pro spotřebitele závazné a že smlouva zůstává pro strany závaznou za stejných podmínek, může-li nadále existovat bez dotyčných nepřiměřených podmínek.

Evropský soudní dvůr se k této otázce nepřímou vyjadřoval v rozsudku ve věcech C-240/98 až C-244/98 *Océano Grupo Editorial SA proti Rocióvi Muricianovi Quinte-rovi a ostatním* ze dne 27. června 2000. V tomto případě se zabýval otázkou, zda je soud povinen zkoumat z úřední moci nepřiměřenost ujednání o příslušnosti soudu. Evropský soudní dvůr dovodil, že cíle sledovaného čl. 6 směrnice, který ukládá členským státům povinnost stanovit, že nepřiměřené podmínky nejsou pro spotřebitele závazné, by nebylo dosaženo, pokud by se spotřebitelé museli sami dovolávat nepřiměřeného charakteru takových podmínek. Zároveň soud dovodil, že je nutné dát přednost výkladu, podle kterého může vyslovit svou nepřislusnost i bez návrhu, pokud je smluvní doložka nepřiměřená.

Na toto rozhodnutí navázal ESD, C-473/00, ve věci *Cofidis SA proti Jean-Louisovi Fredoutovi*. V tomto rozsudku Evropský soudní dvůr rozhodl, že směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách brání vnitrostátní úpravě, která vnitrostátnímu soudu projednávajícímu žalobu podanou prodávajícím zboží nebo poskytovatelem služeb proti spotřebiteli, jež se opírá o jejich smlouvu, znemožňuje po uplynutí prekluzivní lhůty z moci úřední nebo na základě námitky spotřebitele shledat, že je určitá podmínka v této smlouvě nepřiměřená.

V poslední době pak rozšířil své závěry Evropský soudní dvůr v rozhodnutí C-168/05 ve věci *Elisa María Mostaza Claro proti Centro Móvil Milenium SL* i ve vztahu k rozhodčímu řízení. Směrnice vyžaduje, aby vnitrostátní soud, kterému je předložena žaloba na neplatnost rozhodčího nálezu, posoudil neplatnost rozhodčí dohody a zrušil tento nálezn v důsledku toho, že uvedená dohoda obsahuje zneužívající klauzuli, i když spotřebitel neplatnost rozhodčí dohody uplatnil nikoli v rámci rozhodčího řízení, ale pouze v rámci žaloby na neplatnost Toto rozhodnutí je zajímavé i s ohledem na praxi některých dodavatelů při používání rozhodčích doložek ve spotřebitelských smlouvách a znění § 31 písm. b) a § 33 zákona č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a výkonu rozhodčích nálezů.

Je možné při této příležitosti upozornit i na rozhodnutí Evropského soudního dvora ve věci C-302/04 *Ynos Kft. proti Jánosovi Vargovi*. Evropský soudní dvůr řešil na základě dotazu maďarského soudu předběžnou otázku týkající se čl. 6 směrnice 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách ve vazbě na maďarské občanské právo. Předmětem řízení bylo posouzení, zda je v souladu s čl. 6 odst. 1 výše uvedené směrnice, když se nepřiměřeně ujednání stává nezávazné pro spotřebitele, pouze jestliže je spotřebitelem napadeno. Soud se musel zabývat i otázkou, zda je v souladu se směrnicí skutečnost, že zbytek smlouvy bez nepřiměřených ujednání je platný, pouze jestliže by ji tak obě strany uzavřely i bez těchto podmínek. Konečně Evropský soudní dvůr řešil i význam skutečnosti, že předmětné soudní řízení před maďarským soudem bylo zahájeno před vstupem Maďarska do Evropského unie, ale po přizpůsobení národního práva dané směrnicí. Generální advokát dne 22. září 2005 zaujal své stanovisko. Podle něho čl. 6 odst. 1 směrnice Rady 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách brání vnitrostátní úpravě, podle které může vnitrostátní soud prohlásit, že nepřiměřená podmínka není pro spotřebitele závazná, pouze jestliže ji spotřebitel výslovně napadne, a zároveň brání vnitrostátní úpravě, podle níž je zbytek smlouvy obsahující nepřiměřenou podmínkou závazný pouze tehdy, pokud by smluvní strany uzavřely tuto smlouvu i bez této podmínky (citováno podle Spotřebitelské smlouvy. Judikatura Evropského soudního dvora, 2005, č. 5, s. 376). Evropský soudní dvůr se s předloženými otázkami vypořádal nakonec velice stručně. Rozhodl, že nemá pravomoc odpovědět na předběžnou otázku, jestliže skutkové okolnosti sporu ve výchozím řízení před soudem členského státu předcházely přistoupení členského státu k Evropské unii (ESD, C-302/04, ve věci *Ynos Kft. proti Jánosovi Vargovi*).

Z tohoto výkladu je zřejmé, že konstrukce stanovená v § 55 odst. 2 ObčZ není provedením čl. 6 odst. 1 směrnice o nekalých podmínkách ve spotřebitelských smlouvách. K výše uvedeným rozhodnutím je nutné při posuzování nepřiměřených podmínek ve spotřebitelských smlouvách přihlížet.

Potřeba posuzovat nepřiměřené podmínky jako absolutně neplatné, alespoň v určitém rozsahu, vyplývá i z občanského zákoníku. Je třeba si uvědomit, že nepřiměřené ujednání, ať už podle obecné úpravy v § 56 odst. 1 nebo zvlášť vyjmenované v § 56 odst. 3, bude často v rozporu s některým kogentním ustanovením občanského zákoníku

nebo v rozporu s dobrými mravy (např. omezení odpovědnosti za škodu na zdraví, omezení odpovědnosti za vady, vzdání se budoucích práv). V tomto rozsahu by při trvání na zvláštnosti úpravy spotřebitelských smluv představovalo její přijetí zhoršení postavení spotřebitele, protože v jiných případech by šlo o neplatnost absolutní. To však určitě nebylo cílem. Zde je tedy v každém případě a bez ohledu na evropskou judikaturu a znění článku 6 odst. 1 směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách nutné dovodit, že tam, kde je nepřiměřené ujednání ve spotřebitelských smlouvách v rozporu s kogentními ustanoveními, půjde o neplatnost absolutní. Totéž platí pro případ rozporu s dobrými mravy nebo obcházení zákona.

Celkově se proto domníváme, že požadavek relativní neplatnosti v tradičním výkladu pro případ nepřiměřených podmínek ve spotřebitelských smlouvách je dále neudržitelný. Navíc je nutné zohlednit i citovaná rozhodnutí Evropského soudního dvora a stanovisko generálního advokáta, které sice neřeší, zda má jít podle čl. 6 odst. 1 směrnice o neplatnost absolutní či relativní, ale dovozují, že otázka nepřiměřenosti podmínek musí být posuzována z úřední povinnosti a nejenom k návrhu strany, navíc nezávisle na jakýchkoliv prekluzivních lhůtách. Tento výklad je proto nutné při aplikaci § 55, 56 preferovat, tzn. zkoumat nepřiměřenost i bez dovolání se spotřebitelem a i po uplynutí promlčecích lhůt (rozlišení prekluzivních lhůt a promlčecích zde nevidíme jako významné).

- 11** Pokud jde o ochranné prostředky proti nepřiměřeným ujednáním ve spotřebitelských smlouvách, podle čl. 7 směrnice 93/13/EHS jsou členské státy povinny zajistit, aby prostředky určené k ochraně proti nepřiměřeným ujednáním zahrnovaly ustanovení, podle nichž osoby nebo organizace, které mají podle vnitrostátních právních předpisů oprávněný zájem na ochraně spotřebitelů, mohou požádat v souladu s vnitrostátními právními předpisy soud nebo příslušné správní orgány o rozhodnutí, zda smluvní podmínky sepsané pro obecné použití jsou nepřiměřené, aby tak mohly použít vhodné a účinné prostředky k zabránění dalšímu použití takových podmínek. S náležitým ohledem na vnitrostátní právní předpisy mohou být tyto opravné prostředky zaměřeny odděleně nebo společně proti řadě prodávajících nebo poskytovatelů z téhož hospodářského odvětví nebo jejich sdružením používajícím stejné obecné smluvní podmínky nebo podobné podmínky nebo doporučujícím jejich použití.

Smyslem je, aby bylo možné zakázat používání konkrétních nepřiměřených ujednání obecně, nikoliv pouze na základě žaloby spotřebitele ve vztahu k němu. Současná právní úprava sdružením spotřebitelů nedává přímo oprávnění dosáhnout deklaratorního rozhodnutí o nepřiměřenosti konkrétních smluvních podmínek. Podle § 25 odst. 2 OchsSpotř mohou ale podat žalobu na zdržení se protiprávního jednání ve věci ochrany práv spotřebitelů, což by mohlo být považováno za dostatečné. Předběžnou otázkou je totiž i posouzení nepřiměřenosti konkrétních podmínek, navíc je získáno vykonatelné soudní rozhodnutí. V tomto případě však nejde ani tak o provedení čl. 7 odst. 2 směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, ale o provedení zvláštní směrnice Rady a Evropského parlamentu 98/27/ES ze dne 18. května 1998, o opatřeních na ochranu zájmů spotřebitelů [51a, 9].

Podle § 155 odst. 4 OSŘ může soud účastníkovi, jehož žalobě vyhověl, přiznat na jeho návrh ve výroku rozsudku právo rozsudek uveřejnit na náklady neúspěšného účastníka; podle okolností případu soud stanoví též rozsah, formu a způsob uveřejnění. Žaloby na zdržení se užití nepřiměřených podmínek zakládají v širším rozsahu překážku věci zahájené [§ 83 odst. 2 písm. b) OSŘ] a vedou k rozšíření závaznosti výroku rozsudku (§ 159a odst. 2 OSŘ) než klasické spory ze spotřebitelské smlouvy.

K odst. 3:**I. Interpretace spotřebitelských smluv**

12

Ustanovení odst. 3 stanoví interpretační pravidlo, podle něhož v pochybnostech o významu spotřebitelských smluv platí výklad pro spotřebitele příznivější. Jde o zvláštní právní normu, která pro režim spotřebitelských smluv modifikuje obecná interpretační pravidla upravená v § 35. Toto pravidlo vychází z článku 5 směrnice Rady 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, který ukládá, aby podmínky spotřebitelských smluv byly vždy vyjádřeny jednoduchým srozumitelným jazykem, a stanoví, že při pochybnostech o významu podmínky (ujednání) musí převážít výklad nejvýhodnější pro spotřebitele. Tento princip je určující a prolíná i ostatními výše uvedenými směrnici. Vychází se přitom z toho, že spotřebitelské smlouvy jsou většinou adhezní (formulařové), připravené dodavatelem, a proto pokud obsahují výraz či formulaci připouštějící její různý výklad, jsou nejasnosti a tím i případné nepříznivé důsledky s nimi spojené přičteny k tíži dodavatele. Tímto způsobem je zde reflektována i obecná zásada *clara pacta, boni amici*.

Prováděná směrnice ovšem vylučuje aplikaci tohoto interpretačního pravidla v případě prostředků ochrany podle čl. 7 odst. 2. Zde jde o případy, kdy se domáhá určení nepřipustnosti určitého ujednání sdružení na ochranu spotřebitele. Již výše v souvislosti s výkladem § 55 odst. 2 jsme poukázali na skutečnost, že čl. 7 odst. 2 směrnice je proveden pouze obecným zmocněním sdružení na ochranu spotřebitele podle § 25 odst. 2 OchrSpotř [55, 11] [51a, 9]. Vyloučení interpretačního pravidla v § 55 odst. 3 není nikde obsaženo. Evropský soudní dvůr přitom již ve svém rozhodnutí ve věci C-70/03 *Komise proti Španělskému království* ze dne 9. září 2004, rozhodl, že takový nedostatek je porušením směrnice.

Z judikatury:*I. Jednostranná kogentnost*

NS sp. zn. 29 Odo 645/2001: Neplatnost vzdání se budoucích práv na základě dohody podle § 574 odst. 2 ObčZ může nastat jen ohledně těch práv (budoucích nároků), která vzniknou na základě zákona nebo smlouvy, popř. jiných právních skutečností, přičemž vznik těchto práv (nároků) je založen obligatorně. Avšak tam, kde zákon umožňuje odchýlnou úpravu, tj. dohodu mezi účastníky, již lze určitou úpravu modifikovat nebo i vyloučit, nelze takovou dohodu kvalifikovat jako dohodu o vzdání se budoucích práv (nároků) a tudíž dohodu neplatnou.

II. Nepřiměřené podmínky ve spotřebitelských smlouvách

R NSS č. 897/2006 – NSS sp. zn. 3 As 60/2005-73: V režimu spotřebitelských smluv je možno spotřebiteli nad rámec zákona nabídnout toliko výhodnější podmínky pro uplatnění odpovědnosti za vady. Pokud žalovaný v jím vydaném reklamačním řádu stanovil pro případ nedůvodné reklamace mj. povinnost spotřebitele hradit náklady takové reklamace, porušil tím povinnost uloženou v § 13 zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele.

US sp. zn. II. US 87/04: Závěr, že určitý právní úkon je neplatný pro rozpor se zákonem nebo proto, že zákon obchází, se musí opírat o rozumný výklad dotčeného zákonného ustanovení. Nelze vystáčet pouze s gramatickým výkladem. Významnou roli zde hraje především výklad teleologický. Je proto nutné se vždy ptát po účelu zákonného příkazu či zákazu.

V soukromoprávní sféře ne každý rozpor se zákonem má za následek absolutní neplatnost právního úkonu. Smyslem ochrany legality v soukromoprávní sféře není jen ochrana zájmů státu, ale především ochrana soukromoprávních vztahů, tedy především ochrana smluvních vztahů podle zásady „*pacta sunt servanda*“ (smlouvy se musí dodržovat).

V soukromoprávní sféře platí zásada, že co není zakázáno, je dovoleno. Proto každý zákonný zásah do této sféry je třeba vnímat jako omezení lidské svobody, a proto je nutno vykládat ustanovení o neplatnosti právních úkonů pro rozpor se zákonem restriktivně, a nikoli extenzivně. Opačný výklad by byl v rozporu s čl. 4 odst. 4 Listiny, podle kterého při používání ustanovení o mezích základních práv a svobod (v tomto případě smluvní volnosti stran) musí být šetřeno

jejich podstaty a smyslu a taková omezení nesmějí být zneužívána k jiným účelům, než pro které byla stanovena.

III. Relativní neplatnost nepřiměřených podmínek

ESD, C-240/98 až C-244/98, ve věci Océano Grupo Editorial SA proti Rocióvi Muricanovi Quinterovi a ostatním, J-ESD, 2005, č. 5: Ochrana poskytovaná spotřebitelům směrnicí Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993. o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, vyžaduje, aby mohl vnitrostátní soud přezkoumat z moci úřední, zda je podmínka obsažená v předložené smlouvě nepřiměřená, pokud zkoumá přípustnost žaloby podané k vnitrostátním soudům.

Vnitrostátní soud je povinen při použití vnitrostátního práva, ať jde o ustanovení předcházející směrnici nebo ji následující, toto právo vyložit co možná nejvíce ve světle znění a smyslu směrnice. Požadavek výkladu v souladu s právem Společenství zejména vyžaduje, aby vnitrostátní soud dal přednost výkladu, podle kterého může vyslovit svou nepřislušnost i bez návrhu, pokud je smluvní doložka o jeho příslušnosti nepřiměřená.

ESD, C-473/00, ve věci Cofidis SA proti Jean-Louisovi Fredoutovi, J-ESD, 2005, č. 5: Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, brání vnitrostátní právní úpravě, která vnitrostátnímu soudu projednávajícímu žalobu podanou prodávajícím zbožím nebo poskytovatelem služby proti spotřebiteli, jež se opírá o smlouvu, kterou mezi sebou uzavřeli, znemožňuje po uplynutí prekluzivní lhůty z moci úřední nebo na základě námitky spotřebitele shledat, že je určitá podmínka v této smlouvě nepřiměřená.

ESD, C-302/04, ve věci Ynos Kft. proti Jánosovi Vargovi, Sbírka rozhodnutí I-00371/2006: Za okolností, jako jsou okolnosti sporu v původním řízení, jehož skutkové okolnosti předcházely přistoupení členského státu k Evropské unii, Soudní dvůr nemá pravomoc odpovědět na první a druhou otázku.

ESD, C-168/05 ve věci Elisa María Mostaza Claro proti Centro Móvil Milenium SL., Sbírka rozhodnutí I-10421/2006: Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách [zneužívajících klauzulích] ve spotřebitelských smlouvách musí být vykládána v tom smyslu, že vyžaduje, aby vnitrostátní soud, kterému je předložena žaloba na neplatnost rozhodčího nálezu, posoudil neplatnost rozhodčí dohody a zrušil tento nálezh v důsledku toho, že uvedená dohoda obsahuje zneužívající klauzuli, i když spotřebitel neplatnost rozhodčí dohody uplatnil nikoli v rámci rozhodčího řízení, ale pouze v rámci žaloby na neplatnost.

IV. Interpretace spotřebitelských smluv

NS sp. zn. 26 Odo 1072/2005: V pochybnostech o výkladu zmatečnosti nabídky žalované k sázkové příležitosti je zapotřebí vycházet z článku 5 směrnice Rady 93/13 EHS ze dne 5. 4. 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, jímž je uloženo, aby při pochybnostech o významu podmínky (ujednání), převážil výklad nejvýhodnější pro spotřebitele a takovýto výklad zvolil. Součet výher z jednotlivých tiketů pak představuje částku 91 733 Kč a odvolací soud ji žalobci vůči žalované přiznal spolu s tříprocentním úrokem z prodlení ode dne následujícího po doručení žaloby žalované.

ESD, C-70/03, ve věci Komise proti Španělskému království, Sbírka rozhodnutí I-07999/2004: Španělské království tím, že nesprávně provedlo článek 5 a čl. 6 odst. 2 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách do svého vnitrostátního práva, nesplnilo povinnosti, které pro něj vyplývají z této směrnice.

§ 56 [Zákaz některých smluvních ujednání]

(1) Spotřebitelské smlouvy nesmějí obsahovat ujednání, která v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran.

(2) Ustanovení odstavce 1 se nevztahuje na smluvní ujednání, která vymezují předmět plnění smlouvy nebo cenu plnění.

(3) Nepřípustná jsou zejména smluvní ujednání, která

a) vylučují nebo omezují odpovědnost dodavatele za jednání či opomenutí, kterým byla spotřebiteli způsobena smrt či újma na zdraví,

b) vylučují nebo omezují práva spotřebitele při uplatnění odpovědnosti za vady či odpovědnosti za škodu,

c) stanoví, že smlouva je pro spotřebitele závazná, zatímco plnění dodavatele je vázáno na splnění podmínky, jejíž uskutečnění je závislé výlučně na vůli dodavatele,

d) dovolují dodavateli, aby spotřebiteli nevydal jím poskytnuté plnění i v případě, že spotřebitel neuzavře smlouvu s dodavatelem či od ní odstoupí,

e) opravňují dodavatele odstoupit od smlouvy bez smluvního či zákonného důvodu a spotřebitele nikoli,

f) opravňují dodavatele, aby bez důvodů hodných zvláštního zřetele vypověděl smlouvu na dobu neurčitou bez přiměřené výpovědní doby,

g) zavazují spotřebitele k plnění podmínek, s nimiž se neměl možnost seznámit před uzavřením smlouvy,

h) dovolují dodavateli jednostranně změnit smluvní podmínky bez důvodu sjednaného ve smlouvě,

i) stanoví, že cena zboží či služeb bude určena v době jejich splnění nebo dodavatele opravňují k zvýšení ceny zboží či služeb, aniž by spotřebitel byl oprávněn od smlouvy odstoupit, je-li cena sjednaná v době uzavření smlouvy při splnění podstatně překročena,

j) příkazují spotřebiteli, aby splnil všechny závazky i v případě, že dodavatel nesplnil závazky, které mu vznikly,

k) dovolují dodavateli převést práva a povinnosti ze smlouvy bez souhlasu spotřebitele, dojde-li převodem ke zhoršení dobytnosti nebo zajištění pohledávky spotřebitele.

Související ustanovení: § 2, 3, § 34 až 42, § 43 až 51, § 51a až 65, § 488n.

Související předpisy: § 1 OchsPotř; § 42, 262 ObchZ

Související komunitární předpisy: Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách

Z literatury: *Bezouška, P.* Neoprávněná reklamace. PRá, 2006, č. 12, s. 15; *Heusel, W. (ed.)* New European Contract Law and Consumer Protection. Köln : Bundesanzeiger, 1998; *Hulva, T.* Ochrana spotřebitele. Praha : ASPI, 2005; *Hurdík, J.* Zásady soukromého práva. Brno : MU, 1998; *Liška, P.* Některé právní aspekty ochrany spotřebitele ve smlouvě o běžném účtu. PR, 2007, č. 3, s. 81n.; *Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M. (eds.)* EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.htm>

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Prováděná směrnice.....	1
1. Východiska úpravy.....	2
2. Rozsah použití.....	3
3. Neprovedení směrnice	4

K odst. 1:

I. Generální klauzule.....	5–6
----------------------------	-----

K odst. 2:

I. Předmět plnění a jeho cena.....	7
------------------------------------	---

K odst. 3:

- I. Výčet nepřiměřených podmínek 8
 II. Další příklady nepřiměřených podmínek 9–10

Obecně:**I. Prováděná směrnice**

- 1 Toto ustanovení spolu s § 55 představuje obecnou úpravu spotřebitelské smlouvy, kterou je třeba bez dalšího (bez dalších podmínek) aplikovat na právní režim všech spotřebitelských smluv. Úprava v tomto ustanovení vychází ze směrnice Rady 93/13/EHS z 5. 4. 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, jejíž stěžejní ustanovení implementuje do našeho právního řádu. Je možné přihlédnout rovněž ke zprávě Komise o provedení této směrnice [Report from the Commission on the implementation of Council Directive 93/13/EEC of 5 April 1993 on unfair terms in consumer contracts (COM/2000/0248 final)].

1. Východiska úpravy

- 2 Mezi nejdůležitější východiska zmíněné komunitární úpravy, jejichž ústředním motivem je opět ochrana spotřebitele jako slabší smluvní strany před dodavatelem (profesionálem), patří:
- a) V souladu se zásadou „Ochrana ekonomických zájmů spotřebitelů“, formulovanou v programech EU pro ochranu spotřebitele a informační politiku, by „nabyvatelé zboží a služeb měli být chráněni proti zneužití moci prodejcem nebo dodavatelem, především proti jednostranným typovým smlouvám (*standard contracts*) a nepřiměřenému vyloučení základních práv ze smluv“;
 - b) Na hodnocení přiměřenosti smluvních podmínek by měla mít vliv povaha zboží nebo služeb. Při hodnocení přiměřenosti je nutno mít na zřeteli sílu obchodních pozic stran, zda měl spotřebitel nějakou pohnutku k tomu, aby souhlasil s podmínkou, a zda zboží bylo dodáno nebo služby poskytnuty na zvláštní objednávku spotřebitele. Požadavku přiměřenosti může být dodavatelem vyhověno, pokud se chová poctivě ke druhé straně, jejíž legitimní zájmy musí brát v úvahu;
 - c) Účinnější ochranu spotřebitelů lze dosáhnout přijetím jednotných právních pravidel ve věci nepřiměřených podmínek, které by se měly vztahovat na všechny smlouvy uzavírané mezi dodavateli a spotřebiteli;
 - d) Spotřebiteli musí být poskytnuta stejná ochrana v případě smluv uzavíraných ústně nebo písemně bez ohledu na to, zda ve druhém případě jsou smluvní podmínky obsaženy v jednom nebo více dokumentech;
 - e) Směrnice má minimální charakter a členské státy mohou rozsah (výčet) nepřiměřených podmínek rozšířit;
 - f) Pro účely směrnice se nesmí hodnocení nepřiměřenosti ujednání týkat podmínek, které popisují hlavní předmět spotřebitelské smlouvy, ani kvalitativní a cenové relace dodávaného zboží či služeb. Nicméně hlavní předmět spotřebitelské smlouvy a kvalitativní a cenové relace mohou být vzaty v úvahu při hodnocení přiměřenosti u jiných podmínek.

2. Rozsah použití

- 3 Zákonodárce při úpravě nepřiměřených podmínek vycházel ze směrnice a v souladu s ní rozšířil rozsah nepřiměřených podmínek. Podle čl. 3 odst. 1 směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách byly podrobeny režimu směrnice pouze podmínky, které nebyly sjednány individuálně. Podmínka je přitom vždy považována

za nesjednanou individuálně, jestliže byla sepsána předem, a spotřebitel proto nemohl mít žádný vliv na obsah podmínky, zejména v souvislosti s předem sepsanou běžnou smlouvou. Směrnice proto dopadala především na formulářové smlouvy a různé všeobecné obchodní podmínky. Úprava v § 56 dopadá v zásadě na všechny podmínky ve spotřebitelských smlouvách (srov. § 56 odst. 2) bez ohledu na to, zda byly sjednány individuálně či nikoliv.

Prísnost českého zákonodárce se projevuje i při formulaci jednotlivých nepřiměřených podmínek (§ 56 odst. 3), které podle směrnice (čl. 3 odst. 3) mohou být nepřiměřené, ale nemusí, zatímco podle § 56 odst. 3 jsou považovány za nepřiměřené vždy (viz ESD, C-478/99, ve věci *Komise proti Švédsku*). Navíc směrnice u jednotlivých podmínek vyjmenovaných v příloze stanoví různé výjimky, které se rovněž v české právní úpravě neobjevují (např. cenové doložky). Je otázkou, nakolik tato přísnost je opodstatněná a nehraniční rozparem se smyslem a účelem směrnice (srov. ESD, C-52/00 ve věci *Komise proti Francii*, ESD, C-154/00, ve věci *Komise proti Řecku*).

Směrnice ve své preambuli vylučuje ze své působnosti smlouvy dědické, smlouvy z oblasti rodinného práva, smlouvy pracovní, smlouvy týkající se zřizování a organizace společností a smlouvy o sdružování občanů. Toto omezení lze přitom dovodit i z čl. 1 odst. 1 této směrnice, když účelem je regulace spotřebitelských smluv při prodeji zboží nebo poskytování služeb. Přestože česká úprava výslovně toto omezení nemá, tyto smlouvy budou vyloučeny už na základě vymezení působnosti občanského zákoníku a spotřebitelských smluv (§ 52 odst. 1). Rovněž smluvní podmínky, které odrážejí „závazná právní a správní ustanovení a ustanovení nebo zásady mezinárodních úmluv, jejichž stranami jsou členské státy nebo Společenství, zejména v oblasti dopravy“, nejsou pochopitelně předmětem směrnice (čl. 1 odst. 1). I když to zákon výslovně nestanoví, neměly by podléhat ani posouzení podle § 56. Pokud je ustanovení smlouvy výrazem právní povinnosti vyplývající ze zákona, mezinárodní smlouvy či rozhodnutí orgánu veřejné moci, není možné je přezkoumávat v rámci posuzování platnosti smlouvy. To ostatně lze zobecnit i pro povinnosti vyplývající sice ze smlouvy, ale stanovené kogentní či dispozitivní právní normou (viz bod 13 preambule směrnice).

3. Neprovedení směrnice

Směrnice v čl. 5 ukládá v případě smluv, v nichž jsou všechny nebo některé podmínky nabízené spotřebiteli předloženy písemně, aby byly tyto podmínky sepsány jasným a srozumitelným jazykem. V občanském zákoníku se takto formulovaný požadavek neobjevuje. Nutno přitom připustit, že pochopení různých smluvních podmínek může být v praxi problém. Přestože toto ustanovení není výslovně provedeno, lze se domnívat, že jasnost a srozumitelnost textu podmínek může být jednou z okolností, ke které se bude přihlížet při zkoumání přiměřenosti podle § 56 odst. 1, nehledě na obecný požadavek určitosti a srozumitelnosti právního úkonu (§ 37) a použití interpretačního pravidla v § 55 odst. 3.

Neprovedení směrnice v této části bylo již několikrát shledáno Evropským soudním dvorem v případech jiných členských států, například ESD, C-70/03, ve věci *Komise proti Španělskému království*, ESD, C-144/99, ve věci *Komise proti Nizozemskému království*.

K odst. 1:

I. Generální klauzule

Ustanovení odstavce 1 obsahuje generální klauzuli, která obecně vymezuje nepřiměřená ujednání ve spotřebitelských smlouvách. Zákon zakazuje ve spotřebitelských

smlouvách ujednání, která „v rozporu s požadavkem dobré víry znamenají k újmě spotřebitele značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran“. Nutno podotknout, že zákonodárce ve snaze o co nejvěrnější překlad termínů a výrazů směrnice zakotvil do odst. 1 nepřesný pojem „dobré víry“ (*good faith, Treu und Glauben, dobra wiara, dobra vera*), který má však v českém právním řádu jiný význam. Dobrá víra se chápe jako objektivně posuzované vědomí jedince o souladu jednání s právem, např. při posuzování oprávněnosti držby (§ 130 odst. 1), a má zde tak odlišný smysl než v právu komunitárním.

Pojmu „dobré víry“ se v našem právním řádu může blížit „soulad s dobrými mravy“ ve smyslu § 39 ObčZ. Zajímavým v tomto kontextu je proto český překlad směrnice. Ten se totiž neodvolává ani na dobré mravy, ani na dobrou víru, ale na přiměřenost. Podle českého překladu dostupného na oficiálních internetových stránkách Evropské unie zní čl. 3 odst. 1 citované směrnice: „Smluvní podmínka, která nebyla individuálně sjednána, je považována za nepřiměřenou, jestliže v rozporu s požadavkem přiměřenosti způsobuje významnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, které vyplývají z dané smlouvy, v neprospěch spotřebitele.“ Sama preambule směrnice Rady 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách stanoví, že při hodnocení kritéria „dobré víry“, respektive „přiměřenosti“, je nutno vzít v úvahu sílu vyjednávacích pozic stran, zda měl spotřebitel nějakou pohnutku k tomu, aby souhlasil s podmínkou, a zda zboží bylo dodáno nebo služby poskytnuty na zvláštní objednávku spotřebitele; že požadavek přiměřenosti může být uspokojen dodavatelem, jestliže jedná poctivě a přiměřeně s druhou stranou, jejíž oprávněné zájmy musí vzít v úvahu.

Máme za to, že je tím dán jasný návod pro výklad § 56 odst. 1; požadavek dobré víry, který se objevuje v tomto ustanovení, je třeba zkoumat jako požadavek přiměřenosti s ohledem na všechny okolnosti konkrétního případu. Omezení výkladu v § 56 odst. 1 pouze na rozpor s dobrými mravy by bylo příliš zužující. Občanský zákoník totiž vychází z toho, že absolutně neplatné je jakékoliv ujednání v rozporu s dobrými mravy (§ 39). Ustanovení § 56 odst. 1 by bylo proto do značné míry zbytečné.

V praxi to znamená, že v první řadě je třeba posoudit rovnováhu práv a povinností smluvních stran. Pokud půjde o značnou nerovnováhu, je nutné dále zkoumat k újmě jaké strany. Jestliže bude shledána značná nerovnováha k újmě spotřebitele, musí být dále zjištěno s ohledem na okolnosti konkrétního případu, zda jde o nerovnováhu přiměřenou či nepřiměřenou. Každá nerovnováha v právech a povinnostech, a dokonce ani značná nerovnováha, nemusí tedy vést k důsledkům předpokládaným v § 55 odst. 2.

- 6 Jedním z cílů směrnice vyjádřeným jak v její preambuli, tak i v čl. 6 odst. 1 bylo zajistit (prostřednictvím implementace směrnice do národních právních řádů členských států), aby nepřiměřené podmínky nebyly ve spotřebitelských smlouvách používány, a pokud budou přesto použity, aby nebyly pro spotřebitele podle národního práva členských států závazné a aby podmínky smlouvy byly i nadále pro obě strany závazné, pouze pokud bude smlouva schopna nadále existovat bez nepřiměřených podmínek. Tomuto požadavku nejlépe odpovídá absolutní neplatnost nepřipustných ujednání spotřebitelské smlouvy ve spojení s § 41.

Zákonodárce zvolil jiné řešení, na jedné straně je přísnější, pokud jde o rozsah aplikace, na druhou stranu porušení povinností sankcionuje výslovně pouze relativní neplatnosti (§ 55 odst. 2 ve spojení s § 40a). Nedomníváme se, že se přitom dosahuje úpravy požadované směrnicí.

Právní podstata relativní neplatnosti spočívá v tom, že právní úkon, resp. ujednání, u kterého je dán důvod relativní neplatnosti, v daném případě rozpor s § 56 odst. 1 (k tomu srov. komentář k § 55 odst. 2), se považuje za platné, pokud se spotřebitel

neplatnosti nedovolá. Právo dovolat se neplatnosti se promlčuje v obecné promlčecí lhůtě 3 let běžící v zásadě od uzavření spotřebitelské smlouvy. Jde tedy o podmíněnou platnost právního úkonu v tom smyslu, že se ponechává na úvaze spotřebitele, zda se chce neplatnosti právního úkonu dovolat či nikoliv. Soud sám z úřední moci neplatnost smluvních ujednání z tohoto důvodu nezkontroluje. Považuje-li spotřebitel učiněný právní úkon pro sebe, tj. pro své individuální soukromé zájmy, za vyhovující a přijatelný, neplatnosti právního úkonu (ujednání) se nedovolá. V důsledku toho zůstane právní úkon (ujednání), i když vadný, platný se všemi právními účinky, které z něj vyplývají.

Jestliže právní úkon je obecně pro rozpor s dobrými mravy, rozpor se zákonem nebo obcházení zákona absolutně neplatný podle § 39, jeví se požadavek relativní neplatnosti podle § 55 odst. 2 v případě porušení § 56 odst. 1 jako těžko pochopitelná výjimka ze současného systému. Úmyslem zákonodárce při přijímání zvláštní úpravy na ochranu spotřebitele nemohlo být oslabení jeho ochrany oproti úpravě obecné. Nutnost přezkoumávat přiměřenost ujednání ve smyslu § 56 odst. 1 nikoliv, pouze jestliže se neplatnosti spotřebitel dovolá, byla dovozena už při výkladu § 55 odst. 2. Domníváme se proto, že úprava v § 56 nezakládá výjimku z obecných požadavků na platnost právního úkonu (§ 39). Tam, kde tedy bude spotřebitelská smlouva [52, 1] v rozporu s dobrými mravy či se zákonem nebo bude obcházet zákon, půjde o absolutně neplatný právní úkon bez ohledu na § 56 ObčZ.

O relativní neplatnost ve smyslu § 55 odst. 2 by mohlo jít pouze v ostatních případech nepřiměřených podmínek podle § 56 odst. 1 a 3. Zde je však nutné přihlédnout k závěrům, které zaujal Evropský soudní dvůr při výkladu čl. 6 odst. 1 směrnice, a posuzovat neplatnost nekalých ujednání bez ohledu na to, zda se jí spotřebitel dovolá či nikoliv, a bez ohledu na promlčecí dobu [55, 10].

K odst. 2:

I. Předmět plnění a jeho cena

Ustanovení odst. 2 představuje výjimku z v § 56 odst. 1 formulovaného požadavku přiměřenosti, když z posouzení vylučuje ujednání, která vymezují předmět plnění smlouvy nebo cenu plnění. Toto ustanovení přenáší úpravu obsaženou v čl. 4 odst. 2 směrnice Rady 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, nutno však konstatovat, že ve zkrácené podobě.

Článek 4 odst. 2 směrnice vylučuje z hodnocení vymezení hlavního předmětu smlouvy a přiměřenost ceny a odměny na straně jedné a služeb nebo zboží (věcí) na straně druhé, pokud jsou tato ujednání vyjádřena jednoduchým a srozumitelným jazykem. Ze směrnice vyplývá, že vyloučení z přezkumu bylo vázáno na jejich formální vyjádření ve smlouvě. Není přitom rozlišeno, zda má jít o požadavek na vyjádření v písemné smlouvě (srov. čl. 5 směrnice) nebo ve smlouvě ústní. Máme za to, že s ohledem na formulaci směrnice, jakož i obecná interpretační pravidla, je nezbytné výjimku stanovenou v tomto ustanovení vykládat restriktivně. Ostatně otázka stanovení ceny je výslovně zakotvena mezi nepřiměřenými ujednáními v § 56 odst. 3 písm. i).

V každém případě tato výjimka nevylučuje nutnost posouzení vymezení předmětu smlouvy a ceny z hlediska obecných požadavků, což znamená mimo jiné určitost a srozumitelnost, ale i soulad s dobrými mravy. Není proto vyloučeno, že komplikovanost vyjádření ceny (různé cenové doložky a indexy) může vést k neurčitosti takového ujednání (§ 37). Nepřiměřená cena může být v rozporu s dobrými mravy (srov. výklad k § 39).

K odst. 3:**I. Výčet nepřiměřených podmínek**

- 8 Ustanovení § 56 odst. 3 uvádí v demonstrativním výčtu typová nepřiměřená ujednání (podmínky) (*unfair terms*), která se ve spotřebitelských smlouvách vyskytují nejčastěji. Tento výčet vychází z čl. 2 písm. a), čl. 3 a přílohy směrnice Rady 93/13/EHS, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, které stanoví, že příloha obsahuje „informativní a otevřený“ seznam (demonstrativní výčet) smluvních ujednání, která jsou považována za nepřiměřená. Výčet nepřiměřených ujednání obsažených v příloze směrnice byl zákonodárcem z větší části transponován do § 56 odst. 3. Seznam nepřiměřených ujednání uvedený v příloze směrnice o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách nemusí být podle Evropského soudního dvora proveden v národním zákonodárství vůbec, členské státy však musí za účelem dosažení cílů směrnice zvolit takovou formu a prostředky, které poskytují dostatečnou záruku, že se s ním má možnost veřejnost seznámit (ESD, C-478/99, ve věci *Komise proti Švédskému království*, bod 20). Tento seznam je pouze ilustrativní. Podmínka uvedená v tomto seznamu nemusí být nezbytně považována za nepřiměřenou a naopak. Je na národním soudu, aby s přihlédnutím ke všem okolnostem rozhodl, zda konkrétní podmínka je nepřiměřená či nikoliv (ESD, C-237/02 ve věci *Freiburger Kommunalalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG v Ludger Hofstetter and Ulrike Hofstetter*). Již výše byla konstatována přísnost zákonodárce, který ujednání v § 56 odst. 3 na rozdíl od směrnice učinil nepřípustná vždy, navíc nebyla transponována řada výjimek pro jednotlivá ujednání, které jsou ve směrnici také obsaženy. Výjimky se týkají ujednání, která jsou obsažena v § 56 odst. 3 písm. f), h), i). Přesto k nim je při interpretaci jednotlivých smluvních ujednání nutno přihlížet. Například lze velice těžko říci, že ujednání o tom, že cena zboží či služeb bude určena v době jejich splnění, nebo opravňující dodavatele ke zvýšení ceny zboží či služeb, aniž by spotřebitel byl oprávněn od smlouvy odstoupit, je-li cena sjednaná v době uzavření smlouvy při splnění podstatně překročena [§ 56 odst. 3 písm. i)], bude vždy neplatná. Směrnice připouští výjimku pro případ cenové indexace, jestliže postup, kterým se ceny mění, je výslovně popsán. Občanský zákoník cenové doložky připouští a právo na odstoupení od smlouvy obecně nezakládá, proto závěr, že takové ujednání je neplatné, jenom protože chybí smluvní ujednání o možnosti odstoupení v případě podstatného překročení ceny, není namístě.

Pokud jsou nekalá ujednání uvedená v tomto odstavci neplatná pro rozpor s dobrými mravy, pro rozpor se zákonem či obcházení zákona, půjde o absolutní neplatnost v tradičním významu. V ostatních případech je nutné připustit s ohledem na výklad Evropského soudního dvora, že k neplatnosti ujednání bude přihlížet soud i bez návrhu a bez ohledu na promlčecí dobu. K neplatnosti ujednání není nezbytné její dovolání se spotřebitelem, jak by jinak naznačoval odkaz na ustanovení o relativní neplatnosti, a neplatnost, respektive právo se jí dovolat, se nepromlčuje. K tomu srov. komentář k § 55 odst. 2.

Některá ze smluvních ujednání obsažených v odst. 3 jsou v obecném občanském právu absolutně neplatná pro přímý rozpor se zákonem, především jde o smluvní ujednání uvedená:

- v písm. a), která vylučují nebo omezují odpovědnost dodavatele za jednání či opomenutí, kterým byla spotřebiteli způsobena smrt či újma na zdraví [absolutní neplatnost pro rozpor s právní úpravou odpovědnosti za škodu (§ 420n.)];
- v písm. b), která vylučují nebo omezují práva spotřebitele při uplatnění odpovědnosti za vady (srov. § 499n.) či odpovědnosti za škodu [absolutní neplatnost pro rozpor s právní úpravou odpovědnosti za vady (např. § 627 ObčZ), resp. právní úpravou odpovědnosti za škodu (§ 420n.)];

- v písm. d), která dovolují dodavateli, aby spotřebiteli nevydal jím poskytnuté plnění i v případě, že spotřebitel neuzavře smlouvu s dodavatelem či od ní odstoupí [absolutní neplatnost pro rozpor s kogentní úpravou bezdůvodného obohacení (§ 451n.)];
- v písm. h), která dovolují dodavateli změnit jednostranně smluvní podmínky bez důvodu sjednaného ve smlouvě (absolutní neplatnost pro rozpor s § 493, který vylučuje jakékoliv změny závislé pouze na vůli jedné strany).

Ostatní ujednání mohou být v konkrétním případě shledána v rozporu s dobrými mravy a tedy rovněž absolutně neplatná.

Na okraj lze poznamenat, že písm. e) obsahuje protimluv, neboť pokud ujednání opravňuje dodavatele odstoupit od smlouvy i bez smluvního důvodu, potom samo představuje smluvní důvod k odstoupení (lépe tedy než „odstoupit od smlouvy bez smluvního důvodu“ by bylo vhodné stanovit „bez uvedení důvodu“).

II. Další příklady nepřiměřených podmínek

Přiměřenost některých smluvních ujednání v kontextu § 56 a § 55 odst. 2 byla již posuzována i před českými soudy. Jako nepřiměřené podle § 56 odst. 3 písm. j) nebylo posouzeno sjednání smluvní pokuty pro případ porušení povinnosti zájemce oznámit zprostředkovateli předem uzavření smlouvy vlastní činností, pokud je zároveň respektován princip, že odměna náleží zprostředkovateli jenom v případě, že smlouva je uzavřena jeho přičiněním. V daném případě smluvní pokuta dosahovala téměř dvojnásobku odměny za zprostředkování (Sou R NS č. C 4202 – NS sp. zn. 33 Odo 934/2004).

Ze zahraniční judikatury lze uvést například posouzení smluvní pokuty ve výši 0,5 % za každý den prodlení jako nepřiměřené, a to nezávisle na tom, zda je stanovena horní hranice. To může být zajímavé i z pohledu české judikatury, přestože výše smluvní pokuty byla posuzována podle § 39. Se smluvní pokutou souvisí i omezení odpovědnosti za škodu určitou paušální částkou a její výše. Časové omezení uvedené na telefoních kartách jako nepřipustné shledáno nebylo. Naopak jako porušení práva bylo shledáno ujednání, podle něhož mohla banka od zákazníků požadovat odměnu za přípravu zástavení věci nebo poplatky za poskytnutí slevy. Jako nepřipustné mohou být posouzeny nepřiměřeně dlouhé doby splatnosti. Seznam různých příkladů nepřipustných smluvních ujednání ve Velké Británii je uveden například v Unfair Contract Terms Guidance, April 2007 (http://www.oft.gov.uk/shared_oftr/reports/unfair_contract_terms/oft311cons-annexes.pdf).

Nelze však přehlédnout, že tyto úpravy vycházejí mnohdy z jiné tradice. Neúčinnost některých ujednání se tak neopírá o provedenou směrnicí, ale vlastní úpravu, např. nepřiměřenost lhůt pro přijetí návrhu, domněnky souhlasu spotřebitele. Vždy je také nutné zohlednit okolnosti konkrétního případu, které mohou být zcela odlišné.

Z judikatury:

I. Nepřiměřené podmínky ve spotřebitelských smlouvách

Sou R NS č. C 4202 – NS sp. zn. 33 Odo 934/2004: Obsahuje-li smlouva o poskytnutí služeb realitní kanceláře, jejímž cílem je zajistit pro klienta vhodného zájemce o koupi nemovitostí, závazek klienta, že bude realitní kancelář předem informovat o případném samostatném prodeji nemovitostí, zajištěný pro případ jeho porušení smluvní pokutou, neznamená ujednání o smluvní pokutě k újmě klienta značnou nerovnováhu v právech a povinnostech stran, pokud je ve smlouvě současně dohodnuto, že realitní kanceláři přísluší odměna jen v případě, že prodej bude realizován jejím přičiněním, bez ohledu na to, že prodej byl zmařen výlučně jednáním klienta.

R NSS č. 897/2006 – NSS sp. zn. 3 As 60/2005-73: V režimu spotřebitelských smluv je možno spotřebiteli nad rámec zákona nabídnout toliko výhodnější podmínky pro uplatnění odpovědnosti za vady. Pokud žalovaný v jím vydaném reklamačním řádu stanovil pro případ nedůvodné

reklamace mj. povinnost spotřebitele hradit náklady takové reklamace, porušil tím povinnost uloženou v § 13 zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele.

NS sp. zn. 33 Odo 438/2005: Rozhodovací praxe Nejvyššího soudu České republiky se v otázce úměry této sankční povinnosti již ustálila. Zatímco smluvní pokuta sjednaná ve výši zhruba 0,5 % denně z dlužné částky je posuzována jako platné ujednání, které je v souladu s dobrými mravy, ujednání o smluvní pokutě ve výši 1 % denně je považováno za neplatný právní úkon, který se přiči dobrým mravům (srovnej např. rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 22. 6. 2006, sp. zn. 33 Odo 447/2005, ze dne 27. 7. 2006, sp. zn. 33 Odo 810/2006, a ze dne 10. 4. 2001, sp. zn. 29 Cdo 1583/2000, uveřejněné v časopise Soubor rozhodnutí Nejvyššího soudu, svazek 4 pod č. C 403).

NS sp. zn. 26 Odo 159/2006: Ujednání o smluvní pokutě ve výši 2 % z pohledávky denně za každý den zpoždění dohodnuté splátky pohledávky není neplatné podle § 39 obč. zák., neboť není v rozporu se zákonným předpisem, ani jej neobchází a nepřiči se ani dobrým mravům (srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu České republiky ze dne 9. srpna 2001, sp. zn. 33 Odo 204/2001, uveřejněného pod C 675 ve svazku 9 Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu). Smluvní pokuta sjednaná ve výši 0,25 % z dlužné částky za každý den prodlení je přiměřená a ujednání o smluvní pokutě není proto neplatné pro rozpor s dobrými mravy (srov. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 23. června 2004, sp. zn. 33 Odo 588/2003, uveřejněný pod C 2801 v sešitě 30 Souboru rozhodnutí Nejvyššího soudu). Smluvní pokuta ve výši 1.000,- Kč denně, což představuje 0,33 % z dlužné částky za každý den prodlení, není neplatná podle § 39 obč. zák. pro rozpor s dobrými mravy [srov. odůvodnění rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 23. října 2006, sp. zn. 33 Odo 1385/2004 (ústavní stížnost podaná proti citovanému rozsudku byla odmítnuta usnesením Ústavního soudu České republiky ze dne 24. května 2007, sp. zn. I. ÚS 798/07)].

ESD, C-478/99, ve věci Komise proti Švédskému království, J-ESD, 2005, č. 5: Co se týče přílohy uvedené v čl. 3 odst. 3 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách, obsahuje informativní a nevyčerpávající seznam podmínek, které mohou být pokládány za nepřiměřené. Není sporu o tom, že podmínka uvedená v tomto seznamu nemusí být nezbytně považována za nepřiměřenou a naopak, podmínka, která není v tomto seznamu uvedena, může být za nepřiměřenou prohlášena.

ESD, C-237/02, ve věci Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG proti Ludgerovi Hofstetterovi and Ulrike Hofstetterové, J-ESD, 2005, č. 5: Je věcí vnitrostátního soudu, aby určil, zda v případě takové smluvní podmínky, jako je podmínka, která je předmětem sporu v původním řízení, jsou splněna kritéria požadovaná k tomu, aby byla kvalifikována jako nepřiměřená ve smyslu čl. 3 odst. 1 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993, o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

II. Srozumitelnost podmínek

ESD, C-144/99, ve věci Komise proti Nizozemskému království, J-ESD, 2005, č. 5: Nizozemské království tím, že nesprávně provedlo článek 4 odst. 2 a čl. 5 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách do svého vnitrostátního práva, nesplnilo povinnost, které z něj vyplývají z této směrnice.

ESD, C-70/03, ve věci Komise proti Španělskému království, Sbírka rozhodnutí I-07999/2004: Španělské království tím, že nesprávně provedlo článek 5 a čl. 6 odst. 2 směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách do svého vnitrostátního práva, nesplnilo povinnosti, které pro něj vyplývají z této směrnice.

§ 57 [Smlouvy uzavírané mimo provozovnu]

(1) Byla-li spotřebitelská smlouva uzavřena mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání, může spotřebitel od smlouvy písemně odstoupit do 14 dnů od jejího uzavření; nedošlo-li dosud ke splnění dodávky zboží či služeb dodavatelem, může od smlouvy odstoupit bez uvedení důvodů a bez jakékoliv sankce do 1 měsíce. To neplatí ohledně smluv, u nichž si spotřebitel výslovně sjednal návštěvu dodavatele za účelem objednávky. Dodavatel je zároveň povinen vrátit spotřebiteli zaplacené finanční částky do 30 dnů od odstoupení od smlouvy.

(2) Dodavatel musí spotřebitele písemně upozornit na právo odstoupit od smlouvy nejpozději při uzavření smlouvy; písemné upozornění musí obsahovat i označení osoby, u níž je třeba toto právo uplatnit, včetně bydliště či sídla takové osoby.

(3) Při porušení povinnosti stanovené v předchozím odstavci má spotřebitel právo odstoupit od smlouvy do 1 roku od jejího uzavření.

(4) Ustanovení předchozích odstavců se nevztahují na smlouvy

a) jejichž předmětem je výstavba, prodej, nájem nebo jiné právo k nemovitosti, s výjimkou smluv o jejich opravách a o dodávce zařízení do ní začleněných,

b) na dodávku potravin nebo jiného zboží běžné spotřeby dodávaného stálými doručovateli do domácnosti spotřebitele nebo do jiného jím určeného místa,

c) na dodávku zboží nebo služeb, které byly uzavřeny podle katalogu dodavatele, s nímž se spotřebitel měl možnost seznámit v nepřítomnosti dodavatele, za předpokladu, že mezi stranami má pokračovat spojení při plnění uzavřené nebo jiné smlouvy a za předpokladu, že spotřebitel má právo odstoupit od smlouvy nejméně do 7 dnů od převzetí zboží a je s tímto právem seznámen v katalogu nebo ve smlouvě,

d) pojistné a o cenných papírech.

Související ustanovení: § 34 až 42, § 43 až 51, § 51a až 65, § 122, 488n., 663n.

Související předpisy: § 1n. OchSpotř; § 1n. CenP; § 1n. PojSml

Související komunitární předpisy: Směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory

Z literatury: *Fiala, J.* Novela občanského zákoníku po schválení Poslaneckou sněmovnou. Právní zpravodaj, 2000, č. 8, s. 1, 4; *Hulva, T.* Ochrana spotřebitele. Praha : ASPI, 2005; *Lavický, P.* Spotřebitelské smlouvy. Časopis pro právní vědu a praxi, 2001, č. II, s. 203; *Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M. (eds.)* EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.htm>; *Vích, J.* Spotřebitelské smlouvy ve vztahu na smlouvu o dílo na investiční výstavbu. PRÁ, 2003, č. 1, s. 10.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Prováděná směrnice.....	1
----------------------------	---

K odst. 1:

I. Odstoupení od smlouvy.....	2
II. Uzavření smlouvy mimo obvyklé prostory podnikání.....	3
III. Lhůty k odstoupení od smlouvy.....	4
IV. Vypořádání smluvních stran po odstoupení od smlouvy.....	5

K odst. 2:

I. Informační povinnost dodavatele.....	6
---	---

K odst. 3:

I. Prodloužení lhůty k odstoupení od smlouvy.....	7
---	---

K odst. 4:

I. Výjimky z možnosti odstoupit od smlouvy.....	8
1. Výjimka podle § 57 odst. 4 písm. a) ObčZ.....	9

Obecně:**I. Prováděná směrnice**

- 1 Ustanovení § 57 provádí směrnici Rady 85/577/EHS z 20. 12. 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory. Cílem uvedené směrnice je v obecné rovině ochrana spotřebitele při uzavírání spotřebitelských smluv mimo obchodní prostory dodavatele. Zvláštním rysem těchto smluv je skutečnost, že jednání o smlouvě zpravidla vyvolává dodavatel a spotřebitel na něj není připraven nebo jej neočekává. Spotřebitel často není schopen porovnat kvalitu a cenu nabídky s jinými nabídkami. Prvek překvapení obvykle existuje nejen u smluv uzavíraných při podomním obchodě, ale i u jiných druhů smluv uzavíraných dodavatelem mimo jeho obchodní provozovnu.

Spotřebiteli proto musí být poskytnuto právo zrušit smlouvu, alespoň v sedmidenní lhůtě, aby mohl posoudit závazky vyplývající ze smlouvy. Musí být učiněna vhodná opatření zajišťující, aby byl spotřebitel o této lhůtě na rozmyšlenou informován písemně.

K odst. 1:**I. Odstoupení od smlouvy**

- 2 Základním právem, které vzniká při uzavření smlouvy mimo prostory obvyklé k podnikání, je právo odstoupit od smlouvy (§ 48). Jde o implementaci čl. 5 směrnice Rady 85/577/EHS, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, který zakotvuje právo spotřebitele na odstoupení od spotřebitelské smlouvy uzavřené „mimo obchodní provozovnu“ dodavatele, ve lhůtě alespoň 7 dnů, poté co obdrží písemné upozornění dodavatele dle čl. 4 směrnice na právo spotřebitele zrušit spotřebitelskou smlouvu spolu se jménem a adresou osoby, u níž lze toto právo uplatnit.

V souladu s požadavky čl. 5 směrnice dává zákon v § 57 odst. 1 ObčZ spotřebiteli právo písemně odstoupit od spotřebitelské smlouvy uzavřené mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele, nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání. Odstoupit od smlouvy je možné i bez důvodu a bez jakékoliv sankce. Smluvní ujednání, která stanoví něco jiného, budou neplatná podle § 39. Je možné upozornit, že oproti obecné úpravě zákonodárce zvyšuje formální požadavky na odstoupení od smlouvy, když požaduje vždy písemnou formu (viz § 40 odst. 2).

Podle § 48 odst. 1 může účastník od smlouvy odstoupit, jen jestliže je to v občanském zákoníku (či jiném zákoně) stanoveno nebo účastníky dohodnuto, přičemž se smlouva od počátku ruší, není-li účastníky dohodnuto jinak (§ 48 odst. 2). V souladu s § 48 odst. 2 se odstoupením spotřebitele spotřebitelská smlouva uzavřená mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele, nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání, ruší od samého počátku (s účinky ex tunc – od počátku), jako kdyby nikdy nevznikla.

Účastníci si samozřejmě mohou sjednat možnost odstoupení pro určité konkrétní případy, např. právo odstoupení na straně dodavatele.

Ve věci C-423/97 *Travel-Vac, S. L. proti Manuelovi Josému Antelmovi Sanchízovi* ze dne 22. dubna 1999 dovedl Evropský soudní dvůr, že směrnice 85/577/EHS vylučuje smluvní ujednání, podle něhož by spotřebitel byl povinen zaplatit celkovou částku náhrady škody obchodníkovi pro případ, že by spotřebitel odstoupil od smlouvy. Je zde

možné poukázat rovněž na obdobnou judikaturu Nejvyššího soudu, pokud jde o spojení povinnosti zaplatit smluvní pokutu při odstoupení od smlouvy (§ 544).

Možností odstoupit od smlouvy nejsou v žádném směru dotčena práva spotřebitele vyplývající z odpovědnosti dodavatele za vady plnění, resp. z odpovědnosti za škodu, včetně škody způsobené závadným výrobkem (k tomu srov. zákon o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku).

II. Uzavření smlouvy mimo obvyklé prostory podnikání

Předpokladem vzniku práva na odstoupení od smlouvy je uzavření smlouvy mimo obvyklé prostory podnikání dodavatele nebo pokud žádné prostory nemá. **3**

Občanský zákoník blíže nespecifikuje pojem „obvyklé prostory podnikání“. Je však zřejmé, že se nemusí jednat pouze o místo podnikání fyzické osoby či sídlo právnické osoby. Prostorem podnikání je ve své podstatě provozovna (§ 7 odst. 3 ObchZ), tedy místo, kde je uskutečňována určitá podnikatelská činnost. Nezávisí přitom, zda provozovna má stálé místo či nikoliv (např. pojízdná prodejna nebo stánek). Zda se jedná o obvyklé prostory podnikání, je pak nutné zkoumat jak z pohledu dodavatele, tak z pohledu spotřebitele. K posouzení určitého místa jako obvyklého místa podnikání proto nestačí pouze, že je evidováno jako provozovna v živnostenského rejstříku (§ 17, 60 ŽZ), ale také že spotřebitel mohl na uvedeném místě očekávat podnikání daného druhu (např. prodej domácích potřeb v salonku restaurace).

Při výkladu musí být také zohledněna směrnice, jež vymezuje v čl. 1, v kterých případech má dojít k její aplikaci. Směrnice se tak vztahuje na spotřebitelské smlouvy, které jsou uzavřené v průběhu zájezdu organizovaném dodavatelem mimo jeho obchodní prostory nebo v průběhu návštěvy dodavatele u spotřebitele doma, v bytě jiných spotřebitelů nebo u spotřebitele na jeho pracovišti za předpokladu, že návštěva se neuskutečnila na výslovnou žádost spotřebitele. Pokud se návštěva uskutečnila na žádost spotřebitele, na vzniklé smlouvy se vztahuje směrnice za podmínky, že spotřebitel v době své žádosti nevěděl, případně důvodně nemohl vědět, že dodávka zboží nebo poskytnutí služeb tvořila součást podnikatelské činnosti či výkonu povolání dodavatele. Směrnice se vztahuje i na smlouvy, které byly uzavřeny na základě nabídky spotřebitele, ať už závazné či nezávazné, učiněné za podobných podmínek.

Pokud tedy občanský zákoník explicitně vylučuje případy, kdy spotřebitel sjednal výslovně návštěvu dodavatele za účelem objednávky, půjde pouze o situace, kdy spotřebitel věděl nebo musel důvodně vědět, že dodávka zboží nebo poskytnutí služeb tvoří součást podnikatelské činnosti nebo výkonu povolání dodavatele. Důkazní břemeno ponese subjekt, který tuto skutečnost bude tvrdit, tedy většinou dodavatel.

Z pohledu směrnice se pak jeví vymezení v § 57 odst. 1 v některých ohledech širší, v některých užší. Širší, pokud je smlouva uzavřena s dodavatelem například na ulici nebo v restauraci, a to aniž by šlo o dodavatelem organizovanou schůzku (zájezd). Zde je však možné upozornit na rozsudek Evropského soudního dvora ve věci C-423/97 *Travel-Vac, S. L. proti Manuelovi Josému Antelmovi Sanchízovi* ze dne 22. dubna 1999, v němž Evropský soudní dvůr dovodil, že smlouva uzavřená v situaci, kdy obchodník pozval spotřebitele ke schůzce na místě odlišném od bydliště spotřebitele a odlišném od obvyklých prostor podnikání tohoto obchodníka, na místě, které není jasně označeno jako pobočka k prodeji veřejnosti, aby mu představil své zboží či služby, musí být považována za smlouvu uzavřenou během zájezdu organizovaného obchodníkem mimo své obvyklé prostory podnikání ve smyslu směrnice 85/577/EHS. Pro aplikaci

§ 57 odst. 1 na zájezdové akce není rozhodné, zda dodavatel zájezd přímo organizoval. Takové rozšíření je v souladu s účelem směrnice, směrnice sama v čl. 8 připouští přísnější úpravu.

Užší v tom, že § 57 zdánlivě dopadá pouze na situace, kdy je mimo obchodní prostory uzavřena smlouva, a vylučuje ze své aplikace případy, kdy je smlouva uzavřena teprve později, ovšem na základě návrhu spotřebitele učiněného při jednání mimo obvyklé obchodní prostory dodavatele. I na tyto případy je však nutné v souladu se směrnicí § 57 vztáhnout.

Ustanovení § 57 by nemělo dopadat na případy, kdy schůzka mimo obvyklé obchodní prostory podnikatele má pouze informativní charakter, kdy z ní nevznikají žádné závazky, třebaže později je v jejím důsledku, již v obvyklých obchodních prostorách dodavatele, uzavřena smlouva.

Ve věci C-229/04 *Crailsheimer Volksbank eG proti Klausovi Conradsovi, Frankovi Schulzkemu a Petře Schulzke-Löscheovi, Joachimovi Nitschkemu* z 25. října 2005 se Evropský soudní dvůr zabýval otázkou, nakolik musí mít dodavatel vědomost, zda dochází k využití podomního prodeje při nabízení jeho služeb. Evropský soudní dvůr zde rozhodl, že aplikace směrnice není závislá na tom, zda v případě účasti třetí osoby jednající jménem nebo na účet dodavatele při sjednání nebo uzavření smlouvy dodavatel věděl nebo měl vědět, že smlouva byla uzavřena při podomním prodeji uvedeném v článku 1 této směrnice.

III. Lhůta k odstoupení od smlouvy

- 4 Spotřebitel je oprávněn odstoupit od takové spotřebitelské smlouvy bez uvedení důvodu a bez sankcí pouze ve stanovené lhůtě. V zásadě mu vzniká práva odstoupit od smlouvy ve lhůtě 14 dnů od uzavření takové smlouvy (k prodloužení lhůty k odstoupení od smlouvy ze 7 dnů na 14 dní došlo na základě zákona č. 56/2006 Sb.), pokud došlo ke splnění dodávky či služeb dodavatelem, nebo ve lhůtě 1 měsíce od uzavření takové smlouvy, nedošlo-li dosud ke splnění dodávky zboží či služeb dodavatelem. K běhu lhůt viz výklad § 122. To samozřejmě za předpokladu, že byl nejpozději při uzavření smlouvy o možnosti odstoupit od smlouvy písemně poučen podle § 57 odst. 2, jinak počítá občanský zákoník s prodloužením lhůty podle § 57 odst. 3.

Lhůty pro písemné odstoupení podle § 57 odst. 1 jsou lhůtami hmotněprávními. V rámci občanského práva to obvykle znamená, že písemné oznámení o odstoupení musí být dodavateli doručeno do skončení lhůty pro odstoupení, nestačí pouhé odeslání oznámení o odstoupení. To lze dovodit z toho, že odstoupení jako jednostranný adresovaný úkon je perfektní a jeho účinky nastávají až doručením. V případě lhůt k odstoupení od smlouvy podle § 57 však platí výjimka. Jde především o čl. 5 odst. 1 směrnice, který výslovně stanoví, že postačí, je-li odstoupení od smlouvy odesláno před uplynutím lhůty. V tomto smyslu je proto nutné lhůty k odstoupení od smlouvy podle § 57 vykládat. Právo na odstoupení od smlouvy zaniká marným uplynutím lhůty pro odstoupení.

IV. Vypořádání smluvních stran po odstoupení od smlouvy

- 5 Odstoupením od smlouvy dochází v souladu s § 48 ke zrušení smlouvy s účinky ex tunc. Důsledkem jejího „zrušení“ je povinnost stran vrátit si navzájem vše, co podle smlouvy dostaly (§ 457), titulem je bezdůvodné obohacení.

Zákon č. 56/2006 Sb. doplnil do § 57 odst. 1 poslední větu, v níž ukládá dodavateli povinnost vydat spotřebiteli zaplacené finanční částky do 30 dnů od odstoupení

od smlouvy. Jde o obdobnou úpravu, jako se nově objevila v § 53 odst. 10. Jde o zvláštní úpravu vypořádání bezdůvodného obohacení (§ 45 I n.), která je však relevantní pouze pro finanční částky, nikoliv pro jiná plnění, a pouze pro nárok spotřebitele. Vzájemnost plnění povinnosti vydat bezdůvodné obohacení tím však není dotčena (§ 560).

Dne 25. října 2005 vydal Evropský soudní dvůr rozsudky ve věci C-350/03 *Elisabeth Schulte, Wolfgang Schulte proti Deutsche Bausparkasse Badenia AG* a ve věci C-229/04 *Crailsheimer Volksbank eG proti Klausovi Conradsovi, Frankovi Schulzkemu a Petře Schulzke-Löscheové, Joachimovi Nitschkemu*, v nichž se zabýval souladem německého práva s prováděnou směrnicí, zejména pokud jde o důsledky odstoupení od smlouvy. V rozporu se směrnicí o ochraně spotřebitele v případech smluv uzavřených mimo obchodní prostory (zejména čl. 5 odst. 2) není skutečnost, že v důsledku odstoupení od smlouvy o půjčce je jediným důsledkem podle vnitrostátního práva okamžitě vrácení půjčených prostředků včetně běžných úroků.

Své závěry však Evropský soudní dvůr doplňuje, když upozorňuje na skutečnost, že o právu odstoupit od smlouvy nebyli spotřebitelé poučeni, a zdůrazňuje povinnost státu zajistit pro tento případ vhodná opatření na ochranu spotřebitele (čl. 4 směrnice). Pokud by tedy správné poučení mohlo zabránit vzniku finančního rizika u spotřebitele, jsou státy povinny zajistit dostatečnou ochranu spotřebitele a zabránit, aby tato rizika nesl spotřebitel. Vnitrostátní soudy jsou v těchto intencích povinny vykládat národní právo. Evropský soud dokonce deklaroval, že v tomto konkrétním případě by mohl spotřebitel zabránit rizikům při správném poučení o možnosti odstoupit (odst. 99). Závěry pro národní soud proto nejsou tak jednoznačné, jak by se mohlo zdát. Závěry generálního advokáta byly v určitých aspektech jednoznačnější, ale i přísnější než závěry soudu (Stanovisko generálního advokáta ze dne 2. června 2005 *Crailsheimer Volksbank eG proti Klausovi Conradsovi a ostatním*). Dovodil, že čl. 5 a 7 směrnice 85/577 brání použití vnitrostátního ustanovení práva, které stanoví v případě odstoupení od smlouvy o úvěru povinnost spotřebitele zaplatit úroky z částek přijatých na základě uvedené smlouvy vypočtené v tržní výši, pokud dodavatel nepoučil spotřebitele v souladu s povinností, která pro něj vyplývá z čl. 4 směrnice, o jeho právu odstoupit od smlouvy ve lhůtě stanovené k tomuto účelu.

K odst. 2:

I. Informační povinnost dodavatele

Zákon ukládá dodavateli povinnost písemně upozornit spotřebitele na právo odstoupit od spotřebitelské smlouvy ve smyslu odst. 1 nejpozději při uzavření smlouvy. Písemné upozornění musí obsahovat i označení osoby, u níž je třeba toto právo uplatnit, včetně bydliště či sídla takové osoby. Toto ustanovení implementuje čl. 4 citované směrnice.

V souvislosti s výkladem odst. 1 jsme dovodili, že bude dopadat i na situace, kdy spotřebitel učiní návrh, k jehož přijetí dodavatelem však dochází později. Směrnice pro tento případ ukládá dodavateli povinnost poučit spotřebitele ke dni předložení jeho nabídky (čl. 4 směrnice). Občanský zákoník oproti tomu ukládá povinnost poučit nejpozději při uzavření smlouvy. Praktické problémy by však tento rozdíl neměl působit. Směrnice také ukládá na rozdíl od české právní úpravy, aby poučení bylo datováno a umožňovalo identifikaci smlouvy. S ohledem na následky nesplnění poučovací povinnosti lze doporučit, aby tyto náležitosti poučení mělo. Vhodné bude písemné potvrzení jejich převzetí spotřebitelem.

Pokud jde o formu poskytnutých informací, stanoví ustanovení stejně jako prováděná směrnice, že musí být poskytnuty písemně (čl. 4 směrnice). Stejně jako v jiných

případech informační povinnosti (např. § 53 odst. 4, 6) i zde dle našeho názoru nejde o požadavek formy právního úkonu ve smyslu § 40, ale pouze o způsob komunikace, respektive uchovatelnost sdělené informace. Nelze tvrdit, že informační povinnost nebyla splněna, jestliže bylo předáno písemné ale nepodepsané sdělení, které mělo stanovený obsah [53, 16] [55, 6].

Porušení povinnosti dodavatele písemně upozornit spotřebitele na možnost odstoupení nezpůsobuje neplatnost spotřebitelské smlouvy, ale má pouze účinky prodloužení lhůty pro odstoupení spotřebitel. Tento závěr vyplývá ze skutečnosti, že odstoupit lze pouze od platně uzavřené smlouvy (viz § 57 odst. 3).

K odst. 3:

I. Prodloužení lhůty k odstoupení od smlouvy

- 7 Sankci za porušení povinnosti dodavatele podle odst. 2 písemně upozornit spotřebitele na právo odstoupit od spotřebitelské smlouvy ve smyslu odst. 1 je prodloužení lhůty, v níž má spotřebitel právo odstoupit od spotřebitelské smlouvy vymezené v odst. 1 až na dobu 1 roku od uzavření spotřebitelské smlouvy. Toto ustanovení však nenaplnuje požadavek čl. 4 směrnice, aby členské státy stanovily v národní legislativě přiměřená opatření na ochranu spotřebitelů pro případy, kdy není spotřebiteli předáno písemné upozornění na možnost odstoupení od smlouvy. Zákodárce dává sice při absenci poučení spotřebiteli možnost odstoupit od smlouvy, omezuje to však prekluzivní lhůtou jednoho roku.

Evropský soudní dvůr se touto problematikou zabýval v rozsudku C-481/99 ze dne 13. 12. 2001 ve věci *Georg a Helga Heiningerovi proti Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG*, v němž dovodil, že národní zákonodárce je prostřednictvím směrnice Rady 85/577/EHS omezen v tom, aby omezil právo odstoupit od smlouvy podle čl. 5 této směrnice na jeden rok po uzavření smlouvy pro případ, že by spotřebitel nebyl řádně podle čl. 4 směrnice o tomto právu poučen.

Je zde přitom možné upozornit na rozdíl mezi tímto ustanovením a § 53 odst. 7. Občanský zákoník v případě uzavření smlouvy mimo obvyklé obchodní prostory dodavatele nepočítá s tím, že by čtrnáctidenní lhůta k odstoupení počala běžet při pozdějším poučení od okamžiku, kdy byl spotřebitel takto poučen. Směrnice nic takového pro tento případ nestanoví a ze zákona běh nové lhůty dovodit přímo nelze.

K odst. 4:

I. Výjimky z možnosti odstoupit od smlouvy

- 8 Ustanovení § 57 odst. 4 uvádí v taxativním výčtu smlouvy, na které nelze aplikovat § 57 odst. 1 až 3 umožňující odstoupení od spotřebitelské smlouvy uzavřené mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání.

Výčet smluv vyňatých z režimu § 57 odst. 1 až 3 důsledně přebírá obsah čl. 3 odst. 2 směrnice Rady 85/577/EHS, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, který upravuje výjimky (smlouvy), na něž se směrnice nevztahuje. Na spotřebitelské smlouvy uvedené v § 57 odst. 4, byť uzavřené mimo prostory obvyklé k podnikání dodavatele nebo nemá-li dodavatel žádné stálé místo k podnikání, se tedy vedle obecných ustanovení úpravy spotřebitelských smluv (§ 55, 56) použije

obecná úprava v občanském právu. Těžko mezi smlouvami hledat jakékoli jednotící kritérium.

1. Výjimka podle § 57 odst. 4 písm. a)

Pokud jde o praxi, často se v ní vyskytují spory zejména ohledně této výjimky. Objevily se především tři výkladové problémy – zda se tato výjimka vztahuje na hypoteční úvěry (srov. § 28 odst. 3 zákona č. 190/2004 Sb., o dluhopisech), zda se vztahuje na nákup nemovitostí za účelem investice, zda se vztahuje na smlouvy o užívání budovy nebo její části na určitý časový úsek.

Pokud jde o hypoteční úvěry, pojmově se dotýkají nemovitostí vzhledem k nezbytnému zajištění zástavním právem k nemovitostem. Evropský soudní dvůr ve svém rozsudku ve věci C-481/99 *Georg a Helga Heiningerovi proti Bayerische Hypo- und Vereinsbank AG* ze dne 13. prosince 2001 rozhodl, že z aplikace směrnice Rady č. 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, hypoteční úvěry vyloučeny nejsou. I když se smlouva o hypotečním úvěru týká práva k nemovitosti, protože vrácení poskytnutých prostředků musí být zajištěno zástavním právem k nemovitosti, tento prvek smlouvy nestačí k závěru, že se uvedená smlouva týká práva k nemovitostem ve smyslu čl. 3 odst. 2 písm. a) směrnice.

Ve věci C-350/03 *Elisabeth Schulte, Wolfgang Schulte proti Deutsche Bausparkasse Badenia AG* ze dne 25. října 2005 Evropský soudní dvůr rozhodl, že koupě nemovitostí, přestože jde o investici, je vyloučena z aplikace směrnice o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory [čl. 3 odst. 2 písm. a)], proto od ní na základě této směrnice nelze odstoupit. Šlo odstoupit pouze od smlouvy o úvěru na koupi této nemovitosti.

Smlouva o užívání budovy nebo její části na určitý časový úsek není smlouvou, jejíž předmětem je výstavba, prodej, nájem nebo jiné právo k nemovitosti ve smyslu tohoto ustanovení, pokud hodnota služeb s tím spojených převažuje hodnotu užívacího práva (ESD, C-423/97, ve věci *Travel-Vac, S. L. proti Manuelovi Josému Antelmovi Sanchízovi*). V konkrétním případě kromě podílu na vybaveném bytě opravňujícího nabyvatele užívat po stanovenou dobu nemovitost v určené době, získal nabyvatel právo na další služby, např. správu a údržbu nemovitosti, a navíc členství ve sdružení umožňující výměnu pobytů.

Z judikatury:

1. Smlouvy týkající se práv k nemovitosti

ESD, C-423/97, ve věci Travel - Vac, S.L. proti Manuelovi Josému Antelmovi Sanchízovi: Směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory podnikatele, se použije na smlouvy o získání práva užívat nemovitost na časový úsek a poskytnutí služeb, jejichž hodnota je větší než hodnota práva užít nemovitost.

Smlouva uzavřena v situaci, kdy obchodník pozval spotřebitele ke schůzce na místě odlišném od bydliště spotřebitele a odlišném od obvyklých obchodních prostor tohoto obchodníka, na místě, které není jasně označeno jako pobočka k prodeji veřejnosti, aby mu představil své zboží či služby, musí být považována za smlouvu uzavřenou během zájezdu organizovanému obchodníkem mimo své obvyklé obchodní prostory ve smyslu směrnice 85/577/EHS.

Spotřebitel může vykonat své právo na odstoupení od smlouvy podle čl. 5 odst. 1 směrnice 85/577/EHS, jestliže smlouva byla uzavřena za okolností předpokládaných v čl. 1 této směrnice, bez nutnosti důkazu o ovlivnění či zmanipulování spotřebitele obchodníkem.

Směrnice 85/577/EHS neomezuje členské státy v přijetí úpravy, podle níž odstoupení od smlouvy podle čl. 5 odst. 1 není spojeno s žádnými podmínkami, pokud se jedná o formu.

Směrnice 85/577/EHS vylučuje smluvní ujednání, podle něhož by spotřebitel byl povinen zaplatit celkovou částku náhrady škody obchodníkovi pro případ, že by spotřebitel odstoupil od smlouvy.

ESD, C-481/99, ve věci Georg a Helga Heiningerovi proti Bayerische Hypo- und Vereinsbank, SR, 2003, č. 7: 1. Směrnici č. 85/577/EHS Rady z 20. 12. 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory podnikatele, je třeba vykládat tak, že se použije na smlouvu o koupi nemovitosti na úvěr, a to v tom smyslu, že spotřebitel, který uzavřel smlouvu spadající do rozsahu působnosti čl. 1 této směrnice, disponuje právem odstoupit od takové smlouvy podle článku 5 směrnice.

2. Národní zákonodárce je prostřednictvím směrnice 85/577/EHS omezen v tom, aby omezil právo odstoupit od smlouvy podle článku 5 této směrnice na jeden rok po uzavření smlouvy pro případ, že by spotřebitel nebyl řádně podle článku 4 směrnice o tomto právu poučen.

II. Důsledky neprovedení směrnice

ESD, C-91/92, ve věci Paola Faccini Dori v. Recreb Srl., J-ESD, 2004, č. 4: Pokud nebyla ve stanovené lhůtě přijata opatření transponující směrnici Rady 85/577/EHS, spotřebitelé nemohou dovozovat z pouhé směrnice právo na odstoupení od smlouvy vůči podnikatelům, se kterými smlouvu uzavřeli, nebo se tohoto práva domáhat před vnitrostátními soudy. Pokud však soudy členských států aplikují ustanovení vnitrostátního právního předpisu, ať již schváleného před nebo po přijetí směrnice, musí je v nejvyšší možné míře vykládat ve světle znění a účelu směrnice.

III. Důsledky odstoupení od smlouvy

ESD, C-229/04, ve věci Crailsheimer Volksbank eG proti Klausovi Conradsovi, Frankovi Schulzkemu a Petře Schulzke-Löscheové, Joachimovi Nitschkemu, PR, 2005, č. 23: 1. Články 1 a 2 směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, musejí být vykládány v tom smyslu, že v případě účasti třetí osoby jednající jménem nebo na účet dodavatele při sjednání nebo uzavření smlouvy nemůže být použití směrnice podřízeno podmínce, že dodavatel věděl nebo měl vědět, že smlouva byla uzavřena při podomním prodeji uvedeném v článku 1 uvedené směrnice

2. Směrnice 85/577, a zejména její čl. 5 odst. 2, nebrání tomu, aby:

- spotřebitel, který uplatnil své právo odstoupit od smlouvy v souladu se směrnicí, byl povinen splatit půjčku věřiteli, i když podle plánu vypracovaného pro finanční investici slouží půjčka výhradně k financování nabytí nemovitosti a je čerpána přímo ve prospěch prodávajícího této nemovitosti;
- bylo požadováno, aby půjčka byla splacena okamžitě;
- vnitrostátní právní předpisy stanovily povinnost pro spotřebitele v případě odstoupení od smlouvy o půjčce nejen splatit částky získané na základě této smlouvy, ale zaplatit věřiteli ještě úroky ve výši běžné na trhu.

Nicméně v situaci, ve které pokud by banka bývala dodržela povinnost poučit spotřebitele o jeho právu odstoupit od smlouvy, posledně uvedený by býval mohl zabránit tomu, aby se vystavil rizikům vlastním takovým investicím, jako jsou investice dotčené ve věci v původním řízení, ukládá článek 4 směrnice 85/577 členským státům zajistit, aby jejich právní předpisy chránily spotřebitele, kteří nemohli zabránit tomu, aby se vystavili takovým rizikům, přijetím opatření umožňujících zabránit tomu, aby spotřebitelé nesli důsledky naplnění těchto rizik.

ESD, C-350/03, ve věci Elisabeth Schulte, Wolfgang Schulte proti Deutsche Bausparkasse Badenia AG, PR, 2005, č. 23: 1. Článek 3 odst. 2 písm. a) směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985, o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory, musí být vykládán tak, že vylučuje z rozsahu působnosti této směrnice smlouvy o koupi nemovitostí, i když jsou pouhou součástí finanční investice, jejíž financování je zajištěno úvěrem, a pokud se smluvní jednání, která se týkala jak smlouvy o koupi nemovitosti, tak i smlouvy o úvěru sloužící výlučně k financování, uskutečnila při podomním prodeji.

2. Směrnice 85/577 nebrání vnitrostátním předpisům, které stanoví jako jediný důsledek odstoupení od smlouvy o půjčce zrušení této smlouvy, i když se jedná o finanční investice, pro které by půjčka nebyla poskytnuta, nebyla-li by nabyta nemovitost.

3. Směrnice 85/577 nebrání tomu, aby:

- spotřebitel, který uplatnil své právo odstoupit od smlouvy v souladu se směrnicí, byl povinen splatit půjčku věřiteli, i když podle plánu vypracovaného pro finanční investici slouží půjčka výhradně k financování nabytí nemovitosti a je čerpána přímo ve prospěch prodávajícího této nemovitosti;
- bylo požadováno, aby půjčka byla splacena okamžitě;
- vnitrostátní právní předpisy stanovily povinnost pro spotřebitele v případě odstoupení od smlouvy o půjčce nejen splatit částky získané na základě této smlouvy, ale zaplatit věřiteli ještě úroky ve výši běžné na trhu.

Nicméně v situaci, ve které pokud by banka bývala dodržela povinnost poučit spotřebitele o jeho právu odstoupit od smlouvy, posledně uvedený by býval mohl zabránit tomu, aby se vystavil

rizikům vlastním takovým investicím, jako jsou investice dotčené ve věci v původním řízení, ukládá článek 4 směrnice 85/577 členským státům zajistit, aby jejich právní předpisy chránily spotřebitele, kteří nemohli zabránit tomu, aby se vystavili takovým rizikům, přijetím opatření umožňujících zabránit tomu, aby spotřebitelé nesli důsledky naplnění těchto rizik.

Zvláštní ustanovení o ochraně spotřebitele při uzavírání smlouvy o užívání budovy nebo její části na časový úsek

§ 58 [Náležitosti smlouvy]

(1) Spotřebitelská smlouva, ve které se sjednává mezi spotřebitelem a poskytovatelem právo užívat budovu nebo její část na jeden či více stanovených nebo stanovitelných časových úseků během roku a která je uzavřena na dobu delší než 3 roky, musí mít písemnou formu, musí být vyhotovena v českém jazyce a vedle náležitostí příslušného smluvního typu musí obsahovat také

a) jméno, příjmení, datum narození a bydliště spotřebitele,
b) obchodní firmu, sídlo, předmět podnikání a identifikační číslo poskytovatele, který je právnickou osobou, a jméno a příjmení osoby oprávněné jednat jeho jménem,

c) jméno a příjmení, popřípadě obchodní firmu, bydliště, předmět podnikání a identifikační číslo poskytovatele, který je fyzickou osobou,

d) jméno a příjmení, bydliště nebo sídlo vlastníka budovy či její části,

e) právní vztah poskytovatele k budově či její části,

f) vymezení práva užívat budovu či její část na jeden či více stanovených nebo stanovitelných časových úseků během roku, které je předmětem smlouvy, a stanovení podmínek, za kterých lze toto právo uplatnit na území státu, v němž se budova nalézá, a prohlášení, že byly tyto podmínky respektovány,

g) polohové určení, přesný popis a vybavenost budovy či její části, u budovy též evidenční nebo popisné číslo,

h) informaci o stupni rozestavěnosti budovy či její části, včetně rozestavěnosti inženýrských sítí a termínu dokončení, uvedení čísla stavebního povolení a úplného názvu a adresy stavebního úřadu, informace o podmínkách vypořádání provedených plateb, pokud budova či její část nebude dokončena řádně a včas,

i) vymezení základních služeb, které se s právem užívání poskytují (například osvětlení, voda, vytápění), a rozsah dalších služeb, včetně služeb spojených s právem užívat společné prostory a zařízení,

j) vymezení rozsahu užívání společných prostor a zařízení,

k) vymezení zásad, kterými se bude řídit správa, údržba a opravy budovy či její části,

l) stanovení data, od kterého lze čerpat právo vyplývající ze smlouvy, dobu jeho trvání, přesné stanovení časových úseků nebo způsob jejich určení,

m) cenu, kterou spotřebitel uhradí za právo užívat budovu či její část, odhad a způsob výpočtu variabilní částky splatné za kalendářní rok, jejíž součástí jsou zálohy na úhradu za užívání společných prostor a zařízení, na poskytování služeb, na správu objektu, na opravy a údržbu budovy, místní poplatky a příspěvky na tvorbu rezerv pro krytí neočekávaných rizik, jakož i další platby spojené s užíváním,

n) způsob platby,

o) podmínky pro zapojení do systému výměny užívacího práva organizovaného poskytovatelem nebo třetí stranou určenou poskytovatelem a o veškerých nákladech s tím spojených,

p) poučení o právu na odstoupení od smlouvy, včetně stanovení náležitostí a formy oznámení o odstoupení, způsobu a místa doručení a označení osoby, které se toto oznámení doručuje, druh a výše plateb, jejichž úhradu může v takovém případě poskytovatel požadovat,

r) podmínky převodu nebo přechodu práva vyplývajícího ze smlouvy na třetí osobu,

s) datum uzavření smlouvy.

(2) Jestliže smlouva neobsahuje některou z těchto náležitostí, není neplatná; spotřebitel však má právo v tomto případě od smlouvy odstoupit ve lhůtách uvedených v § 63.

Související ustanovení: § 2, 3, § 34 až 51, § 663n.

Související předpisy: § 489n. ObchZ

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek

Z literatury: *Holub, M.* Time-sharing podle českého práva, aneb zase jedna harmonizace – několik poznámek. BA, 2003, č. 11 a 12. s. 67 až 71; *Jelínek L.* K povaze předmětů time-sharingových vztahů (úvaha k rozsudku ESD C-423/97 ve věci Travel Vac). EMP, 1999, č. 6; *Munková, J.* Time sharing – problematický smluvní typ. PR, 1995, č. 5, s. 179 až 181; *Nedelka, M.* Time-sharing, tentokrát z pohledu práva ES. PR, 1995, č. 12, s. 484 až 488; *Veselý, J.* Právní úprava „time-sharingu“ v občanském zákoníku a její úskalí. 1. část. PR, 2003, č. 3, s. 130; *Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M. (eds.)* EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006 [online] [cit. 23. 1. 2007]. Dostupné z <http://ec.europa.eu/consumers/cons_int/safe_shop/acquis/index_en.htm>

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Prováděná směrnice	1
-----------------------------	---

K odst. 1:

I. Smlouva o užívání budovy nebo její části na časový úsek	2
II. Doba trvání	3–4
III. Obsah smlouvy	5–6

K odst. 2:

I. Nedostatek náležitostí smlouvy	7
---	---

Obecně:

I. Prováděná směrnice

- 1 Ustanovení § 58 až 65 byla obsahem zákona č. 135/2002 Sb. ze dne 15. března 2002. Novela byla účinná od 1. července 2002, s výjimkou ustanovení § 64 odst. 2 a § 65, která nabyla účinnosti dnem vstupu smlouvy o přistoupení České republiky k Evropské unii v platnost (tedy 1. května 2004).

Novela obsažená v ustanoveních § 58 až 65 byla vynucena potřebou harmonizace českého práva s právem komunitárním. Jmenovitě jde o implementaci směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. října 1994, o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek. Směrnice upravuje smluvní ujednání známá též pod názvem „time-sharing“, respektive některé aspekty těchto smluv. I bez dosavadní vnitrostátní úpravy šlo o institut již vcelku používaný, a sice v podobě inominátní smlouvy. Přitom šlo typicky o smlouvy uzavírané na relativně delší časový úsek, za nikoli zanedbatelnou úplatu. Tyto smlouvy byly přijímány zpravidla ve znění připraveném poskytovatelem, a tedy formulované přednostně z hlediska zajištění jeho zájmů. Spotřebitel se tak typicky ocital v postavení slabší smluvní strany. Absence speciální zákonné úpravy tak neposkytovala dostačnou právní ochranu spotřebitelů, která pro ně jinak plyne ze směrnice, resp. nyní z ustanovení § 58n.

Dlouhodobá diskuse ohledně této směrnice vedla k vypracování návrhu nové směrnice Evropského parlamentu a Rady o ochraně spotřebitelů ve vztahu k některým aspektům timeshare, dlouhodobých rekreačních produktů, dalšího prodeje a výměn ze dne 7. června 2007 [KOM(2007) 303 v konečném znění]. Důvodem je především skutečnost, že stávající směrnice nepokrývá řadu nových produktů, které se v této oblasti objevily. Nová směrnice tak proto má dopadat například i na smlouvy na dobu kratší tři roky, nemusí se již jednat o ubytování v nemovitostech. Obdobný režim jako pro timesharing je navrhován pro dlouhodobé rekreační produkty, např. kluby poskytující slevy na dovolenou svým členům.

K odst. 1:

I. Smlouva o užívání budovy nebo její části na časový úsek

Smlouva o užívání budovy nebo její části na určitý časový úsek je podle směrnice jakákoliv smlouva nebo soubor smluv uzavřený alespoň na dobu tří let, podle které přímo nebo nepřímo a za určitou celkovou cenu buď vzniká, nebo je předmětem převodu či závazku k převodu věcné právo nebo jakékoliv jiné právo k užívání jedné nebo více nemovitostí po časový úsek, který je nebo může být určen, avšak nemůže být kratší než jeden týden (čl. 2 směrnice). 2

V kontextu české právní úpravy vzniká především otázka, o jaký smluvní typ v případě time-sharingu jde. Směrnice neobsahuje komplexní úpravu určitého smluvního typu, jde jí o ochranu spotřebitele. Na rozdíl od turisticky atraktivních lokalit Středomoří, zde chybí tradice a tím i zkušenost s využitím tohoto institutu. Obecně lze určitě dovodit, že time-sharing představuje dlouhodobě poskytnuté oprávnění opakovaně užívat pouze po určitou přesně vymezenou část roku určitou věc, které získává nabyvatel od převodce na základě smlouvy. Mohlo by se proto zdát, že nejde o nic jiného než o nájem či eventuálně v případě bezúplatných smluv o výpůjčku. Výše citovaná směrnice kromě toho, že omezuje předmět pouze na nemovitost [59, 3], však ve své preambuli také zdůrazňuje, že smlouva o užívání nemovitosti na určitý časový úsek se liší od klasických nájemních smluv, mimo jiné ve způsobu úhrady.

V českém právním prostředí se přitom nejčastěji dovozuje právě aplikace právní úpravy nájmu nemovitostí v hlavě sedmé části osmé občanského zákoníku, nájmu uzavíraného na dobu určitou, vymezenou ve smlouvě. Lze si však představit, že může jít o smlouvu o koupi spoluvlastnického podílu (srov. ESD, C-423/97, ve věci *Travel-Vac, S. L. proti Manuelovi Josému Antelmovi Sanchízovi*), zřízení věcného břemene, smlouvu o ubytování nebo vzhledem k tomu, že nemusí jít o stavbu již realizovanou, že zde může být

v různém rozsahu připuštěna převoditelnost práv, může jít i o smlouvu inominátní. Jasně vymezený základ zde však chybí. Směrnice totiž neměla v úmyslu řešit, do jaké míry jsou vůbec v národních právech podobné smlouvy přípustné a jaký právní základ by měly mít. Z definice nemovitosti, respektive budovy [59, 3] je přitom zjevné, že nejde o jakékoliv jejich užívání, ale užívání v podobě ubytování v nich.

V této souvislosti vzniká otázka, zda se bude ochrana spotřebitele podle § 58n. vztahovat i na v současné době převažující formy time-sharingu. Velice často nejsou nyní time-sharingové služby poskytovány na základě zvláštní smlouvy, ale na základě členství v různých spolcích či jiných právnických osobách, často navíc zahraničního práva (srov. ESD, C-73/04, ve věci *Brigitte a Marcus Kleinovi proti Rhodos Management Ltd.*). Úplata se poskytuje za členství, nikoliv za užívací právo. Spotřebiteli nevzniká právo užívat určitou nemovitost po stanovenou dobu, ale často získává pouze určité výhody, možnost ubytování. Někdy není specifikována ani lokalita, mnohdy ani období, k němuž se užívací právo váže.

Směrnice sice připouští, že užívací právo může vzniknout i nepřímo, máme však za to, že v tomto případě nelze úpravu v § 58n. použít. Ostatně i v První výroční zprávě o pokroku v oblasti Evropského smluvního práva a přezkumu *acquis* ze dne 23. září 2005 [KOM(2005) 456 v konečném znění] se upozorňuje na skutečnost, že nové produkty v oblasti dočasného užívání nemovitostí, jako jsou prázdninové kluby, smlouvy na dobu kratší tří let či týkající se ubytování na lodích, nespadají pod provedenou regulaci. Zajímavou z hlediska těchto nových produktů nespádajících pod regulaci timesharingu je Zpráva Evropského spotřebitelského centra o timesharingu (květen 2002).

To však nevylučuje, aby time-sharing byl podle této úpravy poskytnut v souvislosti s nabytím například obchodních podílů nebo členských práv v družstvu, jestliže je s těmito podíly spojeno právo jejich majitele na užívání určité nemovitosti po určitou dobu.

II. Doba trvání

- 3 Pod pojem smluv definovaných v § 58 odst. 1 spadají pouze smlouvy uzavřené na dobu delší než tři roky. V době vydání směrnice, z níž časové omezení občanský zákoník převzal, převážil účel úpravy, jímž měl být požadavek usnadnit stabilitu trhu. Zdálo se proto nevhodné, aby ochrana založená směrnicí byla poskytována těm spotřebitelům, kteří by v době uzavření smlouvy sledovali spekulativní účely. Podle hodnoticí zprávy (Report on the application of Directive 94/47/EC [SEC (1999) 1795 final] praxe operátorů činných na trhu států, které implementovaly směrnici do národního zákonodárství, však ukazuje, že poskytovatelé tendují k sjednávání smluv kratších než tři roky (ve státech, které mechanicky převzaly znění směrnice), aby se tak vyhnuli přísným požadavkům plynoucím ze směrnice, resp. implementační normy. V tomto směru se cituje případ komercializace v uvedené oblasti ve Španělsku, kde institut uvedených smluv je nahrazován zvláštním produktem spočívajícím v členství spotřebitele v klubu, z jehož členství (při ročních platbách) plyne spotřebiteli právo užívat nemovitost po dobu 35 měsíců. Uvedené postupy jsou hodnoceny jako obcházení působení úpravy směrnice. Pro oblast české úpravy nutno zdůraznit, že časové vymezení tří let je součástí legální definice tohoto smluvního typu, takže smlouvy uzavřené na dobu kratší než tři let nemohou být podřazeny pod režim § 58n. ani za využití argumentace o obcházení zákona. K tomuto závěru vede i úvaha, že ochrana spotřebitele je významná zejména v případech smluv uzavíraných skutečně na výrazně delší časové údobí, v průběhu něhož může docházet ke změně výchozích podmínek smlouvy s tíživými důsledky právě pro spotřebitele.

Uživací právo bývá ovšem omezeno z hlediska doby dvakrát. Jde jednak o celkové trvání smlouvy, zároveň ovšem dochází k vymezení určité periody, časového úseku, po který vzniká právo budovu užívat [srov. § 58 odst. 1 písm. l)]. 4

Český zákonodárce při vymezení časových úseků užívání nemovitosti během roku nepřikročil k doslovné recepci znění směrnice. Ta v čl. 2 odst. 3 zakládá oblast použití směrnice v případech, kdy takový úsek není kratší než jeden týden. Většina států Evropské unie převzala toto vymezení údajem o sedmi dnech, některé z nich tuto dobu (Belgie) podmiňují minimálním trváním dvou dnů, jiné (Portugalsko) stíhají neplatností ujednání obsahující dobu užívání kratší než sedm dní nebo delší než třicet dní. Pro oblast českého práva podobné výslovné omezení není stanoveno. Z hlediska praktického použití lze však připomenout španělskou a portugalskou úpravu, která naopak v zájmu poskytovatele ukládá občanovi povinnost poskytnout mu dobu jednoho týdne v měsíci ročně pro potřeby úklidu a oprav. Je zřejmé, že uvedené národní odlišnosti dojdou praktického výrazu v konkrétních sjednaných smlouvách v rámci smluvní autonomie účastníků.

Stejně tak česká úprava nelimituje maximální dobu trvání smlouvy. Za zmínku stojí pouze omezení známá právu v portugalské úpravě zakazující delší trvání smlouvy než patnáct let, nebo příklad Španělska limitujícího dobu trvání smlouvy padesáti lety.

III. Obsah smlouvy

Obsah smlouvy je především určen náležitostmi předepsanými zákonem. Občanský zákoník stanoví, že bez ohledu na vůli účastníků se ze zákona písemné informace poskytnuté před uzavřením smlouvy stávají její nedílnou součástí. Není tedy nutné dokonce ani na ně odkazovat. 5

Základními společnými náležitostmi smlouvy je její písemná forma, vyhotovení v českém jazyce a splnění náležitostí příslušného smluvního typu. Totéž bude platit pro smlouvu o smlouvě budoucí. Ustanovení § 58 odst. 1 v taxativním výčtu představuje systematický, relativně vyčerpávající přehled náležitostí, jejichž absence má za následek možnost odstoupit od smlouvy (§ 58 odst. 2 – srov. k tomu další vysvětlivky). Je však nutné přihlédnout k tomu, že součástí smlouvy se stávají i písemné informace poskytnuté před uzavřením smlouvy.

Náležitosti smlouvy počínají označeními spadajícími zpravidla do tzv. východiska smlouvy [písm. a) až g), zčásti i údajů uvedených pod písm. h) až j)]. Označením dodavatele právnické osoby nemusí být pouze obchodní firma, ale i název u subjektů nezapsaných v obchodním rejstříku. V případě, kdy je vlastníkem budovy nebo její části právnická osoba, je nutná identifikace této osoby obchodní firmou či názvem a sídlem, přestože § 58 odst. 1 písm. d) zmiňuje pouze jméno a příjmení.

Obsah práv a povinností mezi účastníky představujících samo jádro smlouvy je zákonem vymezen náležitostmi uvedenými zčásti již pod písm. h), v každém případě pak výčtem práv a povinností účastníků definovaných pod písm. i) až n). Do kategorie pravidelných náležitostí smlouvy lze zahrnout ty části smluvního ujednání, které jsou vypočteny pod písmeny o) až s) prvního odstavce. Tak zůstává prostor (mimo rámec zákonných důsledků) k vymezení těch práv a povinností, které jsou tradičně označovány jako nahodilé součásti smlouvy.

Seznam náležitostí je sice převzat ze směrnice, provedení však není úplné. Například směrnice nevyžaduje konkretizaci nemovitosti, nevyžaduje u budovy ani číslo popisné či evidenční. Informace o rozestavěnosti budovy se také uplatní, pouze je-li budova ještě ve výstavbě. Z výčtu náležitostí také nelze dovozovat automaticky, že je

nutné vždy připustit například výměnu pobytů nebo převod práva. Směrnice neukládá povinnost vymezit podmínky přechodu práva ze smlouvy na třetí osobu. Naopak oproti znění občanského zákoníku by měla smlouva obsahovat například ujednání o tom, že s nabytím práva nejsou spojeny žádné jiné výdaje, poplatky nebo povinnosti než ty, které jsou uvedeny ve smlouvě [srov. § 61 písm. a)], místo podpisu smlouvy, záruky týkající se dokončení výstavby.

- 6 Vysoká míra popisnosti jednotlivých náležitostí uvedených v citovaném ustanovení nevyžaduje bližšího komentáře. Lze upozornit na význam pečlivosti při realizaci informační povinnosti poskytovatele podle písm. h) vztahující se k stupni rozestavěnosti budovy nebo její části, včetně podmínek vypořádání provedených plateb, pokud budova či její část nebude dokončena řádně a včas. Smluvní úprava těchto vzájemných nároků tak bude vylučovat možnost jejich posouzení podle ustanovení o neoprávněném majetkovém prospěchu s nevýhodnějšími důsledky pro spotřebitele.

Vyšší pozornost bude třeba věnovat i vymezení rozsahu užívání společných prostor a zařízení [písm. j)]. Typicky jde o prostory či zařízení sloužící k rekreaci a regeneraci (posilovna, bazén, společenská místnost, tenisový kurt apod.); není vyloučeno, že může jít i o prostory, jako je společná kuchyně, prádelna, garáže, úschovna kol, lyží apod.

Vymezení zásad, kterými se bude řídit správa, údržba a oprava budovy či její části, spadá rovněž do oblasti zvláštní péče účastníků při sjednávání smlouvy. Hodnotící zpráva v této souvislosti upozorňuje na skutečnost, že postavení spotřebitele bývá často velmi nejisté, protože mnohé společnosti, které jsou odpovědné za správu nemovitosti, zasahují do postavení spotřebitele (ač formálně nejsou stranami smlouvy o užívání nemovitosti na dobu určitou). Tento poznatek zřejmě posiluje nutnost jasného vymezení, zda, s kterým ze subjektů a za jakých podmínek vstupuje spotřebitel do práv týkajících se správy, údržby a opravy budovy nebo její části.

Obdobné problémy se podle hodnotící zprávy týkají i realizace práv spotřebitele zahrnutých podle české úpravy pod písm. o), p), jmenovitě pokud jde o podmínky pro zapojení do systému výměny užívacího práva organizovaného poskytovatelem nebo třetí stranou jím určenou a o veškeré náklady s tím spojené nebo o poučení o právu na odstoupení od smlouvy a modalit a důsledků realizace takového práva.

Jestliže § 58 odst. 1 písm. p) stanoví povinnost uvést druh a výše plateb, jejichž úhradu může v takovém případě poskytovatel požadovat, nelze přehlédnout § 63 odst. 2, který v souvislosti s odstoupením od smlouvy podle § 63 odst. 1 připouští pouze náhradu prokazatelně vynaložených výdajů spojených s uzavřením a následným odstoupením od smlouvy. Toto omezení neplatí pro případy dalších zákonných či smluvních důvodů pro odstoupení od smlouvy.

Time-sharing je smlouvou úplatnou; s tím souvisí obligatornost údajů o sjednané ceně práva užívání a služeb s tím poskytovaných. Směrnice vyžaduje v čl. 2, aby užívání právo bylo poskytnuto za určitou celkovou cenu. V občanském zákoníku se tento požadavek výslovně neobjevuje, měl by však být respektován.

Výše úplaty není zákonem upravena, takže spadá do oblasti smluvní autonomie účastníků. Zákon podrobně upravuje náležitosti týkající se ceny, kterou spotřebitel uhradí za právo užívat budovu či její část. K nim patří nedílně i ujednání o zálohách na úhradu za užívání společných prostor a zařízení, jakož i na poskytování služeb a další výdaje uvedené pod písm. m). Pro ilustraci lze uvést, že tyto služby mohou zahrnovat náklady za osvětlení, dodávky vody, zřízení telefonní stanice, přípojky k příjmu televizního vysílání či přípojky na internet, výměnu prádla, přirozeně i úklid, ale i stravování či osobní automobil. Může však jít i o náklady na zabezpečení ostrahy budovy nebo poskytování služeb bezpečnostní agentury. I tak bude věcí účastníků, aby si smluvně upravili další,

v zákoně výslovně neuvedené aspekty (např. místo plnění, výši záloh, měnu, v níž má být plnění poskytnuto). Nebude zřejmě vyloučena ani aplikace obecných ustanovení zvláštní části závazkového práva o sjednání smluvní pokuty apod.

Pokud se hovoří o zálohách, je nutné upozornit, že podle § 61 jsou zakázány jakékoliv platby před uzavřením smlouvy či v období pro odstoupení od smlouvy podle § 63 odst. 1 písm. a) až c).

K odst. 2:

I. Nedostatek náležitostí smlouvy

Občanský zákoník předepisuje náležitosti smlouvy v § 58 odst. 1 dvojím způsobem. Jednak odkazem na náležitosti příslušného smluvního typu, jednak konkrétním výčtem, navíc se stanoví požadavek písemné formy a češtiny.

7

Článek 5 odst. 1 výše uvedené směrnice stanoví, že možnost odstoupení od smlouvy se má uplatnit kromě možností poskytovaných vnitrostátními právními předpisy upravujícími neplatnost smluv, navíc spojuje možnost odstoupení od smlouvy s užším počtem náležitostí. V praxi proto může vznikat otázka, nakolik tento odstavec vylučuje obecnou úpravu neplatnosti právního úkonu.

I když neplatnost právního úkonu není vždy v zájmu spotřebitele, domníváme se, že tímto ustanovením nedošlo k obecné výjimce z následků nedostatku obecných náležitostí právního úkonu, když se odkazuje pouze na náležitosti podle § 58 odst. 1. Možnost odstoupit od smlouvy proto nevzniká, jestliže nejsou naplněny obecné náležitosti právního úkonu a právní úkon je neplatný (§ 34n.). To platí mimo jiné v případě neurčitosti, nesrozumitelnosti nebo rozporu se zákonem (tím není nedostatek konkrétních náležitostí vyjmenovaných v § 58 odst. 1). Platí to rovněž pro nedostatek formy (zde písemnost a český jazyk) (viz též § 65).

Vycházíme z toho, že možnost odstoupení od smlouvy nepředstavuje zvláštní úpravu ve vztahu k neplatnosti právního úkonu, ale v zásadě pouze její doplnění. Není možné připustit, že stejná vada bude ve své podstatě u stejných právních úkonů vést k různým právním následkům, navíc v neprospěch spotřebitele. To se týká například podstatných náležitostí konkrétního smluvního typu. Je tedy zřejmé, že odstoupení od smlouvy bude přicházet v úvahu pouze v případě absence některé z vyjmenovaných konkrétních náležitostí, a to ještě za předpokladu, že nejde o důvod neplatnosti (např. protože je to podstatná náležitost smluvního typu).

Nelze přitom dovozovat, že možnost odstoupení od smlouvy bude zakládat absence jakékoliv náležitosti uvedené v § 58 odst. 1. Vždy bude nutné zkoumat, zda je taková náležitost pro právní vztah relevantní (např. informace o rozestavenosti nebo podmínky pro zapojení do výměnného systému či podmínky převodu práv).

Z judikatury:

ESD, C-423/97, ve věci Travel-Vac, S. L. proti Manuelovi Josému Antelmovi Sanchízovi: Směrnice Rady 85/577/EHS ze dne 20. prosince 1985 o ochraně spotřebitele o ochraně spotřebitele v případě smluv uzavřených mimo obchodní prostory podnikatele se použije na smlouvy o získání práva užívat nemovitost na časový úsek a poskytnutí služeb, jejichž hodnota je větší než hodnota práva užití nemovitost.

Smlouva uzavřena v situaci, kdy obchodník pozval spotřebitele ke schůzce na místě odlišném od bydliště spotřebitele a odlišném od obvyklých obchodních prostor tohoto obchodníka, na místě, které není jasně označeno jako pobočka k prodeji veřejnosti, aby mu představil své zboží či služby, musí být považována za smlouvu uzavřenou během zájezdu organizovanému obchodníkem mimo své obvyklé obchodní prostory ve smyslu směrnice 85/577/EHS.

Spotřebitel může vykonat své právo na odstoupení od smlouvy podle čl. 5 odst. 1 směrnice 85/577/EHS, jestliže smlouva byla uzavřena za okolností předpokládaných v čl. 1 této směrnice, bez nutnosti důkazu o ovlivnění či zmanipulování spotřebitele obchodníkem.

Směrnice 85/577/EHS neomezuje členské státy v přijetí úpravy, podle níž odstoupení od smlouvy podle čl. 5 odst. 1 není spojeno s žádnými podmínkami, pokud se jedná o formu.

Směrnice 85/577/EHS vylučuje smluvní ujednání, podle něhož by spotřebitel byl povinen zaplatit celkovou částku náhrady škody obchodníkovi pro případ, že by spotřebitel odstoupil od smlouvy.

ESD, C-73/04, ve věci Brigitte a Marcus Kleinovi v. Rhodos Management Ltd.: Článek 16 bod 1 písm. a) Úmluvy ze dne 27. září 1968 o soudní příslušnosti a výkonu soudních rozhodnutí v občanských a obchodních věcech, ve znění Úmluvy ze dne 9. října 1978 o přistoupení Dánského království, Irska a Spojeného království Velké Británie a Severního Irska, Úmluvy ze dne 25. října 1982 o přistoupení Recké republiky a Úmluvy ze dne 26. května 1989 o přistoupení Španělského království a Portugalské republiky, musí být vykládán v tom smyslu, že se nevztahuje na smlouvu o členství v klubu, která jako protiplnění k poplatku za členství, který představuje dominantní prvek celkové ceny, umožňuje členům klubu nabýt právo k užívání nemovitosti, určené pouze jejím druhem a polohou, na časový úsek, a která upravuje přijetí členů do organizace umožňující výměnu jejich užívacích práv.

§ 59 [Výklad pojmů]

(1) Poskytovatelem se rozumí osoba, která při uzavírání a plnění smlouvy jedná v rámci své podnikatelské činnosti a která přenechává právo uvedené ve smlouvě.

(2) Budovou nebo její částí se rozumí stavba určená pro bydlení nebo stavba určená pro ubytování.

Související ustanovení: § 52, § 119

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Poskytovatel	1
II. Spotřebitel	2

K odst. 2:

I. Budova	3–5
-----------------	-----

K odst. 1:

I. Poskytovatel

- 1 Na rozdíl od vymezení spotřebitelských smluv v § 52 smluvní stranou v případě time-sharingu není dodavatel, jak je definován v § 52 odst. 2, ale poskytovatel [52, 5]. Tím se rozumí osoba, která takto jedná v rámci své podnikatelské činnosti a již přísluší oprávnění přenechat právo dočasného užívání nemovitosti nebo její části uvedené ve smlouvě. Poskytovatel však nemusí být nutně vlastníkem; může být sám nájemcem nebo může jednat na základě jiného právního titulu. Ve smyslu směrnice – a zřejmě i podle gramatického výkladu zákona – poskytovatelem může být jakákoli fyzická nebo právnická osoba, která v rámci převodů a v rámci své profesní činnosti vytvoří, převede nebo se zaváže převést právo, které je předmětem smlouvy.

II. Spotřebitel

Druhý z účastníků je v dalších ustanoveních zákona (§ 61) označován jako spotřebitel, směrnice jej označuje spíše jako kupujícího či nabyvatele (*acquéreur; purchaser*). Není důvodů – již kvůli sjednocení terminologie – odchylovat se od zákonné definice používané obecně u spotřebitelských smluv; proto lze i zde používat pro označení druhé smluvní strany „spotřebitel“ [52, 9]. Tím může být podle směrnice (čl. 2) pouze fyzická osoba, která vystupuje v uvedených smlouvách s cílem, o němž lze předpokládat, že není součástí její profesní činnosti, a na kterou je převedeno právo, jež je předmětem smlouvy nebo v jejíž prospěch toto právo vzniklo. Přestože zákon explicitně neomezuje spotřebitele pouze na fyzické osoby, měl by být tento pojem v tomto smyslu vykládán. Je zde možné odkázat na výklad u § 52 odst. 3 [52, 9]. 2

K odst. 2:

I. Budova

Základním pojmem, od kterého se odvíjí tato smlouva, je nemovitost, respektive budova. Obsah směrnice se vztahuje k nemovitosti, která je definována v čl. 2 jako budova nebo část budovy sloužící k ubytování, k níž se vztahuje právo, které je předmětem smlouvy. Definice v občanském zákoníku sice vychází ze směrnice, o nemovitosti se však nezmiňuje. 3

Máme za to, že pojem budova ve smyslu tohoto ustanovení nelze omezit pouze na nemovitosti podle § 119 odst. 2 ObčZ (může jít např. o chatky či bungalovy jako movité věci). Při vymezení budovy nelze vycházet ani z § 27 písm. k) KatZ, není vyloučeno, aby šlo o podzemní stavbu.

Českou úpravu smlouvy o užívání budovy nebo její části na časový úsek lze použít i v případě, kdy se budova nachází na území jiného státu.

Pro vymezení nemovitosti, respektive budovy, není rozhodné národní právo, pokud ale má mít smlouva věcněprávní účinky, je nutné respektovat národní úpravu v místě jejího umístění (srov. § 5 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním). Bez ohledu na právo, kterým se řídí smlouva, je také nutné vždy respektovat ustanovení o zápisech do veřejných knih v místě, kde se budova nachází (§ 7 zákona o mezinárodním právu soukromém a procesním). 4

Význam může mít veřejnoprávní povolení k užívání stavby k bydlení či ubytování, a to jednak při posuzování obecných náležitostí právního úkonu (§ 39 ObčZ), jednak u náležitostí konkrétního smluvního typu (např. pokud půjde o byt). Směrnice ponechává otázku přípustnosti a platnosti smlouvy na národním právním řádu. Sám pojem budovy určené pro bydlení či ubytování však s rozhodnutím příslušných úřadů spojen není. Definice nemovitosti ve směrnici nasvědčuje, že postačuje užití budovy k ubytování. 5

§ 60 [Poskytování informací]

(1) Poskytovatel je povinen před uzavřením smlouvy písemně poskytnout každé osobě, která o to požádá, úplné a pravdivé informace uvedené v § 58 odst. 1 s výjimkou písmene a), l) a s) a poučení jak a kde lze získat další informace.

(2) Písemné informace poskytnuté před uzavřením smlouvy jsou nedílnou součástí smlouvy. Změny poskytnutých informací, pokud se strany nedohodnou jinak, mohou vyplývat pouze z okolností, které nemůže poskytovatel ovlivnit. Na každou

změnu těchto informací musí poskytovatel spotřebitele nejpozději 10 dnů před uzavřením smlouvy písemně upozornit.

(3) Údaj, kde lze informace podle odstavce 1 získat, musí obsahovat rovněž každá reklama, týkající se práva užívat budovu či její část.

Související ustanovení: § 58 odst. 1

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek

Z literatury: *Veselý, J.* Právní úprava „time-sharingu“ v občanském zákoníku a její úskalí. 2. část. PR, 2003, č. 6, s. 275.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Informační povinnost poskytovatele	1
---	---

K odst. 2:

I. Součást smlouvy	2
II. Změna informací	3–4

K odst. 3:

I. Reklama	5
------------------	---

K odst. 1:

I. Informační povinnost poskytovatele

- 1 Aby měl spotřebitel dostatek podkladů pro zvážení, zda a s jakým obsahem uzavřít smlouvu, stanoví zákon povinnost poskytovatele dát každé osobě, která o to požádá, úplné a pravdivé informace [ty jsou specifikovány § 58 odst. 1 písm. b), c), d), e), f), g), h), i), j), k), m), n), o), p), r)]. Jde o provedení čl. 3 odst. 1 směrnice.

Pro splnění informační povinnosti požaduje zákon písemnou formu. Je zde možné odkázat na výklad učiněný v souvislosti s informační povinností dodavatele, například u § 53 odst. 4, 6 a u § 55 [53, 16] [55, 6]. Ani v tomto případě nevyžaduje směrnice při plnění informační povinnosti naplnění formálních kritérií. Spotřebiteli má být předán dokument. I zde je proto dle našeho názoru vykládat požadavek písemnosti jako požadavek způsobu komunikace, nikoliv jako formální náležitost právního úkonu podle § 40 ObčZ. Informační povinnost je splněna i umístěním požadovaných informací například v předaném katalogu, aniž by musel být katalog podepsán. Lze upozornit na pochybnosti vyjádřené v *Schulte-Nölke, H., Twigg-Flesner, CH., Ebers, M. (eds.) EC Consumer Law Compendium – Comparative Analysis*. Bielefeld: Universität Bielefeld, 2006, s. 418.

K odst. 2:

I. Součást smlouvy

- 2 Písemné informace poskytnuté před uzavřením smlouvy jsou nedílnou součástí smlouvy. Tímto způsobem se stávají do značné míry informace sdělené spotřebiteli pro posky-

tovatele závazné. Poskytovatel má pouze omezenou možnost jejich změny. V rámci ochrany spotřebitele lze nalézt podobnou úpravu v § 10 odst. 2 zákona č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách podnikání v cestovní ruchu, pokud jde o katalog.

II. Změna informací

Pokud dojde ke změnám v informacích, nestačí podle směrnice písemné upozornění na ně, ale je nutné tyto změny výslovně ve smlouvě označit. Směrnice nestanoví žádnou lhůtu k upozornění na změny (čl. 3 směrnice). Stanovení lhůty ke splnění informační povinnosti ohledně změny nejpozději 10 dnů před uzavřením smlouvy je proto přísnější, přitom je pochybné zda opodstatněně (změny mohou nastat například po uplynutí této lhůty). 3

Za porušení povinnosti upozornit na změny nejsou stanoveny žádné bezprostřední sankce. Lze však dovozovat, že v případě nesplnění informační povinnosti je smlouva uzavřena ve znění údajů sdělených dříve, protože písemné informace poskytnuté před uzavřením smlouvy jsou nedílnou součástí smlouvy. V praxi to pro poskytovatele znamená nutnost zkoumat před uzavřením smlouvy, zda, kdy a jaké informace byly spotřebiteli poskytnuty.

Pokud jde o změny, které vyplývají z okolností ovlivnitelných poskytovatelem, nebylo-li dohodnuto něco jiného, nelze změnu provést. Je-li uzavřena smlouva s takto nepřipustnými změnami, platí ve znění informace poskytnuté před jejím uzavřením.

Při striktním výkladu by tímto způsobem bylo omezeno nabízení několika možností time-sharingových programů najednou. Omezení změn proto nedopadá na případy, kdy spotřebitel realizuje určitou volbu (např. rozsahu služeb, přesného umístění budovy či její části či velikost). Pokud jde o aplikaci informační povinnosti, lze zobecnit, že z logiky věci dopadá pouze na změny iniciované poskytovatelem.

Poskytovatel ani spotřebitel nemohou být nuceni k uzavření smlouvy ve znění původně poskytnutých informací, pokud ještě nebyl jednou ze stran učiněn návrh smlouvy. 4
Není proto vyloučeno, aby poskytovatel sdělil v případě jakékoliv změny informací podle § 58 odst. 1 spotřebiteli nové informace a po jejich sdělení uzavřel v souladu s nimi novou smlouvu, včetně změn. Jednou sdělené informace ve smyslu § 60 odst. 1 nemohou bránit smluvním stranám v uzavření smlouvy jiného obsahu později. Navíc žádné písemné informace nemusí být před uzavřením smlouvy vůbec poskytovány, jestliže o to spotřebitel nepožádá. Pokud tedy není splněna informační povinnost nejpozději deset dní před uzavřením smlouvy, ale později a spotřebitel se změnami souhlasí, není nutné trvat na tom, že by bylo možné uzavřít smlouvu pouze ve znění původně sdělené informace.

K odst. 3:

I. Reklama

Zákon zavazuje poskytovatele, aby údaje, kde lze získat informace, které je poskytovatel povinen sdělit podle § 60 odst. 1, zahrnul do každé reklamy týkající se práva užívat budovu či její část. Do občanského zákoníku ovšem tato úprava obsahově nepatří. Uvedené ustanovení je vynuceno požadavkem transparentnosti nabídky na trhu. Každá reklama, která se týká práva užívat budovu či její části podle zákona, musí proto obsahovat nejen stanovené informace, nýbrž i údaj, kde lze potřebné informace obdržet. Zákaz klamavé nebo zavádějící reklamy je v podmínkách českého práva obsažen v zákoně č. 40/1995 Sb., o regulaci reklamy, a v zákoně č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového 5

a televizního vysílání, ve znění zákona č. 309/2002 Sb. Nelze přitom zapomenout ani na úpravu nekalé soutěže v obchodním zákoníku, respektive připravované provedení směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům v zákoně na ochranu spotřebitele.

§ 61 [Platby]

Poskytovatel nesmí na spotřebiteli požadovat

- a) žádné jiné platby než ty, které jsou dohodnuty ve smlouvě,
- b) jakékoli platby před uzavřením smlouvy ani po dobu, po kterou může spotřebitel uplatnit právo na odstoupení od smlouvy podle § 63 odst. 1 písm. a) až c).

Související ustanovení: § 63

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva užívání nemovitostí na časový úsek

Z literatury: *Veselý, J.* Právní úprava „time-sharingu“ v občanském zákoníku a její úskalí. 2. část. PR, 2003, č. 6, s. 276.

Obsah výkladu:

I. Platby 1–3

I. Platby

- 1 Znění § 61 navazuje na čl. 6 směrnice. Ten zavázal členské státy k přijetí opatření, které má zabránit jakýmkoli platbám ze strany spotřebitele před koncem lhůty k výkonu práva na odstoupení od smlouvy. Tento požadavek předně reagoval na existenci velmi agresivních obchodních praktik v oboru poskytování těchto služeb, dále měl zaručit právo na odstoupení od smlouvy spotřebiteli a konečně měl zabránit praktickým problémům, které by způsobovalo vrácení částek, které byly zálohově poukázány.
- 2 Určitý návod, jak smluvně posílit postavení spotřebitele a zajistit jeho nárok na vrácení již vyplacených záloh, nabízí závěry hodnotící zprávy. Ta za účelem nápravy obtíží spojených s vrácením záloh, které si zadržel poskytovatel doporučuje, aby se používal systém složení do úschovy u fiduciáře (např. u banky). Fiduciář v případě, že spotřebitel využije svého práva odstoupit od smlouvy ve lhůtě, by měl zákonnou povinnost ihned mu poukázat složené částky záloh.

Hodnotící zpráva v této souvislosti konstatuje, že vzdor odlišnosti smluvního typu cestovní smlouvy a smlouvy o užívání budovy nebo její části na dobu určitou se zdá být oprávněný požadavek zvýšit ochranu spotřebitele sjednocením úpravy, která spotřebitele chrání při uzavření cestovní smlouvy. Uvádí se v této souvislosti příklad Řecka a Portugalska, které v rámci transpozice směrnice Rady 94/47/ES rozšířily na oblast jejího použití i důsledky plynoucí jinak z čl. 7 směrnice o cestovní smlouvě Rady 90/314/ES, a to tak že se na ni vztahuje celý soubor smluvních závazků prodávajícího. Jde prakticky o zatížení organizátora cesty povinnostmi k vrácení složených částek a k povinnosti repatriace spotřebitele v případě úpadku poskytovatele.

Český právní řád na rozdíl od úpravy cestovní smlouvy podle občanského zákoníku a zákona č. 159/1999 Sb., o některých podmínkách cestovního ruchu (§ 6) nezná zákonné prostředky zakládající povinnost poskytovatele poskytnout garanci pro při-

pad jeho úpadku. Bude věcí smluvní volnosti účastníků, zda a nakolik si spotřebitel dokáže vymínit ve smlouvě odpovídající smluvní zajištění plnění, které poskytovateli již poukázal, a to právě pro uvedený okruh situací (úpadek).

Požadavek stanovený v písm. a) nevyplývá přímo ze směrnice. Je však pochopitelné, že na základě smlouvy lze požadovat pouze sjednané platby. Uvedené ustanovení však nebrání, aby poskytovatel požadoval na spotřebiteli další platby, například z titulu bezdůvodného obohacení nebo náhrady škody. 3

Směrnice pouze stanoví ve výčtu náležitostí smlouvy ujednání, že s nabytím práva nejsou spojeny žádné jiné výdaje, poplatky nebo povinnosti než ty, které jsou uvedeny ve smlouvě [Příloha písm. j)]. Toto ujednání plní především informační funkci. Nevztahuje se pouze na platby poskytovateli, ale i na další platby, např. vyžadované veřejnoprávními předpisy státu, v němž se budova nachází.

Výjimku ze zákazu podle písm. a) nepředstavují platby podle § 63 odst. 2, i tyto platby musí být sjednány ve smlouvě.

§ 62 [Úvěr]

Jestliže cena je plně nebo částečně hrazena úvěrem, který poskytuje poskytovatel, nebo úvěrem poskytnutým třetí osobou na základě smlouvy o poskytování úvěru mezi třetí osobou a poskytovatelem, a spotřebitel využije svého práva odstoupit od smlouvy, musí poskytovatel zrušit smlouvu o úvěru uzavřenou se spotřebitelem nebo zajistit její zrušení. Zrušení této smlouvy nesmí být spojováno s uplatněním jakýchkoliv sankcí ze strany poskytovatele nebo třetí osoby.

Související předpisy: § 497 až 507 ObchZ

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek

Z literatury: *Veselý, J.* Právní úprava „time-sharingu“ v občanském zákoníku a její úskalí. 2. část. PR, 2003, č. 6, s. 277.

Obsah výkladu:

- I. Zrušení úvěrové smlouvy 1

I. Zrušení úvěrové smlouvy

Zákon chrání spotřebitele nejen ve vztahu k právním povinnostem plynoucím z úvěru, který poskytuje poskytovatel, nýbrž dokonce i ve vztahu k právním povinnostem vůči třetí osobě, pokud tato třetí osoba poskytla úvěr na základě smlouvy o poskytování úvěru mezi ní a poskytovatelem, pokud spotřebitel využil svého práva odstoupit od smlouvy o užívání budovy. Zrušení úvěrové smlouvy je možné, pouze byl-li úvěr alespoň částečně použit na placení ceny. 1

Občanský zákoník nestanoví přímo, že odstoupením od smlouvy dochází zároveň k odstoupení od smlouvy úvěrové. Vzniká zde pouze povinnost poskytovatele zrušit smlouvu nebo zajistit její zrušení. Obchodní zákoník, v němž je obsažena úprava úvěrové smlouvy, ovšem možnost jednostranného zrušení věřitelem pro tento případ nezná (§ 497 ObchZ).

Směrnice (čl. 7) nabízela vhodnější řešení (alespoň její český překlad), když zakládá pro tyto situace právo spotřebitele na vypovězení úvěrové smlouvy. Členským státům byla uložena povinnost upravit možnosti vypovězení. Není zřejmé, proč zákonodárce toto právo spotřebiteli nepřiznal. Pokud není § 500 ObchZ vyloučen z aplikace (jde o dispozitivní ustanovení), může spotřebitel před poskytnutím prostředků vypovědět smlouvu podle § 500 odst. 2 ObchZ.

Na rozdíl od úpravy spotřebitelských smluv sjednávaných na dálku, kde vzniká v důsledku neprovedení příslušné směrnice obdobný problém, zde je možnost odstoupit od smlouvy podle § 8 ZoNPSSÚ s ohledem na okruh vyloučených smluv ještě omezenější (§ 1 odst. 2 ZoNPSSÚ).

Občanský zákoník stanoví, že zrušení úvěrové smlouvy nesmí být spojeno s uplatněním jakýchkoliv sankcí ze strany poskytovatele nebo třetí osoby. Sankční charakter ovšem nemají smluvní úroky jako cena poskytnutých peněz. Spotřebitel by měl vrátit nejenom jistinu, ale i smluvený úrok, a to v zásadě od čerpání úvěru do vrácení částky.

§ 63 [Odstoupení od smlouvy]

(1) Spotřebitel má právo odstoupit od smlouvy ve lhůtě

a) 15 kalendářních dnů od uzavření smlouvy bez uvedení důvodu,

b) 3 měsíců od uzavření smlouvy, jestliže smlouva neobsahuje náležitosti podle § 58 odst. 1; jestliže však jsou chybějící náležitosti v průběhu této lhůty řádně předány, má spotřebitel právo odstoupit od smlouvy bez uvedení důvodu ve lhůtě 15 kalendářních dnů od poskytnutí těchto náležitostí,

c) 15 kalendářních dnů ode dne uplynutí tříměsíční lhůty bez uvedení důvodu, jestliže poskytovatel neposkytne spotřebiteli náležitosti podle § 58 odst. 1 ani do 3 měsíců od podpisu smlouvy a spotřebitel neuplatní právo na odstoupení od smlouvy podle písmene b),

d) 3 měsíců od sjednaného termínu dokončení rozestavěné budovy či její části, jestliže nebyla v tomto termínu dokončena řádně a včas.

(2) Uplatní-li spotřebitel právo na odstoupení od smlouvy podle odstavce 1, má poskytovatel právo pouze na náhradu přiměřených prokazatelně vynaložených výdajů spojených s uzavřením a následným odstoupením od smlouvy [§ 58 odst. 1 písmeno p)]. Uplatnění práva na odstoupení podle odst. 1 písmena b), c) a d) nesmí být ze strany poskytovatele spojováno s žádnými finančními nároky.

Související ustanovení: § 48, § 58 odst. 1, § 61 písm. b), § 62

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek

Z literatury: *Veselý, J.* Právní úprava „time-sharingu“ v občanském zákoníku a její úskalí. 2. část. PR, 2003, č. 6, s. 279.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Odstoupení od smlouvy	1
II. Případy odstoupení od smlouvy	2–6
III. Lhůta k odstoupení od smlouvy	7

K odst. 2:

- I. Vypořádání smluvních stran po odstoupení od smlouvy8

K odst. 1:**I. Odstoupení od smlouvy**

Uvedené ustanovení podrobněji rozpracovává obecná ustanovení občanského zákoníku upravující institut odstoupení od smlouvy, a to zejména stanovením lhůty pro odstoupení v závislosti na jeho důvodech. Odstoupením od smlouvy, je-li odstoupení učiněno v souladu se zákonem či s dohodou uzavřenou mezi smluvními stranami, dochází k výkonu subjektivního občanského práva. Odstoupení od smlouvy je jednostranným právním úkonem, jímž dochází ke zrušení smlouvy (§ 48). 1

Z hlediska formy odstoupení učiněného spotřebitelem platí ustanovení zákona, který pro smlouvu stanoví, bez ohledu na formu stanovenou pro obecný smluvní typ, požadavek písemnosti (§ 58 odst. 1). Již z toho lze dovodit povinnost písemné formy i pro úkon odstoupení od smlouvy (§ 40 odst. 2). Tento požadavek však bude zpravidla specifikován ve smlouvě samé [srov. § 58 odst. 1 písm. p) umožňující určit bližší modalitty (např. zaslání doporučeným dopisem)].

Za zmínku v této souvislosti stojí, že směrnice v čl. 5 bodu 2 nevyžaduje žádné zvláštní náležitosti formy, které by mělo splňovat oznámení o odstoupení od smlouvy. Tím se vysvětluje různost úprav, se kterou se lze setkat v členských státech Evropské unie ať už v rámci implementace směrnice nebo v rámci již přijatých zákonů na ochranu spotřebitele.

II. Případy odstoupení od smlouvy

Ustanovení rozlišuje čtyři případy odstoupení od smlouvy. Ty jsou jednak rozlišeny délkou lhůty k odstoupení od smlouvy, jednak důvody pro odstoupení od smlouvy. 2

Poskytnutím patnáctidenní lhůty od uzavření smlouvy, v jejímž rámci může spotřebitel odstoupit od uzavřené smlouvy bez uvedení důvodu, umožňuje spotřebiteli jako slabší smluvní straně závazkového právního vztahu relativně dostačujícím způsobem zvážit svou situaci, odpovědně zhodnotit své postavení, a to i s ohledem na to, že budova se často nachází ve státě, který není státem spotřebitele, a poté se svobodně rozhodnout, aniž by spotřebitel byl nucen uvést důvod vedoucí ho k tomuto postupu, od smlouvy odstoupit. 3

Směrnice upravuje lhůtu pro možnost odstoupit od smlouvy bez udání důvodu odlišně, a sice jako desetidenní. Upřesněné řešení situace, je-li poslední den lhůty dnem státního svátku, občanský zákoník nepřevzal; patrně se tak stalo z důvodu nadbytečnosti vzhledem k existenci ustanovení § 122 odst. 3.

Absence náležitostí uvedených v rámci § 58 odst. 1 (srov. výklad k § 58 odst. 2) má za následek možnost odstoupit od smlouvy v tříměsíční lhůtě, která počne běžet od okamžiku uzavření smlouvy. V zájmu zabezpečení dostatečné právní ochrany spotřebitele je nezbytné, aby spotřebitel byl fakticky seznámen s náležitostmi smlouvy již v okamžiku uzavírání smlouvy. Neposkytne-li poskytovatel spotřebiteli řádně a včas tyto náležitosti, vystavuje se nebezpečí, že spotřebitel od uzavřené smlouvy v prodloužené lhůtě odstoupí, to samozřejmě za předpokladu, že smlouva byla platně uzavřena. Zachování délky tříměsíční lhůty by však nebylo namístě v případech, kdy poskytovatel uvedený nedostatek v průběhu této lhůty odstraní a chybějící smluvní náležitosti spotřebiteli poskytne. V uvedeném případě dochází k přerušení běhu této lhůty, přičemž počne 4

běžet lhůta uplatňující se v případě odstoupení spotřebitele od smlouvy bez uvedení důvodu, tj. lhůta patnáctidenní. Neodstoupí-li spotřebitel z důvodu absence výše uvedených náležitostí od smlouvy ve lhůtě tříměsíční, má možnost tak učinit ve lhůtě patnáctidenní, navazující na lhůtu tříměsíční.

- 5 Spotřebitel je oprávněn odstoupit od smlouvy také v tříměsíční lhůtě od sjednaného termínu dokončení rozestavěné budovy či její části, a to v případě jeho nedodržení.
- 6 Z uvedených ustanovení jasně vyplývá, že možnost sjednání odstupného pro tyto případy nepřichází v úvahu. V případě porušení povinností vyplývajících ze závazkového právního vztahu, je však možno domáhat se práv na základě příslušných ustanovení soukromoprávních předpisů (o odpovědnosti za škodu, za vady nebo bezdůvodné obohacení).

Nad rámec stanovený zákonem je možno realizovat odstoupení od smlouvy i tehdy, bylo-li odstoupení stranami smlouvy dohodnuto, tedy umožní-li tento postup shodný projev vůle smluvních stran. Je možné realizovat i možnosti odstoupení, které přiznává právní úprava konkrétního smluvního typu (např. § 679 odst. 1).

III. Lhůta k odstoupení od smlouvy

- 7 Lhůta k odstoupení od smlouvy je lhůtou hmotněprávní. Zásadně by proto bylo nezbytné v uvedené lhůtě nejenom odstoupení od smlouvy odeslat, ale i doručit. Směrnice v čl. 5 odst. 2 stanoví, že se má za to, že lhůta byla dodržena, pokud oznámení, je-li provedeno písemnou formou, bylo odesláno před jejím uplynutím. Podobně jako v případě smluv uzavřených mimo obvyklé prostory k podnikání bude nutné i v tomto případě ve smyslu směrnice považovat lhůtu za zachovanou, jestliže v jejím rámci došlo k odeslání odstoupení od smlouvy, samozřejmě za předpokladu, že odstoupení od smlouvy druhé straně bude později skutečně doručeno.

K odst. 2:

I. Vypořádání smluvních stran po odstoupení od smlouvy

- 8 Odstoupením od smlouvy dochází ke zrušení smlouvy. Podle § 457 jsou smluvní strany povinny vrátit si plnění, které podle ní dostaly. Povinnost poskytovatele vrátit přijaté platby je omezena tím, že podle § 61 nesmí, s výjimkou podle § 63 odst. 2 písm. d) žádné platby požadovat ve lhůtě pro odstoupení od smlouvy.

Úprava v § 63 odst. 2 se přímo povinnosti vydat bezdůvodné obohacení nedotýká. S ohledem na § 61 na rozdíl od § 53 odst. 10 nestanoví lhůtu pro povinnosti vydat bezdůvodné obohacení poskytovatelem. Na rozdíl od § 54c není řešen případ, kdy spotřebitel před uplynutím lhůty pro odstoupení od smlouvy nemovitost již užívá. V takovém případě se použije § 458.

Ustanovení rozlišuje dva případy. V souvislosti s odstoupením od smlouvy mohou vzniknout (a zpravidla také vznikají) poskytovateli určité výdaje. Zákon umožňuje poskytovateli požadovat na spotřebiteli náhradu toliko přiměřených prokazatelně vynaložených výdajů, které mu vznikly v souvislosti s uzavřením smlouvy, resp. s následným odstoupením od uzavřené smlouvy. To však platí pouze tehdy, odstoupí-li spotřebitel od smlouvy v patnáctidenní lhůtě od uzavření smlouvy bez uvedení důvodu [§ 63 odst. 1 písm. a)]. Jestliže došlo k odstoupení od smlouvy podle § 63 odst. 1 písm. b), c), d), toto právo nevzniká. Tyto případy odstoupení od smlouvy jsou spojeny s určitým chováním poskytovatele, které je v rozporu s uzavřenou smlouvou, resp. porušením povinnosti

poskytovatele ve vztahu ke spotřebiteli. Není proto na místě přiznat v uvedených případech poskytovateli náhradu přiměřených prokazatelně vynaložených nákladů.

Při této příležitosti je nutné se zastavit u dvou pojmů. Prokazatelně vynaložené náklady nejsou jakékoliv náklady, ale podle směrnice lze za tyto výdaje považovat pouze výdaje vzniklé v souladu s vnitrostátními předpisy v souvislosti s uzavřením smlouvy a odstoupením od ní, které odpovídají právním úkonům, jež musely být provedeny před uplynutím lhůty k odstoupení od smlouvy. V každém případě musí být tyto výdaje uvedeny ve smlouvě [srov. § 58 odst. 1 písm. p)].

Občanský zákoník zakazuje odstoupení od smlouvy podle § 63 odst. 1 písm. b), c), d) spojovat s jakýmkoliv finančními nároky ze strany poskytovatele. Pojem finanční nároky je nutné vykládat extenzivněji a zahrnout i nároky naturální. Směrnice zakazuje jakoukoliv úhradu (čl. 5 odst. 4).

Jestliže je cena plně nebo částečně hrazena úvěrem, který poskytuje poskytovatel, nebo úvěrem poskytnutým třetí osobou na základě smlouvy o poskytování úvěru mezi třetí osobou a poskytovatelem, a spotřebitel využije svého práva odstoupit od smlouvy, musí poskytovatel zrušit smlouvu o úvěru uzavřenou se spotřebitelem nebo zajistit její zrušení [62, 1].

§ 64 [Ochrana spotřebitele]

(1) Spotřebitel nesmí být zbaven ochrany dle předchozích ustanovení bez ohledu na právo, kterým se smluvní vztah řídí, pokud se budova či její část nachází na území České republiky nebo má-li spotřebitel trvalý pobyt v České republice.

(2) Stejná ochrana náleží spotřebiteli v případech, kdy se budova nebo její část nachází na území členského státu Evropské unie.

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek

Z literatury: Veselý, J. Právní úprava „time-sharingu“ v občanském zákoníku a její úskalí. 2. část. PR, 2003, č. 6, s. 281.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Umístění budovy v České republice.....1

K odst. 2:

I. Umístění budovy v jiném členském státě EU.....2

K odst. 1:

I. Umístění budovy v České republice nebo trvalý pobyt spotřebitele

Toto ustanovení do značné míry upravuje problematiku mezinárodního práva soukromého. Lze namítnout jednak nesystematičnost, která souvisí se zařazením těchto ustanovení do občanského zákoníku, jednak nekoncepčnost, když se tato úprava vztahuje pouze na time-sharing, aniž by se podobným způsobem řešila výslovně ochrana spotřebitele i v případě dalších spotřebitelských smluv.

1

Bez ohledu na právní řád, jímž se řídí sama smlouva, který závisí často na dohodě stran, úprava v občanském zákoníku se musí použít, jestliže se budova nachází na území České republiky či pokud má spotřebitel trvalý pobyt v České republice. Trvalý pobyt cizinců je upraven v § 65n., občanů EU a jejich rodinných příslušníků v § 87g, 87h zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců. Trvalý pobyt občanů ČR je upraven v § 10 zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel.

Dochází tím k rozšíření působnosti občanského zákoníku a stanovení mandatorního charakteru této úpravy, s čímž může být v konkrétním případě spojeno posílení právního postavení spotřebitele ve vztahu k poskytovateli v závazkovém právním vztahu založeném předmětnou smlouvou. Odstavec 1 má i mimoevropský rozsah, otázkou je, nakolik by český občanský zákoník zahraniční soudy respektovaly.

K odst. 2:

I. Umístění budovy v členském státě EU

- 2 Odstavec 2 by měl být logickým důsledkem směrnice sjednocující rozsah ochrany v členských státech Evropské unie. V konkrétním případě zde však mohou být až tři do určité míry různé systémy ochrany spotřebitele – právní řád státu, v němž se nemovitost nachází, na jehož území má spotřebitel trvalý pobyt a jímž se řídí smlouva. Ve svém důsledku se podle tohoto odstavce má použít česká úprava i v případech, kdy se budova nenachází na území ČR, spotřebitel zde nemá trvalý pobyt a smluvní vztah se neřídí českým právem.

§ 65 [Jazyk smlouvy]

Má-li spotřebitel trvalý pobyt mimo území České republiky v některém z členských států Evropské unie nebo je jeho státním příslušníkem, musí být smlouva vyhotovena rovněž v jazyce či jednom z jazyků tohoto členského státu. Výběr jazyka v tomto případě náleží spotřebiteli. Poskytovatel je povinen v takovém případě předat spotřebiteli úřední překlad smlouvy v jazyce či v jednom z jazyků členského státu Evropské unie, v němž se budova či její část nachází.

Související ustanovení: § 58 odst. 1, § 60

Související komunitární předpisy: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 94/47/ES z 26. října 1994 o ochraně nabyvatelů ve vztahu k některým aspektům smluv o nabytí práva k užívání nemovitostí na časový úsek

Obsah výkladu:

- I. Jazyk smlouvy 1

I. Jazyk smlouvy

- 1 Zabezpečení adekvátní ochrany spotřebitele je sledováno i stanovením formálních náležitostí uzavírání smlouvy. Nejde přitom pouze o smlouvu samu. Přestože to zákon výslovně nestanoví, z § 60 lze dovodit, že toto ustanovení stanoví formální náležitosti i písemných informací, které je povinen poskytovatel sdělit na žádost spotřebitele před uzavřením smlouvy. Tyto písemné informace se stávají automaticky součástí uzavřené smlouvy.

Občanský zákoník stanoví, že smlouva musí být „vyhotovena“ v určitém jazyce, což by nasvědčovalo tomu, že uzavřena může být v jazyce jiném, tedy že se tímto ustanovením nestanoví požadavky na formu smlouvy. Takový výklad je však zřejmě nesprávný a uvedené ustanovení bude nezbytné v souladu s požadavkem směrnice vykládat jako předpis určité formy uzavírané smlouvy.

Jestliže spotřebitel má trvalý pobyt v některém z dalších členských států Evropských společenství nebo je jeho státním příslušníkem, musí být smlouva sepsána ještě v jednom z úředních jazyků těchto států, a to podle volby spotřebitele. Toto ustanovení je nutné vyložit v souladu s tím, co již bylo řečeno. Pokud se řídí smlouva českou právní úpravou, smlouva by měla být v češtině (bez ohledu na trvalý pobyt spotřebitele – viz § 58 odst. 1), a navíc za podmínek tohoto ustanovení v jednom z dalších jazyků. Existence smluv ve dvojím jazykovém vyhotovení je jednak z praktického hlediska nevhodná, jednak v dané situaci i v rozporu se směrnicí, která umožňovala stanovit povinnost českého jazyka pouze pro situace, kdy spotřebitel má na území České republiky trvalý pobyt.

K ochraně spotřebitele přispívá i povinnost poskytovatele předat spotřebiteli úřední překlad smlouvy, a to v jazyce či v jednom z jazyků členského státu Evropské unie, v němž se budova či její část nachází (povinnost vyhotovit smlouvu v jazyce českém vyplývající z § 58 odst. 1 je stanovena z důvodu možného jednání spotřebitele s příslušnými českými orgány). Zde již nejde o formální náležitost právního úkonu. Nedodržení této povinnosti není spojeno s neplatností právního úkonu, ale s povinností nahradit případnou škodu.

§ 66 až 99 *zrušeny*

Hlava osmá. Promlčení

Obsah výkladu před § 100:

I. Uplynutí času a promlčení.....	1
II. Účel promlčení	2
III. Promlčení a prekluze	3
IV. Zvláštní úpravy promlčení.....	4
V. Promlčení v návrhu nového občanského zákoníku	5

I. Uplynutí času a promlčení

- 1 Promlčení je jedním z občanskoprávních institutů (vedle prekluze a vydržení), které jsou úzce spjaty s uplynutím času. Jestliže uplyne stanovený čas pro výkon (uplatnění) subjektivního občanského práva, věřitel v něm nevykoná (neuplatní) toto své právo u soudu a dlužník následně u soudu vznese námitku promlčení, nastávají právní následky promlčení. Ty znamenají, že věřitelovo subjektivní občanské právo, i když samo o sobě nadále trvá, ztrácí možnost být s úspěchem nuceně (mocensky – autoritativně) vykonáno za pomoci soudu (jinými slovy řečeno, jde o ztrátu nároku – srov. i § 3). Věřitel za takto vzniklého stavu může své právo realizovat, jen když dlužník bude svůj dluh plnit dobrovolně; v takovém případě nejde ze strany věřitele o bezdůvodné obohacení (§ 451 odst. 1), neboť dlužník plnil to, co dluhoval, neboli plnil svůj dluh (plnil debite).

II. Účel promlčení

- 2 Účelem promlčení je jednak stimulovat věřitele k včasnému vykonání svého subjektivního občanského práva (v oblasti závazkového práva pohledávky) a tím předcházet vzniku újmy, neboli aby věřitelé příliš neodkládali vynucení svého subjektivního občanského práva, jednak – a to zejména – čelit tomu, aby dlužníci nebyli ohledně svých právních povinností (dluhů) vystaveni po časově neurčitou dobu donucujícímu zákroku (tzv. vynutitelnosti) ze strany soudů.

Tím institut promlčení čelí v souladu s požadavkem právní jistoty existenci dlouhotrvajících občanských subjektivních práv a jim odpovídajících právních povinností. Ty totiž jsou – zejména pokud jde o jejich dokazování po uplynutí delší doby – vždy spjaty s určitou sporností a neurčitostí (konkrétně jde o spornost, zda subjektivní občanské právo již mezitím nezaniklo splněním, započtením atd.) a nakonec i s případnými složitými soudními spory.

Přiznáním práva namítat promlčení věřitelova subjektivního občanského práva zákon dlužníkovi zajišťuje potřebnou právní ochranu. Zda ji v konkrétní případě dlužník využije či nikoliv, ponechává zákon v oblasti soukromého práva v souladu se zásadou autonomie vůle jejich subjektů na jejich úvaze a dispozici.

III. Promlčení a prekluze

- 3 Od promlčení práva je třeba odlišovat jednak zánik práva prostým uplynutím doby [578], jednak – a to zejména – zánik práva jeho neuplatněním ve stanovené lhůtě, tj. prekluzí [583].

V naposled uvedeném případě subjektivní občanské právo samo s ohledem na zvlášť důrazně uplatňovaný požadavek právní jistoty zaniká (povaha důvodů, pro které nebylo

právo uplatněno, není rozhodující). K zániku subjektivního občanského práva prekluzí přihlíží soud z úřední povinnosti neboli i bez námítky prekluze ze strany dlužníka (srov. i ústavněprávní judikaturu IV. ÚS 218/99, I. ÚS 287/04). Prekludované právo proto soud žalobci bez dalšího nepřizná. Plnil-li dlužník na prekludovaný dluh, plnil bez právního důvodu (indebite), takže to, co splnil, může požadovat zpět podle zásad o bezdůvodném obohacení (§ 455 odst. 1).

Obě lhůty, tj. lhůta promlčecí i prekluzivní, jsou lhůtami hmotněprávními. To znamená, že subjektivní občanské právo, které se promlčuje či prekluduje, musí být uplatněno u soudu, resp. u příslušného orgánu, nejpozději poslední den lhůty. Případá-li poslední den této lhůty na sobotu, neděli či svátek (nikoliv však na významný den, který je dnem pracovním – srov. § 3 zák. č. 245/2000 Sb.), je posledním dnem lhůty nejbližší následující pracovní den [122].

Pokud jde o vzájemný vztah obou institutů promlčení a prekluze, je třeba konstatovat toto: Promlčení plní úlohu všeobecného institutu občanského práva, který odpovídá povaze občanskoprávních vztahů, postavení jejich subjektů, charakterizovaných rovností jejich subjektů i zásadním uplatňováním jejich autonomní vůle a tím zákonitě i dispoziční úpravě naprosté většiny ustanovení občanského zákoníku. Z tohoto všeobecného charakteru občanskoprávního institutu promlčení vyplývá, že v promlčecích lhůtách je třeba zásadně (zpravidla) uplatnit všechna subjektivní občanská práva, ledaže by bylo zákonem výjimečně stanoveno, že subjektivní občanská práva se nepromlčují anebo, že je nutno uplatnit je v prekluzivních lhůtách (§ 583). Z toho lze dovodit, že ve vzájemném vztahu těchto dvou občanskoprávních institutů tvoří prekluze zvláštní občanskoprávní institut. Ten se jako takový proto uplatňuje a může uplatnit jen ve výjimečných případech, které sám zákon uvádí (činí tak zpravidla slovy „jinak právo zanikne“ – např. v § 504, 509, § 610 odst. 2, § 626, 649, § 683 odst. 2); srov. v § 330 ZPr uvedené případy § 39 odst. 5, § 58, 59, 72, § 218 odst. 4 věta druhá, § 267 odst. 2 a § 315).

V souladu s ústavněprávní i občanskoprávní praxí obecných soudů však lze usuzovat, že o prekluzi může jít výjimečně i v případech, kde zákon sice obvyklou formulaci „jinak právo zanikne“ výslovně nepoužil, popř. použil jiných výrazů, avšak povaha případu, včetně gramatického a logického výkladu a hlavně ratio legis svědčí s ohledem na požadavek posílení právní jistoty závěru uplatnit určité subjektivní občanské právo pod sankci jeho zániku ve vymezeném čase (srov. např. typicky § 53 odst. 6, § 57 odst. 1, 3, § 42 odst. 2; § 13 odst. 2 zák. č. 87/1991 Sb., o mimosoudní rehabilitaci).

Vedle promlčecích a prekluzivních lhůt neexistují v oblasti občanského práva žádné další třetí „zcela specifické“ lhůty (lhůty *sui generis*).

IV. Zvláštní úpravy promlčení

Některé zvláštní právní předpisy obsahují určitou vlastní úpravu promlčení (někdy se však jedná jen o opakování základní úpravy promlčení v občanském zákoníku či v určitých případech jde přímo o odkaz na ni). Tak je tomu např. v § 329n. ZPr, v § 98 ZOR. 4

Nejobsažnější zvláštní úpravu promlčení (i když se i tu hovoří o komplexnosti této úpravy, neznamená to ještě, že je použití občanského zákoníku vyloučeno) obsahuje § 387n. ObchZ. Proto se v této oblasti nepoužijí prakticky ustanovení o promlčení v občanském zákoníku. Pro tuto zvláštní občanskoprávní úpravu jsou – pod zřetelným vlivem unifikovaných mezinárodních obchodních úprav – příznačné některé její specifické rysy (srov. např. § 408).

V. Promlčení v návrhu nového občanského zákoníku

- 5 Právní úpravu promlčení je třeba vzhledem k její roztržičnosti v oblasti soukromého práva v maximální možné míře sjednotit a tím ukončit pro právní praxi nežádoucí dvojkolejnost, trojkolejnost, popř. někdy i vícekolejnost této úpravy. O to pod zřetelným vlivem teorie a mezinárodních úprav usiluje i návrh nového občanského zákoníku připravovaný v rámci rekodifikace soukromého práva.

Z důvodů uváděných již výše se v něm předpokládá, že ve vzájemném vztahu promlčení a prekluze bude mít i napříště prioritu úprava promlčení; i institut prekluze však bude v odůvodněných výjimečných případech zachován.

§ 100 [Pojem promlčení]

(1) Právo se promlčí, jestliže nebylo vykonáno v době v tomto zákoně stanovené (§ 101 až 110). K promlčení soud přihlídně jen k námitce dlužníka. Dovolá-li se dlužník promlčení, nelze promlčené právo věřiteli přiznat.

(2) Promlčují se všechna práva majetková s výjimkou práva vlastnického. Tím není dotčeno ustanovení § 105. Zástavní práva se nepromlčují dříve než zajištěná pohledávka.

(3) Nepromlčují se rovněž práva z vkladů na vkladních knížkách nebo na jiných formách vkladů a běžných účtech, pokud vkladový vztah trvá.

Související ustanovení: § 13, § 170 odst. 1, § 445 odst. 1, § 516, § 548 odst. 2, § 570, 578, 579, § 580 odst. 2, 3, § 583, § 585 odst. 2, § 786, 787

Související předpisy: Čl. 36 odst. 1 LPS; § 3, 5, § 152 odst. 2, § 237, 238, 238a, 239 OSŘ; § 98 ZOR; § 329 odst. 1, § 330 ZPr; § 387n. ObchZ; § 2, 3 zákona č. 245/2000 Sb., o státních svátcích, o ostatních svátcích, o významných dnech a o dnech pracovního klidu

Z literatury: Bičovský, J., Holub, M. Občanský zákoník, poznámkové vydání s judikaturou. Praha, 1995, s. 85; Burešová, S. Zoubele, H. Uplatnění námitky promlčení v odvolacím řízení. SR, 2005, č. 5, s. 168n.; Černý, M., Halouzka, V. Námitka promlčení a zneužití práva. Právník, 1983, č. 10, s. 905; Derka, L. Námitka promlčení vynesena v odvolacím řízení. SR, 2003, č. 2, s. 67n.; Derka, L. Je námitka promlčení vynesena v odvolacím řízení skutečností ve smyslu § 205a odst. 1 písm. e) OSŘ. PR, 2004, č. 2, s. 301; Derka, L. Ještě jednou k námitce promlčení vynesena v odvolacím řízení. SR, 2003, č. 10, s. 338; Halouzka, V. Několik poznámek k problematice žaloby v poměru k právu hmotnému a procesnímu. Právník, 1974, č. 12, s. 1121; Halouzka, V. Včasné uplatnění práv z odpovědnosti za škody ohrožených promlčením nebo prekluzí a řádné pokračování v řízení. BA, 1978, duben–červen, s. 26; Halouzka, V. Zpětvzetí námitky promlčení a započtení. Socialistické soudnictvo, 1980, č. 5, s. 38; Halouzka, V. K otázkám žaloby oprávněného dědice o vydání dědictví. Socialistické soudnictvo, 1982, č. 8, s. 35; Hanuš, L. Je námitka promlčení způsobilá založit výkon práva v rozporu s dobrými mravy? PR, 2003, č. 3, s. 130n.; Hanuš, L. Ještě jednou k rozsahu způsobilosti námitky promlčení založit výkon práva v rozporu s dobrými mravy. PR, 2006, č. 8, s. 296n.; Hodějovská, E., Radimský, J. Vzdání se námitky promlčení. Advokátní praxe, 1970, s. 131; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 215n.; Horváth, M. Musí soud vždy respektovat námitku premlčania? Justiční revue, 1990, č. 4 a 5, s. 34; Chalupa, R. Promlčení práv z obchodních vztahů. Obchodní právo, 1993, č. 9, s. 2.; Chalupa, L. Promlčení práva na odstranění neoprávněné stavby. PRá, 1999, č. 5; Chalupa, L. Promlčení práva nájmu a tzv. práva na bydlení. PRá, 2002, č. 11, s. 27; Chalupa, L. Promlčení nároku na vydání pozemku i se stavbou. PRá, 2003, č. 12, s. 27; Chladný, J. Vznik a vývin právního institutu premlčania a preklúzia v občianskom práve. Právny obzor, 1985, č. 3, s. 236; Jehlička, O., Mikeš, J., Švestka,

J. K některým aktuálním otázkám občanskoprávního institutu neoprávněné stavby. PR, 1997, č. 12, s. 608; Knapp, V. Splnění závazku a jiné způsoby jejich zániku. Praha : Československá akademie věd, 1955, s. 297; Krym, L. Ještě k neúplné apelaci podle OSŘ ve světle občanského práva hmotného. PR, 2004, č. 2; Marchal, S. A. Promlčení restitučních a transformačních nároků. Právní zpravodaj, 2002, č. 5, s. 5; Marek, K. K promlčení v obchodních závazkových vztazích. BA, 2007, č. 5, s. 23n.; Matoušek, T. Nepromlčitelná práva v rozhodnutí Nejvyššího soudu. PR, 2003, č. 6, s. 295; Mikulcová, L. Povinnost tvrzení a důkazní povinnost po novele OSŘ. PR, 2003, č. 9, s. 467n.; Ondreička, J. Je námitka promlčení odvolatelná? Socialistické soudnictví, 1975, č. 4, s. 33; Spáčil, J. Promlčení vlastnických žalob a vlastnického práva. Právník, 1992, č. 2, s. 119; Steiner, V. Základní otázky občanského práva procesního. Praha : Academia, 1981, s. 201; Svoboda, J. Nad problematikou promlčení vzájemnej (započítávanéj) pohľadávky podľa § 96 Obč. zákonníka. Socialistické soudnictví, 1973, č. 4, s. 26; Svoboda, J. Premlčanie v občianskom práve. Socialistické soudnictví, 1982, č. 5, s. 13; Svoboda, J. K problematike promlčania v občianskom práve. Socialistické soudnictví, 1982, č. 8, s. 10; Svoboda, J. Zmeny v úprave promlčania podľa novely Občianskeho zákonníka. Socialistické soudnictví, 1984, č. 3, s. 24; Švestka, J. Základní teoretické otázky promlčení v občanském zákoníku ČSSR. Právník, 1965, č. 8, s. 685; Švestka, J., Česka, Z., Chyský, J. Promlčení a prekluze v čs. právním řádu. Praha : Orbis, 1967, s. 9; Vaške, V. Přehled judikatury ve věcech promlčení a prekluze v soukromém právu. Praha : ASPI, 2006; Vrchá, P. K otázce, zda lze po novele OSŘ č. 30/2000 Sb. vznést námitku promlčení i v odvolacím řízení. SR, 2004, č. 5, s. 167n.; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 287n.; učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 58n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Pojem a účel promlčení	1
1. První fáze promlčení.....	1
2. Druhá fáze promlčení; vznesení námítky promlčení.....	2
3. Osoba oprávněná vznést námitku promlčení.....	3
4. Vznesení námítky promlčení v odvolacím řízení	4
5. Námitka promlčení u společných závazků	5
6. Námitka promlčení a dobré mravy	6

K odst. 2, 3:

I. Práva, která se promlčují	7–8
II. Práva, která se nepromlčují	9

K odst. 1:

I. Pojem a účel promlčení

1. První fáze promlčení

Subjektivní občanské právo prodělává z hlediska promlčení dvě fáze:

1

Uplynula-li zákonem určená promlčecí doba (je třeba zdůraznit, že na její běh nemají vliv upomínky či jiná upozorňování věřitele, ať osobně věřitelem přednesené, či doporučeně zaslané dlužníkovi, právě tak jako vyhrožování věřitele dlužníkovi soudem) a věřitel v ní stanoveným způsobem své právo u soudu či jiného orgánu nevykonal (neuplatnil), nevykonané (neuplatněné) právo se promlčelo. Vzdor nastalému promlčení však věřitel zůstává jeho promlčené subjektivní občanské právo nadále zachováno. I dlužník zůstává nadále povinným splnit svůj dluh, který tomuto promlčenému právu věřitele odpovídá. Splnil-li proto dlužník svůj promlčený dluh věřiteli – a to bez zřetele k tomu, věděl-li o nastalém promlčení či nikoli – splnil to, co mu byl dlužen (plnil debite). V důsledku toho dlužník nemůže s úspěchem požadovat na věřiteli zpět to, co

mu plnil z titulu bezdůvodného obohacení (nejde tedy o plnění poskytnuté indebite – § 455 odst. 1 ObčZ, § 389 ObchZ).

V důsledku marného uplynutí promlčecí doby však nicméně určitý právní účinek nastal. Tímto právním účinkem je, že dlužníkovi vzniklo nové oprávnění vznést v průběhu řízení námitku promlčení a tím způsobit zánik věřitelovy možnosti domoci se s úspěchem u soudu promlčeného subjektivního občanského práva. Jinak vyjádřeno, dlužníkovi vzniklo oprávnění způsobit vznesením námitky promlčení (ope exceptionis) zánik nároku, s nímž je jinak zásadně každé subjektivní občanské právo spojeno.

2. Druhá fáze promlčení; vznesení námitky promlčení

Jestliže věřitel po marném uplynutí promlčecí doby své promlčené právo vůči dlužníkovi u soudu vykonal (uplatnil), a to podáním návrhu – žaloby – na zahájení řízení u soudu, nastanou různé právní účinky podle toho, zda dlužník v rámci soudního (ať nalézacího, či vykonávacího – exekučního) řízení námitku promlčení nevznese či vznesl (vznesení námitky promlčení mimo rámec soudního řízení, jako např. v dopise adresovaném věřiteli, je právně bezvýznamné). V prvním případě, kdy dlužník v rámci své výlučné osobní dispozice s nově vzniklým oprávněním námitku promlčení před soudem nevznese, není žádného důvodu, aby soud žalobě věřitele – pokud je jinak odůvodněná – nevyhověl a právo mu nepřiznal (z toho vyplývá, že soud nepřihlíží k promlčení z úřední povinnosti – ex offio). Soud za platného právního stavu nemá ani uloženu povinnost poučovat dlužníka o jeho právu vznést námitku promlčení. Tato námitka promlčení má totiž hmotněprávní povahu, resp. hmotněprávní důsledky. Proto by takové poučení šlo nad rámec poučovací povinnosti soudu (srov. znění § 5 OSŘ, podle kterého soud poskytuje účastníkům řízení poučení pouze o jejich konkrétních procesních právech a povinnostech s cílem čelit tak stavu, aby účastníkovi řízení nevznikla újma jen proto, že neznal procesní pravidla). Pokud by se tak stalo a ze strany soudu by k poučení dlužníka vzněst ve sporu námitku promlčení došlo, byla by porušena zásada rovnosti účastníků řízení (§ 18 OSŘ) a zároveň nestranný a objektivní přístup soudu vůči procesním stranám.

Vzdát se oprávnění namítat promlčení, které již nastalo, je právně přípustné. Stane se tak tím, že dlužník ve sporu námitku promlčení buď neuplatní, či již uplatněnou vezme ve sporu zpět (i to je s ohledem na zásadu dispozitivnosti přípustné), anebo svůj dluh dobrovolně splní, popř. svůj dluh uzná (§ 110 odst. 1, § 558). Naproti tomu není právně přípustné vzdát se oprávnění vznést námitku promlčení předem, tj. ještě dříve než uplynula promlčecí doba (§ 574 odst. 2, § 39).

2 Vznesení námitky promlčení po uplynutí promlčecí doby vyvolává tyto právní účinky:

Soud za předpokladu, že námitka promlčení byla vznesena dlužníkem odůvodněně, nemůže věřiteli promlčené subjektivní občanské právo přiznat, nýbrž musí žalobu věřitele, kterou se tohoto promlčeného subjektivního občanského práva domáhá, zamítnout. Vznesením námitky promlčení dlužníkem totiž došlo k zániku nároku, tj. subjektivní právo přestalo být vznesením námitky promlčení u soudu autoritativně vynutitelné (§ 3). Samo subjektivní občanské právo věřitele však ani po zamítavém pravomocném rozhodnutí soudu nezaniká, nýbrž existuje a trvá dále (i když je – jak se v části literatury někdy uvádí – již oslabené o nárok; proto se také hovoří o tzv. naturálním právu věřitele, kterému odpovídá naturální dluh – závazek – dlužníka). Splnil-li proto dlužník věřiteli předmět plnění dobrovolně i po zamítavém pravomocném soudním rozhodnutí, splnil mu – a to i vzdor případnému omylu ohledně promlčení – to, co byl povinen na dluh splnit (dlužník plnil debite). V souladu se soudní praxí (NS sp. zn. 22 Odo 466/2004) je třeba dodat, že tento právní účinek se projevuje nejen v relaci k pohledávce, ale

i k jejímu příslušenství, tj. k smluvnímu (smluvenému) úroku či úroku z prodlení. Proto také po účinném vznesení námitky promlčení nelze přiznat jistinu a úroky od okamžiku, kdy uplynula promlčecí doba ohledně práva na zaplacení jistiny. Od tohoto okamžiku se totiž právo na zaplacení jistiny stalo pouze naturálním, takže i právo na zaplacení úroků z jistiny se od tohoto okamžiku stalo pouze naturálním. Jiná však je situace do tohoto okamžiku. Pokud právo na zaplacení úroků vzniklo před promlčením jistiny, je třeba promlčení práva na zaplacení úroku posuzovat samostatně.

Dohoda subjektů o tom, že v dané věci dlužník neuplatní námitku promlčení práva, je neplatná pro rozpor se zákonem (§ 574 odst. 2, § 39).

I promlčené právo (pohledávku) lze s právními účinky uznat za podmínek § 110 odst. 1. Pokud však jde v tomto případě zároveň o založení právní domněnky, že dluh v době uznání trval, tento právní účinek přichází v úvahu jen za podmínek § 558.

I o promlčeném právu lze uzavřít písemnou dohodu podle § 570 odst. 2, § 585 odst. 2.

Jednostranně nelze započíst (kompenzovat) promlčené právo (§ 581 odst. 2); dohodou však je možno započíst i je (§ 581 odst. 3). Námitku promlčení vzájemně započítávané pohledávky lze úspěšně uplatnit pouze tehdy, je-li vzájemná započítávaná pohledávka promlčena již v době, kdy se pohledávky střetly (R 69/1972).

Podle soudní praxe (R 29/1983) dovolá-li se dlužník odůvodněně námitky promlčení, soud žalobu zamítne, aniž by zkoumal, zda uplatňované právo věřitele existuje či nikoliv. Vychází přitom z toho, že pokud je uplatněné právo – pohledávka skutečně promlčeno, byla by stejně žaloba zamítnuta (prevalence principu procesní úspornosti – ekonomie). Tyto případy mohou být praktické zejména při uplatnění práva na náhradu škody, kde se soud po vznesení námitky promlčení již nemusí zabývat ani základem odpovědnosti za škodu, ani výší škody.

Jestliže dlužník nevznesl námitku promlčení v soudním řízení o základu uplatňovaného práva, což bude typické právě u práva na náhradu škody, toto mezitímní rozhodnutí (§ 152 odst. 2 OSŘ) nabylo právní moci a dlužník již nemá možnost vznést námitku promlčení v následném řízení o výši (rozsahu) náhrady škody.

Závěrem zbývá dodat, že uvede-li dlužník, že námitku promlčení vznáší z opatrnosti, nelze z tohoto důvodu učinit závěr, že námitka promlčení byla uplatněna neurčitým způsobem a jako taková je neplatná.

3. Osoba oprávněná vznést námitku promlčení

Subjektem, který je oprávněn vznést námitku promlčení, je dlužník (jeho právní zástupce), resp. právní nástupce dlužníka [111]. 3

4. Vznesení námitky promlčení v odvolacím řízení

Po přijetí novely občanského soudního řádu ve formě zákona č. 30/2000 Sb. (s účinností od 1. 1. 2001) byla v soudní praxi i v teorii oživena otázka, zda vzhledem k novým ustanovením § 119a, 205a OSŘ lze vznést s úspěchem námitku promlčení i v odvolacím řízení (před 1. 1. 2001 byla tato možnost teorií i praxí jednoznačně připouštěna). Část soudní praxe i teorie došla k závěru, že i po výše zmíněné novelizaci občanského soudního řádu to možné je, neboť posouzení námitky promlčení a její důvodnosti je otázkou právního hodnocení, a nikoliv skutkovou otázkou. Oprávnění dlužníka namítat promlčení nelze podle tohoto názoru považovat za novou skutečnost (důkaz) ve smyslu § 205a OSŘ, nýbrž jde o námitku, jejíž hmotněprávní důsledky potvrzují, že byla-li vznesena důvodně, došlo k zániku nároku, tj. subjektivní občanské právo přestalo 4

být vznesením námitky promlčení vynutitelným. Druhou otázkou, která byla v této souvislosti položena, bylo, zda tam, kde byla vznesena námitka promlčení až v odvolacím řízení, nevznikl bez dalšího důvod ke zrušení prvostupňového rozhodnutí, aby se účastníci měli možnost k věci vyjádřit. Již zmíněná část soudní praxe dospěla k závěru, že není vyloučeno – aniž by tím došlo k porušení zásady dvouinstančnosti – aby i odvolací soud posoudil odůvodněnost námitky promlčení, a to za předpokladu, že provedené dokazování nepřesáhne meze stanovené § 213 odst. 2 OSŘ.

Proti tomuto názoru je jinou částí soudní praxe i literatury uváděno, že pokud dlužník nevznesl již v řízení před soudem I. stupně námitku promlčení, ač byl náležitě poučen ve smyslu § 119a OSŘ, pak již odvolací soud sám nemůže s ohledem na § 205a OSŘ k této námitce v odvolacím řízení přihlédnout. Argumentuje se tím, že § 119a, 205a OSŘ používají pojem „skutečnost“, a nikoliv „skutková tvrzení“, jakož i dále zákazem novot v odvolacím řízení založeném na systému neúplné apelace.

Celou problematiku, která byla po právní stránce označena za problematiku zásadního významu [§ 237 odst. 1 písm. c) OSŘ], završilo rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky (R 45/2004). Nejvyšší soud v něm uvedl, že námitku promlčení vznesenou dlužníkem nelze za uplatnění skutečnosti ve smyslu § 119a, 205a, 211a OSŘ zásadně považovat nelze. I když se dlužník námitkou promlčení dovolává právní skutečnosti (uplynutí promlčecí doby), neuplatňuje samotnou námitkou promlčení takové skutečnosti, které by byl povinen uvést v rámci své povinnosti tvrzení, nýbrž uplatňuje pouze své oprávnění dovolat se promlčení. Oprávnění dlužníka vznést námitku promlčení žádný hmotněprávní ani procesní předpis nekonzcentruje do určitého stadia řízení. Přitom z povahy námitky promlčení dané hmotněprávní úpravou (§ 100 odst. 1 ObčZ, § 388 odst. 1 ObchZ) plyne, že ji lze uplatnit kdykoli v průběhu řízení až do právní moci rozhodnutí o věci samé, tedy i v rámci odvolacího řízení. V režimu neúplné apelace, o který jde i v této věci, se však může odvolací soud zabývat námitkou promlčení vznesenou až v odvolacím řízení jen tehdy, není-li spojena s nepřípustným uplatňováním nových skutečností a důkazů.

5. Námitka promlčení u společných závazků

- 5 U společných závazků (závazků s mnohostí, pluralitou, dlužníků či věřitelů – § 511n.) je třeba rozlišovat, jde-li o dílčí závazky či o společné a nerozdílné (solidární) závazky anebo o nedělitelné, nedílné, závazky, které mohou být splněny toliko společnou činností všech spoludlužníků, resp. jež mohou být splněny jen společně všem spoluvěřitelům.

U dílčích závazků (§ 512 odst. 1), a to na straně jak spoludlužníků, tak spoluvěřitelů, jde ve své podstatě o několik samostatných závazků, resp. samostatných práv. V důsledku toho i promlčecí doba běží pro každého ze spoluvěřitelů samostatně (in personam). Každý ze spoludlužníků proto vznáší případnou námitku promlčení s právními účinky pouze pro sebe. Promlčení dluhu, které nastalo pouze u jednoho z více spoludlužníků, se tudíž netýká dluhů zbývajících spoludlužníků.

I v případech solidárních závazků (§ 511 odst. 1) běží promlčecí doba pro každého ze spoludlužníků, resp. spoluvěřitelů, samostatně (in personam) se všemi právními účinky, které z této skutečnosti vyplývají.

V případech nedílných závazků (§ 512 odst. 2) má vznesení námitky promlčení jedním z více spoludlužníků z povahy věci vždy právní účinky i ve vztahu ke zbývajícím spoludlužníkům.

6. Námitka promlčení a dobré mravy

- 6 V soudní praxi vznikl problém, zda § 3, podle kterého výkon práv nesmí být v rozporu s dobrými mravy, platí i pro výkon oprávnění vznést námitku promlčení. Podle názoru

Ústavního soudu (II. senát – sp. zn. II. ÚS 309/95; v posledním období stejně znovu I. ÚS 643/04) je ustanovení § 3 formulováno natolik obecně, že platí výjimečně „i pro výkon práva vznést námitku promlčení“. Podle tohoto názoru tedy „vznesení námítky promlčení zásadně dobrým mravům neodporuje“. Mohou však podle tohoto názoru „nastat situace (např. ve vztazích mezi nejbližšími příbuznými), kdy uplatnění námítky promlčení je projevem zneužití práva na úkor toho účastníka, který marné uplynutí promlčecí doby nezavinil“, a vůči němuž by proto zánik nároku v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem. V takových výjimečných případech je použití § 3 namístě.

I obecné občanskoprávní soudy (NS sp. zn. 25 Cdo 1839/2000, 32 Odo 466/2004) s důrazným poukazem na zajištění ochrany subjektivních občanských práv založené zákonem, jakož i požadavek zachování právní jistoty v občanskoprávních vztazích jako jedné z hlavních zásad, které ovládají tyto vztahy (čl. 1 Úst), možnost případné aplikace § 3, tj. korektivu dobrých mravů a spravedlivého vyrovnávacího měřítka i při výkonu práva vznést námitku promlčení, připouštějí jen zcela výjimečně (lze říci jen v krajních případech). Bude to především tam, kde zánik nároku v důsledku vznesení námítky promlčení by v konkrétním případě znamenal s ohledem na jeho okolnosti pro oprávněného evidentně mimořádnou tvrdost s přihlédnutím k uplatněnému právu. Soud by však při takovémto intenzivním zásahu zejména do zásady právní jistoty měl vzít vždy v úvahu důvody, proč oprávněný své právo včas neuplatnil. Souhrnně řečeno, rozpor uplatněné námítky promlčení s dobrými mravy nelze dovozovat jen z okolností spojených s uplatněným nárokem, nýbrž ze všech okolností konkrétního případu, za nichž byla námitka promlčení uplatněna. Naposled uvedené okolnosti by musely navíc nastat v jednotlivém případě ve výjimečně intenzitě, aby tak závažný zásah do principu právní jistoty a ochrany práv odůvodňovaly.

Uplatnění žaloby na určení vlastnictví soudní praxe neposuzuje jako výkon práva, který by podle § 3 odst. 1 mohl být v rozporu s dobrými mravy.

Rovněž uplatní-li věřitel u soudu právo na zaplacení dlužné částky před uplynutím promlčecí doby, je bezpředmětnou námitka, že uplatnění práva po uplynutí větší části promlčecí lhůty, popř. těsně před jejím uplynutím, je již v rozporu s dobrými mravy (NS sp. zn. 32 Odo 1122/2003).

K odst. 2, 3:

I. Práva, která se promlčují

Podle občanského zákoníku se zásadně promlčují všechna majetková práva, jmenovitě práva na peněžitá plnění (včetně jejich příslušenství, zejména úroků, at' smluvních, smluvných či úroků, resp. poplatku z prodlení – § 121 odst. 3).

Z toho a contrario vyplývá, že v oblasti občanského práva nepodléhají promlčení ryze osobní, resp. osobnostní práva, neboť těm je třeba zajistit s ohledem na jejich charakter účinnou právní ochranu po celou dobu života fyzické osoby (srov. § 15). K těmto ryze osobním – osobnostním – právům patří jak práva přímo spjatá s osobností každé fyzické osoby (tzv. všeobecné osobní, resp. osobnostní právo podle § 111n.), tak práva spjatá s osobností fyzické osoby jako autora, výkonného umělce, vynálezce, zlepšovatele aj. neboli tzv. zvláštní osobní – osobnostní – práva, resp. osobní práva z duševního vlastnictví (např. právo na ochranu autorství, právo určit dílo k uveřejnění, právo na nedotknutelnost díla).

K těmto osobnostním právům, konkrétně k jednotlivým právům na použití prostředků k jejich ochraně podle § 13, je třeba blíže uvést:

- 8 Zatímco právo na upuštění od neoprávněného zásahu, právo na odstranění následků neoprávněného zásahu a právo na přiměřené morální zadostiučinění (byť k jeho realizaci došlo peněžitou částkou uznanou – objektivně posuzováno – za symbolickou) se nepromlčují (jejich uplatnění však může v důsledku uplynutí času ztratit svůj význam a smysl, takže na podání příslušného právního prostředku, žaloby, již nebude existovat právní zájem), není shoda názorů ani v teorii ani v praxi (srov. konkrétně nejednotnost názoru v praxi Vrchních soudů v Praze a Olomouci), zda zadostiučinění v penězích jako právo, které se svou satisfakční funkcí peněz blíží reparační funkci práva na náhradu škody, promlčení podléhá či nikoliv.

Praxe Nejvyššího soudu České republiky možnost promlčení i v případech zadostiučinění v penězích vyloučila. Nejvyšší soud (sp. zn. 30 Cdo 1542/2003 – PR, 2004, č. 2) vyslovil, že právo na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti obecně včetně zadostiučinění v penězích se nepromlčuje. Argumentuje se tím, že i právo na zadostiučinění v penězích zůstává svou podstatou osobnostním právem, které je – argumentem a contrario k § 100 odst. 2 – z promlčení vyloučeno. Podle tohoto názoru je smyslem náhrady nemajetkové újmy v penězích uvést do vzájemného vztahu míru újmy na hodnotách lidské osobnosti s konkrétním peněžitým vyjádřením náhrady této nemajetkové újmy. Vždy jde o právní instrument, jehož úkolem je zabezpečit respektování a ochranu osobnosti fyzické osoby. Proto nelze ani toto právo ryze osobní povahy podle § 11n. vydělit z okruhu nepromlčitelných nemajetkových práv, přestože se satisfakce nemajetkové újmy vyjadřuje prostřednictvím peněz. Nejvyšší soud ČR tak dochází k závěru, podle kterého názor, že se nárok na přiznání satisfakce v podobě náhrady nemajetkové újmy v penězích podle § 13 odst. 2 promlčuje v obecné tříleté promlčecí lhůtě, nemá zákonný podklad; odlišnost institutu náhrady nemajetkové újmy v penězích se naznačuje i s ohledem na kontrast k úpravě náhrady majetkové újmy – škody způsobené neoprávněným zásahem do osobnosti fyzické osoby podle § 16.

S názorem Nejvyššího soudu České republiky vyslovila část teorie a soudní praxe (Vrchní soud v Olomouci) nesouhlas. Podle ní za prvé, tímto výkladem se právo na peněžitou satisfakci podle § 13 odst. 2 neústrojně vyčleňuje z okruhu obdobných nemajetkových práv na peněžitou satisfakci, konkrétně práva na bolestné a práva na ztížení společenského uplatnění, práva na jednorázové odškodnění za usmrcení pozůstalým osobám podle § 444 odst. 3, práv autorů, výkonných umělců, vynálezců či původců jiných technických výtvorů, právě tak jako práva na peněžité zadostiučinění za nemajetkovou újmu vzniklou porušením povinnosti učinit úkon či vydat rozhodnutí v zákonem stanovené lhůtě podle výslovné úpravy § 32 odst. 3 zákona č. 82/1998 Sb., která se promlčují. Za druhé, právo na peněžitou satisfakci podle § 13 odst. 2 plní podobnou reparační funkci jako u jiných nemajetkových nároků neboli – jak část soudní praxe ještě výrazněji argumentuje – tento právní prostředek má rovněž majetkovou povahu (tuto skutečnost stanovisko Nejvyššího soudu přehlíží, neboť se v podstatě orientuje jen na pozitivně právní argumentaci § 100 odst. 2). Za třetí, úprava nového občanského zákoníku připravovaná v rámci soukromoprávní rekonstrukce chápe v souladu s judikaturou Ústavního soudu ČR (sp. zn. I. ÚS 85/04), ale i s moderními právními úpravami, jakož i s obecným evropským doktrinárním trendem [srov. u § 1 zmíněné *Principles European Tort Law (PETL)*] podporovanými judikaturou Evropského soudu pro lidská práva i nemajetkovou újmu na osobnosti jako druh škody; proto právo na její náhradu nemůže zůstat v rámci úpravy závazků z deliktů nepromlčitelným právem. Jinak řečeno, je třeba se i na základě srovnávacích analýz, bez kterých se již dnes nelze obejít, přiblížit evropskému standardu. Za čtvrté, stanovisko zaujaté Nejvyšším soudem České republiky, které tímto výkladem vlastně umožňuje časově neomezené uplatnění

práva na peněžitou satisfakci, může vést v praxi k nepřiměřeným důsledkům, neboť např. oprávněné osoby po zemřelých obětech se mohou domáhat náhrady nemajetkové újmy po časově neomezenou lhůtu.

V současné době bylo k uveřejnění ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek přijato rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci (1 Co 63/2003), podle kterého právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 ObčZ je právem majetkové povahy, které se promlčuje v obecné promlčecí době (R 4/2008).

Pokud jde o právo na náhradu škody způsobené neoprávněným zásahem do osobnostních práv fyzické osoby, to se jako ryze majetkové právo bezesporu promlčuje; promlčecí doba tohoto práva se co do délky i počátku řídí § 106.

Právo na výživné jako celek se jako právo s akcentovanými osobními, zároveň však kombinované s majetkovými prvky rovněž nepromlčuje (§ 98 odst. 1 ZOR); naproti tomu práva na jednotlivá opětuující se plnění výživného se promlčují (§ 98 odst. 2 ZOR).

V poslední době se stalo v soudní praxi zvlášť aktuální i promlčení práva na odstoupení od smlouvy. Soudní praxe (NS sp. zn. 33 Odo 633/2003, 30 Cdo 2047/2006) v souladu s doktrínou judikují, že i právo na odstoupení od smlouvy má charakter majetkového práva a jako takové se promlčuje. To ve svých praktických důsledcích znamená, že namítne-li dlužník opodstatněně promlčení tohoto práva věřiteli, právní následky odstoupení od smlouvy vůči němu nenastanou. Problémem těchto případů, jak v literatuře upozorňuje *J. Spáčil*, však je, že podle platného občanského zákoníku lze právo vykonat (§ 100 odst. 1) pouze podáním žaloby; v tomto případě odstoupení od smlouvy se však právo vykonává jednostraným hmotněprávním úkonem adresovaným věřiteli. Shodně s *J. Spáčilem* lze řešení spatřovat buď v rozšíření úpravy promlčení i na tyto případy (tak to učinil § 390 ObchZ), anebo stanovit pro tyto případy prekluzi nevynášaného práva. Rovněž se promlčuje právo dovolat se relativní neplatnosti právního úkonu [40a].

II. Práva, která se nepromlčují

Ani všechna majetková práva se podle občanského zákoníku nepromlčují.

9

Podle § 100 odst. 2 se v první řadě nepromlčuje právo vlastnické k věci (tím však není dotčeno ustanovení § 105, kdy se svého práva domáhá oprávněný – pravý dědic vůči neoprávněnému – nepravému dědici). Proto vlastník věci může při neoprávněném zásahu do svého vlastnického práva uplatnit toto právo žalobou – ať již na vydání věci, či zápůrčí – kdykoliv, aniž by musel čelit úspěšně vznesené námitce promlčení. Naproti tomu peněžitá náhrada za omezení vlastnického práva je již svou podstatou peněžitou pohledávkou, která se jako závazkové právo, a nikoliv jako věcné právo, promlčuje.

Důsledně vzato se nepromlčuje ani právo spoluvlastníka na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví; u společného jmění manželů platí po uplynutí tří let zvláštní úprava § 150 odst. 4.

Soudní praxe (NS sp. zn. 33 Cdo 1221/99) došla v této souvislosti k závěru, že připojí-li vlastník k žalobě na vydání věci eventuální petit se žalobou o peněžitou náhradu v případě, že by nebylo možno věc vydat, pak toto právo, kvalifikované jako právo na náhradu škody, se jako každé jiné právo na náhradu škody promlčuje podle § 106 (není přitom nikterak rozhodné, že toto právo na náhradu škody vzniklo jako důsledek jinak nepromlčitelného vlastnického práva).

Soudní praxe považuje správně za promlčitelné i právo – pohledávku státu na vyplacení dražební jistoty, která byla složena u banky podle zákona č. 427/1990 Sb.

Naproti tomu nepromlčitelné právo vlastnické lze pozbýt tím, že je někdo jiný nabude přímo ze zákona vydržením (§ 134); k tomu není třeba učinit žádný právní úkon.

Nepromlčuje se rovněž ani právo vlastníka pozemku domáhat se u soudu rozhodnutí o vypořádání neoprávněné stavby podle § 135c. I když právo vlastníka pozemku podle § 135c není výslovně zmíněno mezi případy nepromlčitelných práv (§ 100 odst. 2), nelze přehlížet, že jde svou podstatou o právo, mající svůj základ právě ve vlastnickém právu. Soudní praxe v tomto směru argumentuje stále tím, že jde o právo žádat soud o vydání konstitutivního rozhodnutí, které však v sobě zároveň neobsahuje hmotně-právní nárok, jenž by se vztahoval k žalovanému. Tento nárok vznikne až v okamžiku, kdy konstitutivní rozhodnutí soudu nabude právní moci, takže teprve poté lze uvažovat o promlčení (pokud jde o právo žádat soud o vydání konstitutivního rozhodnutí, to se může promlčet pouze v případě, že tak zákon výslovně stanoví).

Podle soudní praxe se nepromlčuje ani právo věřitele navrhnout soudu, aby určil dobu splnění dluhu podle § 564 (R 11/1988).

Právě tak se podle soudní praxe nepromlčuje ani právo namítat absolutní neplatnost právního úkonu. Tento právní stav, kdy není stanovena žádná časová mez vyvolávající právní nejistotu, je však v teorii kritizován.

Podle soudní praxe se nepromlčuje ani právo uplatnit námitku promlčení.

Pokud jde o zástavní právo, jde – vedle uznání dluhu – o jediný zajišťovací prostředek, o kterém se občanský zákoník v souvislosti s promlčením zmiňuje. Je však třeba zároveň dodat, že jde o kusou úpravu, takže se nelze divit, že v tomto směru vznikají určité výkladové problémy.

V § 100 odst. 2 se výslovně stanoví, že zástavní právo se nepromlčuje dříve, než sama pohledávka, která je tímto zástavním právem zajištěna. Z obsahu této výslovné právní úpravy § 100 odst. 2 lze dovodit dva závěry. V první řadě, že i zástavní právo samo se jako majetkové právo promlčuje (byť jsou k tomu v části literatury vznášeny s ohledem na povahu zástavního práva, z níž povinnost nějakého plnění nevyplývá, určité výhrady). Tomuto právnímu závěru nasvědčuje i soudní judikatura (srov. NS sp. zn. 21 Cdo 1939/2005). Ta se sice primárně zabývala otázkou, podle jakých právních předpisů – zda podle občanského zákoníku či podle obchodního zákoníku se zástavní právo zajišťující závazky z obchodněprávních vztahů promlčuje – vycházela však rovněž ze závěru, že i zástavní právo se promlčuje. Druhý závěr, který lze v § 100 odst. 2 dovodit, je ten, že pokud není promlčena pohledávka, která je zajištěna zástavním právem, nemůže se promlčet ani samo zástavní právo (projev principu akcesority zástavního práva, který není žádnou výslovnou platnou právní úpravou popřen).

Podle § 170 odst. 1 písm. a) platí, že zánikem pohledávky, která byla zajištěna zástavním právem, zanikne i zástavní právo samo (další projev principu akcesority).

Za tohoto právního stavu zbývá zmínit se i o postavení a úloze § 170 odst. 2, podle kterého promlčením zajištěné pohledávky zástavní právo samo nezaniká.

V této souvislosti je namístě se znovu vrátit k otázce, zda se může promlčet i samo zástavní právo. Vyjde-li se při řešení této otázky z § 100 odst. 2, a nic jiného za dané platné právní úpravy nezbývá, je odpověď nasnadě. I zástavní právo jako každé jiné majetkové právo se promlčuje. Protože v tomto směru občanský zákoník neobsahuje žádnou úpravu ohledně počátku a délky promlčecí doby zástavního práva, nezbývá než v obou směrech použít obecnou úpravu § 101 s jediným omezením v § 100 odst. 2, podle něhož se zástavní právo samo nemůže promlčet dříve než zástavním právem zajištěná pohledávka. Připustit, že se zástavní právo pro svou povahu nepromlčuje, by ve svých důsledcích znamenalo, že by se zástavní věřitel mohl domáhat uspokojení

ze zástavy časově neomezeně. To by ovšem byl nepřiměřený a tím zároveň nepřijatelný právní důsledek.

Je pravda, že občanský zákoník z roku 1950 ve svém ustanovení § 197 odst. 2 ObčZ 1950 tuto možnost připouštěl, ovšem jen za předpokladu, že šlo o movitou věc jako zástavu a že zástavní věřitel měl tuto movitou věc jako zástavu ve svých rukách. V této souvislosti lze navíc poukázat i na § 177 dříve platného zákoníku mezinárodního obchodu (č. 101/1963 Sb.), který připouštěl domáhat se uspokojení zástavního věřitele ze zástavy, i když zajištěná pohledávka byla již promlčena, což však bylo omezeno promlčecí lhůtou deset let; tato promlčecí lhůta byla stanovena nezávisle na promlčecí lhůtě platné pro promlčení zajištěné pohledávky. Žádná z těchto úprav však nebyla v platném občanském zákoníku převzata.

Pokud jde o ručení, lze usuzovat, že promlčí-li se právo věřitele vůči hlavnímu dlužníku, promlčí se s ohledem na akcesorickou povahu ručení i právo věřitele domáhat se splnění na ručiteli. Proto i ručitel – bez ohledu na postoj hlavního dlužníka – může vznést námitku promlčení (§ 548 odst. 2) s právním účinkem, že se věřitel nebude moci vůči němu s úspěchem domáhat svého práva. Vznese-li však námitku promlčení hlavní dlužník, právní účinky promlčení nastávají v relaci nejen k němu, nýbrž i k ručiteli.

Podle § 100 odst. 3 se nepromlčují ani práva z vkladů na vkladní knížce (§ 778n.), práva z vkladů na vkladních listech (§ 786 odst. 1, 2), resp. práva z vkladů na jiných formách vkladů (§ 787 odst. 1, 2, 3), za předpokladu, že vkladový vztah trvá. Ve skutečnosti však jde pouze o oddálení zrušení vkladu na vkladní knížce, vkladním listu či jiné formě vkladu (srov. v této souvislosti i § 785). Promlčecí doba v těchto případech začíná běžet od zrušení vkladu. Zbývá dodat, že podle novely zákona č. 21/1992 Sb., o bankách, se s účinností od 1. 5. 2002 veškeré vklady evidované na vkladních knížkách na doručitele ke dni 31. 12. 2002 ruší; právo vkladatele na výplatu zůstatku takto zrušeného vkladu se promlčí uplynutím deseti let ode dne 31. 12. 2002.

Stále přetrvávající zmínka o běžném účtu v § 100 odst. 3 (z kontextu tohoto ustanovení plyne, že je tím míněn běžný účet u banky) je zřejmou chybou. Jde o problematiku, která je bez ohledu na povahu smluvních stran jako absolutní obchod uceleně upravována obchodním zákoníkem [§ 261 odst. 3 písm. d), § 708n. ObchZ] včetně promlčení práva na výplatu zůstatku zrušeného vkladu na běžném účtu (§ 396, 397 ObchZ).

Z judikatury:

I. Pojem a účel promlčení; právní význam námítky promlčení

R 29/1967: Námitka premlčania môže byť úspešne uplatnená len za predpokladu, že sa veriteľ svojho práva v priebehu premlčacej doby nedomáhal uplatnením na súde alebo u iného príslušného orgánu. Ani v konaní o návrhu na súdny výkon rozhodnutia súd nie je oprávnený skúmať, či vymáhaná pohľadávka je premlčená, ak túto námitku dlžník nevzniesol.

R V/1968 (s. 42): Za základ projednávanej veci, o nímž môže súd rozhodnúť mezitímnym rozsudkom, je nutno považovať i otázku, zda nárok není promlčen, byla-li uplatněna námitka promlčení.

R 13/1990: Jestliže dlužník neuvede při plnění dluhu, který z více dluhů chce plnit, uhradí se dluh nejdříve splatný, třebaže by mohl být i promlčený. V takovém případě se už dlužník nemůže následně dovolávat s úspěchem promlčení dluhu, na který bylo plněno uvedeným způsobem.

R 3/1998: Pokud ustanovení hmotněprávního předpisu, v němž není zmíněno promlčení, stanoví, že určitý nárok lze uplatnit u soudu jen do určitého dne (v určité lhůtě), jde o lhůtu propadnou. V takovém ustanovení nemusí být výslovně uvedeno, že jinak právo zanikne.

R 13/2005: Důvodnost námítky promlčení soud zkoumá ve vztahu k nároku uplatněnému žalobou; není významné, jak účastníci nárok kvalifikovali po právní stránce a z jakých právních důvodů byla námitka promlčení vznesena.

NS sp. zn. 25 Cdo 2690/99: Zanikl-li uplatněný nárok, nepřichází již v úvahu zkoumat, zda byl u soudu uplatněn včas.

NS sp. zn. 32 Odo 1122/2003: Promlčecí dobu nároku na úhradu kupní ceny nelze zkracovat s ohledem na to, že vymáhání dlužné částky po delší době je v rozporu s dobrými mravy.

NS sp. zn. 20 Cdo 305/2006: Právo úřadu práce na vrácení neprávem přijatého hmotného zabezpečení uchazeče o zaměstnání vyplaceného podle zák. č. 1/1991 Sb. a neprávem přijaté podpory nezaměstnanosti a podpory při rekvalifikaci vyplacené podle zák. č. 435/2004 Sb. podléhá prekluzi, nikoliv promlčení.

SR, 1999, č. 1 – VS v Praze: Pisemná upomínka majitele cizí směnky jejímu výstavci učiněná v průběhu promlčecí lhůty není ani výkonem postižního práva ze směnky ani uplatněním práva na směnečný postih, a neodvrací proto promlčení.

ÚS sp. zn. III. ÚS 104/96: Podmínky a hranice poučovací povinnosti obecných soudů jsou ústavně dány (vymezeny) především příkazanou nestranností obecných soudů (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod) a dále zásadou rovnosti účastníků v řízení (čl. 96 odst. 1 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., čl. 37 odst. 3 Listiny základních práv a svobod), a to bez ohledu na to, o jaké řízení jde, či jaká věc má být projednána; z těchto ústavních kautel nesmí procesní poučení obecných soudů vykróčit. Jestliže tedy ustanovení § 239 odst. 2 občanského soudního řádu, v platném znění, příkazuje obecným soudům poskytnout účastníkům řízení poučení o jejich procesních právech, znamená to – pod ústavními aspekty – že může jít jen o poučení takové, které se nikterak nedotýká vzájemného procesního postavení účastníků (zvyhodnění jednoho vůči druhému) a které – jak se rozumí samo sebou – nesmí v sobě obsahovat ani náznak toho, jaké je stanovisko soudu k projednávané věci, příp. jak soud zamýšlí věc rozhodnout; takto ústavně restriktivně chápáná poučovací povinnost obecných soudů ve svých důsledcích znamená, že obecným soudem poskytnuté poučení nikterak nesmí zmenšit vlastní odpovědnost účastníka řízení za jeho procesní postup v řízení, včetně odpovědnosti za to, zda v řízení před obecným soudem vystupuje sám nebo za pomoci zástupce, včetně vlastní odpovědnosti za jeho volbu.

ÚS sp. zn. III. ÚS 21/02: Účelem promlčení je jednak stimulovat subjekty k včasnému vykonání subjektivních občanských práv (pohledávek), jednak čelit tomu, aby dlužníci nebyli ohledně svých povinností vystaveni po časově neurčitou dobu donucujícímu zákroku (tzv. vynutitelnosti ze strany soudů). Tím institut promlčení v souladu s požadavkem právní jistoty brání existenci dlouhotrvajících občanských subjektivních práv a jím odpovídajících povinností, které jsou – zejména pokud jde o jejich dokazování po uplynutí delší doby – vždy spjaty s určitou sporností. Lze tedy říci, že povinnému subjektu je poskytnuta námitka promlčení jako účinná možnost ochrany před výše uvedenými negativními dopady dlouhotrvajících občanských subjektivních práv. Je pak na úvaze tohoto povinného subjektu, zda námitku promlčení uplatní či nikoliv. Současně je třeba připomenout, že občanský zákoník zdůrazňuje i Valento přičinění subjektů pro ochranu svých práv a požaduje, aby především ony samy sledovaly svá subjektivní práva a činily takové kroky, aby nedocházelo k jejich ohrožování a poškození. Ústavní soud současně považuje za nezbytné zdůraznit, že institut promlčení patří k těm zásadním a závažným institutům občanského práva hmotného, ale i právního řádu jako celku, že nelze do jeho výkladu zasahovat ať již extenzivně či restriktivně aplikací dalších obecných institutů právního řádu, tj. i aplikací obecných sad.

II. Námitka promlčení v odvolacím řízení

R 45/2004: Při posuzování důvodnosti námítky promlčení vznesené až v odvolacím řízení se nepřihlíží k nepřipustně uplatněným novým skutečnostem a důkazům (§ 205a, § 211a OSŘ).

III. Námitka promlčení a dobré mravy

PR, 2002, č. 12 – NS ČR: Dobrým mravům zásadně neodporuje, namítá-li někdo promlčení práva uplatňovaného vůči němu, neboť institut promlčení přispívající k jistotě v právních vztazích je institutem zákonným, a tedy použitelným ve vztahu k jakémukoliv právu, které se podle zákona promlčuje. Uplatnění promlčecí námítky by se přičilo dobrým mravům jen v těch výjimečných případech, kdy by bylo výrazem zneužití tohoto práva na úkor účastníka, který marně uplynutí promlčecí doby nezavinil a vůči němuž by za takové situace zánik nároku na plnění v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a důvody, pro které své právo včas neuplatnil. Tyto okolnosti by přitom musely být naplněny v natolik výjimečně intenzitě, aby byl odůvodněn tak významný zásah do principu právní jistoty, jakým je odepření práva uplatnit námitku promlčení... Žalobcům nic nebránilo uplatnit nároky u soudu a to, že spoléhali na sliby dlužníka, nelze ve vztahu ke vznesené námitce promlčení kvalifikovat jako výkon práva v rozporu s dobrými mravy... Prolomení principu právní jistoty, jakým by bylo odepření práva uplatnit námitku promlčení, proto v dané věci nemůže být odůvodněno ani požadavkem na výkon práv v souladu s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 2955 – NS sp. zn. 25 Cdo 2648/2003: Rozpor uplatnění námitky promlčení s dobrými mravy nelze dovozovat z okolností a důvodů spojených pouze s uplatněným nárokem, ale z okolností, za nichž byla tato námitka uplatněna.

NS sp. zn. 25 Cdv 2905/99: Uplatnění námitky promlčení by mohlo být zcela výjimečně výkonem práva v rozporu s dobrými mravy pouze tehdy, jestliže by tato námitka byla pouze prostředkem umožňujícím značně poškodit účastníka právního vztahu.

NS sp. zn. 25 Cdo 1839/2000: Nejde o výkon práva v rozporu s dobrými mravy, jestliže poté, co věřitelé neúspěšně uplatnili své právo ve směnečném řízení, dlužník uplatnil námitku promlčení v následně vedeném řízení o splnění příčinného závazku zajištěného směnkou.

NS sp. zn. 32 Odo 1122/2003: Uplatní-li věřitel u soudu právo na zaplacení dlužné částky před uplynutím promlčecí doby, je bezpředmětnou námitka, že uplatnění práva po uplynutí větší části promlčecí lhůty (nebo těsně před jejím uplynutím) je již v rozporu s dobrými mravy.

ÚS sp. zn. II. ÚS 309/95: Ustanovení § 3 občanského zákoníku, podle něhož výkon práv nesmí být v rozporu s dobrými mravy, platí i pro výkon práva vznést námitku promlčení.

ÚS sp. zn. I. ÚS 643/04: Námitka promlčení zásadně dobrým mravům neodporuje, ale mohou nastat situace (např. v poměru mezi nejbližšími příbuznými, že uplatnění této námitky je výrazem zneužití práva na úkor účastníka, který marně uplynutí promlčecí doby nezavinil a vůči němuž by za takové situace zánik nároku v důsledku uplynutí promlčecí doby byl nepřiměřeně tvrdým postihem ve srovnání s rozsahem a charakterem jím uplatňovaného práva a s důvody, pro které své právo včas neuplatnil (nález sp. zn. II. ÚS 309/95)

IV. Práva, která se promlčují

NS sp. zn. 33 Cdo 1221/99: Jestliže vlastník věci požadoval vlastnickou žalobou její vydání a pro případ, že tomuto žalobnímu petitu nebude možno vyhovět, uplatnil eventuelním petitem nárok na náhradní peněžitě plnění, popř. namísto vydání věci žádal peněžitou náhradu za věc, která již není v držení žalovaného, jeho nárok na finanční náhradu se promlčuje podle § 106 ObčZ, stejně jako případný nárok na náhradu škody vzniklé v důsledku toho, že žalovaný porušil svou smluvní povinnost.

NS sp. zn. 22 Cdo 1669/2000: Právo dovolat se relativní neplatnosti právního úkonu se promlčuje v tříleté promlčecí době, která běží ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé. Námitka promlčení vznesená kterýmkoliv z více žalovaných má účinky i pro ostatní žalované.

NS sp. zn. 25 Cdo 2490/2000: Nárok na zaplacení peněžitě částky uplatněné event. petitem žaloby na vydání věci, je nárokem na náhradu škody, který se – na rozdíl od vlastnického práva (§ 100 odst. 2 ObčZ) promlčuje.

NS sp. zn. 25 Cdo 2490/2001: Právo na náhradu škody se promlčuje i tehdy, je-li uplatněno tzv. eventuelním petitem v žalobě na vydání věci.

NS sp. zn. 22 Cdo 2048/2004: Promlčení zástavního práva, které bylo zřízeno k zajištění pohledávky ze smlouvy o úvěru podléhá režimu občanského zákoníku.

NS sp. zn. 30 Cdo 2047/2006: Právo odstoupit od smlouvy je právem majetkovým, které se promlčuje v tříleté promlčecí době. Namítne-li dlužník důvodně promlčení tohoto práva věřitele, účinky odstoupení od smlouvy vůči němu nenastanou.

KS v Ústí nad Labem sp. zn. 9 Co 33/2004: Právo dovolat se relativní neplatnosti závěti (§ 479 ObčZ) se promlčuje ve třech letech ode dne, kdy se dědic o závěti dozvěděl.

ÚS sp. zn. I. ÚS 131/2000: Ačkoliv je vlastnické právo vskutku v zásadě nepromlčitelné (§ 100 odst. 2 ObčZ), náhrada (finanční) za omezení vlastnického práva má charakter peněžitě pohledávky. Právní teorie i soudní praxe je jednotná v názoru, že peněžitá pohledávka je vztahem závazkovým (srov. § 488n. ObčZ), a nikoliv právem věcným, a tudíž ani nemůže požívat ochrany, která je ústavně zaručena právu vlastnickému.

V. Práva, která se nepromlčují

R 11/1988: Právo věřitele navrhnout, aby soud určil dobu splnění dluhu ve smyslu ustanovení § 79 o. z. (red.: nyní § 564), nepodléhá promlčení.

R 23/2003: Právo na ochranu proti neoprávněné stavbě se nepromlčuje.

R 4/2008: Právo na náhradu nemajetkové újmy v penězích podle ustanovení § 13 odst. 2 obč. zák. je právem majetkové povahy, které se promlčuje v obecné promlčecí době.

PR, 2002, č. 11 – NS ČR: Právo na vypořádání neoprávněné stavby podle § 135c se nepromlčuje.

PR, 2003, č. 2 – NS ČR: Právo na poskytnutí přiměřeného zadostiučinění za neoprávněný zásah do práva na ochranu osobnosti se nepromlčuje.

NS sp. zn. 29 Cdo 2860/2001: Právo uplatnit námitku promlčení se nepromlčuje.

S III (s. 191): Mezi nemajetková práva, která se nepromlčují, je nutno zařadit právo na ochranu osobnosti občana podle ustanovení § 11n. o. z. jako právo ryze osobní povahy.

KS v Ústí nad Labem sp. zn. 12 Co 154/2003: Právo namítat absolutní neplatnost právního úkonu se nepromlčuje.

Promlčecí doba

§ 101 [Délka a počátek promlčecí doby]

Pokud není v dalších ustanoveních uvedeno jinak, je promlčecí doba tříletá a běží ode dne, kdy právo mohlo být vykonáno poprvé.

Související ustanovení: § 100, 102, 106, 107, 110, 563, 564

Související předpisy: § 391, 392, 408 ObchZ; § 329 odst. 1 ZPr

Z literatury: *Bušová, E.* Ešte k premlčaniu nárokov z vynálezov, zlepšovacích návrhov a priemyslových vzorov. Socialistické súdnictvo, 1981, č. 7, s. 30; *Ďurčanský, J.* Problematika premlčania nárokov z vynálezov, zlepšovacích návrhov a priemyselných vzorov. Socialistické súdnictvo, 1984, č. 1, s. 21; *Fiala, J., Švestka, J.* Nad některými otázkami právních úkonů v občanském právu. Právník, 1983, č. 4, s. 342; *Földes, J.* Ďalšie poznámky k článku dr. Černého. Advokátní praxe, 1970, s. 21; *Haderka, J.* K problematice § 79 občanského zákoníku (zejména z hlediska promlčitelnosti oprávnění věřitele). BA, 1983, leden–březen, s. 1; *Hochman, J.* Počátek promlčecí doby při uplatnění nároku na zaplacení odměny za využití vynálezu a zlepšovatelského návrhu. Socialistická zákonnost, 1984, č. 5, s. 284; *Chalupa, L.* Promlčení práva na odstranění neoprávněné stavby. PRÁ, 1999, č. 5, s. 31; *Knap, K.* Promlčení práv na odměnu v oblasti práva autorského a práv průmyslových. Socialistická zákonnost, 1976, č. 4, s. 200; *Knap, K.* K otázce počátku běhu promlčení nároků na odměnu za využití vynálezu, zlepšovacího návrhu a průmyslového vzoru. Socialistická zákonnost, 1984, č. 6, s. 321; *Knapp, V.* Splnění závazku a jiné způsoby jejich zániku. Praha : Československá akademie věd, 1955, s. 305; *Radimský, J.* K článku dr. Černého o promlčení některých pohledávek. Advokátní praxe, 1970, s. 19; *Rais, O.* Promlčení pohledávek, u nichž nebyla doba splatnosti určena. Právník, 1967, č. 3, s. 286; *Spáčil, J.* Sousedské právo. ADN, 2001, č. 5 a 6, s. 106; *Svoboda, J.* K problematice premlčania v občianskom práve. Socialistické súdnictvo, 1982, č. 9, s. 10; *Švestka, J., Češka, J., Chyský, J. a kol.* Promlčení a prekluze v československém právním řádu. Praha : Orbis, 1967, s. 132; *Tichý, L.* K problematice pohledávek, u nichž doba splatnosti není určena. BA, 1983, červenec–září, s. 153; *Vítek, D.* K úvaze Oty Raise o promlčení pohledávek, u nichž nebyla doba splatnosti určena. Právník, 1967, č. 9, s. 878; *Zoulík, F.* K otázce promlčení nároku na odměnu advokáta za poskytnuté právní služby. BA, 2002, č. 2, s. 23.

Obsah výkladu:

I. Délka promlčecí doby.....	1
II. Počátek běhu promlčecí doby.....	2–3

I. Délka promlčecí doby

- 1** Ustanovení § 101 upravuje obecnou délku promlčecí doby, která se uplatní všude tam, kde zákon nepočítá se zvláštní promlčecí dobou, ať již delší či kratší.

Obecnou délku promlčecí doby pro práva z občanskoprávních vztahů stanoví zákon na tři roky.

Naproti tomu pro práva z obchodních závazkových vztahů platí zásadně čtyřletá promlčecí doba (§ 397 ObchZ). Pro všechny případy práv z obchodních závazkových vztahů však je zároveň – na rozdíl od občanského zákoníku – stanoven konečný absolutní limit formou desetileté promlčecí doby, která se počítá ode dne, kdy promlčecí doba začala běžet poprvé.

Pro promlčení práv z pracovněprávních vztahů platí tříletá promlčecí doba (§ 329 ZPr, který odkazuje na § 101 ObčZ).

Takto existující rozdíly v délce promlčecích lhůt ztěžují přehlednost soukromoprávního řádu jako celku, a to v jeho velmi frekventované praktické části. Proto bude nutno tyto délky promlčecích lhůt v nově připravovaném občanském zákoníku, kdy pro to vznikne vhodná příležitost, jednotně uspořádat. V té souvislosti bude nutno provést i volbu vhodné délky obecné promlčecí doby a rozhodnout se v souladu s tendencí moderních evropských úprav svědčících buď pro tříletou promlčecí dobu či pro čtyřletou promlčecí dobu. Při úvaze o délce obecné promlčecí doby se většinou vychází z toho, že tříletá promlčecí doba je dostatečně dlouhá k tomu, aby věřitel v případě, že dlužník vůči němu nesplní svůj závazek dobrovolně, vykonal své právo u soudu. Dohody, podle kterých by mezi subjekty občanskoprávního vztahu byla ujednána delší či kratší doba než je stanovená zákonná promlčecí doba, popř. by byly měněny právní účinky promlčení (popř. měněn i počátek promlčecí doby stanovený zákonem), by byly neplatné, neboť by porušovaly § 39; tím méně by bylo možno platně tyto změny učinit jednostranně (jen nepřímo lze prodloužit promlčecí dobu uznáním dluhu – § 110; pokud jde o obchodní závazkové vztahy srov. § 401 ObchZ).

Právo na dovolání se relativní neplatnosti právního úkonu (§ 40a, § 865 odst. 4), jakož i již výše zmíněné právo odstoupit od smlouvy (srov. k tomu blíže výklad u § 100) se rovněž jako majetková práva promlčují v obecné tříleté promlčecí době (pokud se ovšem právo uvedené na druhém místě z účelu a povahy věci neprekluduje – § 53 odst. 6, § 57 odst. 1, 3). To znamená, že jestliže se oprávněné osobě promlčí právo učinit potřebný právní úkon, tj. konkrétně dovolat se relativní neplatnosti právního úkonu či odstoupit od smlouvy, pak účinky tohoto právního úkonu vůči osobě, která důvodně vznesla námitku promlčení, nenastanou.

II. Počátek běhu promlčecí doby

Při určení, je-li právo promlčeno či nikoli, nelze vystačit pouze se stanovením délky promlčecí doby.

Proto občanský zákoník zároveň stanoví jednak obecně (§ 101), jednak zvlášť pro některá jednotlivá práva (§ 102n.) počátek jejího běhu. 2

Pro obecnou promlčecí dobu podle § 101 platí, že začíná běžet ode dne, kdy právo mohlo být – objektivně posuzováno – vykonáno (uplatněno) poprvé (srov. i § 391 odst. 1 ObchZ). Tímto dnem je zásadně den, kdy právo bylo možno odůvodněně vykonat podáním návrhu (žaloby) u soudu neboli kdy se právo stalo nárokem (*actio nata*). Není rozhodné, z jakého důvodu – ať subjektivního, či objektivního – tak věřitel neučinil (např. že mu ve vykonání práva bránila určitá překážka jako nemoc). *Actio nata* nastává ve většině případů splatností dluhu, tj. dnem, kdy měl dlužník poprvé splnit dluh, resp. započít s jeho plněním. Tato splatnost může být určena dohodou či stanovena právním předpisem nebo rozhodnutím orgánu (§ 563). Byla-li splatnost dluhu vázána na splnění odkládací podmínky (§ 36), nastává splatnost dluhu okamžikem splnění této podmínky. Nebyla-li splatnost dluhu určena dohodou ani stanovena jiným způsobem, lze o splnění dluhu požádat dlužníka kdykoliv. Dlužník je v takovém případě povinen podle § 563 splnit dluh prvního dne poté, kdy byl o jeho splnění věřitelem požádán. Může-li však věřitel vyvolat splatnost dluhu sám, pak – objektivně posuzováno – může své právo jako protiklad dluhu i vykonat. Z toho důvodu soudní praxe (srov. R 28/1984) ustáleně judikuje, že v takových případech je první objektivní možnost vykonání práva dána již okamžikem, kdy věřitel mohl nejdříve o splnění požádat, tj. dnem, který následuje po vzniku právního vztahu u dluhu sjednaného na dobu neurčitou. Jinak řečeno, pro počátek promlčecí doby je tedy rozhodný den bezprostředně následující po dni, kdy došlo ke vzniku tohoto právního vztahu (nikoliv tedy až den, kdy došlo ke splatnosti

dluhu). To, že se věřitel o vzniku svého práva nedozvěděl, nemá podle soudní praxe pro počátek běhu objektivní promlčecí doby vliv (nejde totiž o subjektivní promlčecí dobu podle § 106, 107). Byla-li splatnost dluhu ponechána na vůli dlužníka (§ 564), nezačne promlčecí doba běžet, ledaže by věřitel navrhl, aby splatnost určil soud [nejde však o určovací žalobu podle § 80 písm. c) OSŘ, takže není třeba na tomto určení prokazovat naléhavý právní zájem]. Dohodnou-li se subjekty závazkového právního vztahu o odložení splatnosti dlužníka, má to za následek zánik původního závazkového právního vztahu a vznik nového; od splatnosti tohoto nového závazkového právního vztahu také začíná běžet nová promlčecí doba. Podle soudní praxe toto právo na určení splatnosti z povahy věci samo o sobě promlčení nepodléhá (s poukazem na § 100 odst. 2, kde není toto právo zahrnuto mezi nepromlčitelná práva, byl vysloven v literatuře ojediněle názor opačný). Jestliže tak soud svým pravomocným rozhodnutím učiní, začne běh promlčecí doby dnem následujícím po uplynutí lhůty splatnosti určené pravomocným rozhodnutím soudu (R 28/1984).

V praxi se stala velmi spornou otázka, jak se promlčují investice vložené do věci v podílovém spoluvlastnictví se souhlasem spoluvlastníka. Tato otázka je obecnými soudy ve shodě s teorií řešena konstantně tak, že investice jakéhokoliv druhu, které jeden z podílových spoluvlastníků vynaložil se souhlasem ostatních spoluvlastníků na společnou věc, jsou splatné – ve výši odpovídající příslušnému spoluvlastnickému podílu toho spoluvlastníka, který neinvestoval – již za trvání spoluvlastnictví, a nikoliv až po jeho zrušení.

Promlčecí doba pro uplatnění práva na vrácení daru počíná běžet od okamžiku, kdy chování obdarovaného naplnilo znaky uvedené v § 630; toto určení bude dáno okolnostmi jednotlivého případu.

Došlo-li mezi stranami k dohodě o vrácení plnění z kupní ceny, pak požadavek na splnění povinnosti z takové dohody je nárokem na plnění ze smlouvy, a nikoliv nárokem na vydání bezdůvodného obohacení. To má z hlediska promlčení za následek, že se tento smluvní nárok promlčuje v obecné tříleté promlčecí době (§ 101), a nikoliv ve zvláštní promlčecí době podle § 107.

To, co bylo řečeno výše obecně o počátku promlčecí doby, se vztahuje i na případy, kdy obsahem daného závazku je něco vydat či dodat, něco zaplatit anebo vykonat. Někdy však spočívá plnění v závazku se něčeho zdržet, popř. něco snášet či trpět. V takovýchto případech je počátek běhu promlčecí doby vázán na okamžik, kdy dlužník poruší svůj závazek spočívající ve zdržení se určitého jednání, anebo naopak v jeho snášení, resp. v jeho trpění. Promlčecí doba tu tedy začíná běžet dnem následujícím po dni, kdy došlo k porušení některého z uvedených závazků (srov. výslovně § 392 odst. 1 ObchZ).

Z judikatury:

1. Délka promlčecí doby

R 39/1969: Právo na úhradu plnění, jímž byla zcela nebo zčásti splněna vyživovací povinnost za jiného (§ 101 z. r.), se promlčuje v tříleté promlčecí době.

R 17/1991: Na právo ručitele dovolat se promlčení vůči věřiteli dlužníka po uplynutí promlčecí doby podle ustanovení § 101 o. z. nemá vliv písemné uznání dluhu dlužníkem podle ustanovení § 110 odst. 1 o. z.

PR, 2007, č. 11 – NS sp. zn. 30 Cdo 2047/2006: Právo odstoupit od smlouvy je právem majetkovým, které se promlčuje v tříleté promlčecí době. Namítne-li dlužník důvodně promlčení tohoto práva věřitele, účinky odstoupení od smlouvy vůči němu nenastanou.

NS sp. zn. 25 Cdo 2911/1999: Jestliže se účastníci kupní smlouvy ústně dohodli na „odstoupení“ od kupní smlouvy a na vrácení vzájemného plnění, je právo kupujícího na vrácení kupní ceny právem naplnění ze smlouvy a promlčuje se podle § 101 ObchZ.

NS sp. zn. 32 Odo 508/2002: Právo dovolat se relativní neplatnosti kupní smlouvy z důvodu porušení zákonného předkupního práva podílového spoluvlastníka se promlčuje v obecné tříleté lhůtě. Promlčecí doba počíná běžet dnem, kdy došlo k uskutečnění právního úkonu, jímž nebylo předkupní právo respektováno, a to i v případě, kdy by k tomuto právnímu úkonu bylo ještě třeba úředního rozhodnutí.

MS v Praze sp. zn. 14 Co 235/2003: Při porušení práva nájemce bytové jednotky na přednostní nabytí jednotky (§ 22 odst. 2 zák. č. 72/1994 Sb.) se právo nájemce domáhat se na nabyvateli nabídky bytu ke koupi promlčuje ve třech letech ode dne, kdy se nájemce dozví o tom, kdo je nabyvatelem bytu.

2. Počátek běhu promlčecí doby

R 2/1978: Ak občan uplatnil právo zodpovědnosti za vady u organizácie (tj. najneskôr v reklamačnej lehote), avšak organizácia nevyhovela, môže sa domáhať svojho práva na súde vo všeobecnej trojročnej premlčacej lehote, ktorá začína plynúť odo dňa, keď sa právo takto u organizácie uplatnilo (§ 101 a § 102 O. z.).

R 28/1984: Nebyla-li doba splnění dohodnuta ani jinak stanovena (§ 78 ObčZ – nyní § 563) začíná promlčecí doba běžet dnem následujícím poté, kdy vznikl dluh.

Byla-li doba splnění dluhu ponechána na vůli dlužníka (§ 79 ObčZ – nyní § 564) nezačne běžet promlčecí doba, ledaže věřitel navrhl, aby dobu splnění určil soud a rozhodnutím soudu byla určena doba splatnosti, takže dnem následujícím po jejím uplynutí začne běžet běh promlčecí doby.

PR, 2000, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1806/98: Výši nároku oprávněného držitele na náhradu nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, nelze určit dříve, než je věc vrácena vlastníkovi. Proto držitel nemůže požadovat uspokojení nároku před vrácením věci vlastníkov. Promlčení práva oprávněného držitele na náhradu nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, počíná běžet den po vydání předmětu držby.

Sou R NS č. C 654 – NS sp. zn. 25 Cdo 2912/99: Nárok na plnění z dohody o vrácení plnění se promlčuje v obecné tříleté promlčecí době počítané od okamžiku, kdy právo (z této dohody) mohlo být uplatněno poprvé.

Sou R NS č. C 696 – NS sp. zn. 22 Cdo 1596/2001: V případě investic, vynaložených jedním z podílových spoluvlastníků na společnou věc se souhlasem ostatních spoluvlastníků, jsou podíly na nich připadající neinvestujících spoluvlastníků splatné (nebylo-li dohodnuto něco jiného) již za trvání spoluvlastnictví, a nikoli až po jeho zrušení.

Sou R NS č. C 1610 – NS sp. zn. 33 Odo 665/2002: Za okamžik rozhodný pro počátek běhu promlčecí doby v případě, že doba splnění nebyla dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je třeba považovat den bezprostředně následující po dni, ve kterém dluh vznikl; nikoliv den, kdy došlo ke splatnosti dluhu.

Sou R NS č. C 2866 – NS sp. zn. 32 Odo 444/2003: Promlčecí doba k uplatnění nároku prodávajícího vůči kupujícímu na zaplacení částky odpovídající dani z převodu nemovitosti, k jejímuž zaplacení se kupující ve smlouvě zavázal, počíná běžet dnem následujícím po uzavření kupní smlouvy.

NS sp. zn. 1 Cz 32/92: Při stanovení počátku běhu subjektivní promlčecí lhůty nelze ztotožňovat okamžik rozhodný pro skutečnou vědomost poškozeného o škodu a o odpovědném subjektu s okamžikem, kdy o těchto skutečnostech nabyla vědomost jiná osoba než poškozený, tedy např. advokát, který v dědickém řízení zastupoval poškozeného jako jednoho z dědiců.

NS sp. zn. 25 Cdo 2690/99: Zanikl-li uplatněný nárok, nepříchází již v úvahu zkoumat, zda byl u soudu uplatněn včas.

NS sp. zn. 33 Odo 755/2001: Právo odstoupit od smlouvy se zaplacením odstupného (§ 497 ObčZ) se promlčuje ve třech letech ode dne následujícího po uzavření smlouvy.

NS sp. zn. 32 Odo 568/2002: Nárok uplatnit předkupní právo (§ 140 ObčZ) se stává dospělým dnem, kdy byla uzavřena kupní smlouva, již bylo předkupní právo porušeno; od tohoto dne počíná běžet obecná promlčecí doba podle § 101 ObčZ. To platí i tehdy, jsou-li předmětem smlouvy spoluvlastnické podíly na nemovitostech evidovaných v katastru nemovitostí.

NS sp. zn. 33 Odo 665/2002: Za okamžik rozhodný pro počátek běhu promlčecí doby v případě, že doba splnění nebyla dohodnuta, stanovena právním předpisem nebo určena v rozhodnutí, je třeba považovat den bezprostředně následující po dni, ve kterém dluh vznikl; nikoliv den, kdy došlo ke splatnosti dluhu.

NS sp. zn. 32 Odo 429/2003: Promlčecí doba pro uplatnění práva na vrácení daru počíná běžet od okamžiku, kdy chování obdarovaného naplnilo znaky uvedené v § 630 ObčZ.

NS sp. zn. 32 Odo 444/2003: Právo prodávajícího na úhradu daně z převodu nemovitostí kupujícími, jejíž splatnost nebyla v kupní smlouvě sjednána, se promlčuje ve třech letech ode dne následujícího po uzavření kupní smlouvy.

NS sp. zn. 33 Odo 335/2005: Dohoda účastníků závazkového právního vztahu o doložení splatnosti dluhu má za následek zánik původního a vznik nového závazku; od splatnosti nového závazku začíná běžet nová promlčecí doba.

NS sp. zn. 33 Odo 399/2005: Je-li dohodou o změně obsahu závazku (§ 516 ObčZ) změněna lhůta k plnění, posuzuje se promlčení včetně počátku běhu promlčecí doby podle nové doby splatnosti závazku i v případě, že promlčecí doba podle původní splatnosti již počala běžet.

NS sp. zn. 33 Odo 1174/2005: Není-li doba splnění dluhu dohodnuta, stanovena právním předpisem ani určena v rozhodnutí, je pro počátek běhu promlčecí lhůty rozhodující den následující po dni vzniku právního vztahu.

NS sp. zn. 21 Cdo 681/2006, 21 Cdo 682/2006: Právo věřitele na zaplacení úroků z prodlení vzniká v den, kdy se dlužník ocitl v prodlení se splněním závazku. Tímto dnem počíná u tohoto práva běžet promlčecí doba a jejím uplynutím se právo na úroky z prodlení promlčí jako celek.

KS v Hradci Králové sp. zn. 26 Co 12/2003: Právo věřitele odstoupit od smlouvy pro prodlení dlužníka (§ 517 odst. 1 ObčZ) se promlčuje ve třech letech od uplynutí od dodatečně přiměřené lhůty, která běží od splatnosti dluhu a je tříletá.

KS v Hradci Králové sp. zn. 26 Co 310/2003: Není-li ve smlouvě o poskytnutí právních služeb splatnost odměny advokáta stanovena, řídí se (jde-li o občanskoprávní vztah) ustanovením § 563 ObčZ. Promlčecí lhůta práva na odměnu je tříletá a běží ode dne následujícího po dni, kdy skončil smluvní vztah o poskytování právních služeb.

KS v Hradci Králové sp. zn. 26 Co 12/2003: Právo věřitele odstoupit od smlouvy pro prodlení dlužníka (§ 517 odst. 1 ObčZ) se promlčuje ve třech letech od uplynutí dodatečně přiměřené lhůty, která běží od splatnosti dluhu.

§ 102 [Počátek promlčecí doby při reklamaci]

U práv, která musí být uplatněna nejprve u fyzické nebo právnické osoby, počíná běžet promlčecí doba ode dne, kdy bylo právo takto uplatněno.

Související ustanovení: § 436, 504, 583, 599, 625, 655

Související předpisy: § 391 až 399 ObchZ

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 59n.

Obsah výkladu:

I. Počátek promlčecí doby u reklamačních práv..... 1

I. Počátek promlčecí doby u reklamačních práv

- 1 Ustanovení § 102 má za účel odstranit pochybnosti o počátku (nikoli však o délce) promlčecí doby tam, kde zákon předepisuje, aby bylo právo nejprve jednostranným právním úkonem (uplatněním – § 436, vytknutím, notifikací, resp. nejčastěji reklamací – § 504, 509, 625, § 763 odst. 3, § 771 aj.) uplatněno u fyzické či právnické osoby. Tím je této fyzické či právnické osobě umožněno, aby takto předem uplatněné právo uspokojila dobrovolně, tj. bez soudního vynucení. Počátek běhu promlčecí doby podle § 102 připadá na den, kdy došlo k uplatnění (reklamaci) práva u fyzické či právnické osoby. Toto uplatnění práva se může stát ústně, písemně, telegraficky, elektronicky i konkludentně.

Není rozhodné, jak fyzická či právnická osoba na uplatnění práva reaguje. Zákon jí neposkytuje žádnou lhůtu k případnému vyjádření. Proto také nelze počátek běhu promlčecí doby na vyjádření této fyzické či právnické osoby jakkoliv vázat.

Nebylo-li právo oprávněného subjektu u fyzické či u právnické osoby včas uplatněno, toto právo zanikne (prekluduje se), takže uvažovat ještě o promlčení práva je irelevantní (§ 583).

Z judikatury:

R 2/1978: Práva z odpovědnosti za vady věcí, pro které platí záruční doba, zaniknou, nebyla-li uplatněna v záruční době. Neuplatnění práv v těchto lhůtách má bez dalšího za následek jejich zánik. Jestliže však práva z odpovědnosti za vady byla uplatněna v těchto lhůtách a nebyla uspokojena, může se kupující domáhat ochrany u soudu; podle ustanovení § 101 a § 102 o. z. promlčení těchto práv nastane uplynutím tří let ode dne, kdy se právo uplatnilo u organizace.

§ 103 [Promlčení splátek]

Bylo-li dohodnuto plnění ve splátkách, počíná běžet promlčecí doba jednotlivých splátek ode dne jejich splatnosti. Stane-li se pro nesplnění některé ze splátek splatným celý dluh (§ 565), počne běžet promlčecí doba ode dne splatnosti nesplněné splátky.

Související ustanovení: § 101, § 110 odst. 2, § 565, 789, 790

Související předpisy: § 392 odst. 2 ObchZ; § 160 odst. 1 OSŘ; 331 ZPr

Z literatury: učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, Publishing, s. r. o., 2005.

Obsah výkladu:

I. Promlčení práva na plnění ve splátkách 1

I. Promlčení práva na plnění ve splátkách

Bylo-li mezi věřitelem a dlužníkem dohodnuto plnění dluhu ve splátkách, může věřitel na dlužníkovu požadovat vždy pouze splnění příslušné splátky, stane-li se tato splátka splatnou. Pro každou splátku běží samostatná tříletá promlčecí doba podle § 101.

Ustanovení § 565 však připouští, aby bylo mezi věřitelem a dlužníkem dohodnuto, popř. 1 rozhodnutím soudu určeno (§ 160 odst. 1 OSŘ), že nesplněním jedné ze splátek se stane splatným celý dluh (tzv. ztráta výhody splátek). Nesplní-li dlužník u takto dohodnutých splátek některou z nich, takže se stane splatným celý zbývajících dluh, počne tříletá promlčecí doba pro právo na zaplacení celého zbývajících dluhu běžet ode dne, kdy se stala splatnou tato celá nesplněná částka. Podle § 565 však věřitel může své právo na zaplacení zbývajících dluhu jako celku uplatňovat pouze do splatnosti nejbližší příští splátky. Nevyužije-li této možnosti a neuplatní-li vůči dlužníkovu své právo na zaplacení celého zbývajících dluhu včas, přestane dnem splatnosti nejbližší následující splátky běžet tříletá promlčecí doba pro celý zbývajících dluh; jednotlivé splátky se pak napříště opět promlčují samostatně v tříleté promlčecí době. Pokud by některá z těchto splátek nebyla následně splněna, začala by opět běžet promlčecí doba pro zbytek dluhu jako celku.

§ 104 zrušen

§ 105 [Promlčení práva na vydání dědictví]

Jde-li o právo oprávněného dědice na vydání dědictví (§ 485), počne běžet promlčecí doba od právní moci rozhodnutí, jímž bylo dědické řízení skončeno.

Související ustanovení: § 481 až 484

Související předpisy: § 175q, 175x OSŘ

Z literatury: *Němcová, J.* Ochrana oprávněného dědice. ADN, 2003, č. 4, s. 81.

Obsah výkladu:

I. Promlčení práva na vydání dědictví 1

I. Promlčení práva na vydání dědictví

- 1 Oprávněný (pravý) dědic se může domáhat na neoprávněném (nepravém) dědici vydání dědictví (§ 485) v obecné tříleté promlčecí době podle § 101 (nikoliv tudíž v době pro vydání bezdůvodného obohacení – § 107). Tato tříletá promlčecí doba začíná běžet nikoliv od úmrtí zůstavitele nebo od právní moci rozhodnutí, jímž byl zůstavitel prohlášen za mrtvého, nýbrž s ohledem na zajištění ochrany zájmů oprávněného dědice až od právní moci rozhodnutí soudu, jímž bylo dědické řízení skončeno (srov. § 481, 483, 484 ObčZ, § 175q OSŘ).

Došlo-li k řízení o nově objeveném majetku zůstavitele (§ 175x OSŘ), začíná běžet promlčecí doba k uplatnění práva na vydání dědictví ohledně tohoto nově objeveného majetku až od právní moci rozhodnutí soudu, kterým bylo dědické řízení o tomto nově objeveném majetku skončeno; není rozhodující, jaká doba od skončení řízení o dědictví uplynula.

Z judikatury:

R 18/1973: Nárok oprávněného dědice na vydání dědictví podle § 485 o. z. se promlčuje v tříleté lhůtě podle § 101.

SJ, 1998, č. 23: V případě, že rozhodnutí učiněné v dědickém řízení o dodatečně objeveném majetku, jímž bylo potvrzeno nabytí dědictví, schválena dohoda dědiců o vypořádání dědictví nebo provedeno vypořádání mezi dědici státním notářstvím, nabylo právní moci po 1. 4. 1983, běží promlčecí doba k vykonání práva oprávněného dědice na vydání majetku, jehož se rozhodnutí týká (§ 485 obč. zák.), ode dne právní moci tohoto rozhodnutí.

§ 106 [Promlčení práva na náhradu škody]

(1) Právo na náhradu škody se promlčí za dva roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá.

(2) Nejpozději se právo na náhradu škody promlčí za tři roky, a jde-li o škodu způsobenou úmyslně, za deset let ode dne, kdy došlo k události, z níž škoda vznikla; to neplatí, jde-li o škodu na zdraví.

(3) Jestliže škoda vznikla porušením právní povinnosti v důsledku poskytnutí, nabídnutí nebo příslibení úplatku^{2a} jiným než poškozeným, anebo v důsledku přímého nebo nepřímého vyžadování úplatku od poškozeného (dále jen „korupční jednání“), právo na náhradu takto vzniklé škody se promlčí za tři roky ode dne,

^{2a} § 162a odst. 1 trestního zákona.

kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá, nejdéle však za deset let ode dne, kdy došlo ke korupčnímu jednání.

Související ustanovení: § 420n.

Související předpisy: § 331 ZPr; § 394 odst. 3, § 398 ObchZ; § 331 ZPr; § 9, 9a OdpVad; § 32n. OdpŠk; § 38 AtomZ

Z literatury: *Bičovský, J., Holub, M.* Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 1995, s. 146; *Halouzka, V.* Promlčení a prekluzivní lhůty u práv z odpovědnosti za škody, počátek jejich běhu a otázky s tím souvisej. BA, 1977, červenec–prosinec, s. 15; *Halouzka, V.* Včasné uplatnění práv z odpovědnosti za škody ohrožených promlčením nebo prekluzí a řádné pokračování v řízení. BA, 1978, duben–červen, s. 26; *Choděra, O.* K otázce včasnosti uplatnění nároku na náhradu škody způsobené trestným činem. Socialistická zákonnost, 1979, č. 9, s. 530; *Choděra, O.* Promlčení lhůta u náhrady škody. Socialistické soudnictví, 1980, č. 1, s. 33; *Pejšek, V.* Odpovědnost státu za škodu. PRá, 2003, č. 4, s. 18; *Smetánka, B.* K některým otázkám novelizovaných ustanovení občanského zákoníku. Socialistická zákonnost, 1986, č. 2, s. 61; *Šperling, J.* Poznámka k článku O. Choděry. Socialistická zákonnost, 1980, č. 9, s. 542; *Švestka J., Češka J., Chyský J. a kol.* Promlčení a prekluze v československém právním řádu. Praha : Orbis, 1967, s. 141; *Vážný, A.* K otázce premlčania náhrady škody. Právny obzor, 1968, č. 1, s. 48.

Obsah výkladu:

K odst. 1, 2:

1. Délka a počátek běhu subjektivní a objektivní promlčecí doby 1
 1. *Obecně; vzájemný vztah subjektivní a objektivní promlčecí doby* 1
 2. *Subjektivní promlčecí doba* 2
 3. *Objektivní promlčecí doba* 3
 4. *Subjektivní promlčecí doba u práva na náhradu škody způsobené na zdraví* 4
 5. *Některé případy promlčení práva na náhradu škody podle zvláštních předpisů* 5

K odst. 3:

1. Délka a počátek běhu promlčecí doby při nabídnutí a příslibení úplatku 6

K odst. 1, 2:

I. Délka a počátek běhu subjektivní a objektivní promlčecí doby

1. *Obecně; vzájemný vztah subjektivní a objektivní promlčecí doby*

U práva na náhradu škody je stanovena dvojí (kombinovaná) promlčecí doba, a to subjektivní a objektivní. Tyto dvě promlčecí doby počínají, běží a končí nezávisle na sobě. 1

Subjektivní promlčecí doba je kratší – dvouletá. Je třeba dodat, že tato dvouletá subjektivní promlčecí doba je – ve srovnání s ostatními evropskými právními úpravami, a to jak současnými, tak připravovanými – i ve vztahu k poškozenému, který má být úpravou náhrady škody chráněn, nepřiměřeně krátká.

Naproti tomu objektivní promlčecí doba je delší, a to buď tříletá, jde-li o škodu způsobenou z nedbalosti, resp. jde-li o škodu, kde platí režim objektivní odpovědnosti, anebo desetiletá, jde-li o škodu způsobenou úmyslně.

Vzájemný vztah těchto dvou promlčecích dob je takový, že skončí-li běh jedné z nich, právo se promlčí, a to i vzor tomu, že by poškozenému ještě běžela i druhá promlčecí doba. Tak např. jestliže ode dne, kdy se poškozený dozvěděl jak o škodě, tak o tom,

kdo za ni odpovídá, uplynou do výkonu (uplatnění) práva na náhradu škody více než dva roky subjektivní promlčecí doby a škůdce namítne v soudním řízení promlčení, právo na náhradu škody se promlčí bez ohledu na to, že ještě nedoběhla celá objektivní promlčecí doba (to platí i tehdy, jde-li o škodu způsobenou úmyslně, kdy se jinak uplatňuje objektivní desetiletá promlčecí doba). Objektivní promlčecí dobu však jako nejzazší mez nelze v žádném případě překročit.

2. Subjektivní promlčecí doba

- 2 Pro počátek běhu subjektivní dvouleté lhůty je rozhodné, kdy se poškozený (nikoliv někdo jiný jako např. advokát či jeho substitut, který na základě plné moci podle § 24 OSŘ zastupoval v dědickém řízení poškozeného jako dědice) dozví o vzniklé škodě (nikoli tedy o protiprávním úkonu či o škodní události) a kdo za ni odpovídá, neboli o odpovědném subjektu (to nemusí být vždy přímý škůdce – § 422 odst. 1). Tehdy jsou splněny předpoklady pro důvodné podání žaloby na náhradu škody (z toho se mj. podává, že běh subjektivní promlčecí doby nemůže začít dříve než běh objektivní promlčecí doby neboli nemůže začít dříve, než škoda vůbec vznikla). Při posuzování, kdy se poškozený dozvěděl o škodě, je třeba vycházet z prokázané vědomosti poškozeného o vzniklé škodě (nestačí pouhá možnost dozvědět se o vzniklé škodě či event. předpokládaná vědomost o této škodě – R 38/1975). Dozvědět se o škodě znamená, že se poškozený dozvěděl o majetkové, popř. o odškodňované nemajetkové újmě určitého druhu a rozsahu, které lze vyčíslit v penězích. Vědomost poškozeného o škodě či o odškodňované nemajetkové újmě nemusí z časového hlediska spadat vždy vjedno s protiprávním úkonem či se zákonem kvalifikovanou škodní událostí, za kterou se odpovídá.

Poškozený se dozví o tom, kdo za škodu odpovídá, v okamžiku, kdy prokazatelně získal informaci o okolnostech vzniku škody, které mu napomohou učinit si dostatečně pravděpodobný úsudek o tom, která konkrétní osoba za škodu odpovídá (nejde tedy o nezpochybnitelnou jistotu v určení odpovědné osoby).

Podle soudní praxe je rozhodující, kdy poškozený o takových skutkových okolnostech prokazatelně získal vědomost, nikoliv však, zda a kdy si na jejich základě utvořil právní závěr o odpovědnosti určité osoby či si ověřil její identitu. Počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty nezávisí totiž na tom, zda a kdy si poškozený opatří dostatek důkazů nebo kdy se vytvoří pro něj příznivější procesní situace k tomu, aby skutkové okolnosti, o nichž má vědomost, mohl v soudním řízení prokázat.

Podle soudní praxe subjektivní promlčecí lhůta k uplatnění nároku na náhradu škody vlastníkem nemovitosti nezačne běžet již dnem, kdy mu byla státním orgánem (finančním úřadem) uložena pokuta za porušení zákona správcem nemovitosti, nýbrž až dnem, kdy vlastník pokutu uhradil; teprve zaplacením pokuty vlastníkem nemovitosti za porušení zákona správcem této nemovitosti vznikl mezi tímto vlastníkem a správcem občanskoprávní vztah z odpovědnosti za způsobenou škodu.

K tomu aby se právnícká osoba dozvěděla o škodě a kdo za ni odpovídá, není nutné, aby tuto vědomost nabyl její statutární orgán; postačí, když se o tom dozví některý její organizační útvar a jeho vedoucí zaměstnanec, popř. zaměstnanec, do jehož působnosti náleží řídit práce na určitém úseku a činit tam opatření k tomu, aby nedocházelo ke škodám.

3. Objektivní promlčecí doba

- 3 Právo na náhradu škody se s ohledem na požadavek právní jistoty promlčí nejpозději jednak za tři roky, jde-li o škodu způsobenou z nedbalosti, popř. o škodu, za kterou

se odpovídá objektivně, nebo za deset let, jde-li o škodu způsobenou úmyslně (nerozhoduje, jde-li o úmysl přímý či nepřímý – eventuální). V obou těchto případech objektivní promlčecí doba začíná běžet od události, z níž vznikla škoda, tj. od škodní události. Tato škodní událost ve smyslu § 106 zahrnuje podle teorie i ustálené soudní praxe (NS sp. zn. Cz 20/40) nejen porušení právní povinnosti – protiprávní úkon či zákonem zvlášť kvalifikovanou událost, nýbrž i vznik škody samé.

4. Subjektivní promlčecí doba u práva na náhradu škody způsobené na zdraví

Pro výkon uplatnění práva na náhradu škody způsobené na zdraví (§ 106 odst. 2 i. f.) platí pouze subjektivní promlčecí doba, což bývá často přehlíženo. Vyloučení objektivní promlčecí doby je třeba se zřetelem ke zvláštní povaze těchto práv, jakož i k požadavku zajistit pro poškozené na zdraví co nejúčinnější ochranu, považovat za opodstatněné (ke vzniku škod na zdraví, popř. k jejich zhoršení, může totiž v příčinné souvislosti s protiprávním úkonem či zákonem kvalifikovanou škodní událostí dojít někdy až po uplynutí delší než tříleté, či dokonce desetileté doby od vzniku škodní události). Za tohoto stavu věci by bylo nepřiměřené, aby byla odpovědnému subjektu dána možnost namítat s úspěchem promlčení ještě dříve, než se poškozený o vzniku škody na zdraví vlastně vůbec dozvěděl.

Při škodě na zdraví vychází soudní praxe dlouhodobě z názoru, že jednotlivé složky práva na náhradu škody (náklady léčení, ztráta na výdělku po dobu pracovní neschopnosti a po skončení pracovní neschopnosti, resp. při invaliditě, bolestné a odškodnění za ztížení společenského uplatnění, jednorázové odškodnění při usmrcení) jsou samostatné dílčí nároky, které se jako takové i samostatně promlčují (R 38/1970). Předpoklady pro jejich vznik jsou totiž různé a také z časového hlediska se mohou různě naplňovat. Tak se např. za počátek běhu promlčecí doby u nákladů léčení považuje v soudní praxi den vynaložení těchto nákladů, nejpozději pak den skončení léčení; u náhrady za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti, která se hradí peněžitým důchodem činícím rozdíl mezi průměrným výdělkem před poškozením a nemocenským, zpravidla v okamžiku, kdy poškozenému byla vyplacena poslední dávka nemocenského, neboť tehdy lze tuto jeho ztrátu specifikovat; u náhrady za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti, popř. při invaliditě od okamžiku, kdy se poškozený dozvěděl o výdělku před poškozením a po poškození, popř. kdy mu bylo zásadně doručeno rozhodnutí správy sociálního zabezpečení o přiznání invalidního důchodu a jeho výši, u bolestného zásadně ukončením léčebného procesu, resp. ustálením zdravotního stavu poškozeného; u odškodnění za ztížení společenského uplatnění den, kdy jsou prokazatelné nepříznivé trvalé následky pro životní úkony poškozeného, pro jeho životní a společenské uplatnění a pro plnění jeho životních úkolů a je možno je ohodnotit.

Ke zmíněnému nároku za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti či při invaliditě je třeba dodat, že ztráta na výdělku se hradí peněžitým důchodem a že tento nárok se promlčuje jako celek, nikoliv jen nároky na jednotlivá měsíčně se opětvující plnění z něj vyplývající poskytované ve formě důchodu (občanský zákoník totiž nestanoví mezi nároky, které se nepromlčují, i nárok na náhradu za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě).

5. Některé případy promlčení práva na náhradu škody podle zvláštních předpisů

Tam, kde odpovídá stát či územní samosprávné celky za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím či nesprávným úředním výkonem, platí zvláštní úprava promlčení podle § 32 odst. 1, 2 OdpŠk (§ 32 odst. 2 se neuplatní, jde-li o škodu způsobenou na zdraví), za škodu způsobenou rozhodnutím o vazbě, trestu či o ochranném

opatření platí zvláštní úprava § 33 OdpŠk; promlčení nároku na náhradu nemajetkové újmy (§ 1 odst. 3 a § 31a OdpŠk) se řídí § 32 odst. 3 OdpŠk.

Zvláštní právní úprava promlčení kombinovaná dokonce s prekluzí platí u práv na náhradu škody způsobené vadou výrobku (podle § 9 a 9a zák. č. 59/1998 Sb., ve znění zák. č. 201/1999 Sb.). Právo na náhradu škody se podle tohoto zvláštního zákona promlčí za tři roky, kdy se poškozený dozvěděl či kdy s přihlédnutím k okolnostem lze důvodně předpokládat, že se mohl dozvědět o škodě, vadě výrobku a totožnosti výrobce; toto právo však zaniká (prekluduje se) uplynutím 10 let ode dne, kdy výrobce uvedl na trh vadný výrobek, který způsobil škodu; to neplatí, byl-li v uvedené době nárok na náhradu škody již uplatněn u soudu.

Spornou otázkou, a sice jak se promlčuje nárok zdravotní pojišťovny na náhradu nákladů zaplacených zdravotnickému zařízení za léčení jejího pojištěnce, který byl uplatněn proti třetím osobám, v důsledku jejichž zaviněného protiprávního jednání došlo k poškození zdraví pojištěnce, řeší soudní praxe tak, že v tomto případě nejde o nárok na náhradu škody na zdraví poškozeného podle občanského zákoníku. Jedná se o samostatný nárok na náhradu škody, jehož předpoklady vzniku se posuzují podle zvláštního předpisu (zák. č. 48/1997 Sb.). Citovaný zvláštní zákon promlčení speciálně neupravuje. Proto, i když nejde o nárok na náhradu škody podle občanského zákoníku, při posuzování promlčení tohoto nároku, je třeba nicméně postupovat podle § 106 ObčZ.

Promlčení nároku klienta na náhradu škody, kterou mu způsobil advokát v souvislosti s výkonem advokacie (§ 24 AZ) se řídí rovněž obecnou úpravou § 106.

K odst. 3:

I. Délka a počátek běhu promlčecí doby při nabídnutí a příslibení úplatku

- 6 Pod vlivem Občanskoprávní úmluvy o korupci ze Štrasburku ze dne 4. 11. 1999, jež zajišťuje silnější právní ochranu osobám, kterým byla způsobena škoda korupčním jednáním škůdce, bylo novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 136/2002 Sb. dosavadní ustanovení § 106 odst. 1, 2 rozšířeno o další odstavce 3. Podle § 106 odst. 3 platí: „Jestliže škoda vznikla porušením právní povinnosti v důsledku poskytnutí, nabídnutí nebo příslibení úplatku (jak patrně, zahrnuje se zde korupce jak aktivní, tak pasivní, ale i přímé či nepřímé vyžadování úplatku; jde o soulad s § 162a odst. 1 TrZ, jehož obsah odpovídá čl. 2 cit. Občanskoprávní úmluvy o korupci) jiným než poškozeným, anebo v důsledku přímého nebo nepřímého vyžadování úplatku od poškozeného, pak se právo na náhradu takto vzniklé škody promlčí za tři roky ode dne, kdy se poškozený dozví o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá, nejdéle však za deset let ode dne, kdy došlo ke korupčnímu jednání.“

Jak patrně, silnější právní ochrana spočívá u náhrad škod (§ 442 odst. 1) způsobených korupčním jednáním v prodloužení subjektivní promlčecí doby ze 2 let na 3 roky.

Z judikatury:

1. Obecně

R 38/1975: Z hlediska promlčení nelze považovat nároky náhradu škod vznikajících a narůstajících pokračujícím porušováním téže právní povinnosti za jediný neoddlitelný nárok na náhradu škody, který by vznikl teprve po skončeném porušování právní povinnosti nebo po dovršení celkové škody, nýbrž za samostatné nároky, k jejichž uplatnění začíná běžet promlčecí doba, jakmile se poškozený o vzniklých škodách dověděl. Tvoří-li nárok na náhradu škody nedělitelný celek, začíná promlčecí doba běžet teprve tehdy, až se poškozený dozví o celé škodě. Za samostatné nároky na náhradu škody je nutno považovat nároky ze dvou i více oddělitelných škodných

události, a to i když jde o opakování téhož porušení právní povinnosti mezi týmiž subjekty (např. dvěma oddělitelnými neoprávněnými zásahy škůdce proti majetku téhož poškozeného).

R 22/1979: V případě námitky promlčení je tedy v řízení o náhradu škody, kterému předcházelo adhezní řízení, nutno posoudit, zda byl nárok na náhradu škody v trestním řízení uplatněn, zda byl řádně uplatněn a zda poškozený v adhezním řízení řádně pokračoval.

R 60/2003: Nárok zdravotní pojišťovny podle § 20a zákona č. 550/1991 Sb. (nyní ustanovení § 55 odst. 1 zákona č. 48/1997 Sb.) je nárokem na náhradu škody, který se se promlčuje v promlčecí době podle § 106 ObčZ.

R 68/2003: Nárok na náhradu nákladů na výživu pozůstalým podle § 448 ObčZ má charakter opětvujícího se plnění a promlčuje se jako celek.

NS sp. zn. 33 Cdo 1221/99: Jestliže vlastník věci požadoval vlastnickou žalobou její vydání a pro případ, že tomuto žalobnímu petitu nebude možno vyhovět, uplatnil eventuelním petitem nárok na náhradní peněžitě plnění, popř. namísto vydání věci žádal peněžitou náhradu za věc, která již není v držení žalovaného, jeho nárok na finanční náhradu se promlčuje podle § 106 ObčZ, stejně jako případný nárok na náhradu škody vzniklé v důsledku toho, že žalovaný porušil svou smluvní povinnost.

NS sp. zn. 25 Cdo 1836/2001: Byla-li vlastníku nemovitosti uložena podle veřejnoprávních předpisů pokuta za porušení zákona, jehož se dopustil správce nemovitosti, běží subjektivní promlčecí lhůta práva vlastníka nemovitosti na náhradu škody vůči správci od okamžiku, kdy vlastník pokutu na základě pravomocného rozhodnutí správního orgánu z vlastních prostředků uhradil. Okamžik nabytí právní moci rozhodnutí o uložení pokuty je z hlediska běhu promlčecí lhůty bez právního významu.

NS sp. zn. 25 Cdo 1460/2002: Uplatněním nároku na náhradu škody v trestním řízení vedeném proti jednomu ze škůdců se nestaví promlčecí lhůta nároku vůči ostatním škůdcům.

NS sp. zn. 25 Cdo 2232/2004: Promlčení nároku klienta na náhradu škody, kterou mu způsobil advokát v souvislosti s výkonem advokacie, se řídí ustanovením § 106 ObčZ.

NS sp. zn. 25 Cdo 2268/2006: Dovolá-li se účastník občanského soudního řízení promlčení, nemůže soud promlčené právo (nárok) přiznat; návrh na zahájení řízení v takovém případě zamítne, což platí u práva na náhradu škody i v případech, ve kterých není ještě prokázána odpovědnost za škodu nebo výše škody.

V 1/1976: Ak odo dňa, keď sa poškodený dozvedel o škode a o tom, kto za ňu zodpovedá, do uplatnenia práva na náhradu škody uplynie čas uvedený v ustanovení § 106 odst. 1 O. z. a škoda namietá premlčanie, právo sa premlčalo, aj keď ide o škodu spôsobenú úmyselne. Neprichádza tu už do úvahy objektivná desaťročná premlčacia doba podľa ustanovenia § 106 odst. 2 O. z.

2. Subjektivní promlčecí doba

Sou R NS č. C 1970 – NS sp. zn. 25 Cdo 1836/2001: Subjektivní promlčecí lhůta k uplatnění nároku na náhradu škody vlastníkem nemovitosti nezačne běžet dnem, kdy mu byla příslušným státním orgánem uložena pokuta za porušení zákona správcem nemovitosti, nýbrž dnem, kdy vlastník pokutu uhradil.

Sou R NS č. C 2144 – NS sp. zn. 25 Cdo 519/2002: Z hlediska počátku běhu subjektivní promlčecí doby se znalost poškozeného o osobě škůdce váže k okamžiku, kdy obdržel informaci, na jejímž základě si může učinit úsudek, která konkrétní osoba je za škodu odpovědná; tento okamžik zpravidla nelze ztotožnit s datem právní moci trestního rozsudku, jímž byl škůdce odsouzen za trestný čin, kterým škodu způsobil.

Sou R NS č. C 3065 – NS sp. zn. 25 Cdo 1098/2004: Počátek běhu subjektivní promlčecí doby práva zdravotní pojišťovny vůči třetím osobám na náhradu nákladů, vynaložených na péči plně nebo částečně hrazenou zdravotním pojištěním, se váže k okamžiku, kdy se pojišťovna dozví o odpovědném subjektu a kdy má k dispozici údaje o skutečnostech rozhodných pro vyčíslení výše škody v penězích; není přitom rozhodné, zda si prostřednictvím svých jednotlivých složek či odborných pracovníků nechala provést vyúčtování a zda a kdy jí toto vyčíslení nákladů bylo sděleno.

NS sp. zn. 1 Cz 29/1990: Pojem události, z níž škoda vznikla ve smyslu ustanovení § 106 odst. 2 o. z., zahrnuje nejen protiprávní úkon či právně kvalifikovanou událost, které vedly ke vzniku škody, ale i vznik škody samotné.

NS sp. zn. 33 Cdo 477/2001: Pro počátek běhu dvouleté subjektivní lhůty k uplatnění práva na náhradu škody je rozhodné, kdy se poškozený dozví o již vzniklé škodě (nikoliv tedy jen o protiprávním úkonu či o škodné události) a kdo za ni odpovídá. Při posuzování otázky, kdy se poškozený dozvěděl o škodě, je třeba vycházet z prokázané vědomosti poškozeného o vzniklé škodě (nikoliv z jeho předpokládané vědomosti o této škodě). Dozvědět se o škodě znamená,

že se poškozený dozvěděl o majetkové újmě určitého druhu a rozsahu, kterou lze natolik objektivně vyčíslit v penězích, že lze právo na její náhradu důvodně uplatnit u soudu.

NS sp. zn. 25 Cdo 61/2003: O tom, kdo za škodu odpovídá, se poškozený dozví tehdy, jestliže získá vědomost o takových skutkových okolnostech, které mohou vést k závěru o odpovědnosti konkrétního subjektu; nepostačuje k tomu pouhý předpoklad, rozhodující je, kdy se poškozený o těchto skutečnostech prokazatelně dozvěděl.

NS sp. zn. 25 Cdo 359/2005: Počátek běhu subjektivní promlčecí doby nastává v okamžiku, kdy poškozený má k dispozici takové informace o okolnostech vzniku škody, v jejichž světle se jeví odpovědnost určité konkrétní osoby dostatečně pravděpodobnou; nejde o nezpochybnitelnou jistotu v určení osoby odpovědné za vznik škody.

NS sp. zn. 25 Cdo 2592/2006: Okamžik, kdy se poškozený dozvěděl o škodě představované ztrátou majetkového přínosu, který jako věřitel mohl dlužníka očekávat při obvyklém sledu událostí, nebýt pochybení žalovaného při výkonu advokacie a o tom, kdo za ni odpovídá, nemůže předcházet okamžik, kdy advokát nejpозději (ve stanovené lhůtě) mohl uplatnit nárok klienta.

S IV (s. 632): Pojem „dozvie sa o škode“ (§ 106 odst. 1 O. z.) vyjadruje nie len vedomosť poškodeného o protiprávnom úkone alebo udalosti, ktorou bola škoda spôsobená, ale aj o tom, že vznikla majetková ujma určitého druhu a rozsahu, ktorú možno natoľko objektívne vyjadriť (vyčíslit) v peniazoch, aby poškodený mohol svoj nárok na náhradu škody uplatniť aj na súde. Začiatok plynutia subjektívnej doby môže byť rozdielny vo vzťahu k vedomosti poškodeného o škodcovi a k jeho vedomosti o škode.

S IV (s. 635): Ak odo dňa, keď sa poškodený dozvedel o škode a o tom, kto za ňu zodpovedá, do uplatnenia práva na náhradu škody uplynie čas uvedený v ustanovení § 106 ods. 1 O. z. a škodca namieta premĺčanie, právo sa premĺčalo, aj keď ide o škodu spôsobenú úmyselne. Neprichádza tu už do úvahy objektívna desaťročná premĺčacia doba podľa ustanovenia § 106 ods. 2 O. z.

3. Objektívni promlčecí doba

Sou R NS č. C 2144 – NS sp. zn. 25 Cdo 2749/2004: Z hlediska počátku běhu objektivní promlčecí doby v případě vzniku škody – ušlého zisku, spočívajícího v nižším výnosu zemědělských plodin, není rozhodující, do kdy na ně působily škodlivé vlivy, ale skutečnost, že sklizeň nepřinesla očekávaný výnos.

NS sp. zn. 25 Cdo 325/2002: Za událost, z níž škoda opakovaným chronickým poškozováním lesních porostů imisemi vznikla, nelze považovat každodenní působení exhalací na lesní porosty, nýbrž výsledek tohoto působení za určitý úsek, v němž se projevilo. Vzhledem k technickým možnostem při zjišťování jejich následků a stanovení jejich rozsahu, lze proto za přiměřené a optimální období, v němž se působení škodlivých vlivů exhalací na lesních porostech projevilo (tzv. Gaussův matematický model) považovat období jednoho kalendářního roku.

NS sp. zn. 25 Cdo 2232/2004: Spočívá-li pochybení advokáta, které vedlo k zániku majetkového nároku jeho klienta proti žalovanému, v nedodržení procesních předpisů, je okamžikem vzniku škody (za předpokladu, že by žalobce byl ve sporu úspěšný) den právní moci rozsudku, i když se neshoduje s okamžikem škodné události, jímž je pochybení advokáta.

NS sp. zn. 25 Cdo 2749/2004: Pojem události, z níž škoda vznikla, zahrnuje nejen právně kvalifikovanou událost, která vedla ke vzniku škody, ale i vznik škody samotné. Škodnou událostí byl v daném případě chemický vliv provozu elektrárny žalované (působení exhalací) na osety druh pšenice v době jejího kvetení. Ke škodě samotné pak došlo při sklizni obilí, neboť teprve při sklizni nastala situace, že sklizené obilí pro svou nekvalitu nepřineslo žalobci očekávaný přínos.

NS sp. zn. 25 Cdo 721/2005: Škoda, spočívající v prekluzi restitučního nároku, je ušlým ziskem a vzniká v okamžiku nároku na vydání nemovitosti; tehdy počíná běžet objektivní promlčecí doba nároku na náhradu škody vůči advokátovi, který svým pochybením zánik restitučního nároku klienta způsobil, a to bez ohledu na případný restituční soudní spor.

S III (s. 279n.): Na běh tříleté objektivní promlčecí doby podle ustanovení § 106 odst. 2 o. z. nemá vliv subjektivní promlčecí doba podle § 106 odst. 1 o. z. To ovšem neplatí u škody způsobené na zdraví (§ 106 odst. 2 in fine). Je tedy nesprávný názor, že by objektivní promlčecí doba (§ 106 odst. 2 o. z.) se prodlužovala o promlčecí dobu subjektivní (§ 106 odst. 1 o. z.), dopadne-li začátek subjektivní promlčecí doby ještě do běhu objektivní promlčecí doby (např. dozví-li se poškozený o škodě a o tom, kdo za ni odpovídá, před skončením objektivní promlčecí doby).

4. Subjektivní promlčecí doba práva na náhradu škody na zdraví

R 9/1986: Poškozenému může vzniknout ze škodné události v případě pozdějšího zhoršení již ustáleného zdravotního stavu i další nárok na náhradu škody z hlediska promlčení posuzovat samostatně jako nárok se samostatnou subjektivní promlčecí dobou a rozdílným začátkem

jejího běhu. Nelze tu paušálně vycházet z toho, že promlčecí doba k výkonu práva na náhradu za ztížení společenského uplatnění začíná vždy běžet prvního dne po skončení pracovní neschopnosti postiženého.

NS sp. zn. 25 Cdo 1169/2000: Pro počátek běhu subjektivní promlčecí lhůty práva na odškodnění za ztížení společenského uplatnění (§ 106 odst. 1 ObčZ) je rozhodující okamžik, kdy lze objektivně provést bodové ohodnocení ztížení jeho společenského uplatnění, neboť až tehdy má poškozený k dispozici skutkové okolnosti, z nichž lze škodu resp. její rozsah zjistit. Posouzení otázky, kdy se zdravotní stav poškozeného ustálil, je závislé na vyjádření lékaře.

NS sp. zn. 25 Cdo 1089/2006: O výši škody spočívající ve ztrátě na výdělku po dobu pracovní neschopnosti se poškozený zpravidla dozví v okamžiku, kdy mu byla vyplacena poslední dávka nemocenského a kdy může ztrátu na výdělku blíže specifikovat.

Subjektivní promlčecí doba uplatnění nároku na náhradu za ztrátu výdělku po skončení pracovní neschopnosti začíná běžet zásadně od okamžiku, kdy se poškozený dozvěděl o výdělku dosahovaném před poškozením a po poškození, popř. kdy bylo vydáno rozhodnutí o přiznání invalidního důchodu a poškozený se o něm dozvěděl.

§ 107 [Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení]

(1) Právo na vydání plnění z bezdůvodného obohacení se promlčí za dva roky ode dne, kdy se oprávněný dozví, že došlo k bezdůvodnému obohacení a kdo se na jeho úkor obohatil.

(2) Nejpozději se právo na vydání plnění a bezdůvodného obohacení promlčí za tři roky, a jde-li o úmyslné bezdůvodné obohacení, za deset let ode dne, kdy k němu došlo.

(3) Jsou-li účastníci neplatné nebo zrušené smlouvy povinni vzájemně si vrátit vše, co podle ní dostali, přihlédne soud k námitce promlčení jen tehdy, jestliže by i druhý účastník mohl promlčení namítat.

Související ustanovení: § 451n.

Související předpisy: § 331 ZPr; § 391, 397 ObchZ

Z literatury: *Fiala, J., Švestka, J.* Nad některými otázkami právních úkonů v občanském právu. Právník, 1983, č. 4, s. 338; *Knap, K.* Počátek objektivní lhůty pro promlčení práv z neoprávněného majetkového prospěchu. Socialistická zákonnost, 1969, č. 9 a 10, s. 551; *Marek, K.* Aplikace § 107 odst. 3 občanského zákoníku v obchodněprávních vztazích. PRá, 2005, č. 8, s. 23; *Marek, K.* Poznámka k promlčení bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích. BA, 2005, č. 10, s. 48; *Štenglová, J.* Promlčení bezdůvodného obohacení v judikatuře českých soudů. Právní zpravodaj, 2003, č. 11, s. 11; *Švestka, J., Češka J., Chyský J. a kol.* Promlčení a prekluze v československém právním řádu. Praha : Orbis, 1967, s. 99 a 143; *Vaněk, J.* Neoprávněný majetkový prospěch. Praha : Panorama, 1987, s. 140n.; *Zbránek, M.* Ještě k promlčení úroků z prodlení. BA, 2005, č. 2, s. 66; *Zlámal, A.* K promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodněprávních vztazích trochu jinak. BA, 2006, č. 4.

Obsah výkladu:

K odst. 1, 2:

- I. Délka a počátek běhu subjektivní a objektivní promlčecí doby1
 1. Obecně; vztah subjektivní a objektivní promlčecí doby1
 2. Jednotlivé případy promlčení práva na plnění z bezdůvodného obohacení2

K odst. 3:

- I. Právní následky uplatnění námítky promlčení u neplatné či u zrušené smlouvy3

K odst. 1, 2:**I. Délka a počátek běhu subjektivní a objektivní promlčecí doby***1. Obecně; vztah subjektivní a objektivní promlčecí doby*

- 1** Prakticky stejná úprava jako u práva na náhradu škody existuje i u práva na vydání plnění z bezdůvodného obohacení (§ 451 až 459). Rovněž v těchto případech je stanovena dvojí (kombinovaná) promlčecí doba, tj. subjektivní a objektivní (o jejich vzájemném vztahu platí totéž, co bylo řečeno u § 106).

Pro počátek běhu dvouleté subjektivní promlčecí doby je i v těchto případech rozhodný den, kdy se oprávněný v konkrétním případě skutečně dozví o tom, že došlo na jeho úkor k získání bezdůvodného obohacení a kdo je získal (není rozhodné, že měl možnost se potřebné skutečnosti dozvědět již dříve). Pro závěr dozvědět se o tom, že došlo k bezdůvodnému obohacení, a o tom, kdo je získal, je vždy rozhodující zjištění skutečného stavu v konkrétním případě.

Pro počátek tříleté, popř. desetileté objektivní promlčecí doby je naopak rozhodný den, kdy k získání bezdůvodného obohacení skutečně (fakticky) došlo. Pokud marně uplynula alespoň jedna z uvedených promlčecích dob a druhou stranou je vznesena námitka promlčení, nelze oprávněnému právo na vydání plnění z bezdůvodného obohacení přiznat.

2. Jednotlivé případy promlčení práva na plnění z bezdůvodného obohacení

- 2** U neplatného právního úkonu je při řešení bezdůvodného obohacení třeba rozlišovat, jde-li o jeho neplatnost absolutní, či relativní.

V prvním případě, pokud již bylo na absolutně neplatný právní úkon plněno, je takto poskytnuté plnění bezdůvodným obohacením; již tímto okamžikem začne proto běžet objektivní promlčecí doba pro jeho vydání. Skutečnosti potřebné pro počátek běhu subjektivní promlčecí doby se v těchto případech oprávněný subjekt může, avšak nemusí, dozvědět již v době učinění absolutně neplatného právního úkonu.

Ve druhém případě teprve dovoláním se relativní neplatnosti, resp. přesněji dojitím dovolání druhému účastníkovi právního úkonu, vzniklo bezdůvodné obohacení, přičemž oprávněný subjekt ví, že vzniklo a kdo je získal. Avšak i objektivní promlčecí doba může v těchto druhých případech začít běžet až od dovolání se relativní neplatnosti právního úkonu, resp. až od dojití dovolání druhému účastníkovi právního úkonu neboť do dovolání se relativní neplatnosti je právní úkon považován za platný.

Pokud jde o plnění vyživovací povinnosti za jiného (ať zcela, či zčásti) podle § 101 odst. 1 ZOR, právo na úhradu tohoto plnění se vzhledem k výslovné odkazovací úpravě § 101 odst. 2 ZOR promlčuje podle § 101 ObčZ (nikoliv tedy podle § 107 ObčZ).

Spornou se v praxi i v literatuře ukázala otázka stanovení právního režimu promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení, které vzniklo mezi podnikateli při usku-tečňování podnikatelské činnosti, a to na základě právního důvodu, který odpadl. Původně obecné soudy rozhodovaly tak, že neobsahuje-li obchodní zákoník úpravu bezdůvodného obohacení, a tak tomu je, řídí se právní režim práva na vydání bezdůvodného obohacení občanským zákoníkem – § 1 odst. 2 ObchZ (např. SJ, 2000, č. 8, PR, 2002, č. 11). Později však obecné soudy došly k závěru (R 26/2004, R 16/2005), že vznikne-li mezi účastníky podle § 261 odst. 2 ObchZ obchodní vztah, má obchodní povahu i závazkový právní vztah vzniklý z bezdůvodného obohacení, jestliže původní právní důvod plnění, tj. obchodní smlouva, odpadl (totéž však platí i při přijetí plnění bez právního důvodu). Jinými slovy, povaha právního vztahu účastníků vzniklého

plněním z právního důvodu, který odpadl (srov. i Sb. n. a us. ÚS ČR, 1999, č. 15), je rozhodující i pro řešení, zda promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení se řídí právní úpravou občanského zákoníku či obchodního zákoníku. To, že obchodní zákoník výslovně neupravuje počátek běhu promlčecí doby a její délku u práva na vydání bezdůvodného obohacení, ještě podle soudní praxe obecných soudů neznamená nutnost aplikace právní úpravy občanského zákoníku, nýbrž pouze to, že i tyto otázky zbývá řešit podle obecných ustanovení obchodního zákoníku o promlčení. Protože však obchodní zákoník tvoří v poměru k občanskému zákoníku zvláštní právní předpis, což platí i pro obecná ustanovení obchodního zákoníku o promlčení podle § 391n. v poměru k § 107 ObčZ, lze z toho dovodit, že při řešení otázky určení právního režimu promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v obchodních vztazích se použije právní úprava obsažená v obchodním zákoníku. Použití občanského zákoníku by přicházelo v úvahu jen tam, kde určitou otázku nelze podle obchodního zákoníku vůbec řešit (např. pojem bezdůvodné obohacení, jeho vznik, práva a povinnosti stran vztahu z bezdůvodného obohacení). K této otázce se rozvinula i poměrně rozsáhlá a kontroverzní literatura, zejména na stránkách Bulletinu advokacie (*Marek, Zlámal, Petřík, Strnad, Hromek, Kačová*). S respektováním závěru zaujatého soudní judikaturou, avšak bez nároku na hodnocení váhy přesvědčivosti či nepřesvědčivosti zvolené argumentace je třeba konstatovat, že tento případ přímo ukázkově dosvědčuje, jak je i v této oblasti soukromoprávních vztahů navýsost potřebná zásadně jednotná úprava promlčení. Jen ta by podobnému kolísání soudní praxe spojenému s právní nejistotou předešla.

V oblasti pracovněprávních vztahů může zaměstnavatel na zaměstnanci požadovat vrácení nevypacených částek jen tehdy, jestliže zaměstnanec věděl a nebo z okolností musel předpokládat, že jde o částky nesprávně určené nebo omylem vyplacené, a to do tří let od jejich výplaty (§ 331 ZPr).

K odst. 3:

I. Právní následky uplatnění námitky promlčení u neplatné či u zrušené smlouvy

Při vzájemných právech na vydání bezdůvodného obohacení u neplatné či u zrušené smlouvy (§ 457) je třeba čelit nerovnováze plynoucí z toho, že např. typicky při kupní smlouvě není vydání věci pro nepromlčitelnost vlastnického práva ohroženo uplynutím doby, zatímco právo na vydání peněžitého protiplnění promlčení podléhá. Tomuto stavu – v souladu se synallagmatickým principem ovládajícím § 457 – brání úprava výslovně stanovená § 107 odst. 3. Citované ustanovení, čelící nepřipustnému obohacení pouze jedné smluvní strany, lze však použít pouze tam, kde podle smlouvy každá ze smluvních stran (nikoliv tedy pouze jedna) něco obdržela, takže je povinna druhé smluvní straně neplatné či zrušené smlouvy vrátit to, co již obdržela.

Není žádného důvodu, proč by použití § 107 odst. 3 nemělo přicházet v úvahu i v obchodněprávních vztazích, kde úprava tohoto druhu chybí (srov. § 1 odst. 2 ObchZ).

Z judikatury:

I. Délka a počátek běhu subjektivní a objektivní promlčecí doby

1. Obecně

R 26/2004: Vznikne-li ve vztazích mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti nebo ve vztahu mezi samosprávnou územní jednotkou a podnikatelem při jeho podnikatelské činnosti, týkajících se zabezpečování veřejných potřeb, bezdůvodné obohacení plněním z právního důvodu, který odpadl, řídí se promlčení práva na jeho vydání právní úpravou obchodního zákoníku.

R 16/2005: Vztah z bezdůvodného obohacení získaného přijetím plnění z neplatné smlouvy o úvěru (§ 497n. obch. zák.) je obchodním závazkovým vztahem; právo na vydání tohoto bezdůvodného obohacení se promlčuje ve čtyřleté promlčecí době podle ustanovení § 397 obch. zák. Smlouvu o úvěru (§ 497 obch. zák.) může jako věřitel uzavřít kterýkoli subjekt.

NS sp. zn. 29 Cdo 383/2001: Vzhledem k tomu, že obchodní zákoník obsahuje kogentní a ucelenou úpravu problematiky promlčení, dopadající například i na bezdůvodné obohacení vzniklé plněním podle neplatné smlouvy, je v obchodních závazkových vztazích vyloučeno použití ustanovení občanského zákoníku o promlčení.

NS sp. zn. 32 Odo 1097/2005: Promlčecí doba v případě práva na vydání bezdůvodného obohacení podle obchodního zákoníku počíná běžet ode dne, kdy právo mohlo být uplatněno u soudu. Počátek běhu promlčecí doby se tedy neodvívá od vědomosti oprávněného o tom, že došlo k bezdůvodnému obohacení a kdo se obohatil.

2. Subjektivní promlčecí doba

R 74/1966: Pro začátek běhu promlčecí doby při uplatnění nároku na náhradu nákladu, který žalobce učinil na výživu dítěte za jeho otce, není rozhodná právní moc rozsudku, jímž bylo určeno, že žalobce není otcem dítěte, nýbrž určení otcovství žalovaného k tomuto dítěti.

PR, 2000, č. 5 – NS ČR: Pro určení počátku subjektivní promlčecí doby k uplatnění nároku zhotovitele na vydání bezdůvodného obohacení vůči druhému manželovi, který nebyl účastníkem smlouvy o zhotovení věci na zakázku, je rozhodující okamžik, kdy se zhotovitel skutečně dozvěděl skutkové okolnosti, z nichž lze odvodit bezdůvodné obohacení na straně tohoto manžela. Z hlediska počátku běhu objektivní promlčecí doby je významnou okolností, kdy zhotovitel od uzavřené smlouvy odstoupil.

Sou R NS č. C 3066 – NS sp. zn. 33 Odo 83/2004: Je-li kupní smlouva neplatná proto, že jejím předmětem byla odcizená věc, začíná kupujícímu běžet subjektivní promlčecí doba k vydání bezdůvodného obohacení v podobě vrácení zaplacené kupní ceny prodávajícím už ode dne, kdy se od orgánů činných v trestním řízení dozvěděl, že mu byla prodána odcizená věc; vědomost kupujícího o tom, kdo je vlastníkem věci, a okolnost, kdy bylo vydáno usnesení o vrácení věci jejím vlastníkem, jsou pro určení počátku běhu této promlčecí doby bez významu.

NS sp. zn. 25 Cdo 968/99: Dostatečným právním důvodem k poskytnutí zálohy na budoucí koupi je i příslib budoucího úplného převodu vlastnictví k nemovitosti, pro nějž – na rozdíl od smlouvy o převodu – není forma předepsána. Jestliže se zamýšlená koupě později nerealizovala, záloha se stává bezdůvodným obohacením ve chvíli, kdy odpadl právní důvod, na jehož základě kupující plnil prodávajícímu, tedy kdy prodávající odmítl nemovitosti kupujícímu prodat, popř. vytvořil stav, z něhož je zřejmé, že koupě již nebude realizována. Okamžikem, kdy se kupující dozvěděl, že zamýšlená koupě nebude uskutečněna, počíná běh subjektivní promlčecí lhůty k uplatnění nároku na vrácení zálohy.

NS sp. zn. 1960/99: V období od smrti zůstavitele až do vypořádání dědictví pravomocným rozhodnutím soudu jsou dědici oprávněni uplatnit nárok na vydání bezdůvodného obohacení, vzniká-li jinému v souvislosti s užíváním majetku náležejícího do dědictví. Pro posouzení počátku běhu subjektivní promlčecí doby, v níž se toto právo promlčuje, je rozhodující, kdy se dědici skutečně dozvěděli o tom, že do dědictví patří sporné věci a že je někdo jiný bez právního důvodu užívá.

NS sp. zn. 25 Cdo 355/2001: Vynaložením investic do cizí nemovitosti bez právního důvodu vzniká vlastníku bezdůvodné obohacení v rozsahu, v němž se nemovitost provedenou investicí oproti předchozímu stavu zhodnotila, a to k okamžiku, kdy ke zhodnocení došlo, nikoliv k okamžiku, kdy investující osoba nemovitost vyklidí.

NS sp. zn. 33 Odo 1188/2003: Jde-li o odběr vody z veřejného vodovodu bez právního důvodu, je podmínka počátku běhu subjektivní promlčecí doby spočívající ve vědomosti žalobce o tom, kdo se na jeho úkor bezdůvodně obohatil, splněna v okamžiku, kdy se žalobce dozvěděl, že vlastníkem nemovitosti, do níž byla voda dodávána, je druhá žalovaná.

S IV (s. 649): Pre začiatok behu subjektívnej premlčacej doby na uplatnenie práva na vydanie neoprávnene získaného majetkového prospechu (nyní bezdůvodné obohacení) sa vyžaduje skutočná a nie iba predpokladaná vedomosť oprávněného o tom, kto na jeho úkor získal majetkový prospech. Nie je rozhodujúce, že oprávněný sa môže o tom dozvedieť pri vynaložení potrebnej starostlivosti.

KS v Ústí nad Labem sp. zn. 36 Co 11/2004: Poskytl-li žalovaný žalobci zálohu na koupi pozemku, jež se nerealizovala, pak okamžikem, kdy žalovaný žalobci sdělil, že o koupi pozemku již nemá zájem, odpadá právní důvod poskytnutí této zálohy.

3. Objektivní promlčecí doba

PR, 1997, č. 11 – NS ČR: Deklaratorní rozsudek nemá vliv na existenci hmotněprávních vztahů mezi účastníky řízení. Proto vyhlášení rozsudku, kterým byla zamítnuta žaloba o určení

povinnosti podepsat kupní smlouvu (a který vychází z neplatnosti smlouvy o budoucí smlouvě, která ukládala povinnost kupní smlouvu podepsat), není okamžikem, jímž dochází k získání bezdůvodného obohacení a nelze od něj počítat běh objektivní promlčecí lhůty.

NS sp. zn. 3 Cdo 1864/2000: Bezdůvodné obohacení získané plněním bez právního důvodu vzniká již samotným přijetím tohoto plnění; tímto okamžikem začíná běžet objektivní promlčecí doba podle § 107 odst. 2 ObčZ.

Sp. zn. III. ÚS 158/1999: Je-li právní úkon neplatný od samého počátku (absolutní neplatnost), pak jakékoliv plnění na jeho základě poskytnuté je od tohoto okamžiku plněním z neplatného právního úkonu, tj. bezdůvodným obohacením, a tímto okamžikem také začíná plynout objektivní lhůta pro jeho vydání.

4. Promlčení práva na vrácení vzájemného plnění z neplatné či zrušené smlouvy

NS 25 Cdo 2148/2000: V případě neplatné kupní smlouvy, již měla být převedena nemovitost, jsou plněními, která jsou si její účastníci ve smyslu § 457 ObčZ povinni vydat, ze strany prodávajícího převod vlastnictví a ze strany kupujícího zaplacení kupní ceny. Jen k takto vymezenému plnění s vztahuje ustanovení § 107 odst. 3 ObčZ. Na námitky promlčení směřující proti nárokům jiným byt' s nároky podle § 457 ObčZ souvisejícím (např. nárok osoby vydávající předmět bezdůvodného obohacení na náhradu nákladů, které na něj po dobu jeho užívání vynaložila), je aplikovat nelze.

NS sp. zn. 33 Odo 773/2002: Stojí-li proti sobě dvě práva na peněžitě plnění, tedy dvě promlčitelná práva, ustanovení § 107 odst. 3 ObčZ nelze použít. Tak je tomu v případě práva žalobce na vydání plnění z bezdůvodného obohacení ve výši částky poskytnuté žalobcem žalovaným na budoucí koupě domu (jež se nerealizovala), a práva žalovaných na vydání plnění z vezdůvodného obohacení spočívající v náhradě za užívání nemovitosti žalobcem.

NS sp. zn. 32 Odo 885/2003: Ustanovení § 107 odst. 3 ObčZ o promlčení povinnosti vrátit si vzájemné plnění lze aplikovat pouze v případech, v nichž na jedné straně stojí právo vlastnické oproti jinému právu.

NS sp. zn. 32 Odo 1142/2004: O synallagmatický vztah nejde, jestliže kupující zaplatil prodávajícímu kupní cenu nemovitosti, její vlastnictví na kupujícího v důsledku neplatnosti kupní smlouvy převedeno nebylo.

NS sp. zn. 33 Odo 1066/2004: Přepjatky na zálohách na úhradu za vytápění a za dodávku teplé užitkové vody vzniklé za účinnosti vyhl. č. 245/1995 Sb., kterou se stanoví pravidla pro vytápění a dodávku teplé užitkové vody, jsou bezdůvodným obohacením dodavatele na úkor odběratele. Právo na jejich vrácení se promlčuje ve lhůtách uvedených v § 107 ObčZ.

§ 108 [Promlčení práv z přepravy]

Práva z přepravy se promlčují za jeden rok s výjimkou práv na náhradu škody u přepravy osob.

Související ustanovení: § 102, 763, § 764 odst. 1, 2, § 771

Související předpisy: § 399 ObchZ

Obsah výkladu:

- I. Promlčení práv z osobní a nákladní přepravy 1

I. Promlčení práv z osobní a nákladní přepravy

Pokud jde v těchto případech o délku promlčecí doby, platí pro všechna práva vzniklá z osobní i nákladní přepravy – kromě práva na náhradu škody u přepravy osob podle § 764 odst. 1 ve spojení s § 427n. – ustanovení § 108. Citované ustanovení stanoví délku promlčecí doby na jeden rok. Poměrně velmi krátká promlčecí doba je v těchto případech odůvodněna tím, že pro dopravce by bylo se zřetelem k hromadnosti dopravy i k velké početnosti případů neúnosné uschovávat pro delší dobu potřebné listinné, popř. jiné doklady důležité pro případné spory. Jelikož v § 108 není stanoveno nic o počátku této promlčecí doby, nutno soudit, že se i v těchto případech aplikuje vzhledem k § 763

1

odst. 3 a § 771 (nezbytnost uplatnění práva nejprve u dopravce) úprava § 102. To tedy znamená, že promlčecí doba u práv z přepravy počíná dnem, kdy právo bylo uplatněno buď cestujícím, či odesílatelem u dopravce.

Výjimku z této právní úpravy podle § 108 tvoří pouze právo na náhradu škody u přepravy osob podle § 764 odst. 1, ve spojení s § 427n.; v těchto případech se uplatňuje § 106, a to jak co do délky promlčecí doby, tak co do jejího počátku.

Z judikatury:

R 2/1978: Nárok na náhradu škody, která vznikla při nákladní přepravě na přepravované zásilce, je třeba uplatnit nejprve u dopravce, a to do šesti měsíců od vydání zásilky příjemci, anebo jestliže k vydání zásilky nedošlo, do šesti měsíců od převzetí zásilky k přepravě; jinak právo zanikne. Pokud jde o promlčení práva z nákladní přepravy, je třeba vycházet z ustanovení § 108 o. z., podle kterého se tato práva promlčují za jeden rok.

§ 109 [Promlčení práva odpovídajícího věcnému břemenu]

Právo odpovídající věcnému břemenu se promlčí, není-li po dobu deseti let vykonáváno.

Související ustanovení: § 134, 151n., 151o

Související předpisy: § 331 ZPr

Z literatury: *Fiala, J.* Promlčení práv odpovídajících věcným břemenům. Socialistické soudnictvo, 1985, č. 10, s. 33; *Spáčil, J.* Zánik a promlčení věcných břemen v občanském zákoníku. PR, 2006, č. 3, s. 89n.; *Spáčil, J.* Věcná břemena v OZ. Praha : C. H. Beck, 2006; *Svoboda, J.* K problematice promlčení v občanském práve. Socialistické soudnictvo, 1982, č. 9, s. 14; *Tichý, L.* K otázce výkonu práva z věcného břemena a jeho promlčení. BA, 1986, č. II, s. 91.

Obsah výkladu:

I. Promlčení práva odpovídajícího věcnému břemenu 1

I. Promlčení práva odpovídajícího věcnému břemenu

- 1 Právo odpovídající věcnému břemenu (§ 151n.) se – jako každé jiné majetkové právo nevyloučené z režimu promlčení – promlčí, není-li vykonáno po stanovenou dobu deseti let (srov. i § 151o, včetně § 151o odst. 3, ve spojení s § 134 odst. 1). Rozdíl je v tom, že zatímco právo se zpravidla promlčí tehdy, není-li oprávněným vykonáno (uplatněno) u soudu, v případě § 109 je promlčení práva vázáno na to, že nebylo po určitou dobu vykonáváno (srov. rovněž výklady o právu dovolat se relativní neplatnosti a práva na odstupné od smlouvy u § 100, 101).

Promlčecí doba u práva odpovídajícího věcnému břemenu počíná běžet od doby, kdy právo bylo vykonáno naposled. Tento počátek promlčecí doby bude různý podle charakteru věcného břemena. Spočívá-li věcné břemeno v povinnosti něco trpět, resp. něčeho se zdržet, promlčecí doba počíná tehdy, kdy povinný přestal právo oprávněného trpět, resp. kdy je přestal zdržovat. Spočívá-li však věcné břemeno v právu určitým způsobem se chovat, začíná běh promlčecí doby dnem, kdy se oprávněný choval tímto způsobem naposledy. Jestliže proto bylo toto právo vykonáno v průběhu promlčecí doby alespoň jedenkrát (toto zjištění bude vždy otázkou konkrétního případu), nemůže se promlčet, neboť promlčecí doba se přetrhla, resp. se přerušila. Přestane-li však oprávněná osoba

opět vykonávat své právo, začne běžet nová desetiletá promlčecí doba (možnost zápočtu promlčecí doby uplynulé do okamžiku přerušení je v těchto případech vyloučena).

V poslední době řešila soudní praxe i otázku vztahu promlčení práva odpovídajícího věcnému břemenu a tzv. naturální obligace. Dospěla k závěru, že pokud se žalobce brání proti výkonu práva odpovídajícího věcnému břemenu a prokáže, že právo nebylo vykonáváno po stanovenou dobu, takže došlo k jeho promlčení a námitku promlčení vznese (byť i jen tak, že na promlčení poukáže), nelze jeho žalobu zamítnout s poukazem na trvání promlčeného práva jako naturálního. V opačném případě by došlo k popření významu promlčení práva odpovídajícího věcnému břemenu; promlčenému právu by se tak i v případě vznesení námitky promlčení dostalo soudní ochrany projevující se zamítnutím žaloby směřující proti výkonu promlčeného práva.

Z judikatury:

SR, 2007, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 2114/2005: Brání-li se žalující vlastník proti výkonu práva odpovídajícího věcnému břemenu a prokáže-li, že toto právo nebylo vykonáváno po stanovenou dobu a došlo tak k jeho promlčení, a současně námitku promlčení vznese (byť i jen tak, že na promlčení poukáže), nelze jeho žalobu zamítnout s poukazem na trvání promlčeného práva jako naturální obligace.

§ 110 [Promlčení práva přiznaného soudem či jiným orgánem a uznaného dlužníkem]

(1) Bylo-li právo přiznáno pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu, promlčuje se za deset let ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno. Bylo-li právo dlužníkem písemně uznáno co do důvodu i výše, promlčuje se za deset let ode dne, kdy k uznání došlo; byla-li však v uznání uvedena lhůta k plnění, běží promlčecí doba od uplynutí této lhůty.

(2) Stejná promlčecí doba platí i pro jednotlivé splátky, na něž bylo plnění v rozhodnutí nebo v uznání práva rozloženo; promlčecí doba u jednotlivých splátek počíná ode dne jejich splatnosti. Stane-li se nesplněním některé ze splátek splatným celý dluh (§ 565), počne běžet desetiletá promlčecí doba od splatnosti nesplněné splátky.

(3) Úroky a opětuující se plnění se promlčují po třech letech; jde-li však o práva pravomocně přiznaná nebo písemně uznaná, platí tato promlčecí doba jen pokud jde o úroky a opětuující se plnění, jejichž splatnost nastala po právní moci rozhodnutí nebo po uznání.

Související ustanovení: § 37, 38, § 40 odst. 1, § 103, 112, 558, 583

Související předpisy: § 98 odst. 2 ZOR; § 331 ZPr; § 323, 407 ObchZ; § 106, § 114b odst. 5, § 152, § 153a odst. 1 až 4, § 160 odst. 1 až 4, § 162 odst. 1, 2, § 171 OSŘ; § 28 zák. č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů

Z literatury: *Balašík, J.* Uznání práva. BA, 1984, č. IV, s. 241; *Červenka, J.* Promlčení úroků z prodlení při promlčené jistně peněžitého dluhu (závazku). BA, 2004, č. 9, s. 59; *Křetínský, D.* K promlčení práva na úroky a úroky z prodlení. PR, 1999, č. 12, s. 635n.; *Lazar, J.* K otázce vplyvu uznania dlžoby na trvanie ručiteľského záväzku. Právny obzor, 1966, č. 3, s. 376; *Mothejzík, J., Steiner, V. a kol.* Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů s přílohami. Komentář. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 1996, s. 95n.; *Plank, K.* K otázce vplyvu uznania dlžoby na trvanie ručiteľského záväzku. Právny obzor, 1966, č. 3, s. 372; *Sedláček, T.* Promlčení smluvní pokuty a úroků z prodlení. PR, 2006, č. 5, s. 25; *Švestka, J. a kol.* Promlčení a prekluze v československém právním řádu. Praha : Orbis, 1967, s. 232; *Tlapová, A.* Ešte k otázke

vplyvu uznania dlžoby na trvanie ručiteľského záväzku. Právny obzor, 1966, č. 3, s. 731; *Vaške, V. Promlčení pohledávek zjištěných v konkursu. PR, 2004, č. 21, s. 793.*

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Promlčení práva přiznaného soudem (jiným orgánem) či uznaného dlužníkem	1
1. <i>Obecně</i>	1
2. <i>Promlčení práva přiznaného soudem (jiným orgánem)</i>	2
3. <i>Promlčení práva uznaného dlužníkem</i>	3

K odst. 2:

I. Promlčení splátek přiznaných soudem (jiným orgánem) či uznaných dlužníkem	4

K odst. 3:

I. Promlčení úroků a opětujících se plnění	5

K odst. 1:

I. Promlčení práva přiznaného soudem (jiným orgánem) či uznaného dlužníkem

1. *Obecně*

- 1 V ustanovení § 110 je upraven institut přetržení (přerušení) promlčecí doby (tento institut je nutno důsledně odlišit od institutu stavení promlčecí doby – srov. § 112 až 114).

O přetržení promlčení jde tehdy, jestliže v důsledku zákonem předpokládané překážky přestane promlčecí doba běžet a po odpadnutí této překážky začne běžet od začátku nová, a to vždy desetiletá promlčecí doba (mezitím uběhlá promlčecí doba se stává právně bezvýznamnou).

2. *Promlčení práva přiznaného soudem (jiným orgánem)*

- 2 O prvý případ přetržení promlčení jde tam, kde právo bylo přiznáno pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu (např. rozhodčím nálezem v rozhodčím řízení – § 28 zák. č. 216/1994 Sb.). Lze též hovořit o tzv. adjudikovaném právu, resp. o judikátní pohledávce (rozhodnutí o povolení výkonu rozhodnutí však účinky podle ustanovení § 110 nemá; srov. však účinek podle § 112). Právo přiznané pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu se podle § 110 odst. 1 promlčuje za deset let ode dne, kdy mělo být podle rozhodnutí plněno, resp. den po lhůtě k plnění (po tzv. pariční lhůtě – § 160 odst. 1 OSŘ). To znamená, že promlčecí doba začne většinou běžet po uplynutí tří dnů od právní moci rozsudku (§ 160 odst. 1 OSŘ). Pokud jde o předběžnou vykonatelnost rozsudku srov. § 160 odst. 4 OSŘ; ohledně vykonatelnosti usnesení – pokud nějaké plnění ukládá – srov. § 171 OSŘ.

3. *Promlčení práva uznaného dlužníkem*

- 3 O druhý případ přetržení promlčení jde tam, kde bylo dlužníkem uznáno právo, o jehož promlčení jde (§ 558 hovoří o uznání dluhu dlužníkem; v § 323 ObchZ je terminologicky řeč o uznání závazku). Není rozhodné, jde-li o právo, jehož předmětem je plnění peněžité či nepeněžité. Dlužník není povinen právo věřiteli uznat.

Uznání práva jako jednostranný, adresovaný, hmotněprávní dlužníkův úkon musí vyhovovat všem náležitostem, které zákon předepisuje pro právní úkony jednak obecně (§ 34n.), jednak pro uznání práva zvlášť (§ 110). Jinak řečeno, uznání musí být kva-

lifikované. V každém případě uznat právo lze až po jeho vzniku (byť třeba před jeho splatností). Soudní praxe správně při výkladu § 110, 558 ObčZ a § 324, § 407 odst. 1 ObchZ vychází z toho, že uznání dluhu, resp. závazku si nelze představit bez adresáta neboli že písemné uznání musí být adresované věřiteli. Uznání musí být v prvé řadě učiněno v písemné formě (srov. § 40 odst. 1). To znamená, že požadované uznání důvodu i výše práva musí být patrné z obsahu písemnosti (ani v jednom z těchto směrů by nemělo uznání vzbuzovat u třetích osob pochybnosti). Bylo-li učiněno uznání pouze ústně či konkludentně (např. zaplacením splátky), je neplatné (§ 40 odst. 1). I pro uznání práva jako o právním úkonu platí požadavky určitosti a srozumitelnosti (§ 37 odst. 1), jakož i to, že je může učinit pouze ten, kdo má způsobilost k právním úkonům (§ 38). Právní účinky písemného uznání práva podle § 110 odst. 1 jsou z hlediska promlčení stejné, jako když dojde k přiznání práva rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu, tj. původní promlčecí doba se stane právně bezvýznamnou a začne běžet nová desetiletá promlčecí doba. Jiný však je počátek běhu promlčecí doby v případě, že v písemném uznání byla zároveň výslovně uvedena lhůta k plnění; v takovém případě počíná běžet promlčecí doba až po uplynutí této lhůty. Nebyla-li v uznání práva lhůta k plnění (např. k vrácení peněžitě částky či nepeněžitě plnění) uvedena (uvedení lhůty není náležitostí uznání), počíná běžet promlčecí doba ohledně uznaného práva od toho dne, kdy k uznání došlo, resp. od následujícího dne, a to ode dne kdy bylo písemné uznání dluhu, resp. závazku, vyhotoveno (nikoliv tedy kdy toto písemné uznání došlo do dispoziční sféry věřitele). Má-li však mít písemné uznání práva dlužníkem právní účinky podle § 110 odst. 1, je – vedle písemné formy – třeba, aby za účelem odstranění spornosti a neurčitosti došlo k uznání práva jak co do důvodu, tak co do výše (rozsahu). Žádná pochybnost nevznikne tam, kde je důvod uznaného práva uveden výslovně, právě tak jako tam, kde výše práva je uvedena ciferně. Pokud jde o uznání práva co do důvodu, je tento požadavek splněn jeho identifikací nikoliv z hlediska právního důvodu, nýbrž z hlediska jeho skutkového vymezení tak, aby je nebylo možno zaměnit s případným jiným nárokem osoby, již je uznávací úkon adresován. O uznání co do důvodu jde i tehdy, je-li důvod uveden výslovným poukazem na upomínku o zaplacení dluhu, v níž je důvod dluhu výslovně obsažen. Za uznání práva co do výše lze např. považovat i takové uznání, ve kterém je výše stanovena odkazem na cenu při prodeji zboží v obchodě (jde totiž o výši ceny objektivním způsobem určitelnou).

Uznání práva co do důvodu a výše se musí stát bez jakýchkoliv výhrad. Jestliže dlužník písemně uzná právo věřitele co do důvodu, avšak jen do určité (částečné) výše, právní účinky uznání podle § 110 odst. 1, tj. s účinky přetržení promlčení, nastanou jen ohledně uznané výše (ohledně zbytku práva však pokračuje původní promlčecí doba). K uznání promlčeného práva s účinky podle § 110 odst. 1 není třeba, aby dlužník věděl o tom, že uznává promlčené právo. To znamená, že i když byl dlužník v omylu ohledně promlčení, tj. nevěděl o promlčení či neznal právní pravidla o promlčení (tzv. *error iuris*), právo věřitele nicméně uznal, založil tím právní účinky podle § 110 odst. 1. To ve svých důsledcích znamená, že nárok obživne a začne běžet nová desetiletá promlčecí doba.

Uzná-li někdo písemně, že zaplatí svůj dluh určený co do důvodu i výše, má se zároveň za to (vyvratitelná právní domněnka – § 2), že dluh v době uznání trval – § 558 (i tu platí, že tato vyvratitelná právní domněnka nastává ke dni písemného uznání, neboť již od tohoto okamžiku dlužník ví o svém závazku). Tímto způsobem se ve sporu posiluje a usnadňuje procesní pozice věřitele, neboť již nemusí dokazovat ani vznik dluhu, ani jeho trvání v době jeho uznání. U promlčeného dluhu však má uznání právní účinek ve formě založení vzpomenuť vyvratitelné právní domněnky (§ 558) jen tehdy, věděl-li ten, kdo dluh uznal, o promlčení (nevěděl-li dlužník v době uznání o promlčení,

nezakládá jeho uznání právní účinek podle § 558, tj. nezakládá vyvratitelnou právní domněnku, že dluh v době jeho uznání trval). Tuto vyvratitelnou právní domněnku o existenci a trvání dluhu v době jeho uznání nelze podle konstantní soudní praxe vyvracet jen pouhým všeobecným tvrzením žalovaného o neexistenci jeho závazku jako dlužníka. Žalovaný však jako dlužník může ve sporu – i když předtím dluh uznal – namítat a prokazovat (na něm spočívá důkazní břemeno), že dluh ve skutečnosti vůbec nevznikl či že dluh v době uznání již neexistoval (např. v důsledku uskutečněného splnění, prekluze) anebo že sice vznikl, avšak jeho založení bylo neplatné (nelze však již před uplynutím desetileté promlčecí doby namítat promlčení).

Právo lze podle platné právní úpravy a soudní praxe uznat opětovně, tj. i několikrát za sebou (z právně-politického a teoretického hlediska však lze namítat, že se tím může v rozporu s účelem promlčení posouvat délka promlčecí doby do nekonečna). Soudní praxe dokonce připouští možnost uznat za podmínek § 110 odst. 1 i právo již přiznané pravomocným soudním rozhodnutím; nová desetiletá promlčecí doba běží v takovém případě od uznání, resp. od uplynutí, lhůty k plnění uvedené v písemném projevu.

Uznání dluhu hlavním dlužníkem je vůči ručiteli účinné jen tehdy, jestliže s tím ručitel vyslovil souhlas (srov. výslovnou úpravu § 548 odst. 3); bez souhlasu ručitele nelze totiž zhoršovat jeho právní pozici. Jinak srov. § 323 odst. 3 ObchZ, podle kterého uznání závazku má účinky i vůči ručiteli; v tomto ustanovení je tímto způsobem kladen důraz na akcesorickou povahu ručení.

Uznání dluhu jedním z manželů zavazuje oba manžele, jde-li o společný dluh a lze-li uznání jednoho z manželů považovat za běžnou záležitost podle § 145 odst. 1.

Vyloučeno je uznání práva s účinky podle § 110 odst. 1 u práva již prekludovaného, neboť takové právo uplynutím prekluzivní doby již zaniklo (§ 583).

Totéž platí i o právu, které nikdy neexistovalo (neexistuje-li totiž právo, nemůže být ani uznáno).

Dojde-li ze strany dlužníka k uznání více dluhů, musí zároveň zřetelně určit, který, resp. které z nich, co do důvodu a výše uznává. Uzná-li dlužník vedle vzniklých a existujících dluhů i dluhy, které nikdy nevznikly, nemůže to mít žádný vliv na právní účinky uznání vzniklých a existujících dluhů.

Uznání dluhu jako hmotněprávní úkon je třeba odlišovat od uznání nároku jako procesního úkonu (§ 153a odst. 1 až 4 ve spojení s § 114b odst. 5 OSŘ). Uzná-li žalovaný v průběhu soudního řízení žalobou uplatněný nárok či základ nároku, a jsou-li navíc splněny i potřebné hmotněprávní podmínky, včetně písemné formy, soud rozhodne podle tohoto uznání. Musí ovšem dojít k uznání uplatněného nároku jako celku. Uzná-li žalovaný dlužník jen část uplatněného nároku, soud rozhodne rozsudkem pro uznání jen tehdy, navrhne-li to žalobce. Uzná-li dlužník pouze základ nároku, soud rozhodne mezitímním rozsudkem pro uznání (§ 152 odst. 2 OSŘ).

Pokud jde o uznání závazku v obchodních závazkových vztazích, ustanovení § 323, 407 ObchZ obsahují některé zvláštnosti. Kromě již výše zmíněné zvláštnosti, týkající se ručení, jde např. o to, že pro uznání závazku obchodní zákoník z náležitostí kladejších na toto uznání výslovně stanoví pouze písemnou formu. Z jiných zvláštností lze upozornit např. na to, že placení úroků se podle výslovné úpravy obchodního zákoníku považuje za uznání závazku ohledně té části, z níž se úroky platí, a dále že částečné plnění závazku má účinky uznání zbytku dluhu jen tehdy, lze-li podle okolností konkrétního případu usuzovat, že tímto částečným plněním uznává dlužník i zbytek svého závazku. Vedle uznání závazku však obchodní zákoník zná – na rozdíl od občanského zákoníku – i možnost prodloužení promlčecí doby. Podle § 401 totiž strana, vůči níž se právo promlčuje, může písemným prohlášením učiněným jak při vzniku závazku,

tak kdykoliv během promlčecí doby prodloužit promlčecí dobu, a to opakovaně. Celková promlčecí doba však nesmí být delší než 10 let od doby, kdy počala poprvé běžet (§ 408).

V pracovněprávních vztazích platí podle § 331 ZPr úprava občanského zákoníku (§ 110); uznáním dluhu však nevzniká právní domněnka, že dluh v době uznání trval (§ 326 ZPr).

K odst. 2:

I. Promlčení splátek přiznaných soudem (jiným orgánem) či uznaných dlužníkem

Plnění dluhu může být dohodnuto anebo rozhodnutím soudu (orgánu) určeno i ve splátkách (§ 565 ObčZ, § 160 odst. 1 OSŘ). V takových případech promlčecí doba počíná běžet pro každou jednotlivou splátku zvlášť, a to ode dne její splatnosti. Ohledně počátku promlčecí doby platí stejný režim jako u splátek vůbec (§ 103), a to bez ohledu na to, jde-li o splátky přiznané rozhodnutím soudu (orgánu) anebo vyplývající z uznání práva. Protože spolu s ujednáním splátek může být dohodnuto anebo v rozhodnutí určeno, že nesplněním jedné ze splátek se stává splatným celý dluh (§ 565), pamatuje § 110 odst. 2 i na tento případ. Ustanovení § 110 odst. 2 totiž stanoví, že tam, kde se stane pro nesplnění některé ze splátek splatným celý dluh, počne desetiletá promlčecí doba běžet ode dne splatnosti nesplněné splátky; to však platí jen v případě, že věřitel použil práva požadovat na dlužníkovi zaplacení celého dluhu pro nesplnění některé ze splátek nejpozději do splatnosti nejbližší příští splátky (§ 565). Nestalo-li se tak a věřitel ztratil právo požadovat na dlužníkovi zaplacení celého dluhu, přestane běžet promlčecí doba ohledně celého dluhu a promlčecí doba začne běžet opět jen pro jednotlivé splátky od jejich splatnosti. Promlčecí doba pro celý dluh však začne běžet znovu, jestliže dlužník ve stanoveném termínu nesplní ani další splátku. 4

K odst. 3:

I. Promlčení úroků a opětuujících se plnění

Úroky (smluvní – smluvené i úroky z prodlení), jakož i opětuující se plnění (např. výživné – § 98 odst. 2 ZOR) se promlčují ve třech letech. Jde-li však o práva pravomocně přiznaná nebo písemně uznaná, platí tato tříletá promlčecí doba jen tehdy, jde-li o úroky a opětuující se plnění, jejichž splatnost nastala až po právní moci rozhodnutí soudu či jiného orgánu. Úroky a opětuující se plnění, jejichž splatnost nastala do právní moci rozhodnutí či jiného orgánu (adjudikovaná), či do uznání, se totiž promlčují v desetileté promlčecí době. 5

Z judikatury:

I. Promlčení práva uznaného dlužníkem

R 51/1968: Z § 110 odst. 1 o. z. nijak nevyplyvá, že by nebylo možné uznat dluh už promlčený: uznání promlčeného dluhu není vázáno na vědomost dlužníka o tom, že dluh je promlčený (pozn. autora: vzhledem k právní úpravě § 558 se cit. judikát vztahuje pouze na otázku promlčení).

R 32/1979: Také právo přiznané pravomocným soudním rozhodnutím může být dlužníkem písemně uznáno co do důvodu a výše (§ 110 odst. 1 věta druhá o. z.). Toto právo se pak promlčí za deset let ode dne, kdy k uznání došlo, popřípadě za deset let od uplynutí lhůty k plnění uvedené v písemném uznání dluhu.

R 17/1991: Na právo ručitele dovolat se promlčení vůči věřiteli dlužníka po uplynutí promlčecí doby podle ustanovení § 101 o. z. nemá vliv písemné uznání dluhu dlužníkem podle ustanovení § 110 odst. 1 o. z.

Sou R NS č. C 1663 – NS sp. zn. 33 Odo 779/2002: Není-li určitost projevu vůle uznat dluh co do důvodu a výše a příslib dluh zaplatit dána obsahem listiny, na níž je zaznamenán, nejde o platné uznání dluhu.

Sou R NS č. C 2911 – NS sp. zn. 32 Odo 376/2003: Uznává-li dlužník více dluhů, musí nepochybně určit, které jednotlivé dluhy (co do důvodu i výše) uznává a slibuje zaplatit.

NS sp. zn. 33 Odo 1039/2004: Na rozdíl od zajištění závazku uznání dluhu podle § 558 ObčZ není předpokladem uznání práva s účinky podle § 110 odst. 1 věty druhé ObčZ příslib zaplacení dluhu.

NS sp. zn. 29 Odo 1297/2004: Okamžik, ke kterému nastává vyvratitelná domněnka existence uznaného závazku, se pojí s vlastním vyhotovením písemného uznání dlužníkem a nikoliv teprve s dobou jeho následného dojití do sféry adresáta (věřitele).

NS sp. zn. 29 Odo 1297/2004: Písemné uznání peněžitého závazku podle ustanovení 323 odst. 1 ObchZ je jednostranným právním úkonem dlužníka adresovaným věřiteli. Nová čtyřletá promlčecí doba začíná ve smyslu § 407 odst. 1 ObchZ běžet již ode dne, kdy dlužník písemné uznání vyhotovil; ke stejnému dni nastává vyvratitelná domněnka existence uznaného závazku.

NS sp. zn. 33 Odo 493/2005: Uzná-li dlužník písemně právo věřitele na vrácení částky poskytnuté mu na základě smlouvy o půjčce, jež je identifikováno co do důvodu odkazem na tuto smlouvu, nemá skutečnost, že smlouva o půjčce byla následně shledána neplatnou, vliv na to, že právo věřitele na vrácení půjčené částky z titulu bezdůvodného obohacení s promlčí v desetileté lhůtě podle § 110 odst. 1 věty druhé ObčZ.

NS sp. zn. 33 Odo 493/2005: Uznáním práva „co do důvodu“ se rozumí jeho identifikace nikoliv z hlediska právního důvodu, nýbrž z hlediska jeho skutkového vymezení tak, aby je nebylo možno zaměnit s případným jiným nárokem osoby, jíž je uznávací úkon adresován.

SJ, 1999, č. 12 – NS ČR: Jestliže dlužník písemně uznal právo co do důvodu, avšak jen do určité (částečné) výše, nastanou účinky uznání dluhu jen do uznané výše; ohledně zbytku práva pokračuje původní promlčecí doba.

SR, 2000, č. 17 – MS v Brně: Vyvratitelnou právní domněnku o tom, že v době uznání závazek trval, nelze vyvracet pouhým negativním tvrzením žalovaného o neexistenci závazku.

II. Promlčení úroků a opěťujícího se plnění

R 42/1971: Z hlediska promlčení, uplatněného námitkou povinného při soudnom výkone rozhodnutí na vymožení dlžného výživného, třeba rozlišovať medzi stanoveným opakujúcim sa plnením výživného za jednotlivé mesiace v čase pred a po právoplatnosti vykonávaného rozhodnutia.

R 68/2003: Nárok na náhradu nákladů na výživu pozůstalým podle § 448 obč. zák. má charakter opěťujících se plnění a promlčuje se jako celek.

NS sp. zn. 32 Odo 466/2004: Po účinném vznesení námitky promlčení nelze přiznat jistinu a úroky od okamžiku, kdy uplynula promlčecí doba ohledně prva na zaplacení jistiny. Pokud však právo na zaplacení úroků vzniklo před promlčením jistiny, je třeba promlčení práva na zaplacení úroků posuzovat samostatně.

Běh promlčecí doby

§ 111 [Vliv změny v osobě věřitele nebo dlužníka na běh promlčecí doby]

Změna v osobě věřitele nebo dlužníka nemá na běh promlčecí doby vliv.

Související ustanovení: § 460n., 524, 531, 533, 579, 813, 827

Související předpisy: § 400 ObchZ; § 331 ZPr

Z literatury: Švestka, J., Češka, Z., Chyský, J. a kol. Promlčení a prekluze v československém právním řádu. Praha : Orbis, 1967, s. 211.

Obsah výkladu:

I. Vliv změny v osobě věřitele či dlužníka na běh promlčecí doby 1

I. Vliv změny v osobě věřitele či dlužníka na běh promlčecí doby

Citované ustanovení § 111 výslovně stanoví, že změna v osobě věřitele nebo dlužníka nemá na běh promlčecí doby vliv (nestaví ji ani ji nepřetahuje). I kdyby však občanský zákoník takovéto výslovné ustanovení postrádal, nebylo by možno učinit jiný závěr. 1

Právní nástupce subjektu určitého práva či určité povinnosti přebírá právo nebo povinnost ve stavu, v jakém se nacházely v době změny subjektů. Jinak řečeno, právní postavení právního nástupce je stejné jako jeho právního předchůdce (to se týká nejen možnosti vznesení námitky promlčení, nýbrž i přetření promlčení, stavení promlčení atd.). Je nerozhodné, z jakého důvodu ke změně v osobě věřitele nebo dlužníka dochází, tj. jde-li o zákonný přechod či o smluvní převod práv či povinností. Proto tam, kde dochází ke změně v osobě subjektu práva či povinnosti (ať již na základě nabytí dědictví – § 460n., postoupení pohledávky – § 524 anebo převzetí dluhu – § 531, resp. přistoupení k závazku – § 533), započítává se právnímu nástupci vždy ta část promlčecí doby, která uplynula již jeho právnímu předchůdci či více právním předchůdcům.

Ustanovení § 111 nelze použít u zániku práva či povinnosti. Tak je tomu např. při úmrtí dlužníka, jde-li o povinnost k plnění, které mělo být provedeno osobně dlužníkem (§ 579 odst. 1), anebo při úmrtí věřitele, jde-li o plnění omezené pouze na jeho osobu (např. nárok poškozeného na bolestné či nárok na odškodnění za ztížení společenského uplatnění – § 579 odst. 2, nárok na peněžité zadostiučinění – § 13 odst. 2, 3).

Z judikatury:

R 24/1976: Okolnost, že na pojišťovnu přechází právo pojištěného vůči jinému na náhradu škody z pojistné události až do výše plnění, které pojištěnému poskytla (§ 368 odst. 1 o. z.) (nyní § 33 zákona č. 37/2004, o pojistné smlouvě), nemá vliv na právo dlužníka namítat vůči pojišťovně promlčení a na počátek běhu promlčecí doby.

§ 112 [Stavení promlčení]

Uplatní-li věřitel v promlčecí době právo u soudu nebo u jiného příslušného orgánu a v zahájeném řízení řádně pokračuje, promlčecí doba od tohoto uplatnění po dobu řízení neběží. To platí i o právu, které bylo pravomocně přiznáno a pro které byl u soudu nebo u jiného příslušného orgánu navržen výkon rozhodnutí.

Související ustanovení: § 110

Související předpisy: § 329 odst. 2, § 331 ZPr; § 402n., § 403 ObchZ; § 43 odst. 1, 2, § 80, 96, 97, 98, 106, 110, § 111 odst. 3, § 251 OSŘ; § 14 zák. č. 216/1994 Sb., o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů; § 43 odst. 3, § 206, 228, 229 TrŘ; § 70 zák. č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů; § 173 odst. 4 InsZ

Z literatury: Česka, Z. Vliv soudního řízení na běh promlčecí doby. *Acta Universitatis Carolinae-Iuridica*, 1961; Halouzka, V. Včasné uplatnění práv z odpovědnosti za škody ohrožených promlčením nebo prekluzí a řádné pokračování v řízení. BA, 1978, duben–červen, s. 14; Chalupa, L. Změna žaloby a stavení promlčení. Právní zpravodaj, 2007, č. 6, s. 9n.; Chladný, J. Vznik a vývin právního inštitutu premlčania a preklúzia v občianskom práve. Právny obzor, 1985, č. 3, s. 236; Choděra, O. K otázce včasnosti uplatnění nároku na náhradu škody způsobené trestným činem. Socialistická zákonnost, 1979, č. 9, s. 530; Knapp, V. Splnění závazku a jiné způsoby jejich zániku. Praha: Československá akademie věd, 1955, s. 312; Mazák, J. K otázce prerušení plynutia premlčacej doby. Socialistické súdnictvo, 1981, č. 12, s. 16; Mothejzliková, J., Steiner, V. a kol. Zákon o rozhodčím řízení a o výkonu rozhodčích nálezů s přílohami. Komentář. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 1996, s. 60n.; Soukup, J. Poznámka k výkladu stavení promlčecí doby podle

§ 112 obč. zák. Socialistická zákonnost, 1974, č. 9, s. 528; Švestka, J., Češka, Z., Chyský, J. Základní teoretické otázky promlčení v občanském zákoníku ČSSR. Právník, 1965, č. 8, s. 693; Švestka, J. a kol. Promlčení a prekluze v československém právním řádu. Praha : Orbis, 1967, s. 221; Vaške, V. Promlčení pohledávek zjištěných v konkursu. PR, 2004, č. 21, s. 793; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. 1. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 295n.

Obsah výkladu:

I. Stavení běhu promlčecí doby	1
II. Řádné pokračování v zahájeném řízení	2

I. Stavení běhu promlčecí doby

- 1 Citované ustanovení § 112 upravuje nejvýznamnější případ stavení promlčecí doby. Dojde-li ve stanovené promlčecí době, tj. nejpozději v její poslední den, k uplatnění práva u soudu anebo u jiného příslušného orgánu (např. u stálého rozhodčího soudu nebo u rozhodce – srov. § 14 zák. č. 216/1994 Sb.), nastává stavení promlčecí doby, a to pouze ve vztahu k právu, které bylo v řízení uplatněno, jakož i ve vztahu k osobě, vůči níž se toto řízení vede.

K uplatnění práva dochází u soudu většinou návrhem – žalobou na plnění – § 79 odst. 1, § 80 písm. b) OSŘ; srov. i § 14 zák. č. 216/1994 Sb. To však neplatí, jde-li o žalobu určovací podle § 80 písm. c) OSŘ; zahájení řízení o určení, zda pohledávka je či není, proto nevede ke stavení promlčecí doby ohledně této pohledávky.

K uplatnění práva ve smyslu § 112 však může dojít i vzájemným návrhem – žalobou (§ 97 odst. 1 OSŘ), jakož i projevem žalovaného, jímž uplatňuje pohledávku k započtení proti pohledávce žalobce (§ 98 OSŘ), návrhem v rámci trestního řízení podle § 43 odst. 2 TrŘ (v tzv. adhezním řízení), návrhem u orgánu v rámci řízení o přestupku podle § 70 zák. č. 200/1990 Sb., popř. návrhem u jiného orgánu, jehož pravomoc byla místo pravomoci soudu založena zákonem.

Pokud jde o započtení, je třeba v souladu se soudní praxí usuzovat, že pohledávka, která započtením nezanikla, trvá dále, takže běh promlčecí doby k jejímu uplatnění pokračuje i po pravomocném skončení řízení, v němž byla vznesena námitka započtení. Na tom nic nemění fakt, že z celkové pohledávky namítnuté k započtení proti pohledávce dlužníka zanikla pouze část. Ke stavení běhu promlčecí doby totiž dochází v tom rozsahu, v jakém bylo právo u soudu uplatněno. Jestliže proto započtením zanikla jen část pohledávky namítnuté k započtení, ohledně nezaniklé částky se promlčecí doba po dobu řízení, v němž byla uplatněna, stavěla, takže teprve po jeho skončení pokračoval běh promlčení k uplatnění nezaniklé části pohledávky.

Po dobu trvání řízení před soudem či před jiným orgánem promlčecí doba ve svém běhu nepokračuje. Bylo-li poté věřiteli přiznáno právo, které v řízení uplatnil, pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného příslušného orgánu, přetrhne se (přeruší se) původní promlčecí doba a začne běžet promlčecí doba nová, a to desetiletá (§ 110). Nebylo-li věřiteli uplatněné právo pravomocně přiznáno, není již aktuální vůbec o promlčení daného práva uvažovat, neboť novému projednání téže věci mezi týmiž účastníky brání překážka věci pravomocně rozsouzené – rei iudicatae (§ 159 odst. 3 OSŘ).

Jestliže podle soudní praxe žalobce uvede potřebné údaje nezbytné k identifikaci uplatněného práva v žalobě, nikoliv však v žalobním návrhu (petitu) a poté žalobní návrh (petit) o tyto údaje doplní, nejde o změnu žaloby, nýbrž jen o její upřesnění, což nemá vliv na běh promlčecí doby.

V případě, že byla žaloba soudem zamítnuta pro předčasnost vzhledem k tomu, že se uplatněné právo dosud nestalo splatným, promlčecí doba ohledně práva, jež oprávněný hodlá uplatnit, začne teprve běžet.

Bylo-li soudní řízení o uplatněném právu v důsledku zpětvzetí návrhu na zahájení řízení zastaveno, nastává stav, jako kdyby k řízení vůbec nedošlo. Při posuzování tohoto případu z hlediska § 112 je namístě závěr, že v řízení nebylo řádně pokračováno (srov. k tomu dále sub II). Věřitel proto může uplatnit totéž právo u soudu znovu, ovšem jen za předpokladu, že k jeho uplatnění ještě vůbec běží promlčecí doba.

II. Řádné pokračování v zahájeném řízení

Předpokladem stavení promlčecí doby po dobu trvání řízení, a tedy spojené s neukončením promlčecí doby, je, že oprávněný subjekt řádně pokračuje v zahájeném řízení. Jestliže proto věřitel v zahájeném řízení u soudu nebo u jiného orgánu (např. u trestního soudu v adhezním řízení, tj. v řízení o nároku na náhradu škody v rámci trestního řízení) řádně nepokračuje, skončí promlčecí doba bez ohledu na to, že právo již bylo uplatněno (promlčení v takových případech totiž běží i po dobu řízení).

V řízení pokračuje účastník řízení řádně tehdy, jestliže svými procesními úkony nebrání náležitému průběhu řízení, takže toto řízení může skončit rozhodnutím ve věci, resp. soudním smírem (tzv. meritorní ukončení řízení). Řádně naopak nepokračuje ten účastník řízení, který se souhlasem soudu vezme žalobu zpět (soud v takovém případě řízení za splnění podmínek § 96 OSŘ zastaví), právě tak jako ten, který nepodá návrh na pokračování přerušového řízení (§ 111 odst. 3 OSŘ). Není-li po výzvě, poučení a ve stanovené lhůtě podání (konkrétně žaloba) řádně opraveno či doplněno, takže v řízení nebylo možno pro tento nedostatek pokračovat, soud usnesením podání, kterým se zahajuje řízení, odmítne (nikoliv zastaví); tím je řízení skončeno (§ 43 odst. 1, 2 OSŘ).

Přerušování řízení v těch případech, kde to účastníci shodně navrhnou anebo jestliže to navrhne alespoň jeden z účastníků a ostatní se nedostaví bez předchozí omluvy k jednání (§ 110 OSŘ), nelze ještě samo o sobě považovat za nedostatek řádného pokračování v řízení; tento následek má jen takové přerušování řízení, ve kterém lze spatřovat nezáměr věřitele na ukončení řízení.

Z hlediska promlčení má stejné právní účinky jako uplatnění práva u soudu či jiného orgánu (§ 112 věta první) i návrh na výkon rozhodnutí, jímž se oprávněný domáhá výkonu rozhodnutí, kterým mu bylo přiznáno právo (§ 112 druhá věta OSŘ). I ve vykonávacím řízení je proto třeba řádně pokračovat.

V praxi vznikaly časté pochybnosti ohledně vztahu adhezního řízení a následného občanského soudního řízení tam, kde v trestním řízení nebyl věřitel se svým právem – ať zcela, nebo zčásti – uspokojen, a proto s ním byl odkázán na občanské soudní řízení. Za dříve platné úpravy (§ 97 ObčZ 1950) soudní praxe výkladem dovozovala, že pokračoval-li věřitel v přiměřené době i po skončení trestního řízení v občanském soudním řízení, mělo se za to, že v řízení řádně pokračoval, takže promlčení nemohlo skončit. Za současného stavu je někdy dovozováno, že platná právní úprava, která pouze stanoví, že „promlčecí doba“ od tohoto uplatnění po dobu řízení neběží, takový výklad nepřipouští. Podle tohoto názoru, jestliže totiž poškozený – věřitel – uplatní své právo na náhradu škody způsobené trestným činem v adhezním řízení jednak řádně, tj. nejpozději u hlavního líčení před zahájením dokazování, popř. již v trestním oznámení vyjádří jako poškozený vůli požadovat na konkrétní osobě náhradu škody

z těch a těch důvodů v jaké výši (nestačí pouze vyjádření poškozeného, že se připojuje k trestnímu řízení a požaduje náhradu škody), jednak včas, tj. v průběhu promlčecí doby a v řízení řádně pokračuje, promlčecí doba od tohoto uplatnění po dobu adhezního řízení neběží (R 29/1985). Není-li poškozený zcela či zčásti uspokojen rozhodnutím soudu v adhezním řízení, může – aniž by se jeho nárok promlčel – uplatnit své právo v občanském soudním řízení, a to v době, kdy ještě pokračuje běh promlčecí doby, tj. po skončení trestního stíhání (§ 12 odst. 10 TrŘ), o kterém byl jako poškozený vyrozuměn, až do jejího úplného vyčerpání.

Lze však usuzovat, že ani současnou formulací § 112 nebyla žádná věcná změna sledována. Proto je třeba i platné znění § 112 s ohledem na zajištění účinné ochrany poškozeného vykládat tak, že poškozený v řízení řádně pokračuje i tehdy, jestliže po skončení trestního řízení v přiměřené lhůtě pokračuje v občanském soudním řízení. Určení této přiměřené doby bude vždy otázkou posouzení okolností jednotlivého konkrétního případu. Věc by si však s ohledem na požadavek zajištění právní jistoty vyžadovala jasnou zákonnou úpravu.

Podání návrhu na zahájení insolvenčního řízení nemá vliv na běh promlčecí doby ohledně pohledávky věřitele. Stavení běhu promlčecí doby však nastává přihlášením této pohledávky, resp. doručení přihlášky insolvenčnímu soudu (§ 173 odst. 4 InsZ).

O stavení promlčecí doby v obchodních závazkových vztazích srov. § 402 ObchZ. Podle tohoto ustanovení je třeba podle stávající soudní praxe dovodit, že běh promlčecí doby o právu účastníka, který přistoupil od řízení na straně žalobce (§ 92 odst. 1 OSŘ), se staví dnem, kdy byl soudu doručen souhlas tohoto účastníka se vstupem do řízení.

Podle § 329 odst. 2 ZPr platí, že uplatní-li účastník u soudu své právo a v zahájeném řízení řádně pokračuje, promlčecí lhůta po dobu řízení neběží; totéž platí o právu, které bylo pravomocně přiznáno, jakož i pro které byl u soudu navržen výkon rozhodnutí.

Z judikatury:

1. Stavení běhu promlčecí doby

R 1/1961: Domáhá-li se oprávněný nároku v promlčecí době a v soudním řízení náležitě pokračuje, neskončí promlčení, dokud řízení trvá.

R 31/1974: Jestliže poškozený uplatnil v trestním řízení včas (§ 43 odst. 2 tr. ř.) nárok na náhradu škody, jež mu byla způsobena trestným činem, a v řízení řádně pokračuje (§ 112 o. z.), běh promlčecí doby se zastaví.

Nedošlo-li v trestním řízení k uložení povinnosti nahradit poškozenému uplatněnou náhradu škody, má poškozený možnost uplatnit nárok na náhradu škody v občanském soudním řízení v promlčecí době, jejíž běh pokračoval po skončení trestního řízení.

R 26/1975: Podání žaloby o určení nemá žádný vliv na počátek a běh promlčení.

R 12/1977: Byl-li nárok na náhradu škody způsobené přestupkem uplatněn při projednávání přestupků národním výborem, jde o uplatnění práva u příslušného orgánu ve smyslu § 112 o. z.

R 53/2004: Po dobu směnečného řízení se nestaví běh promlčecí doby k uplatnění práva, které je směnkou zajištěno.

Sou R NS č. C 1868 – NS sp. zn. 25 Cdo 1460/2002: Uplatněním nároku na náhradu škod za ztižení společenského uplatnění ve výši základního bodového ohodnocení a ve výši dvojnásobku (§ 6 odst. 2 vyhlášky č. 32/1965 Sb.) v trestním řízení se nestaví běh promlčecí doby ohledně nároku na zvýšení této náhrady podle § 7 odst. 3 této vyhlášky.

Sou R NS č. C 1945 – NS sp. zn. 29 Odo 565/2001: Zahájení řízení o určení, zda tu pohledávka je či není, nevede (stejně jako kladné rozhodnutí soudu ve sporu o takovém určení) ke stavení běhu promlčecích či prekluzivních lhůt ohledně této pohledávky.

Sou R NS č. C 3010 – NS sp. zn. 22 Cdo 240/2004: Uvede-li žalobce potřebné údaje nutné k identifikaci uplatněného práva v žalobě, nikoliv však v žalobním návrhu, a ten později o tyto náležitosti doplní, nejde o změnu žaloby, ale jen o její upřesnění. Toto upřesnění nemůže mít vliv na běh promlčecí doby.

NS sp. zn. 29 Odo 1387/2004: Běh promlčecí doby o právu účastníka, který přistoupil do řízení na straně žalobce, se staví dnem, kdy byl soudu doručen souhlas tohoto účastníka se vstupem do řízení.

NS sp. zn. 25 Cdo 874/2005: Zanikla-li započtením jen část pohledávky, staví se ohledně zbývajících (nezaniklých) částí pohledávky promlčecí doba po dobu řízení, v němž byla takto uplatněna, a teprve po jeho skončení pokračuje běh promlčecí doby k uplatnění této zbývajících částí pohledávky.

SJ, 1999, č. 11 – NS ČR: § 22 a 23 zákona č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánů státu nebo jeho nesprávným úředním postupem (dnes: § 32–35 zákona č. 82/1998 Sb. o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem).

Uplatněním práv u soudu se staví běh promlčecí doby pouze ve vztahu k osobě, vůči níž se toto řízení vede.

SR, 2000, č. 6 – NS ČR: Uplatní-li vlastník věci vůči jejímu oprávněnému držiteli právo na ochranu u soudu, vydržecí doba od podání žaloby neběží.

II. Řádné pokračování v zahájeném řízení

R 32/1978: V začatém konaní řádně pokračuje (§ 112 O. z.) aj ten účastník soudního konania, ktorý súčinnosť so súdom v konaní sám nevyvíja, svojími úkonmi však nebráni priebehu konania a jeho skončenie rozhodnutím súdu vo veci.

R 22/1979: Pokud poškozený v trestním řízení nepodá odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně a nezúčastní se řízení u soudu druhého stupně, nelze na základě toho učinit závěr, že nepokračoval řádně v trestním řízení.

NS sp. zn. 25 Cdo 2478/2004: Řádným uplatněním nároku na náhradu škody v adhezním řízení, jímž se staví běh promlčecí doby, není samotné podání trestního oznámení, jestliže neobsahuje požadavek, aby konkrétní osobě byla uložena povinnost k náhradě škody v určité výši.

ÚS sp. zn. II. ÚS 182/01: Zákonná podmínka řádného pokračování v řízení by nebyla splněna, kdyby žalobce vadnou žalobu (případně k výzvě soudu) neopravil či nedoplnil.

§ 113 [Promlčení práv osob, které musí mít zákonného zástupce]

Jde-li o práva osob, které musí mít zákonného zástupce, nebo o práva proti těmto osobám, promlčení nepočne, dokud jim zástupce není ustanoven. Již započaté promlčení probíhá dále, avšak neskončí, dokud neuplyne rok po tom, kdy těmto osobám bude zákonný zástupce ustanoven nebo kdy překážka jinak pomine.

Související ustanovení: § 26n.

Související předpisy: § 192 odst. 1 OSŘ; § 31n., 78n., 83n. ZOR; § 332 ZPr

Z literatury: Švestka, J., Češka, Z., Chyský, Z. a kol. Promlčení a prekluze v československém právním řádu. Praha : Orbis, 1967, s. 220.

Obsah výkladu:

I. Promlčení práv osob, které musí mít zákonného zástupce.....1

I. Promlčení práv osob, které musí mít zákonného zástupce

Citované ustanovení (první věta) odsouvá počátek promlčecí doby na dobu do ustanovení zákonného zástupce (např. opatrovníka podle § 27 odst. 2 ZOR či poručníka podle § 78 ZOR).

Někdy se i tyto případy zahrnují – teoreticky však nesprávně – do stavení promlčení. Ve skutečnosti v těchto případech promlčecí doba po určitý čas nepočne běžet (bez ohledu na to, jak je pro daný případ počátek běhu promlčecí doby stanoven), ačkoliv by k tomu byly jinak dány podmínky.

Ustanovení § 113 (druhá věta) naopak stanoví, že promlčení již započaté a dále probíhající neskončí neboli se prodlužuje, pokud neuplyne doba jednoho roku poté, co byla odstraněna překážka, tj. po ustanovení zákonného zástupce, popř. po pominutí jiné překážky. V tomto případě tedy započatá promlčecí doba běží dále, a to i tehdy, jestliže v jejím průběhu ztratí fyzická osoba způsobilost k právním úkonům, popř. jestliže její způsobilost k právním úkonům byla omezena. Aby však fyzická osoba pro nedostatek své způsobilosti k právním úkonům neutrpěla újmu na svých subjektivních občanských právech, prodlužuje § 113 promlčecí dobu o jeden rok s cílem, aby zákonný zástupce nebo sama fyzická osoba, již byla navráćena způsobilost k právním úkonům, měli dostatek času k soudnímu uplatnění svého práva. Roční doba, během které nemůže skončit promlčení, se počítá ode dne, kdy nabylo právní moci rozhodnutí o ustanovení zákonného zástupce nebo kdy nabylo právní moci rozhodnutí, kterým se zrušuje zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům, resp. ode dne, kdy se stala nezletilá fyzická osoba zletilou.

Na prekluzivní lhůty ustanovení § 113 nelze vůbec použít, a to ani obdobně (analogicky); cit. ustanovení se vztahuje pouze na počátek a běh promlčecích lhůt.

Jde-li o právo zaměstnance, který musí mít opatrovníka, nebo o práva proti němu, nezapočítává se do běhu doby stanovené pro uplatnění práva doba, po kterou mu opatrovník nebyl ustanoven (§ 332 ZPr).

Z judikatury:

PR, 1999, č. 1 – NS ČR: Okolnost, že nositeli práva, který musí být zastoupen opatrovníkem, nebyl tento opatrovník ustanoven, nemá vliv na běh prekluzivní lhůty podle ObčZ.

§ 114 [Promlčení práv mezi zákonnými zástupci a nezletilci či jinými zastoupenými]

Jde-li o právo mezi zákonnými zástupci na jedné straně a nezletilými dětmi a jinými zastoupenými osobami na druhé straně, promlčení ani nepočíná ani neběží, nejde-li o úroky a opěťující se plnění. To platí i o právech mezi manžely.

Související ustanovení: § 26n., 110, 113

Související předpisy: § 31n., 78n., 83n., § 98 odst. 2 ZOR

Z literatury: Švestka, J., Češka, Z., Chyský, J. a kol. Promlčení a prekluze v občanském právním řádu. Praha : Orbis, 1967, s. 214.

Obsah výkladu:

I. Promlčení práv mezi zákonnými zástupci a nezletilými dětmi (jinými zastoupenými)...1

I. Promlčení práv mezi zákonnými zástupci a nezletilými dětmi (jinými zastoupenými)

- 1** Citované ustanovení odsouvá počátek běhu promlčecí doby anebo staví již započatou promlčecí dobu v těch případech, kde jde o právo mezi zákonnými zástupci (např. rodiči, poručníky, opatrovníky) na straně jedné a nezletilými dětmi (osvojení), jakož i jinými zastoupenými osobami na straně druhé (poručenční, opatrovanci). Pro tyto případy § 114 stanoví, že promlčení ani nepočíná, ani dále neprobíhá.

Totéž platí i o právech mezi manžely (nikoli však mezi druhem a družkou).

I při nedostatku výslovné zvláštní úpravy podle zákona č. 115/2006 Sb. lze usuzovat, že § 114 se z povahy věci a sledovaného účelu uplatní i mezi registrovanými partnery). Důvodem pro odsunutí počátku či stavení běhu promlčecí doby je existence příbuzenského vztahu, manželství, registrovaného partnerství, popř. existence vztahu mezi zástupcem a zastoupeným (např. mezi osobou zbavenou způsobilosti k právním úkonům a jejím opatrovníkem), a s tím spjatá potřeba ochrany zastoupených osob, které nemohou samy v případě kolize zájmů uplatnit svá práva.

Odsunutí počátku promlčecí doby mezi zákonnými zástupci na jedné straně a nezletilými dětmi a jinými zastoupenými osobami na straně druhé, právě tak jako mezi manžely (registrovanými partnery), se však podle § 110 odst. 3 nevztahuje na úroky (smluvní – smluvené i z prodlení), jakož i na opěťující se plnění (např. na výživné – § 98 odst. 2 ZOR). Tato práva se proto nadále od jejich splatností promlčují (§ 101). Cílem této úpravy i výkladu je čelit v praxi situacím, aby po ukončení vztahu zákonného zastoupení či po ukončení manželství (registrovaného partnerství) nebylo možno bez rizika promlčení uplatňovat najednou velmi vysoké částky úroků či opěťující se částky výživného.

Hlava devátá. Vymezení některých pojmů

Domácnost

§ 115 [Pojem domácnosti]

Domácnost tvoří fyzické osoby, které spolu trvale žijí a společně uhrazují náklady na své potřeby.

Související ustanovení: § 143n., § 474 odst. 1, § 475, 688, § 706 odst. 1, § 809, § 809 odst. 2, § 813 odst. 3, § 817 odst. 3

Související předpisy: § 67b odst. 2 ZdravZ

Související komunitární předpisy:

Z literatury: *Glos, J.* O rodině a domácnosti. Právník, 1972, č. 6, s. 498; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 244n.; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 199n.; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 74.

Obsah výkladu:

I. Domácnost (společná domácnost).....	1
1. Pojmové znaky domácnosti.....	1
2. Trvalé spolužití fyzických osob.....	2
3. Zrušení domácnosti	3
4. Společné uhrazování nákladů na potřeby domácnosti.....	4

I. Domácnost (společná domácnost)

1. Pojmové znaky domácnosti

- 1 Domácnost (na určitých místech používá občanský zákoník jako synonymum domácnosti) pojem společná domácnost nepředstavuje – vedle fyzických osob a právnických osob – nějaký další samostatný subjekt občanského práva. Nicméně domácnost si v některých – výslovně stanovených – občanskoprávních vztazích určitou, a to nikoliv nevýznamnou, právní relevanci zachovává (§ 143a odst. 2, § 148 odst. 1, 2, § 149 odst. 3, 4, § 150 odst. 4, § 474 odst. 1, § 475, 688, § 706 odst. 1, § 708, § 809 odst. 2, § 813 odst. 3, § 817 odst. 3).

Proto je nutno pro účely právní praxe pojem domácnosti vymežit.

Ustanovení § 115 vymezuje domácnost dvěma zákonnými (legálními) znaky:

- a) dvě či více fyzických osob spolu trvale žijí a zároveň (kumulative)
- b) tyto osoby společně uhrazují náklady na své potřeby.

2. Trvalé spolužití fyzických osob

- 2 Není rozhodné, zda jde o fyzické osoby navzájem si blízké (i když domácnost budou často tvořit fyzické osoby navzájem příbuzné, manželé či registrovaní partneři) anebo o fyzické osoby jiné. V každém případě však tyto fyzické osoby musí spolu žít neboli musí jít o jejich spolužití. Výrazem spolužití těchto osob bude zpravidla i jejich společné bydlení v též bytě; společné bydlení však není v každém případě k naplnění pojmu

domácnosti bezpodmínečně nutné. Znakem domácnosti není ani přihlášení se fyzické osoby k pobytu podle předpisů o evidenci obyvatelstva.

Spolužití dvou či více fyzických osob musí být dále trvalé. Ke spolužití proto nestačí např. jen občasné návštěvy, občasné přespání, přechodné ubytování, výpomoc v domácnosti.

Tak např. společnou domácnost budou tvořit za splnění výše uvedených znaků manželé, registrovaní partneři, rodiče a děti, ale i druh a družka.

Tam, kde zákon k nabytí určitého práva vyžaduje spolužití, které trvá po časově přesně vymezenou dobu, výslovně to stanoví (§ 474 odst. 1, § 475 odst. 1, § 706 odst. 6, § 708).

Naproti tomu jen přechodným pobytem určité fyzické osoby na jiném místě (např. po dobu výkonu branné povinnosti, po dobu studia) její trvalé spolužití v domácnosti nezaniká.

Soudní praxe dospěla k závěru, že spolužití ve smyslu § 115 je trvalé jen tehdy, jestliže objektivně zjistitelné okolnosti svědčí o úmyslu osob založit a vést takové spolužití nikoliv pouze na přechodnou dobu.

3. Zrušení domácnosti

Podle § 67b odst. 2 ZdravZ, jestliže to zdravotní stav či povaha onemocnění pacienta 3
vyžadují, je zdravotnický pracovník oprávněn sdělit osobám blízkým (§ 116), pacientovi a členům jeho domácnosti (§ 115), kteří nejsou osobami blízkými, též informace, které jsou pro ně nezbytné k zajištění péče o tohoto pacienta nebo pro ochranu jejich zdraví.

Zruší-li manželé společnou domácnost (např. jeden z nich se trvale odstěhuje s úmyslem ji již neobnovit), nemá to samo o sobě vliv na trvání manželství. Není to ani důvodem k zániku jejich společného jmění (§ 143n.). Zrušení manželství rozvodem nemusí vést u rozvedených manželů ve všech případech zároveň k zániku společné domácnosti.

4. Společné uhrazování nákladů na potřeby domácnosti

Společné uhrazování nákladů na potřeby domácnosti znamená spotřební společenství, tj. 4
stav, kdy určité fyzické osoby společně a bez vzájemného rozlišování hospodaří se svými příjmy. Není třeba, aby všichni příslušníci takové domácnosti přispívali na společné potřeby pouze finančně (např. u nezletilých dětí bude určovat domácnost společnou s některým z rodičů dohoda těchto rodičů, popř. soudní rozhodnutí) a stejnou měrou (příslušníci domácnosti budou přispívat na domácnost podle svých možností i vůle). Není ani vyloučeno, že si příslušníci domácnosti část svých prostředků ponechají jen pro vlastní osobní spotřebu.

Soudní praxe došla k závěru, že tam, kde manželství mezi manžely trvalo a manželé se podíleli na úhradě společných potřeb neboli nadále žili ve funkčním spotřebním společenství, nelze založení dalšího společenství jen jedním z nich uznat za domácnost podle § 115. Jinak řečeno, je vyloučeno, aby jedním z příslušníků funkčně existující domácnosti byla zároveň založena další domácnost.

Naproti tomu o společné uhrazování nákladů na potřeby domácnosti nejde tam, kde fyzické osoby sice bydlí společně v jednom bytě, avšak každá hospodaří se svými příjmy zcela odděleně (srov. typický vztah nájemce a podnájemce bytu) (§ 719). Naproti tomu jestliže manželé zruší fakticky společnou domácnost, může jeden z nich, popř. oba dva, vytvořit domácnost novou, a to vzdor tomu, že jejich manželství formálně trvá dále.

Z judikatury:

R 34/1982: Soužití se považuje právem za trvalé, jestliže tu jsou objektivně zjistitelné okolnosti, které svědčí o úmyslu vést takové společenství trvale, nikoliv jen na přechodnou dobu.

SR, 2007, č. 2: Soud může upravit užívání věci ve společném jmění manželů tak, že ji bude užívat výlučně jeden z manželů i tehdy, když druhý manžel jinou společnou věc sloužící stejnému účelu bez souhlasu manžela prodá a pro svoje potřeby používá věc téhož druhu, náležící osobě, se kterou sdílí společnou domácnost.

NS sp. zn. Pls 1/67 (S I): Umístění druhu a dužky, kteří před tím mali společnou domácnost, v tom istom domove dochodcov nemožno vždy považovať za zrušenie spoločnej domácnosti, a najmä vtedy, ak aj v domove dochodcov bývali v spoločnej miestnosti, kde sa spoločne starali o poriadok, spoločne hospodárili s vreckovým, s prílepšením od príbuzných atď.

KS Brno sp. zn. 17 Co 189/1978: Je základním pojmovým znakem zákonného pojmu „domácnost“ (§ 115 o. z.), že musí jít o spotřební společenství trvalé povahy. O spotřební společenství jde tehdy, jestliže určité osoby hospodaří společně se svými příjmy, přičemž se nevyžaduje, aby tyto osoby byly v příbuzenském nebo jiném obdobném vztahu. Trvalost tohoto vztahu je dána tehdy, jestliže tu jsou objektivně zjistitelné okolnosti, které svědčí o úmyslu vést takové společenství trvale, nikoliv jen na přechodnou dobu.

Osoby blízké

§ 116 [Zákonem vymezený okruh blízkých osob; příbuzenství]

Osobou blízkou je příbuzný v řadě přímé, sourozenec a manžel, partner^{1a}; jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném se pokládají za osoby sobě navzájem blízké, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní.

Související ustanovení: § 42a odst. 2, § 140

Související předpisy: § 50a ZOR; § 126 odst. 1 OSŘ; § 63n., 88 ZOR; § 89 odst. 8, § 165 odst. 2, § 166 odst. 2, § 168 odst. 2 TrZ; § 100 odst. 1, 2 TrŘ; § 8 odst. 1, 3 VIVzP; zák. č. 301/2000 Sb. o matrikách, jménu a příjmení

Z literatury: Čech, P., Pavela, I. Obchodní společnost jako osoba blízká? PRá, 2007, č. 1, s. 27n.; Elischer, D. Univerzální registrované partnerství. Právní fórum, 2006, č. 5, 6; Glos, J. O rodině a domácnosti. Právník, 1972, č. 6, s. 498; Gregorová, Z., Králíčková, Z. Nesezdané soužití v právním řádu České republiky. PR, 1998, č. 5, s. 210; Haderka, J. Právní úprava sourozeneckých vztahů v zákonu o rodině. PR, 2000, č. 1, s. 12n.; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 247n.; Holub, M. Registrované partnerství? Ani ryba ani rak. PR, 2006, č. 9, s. 313; Hrušáková, M. a kol. Zákon o rodině. Komentář. Praha : C. H. Beck, 1998, s. 2n.; Hrušková, M. Zákon o registrovaném partnerství. BA, 2005, č. 2; Klega, G. Manželem i registrovaným partnerem zároveň? BA, 2007, č. 10, s. 47; Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva. Praha : C. H. Beck, 1999, s. 159; Richter, T. Obchodní společnost jako osoba blízká – některé poznámky k judikatuře Nejvyššího soudu, PR, 2007, č. 15, s. 556n.; Visinger, R. PACS – elegancia iuris nebo promarněná šance. PR, 2006, č. 23, s. 847n.; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 195n.

Obsah výkladu:

I. Pojem osob blízkých	1
1. Obecně	1
2. Registrované partnerství.....	2
II. Význam vymezení osob blízkých pro občanskoprávní vztahy	3
III. Význam vymezení osob blízkých pro právní řád jako celek	4

^{1a} Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů.

IV. Členové rodiny	5
--------------------------	---

I. Pojem osob blízkých

1. Obecně

Zákon vymezuje pojem osob blízkých pomocí dvou jejích kategorií:

1

- a) jsou jimi osoby na základě příbuzenského (§ 116, 117), resp. osvojeneckého (§ 63n. ZOR) nebo manželského (§ 1n. ZOR) anebo partnerského poměru (srov. zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství) bez dalšího;
- b) stávají se jimi osoby na základě určitých fakticky existujících vzájemných vazeb.

Ad a) Blízkými osobami této kategorie jsou:

- příbuzní v řadě (linii) přímé, tj. každý pokrevní potomek – descendent (syn, vnuk, pravnuk atd.), jakož i každý pokrevní předek – ascendent (otec, děd, praděd atp.), a to bez omezení.
- Osvojením vzniká mezi osvojitelem a osvojencem takový poměr, jaký je mezi rodiči a dětmi, a mezi osvojencem a příbuznými osvojitele poměr příbuzenský (§ 63 odst. 1 ZOR); poměry založené osvojením jsou tak postaveny na roveň příbuzenským poměrům.
- sourozenci jako příbuzní v řadě nepřímé (pobočné – kolaterální) bez zřetele k tomu, mají-li oba rodiče společné (sourozenci plnorodí) či nikoliv (sourozenci neplnorodí).
Protože podle § 50a ZOR je matkou dítěte vždy žena, která dítě porodila, vznik sourozenectví dětí po matce vyžaduje, aby se tyto děti narodily z téže matky (není právně rozhodné, zda se děti narodily z jejího ova či nikoliv);
- manžel, pokud manželství trvá;
- partner, pokud partnerství trvá (srov. § 14n. ZRegP)

Ad b) Blízkými osobami se stávají i další osoby, jsou-li – a to zároveň (kumulative) – splněny dvě podmínky:

- Tyto osoby jsou k sobě navzájem buď v poměru rodinném (jde o příbuzné v nepřímé řadě, konkrétně o strýce a tetu – neteř a synovce, jakož i o bratrance – sestřenici), anebo v poměru obdobném (např. poměr sešvagřených osob, tj. vztah jednoho manžela k příbuzným druhého manžela, poměr jednoho z rodičů k nevlastnímu dítěti, pokud žije s tímto dítětem ve společné domácnosti – § 33 ZOR, poměr fyzické osoby k dítěti, které mu bylo svěřeno do výchovy – § 45 ZOR, poměr budoucího osvojitele k dítěti, které má v prozatímní preadopční péči – § 69 ZOR, poměr poručníka k dítěti poručenci (§ 78n. ZOR), poměr opatrovníka k dítěti opatrovanci – § 83 ZOR, poměr pěstouna k dítěti – § 45a až 45d ZOR, osoby odlišného (nikoliv stejného) pohlaví žijící trvale ve společné domácnosti (např. druh a družka jako nesezdaný svazek);
- vzájemný poměr mezi osobami vzpomenutými výše je osobně, zejména citově natolik intenzivní, že by újmu, kterou by utrpěla jedna z nich, druhá pociťovala důvodně jako vlastní.

Zda o splnění těchto podmínek v konkrétním případě půjde, či nikoli, bude třeba vždy uvážit podle všech okolností tohoto případu.

2. Registrované partnerství

Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství, upravil v českém právním řádu poprvé registrované partnerství (dále již jen partnerství) jako trvalé společenství dvou osob stejného pohlaví, které vzniklo způsobem stanoveným tímto zákonem (cit. zákon v sobě zahrnuje prvky jak soukromoprávní, kterým je zde věnována hlavní pozornost, tak veřejnoprávní).

2

Partnerství vzniká obdobně jako manželství projevem vůle dvou osob stejného pohlaví, který byl učiněn formou souhlasného, svobodného a úplného prohlášení o tom, že spolu vstupují do partnerství. Toto prohlášení činí osoby stejného pohlaví před matričním úřadem osobně, a to v kraji, který je podle místa trvalého pobytu alespoň jedné z osob, které vstupují do partnerství, příslušný k přijetí prohlášení. Prohlášení se činí před matrikářem (např. v Rakousku před notářem). Ke vzniku partnerství se nevyžaduje ani slavnostní způsob uzavření, ani veřejnost, ani přítomnost svědků. Partnerství je zapsáno do knihy registrovaného partnerství. Do partnerství může vstoupit každý, komu to zákon nezakazuje. Jedna z osob partnerů však musí být státním občanem České republiky (proto nepřichází v úvahu možnost uzavření partnerství dvěma cizinci). Do partnerství nemohou vstupovat osoby navzájem příbuzné v linii přímé, jakož i sourozenci; totéž platí, pokud by šlo o přibuzenství vzniklé v důsledku osvojení (§ 63 odst. 1 ZOR). Do partnerství nemůže vstoupit ani osoba, která nedosáhla věku 18 let (snížení věku jako u nezletilých zde nepřichází v úvahu), nemá způsobilost k právním úkonům (zřejmě se rozumí způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu) anebo již dříve uzavřela manželství či již dříve vstoupila do partnerství, resp. do obdobného svazku osob stejného pohlaví v zahraničí, přičemž její manželství nebo partnerství trvají. V této souvislosti však nelze kriticky nepoznamenat, že zatímco u heterosexuálních partnerů existuje trestní postih za dvojí manželství (§ 210 TrZ), u registrovaných partnerů na dvojí či vícenásobné partnerství pamatováno žádnou sankcí není.

Partneři mají v partnerství stejná práva a stejné povinnosti. Rozhodují společně o záležitostech svého partnerského soužití; v případě, že se nedohodnou, rozhodne na návrh jednoho z nich soud. Jsou oprávněni se navzájem v běžných záležitostech zastupovat (přebírat poštovní zásilky, za splnění zákonných podmínek mohou odmítnout svědectví atp.). Mají k sobě vzájemnou vyživovací povinnost; její rozsah je určen obdobně jako u nerozvedených manželů tak, aby hmotná a kulturní úroveň obou partnerů byla zásadně stejná (výživné i partnerovi však nelze přiznat, pokud by to bylo v rozporu s dobrými mravy).

Mezi registrovanými partnery nevzniká společné jmění jako u manželů (§ 143n.), což je často předmětem kritiky. Soud partnery proto bude v případě sporu považovat za osoby se samostatným majetkem, popř. s majetkem v podílovém spoluvlastnictví (§ 137n.).

Partner, který je biologickým rodičem dítěte, může požádat o svěřeni tohoto dítěte do péče. Platný zákon zatím neumožňuje žádnému z partnerů osvojit dítě; vyloučeno je i společné osvojení dítěte partnery. Argumentuje se přitom tím, že dítě potřebuje vhodný vzor pro utváření svého vývoje, což nejlépe zaručuje muž a žena s jejich přirozeně určenými specifickými rolemi ve společnosti.

Partnerství zaniká smrtí jednoho z partnerů, prohlášením za mrtvého anebo zrušením partnerství na základě rozhodnutí soudu. Soud o tomto zrušení rozhodne na návrh jednoho z partnerů, bude-li prokázáno, že partnerský vztah fakticky netrvá. Jestliže se druhý partner k návrhu na zrušení partnerství připojí, soud rozhodne o zrušení partnerství, aniž by vůbec zkoumal, zda partnerský stav fakticky netrvá.

Osoba, která uzavřela s osobou stejného pohlaví partnerství, má po dobu trvání partnerství právo užívat byt, jenž je v nájmu druhého partnera (§ 705a odst. 1). Uzavřením partnerství však nevzniká společný nájem bytu; nájemcem bytu zůstává nadále jen jeden z partnerů (§ 705a odst. 2). Proto také zrušením partnerství zaniká právo partnera, který není nájemcem bytu, byt nadále užívat, a to bez nároku na bytovou náhradu. Avšak nájemcem bytu v případě, že jeden z partnerů zemře, se stane druhý partner, pokud se zemřelým žil v den smrti ve společné domácnosti a nemá vlastní byt (§ 706 odst. 1).

Partneři po sobě navzájem dědí (§ 473 odst. 1, § 474 odst. 1, 2, § 475 odst. 1).

Partner má jako osoba blízká rovněž výslovně zakotveno právo domáhat se po smrti svého partnera práva na ochranu jeho osobnosti [15].

Totéž platí o právu partnera na to, aby ho lékař poučil vhodným způsobem o povaze onemocnění partnera a o výkonech, které je u něho třeba provést (§ 23 odst. 1 ZdravZ).

II. Význam vymezení osob blízkých pro občanskoprávní vztahy

Pojem osoby blízké je v oblasti občanského zákoníku právně významný zejména při odporovatelnosti podle § 42a, při převodech spoluvlastnického podílu podle § 140, jakož i při vyloučení určitých osob jako svědků u alografické závěti (§ 476f). 3

Zvláštní zmínku je třeba v této souvislosti učinit u odporovatelnosti právních úkonů. Zde praxe – oproti tradičnímu výkladu pojmu osoby blízké pouze jako fyzické osoby – použila rozšiřující výklad a došla k závěru, že i právnická osoba může být považována za osobu blízkou dlužníkovi za předpokladu, že dlužník je fyzickou osobou, je-li dlužník statutárním orgánem, resp. členem statutárního orgánu právnické osoby, jakož i tehdy, je-li dlužník společníkem, členem nebo zaměstnancem právnické osoby, popř. má-li k ní jiný obdobný vztah a zároveň jestliže by důvodně pociťoval újmu, kterou utrpěla právnická osoba jako vlastní [42a].

V případech, kde z příbuzenských, resp. obdobných, poměrů vyplývají pro určité osoby některá specifická práva nebo některé specifické povinnosti, je provedeno zvláštní vymezení takových osob (např. § 15, 630); v takových případech má použití zvláštních úprav přednost.

III. Význam vymezení osob blízkých pro právní řád jako celek

Význam vymezení blízkých osob přesahuje, ať úplně či zčásti, rámec občanského zákoníku a tím i občanského práva (srov. pro oblast obchodního práva – § 196a odst. 1, 2, pro oblast občanského práva procesního – § 126 odst. 1 OSŘ, ale i pro oblast trestního práva – § 89 odst. 8, § 165 odst. 2, § 166 odst. 2, § 167 odst. 2, § 168 odst. 2 TrZ, jakož i pro oblast trestního řádu – 100 odst. 1, 2 TrŘ). 4

IV. Členové rodiny

Občanský zákoník používá – vedle osob blízkých – v § 630 i pojem „členové rodiny“. 5

Pojem rodiny není ani v občanském zákoníku, ani v zákoně o rodině výslovně vymezen (srov. pouze § 1 odst. 2 ZOR, kde se stanoví, že „hlavním účelem manželství je zabezpečení rodiny...“).

Takto vágně vymezený pojem „členové rodiny“ se v důsledku toho stal předmětem různých výkladů teorie i soudní praxe.

Část teorie vychází z toho, že ustanovení § 630 je svou povahou a dosahem ustanovením výjimečné povahy, takže je třeba pojem „členové rodiny“ vykládat restriktivně. Za členy rodiny ve smyslu § 630 je třeba považovat nikoli široký okruh blízkých osob [116], nýbrž pouze manžela, děti a rodiče. Tomuto restriktivnímu pojetí nasvědčuje i historický výklad (srov. ustanovení § 798 návrhu revidovaného občanského zákoníku z roku 1937, které za tehdejší hrubý nevděk vůči dárce považovalo podle okolností případu ublížení jen jeho dětem, rodičům a manželovi).

Soudní praxe se však přiklonila k širšímu pojetí „členů rodiny“ a zahrнула do něho – vedle manželů a rodičů a dětí – další příbuzné v řadě přímé (prarodiče a vnuky, vnučky, pravnuky) a sourozence s odůvodněním, že všechny tyto osoby zaujímají v systému českého práva postavení osob, které jsou si vzájemně nejbližší (tento závěr je podporován i poukazem na § 89 odst. 8 TrZ a na § 100 odst. 2 TrŘ). Ani soudní praxe však neztotožňuje v plné míře pojem blízkých osob a členů rodiny.

Z judikatury:

I. Osoby blízké

PR, 2001, č. 11 – KS v Hradci Králové sp. zn. 18 Co 30/2001: Má-li společnost s ručením omezeným jediného společníka, který je současně jejím jednatelem, a daruje-li tato společnost nemovitost manželovi tohoto společníka, je pro účely posuzování právní neúčinnosti darovací smlouvy vůči věřiteli z hlediska § 42a odst. 1 ObčZ obdarovaný manžel vůči společnosti osobou blízkou (§ 116, § 42a odst. 2 ObčZ).

II. Členové rodiny

Sou R NS č. C 1833 – NS sp. zn. 33 Odo 134/2003: Příbuzní v řadě přímé patří mezi členy rodiny ve smyslu § 630 ObčZ.

§ 117 [Stupeň příbuzenství]

Stupeň příbuzenství dvou osob se určuje podle počtu zrození, jimiž v řadě přímé pochází jedna od druhé a v řadě pobočné obě od nejbližšího společného předka.

Související ustanovení: § 473, 474, 475a

Související předpisy: § 12, 63n., 88, 89 ZOR

Z literatury: *Haderka, J. F.* Právní úprava sourozeneckých vztahů v zákonu o rodině; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005, s. 194n.; učebnice Občanské právo hmotné, Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 74.

Obsah výkladu:

I. Příbuzenství, jeho druhy a stupeň	1
II. Švagrovství	2

I. Příbuzenství, jeho druhy a stupeň

- 1 Pojem příbuzenství jako pokrevní poměr osob, které pocházejí od společného předka, občanský zákoník zřejmě pro jeho nespornou povahu nikterak nevymezuje. Spojuje s ním však některé závažné právní následky.

Příbuzenský poměr v českém právu však může být založen i jinak než na pokrevním základě. Zákon o rodině (§ 63 odst. 1 ZOR) jej výslovně spojuje se vznikem osvojení (adopce), a to jak mezi osvojitelem a osvojencem (vztah jako mezi rodičem a dítětem), tak mezi osvojencem a příbuznými osvojitele.

Příbuzenství jako pokrevní poměr existuje buď v řadě přímé, anebo v řadě nepřímé (pobočné – kolaterální).

Příbuzenstvím v přímé řadě se rozumí poměr předků (ascendentů) a potomků (descendentů).

Stupeň jejich příbuzenství (což má význam zejména při dědění – § 473, 474, 475a, při uzavírání manželství – § 12 ZOR, při vyživovací povinnosti podle § 88, 89 ZOR)

se určuje podle počtu zrození, jimiž pochází jedna osoba od druhé – (tot gradus quoat generations). Tak např. otec a syn jsou příbuzní v řadě přímé v prvním stupni; děd a vnuk jsou příbuzní v řadě přímé ve druhém stupni.

Příbuzenstvím v řadě nepřímé se rozumí poměr mezi osobami, které sice mají společného pokrevního předka, nepochází však jedna od druhé.

Stupeň jejich příbuzenství (což má rovněž význam zejména při dědění – § 473, 474, 475, 475a, při uzavírání manželství – § 12 ZOR i při vyživovací povinnosti (§ 88, 89 ZOR) se určuje podle počtu zrození, jimiž pocházejí od nejbližšího společného pokrevního předka. Taksourozenci jsou příbuzní v řadě nepřímé ve druhém stupni; strýcové a tety a neteře a synovci jsou příbuzní v řadě nepřímé ve třetím stupni; bratřanci a sestřenice jsou příbuzní v řadě nepřímé ve čtvrtém stupni. Jak patrně, první stupeň u příbuzných v řadě nepřímé neexistuje.

Rozdíl mezi plnorodými příbuznými, kdy je příbuzenský poměr založen oběma rodiči, a polorodými příbuznými, kdy je příbuzenský poměr založen pouze jedním rodičem, není v českém právu právně rozhodný.

II. Švagrovství

Občanský zákoník pojem švagrovství, tj. poměr mezi jedním manželem a příbuznými druhého manžela, výslovně neupravuje. Je tomu tak proto, že tento poměr je v občanském zákoníku – stejně jako v zákoně o rodině (např. při uzavírání manželství) – zásadně právně bezvýznamný. 2

Právně významný může být za současné právní úpravy výjimečně pouze tehdy, jestliže by jedna z těchto osob pocítovala újmu způsobenou druhé osobě důvodně jako vlastní neboli byla by blízkou osobou (§ 116).

V připravovaném občanském zákoníku by mělo být švagrovství výslovně upraveno jen za předpokladu, že by s ním právní řád spojoval napříště některé právní následky (totéž platí i u zasnoubení).

Věci a práva

§ 118 [Předmět občanskoprávních vztahů]

(1) Předmětem občanskoprávních vztahů jsou věci, a pokud to jejich povaha připouští, práva nebo jiné majetkové hodnoty.

(2) Předmětem občanskoprávních vztahů mohou být též byty nebo nebytové prostory.

Související ustanovení: § 11n., § 119 až 121, § 123n., 136n., 143n., 151, 152, § 153 odst. 1, § 158 odst. 1, 175, 421, 499, § 872 odst. 8

Související předpisy: § 5, 6, § 486 odst. 3 ObchZ; § 1n. NájNebyt; § 89 odst. 16 TrZ; § 2 odst. 1, § 5 odst. 1, § 27 písm. i), j) KatZ; § 14 odst. 2 zák. č. 530/1990 Sb., o dluhopisech, ve znění pozdějších předpisů; § 1, § 2 písm. a), § 3 odst. 2, § 8, 21 BytZ; § 1 odst. 2 až 6 CenP; § 3 odst. 1 zák. č. 185/2001 Sb.; zák.č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, ve znění pozdějších předpisů

Z literatury: *Bárta, J.* Nový silniční zákon, práva k národnímu majetku a odpovědnost za škodu – komunikace jako předmět vlastnictví. Veřejná správa a právo. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 272; *Bárta, J.* Ke vztahu nájmu nemovitosti a nájmu bytu nebo nebytového prostoru v téže nemovitosti. BA, 2001, č. 10, s. 22; *Brzobohatý, T.* Povaha cenných papírů jako předmětu soukromoprávního vztahu. PPP, 1998, č. 7 a 8, s. 51; *David, O.* O předmětu právních vztahů (aneb variace na velmi otřelé téma). Právník, 1999, č. 5; *Dostál, O.* Komu patří mé tělo: Několik úvah o právním statutu oddělených částí těla a mrtvol. Zdravotnictví a právo, 2003, č. 10, s. 8; *Dostál, O.* Otázka vlastnictví k odděleným částem lidského těla v zahraničním srovnání. Jurisprudence, 2004, č. 3, s. 3; *Drgonec, J.* Materiály humánního původu ako objekt právních vztahov. Justičná revue, 1990, č. 1, s. 12; *Drgonec, J.* Vec v právním význame a vedecko-technický rozvoj. Právny obzor, 1990, č. 8, s. 692; *Eliáš, K.* Věc – pozitivistická studie. Právník, 1992, č. 8, s. 694; *Eliáš, K.* K vymezení podniku v českém obchodním zákoníku. PR, 1993, č. 3, s. 76; *Eliáš, K.* Obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným. BA, 1996, č. 8, s. 55; *Eliáš, K.* Pojetí věci v právním smyslu v návrhu občanského zákoníku. Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám. Praha : ASPI, 2005, s. 59n.; *Eliáš, K.* Věc jako pojem soukromého práva, PR, 2007, č. 4, s. 119n.; *Fiala, J., Korecká, V., Kurka, V.* Vlastnictví a nájem bytů. Praha : Linde Praha, 2000, s. 94; *Hedrlín, A.* Nemovitosti a obecné otázky spojené s jejich vlastnictvím. Právo a podnikání, 2003, č. 3, s. 2; *Holub, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v čs. právním řádu. Praha : Panorama, 1985, s. 31n.; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 251n.; *Kindl, M., Válková, H.* Malý domácí právník. I. díl. Praha : C. H. Beck, 1996, s. 43n.; *Kindl, M., Zachariáš, J.* Poznámka k chovu nebezpečných zvířat. BA, 1996, č. 8, s. 70; *Kindl, M.* Rybářské právo. PPP, 1997, č. 1, s. 11; *Kindl, M.* Chov nebezpečných druhů zvířat a lidská práva. PR, 1996, č. 7, s. 310; *Kindl, M.* Poznámka k vlastnictví vod. Právník, 1997, č. 2, s. 186; *Kindl, M.* Praktická otázka, co je rybářské právo. BA, 1996, č. 9, s. 20; *Kindl, M.* Zase jednou (nebo dvakrát) res extra commercium. Právník, 2003, č. 12, s. 119; *Kindl, M.* Musí být věci užitečné (a zcela ovladatelné)? Pocta Martě Knappové k 80. narozeninám. Praha : ASPI, 2005, s. 205n.; *Korecká, V.* K některým otázkám nájmu nebytových prostor. Správní právo, 1991, č. 3, s. 149n.; *Kreicht, J.* K právní povaze povrchových a podzemních vod. Správní právo, 1988, č. 8, s. 449; *Kreicht, J.* Povrchové a podzemní vody a jejich právní status. PR, 1994, č. 12, s. 426; *Kreicht, J.* K vlastnictví vod. Právník, 1997, č. 10 a 11, s. 944; *Kreicht, J.* Poznámka k vlastnictví vod. Právník, 1997, č. 6, s. 529; *Křeček, S.* Co s administrativně rozdělenými byty. BA, 1999, č. 10, s. 35; *Lukeš, J.* Je pozemek ve zjednodušené evidenci – parcela původ grafický přiděl způsobilým předmětem převodu, tedy věci? ADN, 2000, č. 3, s. 56; *Maršnerová, V.* Ještě o nabývání (a ještě o vodě). Právník, 1998, č. 1, s. 69; *Procházka, A.* Byt jako předmět občanskoprávního vztahu s přihlédnutím k restituci. BA, 1999, č. 5, s. 26; *Radimský, J.* Nedokončená stavba. BA, 1984, č. IV, s. 277; *Rubeš, P.* Byty fakticky nebo formálně? PR, 2003, č. 11, s. 565; *Staněk, J.* Ještě jednou voda. Právník, 1997, č. 10 a 11, s. 944; *Šalamoun, N.* Houby jako předmět právních vztahů. PR, 2007, č. 3, s. 83n.; *Telec, I.* Některé kritické poznámky k návrhu koncepce občanského zákoníku. PR, 1997, č. 5, s. 228 a 229; *Telec, I.* O nehmotných statcích a duševním vlastnictví. PR, 1997, č. 11, s. 549; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 297n.; *Zachariáš, J.* Poznámky k odnímání vlastnictví. Právník, 1997, č. 7, s. 616; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. Praha : ASPI, 2005.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Věc v právním smyslu jako předmět občanskoprávních vztahů	1
1. Pojem věci v právním smyslu	1
2. Věc existující; věc, která teprve v budoucnu vznikne	2–3
3. Věc hromadná (<i>universitas rerum</i>)	4
a) Obecně	4
b) Podnik	4
4. Pozemek	5
5. Stavba	6
6. Cenné papíry	7
7. Veřejný statek	8

8. Odpad jako věc movitá	9
9. Věci vyloučené z občanskoprávního styku (<i>res extra commercium</i>)	10
10. Lidské tělo není věc v právním smyslu	11
11. Živá zvířata nejsou věcmi v právním smyslu	12
12. Pojem věci v právním smyslu <i>de lege ferenda</i>	13
II. Práva (povinnosti) jako předměty občanskoprávních vztahů	14
III. Jiné majetkové hodnoty jako předměty občanskoprávních vztahů	15
IV. Nehmotné statky jako předměty občanskoprávních vztahů	16

K odst. 2:

1. Byty a nebytové prostory jako předměty občanskoprávních vztahů	17
---	----

K odst. 1.:**I. Věc v právním smyslu jako předmět občanskoprávních vztahů***1. Pojem věci v právním smyslu*

Předmětem občanskoprávních vztahů jsou především věci.

1

Pojem věci v právním smyslu občanský zákoník ani nedefinuje, ani jinak blíže nevy-
světluje. Provádí pouze třídění věcí na věci movité a nemovité a vymezuje pojem věci
nemovitých [§ 119 1, 2].

Občanskoprávní teorie i praxe vymezují věc v právním smyslu tradičně (srov. vliv
občanského zákoníku z roku 1950; naproti tomu občanský zákoník z roku 1964
vymezení věci v právním smyslu opustil) i v souladu s řadou evropských občanských
zákoníků (německý, švýcarský, italský, polský) jako ovladatelné hmotné předměty (*res*
corporales) či jako ovladatelné přírodní síly (energie vodní, parní, sluneční, elektrická,
jaderná), které obojí slouží potřebám lidí (mají užitnou hodnotu).

Obecné znaky vymezující věc v právním smyslu jsou: její ovladatelnost (ovladatelnost
zásadní – objektivní – obecná) a zároveň její použitelnost (rovněž objektivně posuzo-
vanou) pro potřeby lidí.

Podle těchto dvou obecných znaků je věcí v právním smyslu např. nadzemní stavba
– budova, ať již jde o stavbu, která je prostorově soustředěna a navenek uzavřena
obvodovými stěnami a střešní konstrukcí či teprve rozestavěná budova v takovém
stupni, že již je patrné stavebně-technické a funkční uspořádání prvního nadzemního
podlaží, pokud jí dosud nebylo přiděleno číslo popisné nebo evidenční, a u budovy,
které se číslo popisné nebo evidenční nepřiděluje, pokud na ni nebylo dosud vydáno
kolaudační rozhodnutí, podzemní stavba (metro, podzemní garáž, popř. za určitých
okolností i sklep – R 7/1999 aj.), automobil, loď, jakož i všechny druhy již zmíněné
energie (srov. i § 89 odst. 13 TrZ).

Z takto vymezeného okruhu věcí v právním smyslu a tím z okruhu předmětů občan-
skoprávních vztahů (vlastnických vztahů) není důvody vylučovat ani houby (ať již
rostoucí v lese či mimo něj). Dokud totiž houby nejsou odděleny od pozemku, patří jako
přírůstky vlastníku pozemku; po oddělení se stávají samostatnými věcmi a přisvojením
předmětem vlastnického práva na základě právního důvodu stanoveného v § 132 odst. 1,
v tomto případě konkrétně na základě jiné skutečnosti stanovené zákonem (srov. zákon
č. 289/1995 Sb., o lesích).

Je-li určitý hmotný předmět věci v právním smyslu, či nikoli, je třeba vždy posoudit
konkrétně se zřetelem na okolnosti a povahu jednotlivého případu. V této souvislosti
je třeba zejména poznamenat, že hmotný předmět neztrácí charakter věci v právním
smyslu jen při nahodilé dočasné, popř. jen při subjektivní neovladatelnosti.

Pokud jde o posouzení užitné hodnoty hmotného předmětu, i ta je objektivně závislá na úrovni vědecko-technického a hospodářského poznání.

2. *Věc existující; věc, která teprve v budoucnu vznikne*

- 2 Předmětem občanskoprávních vztahů je v první řadě věc, která již existuje.
- 3 Předmětem občanskoprávních vztahů však může být i věc, která vznikne teprve v budoucnu (srov. stavbu, která teprve v budoucnu vznikne). V této souvislosti je třeba upozornit i na § 595, podle kterého se kupující zavazuje zaplatit kupní cenu za věc, která má vzniknout teprve po uzavření kupní smlouvy (např. koupě úrody ovoce v určitém sadu bez ohledu na jakost a množství úrody ovoce).

3. *Věc hromadná (universitas rerum)*

a) *Obecně*

- 4 Předmětem občanskoprávních vztahů může být – vedle jednotlivé věci – i věc hromadná, resp. souborná neboli universitas rerum (např. knihovna, jídelní servis, sbírka poštovních známek, bytové zařízení, sbírka obrazů, stádo ovcí, sklad zboží). O věci hromadné je namístě hovořit tam, kde jednotlivé individuálně určené věci, které hromadnou věc tvoří, svou vnitřní vazbou a vzájemným propojením objektivně vytvářejí hospodářský celek, sledují jednotný společný účel, čímž z hlediska občanskoprávních vztahů tvoří pod společným jménem jediný předmět (jednotlivé věci se tu k sobě nenacházejí v poměru nadřazenosti a podřazenosti).

Od takto chápané věci hromadné je třeba lišit úhrn pouhých součástí, kdy jsou tyto součásti jen jednotlivě řazeny vedle sebe.

Soudní praxe došla k závěru, že za hromadnou věc lze považovat i soubor jednotlivých kusů (dílů) nábytku v takovém počtu, provedení a uspořádání, že tvoří účelový, stylový či architektonicky jednotný celek k vybavení zvlášť určené místnosti či sloužící zvláštnímu účelu a kdy jednotlivé kusy (díly) tohoto souboru nejsou odstranitelné, aniž by se narušil tento jednotný celek.

b) *Podnik*

Novela obchodního zákoníku provedená zákonem č. 370/2000 Sb. kvalifikovala jako věc hromadnou i podnik (§ 5 odst. 2 ObchZ). Podle tohoto ustanovení se na právní poměry podniku použijí ustanovení o věcech v právním smyslu; tím však není dotčena působnost zvláštních právních předpisů, které se vztahují k nemovitým věcem, předmětům průmyslového a jiného duševního vlastnictví, k motorovým vozidlům apod., pokud jsou součástí podniku.

Podnik jako věc hromadná může být prodán (§ 476n. ObchZ), může být jako věc hromadná zastaven (§ 153 odst. 1, § 163 odst. 2).

Nelze však zastírat, že tato nová úprava pojetí podniku podle § 5 odst. 2 ObchZ jako věci hromadné vyvolává za existence § 5 odst. 1 ObchZ a při současném chápání věci v právním smyslu podle platného práva (srov. výše) určité pochybnosti.

4. *Pozemek*

- 5 K tomu srov. výklad u § 119.

5. *Stavba*

- 6 K tomu srov. výklad u § 119.

6. Cenné papíry

Po určitou dobu byla v českém právu povaha cenného papíru sporná. Cenný papír může být listinný (např. směnka, šek) anebo zapsaný do zákonem stanovené evidence neboli cenný papír zaknihovaný – dematerializovaný (akcie, podílové listy, dluhopisy, investiční kupony, kupony a opční listy – § 1 odst. 5 CenP). Rozdíl mezi nimi spočívá ve fyzické formě i ve způsobu jejich převodu. Pokud jde o listinný cenný papír, bylo celkem vždy nesporné, že movitou věcí je (zvláštnost jeho majetkové hodnoty spočívá v tom, že je do něj vtěleno – inkorporováno – právo, které bez tohoto listinného cenného papíru nelze vykonat a disponovat s ním), že se převádí předáním, nestanoví-li zákon nebo dohoda něco jiného neboli že je způsobitelným předmětem vlastnictví.

Naproti tomu zaknihovaný (dematerializovaný) cenný papír se dlouhou dobu za movitou věc většinou nepovažoval (jinak od samého počátku část literatury – *Brzobohatý, T.*) s odůvodněním, že fyzicky neexistuje, a že jej proto nelze vlastnit jako movitou věc. Podle tohoto názoru tento cenný papír existoval pouze jako položka evidovaná ve Středisku cenných papírů a bylo možno jej převádět jen provedením změn zápisu v evidenci (§ 21 CenP). Z těchto důvodů se zaknihovaný cenný papír po určitou dobu považoval buď za jinou majetkovou hodnotu, popř. za právo. Tuto spornou otázku vyřešila novela zákona o cenných papírech č. 519/1992 Sb., provedená zákonem č. 362/2000 Sb. Podle § 1 odst. 2 této novely se na cenné papíry vztahují ustanovení o věcech movitých, nestanoví-li tento zákon nebo zvláštní právní předpis jinak. Tak se v občanskoprávním styku umožnily dispozice s cennými papíry obdobné dispozicím s movitými věcmi. Není proto rozhodné, jde-li o cenný papír listinný či o cenný papír zaknihovaný, který je pouze evidován. Z toho důsledně vyplývá, že dispozice s cenným papírem má formu dispozice s movitou věcí (tradice, prodej, zástava aj.). Jinak řečeno, nejde o dispozici s právem, kterážto dispozice by měla podobu postoupení pohledávky (cese). Na podporu této platné úpravy se výstižně argumentovalo a argumentuje mj. tím, že i peníze jsou movité věci, a to bez ohledu, mají-li hmotný nosič (mince, bankovky), či jsou pouze evidovány jako součást bankovního účtu, který slouží v rámci bezhotovostního styku k bankovním operacím.

7. Veřejný statek

Zvláštním omezením podléhají věci označované jako veřejné statky.

Jimi se rozumí nemovité věci, které jsou přístupné všem osobám (fyzickým i právnickým) a určené k veřejnému (obecnému) užívání (říční toky, silnice, náměstí, ulice atd.). Lze to vyjádřit i tak, že tyto veřejné statky jsou zatíženy jejich veřejným užíváním. Právo určité fyzické či právnické osoby tyto veřejné statky užívat není podle *E. Tilsche* nějakým zvláštním subjektivním soukromým právem, nýbrž jde o součást jejich všeobecné svobody. Zda se určitá nemovitá věc stane veřejným statkem, či naopak veřejným statkem být přestane, je stanoveno zákonem, popř. rozhodnutím státního orgánu.

I vlastnické právo k veřejnému statku svou právní podstatou zůstává vlastnickým právem, které se řídí § 123n. Zvláštní zákon však může stanovit různá specifika, zejména již výše zmíněná omezení tohoto vlastnického práva.

8. Odpad jako věc movitá

Podle § 3 odst. 1 OdpZ se odpadem rozumí každá movitá věc, které se osoba zbavuje, resp. má úmysl či povinnost se jí zbavit. Z této specifické právní úpravy část literatury (*Kindl, M.*) dovozuje závěr, že výše zmíněný obecný znak věci v právním smyslu, konkrétně znak užitečnosti, tím ztratil pro vymezení věci v právním smyslu svůj význam, resp. se již přežil.

Není tomu tak.

Vymezení pojmu odpadu pouze pro specifické účely zákona o odpadech nemění a nemůže nic měnit na výše uvedených obecných znacích věci v právním smyslu. To, že určitá osoba nějakou věc z nejrůznějších osobních důvodů nepotřebuje pro své potřeby, a proto se jí zbavuje odhozením do odpadu (subjektivní hledisko), ještě neznamená, že taková věc nemůže za současných technologických podmínek sloužit objektivně posuzováno potřebám lidí neboli že má užitnou hodnotu (srov. běžnou recyklaci některých druhů odpadu atd.).

9. Věci vyloučené z občanskoprávního styku (*res extra commercium*)

- 10** Některé věci v právním smyslu podléhají v občanskoprávním styku z řady nejrůznějších důvodů (např. pro svou škodlivou či nebezpečnou povahu, z důvodů pietních a náboženských) omezením rozličného obsahu a rozsahu, která jsou stanovena zpravidla zvláštními veřejnoprávními zákony. Tak např. u některých věcí, jako jsou výbušniny, jedy, střelné zbraně, určité drogy, je možnost občanskoprávních dispozic s nimi (jejich zcizování či jiné formy nakládání) zvláštními zákony různě omezena. Z toho lze shodně s *E. Tilschem* dovodit, že někdy zcela obecně používané označování těchto věcí jako věcí existujících mimo právní obchod – občanskoprávní styk (*res extra commercium*) nemusí mít jednotný význam. Obsah a rozsah každého omezení dispozic s konkrétní věcí je proto třeba vždy určit podle příslušného zvláštního veřejnoprávního zákona.

10. Lidské tělo není věcí v právním smyslu

- 11** Lidské tělo ani jeho část, a to i když je tato část od těla oddělena, není věcí v právním smyslu, a tudíž ani předmětem majetkových občanskoprávních vztahů (jmenovitě vlastnických vztahů). Totéž platí i o ostatcích pochovaných a zpopelněných (NS sp. zn. 22 Cdo 2773/2004, 22 Cdo 685/2005).

Podmínky použití těla i jeho části včetně použití těla zemřelého, stanoví – vedle obecných ustanovení občanského zákoníku – v první řadě zvláštní předpisy (srov. zejména § 26 zákona č. 20/1966 Sb., jmenovitě ve znění zákona č. 285/2002 Sb., zákon č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví, jakož i vyhláška č. 19/1998 Sb., o postupu při úmrtí a pohřbívání).

11. Živá zvířata nejsou věcmi v právním smyslu

- 12** Občanský zákoník výslovně neřeší, jsou-li věcmi v právním smyslu živá zvířata.

Za platné právní úpravy se živá zvířata považují většinou za věci movité, a to s ohledem na jejich povahu za zcela zvláštní druh (přitom se nerozlišuje, o jaký druh zvířat jde, tj. zda jde o zvířata domácí či volně žijící atd.). Jako taková mohou proto být i ona předmětem prodeje, darování, vlastnictví, podílového spoluvlastnictví či za podmínek § 143n. i předmětem společného jmění manželů; zvíře se mohlo vlastníkovu ztratit (§ 135 odst. 1, 2, 3); vlastník mohl zvíře opustit (§ 135 odst. 4); vlastník zvířat může být činěn odpovědným za škodu způsobenou zvířetem (§ 420n.), právě tak jako za zásahy do práv sousedů vzniklé např. psím štěkáním, vytím, pronikáním zvířat na pozemek souseda (§ 127).

Protože však zvíře je živý tvor, který stejně jako člověk může pociťovat bolest a utrpení, je namístě jeho právní režim, zejména režim nakládání s ním, podrobit zvláštní právní úpravě, která zajišťuje jeho ochranu v souladu se zásadami humanity, a to v případě potřeby i ochranu vůči jeho vlastníkovu (srov. zejména zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání, § 203 TrZ; z poslední doby srov. i nový zákon o myslivosti č. 449/2001 Sb. – § 3n.).

Z toho důvodu návrh připravovaného občanského zákoníku živá zvířata z kategorie věcí po vzoru některých jiných zahraničních úprav (srov. např. novelu německého občanského zákoníku z roku 1990 – § 90a) výslovně vyjímá; hned vzápětí však dodává, že i na živá zvířata se použijí, i když pouze přiměřeně, ustanovení o movitých věcech.

V této souvislosti je třeba dodat, že doktrína i soudní praxe vycházejí s poukazem na zákon č. 449/2001 Sb., o myslivosti, ze závěru, že vlastnictví ke zvěři, která je předmětem práva myslivosti, se nabývá až jejím ulovením či uhynutím (zhasnutím). To se však netýká zvěře, která je chovaná v uzavřených oborech, neboť ta je předmětem vlastnictví toho, kdo ji koupil či vyšlechtil (NS sp. zn. 22 Cdo 980/2005). Soudní praxe argumentuje, že tento závěr podporuje mj. i možnost uživatele honitby prodávat ulovenou (odchycenou) zvěř, zvěřinu a jiné části zvěře pocházející z jeho honitby (§ 51 odst. 1 zák. č. 449/2001 Sb., o myslivosti). Platně může prodat zvěř jen její vlastník. To se týká i zvěře chované v oboře, která je svým způsobem druhem honitby s obvodem trvale dokonale ohrazeným či jinak uzpůsobeným, takže takto chovaná zvěř nemůže z obory volně vybíhat [§ 2 písm. j) zák. č. 449/2001 Sb.].

12. Pojem věci v právním smyslu *de lege ferenda*

Návrh občanského zákoníku, který je připravován v rámci rekodifikace soukromého práva, počítá s opuštěním dosavadního dělení předmětu občanskoprávních vztahů podle § 118 odst. 1 a zároveň se zavedením širšího pojetí věci v právním smyslu. Podle nově připravovaného pojetí, které navazuje na obecný zákoník občanský z roku 1811 (§ 285 OZO), má být věci v právním smyslu vše, co je rozdílné od člověka a slouží jeho potřebě (věc v právním smyslu tak zahrnuje věci jak hmotné, tak nehmotné). Argumentuje se mj. tím, že toto širší pojetí věci v právním smyslu odpovídá čl. 11 odst. 1 LPS („vlastnit majetek“).

V části literatury i právní praxe se však namítá, že navrhovaná změna širšího pojetí věci v právním smyslu, která se dotýká významným způsobem celé věcněprávní i závazkověprávní oblasti – mezitím doktrínou rozpracované a právní praxi zažitě (srov. R 4/2002) – bude v případě přijetí činit v aplikační praxi obtíže (lze jen dodat, že stávající pojetí věci v právním smyslu odpovídá platné úpravě německé, švýcarské, italské a polské).

Jednota názorů však panuje v tom, že úprava pojmu věci v právním smyslu, a to bez ohledu na její pojetí, by měla být vzhledem k jejímu obecnému významu pro právo věcné, závazkové i dědické, obsažena v obecné části nově navrhovaného občanského zákoníku.

II. Práva (povinnosti) jako předměty občanskoprávních vztahů

Předmětem občanskoprávních vztahů může být i právo za předpokladu, že to povaha občanskoprávního vztahu připouští.

Nejčastěji bude předmětem občanskoprávních vztahů pohledávka, a to jak peněžitá (což bude nejčastěji), tak nepeněžitá (transformovatelná však na peníze). Povaha pohledávky ji umožňuje zejména postoupit (§ 524n.), zajistit (§ 544n.), zastavit – § 155 odst. 4 (v naposled uvedeném případě může jít i o pohledávku vzniklou v budoucnu, popř. pohledávku, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky). Pohledávku však nelze pro její povahu učinit předmětem úschovy, půjčky atd.

Obdobné platí i u povinnosti (dluhu).

Tak tomu může být např. u převzetí dluhu (§ 531) nebo u přistoupení k závazku (§ 533).

III. Jiné majetkové hodnoty jako předměty občanskoprávních vztahů

- 15** Předmětem občanskoprávních vztahů mohou být, připouští-li to jejich povaha, i jiné majetkové hodnoty, než je věc či právo, neboli hodnoty vyjádřitelné v penězích (např. obchodní podíl jako podíl společníků na jmění obchodní společnosti a z toho plynoucí práva a povinnosti – § 114 odst. 1, § 153 odst. 1, § 154, § 161 odst. 2, ve spojení s podrobnou úpravou v § 117a ObchZ, know-how jako technické, výrobní, obchodní a jiné hospodářské znalosti a poznatky).

Nabude-li proto jen jeden z manželů za trvání manželství z prostředků tvořících společné jmění manželů obchodní podíl, stává se podle ustálené soudní praxe (rozhodnutí NS sp. zn. 22 Cdo 700/2004 – PR, 2004, č. 22) i doktríny takto získaný majetek, tj. hodnota obchodního podílu jako společná majetková hodnota ze zákona součástí společného jmění manželů [§ 143 odst. 1 písm. a)].

IV. Nehmotné statky jako předměty občanskoprávních vztahů

- 16** Z některých dalších ustanovení občanského zákoníku (srov. § 1 odst. 2, 3, § 11n. aj.), resp. z některých dalších občanskoprávních norem, vyplývá, že předmětem občanskoprávních vztahů mohou být i jsou i nehmotné statky, tj. statky, které nejsou vyjádřeny v určité hmotné (materiální) podobě.

Jde o statky různého druhu. Konkrétně se jedná o jednotlivé hodnoty (stránky – projevy) lidské osobnosti, jako jsou život, zdraví, osobní svoboda, čest a důstojnost, soukromí aj. (§ 11 až 16), či o jiné nehmotné statky, zejména o výsledky tvořivé duševní činnosti (např. o autorské dílo ve smyslu § 2 odst. 1 až 6 AutZ), o výkon výkonného umělce podle § 67n. AutZ. Jde zároveň vesměs o základní lidské hodnoty, chráněné Listinou základních práv a svobod jako součástí ústavního pořádku, popř. mezinárodními úmluvami, jako je zejména Úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod aj.

K odst. 2:

I. Byty a nebytové prostory jako předměty občanskoprávních vztahů

Úvodem je třeba říci, že byty a nebytové prostory jsou zpravidla jen části (nikoli součástí podle § 120 či příslušenstvím podle § 121) domu, takže netvoří samostatný předmět občanskoprávních vztahů ve smyslu § 118 odst. 2.

Jen podle zvláštního zákona č. 72/1994 Sb. se byty a nebytové prostory stávají samostatnými předměty občanskoprávních vztahů za předpokladu, že tvoří tzv. jednotky jako reálně – prostorově – vymezené části budov (oddělitelné od budov, ve kterých se nacházejí). Jako takové mohou být samostatně převáděny, zastaveny, děděny atd.

- 17** Pojem bytu (totéž však platí i o nebytových prostorech) není v českém právním řádu obecně vymezen. Tak tomu není ani v občanském zákoníku.

Tyto pojmy, tj. byty a nebytové prostory vymezují jednotlivé zvláštní právní předpisy, avšak vždy jen specificky pro účely své působnosti [např. § 2 písm. b), c), e), f) BytZ, § 1 písm. a), b) NájNebyt].

S přihlédnutím k těmto jednotlivým zvláštním předpisům však s cílem dosáhnout určitého obecného vymezení tohoto pojmu soudní praxe postupně dovodila (srov.

v tomto směru např. rozhodnutí Krajského soudu v Hradci Králové sp. zn. 17 Co 634/96, později zejména rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 26 Cdo 400/2000), že pojmovým znakem bytu jako předmětu občanskoprávních vztahů podle § 118 odst. 2, konkrétně pro účely nájmu bytu, je, že jde o soubor místností, popř. i o jednotlivou obytnou místnost, které jsou rozhodnutím stavebního úřadu určeny k trvalému bydlení. Rozhodující pro vymezení bytu se tak podle soudní praxe stává právní stav založený pravomocným rozhodnutím stavebního úřadu o povolení užívání stavby (§ 119n. StavZ), popř. o změně účelu užívání stavby (§ 126n. StavZ). Naproti tomu nerozhodným zůstává faktický stav užívání bytu, právě tak jako vůle účastníků nájemní smlouvy. Bylo-li proto stavebním úřadem v tomto směru již pravomocně rozhodnuto, soud z tohoto rozhodnutí vychází (§ 135 odst. 2 OSŘ).

V rozsahu specifické působnosti zákona č. 72/1994 Sb., který upravuje některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům, a pro jeho účely tvoří samostatné předměty občanskoprávních vztahů – § 118 odst. 2 (vlastnických, zástavních, dědických aj.) byty (i rozestavěné), jakož i nebytové prostory (i rozestavěné), neboli, jak bylo řečeno výše, tzv. jednotky jako reálně – prostorově – vymezené části budov (oddělitelné od budov, ve kterých se nacházejí).

Bytem se podle § 2 písm. b), e) BytZ rozumí místnost nebo soubor místností, které jsou podle rozhodnutí stavebního úřadu určeny k bydlení.

Nebytovým prostorem se rozumí místnost nebo soubor místností, které jsou podle rozhodnutí stavebního úřadu určeny k jinému účelu než k bydlení [§ 2 písm. c) BytZ]; nebytovými prostory nejsou příslušenství bytu (§ 121 odst. 2) nebo příslušenství nebytového prostoru ani společné části domu [§ 2 písm. b) BytZ].

Na práva a povinnosti, které se vztahují na byty a nebytové prostory jako na samostatné předměty občanskoprávních vztahů, je třeba aplikovat úpravu občanského zákoníku a dalších právních předpisů, které se týkají nemovitostí (§ 3 odst. 2 BytZ), pokud zákon č. 72/1994 Sb. nestanoví jinak. Protože byt či nebytový prostor jako tzv. jednotky nejsou stavbami spojenými se zemí pevným základem, lze považovat tuto úpravu za přiměřenější než právní konstrukci bytu či nebytového prostoru jako zvláštní nemovité věci).

Pokud jde o společné části domu, popř. i pozemek, ty jsou v podílovém spoluvlastnictví vlastníků bytů, resp. nebytových prostor (§ 8, 21 BytZ).

Byt a nebytový prostor jako tzv. jednotky podle zákona o vlastnictví bytů jsou předmětem evidence katastru nemovitostí [§ 2 odst. 1 písm. l) KatZ].

V rozsahu působnosti zákona č. 116/1990 Sb., o nájmu a pronájmu nebytových prostor, a pro jeho účely, se v § 1 písm. a), b) vymezují nebytové prostory jako místnosti nebo soubory místností, které podle rozhodnutí stavebního úřadu jsou určeny k jinému účelu než k bydlení a jimiž jsou zejména prostory určené k provozování výroby, obchodu, služeb, výzkumu, administrativní činnosti, umělecké, výchovné a vzdělávací činnosti, dále archivy, garáže, skladové prostory a části veřejně přístupných prostorů budov, jakož i byty, u kterých byl udělen souhlas k jejich užívání k nebytovým účelům; naproti tomu nebytovými prostory nejsou podle zákona o vlastnictví bytů příslušenství bytu, prádelny, sušárny, kočárkárny a pudy.

Z judikatury:

I. Věc v právní smyslu – obecně

R 1/1993: Předmětem převodu vlastnictví může být jen věc způsobilá být předmětem občanskoprávních vztahů (§ 118 ObčZ), tedy z právního hlediska samostatná.

R 23/1999: Rybník není ve smyslu občanskoprávním samostatnou věcí, se kterou by mohlo být nakládáno odděleně od pozemků tvořících jeho dno a břehy; proto nemůže být ani stavbou ve smyslu ustanovení § 2 odst. 1 písm. c) zákona č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí.

PR, 1997, č. 6 – NS ČR: Lom je místem, v němž dochází k dobývání ložiska nerostů. Není tedy samostatným objektem právních vztahů, ale je součástí ložiska vyhrazených nerostů anebo v případě, že jde o dobývání nerostů nevyhrazených, součástí pozemku, v němž se nevyhrazené nerosty nacházejí.

PR, 2003, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 1118/2005: Rybník jako celek představovaný pozemky a zařízeními, která jsou jejich součástmi či příslušenstvím a slouží k provozu a užívání rybníka, může být předmětem občanskoprávních vztahů.

PR, 2006, č. 16 – NS sp. zn. 30 Cdo 3109/2005: 1. Věci v právním smyslu může být i pozemek (neoznačený v katastru nemovitostí parcelním číslem), který je pouze částí parcely; takový pozemek může být i předmětem nájemní smlouvy, je-li v této smlouvě vymezen zcela určitě a srozumitelně. 2. Podmínkou prodeje pozemků ve vlastnictví státu Pozemkovým fondem je mimo jiné, aby vlastník (spoluvlastník) stavby byl oprávněným uživatelem zemědělského pozemku specifikovaného v tomto ustanovení.

SR, 1999, č. 7 – NS ČR (trestní): Telefonní hovor nelze považovat za věc ani ve smyslu ustanovení § 89 odst. 16 TrZ, neboť ovladatelná přírodní síla (elektrická energie) je při dopravě zpráv využívána pouze jako prostředek k přenosu informací. Jde o telekomunikační službu poskytovanou k tomu oprávněnou právnickou osobou za stanovenou úhradu (poplatek). Uskutečnění telefonního hovoru tak, že je jinému způsobena škoda, nemůže naplňovat skutkovou podstatu těch trestných činů, jejichž zákonným znakem je pojem „věc“ (např. § 247 a 248 TrZ).

SR, 2003, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 1221/2002: O tom, zda hráz rybníka je samostatnou věcí v právním smyslu anebo zda jde o součást pozemku, na kterém stojí, nelze učinit obecný závěr bez posouzení konkrétní situace. Při posuzování je třeba vyjít kromě stavebního provedení hráze též z toho, zda lze určit, kde končí pozemek a začíná samotná hráz, tedy zda lze vymezit a oddělit vlastnictví vlastníka pozemku a vlastníka hráze.

Sou R NS č. C 3229 – NS sp. zn. 30 Cdo 821/2005: Zpevněná asfaltová plocha není stavbou ve smyslu § 11 odst. 1 zákona o půdě; jde jen o zpracovaný povrch pozemku.

NS sp. zn. 22 Cdo 2125/2000: V případě, že po zániku domu jako samostatné nemovité věci zůstane zeď, která má samostatný hospodářský význam, je zeď věci a zůstává ve vlastnictví vlastníka domu. V případě, že zeď nadále může sloužit výlučně přiléhajícímu domu na sousedním pozemku, může ji nabýt vlastník tohoto domu přírůstkem. Nemá-li zeď hospodářským význam, stává se součástí pozemku.

NS sp. zn. 26 Cdo 2864/2000: Ideální podíl na spoluvlastnictví nemovitosti má charakter samostatné věci; bylo-li smlouvou převáděno více ideálních spoluvlastnických podílů, posuzuje se právní osud jednotlivých podílů samostatně.

Pokud je neoprávněným telefonováním, které má znaky trestného činu podvodu podle § 250 TrZ, způsobena škoda, je třeba při stanovení její výše vycházet z ceny, za jakou se tato služba v době a místě činu poskytuje (podle telefonního sazebníku). Ustanovení § 89 odst. 15, věta první, TrZ se zde použije analogicky.

II. Hromadná věc

PR, 2000, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 2548/1998: Pokud věc je spojena s jinou věcí, má však vazby k dalším věcem aniž by k těmto vazbám bylo zapotřebí existence této jiné věci, nemůže být součástí této jiné věci (může jít nanejvýš o věc složenou – universita rerum cohaerentium – ve které každá z původních věcí zachovává svoji individualitu a je samostatným předmětem právních vztahů). Má-li spojením původně samostatných věcí vzniknout věc nová (popř. má-li jedna z těchto věcí zaniknout jako přírůstek druhé věci), je třeba, aby původní věci byly nadále ve vztazích okolí jako jediný celek; tomuto požadavku odporuje stav, kdy původní věci si zachovávají samostatné funkce a vnější vztahy.

Sou R NS č. C 4200 – NS sp. zn. 30 Cdo 447/2004: Soubor jednotlivých dílů nabytku v počtu, provedení a uspořádání tvořícím účelový, stylový nebo architektonicky jednotný celek, určený k vybavení zcela konkrétní místnosti nebo sloužící ke zvláštnímu účelu je věcí hromadnou, nelze-li jeho jednotlivé díly odstranit, aniž by došlo k narušení jednoty celku.

III. Lidské tělo

Sou R NS č. C 3981 – NS sp. zn. 22 Cdo 2773/2004: Nakládání s lidskými ostatky, pokud se v nich spatřuje tělo určité zemřelé osoby, nemůže být předmětem závazkového vztahu.

IV. Živá zvířata

Sou R NS č. C 3998 – NS sp. zn. 22 Cdo 980/2005: Zvířata chovaná v uzavřených oborách jsou vlastnictvím toho, kdo je koupil či vyšlechtil.

V. Byt a nebytové prostory

PR, 2000, č. 1 – NS ČR: Pojmovým znakem bytu jako předmětu občanskoprávních vztahů ve smyslu § 118 odst. 2 ObčZ je účelové určení místnosti, které byt tvoří, k trvalému bydlení, dané pravomocným kolaudačním rozhodnutím stavebního úřadu. Existence uvedeného rozhodnutí je předpokladem toho, aby určité místnosti mohly být předmětem občanskoprávních vztahů jako byty.

Sou R NS č. C 973 – NS sp. zn. 26 Cdo 400/2000: Bytem se pro účely právního vztahu z nájmu bytu rozumí soubor místností (popřípadě jednotlivá obytná místnost), které jsou rozhodnutím stavebního úřadu určeny k trvalému bydlení. Rozhodující pro posouzení, zda soubor místností (jednotlivá obytná místnost) je bytem, je právní stav, založený pravomocným rozhodnutím stavebního úřadu o povolení užívání stavby, případně o změně účelu jejího užívání, nikoli faktický stav jejich užívání nebo vůle účastníků smlouvy.

Sou R NS č. C 1224: Byt v podobě vymezené zákonem o vlastnictví bytů nemůže být samostatným předmětem převodu vlastnického práva podle občanského zákoníku; smluvní převod podléhá výhradnímu režimu zákona o vlastnictví bytů a jím stanoveným podmínkám.

NS sp. zn. Odo 1172/2003: Předmětem smlouvy o dílo nemůže být zhotovení bytu a garáže včetně společných prostor domu, které nejsou oddělitelnou částí domu.

ÚS sp. zn. I. ÚS 51/2000: Platná právní úprava vlastnictví bytů je postavena na spoluvlastnické koncepci, kde hlavním předmětem je budova a vedlejším předmětem byt nebo nebytový prostor, které nejsou reálně oddělitelnými částmi budovy, a ke spoluvlastnictví budovy tak přistupuje vlastnictví bytu či nebytového prostoru. Byt nebo nebytový prostor nemohou být fakticky samostatnými, oddělitelnými částmi budovy. Vlastnictví bytu nebo nebytového prostoru je potom z podstaty věci nutně omezeno v rozsahu, ve kterém je třeba respektovat nutnost hospodaření s budovou jako celkem. Práva jednotlivých vlastníků jsou omezena stejným vlastnickým právem ostatních vlastníků jednotek.

§ 119 [Věci movité a nemovité]

(1) Věci jsou movité nebo nemovité.

(2) Nemovitostmi jsou pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem.

Související ustanovení: § 118, 120, 121, 133, 135c, 151n., 157, 158

Související předpisy: § 340n. až 351a OSŘ; § 1n. ZápNe; § 3 StavZ; vyhl. č. 137/1998 Sb., o obecných technických požadavcích na výstavbu; § 3 odst. 2 BytZ; § 2 odst. 1 písm. b), f), § 2 odst. 2, § 27 písm. k) KatZ

Z literatury: Balák, F., Des, Z., Spáčil, J. K pojmu „stavba z hlediska občanskoprávního v judikatuře posledních let“. SR, 1998, č. 12, s. 313n.; Bárta, J. Pěkné nadělení (stavba jako předmět vlastnictví a jako předmět administrativněprávní úpravy). Právník, 1993, č. 10 a 11, s. 859; Bárta, J. Zase stavba, tentokrát v zákonu o půdě. Právník, 1994, č. 5, s. 469; Bárta, J. Nový silniční zákon, práva k národnímu majetku a odpovědnost za škodu – komunikace jako předmět vlastnictví. Veřejná správa a právo. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 272; Baudyš, P. Dělení pozemků a věcná práva k věci cizí. ADN, 1999, č. 2, s. 23; Bradáč, A., Fiala, J. Nemovitosti – oceňování a právní vztahy. Praha : Linde Praha, 1996; Hedrlín, A. Nemovitosti a obecné otázky spojené s jejich vlastnictvím. Právo a podnikání, 2003, č. 3, s. 2; Holeyšovský, M. Identifikace pozemku v žalobě o vydání. Causa privata – České obchodní právo, 1999, č. 5 a 6; Holub, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v čs. právním řádu. Praha : Panorama, 1985, s. 32n.; Kindl, M. Nadělení ještě hezčí. Právník, 1994, č. 2, s. 185; Kindl, M. Dopad rozdílu mezi veřejným a soukromým právem na právní praxi. Právník, 1997, č. 7, s. 621; Lukeš, J. Je pozemek ve zjednodušené evidenci – parcela původ grafický přiděl způsobilým předmětem převodu, tedy věci? ADN, 2000, č. 3, s. 56; Mikeš, J. Povaha vlastnictví tzv. drobných staveb a porostů. Socialistická zákonost,

1977, č. 4, s. 193; *Spáčil, J.* Stavby a obchodní objekty v judikatuře Nejvyššího soudu. SR, 2005, č. 8, s. 281n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Třídění věcí v právním smyslu	1
1. <i>Movité a nemovité věci</i>	1
2. <i>Jiná třídění věcí</i>	2

K odst. 2:

I. Nemovitosti	3
1. <i>Pozemky</i>	3
2. <i>Stavby spojené se zemí pevným základem</i>	4
a) <i>Obecně o pojmu staveb jako předmětu občanskoprávních vztahů</i>	4
b) <i>Nadzemní stavba (budova)</i>	5
c) <i>Podzemní stavba (stavba pod povrchem)</i>	6
d) <i>Parkoviště; tenisové dvorce (jiná hřiště)</i>	7
e) <i>Místní komunikace, silnice a dálnice</i>	8
f) <i>Způsob nabývání vlastnického práva u staveb evidovaných a neevidovaných v katastru nemovitostí</i>	9

K odst. 1:

I. Třídění věcí v právním smyslu

1. *Movité a nemovité věci*

Věci v právním smyslu [118,1] lze různě třídit.

- 1 Občanský zákoník považuje za právně zvlášť významné třídění věcí na movité a na nemovité (nemovitosti).

Nemovité věci se podle § 119 odst. 2 dále člení na pozemky a na stavby spojené se zemí pevným základem.

Občanský zákoník sám na žádném svém místě nevymezuje pojem movité věci. Naproti tomu však taxativně stanoví, že nemovitostmi jsou pozemky, a to bez dalšího (§ 118 odst. 1), jakož i stavby spojené se zemí pevným základem (srov. však zároveň § 120 odst. 2, podle kterého stavba není součástí pozemku). Z této úpravy lze výkladem a *contrario* dovodit, že věci, které nelze kvalifikovat jako nemovitosti, jsou věcmi movitými. Již tradičně se movité věci označují jako věci přemístitelné z místa na místo bez narušení jejich podstaty. Z toho důvodu je i stavba, která není spojena se zemí pevným základem (např. zahradní altán, garáž z plechu, stan cirkusu), věcí movitou.

Třídění věcí na movité a nemovité má význam především z hlediska vyžadování náležitostí, na kterých závisí platnost právních úkonů, jejichž předmět tvoří věci v právním smyslu. Tyto náležitosti jsou rozdílné jednak u věcí movitých, jednak u nemovitostí. Tak zejména smlouvy o převodu nemovitostí musí mít vždy písemnou formu (§ 46 odst. 1), zatímco u movitých věcí se písemná forma vyžaduje pouze výjimečně (srov. např. darovací smlouva u věcí podle § 628 odst. 2).

Jiný rozdíl mezi věcmi movitými a nemovitými spočívá v tom, že převádí-li se na základě smlouvy movitá věc, nabývá se vlastnictví k ní odevzdáním a převzetím (tzv. tradicí), ledaže by právní předpis stanovil něco jiného (§ 614 odst. 3) anebo by byl účastníky smlouvy dohodnut jiný okamžik nabytí vlastnictví (§ 133 odst. 1 ve spojení s § 601). Převádí-li se však na základě smlouvy nemovitá věc, nabývá se vlastnictví k ní vždy

až vkladem (intabulací) do katastru nemovitostí, ledaže zvláštní zákon stanoví něco jiného (§ 133 odst. 2); odchylku od intabulačního principu si však samy smluvní strany nemohou platně ujednat. Převádí-li se smlouvou nemovitá věc, která není předmětem evidence v katastru nemovitostí, nabývá se k ní vlastnictví již účinností této smlouvy (§ 133 odst. 3).

Třídění věcí na nemovité či movité má význam i z dalších hledisek (např. z hlediska zástavního práva – § 153, 157, 158, věcných břemen – § 151n., zadržovacího práva – § 175n., předkupního práva – § 602, § 603 odst. 2).

Některé smlouvy mohou mít za svůj předmět jak věci movité, tak nemovitosti (srov. např. kupní smlouvu – § 488n., nájemní smlouvu – § 663n., darovací smlouvu – § 628 odst. 2). Naproti tomu předmětem některých smluv mohou být pouze věci movité (srov. např. smlouvu o úschově – § 747n., smlouvu o podnikatelském nájmu movitých věcí – § 721n.). V jiných případech mohou být podle platné právní úpravy předmětem smluv jen věci nemovité (srov. písemnou smlouvu o vzniku věcného břemene).

Pokud stavba není spojena se zemí pevným základem, takže není nemovitostí, pak se v důsledku toho na občanskoprávní vztahy, jejichž předmětem taková stavba je, nevztahují náležitosti právních úkonů týkající se nemovitostí (např. smlouva o převodu stavby tohoto druhu nevyžaduje písemnou formu; k nabytí vlastnictví k této stavbě se nevyžaduje vklad – intabulace – vlastnického práva do katastru nemovitostí). Odstranění takové stavby se proto děje za použití § 126 odst. 1, a nikoli za pomoci § 135c).

2. Jiná třídění věcí

Svůj právní význam má v občanském zákoníku i jiná třídění věcí než na věci movité a nemovité. 2

V prvé řadě jde o třídění věcí na věci určené podle druhu (genericky), tj. věci určené podle počtu, míry či váhy, jež mohou být nahrazeny jinými věcmi téhož druhu, a naopak věci určené jednotlivě (speciově). Tak např. předmět smlouvy o půjčce podle § 657 mohou tvořit jen věci určené podle druhu, zejména peníze (i peníze však mohou být za určitých okolností určeny jednotlivě, jako jsou např. jubilejní mince), zatímco při smlouvě o výpůjčce podle § 659n. a při smlouvě o nájmu podle § 663n. může být předmětem pouze věc jednotlivě určená. Splnění závazku se stává nemožným (§ 575n.) zpravidla ztrátou či zničením věcí individuálně určených, nikoliv však věcí určených druhově (*genera non perire censetur*).

V občanském právu je rovněž významné třídění věcí na věci reálně dělitelné (např. pozemek, peníze), a nedělitelné, resp. nedílné (např. jednotlivý kus nabytku jako skříň, klavír, automobil). Toto třídění má význam zejména u podílového spoluvlastnictví při jeho zrušení a vypořádání (§ 142), v oblasti závazkového práva u více věřitelů či dlužníků (§ 512, 515) aj.

K odst. 2:

I. Nemovitosti

1. Pozemky

Pozemky jsou vždy nemovitostmi (§ 118 odst. 1). 3

Pozemkem se rozumí část zemského povrchu (není nikterak rozhodné, zda je či není pokryta vodou, jako např. rybníkem či jinou vodní nádrží), která je oddělena od sousedních částí hranicí územní správní jednotky nebo hranicí katastrálního území, hranicí

vlastnickou, hranici držby, hranici druhů pozemků, popř. rozhraní způsobu využití pozemků [§ 27 písm. a) KatZ].

Parcelou se obecně rozumí pozemek, který je geometricky a polohově určen, zobrazen v katastrální mapě a označen parcelním číslem [§ 27 písm. b) KatZ]. Z toho stavební parcela je podle § 27 písm. c) KatZ pozemek evidovaný v druhu pozemku zastavěné plochy a nádvoří. Naproti tomu pozemková parcela je pozemek, který není stavební parcelou [§ 27 písm. b) KatZ], je zobrazen jako parcela v katastrální mapě průmětem do zobrazovací roviny, označený parcelním číslem a názvem katastrálního území; v případě, že je v katastrálním území pozemek veden ve dvou číselných řadách, je též označený údajem, zda se jedná o pozemek či stavební parcelu (výměra pozemku – a to je třeba zdůraznit – není součástí údajů nutných k identifikaci pozemku jako určitého předmětu právního vztahu).

Z toho plyne, že např. rybník jako pozemek pokrytý vodou – a soudní praxe tento závěr potvrzuje (R 23/1999) – netvoří samostatný předmět občanskoprávních vztahů, se kterým by bylo možno samostatně, tj. bez zřetele k pozemku (ke dnu, břehům určeným a užívaným k zadržování vody) nakládat. V jiném rozhodnutí soudní praxe (PR, 2003, č. 11) dochází k závěru, že rybník – kvalifikovaný však již jako celek představovaný pozemky a zařízeními, které jsou jejich součástmi či příslušenstvím a jež slouží provozu a užívání rybníka – předmětem občanskoprávních vztahů v tomto souboru být může.

Pro úplnost je třeba upozornit i na další rozhodnutí soudní praxe (Nejvyšší soud – SR, 2003, č. 12), kde je posuzováno, zda i hráz rybníka je samostatnou věcí v právním smyslu anebo zda jde pouze o součást pozemku. Nejvyšší soud České republiky v těchto případech došel k závěru, že konečné stanovisko bude třeba vždy učinit až po posouzení celkové konkrétní situace (zpravidla však i hráz rybníka, sloužící k zadržování vody, bude tvořit jen součást pozemku).

Rovněž lom jako místo, v němž dochází k dobývání ložiska nerostů, není podle soudní praxe – byť k jeho založení bylo třeba stavebního povolení – samostatným předmětem právních vztahů: buď je totiž součástí ložiska vyhrazených nerostů, anebo v případě že jde o dobývání nevyhrazených nerostů, součástí pozemku, v němž se tyto nevyhrazené porosty nacházejí.

V této souvislosti je třeba upozornit i na stanovisko soudní praxe, podle které parkoviště jako pozemek nemůže být zároveň stavbou podle občanského práva, která by se řídila právním režimem jiným než sám pozemek. Soudní praxe proto považuje za nepřijatelné, aby někdo mohl převést na jiného parkoviště (obdobně je tomu např. i u tenisového dvorce či jiného druhu hřiště – srov. ještě dále výklad u § 120), aniž by zároveň převáděl pozemek, kde je parkoviště (tenisový dvorec či jiné hřiště) umístěno (PR, 2000, č. 1, PR, 2006, č. 13).

V soudní praxi se svého času ukázala spornou otázka, zda lze zásadně vydržet věc pouze jako celek či jen její část. Původně se vycházelo z rozhodnutí Vrchního soudu v Praze sp. zn. 3 Cdo 53/92, podle kterého předmětem vydržení jako specifického způsobu nabývání vlastnického práva může být zásadně jen celá věc, nikoliv jen její část. Zákonnou podmínku držby celé věci proto nesplňuje držba pouhého pruhu pozemkové parcely souseda, jenž nebyl samostatně geodeticky oddělen. Pozdější rozhodnutí Nejvyššího soudu (R 42/2000) však naopak došlo k závěru, že způsobilým předmětem vydržení vlastnického práva je i pozemek, který je částí parcely. Nejvyšší soud České republiky přitom vyšel z úvahy, že nelze ztotožnit část pozemku a část parcely. Podle jeho názoru nejde o totéž, neboť předmětem občanskoprávního vztahu může být i pozemek, který je jen částí parcely. Pozemek podle § 27 písm. a) KatZ, který tvoří část parcely, je podle § 119 odst. 2 nemovitostí a tedy samostatným předmětem občanskoprávních vztahů.

Tento charakter podle názoru Nejvyššího soudu nepozbývá pozemek ani v důsledku sloučení či přečíslování parcel. Nedostatek jeho označení parcelním číslem a tomu odpovídajícím mapovým zobrazením s uvedením druhu a výměry v operátech katastru nemovitosti je pro charakter takového pozemku jako samostatné věci v právním smyslu bezvýznamný (Sou R NS č. C 104 – NS sp. zn. 20 Cdo 20/99).

2. Stavby spojené se zemí pevným základem

a) Obecně o pojmu stavby jako předmětu občanskoprávních vztahů

Pokud jde o pojem stavby, občanský zákoník nějaké její obecné vymezení neobsahuje. 4

Pro kvalifikaci stavby jako nemovitosti však vyžaduje, aby byla spojena se zemí pevným základem. Jen v takovém případě je stavba nemovitostí; jinak je stavba věcí movitou se všemi důsledky, o kterých byla řeč již výše [119, 1].

Zda jde o stavbu spojenou se zemí pevným základem či nikoli, bude nutno vždy posoudit podle povahy a okolností konkrétního případu. Rozhodující skutečností přitom bude, že stavbu nelze oddělit od země, aniž by došlo k jejímu znehodnocení (I. ÚS 483/01). Spojení se zemí pevným základem je věcí stavebně technickou (v tomto směru bude proto třeba provést v rámci dokazování – § 132 OSŘ – důkaz znaleckým posudkem). Jako takovou, tj. jako stavbu spojenou se zemí s pevným základem, však je ji vždy třeba kvalifikovat i z právního hlediska.

Podle konstantní soudní praxe (NS sp. zn. 3 Cdon 1395/96, 22 Cdo 52/2002) při vymezení obecného pojmu stavby ve smyslu občanského práva, a tedy jako samostatného předmětu občanskoprávních vztahů, nelze vycházet jen z veřejnoprávních, tj. stavebněprávních předpisů a jejich účelu (srov. § 2 odst. 3, 4, 5, § 103n. StavZ). Ty totiž chápou stavbu dynamicky, tj. již jako činnost směřující k uskutečnění stavebního díla. Pro oblast občanského práva a občanskoprávních vztahů však zůstává rozhodující hledisko občanskoprávní. Proto soudní praxe považuje pro vznik stavby za určující tu okolnost, že je stavba vybudována minimálně do takového stadia, od něhož počínaje již všechny další stavební práce, směřují k dokončení takto druhově i individuálně určené věci. Podle tohoto, tj. podle občanskoprávního hlediska je třeba stavbu chápat jako výsledek stavební činnosti a jejího účelu. Stavba jako výsledek stavební činnosti (zdůraznění statistického prvku) musí vykazovat charakter samostatné věci v právním smyslu [118], která jako taková může být předmětem vlastnických i smluvních občanskoprávních vztahů (např. může být mj. předmětem zástavy). Nejde-li o stavbu jako o samostatnou věc, a to bez ohledu na stav správního řízení, nejde vůbec o věc v právním smyslu, takže nemůže jít ani o předmět občanskoprávních vztahů.

b) Nadzemní stavba (budova)

Podle soudní praxe (Sou R NS č. C 1008 – NS sp. zn. 22 Cdo 2534/2000) jde o nadzemní stavbu (budovu) ve smyslu občanského práva tam, kde je již jednoznačně a nezaměnitelně patrné alespoň dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží (§ 27 odst. 1 KatZ). Z toho lze dovodit, že např. ukončená konstrukce základů stavby není ještě samostatným předmětem občanskoprávních vztahů. Na druhé straně o stavbu v tomto smyslu půjde za splnění výše uvedeného kritéria dispozičního řešení prvního nadzemního podlaží i v případě stavby rozestavěné, kterou nelze ještě považovat za tzv. hrubou stavbu. To znamená, že došlo-li u nadzemní stavby k vytvoření stavu, kdy je již jednoznačně a nezaměnitelným způsobem patrné alespoň dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží, pak od tohoto okamžiku vlastně již veškeré další stavební práce směřují pouze k dokončení samostatné věci, která již vznikla, někomu patří a jako taková 5

je i způsobilým předmětem smluvního ujednání (kupní smlouva, darovací smlouva). Do té doby tvoří taková „stavba“ pouze součást pozemku, takže nemůže být předmětem samostatného smluvního ujednání.

Je nerozhodné, že zatím nebylo teď ještě vydáno kolaudační rozhodnutí, neboť vznik stavby jako samostatné věci a předmětu občanskoprávních vztahů není totožný s její stavební dokončeností (kolaudačním rozhodnutím dojde pouze k přeměně rozestavěné stavby na stavbu dokončenou).

V důsledku toho, co bylo řečeno, platí, že vše co poté k takto vzniklé stavbě jako k předmětu občanskoprávních vztahů přiroste jako nástavba (stavba se zvyšuje), co je přistaveno (stavba se půdorysně rozšiřuje a je provozně propojená s dosavadní stavbou), či jsou-li na této stavbě provedeny jiné stavební úpravy (včetně zateplení pláště stavby), se jako přírůstek této stavby (§ 135a) stává její součástí [120, 1].

Obdobně však je třeba posuzovat i zánik nadzemní stavby jako věci v občanskoprávním smyslu. I tu platí, že nadzemní stavba zanikne a přestává být věcí v právním smyslu, dojde-li již zpravidla k destrukci obvodového zdiva pod úroveň stropu prvního nadzemního podlaží a obvykle k současnému odstranění zdiva příček (pro posouzení zániku stavby v občanskoprávním smyslu je tudíž rozhodné to, co bylo destruováno, a nikoliv to, co bylo nově vybudováno na základech původní stavby).

V případě, že po zániku domu jako samostatné nemovité věci z něho zůstane pouze zeď, která má samostatný hospodářský význam, je tato zeď věcí v právním smyslu a jako taková zůstává předmětem vlastnictví vlastníka domu. V případě, že zeď nadále může sloužit výlučně přiléhajícímu domu na sousedícím pozemku, může jí nabýt vlastník tohoto domu přírůstkem. Nemá-li však zeď samostatný hospodářský význam, stává se součástí pozemku (Sou R NS č. C 1468 – NS sp. zn. 22 Cdo 2125/2000).

Za určitých okolností může být předmětem občanskoprávních vztahů i část stavby, pokud je stavba reálně rozdělena. Reálné rozdělení stavby je možné jen tehdy, vzniknou-li na základě provedených stavebních úprav podle stavebních předpisů samostatné věci (k reálnému rozdělení stavby na dvě nebo více samostatných věcí rozdělení stavební parcely geometrickým oddělovacím plánem nestačí). Stavbu lze reálně dělit jen vertikálně (Sou R NS č. C 1130 – NS sp. zn. 22 Cdo 1465/2000). Naproti tomu podle soudní praxe okolnost, že dům byl stavebně upraven tak, aby mohl být účelově užíván spolu se sousedícím domem (funkční propojenost obou domů), ještě neznamená, že dům přestal být samostatnou věcí v právním smyslu. Nově dostavěné části, funkčně a provozně technicky propojené s původní stavbou, která jako věc nezanikla, jsou její součástí [120], nepředstavují samostatný předmět občanskoprávních vztahů a neupírají identitu původní stavbě (Sou R NS č. C 280 – NS sp. zn. 20 Cdo 931/99).

Zbývá dodat, že § 59 užívá pojem budovy i ve spotřebitelských smlouvách, a to zřetelně ve specifickém smyslu. Pojem budovy zde není zřejmě omezen jen na nemovitosti podle § 119 odst. 2; budovou ve smyslu § 59 lze proto rozumět i chaty, pozemní bungalovy jako movité věci.

c) Podzemní stavby (stavba pod povrchem)

- 6 Občanský zákoník na žádném svém místě výslovně nestanoví, že by stavba jako předmět občanskoprávních vztahů mohla být jen stavba nadzemní. Proto soudní praxe již delší dobu judikuje (srov. sp. zn. Rv I 813/22, R 7/1994, PR, 2005, č. 21 – NS sp. zn. 22 Cdo 911/2005), že i podzemní stavba – stavba pod povrchem (např. metro, podzemní garáž, popř. za určitých okolností i sklep), pokud může být samostatným předmětem občanskoprávních vztahů, je stavbou ve smyslu občanského práva. Vždy však musí jít

o zjištění všech okolností konkrétního případu (např. pouhý prostor vytvořený v zemi není ještě stavbou ve smyslu občanského práva).

Pokud stavba samostatnou věcí v právním smyslu není, což budou časté případy, jde podle soudní praxe o součást věci (§ 120 odst. 1), a to buď zpravidla o součást stavebního pozemku, či o součást jiné věci – stavby. K této součásti nabývá vlastník pozemku či vlastník jiné stavby vlastnické právo přírůstkem [135a].

d) Parkoviště, tenisové dvorce (jiná hřiště)

Soudní praxe mj. s odkazem na § 3 odst. 2 KatZ dovodila, že parkoviště jako pozemek, 7
jehož povrch byl upraven a ztvárněn zpevněním za účelem parkování automobilů, není podle občanského práva zpravidla stavbou; není proto přípustné, aby někdo zpravidla převáděl na jiného „parkoviště“, aniž by zároveň převáděl pozemek.

Obdobné platí rovněž u tenisových dvorců, popř. u jiných hřišť, které vznikly vrstvením jednotlivých přírodních stavebních materiálů, jejich zpracováním a ztvárněním (srov. NS sp. zn. 22 Cdon 1118/2001, jakož i nález ÚS sp. zn. IV. ÚS 295/98).

e) Místní komunikace, silnice a dálnice

V poslední době se stal v soudní praxi znovu sporným právní režim místních komu- 8
nikací, silnic a dálnic.

Původně soudní praxe vycházela ze stanoviska (srov. NS sp. zn. 2 Cdon 1414/97), podle kterého jsou místní komunikace druhem pozemku představující jen jeho určité ztvárnění či zpracování. Místní komunikace nemohou být současně pozemkem a stavbou ve smyslu občanského práva neboli nemohou to být dvě rozdílné samostatné věci s rozdílným právním režimem. V některých případech podle soudní praxe nelze totiž od sebe fakticky oddělit stavbu a pozemek, na kterém je stavba zřízena, takže stavba vlastně splývá s pozemkem. V těchto případech je „stavba“ jen součástí pozemku a jako taková tvoří s pozemkem jednu věc s jediným právním režimem.

V nedávné době však velký senát občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČR (sp. zn. 31 Cdo 691/2005) své právní stanovisko v tomto směru modifikoval. Podle něho by i místní komunikace mohla být samostatnou věcí v právním smyslu odlišnou od pozemku, na němž se nachází, za předpokladu, že by jí bylo možno kvalifikovat jako stavbu ve smyslu občanského práva [119]. To znamená, že právní vztahy k místní komunikaci nemusí být vždy totožné s právními vztahy k pozemku, na němž byla místní komunikace zřízena. Této úvaze podle názoru velkého senátu občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČR nasvědčuje speciální úprava § 17 odst. 3 zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích. Podle tohoto ustanovení byla-li totiž zřízena stavba dálnice nebo silnice nebo místní komunikace na cizím pozemku a vlastníku této stavby se prokazatelně nepodařilo dosáhnout majetkoprávního vypořádání s vlastníkem pozemku, je příslušný stavební úřad oprávněn na návrh vlastníka stavby zřídit věcné břemeno, které je nezbytné pro výkon vlastnického práva ke stavbě, a to za jednorázovou vyvlastňovací náhradu. Z toho je třeba podle soudní praxe dovodit, že zákon o pozemních komunikacích rozlišuje vlastnictví pozemků pod komunikací (s výjimkou komunikace účelové) od vlastnictví samotné komunikace. Proto lze i na tyto pozemní komunikace, tj. dálnice, silnice a místní komunikace, v zásadě pohlížet jako na samostatné předměty občanskoprávních vztahů [119].

Soudní praxe však zároveň dodává, že mohou nastat hraniční případy, které bude nutno řešit podle jednotlivých okolností vždy řádně zdůvodněnou úvahou soudu. Konkrétně přitom půjde o to, zda jde již o stavbu jako samostatný předmět občanskoprávních

vztahů nebo jen o určitým způsobem zpracovaný pozemek, který slouží jako pozemní komunikace. V tomto směru nabízí pro praxi určité řešení těchto případů *J. Spáčil* (PR 2007, č. 2, s. 74), podle kterého bude-li povrch místní komunikace vytvořen tak, že jeho odstranění nebude možné bez jeho zničení, resp. alespoň podstatného zhoršení sjízdnosti nebo schůdnosti, lze tuto komunikaci kvalifikovat jako samostatný předmět občanskoprávních vztahů.

f) Způsob nabývání vlastnického práva u staveb evidovaných a neevidovaných v katastru nemovitostí

- 9 Při smluvním způsobu nabývání vlastnického práva u staveb jako nemovitostí je třeba činit rozdíl mezi stavbami, které jsou předmětem evidence v katastru nemovitostí (u nich se vedle písemné smlouvy o převodu vlastnictví vyžaduje navíc vklad vlastnického práva nabyvatele do katastru nemovitostí [133, 2], a stavbami, které předmětem této evidence nejsou, u nichž dochází k nabytí vlastnického práva již účinností smlouvy [133, 3]. Obdobný princip platí i u zástavního práva [157, 1].

Ze staveb jako nemovitostí jsou předmětem evidence v katastru nemovitostí budovy, tj. nadzemní stavby prostorově soustředěné a navenek uzavřené obvodovými stěnami a střešní konstrukcí [§ 27 písm. k) KatZ], spojené se zemí pevným základem. Jde jednak o budovy, kterým se přiděluje popisné či evidenční číslo, jednak o budovy, kterým se popisné či evidenční číslo nepřiděluje a které nejsou příslušenstvím jiné stavby evidované na téže parcele, jakož i o stavby spojené se zemí pevným základem, o nichž to stanoví zvláštní předpis [§ 2 odst. 1 písm. b), f) KatZ].

Z judikatury:

1. Pozemek

R 40/2000: Způsobilým předmětem vydržení vlastnického práva je i pozemek, který je částí parcely.

PR, 2006, č. 11 – NS ČR: Věcí v právním smyslu může být i pozemek (neoznačený v katastru nemovitostí parcelním číslem), který je pouze částí parcely; takový pozemek může být i předmětem nájemní smlouvy, je-li v této smlouvě vymezen zcela určitě a srozumitelně.

PR, 2007, č. 19 – NS ČR: 1. Pozemek, definovaný jako část zemského povrchu, oddělená od sousedních částí hranicí územní správní jednotky nebo hranicí katastrálního území, hranicí vlastnickou, hranicí držby, hranicí druhů pozemků, popř. rozhraní způsobu využití pozemků je předmětem občanskoprávních vztahů; nemusí být vždy totožný s parcelou, nýbrž může zahrnovat více parcel, popř. části různých parcel nebo naopak být částí parcely jediné. Je proto nesprávný názor, že věcí v právním smyslu je pozemek pouze tehdy, je-li označen parcelním číslem a odpovídá-li mu mapové zobrazení s uvedením druhu a výměry v operátech katastru nemovitostí. 2. Vymezení parcely je jen evidenční záležitostí a nemůže nic měnit na vlastnickém právu; proto taký soud nemůže určovat, jaká je ve skutečnosti výměra parcely, neboť stanovení výměry parcely je věcí katastrálního úřadu, který parcely eviduje.

SR, 2003, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 1221/2002: Při řešení otázky, zda určitá hráz rybníku je samostatnou věcí v právním smyslu anebo jde o součást pozemku, je třeba vycházet ze stavebního provedení hráze a z toho, zda lze určit, kde končí pozemek a samotná hráz, tedy zda lze vymezit a oddělit vlastnictví vlastníka pozemku a vlastníka hráze.

Sou R NS č. C 104: Pozemek [ve smyslu § 27 písm. a) katastrálního zákona], který je částí parcely, je podle § 119 odst. 2 ObčZ nemovitou věcí, a tedy samostatným předmětem občanskoprávních vztahů. Tento charakter nepozbývá ani v důsledku sloučení či přečíslování parcel. Absence jeho označení parcelním číslem a tomu odpovídajícím mapovým zobrazením s uvedením druhu a výměry v operátech katastru nemovitostí je pro charakter takového pozemku jako samostatné věci v právním smyslu nevýznamná.

Sou R NS č. C 561 – NS sp. zn. 25 Cdo 663/2001: Z rybníkem není možno samostatně, tj. odděleně od pozemku tvořícího rybníční těleso, nakládat; rybník tudíž nemůže být samostatným objektem občanskoprávních vztahů, přičemž se nemůže jednat ani o stavbu z hlediska občanského zákoníku, ani podle zákona č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí.

Sou R NS č. C 2901 – NS sp. zn. 22 Cdo 52/2002: 1. Stavbou v občanskoprávním smyslu se rozumí výsledek stavební činnosti, tak jak tuto činnost chápe stavební zákon a jeho prováděcí předpisy, pokud výsledkem této činnosti je věc v právním smyslu, tedy způsobilý předmět občanskoprávních vztahů, nikoliv součást jiné věci. 2. Místní a účelové komunikace jsou druhem pozemku a představují určité ztvárnění či zpracování jeho povrchu. Nemohou být současně pozemkem a současně stavbou ve smyslu občanskoprávním jako dvě rozdílné věci, které by mohly mít rozdílný právní režim.

Sou R NS č. C 1965 – NS sp. zn. 22 Cdo 1118/2005: Rybník jako celek představovaný pozemky a zařízeními, která jsou jejich součástmi či příslušenstvím a slouží provozu a užívání rybníka, může být předmětem občanskoprávních vztahů.

II. Stavba

1. Pojem stavby; nadzemní stavba

R 27/1965: Rekreační chata je nemovitostí, je-li spojena se zemí pevným základem.

R 9/1979: Pomník, náhrobek nebo jiná ozdoba hrobu, které mohou být bez znehodnocení hrobu odděleny, mají povahu věcí movitých.

R 44/1993: Jestliže byly v době, kdy došlo k uzavření manželství již provedeny na stavbě prvky dlouhodobé životnosti (zejména svíslé i vodorovné nové konstrukce, konstrukce střechy a schodiště) a případně většina rpků ostatních, lze z tohot zpravidla dovodit, že už pak za trvání manželství je dokončena již existující věc; v takovém případě stavba do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nepatří. Je tu nerozhodné, že ještě nebylo vydáno kolaudační rozhodnutí. Vznik stavby nelze klást do roviny jen s její stavební dokončeností.

PR, 1998, č. 8 – NS ČR: V případě, že občanskoprávní předpisy používají pojem „stavba“, nelze obsah tohoto pojmu vykládat jen podle stavebních předpisů. Stavební předpisy chápou pojem „stavba“ dynamicky, tedy jako činnost, směřující k uskutečnění díla (někdy ovšem i jako toto dílo samotné). Pro účely občanského práva je pojem „stavba“ nutno vykládat staticky, jako věc v právním smyslu. Stavba, která není věcí podle § 118 ObčZ, je součástí pozemku.

PR, 2006, č. 11 – NS ČR: Stavbou ve smyslu občanskoprávním nemůže být stavební činností vytvořená stavba či konstrukce, u níž nelze určit jasnou hranici, kde končí pozemek a kde začíná samotná stavba.

SR, 1998, č. 12 – NS ČR: Stavbou v občanskoprávním smyslu se rozumí výsledek stavební činnosti, tak jak ji chápe stavební zákon a jeho prováděcí předpisy, pokud výsledkem této činnosti je věc v právním smyslu, tedy způsobilý předmět občanskoprávních vztahů včetně práva vlastnického (nikoliv tedy součást jiné věci). Stavba jako věc v právním smyslu je přitom věcí nemovitou nebo věcí movitou.

SR, 2005, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 1135/2005: I stavba, kterou vzhledem k její rozestavěnosti nelze ještě považovat za tzv. hrubou stavbu, může být podle okolností předmětem právních vztahů.

SR, 2006, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 1118/2005: Tenisové kurty představují jen ztvárnění povrchu pozemku a nejsou stavbou v občanskoprávním smyslu. Tenisové kurty jsou součástí pozemku.

Sou R NS č. C 280 – NS sp. zn. 20 Cdo 931/99: Nadzemní stavba zaniká a přestává být věcí v právním smyslu tehdy, není-li již patrně dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží původní stavby, tj. zpravidla destrukcí obvodového zdíva pod úroveň stropu nad prvním podlažím obvykle při současném odstranění zdíva příček; objem nově zbudovaných konstrukcí na místě – základech – původní stavby je v této souvislosti nerozhodný.

Sou R NS č. C 3229 – NS sp. zn. 28 Cdo 1534/2004: Zpevněné živičné vrstvy, tvořící místní komunikaci v areálu parku, nejsou stavbou jako samostatnou věcí a tedy překážkou vydání pozemku ve smyslu § 10 odst. 4 zákona č. 403/1990 Sb.

Sou R NS č. C 4004 – NS sp. zn. 22 Cdo 1118/2005: Stavbou ve smyslu občanskoprávním nemůže být stavební činností vytvořená stavba či konstrukce, u níž nelze určit jasnou hranici, kde končí pozemek a kde začíná samotná stavba.

NS sp. zn. 22 Cdo 2534/2000: Pro posouzení okamžiku vzniku stavby jako věci je rozhodný okamžik, v němž je stavba vybudována minimálně do takového stadia, od něhož počínaje všechny další stavební práce směřují již k dokončení takto druhově individuálně určené věci. K tomu u nadzemních staveb dochází k vytvořením stavu, kdy jejíž jednoznačně a nezaměnitelným způsobem patrně alespoň dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží.

ÚS sp. zn. 4 ÚS 500/2000: Pokud zůstavší, demolici nedotčená část objektu stavbou jako věci v právním smyslu zůstala i nadále, platí, že vše, co v důsledku přístavby, přestavby, jiné stavební změny nebo dokončovacích prací přiroste ke stávající či zůstavší stavbě, stává se její součástí a vlastnický náleží tomu, komu patřila zůstavší stavba, a to bez ohledu na výši nákladů vynaložených při dalších stavebních pracích. Pro posouzení zániku původní stavby není tedy

relevantní, co bylo nově vybudováno, ale to, co bylo odstraněno a zda navzdory částečné demolici objektu si část tohoto objektu podržela povahu stavby.

ÚS sp. zn. I. ÚS 483/1: Český právní řád vychází de lege lata z principu superficies solo non cedit. Za této situace je umístění stavby na cizím pozemku nepochybně omezením vlastnického práva vlastníka pozemku, a proto je třeba důsledně dbát na existenci adekvátního práva vlastníka stavby umístit ji na cizím pozemku čili na oprávněnosti stavby. Je chybou zaměňovat nepovolenou (resp. povolenou) stavbu a neoprávněnou (resp. oprávněnou) stavbu. Absence příslušného práva stavebníka k cizímu pozemku nutně musí vést k závěru, že jde o neoprávněnou stavbu. Při rozhodování o režimu neoprávněné stavby lze připustit rozdíly mezi stavbou nemovitou a movitou a v návaznosti na charakter stavby aplikovat buď ustanovení § 135c nebo § 126 občanského zákoníku. Je notorií, že stavba je nemovitostí pouze tehdy, je-li spojena se zemí pevným základem (§ 119 odst. 2 občanského zákoníku). Jde-li o stavbu spojenou se zemí pevným základem či nikoliv, je třeba vždy posoudit podle okolností konkrétního případu. Přitom „spojení se zemí pevným základem“ je možno stručně charakterizovat tak, že věc nesmí být oddělitelná od země, aniž by došlo k porušení věci. Pevné spojení věci se zemí musí být zároveň takové, aby bylo schopno odolat zejména účinkům přírodních vlivů dané lokality na věc a účinkům vlastního působení věci. Z hlediska stavebního je pevný základ základovou prostorovou konstrukcí geometricky a fyzikálně jednoznačně vymezenou a definovanou, a to pro konkrétní stavební objekt, v konkrétní lokalitě a v konkrétních vnitřních a vnějších podmínkách. Je zřejmé, že posouzení existence pevného základu konkrétní stavby je otázkou odbornou, k níž soud zpravidla nemá dostatek odborných znalostí, a proto je třeba v rámci dokazování provést důkaz znaleckým posudkem či odborným vyjádřením. Důkaz znaleckým posudkem včetně případného slyšení znalce je soud oprávněn hodnotit podle § 132 občanského soudního řádu, čili především podle zásady volného hodnocení důkazů. Hodnocení soudu však nemohou podléhat odborné znalecké závěry ve smyslu jejich správnosti, soud může hodnotit přesvědčivost posudku co do jeho úplnosti ve vztahu k zadání, logické odůvodnění znaleckého nálezu a jeho soulad s ostatními provedenými důkazy.

2. Podzemní stavba

PR, 2006, č. 21 – NS ČR: Předmětem občanskoprávních vztahů může být i podzemní stavba.

3. Parkoviště; tenisové dvorce

PR, 2000, č. 1 – NS ČR: Parkoviště, představované pozemkem, jehož povrch byl zpracován zpevněním povrchu za účelem parkování automobilů, není z hlediska občanskoprávního stavbou.

PR, 2006, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 1118/2005: 1. Stavbou ve smyslu občanskoprávním nemůže být stavební činností vytvořená stavba či konstrukce, u níž nelze určit jasnou hranici, kde končí pozemek a kde začíná samotná stavba.

2. Tenisový dvorec, představovaný navrstvením jednotlivých přírodních stavebních materiálů, vytvořený zpracováním a ztvárněním pozemků, není stavbou ve smyslu § 119 odst. 1 a § 120 odst. 2, ale součástí pozemku, jeho upraveným povrchem, který určuje, o jaký druh pozemku se jedná.

3. Je-li ve smlouvě o převodu pozemku tento pozemek dostatečně vymezen, avšak je mu přiřazena výměra, jež neodpovídá skutečnému stavu, přičemž mezi účastníky panuje shoda o tom, že se převádí celý označený pozemek, nečiní takováto identifikační nepřesnost převodní smlouvu neurčitou, a tudíž podle § 37 odst. 1 neplatnou.

4. Místní komunikace, silnice a dálnice

PR, 2007, č. 2 – NS sp. zn. 31 Cdo 691/2005: Na místní komunikace, silnice a dálnice je třeba v zásadě pohlížet jako na samostatné předměty právních vztahů. Místní komunikace může být samostatnou věcí odlišnou od pozemků, na němž se nachází, v případě, že je stavbou ve smyslu občanského práva.

Sou R NS č. C 4518 – NS sp. zn. 31 Cdo 691/2005: Nelze vyloučit, že místní komunikace může být stavbou, a tedy samostatnou věcí ve smyslu občanskoprávním, a že právní vztahy k ní nemusí být totožné se vztahy k pozemku, na němž byla zřízena.

§ 120 [Součást věci; stavba není součástí pozemku]

(1) Součástí věci je vše, co k ní podle její povahy náleží a nemůže být odděleno, aniž by se tím věc znehodnotila.

(2) Stavba není součástí pozemku.

Související ustanovení: § 118, 119, 126, 135a, § 646 odst. 2, § 654 odst. 2

Související předpisy: § 340 až 351a OSŘ; § 2 odst. 2, § 15, 24 zák. č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů; § 27 písm. e) KatZ; § 14 odst. 2 zák. č. 530/1990 Sb., o dluhopisech, ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích pro veřejnou potřebu (zákon o vodovodech a kanalizacích), a prováděcí vyhl. č. 428/2000 Sb.

Z literatury: *Balák, F., Des, Z., Spáčil, J.* K pojmu „stavba z hlediska občanskoprávního v judikatuře posledních let“. SR, 1998, č. 12, s. 313n.; *Baudyš, P.* Vymezení pojmu nemovitá věc v občanském právu a jeho důsledky. ADN, 1996, č. 1, s. 5, ADN, 1996, č. 2, s. 27; *Baudyš, P.* Nemovitost, kodifikace občanského práva a intabulační princip. PR, 1997, č. 3, s. 127; *Damohorský, M.* Vlastnické právo a ochrana životního prostředí. Pocta k 80. narozeninám M. Knappové. Praha : ASPI, 2005, s. 31n.; *David, O.* Poznámka k zamyšlení o podrostech a převisech. Právník, 1999, č. 7, s. 678; *Halouzka, V.* Určitost předmětu smlouvy o převodu věci, zvláště nemovitosti. Socialistická zákonost, 1983, č. 10, s. 592; *Hedrlín, A.* Nemovitosti a obecné otázky spojené s jejich vlastnictvím. Právo a podnikání, 2003, č. 3, s. 2; *Holub, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v čs. právním řádu. Praha : Panorama, 1985, s. 42; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 255n.; *Horák, M., Jílek, J.* Součásti věci a důkaz znaleckým posudkem o ceně nemovitosti. Socialistická zákonost, 1986, č. 10, s. 551; *Jindřich, M.* Důsledky přijetí principu vkladu do katastru nemovitostí bez zásady, že stavba je součástí pozemku. ADN, 1996, č. 6, s. 121; PR, 1996, č. 11, s. 508; *Kindl, M.* Několik úvah o příslušenství nemovité věci a o její součásti. Socialistická zákonost, 1988, č. 7, s. 407; *Kindl, M.* Některé problémy právního režimu některých součástí nemovité věci. Socialistická zákonost, 1990, č. 3, s. 128; *Kindl, M., Válková, H.* Malý domácí právník. I. díl. Praha : C. H. Beck, 1996, s. 57n.; *Kindl, M.* Dopad rozdílu mezi veřejným a soukromým právem na právní praxi. Právník, 1997, č. 7, s. 621; *Kindl, M.* O teplovodních přípojkách. BA, 1998, č. 3, s. 29; *Kindl, M.* Malé zamyšlení nad starým tématem (převísů a podrostů). Právník, 1999, č. 5, s. 477; *Kindl, M.* Zase jednou (nebo dvakrát) res extra commercium. Právník, 2003, č. 12, s. 1204; *Mikeš, J.* Povaha vlastnictví tzv. drobných staveb a porostů. Socialistická zákonost, 1977, č. 4, s. 193; *Pekárek, M.* Právní režim porostů. Časopis pro právní vědu a praxi, 1998, č. 2, s. 201; *Spáčil, J.* Stavby a obdobné objekty v judikatuře Nejvyššího soudu. SR, 2005, č. 8, s. 281; *Stehlíková, J.* Pojem a klasifikace staveb. PRá, 2002, č. 4, s. 5; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 233n.; učebnice Občanské právo hmotné. 3. vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 99.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Pojem součásti věci	1–5
II. Trvalé porosty jako součást věci	6
III. Právní povaha jeskyně	7

K odst. 2:

I. Stavba není součástí pozemku	8
---------------------------------------	---

K odst. 1:

I. Pojem součásti věci

Součástí věci je vše, co k této věci jako hlavní podle její povahy fyzicky a zároveň funkčně náleží (vzájemná sounáležitost mezi věcí považovanou za hlavní a součástí) a nemůže od ní být odděleno, aniž by se tím hlavní věc znehodnotila. Jak patrně, podle § 120 je kladen důraz na znehodnocení hlavní věci, nikoliv však na znehodnocení její oddělené části 1

Neoddělitelnost není jen fyzická či technická, nýbrž i funkční.

Znehodnocením je třeba rozumět funkční újmu, kdy hlavní věc již nemůže sloužit původnímu účelu (např. jde o zničení hlavní věci, hospodářské poškození hlavní věci v míře znamenající ztrátu její peněžité hodnoty, výrazné estetické zhoršení vzhledu hlavní věci, popř. i jiné její znehodnocení). Souhrnně řečeno, jde o takovou újmu na hodnotě hlavní věci, že tato hlavní věc již není schopna sloužit svému původnímu účelu buď vůbec, anebo z velké části kvalitně (soudní praxe za znehodnocení domu ve smyslu § 120 odst. 1 považuje i oddělení stavby se samostatnými obvodovými zdmi a s přístupem mimo dům, avšak těsně navazující na dům a fyzicky a funkčně s domem propojené, jestliže by jejím oddělením dům plnil svůj účel na nižší úrovni).

Součástí hlavní věci není samostatnou věcí v právním smyslu, a tedy ani způsobitelným předmětem občanskoprávních vztahů. Hlavní věc i její součást tak tvoří jedinou věc neboli celek, který je v důsledku toho i podroben jednotnému právnímu režimu. V důsledku toho se proto právní úkony a jimi založená práva a vzniklé povinnosti, jejichž předmětem je určitá hlavní věc, vztahují i na všechny její součásti. Součást hlavní věci tak přechází na nabyvatele hlavní věci bez dalšího, tj. i když není tak výslovně uvedena a identifikována (individualizována) ve smlouvě o převodu hlavní věci. Vědomí nabyvatele hlavní věci o tom, zda spolu s hlavní věcí, nabývá i její součást, není právně rozhodné. Z toho důvodu nelze uložit povinnost vydat věc, která se zabudováním do jiné věci stala její součástí.

Výrok soudu týkající se hlavní věci, jímž je ukládána povinnost nebo deklarování určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, dopadá i na součásti věci hlavní, ledaže z identifikace věci ve výroku rozhodnutí vyplývá, že se rozhodnutí na součást věci hlavní nevztahuje. Jestliže proto součást věci nemá být předmětem povinnosti nebo určení práva či právního vztahu, je nutné uvedenou skutečnost ve výroku rozhodnutí vyslovit (Sou R NS č. C 1055 – NS sp. zn. 20 Cdo 2369/99).

Jsou-li dvě věci hospodářsky či jinak funkčně propojeny, je někdy sporné posoudit, zda jde o věc jedinou spolu se součástí, anebo o věci dvě, z nichž jedna je věcí hlavní a druhá příslušenství. Soudní praxe v těchto případech vychází z toho, že pokud je věc spojena s jinou věcí, má však vazby k věcem dalším, aniž by k těmto vazbám bylo třeba existence této jiné věci, nemůže být součástí této jiné věci. Má-li spojením původně samostatných věcí vzniknout nová věc, je třeba, aby původní věci tvořily nadále ve vztazích k okolí jediný celek. Tomuto požadavku odporuje stav, kdy původní věci si zachovají samostatné funkce a vnější vztahy (NS sp. zn. 22 Cdo 2548/98).

Po oddělení (separaci) od hlavní věci se ovšem součást stává samostatnou věcí, která jako taková již může být samostatným předmětem občanskoprávního vztahu. Způsoby oddělení zákon nestanoví. Podle soudní praxe mohou být různého druhu. Vždy však musí jít o faktické oddělení od hlavní věci (k oddělení proto nestačí – jako je tomu u příslušenství podle § 121 odst. 1 – jen pouhý projev vůle účastníků učiněný ve formě uzavřené kupní smlouvy týkající se jen součástí).

- 2 Součástí pozemku jsou podle soudní praxe i některé venkovní úpravy, zejména opěrné zdi, dlažby, obruby, květinová jezírka, zahradní vodovody a přípojky podobného provedení, ploty o výšce menší než 100 cm. Také terasa vytvořená venkovní úpravou zpevněním povrchu pozemku je podle soudní praxe součástí pozemku, a nikoliv samostatnou stavbou. Soudní praxe včetně praxe Ústavního soudu ČR dospěla k závěru, že např. i meliorační zařízení umístěné pod povrchem pozemku, které je funkčně spjata s pozemkem a nelze je oddělit od pozemku, aniž by došlo ke znehodnocení pozemku, je součástí pozemku podle § 120 (R 4/1992). Součástí pozemku, konkrétně rašeliniště, je podle soudní praxe rovněž rozvodná síť odvodňovacích kanálů (srov. rozhodnutí Nejvyš-

šihó soudu ČR – PR, 1998, č. 8). Již bylo řečeno výše, že rovněž tenisové dvorce, resp. jiná hřiště představují jen určité ztvárnění či zpracování povrchu pozemku (zpevnění podloží – navrstvení jednotlivých přírodních stavebních materiálů), takže nejsou stavbou v občanskoprávním pojetí, nýbrž pouze součástí pozemku, na kterém se nacházejí. I výměňková stanice se považuje za součást nemovitosti, kde se nachází.

V soudní praxi vznikl problém vlastnictví zdi, která slouží dvěma domům. V případě, že po zániku domu jako samostatné nemovité věci zbyde zeď, která však má samostatný hospodářský význam, je zeď věcí v právním smyslu a zůstává ve vlastnictví vlastníka domu. V případě, že tato zeď může i nadále sloužit výlučně přiléhajícímu domu na sousedním pozemku, může jí nabýt vlastník tohoto domu přírůstkem. Nemá-li však zeď hospodářský význam, stává se součástí pozemku (Sou R NS č. C 1379/20 – NS sp. zn. 28 Cdo 990/2002).

Naproti tomu zatrubnění potoka jako vodní dílo vedené pod povrchem pozemku netvoří jako stavba součást pozemku (chybí totiž funkční spojení), nýbrž jde o samostatný předmět vlastnictví. 3

Pokud jde o kanalizační a vodovodní přípojky, je třeba podle zákona č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích pro veřejnou potřebu, vycházet z toho, že již nejsou od 1. 1. 2002 nadále součástí pozemku, na kterém jsou umístěny a že tvoří samostatný předmět právních vztahů (cit. zákon rovněž stanoví, kdo je jejich vlastníkem). Byla-li proto kanalizační nebo vodovodní přípojka zřízena na cizím pozemku a naplňovala-li zároveň podmínky pro použití § 135c, tj. šlo-li by o neoprávněnou stavbu, je třeba takový případ řešit postupem podle ustanovení § 135c. 4

Součástí existující stavby jsou i její nástavby, přístavby, jakož i různé stavební úpravy (přestavby, vestavby). Speciálně u přestaveb, tj. u nově dostavěných částí, které jsou funkčně a provozně technicky propojené s původní stavbou, je třeba podle současné soudní praxe vždy hodnotit, zda se staly součástí původní stavby, anebo zda již nedošlo ke změně druhu stavby, popř. zda již vůbec nevznikla nová stavba a stará stavba již nezanikla. 5

II. Trvalé porosty jako součást věci

Pokud jde o trvalé porosty pozemku (stromy, keře atd.), tvoří součástí pozemku (srov. výslovnou úpravu § 2 odst. 2 VIVZP). Vlastník pozemku je i vlastníkem trvalých porostů, které na něm vyrostly. U pozemků přenechaných do užívání smluvně je vlastníkem jiných než trvalých porostů smluvní uživatel, pokud se s vlastníkem pozemku nedohodne jinak. 6

Soudní praxe dospěla k závěru, že jakmile dojde k použití osiv, sadby, hnojiv a chemikálií, zasetí, pohnojení či postřiku, stávají se tyto druhové věci součástí pozemku.

Naproti tomu pěstební materiál lesní školky (sazenice stromů), který je určen k přesázení, nelze podle soudní praxe považovat za trvalý porost; proto také není součástí pozemku, na kterém se školka nachází.

Trvalé porosty na pozemku, který je ve výlučném vlastnictví jen jednoho z manželů, tvoří součást tohoto pozemku, i když byly pořízeny z peněz, které tvoří předmět společného jmění manželů.

III. Právní povaha jeskyně

V poslední době zaujala soudní praxe stanovisko i k právní povaze jeskyně. Podle ní jde o vytvořený podzemní prostor, který netvoří samostatnou věc, nýbrž jde pouze 7

o součást ložiska nerostů, které tvoří její stěny (srov. zákon č. 44/1988 Sb., horní zákon). Jestliže jde o tzv. ložisko vyhrazených nerostů, patří jeskyně vlastníku ložiska; jde-li naopak o tzv. ložisko nevyhrazených nerostů, patří vlastníku pozemku, pod jehož pozemkem se nachází.

K odst. 2:

I. Stavba není součástí pozemku

- 8 Ve snaze předejít v praxi pochybnostem bylo v § 120 odst. 2 i po přijetí novely občanského zákoníku č. 513/1991 Sb. výslovně znovu zdůrazněno, že stavba – ať již je nemovitostí či movitou věcí – není součástí pozemku (*superficies non solo cedit*).

Stavby jsou samostatnou věcí (za stavbu považuje soudní praxe za určitých okolností i plot; jeho neoprávněné postavení nelze proto odstranit žalobou podle § 126, nýbrž specifickou žalobou k odstranění neoprávněné stavby podle § 135c).

Proto lze převést či zastavit pozemek, na němž je stavba, aniž by byla zároveň převedena a zastavena stavba a naopak.

Tento právní stav, tj. že stavba není součástí pozemku, existoval, i když nebyl výslovně zakotven, i před přijetím vzpomenuté novely občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. Novelou č. 509/1991 Sb. tak byla i v nových politických a hospodářských podmínkách znovu odmítnuta tradiční zásada *superficies solo cedit*, která se v českých zemích uplatňovala před 1. 1. 1951.

Tento platný právní stav, který není v souladu s požadavkem zachování potřebné jednoty (identity) vlastnictví pozemku a vlastnictví stavby a má z hlediska právní jistoty nepříznivé praktické důsledky, bude třeba zřejmě přehodnotit.

O návrat *superficiální* zásady (*superficies solo cedit*) usiluje i nově připravovaný občanský zákoník, který počítá s tím, že stavba jako nemovitost se stane součástí pozemku (pouze jde-li o podzemní stavby, které mají svůj specifický účel, na ně bude pohlíženo jako na zvláštní druhy nemovitostí). Nepočítá se však s tím, že účinností připravovaného občanského zákoníku dojde ve všech případech k sjednocení vlastnictví pozemku a stavby. K tomu by došlo jen tam, kde by byla v době účinnosti vlastníkem pozemku a stavby táž osoba; v ostatních případech, kde je vlastník pozemku a vlastník stavby rozdílný, nelze s ohledem na garance čl. 11 LPS provést ze zákona sjednocení. K tomu dojde až tehdy, jestliže osoba vlastníka pozemku a vlastníka stavby splyne. Do té doby budou platit zvláštní přechodná ustanovení upravující práva a povinnosti vlastníka pozemku a vlastníka stavby (v tomto směru lze upozornit na obdobnou úpravu, která byla provedena po sjednocení Německa). Tímto způsobem úpravy obnovení tradiční zásady *superficies solo cedit* má být přemostěna nesporná riskantnost takového návratu po více než 60 letech.

Nelze však tajit, že u určité části doktríny i praxe je navrhovaný návrat k zásadě *superficies solo cedit* po tak dlouhém období odmítán.

Z judikatury:

I. Součást věci (včetně oddělitelnosti a znehodnocení)

R 11/1964: Přístavba k rodinnému domku je součástí domku.

R 42/1972: Pokud provedenou přístavbou nebyla získána samostatná nemovitost, přičemž je nutno vycházet především z obsahu povolení k užívání stavby nebo si vyžádat znalecký posudek, jde jen o součást věci ve smyslu ustanovení § 120.

R 21/1981: Soudní výkon rozhodnutí prodejem nemovitostí se ve smyslu ustanovení § 335 odst. 2 o. s. ř. vztahuje na příslušenství věci, i když jednotlivé věci samy o sobě nejsou nemovi-

tostmi. Součást věci (§ 120 o. z.) přechází tu na nového nabyvatele věci, i když nebyla ve vroku rozhodnutí výslovně uvedena.

R 29/1989: Jde-li o přestavbu původní stavby a nebylo-li mezi jejím vlastníkem a stavebníkem (společnými stavebníky) dohodnuto něco jiného, je třeba při posuzování vlastnického vztahu k takové nemovitosti zpravidla vycházet z toho, že to, co přirostlo k původní neodstraněné stavbě, náleží vlastníku této původní stavby. V důsledku zhodnocení původní stavby provedenou přestavbou lze tu však vůči vlastníku původní stavby uplatňovat nárok na vydání takto získaného neoprávněného majetkového prospěchu (ve smyslu ustanovení § 451n. ObčZ).

R 4/1992: Součástí věci není způsobitým předmětem občanskoprávního vztahu, pokud není zákonem stanoveno jinak. Součást věci sdílí to, co se po právní stránce týká věci hlavní. Tak tomu je i tehdy, jestliže se v důsledku faktického spojení stala součástí věci hlavní taková věc, která byla věcí samostatnou.

R 53/1992: V případech přestaveb a přístaveb nemovitostí bylo třeba posuzovat, zda se staly součástí původní nemovitosti, zda tu nedošlo k podstatnému zhodnocení nemovitosti anebo ke změně druhu stavby, popřípadě zda vznikla nová nemovitá věc.

PR, 2000, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 2548/98: Pokud věc je spojena s jinou věcí, má však vazby k dalším věcem, aniž by k těmto vazbám bylo zapotřebí existence této jiné věci, nemůže být součástí této jiné věci (může jít nanejvýš o věc složenou – universitas rerum cohaerentium ve které každá z původních věcí zachovává svoji individualitu a je samostatným předmětem právních vztahů). Má-li spojením původně samostatných věcí vzniknout věc nová (popřípadě má-li jedna z těchto věcí zaniknout jako přírůstek druhé věci), je třeba, aby původní věci byly nadále ve vztazích k okolí jako jediný celek; tomuto požadavku odporuje stav, kdy původní věci si zachovávají samostatné funkce a vnější vztahy.

PR, 2004, č. 14 – NS sp. zn. 22 Cdo 1964/2003: Mezi věcí a její součástí vznikají obdobné funkční vazby jako mezi věcí a jejím příslušenstvím; rozdíl tu spočívá zejména v míře fyzické sounáležitosti a možnosti využití příslušenství věci i jinak než pro věc hlavní. Příslušenství věci a její součást spolu úzce souvisí a v některých případech činí určení, kdy jde o příslušenství a kdy o součást věci, potíže; v takových případech je třeba vzít do úvahy všechny okolnosti věci.

PR, 2006, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 1118/2005: Tenisový dvorec, představovaný navrštěním jednotlivých přírodních stavebních materiálů, vytvořený zpracováním a ztvárněním pozemku, není stavbou ve smyslu § 119 odst. 2 a § 120 odst. 2 ObčZ, ale součástí pozemku – jeho upraveným povrchem, který určuje, o jaký druh pozemku se jedná.

SR, 2002, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 2250/99: Znehodnocením věci hlavní ve smyslu § 120 odst. 1 ObčZ nemusí být jen ztráta její hodnoty peněžní, nýbrž může jít i o znehodnocení funkční, estetické či jiné; znehodnocením se míní stav, kdy hlavní věc v porovnání se stavem před oddělením její součástí slouží svému původnímu účelu méně kvalitně nebo mu nemůže sloužit vůbec.

SR, 2003, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1030/2001: Nabízí-li se či je tvrzena stavební souvislost určité věci – stavby se stavbou hlavní, nelze dospět k závěru, že stavba nikoli hlavní je příslušenstvím, aniž by již byla vyřešena otázka, zda není součástí stavby hlavní.

SR, 2003, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 2918/2000: Terasa vytvořená venkovní úpravou a zpevněním povrchu pozemku je součástí pozemku nikoli samostatnou stavbou.

SR, 2004, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 1432/2002: Součást věci přechází na nabyvatele věci bez ohledu na to, zda byla ve smlouvě o převodu vlastnického práva k této věci součástí výslovně uvedena; není významné, zda nabyvatel si uvědomil, že nabývá i tuto součást věci.

SR, 2007, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1671/2005: Patří-li přírůstky budovy, které jsou technicky spojeny s dvěma budovami, podle své povahy k budově, která se opírá o druhou budovu, a nemohou být od ní odděleny, aniž by se opřená budova znehodnotila, a naopak nemají žádný význam pro budovu nesoucí zatížení, tvoří tyto přírůstky součást opřené budovy. Obvodová zeď přistavěného domu, která spočívá na obvodové zdi sousedící budovy, se tak nestane součástí této budovy, jestliže přistavěná zeď nemá pro sousedící budovu žádný význam a naopak podle povahy náleží k opřené budově a nemůže být od ní oddělena, aniž by se tím opřená nemovitost znehodnotila.

S I (s. 592): Pozemky mohou být opatřeny stavbami různého druhu (kůlnami, altány atd.), zařízeními (studnou, vodovodním vedením, bazénem atd.) nebo osázeny nejrůznějším porostem. Uváděné stavby, zařízení a porosty však nemohou být předmětem kupní smlouvy, pokud nemají povahu samostatných věcí, což zpravidla u těchto staveb, zařízení a tím méně pak porostů nebývá: jde totiž téměř vždy o součást pozemků (ve smyslu ustanovení § 120 o. z.), jako je tomu zjevně u porostů, nebo o příslušenství věci (ve smyslu ustanovení § 121 odst. 1 o. z.), jako je tomu např. u kůlen, studní a sklepů na těchto pozemcích.

Sou R NS č. C 13791 – NS sp. zn. 28 Cdo 790/2002: Výměňiková stanice je součástí nemovitosti, v níž se nachází.

Sou R NS č. C 14681 – NS sp. zn. 22 Cdo 2125/2000: V případě, že po zániku domu jako samostatné nemovité věci z domu zůstane zeď, která má samostatný hospodářský význam, je zeď věcí a zůstává ve vlastnictví vlastníka domu. V případě, že zeď nadále nemůže sloužit výlučně přiléhajícímu domu na sousedním pozemku, může ji nabýt vlastník tohoto domu přírůstkem. Nemá-li zeď hospodářský význam, stává se součástí pozemku.

Sou R NS č. C 1900 – NS sp. zn. 22 Cdo 737/2002: Samotná skutečnost, že pozemek byl upraven na zpevněnou plochu způsobem, pro který stavební předpisy vyžadují stavební povolení, nečiní z této plochy samostatný předmět občanskoprávních vztahů; jde jen o součást pozemku.

Sou R NS č. C 2248 – NS sp. zn. 22 Cdo 1221/2002: Při řešení otázky, zda určitá hráz rybníka je samostatnou věcí anebo zda jde o součást pozemku, je třeba vycházet ze stavebního provedení hráze a z toho, zda lze určit, kde končí pozemek a začíná samotná hráz; tedy zda lze vymezit a oddělit vlastnictví vlastníka pozemku a vlastníka hráze.

Sou R NS č. C 2250 – NS sp. zn. 22 Cdo 1105/2003: 1. Součást věci sdílí to, co se po právní stránce týká věci hlavní, i tehdy, jestliže se v důsledku faktického spojení stala součástí věci hlavní samostatná věc. Neoddělitelnost součástí věci, aniž by se tím znehodnotila věc hlavní, nemusí znamenat jen fyzickou neoddělitelnost; může jít také o neoddělitelnost a znehodnocení funkční. 2. Nelze uložit povinnost vydat věc, která se zabudováním do věci jiné stala její součástí.

Sou R NS č. C 2251 – NS sp. zn. dne 22 Cdo 1432/2002: Součást věci přechází na nabyvatele věci bez ohledu na to, zda byla ve smlouvě o převodu vlastnického práva k této věci součástí výslovně uvedena; není významné, zda si nabyvatel uvědomil, že nabývá i tuto součást věci.

Sou R NS č. C 2468 – NS sp. zn. 22 Cdo 1964/2003: 1. Mezi věcí a její součástí vznikají obdobné funkční vazby jako mezi věcí a jejím příslušenstvím; rozdíl tu spočívá zejména v míře fyzické sounáležitosti a možnosti využít příslušenství věci i jinak než pro věc hlavní. 2. Zrušení výměru o znárodnění na základě protestu prokurátora nemá zpětné účinky ke dni nabytí účinnosti tohoto výměru.

Sou R NS č. C 2489 – NS sp. zn. 29 Odo 97/2003: 1. Pokud se soud při posuzování otázky samostatnosti věci ve vztahu k věci jiné nezabýval tím, zda hlavní věc v porovnání se stavem před oddělením její součásti, slouží svému původnímu účelu méně kvalitně nebo mu nemůže sloužit vůbec, není jeho úvaha úplná. 2. K posouzení toho, jaké bylo původní určení nebytových prostor, nepostačuje pouhé prohlášení pronajímatele, ale je třeba provést důkaz zejména příslušným kolaudačním rozhodnutím, popř. stavebním povolením.

Sou R NS č. C 3703 – NS sp. zn. 22 Cdo 1671/2005: Plochu zdi, o jejímž vlastnictví má soud rozhodnout, by měl žalobce v žalobním návrhu popsat tak, aby byla odlišena od jiných zdí (či jiné části zdi) s tím, že se domáhá určení vlastnictví blíže identifikované zdi, jako součásti jeho blíže označené stavby; označení zdi datem její výstavby nestačí.

Sou R NS č. C 4479 – NS sp. zn. 25 Cdo 300/2005: Opěrná zeď tvoří součást pozemku, k němuž přiléhá.

NS sp. zn. Cdo 931/90: Jestliže nově dostavěné části, funkčně a provozně technicky propojené s původní stavbou, která jako věc nezanikla, jsou její součástí ve smyslu § 120 ObčZ, nepředstavují samostatný předmět občanskoprávních vztahů a neupírají identitu původní stavbě, včetně způsobilosti být předmětem restitučních vztahů podle zákonů č. 73/1990 Sb. a č. 232/1991 Sb.

NS sp. zn. 3 Cz 39/1991: Ustanovení § 120 o. z. vymezuje pojem součástí věci tak, že součástí věci je vše, co k ní podle její povahy náleží a nemůže být odděleno, aniž by se věc znehodnotila; znehodnocení nelze chápat jen v užším slova smyslu, tedy pouze jako úplné zničení či alespoň jako podstatné poškození hlavní věci. Znehodnocení naopak lze chápat též ve smyslu snížení hodnoty a tím zpravidla též ceny věci, může znamenat také to, že věc bude do budoucna plnit svůj účel na nižší úrovni (takzvané znehodnocení funkční), popřípadě lze uvažovat též o znehodnocení estetickém, jímž se zpravidla má na mysli znehodnocení z hlediska vzhledu věci.

Součástí věci není zpravidla způsobilým předmětem samostatných občanskoprávních vztahů; jak z vymezení obsaženého v ustanovení § 120 odst. 1 o. z. vyplývá, sdílí právní osudy věci hlavní, jejímž vlastníkovu rovněž náleží. Protože se v důsledku fyzického spojení byť i dříve samostatné věci stane jedna věc součástí jiné věci hlavní (a ztratí tak znaky, které ji jako věc ve smyslu práva individualizují), nabude vlastnictví součástí vlastník věci rovněž tehdy, vynaložila-li náklad na zabudování, popřípadě též na pořízení součástí od vlastníka věci hlavní rozdílná osoba.

NS sp. zn. 33 Odo 506/2002: Jakmile dojde k použití osiv, sadby, hnojiv a chemikálií k zasetí, pohnojení či postřiku, stávají se tyto druhové věci součástí pozemku.

NS sp. zn. 29 Odo 97/2003: Pokud se soud při posuzování otázky samostatnosti věci ve vztahu k věci jiné nezabýval tím, zda hlavní věc v porovnání se stavem před oddělením její součástí slouží svému původnímu účelu méně kvalitně nebo mu nemůže sloužit vůbec, není jeho úvaha úplná.

NS sp. zn. 22 Cdo 2097/2006: V době před 1.1.1951 nebylo vyloučeno spoluvlastnictví zdi oddělující sousedící stavby rozdílných vlastníků. Na trvání tohoto zvláštního spoluvlastnického vztahu nemá vliv skutečnost, že občanské zákoníky z roku 1950 a 1964 možnost takového vztahu neupravují.

SR, 2005, č. 8 – KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 82/2004: Tenisové kurty představují jen ztvárnění povrchu pozemku a nejsou stavbou v občanskoprávním smyslu. Tenisové kurty jsou součástí pozemku.

Rozsudek Nejvyššího správního soudu ze dne 13. 12. 2004, čj. 5 Afs 130/2004-62, 1018/2007 Sb. NSS: Vymezil-li stěžovatel technologické vybavení čerpací stanice pohonných hmot jako „Soupis hmotného investičního majetku“, určil tak pouze účetní a daňový režim těchto věcí, ale nemohl právně vymezit jejich charakter, tzn. zda se jedná o věc movitou, nemovitou, věc hlavní, součást věci nebo její příslušenství (§ 26 odst. 2 zákona ČNR č. 586/1992 Sb., o daních z příjmů). Takové vymezení nezávisí na vůli subjektu, ale je nutno je posuzovat ve smyslu příslušných ustanovení občanského zákoníku.

II. Porosty na pozemku

R 56/1977: Porosty vysázené na pozemcích nemají obvykle povahu samostatných věcí a nemohou být předmětem dědictví po zůstaviteli, který nebyl vlastníkem pozemku. Do aktiv dědictví nelez v takovém případě zařadit ani rozdíl v ceně (hodnotě) pozemku daný způsobem obdělávání ze strany zůstavitele (např. hodnotu vinohradu založeného na pozemku), nýbrž jen případný nárok na náhradu nákladů vynaložených zůstavitelem na pozemek patřící jinému občanu (organizaci).

Sou R NS č. C 2902 – NS sp. zn. 29 Odo 207/2002: Jakmile dojde k použití osiv, sadby, hnojiv a chemikálií k zasetí, pohnojení či postřiku, stávají se tyto druhotné věci součástí.

S IV (s. 493): Porosty na pozemku, který je ve vlastnictví jednoho z manželů, jsou součástí tohoto pozemku (§ 120 o. z.), i když byly pořízeny ze společných prostředků, a nemohou být tedy předmětem vypořádání majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů.

NS sp. zn. 3 Cz 23/1992: Trvalé porosty vysázené na pozemcích nemají povahu samostatných věcí; protože jsou ve smyslu ustanovení § 120 obč. zák. součástí pozemku jako věci hlavní, nabude vlastnictví k nim okamžikem pevného spojení se zemí vždy vlastník věci hlavní, a to bez ohledu na to, kdo porosty na pozemku vysázel. Není tudíž myslitelné, aby součást náležela jinému, než vlastníkovi věci hlavní, a aby její právní osudy byly od věci hlavní odlišné. Totéž platí za situace, zasází-li (popřípadě výlučně svým nákladem rovněž pořídí) trvalé porosty na pozemku ve spoluvlastnictví pouze jediný (jenom někteří) ze spoluvlastníků; protože kolektiv spoluvlastníků má v zásadě stejná práva a povinnosti jako vlastník jediný, stanou se tudíž i jen jedním (některými) ze spoluvlastníků vysázené trvalé porosty předmětem spoluvlastnictví.

Shora uvedený závěr ovšem neznamená, že by spoluvlastník, který porosty na pozemku vysázel, neměl při vypořádání právo na žádnou náhradu. Kromě toho, že cena porostů ovlivní základ pro výpočet vypořádávacího podílu, přicházela by v rámci takzvaného širšího vypořádání v úvahu též náhrada nákladů, vynaložených spoluvlastníci na zakoupení stromů a na jejich vysazení, popřípadě též udržování.

NS sp. zn. 25 Cdo 73/2004: Pěstební materiál lesní školky (sazenice stromků), určený k přesazení, nelze považovat za trvalý porost a není tak součástí pozemku, na němž se školka nachází.

III. Právní povaha jeskyně

Sou R NS č. C 1912 – NS sp. zn. 22 Cdo 1181/2002: Jeskyně je přírodou v ložisku nerostů vytvořený prostor, který není samostatnou věcí a jako takový je součástí ložiska nerostů, které tvoří její stěny, resp. vymezuje její obvod. Jde-li o ložisko nerostů vyhrazených, patří jeskyně vlastníku ložiska. Jde-li o ložisko nerostů nevyhrazených, patří vlastníku pozemku, pod jehož povrchem se nachází.

IV. Stavba není součástí pozemku

PR, 2004, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 1308/2003: 1. Kanalizační a vodovodní přípojky nejsou nadále součástí pozemku, ve kterém jsou umístěny. Vlastníkem kanalizační nebo vodovodní přípojky, zřízené před 1. 1. 2002, je vlastník pozemku nebo stavby připojené na vodovod nebo kanalizaci, neprokáže-li se opak; vlastníkem přípojek zřízených po tomto datu je osoba, která na své náklady přípojku pořídila.

2. Kanalizační i vodovodní přípojku neoprávněně zřízenou na cizím pozemku lze projednat jako neoprávněnou stavbu.

SR, 2003, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1030/2001: Nabízí-li se či je tvrzena stavební souvislosti určité věci – stavby se stavbou hlavní, nelze dospět k závěru, že stavba nikoli hlavní je příslušenstvím, aniž by již byla vyřešena otázka, zda není součástí stavby hlavní.

SR, 2006, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 1711/2005: Skutečnost, že v restituci byla oprávněné osobě vydána stavba, ještě neznamená, že byl vydán i pozemek, na kterém tato stavba stojí.

SR, 2007, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 1671/2005: V době před 1. 1. 1951 nebylo vyloučeno spoluvlastnictví zdi oddělující sousedící stavby rozdílných vlastníků. Na trvání tohoto zvláštního spoluvlastnického vztahu nemá vliv skutečnost, že občanské zákoníky z roku 1950 a 1964 takový vztah neupravují.

Sou R NS č. C 2903: Zatrubněná část potoka, vedoucí pod obytným domem, je vodním dílem a nemusí být ve vlastnictví osoby, která je vlastníkem domu i jím zastavěného pozemku.

PR, 1994, č. 10 – VS v Praze sp. zn. 3 Cdo 333/93: Zahrádkářská chata je zpravidla (nemovitou) stavbou. Nemůže být tedy součástí pozemku (§ 120 odst. 2 ObčZ), a proto není vyloučeno, aby vlastnický náležela jinému od vlastníka pozemku odlišnému subjektu.

VS v Praze sp. zn. 3 Cdo 70/92: Hlavní vodovodní řád je obvykle stavbou, a proto není součástí pozemku.

ÚS sp. zn. I. ÚS 16/93: Ustanovení § 120 odst. 2 občanského zákoníku, podle kterého „stavba“ není součástí pozemku, nutno interpretovat v návaznosti na odstavec 1, tudíž stavba není součástí pozemku tehdy, jestliže jde o stavbu, která je věcí nemovitou nebo jestliže jde o stavbu, která je věcí movitou a která není funkčně nebo fyzicky spojena s pozemkem a lze ji od něho oddělit, aniž by došlo k znehodnocení pozemku. Meliorační zařízení, umístěná pod povrchem pozemku, tedy nejsou stavbou ve smyslu § 120 odst. 2 občanského zákoníku, nýbrž součástí pozemku dle § 120 odst. 1 občanského zákoníku.

§ 121 [Příslušenství věci, bytu a pohledávky]

(1) Příslušenstvím věci jsou věci, které náležejí vlastníku věci hlavní a jsou jím určeny k tomu, aby byly s hlavní věcí trvale užívány.

(2) Příslušenstvím bytu jsou vedlejší místnosti a prostory určené k tomu, aby byly s bytem užívány.

(3) Příslušenstvím pohledávky jsou úroky, úroky z prodlení, poplatky z prodlení a náklady spojené s jejím uplatněním.

Související ustanovení: § 44, 118, 119, 120, 123n., § 133 odst. 3, § 153 odst. 3, § 157 odst. 2, § 517 odst. 2, § 544, 545, 586, 686, 697

Související předpisy: § 104 ZOR; § 326 odst. 2 ZPr; § 1 odst. 2, § 335a odst. 2 OSŘ; § 6 odst. 1 písm. b) BytZ; nařízení vlády č. 142/1994 Sb., kterým se stanoví výše úroků z prodlení a poplatku z prodlení podle občanského zákoníku, ve znění nařízení vlády č. 163/2005 Sb.; § 300 až 302, § 369, 502 ObchZ

Z literatury: *Bouček, J.* Petit žaloby na peněžité plnění s ohledem na formulaci úroků z prodlení, aneb je součástí výkonu advokacie opisování zákonných ustanovení? BA, 2006, č. 3, s. 44; *Doležel, V.* Úroky z prodlení v mezinárodních obchodních vztazích (§ 735 ObchZ). BA, 2007, č. 4, s. 37n.; *Halouzka, V.* Určitost předmětu smlouvy o převodu věci, zvláště nemovitosti. Socialistická zákonnost, 1983, č. 10, s. 592; *Haupt, J.* Určitost předmětu smlouvy o převodu nemovitosti. Socialistická zákonnost, 1984, č. 9, s. 536; *Hedrlín, A.* Nemovitosti a obecné otázky spojené s jejich vlastnictvím. Právo a podnikání, 2003, č. 3, s. 2; *Hulva, T.* Nová úprava úroků z prodlení a potírání prodlení v obchodních transakcích. BA, 2006, č. 1; *Chalupa, L.* Byt a jeho příslušenství. BA, 2006, č. 3, s. 42n.; *Kindl, M.* Několik úvah o příslušenství nemovité věci a o její součásti. Socialistická zákonnost, 1988, č. 7, s. 407; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 231n.; *Mikeš, J.* Povaha vlastnictví tzv. drobných staveb a porostů. Socialistická zákonnost, 1977, č. 4, s. 193; Občanský zákoník. Komentář. Sv. I. Praha : Linde Praha, 2002, s. 257n.; *Šetina, T.* Nová pravidla pro výpočet úroků z prodlení. BA, 2006, č. 3; *Tichý, L.* Náklady spojené s uplatněním pohledávky a jejich náhrada. BA, 1985, č. III, s. 174; *Vrcha, P.* K převodu nemovitostí – Je nutné ve smlouvě o převodu nemovitostí zapsaných v katastru nemovitostí specifikovat rovněž nemovitosti mající charakter příslušenství věci hlavní podle § 121 občanského zákoníku? PRÁ, 2002, č. 8, s. 38;

učebnice Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, 2002, s. 99.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Pojem příslušenství věci	1
II. Nemovitost jako příslušenství jiné nemovitosti	2
III. Studna jako příslušenství věci	3
IV. Příslušenství zástavy	4

K odst. 2:

I. Pojem příslušenství bytu	5
-----------------------------------	---

K odst. 3:

I. Pojem příslušenství pohledávky	6
II. Žalobní návrh a soudní výrok u úroků požadovaných a přisuzovaných do budoucna.....	7
III. Příslušenství pohledávky a smluvní pokuta	8

K odst. 1:

I. Pojem příslušenství věci

Je třeba rozlišovat mezi hlavní věcí a věcí, která k ní přísluší, neboli příslušenstvím 1
věci hlavní věci, jež hlavní věci a k jejímu prospěchu svým hospodářským spojením
funkčně slouží. Obě tyto věci, tj. hlavní věc i příslušenství, jsou přitom samostatnými
věcmi v právním smyslu [118, 1]. Která věc z nich – a to alespoň ze dvou – je hlavní
a která tvoří příslušenství, záleží vždy na porovnání jejich vzájemného významu,
zejména hospodářského.

Má-li být určitá věc příslušenstvím hlavní věci, musí být toto příslušenství určeno jejím
vlastníkem k trvalému užívání s hlavní věcí. Vyžaduje se přitom trvalé, nikoli jen pře-
chodné, užívání příslušenství s hlavní věcí, tj. obě věci, jak hlavní věc tak příslušenství
musí být trvale a funkčně spojeny společným hospodářským účelem. Příslušenství věci
však neztrácí nic na své povaze příslušenství, není-li dočasně užíváno s hlavní věcí.

Protože i příslušenství má povahu samostatné věci v právním smyslu (jinak by šlo
o součást hlavní věci), nelze vyloučit, že bude převáděno i bez současného převodu
hlavní věci.

Hlavní věc i příslušenství musí patřit témuž vlastníkovu (totožnost – identita vlastnictví);
není-li tomu tak, nejde o příslušenství hlavní věci.

Příslušenství věci lze pojmově vymezit tak, že existuje vedle hlavní věci, dále že – ač
má charakter samostatné věci – je s hlavní věcí i funkčně svázáno hospodářským
účelem, a konečně že má s hlavní věcí společného vlastníka, který příslušenství určil
k trvalému užívání s hlavní věcí.

Pokud věc tvoří příslušenství hlavní věci, tj. pokud splňuje všechny pojmové znaky
příslušenství podle § 121 odst. 1, platí jako obecná zásada, že příslušenství sdílí
právní osud hlavní věci. Tuto zásadu sice platná právní úprava výslovně nezakotvuje
(opak srov. § 130 ObčZ 1950), lze ji však jako obecnou dovodit z některých jiných
ustanovení občanského zákoníku (konkrétně jde o § 153 odst. 2 ObčZ, § 335a odst. 2
OSŘ). Výjimku by tvořily případy, ve kterých by smluvní strany uplatnění této zásady
v konkrétní smlouvě u příslušenství vzájemně vyloučily. Proto lze uzavřít, že ten, kdo

nabude vlastnictví k hlavní věci, nabývá zásadně i vlastnictví k jejímu příslušenství, ledaže by to strany ve smlouvě vzájemně vyloučily.

Pokud však tvoří příslušenství hlavní věci nemovitost, srov. další výklad sub II.

II. Nemovitost jako příslušenství jiné nemovitosti

- 2 V právní praxi vznikaly již delší dobu pochybnosti u převodu staveb, které lze souhrnně označit jako vedlejší, tj. u kůlen, stodol, chlévů, oplocení, domácích vodáren, studní, žump, septiků atd., které zvyšují užitnou hodnotu hlavní stavby. Všechny tyto stavby mají z hlediska požadavků § 119 odst. 2 povahu nemovitostí, avšak plní toliko doplňkovou funkci hlavní stavby (v této souvislosti je třeba hned říci, že tuto doplňkovou funkci k hlavní stavbě neplní garáž, která byla samostatně postavená a komunikačně nepropojená s hlavní stavbou; proto ji nelze kvalifikovat jako příslušenství).

Rozhodnutím velkého senátu občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČR (R 75/2004) bylo po určitém kolísání právní praxe (NS sp. zn. 28 Cdo 133/2001) zaujato právní stanovisko, podle kterého „je-li příslušenstvím věci hlavní nemovitost, je základním předpokladem k tomu, aby mohlo příslušenství na jinou osobu spolu s věcí hlavní přejít, vyjádření vůle toto příslušenství převést, a to v písemné formě. Teprve takto vyjádřená vůle převést příslušenství věci, kterým je nemovitost, vytváří předpoklady pro zkoumání, zda tato vůle byla vyjádřena dostatečně určitě pro to, aby mohla vyvolat právní účinky sledované účastníky“ (toto stanovisko však nesmí být chápáno jako nějaký mechanický návrat k dřívější judikatuře R 7/1987, jež – s ohledem na tehdy platný specifický právní stav – požadovala k převodu na nabyvatele hlavní věci vždy i přesné, taxativní identifikační vymezení příslušenství, které tvoří nemovitost). Nebyla-li vůle převést příslušenství hlavní věci takto právně významným způsobem projevena, příslušenství na nabyvatele hlavní věci nepřechází. Opačný závěr nelze podle stanoviska Nejvyššího soudu České republiky opřít o žádné ustanovení platného práva.

Podle tohoto stanoviska Nejvyššího soudu České republiky právní úkony, které se týkají převodu nemovitosti, musí být tedy učiněny v písemné formě, a to i v případě, jde-li o nemovitost, která není předmětem evidence v katastru nemovitostí (§ 133 odst. 3). Bude-li proto příslušenstvím nemovitost, která nepodléhá evidenci v katastru (již výše zmíněné vedlejší stavby na převáděném pozemku jako stodoly, kůlny, oplocení aj.), bude stačit, uvede-li se ve smlouvě jen, že se hlavní věc převádí s příslušenstvím; takový projev vůle však je třeba vyjádřit písemně.

Z toho je patrné, že příslušenství v těchto případech nepřechází bez dalšího, nýbrž se požaduje, aby ve smlouvě byla navíc vyjádřena vůle převést věc i s příslušenstvím. V cit. rozhodnutí Nejvyššího soudu České republiky není řešena otázka, jak konkrétně je třeba příslušenství určit. Vzniká otázka, zda stačí poznámka, že věc se převádí s příslušenstvím. Lze mít za to, že tento postup stačí k převodu příslušenství v těch případech, kde příslušenství tvoří věci movité a z nemovitostí ty, které se neevidují v katastru nemovitostí. Nemovitosti evidované v katastru nemovitostí musí být v převodní smlouvě označeny tak, jako by byly – byť jsou jen příslušenstvím – předmětem samostatného převodu.

Zbývá jen dodat, že nově připravený občanský zákoník zatím obecně předpokládá, že právní jednání, jakož i práva a povinnosti, které se týkají věci hlavní, se týkají i příslušenství, ledaže je ujednáno či stanoveno něco jiného.

III. Studna jako příslušenství věci

- 3 V soudní praxi se ukázala jako spornou otázka právní povahy studny jako zařízení určeného z hospodářského hlediska k čerpání vody. Lze usuzovat, že v řízení o určení

vlastnictví ke studni či vrtu musí být předmětem zkoumání soudu to, zda předmět určení je stavbou, a tedy věcí v právním smyslu a zda tak může být jen on sám o sobě předmětem občanskoprávních vztahů. Pokud jde o studnu vytvořenou z betonových skruží, je stavbou nemovitou a příslušenstvím pozemku; jako taková může být i samostatným předmětem právních vztahů.

IV. Příslušenství zástavy

Pokud jde o zástavní právo k věci (zástavě), je jím zatíženo i příslušenství této věci (zástavy), ať již příslušenství existovalo v době vzniku zástavního práva, či se stalo příslušenstvím zastavené věci až později (§ 153 odst. 2, § 155 odst. 1). 4

V soudní praxi se ukázalo sporným, zda vymezení příslušenství zástavy v rozporu s požadavkem určitosti a srozumitelnosti (§ 37 odst. 1) způsobuje neplatnost samotné zástavní smlouvy. Protože podle § 153 odst. 2 a § 155 odst. 1 se zástavní právo přímo ze zákona (ex lege) vztahuje i na příslušenství zástavy, je třeba usuzovat, že není právně relevantní, zda, popř. jak bylo příslušenství zástavy určeno ve smlouvě o zřízení zástavního práva. Stručně řečeno, určení příslušenství zástavy nepatří k podstatným náležitostem zástavní smlouvy (srov. R 56/2007). Proto jeho případné označení v rozporu s požadavky § 37 odst. 1 nezpůsobuje neplatnost zástavní smlouvy.

K odst. 2:

I. Pojem příslušenství bytu

Příslušenstvím bytu, které musí být podle požadavku § 686 odst. 1 v nájemní smlouvě specifikováno, jsou jednak vedlejší místnosti, jednak vedlejší prostory, přičemž obojí jsou určeny k tomu, aby byly s bytem užívány a sloužily k bydlení. 5

Vedlejšími místnostmi jsou neobytné místnosti v bytě, které jsou určeny k užívání s bytem, jako neobytné kuchyně, neobytné haly a komory, koupelny, záchody (včetně záchodu, který je sice umístěn mimo byt, avšak je společný pro více bytů), spíže, šatny, stavebně oddělené kuchyňské či koupelnové kouty, předsíně.

Za vedlejší prostory, které leží mimo byt, jež jsou však určeny k užívání s bytem, lze považovat sklep, prádelnu, dřevník, kolnu atd. (pokud však jde o sklep, nelze podle okolností konkrétního případu ani vyloučit, že bude tvořit samostatný předmět občanskoprávních vztahů [118, 119]. Vedlejšími prostorem však není garáž, a to i kdyby byla umístěna v téže stavbě jako byt, neboť garáž neslouží k uspokojování bytových potřeb, nýbrž ke garážování. Právě tak ani chlévy, sýpky, atd. nejsou vzhledem ke svému určení (prostory pro chov hospodářského zvířectva) příslušenstvím bytu, neboť neslouží k bydlení.

Příslušenství bytu se řídí úpravou právního režimu k bytu. Příslušenství bytu netvoří – na rozdíl od příslušenství věcí v obecném smyslu – samostatný předmět občanskoprávního vztahu (§ 121 odst. 2 tak tvoří ius speciale k § 121 odst. 1).

K odst. 3:

I. Pojem příslušenství pohledávky

Příslušenstvím pohledávky jsou podle taxativního výčtu § 121 odst. 3 úroky smluvní – smluvené (§ 658 odst. 2), úroky z prodlení, označované též jako sankční (např. § 517 odst. 2), poplatek z prodlení tam, kde občanský zákoník posléze uvedenou sankci z prodlení dlužníka výslovně spojuje (např. § 697, § 723 odst. 1, 2), jakož 6

i náklady spojené s uplatněním pohledávky (včetně nákladů soudního řízení, pokud byla v občanském soudním řízení úspěšně uplatněna jejich náhrada). Zatímco smluvní úroky plynou ze smlouvy a představují úhradu za užívání jistiny, úroky z prodlení jsou založeny jako sankce za prodlení nastalé se splněním dluhu.

Za dobu, kdy se ocitl v prodlení věřitel, není dlužník povinen platit úroky, a to ani z prodlení, ani smluvní.

Protože obchodní zákoník neupravuje pro oblast obchodních závazků, co je třeba rozumět příslušenstvím pohledávky, platí i pro oblast obchodních vztahů (§ 1 odst. 2 ObchZ) ustanovení § 121 odst. 3; v obchodněprávních vztazích se výše úroku z prodlení řídí úpravou § 369 odst. 1 ObchZ ve spojení s § 502 ObchZ.

Jde-li o prodlení s plněním peněžitého dluhu, je dlužník povinen zaplatit z nezaplacené částky – s výjimkou případů, v nichž je dlužník povinen podle zákona platit poplatek z prodlení – úroky z prodlení. Tuto povinnost mu ukládá v občanskoprávních vztazích § 517 odst. 2, v rodinných vztazích ustanovení § 104 ZOR a § 517 odst. 2 ObčZ, v pracovněprávních vztazích ustanovení § 326 ZPr [517] a v obchodních závazkových vztazích ustanovení § 369 odst. 1 ObchZ.

I když povinnost platit úroky z prodlení je založena zákonem, výši těchto úroků zákon sám neupravuje. V § 517 odst. 2 je obsaženo pro oblast občanskoprávních vztahů pouze zmocnění, podle kterého výši úroků z prodlení stanoví prováděcí předpis. Výši úroku z prodlení a poplatku z prodlení stanoví nař. vlády č. 142/1994 Sb., ve znění nařízení vlády č. 163/2005 Sb. (vliv směrnice Evropského parlamentu a Rady 2003/35/ES). Podle § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve znění nařízení vlády č. 163/2005 Sb., výše úroků z prodlení odpovídá ročně výši repo sazby stanovené ČNB a zvýšené o sedm procentních bodů. V každém kalendářním pololetí, v němž trvá prodlení dlužníka, je výše úroku z prodlení závislá na výši repo sazby určené ČNB a platné pro první den příslušného kalendářního pololetí.

Prováděcí předpis předpokládáný v ustanovení § 517 odst. 2 však nemá význam jen pro úroky z prodlení v občanskoprávních vztazích. Podle prováděcího předpisu výše citovaného, podle něhož se stanoví výše úroků z prodlení v občanskoprávních vztazích, se totiž postupuje rovněž při určení výše úroků z prodlení v rodinných vztazích (srov. § 104 ZOR) a v pracovněprávních vztazích (srov. § 326 odst. 2 ZPr). V obchodních závazkových vztazích se výše úroků z prodlení řídí především smlouvou; pouze v případě, že úroky z prodlení nebyly ve smlouvě sjednány, se podle právní úpravy účinné od 1. 1. 1992 do 31. 12. 2000 stanovily o 1 % vyšší, než činila úroková sazba určená obdobně podle ustanovení § 502 ObchZ, a podle právní úpravy účinné od 1. 1. 2001 se určují podle předpisů práva občanského (srov. § 369 odst. 1 ObchZ).

Výši úroků z prodlení si subjekty občanskoprávních vztahů nemohou upravit odchýlně od jejich výše, kterou stanoví prováděcí předpis (R 26/2006).

Výše poplatků z prodlení činí 2,5 % dlužné částky za každý den prodlení, nejméně však 25 Kč za každý i započatý měsíc prodlení. Výše poplatků z prodlení se – na rozdíl od úroků z prodlení, které jsou závislé na diskontní sazbě – nemění.

Občanský zákoník ani obchodní zákoník nepřipouští možnost platit úrok z prodlení u smluvních úroků. Jinak řečeno, smluvní úroky se nestávají součástí jistiny, takže se již samy dále neúročí (nepřichází tudíž v úvahu brání úroků z úroků – anatocismus). Nelze ovšem vyloučit, aby se účastníci dohodli na tom, že smluvní úroky budou tvořit součást jistiny (v takovém případě se však úročí jistina, a nikoliv příslušenství pohledávky).

II. Žalobní návrh a soudní výrok u úroků požadovaných a přisuzovaných do budoucna

Změna právní úpravy o úrocích z prodlení provedená nařízením vlády č. 163/2005 Sb. oživila v praxi otázku, jak mají být z hlediska určitosti žalobního návrhu (petitu) i výroků (enunciátů) soudních rozhodnutí formulovány úroky z prodlení požadované a přisuzované do budoucna. 7

Z pravomocných rozhodnutí obecných soudů o těchto věcech bylo zjištěno, že soudy postupují rozdílně.

Proto občanskoprávní a obchodněprávní kolegia Nejvyššího soudu ČR ze dne 19. dubna 2006 (č. j. Cpjn 2002/2005) zaujala v zájmu zajištění jednotného rozhodování soudů následující stanovisko:

Úroky z prodlení, které se stanou splatnými teprve v budoucnu po vyhlášení (vydání) soudního rozhodnutí, jsou svou povahou opěťující se dávkou ve smyslu § 154 odst. 2 OSŘ.

Úroky z prodlení splatné za dobu do vyhlášení (vydání) rozhodnutí soud přízná ve výroku svého rozhodnutí tak, že buď jejich výši přesně vyčíslí, nebo uvede jejich výši (sazbu) v procentech a dobu, za kterou musí být v této výši zaplacený.

Úroky z prodlení určované podle ustanovení § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve znění čl. I nařízení vlády č. 163/2005 Sb., které se stanou splatnými teprve v budoucnu, soud přízná ve výroku svého rozhodnutí tak, že počínaje dnem následujícím po vyhlášení (vydání) rozhodnutí až do zaplacení uloží jejich zaplacení ve výši, která odpovídá v každém jednotlivém kalendářním pololetí trvání prodlení v procentech součtu čísla 7 a repo sazby (limitní sazby pro dvoutýdenní repo operace) vyhlášené ve Věstníku České národní banky ve výši platné vždy k prvnímu dni příslušného kalendářního pololetí.

Žaloba není v části týkající se úroků z prodlení neúplná, neurčitá nebo nesrozumitelná, je-li z ní patrné, že se žalobce domáhá práva (nároku) na úroky z prodlení, za jaké období mu mají být úroky z prodlení přisouzeny a zda mu mají být úroky z prodlení požadované podle prováděcího předpisu přisouzeny v plné výši nebo jen zčásti, a zda jde – je-li předmětem řízení obchodní závazkový vztah – o úroky sjednané mezi účastníky nebo určené prováděcím předpisem vydaným na základě zmocnění obsaženého v ustanovení § 517 odst. 2 části věty za středníkem ObčZ.

Způsob, jakým bude v budoucnu po vyhlášení (vydání) soudního rozhodnutí výše (sazba) úroků z prodlení v procentech stanovena, soud vyjádří – jak vyplývá z ustanovení § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve znění čl. I nařízení vlády č. 163/2005 Sb. – tak, že označí v procentech podmínky určení výše (sazby) úroků z prodlení a dobu, za kterou musí být úroky v době počínaje dnem následujícím po vyhlášení (vydání) rozhodnutí zaplacený.

Těmto požadavkům odpovídá toto znění výroku rozsudku soudu: „Žalovaný je povinen zaplatit žalobci 100 000 Kč s 9,5% úrokem ročně za dobu od 16. 5. 2005 do 30. 6. 2005, s 8,75% úrokem ročně za dobu od 1. 7. 2005 do 31. 12. 2005, s 9% úrokem ročně za dobu od 1. 1. 2006 do 24. 3. 2006 a za dobu od 25. 3. 2006 do zaplacení s ročním úrokem ve výši, která v každém jednotlivém kalendářním pololetí trvání prodlení odpovídá v procentech součtu čísla 7 a výše limitní sazby pro dvoutýdenní repo operace České národní banky vyhlášené ve Věstníku České národní banky a platné vždy k prvnímu dni příslušného kalendářního pololetí, a na náhradě nákladů řízení 4 000 Kč, vše do tří dnů od právní moci tohoto rozsudku.“

III. Příslušenství pohledávky a smluvní pokuta

- 8 Smluvní pokuta [544, 545] netvoří příslušenství pohledávky. Jde o samostatný zajišťovací institut. Ten si – na rozdíl od úroku z prodlení jako nepříznivého právního důsledku při prodlení s peněžitým závazkem vznikajícího přímo ze zákona (§ 517 odst. 2) – musí smluvní strany, včetně jeho výše, písemně sjednat (při porušení smluvní povinnosti není rozhodné, zda smluvní strany nesplnily svůj závazek vůbec, či porušily smlouvu tím, že ji nesplnily včas a řádně). Smluvní pokuta může zajišťovat každou právní povinnost – ať založenou smluvně, či zákonem – a to bez zřetele k tomu, zda se týká peněžitého či jiného plnění. Smluvní pokutu lze sjednat i konkrétní peněžitou částkou za každý den prodlení. Protože však jde u smluvní pokuty a u úroků z prodlení svou povahou i funkcemi o dva různé právní instituty, není vyloučeno, že v případě prodlení se splněním peněžitého závazku bude dlužník povinen zaplatit jak sjednanou smluvní pokutu, tak úrok z prodlení.

Z judikatury:

I. Pojem příslušenství věci

R 9/1985: Za příslušenstvo dopravných prostředků v zmysle ustanovenia § 435 O. z. třeba považovať napr. Autorádio, rezervní pneumatiku, kanister, súpravu klúčov a iných opravárskych potrieb, poťahy sedadiel v aute apod.; týmto príslušenstvom však nie sú veci iného druhu prepravované alebo uložené v kufrí alebo v kabíne dopravného prostriedku umiestneného v garáži alebo na parkovisku, ktoré nesúvisia s prevádzkou motorového vozidla.

R 56/2007: Určení příslušenství zastavované věci nepředstavuje podstatnou náležitost smlouvy o zřízení zástavního práva (zástavní smlouvy). Vzniklo-li zástavní právo k věci, vztahuje se vždy také na její příslušenství; to platí i tehdy, kdyby ve smlouvě o zřízení zástavního práva (zástavní smlouvě) provedené označení příslušenství zastavované věci bylo neurčité nebo nesrozumitelné.

R 9/1979: Při posuzování právních vztahů týkajících se hrobů na pohřebištích (§ 19 vyhlášky č. 49/1966 Sb.) je třeba rozlišovat mezi právem z propůjčení místa pro hrob a mezi právem vlastnickým (popřípadě mezi právem užívání) k náhrobku, k pomníku a k trvalým ozdobám hrobu (tzv. hrobovému příslušenství).

Propůjčení hrobového místa nezakládá vznik vlastnictví k této části pozemku pohřebiště. Hrobové příslušenství je předmětem vlastnictví toho, kdo je pořídil nebo nabyt jiným způsobem nabytí osobního vlastnictví.

Pomník, náhrobek nebo jiná ozdoba hrobu, které mohou být bez znehodnocení hrobu odděleny, mají povahu věci movitých.

PR, 1998, č. 6 – NS sp. zn. 3 Cdon 1248/96: Věci mající povahu příslušenství věci hlavní (§ 121 odst. 1 ObčZ) jsou samostatnými věcmi. Proto lze jejich vlastnictví převádět bez současného převodu vlastnictví k věci hlavní, a to bez ohledu na hospodářskou neúčelnost takového rozdělení vlastnictví.

SR, 2003, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1030/2001: Nabízí-li se či je tvrzena stavební souvislost určité věci – stavby se stavbou hlavní, nelze dospět k závěru, že stavba nikoli hlavní je příslušenstvím, aniž by již byla vyřešena otázka, zda není součástí stavby hlavní.

Sou R NS č. C 2238 – NS sp. zn. 22 Cdo 2472/2002: Osoba oprávněná k restituci nenabyla vlastnictví k příslušenství věci, jež jí byla vydána rozhodnutím soudu, jestliže v žalobním petitu neprojevila svůj vůli domáhat se vydání nejen věci, ale i jejího příslušenství, a není-li ve výroku soudního rozhodnutí výslovně uvedeno, že se věc vydává i s příslušenstvím.

Sou R NS č. C 2468 – NS sp. zn. 22 Cdo 1964/2003: 1. Mezi věcí a její součástí vznikají obdobné funkční vazby jako mezi věcí a jejím příslušenstvím; rozdíl tu spočívá zejména v míře fyzické sounáležitosti a možnosti využít příslušenství věci i jinak než pro věc hlavní. 2. Zrušení výměru o znárodnění na základě protestu prokurátora nemá zpětné účinky ke dni nabytí účinnosti tohoto výměru.

II. Nemovitost jako příslušenství věci

R 75/2004: Tvoří-li příslušenství věci hlavní nemovitost, může dojít k převodu na jiného smlouvou, jen jestliže byla v této smlouvě vyjádřena vůle převést rovněž příslušenství. Pouze písemné vyjádření vůle převést příslušenství věci vytváří předpoklady pro zkoumání, zda tato vůle byla vyjádřena dostatečně určitě pro to, aby mohla vyvolat právní účinky sledované účastníky.

PR, 2006, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 1844/2004: K platnosti smlouvy o převodu nemovitosti je třeba přesná identifikace příslušenství v právním úkonu, je-li příslušenstvím nemovitost, která je předmětem evidence v katastru nemovitostí. Je-li příslušenstvím nemovitost, která evidenci v katastru nepodléhá, postačí k převodu písemné vyjádření, že věc se převádí s příslušenstvím.

III. Studna jako příslušenství věci

SR, 2002, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 37/2000: Studna vytvořená z betonových skruží je stavbou nemovitou a příslušenstvím pozemku; jako taková může být i samostatným předmětem právních vztahů.

SR, 2003, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 539/2001: V řízení o určení vlastnictví ke studni či vrtu se soud musí zabývat tím, zda předmět určení je stavbou čili věcí ve smyslu občanskoprávním a zda tak může být sám o sobě předmětem občanskoprávních vztahů.

IV. Pojem příslušenství bytu

SR, 2006, č. 6 – KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 570/2004: Půda v obytném domě je společným prostorem, na jehož užívání má nájemce právo, jestliže ji pronajímatel jako příslušenství bytu nájemce určil. Své rozhodnutí o tom nemůže pronajímatel za trvání nájemního vztahu jednostranně změnit.

Sou R NS č. C 395 – NS sp. zn. 26 Cdo 2340/99: Za příslušenství bytu nelze považovat garáž, byť je umístěna v téže stavbě jako byt.

Sou R NS č. C 2045 – NS sp. zn. 26 Cdo 450/2003: 1. Příslušenství bytu na rozdíl od příslušenství věci není samostatným předmětem právního vztahu. 2. Příslušenstvím bytu jsou pouze takové místnosti a prostory, které slouží k bydlení.

V. Pojem příslušenství pohledávky

R 14/1998: Definice příslušenství pohledávky obsažená v ustanovení § 121 odst. 3 o. z. platí i pro obchodní závazkové vztahy. Příslušenství pohledávky, uplatněné pro dobu „do zaplacení pohledávky“, nemusí být v návrhu na zahájení řízení přesně vyčísleno; postačí, je-li v návrhu uveden druh příslušenství (§ 121 odst. 3 o. z.), způsob, jímž lze určit jeho výši (sazbu) a den, od kterého má být toto příslušenství soudem přiznáno.

R 5/2006: Občanský zákoník ani obchodní zákoník neumožňují věřiteli požadovat po dlužníku příslušenství (úrok z prodlení) pro případ prodlení s placením příslušenství pohledávky; tím není dotčeno právo účastníků dohodnout se, že smluvné úroky se stanou součástí jistiny.

R 1/2002: Má-li být bezdůvodné obohacení vydáno v penězích a nesplní-li dlužník platební povinnost včas, má věřitel právo požadovat též úroky z prodlení.

SJ, 2000, č. 9 – NS ČR: Pro stanovení výše úroků z prodlení podle nařízení vlády č. 142/1994 Sb. není rozhodující, od kterého data věřitel úroky požaduje, nýbrž den, kdy se dlužník dostal do prodlení. To platí i v případech, že první den prodlení předcházeli dni 15. 7. 1994.

NS sp. zn. Cpjn 202/2005: Úroky z prodlení, které se stanou splatnými teprve v budoucnu po vyhlášení (vydání) soudního rozhodnutí, jsou svou povahou opětujiící se dávkou ve smyslu § 154 odst. 2 OSŘ.

Úroky z prodlení splatné za dobu do vyhlášení (vydání) rozhodnutí soud přizná ve výroku svého rozhodnutí tak, že buď její výši přesně vyčíslí, nebo že uvede jejich výši (sazbu) v procentech a dobu, za kterou musí být v této výši zaplacený.

Úroky z prodlení určované podle § 1 nařízení vlády č. 142/1994 Sb., ve znění čl. I nařízení vlády č. 163/2005 Sb., které se stanou splatnými teprve v budoucnu, soud přizná ve výroku svého rozhodnutí tak, že počínaje dnem následujícím po vyhlášení (vydání) rozhodnutí až do „zaplacení“ uloží jej k zaplacení ve výši, která odpovídá v každém kalendářním pololetí trvání prodlení v procentech součtu VII a Repo sazby (limitní sazby pro dvoutýdenní repo operace) vyhlášené ve Věstníku České národní banky ve výši platné vždy k prvními dni příslušného kalendářního pololetí.

Žaloba není v části týkající se úroků z prodlení neúplná, neurčitá nebo nesrozumitelná, je-li z ní patrné, že se žalobce domáhá práva (nároku) na úroky z prodlení, za jaké období mu mají být úroky přisouzeny a zda mu mají být úroky z prodlení požadované podle prováděcího předpisu přisouzeny v plné výši nebo jen z části a zda jde o úroky sjednané mezi účastníky (je-li předmětem řízení obchodní závazkový vztah) nebo o úroky určené prováděcím předpisem vydaným na základě zmocnění obsaženého v ustanovení § 517 odst. 2 části věty za středníkem ObčZ.

NS sp. zn. 29 Odo 350/2006: Ručitelské prohlášení, jímž ručitel projevil vůli uspokojit peněžité závazek dlužníka „s příslušenstvím“, nečiní neurčitým skutečnost, že výše tohoto příslušenství nebyla v ručitelském prohlášení konkretizována.

VI. Smluvní pokuta a úroky z prodlení

SR, 1999, č. 8 – NS sp. zn. 29 Cdo 2495/98: Zákon nevylučuje možnost sjednání smluvní pokuty za prodlení s placením peněžitého závazku. Sjednání výše smluvní pokuty či způsobu

jejího určení je věci dohody účastníků. Je proto nutné sjednání smluvní pokuty procentní částkou za každý den či měsíc, rok prodlení – tedy stejným způsobem jako v případě úroků z prodlení.

Sou R NS č. C 4170 – NS sp. zn. 32 Odo 22/2005: Smluvní pokuta netvoří příslušenství pohledávky.

Počítání času

§ 122 [Počátek a konec lhůt určených podle dnů, týdnů, měsíců a let]

(1) Lhůta určená podle dní počíná dnem, který následuje po události, jež je rozhodující pro její počátek. Polovinou měsíce se rozumí patnáct dní.

(2) Konec lhůty určené podle týdnů, měsíců nebo let připadá na den, který se pojmenováním nebo číslem shoduje se dnem, na který připadá událost, od níž lhůta počíná. Není-li takový den v posledním měsíci, připadne konec lhůty na jeho poslední den.

(3) Případne-li poslední den lhůty na sobotu, neděli nebo svátek, je posledním dnem lhůty nejbližší následující pracovní den.

Související ustanovení: § 8 odst. 2, § 100n., 134, 578, 583

Související předpisy: § 13 ZOR; § 333 ZPr; § 57 až 58 OSŘ; § 1 až 4 zák. č. 245/2000 Sb., o státních svátcích, o ostatních svátcích, o významných dnech a o dnech pracovního klidu ve znění zák. č. 101/2004 Sb.

Z literatury: Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002, s. 260n.; Luby, Š. Význam času v rekonstruovanom občianskom práve. Právny obzor, 1968, č. 1, s. 36; učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. ASPI, 2005, s. 171n.

Obsah výkladu :

K odst. 1:

I. Obecně o času a lhůtách v občanském právu	1
II. Pravidla pro počítání času	2
III. Začátek lhůty určené podle dnů.....	3

K odst. 2:

I. Konec lhůty určené podle týdnů, měsíců a let.....	4
--	---

K odst. 3:

I. Poslední den lhůty připadající na sobotu, neděli nebo svátek	5
---	---

K odst. 1:

I. Obecně o času a lhůtách v občanském právu

- 1 Čas je v občanském právu jednou ze zvlášť důležitých právních skutečností – událostí [2].

Pod pojmem čas se v právní teorii i praxi rozlišuje určitý okamžik (např. den – jeho počátek i konec), uplynutí času (lhůty – doby), jakož i dovršení určitého času (např. nabytí zletilosti, splatnost pohledávky).

Rozlišuje se přitom čas, kdy právní účinky začínají (*dies a quo*), a čas, kdy právní účinky končí (*dies ad quem*).

Uplynutí času vyvolává někdy právní účinky samo o sobě (§ 578), častěji se to děje ve spojení s jinou právní skutečností (např. neuplatnění práva v promlčecí době – § 101 či v prekluzivní době – § 583).

V určitých případech se právní účinky vážou na dovršení určitého času. V takových případech občanskoprávní teorie i praxe rozlišují: Jsou-li nabytí práva, resp. vznik povinnosti, vázány na určitý den, nabývá se toto právo, resp. tato povinnost vzniká již počátkem tohoto dne (např. právo se vydrží již počátkem stanoveného dne – § 134). Naproti tomu pozbytí, resp. oslabení práva (např. prekluze práva či promlčení práva), právě tak jako vznik jiných právních následků (např. prodlení – § 517), nastává až uplynutím posledního dne lhůty.

Je-li z praktických důvodů k projevu či k plnění určena, popř. je-li obvyklá denní doba (např. pracovní doba pro podání reklamace, pro podání žaloby u soudu), je třeba takový projev učinit či plnění poskytnout včas v této určité denní době posledního dne (nikoliv tedy až do 24.00 hod. posledního dne). Tyto limity se zřejmě neuplatní u e-mailů, jakož i u obdobných moderních prostředků komunikace.

Byla-li lhůta prodloužena, je třeba v pochybnostech vycházet z toho, že nová lhůta začíná běžet dnem následujícím po uplynutí původně stanovené lhůty.

Lhůty (doby) lze třídit z různých hledisek.

Jedno ze základních třídění lhůt je jejich třídění na lhůty jednak hmotněprávní, tj. takové, které působí právní následky v oblasti občanského práva hmotného, jednak procesněprávní, které jsou spojeny s právními následky v oblasti občanského práva procesního.

Občanské právo zná i lhůty pořádkové, jejichž uplynutí zánik práv či povinností nepůsobí; mohou však mít některé jiné právní následky (např. povinnost nahradit způsobenou škodu).

II. Pravidla pro počítání času

Ustanovení § 122 stanoví – obdobně jako je tomu na evropském kontinentu vlastně již od dob římského práva – pravidla počítání. Ta jsou stanovena zejména pro počátek, běh i konec lhůt (lhůt na plnění, lhůt na přijetí návrhu na uzavření, jakož i hmotněprávních civilních lhůt promlčecích, prekluzivních a vydržecích). Tato pravidla se v plné míře uplatňují pouze v oblasti občanského hmotného práva, nikoliv již v oblasti občanského práva procesního, kde platí jiný právní režim. Tak např. aby nedošlo k promlčení práva, je třeba, aby nejpozději posledního dne promlčecí lhůty byla soudu doručena žaloba, aby právo bylo jinak u soudu uplatněno, popř. aby projev došel nejpozději poslední den lhůty adresátovi (dny poštovní či jiné dopravy se tedy započítávají).

Naproti tomu u procesněprávních lhůt je lhůta podle § 57 odst. 3 OSŘ zachována, je-li posledního dne učiněn úkon u soudu (zpravidla v jeho podatelně) nebo podání odevzdáno orgánu, který má povinnost je doručit (např. držitel poštovní licence). Proto stačí dát podání (např. odvolání) poslední den lhůty na poštu (dny poštovní dopravy se tedy nezapočítávají). Za určitých zákonem stanovených podmínek lze promeškanou procesněprávní lhůtu dokonce prominout – § 58 odst. 1 OSŘ (např. lhůtu k podání odvolání).

Nemá-li aplikovaný právní předpis vlastní speciální úpravu počítání času, platí obecná pravidla počítání času, stanovená v § 122. Tak je tomu podle obchodního zákoníku,

který speciální úpravu počítání neobsahuje, podle zákona směnečného a šekového, pokud není upraveno v čl. I § 70 až 77.

Zákoník práce (§ 333 odst. 1 ZPr) upravuje pro oblast pracovněprávních vztahů počítání času výslovně, a to odkazem na § 122 ObčZ. Ustanovení § 333 odst. 2 ZPr pouze dodává, že písemný projev vůle druhého účastníka, jakož i návrh soudu je nutno doručit v zákonem stanovené době.

III. Začátek lhůty určené podle dnů

- 3 Lhůta určená podle dnů počíná běžet dnem, který následuje po dni, v němž se stala událost, která je rozhodující pro její počátek (jak patrně, do lhůty se nezapočítává ten den, kdy událost nastala, resp. kdy došlo ke skutečnosti určující počátek lhůty). Naproti tomu lhůta určená podle dní končí uplynutím posledního dne, který je podle počtu dnů, které patří do lhůty, poslední (např. byla-li dne 26. dubna uzavřena půjčka s desetidenní lhůtou splatnosti, počíná lhůta běžet až dnem 27. dubna a končí 6. května).

Za lhůtu určenou podle dnů je třeba považovat i lhůtu určenou jako polovina měsíce; v takovém případě jde o lhůtu 15 dnů (za polovinu měsíce je nutno považovat 15. den měsíce, a to bez zřetele k tomu, kolik má tento měsíc dnů). Je-li lhůta určena na jeden či více měsíců, počítá se 15 dnů naposled.

Pro kratší lhůty, než je den (tj. hodina, minuta), občanský zákoník žádná výkladová pravidla výslovně nestanoví. Tyto kratší lhůty je proto třeba počítat od okamžiku, kdy počaly, do okamžiku, kdy končí, neboli a momento ad momentum (tak např. byla-li poskytnuta k přijetí návrhu na uzavření smlouvy dvouhodinová lhůta, skončí uplynutím dvou hodin od okamžiku, kdy byla takto lhůta určena). Jak patrně, v těchto případech z povahy věci neplatí, že se do běhu lhůt nezapočítává den, kdy došlo ke skutečnosti určující počátek lhůty.

K odst. 2:

I. Konec lhůty určené podle týdnů, měsíců a let

- 4 Konec lhůt určených podle týdnů, měsíců a let připadá na den, který se pojmenováním (u týdnů) nebo číslem (u měsíců a let) shoduje se dnem, na který připadá událost, od níž lhůta počíná. Jelikož u lhůt počítaných podle měsíců se může stát, že jejich konec by mohl připadnout na den, který v příslušném měsíci vůbec neexistuje, připadá konec takových lhůt na poslední den měsíce (tak např. měsíční lhůta stanovená 31. ledna končí 28., resp. 29., února přestupného roku). Je-li však konec lhůty určen zvláštní občanskoprávní normou, jako je tomu např. v § 710 odst. 2 (konec lhůty při výpovědi nájmu), řídí se konec lhůty touto zvláštní právní normou. Při počítání lhůty určené na jeden, dva, tři atd. a půl měsíce je třeba při nedostatku výslovné úpravy postupovat tak, že se vždy počítá nejprve příslušný počet měsíců (jeden, dva, tři atd.) podle výše uvedených pravidel a až poté se připočte polovina měsíce, tj. 15 dnů; z toho vyplývá, že 15 dnů se počítá naposled.

K odst. 3:

I. Poslední den lhůty připadající na sobotu, neděli nebo svátek

- 5 Připadne-li konec lhůty na sobotu, neděli nebo svátek (svátky se rozumějí ve smyslu zákona č. 245/2000 Sb. buď státní svátky – § 1 zákona č. 245/2000 Sb., či ostatní svátky

– § 2 zákona č. 245/2000 Sb. jako dny pracovního klidu), je posledním dnem lhůty nejbližší následující pracovní den. Pracovním dnem je den, který je za něj považován obecně, tj. pro každého. Státní svátky i ostatní svátky jsou vypočteny v zákoně č. 245/2000 Sb. Následuje-li za sebou více dnů pracovního klidu, přesouvá se poslední den lhůty až na první pracovní den.

Naproti tomu významné dny (§ 3 zákona č. 245/2000 Sb.), tj. 27. leden, 8. březen, 12. březen, 7. duben, 5. květen, 15. květen, 27. červen a 11. listopad, jsou pracovními dny.

Z judikatury:

I. Počítání času při běhu promlčecích lhůt ohledně práv ze směnky

SR, 2003, č. 1 – VS v Praze sp. zn. 5 Cmo 380/2001: Pro počítání času při běhu promlčecích lhůt ohledně práv ze směnky, pokud je neupravuje čl. I. § 70 až 72 zákona směnečného a šekového, je nutno použít obecnou úpravu o počítání času podle § 122 ObčZ.

II. Konec lhůty při výpovědi nájmu z bytu

SR, 2005, č. 2 – KS v Hradci Králové sp. zn. 25 Co 367/2003: Konec lhůty ve výpovědi nájmu bytu se řídí ustanovením § 710 odst. 3 a nikoliv ustanovením § 122 odst. 2 ObčZ.

Část druhá. Věcná práva

Obsah výkladu před § 123:

I. Obecně.....	1
II. Věcná práva v návrhu nového občanského zákoníku.....	2
III. Úskalí definic vlastnického práva.....	3
IV. Obsah vlastnického práva.....	4
V. Předmět vlastnického práva.....	5
VI. Takzvaná neomezenost vlastnického práva.....	6

I. Obecně

Část druhá občanského zákoníku nese název „věcná práva“; je zde upraveno vlastnické právo, držba a věcná práva k věci cizí (věcná břemena, právo zástavní a zadržovací). Původní pojetí věcných práv vycházelo z představy, že zatímco u závazků jde o právní vztah mezi dvěma nebo více osobami, věcná práva jsou vztahem osoby k věci, jde o právní panství nad věcí. Později však část právní vědy (u nás např. *F. Weyr a V. Knapp*) dokázala, že tzv. práva věcná k věci cizí jsou ve skutečnosti relativními právy, charakterizovanými tím, že jeden z jejich subjektů je vždy vlastníkem určité věci a že práva nebo povinnosti přecházejí na další vlastníky věci, které se tato práva týkají. Tak např. právo užívat místnost v cizím bytě sjednané podle § 51 je obsahově shodné se stejným právem, sjednaným jako věcné břemeno, rozdíl je jen v podmínkách zániku, resp. přechodu práva. Ani konstatování, že věcná práva jsou právy absolutními, čímž se liší od práv závazkových, která jsou jen relativní, není správné; jednak práva věcná k věci cizí mají relativní stránku (vztah mezi oprávněným a vlastníkem zatížené věci), jednak i závazková práva mají i absolutní stránku vyjádřenou tím, že každý je povinen zdržet se zásahů do výkonu těchto práv (např. do práva nájmu bytu či pozemku – nájemci se poskytuje ochrana proti každému, kdo by do jeho práva neoprávněně zasáhl); z tohoto důvodu nelze považovat věcná práva ani za „absolutní majetková práva“. Povinnost odpovídající věcným právům pak většinou spočívá v povinnosti něco strpět nebo něčeho se zdržet, v případě práv k věci cizí může však jít i o povinnost něco konat (výměnek). Část druhá tak zahrnuje dvě skupiny práv – vlastnictví, spoluvlastnictví a držbu na straně jedné a práva k věci cizí na straně druhé. Užívání termínu „věcná práva“ je navzdory uvedené kritice dostatečně ospravedlněno dlouhodobou tradicí i tím, že práva tradičně označovaná jako věcná se liší od práv závazkových dobou trvání, která může být neomezená. K různým koncepcím pojmu „věcné právo“ a k jejich kritice viz práci *Věcná břemena v občanském zákoníku*. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 1n., a literaturu tam uvedenou.

II. Věcná práva v návrhu nového občanského zákoníku

V návrhu občanského zákoníku, publikovaném na internetových stránkách ministerstva spravedlnosti, jsou věcná práva zařazena do části třetí, která nese název „absolutní majetková práva“. Tím návrh hodlá (byť i nepřímou, nikoliv výslovně) definovat, která majetková práva jsou „absolutní“ a tak nepřímou řeší teoretické spory ohledně vymezení toho, co „absolutní právo“ vlastně je. Činí tak ovšem způsobem problematickým, opomíjejícím zjevnou skutečnost, že i věcná práva k věci cizí jsou právy relativními a naopak i práva obligací mají absolutní stránku (viz vztah oprávněného z věcného břemene k vlastníkově zatížené věci a vztah nájemce pozemku či bytu k osobám třetím, které jsou povinny zdržet se neoprávněných zásahů do jeho práva). Potvrzuje se tak poznatek, známý již z dob římského práva, že v právu občanském a zejména v zákonech je každá teoretická definice osídlná.

Pod věcná práva zahrnuje návrh držbu, vlastnictví, spoluvlastnictví a práva věcná k cizím věcem. Je sem nově zařazena i úprava správy cizího majetku; to je jistě potřebné, je jen otázka, zda jde o věcné právo (a vůbec v čem vidí návrh kriteria pro označení práva jako věcného). Zdá se též, že tato úprava je místy až příliš inspirována vzory ze vzdálenější minulosti. Návrh nové úpravy věcných práv vychází zjevně z principu diskontinuity s dosavadním platným právem i judikaturou a místy je zjevně obsoletní; ani poznatky právní praxe se v něm výrazněji neprojevují. Na rozdíl od současné stručné, leč v zásadě vyhovující úpravy věcných práv, která má (bez společného jmění manželů, které návrh neupravuje jako věcné právo) 55 ustanovení, má nová právní úprava věcných práv celkem 384 ustanovení, spjatých často složitými vazbami. I když názory na kvalitu návrhu mohou být různé, nelze zřejmě pochybovat o tom, že jeho případné přijetí způsobí právní praxi alespoň zpočátku značné problémy.

Hlava první. Vlastnické právo

III. Úskalí definic vlastnického práva

- 3 O vlastnickém právu platí, podobně jako o držbě a pojmu věcná práva vůbec, že je nesnadné je definovat, ačkoliv legislativa, právní praxe i odborná literatura s ním bez větších potíží pracují. Nejčastěji používaná definice vymezuje vlastnické právo tak, že je to právo ovládat věc, tj. zejména ji držet, užívat, požívat, nakládat s ní, a to svou mocí, tj. mocí nezávislou na současné existenci moci kohokoliv jiného k této věci. Tato definice je instruktivní a vhodná pro pedagogické účely, nesplňuje však kritéria vyžadovaná pro definici, neboť neplatí plně; vlastníkem může být i ten, kdo žádné z uvedených práv nemá. V naší odborné literatuře byl učiněn pokus překlenout tuto skutečnost výkladem, podle kterého vlastník i v případě tzv. holého vlastnictví (např. byla-li na věc uvalena národní správa podle předpisů z poloviny čtyřicátých let minulého století) má nadále moc nad věcí, avšak platné právo odnímá vlastníkově vůli právní relevanci a nahrazuje ji vůlí jiné osoby (např. národního správce – viz *Knapp, V. Vlastnictví v lidové demokracii*. Praha : Orbis, 1952, s. 59). Tato konstrukce ob stojí u osob nesvéprávných, jejichž vůle opravdu není relevantní, ovšem v případě národní správy je tvrzení, že vlastníková moc zůstává zachována, nepřesvědčivé a účelové.

Zcela exaktní definici vlastnického práva podává komentář k obecnému zákoníku občanskému, podle kterého vlastnictví je „něco“, co je dáno, jakmile se dovří podmínky jeho vzniku a pokud se nesplní podmínky jeho zániku (*Sedláček, J., Rouček, F. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*. Díl II. Praha, 1935, s. 198n.). Vada tohoto pozitivistického vymezení je ovšem v tom, že samo o sobě nic o vlastnictví neříká, a proto musí být doplňováno popisem obsahu vlastnictví a jeho vlastností. Na pokusy o podání stručné, exaktní a přitom výstižné definice vlastnictví je třeba patrně rezignovat a zůstat u vysvětlování podstaty vlastnictví bez snahy o definici. Již ve zmíněném komentáři se uvádí: „Zřejmě existence více obsahů, které se k pojmu vlastnictví pojí, resp. existence vlastnictví jako kategorie právní, sociální, ekonomické a snad i etické působí problémy při snaze o definici tohoto pojmu.“ K tomu lze dodat, že vlastnictví jako sociální i právní kategorie má v různých dobách různý obsah, a že tedy nejde o nějaký „věčný“ jev; i v současné době, jak se zdá, dochází k zásadním posunům v obsahu vlastnictví i v jeho chápání (podrobně viz *Hurdík, J. Institucionální pilíře soukromého práva v dynamice vývoje společnosti*. Praha : C. H. Beck, 2007, zejména s. 40n., a literatura tam uvedená). Pojetí komentáře k obecnému zákoníku občanskému nemůže být

vyhovující ani z toho důvodu, že podle soudobé judikatury vycházející z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva může dojít k zániku vlastnického práva (resp. k jeho nevyhmatelnosti s účinky rovnajícími se jeho zániku), pokud osoba, domáhající se jeho ochrany, nemá s ohledem na faktický dlouhodobý stav „legitimní očekávání“, že její žalobě bude vyhověno (viz např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS 21/05). Zde zjevně není právní skutečnost, resp. exaktně stanovitelný časový okamžik, ke kterému vlastnické právo zaniklo, o jeho zániku však patrně nelze pochybovat.

Problém s definicí vlastnického práva je patrně v tom, že právní postavení vlastníka (obsah vlastnického práva vymezený právním řádem), tedy toho, který nabytí věc způsobem uznaným zákonem jako způsob nabytí vlastnictví a dosud ji nepozbyl, bývá ve vztahu k různým věcem a různým situacím při zachování jeho subjektivního vlastnického práva natolik různé, že se vymyká možnosti popisu; pokud by se snad popis podařil, byl by tak obsáhlý, že by ztratil praktický význam. Jestliže se například uvádí, že vlastník má právo věc zničit, bylo by třeba připojit, že toto právo má v případě, že věc není kulturní památkou nebo stavbou, jejíž odstranění je vázáno na rozhodnutí stavebního úřadu, vyjmenovat všechny případy, kdy vlastník toto právo bez dalšího nemá, a navíc připojit podmínky, za nichž lze zničit i jinak nechráněnou věc (neobtěžovat při ničení jiného, nepoškožovat přírodu atd.). Při definování vlastnického práva se tak opět potvrzuje poznatek obsažený již v Digestech: „Každý obecný pojem (definice) v občanském právu je nebezpečný, neboť jen zřídka se stává, že by nemohl být vyvrácen.“ Zdá se, že toto konstatování postihuje realitu lépe než pozdější pokusy o podání stručné a vyčerpávající definice vlastnického práva.

IV. Obsah vlastnického práva

Právo vlastnické je charakterizováno tím, že vlastník vykonává svá oprávnění (pokud mu ovšem platné právo umožňuje je vykonávat) svou mocí, tedy mocí nezávislou na současné existenci moci kohokoliv jiného k téže věci. Vlastník má zpravidla (tj. pokud nejsou tato práva omezena právním řádem, resp. právním úkonem) právo věc držet, užívat, požívat, tj. brát z ní plody a jiné užítky a nakládat s ní, zejména věc převést na jiného nebo pronajmout, může věc neužívat nebo zničit. Má právo věc, a to i nemovitost, opustit (Sou R NS č. C 2472 – NS sp. zn. 22 Cdo 375/2003). K obsahu vlastnictví bývá připojováno též právo bránit se proti neoprávněným zásahům; vlastnictví je absolutním právem, jemuž odpovídá povinnost ostatních subjektů vlastníka nerušit (viz výklad k § 126 odst. 1). Vlastnické právo je trvalé, nezaniká, pokud nenastal důvod zániku vlastnictví, a to ani pokud vlastník pozbyl všechna oprávnění (tento stav se nazývá nuda proprietas nebo dominium nudum, holé vlastnictví). Znakem vlastnictví je jeho elasticita – jakmile omezení vlastníka daná právem odpadnou, jeho oprávnění se rozšíří a naopak („elastická“ jsou ovšem i jiná práva, např. věcné břemeno či právo nájmu bytu může být dočasně pro právní či faktické překážky nerealizovatelné, po odpadnutí překážek budou tato práva dále vykonávána. Ovšem omezení vlastnického práva jsou v praxi častější, než omezení jiných práv, a proto jeho elasticita je více zjevná. Teze o „elastičnosti“ vlastnického práva tak zjevně popírá tezi o jeho jen výjimečné omezitelnosti). Vlastnické právo se nepromlčuje, vlastník jej však může pozbyť v důsledku vydržení věci oprávněným držitelem (§ 134).

V. Předmět vlastnického práva

Již čelný představitel středověké právní školy komentátorů („postglosátorů“) Bartolus pojal vlastnické právo jako právo disponovat hmotnou věcí v mezích, které jsou dány

objektivně platným právním řádem. (*Urfus, V. Historické základy novodobého práva soukromého. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2001, s. 37n.*) Také v době platnosti obecného zákoníku občanského vycházela judikatura i převážná část právní vědy z toho, že vlastnictví se vztahuje k hmotné věci, ačkoliv tato skutečnost byla v rozporu s výslovným textem § 353 OZO, který připouštěl i vlastnictví k věcem nehmotným. Podle naší romanistické literatury byla předmětem římskoprávního vlastnictví jen hmotná věc. Rozdělení na věci hmotné a nehmotné v tomto právu provedené je podle ní hybridní, směřuje věci s právy; pro obě tyto skupiny proto platily namnoze rozdílné předpisy. Randa považoval vlastnictví za právní moc nad věcí hmotnou, a kritizoval ta ustanovení obecného zákoníku občanského, která se zmiňovala o vlastnictví k nehmotným statkům. Také Krčmář tvrdil, že vlastnictví se vztahuje jen k hmotné věci a že nazývá-li občanský zákoník leckde vlastnictvím jiný právní poměr, nejde o vlastnictví ve smyslu kap. II. až V. prvního oddělení II. dílu OZO. Obdobně uvažovala i pandektní nauka a z ní vycházející německý občanský zákoník. Vlastnictvím se v občanském zákoníku nepochybně míní vlastnictví k věci hmotné; pokud právní předpisy užívají pojem „průmyslové vlastnictví“ (§ 153 odst. 1, § 154, § 161 odst. 1, § 164 odst. 1 ObčZ) a pokud legislativa běžně pracuje s pojmem „duševní vlastnictví“, nejde o vlastnické právo podle § 123n., ale o specifické instituty, pro které by bylo vhodnější užívat termín „práva k nehmotným statkům“. V poslední době se ovšem v odborné literatuře lze setkat i s názorem, že předmětem vlastnictví by měly být i tzv. nehmotné věci (*Eliáš, K. Vlastnické právo. Paradigmata českého pojetí pod zkušebním kamenem kontinentální právní kultury. PR, 2005, č. 22, viz i návrh občanského zákoníku, v jehož „důvodové zprávě“ se chápání předmětu vlastnictví jako hmotné věci připisuje až německé pandektistice 19. století*). Takové vymezení vlastnického práva by však celou problematiku jen zatemnilo; je totiž zřejmé, že rozlišování vlastnického práva k věci a jiných subjektivních práv, jejichž předmětem je jiný objekt než hmotná věc, je výsledkem pokroku právní vědy, rozlišující mezi různými typy subjektivních práv. Na rozdílech mezi nimi nemůže nic změnit ani případné legislativní pojetí vlastnictví ve shora uvedeném širším smyslu, o které se pokouší návrh občanského zákoníku. I tak by tu zůstal zásadní rozdíl mezi vlastnictvím věci a „vlastnictvím“ pohledávky, zejména mezi právem k věci a právem k pohledávkám. Šlo by zejména o otázky vzniku vlastnického práva (nabývání vlastnictví a ostatně i držby ke hmotným věcem se bude vždy lišit od nabývání jiných předmětů právních vztahů), problematiku promlčení apod. Ostatně již dříve se uznávalo, že praktický smysl toho, že i pohledávky a jiná práva byly obecným zákoníkem občanským pojímány jako předmět vlastnictví, je v tom, že se tak poskytuje, stejně jako v případě vlastnictví hmotné věci, ochrana proti neoprávněným zásahům třetích osob. Tuto ochranu však poskytuje platný občanský zákoník v § 4 a v § 126 odst. 2, aniž by bylo třeba přepisovat dosavadní pojetí. Jak hmotné, tak i nehmotné předměty lze zahrnout pod společný pojem „majetek“.

VI. Takzvaná neomezenost vlastnického práva

- 6 Pojmová neomezenost vlastnického práva, která bývá označována za jeden z jeho charakteristických rysů, je jen myšlenkovou konstrukcí, která se v praxi nikdy nemohla naplnit; výkon vlastnického práva je naopak vždy právním řádem nějak omezen. Tuto skutečnost vystihuje i § 123, který (správně, leč i nadbytečně) uvádí, že vlastník může svá oprávnění vykonávat „v mezích zákona“; tyto meze jsou současně „omezením“ vlastnického práva. V literatuře byla vyslovena myšlenka, že v historii práva lze vysledovat tendenci k vzrůstajícímu omezení práv vlastníka pozemku současně s růstem úrovně společnosti. Tato tendence je zjevně vyvolána technickým pokrokem, v jehož důsledku

např. užívání některých věcí ohrožuje životní prostředí a jiné důležité společenské zájmy měrou v minulosti nemyslitelnou a musí být regulováno. Zatímco v raných obdobích vývoje práva se vystačilo s několika základními veřejnoprávními omezeními vlastníka, zejména v oblasti vodního a stavebního práva, dnes jde přinejmenším o desítky omezení. Vlastnictví může být omezeno i úředním rozhodnutím nebo na základě soukromoprávní dispozice vlastníka. Kdo tvrdí omezení vlastnického práva, musí je dokázat (presumpce vlastnické svobody – to se ovšem netýká omezení vyplývajících přímo ze zákona, kde platí zásada *iura novit curia*, i zde je však třeba dokazovat skutečnosti, na které zákon omezení váže). K tomu viz blíže výklad k § 123.

§ 123 [Práva vlastníka]

Vlastník je v mezích zákona oprávněn předmět svého vlastnictví držet, užívat, požívat jeho plody a užítky a nakládat s ním.

Související ustanovení: § 128, 135a

Související předpisy: Čl. 11 LPS; čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě; zák. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny; zák. č. 83/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon); zák. č. 254/2001 Sb., o vodách a o změně některých zákonů (vodní zákon); zák. č. 289/1995 Sb., o lesích a o změně některých zákonů (lesní zákon); zák. č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích a o změně některých zákonů (energetický zákon); zák. č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích; zák. č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích pro veřejnou potřebu a o změně některých zákonů (zákon o vodovodech a kanalizacích); zák. č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči; zák. č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání

Z literatury: *Beran, K.* Proč není stát právnickou osobou? PR, 2006, č. 7, s. 255n.; *Buriánek, J.* Otázka vlastnictví zdravotnické dokumentace. Zdravotnictví a právo, 2004, č. 12, s. 7; *Elek, Š.* Vlastnické právo k cenným papírům. Právník, 2002, č. 4, s. 436; *Eliáš, K.* Vlastnické právo. Paradigmata českého pojetí pod zkušebním kamenem kontinentální právní kultury. PR, 2005, č. 22, s. 807n.; *Eliáš, K.* Aniž křičíte, že vám stavbu bořím. PR, 2006, č. 8, s. 292n.; *Havlan, P.* Poznámky k pojmu vlastnictví (aneb malá rekapitulace). Časopis pro právní vědu a praxi, 1997, č. I, s. 27; *Havlan, P.* Tak zvané veřejné vlastnictví (něco k historii, něco k podstatě, jakož i něco k otázkám souvisejícím). Právník, 1997, č. 8, s. 649; *Hrdina, I. A.* Problém vlastnického práva na inkorporovaných farech. Právník, 1995, č. 2, s. 158; *Kindl, M.* Praktická otázka, co je rybářské právo. BA, 1996, č. 9, s. 20; *Kindl, M.* Poznámka k vlastnictví vod. Právník, 1997, č. 2, s. 186; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 4. vyd. Sv. I. Praha: ASPI, 2005; *Krecht, J.* K vlastnictví vod. Právník, 1997, č. 10 a 11, s. 944; *Krecht, J.* Poznámka k vlastnictví vod. Právník, 1997, č. 6, s. 529; *Krejčí, O.* Vlastnictví. PRá, 1998, č. 1; *Maršnerová, V.* Ještě o nabytí (a ještě o vodě). Právník, 1998, č. 1, s. 69; *Spáčil, J.* Problémy vlastnické jistoty v České republice. PR, 2005, č. 1, s. 8; *Spáčil, J.* Současné problémy vlastnického práva. PR, 2006, č. 2, s. 65n.; *Staněk, J.* Ještě jednou voda. Právník, 1997, č. 10 a 11, s. 944; Stanovisko k otázce vlastnictví volně žijících zvířat. Právník, 1994, č. 1, s. 81.

Obsah výkladu:

I. Proklamativní povaha § 123	1
II. „Omezení“ vlastnického práva	2
1. Vlastnické právo a „meze zákona“	2
2. Soukromoprávní omezení vlastnického práva	3
3. Veřejnoprávní omezení vlastnického práva	4
4. Vlastnické právo a veřejné užívání	5

I. Proklamativní povaha § 123

- 1 V § 123 není podána definice vlastnického práva ani úplný výčet práv vlastníka; jde jen o demonstrativní výčet práv, které vlastník zpravidla (ne vždy) má, a o konstataci faktu, že tato práva lze vykonávat v mezích zákona. K oprávnění věc držet viz též § 129n.; obecně lze konstatovat, že právo věc držet lze pojmut buď úžeji, jako právo na faktické ovládnutí věci (tj. mít věc u sebe), a také jako právo na držbu (to nemusí zahrnovat fyzické ovládnutí, např. pokud vlastník věc zapůjčí jinému). Užíváním a požíváním se rozumí realizace užitné hodnoty věci, zahrnující právo věc spotřebovat; vlastník má právo i věc zničit. Nakládáním věci se rozumí její převod nebo jiná dispozice s ní (pronájem, výpůjčka apod.). Vlastník má nepochybně i právo věc opustit [135, 3n.] a bránit se proti neoprávněným zásahům (§ 126n.).

II. „Omezení“ vlastnického práva

1. Vlastnické právo a „meze zákona“

- 2 Shora uvedená práva má vlastník jen „v mezích zákona“. Některá omezení vlastnického práva vyplývají „z povahy věci“ a z obecných ustanovení občanského zákoníku; proto se označují za pojmová omezení vlastnictví (např. povinnost nezasahovat bez právního důvodu do práv druhých, nešikanovat je při výkonu vlastnického práva, vykonávat toto právo v souladu s dobrými mravy). Zvláštní omezení pak vyplývají z konkrétních ustanovení občanského zákoníku a jiných právních předpisů. V odborné literatuře se lze setkat s různými typy klasifikace těchto omezení.

2. Soukromoprávní omezení vlastnického práva

- 3 Vlastnictví je „omezeno“ (patrně vhodnější by bylo říci „vymezeno“) především právy ostatních vlastníků; výkon vlastnického práva proto nesmí bez právního důvodu zasahovat do výkonu práv ostatních vlastníků a ostatních osob vůbec. Listina základních práv a svobod pak vyslovuje zákaz zneužití vlastnického práva (čl. 11 odst. 3 LPS) a umožňuje za určitých podmínek jeho vyvlastnění nebo nucené omezení (čl. 11 odst. 4 LPS) [128, 3, 4]. Limity výkonu vlastnictví jsou dány i občanským zákoníkem, zejména normami sousedského práva (§ 127) a věcnými právy k věci cizí (§ 151n a násl.; tzv. legální věcná břemena patří spíše veřejnému právu, viz Sou R NS č. C 1302 – NS sp. zn. 22 Cdo 1624/2000, opačně Ústavní soud – Pl. ÚS 25/04), za limit je možno považovat i § 415. Vlastník může omezit své právo i právními úkony, např. obligačními smlouvami. O nuceném omezení na základě rozhodnutí podle občanského zákoníku viz výklad k § 128.

3. Veřejnoprávní omezení vlastnického práva

- 4 Meze výkonu vlastnického práva jsou dány v četných zákonech veřejnoprávní povahy. Navzdory občasným proklamacím, že vlastnické právo lze omezit jen výjimečně, se moderní společnost bez těchto omezení neobejde a jejich množství se postupně stále zvyšuje. Spočívají zpravidla v povinnosti vlastníka něčeho se zdržet nebo něco strpět; občas jde i o povinnost něco konat. Za tato omezení není často poskytována náhrada, a mnohdy by její poskytování bylo dokonce zjevně nesmyslné (např. poskytnutí náhrady vlastníku pozemku za omezení spočívající v uložení povinnosti nerušit sousedy či výkonem vlastnického práva neohrožovat životní prostředí). Náhrada za omezení je vlastníkovu přiznávána zpravidla v případech, kde jde o trvalé omezení vlastnického práva tím způsobem, že kromě vlastníka mohou jeho věc užívat i jiné osoby (ani to však neplatí bezvýjimečně, viz obecné užívání). Čl. 11 odst. 4 LPS je patrně třeba vykládat restriktivně.

Výkon vlastnického práva je regulován zejména v těchto veřejnoprávních předpisech: Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, ukládá zejména vlastníkům pozemků povinnosti k dosažení účelu tohoto zákona, jímž je udržení a obnova přírodní rovnováhy v krajině, ochrana rozmanitosti forem života, přírodních hodnot a krás a šetrné hospodaření s přírodními zdroji. Stavební zákon č. 83/2006 Sb. stanoví podmínky výkonu vlastnického práva k pozemkům, které vlastník hodlá zastavět, a podmínky užívání staveb, dále též vstup na cizí pozemky a stavby. Vodní zákon č. 254/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů, upravuje celou řadu omezení vlastníků nemovitostí při nakládání s vodami, při ochraně vodních poměrů a vodních zdrojů, ochraně před povodněmi apod.; upravuje též vstup na cizí pozemky. Za některá omezení přiznává vlastníkům náhradu. Lesní zákon č. 289/1995 Sb. vymezuje povinnosti vlastníků při hospodaření v lesích a vstup na sousední pozemky; také tento zákon za některá omezení přiznává náhradu. Omezení vlastnického práva a náhrady za ně při podnikání a výkonu státní správy v energetických odvětvích, kterými jsou elektroenergetika, plynárenství a teplárenství, upravuje energetický zákon č. 458/2000 Sb., další omezení obsahují zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích, a zákon o vodovodech a kanalizacích č. 274/2001 Sb. Povinnosti vlastníkům kulturních památek ukládá zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů. Volnost vlastníka při nakládání se zvířaty je omezena řadou předpisů, např. zákonem č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání. Významná omezení vyplývají z trestního zákona. Omezení vlastníka obsahuje i řada dalších zákonů.

4. Vlastnické právo a veřejné užívání

Vlastnické právo k pozemkům je v některých případech omezeno veřejným užíváním, které spočívá buď v obecném užívání, nebo v užívání zvláštním (k těmto otázkám blíže viz *Hendrych, D. a kol.* Správní právo. Obecná část. 6. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 303n.). Jde o užívání materiálních statků (zpravidla pozemků) odpovídající jejich účelovému určení předem neomezeným okruhem uživatelů. Obecné užívání lesa je upraveno v § 19 odst. 1 lesního zákona č. 289/1995 Sb., obecné užívání vody ve vodním zákoně č. 254/2001 Sb., který však nahradil termín „obecné užívání“ obratem „obecné nakládání vodami“ (zejména § 6, 50 VodZ). Soudní praxe se nejčastěji setkává s problematikou obecného užívání pozemních komunikací, zejména komunikací účelových [126, 29] (zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů). K této problematice podrobně viz publikaci *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 133n. a judikaturu tam uvedenou, srov. též výklad a judikaturu k § 126).

Z judikatury:

R 43/1996: Pouze práva věc držet, užívat a požívat plody či užitky věci mohou být vykonávána anebo částečně vykonávána jinou osobou než vlastníkem. Věcné břemeno nemůže omezovat vlastníka nemovitě věci v jeho právu nakládat předmětem svého vlastnictví (převést nemovitou věc na jiného, zatížit ji zástavním či jiným věcným právem).

PR, 2001, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1868/2000: Zřídí-li vlastník pozemku účelovou komunikaci anebo souhlasí-li, byť i konkludentně, s jejím zřízením, stává se tato komunikace veřejně přístupnou a vztahuje se na ni nadále obecné užívání pozemní komunikace. Nelze zřídit účelovou komunikaci na pozemku proti vůli jeho vlastníka; zřídí-li pozemní komunikaci, která by jinak byla účelovou komunikací, někdo jiný než vlastník a vlastník neprojeví, byť i konkludentně, souhlas s existencí a užíváním této komunikace, může se domáhat ochrany negatorní žalobou podle § 126 odst. 1 ObčZ. Je-li však účelová komunikace v souladu s vůlí vlastníka zřízena, nemůže její vlastník jednostranným vyhlášením zamezit jejímu obecnému užívání. Obecné užívání pozemních komunikací je veřejnoprávním oprávněním.

Sou R NS č. C 2062 – NS sp. zn. 22 Cdo 509/2003: Těžba dřevní hmoty, provedená na lesním pozemku jeho vlastníkem v souladu s lesním hospodářským plánem, je požíváním užitků z tohoto pozemku ve smyslu § 123 ObčZ.

§ 124 [Rovnost subjektů vlastnického práva]

Všichni vlastníci mají stejná práva a povinnosti a poskytuje se jim stejná právní ochrana.

Související ustanovení: § 2 odst. 2

Související předpisy: Čl. 11 LPS; čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě

Z literatury: David, J. Některá zamyšlení nad nabýváním nemovitostí cizozemci po přistoupení ČR k EU. BA, 2005, č. 4, s. 39n. Hejda, J. Vlastnické právo příspěvkových organizací. PRÁ, 2003, č. 10. Knapp, V. Vlastnictví v lidové demokracii. Praha : Orbis, 1952, s. 120n. Knapp, V., Luby, Š. a kol. Československé občanské právo. Svazek I. Praha : Orbis, 1974, s. 300n. Koukal, P., van Leynseele, P., van de Putte, F., Doležalová, M. Přistoupení k Evropské unii a rovnost podmínek při nabývání nemovitostí. BA, 2004, č. 2, s. 51n.; Slavíková, Z. Nabývání tuzemských nemovitostí zahraničními osobami. Právní zpravodaj, 2004, č. 6, s. 8n.; Spáčil, J. Osobní vlastnictví, restituce a judikatura. SR, 1998, č. 3, s. 53n.

Obsah výkladu:

I. Problematika „forem“ vlastnictví a její vývoj v letech 1950–1990	1
1. Obecně	1
2. Formy vlastnictví v Československu v letech 1950–1990	2–3
II. Současný stav	4
1. Odstranění „forem vlastnictví“ a zrovnoprávnění vlastníků	4
2. Vydržení vlastnického práva v době do 1. 1. 1992 z hlediska rovnoprávnosti vlastníků	5

I. Problematika „forem“ vlastnictví a její vývoj v letech 1950–1990

1. Obecně

- 1 Ustanovení § 124 je reakcí na právní stav nastalý po roce 1948, kdy byla nastolena namísto jednotného vlastnictví tzv. vlastnická soustava (viz níže) a různými způsoby bylo zvýhodňováno tzv. socialistické společenské vlastnictví a zejména jedna z jeho forem – státní socialistické vlastnictví, a naopak bylo znevýhodňováno soukromé vlastnictví (zejména vlastnictví výrobních prostředků, půdy a domů, které nebyly rodinnými domky); osobní vlastnictví, ve kterém byly především příjmy a úspory z práce a ze sociálního zabezpečení, věci domácí a osobní potřeby, rodinné domky a rekreační chaty, ve srovnání s vlastnictvím soukromým znevýhodňováno nebylo. Z hlediska sociologického či ekonomického může mít strukturování vlastnictví jisté opodstatnění, zakotvení této struktury do právní formy však odporuje principu rovnosti účastníků občanskoprávních vztahů. Problematika různých forem vlastnictví před rokem 1990 nepatří jen do oblasti právní historie, neboť v právní praxi je mnohdy třeba řešit nabytí vlastnictví v letech 1948–1990.

2. Formy vlastnictví v Československu v letech 1950–1990

- 2 Znerovnoprávnění různých forem vlastnictví bylo provedeno již v občanském zákoníku č. 141/1950 Sb. „Nejde-li o věc, která je osobním majetkem, má se v pochybnostech za to, že věc je v socialistickém vlastnictví, a je-li pochybné, zdali je jejím vlastníkem stát či lidové družstvo, má se za to, že vlastníkem je stát“ (§ 153 ObčZ 1950). Socialistické vlastnictví bylo zvýhodněno i při nabývání vlastnictví, vydržení i jinak. Takzvanou vlastnickou soustavu vymezila Ústava č. 100/1960 Sb. v čl. 8 odst. 1, podle kterého socialistické společenské vlastnictví má dvě základní formy: státní vlastnictví,

kteří je vlastnictvím „všeho lidu“ (národní majetek), a družstevní vlastnictví (majetek lidových družstev). Ústava též deklarovala, že osobní vlastnictví občanů k potřebným předmětům, zejména k předmětům osobní a domácí potřeby, rodinným domkům, jakož i k úsporám nabytým prací je nedotknutelné a že dědění osobního majetku je zaručeno. Byly tu však ještě další, Ústavou nezmíněné formy. Šlo zejména o tzv. individuální vlastnictví k věcem, jež nejsou předmětem osobního vlastnictví (vlastnictví soukromé – § 489 odst. 1 ObčZ z roku 1964) a vlastnictví společenských a jiných socialistických organizací, které bylo též formou společenského socialistického vlastnictví (SR, 2000, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 2416/98). Jistou dobu se vyvíjelo tzv. komunální vlastnictví, které se však „nerozvinulo“, nicméně dnes se jím musí praxe občas zabývat v souvislosti se spory, které mají původ v 50. letech minulého století. K této otázce viz nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 84/05.

Občanský zákoník z roku 1964 již ustanovení obdobná § 153 ObčZ 1950 neobsahoval, zvýhodňoval však tzv. socialistické společenské vlastnictví při převodech nemovitostí (k převodu nemovitosti do socialistického vlastnictví nebylo zapotřebí registrace smlouvy státním notářstvím) a omezoval soukromé vlastníky pozemků (ty mohly být jen předmětem socialistického vlastnictví nebo vlastnictví soukromého, nikoliv však vlastnictví osobního) při převodech tak, že např. nezastavěné stavební pozemky mohly být převáděny jen na omezený okruh subjektů a k převodu některých nemovitostí se vyžadoval souhlas národního výboru (§ 490 ObčZ ve znění do novely č. 509/1991 Sb.). Význam individuálního vlastnictví dále klesal, toto vlastnictví bylo nahrazováno institutem osobního užívání, které mělo věcněprávní prvky (zejména osobní užívání pozemků mělo některé rysy věcného břemene).

Předpisy omezující soukromé vlastnictví byly tehdejší judikaturou občas vykládány příliš extenzivně, takže tato judikatura je zčásti nepoužitelná (viz článek Osobní vlastnictví, restituce a judikatura. SR, 1998, č. 3). Tomuto přístupu se nevyhnula ani novela občanského zákoníku č. 131/1982 Sb., která sice některá omezení zmírnila, nicméně např. při úpravě vydržení opět preferovala socialistické vlastnictví. Rovnost vlastnického práva všech vlastníků přinesl ústavní zákon č. 100/1990 Sb., některá rezidua dřívější úpravy však přetrvala až do konce roku 1991.

II. Současný stav

1. Odstranění „forem vlastnictví“ a zrovnoprávnění vlastníků

Je otázka, kdy zanikly formy vlastnictví, vycházející z původního znění Ústavy č. 100/1960 Sb. Bylo by možno dovodit, že k 23. 4. 1990, kdy nabyla účinnosti ústavní novela č. 100/1990 Sb., která poskytla všem vlastníkům rovnocennou ochranu. Článek 11 odst. 1 LPS stanoví, že vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu; nadále nelze uvažovat o různých „formách“ vlastnictví, byť ze setrvačnosti se někdy ještě terminologie z těchto forem vycházející užívá („osobní vlastnictví bytu“). Pokud jde o věci, které mohou být předmětem vlastnictví, zákon stanoví, který majetek nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob; zákon může také stanovit, že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v ČR (čl. 11 odst. 2 LPS). Cizozemec, který není občanem České republiky, může nabývat vlastnické právo k nemovitostem v České republice za podmínek stanovených v § 17 zákona č. 219/1995 Sb. (devizový zákon). V těchto případech může i vydržet vlastnické právo [134, 4]. Pokud tedy např. cizozemec zdědí nemovitost, jejímž vlastníkem zůstavitel ve skutečnosti nebyl, může jeho oprávněná držba vyústit ve vydržení.

2. Vydržení vlastnického práva v době do 1. 1. 1992 z hlediska rovnoprávnosti vlastníků

- 5 V praxi se opětovně vyskytla otázka, zda se zrovnoprávněním všech „forem“ vlastnictví nebyla v rozporu skutečnost, že až do 1. 1. 1992 nebylo možno vydržet vlastnické právo k věcem v socialistickém vlastnictví. Z § 6 odst. 1 ústavního zákona č. 23/1991 Sb., kterým se uvozuje Listina základních práv a svobod, vyplývá, že „zákony a jiné právní předpisy musí být uvedeny do souladu s Listinou základních práv a svobod nejpozději do 31. prosince 1991. Tímto dnem pozbývají účinnosti ustanovení, která s Listinou základních práv a svobod nejsou v souladu“. Z tohoto ustanovení by mohlo vyplývat, že do 31. 12. 1992 platila i ta ustanovení občanského zákoníku, která nebyla s Listinou v souladu, včetně těch, která stanovila pro různé „formy“ vlastnictví, pokud tyto formy ještě existovaly, různé podmínky vydržení. Vzhledem k tomu, že však již v této době poskytovala Ústava všem vlastníkům rovnocennou ochranu, nelze takový názor převzít mechanicky; až do 31. 12. 1991 šlo zřejmě o „přechodné“ období, ve kterém určité relikty forem vlastnictví zůstávaly (stěží by šlo v této době např. zřídit právo osobního užívání k věci v soukromém vlastnictví fyzické osoby, zatímco ke státnímu či jinému veřejnému majetku to možné bylo). Viz též [134, 6].

Z judikatury:

Sou R NS č. C 2141 – NS sp. zn. 22 Cdo 650/2003: Jak soudy v nalézacím řízení uvedly, nebylo možno vydržet pozemky v tzv. socialistickém vlastnictví (§ 135a odst. 3 ObčZ ve znění platném do 31. 12. 1991). Dovolatel v této souvislosti odkazuje na rozpor zvýšené ochrany státního vlastnictví s Listinou základních práv a svobod (v době mezi přijetím LPS a 31. 12. 1991). Je skutečností, že podle čl. 11 odst. 1 věty druhé LPS vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. V dané věci však nejde o posouzení obsahu nebo ochrany vlastnického práva, ale jde o nabývání vlastnického práva v důsledku oprávněné držby. Z Listiny nelze dovodit, že by zákon nemohl nabývání vlastnického práva vydržením omezit nebo upravit pro určité druhy věcí rozdílně. Nelze proto dovodit, že vyloučení nabytí vlastnického práva k pozemkům do 1. 1. 1992 by bylo v rozporu s Listinou. Za této situace je nadbytečné se zabývat tím, zda zvýšená ochrana poskytovaná státnímu vlastnictví v době mezi nabytím účinnosti Listiny a zákona č. 509/1991 Sb., kterým byl ObčZ novelizován, byla v souladu s Listinou; na vyloučení všech pozemků z režimu vydržení by to nic nezměnilo.

§ 125 [Zvláštní úpravy vlastnictví]

- (1) Zvláštní zákon upravuje vlastnictví k bytům a nebytovým prostorům.
- (2) Zvláštní zákon stanoví, které věci mohou být předmětem vlastnictví pouze státu nebo určených právnických osob.

Související ustanovení: § 118 odst. 2

Související předpisy: § 1n. BytZ

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Vlastnictví k bytům a nebytovým prostorům 1

K odst. 2:

- I. Zvláštní úpravy vlastnictví 2

K odst. 1:**I. Vlastnictví k bytům a nebytovým prostorům**

Vlastnictví k bytům a nebytovým prostorům upravuje zákon o vlastnictví bytů č. 72/1994 Sb. K tomu viz podrobně *Fiala, J., Novotný, M., Oehm, J., Horák, T.* Zákon o vlastnictví bytů. Komentář. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2003. 1

K odst. 2:**I. Zvláštní úpravy vlastnictví**

Jde jen o opakování pravidla stanoveného ve čl. 11 odst. 2 LPS, podle kterého platí: „Zákon stanoví, který majetek nezbytný k zabezpečování potřeb celé společnosti, rozvoje národního hospodářství a veřejného zájmu smí být jen ve vlastnictví státu, obce nebo určených právnických osob; zákon může také stanovit, že určité věci mohou být pouze ve vlastnictví občanů nebo právnických osob se sídlem v České a Slovenské Federativní Republice“ (nyní v České republice). Takový zákon nebyl dosud přijat. 2

§ 126 [Právo vlastníka na ochranu]

(1) Vlastník má právo na ochranu proti tomu, kdo do jeho vlastnického práva neoprávněně zasahuje; zejména se může domáhat vydání věci na tom, kdo mu ji neprávem zadržuje.

(2) Obdobné právo na ochranu má i ten, kdo je oprávněn mít věc u sebe.

Související ustanovení: § 5, § 127 až 131, § 417, 485, 486

Související předpisy: Čl. 11 LPS; čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě; § 19 KV; § 267 OSŘ

Z literatury: *Balák, F.* Odlišná stanoviska k rozhodnutím publikovaným ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek po druhé. SR, 2001, č. 5, s. 142 a 143; *Balák, F.* K otázce vztahu restitučních a obecných předpisů z jiného pohledu. Právní zpravodaj, 2004, č. 8, s. 1; *Barešová, E., Baudyš, P.* Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Komentář. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 401; *Fiala, J., Švestka, J.* Úvaha nad ochranou vlastnického práva se zvláštním zřetelem k vlastnickým žalobám. Socialistická zákonnost, 1971, č. 2, s. 71; *Fiala, J.* Pasivní věcná legitimace společenství vlastníků jednotek. PF, 2005, č. 4, s. 131n. *Holub, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v čs. právním řádu. Praha : Panorama, 1985, s. 80n.; *Chalupa, L.* Žaloba na určení, vydání nebo vyklizení? PRá, 2001, č. 4, s. 18; *Chyba, J., Průchová, I.* Oplodování pozemků. PRá, 2000, č. 12, s. 17; *Kalenská, M.* Kauza „Kinský“. PRá, 2003, č. 10, s. 49; *Kindl, M.* Nové aspekty ochrany vlastnického práva. PR, 1993, č. 6, s. 195; *Kindl, M., Varvařovský, P.* Problémy vzniku více vlastnických práv k téže věci. Právník, 1996, č. 10 a 11, s. 925; *Kindl, M., Varvařovský, P.* Ještě jednou více vlastnických práv (k téže věci). PR, 1998, č. 1, s. 24; *Knappová, M.* Držba. Právo a zákonnost, 1992, č. 10, s. 587; *Králík, M.* Bytové náhrady – jejich odraz a vývojové trendy v judikatuře Nejvyššího soudu (vybrané otázky). PR, 2003, č. 7, s. 712, a PR, 2003, č. 8, s. 257; *Mruzek, K.* Některé určovací žaloby vlastnické. PPr, 1996, č. 2, s. 72; *Pejchal, A.* Stabilita vlastnických vztahů ve světle restituční judikatury Nejvyššího a Ústavního soudu. BA, 2005, č. 7 a 8, s. 50n.; *Petr, B.* Vyržzení v českém právu. Praha : C. H. Beck, 2006; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005; *Vrábliková, P.* Určovací žaloby a ochrana vlastnického práva – slovo nikoliv poslední. Právní zpravodaj, 2005, č. 12; *Vrcha, P.* Několik poznámek k článku K naléhavému

právnímu zájmu na určení průběhu vlastnické hranice pozemku. SR, 2004, č. 2, s. 49; *Vrcha*, P. Řešení duplicitního zápisu vlastnictví – po druhé. PRÁ, 2004, č. 4, s. 77.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Podstata vlastnických žalob.....	1
II. Vlastnická žaloba na vydání (vyklizení) neoprávněně zadržované věci (reivindikace).....	2
1. Osoba aktivně legitimovaná k podání reivindikační žaloby.....	2
2. Vlastnická žaloba podaná spoluvlastníkem.....	3
3. Skutečnosti prokazované účastníky.....	4
4. Žalobní návrh (petit).....	5–6
5. Předmět reivindikace a jeho individualizace v žalobě.....	7
6. Některé zvláštní stavby jako předmět reivindikace.....	8
7. Osoba pasivně legitimovaná v řízení o reivindikační žalobě.....	9
8. Tzv. fiktivní držitelé (zánik či ztráta vindikované věci, předstíraná držba).....	10
9. Námitky žalovaného.....	11
a) Obecně.....	11
b) Námitka rozporu výkonu práva žalobce s dobrými mravy.....	12
c) Vlastnické žaloby a lichevní smlouvy.....	13
d) Námitka, že žalovaný má věc na základě obligačního práva.....	14
e) Vlastnické žaloby a odstoupení od smlouvy.....	15
10. Rozsah vydání věci a vzájemný vztah vlastníka, držitele věci a detentora.....	16
11. Konkurence vlastnických žalob s žalobami na náhradu škody, vydání bezdůvodného obohacení a s dalšími žalobami.....	17
12. Konkurence vlastnických žalob a žalob restitučních; vlastnické žaloby a vadně zřízené právo osobního užívání pozemku.....	18–21
13. Žaloby na určení hranice mezi pozemky.....	22
III. Zápůrčí (negatorní) žaloba.....	23
1. Podstata negatorní žaloby.....	23
2. Trvání neoprávněného zásahu.....	24
3. Obsah žaloby a jejího petitu.....	25
4. Skutečnosti prokazované žalobcem.....	26
5. Námitky žalovaného.....	27
a) Obecně.....	27
b) Námitka práva odpovídajícího věcnému břemeni.....	28
c) Námitka užívání cesty jako účelové komunikace.....	29
IV. Žaloby na určení vlastnického práva.....	30
1. Obecně.....	30
2. Naléhavý právní zájem na určení vlastnického práva.....	31
3. Žaloby na určení vlastnického práva ke dni úmrtí zůstavitele; vlastnická žaloba oprávněného dědice.....	32
4. Státní podnik a určení vlastnického práva státu; konkursní řízení.....	33

K odst. 2:

I. Žaloby na vydání věci a zdržení se neoprávněných zásahů, poskytnuté držiteli a detentorovi věci.....	34
---	----

K odst. 1:

I. Podstata vlastnických žalob

- 1 Pokud do absolutního vlastnického práva někdo neoprávněně zasáhne, vznikne mezi vlastníkem a narušitelem relativní hmotněprávní vztah, jehož obsahem je zejména

povinnost narušitele věc vydat nebo upustit od dalších neoprávněných zásahů, případně povinnost odstranit jejich následky [126, 23]. Pro tento vztah se podle římskoprávní tradice vžilo pojmenování „vlastnická žaloba“. Římská jurisprudence totiž nedospěla k pojmu „subjektivní právo“ a z formálního hlediska se jí objektivní právo jevílo jako systém žalob; v souladu s touto tradicí se namísto o právu vlastníka na ochranu dodnes mnohdy uvažuje o vlastnických žalobách. Pokud se vlastník domáhá vydání věci, jde o žalobu reivindikační, žádá-li, aby se rušitel zdržel jiných neoprávněných zásahů, jde o žalobu negatorní (zápůrčí). Vlastnické žaloby jsou považovány za nepromlčitelné. K základním i dalším otázkám vlastnických žalob viz blíže publikaci Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, a literaturu tam uvedenou. Spolu s vlastnickými žalobami je pod bodem IV. pojednáno i o žalobách na určení vlastnického práva, i když, důsledně vzato, o vlastnické žaloby podle § 126 ObčZ nejde. Naopak zvláštní formou vlastnické žaloby představují nároky upravené v § 127 odst. 1 a zřejmě i v § 135c. Nelze však zcela souhlasit s názorem, uvedeným v rozsudku Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 2 Cz 3/75, publikovaném ve Sborníku IV., že žaloba na vrácení plnění podle § 457 je vlastnickou žalobou. Předpokladem úspěšnosti této žaloby je totiž skutečnost, že došlo k plnění z neplatné nebo zrušené smlouvy, nikoliv vlastnictví žalobce; tomu postačí prokázat, že plnil ze smlouvy, která byla neplatná nebo byla zrušena a není povinen též tvrdit a dokazovat, že byl vlastníkem poskytnutého plnění.

II. Vlastnická žaloba na vydání (vyklizení) neoprávněně zadržované věci (reivindikace)

1. Osoba aktivně legitimovaná k podání reivindikační žaloby

Žalobcem je vlastník věci, může to však být i oprávněný držitel nebo oprávněný detentor (viz § 126 odst. 2). Uplatnění nároků vlastníka u soudu nemůže bránit skutečnost, že jako vlastník je v katastru nemovitosti zapsána jiná osoba než on (PR, 2001, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 389/99). Vlastnickou žalobu může podat i dědic ohledně věci, která nebyla dosud projednána v dědickém řízení (SJ, 2000, č. 6 – NS sp. zn. 21 Cdo 1820/99, PR, 2001, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 1586/99). Pokud však dědic požaduje vydání věci, které nebyly předmětem dědického řízení a ohledně kterých nepodal návrh na dodatečné projednání dědictví, je třeba vždy s přihlédnutím k důvodům, proč tak neučinil, zvážit, zda nesleduje obcházení zákonného postupu při projednání dědictví. Spor o tom, zda součástí dědictví po zůstaviteli je určitá věc, se v občanském soudním řízení řeší žalobou dědiců na určení, že zůstavitel byl v den svého úmrtí vlastníkem věci [126, 32]. Rozhodnutí o tom, zda určitá věc je předmětem dědictví po zůstaviteli, náleží pouze soudu v řízení o dědictví. V řízení podle § 80 písm. c) OSŘ může soud rozhodnout pouze o určení vlastnického práva zůstavitele ke dni jeho úmrtí (Sou R NS č. C 866 – NS sp. zn. 30 Cdo 1857/2001).

2. Vlastnická žaloba podaná spoluvlastníkem

Vlastnickou žalobu proti třetí osobě může podat i jen jeden z podílových spoluvlastníků věci (SR, 1999, č. 9 – NS sp. zn. 2 Cdon 1794/96). Obdobné zásady platí přiměřeně i pro společné jmění manželů, a to i v době, kdy společné jmění manželů zaniklo, avšak nebylo ještě provedeno jeho vypořádání (R 10/1990). Sporné je, zda vlastnickou žalobu může podat spoluvlastník na druhého spoluvlastníka. Randa (Právo vlastnické. Praha, 1889, s. 240) takovou žalobu patrně správně připouští.

3. Skutečnosti prokazované účastníky

- 4 Žalobce musí prokázat, že nastaly skutečnosti, na jejichž základě nabyt vlastnictví, případně jiné právo, o které lze opřít žalobu na vydání věci; tvrdí-li žalovaný, že právo později zaniklo, musí to dokázat. Na žalovaném též je, aby prokázal skutečnosti, na které platné právo váže vznik lepšího práva k věci, než jaké svědčí žalobci. Vlastník též musí prokázat, že žalovaný mu věc zadržuje [126, 9].

4. Žalobní návrh (*petit*)

- 5 Žalobní *petit* musí odpovídat nároku, vyplývajícímu z hmotného práva. Judikatura zastává názor, že ochranu vlastnického práva, jde-li o nemovitost, nelze požadovat žalobou na vydání věci, ale je třeba se domáhat jejího vyklizení. Tento názor ovšem nelze považovat ve všech případech za přesvědčivý. Může se stát, že žalobci nejde o fyzické vyklizení, ale o vydání držby (např. nemovitosti, kterou má pronajato více podnikatelů, přičemž vlastník hodlá vstoupit do vztahů předchozího držitele k nim); zde by bylo možno žalobu na vydání nemovitosti (rozuměj „držby nemovitosti“) připustit. Nicméně vzhledem k setrvačnosti judikatury ohledně vydání nemovitosti bude jistější volit žalobu na vyklizení nemovitosti, příp. na určení vlastnického práva.

Odstranění nemovité stavby neoprávněně postavené na pozemku žalobce (nejde-li o speciální případ neoprávněně stavby podle § 135c) může žalobce dosáhnout žalobou na její odstranění, nikoli však žalobou na vyklizení pozemku. Pokud však vlastníkovvi jde opravdu jen o vyklizení pozemku a odstranění stavby nežádá, judikatura připouští i žalobu na vyklizení pozemku. K vlastnické žalobě podle § 126 odst. 1 na odstranění staveb z pozemku viz blíže výklad k § 135c [135c, 9].

- 6 Je-li z žaloby zřejmé, že žalobce se domáhá ochrany vlastnického práva k nemovitosti a žalobní návrh (*petit*) není upraven způsobem odpovídajícím ustanovení občanského soudního řádu o výkonu rozhodnutí, je povinností soudu žalobce o znění žalobního návrhu poučit (SR, 1999, č. 9 – NS sp. zn. 2 Cdon 1396/96). Podá-li žalobce návrh na vydání nemovitosti a později žalobní návrh upraví tak, že nadále žádá o vyklizení nemovitosti, jde pouze o úpravu (upřesnění) návrhu, nikoliv o změnu žaloby.

Je ovšem třeba zdůraznit, že požadavek, aby ze žaloby bylo patrné, čeho se žalobce domáhá, neznamená, že by žalobce byl povinen učinit soudu návrh na znění výroku jeho rozsudku. Označí-li žalobce v žalobě přesně, určitě a srozumitelně povinnost, která má být žalovanému uložena rozhodnutím soudu nebo způsob určení právního vztahu, práva nebo právní skutečnosti, soud nepostupuje v rozporu se zákonem, jestliže použitím jiných slov vyjádří ve výroku svého rozhodnutí stejná práva a povinnosti, kterých se žalobce domáhal. Pouze soud rozhoduje, jak bude formulován výrok jeho rozhodnutí; případným návrhem žalobce na znění výroku rozhodnutí přitom není vázán. Při formulaci výroku rozhodnutí soud musí dbát, aby vyjadřoval to, čeho se žalobce žalobou skutečně domáhal (Sou R NS č. C 2375 – NS sp. zn. 21 Cdo 909/2003).

5. Předmět reivindikace a jeho individualizace v žalobě

- 7 Předmětem reivindikace je věc ve smyslu právním (§ 118 odst. 1), která je předmětem vlastnictví; může jím být i byt nebo nebytová prostora (§ 118 odst. 2, viz též výklad k § 123). Vindikovat lze jen takové věci, které lze odlišit od jiných věcí téhož druhu, tedy i věci zastupitelné, lze-li je individualizovat (pokud nebyly např. smíšeny s jinými stejnými věcmi, např. i bankovky určené identifikačními znaky).

Lze stále vycházet z Randova tvrzení, že „kdo věc nějakou (movitou) jako vlastník nazpět žádá, musí ji popsati takovými znameními, kterými se rozeznává ode všech

podobných téhož druhu, věci movité musí popsati podle individuálních známek. Pro nemožnost dokázat totožnost věci nelze pravidelně žalovati žalobou vlastnickou o vrácení hotových peněz, jež byly smíšeny s penězi jinými, a listin, svědčících majiteli, smíšených s jinými téhož druhu, leč jsou-li tu známky takové, ze kterých žalobce může dokázati totožnost věci“. V mnoha případech však nebude možno hromadně vyráběnou a prodávanou věc identifikovat takovým způsobem, aby byla odlišena od všech ostatních výrobků stejného druhu. V takovém případě nelze po žalobci žádat, aby věc popsal způsobem, který by takovou věc odlišil od všech existujících výrobků stejného druhu. Postačí, popíše-li ji obecněji (např. televizor určité značky a úhlopříčky obrazovky). Pokud by žalovaný tvrdil, že má v držbě (detenci) více věcí, které by odpovídaly takto obecně specifikované věci, bylo by na něm důkazní břemeno, že je tomu tak; v případě, že by v řízení vyšlo najevo, že tomu tak skutečně je, musel by žalobce popis věci upřesnit. Pak by již zpravidla disponoval přesnějšími údaji o věci získanými v průběhu řízení, které by mu umožnily věc popsat podrobněji (R 72/2004).

Nemovitost, která je zapsána v katastru nemovitostí, musí být v žalobě identifikována způsobem, který platné právo vyžaduje pro právní úkony, týkající se těchto nemovitostí. Nemovitosti musí být uvedeny podle obcí, katastrálních území a parcelních čísel uvedených v katastru nemovitostí. Žaloba o vydání části pozemku je přesná a určitá, jestliže část pozemku je identifikována i jiným způsobem nevzbuzujícím pochybnosti o tom, jaké části pozemku se žaloba týká. Část pozemku – dříve samostatná pozemková parcela, později sloučená s jinými pozemky – je náležitě identifikována také uvedením údajů z evidence v pozemkové knize (R 26/1998). Jde-li o stavbu, která nemá ani číslo popisné, ani evidenční číslo, je třeba ji popsat a označit parcely, na kterých se nachází. Pokud jde o možnost vindikovat „část pozemku“, viz přiměřeně R 40/2000 uvedené u § 134. Žádá-li žalobce vydání věci i s příslušenstvím, musí příslušenství zahrnout do výroku žaloby a také je popsat; naopak součástí věci je předmětem vydání ze zákona.

6. Některé zvláštní stavby jako předmět reivindikace

Judikatura stále častěji řeší vlastnické žaloby ve vztahu ke studnám, rybníkům a vodním nádržím, příp. k lomu a k pozemním komunikacím. Ke studnám viz PR, 2000, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2570/98, SR, 2002, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 37/2000 a poznámka k němu, Sou R NS č. C 1447 – NS sp. zn. 22 Cdo 539/2001, rybníky a vodní díla viz R 23/1999, Sou R NS č. C 561 – NS sp. zn. 25 Cdo 663/2001, Sou R NS č. C 2494 – NS sp. zn. 22 Cdo 1097/2003, zatrubněná část potoka Sou R NS č. C 2903 – NS sp. zn. 28 Cdo 288/2004, hráz rybníka viz NS sp. zn. 22 Cdo 1221/2002, lom viz PR, 1997, č. 6 – NS sp. zn. 3 Cdon 265/96. K účelovým komunikacím viz výklad níže [126, 29]. Ze zákona o pozemních komunikacích se podává, že místní komunikace, silnice a dálnice jsou zpravidla věci odlišnou od pozemků pod nimi (viz NS sp. zn. 31 Cdo 691/2005).

8

7. Osoba pasivně legitimovaná v řízení o reivindikační žalobě.

Žalovaným je ten, kdo vlastníkovu věc neoprávněně zadržuje. Žalovaným může být jak detentor [129, 1], tak i držitel [129, 1n.], který není detentorem, ale má možnost věc žalobci vydat, protože ji může získat od svého detentora (PR, 2003, 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 536/2000). Prokáže-li žalobce, že žalovaný nabytí držbu [129, 1n.] (je-li žalován detentor, detenci) jeho věci, bude žaloba úspěšná, pokud žalovaný neprokáže, že držbu (nebo detenci) pozbyl. Prokázat nejen nabytí držby nebo detence žalovaným, ale i její trvání, je totiž pro žalobce prakticky nemožné (probatio diabolica). Je-li držitelů, případně i detentorů více, podle starší judikatury postačí, je-li žalován o vydání věci jeden z nich (Vážný 726).

9

8. *Tzv. fiktivní držitelé (zánik či ztráta vindikované věci, předstíraná držba)*

- 10** Je problém, jak postupovat, pokud žalovaný před zahájením řízení nebo v jeho průběhu věc ztratí, spotřebuje, zničí nebo zcizí a vlastník tak ztratí možnost úspěšně vindikovat. K těmto případům bývá připojována situace, kdy někdo předstírá držbu, aby vlastníka uvedl v omyl (a kryl skutečného držitele). Žaloba tu směřuje proti tzv. fiktivním držitelům. Právo na vydání věci je prvkem relativního právního vztahu a na vztah mezi vlastníkem a držitelem je možno, nestanoví-li se v druhé části občanského zákoníku jinak, aplikovat přiměřeně ustanovení osmé části občanského zákoníku (viz též § 853). Neoprávněný držitel [131, 1] je povinen vydat věc ihned, jakmile započne jeho držba, oprávněný držitel [130, 2], poté co se obeznámí se skutečnostmi, ze kterých musí objektivně zjistit, kdo je vlastníkem, a stane se tak neoprávněným držitelem. Prodlení (§ 517) s plněním této povinnosti je třeba posoudit jako každé jiné prodlení s plněním věci. Pokud neoprávněný držitel povinnost věc vydat nesplní, bude jeho jednání omisivním protiprávním činem a ponese odpovědnost za škodu, která v důsledku tohoto činu vzniká; bude odpovídat i za ztrátu, poškození nebo zničení věci, ledaže by k této škodě došlo i jinak (§ 517 odst. 3, příp. per analogiam). To platí i o oprávněném držiteli, jehož držba se stala neoprávněnou. Dojde-li ke ztrátě, zničení anebo poškození věci v době oprávněné držby, nelze patrně dovodit protiprávní úkon držitele, takže předpoklady odpovědnosti za škodu nejsou naplněny. Nárok na náhradu škody proti tomu, kdo předstíral držbu (například v úmyslu krýt držbu jiného), vychází z § 424. To, co bylo uvedeno o držiteli, platí přiměřeně i o detentorovi. Pokud by se detentor chtěl vyhnout sporu s vlastníkem tím, že věc vrátí svému držiteli, bude odpovídat za škodu vzniklou tím vlastníkově jen za podmínek § 420.

9. *Námítky žalovaného*

a) *Obecně*

- 11** Žalovaný se může bránit námitkou, že vlastníkem je on sám, např. proto, že věc vydržel (viz § 134). Může popírat, že je držitelem anebo detentorem věci; úspěch této námítky bude záležet na skutkových zjištěních. Bude-li zjištěno, že žalovaný je držitelem anebo detentorem sporné věci, může popírat žalobcovo právo žádat o její vydání. Pak může buď popírat žalobcovo vlastnické právo vůbec, anebo může tvrdit, že má věc u sebe na základě obligačního nebo věcného práva anebo že jeho právo vyplývá přímo ze zákona nebo z úředního rozhodnutí.

b) *Námítka rozporu výkonu práva žalobce s dobrými mravy*

- 12** I v případě, že budou splněny požadavky pro vyhovění žalobě, může se žalovaný bránit námitkou, že výkon vlastnického práva je v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1). V této souvislosti je ovšem třeba poukázat na rozpornou judikaturu, týkající se zejména vlastnických žalob na vyklizení bytu. Část judikatury – viz rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 1215/2005 a judikaturu v tomto rozsudku uvedenou – vychází z toho, že tyto žaloby nelze zamítnout pro rozpor s dobrými mravy (nevylučuje ovšem vázání vyklizení na přidělení bytové náhrady), jiná rozhodnutí zamítnutí vlastnické žaloby pro rozpor s dobrými mravy připouštějí (např. nálezy Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 528/99, sp. zn. II. ÚS 389/01, sp. zn. I. ÚS 353/04, rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 740/99). Pro vyloučení možnosti zamítnout vlastnickou žalobu pro rozpor s dobrými mravy nelze podat přesvědčivé důvody, že zákona nic takového nevyplývá a odepření ochrany výkonu vlastnického práva pro rozpor s dobrými mravy je jen konkretizací čl. 11 odst. 3 LPS, zakazujícího zneužívání vlastnického práva.

c) Vlastnické žaloby a lichevní smlouvy

V praxi se v poslední době objevují případy neuvážených převodů nemovitostí, které sice nejsou učiněny v tísni, nicméně na první pohled jde u prodávajícího o nápadně nevýhodné podmínky (zejména jde o prodej domů či bytů za nízké částky, přičemž prodávající nemá možnost jiného bydlení). Podá-li kupující na prodávajícího žalobu na vyklizení nemovitosti, může žalovaný vznést námitku neplatnosti smlouvy pro lichvu (a soud by se v případě, že okolnosti věci naznačují, že o tento případ mohlo jít, měl touto skutečností zabývat z vlastní iniciativy). Lichevní smlouvy jsou takové smlouvy, které smluvní strana uzavře zneužívajíc něčí nezkušenosti, tísně, rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, přičemž dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru. O lichevní smlouvu jde v případě, kdy jednájící z okolností věci věděl anebo musel vědět, že druhá strana je postižena okolnostmi uvedenými shora, a tuto okolnost využil; nevyžaduje se, aby jeho jednání bylo současně v trestním řízení označeno za trestný čin. Lichevní smlouvy jsou absolutně neplatné (Sou R NS č. C 1829 – NS sp. zn. 22 Cdo 1993/2001). Podobně dochází k získávání nemovitostí v důsledku zneužívání zástavního práva, zejména faktického sjednávání propadné zástavy; i zde je třeba zvažovat, zda žalovaný skutečně vlastnictví pozbyl (k tomu podrobně odůvodnění R 23/2005, kde je podán i přehled judikatury k této otázce).

13

d) Námitka, že žalovaný má věc na základě obligačního práva

Obligačním titulem, opravňujícím žalovaného mít věc u sebe, může být například smlouva o výpůjčce [659], nájemní smlouva [663] včetně smlouvy o nájmu bytu, výjimečně i smlouva o úschově [747] anebo smlouva o dílo (§ 631 – žalobce se domáhá vydání věci, ohledně které uzavřel s žalovaným smlouvu o úpravě a za tím účelem mu ji předal, lhůta k provedení úpravy dosud neuplynula). Tuto námitku však nelze uplatnit v případě, že obligační oprávnění mít věc u sebe již zaniklo. Vlastník může uplatnit reivindikaci i vůči vlastnímu detentorovi, jehož oprávnění mít věc u sebe již zaniklo. Vlastníkovi stavby, jehož obligační právo mít na pozemku umístěnou stavbu zaniklo, nenáleží námitka proti žalobě vlastníka pozemku, že má právo mít na pozemku stavbu (R 72/2000). Žalovaný se může bránit i námitkou, že věc drží na základě úředního (soudního či správního) rozhodnutí. Rozhodnutí však není závazné pro toho vlastníka, který nebyl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno, a vůči němu nelze tuto námitku uplatnit (pokud nejde např. o dražbu v případech, kdy má za následek přechod vlastnictví na vydražitele bez ohledu na skutečného vlastníka věci).

14

e) Vlastnické žaloby a odstoupení od smlouvy

Může žalovaný namítat, že řádně věc získal od svého právního předchůdce v době, kdy tento předchůdce byl vlastníkem věci? Stává se totiž, že poté co někdo převede vlastnictví věci na jiného, odstoupí jeho předchůdce (tj. předchůdce převodce) od smlouvy nebo uplatní námitku relativní neplatnosti. Je otázka, zda tak může zaniknout mezitím řádně nabyté vlastnictví třetí osoby. V právní teorii zcela převažuje názor, že tomu tak není. V judikatuře se však objevila rozporná řešení. V rozsudku publikovaném v PR, 2000, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1186/98 – se uvádí, že „v případě, kdy převodce, který je vlastníkem nemovitosti, tuto nemovitost převede do vlastnictví nabyvatele, nemůže dodatečné odpadnutí právního důvodu, na jehož základě se převodce stal vlastníkem věci, mít za následek zánik vlastnictví nabyvatele, který nemovitost nabyl v dobré víře“; stejný názor zaujal Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 77/2000. Opačným způsobem je věc řešena v R 44/2000, ve znění redakční opravy v sešitě č. 2/2001 Sbírky soudních

15

rozhodnutí a stanovisek, nejnověji ve stanovisku publikovaném pod R 40/2006. Věc byla předložena k rozhodnutí plénu Ústavního soudu, které přisvědčilo názoru NS sp. zn. 22 Cdo 1186/98 (Pl. ÚS 78/06).

10. Rozsah vydání věci a vzájemný vztah vlastníka, držitele věci a detentora

- 16** K rozsahu vydání věci a vzájemnému vztahu vlastníka, držitele a detentora viz výklad k § 130 odst. 3 a k § 131.

11. Konkurence vlastnických žalob s žalobami na náhradu škody, vydání bezdůvodného obohacení a s dalšími žalobami

- 17** Stejného nebo obdobného výsledku jako podáním reivindikační žaloby lze v některých případech dosáhnout uplatněním nároků na náhradu škody, na vydání bezdůvodného obohacení, na vrácení plnění z neplatné anebo zrušené smlouvy, dále i žalobou na vrácení věci, opírající se o obligační nárok ze smlouvy a žalobou oprávněného dědice na vydání dědictví; hovoří se o tzv. konkurenci žalob. K těmto otázkám viz Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 85n.

12. Konkurence vlastnických žalob a žalob restitučních; vlastnické žaloby a vadně zřízené právo osobního užívání pozemku

- 18** V praxi je aktuální konkurence vlastnických žalob, resp. žalob na určení vlastnictví, se žalobami restitučními. Základní východisko k posuzování takových sporů naznačil Ústavní soud v nálezu sp. zn. II. ÚS 114/04: „Jedním ze základních pilířů právního státu je právní jistota. Pod tímto zorným úhlem musí být posuzovány spory o vlastnictví zejména tam, kde důvody k jeho zpochybnění se nenachází v současnosti, ale v událostech, které se staly před desítkami let.“ Velký senát občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu vyslovil: „Oprávněná osoba, jejíž nemovitost převzal stát v rozhodném období od 25. 2. 1948 do 1. 1. 1990 bez právního důvodu, se nemůže domáhat ochrany vlastnického práva podle obecných předpisů (zejména podle § 126 odst. 1 ObčZ), a to ani formou určení vlastnického práva podle § 80 písm. c) OSŘ“ (NS sp. zn. 31 Cdo 1222/2001); převzetí věci státem na základě neplatného právního úkonu je přitom z hlediska vztahu restituční žaloby a žaloby vlastnické podřaditelné pod pojem převzetí věci bez právního důvodu (rozsudek velkého senátu občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 1529/2004). Pokud vlastnické právo na stát v rozhodném období nebo i dříve přešlo a nedošlo k restituci, je vlastnická žaloba vyloučena (podrobně viz Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 99n.).
- 19** Převzal-li stát nebo právnická osoba před 25. 2. 1948 věc bez právního důvodu, mohlo ve věci proběhnout mimořádné vydržení podle § 1477 OZO, které se opíralo o poctivou držbu, která nevyžadovala řádný právní důvod; při posuzování běhu vydržecí lhůty je v tomto případě třeba vyjít z § 566 ObčZ 1950. Ovšem i v těchto případech se uplatní zásady, obsažené v níže citovaných rozhodnutích Ústavního soudu a Nejvyššího soudu (Pl. ÚS 21/05, 22 Cdo 1363/2005), ze kterých je zřejmé, že žaloby na vydání takových věcí zpravidla nemají naději na úspěch.
- 20** K této problematice patří též žaloby původních vlastníků proti osobám, kterým bylo vadně zřízeno právo osobního užívání pozemku (viz § 198n. ObčZ ve znění před novelou č. 509/1991 Sb.); i zde je třeba vycházet z toho, že předcházelo-li uzavření dohody o zřízení práva osobního užívání tehdejším právem požadované správní rozhodnutí, nelze vznik tohoto práva a jeho pozdější transformaci na právo vlastnické zpochybnit

(Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 114/04). Lze dodat, že i právo osobního užívání pozemku bylo způsobilým objektem držby práva a vzhledem k tomu, že k 31. 12. 1991 měl oprávněný držitel stejná práva, jako kdyby byl jeho skutečným subjektem (obdoba oprávněné držby věci), stal se i on v důsledku transformace tohoto práva vlastníkem (§ 872 ObčZ – viz rozsudek velkého senátu občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 1529/2004, publikovaný jako R 72/2006).

Vývoj judikatury v naznačeném směru završil zásadní nálezní pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS – st. 21/05, č. 477/2005 Sb., jehož právní věta zní: „I. Tvrzením vlastnického práva, zejména toho, jež vyžaduje záznam do katastru nemovitostí, v případě absence legitimního očekávání na straně navrhovatele není naplněna preventivní funkce žaloby dle § 80 písm. c) OSŘ, a tedy není dána ani naléhavost právního zájmu na jejím podání. II. Žalobou o určení vlastnického práva nelze obcházet smysl a účel restitučního zákonodárství. Nelze se účinně domáhat podle obecných předpisů ani ochrany vlastnického práva, k jehož zániku došlo před 25. 2. 1948 a zvláštní restituční předpis nestanovil způsob zmírnění nebo nápravy této majetkové újmy.“ Snad ještě významnější než právní věta je konstatování v odůvodnění tohoto nálezu: „Vlastnické právo oprávněných osob podle restitučních předpisů vzniká až okamžikem vydání věci. Tím je ve skutečnosti legalizován přechod majetku na stát, a to bez ohledu na to, co bylo titulem pro tento přechod, a jen v případech, které jsou v restitučních zákonech výslovně uvedeny, je původní nabývací titul státu, samozřejmě za splnění dalších v zákoně uvedených podmínek, důvodem pro vrácení věci. Restituční zákony v podstatě legalizovaly vlastnictví státu k majetku, který stát získal konfiskacemi, znárodněním a dalšími majetkovými opatřeními, bez ohledu na to, že by bez jejich existence jinak bývalo možné, v některých případech, uplatnit na takový majetek vlastnické právo podle obecných předpisů. Tím současně vyloučil možnost uplatnit tato práva jinak, tedy podle obecných předpisů, neboť tato úprava je speciální úpravou k předpisům obecným.“ (K tomu viz blíže *Vrábliková, P.* Určovací žaloby a ochrana vlastnického práva – slovo nikoliv poslední. Právní zpravodaj, 2005, č. 12.) Tento právní názor – na rozdíl od některých starších rozhodnutí – vylučuje možnost žádat ochranu podle obecných předpisů osobám, které nemohly restituční nárok uplatnit, například proto, že nesplňovaly podmínku státního občanství (viz např. NS sp. zn. 28 Cdo 2166/2006).

Uvedené principy se uplatní i pro případy z doby nesvobody (od 29. 9. 1938 do 4. 5. 1945). Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. i zákon č. 128/1946 Sb. nastolily právní stav, který vylučuje určení vlastnického práva zůstavitele ke dni jeho úmrtí ohledně věci, kterou pozbyl v době nesvobody za podmínek v těchto předpisech uvedených a na jejíž vydání neuplatnil (příp. uplatnil neúspěšně) restituční nárok podle těchto předpisů (Sou R NS č. C 4246 – NS sp. zn. 22 Cdo 1363/2005).

13. Žaloby na určení hranice mezi pozemky

Rozhodnutí, jímž by byla určena nová hranice mezi pozemky, soudu nepřísluší (Sou R NS č. C 1790 – NS sp. zn. 22 Cdo 2409/2002). Je-li možno hranici mezi pozemky určit, může se žalobce domáhat ochrany vlastnickou žalobou na vydání pozemku, resp. žalobou negatorní [126, 23], a za splnění zákonných podmínek i žalobou na určení vlastnictví. Nelze se však domáhat určení průběhu hranice nebo dokonce stanovení hranice nové, pokud původní hranici již nelze zjistit; to je věcí katastrálního úřadu. Přehled judikatury k této otázce je obsažen v usnesení NS sp. zn. 22 Cdo 2035/2003, publikovaném v Sou R NS č. C 2860, ve kterém je řešen i postup v případě nesprávného uplatnění nároku.

III. Zápůrčí (negatorní) žaloba

1. Podstata negatorní žaloby.

- 23** Negatorní žalobou se vlastník domáhá ochrany proti zásahům do jeho práva, které spočívají v jiném rušení než v neoprávněném zadržování jeho věci. Může jít například o neoprávněné užívání cesty vedoucí přes pozemek, o přechod nebo přejezd přes pozemek, čerpání vody ze sousední studny, terénní úpravy, ukládání různých předmětů na sousedním pozemku, započetí stavby na cizím pozemku apod. Zvláštním případem negatorních žalob jsou žaloby z imisí (§ 127 odst. 1). Odstranění následků neoprávněného zásahu a uvedení věci do předešlého stavu lze negatorní žalobou požadovat jen tehdy, pokud by žalobce neměl právo na toto odstranění podle zvláštního ustanovení občanského zákoníku, např. podle ustanovení o náhradě škody (Sou R NS č. C 1076 – NS sp. zn. 22 Cdo 735/2001). O negatorní žalobě platí obdobně to, co je uvedeno o žalobě na vydání věci.

2. Trvání neoprávněného zásahu

- 24** Neoprávněný zásah, proti kterému žaloba směřuje, nemusí trvat stále. Pokud rušitel vlastníka ruší opakujícím se jednáním, lze, podobně jako v trestním právu, považovat toto jednání za jediný a nepřetržitý skutek, stejně jako v případě, že hrozí opakování zásahu. Pokud však o takový případ nejde a neoprávněný zásah již minul anebo teprve hrozí, poskytuje vlastníkovu ochranu určovací žaloba; pouhé vyhrožování rušebním činem neodůvodňuje podání negatorní žaloby (SR, 2001, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 2162/99), vlastník však může žádat, aby soud určil, že žalovaný není oprávněn provést zásah, kterým hrozí.

3. Obsah žaloby a jejího petitu

- 25** Je nutné, aby v žalobě byl neoprávněný zásah konkretizován. Rušení je v některých případech možno popsat i obecněji než jen uvedením rušebního činu, ke kterému došlo. Pokud by např. žalovaný rušil žalobce tím, že na jeho pozemku uskládňuje stavební materiál, lze se domáhat, aby soud zakázal žalovanému uskládňování stavebního materiálu a jiných věcí na žalobcově pozemku (R 65/1972). Jde vždy o hledání míry. Není důvodem pro zamítnutí žaloby, domáhá-li se žalobce uložení povinnosti zdržet se zásahu žalovaného co do celého pozemku, ač žalovaný zasahoval jen do jeho části (Vážný 889). Je-li ze žaloby zřejmé, čeho se žalobce domáhá, ale žalobní petit je formulován nepřesně, měl by soud vést žalobce k jeho úpravě (pokud ji ovšem neprovede sám ve smyslu rozhodnutí Sou R NS č. C 2375 – NS sp. zn. 21 Cdo 909/2003).

Negatorní žalobou se lze domáhat toho, aby se žalovaný zdržel přesně vymezeného rušení. Povinnost něco konat lze uložit v rámci ochrany poskytované podle ustanovení § 417 odst. 2. Jestliže ohrožený vlastník uvede v návrhu na zahájení řízení skutkový stav tak, že to bude odůvodňovat jak žádost o zdržení se konkrétního zásahu, tak žádost o vhodné opatření k odvrácení škody (§ 417 odst. 2), jde o kumulaci žalob. Nelze tedy zamítnout žalobu vlastníka jen proto, že se domáhá, aby žalovanému byla uložena povinnost něco konat. V takovém případě je třeba zkoumat, zda nejde o žalobu podle § 417 odst. 2 (Sou R NS č. C 383 – NS sp. zn. 22 Cdo 1599/99).

4. Skutečnosti prokazované žalobcem

- 26** Žalobce musí prokázat vlastnictví, oprávněnou držbu anebo právo k detenci věci. Nemusí dokazovat, že žalovanému nepřísluší právo k věci; předpokládá se, že vlastnictví je v mezích právního řádu neomezené, a právní skutečnosti, na které právo

váže omezení vlastníka, podle něhož by byl povinen trpět zásahy do vlastnictví, tvrdí a dokazuje žalovaný.

5. Námitky žalovaného

a) Obecně

Žalovaný se může proti negatorní žalobě bránit námitkou, že žalobce nemá právo k věci, do které žalovaný zasahuje. Žalovaný též může popírat neoprávněný zásah. Konečně může namítat, že do vlastnického práva zasahuje na základě věcného nebo obligačního práva k věci anebo na základě zákona nebo na základě úředního rozhodnutí. Kromě námitky vyplývající ze sousedského práva (viz výklad k § 127) může jít o případy omezení vlastnického práva z důvodu veřejného zájmu (viz výklad k § 123, 128).

27

b) Námitka práva odpovídajícího věcnému břemeni

Námitka, že žalovaný zasahuje do práv vlastníka na základě práva odpovídajícího věcnému břemeni, patří v praxi k nejběžnějším. Často se uplatňuje námitka, že žalovaný věcné břemeno vydržel; žalovaný tuto námitku zpravidla opírá o dlouhodobé užívání cizí nemovitosti. Jestliže však cizí věc byla užívána na základě souhlasu vlastníka, který mohl svůj souhlas kdykoliv odvolat, nemohl takový souhlas založit dobrou víru držitele o vzniku a existenci práva, které by mělo povahu věcného břemene (R 26/2001). Jde o tzv. výprosu, která spočívá v tom, že vlastník dovolí užívat svou věc, aniž by uživateli k věci vzniklo nějaké právo. K úspěchu námitky vydržení tedy nestačí prokázat, že někdo např. chodí po stanovenou vydržecí dobu přes cizí pozemek. Přes cizí pozemek lze totiž přecházet na základě různých právních důvodů; může jít například o závazkový vztah, může jít o výprosu anebo může jít o užívání cizího pozemku jako účelové komunikace. Skutečnost, že se někdo chová způsobem, který naplňuje možný obsah práva odpovídajícího věcnému břemeni, ještě neznamená, že je držitelem věcného práva, které by mohl vydržet (Sou R NS č. C 551 – NS sp. zn. 22 Cdo 595/2001, viz též výklad k § 134, 151o).

28

c) Námitka užívání cesty jako účelové komunikace

Proti negatorní žalobě je často vznášena námitka, že žalovaný užívá cestu na pozemku, který je ve vlastnictví žalobce, jako účelovou komunikaci; obdobně i žalobce se někdy domáhá, aby žalovanému byla uložena povinnost nebránit mu v přecházení přes pozemek, na kterém má být taková komunikace. Obecné užívání pozemních komunikací [123,5] není institutem soukromého práva, ale jde o veřejnoprávní oprávnění, které je upraveno v zákoně č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů (viz též výklad k § 123). Není v pravomoci soudu zabývat se ochranou práva obecného užívání pozemní komunikace. Pokud vlastník pozemku podává negatorní žalobu proti žalovanému, který přes jeho pozemek přechází nebo projíždí, a žalovaný se brání tvrzením, že jde o účelovou komunikaci, nebo pokud žalobce požaduje odstranění komunikace ze svého pozemku, může žalovaný namítat, že jde o účelovou komunikaci. Stejně tak vlastník může žalovat toho, kdo tvrdí, že užívá jeho pozemek jako účelovou komunikaci. Pokud se však žalobce bude domáhat, aby žalovanému byla uložena povinnost strpět užívání jeho pozemku žalobcem (příp. uplatní jiný obdobný návrh), a toto právo bude opírat o existenci účelové komunikace, nebo dokonce bude žádat o určení, že jde (příp. nejde) o takovou komunikaci, resp. se bude domáhat regulace užívání komunikace, bude třeba řízení zastavit a věc postoupit příslušnému silničnímu správnímu orgánu.

29

Již podle starší judikatury platilo: „Pozemek, který je v soukromém vlastnictví, lze uznat za veřejnou cestu jen tehdy, byl-li pozemek věnováním buď výslovným nebo z konkludentních činů vlastníka poznatelným určen k obecnému užívání a slouží-li toto užívání k trvalému ukojení nutné komunikační potřeby“ (Boh. A 10017/32). Také dnes platí, že zřídí-li vlastník pozemku účelovou komunikaci anebo souhlasí-li, byť i konkludentně, s jejím zřízením (aniž by šlo o komunikaci v uzavřeném prostoru nebo objektu, která slouží potřebě vlastníka nebo provozovatele uzavřeného prostoru nebo objektu), stává se tato komunikace veřejně přístupnou a vztahuje se na ni nadále obecné užívání pozemní komunikace. Soukromá práva vlastníka jsou v tomto případě omezena veřejnoprávním institutem obecného užívání pozemní komunikace. Ke zřízení účelové komunikace není nutné třeba stavební povolení, resp. jiné oprávnění podle stavebního zákona (např. polní a lesní cesty). Účelovou komunikaci nelze zřídit na pozemku proti vůli jeho vlastníka, stačí však, že tato vůle byla projevem konkludentně a že naléhavá komunikační potřeba trvá. Je-li účelová komunikace v souladu s vůlí vlastníka zřízena, nemůže její vlastník jednostranným vyhlášením zamezit jejímu obecnému užívání. K takové regulaci nejsou oprávnění ani právní nástupci původního vlastníka. Jde-li o cesty, užívané veřejně od nepaměti, je třeba vyjít z domněnky věnování, tj. z domněnky, že vlastník kdysi v minulosti cestu věnoval veřejnému užívání. Otázku, zda jde o účelovou komunikaci, posoudí soud jako předběžnou podle § 135 odst. 2 OSŘ, aniž by bylo nutné k této otázce vydávat správní rozhodnutí (pokud takové rozhodnutí již bylo vydáno, soud z něj vychází).

K problematice účelových komunikací viz SR, 2000, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 178/99, náleží ÚS sp. zn. II. ÚS 427/2000, Sou R NS č. C 450 – NS sp. zn. 22 Cdo 1141/99, Sou R NS č. C 1388 – NS sp. zn. 22 Cdo 1433/2000, a PR, 2001, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1862/2000 a poznámka k tomuto rozsudku. Podrobně viz Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 133n.

IV. Žaloby na určení vlastnického práva.

1. Obecně

- 30** Základním předpokladem úspěšnosti žaloby je, aby vlastnictví bylo určeno ke způsobilému předmětu vlastnického práva [126, 7, 8]. Žalobu na určení vlastnictví lze uplatnit tehdy, je-li vlastnictví žalobce sporné; např. je-li tvrzeno vydržení nebo ztratila-li se písemná smlouva o převodu vlastnictví. Tato žaloba je též prostředkem k odstranění duplicitních zápisů v katastru nemovitostí; ovšem pro úspěch žaloby není nezbytné, aby žalobce byl jako vlastník zapsán v katastru nemovitostí. Žalobu na určení vlastnického práva lze kumulovat s žalobou na vyklizení nemovité věci. Nejvyšší soud též vyslovil: „Žaloba na určení, že žalovaná nenabyla vydržením vlastnické právo k nemovitostem, je žalobou na určení neexistence právní skutečnosti – že určitá právní skutečnost není dána, nikoli žalobou na určení existence či neexistence právního vztahu nebo práva; proto nesplňuje předpoklady určovací žaloby podle § 80 písm. c) OSŘ. Určení existence právní skutečnosti rozhodnutím soudu přichází v úvahu jedině tehdy, pokud to zákon připouští. V takovém případě jde o žalobu jinou v § 80 OSŘ nevypočtenou“ (Sou R NS č. C 495 – NS sp. zn. 22 Cdo 494/2000). V takových případech by měl soud vést žalobce k úpravě žalobního návrhu.

Rozsudek o určení vlastnictví není závazný pro třetí osoby, které nebyly účastníky řízení, vede však k odstranění duplicity záznamů v katastru nemovitostí. Žaloba na určení vlastnictví musí směřovat proti všem, kteří jsou jako vlastníci nemovitosti v katastru zapsáni. Nelze vyloučit, aby žalobcem byl někdo, kdo je sám zapsán v katastru, aniž šlo o duplicitní zápis (Sou R NS č. C 1413 – NS sp. zn. 22 Cdo 655/2001). Jde-li

o určení vlastnického práva více osob k téže věci, je třeba žalobní návrh formulovat tak, že se určuje, že tyto osoby jsou spoluvlastníky věci, a uvést jejich spoluvlastnické podíly (Sou R NS č. C 576 – NS sp. zn. 22 Cdo 2827/99).

O určovací žalobě a jejích podmínkách, zejména jde-li o určení vlastnického práva, viz podrobně publikaci *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 14n.

2. Naléhavý právní zájem na určení vlastnického práva

Jde-li o movitou věc, bude třeba zásadně žalovat na její vydání; žalobce totiž nemá v zásadě naléhavý právní zájem na určení vlastnictví k movité věci (§ 119), může-li žalovat na její vydání (nepůjde-li např. o spor o vlastnictví k věci, kterou má žalobce u sebe). Žaloba na určení vlastnictví má přednost před žalobou na neplatnost smlouvy o nabytí vlastnictví; lze-li žalovat o určení práva nebo právního vztahu, není dán naléhavý právní zájem na určení neplatnosti smlouvy, jež se tohoto práva nebo právního vztahu týká (R 68/2001). Změny v katastru nemovitostí nelze v zásadě provádět na základě rozsudků na plnění, ale jen na základě rozsudků o určení vlastnického práva; tím je dán naléhavý právní zájem na určení.

31

3. Žaloby na určení vlastnického práva ke dni úmrtí zůstavitele; vlastnická žaloba oprávněného dědice

Rozhodnutí o tom, zda určitá věc je předmětem dědictví po zůstaviteli, náleží pouze soudu v nesporném řízení o dědictví. Spor o tom, zda součástí dědictví po zůstaviteli je určitá věc, se v občanském soudním řízení řeší žalobou dědiců na určení, že zůstavitel byl v den svého úmrtí vlastníkem věci (Sou R NS č. C 866 – NS sp. zn. 30 Cdo 1857/2001). Jediný dědic, který dědictví neodmítl, není věcně legitimován k žalobě na určení, že je vlastníkem věci, pokud k ní dosud nebylo rozhodnutím soudu žalobci nabytí dědictví potvrzeno. Pokud se zůstavitel spolu s dalšími osobami stal dědicem věci, která nebyla v dědickém řízení po předchůdci zůstavitele projednána, nemohou se jeho dědicové domáhat určení, že zůstavitel byl ke dni úmrtí vlastníkem této věci. V takovém případě je třeba nejdříve věc dodatečně projednat v řízení o vypořádání dědictví po původním vlastníkově (případně určit, že ten byl ke dni úmrtí vlastníkem), a teprve poté lze rozhodovat o vlastnictví jeho dědice. Žalobou o určení vlastnického práva nelze obcházet skutečnost, že žalobce jako oprávněná osoba neuplatnil úspěšně restituční nárok.

32

V souvislosti s žalobou na určení, že zůstavitel byl ke dni svého úmrtí vlastníkem věci, vznikla otázka, zda žalovaní mohou v řízení vznést námitku vydržení (tedy že poté, co zůstavitel zemřel, nabyli k věci vlastnické právo vydržením). Nejvyšší soud dospěl k závěru, že takovou námitku vznést nelze. Vyslovil, že okolnosti nastalé po smrti zůstavitele nemohou mít vliv na výsledek sporu o určení, že zůstavitel byl ke dni úmrtí vlastníkem určité věci; vyhověním žalobě na určení, že právní předchůdce žalobce byl ke dni úmrtí vlastníkem určité věci, není určeno, kdo je jejím současným vlastníkem. (Sou R NS č. C 1828 – NS sp. zn. 22 Cdo 1977/2001, C 2836 – NS sp. zn. 22 Cdo 1445/2004). Proti tomu bývá namítáno, že v řízení o určení vlastnického práva předchůdce by soud měl řešit jako předběžnou otázku, zda žalovaný nenabyl později vlastnictví a v kladném případě žalobu zamítnout pro nedostatek naléhavého právního zájmu na určení. Jinak jde totiž o „akademický“ výrok. Opačný názor, ze kterého citované rozhodnutí vychází, je založen na přesvědčení, že žalobci mohou mít zájem o projednání věci v dědickém řízení, i když je zřejmé, že jejím vlastníkem je již třetí osoba.

Podobnou povahu jako žaloba na určení vlastnického práva má v některých případech i žaloba oprávněného dědice. Oprávněný dědic se může vůči neoprávněnému dědici domáhat určení vlastnického práva k nemovitosti zapsané v katastru nemovitostí zvláštní žalobou podle § 485 ObčZ, která není určovací žalobou ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ – naléhavý právní zájem tu není třeba prokazovat (Sou R NS č. C 1382 – NS sp. zn. 30 Cdo 59/2002).

4. Státní podnik a určení vlastnického práva státu; konkursní řízení.

- 33** Od data účinnosti zákona č. 202/2002 Sb. (1. 7. 2002) je státní podnik oprávněn podat žalobu na určení vlastnického práva státu, jestliže k předmětnému majetku vykonává právo hospodaření (NS sp. zn. 28 Cdo 1895/2004).

Žaloby na určení vlastnického práva bývají podávány i v souvislosti s konkursním řízením. Rozhodnutí soudu o určení vlastnického práva žalobce však není takovou právní skutečností, která by měla sama o sobě za následek vyloučení této věci ze soupisu majetku patřícího do konkursní podstaty úpadce (R 52/1998). Z toho, že věc byla zařazena do soupisu majetku patřícího do konkursní podstaty úpadce, nelze dovozovat, že by žalobce neměl naléhavý právní zájem na určení, že je vlastníkem této věci (R 58/1998). Skutečnost, že na subjekt, kterému přísluší právo hospodaření k majetku státu, byl prohlášen konkurz, nebrání možnosti podat žalobu na určení vlastnického práva, a to ani v konkurenci se žalobou na vyloučení věci (Sou R NS č. C 865 – NS sp. zn. 30 Cdo 958/2001). Podle R 65/2001 „správce konkursní podstaty nemá naléhavý právní zájem na určení vlastnického práva úpadce k nemovitostem. Má-li za to, že úpadce je vlastníkem nemovitostí, sepíše je do konkursní podstaty“.

K odst. 2:

I. Žaloby na vydání věci a zdržení se neoprávněných zásahů, poskytnuté držiteli a detentorovi věci

- 34** Je zde upravena žaloba oprávněného držitele (žaloba publiciánská) a žalobní ochrana detentora vůči třetím osobám, které do jejich práva mít věc u sebe neoprávněně zasahují. Zasahuje-li takto do práva detentora vlastník, musí se detentor domáhat ochrany podle té normy, která mu umožňuje mít věc u sebe (např. podle ustanovení o nájmu věci), nikoliv podle § 126 odst. 2 ObčZ. Toto ustanovení má význam především pro detentora, neboť ochrana oprávněného držitele vyplývá i z § 130 odst. 2. Náležitosti a hmotněprávní podmínky žaloby zde upravené jsou shodné s vlastnickými žalobami, ovšem s tím rozdílem, že žalobce neprokazuje vlastnictví, ale jiné právo mít věc u sebe. Podle tohoto ustanovení se může domáhat vyklizení bytu i jeho nájemce (Sou R NS č. C 931 – NS sp. zn. 26 Cdo 446/2001).

Žalobu podle § 126 odst. 2 nemůže detentor úspěšně uplatnit proti vlastníkovu ani proti oprávněnému držiteli.

Z judikatury:

I. Obsah vlastnické žaloby a formulace žalobního návrhu

R 65/1972: Vo výroku rozsudku možno rušenie, ktoré sa zakazuje, opísať aj všeobecnejšie než púhym uvedením rušivého zásahu, ku ktorému konkrétne došlo. Zákaz treba formulovať tak, aby kryl rušivú činnosť žalovaného, ku ktorej došlo, práve tak ako činnosť podobného druhu, ktorá podľa okolností hrozí.

R 26/1998: Žaloba o vydání části pozemku je přesná a určitá nejen tehdy, jestliže je část pozemku označena v připojeném geometrickém plánu, ale také tehdy, jestliže je identifikována jiným

způsobem, nevzbuzujícím pochybnosti o tom, jaké části pozemku se žaloba týká. Část pozemku – dříve evidována jako samostatná pozemková parcela, později sloučena s jinými pozemky – je v žalobě náležitě identifikována také uvedením údajů z evidence v pozemkové knize.

R 72/2004: Po žalobci nelze vždy žádat, aby věc, jejíž vydání se domáhá, popsal způsobem, který by ji odlišil od všech existujících věcí stejného druhu. Postačí, popíše-li ji obecněji. Pokud by žalovaný tvrdil, že má v držbě (detenci) více věcí, které by odpovídaly takto obecně specifikované věci, bylo by na něm ohledně tohoto tvrzení důkazní břemeno; v případě, že by v řízení vyšlo najevo, že tomu tak skutečně je, musel by žalobce popis věci upřesnit.

Sou R NS č. C 1808 – NS sp. zn. 22 Cdo 1792/2001: Vlastník pozemku se může domáhat ochrany vlastnického práva vyklizením pozemku bez ohledu na to, zda se na uvedeném pozemku nachází rovněž nemovitá stavba náležející osobě, proti které žaloba na vyklizení směřuje.

Sou R NS č. C 2190 – NS sp. zn. 22 Cdo 1105/2003: Nelze uložit povinnost vydat věc, která se zabudováním do věci jiné stala její součástí.

Sou R NS č. C 2375 – NS sp. zn. 21 Cdo 909/2003: Požadavek, aby ze žaloby bylo patrné, čeho se žalobce domáhá, neznamená, že by žalobce byl povinen učinit soudu návrh na znění výroku jeho rozsudku. Označí-li žalobce v žalobě přesně, určitě a srozumitelně povinnost, která má být žalovanému uložena rozhodnutím soudu nebo způsob určení právního vztahu, práva nebo právní skutečnosti, soud nepostupuje v rozporu se zákonem, jestliže použitím jiných slov vyjádří ve výroku svého rozhodnutí stejná práva a povinnosti, kterých se žalobce domáhal. Pouze soud rozhoduje, jak bude formulován výrok jeho rozhodnutí; případným návrhem žalobce na znění výroku rozhodnutí přitom není vázán. Při formulaci výroku rozhodnutí soud musí dbát, aby vyjadřoval to, čeho se žalobce žalobou skutečně domáhal.

Sou R NS č. C 3701 – NS sp. zn. 22 Cdo 1485/2005: Rušební činnost musí být konkretizovaná nejen ve skutkovém ději uvedeném v žalobě, ale i v žalobním návrhu. Negativní žaloba by však nesplnila svůj účel, kdyby zákaz rušební činnosti formulované v žalobním návrhu mohl pokrývat jen ten konkrétní rušební čin, ke kterému již došlo, a nepostihl by činnost podobného druhu, která podle okolností hrozí. Proto je přípustné formulovat zákaz i obecněji než jen pouhým uvedením rušivého zásahu, ke kterému došlo; lze se také spokojit s vymezením rušivé činnosti označené předmětem zásahu a uvedením negativního důsledku, ke kterému nesmí dojít.

Sou R NS č. C 3703 – NS sp. zn. 22 Cdo 1671/2005: Plochu zdi, o jejímž vlastnictví má soud rozhodnout, by měl žalobce v žalobním návrhu popsat tak, aby byla odlišena od jiných zdí (či jiné části zdi) s tím, že se domáhá určení vlastnictví blíže identifikované zdi, jako součásti jeho blíže označené stavby; označení zdi datem její výstavby nestačí.

Sou R NS č. C 4100 – NS sp. zn. 29 Odo 525/2003: Uplatněním požadavku na „vydání – vrácení“ nemovitosti se žalobce z obsahového hlediska domáhá vyklizení nemovitosti.

II. Procesní nástupnictví

R 65/1972: Pokiaľ žalobca zapieracou žalobou požadoval len zákaz rušebnej činnosti, bude závisieť otázka eventuálneho prechodu pasívnej legítimácie na právnych nástupcov žalovaného od toho, z čoho vyvodzoval žalovaný svoje oprávnenie na túto činnosť.

III. Vlastnické žaloby a restituce

R 72/2006: Oprávněný držitel práva osobního užívání pozemku měl k 1. 1. 1992 stejná práva jako osobní uživatel pozemku; proto se jeho právo k uvedenému datu změnilo podle § 872 odst. 1 a 2 obč. zák. v právo vlastnické.

Převzetí věci státem na základě neplatného právního úkonu i na základě správního rozhodnutí, které nebylo řádně doručeno a nenabývalo tak právní moci, je z hlediska vztahu restituční žaloby a žaloby vlastnické podřaditelné pod pojem převzetí věci bez právního důvodu.

PR, 2006, č. 24 – NS sp. zn. 22 Cdo 25/2006: Přešla-li nemovitost na stát v rozhodném období bez právního důvodu, nelze návrhu na její vydání, příp. na určení vlastnictví k ní, uplatněnému podle obecných předpisů, vyhovět; to však platí jen pro nemovitost, která na stát skutečně přešla (jejíž držby se stát chopil).

Sou R NS č. C 239 – NS sp. zn. 28 Cdo 2343/2000: Podmínky při uplatňování nároků vyplývajících ze zrušených výroků o trestu propadnutí majetku, propadnutí věci či zabránění věci, jakož i způsob náhrady a rozsah těchto nároků upravuje zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích. Nároky upravené tímto zákonem nelze řešit jinak než podle jeho ustanovení ve smyslu zásady přednosti zákona zvláštního před zákonem obecným.

Sou R NS č. C 1223 – NS sp. zn. 33 Odo 518/2001: Přestože byl podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, oprávněné osobě vydán pozemek, na němž se nachází stavba, která byla zřízena až po převzetí pozemku státem, má vlastník této stavby nadále právo ji užívat. Zasahuje-li tím do výkonu vlastnického práva vlastníka pozemku (oprávněné osoby), nejde o zasahování protiprávní.

Sou R NS č. C 1837 – NS sp. zn. 22 Cdo 89/2002: Rozhodnutí o vydání pozemků údajně oprávněné osobě žalovaným nemůže mít vliv na existenci vlastnického práva toho, kdo nebyl účastníkem restitučního řízení.

Sou R NS č. C 1911 – NS sp. zn. 22 Cdo 613/2003: Ani zjevně nelegitimní právní předpisy z let 1948–1989 nezrušené se zpětnou platností; nápravy křivd, vzniklých odnětím vlastnictví podle těchto předpisů, se nelze domáhat vlastnickou žalobou.

Sou R NS č. C 2834 – NS sp. zn. 22 Cdo 649/2004: Oprávněná osoba, jejíž nemovitost převzal stát v rozhodné době bez právního důvodu, se nemůže domáhat ochrany vlastnického práva podle obecných předpisů, a to ani formou určení vlastnického práva, mohla-li žádat vydání věci podle § 6 odst. 2 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích.

Sou R NS č. C 3374 – NS sp. zn. 22 Cdo 330/2004: Samotnou rehabilitací podle § 2 odst. 1 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, se rehabilitované osobě, která není pro nesplnění předpokladu státního občanství osobou oprávněnou k restituci podle § 3 odst. 1 nebo podle § 3 odst. 4 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, se vlastnictví k věcem, které přešly na stát, na základě trestu propadnutí majetku a posléze na jinou fyzickou osobu, neobnovuje.

Sou R NS č. C 3402 – NS sp. zn. 22 Cdo 1413/2004: Převzetí věci státem na základě neplatné darovací smlouvy je podřaditelné pod pojem převzetí věci bez právního důvodu ve smyslu § 6 odst. 1 písm. p) zákona o půdě.

Sou R NS č. C 4242 – NS sp. zn. 22 Cdo 64/2005: Převzetí věci státem na základě neplatné kupní smlouvy, popř. na základě správního rozhodnutí, které nebylo řádně doručeno a nenabýlo tak právní moci, je z hlediska vztahu restituční žaloby a žaloby vlastnické podřaditelné pod pojem převzetí věci bez právního důvodu.

Sou R NS č. C 4246 – NS sp. zn. 22 Cdo 1363/2005: Dekret prezidenta republiky č. 5/1945 Sb. i zákon č. 128/1946 Sb. nastolily právní stav, který vylučuje určení vlastnického práva zůstavitele ke dni jeho úmrtí ohledně věci, kterou pozbyl v době nesvobody za podmínek v těchto předpisech uvedených a na jejíž vydání neuplatnil (příp. uplatnil neúspěšně) restituční nárok podle těchto předpisů. Ohledně takové věci nelze nyní uplatňovat údajné dědické nároky po takovém zůstaviteli, nebyl-li úspěšně uplatněn nárok restituční.

Sou R NS č. C 4464 – NS sp. zn. 22 Cdo 3069/2005: Pokud v době před rozhodnutím pozemkového úřadu o vydání nemovitosti nabyla k ní vlastnické právo fyzická osoba, nelze tuto nemovitost v restituci vydat s výjimkou postupu podle § 8 odst. 1 zákona o půdě; její případné vydání nemá vliv na vlastnické právo fyzické osoby, která nebyla účastníkem restitučního řízení.

ÚS sp. zn. Pl. ÚS – st. 21/05: I. Tvrzením vlastnického práva, zejména toho, jež vyžaduje záznam do katastru nemovitostí, v případě absence legitimního očekávání na straně navrhovatele není naplněna preventivní funkce žaloby dle § 80 písm. c) občanského soudního řádu, a tedy není dána ani naléhavost právního zájmu na jejím podání. II. Žalobou o určení vlastnického práva nelze obcházet smysl a účel restitučního zákonodárství. Nelze se účinně domáhat podle obecných předpisů ani ochrany vlastnického práva, k jehož zániku došlo před 25. 2. 1948 a zvláštní restituční předpis nestanovil způsob zmírnění nebo nápravy této majetkové újmy.

ESLP č. 40057/98, ve věci Des Fours Walderode proti ČR, P-ESLP, 2003, č. 4: Osoba namítající zásah do svého vlastnického práva podle čl. 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě musí prokázat, že majetkové právo existovalo. Dále čl. 1 Protokolu č. 1 k Úmluvě zaručuje pokojné užívání existujícího majetku a nezaručuje, všeobecně, právo na získání majetku.

„Majetkem“ ve smyslu čl. 1 Protokolu č. 1 může být buď „existující majetek (existing possessions)“, nebo majetkové hodnoty, včetně pohledávek, o nichž stěžovatel může tvrdit, že má přinejmenším „legitimní naději“, že budou konkretizovány. Naproti tomu za „majetek“ ve smyslu čl. 1 Protokolu č. 1 nelze považovat naději, že bude uznáno přežití bývalého vlastnického práva, které již dávno zaniklo, ani podmíněnou pohledávku, jež zanikla z důvodu nesplnění podmínek.

ESLP ve věci Mohylová proti ČR, P-ESLP, 2005, č. 5: Soud sice ve své judikatuře akceptoval, že obecný cíl restitučních zákonů je legitimní, zdůraznil však také, že zmírnění minulých zásahů do majetku nesmí vytvářet nové nepřiměřené křivdy. Při hodnocení břemena uloženého osobám povinným k restituci musí Soud zohlednit všechny zvláštní okolnosti každého případu, zejména podmínky, za kterých stěžovatelé sporné nemovitosti nabyli, odškodnění, které obdrželi, jakož i jejich osobní a sociální situaci.

IV. Vlastnické žaloby a SJM

Sou R NS č. C 1191 – NS sp. zn. 28 Cdo 555/2002: Ochrany vlastnictví k věci ve společném jmění manželů vůči neoprávněným zásahům třetích osob se u soudu může domáhat také jen jeden z manželů, i když s tím druhý manžel nesouhlasí.

V. Vlastnické žaloby podané státním podnikem či jinou státní organizací

SR, 2006, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 2913/2005: Státní příspěvkové organizace, uvedené v § 54 odst. 1 zákona č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, jsou od 1. 7. 2002 oprávněny uplatňovat k věcem, s nimiž jim přísluší hospodařit, právo na určení, zda tu vlastnické nebo jiné obdobné právo státu je či není.

Sou R NS č. C 1045 – NS sp. zn. 20 Cdo 537/2001: Vykonával-li státní podnik právo hospodaření s majetkem státu, který je jako vlastník tohoto majetku zapsán v katastru nemovitostí, je v řízení o ochranu vlastnického práva k tomuto majetku pasivně legitimován státní podnik za předpokladu, že žalobce tvrdí existenci neoprávněných zásahů do jeho vlastnického práva tímto podnikem. Rozsudek, kterým soud vůči státnímu podniku vykonávajícímu právo hospodaření k nemovité věci, jejímž vlastníkem je podle katastru nemovitostí stát, určí, že vlastníkem této nemovitosti je osoba od státu odlišná (žalobce), je způsobilým podkladem pro změnu zápisu vlastnických vztahů v katastru nemovitostí ve prospěch vlastnictví této osoby (žalobce).

Sou R NS č. C 3292 – NS sp. zn. 20 Cdo 1895/2004: Státní podnik je oprávněn podat žalobu na určení vlastnického práva státu k majetku, k němuž vykonává právo hospodaření.

VI. Vyklizení bytu (domu) nebo nebytového prostoru na základě vlastnické žaloby. Bytové náhrady

R 35/1994: Při pozbytí práva užívat byt (obytné místnosti) v obytném domě z důvodu zániku vlastnického (spoluvlastnického) vztahu ohledně tohoto domu se použijí jako ustanovení upravující vztahy obsahem i účelem jim nejbližší (srov. nyní § 835 o. z.) ta ustanovení občanského zákoníku, jež upravují náhrady za vyklizený byt při zániku práva užívat byt.

R 13/2002: Úspěch žaloby o vyklizení nebytových prostor, které žalovaný užíval na základě neplatné smlouvy, není závislý na povinnosti žalobce vydat žalovanému bezdůvodné obohacení spočívající ve zhodnocení nebytových prostor žalovaným. Nejde o synallagmatické závazky ve smyslu § 560 obč. zák.

R 59/2003: Při úvaze o tom, zda vyklizení bytu má být výjimečně vázáno na zajištění bytové náhrady (§ 3 odst. 1 obč. zák.), nelze pominout okolnost, že vyklizovaný, který v bytě dlouhodobě bydlí v přesvědčení, že mu svědčí platný titul bydlení, nedostatek tohoto titulu nezpůsobil.

Sou R NS č. C 46 – NS sp. zn. 26 Cdo 2962/99: Rozvedený manžel, který i po zániku manželství rozvodem zůstal bydlet v domě, který je ve vlastnictví druhého z manželů, není zásadně povinen vyklidit byt bez zajištění bytové náhrady. Jeho právní postavení – při zániku jeho právního důvodu bydlení – je nutno posoudit analogicky podle ustanovení § 713 odst. 1 ObčZ. Druh (kvalitu) bytové náhrady je třeba posoudit analogicky podle § 712 odst. 3 věty druhé ObčZ. I v těchto případech je třeba na základě konkrétních skutkových zjištění v dané věci zabývat se tím, zda zde není důvod pro odeprání bytové náhrady pro rozpor výkonu práva s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 543 – NS sp. zn. 20 Cdo 1230/99: Aktivní věcnou legitimaci k podání žaloby na vyklizení bytu vůči osobě, která jej užívá se souhlasem nájemce bytu, má toliko nájemce, nikoli pronajímatel.

Sou R NS č. C 549 – NS sp. zn. 26 Cdo 365/2000: Vyklizení nemovitosti, užívané bez právního důvodu, lze vázat na zajištění bytové náhrady v případě, že to odůvodňují závažné okolnosti na straně vyklizovaného, a že i na tom, kdo se vyklizení domáhá, lze spravedlivě požadovat, aby se přiměřená ochrana jeho práva takto podmínila a její splnění časově odložilo (§ 3 odst. 1 ObčZ).

Sou R NS č. C 931 – NS sp. zn. 26 Cdo 446/2001: Legitimace nájemce bytu k podání žaloby na vyklizení osoby, užívací byt bez právního důvodu, se opírá o § 126 odst. 2 ObčZ.

Sou R NS č. C 2059 – NS sp. zn. 22 Cdo 1630/2002: Pokud se žalobce domáhá vyklizení domu, ve kterém žalovaný s nezletilým dítětem bydlí, a žalovaný nemají možnost zajistit si bydlení jinak (byť i na podstatně nižší, nicméně ještě lidskou důstojnost zaručující úrovni), je výkon práva žalobce požadovat vyklizení domu v rozporu s dobrými mravy. O rozpor výkonu práv žalobce s dobrými mravy by nešlo jen v případě, že by žalovaný poškozovali svévolně práva žalobce.

Sou R NS č. C 1842 – NS sp. zn. 26 Cdo 151/2003: Povinnost osoby povinné vyklidit obytný dům, vydaný oprávněné osobě v restituci, lze za použití analogie vázat na zajištění bytové náhrady; i v těchto případech je třeba zabývat se tím, zda nejsou dány důvody k odeprání této náhrady.

Sou R NS č. C 3003 – NS sp. zn. 26 Cdo 688/2004: Náhradním bytem, na jehož zajištění váže soud za použití § 3 odst. 1 ObčZ povinnost k vyklizení bytu, užívaného bez právního důvodu, nemůže být byt, nacházející se v jiné obci, než je byt vyklizovaný.

Sou R NS č. C 3460 – NS sp. zn. 26 Cdo 1009/2004: Udělil-li vlastník nemovitosti svému synovi a jeho manželce souhlas s bezúplatným užíváním nemovitosti, motivovaný existencí jejich manželství, pak odvoláním tohoto souhlasu rozvedené manželce syna vlastníka její právní důvod užívání nemovitosti zaniká.

Sou R NS č. C 3772 – NS sp. zn. sp. zn. 28 Cdo 2087/2005: Zmocnění bytového podniku ve zřizovací listině, znějící na výkon práv pronajímatele vlastním jménem v souvislosti s nájemními vztahy k bytům, nezakládá aktivní věcnou legitimaci tohoto podniku ve sporu, jehož předmětem je podle § 126 odst. 1 ObčZ vyklizení bytu ve vlastnictví města.

Sou R NS č. C 4054 – NS sp. zn. 26 Cdo 1253/2005: Pokud se žalobce domáhá vyklizení bytu bez zajištění náhrady a soud musí na základě fikce uznání vydat rozsudek pro uznání (jímž žalobnímu návrhu zcela vyhoví), nemůže podminít vyklizení zajištěním bytové náhrady (a to ani s poukazem na rozpor s dobrými mravy).

VII. Vlastnická žaloba na vyklizení pozemku či budovy

R 72/2000: Zřídí-li stavebník na základě dohody s vlastníkem pozemku stavbu na pozemku, který je podle této dohody oprávněn užívat jen dočasně, ztrácí po uplynutí sjednané doby (případně po jiném způsobu zániku práva) právo mít nadále na tomto pozemku dočasně umístěnou stavbu a neoprávněně tak zasahuje do vlastnického práva vlastníka pozemku, který se může podle § 126 odst. 1 ObčZ domáhat odstranění stavby. Vlastníkovi stavby, jehož obligační právo mít na pozemku umístěnou stavbu v důsledku časového omezení tohoto práva zaniklo, nenáleží námitka proti vlastnické žalobě, že má právo mít na pozemku stavbu.

Sou R NS č. C 1909 – NS sp. zn. 22 Cdo 2261/2001: Pro posouzení otázky, zda stavebník má ke stavbě na cizím pozemku občanskoprávní důvod (titul), a pro obsah jeho práva mít na cizím pozemku stavbu, není obsah stavebního povolení rozhodující; to, že stavba nebyla povolena jako dočasná, nevylučuje dočasnost občanskoprávního oprávnění mít stavbu na cizím pozemku.

Sou R NS č. C 3372 – NS sp. zn. 22 Cdo 458/2005: Vlastník pozemku je aktivně legitimován k žalobě na odstranění části stavby, i když její další část nestojí na jeho pozemku, ale na pozemku jiné osoby, jež není účastníkem řízení (stavebníkem), a to i v případě, že důsledkem splnění této povinnosti žalovaného stavebníka je nezbytnost odstranění i té části stavby na pozemku, jež žalobcům nepatří, a že vlastník jiného pozemku s tímto odstraněním nesouhlasí.

Sou R NS č. C 3405 – NS sp. zn. 22 Cdo 1690/2004: Dočasné právo mít na cizím pozemku stavbu se nemůže přeměnit na trvalé právo jen tím, že pozemek nabude nový vlastník, který je o existenci stavby informován; vědomí nabyvatele o existenci stavby nemůže založit úspěšnou námitku proti vlastnické žalobě na vyklizení pozemku po zániku práva mít na něm stavbu.

Sou R NS č. C 4253 – NS sp. zn. 22 Cdo 1094/2006: Vyklizení pozemků přiléhajících k domu, ve kterém je vyklizovaný byt, nebo jiných prostor v domě, které neslouží k bydlení, nelze vázat na zajištění bytové náhrady.

Sou R NS č. C 4455 – NS sp. zn. 22 Cdo 2058/2005: Vydání nemovité věci (její držby) může být realizováno předáním klíčů k ní.

VIII. Vlastnická žaloba a náhrada škody

Sou R NS č. C 1076 – NS sp. zn. 22 Cdo 735/2001: Vznikla-li v důsledku neoprávněného zásahu do vlastnického práva taková škoda, jejíž náhrady se lze domáhat podle ustanovení ObčZ o náhradě škody, nelze vlastnickou žalobou požadovat uvedení věci do předešlého stavu, popřípadě odstranění následku neoprávněného zásahu, spočívající v uvedení do předešlého stavu.

IX. Spory o určení průběhu hranice mezi pozemky

Sou R NS č. C 2860 – NS sp. zn. 22 Cdo 2035/2003: Rozhodování ve sporu o průběhu objektivně zjištěné hranice mezi pozemky je v pravomoci soudu. Žalobní návrh ve sporu o průběhu objektivně zjištěné hranice mezi pozemky je třeba formulovat tak, že jde o určení vlastnictví, příp. o vyklizení přesně určené části pozemku. Jestliže se žalobce domáhá určení průběhu hranice mezi pozemky, musí soud žalobce poučit o nutnosti upravit žalobní návrh tak, aby odpovídal § 126 odst. 1 občanského zákoníku, příp. žalobě na určení vlastnictví. Pokud soud žalobce o nutnosti žalobu upravit nepoučí a o návrhu věcně rozhodne, jde o vadu řízení, která však nemá za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

X. Vlastnická žaloba a dobré mravy

ÚS sp. zn. I. ÚS 528/99: Rozpor výkonu vlastnického práva s dobrými mravy připadá výjimečně v úvahu, pokud vážně poškozuje uživatele věci tím, že se dotýká jeho zvlášť významného zájmu, aniž by vlastníkovvi přinesl odpovídající prospěch.

XI. Negatorní (zápůrčí) žaloba

Sou R NS č. 1094 – NS sp. zn. 22 Cdo 1911/2000: 1. Vlastník pozemku se může domáhat negatorní žalobou, aby se ten, kdo jeho vlastnické právo neoprávněně ruší stavbou, která není věcí ve smyslu občanského práva, zdržel dalších zásahů a odstranil následky zásahů již provedených, tedy aby odstranil i výsledek stavebních prací provedených na pozemku. 2. Pokud je v žalobním návrhu použit pojem „stavba“, a z obsahu žaloby, případně z přednesů žalobce je

zřejmě, že ve skutečnosti jde o odstranění výsledku stavební činnosti, který není stavbou jako samostatným předmětem právních vztahů, jedná se o nepřesnou formulaci žalobního petitu. V takovém případě soud postupuje podle § 43 odst. 1 OSŘ.

Sou R NS č. C 3700 – NS sp. zn. 22 Cdo 1485/2005: Zákaz neoprávněného rušení vlastníka věci podle § 126 odst. 1 ObčZ přichází v úvahu tam, kde neoprávněné rušení vlastníka ze strany rušitele trvá, resp. pokračuje, anebo tam, kde sice již přestalo, avšak existuje konkrétní nebezpečí jeho opakování v budoucnu.

Sou R NS č. C 3669 – NS sp. zn. 22 Cdo 1043/2004: Vykonává-li oprávněný z věcného břemene právo v širším rozsahu, než mu věcné břemeno umožňuje, resp. rozšiřuje-li svémocně toto břemeno, může se oprávněný bránit negaturní žalobou podle § 126 odst. 1 ObčZ; nejde však o změnu poměrů, která by měla za následek možnost zrušení věcného břemene soudem.

Sou R NS č. C 3701 – NS sp. zn. 22 Cdo 1485/2005: Rušební činnost musí být konkretizována nejen ve skutkovém ději uvedeném v žalobě, ale i v žalobním návrhu. Negaturní žaloba by však nesplnila svůj účel, kdyby zákaz rušební činnosti formulované v žalobním návrhu mohl pokrývat jen ten konkrétní rušební čin, ke kterému již došlo, a nepostihl by činnost podobného druhu, která podle okolností hrozí. Proto je přípustné formulovat zákaz i obecněji než jen pouhým uvedením rušivého zásahu, ke kterému došlo; lze se také spokojit s vymezením rušivé činnosti označené předmětem zásahu a uvedením negativního důsledku, ke kterému nesmí dojít.

XII. Žaloby na určení vlastnického práva

R 58/1998: Ze skutečnosti, že věc byla zařazena do soupisu majetku patřícího do konkursní podstaty úpadce, nelze dovozovat, že by žalobce neměl naléhavý právní zájem na určení, že je vlastníkem této věci.

R 61/2001: Jestliže dědic je z titulu svého dědického nároku věcně legitimován k podání žaloby o určení, že zůstavitel byl ke dni svého úmrtí vlastníkem věci, nemůže být tomuto určení na překážku okolnost, že i tento dědic zemřel a určovací žalobu namísto něj podávají jeho dědicové.

R 65/2001: Správce konkursní podstaty nemá naléhavý právní zájem na určení vlastnického práva úpadce k nemovitostem (§ 80 písm. c/ OSŘ). Má-li za to, že úpadce je vlastníkem nemovitostí, sepíše je do konkursní podstaty.

R 68/2001: Lze-li žalovat o určení práva nebo právního vztahu, není dán naléhavý právní zájem na určení neplatnosti smlouvy, jež se tohoto práva nebo právního vztahu týká (§ 80 písm. c/ OSŘ).

R 78/2006: Věřitel nemá naléhavý právní zájem na určení, že ručitel je vlastníkem nemovitostí, ohledně nichž je tvrzeno, že ručitelem byly převedeny neplatným právním úkonem na třetí osobu, jestliže vůči ručiteli nemá ke dni rozhodování soudu vymahatelnou pohledávku.

PR, 2006, č. 3 – NS sp. zn. 30 Cdo 1943/2004: Má-li žalobce vůči žalovanému dlužníkovi splatnou, avšak ke dni rozhodování soudu nevymahatelnou pohledávku, nemá žalobce naléhavý právní zájem na určení, že žalovaný je vlastníkem nemovitostí, i když dlužník prodejem těchto nemovitostí uspokojení pohledávky žalobce zkrátí. Nedostatek naléhavého právního zájmu žalobce na určení vlastnického práva jeho dlužníka k převedené nemovitosti nelze vyvozovat jen z toho, že žalobce může uplatnit odporovatelnost právního úkonu.

SR, 2000, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2589/98: Je-li žalobou současně žalováno jak na určení, že žalobce není vlastníkem určité věci (tedy na určení negativní), tak i na určení, že žalovaný je vlastníkem téže věci (tedy na určení pozitivní), nemůže mít žalobce naléhavý právní zájem na negativním určení.

Sou R NS č. C 1167 – NS sp. zn. 33 Odo 137/2002: Vlastník nemovitosti, který daroval podíl na této nemovitosti, má po uplatnění práva na vrácení daru naléhavý právní zájem na určení vlastnického práva.

Sou R NS č. C 1222 – NS sp. zn. 28 Cdo 1895/2001: Neúspěšný účastník nabídkového řízení vyhlášeného obcí má naléhavý právní zájem na určení, že smlouva o převodu nemovitosti ve vlastnictví obce, kterou obec uzavřela s jiným zájemcem o koupi, je neplatná.

Sou R NS č. C 1382 – NS sp. zn. 30 Cdo 59/2002: Oprávněný dědic se může vůči neoprávněnému dědici domáhat určení vlastnického práva k nemovitosti zapsané v katastru nemovitostí zvláštní žalobou, která není určovací žalobou ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ – naléhavý právní zájem tu není třeba prokazovat.

Sou R NS č. C 1413 – NS sp. zn. 22 Cdo 655/2001: Naléhavý právní zájem na určení vlastnictví k nemovitosti může mít i osoba zapsaná v katastru nemovitostí jako vlastník, bylo-li její nabytí právo k nemovitosti kvalifikovaně zpochybňováno převodcem a není-li přitom dán důvod k žalobě na plnění.

Sou R NS č. C 1637 – NS sp. zn. 30 Cdo 1333/2002: Žalobce nemá naléhavý právní zájem na určení jeho vlastnického práva k nemovitosti, pokud osoby, které jsou jako vlastníci zapsány v katastru nemovitostí, nebudou účastníky řízení.

Sou R NS č. C 1638 – NS sp. zn. 30 Cdo 1865/2002: Nálehavý právní zájem na určení vlastnictví žalobce k nemovitosti není dán, je-li žalovaný sice v katastru nemovitosti zapsán jako vlastník této nemovitosti, ale vlastnictví žalobce nepopírá a je ochoten přistoupit k tzv. souhlasnému prohlášení.

Sou R NS č. C 1988 – NS sp. zn. 22 Cdo 1196/2002: Nálehavý právní zájem na určení vlastníka bytového domu může mít i nájemce bytu v domě, zvláště je-li to pro něj významné v souvislosti s předpokládaným prodejem bytových jednotek do jeho vlastnictví podle zákona č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů.

Sou R NS č. C 2285 – NS sp. zn. 22 Cdo 918/2003: Tvrdí-li nájemce skutečnosti, které by za předpokladu jejich pravdivosti mohly vést k závěru, že pronajímatel není vlastníkem pronajaté nemovitosti, ač nájemní smlouvu uzavřel jako její vlastník, a tudíž je nájemní smlouva neplatná, může mít nájemce nálehavý právní zájem na určení vlastnictví k předmětu nájmu. Nemá-li však žalobce v takovém případě přímý zájem na změně zápisu v katastru nemovitostí ohledně sporné nemovitosti, ale jde mu o řešení neshod z právních vztahů založených smlouvou o nájmu, pak za předpokladu, že se svých eventuálních nároků již může domáhat žalobou na plnění u soudu, uplatní se zásada, že nálehavý právní zájem žalobce není dán tehdy, může-li žalovat na plnění. Stejně tomu bude v případě, že se mezi týmiž účastníky již vede spor o plnění z nájemní smlouvy.

Sou R NS č. C 2836 – NS sp. zn. 22 Cdo 1445/2004: Žalobce se může domáhat určení, že jeho právní předchůdce byl ke dni úmrtí vlastníkem nemovitosti, ale takovým určením není deklarováno, že i on jako právní nástupce je vlastníkem. Může sice na základě takového určení žádat o projednání nemovitosti v dědickém řízení, ale rozhodnutí vydaná v dědickém řízení nebudou žalované vázat; o skutečném vlastníku může být rozhodnuto jen v dalším sporu.

Sou R NS č. C 2956 – NS sp. zn. 22 Cdo 927/2004: Uplatnění žaloby na určení vlastnictví nemůže být posouzeno jako výkon práva, který by byl v rozporu s dobrými mravy ve smyslu § 3 odst. 1 ObčZ. Tím spíše nemůže být v rozporu s dobrými mravy rozsudek určující, kdo je vlastníkem sporné věci.

Sou R NS č. C 3790 – NS sp. zn. 30 Cdo 1943/2004: Má-li žalobce vůči žalovanému dlužníkovi splatnou, avšak ke dni rozhodování soudu nevymahatelnou pohledávku, nemá žalobce nálehavý právní zájem na určení, že žalovaný je vlastníkem nemovitosti, i když dlužník prodejem těchto nemovitostí uspokojení pohledávky žalobce zkrátil. Nedostatek nálehavého právního zájmu žalobce na určení vlastnického práva jeho dlužníka k převedené nemovitosti nelze vyvozovat jen z toho, že žalobce může uplatnit odporovatelnost právního úkonu.

XIII. Ostatní

R 7/2000: Přezkoumání smlouvy o převodu nemovitostí katastrálním úřadem a pravomocné rozhodnutí o povolení vkladu vlastnického práva pro nabyvatele nebrání tomu, aby soud v občanském soudním řízení posoudil platnost či účinnost této smlouvy.

PR, 2006, č. 16 – NS sp. zn. 22 Cdo 685/2005: Návrhům domáhajícím se vydání rozhodnutí, jež se týká nakládání s ostatky pochovaných nebo zpopelněných těl zemřelých osob, nemůže soud vyhovět.

Sou R NS č. C 1492 – NS sp. zn. 22 Cdo 3006/2002: I po vystoupení vlastníka honebního pozemku z honebního společenstva zůstává tento pozemek součástí honitby a honební společenstvo je i nadále oprávněno vykonávat na něm – třeba i proti vůli vlastníka – právo myslivosti.

Sou R NS č. C 3182 – NS sp. zn. 26 Cdo 1988/2003: V řízení o žalobě na vyklizení nemovitosti, opírající se o tvrzení, že ji žalovaní užívají bez právního důvodu, nelze žalované považovat za nerozlučné spolčeniky. Samostatnost postavení každého ze žalovaných se projevuje i v posouzení otázky, zda povinnost k vyklizení nemovitosti má být vázána na zajištění bytové náhrady.

Sou R NS č. C 3356 – NS sp. zn. 21 Cdo 2099/2004: Vlastník zastavené movité věci je oprávněn domáhat se vydání této věci na tom, komu ji zástavní věřitel prodal nebo jinak převedl na základě neplatného ujednání o tzv. propadné zástavě.

Sou R NS č. C 3708 – NS sp. zn. 22 Cdo 611/2005: Dřívější vlastnický titul nemůže pozbyt platnosti či účinnosti, jestliže nebyl pozdějším titulem svědčícím jiné osobě změněn nebo zrušen.

§ 127 [Omezení práv vlastníka]

(1) Vlastník věci se musí zdržet všeho, čím by nad míru přiměřenou poměrům obtěžoval jiného nebo čím by vážně ohrožoval výkon jeho práv. Proto zejména nesmí ohrozit sousedovu stavbu nebo pozemek úpravami pozemku nebo úprava-

mi stavby na něm zřízené bez toho, že by učinil dostatečné opatření na upevnění stavby nebo pozemku, nesmí nad míru přiměřenou poměrům obtěžovat sousedy hlukem, prachem, popílkem, kouřem, plyny, parami, pachy, pevnými a tekutými odpady, světlem, stíněním a vibracemi, nesmí nechat chovaná zvířata vnikat na sousedící pozemek a nešetrně, popřípadě v nevhodné roční době odstraňovat ze své půdy kořeny stromu nebo odstraňovat větve stromu přesahující na jeho pozemek.

(2) Je-li to potřebné a nebrání-li to účelnému využívání sousedících pozemků a staveb, může soud po zjištění stanoviska příslušného stavebního úřadu rozhodnout, že vlastník pozemku je povinen pozemek oplotit.

(3) Vlastníci sousedících pozemků jsou povinni umožnit na nezbytnou dobu a v nezbytné míře vstup na své pozemky, popřípadě na stavby na nich stojící, pokud to nezbytně vyžaduje údržba a obhospodařování sousedících pozemků a staveb. Vznikne-li tím škoda na pozemku nebo na stavbě, je ten, kdo škodu způsobil, povinen ji nahradit; této odpovědnosti se nemůže zprostit.

Související ustanovení: § 3 odst. 1, § 5, 126

Související předpisy: Čl. 11 LPS; čl. 1 Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě; § 30n. zák. č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví; nařízení vlády č. 148/2006 Sb., o ochraně zdraví před nepříznivými účinky hluku a vibrací; § 58 ŽZ; § 1n. zák. č. 86/2002 Sb., o ochraně ovzduší; § 1n. zák. č. 185/2001 Sb., o odpadech; § 1n. StavZ; vyhláška č. 137/1998 Sb., o obecných technických požadavcích na výstavbu

Z literatury: *Fábry, V.* Korelace novely občanského zákoníku a stavebního zákona v pozemkových vztazích. Správní právo, 1983, č. 4, s. 207; *Haderka, J.* K otázkám exekuční vykonatelnosti podkladových rozhodnutí znějících na „omittere“. PPr, 1998, č. 4, s. 244; *Holub, M., Bičovský, J., Spáčil, J., Mareček, J., Wurstová, J.* Sousedská práva. 3., aktualizované vyd. podle stavu k 1. 4. 2005, Praha : Linde Praha, 2005; *Chyba, J., Průchová, I.* Oplocování pozemků. PRÁ, 2000, č. 12, s. 18; *Mareček, J., Marchal, S.* Sousedské spory při povolování staveb občanů. Správní právo, 1984, č. 2, s. 112; *Spáčil, J.* Formulace petitu žalob na ochranu práva odpovídajícího věcnému břemeni. SR, 2001, č. 9, s. 298; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005.; *Spáčil, J.* K projednání námitek účastníků územního nebo stavebního řízení, týkajících se budoucích imisí, soudem. PR, 2002, č. 1, s. 1; *Tichý, L.* Problematika vstupu na sousední pozemek a odpovědnost za škodu z toho vznikající. BA, 1985, č. I, s. 23.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Sousedské právo	1
1. Obecně k sousedskému právu	1
2. Generální klauzule	2
3. Obtěžování jiného a vážné ohrožení výkonu práva	3
4. Imise a ochrana proti nim; promlčení a vydržení	4
5. Strom a plody	5
6. Subjekty právního vztahu z imisí	6
7. Ochrana proti imisím poskytovaná veřejným právem	7
8. Občanskoprávní námitky vznesené v územním a stavebním řízení	8
9. Petit žaloby ze sousedského práva	9
II. Sousedské právo a úpravy pozemku či stavby	10

K odst. 2:

I. Oplocení pozemku	11
---------------------------	----

K odst. 3

1. Vstup na sousední pozemek 12

K odst. 1:**I. Sousedské právo***1. Obecně k sousedskému právu*

- 1 V § 127 odst. 1 je upraveno sousedské právo, které tvoří souhrn občanskoprávních norem upravujících vztahy vlastníka a třetích osob při užívání věci, pokud jde o účinky užívání věci na tyto osoby (jejich majetek). Jde tu o to, zda a kdy lze žádat ochranu proti výkonu vlastnického práva, jehož důsledky přesahují hranice vlastnickovy věci (tzv. imise). Ustanovení § 127 odst. 1 je speciální v poměru k ustanovení § 126; žaloba podle § 127 odst. 1 je zvláštním druhem negatorní žaloby. Výčet skutkových podstat obtěžování jiného vlastníkem věci při výkonu vlastnických práv v § 127 odst. 1 větě druhé je demonstrativní.

2. Generální klauzule

- 2 Stejně význam pro posouzení přípustnosti imisí má tzv. generální klauzule, obsažená v první větě § 127 odst. 1. Jsou zde upraveny dvě skutkové podstaty – obtěžování jiného a vážné ohrožení výkonu jeho práv. V odborné literatuře a nyní i v judikatuře se uvádí, že zatímco ohrožování se týká přímo výkonu práv chráněného subjektu, obtěžování vlastního výkonu práva nebrání, ale činí jej obtížným resp. nepřijemným (*Holub, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v čs. právním řádu. Praha : Panorama, 1985, s. 126. Viz též Sou R NS č. C 2408 – NS sp. zn. 22 Cdo 1935/2003 a rozsudek Nejvyššího soudu České republiky sp. zn. 22 Cdo 1733/2004, cit. v judikatuře níže).

3. Obtěžování jiného a vážné ohrožení výkonu práva

- 3 Obtěžování je právně významné jen v případech, že je „nad míru přiměřenou poměrům“, zatímco pokud by v důsledku imise došlo k vážnému ohrožení výkonu práva, je otázka míry přiměřené poměrům bez významu. Za vážné ohrožení výkonu práva je třeba považovat zejména poškozování cizí věci, ohrožující vlastnické právo. Proto pokud dochází v důsledku vypouštění vody k podmáčení sousední nemovitosti a k jejímu poškozování, jde o vážné ohrožení výkonu práva, proti němuž náleží ochrana bez ohledu na to, zda je voda vypouštěna „nad míru přiměřenou poměrům“. Obtěžováním je takový výkon vlastnického práva k věci, jehož důsledky fyzicky přesahují věc samu, a působí buď na jiné osoby, anebo na věci ve vlastnictví někoho jiného, a to prokazatelně negativně. Není tedy relevantní takové působení, které osoba nepocítí uje, na věc nedopadá a není škodlivé. Tak vlny šířené televizním nebo rozhlasovým vysílačem pronikají prakticky na všechny nemovitosti, nejsou však smysly zjistitelné a vychází se z toho, že nejsou ani škodlivé. Hluk a výfukové plyny z automobilu lze však smysly zachytit, a proto o imisi půjde. O imisi půjde i v případě, že fyzikální působení bude smysly nepostřehnutelné, objektivně však bude škodlivé (radioaktivita). Obtěžování je třeba chápat objektivně, tj. z hlediska obvyklých společenských názorů (viz též R 3/1988).

4. Imise a ochrana proti nim; promlčení a vydržení

- 4 Imisi se zpravidla rozumí pronikání účinků činnosti konané na jedné nemovitosti na nemovitost druhou (viz R 37/1985). Vlastník neužívá cizí pozemek, ale účinek jeho činnosti se projevuje na sousedním pozemku. Přitom nemusí jít o nemovitost, která

má s nemovitostí, na které je taková činnost konána, společnou hranici, ale může jít i o vzdálenější objekty. Imisemi je vypouštění vody nebo splašků, prach nebo popel zvířovaný na pozemku, prudké osvětlení nebo naopak stínění, teplo z teplovodního vedení, zápach ze žumpy a ze záchodu, znečišťování půdy, psi štěkot, hluk, zápach, přelétání mičů, obtěžování včelami, holuby, hlodavci, hmyzem, a to jak v důsledku užívání pozemku, tak i zanedbávání jeho údržby. Pouhé přirozené stékání dešťové vody na sousední pozemek není imisí; o imisi může jít jen tehdy, pokud vlastník pozemku změnil přirozené odtokové poměry. Za jistých okolností může být obtěžováním i hra na hudební nástroj. Při hodnocení, zda hluk přesahuje míru přiměřenou poměrům, je třeba se zabývat délkou hraní na nástroj i denní dobou, po kterou se na něj hraje.

Přesáhne-li obtěžování včelami míru přiměřenou poměrům, může soud uložit včelaři, aby se zdržel přesně vymezeného rušivého jednání při chovu včel. Je pak na včelaři samotném, aby rozhodl, jak takové povinnosti vyhovět (např. přemístit včelstva, vybudovat překážku, vzdát se chovu). Obtěžování včelami pocházejícími ze sousedního pozemku lze mít za prokázáno, bude-li dána poměrně vysoká míra pravděpodobnosti, že o tyto včely jde. Žalobce se podle § 127 odst. 1 může domáhat, aby žalovanému byla uložena povinnost, aby se zdržel obtěžování žalobce včelami z chovu na označeném pozemku žalovaného, pronikajícími na označenou nemovitost žalobce. Soud zváží, jaká je v dané lokalitě s přihlédnutím k jiným obdobným lokalitám přiměřená míra konkrétních imisí, tj. zalétávání včel na sousední pozemky, a jaká je míra imisí v dané věci. Jestliže soud zjistí, že dochází k obtěžování žalobce nad míru přiměřenou poměrům (příp. že jde o vážné ohrožení výkonu jeho práva), žalobě vyhoví a v odůvodnění rozsudku vymezí míru obtěžování, která je ještě v dané věci přiměřená poměrům, a míru obtěžování v dané věci. V řízení o výkon rozhodnutí pak bude soud zkoumat, zda obtěžování žalobce se snížilo na míru přiměřenou poměrům, uvedenou v odůvodnění vykonávaného rozsudku (R 14/2006).

Imise je objektivní kategorií a nezávisí na zavinění vlastníka. Ochrana proti imisím podle § 127 odst. 1 není preventivní, ale je represivní (jinak je tomu ovšem v případě vážného ohrožení práva – viz NS sp. zn. 22 Cdo 1733/2004). Rozeznáváme imise materiální (fyzické) a nemateriální (ideální). Imateriální imise jsou z hlediska § 127 bezvýznamné, ovšem některé takové „imise“ lze posoudit jako zásah do práva na ochranu osobnosti (§ 11), resp. soukromí (nahlížení do soukromí; judikatura ovšem ne zcela správně považuje extrémní příklady nahlížení do soukromí za imisi, viz přehled judikatury). Relevantní jsou imise pozitivní i negativní (např. stínění). Lze dále rozlišovat imise způsobené činností vlastníka a způsobené nečinností (např. pronikání hlodavců a hmyzu přemnožených na zanedbaném sousedním pozemku). Z § 127 odst. 1 se podává, že zákon nepovažuje za významné dělení na imise přímé a nepřímé. Přímé zásahy do vlastnictví, které nejsou důsledkem obvyklého užívání věci (jako složení odpadků na sousední pozemek), nepodléhají § 127 odst. 1, ale spadají pod § 126 odst. 1.

Ochrany proti obtěžování se lze dovolat jen tehdy, jde-li o obtěžování nad míru přiměřenou poměrům. Každý je povinen snášet imise z obvyklého, normálního užívání pozemku. Běžně se uvádí, že otázku, zda jde o podstatnou imisi, je třeba posuzovat podle místních zvyklostí; jinak se budou posuzovat účinky chovu hospodářských zvířat ve městě a na venkově, hluk diskotéky v neobydlené části města a v obytné čtvrti, účinky průmyslových exhalací v průmyslové části města a v lázeňském městě. Námitku, že k imisím dojde v budoucnu, lze uplatnit postupem stanoveným stavebním zákonem (viz níže); žaloba na plnění tu zřejmě nepřichází v úvahu (v době rozhodování o žalobě by ještě neexistoval relativní právní vztah, který by byl předmětem sporu). Je třeba přihlížet k poměrům existujícím v místě v souladu se zákonem v době rozhodování soudu (skutečnost, že např. v určitém místě žije shodou okolností více hlučných

osob, nezvyšuje míru přiměřenou poměrům, vycházející z obvyklého stavu v běžných obytných domech). V úvahu je tedy třeba brát jak poměry místní, tak i poměry druhové. Jedním z vodítek pro rozhodnutí, zda jde o podstatnou imisi, může být zjištění, že v jejím důsledku klesla cena nemovitosti, na kterou se takto působí.

Při stanovení toho, zda jde o obtěžování nad míru přiměřenou poměrům, bude vždy hrát významnou roli uvážení soudu a důraz bude kladen na řádné odůvodnění tohoto uvážení v rozsudku. Soud musí v první řadě zjistit, jaká je v dané věci míra přiměřená poměrům. To nemusí být jen poměry místní, ale může jít i o poměry dané k určitému druhu činnosti. Po zjištění míry přiměřené poměrům je třeba učinit skutkové zjištění ohledně míry obtěžování v dané věci a oboje porovnat.

Judikatura uvádí, že „přiměřenost zásahu do vlastnického práva, právě tak jako vážné ohrožení výkonu práva ve smyslu ustanovení § 127 odst. 1 musí být hodnocena se zřetelem ke všem okolnostem případu zásadně z objektivních hledisek. Nelze vyloučit, aby se přihlédlo i k okolnostem tkvícím v osobě nebo v poměrech vlastníka, který se ochrany proti neoprávněnému zásahu domáhá (popřípadě k okolnostem tkvícím v osobě nebo v poměrech příslušníka jeho rodiny a domácnosti). Může ovšem jít jen o takové okolnosti, které svou závažností tento ohled vyžadují“ (R 3/1988 a další judikatura z doby před novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb.). V literatuře i v judikatuře se uvádí případ souseda, který má vážnou alergii na včelí jed, a dovozuje se, že v tomto případě může být považováno za imisi něco, co by ji jinak nebylo. V tomto případě však bude zabránění škody na zdraví v první řadě na alergikovi, který se musí vyhnout bydlení v lokalitě, kde je chov včel běžný.

V literatuře se lze setkat s názorem, že nárok bránit se proti jednotlivým imisím se promlčuje ve tříleté lhůtě podle § 101. S tímto názorem nelze souhlasit. Pokud imise nebyly ukončeny a pokračují, nelze patrně uvažovat o promlčení, ale jen – za splnění zákonných podmínek – o vydržení věcného práva k věci cizí (viz níže). Pokud imise ustaly a k obtěžování nedochází, nejsou již splněny hmotněprávní podmínky ochrany před nimi a odpadá tak předmět sporu; o promlčení v tomto případě nemá smysl uvažovat.

Pokud by mohla imise být obsahem práva věcného břemene (§ 151o), tedy šlo by o právo, které připouští trvalý nebo opětovný výkon a může tak být předmětem držby (§ 129 odst. 2), a konečně pokud by rušitel byl se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že má věcné právo k imisím (§ 130 odst. 1), bylo by možno právo vydržet [151o, 4].

5. Strom a plody

- 5 Strom (stejně jako keř) je součástí pozemku a neoddělené plody jsou též jako součást pozemku ve vlastnictví vlastníka pozemku, na kterém strom roste; stejně tak patří „vlastníkovi stromu“ i větve přesahující nad sousední pozemek. Oddělením plodů může vlastnické právo k nim nabýt buď původně (již samotným oddělením) vlastník, nebo oprávněný držitel pozemku, na kterém je strom, nebo odvozeně jeho uživatel, má-li takovou dohodu s vlastníkem nebo s oprávněným držitelem. Právo vstoupit na sousední pozemek za účelem sklizně plodů z převíslych větví či sbírání spadlých plodů vyplývá z § 127 odst. 3 (jde o obhospodařování sousedního pozemku). Právo větve a kořeny odstranit zahrnuje patrně též právo si odstraněné přivlastnit.

6. Subjekty právního vztahu z imisi

- 6 Účastníky právního vztahu z imisí nemusí být jen vlastníci nebo držitelé nemovitosti dotčené imisí, ale mohou to být i nájemci a jiné osoby, užívající věc na základě oblihačního práva. Žalobcem může být každý, koho užívání věci vlastníkem obtěžuje způsobem uvedeným v § 127 odst. 1, případně výkonem, jehož práva toto užívání vážně

ohrožuje. Ochrana náleží každému „obtěžovanému“ bez ohledu na to, zda je obtěžován jako vlastník věci. Ochrany proti rušení se může za určitých podmínek domáhat i obec, jsou-li obtěžováni její občané (R 6/2001). Imise se mohou týkat jak osoby (obtěžování hlukem) tak i nemovitosti (spad popílků, tekuté a pevné odpady).

Žalovaným není jen vlastník (uživatel) nemovitosti, ale i vlastník (uživatel) jakékoliv jiné věci. Imisí tedy bude nejen obtěžování vlastníka sousední nemovitosti užíváním vlastní nemovitosti, ale může jít i o obtěžování nájemníka hlasitou hudbou. Pokud bude ruшителем uživatel věci, který nebude jejím vlastníkem (např. nájemce), bude zřejmě možno uplatnit žalobu jak proti vlastníkovi, tak i proti uživateli věci (proti tomu analogicky).

7. Ochrana proti imisím poskytovaná veřejným právem

Ochrana proti imisím je v některých případech „zdvojená“, tedy je poskytována jak na základě § 127 odst. 1, tak i na základě správních norem. Tato skutečnost přináší problémy mnohdy obtížně řešitelné. Uvedenou problematiku výslovně upravoval § 364a OZO. Otázka imisí v důsledku úředně povolené činnosti je velmi složitá a patrně je třeba zkoumat účinky každého povolení zvlášť; blíže viz publikace Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 152n. Obecně platí, že opírá-li se napadený výkon vlastnického práva o úřední povolení a žalovaný nepřekročil meze tohoto povolení, je třeba považovat výkon vlastnického práva za oprávněný (R 65/1972). Bude-li obtěžování vycházet z činnosti, ke které bylo vydáno úřední povolení, nemusí to však znamenat vyloučení ochrany proti této činnosti podle § 127 odst. 1. Povolení např. k výkonu určité živnosti totiž neznamená, že soused by byl nucen trpět všechny negativní důsledky této činnosti; tak ani povolení diskotéky neznamená, že by sousedé mohli být nadále obtěžováni hlukem, zejména v nočních hodinách. V případě, že byl účastníkem správního řízení, ve kterém bylo povolení vydáno, nebude soused zpravidla již moci v soudním řízení úspěšně uplatňovat námitky, které mohl přednést ve správním řízení, a to bez ohledu na to, zda je nepřednesl, anebo nebyly shledány důvodnými. To platí zejména pro územní a stavební řízení, kde se uplatňuje zásada koncentrace, podle které účastník může námitky vznášet jen do určité doby. Bylo by absurdní a proti smyslu zákona, aby účastník např. stavebního řízení, který opomenul uplatnit námitky (anebo je uplatnil neúspěšně), dostal možnost úspěšně uplatnit tyto námitky v soudním řízení až poté, co stavba byla dokončena.

Na rozdíl od ustanovení § 127 odst. 1, které poskytuje ochranu proti imisím již nastalým, se v řízení podle stavebního zákona lze domáhat ochrany proti imisím hrozícím. V soudním řízení se proti hrozícím imisím lze domáhat ochrany žalobou na plnění jen za podmínek § 417 odst. 2.

Zdaleka ne vše, co je upraveno v § 127 odst. 1, upravuje i správní právo, nicméně na mnohé činnosti (obtěžování hlukem, kouřem apod.) se správní předpisy vztahují. V případě, že obtěžování překračuje meze stanovené správním předpisem, přesahuje zpravidla i míru přiměřenou poměrům, ale nemusí tomu být naopak. Nárok na ochranu bude dán, pokud v době rozhodování soudu bude imise sice v mezích daných správním předpisem, půjde však nepochybně „nad míru přiměřenou poměrům“.

Ochrany proti některým imisím, uvedeným v § 127 odst. 1, se lze domáhat i u správních orgánů. Ochranu před obtěžováním hlukem, vibracemi a neionizujícím zářením poskytuje zejména díl VI. zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, jakož i nařízení vlády č. 148/2006 Sb., o ochraně zdraví před nepříznivými účinky hluku a vibrací. „Rušení veřejného pořádku (zejména rušením nočního klidu) při provozování veřejných hudebních produkcí lze postihovat

podle příslušných ustanovení přestupkového zákona a případně i zrušením živnostenského oprávnění (dle § 58 ŽZ), a obdobně podle přestupkového zákona lze postihovat i rušení nočního klidu provozováním kupř. posezení při hudbě v obydlích fyzických osob nebo prostorách osob právnických. Tím není dotčena ochrana před imisemi hlukem dle občanského zákoníku“ (nález Ústavního soudu ze dne 25. 8. 1998, sp. zn. Pl. ÚS 14/98). Nová oprávnění v boji proti hluku dává obcím zákon o obcích č. 128/2000 Sb. Na základě tohoto zákona Ústavní soud zamítl návrh přednosta okresního úřadu, který se domáhal zrušení ustanovení obecně závazné vyhlášky omezující pořádání tanečních zábav, plesů a diskoték (publikováno pod č. 51/2001 Sb). Před obtěžováním kouřem, popílkem, pachy, plyny a parami a proti některým světelným imisím chrání zákon o ochraně ovzduší č. 86/2002 Sb. Při obtěžování odpady lze využít ochranu poskytovanou zákonem č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů. Problematikou obtěžování hlodavci a dalšími živočichy se zabývá zákon č. 258/2000 Sb. Proti imisím způsobeným stavbou poskytují širokou ochranu stavební předpisy, zejména vyhláška č. 137/1998 Sb.

8. Občanskoprávní námitky vznesené v územním a stavebním řízení.

- 8 Způsob řešení občanskoprávních námitek v řízení podle stavebního zákona č. 183/2006 Sb. upravuje § 89 StavZ (pro územní řízení) a § 114 StavZ (pro stavební řízení). V odborné literatuře a v judikatuře (rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 1889/97, rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 17. 5. 2001, sp. zn. 30 Ca 58/2001, publikovaný pod č. 825 v Soudní judikatuře ve věcech správních, 2001, č. 4, PR, 2001, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 1150/99 a další rozhodnutí uvedená v judikatuře k § 127) se dovozuje, že o námitce budoucích imisí (obtěžování výhledem, kouřem, hlučností, prašností, zápachem, zastínění pozemků a staveb apod.), o kterých stavební úřad může sám rozhodnout, musí rozhodnout sám a nemůže s touto námitkou odkazovat účastníky na soud. Právní věty rozhodnutí, vydaných k této otázce ještě za platnosti stavebního zákona č. 50/1976 Sb., jsou použitelné i za současné právní úpravy. K prekluzi práva vznášet námitky viz výklad shora [127, 7].

Pokud však účastník žádá ochranu proti již existujícím imisím, musí soud o věci jednat a rozhodnout; uplatňuje-li však účastník námitky, které mohl uplatnit již v územním, resp. stavebním řízení, avšak neučinil tak, v zásadě by jeho žaloba neměla být úspěšná [127, 7].

9. Petit žaloby ze sousedského práva

- 9 Petit žaloby ze sousedského práva musí být formulován negativně. Podle § 127 odst. 1 se lze návrhem na zahájení řízení domáhat jen uložení povinnosti zdržet se přesně vymezeného rušení (např. R 50/1985, R 45/1986). Ochrana podle ustanovení § 127 odst. 1 nesměřuje k tomu, aby žalovaným byla uložena povinnost provést konkrétní opatření. Zvláštností žalob z imisí oproti jiným negatorním žalobám je, že činnost, která vyvolává rušení, pochází z užívání věci vlastníkem (resp. jinou oprávněnou osobou), přičemž žalobce není rušen samotnou činností, která ani není konána na jeho pozemku, ale jejími výsledky (např. samotný chov slepic souseda nijak neruší, ale ruší jej vnikání slepic na jeho pozemek; obdobně hnojiště samo o sobě neznamená rušení, neproniká-li z něj zápach k sousedovi, resp. neznečišťuje-li spodní vody). Proto nelze ukládat sousedovi povinnost zdržet se chovu slepic nebo odstranit hnojiště, ale jen povinnost zdržet se vymezeného rušení (na tom nic nemění skutečnost, že v některých případech nebude moci rušení jinak než odstraněním jeho zdroje zamezit; zde jde již o realizaci uložené povinnosti nerušit). Naproti tomu kdo např. složí odpad na sousední pozemek,

zasahuje přímo do práva jeho vlastníka (případně uživatele), žaloba se tak opírá o § 126 a její petit bude znít na povinnost odpad odstranit.

Příklad správného žalobního návrhu ve sporu z imisí: „Žalovaný je povinen zdržet se obtěžování žalobce na jeho nemovitostech kouřem, popílkem a pachy ze zahradního grilu umístěného na pozemku žalovaného“ v žalobě uvedeného (NS sp. zn. 22 Cdo 896/2006).

Pokud v důsledku imisí hrozí žalobci vážná škoda, může se domáhat, aby soud uložil žalovanému vlastníkově povinnost něco konat. Nejde však o žalobu podle § 127, ale uplatněný nárok se bude opírat o § 417 odst. 2. V případě, že v žalobě je jako rušivé jednání popsána imise a žalobní návrh zní na povinnost něco konat, je třeba zvážit, zda nejde o žalobu podle tohoto ustanovení.

II. Sousedské právo a úpravy pozemku či stavby

Od ostatních případů imisí uvedených v odst. 1 se poněkud liší povinnost vlastníka spočívající v tom, že nesmí ohrozit sousedovu stavbu nebo pozemek úpravami pozemku nebo úpravami stavby na něm zřízené bez toho, že by učinil dostatečné opatření na upevnění stavby nebo pozemku; nejde totiž o pronikání účinků na sousední pozemek, ale spíše o to, že v důsledku úprav může dojít k pohybu zeminy ze sousedního pozemku a k narušení stability tohoto pozemku nebo stavby na něm zřízené. Účelem právní úpravy zde není vymezit rámec pro ochranu proti obtěžování, ale spíše předcházení škodám. Zatímco ostatní případy imisí uvedené v § 127 odst. 1 jsou konkretizací § 126 odst. 1 a blíže vymezují obsah negatorní žaloby, tato část má blíže k § 417 odst. 1. Tím lze vysvětlit i skutečnost, že v tomto případě se připouští i žaloba na uložení povinnosti něco konat. V praxi je ovšem snadnější a zejména rychlejší domáhat se nápravy u stavebního úřadu, patrně podle § 94 odst. 4 StavZ (viz též R 37/1985).

K odst. 2:

I. Oplocení pozemku

Rozsudek, kterým se nařizuje oplocení pozemku, je konstitutivní. Účelem tohoto ustanovení je zamezit obtěžování souseda a případně předejít hrozícím škodám. Uložit povinnost oplotit pozemek bude možné, pokud po žalobci nebude možno spravedlivě žádat, aby oplotil sám svůj pozemek. Pokud obtěžování vychází z pozemku žalovaného, je vhodnější se domáhat ochrany podle § 127 odst. 1, nikoliv oplocení pozemku. Tak pokud bude soused rušen chovanými domácími zvířaty, bude namístě spíše žalovat na zdržení se rušení pronikáním těchto zvířat a na jejich vlastníkově bude, jaká opatření zvolí (může pozemek oplotit, chov přemístit nebo zrušit – žalobce se tak vyhne problémům vyplývajícím např. z toho, že stavební úřad nakonec oplocení nepovolí). Podle judikatury je povinnost pozemek oplotit možné uložit pouze vlastníkově pozemku za podmínek stanovených tímto ustanovením. Soud je oprávněn posoudit povinnost oplotit pozemek jen z občanskoprávního hlediska. Sousedními pozemky je třeba rozumět nejen bezprostředně sousedící pozemky, tj. pozemky, které se stýkají společnou hranicí, ale také jiné pozemky, jež jsou v takovém sousedství, že je mezi nimi zachována místní souvislost. Dalším předpokladem poskytnutí ochrany spočívající v uložení povinnosti oplotit pozemek je potřebnost takového opatření. Pojem potřebnosti je třeba vykládat zásadně z objektivních hledisek. Proto při posuzování potřebnosti se musí soud zabývat např. tím, zda tomu, kdo o poskytnutí ochrany žádá, nebrání zákaz oplocení v místě, aby si svůj pozemek oplotil sám.

Je otázka, zda má žalobce požadované parametry plotu (zejména jeho rozměry) uvést již v návrhu na zahájení řízení. Pokud totiž soud potřebné parametry neurčí a uloží jen povinnost pozemek oplotit, splní žalovaný tuto povinnost pořízením jakéhokoli plotu. Je tedy třeba v rozhodnutí určit ty parametry, jejichž dodržení je nezbytné k dosažení sledovaného cíle. Jde tu zřejmě o určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky vyplývající z právního předpisu, takže soud není vázán návrhem (§ 153 odst. 2 OSŘ) a žalobce tedy nemusí parametry v žalobě uvádět.

V řízení o oplocení pozemku si soud musí zjistit stanovisko stavebního úřadu. Žalobě lze vyhovět, i když stanovisko bude negativní (žalobci lze doporučit, aby v takovém případě za splnění zákonných podmínek změnil žalobu na oplocení na nárok podle § 127 odst. 1). Nový stavební zákon č. 183/2006 Sb. namísto dosavadních institutů stavebního povolení a ohlášení stavebnímu úřadu zavádí ještě tzv. územní souhlas. Stavební povolení ani ohlášení stavebnímu úřadu nevyžadují ploty do výšky 1,8 m, které nehraničí s veřejnými pozemními komunikacemi a veřejným prostranstvím [§ 103 odst. 1 písm. d) bod 6 StavZ]. V takových případech postačí požádat o územní souhlas podle § 96 odst. 2 StavZ. Jde-li o plot hraničící s veřejnými pozemními komunikacemi a veřejným prostranstvím nebo vyšší než 1,8 m, pak je nutné územní rozhodnutí o umístění stavby a stavební povolení (srov. informace na www.mmr.cz). Na postupu v soudním řízení o nařízení oplocení podle § 127 odst. 2 nový stavební zákon nic nemění. Při hodnocení stanoviska stavebního úřadu je i nadále třeba přihlížet ke skutečnosti, že rozhodnutí soudu podle ustanovení § 127 odst. 2 nenahrazuje rozhodnutí stavebního úřadu a že v případě zamítnutí žádosti o vydání stavebního povolení (příp. o vydání jiného rozhodnutí) ztratí rozhodnutí soudu účinnost (R 3/1988).

K odst. 3:

I. Vstup na sousední pozemek

- 12 O toto ustanovení lze patrně opřít i právo „vlastníka stromu“ ocesávat strom ze sousedního pozemku, neboť i v tomto případě jde o obhospodařování pozemku. Vstupem na sousední pozemek ve smyslu ustanovení § 127 odst. 3 je i pobyt na něm po dobu nezbytnou k provedení úkonů, jež si vyžaduje údržba nebo obhospodařování stavby či pozemku. Nelze jím rozumět trvalé právo průchodu nebo průjezdu. K této problematice viz R 50/1985, R 3/1988 a R 59/1992. Obdobná úprava je i v § 141 StavZ; postup podle tohoto ustanovení povede k cíli patrně rychleji než podání žaloby u soudu.

Z judikatury:

I. Imise a úřední povolení

R 65/1972: V případech, ak sa napádaný výkon vlastníckeho práva opiera o povolenie, ktoré bolo vlastníkovi udelené príslušným orgánom (stavebné povolenie, schválenie hygienika, povolenie prevádzky a pod.), bude namieste, ak od vydania tohto povolenia nedošlo ku zmene pomerov, považovať napádaný výkon vlastníckeho práva za oprávnený. Ak došlo ku zmene pomerov, ktorá by prípadne mohla odôvodňovať zmenu vydaného administratívneho rozhodnutia, bude treba dosiahnuť nápravu v správnom konaní. Vždy však treba skúmať, či žalovaný neprekročil medzi vytýčené v povolení.

II. Žalobní návrh a rozsudečný výrok ve sporu z imisí

R 45/1986: Návrhem na zahájení občanského soudního řízení směřujícím proti vlastníkovi se navrhovatel může úspěšně domáhat jen vydání rozsudku, jímž by žalovanému vlastníkovi byla uložena povinnost zdržet se přesně vymezeného rušení, nikoliv však již povinnost něco pozitivního konat (např. odstranit, přemístit nebo upravit určitým způsobem předmět svého vlastnictví).

R 3/1988: Při vyhovění žalobě domáhající se zákazu toho, aby vlastník nechal vnikat chovaná zvířata na sousední pozemek, je třeba výrok rozsudku formulovat jako povinnost „zdržet se rušení vnikáním chovaných zvířat“.

NS sp. zn. 22 Cdo 896/2006: Příkladem správného žalobního návrhu ve sporu z imisí je: „žalovaný je povinen zdržet se obtěžování žalobce na jeho nemovitostech kouřem, popílkem a pachy ze zahradního grilu umístěného na pozemku žalovaného“.

SR, 1999, č. 9 – KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 740/97: Dojde-li k obtěžování včelami nad míru přiměřenou poměrům, může soud podle ustanovení § 127 odst. 1 ObčZ uložit včelaři (vlastníkovi včelstev), aby se zdržel přesně vymezeného rušivého jednání při chovu včel. Je pak na včelaři samotném, aby rozhodl, jak takové povinnosti vyhovět (např. přemístit včelstva, vybudovat překážku, vzdát se chovu).

III. Osoby oprávněné k podání návrhu

R 6/2001: Obec, jako vlastník sousední nemovitosti, je oprávněna domáhat se podle ustanovení § 127 odst. 1 ObčZ i ochrany před obtěžováním hlukem (popř. vibracemi).

IV. Obtěžování (imise), míra přiměřená poměrům a vážné ohrožení výkonu práva

R 14/2006, Sou R NS č. C 2656 – NS sp. zn. 22 Cdo 1421/2003: Žalobce se podle § 127 odst. 1 ObčZ může domáhat, aby žalovanému byla uložena povinnost zdržet se obtěžování žalobce včelami z chovu na označeném pozemku žalovaného, pronikající na označenou nemovitost žalobce. Soud zváží, jaká je v dané lokalitě s přihlédnutím k jiným obdobným lokalitám přiměřená míra konkrétních imisí, tj. zalétávání včel na sousední pozemky, a jaké je míra imisí v dané věci. Jestliže soud zjistí, že dochází k obtěžování žalobce nad míru přiměřenou poměrům (přip. že jde o vážné ohrožení výkonu jeho práva), žalobě vyhoví a v odůvodnění rozsudku vymezí míru obtěžování, která je ještě v dané věci přiměřená poměrům, a míru obtěžování v dané věci. V řízení o výkon rozhodnutí pak bude soud zkoumat, zda obtěžování žalobce se snížilo na míru přiměřenou poměrům, uvedenou v odůvodnění vykonávaného rozsudku.

PR, 2001, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 1629/99: Těm, kdo mají faktickou možnost nahlížet do cizích oken, nelze zpravidla uložit, aby provedli taková opatření, kterými by tuto možnost vyloučili. Proto je na tom, kdo se cítí být obtěžován pohledem, aby provedl opatření, která by tomuto obtěžování zabránila. Obtěžování pohledem je imisí, proti které právo poskytuje ochranu jen v případě, jde-li o mimořádnou situaci a zvláště závažné a soustavné narušování soukromí vlastníka nebo uživatele sousední nemovitosti.

PR, 2005, č. 17 – NS sp. zn. 22 Cdo 1733/2004: Vážné ohrožování výkonu práv podle § 127 odst. 1 ObčZ představuje jednání vlastníka na jeho pozemku, jehož důsledkem nemusí být imise, ale ohrožení práv jiného, a to v takové míře, že z něj v budoucnosti může vzejít nezanedbatelná újma (zpravidla škoda, anebo že ohrožené právo bude možno vykonávat jen v podstatně omezeném rozsahu). Takové jednání vlastníka zatím nemá negativní dopad na výkon práva jiného, je však dána značná pravděpodobnost, že v budoucnosti bude v důsledku tohoto jednání výkon práva souseda vážně omezen nebo znemožněn. V takovém případě nelze po ohroženém požadovat, aby se domáhal soudní ochrany, až jeho právo bude vážně narušeno.

Jestliže vlastník nemovitosti započal s její úpravou, která by mohla ohrozit výkon práv souseda, a v této činnosti pokračuje, je soused oprávněn domáhat se u soudu, aby se žalovaný další takové činnosti zdržel. Pokud vlastník nemovitosti projeví vážný úmysl upravit nemovitost tak, že by mohla ohrozit výkon práv souseda, nelze vyloučit, aby se dotčený vlastník obrátil na soud se žalobou na určení existence povinnosti žalovaného zdržet se ohrožení výkonu práv žalujícího. Šlo by o žalobu určovací ve smyslu § 80 písm. c) OSŘ, jejímž předpokladem je existence naléhavého právního zájmu.

Sou R NS č. C 1474 – NS sp. zn. 22 Cdo 2108/2000: Samotné rozhodnutí správního orgánu, kterým nebylo vlastníku povoleno pokácení stromu, jehož jehličí padá na sousední pozemek, nemůže znamenat, že opadávání jehličí z takového stromu na sousední pozemek není obtěžováním nad míru přiměřenou poměrům.

Sou R NS č. C 2408 – NS sp. zn. 22 Cdo 1935/2003: V § 127 odst. 1 ObčZ jsou upraveny dvě skutkové podstaty – obtěžování jiného a vážné ohrožení výkonu jeho práv. Obtěžování je právně významné jen v případě, že je „nad míru přiměřenou poměrům“, zatímco pokud by v důsledku imise došlo k vážnému ohrožení výkonu práva, je otázka míry přiměřené poměrům bez významu. Rozdíl mezi ohrožením výkonu práva a obtěžováním jiného spočívá v tom, že ohrožování se týká přímo výkonu práv chráněného subjektu anebo dokonce jejich existence; obtěžování vlastnímu výkonu práva nebrání, ale činí jej obtížným nebo nepříjemným. Pokud v důsledku jednání vlastníka dochází k vážnému ohrožení výkonu vlastnického práva jiného, spočívajícího v poškozování věci, jde o neoprávněný zásah podle § 127 odst. 1 ObčZ bez ohledu na to, zda tento zásah překračuje míru přiměřenou poměrům.

Sou R NS č. C 2408 – NS sp. zn. 22 Cdo 1935/2003: Ochranu proti tomu, kdo neoprávněně zasahuje do vlastnického práva občana, nemůže soud odeprít vlastníkově věci jen proto, že zjištěným neoprávněným zásahem způsobený závadný stav je vyvolán i jednáním vlastníka věci. Pokud do práva vlastníka věci zasahuje neoprávněně více osob, může se vlastník domáhat ochrany proti kterékoli z těchto osob; důvodem pro zamítnutí návrhu nemůže být úvaha, že i kdyby se žalovaný zdržel dalších zásahů, neustanou neoprávněné zásahy dalších osob.

Sou R NS č. C 3710 – NS sp. zn. 22 Cdo 2251/2005: Obtěžování pohledem je možno považovat za imisi jen v mimořádném případě, pokud je soustavně a závažným způsobem narušováno soukromí vlastníka nebo uživatele sousední nemovitosti. Těm, kdo mají faktickou možnost nahlížet do cizích oken, nelze zpravidla uložit, aby provedli taková opatření, kterými by tuto možnost vyloučili; je na tom, kdo se cítí být obtěžován pohledem, aby provedl opatření, která by tomuto obtěžování zabránila.

Zbierka súdnych rozhodnutí a stanovísk č. 72/1994: Pojmy „míra přiměřená poměrům“ anebo „vážné ohrožení výkonu práva“ vyjadřují horní hranici negativních důsledků chování vlastníka. Pokud negativní důsledky tohoto chování překročí určitou hranici, dotčený se může domáhat ochrany svých práv podle § 127 odst. 1 ObčZ. Soud musí vždy důsledně zjistit konkrétní situaci a objektivně posoudit, zda uvedená hranice byla překročena, neboť nelze přiznat ochranu před zásahy, které nepřekračují dovolenou míru a jsou důsledkem běžného chování, které jsou sousedé povinni navzájem trpět, neboť je spojeno s obvyklým užíváním nemovitosti. Zákon blíže nevymezuje obsah slov „nad míru přiměřenou poměrům“. Určuje však hranici chování mezi dovoleným chováním (od optimálního stavu po stav ještě přípustný) a nedovoleným chováním (nad přípustnou míru), a to ve vztahu ke konkrétním poměrům v daném místě a čase, ale i ve vztahu k objektivně žádoucím poměrům, které v daném případě nemusí být vždy v souladu s existujícími poměry. Pokud by se totiž uvedená hranice měla určovat jen podle poměrů v daném místě a čase a ne podle poměrů, které jsou žádoucí a které by měly přetrvávat, nebylo by možné domáhat se úspěšně ochrany podle § 127 odst. 1 ObčZ v případě, že i chování všech ostatních fyzických nebo právnických osob je z hlediska tohoto ustanovení závadné. Z toho vyplývá, že soud rozhodující o návrhu na ochranu podle uvedeného ustanovení se nemůže omezit jen na konstatování, že namítaný zásah je v souladu s chováním ostatních subjektů, ale musí vždy zohlednit míru přiměřenou poměrům (které by měly být).

ESLP, č. 4143/2002, ve věci Moreno Gómez proti Španělsku, P-ESLP, 2004, č. 6: Čl. 8 chrání právo každého na respektování jeho soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence. Obydlím se běžně chová fyzicky omezený prostor, kde se rozvíjí soukromý a rodinný život. Právo na respektování obydlí nezahrnuje jen právo na tento fyzický prostor, ale také na jeho klidné užívání. Zásah do práva na respektování obydlí může být nejen materiální či tělesný, jako je např. nepovolený vstup do obydlí, ale také nemateriální, kupř. hluk, emise, pachy aj. Závažné zásahy mohou dotčenou osobu zbavit jejího práva na respektování obydlí, neboť jí brání jej užívat.

V. Sousedské právo a stavební zákon¹

PR, 2000, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 2053/98: Právu vlastníka, který byl účastníkem stavebního řízení, ve kterém vznesl námitku vyplývající z jeho práva, o které si stavební úřad učinil sám úsudek ve smyslu § 137 odst. 3 stavebního zákona č. 50/1976 Sb., nelze v soudním řízení, ve kterém po vydání stavebního povolení uplatňuje totožnou námitku, poskytnout ochranu, neboť zásah do vlastnického práva, opírající se v tomto případě o stavební povolení, je třeba považovat za oprávněný.

PR, 2005, č. 17 – NS sp. zn. 22 Cdo 1733/2004: V případě námítky účastníka stavebního řízení, že jsou vážně ohrožena jeho práva podle § 127 odst. 1 ObčZ, nemůže správní orgán odkázat účastníka s takovou námitkou na soud, jestliže může námitku posoudit sám.

Jestliže se vlastník, jehož práva jsou vážně ohrožena, obrátí na soud se žalobou o určení důvodnosti námítky ohrožení, uplatněné v rámci stavebního řízení o povolení úprav sousední nemovitosti, může se soud takovou žalobou zabývat jen v případě, že posouzení takové námítky není v pravomoci stavebního úřadu. Pokud by správní orgán odkázal účastníka na občanskoprávní řízení oprávněně, nemusel by soud otázku naléhavého právního zájmu na takové žalobě řešit.

Jestliže však žalobce nad rámec odkazu stavebního úřadu na řízení občanskoprávní uplatní žalobní návrh, že žalovaný je povinen zdržet se (v budoucnu) určité činnosti vážně ohrožující výkon jeho práv se skutkovými tvrzeními odpovídajícími ustanovení § 127 odst. 1 ObčZ o takovém ohrožení, pak je dána pravomoc soudu i jeho povinnost o takové žalobě rozhodnout. V tomto případě by ovšem soud musel zkoumat naléhavý právní zájem na požadovaném určení, který by byl dán jen tehdy, kdyby žalovaný skutečně hodlal jednat tak, že by tím vážně ohrozil

¹ Citovaná judikatura vydaná za platnosti stavebního zákona č. 50/1976 sb. je použitelná i za platnosti nového stavebního zákona č. 183/2006 Sb.

právo žalobce a byl schopen takové jednání realizovat. (*Poznámka J. S.*: V tomto případě nejde o budoucí (jakoukoliv, byť i zakázanou) imisi, ale o vážné ohrožení výkonu práva).

SR, 2006, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 410/2005: Posouzení důvodnosti námitky žalobce, uplatněné ve stavebním řízení, že jeho pozemky jsou či budou stavbou opěrné zdi na sousedním pozemku znehodnoceny, je v pravomoci stavebního úřadu.

Sou R NS č. C 350 – NS sp. zn. 22 Cdo 2617/99: Řešení otázky vzájemné vzdálenosti staveb nebo vzdálenosti staveb od hranice pozemku nepřísluší soudu, ale stavebnímu úřadu. Samotná skutečnost, že vlastník pozemku zřídí stavbu při hranici pozemku, ještě není neoprávněným zásahem do práv vlastníka sousedního pozemku.

Sou R NS č. C 794 – NS sp. zn. 22 Cdo 2929/99: Rozhodování o námitce vznesené ve stavebním řízení, že povolovaná stavba způsobí zastínění sousední stavby, je v pravomoci stavebního úřadu, nikoliv soudu. Přípustnou mírou zhoršování životního prostředí ve stavbách a v okolí jejich dosahu ve smyslu § 8 odst. 2 vyhlášky č. 83/1976 Sb., o obecných technických požadavcích na výstavbu, je třeba rozumět míru přípustnou podle právních předpisů. Samotné zřízení stavby není rušením vlastníků sousedních nemovitostí, jim mohou být jen účinky stavby.

Sou R NS č. C 1093 – NS sp. zn. 22 Cdo 1902/2001: Stavební úřad posoudí námitky účastníků územního či stavebního řízení, týkající se budoucího obtěžování výhledem, kouřem, hlukostí, prašností, zápachem, zastínění pozemků a staveb apod., ve své pravomoci, aniž by s nimi odkazoval účastníky na soud.

Sou R NS č. C 1833 – NS sp. zn. 22 Cdo 572/2003: Domáhá-li se vlastník u soudu ochrany svého vlastnického práva proti již existujícím zásahům ze strany vlastníka sousedního pozemku, je dána pravomoc soudu k rozhodnutí o takovéto žalobě bez ohledu na to, že námitka poukazující na neoprávněné zásahy byla uplatněna ve stavebním řízení a její řešení by náleželo do pravomoci stavebního úřadu.

Sou R NS č. C 2904 – NS sp. zn. 22 Cdo 1956/2003: Právní závěr, že samotná skutečnost, že stavební úřad podle § 137 odst. 2 stavebního zákona č. 50/1976 Sb. odkázal účastníka na soud, nezakládá pravomoc soudu, platí jen pokud žalobce opírá uplatněný nárok o rozhodnutí stavebního úřadu podle § 137 odst. 2 stavebního zákona a že takto formuluje i žalobní petit (např. „námitka, vznesená ve stavebním řízení, že zhotovením stavby podle projektu dojde k zastínění domu nad míru přiměřenou poměrům, je důvodná“). Pokud však žalobce požaduje, aby žalovanému byla uložena povinnost zdržet se již existujících zásahů do jeho vlastnického práva a žalobu opírá nejen o rozhodnutí stavebního úřadu, ale požaduje i ochranu svého práva, musí soud ve věci rozhodnout.

Sou R NS č. C 3170 – NS sp. zn. 30 Cdo 2076/2003: Rozhodování o námitce vznesené ve stavebním řízení, že zamýšlená stavba svou blízkostí k sousednímu pozemku a svým „objemem“ znehodnotí tento pozemek, není v pravomoci soudu, a to ani v případě, že stavební úřad účastníka na soud s touto námitkou odkáže.

Sou R NS č. C 3671 – NS sp. zn. 22 Cdo 504/2005: Soud nemůže odmítnout poskytnout žalobci ochranu proti těm zásahům do jeho vlastnického práva, které již nastaly a trvají, jen proto, že vlastnická žaloba byla uplatněna v souvislosti s řízením před stavebním úřadem a poskytnutí ochrany žalobci je i v kompetenci stavebního úřadu.

VI. Ohrožení souseda stavebními úpravami

Sou R NS č. C 1766 – NS sp. zn. 25 Cdo 1754/2001: Jestliže vlastník upravující svou nemovitost nesplní svoji povinnost provést dostatečná zajišťovací opatření ve smyslu § 127 odst. 1 věty druhé ObčZ a jestliže v důsledku toho vznikne škoda, má ten, jehož (sousední) nemovitost byla poškozena, právo na náhradu takové škody, a to i tehdy, byla-li nemovitost upravována v souladu se stavebními předpisy.

VII. Vstup na sousední pozemek

R 37/1985: K vstupu na pozemek souseda sú oprávnené aj iné osoby, ktoré majú údržbu stavby alebo obhospodarovanie pozemku vykonať. Aj týmto osobám je vlastník pozemku povinný vstup na pozemek umožniť, pokiaľ pre susedného vlastníka (užívateľa) vykonávajú nevyhnutnú údržbu stavby alebo obhospodarovanie pozemku. Zpráva NS SSR ze dne 23. 5. 1985, sp. zn. Pls 1/85 (, s. 338).

R 3/1988: Předpokladem pro to, aby bylo možné vlastníkovi pozemku uložit, aby umožnil sousedovi vstup na svůj pozemek, je nezbytnost provedení údržby, popřípadě nezbytnost obhospodarování sousedova pozemku nebo stavby. Údržbou je třeba rozumět práce spojené s udržováním pozemků a staveb v dobrém stavu; obhospodarováním je třeba rozumět hospodaření na nich. Pojem nezbytnosti je třeba vyložit z objektivních hledisek, neboť by odporovalo právní jistotě, kdyby bylo možné vycházet ze subjektivních představ či přání vlastníků sousedících pozemků a staveb. Vstupem je třeba rozumět nejen samotné vstoupení, tedy překročení hranice sousedova

pozemku, ale též pobyt na něm, omezený účelem vstupu, tj. podmínkami uvedenými v citovaném ustanovení. Vstupem na sousedův pozemek ve smyslu tohoto ustanovení je tedy i pobyt po dobu nezbytnou k provedení úkonů, jež si vyžaduje údržba nebo obhospodařování vlastního pozemku. Nelze jím tedy rozumět trvalé právo průchodu nebo dokonce trvalé právo průjezdu motorovými nebo nemotorovými vozidly.

Sou R NS č. C 1161 – NS sp. zn. 22 Cdo 2019/2000: Vstupem na sousední pozemek ve smyslu ustanovení § 127 odst. 3 ObčZ je i pobyt na něm po dobu nezbytnou k provedení úkonů, jež si vyžaduje údržba nebo obhospodařování pozemku. Nelze jím rozumět trvalé právo průchodu nebo průjezdu.

Sou R NS č. C 1541 – NS sp. zn. 22 Cdo 1281/2002: Při posuzování, na jakou nezbytnou dobu a v jaké nezbytné míře je vlastník sousedícího pozemku povinen umožnit vstup na své pozemky, popřípadě na stavby na nich stojící, se zásadně přihlíží k objektivní potřebě toho, kdo se práva vstupu dovolává, nikoli k tomu, nakolik bude vlastník sousedícího pozemku ve svém vlastnickém právu omezen.

Právo vstoupit na pozemek za účelem obhospodařování sousedních pozemků nebo staveb nelze přiznat, pokud by tím došlo bez náhrady k omezení vlastníka sousedícího pozemku v rozsahu bližším se nebo v podstatě rovnajícím se povinností plynoucím z věcného břemene.

VIII. Oplocení pozemku

R 37/1985: Hľadisko potrebnosti sa splní najmä vtedy, ak oplotenie poskytne ochranu proti nedovoleným zásahom, ktorým inak nemožno zabrániť.

NS sp. zn. 22 Cdo 1614/2005: Oplocením podle § 127 odst. 2 ObčZ je jak oplocení celého pozemku, tak i zřízení plotu jen na části jeho hranice. Uložit povinnost oplotit pozemek bude možné, pokud po žalobci nebude možno spravedlivě žádat, aby oplotil sám svůj pozemek, zejména v případě, že oplocení poskytne ochranu proti takovým neoprávněným zásahům, kterým nelze jiným způsobem zabránit, anebo sice je možný i jiný způsob ochrany, nicméně vzhledem k okolnostem konkrétní věci se oplocení pozemku jeví jako nejprůměřenější a nejvhodnější způsob poskytnutí ochrany ohroženému právu žalobce.

§ 128 [Zásahy do vlastnictví]

(1) Vlastník je povinen strpět, aby ve stavu nouze nebo v naléhavém veřejném zájmu byla na nezbytnou dobu v nezbytné míře a za náhradu použita jeho věc, nelze-li dosáhnout účelu jinak.

(2) Ve veřejném zájmu lze věc vyvlastnit nebo vlastnické právo omezit, nelze-li dosáhnout účelu jinak, a to jen na základě zákona, jen pro tento účel a za náhradu.

Související ustanovení: § 123, 425n.

Související předpisy: Čl. 11 LPS; čl. I Dodatkového protokolu č. 1 k Úmluvě; § 170n. StavZ, § 15 a § 17 zák. č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči; § 60 zák. č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny; § 19 PozKom; § 23n., 29 zák. č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému; § 33 zák. č. 164/2001 Sb., o přírodních léčivých zdrojích, zdrojích přírodních minerálních vod, přírodních léčebných lázních a lázeňských místech a o změně některých souvisejících zákonů (lázeňský zákon); § 19n. zák. č. 133/1985 Sb., o požární ochraně; zák. č. 84/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění)

Z literatury: Baudyš, P. Věcné břemeno a veřejnoprávní omezení. PR, 2004, č. 12, s. 467; Eliáš, K. Veřejný zájem (Malá glosa k velkému tématu). ADN, 1998, č. 5, s. 103; Průchová, I., Chyba, J. Omezení vlastnického práva k pozemku z důvodu obecného zájmu. Brno : Masarykova univerzita 1998.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Stav nouze a naléhavý veřejný zájem.....	1
II. Náhrada za použití cizí věci	2

K odst. 2:

- I. Proklamativní charakter ustanovení o vyvlastnění v občanském zákoníku3
 II. Vyvlastnění v platném českém právu4

K odst. 1:**I. Stav nouze a naléhavý veřejný zájem**

Obdobné ustanovení měl již občanský zákoník ve znění před novelou č. 509/1991 Sb. v § 131 odst. 1, který stanovil: „Jde-li o důležitý zájem společnosti, který nemůže být uspokojen jinak, může být věc použita i bez svolení vlastníka, avšak pouze dočasně, v nezbytné míře a za náhradu. To platí i tehdy, je-li krajně ohrožen život nebo zdraví občana anebo jeho naléhavý zájem.“ Naléhavý veřejný zájem představuje zejména ochrana před živelními pohromami a průmyslovými a jinými rozsáhlými haváriemi, nejčastěji před požáry a povodněmi. Stavem nouze se jistě rozumí i ohrožení života nebo zdraví občana, ačkoliv to na rozdíl od předchozí úpravy v zákoně není výslovně uvedeno. Problémem může být, zda lze věc použít, je-li krajně ohrožen jiný „naléhavý zájem“ občana. V tomto případě bude odpověď spíše negativní, i když nelze vyloučit extrémní okolnosti, kdy by o aplikaci § 128 odst. 1 bylo možno uvažovat i v tomto případě. Publikovaná judikatura se aplikací tohoto ustanovení dosud nezabývala; přesto lze vyslovit názor, že při posuzování splnění podmínek pro použití cizí věci podle § 128 odst. 1 bude třeba vycházet z toho, zda věc byla použita účelně, v úvahu však bude třeba brát i situaci osoby, která takto cizí věc použila. Cizí věc lze použít za splnění zákonných podmínek a není proto třeba vydávat úřední rozhodnutí. 1

II. Náhrada za použití cizí věci

Za použití věci náleží vlastníkovu náhrada. Její výše nemůže překročit obecnou cenu věci v době, kdy věc byla použita. Pokud je věc při použití podle § 128 odst. 1 zničena, musí být vlastníkovu poskytnuta plná náhrada. Nejde přitom o náhradu škody, jak se někdy uvádí, ale o zvláštní nárok opírající se o § 128 odst. 1. V takovém případě totiž nelze hovořit o protiprávnosti ani o zavinění toho, kdo věc v souladu s uvedeným ustanovením použil, a náhrada je poskytována bez ohledu na splnění podmínek pro odpovědnost za škodu. Zákon nestanoví, kdo má náhradu poskytnout. Nepochybně to bude osoba, v jejíž prospěch byla věc účelně použita. Pokud byla věc použita v naléhavém veřejném zájmu, poskytne náhradu podle okolností případu stát, obec nebo ten veřejnoprávní subjekt, jehož se věc týká. 2

Zvláštní ustanovení o náhradě za omezení vlastnického nebo užívacího práva, poskytnutí věcné a osobní pomoci, obsahuje zejména zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému a o změně některých zákonů. Tento zákon upravuje i povinnosti osob při mimořádných událostech, záchranných a likvidačních akcích, včetně povinnosti strpět použití věci a upravuje též poskytování náhrad. Podobná ustanovení jsou obsažena i v § 19n. zákona č. 133/1985 Sb., o požární ochraně, ve znění pozdějších předpisů.

K odst. 2:**I. Proklamativní charakter ustanovení o vyvlastnění v občanském zákoníku**

Obdobně viz čl. 11 odst. 4 LPS. Jde tu o omezení vlastnického práva, úzce související s otázkou mezí výkonu vlastnického práva [123]. Zařazení tohoto ustanovení do občanského zákoníku vychází zřejmě z historické tradice, neboť v dobách, kdy základem 3

státního zřízení nebyly písemné ústavy obsahující i základní ustanovení o vlastnickém právu, byla obdobná ustanovení obsažena v občanských zákonících, i když jde o normy základní, určující postup zákonodárce. V Ústavě z roku 1960, platné v době přijímání občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. v původním znění, se pouze konstatovala nedotknutelnost osobního vlastnictví a možnost vyvlastnění, resp. trvalého omezení práva osobního vlastnictví byla deklarována v § 131 odst. 2 obdobným způsobem jako nyní v § 128 odst. 2. Již tehdy šlo o pouhou proklamaci, neboť tuto zásadu, stanovenou pouze zákonem (nikoliv ústavním zákonem), mohl pozdější zákon porušit podle pravidla *lex posterior derogat priori*. Po zařazení obecných podmínek omezení vlastnictví do čl. 11 odst. 4 LPS je § 128 odst. 2 nadbytečný. Jde jen o připomínku ústavního pravidla, přičemž bližší výklad je třeba hledat u jednotlivých zákonů, na jejichž základě k vyvlastnění nebo k omezení dochází.

II. Vyvlastnění v platném českém právu

- 4 V období před rokem 1990 bylo vyvlastňování (tj. nucené odnětí nebo omezení vlastnictví) pozemků časté, což vyplývalo i z toho, že zákon připouštěl dokonce vyvlastnění za účelem výstavby rodinných domků. V současné době je vyvlastnění v souladu se zněním zákona jen výjimečným jevem. Podmínky pro vyvlastnění jsou upraveny například v § 108n. StavZ, dále též v § 31 zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví a o změně některých souvisejících zákonů, v § 33 lázeňského zákona č. 164/2001 Sb., v § 17 PozKom, v § 60 OchPřKr, a v § 15 a 17 StPamP. Postup při vyvlastnění a náhrada za něj jsou upraveny v zákoně č. 84/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění). Tato problematika patří do správního práva (blíže viz *Hendrych, D. a kol.* Správní právo. Obecná část. 6. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 357n.).

Z judikatury:

PR, 2000, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 2145/98: Omezení vlastnického práva vlastníka pozemku, na kterém byla neoprávněně zřízena cizí stavba, zřízením věcného břemene ve prospěch stavebníka je mimořádným opatřením, které připadá v úvahu jen ve výjimečných případech. Proto při stanovení náhrady za zřízení věcného břemene podle § 135c odst. 3 ObčZ nelze vycházet jen z cenových předpisů nebo z ceny, za kterou by bylo možno v daném místě a čase dosáhnout jeho zřízení smlouvou.

SR, 2001, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 740/99: Zamítá-li soud vlastnickou žalobu proto, že uplatnění práva vlastníka na ochranu je v rozporu s dobrými mravy, jde v podstatě o případ nuceného omezení vlastnického práva (byť v případě, že se změní skutkové okolnosti, které vedly k zamítnutí žaloby, může se vlastník opět u soudu domáhat ochrany). Nelze sice vyloučit, že uplatnění práva vlastníka bránit se proti neoprávněným zásahům může být v konkrétním případě v rozporu s dobrými mravy; půjde však vždy o výjimečné případy, kdy výkon práva vážně poškodí uživatele věci, aniž by vlastníkovvi přinesl odpovídající prospěch, a vyhovění žalobě by se dotýkalo zvláště významného zájmu žalovaného (zpravidla jde o zajištění bydlení).

Sou R NS č. C 1094 – NS sp. zn. 22 Cdo 1911/2000: Zákon o pozemních komunikacích je třeba vykládat v souladu s čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, podle kterého vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva je možné ve veřejném zájmu, a to na základě zákona a za náhradu. Proto nelze zřídit účelovou komunikaci na pozemku proti vůli jeho vlastníka; zřídí-li pozemní komunikaci, která by jinak byla účelovou komunikací, někdo jiný než vlastník (anebo jeho právní předchůdce) a vlastník (anebo jeho právní předchůdce) neprojeví, byť i konkludentně, souhlas s existencí a užíváním této komunikace, může se domáhat ochrany negatorní žalobou podle § 126 odst. 1 ObčZ.

Sou R NS č. C 1492 – NS sp. zn. 22 Cdo 3006/2002: I po vystoupení vlastníka honebního pozemku z honebního společenstva zůstává tento pozemek součástí honitby a honební společenstvo je i nadále oprávněno vykonávat na něm – třeba i proti vůli vlastníka – právo myslivosti.

Sou R NS č. C 3999 – NS sp. zn. 22 Cdo 2859/2004: Dosahuje-li veřejný zájem té intenzity, která vede zákonodárce k zákonné úpravě možnosti vyvlastnění nebo omezení vlastnického práva, je třeba postupovat podle zákonů umožňujících takový postup; není-li veřejnému zájmu

poskytnuta zákonem ochrana, nelze k němu při rozhodování o žalobě na vydání věci v zásadě přihlížet.

SJS, 2000, č. 583 – KS v Českých Budějovicích sp. zn. 10 Ca 65/98: I. Veřejný zájem na vyvlastnění nelze spatřovat pouze v zájmu státu či státních institucí; může být dán i tehdy, je-li nutné umožnit užívání věci v soukromém vlastnictví. II. Vyvlastnění práva odpovídajícího věcnému břemeni k vytvoření podmínek pro zajištění přístupu k pozemku a stavbě je ve veřejném zájmu.

ÚS 214/1994 Sb.: K omezení základních práv či svobod, i když jejich ústavní úprava omezení nepředpokládá, může dojít v případě jejich kolize. Základní je v této souvislosti maxima, podle které základní právo či svobodu lze omezit pouze v zájmu jiného základního práva či svobody. V případě závěru o opodstatněnosti priority jednoho ze dvou v kolizi stojících základních práv je nutnou podmínkou konečného rozhodnutí rovněž využití všech možností minimalizace zásahu do druhého z nich.

ESLP, č. 19639/1992, ve věci Aka proti Turecku, P-ESLP, 1999, č. 2: Každý zásah, včetně takového, který je důsledkem vyvlastnění v rámci realizace velkých projektů veřejných prací, musí brát ohled na „spravedlivou rovnováhu“ mezi požadavky obecného zájmu a imperativy ochrany základních práv jednotlivce. Pro posouzení, zda byla taková „spravedlivá rovnováha“ zachována v projednávané věci, musí Soud přihlídnout k podmínkám odškodnění, které stanoví vnitrostátní právo, a ke způsobu, jakým byly aplikovány v případě stěžovatele.

Soud je si vědom jak toho, že vnitrostátní orgány mají určitý posuzovací prostor, tak důležitosti, jakou pro ně může mít omezení úroků vztahujících se na státní dluhy. Přesto se nemůže zříci prověření, zda byla „spravedlivá rovnováha“ zachována. Pro tento účel se musí ujistit, že byl respektován rozumný poměr mezi použitými prostředky a sledovaným cílem a že na osobu zbavenou majetku nebylo kladeno nepřiměřené břemeno.

Abnormálně dlouhé zpoždění při výplatě odškodnění za vyvlastnění majetku má za následek zvýšení finanční ztráty vyvlastněné osoby a staví ji do situace nejistoty, zejména při znehodnocování měny v některých státech. Stejně tak tomu je u abnormálně dlouhých zpoždění ve správních nebo soudních řízeních, v nichž je odškodnění stanoveno, obzvláště když jsou vyvlastněné osoby nuceny jich užít, aby získaly odškodnění, na něž mají nárok.

ESLP, č. 28342/1995, ve věci Brumarescu proti Rumunsku, P-ESLP, 1999, č. 12: Pro určení, zda došlo ke zbavení majetku ve smyslu druhé „normy“ čl. 1 dodatkového protokolu č. 1 Úmluvy, je třeba posoudit nejen, zda došlo k formálnímu zbavení nebo vyvlastnění, ale také nahlédnout za zdání, a analyzovat skutečnosti inkriminované situace. Jelikož účelem Úmluvy je chránit „konkrétní a účinná“ práva, je důležité posoudit, zda byla příslušná situace rovnocenná vyvlastnění *de facto*.

Zbavení majetku podle této druhé normy může být ospravedlněno pouze tehdy, je-li prokázáno především, že k němu došlo z důvodu veřejného zájmu a za podmínek stanovených zákonem. Navíc každé zasahování do užívání vlastnictví musí odpovídat kritériu přiměřenosti. Soud nepřestává opakovat: musí být zachována spravedlivá rovnováha mezi požadavky obecného zájmu společenství a imperativy ochrany základních práv jednotlivce. Starost o zajištění takové rovnováhy je vlastní Úmluvě jako celku. Rovnováha, jež musí být zajištěna, bude zničena, jestliže dotčený jednotlivec ponese zvláštní a nadměrné břemeno.

ESLP, č. 25701/1994, ve věci bývalý řecký král a další proti Řecku, P-ESLP, 2001, č. 1: Pro účely posouzení toho, co je „ve veřejném zájmu“, jsou vnitrostátní orgány díky přímé znalosti své společnosti a jejich potřeb v zásadě v lepším postavení než mezinárodní soudce. V mechanismu ochrany zřízeném Úmluvou jim proto náleží, aby se jako první vyjádřily k existenci problému obecného zájmu ospravedlňujícího zbavení majetku. Mají zde tudíž, stejně jako v jiných oblastech, na něž se vztahují záruky Úmluvy, určitý prostor k posouzení. Navíc je pojem „veřejný zájem“ svou povahou široký. Konkrétně, rozhodnutí přijmout zákony týkající se zbavení majetku obvykle zahrnuje přezkoumání politických, ekonomických a sociálních otázek. Soud, považuje za normální, že zákonodárce má velkou volnost v provádění hospodářské a sociální politiky, respektuje způsob, jakým pojímá imperativy „veřejného zájmu“, s výjimkou případů, kdy úsudek zákonodárce zjevně postrádá rozumný základ. To platí nutně, ne-li a fortiori, pro tak radikální změny ústavního systému země, jako je přechod od monarchie k republice.

Opatření, kterým dochází k zásahu do práva na pokojné užívání majetku, musí zachovat „spravedlivou rovnováhu“ mezi požadavky obecného zájmu společenství a imperativy ochrany základních práv jednotlivce. Snaha o zajištění takové rovnováhy se odráží ve struktuře celého čl. 1, a tedy také ve druhé větě, která musí být čtena ve světle principu zakotveného ve větě první. Především musí existovat rozumný poměr mezi použitými prostředky a cílem sledovaným každým opatřením, jímž je osoba zbavena majetku.

Pro určení, zda inkriminované opatření respektuje spravedlivou rovnováhu, a zejména, zda na stěžovatele neklade nepřiměřené břemeno, je nutno vzít v úvahu způsob odškodnění, před-

pokládáný vnitrostátním právem. V tomto ohledu již dříve Soud uvedl, že bez vyplacení částky, která je v rozumném poměru k hodnotě majetku, je zbavení majetku obvykle nepřiměřeným zásahem a že naprostá absence odškodnění může být z hlediska čl. 1 ospravedlněna jen za výjimečných okolností.

ESLP, č. 62592/2000, ve věci Capone proti Itálii, P-ESLP, 2005, č. 5: Čl. 1 Protokolu č. 1 v první řadě vyžaduje, aby byl zásah státní moci do výkonu práva na ochranu majetku zákonný. Druhá věta prvního odstavce povoluje zbavení vlastnictví pouze za „podmínek stanovených zákonem“ a druhý odstavec přiznává státům pravomoc upravit užívání majetku prostřednictvím „zákonů“. Všem ustanovením Úmluvy je navíc vlastní jeden ze základních principů demokratické společnosti, kterým je zásada výsadního postavení práva.

Splňoval-li sporný zásah podmínku zákonnosti a nebyl-li svévolný, nelze tvrdit, že by absence náhrady sama o sobě měla za následek nezákonnost zásahu, kterým stát zbavil stěžovatelku jejího majetku. Je proto nutné posoudit, zda stěžovatelka musela v rámci tohoto povoleného vyvlastnění nést nepřiměřené břemeno.

Každé opatření, kterým je zasahováno do práva na pokojné užívání majetku, musí zachovávat „spravedlivou rovnováhu“ mezi požadavky obecného zájmu společnosti a imperativy ochrany základních práv jednotlivce. Snaha o zajištění takové rovnováhy se odráží ve struktuře celého článku 1, tedy i v jeho druhé větě, která musí být vykládána ve světle principu zakotveného ve větě první. Obzvláště pak musí existovat přiměřený vztah mezi použitými prostředky a cílem sledovaným jakýmkoliv opatřením, kterým je určitá osoba zbavena vlastnictví.

K posouzení otázky, zda sporný zásah respektuje uvedený požadavek spravedlivé rovnováhy a zda neukládá stěžovateli nepřiměřené břemeno, je nutné vzít v úvahu způsob odškodnění, který předvidá vnitrostátní legislativa. Soud proto již v minulosti konstatoval, že neobdrží-li dotčená osoba částku, která je v přiměřeném vztahu k hodnotě majetku, je zbavení majetku neadekvátním zásahem, přičemž úplná absence odškodnění je přijatelná pouze za výjimečných okolností.

Požadavek přiměřenosti odškodnění by nebyl respektován, pokud by se při platbě odhlíželo od faktorů, které mohou zredukovat jeho hodnotu, jako je uplynutí příliš dlouhé doby.

ESLP, č. 31423/1996, ve věci Papachelas proti Řecku, P-ESLP, 1999, č. 7 a 8: Zásah do pokojného užívání majetku musí splňovat podmínku „rozumného poměru“ mezi potřebami obecného zájmu komunity a požadavky na ochranu základních práv jedince. Podmínky, za nichž je náhrada poskytována, mají zásadní význam pro posouzení, zda napadené opatření respektuje požadovaný rozumný poměr a zejména zda na stěžovatele neklade nepřiměřené břemeno. V této souvislosti situace, kdy je majetek zabaven, aniž by za něj byla zaplacená částka v rozumném poměru k jeho hodnotě, obecně představuje nepřiměřený zásah, který dle čl. 1 nelze ospravedlnit. Tento článek však nezaručuje právo na plnou náhradu za všech okolností, jelikož legitimní cíle ve „veřejném zájmu“ mohou vyžadovat náhradu nižší než je plná tržní hodnota.

ESLP, č. 36548/1997, ve věci Pinc a Pincová proti ČR, ASPI: Pojem „obecného zájmu“ je velice široký již svojí podstatou. Zvláště rozhodnutí přijmout zákony týkající se zbavení majetku s sebou přináší obvykle zkoumání politických, ekonomických a sociálních otázek. Soud považuje za normální, že zákonodárce disponuje volností při rozhodování o ekonomické a sociální politice, a respektuje způsob, jakým koncipuje imperativy „obecného zájmu“, vyjma případů, kdy se jeho rozhodnutí jeví jako zjevně bez racionálního základu.

Cílem zákona č. 229/1991 Sb., o půdě, je zmírnění následků majetkových krivd spáchaných za komunistického režimu. Soud připouští, že český stát mohl považovat za nutné řešit tento problém, který vnímal jako škodlivý pro své demokratické zřízení. Obecný cíl tohoto zákona nemůže být tedy považován za nelegitimní, neboť ve skutečnosti sleduje „veřejný zájem“.

Vyvlastněná osoba má v zásadě obdržet náhradu, jejíž výše by byla „rozumná vzhledem k hodnotě majetku“, jehož byla zbavena, i když „legitimní obecný zájem“ by hovořil pro náhradu nižší, než je plná tržní hodnota. Z toho vyplývá, že výše zmíněné rovnováhy je zpravidla dosaženo, pokud náhrada vyplacená vyvlastněnému je v rozumném poměru k „tržní“ hodnotě majetku v době, kdy k odnětí vlastnictví došlo.

ESLP, č. 20680/1992, ve věci Tsomtsos a další proti Řecku, ASPI: Při stanovení odškodného při vyvlastnění pozemků za účelem silničních úprav mohou být oprávněně vzaty v úvahu výhody, které vlastníkům vzniknou.

ESLP, č. 27053/1995, ve věci Vasilescu proti Rumunsku, P-ESLP, 1998, č. 4: Soud připomíná, že faktická překážka může představovat porušení Úmluvy stejně, jako překážka právní. Účelem Úmluvy je chránit „konkrétní a účinná“ práva, a proto je nutno posoudit, zda se kritizovaná situace nerovnála konfiskaci de facto.

Držba

Obsah výkladu před § 129:

I. Základní pohledy na institut držby	1
II. Držba v návrhu občanského zákoníku	2

I. Základní pohledy na institut držby

Držba je faktické ovládání věci (*corpus possessionis*) v úmyslu mít ji pro sebe (*animus possidendi*). Faktickým ovládáním se rozumí nejen přímé fyzické ovládání věci, ale jde o takový vztah k věci, který se podle obecných názorů a zkušeností jeví jako „panství“ nad věcí. Blíže viz výklad k § 129. 1

Vymezení toho, co je to držba, je tradičním problémem právní vědy. Až do počátku 19. století převládalo mínění, že držba je právem, a to právem věčným; Savigny však zaujal stanovisko, že držba je pouhým faktem. Savigny kladl důraz na subjektivní, mocenský prvek držby a držbu chápal jako panství nad věcí. Jeho pojetí pak propagoval a zdokonalil A. Randa. Proti Savignyho koncepci vystoupil R. Ihering. Odmítl zejména teorii „panství nad věcí“, jakož i subjektivní teorii držby, spočívající v důrazu na *animus possidendi*, a důraz položil na hospodářskou funkci držby. O existenci držby nerozhoduje přímo vůle jedince, ale hledisko společnosti. Držbu považoval za právem chráněný zájem a přiznal jí charakter subjektivního práva. Držbu chápal jako „zevní obraz neboli faktický stav práva vlastnického“, nebo „skutkový projev vlastnictví“ a důvod ochrany držby spatřoval v usnadnění a zjednodušení ochrany vlastnického práva, když držitel je zpravidla i vlastníkem věci. Naše meziválečná civilistika rozvinula, obdobně jako v případě vlastnictví, pozitivistický názor, že držba je stavem, který leží mezi skutečnostmi, jimiž se držba nabývá, a těmi, jimiž se držba pozbývá. Spor o povahu držby nebyl plně rozhodnut dodnes, přesto se zdá, že oprávněné držbě je třeba přiznat charakter subjektivního práva. (Podrobněji viz publikaci *Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2. vyd. Praha : C. H. Beck 2005, s. 213n.)

Je tu i otázka, proč je držba upravena platným právem a proč je jí poskytována (podle konkrétní situace různě odstupňovaná) ochrana. Vlastník, jemuž byla protiprávně odňata držba věci, se může snadno dostat do důkazní nouze (např. důkaz vlastnictví věci koupené před mnoha léty, problematika tzv. *probatio diabolica*). Jeho postavení pak může ulehčit jak posesorní (poskytovaná obcemi, viz § 5), tak i petitorní (poskytovaná soudy na návrh) ochrana držby (držitel nemusí v soudním řízení prokazovat vlastnické právo, stačí, prokáže-li skutečnosti, na které právo váže oprávněnou držbu). Pokud jde o posesorní ochranu, je zřejmé, že odkázat držitele, který pozbyl držbu nebo jehož držba je rušena, na petitorní řízení, ve kterém by musel prokázat právo mít věc u sebe, znamená fakticky zvýhodnit rušitele rozložením důkazního břemene ve sporu. Zdá se, že každý z těchto důvodů se svým způsobem podílí na poskytování ochrany držbě. V transformačních dobách (např. u nás devadesátá léta minulého století) je významným argumentem pro posílení posesorní ochrany nestabilita a složitost vlastnických vztahů, která spolu s určitou zdlouhavostí soudního řízení vede k zeslabování právní jistoty. Nutnost uvést dlouhodobé faktické vztahy k věci do souladu s právem vede i k institutu vydržení [134, 1].

Platná právní úprava držby vychází z pojetí občanského zákoníku č. 140/1950 Sb., který zjednodušil dosavadní pojetí držby v obecném zákoníku občanském z roku 1811 a zavedl kategorie držby oprávněné a neoprávněné a zkrátil vydržecí lhůty. Tato úprava je vcelku vyhovující, problematické však je, že od účinnosti novely č. 509/1991 Sb. je při vydávání věci vlastníkovi zvýhodněn jen ten držitel, který je v dobré víře

„se zřetelem ke všem okolnostem“, což kontrastuje s dosavadní úpravou i s § 458, kde ke zvýhodnění postačí prostá dobrá víra držitele.

II. Držba v návrhu občanského zákoníku

- 2 Návrh občanského zákoníku obsahuje podrobnou a komplikovanou úpravu držby, vycházející z principů obecného zákoníku občanského z roku 1811, přihlíží však i k novější úpravě. Zachovává sice instituty oprávněné a neoprávněné držby, avšak nově je vymezuje; zavádí též držbu poctivou. Držbu věci chápe v souladu s názory československé meziválečné civilistiky jako držbu vlastnického práva; každá držba je tak v jeho pojetí držbou práva.

§ 129 [Držitel]

(1) Držitelem je ten, kdo s věcí nakládá jako s vlastní nebo kdo vykonává právo pro sebe.

(2) Držet lze věci, jakož i práva, která připouštějí trvalý nebo opětovný výkon.

Související ustanovení: § 5, 130, 131, 134

Související předpisy: Čl. 11 LPS

Z literatury: Baudyš, P. K vydání nemovitosti nabyté z titulu bezdůvodného obohacení. ADN, 1998, č. 3, s. 62; Baudyš, P. K vydržení obecního majetku státem. PR, 2003, č. 1, s. 27; Blaho, P. Niektoré teórie o držbe a ich kritika. Právny obzor 8/1972, s. 759; Čermák, K. Držba a průmyslová práva. BA, 1999, č. 10, s. 15; Elek, Š. Vlastnické právo k cenným papírům. Právník, 2002, č. 4, s. 436; Knappová, M. Držba. Právo a zákonnost, 1992, č. 10, s. 579; Petr, B. Vydržení v českém právu. Praha : C. H. Beck, 2006, 2. vyd.; Randa, A. Držba dle rakouského práva v pořádku systematickém. Praha: 1890; Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005.

Obsah výkladu:

I. Vymezení pojmů „držba“ a „držitel“.....	1
II. Nabývání držby	2
1. <i>Animus possidendi at corpus possessionis</i>	2
2. <i>Nabytí držby tradicí</i>	3
III. Subjekty držby	4

K odst. 2:

I. Předmět držby.....	5
-----------------------	---

I. Vymezení pojmů „držba“ a „držitel“

- 1 Držba předpokládá držební vůli (*animus possidendi*) a faktické ovládání věci (*corpus possessionis*). To zákon vyjadřuje slovy, že „držitelem je ten, kdo s věcí nakládá jako s vlastní nebo kdo vykonává právo pro sebe“. Držební vůle je vůle držet věc pro sebe a svým jménem, tedy nakládat s ní jako s vlastní, případně vykonávat právo pro sebe. Detentor, např. nájemce nebo ten, kdo užívá věc na základě práva odpovídajícího věcnému břemeni, ovládá věc cizím jménem a pro jiného; není tedy držitelem věci (může

však být držitelem práva). Držitel nemusí být vlastníkem věci; přesto i pro vlastníka má skutečnost, že je držitelem, význam, neboť nemusí vždy prokazovat vlastnictví, ale k úspěchu v případném sporu mu postačí důkaz oprávněné držby.

Pokud někdo ovládá věc bez úmyslu držet ji pro sebe (např. nájemce, oprávněný z věcného břemene, osoba, která našla věc a hodlá ji vrátit vlastníkově), je detentorem věci, nikoliv držitelem (může však být držitelem práva, na jehož základě má věc u sebe). Detence je chráněna v § 126 odst. 2.

II. Nabývání držby

1. *Animus possidendi a corpus possessionis*

Držby se nabývá animo et corpore, tedy držitelskou vůlí, realizovanou nakládáním s věcí. Otázka, jak vzniká a v čem přesně spočívá stav nazvaný corpus possessionis (nakládání s věcí), je tradičním problémem právní vědy. Dříve se poukazovalo na způsoby, kterými se držba nabývá (tradice, uchopení věci, vstup na pozemek, převzetí klíčů nebo dokladů opravňujících s věcí nakládat apod.); těchto způsobů je však tolik, že je nelze vyjmenovat. Podstata nakládání s věcí není v jejím fyzickém ovládnutí. Corpus possessionis má ten, kdo vstupuje ohledně věci do takových společenských vztahů, které jsou obecně považovány za projev moci nad věcí, tedy za „nakládání s věcí“. To je samozřejmě především ten, kdo věc fyzicky ovládá a má ji pro sebe. Fyzické ovládnutí věci je však jen jedním z možných způsobů nakládání s věcí, a to již proto, že některé věci (např. nemovitosti) prostě fyzicky držet nelze. Záleží tedy na objektivním společenském posouzení, zda někdo – s ohledem na zvyklosti, zkušenosti a obecné názory – nakládá s věcí. To je zjevné zejména u pozemků; držitel na pozemek nemusí celá léta vstoupit, může jej nechat ležet ladem a přesto, pokud se jeho držby nechopí někdo jiný, zůstává držitelem. Věci se zabývá rozsudek Nejvyššího soudu (Sou R NS č. C 949 – NS sp. zn. 22 Cdo 728/2000), podle kterého „pro vznik držby je nezbytné naplnění dvou předpokladů: vůle s věcí nakládat jako s vlastní, tedy držební vůle (animus possidendi) a faktické ovládnutí věci (corpus possessionis). Fakticky věc ovládá ten, kdo podle obecných názorů a zkušeností vykonává tzv. právní panství nad věcí (pozn. aut.: jde spíše o vykonávání obsahu práva vlastnického, které bývá pojímáno jako právní panství nad věcí). Držitelem je i ten, kdo vykonává držbu prostřednictvím jiné osoby (tzv. detentora). Držbu věci nevylučuje ani užívání věci jinou osobou než držitelem na základě věcného nebo závazkového práva (popřípadě i bez právního důvodu), pokud se tato osoba sama nechopí držby, a to ani v případě, že vlastník má k věci jen holé vlastnictví. Detentor v takovém případě odvozuje své právo od vlastníka, přičemž faktické ovládnutí věci detentorem se považuje za ovládnutí vlastníkem, který je držitelem věci“.

2. *Nabytí držby tradicí*

Držby věci se lze uchopit též její tradicí. Držitel se nemusí chopit držby věci sám, ale může jít o její nabytí zástupcem; není ani nutné fyzické převzetí věci držitelem. Držba tak může přejít prohlášením o tom, že osoba, která převádí věc, kterou jako vlastník drží, ji bude nadále držet pro nabyvatele jako jeho detentor z jiného právního důvodu (constitutum possessorium). V tomto případě nedojde ke změně ve fyzickém ovládnutí věci, její držba však přejde na nabyvatele. Držby se lze chopit i tak, že ten, kdo ji doposud měl u sebe jako detentor, ji po dohodě s držitelem (např. po uzavření kupní smlouvy) bude nadále držet jako držitel (např. jako vlastník).

III. Subjekty držby

- 4 Subjektem držby je každý subjekt občanského práva. Vzhledem k dřívější úpravě před nabytím účinnosti novely občanského zákoníku, provedené zákonem č. 509/1991 Sb., kdy držba byla upravena jen v hlavě druhé části druhé občanského zákoníku, upravující osobní vlastnictví, se někdy soudilo, že před zmíněnou novelizací nebyly právnické osoby subjekty držby. Nejvyšší soud vyslovil, že subjektem oprávněné držby v té době mohl být občan i právnická osoba; zákon žádný subjekt práva z držby nevylučoval. Oprávněná držba právnické osoby však nemohla podle tehdejší úpravy vydržení vyústit v nabytí vlastnictví (PR, 2000, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2570/98). Závěr o tom, že i právnická osoba nebo stát mohly být subjektem oprávněné držby, má význam zejména pro posuzování běhu vydržecích lhůt, započaly-li běžet před 1. 1. 1992 [134, 6]. Právnické osoby a stát též mohou využít tzv. posesorní ochrany, upravené dnes jako ochrana pokojného stavu v § 5.

K odst. 2:

I. Předmět držby

- 5 Předmětem držby mohou být kromě věcí i práva, připouštějící opětovný nebo trvalý výkon. To mohou být některá obligační práva (např. právo užívat cizí nemovitost, sjednané podle § 51, právo nájemní, též bývalé právo osobního užívání pozemku) a věcná práva k věci cizí (právo zástavní a zadržovací). Do úvahy připadá i držba práv k nehmotným statkům. Držet nelze práva, která se vykonávají jednorázově. Starší právní věda věnovala otázce, která práva mohou být předmětem držby, poměrně značnou pozornost, neboť její zodpovězení bylo nutné pro posouzení, zda výkonu určitého práva náleží posesorní ochrana. Dnes je tato ochrana konstruována jako ochrana pokojného stavu (§ 5), a proto je držba práva relevantní zejména tam, kde tato držba vede k vydržení práva. V současné době jde o právo odpovídající věcnému břemeni (viz § 151o odst. 1). Oprávněný držitel práva má stejná oprávnění jako jeho subjekt, i když nejde o právo způsobilé k vydržení.

Držba práva spočívá ve výkonu jeho obsahu, přičemž držitel tento obsah vykonává jako právo. Např. ten, kdo přechází přes cizí pozemek a osobuje si právo k tomuto přecházení, je držitelem práva; naproti tomu ten, kdo ví, že přechází bez právního důvodu a právo si neosobuje anebo přechází na základě výprosu, držitelem práva není. Je otázka, zda v případě oprávněné držby práva (např. shora uvedeného práva podle § 51) je třeba držiteli práva poskytnout ochranu analogicky podle § 130 odst. 2 tak, jako by byl subjektem tohoto práva; odpověď je patrně kladná.

Z judikatury:

I. Vznik (nabytí) držby

Sou RNS č. C 551 – NS sp. zn. 22 Cdo 595/2001: Přes cizí pozemek lze přecházet na základě různých právních důvodů; může jít například o závazkový vztah, může jít o výprosu (vlastník pozemku přecházení jiných osob přes pozemek trpí, aniž by jim k tomuto přecházení vzniklo nějaké právo), anebo může jít o užívání cizího pozemku jako účelové komunikace. Skutečnost, že se někdo chová způsobem, který naplňuje možný obsah práva odpovídajícího věcnému břemeni (např. přechází přes cizí pozemek), ještě neznamená, že je držitelem věcného práva.

Sou RNS č. C 949 – NS sp. zn. 22 Cdo 728/2000: Pro vznik držby je nezbytné naplnění dvou předpokladů: vůle s věcí nakládat jako s vlastní (držební vůle) a faktické ovládání věci. Fakticky věc ovládá ten, kdo podle obecných názorů a zkušeností vykonává tzv. právní panství nad věcí. Držitelem je i ten, kdo vykonává držbu prostřednictvím jiné osoby. Držby věci se lze uchopit též její tradicí. Držitel se nemusí chopit držby věci sám, ale může jít o její nabytí zástupcem; není

ani nutné fyzické převzetí věci držitelem. Držba tak může přejít prohlášením o tom, že osoba, která převádí věc, kterou jako vlastník drží, ji bude nadále držet pro nabyvatele jako jeho detentor z jiného právního důvodu. V tomto případě nedojde ke změně ve fyzickém ovládnutí věci, její držba však přejde na nabyvatele. Užívá-li někdo pozemek jako držitel, nemůže jeho držbu vyloučit pouhá okolnost, že jiná osoba je v dobré víře, že držitelem je ona sama a že uživatel je jeho detentorem.

Sou R NS č. C 1424 – NS sp. zn. 22 Cdo 2302/2000: Držitel pozemku zůstává jeho držitelem, přestože jej nechal ležet ladem, pokud se držby pozemku nechopí někdo jiný.

Sou R NS č. C 1480 – NS sp. zn. sp. zn. 22 Cdo 421/2001: Nebyla-li v ujednání mezi vlastníkem a tím, komu bylo umožněno užívat cizí věc, určena ani doba ani účel užívání, nevzniká skutečná smlouva, nýbrž nezávazná výprosa a vlastník může kdykoliv žádat vrácení půjčené věci. Věc přenechanou uživateli z důvodu výprosy nemůže uživatel vydržet.

Sou R NS č. C 2732 – NS sp. zn. sp. zn. 22 Cdo 1442/2004: K uchopení držby nemovitosti není třeba jejího užívání.

II. Subjekty držby

SR, 2000, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 83/99: Sdružením pozemků k hospodaření v jednotném zemědělském družstvu se družstvo stalo detentorem sdružených pozemků, jejichž držitelem byl nadále ten, kdo je sdružil. Samotným sdružením pozemků do družstva nedošlo k přerušení běhu vydržecí lhůty.

Sou R NS č. C 1475 – NS sp. zn. 22 Cdo 306/2001: V případě, že státní podnik (dříve i národní podnik) vykonával právo hospodaření s majetkem státu (dříve právo hospodaření s národním majetkem) i vůči majetku, který nebyl ve vlastnictví státu, byl stát držitelem tohoto majetku; státní (národní) podnik byl jen jeho detentorem. Oprávněnou držbu státu si může započíst i jeho právní nástupce. Toto pravidlo se vztahuje i na věci nabyté v procesu privatizace.

Sou R NS č. 3221 – NS sp. zn. 22 Cdo 1824/2004: Jednotné zemědělské družstvo bylo zástupcem držitele sdružených pozemků, který nabytí vlastnictví k nim v době, kdy byly do družstva sdruženy. Nabyvatel sdružených pozemků se chopil jejich držby symbolickým aktem – registrací smlouvy státním notářstvím.

§ 130 [Oprávněný držitel]

(1) Je-li držitel se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří, je držitelem oprávněným. V pochybnostech se má za to, že držba je oprávněná.

(2) Nestanoví-li zákon jinak, má oprávněný držitel stejná práva jako vlastník, zejména má též právo na plody a užitky z věci po dobu oprávněné držby.

(3) Oprávněný držitel má vůči vlastníkovu nárok na náhradu nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, a to v rozsahu odpovídajícím zhodnocení věci ke dni jejího vrácení. Obvyklé náklady související s údržbou a provozem se však nenahrazují.

Související ustanovení: § 129, 131, 134, 458

Související předpisy: Čl. 11 LPS

Z literatury: *Baudyš, P.* Pozemek evidovaný zjednodušeným způsobem jako předmět občanskoprávních vztahů. BA, 2001, č. 1, s. 59; *Baudyš, P.* Platné nabývací jednání a pocit spravedlnosti. PR, 2004, č. 16, s. 614; *Daubner, R.* Princip abstrakce a jeho souvislost s ochranou dobré víry v právu. PR, 1994, č. 6, s. 189; *Knappová, M.* Držba. Právo a zákonnost, 1992, č. 10, s. 587; *Petr, B.* Vydržení v českém právu. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006; *Sekaninová, E.* Poznámka k ochraně držby a ztrátě dobré víry. Socialistická zákonnost, 1985, č. 9, s. 543; *Smetánka, B.* Ještě poznámka k ochraně držby a ztrátě dobré víry. Socialistická zákonnost, 1986, č. 6, s. 306; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 220n.; *Vašíček, M.* Může soud slovní spojení „stejná práva“ vykládat restriktivně? PR, 2000, č. 12, s. 560.

Obsah výkladu:**K odst. 1**

I. K historii pojmu „oprávněná držba“	1
II. Dobrá víra jako předpoklad oprávněné držby	2
1. <i>Objektivní dobrá víra</i>	2
2. <i>Omluvitelný omyl držitele</i>	3
3. <i>Omyl právní a omyl skutkový</i>	4–5
4. <i>Držba v rozporu s údaji ve veřejných knihách</i>	6
5. <i>Právní důvod (titul) oprávněné držby; domnělý titul</i>	7
6. <i>Oprávněná držba části sousedního pozemku</i>	8
7. <i>Oprávněná držba práva</i>	9
8. <i>Oprávněná držba státu a právnických osob</i>	10–12

K odst. 2:

I. Práva a povinnosti oprávněného držitele	13
II. Vydání věci oprávněným držitelem a bezdůvodné obohacení	14
III. Nabývání vlastnického práva k plodům a užitkům v průběhu oprávněné držby	15
IV. Vydání věci oprávněným držitelem a detentorem	16

K odst. 3:

I. Nárok oprávněného držitele na náhradu vynaložených nákladů	17
---	----

K odst. 1:**I. K historii pojmu „oprávněná držba“**

- 1 Pojem „oprávněná držba“ do našeho práva zavedl občanský zákoník č. 141/1950 Sb. Zavedení institutu oprávněné držby znamenalo nejen terminologické, ale do určité míry i obsahové opuštění zásad, na kterých byla založena úprava držby v obecném zákoníku občanském. Oprávněná držba má blíže k držbě poctivé než k držbě řádné, nelze ji však ztotožňovat s žádným druhem držby upraveným v obecném zákoníku občanském.

II. Dobrá víra jako předpoklad oprávněné držby*1. Objektivní dobrá víra*

- 2 Oprávněná držba předpokládá, že držitel je v dobré víře, že mu věc nebo právo patří, a že je v této dobré víře se zřetelem ke všem okolnostem; uvedené podmínky musí být splněny současně. Dobrá víra spočívá v přesvědčení držitele, že je vlastníkem věci, kterou drží, anebo subjektem práva, které vykonává, popřípadě že jsou dány právní skutečnosti, které mají za následek vznik vykonávaného práva. Pro naplnění dobré víry nestačí negativní přesvědčení držitele, že nepůsobí bezpráví, ale je třeba pozitivního přesvědčení, že mu věc nebo právo náleží. Držitel není oprávněným v případě, že sice nabyl „pocitivě“ (např. pro omyl), ale jeho dobrá víra tu není „se zřetelem ke všem okolnostem“. V literatuře i judikatuře panuje shoda, že posouzení, je-li držitel v dobré víře či nikoli, je třeba vždy hodnotit objektivně, a nikoli pouze ze subjektivního hlediska (osobního přesvědčení) samotného účastníka, a že je třeba vždy brát v úvahu, zda držitel při běžné (normální) opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti a povahu daného případu po každém požadovat, neměl, resp. nemohl mít po celou vydržecí dobu důvodné pochybnosti o tom, že mu věc nebo právo patří. Dobrá víra zaniká v okamžiku, kdy se držitel seznámil se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat pochybnost

o tom, že mu věc po právu patří. Na tom nic nemění skutečnost, že držitel může být nadále subjektivně v dobré víře.

2. Omluvitelný omyl držitele

Oprávněná držba se nemůže zakládat na takovém omylu držitele, kterému se mohl při normální opatrnosti vyhnout; omyl musí být omluvitelný. Je třeba zdůraznit, že jde o opatrnost normální, obvyklou, posuzovanou z objektivního hlediska. Při posuzování dobré víry je tedy třeba klást na každého držitele stejné nároky bez ohledu na jeho duševní vyspělost, na vzdělání, životní zkušenosti apod.; ovšem i v případě, že držitel postupoval s obvyklou opatrností, nebude jeho držba oprávněná, pokud se prokáže, že o vadě musel vědět. Omluvitelným je omyl, ke kterému došlo přesto, že mýlíci se postupoval s obvyklou mírou opatrnosti, kterou lze se zřetelem k okolnostem konkrétního případu po každém požadovat. Pokud omyl přesahuje rámec běžného, obvyklého posuzování věcí, není omluvitelný. Držitel, který drží věc na základě takového omylu, může být sice v dobré víře, avšak nikoliv „se zřetelem ke všem okolnostem“, a proto nemůže být držitelem oprávněným. 3

3. Omyl právní a omyl skutkový

Omluvitelným může být omyl skutkový a výjimečně i omyl právní. Právní omyl spočívá v neznalosti anebo v neúplné znalosti obecně závazných právních předpisů a z toho vyplývajícího nesprávného posouzení právních důsledků právních skutečností. Výjimečně se mohou vyskytnout případy, kdy držitel bude „se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře“ i v případě, že jeho přesvědčení bude vycházet z právního omylu (např. znění zákona je objektivně nejasné, v souvislosti s restitucemi je možno uvažovat i o nesprávném výkladu starých právních předpisů). Pouhá neznalost jinak jasného a nepochybného ustanovení zákona omluvitelná není. V praxi se vyskytuje i omyl vyvolaný státním orgánem (např. bývalý národní výbor prodal občanovi nemovitost, aniž byly dodrženy potřebné náležitosti). Lze se přiklonit k tomu, že pokud se neprokáže, že držitel o vadě musel vědět, je omyl vyvolaný státním orgánem omluvitelný, neboť vychází z důvěry občana ve stát a jeho orgány. Pokud to okolnosti případu připouštějí, lze vztáhnout mírnější měřítko na právní omyly v 50. letech minulého století, kdy došlo k rozsáhlým změnám v právu a mnohdy i k opuštění tradičních právních zásad. Omluvitelná je v zásadě i neznalost judikatury; lze dokonce vyslovit úvahu, že pokud je právní předpis natolik nejasný, že jeho výklad vyžaduje publikaci rozhodnutí ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek, může to být jedno z hledisek pro posouzení omluvitelnosti právního omylu ohledně výkladu tohoto ustanovení. 4

Judikatura vychází z toho, že oprávněným držitelem nemovitosti nemůže v zásadě být ten, kdo se její držby chopil na základě ústní smlouvy. Tento názor je občas kritizován jako příliš přísný, vychází však z obecného pravidla o omluvitelnosti právního omylu. Při zachování obvyklé opatrnosti si kupující musí být vědom, že nemovitost (zejména pokud je zapsána v katastru nemovitostí) nelze nabýt ústní smlouvou. Ovšem i z tohoto pravidla může být výjimka, např. pokud fyzická osoba jedná za omluvitelných okolností v právním omylu vyvolaném státním orgánem. 5

Pokud někdo věc zdědí, stane se oprávněným držitelem v případě, že bude se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že věc patřila zůstaviteli.

4. Držba v rozporu s údaji ve veřejných knihách

V právní teorii bývá kladena otázka, zda je podle platného občanského zákoníku možná oprávněná držba contra tabulas, tedy držba nemovitosti, která je podle katastru 6

nemovitostí ve vlastnictví jiné osoby než držitele. Nejvyšší soud zaujal názor, že při posuzování otázky, zda v daném případě byly splněny podmínky oprávněné držby vedoucí k vydržení, nelze vycházet jen ze skutečnosti, že stav, vzniklý v důsledku uchopení držby, nebyl v souladu s údaji uvedenými v pozemkové knize, popřípadě v jiné veřejné knize, o kterých se držitel nepřesvědčil. Je třeba brát do úvahy všechny okolnosti, za kterých byla držba uchopena (PR, 2000, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 837/98). Oprávněná držba contra tabulas tedy možná je.

5. Právní důvod (titul) oprávněné držby; domnělý titul

- 7 V praxi často vznikají nedorozumění ohledně tzv. titulu (právního důvodu), o který se opírá oprávněná držba. Nejvyšší soud vyslovil, že „posouzení toho, zda držitel je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu věc nebo právo náleží (§ 130 odst. 1), nemůže vycházet jen z posouzení subjektivních představ držitele. Dobrá víra držitele se musí vztahovat i k okolnostem, za nichž vůbec mohlo věcné právo vzniknout, tedy i k právnímu důvodu (titulu), který by mohl mít za následek vznik práva“ (PR, 1997, č. 11 – NS sp. zn. 2 Cdon 1178/96). Dobrá víra musí být podložena konkrétními okolnostmi, z nichž lze soudit, že toto přesvědčení držitele je opodstatněné. Okolnostmi, které mohou svědčit pro závěr o existenci dobré víry, jsou zpravidla okolnosti, týkající se právního důvodu nabytí práva a svědčící o poctivosti nabytí, tedy tzv. titul uchopení se držby (objektivně oprávněný důvod nabytí držby, např. existence smlouvy, která je pro určitou vadu neplatná). Povinnost tvrdit a prokázat tyto okolnosti přitom tíží toho, kdo tvrdí, že došlo k nabytí vlastnického práva vydržením (srov. Sou R NS č. C 573 – NS sp. zn. 22 Cdo 508/2001). Tato a další obdobná rozhodnutí jsou někdy mylně interpretována tak, že k nabytí oprávněné držby se vyžaduje existující, byť neplatný právní titul. Jde tu o zřejmé nedorozumění. Platné právo nevyžaduje k oprávněné držbě žádný titul, pouze mu jde o to, aby držitel byl se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu věc patří. Těžko ovšem může být objektivně v dobré víře ten, kdo věc nalezl, měl ji zapůjčenou apod. Držitel musí být v dobré víře, že je tu takový právní titul, který podle platného práva má za následek převod vlastnictví. Zpravidla bude jednat ve skutkovém omylu, výjimečně může jít i o omyl právní (viz shora). Proto judikatura žádá, aby držitel byl objektivně v dobré víře, že tu takový titul je, i když ve skutečnosti zde žádný titul není. „Oprávněná držba se nemusí nutně opírat o existující právní důvod; postačí, aby tu byl domnělý právní důvod (titulus putativus), tedy jde o to, aby držitel byl se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu takový právní titul svědčí“ (SR, 2001, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 417/98). O tento závěr se opírá řada dalších rozhodnutí Nejvyššího soudu.

6. Oprávněná držba části sousedního pozemku

- 8 Běžné jsou případy, kdy někdo koupí, zdědí nebo jinak nabude pozemek, který začne užívat spolu s částí sousedního pozemku. Zde bude titulem, na jehož základě se chopil držby, kupní smlouva nebo rozhodnutí o vypořádání dědictví (na rozdíl od obecného zákoníku občanského, který tento titul vylučoval), i když se objektivně na část sousedního pozemku nevztahuje. Přesně řečeno, titul tu vlastně není (nevztahuje se na předmět držby), nicméně vzhledem k okolnostem případu držitel může být v dobré víře, že tu titul je. „Pokud se nabyvatel nemovitosti chopí držby části parcely, kterou nekoupil, může být se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že je vlastníkem i této části. Jedním z hledisek pro posouzení omluvitelnosti omylu držitele je v takovém případě i poměr plochy koupeného a skutečně drženého pozemku“ (SR, 2000, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 1848/98). Nelze stanovit jednoznačné hledisko pro posouzení, jaký poměr ploch

koupeného a skutečně drženého pozemku vylučuje dobrou víru nabyvatele o tom, že drží jen koupený pozemek; každý případ je třeba posoudit individuálně. Oprávněnou držbu nelze vyloučit ani v případě, že výměra drženého pozemku dosahuje až 50% výměry pozemku koupeného, výjimečně i více, například půjde-li o pozemek nepravidelného tvaru v nepřehledném terénu, nebo držitel byl do omylu uveden soudním znalcem (NS sp. zn. 22 Cdo 1594/2004). Pokud se kupující chopil i držby pozemku, jehož výměra byla vyšší než plocha pozemku, který koupil, mohl sice být subjektivně v dobré víře, že je vlastníkem i tohoto pozemku, tato dobrá víra tu však nebyla „se zřetelem ke všem okolnostem“ (Sou R NS č. C 1399 – sp. zn. 22 Cdo 2941/2000). Ovšem i z tohoto pravidla připouští judikatura, která klade důraz na individuální hodnocení takových situací, výjimku (Sou R NS č. C 2733 – NS sp. zn. 22 Cdo 496/2004).

7. Oprávněná držba práva

K oprávněné držbě práva viz výklad k § 129 odst. 2 a výklad pod bodem 7 u § 134.

9

8. Oprávněná držba státu a právnických osob

Právnická osoba ani stát nemají „psychiku“, a tak jejich dobrou víru je třeba posuzovat podle kritérií částečně odlišných od těch, kterými se řídí posuzování vůle fyzických osob. Zákon tuto otázku nijak neupravuje. Jak řešit např. problém, kdy část společníků obchodní společnosti byla v dobré víře, část nikoliv? Zatím se podává jako nejschůdnější řešení s poukazem na nálezh Ústavního soudu ze dne 8. 7. 1997, sp. zn. III. ÚS 77/97, posoudit, zda právnická osoba byla „se zřetelem ke všem okolnostem“ v dobré víře a přitom přihlídnout k zásadám, uvedeným v § 337 OZO. Podle komentáře k tomuto (pokud jde o užití výrazové prostředky dosti obsoletního) ustanovení se kvalifikace držby právnické osoby provádí podle dobré či zlé víry orgánu právnické osoby, nikoliv podle zástupce. Je-li orgán právnické osoby kolegiální, rozhoduje dobrá víra většiny členů tohoto orgánu (*Sedláček, J., Rouček, F. Komentář k čl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II. Praha, 1935, s. 138*).

10

Nebude-li statutární orgán právnické osoby, resp. většina jeho členů (§ 20 odst. 1) „se zřetelem ke všem okolnostem“ v dobré víře, nebude ani právnická osoba oprávněným držitelem. Za právnickou osobu však kromě statutárního úkonu mohou činit právní úkony i jiní její pracovníci nebo členové, pokud je to stanoveno ve vnitřních předpisech právnické osoby nebo je to vzhledem k jejich pracovnímu zařazení obvyklé (§ 20 odst. 2). Jde nyní o to posoudit, nakolik vědomí těchto osob může ovlivnit oprávněnou držbu právnické osoby, pokud jde právě o úkony činěné těmito osobami jménem právnické osoby. Vědomost těchto osob např. o závadě v nabývacím titulu k věci v případě právního úkonu, na kterém nemají účast, na dobrou víru právnické osoby vliv v zásadě zřejmě nemá. V případech úkonů činěných těmito osobami jde o zastoupení svého druhu, a je proto třeba přiměřeně vyjit z obecné problematiky posuzování vztahu dobré víry zástupce a zastoupeného. Tady ovšem vyvstává další problém, neboť tuto otázku platné právo neupravuje. V římském právu byla věc řešena takto: „Bylo-li držení nabyto zástupcem, zpravidla rozhoduje vědění a smýšlení zastoupeného. Odchylka platí, když někdo nabývá držby jinou osobou bez vlastní vůle“ (*Heyrovský, L. Dějiny a systém soukromého práva římského. Díl I. Praha, 1921, s. 213*). Takové řešení je vyhovující i v současnosti. Patrně tedy v případě, že osoba jednající z pověření právnické osoby (prodávač, obchodní zástupce) není v dobré víře, neuškodí to dobré víře právnické osoby; rozhodující je dobrá víra statutárního orgánu. Věc je ovšem sporná a konečné řešení přinese judikatura.

11

- 12 Dobrou víru státu je třeba posuzovat podle orgánu, který za stát v dané věci jednal. Rozhodující není vědomí každého pracovníka státního orgánu; relevantní není vědomí technického personálu (údržbář, uklízečka, vrátný) a patrně ani vědomí pracovníků vykonávajících jen administrativní práce bez podílu na rozhodování. Věc bude třeba posoudit vždy podle konkrétní situace. U kolegiálních orgánů bude třeba vyjít z pravidel platných pro právnickou osobu. I zde je však věc nejasná.

Oprávněná držba státu může mít význam v souvislosti s přechodem státního majetku na obce podle zákona č. 172/1991 Sb. B. Petr (Ke dvěma aktuálním problémům vydržení vlastnického práva. PR, 2007, č. 8, s. 295) uvádí, že v případě, že obce se sice staly podle tohoto zákona vlastníky majetku, ale vzniklý vlastnický nárok kvalifikovaně neuplatnily a oprávněná držba těchto nemovitostí státem nebyla přerušena, mohlo dojít k tomu, že stát po uplynutí desetileté lhůty tento majetek opětovně nabyl vydržením.

Problematika oprávněné držby státu by mohla být důležitá pro řešení sporů ohledně vydržení nemovitostí, kterých se stát chopil v letech 1948–1990; naprostá většina těchto sporů však bude bez ohledu na otázku vydržení řešena podle principů uvedených v rozhodnutí velkého senátu Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 1221/2001 a v nálezu Ústavního soudu sp. zn. Pl ÚS st. 21/05 [126, 18, 21]. Stát není oprávněným držitelem, nebyl-li již při uchopení držby [129, 2, 3] se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že věc mu patří. Nedostatek dobré víry státu, který se chopil držby, nelze zhojit tím, že věc je předána do správy jinému státnímu orgánu, který o okolnostech nabytí držby není informován (Sou R NS č. C 1682 – NS sp. zn. 22 Cdo 1115/2001). Pokud státní orgán pochybil a postupem v rozporu s právními předpisy umožnil, aby se detentorem věci stal stát, nelze v tomto případě uplatnit zásadu, že v pochybnostech se má za to, že držba je oprávněná (Sou R NS č. C 2549 – NS sp. zn. 22 Cdo 469/2004). Stát nelze považovat za oprávněného držitele věci, kterou měl nabýt na základě kupní smlouvy uzavřené s fyzickou osobou, jestliže prodávající kupní smlouvu uzavřel pod bezprávnou výhrůžkou, učiněnou osobou jednající o koupi jménem státu; nemohl se jím stát ani tehdy, když po uzavření kupní smlouvy vykonával držbu spoluvlastnického podílu prostřednictvím jiných státních zaměstnanců, kteří o bezprávné výhrůžce nevěděli (Sou R NS č. C 1004). Za právního předchůdce ve smyslu § 134 odst. 3 v případě držby státu – jeho organizační složky – nelze považovat jinou jeho organizační složku, která s věcí dříve nakládala (Sou R NS č. C 2675 – NS sp. zn. 22 Cdo 469/2004).

K odst. 2:

I. Práva a povinnosti oprávněného držitele

- 13 Oprávněný držitel může věc spotřebovat nebo i zničit, aniž by vlastníkovu vůči němu vznikl jakýkoliv nárok. Má pouze povinnost vydat věc vlastníkovu; ta patrně vznikne oprávněnému držiteli teprve tehdy, kdy se seznámí se skutečnostmi, které jej musí vést objektivně k závěru o tom, kdo je vlastníkem věci, a tudíž i k zániku oprávněné držby. Vznikla-li oprávněná držba na základě plnění ze smlouvy s vlastníkem, který poté uplatnil restituční povinnost podle § 457, musí mu držitel, který věc již nemá, poskytnout peněžní náhradu (§ 458 odst. 1). Pravidlo, že vlastník nemá proti držiteli, který věc např. spotřeboval, žádná práva, se v tomto případě neuplatní.

Oprávněný držitel se může chránit proti zásahům do jeho práva obdobně jako vlastník (viz výklad k § 126). Má právo na takovou dispozici s věcí, při které nedochází ke změně vlastnického práva. Pokud oprávněný držitel věc prodá, může nabyvateli vzniknout jen právo oprávněné držby, nikoliv právo vlastnické, nejde-li o výjimky

výslovně stanovené zákonem, např. v § 486 ObčZ, § 446 ObchZ (PR, 2003, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 536/2000). Vzhledem k tomu, že oprávněný držitel má právo na užitky z věci po dobu oprávněné držby, není povinen vlastníkovu zaplatit částku představující nájemné získané za dobu oprávněné držby. Pokud by však obdržel nájemné dopředu, tedy i za období, ve kterém bude již věc vydána vlastníkovu, resp. za dobu, kdy doposud oprávněný držitel již bude vědět, že vlastníkem je někdo jiný, a stane se tak držitelem neoprávněným, bude muset vlastníkovu zaplatit poměrnou část získaného nájemného. Obdobně bude třeba patrně postupovat i v případech, že k věci zřídí za úplatu věcné břemeno. Vlastník pak vstoupí do práv a povinností oprávněného držitele jako pronajímatele věci okamžikem, kdy mu věc bude vydána. Vydává-li oprávněný držitel věc, je její vlastník vázán právními úkony ohledně věci, které mohl oprávněný držitel podle zákona učinit, tedy prakticky všemi úkony s výjimkou prodeje věci (opět za předpokladu, že zákon výjimečně nepřipouští prodej věci nevlastníkem).

II. Vydání věci oprávněným držitelem a bezdůvodné obohacení

Ustanovení § 130 odst. 2, 3 bylo do občanského zákoníku zařazeno novelou č. 509/1991 Sb. Do té doby byl vztah oprávněného držitele a vlastníka upraven v § 132a odst. 3, vztah neoprávněného držitele a vlastníka se řídil § 458. Úpravy vydání věci držitelem a vydání bezdůvodného obohacení se nyní částečně překrývají a tato duplicita přináší mnohdy těžko překonatelné problémy, které tu do roku 1992 nebyly. Ustanovení § 130 odst. 2, podle kterého oprávněný držitel má právo na plody a užitky z věci po dobu oprávněné držby, a § 458 odst. 2, podle něhož s předmětem bezdůvodného obohacení musí být vydány i užitky věci, pokud ten, kdo obohacení získal, nejednal v dobré víře, shodně upravují nabývání vlastnictví k užatkům (a zřejmě i k plodům). Není-li totiž někdo povinen plody vydat, lze předpokládat, že k nim nabývá vlastnictví, i když to zákon výslovně nedeklaruje. Ovšem oprávněným držitelem je jen ten, kdo byl v dobré víře „se zřetelem ke všem okolnostem“, tedy objektivně, zatímco u bezdůvodného obohacení postačí dobrá víra (subjektivní přesvědčení). Tento konflikt lze snad řešit tak, že § 130, 131 jsou ustanoveními zvláštními, takže na vztahy vznikající v souvislosti s reivindikací nelze § 458 užít, stanoví-li § 130n. něco jiného. I tak zůstává otázka po smyslu tohoto rozdílu; jde patrně o nedopatření, které by bylo vhodné překlenout výkladem, je-li to ovšem vůbec možné.

III. Nabývání vlastnického práva k plodům a užatkům v průběhu oprávněné držby

Z toho, že oprávněný držitel má právo na plody a užitky věci, lze usoudit, že k plodům a užatkům nabývá vlastnictví a není povinen je vydat ani za ně poskytnout vlastníkovu náhradu. Oba pojmy, tj. plody a užitky, byly užívány již za platnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811, a to patrně zaměnitelně. Také platný občanský zákoník od roku 1964 několikrát změnil terminologii; nejprve se uvádělo, že vlastník má právo na užitky a přírůstky věci (§ 130 odst. 1 v původním znění do 31. 12. 1991), a v souvislosti s vydáním bezdůvodného obohacení se zákon zmiňoval a zmiňuje jen o vydání užitků (§ 458 odst. 2). Nyní se občanský zákoník (s výjimkou § 458) zmiňuje o plodech a užitcích (§ 123, § 130 odst. 2). Mezi plody a užitky však zřejmě není rozdíl. K plodům a užatkům viz podrobný výklad autorů *Rouček, F., Sedláček, J. a kol.* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II. Praha, 1935, s. 125n. [135a].

Plody přirozené, jakmile byly od věci odděleny, náležejí oprávněnému držiteli, i když nebyly spotřebovány. Byly-li spotřebovány, nemusí oprávněný držitel za ně dát vlastníkovvi náhradu. To vše však platí jen o plodech oddělených, neboť plody neoddělené zůstávají součástí věci mateřské a sdílí s ní právní osud. Plody se stávají vlastnictvím oprávněného držitele; přitom se nevyžaduje, aby se uchopil jejich držby, takže mu náležejí nejen plody sklizené, nýbrž vůbec plody oddělené (např. ovoce spadlé ze stromu).

Plody právní připadají oprávněnému držiteli. Z textu zákona (*zejména má též právo na plody a užitky z věci po dobu oprávněné držby*) se podává, že oprávněnému držiteli připadají dospělé právní plody, i když nebyly v době oprávněné držby vybrány.

IV. Vydání věci oprávněným držitelem a detentorem

- 16** Oprávněný držitel je povinen vydat věc spolu se všemi součástmi, tedy i s tím, co k věci připojil tak, že se to stalo částí věci. Oprávněný držitel má k těmto součástem tzv. ius tollendi, tedy může si oddělit to, co k věci připojil, pokud tím nedojde ke zhoršení podstaty věci (tj. bez zásahu do jejich podstatných funkcí). Naproti tomu příslušenství věci zůstává ve vlastnictví toho, kdo byl jejím vlastníkem v době, kdy ji za příslušenství hlavní věci určil. Pokud držitel v době držby připojil k držené věci jinou svou věc, která se stala příslušenstvím, zůstává vlastníkem příslušenství, na které se povinnost vydat věc nevztahuje. Pokud žalobce požaduje vydat i příslušenství věci, musí je uvést v žalobním návrhu.

Platné právo neupravuje rozsah vydání věci detentorem; zde se patrně uplatní § 458. Nelze ani vyloučit analogické použití § 130, 131, výsledek bude prakticky stejný.

K odst. 3:

I. Nárok oprávněného držitele na náhradu vynaložených nákladů

- 17** Oprávněný držitel má vůči vlastníkovvi nárok na náhradu nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, a to v rozsahu odpovídajícím zhodnocení věci ke dni jejího vrácení. Pokud jde o “rozsah zhodnocení” věci, je třeba vyjít z judikatury k § 458, která upravuje obdobný problém. Rozsahem zhodnocení se nemyslí vynaložené prostředky, ale to, oč se věc ke dni vrácení zhodnotila. Lze odkázat na R 26/1975 a R 1/1979.

Pokud jde o časový okamžik, ke kterému se rozsah zhodnocení určí, uvádí judikatura, že výši nároku oprávněného držitele nelze určit dříve, než je věc vrácena vlastníkovvi, neboť až v tomto okamžiku je zřejmé, jaká je výše držitelova nároku. Proto také držitel nemůže požadovat uspokojení nároku před vrácením věci. Právo držitele lze tedy uplatnit až v okamžiku vrácení věci; promlčecí doba práva oprávněného držitele na náhradu nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, počíná běžet den po vydání předmětu držby (PR, 2000, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1806/98).

Oprávněný držitel, na rozdíl od držitele neoprávněného, nemůže žádat náhradu nákladů nutných pro provoz a údržbu věci. Je tomu tak proto, že věc užíval oprávněně a může si přivlastnit užitky vzešlé z užívání. Ovšem v případě že by v důsledku údržby došlo k podstatnějšimu zhodnocení věci, měl by právo na náhradu účelně vynaložených nákladů v rozsahu zhodnocení věci. Nutnými náklady se totiž zřejmě míní náklady na zachování věci a udržení její funkce, nikoliv její vylepšení, byť také bylo v širším smyslu údržbou (např. držitel domu nechá rekonstruovat koupelnu – něco jiného je

pouhá údržba provedením oprav nebo i výměny koupelnových baterií, vymalování apod.). Vždy bude záležet na posouzení konkrétní situace.

Z judikatury:

I. Dobrá víra a omluvitelný omyl držitele

Sou R NS č. C 1176 – NS sp. zn. 22 Cdo 1843/2000: Při hodnocení dobré víry je vždy třeba brát v úvahu, zda držitel při běžné (normální) opatrnosti, kterou lze s ohledem na okolnosti a povahu daného případu po každém požadovat, neměl, resp. nemohl mít, po celou vydržecí dobu důvodné pochybnosti o tom, že mu věc nebo právo patří. Dobrá víra zaniká v okamžiku, kdy se držitel seznámil se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat pochybnost o tom, že mu věc po právu patří anebo že je subjektem práva, jehož obsah vykonává.

Sou R NS č. C 1181 – NS sp. zn. 22 Cdo 2211/2000: Objektivně omluvitelný omyl nebyl na překážku poctivé držbě podle obecného zákoníku občanského ani oprávněné držbě podle občanského zákoníku č. 40/1964 Sb.

Sou R NS č. C 1481 – NS sp. zn. 22 Cdo 490/2001: Právní omyl držitele, vycházející z neznalosti jednoznačně formulovaného ustanovení občanského zákoníku platného v době, kdy se držitel ujímá držby, není omluvitelný.

Sou R NS č. C 1966 – NS sp. zn. sp. zn. 22 Cdo 145/2003: Seznámil-li se držitel v průběhu soudního řízení se skutečnostmi, které objektivně musely vyvolat pochybnosti o tom, že mu věc patří, zaniká jeho dobrá víra bez ohledu na to, že výrokem rozhodnutí soudu otázka dobré víry nebyla řešena.

Sou R NS č. C 2121 – NS sp. zn. 22 Cdo 2077/2002: Zjevně nesprávné rozhodnutí státního orgánu, jímž byla účastníku řízení přikázána věc, která nebyla a ani nemohla být předmětem řízení, neboť náležela někomu jinému, v řízení nezúčastněnému, přičemž to bylo účastníkům jako nesporná skutečnost známo, nemůže zakládat dobrou víru účastníka řízení, že mu věc právem patří.

II. Oprávněná držba a titul držby

SR, 2000, č. 2 – NS sp. zn. 2 Cdon 1728/97: Kdo užívá cizí pozemek v domněni, že jde o veřejnou cestu, není oprávněným držitelem práva odpovídajícího věcnému břemeni.

Sou R NS č. C 158 – NS sp. zn. 22 Cdo 61/2001: Dobrá víra držitele se musí vztahovat ke všem právním skutečnostem, které mají za následek nabytí věci nebo práva, které je předmětem držby, tedy i k existenci písemné smlouvy o převodu nemovitosti. Pokud se někdo uchopí držby nemovitosti na základě ústní smlouvy o jejím převodu, nemůže být vzhledem ke všem okolnostem v dobré víře, že je vlastníkem věci, a to ani v případě, že je přesvědčen, že taková smlouva k nabytí vlastnictví k nemovitosti postačuje. Držba nemovitosti, která se o takovou smlouvu opírá, nemůže vést k vydržení.

Sou R NS č. C 1067 – NS sp. zn. 22 Cdo 1398/2000: Dobrá víra oprávněného držitele, která je dána se zřetelem ke všem okolnostem věci, se musí vztahovat i k titulu, na jehož základě mohlo držiteli vzniknout vlastnické právo. To ovšem neznamená, že takový titul musí být dán; postačí, že držitel je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že tu takový titul je. Posouzení, je-li držitel v dobré víře či nikoli, je třeba vždy hodnotit objektivně a nikoli pouze ze subjektivního hlediska (osobního přesvědčení) samotného účastníka.

III. Držba nemovitosti v rozporu se zápisem ve veřejných knihách

PR, 2000, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 837/98: Při posuzování otázky, zda v daném případě byly splněny podmínky oprávněné držby vedoucí k vydržení, nelze vycházet jen ze skutečnosti, že stav vzniklý v důsledku uchopení držby nebyl v souladu s údaji uvedenými v pozemkové knize, o kterých se držitel nepřesvědčil. Je třeba brát do úvahy všechny okolnosti, za kterých byla držba uchopena.

Sou R NS č. C 196 – NS sp. zn. 22 Cdo 2651/99: Skutečnost, že právnická osoba nebyla zapsána v bývalé evidenci nemovitostí jako vlastnice nemovitosti, nevylučuje, že byla se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že vlastníci byla.

Sou R NS č. C 1182 – NS sp. zn. 22 Cdo 2211/2000: Samotná skutečnost, že držitel nenechal vytyčit hranice jím držených pozemků a nezjistil tak, že drží i část pozemku, jehož vlastníkem není, nevylučuje jeho poctivou držbu podle obecného zákoníku občanského, ani držbu oprávněnou podle občanského zákoníku č. 40/1964 Sb.

Sou R NS č. C 1993 – NS sp. zn. 22 Cdo 702/2002: V době platnosti OZO z roku 1811 (i pozdějších občanských zákoníků) se připouštělo vydržení práv k nemovitostem na základě držby vykonávané v rozporu se zápisem do veřejných knih. Intabulace nehojila vady nabývacího titulu.

Pokud se držitel chopil držby práva na základě výpisu z katastru nemovitostí (příp. jiné veřejné knihy), nemůže jeho dobrou víru, způsobilou být předpokladem vydržení tohoto práva, vyloučit jen okolnost, že nahlédnutím do veřejné knihy mohl zjistit, že toto právo bylo zapsáno chybně.

IV. Držba části sousední parcely

Sou R NS č. C 836 – NS sp. zn. 22 Cdo 386/2000: Pokud se nabyvatel nemovitosti chopí držby části sousední parcely, kterou nenabyl, může být se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že je vlastníkem i této části. Jedním z hledisek pro posouzení omluvitelnosti omylu držitele je v takovém případě i poměr plochy koupeného a skutečně držného pozemku.

V. Prodej věci oprávněným držitelem

Sou R NS č. C 2060 – NS sp. zn. 22 Cdo 1836/2002: Oprávněný držitel má právo na takovou dispozici s věcí, při které nedochází ke změně vlastnického práva. Pokud oprávněný držitel věc prodá, může nabyvateli vzniknout jen právo oprávněné držby, nikoliv právo vlastnické (nejde-li o výjimky výslovně stanovené zákonem). Od nevlastníka nelze nabýt vlastnictví k nemovitosti, i když nabyvatel vychází ze zápisu v katastru nemovitostí, označujícího převodce za vlastníka této nemovitosti.

VI. Doba rozhodná pro určení výše nároku oprávněného držitele na náhradu nákladů na věc

PR, 2000, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1806/98: Výši nároku oprávněného držitele na náhradu nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, nelze určit dříve, než je věc vrácena vlastníkov. Proto držitel nemůže požadovat uspokojení nároku před vrácením věci vlastníkov. Promlčení práva oprávněného držitele na náhradu nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, počíná běžet den po vydání předmětu držby.

§ 131 [Neoprávněný držitel]

(1) Neoprávněný držitel je povinen vždy vydat věc vlastníkov spolu s jejími plody a užitky a nahradit škodu, která neoprávněnou držbou vznikla. Může si odpočítat náklady nutné pro údržbu a provoz věci.

(2) Neoprávněný držitel si může od věci oddělit to, čím ji svým nákladem zhodnotil, pokud je to možné bez zhoršení podstaty věci.

Související ustanovení: § 5, 129, 130, 131, 458

Z literatury: *Knappová, M.* Držba. Právo a zákonnost, 1992, č. 10, s. 587; *Petr, B.* Vydržení v českém právu. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005.

Obsah výkladu:

I. Neoprávněný držitel	1
II. Povinnosti neoprávněného držitele ve vztahu k plodům a užitkům	2
III. Práva neoprávněného držitele ve vztahu k nákladům na věc	3

I. Neoprávněný držitel

- 1 Neoprávněným držitelem je ten držitel, který není „se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří“. Neoprávněný držitel nemůže věc vydržet (§ 134 odst. 1) a není ani zvýhodněn při vydávání věci vlastníkov. Vadou současné úpravy je, že zákon při vydání věci vlastníkov ve vztahu k náhradě nákladů vynaložených na věc a v otázce nabývání plodů a užitků nerozlišuje mezi neoprávněným držitelem, který je v dobré víře (byť nikoliv „se zřetelem ke všem okolnostem“, např. nabyl nemovitost zapsanou v katastru nemovitostí na základě ústní smlouvy) a tím, který v dobré víře od počátku nebyl (např. zloděj).

II. Povinnosti neoprávněného držitele ve vztahu k plodům a užitkům

Neoprávněný držitel nenabývá vlastnictví k plodům a je povinen plody a užitky, oddělené za jeho držby, vydat vlastníkovvi. Spotřebované plody musí nahradit (§ 458 odst. 1, zřejmě per analogiam). Je zde nedůvodný rozdíl mezi postavením neoprávněného držitele podle § 131, pokud jím je někdo, kdo je v dobré víře, ale nikoliv „se zřetelem ke všem okolnostem“, a postavením toho, kdo vydává bezdůvodné obohacení; posledně jmenovanému postačí ke zvýhodnění prostá dobrá víra. Judikatura by se mohla pokusit tento rozdíl vyrovnat obdobným způsobem, jaký znal obecný zákoník občanský z roku 1811, který kladl na držbu směřující k vydržení oprávněně přísnější nároky než na držbu, zvýhodněnou při vrácení věci; v prvním případě bylo třeba držby poctivé a řádné, zatímco v druhém postačila držba poctivá. 2

III. Práva neoprávněného držitele ve vztahu k nákladům na věc

Neoprávněný držitel má právo na náhradu nutných nákladů na věc. Tyto nutné náklady však zřejmě může jen odečíst od vlastnickových nároků uvedených v § 131 odst. 1, a nemůže je uplatnit samostatně. To vyplývá jak ze znění zákona, který užívá slovo „odpočítat“, tak i z jeho výkladu; bylo by absurdní, že v případě, že by věc užíval neoprávněný držitel, který by z ní nezískal žádné užitky (takže by nebylo od čeho odčítat), měl tento neoprávněný držitel právo na náhradu nutných nákladů, zatímco oprávněný držitel by ve stejné situaci takové právo neměl. Neoprávněný držitel má tzv. ius tollendi (přiměřeně viz výklad k § 130 odst. 3, týkající se vydání věci oprávněným držitelem) [130, 16]. 3

Jedině nárok na vydání věci a těch plodů, které jsou věcmi, je nárokem věcně právním. Ostatní nároky vlastníka proti neoprávněnému držiteli jsou nároky obligačními a podléhají promlčení. Neoprávněný držitel nemá k věci žádné právo; právní úkony, kterými věc zatížil (např. nájemní smlouva) jsou neplatné a vlastníka nikterak nevážou. Náleží mu však ochrana podle § 5.

K problematice vydání věci neoprávněným detentorem viz výklad u § 130 odst. 2. [130, 16].

Z judikatury:

Viz judikaturu u § 130.

Nabývání vlastnictví

Obsah výkladu před § 132:

I. Nabývání vlastnického práva	1
II. Titulus a modus acquirendi	2
III. Originární a derivátní nabývání vlastnického práva	3
III. Převod a přechod vlastnického práva	4

I. Nabývání vlastnického práva

Vlastnické právo (k jeho vymezení viz úvodní výklad k § 123) se nabývá buď na základě právních skutečností stanovených zákonem, nebo výjimečně přímo ze zákona. Občanský zákoník neupravuje zdaleka všechny případy nabývání vlastnictví a jejich modalit; vyjmenovává možné způsoby nabytí, stanoví některá obecná pravidla pro nabývání upravené i jinými předpisy (např. § 132 odst. 2 se vztahuje i k nabývání vlastnického 1

práva na základě rozhodnutí správního orgánu, upravenému ve správních normách) a upravuje i způsoby nabytí, které nejsou zahrnuty v jiném zákoně (§ 134n.), přičemž některé z těchto způsobů jsou podrobněji upraveny na jiných místech občanského zákoníku (např. darování, dědění) nebo současně i v jiném předpisu (např. kupní smlouva, která je upravena i v obchodním zákoníku).

II. Titulus a modus adquirendi

- 2 V souvislosti s nabýváním vlastnického práva vyvstává otázka, zda se k jakémukoliv nabytí vyžaduje právní titul (titulus) a způsob nabytí (modus). Obecný občanský zákoník stanovil, že bez právního důvodu a bez právního nabývacího způsobu nelze vlastnictví nabýt (§ 380), přičemž např. titul pro nabytí věcí ničími okupací viděl „ve vrozené svobodě ujmout se jejich držení“ (§ 381). Právní nauka si však již v době platnosti obecného občanského zákoníku uvědomila problematičnost učení o titulu a modu, které tento zákon přejal z obecného práva, vycházejícího z učení postscholastické filosofie o věcech možných a skutečných. Určitý význam si však rozeznávání titulu a modu zachovalo u převodu vlastnického práva na základě smlouvy [133, 1]; v ostatních případech netřeba „titulus“ konstruovat, k nabytí vlastnictví postačí samotný „modus“.

III. Originární a derivátní nabývání vlastnického práva

- 3 Vlastnictví se nabývá buď originárně (původně), nebo derivativně (odvozeně). Při originárním nabytí se nabývá věc do vlastnictví bez ohledu na případné vlastnické právo předchůdce; jde např. o vyvlastnění, vydržení, ale i o zhotovení nové věci, přírůstek či smluvní nabytí vlastnictví od nevlastníka tam, kde to zákon umožňuje [132, 10]. Při odvozeném nabytí (smlouva, dědění) se nabyvatel stává zásadně vlastníkem jen pokud byl jeho předchůdce vlastníkem; platí zásada, že nikdo nemůže převést na jiného více práv, než sám měl. Ten, kdo nabytí věc od nevlastníka v dobré víře, může se stát jen jejím oprávněným držitelem, nejde-li o případ, kdy právo připouští nabytí od nevlastníka (viz níže).

IV. Převod a přechod vlastnického práva

- 4 Důležité je též rozlišení přechodu a převodu vlastnického práva; tyto způsoby připadají v úvahu jen tam, kde věc již byla v něčím vlastnictví (nikoliv tedy v případě vzniku věci nové). Převod předpokládá shodnou vůli stran převést vlastnictví z dosavadního vlastníka na nabyvatele, zatímco u přechodu se změna vlastnictví opírá o jinou právní skutečnost. Toto rozlišování má nezanedbatelný praktický význam; zatímco totiž v jádru převodu leží projevy vůle stran a proto se na vady těchto projevů vztahují ustanovení občanského zákoníku o právních úkonech, v případě přechodu tato ustanovení v zásadě užít nelze (částečně s výjimkou, např. přechodu na základě závěti). To je významné u dražeb. Počátkem 90. let 20. století se rozhořel spor o tom, zda dražba v tzv. malé privatizaci podle zákona č. 427/1990 Sb., o převodech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby, vede k nabytí vlastnictví na základě převodu (v podstatě smlouvy) anebo přechodu (na základě jiné skutečnosti stanovené zákonem). Zatímco v prvním případě by podstatný omyl vydražitele, vyvolaný dražebníkem, byl nevýznamný a neměl by vliv na přechod vlastnického práva a povinnost vydražitele zaplatit kupní cenu, v případě převodu by šlo o právně významné skutečnosti. Ačkoliv v R 64/1995 se uvádělo, že vlastnictví k věcem vydraženým při prodeji ve veřejné dražbě podle ustanovení zákona č. 427/1990 Sb. se nabývá ve smyslu ustanovení § 132

odst. 1 na základě jiných skutečností stanovených zákonem, a že takovou skutečností je příklep licitátora, praxe Nejvyššího soudu ve shodě s většinou názorů vyslovených v odborné literatuře tento závěr nepřijala (viz pozdější R 25/2001); také konstantní judikatura Ústavního soudu vychází z toho, že vlastnictví nabývané podle § 9 odst. 1 a § 11 odst. 1 zákona č. 427/1990 Sb. je vlastnictvím nabývaným na základě smlouvy (II. ÚS 170/04). Ovšem po přijetí zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, se objevují názory, že tento zákon vychází z koncepce přechodu vlastnictví; proti tomu je však právem namítáno, že dobrovolná dražba je způsobem převodu vlastnictví a že zákonodárce pouhou slovní ekvilibristikou nemůže měnit podstatu právních institutů. Dobrovolná dražba nepochybně vychází ze shodné vůle stran a je procesem uzavírání smlouvy (viz též R 25/2001). Samotné, byť opakované použití termínu „přechod vlastnictví“ v zákoně o veřejných dražbách v souvislosti s příklepem na této skutečnosti nemůže nic měnit. Ostatně dražba byla jako smluvní proces chápána již v dobách platnosti obecného zákoníku občanského (např. *Veselý, F. X.* Všeobecný sborník právní. Díl I. Praha, 1896, s. 362. *Mayr, R.* Soustava občanského práva. Kniha třetí. Brno, 1928, s. 56). Složitější je věc v případě nucené dražby; zde spíše převládá názor, že jde o přechod práva. Samotná okolnost, že jde o přechod vlastnictví, ještě neřeší otázku nabytí vlastnického práva od nevlastníka v dražbě; v případě dědění jde totiž také o přechod, a přesto se vlastnictví od zůstavitele-nevlastníka nenabývá, naopak v některých případech převodu lze od nevlastníka nabýt (viz níže). Je též třeba dodat, že zvláštní úprava některých otázek v zákoně o veřejných dražbách vylučuje na mnoha místech použití obecných ustanovení občanského zákoníku.

Problematickou převodu a přechodu práva se zabývala *I. Pelikánová* (Problém převodu a přechodu práv. PR, 2001, č. 4), která upozornila na skutečnost, že pojem „přechod práva“ (včetně vlastnického práva) lze chápat ve dvojím významu. V širším smyslu se termínem „přechod“ vyjadřuje, že nejde o změnu vyvolanou shodnou vůlí stran, v jiném smyslu „označuje termín přechod jednu z fází nabytí vlastnictví v rámci převodu“, tedy okamžik nabytí, „přechodu“ práva z prodávajícího na kupujícího. Tato skutečnost není docenována, což vede k problémům nejen u dražeb, ale, jak Pelikánová dokládá, i u smluv o prodeji podniku.

§ 132 [Způsoby nabývání vlastnictví]

(1) Vlastnictví věci lze nabýt kupní, darovací nebo jinou smlouvou, děděním, rozhodnutím státního orgánu nebo na základě jiných skutečností stanovených zákonem.

(2) Nabývá-li se vlastnictví rozhodnutím státního orgánu, nabývá se vlastnictví dnem v něm určeným, a není-li určen, dnem právní moci rozhodnutí.

Související ustanovení: § 134, 460, 588, 611, 644, 628, 657

Související předpisy: Čl. 11 odst. 4 LPS; § 409n., 476n., 489n., 536n. ObchZ; zák. č. 427/1990 Sb., o převodu vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby; zák. č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby; zák. č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby; zák. č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích

Z literatury: *Adam, J.* Nabytí vlastnického práva od nevlastníka. PPr, 1997, č. 4, s. 241; *Baudyš, P.* K prohlášení vůle rozhodnutím soudu. ADN, 1997, č. 4, s. 73; *Buchta, Z.* K nabytí vlastnictví od nevlastníka ze smlouvy o dílo uzavřené dle obchodního zákoníku. PR, 2006, č. 23, s. 841;

David, J. Některá zamyšlení nad nabýváním nemovitostí cizozemci po přistoupení ČR k EU. BA, 2005, č. 4, s. 39n.; *Daubner, R.* Princip abstrakce a jeho souvislost s ochranou dobré víry v právu. PR, 1994, č. 6, s. 189; *Eliáš, K.* Znovu o aukcích. PR, 1995, č. 3, s. 106; *Havel, B.* Nad jedním zákonem aneb peripetie kolem dražby. PR, 2001, č. 9, s. 432; *Herda, J., Müller, Z.* O dražbě ústavní. PR, 1997, č. 8, s. 421; *Kindl, M.* Chov nebezpečných druhů zvířat a lidská práva. PR, 1996, č. 7, s. 310; *Kindl, M.* Peripetie nabývání vlastnictví (od nevlastníků). PR, 1998, č. 5, s. 236; *Kindl, M., Varvařovský, P.* Ještě jednou více vlastnických práv (k téže věci). PR, 1998, č. 1, s. 24; *Kindl, M., Varvařovský, P.* Ještě poznámky k problémům vzniku více vlastnických práv k téže věci. PR, 1997, č. 6, s. 313; *Knapp, V.* O příklepu a také o právní filozofii. PR, 1995, č. 6, s. 229; *Müller, Z.* Pojetí dražby ve světle soudní judikatury. Správní právo, 2002, č. 5–6, s. 345; *Průchová, I.* Vznik vlastnického práva k nemovitostem vydaným na základě dohody o vydání nemovitosti schválené pozemkovým úřadem podle § 9 odst. 2 zákona o půdě nebo soudem podle § 9 odst. 3 zákona o půdě. Časopis pro právní vědu a praxi, 1997, č. IV, s. 568; *Spáčil, J.* Poznámky k problematice dražby podle zák. č. 427/1990 Sb. Časopis pro právní vědu a praxi, 1996, č. IV, s. 626; *Spáčil, J.* Právní povaha dražby podle zák. č. 427/1990 Sb. a její průběh v odborné literatuře a v judikatuře Obchodního kolegia Nejvyššího soudu ČR. PR, 1997, č. 1, s. 28; *Spáčil, J.* Ještě jednou o dražbě. PR, 1997, č. 7, s. 372; *Spáčil, J.* Lze ztratit vlastnictví na základě rozhodnutí, vydaného v řízení, jehož účastníkem vlastník nebyl? PR, 2000, č. 1, s. 22; *Večeřa, I., Bělohlávek, A. J., Kalla, P.* Vlastnické právo ke zhotovované stavbě. PR, 2004, č. 8, s. 13; *Melzer, F.* Volba obchodního zákoníku a nabytí vlastnického práva od neoprávněného. PR, 2006, č. 7, s. 261n.; *Zachariáš, J.* Poznámky k odnímání vlastnictví. Právník, 1997, č. 7, s. 616.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Přehled předpisů upravujících nabývání vlastnického práva smlouvou.....	1
II. Nabývání vlastnického práva děděním.....	2
III. Nabývání vlastnického práva rozhodnutím státního orgánu	3–6
IV. Nabytí vlastnického práva na základě jiných skutečností stanovených zákonem.....	7
V. Nabytí vlastnického práva ze zákona	8
VI. Nabývání vlastnického práva k nové věci, zejména ke zhotovované stavbě	9
VII. Nabytí vlastnického práva od nevlastníka	10
VIII. Zánik vlastnického práva.....	11

K odst. 2:

I. Právní moc správních rozhodnutí a důkaz doručení.....	12
--	----

K odst. 1:

I. Přehled předpisů upravujících nabývání vlastnického práva smlouvou

- 1 K této problematice viz podrobněji výklad k § 133. Zvláštní předpisy mnohdy upravují proces vzniku smlouvy i podmínky a způsob nabytí vlastnictví; proto je při uzavírání nebo posuzování smluv o převodu vlastnictví třeba zkoumat, zda jde o postup upravený jen občanským zákoníkem, nebo zda tu není zvláštní předpis, vyžadující splnění dalších podmínek. Smluv o převodu vlastnictví se týká celá řada zákonů; podaný výčet zahrnuje jen ty hlavní: a) *Smlouvy upravené v občanském zákoníku.* Jde především o kupní, směnné a zhotovací smlouvy (viz § 588n. a výklad k těmto ustanovením). Dále je to smlouva o darování věci na zakázku [644n.], a také smlouva o půjčce [657], při které půjčené věci určené podle druhu, zejména peníze, přecházejí do vlastnictví dlužníka. Výhry ze sázek a her nelze sice vymáhat [845], sázky a hry jsou však přípustným titulem (lépe řečeno „kauzou“) odůvodňujícím poskytnutí věci, takže bude-li výherci sázky předána movitá věc z titulu výhry, stane se jejím vlastníkem. U nemovitosti by

pochopitelně nestačilo předání věci, ale bylo by třeba pořídit postupní smlouvu se všemi potřebnými náležitostmi. Vlastnictví lze nabýt i na základě leasingové smlouvy, jejíž režim může být podřízen jak občanskému, tak i obchodnímu zákoníku; blíže viz výklad k § 663; *b) Smlouvy upravené v obchodním zákoníku.* Jde zejména o smlouvu kupní (§ 409n. ObchZ), smlouvu o prodeji podniku [476n.], smlouvu o koupi najaté věci (§ 489n. ObchZ) a některé případy smlouvy o dílo (§ 536n. ObchZ). O převod vlastnictví jde i v případě nepeněžitěho vkladu společníka do obchodní společnosti, je-li takto vložena věc (§ 59n.); *c) převody majetku v rámci privatizace a jiné převody mezi osobami a státem.* I v těchto případech jde o smluvní převody, byť některé z nich probíhají formou veřejné dražby. Patří sem zákon č. 427/1990 Sb., o převodech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby a o změně zákona č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a zákon č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů. Podmínky převodu majetku státu na jiné osoby v případě, že nejde-li o prodej zboží v obchodě nebo jiný smluvní převod v rámci stanoveného předmětu činnosti, upravuje § 21n. MajČR. Tento zákon též stanoví, že darovací smlouva, kterou se do vlastnictví státu nabývá nemovitá věc, byt nebo nebytový prostor, a smlouva, kterou se ve prospěch státu bezúplatně převádí majetková účast v jiné obchodní společnosti než akciové, vyžaduje schválení Ministerstvem financí; *d) Dohody uzavírané za účelem zmírnění majetkových křivd (restituční smlouvy).* Restituční předpisy sice hovoří o dohodách o vydání věci, není ale pochyb o tom, že v podstatě jde o smlouvy o převodu vlastnického práva z povinné osoby na oprávněnou. Sem lze řadit i dohody o vydání zemědělských pozemků podle zákona o půdě č. 229/1991 Sb., byť podléhají schválení pozemkovým úřadem (§ 9 VIVzP). Část judikatury soudí, že jde o nabytí vlastnictví rozhodnutím státního orgánu (R 19/2000), podle jiného rozhodnutí „schválení smlouvy podle § 9 odst. 2 VIVzP nemůže konvalidovat případnou neplatnost této smlouvy“ (NS sp. zn. 2 Cdon 1857/97, PR, 1999, č. 5), což zjevně ukazuje na smluvní povahu tohoto převodu. Do této skupiny dále patří dohody o vydání věci podle zákonů č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů, č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, ve znění pozdějších předpisů, č. 212/2000 Sb., o zmírnění některých majetkových křivd způsobených holocaustem; *e) Smlouvy upravené v jiných zákonech.* Jde například o převod bytové jednotky podle zákona o vlastnictví bytů č. 72/1994 Sb., ve znění pozdějších předpisů. K převodu vlastnictví archiválií viz zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě. Viz též zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu, zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech, zákon č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu, zákon č. 279/2003 Sb., o výkonu zajištění majetku a věci v trestním řízení. Viz též lesní zákon č. 289/1995 Sb., který mimo jiné stanoví, že právní úkony, kterými se nakládá se státními lesy, zejména smlouvy o převodu práva hospodaření nebo o převodu vlastnictví, vyžadují ke své platnosti předběžný souhlas Ministerstva zemědělství.

II. Nabývání vlastnického práva děděním

K této problematice viz též výklad k § 460n. Dědictví se nabývá smrtí zůstavitele (§ 460). Ovšem až do projednání dědictví není zřejmé, kdo vlastně bude za dědice označen a co z dědictví se mu dostane; je tedy otázka, jaký právní režim lze na postavení dědiců jako (nejistých) vlastníků až do vypořádání dědictví vztáhnout. Tuto situaci řeší

2

judikatura takto: V době od smrti zůstavitele až do potvrzení dědictví nebo vypořádání dědiců pravomocným usnesením soudu (dříve rozhodnutím státního notářství) tu nemůže být jistota, s jakým výsledkem řízení o dědictví skončí (zejména, kdo se stane zůstavitelovým dědicem a jak bude vypořádáno dědictví mezi více zůstavitelovými dědici). Až do vypořádání dědiců pravomocným usnesením soudu jsou proto dědici považováni za vlastníky celého majetku patřícího do dědictví (všech věcí a majetkových práv zůstavitele) a z právních úkonů, týkajících se věcí nebo majetkových práv patřících do dědictví, jsou oprávněni a povinni vůči jiným osobám společně a nerozdílně, přičemž jejich dědický podíl vyjadřuje míru, jakou se navzájem podílejí na těchto právech a povinnostech. Ve sporech s jinými osobami, týkajících se věcí nebo majetkových práv patřících do dědictví, se uvedený vztah dědiců k zůstavitelově majetku projevuje tím, že mají postavení tzv. nerozlučných společníků (NS sp. zn. 21 Cdo 1820/99). Dědic má právo na ochranu vlastnického práva podle § 126 k věci, byť tato nebyla dosud předmětem řízení o projednání dědictví (Sou R NS č. C 51 – NS sp. zn. 22 Cdo 2501/98). Dědic zemřelého účastníka smlouvy o převodu nemovitosti je vázán smlouvou uzavřenou zůstavitelem a není povinen uzavírat smlouvu novou (Sou R NS č. C 2210 – NS sp. zn. 22 Cdo 1606/2003).

Děděním nabývá vlastnické právo jen oprávněný dědic. Je-li nepravý dědic se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře o tom, že mu věc nebo právo patří, nabude za splnění zákonných podmínek věc nebo právo vydržením. Pokud však např. jeden rok poté, co se promlčelo právo oprávněného dědice žalovat na vydání dědictví (§ 485), zjistí, jak se věci mají, není již se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu věc patří, a proto nemůže nemovitou věc vydržet. Tato situace v praxi nezpůsobí problém, pokud nepravý dědic věc drží. Může se však stát, že oprávněný dědic (který je stále vlastníkem) vlastnictví převede a také držitelem věci se stane někdo jiný. Vznikne otázka, zda by nástupce oprávněného dědice mohl podat vlastnickou žalobu proti jiné osobě, než je neoprávněný dědic. Nový držitel má zřejmě stejná práva jako jeho předchůdce – nepravý dědic, a i nový vlastník vstoupí do práva k věci ve stejném rozsahu, jaký měl jeho předchůdce – oprávněný dědic. Proto ani nový vlastník nemůže věc vindikovat. Vlastník proto své právo nebude moci uplatnit, nicméně držitel, pokud bude o oprávněném dědici vědět, věc nevydrží. Tento problém by bylo možno řešit v zákoně tak, že žaloba oprávněného dědice by podléhala prekluzi a po uplynutí prekluzivní lhůty by se nepravý dědic stával vlastníkem věci.

Je též třeba upozornit, že zařazení určité věci do aktiv dědictví není nezvratným důkazem vlastnictví toho, kdo věc nabyt podle usnesení o dědictví a že rozhodnutí soudu v dědickém řízení, že zůstavitel byl vlastníkem věci, není závazné pro osoby, které nebyly účastníky tohoto řízení (Sou R NS č. C 2772 – NS sp. zn. 21 Cdo 312/2004, Sou R NS č. C 1689 – NS sp. zn. 22 Cdo 1176/2001).

III. Nabývání vlastnického práva rozhodnutím státního orgánu.

- 3 Vlastnické právo lze nabýt i na základě pravomocného rozhodnutí státního orgánu, a to jak soudu, tak i orgánu správního. Soud rozhoduje o nabytí vlastnictví při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, při přikázání neoprávněné stavby vlastníkoví pozemku a také za určitých okolností při zpracování cizí věci (viz výklad k § 135b odst. 2, § 135c odst. 2, § 142). Přikázání věci v rámci vypořádání společného jmění manželů nebývá vzhledem k povaze tohoto institutu za nabytí vlastnictví považováno. V trestním řízení může soud uložit trest propadnutí majetku nebo propadnutí věci (§ 27 TrZ). Propadnutí věci ve správním řízení lze vyslovit zejména podle zákona č. 200/1990 Sb., o přestupcích, ve znění pozdějších předpisů, ale též podle řady dalších

administrativních předpisů. O vlastnictví k nemovitosti rozhoduje i pozemkový úřad podle § 9 odst. 4 VIVzP.

Správní orgány též rozhodují o vyvlastnění, spočívajícím v odnětí nebo omezení vlastnického práva. Základní úprava je obsažena v zákoně č. 84/2006 Sb., o odnětí nebo omezení vlastnického práva k pozemku nebo ke stavbě (zákon o vyvlastnění). Podmínky vyvlastnění jsou upraveny ve stavebním zákoně i v řadě dalších předpisů, týkajících se např. kulturních památek, ochrany přírody, obrany státu, lázeňství a vodního hospodářství [128, 4]. Změna vlastnictví v důsledku správního rozhodnutí je upravena v zákoně č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech.

V dané souvislosti se vyskytují některé závažné otázky (k tomu viz blíže Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H.Beck, 2002, s. 62n., a literaturu tam uvedenou). V první řadě jde o otázku subjektivních mezí právní moci rozhodnutí o nabytí vlastnického práva, jinak řečeno o otázku, zda lze pozbyt nebo nabýt vlastnictví v řízení, jehož účastníkem vlastník nebyl. Jde v podstatě o specifický případ nabytí vlastnictví od nevlastníka. Na tuto otázku existují dva názory. Jeden vychází z toho, že tu jde o konstitutivní rozhodnutí, které prostě vyvolá zamýšlené důsledky bez ohledu na to, zda vlastník, o jehož věc jde, byl účastníkem řízení. Opačný názor, který lze považovat za správný, bere v úvahu, že rozhodnutí, byť konstitutivní, neváže toho, kdo nebyl účastníkem řízení, které předcházelo vydání rozhodnutí, a tudíž ani jeho právo nemohlo být dotčeno. Z tohoto názoru též vychází řada rozhodnutí Nejvyššího soudu [např. Sou R NS č. C 1837 – NS sp. zn. 22 Cdo 89/2002: „Rozhodnutí správního orgánu o vydání pozemků osobě údajně oprávněné k restituci nemůže mít vliv na existenci vlastnického práva toho, kdo nebyl účastníkem správního (restitučního) řízení.“ Sou R NS č. C 1995 – NS sp. zn. 22 Cdo 1390/2002: „Správní rozhodnutí se nemůže dotknout práv někoho, kdo nebyl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno.“]. Je však třeba upozornit, že v nálezu sp. zn. II. ÚS 114/04 zaujal Ústavní soud názor, který s tímto pojetím zcela nekoresponduje, když vyslovil, že rozhodnutí o přidělení pozemku do osobního užívání vyvolalo zamýšlené účinky a vedlo posléze k transformaci osobního užívání v právo vlastnické i v případě, kdy byl do osobního užívání přidělen bez vědomí vlastníka pozemek v soukromém vlastnictví. Postup Ústavního soudu byl zjevně vyvolán snahou o poskytnutí ochrany osobě, která před mnoha lety a v dobré víře získala od státu pozemek v soukromém vlastnictví ke stavbě domu, a jeho rozhodnutí je jistě věcně správné, i když jej bylo možno opřít o jiné důvody, které by respektovaly obecné zásady uvedené shora. I právo osobního užívání pozemku bylo totiž způsobilým objektem držby práva a vzhledem k tomu, že k 31. 12. 1991 měl oprávněný držitel stejná práva, jako kdyby byl jeho skutečným subjektem (obdoba oprávněné držby věci), stal se i on v důsledku transformace tohoto práva jeho vlastníkem [872]. Názoru Ústavního soudu se přiblížilo R 72/2006, ve kterém se uvádí: „Oprávněný držitel práva osobního užívání pozemku měl k 1. 1. 1992 stejná práva jako osobní uživatel pozemku; proto se jeho právo k uvedenému datu změnilo podle § 872 odst. 1 a 2 obč. zák. v právo vlastnické.“

Je tu též problém účinků právní moci deklaratorního rozhodnutí, kterým bylo v rozporu s hmotným právem rozhodnuto o určení vlastnictví nevlastníka, příp. bylo vyhověno jeho vlastnické žalobě, přičemž skutečný vlastník věci byl účastníkem řízení. I zde se vytvořily dvě skupiny názorů. První, spjatá s tzv. materiální teorií právní moci, tvrdí, že v takovém případě rozsudek mění hmotněprávní vztahy a vlastníkem se stává ten, kdo je za vlastníka v rozsudku označen. U nás však naprosto převládá procesní teorie právní moci, která vychází z toho, že deklaratorní rozhodnutí vyvolá účinky v zásadě jen v procesní oblasti; proto v případě hmotnému právu neodpovídajícího rozhodnutí o vlastnickém právu zůstává vlastnictví zachováno, ovšem s tím, že skutečný hmotněprávní vztah

se proti procesním vztahům, založeným pravomocným rozsudkem, neprosadí (pokud ovšem vlastník nebyl účastníkem řízení, může své právo uplatnit v jiném řízení).

Jaké účinky má zrušení pravomocného rozhodnutí státního orgánu, na jehož základě vzniklo někomu vlastnické právo, pokud v době před zrušením rozhodnutí nabyvatel převedl věc na třetí osobu? V takovém případě vlastnictví třetí osoby zůstane nedotčeno. Skutečnost, že pravomocné správní rozhodnutí o vyvlastnění nemovitosti, které bylo právním titulem nabytí vlastnictví státem, bylo zrušeno poté, co vlastnictví k nemovitosti nabyla od státu třetí osoba, nemůže mít za následek zánik vlastnického práva této třetí osoby (Sou R NS č. C 404 – NS sp. zn. 22 Cdo 3035/2000). Také zrušení pravomocného soudního rozhodnutí, které se týká vlastnického práva, se nemůže dotknout právních vztahů někoho jiného než účastníka řízení (§ 243d odst. 2 OSŘ). I zde je však třeba rozlišovat účinky konstitutivního a deklaratorního rozhodnutí; účinky zde uvedené se totiž týkají jen rozhodnutí konstitutivních. Tak stane-li se výlučným vlastníkem věci jeden ze spoluvlastníků a po právní moci rozhodnutí věc prodá, neztratí nabyvatel vlastnictví, ani když rozhodnutí o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví bude posléze např. v dovolacím řízení zrušeno. Dojde-li v obdobné situaci u rozhodnutí deklaratorního, bude vliv tohoto zrušení na postavení třetí osoby záležet na tom, zda se jí podaří prokázat, že v době nabytí byl její předchůdce vlastníkem. Pro případ, že účastník soudního řízení, kterému bylo vlastnictví věci soudem přiznáno v rozporu se skutečnými hmotněprávními poměry, ji poté převede na jiného, poskytuje ustanovení § 243d odst. 2 OSŘ třetím osobám ochranu jako u nabytí věci od nevlastníka a z tohoto důvodu nemůže být pro rozpor se zákonem podle § 39 ObčZ neplatná smlouva, kterou byla věc na třetí osobu převedena v době od právní moci rozhodnutí do jeho zrušení dovolacím soudem. Ochrana podle § 243d odst. 2 OSŘ však nedopadá na případy neplatnosti takové smlouvy podle § 37, 38, 39 ObčZ pro obcházení zákona nebo rozpor s dobrými mravy (NS sp. zn. 22 Cdo 778/2005).

- 6 Obnova katastrálního operátu (obnova operátu evidence nemovitostí) nemá vliv na hmotněprávní vztahy k nemovitosti a nemůže měnit vlastnictví k nim (R 15/2006).

IV. Nabytí vlastnického práva na základě jiných skutečností stanovených zákonem.

- 7 Do této skupiny případů patří zejména vydržení, nález, přírůstky věci, vytvoření nové věci a nabytí na základě zpracování; o tom viz blíže výklad k § 134n. Patrně sem patří i nabytí věci při nucené dražbě podle zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, dražbě při výkonu rozhodnutí (§ 328b n. OSŘ pro movitosti, § 336b a násl. OSŘ pro nemovitosti). Jde též o přivlastnění věci tam, kde to zákon umožňuje. Každý má právo vstupovat do lesa na vlastní nebezpečí, sbírat tam pro vlastní potřebu lesní plody a suchou na zemi ležící klest (§ 19 lesního zákona č. 289/1995 Sb.); k těmto předmětům nabývá ten, kdo si je přivlastnil, vlastnické právo. Jde i o oprávněný lov zvěře podle zákona č. 449/2001 Sb., o myslivosti.

V. Nabytí vlastnického práva ze zákona.

- 8 Jde o výjimečný způsob nabývání vlastnického práva, nicméně v transformačním období v první polovině 90. let minulého století neslo o nic neobvyklého. Viz např. ústavní zákony o navrácení majetku Komunistické strany Československa a majetku Socialistického svazu mládeže lidu České a Slovenské Federativní Republiky, zákon č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí, § 126 vodního zákona č. 254/2001 Sb.

Pro oblast občanského zákoníku je významná transformace bývalého práva osobního užívání pozemku na právo vlastnické, provedená novelou č. 509/1991 Sb. [872]. Zákon stanovil, že k 1. lednu 1992 se právo osobního užívání pozemku mění na vlastnictví. Vzniklo-li nejpozději 31. 12. 1991 občanova právo, aby s ním byla uzavřena dohoda o osobním užívání pozemku (byl mu rozhodnutím přidělen takový pozemek anebo došlo k vydržení podle tehdejší úpravy, podle níž se nevydrželo vlastnictví pozemku, nýbrž jen právo na uzavření dohody o osobním užívání pozemku), vzniklo občanova právo na uzavření kupní smlouvy k dotčenému pozemku, jehož uplatnění bylo limitováno koncem roku 1992. Pokud však občan vydržel před 1. 1. 1992 právo na uzavření dohody o osobním užívání pozemku a jeho oprávněná držba trvala i k 1. 1. 1992, nabyl vydržením vlastnické právo. Podle judikatury Ústavního soudu došlo k transformaci práva osobního užívání na právo vlastnické i v případě, že do osobního užívání byl (v rozporu se zákonem, k takovým případům ovšem nedocházelo zřejmě vědomě) přidělen pozemek, který byl ve vlastnictví fyzické osoby (II. ÚS 114/04). Podrobně viz výklad u § 126 [126, 20], viz též výklad shora [132, 6]

VI. Nabývání vlastnického práva k nové věci, zejména ke zhotovované stavbě

Ke zhotovované věci nabývá zásadně vlastnické právo zhotovitel, nejde-li o některé případy zpracování cizí věci (viz výklad k § 135b). Je sporné, kdo nabývá vlastnické právo k věci vytvořené z látky objednatele na základě smlouvy o dílo, resp. o zhotovení věci na zakázku. Podle jednoho názoru jde o originární nabytí vlastnického práva k nové věci jejím zhotovitelem, který posléze věc převede na základě smlouvy do vlastnictví objednateli, podle druhého, který zastává i autor této části komentáře, tu chybí tzv. „vlastnická vůle“ zhotovitele (vlastnictví obecně nenabývá ten, kdo věc tvoří pro jiného) a vlastníkem nově zhotovené věci je od počátku objednatel. Tomu nasvědčuje i § 650 odst. 2, jehož obsah neodpovídá situaci, kdy by zhotovitel byl vlastníkem.

V praxi je stále aktuální problematika nabývání vlastnictví ke zhotovované stavbě, resp. otázky vlastnického práva při zásadní přestavbě budovy. Stavba jako samostatný předmět právních vztahů (jako věc v právním smyslu) vzniká v okamžiku, v němž je vybudována minimálně do takového stadia, od něhož počínaje všechny další stavební práce směřují již k dokončení takto druhově i individuálně určené věci. K tomu u nadzemních staveb dochází vytvořením stavu, kdy je již jednoznačně a nezaměnitelným způsobem patrné alespoň dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží (Sou R NS č. C 1008 – NS sp. zn. 22 Cdo 2534/2000). Je nerozhodné, že ještě nebylo vydáno kolaudační rozhodnutí, neboť vznik stavby není totožný s její stavební dokončeností. Do té doby je „stavba“ jen součástí pozemku a nemůže být např. samostatně převáděna. Uvedené pravidlo se obdobně uplatní při posouzení zániku stavby jako věci. Nadzemní stavba zaniká a přestává být věcí v právním smyslu tehdy, není-li již patrné dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží původní stavby, tj. zpravidla destrukcí obvodového zdiva pod úroveň stropu nad prvním podlažím obvykle při současném odstranění zdiva příček; objem nově zbudovaných konstrukcí na místě – základech – původní stavby je v této souvislosti nerozhodný (Sou R NS č. C 280 – NS sp. zn. 20 Cdo 931/99).

Vlastnictví k nově zhotovené stavbě nabývá ten, kdo stavbu uskutečnil s projeveným úmyslem mít ji pro sebe (stavebník). Komu bylo adresováno rozhodnutí o stavebním povolení, resp. obdobný akt podle stavebního zákona, není samo o sobě rozhodné (Sou R NS č. C 1536 – NS sp. zn. 22 Cdo 1174/2001). Vlastníkem stavby se stává stavebník bez ohledu na to, zda stavěl z vlastního nebo cizího materiálu (Sou R NS č. C 1524 – NS sp. zn. 22 Cdo 761/2001).

noví jinak, stává se ten, na koho je cenný papír převáděn, vlastníkem tohoto cenného papíru i tehdy, jestliže převodce neměl listinný cenný papír převést, ledaže věděl nebo musel vědět, že převodce toto právo v době převodu neměl. V pochybnostech se dobrá víra předpokládá.“

Dobrovolná dražba je v podstatě smlouvou, a proto pro ni nutně platí zásada, že nikdo nemůže nabýt více práv, než sám měl. Jinak je tomu v případě nucených dražeb. Příklepem v dražbě, provedené soudem v rámci výkonu rozhodnutí prodejem movitých věcí, spolu se zaplacením nejvyššího podání a převzetím vydražené věci vydražitelem po udělení příklepu dochází k přechodu vlastnického práva k vydražené věci na vydražitele, i když povinný nebyl vlastníkem dražené věci a její vlastník o probíhajícím výkonu rozhodnutí nevěděl (Sou R NS č. C 2320 – NS sp. zn. 22 Cdo 1229/2003). To zřejmě platí i pro prodej věci nemovité; vlastníkoví poskytuje ochranu žaloba vylučovací (excindační) a to i po prodeji věci, kdy však může žádat již jen strženou částku. Osoba, na kterou správce konkurzní podstaty v rámci zpeněžování převedl majetek sepsaný do konkurzní podstaty, se stává vlastníkem takového majetku bez zřetele k tomu, zda později vyšlo najevo, že sepsaný a posléze i zpeněžený majetek v době zpeněžení vlastnický náležel osobám jiným (Sou R NS č. C 2762 – NS sp. zn. 29 Odo 394/2002).

Pro případ, že účastník soudního řízení, kterému bylo vlastnictví věci soudem přiznáno v rozporu se skutečnými hmotněprávními poměry, ji poté převede na jiného, poskytuje ustanovení § 243d odst. 2 OSŘ třetím osobám ochranu jako u nabytí věci od nevlastníka a z tohoto důvodu nemůže být pro rozpor se zákonem podle § 39 ObčZ neplatná smlouva, kterou byla věc na třetí osobu převedena v době od právní moci rozhodnutí do jeho zrušení dovolacím soudem. Z toho vyplývá, že ochrana podle § 243d odst. 2 OSŘ nedopadá na případy neplatnosti takové smlouvy podle § 37, 38, 39 ObčZ pro obcházení zákona nebo rozpor s dobrými mravy (NS sp. zn. 22 Cdo 778/2005).

VIII. Zánik vlastnického práva

Vlastnické právo zaniká buď absolutně v důsledku zániku věci nebo jen relativně tak, že věc přejde do vlastnictví jiné osoby. Nabytí vlastnického práva, nejde-li o věc nově vzniklou z materiálu patřícího zpracovateli či o těžení plodů a užitků, má vždy současně za následek zánik vlastnického práva předchůdce. K pozbývání vlastnictví viz výklad k § 126 odst. 1, kde jsou uvedeny některé aktuální případy neplatného nabývání a pozbývání vlastnictví (lichva, zneužívání vlastnického práva) [126, 13]. V případě, že vlastníkoví stát nebo právnická osoba odňaly věc před rokem 1990 bez právního důvodu a on nepožádal o vydání věci v restituci, ač tak mohl učinit, ztrácí vlastník právo vlastnické ke dni, ke kterému uběhla marně lhůta k podání restituční žádosti, příp. ke dni, kdy jeho restitučnímu návrhu nebylo pravomocně vyhověno (NS sp. zn. 31 Cdo 1221/2001). Pozbývání vlastnictví se týká i zásadní nález pléna Ústavního soudu sp. zn. Pl. ÚS – st. 21/05: „I. Tvrzením vlastnického práva, zejména toho, jež vyžaduje záznam do katastru nemovitostí, v případě absence legitimního očekávání na straně navrhovatele není naplněna preventivní funkce žaloby dle § 80 písm. c) občanského soudního řádu, a tedy není dána ani naléhavost právního zájmu na jejím podání. II. Žalobou o určení vlastnického práva nelze obcházet smysl a účel restitučního zákonodárství. Nelze se účinně domáhat podle obecných předpisů ani ochrany vlastnického práva, k jehož zániku došlo před 25. 2. 1948 a zvláštní restituční předpis nestanovil způsob zmírnění nebo nápravy této majetkové újmy.“ Je jasné, že tam, kde je nadále vyloučena jakákoliv ochrana tvrzeného vlastnického práva, nemá smysl uvažovat ani o tom, že by toto právo nadále existovalo. K tomu viz podrobný výklad u § 126 odst. 1 [126, 18, 19].

11

K odst. 2:**I. Právní moc správních rozhodnutí a důkaz doručení**

- 12** K právní moci správních rozhodnutí viz *Vopálka, J., Šimůnková, V., Šolín, M.* Správní řád. Komentář. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2003, s. 150n. Zde jsou též řešeny případy, kdy účastník řízení (může jít o vlastníka, jehož právo je rozhodnutím dotčeno nebo je mu dokonce odjímáno) byl opomenut a rozhodnutí mu nebylo řádně oznámeno (doručeno) – s. 158n.

V souvislosti s nabytím (a pozbytím) vlastnictví rozhodnutím státního orgánu se v praxi objevuje otázka nemožnosti dokázat, že rozhodnutí, vydané před mnoha desetiletími, bylo řádně doručeno a nabylo tak právní moci a s ní spojených účinků na vlastnické právo; je možná i ztráta spisu a nemožnost přímo předložit příslušné rozhodnutí. V takovém případě nelze vyloučit zjištění existence rozhodnutí a jeho doručení i nepřímými důkazy, a to i s přihlédnutím k chování účastníků po tvrzených změnách vlastnictví, vyvolaných pravomocným rozhodnutím. Není-li důvod k pochybnostem, že se určité věci v době dávno minulé (tj. když časový odstup od rozhodných skutečností podstatně překračuje i vydržeci lhůty nebo lhůty skartační) daly obvyklým či pravidelným způsobem, resp. (úředním) postupem, je důkazní břemeno o tom, že v daném případě tomu tak nebylo, na tom, kdo to tvrdí (Sou R NS č. C 3256 – NS sp. zn. 21 Cdo 1691/2004).

Z judikatury:*I. Vyvlastnění vlastnického práva*

Sou R NS č. C 404 – NS sp. zn. 22 Cdo 3035/2000: Skutečnost, že pravomocné správní rozhodnutí o vyvlastnění nemovitosti, které bylo právním titulem nabytí vlastnictví státem, bylo zrušeno poté, co vlastnictví k nemovitosti nabyla od státu třetí osoba, nemůže mít za následek zánik vlastnického práva této třetí osoby.

ÚS sp. zn. Pl. ÚS 34/97 – č. 152/1998 Sb.: Pozemkové úpravy většinou nepředstavují vyvlastnění v pravém slova smyslu, protože v podstatě jsou hromadnou dobrovolnou směnou vlastnických práv dotčených vlastníků. Nicméně pro tu skupinu vlastníků, která s prováděnými úpravami nesouhlasí, jsou ústavní pravidla platná pro vyvlastnění nebo nucené omezení vlastnického práva krajním kritériem ochrany jejich vlastnictví. Ústavní soud konstatuje, že pozemkové úpravy se provádějí ve veřejném zájmu, na základě zákona a je na příslušných orgánech, aby – v souladu s čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod – striktně zajistily právo na adekvátní náhradu.

II. Rehabilitace, restituce a nabývání vlastnictví

R 17/1999: Oprávněná osoba nabývá vlastnického práva k nemovitostem, vydávaným podle ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, dnem právní moci rozhodnutí pozemkového úřadu o schválení dohody o vydání nemovitosti (§ 9 odst. 2 citovaného zákona), o tom se v katastru nemovitostí pořídí zápis formou záznamu (§ 7 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění pozdějších předpisů).

R 24/1999: Rozhodnutí, jímž soud uloží povinné osobě povinnost vydat nemovitost, je titulem, který navrácí vlastnictví oprávněné osobě a na jehož základě příslušný katastrální úřad provede v její prospěch záznam vlastnického práva do katastru nemovitostí.

SR, 2000, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 725/99: Rozhodnutí soudu vydané podle § 2 odst. 1 zákona č. 119/1990 Sb., o soudní rehabilitaci, jímž byl zrušen trest propadnutí majetku, nemá bez dalšího za následek obnovení vlastnictví původního vlastníka věci, jež propadla státu a byla v mezidobí převedena na jinou osobu.

III. Příděly zemědělského majetku

R 35/1998: K nabytí vlastnictví k zemědělskému majetku přidělcem podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. se nevyžadoval vklad do pozemkových knih.

Sou R NS č. C 2752 – NS sp. zn. 28 Cdo 645/2004: Za den vzniku vlastnictví k přídělu podle § 5 dekretu prezidenta republiky č. 28/1945 Sb. lze považovat den ujednání se držby v rámci přídělového řízení.

IV. Nabytí vlastnictví oprávněným držitelem

Sou R NS č. C 2060 – NS sp. zn. 22 Cdo 1836/2002: Oprávněný držitel věci, jejímž vlastníkem není, má právo na takovou dispozici s věcí, při které nedochází ke změně vlastnického práva. Pokud takový držitel věc prodá, může nabyvateli vzniknout jen právo oprávněné držby, nikoliv právo vlastnické (nejde-li o výjimky výslovně stanovené zákonem). Od nevlastníka nelze nabýt vlastnictví k nemovitosti, i když nabyvatel vychází ze zápisu v katastru nemovitostí označujícího převodce za vlastníka této nemovitosti.

Sou R NS č. C 2141 – NS sp. zn. 22 Cdo 650/2003: Jestliže měl držitel pozemku k 1. 1. 1992 pouze právo na uzavření dohody o osobním užívání pozemku, změnilo se toto právo k tomuto dni na právo na uzavření kupní smlouvy k pozemku. V takovém případě držitel vlastnické právo k uvedenému datu (transformací podle § 872 odst. 1 ObčZ) nevzniklo, ledaže v důsledku trvání předchozí držby došlo k vydržení pozemku. Pozbyl-li oprávněný držitel, který již měl nárok na uzavření dohody o osobním užívání, dobrou víru „se zřetelem ke všem okolnostem“ před 1. 1. 1992, mohlo mu k tomuto dni vzniknout jen právo na uzavření kupní smlouvy k pozemku, nikoliv však právo vlastnické.

V. Ostatní

R 15/2006: Obnova katastrálního operátu nemá vliv na hmotně právní vztahy k nemovitostem a nemůže měnit vlastnictví k nim.

Sou R NS č. C 386 – NS sp. zn. 22 Cdo 2021/2000: Vznik vlastnického práva k porostům, vysázeným na pozemku sdruženém do zemědělského družstva a přenechaném do dočasného užívání před nabytím účinnosti zákona č. 90/1988 Sb., o zemědělském družstevnictví, se řídí právní úpravou účinnou v době, kdy byly porosty vysázeny.

Sou R NS č. C 1385 – NS sp. zn. 25 Cdo 1331/2001: Sepsání majetku do konkurzní podstaty úpadce po prohlášení konkurzu není způsobem, jakým lze nabýt do vlastnictví věc, která pro absolutně neplatný vklad do základního jmění úpadce nebyla součástí jeho základního jmění.

Sou R NS č. C 1995 – NS sp. zn. 22 Cdo 1390/2002: 1. Scelovací řízení podle scelovacího zákona mělo řízení hlavní, předběžné a závěrečné; za dokončené scelovací řízení, které mělo za následek přechod vlastnického práva k pozemkům, je třeba považovat to řízení, u kterého proběhly všechny uvedené fáze. 2. Správní rozhodnutí se nemůže dotknout práv někoho, kdo nebyl účastníkem řízení, ve kterém bylo vydáno.

Sou R NS č. C 2320 – NS sp. zn. 22 Cdo 1229/2003: Příklepem v dražbě, provedené soudem v rámci výkonu rozhodnutí prodejem movitých věcí, spolu se zaplacením nejvyššího podání a převzetím vydražené věci vydražitelem po udělení příklepu dochází k přechodu vlastnického práva k vydražené věci na vydražitele, i když povinný nebyl vlastníkem dražené věci a její vlastník o probíhající výkon rozhodnutí nevěděl.

Sou R NS č. C 2762 – NS sp. zn. 29 Cdo 394/2002: Osoba, na kterou správce konkurzní podstaty v rámci zpeněžování převedl majetek sepsaný do konkurzní podstaty, se stává vlastníkem takového majetku bez zřetele k tomu, zda později vyšlo najevo, že sepsaný a posléze i zpeněžený majetek v době zpeněžení vlastnický náležel osobám jiným.

Sou R NS č. C 2772 – NS sp. zn. 21 Cdo 312/2004: Zařazení určité věci do aktiv dědictví není nezvratným důkazem vlastnictví toho, kdo věc nabyl podle usnesení o dědictví.

§ 133 [Nabytí vlastnictví na základě smlouvy]

(1) Převádí-li se movitá věc na základě smlouvy, nabyvá se vlastnictví převzetím věci, není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak.

(2) Převádí-li se nemovitá věc na základě smlouvy, nabyvá se vlastnictví vkladem do katastru nemovitostí podle zvláštních předpisů, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.^{2c}

(3) Převádí-li se na základě smlouvy nemovitá věc, která není předmětem evidence v katastru nemovitostí,^{2d} nabyvá se vlastnictví okamžikem účinnosti této smlouvy.

Související ustanovení: § 588, 611, 628

^{2c} Zákon č. 265/1992 Sb., o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem, ve znění zákona č. 210/1993 Sb. a č. 90/1996 Sb.

^{2d} Zákon ČNR č. 344/1992 Sb., o katastru nemovitostí České republiky (katastrální zákon), ve znění zákona č. 89/1996 Sb.

Související předpisy: § 1n. ZáPrNe; § 1n. KatZ

Z literatury: Barešová, E., Baudyš, P. Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Komentář. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 410; Barešová, E. Registrace smluv o převodu nemovitostí býv. státními notářstvími. ADN, 1995, č. 6, s. 129; Barešová, E. Účinnost smlouvy o převodu nemovitostí. ADN, 1997, č. 5, s. 99; Barešová, E. Stavby a katastr nemovitostí. Právní zpravodaj, 2000, č. 1, s. 5; Baudyš, P. Nemovitost, kodifikace občanského práva a intabulační princip. PR, 1997, č. 3, s. 127; Baudyš, P. Význam zápisů v katastru nemovitostí. PR, 1996, č. 3, s. 250; Baudyš, P. Zápis nových staveb do katastru nemovitostí. PR, 2004, č. 6, s. 224; Baudyš, P. Intabulační princip. PR, 2006, č. 3, s. 104n.; Eliáš, K. K některým sporným otázkám souvisejícím s vklady do obchodních společností. PPP, 1996, č. 4, s. 1; Eliáš, K. Převod vlastnického práva k nemovitosti – řešení v kontinentálním právu a možnosti pro českou úpravu. PR 2004, č. 18, s. 659n.; Hedrlin, A. Převod nemovitostí na základě kupní smlouvy. PR, 1998, č. 2, s. 59; Jindřich, M. Důsledky přijetí principu vkladu do katastru nemovitostí bez zásady, že stavba je součástí pozemku. PR, 1996, č. 11, s. 508, ADN, 1996, č. 6, s. 121; Knapp, V. O převodu vlastnictví smlouvou. ADN, 1995, č. 3, s. 50; Kuba, B., Olivová, K. Katastr nemovitostí České republiky. 9. vyd. Praha : Linde Praha, 2005; Mikeš, J. O vkladu vlastnického a jiného věcného práva do katastru nemovitostí. PPr, 1993, č. 3, s. 166; Oulík, T. Ještě k pozemkům evidovaným zjednodušeným způsobem. ADN, 2005, č. 1, s. 44; Pěcha, F. Několik úvah o zápisech vlastnického práva k nemovitostem (do příslušných operátů). PPr, 1998, č. 3, s. 154; Pelikánová, I. Problém převodu a přechodu práv. PR, 2001, č. 4, s. 141; Spáčil, J. Převod vlastnického práva tradicí a věcná smlouva. Časopis pro právní vědu a praxi, 1993, č. 1, s. 93; Trajerová, P. Evidování zahradních chat. PR, 2005, č. 8, s. 17; Večeřa, I. Vlastnické právo ke zhotovované stavbě. PR, 2004, č. 8, s. 13; Vlček, V. Ještě k otázce právního důvodu změny subjektu vlastnického práva v malé privatizaci. PR, 1994, č. 11, s. 409.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Nabývání vlastnictví k movitým věcem smlouvou	1
1. <i>Titulus a modus acquirendi</i>	1
2. <i>Nabývání vlastnického práva samotnou smlouvou</i>	2
II. Tradice a její podstata	3
III. Formy tradice	4
IV. Zvláštní ustanovení o způsobu nabytí vlastnictví	5
V. Nabývání vlastnictví bez odevzdání a převzetí věci	6
VI. Dvojitý prodej téže movité věci	7
VII. Žaloby ze smluvního nabytí vlastnictví k movitostem	8

K odst. 2:

I. Přehled vývoje nabývání vlastnického práva k nemovitostem	9
1. <i>Stav do 1. 1. 1951</i>	10
2. <i>Stav do 1. 4. 1964</i>	11
3. <i>Stav do 1. 1. 1993</i>	12
4. <i>Smlouvy o převodu nemovitostí, uzavřené v letech 1990–1993 podnikateli – fyzickými osobami</i>	13
II. Současný stav	14
III. Dvojitý převod téže nemovitosti	15
IV. Nabytí vlastnictví přidělem	16
V. Nabytí nemovitosti od nevlastníka	17

K odst. 3:

I. Nemovitosti neevidované v katastru nemovitostí	18
---	----

K odst. 1:**I. Nabývání vlastnictví k movitým věcem smlouvou***1. Titulus a modus acquirendi*

Jsou zde vyjádřeny (ovšem jen v dispozitivní podobě, pokud se účastníci nedohodnou jinak, příp. nestanoví-li jinak zvláštní předpis) dvě fáze nabývání vlastnického práva; první je uzavření obligační smlouvy, kterou se převodce zavazuje převést věc do vlastnictví nabyvatele, druhou fází představuje předání a převzetí věci – tradice. Tato úprava má hluboké historické kořeny. Římské právo od určité doby umožňovalo obecně převod vlastnictví pouhou tradicí; ovšem ne každé předání věci má za následek převod vlastnického práva (svěření věci do úschovy, výpůjčka apod.). K tomu, aby vlastnictví tradicí přešlo, tu musel být uznávaný důvod tradice, iusta causa traditionis (prodej, darování apod.). Tradici mohla předcházet i obligační smlouva o převodu věci, a pak se tradice jevila jako splnění této smlouvy. Právo obecné (pandektní) přejala a do právní formy převedlo učení postscholastické filosofie o věcech možných a skutečných. Proto se rozeznávala práva možná a skutečná; byl-li tu titul (titulus acquirendi), bylo právo „možné“, skutečným se stávalo přístupem nabývací skutečnosti, „modu“. Za titul pro nabytí vlastnického práva tradicí byla považována smlouva, pro původní nabývací způsoby byly tituly konstruovány různě, zpravidla však nepřipadně. Toto učení sice během 19. století v důsledku kritiky ustoupilo do pozadí, stačilo se však ještě prosadit v obecném zákoníku občanském z roku 1811. Titul tu plnil i funkci římskoprávní iustae causae traditionis. Na vztah titulu a modu, na to, co je vůbec titulem při převodu věci a na celou nauku o těchto dvou složkách byly v době platnosti obecného zákoníku občanského různé názory (k tomu viz *Spáčil, J. Převod vlastnického práva tradicí a věcná smlouva. Časopis pro právní vědu a praxi*, 1993, č. 1, s. 93n. a literaturu tam uvedenou). Obligační smlouva o převodu vlastnictví zakládala závazek věc převést (měla účinky obligační), k převodu vlastnictví však byl nutný ještě další akt („modus“), a tím byla tradice, považovaná též za věcnou smlouvu; teprve ta měla účinky translační (převod vlastnictví). Ovšem ani za platnosti obecného zákoníku občanského nebylo vždy třeba dvou fází k převodu, jako např. při ručním darování či prodeji a koupi z ruky do ruky, kdy obě fáze splývaly a vlastnictví se tak převádělo vlastně jen věcnou smlouvou – titulovanou tradicí.

1

2. Nabývání vlastnického práva samotnou smlouvou

Ustanovení § 111 odst. 1 ObčZ 1950 stanovilo: „Vlastnictví k věcem jednotlivě určeným převádí se už samou smlouvou, není-li umluveno jinak anebo nevyplývá-li nic jiného ze zvláštních předpisů.“ (Vlastnictví k věcem určeným druhově přecházelo i nadále odevzdáním, což ovšem vyplývá i ze samotné povahy věci.) Zdůrazňovalo se však, že smlouva musí zahrnout i vůli převést vlastnictví k věci. Tato úprava, týkající se i nemovitostí (intabulační princip byl opuštěn), byla zdůvodněna přizpůsobením práva „lidovému chápání“; prakticky stejně však byl po několika letech zdůvodněn částečný návrat ke dvoufázovému principu nabývání práva v platném občanském zákoníku. Účastníci smlouvy o převodu movité věci se i nadále mohou, nestanoví-li zvláštní předpis jinak, dohodnout, že vlastnictví přejde již samotnou smlouvou. O dvě fáze jde tedy jen v případě, že strany se nejprve dohodnou o převodu vlastnictví a poté na základě této smlouvy vlastnictví převedou. Strany však mohou vlastnictví převést již samotnou smlouvou, a to buď tak, že se dohodnou, že věc i bez tradice přechází na nabyvatele, nebo že uzavřou jen věcnou smlouvu o převodu vlastnictví (např. na trhu kupující vezme vyložené zboží a současně podá peníze prodávajícímu, který je

2

přijme). V této souvislosti např. Krčmář upozornil, že existují i věcné smlouvy kupní, darovací a jiné, jejichž kauzou je převod věci za peníze, jejich právním účinkem však není vznik závazku vlastnictví převést, ale samotný převod vlastnictví (*Krčmář, J. Právo obligační. Praha, 1932, s. 11*).

II. Tradice a její podstata

- 3 Převzetím věci se míní převzetí do držby, tradice. Názory na podstatu tradice se v průběhu doby lišily. Nejprve se mělo zato, že jde o pouhé předání věci; Savigny pak vystoupil s názorem, že podstatou tradice je věcná smlouva stran o převodu vlastnického práva. Toto pojetí u nás převládalo až do 50. let minulého století. Za věcnou byla označována smlouva nesoucí se přímo k přechodu vlastnického práva (měla účinky translační), zatímco obligační smlouva jen zavazovala vlastnictví převést. Ve vztahu k obligační smlouvě, zavazující vlastnictví převést, byla věcná smlouva smlouvou soluční. Marxistická právní věda poté odmítla existenci věcných úkonů včetně věcných smluv (a také institut solučních smluv) a vrátila se k pojetí tradice jako pouhého faktu. Přední tehdejší marxistický teoretik Eörsi soudil, že vlastnictví se převádí již obligační smlouvou a že tradice jen určuje okamžik přechodu práva; toto pojetí u nás poté převládlo, a s jistou licencí lze říci, že samotný pojem „věcný“ byl po určitou dobu něčím nepatřičným; až do počátku 80. let minulého století, kdy se situace počala měnit, bylo omezováno i užívání pojmu „věcná práva“, prakticky byl vyloučen vznik nových věcných břemen a pojem „věcná smlouva“ upadl v zapomnění.

Tradici je třeba i nadále považovat za věcnou smlouvu. Není pochyb o její volní povaze, o tom, že jde o dva projevy vůle (byť činěné v určité „hmotné“ podobě), které směřují k převodu držby a vlastnického práva. Je skutečností, že tyto projevy vůle nemají za následek vznik obligačního vztahu, ale jeho zánik; v některých situacích (ruční darování, prodej a koupě z ruky do ruky) dokonce ani obligační smlouva věcné smlouvě (tradici) nepředchází (nechceme-li přistoupit k násilným konstrukcím, jako že tu obligační smlouva vznikla a ihned zanikla splněním). K těmto otázkám blíže viz *Spáčil, J. Převod vlastnického práva tradicí a věcná smlouva. Časopis pro právní vědu a praxi, 1993, č. 1, s. 93n. a literaturu tam uvedenou.*

III. Formy tradice

- 4 Tradice spočívá ve dvoustranném aktu předání a převzetí držby, kterým se dává zjevně najevo předání „právní moci nad věcí“; jde o určitý způsob publikace změny ve vlastnických vztazích, sloužící bezpečnosti právního a obchodního styku. V primitivních podmínkách šlo skutečně o fyzické převzetí věci, to však přestalo s rozvojem hospodářství a obchodu vyhovovat a umožňoval se převod věci i na základě dalších skutečností (odevzdání znamením, prohlášením atd.). Postupně bylo od požadavku hmotné tradice prakticky upuštěno, nauka se však držela stále koncepce tradice jako hmotného předání a rozpor s realitou zakrývala učením o fiktivní tradici, nabytí věci zástupcem či instituty jako *constitutum possessorium*; ve skutečnosti podstatná byla realizovaná vůle stran převést (vlastnickou) držbu. Obecný zákoník občanský z roku 1811 upravoval v souladu s tímto pojetím jednotlivé druhy tradice; u movitých věcí šlo o odevzdání hmotné (z ruky do ruky), u movitých věcí, které pro svoji povahu nepřipouštějí hmotného odevzdání, jako nákladů, u skladů zboží nebo jiné hromadné věci, připouštěl zákon odevzdání znamením, tedy tím, že vlastník odevzdal příjemci listiny, jimiž se vlastnictví prokazovalo, nebo nástroje, jimiž se příjemce uváděl do držby, nebo tím, že se věc opatřila znakem, z něhož každý mohl zjevně poznat, že věc

byla přenechána někomu jinému (viz § 426n. OZO). Platné právo způsobu odevzdání či převzetí věci neupravuje. Tyto způsoby je však třeba odvodit ze skutečnosti, že jde o odevzdání a převzetí držby věci; kromě vůle směřující k převodu jde o způsob nabytí stavu označovaného jako „corpus possessionis“ (ovládání věci). V této souvislosti Nejvyšší soud vyslovil: „Pro vznik držby je nezbytné naplnění dvou předpokladů: vůle s věcí nakládat jako s vlastní (animus possidendi – prvek subjektivní) a faktické ovládání věci – panství nad věcí (corpus possessionis – prvek objektivní). Faktickým ovládním se nerozumí jen fyzické ovládání věci. Fakticky věc ovládá ten, kdo podle obecných názorů a zkušeností vykonává tzv. právní panství nad věcí... Držby věci se lze uchopit též její tradicí. Držitel se nemusí chopit držby věci sám, ale může jít o její nabytí zástupcem; není ani nutné fyzické převzetí věci držitelem. Držba tak může přejít prohlášením (učiněným výslovně i konkludentně) o tom, že osoba, která převádí věc, kterou jako vlastník drží, ji bude nadále držet pro nabyvatele jako její detentor z jiného právního důvodu (constitutum possessorium). V tomto případě nedojde ke změně ve fyzickém ovládní věci, její držba však přejde na nabyvatele“ (Sou R NS č. C 949 – NS sp. zn. 22 Cdo 728/2000). To platí i pro tradici brevi manu, kdy se na základě dohody stává vlastníkem bez dalšího ten, kdo dosud věc drží z jiného právního důvodu (např. jako výpůjčku). Obdobně se v jiném rozsudku Nejvyššího soudu (Sou R NS č. C 2346 – NS sp. zn. 33 Odo 974/2002) uvádí: „Protože převzetí movité věci je spojeno s okamžikem nabytí vlastnictví, musí představovat stav, kdy získal nabyvatel moc nad věcí, kdy může realizovat všechny složky obsahu vlastnického práva (zejména věc užívat a volně s ní disponovat). Proto je třeba převzetím rozumět faktické (fyzické, hmotné) uchopení, přebrání movité věci „z ruky do ruky“, ... u věci vyžadujících k užívání doklady (např. řidičský průkaz k autu) vedle fyzického přebrání i předání příslušenství“. Problematické je však tvrzení obsažené v tomto rozhodnutí: „V některých případech může být naroveň převzetí postaveno i prohlášení, ovšem pouze tehdy, má-li tento subjekt věc již v držení (např. na základě výpůjčky), přičemž prohlášení se netýká převzetí, ale toho, že bude věc nadále užívat již jako vlastník“. Zde se patrně opomíjí *constitutum possessorium* a vyvolává se dojem, jako by nebylo možno se dohodnout o nabytí vlastnictví i jinak než převzetím (§ 133 odst. 1). V jiném rozhodnutí (Sou R NS č. C 1765 – NS sp. zn. 25 Cdo 1232/2001) však Nejvyšší soud správně uvedl, že účastníci kupní smlouvy se mohou dohodnout, že věc, kterou prodávající pronajal či zapůjčil třetí osobě, bude prodána bez faktického předání kupujícímu a že k převodu vlastnictví dojde v okamžiku, který účastníci v kupní smlouvě sjednali.

Odevzdání a převzetí věci (tradici) lze tedy vymezit jako dvoustranný volní akt, kterým převodce převádí na nabyvatele držbu (případně i vlastnictví) věci. Je zjevné, že všechny možné formy tradice nelze v zákoně vymezit a praxe ostatně ukazuje, že to ani není třeba. Nejčastější způsoby tradice jsou ty, které jsou popsány v obecném zákoníku občanském (odevzdání z ruky do ruky, listinami nebo nástroji). V případě nabytí držby prohlášením (*traditio brevi manu* a *constitutum possessorium*) již nejde vlastně o odevzdání a převzetí, ale o nabytí pouhým shodným projevem vůle.

IV. Zvláštní ustanovení o způsobu nabytí vlastnictví

Zvláštní ustanovení o způsobu nabytí vlastnictví má občanský zákoník v § 594 (odeslání prodané věci), v § 601 (výhrada vlastnictví při kupní smlouvě), § 614 (převzetí věci při kupní smlouvě), § 650 (zhotovení věci na zakázku). Řadu ustanovení týkajících se převodu vlastnictví v obchodních vztazích má též obchodní zákoník. Jsou tu i další zvláštní předpisy; např. převod vlastnictví a zástavního práva k letadlu zapsanému do leteckého rejstříku nabývá účinnosti dnem zápisu do leteckého rejstříku (zákon

5

č. 49/1997 Sb.), převod vlastnictví k námořnímu plavidlu zapsanému do námořního rejstříku nabývá účinnosti dnem zápisu do námořního rejstříku (zákon č. 61/2000 Sb.). Speciální ustanovení o přechodu vlastnictví k zaknihovanému investičnímu nástroji má zákon č. 256/2004 Sb.

V. Nabývání vlastnictví bez odevzdání a převzetí věci

- 6 Z § 133 odst. 1 vyplývá, že dvoufázový převod přichází do úvahy jen tam, kde si účastníci nesjednali něco jiného. Vlastnictví tedy může přejít již samotnou smlouvou, pokud se tak účastníci dohodli. V takovém případě nejde o obligační smlouvu, která by měla za následek pouze vznik povinnosti vlastnictví převést, ale o věcnou smlouvu, kterou se vlastnictví přímo převádí (má translační účinky). To platí i o případech jako *constitutum possessorium* a *traditio brevi manu*; zde nejde o zvláštní způsoby fyzického předání, ale o převod věci pouhým shodným projevem vůle.

VI. Dvojí prodej téže movité věci

- 7 Prodá-li vlastník stejnou movitou věc po sobě dvěma osobám, je vlastníkem ten, kdo nabytí vlastnické právo jako první. To ovšem nemusí být ten, kdo věc jako první převzal; tak prodá-li vlastník věc a účastníci smlouvy se dohodnou, že prodávající i nadále bude mít věc u sebe pro nabyvatele (*constitutum possessorium*), bude následný prodej téže věci bývalým vlastníkem, který ji má stále u sebe, třeba posoudit jako prodej nevlastníkem. Uzavře-li však převodce dvě obligační smlouvy o převodu věci, ve kterých nebude o přechodu vlastnictví nic sjednáno, stane se vlastníkem věci ten, kdo ji převezme jako první. Podle okolností, zejména pokud oba účastníci smlouvy o dvojím prodeji a případněm zaplacení kupní ceny věděli, nelze vyloučit úvahu o neplatnosti smlouvy pro rozpor s dobrými mravy (viz též Sou R NS č. C 1490 – NS sp. zn. 22 Cdo 298/2001). K nabytí movité věci od nevlastníka viz výklad k § 132 odst. 1 ObčZ, bod 10.

VII. Žaloby ze smluvního nabytí vlastnictví k movitostem

- 8 Byla-li uzavřena věcná smlouva o převodu vlastnictví a to již přešlo na nabyvatele, může se domáhat vydání věci vlastnickou žalobou, nebo i žalobou na plnění ze smlouvy (např. bylo dohodnuto, že prodanou věc převodce u sebe podrží po stanovenou dobu z titulu výpůjčky, po této době ji však nabyvateli nepředal). Byla-li však uzavřena jen obligační smlouva, má prodávající jen povinnost věc do vlastnictví převést; vlastnickou žalobu proti němu tedy nelze uplatnit. Vzhledem k platné úpravě výkonu rozhodnutí bude přesto namístež žaloba na vydání věci, která se však nebude opírat o věcněprávní, ale o obligační nárok. Předáním věci oprávněnému na něj přejde i vlastnické právo.

K odst. 2:

I. Přehled vývoje nabývání vlastnického práva k nemovitostem

- 9 Vzhledem k významu nemovitostí v hospodářském a právním styku právo tradičně váže v zájmu posílení právní jistoty a přehlednosti trhu převod vlastnictví k nemovitostem na zápis do veřejných knih. V souvislosti se společenskými změnami docházelo u nás zhruba od poloviny 20. století ke změnám v úpravě nabývání vlastnictví k nemovitostem, vedoucím k oslabení právní jistoty (zejména opuštění intabulačního principu) a dodnes přinášejícím praktické komplikace; bohužel v souvislosti s úvahami o novém občanském zákoníku se hlasy po opuštění intabulačního principu opět počínají ozývat.

Vzhledem k tomu, že praxe se stále musí zabývat otázkami nabytí vlastnictví k nemovitostem i ve vzdálenější minulosti, je namístě krátký exkurs o této otázce s odkazem na literaturu, ve které lze nalézt další podrobnosti.

1. Stav do 1. 1. 1951

Podle § 431 OZO bylo třeba k převodu vlastnictví nemovitých věcí třeba vkladu do veřejných knih – intabulace. Veřejných knih bylo více druhů, zpravidla šlo však o knihy pozemkové, železniční a horní. Blíže o těchto otázkách, jakož i o tehdejším knihovním právu viz *Sedláček, J., Rouček, F.* Komentář k čsl. obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II. Praha, 1935, s. 503n.

10

2. Stav do 1. 4. 1964

Dnem 1. 1. 1951 nabyl účinnosti nový občanský zákoník (zákon č. 141/1950 Sb.), podle něhož se vlastnictví k věcem jednotlivě určeným převádělo už samou smlouvou, nebylo-li umluveno jinak anebo nevyplývalo-li nic jiného ze zvláštních předpisů (§ 111 odst. 1 ObčZ 1950). Podle ustanovení § 112 ObčZ 1950 se převod vlastnictví k věcem nemovitým, zapsaným v knize pozemkové nebo železniční, zapsal do těchto knih. Oproti předchozí právní úpravě byla opuštěna dosavadní zásada, že převod vlastnictví k věci nemovité se uskutečnil teprve zápisem do pozemkové knihy, a nastoupila zásada, že k převodu nemovitosti dojde v okamžiku, kdy se smlouva stane skutkem. Zápis převodu vlastnického práva k nemovitostem se ponechával jen z důvodu kontroly a evidence a měl povahu pouze deklaratorní. Nedošlo-li k nabytí vlastnictví k nemovitosti na základě tržové smlouvy, uzavřené ještě za účinnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811, a to pro nedostatek intabulace uvedené smlouvy do pozemkové knihy, potom byla-li tato smlouva platně uzavřena a nedošlo-li k jinému právnímu úkonu, který by ji rušil nebo měnil, došlo podle ní po účinnosti následujícího občanského zákoníku (zákon č. 141/1950 Sb.) k nabytí vlastnictví k nemovitosti i bez zápisu do pozemkové knihy (R 7/1996). Pokud byla v této době, kdy vlastnictví k nemovitosti přecházelo již na základě samotné smlouvy, uzavřena smlouva o převodu nemovitosti, která se nedochovala, lze její existenci prokázat i nepřímými důkazy. Přitom je třeba přihlížet také k chování účastníků po uzavření tvrzené smlouvy (Sou R NS č. C 1689 – NS sp. zn. 22 Cdo 1176/2001).

11

Již brzy se však ukázalo, že tato úprava vede ke zmatkům, a tak byl, patrně i v zájmu státní kontroly nad převody nemovitostí, zaveden institut poplatkové registrace státním notářstvím (§ 18 odst. 1 zákona č. 26/1957 Sb., o notářských poplatcích), které bylo k platnosti smlouvy o převodu nemovitosti třeba, ovšem s výjimkou smlouvy o převodu majetku, který přecházel do „socialistického vlastnictví“ (tj. do vlastnictví státního, družstevního nebo do vlastnictví společenské organizace). Smlouvy o převodu takového majetku byly nadále platné i bez poplatkové registrace a k jejich účinnosti nebylo třeba žádných dalších náležitostí. Tento princip platil i za platnosti občanského zákoníku č. 40/1964 Sb., a to až do 1. 1. 1993.

3. Stav do 1. 1. 1993

Občanský zákoník č. 40/1964 Sb. vázal převod vlastnictví k nemovitostem s výjimkami uvedenými shora na registraci smlouvy státním notářstvím; zápis vlastnického práva do evidence nemovitostí měl jen evidenční charakter. Podle § 47 ObčZ v původním znění platilo, že jestliže se účastníci v předepsané formě shodli na obsahu smlouvy a k jejímu vzniku bylo třeba ještě rozhodnutí příslušného orgánu, byli svými projevy

12

vázání až do tohoto rozhodnutí. Bylo-li rozhodnutí záporné, ke smlouvě nedošlo. Novelou, provedenou zákonem č. 131/1982 Sb., byl § 47 ObčZ změněn tak, že na rozhodnutí příslušného orgánu včetně registrace státním notářstvím byla nadále vázána účinnost smlouvy, nikoliv její vznik. Dále byl do tohoto ustanovení zařazen odstavec 3, podle kterého nedošlo-li na návrh podaný do tří let od uzavření smlouvy k rozhodnutí příslušného orgánu nebo k registraci, platilo, že účastníci od smlouvy odstoupili (do té doby nebylo možno ze zákona dovést omezení lhůty pro podání návrhu na vydání úředního rozhodnutí, nutného ke smlouvě, a tím i zánik vázanosti smluvních stran uzavřenou smlouvou v důsledku toho, že návrh nebyl podán). Skutečnost, že smlouva byla registrována státním notářstvím, nebránila vyslovení její neplatnosti soudem. K převodu vlastnictví k různým nemovitostem byla vyžadována celá řada souhlasů státních orgánů a tyto převody byly vůbec právem záměrně komplikovány; navíc tehdejší judikatura mnohdy tyto zákonné restrikce ještě prohlubovala, a proto je k ní třeba přistupovat uvážlivě (viz *Spáčil, J.* Osobní vlastnictví, restituce a judikatura. SR, 1998, č. 3. K převodu nemovitostí v této době viz blíže např. publikaci Občanský zákoník. Komentář. Díl I. Praha : Panorama, 1987, s. 422n.).

4. Smlouvy o převodu nemovitostí, uzavřené v letech 1990–1993 podnikateli-fyzickými osobami

- 13** Smlouvy o převodu nemovitostí, uzavřené v letech 1989–1993 podnikateli-fyzickými osobami za platnosti hospodářského zákoníku č. 109/1964 Sb., ve znění pozdějších předpisů, podléhaly registraci státním notářstvím. Přesto v této době byla mezi podnikateli uzavřena řada smluv, které nebyly předloženy k registraci v důsledku právního omylu, vycházejícího z toho, že tyto smlouvy, obdobně jako dřívější smlouvy mezi tzv. socialistickými organizacemi, registraci nepodléhají. Takové smlouvy nevyvolaly právní účinky, nicméně na jejich základě bylo možno nabýt oprávněnou držbu vedoucí k vydržení (Sou R NS č. C 2966 – NS sp. zn. 22 Cdo 1405/2004); mohou též být ještě předloženy ke vkladu do katastru nemovitostí [133,11].

II. Současný stav

- 14** Od 1. 1. 1993 podle § 133 odst. 2 ve znění novely provedené zákonem č. 264/1992 Sb. platí, že převádí-li se věc nemovitá na základě smlouvy (která musí být písemná), nabývá se vlastnictví vkladem do katastru nemovitostí podle zvláštních předpisů, pokud zákon nestanoví jinak. Podle § 1 odst. 1 ZáPrNe se do katastru nemovitostí kromě dalších tam uvedených práv zapisuje vlastnické právo. Děje se tak podle § 2 odst. 1 ZáPrNe vkladem. Práva uvedená v § 1 odst. 1 ZáPrNe, tedy i vlastnické právo, vznikají, mění se nebo zanikají dnem vkladu do katastru, pokud občanský zákoník nebo jiný zákon nestanoví jinak. Právní účinky vkladu vznikají na základě pravomocného rozhodnutí o jeho povolení ke dni, kdy návrh na vklad byl doručen katastrálnímu úřadu (Sou R NS č. C 1941 – NS sp. zn. 22 Cdo 1404/2001). K převodu tedy není zapotřebí tradice, vlastnictví se nabývá na základě složené (komplexní) právní skutečnosti – smlouvy a následného vkladu práva do katastru. Návrh vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí je možno podat v časově neomezené lhůtě od uzavření smlouvy (Ústavní soud sp. zn. IV. ÚS 201/96). Soud nemůže katastrálnímu úřadu uložit, aby provedl zápis do katastru nemovitostí (Sou R NS č. C 354 – NS sp. zn. 22 Cdo 2688/99). K problematice vkladu do katastru nemovitostí viz blíže *Barešová, E., Baudyš, P.* Zákon o zápisu vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Komentář. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2002.

III. Dvojitý převod téže nemovitosti.

V praxi se občas vyskytne případ dvojího prodeje téže nemovitosti, spočívající v tom, že vlastník převede nemovitost, avšak ještě před vkladem práva do katastru ji prodá znovu jinému. Tuto otázku řeší R 17/2000. Smlouva o převodu nemovitostí není neplatná jen proto, že převodce dříve převedl stejné nemovitosti na jinou osobu, jestliže ke vkladu vlastnického práva pro tuto osobu nedošlo. Byla-li zcizena nemovitost smlouvou více subjektům, resp. byla-li tatáž nemovitost převáděna dvakrát, stane se jejím vlastníkem ten, kdo jako první doručil návrh na vklad vlastnického práva do katastru katastrálnímu orgánu. V důsledku nemožnosti plnění (§ 575) dochází k zániku závazku z kupní smlouvy, u které byl podán návrh na vklad později. Ten, kdo byl dvojitým zcizením poškozen, má nárok na náhradu vzniklé mu škody podle obecných ustanovení o odpovědnosti za škodu (§ 420n.). Ovšem nelze vyloučit, že smlouva o převodu nemovitostí, kterou převodce převedl nemovitost, ačkoliv stejnou nemovitost předtím již převedl na jinou osobu, může být neplatnou z důvodu, že se přičí dobrým mravům, i když ke vkladu vlastnického práva podle v pořadí druhé převodní smlouvy došlo dříve, než se tak mohlo stát ohledně smlouvy uzavřené jako první (Sou R NS č. C 1490 – NS sp. zn. 22 Cdo 298/2001).

15

IV. Nabytí vlastnictví přidělem

V dobách platnosti obecného zákoníku občanského již docházelo k přidělování půdy, zabrané podle zákona č. 215/1919 Sb. (zákon záborový) a přidělované podle zákona č. 81/1920 Sb. (zákon přidělový) a zákona č. 329/1920 Sb. ve znění zákona č. 220/1922 Sb. (zákon náhradový); soudní praxe vycházela z rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. Rv I 783/27, které uvádělo, že k nabytí vlastnictví k přidělu není třeba intabulace; obdobně k nabytí vlastnictví k zemědělskému majetku přidělcem podle dekretu prezidenta republiky č. 12/1945 Sb. se nevyžadoval vklad do pozemkových knih (R 35/1998). To platí i o přidělu podle dekretu č. 108/1945 Sb. (viz judikaturu u § 132). Nyní jde o případy privatizace podle § 19 zákona č. 92/1991 Sb., o podmínkách převodu majetku státu na jiné osoby.

16

V. Nabytí nemovitosti od nevlastníka.

V současné době nabytí nemovitosti od nevlastníka [132,10] je možné patrně jen v rámci nucené dražby a v konkursním řízení. Příklepem v dražbě, provedené soudem v rámci výkonu rozhodnutí prodejem movitých věcí, spolu se zaplacením nejvyššího podání a převzetím vydražené věci vydražitelem po udělení příklepu dochází k přechodu vlastnického práva k vydražené věci na vydražitele, i když povinný nebyl vlastníkem dražené věci a její vlastník o probíhajícím výkonu rozhodnutí nevěděl (Sou R NS č. C 2320 – NS sp. zn. 22 Cdo 1229/2003). To zřejmě platí i pro prodej věci nemovité; vlastníkovu poskytuje ochranu žaloba vylučovací (excindační) a to i po prodeji věci, kdy však může žádat již jen strženou částku. Osoba, na kterou správce konkurzní podstaty v rámci zpeněžování převedl majetek sepsaný do konkurzní podstaty, se stává vlastníkem takového majetku bez zřetele k tomu, zda později vyšlo najevo, že sepsaný a posléze i zpeněžený majetek v době zpeněžení vlastnický náležel osobám jiným (Sou R NS č. C 2762 – NS sp. zn. 29 Odo 394/2002).

17

K odst. 3:**I. Nemovitosti neevidované v katastru nemovitostí**

- 18** Podle § 2 odst. 2 KatZ se v katastru neevidují drobné stavby, kterými jsou zejména stavby uvedené v § 3 vyhlášky č. 85/1996 Sb. I zde je k převodu třeba písemná smlouva, vlastnictví však přechází již účinností smlouvy, která nastává, nebylo-li sjednáno něco jiného, jejím uzavřením. Strany však mohou např. sjednat, že smlouva nabude v části týkající se drobných staveb účinnosti dnem vkladu vlastnictví k současně převáděné hlavní stavbě.

Z judikatury:*I. Vklad práva do katastru nemovitostí; registrace, intabulace*

R 7/1996: Nedošlo-li k nabytí vlastnictví k nemovitosti na základě tržové smlouvy, uzavřené ještě za účinnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811, a to pro nedostatek intabulace uvedené smlouvy do pozemkové knihy, potom byla-li tato smlouva platně uzavřena a nedošlo-li k jinému právnímu úkonu, který by ji rušil nebo měnil, došlo podle ní po účinnosti následujícího občanského zákoníku (zákona č. 141/1950 Sb.) k nabytí vlastnictví k nemovitosti již i bez zápisu do pozemkové knihy.

R 27/1996: Ani dříve platný obecný zákoník občanský z roku 1811, ani dříve platný obecný knihovní zákon (zákon č. 95/1871 ř.z.) neobsahovaly ustanovení, které by limitovalo dobu, v níž by mělo dojít k zápisu převodu vlastnického práva k nemovitosti do pozemkové knihy a po jejímž uplynutí by se mělo za to, že převodní smlouva pozbývá závaznosti či účinnosti. Vzhledem k ustanovení § 562 dříve platného zákona č. 141/1950 Sb. dovršily se dnem účinnosti tohoto zákona podmínky pro převod vlastnictví nemovitosti i u smluv, které byly platně uzavřeny před tímto datem a nebyly do té doby vyznačeny ve veřejné knize.

R 7/2000: Přezkoumání smlouvy o převodu nemovitostí katastrálním úřadem a pravomocné rozhodnutí o povolení vkladu vlastnického práva pro nabyvatele nebrání tomu, aby soud v občanském soudním řízení posoudil platnost či účinnost této smlouvy.

PR, 2001, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 2688/99: Soud nemůže katastrálnímu úřadu uložit, aby provedl zápis do katastru nemovitostí.

PR, 2006, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 1827/2003: Pro převod vlastnictví k budově, která nebyla předmětem evidence v katastru nemovitostí, nebyl předepsán vklad práva do katastru nemovitostí ani před účinností novely občanského zákoníku provedené zákonem č. 89/1996 Sb.

SR, 2000, č. 12 – NS sp. zn. 33 Cdo 267/98: Nedošlo-li k nabytí vlastnictví k nemovitosti na základě tržové smlouvy platně uzavřené za účinnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811 pro nedostatek intabulace uvedené smlouvy do pozemkové knihy, došlo podle ní po účinnosti občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. k nabytí vlastnictví k nemovitosti již i bez zápisu do pozemkové knihy. Podmínkou je, že tržová smlouva obsahuje i náležitosti kupní smlouvy podle občanského zákoníku č. 141/1950 Sb.

Sou R NS č. C 3071 – NS sp. zn. 22 Cdo 1405/2004: Smlouvy o převodu nemovitostí, uzavřené podnikateli – fyzickými osobami v době platnosti hospodářského zákoníku, podléhaly registraci státním notářstvem.

Sou R NS č. C 3505 – NS sp. zn. 30 Cdo 2237/2004: Skutečnost, že smlouva o převodu nemovitostí byla přezkoumána katastrálním úřadem, který pravomocně rozhodl o povolení vkladu vlastnického práva pro nabyvatele, nebrání tomu, aby soud v občanském soudním řízení posoudil platnost této smlouvy.

NS sp. zn. 22 Cdo 880/2006: Zápis vlastnického práva v katastru nemovitostí nezakládá právní stav vlastnictví ani jeho nevyvratitelnou domněnku.

ÚS sp. zn. IV. ÚS 201/96: Návrh vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí je možno podle názoru Ústavního soudu podat v časově neomezené lhůtě, neboť ani uplynutí času nemůže nic změnit na vázanosti účastníků smlouvy projevy jejich vůle. Uzavřením smlouvy vznikl kupujícím obligační nárok na převedení vlastnického práva k nemovitostem a prodávajícímu rovněž obligační nárok na zaplacení dohodnuté kupní ceny. Zaplatili-li tedy kupující prodávajícímu kupní cenu, splnili svou závazkovou povinnost z uzavření smlouvy, lhotejno v jakém stadiu se nachází věcněprávní aspekt věci, neboť v projednávaném případě nejde o závazky ze synallagmatické smlouvy, pro niž je typická vzájemná vázanost plnění.

II. Tradice

R 17/1986: Převzetí darovaných věcí od dárců se zpravidla děje odevzdáním a převzetím věci z ruky do ruky. Podle okolností konkrétního případu (např. u věcí movitých, u nichž pro jejich hmotnost nebo velikost nepřichází takové předání v úvahu) však není vyloučeno, aby k převzetí věci ve smyslu ustanovení § 134 odst. 1 o. z. došlo i jinak, a to např. předáním takového jejího příslušenství, které umožňuje faktické ovládnutí věci a je jeho předpokladem) např. předání klíče od motorového vozidla).

III. Smlouva o převodu nemovitosti

R 17/2000: Smlouva o převodu nemovitostí není neplatná jen proto, že převodce dříve převodl stejné nemovitosti na jinou osobu, jestliže ke vkladu vlastnického práva pro tuto osobu nedošlo.

R 44/2003: K 1.4.1964 se stala smlouva o převodu nemovitostí účinnou, i když strany nepožádaly o souhlas ONV k převodu podle zákona č. 65/1951 Sb.

Sou R NS č. C 837 – NS sp. zn. 22 Cdo 1236/2001: Individualizace nemovitosti v písemném právním úkonu musí být u nemovitostí zapsaných v katastru nemovitostí (resp. dříve v evidenci nemovitostí) provedena uvedením obce, parcelního čísla a katastrálního území, v němž nemovitosti leží. Budovy, které v bývalé evidenci nemovitostí nebyly zapsány, musely být v dohodě o jejich vydání popsány natolik určitě, že i třetím osobám muselo být zřejmé, o jaké budovy jde.

Sou R NS č. C 1689 – NS sp. zn. 22 Cdo 1176/2001: Pokud byla v době, kdy vlastnictví k nemovitosti přecházelo již na základě samotné smlouvy, uzavřena smlouva o převodu nemovitosti, která se nedochovala, lze její existenci prokázat i nepřímými důkazy. Při tom je třeba přihlížet také k chování účastníků po uzavření tvrzené smlouvy.

Sou R NS č. C 1765 – NS sp. zn. 25 Cdo 1232/2001: Účastníci kupní smlouvy se mohou dohodnout, že věc, kterou prodávající pronajal či zapůjčil třetí osobě, bude prodána bez faktického předání kupujícím a že k převodu vlastnictví dojde v okamžiku, který účastníci v kupní smlouvě sjednali.

Sou R NS č. C 3789 – NS sp. zn. 30 Cdo 1756/2004: Smlouva o převodu části pozemkové parcely, k jejímuž oddělení stavební úřad v rámci územního řízení neudělil souhlas, je neplatná.

IV. Odstoupení od smlouvy a vlastnické právo

PR, 1998, č. 8 – NS sp. zn. 1 Odon 26/97: 1. Odstoupení od smlouvy o převodu nemovitostí má nejen obligační, ale i věcněprávní účinky. 2. Účinným odstoupením od této smlouvy zaniká právní titul, na jehož základě kupující nabyt vlastnické právo k nemovitosti a obnovuje se předchozí stav. Následný zápis vlastnického práva prodávajícího do katastru nemovitostí má pouze deklaratorní účinky.

SR, 2000, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 380/99: Skutečnost, že převodce nemovitostí pozbyl vlastnické právo k převáděným nemovitostem po uzavření kupní smlouvy, avšak před tím, než došlo ke vkladu vlastnického práva nabyvatele do katastru nemovitostí, nemá za následek dodatečnou neplatnost kupní smlouvy, nýbrž zánik práv a povinností z této smlouvy pro nemožnost plnění (§ 575 odst. 1 ObčZ), kterým je v tomto případě převod vlastnického práva.

Sou R NS č. C 1992 – NS sp. zn. 22 Cdo 534/2002: 1. Účinným odstoupením od smlouvy o převodu nemovitostí zaniká právní titul, na jehož základě kupující nabyt vlastnické právo k nemovitostem a obnovuje se předchozí stav. Následný zápis vlastnického práva prodávajícího do katastru nemovitostí má pouze deklaratorní účinky. 2. Proávající má naléhavý právní zájem na určení obnoveného vlastnického práva k nemovitostem po odstoupení od kupní smlouvy jen tehdy, jestliže sám plnění, které z této smlouvy dostal, tj. kupní cenu, vrátil kupujícímu, případně jestliže s touto žalobou na určení podal žalobu na vyklizení kupujícího z nemovitosti oproti vrácení kupní ceny.

Sou R NS č. C 3321 – NS sp. zn. 22 Cdo 1824/2004: Jednotné zemědělské družstvo bylo zástupcem držitele sdružených pozemků, který nabyt vlastnictví k nim v době, kdy byly do družstva sdruženy. Nabyvatel sdružených pozemků se chopil jejich držby symbolickým aktem – registrací smlouvy státním notářstvím.

V. Ostatní

Sou R NS č. C 4519 – NS sp. zn. 29 Odo 312/2003: Prohlášení konkurzu na majetek prodávajícího nemá samo o sobě vliv na platnost sjednané kupní smlouvy ani na její obligační účinky. Nedošlo-li po prohlášení konkurzu k odstoupení od kupní smlouvy nebo nezanikla-li tato smlouva po prohlášení konkurzu jiným způsobem a nejde-li současně o právní úkon neúčinný, stihá správce konkurzní podstaty závazek převést vlastnické právo k předmětu koupě na kupujícího.

§ 134 Vydržení

(1) Oprávněný držitel se stává vlastníkem věci, má-li ji nepřetržitě v držbě po dobu tří let, jde-li o movitost, a po dobu deseti let, jde-li o nemovitost.

(2) Takto nelze nabýt vlastnictví k věcem, které nemohou být předmětem vlastnictví, nebo k věcem, které mohou být jen ve vlastnictví státu nebo zákonem určených právnických osob (§ 125).

(3) Do doby podle odstavce 1 se započte i doba, po kterou měl věc v oprávněné držbě právní předchůdce.

(4) Pro počátek a trvání doby podle odstavce 1 se použijí přiměřeně ustanovení o běhu promlčecí doby.

Související ustanovení: § 129, 130, 132, 151o

Z literatury: Baudyš, P. Vydržení vlastnického práva k nemovitostem. ADN, 1998, č. 4, s. 77; Baudyš, P. K vydržení obecního majetku státem. PR, 2003, č. 1, s. 27n.; Baudyš, P. K vydržení vlastnického práva k nemovitosti. PR, 2003, č. 4, s. 191; Bičovský, J. O vydržení (k některým zásadním otázkám vydržení). Správní právo, 1983, č. 5, s. 257; Daubner, R. Princip abstrakce a jeho souvislost s ochranou dobré víry v právu. PR, 1994, č. 6, s. 189; Holub, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v čs. právním řádu. Praha : Panorama, 1985, s. 176; Chalupa, L. Započtení oprávněné držby. PR, 2001, č. 1, s. 13; Petr, B. K vydržení z hlediska právní povahy titulu, od něhož lze odvodit dobrou víru. PR, 2001, č. 3, s. 116; Petr, B. Vydržení v českém právu. Praha : C. H. Beck, 2006, 2. vydání; Petr, B. Vydržení části jiné věci než parcely. PR, 2002, č. 5, s. 227; Petr, B. Ke dvěma aktuálním problémům vydržení vlastnického práva. PR, 2007, č. 8, s. 293; Plank, K. Vydržanie v novele Občianskeho zákonníku. Socialistické súdnictvo, 1984, č. 3, s. 12; Spáčil, J. Oprávněná držba jako předpoklad vydržení v novější judikatuře. SR, 1999, č. 4, s. 112; Spáčil, J. Neznalost zákona, právní omyl a oprávněná držba. PR, 2000, č. 5, s. 189; Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 238n.

Obsah výkladu:

I. Podstata a funkce vydržení	1
II. Vývoj úpravy vydržení v platném občanském zákoníku	2
III. Předpoklady vydržení	3
1. Věc způsobilá k vydržení	3
2. Subjekty vydržení	4
3. Oprávněná držba	5
4. Vydržecí doba (lhůta)	6
5. Běh vydržecí lhůty započatý před 1. 1. 1992	7
IV. Vydržení práva odpovídajícího věčnému břemeni	8
V. Vydržení podle starších právních předpisů	9
VI. Vydržení a právo osobního užívání pozemku	10

I. Podstata a funkce vydržení

- 1 Vydržení vlastnického práva je jeho nabytí v důsledku kvalifikované držby věci, vykonávané po zákonem stanovenou dobu. Účelem vydržení je uvést do souladu dlouhodobý faktický stav se stavem právním a umožnit nabytí vlastnictví držiteli, který věc dlouhodobě ovládá v dobré víře, že je jejím vlastníkem, přičemž tato dobrá víra je podle platné úpravy dána „se zřetelem ke všem okolnostem věci“. Rubem ovládání věci držitelem je nečinnost vlastníka. Vydržení tak hojí zejména vady nebo nedostatek nabývacího titulu; v případě, že smlouva je neplatná pro vadu, o které nabyvatel nemohl při zachování obvyklé opatrnosti vědět, anebo tu výjimečně titul vůbec není a nabyvatel je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že tu titul je, stane se nabyvatel

věci jejím oprávněným držitelem a při splnění dalších podmínek ji vydrží. Vydržení má i další významnou funkci; chrání vlastníka, který se ocitl v důkazní nouzi ohledně existence jeho práva. U věci nemovitých, které někdo koupil nebo zdědil před dlouhou dobou, může vyvstat otázka vlastnictví právních předchůdců, které může být stěží dokazatelné. Institut vydržení zde koriguje tvrdost vyplývající z nemožnosti v mnoha případech prokázat, že i předchůdce byl vlastníkem věci.

II. Vývoj úpravy vydržení v platném občanském zákoníku

Občanský zákoník z roku 1964 v původním znění nabytí práva vydržením vůbec neupravoval. Tento stav se v praxi ukázal neudržitelným, a proto bylo vydržení opětovně zavedeno novelou občanského zákoníku č. 131/1982 Sb., účinnou od 1. 4. 1983. Tato novela však přinesla jen částečné řešení problému, neboť omezila jak rozsah subjektů vydržení, které bylo omezeno na fyzické osoby (byly z něj tedy vyloučeny právnické osoby i stát), tak i předmět vydržení, když nebylo možno vydržet zejména vlastnické právo k pozemkům. Novela občanského zákoníku provedená zákonem č. 509/1991 Sb. naprostou většinu omezení odstranila; nyní není z vydržení vyloučen žádný subjekt (s výjimkou některých případů držby cizozemců, viz níže) a předmět vydržení je omezen jen zcela okrajově (§ 134 odst. 2). Vlastníkem vydrženého pozemku se držitel stává okamžikem, kdy splnil podmínky vydržení; další právní skutečnosti pro nabytí vlastnického práva vydržením zákon nevyžaduje.

III. Předpoklady vydržení

1. Věc způsobilá k vydržení

Vydržením nelze nabýt vlastnictví k věcem, které nemohou být předmětem vlastnictví, nebo k věcem, které mohou být jen ve vlastnictví státu nebo zákonem určených právnických osob. Předmětem vydržení jsou věci movité i nemovité. V právní praxi vznikly před časem pochybnosti o tom, zda způsobilým předmětem vydržení je i „část pozemku“. Podle R 40/2000 způsobilým předmětem vydržení vlastnického práva je i pozemek, který je částí parcely; odpověď je tedy kladná (k rozdílu mezi pozemkem a parcelou a k jejich vzájemnému poměru viz odůvodnění R 40/2000).

2. Subjekty vydržení

Subjektem vydržení jsou všechny osoby, které jsou způsobilé k nabývání vlastnického práva. Jsou to tedy osoby fyzické, právnické i stát. Cizozemec, který není občanem České republiky, může vydržet vlastnické právo, pokud může podle zákona č. 219/1995 Sb. (devizový zákon) nabývat vlastnické právo k nemovitostem v České republice.

3. Oprávněná držba

Podmínkou vydržení je držba, a to oprávněná. O tom blíže výklad k § 129, § 130 odst. 1.

4. Vydržecí doba (lhůta)

Vydržecí lhůta činí tři roky, jde-li o movitost, a deset let, jde-li o nemovitost. Ze zákona i z povahy věci vyplývá, že držba musí být nepřetržitá, držitel nesmí držbu ztratit. To samozřejmě neznamená, že držitel musí celou dobu věc fyzicky držet. Jde o to, aby v průběhu vydržecí doby nenabyl držbu (nikoliv detenci) věci někdo jiný. Jak posoudit případy, kdy někdo sice držbu pozbyl, ale úspěšně uplatnil posesorní žalobu (resp. návrh

na ochranu pokojného stavu podle § 5), nebo se domohl restituce ztracené držby dříve, než se držba nového držitele stala pokojnou? Pokud věc nepřešla do cizí pokojné držby, běží dosavadnímu držiteli nepochybně vydržecí doba. Je otázka, co se stane, když věc do cizí pokojné držby přejde a později se k oprávněnému držiteli vrátí (například na základě rozsudku). Lze zaujmout názor, že pokud oprávněný držitel úspěšně u soudu uplatní žalobu publiciánskou, dává se mu zapravdu, že je oprávněným držitelem, i když věc má žalovaný; proto je patrně správné i v případě, kdy se držitel u soudu domůže vydání věci, považovat držbu za nepřerušenou. Opačný – a tradiční – názor vychází patrně ze skutečnosti, že věc nemůže být současně v držbě dvou osob, nejde-li o společnou držbu. Tento teoretický závěr by však neměl mít přednost před požadavky spravedlnosti a rozumného řešení. Jinak je tomu ovšem v případě, že držitel věc např. prodá a později znovu koupí; zde došlo nepochybně k přerušení vydržecí doby, lze však započíst držbu předchůdce.

Změna v osobě vlastníka držené věci nemá na běh vydržecí doby vliv. Naproti tomu dojde-li ke změně držitele, je třeba posoudit, zda i nový držitel je držitelem oprávněným. Vydržení tu počne běžet znovu, za splnění zákonných podmínek si však nový držitel započte i dobu, po kterou měl věc v oprávněné držbě právní předchůdce. Oprávněný držitel si může pro účely vydržení započíst vydržecí dobu toho předchůdce, od kterého nabyl držbu; pokud jeho bezprostřední předchůdce nebyl držitelem oprávněným, dobu oprávněné držby vzdálenějšího předchůdce si započíst nemůže.

Pro počátek a trvání vydržecí doby se použijí přiměřeně ustanovení o běhu promlčecí doby (§ 134 odst. 4). Již v době platnosti obecného zákoníku občanského se uznávalo stavení vydržení (tj. doba, kdy ze zákonem uznaných důvodů vydržení neběželo) a přetržení vydržení, kdy doba již uplynulá ztratila význam a vydržení počalo běžet znovu. Z § 112n. se podává, že ke stavení běhu vydržecí doby dochází, uplatní-li vlastník ve vydržecí době právo u soudu nebo u jiného příslušného orgánu a v zahájeném řízení řádně pokračuje. Podá-li vlastník žalobu o vyklizení nemovitosti proti oprávněnému držiteli, dochází dnem zahájení řízení ke stavení běhu vydržecí doby; okolnost, kdy byla žaloba doručena oprávněnému držiteli, tu není rozhodná (R 18/2001).

Jde-li o vlastnické právo osob, které musí mít zákonného zástupce, vydržení nepočne, dokud jim zástupce není ustanoven. Již započaté vydržení probíhá dále, avšak neskončí, dokud neuplyne rok po tom, kdy těmto osobám bude zákonný zástupce ustanoven nebo kdy překážka jinak pomine. Jde-li o právo mezi zákonnými zástupci na jedné straně a nezletilými dětmi a jinými zastoupenými osobami na druhé straně, vydržení ani nepočíná ani neběží. To platí i o právech mezi manžely. Počítání času, tedy i vydržecí doby, se řídí § 122.

5. Běh vydržecí lhůty započatý před 1. 1. 1992

- 7 Vystává otázka, jak posoudit případy, ve kterých před 1. 1. 1992 vydržení možné nebylo, k tomuto dni anebo později došlo ke splnění podmínek pro vydržení, stanovených novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., přičemž podmínky pro nabytí vydržení byly naplňovány v době před účinností novely, tedy v době, ve které, přísně vzato, vydržecí doba nemohla běžet. Jde zejména o případy, kdy občan měl v oprávněné držbě věc z majetku v tzv. socialistickém vlastnictví, nebo věc, ke které měla socialistická organizace právo užívání podle zvláštních předpisů, případně pozemek (ten nebyl předmětem vydržení vlastnického práva a občan mohl v důsledku vydržení nabýt jen právo na uzavření dohody o osobním užívání). K nabytí práva vydržením došlo, pokud v době po nabytí účinnosti novely č. 509/1991 Sb. byly splněny předpoklady vydržení. Do doby, po kterou měl oprávněný držitel věc v držbě, je třeba pro účely vydržení započíst i dobu držby, vykonávané před 1. lednem 1992, i když jde o věc, kterou v té

době nebylo možno vydržet. Pozemek ve státním vlastnictví byl před nabytím účinnosti novely občanského zákoníku, provedené zákonem č. 509/1991 Sb., způsobilým předmětem oprávněné držby, tato držba však vzhledem k ustanovení § 135a odst. 3 ObčZ, které vylučovalo z vydržení pozemky v tzv. socialistickém vlastnictví, nemohla vyústit v nabytí vlastnického práva vydržením. Jakmile uvedené omezení odpadlo, uplatnily se právní důsledky oprávněné držby, které zákon až doposud vylučoval (srov. R 50/2000). Tyto závěry platí i pro případy, kdy oprávněným držitelem byla právnická osoba nebo stát. Viz též [124,5].

IV. Vydržení práva odpovídajícího věcnému břemeni

Předpoklady vydržení práva odpovídajícího věcnému břemeni jsou totožné s předpoklady nezbytnými pro vydržení vlastnického práva. Jako je předpokladem dobré víry u oprávněného držitele věci jeho přesvědčení, že mu věc patří jako vlastníkov, tak předpokladem dobré víry oprávněného držitele práva odpovídajícího věcnému břemeni je přesvědčení, že mu právo odpovídající věcnému břemeni náleží. Toto přesvědčení musí být podloženo konkrétními skutečnostmi, které ho k němu opravňují. Oprávněný držitel práva odpovídajícího věcnému břemeni musí být „se zřetelem ke všem okolnostem“ v dobré víře, že se stal subjektem práva na základě zákonem předpokládaného způsobu vzniku věcného břemene, tedy že právo, které k cizí věci vykonává, mu náleží, neboť řádně vzniklo anebo na něj řádně přešlo. Tak tomu může být, zřídí-li věcné břemeno někdo, kdo k tomu není oprávněn nebo bude-li smlouva o jeho zřízení neplatná.

Otázka existence dobré víry držitele se pak posuzuje z hlediska objektivního, tj. podle toho, zda držitel při normální opatrnosti, kterou lze na něm požadovat, neměl a nemohl mít pochybnosti o tom, že mu právo odpovídající věcnému břemeni vzniklo a že mu náleží. Jestliže však právo k cizí věci bylo vykonáváno na základě souhlasu vlastníka, který mohl být kdykoliv odvolán, nemohl takový souhlas založit dobrou víru držitele o vzniku a existenci práva, které by mělo povahu věcného břemene (R 26/2001). Jde o tzv. výprosu, která spočívá v tom, že vlastník dovolí užívat jeho věc, aniž by uživateli k věci vzniklo nějaké právo. Např. vlastník pozemku dovolí svému sousedovi kráť si cestu přes jeho pozemek anebo takové chování mlčky trpí. Lze ovšem uzavřít i ústní obligacní smlouvu o povolení přecházení přes pozemek. Vždy je třeba zvažovat, zda šlo o výprosu nebo zda oba účastníci chtěli být smlouvou vázáni. Výprosu dříve upravoval § 974 OZO, který stanovil, že *nebyla-li stanovena ani doba ani účel užívání, nevznikne pravá smlouva, nýbrž nezávazná výprosa (precarium) a půjčitel může věc podle libovůle žádati zpět*. I když dnes není výprosa výslovně upravena, zásady uvedené v § 974 OZO vyplývají „z povahy věci“ a lze z nich stále vycházet.

Nejčastější je v praxi tvrzení, že někdo přechází přes cizí pozemek na základě práva věcného břemene, které vydržel. K úspěchu však nestačí prokázat, že někdo chodí po stanovenou vydržecí dobu přes cizí pozemek. Přes cizí pozemek lze totiž přecházet na základě různých právních důvodů; může jít například o závazkový vztah, může jít o výprosu anebo může jít o užívání cizího pozemku jako účelové komunikace. Skutečnost, že se někdo chová způsobem, který naplňuje možný obsah práva odpovídajícího věcnému břemeni (např. přechází přes cizí pozemek), ještě neznamená, že je držitelem věcného práva. Takovým držitelem je jen ten, kdo je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu právo odpovídající věcnému břemeni náleží. Zpravidla to bude ten, kdo vykonává právo na základě právního titulu, který je neplatný, přičemž oprávněný ani při zachování obvyklé opatrnosti o důvodech neplatnosti neví a nemusí vědět, může však jít i o případ tzv. domnělého právního důvodu držby (titulus putativus),

kdy tu titul vůbec není, ale držitel práva je se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že tu takový titul je.

V. Vydržení podle starších právních předpisů

- 9 Praxe je stále nucena řešit problematiku vydržení podle obecného zákoníku občanského z roku 1811 a podle občanského zákoníku č. 141/1950 Sb. Konstrukce držby a vydržení v posledně jmenovaném zákoníku byla obdobná platné úpravě a nepůsobí potíže. V obecném zákoníku občanském však byly odlišně konstruovány podmínky řádného vydržení podle § 1460 (držba musela být řádná, pravá a poctivá) a bylo tu i mimořádné vydržení (§ 1477), pro které postačovala držba poctivá; jiná byla i konstrukce držby práva. K tomu viz blíže *Sedláček, J., Rouček, F.* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II. Praha, 1935. O vydržení podle obou těchto předpisů i podle občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. ve znění před novelou č. 509/1991 Sb. pojednává podrobně *Petr, B.* Vydržení v českém právu. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006.

VI. Vydržení a právo osobního užívání pozemku

- 10 Vydržet lze jen právo, které má držitel v oprávněné držbě. Proto osoba, které bylo vadně zřízeno právo osobního užívání pozemku (viz § 198n. občanského zákoníku ve znění před novelou č. 509/1991 Sb.), nemohla vlastnické právo k pozemku v době před 1. 1. 1992 vydržet. V té době byl držitelem vlastnického práva stát či jiná socialistická organizace, občan mohl být jen detentorem, resp. držitelem práva osobního užívání. Je třeba vycházet z toho, že předcházelo-li uzavření dohody o zřízení práva osobního užívání tehdejším právem požadované správní rozhodnutí, nelze vznik tohoto práva a jeho pozdější transformaci na právo vlastnické zpochybnit (Ústavní soud sp. zn. II. ÚS 114/04). Lze dodat, že i právo osobního užívání pozemku bylo způsobilým objektem držby práva a vzhledem k tomu, že k 31. 12. 1991 měl oprávněný držitel stejná práva, jako kdyby byl jeho skutečným subjektem (obdobu oprávněné držby věci), stal se i on v důsledku transformace tohoto práva jeho vlastníkem (§ 872 – viz rozsudek velkého senátu občanskoprávního kolegia Nejvyššího soudu ČR sp. zn. 31 Cdo 1529/2004, publikovaný jako R 72/2006). Toto pravidlo se však netýká jiných druhů práv osobního užívání, než práva užívání pozemku, které mělo, na rozdíl např. od práva osobního užívání bytu, věcné právní povahu.

Z judikatury:

K oprávněné držbě jako předpokladu vydržení viz judikaturu k § 130.

I. Předmět vydržení

R 40/2000: Způsobilým předmětem vydržení vlastnického práva je i pozemek, který je částí parcely.

II. Vydržecí doba

R 50/2000: Do doby, po kterou měl oprávněný držitel věc v držbě, je třeba pro účely vydržení započít i dobu, po kterou věc držel před 1. 1. 1992, a to i v případě, že šlo o věc ve státním vlastnictví.

PR, 1999, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 1193/98: Vlastnické právo k pozemku vydržením nabude osoba, která kdykoliv po 1. lednu 1992 (včetně) splní podmínky stanovené § 134 ObčZ; ze znění zákona nelze dovodit, že by nebylo možno takto přihlížet k době, po kterou měl oprávněný držitel pozemek v držbě před 1. lednem 1992.

PR, 2000, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2570/98: Vlastníkem nemovitosti se počínaje dnem 1. 1. 1992 stane právnická osoba, která má nemovitost v oprávněné držbě nepřetržitě po dobu deseti

let, a to i v případě, že se stala oprávněným držitelem před 1. 1. 1992. Do vydržecí doby je třeba započít i dobu oprávněné držby, vykonávané před tímto dnem.

SR, 1999, č. 7 – NS sp. zn. 2 Cdo 1134/96: Oprávněný držitel, který má pozemek v držbě nepřetržitě po dobu deseti let, se stává jeho vlastníkem, a to i v případě, že se stal oprávněným držitelem před 1. lednem 1992 a podmínky pro nabytí vlastnického práva vydržením byly dovršeny poté, co nabyl účinnosti zákon č. 509/1991 Sb., a to bez ohledu na skutečnost, že mezitím snad došlo k nabytí vlastnictví k pozemku státem. Skutečnost, že stát nabyl v důsledku oprávněné držby někoho jiného vlastnické právo k pozemku, neměla vliv na pozdější vydržení tohoto pozemku oprávněným držitelem.

III. Subjekty vydržení

Sou R NS č. C 1475 – NS sp. zn. 22 Cdo 306/2001: V případě, že státní podnik (dříve i národní podnik) vykonával právo hospodaření s majetkem státu (dříve právo hospodaření s národním majetkem) i vůči majetku, který nebyl ve vlastnictví státu, byl držitelem tohoto majetku stát; státní (národní) podnik byl jen jeho detentorem. Vlastníkem nemovitosti se po 1. 1. 1992 stal stát, pokud měl nemovitost v oprávněné držbě nepřetržitě po dobu deseti let, přičemž do vydržecí doby je třeba započít i dobu oprávněné držby, vykonávané před uvedeným dnem. Oprávněnou držbu státu si může započít i jeho právní nástupce.

Sou R NS č. C 2675 – NS sp. zn. 22 Cdo 469/2004: V případě držby státu – jeho organizační složky – nelze považovat jinou jeho organizační složku, která s věcí dříve nakládala, za právního předchůdce.

IV. Ostatní

PR, 2006, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2595/2005: Řádné vydržení v OZO z roku 1811 vyžadovalo držbu řádnou, poctivou a pravou, jakož i uplynutí vydržecí doby; k mimořádnému vydržení stačilo držení bezelstné, přičemž se bezelstnost držitelů předpokládala. Důkaz o tom, že nešlo o držbu bezelstnou (poctivou), byl na tom, kdo vydržení popíral. Vydržecí doba u mimořádného vydržení byla (nešlo-li o případy uvedené v § 1472 OZO) třicetiletá. Výprosa (precarium) bezelstnost vylučovala.

Sou R NS č. C 1176 – NS sp. zn. 22 Cdo 1843/2000: Pokud účastník, který vydržení uplatňuje, sám jeho podmínky splnil, je nadbytečné zabývat se i oprávněností držby, popřípadě vydržením jeho předchůdců.

Sou R NS č. C 1480 – NS sp. zn. 22 Cdo 421/2001: Nebyla-li v ujednání mezi vlastníkem a tím, komu bylo umožněno užívat cizí věc, určena ani doba ani účel užívání, nevzniká skutečná smlouva, nýbrž nezávazná výprosa a vlastník může kdykoliv žádat vrácení půjčené věci. Věc přenechanou uživateli z důvodu výprosy nemůže uživatel vydržet.

Sou R NS č. C 3719 – NS sp. zn. 22 Cdo 2128/2005: Námitka držitele, že sporný pozemek vydržel již jeho právní předchůdce, nemůže mít kladný vliv na výsledek řízení o určení, že vlastníkem pozemku je držitel, jestliže právní předchůdce na držitele sporný pozemek nepřevodl (neoznačil ho ve smlouvě) a převedl na něj pouze pozemky jiné v hranicích a výměře dané příslušným katastrálním operátem.

§ 135 [Věci ztracené, skryté a opuštěné]

(1) Kdo najde ztracenou věc, je povinen ji vydat vlastníkov. Není-li vlastník znám, je nálezce povinen odevzdat ji obci, na jejímž území k nález došlo. Nepřihlásí-li se o ni vlastník do šesti měsíců od jejího odevzdání, připadá věc do vlastnictví této obce.

(2) Nálezce má právo na náhradu nutných výdajů a na nálezné, které tvoří deset procent ceny nález. Zvláštní právní předpis může jinak upravit oprávnění toho, kdo věc našel nebo ohlásil.

(3) Přihlásí-li se vlastník věci, která byla odevzdána obci podle odstavce 1, před uplynutím lhůty šesti měsíců od jejího odevzdání obci, je vlastník věci povinen nahradit obci náklady, které jí v souvislosti s opatrováním věci vznikly.

(4) Ustanovení odstavců 1 až 3 platí přiměřeně i na věci skryté, jejichž vlastník není znám, a na věci opuštěné.

(5) Ustanovení odstavců 1 až 4 se nepoužije, stanoví-li zvláštní právní předpis^{2d} jinak.

Související ustanovení: § 451

Související předpisy: Zák. č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví a o změně některých zákonů; § 26 zák. č. 18/1997 Sb., o mírovém využívání jaderné energie a ionizujícího záření (atomový zákon) a o změně a doplnění některých zákonů; § 254 TrZ; zák. č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

Z literatury: *Baudyš, P.* Opuštěná nemovitost. PR, 2005, č. 15, s. 563; *Bělovský, P.* Nález pokladu ve vývoji soukromého práva. PR, 2004, č. 24, s. 894; *Chalupa, L.* Zánik vlastnictví nemovitosti opuštěním a vzdáním se vlastnického práva. PRá, 2001, č. 5, s. 14; *Korecká, V.* Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu. Brno : Univerzita J. E. Purkyně – Acta Universitatis Brunensis-Iuridica 39, s. 83; *Mruzek, K.* Opuštění věci a jeho právní následky. Správní právo, 1996, č. 5, s. 268; *Vaněk, J.* Neoprávněný majetkový prospěch. Praha : Panorama, 1987, s. 73n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Ztráta a nález movité věci a jejich právní následky 1

K odst. 2:

I. Práva nálezce 2

K odst. 4:

I. Věci opuštěné 3
 1. *Opuštění věci jako právní úkon* 3
 2. *Opuštění nemovitosti* 4
 3. *Opuštění nemovitosti před rokem 1990* 5
 4. *Renunciační prohlášení* 6
 5. *Hroby* 7
 II. Věci skryté 8

K odst. 1:

I. Ztráta a nález movité věci a jejich právní následky

- 1 Ztráta movité věci, na rozdíl od jejího opuštění, je jen událostí, nejde o projev vůle. Samotnou ztrátou se vlastnictví k věci nemění, nálezce je v každém případě povinen věc odevzdat příslušné obci. Problémem může být, zda nálezce je ten, kdo věc „najde“ (např. ji uvidí ležet na cestě) anebo jen ten, kdo ji vezme k sobě. Každou věc je zřejmě třeba posoudit individuálně z hlediska dobrých mravů tak, že nálezce je každý, kdo věc „najde“, aniž by ji musel nutně uchopit; nejde-li o věc zjevně nepatrné hodnoty, je povinen ji vzít k sobě a předat vlastníkově či obci. Poruší-li tuto povinnost, nelze vyloučit jeho odpovědnost za škodu tím způsobenou (§ 420 odst. 1); přitom je třeba vzít do úvahy okolnosti, za kterých k nálezu došlo.

Po novele občanského zákoníku, provedené zákonem č. 359/2005 Sb., není nálezce v případě, že vlastník věci není znám, povinen odevzdat věc státu, ale obci, na jejímž

^{2d} Například zákon č. 119/2002 Sb., o střelných zbraních a střelivu a o změně zákona č. 156/2000 Sb., o ověřování střelných zbraní, střeliva a pyrotechnických předmětů a o změně zákona č. 288/1995 Sb., o střelných zbraních a střelivu (zákon o střelných zbraních), ve znění zákona č. 13/1998 Sb., a zákona č. 368/1992 Sb., o správních poplatcích, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů, (zákon o zbraních), ve znění pozdějších předpisů.

území k nálezu došlo. To ovšem může vyvolat problémy, pokud k nálezu dojde mimo zastavěnou část obce (tzv. extravilánu), např. v lese, v polích apod.; pak může být nejasné, na území které obce k nálezu vůbec došlo. Při striktním výkladu zákona bude totiž nutné učinit závěr, že nebyla-li věc odevzdána té obci, na jejímž území k nálezu došlo, nemůže dojít k přechodu vlastnictví na obec.

Neodevzdá-li nálezce věc, kterou uchopil, má proti němu vlastník žalobu na vydání věci podle § 126 odst. 1, a obec může uplatnit právo na odevzdání věci přímo podle § 135 odst. 1. Jestliže nálezce věc spotřebuje nebo zcizí za úplatu, půjde o bezdůvodné obohacení. Bezdůvodné zadržování věci je protiprávním jednáním a nálezce tak bude odpovídat vlastníkově i za škodu tím vzniklou.

K odst. 2:

I. Práva nálezce

Nálezce má právo na náhradu nutných nákladů spojených s jejím předáním vlastní- 2
kovi a dále též nutných nákladů na nezbytnou údržbu a zachování věci. Toto právo mu zřejmě náleží i proti obci, která nabyla vlastnictví k nálezu. Zvláštní úprava práv nálezce je obsažena v zákoně č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči, ve znění pozdějších předpisů.

K odst. 4:

I. Věci opuštěné

1. Opuštění věci jako právní úkon

Opuštění (derelikce) věci je projev vůle vzdát se vlastnického práva spojený s pozby- 3
tím detence věci. Je tedy zapotřebí animus et corpus – vůle vzdát se vlastnictví k věci a současně i její fyzické opuštění. Tím se opuštění věci liší od ztráty věci nebo jejího odložení, kde sice vlastník pozbývá detenci, nikoliv však vlastnickou vůli. Občanský zákoník sice výslovně opuštění věci neupravuje, ale z toho, že pojednává o dalším osudu takových věcí, je zjevné, že s ním počítá. U opuštěných movitých věcí se uplatní stejná pravidla, jako u nálezů; ostatně v praxi nebude zpravidla možno rozeznat, zda jde o movitou věc opuštěnou, ztracenou či dokonce jen nevhodně odloženou (někdo odloží na veřejném místě zavazadlo a delší dobu jej nechá tak, nebo na něj zapomene a odjede jinam). K věcem opuštěným nabude obec vlastnictví již derelikcí; platné právo totiž nezná věci ničí, takže opustí-li vlastník věc, ihned musí nastoupit jiný vlastník. Nebude-li však nepochybné, že jde o věc opuštěnou, bude nutno s ní nakládat jako s věcí ztracenou.

Opuštění věci je právní úkon a proto nesmí odporovat zákonu, ani jej obcházet či být v rozporu s dobrými mravy. Proto není možné vzdát se vlastnictví a odpovědnosti např. za nepoužitelnou věc tím, že ji někdo odloží na veřejném místě. V této souvislosti je třeba poukázat na zvláštní úpravu pro odstavené silniční vozidlo, které je trvale technicky nezpůsobilé k provozu a není opatřeno státní poznávací značkou nebo které je zjevně trvale technicky nezpůsobilé k provozu (vlak), obsaženou v § 19 PozKom, a pro odpady (zákon č. 185/2001 Sb., podle jehož § 3 odst. 1 je odpadem každá movitá věc, které se osoba zbavuje nebo má úmysl nebo povinnost se jí zbavit a přísluší do některé ze skupin odpadů uvedených v příloze č. 1 k tomuto zákonu).

2. Opuštění nemovitosti

- 4 Otázka, zda lze pozbytí opuštěním vlastnické právo i k nemovitosti, vyvolává tradičně problémy. Ústavní soud konstatoval, že právo opustit věc (*ius dereliquendi*) je součástí obsahu vlastnického práva a jeho podstatou je projev vůle vlastníka (byť i konkludentní), nadále nebýt vlastníkem věci (sp. zn. I. ÚS 696/02 – v odborné literatuře se vyskytl i opačný názor, viz *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Občanské právo hmotné. Svazek I. Praha : ASPI, 2002, s. 306). Otázky vyvolává § 2 odst. 2 ZápNe, podle kterého platí: „Práva uvedená v § 1 odst. 1 vznikají, mění se nebo zanikají dnem vkladu do katastru, pokud občanský zákoník nebo jiný zákon nestanoví jinak.“ Vzhledem k tomu, že jde i o právo vlastnické a nikde není stanoveno jinak, je třeba i k zániku vlastnictví k nemovitosti opuštěním (tedy právním úkonem) vkladu do katastru nemovitosti, resp. výmaz vkladu; obec po zániku vlastnictví opuštěním nabývá vlastnické právo ze zákona. Věc je ovšem sporná a patrně jde za platné právní úpravy jen o teoretický problém – opuštění zchátralé budovy či ekologicky znečištěného pozemku by bylo jistě neplatné pro obcházení zákona a rozpor s dobrými mravy (§ 39) a jinou nemovitost dnes patrně nikdo neopustí.

3. Opuštění nemovitosti před rokem 1990

- 5 Aktuální je stále posuzování právních jednání učiněných před rokem 1990, kdy pod tlakem nejrůznějších okolností k opuštění docházelo (emigrace, opuštění přidělu apod.). Opuštění nemovitosti se i v době před novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., připouštělo. V rozsudku Nejvyššího soudu (Sou R NS č. C 2472 – NS sp. zn. 22 Cdo 375/2003) se uvádí: „V rozsudku ze dne 13. dubna 2000, sp. zn. 22 Cdo 2326/98, publikovaném v časopise Soudní rozhledy, 2000, č. 7, vyslovil dovolací soud názor, že skutečnost, že občanský zákoník z roku 1964 výslovně neupravuje zánik (pozbytí) vlastnictví, neznamená, že nadále nemohlo docházet k zániku vlastnictví způsoby, uvedenými v § 132 odst. 1 ObčZ 1950, tedy tím, že vlastnictví nabude někdo jiný nebo že se ho vlastník vzdá. Podle § 453 odst. 2 ObčZ, ve znění platném do 31. 12. 1991, věci opuštěné nebo skryté, jejichž vlastník není znám, připadají do vlastnictví státu. Z uvedeného ustanovení je zřejmé, že občanský zákoník umožňoval vzdání se vlastnického práva k věci jednostranným právním úkonem vlastníka (opuštění věci) s tím, že vlastníkem takové věci se stal stát. V odborné literatuře se uvádělo, že se lze vzdát i vlastnického práva k nemovitosti (*Bičovský, J., Holub, M.* Občanský zákoník a předpisy souvisící. Díl I. Praha : Panorama, 1984, s. 712; *Kolektiv autorů.* Občanský zákoník. Komentář. Díl I. Praha : Panorama, 1987, s. 622).“ Také občanský zákoník č. 141/1950 Sb. opuštění nemovitosti umožňoval v § 132 odst. 1; zákon ovšem současně konstatoval, že vzdát se nelze vlastnictví k věcem, které podle předpisů o tom vydaných nelze volně zejit (§ 132 odst. 2). Při posuzování těchto případů je třeba vždy dbát na zjištění skutečné a svobodné vůle vlastníka nemovitost opustit, např. zda nešlo o jednání na základě bezprávné výhrůžky (viz Sou R NS č. C 179 – NS sp. zn. 22 Cdo 752/99); pouhý tlak hospodářských a jiných okolností vyvolaných tehdejšími režimem však opuštění nečiní neplatným. Vývoj judikatury Ústavního soudu i Nejvyššího soudu týkající se vlastnických žalob ohledně majetku přešlého na stát před rokem 1990 činí uvedené otázky do značné míry nadbytečnými [126, 18, 19].

4. Renunciační prohlášení

- 6 Doposud spornou problematiku renunciačních prohlášení z období před rokem 1990 řeší rozsudek NS (Sou R NS č. C 2472): „Tzv. renunciační prohlášení představovalo projev vůle vlastníka vzdát se vlastnického práva ke svému majetku vázaný na podmínku,

že se vlastník činící toto prohlášení vystěhuje do zahraničí. K zániku vlastnického práva původního vlastníka a ke vzniku vlastnického práva státu došlo v okamžiku vystěhování původního vlastníka do zahraničí.“ Vývoj judikatury Ústavního soudu i Nejvyššího soudu, týkající se vlastnických žalob ohledně majetku přešlého na stát před rokem 1990 činí uvedenou otázku do značné míry nadbytečnou [126, 18, 19].

5. Hroby

V případech rušení veřejného pohřebiště upravuje nakládání s opuštěnými náhrobky a ostatním hrobovým příslušenstvím, jakož i s nalezenými předměty, u nichž se předpokládá, že jsou zhotoveny z drahých kovů nebo s předměty, které mají kulturně-historickou hodnotu, ponechanými v hrobech a hrobkách, zákon o pohřebnictví č. 256/2001 Sb.

II. Věci skryté

V obecném zákoníku občanském šlo o „věci neznámého vlastníka zakopané, zazděné nebo jinak skryté“; zvláštním případem byl poklad, který spočíval v „peněžích, šperku, nebo jiných drahocennostech, které tak dlouho v úkrytu ležely, že jejich dřívějšího vlastníka nelze se dovědět“. Tyto věci mají obdobný režim jako věci ztracené, což ostatně vyplývá i z toho, že jde vlastně jen o zvláštní případ ztráty věci (např. někdo skryl cennou věc a pak zapomněl kam nebo zemřel a jeho dědicové neznají místo úkrytu). Nalezený poklad bude zpravidla archeologickým nálezem ve smyslu § 23 zákona č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči; tam je stanoveno, že archeologickým nálezem je věc (soubor věcí), která je dokladem nebo pozůstatkem života člověka a jeho činnosti od počátku jeho vývoje do novověku a zachovala se zpravidla pod zemí. Pro tyto nálezy stanoví cit. zákon zvláštní režim; ve stručnosti lze uvést, že o nález musí být učiněno oznámení Archeologickému ústavu nebo nejbližšímu muzeu buď přímo, nebo prostřednictvím obce, v jejímž územním obvodu k archeologickému nálezu došlo, a že se nález stává vlastnictvím státu.

Z judikatury:

R 1/1979: Opustené věci připadají do vlastnictva štátu (dnes obec – pozn. J.S.) v okamihu, keď ich vlastník opustil, teda samou derelikciou, ktorá však (ako každý právny úkon) musí mať všetky náležitosti predpísané zákonom pre platnosť právneho úkonu. V týchto prípadoch má teda štát (dnes obec – pozn. J. S.) postavenie vlastníka a môže sa proti každému, kto opustenú vec zadržuje, domáhať jej vydania vlastnickou žalobou; ak však bol získaný aj neoprávnený majetkový prospech, môže sa štát (dnes obec – pozn. J.S.) popri vlastnickej žalobe domáhať aj vydania tohto prospechu. Věci skryté treba vrátit' ich vlastníkovi. Ak ten nie je známy, pripadajú skryté věci štátu a ten má právo na ich vydanie, prípadne aj na vydanie neoprávneného majetkového prospechu.

ÚS sp. zn. I. ÚS 696/02: Právo opustiť věc (*ius dereliquendi*) je součástí obsahu vlastnického práva a jeho podstatou je projev vůle vlastníka (byť i konkludentní), nadále nebýt vlastníkem věci. Samotné fyzické opuštění věci takový právní následek nemůže vyvolat, není-li výrazem vůle zaměřené na zánik vlastnického práva. *Animus dereliquendi* nelze dovozovat pouze z toho, že se dědicové *de facto* neujali vlastnického práva k nemovitostem, tzn. nezmocnili žádnou osobu k výkonu správy nemovitostí, aniž by bylo najisto postaveno, že obsahem jejich vůle byl zánik vlastnického práva, zejména s přihlédnutím k tomu, že k údajnému opuštění mělo dojít před rokem 1989 – v období totalitního režimu, který se vyznačoval despektem k soukromému vlastnictví. Princip demokratického právního státu, jak má na mysli čl. 1 odst. 1 Ústavy, vyžaduje, aby státní orgány spolehlivě zjišťovaly, zda vůle vlastníka skutečně směřuje k derelikci jeho majetku. Paralelně však každý vlastník nese – v duchu parémie „vlastnictví zavazuje“ – odpovědnost za výkon vlastnického práva (tedy i za řádnou správu svého majetku).

§ 135a [Právo na přírůstky věci]

Vlastníku věci náleží i přírůstky věci, i když byly odděleny od věci hlavní.

Související ustanovení: § 123, 127, § 130 odst. 2, § 131 odst. 1, § 153 odst. 2, § 162, 458, 485

Obsah výkladu:

I. Vývoj terminologie týkající se přírůstků věci v platném občanském zákoníku.....	1
II. Přírůstek, plody a užítky.....	2
III. Nabývání vlastnického práva k přírůstkům věci	3

I. Vývoj terminologie týkající se přírůstků věci v platném občanském zákoníku

- 1 Terminologie platného občanského zákoníku je poněkud rozkolísaná. V původním znění do novely č. 509/1964 Sb. stanovil občanský zákoník, že vlastník má právo na užítky a přírůstky věci (§ 130 odst. 1); s bezdůvodným obohacením (tehdy „neoprávněným majetkovým prospěchem“) musely být vydány i užítky z něho, pokud ten, kdo prospěch získal, nebyl v dobré víře [458]. Ustanovení § 485 se mimo jiné týkalo užitků z dědictví, § 495 se zase zmiňoval o přírůstcích zástavy. Podle tehdejšího komentáře užítky věci byly např. plody stromu a úroky z peněz na vkladní knížce, zatímco přírůstky byly mláďata zvířat; komentář též dovozoval, že i když § 458 se zmiňoval jen o užitecích, platí pravidlo tam uvedené i pro přírůstky. Změny přinesla novela č. 509/1991 Sb. Podle § 123 má vlastník právo požívat plody a užítky předmětu vlastnického práva; také v souvislosti s držbou se pojednává o plodech a užitecích (§ 130 odst. 2, § 131 odst. 1). Vlastníku náleží i přírůstky věci [135a]. Zástavní právo se vztahuje i na příslušenství, přírůstky a neoddělené plody zástavy (§ 153 odst. 2), zástavní věřitel může se souhlasem zástavce užívat zástavu a přisvojovat si její přírůstky, plody a užítky [162]. Naopak v § 458, 485 zůstávají zachovány jen užítky. Samozřejmě se podává otázka, zda zákon při užití uvedených termínů myslel vždy něco jiného. Starší učebnice uvádí, že hranice mezi pojmy „přírůstek“ a „užitek“ je plynulá, čímž chtěla zřejmě naznačit, že jde v podstatě o totéž.

II. Přírůstek, plody a užítky

- 2 Termín „přírůstek“, užitý v § 135a, je zřejmě pojem obecný, zahrnující jak plody, tak i užítky a také ty přírůstky (akcese), které jsou součástí věci (tomu nasvědčuje i terminologie starších občanských zákoníků). Mezi plody a užítky patrně není zásadní rozdíl, v každém případě mají shodný právní režim.

Za přírůstky věci je třeba považovat to, co k věci přirostlo a stalo se její součástí, a také co od ní bylo při obvyklém hospodaření odděleno při zachování její podstaty a tvoří samostatnou věc. Naopak co bylo z věci odděleno mimo „obvyklé hospodaření“ (např. uražení části sochy nebo uřezání části nábytku) nelze za přírůstek považovat; jde tu o nabytí vlastnictví v důsledku dělení věci a vlastníkem se stává vlastník věci původní (nikoliv tedy např. oprávněný držitel). O přírůstky (akcese) může jít i u zpracování cizí věci, smísení, sloučení a spojení [135b].

Případem nabytí vlastnictví k přírůstkům je nabytí užitků získaných od hospodářských zvířat (např. vejce, vlna, někdy se uvádí i hnůj, nikoliv však již maso či jiné produkty získané po porážce zvířete – zde jde o dělení předmětu vlastnictví, při kterém se právní vztahy nemění). Přírůstky jsou i oddělené plody stromů, narozená mláďata a také např. vytěžené horniny.

Shora uvedené příklady bývají někdy označovány jako plody přirozené v protikladu k plodům právním, kterými jsou např. úroky z pohledávky nebo z vkladů. Avšak u plodů právních jde o nárok na obligační plnění a nejde tu o nabývání vlastnictví; je sice skutečností, že výplatou peněz v hotovosti (nikoliv však jiným způsobem, např. převodem na účet u banky) se stává věřitel vlastníkem peněz, nicméně o nabývání peněz splněním dluhu se v této souvislosti jako o nabývání vlastnictví neuvažuje.

Za přírůstek bývá považováno např. svaření či sletování dvou věcí, vetkání nití do cizí látky, popsání či pomalování desky, osázení cizího pozemku, některé případy stavby na cizím pozemku, naplaveniny a strže. Starší nauka se těmito případy podrobně zabývala (viz např. *Bonfante, P.* Instituce římského práva. Brno, 1932, s. 278n.); šlo o případy typické pro řemeslnou malovýrobu a dobu jí odpovídající a proto dnes řada z nich pozbyla významu. To platí i pro naplaveniny a strže; smísí-li se s pozemkem tak, že je již nelze identifikovat a oddělit, nabývá je vlastník pozemku a vztah s původním vlastníkem půdy lze vypořádat podle pravidel o bezdůvodném obohacení.

Na některé stavby se stále vztahuje zásada „*superficies solo cedit*“ (tedy že stavba je součástí pozemku – např. zahájená stavba, která dosud není ve stavu, kdy je již jednoznačně a nezaměnitelným způsobem patrné alespoň dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží – Sou R NS č. C 1008 – NS sp. zn. 22 Cdo 2534/2000, zídky, terasy, terénní úpravy apod.); připadají pak vlastníku pozemku, stejně jako zasetá setba či sazenice, pokud již zapustily kořeny, či materiál zabudovaný do cizí věci při opravě (např. stavební materiál při opravě domu). Pro posouzení okamžiku vzniku stavby jako věci a tudíž i předmětu právních vztahů je rozhodný okamžik, v němž je stavba vybudována minimálně do takového stadia, od něhož počínaje všechny další stavební práce směřují již k dokončení takto druhově i individuálně určené věci. K tomu u nadzemních staveb (zpravidla jde o budovy) dochází vytvořením stavu, kdy je již jednoznačně a nezaměnitelným způsobem patrné alespoň dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží. Je nerozhodné, že ještě nebylo vydáno kolaudační rozhodnutí, neboť vznik stavby není totožný s její stavební dokončeností. Do té doby je „stavba“ jen součástí pozemku a nemůže být např. samostatně převáděna. Uvedené pravidlo se obdobně uplatní při posouzení zániku stavby jako věci.

III. Nabývání vlastnického práva k přírůstkům věci

Nebyly-li přírůstky odděleny, jsou součástí věci a patří vlastníku věci hlavní. Konstatování uvedené v § 135a, že vlastníku věci náleží i oddělené přírůstky věci, lze přijmout jen podmíněně; náleží mu jen za určitých okolností. Má-li totiž věc v držbě oprávněný držitel, nabývá i přírůstky věci, ovšem jen ty, které byly od věci odděleny, tedy plody a užitky. Oprávněný držitel a vlastník nabývají vlastnické právo k plodům a užitkům věci originálně a separací, tedy v okamžiku, kdy se plody či užitky oddělí od věci plodonosné (např. ostříháním ovce, sklizní ovoce či v důsledku jeho opadnutí ze stromu, lhostejno na čí pozemek). Nájemce věci nabývá na základě nájemní smlouvy, tedy odvozeně, a zřejmě až okamžikem, kdy se chopí plodů či užitků; kromě důvodů historických nasvědčuje tomuto závěru i formulace § 663, podle kterého nájemní smlouvou pronajímatel přenechává za úplaty nájemci věc, aby ji dočasně (ve sjednané době) užíval nebo z ní *bral* i užitky. Nájemce je tedy oprávněn brát užitky a jeho vlastnictví tak vzniká až poté, co užítek vezme. Praktický význam toto rozlišení již zřejmě nemá, a to proto, že i nájemce má právo mít oddělenou, avšak ještě neuchopenou věc u sebe (§ 126 odst. 1) a poskytuje se mu tak stejná ochrana, jako kdyby byl již jejím vlastníkem. K přírůstkům ke stavbám viz výklad k § 132 [132, 9].

3

Z judikatury:

R 27/2003: Správce konkursní podstaty úpadce je i v průběhu sporu o vyloučení věci ze soupisu majetku konkursní podstaty oprávněn věc držet, užívat a používat její plody a užitky (například ji pronajímat a inkasovat nájemné), a to bez zřetele k tomu, zda je úpadce vlastníkem věci.

Sou R NS č. C 1468 – NS sp. zn. 22 Cdo 2125/2000: V případě, že po zániku domu jako samostatné nemovité věci z domu zůstane zeď, která má samostatný hospodářský význam, je zeď věci a zůstává ve vlastnictví vlastníka domu. V případě, že zeď nadále může sloužit výlučně přiléhajícímu domu na sousedním pozemku, může ji nabýt vlastník tohoto domu přírůstkem. Nemá-li zeď hospodářský význam, stává se součástí pozemku.

Sou R NS č. C 2062 – NS sp. zn. 22 Cdo 509/2003: Těžba dřevní hmoty, provedená na lesním pozemku jeho vlastníkem v souladu s lesním hospodářským plánem, je požíváním užitků z tohoto pozemku ve smyslu § 123 ObčZ.

§ 135b [Zpracování cizí věci]

(1) Zpracuje-li někdo v dobré víře cizí věc na věc novou, stává se vlastníkem nové věci ten, jehož podíl na ní je větší. Je však povinen uhradit druhému vlastníku cenu toho, o co se jeho majetek zmenšil. Jsou-li podíly stejné a účastníci se nedohodnou, rozhodne na návrh kteréhokoliv z nich soud.

(2) Zpracuje-li někdo cizí věc, ač je mu známo, že mu nepatří, může vlastník věci žádat o její vydání a navrácení do předešlého stavu. Není-li navrácení do předešlého stavu možné nebo účelné, určí soud podle všech okolností, kdo je vlastníkem věci a jaká náhrada náleží vlastníkovu nebo zpracovateli, nedojde-li mezi nimi k dohodě.

Související ustanovení: § 135a, 451n.

Obsah výkladu:**Obecně:**

I. Úvod do problematiky zpracování cizí věci	1
II. Případy obdobné zpracování cizí věci	2
1. <i>Spojení dvou věcí</i>	3
2. <i>Smísení a slítí</i>	4
3. <i>Peníze</i>	5

K odst. 1:

I. Kritéria pro určení vlastnického práva ke věci zpracované v dobré víře	6
II. Náhrada za zpracovanou věc, resp. za práci	7

K odst. 2:

I. Zpracování věci bez dobré víry zpracovatele a uvedení do předešlého stavu	8
II. Zpracování věci bez dobré víry zpracovatele v případě, že navrácení do předešlého stavu není možné	9

Obecně:**I. Úvod do problematiky zpracování cizí věci**

- 1 Zpracování cizí věci (specifikace) je tradičním případem nabývání vlastnického práva a bylo upraveno jak v obecném zákoníku občanském z roku 1811, tak i v občanském zákoníku č. 141/1950 Sb.; platný občanský zákoník obsahuje výslovnou úpravu až od novely č. 509/1991 Sb. V posledních padesáti letech se však ani judikatura ani

odborná literatura touto otázkou – s výjimkami týkajícími se staveb – v širší míře nezabývaly.

Ustanovení § 135b se týká jen případů, kdy někdo zpracuje cizí věc bez dohody s jejím vlastníkem; je-li tu dohoda, platí pro nabytí vlastnictví to, co bylo dohodnuto. Zpracování zásadně předpokládá zpracování cizí věci, přičemž v důsledku zpracování vzniká věc nová. Cizí věci se rozumí věc, jejímž vlastníkem je někdo jiný než zpracovatel; zpracovatelem v tomto smyslu může být i oprávněný držitel. Může se však stát, že ten, jehož věc byla zpracována, neprokáže své vlastnictví, ale jen oprávněnou držbu. V tomto případě bude třeba patrně nakládat s oprávněným držitelem stejně jako s vlastníkem, pokud samozřejmě zpracovatel nedoloží, že vlastníkem je on sám. Rozhodnutí vynesená ve sporu mezi oprávněným držitelem a zpracovatelem však nebudou pro skutečného vlastníka (nebude-li jím oprávněný držitel), který nebyl účastníkem řízení, zřejmě závazná.

O tom, zda jde o věc novou (jinou), a tudíž o zpracování, rozhodují podle tradičního učení názory obvyklé v obchodním styku; věc se nemusí změnit podle jména (např. roztavení a znovu zhotovení prstenu je specifikací). Půjde tedy vždy o individuální posouzení, přičemž roli bude hrát okolnost, zda věc změnila hospodářskou funkci anebo ji sice podržela, ovšem při podstatných změnách (viz příklad s prstenem). Starší názory (viz např. zmíněný komentář k obecnému zákoníku občanskému) kladly důraz i na to, že nová věc musí mít vyšší hodnotu než věc přepracovaná; jinak nejde o specifikaci. Např. rozsekání židle na palivo není zvýšením hodnoty a tak nejde o specifikaci; vlastníkem paliva zůstává vlastník židle. To patrně platí i nadále; tak pokud někdo bez dohody s vlastníkem „přepracuje“ cizí televizní přijímač tak, že nadále může sloužit jen k reprodukci zvuku, nepůjde o specifikaci ve smyslu § 135b, ale o způsobení škody, za kterou bude „zpracovatel“ případně i odpovídat. O zpracování nejde ani při pouhé opravě věci. K nabytí vlastnictví ke stavbám jejich zhotovením a zpracováním viz výklad k § 132 [132, 9].

Následky zpracování cizí věci jsou různé podle toho, zda zpracovatel byl v dobré víře či nikoliv. Vzhledem k tomu, že – na rozdíl od vymezení oprávněné držby – zákon nepožaduje, aby dobrá víra tu byla „se zřetelem ke všem okolnostem“, bude v dobré víře i ten zpracovatel, který bude vycházet z takového omylu o právu zpracovat věc, který by jinak mohl být neomluvitelný [130, 3].

II. Případy obdobné zpracování cizí věci

Podle § 129 ObčZ 1950 ustanovení tohoto zákona o zpracování platilo obdobně, „jestliže se věci různých vlastníků smísí nebo jinak sloučí anebo užije-li se cizí hmoty jen na opravu věci“. I když platný občanský zákoník podobné ustanovení nemá, je zřejmé, že tyto případy je třeba i dnes posoudit analogicky podle § 135b. 2

1. Spojení dvou věcí

Jde o nabytí vlastnictví v důsledku spojení dvou individuálně určených věcí – hlavní a vedlejší (ta se stává součástí věci hlavní a vlastníkem je nadále vlastník hlavní věci). Která věc je hlavní a která vedlejší, záleží na posouzení z hlediska obchodních a společenských zvyklostí; je třeba též přihlídnout k tomu, která věc si spojením uchovávala původní funkci a která jen slouží naplnění funkce druhé věci. Lze rozlišit splynutí organické – vzniká jediná nedělitelná věc, vlastnictví k vedlejší věci nenávratně zaniká, a splynutí mechanické, kterým vzniká věc složená (*universitas rerum coherentium*), tedy taková, kterou lze bez značné hospodářské újmy rozdělit na prvotní součástky. I v tomto případě sice vlastnictví k vedlejší věci zaniká, ta se stává součástí věci hlavní, 3

ale zánik vlastnictví není nezvratný. Římské právo poskytovalo v těchto případech vlastníku připojené vedlejší věci žalobu na rozdělení (*actio ad exhibendum*) a po oddělení součástí žalobu reivindikační. Dnes lze v takovém případě za podmínek § 135b (případně i při analogickém užití tohoto ustanovení) podat žalobu na vydání věci, která se opírá jak o zmíněné ustanovení, tak i o § 126 odst. 1 a má smíšený charakter jak žaloby na rozdělení, tak i žaloby vlastnické. To proto, že v okamžiku rozhodnutí soudu není žalobce vlastníkem věci (ta je součástí jiné věci) a proto nemůže přímo uplatnit vlastnickou žalobu, ale musí postupovat podle § 135b; vlastnictví věci nabývá okamžikem, kdy byla oddělena od věci hlavní. Tak odcizí-li zloděj součástky z cizího automobilu a připojí je ke svému tak, že jsou opět oddělitelné, může původní vlastník žalovat na jejich vydání, i když jeho vlastnictví připojením součástí k zlodějovu automobilu zaniklo. Nelze-li věc takto rozdělit (např. zpracování stavebního materiálu do stavby), má poškozený za splnění zákonných podmínek podle okolností právo na náhradu škody nebo na vydání bezdůvodného obohacení.

2. Smísení a slítí

- 4 O smísení jde, spojí-li se dvě věci pevného skupenství, o slítí jde u látek tekutých včetně kovů v tekutém skupenství. Lze-li provést oddělení (např. smísí-li někdo 2 kg svých jablek se stejným množstvím cizích hrušek), zůstane původní vlastnictví zachováno. Nebude-li oddělení možné (buď fyzicky, anebo bude hospodářsky neúčelné z hlediska nákladů na dělení vynaložených, a to zejména u věcí určených druhově), vznikne nová věc jen v případě, že žádnou ze smíšených věcí nelze označit za hlavní (a tudíž nejde o její přírůstek, viz výklad k § 135a) a že došlo ke zvýšení hodnoty. Nedošlo-li ke zvýšení hodnoty tím, že nová věc je kvalitativně cennější, anebo tím, že sice nedošlo ke zvýšení kvality, ale věc se rozrostla kvantitativně a její cena se zvýšila, nevzniká věc nová, jejíž vlastnictví je třeba posoudit podle § 135b. Došlo-li k poklesu ceny věci, jde o poškození původní hodnotnější věci (např. slítí přívlastkového vína se stolním za předpokladu, že směska bude mít nižší cenu než původní víno).

Smísil-li někdo svou věc s cizí v dobré víře, stává se vlastníkem nové věci ten, jehož podíl na ní je větší. Je však povinen uhradit druhému vlastníku cenu toho, o co se jeho majetek zmenšil. Jsou-li podíly stejné a účastníci se nedohodnou, rozhodne na návrh kteréhokoliv z nich soud. Nebyl-li ten, kdo věci smísil, v dobré víře, určí soud podle všech okolností, kdo je vlastníkem věci a jaká náhrada náleží vlastníkově nebo zpracovateli, nedojde-li mezi nimi k dohodě. Lze přiměřeně vycházet ze zásad uvedených při výkladu ke zpracování cizí věci.

3. Peníze

- 5 Při smísení cizích peněz s vlastními se vychází tradičně z toho, že vlastníkem cizích peněz se stává ten, kdo je (např. v peněžence) smísil se svými (výjimkou by byl případ, kdyby smíšené peníze byly individualizovány, např. uvedením čísel bankovek). Kdo takto vlastnictví k penězům pozbyl, má vůči druhému obligační nárok různý podle okolností, za kterých ke smísení došlo. Peníze mohou ovšem jako tzv. peněžní věc vystupovat jako věci určené individuálně, jsou-li určeny čísly a sériemi, případně jinak.

K odst. 1:

I. Kritéria pro určení vlastnického práva ke věci zpracované v dobré víře

- 6 Otázka, komu náleží věc vzniklá zpracováním, patří k tradičním. Známý je spor římskoprávních škol Sabiniánů, kteří dávali přednost vlastníku zpracované hmoty

(v literatuře označované jako „látka“), a Prokuliánů, kteří vlastnictví přisuzovali zpracovateli; již Justinian však toto jednoduché posuzování nahradil složitějším. Při posuzování vlastnictví věci zpracované v dobré víře dnes není vlastnictví látky rozhodující; podstatná je hodnota látky a hodnota vynaložené práce. Tak namaluje-li někdo obraz na cizí plátno, stane se zpravidla vlastníkem obrazu, nebude-li ovšem úroveň obrazu a tudíž i jeho „tržní“ hodnota tak nízká, že nepřesáhne cenu plátna (pak by ovšem nešlo o přepracování, ale o znehodnocení plátna). Bude tu třeba vyjít z obecné ceny věci před specifikací a z hodnoty práce, vynaložené na zpracování. Ten, jehož podíl na věci je větší, nabývá vlastnictví ze zákona, rozhodnutí soudu o určení vlastnictví bude v tomto případě jen deklaratorní. Ze srovnání obou odstavců § 135b se podává, že vlastník látky, kterou někdo zpracoval v dobré víře, nemůže požadovat uvedení do předešlého stavu, i kdyby bylo možné.

Jsou-li hodnoty podílů stejné a účastníci se nedohodnou, rozhodne na návrh kteréhokoliv z nich soud. Do rozhodnutí soudu je věc patrně v podílovém spoluvlastnictví (pro tuto dobu lze těžko najít rozumnější právní vztah k věci; i kdyby o spoluvlastnictví nešlo, je třeba na tento vztah vztáhnout ustanovení o spoluvlastnictví alespoň přiměřeně), nicméně speciální úprava v § 135b odst. 1 vylučuje možnost toto spoluvlastnictví zrušit a vypořádat podle § 142. Rozhodnutí soudu o stanovení vlastníka bude konstitutivní. Je otázkou, podle jakých kritérií má soud v případě stejných podílů postupovat. Obecný zákoník občanský z roku 1811 tu zvýhodňoval vlastníka látky a zdá se, že tento postup má opodstatnění i dnes; byl to přece vlastník látky, jehož věc jiný, byť v dobré víře, zpracoval. Při rozhodování bude třeba vážit všechny okolnosti věci a zejména vzít v potaz omluvitelnost omylu zpracovatele. Je též otázkou, zda soud může účastníkům přikázat věc do spoluvlastnictví. Zcela tuto možnost vyloučit asi nelze, ovšem musely by tu být pro takový postup zcela výjimečné důvody. Nedokáží-li se totiž účastníci o dalším osudu věci dohodnout, je zřejmé, že přikázání věci do jejich spoluvlastnictví spory mezi nimi neodstraní a bude jen předehrout k dalším sporům.

II. Náhrada za zpracovanou věc, resp. za práci

Zákon stanoví, že nabyvatel věci je „povinen uhradit druhému vlastníku cenu toho, o co se jeho majetek zmenšil“. Toto ustanovení je jasné v případě, že zpracovatel nabude vlastnictví k přepracované cizí věci. Může se však stát, že vlastnictví k nové věci nabude vlastník přepracované věci; pak nelze o „druhém vlastníku“ uvažovat a nabízí se úvaha, že zpracovatel v tomto případě nemá žádné nároky. Tak to však zákonodárce zřejmě nemyslel a v tomto případě bude vlastník muset zpracovateli nahradit částku, o kterou se jeho majetek zmenšil, což bude zřejmě částka odpovídající odměně, kterou by za provedenou práci v daném místě a čase obdržel (přísně vzato tu nejde o zmenšení majetku, ale o náhradu ušlého zisku; vzhledem k tomu, že ke zmenšení majetku zpracovatele zpravidla nedochází, znamenal by doslovný výklad zákona jeho poškození na úkor vlastníka látky). Při stanovení výše náhrady je třeba vyjít z obecné ceny přepracované věci v době zániku vlastnictví k ní.

K odst. 2:

I. Zpracování věci bez dobré víry zpracovatele a uvedení do předešlého stavu

Zpracuje-li někdo bez souhlasu vlastníka cizí věc, ač je mu známo, že mu nepatří (tedy nebude v dobré víře), může vlastník věci žádat o její navrácení do předešlého stavu a vydání, ovšem pouze v případě, že navrácení do předešlého stavu je možné a účel-

né; není-li tomu tak, je třeba postupovat podle druhé věty druhého odstavce. V tomto případě vlastník původní věci nabývá i vlastnictví k nové věci a má proti zpracovateli žalobu na její uvedení do předešlého stavu a vydání. Uplatní-li úspěšně nárok na uvedení do předešlého stavu, nebude mít proti němu zpracovatel žádné nároky. Vlastník však zřejmě může žádat o vydání přepracované věci, aniž by byla uvedena do původního stavu; v tomto případě získá určitý majetkový prospěch. Ten bude třeba vypořádat (patrně analogicky) podle věty druhé tohoto ustanovení, tedy, nedojde-li k dohodě, rozhodnutím soudu s přihlédnutím k okolnostem věci (zejména k tomu, co vedlo zpracovatele k přepracování věci, jak se v důsledku přepracování vlastník obohatil). Není totiž rozumný důvod pro nucení vlastníka původní věci k žalobě na vrácení do původního stavu, je-li pro něj výhodnější obdržet věc novou, stejně jako není důvod vypořádávat nároky vlastníka a zpracovatele jinak než podle druhé věty tohoto ustanovení.

II. Zpracování věci bez dobré víry zpracovatele v případě, že navrácení do předešlého stavu není možné

- 9 Není-li navrácení do předešlého stavu možné nebo účelné, určí soud podle všech okolností, kdo je vlastníkem věci a jaká náhrada náleží vlastníkovu nebo zpracovateli, nedojde-li mezi nimi k dohodě. To, zda je navrácení do předešlého stavu možné nebo účelné, je třeba posoudit s přihlédnutím ke všem okolnostem podle obchodních a hospodářských zvyklostí; tak např. roztavení sochy nebo prstenu a uvedení do předchozího stavu je sice možné, ale bude zřejmě hospodářsky neúčelné. Nedoje-li k dohodě, soud určí vlastnictví a náhrady konstitutivním rozhodnutím. Soud rozhodne podle volného uvážení s přihlédnutím k okolnostem věci (zejména k tomu, co vedlo zpracovatele k přepracování věci a jak se v důsledku přepracování vlastník obohatil).

Z judikatury:

I. Zpracování věci

R 81/2004: Při úvaze o trvání výhrady vlastnického práva je třeba se zabývat i tím, zda vlastnické právo k věci nezaniklo zpracováním (§ 135b obč. zák.).

Sou R NS č. C 1524 – NS sp. zn. 22 Cdo 761/2001: Ke stavbě nelze nabýt vlastnictví jejím „přepracováním“, nabytí vlastnictví k „přepracované stavbě“ je možné, jen pokud původní stavba zanikla.

Sou R NS č. C 2190 – NS sp. zn. 22 Cdo 1105/2003: Nelze uložit povinnost vydat věc, která se zabudováním do věci jiné stala její součástí.

NS sp. zn. 2 Cdon 1312/96: Z hlediska nabytí vlastnictví ke stavbě není samo o sobě rozhodné, z jakého materiálu stavebník stavěl. Jestliže použil cizího materiálu, nestává se vlastník materiálu bez dalšího vlastníkem, popřípadě spoluvlastníkem, takové stavby jenom tím, že na stavbu bylo použito (zcela nebo zčásti) jeho materiálu. Vlastníkem stavby se zásadně stává stavebník, bez ohledu na to, zda stavěl z vlastního nebo cizího materiálu (srov. rozsudek bývalého Nejvyššího soudu ČSR z 23. 8. 1973, sp.zn. 3 Cz 14/73, uveřejněný ve Sborníku IV. Nejvyššího soudu. Praha : SEVT, 1986, s. 518).

II. Peníze

R 13/1976: Jde-li však o peníze, tedy o věc určenou druhově, plyne z povahy věci, že smíšením nabyt nepoctivý výherce k nim vlastnictví. Také z hlediska trestního práva jsou všechny peníze v jeho peněžence pro podvedeného spoluhráče „cizí věci“.

PR, 2000, č. 7 – NS sp. zn. 2 Cdon 510/97: Zlaté mince (tj. kusy zlata o určité ryzosti, hmotnosti, průměru a síle, určeného vzhledu líce a rubu, jež jsou či byly platidlem měnových soustav států), jejichž vydání je v posuzovaném případě požadováno, jsou věcmi, které lze zaměnit s jinými stejného druhu (podle terminologie odvolacího soudu „druhově určené“), a protože ještě dříve, než se dostaly do držby žalované, resp. její právní předchůdkyně, byly smíšeny s dalšími věcmi stejného druhu, staly se věcmi „nerozzeatelnými“ a objektivně nelze prokázat jejich individualizaci (určit znaky, kterými se věc rozezná od všech podobných věcí

stejného druhu). Nelze se proto s úspěchem domáhat ani jejich vydání podle restitučního zákona, tj. obnovy vlastnického práva k nim.

§ 135c [Stavba na cizím pozemku]

(1) Zřídí-li někdo stavbu na cizím pozemku, ač na to nemá právo, může soud na návrh vlastníka pozemku rozhodnout, že stavbu je třeba odstranit na náklady toho, kdo stavbu zřídil (dále jen „vlastník stavby“).

(2) Pokud by odstranění stavby nebylo účelné, přikáže ji soud za náhradu do vlastnictví vlastníku pozemku, pokud s tím vlastník pozemku souhlasí.

(3) Soud může uspořádat poměry mezi vlastníkem pozemku a vlastníkem stavby i jinak, zejména též zřídit za náhradu věcné břemeno, které je nezbytné k výkonu vlastnického práva ke stavbě.

Související ustanovení: § 120 odst. 2, § 126, 451

Související předpisy: Čl. 11 odst. 1 LPS; zák. č. 183/2006 Sb., stavební zákon

Z literatury: *Chalupa, L.* Promlčení práva na odstranění neoprávněné stavby. PRá, 1999, č. 5, s. 31; *Chalupa, L.* K odstranění tzv. „oprávněné stavby“ na cizím pozemku. PRá, 2001, č. 7, s. 17; *Jehlička, O., Mikeš, J., Švestka, J.* K některým aktuálním otázkám občanskoprávního institutu neoprávněné stavby. PR, 1997, č. 12, s. 604; *Kindl, M., Válková, H.* Malý domácí právník. I. díl. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 82n.; *Spáčil, J.* Stavby na cizím pozemku. SR, 2004, č. 4, s. 125n.; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005.

Obsah výkladu:

I. Obecně.....	1
II. Pojem „stavba“ v občanském právu.....	2
III. Neoprávněná stavba.....	3
IV. Starší neoprávněné stavby.....	4
V. Žaloba na vypořádání neoprávněné stavby.....	5
VI. Řízení a rozhodnutí o neoprávněné stavbě.....	6
1. Řízení o vypořádání neoprávněné stavby.....	6
2. Způsob vypořádání neoprávněné stavby.....	7
3. Způsoby vypořádání neuvedené v občanském zákoníku.....	8
VII. Stanovení výše náhrady za zřízení věcného břemene ve prospěch vlastníka neoprávněné stavby.....	9
VIII. Stavby zřízené na cizím pozemku na základě práva, které později zaniklo.....	10

I. Obecně

V souvislosti s neoprávněnou stavbou na cizím pozemku vyvstávají tři okruhy problémů. **1**
V první řadě jde o to, co je to stavba ve smyslu občanského práva. Problematiku neoprávněných staveb v širším smyslu lze pak rozdělit na stavby od počátku neoprávněně postavené na cizím pozemku a na stavby postavené na základě práva, které už zaniklo.

II. Pojem „stavba“ v občanském právu

K této otázce viz též výklad k § 118 až 120, jakož i u § 126 odst. 1 [126, 8]; ohledně **2**
nabývání vlastnictví ke stavbě viz výklad k § 132 [132, 9]. Vznik stavby viz výklad k § 135a [135a, 2].

III. Neoprávněná stavba

- 3 Pokud někdo zřídí na cizím pozemku stavbu, aniž by k tomu měl občanskoprávní oprávnění, jde o stavbu neoprávněnou. Stavebníka opravňuje ke stavbě především právo vlastnické, může však mít k pozemku i právo odpovídající věcnému břemeni nebo obligační právo, umožňující zřízení stavby. Jestliže stavba jako věc byla na pozemku zřízena z hlediska občanského práva oprávněně, nejde o neoprávněnou stavbu ani tehdy, jestliže důvody oprávněnosti dodatečně odpadly; nelze tu však vyloučit vlastnickou žalobu na odstranění stavby [135c, 9]. Pro kvalifikaci stavby jako neoprávněné stačí, je-li na cizím pozemku zřízena jen zčásti (Sou R NS č. C 2495 – NS sp. zn. 22 Cdo 268/2003); v takovém případě se lze domáhat odstranění části stavby nebo zřízení věcného břemene ve prospěch stavebníka. Zřízení neoprávněné stavby nelze tradičně řešit vlastnickou žalobou, ale právo upravuje vypořádání vzájemných vztahů vlastníka stavby a vlastníka pozemku. Je též třeba uvést, že § 135c nelze analogicky použít na jiné případy než na ty, které jsou uvedeny v jeho hypotéze.

Z občanskoprávního hlediska není pro kvalifikaci stavby jako neoprávněné významné, zda stavebník měl stavební povolení, stejně tak není rozhodující samotné vědomí vlastníka pozemku (resp. státních orgánů) o stavbě (Sou R NS č. C 2660 – NS sp. zn. 22 Cdo 2612/2003, existence těchto skutečností však může být významná při posuzování dobré víry stavebníka). Stavěl-li stavebník v dobré víře, že má právo stavět, bude patrně rozhodující, zda je oprávněným držitelem práva, na jehož základě staví. Oprávněný držitel věci má stejná práva jako vlastník (§ 130 odst. 2). To platí zřejmě i pro oprávněného držitele jiného než vlastnického práva, který má stejná práva jako má subjekt drženého práva. Oprávněný držitel práva proto může v rozsahu drženého práva zřídit na pozemku stavbu. Zřídí-li tedy oprávněný držitel pozemku (vlastnického práva k pozemku) na pozemku stavbu, nepůjde o stavbu neoprávněnou. To platí i pro případ držby jiného práva, opravňujícího k postavení stavby. Pokud stavebník nebude oprávněným držitelem (to ovšem nevylučuje, že subjektivně staví v dobré víře, tato dobrá víra však není dána „se zřetelem ke všem okolnostem“, jak to vyžaduje § 130 odst. 1), půjde i v případě, že stavěl na základě neplatného anebo jen domnělého právního titulu ke stavbě, o stavbu neoprávněnou podle § 135c. K jeho dobré víře bude však třeba přihlídnout při volbě způsobu vypořádání.

Uzavřou-li vlastník pozemku a stavebník po zřízení neoprávněné stavby smlouvu, na jejímž základě vznikne stavebníkovi věcné anebo obligační právo mít nadále na cizím pozemku stavbu, nelze se domáhat uspořádání vztahů z neoprávněné stavby podle § 135c. Avšak jen to, že vlastník pozemku se nedomáhá odstranění neoprávněné stavby, případně jejího přikázání do svého vlastnictví, a nějaký čas stavbu trpí, jej samo o sobě nezbavuje práva domáhat se později vypořádání podle § 135c (R 42/2001).

Neoprávněná stavba je ve vlastnictví stavebníka. I vlastník neoprávněné stavby má zajištěn vstup na sousedův pozemek za účelem nezbytné údržby a obhospodařování své stavby [127, 12], a to v rozsahu jako vlastník stavby oprávněné (NS sp. zn. 3 Cz 72/87).

VI. Starší neoprávněné stavby

- 4 Oprávněnost stavby je třeba posoudit podle právní úpravy, jaká tu byla v době jejího vzniku, zatímco vypořádání mezi stavebníkem a vlastníkem pozemku, na němž je stavba umístěna, probíhá podle právní úpravy platné v době rozhodování soudu o neoprávněné stavbě (NS sp. zn. 22 Cdo 2392/99, SR, 2001, č. 6, též R 13/2000). Toto pravidlo však nedopadá na právní vztahy vzniklé mezi stavebníkem a vlastníkem pozemku před 1. 4. 1964, kdy právo institut neoprávněné stavby neznalo; v takových případech je třeba

postupovat podle tehdejších předpisů (SR, 2004, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1910/2003). Právní názor, že o neoprávněnou stavbu nemůže jít, byla-li zřízena před 1. 1. 1992 tzv. socialistickou organizací, byl překonán rozsudkem velkého senátu Nejvyššího soudu sp. zn. 31 Cdo 606/2004 (R 23/2006), podle kterého platí: „Pokud však postup při zřízení stavby tzv. socialistickou organizací na cizím pozemku byl od počátku neoprávněný, je třeba provést její vypořádání podle § 135c ObčZ.“

V občanském zákoníku z roku 1950 bylo vlastnictví ke stavbě a právo stavby upraveno v § 155n., výslovná úprava neoprávněné stavby však chyběla. Je třeba postupovat analogicky podle § 125n. ObčZ z roku 1950, řešícího nabytí vlastnictví zpracováním cizí věci, smísením či sloučením věcí různých vlastníků. Nelze přitom pominout ani § 127 ObčZ z roku 1950, který stanoví, že zpracuje-li někdo cizí věc vědomě, může soud po uvážení všech okolností případu a s přihlédnutím k obecnému zájmu rozhodnout jinak; zejména může uložit, aby se navrátilo každému, co jeho jest, i když tím výrobek bude porušen, nebo jej přikroutit tomu, jehož podíl je menší (SR, 2004, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 469/2003).

V. Žaloba na vypořádání neoprávněné stavby

Takovou žalobu může podat vlastník pozemku, žalovaným je vlastník neoprávněné stavby (nikoliv tedy např. její nájemce). Také vlastník neoprávněné stavby se může domáhat žalobou úpravy vztahů, uvedené v § 135c odst. 3, zejména může podat návrh na zřízení věcného břemene, které je nezbytné k výkonu vlastnického práva ke stavbě (R 32/2002). Pokud soud dospěje k závěru, že podmínky pro zřízení věcného břemene nejsou splněny, neboť na místě by byl postup podle § 135c odst. 1, 2, návrh vlastníka stavby zamítne. Vlastník pozemku se v tomto případě může nadále domáhat odstranění stavby, případně jejího přikázání do svého vlastnictví. Právo žádat soud o rozhodnutí o neoprávněné stavbě se nepromlčuje (R 23/2003). Při vypořádání neoprávněné stavby je však třeba přihlídnout i k důvodům, pro které vlastník pozemku řádně nezakročil proti neoprávněné stavbě v době její realizace, a pokud vlastník pozemku o neoprávněné stavbě věděl, též k době, která od zřízení stavby uplynula (R 23/2003). 5

VI. Řízení a rozhodnutí o neoprávněné stavbě

1. Řízení o vypořádání neoprávněné stavby

Řízení o vypořádání neoprávněné stavby je řízením, kde z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky a kde tedy soud není vázán návrhem účastníků (§ 153 odst. 2 OSŘ); pokud soud dospěje k závěru, že žalobcem navržené vypořádání není přijatelné, musí upravit vztah mezi účastníky i jiným způsobem, vyplývajícím z § 135c ObčZ (R 42/2001). 6

2. Způsob vypořádání neoprávněné stavby

Při volbě způsobů vypořádání je třeba vycházet z pořadí, v jakém zákon vypočítává jednotlivé způsoby vypořádání neoprávněné stavby, a z principů, na kterých je založeno občanské právo, které poskytuje ochranu tomu, do jehož práv bylo bez právního důvodu zasaheno proti tomu, kdo takto do práva zasáhl. Vznikne-li v důsledku neoprávněného zásahu do práva újma, měl by ji nést především ten, kdo do práva neoprávněně zasáhl, nepodává-li se ze zákona opak. Proto je třeba vždy v první řadě uvažovat o odstranění stavby. Je však třeba zvažovat i účelnost odstranění neoprávněné stavby. Při rozhodování o odstranění neoprávněné stavby soud přihlíží zejména k povaze a rozsahu hospodářské ztráty, která by odstraněním stavby vznikla, k tomu, zda vlastník stavby a jeho rodina 7

ve stavbě bydlí či nikoliv, jaký je rozsah zastavěného pozemku, jakož i k tomu, zda vlastník stavby věděl, že staví na cizím pozemku. Soud musí porovnat hospodářskou a jinou ztrátu, která by odstraněním stavby vznikla, se zájmem na dalším využití stavby. Je třeba přihlídnout i k důvodům, pro které vlastník pozemku řádně nezakročil proti neoprávněné stavbě v době její realizace, a pokud vlastník pozemku o neoprávněné stavbě věděl, též k době, která od zřízení stavby uplynula (R 23/2003). Pokud by bylo zjištěno, že zatímco stavebník byl v dobré víře, vlastník pozemku o neoprávněné stavbě musel vědět a přesto proti ní nezakročil, šla by tato okolnost k tíži vlastníka pozemku, jehož jednání by mohlo být považováno za šikanu (Sou R NS č. C 1373 – NS sp. zn. 22 Cdo 432/2002). Je třeba zdůraznit, že ekonomická nevhodnost odstranění stavby je z hlediska posouzení veřejného zájmu sama o sobě jako důvod k zamítnutí návrhu na její odstranění nepostačující (ÚS sp. zn. I. ÚS 198/95, ovšem mohou se i tu vyskytnout výjimky), stejně jako samotná skutečnost, že stavebník zřídil stavbu v dobré víře. Pokud se však vlastník pozemku domáhá přikázání neoprávněné stavby do vlastnictví a pouze pro případ, že by tomuto návrhu nebylo vyhověno, požaduje její odstranění, může soud nařídit odstranění stavby jen v případě, že nejsou splněny podmínky pro přikázání stavby do vlastnictví vlastníka pozemku (SR, 1999, č. 3, NS sp. zn. 2 Cdon 265/96). Vlastník pozemku se nemusí domáhat odstranění stavby a teprve v případě, že by toto odstranění nebylo shledáno ekonomicky účelným, žádat jinou formu vypořádání; je na něm, aby zvolil nejúčelnější variantu postupu, přičemž nemusí jít jen o účelnost ekonomickou. Ostatně v případě, že jsou splněny podmínky pro rozhodnutí o přikázání stavby do vlastnictví vlastníka pozemku podle § 135c odst. 2, si lze stěžít představit, že by její odstranění bylo účelné.

3. Způsoby vypořádání neuvedené v občanském zákoníku

- 8 Znění zákona ani jeho smysl nevylučuje jiné uspořádání poměrů, než jaké zákon výslovně vyjmenovává. Situace, které v důsledku neoprávněné stavby mohou vzniknout, jsou natolik různorodé, že zákonodárce nechtěl taxativním způsobem uvést jejich výčet. Je proto věcí soudu, aby v každém případě našel nejvhodnější řešení, které by bylo v souladu se zněním i s účelem § 135c, s principy, na kterých je založeno platné občanské právo, a zejména též s Listinou základních práv a svobod. V případě, že vlastník pozemku s takovým řešením souhlasí, nebo je dokonce sám navrhuje, se jeví jako nejvhodnější uspořádání poměrů mezi účastníky přikázání zastavěné plochy, případně též části parcely nutné k řádnému užívání neoprávněné stavby, vlastníkovi této stavby, a to za náhradu; soud přitom vychází přiměřeně z ustanovení o vypořádání neoprávněné stavby jejím přikázáním do vlastnictví vlastníka pozemku (R 42/2001).

VII. Stanovení výše náhrady za zřízení věcného břemene ve prospěch vlastníka neoprávněné stavby

- 9 Při stanovení náhrady za zřízení věcného břemene podle § 135c odst. 3 ObčZ nelze vycházet jen z ceny, za kterou by bylo možno v daném místě a čase dosáhnout jeho zřízení smlouvou. Je třeba vycházet ze skutečnosti, že vlastník pozemku byl omezen proti své vůli, případně bez svého vědomí, a přihlížet k okolnostem, za kterých byla neoprávněná stavba zřízena (tedy i k případné dobré víře stavebníka) a k újmě, postihující vlastníka pozemku (PR, 2000, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 2145/98). Pokud by vlastník v důsledku neoprávněné stavby nemohl pozemky užívat vůbec, nebo by v důsledku vzniklé situace bylo užívání těchto pozemků podstatně ztíženo, zatímco vlastník neoprávněné stavby by mohl tyto pozemky řádně užívat, bylo by možno přikázat i tyto pozemky do vlastnictví vlastníkovi stavby. Pokud v důsledku realizace neoprávněné

stavby je vlastníku pozemku ztížena možnost užívat i jiné pozemky než ty, které byly neoprávněnou stavbou přímo dotčeny, soud k této skutečnosti přihlédne při stanovení náhrady za neoprávněnou stavbu (R 42/2001).

VIII. Stavby zřízené na cizím pozemku na základě práva, které později zaniklo

Jde o případy, kdy někdo postavil (anebo má postavenou) na cizím pozemku stavbu, přičemž jeho oprávnění mít stavbu na pozemku zaniklo; buď stavebník stavěl na základě časově neomezeného práva, resp. práva, o kterém se mohl oprávněně domnívat, že takto neomezené bude, anebo stavebník od počátku musel vědět, že jeho právo k pozemku je časově omezené. V případě stavby zřízené na základě časově neomezeného práva k cizímu pozemku, které v důsledku změny právní úpravy zaniklo, jakož i u stavby zřízené na pozemku jeho oprávněným držitelem, půjde o konkurenci dvou rovnocenných vlastnických práv. V těchto případech zůstanou práva ke stavbě a k pozemku rozdílná; vzájemný vztah vlastníků bude třeba řešit podle ustanovení o bezdůvodném obohacení. Pokud však stavebník zřídí na základě dohody s vlastníkem pozemku stavbu na pozemku, který je podle této dohody oprávněn užívat jen dočasně, resp. jde-li o právo vypověditelné, ztrácí po uplynutí sjednané doby (případně po jiném způsobu zániku práva) právo mít nadále na tomto pozemku umístěnou stavbu a neoprávněně tak zasahuje do vlastnického práva vlastníka pozemku, který se může domáhat odstranění stavby žalobou podle § 126 odst. 1. V případě, že stavebník umístí stavbu na základě nájemního práva k pozemku, které může být stranami vypovězeno, jde o zvláštní případ dočasného užívání pozemku; zanikne-li nájemní právo, zanikne též občanskoprávní oprávnění mít na cizím pozemku stavbu (viz též R 72/2000, náleze Ústavního soudu sp. zn. IV. ÚS 22/01, SR, 2001, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1997/2000). Zde nejde o neoprávněnou stavbu ve smyslu § 135c, ale o stavbu, k níž sjednané oprávnění zaniklo. Ten, kdo stavěl na cizím pozemku na základě obligačního práva, musel nutně počítat s tím, že toto právo není časově neomezené a vědomě na sebe vzal rizika z toho plynoucí. Neposkytnutí ochrany právu vlastníka pozemku, který pozemek přenechal jinému jen dočasně, příp. s možností výpovědi, by bylo (v podstatě časově nelimitovaným) omezením jeho práva, které by nesplňovalo podmínky, stanovené v čl. 11 LPS. Lze podotknout, že v důsledku významu užívacích práva a celkového přístupu k vlastnictví u nás před rokem 1990 jde o časté případy.

Z judikatury:

I. Kdy jde o neoprávněnou stavbu

R 13/2000: Při posuzování otázky, zda jde o neoprávněnou stavbu ve smyslu občanského zákoníku, je třeba vycházet z právní úpravy platné v okamžiku vzniku stavby jako věci v právním smyslu.

R 23/2006: Bylo-li zřízení stavby tzv. socialistickou organizací na cizím pozemku po 1.4.1964 od počátku neoprávněné, je třeba provést její vypořádání podle § 135c obč. zák., i když šlo o stavbu zřízenou před 1.1.1992.

Sou R NS č. C 2257 – NS sp. zn. 22 Cdo 1308/2003: Kanalizační i vodovodní přípojku neoprávněně zřízenou na cizím pozemku lze projednat jako neoprávněnou stavbu.

Sou R NS č. C 2494 – NS sp. zn. 22 Cdo 1097/2003: Pro kvalifikaci stavby jako neoprávněné stačí, je-li na cizím pozemku zřízena jen zčásti.

Sou R NS č. C 2660 – NS sp. zn. 22 Cdo 2612/2003: Stavba je neoprávněná tehdy, stavěl-li někdo na cizím pozemku, aniž by mu svědčil právní titul, umožňující na cizím pozemku zřídit stavbu. Pro klasifikaci stavby jako neoprávněné je nerozhodné, zda stavebník měl stavební povolení. Stejně tak není rozhodující samotné vědomí vlastníka pozemku (resp. státních orgánů) o stavbě.

II. Vypořádání neoprávněné stavby

R 42/2001: Jestliže s tím souhlasí vlastník pozemku, lze při rozhodování dle § 135c ObčZ pozemek zastavěný neoprávněnou stavbou přikázat za náhradu do vlastnictví stavebníka, a to i proti jeho vůli.

10

R 23/2003: Při rozhodování o odstranění neoprávněné stavby soud přihlíží zejména k povaze a rozsahu hospodářské ztráty, která by odstraněním stavby vznikla, k tomu, zda vlastník stavby a jeho rodina ve stavbě bydlí či nikoliv, jaký je rozsah zastavěného pozemku, jakož i k tomu, zda vlastník stavby věděl, že staví na cizím pozemku. Soud musí porovnat hospodářskou a jinou ztrátu, která by odstraněním stavby vznikla, se zájmem na dalším využití stavby. Je třeba přihlídnout i k důvodům, pro které vlastník pozemku řádně nezakročil proti neoprávněné stavbě v době její realizace, a pokud vlastník pozemku o neoprávněné stavbě věděl, též k době, která od zřízení stavby uplynula.

R 23/2003: Právo na vypořádání neoprávněné stavby podle § 135c občZ se nepromlčuje.

Sou R NS č. C 651 – NS sp. zn. 22 Cdo 1875/98: Ve sporu ohledně stavby na cizím pozemku (§ 135c ObčZ) nelze vlastníku pozemku přikázat stavbu, která je z části umístěna mimo jeho pozemek.

Sou R NS č. C 3098 NS sp. zn. 22 Cdo 1342/2004: Jde-li skutečně o neoprávněnou stavbu, nelze žalobu na její vypořádání zamítnout.

Sou R NS č. C 3704 – NS sp. zn. 22 Cdo 1977/2004: Odstranění neoprávněné stavby z cizího pozemku podle § 135c odst. 1 ObčZ nelze zásadně považovat za účelné, pokud jsou splněny předpoklady pro přikázání stavby vlastníku pozemku ve smyslu § 135c odst. 2 ObčZ, byť takový způsob vypořádání vztahu nenavrhl.

III. Náhrada za zřízení věcného břemene

PR, 2000, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 2145/98: Při stanovení náhrady za zřízení věcného břemene podle § 135c odst. 3 ObčZ nelze vycházet jen z cenových předpisů nebo z ceny, za kterou by bylo možno v daném místě a čase dosáhnout jeho zřízení smlouvou. Je třeba vycházet ze skutečnosti, že vlastník byl omezen proti své vůli, případně bez svého vědomí, a přihlížet k okolnostem, za kterých byla neoprávněná stavba zřízena.

IV. Stavba postavená na cizím pozemku na základě oprávnění, které později zaniklo

R 72/2000: Zřídí-li stavebník na základě dohody s vlastníkem pozemku stavbu na pozemku, který je podle této dohody oprávněn užívat jen dočasně, ztrácí po uplynutí sjednané doby (případně po jiném způsobu zániku práva) právo mít nadále na tomto pozemku dočasně umístěnou stavbu a neoprávněně tak zasahuje do vlastnického práva vlastníka pozemku, který se může podle § 126 odst. 1 ObčZ domáhat odstranění stavby.

Hlava druhá. Spoluvlastnictví a společné jmění

Obsah výkladu před § 136:

I. Úvod	1
---------------	---

I. Úvod

Institut spoluvlastnictví doprovází lidstvo prakticky celými jeho právními dějinami a objevuje se již v éře římského práva. Římskoprávní úprava spoluvlastnictví vycházela z přesvědčení, že vlastnické právo brání každému subjektu (vyjma vlastníka) v působení na věc, která je předmětem vlastnického práva jiného subjektu. Nebylo tak přípustné, aby k jedné věci existovalo několik vlastnických práv, neboť vlastnické právo jednoho z vlastníků by pak nutně vylučovalo vlastnictví ostatních. Současně však bylo akceptováno, že k téže věci může mít vlastnické právo několik osob, tedy, že věc může být společnou několika osobám. Tento právní poměr pak tvořil spoluvlastnictví (condominium či communio) – (k římskoprávnímu pojetí spoluvlastnictví srov.: *Kincl, J., Urfus, V., Škrejpek, M.* Římské právo. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 156n.).

Obecný zákoník občanský upravoval v ustanoveních § 825 až 859 poměrně značně podrobně společenství vlastnictví a jiných věcných práv; přestože terminologicky používal především označení „společenství“ a „podílník“, nepanovaly pochybnosti o tom, že jde o právní režim spoluvlastnictví, bylo-li předmětem společenství vlastnictví s jednotlivými spoluvlastníky, přičemž z pojmu spoluvlastnictví a spoluvlastníků vycházela i právní doktrína. Doktrinální výklad spoluvlastnictví v dostačujícím rozsahu provedl A. Randa, přičemž je zřejmé, že Randovy závěry odrážejí do značné míry římskoprávní pojetí spoluvlastnictví (*Randa, A.* Právo vlastnické. 5. vyd. Praha, 1900, s. 57 až 61). Úprava vzájemných závazků spoluvlastníků vycházela ze základního principu, že žádný spoluvlastník bez souhlasu ostatních ve věci společné ničeho změnit nesměl, že však zejména: a) v záležitostech týkajících se řádného (obvyklého) užívání a spravování věci rozhodovala většina hlasů počítaná podle poměru podílů; totéž platilo, jednalo-li se o zřízení správce společné věci, b) spoluvlastník, který bez plné moci, ale i bez odporu ostatních spoluvlastníků, věc fakticky spravoval, byl podle zákona považován za zmocněnce; c) porušil-li některý ze spoluvlastníků práva ostatních spoluvlastníků jednostranným nakládáním s věcí společnou, příslušela každému ze spoluvlastníků záporní žaloba, d) každý spoluvlastník mohl požadovat za hmotné rozdělení věci (jestliže se jednalo o věc nedělitelnou nebo o věc, kde by rozdělením došlo ke značnému snížení její ceny) soudní prodej společné věci, nicméně tohoto práva nemohl vykonávat v nepříhodném čase nebo ke škodě ostatních spoluvlastníků.

Takzvaný střední občanský zákoník ve znění účinném do 31. 3. 1964 (tj. do nabytí účinnosti zákona č. 40/1964 Sb.) obsahoval úpravu spoluvlastnictví v ustanoveních § 133 až 142. Přestože zůstala zachována řada prvků navazujících na římskoprávní a prvorepublikové pojetí (nakládání se spoluvlastnickým podílem při respektování práv ostatních spoluvlastníků, rámcová úprava hospodaření a vyúčtování týkající se předmětu spoluvlastnictví, úprava mezi, plotů, zdí a rozhrad apod.), jednalo se o úpravu stručnější a bohužel do úpravy podílového spoluvlastnictví pronikl i třídní prvek týkající se zejména postavení tzv. socialistického spoluvlastníka (např. v úpravě hospodaření se společnou věcí tam, kde došlo k rovnosti hlasů a jeden z názorů byl podpořen stanoviskem socialistického spoluvlastníka (§ 135 odst. 1), v režimu ustanovení § 135 odst. 2, kdy v případě důležité změny na věci mohli přehlasování spoluvlastníci požadovat po většině mimo jiné dání jistoty; na socialistickém spoluvlastníku však nebylo možno jistotu požadovat a i v případě likvidace spoluvlastnictví byl socialistický

spoluvlastník upřednostněn). Nově pak bylo upraveno předkupní právo spoluvlastníků (§ 137) a v rámci zrušení spoluvlastnictví byla zdůrazněna role obecného zájmu (§ 139 odst. 1, § 140).

Stávající občanský zákoník, ve znění účinném do 31. 12. 1991, upravil podílové spoluvlastnictví v ustanoveních § 137 až 142. Oproti úpravě obsažené v tzv. středním občanském zákoníku došlo k další redukci úpravy hmotněprávních vztahů podílových spoluvlastníků; za pozitivní rys však lze považovat, že občanský zákoník opustil výslovné upřednostnění právního postavení socialistického spoluvlastníka a v souladu se zásadou rovnosti účastníků občanskoprávních vztahů, zakotvenou v ustanovení § 2 odst. 2, měli ve spoluvlastnickém vztahu všichni spoluvlastníci stejné postavení. Od roku 1964 do roku 1991 byla úprava podílového spoluvlastnictví změněna pouze zákonem č. 131/1982 Sb., který s účinností od 1. 4. 1983 provedl změny v právní úpravě převodu spoluvlastnického podílu a zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, kde byla založena zákonná možnost nezrušit a nevypořádat spoluvlastnictví z důvodů hodných zvláštního zřetele příkázáním věci za náhradu nebo prodejem věci a rozdělením výtěžku, a při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví rozdělením věci možnost soudem zřídít věcné břemeno k nově vzniklé nemovitosti ve prospěch vlastníka jiné nově vzniklé nemovitosti s tím, že zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nemůže být na újmu osobám, kterým přísluší práva na nemovitosti váznoucí.

Společenské, politické a ekonomické změny nastávající po roce 1989 se nutně promítly také do občanského zákoníku. Bylo proto logické, že změn doznala i právní úprava týkající se podílového spoluvlastnictví. Změny provedené zákonem č. 509/1991 Sb. účinným od 1. 1. 1992 lze charakterizovat následujícími oblastmi: a) byly provedeny změny v oblasti týkající se záležitostí vztahujících se k předmětu spoluvlastnictví; zejména ve vztahu k nakládání a hospodaření se společnou věcí zavedením principu majority a ingerencí soudu v případě nesouhlasu přehlasovaných spoluvlastníků, pokud šlo o důležitou změnu společné věci; b) nově byla upravena otázka převodu spoluvlastnického podílu zakotvením předkupního práva spoluvlastníků, ledaže šlo o převod osobě blízké; c) v rámci zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví příkázáním některému ze spoluvlastníků ve vztahu k účelnému využití věci byl vypuštěn zájem společnosti; jako základní hledisko při zrušení a vypořádání pak byla zakotvena velikost podílů a účelné využití věci. Od roku 1992 pak právní úprava podílového spoluvlastnictví nedoznala změn a tyto lze očekávat až s uvažovanou novou právní úpravou (blíže k historickému a teoretickému aspektu podílového spoluvlastnictví: *Králík, M. Základní historické a teoretické otázky podílového spoluvlastnictví*. PR, 2007, č. 21, s. 765–775).

V rámci úvah o rekodifikaci soukromého práva se očekává, že dojde i k nové úpravě oblasti podílového spoluvlastnictví. Výchozí myšlenkou právní úpravy má být zajištění funkčního trvání podílového spoluvlastnictví a nikoliv úprava jeho rušení (k tomu a k celkovému rekodifikačnímu vývoji v daném směru srov.: *Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva*. Praha : Linde Praha, 2001, s. 7n., 78 a 190) s tím, že uvažovaná právní úprava spoluvlastnictví by tak měla být založena ideově na návratu ke standardní úpravě spoluvlastnictví srovnatelné s tradičními právními úpravami.

Oblast výkladu podílového spoluvlastnictví je oproti dalším sférám tzv. věcných práv v jisté nevýhodě. Omezení stávající právní úpravy na pět zákonných ustanovení koncepčně odlišných od úpravy obsažené zejména v obecném zákoníku občanském umožňuje pouze limitované a obezřetné využití judikatury k obecnému zákoníku občanskému. Celkový přelom myšlenek o právním systému spojený s částečnými legislativními úpravami po roce 1990 pak činí pouze částečně použitelnou judikaturu

vznikající od poloviny 60. let 20. století k institutu podílového spoluvlastnictví. Ruku v ruce s tím je pak spojena i absence speciální knižní (monografické) zejména současné odborné literatury vztahující se k podílovému spoluvlastnictví na rozdíl od jiných oblastí věcných práv.

S výkladem podílového spoluvlastnictví se tak v teoretické rovině (případně v kombinaci se judikatorními závěry) lze setkat (vedle dílčích časopiseckých příspěvků) zpravidla ve vysokoškolských učebnicích občanského práva, případně publikacích věnovaných občanskému právu (k tomu srovnej např.: *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : MU a nakladatelství Doplněk; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006) nebo v literatuře komentářového typu (k tomu srov. např.: *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. Praha : Linde Praha, 2002; *Holub, M., Fiala, J., Bičovský, J.* Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a novou literaturou. Praha : Linde Praha, 2002). Zřejmě nejrozsáhlejší výklad podílového spoluvlastnictví byl dosud v novější české literatuře podán v příslušné partii v publikaci věnované postavení fyzické osoby a vlastnictví v českém právním řádu (k tomu srov.: *Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 197 až 232). Výklad partie o podílovém spoluvlastnictví se proto snaží o komplexnější pojetí podílového spoluvlastnictví, reflektující závěry odborné literatury s důsledným využitím současné a použitelné starší judikatury. Stručnost právní úpravy s omezenými prameny odborné literatury pak zvýrazňuje význam a dosah závěrů soudní praxe, která dotváří výklad institutu podílového spoluvlastnictví. Tam, kde to lze považovat za vhodné, je výklad proveden také v komparaci s úpravou obsaženou v obecném zákoníku občanském a také navrhovanou úpravou v novém kodexu občanského práva tak, aby výklad vyjadřoval návaznost mezi předchozí, současnou a uvažovanou právní úpravou.

§ 136 [Spoluvlastnictví a společné jmění]

- (1) Věc může být v podílovém spoluvlastnictví více vlastníků.
- (2) Společné jmění může vzniknout jen mezi manžely.

Související ustanovení: § 123n., § 137 až 142, § 143 až 151, § 834, 835

Související předpisy: § 11 odst. 4, § 12 odst. 1 HZ; § 4 vyhl. č. 104/1966 Sb., o správě národního majetku; čl. 11 odst. 1 LPS; § 9 odst. 1 zák. č. 162/1990 Sb., o zemědělském družstevnictví; § 3 odst. 3 část věty před středníkem zák. č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd; § 16 odst. 1 VynZN; § 5 odst. 1 zák. č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích; § 19 odst. 5 PřMaj; § 2 odst. 3 PřMajOb; § 114 odst. 3, § 156 odst. 9 ObchZ; § 6 odst. 4, § 9 odst. 1 písm. a), § 10 odst. 1 písm. g), h), § 21 odst. 4 písm. d) DDDP; § 11, § 19 odst. 1 písm. c), bod 1 a 2, § 26 odst. 4, § 29 odst. 5 DPřij; § 34 odst. 3 CenP; § 1 odst. 1 až 4, § 2 písm. d), § 3 odst. 1, § 5 odst. 2 až 4, 6, § 7, § 8 odst. 1 a 2, § 9a odst. 1 písm. c), § 20 odst. 1, § 21 odst. 2, § 23 odst. 1, § 24 odst. 1 až 4, § 27 odst. 1, § 28, § 29 odst. 1, 3, § 30 odst. 1 až 4 BytZ; § 17 odst. 1 písm. d) bod 6 zák. č. 219/1995 Sb., devizový zákon; § 14 odst. 2 AZ; § 5 odst. 5 a § 19 odst. 3 zák. č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby a o změně zák. č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a zák. č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů, § 26 odst. 1 OdpVoz; § 48 odst. 3 zák. č. 128/2000 Sb., o obcích (obecní zřízení); § 25 odst. 1 KZř; § 33 odst. 1 zák. č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů; § 9 odst. 13 zák. č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech; § 52 odst. 7 OchrZn; § 7 odst. 5 KollInv; § 49 odst. 2 InsZ

Z literatury: *Balák, F., Korecká, V., Vojtek, P.* Občanský zákoník. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, s. 247n.; *Bičovský, J.* Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Praha : Linde Praha, 1994; *Fekete, I.* Občiansky zákoník. Komentár. Epos; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 93n.; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 124n.; *Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 197n.; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář, 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 312n.; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 370n.; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I. 2006, s. 442n.; Občanský zákoník. Komentář. Díl I. Praha : Panorama, 1987, s. 481 n.; *Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J.* Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Legislativní vymezení pojmu (institutu) spoluvlastnictví	1–3
II. Faktické a doktrinální pojetí spoluvlastnictví	4–7
III. Členění spoluvlastnictví	8–10

K odst. 1:

I. Podílové spoluvlastnictví v jiných právních předpisech	11
II. Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku	12
1. Právní úprava režimu podílového spoluvlastnictví v občanském zákoníku	12
2. Podstata a pojetí podílového spoluvlastnictví	13
3. Subjekty podílového spoluvlastnictví	14
a) fyzické osoby	15
b) právnické osoby	16
c) stát	17–18
4. Subjektové členění podílového spoluvlastnictví	19
5. Kombinace podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů	20
6. Předmět podílového spoluvlastnictví	21–23
7. Vznik podílového spoluvlastnictví	24
a) smlouvou	25–27
b) děděním	28
c) rozhodnutím státního orgánu	29
d) na základě jiných skutečností stanovených zákonem či na základě zákona	30–38
e) nabývání spoluvlastnického práva k nové věci	39

K odst. 2:

I. Obecně	40
II. Kvalitativní a kvantitativní odlišení podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů	41
III. Charakteristika společného jmění manželů z hlediska subjektového	42

Obecně:

I. Legislativní vymezení institutu (pojetí) spoluvlastnictví

- 1 Obecný zákoník občanský v ustanovení § 825 věty první OZO stanovil, že: „*Kdykoliv vlastnictví téže věci nebo jedno a totéž právo náleží nerozděleně několika osobám, jest tu společenství.*“ Komentář k obecnému zákoníku občanskému (*Sedláček, J., Rouček, F.* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Praha, 1935, s. 582 a 583) vyložil, že společenství vlastnictví a jiných věcných práv je dáno, jestliže vlastnictví téže jedné

věci anebo jedno a totéž právo náleželo nerozděleně několika osobám. Tím bylo vyjádřeno, že předmět práva zůstal nerozdělen a náleží několika osobám současně podle jejich ideálních podílů.

Právní úprava obsažená v současném občanském zákoníku neobsahuje obdobné ustanovení a obecným otázkám spoluvlastnictví je věnováno toliko jediné ustanovení § 136, které však důsledné pojmové pojetí spoluvlastnictví nevystihuje, ale spíše provádí jeho nepřiliš důslednou kategorizaci. Úprava obsažená v ustanovení § 136 odst. 1 ObčZ, ve znění účinném od 1. 1. 1992 do 31. 7. 1998, naproti tomu výstižněji stanovila, že „*věc může být ve spoluvlastnictví více vlastníků*“ a v odst. 2 provedla základní členění spoluvlastnictví na podílové a bezpodílové, s čímž korespondovalo také marginální označení ustanovení § 136 jako „Spoluvlastnictví“.

Navrhovaná úprava nového kodexu občanského práva se při vymezení spoluvlastnictví obsahově navrácí k pojetí obsaženému v obecném zákoníku občanském. V návrhu se vychází z pojetí, podle kterého „*osoby, jimž náleží podle smlouvy, závěti, rozhodnutí orgánu veřejné moci, anebo na základě jiné skutečnosti věc společně, jsou spoluvlastníky. Ustanovení o spoluvlastnictví se použijí přiměřeně i pro společenství jiných věcných práv*“. Předkladatelé návrhu vycházeli z toho, že uvedené pojetí vymezuje situaci spoluvlastnictví a osob na něm zúčastněných, přičemž se vždy jedná o to, že se alespoň dvě osoby sejdou v tomtéž právním poměru k jedinému právu.

II. Doktrinální a faktické pojetí spoluvlastnictví

Legislativní vymezení spoluvlastnictví či jeho absence nepůsobí v současné praxi větší obtíže. Vychází se standardně z pojetí, podle kterého věc, k níž existuje vlastnické právo, může být ve vlastnictví jednoho subjektu nebo může vlastnický patřit více subjektům společně, aniž by byla mezi ně rozdělena. V takových případech se pak jedná o spoluvlastnictví, v rámci kterého se všichni spoluvlastníci pokládají za jediného vlastníka společné věci; současně pak bývá zdůrazňováno, že tatáž práva jako má vlastník v případě individuálního vlastnictví, přísluší u spoluvlastnictví více osobám. Není pak důvodu za současného právního stavu z tohoto pojetí nevycházet i nadále, což také praxe fakticky činí.

Je ovšem vyloučeno, aby k jedné a téže věci mělo vlastnické právo osob, nejde-li o spoluvlastnictví (Sou R NS č. C 2906 – NS sp. zn. 22 Cdo 700/2004; NS sp. zn. 22 Cdo 2532/2006), a to i tehdy, pokud by existovaly různé nabývací tituly vlastnického práva pro odlišné subjekty, formálně vzniklé v odlišný časový okamžik. Konkurence těchto nabývacích titulů zakládá prioritu práva, které vzniklo jako první (PR, 1996, č. 11 – ÚS sp. zn. IV. ÚS 35/96).

Základní odlišení spoluvlastnictví oproti vlastnictví individuálnímu spočívá v pluralitě subjektů-spoluvlastníků a z toho plynoucí nutné diferenciaci vztahů vznikajících v rámci spoluvlastnictví. Standardně pak bývá v této souvislosti používáno členění na vztahy vnitřní – vznikající mezi samotnými spoluvlastníky – a vztahy vnější založené vztahem spoluvlastníků a třetích osob. V některých případech naznačovaná spornost charakteru vnitřních vztahů z hlediska jejich povahy (kdy část doktríny považuje tyto vztahy za vztahy mající relativní povahu) není okolností, která by bránila fungování právní úpravy spoluvlastnictví a jedná se především o doktrinální problém.

O institut spoluvlastnictví se však nejedná v těch případech, kdy věc náleží vlastnický jednomu subjektu, jenž však je sám tvořen vícero osobami (typicky případy obchodních společností nebo družstev). Četnost uvedených osob se neprojevuje jako výraz spoluvlastnického vztahu k příslušné věci a pro právní vztah z hlediska jeho

klasifikace nemá žádný význam, neboť předmětné osoby se sice na činnosti vlastníka věci (právnícké osoby) podílejí, nemají však k věci spoluvlastnický vztah právě z toho důvodu, že vlastník věci je samostatným subjektem práva, a tudíž i práva vlastnického. V některých specifických případech právní úprava však vyžaduje vznik právnícké osoby k výkonu práv a povinností k předmětu spoluvlastnictví – např. společenství vlastníků jednotek (§ 9 a násl. BytZ; k tomu srov. např. *Fiala, J., Novotný, M., Oehm, J., Horák, T.* Zákon o vlastnictví bytů. Komentář. 3., doplněné a přepracované vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 87n.).

Institut spoluvlastnictví bývá ve srovnání s vlastnictvím někdy považován za méně funkční a kvalitní, zejména s ohledem na to, že může bránit „dynamice právních vztahů“, jakož i s přihlédnutím ke staré zásadě, podle které je „majetkové společenství matkou nesvárů“ (communio est mater rixarum). Takový pohled je však do jisté míry zjednodušující. Četnost subjektů-spoluvlastníků sice může jistě vést k neshodám při výkonu spoluvlastnických práv, na straně druhé však může být i progresivním rysem při jejich výkonu. Nelze také přehlédnout, že pluralita spoluvlastníků umožňuje vykonávat vlastnická oprávnění více osobám.

III. Členění spoluvlastnictví

- 8 Z hlediska povahy a charakteru spoluvlastnictví rozeznáváme spoluvlastnictví ideální a reálné. V případě ideálního spoluvlastnictví spoluvlastníkům nenáleží žádná reálná konkrétní část společné věci žádnému ze spoluvlastníků, ale všichni spoluvlastníci vykonávají stejná práva a povinnosti ke společné věci. Naproti tomu v případě reálného spoluvlastnictví jednotlivým vlastníkům přísluší právo k přesně určené části nedílné věci. Občanský zákoník v platné podobě vychází z úpravy ideálního spoluvlastnictví, i když v širším kontextu právní řád určitý náznak reálného spoluvlastnictví obsahuje (viz další výklad).
- 9 Právní úprava obsažená v občanském zákoníku ve znění účinném do 31. 7. 1998 vycházela v ustanovení § 136 odst. 2 z výslovné kategorizace spoluvlastnictví na podílové a bezpodílové. Občanský zákoník ve znění účinném od 1. 8. 1998 opustil členění spoluvlastnictví na podílové a bezpodílové a upravuje vedle podílového spoluvlastnictví společné jmění manželů. Instituty bezpodílového spoluvlastnictví a společného jmění nelze směřovat a zaměřovat, neboť – i přes určitou osobní a věcnou spojitost – společné jmění manželů nenahradilo bez dalšího bezpodílové spoluvlastnictví manželů [143, 3]. Vzájemný vztah obou institutů byl legislativně vymezen v čl. VIII – Přejícná ustanovení, bod 2. zákona č. 91/1998 Sb., kterým se mění a doplňuje zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů, a o změně a doplnění dalších zákonů, tak, že „*věci, které ke dni 1. srpna 1998 tvořily bezpodílové spoluvlastnictví manželů, se stávají součástí společného jmění manželů. Pohledávky a dluhy, které vznikly před 1. srpnem 1998 a které se podle tohoto zákona považují za součást společného jmění manželů, se stávají jeho součástí. Pokud jiné předpisy mluví o bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, rozumí se tím společné jmění manželů*“.
- 10 Přestože legislativní úprava již nehovoří o spoluvlastnictví, soudní praxe jednoznačně vyvrátila případné pochybnosti, zda v případě společného jmění manželů jde o formu spoluvlastnictví závěrem, že ustanovení občanského zákoníku upravující společné jmění manželů jsou také ustanoveními upravujícími spoluvlastnictví (Sou R NS č. C 2906 – NS sp. zn. 22 Cdo 700/2004). Lze tak i nadále vycházet z postulátu, že základ právní úpravy spoluvlastnictví v České republice je obsažen v občanském zákoníku v ustanoveních § 136 až 151.

K odst. 1:**I. Podílové spoluvlastnictví v jiných právních předpisech****11**

Přestože je základ podílového spoluvlastnictví obsažen v ustanoveních § 137 až 142 ObčZ, lze se s uvedeným institutem setkat i v jiných právních předpisech. Z platné a významné právní úpravy se jedná zejména o:

- a) § 3 odst. 3 část věty před středníkem MajKř;
- b) § 16 odst. 1 VynZN;
- c) § 19 odst. 5 PřMaj;
- d) § 2 odst. 3 a § 2b odst. 3 PřMajOb;
- e) § 114 odst. 3 a § 156 odst. 9 ObchZ;
- f) oblast daňového práva – § 6 odst. 4, § 9 odst. 1 písm. a), § 10 odst. 1 písm. g), h), § 21 odst. 4 písm. d) DDDP; § 11, § 19 odst. 1 písm. c), bod 1, 2, § 26 odst. 4, § 29 odst. 5 DPřij;
- g) § 34 odst. 3 CenP;
- h) § 1 odst. 1 až 4, § 2 písm. d), § 3 odst. 1, § 5 odst. 2 až 4, odst. 6, § 7, § 8 odst. 1 a 2, § 9a odst. 1 písm. c), § 20 odst. 1, § 21 odst. 2, § 23 odst. 1, § 24 odst. 1 až 4, § 27 odst. 1, § 28, § 29 odst. 1, 3, § 30 odst. 1 až 4 BytZ;
- ch) § 17 odst. 1 písm. d) bod 6 DevZ;
- i) § 14 odst. 2 AZ;
- j) § 5 odst. 5, § 19 odst. 3 PřStPoz;
- k) § 26 odst. 1 OdpVoz;
- l) § 48 odst. 3 OZř;
- m) § 25 odst. 1 KZř;
- n) § 33 odst. 1 PrůmVz;
- o) § 9 odst. 13 PozÚpr;
- p) § 52 odst. 7 OchrZn;
- r) § 7 odst. 5 KolInv;
- s) § 49 odst. 2 InsZ.

Tyto zvláštní právní úpravy zpravidla obsahují odkazy na použití (nebo vyloučení) ustanovení (nebo některých z nich) občanského zákoníku o podílovém spoluvlastnictví, spíše výjimečně pak dílčí modifikace ustanovení občanského zákoníku o vzniku nebo zrušení podílového spoluvlastnictví, která se s ohledem na vztah obecného a zvláštního předpisu v takovém případě nepoužijí.

II. Podílové spoluvlastnictví v občanském zákoníku*1. Právní úprava režimu podílového spoluvlastnictví v občanském zákoníku***12**

Přestože lze úpravu obsaženou v ustanoveních § 136 až 142 považovat za obecnou, nejedná se o úpravu v občanském zákoníku výlučnou. Ustanovení § 833 vztahující se ke smlouvě o sdružení zakotvuje způsob vzniku spoluvlastnictví k poskytnutým penězům nebo jiným věcem určeným podle druhu a ustanovení § 834 založení spoluvlastnického vztahu k majetku získanému při výkonu společné činnosti účastníků sdružení. [833, 834]. Přestože zákon hovoří pouze o spoluvlastnictví, doktrinální jednota ve směru, že se jedná o spoluvlastnictví podílové, byla potvrzena výslovnými správnými závěry soudní praxe (Sou R NS č. C 2654 – NS sp. zn. 33 Odo 139/2002, Sou R NS č. C 3852 – NS sp. zn. 29 Odo 444/2005). Nejednotnost právní doktríny se dosud projevovala v posouzení otázky, zda pro rozhodování účastníků sdružení o věcech ve spoluvlastnictví se uplatní ustanovení § 139 ObčZ nebo ustanovení § 836,

kteří upravuje rozhodování účastníků sdružení o obstarávání společných věcí [834] a tato otázka není dosud jednoznačně uzavřena.

2. Podstata a pojetí podílového spoluvlastnictví

- 13** Podstata podílového spoluvlastnictví spočívá v tom, že každý ze spoluvlastníků věci se podílí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví k věci v tom rozsahu, jenž odpovídá velikosti jeho spoluvlastnického podílu [137]; výše spoluvlastnického podílu neodráží konkrétní reálnou část věci, ale pouze míru, kterou se jednotliví spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke společné věci. V případě podílového spoluvlastnictví se tak jedná vždy o podíly ideální. Toto pojetí potvrdila výslovně již starší judikatura, podle jejichž závěrů spoluvlastnický podíl neznamená, že by se vlastnické právo spoluvlastníka vztahovalo na určitou část nemovitosti, která je ve spoluvlastnictví, ale je pouze číselným vyjádřením právního postavení spoluvlastníka k ostatním spoluvlastníkům a znamená míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke společné věci, jakou mírou se podílejí na užívání společné věci, jak mají přispívat na náklady na užívání a udržování společné věci apod. (R 19/1967). Opačný závěr je pak již z povahy věci vyloučen tam, kde je předmětem podílového spoluvlastnictví věc, kterou reálně rozdělit nelze. Spoluvlastník nemovitosti proto nemůže převést na jiného reálnou část společné nemovitosti odpovídající jeho spoluvlastnickému podílu (S IV, s. 589). Ani číselné vyjádření výše spoluvlastnického podílu neznamená, že by byl spoluvlastník výlučným vlastníkem určité hmotné části společné věci, třebaže by svou velikostí odpovídala výši jeho spoluvlastnického podílu (R 61/1966). Od vymezení podílového spoluvlastnictví jako spoluvlastnictví ideálního se pak neodklonila ani judikatura současná (Sou R NS č. C 307 – NS sp. zn. 26 Cdo 2864/2000).

3. Subjekty podílového spoluvlastnictví

- 14** Obecně platí, že podílové spoluvlastnictví nemá omezen okruh subjektů, mezi kterými může vzniknout (na rozdíl od společného jmění manželů). Podílovými spoluvlastníky mohou být osoby mající příbuzenský či jiný vztah, ale také osoby bez jakéhokoli vzájemného vztahu. Za určitých, zákonem stanovených okolností, mohou být podílovými spoluvlastníky i manželé, jestliže dochází za trvání manželství ke společnému nabývání věci ze zdrojů, které netvoří součást společného jmění manželů [143]. Podílové spoluvlastnictví může být tvořeno nejméně dvěma subjekty, když maximální počet spoluvlastníků omezen není. Podílovým spoluvlastníkem může být každý subjekt, který má právní subjektivitu, přičemž pro všechny platí stejný zákonný obsah a ochrana vlastnického práva (čl. 11 odst. 1 věta druhá LPS) při současném vyjádření rovného postavení (§ 2 odst. 2 ObčZ).

a) fyzické osoby

- 15** Fyzická osoba může být spoluvlastníkem při splnění obecného požadavku na její způsobilost k právům a povinnostem [7] bez všeobecného kvantitativního nebo kvalitativního omezení. Z uvedeného obecného pravidla však existují výjimky obsažené ve veřejnoprávních předpisech (právní úprava nákladání s vojenskou výzbrojí, jedy, trřaskavinami apod.), ústavněprávních (článek 11 odst. 2 LPS) či občanskoprávních předpisech (§ 125 odst. 1 ObčZ) [125, 1]. Existují pak zvláštní předpisy, které obsahují další dílčí omezení – např. ustanovení § 17 zákona č. 219/1995 Sb., devizový zákon, které upravuje nabývání nemovitostí v tuzemsku; zákon č. 72/1994 Sb. – BytZ – § 8, v jehož intencích spoluvlastníky společných částí domu mohou být pouze vlastníci bytových jednotek [125, v podrobnostech: Fiala, J., Novotný, M., Oehm, J., Horák, T. Zákon o vlastnictví bytů. Komentář. 3., doplněné a přepracované vyd. Praha : C. H. Beck, 2005].

b) právnické osoby

Obecná východiska pro nabývání spoluvlastnického práva jsou u právnických osob obdobná jako u osob fyzických a i v tomto případě jsou vázána na způsobilost k právům a povinnostem právnických osob [18n.]. Obtíže spíše faktického charakteru pak představuje někdy skutečnost, že v případě právnických osob se jejich vůle tvoří zpravidla rozhodováním kolektivního orgánu (akciová společnost, družstvo apod.). Obdobně jako u fyzických osob i na právnické osoby dopadají výjimky týkající se možného omezení postavení spoluvlastníka k zákonem určenému majetku či věcem či další veřejnoprávní omezení.

16

c) stát

Ve sféře soukromého práva vystupuje stát v občanskoprávních vztazích jako právnická osoba a jako subjekt na téže úrovni jako ostatní účastníci občanskoprávních vztahů [21]. Aplikovatelnost ustanovení občanského zákoníku o podílovém spoluvlastnictví (o jeho zrušení a vypořádání dohodou nebo rozhodnutím soudu) i v případech, že jedním ze spoluvlastníků je stát, již v dřívějším období dovodila judikatura např. v R 26/1979; dále např. v R 66/1967. Způsoby a podmínky hospodaření s majetkem státu, jeho vystupování v právních vztazích, jakož i postavení, zřizování a zánik organizačních složek státu obsahuje zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích. Ve vztahu ke spoluvlastnictví uvedený zákon účast státu ve spoluvlastnických vztazích žádným způsobem neomezuje, přesto však v jiných právních předpisech lze určitě výjimky, které vylučují použití ustanovení občanského zákoníku o podílovém spoluvlastnictví, ve vztahu ke spoluvlastnictví státu, případně právnickým osobám, které určitým způsobem na majetku státu participují, nalézt (§ 19 odst. 5 PřMaj; v této souvislosti je nutno poukázat na závěry soudní praxe, podle které „i při převodech spoluvlastnických podílů státu v rámci privatizace majetku státu podle zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je nutno aplikovat obecnou úpravu předkupního práva obsaženou v ustanovení § 140 ObčZ“ (Sou R NS č. C 77 – NS sp. zn. 29 Cdo 850/2000), dále např. ustanovení § 5 odst. 5 a § 19 odst. 3 zákona č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby a o změně zákona č. 569/1991 Sb., o Pozemkovém fondu České republiky, ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 357/1992 Sb., o dani dědické, dani darovací a dani z převodu nemovitostí, ve znění pozdějších předpisů, apod.).

17

Z povahy věci stát může být toliko podílovým spoluvlastníkem, přičemž společně se státem mohou být vlastníky téže věci také fyzické i právnické osoby (s výjimkou státních organizací). Odborná literatura vcelku jednotně traktuje, že role státu jakožto spoluvlastníka je považována za fakticky nežádoucí, neboť v ní je stát u společné věci omezován vlastnickými oprávněními jiného vlastníka (vlastníků), nicméně se jedná o roli, které se stát nemůže zcela vyhnout, zvláště stává-li se spoluvlastníkem ze zákona nebo na základě zákona. Nabytí spoluvlastnictví na základě smlouvy pak bývá považováno za způsob zcela výjimečný (k tomu srov.: Plíva, S. Hospodaření s majetkem státu. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2001, s. 4 až 8; Havlan, P. Majetek státu v platné právní úpravě. 2., aktualizované a doplněné vyd. Praha : Linde Praha, 2006, s. 26 až 29).

18

4. Subjektové členění podílového spoluvlastnictví

Dříve uznávané subjektové členění podílového spoluvlastnictví na a) osobní, b) smíšené podílové spoluvlastnictví (Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 200) ztratilo vzhledem ke zrovnoprávnění subjektů vlastnického práva smysl a v současné době má význam pouze historický a komparativní.

19

5. Kombinace podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů

- 20 Nelze opomenout v praxi nikoliv výjimečnou situaci, kdy spoluvlastnický podíl se nachází ve společném jmění manželů, tj. dochází ke kombinaci podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů. Vlastníkem spoluvlastnického podílu není jedna osoba, ale osoby manželů. V takovém případě je nutno rozlišovat vztahy mezi manžely navzájem a jejich vztahy coby spoluvlastníků podílu k věci ve vztahu k dalšímu spoluvlastníku. Je-li spoluvlastnický podíl ve společném jmění manželů, platí pro něj vše, co pro jiné předměty spoluvlastnictví. Ve vztahu k obvyklé správě takového spoluvlastnického podílu platí, že je oprávněn ji vykonávat každý z manželů (§ 145 odst. 2), v ostatních případech je třeba souhlasu obou manželů pod sankcí relativní neplatnosti právního úkonu (§ 40a). Jinými slovy řečeno, na práva a povinnosti spoluvlastníků – manželů navzájem je nutno aplikovat ustanovení občanského zákoníku o společném jmění manželů, ve vztazích mezi spoluvlastníky pak platí obecná ustanovení o podílovém spoluvlastnictví.

Jestliže je spoluvlastnický podíl ve společném jmění manželů, o záležitostech, které se ho týkají, mezi sebou a současně ve vztahu k dalšímu spoluvlastníku rozhodují manželé podle ustanovení o společném jmění manželů – v běžných záležitostech každý z manželů sám, v neběžných záležitostech za souhlasu druhého z manželů; pokud by souhlas dán nebyl, jednalo by se o režim relativní neplatnosti, pokud by jednal jeden z manželů s druhým spoluvlastníkem. Pokud by se druhý z manželů neplatnosti dovolal, tak by projev vůle spoluvlastníka (manželů) ve vztahu k druhému spoluvlastníku nemohl být platný, a chyběl by tak projev vůle jednoho ze spoluvlastníků pro výkon spoluvlastnických práv. Tím by se pak vyčerpalo jednání mezi rovnodílnými spoluvlastníky, kde např. dohodu o užívání domu by platně mohl uzavřít spoluvlastník A (nemanžel) jenom s B1 (manžel) za existujícího souhlasu druhého manžela B2 (protože by nešlo o běžnou záležitost), který by ale účastníkem dohody o užívání domu být nemusel, případně samozřejmě A a B1 a B2 společně.

Pokud by pak spoluvlastníci jednali navenek s třetí osobou, uplatnil by se běžný právní režim – a) při hospodaření se společnou věcí navenek podle § 139, kde by stačil projev vůle většinového vlastníka, např. uzavření nájemní smlouvy, spoluvlastníka A (nemanžel) a nájemní smlouvu by mohl uzavřít za všechny spoluvlastníky písemně on sám bez nutnosti uvádění ve smlouvě dalších spoluvlastníků-manželů, protože by byl majoritním spoluvlastníkem a nejde o nakládání s celou věcí. Pokud by se jednalo o rovnodílné spoluvlastníky, měl by ve smlouvě být uveden spoluvlastník A a alespoň jeden ze spoluvlastníků B – manželů s prokázáním souhlasem druhého ze spoluvlastníků B (pokud by nešlo o běžnou záležitost), vycházející z R 22/1975 a nakládání se spoluvlastnickým podílem B, který je ve společném jmění manželů, nebo společně A, B1 a B2; b) pokud by se pak jednalo o nakládání s celou věcí z hlediska zásadních dispozic dotýkajících se vlastnického, resp. spoluvlastnického práva (darování, prodej apod.), opětovně vycházející z R 22/1975, musí být účastníkem smlouvy vždy A a alespoň jeden z B se souhlasem druhého z manželů nebo zase dohromady A, B1 i B2, a to i v případě, že by některý ze spoluvlastníků byl spoluvlastníkem majoritním.

6. Předmět podílového spoluvlastnictví

- 21 Předmětem podílového spoluvlastnictví je společná věc a platí zde obecná pravidla o předmětu vlastnického práva [část druhá, hlava první, bod III., R 54/1973]. Převládá tak dosud pojetí, že vlastnictvím se v občanském zákoníku míní vlastnictví k hmotné věci, byť s výhradou, že se objevují i názory, že předmětem vlastnictví by měly být i věci nehmotné [118] (srov. též Eliáš, K. Vlastnické právo. Paradigmata českého pojetí pod zkušební kamenem kontinentální právní kultury. PR, 2005, č. 22, s. 807n., Eliáš, K. Věc jako pojem soukromého práva. PR, 2007, č. 4, s. 119n.).

22

Kategorické pojetí, že předmětem vlastnického, resp. spoluvlastnického práva může být výlučně jen věc hmotná, není zřejmě v praxi vždy zcela důsledně uplatnitelné. Praxe se s tímto problémem potýkala např. u zaknihovaných cenných papírů a stejná otázka se dotýká působnosti zákona č. 72/1994 Sb., kde samostatné předměty občanskoprávních vztahů (tj. i práva vlastnického a spoluvlastnického) tvoří také byty (i rozestavěné) a nebytové prostory (i rozestavěné) – neboli tzv. jednotky jako reálně – prostorově – vymezené části budov. V odborné literatuře nepanují pochybnosti o tom, že jednotka může být v podílovém spoluvlastnictví (podrobně viz *Fiala, J., Novotný, M., Oehm, J., Horák, T.* Zákon o vlastnictví bytů. Komentář. 3., doplněné a přepracované vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 33 až 35).

Problematické je v této souvislosti i pojetí podniku (§ 5 ObchZ). Novela obchodního zákoníku (zákon č. 370/2000 Sb.) výslovně kvalifikovala podnik jako věc hromadnou s tím, že podle ustanovení § 5 odst. 2 ObchZ na jeho právní poměry se použijí ustanovení o věcech v právním smyslu, čímž není dotčena působnost zvláštních právních předpisů vztahujících se k nemovitým věcem, předmětům průmyslového a jiného duševního vlastnictví, motorovým vozidlům apod., pokud jsou součástí podniku. Nicméně již před uvedenou novelou literatura pojímala podnik jako věc hromadnou (*Pelikánová, I.* Komentář k obchodnímu zákoníku. 1. díl. 2., aktualizované a rozšířené vyd. Praha : Linde Praha, 1997, s. 47) s tím, že posouzení podniku jako předmětu vlastnického práva v pravém smyslu představuje složitou teoretickou otázku a úpravu vlastnictví (a tudíž i spoluvlastnictví – M. K.) je možno aplikovat pouze analogicky. Novela obchodního zákoníku provedená zákonem č. 370/2000 Sb. doplnila ustanovení § 5 o odst. 2, který prohlašuje podnik za věc hromadnou. Podle důvodové zprávy se tím řeší sporná otázka, zda existuje vlastnické právo k podniku, a to ve prospěch názoru, že „podnik patří podnikateli vlastnickým právem, které požívá ústavněprávní ochrany“. Ani tento závěr však nelze považovat za zcela jednoznačný z pohledu, že podnik je věcí, tak jak je v doktrinálním pojetí dosud chápána. Přinejmenším však v určitých právních vztazích na něj lze použít ustanovení o ochraně vlastnického práva, případně i jiná ustanovení o vlastnictví, není-li dána zvláštní právní úprava.

Nicméně poukaz na uvedené specifické předměty občanskoprávních vztahů pouze dokladuje, že ve sféře předmětu spoluvlastnického práva se klasické pojetí věci někdy dostává do střetu s životní realitou a je k němu potřeba přistupovat způsobem reflektujícím ekonomický, technický a technologický vývoj.

23

Ustanovení obchodního zákoníku o podílovém spoluvlastnictví v některých případech dopadají i na předměty občanskoprávních vztahů, které povahu věci zjevně nemají. Protože však potřeba řádného nakládání s takovými předměty (je-li ve vztahu k nim subjektů více) vyžaduje právní úpravu, uchyluje se zákonodárce v některých případech k výslovnému zákonnému odkazu na zákonná ustanovení upravující podílové spoluvlastnictví. Jedná se např. o problematiku patentu podle § 16 odst. 1 VynZN, obchodního podílu ve smyslu ustanovení § 114 odst. 3 ObchZ, akcie ve smyslu ustanovení § 156 odst. 9 ObchZ, průmyslového vzoru – § 33 odst. 1 zákona č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů, nebo ochranné známky ve smyslu ustanovení § 52 odst. 7 zákona č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách.

7. Vznik spoluvlastnictví

24

Občanský zákoník speciální úpravu vzniku spoluvlastnictví neobsahuje, uplatní se proto obecné způsoby nabývání vlastnictví ve smyslu ustanovení § 132. Podílové spoluvlastnictví proto může vzniknout: a) smlouvou, b) děděním, c) rozhodnutím státního orgánu, d) na základě jiných skutečností stanovených zákonem či na základě zákona, e) nabýváním spoluvlastnického práva k nové věci, zejména ke stavbě. Přestože

se jedná o způsoby nabývání vlastnického práva obecné, v některých případech se pro oblast spoluvlastnictví vyznačují určitými specifiky.

a) smlouvou

- 25** V těchto případech se jedná o nabývání spoluvlastnického práva na základě dvoustranného (případně vícestranného) právního úkonu. Zpravidla se nejedná o speciální typ smlouvy, který by se přímo na základě ustanovení zákona dotýkal podílového spoluvlastnictví, ale o obecný typ smluvního vztahu, kterým dochází k založení spoluvlastnictví (k okamžiku nabytí vlastnického práva na základě smluvního převodu) – [133]. V případě smluvního nabytí spoluvlastnického práva jde buď o případ, kdy na straně nabyvatelů vystupuje více osob, které nabývají předmět smlouvy do podílového spoluvlastnictví (např. je-li věc prodávána třem subjektům jako kupujícími), nebo o případ, kdy předmětem převodu je pouze spoluvlastnický podíl v situaci, kdy věc byla dosud ve výlučném vlastnictví jedné osoby.

Ve vztahu ke smluvnímu nabývání spoluvlastnictví pak platí obecný režim vzniku vlastnictví (forma smluv, okamžik nabytí vlastnického práva, náležitosti smluv apod.) – [46, 133], nestanoví-li zvláštní zákony jinak. Nicméně dohoda uzavřená mezi účastníky o založení spoluvlastnických vztahů nemusí být písemná (Sou R NS č. C 2197 – NS sp. zn. 22 Cdo 1456/2003) ani tam, kde smlouva samotná týkající se předmětu spoluvlastnictví písemnou formu mít musí (§ 46 odst. 1). Tímto závěrem pak byl vyjádřen ustálený judikatorní trend dřívější soudní praxe (R 16/1983). Obvykle platí, že tam, kde věc nabývá záměrně současně více nabyvatelů, je s tímto nabývacím úkonem spojena i dohoda účastníků tohoto vztahu o založení spoluvlastnictví. Naproti tomu ale pouhé poskytnutí peněžního příspěvku na zakoupení věci bez dalšího nezakládá podílové spoluvlastnictví poskytovatele a kupujícího v poměru podle poskytnutého příspěvku k celé kupní ceně (S IV., s. 480). Stanovení výše spoluvlastnických podílů nabyvatelů není podstatnou náležitostí smlouvy, neboť absence jejich určení nevede k neplatnosti smlouvy (byť je obvyklé, že smlouvy určení výše podílu obsahují); v takovém případě platí stejná výše spoluvlastnických podílů (§ 137 odst. 2).

- 26** Speciální smluvní úprava vzniku spoluvlastnictví pak je upravena např. v zákoně č. 72/1994 Sb. – v jeho ustanoveních § 17 až 19, jež se dotýkají výstavby domu; zde je jednou z obligatorních zákonných náležitostí smlouvy i „*stanovení spoluvlastnického podílu na společných částech domu, přičemž velikost spoluvlastnického podílu se řídí vzájemným poměrem velikosti podlahové plochy jednotek k celkové ploše všech jednotek v domě* (§ 8 odst. 2)“ – § 18 odst. 1 písm. d) BytZ. V této souvislosti je nutno zmínit s tímto zákonem související judikatorní závěr, podle kterého „*není v rozporu se zákonem č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, a tento zákon není obcházen, jestliže vlastník obytného domu převede dům na jiné osoby do jejich podílového spoluvlastnictví v podílech odpovídajících velikostem bytů vzhledem k celku obytného domu. Odpovídali to dohodě podílových spoluvlastníků, vstupují do práv dosavadního vlastníka jako pronajímatele k bytům, které jsou obývány dosavadními nájemci, kteří se spoluvlastníky nestali*“ – (Sou R NS č. C 1407 – NS sp. zn. 22 Cdo 2656/2000).
- 27** Dalším speciálním případem smluvního nabytí spoluvlastnického práva je případ předvídaný ustanovením § 11 odst. 1 zákona č. 427/1990 Sb., o převezech vlastnictví státu k některým věcem na jiné právnické nebo fyzické osoby, podle kterého přechází vlastnictví k věcem vydraženým ve veřejné dražbě na vydražitele přiklepem licitátora. Nejednotnost závěrů odborné literatury a soudní praxe o způsobu nabytí vlastnického práva veřejnou dražbou v procesu tzv. malé privatizace ve prospěch smluvního nabytí byla završena závěry soudní praxe (R 25/2001 a tam uvedená literatura a judikatura, NS

sp. zn. 29 Odo 102/2005, Sb. n. a us. ÚS sv. 37, č. 97 – ÚS sp. zn. IV. ÚS 170/2004). V rámci veřejné dražby v procesu malé privatizace se pak judikatura ustálila v závěru, podle kterého provozní jednotku privatizovanou ve veřejné dražbě může dražitel vydražit i do podílového spoluvlastnictví osoby, která jako dražitel při dražbě nevystupovala (NS sp. zn. 29 Odo 102/2005, Sb. n. a us. ÚS sv. 21, č. 17 – ÚS sp. zn. IV. ÚS 67/2000).

b) děděním

I v rámci úpravy dědického práva může dojít ke vzniku spoluvlastnictví. Právní úprava to výslovně připouští a upravuje jak ve vztahu k dědění ze závěti, tak také k dědění ze zákona. Ve vztahu k dědění ze závěti má takový postup oporu v ustanovení § 477 odst. 1 [477], ve vztahu k dědění ze zákona pak uvedený spoluvlastnický vztah může být založen v intencích ustanovení § 473 odst. 2, § 474 odst. 2, § 475 odst. 2 a § 475a nebo v obecné rovině ustanovením § 482 s obligatorní ingerencí soudu ve smyslu ustanovení § 482 odst. 2, § 483, § 484 věta první ObčZ a ustanovení § 175q odst. 1 písm. c), d) OSŘ [132, 2].

28

c) rozhodnutím státního orgánu

Spoluvlastnické právo může vzniknout i na základě rozhodnutí státního orgánu, nejčastěji soudu [132]. V této souvislosti je třeba se zmínit o vypořádání společného jmění manželů formou přikázání do podílového spoluvlastnictví, i když se striktně vzato o případ nabytí podílového spoluvlastnictví nejedná. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, zejména tvořil-li ho rodinný dům, bylo možno výjimečně přikázat do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů (R 76/1970, Sou R NS č. C 496 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2000) a není důvodu, aby se stejný závěr neprosadil i ve vztahu ke společnému jmění manželů. Zpravidla přikázání věci v rámci vypořádání společného jmění manželů nebývá vzhledem k povaze tohoto institutu za nabytí vlastnictví považováno [132, 3], vycházejí z toho, že v rámci společného jmění manželů má každý z manželů vlastnické právo k celé věci omezené pouze vlastnickým právem druhého manžela a v rámci vypořádání dochází pouze k přikázání věci do jeho výlučného vlastnictví, tentokrát bez práva druhého z bývalých manželů. V případě vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (společného jmění manželů) přikázáním do podílového spoluvlastnictví se jedná o případ, kdy se vlastnický režim mění (byť v rámci obou typů spoluvlastnictví) na spoluvlastnický, kdy právo spoluvlastníka se vztahuje na jeho spoluvlastnický podíl a za jediného vlastníka věci se považují všichni spoluvlastníci.

29

Specifickým způsobem vypořádání spoluvlastnictví je možnost, že oddělená část předmětu spoluvlastnictví zůstane ve spoluvlastnictví účastníků. Tento trend nové judikatury byl vyjádřen ve vztahu k pozemku závěrem, podle kterého v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k pozemku může soud rozhodnout i tak, že část pozemku po jeho oddělení v podílovém spoluvlastnictví účastníků ponechá (přikáže jim ho do podílového spoluvlastnictví (Sou R NS č. C 3407 – NS sp. zn. 22 Cdo 2119/2004). Nicméně ani zde zřejmě nelze hovořit o klasickém vzniku spoluvlastnického práva na základě rozhodnutí soudu; jestliže se totiž nabytí celé věci při vypořádání společného jmění manželů nepovažuje za nabytí, tím spíše za to nelze považovat nabytí podílu při vypořádání podílového spoluvlastnictví, neboť jde spíše o jakousi transformaci práva, změnu jeho kvality.

d) na základě jiných skutečností stanovených zákonem či na základě zákona

Z této rozsáhlé a diverzifikované skupiny případů nabytí spoluvlastnického práva lze s ohledem na praktické potřeby a četnost uvést zejména následující:

30

- 31) *1) vydržení* – představuje jeden z originárních způsobů nabytí vlastnického práva za podmínek obsažených v ustanovení § 134 a ve vztahu k nabytí spoluvlastnického práva mohou v zásadě nastat dvě varianty. Poměrně ojedinělými jsou případy, kdy dochází k vydržení samotného spoluvlastnického podílu jednoho subjektu, neboť takový případ vyžaduje mimo jiné oprávněnou držbu věci ve směru, že držitel je spoluvlastníkem takové věci. Častějšími jsou případy, kdy stávající existující spoluvlastníci mohou nabyt spoluvlastnické právo k další věci vydržením (např. jestliže se v souvislosti s koupí pozemku uchopí držby „fakticky“ prodané části sousedního pozemku, která však právně relevantně prodána nebyla), jestliže společně vykonávají držbu k takové věci (nebo její části) v dobré víře, že jsou jejími spoluvlastníky; pokud by uvedený předpoklad být i jen u jednoho ze spoluvlastníků splněn nebyl, nemohlo by dojít vydržením k nabytí spoluvlastnického práva (k nabytí do bezpodílového spoluvlastnictví manželů s přiměřeně použitelnou argumentací srov. SR, 1997, č. 2 – NS sp. zn. 3 Cdon 231/96). Přípustnost nabytí spoluvlastnického práva vydržením pak je naznačena i v současné judikatuře (NS sp. zn. 22 Cdo 270/2006), starší judikatura přípustnost nabytí spoluvlastnického práva vydržením deklarovala výslovně (R 54/1973).
- 32) *2) § 135a – přírůstky, plody a užitky*. K pojmovému vymezení a pojetí blíže [135a, 2]. Výslovně ve vztahu k podílovému spoluvlastnictví judikatura zaujímá stanoviska spíše výjimečně. Z novější soudní praxe pak stojí za zmínku závěr, podle kterého těžba dřevní hmoty, provedená na lesním pozemku jeho vlastníkem v souladu s lesním hospodářským plánem, je požíváním užitků z tohoto pozemku ve smyslu § 123, přičemž nedohodnou-li se podíloví spoluvlastníci lesního pozemku jinak, nabývají dřevo, vytěžené z tohoto pozemku být i jen jedním z nich, do svého podílového spoluvlastnictví (Sou R NS č. C 2062 – NS sp. zn. 22 Cdo 509/2003).
- 33) *3) zpracování (§ 135b odst. 1 věta třetí) [135b, 6]* – v těchto případech zákon zakládá rozhodovací oprávnění soudu rozhodnout o právním režimu ke zpracované věci. Ačkoliv zákon v daném směru neobsahuje výslovné ustanovení, lze mít zřejmě za to, že mezi účastníky je založeno podílové spoluvlastnictví a lze na existující právní vztah použít ustanovení o podílovém spoluvlastnictví s výjimkou způsobu zrušení a vypořádání spoluvlastnictví spočívajícím v rozhodnutí soudu podle ustanovení § 142. Zákon v ustanovení § 135b odst. 1 věta druhá nehovoří o tom, jakým způsobem může soud rozhodnout, lze zřejmě soudit, že soud může rozhodnout toliko o vlastnickém právu jednoho z účastníků s připouštěnou krajní možností přikázání věci do spoluvlastnictví [135b, 6].
- 34) *4) další skutečnosti* – k této kategorii lze přiřadit další zákonem předvídané případy (ať již výslovně vztahující se k podílovému spoluvlastnictví nebo do režimu podílového spoluvlastnictví spadající na základě nikoliv výslovného ustanovení zákona a potvrzeného závěry soudní praxe).
- 35) Standardním je v této souvislosti zejména ustanovení § 150 odst. 4 – ve vazbě na podílové spoluvlastnictví je z novější judikatury významný závěr, podle kterého pokud do tří let od zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů nedošlo k vypořádání členského podílu ve stavebním bytovém družstvu mezi manžely jejich dohodou, ani za tím účelem nebylo zahájeno řízení u soudu, pak se na toto vypořádání (po zrušení jejich práva společného nájmu družstevního bytu – § 705 odst. 2 věta druhá) použije ustanovení § 149 odst. 4 o vypořádání tzv. ostatních majetkových práv manželům společných. Toto právo se vypořádá podle zásad pro vypořádání podílového spoluvlastnictví, přičemž se vychází ze stejných podílů účastníků (PR, 2004, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 2565/2003).
- 36) V souvislosti s významnou novelou občanského zákoníku, provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. došlo k posílení zákona jakožto zvláštního nabývacího důvodu vlastnického (spoluvlastnického) práva (§ 872 odst. 1 až 4). Účinností novely uvedeného

zákona, tj. k 1. 1. 1992 došlo k transformaci práva osobního užívání pozemku na právo vlastnické, přičemž přesné určení vlastnických vztahů k pozemku bylo vázáno na osobně užívací vztah a skutečnost, zda pozemek byl nebo nebyl zastavěn – jestliže vzniklo manželům právo osobního užívání k zastavěnému nebo nezastavěnému pozemku, stali se dnem účinnosti uvedeného zákona bezpodílovými spoluvlastníky pozemku, pokud jejich bezpodílové spoluvlastnictví trvalo; zaniklo-li, stali se podílovými spoluvlastníky rovným dílem (§ 872 odst. 4).

Jak již bylo uvedeno [136], ve vztahu ke smlouvě o sdružení občanský zákoník v ustanoveních § 833, 834 obsahuje úpravu vzniku spoluvlastnictví k poskytnutým penězům nebo jiným věcem určeným podle druhu a k majetku získanému při výkonu společné činnosti účastníků sdružení.

I v jiných právních předpisech lze nalézt úpravu podílového spoluvlastnictví vznikající ex lege; bez nároku na úplnost lze uvést zejména následující případy: a) § 2 odst. 3 zákona č. 172/1991 Sb., o přechodu některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí a § 2b odst. 3 téhož zákona; b) § 48 odst. 3 OZř; c) § 25 odst. 1 KZř. 37

V některých případech zákon upravuje vznik podílového spoluvlastnictví, aniž by tento pojem výslovně používal. Např. podle v současné době již zrušeného ustanovení § 9 odst. 1 zákona č. 162/1990 Sb., o zemědělském družstevnictví, „členská schůze rozdělovaného družstva určí, jak se družstvo rozdělí, jak se rozdělí jeho majetek a závazky“. Judikatura ve vztahu k této právní úpravě pak vyložila, že „pro posouzení vlastnického práva k věci nemá právní význam její zařazení či nezařazení do účetní evidence. Jestliže nedošlo při rozdělení zemědělského družstva na několik nových zemědělských družstev k rozdělení majetku ve vztahu ke sporné stavbě (§ 9 odst. 1 zák. č. 162/1990 Sb.) a není jiné speciální úpravy, stala se nově vzniklá zemědělská družstva podílovými spoluvlastníky stavby, a to stejným dílem (§ 137 odst. 2). Na spoluvlastnickém právu k této stavbě a velikosti spoluvlastnických podílů nově vzniklých družstev nemůže ničeho změnit skutečnost, že některá nově vzniklá družstva později změnila svou právní formu a stala se akciovými společnostmi“. (PR, 1997, č. 4 – VS Olomouc sp. zn. 11 Cmo 193/96). 38

e) nabývání spoluvlastnického práva k nové věci, zejména ke stavbě

Tento způsob nabývání spoluvlastnického práva se uplatní [132, 9] zejména ve vztahu ke zhotovované stavbě nebo v případě její zásadní přestavby, dojde-li k zániku původní stavby. Lze i nadále vycházet ze závěrů vyslovených v R 16/1983 potud, že pro posouzení vzniku podílového spoluvlastnictví k domu nebo jiné stavbě postavené společnou činností více osob je rozhodující dohoda uzavřená mezi nimi o založení spoluvlastnických vztahů, která nemusí být písemná a není ani nezbytné, aby se v ní účastníci dopředu dohodli na velikosti spoluvlastnických podílů. Z obsahu dohody však musí být zřejmé, že účastníci chtěli založit podílové spoluvlastnictví ke stavbě např. s tím, že velikost podílů bude záviset na míře participace jednotlivých účastníků dohody na postavení stavby; pokud by podíly nebyly dohodnuty, jsou stejné (§ 137 odst. 2). Dohoda o založení podílového spoluvlastnictví ke stavbě může být platně založena pouze v době, která časově předchází vzniku stavby jako věci, způsobilé být předmětem práv a povinností; v době existence stavby se účastníci na založení spoluvlastnických vztahů již dohodnout nemohou, neboť v době vzniku stavby jakožto způsobilého předmětu právního vztahu již stavba musí mít vlastnický (případně spoluvlastnický) režim, který však následně samozřejmě může být měněn, příp. zrušen (R 44/1993). 39

Závěry o charakteru dohody o založení podílového spoluvlastnictví pak akceptovala i judikatura současná, která dále rozvedla, že podílové spoluvlastnictví může vzniknout i tam, kde stavbu provádí více osob, které o vlastnictví k nové stavbě neuzavřely žád-

nou dohodu, přičemž z okolností věci není zřejmé, že mělo jít o stavbu ve vlastnictví jen některé z těchto osob; stavebníky jsou pak všechny tyto osoby, které se stávají podílovými spoluvlastníky (SR, 2003, č. 2 – NS 22 Cdo 1174/2001). Tak tomu je zejména pokud více osob bez dohody o vlastnictví ke stavbě zřídí stavbu za účelem jejího společného užívání a podílí se na jejím vzniku vlastní prací i dodáním materiálu, nevyplyvá-li z okolností věci ohledně vlastnických vztahů ke stavbě něco jiného. Samotná skutečnost, že se stavebníci dohodli pouze o „společném užívání“, aniž by cokoli sjednali o vlastnictví ke stavbě, ještě nevylučuje vznik jejich spoluvlastnictví. Při posuzování takovýchto mezních případů je třeba vždy přihlížet ke všem okolnostem věci. Objedná-li zhotovení stavby na zakázku více osob, stávají se všechny spoluvlastníky stavby, nebylo-li ujednáno něco jiného. Uzavření smlouvy o zhotovení věci na zakázku více objednateli v sobě totiž zahrnuje i dohodu o nabytí spoluvlastnictví ke zhotovované věci, nebylo-li, byť i konkludentně, ujednáno něco jiného (PR, 2005, č. 3 – NS 22 Cdo 349/2004).

Oproti závěrům české judikatury slovenská rozhodovací praxe zaujala stanovisko, že bez dohody účastníků o tom, že založí podílové spoluvlastnictví ke stavbě, uzavřené před zahájením stavby, nemůže podílové spoluvlastnictví ke stavbě vzniknout (NS SR sp. zn. 4 Cdo 93/99). Takový kategorický závěr je však pro praktické potřeby obtížně akceptovatelný, protože neřeší zásadní otázku vlastnického režimu tam, kde by se stavebníci nedohodli na spoluvlastnictví, ale ani na tom, že stavba bude ve výlučném vlastnictví někoho z nich a z okolností případu by nebylo možno učinit objektivizující závěr o výlučném vlastnictví některého ze stavebníků. Z rozhodnutí pak nevyplyvá, kdo by byl vlastníkem takto vzniklé věci, což je závěr zřejmě nepřijatelný; v tomto směru lze považovat princip vyjádřený českou rozhodovací praxí o vzniku spoluvlastnictví i v těchto případech za krok správným směrem.

K odst. 2:

I. Obecně

- 40 Druhý odstavec ustanovení §136 jednak vymezuje společné jmění manželů jako druhou formu spoluvlastnictví existující v rámci úpravy obsažené v občanském zákoníku vedle spoluvlastnictví podílového a jednak vymezuje kogentně subjekty, mezi kterými tato forma majetkového společenství může vzniknout. Judikaturou byl vyřešen v praxi aktuální problém, podle jakých ustanovení postupovat, jestliže došlo k zániku bezpodílového spoluvlastnictví před 1. 8. 1997, ale k vypořádání došlo až po uvedeném datu, tak že bezpodílové spoluvlastnictví manželů, zaniklé před 1. srpnem 1998, se vypořádá podle ustanovení občanského zákoníku, ve znění účinném do 31. července 1998 (R 20/2000).

II. Kvalitativní a kvantitativní odlišení podílového spoluvlastnictví a společného jmění manželů

- 41 Základní kvalitativní odlišnost obou právních institutů spočívá v tom, že podstatným znakem podílového spoluvlastnictví je spoluvlastnický podíl, který je kvantitativním výrazem pro právní postavení každého spoluvlastníka a vyjádřením míry jeho práv a povinností ve vzájemných vztazích spoluvlastníků, přičemž každému spoluvlastníku náleží „ideální“ podíl na společné věci. Institut společného jmění manželů je založen na zásadě, že věci, jež ho tvoří, patří oběma spoluvlastníkům bez určení jejich podílů; to znamená, že každý z nich je vlastníkem celé věci, přičemž jeho vlastnické právo je omezeno stejným vlastnickým právem druhého. Za trvání společného jmění

podíly manželů na společné věci neexistují. Kvantitativní (byť s nezbytnými znaky kvalitativními) odlišení uvedených institutů bylo podáno v literatuře – na tomto místě – dostačujícím způsobem tak, že společné jmění manželů představuje zákonné řešení majetkového manželského společenství, jehož podstatou je společné užívání a hospodaření s proměnlivou majetkovou masou. Naproti tomu podílové spoluvlastnictví vychází z toho, že jeho ekonomicko-spoolečenskou funkcí je umožnit výkon vlastnických práv k jedné a téže věci více osobám. Tomu pak odpovídá i zákonné řešení majetkového společenství spočívající v tom, že se jedná o majetkové společenství různých osob, jehož předmětem je nezaměnitelná konkrétní věc, a nikoliv masa majetku a hodnot.

III. Charakteristika společného jmění manželů z hlediska subjektového

Dikce zákona nedává prostor pro úvahu, zda společné jmění manželů může vzniknout i mezi jinými subjekty než manžely. Zatímco podílové spoluvlastnictví může za určitých okolností vzniknout i mezi manžely, je vyloučeno, aby společné jmění manželů subjektivně přesáhlo institut manželství. Společné jmění manželů tak nemůže být založeno ani vztahem druhá a družky a právní úprava se k němu nepřiklonila ani ve vztahu k majetkovým vztahům v registrovaném partnerství, přestože v jednom z nakonec neschválených návrhů zákona o registrovaném partnerství byl předpokládán vznik společného jmění i mezi osobami stejného pohlaví. Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství a o změně některých souvisejících zákonů, a důvodová zpráva k tomuto zákona zřetelně dokládají, že právní úprava týkající se registrovaného partnerství rezignovala na zvláštní úpravu majetkových vztahů mezi partnery a setrvala toliko u nabytí podílového spoluvlastnictví; podrobně ke společnému jmění manželů – [143n.].

42

Z judikatury:

I. Obecná judikatura:

R 54/1973: K niektorým otázkam rozhodovania súdov vo veciach podielového spoluvlastníctva

II. Pojem a pojetí spoluvlastnictví a spoluvlastnického podílu:

R 61/1966: Číselné vyjádření výše spoluvlastnického podílu naprosto neznamená, že by byl spoluvlastník výlučně vlastníkem určité hmotné části společné věci, třebaže by svou velikostí odpovídala výši jeho spoluvlastnického podílu.

R 19/1967: Spoluvlastnický podiel však neznamená, že by sa vlastnícke právo spoluvlastníka vzťahovalo na určitú časť nehnuteľnosti, ktorá je v spoluvlastníctve.

Sou R NS č. C 307 – NS sp. zn. 26 Cdo 2864/2000: Ideální podíl na spoluvlastnictví nemovitosti má charakter samostatné věci; bylo-li smlouvou převáděno více ideálních spoluvlastnických podílů, posuzuje se právní osud jednotlivých podílů samostatně.

Sou R NS č. C 1578 – NS sp. zn. 20 Cdo 211/2002: Za trvání společného jmění podíly manželů na společné věci neexistují.

Sou R NS č. C 2906 – NS sp. zn. 22 Cdo 700/2004: Ustanovení občanského zákoníku upravující společné jmění manželů (§ 143 až § 151) jsou také ustanoveními upravujícími spoluvlastnictví.

S IV. (s. 859) – NS SR sp. zn. 1 Cz 40/71: Spoluvlastník nehnuteľnosti nemôže previesť na iného reálnu časť spoločnej nehnuteľnosti zodpovedajúcu jeho spoluvlastníckemu podielu.

PR, 1996, č. 11 – ÚS sp. zn. IV. ÚS 35/96: K jedné a téže věci nemůže mít vlastnické právo více osob, nejde-li o spoluvlastnictví. Nemůže tedy současně stát vlastníkem ze zákona a občan ze smlouvy. Nemí-li taková situace možná, přičemž musí existovat řešení, musí mít prioritu právo, které vzniklo prýni.

Sb. n. a us. ÚS, sv. 8, č. 73 – ÚS sp. zn. I. ÚS 279/1995: Spoluvlastnictví velmi úzce navazuje na ochranu vlastnického práva poskytovanou zejména podle čl. 11 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, podle něhož vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Spoluvlastnictví je výrazem vlastnického vztahu ke společné věci s těmi důsledky, že spoluvlastník může svým podílem nakládat jen s ohledem na zájmy ostatních spoluvlastníků. Proto stejně tak, jak nikdo v zásadě nemůže být spravedlivě nucen, aby setrval ve spoluvlastnickém vztahu, tak

nemůže být nucen, aby přijal jiného spoluvlastníka bez projevu vlastní vůle. V obou případech při neshodě rozhoduje soud.

III. Předmět spoluvlastnictví:

SR, 2007, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 2097/2006: V době před 1. 1. 1951 nebylo vyloučeno spoluvlastnictví zdi oddělující sousedící stavby rozdílných vlastníků. Na trvání tohoto zvláštního spoluvlastnického vztahu nemá vliv skutečnost, že občanské zákoníky z roku 1950 a 1964 takový vztah neupravují.

Sou RNS č. C 1066 – NS sp. zn. 22 Cdo 1268/2000: Věci, která má být vydána, je i spoluvlastnický podíl na věci, jež byla před převedením na stát v podílovém spoluvlastnictví oprávněných osob. Oprávněná osoba může z důvodu podílového spoluvlastnictví sama uplatnit jen nárok na vydání spoluvlastnického podílu.

NS sp. zn. 33 Odo 311/2005: Předmětem podílového spoluvlastnictví nemůže být pracovní činnost účastníka sdružení uzavřeného podle ustanovení § 829 a násl. občanského zákoníku.

IV. Vznik podílového spoluvlastnictví

R 76/1970: Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, do něhož náleží také rodinný domek, může být podle okolností konkrétního případu (mj. se zřetelem na vyjádření účastníků) vypořádáno – byť jistě výjimečně – i tím způsobem, že soud přikáže rodinný domek do podílového spoluvlastnictví účastníků.

R 4/1979: Ak úmyslom občanov pri výstavbe tzv. skupinových garáží je zbudovať a nadobudnúť samostatnú garáž do individuálneho osobného vlastníctva, treba vlastnicke vzťahy k týmto garážam, pokiaľ o nich nebolo dohodnuté inak, posudzovať podľa ustanovení Občianskeho zákonníka (zákona č. 40/1964 Zb.) o osobnom vlastníctve jedného vlastníka a nie podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o osobnom spoluvlastníctve.

R 16/1983: Pre posúdenie vzniku podielového spoluvlastníctva k domu alebo inej stavbe postavenej spoločnou činnosťou viacerých osôb je rozhodujúca dohoda uzavretá medzi nimi o založení spoluvlastnických vzťahov. Táto dohoda nemusí byť písomná. Nie je ani potrebné, aby sa v nej účastníci vopred dohodli o veľkosti spoluvlastnických podielov pred dokončením stavby. Z obsahu dohody musí však byť zrejmé, že účastníci chceli založiť podielové spoluvlastníctvo k stavbe napr. s tým, že veľkosť podielov bude závisieť od miery pričinenia sa jednotlivých účastníkov dohody na postavení stavby. Ak podiely spoluvlastníkov neboli dohodnuté inak, sú rovnaké (§ 137 ods. 2 O. z.).

R 44/1993: Dohoda o založení podílového spoluvlastnictví ke stavbě může být platně uzavřena v době, které časově předchází vznik stavby jako věci, způsobilé být předmětem práv a povinností.

PR, 2003, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 2656/2000: Není v rozporu se zákonem č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, a tento zákon není obcházen, jestliže vlastník obytného domu převede dům na jiné osoby do jejich podílového spoluvlastnictví v podílech odpovídajících velikostem bytů vzhledem k celku obytného domu. Odpovídá-li to dohodě podílových spoluvlastníků, vstupují do práv dosavadního vlastníka jako pronajímatele k bytům, které jsou obývány dosavadními nájemci, kteří se spoluvlastníky nestali.

PR, 2003, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1174/2001: 1. Vlastnictví k nově zhotovené stavbě nabývá ten, kdo stavbu uskutečnil, s (právně relevantně projeveným) úmyslem mít ji pro sebe (stavebník). Není rozhodné, komu bylo adresováno rozhodnutí o stavebním povolení. 2. Při posouzení vlastnických a jiných právních vztahů ke stavbě vzniklé společnou činností více osob je třeba vycházet z obsahu dohody uzavřené mezi těmito osobami. Taková dohoda, která nemusí být písemná, založí spoluvlastnictví, jen je-li z jejího obsahu zřejmé, že účastníci dohody chtěli založit spoluvlastnický vztah. Pokud stavbu provádí více osob, které o vlastnictví k nové stavbě neuzavřely žádnou dohodu, přičemž z okolností věci není zřejmé, že mělo jít o stavbu ve vlastnictví jen některých z těchto osob, stavebníky jsou všechny tyto osoby, které se stávají podílovými spoluvlastníky stavby.

PR, 2004, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 509/2003: Nedohodnou-li se podíloví spoluvlastníci lesního pozemku jinak, nabývají dřevo, vytěžené z tohoto pozemku byť i jen jedním z nich, do svého podílového spoluvlastnictví.

PR, 2005, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 349/2004: Objedná-li zhotovení stavby na zakázku více osob, stávají se spoluvlastníky stavby, nebylo-li ujednáno něco jiného.

Sou R NS č. C 496 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2000: Bezpodílové spoluvlastnictví manželů může být výjimečně podle okolností konkrétního případu vypořádáno i tím způsobem, že soud přikáže rodinný domek do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů.

Sou R NS č. C 1308 – NS sp. zn. 22 Cdo 1041/2001: Absence písemné dohody organizací, které sdružily prostředky k výstavbě zařízení, jež měly společně užívat, o tom, která z nich bude mít vybudované zařízení ve správě, neznamená, že mezi sdruženými organizacemi nemohlo ke zbudované věci vzniknout podílové spoluvlastnictví.

Sou R NS č. C 2197 – NS sp. zn. 22 Cdo 1456/2003: Pro posouzení vzniku podílového spoluvlastnictví k věci je rozhodující dohoda uzavřená mezi účastníky o založení spoluvlastnických vztahů, která nemusí být písemná.

Sou R NS č. C 3852 – NS sp. zn. 29 Odo 444/2005: Podílové spoluvlastnictví vzniká jak k hodnotám vneseným do sdružení, tak k majetku získanému činností sdružení.

NS sp. zn. 29 Odo 102/2005: Provozní jednotku, privatizovanou ve veřejné dražbě, může dražitel vydražit i do podílového spoluvlastnictví osoby, která jako dražitel při dražbě nevystupovala.

NS sp. zn. 33 Odo 311/2005: Předpokladem vzniku spoluvlastnického práva účastníků sdružení k penězům, které některý z nich sdružení poskytl, je skutečnost, že se na sdružení účastní minimálně jeden další subjekt, jehož vklad (vnos) je způsobilý svou povahou založit jeho spoluvlastnický podíl k vkladu (vnosu) jiného účastníka.

S IV. (s. 480) – NS SR sp. zn. 2 Cz 37/74: Poskytnutie peňažného príspevku na zakúpenie veci (motorového vozidla) samo osebe nespôsobuje, že ten, kto ho poskytol, stáva sa spoluvlastníkom veci s kupujúcim v podiele podľa pomeru ním poskytnutého príspevku k celej cene.

PR, 1997, č. 4 – VS v Praze sp. zn. 11 Cmo 193/96: Pro posouzení vlastnického práva k věci nemá právní význam její zařazení či nezařazení do účetní evidence. Jestliže nedošlo při rozdělení zemědělského družstva na několik nových zemědělských družstev k rozdělení majetku ve vztahu ke sporné stavbě (§ 9 odst. 1 zák. č. 162/1990 Sb.) a není jiné speciální úpravy, stala se nově vzniklá zemědělská družstva podílovými spoluvlastníky stavby, a to stejným dílem (§ 137 odst. 2 ObčZ). Na spoluvlastnickém právu k této stavbě a velikosti spoluvlastnických podílů nově vzniklých družstev nemůže ničeho změnit skutečnost, že některá nově vzniklá družstva později změnila svou právní formu a stala se akciovými společnostmi.

NS SR sp. zn. 4 Cdo 93/99: Bez dohody účastníků o tom, že založia podielové spoluvlastníctvo k stavbe uzavretej před začatím stavby, nemôže vzniknut podielové spoluvlastníctvo k stavbe.

V. Použitelná judikatura k obecnému zákoníku občanskému

Vážný 2619: Jde-li o společenství ve smyslu §§ 825 a násl. ob. z. obč., přísluší jednomu účastníkovi vlastnické právo obmezené požívacím právem k ideální části věci ve prospěch druhého účastníka.

Vážný 6290: Spoluvlastnické právo k movité věci nevylučuje vedení exekuce na podíl druhého spoluvlastníka.

Rc 598/1920 – LexData: Tím, že spoluvlastník určil svou movitou věc ku prospěchu společné nemovitosti a že věc ta jest následkem toho po právu příslušenstvím nemovitosti, nestává se o sobě ještě spoluvlastnictvím ostatních podílníků.

Rc 6178/1926 – LexData: Lze vydržeti i spoluvlastnictví na movitých nebo nemovitých věcech předpokládajíc, že ani po subjektivní ani objektivní stránce není překážek ve způsobilosti k nabývání (způsobilosti k držbě).

Podílové spoluvlastnictví

§ 137 [Spoluvlastnický podíl]

(1) Podíl vyjadřuje míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke společné věci.

(2) Není-li právním předpisem stanoveno nebo účastníky dohodnuto jinak, jsou podíly všech spoluvlastníků stejné.

Související ustanovení: § 123n., § 136, § 139 až 142, § 150 odst. 4, § 451n., § 473 až 475a, § 477 odst. 1, § 685, § 834, § 835 odst. 1

Související předpisy: § 247 TrZ; čl. 7 odst. 1, čl. 12 LPS; § 2 odst. 3, § 2b odst. 3 PřMajOb; § 8 BytZ; § 48 odst. 3 OZř; § 25 odst. 1 KZř

Z literatury: Balák, F., Korecká, V., Vojtek, P. Občanský zákoník. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, s. 248n.; Baudyš, P. Kolik fyzických osob tvoří manželství? BA, 2001, č. 9, s. 46; Fekete, I. Občiansky zákoník. Komentár. Epos; Fiala, J. a kol, Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 95n.; Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství

Doplněk, s. 125n.; *Haderka, J.* K otázce náhrad za neužívání některých nemovitostí mezi podílovými spoluvlastníky. BA, 1984, č. III, s. 154; *Hájková, H.* Podílové spoluvlastnictví k nemovité věci. PRá, 2006, č. 6, s. 68 až 71; *Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 206n.; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 315n.; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 370n.; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I. 2006, s. 442n.; Občanský zákoník. Komentář. Díl I. Praha : Panorama, 1987, s. 483 n.; *Příbýl, T.* Společný obchodní podíl. Obchodní právo, 2002, č. 4, s. 2; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005; *Šrámek, L.* Změny v úpravě podílového spoluvlastnictví. Právo a zákonnost, 1992, č. 8, s. 454.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Spoluvlastnický podíl – pojem a pojetí	1–4
II. Charakter spoluvlastnického podílu	5
III. Důkaz spoluvlastnictví	6
IV. Práva a povinnosti spoluvlastníka v režimu trestního práva	7
V. Práva a povinnosti spoluvlastníků v režimu občanského zákoníku	8
1. Obecně	8
2. Společná práva spoluvlastníků	9–17
3. Konkretizace práv a povinností spoluvlastníků	18
4. Práva spoluvlastníka na jeho podíl	19–25
5. Konkurence práv spoluvlastníka	26–28
VI. Podílové spoluvlastnictví a bezdůvodné obohacení	29–30
VII. Započtení pohledávek týkajících se bezdůvodného obohacení v rámci podílového spoluvlastnictví	31–33

K odst. 2:

I. Obecně	34
II. Určení spoluvlastnického podílu	35–37
III. Změna velikosti spoluvlastnického podílu	38–39

K odst. 1:

I. Spoluvlastnický podíl – pojem a pojetí

- Podílové spoluvlastnictví je občanským zákoníkem pojímáno jako spoluvlastnictví ideální, když výše spoluvlastnického podílu každého z podílových spoluvlastníků nekoresponduje konkrétní části společné věci (R 19/1967, R 61/1966). Tento závěr je pak ostatně odlišen i ve vztahu ke společnému jmění manželů, kde každý z manželů disponuje vlastnickým právem k celé věci se svým současným omezením vlastnickým právem druhého manžela, což vyplývá ostatně i z lingvistického označení obou forem spoluvlastnictví. Základním pojmovým znakem podílového spoluvlastnictví tak je podíl, resp. spoluvlastnický podíl.
- Obecný zákoník občanský vycházel ze standardizované terminologie a také používal pojmu „podíl“. Ten byl chápán tak, že každý ze spoluvlastníků má právo na celou věc, na každou její část, nikoliv na určitou část věci, nicméně žádný ze spoluvlastníků neměl k věci právo neomezené, neboť právo každého spoluvlastníka byla omezeno konkurencí spoluvlastníků ostatních. Podíly všech spoluvlastníků dohromady pak poskytovaly stejnou právní pozici, která by příslušela výlučnému vlastníku věci.
- Návrh občanského zákoníku vymezuje pojem podílu tak, že podíl vyjadřuje míru účasti každého spoluvlastníka na vytváření společné vůle a na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví věci. Ve vztahu k účasti spoluvlastníka na vytváření

společné vůle tak navazuje na pojetí traktované již obecným zákoníkem občanským a ve vztahu k míře na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví k věci v zásadě reflektuje současné vyjádření obsažené v ustanovení § 137 odst. 1.

Normativní základ současné právní úpravy je obsažen v ustanovení § 137 odst. 1, podle kterého podíl vyjadřuje míru, jakou se spoluvlastníci podílejí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke společné věci. Spoluvlastnický podíl se tak projevuje ve dvou rovinách: a) vyjadřuje vlastnický vztah ke společné věci, b) vyjadřuje míru účasti spoluvlastníka na vlastnickém vztahu ke společné věci. První rovina pak ve vztahu ke spoluvlastnickému podílu dále vyjadřuje, že se na něj obecně použijí ustanovení o vlastnictví (s výjimkami danými charakterem spoluvlastnictví nebo zákonnou úpravou podílového spoluvlastnictví), tj. rovnost vlastníků, nedotknutelnost vlastnictví, ochrana vlastnictví, obsah vlastnictví, jeho předmět apod. Druhá rovina pak sumárně řečeno vymezuje rozsah práv a povinností, které jednotlivým spoluvlastníkům vznikají v průběhu trvání spoluvlastnického vztahu, ale také v souvislosti se zánikem spoluvlastnictví (při správě společné věci, při realizaci nákladů na věc, při rozhodování o hospodaření se společnou věcí, na užitcích ze společné věci, vypořádání podílového spoluvlastnictví apod.).

II. Charakter spoluvlastnického podílu

Spoluvlastnický podíl je měřítkem účasti každého spoluvlastníka na podílovém spoluvlastnictví. Neznamená však, že by se vlastnické právo spoluvlastníka vztahovalo na určitou konkrétní část věci, která je ve spoluvlastnictví, a to ani tehdy, pokud by se jednalo o věc objektivně dělitelnou (R 19/1967). Ani číselné vyjádření výše spoluvlastnického podílu proto neznamená, že by byl spoluvlastník výlučným vlastníkem určité hmotné části společné věci, byť by i svou velikostí odpovídala výši jeho spoluvlastnického podílu (R 61/1966). Proto ani spoluvlastník věci nemůže převést na jiný subjekt reálnou část společné věci, která by korespondovala jeho spoluvlastnickému podílu (S IV., s. 859). Na straně druhé to však neznamená, že by spoluvlastnickým podílem nebylo možno nakládat. Ideální podíl na spoluvlastnictví má charakter samostatné „věci“, a je-li smlouvou převáděno více ideálních spoluvlastnických podílů, posuzuje se právní osud jednotlivých podílů samostatně (Sou R NS č. 307 – NS sp. zn. 26 Cdo 2864/2000).

III. Důkaz spoluvlastnického podílu

Stávající občanskoprávní úprava neobsahuje ustanovení obdobné § 827 OZO o důkazním břemenu k prokázání spoluvlastnického podílu; to se proto v občanském soudním řízení realizuje prostřednictvím obecných povinností tvrzení a povinností důkazních [§ 42 odst. 4, § 79 odst. 1, § 101 odst. 1 písm. a), b), § 120 odst. 1 OSŘ]. Důkazní břemeno může podle okolností konkrétního případu stíhat žalobce i žalovaného; žalobce např. tam, kde se domáhá určení spoluvlastnického podílu (a soudní praxe takové spory běžně řeší) a žalovaného, který se v řízení např. o vlastnické žalobě brání tvrzením o svém spoluvlastnictví.

IV. Práva a povinnosti spoluvlastníka v režimu trestního práva

V právní praxi bývá zpravidla podceňována skutečnost, že i vnitřní výkon spoluvlastnických práv může mít přesah do trestního práva. I spoluvlastník se totiž může dopustit trestného činu krádeže podle § 247 TrZ ve vztahu k předmětu spoluvlastnictví,

jestliže se zmocní věci, která je v podílovém spoluvlastnictví (§ 136 odst. 1), tím, že si ji присвоjí, pokud tak učiní v úmyslu nakládat s ní, jako by náležela jen jemu samotnému, a svévolně tím vyloučí ostatní spoluvlastníky z výkonu vlastnického práva, tj. z možnosti věc ve spoluvlastnictví držet, užívat, požívat její plody a užítky a nakládat s ní (§ 123) – (R 4/2002). V praxi nejsou zřídka případy, kdy některý ze spoluvlastníků s věcí nakládá jako s věcí výlučně vlastní a snaží se eliminovat dosah a výkon spoluvlastnických práv ostatních spoluvlastníků. Není přitom rozhodující, zda se jedná o menšinového, rovnodílného nebo majoritního spoluvlastníka, který v souladu s příslušnými ustanoveními občanského zákoníku (§ 139 odst. 2, 3) může s věcí při výkonu hospodaření nakládat i proti vůli ostatních spoluvlastníků, nesmí si však věc присвоjit a jednostranným zásahem vyloučit ostatní spoluvlastníky z výkonu jejich spoluvlastnických práv.

Svévolné vyloučení ostatních spoluvlastníků z výkonu jejich spoluvlastnických práv je zásahem do jejich zákonného oprávnění podílet se na právním režimu společné věci subjektem, který sám nedisponuje právem k celé věci, ale toliko svým spoluvlastnickým podílem, tj. mírou, v níž se podílí na výkonu vlastnických práv. Trestného činu krádeže se pak může dopustit spoluvlastník ve vztahu k samotnému předmětu spoluvlastnictví, ale také k odděleným přírůstkům, plodům a užítkům [135a, 2]. Tento závěr ovšem není nový. Již komentář k obecnému zákoníku občanskému při výkladu o tzv. společných právech podílníků (viz dále) jednoznačně uváděl, že svémocné zcizení společné věci jednotlivým spoluvlastníkem by bylo nutno posuzovat jako zcizení věci cizí (*Sedláček, J., Rouček, F. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Praha, 1935, s. 599n.*) a k obdobnému závěru jako judikatura česká dospěla i judikatura slovenská (NS SR sp. zn. 6 Tz 10/2004).

V. Práva a povinnosti spoluvlastníka v režimu občanského zákoníku

1. Obecně

- 8 Práva a povinnosti spoluvlastníků tvoří obsah podílového spoluvlastnictví. Jedná se jednak o ta práva a povinnosti, které jsou odrazem individuálního vlastnictví (ta však stojí stranou výkladu) a jednak práva a povinnosti specifické pro spoluvlastnický vztah, které se z hlediska úpravy obsažené v občanském zákoníku obvykle člení do tří skupin: a) práva a povinnosti týkající se vzájemného vztahu mezi spoluvlastníky (§ 139 odst. 2, 3), b) práva a povinnosti týkající se vztahu spoluvlastníků k třetím osobám ohledně společné věci (§ 139 odst. 1), c) práva a povinnosti týkající se vztahu jednoho spoluvlastníka k ostatním spoluvlastníkům ohledně jeho spoluvlastnického podílu (§ 140). Při výkladu ustanovení § 137 pak těmto speciálně upraveným právům a povinnostem není přihlíženo a jejich výklad je uveden dále.

2. Společná práva spoluvlastníků

- 9 Stávající občanskoprávní úprava neobsahuje vymezení důležitého režimu tzv. společných práv spoluvlastníků, tak jak byl znám obecnému zákoníku občanskému, který jej upravoval v ustanovení § 828. Výklad k uvedenému ustanovení v komentáři k obecnému zákoníku občanskému vycházel z toho, že k nakládání se společnou věcí buď celou anebo s jakoukoliv její hmotnou částí je nutné společné, shodné vůle všech spoluvlastníků, neboť všichni spoluvlastníci dohromady reprezentují výlučného vlastníka věci, a mohou tak všichni dohromady činit všechny faktické a právní dispozice s věcí, které může činit výlučný vlastník. Mohou jakýmkoliv způsobem věc užívat, zcizit, zastavit apod., přičemž k těmto dispozičním aktům je potřebí jednomyslného souhlasu všech

spoluvlastníků. V těchto případech pak neplatil princip majority jako ve věcech, které se týkaly pouze řádné správy a užívání základního jmění (§ 833n. OZO).

Navrhovaná úprava občanského zákoníku obsahuje ustanovení obdobné § 828 OZO (š 973 návrhu); to je odůvodněno skutečností, že při nakládání podle § 973 se nejedná jen o nakládání se společnou věcí ve smyslu dispozic, ale především také o zacházení, užívání, brání užitků atd. Panuje-li mezi spoluvlastníky shoda, pak navenek dohromady prezentují výhradního vlastníka věci. Na rozdíl od případů správy společné věci, kde platí princip majority, platí zde princip jednomyslnosti všech spoluvlastníků. Nejde totiž o jednotlivé spoluvlastnické podíly a nakládání s nimi, jde o věc jako celek, a to především v poměru k osobám stojícím vně jejich společenství.

Stávající právní úprava obdobné ustanovení neobsahuje a ve vztahu mezi spoluvlastníky upravuje vedle převodu spoluvlastnického podílu (§ 140) toliko úpravu hospodaření se společnou věcí (§ 139 odst. 2, 3). Tento nedostatek je spojen s obecně v doktríně traktovanou skutečností, že některé záležitosti v režimu ustanovení § 139 řešit nelze, přičemž v obecné rovině se jedná o záležitosti, u kterých jde o celkovou změnu spoluvlastnického vztahu v některé z jeho podstatných složek (předmět, osoba, kvalitativní stránka apod.). Tento závěr je pak vykládán jako odraz skutečnosti, že smyslem ustanovení § 139 je umožnit potřebná řešení v rámci existujícího spoluvlastnického vztahu, a nikoliv umožnit jeho změnu nebo zrušení proti vůli některého ze spoluvlastníků (*Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 216*).

Občanský zákoník rámcem pro vymezení úkonů vyžadujících jednomyslný souhlas spoluvlastníků nenabízí a komplexní řešení není odbornou literaturou a judikaturou zpracováno (když navíc jejich závěry začasť nejsou jednotné). V praxi se spíše jedná o kasuistický výklad toho, co lze podřadit pod úpravu hospodaření spoluvlastníků se společnou věcí [139] s tím, že zásadní úkony nepodřaditelné pod uvedené ustanovení bývají považovány za ty, k nimž je nezbytný jednomyslný souhlas všech spoluvlastníků. Situace je ztížena také tím, že podle právní úpravy účinné do 31. 12. 1991 byl nutný souhlas všech spoluvlastníků v záležitostech týkajících se společné věci (vyjma záležitostí běžných). K nejvýznamnějším ze zásadních úkonů vztahujících se k věci, k nimž se soudní praxe či doktrína vyjádřily, patří zejména následující :

a) *převod celé věci*: Může se jednat o převody úplatné či bezúplatné (prodej, darování, směna); zde převládá správný názor, že k takovým úkonům je nutný souhlas spoluvlastníků, kteří pak také musejí být účastníky příslušného právního úkonu (smlouvy). Přestože je tento názor v převaze (R 22/1975 – obecně k převodu; Občanský zákoník. Komentář. Díl I. Praha : Panorama, 1987, s. 490; *Balák, F., Korecká, V., Vojtek, P. Občanský zákoník. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 250 – k převodu; Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 216 – k prodeji; Hájková, H. Podílové spoluvlastnictví k nemovité věci. PRÁ, 2006, č. 6, s. 69*), např. současná slovenská doktrína prodej společné věci řadí k důležitým změnám společné věci, podřaditelný hospodaření se společnou věcí v režimu § 139 odst. 3 (*Fekete, I. Občiansky zákoník. Komentár. Epos, s. 320 – k prodeji; Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 446 – obecně k změně, která se dotýká samé podstaty věci*);

b) *zatížení věci věcným břemenem*: Obvykle bez bližšího odůvodnění bývá v literatuře uváděno, že zřídit věcné břemeno lze pouze se souhlasem všech spoluvlastníků a s jejich účastenstvím ve smlouvě o zřízení věcného břemene (*Hájková, H. Podílové spoluvlastnictví k nemovité věci. PRÁ, 2006, č. 6, s. 69; Pejšek, V. Hospodaření podílových spoluvlastníků. PRÁ, 2007, č. 7, s. 7 a 8*), lze se však setkat i s argumentací podrobnější

(Baudyš, P. Věcná práva k věci cizí a spoluvlastnický podíl. ADN, 2004, č. 3, s. 68 až 70; Bradáč, A., Fiala, J. a kol. Věcná břemena od A do Z. 2., aktualizované vyd. Praha : Linde Praha, 2002, s. 42; v judikatuře např. R 45/1986, R 12/1988, R 14/1988), nicméně existují i názory opačné (Kern, Š. Věcná břemena a spoluvlastnictví. PRÁ, 2005, č. 12, s. 64 a 65, Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 320);

- 14 c) *přeměna zahrady na stavební pozemek s výstavbou objektu, který podstatně změni obsah a rozsah předmětu spoluvlastnictví*: Česká doktrína a judikatura je ve shodě v tom, že v těchto případech aplikovat ustanovení § 139 odst. 2, 3 nelze (R 15/1967, Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 216; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 321, Sou R NS č. C 2033 – NS sp. zn. 22 Cdo 1470/2002), v otázce přeměny zahrady na stavební pozemek však i zde rází slovenská doktrína stanovisko odlišné (Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 320) a s obdobným názorem se lze setkat i v doktríně české (Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 373);
- 15 d) *odstranění a likvidace věci*: Soudní praxe a odborná literatura bez bližší argumentace považuje za hospodaření se společnou věcí i její odstranění či likvidaci (Sou R NS č. 1818 – NS sp. zn. 22 Cdo 1300/2001, Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 372 až 374; – a za použitelný toto rozhodnutí pak považuje i publikace Balák, F., Korecká, V., Vojtek, P. Občanský zákoník. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 253). Zde je však otázkou, zda je tento trend akceptovatelný s ohledem na skutečnost, že případné odstranění či likvidace věci pojmově zasahuje do podílů ostatních spoluvlastníků a ve své podstatě vede k zániku vlastnického práva k předmětu spoluvlastnictví. Spoluvlastník, který by podle vlastního rozhodnutí věc zlikvidoval, by tak nevratným způsobem ovlivnil právní postavení ostatních spoluvlastníků bez jejich souhlasu, a k odstranění či likvidaci věci by spíše měl být dán také souhlas všech spoluvlastníků;
- 16 e) *zatížení věci zástavním právem*: Zde je situace obdobná jako v případě zatížení nemovitosti věcným břemenem; vyžaduje se souhlas všech spoluvlastníků (Hájková, H. Podílové spoluvlastnictví k nemovité věci. PRÁ, 2006, č. 6, s. 69).
- 17 Obecné závěry ve směru, ke kterým právním úkonům bude zapotřebí souhlasu všech spoluvlastníků, tak stávající právní úprava ani doktrinální a judikatorní vývoj jednotně neurčují. Starší judikatura v obecnější rovině naznačovala, že souhlas všech spoluvlastníků je nutný ke změně podstaty věci, jestliže dochází ke změně v rozsahu a obsahu věci v podílovém spoluvlastnictví (R 15/1967) s tím, že za změnu podstaty věci nelze považovat pouze takovou změnu, která by měla současně za následek změnu v její právní povaze, ale změnou podstaty věci budou všechny takové změny, jež nikoli nepatrně mění věc jako předmět spoluvlastnictví a jež nejsou výsledkem oprav a údržby věci (R 27/1989). Nicméně současná vysokoškolská učebnice i případy změny podstaty věci či změny její funkce řadí pod režim hospodaření se společnou věcí ovládaný principem majority s ingerencí soudu podle ustanovení § 139 odst. 3 (Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 373). Tento názor však v současné české doktríně zřejmě nepřevažuje. Již starší doktrína prezentovala názor, že postupem podle ustanovení § 139 nelze řešit případy směřující k podstatné změně společné věci přes nesouhlas některého ze spoluvlastníků a existující spoluvlastnický vztah jako celek podstatně měnit, případně zrušit proti vůli nesouhlasícího spoluvlastníka (Občanský zákoník. Komentář. Díl I. Praha : Panorama, 1987, s. 489 a 490) a současná doktrína traktuje, že podřaditelnými pod ustanovení § 139 nejsou případy, kdy prováděnými úpravami, směřujícími k samotné podstatě

věci, dochází k zásadní změně rozsahu spoluvlastnictví, popřípadě by tímto způsobem vznikla věc kvalitativně odlišná od věci původní, neboť soudním rozhodnutím nelze založit povinnost vytvořit nový předmět spoluvlastnictví (*Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 321*).

3. Konkretizace práv a povinností spoluvlastníků

Přestože rámec práv a povinností spoluvlastníků je dán především ustanoveními občanského zákoníku o podílovém spoluvlastnictví, nemusí být vždy všechna práva a povinnosti spoluvlastníků stejná. Zvláštní předpisy upravující spoluvlastnictví mohou někdy obsahovat odlišnou úpravu proti režimu občanského zákoníku (např. vyloučení předkupního práva spoluvlastníka – § 19 odst. 5 zákona č. 92/1991 Sb., § 19 odst. 3 zákona č. 95/1999 Sb., § 9 odst. 13 zákona č. 139/2002 Sb. – vypořádání spoluvlastnictví), která se uplatní přednostně a zejména tehdy, je-li spoluvlastnictví založeno smluvně, případně se smlouva vztahuje k některému z aspektů spoluvlastnictví, mají strany možnost provést úpravu práv a povinností způsobem odlišným oproti zákonné úpravě (např. § 14 odst. 2 AZ, § 48 odst. 3 zákona č. 128/2000 Sb., § 25 odst. 1 zákona č. 129/2000 Sb.).

18

4. Práva spoluvlastníka na jeho podíl

Stejně jako občanský zákoník neupravuje společná práva spoluvlastníků, neobsahuje ani úpravu práva spoluvlastníka na jeho podíl. Obecný zákoník občanský v ustanovení § 829 OZO prohlásil spoluvlastníka za úplného vlastníka svého podílu s výčtem oprávnění ve vztahu k podílu při požadavku na neporušení práv ostatních spoluvlastníků a obdobně směřuje i navrhovaná úprava v občanském zákoníku. Současná úprava pouze v ustanovení § 140 obsahuje režim převodu spoluvlastnického podílu, jedná se však o úpravu toliko jednoho aspektu nakládání se spoluvlastnickým podílem.

19

I podle platné právní úpravy, vychází-li se z toho, že podíl může být samostatným předmětem práv, tak spoluvlastník může podíl bezplatně či úplatně zcizit (prodej, darování, směna – při respektování § 140), může jím pořídit pro případ své smrti závětí, ale může také podíl zastavit (R 12/2000).

20

Složitější je otázka zatížení spoluvlastnického podílu věcným břemenem. Obecné většinové stanovisko nepřipouští zřízení věcného břemene ke spoluvlastnickému podílu (a tím i uzavření takové smlouvy o zřízení věcného břemene jedním ze spoluvlastníků) tam, kde by se jednalo o věcné břemeno s povinností strpění (pati) a zdržení se (omittere). Ve vztahu k zatížení spoluvlastnického podílu věcným břemenem formou konání (facere) odborná literatura a judikatura tuto možno připouští zejména u úkonů a činností osobní povahy (poskytování osobních služeb – praní, vaření, péče o dalšího spoluvlastníka či jinou osobu) s argumentem, že takový právní vztah nezatěžuje celou nemovitost, ale jen povinného spoluvlastníka, příp. jeho právního nástupce ve vlastnictví jeho podílu – (*Bradáč, A., Fiala, J. a kol. Věcná břemena od A do Z. 2., aktualizované vyd. Praha : Linde Praha, 2002, s. 42, k přípustnosti se dále kloní např. Spáčil, J. Věcná břemena v občanském zákoníku. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 18, R 45/1986, R 14/1988, R 12/1988*) – a subjektem smlouvy o zřízení věcného břemene tak může být pouze dotčený spoluvlastník a oprávněná osoba, neboť se nejedná o hospodaření se společnou věcí, aby musel být dodržen postup podle § 139 odst. 2 ObčZ [151o]. Přes ojedinělý poukaz literatury na určitou spornost takového řešení z pohledu, zda takové omezení podílového spoluvlastníka koresponduje povaze věcných břemen (*Bradáč, A., Fiala, J. a kol. Věcná břemena od A do Z. 2., aktualizované vyd. Praha : Linde Praha, 2002, s. 42*), odklon od uvedených doktrinálních a judikatorních závěrů současné praxe zřejmě nezaznamenává.

21

V literatuře se vyskytl také názor, že s přihlédnutím k historické judikatuře existoval připuštěný případ věcného břemene, které by zatěžovalo spoluvlastnický podíl, aniž by zatěžovalo nemovitost nebo její část. Mělo se jednat o věcné břemeno zatěžující spoluvlastnický podíl nikoli jako nemovitost, ale jako kapitálovou hodnotu. Věcné břemeno ke spoluvlastnickému podílu tak mohlo spočívat v povinnosti vlastníka spoluvlastnického podílu vyplácet výnos nebo část výnosu plynoucí z vlastnictví spoluvlastnického podílu osobě oprávněné z věcného břemene (*Baudyš, P.* Věcná práva k věci cizí a spoluvlastnický podíl. ADN, 2004, č. 3, s. 68 až 70). Tento typ zatížení spoluvlastnického podílu věcným břemenem se však zřejmě v současné praxi nevyskytuje a publikovanou judikaturou vyšších soudů nebyl řešen.

- 22** Ne zcela jednoznačným zůstává možnost opuštění (vzhledem k charakteru spoluvlastnického podílu je zřejmě vhodnější hovořit o vzdání se) spoluvlastnického podílu a důsledky tohoto úkonu pro spoluvlastnický vztah. Zde je nutno vycházet z toho, že podíl je předmětem právních vztahů. Římské právo vycházelo z možnosti vzdání se podílu s nastupující akrescencí – uprázdněný podíl přirůstal k podílům ostatních spoluvlastníků, a to v poměru k jejich velikosti (*Kincl, J., Urfus, V., Skřejpek, M.* Římské právo. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 1995, s. 156), výklad obecného zákoníku občanského pak obdobně podával, že spoluvlastník může svůj podíl mj. zcela opustit, a derelikci pak docházelo k akrescenci uvolněného podílu (*Sedláček, J., Rouček, F.* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Praha, 1935, s. 582, 603). Při posuzování možného použití uvedených závěrů však nelze přehlédnout, že (oproti stávající úpravě) zejména římské právo nezakládalo v případě opuštění věci vlastnické právo státu, ale věc byla volná k okupaci. Při tomto východisku pak bylo logickým, že jako odpovídající řešení byla shledána akrescence opuštěného spoluvlastnického podílu ve prospěch spoluvlastníků ostatních, kteří spoluvlastnická práva a povinnosti vykonávali. Současná odborná literatura pak tento problém zřejmě neřeší vůbec. Přes absenci výslovné úpravy opuštění věci není sporu, že občanský zákoník s existencí tohoto způsobu zániku vlastnického práva počítá (§ 135).

Je-li pak připouštěno opuštění celé věci, není zřejmě důvod nepřipustit i možnost vzdání se podílu. Tradičně odlišný režim pak panuje u věcí movitých a nemovitých. Vycházejí z platné právní úpravy (§ 135 odst. 1 až 3, 4) a při pouze přiměřené aplikaci ustanovení o věci ztracené na věci opuštěné nelze ani u movitých věcí za podmínku pro platné nabytí vlastnického práva obce považovat odevzdání věci obci (což ostatně zpravidla není možné, protože spoluvlastnická práva k věci vykonávají další spoluvlastníci) a uplynutí šestiměsíční lhůty od odevzdání věci, ale k věcem opuštěným nabývá obec vlastnictví již derelikcí; platné právo totiž nezná věci ničí, takže opustí-li vlastník věc, ihned musí nastoupit jiný vlastník [135, 3]. Závěry o akrescenci podílu v návaznosti na historický vývoj v římském právu lze vzhledem k odlišné pojímání důsledků opuštění z hlediska vlastnického práva jiného subjektu považovat za současného právního stavu za neudržitelné. Úvahy o akrescenci spoluvlastnického podílu nemají oporu v žádném zákonném ustanovení a k odlišnému závěru nelze zřejmě dospět ani s ohledem na povahu věci. Jestliže totiž občanský zákoník upravuje výslovně ve vztahu k opuštěným věcem nabytí vlastnického práva obcí, závěr o tom, že v případě toliko spoluvlastnického podílu dochází k jeho akrescenci ostatním spoluvlastníkům, by musel mít výslovnou oporu v zákoně; takovou úpravu však občanský zákoník neobsahuje a spoluvlastnické právo k podílu, jehož se spoluvlastník vzdal, tak nabývá obec.

- 23** Nabytí spoluvlastnického práva obcí však *de lege ferenda* nemusí být považováno za jediné do úvahy přicházející řešení. Z hlediska rekodifikace soukromého práva je akrescence ve prospěch podílových spoluvlastníků jedním z řešení přicházejících

do úvahy. Jeho nesporná výhoda by spočívala zejména v tom, že by zůstal zachován dosavadní okruh spoluvlastníků, který zpravidla garantuje určité relativně stále nakládání s věcí v souladu s jejím dosavadním ekonomickým využitím. Naproti tomu rozšíření okruhu spoluvlastníků vede mimo jiné k tomu, že do stávajícího spoluvlastnického vztahu vstupuje subjekt další, ve většině případů odlišný od okruhu dosavadních spoluvlastníků, který ani nemusí mít zájem na výkonu práv spoluvlastníka. Nelze také přehlednout faktické obtíže, které mohou být se spoluvlastnickým právem obce vzniklým v důsledku vzdání se podílu spojeny. Vzdání se spoluvlastnického podílu totiž může vést k situaci, kdy existence spoluvlastnického práva ani nemusí být obci fakticky známa, a obec tak neparticipuje na výkonu práv a povinností spoluvlastníka. S tím je potom spojeno posouzení platnosti úkonů týkajících se společné věci ať již v režimu hospodaření se společnou věcí [139] nebo u zásadních úkonů týkajících se společné věci (prodej, zastavení věci apod.), neboť jeden ze spoluvlastníků je fakticky z výkonu svých práv a plnění povinností spoluvlastníka eliminován, což dosavadní judikatura sankcionovala neplatností úkonů týkajících se společné věci [139].

Otázka pozbytí vlastnického (spoluvlastnického) práva opuštěním nemovitosti patří k dlouhodobě nejednotně nahlíženým problémům, byť poslední judikatorní a doktrinální vývoj směřuje spíše k závěru o jeho přípustnosti [135, 4]. Převládá zřejmě názor, že pro zánik vlastnictví (spoluvlastnictví spoluvlastníka) opuštěním nemovitosti je nezbytný výmaz vkladu v katastru nemovitostí při akceptaci spornosti řešeného problému a jeho spíše teoretickém významu. Požadavek na výmaz vkladu pak lze považovat pro právní vztahy k nemovitostem za korespondující i právní jistotě v běžné praxi, neboť opuštění nemovitosti bez výmazu vkladu spoluvlastnického práva by v řadě případů velmi ztěžovalo posouzení, zda k opuštění skutečně došlo a zakládalo by nejistotu v právních vztazích vztahujících se k mnohdy k ekonomicky značným hodnotám s častou faktickou obtížnou možností třetích subjektů opuštění podílu spoluvlastníkem prokázat a dosáhnout změny zápisu v katastru nemovitostí; přiměřenějším se tak jeví výklad, že spoluvlastník je spoluvlastníkem až do okamžiku výmazu vkladu spoluvlastnického práva k podílu bez ohledu na to, že projev vůle směřující k opuštění (vzdání se) podílu učinil již v období dřívějším. Soudní praxe však ukazuje, že otázka opuštění nemovitosti je skutečně otázkou hypotetickou, neboť publikovaná judikatura zřejmě uvedený problém založený na opuštění učiněném po roce 1989 nemusela řešit. I nálezkem Ústavního soudu České republiky sp. zn. I. ÚS 696/02 (Sb. n. a us. ÚS, sv. 37, č. 91) se týkal výkladu projevu vůle vlastníka věci spočívajícího v jejím opuštění, k němuž došlo v tzv. restitučním období. Opuštění věci v tomto období však bylo založeno okolnostmi, které jsou v současné době prakticky bez významu z hlediska jejich možného aktuálního naplnění [135, 5].

Z hlediska možného právního osudu spoluvlastnického podílu pak je nutno dodat, že spoluvlastnický podíl je způsobilým předmětem exekuce (§ 338 OSŘ).

5. Konkurence práv spoluvlastníka

S postavením spoluvlastníka je spojena v některých případech i konkurence práv, kdy lze rozlišit dvě skupiny případů: 1) jde o případy střetu práv spoluvlastníka, kterými může být nadán či vybaven, ale která v konkrétním případě vedle sebe nemohou obstát a výkon některého z práv musí být upřednostněn, 2) jedná se o střet práv, z nichž některé pojmově nemůže spoluvlastníku svědčit.

Ad 1) judikatura řešila konkurenci práva spoluvlastníka na užívání věci s právem na ochranu obydlí a soukromí (PR, 2005, č. 14 – NS sp. zn. 22 Cdo 863/2004) tak, že právu na ochranu obydlí a soukromí je v zásadě třeba dát přednost před právem spo-

obohacení zpravidla nenastávají v případech, kdy plnění bylo poskytnuto ve věcech či penězích, neboť způsob a rozsah plnění, které má být vydáno, je zřejmý. Odlišná je situace tam, kde plnění má charakter nehmotný, takže je nelze vydat. I zde spoluvlastník však musí poskytnout peněžitou náhradu jako ekonomickou protihodnotu toho, co nemůže být vydáno. Pro závěr o vzniku bezdůvodného obohacení pak není významné, že se spoluvlastník jiné úpravy užívání společné věci oproti faktickému užívání nedomáhal (PR, 2001, č. 8 – NS sp. zn. 25 Cdo 2616/99).

Rozhodnutí či dohoda o náhradě za užívání věci v podílovém spoluvlastnictví určené spoluvlastníkovi za to, že nemůže tuto věc užívat v rozsahu svého spoluvlastnického podílu, nemusí být součástí rozhodnutí či závazné dohody spoluvlastníků o vyloučení spoluvlastníka z užívání věci. Právo spoluvlastníka na náhradu za to, že neužívá společnou věc v rozsahu odpovídajícím jeho spoluvlastnickému podílu, je dáno zákonem (§ 137 odst. 1) a rozsah tohoto práva nemůže být proti vůli spoluvlastníka rozhodnutím spoluvlastníků modifikován, stejně jako nemůže být modifikován rozsah této náhrady.

Právo na náhradu za neužívání společné věci však nemusí souviset s vyloučením spoluvlastníka z užívání věci jednak proto, že toto právo má spoluvlastník i v případě, že věc dosud neužíval, a jednak, že vyloučení (omezení) z (v) užívání společné věci a náhrada za toto vyloučení (omezení) mají základ v rozdílných ustanoveních občanského zákoníku. Jde tak o rozdílné právní situace a jim odpovídající právní vztahy mezi podílovými spoluvlastníky, které nemusí být řešeny či upraveny současně. Povinnost náhrady za užívání společné věci spoluvlastníku, který má být teprve vyloučen z dosavadního užívání společné věci, nastává až poté, co věc přestane skutečně užívat (R 19/2001).

Aktuální judikatura Ústavního soudu se však od principu bezdůvodného obohacení v uživatelských vztazích mezi spoluvlastníky výslovně odklonila a nároky spoluvlastníka za nemožnosti užívání věci v rozsahu jeho spoluvlastnického podílu výslovně podřazuje ustanovení § 137 odst. 1 (viz judikatura).

VII. Započtení pohledávek týkajících se bezdůvodného obohacení v rámci podílového spoluvlastnictví

V řízeních týkajících se podílového spoluvlastnictví dochází v praxi k poměrně častému uplatňování zániku pohledávek založených bezdůvodným obohacením na základě tvrzené existence jiných pohledávek souvisejících s podílovým spoluvlastnictvím. Obecně není započtení vyloučeno, vždy je však nutno zkoumat, zda není vyloučeno buď s ohledem na charakter uplatňované protipohledávky nebo nejsou v daném případě splněny konkrétní podmínky pro započtení, ačkoliv se obecně může jednat o pohledávku k započtení způsobilou. Lze v zásadě rozlišit dvě skupiny případů:

a) pohledávka za dalším spoluvlastníkem z titulu jeho bezdůvodného obohacení za užívání předmětu spoluvlastnictví nad rámec jeho spoluvlastnického podílu bývá uplatňována v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví započtením proti povinnosti náhrady za vypořádávaný předmět spoluvlastnictví. Tento postup není přípustný, neboť během řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví si spoluvlastník, kterému je ukládáno zaplacení přiměřené náhrady druhému spoluvlastníku za vypořádávané nemovitosti, nemůže proti takovému nároku spoluvlastníka započíst jiný majetkový nárok (Sou R č. C 3422 – NS sp. zn. 22 Cdo 1927/2004). Uvedený závěr je správný, neboť rozhodnutí soudu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví má konstitutivní povahu a zakládá práva a povinnosti teprve do budoucna. Právo na zaplacení náhrady za vypořádávané věci tak vzniká spoluvlastníkovi až právní mocí

rozhodnutí o zrušení a vypořádání, a teprve ve vztahu k tomuto nároku lze namítat započtení. Pokud by soud o žalobě týkající se bezdůvodného obohacení rozhodoval současně se žalobou o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, muselo by jít o dva samostatné výroky. Řízení o nároku na vydání bezdůvodného obohacení pak musí být zahájeno na základě samostatného návrhu s obecnými náležitostmi žaloby, případně vzájemného návrhu, kterým je soud vázán a nemůže jej překročit a o kterém musí být rozhodnuto samostatným výrokem (tzv. vypořádání v širším smyslu – blíže [142]).

- 33 b) pohledávka za spoluvlastníkem za užívání předmětu spoluvlastnictví nad rámec jeho podílu pak bývá uplatňována i v řízeních týkajících se tzv. investic (opravy, údržba, náklady na věc) – (blíže [139, 33]) a zde přípustnost započtení obecně vyloučena není (NS sp. zn. 22 Cdo 958/2006). Je však vždy nutno zkoumat v konkrétním případě, zda jsou splněny zákonné podmínky pro započtení (§ 580, 581), zejména pak splatnost obou započítávaných pohledávek při jedné z forem jednostranného započtení [581] a to vzhledem k různým druhům nároků týkajících se oblasti investic do předmětu spoluvlastnictví.

K odst. 2:

I. Obecně

- 34 Ustanovení § 137 odst. 2, ačkoliv to bývá často opomíjeno, především brání tomu, aby existoval spoluvlastnický vztah bez určení výše spoluvlastnických podílů jednotlivých spoluvlastníků. Nelze totiž připustit právní stav, ve kterém by existovalo podílové spoluvlastnictví, v němž by podíly jednotlivých spoluvlastníků nebyly určeny. Současně pak stanoví pravidla, prostřednictvím kterých je požadavek na určení spoluvlastnických podílů ve všech případech zajištěn. Předmětné ustanovení je – pokud jde o princip určení spoluvlastnických podílů – kogentní, v jeho rámci je však dána spoluvlastníkům možnost rozhodovat za určitých okolností o výši spoluvlastnických podílů.

II. Určení spoluvlastnického podílu

- 35 Zákon vychází z předpokladu, že určení výše spoluvlastnického podílu je především dáno zákonem nebo dohodou. Z povahy věci vyplývá, že vedle sebe nemůže obstát určení spoluvlastnického podílu současně zákonem i dohodou. Pokud by taková situace nastala (a v zákonem předvídaných případech může namísto dohody nastoupit i jednostranný právní úkon), právní úprava obvykle stanoví, který ze způsobů má přednost (např. § 835, 477 ObčZ, § 48 odst. 3 OZř, § 25 odst. 1 KZř; pokud by tato vzájemná konkurence určení spoluvlastnických podílů zákonem řešena nebyla, bylo by nutno vždy posoudit, zda zákonné ustanovení upravující určení výše podílů je ustanovením kogentním (což by bylo zřejmě pravidlem) nebo dispozitivním a umožňovalo by stranám se od zákonné úpravy odchýlit.
- 36 Podle způsobu vzniku podílového spoluvlastnictví je pak dána i výše spoluvlastnického podílu, který může být určen následujícím způsobem:
- a) jednostranným právním úkonem – nepříliš častý způsob určení spoluvlastnických podílů je reprezentován především závětí a jí určenými podíly dědiců (§ 477 odst. 1),
 - b) dvoustranným právním úkonem – nejčastější forma volního určení spoluvlastnického podílu reprezentovaná např. kupní smlouvou uzavřenou více kupujícími k věcem již existujícím; lze sem ovšem zařadit např. i dohodu dvou spoluvlastníků při nabývání

spoluvlastnických podílů u nových věcí, zejména staveb, dále např. výkon společné činnosti obcemi či kraji na základě smluvního vztahu,

c) vícestranným právním úkonem – typicky smlouvou o sdružení (§ 829) nebo dohodou více spoluvlastníků při nabývání spoluvlastnických podílů u nových věcí. Pro dohody o výši podílů tak obecně platí, že mohou být součástí smlouvy, kterou vzniká podílové spoluvlastnictví při převodu věci nebo mohou být uzavírány samostatně při prvním vzniku vlastnického práva (spoluvlastnického) k předmětu spoluvlastnictví. Forma dohod není zákonem stanovena ani tam, kde je společnou věcí nemovitosti nicméně v rámci předcházení sporům mezi spoluvlastníky lze písemnou formu jednoznačně doporučit,

d) právním předpisem – zde se jedná o poměrně širokou a různorodou škálu případů určení výše spoluvlastnického podílu právním předpisem, k nimž patří zejména: 1) přechod některých věcí z majetku České republiky do vlastnictví obcí (§ 2 odst. 3 ve spojení s § 2b odst. 3 PřMajOb), 2) majetek získaný obcemi při výkonu společné činnosti (§ 48 odst. 3 Ozř), 3) majetek získaný kraji při výkonu společné činnosti (§ 25 odst. 1 KZř), 4) při vypořádání společného jmění manželů, jestliže nedojde do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu (§ 150 odst. 4 ObčZ), 5) nabytí majetku získaného při výkonu společné činnosti účastníků sdružení (§ 834, 835 odst. 1 ObčZ), 6) dědění ze zákona (§ 473 až 475a ObčZ), 7) jestliže právním předpisem není stanovena nebo účastníky dohodnuta výše spoluvlastnických podílů, 8) sféra zákona o vlastnictví bytů – § 8 BytZ,

e) rozhodnutím příslušného orgánu (soudu) – sem spadají zejména případy, kdy v rámci vypořádání společného jmění manželů je část vypořádaného majetku přikázána do podílového spoluvlastnictví nebo shodný postup v rámci řízení o vypořádání podílového spoluvlastnictví (Sou R NS č. C 496 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2000, Sou R NS č. C 3407 – NS sp. zn. 22 Cdo 2119/2004).

Jestliže není výše spoluvlastnických podílů stanovena dohodou ani právním předpisem, nastupuje zákonná nevyvratitelná domněnka o stejné výši podílů všech spoluvlastníků. Tento postup se však uplatní pouze při vzniku spoluvlastnictví, nelze jej však aplikovat na následné změny v osobách spoluvlastníků. Někdy poněkud nedoceňovaný význam ustanovení § 137 odst. 2 spočívá také v tom, že výše spoluvlastnických podílů nemusí být určena již při vzniku spoluvlastnictví a smlouvy či dohody, na jejichž základě dochází ke vzniku spoluvlastnictví, nemusí obsahovat určení výše podílů, aniž by to mělo za následek jejich neplatnost. Praxi nečiní obtíže kvantitativní vyjádření výše spoluvlastnického podílu, jež se realizuje standardně zlomkem nebo procentuálním určením.

37

III. Změna velikosti spoluvlastnického podílu

Dojde-li k určení výše podílů, nelze již provádět libovolně změny velikosti podílů. Platí, že velikost podílu u podílového spoluvlastnictví se může změnit jen některým ze způsobů, jakým spoluvlastnictví vzniká nebo zaniká. Takovým způsobem nejsou investice do společné věci jakéhokoliv rozsahu či formy, pokud se jimi společná věc nemění natolik, že by vznikla věc nová – měnila by se její podstata či hospodářská funkce. Proto ani stavební úpravy obytného domu, jimiž se nemění jeho podstata či účelové určení, jakými je např. přístavba garáže, která není samostatnou stavbou a je součástí společného domu, nemohou ovlivnit výši spoluvlastnických podílů k domu včetně jeho součástí (PR, 1999, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 2528/98). Speciálním způsobem upraveným v občanském zákoníku (§ 140) je pak převod spoluvlastnického podílu.

38

- 39** Od případů změn velikosti spoluvlastnických podílů je nutno odlišovat v praxi někdy se objevující dohodu uzavřenou ve smyslu ustanovení § 570 (nahrazení závazku novým), kde se jedná o úpravu spornosti práv, tedy např. i ve vztahu k výši spoluvlastnického podílu; předpokladem tohoto postupu však je již dříve existující ujednání o výši podílů, jehož obsah se stal sporným. V těchto případech se nejedná o nové určení výše podílů ani o jejich změnu, ale o vyjasnění dohody původní.

Z judikatury :

I. Spoluvlastnický podíl

R 61/1966: Číselné vyjádření výše spoluvlastnického podílu naprosto neznamená, že by byl spoluvlastník výlučně vlastníkem určité hmotné části společné věci, třebaže by svou velikostí odpovídala výši jeho spoluvlastnického podílu.

R 19/1967: Spoluvlastnický podíl však neznamená, že by sa vlastnícke právo spoluvlastníka vzťahovalo na určitú časť nehnuteľnosti, ktorá je v spoluvlastníctve.

Sou R NS č. C 307 – NS sp. zn. 26 Cdo 2864/2000: Ideální podíl na spoluvlastnictví nemovitosti má charakter samostatné věci; bylo-li smlouvou převáděno více ideálních spoluvlastnických podílů, posuzuje se právní osud jednotlivých podílů samostatně.

S IV. (s. 859) – NS SR sp. zn. 1 Cz 40/71: Spoluvlastník nehnuteľnosti nemôže previesť na iného reálnu časť spoločnej nehnuteľnosti zodpovedajúcu jeho spoluvlastníckemu podielu.

II. Určení spoluvlastnického podílu

R 16/1983: Pre posúdenie vzniku podielového spoluvlastníctva k domu alebo inej stavbe postavenej spoločnou činnosťou viacerých osôb je rozhodujúca dohoda uzavretá medzi nimi o založení spoluvlastníckych vzťahov. Táto dohoda nemusí byť písomná. Nie je ani potrebné, aby sa v nej účastníci vopred dohodli o veľkosti spoluvlastníckych podielov pred dokončením stavby. Z obsahu dohody musí však byť zrejmé, že účastníci chceli založiť podielové spoluvlastníctvo k stavbe napr. s tým, že veľkosť podielov bude závisieť od miery pričinenia sa jednotlivých účastníkov dohody na postavení stavby. Ak podiely spoluvlastníkov neboli dohodnuté inak, sú rovnaké (§ 137 ods. 2 O. z.).

PR, 1997, č. 4 – VS v Praze sp. zn. 11 Cmo 193/96: Pro posouzení vlastnického práva k věci nemá právní význam její zařazení či nezařazení do účetní evidence. Jestliže nedošlo při rozdělení zemědělského družstva na několik nových zemědělských družstev k rozdělení majetku ve vztahu ke sporné stavbě (§ 9 odst. 1 zák. č. 162/1990 Sb.) a není jiné speciální úpravy, stala se nově vzniklá zemědělská družstva podílovými spoluvlastníky stavby, a to stejným dílem (§ 137 odst. 2 ObčZ). Na spoluvlastnickém právu k této stavbě a velikosti spoluvlastnických podílů nově vzniklých družstev nemůže ničeho změnit skutečnost, že některá nově vzniklá družstva později změnila svou právní formu a stala se akciovými společnostmi.

III. Změna velikosti spoluvlastnického podílu

PR, 1999, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 2528/98: Velikost podílu u podílového spoluvlastnictví se může změnit jen některým ze způsobů, jakým podílové spoluvlastnictví vzniká nebo zaniká. Takovým způsobem nejsou investice do společné věci jakéhokoliv rozsahu či formy, pokud se jimi společná věc nemění natolik, že by vznikla věc nová.

IV. Práva a povinnosti spoluvlastníka a trestní právo

R 53/1956: Aj spoluvlastník môže sa dopustiť trestného činu krádeže podľa § 247 tr. zák., ak sa zmocní vecí, ktorá je v jeho spoluvlastníctve, v úmysle nakládať s ňou ako by náležala iba jemu samému.

R 4/2002: Za splnění ostatních předpokladů se i podílový spoluvlastník věci může dopustit trestného činu krádeže podle § 247 TrZ ve vztahu k předmětu spoluvlastnictví, jestliže se zmocní věci, která je v podílovém spoluvlastnictví (§ 136 odst. 1 ObčZ), tím, že si ji neoprávněně přisvojí, pokud tak učiní v úmyslu nakládat s ní, jako by náležela výhradně jen jemu samotnému, a svévolně tím vyloučí ostatní spoluvlastníky z výkonu vlastnického práva (§ 123 ObčZ), tj. z možnosti věc ve spoluvlastnictví držet, užívat, požívat její plody a užítky a nakládat s ní.

NS SR sp. zn. 6 Tz 10/2004: 1. Pokiaľ v prípade spolužitia obvineného s poškodenou, ktorí nie sú manželmi, vo vzťahu k spoločným veciam nadobudnutým počas tohto spolužitia neexistuje rozhodnutí občianskoprávného súdu o zrušení a vyporiadaní podielového spoluvlastníctva v zmysle § 137 ods. Občianskeho zákonníka, je povinnosťou orgánu činného v trestnom konaní na základe zistenia skutkového stavu potrebného na rozhodnutie (§ 2 odst. 5 Trestného poriadku) vyriešiť uvedenú otázku ako predbežnú v zmysle § 9 ods. 1 Trestného poriadku. Posúdenie

otázka vlastníctva k veciam, ktoré sú predmetom trestného skutku, je základným predpokladom na rozhodnutie o tom, či bol naplnený pojmový znak trestného činu krádeže podľa § 247 ods. 1 Trestného zákona, pokiaľ ide o právnu skutočnosť, či išlo o „cudziu“ vec.

2. V prípade spolužitia obvineného s poškodenou, ktorí nie sú manželmi, môže vo vzťahu k spoločným veciam nadobudnutým počas spolužitia vzniknúť len podielové spoluvlastníctvo v zmysle § 137 ods. 1 Občianskeho zákonníka. Ak nie je právnym predpisom ustanovené inak alebo obvineným a poškodenou dohodnuté inak, sú podiely oboch spoluvlastníkov rovnaké (§ 137 ods. 2 Občianskeho zákonníka). 3. Ak došlo k zrušeniu a k vyporiadaniu spoluvlastníctva k veciam, ktoré sú v podielovom spoluvlastníctve obvineného a poškodenej, ktorí nie sú manželmi, občianskoprávnym súdom (§ 142 Občianskeho zákonníka) a tieto veci sú predmetom trestného skutku, sú orgány činné v trestnom konaní takým rozhodnutím v zmysle § 9 ods. 1 Trestného poriadku viazané, lebo zistenie otázok vlastníctva k veci nie je posúdením viny obvineného.

V. Spoločná práva spoluvlastníkov

R 15/1967: Ak jeden zo spoluvlastníkov hodlá premeniť časť záhrady alebo dvora na stavebnú parcelu a postaviť takú prístavbu, ktorá by z vonka i vnútorným usporiadaním zmenila rozsah i obsah predmetu spoluvlastníctva, nejde o právo, ktoré by vyplývalo z jeho podielu k spoločnej veci a tomuto právu neodpovedá povinnosť žalovanej vysloviť s týmto návrhom súhlas. Nesúhlas spoluvlastníka so zmenou podstaty veci nemožno nahradiť rozhodnutím súdu podľa § 139 o. z.

R 54/1973: Súd by prekročil medze rozhodovania podľa ustanovenia § 139 O. z., ak by už išlo o zmenu podstaty veci. Proti vôli či len jedného a prípadne menšinového spoluvlastníka je takáto zmena neprípustná. Nesúhlas spoluvlastníka so zmenou podstaty veci nemôže byť nahradený rozhodnutím súdu podľa ustanovenia § 139 o. z. V prípade odopretia súhlasu na prevod spoluvlastníckeho podielu nemožno obrátiť sa na súd podľa ustanovenia § 139 O. z., aby chýbajúci súhlas ďalšieho spoluvlastníka nahradil svojím rozhodnutím.

R 22/1975: Je-li predmetom smlouvy celá nemovitost, která je ve spoluvlastnictví více osob, pak musí být účastníky smlouvy všichni tito spoluvlastníci. Spoluvlastník může svůj podíl převádět za podmínek § 140 o. z. na jiné osoby, nemůže tedy účinně převádět podíl, jehož vlastníkem není a který náleží dalšímu spoluvlastníkovi. Účastníky právního úkonu musí být proto všichni spoluvlastníci a k účinnému převodu celé věci nestačí právní úkon jednoho z nich, byť i se souhlasem všech ostatních.

R 27/1989: Podíloví spoluvlastníci se mohou dohodnout o změně podstaty společné věci, nesouhlas spoluvlastníka tu však nelze nahradit rozhodnutím soudu.

Sou R NS č. C 2033 – NS sp. zn. 22 Cdo 1470/2002: Nesouhlas rovnodílného podílového spoluvlastníka s postavením garáže druhým spoluvlastníkem na společném pozemku nelze nahradit postupem podle § 139 odst. 2 ObčZ.

LexData – NS sp. zn. 4 Cz 4/74: Účastníky smlouvy o převodu společné věci musí být všichni spoluvlastníci a k účinnému převodu celé věci nestačí právní úkon jednoho z nich, i když byl učiněn se souhlasem všech ostatních spoluvlastníků.

VI. Práva spoluvlastníka na jeho podíl

R 54/1973: Podiel možno scudziti, uzavrieť o ňom zmluvu o obmedzení prevodu nehnuteľnosti, ak ide o podiel na nehnuteľnosti, a môže byť predmetom výkonu rozhodnutia; je predmetom dedenia a môže byť aj predmetom závetných opatrení.

R 45/1986: Povinným subjektem ze smlouvy o zřízení věcného břemene může být i spoluvlastník. Spoluvlastník může smlouvou zřídit věcné břemeno ke svému spoluvlastnickému podílu bez souhlasu spoluvlastníka (spoluvlastníků), jen pokud toto věcné břemeno omezuje pouze jeho spoluvlastnická práva ve prospěch subjektu z věcného břemene oprávněného, a to v rozsahu spoluvlastnických práv odpovídajících ustanovení § 137 odst. 1 ObčZ. Je proto třeba vždy zkoumat obsah závazku a jeho vztah k celé nemovitosti.

Z toho hlediska přicházejí v úvahu zejména tyto skupiny případů: a) Je-li obsahem závazku osobní plnění jednoho ze spoluvlastníků nemovitosti (např. poskytovat oprávněnému stravu, ošetření v nemoci, provádět úklid apod.), pak takový závazek nezatěžuje celou nemovitost, ale jen spoluvlastníka, který smlouvu uzavřel, a jeho právní nástupce ve vlastnictví jeho podílu. V takovém případě není třeba souhlasu spoluvlastníka, b) Obsahem závazku je např. právo přechodu přes pozemek ve spoluvlastnictví, brání vody ze studny na společném pozemku, právo vést vodovodní potrubí přes pozemek apod. Tyto závazky jsou zpravidla zřizovány bez souvislosti s převodem spoluvlastnického podílu, zatěžují celou nemovitost, a to bez konkrétního vztahu k některému ze spoluvlastníků. Účastníky smlouvy o zřízení takového věcného břemene jsou proto všichni spoluvlastníci zatěžovaného pozemku.

Nelze vyloučit ani takovou smlouvu o zřízení věcného břemene, kterou si původní vlastník celé nemovitosti, jenž převedl pouze její část a zůstal tak spoluvlastníkem, zřídil právo odpovídající věcnému břemenu, a to užívání celé věci. Má jako spoluvlastník právo věc užívat a pokud s tím spoluvlastník souhlasí, může užívat třeba i celou věc na základě dohody. Chce-li si spoluvlastník své právo užívat celou věc zajistit i vůči právním nástupcům druhého spoluvlastníka, nelze považovat takovou smlouvu za odporující zákonu.

R 12/1988: Většina státních notářství správně vyžaduje v těch případech, kdy věcné břemeno zatěžuje celou nemovitost (např. právo užívat byt, právo chůze přes určitou část pozemku, právo čerpat vodu ze studny) a tato nemovitost je v podílovém spoluvlastnictví, aby všichni spoluvlastníci byli účastníky smlouvy, neboť nepostačuje jejich souhlas. Zatížení nemovitosti věcným břemenem shora uvedeného obsahu je nakládání (dispozicí) s nemovitostí a každý ze spoluvlastníků může s ní takto disponovat jen v rozsahu svého spoluvlastnického podílu a nikoli v rozsahu spoluvlastnických podílů ostatních spoluvlastníků.

V případech, v nichž věcné břemeno omezuje pouze práva jednoho z podílových spoluvlastníků ve prospěch oprávněného z věcného břemena (např. osobní plnění jen jednoho ze spoluvlastníků), pak takový závazek nezatěžuje celou nemovitost, ale jen spoluvlastníka, který smlouvu uzavřel, popřípadě jeho právní nástupce ve vlastnictví jeho podílu; je proto správná praxe těch státních notářství, která nevyžadují ani souhlas spoluvlastníka.

Ve věci sp. zn. R I 308/85 a sp. zn. R V 31/85 státního notářství v České Lípě manželé převedli svou polovinu rodinného domu na syna a snachu a účastníci se dohodli na zřízení doživotního bezplatného práva užívání bytu v domku pro převodce ve formě věcného břemena. Spoluvlastník v písemném prohlášení uvedl pouze, že „souhlasí“ s vymezením doživotního užívacího práva pro převodce v jimi převáděné „polovině domku“; v jeho prohlášení není zmínky o věcném břemenu. V tomto případě však měl být spoluvlastník účastníkem té části smlouvy, v níž se zřizovalo právo doživotního užívání bytu.

Při dědění podílu na nemovitosti nelze rovněž zřídit dohodou věcné břemeno k celé nemovitosti, a to jednak proto, že okruh dědiců zůstavitele nemusí být totožný s okruhem spoluvlastníků nemovitosti, ale především proto, že předmětem dědictví není v takovém případě celá nemovitost“.

R 14/1988: „Věcné břemeno může v některých případech zřídit i len spoluvlastník nehnuteľnosti, a to bez toho, že by d'alší spoluvlastníci boli účastníkmi tejto zmluvy, alebo že by k tomu dali svoj súhlas. Ide o prípady, keď sa vecné břemeno zriaďuje len ohľadne jeho spoluvlastnického podielu, a to v rozsahu jeho spoluvlastnických práv (napr. išlo by o poskytovanie stravy, ošatenie apod.). Ak sa vecné břemeno týka celej nehnuteľnosti a teda neobmedzuje práva iba jedného spoluvlastníka (napr. ide o právo prechodu cez pozemok), potom musia byť účastníci zmluvy všetci spoluvlastníci.“

R 12/2000: Ke zřízení zástavního práva ke spoluvlastnickému podílu k věci není třeba souhlasu ostatních spoluvlastníků, neboť nejde o případ hospodaření se společnou věcí ve smyslu § 139 odst. 2 obč. zák.

VII. Konkurence práv spoluvlastníka

PR, 2005, č. 14 – NS sp. zn. 22 Cdo 863/2004 : Právu na ochranu obydlí a soukromí je v zásadě třeba dát přednost před právem spoluvlastníka na užívání věci v podílovém spoluvlastnictví.

SR, 2001, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 2104/99 : Spoluvlastníkovi nelze zřídit právo nájmu k bytu v domě, jehož je spoluvlastníkem.

VIII. Podílové spoluvlastnictví a bezdůvodné obohacení

R 37/1982: I ve vztahu mezi podílovými spoluvlastníky může dojít k právnímu vztahu, který lze posoudit jako právo na vydání neoprávněného majetkového prospěchu (ve smyslu ustanovení § 451 občanského zákoníku ve znění před novelizací občanského zákoníku zákonem č. 509/1991 Sb., jímž byl institut neoprávněného majetkového prospěchu nahrazen právním institutem bezdůvodného obohacení).

R 19/2001: Rozhodnutí podílových spoluvlastníků, jímž byl některý ze spoluvlastníků vyloučen z užívání společné věci, nemusí obsahovat určení náhrady za toto vyloučení.

PR, 2001, č. 8 – NS sp. zn. 25 Cdo 2616/99: Podílovému spoluvlastníku, který užívá společnou věc nad rozsah svého spoluvlastnického podílu, vzniká bezdůvodné obohacení. Protože není schopen spotřebované plnění v podobě výkonu práva nájmu vrátit, musí ostatním spoluvlastníkům poskytnout peněžitou náhradu jako ekonomickou protihodnotu toho, co nemůže být vydáno.

PR, 2003, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 1095/2001: Užívá-li spoluvlastník ve společném domě byt o podlahové ploše větší, než jaká odpovídá (z celkové plochy všech bytů v domě) jeho spoluvlastnickému podílu, nemá již právo podílet se na výnosech – nájemném, převzatém druhým spoluvlastníkem od nájemníků dalších bytů.

SR, 2004, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 2624/2003: Bezdůvodné obohacení podílového spoluvlastníka, který užívá věc nad rozsah svého spoluvlastnického podílu, vzniká bez ohledu na to, zda o takovém užívání rozhodla většina spoluvlastníků počítaná podle velikosti jejich spoluvlastnických podílů nebo bylo upraveno dohodou spoluvlastníků nebo o užívání rozhodl soud, pokud ovšem z dohody spoluvlastníků nevyplývá něco jiného, např. že si za užívání nad rámec odpovídající spoluvlastnickému podílu nebudou nic hradit.

Sou R NS č. C 4182 – NS sp. zn. 33 Odo 1125/2004: Podílový spoluvlastník domu, který přijal od nájemce plnění z neplatné smlouvy o nájmu nebytových prostor, jež se v domě nacházejí, ve vyšší částce, než by odpovídala jeho spoluvlastnickému podílu, není pasivně legitimován v řízení o žalobě druhého spoluvlastníka na vydání bezdůvodného obohacení; v takovém případě vzniká vztah z bezdůvodného obohacení podle § 457 ObčZ mezi účastníky neplatné nájemní smlouvy.

Sou R NS č. C 4061 – NS sp. zn. 28 Cdo 1800/2005: Pravidlo, podle něhož nelze vydat více, než činil spoluvlastnický podíl na věci při jejím odnětí státem, platí v odpovídající proporcii i při poskytnutí finanční náhrady (nelze-li věc vydat). Vztahuje se i na situaci, kdy v době propadnutí majetku restituenta byl zbylý podíl v ideálním spoluvlastnictví jeho manželky.

LexData – NS SR sp. zn. 2 Cz 54/79: Ak jeden zo spoluvlastníkov, v rozpore s dohodou a proti vôli ostatných spoluvlastníkov, sám užíva predmet spoluvlastníctva, musí ostatným spoluvlastníkom poskytnúť náhradu. Náhrada sa v takom prípade stanoví odo dňa, keď došlo k porušeniu dohody, ktorá predtým upravovala spoločné užívanie nehnuteľnosti. Nedodržaním dohody o užívaní predmetu spoluvlastníctva sa nič nemení na existencii spoluvlastníckeho vzťahu.

NS sp. zn. 28 Cdo 1213/99: Spoluvlastnický podíl není jen mírou účasti na vlastnickém vztahu ke společné věci, nýbrž také určuje rozsah práv a povinností jednotlivých spoluvlastníků za trvání spoluvlastnického vztahu i při jeho zániku. Spoluvlastnický podíl je mírou účasti na vztahu ke společné věci i pokud jde o užívání věci. Proto tam, kde spoluvlastníkovi není zajištěno užívání věci ve spoluvlastnictví v rozsahu určeném jeho podílem, má nárok na poskytnutí tomu odpovídající náhrady. Nelze pokládat za odporující ustanovením občanského zákoníku o podílovém spoluvlastnictví, že spoluvlastníkovi, který své právo užívat věc nemohl realizovat buď vůbec nebo pouze částečně, náleží peněžité vyrovnání. Neposkytnutí tohoto vyrovnání může představovat majetkový prospěch získaný bez právního důvodu, a tedy může být bezdůvodným obohacením ve smyslu ustanovení § 451 odst. 2 občanského zákoníku, takže i podílovému spoluvlastníkovi může vzniknout povinnost k vydání bezdůvodného obohacení podle ustanovení § 451 občanského zákoníku.

NS sp. zn. 33 Odo 778/2005: Právo spoluvlastníka na náhradu za to, že neužívá věc v rozsahu odpovídajícím jeho spoluvlastnickému podílu vyplývá z práva spoluvlastníka podílet se na užívání společné věci v míře odpovídající jeho podílu. Neumožňují-li existující poměry některému spoluvlastníkovi plnou realizaci tohoto práva, náleží mu za to odpovídající náhrada. Spoluvlastník, který společnou nemovitost užívá nad rámec svého spoluvlastnického podílu, nemusí ostatním spoluvlastníkům poskytovat peněžitou náhradu (ekonomickou protihodnotu užívání) pouze tehdy, prokáže-li existenci smlouvy o bezúplatném užívání společné nemovitosti. Neprokáže-li, že je oprávněn společnou nemovitost užívat nad rámec svého spoluvlastnického podílu bezúplatně, vzniká mu bezdůvodné obohacení, za které musí ostatním spoluvlastníkům poskytnout peněžitou náhradu jako ekonomickou protihodnotu toho, co nemůže být vráceno.

NS sp. zn. 22 Cdo 1499/2006: Pokud na základě rozhodnutí většinového spoluvlastníka o hospodaření se společnou věcí je část společného domu pronajímána třetím osobám a část domu užívá většinový spoluvlastník nad rámec velikosti jeho spoluvlastnického podílu, přičemž nájemné je mezi spoluvlastníky rozdělováno poměrně podle výše spoluvlastnických podílů, přísluší menšinovému spoluvlastníkovi náhrada za to, že neužívá společnou věc v rozsahu odpovídajícím jeho spoluvlastnickému podílu, pokud se spoluvlastníci nedohodli jinak. Většinový spoluvlastník nemůže vlastním rozhodnutím proti vůli menšinového spoluvlastníka právo na tuto náhradu vyloučit.

ÚS sp. zn. II 471/05: Ústavní soud nesdílí názor odvolacího soudu, že plnění za užívání předmětu podílového spoluvlastnictví podílovým spoluvlastníkem nad rámec jeho spoluvlastnického podílu na společné věci je plněním bez právního důvodu a tedy bezdůvodným obohacením. Bezdůvodné obohacení má povahu subsidiární a přichází do úvahy jen tam, kde nárok nelze odvodit z jiného právního titulu. Pokud se podílový spoluvlastník domáhá náhrady vůči druhému podílovému spoluvlastníkovi z toho důvodu, že užívá společnou věc nad rámec svého podílu na společné věci bez dohody s ním, jde o nárok, který se opírá o zákonné ustanovení § 137 odst. 1 obč. zák., ze kterého vyplývá, v jakém rozsahu se ten který podílový spoluvlastník podílí na právech a povinnostech vyplývajících ze spoluvlastnictví ke společné věci. Nárok, který se opírá o zákonné ustanovení, nemůže být nárokem bezdůvodným ve smyslu ustanovení občanského zákoníku o bezdůvodném obohacení. Ustanovení o bezdůvodném obohacení mají

povahu kogentní, a nelze je proto nepřipustným způsobem extenzivně vykládat. Takový výklad se dostává do extrémního rozporu se smyslem a účelem těchto ustanovení. Ústavní soud již v minulosti dovodil, že výklad jednoduchého práva, který je v extrémním rozporu s kogentním ustanovením zákona, znamená porušení práva na spravedlivý proces.

IX. Započtení pohledávek z bezdůvodného obohacení v rámci podílového spoluvlastnictví

Sou R NS č. C 3422 – NS sp. zn. 22 Cdo 1927/2004: Během řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví si spoluvlastník, kterému je ukládáno, aby zaplatil druhému spoluvlastníkovi přiměřenou náhradu za vypořádávané nemovitosti, nemůže proti takovému nároku spoluvlastníka započíst jiný majetkový nárok.

NS sp. zn. 22 Cdo 958/2006: 1. Skutečnost, která je předpokladem vzniku pohledávky namítnuté k započtení jako obrana proti žalobě, nemůže být současně okolností, pro kterou je pohledávka druhého subjektu právem uplatněným v rozporu s dobrými mravy. 2. Domáhá-li se spoluvlastník zaplacení poměrné části nákladů na nutné opravy a běžnou údržbu společné věci, nelze takovou pohledávku nepřiznat pro rozpor s dobrými mravy, jenž má spočívat ve skutečnosti významné pro vznik pohledávky uplatněné k započtení druhým spoluvlastníkem.

X. Použitelná judikatura k obecnému zákoníku občanskému uveřejněná v komentáři k obecnému zákoníku občanskému – III. díl (číslo strany uvedené u jednotlivých rozhodnutí označuje uvedení rozhodnutí v komentáři)

Vázný 2184, s. 603: Spoluvlastník není oprávněn samostatně a bez ohledu na ostatní podílíky zatížit nemovitost služebností bytu.

GI. U. N. F 1 400, s. 603: Spoluvlastnické právo podílíka nepřekáží realizaci zástavního práva na podíl druhého podílíka.

GI. U. 11 898, s. 603: Do zatížení podílu nemá druhý spoluvlastník právo si stěžovati.

GI. U. 13 262, s. 603: Při každém i neodděleném podílu společné věci zůstává každý spoluvlastník podle §§ 361 a 829 b. zák. obč. úplným vlastníkem, jen nesmí porušovati práva svého společníka a činiti na věci samé změny, jimiž se nakládá s podílem druhého.

§ 138 zrušen

§ 139 [Rozhodování spoluvlastníků]

(1) Z právních úkonů týkajících se společné věci jsou oprávněni a povinni všichni spoluvlastníci společně a nerozdílně.

(2) O hospodaření se společnou věcí rozhodují spoluvlastníci většinou, počítanou podle velikosti podílů. Při rovnosti hlasů nebo nedosáhne-li se většiny anebo dohody, rozhodne na návrh kteréhokoliv spoluvlastníka soud.

(3) Jde-li o důležitou změnu společné věci, mohou přehlasovaní spoluvlastníci žádat, aby o změně rozhodl soud.

Související ustanovení: § 3 odst. 1, § 39, 101, 420, 451n., 511, 513, 513, 685n, 710, § 711 odst. 1, ve znění před novelou č. 107/2006 Sb., § 727, 746

Související předpisy: § 5 odst. 2, § 13 odst. 3 BytZ; čl. 7 odst. 1, čl. 12 LPS

Související komunitární právo:

Z literatury: Balák, F. Odlišná stanoviska k rozhodnutím publikovaným ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek SR, 2000, č. 3, s. 65n.; Balák, F., Korecká, V., Vojtek, P. Občanský zákoník. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 248n.; Baudyš, P. Kolik fyzických osob tvoří manželství? BA, 2001, č. 9, s. 46; Baudyš, P. Věcná práva k věci cizí a spoluvlastnický podíl. ADN, 2004, č. 3, s. 68; Beňo, Š. O dvou pohledech na nerozlučné spoločenstvo podílových spoluvlastníků v súdnych konaniach. Socialistické súdnictvo, 1973, č. 4, s. 31; Bezdek, A. Menšinový spoluvlastník ve světle

judikatury Nejvyššího soudu České republiky. *Jurisprudence*, 2003, č. 4, s. 3; *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 318; *Fiala, J. a kol.* Občianské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 96; *Fiala, J. a kol.* Občianské právo hmotné. 3., opravené a doplnené vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 127; *Hájková, H.* Podílové spoluvlastnictví k nemovité věci. PRÁ, 2006, č. 6, s. 68 až 71; *Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 209n.; *Holub, M. a kol.* Občianský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 318 až 322n.; *Chalupa, L.* Hospodaření se společnou věcí. PRÁ, 2002, č. 5, s. 21; *Chalupa, L.* Hospodaření se společnou věcí se souhlasem spoluvlastníka. PRÁ, 2007, č. 3, s. 20 a 21; *Kern, Š.* Věcná břemena a spoluvlastnictví. PRÁ, 2005, č. 12, s. 64 a 65; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občianské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 372 až 374.; *Lavický, P.* Solidární závazky. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2004, s. 206; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 446; *Pejšek, V.* Hospodaření podílových spoluvlastníků. PRÁ, 2007, č. 7, s. 7 a 8; *Příbyl, T.* Společný obchodní podíl. Obchodní právo, 2002, č. 4, s. 2; *Sekaninová, E.* K problematice nájmu a podnájmu nebytových prostor. PR, 1994, č. 11, s. 388; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005; *Šrámek, L.* Změny v úpravě podílového spoluvlastnictví. Právo a zákonost, 1992, č. 8, s. 454.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Obecně	1
II. Pojem „právní úkon týkající se společné věci“	2–5
III. Pasivní solidarita	6–12
IV. Aktivní solidarita	13–16

K odst. 2:

I. Hospodaření se společnou věcí – pojem	17
II. Právní režim hospodaření se společnou věcí	18
1. Dohoda spoluvlastníků	18
2. Princip majorizace	19–23
3. Rozhodování o hospodaření se společnou věcí rozhodnutím soudu	24–26
III. Způsoby hospodaření se společnou věcí	27
1. Správa společné věci	28–33
2. Oprava, úprava, údržba, změna společné věci	34–35
3. Investice do společné věci a náklady na věc	36–39
4. Užívání společné věci	40
a) obecně	40–41
b) užívání společné věci na základě rozhodnutí soudu	42–43
c) užívání společné věci na základě majorizace	44–47
d) užívání bytu ve společném domě	48–50
e) nájemní vztahy	51–52
f) jiné případy užívání společné věci	53

K odst. 3:

I. Obecně	54
II. Pojem důležité změny společné věci	55–56
III. Postup menšinového spoluvlastníka	57–58

K odst. 1:

I. Obecně

Práva a povinnosti spoluvlastníků standardně bývají členěna jako :

a) práva a povinnosti spoluvlastníků a třetích osob ohledně společné věci jako celku;

- b) práva a povinnosti spoluvlastníků při hospodaření se společnou věcí;
- c) práva a povinnosti mezi spoluvlastníky, případně třetí osobou ve vztahu ke spoluvlastnickému podílu.

II. Pojem „právní úkon týkající se společné věci“

- 2 V právním režimu ustanovení § 139 odst. 1 se pak jedná o určení práv a povinností spoluvlastníků a třetích osob, jež se týkají společné věci založením aktivní a pasivní solidarity. Občanský zákoník pojem právních úkonů týkajících se společné věci nevynezuje. Lze jej kvantitativně považovat za širší pojem než hospodaření se společnou věcí, jehož režim je upraven ustanovením § 139 odst. 2, 3. Jedná se tak prakticky o veškeré právní úkony vztahující se ke společné věci, ať již se vyznačují pravidelností či výjimečností, okrajovým významem či výrazným dopadem do právního postavení spoluvlastníků (vybírání nájemného, platby dodavatelům energií apod.). Oproti hospodaření se společnou věcí [139, 17n.], kam většinové stanovisko neřadí např. úkony vztahující se k nakládání se společnou věcí (prodej věci, její zatížení věcným břemenem apod.) – [137, 9], lze pod režim ustanovení § 139 odst. 1 za určitých okolností i tyto úkony podřadit, a to tehdy, jestliže se již skutečně o společnou věc jedná (např. oprávnění převzít kupní cenu po prodeji společné věci spoluvlastníky). Obligatorním předpokladem aplikace ustanovení § 139 odst. 1 je ovšem skutečnost, že o společné věci byl proveden právní úkon, kterým je ve smyslu ustanovení § 139 odst. 1 aktivní nebo pasivní solidarita založena.

Pod režim ustanovení § 139 odst. 1 však nelze zařadit následující případy:

- 3 a) *právní úkony, kterými je režim společné věci teprve založen*: Jedná se o obdobný právní režim jako u správy majetku náležejícího do společného jmění manželů, kde soudní praxe (R 22/1983) dosud zachovává výklad, podle kterého při nabytí věci není kupní smlouva úkonem, který se týká společné věci. I přes určité kritické přístupy odborné literatury k tomuto závěru (např. Občanský zákoník. Komentář. Sv. I. Praha : Panorama, 1987, s. 514) se k nastavenému judikatornímu trendu přihlásila i současná soudní praxe (SJ, 1998, č. 3 – NS sp. zn. 2 Cdon 177/97, Sou R NS č. C 420 – NS sp. zn. 33 Cdo 1079/99). Jestliže pak je věc spoluvlastníky teprve kupována, není tím bez dalšího založena jejich pasivní solidarita k povinnosti zaplacení kupní ceny,
- 4 b) *právní úkony týkající se spoluvlastnického podílu*: Jedná-li se o právní úkony vztahující se toliko ke spoluvlastnickému podílu (jeho zastavení, zatížení věcným břemenem, převod apod.), nejedná se o právní úkon vztahující se ke společné věci jako celku, ale pouze ke spoluvlastnickému podílu, a režim ustanovení § 139 odst. 1 proto na tyto právní úkony nedopadá.
- 5 Naproti tomu však lze zřejmě dopad ustanovení § 139 odst. 1 považovat za širší, než vyplývá z jeho gramatického výkladu. Přestože se uvedené ustanovení zmiňuje toliko o „právních úkonech“ týkajících se společné věci, soudní praxe starší i současná běžně (viz dále) vykládá tento pojem tak, že pod režim tohoto ustanovení řadí i případy mající základ v protiprávních úkonech (náhrada škody) nebo v objektivních stavech (bezdůvodné obohacení tam, kde se nejedná o skutkovou podstatu založenou na smluvním vztahu – např. bezdůvodné obohacení získané plněním bez právního důvodu). Literatura pak tento závěr akceptuje (*Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 318), většinou se však k uvedené otázce nevyjadřuje.

Není zřejmě rozumného důvodu, aby princip solidarity byl vztažen výlučně na oblast právních úkonů týkajících se společné věci, neboť vystihuje žádoucí právní postavení třetích osob vůči spoluvlastníkům, nicméně přiměřenějším se zdá podřazení protiprávních úkonů a objektivních stavů vztahujících se ke společné věci § 139 odst. 1 na základě

analogické aplikace tohoto ustanovení. Dělení právního režimu ke společné věci podle toho, zda se jedná o právní úkon či protiprávní úkon nebo objektivní stav z pohledu vztahu spoluvlastníků ke třetím osobám, by zřejmě přinášelo v praxi nepřiměřené obtíže a postavení věřitele by nepřiměřeně ztěžovalo.

III. Pasivní solidarita

Ustanovení § 139 odst. 1 zakládá ex lege mimo jiné pasivní solidaritu spoluvlastníků, která vzniká, jakmile některý spoluvlastník či spoluvlastníci učinili právní úkon týkající se společné věci. Vzhledem ke skutečnosti, že pro podílové spoluvlastnictví občanský zákoník v ustanovení § 139 odst. 1 žádný speciální režim pasivní solidarity nemá, uplatní se režim ustanovení § 511 [511]. Obecný režim pasivní solidarity totiž platí i pro povinnosti podílových spoluvlastníků, týkají-li se společné věci, tj. i důsledků hospodaření se společnou věcí, ale i nakládání s věcí, jde-li již o věc společnou. Jestliže např. spoluvlastníci uzavřeli na základě principu majority smlouvu o dílo, jejímž předmětem je oprava společné nemovitosti, je dodavatel díla oprávněn domáhat se zaplacení ceny díla po kterémkoliv ze spoluvlastníků, a to i tehdy, pokud by některý z nich s uzavřením smlouvy nesouhlasil a nebyl smluvní stranou smlouvy o dílo; v takovém případě jde o důsledek uplatnění principu majority, který umožňuje uzavření takové smlouvy i proti vůli menšinového spoluvlastníka, jedná-li se o hospodaření se společnou věcí. U zásadních právních úkonů vztahujících se ke společné věci (např. prodej) však tento postup nepřipadá do úvahy, neboť účastníky takové smlouvy musejí být všichni spoluvlastníci. I zde by ovšem nastoupil princip solidarity, protože se jedná o právní úkon týkající se společné věci, rozdíl je ovšem v tom, že v tomto případě jsou všichni spoluvlastníci účastníky smlouvy.

Soudní praxe pod režim ustanovení § 139 odst. 1 dlouhodobě řadí i případy nároků majících základ v bezdůvodném obohacení (dříve v neoprávněném majetkovém prospěchu), ačkoliv se zpravidla nejedná o bezdůvodné obohacení získané plněním majícím základ v právním úkonu (byť neplatném). V obecné rovině je tento závěr připuštěn již judikaturou 70. let (R 26/1975, R 1/1979) a přihlásila se k němu i judikatura současná (Sou R NS č. C 1738 – NS sp. zn. 33 Odo 85/2002, kde se jednalo o bezdůvodné obohacení získané plněním z neplatného právního úkonu).

Obdobně by měly být pod režim pasivní solidarity zahrnuty i nároky mající základ v protiprávních úkonech vztahujících se ke společné věci (zpravidla náhrada škody) tak, jak to judikatura připouští ve vztahu k aktivní solidaritě [139, 13].

Jestliže dlužník (spoluvlastník) dluh splnil (ať již celý nebo jeho část přesahující podíl na něj připadající), zaniká (celý nebo v rozsahu plnění). Druhou fází pak je vypořádání mezi jednotlivými spoluvlastníky; v literatuře se zpravidla uvádí, že mezi sebou se spoluvlastníci vypořádají podle velikosti svých spoluvlastnických podílů, není-li mezi nimi uzavřena jiná dohoda. Tento závěr lze akceptovat tam, kde právní úkon spoluvlastníků z hlediska utváření jejich projevu vůle byl učiněn v souladu se zákonem a i z hlediska dalších zákonných náležitostí jej lze považovat za platný. Jestliže se spoluvlastníci společně dohodli na provedení určitého právního úkonu týkajícího se společné věci (případně byl jimi s tímto zamýšleným úkonem vysloven souhlas) a neuzavřeli dohodu o rozdělení dluhu mezi jednotlivé spoluvlastníky, je namístě, aby tento dluh byl mezi spoluvlastníky jako solidární dlužníky rozdělen podle velikosti jejich podílů.

Od toho je zřejmě nutno odlišovat situaci, kdy vnitřní utváření vůle spoluvlastníků k jednání navenek není provedeno v souladu s občanským zákoníkem nebo z jiného důvodu se nejedná o právní úkon platný. Jestliže by totiž např. menšinový nebo rovnodílný spoluvlastník uzavřeli neplatnou nájemní smlouvu ke společné věci, na základě

kteří by obdrželi roční platbu nájemného, jednalo by se na jejich straně o bezdůvodné obohacení, k jehož vydání by byl – v souladu s převládajícím stanoviskem judikatury – zavázán každý z podílových spoluvlastníků. Jestliže by některý z dalších spoluvlastníků dluh v plném rozsahu uhradil a domáhal by se úhrady od ostatních spoluvlastníků, jen těžko by byl udržitelný názor, že by se na obohacení jednoho ze spoluvlastníků měli ostatní spoluvlastníci podílet podle svých spoluvlastnických podílů. Pro tyto případy následného regresu by bylo nutno zřejmě vycházet z toho, že mezi jednotlivými spoluvlastníky bude tento nárok vypořádán podle ustanovení o bezdůvodném obohacení; způsob určení „podílů“ na dluhu tak je dán právním předpisem (§ 451n.) a ustanovení § 511 odst. 2 věty první o určení výše podílů jednotlivých spoluvlastníků na dluhu rozhodnutím soudu anebo dohodou spoluvlastníků, případně ve stejné výši by se tak neuplatnilo. Spoluvlastník, který dluh uhradil, by tak měl právo na vydání bezdůvodného obohacení od toho spoluvlastníka, který se bezdůvodně obohatil přijetím plnění z neplatné nájemní smlouvy. Takový výklad pak koresponduje i obecnému požadavku na spravedlivé uspořádání právních vztahů, byť se opírá o extenzivní výklad ustanovení § 511 odst. 2 věty první. Pravděpodobně by bylo nutno postupovat stejně i tam, kde právní úkon týkající se společné věci učinil většinový spoluvlastník (ať již se souhlasem ostatních spoluvlastníků nebo bez tohoto souhlasu), který by tímto úkonem získal plnění zakládající bezdůvodné obohacení a jiný spoluvlastník by věřiteli dluh uhradil.

Složitější pak může být situace tam, kde některý ze spoluvlastníků vynaloží prostřednictvím třetí osoby (např. na základě smlouvy o opravě společné věci) náklad na opravu, úpravu nebo údržbu společné věci (podrobněji [139, 34]) a majetkové plnění tak nezíská sám, ale je promítnuto do společné věci. I zde by ale mělo platit, že úhradu takového dluhu třetí osobě (např. smluvní cenu opravy) je povinen provést kterýkoliv ze spoluvlastníků jako solidárních dlužníků, jenž v případě úhrady dluhu má právo požadovat od ostatních spoluvlastníků náhradu podle jejich spoluvlastnických podílů, které – není-li mezi spoluvlastníky jiné dohody o rozdělení dluhu a právní předpis nebo rozhodnutí soudu anebo dohoda spoluvlastníků nestanoví podíly jiné – jsou stejné, pokud vynaložení nákladů na společnou věc má oporu v dohodě spoluvlastníků (jejich souhlasu). Tam, kde by se jednalo o vynaložení nákladů (prostřednictvím třetího subjektu) bez souhlasu ostatních spoluvlastníků, mohl by se ten spoluvlastník, jenž úhradu dluhu třetí osobě provedl, zřejmě domáhat opětovně vydání bezdůvodného obohacení po ostatních spoluvlastnících ať již za trvání spoluvlastnického vztahu (tam, kde se jedná o náklady na nutnou opravu nebo údržbu) nebo při zániku podílového spoluvlastnictví (tam, kde se nejedná o náklady na nutnou opravu nebo údržbu). Řešení, podle kterého by se takový spoluvlastník domáhal vydání bezdůvodného obohacení pouze po tom ze spoluvlastníků, který náklad prostřednictvím třetí osoby bez souhlasu ostatních vynaložil, se nejvíce jeví jako optimální, protože v plném rozsahu neřeší případné bezdůvodné obohacení ostatních ze spoluvlastníků a zavadalo by podklad pro další spory mezi spoluvlastníky.

- 11 Obdobně jako u bezdůvodného obohacení by pak bylo nutno postupovat i tam, jestliže by např. protiprávním úkonem některého spoluvlastníka týkajícím se společné věci vznikla jinému subjektu škoda, která by byla některým ze spoluvlastníků v plném rozsahu uhrazena, opět by se zřejmě následný regres mezi spoluvlastníky neměl řídit pravidlem o určení velikosti podílů rozhodnutím soudu nebo dohodou, případně stejnou výší (§ 511 odst. 2 věta první), ale právním předpisem, tj. podle účasti na způsobení vzniklé škody (§ 439) tak, aby skutečně odpovídal podílů jednotlivých spoluvlastníků na vzniku škody. Ustanovení o bezdůvodném obohacení i o náhradě škody jsou kogentní a dohodou by nebylo možno určit podíly jednotlivých spoluvlastníků na vzniklé škodě (na bezdůvodném obohacení), byť by ovšem bylo zřejmě možno následně se tohoto práva vzdát nebo dluh prominout (§ 574 odst. 1).

Pokud je tedy právní úkon spoluvlastníků založen na projevu jejich shodné vůle a jedná se o právní úkon platný a některý z nich uhradí solidární dluh věřiteli, je oprávněn se domáhat od ostatních úhrady podle velikosti jejich spoluvlastnických podílů s možností odchýlit se od tohoto pravidla dohodou spoluvlastníků. Naproti tomu tam, kde se jedná o získané bezdůvodné obohacení nebo o způsobenou škodu některým ze spoluvlastníků s tím, že věřiteli jiný spoluvlastník bezdůvodné obohacení vydal nebo náhradu škody poskytl, vypořádají se následně spoluvlastníci mezi sebou podle ustanovení o bezdůvodném obohacení, resp. o vypořádání mezi škůdci. Otázka následného regresu mezi spoluvlastníky však není dosavadní judikaturou a literaturou podrobně řešena, a nejde-li o případy platných právních úkonů založených na dohodě spoluvlastníků, jeví se zde nastíněné řešení jako obecné východisko, které musí být důsledně poměřováno vždy okolnostmi jednotlivého případu.

IV. Aktivní solidarita

Vedle solidarity pasivní zakládá ustanovení § 139 odst. 1 také solidaritu aktivní, jež spočívá v tom, že je dáno více solidárních věřitelů, z nichž každý může po dlužníku požadovat celé identické plnění. Dlužník však je povinen plnit jen jednou a uspokojí-li jednoho ze solidárních věřitelů, solidární závazek tím zaniká a ostatní věřitelé již po něm nemohou ničeho žádat [513].

Ve shodě s tímto obecným pojetím aktivní solidarity její závěry shledala judikatura aplikovatelnými v plném rozsahu i na právní poměry spoluvlastníků, když vyložila, že ve sporech s jinými osobami ohledně společné věci má každý z věřitelů své samostatné právo k uplatnění pohledávky (popř. části pohledávky) a nezávisle na ostatních ji může uplatnit žalobou u soudu, avšak jen do doby, než bylo vykonáno tzv. právo prevence [tj. než dojde třetí osobě (dlužníkovi) projev vůle věřitele, aby mu bylo plněno]. Poté co jeden ze solidárních věřitelů požádá o plnění (příp. uplatní pohledávku proti dlužníkovi žalobou u soudu), nemůže již jiný věřitel požadovat po dlužníkovi plnění a dlužník není ani oprávněn mu plnit. Věřitel, který vykonal právo prevence, se tak stává jediným věřitelem vůči dlužníkovi a ostatní věřitelé ztrácejí právo pohledávku uplatnit, i když nebyla splněna. Závazek tak zaniká splněním dluhu tomu věřiteli, který o plnění požádal první (NS sp. zn. 28 Cdo 594/2006).

Obdobně jako u solidarity pasivní je i ve vztahu k aktivní solidaritě její pojmání širší, než by vyplývalo z výslovného znění ustanovení § 139 odst. 1 vázícího aktivní solidaritu toliko na případy právních úkonů týkajících se společné věci a bylo judikaturou výslovně vztaženo i na oblast náhrady škody, která vznikla porušením povinnosti ze smlouvy na majetku ve spoluvlastnictví s tím, že náhrady škody se může domáhat kterýkoli ze spoluvlastníků (§ 139 odst. 1) – (NS sp. zn. 32 Odo 1057/2005). Není pak důvodu pro odlišné posouzení těch případů, kdy se na úkor podílových spoluvlastníků jiný subjekt bezdůvodně obohatil.

Vnitřní vztah mezi spoluvlastníky v případě, že některý ze solidárních věřitelů přijal od dlužníka celé plnění (§ 513) nebo jeden ze spoluvěřitelů přijal nedělitelné plnění (§ 512 odst. 2), se na rozdíl od pasivní solidarity neřídí právem následného regresu, ale ve smyslu ustanovení § 515 poměrem mezi spoluvěřiteli (který bývá standardně vykládán jako právní vztah, na jehož základě solidarita věřitelů vznikla); tento vztah je pak rozhodný pro posouzení, zda solidární věřitel (spoluvlastník), který přijal celé plnění, má povinnost vydat ostatním podíly na ně připadající nebo se s nimi jiným způsobem vyrovnat. Přestože zde zákon na rozdíl od ustanovení § 511 nehovoří o možnosti dohody o podílech na pohledávce, nelze dospět k závěru, že by takovou dohodu spoluvlastníci nemohli uzavřít, neboť tím realizují hospodaření se společnou věcí, které naopak

dohodu spoluvlastníků předpokládá. Obdobně jako u pasivní solidarity bývá v literatuře dovozováno, že přijal-li jeden z podílových spoluvlastníků více, než odpovídá jeho podílu na společné věci, je povinen se s ostatními vyrovnat podle velikosti jejich podílů, pokud mezi nimi neexistuje jiná dohoda. Byť i u aktivní solidarity se jedná o pravidlo obecně použitelné, v okolnostech jednotlivého případu může být modifikováno. Princip následného vyrovnání se podle spoluvlastnických podílů uplatní nepochybně tam, kde třetí osoba způsobila na společné věci škodu, kterou uhradila, spoluvlastníkům dlužila na základě (zpravidla dvoustranného) smluvního vztahu smluvní plnění, které poskytla jednomu ze spoluvlastníků nebo se na úkor spoluvlastníků bezdůvodně obohatila užíváním jejich věci bez právního důvodu a toto bezdůvodné obohacení vydala jednomu ze spoluvlastníků, který o to jako první požádal. Jestliže však např. na základě neplatného smluvního ujednání poskytl jeden ze spoluvlastníků právním úkonem vztahujícím se ke společné věci dlužníku ze svých finančních prostředků částku a tato částka byla (v souladu s aktivní solidaritou) vrácena jinému spoluvlastníku, opětovně není zřejmě udržitelné, aby byla rozdělena mezi všechny podílové spoluvlastníky podle velikosti jejich spoluvlastnických podílů, ale opětovně by i mezi spoluvlastníky měla být vypořádána podle ustanovení o bezdůvodném obohacení. I u aktivní solidarity tak je nutno přiměřeně vycházet ze závěrů, které byly naznačeny ve vztahu k následnému regresu u pasivní solidarity [139, 9n.] a důsledně posuzovat individuální okolnosti každého případu, neboť ani ve vztahu k aktivní solidaritě není vzájemné vypořádání se věřitelů judikatorně či doktrinálně blíže rozvedeno.

K odst. 2:

I. Hospodaření se společnou věcí – pojem

- 17 V odstavci druhém upravuje občanský zákoník tzv. hospodaření se společnou věcí, aniž by tento pojem sám blíže vymezoval. Obecný zákoník občanský v této souvislosti (§ 833) doktrinálně odlišoval správu řádnou a mimořádnou, jež do jisté míry odpovídá současnému pojetí hospodaření se společnou věcí a důležité změně společné věci, nicméně i komentář k obecnému zákoníku občanskému rezignoval na pojmové vymezení správy a omezil se na výčet konkrétních úkonů podřaditelných správě řádné a mimořádné. Není zřejmě důvodu kategoricky trvat na přesném pojmovém vymezení hospodaření se společnou věcí v situaci, kdy judikatura poměrně značnou kasuistikou vymezila, co se pod tímto pojmem rozumí, nicméně je třeba zdůraznit, že pod režim ustanovení § 139 odst. 2, 3 nespádá realizace těch právních úkonů, které by sice bylo možno za hospodaření považovat, nicméně ke kterým se vzhledem k jejich závažnosti vyžaduje obligatorní souhlas všech spoluvlastníků, jedná se o otázku tzv. společných práv spoluvlastníků [137, 9]. Za hospodaření se společnou věcí ve smyslu ustanovení § 139 tak lze v nejširším pojetí považovat ty úkony, které se týkají ekonomické stránky společné věci, k jejichž provedení však není – z hlediska platnosti – nezbytně nutný souhlas všech spoluvlastníků. Současné pak sem nelze z pohledu § 139 zahrnout ani ty úkony, které je oprávněn činit každý podílový spoluvlastník ve vztahu ke svému spoluvlastnickému podílu, neboť ani tyto úkony nepodléhají právnímu režimu zakotvenému v uvedeném ustanovení.

II. Právní režim hospodaření se společnou věcí

a) Dohoda spoluvlastníků

- 18 Ačkoliv občanský zákoník princip dohody výslovně nestanoví, z povahy podílového spoluvlastnictví vyplývá, že dohoda je primárním způsobem řešení záležitostí spo-

lůvlastníků. Dohoda spolůvlastníků je bezformálním právním úkonem, nemusí být písemná ani tehdy, týká-li se nemovitě věci a může být uzavřena i ústní či konkludentní formou. Starší judikatura v této souvislosti správně zdůraznila, že je třeba pečlivě posuzovat, zda samotný dlouhodobý faktický stav lze posuzovat jako dohodu spolůvlastníků či nikoliv. Dohodu pak lze spatřovat tam, jestliže užívání věci je s přihlédnutím ke všem okolnostem výrazem vůle spolůvlastníků dohodou užívání věci skutečně upravit a nejde tak jen o dlouhodobý faktický stav, který je případně porušením spolůvlastnických práv některého ze spolůvlastníků. Dohoda však vždy vyžaduje souhlas všech spolůvlastníků, byť učiněný různou formou, nesouhlas i jen jednoho ze spolůvlastníků vylučuje závěr o uzavření dohody (R 54/1973).

I nadále lze vycházet ze závěrů judikatury potud, že dohoda spolůvlastníků může být uzavřena na určitou dobu nebo bez časového omezení s tím, že v případě uzavření dohody na dobu neurčitou (ale v zásadě i na dobu určitou) jsou spolůvlastníci smluvními projevy vůle vázání, nedojde-li ke změně poměrů nebo není-li dohoda nahrazena novou dohodou všech spolůvlastníků. Podstatnou změnou poměrů je pak existence takových objektivních i subjektivních okolností, u nichž by bylo možno důvodně předpokládat, že při jejich existenci by došlo k jiné dohodě spolůvlastníků o hospodaření se společnou věcí (R 54/1973).

2. *Princip majorizace*

Občanský zákoník oproti stavu do 31. 12. 1991 opustil princip bezvýjimečné dohody a přiklonil se k tzv. principu majorizace, což znamená, že při hospodaření se společnou věcí již nemusí všichni spolůvlastníci dosáhnout většiny, ale je rozhodná většina počítaná podle velikosti (výše) podílů. Proto také není rozhodný počet spolůvlastníků a jejich většina, ale většina podílů. Jestliže tedy většinový spolůvlastník rozhodne v konkrétním případě o způsobu hospodaření se společnou věcí, platí jeho rozhodnutí, které nemůže být zvráceno rozhodnutím ostatních spolůvlastníků. Spolůvlastník, který nesouhlasí s rozhodnutím o hospodaření se společnou věcí, jež bylo určeno rozhodnutím spolůvlastníků počítaným podle velikosti podílů, se nemůže úspěšně u soudu domáhat rozhodnutí o jiném způsobu hospodaření s touto věcí a musí se rozhodnutí většiny podřídít. Ani v těchto případech však není rozhodovací oprávnění většinového spolůvlastníka neomezené, neboť uplatnění principu majorizace podléhá v konkrétním případě korektivu dobrých mravů ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 a konkrétní rozhodnutí o hospodaření se společnou věcí může být v rozporu s dobrými mravy (Sou R NS č. 2113 – NS sp. zn. 22 Cdo 1773/2003).

19

V praxi se v posledním období stalo aktuální spornou otázkou posouzení důsledků jednání většinového spolůvlastníka (v případě rozhodování o tom, jaký náklad a v jaké výši má být vynaložen do společné věci), který před rozhodnutím o hospodaření se společnou věcí menšinové spolůvlastníky o tomto záměru nevyrozumí a nedá jim možnost se k zamýšlenému úkonu vyjádřit a následně na základě majorizace rozhodnutí o hospodaření se společnou věcí učiní. Starší judikatura sice v souvislosti s rozhodováním spolůvlastníků (R 37/1982) hovořila o neplatnosti právního úkonu, nicméně její závěry pro daný problém nejsou použitelné, neboť neplatnost měla výslovnou zákonnou oporu v ustanovení § 138 odst. 1 ve znění účinném do 31. 12. 1991. Závěr o neplatnosti rozhodnutí většinového spolůvlastníka při celkovém opomenutí menšinových spolůvlastníků v současné judikatuře (PR, 2001, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 599/99) byl odůvodněn logickým výkladem ustanovení § 139 odst. 2 s tím, že má-li vůbec v úvahu připadat dohoda spolůvlastníků nebo rovnost hlasů nebo nedosažení většiny, musí být menšinovému spolůvlastníku záměr investice provést (a to jakého druhu a v jaké výši)

20

ostatními spoluvlastníky předestřeno, aby se tak mohl vyjádřit k tomu, zda s ní souhlasí či nikoliv (a také případně uvážit možnost zrušení a vypořádání spoluvlastnického vztahu). Souhlas či nesouhlas může pak menšinový spoluvlastník vyjádřit výslovně nebo konkludentně. Pokud by menšinovému spoluvlastníku vůbec nebyla dána možnost vyjádřit se k zamýšlené investici, pak i za situace, kdy by s takovou investicí souhlasila většina spoluvlastníků, počítaná podle velikosti podílů, nejde o rozhodnutí většiny ve smyslu citovaného ustanovení. Tento závěr pak přijala i odborná literatura (*Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 319*).

- 21 Uvedené rozhodnutí však nebylo schváleno k publikaci ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pro převažující nesouhlas s kategoričností závěru o právních důsledcích okolnosti, že většinoví spoluvlastníci vůbec neinformují menšinového spoluvlastníka o rozhodování o nakládání se společnou věcí. Převážil názor, že takový postup většinových spoluvlastníků sice není přípustný a že vede k určitým důsledkům, např. k odpovědnosti za škodu, nicméně ze zákona nelze dovodit, že by zakládal absolutní neplatnost právního úkonu – rozhodnutí o hospodaření s věcí (*Vojtek, P. K Judikatuře Nejvyššího soudu trochu jinak. SR, 2002, č. 9, s. 309*). Konkrétní právní kvalifikace jednání většinového spoluvlastníka tak je i nadále považována za spornou (*Vojtek, P. Nejvyšší soud České republiky: K důsledkům rozhodnutí podílových spoluvlastníků o finančně nevýhodném užívání společné věci. PR, 2003, č. 1, s. 42*).

- 22 Nicméně soudní praxe odklon od vyjádřených závěrů nezaznamenala. K principu neplatnosti rozhodování většinového spoluvlastníka při úplném opomenutí menšinového podílového spoluvlastníka se s odkazem na rozhodnutí sp. zn. 22 Cdo 599/99 přihlásil Nejvyšší soud i ve svých dalších rozhodnutích, a to nejenom pro rozhodování o tzv. investicích (Sou R NS č. C 1684 – NS sp. zn. 22 Cdo 1658/2001, NS sp. zn. 22 Cdo 277/2005 – pro oblast pronájmu bytu ve společném domě, NS sp. zn. 33 Odo 863/2005). Vycházejí z argumentace obsažené v uvedených rozhodnutích pak k témuž závěru dospěl Nejvyšší soud (NS sp. zn. 33 Odo 1694/2005) i ve vztahu k právnímu úkonu rovnodílného spoluvlastníka, který neumožnil se druhému spoluvlastníku k zamýšlenému úkonu vyjádřit nebo tento úkon učinil i přes jeho výslovný nesouhlas.

Judikatura při odůvodnění svého závěru o neplatnosti rozhodnutí většinového spoluvlastníka poukazovala na shodný závěr vyjádřený v komentáři k obecnému zákoníku občanskému (*Sedláček, J., Rouček, F. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. Praha, 1935, s. 617*). Nicméně nutno poukázat i na to, že tentýž komentář poukazoval i na četné závěry judikatury, podle kterých mohlo být většinové rozhodnutí platné bez jakékoliv participace menšiny (tamtéž).

- 23 Zřejmě nelze dospět k závěru o bezvýjimečné neplatnosti rozhodnutí většinového spoluvlastníka. V situaci bezodkladných úkonů např. u hrozící škody nebo v případě, kdy pobyt některého ze spoluvlastníků nebude znám, se jeví závěr o neplatnosti rozhodnutí většinového spoluvlastníka jako obtížně udržitelný. Nutno pak také zohlednit i právní postavení třetích osob založené na takovém rozhodnutí většinového spoluvlastníka z pohledu jejich ochrany a úvahy, nakolik lze po třetí osobě požadovat, aby před uzavřením právního úkonu s většinovým spoluvlastníkem ještě zjišťovala splnění podmínek rozhodování o hospodaření se společnou věcí mezi jednotlivými spoluvlastníky. U jednání rovnodílného nebo menšinového spoluvlastníka lze spíše dospět k závěru o neplatnosti právního úkonu, neboť v takovém případě spoluvlastník není oprávněn navenek vůbec jednat, i zde však může vzniknout obtíž při řešení platnosti neodkladného úkonu učiněného rovnodílným nebo menšinovým spoluvlastníkem.

3. Rozhodování o hospodaření se společnou věcí na základě rozhodnutí soudu

Nemůže-li se uplatnit rozhodování o hospodaření se společnou věcí na základě dohody všech spoluvlastníků nebo podle principu majorizace, protože nastala rovnost hlasů (50 % pro a 50 % proti) nebo se nedosáhlo většiny, nastupuje rozhodování soudu. Ingerence soudu může přicházet do úvahy, jestliže se jedná o první rozhodování o hospodaření se společnou věcí v daném rozsahu (úprava užívání, rozhodování o pronájmu bytu v domě, rozhodování o investicích apod.), ale také tehdy, kde již rozhodováno (ať již na základě dohody, majorizací nebo rozhodnutím soudu) bylo. Soud tak může rozhodovat tam, kde původně dohoda mezi spoluvlastníky existovala a následně v důsledku změny poměrů se některý ze spoluvlastníků domáhá jiného režimu výkonu spoluvlastnických práv. Rozhodování soudu může nastoupit také tam, kde práva a povinnosti byly upraveny soudním rozhodnutím, ale po jeho vydání došlo ke změně poměrů, která novou úpravu opodstatňuje (R 54/1973). Neshoda ohledně hospodaření je dána také tam, kde původní úprava byla omezena na určitou dobu a po jejím uplynutí nedošlo k mimosoudnímu relevantnímu rozhodnutí o hospodaření.

24

Pro rozhodování soudu zákon nestanoví žádná pravidla ani hlediska, ke kterým by mělo být přihlédnuto, a vzhledem k šíři a rozsahu hospodaření se společnou věcí by kasuistické vymezení mohlo činit obtíže. Obdobně jako v případech zrušení a vypořádání lze uvažovat o zohlednění velikosti spoluvlastnických podílů, účelném využití věci, potřebách jednotlivých spoluvlastníků, přičemž je zřejmé, že žádoucí, aby výsledek rozhodnutí o hospodaření minimalizoval předpoklad dalších soudních sporů mezi spoluvlastníky. Rozhodnutí by nemělo eliminovat některého ze spoluvlastníků z výkonu jeho spoluvlastnických práv tam, kde to není nezbytné, byť i s přihlédnutím k případné náhradě za toto vyloučení. Smyslem rozhodnutí soudu totiž má být úprava hospodaření v rámci existujícího spoluvlastnického vztahu, kde možnost výkonu spoluvlastnických práv má být zachována všem spoluvlastníkům, přičemž je však nutno přihlížet vždy k okolnostem konkrétního případu. Na rozdíl od zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví pak zákon žádné z hledisek neupřednostňuje a ponechává soudu možnost rozhodnout vždy podle individuálního případu.

25

Současná judikatura správně z praktického hlediska zdůraznila, že žaloba na strpění práva hospodaření se společnou věcí druhým podílovým spoluvlastníkem nemůže být úspěšná, jestliže o oprávněnosti k takovému výkonu práva nebylo dosud kladně rozhodnuto podílovými spoluvlastníky ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 nebo rozhodnutím soudu, jímž byl nedostatek chybějícího projevu vůle nesouhlasícího spoluvlastníka nahrazen (SR, 2006, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 2649/2005). Jestliže totiž nebylo rozhodnuto o hospodaření se společnou věcí tak, že spoluvlastníkům byla založena konkrétní práva a určeny konkrétní povinnosti mimo jiné ve vztahu strpět výkon práva hospodaření se společnou věcí (ať již dohodou všech spoluvlastníků, na základě majorizace nebo rozhodnutím soudu o nahrazení projevu vůle), nemůže se žádný ze spoluvlastníků domáhat vydání soudního rozhodnutí, kterým je spoluvlastníku uloženo takové povinnosti dodržovat, neboť taková povinnost dosud spoluvlastníku nebyla uložena.

26

III. Způsoby hospodaření se společnou věcí

Občanský zákoník ani demonstrativním výčtem nevymezuje rozsah činností a úkonů, které lze zařadit pod režim ustanovení § 139 odst. 2, nicméně judikatura vyložila několik hlavních a nejvýznamnějších linií hospodaření se společnou věcí, o kterých je pojednáno samostatně.

27

1. Správa společné věci

- 28** Stávající právní úprava neobsahuje žádné ustanovení upravující správu společné věci jakožto jednu z forem hospodaření se společnou věcí a praxe začíná tento nedostatek pocítovat stále naléhavěji. Starší judikatura (R 54/1973) připustila možnost trvalého smluvního režimu spoluvlastníků, kteří by správu věci a všechny úkony do ní spadající vyhradili jednomu, popřípadě vícero spoluvlastníkům, současně však zdůraznila, že taková dohoda nemá účinky vůči třetím osobám, není-li jim obsah dohody znám.
- 29** Současná tvořící se judikatura správy společné věci vychází z obecného zákoníku občanského upravujícího správu v ustanoveních § 833, 836 až 838 OZO. Je-li správa společné věci formou hospodaření s ní, pak rozhodnutí o zřízení správce i o určení konkrétní osoby správce podléhá režimu ustanovení § 139 odst. 2 ObčZ a v případě absence dohody nebo absence uplatnění principu majorizace lze rozhodnout o zřízení správce soudem. Praxe větší četnost takových sporů dosud nezaznamenala, nicméně přípustnost tohoto postupu v obecné rovině zřetelně naznačuje i aktuální rozhodovací praxe Nejvyššího soudu (PR, 2007, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 2058/2005).
- 30** Zákon neřeší ani otázku změny ustanoveného správce nebo jeho odvolání. Z povahy věci vyplývá, že správce může být odvolán dohodou všech spoluvlastníků nebo na základě rozhodnutí většiny a nepochybně se může také výkonu funkce správce vzdát. Otázkou je, zda tak může učinit pouze z vážných důvodů nebo i bez uvedení důvodu. Vzhledem k tomu, že funkce správce je funkcí dobrovolnou, zřejmě by bylo namístě akceptovat i vzdání se funkce správce bez uvedení důvodu, byť princip právní jistoty spoluvlastníků by spíše vyžadoval akceptaci varianty první. Jestliže by pak spoluvlastníci odmítli tento jeho postup akceptovat, zřejmě by nebylo možno upřít správci aktivní legitimaci k podání určovací žaloby, že právní vztah založený ustanovením správce zanikl, a to ani tehdy, kdyby správcem byla osoba mimo okruh spoluvlastníků. Zde by se zřejmě nejednalo o žalobu ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 mající konstitutivní charakter, ale určovací žalobu ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) OSŘ deklarující ukončení právního vztahu založeného ustanovením do funkce správce.
- 31** Není-li při určení správy a ustanovení správce přesně vymezen rozsah práv a povinností, které má vykonávat, je nutno vycházet především z povahy věci. Je-li společnou věcí obytný dům, v němž se nachází pronajaté byty (a tam přijatý závěr lze nepochybně vztáhnout i na nebytové prostory), spadá pod oblast správy zejména výběr nájmů a úhrada nákladů s pronájmem bytů (nebytových prostor) ve společném domě, zajišťování údržby a oprav společného domu, včetně hodnotové evidence a vyjádření této činnosti a dále sem lze zahrnout vedení listin o výdajích a příjmech ze společné věci a provádění záznamů o příjmech a výdajích; účelem této obvyklé správy je zajištění hospodářského využití společné věci (SR, 2005, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 49/2004). Ke správě společné věci pak lze nepochybně zahrnout i vedení účetnictví a podání vyúčtování v případech, kdy s věcí přímo nehospodaří všichni spoluvlastníci, přičemž právě otázka vyúčtování hospodaření se společnou věcí se stává v praxi aktuální a je usměrňována dosud existující judikaturou.

Pokud vykonávají správu společné věci jen někteří spoluvlastníci a obstarávají správu spoluvlastnického podílu i toho spoluvlastníka, který se na výkonu správy nepodílí, pak lze na obsah práv a povinností mezi tímto spoluvlastníkem a ostatními spoluvlastníky, pokud jde o právo „vyloučeného“ spoluvlastníka na informace o hospodaření s jeho spoluvlastnickým podílem, včetně práva na podání vyúčtování, použít analogicky ustanovení o příkazní smlouvě [724] – (PR, 2007, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 2058/2005). K povinnostem z příkazní smlouvy totiž patří i povinnost příkazníka podat příkazy na jeho žádost všechny zprávy o postupu plnění příkazu a převést na příkazce všechny

užitek z provedeního příkazu a po provedení příkazu předložit příkazci vyúčtování (§ 727). Lze pak dovodit povinnost těch spoluvlastníků, kteří podle rozhodnutí většiny (počítané podle velikosti spoluvlastnického podílu), dohody anebo rozhodnutí soudu vykonávají správu společné věci, umožnit ostatním spoluvlastníkům, kteří se na správě nepodílejí, seznámit se s obsahem listin a záznamů týkajících se společné věci a předložit jim vyúčtování o hospodaření s touto věcí. Nicméně i v případě, že spoluvlastník vykonává správu společné věci, resp. část této správy, jen fakticky bez souhlasu dalších spoluvlastníků, lze dovodit povinnost tohoto spoluvlastníka umožnit ostatním spoluvlastníkům, kteří se na správě nepodílejí, seznámit se s obsahem listin a záznamů týkajících se společné věci a předložit jim vyúčtování o hospodaření s touto věcí. Na takové případy by totiž bylo použitelné jednatelství bez příkazu podle § 746, podle kterého jednatel bez příkazu je povinen dokončit jednání, podat o něm vyúčtování a převést vše, co přitom získal na toho, koho záležitost obstaral (PR, 2007, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 2058/2005). V případě, že by uvedená povinnost splněna nebyla, mohou se ostatní spoluvlastníci domáhat realizace tohoto svého práva žalobou.

Žaloba podílového spoluvlastníka na podání vyúčtování hospodaření se společnou věcí, jež by se opírala o ustanovení § 139 odst. 2 větu druhou in fine, není pouhou žalobou na vydání dokladů o hospodaření, ale jedná se o nárok širší, doklady o hospodaření proto není nutno v žalobě jednoznačně označit (PR, 2005, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 492/2005). V obecných otázkách žalobního petitu a rozhodování lze vycházet ze závěrů ustálené soudní praxe vyjádřené např. v usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 909/2003 (Sou R NS č. C 2375). Řešení otázek spojených s vyúčtováním správy je v dosavadní judikatuře pouze naznačeno a nelze je považovat za uzavřené. Výrok rozsudku o žalobě na podání vyúčtování by zřejmě měl znít na podání vyúčtování hospodaření s konkrétní společnou věcí v přesně vymezeném časovém období, splnění této povinnosti by se zkoumalo v exekučním řízení a při posuzování splnění uložené povinnosti by se postupovalo podle ustanovení § 351 OSŘ. Podle závěrů současné soudní praxe pak platí, že soud ve sporu podílových spoluvlastníků o hospodaření se společným domem může spoluvlastníku vykonávajícímu správu domu nařídít, aby umožnil ostatním spoluvlastníkům seznámit se s obsahem listin o výdajích a příjmech ze společné věci. Může také rozhodnout, že účastníci jsou povinni ukládat výnosy ze společné věci na společný bankovní účet (PR, 2005, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 492/2005).

Nedostatek dosavadní výslovné zákonné úpravy správy společné věci řeší návrh občanského zákoníku v ustanoveních § 983 až 990 úpravou správy společné věci a v ustanoveních § 991 až 995 úpravou postavení správce společné věci. Ve shodě s judikatorními závěry pak upravuje postavení správce jakožto příkazníka i jeho povinnost podat spoluvlastníkům vyúčtování správy. Je tomu tak proto, aby byl oprávněn vyúčtovat spoluvlastníkům náhradu nákladů, i když se výsledek nedostaví. Spoluvlastníka, pokud jedná jako správce a počíná si přitom sice svévolně, ale nikoli k újmě společné věci, resp. nikoli k újmě ostatních spoluvlastníků, pak návrh chrání tak, že mu přiznává v případě ohrožení společné věci náhradu nutných nákladů bez dalšího a v situaci, kdy koná s cílem věci prospět, náhradu nákladů v rozsahu zhodnocení věci.

2. Oprava, úprava, údržba, změna společné věci

Pod hospodaření se společnou věcí ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 bývá standardně zařazována i oprava, úprava, údržba, ale za určitých okolností také změna společné věci (SR, 2003, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 1300/2001, Sou R NS č. C 2844 – NS sp. zn. 32 Cdo 752/2003). Uvedené atributy jsou spojeny zejména se samotným zachováním ekonomické podstaty věci, a proto se na ně důvodně vztahuje režim hospodaření se společnou věcí. Pojem opravy, úpravy a údržby společné věci nečiní v praxi větších

potíží. Oprava společné věci míří na případy, kdy dochází ke snížení, omezení či ztrátě funkčnosti věci nebo její části v důsledku poškození, vady nebo jiných skutečností tyto následky způsobujících. Úprava věci zahrnuje dílčí zásahy do věci, které svým kvalitativním a kvantitativním rozsahem nezasahují přímo podstatu věci, a nepředstavují tak její celkovou změnu; údržba společné věci pak je spojena s potřebou průběžného zachovávání funkčnosti a ochranou před jejím případným znehodnocením.

- 35** Pojem změny společné věci pak je nutno vykládat v kontextu jeho podřazení ustanovení § 139 odst. 2. Za změnu pak nelze považovat takový zásah do společné věci, který nemůže být proveden většinovým spoluvlastníkem (nebo většinou podílů), protože obligatorně vyžaduje souhlas všech spoluvlastníků pro platnost takového právního úkonu (jde o tzv. společná práva spoluvlastníků [137, 9]). Za změnu pak je třeba v obecném pojetí považovat zejména takový zásah do věci, který zasahuje její funkční (účelové) určení, kvalitativní a kvantitativní stránku dosavadního způsobu využití věci či představuje změnu jejích ekonomických parametrů. Kdy se jedná o změnu společné věci podřaditelnou režimu hospodaření se společnou věcí a kdy půjde už o realizaci tzv. společných práv spoluvlastníků, je nutno posuzovat případ od případu s přihlédnutím k individuálním okolnostem. K tomu, aby soud o neshodě o změně společné věci rozhodl, zákon nevyžaduje, aby šlo o změnu věci zvlášť kvalifikovanou nebo vymezenou určitým účelem. Pro závěr, zda jde o neshodu spoluvlastníků ve smyslu § 139 odst. 2, není proto podstatný účel zamýšleného dotčení společné věci, neboť ten bude soud posuzovat až při vlastním rozhodování o této neshodě (SR, 2003, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 1300/2001).

Současná judikatura naznačila v některých případech hranice změny společné věci. Za změnu akceptovala situaci, kdy spoluvlastníci domu, u něhož se na společném pozemku nachází opěrná zídka, byli v neshodě o způsobu naložení s touto opěrnou zídkou (SR, 2003, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 1300/2001), naproti tomu pod režim ustanovení § 139 odst. 2 správně nezařadila situaci nesouhlasu rovnodílného podílového spoluvlastníka s postavením garáže druhým spoluvlastníkem na společném pozemku, opíraje se o argumentaci, podle níž postavením garáže jen jedním ze spoluvlastníků na pozemku, který je v jejich podílovém spoluvlastnictví, přičemž by se tato stavba stala výlučným vlastnictvím jen jednoho z nich – stavebníka, by vznikla stavba, jež by trvale a nad rámec omezení daných samotnou podstatou spoluvlastnického práva omezovala práva druhého rovnodílného spoluvlastníka, který by tak byl zcela vyloučen z užívání části pozemku zastavěného stavbou, která by mu nepatřila. Ani za použití ustanovení § 139 odst. 2 nelze nutit podílového spoluvlastníka, aby souhlasil s vytvořením další věci, jež by měla být v jejich spoluvlastnictví (PR, 2003, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 1470/2002).

3. Investice do společné věci a náklady na věc

- 36** S předchozím bodem souvisí i otázka tzv. investic do společné věci a vynaložení nákladů na věc. Odborná literatura pozornost investicím a nákladům zpravidla nad rámec judikatorních závěrů nevěnuje, a proto jsou zde závěry soudní praxe stěžejní. Byť jsou tyto otázky zpravidla nastolovány až v souvislosti se zrušením a vypořádáním podílového spoluvlastnictví v tzv. širším smyslu, svou podstatou spadají pod právní režim hospodaření se společnou věcí (PR, 2001, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 599/99). Již starší judikatura se podrobně zabývala otázkami investic a nákladů vynaložených na společnou věc (R 37/1982), její závěry jsou však v současné době použitelné pouze omezeně vzhledem ke skutečnosti, že výklad o investicích byl proveden ve vztahu k dnes zrušenému ustanovení § 138, jenž hospodaření spoluvlastníků poměřoval již neexistujícím kritériem běžných a neběžných záležitostí.

Pro účely vypořádání investic je třeba rozlišovat případy, kdy investice jsou učiněny s (byť i konkludentním) souhlasem spoluvlastníků (§ 139 odst. 1), anebo bez tohoto souhlasu. **37**

V případě, že ostatní spoluvlastníci s nákladem vynaloženým jedním nebo více spoluvlastníky na věc souhlasí (a je nerozhodné, zda se jedná o náklady na nutnou úpravu nebo údržbu či o náklady na jinou než nutnou opravu a údržbu), jde o dohodu o hospodaření se společnou věcí a investující spoluvlastník má proti ostatním spoluvlastníkům právo na úhradu vynaložených prostředků (§ 137 odst. 1); není-li mezi spoluvlastníky dohodnuto, jakým způsobem se budou na těchto investicích podílet, je rozhodující velikost spoluvlastnických podílů. Dohoda spoluvlastníků o úhradě vynaložených nákladů může mít různou formu a nemusí se jednat pouze o vymezení podílů formou finančního vyrovnání mezi spoluvlastníky. Soudní praxe připustila i uzavření dohody, podle které některý ze spoluvlastníků ponese náklady investic do společného domu a druhý spoluvlastník mu za to umožní v nemovitosti bydlet (Sou R NS č. C 827 – NS sp. zn. 25 Cdo 2523/99).

Obdobný postup je namístě i tehdy, pokud o rozsahu investic rozhodl většinový spoluvlastník v souladu s principem majorizace, neboť se jedná o rozhodnutí mající oporu v zákoně. V tomto případě i při vyjádřeném nesouhlasu ostatních menšinových spoluvlastníků pro ně vyplývá povinnost podílet se na úhradě investic podle výše spoluvlastnických podílů, nebude-li mezi nimi uzavřena jiná dohoda (která však obvykle z povahy věci nepřipadá do úvahy tam, kde některý ze spoluvlastníků s vynaložením investic vyjádřil nesouhlas), protože rozhodnutí o investicích bylo provedeno v souladu se zákonem. I zde však platí při uplatnění nároku investujícím spoluvlastníkem na úhradu vynaložených nákladů korektiv dobrých mravů ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ. Byť zřejmě nepůjde o situace příliš časté (a měly by být výjimečné), lze si jeho použití představit zřejmě např. tam, kde většinový spoluvlastník opakovaně činí při nesouhlasu ostatních spoluvlastníků rozsáhlé nikoliv nezbytné investice zřetelně přesahující majetkové poměry nesouhlasících spoluvlastníků, ve vztahu ke kterým se pak domáhá úhrady. Jedná-li se pak o investice jakéhokoli druhu, vynaložené jedním ze spoluvlastníků na společnou věc se souhlasem spoluvlastníků ostatních, jsou jejich části, připadající na spoluvlastnické podíly neinvestujících spoluvlastníků splatné (nebyla-li mezi nimi uzavřena dohoda jiná), již za trvání spoluvlastnictví, a nikoliv až po jeho zrušení (Sou R NS č. C 696 – NS sp. zn. 22 Cdo 1596/2000). **38**

Tam, kde by se jednalo o vynaložení investic bez dohody spoluvlastníků a nešlo by ani o rozhodnutí na základě principu majorizace, nejedná se u investujícího spoluvlastníka o nárok vůči spoluvlastníkům ostatním, který by se opíral o dohodu a ustanovení § 137 odst. 1. Investující spoluvlastník se však může domáhat vydání bezdůvodného obohacení, které ostatním spoluvlastníkům vzniklo. Pokud by se jednalo o investici na nutné opravy nebo údržbu, výše bezdůvodného obohacení by byla dána podílem na investici odpovídající jeho spoluvlastnickému podílu ke společné věci, přičemž povinnost vydat bezdůvodné obohacení by vznikla vynaložením investice za trvání spoluvlastnického vztahu (PR, 2001, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 599/99). V pozdější rozhodovací praxi však byl vyložen názor (Sou R NS č. C 3693 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005), podle kterého bez ohledu na odlišení druhů nákladů na nezbytné, a nikoliv nezbytné je dána výše bezdůvodného obohacení zhodnocením podílů spoluvlastníků v důsledku vynaložené investice. Jestliže však takový nárok na vydání bezdůvodného obohacení lze vymáhat již za trvání spoluvlastnictví vynaložením investice, je zřejmě akceptovatelnější názor vyjádřený v prvním z citovaných rozhodnutí, neboť takové pojetí více koresponduje charakteru nákladů jakožto nezbytných a potřebných, na jejichž úhradě by se měli spoluvlastníci podílet poměrem jejich spoluvlastnického podílu k celkově vynaložené **39**

částce investujícího spoluvlastníka. Jinak podrobné řešení investic v R 37/1982 se k této otázce výslovně nevyjadřuje. Promlčecí doba by v tomto případě vyplývala z ustanovení § 107, přičemž pro počátek jejího běhu by byl rozhodující okamžik vynaložení nákladu na nutnou opravu či údržbu (R 37/1982).

Pokud by šlo o jiné investice než nezbytné opravy a údržbu, pak povinnost spoluvlastníka vydat bezdůvodné obohacení by vznikla až při zániku jeho spoluvlastnictví, např. při jeho zrušení nebo při prodeji spoluvlastnického podílu, a to ve výši zhodnocení jeho podílu v důsledku vynaložené investice (PR, 2001, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 599/99). To je dáno rozdílem mezi cenou podílu před investicí a po jejím vynaložení (Sou R NS č. C 3693 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005). Promlčení je v tomto případě upraveno ustanovením § 107, přičemž pro začátek běhu promlčecí doby bude rozhodující okamžik zániku podílového spoluvlastnictví (R 37/1982).

4. Užívání věci

a) obecně

- 40 V soudní praxi (a ostatně ani v odborné literatuře) nepanují pochybnosti o tom, že pod pojem hospodaření se společnou věcí je nutno ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 zařadit i užívání společné věci jejími spoluvlastníky, a to i věci nemovité (R 22/1999, R 31/2000).
- 41 Při úpravě společného užívání přicházejí do úvahy zpravidla tři základní možnosti: a) úprava užívání provedená tak, že jednotliví spoluvlastníci užívají některé vydělené části společné věci, b) jeden ze spoluvlastníků užívá výlučně celou věc s odpovídajícím řešením absence užívání druhými spoluvlastníky, c) jednotliví spoluvlastníci budou věc užívat střídavě v určených časových obdobích; jednotlivé způsoby pak je možno v konkrétních případech i kombinovat (R 54/1973).

b) užívání společné věci na základě rozhodnutí soudu

- 42 V praxi někdy vznikají obtíže při posouzení, kdy přichází rozhodování soudu o užívání společné věci do úvahy. I zde se uplatní obecný režim předvídaný ustanovením § 139 odst. 2, tj. tam, kde došlo k rovnosti hlasů, nedosáhlo se většiny anebo nedošlo k dohodě mezi spoluvlastníky. Již starší judikatura v této souvislosti správně vyložila, že v případě absence dohody podílových spoluvlastníků o způsobu užívání společné věci, nelze návrh na rozhodnutí o neshodě o právech a povinnostech spoluvlastníků, týkající se užívání společné věci, zamítnout s poukazem na již existující stav užívání věci, nýbrž je třeba způsob užívání společné věci stanovit výrokem soudního rozhodnutí (R 37/1971). Soud však neřeší neshody podílových spoluvlastníků v užívání společné věci jen v každém konkrétním případě; tyto neshody řeší (v rámci sporných vztahů vymezených účastníky) v takové šíři, v níž mezi spoluvlastníky panuje neshoda podmiňující rozhodování soudu (PR, 2003, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 1524/2001). Z ustanovení občanského zákoníku nevyplývá, že podmínkou pro rozhodování soudů je neshoda v konkrétním případě a že by nemohly být ohledně užívání společné věci trvale vymezeny sféry či části takové věci, v nichž by užívání a nakládání s ní (v rámci zachovaného spoluvlastnictví) příslušelo výlučně (nebo společně s dalším spoluvlastníkem) tomu kterému ze spoluvlastníků. Stejně jako se mohou podíloví spoluvlastníci při hospodaření se společnou věcí dohodnout na každé jednotlivosti, mohou se tak dohodnout i na rozsáhlé a se vším uvažující úpravě užívání celé věci, v níž by mohlo být pamatováno i na situace, které dosud nenastaly.
- 43 Ze zákona nevyplývají žádná kritéria, kterými se má soud při rozhodování řídit. Z povahy podílového spoluvlastnictví však vyplývá, že úprava užívání provedená rozhodnutím

soudu by se měla (tam kde je to možné a účelné) pokusit zajistit užívání věci všem spoluvlastníkům. Byť by případné vyloučení spoluvlastníků z užívání společné věci bylo spojeno s obligatorním nárokem na finanční náhradu za vyloučení z užívání, nelze obecně takový postup považovat za žádoucí, neboť by ve svém důsledku fakticky vedl k trvalé eliminaci spoluvlastníka z výkonu jeho spoluvlastnického práva při zachování jeho dalších práv a povinností spoluvlastníka (např. v režimu pasivní solidarity – § 139 odst. 1, v oblasti investic a nákladů na věc) a ve vztahu ke spoluvlastníku, který by společnou věc výlučně užíval pak předpokládal jeho platební povinnost vůči spoluvlastníku vyloučenému z užívání. Součástí rozhodnutí o úpravě užívání společné věci však není současně určení výše náhrady za neužívání věci v rozsahu spoluvlastnického podílu, neboť povinnost náhrady za užívání společné věci spoluvlastníku, který má být teprve vyloučen z dosavadního užívání společné věci, nastává až poté, co věc přestane skutečně užívat. Spoluvlastníku, který nepřestal společnou věc dosud užívat, tudíž právo na náhradu za její neužívání nevzniklo. Je-li ovšem soudním rozhodnutím upraveno užívání společné věci, je třeba, aby vedle vymezení práv jednotlivých spoluvlastníků rozhodnutí obsahovalo také určení tomu odpovídajících povinností spoluvlastníků ostatních tak, aby se jednalo o rozhodnutí vykonatelné v případě, že ze strany spoluvlastníků by nebyl obsah rozhodnutí respektován a dodržován (odlišně však odůvodnění usnesení – SR, 2004, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 2637/2003).

c) užívání společné věci na základě majorizace

V souladu s principem majorizace tudíž většinový spoluvlastník může rozhodnout o užívání společné věci. Princip majorizace je v tomto směru založen na několika základních principech: 44

a) Jestliže většinový podílový spoluvlastník právně relevantním způsobem rozhodl o způsobu či rozsahu užívání společné věci, nemůže být jeho případná žaloba o úpravu užívání této věci opodstatněná (Sou R NS č. C 1572 – NS sp. zn. 22 Cdo 1812/2001). Jestliže by ostatní spoluvlastníci jeho rozhodnutí nerespektovali, může se domáhat ochrany svého vlastnického práva ve smyslu ustanovení § 126 odst. 1 (žalobou na vyklizení nebo žalobou negatorní). Tímto judikatorním závěrem se potvrzuje převažující názorový směr ve sporné otázce, zda mezi spoluvlastníky přichází do úvahy aplikace tzv. vlastnických žalob [z142, 10]. Podle závěrů soudní praxe rozhodnutím většinového spoluvlastníka pak může pozbyt účinnosti i úprava užívání společné věci podílovými spoluvlastníky, k níž došlo před 1. 1. 1992 dohodou spoluvlastníků nebo rozhodnutím soudu (PR, 2004, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 429/2003); 45

b) Většinový spoluvlastník může svým rozhodnutím vyloučit menšinového spoluvlastníka z užívání společné věci a menšinový spoluvlastník je povinen se takovému rozhodnutí podřídit a to i tehdy, jestliže je např. zcela vyloučen z užívání věci. Kromě možnosti domáhat se náhrady za neužívání společné věci v rozsahu svého spoluvlastnického podílu (případně nároků jiných – viz dále), které nemůže být ani rozhodnutím většinového spoluvlastníka zbaven, přichází do úvahy i poměřovat podle okolností konkrétního případu výkon práv většinového spoluvlastníka korektivem dobrých mravů ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1; 46

c) Platnost rozhodnutí většinového spoluvlastníka, jímž byl menšinový spoluvlastník vyloučen z užívání společné věci, není podmíněna rozhodnutím o náhradě za toto vyloučení (R 19/2001). Rozhodnutí či dohoda o náhradě za užívání věci v podílovém spoluvlastnictví určené spoluvlastníkovi za to, že nemůže tuto věc užívat v rozsahu svého spoluvlastnického podílu, nemusí být součástí rozhodnutí či závazné dohody spoluvlastníků o vyloučení spoluvlastníka z užívání věci a jeho následném vyklizení 47

z dosud jím užívané nemovitosti. Právo spoluvlastníka na náhradu (založenou institutem bezdůvodného obohacení druhého spoluvlastníka) za to, že neužívá společnou věc v rozsahu odpovídajícím jeho spoluvlastnickému podílu, je dáno zákonem a rozsah tohoto užívacího práva ke společné věci (stejně jako výše spoluvlastnického podílu) nemůže být proti vůli spoluvlastníka rozhodnutím spoluvlastníků modifikován. Neumožňují-li existující poměry nebo rozhodnutí, popřípadě dohoda spoluvlastníků některému spoluvlastníkovi plnou realizaci tohoto práva, náleží mu za to odpovídající náhrada. Rozsah této náhrady pak logicky rovněž nemůže být proti vůli spoluvlastníka rozhodnutím ostatních spoluvlastníků modifikován. K uvedeným závěrům se pak Nejvyšší soud přihlásil i v nejnovější rozhodovací praxi (NS sp. zn. 22 Cdo 1499/2006).

d) užívání bytu ve společném domě

- 48** Poměrně častou je v soudní praxi otázka užívání nemovitostí, jež též spadá pod rozsah hospodaření se společnou věcí ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 (R 22/1999, Sou R NS č. C 2716 – NS sp. zn. 22 Cdo 1567/2004) a v jejím rámci užívání bytu ve společném domě. Užívání bytu pak zahrnuje jednak případy, kdy se jedná o úpravu, která zajistí užívání bytu všem spoluvlastníkům ať již k trvalému bydlení nebo k rekreačnímu užívání a jednak případy, kdy jde o určení, který ze spoluvlastníků bude byt výlučně obývat. I zde samozřejmě platí, že většinou, počítanou podle velikosti podílů, rozhodují spoluvlastníci o užívání bytu ve společném domě jedním z nich (R 22/1999, Sou R NS č. C 2845 – NS sp. zn. 22 Cdo 1567/2004), nicméně jsou-li splněny podmínky předvídané ustanovením § 139 odst. 2 rozhoduje o úpravě užívání soud. Obecně platí, že hospodaření se společnou stavbou může být upraveno tak, že se trvale vymezí určité prostory v domě (včetně bytů) s určením, který ze spoluvlastníků bude tou kterou z prostor sám či společně s jiným spoluvlastníkem disponovat (PR, 2003, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 1524/2001, PR, 2006, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 2822/2004), přičemž úpravě užívání místností v domě spoluvlastníky nebrání skutečnost, že stavební úřad nedal povolení k jejich užívání, neboť o užívání společné věci může být rozhodnuto, aniž by každý ze spoluvlastníků musel dům také užívat; soud je proto oprávněn rozhodnout o užívání místností v domě, které nebyly dosud kolaudovány, tj. ohledně nichž nebylo dosud rozhodnuto o jejich užívání podle veřejného práva.

Obtížnější situace nastává, když se jedná o úpravu užívání jediného bytu ve společném domě. Judikatura vyslovila v této souvislosti názor, podle kterého spoluvlastníci, jejichž podíly jsou stejné, jsou oprávněni užívat jediný byt ve společném domě, umožňuje-li to velikost bytu a jejich osobní poměry, přestože dosud užíval byt jenom jeden ze spoluvlastníků (SR, 2002, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 2424/99).

- 49** Jedná-li se pak o jeden byt ve společném domě, často rodinné poměry spoluvlastníků nebo samotný počet spoluvlastníků neumožňují objektivně společné užívání tohoto bytu, zvláště nejsou-li schopni se spoluvlastníci na úpravě užívání dohodnout (do úvahy nepřichází ani jiné rozhodnutí podle § 139 odst. 2) a tato je ponechána na rozhodnutí soudu, když společné soužití spoluvlastníků v jednom bytě by vedlo pouze k nárůstu mezi nimi existujících neshod. Rozhodne-li však většinový spoluvlastník, že bude (např. se svou rodinou) výlučně obývat byt ve společném domě, je jeho rozhodnutí platné, neboť představuje rozhodování o nakládání se společnou věcí (i zde je však třeba poměřovat výkon práv většinového spoluvlastníka korektivem dobrých mravů – § 3 odst. 1). Podle takového rozhodnutí se pak lze domáhat vyklizení spoluvlastníka domu z bytu (R 22/1999, Sou R NS č. C 2845 – NS sp. zn. 22 Cdo 1567/2004, PR, 2003, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 1524/2001) a menšinový spoluvlastník je povinen se rozhodnutí většinového spoluvlastníka podřídit. Z výše uvedené judikatury se pak dále podává, že spoluvlastník, jehož právo užívat byt ve společném domě zaniklo rozhodnutím

ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2, má právo na zajištění bytové náhrady. Podmínění vyklizení menšinového spoluvlastníka z bytu po zajištění bytové náhrady sice nemá přímou oporu v ustanoveních občanského zákoníku, ale opírá se o analogickou aplikaci ustanovení § 712 upravující nárok na bytovou náhradu při zániku práva nájmu bytu. I v těchto případech je však třeba zabývat se tím, zda není dán důvod k odepření náhrady za byt z hlediska ustanovení § 3 odst. 1. Tak tomu bývá zpravidla v případech, kdy bytová potřeba povinného je uspokojena jinak (srov. též R 35/1994). Je ovšem třeba zdůraznit, že analogická aplikace ustanovení § 712 přichází v těchto případech v úvahu pouze za předpokladu, že podílový spoluvlastník užíval byt ve společném domě oprávněně a že toto jeho právo zaniklo. Nicméně tento judikatorní směr není v odborné literatuře přijímán bezvýhradně (*Balák, F.* Odlišná stanoviska k rozhodnutím publikovaným ve Sbírce rozhodnutí a stanovisek. SR, 2000, č. 3, s. 65), aktuální rozhodovací praxe však od něj odklon nezaznamenala (PR, 2006, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 2822/2004).

Obdobná situace pak nastává tam, kde úprava užívání bytu byla provedena soudním rozhodnutím způsobem zakládajícím výlučné užívání jedním ze spoluvlastníků. I v těchto případech se může spoluvlastník domáhat vyklizení druhého spoluvlastníka, podmínkou je, že byl podán návrh na vyklizení druhým ze spoluvlastníků. Zatímco rozhodování o úpravě užívání společné věci je konstitutivním rozhodnutím upravujícím vypořádání právních vztahů mezi podílovými spoluvlastníky, takovým rozhodnutím není povinnost vyklidit určité prostory (rozhodnutí deklaratorní), které navazuje na úpravu užívání věci v podílovém spoluvlastnictví, jež ob stojí sama o sobě a nemusí být provázena rozhodováním o vyklizení (SR, 2004, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 2637/2003).

Ve vztahu k užívání bytů ve společném domě se jedná buď o případy neshod ohledně trvalého užívání bytu nebo o případy užívání rekreačního. Zatímco v případě úpravy trvalého užívání je třeba zohlednit vedle velikosti spoluvlastnických podílů a účelného využití věci i objektivní potřebu bydlení jednotlivých spoluvlastníků a okolnosti konkrétního případu, zejména péči o nezletilé děti (R 129/1951, R 55/1963), v případě rekreačního užívání je nutno zohlednit především zájem všech spoluvlastníků na přiměřeném užívání domu (bytu) pro rekreační účely.

50

e) nájemní vztahy

Oblast nájemních vztahů ke společné věci tvoří relativně samostatnou sféru hospodaření se společnou věcí a zahrnuje několik dílčích případů. Především se jedná o samotné určení nájemce, neboť za hospodaření se společnou věcí se považuje také určení nájemce. Judikatura vcelku bez pochybností (ale i bez bližšího zdůvodnění) zahrnuje pod případy hospodaření se společnou věcí určení nájemce části nemovitosti – nebytového prostoru v rámci obytného domu – (SR, 2000, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 400/98) i určení nájemce bytu ve společném domě (Sou R NS č. C 1239 – NS sp. zn. 22 Cdo 205/2002, NS sp. zn. 26 Cdo 1153/2006). Od samotného určení nájemce jakožto výrazu hospodaření se společnou věcí pak je nutno odlišovat samotné uzavření smlouvy o nájmu bytu v domě v podílovém spoluvlastnictví, které je také hospodařením se společnou věcí (Sou R NS č. C 3248 – NS sp. zn. 26 Cdo 436/2004, NS sp. zn. 26 Cdo 2033/2005) a kde např. narozdíl od určení nájemce může být mezi spoluvlastníky neshoda o konkrétním obsahu nájemní smlouvy, která může vyústit v rozhodnutí soudu podle ustanovení § 139 odst. 2.

51

I ve vztahu k nájemním vztahům je nutno dbát důsledně na skutečné projevy vůle spoluvlastníků při realizaci právních úkonů tak, aby bylo zřejmé, co bylo jejich úmyslem, neboť nájemní vztahy se výrazně odlišují od samotného hospodaření se společnou věcí.

Že se nejedná o akademický problém, vyjádřila v konkrétních případech judikatura závěrem, podle kterého pokud podíloví spoluvlastníci výslovně uzavřeli dohodu o „nájmu spoluvlastnického podílu“ jedním z nich, nelze bez skutkových zjištění ohledně obsahu jejich skutečné vůle dospět k závěru, že ve skutečnosti šlo o dohodu o hospodaření se společnou věcí (Sou R NS č. C 1684 – NS sp. zn. 22 Cdo 1658/2001). Vedle realizace projevů vůle pak i ve sféře nájemních vztahů je nutno dodržovat obecný rozhodovací režim o hospodaření se společnou věcí v praxi řešený mimo jiné ve vztahu k jednání menšinového spoluvlastníka o uzavření nájemní smlouvy tak, že o konkludentním uzavření smlouvy o nájmu bytu nelze uvažovat v případech, jednal-li jako pronajímatel menšinový spoluvlastník obytného domu bez vědomí a souhlasu ostatních spoluvlastníků (Sou R NS č. C 3248 – NS sp. zn. 26 Cdo 436/2004).

- 52** Obecný režim ustanovení § 139 odst. 2 se pak promítá i do dalších aspektů nájemních vztahů. Za případ hospodaření se společnou věcí je proto nutno považovat i udělení souhlasu k dohodě o výměně bytu nacházejícího se v podílovém spoluvlastnictví (Sou R NS č. C 4304 – NS sp. zn. 26 Cdo 801/2006).

Obdobná pravidla se proto uplatní i pro ukončení nájemních vztahů ať již na základě jednostranného nebo dvoustranného právního úkonu. Platí proto, že je-li dům, v němž se nachází byt, jehož nájem má být ukončen dohodou, v podílovém spoluvlastnictví, řídí se uzavírání dohody ustanovením § 139 odst. 2 (NS sp. zn. 26 Cdo 2908/2005). Pluralita spoluvlastníků při jednání navenek činí někdy v praxi obtíže, je proto nutno důsledně respektovat i ustanovení o zastoupení. Ve vztahu k zániku práva nájmu bytu pak soudní praxe dospěla k závěru, podle kterého plná moc, udělená jednomu z menšinových podílových spoluvlastníků obytného domu zbývajících podílovými spoluvlastníky k zastupování ve „všech právních věcech, týkajících se tohoto domu“, opravňuje zmocněného spoluvlastníka rovněž k tomu, aby jménem ostatních spoluvlastníků uzavřel dohodu o zániku práva nájmu bytu. Nevyplyvá-li však z dohody o zániku práva bytu, že zmocněný spoluvlastník jednal i v zastoupení ostatních spoluvlastníků, platí, že jednal toliko vlastním jménem (Sou R NS č. C 2420 – NS sp. zn. 26 Cdo 2094/2003), což v případě jednání menšinového spoluvlastníka vedlo k závěru o neplatnosti dohody o zániku práva nájmu. Stejný právní režim pak platí i pro ukončení nájemního vztahu výpovědí, neboť i dání výpovědi z nájmu bytu v domě v podílovém spoluvlastnictví je hospodařením se společnou věcí, o němž rozhodují spoluvlastníci většinou, počítanou podle velikosti podílů (Sou R NS č. C 917 – NS sp. zn. 26 Cdo 2357/99). Výpověď z nájmu bytu proto musí být podložena rozhodnutím většiny spoluvlastníků domu (NS sp. zn. 26 Cdo 1481/2005, NS sp. zn. 26 Cdo 1153/2006).

f) jiné případy užívání společné věci

- 53** Spektrum případů užívání společné věci je velmi rozsáhlé a prakticky nelze podat jeho úplný výčet. Postup podle ustanovení § 139 odst. 2 může zahrnovat nejrozumnější otázky užívání samotných movitých věcí (osobního automobilu, motorové pily apod.), nemovitých věcí (užívání zahrady), ale také jejich užitků (rozvrh výtěžků ze společné zahrady, užití získaného nájemného), případně využití nebo nevyužití věci. Nelze podat obecný návod užívání v jednotlivých konkrétních případech a je vždy nutno přihlížet k individuálním okolnostem, byť určité obecnější závěry lze v některých případech vysledovat. Judikatura se vyslovila např. k úpravě užívání zahrady přiléhající ke společně užívanému domu tak, že není účelné stanovit střídavé užívání zahrady, neboť je účelnější, aby každému ze spoluvlastníků byla k užívání vymezena její část (SR, 2007, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 3019/2006). Jiný pohled na úpravu užívání zahrady by však mohl být dán tam, kde by spoluvlastníci neměli upraveno celoroční užívání určitých prostor v domě, ale např. tzv. střídavé užívání v určitých obdobích. V takovém případě

by bylo možno uvažovat i o střídavém užívání zahrady tak, aby byl zachován funkční celek všech užívaných nemovitostí.

Zatímco případy užívání nebo využívání společné věci jsou poměrně časté, méně často se setkává praxe s případy nevyužití věci. Novější judikatura se v této souvislosti vyslovila např. k rozhodnutí většinového spoluvlastníka o nevyužití věci v případě, kdy na základě tohoto rozhodnutí nedošlo k pronájmu nebytových prostor ve společné nemovitosti po určitou dobu tak, že takové rozhodnutí spoluvlastníka bez dalšího nepředstavuje porušení právní povinnosti ve smyslu ustanovení § 420, s nímž by byl případně spojen nárok menšinových spoluvlastníků na náhradu škody (R 34/2003).

K odst. 3:

I. Obecně

Odstavec 3 představuje výjimku z odstavce 2 a vztahuje se jen na případy sporu menšinových podílových spoluvlastníků s většinovými podílovými spoluvlastníky o důležitou změnu společné věci. Jeho smyslem je umožnit menšinovým spoluvlastníkům zvrátit rozhodnutí většinových spoluvlastníků o hospodaření se společnou věcí v tak zásadní otázce hospodaření se společnou věcí, jakou je důležitá změna společné věci (PR, 2003, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 1470/2002). Všem spoluvlastníkům musí být dána možnost se k navrhovanému opatření vyjádřit, což vyplývá z ustanovení § 139 odst. 3, které hovoří o přehlasovaných spoluvlastnících (obdobně § 834 OZO) a jednak i z povahy důležité změny na společné věci, neboť provedením důležitých změn může být podstatně ohrožena hodnota nebo výnosnost společné věci.

54

II. Pojem důležité změny společné věci

Občanský zákon definici uvedeného pojmu neobsahuje a nevymezuje (ani demonstrativně), jaké úkony pod něj lze zařadit. Judikatura se pak kasuisticky vyjadřuje k tomu, co v poměrech konkrétního případu lze za důležitou změnu společné věci považovat. Obvykle se vychází z toho, že za důležitou změnu společné věci se považují případy, kdy dochází zejména ke změně podstaty nebo funkce společné věci. Toto východisko je však nutno doplnit a korigovat tím, že důležitá změna společné věci musí být stále podřaditelná pod pojem hospodaření se společnou věcí a nesmí se jednat o změnu samotné podstaty věci (R 15/1967, R 54/1973). Tam, kde by se jednalo již o tzv. společná práva spoluvlastníků [137, 9], o případy podřaditelné ustanovení § 139 odst. 2, 3 nejde. Za důležitou změnu pak lze považovat obvykle případy, kdy dochází ať již k dočasné nebo trvalé změně ekonomického využití společné věci, aniž by se však změnila její základní věcná podstata nebo docházelo ke změně v okruhu spoluvlastníků. K důležitým změnám společné věci tak patří např. změna stavebního pozemku na zemědělský, změna stavebního určení budovy z obytné budovy na kancelářskou, přestavba společného domu, zásadní rekonstrukční práce na společném domě apod. Vždy je však nutno vycházet z okolností konkrétního případu a přihlížet zejména k druhu a povaze věci, jejímu ekonomickému určení apod. Naproti tomu se nejedná o důležitou změnu společné věci tam, kde se rozhoduje o tom, komu bude pronajata část společné nemovitosti, jejíž účelové určení zůstalo nezměněno; tento případ považuje soudní praxe za hospodaření se společnou věcí (SR, 2000, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 400/98, Sou R NS č. C 1239 – NS sp. zn. 22 Cdo 205/2002). Ze sféry společných práv spoluvlastníků pod ustanovení § 139 odst. 3 nespadá zejména nakládání s celou věcí (darování, prodej, směna), zatížení celé věci věcným břemenem, zastavení věci, odstranění a likvidace věci apod.

55

- 56** Obecný zákoník občanský k případům srovnatelným s důležitými změnami (jednalo se o tzv. mimořádnou správu ve smyslu ustanovení § 833 OZO) řadil např. provádění novostavby, zavedení nového způsobu hospodaření na pozemcích, stržení staré budovy apod., přičemž v případě pochybností připouštěl určovací žalobu ve směru, zda se o případ mimořádné správy jedná či nikoliv.

III. Postup menšinového spoluvlastníka

- 57** Za nepochybný nedostatek právní úpravy lze považovat stav, kdy právní úprava nestanoví k postupu menšinového spoluvlastníka při jeho nesouhlasu s důležitou změnou společné věci žádné podrobnosti, když pouze zakotvuje jeho právo žádat, aby o důležité změně společné věci rozhodl soud. Toto právo především není omezeno žádnou lhůtou, což však je v rozporu s povahou a principem realizace případných důležitých změn na společné věci, pakliže by provedení tohoto úkonu mohl menšinový spoluvlastník zvrátit následně podanou žalobou. Komentář k obecnému zákoníku občanskému vycházel ze zásady – z níž je nutno patrně vycházet i v současné době – že do rozhodnutí sporu mezi spoluvlastníky nesmí být důležitá změna na společné věci provedena; tento závěr je odrazem skutečnosti, že teprve rozhodnutím soudu je rozhodnuto – při vyjádřeném nesouhlasu přehlasovaného menšinového spoluvlastníka – o důležité změně. Je-li prvotní podmínkou možnost menšinového spoluvlastníka vyjádřit se k navrhované změně, lze zřejmě vycházet z toho, že po vyjádření jeho stanoviska a odlišném stanovisku většiny by měla běžet lhůta k podání žaloby ve smyslu ustanovení § 139. Nestanoví-li zákon v tomto směru lhůtu žádnou a nelze použít podpůrně ani jiných lhůt obsažených v občanském zákoníku, bylo by nutno za odpovídající považovat výklad, podle kterého by mělo jít o lhůtu přiměřenou okolnostem navrhované změny tak, aby menšinový spoluvlastník měl možnost zvážit všechny aspekty navrhované změny; na straně druhé však nemůže jít o lhůtu nepřiměřenou, která by oddálila realizaci rozhodnutí většiny o důležité změně na společné věci.
- 58** Návrh občanského zákoníku v ustanovení § 985n. pro jednotlivé typy rozhodování spoluvlastníků stanoví pro vyjádření nesouhlasu přehlasovaných spoluvlastníků třicetidenní prekluzivní lhůtu k uplatnění nesouhlasu soudní cestou, přičemž počátek běhu těchto lhůt váže na okamžik učiněného rozhodnutí, případně na případ, kdy se spoluvlastník o rozhodnutí dozvěděl nebo dozvědět mohl. Takovou úpravu je třeba považovat za přínosnou.

Z judikatury:

I. Solidarita spoluvlastníků

R 54/1973: Súd by však prekročil medze rozhodovania podľa ustanovenia § 139 O. z., ak by už išlo o zmenu podstaty veci. Proti vůli či len jedného a případně menšinového spoluvlastníka je takáto zmena nepřipustná. Nesúhlas spoluvlastníka so zmenou podstaty veci nemôže byť nahradený rozhodnutím súdu podľa ustanovenia § 139 O. z.

R 26/1975: Mezi ustanoveními o neoprávněném majetkovém prospěchu (dnes bezdůvodného obohacení) není zvláštní předpis o možnosti uložit solidární povinnost soudním výrokem. Nelze tedy při rozhodování o vydání neoprávněného majetkového prospěchu založit solidární povinnost soudním výrokem tam, kde nebyla podložena zvláštním předpisem v jiné části občanského zákoníku – např. § 138 odst. 2 (dnes § 139 odst. 1 ObčZ) – (shodně **R 1/1979**).

R 22/1975: Účastníky smlouvy o převodu společné věci musí být všichni spoluvlastníci a k účinnému převodu celé věci nestačí právní úkon jednoho z nich, i když byl učiněn se souhlasem všech ostatních spoluvlastníků.

Sou R NS č. C 1738 – NS sp. zn. 33 Odo 85/2002: Nájemce je oprávněn požadovat bezdůvodné obohacení, které na jeho úkor získali pronajímatelé – spoluvlastníci pronajímané nemovitosti, po kterémkoli z nich, bez ohledu na výši jeho spoluvlastnického podílu.

Sou R NS č. C 4182 – NS sp. zn. 33 Odo 1125/2004: Podílový spoluvlastník domu, který přijal od nájemce plnění z neplatné smlouvy o nájmu nebytových prostor, jež se v domě nacházejí, ve vyšší částce, než by odpovídala jeho spoluvlastnickému podílu, není pasivně legitimován v řízení o žalobě druhého spoluvlastníka na vydání bezdůvodného obohacení; v takovém případě vzniká vztah z bezdůvodného obohacení podle § 457 ObčZ mezi účastníky neplatné nájemní smlouvy.

SJ, 2006, č. 11 – NS sp. zn. 29 Odo 364/2006: Je-li zástava v podílovém spoluvlastnictví, rozumí se obvyklou cenou zástavy, k jejímuž složení má být podílový spoluvlastník vyzván postupem podle ustanovení § 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, obvyklá cena jeho spoluvlastnického podílu na zástavě. Taková výzva není právním úkonem týkajícím se společné věci a osobám, které pohledávku vůči úpadci zajišťují svými spoluvlastnickými podíly na zástavě, musí být doručena zvlášť.

NS sp. zn. 32 Odo 1057/2005: Náhrady škody, která vznikla porušením povinnosti ze smlouvy na majetku ve spoluvlastnictví několika osob, se může domáhat kterýkoli z těchto spoluvlastníků, neboť práva z odpovědnosti za škodu, jež vznikla z protiprávního úkonu týkajícího se společné věci, jsou oprávněni uplatnit všichni spoluvlastníci společně a nerozdílně (§ 139 odst. 1 občanského zákoníku).

NS sp. zn. 28 Cdo 594/2006: Je-li však majetek získaný při výkonu společné činnosti (podílovým) spoluvlastnictvím všech účastníků sdružení, je oprávnění ze závazků vzniklých při výkonu společné činnosti třeba řešit za přiměřeného použití ustanovení upravujících podílové spoluvlastnictví. Účastníci zaniklého sdružení jsou z právních úkonů týkajících se majetku získaného výkonem společné činnosti sdružení oprávněni a povinni vůči jiným osobám rukou společnou a nerozdílnou, tj. solidárně. Ve sporech s jinými osobami ohledně takového majetku má každý z věřitelů své samostatné právo k uplatnění pohledávky (popř. části pohledávky) a nezávisle na ostatních ji může uplatnit žalobou u soudu, avšak jen do doby, než bylo vykonáno tzv. právo prevence [tj. než dojde třetí osobě (dlužníkovi) projev vůle věřitele, aby mu bylo plněno]. Poté, co jeden ze solidárních věřitelů požádá o plnění (příp. uplatní pohledávku proti dlužníkovi žalobou u soudu), nemůže již jiný věřitel požadovat po dlužníkovi plnění a dlužník není ani oprávněn mu plnit. Věřitel, který vykonal právo prevence, se tak stává jediným věřitelem vůči dlužníkovi a ostatní věřitelé ztrácejí právo pohledávku uplatnit, i když nebyla splněna. Závazek tak zaniká splněním dluhu tomu věřiteli, který o plnění požádal první. Uplatní-li věřitel pouze část pohledávky, mohou ji do zbytku uplatnit věřitelé ostatní.

II. Pojem a právní režim hospodaření se společnou věcí

R 54/1973: Dohoda spoluvlastníků o hospodaření so společnou vecou nevyžaduje písomnú formu, ani ak ide o nehnuteľnú vec. Môže byť teda uzavretá aj len ústne. Ak bola uzavretá na neurčitý čas, to znamená, ak v nej účastníci neurčili aj čas jej trvania, viaže účastníkov do tých čias, kým nedôjde ku zmene pomerov. Dohoda o užívaní spoločnej veci by nepochybne mohla byť uzavretá aj mlčky. Dohoda vyžaduje súhlas všetkých spoluvlastníkov, nestačilo by iba väčšinové uznesenie. Dohoda môže byť kedykoľvek zmenená novou dohodou všetkých spoluvlastníkov. V prípade podstatnej zmeny pomerov, bude ktorýkoľvek z nich aj oprávnený domáhať sa novej úpravy užívania spoločnej veci, a ak by nedošlo k dohode spoluvlastníkov, obrátiť sa na súd. Podstatnou zmenou okolností bude vznik okolností objektívnych aj subjektívnych, o ktorých možno odôvodnene predpokladať, že by boli mali za následok inú úpravu spoločného užívania, ak by sa už v tom čase boli vyskytli.

R 12/2000: Ke zřízení zástavního práva ke spoluvlastnickému podílu k věci není třeba souhlasu ostatních spoluvlastníků, neboť nejde o případ hospodaření se společnou věcí ve smyslu § 139 odst. 2 obč. zák.

PR, 2001, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 599/99: Předpokladem platnosti rozhodnutí o hospodaření se společnou věcí je skutečnost, že menšinovému spoluvlastníku byl ostatními spoluvlastníky zrealizovat určitý záměr předestřen a mohl se k jeho obsahu vyjádřit.

PR, 2003, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 1470/2002: Nesouhlas rovnodílného spoluvlastníka s postavením garáže druhým spoluvlastníkem na společném pozemku nelze nahradit postupem podle § 139 odst. 2 ObčZ.

PR, 2007, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 201/2006: Nabytím účinnosti dohody o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k budově podle § 5 odst. 2 zákona o vlastnictví bytu č. 72/1994 Sb. zanikají dosud nerealizovaná práva a povinnosti plynoucí ze spoluvlastnického vztahu, která jsou nahrazena právy nově vzniklými; vznikne-li namísto původního spoluvlastnického vztahu společenství vlastníků jednotek, jsou původní spoluvlastnické právní vztahy nahrazeny právními vztahy mezi vlastníky jednotek. Rozhodnutí původních spoluvlastníků o hospodaření se společnou věcí, která nebyla realizována ke dni zániku původního spoluvlastnického vztahu nahrazeného vlastnictvím jednotek podle zákona o vlastnictví bytů, ztrácejí k tomuto dni účinnost (nedohodnou-

li se účastníci jinak); chtějí-li vlastníci jednotek dosáhnout cíle sledovaného těmito rozhodnutími, musí postupem stanoveným zákonem o vlastnictví bytů přijmout rozhodnutí nová.

SR, 2003, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 1300/2001: Předpokladem rozhodnutí soudu o neshodě spoluvlastníků o změně společné věci není, aby šlo o změnu zvlášť kvalifikovanou nebo vymezenou určitým účelem; účel zamýšlené úpravy společné věci není pro posouzení, zda jde o neshodu spoluvlastníků ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 ObčZ podstatný.

SR, 2006, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 2649/2005: Žaloba na strpění práva hospodaření se společnou věcí druhým podílovým spoluvlastníkem nemůže být úspěšná, jestliže o oprávněnosti k takovému výkonu práva nebylo dosud kladně rozhodnuto podílovými spoluvlastníky ve smyslu § 139 odst. 2 ObčZ nebo rozhodnutím soudu, jímž byl nedostatek chybějícího projevu vůle nesouhlasícího spoluvlastníka nahrazen.

Sou R NS č. C 1684 – NS sp. zn. 22 Cdo 1658/2001: Pokud podíloví spoluvlastníci výslovně uzavřeli dohodu o „nájmu spoluvlastnického podílu“ jedním z nich, nelze bez skutkových zjištění ohledně obsahu jejich skutečné vůle dospět k závěru, že ve skutečnosti šlo o dohodu o hospodaření se společnou věcí.

Sou R NS č. C 2113 – NS sp. zn. 22 Cdo 1773/2003: I rozhodnutí většinových podílových spoluvlastníků o hospodaření se společnou věcí podle § 139 odst. 2 ObčZ může být v rozporu s dobrými mravy.

NS sp. zn. 22 Cdo 277/2005: Stanoví-li zákon, že rozhodují spoluvlastníci většinou, počítanou podle velikosti jejich podílů, pak z toho vyplývá, že nerozhoduje jen většina, aniž by menšinovému spoluvlastníku byla dána jakákoliv možnost, aby se pro zamýšlené konání mohl rovněž rozhodnout či se k němu vyjádřit; menšinovému spoluvlastníku musí být hospodářský záměr ostatními spoluvlastníky předestřen, aby se tak mohl vyjádřit k tomu, zda s ním souhlasí či nikoliv (a také případně uvážit možnost zrušení a vypořádání spoluvlastnického vztahu). Pokud by menšinovému spoluvlastníku vůbec nebyla dána možnost vyjádřit se k zamýšlenému úkonu představujícímu hospodaření se společnou věcí, pak i za situace, kdy by s takovým úkonem souhlasila většina spoluvlastníků, počítaná podle velikosti podílů, nejde o rozhodnutí většiny ve smyslu § 139 odst. 2 ObčZ. V takovém případě by šlo z hlediska hospodaření spoluvlastníků se společnou věcí o neplatný právní úkon. To platí i pro rozhodování většinového spoluvlastníka o hospodaření se společnou věcí.

NS sp. zn. 33 Odo 1694/2005: Právní úkon týkající se hospodaření se společnou věcí, který učinil jeden z rovnodílných podílových spoluvlastníků, aniž dal druhému spoluvlastníku možnost se k zamýšlenému úkonu vyjádřit, nebo přes výslovný nesouhlas druhého spoluvlastníka, je úkonem absolutně neplatným pro rozpor se zákonem.

NS sp. zn. 22 Cdo 201/2006: Nabytím účinnosti dohody o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví k budově podle § 5 odst. 2 zákona o vlastnictví bytů č. 72/1994 Sb. zanikají dosud nerealizovaná práva a povinnosti plynoucí ze spoluvlastnického vztahu, která jsou nahrazena právy nově vzniklými; vznikne-li namísto původního spoluvlastnického vztahu společenství vlastníků jednotek, jsou původní spoluvlastnické právní vztahy nahrazeny právními vztahy mezi vlastníky jednotek. Rozhodnutí původních vlastníků o hospodaření se společnou věcí, která nebyla realizována ke dni zániku původního spoluvlastnického vztahu nahrazeného vlastnictvím jednotek podle zákona o vlastnictví bytů, ztrácí k tomuto dni účinnost (nedohodnou-li se účastníci jinak); chtějí-li vlastníci jednotek dosáhnout cíle sledovaného těmito rozhodnutími, musí postupem stanoveným zákonem o vlastnictví bytů přijmout rozhodnutí nová.

R 54/1997 Zb. st.: Spoluvlastník, který nesouhlasí s takým hospodařením se společnou věcí, které určilo rozhodnutí spoluvlastníků většinou počítanou podle velikosti podílových (tzv. majoritní princip), nemůže se úspěšně domáhat na soude rozhodnutí o inom hospodaření s touto věcí (toto právo má len vtedy, ak sa nedosiahne väčšiny alebo dohody spoluvlastníkov). Prehlasovaný spoluvlastník sa musí rozhodnutiu väčšiny podriaďiť).

III. Správa spoločné věci

R 54/1973: Nie je vylúčené, aby sa spoluvlastníci dohodli na trvalom zmluvnom režime tak, že by správou vecí, teda všetky úkony spadajúce do správy vecí, a to aj vecí nie bežné, vyhradili jednému, popri prípade niektorým spoluvlastníkom.

PR, 2005, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 492/2005: Žaloba podílového spoluvlastníka na podání vyúčtování hospodaření se společnou věcí není žalobou na pouhé vydání dokladů o hospodaření; tyto doklady není třeba v žalobě označit.

PR, 2007, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 2058/2005: Pokud podle rozhodnutí spoluvlastníků, jejich dohody či rozhodnutí soudu vykonávají správu společné věci jen někteří spoluvlastníci a obstarávají správu spoluvlastnického podílu i toho spoluvlastníka, který se na výkonu správy nepodílí, pak lze na obsah práv a povinností mezi tímto spoluvlastníkem a ostatními spoluvlastníky, pokud jde o právo „vyloučeného“ spoluvlastníka na informace o hospodaření s jeho spoluvlastnickým

podílem včetně práva na podání vyúčtování, použít analogicky ustanovení o příkazní smlouvě. (§ 724 ObčZ).

SR, 2005, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 49/2004: Soud ve sporu podílových spoluvlastníků o hospodaření se společným domem může spoluvlastníku vykonávajícímu správu domu nařídit, aby umožnil ostatním spoluvlastníkům seznámit se s obsahem listin o výdajích a příjmech ze společné věci. Může také rozhodnout, že účastníci jsou povinni ukládat výnosy ze společné věci na společný bankovní účet.

Sou R NS č. C 4454 – NS sp. zn. 22 Cdo 2058/2005: Spoluvlastník (nebo spoluvlastníci) vykonávající podle rozhodnutí spoluvlastníků, jejich dohody či rozhodnutí soudu správu společné věci je povinen umožnit spoluvlastníkům, kteří se na správě nepodílejí, aby se seznámili s obsahem listin a záznamů týkajících se společné věci a předložit jim vyúčtování o hospodaření s touto věcí. To platí i tehdy, vykonává-li spoluvlastník správu společné věci jen fakticky, bez souhlasu ostatních spoluvlastníků.

IV. Oprava, úprava, údržba, změna společné věci

SR, 2003, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 1300/2001: Za hospodaření se společnou věcí lze považovat mimo jiné údržbu věci, její opravu, ale také její úpravu, popřípadě její změnu včetně odstranění či likvidace. Předpokladem rozhodnutí soudu o neshodě spoluvlastníků o změně společné věci není, aby šlo o změnu zvlášť kvalifikovanou nebo vymezenou určitým účelem; účel zamýšlené úpravy společné věci není pro posouzení, zda jde o neshodu spoluvlastníků ve smyslu § 139 odst. 2 ObčZ, podstatný.

PR, 2003, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 1470/2002: Nesouhlas rovnodílného spoluvlastníka s postavením garáže druhým spoluvlastníkem na společném pozemku nelze nahradit postupem podle § 139 odst. 2 ObčZ.

Sou R NS č. C 2844 – NS sp. zn. 32 Odo 752/2003: Za projev vůle podílového spoluvlastníka akceptovat návrh spoluvlastníka na uzavření dohody o provádění stavebních prací na nemovitosti lze považovat podpis ohlášení udržovacích prací adresovaný stavebnímu úřadu.

V. Investice do společné věci a náklady na ni

R 37/1982: Z hlediska povahy nároků a jejich promlčení je třeba rozlišovat mezi náklady na nutnou opravu a údržbu věci a náklady na opravu a údržbu věci, které nebyly nezbytné, mezi náklady v běžné záležitosti a v ostatních záležitostech (§ 138 odst. 1 o. z.), mezi náklady, s nimiž spoluvlastníci vyslovili souhlas (třebas i konkludentně ve smyslu ustanovení § 35 odst. 1 o. z.), anebo které byly některým spoluvlastníkem vynaloženy bez tohoto souhlasu; je třeba také zjišťovat, zda za trvání podílového spoluvlastnictví došlo mezi spoluvlastníky k dohodě o způsobu úhrady těchto nákladů. Vzhledem k tomu pak půjde zpravidla buď o majetkové právo investujícího spoluvlastníka uplatňované vůči ostatním spoluvlastníkům podle ustanovení § 74 odst. 3, § 137 odst. 1 a § 138 odst. 2 o. z., které se promlčí v tříleté promlčecí době podle § 101 o. z. (pro jejíž počátek je rozhodná doba vynaložení nákladu na opravu a údržbu), nebo o právo na vydání neoprávněného majetkového prospěchu z právního úkonu neplatného pro rozpor s ustanovením § 138 odst. 1, věta druhá, o. z., jež uplatňuje investující spoluvlastník již za trvání spoluvlastnického vztahu (které se promlčí v promlčecí době podle § 107 o. z. v souvislosti s vynaložením nákladu na opravu či údržbu), anebo o právo na vydání neoprávněného majetkového prospěchu ve výši zhodnocení podílů ostatních spoluvlastníků v souvislosti se zánikem podílového spoluvlastnictví (jež se promlčí v jednorroční promlčecí době podle § 107 o. z. od zániku tohoto spoluvlastnictví) – (rozhodnutí je za současného právního stavu použitelné pouze přiměřeně s ohledem na zrušení ustanovení § 138 ObčZ k 1. 1. 1992).

PR, 2001, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 599/99: Rozhodnutí o tom, jaký náklad a v jaké výši má být vynaložen do společné věci, je rozhodnutím o hospodaření se společnou věcí podle § 139 odst. 2 ObčZ. Předpokladem platnosti takového rozhodnutí a povinnosti menšinového spoluvlastníka přispět na náklady vynaložené na společnou věc podle velikosti svého podílu je, že menšinovému spoluvlastníku byl ostatními spoluvlastníky záměr vynaložit určité náklady předestřen a že se mohl k němu vyjádřit.

Pokud uvedený předpoklad nenastal, vyplývá povinnost menšinového spoluvlastníka podílet se na vynaložených nákladech z titulu bezdůvodného obohacení. Povinnost vydat bezdůvodné obohacení v souvislosti s vynaložením nákladů na nutnou opravu nebo údržbu vzniká za trvání spoluvlastnického vztahu vynaložením těchto nákladů. Nejde-li o náklady na nutnou opravu nebo údržbu, vzniká tato povinnost při zániku podílového spoluvlastnictví.

Sou R NS č. C 696 – NS sp. zn. 22 Cdo 1596/2000: V případě investic jakéhokoliv druhu, vynaložených jedním z podílových spoluvlastníků na společnou věc se souhlasem ostatních spoluvlastníků, jsou jejich části, připadající na spoluvlastnické podíly neinvestujících spoluvlastníků, splatné (nebylo-li dohodnuto něco jiného) již za trvání spoluvlastnictví a nikoli až po jeho zrušení.

Sou R NS č. C 827 – NS sp. zn. 25 Cdo 2523/99: Jestliže se podíloví spoluvlastníci dohodli tak, že jeden ponese náklady určitých investic do společného domu a druhý mu za to umožní v nemovitosti bydlet, může se investující spoluvlastník úspěšně domáhat vydání bezdůvodného obohacení z titulu vložených investic jen tehdy, pokud druhý spoluvlastník dohodu o bydlení prvního spoluvlastníka poruší.

Sou R NS č. C 3693 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005: V případě, že ostatní spoluvlastníci s vynaložením nákladu na věc jedním nebo více spoluvlastníky souhlasí, jde o dohodu o hospodaření se společnou věcí a investující spoluvlastník má proti ostatním právo na úhradu vynaložených prostředků. Jestliže náklady byly vynaloženy bez souhlasu ostatních spoluvlastníků, toto právo mu nevzniká, může se však domáhat vydání bezdůvodného obohacení, které ostatním spoluvlastníkům vzniklo zhodnocením jejich podílů v důsledku vynaložené investice; jde o rozdíl mezi cenou podílu před investicí a po jejím vynaložení.

VI. Užívání věci – obecně

R 37/1971: Nedošlo-li mezi podílovými spoluvlastníky k dohodě o způsobu užívání společné věci, nelze návrh na rozhodnutí o neshodě o právech a povinnostech spoluvlastníků, týkající se užívání společné věci, zamítnout s poukazem na již existující stav užívání věci, nýbrž je třeba způsob užívání společné věci výrokem rozhodnutí soudu stanovit.

R 22/1999: Hospodařením se společnou věcí ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 obč. zák. se rozumí též užívání nemovitosti.

R 31/2000: Pojem „hospodaření společnou věcí“ ve smyslu § 139 odst. 2 věty první ObčZ zahrnuje i užívání společné věci jejími spoluvlastníky.

R 19/2001: Platnost rozhodnutí většinového podílového spoluvlastníka, jímž byl menšinový podílový spoluvlastník vyloučen z užívání společné věci, není podmíněna rozhodnutím o náhradě za toto vyloučení.

PR, 2003, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 1524/2001: Soud neřeší neshody podílových spoluvlastníků v užívání společné věci jen v každém konkrétním případě; tyto neshody řeší (v rámci sporných vztahů vymezených účastníky) v takové šíři, v níž mezi spoluvlastníky panuje neshoda podmiňující rozhodování soudu. Hospodaření podílových spoluvlastníků se společnou stavbou může být upraveno i tak, že se trvale vymezí určité prostory v domě (včetně bytů) s určením, který ze spoluvlastníků bude tou kterou z prostor sám či společně s jiným spoluvlastníkem disponovat.

PR, 2004, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 429/2003: Úprava užívání společné věci podílovými spoluvlastníky, k níž došlo před 1. 1. 1992 dohodou spoluvlastníků nebo rozhodnutím soudu, může pozbýt účinnosti rozhodnutím většinového spoluvlastníka (více spoluvlastníků, jejichž podíly tvoří většinu).

PR, 2005, č. 14 – NS sp. zn. 22 Cdo 863/2004: Ve sporu o užívání společné věci je v zásadě třeba dát přednost právu na ochranu obydlí a soukromí před právem spoluvlastníka na užívání části věci v podílovém spoluvlastnictví.

SR, 2004, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 2637/2003: Rozhoduje-li soud o úpravě užívání společných prostor v nemovitosti v podílovém spoluvlastnictví tak, že stanoví, který z účastníků bude užívat ten který prostor, rozhodne též o jejich vyklizení jen k návrhu účastníka.

Sou R NS č. C 1572 – NS sp. zn. 22 Cdo 1812/2001: Pokud tzv. většinový podílový spoluvlastník právně relevantně rozhodl o způsobu či rozsahu užívání společné věci, nemůže být jeho žaloba o úpravu užívání této věci opodstatněná.

SJ, 2005, č. 5 – MS Praha sp. zn. 14 Co 294/2004: Jestliže se obec dohodla s dalšími podílovými spoluvlastníky na způsobu užívání společné nemovitosti tak, že každý z nich bude užívat a samostatně pronajímat její část, je obec povinna zveřejnit záměr o pronájmu pouze ohledně té části nemovitosti, kterou má podle dohody užívat.

VII. Užívání bytu ve společném domě (rodinného domu)

R 17/1966: Jestliže mezi spoluvlastníky rodinného domku dojde k neshodě o jeho užívání, nemůže soud odepřít úpravu užívání rodinného domku.

R 10/1982: Obývá-li občan byt v rodinném domku na základě spoluvlastnického práva k němu a dojde-li mezi ním a ostatními spoluvlastníky k neshodě o tom, zda se podílí na právech a povinnostech ze spoluvlastnictví vyplývajících v míře odpovídající jeho spoluvlastnického podílu (§ 137 odst. 1 o. z.) a zda a v jaké výši je povinen ostatním spoluvlastníkům platit náhradu za užívání nemovitosti nebo její části, je povolán k rozhodnutí soud.

R 22/1999: Většinou, počítanou podle velikosti podílů, rozhodují spoluvlastníci i o užívání bytu ve společném domě jedním z nich; podle platně přijatého rozhodnutí se lze domáhat vyklizení spoluvlastníka domu z bytu. Spoluvlastník, jehož právo užívat byt ve společném domě zaniklo rozhodnutím ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 obč. zák., má právo na zajištění bytové náhrady (§ 712 obč. zák.).

PR, 2006, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 2822/2004: 1. Hospodaření podílových spoluvlastníků se společným domem může být upraveno i tak, že se trvale vymezí určité prostory v domě (včetně bytů) s určením, který ze spoluvlastníků bude tu kterou z prostor sám či společně s jiným spoluvlastníkem užívat, resp. s ní disponovat. V takovém případě je ten spoluvlastník, který je nadále oprávněn byt užívat, aktivně legitimován k podání žaloby na jeho vyklizení proti spoluvlastníkovi, který byt doposud užíval. 2. Spoluvlastník, jehož právo užívat byt ve společném domě zaniklo rozhodnutím většinových spoluvlastníků, má právo na zajištění bytové náhrady. I v těchto případech je však třeba zabývat se tím, zda není dán důvod k odepření náhrady za byt pro rozpor výkonu práva s dobrými mravy. Tak tomu bývá zpravidla v případech, kdy bytová potřeba povinného je uspokojena jinak.

SR, 2002, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 2424/99: 1. Úpravě užívání místnosti v domě rovnodílnými spoluvlastníky nebrání skutečnost, že stavební úřad nevydal povolení k jejich užívání. 2. Spoluvlastníci, jejichž podíly jsou stejné, jsou oprávněni společně užívat jediný byt ve společném domě, umožňuje-li to velikost bytu a jejich osobní poměry, přestože dosud užíval byt jen jeden ze spoluvlastníků.

LexData – NS SSR sp. zn. 1 Cz 83/72: Spoluvlastník domu, který v něm obývá jeden byt, nepotřebuje na podání návrhu voči dalšímu spoluvlastníkovi, který tam obývá druhý byt, o uvolnění místnosti (práčovne) do společného užívání souhlas ostatních spoluvlastníků. Hľadiskami pre posúdenie vecnej oprávnenosti takého návrhu sú skutočnosti, či spoluvlastníckym podielom zodpovedá miera, v akej spoluvlastníci užívajú spoločný dom, aká je povaha miestnosti, o uvolnenie ktorej sa žiada, najmä či ide o spoločný priestor, prípadne zariadenie domu. (poznámka – rozhodnutí je za současného právního stavu použitelné jen přiměřeně).

VIII. Nájemní vztahy

Sou R NS č. C 917 – NS sp. zn. 26 Cdo 2357/99: Dání výpovědi z nájmu bytu v domě v podílovém spoluvlastnictví je hospodařením se společnou věcí, o němž rozhodují spoluvlastníci většinou, počítanou podle podílů.

Sou R NS č. C 1239 – NS sp. zn. 22 Cdo 205/2002: 1. Rozhodování o tom, komu bude pronajata část společné nemovitosti, jejíž účelové určení zůstalo nezměněno, nelze považovat za rozhodování o důležité změně společné věci ve smyslu § 139 odst. 3 ObčZ. 2. Hospodařením se společnou věcí je také určení, kdo bude nájemcem bytu ve společném domě.

Sou R NS č. C 1684 – NS sp. zn. 22 Cdo 1658/2001: Pokud podíloví spoluvlastníci výslovně uzavřeli dohodu o „nájmu spoluvlastnického podílu“ jedním z nich, nelze bez skutkových zjištění ohledně obsahu jejich skutečné vůle dospět k závěru, že ve skutečnosti šlo o dohodu o hospodaření se společnou věcí.

Sou R NS č. C 2420 – NS sp. zn. 26 Cdo 2094/2003: Plná moc, udělená jednomu z podílových spoluvlastníků obytného domu zbývajících podílovými spoluvlastníky k zastupování ve „všech právních věcech, týkajících se tohoto domu“, opravňuje zmocněného spoluvlastníka rovněž k tomu, aby jménem ostatních spoluvlastníků uzavřel dohodu o zániku práva nájmu bytu. Nevyplyvá-li však z dohody o zániku práva bytu, že zmocněný spoluvlastník jednal i v zastoupení ostatních spoluvlastníků, platí, že jednal toliko vlastním jménem.

Sou R NS č. C 3248 – NS sp. zn. 26 Cdo 436/2004: O konkludentním uzavření vzniku smlouvy o nájmu bytu nelze uvažovat v případě, jednal-li jako pronajímatel menšinový spoluvlastník obytného domu bez vědomí a souhlasu ostatních spoluvlastníků.

Sou R NS č. C 4182 – NS sp. zn. 33 Odo 1125/2004: Podílový spoluvlastník domu, který přijal od nájemce plnění z neplatné smlouvy o nájmu nebytových prostor, jež se v domě nacházejí, ve vyšší částce, než by odpovídala jeho spoluvlastnickému podílu, není pasivně legitimován v řízení o žalobě druhého spoluvlastníka na vydání bezdůvodného obohacení; v takovém případě vzniká vztah z bezdůvodného obohacení podle § 457 ObčZ mezi účastníky neplatné nájemní smlouvy.

Sou R NS č. C 4304 – NS sp. zn. 26 Cdo 801/2006: Nachází-li se jeden z vyměřovaných bytů v domě v podílovém spoluvlastnictví, je k platnosti dohody nájemců o výměně bytů nutný souhlas nadpoloviční většiny spoluvlastníků domu (pronajímatelů).

SJ, 2007, č. 1 – NS sp. zn. 26 Cdo 1481/2005: Podílový spoluvlastník je věcně legitimován k žalobě o přivolení k výpovědi z nájmu bytu, má-li k tomu většinový souhlas spoluvlastníků. Okolnost, že většinový spoluvlastník přestal být účastníkem řízení, neznamená, že by v řízení nemohl pokračovat sám menšinový spoluvlastník.

NS sp. zn. 26 Cdo 2033/2005: Uzavření smlouvy o nájmu bytu v domě v podílovém spoluvlastnictví je hospodařením se společnou věcí a řídí se většinou počítanou podle velikosti spoluvlastnických podílů.

NS sp. zn. 26 Cdo 2908/2005: Je-li dům, v němž se nachází byt, jehož nájem má být dohodou ukončen, v podílovém spoluvlastnictví, řídí se uzavírání dohody o ukončení nájmu většinou, počítanou podle velikosti spoluvlastnických podílů.

NS sp. zn. 26 Cdo 1153/2006: Výpověď z nájmu bytu v domě v podílovém spoluvlastnictví lze dát na základě většinového souhlasu podílových spoluvlastníků. Pro podání žaloby na přivolení k výpovědi z nájmu bytu se musí vyslovit nadpoloviční většina určená podle výše podílů.

NS sp. zn. 22 Cdo 1499/2006: Pokud na základě rozhodnutí většinového spoluvlastníka o hospodaření se společnou věcí je část společného domu pronajímána třetím osobám a část domu užívá většinový spoluvlastník nad rámec velikosti jeho spoluvlastnického podílu, přičemž nájemné je mezi spoluvlastníky rozdělováno poměrně podle výše spoluvlastnických podílů, přísluší menšinovému spoluvlastníku náhrada za to, že neužívá společnou věc v rozsahu odpovídajícím jeho spoluvlastnickému podílu, pokud se spoluvlastníci nedohodli jinak. Většinový spoluvlastník nemůže vlastním rozhodnutím proti vůli menšinového spoluvlastníka právo na tuto náhradu vyloučit.

NS SR sp. zn. 3 Cdo 162/2004: I. Rozhodovanie o prenájme (zmene v osobe nájomcu) bytu v domovej nehnuteľnosti v spoluvlastníctve viacerých osôb, pri ktorom nedochádza k zmene účelového určenia bytu, je súčasťou rozhodovania o hospodárení so spoločnou vecou v zmysle § 139 ods. 2 Občianskeho zákonníka.

II. Pokiaľ by o niektorej záležitosti spadajúcej pod hospodarenie so spoločnou vecou rozhodol sám väčšinový spoluvlastník bez toho, aby dal menšinovému spoluvlastníkovi možnosť zúčastniť sa na procese rozhodovania a vyjadriť v ňom svoj názor, zostalo by rozhodnutie väčšinového spoluvlastníka (hoci aj výrazne dominujúceho) len rozhodnutím jedného spoluvlastníka. Prijaté rozhodnutie by nebolo možné považovať za rozhodnutie spoluvlastníkov a nešlo by ani o rozhodnutie „väčšiny“ v zmysle § 139 ods. 2 Občianskeho zákonníka. Aj v prípade prenajatia bytu nachádzajúceho sa v domovej nehnuteľnosti v podielovom spoluvlastníctve viacerých osôb má každý spoluvlastník právo zúčastňovať sa na procese vytvárania kolektívnej vôle, aj keď miera právnej a faktickej možnosti určitého spoluvlastníka ovplyvniť tento proces je limitovaná výškou jemu patriaceho spoluvlastnického podielu a v niektorom konkrétnom právnom vzťahu môže byť nepatrná.

III. O tom, či a za akých podmienok bude udelený súhlas s výmenou bytu v takejto domovej nehnuteľnosti, rozhodujú spoluvlastníci väčšinou počítanou podľa veľkosti podielov. Tak isto rozhodujú o tom, či, komu a za akých podmienok bude tento byt prenajatý.

IX. Jiné případy užívání věci

R 34/2003: Rozhodnou-li spoluvlastníci většinou počítanou podle velikosti jejich podílů, že nebytové prostory ve společné nemovitosti nebudou po určitou dobu pronajaty, není to samo o sobě porušením právní povinnosti ve smyslu § 420 obč. zák.

SR, 2007, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 3019/2006: Ve sporu spoluvlastníků o úpravu užívání zahrady, přiléhající ke společně užívanému domu, není účelné stanovit střídavé užívání zahrady; účelnější je, aby každému z nich byla k užívání vymezena určitá její část.

X. Důležitá změna společné věci

R 27/1989: Ochranu práv podílového spoluvlastníka proti zásahu ze strany druhého za spoluvlastníků, který bez souhlasu spoluvlastníka (spoluvlastníků) mění nebo změnil podstatu společné věci, soud přizná s použitím ustanovení § 132 o. z. [nyní § 126 odst. 1]. Dotčenému spoluvlastníkovi náleží i právo na náhradu škody, která mu uvedeným jednáním spoluvlastníka případně vznikla (rozhodnutí je nyní použitelné jen příměšeně).

PR, 2003, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 1470/2002: Ustanovení § 139 odst. 3 ObčZ představuje výjimku z ustanovení § 139 odst. 2 ObčZ a vztahuje se jen na případy sporu menšinových (přehlasovaných) podílových spoluvlastníků s většinovými podílovými spoluvlastníky o důležité změnu společné věci.

Sou R NS č. C 1239 – NS sp. zn. 22 Cdo 205/2002: Rozhodování o tom, komu bude pronajata část společné nemovitosti, jejíž účelové určení zůstalo nezměněno, nelze považovat za rozhodování o důležité změně společné věci ve smyslu § 139 odst. 3 ObčZ.

XI. Použitelná judikatura k obecnému zákoníku občanskému citovaná v komentáři k obecnému zákoníku občanskému – III. díl (číslo strany uvedené u jednotlivých rozhodnutí označuje úvodení rozhodnutí v komentáři)

Vrchný soud v Budapešti, č. 883/1909, s. 586: Držba a správa společného majetku náleží všem podíelníkům společně.

Kúria, č. 220/1906, s. 586: Z užitkov společného imania môže každý podielník žiadať časť úmernú svojmu podielu.

Kúria, č. 228/1901, s. 586: Jestli sa spoluvlastníci dohodli o spôsobe užívania spoločného majetku, ide o smluvu, ktorá viaže všetkých spoluvlastníkov.

Kúria, č. 2620/1903, s. 586: Správca spoločného imania je povinný riadne účtovať každému spoluvlastníkovi.

Kúria, č. 4385/1886, s. 586: O správě společného imania rozhoduje většina podíelníků.

Najv. súd, zásadné rozhodnutí č. 3, Rv III 1022/1924, Fajnor – Záturecký: Zásadné rozhodnutia, s. 69, 586: O opatreniach, týkajúcich sa spoločného majetku a vyhovujúcich povahe veci a riadnemu hospodareniu, rozhoduje väčšina spoločníkov.

Gl. U. 123, 749, 3243, 4547, s. 617: Uzavříti, jakož i vypověděti nájemní smlouvy o bytech ve společném domě jest oprávněna jen většina podílníků.

Gl. U. N. F. 6517, s. 618: K řádné správě patří také vymáhání nájemného.

Gl. U. 7018, s. 622: Není-li dohody podílníků, nastoupí i ve věcech řádné správy rozhodnutí soudu. Dohoda podílníků společné věci o správě není pro vždy závazna.

Gl. U. 8332, s. 600: Dohoda spoluvlastníků domu o úplatném bydlení ve společném domě není nájemní smlouvou, nýbrž toliko srovnalé nakládání s užíváním domu jim společně náležejícího.

Gl. U. 13 262, s. 600: Změnou společné věci jest jen změna podstaty, nikoliv i způsobu užívání, jež druhého podílníka nezkracuje.

Gl. U. 14 868, s. 626: Že si nedělal skutečně zápisky, neosvobozuje správce povinnosti podati účet.

Vázný 6794, s. 624: Spoluvlastník, jenž fakticky spravuje společnou věc, pokládá se za zmocněnce jen potud, pokud tomu jiný společník neodporuje.

Vázný 9397, s. 618: K řádné správě náležejí věci, které se stále opakují a podle hospodářských zásad jsou spojeny s rozumným užíváním společné věci.

Vázný 10 612, s. 601: Jedná se o změnu podle § 828 ob. z. obč. postavil-li si spoluvlastník bez svolení ostatních spoluvlastníků na společném pozemku žentour.

Vázný 13 768, s. 619: Ve věcech řádné správy rozhoduje většina spoluvlastníků již sama o sobě a musí se jí menšina spoluvlastníků podrobiti. Pronájem bytu ve společném domě a výpověď nájmu sjednaného na neurčitou dobu, jest věci řádné správy.

Vázný 14 822, s. 619: Úmluva spoluvlastníků o střídavé držbě společné věci za účelem dočasného užívání věci jest přípustná. Spoluvlastník může žádati jiného spoluvlastníka jen o to, aby mu vydal společnou věc do dočasného užívání.

P. 1914, s. 622: Při nájemním domě náležejí sjednání a výpověď nájemních smluv s obvyklou výpovědí, tedy také úmluva o výši nájemného, jeho zvýšení nebo snížení k věcem, které se týkají jen řádného užívání a správy kmenového jmění, a jest proto většina podílníků legitimována o tom rozhodnouti.

Rc 2300/1923 – LexData: Nestaral-li se jeden ze spoluvlastníků o správu společné nemovitosti, zmocnil tím mlčky druhého spoluvlastníka a jest práv z jednání, jež tento v zájmu správy nemovitosti předseval.

Rc 4333/1924 – LexData: Jest otázkou správy společné nemovitosti (§ 833 obč. zák.), domáhá-li se spoluvlastník na druhém spoluvlastníku, by vyklidil společnou nemovitost.

§ 140 [Převod spoluvlastnického podílu]

Převádí-li se spoluvlastnický podíl, mají spoluvlastníci předkupní právo, ledaže jde o převod osobě blízké (§ 116, 117). Nedohodnou-li se spoluvlastníci o výkonu předkupního práva, mají právo vykoupit podíl poměrně podle velikosti podílů.

Související ustanovení: § 37n, 40a, 43n, § 46 odst. 1, § 101, 116, 117, 588, § 602 až § 606, § 628

Související předpisy: § 19 odst. 4 PřMaj; § 59, § 109 odst. 3, § 143 odst. 3 ObchZ

Z literatury: Baudyš, P. Věcná práva k věci cizí a spoluvlastnický podíl. ADN, 2004, č. 3, s. 68; Čech, P., Pavela, L. Obchodní společnost jako osoba blízká? PRÁ, 2007, č. 1, s. 27 až 32; Ehlich, S. Předkupní právo – ideály a reality. BA, 1997, č. 2, s. 30; Eliáš, K. Předkupní právo jako obligace. ADN, 2006, č. 1, 2; Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 320 až 322; Hájková, H. Podílové spoluvlastnictví k nemovité věci. PRÁ, 2006, č. 6, s. 68 až 71; Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 127 a 128; Fiala, J. a kol. Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 96 a 97; Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 217 až 220; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář.

1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 322 až 325; *Jehlička, O., Švestka, J.* Nad předkupním právem. PR, 1994, č. 5, s. 160; *Ježek, M.* Bezúplatný převod (darování) a předkupní právo. PR, 2003, č. 3, s. 112; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 374 až 376; *Kopáč, L.* Nad právní problematikou vkladu spoluvlastnického podílu k nemovitosti do obchodní společnosti s ručením omezeným. PR, 1994, č. 9, s. 312; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 446 až 448; *Nesnídal, J.* Podílové spoluvlastnictví – Předkupní právo při převodu spoluvlastnického podílu. Ekonom, 1997, č. 35, s. 28; *Richter, T.* Obchodní společnost jako osoba blízká – několik poznámek k judikatuře Nejvyššího soudu. PR, 2007, č. 15, s. 556 až 561; *Stuna, S.* K některým otázkám předkupního práva spoluvlastníků. PPP, 1993, č. 2, s. 5; *Surgová, M.* Právní následky porušení předkupního práva. PRá, 2006, č. 6, s. 14 až 18; *Svoboda, L.* Předkupní právo. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, *Šrámek, L.* Změny v úpravě podílového spoluvlastnictví podle novely občanského zákoníku. Právo a zákonost, 1992, č. 8, s. 454; *Vrcha, P.* Je spoluvlastník nemovitosti, jehož předkupní právo bylo porušeno, účastníkem řízení o povolení vkladu práva do katastru nemovitostí? BA, 1999, č. 1, s. 25.

Obsah výkladu:

I. Obecně	1
II. Pojem převodu spoluvlastnického podílu	2
1. <i>Převod x přechod spoluvlastnického podílu</i>	3–5
2. <i>Úplatný a bezúplatný převod spoluvlastnického podílu</i>	6–7
III. Subjektová diferenciace převodu podílu	8
1. Obecně	8
2. <i>Převod spoluvlastnického podílu na osoby blízké</i>	9–10
3. <i>Převod spoluvlastnického podílu na osoby nikoliv blízké</i>	11
a) obecně	11
b) <i>charakter předkupního práva</i>	12
c) <i>právní režim předkupního práva spoluvlastníků</i>	13
d) <i>realizace předkupního práva spoluvlastníků a tzv. nabídka k výkupu</i>	14
e) <i>porušení předkupního práva</i>	15
f) <i>následky porušení předkupního práva</i>	16–18
g) <i>realizace předkupního práva oprávněnými osobami</i>	19–21
h) <i>zánik předkupního práva</i>	22–23
4. <i>Předkupní právo s dopadem do sféry jiných právních předpisů</i>	24
5. <i>Předkupní právo de lege ferenda</i>	25

I. Obecně

- 1 Ustanovení § 140 upravuje práva a povinnosti spoluvlastníka při nakládání s jeho spoluvlastnickým podílem. V rámci podílového spoluvlastnictví může být předmětem dispozice buď celá věc nebo spoluvlastnický podíl. Zatímco oprávnění disponovat s celou věcí je realizováno v rámci tzv. společných práv spoluvlastníků, právo nakládat se spoluvlastnickým podílem je svěřeno každému ze spoluvlastníků. Princip individuálního nakládání se spoluvlastnickým podílem potvrdila již starší judikatura závěrem, podle kterého rozhodnutím soudu k návrhu některého z podílových spoluvlastníků na vyřešení neshod o právech a povinnostech vyplývajících z podílového spoluvlastnictví nelze nahradit souhlas spoluvlastníka k převodu podílu (R 54/1973, R 60/1973).

II. Pojem převodu spoluvlastnického podílu

- 2 S otázkou převodu spoluvlastnického podílu souvisí dva okruhy problémů. Jednak posouzení, zdali lze ustanovení § 140 vztáhnout i na případy přechodu spoluvlastnic-

kého podílu a jednak posouzení, zda toto ustanovení dopadá pouze na převody úplatné nebo i bezúplatné.

1. *Převod x přechod spoluvlastnického podílu*

Praxe vcelku jednotně přistoupila k pojetí, podle kterého pod režim ustanovení § 140 lze zařadit pouze případy převodu vlastnického práva. Judikatura pak aktuálně vyložila, že za převod spoluvlastnického podílu je třeba považovat i smlouvu uzavřenou mezi společníkem obchodní společnosti a touto obchodní společností, kterou se uskutečňuje vklad spoluvlastnického podílu k nemovitosti do obchodní společnosti (PR, 2001, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 1143/2000, Sou R NS č. C 2601 – NS sp. zn. 22 Cdo 1836/2003), neboť smlouva, kterou se uskutečňuje vklad, má charakter kupní smlouvy.

Ustanovení § 140 nelze použít při přechodu vlastnického práva děděním, jak na základě dědění ze zákona, tak také dědění ze závěti; spoluvlastník, který pořizuje závěti, není ustanovením § 140 vázán a nerespektování tohoto ustanovení nemá za následek neplatnost závěti (R 54/1973). Ustanovení § 140 pak nedopadá ani na případy prodeje spoluvlastnických podílů na movitých věcech a nemovitostech při výkonu rozhodnutí podle ustanovení § 338 OSŘ, kde jsou práva spoluvlastníků chráněna jiným způsobem (§ 338 odst. 2, 3 OSŘ).

Nejčastější formou převodu spoluvlastnického práva je realizace prostřednictvím kupní smlouvy, kde předmětem převodu je spoluvlastnický podíl, nikoliv reálná část věci, a to ani kdyby se jednalo o věc dělitelnou, kde by uvedená část svou velikostí odpovídala velikosti spoluvlastnického podílu (R 61/1966). Jde-li o spoluvlastnický podíl na nemovitosti, má tento podíl právní režim nemovitosti, k jeho převodu je potřebná jednak písemná forma smlouvy (§ 46 odst. 1) a jednak vklad do katastru nemovitostí (§ 133 odst. 2), jde-li o věc, která je předmětem evidence v katastru nemovitostí.

2. *Úplatný a bezúplatný převod spoluvlastnického podílu*

Oproti jednotně pojímanému uplatnění ustanovení § 140 na případy převodů spoluvlastnických podílů nepanuje v právní praxi jednota při posouzení, zda pojem převodu lze vztáhnout na případy převodů úplatných nebo i bezúplatných. Uvedená otázka prochází dlouhodobým vývojem. Zatímco v dřívějším období spíše převažoval názor o použitelnosti ustanovení § 140 na případy úplatných i bezúplatných převodů, novější vývoj (zejména doktrinální) od tohoto pojetí poněkud ustupuje a přiklání se i k závěru o použití ustanovení § 140 pouze na případy úplatných převodů (*Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 374 a 375; *Jehlička, O., Švestka, J.* Nad předkupním právem. PR, 1994, č. 5, s. 160 až 167; *Švestka, J., Jehlička, O., Škárová, M., Spáčil, J. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 10. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 574; *Ježek, M.* Bezúplatný převod (darování) a předkupní právo dle § 140 ObčZ. PR, 2003, č. 3, s. 119; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 905), nicméně stále se lze v literatuře setkat zřejmě nejméně v rovnocenné míře s podřaditelností ustanovení § 140 i bezúplatným převodům (*Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 219n.; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 323; *Šrámek, L.* Změny v úpravě podílového spoluvlastnictví podle novely občanského zákoníku. Právo a zákonnost, 1992, č. 8, s. 454; *Zoulík, F.* Občanský zákoník. Praha : Trizonia, 1992, s. 102), případně s tím, že tuto otázku autoři přecházejí (*Fekete, I.* Občiansky zákoník. Komentár. Epos, s. 320 až 322; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 86 a 87; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené

a doplněné vyd. Praha : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 127 a 128; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. Sv. I. 3., doplnené a prepracované vyd., 2006, s. 446 a 447; *Svoboda, L.* Předkupní právo. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005).

- 7 Česká soudní praxe přistupuje k uvedenému problému opatrně. Judikatura Nejvyššího soudu čteně se vyjadřující k otázkám předkupního práva se vztahuje prakticky bezvýjimečně k úplatným převodům založeným kupní smlouvou a závěry z ní vyplývající k otázce bezúplatného převodu a § 140 učinit nelze. Publikovaná judikatura, která váže pojem převodu (nadto bez bližšího rozboru, proč by nemohlo být ustanovení § 140 vztaženo i na případy převodů bezúplatných) pouze na převody úplatné, je staršího data, je ojedinělá a nejedná se o judikaturu nejvyšších soudních článků (PR, 1997, č. 2 – KS Brno sp. zn. 14 Co 369/94). Bývá-li v literatuře poukazováno na skutečnost, že závěr toliko o úplatných převodech vyplývá i z judikatury Nejvyššího soudu (PR, 2001, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 1143/2000), pak zřejmě tak zásadní závěr z tohoto rozhodnutí učinit nelze vzhledem k vymezenému dovolacímu přezkumu založenému dovolacím důvodem a jeho vázaností dovolacím soudem. Dlužno ovšem v této souvislosti dodat, že slovenská judikatura uvedený problém vyřešila publikací rozsudku Najvyššieho súdu SR ze dne 25. 10. 2005, sp. zn. 1 Cdo 102/2005 ve Zbierke stanovisk NS a rozhodnutí súdov SR, 2005, č. 6, pod pořadovým č. 58, jenž byl publikován s právní větou, podle které „*předkupné právo podielového spoluvlastníka sa uplatňuje aj pri prevode spoluvlastníckeho podielu na základe darovacej zmluvy*“.

Obdobně kategorický závěr české judikatury zatím není dán. Přiměřenějším se však zdá akceptace názoru vážícího předkupní právo pouze na případy úplatných převodů jednak s odkazem na „předkupní“ právo a jednak i s přihlédnutím k povaze věci, neboť pokud by režim ustanovení § 140 dopadal i na darování, nešlo by fakticky podíl darovat, jelikož o jeho darování by měli ostatní spoluvlastníci zřejmě téměř vždy zájem, což nepochybně nebylo smyslem ustanovení § 140.

III. Subjektová diferenciacie převodu podílu

1. Obecně

- 8 Zatímco do konce roku 1991 byl k převodu spoluvlastnického podílu nutný souhlas všech spoluvlastníků, vyjma případů převodu podílu na zákonem vymezený okruh osob, úprava účinná od 1. 1. 1992 tento postup změnila a v případě zájmu spoluvlastníka na převodu spoluvlastnického podílu mohou nastat dvě situace: 1) dochází k převodu na osoby blízké, kde v rámci převodu není spoluvlastník omezován stanovením zákoných podmínek pro převod, 2) dochází k převodu na osoby jiné než blízké, kterým vzniká předkupní právo.

2. Převod spoluvlastnického podílu na osoby blízké

- 9 Spoluvlastník není při převodu spoluvlastnického podílu žádným způsobem limitován, převádí-li podíl na osoby blízké, tj. na příbuzné v řadě přímé, sourozence, manžela, partnera a jiné osoby v poměru rodinném nebo obdobném, jestliže by újmu, kterou utrpěla jedna z nich, druhá důvodně pociťovala jako újmu vlastní [116]. Pojem osoby blízké nečinil v praxi větších problémů, neboť tato do nedávné doby vycházela z pojetí blízkých osob výlučně jako osob fyzických. Judikatorní vývoj v posledním období je však charakteristický širším pojetím, jež pod blízkou osobu zahrnuje za určitých okolností i osoby právnické mimo jiné při realizaci předkupního právo spoluvlastníka k podílům ostatních spoluvlastníků.

Pojetí osoby blízké v režimu ustanovení § 140 prošlo určitým judikatorním vývojem. Nejprve se prosazovala zásada, podle níž vkladem spoluvlastnického podílu do kapitálu obchodní společnosti poruší spoluvlastník předkupní právo ostatních spoluvlastníků, pokud jim svůj podíl předtím nenabídl k odkoupení (Sou R NS č. C 455 – NS sp. zn. 22 Cdo 1143/2000 a č. 778 – NS sp. zn. 22 Cdo 2474/2000). Zjevně pak pod vlivem judikatury vztahující se k odporovatelnosti podle § 42a ObčZ, která pod pojem osoby blízké zahrnuje při splnění určitých předpokladů i právnickou osobu (R 53/2004), i judikatura k § 140 zaznamenala odklon od svého dosavadního pojetí, když následně uzavřela, že vkládá-li podílový spoluvlastník svůj spoluvlastnický podíl do společnosti s ručením omezeným, jejímž je společníkem, jde o převod spoluvlastnického podílu osobě jemu blízké a ostatním podílovým spoluvlastníkům předkupní právo nevzniká (Sou R NS č. C 2601 – NS sp. zn. 22 Cdo 1836/2003). Nezdá se však, že by tímto rozhodnutím byl vývoj dané otázky definitivně vyřešen. Poslední uvedené rozhodnutí bylo v literatuře kritizováno jednak pro své zobecňující závěry s tím, že platnost jim vyslovených závěrů bude nutno posuzovat diferencovaně případ od případu (Čech, P., Pavela, L. Obchodní společnost jako osoba blízká? PRá, 2007, č. 1, s. 27 až 32) a jednak byla vyslovena pochybnost o principiální akceptaci možnosti pojetí právnické osoby jakožto osoby blízké při převezech spoluvlastnických podílů (Richter, T. Obchodní společnost jako osoba blízká – několik poznámek k judikatuře Nejvyššího soudu. PR, 2007, č. 15, s. 556 až 561).

3. Převod spoluvlastnického podílu na osoby nikoliv blízké

a) obecně

Na rozdíl od případů převodu spoluvlastnických podílů na osoby blízké je v případě převodů na jiný okruh osob spoluvlastník limitován předkupním právem ostatních spoluvlastníků, jehož podstatou je povinnost podílového spoluvlastníka v případě převodu podílu nabídnout ho přednostně osobě oprávněné z předkupního práva. Předkupní právo představuje omezení spoluvlastníka v nakládání s jeho podílem a ovlivňuje i jeho svobodu volby v osobě kupujícího. I proto se zejména v souvislosti s rekodifikací občanského práva velmi důrazně objevují názory tendující ke zrušení předkupního práva s tím, že pokud by měla být zajištěna ochrana práv spoluvlastníků, je nutno ji realizovat jinou formou. Pro případ převodu spoluvlastnického podílu musí spoluvlastník respektovat zákonné předkupní právo všech zbývajících spoluvlastníků bez ohledu na velikost jejich spoluvlastnických podílů (vyjma zmiňovaného převodu na osoby blízké).

b) charakter předkupního práva

Předkupní právo podílových spoluvlastníků je zákonným předkupním právem vyplývajícím ex lege, a nemusí být proto zakládáno smluvně. Vzhledem k jeho zákonnému charakteru se nezapisuje do katastru nemovitostí a vůči každému ze spoluvlastníků působí tak dlouho, dokud trvá spoluvlastnický vztah k věci v podílovém spoluvlastnictví. Je založeno přímo zákonem a jako takové má věcnou povahu. Působí proto i vůči třetím osobám (Sou R NS č. C 2224 – NS sp. zn. 33 Odo 178/2003). Věcně-právní povaha předkupního práva spočívá v tom, že je spojeno se spoluvlastnictvím k věci a zatěžuje každého spoluvlastníka převádějícího svůj spoluvlastnický podíl, což znamená, že v případě převodu spoluvlastnického podílu předkupní právo působí i vůči právním nástupcům kupujícího, který se stal novým spoluvlastníkem namísto prodávajícího. Oprávněnými osobami pak jsou ostatní spoluvlastníci. Uvedené právo je osobní, nepřechází na dědice a nelze ho ani převést na jinou osobu.

c) právní režim předkupního práva spoluvlastníků

- 13 Při nedostatku výslovné právní úpravy zákonného předkupního práva spoluvlastníků v části druhé občanského zákoníku, pojednávající o věcných právech, vychází se ve smyslu § 853 z analogické aplikace obecné právní úpravy předkupního práva, upravující právo závazkové, s tím, že ta ustanovení, jež se týkají pouze smluvního předkupního práva, nelze použít (R 72/2002). Právní úprava předkupního práva, tj. ustanovení § 602n., se použije tedy nejen v případech smluvního předkupního práva, nýbrž podpůrně i všude tam, kde zákonem stanovené předkupní právo neobsahuje zvláštní (specifickou) úpravu, tj. i pro případy zákonného předkupního práva podílových spoluvlastníků podle § 140 [602–606].

d) realizace předkupního práva spoluvlastníků a tzv. nabídka k výkupu

- 14 Spoluvlastník, který chce převést svůj podíl na jinou osobu, musí ostatním spoluvlastníkům učinit tzv. nabídku k výkupu – k jejím náležitostem [605, 3]. Pro nabídku týkající se movité věci není forma předepsána, musí se však jednat o projev vůle výslovný, nikoliv konkludentní; v případě nemovitosti musí být splněna písemná forma. Požadavek na písemnou formu není splněn, je-li realizován pouze telefonicky (Sou R NS č. C 1553 – NS sp. zn. 30 Cdo 1370/2002). Jestliže svědčí předkupní právo více osobám, musí být nabídka učiněna všem spoluvlastníkům, nikoliv jen některému z nich.

Judikatura vztahující se k podílovému spoluvlastnictví se vymezila i k dalším požadavkům nabídky k výkupu. Především zaujala stanovisko k otázce, zda v době nabídky na převod podílu musí existovat konkrétní kupující, závěrem, že v době, kdy je nabídka na převod spoluvlastnického podílu učiněna dalším spoluvlastníkem, nemusí konkrétní kupující existovat (Sou R NS č. C 1126 – NS sp. zn. 30 Cdo 153/2002). Označení konkrétního zájemce o koupi spoluvlastnického podílu v nabídce podílovému spoluvlastníku ani existence tohoto zájemce nejsou nezbytnými předpoklady řádného splnění nabídkové povinnosti (SR, 2002, č. 4 – NS sp. zn. 25 Cdo 2764/99). Pro posouzení toho, zda prodejem spoluvlastnického podílu bylo porušeno předkupní právo spoluvlastníka tak není rozhodující, zda v době, kdy mu byl podíl nabídnut k výkupu, nabídl konkrétní zájemce o koupi prodávajícímu spoluvlastníku kupní cenu (R 72/2002). I přes jednoznačný judikatorní směr usměrněný publikací rozhodnutí ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek lze vysledovat v odborné literatuře i názor opačný, který existenci třetí osoby ke dni uskutečnění nabídky na převod podílu vyžaduje (Svoboda, L. Předkupní právo. 1. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 67 až 76, který velmi podrobně argumentuje ve prospěch požadavku existence třetí osoby).

e) porušení předkupního práva

- 15 O porušení předkupního práva se pak jedná zejména v následujících případech:
- a) nabídka nebyla spoluvlastníku učiněna vůbec, takže nemohl uplatnit své předkupní právo k převáděnému spoluvlastnickému podílu;
 - b) byla-li koupě oprávněnému nabídnuta za cenu podstatně vyšší, než za jakou byla nakonec převedena na nového nabyvatele.
- Zde zřejmě nelze trvat na absolutní rovnosti nabídnuté a nakonec zrealizované kupní ceny, neboť v době od provedení nabídky do faktické realizace prodeje může dojít ke změně okolností cenu určujících. Jestliže poté, kdy již byla učiněna nabídka k odkupu věci za určitou cenu, dojde ke snížení nabízené kupní ceny, je třeba učinit nabídku novou nebo sdělit nové podmínky koupě. Pokud by však u ceny stanovené řádově ve statisících či milionech korun došlo k prodeji za cenu pouze nepatrně odlišnou, zřejmě by to nebylo možno považovat za porušení předkupního práva; literatura v této

souvislosti hovoří o parametru ceny „podstatně vyšší“ [603, 5]; judikatura v této souvislosti hovoří o „přenechání za cenu nižší“ (Sou R NS č. C 1126 – NS sp. zn. 30 Cdo 153/2002), případně o porovnání ceny (R 72/2002), c) podíl byl převeden na nového nabyvatele za podmínek výhodnějších oproti nabídce; d) podíl byl převeden dříve, než uplynula dohodnutá (případně zákonem určená) doba k prodeji. Jestliže však nepřijal oprávněný nabídku na využití předkupního práva v přiměřené lhůtě, která mu k tomu byla stanovena, může vlastník podíl převést i před uplynutím lhůt uvedených v ustanovení § 605 (Sou R NS č. C 3180 – NS sp. zn. 33 Odo 854/2003), neboť lhůta podle § 605 věty první, během níž musí oprávněná osoba movitou věcí či nemovitost vyplatit, se vztahuje pouze na zaplacení kupní ceny, nikoliv na přijetí nabídky na využití předkupního práva; pro nabídku a její přijetí platí § 43n.

Soudní praxe pak v souvislosti s konkrétními projednávanými případy dospěla k závěru, že k porušení předkupního práva dochází i tehdy, pokud nabídka doručená podílovému spoluvlastníkovi neobsahovala údaj o splatnosti kupních cen a poté prodávající uzavřel kupní smlouvy, jež obsahovaly individuální splatnost kupních cen (Sou R NS č. C 2223 – NS sp. zn. 33 Odo 178/2003). Pro posouzení, zda prodejem jinému bylo porušeno předkupní právo oprávněného, který nabídku k výkupu nevyužil, je rozhodující porovnání ceny, případně dalších podmínek, za nichž byla věc prodána, s tím, jakou cenu a jaké další podmínky koupě nabídl předtím povinný oprávněnému (R 72/2002).

f) následky porušení předkupního práva

V případě porušení předkupního práva nedochází bez dalšího k absolutní neplatnosti příslušného právního úkonu, ale spoluvlastník má právo se na nabyvateli spoluvlastnického podílu domáhat, aby mu věc nabídl ke koupi (§ 603 odst. 3) – (Sou R NS č. C 578 – NS sp. zn. 22 Cdo 831/2000). Nabyvateli tak vzniká na základě výzvy oprávněného spoluvlastníka povinnost nabídnout mu podíl ke koupi za podmínek, za kterých tento podíl získal. V případě, že by nabyvatel tuto povinnost nesplnil, může se spoluvlastník domáhat, aby jeho projev vůle v daném směru byl nahrazen soudním rozhodnutím ve smyslu ustanovení § 161 odst. 3 OSŘ. Pokud jde o formulaci žalobního petitu, obvykle se traktuje výklad, podle kterého by měl být žalobou uplatněn požadavek na nahrazení projevu vůle nabyvatele učinit nabídku oprávněnému spoluvlastníkovi, tedy návrh na uzavření kupní smlouvy, nikoliv přímo na uložení povinnosti kupní smlouvu s oprávněným uzavřít, čemuž odpovídá i znění ustanovení § 603 odst. 3. Připouští se však i výklad, podle kterého lze požadovat nahrazení projevu vůle uzavřít kupní smlouvu; tím, že oprávněný spoluvlastník se domáhá realizace svého práva věc koupit, projevil vůli nabídku koupě přijmout. Pokud by spoluvlastník tímto způsobem nepostupoval, zůstalo by mu předkupní právo (neboť se jedná o právo věcné) zachováno.

Tento postup ovšem předpokládá, že se oprávněný spoluvlastník účinně nedovolal účinků relativní neplatnosti smlouvy o převodu spoluvlastnického podílu. V případě dovolání se neplatnosti právního úkonu hledí se na něj, jako by k tomuto úkonu nedošlo. Předkupní právo v takovém případě zůstává oprávněnému spoluvlastníkovi a působí vůči povinnému spoluvlastníkovi. Právní účinky dovolání se relativní neplatnosti převodu spoluvlastnického podílu pro nedodržení předkupního práva nastávají okamžikem, kdy projev vůle dotčeného spoluvlastníka dojde převodci i nabyvateli převedeného podílu. Není významné, zda se dovolávající spoluvlastník mylně domnívá, že uplatněná neplatnost je neplatností absolutní, ač jde o neplatnost relativní. Podstatné je, že namítá neplatnost převodu spoluvlastnického podílu z důvodu nerespektování jeho předkupního práva (SR, 2002, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 2474/2000).

16

17

- 18 Soudní praxe se pak vyjádřila i k otázkám promlčení práva dovolat se relativní neplatnosti kupní smlouvy z důvodu porušení předkupního práva spoluvlastníka tak, že právo dovolat se relativní neplatnosti kupní smlouvy z důvodu porušení zákonného předkupního práva podílového spoluvlastníka se promlčuje v obecné tříleté lhůtě. Promlčecí lhůta počíná běžet dnem, kdy došlo k uskutečnění právního úkonu, jímž nebylo předkupní právo respektováno, a to i v případě, kdy by k tomuto právnímu úkonu bylo ještě třeba úředního rozhodnutí (Sou R NS č. C 1844 – NS sp. zn. 32 Odo 568/2002). Uvedený závěr byl však v literatuře podroben kritice z pohledu, že stanoviskem plynoucím z rozhodnutí nelze uspokojivě vysvětlit případy, kdy smluvní strany nepodají do tří let návrh na vklad vlastnického práva ke katastrálnímu úřadu, neboť pak by se podle závěrů vyslovených v rozhodnutí právo dovolat se relativní neplatnosti promlčelo, aniž by se o prodeji spoluvlastnického podílu třetí osobě dozvěděl. Odborná literatura v této souvislosti dovozuje, že počátek běhu promlčecí doby začíná až věcněprávními účinky vkladu vlastnického práva do katastru nemovitostí.

g) realizace předkupního práva oprávněnými osobami

- 19 Je-li povinným spoluvlastníkem učiněna řádná nabídka reflektující předkupní právo ostatních spoluvlastníků, předpokládá zákon dohodu spoluvlastníků o výkonu tohoto předkupního práva, přičemž nestanoví žádné bližší podrobnosti. Spoluvlastníci se tak mohou dohodnout např. tak, že předkupní právo bude využito jen některým, případně některými z nich. Vzhledem k tomu, že se v daném případě nejedná o hospodaření se společnou věcí ve smyslu ustanovení § 139, neuplatňuje se princip majorizace a dohodu o realizaci předkupního práva musí uzavřít všichni oprávnění spoluvlastníci. Tato forma dohody je však pouze jednou z možností, kterými lze nakládat s předkupním právem a přichází do úvahy až při nabídce povinného spoluvlastníka.
- 20 Spoluvlastníci se ovšem mohou dohodnout ve vztahu k předkupnímu právu již dříve dohodou o tzv. neuplatnění předkupního práva a judikatura tento postup akceptovala. Učinila závěr, že dohoda podílových spoluvlastníků, že v případě prodeje spoluvlastnického podílu jednoho z nich třetí osobě nebudou zbývající spoluvlastníci uplatňovat předkupní právo, neodporuje svým obsahem zákonu ani v případě, že by byla uzavřena předem bez vztahu ke konkrétnímu kupujícímu (Sou R NS č. C 2450 – NS sp. zn. 22 Cdo 1599/2003), vycházejí z úvahy, že ustanovení § 140 je ustanovením dispozitivním, a uvedená dohoda pak nemůže být považována ani za případ, kdy se některý ze spoluvlastníků dopředu vzdává svých práv. Uvedený závěr pak navazoval na předchozí judikaturu, podle níž dohodnou-li se podíloví spoluvlastníci, že každý z nich prodá svůj podíl třetí osobě, nemohou v případě realizace této dohody namítat neplatnost smlouvy o převodu podílu pro porušení předkupního práva (Sou R NS č. C 1899 – NS sp. zn. 22 Cdo 446/2002).
- 21 V případě zájmu spoluvlastníka o realizaci jemu svědčícího předkupního práva je nutno odlišovat jednak akceptaci nabídky a jednak právo a povinnost vykonat své předkupní právo v určené lhůtě. Nabídka týkající se výkonu předkupního práva je jednostranným právním úkonem a představuje svou povahou návrh na uzavření smlouvy. Samotná lhůta pro převod spoluvlastnického podílu na základě vyplacení ceny za převod spoluvlastnického podílu (§ 605) je stanovena jako osmidenní u movitostí a dvoutměsíční u nemovitostí s počátkem běhu od doručení nabídky, přičemž zákon dává možnost stranám ujednat lhůty jiné. Uvedené zákonné lhůty pro zaplacení kupní ceny jsou lhůtami prekluzivními. Jestliže před uplynutím doby stanovené k výkonu předkupního práva byl nabídnutý spoluvlastnický podíl převeden na jiného, dospěla judikatura ke správnému závěru, že nároky z předkupního práva může uplatňovat

i právní nástupce spoluvlastníka, jemuž byl podíl nabídnut ke koupi (SJ, 2000, č. 1 – NS sp. zn. 2 Cdon 310/96).

h) zánik předkupního práva

Z ustanovení § 605 ObčZ vyplývá, že výslovně váže zánik předkupního práva na marné uplynutí lhůty k vyplacení ceny za převod a ustanovení § 606 pak spojuje zánik předkupního práva s případy, kdy oprávněný spoluvlastník nemůže věc koupit nebo nemůže splnit podmínky nabídnuté vedle ceny a nelze-li je vyrovnat ani odhadní cenou. Nejedná se však o jediné způsoby zániku předkupního práva. K zániku předkupního práva dochází i odmítnutím věc koupit, kam spadají i případy ochoty koupit věc pouze za nižší než nabídnutou cenu a také marným uplynutím lhůty pro přijetí nabídky na realizaci předkupního práva. Vzhledem k charakteru předkupního práva jako práva věcného se jedná o zánik předkupního práva pouze ve vztahu k převádějícímu spoluvlastníku, ale předkupní právo zůstává zachováno ve vztahu k právním nástupcům povinné osoby.

Tyto speciální důvody zániku předkupního práva však nejsou jedinými, neboť mezi případy zániku předkupního práva je nutno zařadit i obecné důvody zániku závazků tam, kde to z povahy věci přichází do úvahy (splynutí, nemožnost plnění apod.), případně ty důvody, které se dotýkají samotné existence spoluvlastnického práva k věci (zánik věci, zničení věci, prodej celé věci, darování věci, smrt oprávněného spoluvlastníka, ztráta věci, vydržení, opuštění věci, rozhodnutím státního orgánu apod.). Vedle toho jsou pak důvody zániku předkupního práva stanoveny i v jiných právních předpisech. Např. předkupní právo k movité věci zaniká změnou osoby vlastníka při soudním prodeji v dražbě (§ 329 odst. 3 OSŘ), u nemovitostí v režimu ustanovení § 336l odst. 3 OSŘ.

4. Předkupní právo s dopadem do sféry jiných právních předpisů

Předkupní právo v intencích ustanovení § 140 však není omezeno pouze na režim občanského zákoníku. V souvislosti s pojetím osoby blízké již byla zmínka o jeho přesahu do sféry obchodního zákoníku. Ve vztahu k privatizaci majetku státu pak judikatura vyložila, že i při převezech spoluvlastnických podílů státu v rámci privatizace majetku státu podle zákona č. 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je nutno aplikovat obecnou úpravu předkupního práva obsaženou v ustanovení § 140. Vyhlášení veřejné obchodní soutěže není splněním povinnosti podle tohoto ustanovení (Sou R NS č. C 77 – NS sp. zn. 29 Cdo 850/2000). Existují však i další speciální předpisy, které se dotýkají předkupního práva podle ustanovení § 140 (např. § 19 odst. 3 PřStPoz).

5. Předkupní právo de lege ferenda

Pojetí navrhované rekodifikace občanského práva vyslovilo vůči předkupnímu právu spoluvlastníků výrazné výhrady s tím, že se jedná o prvek spoluvlastnictví cizí, který evropské úpravy neznají, přičemž zdůraznilo, že případná ochrana spoluvlastníků bude realizována způsobem jiným (Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha : Linde Praha, 2001, s. 191). Tento názor však nebyl novým, již v polovině 90. let se kritický přístup k předkupnímu právu objevil i v odborné literatuře (Jehlička, O., Švestka, J. Nad předkupním právem. PR, 1994, č. 5, s. 161). Tyto výchozí myšlenky se promítly do paragrafového znění návrhu, který již úpravu předkupního práva neobsahuje.

Z judikatury:*I. Převod spoluvlastnického podílu*

R 60/1973: Rozhodnutím soudu k návrhu některého z podílových spoluvlastníků na vyřešení neshod o právech a povinnostech vyplývajících z podílového spoluvlastnictví (§ 139 o. z.) nelze nahradit souhlas spoluvlastníka (spoluvlastníků) k převodu podílu spoluvlastníkem (§ 140 o. z.).

PR, 1997, č. 2 – KS Brno sp. zn. 14 Co 369/94: Ustanovení § 140 ObčZ, který upravuje nakládání spoluvlastníka se svým podílem na věci, je třeba v souvislosti s ustanoveními § § 602 odst. 1 a § § 606 ObčZ vykládat tak, že pouze tehdy, kdy některý ze spoluvlastníků chce úplatně převést svůj podíl na společné věci na třetí osobu, která není pro něho osobou blízkou (§ 116, § 117 ObčZ), a tato třetí osoba nabídne odkoupení jeho podílu, vznikne spoluvlastníku povinnost nejdříve svůj podíl nabídnout ke koupi ostatním spoluvlastníkům.

R 58/2005 Zb. st.: Předkupné právo podílového spoluvlastníka se uplatňuje aj při převode spoluvlastnického podílu na základe darovací smluvy.

II. Právní režim předkupního práva v občanském zákoníku

R 72/2002: Pro posouzení toho, zda prodejem spoluvlastnického podílu nemovitosti bylo porušeno předkupní právo spoluvlastníka, není rozhodující, zda v době, kdy mu byl podíl nabídnut k výkupu, nabídl konkrétní zájemce o koupi prodávajícímu spoluvlastníku kupní cenu. Podstatné je porovnání ceny, případně dalších podmínek, za nichž došlo k prodeji jinému, s tím, za jakou cenu a za jakých dalších podmínek nabídl předtím povinný spoluvlastník prodej oprávněnému.

SR, 2001, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 831/2000: Převedl-li jeden z podílových spoluvlastníků svůj spoluvlastnický podíl bez toho, že by ho nabídl ostatním podílovým spoluvlastníkům, mají tito spoluvlastníci možnost domáhat se na nabyvateli, aby jim spoluvlastnický podíl nabídl ke koupi (§ 603 odst. 3 ObčZ), aniž by se museli dovolat relativní neplatnosti smlouvy, na jejímž základě nabyvatel spoluvlastnický podíl získal.

SR, 2002, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 2474/2000: Právní účinky dovolání se neplatnosti převodu spoluvlastnického podílu pro nedodržení předkupního práva podílového spoluvlastníka nastávají okamžikem, kdy projev vůle dotčeného spoluvlastníka, jímž se dovolává tohoto důvodu, dojde převodci i nabyvateli převedeného podílu. Není významné, zda se dovolávající spoluvlastník mylně domnívá, že takto uplatněná neplatnost je neplatností absolutní, ač jde o neplatnost relativní. Podstatné je, že namítá neplatnost převodu spoluvlastnického podílu z důvodu nerespektování jeho předkupního práva.

SR, 2002, č. 4 – NS sp. zn. 25 Cdo 2764/99: Označení konkrétního zájemce o koupi spoluvlastnického podílu v nabídce podílovému spoluvlastníku ani existence tohoto zájemce nejsou nezbytnými předpoklady řádného splnění nabídkové povinnosti podle § 140 ObčZ.

Sou R NS č. C 1126 – NS sp. zn. 30 Cdo 153/2002: V době, kdy je nabídka na převod spoluvlastnického podílu učiněna dalšímu spoluvlastníku, nemusí konkrétní kupující existovat. Kupujícímu však nemůže být věc přenechána za cenu nižší, případně za výhodnějších podmínek, než které byly obsaženy v nabídce oprávněnému spoluvlastníku. Pokud kupující následně kupní smlouvu neuzavře, lze spoluvlastnický podíl převést po zániku předkupního práva oprávněného na jiného kupujícího, avšak nikoliv za kupní cenu či za podmínek pro nabyvatele výhodnějších, než které byly uvedeny v nabídce spoluvlastníkovi.

Sou R NS č. C 1533 – NS sp. zn. 30 Cdo 1370/2002: Nabídka na realizaci předkupního práva k nemovitosti, učiněná oprávněné osobě telefonicky, je porušením předkupního práva.

Sou R NS č. C 1844 – NS sp. zn. 32 Odo 568/2002: Právo dovolat se relativní neplatnosti kupní smlouvy z důvodu porušení zákonného předkupního práva podílového spoluvlastníka se promlčuje v obecné tříleté lhůtě. Promlčecí lhůta počíná běžet dnem, kdy došlo k uskutečnění právního úkonu, jímž nebylo předkupní právo respektováno, a to i v případě, kdy by k tomuto právnímu úkonu bylo ještě třeba úředního rozhodnutí.

Sou R NS č. C 1899 – NS sp. zn. 22 Cdo 446/2002: Dohodnou-li se podíloví spoluvlastníci, že každý z nich prodá svůj podíl třetí osobě, nemohou v případě realizace této dohody namítat neplatnost smlouvy o převodu podílu pro porušení předkupního práva.

Sou R NS č. C 2139, 2223, 2224 – NS sp. zn. 33 Odo 178/2003: Právní úprava předkupního práva (§ 602 a násl. ObčZ) se použije nejen v případech smluvního předkupního práva, nýbrž podpůrně i všude tam, kde zákonem stanovené předkupní právo neobsahuje zvláštní úpravu. Předkupní právo podílových spoluvlastníků má věcnou povahu; působí tudíž i vůči třetím osobám. Pokud nabídka doručená podílovému spoluvlastníku neobsahovala údaj o splatnosti kupních cen a poté prodávající uzavřel kupní smlouvy, jež obsahovaly individuální splatnost kupních cen, bylo předkupní právo podílového spoluvlastníka porušeno (§ 602 ObčZ).

Sou R NS č. C 2450 – NS sp. zn. 22 Cdo 1599/2003: Dohoda podílových spoluvlastníků, že v případě prodeje spoluvlastnického podílu jednoho z nich třetí osobě nebudou zbývající spoluvlastníci uplatňovat předkupní právo, neodporuje svým obsahem zákonu ani v případě, že by byla uzavřena předem bez vztahu ke konkrétnímu kupujícímu.

Sou R NS č. C 3180 – NS sp. zn. 33 Odo 854/2003: Nepřijal-li oprávněný nabídku na využití předkupního práva v přiměřené lhůtě, která mu k tomu byla stanovena, může vlastník prodat věc i před uplynutím lhůt uvedených v § 605 ObčZ.

SJ, 2000, č. 1 – NS sp. zn. 2 Cdon 310/96: Jestliže před uplynutím doby stanovené k výkonu předkupního práva byl nabídnutý spoluvlastnický podíl na nemovitosti převeden na jiného, může nároky z předkupního práva uplatňovat i právní nástupce spoluvlastníka, jemuž byl podíl nabídnut ke koupi.

PR, 1997, č. 2 – KS Brno sp. zn. 14 Co 369/94: K porušení povinností ze zákonného předkupního právního vztahu dochází nejen tehdy, kdy zavázaná osoba vůbec oprávněné osobě podíl na věci za cenu, a případně dalších podmínek nabídnutých třetí osobou, nenabídne, ale i tehdy, kdy zavázaná osoba učinila oprávněné osobě řádně nabídku s ohlášením všech podmínek nabídnutých třetí osobou, ovšem oprávněný spoluvlastník ji s ohledem na obsah podmínek nepovažoval za přijatelnou, a poté zavázaná osoba podíl na věci převede na třetí osobu (nabyvatele) za podmínek výhodnějších, než jaké byly obsahem nabídky oprávněné osobě (například nižší cena). 2. Bylo-li zákonné předkupní právo podílového spoluvlastníka porušeno, může se žalobou domáhat, aby soud uložil nabyvateli podílu na věci povinnost uzavřít se žalobcem smlouvu o převodu podílu za stejných podmínek, za nichž žalovaný podíl nabyl (§ 161 odst. 3 OSŘ).

ÚS sp. zn. I. ÚS 156/05: Nabídka učiněná v rámci předkupního práva nepředstavuje klasický návrh na uzavření smlouvy vycházející z obecné občanskoprávní zásady smluvní volnosti, v němž může návrhovátelem svým projevem vůle vymezit lhůtu pro přijetí návrhu. Nabídka povinného ohledně doby, do kdy má být prodej dovršen, musí respektovat i ustanovení § 605 obč. zák. Pokud by nebyla dohodnuta doba jiná – což je typicky využitelné pro smluvní předkupní právo, nikoliv pro zákonné předkupní právo podle § 140 obč. zák.). Pokud spoluvlastník nevyčká uplynutí zákonné dvouměsíční lhůty a nabízený spoluvlastnický podíl v této lhůtě převede, porušuje zákonné předkupní právo ostatních podílových spoluvlastníků.

III. Předkupní právo s dopadem do sféry jiných právních předpisů

PR, 2001, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 1143/2000: Smlouva uzavřená mezi společníkem obchodní společnosti a touto obchodní společností, kterou se uskutečňuje vklad spoluvlastnického podílu k nemovitosti do obchodní společnosti, je převodem spoluvlastnického podílu ve smyslu § 140 ObčZ. Vloží-li spoluvlastník – společník obchodní společnosti svůj spoluvlastnický podíl k nemovitosti do obchodní společnosti s ručením omezeným, aniž by spoluvlastnický podíl nabídl k odkoupení ostatním spoluvlastníkům, porušil svou právní povinnost, která mu vyplývá z předkupního práva ostatních spoluvlastníků.

Sou R NS č. C 77 – NS sp. zn. 29 Cdo 850/2000: I při převezech spoluvlastnických podílů státu v rámci privatizace majetku státu podle zákona č 92/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je nutno aplikovat obecnou úpravu předkupního práva obsaženou v ustanovení § 140 ObčZ. Vyhlášení veřejné obchodní soutěže není splněním povinnosti podle tohoto ustanovení.

Sou R NS č. C 2601 – NS sp. zn. 22 Cdo 1836/2003: Vkládá-li podílový spoluvlastník svůj spoluvlastnický podíl do společnosti s ručením omezeným, jejímž je společníkem, jde o převod spoluvlastnického podílu osobě jemu blízké a ostatním podílovým spoluvlastníkům předkupní právo nevzniká.

§ 141 [Zrušení spoluvlastnictví dohodou]

(1) Spoluvlastníci se mohou dohodnout o zrušení spoluvlastnictví a o vzájemném vypořádání; je-li předmětem spoluvlastnictví nemovitost, musí být dohoda písemná.

(2) Každý ze spoluvlastníků je povinen vydat ostatním na požádání písemné potvrzení o tom, jak se vypořádali, neměla-li již dohoda o zrušení spoluvlastnictví a o vzájemném vypořádání písemnou formu.

Související ustanovení: § 46, § 139 odst. 2, § 142

Související předpisy: § 80 písm. b), § 159a, 348 OSŘ; § 5 odst. 3 BytZ

Z literatury: *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 322 a 323; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 128 a 129; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 97 a 98; *Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 220 až 223; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 325 až 327; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 377; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 449 a 450.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Likvidace spoluvlastnictví – obecně	1
II. Dohoda o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví	2
1. Obecně	2
2. Obecný zákoník občanský	3
3. Úprava obsažená ve stávajícím občanském zákoníku	4
a) pojetí dohody	4
b) obsah dohody	5–12
c) forma dohody	13
4. Navrhovaná úprava <i>de lege ferenda</i>	14

K odst. 2:

I. Obecně	15–16
-----------------	-------

K odst. 1:

I. Likvidace spoluvlastnictví – obecně

- 1 Ustanovení § 141 a následné ustanovení § 142 představují speciální případy likvidace podílového spoluvlastnictví, které však nejsou jedinými možnými způsoby jeho zániku. V obecném režimu zániku spoluvlastnictví lze vymezit zejména následující základní kategorie : a) případy, kdy zaniká samotný předmět spoluvlastnictví, a spoluvlastnictví tak již nemá žádný nepřímý předmět právního vztahu, b) zaniká spoluvlastnictví jako institut při trvající existenci věci a zčásti shodném okruhu osob (např. spoluvlastnictví se mění ve výlučné vlastnictví jednoho z dosavadních spoluvlastníků), c) podílové spoluvlastnictví zůstává zachováno, dochází však ke změně jeho subjektů a obsahu (např. prodej věci ve spoluvlastnictví jiným spoluvlastníkům), d) zaniká spoluvlastnictví a mění se i dosavadní okruh osob (např. opuštění věci) při trvající existenci věci.

II. Dohoda o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví

1. Obecně

- 2 Občanský zákoník upřednostňuje dohodu spoluvlastníků jakožto základní formu likvidace spoluvlastnického vztahu, čímž vyjadřuje obecně traktovanou myšlenku, že nikdo nemůže být nucen proti své vůli setrávat ve spoluvlastnickém vztahu a má zákonnou možnost dosáhnout jeho likvidace. Priorita dohody spoluvlastníků je vyjádřena i výslovným ustanovením § 142, kdy zrušení a vypořádání spoluvlastnictví soudem nastupuje až v případě absentující dohody spoluvlastníků. Pojetí důrazu kladeného na institut dohody vymezila již starší judikatura závěrem, že možnost zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví není možno vyloučit či omezit smlouvou

(R 54/1973), přičemž aplikaci dohody připustila i do spoluvlastnického vztahu, v němž vystupoval stát (R 26/1979).

2. Obecný zákoník občanský

Úprava obsažená v obecném zákoníku občanském (§ 830 OZO) vycházela z možnosti spoluvlastníka žádat zrušení spoluvlastnictví s limitací nikoliv v nevhodnou dobu nebo v neprospěch ostatních. Bylo konstantně komentářem k obecnému zákoníku občanskému vykládáno, že jsou-li spoluvlastníci dohodnuti o zrušení spoluvlastnictví, mohou i mimosoudně provést rozdělení předmětu spoluvlastnictví s postupem upraveným v zákoně (§ 841). Jestliže by však dohoda o zrušení spoluvlastnictví mezi spoluvlastníky uzavřena nebyla, rozhodoval k návrhu kteréhokoliv spoluvlastníka soud. Akceptace mimosoudní dohody o zrušení spoluvlastnictví pak vyplývala i z judikatury (Vážný č. 8775, č. 101 apod.).

3. Úprava obsažená ve stávajícím občanském zákoníku

a) pojetí dohody

Účastníky musí být všichni spoluvlastníci a to i tehdy, pokud by právní postavení některých z nich bylo po uzavření dohody stejné jako za trvání spoluvlastnického vztahu. Jímí uzavřená dohoda je smluvním základem řešícím vztah všech spoluvlastníků k věci jako celku; předmětem dohody o zrušení a vypořádání proto musí být celý předmět spoluvlastnictví, a nikoliv jen určitý spoluvlastnický podíl. Dohoda o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je smluvním vztahem odlišným od jiných dohod uzavíraných v souvislosti s právním režimem podílového spoluvlastnictví. Je třeba ji odlišovat od dohody spoluvlastníků o hospodaření se společnou věcí ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2 a nelze ji zaměňovat ani s dohodou o převodu spoluvlastnického podílu podle ustanovení § 140. Odlišným smluvním vztahem je také dohoda spoluvlastníků o nakládání se společnou věcí realizovaná v rámci tzv. společných práv spoluvlastníků (prodej celé věci, její darování, směna apod.), kdy sice také musí být účastníky této dohody všichni spoluvlastníci (R 22/1975), nicméně tito vystupují na jedné smluvní straně a druhou smluvní stranou je subjekt (subjekty) od dosavadních spoluvlastníků odlišný.

b) obsah dohody

V literatuře někdy uváděný odkaz na skutečnost (s přihlédnutím k závěrům vysloveným v R 75/1973), že dohoda o zrušení spoluvlastnictví má povahu smlouvy o převodu vlastnictví, není zcela důsledný. Rozhodnutí R 75/1973 tento závěr vyslovalo výlučně ve vztahu k ustanovení § 490 odst. 2 ObčZ účinnému do 31. 3. 1983, které vyžadovalo souhlas MNV ke smlouvě o převodu budovy, která je v soukromém vlastnictví, a ke smlouvě o převodu nebo nájmu zemědělského (lesního) pozemku. Samotná dohoda o zrušení nemůže být bez dalšího považována za smlouvu o převodu vlastnictví, neboť zrušením nedochází ke konstituování žádného nového právního vztahu. Případný závěr o převodu se tak musí vázat k dohodě o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, byť ani ta zřejmě nemůže být považována za typickou dohodu o převodu předmětu spoluvlastnictví.

Z dohody spoluvlastníků však musí být patrný jednak jejich smluvní konsens ve směru zrušení spoluvlastnictví a jednak jeho následného vypořádání. Dohoda o zrušení a vypořádání proto musí těmto požadavkům vyhovovat; judikatura v daném směru neshledala přípustnou dohodu, podle které mělo být zrušení a vypořádání spoluvlast-

nictví nahrazeno uznáním jednoho ze spoluvlastníků výlučného vlastnictví druhého spoluvlastníka ke společné věci (R 51/1974).

- 7 Lze souhlasit s judikaturou traktovaným závěrem, že dohodu o zrušení spoluvlastnictví lze uzavřít kdykoliv za trvání spoluvlastnického vztahu i tehdy, jestliže již probíhá soudní řízení, a dokonce i ve fázi, kdy ve věci bylo dosud nepravomocně rozhodnuto, přičemž uzavřená dohoda může vypořádat zrušené spoluvlastnictví jiným způsobem než soudní rozhodnutí (R 54/1973). Je však potřeba zvážit praktickou stránku takového postupu, jestliže by již nebylo možno dosáhnout změny vydaného rozhodnutí, a obsah dohody by pak nekorespondoval obsahu soudního rozhodnutí, které následně nabylo právní moci. Tento střet způsobů vypořádání judikatura neřeší; lze usuzovat, že rozhodnutí ve věci by bylo sice věcně nesprávné, jestliže by provedlo vypořádání tam, kde mezi účastníky byla uzavřena dohoda (o které však soud v době svého rozhodnutí nemusí být informován), ale po nabytí právní moci by bylo vybaveno účinky závaznosti (§ 159a OSŘ), a zřejmě by tak bylo podílové spoluvlastnictví vypořádáno způsobem obsaženým v soudním rozhodnutí. Tam, kde by byla taková dohoda uzavřena až po vyhlášení rozhodnutí (které nebylo napadeno opravným prostředkem) a rozhodnutí by v okamžiku jeho vyhlášení nebylo věcně nesprávné, by bylo nutno učinit závěr shodný.
- 8 Další judikatorní závěr (taktéž R 54/1973), že v případě nařízení výkonu rozhodnutí prodejem společné věci zůstává až do uskutečnění prodeje věc ve spoluvlastnictví a po neúspěšném prodeji společné věci si mohou spoluvlastníci spoluvlastnictví zrušit jiným způsobem, lze zřejmě považovat za správný jen zčásti. Závěr o tom, že až do faktického prodeje věc zůstává ve spoluvlastnictví, vychází z vysloveného závěru, že „soud ruší spoluvlastnictví prodejem věci“, proto pak, dokud nedojde k prodeji, věc zůstává v podílovém spoluvlastnictví. Proti této argumentaci však lze důvodně namítnout, že prodej společné věci je forma vypořádání a nikoliv samotného zrušení a jen obtížně lze akceptovat, že spoluvlastnictví je zrušeno prodejem věci. Nicméně z hlediska faktického se nabízí řešení, podle kterého po zrušení spoluvlastnictví a nařízení prodeje společné věci se do uskutečnění prodeje na právní vztahy bývalých spoluvlastníků použití přiměřeně ustanovení o podílovém spoluvlastnictví analogicky (jako je tomu obdobně u společného jmění manželů). Nepodaří-li se v rámci nařízeného výkonu rozhodnutí prodat, dochází podle ustanovení § 348 odst. 3 OSŘ k zastavení výkonu rozhodnutí. Jeví se v této souvislosti přijatelným řešení, že po zastavení výkonu rozhodnutí (nebo po neúspěšném mimosoudním prodeji) lze vycházet z toho, že spoluvlastnictví je zrušeno, pouze však forma jeho vypořádání nebyla realizována a bylo by proti požadavku spravedlivého uspořádání právních vztahů, aby v takovém případě bývalí spoluvlastníci neměli možnost vypořádat zrušené spoluvlastnictví na základě dohody jiným způsobem, než tím, který k faktickému naplnění vypořádání nevedl ani prostřednictvím soudu.
- 9 Pochybnosti naproti tomu zřejmě nevyvolává názor, podle kterého uzavření dohody mezi spoluvlastníky za trvání tohoto vztahu nelze vyloučit ani omezit za stávající právní úpravy dohodou uzavřenou mezi spoluvlastníky, kterou by se předem vzdávali možnosti zrušit tímto způsobem spoluvlastnictví anebo v něm setrvat po určitou dobu (R 54/1973). Ustanovení o samotném zrušení a vypořádání spoluvlastnictví (§ 142) je nutno považovat za ustanovení kogentního charakteru potud, že nárok na zrušení a vypořádání je založen spoluvlastníkům obligatorně a dispozitivním je pouze upřednostnění dohody před zrušením a vypořádáním rozhodnutím soudu. Pro tyto případy pak lze vyjít z judikatorních závěrů, podle nichž neplatnost vzdání se budoucích práv na základě dohody uzavřené podle § 574 odst. 2 může nastoupit jen ohledně těch práv (budoucích nároků), která vzniknou na základě zákona nebo smlouvy, popřípadě jiných

právních skutečností, přičemž vznik těchto práv je založen obligatorně. Tam, kde zákon připouští dohodu mezi účastníky, kterou lze určitou právní úpravu modifikovat či vyloučit, nelze ji kvalifikovat jako neplatnou dohodu o vzdání se budoucích práv (NS sp. zn. 29 Odo 645/2001, NS sp. zn. 28 Cdo 1222/2007).

Žádné bližší podrobnosti o obsahu dohody občanský zákoník nestanoví, lze tak za základní požadavek považovat, aby dohoda spoluvlastníků byla skutečně dohodou o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví a splňovala obecné požadavky na náležitosti právních úkonů. Lze ovšem důvodně předpokládat, že častým způsobem vypořádání budou způsoby zakotvené v ustanovení § 142, a to reálné rozdělení věci nebo příkazání věci jednomu (či více) spoluvlastníku. Prodej věci s následným rozdělením výtěžku podle podílů se v této souvislosti nejeví jako příliš praktický, neboť téhož účelu lze dosáhnout převodem věci v rámci tzv. společných práv spoluvlastníků. Spoluvlastníci nejsou ani vázáni zákonnou posloupností způsobů vypořádání spoluvlastnictví oproti soudnímu rozhodování, a může tak docházet i ke kombinaci jednotlivých způsobů vypořádání, případně mohou být použity i způsoby jiné; je však třeba trvat na tom, aby se jednalo skutečně o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, a nikoliv o obsahově jiný právní úkon.

Ve vztahu k vypořádání podílového spoluvlastnictví dohodou je zastáván právní teorií i soudní praxí názor (R 40/1970), že v rámci uzavření dohody je možné a vhodné vyřešit všechny vztahy mezi spoluvlastníky vzniklé v souvislosti s existencí podílového spoluvlastnictví. Proto v rámci vypořádání je možno řešit i obvykle uplatňovanou otázku investic provedených některým ze spoluvlastníků na společnou věc.

Zvláštní právní předpis ovšem může v některých případech pro dohodu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví stanovit i speciální náležitosti (např. transformace podílového spoluvlastnictví na bytové vlastnictví – § 5 odst. 3 BytZ nebo slovenská právní úprava obsažená v zákoně č. 180/1995 Z. z., o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom, vymezuje v § 21 až 24 úpravu, jejímž účelem je zamezit dělení „poľnohospodárskych a lesných pozemkov“ nacházejících se mimo zastavěné území obce).

c) forma dohody

Zákon výslovně vyžaduje písemnou formu dohody pro případy zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví ke společné věci, jestliže je jí nemovitost. Byť bývá požadavek na písemnou formu dovozován již z ustanovení § 46 odst. 1 s argumentací, že dohoda o zrušení a vypořádání je jednou z forem převodu vlastnictví, dikce ustanovení § 141 odst. 1 pak zabraňuje jakýmkoliv pochybnostem. Písemná forma k jiným věcem než nemovitým pak může být samozřejmě založena dohodou spoluvlastníků jakožto dohodnutá forma smlouvy o zrušení a vypořádání. Z praktického hlediska lze jednoznačně doporučit uzavření dohody o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví písemnou formou i tam, kde obligatorní písemná forma není dána, a to jak pro vzájemné vztahy spoluvlastníků, tak i pro právní jistotu třetích osob.

4. Navrhovaná úprava de lege ferenda

Návrh likvidace spoluvlastnictví se ve vztahu k dohodě nijak výrazněji neliší od stávající úpravy. Návrh úpravy dohody o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví reflektuje požadavek, že v soukromých vztazích je třeba dát přednost dohodě. Proto má primárně platit, že se spoluvlastnictví ruší dohodou spoluvlastníků. Vzhledem k tomu, že lze kromě reálného rozdělení společné věci uvažovat i o jiných způsobech zrušení společného vlastnictví, pak zásadně rovněž platí, že se spoluvlastníci rovněž dohodnou

i na způsobu zrušení svého společenství. Nedojde-li k dohodě, mají spoluvlastníci možnost obrátit se na soud. Dohoda o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví musí být písemná jen u nemovitostí. Ale pokud dohoda o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví k movité věci nebyla uzavřena písemně z vůle stran, musí si spoluvlastníci, požádá-li o to některý z nich, vydat vzájemně písemné potvrzení, jak se vypořádali.

K odst. 2:

I. Obecně

- 15** I když nedojde k uzavření dohody o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví písemnou formou, pro dosažení právní jistoty dává zákon každému ze spoluvlastníků právo domáhat se vydání písemného potvrzení o vypořádání od ostatních spoluvlastníků a taktéž má povinnost na žádost jiného spoluvlastníka vydat totéž písemné potvrzení. Jestliže dohoda o zrušení a vypořádání měla písemnou formu, právo na vydání potvrzení nevzniká, neboť to, co má být jeho obsahem, je zahrnuto již v dohodě o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví uzavřené v písemné formě. Písemné potvrzení však není podmínkou pro platnost dohody o zrušení a vypořádání, neboť potvrzuje obsah již dříve uzavřené dohody. Z dikce zákona se podává, že potvrzení musí obsahovat pouze způsob vypořádání; nemusí tak obsahovat i část týkající se zrušení, neboť ke zrušení spoluvlastnictví došlo již dříve dohodou uzavřenou v jiné než písemné formě.
- 16** V případě odmítnutí vydat potvrzení o vypořádání se spoluvlastníků, lze se domáhat splnění uvedené povinnosti žalobou na plnění u soudu. Zákon nic bližšího k této žalobě nestanoví (a v praxi se také tyto žaloby vyskytují zřejmě zcela výjimečně) a mohou vznikat problémy (obdobně jako při požadavku na podání vyúčtování správy společné věci) při formulaci žalobního petitu a výroku rozhodnutí. Do úvahy přicházejí zřejmě dvě varianty: a) žalobní petit bude formulován obecným požadavkem na vydání potvrzení a vypořádání spoluvlastnictví bez nutnosti uvedení konkrétního způsobu vypořádání s tím, že splnění této povinnosti jak co do vydání samotného potvrzení, tak i co do správnosti jeho obsahu by se posuzovalo v rámci řízení o výkon rozhodnutí, b) žalobní petit (a následně i soudní rozhodnutí) musí obsahovat vedle samotného požadavku na vydání potvrzení i specifikaci obsahu tohoto potvrzení s tím, že správnost obsahu by se zkoumala v rámci nalézacího řízení. Lze se klonit k postupu podle druhé varianty, neboť to lépe odpovídá charakteru nalézacího a exekučního řízení s břemenem tvrzení a břemenem důkazním na straně toho, kdo se vydání takového potvrzení domáhá.

Z judikatury:

I. Zrušení a vypořádání spoluvlastnictví dohodou – obecně

R 54/1973: 1. Ak účastníci uzavierajú v konaní o zrušení spoluvlastníctva zmier, ktorým si sami zvolia určitý spôsob zrušenia a vyporiadania spoluvlastníctva, súdy pri rozhodovaní o schválení uzavretého zmiaru nepovažujú za prekážku schválenia tú okolnosť, že by prípadne bolo možné vyporiadanie aj iným spôsobom, než ako sa v zmiari navrhuje, a to spôsobom, ktorému zákon dáva prednosť. To, pravdaže, platí iba pre prípad, že dohoda účastníkov má procesnú formu zmiaru. Prostý súhlas účastníkov s navrhovaným spôsobom vyporiadania však nenahrádza zmier. 2. Napriek tomu, že už bol prípadne aj nariadený výkon rozhodnutia predajom nehnuteľnosti a že sa v tej veci už konalo na štátnom notárstve, ale predaj bol neúspešný, spoluvlastníci môžu si ešte i potom dohodou zrušiť spoluvlastníctvo iným spôsobom. 3. Možnosť zrušenia spoluvlastníctva by sa zjevné ani zmluvou nemohla vylúčiť či obmedziť.

R 26/1979: Použití ustanovení § 141 a § 142 o. z. (jakož i § 492 odst. 1 o. z.) nebrání skutečnost, že jedním z podílových spoluvlastníků je stát.

LexData – NS sp. zn. 3 Cz 68/78: Lze dohodou (a tedy i soudně schváleným smírem) zrušit a vypořádat i podílové spoluvlastnictví k půdě. V takovém případě je však třeba, aby šlo o nemo-

vitost ve smyslu ustanovení § 119 odst. 2 o. z., tedy o samostatný pozemek (se samostatným parcelním číslem). Účastníky takové dohody musí být všichni podíloví spoluvlastníci a dohoda se musí týkat celé věci, nikoli jen podílu.

II. Obsah, forma a pojetí dohody o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví

R 51/1974 : Dohodu o zrušení a vypořádání existujícího podílového spoluvlastnictví k nehnuteľnosti nemožno nahradit' dohodou, ktorou by jeden z podílových spoluvlastníkov uznal výlučné vlastníctvo druhého podílového spoluvlastníka k tejto nehnuteľnosti.

R 18/1979: Dohoda o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, při níž věc připadne za náhradu jednomu nebo více spoluvlastníkům, je neplatná (§ 39 o. z.), jestliže dohodnutá náhrada za spoluvlastnický podíl přesahuje cenu stanovenou podle cenových předpisů – (rozhodnutí by bylo použitelné pouze v případě cenové regulace).

R 39/1983: Štátne notárstvo nemôže tým istým rozhodnutím registrovať dohodu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k nehnuteľnosti, podľa ktorej prípadne vec jednému alebo viacerým spoluvlastníkom za primeranú náhradu, a zároveň zmluvu o prevode tejto nehnuteľnosti, nadobudnutej podľa uvedenej dohody, na ďalšieho nadobúdateľa – (rozhodnutí je za súčasného právneho stavu použiteľné len primerane).

NS sp. zn. 1 Cdo 9/02: Ak podíloví spoluvlastníci uzavreli písomnú aj ústnu dohodu o zrušení a vypořádání ich podílového spoluvlastnictví, musí súd skúmať platnosť oboch týchto dohôd. Písomnú dohodu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví treba preskúmať najmä z hľadiska, či nejde o tzv. simulovaný právny úkon; ústnu dohodu (disimulovaný právny úkon) v prípade, ak jej predmetom je nehnuteľnosť, treba preskúmať najmä z hľadiska dodržania zákonom predpísanej formy (§ 46 ods. 1 Občianskeho zákonníka).

§ 142 [Zrušení a vypořádání spoluvlastnictví rozhodnutím soudu]

(1) Nedojde-li k dohodě, zruší spoluvlastnictví a provede vypořádání na návrh některého spoluvlastníka soud. Přihlédne přitom k velikosti podílů a k účelnému využití věci. Není-li rozdělení věci dobře možné, přikáže soud věc za přiměřenou náhradu jednomu nebo více spoluvlastníkům; přihlédne přitom k tomu, aby věc mohla být účelně využita. Nechce-li věc žádný ze spoluvlastníků, nařídí soud její prodej a výtěžek rozdělí podle podílů.

(2) Z důvodů zvláštního zřetele hodných soud nezruší a nevypořádá spoluvlastnictví přikázáním věci za náhradu nebo prodejem věci a rozdělením výtěžku.

(3) Při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví rozdělením věci může soud zřídit věcné břemeno k nově vzniklé nemovitosti ve prospěch vlastníka jiné nově vzniklé nemovitosti. Zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nemůže být na újmu osobám, kterým přísluší práva na nemovitosti váznoucí.

Související ustanovení: § 3 odst. 1, § 118, § 121 odst. 1, § 126, § 574 odst. 2, § 829, 839, 841

Související předpisy: § 127 OSŘ; § 348 VodKan; § 5 BytZ; čl. 11 odst. 4 LPS

Z literatury: *Bičovský, J.* Úvahy nad problémy zrušení podílového spoluvlastnictví a jeho vypořádání podle § 142 OZ. Socialistická zákonnost, 1970, č. 6, s. 321; *Brázdil, J.* Vyporiadanie vzájomných práv a povinností podílových spoluvlastníkov nehnuteľností z hľadiska premlčania. BA, 1981, leden–březen, s. 1; *Dvořák, T.* K judikatuře určující výši přiměřené náhrady při zániku společného členství v bytovém družstvu. SR, 2001, č. 12, s. 413; *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 323n.; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 128n.; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 97n.; *Fiala, J., Novotný, M., Oehm, J., Horák, T.* Zákon o vlastnictví bytů. Komentář. 3., doplnění a přepracované vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, *Glos, J.* O vypořádání spoluvlastnictví, zejména bezpodílového. Právník, 1971, č. 7, s. 593; *Haderka, J.* K problematice odst. 2 § 142 obč. zák. BA, 1984, č. I, s. 7; *Halouzka, V.* Ještě k vypořádání investic mezi podílovými spoluvlastníky. BA, 1981, duben–červen, s. 46; *Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 220n.;

Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 328n.; *Chalupa, L.* Přiměřená náhrada za stavby a pozemky. PRÁ, 1999, č. 3, s. 33; *Chalupa, L.* Vypořádání členství v bytovém družstvu. PRÁ, 2002, č. 9, s. 19; *Chalupa, L.* Příkazání společné věci zatížené zástavním právem. PRÁ, 2005, č. 10; *Jokl, M. P.* Oceňování nemovitostí při dělení podílového spoluvlastnictví. PRÁ, 1992, č. 9, s. 29; *Kavan, F.* Vypořádání investic při podílovém spoluvlastnictví. Socialistická zákonost, 1988, č. 1, s. 11; *Kirstová, K.* Zrušení podílového spoluvlastnictví reálným rozdělením stavby. Socialistické soudnictvo, 1989, č. 7, s. 13; *Klempa, A.* Reálné dělení nemovitostí a stavební řízení. Správní právo, 1977, č. 7, s. 405; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 376n.; *Králík, M.* Bytové náhrady – jejich odraz a vývojové trendy v judikatuře Nejvyššího soudu (vybrané otázky). SR, 2003, č. 7, s. 225 a 226; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 448n.; *Sekaninová, E.* Musí navrhovatel tvrdit a prokazovat existenci důvodů opodstatňujících zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví? Socialistická zákonost, 1984, č. 6, s. 334; *Šrámek, L.* Změny v úpravě podílového spoluvlastnictví podle novely občanského zákoníku. Právo a zákonost, 1992, č. 8, s. 454.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Předpoklady zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rozhodnutím soudu	1–2
II. Subjekt oprávněný k podání návrhu na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví	3–4
III. Předmět vypořádání	5
IV. Způsoby vypořádání	6
1. Obecně	6–8
2. Rozdělení věci	9
a) Obecně	9
b) Reálné rozdělení věci z hlediska nákladů na rozdělení	10
c) Rozdělení nemovitostí	11
d) Praktické aspekty reálného dělení společné věci	12
e) Reálné rozdělení věci – kombinovaný způsob vypořádání	13
3. Rozdělení bytového domu (budovy) na jednotky podle zákona č. 72/1994 Sb. ..	14–15
4. Příkazání věci	16
a) Obecně	16
b) Subjektivní předpoklady a hlediska rozhodná pro příkazání věci – zájem spoluvlastníka a jeho solventnost	17
c) Objektivní předpoklady a hlediska rozhodná pro příkazání věci – účelné využití věci a velikost spoluvlastnických podílů	18–21
d) Přiměřená náhrada	22–24
e) Bytová náhrada při vyklizení po zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví	25
5. Nařízení prodeje věci a rozdělení výtěžku	26–27

K odst. 2:

I. Možnost nezrušení a nevypořádání podílového spoluvlastnictví – obecně	28
II. Předpoklady zachování podílového spoluvlastnictví	29
III. Vztah ustanovení § 142 odst. 2 a § 3 odst. 1	30
IV. Důvody zvláštního zřetele hodné	31
1. Vymezení	31–32
2. Procesní stránka	33

K odst. 3:

I. Zřízení věcného břemene při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví ...	34–35
II. Ochrana osob, jimž přísluší práva na nemovitosti vážnoucí	36

K odst. 1:**I. Předpoklady zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rozhodnutím soudu**

V ustanovení § 142 zákon zakotvuje speciální způsob likvidace podílového spoluvlastnictví, a to na základě soudního rozhodnutí. Vztah mezi likvidací spoluvlastnictví dohodou spoluvlastníků a rozhodnutím soudu vychází z upřednostnění dohody spoluvlastníků. Jestliže k ní však nedojde (a je nerozhodné z jakého důvodu), nastupuje způsob vypořádání založený na ingerenci soudu, jehož význam spočívá také v tom, že garantuje likvidaci spoluvlastnictví tam, kde jeho další fungování objektivně není možné. 1

Soudem však může být rozhodnuto pouze o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví. Platná právní úprava nezná institut vyloučení spoluvlastníka ze spoluvlastnictví za náhradu, byť je na tento nedostatek v praxi poukazováno. Případy jinak podřaditelné pod možné vyloučení spoluvlastníka je tak nutno řešit mimo jiné návrhem na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, tento postup však nelze považovat za optimální již např. proto, že v případě reálné dělitelnosti společné věci nemůže být účelu vyloučení dosaženo. 2

II. Subjekt oprávněný k podání návrhu na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví

Řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je bezvýjimečně návrhové a osobou oprávněnou k podání žaloby je výhradně spoluvlastník. Prokázání spoluvlastnického práva žalobce je tak podmínkou aktivní věcné legitimace k podání návrhu. Spoluvlastník je oprávněn k podání žaloby bez ohledu na velikost jeho spoluvlastnického podílu a stanovisko ostatních spoluvlastníků. Vzhledem k tomu, že v daném případě se nejedná o hospodaření se společnou věcí v režimu ustanovení § 139 s principem majorizace, nemohou ostatní spoluvlastníci zvrátit rozhodnutí spoluvlastníka domáhat se zrušení a vypořádání spoluvlastnictví soudní cestou ani s přihlédnutím k velikosti jejich spoluvlastnických podílů. Práva takovou žalobu podat se nelze platně ani předem vzdát (§ 574 odst. 2). Je-li předmětem společného jmění manželů spoluvlastnický podíl, musí být žaloba podána oběma manžely. 3

Stávající občanskoprávní úprava (na rozdíl od úpravy obsažené v obecném zákoníku občanském a připravované nové občanskoprávní úpravy) neobsahuje ani standardní omezující klauzuli znemožňující spoluvlastníku podat návrh k soudu o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví v nevhodné době, zvláště pokud by tím byla způsobena újma ostatním spoluvlastníkům. Zda lze případné důsledky podaného návrhu poměřovat korektivem dobrých mravů ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 obecně formou zamítnutí žaloby, je sporné [142, 30]. 4

III. Předmět vypořádání

Smyslem zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je nové konstituování hmotněprávních vztahů odvíjejících se od společné věci a vypořádání vztahů dosavadních. Předmětem vypořádání proto může být pouze celá věc a nikoliv jen spoluvlastnický podíl, byť i jenom on může být v konkrétním případě vypořádáním dotčen. Tento konstantně přijímaný závěr nastavila již starší judikatura (R 1/1970) a jako správný jej akceptovala i soudní praxe současná. Prikazuje-li soud věc za přiměřenou náhradu jednomu nebo více spoluvlastníkům, vyjádří ve výroku rozsudku, že se celá věc prikazuje buď jednomu spoluvlastníkovi do výlučného vlastnictví, anebo více spoluvlastníkům do podílového 5

spoluvlastnictví, a v jakém poměru, a ne tedy, že se podíl některého spoluvlastníka přikazuje jednomu nebo více spoluvlastníkům (Sou R NS č. C 2201 – NS sp. zn. 22 Cdo 2281/2003). Současná právní praxe se vyjádřila také k vypořádání věci hlavní a jejího příslušenství tak, že neučiní-li účastníci předmětem řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví i příslušenství věci, nemůže se tímto příslušenstvím soud zabývat (Sou R NS č. C 3695 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005). Tento závěr se opírá o logickou úvahu, že příslušenství je jinak samostatnou věcí a aby bylo předmětem vypořádání, muselo by být učiněno předmětem řízení.

IV. Způsoby vypořádání

1. Obecně

- 6 Občanský zákoník stanoví taxativním způsobem možné způsoby vypořádání podílového spoluvlastnictví : a) reálné rozdělení věci, b) přikázání věci jednomu nebo více spoluvlastníkům za náhradu, c) prodej věci a rozdělení výtěžku mezi spoluvlastníky podle jejich podílů. Zákon v druhé větě ustanovení § 142 odst. 1 před výčtem jednotlivých způsobů vypořádání hovoří o tom, že soud při vypořádání přihlédne k velikosti podílů a k účelnému využití věci. Význam této části zákonného ustanovení není zcela zřejmý. Část odborné literatury a judikatura (R 16/1967) se kloní k závěru, že ji lze vztáhnout pouze k přikázání věci některému ze spoluvlastníků, argumentující tím, že v případě reálné dělitelnosti nemůže soud zkoumat účelné využití věci, které ostatně není rozhodující. Naproti tomu druhá část odborné literatury se kloní k tomu, že tato část zákonného ustanovení se vztahuje i k posouzení reálné dělitelnosti společné věci. Systematické zařazení by také nasvědčovalo tomu, že se toto pravidlo má použít na všechny způsoby vypořádání, vyjma prodeje věci.

Praxe však tímto teoretickým problémem není výrazněji dotčena, neboť při úvaze o tom, zda je rozdělení věci dobře možné, se zohledňují i skutečnosti podřaditelné pod účelné využití věci (např. aby rozdělením věci nevznikly dvě samostatné, nicméně nefunkční věci) nebo pod velikost podílů (např. tam, kde by poměr rozdělených věcí velikostí výrazně neodpovídal velikosti spoluvlastnických podílů).

- 7 V literatuře se lze standardně setkávat i v současné době s názorem, že reálné rozdělení se posuzuje podle objektivní možnosti rozdělit věc mezi spoluvlastníky podle velikosti spoluvlastnických podílů. Tento názor (který se objevuje s neúprosnou pravidelností) však není správný, neboť reflektuje výslovnou právní úpravu, která platila do 31. 12. 1991 a která byla od 1. 1. 1992 nahrazena úpravou novou, jak vyplývá z výše provedeného výkladu.
- 8 Význam zákonného výčtu způsobů vypořádání je dvojnásobný : a) zakotvuje, že soud nemůže provést vypořádání spoluvlastnictví jiným než v zákoně uvedeným způsobem, a to ani tehdy, kdyby byl takový způsob účastníkem řízení navržen nebo se soudy jevil jako vhodný řešení způsobu vypořádání v konkrétním případě, b) v zákonem uvedené posloupnosti způsobů vypořádání je soud povinen postupovat a nemůže jednotlivé způsoby libovolně upřednostňovat (SR, 2005, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 2568/2003).

2. Rozdělení věci

a) obecně

- 9 Z ustanovení § 142 odst. 1 věty třetí a contrario se podává, že podmínkou pro tento způsob vypořádání je, že se jedná o rozdělení „dobře možné“. Tato podmínka není naplněna pouhou faktickou možností a technickou proveditelností rozdělení společné věci, ale také funkčním opodstatněním takového rozdělení, přičemž judikatura se zabý-

vala především funkční stránkou rozdělení společné věci. Podle aktuální soudní praxe v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví se reálným rozdělením rozumí reálné rozdělení jedné určité zpravidla nemovité věci v součinnosti se znalcem a při nezbytné existenci oddělovacího geometrického plánu. Reálným rozdělením není, jestliže se více samostatných věcí rozdělí bez dalšího mezi účastníky (SR, 2006, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2631/2005).

b) reálné rozdělení věci z hlediska nákladů na rozdělení

Hledisko finanční nákladnosti rozdělení věci je jedním ze standardních korektivů při úvaze, zda je společná věc dělitelná či nikoliv. Jeho opodstatněnost je dána jednak skutečností, že v řadě případů je věc fakticky dělitelná pouze při vynaložení dalších finančních nákladů a jednak obecnou úvahou, nakolik lze při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví požadovat na spoluvlastnících finanční participaci na rozdělení společné věci.

10

Jedná se zde především o objektivní výši takto uvažovaných nákladů, ale také o subjektivní stanovisko spoluvlastníků k finanční participaci na těchto nákladech. Objektivní hledisko nákladnosti případného dělení bylo vyloženo již starší judikaturou (R 61/1968), přičemž z tohoto pojetí lze vycházet i nadále, tak, že před případným rozdělením věci soudním rozhodnutím je třeba zvážit, nakolik lze po spoluvlastnících požadovat vynaložení nákladů spojených s reálným rozdělením společné věci s tím, že pokud by rozdělení věci nebylo uskutečnitelné bez nákladných stavebních úprav, jednalo by se z tohoto hlediska o věc reálně nedělitelnou; stejný názor pak byl vyjádřen i v judikatuře současné (Sou R NS č. C 3425 – NS sp. zn. 22 Cdo 92/2005, NS sp. zn. 22 Cdo 892/2006, NS sp. zn. 22 Cdo 960/2006), a lze jej tak považovat za výraz ustálené soudní praxe. Nákladné stavební úpravy tak vylučují závěr o dělitelnosti společné věci. Nicméně i kdyby se nejednalo o náklady rozsáhlé, neznamená to bez dalšího, že je rozdělení věci dobře možné, neboť je nutno přihlížet i ke stanoviskům spoluvlastníků. I zde je judikatura konstantní potud, že před případným rozdělením věci je soud povinen zabývat se tím, zda jsou dosavadní spoluvlastníci (nebo někteří z nich) ochotni hradit náklady na rozdělení věci. Jestliže by žádný ze spoluvlastníků nebyl ochoten vynaložit nic na provedení nezbytných stavebních úprav, musela by být stavba považována z tohoto hlediska za nedělitelnou (R 45/1991).

c) rozdělení nemovitostí

Určitá specifika oproti dělení movitých věcí jsou dána u věcí nemovitých ať již samostatně ve vztahu k pozemkům nebo ve vztahu k pozemkům a stavbám na nich stojících.

11

a) *pozemky*: reálné dělení přichází do úvahy tam, kde se jedná o předmět spoluvlastnictví fakticky i funkčně dělitelný, což je dáno především u nezastavěných pozemků. Ve vztahu k nemovitostem platí, že jejich rozdělení není dobře možné, jestliže by ani po adaptaci nemohly vzniknout rozdělením samostatné věci nebo by části vzniklé rozdělením nemohly sloužit jednotlivým vlastníkům zejména vzhledem k jejich povaze a funkčnímu využití. U pozemků se proto vychází z posouzení mimo jiné hledisek územního plánování, přístupu ke komunikacím a účelného technického způsobu navrhovaného řešení (LexData – NS sp. zn. 2 Cz 47/70). Dále je nutno zohledňovat také polohu pozemků, jejich tvar i celkovou plochu (R 54/1973). V literatuře se uvádí patrně správný názor, že soud by zřejmě nepřipustil takové rozdělení pozemku, v důsledku čehož by vznikly pozemky jen nepatrné rozlohy. Za stále použitelný je považován starší judikatorní závěr, podle kterého zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rozdělením nemovitosti není možné bez geometrického plánu, na kterém je vyznačeno

rozdělení dříve společné parcely, výměra a čísla nových parcel (S IV., s. 487 – NS ČR 3 Cz 17/74).

b) *stavby (budovy)*: složitější situace než u pozemků nastává při dělení staveb (budov), jež však vyloučeno není. Podmínkou pro tento postup ovšem je, aby rozdělením vznikly samostatné věci, jejichž existence bude v souladu se stavebními předpisy (R 108/1967). Nepřichází do úvahy dělení podle poschodí a jejich částí, tzv. horizontální dělení, ale pouze dělení vertikální, jestliže stavebními úpravami vzniknou nové věci. K reálnému rozdělení stavby na dvě nebo více samostatných věcí rozdělení stavební parcely geometrickým oddělovacím plánem nestačí (Sou R NS č. C 1130 – NS sp. zn. 22 Cdo 1465/2000). Závěr o reálné dělitelnosti předpokládá odpovídající zpravidla znalecké dokazování s nezbytnou existencí oddělovacího geometrického plánu (SR, 2006, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2631/2005) a v tomto směru pak musí být i provedení znaleckého dokazování zaměřeno. Judikatorní směr výlučně tzv. vertikálního dělení staveb potvrdila i zcela aktuální rozhodovací praxe (NS sp. zn. 22 Cdo 425/2007) s odkazem na svou dřívější judikaturu. Slovenská judikatura tento závěr ovšem novátorsky prolomila ve prospěch reálného dělení i horizontálního na tzv. nebytové jednotky (NS SR sp. zn. 2 M Cdo 3/2004) s argumentem, podle kterého je tento postup odůvodněn posílením ochrany vlastnického práva a požadavkem na minimalizaci případů, kdy je vlastník zbaven vlastnického práva.

d) praktické aspekty reálného dělení společné věci

- 12 Soudní praxe se pak k praktickým závěrům o reálné dělitelnosti vyjádřila v souvislosti s konkrétně řešenými případy, neboť spektrum do úvahy přicházejících případů výrazně ztěžuje možnost rozsáhlejšího zobecnění závěrů o reálné dělitelnosti či nedělitelnosti.

Jestliže pro stavbu, která je obytným domem, před jejím rozdělením na dvě samostatné stavby existuje jediná elektrická, vodovodní a plynovodní přípojka, je reálné rozdělení takové stavby možné jen za předpokladu řešení tohoto stavu podle § 142 odst. 3 zřízením věcného břemene spočívajícího v právu vlastníka té stavby, k níž nejsou přípojky napojeny, užívat přípojky stavby rovněž reálným rozdělením vzniklé. Při úvaze o zřízení věcného břemene je třeba přihlížet i ke stavebně-technickým podmínkám a k režimu vodovodních, elektrických a plynárenských přípojek, jak jsou nyní upraveny v zákoně č. 274/2001 Sb. (v rozhodnutí je nesprávně uveden rok 1991), o vodovodech a kanalizacích, a zákoně č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a státní správy v energetických odvětvích a změně některých zákonů (energetický zákon). Pokud § 142 odst. 3 umožňuje zřízení věcného břemene při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví rozdělením věci, je třeba při stanovení náhrady na vypořádání vzít také v úvahu, že věcným břemenem bude jedna z nově vzniklých věcí zatížena (SR, 2005, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2004).

Za správné je třeba považovat i závěry judikatury, která se vyjádřila k reálné dělitelnosti z hlediska přístupu k nemovitosti tak, že při úvaze, zda je vypořádání zrušeného podílového spoluvlastnictví k pozemku, na němž je postavena stavba nebo který přiléhá k zastavěnému pozemku, jeho reálným rozdělením dobře možné, soud vždy přihlíží k tomu, aby rozdělením pozemku nebyl vlastníku stavby umístěné na něm nebo na pozemku sousedícím znemožněn přístup k této stavbě. Vyžaduje-li zachování přístupu takové stavební úpravy, k nimž je třeba kladného stanoviska stavebního úřadu, soud si opatří vyjádření stavebního úřadu k možnosti těchto úprav z hlediska stavebních předpisů (Sou R NS č. C 2200 – NS sp. zn. 22 Cdo 1259/2003). Aktuálně pak soudní praxe zaujala i stanovisko k reálnému rozdělení při vypořádání podílového

spoluvlastnictví k více a druhově rozdílným věcem (SR, 2006, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2631/2005).

e) reálné rozdělení věci – kombinovaný způsob vypořádání

Praktické zkušenosti ukázaly, že rozdělením věci nemusí vzniknout vždy stejné hodnotné samostatné věci (jednotlivé věci mohou mít různou výbavu, různé stáří, funkčnost či zachovalost nebo rozdělením věci vznikne nepoměr mezi novými věcmi a velikostmi dosavadních spoluvlastnických podílů). Byť zákon řešení pro tyto situace nenabízí, dospěla právní praxe i odborná literatura ke shodnému závěru o přípustnosti tzv. kombinovaného způsobu vypořádání, kdy vzniklý nepoměr je kompenzován finanční náhradou. Tento způsob vypořádání je však uplatňován v soudní praxi spíše výjimečně.

13

3. Rozdělení bytového domu (budovy) na jednotky podle zákona č. 72/1994 Sb.

Od reálného dělení společné věci předvídaného ustanovením § 142 odst. 1 pracuje právní úprava ještě s jinou formou reálného rozdělení, již je rozdělení domu či budovy na jednotky ve smyslu zákona č. 72/1994 Sb.; tato forma reálného rozdělení byla do právního řádu včleněna zákonem č. 103/2000 Sb. s účinností k 1. 7. 2000. Rozdělení domu na dva samostatné objekty (dvě od sebe oddělené nemovitosti) je základním způsobem reálného rozdělení předmětu spoluvlastnictví, které nelze zaměňovat s jinou formou reálného rozdělení – rozdělení bytového domu či budovy na jednotky ve smyslu § 2 písm. h) BytZ.

14

Judikatura k uvedenému zákonu se teprve formuje, a nelze ji tak považovat za ustálenou. Lze proto vyjít ze závěrů odborné literatury k uvedenému zákonu potud, že při vypořádání podílového spoluvlastnictví je nezbytné respektovat předepsaný postup. Vznik bytového vlastnictví předpokládá takový spoluvlastnický vztah, v němž výše ideálních spoluvlastnických podílů koresponduje budoucí výši podílů na společných částech domu, což však v praxi nastává jen výjimečně. Proto je nezbytné, aby rozsudek soudu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví obsahoval tyto pasáže: a) zrušení podílového spoluvlastnictví, b) vypořádání podílového spoluvlastnictví tak, že výše podílů na budově bude odpovídat výši budoucích podílů na společných částech, c) zrušení podílového spoluvlastnictví vzniklého podle písm. b), d) vypořádání podílového spoluvlastnictví vzniklého podle písm. b), včetně vymezení jednotek, tj. uvedení náležitostí stanovených pro prohlášení tak, že každý z bývalých podílových spoluvlastníků bude vlastníkem jednotky a podílovým spoluvlastníkem společných částí (*Fiala, J., Novotný, M., Oehm, J., Horák, T.* Zákon o vlastnictví bytů. Komentář. 3., doplněné a přepracované vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 61).

Soudní praxe se ve vztahu k vypořádání podílového spoluvlastnictví k domu rozdělením na jednotky vyjadřuje zatím spíše z pohledu vymezení této možnosti a podmínek, za kterých přichází tento postup do úvahy. Judikatura především vyložila, že rozdělení bytového domu na bytové jednotky podle ustanovení § 5 odst. 2 BytZ je možným způsobem vypořádání bytového domu v podílovém spoluvlastnictví, který však nepřichází do úvahy vždy, je-li takové řešení technicky či právně možné. Z ustanovení § 142 odst. 1 vyplývá, že předpokladem rozdělení věci je, že rozdělení je dobře možné. Při posuzování otázky, zda je rozdělení věci dobře možné, nelze vycházet jen z technického či právního hlediska, ale je třeba přihlédnout i k jiným okolnostem z hlediska dalšího možného soužití účastníků v jednom domě. Zatímco reálným rozdělením budovy základním způsobem, tj. stavebním rozdělením na obvykle dvě zcela samostatné části – dvě budovy, jsou účastníci od sebe oddělení, rozdělením budovy na jednotky

15

se na podmínkách soužití účastníků, resp. na dosavadních poměrech v užívání domu, zpravidla nic nemění a určitý rozsah podílového spoluvlastnictví se v případě daného řešení zachovává. Judikatura proto dospěla k závěru, že soud může přistoupit k rozdělení domu na jednotky jen v případě, kdy vztahy mezi účastníky při užívání domu jsou po delší dobu nekonfliktní a jejich neshody nevyžadují rozhodování soudu podle § 139. Oproti tomuto pozitivnímu výčtu předpokladů zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rozdělením na bytové jednotky pak byl vymezen i negativní rámec tohoto možného způsobu vypořádání spoluvlastnictví tak, že jedná-li se o bytový dům s byty v nájmu fyzických osob, nepřichází v úvahu vypořádání rozdělením domu na bytové jednotky. Lze ovšem předpokládat další vývoj soudní praxe, která zatím přistupuje – mimo jiné i vzhledem k novosti právní úpravy a její složitosti při rozdělení domu na bytové jednotky – poměrně zdrženlivě.

4. Přikázání věci

a) obecně

- 16** Přikázání věci jako další způsob vypořádání zrušeného podílového spoluvlastnictví přichází do úvahy až tehdy, není-li rozdělení věci dobře možné. Jestliže by byly dány podmínky pro rozdělení věci, není možno postupovat prikázáním věci do vlastnictví. Podmínkou pro prikázání bezvýjimečně je, že musí být věc prikázána pouze jednomu nebo více spoluvlastníkům, nemůže být prikázána subjektu stojícímu mimo dosavadní okruh spoluvlastnictví.

b) subjektivní předpoklady a hlediska rozhodná pro prikázání věci – zájem spoluvlastníka a jeho solventnost

- 17** Prikázání věci do vlastnictví některého ze spoluvlastníků je podmíněno naplněním předpokladů, které lze (s jistou dávkou zjednodušení) odlišit na subjektivní a objektivní. Dlouhodobě ustáleně a správně traktovaným předpokladem je skutečnost, že spoluvlastník, kterému má být věc prikázána, s tímto postupem souhlasí. Tento požadavek odráží skutečnost, že jen velmi obtížně by byl naplněn funkční, ekonomický a užitný cíl věci, byla-li by prikázána tomu ze spoluvlastníků, který o ni zájem nemá.

Judikatura Nejvyššího soudu i Ústavního soudu České republiky v posledním období zdůraznila další hledisko, a tím je i hledisko kredibility (solventnosti) účastníka k vyplacení spoluvlastnického podílu jak z hlediska samotné schopnosti náhradu poskytnout, tak i z hlediska jejího včasného poskytnutí. Hledisko solventnosti se pak v judikatuře profiluje ve dvojí podobě, jednak jako samotná podmínka pro prikázání věci některému ze spoluvlastníků (NS sp. zn. 22 Cdo 1346/2002) a jednak také jako jedna z okolností, k nimž je nutno při vypořádání přihlížet při posouzení toho, komu má být věc prikázána (např. při rovnocenných zákonných kritériích může být rozhodujícím pro prikázání věci objektivní schopnost náhradu poskytnout z hlediska dispozice volnými finančními prostředky nebo jejich bezprostředním obstaráním a použitím dříve ve srovnání se spoluvlastníkem druhým, ačkoliv i ten by podmínku solventnosti k poskytnutí náhrady obecně splňoval) – (SR, 2007, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 1604/2005). Ústavněprávní judikatura pak prvek solventnosti zdůrazňuje z hlediska, že zákonem stanovená možnost rozdělení podílového spoluvlastnictví ve svých důsledcích znamená pro spoluvlastníka, jehož spoluvlastnický podíl je prikázán ostatním spoluvlastníkům, nucené odejmutí vlastnického práva, které musí splňovat ústavní podmínky stanovené čl. 11 odst. 4 LPS. Mezi tyto podmínky patří i povinnost poskytnutí náhrady. Občanský zákoník upravuje náhradu pro ostatní spoluvlastníky, jimž nebyla věc prikázána, soud má tedy povinnost o náhradě rozhodnout, konkrétní časové okolnosti placení této náhrady, eventuálně

časový posun mezi právními účinky „zbavení“ vlastnického práva a faktickým zaplacením náhrady jsou však z hlediska zásahu do práv garantovaných článkem 11 odst. 4 LPS irelevantní (Sb. n. a us. ÚS, sv. 36, nález č. 24 – ÚS sp. zn. II. ÚS 494/03).

c) Objektivní předpoklady a hlediska rozhodná pro přikázání věci – účelné využití věci a velikost spoluvlastnických podílů

Tato kategorie zahrnuje v zákoně výslovně uvedená kritéria objektivního charakteru, k nimž je nutno při vypořádání spoluvlastnictví přihlížet. Ustanovení § 142 odst. 1 obsahuje dvě určující kritéria: velikost podílu a účelné využití věci. Ve vztahu ke kritériu účelného využití věci soudní praxe správně vyložila, že se jedná o právní normu s relativně neurčitou hypotézou (Sou R NS č. C 2058 – NS sp. zn. 22 Cdo 340/2002). K uvedenému závěru se přihlásil Nejvyšší soud ČR i v další aktuální judikatuře (SR, 2007, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 879/2005, Sou R NS č. C 2111 – NS sp. zn. 22 Cdo 1019/2003, Sou R NS č. C 3695 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005, NS sp. zn. 22 Cdo 2491/2005).

18

Kritérium účelného využití věci pak bylo soudní praxí i blíže konkretizováno. U obytných domů se zkoumá bytová potřeba spoluvlastníků, přihlíží se k tomu, kdo dům dosud obýval, kdo ho udržoval, opravoval, případně do něj investoval a kdo je schopen starat se i nadále o jeho řádnou údržbu (R 54/1973). Tento výklad je současnou judikaturou považován za přiměřeně použitelný i nyní pro výklad pojmu účelné využití nemovitosti, která slouží k podnikání ve směru, že se při posouzení otázky účelného využití takové nemovitosti přihlíží k tomu, který ze spoluvlastníků v nemovitosti podnikal, udržoval ji, opravoval, případně do ní investoval a je schopen se o její údržbu nadále starat (Sou R NS č. C 2058 – NS sp. zn. 22 Cdo 1283/2001). Z procesního hlediska pak ze stávající judikatury vyplývá, že v rámci posuzování účelného využití věci lze vedle velikosti podílů zohlednit celou řadu skutečností rozhodných pro závěr o tom, kterému z účastníků bude věc přikázána do vlastnictví (Sou R NS č. C 3695 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005). Prosazuje se také zásada, podle níž nelze věc přikázat tomu ze spoluvlastníků, který ji chce prodat, se současným zdůrazněním, že tato zásada neplatí bezvýjimečně a může v poměrech konkrétního případu doznat modifikace (SR, 2005, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 946/2004).

19

Soudní praxe se pak také vyjádřila k otázce, zda při vypořádání podílového spoluvlastnictví lze vedle zákonem uváděných kritérií zohlednit i okolnosti jiné. Novější judikatura první poloviny 90. let tuto možnost nepřímo připustila (PR, 1994, č. 6 – Vrchní soud v Praze sp. zn. 3 Cdo 82/93) a judikatura současná ji akceptovala výslovně (SR, 2005, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 1914/2004). Soud se v rozhodnutí vždy musí zabývat výší podílů spoluvlastníků a účelným využitím věci, jeho rozhodnutí však může vyjít i z jiných skutečností mimo jiné tam, kde vyznívá řádná aplikace kritérií v zákoně uvedených rovnocenně (Sou R NS č. C 3695 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005). K uvedenému závěru se Nejvyšší soud opětovně přihlásil (PR, 2007, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1900/2005) a zdůraznil, že pro rozhodnutí, komu nemovitost přikázat, není absolutně rozhodující ani výše podílů, ani účelné využití věci, ale jde o souhrn skutečností, které jsou v dané věci relevantní s tím, že soud může přikázat nemovitost do výlučného vlastnictví i tomu spoluvlastníkovi, kterému nesvědčí kritéria výslovně v zákoně uvedená (Sou R NS č. C 4247 – NS sp. zn. 22 Cdo 879/2005, NS sp. zn. 22 Cdo 1727/2006), musí ovšem řádně zdůvodnit, proč kritéria výše podílů a účelného využití věci nejsou v konkrétním případě rozhodující. Tento závěr je třeba považovat za správný.

20

Návrh nového občanského zákoníku však do tohoto právního stavu zasahuje poměrně průlomově. Podle § 1000 návrhu nedohodnou-li se spoluvlastníci o zrušení spo-

21

lůvlastnictví, rozhodne o něm na návrh některého ze spolulůvlastníků soud. Zároveň rozhodne i o způsobu vypořádání spolulůvlastníků. Podle ustanovení § 1002 návrhu, není-li rozdělení věci dobře možné, přikáže soud věc za přiměřenou náhradu jednomu nebo více spolulůvlastníkům. Nechce-li věc žádný ze spolulůvlastníků, nařídí soud prodej věci ve veřejné dražbě; v odůvodněném případě může soud rozhodnout, že věc bude dražena jen mezi spolulůvlastníky. Oproti dosavadní právní úpravě tak návrh občanského zákoníku mimo jiné neobsahuje hlediska rozhodná pro úvahu, kterému ze spolulůvlastníků bude věc přikázána.

d) Přiměřená náhrada

- 22** Přikázání nemovitosti některému ze spolulůvlastníků je nezbytně spojeno s jeho povinností k vyplacení přiměřené náhrady tomu ze spolulůvlastníků, který je ze spolulůvlastnického vztahu rozhodnutím soudu nadále vylučován. Ústavněprávní judikatura bez bližšího odůvodnění zastřešuje tento požadavek ustanovením čl. 11 odst. 4 LPS (Sb. n. a us. ÚS, sv. 2, nálež č. 61 – ÚS sp. zn. III. ÚS 102/94); přestože o právu na přiměřenou náhradu ze spolulůvlastnictví vylučovaného spolulůvlastníka není pochyb, jeho podřazení čl. 11 odst. 4 LPS není zřejmě možno bez výhrad akceptovat, neboť toto ustanovení z hlediska podmíněnosti omezení vlastnického práva poskytnutím náhrady dopadá na omezení vlastnického práva ve veřejném zájmu, o který se v těchto případech nejedná.
- 23** Právní praxe se musela vypořádat především s koncepcí přiměřené náhrady z pohledu, jakým způsobem má být stanovena její výše. Starší judikatura v souvislosti s dobovými tendencemi konstantně vycházela z názoru, že náhrada za spolulůvlastnický podíl je z hlediska maximální výše limitována hranicí ceny stanovené podle cenových předpisů (R 18/1979), nicméně společenské poměry nastavší po roce 1989 naznačily, že toto pojetí se do budoucna jeví jako neudržitelné. Již počátkem 90. let naznačila judikatura, že koncepci ceny určené podle cenových předpisů je nutno považovat nadále za neudržitelnou a překonanou (PR, 1996, č. 3 – KS Hradec Králové sp. zn. 7 Co 269/92), což zakrátko potvrdila ústavněprávní judikatura závěrem, podle kterého za přiměřenou náhradu je nutno považovat hodnotový ekvivalent vyjádřený v penězích umožňující podle místních podmínek obstarání obdobné věci, jaká byla představována podílem spolulůvlastníka, jenž byl přisouzen ostatním spolulůvlastníkům (Sb. n. a us. ÚS, sv. 2, nálež č. 61 – ÚS sp. zn. III. ÚS 102/94). Od judikatorního vývoje vyjádřeného v R 15/1999 pak lze považovat soudní praxi za ustálenou potud, že základem pro stanovení přiměřené náhrady za nemovitosti (nicméně obdobný závěr je třeba vztáhnout i k věcem movitým) je její obecná cena obvyklá v daném místě v době rozhodování s tím, že tuto náhradu soud určí odpovídajícím podílem z ceny celé věci, nikoliv cenou, za kterou by bylo možno prodat spolulůvlastnický podíl.
- 24** Soudní praxe v dalším období z těchto závěrů konstatně vycházela a precizovala tyto výchozí parametry přiměřené náhrady a jejich dopad do řízení o zrušení a vypořádání podílového spolulůvlastnictví. Zdůraznila, že při stanovení přiměřené náhrady se přihlíží především k cenám, za něž by byly v daném místě a čase v souladu s nabídkou a poptávkou prodány nemovitosti obdobných kvalit (Sou R NS č. C 1225 – NS sp. zn. 22 Cdo 885/2001), a náhrada tak musí vyjadřovat cenu závislou nejenom na konstrukci a vybavení, ale i na poptávce a nabídce v daném místě a čase (Sou R NS č. C 110 – NS sp. zn. 22 Cdo 356/2000). Pro účely rozhodování soudů v konkrétních řízeních je pak pro určení přiměřené náhrady rozhodující cena nemovitostí v době jejich vypořádání (Sou R NS č. C 3421 – NS sp. zn. 22 Cdo 1927/2004). Existence podílového spolulůvlastnictví pak není sama o sobě důvodem, pro který by měla být obecná cena nemovitosti stanovená pro účely vypořádání spolulůvlastnictví snížena (Sou R NS č. C 2199 – NS sp. zn. 22 Cdo 539/2003). Aktuálně a správně pak judika-

tura nastavila vztah povinnosti k poskytnutí přiměřené náhrady k možnému započtení nebo snížení této náhrady s odkazem na dobré mravy, čímž reagovala na časté snahy spoluvlastníků dosáhnout v řízení snížení výše přiměřené náhrady, která by měla být vyplacena druhému spoluvlastníku. Vyslovila přesvědčivý závěr, podle kterého během řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví si spoluvlastník, kterému je ukládáno, aby zaplatil druhému spoluvlastníkovi přiměřenou náhradu za vypořádávané nemovitosti, nemůže proti takovému nároku spoluvlastníka započíst jiný majetkový nárok. Rozhodnutí soudu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví má totiž konstitutivní povahu, a zakládá tak práva a povinnosti teprve do budoucna. Právo na zaplacení náhrady tak vzniká spoluvlastníkovi až právní mocí tohoto rozhodnutí a teprve proti takto existujícímu nároku lze namítat započtení a nelze jej tak ani poměřovat korektivem dobrých mravů ve smyslu ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ (Sou R NS č. C 3422 – NS sp. zn. 22 Cdo 1927/2004).

e) Bytová náhrada při vyklizení po zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví

Aktuálním problémem praxe je stále posouzení vázanosti vyklizení na zajištění bytové náhrady po zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví u toho spoluvlastníka, kterému nemovitost nebyla přikázána do výlučného vlastnictví. V širším kontextu se jedná o trvalý problém bytových náhrad u žalob na vyklizení. Právní praxe je dlouhodobě ovlivněna závěry vyslovenými v R 35/1994, podle kterých při pozbytí práva užívat byt v obytném domě z důvodu zániku spoluvlastnického vztahu ohledně tohoto domu se použít jako ustanovení upravující vztahy obsahem i účelem jim nejbližší ustanovení o bytových náhradách při zániku práva užívat byt. Konec 90. let byl ve znamení nejednotné judikatury k této otázce (srovnání této judikatury a kritické stanovisko k uvedenému rozhodnutí bylo zpracováno v článku *Králík, M.* Bytové náhrady – jejich odraz a vývojové trendy v judikatuře Nejvyššího soudu (vybrané otázky). SR, 2003, č. 7, s. 225 a 226) a je otázkou, nakolik jsou závěry v rozhodnutí obsažené v současné době udržitelné.

25

Na řešení problému je nutno nahlížet v širších souvislostech současné judikatury, vycházející z toho, že přiměřenou náhradou je náhrada reflektující tzv. obecnou cenu vypořádávané nemovitosti. Přistupuje-li pak judikatura k posouzení vlivu užívání nemovitosti na výši ceny vypořádávané nemovitosti tak, že obvyklou cenu nemovitosti neovlivňuje skutečnost, že z podílového spoluvlastnictví vylučovaný spoluvlastník pozbývající právní důvod užívání nemovitosti v ní zůstává dosud bydlet (SR, 2007, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1927/2004, Sou R NS č. C 110 – NS sp. zn. 22 Cdo 356/2000), je logickým závěr, že vylučovaný spoluvlastník právo na bytovou náhradu nemá ani na základě aplikace § 3 odst. 1 ObčZ (Sou R NS č. C 110 – 22 Cdo 356/2000). Jestliže by totiž bylo podmíněno vyklizení bývalého spoluvlastníka zajištěním bytové náhrady, docházelo by k ekonomickému nepoměru neslučitelnému s principem spravedlivého vypořádání tím, že vylučovaný spoluvlastník by měl nárok na přiměřenou náhradu vycházející z obvyklé ceny neovlivněné jeho užíváním nemovitosti po zrušení spoluvlastnictví a ještě by bylo jeho vyklizení podmíněno zajištěním bytové náhrady. Řešení případů podle R 35/1994 pouze korektivem § 3 odst. 1 se nejeví jako optimální, neboť neřeší podstatu problému a často neudržitelné důsledky navrhuje řešit individuálním přístupem založeným na dobrých mravech při výchozím předpokladu směřujícím k této ekonomicky principiální nerovnováze. Je proto namístě uvažovat spíše o řešení, kdy vyklizení bývalého spoluvlastníka dostávajícího jako náhradu část odpovídající jeho podílu podle obvyklé ceny není vázáno na zajištění bytové náhrady s tím, že i v těchto případech je ustanovení § 3 odst. 1 aplikovatelné např. tam, kde záměrně nedochází

k vyplacení přiměřené náhrady bývalému spoluvlastníku. I přes relativní stálost judikatury tzv. vlastnického senátu Nejvyššího soudu (22 Cdo) nelze s ohledem na R 35/1994 zřejmě považovat věc definitivně za vyřešenou, byť v případech zrušení a vypořádání spoluvlastnictví lze považovat odklon od obecného R 35/1994 za opodstatněný.

5. Nařízení prodeje věci a rozdělení výtěžku

- 26 Tento způsob vypořádání spoluvlastnictví je z hlediska praktického nejméně častou formou vypořádání. Podle výslovné dikce zákona nastupuje tam, kde věc nechce žádný ze spoluvlastníků. Je však nutno vycházet při splnění této podmínky z širšího pojetí, než jaké by se podávalo z doslovného výkladu. Podmínka, že věc spoluvlastník nechce, je splněna jednak tam, kde skutečně spoluvlastník vyjádří subjektivní stanovisko, aby mu věc nebyla přikázána do výlučného vlastnictví, ale také tam, kde sice vyjádří souhlas s tím, aby mu věc byla přikázána do výlučného vlastnictví, ale podmínky pro tento postup z objektivního hlediska dány nejsou např. pro absenci kredibility takového spoluvlastníka nebo pro jeho následný zájem okamžitě věc prodat a nevyužívat tak její ekonomickou užitnou hodnotu. Lze proto mít zákonnou podmínku, že věc žádný ze spoluvlastníků nechce, za splněnou tam, kde nebudou založeny podmínky (podle okolností konkrétního případu) pro přikázání věci do vlastnictví některého ze spoluvlastníků. Tento závěr pak jednoznačně potvrdila i současná judikatura (SR, 2000, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 1563/99).

Výrok soudního rozhodnutí pak obsahuje dvě části, jednak zrušení podílového spoluvlastnictví a jednak nařízení prodeje věci s tím, že výtěžek bude rozdělen mezi dosavadní spoluvlastníky podle jejich spoluvlastnických podílů. Určení rozdělení výtěžku podle podílů je nezbytnou obsahovou náležitostí rozsudku a je faktickou podmínkou jeho materiální vykonatelnosti. Vzhledem ke skutečnosti, že prodej společné věci se realizuje postupem podle ustanovení o výkonu rozhodnutí, je předpokladem pro zahájení řízení o prodej společné věci po zrušení podílového spoluvlastnictví nařízení výkonu rozhodnutí soudem na základě návrhu některého ze spoluvlastníků (R 81/1967, NS sp. zn. 20 Cdo 1886/2006). Rozsudek o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nařízením prodeje a rozdělením výtěžku nenahrazuje nařízení výkonu rozhodnutí, neboť je jen rozhodnutím v nalézacím řízení, i když svého druhu (R 81/1967).

- 27 Úskalí tohoto způsobu vypořádání spoluvlastnictví však spočívá ve výsledku exekučního řízení, tedy na tom, zda se podaří věc prodat či nikoliv. Ve snaze předejít případným problémům se zrušeným, ale fakticky nevypořádaným spoluvlastnictvím (tj. neprodanou věcí) hledá odborná literatura řešení v tom, že má být v nalézacím rozhodnutí použita formulace, podle níž soud zrušuje spoluvlastnictví k věci jejím prodejem, z čehož má být zřejmé, že nedojde-li k prodeji, zůstává věc nadále ve spoluvlastnictví (Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J. Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 231). Tento závěr je však výrazně sporný již ze základního pohledu, podle něž prodej věci není vyjádřením zrušení spoluvlastnictví, ale vypořádání spoluvlastnictví již zrušeného. Na tento problém bylo poukázáno již při výkladu dohody o zrušení spoluvlastnictví i s nastíněnými možnostmi řešení těchto situací [141]. Praxe se však s tímto problémem prakticky nesetkává a nalézací soudy používají standardní formulaci výroku rozsudku: „*Podílové spoluvlastnictví účastníků k se zrušuje. Nařizuje se prodej této věci s tím, že jeho výtěžek bude rozdělen mezi účastníky těmito podíly: žalobci jednou polovinou, prvnímu žalovanému jednou čtvrtinou a druhému žalovanému také jednou čtvrtinou.*“

K odst. 2:**I. Možnost nezrušení a nevyporádání podílového spoluvlastnictví – obecně**

Občanský zákoník v tomto zákonném ustanovení výslovně zakotvuje možnost nezru- 28
šit a nevyporádat spoluvlastnictví přikázáním věci za náhradu nebo prodejem věci
a rozdělením výtěžku při naplnění zákonného předpokladu existence důvodů hodných
zvláštního zřetele. Přestože zřejmě zčásti důvodně je tomuto ustanovení vytýkáno,
že v rozporu s obsahem mezinárodních úmluv o lidských právech připustilo nemož-
nost zrušit vlastnické společenství (*Eliáš, K., Zuklínová, M. Principy a východiska
nového kodexu soukromého práva. Praha : Linde Praha, 2001, s. 190*), nelze nevidět,
že určitá omezení při likvidaci spoluvlastnictví obsahoval i obecný zákoník občanský
a obsahuje jej i navrhovaná právní úprava v novém občanském zákoníku, byť přede-
vším k posouzení nevhodnosti likvidace spoluvlastnictví na základě úkonu některého
ze spoluvlastníků.

II. Předpoklady zachování podílového spoluvlastnictví

Zákon stanoví pro zachování spoluvlastnictví kumulativní splnění dvou podmínek: 29

- a) existenci důvodů zvláštního zřetele hodných,
 - b) do úvahy přicházející vypořádání spoluvlastnictví přikázáním věci za náhradu nebo
nařízením prodeje věci a rozdělením výtěžku podle spoluvlastnických podílů.
- Vzájemný vztah obou podmínek je judikaturou správně vykládán tak, že zamítnutí zru-
šení a vypořádání z důvodů hodných zvláštního zřetele nepřichází do úvahy tam, kde lze
zrušené spoluvlastnictví vypořádat rozdělením věci (R 41/1988, SR, 2005, č. 11 – NS
sp. zn. 22 Cdo 74/2005). Vychází se zřejmě z logického předpokladu, že tam, kde lze
věc reálně rozdělit a zajistit tak faktický výkon vlastnických práv k rozděleným věcem
všem spoluvlastníkům, jen obtížně mohou být založeny důvody, pro které i v takovém
případě by bylo možno (při naplnění podmínky okolností zvláštního zřetele hodných)
uvažovat o zachování spoluvlastnického vztahu a nereflektovat právo spoluvlastníka
tento spoluvlastnický vztah ukončit.

III. Vztah ustanovení § 142 odst. 2 a § 3 odst. 1

Složitější je ovšem vztah ustanovení umožňujícího zamítnutí žaloby o zrušení a vypořá- 30
dání podílového spoluvlastnictví k ustanovení o dobrých mravech. Za výkon práva, jenž
by mohl být poměřován prizmatem dobrých mravů, je totiž třeba považovat samotný
návrh na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví. Zde však nelze přehlédnout,
že otázka výkonu práv v souladu nebo v rozporu s dobrými mravy bývá standardně
poměřována při úvaze, zda ve smyslu ustanovení § 142 odst. 2 nejsou dány důvody
zvláštního zřetele hodné, pro jejichž existenci soud nezruší a nevyporádá spoluvlast-
nictví přikázáním věci za náhradu nebo prodejem věci a rozdělením výtěžku. V rámci
těchto důvodů se však nejedná jenom o okolnosti, jejichž nezohlednění by bylo třeba
považovat za rozporné s dobrými mravy, ale pojem důvodů zvláštního zřetele hodných je
zřejmě širším než pojem dobrých mravů. Z uvedeného ustanovení se pak podává, že tyto
okolnosti zvláštního zřetele hodné se nezohlední tam, kde přichází do úvahy reálné
rozdělení věci. Je spíše otázkou, zda v případech, kdy reálné rozdělení věci do úvahy
přichází, lze ještě uvažovat, že takovou žalobu by bylo možno zamítnout pro „obecný“
rozpor s dobrými mravy podle ustanovení § 3 odst. 1, když možnost zamítnout žalobu

pro existenci důvodů hodných zvláštního zřetele na tento případ nedopadá. Spíše se zdá, že ustanovení § 142 odst. 2 je třeba považovat za ustanovení, které je ve své podstatě uzavřené a ve svém celku speciální vůči § 3 odst. 1, jehož použití tak vylučuje. Lze-li věc reálně rozdělit, tj. založit každému ze spoluvlastníků stav, který se výrazněji (co do svého základu a povahy) neliší od stavu daného při existujícím spoluvlastnictví, vyjma redukce počtu spoluvlastníků, což však bývá v praxi považováno spíše za cíl a způsob odstranění existujících problémů, bylo by asi obtížně dovoditelné, že se může jednat o výkon práv v rozporu s dobrými mravy, zvláště tehdy, kdy existenci důvodů zvláštního zřetele hodných zákonodárce jako důvod zamítnutí žaloby v těchto případech výslovným ustanovením (vykládaným a contrario) nepřipustil. Nicméně zákon na uvedenou otázku přímou odpověď nedává a ta se nepodává zřejmě ani z publikované novější judikatury. Starší, zcela ojedinělá judikatura k této otázce (R 1/1989) zastávala bez bližšího odůvodnění názor opačný, zdůrazňovala však, že se musí jednat o zcela výjimečné situace.

IV. Důvody zvláštního zřetele hodné

1. Vymezení

- 31 Zákon kategorii důvodů zvláštního zřetele hodných žádným způsobem nevymezuje a naplnění tohoto pojmu obsahem ponechává na soudní praxi (Sou R NS č. C 2419 – NS sp. zn. 22 Cdo 2288/2003), což do jisté míry ztěžuje vyslovení obecnějších závěrů. Právní praxe postupně vymezila určité směry, v nichž lze spatřovat důvody zvláštního zřetele hodné, přičemž některé z těchto závěrů lze považovat za akceptovatelné i v současné době, vůči jiným lze uplatnit oprávněnou pochybnost, zda se může jednat o důvody způsobilé k zamítnutí žaloby o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví.
- 32 Stanovisko slovenské judikatury našlo vyústění v zastřešujícím rozhodnutí (R 100/1999), které za důvody hodné zvláštního zřetele považuje okolnosti převážně subjektivního charakteru jak na straně žalovaného (zejména jeho zdravotní stav, věk a sociální situaci, stav jeho odkázanosti na bydlení ve sporné nemovitosti, nedostatek možností uspokojit své bytové potřeby jinde, osobní vazby na nemovitost), tak i na straně žalobce (zejména pokud mu jde jen o vyřešení užívacích vztahů, přičemž otázka zániku spoluvlastnictví pro něj není prioritní anebo má v úmyslu věc prodat). Tato sumarizace okolností pak v zásadě odráží skutečnosti, kterým přikládá relevanci i tuzemská odborná literatura, jež navíc zdůrazňuje, že těmito důvody mohou být i případy tzv. šikanózních žalob. Zřejmě však nelze zcela souhlasit s dalším hlediskem, na které bývá v daných poměrech poukazováno, a to, že o podíl nemá zájem spoluvlastník, jemuž jedinému by bylo možno podíl přikázat při respektování zákonných hledisek. Pro tyto případy pak zákon přímo předvídá řešení, kterým je nařízení prodeje věci a rozdělení výtěžku podle spoluvlastnických podílů. Obdobně by mělo pak být nahlíženo i na argument, podle kterého je důvodem pro zamítnutí žaloby skutečnost, že spoluvlastník nemá prostředky na výplatu náhrady za ztrátu spoluvlastnického podílu. Naproti tomu lze souhlasit se závěrem, že důvodem zvláštního zřetele hodným není pouze zájem spoluvlastníka na zachování spoluvlastnictví.

2. Procesní stránka

- 33 Žalobce v řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nemusí tvrdit a prokazovat existenci důvodů zvláštního zřetele hodných, pro které není další zachování spoluvlastnického vztahu opodstatněno a není ani povinen tvrdit a prokazovat žádné skutečnosti, jež další trvání spoluvlastnického vztahu opodstatňují. Je na žalovaném, který se domáhá

zamítnutí žaloby z důvodů zvláštního zřetele hodných, aby existenci těchto důvodů prokázal. Soud sám není povinen vyhledávat okolnosti, jež by mohly být důvodem pro zamítnutí žaloby; jestliže však jejich existence vyjde v průběhu řízení najevo, je nutno se nimi vypořádat, i když žádný z účastníků nenavrhoval zamítnutí žaloby z těchto důvodů, a případně k jejich existenci přihlédnout. Jestliže dojde k zamítnutí žaloby pro existenci důvodů zvláštního zřetele hodných, neznamená to (poměřováno existenci překážky věci pravomocně rozhodnuté), že by otázka zrušení a vypořádání spoluvlastnictví nemohla být znovu otevřena. Správně se připouští, že v případě změny poměrů, v důsledku které již nelze hovořit o překážce věci pravomocně rozhodnuté, je možno žalobu opětovně podat. Po dobu neměnného skutkového stavu brání opětovnému projednání návrhu překážka věci pravomocně rozsouzené, po změně skutkového stavu v daném směru pak odpadá i tato překážka. Jedná se o obdobné případy jako u žalob v původním řízení zamítnutých pro rozpor s dobrými mravy.

K odst. 3:

I. Zřízení věcného břemene při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví

Zřízení věcného břemene při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví výslovně umožnil občanský zákoník až s účinností od 1. 4. 1983. Novelizace reagovala na striktní závěry starší judikatury, která důsledně požadovala, aby nemovitosti vzniklé rozdělením věci byly způsobilé k užívání bez existence věcných břemen na ostatních dílech (R 61/1968). Možnost zřídit věcné břemeno se vztahuje výlučně k nemovitostem tam, kde reálné rozdělení z hlediska stavebně technického nebo zeměměřického bude možné. Zřízení věcné břemeno je výlučně věcným břemenem zřízeným na straně oprávněného in rem a je vázáno výhradně na vypořádání podílového spoluvlastnictví reálným rozdělením věci, nikoliv příkázáním věci jednomu nebo více spoluvlastníkům. Z hlediska obsahu se jedná především o zřizování věcných břemen s povinnostmi ve formě pati (právo průjezdu přes pozemek, strpění přechodu přes pozemek apod.), přičemž půjde často také o využití zařízení vybudovaného k účelnému a lepšímu využití celé původně nerozdělené nemovitosti (např. studny, vodovodního a plynového potrubí, kanalizace, přístupu ke komunikaci, vjezdu), která se dostává do vlastnické sféry jen jednoho z původních spoluvlastníků. V jiných než zákonem předvídaných případech věcné břemeno nelze zřídit, a to ani tehdy, pokud by se jeho zřízení jevilo s přihlédnutím ke konkrétním okolnostem jako vhodné či nutné k řešení vzniklé situace. Je vyloučeno, aby bylo zřízeno právo odpovídající věcnému břemenu, jež by náleželo určité osobě.

34

Zřízení věcného břemene v průběhu řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví není vázáno na návrh účastníka řízení a může být zřízeno i bez jeho návrhu, neboť jde o součást vypořádání reálným rozdělením společné věci. Jestliže pak vyloučí soud v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví návrh účastníka řízení na zřízení věcného břemene podle ustanovení § 142 odst. 3 k samostatnému řízení, postupuje nesprávně. Takový postup nebrání tomu, aby v původním řízení bylo o zřízení věcného břemene rozhodnuto. Pokud pak soud věc reálně rozdělí, přičemž dospěje k závěru, že zřízení věcného břemene není opodstatněno, nemusí takový závěr vyjádřit (zamítavým) výrokem rozsudku. Rozsudkem, kterým soud zruší podílové spoluvlastnictví a věc mezi účastníky rozdělí, aniž podle ustanovení § 142 odst. 3 zřídí věcné břemeno, je rozhodnuto o vypořádání zrušeného podílového spoluvlastnického vztahu včetně toho, že pro zřízení takového věcného břemene nebyl shledán důvod (NS sp. zn. 22 Cdo 3214/2006).

35

II. Ochrana osob, jimž přísluší práva na nemovitosti vážnoucí

- 36** Zákonná úprava obsažená v druhé větě ustanovení § 142 odst. 3 směřuje k tomu, aby nově vznikající nemovitosti v důsledku rozdělení společné věci mohly bezproblémově fungovat ve vztahu k osobám, jimž přísluší právo vážnoucí na nemovitostech; zde se jedná zpravidla o věcná břemena spojená s vlastnictvím nemovitosti, ale může se jednat i o práva odlišná. Smyslem této části zákonného ustanovení je dosáhnout stavu, kdy vypořádání společné věci nebude na újmu realizace práv těchto osob. Proto je nutno při reálném dělení společné věci přesně stanovit, jak se vlastníci nových věcí budou podílet na povinnostech ve vztahu ke třetím osobám, přičemž základním hlediskem tohoto postupu je dosažení stavu, aby postavení třetích osob nebylo znevýhodněno oproti stavu, který byl před rozdělením společné věci. V soudní praxi se však na úrovni nejvyšších článků soudní soustavy tyto typy sporů prakticky nevyskytují.

Z judikatury:

I. Předmět vypořádání

R 1/970: Predmetom zrušenia a vyporiadania podielového spoluvlastníctva súdom v zmysle § 142 o. z. je len celá vec, ktorá je v podielovom spoluvlastníctve všetkých spoluvlastníkov. Ak súd prikazuje vec za primeranú náhradu jednému alebo viac spoluvlastníkom, vyjadří vo výroku rozsudku, že sa celá vec prikazuje nabadúce buď jednému spoluvlastníkovi do výlučného vlastníctva alebo viac spoluvlastníkom opäť do podielového spoluvlastníctva (takto novo založeného) a v akom pomere, a nie teda, že sa podiel niektorého spoluvlastníka (podielu niektorých spoluvlastníkov) prikazuje (prikazujú) nabadúce jednému alebo viac spoluvlastníkom.

Sou R NS č. C 2201 – NS sp. zn. 22 Cdo 2281/2003: Předmětem zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví soudem může být jen celá věc, která je v podílovém spoluvlastnictví všech spoluvlastníků. Prikazuje-li soud věc za přiměřenou náhradu jednomu nebo více spoluvlastníkům, vyjádří ve výroku rozsudku, že se celá věc prikazuje buď jednomu spoluvlastníkovi do výlučného vlastníctví, anebo více spoluvlastníkům do podílového spoluvlastnictví, a v jakém poměru, a ne tedy, že se podíl některého spoluvlastníka prikazuje jednomu nebo více spoluvlastníkům.

Sou R NS č. C 3695 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005: Neučiní-li účastníci předmětem řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví i příslušenství věci, nemůže se soud tímto příslušenstvím zabývat.

II. Vypořádání spoluvlastnictví – obecně

R 33/2002: Při skončení účasti jednoho z účastníků dvoučlenného sdružení založeného podle § 829 obč. zák. dochází vždy k zániku (a tedy rozpuštění) sdružení, a na majetkové vypořádání jeho účastníků je třeba aplikovat ustanovení § 841 obč. zák., nikoli ustanovení § 839 obč. zák. Ustanovení § 841 obč. zák. upravující vypořádání účastníků při rozpuštění sdružení nebrání tomu, aby kterýkoli z nich, nedohodnou-li se, podal u soudu návrh na zrušení podílového spoluvlastnictví podle § 142 obč. zák. Zánikem (rozpuštěním) sdružení založeného podle § 829 obč. zák. nezaniká podílové spoluvlastnictví jeho účastníků k věcem uvedeným v § 833 a § 834 obč. zák. Není v rozporu s ustanovením § 841 resp. § 142 obč. zák., domáhá-li se účastník sdružení zrušení a vypořádání spoluvlastnictví pouze k některému majetku získanému při výkonu společné činnosti.

SR, 2006, č. 4 – KS Hradec Králové sp. zn. 19 Co 182/2005: Při vypořádání podílového spoluvlastnictví k nemovitostem, jež vzniklo nevratitelnou domněnkou podle § 150 odst. 4 věty druhé ObčZ, nelze výrokem soudu měnit stejné podíly na majetkových právech a závazcích bývalých manželů; není proto možné vyhovět návrhu, aby dosud nevypořádané závazky převzal jeden z nich.

Sou R NS č. C 2528 – NS sp. zn. 22 Cdo 2565/2003: Jestliže do tří let od zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů nedošlo k vypořádání členského podílu ve stavebním bytovém družstvu mezi manžely jejich dohodu, ani za tím účelem nebylo zahájeno řízení u soudu, pak se na toto vypořádání (po zrušení jejich práva společného nájmu družstevního bytu – § 705 odst. 2 věta druhá ObčZ) použije ustanovení § 149 odst. 4 ObčZ o vypořádání tzv. ostatních majetkových práv manželům společných. Toto právo se vypořádá podle zásad pro vypořádání podílového spoluvlastnictví, přičemž se vychází ze stejných podílů účastníků.

III. Způsoby vypořádání – obecně

SR, 2005, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 2568/2003: Ustanovení § 142 odst. 1 ObčZ stanoví nejen možné způsoby zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, ale i závazné pořadí, v němž

mohou být tyto jednotlivé způsoby vypořádání použity. Soud může provést způsob vypořádání podílového spoluvlastnictví, spočívající v přikázání věci jednomu nebo více spoluvlastníkům za přiměřenou náhradu nebo v nařízení prodeje a rozdělení výtěžku, jen pokud není rozdělení věci dobře možné.

Sou R NS č. C 3045 – NS sp. zn. 22 Cdo 1292/2004: Soud může provést vypořádání podílového spoluvlastnictví přikázáním věci jednomu nebo více spoluvlastníkům za přiměřenou náhradu nebo nařízením prodeje a rozdělení výtěžku, jen pokud není rozdělení věci dobře možné.

IV. Reálné rozdělení společné věci

R 108/1967: Reálné rozdělení budov je možné len vtedy, ak vzniknú na základe stavebných úprav vykonaných podľa predpisov o stavebnom konaní samostatné budovy.

R 54/1973: 1. Ustanovenie § 142 uvádza nielen jednotlivé možné spôsoby zrušenia a vyporiadania spoluvlastníctva, ale udáva aj poradie, v ktorom ich súd môže použiť. Poradie a podmienky použitia jednotlivých spôsobov zrušenia a vyporiadania spoluvlastníctva sú pre súdy záväzné. 2. Pri zrušení spoluvlastníctva nehnuteľností reálnym rozdelením veci je potrebné, aby podľa rozsudku bolo možné jednak vytýčiť hranice medzi novovzniknutými parcelami, jednak aby bolo možné zaviesť nový stav do evidencie nehnuteľností. Ak teda dochádza k del'be jestvujúcich parcel a k premiestneniu jestvujúcich hraníc, je potrebné, aby súd dal vyhotoviť polohopisný plán zodpovedajúci všetkým požiadavkám geodézie a kartografie. 3. Pri rozdelení budov treba dbať na to, že rozdelením vzniknuté časti musia byť samostatnými vecami. 4. Za prípady, keď reálne rozdelenie nehnuteľnosti nie je dobre možné, považujú súdy jednak všetky prípady, kde by ani po adaptácii nemohli vzniknúť rozdelením samostatné veci, jednak prípady, kde by časti vzniknuté rozdelením nemohli slúžiť vlastníkovi takým spôsobom, aký zodpovedá ich povahe a spoločenskému záujmu (poznámka – v této části je rozhodnutí použitelné jen přiměřeně). Pri pozemkoch závisí toto posúdenie od ich polohy, celkovej plochy ako aj tvaru, u budov vyplýva nerozdeliteľnosť už napr. z toho, že ide o rodinný dom s jediným bytom, jediným vchodom, jediným komínom a pod.

R 61/1968: Pred prípadným reálnym rozdelením veci súdnym rozhodnutím je treba uvážiť, do akej miery možno požadovať na účastníkoch vynaloženie nákladov spojených s reálnym rozdelením (najmä stavby); ak by reálne rozdelenie nebolo uskutočniteľné bez nákladných stavebných úprav, bolo by potrebné považovať z tohto hľadiska vec za reálne nedeliteľnú. Hranica medzi pozemkami vyznačená na povrchu sa predlžuje zvisle nad povrch i pod povrch; takto stanovená hranica má byť v podstate rešpektovaná aj pri delení stavby.

R 45/1991: Než súd rozhodne o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví ke stavbě jejím reálnym rozdelením, je povinen se zabývat tím, zda jsou dosavadní spoluvlastníci nebo některý z nich (někteří z nich) ochotni hradit náklady na rozdelení věci. Jestliže by žádný ze spoluvlastníků nebyl ochoten nic vynaložit na provedení nezbytných stavebních úprav, musela by být stavba z tohoto hlediska považována za nedělitelnou.

SR, 2005, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2004: Jestliže pro obytný dům před jeho rozdelením na dvě samostatné stavby existuje jediná elektrická, vodovodní a plynovodní přípojka, je jeho reálné rozdelení možné jen za předpokladu řešení tohoto stavu zřízením věcného břemene podle § 142 odst. 3 ObčZ, spočívajícího v právu vlastníka té stavby, k níž nejsou přípojky napojeny, užívat přípojky druhé stavby rovněž reálnym rozdelením vzniklé.

SR, 2006, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2631/2005: 1. V řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví se reálnym rozdelením rozumí reálné rozdelení jedné určité zpravidla nemovité věci v součinnosti se znalcem a při nezbytné existenci oddělovacího geometrického plánu. Reálnym rozdelením není, jestliže se více samostatných věcí rozdělí bez dalšího mezi účastníky. 2. V případech, kdy předmětem vypořádání podílového spoluvlastnictví je zemědělská usedlost, zemědělské pozemky s ní související i nesouvisející a lesy, přičemž lze předpokládat opravdový zájem stran na přikázání a účelném využití s usedlostí nesouvisejících pozemků, pak při solventnosti účastníka, jemuž byla přikázána zemědělská usedlost, je na místě, aby druhově obdobné skupiny věcí (polnosti a lesy) byly mezi účastníky rozděleny tak, aby každý z nich mohl nadále užívat a vlastnit část či některé z těchto účelově rozdílné určených skupin pozemků. Při takovémto rozdělování nelze pominout otázku jeho hospodářské účelnosti.

Sou R NS č. C 1130 – NS sp. zn. 22 Cdo 1465/2000: Část stavby nelze převádět, pokud není stavba reálně rozdělena. Reálné rozdelení stavby je možné jen tehdy, jestliže vzniknou na základě stavebních úprav učiněných podle stavebních předpisů samostatné věci. K reálnému rozdelení stavby na dvě nebo více samostatných věcí rozdelení stavební parcely geometrickým oddělovacím plánem nestačí. Stavbu lze reálně dělit jen vertikálně.

Sou R NS č. C 2200 – NS sp. zn. 22 Cdo 1259/2003: Při úvaze, zda je vypořádání zrušení podílového spoluvlastnictví k pozemku, na němž je postavena stavba nebo který přiléhá k zastavěnému pozemku, jeho reálnym rozdelením dobře možné, soud vždy přihlíží k tomu,

aby rozdělením pozemku nebyl vlastníku stavby umístěné na něm nebo na pozemku sousedícím znemožněn přístup k této stavbě. Vyžaduje-li zachování přístupu takové stavební úpravy, k nimž je třeba kladného stanoviska stavebního úřadu, soud si opatří vyjádření stavebního úřadu k možnosti těchto úprav z hlediska stavebních předpisů.

Sou R NS č. C 3425 – NS sp. zn. 22 Cdo 92/2005: Před případným reálným rozdělením věci soudním rozhodnutím je třeba uvážit, do jaké míry lze požadovat po účastnících vynaložení nákladů spojených s reálným rozdělením (zvláště stavby); jestliže by reálné rozdělení nebylo uskutečnitelné bez nákladných stavebních úprav, bylo by potřebné považovat z tohoto hlediska věc za reálně nedělitelnou.

S IV. (s. 487) – NS ČR sp. zn. 3 Cz 17/74: Zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rozdělením nemovitosti není možné bez geometrického plánu, na kterém je vyznačeno rozdělení dříve společné parcely, výměra a čísla nových parcel.

Lex SR – NS sp. zn. 2 Cz 47/70: Při úvaze o možnosti rozdělení nemovitosti dosud v podílovém spoluvlastnictví je třeba vycházet nejen z toho, zda je možné její rozdělení tak, aby vznikly dvě zcela samostatné věci, ale také – jde-li o rozdělení pozemku – i z hlediska územního plánování, přístupu ke komunikacím a nejučelnějšího technického způsobu uvažovaného (navrhovaného) rozdělení. Ve výroku rozhodnutí o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví ohledně nemovité věci musí být nemovitost přesně označena a vymezena, přičemž soud přihlíží k tomu, jak je nemovitost vyznačena v evidenci nemovitostí podle zákona č. 22/1964 Sb. Geometrický plán nemůže být podkladem pro dělení pozemků a změnu jejich hranic, nebyl-li potvrzen příslušným orgánem geodézie.

NS sp. zn. 3 Cz 3/92: Pozemky jako samostatné věci ve smyslu práva jsou zásadě dělitelné kdykoli, zejména pokud pod pojmem rozdělení chápeme pouze vytvoření měřických předpokladů pro vytyčení nespochybnitelného průběhu nové vlastnické hranice. Výrazem „rozdělení dobře možné“ je sledován zejména ten cíl, aby i po rozdělení mohly nemovitosti bez závad sloužit k uspokojování těch potřeb, k nimž jsou účelově určeny. U pozemků lze dovodit schopnost i po rozdělení sloužit k zemědělským výrobním či k rekreačním účelům především tehdy, nevzniknou-li rozdělením pozemky nevhodného tvaru a budou-li samostatně přístupny.

NS SR sp. zn. 2 M Cdo 3/2004: V konaní o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k budově či domu, v ktorom sa nachádzajú nebytové prostory, jako tzv. nebytové jednotky, reálne a priestorovo vymedzené časti, prichádza do úvahy vypořádání rozdělením tohoto domu na jednotlivé nebytové jednotky, teda aj v rovine horizontálnej, ak sú inak splnené ďalšie predpoklady pre ich samostatnú existenciu (dostatočne presný popis a priestorové a technické vymedzenie a pod.) v právnom slova zmysle s tým, že spoločné časti či zariadenia stavby zostanú v spoluvlastníctve vlastníkov nebytových priestorov podobne, ako je to podľa právnej úpravy zákona č. 182/1993 Z. z. o vlastníctve bytov a nebytových priestorov, v znení neskorších predpisov.

V. Rozdělení bytového domu (budovy) na jednotky podle zákona č. 72/1994 Sb.

PR, 2004, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 650/2002: Vznik vlastnictví jednotky jako části domu vymezené podle zákona č. 72/1994 Sb. na základě rozhodnutí soudu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví není podmíněn shodnou vůlí podílových spoluvlastníků. Předchozí prohlášení spoluvlastníků podle § 4 BytZ proto není podmínkou takového rozhodnutí soudu.

PR, 2004, č. 21 – NS sp. zn. 22 Cdo 559/2004: 1. Možným způsobem vypořádání bytového domu soudem je i jeho rozdělení na bytové jednotky podle § 5 odst. 2 BytZ. 2. Možnost vypořádání podílového spoluvlastnictví k bytovému domu rozdělením na jednotky soud posuzuje i z hlediska dalšího možného soužití účastníků v jednom domě. Soud přistoupí k takovému rozdělení jen v případech, kdy vztahy mezi účastníky při užívání domu jsou po delší dobu nekonfliktní a jejich neshody nevyžadují rozhodování soudu podle § 139 ObčZ.

Sou R NS č. C 2421 – NS sp. zn. 22 Cdo 2255/2003: V řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k bytovému domu s byty, které jsou v době rozhodování soudu v nájmu fyzických osob, nepřichází v úvahu vypořádání rozdělením bytového domu na bytové jednotky.

NS sp. zn. 22 Cdo 201/2006: Nabytím účinností dohody o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví k budově podle § 5 odst. 2 zákona o vlastnictví bytů č. 72/1994 Sb. zanikají dosud nerealizovaná práva a povinnosti plynoucí ze spoluvlastnického vztahu, která jsou nahrazena právy nově vzniklými; vznikne-li namísto původního spoluvlastnického vztahu společenství vlastníků jednotek, jsou původní spoluvlastnické právní vztahy nahrazeny právními vztahy mezi vlastníky jednotek. Rozhodnutí původních vlastníků o hospodaření se společnou věcí, která nebyla realizována ke dni zániku původního spoluvlastnického vztahu nahrazeného vlastnictvím jednotek podle zákona o vlastnictví bytů, ztrácí k tomuto dni účinnost (nedohodnou-li se účastníci jinak); chtějí-li vlastníci jednotek dosáhnout cíle sledovaného těmito rozhodnutími, musí postupem stanoveným zákonem o vlastnictví bytů přijmout rozhodnutí nová.

VI. Príkázanie věci – obecne

SR, 2001, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 2884/99: V řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví lze přikázat věc do výlučného vlastnictví jen jednomu z účastníků. Má-li být věc přikázána některým z více spoluvlastníků, nepřikazuje se jim do „výlučného“ vlastnictví, ale do podílového spoluvlastnictví, přičemž je nezbytné stanovit výši nově konstituovaných spoluvlastnických podílů.

SR, 2006, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 2119/2004: V řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k pozemku může soud rozhodnout i tak, že část pozemku po jeho oddělení v podílovém spoluvlastnictví účastníků ponechá (přikáže jim ho do podílového spoluvlastnictví).

Sou R NS č. C 3045 – NS sp. zn. 22 Cdo 1292/2004: Soud může provést vypořádání podílového spoluvlastnictví přikázáním věci jednomu nebo více spoluvlastníkům za přiměřenou náhradu nebo nařízením prodeje a rozdělení výtěžku, jen pokud není rozdělení věci dobře možné.

Sb. n. a us. ÚS, sv. 2, nálež č. 61 – ÚS sp. zn. III. ÚS 102/94: Zákonem stanovená možnost rozdělení podílového spoluvlastnictví ve svých důsledcích znamená pro spoluvlastníka, jehož spoluvlastnický podíl je přikázán ostatním spoluvlastníkům, nucené odejmutí vlastnického práva, jež musí splňovat ústavní podmínky stanovené čl. 11 odst. 4 Listiny základních práv a svobod. Mezi tyto podmínky patří i povinnost poskytnutí náhrady.

Sb. n. a us. ÚS, sv. 36, nálež č. 24 – ÚS sp. zn. II. ÚS 494/03: Pokud závěr obecných soudů o solventnosti žalobce nemá oporu v provedených důkazech, neboť z výsledků provedeného dokazování nevyplyvá podklad pro jednoznačný závěr soudů o tom, že by byl žalobce schopen poskytnout náhradu ostatním spoluvlastníkům při přikázání věci dle § 142 odst. 1 občanského zákoníku, výsledek řízení před obecnými soudy nevyhovuje kritériím spravedlivého procesu, jak vyplývají z čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod. Toto ustanovení obsahuje základní zásady spravedlivého procesu, k nimž náleží právo každého na to, aby nestranný a nezávislý soud při nalézání práva dbal stanoveného, tj. zákonného postupu. Jestliže učinily obecné soudy závěr ohledně skutečnosti rozhodné pro výsledek svého rozhodování, aniž pro to lze najít oporu v provedeném dokazování, resp. jestliže soudy zhodnotily některý z důkazů v rozporu se zásadou volného hodnocení důkazů, nelze mít za to, že proběhnul proces vyhovující zákonnému postupu soudů v řízení. Obecné soudy vybočily z výše zmíněných mantinelů ústavnosti soudního rozhodování a jejich rozhodnutí nelze vnímat jako rozhodnutí, jež bylo učiněno v mezích ústavně akceptovatelné aplikace práva, a důsledkem bylo i porušení ústavních garancí ochrany vlastnického práva dle čl. 11 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

VII. Předpoklady a podmínky pro přikázání věci – zájem spoluvlastníka a jeho solventnost

R 54/1973: V otázce, či sa vec prikáže iba jednému zo spoluvlastníkov a či viacerým, rešpektujú súdy návrhy účastníkov; do spoluvlastníctva prikazujú preto vec iba vtedy, ak účastníci o to žiadajú alebo aspoň sú s tým uzrozmění. Nie sú zriedkavé prípady, keď súd vyhovie návrhu na zrušenie spoluvlastníctva tak, že žalobcovi zo spoločného pozemku prikáže časť, ktorá plošnou výmerou alebo hodnotou zodpovedá jeho spoluvlastníckemu podielu, kým zvyšok spoločného pozemku prikáže do spoluvlastníctva zvyšujúcich spoluvlastníkov. Pri tomto riešení treba určiť priamo vo výroku rozsudku, že nehnuteľnosť sa im prikazuje do spoluvlastníctva v pomere, ktorý sa priamo vyčíslí.

SR, 2000, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 1563/99: Podmínky pro přikázání věci za přiměřenou náhradu ve smyslu § 142 odst. 1 ObčZ nejsou dány, i když žalobce navrhuje, aby věc, již nelze rozdělit, byla přikázána jemu, jestliže nemá na zaplacení přiměřené náhrady, sám nechce věc užívat, a hodlá ji naopak prodat, pokud mu bude přikázána, a jestliže ani další spoluvlastník přikázání věci do svého vlastnictví za náhradu nenavrhuje. V takovém případě může soud nařídit prodej věci.

NS sp. zn. 22 Cdo 1346/2002: Soud může přikázat věc jen tomu spoluvlastníku, resp. spoluvlastníkům, kteří prokáží schopnost přiměřenou náhradu zaplatit.

LexData – NS SSR sp. zn. 1 Cz 71/77: Predpokladom vyporiadania spoluvlastníkov prikázáním veci za primeranú náhradu jednému alebo viacerým spoluvlastníkom je to, že spoluvlastník, ktorému sa má vec prikázat', s tým súhlasí. Ak spoluvlastník vec nechce, súd mu ju nemôže prikázat', i keby u ňho boli predpoklady účelného využitia veci.

VIII. Předpoklady pro přikázání věci – velikost spoluvlastnických podílů a účelné využití věci

R 54/1973: Pri rozhodovaní, ktorému zo spoluvlastníkov sa vec prikáže do výlučného vlastnictva, rešpektujú súdy požiadavku účelného využitia veci. Pri obytných domoch skúmajú bytovú potrebu spoluvlastníkov, prihliadajú na to, kto dom doteraz obýval, kto ho udržiaval a opravoval, prípadne kto doň investoval, kto je schopný a ochotný starať sa naďalej o jeho riadnu údržbu, pričom veľkosti spoluvlastníckych podielov pripisuje zväčša až druhoradý význam.

PR, 2004, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1914/2004: Při rozhodování o vypořádání podílového spoluvlastnictví je třeba vždy vzít do úvahy hlediska uvedená v § 142 odst. 1 ObčZ, nejde však o hlediska rozhodující; to, komu bude věc přikázána, záleží vždy na úvaze soudu. Soud se v rozhodnutí o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví vždy musí zabývat výši podílů spoluvlastníků a účelným využitím věci, jeho rozhodnutí však může vyjít z jiných skutečností. Dovolací soud by pak úvahy soudů rozhodujících v nalézacím řízení mohl zpochybnit jen v případě, že by byly zjevně nepřiměřené.

SR, 2005, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 946/2004: Správnou zásadu, že v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví nelze věc přikázat tomu ze spoluvlastníků, který ji chce prodat, pokud druhý spoluvlastník ji chce užívat, nelze absolutizovat. Neuplatní se například v případě, kdy je předmětem řízení bytový dům o více nájemních bytech, který z podílového spoluvlastnictví vylučovaný účastník dlouhodobě nevyužívá, zatímco druhý spoluvlastník se od počátku a v souladu se svým podnikatelským zaměřením snaží získat celý dům do výlučného vlastnictví s cílem jej zrekonstruovat a bytové jednotky prodat zájemcům o jejich koupi.

SR, 2005, č. 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 1914/2004: Soud se v rozhodnutí o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví vždy musí zabývat výši podílů spoluvlastníků a účelným využitím věci, jeho rozhodnutí však může vyjít z jiných skutečností.

SR, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 2503/2004: 1. Závěry soudu, který vypořádává podílové spoluvlastnictví, o velikosti spoluvlastnických podílů a o tom, kým bude předmět spoluvlastnictví po jeho vypořádání účelněji využit, jsou závěry skutkovými, nikoliv právními. Právní závěry přichází v úvahu v podstatě jen ve vztahu k hodnocení významu jednoho z kritérií v porovnání s kritériem druhým, případně zda lze přihlížet i k jiným skutečnostem v zákoně neuvedeným. Správnost právního názoru odvolacího soudu je tedy možné posuzovat obvykle teprve tehdy, jestliže skutková zjištění tvořící východisko tohoto posouzení byla učiněna řádně a jsou-li správná. 2. Jestliže spoluvlastnické podíly některých účastníků řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, kteří chtějí setrvat ve spoluvlastnictví při vyloučení zbývajících účastníků řízení ze spoluvlastnictví za náhradu, jsou ve svém souhrnu stejně velké jako podíly toho, kdo má být ze spoluvlastnictví vyloučen, není hledisko velikosti podílů pro výsledek řízení dobře použitelné. Při projevení vůle některých spoluvlastníků setrvat s některými z ostatních spoluvlastníků v podílovém spoluvlastnictví, je třeba při aplikaci kritéria velikosti podílů jejich podíly počítat. 3. Protože hledisko účelného využití věci je na obou stranách účastníků řízení stejné, nemá velikost spoluvlastnických podílů obou žalobců v jejich součtu a žalovaného „druhořadý význam“, jak namítá žalovaný, ale naopak pro výsledek sporu význam rozhodující. Jiná hlediska, k nimž by podle žalovaného mělo být přihlédnuto při rozhodování o tom, kterému, příp. kterým, ze spoluvlastníků bude po zrušení podílového spoluvlastnictví věc přikázána do vlastnictví, by sama o sobě (aniž by byla zohledněna velikost podílů účastníků) nemohla být jako jediná pro rozhodnutí významná.

SR, 2007, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 1604/2005: Vyznívá-li řádná aplikace kritérií uvedených v § 142 odst. 1 ObčZ (velikost spoluvlastnického podílu a účelné využití věci) pro strany sporu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rovnocenně, záleží na soudu, které z dalších relevantních okolností případu (zejména schopnost a včasnost zaplacení přiměřené náhrady ve smyslu uvedeného ustanovení) vyhodnotí ve prospěch té které strany.

SR, 2007, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 879/2005: Při posouzení otázky účelného využití nemovitosti sloužící k podnikání se přihlíží k tomu, který ze spoluvlastníků v nemovitosti podnikal, udržoval ji, opravoval, případně do ní investoval a je schopen se o její údržbu nadále starat. Soud může přikázat nemovitost do výlučného vlastnictví i tomu spoluvlastníkovi, kterému nesvědčí kritéria výslovně v zákoně uvedená; ve věci však musí být dány takové okolnosti, jejichž závažnost takový postup umožňuje.

Sou R NS č. C 1940 – NS sp. zn. 22 Cdo 1283/2001: Při posuzování účelného využití nemovitosti sloužící k podnikání je třeba přihlížet k tomu, který ze spoluvlastníků v nemovitosti podnikal, udržoval ji, opravoval, případně do ní investoval a je schopen se o její údržbu nadále starat.

Sou R NS č. C 2058 – NS sp. zn. 22 Cdo 340/2002: Pokud § 142 odst. 1 ObčZ stanoví, že soud přihlédne k účelnému využití věci, jde o právní normu s relativně neurčitou hypotézou, tj. právní normu, jejíž hypotéza není stanovena přímo právním předpisem, ale která přenechává soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností. Byla-li hypotéza právní normy vymezena správně, nemůže být rozhodnutí ve věci v rozporu se zákonem z důvodu, že nebyly objasněny okolnosti další, případně že nebylo přihlédnuto k jiným okolnostem, které v posuzovaném případě nelze považovat za podstatné či významné, neboť takové okolnosti nejsou součástí hypotézy právní normy, vymezené soudem v souladu se zákonem, z níž soud při právním posouzení věci vychází.

Sou R NS č. C 2111 – NS sp. zn. 22 Cdo 1019/2003: Porušení povinnosti dítěte ctít a respektovat své rodiče nemůže být důvodem, pro který mu lze s poukazem na § 3 odst. 1 ObčZ odeprít ochranu práva, jež mu vůči rodičům přísluší, odporuje-li i jednání rodičů vůči dítěti dobrým mravům – (poznámka – jedná se o kasuistické rozhodnutí k posouzení účelného využití věci).

Sou R NS č. C 3695 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005: Pro rozhodnutí, komu nemovitost přikázat, není absolutně rozhodující ani výše podílů, ani účelné využití věci, ale jde o souhrn skutečností, které jsou v dané věci relevantní.

PR, 1994, č. 6 – VS v Praze sp. zn. 3 Cdo 82/93: 1. Jestliže spoluvlastnické podíly některých účastníků řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, kteří chtějí setrvat ve spoluvlastnictví při vyloučení zbývajících účastníků řízení ze spoluvlastnictví za náhradu, jsou ve svém souhrnu stejně velké jako podíl toho, kdo má být ze spoluvlastnictví vyloučen, není hledisko velikosti podílů pro výsledek řízení významné. 2. Při projevení vůle některých spoluvlastníků setrvat s některými z ostatních spoluvlastníků v podílovém spoluvlastnictví je třeba při aplikaci kritéria velikosti podílů jejich podíly počítat.

IX. Přiměřená náhrada

R 15/1999: Přiměřenou náhradu podle ustanovení § 142 odst. 1, věty druhé, obč. zák. soud určí odpovídajícím podílem z ceny celé věci, nikoliv cenou, za kterou by bylo možné prodat spoluvlastnický podíl. Základem pro stanovení přiměřené náhrady při vypořádání podílového spoluvlastnictví k nemovitosti je její obecná cena obvyklá v daném místě v době rozhodování. Náhrada představuje příslušný podíl ceny, za niž by bylo reálně možno prodat celou věc, nikoliv cenu, za niž by bylo možno prodat příslušný spoluvlastnický podíl.

SR, 2007, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1927/2004: Během řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví si spoluvlastník, kterému je ukládáno, aby zaplatil druhému spoluvlastníkovi přiměřenou náhradu za vypořádávané nemovitosti, nemůže proti takovému nároku spoluvlastníka započíst jiný majetkový nárok. Je pochybením soudu, jestliže v těchto souvislostech sníží peněžitou náhradu s poukazem na dobré mravy podle § 3 ObčZ.

Sou R NS č. C 110 – NS sp. zn. 22 Cdo 356/2000: Přiměřenou náhradu ve smyslu § 142 odst. 1 ObčZ je nutno chápat jako hodnotový ekvivalent, vyjádřený v penězích, umožňující podle místních podmínek obstarání obdobné věci, jakou představoval podíl spoluvlastníka, přisouzený ostatním spoluvlastníkům. Přiměřená náhrada musí vyjadřovat cenu, závislou nejen na konstrukci a vybavení, ale i na poptávce a nabídce v daném místě a čase. Za takovou nelze považovat náhradu, vycházející jen z ceny zjištěné podle předpisu o oceňování nemovitostí. Obvyklou cenu nemovitosti neovlivňuje skutečnost, že z podílového spoluvlastnictví vyloučený spoluvlastník pozbývající právní důvod užívání nemovitosti v ní zůstává bydlet. Právo na bytovou náhradu nelze ze spoluvlastnictví vyloučenému spoluvlastníkovi založit ani za použití ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ, podle kterého výkon práv a povinností vyplývajících z občanskoprávních vztahů nesmí být v rozporu s dobrými mravy.

Sou R NS č. C 1225 – NS sp. zn. 22 Cdo 885/2001: Ve sporu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví soud při stanovení přiměřené náhrady za podíl na nemovitosti v podílovém spoluvlastnictví přihlíží především k cenám, za něž by byly v daném místě a čase v souladu s nabídkou a poptávkou prodány nemovitosti obdobných kvalit. Náhradě za ideální polovinu určitého domu odpovídá polovina obvyklé ceny tohoto domu.

Sou R NS č. C 2199 – NS sp. zn. 22 Cdo 539/2003: Existence podílového spoluvlastnictví účastníků řízení k nemovitosti není sama o sobě důvodem, pro který by měla být obecná cena nemovitosti stanovená pro účely vypořádání takového spoluvlastnictví snížena.

Sou R NS č. C 3258 – NS sp. zn. 22 Cdo 9/2005: Při stanovení výše přiměřené náhrady, již má zaplatit podílový spoluvlastník, jemuž byla přikázána dosud společná nemovitost do výlučného vlastnictví, ostatním spoluvlastníkům, v případě, kdy ke zrušení spoluvlastnictví došlo (v důsledku nesprávného rozhodnutí soudu) již dříve, se vychází ze stavu této nemovitosti k době zrušení spoluvlastnictví a z její ceny v době vypořádání.

Sou R NS č. C 3421 – NS sp. zn. 22 Cdo 1927/2004: 1. Ve sporu o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví je pro určení přiměřené náhrady rozhodující cena nemovitosti v době jejího vypořádání. 2. Během řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví si spoluvlastník, kterému je ukládáno, aby zaplatil druhému spoluvlastníkovi přiměřenou náhradu za vypořádávané nemovitosti, nemůže proti takovému nároku započíst jiný majetkový nárok. 3. Je pochybením soudu, jestliže v těchto souvislostech sníží peněžitou náhradu s poukazem na dobré mravy podle § 3 ObčZ.

PR, 1996, č. 3 – KS v Hradci Králové sp. zn. 7 Co 269/92: V řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k nemovitostem nelze v případě přikázání nemovitosti jednomu nebo více spoluvlastníkům ztotožňovat přiměřenou náhradu s cenou nemovitosti, zjištěnou podle cenového předpisu. Cenou nemovitostí se rozumí cena v místě a čase obvyklá.

Sb. n. a us. ÚS, sv. 2, nálež č. 61 – ÚS sp. zn. III. ÚS 102/94: Přiměřenou náhradu nutno chápat jako hodnotný ekvivalent vyjádřený v penězích, ekvivalent umožňující podle místních podmínek obstarání obdobné věci, jaká byla představována podílem spoluvlastníka, jenž byl prisouzen ostatním spoluvlastníkům.

NS SR sp. zn. 5 Cdo 169/95: Ak súd zrušuje a vyporiadava podielove spoluvlastníctvo k nehnuteľnosti jej prikázaním do výlučného vlastníctva jedného zo spoluvlastníkov, primeranú náhradu za podiel spoluvlastníka určí vo výške všeobecnej ceny, ktorá nevyjadruje len cenu určenú v závislosti na druhu stavby, použitých stavebných materiáloch, vybavenosti, konštrukcii, údržbe, veku, výmere, kultúre, bonite pozemku, ale aj situáciu na trhu s nehnuteľnosťami v danom mieste a čase.

NS SR sp. zn. Cpj 30/97: „Primeranou náhradou“ pri vyporiadani zrušeného podielového spoluvlastníctva (§ 142 odst. 1 veta tretia obč. zák.) je príslušný podiel všeobecnej ceny veci.

NS SR sp. zn. 2 Cdo 18/2000: Primeranou náhradou pri zrušení a vyporiadani podielového spoluvlastníctva k nehnuteľnosti v zmysle § 142 ods. 1 OZ je príslušný podiel všeobecnej ceny veci.

Reprodukčná hodnota nehnuteľnosti predstavujúca náklady, za ktoré by bolo možno rovnakú alebo porovnateľnú nehnuteľnosť zriadiť, nemôže byť základom pre určenie primeranej náhrady v zmysle § 142 ods. 1 veta tretia OZ.

NS SR 2 Cdo 53/2004: V rámci určenia primeranej náhrady do celkovej hodnoty predmetu vyporiadania možno zahrnúť výlučne hodnotu tých vecí, ktoré účastníci nadobudou do podielového spoluvlastníctva a ktoré sú predmetom zrušenia a vyporiadania. Nemožno tam započítať aj hodnotu vecí, ktoré preukazateľne nadobudol do výlučného vlastníctva len niektorý z účastníkov.

X. Nařízení prodeje a rozdělení výtěžku podle spoluvlastnických podílů

R 81/1967: Předpokladem pro zahájení řízení o prodej nemovitosti po zrušení podílového spoluvlastnictví je nařízení výkonu rozhodnutí soudem. Výkon lze naříditi jen na návrh některého ze spoluvlastníků.

SR, 2000, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 1563/99: Podmínky pro přikázání věci za přiměřenou náhradu ve smyslu § 142 odst. 1 ObčZ nejsou dány, i když žalobce navrhuje, aby věc, již nelze rozdělit, byla přikázána jemu, jestliže nemá na zaplacení přiměřené náhrady, sám nechce věc užívat, a hodlá ji naopak prodat, pokud mu bude přikázána a jestliže ani další spoluvlastník přikázání věci do svého vlastnictví za náhradu nenavrhuje. V takovém případě může soud naříditi prodej věci.

NS sp. zn. 20 Cdo 1886/2006: K prodeji společné věci a rozdělení výtěžku mezi spoluvlastníky (§ 348 odst. 1 o.s.ř.), tj. přímo k úkonům zpeněžení nelze přistoupit bez nařízení výkonu rozhodnutí. Stále platí, že předpokladem pro zahájení řízení o prodej nemovitosti po zrušení podílového spoluvlastnictví je nařízení výkonu rozhodnutí soudem na návrh některého ze spoluvlastníků. Rozsudkem o zrušení podílového spoluvlastnictví k nemovitostem a o nařízení jejich prodeje vzniká pouze exekuční titul, který opravňuje kteréhokoli ze spoluvlastníků, aby se podle části šesté občanského soudního řádu domáhal jeho výkonu.

XI. Okolnosti zvláštního zřetele hodné jako důvod nezrušení a nevypořádání podílového spoluvlastnictví

R 26/1979: Návrh spoluvlastníka (spoluvlastníků) na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví nelze zásadně zamítnout. Pokud by však vzhledem k okolnostem případu bylo zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví v rozporu se zásadami občanskoprávních vztahů, jak je uvádějí článek VII a článek VII o. z. (dnes ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ o dobrých mravech), může soud na návrh na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví zcela výjimečně zamítnout. Použití ustanovení § 141 a § 142 o. z. (jakož i § 492 odst. 1 o. z.) nebrání skutečnost, že jedním z podílových spoluvlastníků je stát – (poznámka: rozhodnutí je použitelné jen přiměřeně, neboť závěr o zamítnutí žaloby se vztahu k období, kdy platná a účinná úprava podílového spoluvlastnictví výslovně možnou zamítnou žalobu neobsahovala).

R 45/1986: Možnost zamítnutí návrhu zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví (§ 142 odst. 2 ObčZ) je výjimkou ze zásady, že nikdo nemůže být nucen k tomu, aby setrval v podílovém spoluvlastnictví. Ze znění ustanovení § 142 odst. 1 ObčZ nevyplývá, že by navrhovatel musil tvrdit a prokazovat existenci závažných důvodů, pro které není další zachování spoluvlastnického vztahu opodstatněno. Ze znění ustanovení § 142 odst. 2 ObčZ naopak plyne, že právě nevyhovění návrhu musí být opodstatněno existencí důvodů hodných zvláštního zřetele. Tvrdí-li odpůrce v rámci obrany existenci takových důvodů, a nabízí-li o nich důkazy, pak je povinností soudu, aby si pro posouzení věci opatřil i z toho hlediska dostatek skutkových podkladů.

R 41/1988: Návrh na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví příkazáním věci za náhradu nemůže soud zamítnout z důvodů hodných zvláštního zřetele (§ 142 odst. 2 ObčZ), pokud je tu možné vypořádání spoluvlastnictví rozdělením věci.

R 1/1989: 1. Vysoký věk odpůrce nebude bez dalšího zpravidla dostatečným důvodem pro zamítnutí návrhu, jestliže se odpůrce podstatně podílí na vyvolání neshod mezi spoluvlastníky nebo jiným obdobným způsobem jedná v rozporu s dobrými mravy, a rovněž ne v těch případech, v nichž by jen vysokým věkem odpůrce odůvodněné zamítnutí návrhu bylo v rozporu se zájmy nezletilých dětí navrhovatelů. 2. Za důvody hodné zvláštního zřetele podle ustanovení § 142 odst. 2 ObčZ nepovažují soudy bytové zájmy jen odpůrců, ale i jejich rodinných příslušníků. 3. Nesprávné soudy označují za důvody hodné zvláštního zřetele skutečnost, že mezi účastníky nebyly zjištěny podstatné neshody, a poukazují na možnost řešení podle ustanovení § 139 ObčZ; pro zamítnutí návrhu nepostačí, že neshody mezi spoluvlastníky jsou řešitelné za použití ustanovení § 139 ObčZ. O zamítnutí návrhu lze uvažovat pouze při prokazování takové významné skutečnosti (skutečnosti), kterou by zmíněné spoluvlastnické neshody nezeslabovaly natolik, že by nebyl důvod pro použití ustanovení § 142 odst. 2 ObčZ. 4. Soudy správně považovaly za další důvody v konkrétních věcech např. skutečnost, že dům účastníků leží v pásmu asanace pro bytovou výstavbu nebo zjištění, že navrhovatel chce rodinný domek prodat, zatímco odpůrkyně spolu s právním předchůdcem navrhovatele domek stavěli, aby si zajistili bydlení, přičemž odpůrkyně ani nemá prostředky na výplatu náhrady za ztrátu spoluvlastnického podílu. 5. Naproti tomu soudy za důvod hodný zvláštního zřetele správně nepovažují pouhý zájem odpůrců na zachování vlastnického podílu na nemovitostech. 6. Za důvody hodné zvláštního zřetele, jimiž odůvodňují zamítnutí návrhu, považují soudy zejména vysoký věk odpůrců spojený zpravidla s jejich nepříznivým zdravotním stavem a skuteností, že v nemovitosti prožili většinu svého života.

SR, 2005, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 704/2005: Soud žalobu na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví z důvodů hodných zvláštního zřetele zamítne, jen je-li reálné rozdělení věci nemožné.

Sou R NS č. C 2419 – NS sp. zn. 22 Cdo 2288/2003: Také ustanovení § 142 odst. 2 ObčZ patří k právním normám s relativně neurčitou hypotézou („důvody zvláštního zřetele hodné“), tj. k právním normám, které přenechávají soudy, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy.

LexData – NS sp. zn. 3 Cz 24/86: Za důvod hodný zvláštního zřetele ve smyslu ustanovení § 142 odst. 2 o. z. nelze považovat pouhou skutečnost, že neshody mezi účastníky by bylo možné řešit podle ustanovení § 139 ObčZ.

VS Praha sp. zn. 3 Cz 52/1992: Pokud není rozdělení věci ve spoluvlastnictví účastníků možné, je povinností soudu, aby se při konečné úvaze o tom, jak rozhodne, vždy zabýval při hodnocení zjištěného skutkového stavu také posouzením toho, zda jsou či nejsou dány důvody zvláštního zřetele hodné ve smyslu ustanovení § 142 odst. 2 ObčZ. Není správný takový postup, kdy se soud zabývá možností zamítnutí návrhu na zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví jen na základě obrany účastníka.

R 100/1999 Zb. st.: Důvodmi hodnými osobitného zřetele, pre ktoré súd nezruší a nevyporiada podielové spoluvlastníctvo podľa § 142 ods. 2 Občianskeho zákonníka, sú okolnosti prevažne subjektívneho charakteru tak na strane žalovaného (najmä jeho zdravotný stav, vek a sociálna situácia, stav jeho odkázanosti na bývanie v spornej nehnuteľnosti, nedostatok možností uspokojiť bytové potreby inde, osobné väzby na nehnuteľnosť), ako aj na strane žalobcu (najmä ak mu ide len o vyriešenie užívacích vzťahov, pričom otázka zániku spoluvlastníctva nemá pre neho prioritu alebo že vec má v úmysle predat').

NS SR sp. zn. 2 Cdo 78/92: Nemožno zamietnuť návrh na zrušenie a vyporiadanie podielového spoluvlastníctva iba z dôvodu, že bol vydaný nový cenový predpis, ktorý zatiaľ nie je účinný a podľa ktorého bude cena veci vyššia. Zamietnuť návrh na zrušenie a vyporiadanie podielového spoluvlastníctva podľa § 142 ods. 2 Obč. zák. možno iba so zreteľom na skutočnosti, ktoré tu boli v čase rozhodovania súdu.

XII. Zřízení věcného břemene při vypořádání společné věci reálným rozdělením

R 37/1985: Soud nemůže zřídit věcné břemeno svým rozhodnutím v jiných než zákonem předvidaných případech, a to ani tehdy, pokud se z okolností případu jevílo zřízení věcného břemene jako nutným východiskem pro řešení projednávaného případu.

R 45/1986: Soud může zřídit věcné břemeno v případě zrušení a vypořádání spoluvlastnictví rozdělením věci tak, že je zřídi k nemovitosti nově rozdělením vzniklé ve prospěch vlastníka jiné nově vzniklé nemovitosti. Ze znění ustanovení § 142 odst. 3 o. z. vyplývá, že soudu je dáno oprávnění zřídit věcné břemeno jen v případě zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rozdělením věci, nikoliv v dalších případech vypořádání uvedených v ustanovení § 142 odst. 1 o. z. Je proto nesprávná praxe některých soudů, které zřizují věcné břemeno doživotního užívání

bytu ve prospěch spoluvlastníka, jenž ztrácí svůj spoluvlastnický podíl v důsledku přikázání celé věci jinému spoluvlastníkovi (spoluvlastníkům).

R 1/1989: Věcné břemeno podle ustanovení § 142 odst. 3 ObčZ může soud zřídit při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví rozdělením věci k nově vzniklé nemovitosti ve prospěch jiné nově vzniklé nemovitosti. Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že věcné břemeno může soud zřídit jen při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rozdělením věci, nikoli však přikázáním věci za přiměřenou náhradu jednomu nebo více spoluvlastníkům. Podle ustanovení § 142 odst. 3 ObčZ může být rozhodnutím soudu zřízeno jen věcné břemeno spojené s vlastnictvím nemovitosti. Je tedy vyloučeno založení práva odpovídajícího věcného břemena, které by náleželo určité osobě. Pokud je právo odpovídající věcnému břemenu spojeno s vlastnictvím určité nemovitosti, přechází s vlastnictvím na dalšího nabyvatele nemovitosti.

R 47/1991: V jiných případech, než které jsou upraveny v ustanovení § 142 odst. 3 ObčZ nemůže soud svým rozsudkem zřídit věcné břemeno, a to ani tehdy, kdyby se okolnosti případu jevílo zřízení věcného břemene nutným východiskem k jeho řešení.

SR, 2005, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2004: Jestliže pro obytný dům před jeho rozdělením na dvě samostatné stavby existuje jediná elektrická, vodovodní a plynovodní přípojka, je jeho reálné rozdělení možné jen za předpokladu řešení tohoto stavu zřízením věcného břemene podle § 142 odst. 3 ObčZ, spočívajícího v právu vlastníka té stavby, k níž nejsou přípojky napojeny, užívat přípojky druhé stavby rovněž reálným rozdělením vzniklé.

NS sp. zn. 22 Cdo 3214/2006: Vyloučil-li soud v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví návrh účastníka řízení na zřízení věcného břemene podle ustanovení § 142 odst. 3 ObčZ k samostatnému řízení, postupoval nesprávně. Takový postup nebrání tomu, aby v původním řízení bylo o zřízení věcného břemene rozhodnuto. Pokud soud v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví věc reálně rozdělí, přičemž dospěje k závěru, že zřízení věcného břemene není opodstatněno, nemusí takový závěr vyjádřit (zamítavým) výrokem rozsudku. Rozsudkem, kterým soud zruší podílové spoluvlastnictví a věc mezi účastníky rozdělí, aniž podle ustanovení § 142 odst. 3 ObčZ zřídí věcné břemeno, je rozhodnuto o vypořádání zrušeného podílového spoluvlastnického vztahu včetně toho, že pro zřízení takového věcného břemene nebyl shledán důvod.

R 19/2006 Zb. st.: Súd môže zriadiť vecné břemeno v konaní i zrušení spoluvlastníctva aj vtedy, ak toto právo má slúžiť inej samostatnej nehnuteľnosti, ku ktorej prístup zabezpečovalo právo vyplývajúce zo spoluvlastníckeho vzťahu.

NS SR sp. zn. 2 Cdo 53/2004: Súd môže v rámci konania o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastníctva zriadiť vecné břemeno len za predpokladu, že vypořádání vykoná spôsobom reálneho rozdelenia veci. Zákon nepripúšťa, aby súd mohol pri zrušení a vykonaní vypořádání spoluvlastníctva prikázaním veci za primeranú náhradu rozhodnúť o zriadení práva zodpovedajúceho vecnému břemenu.

XIII. Použitelná judikatura k obecnému zákoníku občanskému uveřejněná v komentáři

k obecnému zákoníku občanskému – III. díl (číslo strany uvedené u jednotlivých rozhodnutí označuje uvedení rozhodnutí v komentáři)

Kúria, č. 3476/1909, s. 590: Úmluva, že spoluvlastník má navždy setrvať vo spoluvlastníctve, je neplatná.

Úradná sbierka 313, s. 590: K sporu o zrušení spoluvlastníctva k nehnuteľnosti je treba, aby procesné strany boli pozemkoknižnými vlastníckmi, a žalobník túto náležitosť má preukázať už v žalobe pripojením výpisu z pozemkovej knihy.

Rv III 197/ 1925, P. O. 1927, s. 590: Určenie služobnosti při súdnom delení spoluvlastníctva nehnuteľností nepredpokladá návrh strán k tomu smeru smerujúci.

ČA. 1923, č. 75, 2321, s. 607: Podmínkou podání žaloby o zrušení spoluvlastníctví nemovitostí jest pouze knihovní vlastnictví, nikoliv též fyzické držení a užívání ideálního dílu.

Gl. U. 507, s. 633: Rozdělení společné věci nelze pokládati za zcizení.

Gl. U. 520, s. 614: Společenství na věčné časy nemůže být založeno.

Gl. U. 649, s. 637: Není přípustno rozdělití společnou věc fysicky, může-li to provedeno býti jen se značnými, nepoměrnými náklady.

Gl. U. 5891, s. 607: Za zrušení spoluvlastníctví lze žádati i proti nezletilému podílčníku.

Gl. U. 6871, s. 607: Žaloba o zrušení a společenství nemůže býti podána proti třetím držitelům věci.

Gl. U. 9606, s. 608: Společník nemůže platně převést na jinou osobu své právo žádati za zrušení společenství.

Vážný 1187, s. 608: Nepřípustno jest fysické rozdělení budov, nelze-li je pokládati za samostatné věci, a pozemků, tvoří-li usedlost hospodářský celek.

Vázný 6070, s. 610: Nároku na zrušení spoluvlastnictví k nemovitosti není na závadu, že by si spoluvlastník jen těžko mohl opatřit jiný byt a že by musel platit vysokou činži.

Vázný 6269, s. 637: Reální dělení společné nemovitosti podle § 843 ob. z. obč. lze připustit pouze tehdy, bude-li v jednotlivých dílech zachována podstata a cena věci.

Vázný 6489, s. 608: Nedělitelnou jest nemovitost po rozumu § 830 ob. z. obč. i tehdy, není-li fyzické dělení proveditelné bez přestaveb poměrně nákladných.

Vázný 8775, s. 607: Žalobu o zrušení spoluvlastnictví musí všichni spoluvlastníci, kteří se domáhají zrušení, podati proti všem ostatním spoluvlastníkům, i těm, kteří mimosoudně projevíli souhlas se zrušením.

SL. 1922, č. 225: Proti nároku na zrušení spoluvlastnictví lze i namítati, že spoluvlastník nebyl zápisu spoluvlastnického práva jenom smlouvou na oko, takže mu schází legitimace.

Re 1500/1922 – LexData: I spoluvlastník, jenž byl ve sporu o zrušení spoluvlastnictví žalovaným, může navrhnouti povolení exekuce soudní dražbou dle § 352 ex.ř.

Re 5266/1925 – LexData: Pouhá možnost, rozdělit společnou věc, nedává ještě spoluvlastníku práva (§ 843 obč. zák.) domáhati se fyzického rozdělení společné věci, nýbrž musí to býti možnost také hospodářsky zdůvodněná, totiž takové fyzické dělení nesmí býti spojeno se značným zmenšením hodnoty a velikými náklady.

Re 5267/1925 – LexData: Na základě rozsudku, jímž bylo vysloveno zrušení spoluvlastnictví k nemovitosti dražbou, nemůže se vydražitel domáhati vyklizení spoluvlastníka, obývajícího společnou dříve nemovitost.

Hmotněprávní a procesněprávní aspekty žalob z podílového spoluvlastnictví – exkurs

Související ustanovení: § 3 odst. 1, § 40a, 107, 126, § 139 odst. 2, 3, § 711 odst. 1 před novelou č. 107/2006 Sb.

Související předpisy: § 43, § 80 písm. c), § 97, 107, § 109 odst. 1, § 112, 142n, § 153 odst. 2, § 161 odst. 3, § 175n., 206 OSŘ; § 5 odst. 2 BytZ

Z literatury: *Balák, F.* Nejvyšší soud České republiky: Určení práva ke spoluvlastnickému podílu žalobce ve vztahu k určení spoluvlastnických podílů žalovaných. PR, 2006, č. 20, s. 761 a 762; *Baudyš, P.* Duplicitní zápis vlastnictví anebo vyvolávání sporů. PR, 2007, č. 4, s. 143 až 145; *Fekete, I.* Občiansky zákoník. Komentár. Epos, s. 320; *Holub, M., Pokorný, M., Bičovský, J.* Občan a vlastnictví v českém právním řádu. Praha : Linde Praha, 2002, s. 212n.; *Chalupa, L.* Hospodaření se společnou věcí se souhlasem spoluvlastníka. PRá, 2007, č. 3, s. 20 a 21; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 2005.

Obsah výkladu:

I. Úvod	1–2
II. Žaloby mezi podílovými spoluvlastníky a třetími osobami	3
1. Obecné typy žalob	4–6
2. Žaloby týkající se spoluvlastnických práv vedené proti třetím osobám	7–8
III. Žaloby mezi podílovými spoluvlastníky	9
1. Vlastnické žaloby mezi spoluvlastníky	10
2. Řízení ve věcech převodu spoluvlastnického podílu	11–13
3. Řízení ve věcech hospodaření se společnou věcí	14–19
4. Žaloby o určení spoluvlastnického práva	20
a) Naléhavý právní zájem na požadovaném určení	21
b) Formulace žalobního petitu	22–23
5. Řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví	24
a) Řízení před soudem I. stupně	24
b) Odvolací řízení	29–33
c) Dovolací řízení	34

d) Úmrtí účastníka v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví.....	35–36
e) Rozhodování o náhradě nákladů řízení	37

I. Úvod

- 1 Ačkoliv řízení ve věcech týkajících se podílového spoluvlastnictví nemá speciální právní úpravu (ani procesní ani hmotněprávní), je vhodné pojednat o jeho nejdůležitějších aspektech souhrnně mimo rámec komentáře k jednotlivým ustanovením upravujícím podílové spoluvlastnictví. Oproti předchozím částem komentáře, kde je judikatura citována i přímo v textu, v této části je judikatura převážně soustředěna na závěr a její výstupy jsou přímo do textu zapracovány, neboť většina aspektů týkajících se žalob je založena nebo potvrzena závěry soudní praxe.
- 2 Řízení ve věcech žalob týkajících se podílového spoluvlastnictví je řízení bezvýjimečně návrhovým a potud lze tento zobecňující závěr aplikovat na všechny žaloby z podílového spoluvlastnictví.

II. Žaloby mezi podílovými spoluvlastníky a třetím osobami

- 3 Žaloby, kde na jedné straně vystupují podíloví spoluvlastníci a na straně druhé subjekty od spoluvlastníků odlišné, lze diferencovat zejména na dvě skupiny: a) žaloby, kde vystupují spoluvlastníci v obecných právních vztazích a specifika se týkají jejich postavení, b) žaloby týkající se přímo spoluvlastnických práv a vedené proti třetím osobám.

1. Obecné typy žalob

- 4 Tyto tzv. typy obecných žalob jsou charakteristické tím, že jejich předmětem není speciálně institut podílového spoluvlastnictví, ale jeho existence se do řízení promítá zejména skrze aktivní či pasivní věcnou legitimaci podílových spoluvlastníků. V tomto směru se zde jedná o hmotněprávní, nikoliv procesní aspekt žalob a vzhledem k množství do úvahy přicházejících variant nelze podat vyčerpávající obecný návod, jak v takových případech postupovat. Při posuzování tohoto typu žalob je nutno nejprve posoudit, o jaký nárok se ve sporu jedná a jakým způsobem se do něho promítá institut podílového spoluvlastnictví. Obecně se jedná zejména o žaloby, v nichž je realizováno hospodaření spoluvlastníků se společnou věcí, případně žaloby týkající se aktivní a pasivní solidarity spoluvlastníků nebo tzv. společných práv k věci. Nelze ovšem vyloučit ani případy další týkající se např. jednání samotného spoluvlastníka.
- 5 V praxi zřejmě nejčastějšími jsou žaloby, v nichž se promítá spoluvlastnický aspekt věci v hospodaření se společnou věcí ve smyslu ustanovení § 139 odst. 2, případně odst. 3. V těchto případech se věcná legitimace spoluvlastníků odvíjí od posouzení, zda hospodaření se společnou věcí proběhlo v souladu se zákonnými ustanoveními či nikoliv, přičemž je typické, že aktivní legitimace může být dána i u spoluvlastníka, který je spoluvlastníkem minoritním. Ve vztahu k řízením o vydání věci, vyklizení bytu (nemovitosti), neplatnost výpovědi z nájmu bytu, přivolání výpovědi apod. podal souhrnný výklad v nové odborné literatuře L. Chalupa, přičemž jeho závěry lze použít i zobecňující formou pro případy hospodaření se společnou věcí. Aktivní věcná legitimace je podle tohoto členění dána tam, kde:
 - a) žaluje majoritní spoluvlastník rozhodující v souladu s ustanovením § 139 odst. 2,
 - b) žaluje minoritní spoluvlastník se souhlasem dalšího spoluvlastníka, dosahují-li dohromady majoritního podílu;

c) jeden z rovnodílných spoluvlastníků má souhlas druhého rovnodílného spoluvlastníka,

d) při rovnosti hlasů, nebo nedosáhlo-li se většiny nebo dohody, rozhodl podle ustanovení § 139 odst. 2 na návrh spoluvlastníka soud (*Chalupa, L.* Hospodaření se společnou věcí se souhlasem spoluvlastníka. PRÁ, 2007, č. 3, s. 20 a 21).

K tomu pak lze ještě dodat, že aktivní legitimace může být dána ještě ve dvou dalších případech:

a) podávají-li návrh všichni podíloví spoluvlastníci,

b) v případech podřaditelných pod ustanovení § 139 odst. 3 existuje ve prospěch majoritního rozhodnutí kladné rozhodnutí soudu, pakliže byl návrh ohledně důležité změny na společné věci přehlasovanými spoluvlastníky podán; zde se však již jedná o případ směřující více do speciálního typu žalob ve vztahu k třetím osobám, ale i ve vztahu mezi spoluvlastníky.

Tento teoretický názorový proud potvrdila i aktuální rozhodovací praxe (NS sp. zn. 26 Cdo 1481/2005).

Dalším typem žalob jsou žaloby podřaditelné ustanovení § 139 odst. 1 a zde zakotvenou aktivní a pasivní solidaritu spoluvlastníků ve vztahu k právním úkonům týkajícím se společné věci. Podrobný výklad tohoto aspektu spoluvlastnického vztahu byl podán v rámci ustanovení § 139 odst. 1, a lze proto na uvedenou pasáž odkázat [139, 6n.]

6

2. Žaloby týkající se spoluvlastnických práv vedené proti třetím osobám

V některých případech však třetí osoby zasahují přímo do výkonu spoluvlastnických práv jednotlivých spoluvlastníků; při řešení této otázky lze vyjít z ustálených závěrů judikatury, která respektuje tradiční (a judikaturou k obecnému zákoníku občanskému potvrzenou – např. Vážný 785, Vážný 1571) zásadu, podle které vlastnickou žalobu (vindikační nebo zápůrčí) může podat i jen jeden z podílových spoluvlastníků věci, o jejíž ochranu jde. Pouhý souhlas některých ze spoluvlastníků s tím, aby společnou věc užívala třetí osoba, nečiní toto užívání oprávněným zásahem do výkonu spoluvlastnických práv spoluvlastníka, který s tím nesouhlasil. Trpění ani souhlas ostatních podílových spoluvlastníků s užíváním společné věci třetí osobou bez dalšího není relevantní, neboť soud v takovém řízení posuzuje, zda ze strany třetí osoby dochází k neoprávněnému zásahu do spoluvlastnického práva žalobce. Nicméně jednání třetí osoby by mohlo být oprávněné tehdy, pokud jí vzniklo právně relevantním způsobem právo společnou věc užívat, neboť v takovém případě by se nejednalo o užívání věci bez právního důvodu, a tím i o protiprávní zásah do vlastnického práva spoluvlastníků.

7

Výslovně pak přípustnost vlastnické žaloby podané spoluvlastníkem připouštěla i starší judikatura (R 54/1973) a potvrzuje ji i současná odborná literatura (*Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 20). Není důvodů z těchto konstantních závěrů nevycházet i nadále.

8

III. Žaloby mezi podílovými spoluvlastníky

1. Vlastnické žaloby mezi spoluvlastníky

Naproti tomu za tradičně spornou bývá v odborné literatuře i soudní praxi považována otázka, zda lze uplatnit vlastnické žaloby mezi podílovými spoluvlastníky. Proti uplatnění vlastnické žaloby bývá obvykle namítáno, že zásahy mezi spoluvlastníky musí být řešeny prostřednictvím ustanovení § 139, tj. jako realizaci hospodaření se společnou věcí (R 54/1973, *Bičovský, J., Holub, M.* Nové znění občanského zákoníku. Praha : Linde Praha, 1991, s. 98). Přípustnost vlastnické žaloby mezi spoluvlastníky hájil bez

9

blížejšího zdůvodnění již A. Randa (*Randa, A. Právo vlastnické*. 5. vydání. Praha, 1900, s. 60 a 61), jenž však poukazoval na spornost této otázky již v římském právu. K Randovým názorům se v současné odborné literatuře přihlásil J. Spáčil (*Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku*. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, s. 20). Pro úplnost pak je třeba doplnit, že i judikatura z období před rokem 1989 připustnost vlastnické žaloby mezi podílovými spoluvlastníky dovodila (R 27/1989).

- 10 Názor o přípustnosti vlastnické žaloby mezi spoluvlastníky lze zřejmě považovat za správný. Zastánci opačného názoru nutně vycházejí z předpokladu, že vše v rámci podílového spoluvlastnictví bude podřaditelné rozhodování o hospodaření se společnou věcí ve smyslu ustanovení § 139 a v intencích tohoto ustanovení bude spoluvlastníku poskytnuta ochrana. Tento názor není zřejmě udržitelný, neboť některé záležitosti podřadit režimu § 139 nelze. Je-li obecně přijímáno např. to, že postupem podle ustanovení § 139 nelze nahradit nesouhlas spoluvlastníka s výstavbou objektu, který podstatně změni obsah a rozsah předmětu spoluvlastnictví, pak v případě, že takový objekt bude svévolně jedním ze spoluvlastníků na společném pozemku postaven, nelze věc řešit postupem podle ustanovení § 139, neboť se nejedná o hospodaření se společnou věcí. Pak ovšem musí být poskytnuta spoluvlastníku ochrana v režimu vlastnických žalob, neboť opačný názor by vedl k nepřijatelnému závěru, že v takovém případě by zůstal spoluvlastník bez možnosti právní ochrany.

2. Řízení ve věcech převodu spoluvlastnického podílu

- 11 Ve vztahu k převodu spoluvlastnického podílu platí výchozí zásada, podle které nesouhlas spoluvlastníka s převodem jeho spoluvlastnického podílu nelze nahradit postupem podle ustanovení § 139. Soudní praxe se dostává do kontaktu se žalobami týkajícími se převodu spoluvlastnického podílu prakticky výhradně tam, kde došlo k porušení předkupního práva a oprávněný spoluvlastník se domáhá svých nároků reflektujících toto porušení obvykle ve vztahu k nabyvateli spoluvlastnického podílu.
- 12 Dojde-li oprávněným k uplatnění nároků z porušení jeho předkupního práva, nabyvateli tak vzniká na základě výzvy oprávněného spoluvlastníka povinnost nabídnout mu podíl ke koupi za podmínek, za kterých tento podíl získal. V případě, že by nabyvatel tuto povinnost nesplnil, může se spoluvlastník domáhat, aby jeho projev vůle v daném směru byl nahrazen soudním rozhodnutím ve smyslu ustanovení § 161 odst. 3 OSŘ. Pokud jde o formulaci žalobního petitu, obvykle se traktuje výklad, podle kterého by měl být žalobou uplatněn požadavek na nahrazení projevu vůle nabyvatele učinit nabídku oprávněnému spoluvlastníku, tedy návrh na uzavření kupní smlouvy, nikoliv přímo na uložení povinnosti kupní smlouvu s oprávněným uzavřít, čemuž odpovídá i znění ustanovení § 603 odst. 3 s tím, že právní mocí rozhodnutí by byl nahrazen projev vůle žalovaného. Připouští se však i výklad, podle kterého lze požadovat nahrazení projevu vůle uzavřít kupní smlouvu; tím, že oprávněný spoluvlastník se domáhá realizace svého práva věc koupit, projevil vůli nabídku předmět koupě přijmout. Pokud by spoluvlastník tímto způsobem nepostupoval, zůstalo by mu předkupní právo (neboť se jedná o právo věcné) zachováno.
- 13 Vedle těchto žalobních nároků lze ve vztahu k porušení předkupního práva uplatnit (nedojde-li k tomu mimosoudně – buď pro neuplatnění, nebo pro nesouhlas ostatních subjektů) i nárok založený relativní neplatností při porušení předkupního práva [40a, 1n.]. Zpravidla v praxi nedochází k uplatnění relativní neplatnosti v samostatném soudním řízení, ale v řízení ve vztahu k nároku, kde je otázka neplatnosti řešena jako předběžná za předpokladu, že se jí oprávněný subjekt dovolal. Námitka neplatnosti může být v soudním řízení uplatněna také formou vzájemného návrhu [při procesním splnění

požadavků na návrh na zahájení řízení a splnění podmínce naléhavého právního zájmu na požadovaném určení – § 80 písm. c) OSŘ], popř. formou námitky jako obrany proti uplatněnému právu na plnění; i v tomto případě se pak posuzuje neplatnost právního úkonu v rámci předběžné otázky. Dovolání se relativní neplatnosti právního úkonu je hmotněprávním úkonem adresovaným účastníku, resp. účastníkům, právního úkonu; je-li realizováno v řízení formou námítky, má toto dovolání právní účinky až od okamžiku, kdy dojde účastníkům.

3. Řízení ve věcech hospodaření se společnou věcí

Žaloby týkající se hospodaření se společnou věcí tvoří širokou skupinu žalob různého typového zaměření. I ve vztahu k nim platí obecný rozsah poučovací povinnosti ve směru, že pokud žalobce zvolí nesprávný způsob ochrany svého práva, nejde o vadu podání, kterou by bylo možno odstranit postupem podle ustanovení § 43 OSŘ (vyjma případů existujícího rozporu mezi žalobními tvrzeními a žalobním petitem) – (SR, 2006, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 2925, 2926/2005). Platí totiž, že z hlediska poučovací povinnosti soudu není vadou podání (žaloby), nelze-li žalobnímu petitu vyhovět proto, že není v souladu s hmotným právem. Je proto nutno si vždy ujasnit, o jaký konkrétní vztah hospodaření se společnou věcí se jedná a podle toho volit odpovídající nástroj procesní ochrany.

Tradiční praktické obtíže se týkají žalob vztahujících se k užívání věci. Lze vycházet z judikatorních závěrů, podle nichž ustanovení § 139 odst. 2 ObčZ vyjadřuje určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky ve smyslu ustanovení § 153 odst. 2 OSŘ. Soud v řízení není vázán konkrétním návrhem účastníka potud, že může provést i odlišnou úpravu užívání oproti návrhu žalujícího spoluvlastníka, nicméně nesmí překročit samotný žalobní rámec, kterým je rozhodování o způsobu užívání společné věci. Přestože se při formulaci tohoto typu žalob používá v návrhu žalobního petitu i ve výrokové části rozsudků verbum „určuje se“, je nutno přísně odlišovat, kdy se o určovací žalobu [§ 80 písm. c) OSŘ] jedná a kdy nikoliv. O návrh odpovídající ustanovení § 80 písm. c) OSŘ jde tehdy, jestliže se žalobce v souladu se zněním tohoto ustanovení domáhá, aby soud deklaratorním rozhodnutím prohlásil určitý právní vztah či právo za již existující. Pokud žalobce v řízení o úpravu užívání věci, jež je předmětem podílového spoluvlastnictví účastníků, vychází z toho či tvrdí, že o tomto užívání nebylo platně rozhodnuto většinou spoluvlastníků nebo že se nedosáhlo dohody ve smyslu § 139 odst. 2 ObčZ, pak jeho návrh, aby soud konstitutivním rozhodnutím určil, který ze spoluvlastníků a v jakém rozsahu bude společnou věc užívat, není žalobou na určení podle § 80 písm. c) OSŘ a není nutný průkaz naléhavého právního zájmu na požadovaném „určení“. V těchto případech, dochází-li ke konkrétní úpravě užívání věci, a tudíž k přiznávání práv a zakládání povinností, je nutno dbát také na to, aby účastníkům řízení byly vedle založení práv také uloženy povinnosti tak, aby rozhodnutí bylo v případě neplnění jeho obsahu materiálně vykonatelné.

Z výroku rozsudku soudu o neshodě podílových spoluvlastníků o hospodaření se společnou věcí (§ 139 odst. 2 věta druhá) pak musí být zjevné, že se jím nahrazuje to, co chybí k dosažení většiny hlasů či k dosažení dohody o sporném právním úkonu, jehož chce žalobce v rámci hospodaření se společnou věcí docílit. Aby takového výroku žalobce dosáhl, měl by žalobním petitem navrhopvat nahrazení chybějícího projevu vůle spoluvlastníka (může jít o neshodu při posouzení, zda pronajmout byt ve společném domě apod.).

Obtíže působí také posouzení důsledků úmrtí účastníka na řízení týkající se hospodaření se společnou věcí. Zde je nutno důsledky úmrtí z hlediska možnosti pokračování v řízení posuzovat vždy s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu a judikatura

14

15

16

17

k těmto otázkám přistupuje kasuisticky. Podle jejich závěrů tak např. není-li pravomocně skončeno řízení o dědictví, nejsou dány předpoklady pro rozhodnutí ve věci o žalobě, kterou se žalobce, dědic spoluvlastnického podílu k nemovitosti, domáhá vůči žalovanému, spoludědici, zpřístupnění a strpění užívání této nemovitosti; v úvahu zde přichází přerušení řízení do skončení řízení o dědictví.

- 18 Ve vztahu k řízení o nahrazení souhlasu spoluvlastníka bylo judikováno, že smrt žalobce v řízení o nahrazení souhlasu podílového spoluvlastníka k rozhodnutí o hospodaření se společnou věcí (určení nového nájemce bytu ve společném domě) nebrání v pokračování s procesním nástupcem žalobce. Uvedený závěr odráží logickou argumentaci, podle které se v takových případech účastník řízení domáhá rozhodnutí soudu o svém, ale i společném právu se společnou věcí hospodařit – o tom, kdo bude nájemcem. Z toho vyplývá, že soud rozhoduje o majetkovém právu spoluvlastníků a není důvodu, proč by v případě smrti spoluvlastníka nemohl do řízení vstoupit jeho dědic jako procesní nástupce. Jiná by však byla situace v případě, že by zemřel žalobce, který by se při rovnosti hlasů domáhal úpravy užívání společného domu mezi spoluvlastníky, neboť v takovém případě je předmět řízení spojen s osobou tohoto žalobce.
- 19 Vedle sporů v režimu § 139 odst. 2 je pak nutno odlišovat soudní řízení podřaditelná ustanovení § 139 odst. 3, kde se přehlasovaný spoluvlastník domáhá soudní ochrany tam, kde se jedná o důležitou změnu společné věci. Přestože se lze setkat v literatuře s názorem, že v obou případech (§ 139 odst. 2, 3) není soud návrhem účastníka řízení vázán, nelze tento názor ve vztahu k rozhodování o důležitých změnách společné věci považovat za správný, neboť přehlíží zásadní odlišnosti obou typů sporů. Zatímco v případě prvním mezi spoluvlastníky nedošlo k rozhodnutí o konkrétní formě hospodaření se společnou věcí, a proto je namístě, aby soud rozhodl (např. při užívání) i jiným způsobem než účastníky navrženým, bude-li takový postup korespondovat požadavkům na hospodaření zjištěným v průběhu řízení, v případě druhém se jedná o situaci odlišnou. Zde totiž majoritní spoluvlastník v souladu se svým zákonným oprávněním o hospodaření se společnou věcí rozhodl a toliko přehlasovaný spoluvlastník vyjádřil s tímto konkrétním rozhodnutím nesouhlas. V režimu ustanovení § 139 odst. 3 tak jde o speciální žalobu na nepřipustnost rozhodnutí o změně společné věci, které může soud pouze vyhovět nebo ji zamítnout. Je vyloučeno, aby soud svým rozhodnutím měnil učiněné většinové rozhodnutí a to i tehdy, pokud by návrhu vyhověl a dospěl k závěru, že je namístě jiné rozhodnutí týkající se společné věci. Zákon podklad pro autonomní rozhodnutí soudu o osudu společné věci neposkytuje. Formulace žalobního petitu by pak měla korespondovat nesouhlasnému stanovisku s většinovým rozhodnutím a bude záviset na jeho konkrétním obsahu.

V případě žalob podle ustanovení § 139 odst. 2 může podat návrh kterýkoliv ze spoluvlastníků a řízení se – právě vzhledem k absenci relevantního rozhodnutí spoluvlastníků a nutném dopadu rozhodnutí soudu, které má konstitutivní charakter, na všechny spoluvlastníky, musí účastnit (ať již na straně žalobců nebo žalovaných) všichni spoluvlastníci. Naproti tomu v případě vyjádřeného nesouhlasu s rozhodnutím o důležité změně společné věci může podat žalobu kterýkoliv z přehlasovaných spoluvlastníků proti těm spoluvlastníkům, jejichž rozhodnutím bylo založeno většinové stanovisko. Vzhledem k charakteru sporu a obecné úpravě závaznosti ve vazbě na povahu sporu je i zde nutno trvat na požadavku, aby účastníky řízení (opětovně lhotejně, zda na straně žalobce nebo žalované) byli i ostatní spoluvlastníci.

4. Žaloby o určení spoluvlastnického práva

- 20 Právní praxe se začíná stále častěji potýkat s otázkami tzv. spornosti spoluvlastnických podílů, které musejí být řešeny prostřednictvím rozhodování soudů a profilují se zejména

do posouzení existence naléhavého právního zájmu na požadovaném určení a s tím spojené formulace žalobního petitu.

a) Naléhavý právní zájem na požadovaném určení

Vcelku bez pochybností bylo praxí přijato posouzení naléhavého právního zájmu na určení spoluvlastnického práva tam, kde zůstávala sporná otázka, kdo je spoluvlastníkem většinového podílu na společné věci, případně otázka, kdo je dalším podílovým spoluvlastníkem. Řešení těchto otázek založila judikatura na třech zásadách: 1) Při spornosti otázky, kdo je spoluvlastníkem většinového podílu na společné věci, má menšinový podílový spoluvlastník naléhavý právní zájem [§ 80 písm. c) OSŘ] na určení většinového spoluvlastníka; 2) Zůstává-li pro podílového spoluvlastníka sporným, s kým je ve spoluvlastnickém vztahu, má naléhavý právní zájem na určení, že určitá osoba je spoluvlastníkem určitého podílu na společné věci, i když se ke spoluvlastnictví nehlásí a podle zápisu v katastru nemovitostí je spoluvlastníkem někdo jiný; 3) třetí zásada pak odráží potřebu řešení praktického problému duplicitních zápisů vlastnických práv v katastrech nemovitostí tak, že mají-li být v řízení o určení podílového spoluvlastnictví odstraněny pochybnosti o tom, které ze dvou skupin osob, jejichž spoluvlastnictví k týž nemovitostem je duplicitně zapsáno v katastru nemovitostí, toto právo skutečně svědčí, má kterýkoli spoluvlastník naléhavý právní zájem na určení tohoto spoluvlastnictví ve vztahu k ostatním spoluvlastníkům. Významné u těchto závěrů soudní praxe je to, že připouští existenci určovacích žalob, aniž by bezpodmínečně musely být účastníky řízení všichni spoluvlastníci; tento postup (být pojmán jako výjimečný) připouštěla již i starší judikatura – R 54/1973.

21

b) Formulace žalobního petitu

Výchozím parametrem úvah o podobě žalobního petitu je závěr praxe, podle kterého jde-li o určení vlastnického práva více osob k téže věci, je třeba žalobní návrh formulovat tak, že se určuje, že tyto osoby jsou spoluvlastníky věci, a uvést jejich spoluvlastnické podíly. Spornost názorů vyvolal aktuální judikatorní závěr, podle kterého domáhá-li se žalobce určení jeho spoluvlastnického práva k podílu k nemovitostem proti dalším spoluvlastníkům nemovitostí, pak předmětem řízení je vždy jen určení spoluvlastnického podílu žalobce. Tvrdí-li žalobce, že každý ze žalovaných je v katastru nemovitostí zapsán jako spoluvlastník nemovitostí neoprávněně v nestejném rozsahu, nelze vyloučit ani formulaci žalobního petitu na určení, že žalobci náleží ze spoluvlastnického podílu každého ze žalovaných příslušný ideální podíl.

22

Ve vztahu k tomuto názoru se objevily vedle názorů souhlasných také názory nesouhlasné (Balák, F. Nejvyšší soud České republiky: Určení práva ke spoluvlastnickému podílu žalobce ve vztahu k určení spoluvlastnických podílů žalovaných. PR, 2006, č. 20, s. 761 a 762; Baudyš, P. Duplicitní zápis vlastnictví aneb vyvolávání sporů. PR, 2007, č. 4, s. 143 až 145), namítající zejména, že takto připuštěná určovací žaloba nemůže plnit svůj preventivní účel a povede ke vzniku duplicitního zápisu spoluvlastnického práva k dotčeným nemovitostem a k nutnosti zahájení dalšího soudního řízení, které duplicitu zápisů spoluvlastnických práv odstraní. Podle tohoto názoru by soudní rozhodnutí mělo řešit otázku všech spoluvlastnických podílů, zatímco judikovaný názor vychází z toho, že rozhodování o všech spoluvlastnických podílech není nezbytné. Problematickým pro akceptaci druhého názoru (i přes jeho logickou konstrukci opírající se o účel určovací žaloby) je skutečnost, že žalobce v takovém případě bude ve složité situaci, pokud jde o zpravidla absentující tvrzení ve vztahu k druhým spoluvlastníkům; akceptací druhého názoru by se pak „posunula“ povinnost tvrzení a důkazní povinnost žalobce i do vztahu k jiným spoluvlastníkům, ve vztahu ke kterým nemusí žalující

23

spoluvlastník potřebnými tvrzeními a důkazy disponovat. I přes názor vyslovený judikaturou zřejmě nelze považovat celou záležitost za uzavřenou. Ostatně i samo rozhodnutí obsahující kritizovaný názor formulací své právní věty připouští i modifikaci vysloveného závěru na určení, že žalobci náleží ze spoluvlastnického podílu každého ze žalovaných příslušný ideální podíl.

5. Řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví

a) Řízení před soudem I. stupně

- 24** Na řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví se vztahují všechna obecná ustanovení o náležitostech žalob a pro tento typ žalob zákon nestanoví žádné zvláštní předpoklady nebo podmínky, přičemž řízení je bezvýjimečně návrhové. Rozhodováním soudu podle ustanovení § 142 se zakládají nové hmotněprávní vztahy po zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, a proto se jedná o rozhodnutí mající konstitutivní povahu. Aby mohl být tento cíl dosažen, musí být účastníky řízení o zrušení a vypořádání všichni dosavadní spoluvlastníci bez ohledu na velikost jejich spoluvlastnických podílů. Účastníci tohoto řízení mají postavení tzv. nerozlučných společníků ve smyslu ustanovení § 91 odst. 2 OSŘ; jedná se o řízení, kdy jde o taková společná práva a povinnosti, že se rozsudek musí vztahovat na všechny spoluvlastníky jakožto účastníky hmotněprávního vztahu (R 1/1975). Judikatura ve vztahu k procesnímu společenství spoluvlastníků v souvislosti s konkrétním typem sporů vyložila, že jedná-li se o zrušení části smlouvy podle ustanovení § 8 odst. 4 zákona o půdě ve vztahu k pozemku ve vlastnictví více podílových spoluvlastníků, nejde o taková práva a povinnosti, kdy úkony jednoho z nich platí i pro ostatní spoluvlastníky.
- 25** V řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví není soud vázán návrhem účastníka na způsob vypořádání a může rozhodnout, že zrušené spoluvlastnictví bude vypořádáno i jiným způsobem než navrhovaným. Ostatně ze zákona ani nevyplývá přímý požadavek na to, aby účastník řízení uvedl, jakého konkrétního způsobu vypořádání se domáhá, zřejmě dostačujícím by bylo i uvedení, že se spoluvlastníka domáhá obecně zrušení podílového spoluvlastnictví bez konkretizace způsobu vypořádání. Nicméně i kdyby žaloba neobsahovala konkrétní způsob vypořádání, zřejmě by nebylo možno postupovat podle ustanovení § 43 OSŘ a případně následně žalobu pro absenci uvedení způsobu vypořádání odmítnout, jestliže by jinak obsahovala úplné skutkové vyličení důvodů, proč se spoluvlastník domáhá zrušení a vypořádání spoluvlastnictví. S tím také souvisí i posuzování procesní obrany žalovaného proti žalobě o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví. Navrhne-li totiž žalovaný jiný způsob vypořádání než žalobce, nejedná se o vzájemný návrh, nýbrž o součást jeho procesní obrany; takový „návrh“ proto nelze vyloučit k samostatnému řízení. Jestliže by přesto k vyloučení došlo, nezbavuje to soud povinnosti v původním řízení zabývat se i způsobem vypořádání navrženým ve vyloučeném „návrhu“.
- 26** Obdobné závěry se pak prosadí i v případech, kdy je účastníkem řízení navrhováno zřízení věcného břemene. Vyloučil-li soud v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví návrh účastníka řízení na zřízení věcného břemene podle ustanovení § 142 odst. 3 k samostatnému řízení, postupoval nesprávně, přičemž takový postup nebrání tomu, aby v původním řízení bylo o zřízení věcného břemene rozhodnuto. Pokud soud v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví věc reálně rozdělí, přičemž dospěje k závěru, že zřízení věcného břemene není opodstatněno, nemusí takový závěr vyjádřit (zamítavým) výrokem rozsudku. Rozsudkem, kterým soud zruší podílové spoluvlastnictví a věc mezi účastníky rozdělí, aniž podle ustanovení § 142 odst. 3 zřídí věcné břemeno, je rozhodnuto o vypořádání zrušeného podílového

spoluvlastnického vztahu včetně toho, že pro zřízení takového věcného břemene nebyl shledán důvod.

Určité potíže v právní praxi činí tzv. vypořádání podílového spoluvlastnictví v širším smyslu, které především zahrnuje otázky tzv. investic do společné věci, jež byly vynaloženy některým ze spoluvlastníků. Není proto vyloučeno, aby jednotliví účastníci řízení uplatňovali i tyto nároky, které pak nemohou být vylučovány k samostatnému projednání a rozhodování. Jednotliví spoluvlastníci obvykle v řízení poukazují na jimi prováděné investice ze dvou důvodů : a) jednak proto, že jejich prostřednictvím chtějí podpořit např. způsob vypořádání příkázáním věci do svého výlučného vlastnictví, b) jednak proto, že po druhém ze spoluvlastníků uplatňují nárok na zaplacení těchto finančních prostředků. Jedná-li se o případ uvedený sub a), nevyžaduje jeho posouzení žádné speciální postupy v řízení; nakládá se s takovým procesním přednesem jako s okolností podporující navržený způsob vypořádání kterýmkoliv ze spoluvlastníků. Jestliže se však jedná o případ druhý, bývá v praxi někdy opomíjeno, že takto uplatněný nárok nezbytně vyžaduje návrh účastníka (nebo vzájemný návrh) se všemi zákonnými náležitostmi. Obvykle pak není zřejmé, zda se jedná pouze o procesní obranu nebo o uvažovaný vzájemný návrh, je proto na soudu, aby účastníka prostřednictvím poučovací povinnosti (§ 5, 43 OSŘ) vedl k upřesnění jeho procesního stanoviska. Pokud se jedná o případ varianty druhé, je nutno vždy o nároku rozhodnout samostatným výrokem; je vyloučeno provést zohlednění finančních aspektů věci v rámci rozhodování o náhradě za spoluvlastnický podíl, neboť řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, a tím i o povinnosti k zaplacení konkrétní náhrady, má konstitutivní charakter, a nelze proto ve vztahu k náhradě za spoluvlastnický podíl uvažovat o jakémkoliv formě započtení.

V průběhu řízení o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví není ani vyloučeno, aby mezi účastníky došlo k uzavření smíru (§ 99 OSŘ). Schválení smíru není na překážku okolnost, že by případně přicházelo do úvahy vypořádání i jiným způsobem než ve smíru navrženým, a to i za předpokladu, že by se jednalo o způsob, který zákon upřednostňuje. Je však třeba ještě doplnit, že prostý souhlas účastníka s navrhovaným způsobem vypořádání nenahrazuje smír, takže by nemohl být podkladem pro rozsudek, kterým by došlo ke zrušení a vypořádání spoluvlastnictví v rozporu se zásadmi obsaženými v ustanovení § 142.

b) Odvolací řízení

Pro fázi odvolacího řízení judikatura dlouhodobě vychází z konstantních závěrů zejména pokud se jedná o účinky odvolání podaného jednání ze spoluvlastníků, posouzení oddělitelnosti jednotlivých výroků a subjektivní přípustnosti odvolání v případě překročení návrhu ve prospěch odvolatele. Struktura rozsudku o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví je zpravidla koncipována tak, že v samostatných odstavcích označených římskými číslicemi je obsaženo zrušení spoluvlastnictví, způsob jeho vypořádání, a v případě příkázání věci za náhradu některému ze spoluvlastníků uložení povinnosti k zaplacení přiměřené náhrady.

Obecná judikaturou vymezená zásada týkající se účinků odvolání proti rozsudku o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví vychází z toho, že je-li rozsudek o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví napaden odvoláním jen v části týkající se způsobu vypořádání, nemůže nabýt právní moci ani v části, kterou se podílové spoluvlastnictví zrušuje. Pokud by tedy odvolací soud v rámci projednávání odvolání proti rozsudku soudu I. stupně, jímž bylo zrušeno a vypořádáno podílové spoluvlastnictví, zrušil pouze výrok o stanovení přiměřené náhrady ze spoluvlastnictví vylučovanému spoluvlastníku a jen v tomto rozsahu věc vrátil soudu I. stupně k dalšímu řízení, zatížil by řízení

vadou, která měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. V poměrech konkrétního případu pak judikatura tento výchozí princip specifikovala dále tak, že pokud odvolací soud nesprávně nepřezkoumal a nechal nedotčeny výroky rozsudku soudu prvního stupně o zrušení podílového spoluvlastnictví účastníků k pozemkům a o přikázání pozemků tomu kterému účastníkům, takže nabyly právní moci, a rozsudek soudu prvního stupně zrušil a vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení, jen pokud jde o stanovení přiměřené náhrady ze spoluvlastnictví vyloučeným účastníkům řízení ve smyslu § 142 odst. 1, pak osoba, které účastník řízení následně daroval jemu pravomocně přikázaný pozemek, se nestává účastníkem řízení a povinnost k zaplacení přiměřené náhrady za pozemek zůstává na účastníku řízení. Z hlediska subjektivní přípustnosti odvolání pak platí, že účastník může podat odvolání i v případech, bylo-li mu přisouzeno více, než se domáhal, i když šlo o případ, kdy soud nebyl vázán návrhem.

- 31** Zákon, odborná literatura ani publikovaná judikatura dosud neřešily otázku samostatného nabytí právní moci výroků rozsudku, jímž došlo k vypořádání podílového spoluvlastnictví v širším smyslu. Byť se jedná o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví mající obecný základ v ustanovení § 142, nelze zřejmě dospět k závěru, že výrok, jímž bylo rozhodováno o investicích, je z hlediska nabytí právní moci závislý na výroku o zrušení a vypořádání spoluvlastnictví. Lze v této souvislosti argumentovat tím, že širší vypořádání spoluvlastnictví nemá výslovnou oporu v zákoně, která by podřazovala rozhodnutí o něm obecnému režimu výroků o zrušení a vypořádání, jde o nároky samostatné, které lze spíše považovat za objektivní kumulaci, mohou však být samostatně uplatněny i mimo řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví zvláště tam, kde jejich splatnost není vázána na zrušení a vypořádání spoluvlastnictví. Okolnost, že některé z nároků lze uplatnit až po zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, je výrazem toliko hmotněprávní důvodnosti nároku z hlediska jeho splatnosti, nikoliv procesní závislosti výroků.
- 32** Poměrně často se v praxi objevují případy, kdy účastníci z vlastní iniciativy předkládají znalecké posudky vypracované před zahájením řízení, s jejichž obsahem druhý účastník nesouhlasí. Vycházejí z toho, že takový posudek má povahu toliko listinného důkazu, soudy správně přistupují ke znaleckému dokazování znaleckým posudkem, z jehož závěrů pak zpravidla vycházejí. Nikoliv výjimečně však v těchto případech opomenou zabývat se i účastníkem předloženým znaleckým posudkem z hlediska vypořádání se závěrů v něm uvedených, vycházejí zřejmě z toho, že tento důkaz má povahu pouze důkazu listinného. Tento závěr však z pohledu obecných zákonných požadavků na přezkoumatelnost rozsudku judikatura neakceptovala, neboť i v takových případech je nutno se vypořádat s obsahem listinného „znaleckého“ posudku jakožto důkazem protichůdným. Samotný charakter tohoto důkazu jako důkazu listinného tento požadavek nevyklučuje.
- 33** Obvyklou námitkou uplatňovanou účastníky v rámci odvolacích řízení je námitka, že výše přiměřené náhrady za nemovitosti, přikázané v rámci vypořádání zrušeného podílového spoluvlastnictví jednomu či více spoluvlastníkům, neodpovídá obvyklé ceně nemovitostí, která byla vznesena v odvolání, je svým obsahem námitkou nesprávného právního posouzení věci ve smyslu ustanovení § 205 odst. 2 písm. g) OSŘ. Nelze ji proto odmítnout poukazem na to, že nejsou splněny podmínky pro uplatnění nových skutečností nebo důkazů uvedené v ustanovení § 205a odst. OSŘ.

c) Dovolací řízení

- 34** Charakteru dovolacího řízení pak koresponduje i rozsah přezkumu rozhodnutí odvolacího soudu soudem dovolacím; z hlediska specifik řízení o zrušení a vypořádání

spoluvlastnictví je třeba zmínit dvě zásady: a) Závěry soudu o velikosti spoluvlastnických podílů a o tom, kým bude předmět spoluvlastnictví po jeho vypořádání účelněji využít, jsou závěry skutkovými, nikoliv právními. Právní závěry v tomto směru přichází v úvahu v podstatě jen ve vztahu k hodnocení významu jednoho z kritérií v porovnání s kritériem druhým, případně zda lze přihlížet i k jiným skutečnostem v zákoně neuvedeným. Správnost právního názoru odvolacího soudu je tedy možné posuzovat obvykle teprve tehdy, jestliže skutková zjištění tvořící východiško tohoto posouzení byla učiněna řádně a jsou-li správná; b) Při rozhodování o vypořádání podílového spoluvlastnictví je třeba vždy vzít do úvahy hlediska uvedená v ustanovení § 142 odst. 1, nejde však o hlediska rozhodující; to, komu bude věc přikázána, záleží vždy na úvaze soudu. Soud se v rozhodnutí o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví vždy musí zabývat výší podílů spoluvlastníků a účelným využitím věci, jeho rozhodnutí však může vyjít i z jiných skutečností. Dovolací soud by pak úvahy soudů rozhodujících v nalézacím řízení mohl zpochybnit jen v případě, že by byly zjevně nepřiměřené.

d) Úmrtí účastníka v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví

Judikatura je dlouhodobě ustálena i pokud jde o posouzení vlivu úmrtí účastníka v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví. Vychází z toho, že zemře-li v průběhu řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví některý z podílových spoluvlastníků, ať vystupoval jako navrhovatel či odpůrce, nepřipouští zpravidla povaha věci, aby se pokračovalo v tomto řízení dříve, než bude z rozhodnutí o dědictví zřejmé, kdo z dědiců převezme spoluvlastnický podíl zůstavitele a může jako jeho právní nástupce v řízení pokračovat. Proto před pravomocným skončením řízení o dědictví nemůže soud rozhodovat o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví k věcem po zůstaviteli mezi vícero dědici s poukazem na skutečnost, že nabyli vlastnictví k těmto věcem smrtí zůstavitele podle velikosti spoluvlastnických podílů a je namístě přerušeni řízení až do skončení řízení dědického.

35

V řízení o vypořádání podílového spoluvlastnictví nelze výrok o přikázání společné věci za náhradu podle § 142 odst. 1 nahradit určujícím výrokem soudu, že do dědictví po zemřelém podílovém spoluvlastníku náleží spoluvlastnický podíl, popř. pohledávka či dluh z titulu uvedené náhrady. Posuzování takových záležitostí či otázek přísluší soudu rozhodujícímu v nesporném řízení o dědictví podle § 175a a násl. OSŘ, nikoli soudu rozhodujícímu o nárocích podle § 142 ObčZ. Není-li již pravomocným rozhodnutím jiného soudu učiněným v řízení o dědictví podle § 175q OSŘ určeno, kdo je dědicem sporných spoluvlastnických podílů, je namístě řízení o vypořádání podílového spoluvlastnictví ve smyslu § 107 odst. 3 OSŘ přerušit. Judikatura pak obecně připustila, že v rámci dědického řízení může být mezi dědici zemřelého spoluvlastníka a ostatními spoluvlastníky uzavřena dohoda o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, která vyžaduje schválení podle ustanovení o dědictví.

36

e) náhrada nákladů řízení

Přestože je řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví považováno za tzv. iudicium duplex, judikatura nastavila pravidla rozhodování o náhradě nákladů řízení založená na principu procesního úspěchu ve věci. Vycházejí z předpokladu, že i mezi účastníky řízení mohou být odlišné názory na samotné zrušení a vypořádání spoluvlastnictví, případně na způsob vypořádání, zakotvila, že není důvodu nepostupovat podle ustanovení § 142 odst. 1 OSŘ zejména tehdy, jestliže soud vyhověl návrhu účastníka a vypořádal spoluvlastnictví způsobem, jaký byl navržen, za situace, kdy žalovaný namítal důvody pro zamítnutí návrhu na zrušení a vypořádání nebo navrhoval jiný způsob vypořádání.

37

Současně se však připouští, že v těchto typech sporů je uplatnitelné i ustanovení § 150 OSŘ, připouštějící nepřiznání práva na náhradu nákladů řízení v případech hodných zvláštního zřetele. Jeho aplikace bývá připouštěna zejména tam, kde žalobce před zahájením řízení navrhl ostatním spoluvlastníkům zrušení a vypořádání spoluvlastnictví dohodou způsobem, jenž nakonec uplatnil v soudním řízení, ačkoliv ostatní spoluvlastníci s návrhem dohody vyslovili souhlas. V takových případech je pak vedle úvahy o aplikaci ustanovení § 150 OSŘ zřejmě možná i úvaha směřující k použití § 143 OSŘ.

Vzhledem k nastavení parametrů dovolacího řízení se otázka nákladů řízení objevuje v publikované judikatuře soudů vyšších stupňů jen ojediněle. Po dlouhém období mlčení judikatury k otázce náhrady nákladů řízení byl v novější judikatuře vysloven názor, podle kterého v situaci, kdy došlo ke zrušení spoluvlastnictví, nicméně k vypořádání způsobem odlišným oproti návrhu žalobce, je namísto nepřiznání náhrady nákladů řízení žádnému z účastníků. Vzhledem k variabilitě možností, které v těchto typech sporů přicházejí do úvahy, nelze stanovit režim náhrady nákladů řízení pro všechny do úvahy přicházející situace a je nutno vycházet z posouzení individuálního případu. Nicméně není zřejmě důvodu nevycházet ze základní a obecné zásady odvíjející se od procesního úspěchu v řízení s možnou úvahou – podle okolností konkrétního případu – opírající se o použití ustanovení § 150 nebo § 143 OSŘ.

Z judikatury :

I. Žaloby mezi podílovými spoluvlastníky a třetími osobami – obecné typy žalob

SJ, 2007, č. 1 – NS sp. zn. 26 Cdo 1481/2005: Výpověď z nájmu bytu v podílovém spoluvlastnictví a vedení sporu o přivolení k ní musí být podložena rozhodnutím většiny spoluvlastníků domu; okolnost, že většinový spoluvlastník přestal být účastníkem řízení, neznamená, že by v řízení nemohl pokračovat sám menšinový spoluvlastník.

II. Žaloby mezi podílovými spoluvlastníky a třetími osobami týkající se výkonu spoluvlastnických práv spoluvlastníků

R 54/1973: Spoluvlastník má nepochybně právní ochranu, pokud ide o jeho spoluvlastnický podiel. Môže teda uplatňovať nárok na ochranu práv vyplývajúcich z jeho podielu. Môže sa domáhať napr. vydania úžitkov vecí (ich primeranej časti), zákazu zásahov do užívania vecí, poprípade odstránenia trvajúcich následkov zásahu. Vo vzájomnom pomere spoluvlastníkov budú tieto žaloby kryté ustanovením § 139 O. z., v pomere k tretím osobám pôjde o žaloby podľa § 132 alebo § 489 O. z. (dnes § 126 ObčZ). Okrem toho sa môže spoluvlastník aj určovacou žalobou za podmienok ustanovenia § 80 písm. c) O. s. p. domáhať určenia, že mu prislúcha spoluvlastnícke právo a v akom podiele.

Aktívnu legitimáciu aj len jedného spoluvlastníka na podanie zapieracej (negatívnej) žaloby pripúšťalo už rozhodnutie uverejnené pod č. 58/1957 Zbierky rozhodnutí čs. súdov.

Niet dôvodu ani pre to, aby nebolo možno pripustiť žalobu čo aj len jediného zo spoluvlastníkov nehnuteľnosti a meritórne rozhodnúť o tejto žalobe, ak sa žalobou domáha určenia, že žalovaný nie je vlastníkom predmetnej nehnuteľnosti. Práve tak niet dôvodu pre to, aby sa nepripustila určovacia žaloba, podaná žalobcom vystupujúcim ako jeden zo spoluvlastníkov proti žalovanému, ktorý tvrdí, že je výlučným vlastníkom, ak sa žalobca domáha iba určenia svojho spoluvlastníctva na predmetnej nehnuteľnosti. K takýmto žalobám podávaným iba jedným zo spoluvlastníkov dochádza v prípadoch, keď ostatní spoluvlastníci sú na neznámom mieste a žalobca nemá ani splnomocnenie ani súhlas, aby sa domáhal aj určenia ich podielového spoluvlastníctva. Okrem uvedených prípadov treba však pri určovacích žalobách požadovať, aby účastníkmi konania boli všetci spoluvlastníci.

SR, 1999, č. 9 – NS sp. zn. 2 Cdon 1794/96: Zápůřčí žalobu proti třetí osobě může podat i jen jeden z podílových spoluvlastníků věci, o jejíž ochranu jde. Pouhý souhlas některých ze spoluvlastníků s tím, aby společnou věc užívala třetí osoba, nečiní toto užívání oprávněným zásahem do výkonu (spolu)vlastnických práv spoluvlastníka, který s tím nesouhlasil.

NS sp. zn. 2 Cdo 80/02: Každý zo spoluvlastníkov je oprávnený podať žalobu podľa § 126 Občianskeho zákonníka a domáhať sa voči tretej osobe vypratania celej nehnuteľnosti.

III. Vlastnické žaloby mezi podílovými spoluvlastníky

R 27/1989: Ochranu práv podílového spoluvlastníka proti zásahu ze strany druhého ze spoluvlastníků, který bez souhlasu spoluvlastníka (spoluvlastníků) mění nebo změnil podstatu společné věci, soud přízná s použitím ustanovení § 132 o. z. Dotčenému spoluvlastníkovi náleží i právo na náhradu škody, která mu uvedeným jednáním spoluvlastníka případně vznikla.

IV. Řízení ve věcech převodu spoluvlastnického podílu

R 60/1973: Rozhodnutím soudu k návrhu některého z podílových spoluvlastníků na vyřešení neshod o právech a povinnostech vyplývajících z podílového spoluvlastnictví nelze nahradit souhlas spoluvlastníka (spoluvlastníků) k převodu podílu spoluvlastníkem.

Sou R NS č. C 578 – NS sp. zn. 22 Cdo 831/2000: Převedl-li jeden z podílových spoluvlastníků svůj spoluvlastnický podíl bez toho, že by ho nabídl ostatním podílovým spoluvlastníkům, mají tito spoluvlastníci možnost domáhat se na nabyvateli, aby jim spoluvlastnický podíl nabídl ke koupi (§ 603 odst. 3 ObčZ), aniž by se museli dovolat relativní neplatnosti smlouvy, na jejímž základě nabyvatel spoluvlastnický podíl získal.

PR, 1997, č. 2 – KS v Brně sp. zn. 14 Co 369/94: Bylo-li zákonné předkupní právo podílového spoluvlastníka porušeno, může se žalobou domáhat, aby soud uložil nabyvateli podílu na věci povinnost uzavřít se žalobcem smlouvu o převodu podílu za stejných podmínek, za nichž žalovaný podíl nabyl (§ 161 odst. 3 OSŘ).

V. Řízení ve věcech hospodaření se společnou věcí

PR, 1999, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 2528/98: Ustanovení § 139 odst. 2 ObčZ vyjadřuje určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky ve smyslu § 153 odst. 2 OSŘ. O návrh odpovídající ustanovení § 80 písm. c) OSŘ jde tehdy, jestliže se žalobce v souladu se zněním tohoto ustanovení domáhá, aby soud deklaratorním rozhodnutím prohlásil určitý právní vztah či právo za již existující. Pokud žalobce v řízení o úpravu užívání věci, jež je předmětem podílového spoluvlastnictví účastníků, vychází z toho či tvrdí, že o tomto užívání nebylo platně rozhodnuto většinou spoluvlastníků nebo že se nedosáhlo dohody ve smyslu § 139 odst. 2 ObčZ, pak jeho návrh, aby soud konstitutivním rozhodnutím určil, který ze spoluvlastníků a v jakém rozsahu bude společnou věc užívat, není žalobou na určení podle § 80 písm. c) OSŘ. Jestliže soud prvního stupně zamítl žalobu o úpravu užívání věci v podílovém spoluvlastnictví účastníků bez toho, že by se zabýval konkrétní úpravou užívání společné věci vůbec, pak odvolací soud rozhodnutím o takové úpravě porušil zásadu dvojinstančního řízení. V tom, že odvolací soud rozsudek soudu prvního stupně podle § 221 OSŘ nezrušil a věc nevrátil tomuto soudu k dalšímu řízení, lze spatřovat vadu řízení ve smyslu § 241 odst. 3 písm. b) OSŘ.

PR, 2003, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 2613/2000: 1. Z hlediska poučovací povinnosti soudu není vadou podání – žaloby, nelze-li žalobnímu petitu vyhovět proto, že není v souladu s hmotným právem. 2. Z výroku rozsudku soudu o neshodě podílových spoluvlastníků o hospodaření se společnou věcí (§ 139 odst. 2 věta druhá ObčZ) musí být zjevné, že se jím nahrazuje to, co chybí k dosažení většiny hlasů či k dosažení dohody o sporném právním úkonu, jehož chce žalobce v rámci hospodaření se společnou věcí docílit. Aby takového výroku žalobce dosáhl, měl by žalobním petitem navrhnout nahrazení chybějícího projevu vůle spoluvlastníka.

SR, 2006, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 2925, 2926/2005: Jestliže žalobce zastoupený advokátem zvolil nevhodný způsob ochrany svého práva (požadoval určení, že mu svědčí právo společného jmění manželů k věci, ačkoliv podle hmotného práva jde o nárok z podílového spoluvlastnictví), nejde o vadu podání, kterou by bylo možno odstranit postupem podle § 43 OSŘ.

Sou R NS č. C 1239 – NS sp. zn. 22 Cdo 205/2002: Smrt žalobce v řízení o nahrazení souhlasu podílového spoluvlastníka k rozhodnutí o hospodaření se společnou věcí nebrání v pokračování řízení s procesním nástupcem žalobce.

Sou R NS č. C 3289 – NS sp. zn. 26 Cdo 744/2004: Není-li pravomocně skončeno řízení o dědictví, nejsou dány předpoklady pro rozhodnutí ve věci o žalobě, kterou se žalobce, dědic spoluvlastnického podílu k nemovitosti, domáhá vůči žalovanému, spoludědici, zpřístupnění a strpění užívání této nemovitosti; v úvahu zde přichází přerušení řízení do skončení řízení o dědictví.

VI. Žaloby o určení spoluvlastnického práva

R 54/1973: Okrem toho (poznámka – jiných žalob uvedených v rozhodnutí) sa môže spoluvlastník aj určovacou žalobou za podmienok ustanovenia § 80 písm. c/ O. s. p. domáhať určenia, že mu prislúcha spoluvlastnícke právo a v akom podiele. Aktívnu legitímáciu aj len jedného spoluvlastníka na podanie zapieracej (negatívnej) žaloby pripušťalo už rozhodnutie uverejnené pod č. 58/1957 Zbierky rozhodnutí čs. súdov. Niet dôvodu ani pre to, aby nebolo možno pripustiť žalobu čo aj len jediného zo spoluvlastníkov nehnuteľnosti a meritórne rozhodnúť o tejto žalobe,

ak sa žalobou domáha určenia, že žalovaný nie je vlastníkom predmetnej nehnuteľnosti. Práve tak niet dôvodu pre to, aby sa nepripustila určovacia žaloba, podaná žalobcom vystupujúcim ako jeden zo spoluvlastníkov proti žalovanému, ktorý tvrdí, že je výlučným vlastníkom, ak sa žalobca domáha iba určenia svojho spoluvlastníctva na predmetnej nehnuteľnosti. K takýmto žalobám podávaným iba jedným zo spoluvlastníkov dochádza v prípadoch, keď ostatní spoluvlastníci sú na neznámom mieste a žalobca nemá ani splnomocnenie ani súhlas, aby sa domáhal aj určenia ich podielového spoluvlastníctva. Okrem uvedených prípadov treba však pri určovacích žalobách pozadovať, aby účastníkmi konania boli všetci spoluvlastníci.

PR, 2006, č. 20 – NS sp. zn. 22 Cdo 238/2005: Domáha-li se žalobce určení jeho spoluvlastnického práva k podílu k nemovitostem proti dalším spoluvlastníkům nemovitostí, pak předmětem řízení je vždy jen určení spoluvlastnického podílu žalobce. Tvrdí-li žalobce, že každý ze žalovaných je v katastru nemovitostí zapsán jako spoluvlastník nemovitostí neoprávněně v nestejném rozsahu, nelze vyloučit ani formulaci žalobního petitu na určení, že žalobci náleží ze spoluvlastnického podílu každého ze žalovaných příslušný ideální podíl.

SR, 2001, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 2024/99: Při spornosti otázky, kdo je spoluvlastníkem většinového podílu na společné věci, má menšinový podílový spoluvlastník naléhavý právní zájem [§ 80 písm. c) OSŘ] na určení většinového spoluvlastníka.

SR, 2002, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 2827/99: Jde-li o určení vlastnického práva více osob k téže věci, je třeba žalobní návrh formulovat tak, že se určuje, že tyto osoby jsou spoluvlastníky věci, a uvést jejich spoluvlastnické podíly.

Sou R NS č. C 294 – NS sp. zn. 22 Cdo 1968/2000: Dárce, který na obdarovaného převedl jednu ideální polovinu nemovitosti (přičemž druhá ideální polovina zůstala ve vlastnictví dárce) a jehož vlastnictví k této darované části mělo být obnoveno v důsledku zrušení darovací smlouvy, při uplatnění svého vlastnického práva žalobou na určení může žádat jen určení, že je vlastníkem celé věci.

Sou R NS č. C 1309 – NS sp. zn. 22 Cdo 1597/2001: Naléhavý právní zájem na žalobě o určení vlastnictví k nemovitosti není dán, jestliže nesměruje proti všem osobám (jež vlastnické právo žalobce popírají), které jsou jako vlastníci zapsány v katastru nemovitostí. Pokud některé osoby zapsané v katastru nemovitostí jako vlastníci nepopírají vlastnické právo žalobce, měly by vystupovat na straně žalobce. Nechtějí-li vystupovat na straně žalující, nezbyvá žalobci, než aby je označil v žalobě za žalované. Rozsudek, jímž se určuje, že žalobce je spoluvlastníkem nemovitosti a v jakém rozsahu, může být podkladem pro zápis do katastru nemovitostí, je však rozhodnutím, kterým byla sporná otázka vlastnictví vyřešena jen ve vztahu mezi účastníky řízení.

Sou R NS č. C 1409 – NS sp. zn. 22 Cdo 63/2001: Mají-li být v řízení o určení podílového spoluvlastnictví odstraněny pochybnosti o tom, které ze dvou skupin osob, jejichž spoluvlastnictví k týmž nemovitostem je duplicitně zapsáno v katastru nemovitostí, toto právo skutečně svědčí, má kterýkoli spoluvlastník naléhavý právní zájem na určení tohoto spoluvlastnictví ve vztahu k ostatním spoluvlastníkům.

Sou R NS č. C 1624 – NS sp. zn. 22 Cdo 1798/2002: Zůstává-li pro podílového spoluvlastníka sporným, s kým je ve spoluvlastnickém vztahu, má naléhavý právní zájem na určení, že určitá osoba je spoluvlastníkem určitého podílu na společné věci, i když se ke spoluvlastnictví nehlásí a podle zápisu v katastru nemovitostí je spoluvlastníkem někdo jiný.

LexData – KS v Českých Budějovicích sp. zn. 7 Co 2075, 2368/94: Je-li žalovaný zapsán v katastru nemovitostí jako výlučný vlastník, má žalobce naléhavý právní zájem na určení svého spoluvlastnického práva, neboť takové rozhodnutí soudu může být i podkladem pro provedení změny zápisu v katastru nemovitostí.

VII. Řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví

R 4/1966: V řízení o zrušení spoluvlastnictví a o vypořádání mezi spoluvlastníky není soud vázán návrhem na způsob vypořádání a může svým rozhodnutím rozdělit věc přesto, že se navrhovatel domáhal příkazání svého spoluvlastnického podílu ostatním spoluvlastníkům.

R 16/1967: Pokud jde o vec patriacu viacerým spoluvlastníkom, nebolo by možné prejednávateľ návrh na zrušenie podielového spoluvlastníctva len s niektorými zo spoluvlastníkov. Hľadisko účelného využitia veci v súlade so záujmami spoločnosti v zmysle § 142 veta druhá (za bodkočiarkou) o. z. možno použiť len pri prikazovaní veci (podielov) za primeranú náhradu jednému alebo viacerým spoluvlastníkom, nie však ako rozhodujúce hľadisko, ktoré by umožňovalo súdu zrušiť spoluvlastníctvo nariadením predaja veci a rozdelením výťažku predaja podľa spoluvlastníckych podielov, ak by niektorý zo spoluvlastníkov spoločnú vec chcel.

R 40/1970: Vypořádání ve smyslu § 142 o. z. se provádí jako vypořádání v širším slova smyslu, v jehož rámci se přihlíží např. i k tomu, zda a do jaké míry některý z dřívějších podílových spoluvlastníků zhodnotil společnou nemovitou věc investicemi apod.

R 31/1972: V konaní o zrušení a vyporiadanie podielového spoluvlastníctva má pre použitie ustanovenia § 150 O. s. p. význam zistenie o tom, či navrhovateľ pred podaním návrhu na súde navrhol ostatným spoluvlastníkom zrušenie a vyporiadanie podielového spoluvlastníctva dohodou, a to spôsobom, ktorý uplatnil v návrhu na začatie konania na súde a dosiahol plný úspech vo veci.

R 54/1973: Pri zrušení spoluvlastníctva k nehnuteľnosti a vyporiadani spoluvlastníkov, ktoré je spojené s poskytnutím náhrady, uplatňujú účastníci v rámci vyporiadania obvykle aj vzájomné pohľadávky, a to jednak z titulu náhrady za doterajšie užívanie nehnuteľnosti nezodpovedajúce spoluvlastníckym podielom užívateľov, jednak z titulu nákladov vynaložených na nehnuteľnosť (na zvýšenie jej hodnoty). Súdy v súlade s rozhodnutím uverejneným pod č. 40/1970 Zbierky súdnych rozhodnutí a stanovísk pojmávajú do vyporiadania aj vzájomné pohľadávky. Suma náhrady prislúchajúcej jednotlivým spoluvlastníkom mala by byť vypočítaná podľa ich podielov z hodnoty, ktorú má spoločná vec v čase zrušenia spoluvlastníctva, teda s prizretím na všetky zveľadenia, zhodnotenie, prístavby, nadstavby, meliorácie, úpravy a iné investície, pokiaľ nimi nebola vytvorená samostatná vec (stavba) netvoriaca už spoluvlastníctvo. Niet prekážky, aby v rámci konania o zrušení spoluvlastníctva uplatnili účastníci vo forme kumulovaných návrhov, prípadne vzájomných návrhov, nároky vyplývajúce z ich spoluvlastníckeho pomeru, a súd by nemal rozhodovanie o týchto vzájomných nárokoch vylúčiť na osobitné konanie, najmä ak ide o započítaciu námietku vznesenú vo forme obrany.

R 31/1978: Pred právoplatným skončením konania o dedičstve nemôže súd rozhodovať o zrušení a vyporiadaní podielového spoluvlastníctva k veciam po poručiteľovi medzi viacerými dedičmi s poukazom na to, že nadobudli vlastníctvo k týmto veciam smrťou poručiteľa podľa veľkosti dedičských podielov.

R 37/1982: Pri vypořádání zrušovaného podílového spoluvlastnictví společné věci (zejména nemovitosti) soudem podle ustanovení § 142, věta třetí, o. z., které se provádí jako vypořádání v širším smyslu na návrh účastníka, je třeba z hlediska povahy nároků a jejich promlčení rozlišovat mezi náklady na nutnou opravu a údržbu věci a náklady na opravu a údržbu věci, které nebyly nezbytné, mezi náklady v běžné záležitosti a v ostatních záležitostech (§ 138 odst. 1 o. z.), mezi náklady, s nimiž spoluvlastníci vyslovili souhlas (třebas i konkludentně ve smyslu ustanovení § 35 odst. 1 o. z.), anebo které byly některým spoluvlastníkem vynaloženy bez tohoto souhlasu; je třeba také zjišťovat, zda za trvání podílového spoluvlastnictví došlo mezi spoluvlastníky k dohodě o způsobu úhrady těchto nákladů. Vzhledem k tomu pak půjde zpravidla buď o majetkové právo investujícího spoluvlastníka uplatňované vůči ostatním spoluvlastníkům podle ustanovení § 74 odst. 3, § 137 odst. 1 a § 138 odst. 2 o. z., které se promlčí v tříleté promlčecí době podle § 101 o. z. (pro jejíž počátek je rozhodná doba vynaložení nákladu na opravu a údržbu), nebo o právo na vydání neoprávněného majetkového prospěchu z právního úkonu neplatného pro rozpor s ustanovením § 138 odst. 1, věta druhá, o. z., jež uplatňuje investující spoluvlastník již za trvání spoluvlastnického vztahu (které se promlčí v promlčecí době podle § 107 o. z. v souvislosti s vynaložením nákladu na opravu či údržbu), anebo o právo na vydání neoprávněného majetkového prospěchu ve výši zhodnocení podílů ostatních spoluvlastníků v souvislosti se zánikem podílového spoluvlastnictví (jež se promlčí v jednoroční (dnes již odlišné dvouleté – poznámka) promlčecí době podle § 107 o. z. od zániku tohoto spoluvlastnictví).

R 46/1991: O vypořádání zrušovaného podílového spoluvlastnictví, prováděném soudem jako vypořádání v širším smyslu na návrh účastníka anebo na podkladě vzájemného návrhu účastníka, rozhoduje soud samostatným výrokem rozsudku, nikoli jen v rámci rozhodování o náhradě za spoluvlastnický podíl.

PR, 1999, č. 10 – NS sp. zn. 24 Cdo 939/98: Jedná-li se o zrušení části smlouvy podle § 8 odst. 4 zákona o půdě ohledně pozemku ve vlastnictví více podílových spoluvlastníků, nejde o taková společná práva a povinnosti žalovaných, kdy úkony jednoho z nich platí i pro ostatní žalované.

PR, 2004, č. 21 – NS sp. zn. 22 Cdo 559/2004: V řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví není soud vázán návrhem na způsob vypořádání a může rozhodnout, že zrušené spoluvlastnictví bude vypořádáno i jiným způsobem než navrhovaným.

PR, 2007, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1900/2005: Při rozhodování o vypořádání podílového spoluvlastnictví je třeba vždy vzít do úvahy hlediska uvedená v ustanovení § 142 odst. 1 ObčZ, nejde však o hlediska rozhodující; to, komu bude věc přikázána, záleží vždy na úvaze soudu. Soud se v rozhodnutí o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví vždy musí zabývat výší podílů spoluvlastníků a účelným využitím věci, jeho rozhodnutí však může vyjít i z jiných skutečností. Dovolací soud by pak úvahy soudů rozhodujících v nalézacím řízení mohl zpochybnit jen v případě, že by byly zjevně nepřiměřené.

SR, 2004, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 2884/99: 1. Jestliže odvolací soud nesprávně nepřezkoumal a nechal nedotčeny výroky rozsudku soudu prvního stupně o zrušení podílového spoluvlastnictví

účastníků k pozemkům a o přikázání pozemků tomu kterému účastníkům, takže nabyly právní moci, a rozsudek soudu prvního stupně zrušil a vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení, jen pokud jde o stanovení přiměřené náhrady ze spoluvlastnictví vyloučeným účastníkům řízení ve smyslu § 142 odst. 1 ObčZ, pak osoba, které účastník řízení následně daroval jemu pravomocně přikázaný pozemek, se nestává účastníkem řízení a povinnost k zaplacení přiměřené náhrady za pozemek zůstává na účastníku řízení. 2. V řízení o vypořádání podílového spoluvlastnictví nelze výrok o přikázání společné věci za náhradu podle § 142 odst. 1 ObčZ nahradit určujícím výrokem soudu, že do dědictví po zemřelém podílovém spoluvlastníku náleží spoluvlastnický podíl, popř. pohledávka či dluh z titulu uvedené náhrady. Posuzování takových záležitostí či otázek přísluší soudu rozhodujícímu v nesporném řízení o dědictví podle § 175a a následujících OSŘ, nikoli soudu rozhodujícímu o nárocích podle § 142 ObčZ. Není-li již pravomocným rozhodnutím jiného soudu učiněným v řízení o dědictví podle § 175q OSŘ určeno, kdo je dědicem sporných spoluvlastnických podílů, je namístě řízení o vypořádání podílového spoluvlastnictví ve smyslu § 107 odst. 3 OSŘ přerušit. Bylo-li podílové spoluvlastnictví ke sporným nemovitostem zrušeno, ale dosud nebylo vypořádáno žádným ze tří způsobů uvedených v § 142 odst. 1 ObčZ, nezaniklo.

SR, 2004, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 2637/2003: Účastník může podat odvolání i v případech, bylo-li mu přisouzeno více, než se domáhal, i když šlo o případ, kdy soud nebyl vázán návrhem.

SR, 2005, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2004: Jestliže v řízení o odvolání proti rozsudku soudu prvního stupně, jímž bylo zrušeno a vypořádáno podílové spoluvlastnictví účastníků, odvolací soud zruší pouze výrok o stanovení přiměřené náhrady ze spoluvlastnictví vylučovanému spoluvlastníku a jen v tomto rozsahu věc vrátí soudu prvního stupně k dalšímu řízení, postupuje vadně.

Sou R NS č. C 12 – NS sp. zn. 22 Cdo 2669/2000: Uložil-li odvolací soud spoluvlastníku, jemuž byla věc po zrušení podílového spoluvlastnictví přikázána do vlastnictví, aby druhému spoluvlastníku zaplatil přiměřenou náhradu za jemu odňatý spoluvlastnický podíl v částce nižší, než stanovil soud prvního stupně, jde v tomto rozsahu o potvrzující rozsudek.

Sou R NS č. C 110 – NS sp. zn. 22 Cdo 356/2000: Jestliže odvolací soud provedl důkaz znaleckým posudkem, kterým se stanoví cena nemovitostí v podílovém spoluvlastnictví jím přikázaných některému z účastníků za náhradu (§ 142 odst. 1 ObčZ) odchylně od ceny vyplývající z jiného znaleckého posudku, z níž vycházel, avšak v odůvodnění rozsudku se s ním nevypořádal, zatížil tím řízení vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Sou R NS č. C 1734 – NS sp. zn. 22 Cdo 1676/2002: Námitka, že výše přiměřené náhrady za nemovitosti, přikázané v rámci vypořádání zrušeného podílového spoluvlastnictví jednomu či více spoluvlastníkům, neodpovídá obvyklé ceně nemovitostí, která byla vznesena v odvolání, je svým obsahem námitkou nesprávného právního posouzení věci ve smyslu § 205 odst. 2 písm. g) OSŘ. Nelze ji proto odmítnout poukazem na to, že nejsou splněny podmínky pro uplatnění nových skutečností nebo důkazů uvedené v § 205a odst. 1 OSŘ.

Sou R NS č. C 1809 – NS sp. zn. 22 Cdo 1962/2002: Navrhne-li žalovaný v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví jiný způsob vypořádání než žalobce, nejde o vzájemný návrh, nýbrž o součást jeho procesní obrany; takovýto návrh nelze vyloučit k samostatnému řízení. To platí i v případě, že žalovaný takto navrhuje rozdělení budovy na jednotky. Vyloučil-li soud přesto takový návrh žalovaného k samostatnému řízení, nezbavuje ho to povinnosti zabývat se navrhovaným způsobem vypořádání v původním řízení.

Sou R NS č. C 3380 – NS sp. zn. 22 Cdo 2503/2004: Vypořádání zrušovaného podílového spoluvlastnictví, prováděné soudem jako vypořádání v širším smyslu, se provádí na návrh účastníka anebo na podkladě vzájemného návrhu účastníka, o němž soud rozhoduje samostatným výrokem, nikoli v rámci rozhodování o náhradě za spoluvlastnický podíl.

Sou R NS č. C 3694 – NS sp. zn. 22 Cdo 1644/2005: Vypořádání podílového spoluvlastnictví lze provést jako vypořádání v širším slova smyslu, a to na základě návrhu účastníka nebo vzájemného návrhu. O návrhu (vzájemném návrhu) požadujícím zaplacení určité částky z důvodu širšího vypořádání je však vždy třeba rozhodnout samostatným výrokem rozsudku, nikoli jen v rámci náhrady za spoluvlastnický podíl. Rozhodly-li soudy o širším vypořádání podílového spoluvlastnictví bez řádného návrhu na takové vypořádání, jde o případ, kdy tu nebyl návrh na zahájení řízení, ačkoliv podle zákona ho bylo třeba.

Sou R NS č. C 4247 – NS sp. zn. 22 Cdo 879/2005: Je-li rozsudek o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví napaden odvoláním jen v části týkající se způsobu vypořádání, nemůže nabyt právní moci ani v části, kterou se podílové spoluvlastnictví zrušuje.

S IV. – NS sp. zn. 3 Cz 15/81: Zemře-li v průběhu řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví některý z podílových spoluvlastníků, ať vystupoval jako navrhovatel či odpůrce, nepřipouští zpravidla povaha věci (§ 107 odst. 1 o. s. ř.), aby se pokračovalo v tomto řízení

dříve, než bude z rozhodnutí o dědictví zřejmé, kdo z dědiců převezme spoluvlastnický podíl zůstavitele a může jako jeho právní nástupce v řízení pokračovat.

LexData – NS sp. zn. 4 Cz 43/77: Dohoda mezi dědici zemřelého spoluvlastníka a ostatními spoluvlastníky o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví, uzavřená během řízení o dědictví, vyžaduje svolení podle ustanovení o řízení o dědictví.

LexData – NS sp. zn. 3 Cz 4/80 : Ani pro případ zrušení podílového spoluvlastnictví a jeho vypořádání v širším smyslu nelze opomíjet zásady občanského soudního řízení vyplývající z ustanovení § 152 odst. 2, věta první, a § 153 odst. 3 o. s. ř., že totiž soud je povinen rozhodnout o celé projednávané věci, že však může ve věcech, v nichž nelze zahájit řízení i bez návrhu, přebročit návrhy účastníků a přisoudit více, než čeho se domáhají, jen v tom případě, jestliže z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky. Odvoláním, i když bylo podáno výslovně jen do výroku o vypořádání, je napaden i výrok o zrušení podílového spoluvlastnictví. Jestliže soud vyhověl návrhu a zrušil a vypořádal podílové spoluvlastnické způsobem, jaký byl navržen, zejména jestliže se odpůrce neúspěšně bránil nebo navrhoval jiný způsob vypořádání, není zásadně překážek, aby soud použil ustanovení § 142 o. s. ř. o nákladech řízení.

LexData – NS sp. zn. 3 Cz 36/80: Odkladný účinek odvolání podaného jedním z více podílových spoluvlastníků, i když se jim domáhá přezkoumání jen určité části výroku rozsudku, se vždy vztahuje na celý výrok, kterým bylo zrušeno a vypořádáno podílové spoluvlastnictví.

NS sp. zn. 22 Cdo 3214/2006: Vyloučil-li soud v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví návrh účastníka na zřízení věcného břemene podle § 142 odst. 3 ObčZ k samostatnému řízení, postupoval nesprávně. Takový postup nebrání tomu, aby v původním řízení bylo o zřízení věcného břemene rozhodnuto. Pokud soud v řízení o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví věc reálně rozdělí, přičemž dospěje k závěru, že zřízení věcného břemene není opodstatněno, nemusí takový závěr vyjádřit (zamítavým) výrokem rozsudku. Rozsudkem, kterým soud zruší podílové spoluvlastnictví a věc mezi účastníky rozdělí, aniž podle § 142 odst. 3 ObčZ zřídí věcné břemeno, je rozhodnuto o vypořádání zrušeného spoluvlastnického vztahu včetně toho, že pro zřízení takového věcného břemene nebyl shledán důvod.

SR, 2004, č. 7 – KS v Ústí nad Labem sp. zn. 10 Co 101/2003: V situaci, kdy žalobě o zrušení podílového spoluvlastnictví bylo vyhověno, ale nikoliv již ohledně navrhovaného způsobu jeho vypořádání, nemá žádný z účastníků právo na náhradu nákladů řízení.

Sb. n. a us. ÚS, sv. 39, nález č. 194 – ÚS sp. zn. III. ÚS 687/04: Z celkového pojetí a povahy řízení o návrhu na zrušení podílového spoluvlastnictví a na provedení jeho vypořádání některým ze způsobů uvedených v § 142 občanského zákoníku plyne, že předmětem takového řízení musí být vždy celá věc a že předmět řízení, již je jak zrušení, tak i vypořádání podílového spoluvlastnictví, nemůže být v nalézacím ani odvolacím řízení dělitelný, a to ani v tom smyslu, že by byla oddělitelná část výroku vyslovujícího zrušení podílového spoluvlastnictví od části vyslovující, který ze zákonem stanovených způsobů vypořádání podílového spoluvlastnictví soud zvolil a jak vypořádání upravil. Celý výrok ve věci samé je vždy jedním ze způsobů zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví a rozhodnutí ve věci, byť se skládalo z několika částí, není rozhodnutím o několika právech se samostatným skutkovým základem. Jednotlivé části výroku nelze v těchto případech oddělovat, soud musí mít možnost posoudit celou věc komplexně tak, aby soudní rozhodnutí odpovídalo úpravě hmotného práva a respektovalo ochranu vlastnických práv garantovaných článkem 11 Listiny základních práv a svobod.

R 49/2004 Zb. st.: Úspěch společného návrhu na začatie konania, podaného viacerými navrhovateľmi (spoluvlastníkmi) voči samostatným odporcom, nazakladá bez ďalšieho nárok na náhradu trov konania v rovnakej výške, pokiaľ hodnota spoluvlastníckych podielov bola rozdielna.

NS SR sp. zn. M Cdo 6/2003: I. V občianskom súdnom konaní o zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví musia byť účastníkmi všetci spoluvlastníci; rozhodnutie súdu vydané len voči niektorým zo spoluvlastníkov by nemohlo byť účinné proti tým, ktorí neboli účastníkmi konania (§ 91 ods. 2 OSP).

II. Primeranú náhradu pri vypořádání zrušeného podílového spoluvlastnictví v zmysle § 142 ods. 1 tretia veta OZ treba chápať ako hodnotový ekvivalent vyjadrený v peniazoch, umožňujúci podľa miestnych podmienok obstaranie podobnej veci, aká bola predstavovaná podielmi spoluvlastníkov, ktoré boli prísúdené jednému zo spoluvlastníkov. Na to, aby bolo možné určiť primeranú náhradu za spoluvlastnícky podiel napríklad na motorovom vozidle, musí sa zohľadniť nielen jeho značka, vybavenie, vek, opotrebenie, ale aj záujem oň, t. j. aký je dopyt a ponuka v danom mieste a čase. Náhrada má predstavovať objektívnu cenu, za ktorú by ho bolo možné predat. Za takú nemožno zásadne považovať náhradu zodpovedajúcu nadobúdajúcej cene vozidla; do primeranej náhrady nemožno zahrnúť ani hodnotu predstavujúcu neužívanie vozidla ostatnými spoluvlastníkmi.

ÚS SR sp. zn. III. ÚS 95/05: Z relevantnej právnej úpravy (§ 142 Občianskeho zákonníka), ako aj z ustálenej judikatúry všeobecných súdov (napr. Rc 40/70) vyplýva, že so zrušením podie-

lového spoluvlastnictví rozhodnutím soudu je nerozlučně spojené vypořádání spoluvlastníků, kterých práva sú zrušením spoluvlastnictví dotknuté. Ustanovenie § 142 ods. 1 Občianskeho zákonníka uvádza nielen jednotlivé spôsoby zrušenia a vypořádania podielového spoluvlastníctva, ale zároveň záväzne určuje poradie, v ktorom môžu byť tieto spôsoby vypořádania použité. Návrhom na spôsob vypořádania podielového spoluvlastníctva nie je teda súd viazaný. Zmyslom tohto vypořádania je vyriešenie vzťahov, ktoré sa vytvorili medzi podielovými spoluvlastníkmi v súvislosti s existenciou podielového spoluvlastníctva, prípadne ktoré vznikajú medzi niekdajšími podielovými spoluvlastníkmi v súvislosti zo zrušením podielového spoluvlastníctva. Vzhľadom na uvedené sa vypořádanie vykonáva ako „vypořádanie v širšom slova zmysle“. Pretože rozdelenie veci medzi spoluvlastníkmi podľa výšky podielov je ako spôsob likvidácie spoluvlastníckych vzťahov uvedené na prvom mieste, musí sa súd vždy v prvom rade zaoberať posúdením možnosti použitia tohto spôsobu vypořádania najmä z toho hľadiska, či je reálne rozdelenie veci „dobré možné“, pričom dávajúc na „veľkosť podielov a účelné využitie vecí“ (napr. funkčnosť a praktickosť, ale aj uspokojenie bytovej potreby jednotlivých spoluvlastníkov a pod.).

IX. Různé

Sou R NS č. C 103 – NS sp. zn. 22 Cdo 1603/99: Protože zákonná úprava (§ 142 odst. 1 ObčZ) bez sebemenších pochybností umožňuje takový způsob vypořádání podílového spoluvlastnictví, kdy soud věc přikáže do výlučného vlastnictví jednoho ze spoluvlastníků, není otázkou zásadního právního významu otázka, zda spoluvlastník, který ve spoluvlastnickém vztahu chce setrvat, může být zbaven proti své vůli spoluvlastnického podílu rozhodnutím soudu ve prospěch toho spoluvlastníka, který ve spoluvlastnickém vztahu setrvat nechce.

NS SR sp. zn. 2 Cdo 105/03: O překážku věci rozsudenej podľa § 159 ods. 3 O.s.p. nejde, ak predchádzajúcim rozsudkom bola určujúca žaloba zamietnutá bez toho, aby súd záväzne posúdil existenciu právneho vzťahu medzi účastníkmi konania. O takýto prípad nejde ani vtedy, ak predchádzajúcim rozsudkom bola žaloba zamietnutá iba z dôvodu, že žalobcovia sa pôvodnou žalobou domáhali určenia spoluvlastníctva k nehnuteľnosti v iných podieloch, než ktoré im v skutočnosti patria.

X. Použitelná judikatura k obecnému zákoníku občanskému uveřejněná v komentáři k obecnému zákoníku občanskému – III. díl (číslo strany uvedené u jednotlivých rozhodnutí označuje uvedení rozhodnutí v komentáři)

Vrchný súd v Bratislave, č. G 41/1906: Každý spoluvlastník môže žiadať vydanie predmetu spoluvlastníctva od toho, kto ho bezprávne drží.

Kúria, č. 5183/1897: Každý spoluvlastník má právo žiadať o zákaz rušenia držby predmetu spoluvlastníctva.

Vážný 10 283, s. 601: Spoluvlastníkovi prísluší vlastnická žaloba proti tretej osobe, jež mu o své újmě zadržuje pozemek (jeho část).

Vážný 11 060, s. 622: Není třeba žaloby všech společníků, jde-li o zásah proti integritě spoluvlastnických práv k jednotlivému podílu společné věci.

Gl. U. N. F. 1809, s. 618: Podati zápůřčí žalobu jest oprávněn každý společník společné věci.

Gl. U. N. F. 3305, s. 638: Rozsudek o rozdělení může býti jako judicium duplex vykonán i na žádost žalovaného.

Rv II 224/19, s. 620: Spoluvlastník jest též bez souhlasu druhého společníka oprávněn k žalobě proti třetímu, nesměruje-li žaloba ke změně společného jmění, nýbrž k odvrácení útoku na společnou věc.

Rc 4017/1924 – LexData: Jest změnou ve smyslu šu 828 obč. zák., zasahuje-li jeden společník užíváním společné nemovitosti do práva sféry ostatních společníků. Druhému společníku jest volno brániti se tomu žalobou zápůřčí.

Rc 4333/1924 – LexData: Jde o žalobu zápůřčí (§ 523 obč. zák.), domáhá-li se spoluvlastník na druhém spoluvlastníku, by ustal od dalšího rušení žalobcova spoluvlastnického práva užíváním společné nemovitosti a nemovitost vykldil.

Rc 5432/1925 – LexData: Zápůřčí žaloba spoluvlastníka proti spoluvlastníku jet přípustna. Do žalobní prosby netřeba sice pojeti jednotlivé rušební činy, není však vadou, stalo-li se tak.

Rc 7050/1927 – LexData: Provedl-li spoluvlastník nástavbu společného domu bez svolení (proti vůli) druhého spoluvlastníka, jest tento oprávněn domáhati se na stavebníku, by obnovil dřívější stav. Jde tu o žalobu zápůřčí podle šu 523 obč. zák.

Společné jmění manželů ¹

§ 143 [Rozsah]

(1) Společné jmění manželů tvoří

a) majetek nabytý některým z manželů nebo jimi oběma společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím nebo darem, majetku nabytého jedním z manželů za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela, jakož i věcí, které podle své povahy slouží osobní potřebě jen jednoho z manželů, a věcí vydaných v rámci předpisů o restituci majetku jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka,³

b) závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků, týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

(2) Stane-li se jeden z manželů za trvání manželství společníkem obchodní společnosti nebo členem družstva, nezakládá nabytí podílu, včetně akcií, ani nabytí členských práv a povinností členů družstva, účast druhého manžela na této společnosti nebo družstvu, s výjimkou bytových družstev.

Související ustanovení: § 137

Související předpisy: § 1n. BytZ; § 38i ObchZ; § 268n. InsZ; § 262a OSŘ

Z literatury: Bartošíková, M., Štenglová, I. Společnost s ručením omezeným. Praha : C. H. Beck, 2003, s. 86; Cechlová, E., Trutnová, J. Historie, současnost a budoucnost institutu společné jmění manželů. ADN, 2006, č. 2, s. 45; Dvořák, J., Špáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; Dvořák, J., Špáčil, J. Předmět společného jmění manželů a způsoby jeho nabývání. PF, 2006, č. 12, s. 413; Dvořák, T. Společné jmění manželů a obchodní podíl v s. r. o. Rodina a právo, 2000, č. 8, s. 17; Dvořák, T. K některým otázkám právní úpravy bytových družstev. BA, 2002, č. 2, s. 57; Dvořák, T. K některým otázkám existence a zániku společného členství manželů v bytovém družstvu. ADN, 2002, č. 3, s. 52; Dvořák, T. Třetí zastavení nad judikaturou v oblasti (nejen) družstev. PR, 2005, č. 2, s. 44; Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; Krejčovský, O. Členský podíl v družstvu a společné jmění manželů. ADN, 2005, č. 4, s. 137; Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha : C. H. Beck, 1999, s. 45; Vlasáková, L., Křížová, V. Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky. ADN, 2004, č. 3, s. 61.

Obsah výkladu:

I. Obecně..... 1–2

K odst. 1:

K písm. a):

I. Společné jmění manželů a bezpodílové spoluvlastnictví manželů..... 3

¹ Red. pozn.: Nadpis nad § 143 vložen zák. č. 91/1998 Sb.

³ Např. zákon č. 403/1990 Sb., o zmírnění následků některých majetkových křivd, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 87/1997 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, zákon č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku.

II. Právní důsledky vzniku společného jmění manželů.....	4
III. Subjekty společného jmění manželů.....	5
IV. Vznik společného jmění manželů.....	6
V. Rozmanitost majetkových vztahů mezi manžely	7
VI. Předmět společného jmění manželů	8
VII. Aktiva společného jmění manželů – majetek.....	9
VIII. Obchodní podíl a podnik jako předmět společného jmění manželů.....	10
IX. Věci sloužící k výkonu povolání	11
X. Výluky z předmětu společného jmění manželů.....	12

K písm. b):

XI. Pasiva společného jmění manželů – závazky.....	13
--	----

K odst. 2:

I. Široké pojetí společného jmění manželů.....	14
II. Sporné otázky řešené soudní praxí (kuponové knížky a transformace práva osobního užívání).....	15

I. Obecně

- 1 Uzavření manželství způsobuje řadu právních důsledků v osobní i majetkové sféře manželů. Část těchto majetkových vztahů mezi manžely zákon vyděluje z obecné právní úpravy a podřizuje je zvláštní právní úpravě s cílem i jejím prostřednictvím přispět k společensky žádoucí stabilitě manželství. Jedná se především o zvláštní právní úpravu (spolu)vlastnických vztahů manželů v manželském majetkovém společenství (představované v platné právní úpravě formou společného jmění manželů), která na rozdíl od shora podaného výkladu o spoluvlastnictví podílovém vykazuje v řadě směrů podstatné odchylky.

Předně subjekty společného jmění mohou být toliko manželé, nikoli již osoby jiné (srov. další výklady). Při nabývání majetku za trvání manželství byť jedním manželem se tento majetek stává předmětem společného jmění manželů, nejde-li o věci vyloučené z jeho předmětu zákonem či dohodou manželů [143a], aniž by byl na nabývaném majetku jakkoli vyjádřen spoluvlastnický podíl (dřívější právní úprava vystihovala tuto skutečnost již v samotném pojmenování tohoto institutu označeném jako „bezpodílové spoluvlastnictví manželů“). Zvláštní právní úprava majetkového společenství manželů sleduje posilování prvků rovnosti, ekonomické solidarity a sounáležitosti manželů. Uzavřením manželství se zásadně ztrácí možnost manželů nabývat do svého výlučného (odděleného) vlastnictví, ledaže by se jednalo o výjimku zákonem připuštěnou [143] nebo by se manželé dohodli jinak [143a]. Zvláštní režim platí i pro závazky uzavírané jedním či oběma manžely společně (srov. další výklady).

Odlišně od podílového spoluvlastnictví je upraven i právní režim správy společného majetku [145], v níž se promítá rovnost manželů ke společnému majetku a konečně i odlišný způsob zániku majetkového společenství, pro nějž zákon stanoví domněnku rovnosti obou manželů na společném majetku.

- 2 Historicky byl jako první upraven mezi manželi na zdejším území princip odděleného majetku manželů jako režim zákonný (obecný zákoník občanský z roku 1811); manželé však mohli založit podle ustanovení § 1233 OZO společenství statků.

Forma zákonného majetkového společenství, která princip odděleného majetku manželů opustila, byla poprvé upravena v zákoně o právu rodinném (zák. č. 265/1949). Ze zákona o právu rodinném byla zkoumaná úprava přenesena v přísné kogentní podobě jako bezpodílové spoluvlastnictví manželů do občanského zákoníku (zák. č. 40/1964 Sb.),

v němž je po novelizaci provedené zákonem č. 91/1998 Sb. (posilující mj. žádoucí prvky autonomie manželů) obsažena i její současná právní forma, tj. společné jmění manželů. Potřebám právní praxe vyhověla posléze zmíněná novela i široce zakotveným předmětem společného jmění manželů, když opustila dosavadní (úzkou) koncepci bezpodílového spoluvlastnictví manželů vázanou toliko na věci hmotné (srov. další výklady).

Zpracovatelé návrhu nové občanskoprávní kodifikace setrvávají na zařazení úpravy společného jmění manželů do občanského zákoníku, avšak v té jeho části, která upravuje rodinné právo. Samostatná právní úprava rodinného práva mimo občanský zákoník se nepředpokládá.

Preference manželského majetkového společenství se v různě intenzivních formách promítá i do evropských kontinentálních právních úprav. Zatímco většina z těchto zahraničních úprav (pod různými názvy) chápe majetkové společenství jako omezené (tj. platí pravidlo, že určitá kategorie majetku v zákoně vypočtená se do něj nezařazuje – srov. další výklad), výjimku z tohoto pravidla představuje právní úprava nizozemská, kterou lze charakterizovat jako majetkové společenství univerzální, tj. takové, které zahrnuje veškerý majetek (společný i oddělený) obou manželů. I proto, že jednotlivé právní řády nabízejí možnost širokého smluvního odklonu od zákonné právní úpravy majetkového společenství manželů, se v případech manželství uzavíraných v cizině nebo s cizincem vytvářejí mnohdy jen obtížně řešitelné právní otázky. To platí zejména o určení rozhodného práva pro posouzení právního režimu manželských smluv o modifikaci manželského majetkového režimu či o způsobu jeho vypořádání. Potřebnou právní jistotu neposkytuje ani mezinárodní právo soukromé v platné podobě. Tomu proto odpovídá intenzivní práce v dané oblasti i ze strany EU s cílem stanovit pro tyto případy obecně platná (a jednodušší) pravidla.

K odst. 1:

K písm. a):

I. Společné jmění manželů a bezpodílové spoluvlastnictví manželů

Společné jmění manželů představuje zákonnou právní formu uspořádání vzájemných majetkových vztahů mezi manžely. K podstatným změnám v právní úpravě majetkového společenství manželů došlo s účinností od 1. 8. 1998 zákonem č. 91/1998 Sb. Tímto zákonem bylo dosavadní bezpodílové spoluvlastnictví manželů nahrazeno právem společným jměním manželů. I když institut společného jmění manželů má mnohé rysy shodné s dosavadním bezpodílovým spoluvlastnictvím manželů, nelze přehlédnout, že rozdílnosti mezi oběma institucemi lze spatřovat kromě jejich názvu i v jejich předmětu, rozsahu, obsahu a zániku. Důvod, proč bezpodílové spoluvlastnictví bylo nahrazeno institutem novým, spočíval ve snaze odstranit dosavadní nedostatky právní úpravy, popřípadě její mezery, na které právní teorie i právní praxe důvodně již delší dobu poukazovaly. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů se s účinností od 1. 8. 1998 transformovalo do společného jmění manželů za předpokladu, že k tomuto datu existovalo.

II. Právní důsledky vzniku společného jmění manželů

Právní úprava společného jmění manželů modifikuje v řadě směrů zejména obecnou úpravu vlastnického a závazkového práva. V oblasti vlastnického práva to činí zejmé-

na tím, že vytváří pluralitu subjektů vlastnického práva konkretizovanou do podoby podvojného spoluvlastnictví manželů. Každý manžel je vlastníkem celé věci, a proto má právo tuto věc držet, užívat a nakládat s ní, je však přitom omezen stejným právem druhého manžela (srov. R 42/1972).

Závazkové vztahy manželů, jsou-li předmětem společného jmění manželů, mají povahu závazků solidárních. Pro právní režim práv mezi manžely je významné ustanovení § 114, podle kterého mezi manžely promlčení nepočíná ani neběží, nejde-li o úroky a opětuující se plnění.

III. Subjekty společného jmění manželů

- 5 Subjekty společného jmění mohou být jen manželé po dobu trvání manželství, a to bez ohledu na to, jestli spolu fakticky žijí, nebo nežijí. Z toho potom dále plyne, že subjekty společného jmění nemohou být manželé rozvedení nebo osoby, které žijí pouze v obdobném svazku, tj. druhové a družky, popřípadě ani osoby stejného pohlaví žijící spolu ve společenství registrovaném [136]. Ovšem i po zániku společného jmění se až do doby vypořádání řídí vztahy mezi účastníky přiměřeně ustanoveními o společném jmění manželů.

IV. Vznik společného jmění manželů

- 6 Vznik společného jmění zákon zásadně váže na vznik manželství. Společné jmění manželů vzniká i v manželství neplatném. Nevzniká však v manželství zdánlivém (non negotium), které vůbec nevzniklo – § 17a ZOR (srov. R 42/1972).

Důvody pro odložení vzniku společného jmění manželů jsou stanoveny: a) v zákoně, b) v písemné smlouvě uzavřené mezi manžely.

a) Insolvenční zákon stanoví v § 276, že vznik nového společného jmění úpadce a jeho manžela po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu není přípustný. Uzavřel-li úpadce po dobu trvání účinků prohlášení konkurzu nové manželství, odkládá se vznik společného jmění manželů ke dni zániku účinků prohlášení konkurzu. Smlouvy o rozšíření společného jmění, které by odporovaly tomuto ustanovení nebo jej obcházeły, jsou neplatné.

b) Smlouvou uzavřenou ve formě notářského zápisu mohou manželé odložit vznik společného jmění až ke dni zániku manželství, s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti (srov. výklad k § 143a odst. 2).

V. Rozmanitost majetkových vztahů mezi manžely

- 7 Majetkové vztahy vznikající uvnitř manželství a upravené formou společného jmění manželů představují jen jednu skupinu majetkových vztahů manželů. Další skupinu tvoří majetkové vztahy každého manžela k majetku, který do společného jmění manželů nevchází a představuje vlastnictví každého z nich. Mezi majetkem oběma manželům společným a jejich samostatnými majetky dochází k neustálým vzájemným přesunům a změnám. Tak např. pokud dojde k investicím ze společného jmění manželů do majetku jednoho z manželů, je tento povinen finanční prostředky skutečně vynaložené na investice do jeho majetku nahradit při vypořádání do společného jmění, a to v těch cenách, které platily v době, kdy byly vynaloženy. To, zda určitý majetek či závazek součástí společného jmění manželů ještě je či naopak již není, nemusí být vždy zřejmé. I proto se zřetelem k ochraně třetích osob zákon stanoví v § 144 vyvratitelnou domněnku, že majetek a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů.

Mezi manžely může existovat i spoluvlastnictví podílové, dochází-li ke společnému nabývání věci ze zdrojů, které tvoří součást společného jmění manželů. Rovněž zvláštní právní úprava může někdy mezi manžely podílové spoluvlastnictví založit. Například § 8 odst. 3 VynZN stanoví, že spolupůvodci mají právo na patent v rozsahu, v jakém se podílejí na vytvoření vynálezu. Přísluší-li práva z téhož patentu několika osobám, spravují se vztahy mezi nimi obecnými předpisy o podílovém spoluvlastnictví (§ 16 odst. 1 VynZN). Ustanovení o společném jmění manželů jsou touto zvláštní úpravou vyloučena. Ve srovnání s podílovým spoluvlastnictvím představuje společné jmění manželů právně stabilnější a propracovanější řešení plurality subjektů vlastnictví. Společné jmění manželů přispívá i k jistotě manželských majetkových vztahů s ohledem na to, že žádný manžel nemůže bezdůvodně navrhnout u soudu jeho zrušení a vypořádání, tak jak je to možné u spoluvlastnictví podílového.

VI. Předmět společného jmění manželů

Občanský zákoník společným jměním manželů rozumí souhrn majetku (aktiv) a souhrn závazků (pasiv) za předpokladu, že splňují kritéria v zákoně stanovená. **8**

Majetkem se rozumí souhrn majetkových hodnot (věcí, pohledávek, jiných práv a hodnot ocenitelných penězi) náležejících určitému subjektu.

K pojmu závazek srov. výklad k § 488.

Obchodní zákoník vymezuje pro oblast své působnosti pojmy obchodní majetek, obchodní jmění, čisté obchodní jmění (§ 6 ObchZ).

VII. Aktiva společného jmění manželů – majetek

Aby se majetek stal součástí společného jmění manželů, musí dojít k jeho nabytí manžely společně či alespoň jedním manželem za trvání manželství. Je-li tato podmínka splněna a není-li dán zákonný či smluvní důvod vyloučení určitého majetku z předmětu společného jmění, platí, že vše co nabývá jeden manžel, nabývá současně i manžel druhý, a to bez zřetele k tomu, že druhý manžel není stranou smluvního vztahu, jehož prostřednictvím dochází k nabytí majetku. Zrušení společné domácnosti nemá za následek zánik společného jmění manželů. Nejen mzda, ale i jakékoli jiné peněžité plnění, které kdokoli z manželů obdrží za trvání manželství (pouze s výjimkami v zákoně uvedenými), se stává předmětem společného jmění manželů okamžikem vyplacení některému z manželů. **9**

Soudní praxe se opakovaně zabývala vztahem společného jmění manželů a výživného. Dospěla k závěru, že společné jmění manželů a vyživovací povinnost jsou dva rozdílné instituty. Běžnou vyživovací povinnost nelze realizovat z úspor, které se staly součástí společného jmění manželů (srov. SR, 1999, č. 10, rozhodnutí KS v Hradci Králové sp. zn. 22 Co 611/97).

Majetek vcházející do společného jmění musí být nabyt zákonným způsobem. Nebylo by možné, aby se předmětem společného jmění manželů stala věc, kterou některý z manželů získal fakticky do své moci odcizením, podvodným jednáním a jinými způsoby, které právo zakazuje. Ve srovnání se zdroji bezpodílového spoluvlastnictví se dnes nemění nic na tom, že do společného jmění manželů (jako i dříve do bezpodílového spoluvlastnictví manželů) spadají všechny příjmy obou partnerů, ať je jejich právní důvod jakýkoliv (s výjimkou těch, které mají svůj původ ve zdrojích zákonem či smlouvou manželů výslovně vyloučených). Jde tedy jak o příjmy z pracovního poměru, tak i z poměrů obdobných poměrům pracovním (včetně příjmů z dohod

o pracovní činnosti nebo z dohod o výkonu práce), výnosy z podnikání, dále o příjmy, užítky a přírůstky z výnosu odděleného (samostatného) majetku manželů, pokud jejich osud nebyl dotčen platnými smlouvami manželů (srov. § 143a); mezi tyto příjmy patří například i příjmy z kapitálového majetku některého z manželů (dividendy) nebo úroky z vkladových vztahů, i když kapitálový majetek nebo vklad (zde může jít o nejrůznější případy vkladových vztahů, jaké přinášejí produkty bank a ostatních peněžních ústavů) samy o sobě tvoří předmět odděleného vlastnictví některého z manželů. Ovšem pro společné jmění je nevýznamné, pokud se zvýší hodnota výlučného majetku jednoho z manželů; to platí i v případě, že dojde k nárůstu ceny akcií či podílových listů. Také mzda z pracovního poměru náležející jednomu z manželů je nejčastějším zdrojem společného jmění manželů, z něhož je pak pořizován společný majetek manželů. Pokud jde o podnikání, ze žádného ustanovení občanského zákoníku nevyplývá, že společným majetkem by měl být jen zisk, chápáný jako rozdíl mezi výnosem z podnikání a náklady na podnikání v souvislosti s ním vynaloženými. Není tedy žádný zákonný důvod, aby jakýkoliv výnos z podnikání manžela byl vyňat z režimu společného jmění manželů. Avšak tyto výnosy mají zvláštní režim při vypořádání zaniklého společného jmění manželů [149, 4].

Do společného jmění manželů patří i nájemné z nemovitosti ve vlastnictví jen jednoho z manželů; ovšem pokud jsou z tohoto nájemného hrazeny náklady nutné k provozu a údržbě této nemovitosti, nelze je považovat za náklady vynaložené ze společného na výlučný majetek.

Nabytím věci (majetku) za trvání manželství je i vytvoření věci oběma manžely nebo jedním z nich v době po uzavření manželství.

Není ovšem vyloučeno, aby v rámci smluv podle § 143a tyto příjmy (popř. výnosy) byly vyloučeny z dopadu do společného jmění manželů (to však vždy vyžaduje smlouvu s formálními náležitostmi, k nimž nepatří jen náležitost písemné formy, ale zpřísněná náležitost notářského zápisu). Příjmy z práva autorského patří do společného jmění v té výši, která byla za trvání manželství již vyplacena. Do společného jmění manžele lze rovněž nabytí i vydržením, splňuje-li alespoň jeden manžel podmínky vydržení či dražbou. Ani tyto tituly nejsou uvedeny mezi výjimkami podle § 143. Nově vzniklá věc spadá do společného jmění manželů jejím zhotovením. Jestliže za trvání manželství byla dokončována již existující věc (je-li to stavba, pak podle ustálené výkladové praxe to znamená, že byly již provedeny konstrukce a práce, které stavbu nezaměnitelným způsobem charakterizují), pak taková věc do společného jmění manželů již podle názoru soudní praxe nepatří. Soudní praxe setrvává stále na stanovisku, že pokud bylo na zaplacení nabývané nemovitosti použito třeba jen zčásti společných peněz, je nutno do bezpodílového spoluvlastnictví (společného jmění manželů) zařadit celou nemovitost, nikoli jen její ideální část odpovídající hodnotou částce použitých společných peněz (R 42/1972). V tomto případě se spíše jedná o názor, který neodpovídá již změněným společenským poměrům. Jako přiléhavější se jeví výklad, který právní režim věci nabyté jak ze společných, tak i z výlučných prostředků váže na výši prostředků vynaložených ze společných či výlučných zdrojů. Jde o řešení, které občanský zákoník zvolil např. pro případ zpracování věci v § 135b. Vlastníkem takové věci by se stal ten manžel, jehož podíl na pořízení věci byl větší.

VIII. Obchodní podíl a podnik jako předmět společného jmění manželů

- 10 Intenzivní diskusi k právní problematice obchodního podílu jako předmětu společného jmění manželů uzavřela právní praxe zatím názorem (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 700/2004), že nabude-li jeden z manželů za trvání manželství z prostředků patřících

do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek (hodnota takového podílu) ze zákona součástí společného jmění manželů. Vysloveným závěrem se Nejvyšší soud přiklonil k té části odborné literatury, která připouští oddělení právního postavení společníka manžele, jenž se stal společníkem obchodní společnosti, od právního postavení druhého manžela, který se společníkem nestal. Jen manžel společník má práva a povinnosti vyplývající pro něj z úpravy postavení společníka obchodní společnosti. Je však oddělen od majetkové hodnoty obchodního podílu, která zůstává manželům společná.

Podnik považuje judikatura za věc sloužící výkonu povolání; proto podnik nebyl předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Avšak vzhledem k tomu, že uvedené věci jsou předmětem společného jmění manželů [143, 11], je tímto předmětem nadále i podnik nabytý (nebo založený) jedním z manželů, pokud ovšem nejde o případ transformace výlučného majetku [143, 12]

IX. Věci sloužící k výkonu povolání

Kategorii věcí sloužících k výkonu povolání, a proto vyloučených z bezpodílového spoluvlastnictví manželů zákon č. 91/1998 Sb. nepřevzal a i tyto věci tvoří předmět společného jmění manželů. Právní režim věcí sloužících k výkonu povolání do 31. 7. 1998 není ale ani dnes zcela bez pochybností. Dikce čl. VIII zákona č. 91/1998 Sb., že „věci, které ke dni 1. srpna 1998 tvořily bezpodílové spoluvlastnictví manželů, se stávají součástí společného jmění manželů“, nasvědčuje, že věci sloužící k výkonu povolání a existující k 31. 7. 1998 se součástí společného jmění manželů nestaly. **11**

X. Výluky z předmětu společného jmění manželů

Občanský zákoník upravuje společné jmění manželů jako majetkové společenství omezené, tj. nikoli univerzální. Určitý majetek a určitá skupina závazků je ze společného jmění vyloučena, a to přesto že byla manžely společně či jedním z nich nabyta v průběhu trvání manželství. **12**

Vyloučen ze společného jmění manželů je majetek nabytý na základě zákonem uvedených právních titulů. Jsou to ty tituly, které akcentují nedostatek zásluhovosti druhého manžela na nabytí majetku. Tradičně je z předmětu majetkového společenství manželů vylučován majetek získaný dědictvím nebo darem. Vlastníkem zděděného či darovaného majetku se stává výlučně manžel, který majetek zdědil či který byl obdarován. Zákon v rozporu se společenskými požadavky neumožňuje učinit v tomto směru žádnou výjimku, a to dokonce ani v případě, že oba manželé jsou dědici či oba jsou obdarováni a vůle zůstavitele či dárce k zařazení majetku do jejich společného jmění směřuje. Platná právní úprava umožňuje k tomuto majetku vznik jen podílového spoluvlastnictví. O tom jak se obtížně soudní praxe vyrovnává s kogentním ustanovením zákona, svědčí i soudní rozhodnutí, které připouští, pro případ že manželé jako kupující projevili kupní smlouvou shodnou vůli nabýt nemovitost do společného jmění manželů, tak pak bez ohledu na to, že kupní cena byla za oba účastníky zaplacená z peněz rodičů jednoho z účastníků, se nemovitost stala předmětem společného jmění manželů. Uvedené rozhodnutí lze chápat jako trend posilování (preferenci) společného jmění manželů oproti individuálnímu či podílovému (spolu)vlastnictví manželů, v každém případě i ono vypovídá o naléhavé potřebě změnit platnou právní úpravu.

K dědění srov. § 460n.

Ke smlouvě darovací srov. § 628n.

Společné jmění manželů netvoří věci, které byly nabyty proto, aby sloužily osobní potřebě jen jednoho z manželů. Povaha věci sama o sobě nestačí. Věc musí skutečně sloužit osobní potřebě jednoho z manželů; nestačí, že by k tomu účelu mohla sloužit (R 70/1965). Soudní praxe kategorii věcí sloužících osobní potřebě vykládá poměrně úzce, řadí k nim šatstvo nebo jiné předměty, obvyklé a přiměřené osobní potřebě (R 42/1972).

Předmět společného jmění manželů netvoří ani majetek, který jeden z manželů nabyt transformací za majetek náležející do jeho výlučného vlastnictví; v tomto směru platná právní úprava správně převzala stanovisko obecně sdílené soudní praxí (viz R 42/1972). Věc, kterou nabyt jeden z manželů ve veřejné dražbě za jím výlučně vlastněné finance, není součástí společného jmění manželů, i když druhý z manželů podepsal potvrzení o nabytí vlastnictví vydané podle zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách. Manžel, který (v důsledku transformace) majetek takto získal, může postupovat podle § 143a a společné jmění rozšířit, bude-li chtít, aby se i tento výlučný majetek stal předmětem společného jmění manželů. Tento zákonem upravený postup má obecnější platnost a lze ho použít vždy, jde-li o změnu právního režimu věci nabyté z výlučných prostředků jednoho manžela. Považujeme jej rovněž za přiměřenější platné právní úpravě než postup vyjádřený v právním názoru dovozujícím, že v případě pořizované věci zaplacené z výlučných prostředků jednoho z manželů, když kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevíli vůli nabyt kupovanou věc do společného jmění manželů, se tato věc stala předmětem jejich společného jmění manželů.

Konečně společné jmění manželů netvoří ani věci nabyté podle předpisů o zmírnění následků některých majetkových křivd, jako jsou případy podle zákona č. 403/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, zákona č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a zákona č. 229/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů. To však platí jen za splnění předpokladu, že tyto věci byly vydány manželovi, který je měl ve vlastnictví před uzavřením manželství, nebo manželovi, který je sice získal po uzavření manželství, ale už tehdy tvořily předmět jeho výlučného vlastnictví podle předpisů účinných do 31. 7. 1998. Platí to dále za předpokladu, že manžel je právním nástupcem původního vlastníka; to je aktuální zejména v případě zmírnění následků některých majetkových křivd, kdy ve většině případů již nejde o původně postižené osoby, ale jejich právní nástupce. Zde je třeba poukázat na to, že zákony č. 403/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, č. 87/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a č. 229/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, mají – jako předpisy speciální povahy vůči občanskému zákoníku – zvláštní ustanovení o přechodu práv na právní nástupce. Nájemné z bytů a nebytových prostor v domě, který získal jeden z manželů v restituci, a který je proto pouze jeho vlastnictvím, je předmětem společného jmění manželů, pokud bylo vyplaceno za trvání manželství.

K písm. b):

XI. Pasiva společného jmění manželů – závazky

- 13 Předmětem společného jmění manželů jsou i závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků týkajících se majetku, který náleží výhradně jednomu z nich, a závazků, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

Platná právní úprava (snad až příliš benevolentně) umožňuje každému manželovi uzavírat smlouvy a brát na sebe závazky (např. ze smlouvy o půjčce, o úvěru, ze smlouvy

o spotřebitelském úvěru, závazky ručitelské – R 61/1973) bez souhlasu (a dokonce bez vědomí) manžela druhého. Právní dopad takto převzatých závazků do společného jmění manželů však může být mimořádně tvrdý.

Spor o to, zda a jak tuto míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů hodnotit, tj. zda přihlédnout k průměrným, objektivním, převažujícím majetkovým poměrům ve společnosti, či zda vyjít z konkrétních majetkových poměrů manželů, zatím právní praxe jednoznačně nevyřešila. Prohlubující se proces sociální i majetkové diference společnosti, rozdílná úvěruschopnost (kredibilita) českých domácností a z toho vyplývající jejich odlišná platební schopnost dostát plnění převzatých závazků, jakož i zkušenost z praktických řešení shodně formulovaných zahraničních legislativních úprav vede k závěru, že hledisko míry majetkové přiměřenosti se musí vztáhnout ke konkrétní majetkové situaci manželů, tedy ke konkrétnímu a individualizovanému společnému jmění manželů v jeho celém rozsahu.

Zařazení závazku do společného jmění manželů má dopad na rozsah majetku manželů, z něhož se věřitelé mohou uspokojit, není-li jejich závazek splněn řádně a včas [145, 7]. I když není závazek součástí společného jmění, avšak vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů, lze pro jeho vydobytí nařídit výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů (§ 262a OSŘ odst. 1).

K odst. 2:

I. Široké pojetí společného jmění manželů

Platná právní úprava odráží široké pojetí předmětu společného jmění manželů. Aby nevznikaly pochybnosti, bylo stanoveno, že manžel společníka obchodní společnosti, držitele akcií nebo člena družstva se nestává společníkem, akcionářem ani členem družstva, kromě vzniku společného členství v družstvu. Posledně jmenovaný případ vyvolala úprava společného nájmu bytu manžely podle § 703; jde o výjimku, která je dána průnikem družstevněprávní úpravy do občanského zákoníku a má nepochybně za současněho stavu své opodstatnění. Praktickým důsledkem této legislativní úpravy je, že rozhoduje-li soud po zániku společného jmění manželů o jeho vypořádání, může být obchodní podíl přikázán jen tomu manželů, který je společníkem v obchodní společnosti.

14

II. Sporné otázky řešené soudní praxí (kuponové knížky a transformace práva osobního užívání)

V právní praxi vznikly pochybnosti ohledně posouzení nároků z registrované kuponové knížky. Nejvyšší soud dovodil, že jde o osobní nárok každého z manželů, který do společného majetku nespadá, stejně jako akcie nabyté v kuponové privatizaci. Také podle R 67/1994 měl-li zůstavitel v době úmrtí investiční kupon jako součást registrované kuponové knížky, ale nevyužil ještě svého práva na koupi akcií určených k prodeji za kupony, potom je sice tento investiční kupon předmětem dědictví po zůstaviteli a práva s ním spojená přejdou na dědice, ale v soupisu aktiv dědictví se žádnou cenou neuvádí.

15

Jinou spornou otázkou, kterou se zabýval Nejvyšší soud ČR, byla transformace práva osobního užívání pozemku na bezpodílové spoluvlastnictví manželů v případě, že dohoda o zřízení práva osobního užívání pozemku byla uzavřena jedním manželem před vznikem manželství, avšak registrována byla až za trvání manželství. Nejvyšší soud dospěl k závěru, že příslušný pozemek se v důsledku transformace práva osobního

užívání pozemku na právo vlastnické (§ 872 odst.1) nestal předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Z judikatury:

I. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů a společné jmění manželů

PR, 2003, č. 6 – NS sp. zn. 30 Cdo 1803/2000: Společné jmění manželů a bezpodílové spoluvlastnictví manželů jsou dva rozdílné instituty, a to pojmenováním, předmětem, rozsahem obsahem i zánikem. Pokud bylo za trvání jednoho manželství soudem zrušeno bezpodílové spoluvlastnictví manželů jako institut manželského majetkového práva, nemohlo dojít k jeho transformaci ve společné jmění manželů jako nového institutu manželského majetkového práva (sp.zn. 30 Cdo 1803/2000).

II. Předmět společného jmění

R 11/1964: Přistavba k rodinnému domku, který tvoří samostatné jmění manželky, je součástí věci ve smyslu § 24 o. z. z roku 1950 a nepatří do zákonného majetkového společenství manželů, i když byla provedena za trvání manželství (srov. změny institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů na společné jmění manželů podle současné úpravy – jde o rozhodnutí nadále použitelné).

R 42/1972: Bezpodílové spoluvlastnictví manželů vzniká i v manželství neplatném. Nevzniká však v manželství zdánlivém, které vůbec nevzniklo. V těchto případech je vyloučena i pozdější konvalidace.

R 42/1972: Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů patří celá vyplacená mzda, nikoli jen ta část, která zůstala po uspokojení osobních potřeb toho manžela, o jehož mzdový nárok jde (i nadále vyplacená mzda je předmětem společného jmění manželů).

R 42/1972: Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů patří příjmy z pracovního poměru, příjmy z členství v JZD a výrobních družstev a příjmy ze sociálního zabezpečení. Příjmy z práce jsou také odměny a honoráře umělců, příjmy ze smluv nakladatelských apod. Do příjmů nutno zahrnout také odměny za vynálezy a autorská díla, odměny za dobré pracovní výsledky, vyplacené prémie a odměny za zlepšovací návrhy (tento závěr se uplatní i pro potřeby společného jmění manželů v nových společenských a ekonomických podmínkách – srov. např. odměňování za úsilí k podpoře podnikatelských záměrů). Pokud jde o příjmy z práva autorského, patří do bezpodílového spoluvlastnictví (nadále rozuměj do společného jmění manželů) pouze ty částky, které byly za trvání manželství vyplaceny.

R 42/1972: Do bezpodílového spoluvlastnictví (nadále rozuměj do společného jmění manželů) patří také výhry ze sázek ve Sportce a Sazce, věci získané výhrou ve věcné loterii nebo jiné slosovací akci. U výhry za los je rozhodující okamžik výhry, nikoli zakoupení losu [srov. jde podle § 143 odst. 1 písm. a) ObčZ o majetek nabytý tj. majetek nabytý výhrou, nikoli zakoupením losu].

R 42/1972: Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů (rozuměj společného jmění manželů) patří i plnění ze smlouvy pojistné, pokud bylo za trvání manželství ve prospěch kteréhokoliv z manželů realizováno.

R 42/1972: Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů (rozuměj společného jmění manželů) nepatří hodnota prací (bez ohledu na jejich výši), provedených na nemovitostech, které nejsou ve vlastnictví účastníků. Pokud například provedenou přístavbou nebyla získána samostatná nemovitost, pak jde stále o součást věci (§ 120 ObčZ) a manželé mají vůči vlastníku věci pohledávku, k níž se přihlédne při vypořádání, pokud ovšem nebylo v konkrétním případě ujednáno nic jiného (tento právní názor se uplatní i za režimu společného jmění manželů).

R 42/1972: Předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů (rozuměj společného jmění manželů) může být i byt, který manželé nebo jeden z nich získal za trvání manželství podle zák. č. 52/1966 Sb., o osobním vlastnictví k bytům (názor, uvedený v rozhodnutí, je nadále použitelný i dnes).

R 42/1972: Výnosy, užitky a přírůstky věcí patří do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, ať už věc sama je v bezpodílovém spoluvlastnictví nebo ve vlastnictví jednoho z manželů (názor, uvedený v rozhodnutí, je nadále použitelný i dnes, v době účinnosti společného jmění manželů).

R 68/2005: Jestliže jeden z manželů za trvání manželství nabude z prostředků patřících do společného jmění manželů obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, stává se tím získaný majetek ze zákona součástí společného jmění manželů.

PR, 2005, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 684/2004: 1. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů soud vypořádá jen ty věci (majetek) náležející do tohoto spoluvlastnictví,

kteří účastníci učinili předmětem řízení. Překročit jejich návrhy může jen ohledně ceny vypořádaného majetku a toho, jak jej mezi manžely rozdělí.

2. Podnik mohl být předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů, upraveného občanským zákoníkem ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., avšak jen za předpokladu, že šlo o podnik náležející oběma manželům jako podnikatelům. Pokud však byl podnikatelem jen jeden z manželů a šlo o věc sloužící výkonu jen jeho povolání, náležel podnik do odděleného vlastnictví podnikajícího manžela.

Sou R NS č. C 364 – NS sp. zn. 22 Cdo 2988/99: V případě, že došlo k platnému uzavření dohody o zřízení práva osobního užívání pozemku s jedním z manželů před vznikem manželství, avšak k registraci této dohody došlo již za trvání manželství, právo společného užívání pozemku manžely podle § 214 ObčZ ve znění před novelou č. 509/1991 Sb. nevzniklo a tento pozemek se v důsledku transformace práva osobního užívání pozemku na právo vlastnické (§ 872 odst. 1 ObčZ) nestal předmětem jejich bezpodílového spoluvlastnictví.

Sou R NS č. C 1117 – NS sp. zn. 30 Cdo 2051/2001: 1. Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se nepřihlíží k tomu, co bylo za trvání tohoto spoluvlastnictví vyplaceno jedním z účastníků – podnikatelem – na leasingových splátkách, jestliže šlo jen o výdaje na podnikání tohoto účastníka. Právě významnými pro nabývání věcí do BSM se stávají teprve v závěru, jako součást výsledku podnikatelské činnosti (se všemi nahodilostmi a riziky), po splnění příslušných daňových povinností.

2. Příjmy z výdělečné činnosti jednoho z manželů, vykonané před uzavřením manželství, patří do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jestliže byly vyplaceny za trvání manželství.

Sou R NS č. C 1979 – NS sp. zn. 33 Odo 250/2002: Pokud manželství účastníků bylo pramocně rozvedeno před 1. srpnem 1998, nestaly se jejich pohledávky a dluhy součástí jejich bezpodílového spoluvlastnictví. 2. Výrok rozsudku v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů není závazný pro jejich věřitele.

Sou R NS č. C 2095 – NS sp. zn. 22 Cdo 1424/2003: Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů patří i věc vydaná za trvání manželství jednomu z manželů v rámci předpisů o restituci majetku, pokud k vydání nedošlo z důvodu jeho právního nástupnictví po původním vlastníkově, ale proto, že byl právním nástupcem osoby oprávněné k přijetí náhrady podle restitučních předpisů.

Sou R NS č. C 2658 – NS sp. zn. 22 Cdo 1668/2003: Nevzniklo-li společné členství manželů v bytovém družstvu, pak družstevní byt (jednotku), který podle § 23 odst. 1 zákona č. 72/1994 Sb., o vlastnictví bytů, nabyl do vlastnictví ten z manželů, který sám byl členem družstva, není ve společném jmění manželů.

Sou R NS č. C 3301 – NS sp. zn. 22 Cdo 798/2004: Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů patří i úroky z vkladu náležejícího jen jednomu z manželů. Pokud byla věc koupena zčásti i za tyto úroky, je v bezpodílovém spoluvlastnictví, byť by na její pořízení byly jinak a převážně použity výlučné prostředky jen jednoho z manželů.

Sou R NS č. C 3917 – NS sp. zn. 33 Odo 1080/2004: Manželé, jimž byl na základě smlouvy uzavřené před 1. 8. 1998 poskytnut státní příspěvek na individuální bytovou výstavbu, mají vůči státu postavení solidárních dlužníků jen tehdy, bylo-li ve smlouvě ujednáno, že v případě nedodržení jejich podmínek jsou povinni příspěvek vrátit společně a nerozdílně.

Sou R NS č. C 3476/2006 – NS sp. zn. 28 Cdo 1889/2004: Je-li členem bytového družstva jen jeden z manželů jako společných nájemců bytu, pak je družstvo povinno uzavřít smlouvu o převodu bytu podle zákona o vlastnictví bytů jen s ním; byt takto převedený nebude součástí společného jmění manželů.

SR, 2004, č. 9 – KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 452/2003: Peněžní částky, které manželé vynaložili na stavební spoření ve prospěch svého nezletilého dítěte, nepatří do společného jmění manželů.

PR, 2002, č. 10 – KS v Hradci Králové sp. zn. 20 Co 186/2001: 1. Obvyklá (tržní) cena dříve společných členských práv a povinností spojených s právem nájmu družstevního bytu, zjištěná ke dni zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu, je předmětem vypořádání BSM (nyní SJM) účastníků i tehdy, stali-li se společnými uživateli (nyní nájemci) bytu a členy družstva za trvání manželství na základě výměny bytu, k němuž nabyl právo užívání jen jeden z nich před uzavřením manželství.

2. Pro účely vypořádání BSM (SJM) se shora uvedená tržní cena určí zásadně tak, že z ceny obvyklé, tj. z ceny, za niž by bylo možné práva a povinnosti spojené s užíváním „právně volného“ družstevního bytu převést v rozhodné době (ke dni zániku společného členství manželů v družstvu) a místě na třetí osobu, se odečte tržní cena bytové náhrady, kterou je podmíněna povinnost druhého z rozvedených manželů se z bytu vystěhovat. Pouze v těchto případech, kdy se druhý z manželů práva na bytovou náhradu do rozhodnutí soudu o vypořádání BSM (SJM)

platně vzdá, či byla-li mu do té doby bytová náhrada zajištěna, se prvně uvedená obvyklá cena členských práv a povinností takto nesníží.

III. Nabytí do bezpodílového spoluvlastnictví (společného jmění) manželů z výlučných prostředků

R 49/2001: Jestliže kupní cena pořizované věci byla zcela zaplacená z výlučných prostředků jednoho z manželů, avšak kupujícími byli oba manželé a oba při uzavření kupní smlouvy projevíli vůli nabytí kupovanou věc do bezpodílového spoluvlastnictví, pak se tato věc stala předmětem jejich bezpodílového spoluvlastnictví.

SR, 2007, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 2335/2005: 1. Byly-li na zakoupení věci ve společném jmění manželů (SJM) použity peníze opatřené takovým závazkem jen jednoho z manželů, který není součástí SJM a který je povinen splnit jen zavázaný manžel po zániku manželství, zakládá tato skutečnost při zániku SJM nárok na vypořádání tohoto vnosu z odděleného majetku na společný majetek. To platí, i jde-li o závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

2. Postup podle § 118a OSŘ přichází v úvahu jen tehdy, jestliže účastníci uvedená tvrzení a navržené (případně i nenavržené, ale provedené) důkazy nepostačují k tomu, aby byl objasněn skutkový stav věci; postačují-li v řízení uskutečněná tvrzení a navržené (či nenavržené, ale provedené) důkazy pro objasnění skutkové stránky věci i při případném jiném právním názoru soudu, není třeba k poučení podle § 118a odst. 2 OSŘ přistupovat.

3. Rozhodnutí odvolacího soudu lze v dovolacím řízení přezkoumat jen z důvodů uplatněných v dovolání. Přitom je dovolací soud vázán nejen tím, který z dovolacích důvodů byl uplatněn, ale i tím, jak byl důvod vylíčen, tj. v jakých okolnostech dovolatel spatřuje jeho naplnění.

SR, 2005, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 798/2004: Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů patří i úroky z vkladu náležejícího jen jednomu z manželů. Pokud byla věc koupena zčásti i za tyto úroky, je v bezpodílovém spoluvlastnictví, byť by na její pořízení byly jinak a převážně použity výlučné prostředky jen jednoho z manželů.

Sou R NS č. C 789 – NS sp. zn. 22 Cdo 1659/2000: Jestliže manželé jako kupující projevíli kupní smlouvou shodnou vůli nabytí nemovitost do bezpodílového spoluvlastnictví, pak bez ohledu na to, že kupní cena byla za oba účastníky zaplacená z peněz rodičů jednoho z účastníků, stala se nemovitost předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Sou R NS č. C 2096 – NS sp. zn. 22 Cdo 980/2003: 1. Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nepatří věc, která byla pořízena zcela z výlučných prostředků jednoho z manželů jako jediným účastníkem kupní smlouvy. 2. Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nelze u věci pořízené z výlučných prostředků jednoho z manželů přihlížet k rozdílu mezi cenou pořizovací a vyšší cenou ke dni vypořádání; lze jen přihlížet k částce, která na tuto věc byla vynaložena ze společných prostředků, nikoliv k celkové hodnotě věci, která tím vznikla. 3. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví se uplatňuje zásada, aby pokud možno, zvláště s ohledem na dobu uplynulou od rozvodu manželství či oddělené bydlení manželů, byly věci přikázány tomu z účastníků, který je má či naposledy měl v držení a u něhož došlo k jejich amortizaci.

Sou R NS č. C 2102 – NS sp. zn. 22 Cdo 980/2003: 1. Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nepatří věc, která byla pořízena zcela z výlučných prostředků jednoho z manželů jako jediným účastníkem kupní smlouvy.

2. Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nelze u věci pořízené z výlučných prostředků jednoho z manželů přihlížet k rozdílu mezi cenou pořizovací a vyšší cenou ke dni vypořádání; lze jen přihlížet k částce, která na tuto věc byla vynaložena ze společných prostředků, nikoliv k celkové hodnotě věci, která tím vznikla.

3. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví se uplatňuje zásada, aby pokud možno, zvláště s ohledem na dobu uplynulou od rozvodu manželství či oddělené bydlení manželů, byly věci přikázány tomu z účastníků, který je má či naposledy měl v držení a u něhož došlo k jejich amortizaci.

Sou R NS č. C 2706 – NS sp. zn. 22 Cdo 1037/2004: Nabytím majetku za trvání manželství je i vytvoření věci oběma manžely nebo jedním z nich v době po uzavření manželství. Jestliže byla nějaká věc získána za trvání bezpodílového spoluvlastnictví zčásti z prostředků patřících jen jednomu z manželů, pak při vypořádání je manžel, z jehož prostředků byl tento náklad vynaložen, oprávněn toliko požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co takto vynaložil. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci (např. v důsledku opotřebení společným užíváním) nižší, než byla její původní hodnota, bylo by třeba k tomu přihlídnout a náklady, které na ni jeden z manželů ze svých prostředků vynaložil, by se nenahradily v plné výši, nýbrž jen ve výši redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci vyšší než původní hodnota, pak by se k tomuto zvýšení při stanovení náhrady nákladů, vynaložených jen z prostředků jednoho z manželů, nepřihlíželo.

Zřetel na potřeby nezletilých dětí je třeba posoudit podle povahy konkrétního případu, podle povahy, určení a životnosti věci, které jsou předmětem vypořádání, jakož i se zřetelem k tomu, zda konkrétní věc může být užívána i jinou osobou než nezletilými dětmi, případně po jak dlouhou dobu bude dětmi užívána. I při dodržení zřetele k potřebám nezletilých dětí případnou takové věci, jež budou sloužit dětem, tomu z manželů, do jehož výchovy jsou děti svěřeny; nemusí tu závěr respektující toto zákonné hledisko vyústit i ve zvýšení podílu tohoto manžela.

Účastníku zastoupenému advokátem nelze v rámci náhrady nákladů řízení představovaných odměnou za zastupování přiznat částku odpovídající dani z přidané hodnoty, jestliže řízení bylo zahájeno před 1. 5. 2004.

Sou R NS č. C 3147 – NS sp. zn. 20 Cdo 1578/2003: Věc, kterou nabyt jeden z manželů za trvání manželství ve veřejné dražbě za peněžní prostředky tvořící jeho oddělený majetek, není součástí společného jmění manželů, i když druhý z manželů podepsal potvrzení o nabytí vlastnictví vydané podle § 31 nebo § 54 zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách.

IV. Vydržení do společného jmění manželů

ÚS sp. zn. II ÚS 219/95: Protože vydržení není uvedeno mezi výjimkami v § 143 občanského zákoníku, má Ústavní soud za to, že stane-li se oprávněný držitel vydržitelem věci, přejde tato věc do bezpodílového spoluvlastnictví manželů (SJM), pokud manželé žijí v trvalém manželství za existujícího bezpodílového spoluvlastnictví (SJM). K vydržení vlastnického práva k nemovitosti do BSM(SJM) dojde také i v případě, jestliže alespoň jeden z manželů je v postavení oprávněného držitele, i když druhý manžel o nedostatku či absenci nabývacího titulu věděl, nebo naopak – na základě právního omylu – byl subjektivně přesvědčen, že tato nemovitost je v jejich bezpodílovém spoluvlastnictví, resp. společném jmění.

V. Vznik věci jako součásti společného jmění manželů

R 44/1993: Jestliže byly v době, kdy došlo k uzavření manželství, již provedeny na stavbě prvky dlouhodobé životnosti (zejména svislé i vodorovné nové konstrukce, konstrukce střechy a schodiště) a případně většina prvků ostatních, lze z toho zpravidla dovodit, že už pak za trvání manželství je dokončována již existující věc; v takovém případě stavba do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nepatří. Je tu rozhodné, že ještě nebylo vydáno kolaudační rozhodnutí (názor uvedený v rozhodnutí je nadále použitelný i dnes).

VI. Věci sloužící výkonu povolání; podnik, podnikání

PR, 2005, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 684/2004: Podnik mohl být předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů, upraveného občanským zákoníkem ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., avšak jen za předpokladu, že šlo o podnik náležející oběma manželům jako podnikatelům. Pokud však byl podnikatelem jen jeden z manželů a šlo o věc sloužící výkonu jen jeho povolání, náležel podnik do odděleného vlastnictví podnikajícího manžela.

Sou R NS č. C 708 – NS sp. zn. 22 Cdo 1439/2000: Pro úvahu o vyloučení věci z bezpodílového spoluvlastnictví manželů z důvodu, že podle své povahy slouží výkonu povolání jen jednoho z manželů (§ 143 ObčZ ve znění před novelou č. 91/1998 Sb.) není rozhodující, zda byla určena pro výkon povolání jen jednoho z manželů, ale to k čemu v souladu s vůlí obou účastníků skutečně sloužila a zda nesloužila i druhému z manželů.

Sou R NS č. C 1127 – NS sp. zn. 22 Cdo 1717/2000: Výkonem povolání je také podnikání jednoho z manželů jako fyzické osoby. Pracovní činnost manžela, kterou vykonává jako osoba spolupracující s manželem – podnikatelem, není podnikáním.

Sou R NS č. C 2298 – NS sp. zn. 30 Cdo 1951/2002: Z hlediska účelového určení věci v tom smyslu, zda slouží výlučně výkonu povolání některého z manželů a proto nepatří do jejich bezpodílového spoluvlastnictví, není rozhodné, zda tyto věci byly koupeny nebo vydraženy z prostředků náležejících do jejich bezpodílového spoluvlastnictví. Tyto skutečnosti mají právní význam až při vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví

SJ, 2001, č. 34 – NS sp. zn. 22 Cdo 2470/2000: Předpokladem vyloučení věci z bezpodílového spoluvlastnictví manželů z důvodu, že podle své povahy slouží výkonu povolání jen jednoho z manželů (§ 143 obč. zák., ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb.) je také to, že věc současně neslouží i druhému z manželů.

§ 143a [Změna rozsahu]

(1) Manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů. Takto mohou

manželé změnit rozsah majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, ale i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění. Předmětem této smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky. Jestliže je předmětem smlouvy nemovitost, která již náleží do společného jmění manželů nebo do výlučného majetku jednoho z nich, nabývá smlouva účinnosti vkladem do katastru nemovitostí.

(2) Manželé mohou dále smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu vyhradit zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, pokud nejde o věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

(3) Muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství, mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu upravit své budoucí majetkové vztahy v manželství obdobně.

(4) Manželé se mohou vůči jiné osobě na smlouvu uvedenou v předcházejících odstavcích odvolat jen tehdy, jestliže je jí obsah této smlouvy znám.

Související ustanovení: § 143, 149

Související předpisy: § 1n. BytZ; § 63 NotŘ; § 255 odst. 2, § 262a OSŘ; § 38i ObchZ

Z literatury: *Baudyš, P.* Uspořádání majetkových poměrů mezi manželi a darování pro případ smrti. ADN, 2004, č. 4, s. 96; *Dvořák, J., Spáčil, J.* Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; *Dvořák, T.* Tři poznámky ke třem článkům. ADN, 2005, č. 5, s. 172; *Fleischer, J.* Dohody manželů podle § 143a občanského zákoníku. ADN, 1995, č. 1, s. 3; *Haderka, F. J.* Osobní a majetková práva manželů od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. PPr, 1998, č. 9, s. 552; *Jindřich, M.* Dohoda o rozšíření nebo zúžení zákonem stanoveného rozsahu bezpodílového spoluvlastnictví manželů v praxi. PR, 1995, č. 1, s. 16; *Kindl, M.* Malá poznámka k daňovým aspektům společného jmění manželů. PR, 1998, č. 11, s. 568; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; *Králíčková, Z.* Smlouvy mezi snoubenci, manžely a rozvedenými manžely (1. část). Právo a rodina, 2004, č. 6, s. 8; (2. část). Právo a rodina, 2004, č. 7, s. 6; *Krejčovský, O.* Členský podíl v družstvu a společné jmění manželů. ADN, 2005, č. 4, s. 137; *Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J.* Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; *Radvanová, S., Zuklínová, M.* Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha : C. H. Beck, 1999, s. 48; (Názory uvedené v literatuře vydané ještě za účinnosti předchozí právní úpravy jsou přiměřeně použitelné i v době po účinnosti institutu společného jmění manželů, tj. po 1. 8. 1998.); *Vlasáková, L., Křížová, V.* Modifikace rozsahu SJM a odpovědnost manželů za závazky. ADN, 2004, č. 3, s. 61.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Změna rozsahu společného jmění 1–2

K odst. 2:

I. Odložení vzniku společného jmění 3–5

K odst. 3:

I. Předmanželská smlouva 6

K odst. 4:

I. Modifikace společného jmění a ochrana jiných osob 7–8

K odst. 1:**I. Změna rozsahu společného jmění**

Změna společenských poměrů po roce 1989 si vyžádala posílení smluvních prvků i v oblasti manželských majetkových vztahů. S účinností novely občanského zákoníku č. 509/1991 Sb. právní úprava umožnila, aby si manželé dohodou upravili rozsah svého bezpodílového spoluvlastnictví podle svých individuálních potřeb a zájmů. Zákon č. 91/1998 Sb. přinesl v tomto směru jen některá legislativní upřesnění, po kterých právní praxe volala. 1

Manželé mohou rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah společného jmění. Podle zákona se to týká nejen rozsahu majetku a závazků nabytých či vzniklých v budoucnosti, nýbrž i majetku a závazků, které již tvoří jejich společné jmění. V tom dochází i ke změně předchozích principů bezpodílového spoluvlastnictví manželů, že totiž lze platným projevem vůle manželů ovlivnit zpětně i osud majetku a závazků, které již – se zřetelem k účinnosti novely ke dni 1. 8. 1998 – tvoří jejich společné jmění podle nové právní úpravy.

Na právu manželů rozšířit nebo zúžit zákonem stanovený rozsah bezpodílového spoluvlastnictví (po 1. 8. 1998 společného jmění manželů), zejména v tom zda vůbec mohou vyloučit uplatnění institutu společného jmění manželů, se nic nemění. Ani po novele, která nabyla účinnost dne 1. 8. 1998, nebude možné, aby manželé vyloučili zákonný institut společného jmění manželů (srov. § 143).

Pro jakékoliv změny společného jmění manželů zákon předepisuje, aby se tak stalo smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu. Forma veřejné listiny, která je pro tyto majetkové přesuny mezi manžely vyžadována, je v evropských občanských zákonících pravidlem a zdůrazňuje význam dopadu uskutečněných majetkových dispozic pro oba manžele. K náležitostem obsahu notářského zápisu srov. § 63 NotŘ.

K povinnosti podnikatelů zapsaných v obchodním rejstříku založit stejnopis notářského zápisu o smlouvě o změně rozsahu společného jmění do sbírky listin vedené obchodním rejstříkem srov. § 38i odst. 1 písm. k) ObchZ.

Zúžením společného jmění manželé smluvně rozšiřují zákonný okruh výluk z předmětu společného jmění. Ta část majetku, kterou manželé smluvně z předmětu společného jmění vyloučili, podléhá vypořádání jako v případě zániku společného jmění (§ 149 odst. 4).

Rozšířením společného jmění se omezuje vlastnictví manžela ve prospěch majetkového společenství. Součástí společného jmění tak může být i majetek, který jinak zákon z něho vylučuje [§ 143 odst. 1 písm. a)].

Smluvní dispozice, kterými manželé zužují či rozšiřují rozsah společného jmění, nejsou předmětem daně z převodu ani z darování.

Bez existence smlouvy o zúžení společného jmění manželé nemohou za trvání manželství činit vůči sobě navzájem žádné právní úkony k předmětu společného jmění, kterými by sledovali převod vlastnického práva z jednoho manžela na manžela druhého.

Zvláštní právní úpravu obsahuje pro účely nařízení výkonu rozhodnutí občanský soudní řád. Podle § 262a odst. 1 OSŘ se považuje za majetek patřící do společného jmění také majetek, který netvoří součást společného jmění manželů jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů nebo že byl smlouvou vyhrazen vznik společného jmění ke dni zániku manželství. Odkazem na uzavřenou smlouvu by se manželé ubránili nařízenému výkonu rozhodnutí, pokud by prokázali,

že obsah smlouvy, kterou bylo jejich společné jmění zúženo, byl oprávněnému (věřiteli) znám v souladu s ustanovením § 143a odst. 4.

Další procesní ustanovení zajišťuje ochranu věřitele při výkonu rozhodnutí proti možnému (nepoctivému) jednání dlužného manžela tím, že stanoví, že se při výkonu rozhodnutí nepřihlíží ke smlouvě, kterou byl zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů o majetek, který patřil do společného jmění v době vzniku vymáhané pohledávky. Z druhé strany zákon stanoví, že totéž platí (tj. nepřihlíží se při výkonu rozhodnutí), když byl zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů smlouvou rozšířen o majetek povinného, který nepatřil do společného jmění v době vzniku vymáhané pohledávky (§ 262a odst. 2 OSŘ).

- 2 V souladu s principy, které byly vyjádřeny v souvislosti s nahrazením evidence nemovitostí katastrem nemovitostí, musí platit, že věcněprávní účinky smlouvy nastávají vkladem do katastru nemovitostí s právními účinky ke dni podání návrhu na povolení vkladu.

K odst. 2:

I. Odložení vzniku společného jmění

- 3 Vyhradí-li manželé vznik společného jmění ke dni zániku manželství, pak s výjimkou věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti, které nemohou být z předmětu společného jmění vyloučeny, nabývá každý manžel v průběhu manželství do svého vlastnictví, případně do spoluvlastnictví podílového, jsou-li pro to splněny předpoklady (§ 137). Ke dni zániku společného jmění budou tvořit jeho předmět jen ty majetkové hodnoty a závazky, které splňují kritéria ustanovení § 143. K majetku, který již z okruhu majetkového společenství manželů vyšel, se již nepřihlíží a neprovádějí se ohledně něj ani žádné zápočty. Každý manžel byl totiž jeho vlastníkem a mohl s ním nakládat ve smyslu § 123.
- 4 Zákon kategorii „věcí tvořících obvyklé vybavení společné domácnosti“ nevymezuje a ponechává jeho naplnění soudní praxi. Těmito věcmi lze v souladu s jazykovým významem slov rozumět bytové zařízení (kuchyňské vybavení, zařízení obývacího pokoje, ložnice, běžné elektrospotřebiče – mixéry, automatickou pračku, televizi, video). Není vyloučeno, aby do této kategorie věcí byl zařazen i automobil, který je nezbytný k cestě manžela za prací. Nebudou to však již sbírky obrazů, vzácného skla atd. Z hlediska naplnění obsahu kategorie těchto věcí bude nerozhodné, který z manželů je do vlastnictví nabyt či zda je manželé nabyli společně. Obvyklou vybavenost společné domácnosti sluší posuzovat z objektivního hlediska s přihlédnutím k běžně přijímanému obecnému standardu ve společnosti. Naproti tomu termín „obvyklé vybavení domácnosti“ použitý v § 322 odst. 2 písm. a) OSŘ pro účely jeho vyloučení z výkonu rozhodnutí lze považovat vzhledem k účelu procesněprávní úpravy za výrazně užší.
- 5 Jak smlouvy podle § 143a odst. 1, tak smlouvy podle odst. 2 lze opakovaně a bez jakýchkoli zákonných podmínek měnit. To platí i v tom případě, že se jedná o smlouvu uzavřenou podle odst. 3, tj. před uzavřením manželství.

K odst. 3:

I. Předmanželská smlouva

- 6 Smlouvu podle odst. 3 lze označit jako druh předmanželské smlouvy. Uzavírají ji totiž muž a žena, kteří chtějí vstoupit do manželství. I zde se k platnosti dohody vyžaduje

nejen písemná forma, ale kvalifikovaná forma, a to forma notářského zápisu. Smyslem dohody je upravit budoucí majetkové vztahy v manželství obdobným způsobem, jak to zákon připouští mezi manžely, tj. jak rozšířením nebo zúžením stanoveného rozsahu společného jmění manželů, tak i plným nebo částečným vyhrazením společného jmění manželů ke dni zániku manželství.

K odst. 4:

I. Modifikace společného jmění a ochrana jiných osob

Jestliže zákon připustil odchylky od zákonné úpravy společného jmění manželů, musel pamatovat i na ochranu jiných (třetích) osob. Přestože se všechny smlouvy manželů dotýkající se jiné úpravy společného jmění manželů, než je úprava zákonná, jakož i toho se týkající smlouvy budoucích manželů (snoubenců), uzavírají formou notářského zápisu, zásada veřejnosti se neuplatňuje. Jiným osobám proto tyto smlouvy nemusí být vždy známy. Proto zákon zajišťuje ochranu jiných osob tím, že umožňuje manželům dovolávat se na obsah těchto smluv (dohod) pouze tehdy, jestliže třetím osobám byl obsah těchto smluv (dohod) znám. Důkazní břemeno o tom zatěžuje manžele. Podle soudní praxe za jinou osobu je třeba považovat osobu, již se obsah smlouvy o zúžení rozsahu společného jmění manželů může v jejím právním postavení nějak dotknout, resp. může zkrátit její práva. Přitom není právně relevantní, zda taková smlouva byla uzavřena před vznikem právního vztahu některého z manželů (popř. obou) k třetí osobě nebo později. Není také podstatné, zda tato třetí osoba byla o takovém zúžení některým z manželů informována při vzniku právního vztahu (pro který mohlo či může být případné zúžení právně významné); rozhodná je jakákoliv její vědomost o zúžení rozsahu společného jmění manželů, jež by mohlo ovlivnit její právní poměry. Účastník smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů, podle níž se výlučným vlastníkem do té doby společného bytu (jednotky) stává druhý z manželů, se ve vztahu k pronajímateli bytu může na tuto smlouvu odvolat (v souvislosti s tím, že na něj mělo přejít právo nájmu bytu ve smyslu § 706 odst. 1), jen jestliže byl pronajímateli obsah této smlouvy v době, kdy k přechodu práva mělo dojít, znám. Zda byl jiné osobě znám obsah smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů, zkoumá soud ke dni vzniku vymáhané pohledávky. Okolnost, že jiná osoba obsah takové smlouvy znala či mohla znát v době zahájení vykonávacího řízení, není významná.

Ustanovení § 27 odst. 3 ObchZ stanoví, že součástí obchodního rejstříku je sbírka listin. Podle § 38i ObchZ odst. 1 písm. k) sbírka listin obsahuje doklad o souhlasu druhého manžela s použitím majetku ve společném jmění manželů k podnikání podle zvláštního předpisu, stejnopis notářského zápisu o smlouvě o změně rozsahu společného jmění nebo o výhradě jeho vzniku podle zvláštního právního předpisu. Byla-li taková smlouva uzavřena, nebo rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění, popř. smlouva o rozdělení příjmů z podnikání podle zvláštního právního předpisu; v případě rozvodu musí být uložena dohoda o vypořádání společného jmění podle zvláštního právního předpisu nebo rozhodnutí soudu, popř. prohlášení podnikatele, že k dohodě ani rozhodnutí soudu nedošlo.

Skutečnosti zapsané do obchodního rejstříku jsou účinné vůči každému ode dne jejich zveřejnění, ledaže zapsaná osoba prokáže, že třetí osobě bylo provedení zápisu známo dříve (§ 29 odst. 2 ObchZ).

Jestliže zákon požaduje, aby byl doložen doklad o souhlasu manžela s použitím společného jmění nebo jeho části k podnikání, je nepochybné, že doklad o souhlasu musí být

písemný. Podnikatel zapsaný v obchodním rejstříku je povinen předložit rejstříkovému soudu listiny, které se zakládají do sbírky listin bez zbytečného odkladu poté, co nastala rozhodná skutečnost. Rozsah a způsob zveřejnění oznámení o uložení listiny do sbírky listin upravuje nařízení vlády č. 503/2000 Sb., o obchodním věstníku. Na ostatní podnikatele, tj. na ty, kteří se nezapisují do obchodního rejstříku, jsou však uvedeni v § 2 odst. 2 písm. b) až d) ObchZ, se uvedená oznamovací povinnost nevztahuje. De lege ferenda lze jen doporučit, aby veřejně přístupné byly všechny změny, k nimž dochází v majetkovém společenství manželů (nejen těch, kteří jsou podnikateli).

Z judikatury:

PR, 2001, č. 11 – NS sp. zn. 30 Cdo 257/2001: Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je platná pouze v případech rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle § 24a ZOR.

SR, 2003, č. 6 – KS v Hradci Králové sp. zn. 18 Co 593/2001: Ustanovení § 262a OSŘ zařazené do občanského soudního řádu zákonem č. 30/2000 Sb., který nabyl účinnosti 1. 1. 2001, lze aplikovat na smlouvy o zúžení stanoveného rozsahu společného jmění manželů uzavřené přede dnem 1. 1. 2001.

Zúžení společného jmění

PR, 2002, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 1476/2000: Zúžením společného jmění manželů na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti dochází k zániku společného jmění manželů k ostatním věcem, které netvoří obvyklé vybavení společné domácnosti. Pokud po zániku společného jmění manželů k věcem, které netvoří vybavení společné domácnosti, nenásledovalo jejich vypořádání, platí ohledně těchto věcí režim společného jmění manželů.

Sou R NS č. C 3376 – NS sp. zn. 22 Cdo 1593/2004: Za „jinou osobu“ ve smyslu § 143a odst. 4 ObčZ je třeba považovat osobu, již se obsah smlouvy o zúžení rozsahu společného jmění manželů může v jejím právním postavení nějak dotknout, resp. může zkrátit její práva. Přitom není právně relevantní, zda taková smlouva byla uzavřena před vznikem právního vztahu některého z manželů (popř. obou) k třetí osobě nebo později. Není také podstatné, zda tato třetí osoba byla o takovém zúžení některým z manželů informována při vzniku právního vztahu (pro který mohlo či může být případné zúžení právně významné); rozhodná je jakákoliv její vědomost o zúžení rozsahu společného jmění manželů, jež by mohlo ovlivnit její právní poměry.

Sou R NS č. C 3377 – NS sp. zn. 22 Cdo 1593/2004: Účastník smlouvy o zúžení zákonem stanoveného rozsahu společného jmění manželů, podle níž se vylučným vlastníkem do té doby společného bytu (jednotky) stává druhý z manželů, se ve vztahu k pronajímateli bytu může na tuto smlouvu odvolat (v souvislosti s tím, že na něj mělo přejít právo nájmu bytu ve smyslu § 706 odst. 1 ObčZ), jen jestliže byl pronajímateli obsah této smlouvy v době, kdy k přechodu práva mělo dojít, znám.

Do doby, než je společné jmění manželů k těmto věcem vypořádáno, nemá žádný z manželů právo požadovat na druhém, aby mu nahradil škodu, kterou způsobil na společném majetku, nebo vydal to, oč se oproti druhému z manželů obohatil z užitků ze společné věci.

Sou R NS č. C 4433 – NS sp. zn. 20 Cdo 612/2005: Ke splnění podmínky, že oprávněnému či jiné osobě musí být znám obsah smlouvy o zúžení společného jmění manželů ohledně nemovitosti, nestačí pouhá skutečnost, že je smlouva součástí sbírky listin katastru nemovitostí a je vyznačena na příslušném listu vlastnictví.

Sou R NS č. C 4448 – NS sp. zn. 22 Cdo 2406/2004: Jestliže jeden z manželů na základě dohody o zúžení bezpodílového spoluvlastnictví manželů nabyl následně určitou věc pořízenou ze společných prostředků do svého výlučného vlastnictví, pak při pozdějším vypořádání tohoto spoluvlastnictví se společné prostředky vynaložené na uvedenou věc vypořádají jako investice společně vynaložené na oddělený majetek manžela – vlastníka věci.

ADN, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 30 Cdo 681/2004: Předmětem vypořádání společného jmění manželů, které bylo zúženo smlouvou uzavřenou jejími účastníky ve smyslu ustanovení § 143a odst. 1 ObčZ, již není majetek a závazky, ohledně kterých bylo společné jmění zúženo, v případě, že zúžení se týkalo majetku a závazků nabytých či vzniklých po uzavření předmětné smlouvy, které si manželé již vypořádali nebo na něž se vztahuje nevyratitelná domněnka vypořádání ve smyslu ustanovení § 150 odst. 4 obč. zák.

§ 144 [Právní domněnka společného jmění]

Pokud není prokázán opak, má se za to, že majetek nabytý a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří společné jmění manželů.

Související ustanovení: § 143, 143a

Související předpisy: § 1n. BytZ

Z literatury: Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha : C. H. Beck, 1999.

Obsah výkladu:

- I. Právní domněnka společného jmění 1–2

I. Právní domněnka společného jmění

Jde o případ tzv. vyvratitelné právní domněnky. Její význam je v tom, že pokud některý z manželů tvrdí, že určitý majetek (např. určitá věc) je v jeho výlučném vlastnictví, a jeho vztah k tomuto majetku nebude prokázán, bude platit zákonná domněnka, že jde o součást společného jmění manželů. Tato domněnka byla výslovně upravena zákonem z toho důvodu, že nová úprava připouští značné modifikace společného jmění manželů na základě smluv uzavřených mezi manžely (popřípadě smluv uzavřených mezi snoubenci, tj. mužem a ženou, kteří chtějí uzavřít manželství), které se mohou dotknout práv třetích osob. 1

V důsledku nové koncepce společného jmění manželů (na rozdíl od bezpodílového spoluvlastnictví manželů podle právní úpravy účinné do 31. 7. 1998) jde zde též výslovně o závazky vzniklé za trvání manželství, které rovněž spadají do společného jmění manželů. Proto lze nové ustanovení hodnotit jako zvýrazněnou ochranu věřitelů kteréhokoliv z manželů.

Právní domněnku je možné vyvrátit. To lze učinit například poukazem na smlouvy uzavřené mezi manžely, popřípadě na smlouvy uzavřené mezi snoubenci (mužem a ženou, kteří podle slov zákona chtějí uzavřít manželství) podle § 143a. Třetí osobě (např. věřiteli kteréhokoliv z manželů) by však obsah této smlouvy musel být znám (srov. § 143a odst. 4). 2

Z hlediska dokazování platí, že ten, kdo v soudním řízení tvrdí, že určitá majetková hodnota je součástí společného jmění manželů, musí tvrdit a prokázat, že byla nabyta za trvání manželství. Je-li takové nabytí dokázáno, pak je na tom, kdo přesto tvrdí, že o součást společného jmění nejde, aby tvrdil a prokázal skutečnosti, které mají za následek výluky ze společného jmění manželů [143, 12].

Z judikatury:

R 4/2001: Výkon rozhodnutí přikázáním pohledávky z účtu u peněžního ústavu podle ustanovení § 303n. OSR může být nařízen a proveden jen u pohledávky z účtu, jehož majitelem i povinný. Jiná pohledávka z účtu není způsobilým předmětem tohoto výkonu rozhodnutí i kdyby na účet byly vloženy peněžní prostředky povinného, případně peněžní prostředky patřící do společného jmění manželů (povinného a majitele účtu). Manžel majitele účtu není účastníkem řízení o výkon rozhodnutí přikázáním pohledávky z tohoto účtu.

Sou R NS č. C 412 – NS sp. zn. 22 Cdo 366/99: 1. Žaloba na určení vlastnictví k motorovému vozidlu podle § 80 písm. c) OSŘ nemůže být zpravidla opodstatněna tam, kde lze žalovat na splnění povinnosti, a to ani v souvislosti s tím, že u dopravního inspektorátu jsou vedeni jako držitelé vozidla žalovaní. Rozhodnutí soudu, jímž je uložena dosavadním držitelům motorového vozidla povinnost vozidlo vydat žalobci, je dostatečným dokladem o oprávněnosti žalobce k držení motorového vozidla.

2. Každý z bezpodílových spoluvlastníků je samostatně oprávněn k podání žaloby na vydání neoprávněně zadržované věci z bezpodílového spoluvlastnictví. Toto právo má obdobně i v době, kdy bezpodílové spoluvlastnictví již zaniklo, avšak nebylo vypořádáno.

Domáhá-li se bezpodílový spoluvlastník proti třetí osobě vydání věci, kterou druhý bezpodílový spoluvlastník převedl neplatnou kupní smlouvou na třetí osobu (§ 145 odst. 2 ObčZ), nelze povinnost vydat věc žalobci vázat na vrácení kupní ceny.

Sou R NS č. C 497 – NS sp. zn. 22 Cdo 3005/99: Jestliže účastníky smlouvy o převodu nemovitosti na jedné straně byli manželé, je třeba, aby odstoupení od této smlouvy bylo adresováno oběma manželům a aby se projev vůle od smlouvy odstoupit dostal do dispozice každého z nich; jinak účinky odstoupení od smlouvy nenastanou.

Sou R NS č. C 1191 – NS sp. zn. 28 Cdo 555/2002: Ochrany vlastnictví k věci ve společném jmění manželů vůči neoprávněným zásahům třetích osob se u soudu může domáhat také jen jeden z manželů, i když s tím druhý manžel nesouhlasí.

Sou R NS č. C 2254 – NS sp. zn. 20 Cdo 2304/2002: I když zákon zavazuje manžely k solidárnímu plnění závazků, nelze na základě exekučního titulu, který jako povinného označuje jen jednoho z manželů, nařídit a provést výkon rozhodnutí proti druhému z nich.

Sou R NS č. C 2894 – NS sp. zn. 26 Cdo 1243/2003: Smlouva o převodu členských práv a povinností v bytovém družstvu musí vyhovovat obecným náležitostem právního úkonu stanoveným občanským zákoníkem.

Byla-li smlouva o převodu členských práv a povinností v bytovém družstvu uzavřena oběma manžely, členy družstva, přičemž jeden z nich neměl k takovému právnímu úkonu způsobilost, je tato smlouva absolutně neplatná.

Sou R NS č. C 3016 – NS sp. zn. 21 Cdo 1467/2004: Námitka zástavního dlužníka, že zástavní právo zaniklo v důsledku zániku zajištěné pohledávky, nemá místo v řízení o nařízení soudního prodeje zástavy; může však být důvodem pro podání návrhu na zastavení výkonu rozhodnutí o nařízení prodeje zástavy.

V řízení o nařízení soudního prodeje zástavy nelze přihlídnout k námitce zástavního dlužníka, že zastavená nemovitost patřící do společného jmění manželů byla dána do zástavy bez souhlasu jeho manžela. Až v případě nařízení výkonu rozhodnutí o nařízení prodeje zástavy se může manžel zástavního dlužníka s poukazem na neplatnost zástavní smlouvy domáhat vyloučení nemovitosti z výkonu rozhodnutí.

Sou R NS č. C 3698 – NS sp. zn. 22 Cdo 2615/2004: Na účastníkovi, který tvrdí, že určitá věc je ve společném jmění manželů, leží důkazní břemeno, že věc byla nabyta za trvání manželství; pokud se toto nabytí prokáže a druhý z manželů tvrdí skutečnosti, které věc ze společného jmění vylučují, bude na něm důkazní břemeno ohledně těchto skutečností. To platí i v případě, že stavbu započal jeden z manželů před uzavřením manželství, stavebně však byla dokončena až za trvání manželství.

Sou R NS č. C 3917 – NS sp. zn. 33 Odo 1080/2004: Manželé, jímž byl na základě smlouvy uzavřené před 1. 8. 1998 poskytnut státní příspěvek na individuální bytovou výstavbu, mají vůči státu postavení solidárních dlužníků jen tehdy, bylo-li ve smlouvě ujednáno, že v případě nedodržení jejích podmínek jsou povinni příspěvek vrátit společně a nerozdílně.

Sou R NS č. C 4149 – NS sp. zn. 29 Odo 824/2003: Právo domáhat se ochrany vlastnického práva k věci ve společném jmění manželů cestou vylučovací žaloby má samostatně každý z manželů.

Sou R NS č. C 4150 – NS sp. zn. 29 Odo 824/2003: Týká-li se postup podle § 27 odst. 5 ZKV majetku ve společném jmění manželů, musí správce konkurzní podstaty doručit výzvu podle tohoto ustanovení oběma manželům, přičemž třicetidenní lhůta k vyplacení zajištěné pohledávky nebo složení ceny majetku, který slouží k zajištění, se v takovém případě počítá od doručení výzvy druhému z manželů. Teprve po marném uplynutí této lhůty může správce konkurzní podstaty sepsat příslušný majetek do konkurzní podstaty úpadce.

Sou R NS č. C 4350 – NS sp. zn. 29 Odo 1302/2004: Dokud není společné jmění úpadce a jeho manžela vypořádáno, je správce konkurzní podstaty omezen v nakládání s tímto majetkem ve stejném rozsahu, v jakém by se takové omezení týkalo (kdyby konkurzu nebylo) úpadce.

§ 145 [Užívání, správa, závazky]

(1) Majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně.

(2) Obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů může vykonávat každý z manželů. V ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů; jinak je právní úkon neplatný.

(3) Závazky, které tvoří společné jmění manželů, plní oba manželé společně a nerozdílně.

(4) Z právních úkonů týkajících se společného jmění manželů jsou oprávněni a povinni oba manželé společně a nerozdílně.

Související ustanovení: § 143, 143a

Související předpisy: § 1n. BytZ

Z literatury: *Breburda, J.* Odpovědnost manželů za závazky. PRá, 2000, č. 6, s. 24; *Dvořák, J., Spáčil, J.* Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; *Chalupa, L.* Hospodaření manželů se SJM mimo obvyklou správu. PRá, 2003, č. 1, s. 15; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; *Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J.* Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; *Radvanová, Š., Zuklínová, M.* Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha : C. H. Beck, 1999, s. 51.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Užívání a udržování společného majetku 1–3

K odst. 2:

I. Správa společného majetku 4–6

K odst. 3:

I. Solidární závazky manželů 7

K odst. 4:

I. Úkony manželů týkající se společného jmění 8

K odst. 1:

I. Užívání a udržování společného majetku

Pokud zákon stanoví, že majetek, který tvoří společné jmění manželů, užívají a udržují oba manželé společně, vyjadřuje tím pouze jejich právo, nikoliv povinnost věci užívat. Jak bude skutečně majetek užíván, měli by se manželé dohodnout. U některých věcí, tvořících tento majetek, totiž vůbec není praktické, aby ho oba manželé užívali a udržovali společně. Tak je tomu například tehdy, když každý z manželů převážně využívá jedno ze dvou motorových vozidel, která sice obě patří do společného jmění manželů, ale prakticky každé z nich téměř výlučně slouží jen jednomu z manželů (k cestě do a ze zaměstnání, k podnikatelské činnosti apod.). Naopak v případech převážné většiny rodin bude praktické společné užívání oběma manžely; proto to také zákon stanoví jako výchozí princip. Jsou-li mezi manžely neshody o užívání společných věcí, mají právo na soudní rozhodnutí, byť výslovná právní úprava o tomto jejich právu není

v občanském zákoníku obsažena (vyplývá však z § 4). Toto právo jim soudní praxe přiznává i po zániku manželství, pokud nedošlo k vypořádání společného jmění manželů. Vzdor znění § 579 dochází soudní praxe k závěru, že dohoda manželů o výkonu jejich práv k věcem v jejich společném jmění není závazná pro dědice. Práva či povinnosti z dohody o provedení úprav společné věci, které dosud nebyly realizovány, se nestávají předmětem dědictví, závazky z nich nepřecházejí na dědice (usnesení NS sp. zn. 22 Cdo 1044/2000).

- 2 Ve znění zákona účinném do 31. 7. 1998 bylo též stanoveno, že manželé v těchto případech společně hradí náklady na věci vynaložené nebo spojené s jejich užíváním a udržováním. Tuto výslovnou úpravu novela nepřevzala. Lze však mít důvodně za to, že tím nebyla míněna změna právního stavu. Ostatně jestliže jde o majetek, který tvoří společné jmění manželů, kdo jiný než manželé by měli společně hradit náklady na věci ve společném jmění manželů vynaložené nebo spojené s jejich užíváním a udržováním.

Půjde-li proto o již uvedený příklad motorových vozidel, z nichž každé využívá převážně jeden z manželů, není pochyb o tom, že povinnost hradit náklady na tyto věci vynaložené nebo spojené s jejich užíváním a udržováním zatěžuje oba manžele, nikoliv jen toho, kdo tu kterou věc převážně užívá.

- 3 Manželé by se měli dohodnout, jak bude skutečně majetek tvořící společné jmění manželů užíván a udržován. Tato dohoda by měla vycházet z hospodaření se společným majetkem. Pokud například některý z manželů použil na úhradu nákladů užívání a údržby tohoto majetku svého výlučného (odděleného) jmění, vzniká mu nárok na náhradu v případném vypořádání podle § 149 odst. 2.

Neplatí tedy v zásadě, že pokud některé věci ze společného jmění manželů má užívat a udržovat ten z manželů, jemuž tato věc převážně slouží (např. již zmíněné motorové vozidlo), stíhá povinnost hradit náklady na tyto věci vynaložené nebo spojené s jejich užíváním a udržováním vůči třetím osobám pouze tohoto manžela. Tak by tomu bylo jen v případě, že tyto věci by na základě smluv uzavřených podle § 143a tvořily výlučné (oddělené) vlastnictví některého z manželů (to vše za předpokladu, že třetí osobě byl obsah těchto smluv znám).

K odst. 2:

I. Správa společného majetku

- 4 Ačkoliv podle § 21 odst. 1 a 2 ZOR manžel je oprávněn zastupovat druhého manžela v jeho běžných záležitostech, zejména přijímat za něho běžná plnění, pokud zvláštní předpis nestanoví jinak, a ačkoliv jednání jednoho manžela při obstarávání běžných záležitostí rodiny zavazuje oba manžely společně a nerozdílně, neplatí toto ustanovení bezvýhradně ve věcech společného jmění manželů. Obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů může sice vykonávat každý z manželů, avšak v ostatních záležitostech je třeba souhlasu obou manželů. Jako v podobných případech je třeba odlišit úkony patřící do obvyklé správy majetku od úkonů, které tuto obvyklou správu přesahují. Jde-li o úkony přesahující tuto obvyklou správu má nedodržení souhlasu obou manželů za následek neplatnost právního úkonu. Kde jde o věci přesahující obvyklou správu, řešila již za úpravy účinné do 31. 7. 1998 judikatura. Podle tehdejšího znění zákona (bývalé ustanovení § 145 odst. 1 věta 2) byla sankce neplatnosti právního úkonu spojována s případem, kdy se nejednalo o běžnou záležitost týkající se společných věcí, ale o tzv. ostatní záležitost. Mezi obvyklou správou a běžnou záležitostí lze patrně v zásadě položit rovnítko. Proto by bylo možné

použit i při změně právní úpravy výklad vyjádřený právní teorií i judikaturou, o jaké případy jde při běžných nebo ostatních záležitostech, tj. při obvyklé správě majetku a v ostatních záležitostech.

Tak např. soudní praxe nepovažovala za běžnou záležitost (a patrně ani nyní nebude moci považovat za obvyklou správu majetku) darování nemovitosti nebo poskytnutí daru nikoli nepatrné hodnoty třetí osobě anebo zastavení nemovitosti. Naproti tomu běžnou záležitostí (tedy věcí náležející do obvyklé správy majetku) bude například nadále obstarávání běžného chodu domácnosti (nákupy spotřebních předmětů, pokud mají přiměřený rozsah a hodnotu), obstarávání běžných oprav v domácnosti, plnění pravidelných platebních povinností (jako jsou např. placení záloh za tzv. služby spojené s užíváním bytu, poplatků pro školní jídelnu dětí manželů nebo obstarávání jiných osobních potřeb dětí manželů).

Soudní praxe zatím zachovává výklad (R 22/1983), že při nabytí věci není kupní smlouva úkonem, který se týká společné věci, a tudíž kupující manžel nepotřebuje ani tehdy, nejde-li o obvyklou správu, souhlas druhého manžela k použití společných peněžních prostředků. Toto stanovisko, jednoznačně vyhovující jistotě a bezpečnosti právního obchodu, nenutí obchodníky zkoumat, zda kupující manžel měl k dispozici se společnými penězi souhlas druhého manžela, a proto vyhovuje praktickým potřebám; bylo však částečně zpochybněno již v dřívějších výkladových komentářích k občanskému zákoníku (srov. Občanský zákoník. Komentář. Sv. I. Praha : Panorama, 1987, s. 514).

Vystupuje-li v kupní smlouvě o převodu nemovitosti, která je evidována v katastru nemovitostí, jako nabyvatel jen jeden manžel a k nabytí nemovitosti byly použity společné zdroje manželů, stává se vkladem do katastru nemovitostí tato nemovitost předmětem společného jmění manželů, nevyplývá-li ze smlouvy uzavřené podle § 143a něco jiného. Z výpisu z katastru nemovitostí nemusí být vždy tato skutečnost zřejmá; z důvodu právní jistoty lze jen doporučit nahlédnutí do sbírky listin. Osobní stav nabyvatele v rámci vkladového řízení katastrální úřad nepřezkoumává.

Vybočí-li právní úkon některého z manželů z těchto mezí, jde o relativní neplatnost úkonu podle § 40a.

K odst. 3:

I. Solidární závazky manželů

Závazky, které tvoří společné jmění manželů, plní oba manželé společně a nerozdílně. Manželé jsou tedy v tomto případě společnými dlužníky. Tato solidarita, založená přímo zákonem, vede ke všem důsledkům pasivní solidarity podle § 511. V tomto ustanovení se naplno promítají majetkové důsledky zařazení závazku do společného jmění. Za závazky takto vzniklé odpovídají manželé svým veškerým majetkem. Tím je nutno rozumět jak majetek tvořící předmět společného jmění, tak i výlučný majetek každého manžela. Vyloučit právní důsledky této odpovědnosti může smlouva o zúžení společného jmění manželů sepsaná notářským zápisem podle § 143a jen za předpokladu, že obsah této smlouvy byl jiným osobám (věřitelům) znám. Tak doposud judikovala soudní praxe (srov. rozsudek NS sp. zn. 32 Odo 529/2003, usnesení NS sp. zn. 32 Odo 1082/2003).

V rozsudku NS sp. zn. 31 Odo 677/2005 ze dne 12. 9. 2007 řešil velký senát občanskoprávního a obchodního kolegia Nejvyššího soudu otázku, zda splnění závazku, který jednomu z manželů vznikl za trvání manželství, může věřitel v nalézacím řízení soudně vymoci i po druhém z manželů (tj. zda ve sporu o splnění takového závazku

je druhý manžel pasivně věcně legitimován). Oproti závěrům vyjádřeným shora došel velký senát k závěru, že s přihlédnutím k teleologickému výkladu zkoumaných ustanovení lze usuzovat, že úpravou obsaženou v ustanovení § 145 odst. 3 zákonodárce nezamýšlel prolomit princip autonomie vůle smluvních stran v procesu vzniku závazků ze smluv a vnutit jim jako zákonný důsledek vzniku smlouvy prostřednictvím institutu společného jmění manželů jako další smluvní stranu i manžela smluvní strany. Podle právního názoru zaujatému v tomto případě velkým senátem byl odmítnut závěr, že splnění závazku náležejícího do společného jmění manželů sjednaného jen jedním z manželů může věřitel v nalézacím řízení vymoci i (jen) po druhém z těchto manželů. To totiž podle názoru velkého senátu vnáší značnou nejistotu do právních vztahů vzniklých na základě smluv, a to nejen na straně dlužníka, nýbrž i na straně věřitele. Závazky náležející do společného jmění manželů (pokračuje v odůvodnění velký senát) nasmlované jedním z manželů nemusí mít charakter peněžitých závazků, přičemž může jít o závazky, jež druhý manžel sice splnit může, nebude však k tomu odborně vybaven. Ve svém důsledku tak tento rozsudek odmítá, že by každý závazek smluvený pouze jedním z manželů, byl závazkem vzniklým oběma manželům společně.

I když citovaný uvedený rozsudek vyvolává nemalé pochybnosti, a to zejména s ohledem na rozpor jeho závěrů s výslovným textem zákona [srov. § 143 odst. 1 písm. b), jakož i ustanovení § 145 odst. 3], je nutné na toto rozhodnutí Nejvyššího soudu odbornou veřejnost upozornit.

V souvislosti s výkonem rozhodnutí vyvstává otázka, kdy lze postihnout majetek ve společném jmění; předmětem výkonu rozhodnutí totiž může být jak závazek společný oběma manželům, který je předmětem společného jmění, tak i závazek jen jednoho z manželů, který do společného jmění nespadá. Občanský soudní řád připouští, aby výkon rozhodnutí na majetek patřící do společného jmění manželů byl nařízen také tehdy, jde-li o vydobytí závazku, který vznikl za trvání manželství jen jednomu z manželů. Za majetek patřící do společného jmění povinného a jeho manžela se přitom pro účely nařízení výkonu rozhodnutí považuje také majetek, který netvoří součást společného jmění manželů jen proto, že byl smlouvou zúžen zákonem stanovený rozsah společného jmění manželů nebo že byl smlouvou vyhrazen vznik společného jmění ke dni zániku manželství (§ 262a odst. 1 OSŘ). Ovšem skutečnost, že výkon rozhodnutí byl nařízen na majetek ve společném jmění manželů k vymožení závazku, který do společného jmění nevchází, ještě nutně neznamená, že tento majetek musí být výkonem též postižen. Zákon totiž zjevně vychází z toho, že právo druhého manžela k majetku ve společném jmění je právem, které nepřipouští výkon rozhodnutí, a proto poskytuje – patrně s výjimkou případů uvedených v § 262a odst. 2 OSŘ – druhému manželovi obdobně excindační žalobu v případech uvedených v § 267 odst. 2 OSŘ. To ovšem ještě neznamená, že věřitel nemůže dosáhnout uspokojení pohledávky z majetku ve společném jmění. Nemá-li totiž dlužník výlučný majetek, ze kterého lze pohledávku uspokojit, a druhý manžel úspěšně uplatnil excindační žalobu, může věřitel podat návrh na prohlášení konkurzu na dlužníka; v rámci konkurzního řízení pak dojde k zániku a vypořádání společného jmění a z části připadlé úpadci bude možno dluh uspokojit.

K odst. 4:

I. Úkony manželů týkající se společného jmění

- 8 Solidarita obou manželů se dotýká rovněž úkonů týkajících se společného jmění manželů. To, že zákon stanoví, že z právních úkonů týkajících se společného jmění manželů jsou oprávněni a povinni oba manželé společně a nerozdílně, ovšem znamená,

že jde nejen o pasivní solidaritu podle § 511 odst. 1, ale i o aktivní solidaritu manželů podle § 513. Každý manžel je oprávněn svým jménem domáhat se vydání předmětu společného jmění na třetí osobě, požadovat zaplacení dlužné pohledávky atd. Blíže srov. výklad k ustanovení § 513.

Z judikatury:

Z následující judikatury, vydané ještě za účinnosti předchozí právní úpravy, lze i nadále přiměřeně vycházet:

I. Běžné záležitosti; obvyklá správa

R 15/1964: Prodej nemovitosti je dispozicí vybočující z obvyklé správy majetku manželů.

R 42/1964: Za trvání manželství užívají oba manželé společné věci v bezpodílovém spoluvlastnictví (rozuměj dnes ve společném jmění manželů). Je-li předmětem tohoto spoluvlastnictví osobní automobil, nemůže se jeden z manželů domáhat na druhém manželovi vydání dokladů k vozu a zcela vyloučit druhého manžela z možnosti společného užívání vozu.

R 46/1966: Běžnou záležitostí (rozuměj věcí, spadající pod obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů) je čerpání společných úspor na úhradu potřeb společného dítěte v přiměřeném rozsahu a na nákup běžného ošacení.

R 21/1972: K darování nemovitosti patřící do bezpodílového spoluvlastnictví manželů (rozuměj společného jmění manželů) je nutný souhlas obou manželů.

R 42/1972: U běžné záležitosti (rozuměj záležitosti, které spadají pod obvyklou správu majetku náležejícího do společného jmění manželů) nemusí jít jen o úkony, které se týkají správy majetku, i když tyto úkony budou zřejmě nejčastější. Bude proto třeba při posouzení, zda jde o běžnou záležitost (rozuměj obvyklou věc správy majetku), vycházet vždy z náležitě zjištěných okolností jednotlivého případu.

R 42/1972: Každý z manželů má vlastnické právo k celé věci v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů (rozuměj ve společném jmění manželů), jež je ovšem omezeno stejným právem druhého manžela.

Sou R NS č. C 420 – NS sp. zn. 33 Cdo 1079/99: 1. K právnímu úkonu, jímž má být věc smlouvou o smlouvě budoucí teprve získána do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, nepotřebuje manžel souhlas druhého manžela, i když nejde o běžnou záležitost.

2. Pokud účastníci ve smlouvě o smlouvě budoucí sjednali jako smluvní pokutu nevrácení zálohy, je podmínkou platnosti tohoto ujednání o smluvní pokutě platnost smlouvy o smlouvě budoucí.

3. Porušil-li odvolací soud zásadu dvouinstančnosti občanského soudního řízení tím, že odepřel účastníkům možnost přezkumu správnosti nových, popřípadě z (nesprávného) pohledu soudu prvního stupně dosud bezvýznamných skutkových zjištění, je řízení postiženo vadou řízení, která měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Sou R NS č. C 584 – NS sp. zn. 22 Cdo 1509/99: Je-li smlouva o převodu nemovitosti náležející do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, uzavřená v rozporu s § 145 odst. 2 ObčZ jen jedním z manželů jako převodcem, platná, protože se druhý z manželů neplatností právního úkonu podle § 40a ObčZ nedovolal, nešlo o převod odděleného majetku jednoho z manželů, ale o převod věci v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů. Jestliže kupující zaplatil kupní cenu manželovi, který nebyl účastníkem smlouvy o převodu nemovitosti, plnil tak solidárně oprávněnému a zaplacení kupní cena se stala společným majetkem manželů, který v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví přísluší vypořádat; nejde o bezdůvodné obohacení manžela, jemuž bylo plněno.

Sou R NS č. C 3683 – NS sp. zn. 22 Cdo 2263/2004: Bývalý účastník společného jmění manželů nemůže zcela vyloučit druhého z užívání věci, která dosud nebyla po zániku společného jmění vypořádána, nejde-li o případ, že účastníci měli ve společném jmění anebo ve vlastnictví dvě věci sloužící stejnému účelu.

Sou R NS č. C 3833 – NS sp. zn. 29 Odo 162/2005: Uzavírá-li jeden z manželů smlouvu o úvěru a ve smlouvě vystupuje jako dlužník, je z této smlouvy zavázán a oprávněn jen on a k její platnosti není třeba souhlasu druhého manžela. Takový souhlas nepotřebuje ani k uznání závazku z uvedené smlouvy.

Sou R NS č. C 3834 – NS sp. zn. 29 Odo 398/2005: K převzetí ručitelského závazku jedním z manželů není potřebný souhlas druhého manžela.

PR, 1996, č. 6 – VS v Praze sp. zn. 5 Cmo M4/94: 1. Platnost sjednané kupní smlouvy není podmíněno výší ceny, za kterou prodávající prodávanou věc pořídil.

2. Manžel, který je podnikatelem – fyzickou osobou, nepotřebuje k uzavření úvěrové smlouvy souhlas druhého manžela, i když bezpodílové spoluvlastnictví manželů nebylo zrušeno.

PR, 1997, č. 4 – VS v Praze sp. zn. 5 Cmo 735/95: 1. K závaznosti podpisu směnky jedním z manželů, kteří nemají rozdělené bezpodílové spoluvlastnictví manželů nevyžaduje se souhlas druhého z manželů s tímto podpisem.

2. Také tehdy, vyplývá-li z hmotného práva lhůta delší pro námitky, odpor, vyjádření nesouhlasu apod., je nutno proti směnečnému platebnímu rozkazu i tyto vznést ve lhůtě podle § 175 odst. 1 OSŘ, jinak nabude směnečný platební rozkaz účinků pravomocného rozsudku a soud se jimi v tomto řízení dále zabývat nesmí.

II. Soudní ochrana; aktivní legitimace každého z manželů

R 10/1990: Každý z bezpodílových spoluvlastníků (rozuměj subjektů práv a povinností ke společnému jmění manželů) je samostatně oprávněn k podání žaloby o vydání neoprávněně zadržované věci z bezpodílového spoluvlastnictví (rozuměj ze společného jmění manželů) a také žaloby o vyklizení nemovitosti, která je v bezpodílovém spoluvlastnictví (rozuměj ve společném jmění manželů).

(*Poznámka:* Uvedená judikatura se týkala institutu bezpodílového spoluvlastnictví manželů, nikoliv společného jmění manželů; proto ji lze užít jen podpůrně, navíc při zhodnocení změn, které od jejího vydání nastaly v politickém, ekonomickém a společenském vývoji.)

PR, 2000, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1806/98: 1. Pokud se osoba, která je dotčena relativní neplatností právního úkonu, této neplatnosti nedovolá, na právní úkon se pohlíží jako na platný a nabyvatel se stává vlastníkem převáděné věci. Pokud dotčená osoba námitku relativní neplatnosti právního úkonu uplatní, účinky právního úkonu se ruší a vlastnictví zaniká ex tunc. To ovšem nic nemění na skutečnosti, že nabyvatel se stal vlastníkem věci, a pokud ji držel, jeho držba nebyla neoprávněná.

2. Výši nároku oprávněného držitele na náhradu nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, nelze určit dříve, než je věc vrácena vlastníkov. Proto držitel nemůže požadovat uspokojení nároku před vrácením věci vlastníkov. Promlčení práva oprávněného držitele na náhradu nákladů, které účelně vynaložil na věc po dobu oprávněné držby, počíná běžet den po vydání předmětu držby.

PR, 2001, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 366/99: 1. Žaloba na určení vlastnictví k motorovému vozidlu podle § 80 písm. c) OSŘ nemůže být zpravidla opodstatněna tam, kde lze žalovat na splnění povinnosti, a to ani v souvislosti s tím, že u dopravního inspektorátu jsou vedeni jako držitelé vozidla žalovaní. Rozhodnutí soudu, jímž je uložena dosavadním držitelům motorového vozidla povinnost vozidlo vydat žalobci, je dostatečným dokladem o oprávněnosti žalobce k držení motorového vozidla.

2. Každý z bezpodílových spoluvlastníků je samostatně oprávněn k podání žaloby na vydání neoprávněně zadržované věci z bezpodílového spoluvlastnictví. Toto právo má obdobně i v době, kdy bezpodílové spoluvlastnictví již zaniklo, avšak nebylo vypořádáno.

Domáhá-li se bezpodílový spoluvlastník proti třetí osobě vydání věci, kterou druhý bezpodílový spoluvlastník převedl na třetí osobu neplatnou kupní smlouvou (§ 145 odst. 2 ObčZ), nelze povinnost vydat věc žalobci vázat na vrácení kupní ceny.

SR, 2006, č. 1 – NS sp. zn. 17 Co 8/2005: Současné znění občanského zákoníku nevylučuje soudní rozhodování o úpravě užívání věci, která je ve společném jmění manželů.

Sou R NS č. C 45 – NS sp. zn. 22 Cdo 2433/99: 1. Jestliže odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně postrádá skutková zjištění učiněná s odkazem na příslušné důkazy a pokud ze závěrů soudu ohledně různých sporných položek, není patrné, z jakých důkazů soud vycházel a jakými úvahami se při jejich hodnocení řídil, jde o nepřezkoumatelný rozsudek. V takovém případě nejsou splněny předpoklady pro opakování dokazování nebo jeho doplňování odvolacím soudem a nezbyvá, než takové rozhodnutí zrušit podle § 221 odst. 1 písm. c) OSŘ. Pokud tak odvolací soud nečinil, zatížil řízení vadou, která měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci [§ 241 odst. 3 písm. b) OSŘ].

2. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví musí být z odůvodnění rozsudku jednoznačně zřejmé, jak soud došel k částce, kterou je povinen jeden z účastníků zaplatit na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví druhému účastník. Výpočet této částky má být natolik přehledný, aby se kdokoli mohl přesvědčit o jeho správnosti. Pokud odůvodnění rozsudku takový výpočet neobsahuje, je rozsudek nepřezkoumatelný a řízení je tak postiženo vadou ve smyslu § 241 odst. 3 písm. b) OSŘ.

3. Jestliže bezpodílové spoluvlastnictví účastníků zaniklo před 1. lednem 1992, je třeba v řízení o vypořádání takového spoluvlastnictví aplikovat příslušná ustanovení občanského zákoníku ve znění před novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb.

4. Nezabývaly-li se soudy obou stupňů námitkami žalobkyně týkajícími se okolností rozhodných pro posouzení věci, přestože žalobkyně k jejich prokázání navrhla důkazy, jde o vadu řízení podle § 241 odst. 3 písm. b) OSŘ.

5. Jestliže jeden z manželů nakládal s věcí nebo úsporami, které jsou v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, způsobem, který je v rozporu s ustanovením § 145 odst. 1 ObčZ ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., pak k tomuto neplatnému právnímu úkonu nelze přihlížet a věc nebo úspory je třeba zařadit do masy bezpodílového spoluvlastnictví a vypořádat.

Příkazání vkladu na vkladní knížce některému z účastníků výrokem rozsudku však nepřichází v úvahu, jestliže ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví účastníků vklad na vkladní knížce již neexistoval. Pokud neexistoval, protože účastník vklad bez souhlasu druhého účastníka za trvání manželství vybral a spotřeboval pro sebe, je třeba vybranou částku zařadit do bezpodílového spoluvlastnictví účastníků a vypořádat ji. Přitom však není třeba, aby povinnost prvního účastníka tuto částku do společného majetku nahradit byla vyslovena výrokem rozsudku.

6. Zůstatky na účtech, na nichž byly uloženy peněžní prostředky v cizí měně, které byly vybrány po zániku bezpodílového spoluvlastnictví, se při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví vyčísľují v Kč podle kurzu měn v době jejich spotřeby. Pokud nejsou tyto prostředky spotřebovány, je rozhodující kurz v době rozhodnutí soudu.

7. Při stanovení ceny nemovitosti v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vychází z obecné ceny, tj. ceny nemovitosti obvyklé v daném místě a v době rozhodování, která vyjadřuje aktuální tržní hodnotu nemovitosti.

8. Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví může soud stanovit jiné podíly manželů na společném majetku než stejné. Tak tomu může být v případě světově úspěšného sportovce, který vyvíjel značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících značných příjmů umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty.

Na společných dlužích se účastníci podílejí zásadně ve stejném poměru, v jakém se podílejí na společném majetku.

9. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví nemůže soud přikázat určitou věc do podílového spoluvlastnictví účastníků aniž se vypořádal s námitkami účastníků, že tuto věc nedrží, popřípadě, že jako předmět jejich spoluvlastnictví již neexistuje.

10. Výrok stanovící povinnost vydání věci v rámci řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nemusí být součástí žalobního návrhu; soud takto může rozhodnout i bez návrhu, neboť ve smyslu § 153 odst. 2 OSŘ není v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví žalobním návrhem vázán. Předpokladem takového rozhodnutí ovšem je, že věc, jež má být vydána, byla učiněna předmětem řízení.

Sou R NS č. C 412 – NS sp. zn. 22 Cdo 366/99: Každý z bezpodílových spoluvlastníků je samostatně oprávněn k podání žaloby na vydání neoprávněně zadržované věci z bezpodílového spoluvlastnictví. Toto právo má obdobně i v době, kdy bezpodílové spoluvlastnictví již zaniklo, avšak nebylo vypořádáno.

Domáhá-li se bezpodílový spoluvlastník proti třetí osobě vydání věci, kterou druhý bezpodílový spoluvlastník převedl neplatnou kupní smlouvou na třetí osobu (§ 145 odst. 2 ObčZ), nelze povinnost vydat věc žalobci vázat na vrácení kupní ceny.

Sou R NS č. C 1191 – NS sp. zn. 28 Cdo 555/2002: K aktivní legitimaci k žalobě na ochranu vlastnictví k věci ve společném jmění manželů

Ochrany vlastnictví k věci ve společném jmění manželů vůči neoprávněným zásahům třetích osob se u soudu může domáhat také jen jeden z manželů, i když s tím druhý manžel nesouhlasí.

Sou R NS č. C 1551 – NS sp. zn. 25 Cdo 2715/2000: K pasivní legitimaci při bezdůvodném obohacení získaném bez právního důvodu jedním z manželů za trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů

V řízení o vydání bezdůvodného obohacení plněním bez právního důvodu je pasivně legitimován jen ten z manželů, který bezdůvodné obohacení získal, i když k němu došlo za trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Sou R NS č. C 4462 – NS sp. zn. 22 Cdo 1374/2005: Soud může upravit užívání věci ve společném jmění manželů tak, že ji bude užívat výlučně jeden z manželů i tehdy, když druhý manžel jinou společnou věc sloužící stejnému účelu bez souhlasu manžela prodá a pro svoje potřeby používá věc téhož druhu, náležející osobě, se kterou sdílí společnou domácnost.

III. Odstoupení od smlouvy; vrácení daru

PR, 2002, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 2731/2000: Pokud jen jeden z manželů bez souhlasu druhého vyzval obdarovaného, aby vrátil nemovitosti darované mu oběma manžely z jejich bezpodílového spoluvlastnictví, protože se k němu obdarovaný choval tak, že tím hrubě porušil dobré mravy, je taková výzva k vrácení daru relativně neplatným právním úkonem.

Sou R NS č. C 497 – NS sp. zn. 22 Cdo 3005/99: Jestliže účastníky smlouvy o převodu nemovitosti na jedné straně byli manželé, je třeba, aby odstoupení od této smlouvy bylo adresováno

oběma manželům a aby se projev vůle od smlouvy odstoupit dostal do dispozice každého z nich; jinak účinky odstoupení od smlouvy nenastanou.

Sou R NS č. C 906 – NS sp. zn. 22 Cdo 2731/2000: Pokud jen jeden z manželů bez souhlasu druhého vyzval obdarovaného, aby vrátil nemovitosti darované mu oběma manžely z jejich bezpodílového spoluvlastnictví, protože se k němu obdarovaný choval tak, že tím hrubě porušil dobré mravy, je taková výzva k vrácení daru relativně neplatným právním úkonem.

IV. Solidární závazek manželů

Sou R NS č. C 3144 – NS sp. zn. 32 Odo 1082/2003: Za závazek jednoho z manželů uhradit cenu zhotovených věcí, vzniklý za trvání manželství, odpovídají manželé společně a nerozdílně. Pozor: Opačně sp. zn. 31 Odo 677/2005

§ 146 [Souhlas k podnikání]

Majetek ve společném jmění manželů nebo jeho část může jeden z manželů použit k podnikání se souhlasem druhého manžela. Souhlas je třeba udělit při prvním použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části. K dalším právním úkonům souvisejícím s podnikáním již souhlas druhého manžela není třeba.

Související ustanovení: § 143, 145

Související předpisy: § 2, 38i ObchZ; § 268n. IZ; § 262a OSŘ

Z literatury: Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; Salačová, M. Podnikání a zákonné majetkové společenství manželů. Právo a podnikání, 1996, č. 5, s. 19.

Obsah výkladu:

- I. Společné jmění a podnikání.....1–4

I. Společné jmění a podnikání

- 1 K výkonu podnikatelské činnosti jednoho z manželů nebývá použit jen jeho oddělený (samostatný) majetek, ale i majetek ve společném jmění manželů. Z důvodů ochrany druhého manžela se stanoví, že k použití majetku ve společném jmění manželů nebo jeho části může dojít jen se souhlasem druhého manžela. Podnikáním se podle § 2 odst. 1 ObchZ rozumí soustavná činnost prováděná podnikatelem vlastním jménem a na vlastní odpovědnost za účelem dosažení zisku. Podnikání je tedy nutno chápat jako činnost, z níž výnosy náležejí oběma manželům a která obvykle slouží i k získávání hodnot náležejících do společného jmění manželů. Potom ovšem nelze opomenout ani výdaje a závazky podnikajícího manžela, které mu vznikly v souvislosti s jeho podnikáním, neboť je nelze oddělovat od podnikání, z něhož má prospěch i druhý manžel.
- 2 Rejstříkový soud vede pro každého zapsaného podnikatele zásadně zvláštní složku. Ustanovení § 27 odst. 3 ObchZ stanoví, že součástí obchodního rejstříku je sbírka listin. Do sbírky listin musí být založen doklad o souhlasu druhého manžela s použitím majetku ve společném jmění manželů k podnikání podle zvláštního předpisu, stejnopis notářského zápisu o smlouvě o změně rozsahu společného jmění nebo o výhradě jeho vzniku podle zvláštního právního předpisu. Byla-li taková smlouva uzavřena, nebo rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění, popř. smlouva o rozdělení příjmů z podnikání podle zvláštního právního předpisu, v případě rozvodu musí být uložena dohoda o vypořádání společného jmění podle zvláštního právního předpisu nebo rozhodnutí soudu či prohlášení podnikatele, že k dohodě ani rozhodnutí soudu nedošlo.

Jestliže zákon požaduje, aby byl doložen doklad o souhlasu manžela s použitím společného jmění nebo jeho části k podnikání, je nepochybné, že doklad o souhlasu musí být písemný. Podnikatel zapsaný v obchodním rejstříku je povinen předložit rejstříkovému soudu listiny, které se zakládají do sbírky listin bez zbytečného odkladu, poté co nastala rozhodná skutečnost. Rozsah a způsob zveřejnění oznámení o uložení listiny do sbírky listin upravuje nařízení vlády č. 503/2000 Sb., o obchodním věstníku. Na ostatní podnikatele, tj. na ty, kteří se nezapisují do obchodního rejstříku, jsou však uvedeni v § 2 odst. 2 písm. b) až d) ObchZ, se tato oznamovací povinnost nevztahuje.

Soudní praxe dovodila (srov. rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1731/2003), že souhlas podle § 146 má jen ten důsledek, že právní úkony podnikajícího manžela při dispozici se společným majetkem nejsou relativně neplatné ve smyslu § 145 odst. 2 a § 40a, ovšem sám o sobě nemůže vyloučit oprávnění druhého z manželů společný majetek užívat. S tím ovšem nepochybně souvisí i to, co dále v ustanovení § 40a zákon uvádí, že totiž se neplatnosti nemůže dovolávat ten, kdo ji sám způsobil.

Složitě je řešení otázky, zda souhlas udělený druhému manželovi k podnikání se společným majetkem lze odvolat. Na jedné straně je třeba zvážit, že důsledky takového odvolání by měly mnohdy likvidační vliv na podnikání a závažně by se dotkly práv třetích osob, na druhé straně však mohou nastat případy, kdy odvolání souhlasu bude jediným způsobem obrany proti svévolnému jednání podnikajícího manžela. Zdá se, že nejlepší bude připustit střední cestu; podle té by odvolání bylo možné, avšak pokud by tu nebyly pro takový postup opravdu vážné důvody nebo by hrozilo vážné poškození práv třetích osob jednajících v dobré víře, odvolání by bylo neplatné (§ 3, 39).

Z judikatury:

PR, 1999, č. 5 – NS sp. zn. 2 Cdon 2072/97: 1. Souhlasem ve smyslu § 16 odst. 1 zák. č. 105/1990 Sb., o soukromém podnikání, později § 148a ObčZ před novelou, provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., je třeba rozumět obecný (generální) předem daný souhlas manžela podnikatele poté, co tento zahájil podnikání, a to před prvním právním úkonem, při němž měl být, v souvislosti s jeho podnikáním, použit majetek (jeho část) náležející do bezpodílového spoluvlastnictví manželů. Muselo jít o souhlas k použití jakéhokoliv (bližší neurčeného) majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů za uvedeným účelem. Souhlas k jednorázovému použití majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů na konkrétní podnikatelský účel sám o sobě není souhlasem ve smyslu uvedených ustanovení.

2. Tento souhlas manžela mohl být učiněn i konkludentně, a to i pro případ použití nemovitostí patřících do bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Sou R NS č. C 545 – NS sp. zn. 22 Cdo 1044/2000: 1. Věcné projednání vzájemného návrhu podaného v odvolacím řízení není přípustné.

2. Ztratí-li žalobce smrtí způsobilost být účastníkem řízení o užívání věci patřící do dosud nevypovědaného bezpodílového spoluvlastnictví manželů (§ 146 ObčZ ve znění před novelou č. 91/1998 Sb.), nepřichází v úvahu jiný postup, než zastavení řízení.

Sou R NS č. C 2659 – NS sp. zn. 22 Cdo 1731/2003: Souhlas jednoho z manželů s použitím majetku ve společném jmění k podnikání druhého manžela neopravňuje podnikajícího manžela k tomu, aby nadále tento majetek užíval výlučně nebo aby výlučně rozhodoval o způsobu jeho užívání.

§ 147 [Odchylná úprava]

Manželé mohou smlouvou uzavřenou formou notářského zápisu upravit správu společného jmění odchylně. Stejně mohou upravit správu svého budoucího společného jmění muž a žena, kteří chtějí uzavřít manželství. Ustanovení § 143a odst. 4 platí zde obdobně.

Související ustanovení: § 143, 143a, 144, 145, 146

Související předpisy: § 1n. BytZ

Z literatury: Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha : C. H. Beck, 1999.

Obsah výkladu:

I. Modifikace správy společného jmění manželů..... 1–4

I. Modifikace správy společného jmění manželů

- 1 Smyslem nové zákonné úpravy je umožnit nejen manželům, ale i snoubencům (tedy těm, kteří chtějí uzavřít manželství), aby si správu svých majetkových vztahů upravili podle vlastních potřeb a zájmů.
- 2 Potřeby manželů, které najdou výraz v uzavřené smlouvě, budou nepochybně atypické, tak např. se manželé mohou dohodnout, že správu společného jmění bude vykonávat jen jeden z nich či – což bude zřejmě méně běžné – ji budou vykonávat společně oba dva, a to bez zřetele k tomu, zda se jedná o obvyklou správu společného majetku či o ostatní záležitost.
- 3 Jako je tomu obdobně ve srovnatelných případech, vyžaduje zákonná úprava nejen formu písemnou, ale i formu notářského zápisu k platnosti smluv o úpravě správy společného jmění odchylné od obecné úpravy. Z ustanovení § 38i ObchZ však nevyplývá povinnost učinit tento zápis součástí sbírky listin vedené rejstříkovým soudem.
- 4 V zájmu ochrany věřitelů i v těchto případech platí, že se manželé na příslušnou, mezi nimi uzavřenou smlouvu mohou odvolávat vůči jiné (tj. třetí) osobě jen tehdy, jestliže jí byl obsah smlouvy znám. Tato úprava, ačkoliv se na první pohled může zdát tvrdá vůči manželům, má však své hluboké racionální jádro: Partner manželů (zejména pokud je v postavení věřitele) by totiž měl mít v každém případě vždy k dispozici dostatek informací, aby se mohl uváženě a svobodně rozhodnout o osudu svých majetkoprávních nároků. Pokud by tomu tak nebylo (zejména pokud by manželé mohli vůči třetím osobám profitovat ze svých majetkoprávních ujednání, která ostatním nebyla známa), byl by narušen princip rovnosti subjektů občanskoprávních vztahů; zde už by nešlo o pouhý rozpor se zákonem v oblasti úpravy občanskoprávních vztahů, ale o kolizi s Ústavou (Listinou základních práv a svobod).

Z judikatury:

SR, 2005, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 2296/2004: 1. Výkon soukromé lékařské praxe je podnikáním lékaře jako podnikatele a soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek jeho podnikání, je podnikem, pro který platí pravidla vypořádání BSM uplatňující se i v případě jiných podniků.

2. Podnikající manžel je povinen nahradit do BSM takovou částku, jež se rovná pozitivnímu (kladnému) rozdílu mezi aktivy a pasivy jeho podnikání ke dni zániku BSM, což zpravidla je cena jeho podniku (pokud nebyl vytvořen i vynaložením oddělených prostředků podnikajícího manžela).

3. Pokud se předmětem vypořádání BSM stane podnik, investice vynaložené na zřízení provozovny, resp. ordinace, se při vypořádání BSM samostatně nezohledňují. Pro vypořádání BSM mají tyto investice význam v tom, že případná pohledávka vzniklá na základě takové investice vůči třetí osobě je součástí nehmotné složky podnikání podnikajícího manžela a musí k ní být přihlédnuto při stanovení ceny jeho podniku ke dni zániku BSM. Jde-li o pohledávku vynaloženou na zřízení provozovny v budově patřící třetí osobě, je třeba přihlédnout k tomu, zda nájemce je oprávněn požadovat po pronajímateli náhradu vynaložených nákladů.

4. Slouží-li předmět leasingu výlučně podnikání jednoho z manželů, náleží práva a povinnosti s ním spojená k jeho podniku, a proto lze k hodnotě majetkového práva spjatého s leasingem přihlídnout jen v rámci zjišťování ceny podniku.

Sou R NS č. C 1177 – NS sp. zn. 21 Cdo 1290/2001: Při splnění předpokladů uvedených v § 42a ObčZ je odporovatelným též právní úkon, kterým věc ušla z bezpodílového spoluvlastnictví dlužníka a jeho manžela. Skutečnost, že věřitel nemá za manželem dlužníka vymahatelnou pohledávku, je sama o sobě nerozhodná.

SJS č. 697/2000 Rs – KS v Hradci Králové sp. zn. 30 Ca 219/99-19: Byl-li podán návrh na vklad práva vlastnického do katastru nemovitostí poté, co se stalo vůči manželce povinným vykonatelným usnesení o zákazu převodu nemovitosti v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů (nyní ve společném jmění manželů), brání povolení vkladu do katastru nemovitostí ustanovení § 5 odst. 1 písm. f) zákona č. 265/1992 Sb., i když se usnesení o zákazu nestalo dosud vykonatelným vůči manželovi jako povinnému.

§ 148 [Změny provedené soudem]

(1) Soud může ze závažných důvodů na návrh některého z manželů zúžit společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.

(2) Na návrh některého z manželů soud zúží společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti v případě, že jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti.

(3) Je-li podnikatelská činnost po rozhodnutí soudu podle odstavce 2 vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela, který není podnikatelem, rozdělí se mezi ně příjmy z podnikání v poměru stanoveném písemnou smlouvou; nebyla-li taková smlouva uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem.

(4) Jestliže o společném jmění manželů bylo rozhodnuto podle odstavce 1 nebo 2, může být rozšířeno do předchozího rozsahu jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů.

Související ustanovení: § 143, 143a, 144

Související předpisy: § 136 odst. 1, 2 ObchZ

Z literatury: Baudyš, P. Vypořádání nemovitostí vyloučených ze společného jmění jeho zúžením. BA, 1999, č. 8, s. 19; Dvořák, J., Spáčil, J. Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J. Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; Radvanová, S., Zuklínová, M. Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha : C. H. Beck, 1999.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Oprávnění soudu zúžit společné jmění manželů 1–3

K odst. 2:

I. Povinnost soudu zúžit společné jmění manželů 4–5

K odst. 3:

I. Rozdělení příjmů z podnikání mezi manžele 6

K odst. 4:

I. Obnovení původního rozsahu společného jmění manželů 7–8

K odst. 1:**I. Oprávnění soudu zúžit společné jmění manželů**

- 1 Základní mez, na kterou lze společné jmění manželů zúžit, tvoří obvyklé vybavení společné domácnosti. K pojmu obvyklé vybavení společné domácnosti srov. výklad k § 143a.
- 2 Základním kritériem pro rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění manželů bude posouzení konkrétních okolností případu, zejména s přihlédnutím k majetkovým poměrům manželů ve vztahu k tomu, jakou funkci mají jednotlivé věci tvořící soubor majetku společného jmění manželů. To může být různé vzhledem ke konkrétnímu postavení manželů, jejich profesnímu zaměření, pracovním nebo podnikatelským aktivitám, váze, jakou oba manželé kladou důraz na využití určitého předmětu z majetkového souboru, který tvoří společné jmění manželů, apod. Závažné důvody, kterými zákon podmiňuje zúžení společného jmění manželů rozhodnutím soudu, budou tedy vždy záležet na posouzení konkrétního případu. I když v soudní praxi dochází k zúžení společného jmění manželů obvykle až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, je v části literatury zastáván názor, že soud může zúžit rozsah společného jmění manželů i méně, tj. nikoliv vždy až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti podle pravidla minus in maiore continetur. Posléze uvedenému právu soudu odpovídá i oprávnění manželů smluvně zúžit společné jmění i jen o jednotlivé majetkové kusy smlouvou podle § 143a.
- 3 Jaké důvody bude třeba v soudní praxi hodnotit jako „závažné důvody“, je ponecháno k posouzení soudní praxe. Závažným důvodem, pro který soud může na návrh některého z manželů společné jmění manželů zúžit, může být například takové chování některého z manželů, které bezdůvodným a neúčelným přebíráním závazků zatěžuje integritu společného jmění manželů. Může to být i chování některého z manželů např. ve vztahu k nezletilým dětem.

K odst. 2:**I. Povinnost soudu zúžit společné jmění manželů**

- 4 Je jistě obtížné posoudit přiléhavě všechny důvody pro zúžení společného jmění manželů. V jednom v zákoně uvedeném případě to však soud musí učinit. Je to tehdy, kdy jeden z manželů získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti. Soud tak nemůže učinit z úřední povinnosti, ale jen na návrh některého z manželů. Na rozdíl od odstavce 1, kdy soud může projevit tvůrčí invenci a posoudit tvrzené důvody, v odstavci 2 zákon soudu přímo ukládá, aby určitým způsobem rozhodl. Jsou-li prokázány požadované skutečnosti, soud musí rozhodnout tak, že podanému návrhu vyhová. Soud nemá možnost rozhodnout jinak. K povinnosti založit rozhodnutí soudu o zúžení společného jmění, popřípadě smlouvu o rozdělení příjmů z podnikání do sbírky listin srov. § 38i odst. 1 písm. k) ObchZ.
- 5 V podrobnostech je k tomu potřebné uvést:
K výkonu podnikatelské činnosti jednoho z manželů bývá použit jak jeho oddělený (samostatný) majetek, tak i majetek ze společného jmění manželů. Zákon proto chrání práva druhého, tj. nepodnikajícího manžela, a to tím, že mu dává možnost podat návrh k soudu na zúžení společného jmění manželů. Napříště právo manžela podat návrh na zúžení společného jmění manželů vznikne tím, že jeden z manželů se stane podnikatelem; k tomu dojde, že získá živnostenské oprávnění nebo jiné oprávnění

k podnikatelské činnosti nebo se stane neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti (společníkem ve veřejné obchodní společnosti nebo komplementářem v komanditní společnosti). Podle nové úpravy může návrh podat i ten manžel, který získal oprávnění k podnikatelské činnosti. Výnosy z podnikání manžela spadají do společného jmění, jde-li o závazky, platí obecné kritérium zakotvené v ustanovení § 143. Stane-li se manželem (podnikatelem) převzatý závazek součástí společného jmění manželů, pak podle § 262a OSŘ platí, že pohledávka věřitele jednoho z manželů může být uspokojena i ze společného jmění manželů.

K odst. 3:

I. Rozdělení příjmů z podnikání mezi manžele

Zákon rovněž pamatuje na rozdělení příjmů z podnikání, je-li podnikatelská činnost 6
vykonávána podnikatelem společně nebo za pomoci manžela. O poměru, v jakém se dělí příjmy, rozhoduje smlouva, pokud smlouva nebyla uzavřena, rozdělí se příjmy rovným dílem. Soudní praxe v rozsudku NS sp. zn. 22 Cdo 1717/2000, uveřejněném v Sou R NS č. C 1127, správně konstatovala, že pracovní činnost manžela, kterou vykonává jako osoba spolupracující s manželem-podnikatelem, není podnikáním.

Pracovní poměr mezi manžely zákoník práce neumožňuje.

K odst. 4:

I. Obnovení původního rozsahu společného jmění manželů

I když bylo rozhodnuto o zúžení společného jmění manželů podle odstavce 1 nebo 2, 7
není vyloučeno rozšířit toto společné jmění opět do původního rozsahu. To však lze jen rozhodnutím soudu, na návrh podaný jedním manželem.

Není vyloučeno, aby návrh podali oba manželé. Zda soud návrhu vyhoví, bude záležet na posouzení konkrétních okolností případu.

Určitý rozdíl bude v tom, zda jde o případy podle odstavce 1, nebo podle odstavce 2. 8
V případech podle odstavce 1 bude těžiště rozhodování skutečně ve zhodnocení skutkových okolností, kdy bude třeba posoudit, zda závažné důvody, které vedly ke zúžení společného jmění manželů, pominuly anebo zda se něco změnilo v podkladech na jejich posouzení. V případech podle odstavce 2 bude posouzení jednodušší. Rozhodné bude, zda ten z manželů, který získal oprávnění k podnikatelské činnosti nebo se stal neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti, toto oprávnění nepozbyl, anebo zda nepozbyl své postavení neomezeně ručícího společníka.

Z judikatury:

Z následující judikatury, vydané ještě za účinnosti předchozí právní úpravy, lze i nadále přiměřeně vycházet.

I. Důvody ke zrušení

R 3/1968: K posouzení závažnosti důvodu pro zrušení bezpodílového spoluvlastnictví manželů (rozuměj společného jmění manželů) pouhé zjištění, že manželé žijí odděleně, nestačí k závěru, že jsou dány důvody ke zrušení bezpodílového spoluvlastnictví: je zároveň třeba zkoumat, zda jde o trvalý a neodčinitelný stav a zda v důsledku odděleného žití manželů se oba nepodílejí na vytváření společného majetku.

PR, 2002, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 2914/99: Rozdílná výše podílů manželů při vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví může být vyjádřena nejen procentuálně nebo zlomkem,

ale i příkazáním určité věci jen jednomu z manželů, aniž by byl ohledně ní zavázán k finančnímu vypořádání (vyrovnání) s druhým manželem.

PR, 2001, č. 11 – NS sp. zn. 30 Cdo 257/2001: Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je platná pouze v případech rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle § 24a ZOR.

PR, 2007, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 2244/99: Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jehož předmětem je vypořádání hodnoty dříve společných práv a povinností spojených s užíváním družstevního bytu, se vychází z obvyklé ceny těchto práv ku dni zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu.

SR, 2006, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 180/2005: Soud nemůže rozhodnutím o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, jehož předmětem je stavba zřízená na pozemku ve výlučném vlastnictví jednoho z bezpodílových spoluvlastníků, vytvořit právní stav, že by nebylo jisto, zda a jak má vlastník stavby právo k části pozemku, na němž stavba stojí, a kdy by vlastník stavby neměl zajištěn přístup ke stavbě.

Sou R NS č. C 3696 – NS sp. zn. 22 Cdo 2211/2004: Úvahu odvolacího soudu o tom, zda tu jsou závažné důvody pro zúžení společného jmění manželů lze v dovolacím řízení zpochybnit, jen je-li tato úvaha zjevně nepřiměřená.

PR, 1996, č. 6 – VS v Praze sp. zn. 5 Cmo M4/94: 1. Platnost sjednané kupní smlouvy není podmíněno výší ceny, za kterou prodávající prodávanou věc pořídil.

2. Manžel, který je podnikatelem – fyzickou osobou, nepotřebuje k uzavření úvěrové smlouvy souhlas druhého manžela, i když bezpodílově spoluvlastní manželů.

PR, 1997, č. 9 – KS v Brně sp. zn. 35 Ca 52/96: K vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů dohodou ve stanovené tříleté lhůtě od zániku bezpodílového spoluvlastnictví (§ 149 odst. 4 ObčZ), týká-li se i nemovitostí, nestačí v této lhůtě jen uzavřít dohodu o vypořádání, ale je třeba v této lhůtě i podat návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí; jinak se uplatní zákonná domněnka o podílovém spoluvlastnictví.

II. Vypořádání společného jmění po jeho zúžení

Sou R NS č. C 1476 – NS sp. zn. 22 Cdo 1476/2000: Zúžením společného jmění manželů na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti dochází k zániku společného jmění manželů k ostatním věcem, které netvoří obvyklé vybavení společné domácnosti. Pokud po zániku společného jmění manželů k věcem, které netvoří vybavení společné domácnosti, nenásledovalo jejich vypořádání, platí ohledně těchto věcí režim společného jmění manželů.

Do doby, než je společné jmění manželů k těmto věcem vypořádáno, nemá žádný z manželů právo požadovat na druhém, aby mu nahradil škodu, kterou způsobil na společném majetku, nebo vydal to, oč se oproti druhému z manželů obohatil z užitků ze společné věci.

Sou R NS č. C 4448 – NS sp. zn. 22 Cdo 2406/2004: Jestliže jeden z manželů na základě dohody o zúžení bezpodílového spoluvlastnictví manželů nabyt následně určitou věc pořízenou ze společných prostředků do svého výlučného vlastnictví, pak při pozdějším vypořádání tohoto spoluvlastnictví se společné prostředky vynaložené na uvedenou věc vypořádají jako investice společně vynaložené na oddělený majetek manžela – vlastníka věci.

§ 148a *zrušen*

§ 149 [Vypořádání]

(1) Společné jmění manželů zaniká zánikem manželství.

(2) Zanikne-li společné jmění manželů, provede se vypořádání, při němž se vychází z toho, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné. Každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Stejně tak se vychází z toho, že závazky obou manželů, vzniklé za trvání manželství, jsou povinni manželé splnit rovným dílem.

(3) Při vypořádání se přihlédne především k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti.

(4) V případech uvedených v § 143a odst. 1 a § 148 odst. 1 se použijí ustanovení odstavců 2 a 3 obdobně.

Související ustanovení: § 141, 142

Související předpisy: § ZOR; § 52 odst. 1 TrZ; § 14 odst. 1 písm. k), § 268 InsZ

Z literatury: *Bruk, D.* Ještě pár poznámek k vypořádání hodnoty „družstevního bytu“ v rámci vypořádávání zaniklého SJM. PR, 2002, č. 10, s. 499; *Dvořák, J., Spáčil, J.* Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; *Dvořák, T.* K judikatuře určující výši přiměřené náhrady při zániku společného členství v bytovém družstvu. SR, 2001, č. 12, s. 413; *Dvořák, T.* Tři úvahy k judikatuře v oblasti bytových družstev. SR, 2003, č. 1, s. 3; *Farská, P., Kofroň, M., Novotný, M. a kol.* Finanční leasing v právní praxi. Praha : C. H. Beck, 2003, s. 100; *Hulmák, J.* Některé problémy majetkových vztahů mezi manžely po poslední novele zákona o rodině. PR, 2000, č. 4, s. 146; *Chalupa, L.* Vypořádání členství v bytovém družstvu. PR, 2002, č. 9, s. 19; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; *Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J.* Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; *Radvanová, S., Zuklínová, M.* Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva. Praha : C. H. Beck, 1999, s. 54; *Růžek, J.* Vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, resp. společného jmění manželů v konkurzním řízení. BA, 1999, č. 1, s. 14; *Spáčil, J., Dvořák, J.* Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení. PF, 2007, č. 7, s. 247.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Vázanost společného jmění na existenci manželství. Zánik společného jmění v případě prohlášení konkurzu 1

K odst. 2:

- I. Zásada rovnosti manželů při vypořádání; zápočty 2–6

K odst. 3:

- I. Vypořádání společného jmění a ochrana nezletilých dětí; uplatnění principu zásluhovosti 7–9

K odst. 4:

- I. Vypořádání společného jmění manželů při jeho modifikaci 10–12

K odst. 1:

I. Vázanost společného jmění na existenci manželství. Zánik společného jmění v případě prohlášení konkurzu

Společné jmění je vázáno na dobu trvání manželství, a proto zaniká se zánikem manželství. K zániku společného jmění manželů nemusí však vždy dojít smrtí některého z manželů nebo právní mocí rozsudku o rozvodu manželství, ale dojde k němu i pravomocným výrokem trestního soudu o propadnutí majetku nebo jeho části státu (§ 52 odst. 1, 2 TrZ) anebo prohlášením konkurzu (§ 268 odst. 1 InsZ). Prohlášením konkurzu zaniká společné jmění úpadce a jeho manžela, přičemž ta jeho část, s níž úpadce podnikal, spadá vždy do podstaty, byl-li vznik společného jmění úpadce a jeho

manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkurzu stejné majetko-právní účinky jako zánik manželství.

K odst. 2:

I. Zásada rovnosti manželů při vypořádání; zápočty

- 2 Zanikne-li společné jmění manželů, je třeba provést vypořádání. Základní právní domněnkou pro vypořádání je, že podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného majetku jsou stejné. To platí o podílech jak na majetku, tak i na závazcích. Z dikce zákona lze vyvodit, že tato zákonná domněnka je vyvratitelná, takže není vyloučeno, pokud to kterýkoliv z manželů prokáže, že podíly budou moci být hodnoceny jako různé, a to v závislosti na zjištěných skutkových okolnostech. Z tohoto ustanovení vyplývají dvě fáze vypořádání; nejprve kvantitativní, kdy je zjištěn rozsah a cena vypořádávaných věcí, a poté vypořádání kvalitativní, kdy dochází (zpravidla) k rozdělení věcí mezi účastníky, případně výlučným vlastníkem věci se stává jeden z manželů s povinností vypořádat finančně podíl druhého. Soudní praxe správně zdůrazňuje požadavek, aby případná finanční kompenzace jednoho manžela druhému byla co nejmenší. Podle soudní praxe je odklon od rovnosti podílů manželů na majetku ve společném jmění manželů namístě jen za situace, kdy zvýšené úsilí jednoho z manželů zajistilo nabytí a udržení majetku značné hodnoty. Pro úvahu soudu o (ne)rovnosti podílů účastníků v řízení o vypořádání společného jmění manželů je podle názoru soudní praxe vyjádřené v Soudních rozhledech, 2005, č. 10 významné, jak se každý z manželů staral o rodinu a jak se zasloužil o nabytí a udržení společných věcí, nikoli však čím a v jaké výši přispěl na pořízení společného majetku ze svého odděleného majetku.
- 3 Při vypořádání je každý z manželů oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek, a je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní, tj. samostatný neboli oddělený majetek – srov. i výklad k § 143. Tomu je třeba rozumět tak, že se provede skutečné vypořádání podle jednotlivých položek (ovšem pouze na žádost kteréhokoliv, anebo obou manželů). Pro právní hodnocení bude třeba vycházet jak z obecné úpravy, tak i ze smluv uzavřených podle § 143a. Nebude proto vyloučeno, aby v konkrétních případech, kdy se manželé nespokojili s obecnou úpravou, ale například proti obecné úpravě, která stanoví, že určitý majetek spadá do společného jmění manželů, se dohodli, že půjde o majetek jen jednoho z manželů, bylo při vypořádání přihlédnuto i k tomu, co na tento – jednomu z manželů náležejícímu výlučnému (samostatnému) majetku – bylo vynaloženo ze společného jmění manželů.
- 4 Soudní praxe konstantně zdůrazňuje značnou obtížnost vyčíslení toho, co by měl podnikající manžel nahradit ve prospěch společného jmění manželů ve smyslu § 150 věty druhé. Ze sporu o vypořádání společného jmění manželů nelze činit vyúčtovací spor, v němž by se dohledávaly jednotlivé výnosy a výdaje s jejich účelovým určením zpravidla bez možnosti dospět ke spolehlivým závěrům. To platí zejména u věcí, které slouží svou povahou osobní potřebě (např. ošacení). Proto se v konkrétním případě soudní praxe přiklonila k závěru, že podnikající manžel je povinen nahradit do společného jmění manželů takovou částku, jež se rovná pozitivnímu (kladnému) rozdílu mezi aktivy a pasivy jeho podnikání ke dni zániku společného jmění manželů, což zpravidla je cena jeho podniku (pokud nebyl vytvořen i vynaložením oddělených prostředků podnikajícího manžela). V případě, že by výsledná hodnota byla záporná (např. v důsledku zadlužení), není co do společného jmění manželů nahrazovat a také není žádné opodstatnění k takové ztrátě v rámci řízení o vypořádání společného jmění

manželů přihlížet jinak než v rámci eventuálních úvah o disparitě podílů. Jde-li o práva mezi manžely, promlčení nezačíná ani neběží (§ 114).

Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci (např. v důsledku opotřebení společným užíváním) nižší, než byla její původní hodnota, bylo by třeba k tomu přihlédnout a náklady, které na ni jeden z manželů ze svých prostředků vynaložil, by se nehradily v plné výši, nýbrž jen ve výši redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota takové věci vyšší než původní hodnota, pak by se k tomuto zvýšení nepřihlíželo při stanovení náhrady nákladů, vynaložených jen z prostředků jednoho z manželů. Do společného jmění manželů totiž náleží a oběma manželům je společná věc v takto zvýšené hodnotě, takže z této zvýšené hodnoty by se vycházelo i při stanovení jejich podílů na společném majetku. Nepříznává se náhrada běžných udržovacích nákladů, které byly na věc vynaloženy tím z manželů, jenž ji výlučně sám užíval (R 42/1972). Pokud to není dotčeno některou z dohod podle § 143a, týká se tento postup i závazků obou manželů vzniklých za trvání manželství. I zde platí zásadně, že závazky obou manželů vzniklé za trvání manželství jsou povinni manželé splnit rovným dílem. Na otázku, jak určit výši hodnoty členského podílu v případě bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, odpověděla soudní praxe tak, že nelze při stanovení její výše vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořádacího podílu. Jde o hodnotu, jejíž cena se pro účely řízení stanoví cenou obvyklou, tj. cenou, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout.

Z žádného ustanovení nevyplývá, že by při vypořádání mohlo být přihlíženo k tomu, co jeden z manželů vynaložil ze svého na oddělený majetek druhého z nich (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1574/2003).

Protože je zřejmé, že se zánik společného jmění manželů časově nekryje s jeho vypořádáním, k němuž dochází buď dohodou (§ 150 odst. 1), nebo rozhodnutím soudu (§ 150 odst. 3), je z důvodů potřeb praxe třeba vyřešit, podle jakých právních kritérií se hodnotí ono přechodné období, které vzniká mezi zánikem společného jmění manželů a vypořádáním. Protože takto uvedené právní vztahy nejsou výslovně upraveny, nabízí se řešení; posoudit právní vztahy vzniklé v době mezi zánikem společného jmění manželů a jeho vypořádáním podle předpisů o společném jmění manželů (§ 853). Při nedostatku jakékoliv konkrétní zákonné úpravy a při naprosto srovnatelných skutkových situacích, které v běžném životě nastávají, spíše svědčí vše pro obdobné, nikoliv jen přiměřené použití.

K odst. 3:

I. Vypořádání společného jmění a ochrana nezletilých dětí; uplatnění principu zásluhovosti

Zájem na ochraně nezletilých dětí, které by mohly být majetkovým vypořádáním dotčeny, vedl zákonodárce k tomu, aby výslovně stanovil, že při vypořádání se přihlédne především k potřebám nezletilých dětí, k tomu jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění (§ 149 odst. 3 věta první).

To má další závažné důsledky pro provedení vypořádání. Jedním z významných hledisek, k nimž se přihlíží, jsou potřeby nezletilých dětí. Zákon zde nehovoří o zájmech, ale pouze o potřebách nezletilých dětí; to naznačuje, že by zde mělo mít přednost hledisko skutečných, konkrétních a reálných potřeb nezletilých dětí v době rozhodování soudu před zájmy těchto dětí, které snad budou konkretizovány až v delší nebo daleké budouc-

nosti. Přihlédnutí k potřebám nezletilých dětí nemusí podle soudní praxe (R 70/1965) vždy vyústit ve zvýšení podílu toho z manželů, kterému byly svěřeny do výchovy.

- 8 Je samozřejmé, že zákonodárce nemohl pominout – jako to již ostatně učinil v předchozí úpravě – tu skutečnost, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Dnešní, zcela konkrétní dikce zákona vede právní praxi k tomu, aby se touto otázkou zabývala a nepodceňovala ji. Dále je podle zákona při určení míry přičinění třeba vzít též zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti. Tím mělo být řečeno, že je nezbytné i ve skutečnosti příslušným podílem hodnotit práci toho z manželů, který sice nepřináší společné domácnosti ze svého povolání peněžní příjmy, ale přesto – vlastním přičiněním, které se projevuje v konkrétní práci – má nezanedbatelný vliv na prosperitu domácnosti, v krajních případech – například při nízkých peněžních příjmech druhého manžela – na udržení nezbytné péče o děti. Podle dosavadních poznatků jde především o ženy, které se věnovaly výchově dětí (zejména v případech rodin s více dětmi) a také potřebám rodiny a obstarávání společné domácnosti na úkor svého pracovního zařazení. Je spravedlivé, aby i soudní praxe také na to vzala výraznější ohled.
- 9 Výši podílů manželů mohou nepochybně ovlivnit i takové okolnosti jako alkoholismus a užívání drog jedním z manželů, výkon trestu odnětí svobody, bezdůvodné opuštění společné domácnosti, lehkomyšlné přebírání závazků apod.

K odst. 4:

I. Vypořádání společného jmění manželů při jeho modifikaci

- 10 V případech uvedených v § 143a odst. 1 a § 148 odst. 1 se použijí ustanovení odstavců 2, 3 obdobně. Mělo by to znamenat, že principy vypořádání společného jmění manželů podle § 149 odst. 2 a 3 se použijí i na ty případy, kdy manželé smlouvou podle § 143a odst. 1 rozšířili nebo zúžili stanovený rozsah společného jmění manželů. Dále by se to mělo vztahovat i na případy podle § 148 odst. 1, kdy soud ze závažných důvodů může na návrh jednoho z manželů zúžit společné jmění manželů až na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti.
- 11 I v těchto případech, spíše aktuálních pro zúžení rozsahu společného jmění manželů, proto platí, že při vypořádání podíly obou manželů na majetku patřícím do jejich společného jmění jsou stejné a že každý z manželů je oprávněn požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek. Stejně tak se i v těchto případech dotčených ustanovením § 143a odst. 1 a § 148 odst. 1 vychází z toho, že závazky obou manželů vzniklé za trvání manželství jsou povinni manželé splnit rovným dílem.
- 12 Došlo-li k zúžení společného jmění manželů na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti, došlo současně k zániku společného jmění manželů k ostatním věcem, které netvoří vybavení společné domácnosti. Pokud však po zániku společného jmění manželů k uvedeným věcem nenásledovalo jejich vypořádání ve smyslu § 149, 150, tj. dohodou účastníků, rozhodnutím soudu nebo nastoupením fikce vzniku podílového spoluvlastnictví, platí ohledně těchto věcí režim společného jmění manželů (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1476/2000).

Z judikatury:

I. Výše ocenění při vypořádání

R 42/1972: Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci (např. v důsledku opotřebení společným užíváním) nižší, než byla její původní hodnota, bylo by třeba k tomu přihlédnout a náklady, které na ni jeden z manželů ze svých prostředků vynaložil, by se nehradily v plné výši,

nýbrž jen výš výši redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota takové věci vyšší než původní hodnota, pak by se k tomuto zvýšení nepřihlíželo při stanovení náhrady nákladů, vynaložených jen z prostředků jednoho z manželů. Do bezpodílového spoluvlastnictví (společného jmění manželů) totiž náleží a oběma manželům je společná věc v takto zvýšené hodnotě, takže z této zvýšené hodnoty by se vycházelo i při stanovení jejich podílů na společném majetku. Nepřiznává se náhrada běžných udržovacích nákladů, které byly na věc vynaloženy tím z manželů, jenž ji výlučně sám užíval.

R 61/2000: Cenu nemovitosti, která byla součástí společného jmění manželů, je třeba při jeho vypořádání stanovit s přihlédnutím k případné existenci práva bydlení bývalého spoluvlastníka (rozvedeného manžela). Dostane-li se při vypořádání jednomu z rozvedených manželů náhrady vyšší, přichází v úvahu též posouzení, zda neodepřít ochranu práva bydlení pro rozpor s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 obč. zák.).

R 11/2001: Při stanovení ceny věci pro účely vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vychází z ceny věci v době vypořádání, avšak z jejího stavu v době zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Zhodnocení společné věci účastníky v době po zániku jejich bezpodílového spoluvlastnictví manželů ze zdrojů, jež netvořily toto spoluvlastnictví, nemá vliv na cenu, kterou soud pro účely řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů stanoví.

PR, 2000, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 717/99: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, jehož předmětem je vypořádání hodnoty práv a povinností spojených s užíváním tohoto bytu, nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořádacího podílu (§ 233 odst. 3 ObchZ). Jde o majetková práva, jejichž cena se pro účely uvedeného řízení stanoví cenou obvyklou, tj. cenou, kterou by bylo možno za převod těchto členských práv a povinností v rozhodné době a místě dosáhnout.

PR, 2001, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 1217/99: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jehož předmětem je rodinný dům, soud při stanovení jeho ceny nepřihlíží k tzv. obsazenosti domu spočívající v tom, že v něm jeden nebo oba účastníci dosud bydlí.

PR, 2001, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 2244/99: Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jehož předmětem je vypořádání hodnoty dříve společných práv a povinností spojených s užíváním družstevního bytu, se vychází z obvyklé ceny těchto práv ku dni zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu.

PR, 2006, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 3121/2005: Při vypořádání společného členského podílu v bytovém družstvu mezi manžely v případě, že byl již výlučným členem družstva (§ 705 odst. 2 in fine ObčZ) převeden na jinou osobu, se vychází zásadně z jeho obvyklé ceny v době převodu. Pokud by však jeho skutečná cena, za niž byl převeden, převyšovala cenu obvyklou, vypořádá se skutečně získaná cena (výtěžek z převodu původně společného majetkového práva). Převede-li však rozvedený manžel členský podíl za cenu nižší, než je cena obvyklá, je určující cena obvyklá.

SR, 2000, č. 2 – NS sp. zn. 2 Cdon 2060/97 (rozhodnutí bylo vydáno k § 150 věť druhé, před novelou provedenou zák. č. 91/1998 Sb.; cit. zákonem bylo zařazeno do § 149 odst. 2 věty druhé; rozhodnutí je použitelné i pro vypořádání společného jmění manželů): 1. Při stanovení ceny věci pro účely vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vychází z ceny věci v době vypořádání, avšak z jejího stavu v době zániku tohoto spoluvlastnictví.

2. Zhodnocení společné věci účastníky v době po zániku jejich bezpodílového spoluvlastnictví ze zdrojů, jež netvořily toto spoluvlastnictví, nemá vliv na cenu, kterou soud pro účely řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů stanoví.

SR, 2005, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 630/2005: Jestliže do 1. 1. 1992 nedošlo k vypořádání členského podílu v bytovém družstvu mezi manžely, je třeba při oceňování tohoto podílu pro účely vypořádání BSM vycházet z ceny obvyklé; je tedy třeba vycházet z toho, jaká by byla hodnota vypořádávaného členského podílu v době rozhodování soudu, kdyby byl ve stavu, v jakém byl v době zániku společného členství bývalých manželů v družstvu.

Sou R NS č. C 45 – NS sp. zn. 22 Cdo 2433/99: 1. Jestliže odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně postrádá skutková zjištění učiněná s odkazem na příslušné důkazy a pokud ze závěrů soudu ohledně různých sporných položek, není patrné, z jakých důkazů soud vycházel a jakými úvahami se při jejich hodnocení řídil, jde o nepřezkoumatelný rozsudek. V takovém případě nejsou splněny předpoklady pro opakování dokazování nebo jeho doplňování odvolacím soudem a nezbyvá, než takové rozhodnutí zrušit podle § 221 odst. 1 písm. c) OSŘ. Pokud tak odvolací soud neučinil, zatížil řízení vadou, která měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci [§ 241 odst. 3 písm. b) OSŘ].

2. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví musí být z odůvodnění rozsudku jednoznačně zřejmé, jak soud došel k částce, kterou je povinen jeden z účastníků zaplatit na vypo-

řádání bezpodílového spoluvlastnictví druhému účastníku. Výpočet této částky má být natolik přehledný, aby se kdokoli mohl přesvědčit o jeho správnosti. Pokud odůvodnění rozsudku takový výpočet neobsahuje, je rozsudek nepřezkoumatelný a řízení je tak postiženo vadou ve smyslu § 241 odst. 3 písm. b) OSŘ.

3. Jestliže bezpodílové spoluvlastnictví účastníků zaniklo před 1. lednem 1992, je třeba v řízení o vypořádání takového spoluvlastnictví aplikovat příslušná ustanovení občanského zákoníku ve znění před novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb.

4. Nezabývaly-li se soudy obou stupňů námitkami žalobkyně týkajícími se okolností rozhodných pro posouzení věci, přestože žalobkyně k jejich prokázání navrhla důkazy, jde o vadu řízení podle § 241 odst. 3 písm. b) OSŘ.

5. Jestliže jeden z manželů nakládal s věcí nebo úsporami, které jsou v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, způsobem, který je v rozporu s ustanovením § 145 odst. 1 ObčZ ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., pak k tomuto neplatnému právnímu úkonu nelze přihlížet a věc nebo úspory je třeba zařadit do masy bezpodílového spoluvlastnictví a vypořádat.

Příkazání vkladu na vkladní knížce některému z účastníků výrokem rozsudku však nepřichází v úvahu, jestliže ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví účastníků vklad na vkladní knížce již neexistoval. Pokud neexistoval, protože účastník vklad bez souhlasu druhého účastníka za trvání manželství vybral a spotřeboval pro sebe, je třeba vybranou částku zařadit do bezpodílového spoluvlastnictví účastníků a vypořádat ji. Přitom však není třeba, aby povinnost prvního účastníka tuto částku do společného majetku nahradit byla vyslovena výrokem rozsudku.

6. Zůstatky na účtech, na nichž byly uloženy peněžní prostředky v cizí měně, které byly vybrány po zániku bezpodílového spoluvlastnictví, se při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví vyčísľují v Kč podle kurzu měn v době jejich spotřeby. Pokud nejsou tyto prostředky spotřebovány, je rozhodující kurz v době rozhodnutí soudů.

7. Při stanovení ceny nemovitosti v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vychází z obecné ceny, tj. ceny nemovitosti obvyklé v daném místě a v době rozhodování, která vyjadřuje aktuální tržní hodnotu nemovitosti.

8. Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví může soud stanovit jiné podíly manželů na společném majetku než stejné. Tak tomu může být v případě světově úspěšného sportovce, který vyvíjel značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících značných příjmů umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty.

Na společných dlužích se účastníci podílejí zásadně ve stejném poměru, v jakém se podílejí na společném majetku.

9. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví nemůže soud přikázat určitou věc do podílového spoluvlastnictví účastníků aniž se vypořádal s námitkami účastníků, že tuto věc nedrží, popřípadě, že jako předmět jejich spoluvlastnictví již neexistuje.

10. Výrok stanovící povinnost vydání věci v rámci řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nemusí být součástí žalobního návrhu; soud takto může rozhodnout i bez návrhu, neboť ve smyslu § 153 odst. 2 OSŘ není v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví žalobním návrhem vázán. Předpokladem takového rozhodnutí ovšem je, že věc, jež má být vydána, byla učiněna předmětem řízení.

Sou R NS č. C 334 – NS sp. zn. 22 Cdo 2244/99: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, jehož předmětem je vypořádání hodnoty práv a povinností spojených s užíváním tohoto bytu, se při stanovení ceny těchto majetkových práv vychází z ceny obvyklé a to ke dni zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu.

Sou R NS č. C 496 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2000: 1. Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, může být výjimečně podle okolností konkrétního případu vypořádáno i tím způsobem, že soud přikáže rodinný domek do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů.

2. Při oceňování věci, které náležejí do vypořádávaného bezpodílového spoluvlastnictví, se vychází ze stavu věci ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví, ale z ceny v době, kdy se provádí vypořádání.

3. Přihlíží-li soud při stanovení obvyklé ceny nemovitosti k ceně podle cenového předpisu, nemůže vycházet z cenového předpisu, který již byl zrušen předpisem pozdějším.

Sou R NS č. C 2945 – NS sp. zn. 22 Cdo 900/2004: Také při oceňování členského podílu v bytovém družstvu v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva – se vychází ze stavu tohoto podílu v době zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu, avšak z ceny odpovídající době, kdy se vypořádává.

Sou R NS č. C 3183 – NS sp. zn. 22 Cdo 2216/2004: Cena bytové jednotky ve smyslu § 2 odst. 1 písm. h) zákona č. 72/1994 Sb. (zákon o vlastnictví bytů) se pro účely vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů stanoví cenou, za kterou lze pořídit obdobnou bytovou jednotku ve stavu ke dni zániku tohoto spoluvlastnictví v daném místě ke dni rozhodování soudu o vypořádání.

Sou R NS č. C 3990 – NS sp. zn. 22 Cdo 103/2005: Také při oceňování obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vychází ze stavu tohoto podílu v době zániku tohoto spoluvlastnictví, avšak z obvyklé ceny odpovídající době, kdy se vypořádává.

PR, 2002, č. 10 – KŠ v Hradci Králové sp. zn. 20 Co 186/2001: 1. Obvyklá (tržní) cena dříve společných členských práv a povinností spojených s právem nájmu družstevního bytu, zjištěná ke dni zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu, je předmětem vypořádání BSM(nyní SJM) účastníků i tehdy, stali-li se společnými uživateli (nyní nájemci) bytu a členy družstva za trvání manželství na základě výměny bytu, k němuž nabyt právo užívání jen jeden z nich před uzavřením manželství.

2. Pro účely vypořádání BSM(SJM) se shora uvedená tržní cena určí zásadně tak, že z ceny obvyklé, tj. z ceny, za niž by bylo možné práva a povinnosti spojené s užíváním „právně volného“ družstevního bytu převést v rozhodné době (ke dni zániku společného členství manželů v družstvu) a místě na třetí osobu, se odečte tržní cena bytové náhrady, kterou je podmíněna povinnost druhého z rozvedených manželů se z bytu vystěhovat. Pouze v těchto případech, kdy se druhý z manželů práva na bytovou náhradu do rozhodnutí soudu o vypořádání BSM(SJM) platně vzdá, či byla-li mu do té doby bytová náhrada zajištěna, se první uvedená obvyklá cena členských práv a povinností takto sníží.

II. (Ne)rovnost podílů

PR, 2006, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1781/2004: 1. Rozhoduje-li soud po zániku společného jmění manželů o vypořádání obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným, nestačí přikázat hodnotu obchodního podílu, ale je třeba přikázat obchodní podíl. Obchodní podíl může být přikázán jen společníku obchodní společnosti.

2. Odklon od rovnosti podílů manželů na majetku ve společném jmění manželů je namístě jen za situace, kdy zvýšené úsilí jednoho z manželů zajistilo nabytí a udržení majetku značné hodnoty.

SR, 2002, č. 3 – NS sp. zn. 30 Cdo 1881/2001: 1. Soud v rámci vypořádání společného jmění bývalých manželů vypořádá dosud nezaplacený společný dluh u banky, zatížený vyšším příslušenstvím, zpravidla tak, že povinnost zaplatit zůstatek dluhu uloží oběma manželům jednou polovinou.

2. Způsobil-li jeden z manželů škodu na vozidle, které měl v nájmu od leasingové společnosti a které sloužilo celé rodině, nelze tuto škodu vypořádat jen k jeho tíži, šlo-li o škodu v důsledku určitého rizika, nevybočujícího z běžných mezí při provozu vozidla.

Sou R NS č. C 45 – NS sp. zn. 22 Cdo 2433/99: Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví může soud stanovit jiné podíly manželů na společném majetku než stejné. Tak tomu může být v případě světově úspěšného sportovce, který vyvíjel značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících příjmů umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty.

Na společných dluzích se účastníci podílejí zásadně ve stejném poměru, v jakém se podílejí na společném majetku.

Sou R NS č. C 803 – NS sp. zn. 22 Cdo 2914/99: Rozdílná výše podílů manželů při vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví může být vyjádřena nejen procentuálně nebo zlomkem, ale i přikázáním určité věci jen jednomu z manželů, aniž by byl ohledně ní zavázán k finančnímu vyrovnání.

III. Vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (společného jmění manželů) přikázáním do podílového spoluvlastnictví

SR, 2007, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 2679/2004: Jestliže nemovitosti účastníků v jejich zaniklém bezpodílovém spoluvlastnictví nebyly během tří let od zániku tohoto spoluvlastnictví vypořádány dohodou ani soudním rozhodnutím asi se nestaly předmětem neskončeného řízení o (částečné) vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, staly se uplynutím uvedené lhůty předmětem podílového spoluvlastnictví účastníků.

Sou R NS č. C 45 – NS sp. zn. 22 Cdo 2433/99: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví nemůže soud přikázat určitou věc do podílového spoluvlastnictví účastníků, aniž se vypořádal s námitkami účastníků, že tuto věc nedrží, popřípadě, že jako předmět jejich spoluvlastnictví již existuje.

Sou R NS č. C 496 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2000: Bezpodílové spoluvlastnictví manželů může být výjimečně podle okolností konkrétního případu vypořádáno i tím způsobem, že soud přikáže rodinný domek do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů.

PR, 1997, č. 9 – KS v Brně sp. zn. 35 Ca 52/96: K vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů dohodou ve stanovené tříleté lhůtě od zániku bezpodílového spoluvlastnictví (§ 149 odst. 4 ObčZ), týká-li se i nemovitostí, nestačí v této lhůtě jen uzavřít dohodu o vypořádání, ale je třeba v této lhůtě i podat návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí; jinak se uplatní zákonná domněnka o podílovém spoluvlastnictví.

IV. K leasingovým splátkám při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů

Sou R NS č. C 1117 – NS sp. zn. 30 Cdo 2051/2001: Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se nepřihlíží k tomu, co bylo za trvání tohoto spoluvlastnictví vyplaceno jedním z účastníků – podnikatelem – na leasingových splátkách, jestliže šlo jen o výdaje na podnikání tohoto účastníka. Právně významnými pro nabývání věci do BSM se stávají teprve v závěru, jako součást výsledku podnikatelské činnosti, po splnění příslušných daňových povinností.

Sou R NS č. C 1404 – NS sp. zn. 22 Cdo 264/2001: Ustanovení § 150 ObčZ, ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., o tom, k čemu soud při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželství rodičů přihlíží, patří k právním normám s relativně neurčitou hypotézou, které přenechávají soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností. Byla-li hypotéza právní normy vymezena správně, nemůže být rozhodnutí ve věci v rozporu se zákonem z důvodu, že nebyly objasněny okolnosti další, popřípadě že nebylo přihlédnuto k jiným okolnostem, které v posuzovaném případě nelze považovat za podstatné či významné.

Jednou ze zásad, z níž soud při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví vychází, je že se věci ze zániklého bezpodílového spoluvlastnictví mají mezi účastníky rozdělit tak, aby částka, kterou je jeden z nich povinen zaplatit druhému na vyrovnání jeho podílu, byla pokud možno co nejnižší.

Sou R NS č. C 1450 – NS sp. zn. 22 Cdo 261/2001: Soud, který v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví řeší otázku, zda a nakolik přihlédne k platbám z leasingové smlouvy, uzavřené za trvání manželství účastníků jedním z nich, a spláceným jen jím i po zániku manželství (do jaké míry byly částky zaplacené v rámci leasingu nejenom nájemným z pronajaté věci a nakolik současně představovaly zálohu či splátky kupní ceny z jejího následného prodeje účastníku, resp. tuto cenu snižovaly), se neobejde bez zjištění obsahu uvedené smlouvy.

V. Cena družstevního bytu

Sou R NS č. C 1528 – NS sp. zn. 31 Cdo 2428/2000: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, jehož součástí je i hodnota členského podílu, nelze při stanovení její výše vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořádacího podílu. Jde o hodnotu, jejíž cena se pro účely uvedeného řízení stanoví cenou obvyklou, tj. cenou, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout.

VI. Určitost dohody manželů o vypořádání

PR, 2003, č. 9 – NS sp. zn. 7 Tdo 271/2003: Při vypořádání společného jmění manželů, z nichž jeden je dlužníkem třetí osoby, musí být zachována určitá rovnováha mezi zájmy druhého manžela a zájmy věřitelů. Pokud je tato rovnováha podstatným způsobem narušena takovou dohodou o vypořádání společného jmění manželů, která nápadně jednostranně a z hlediska zásad stanovených v § 149 odst. 2, 3 ObčZ neodůvodněně znevýhodní toho z manželů, který je dlužníkem třetí osoby, lze uvažovat o spáchání trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a) TrZ. V takovém případě lze považovat uzavření dohody o vypořádání společného jmění manželů za zcizení části majetku dlužníka.

Uvedený závěr ovšem platí jen za předpokladu, že uzavření takové dohody se týká věcí nebo jiných majetkových hodnot, které jsou způsobilé k tomu, aby se z nich věřitel reálně uspokojil. Jestliže věřitel z nich nemůže být uspokojen, a to ani exekucí, pak ani nemůže být jejich zcizení příčinou toho, že uspokojení věřitele je i jen částečně zmařeno.

SR, 2004, č. 5 – NS sp. zn. 30 Cdo 1342/2002: Samotná okolnost, že manželé po delší dobu hospodaří odděleně, nemusí vést k stanovení jejich rozdílných podílů na majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví, nejsou-li spolehlivě zjištěny další okolnosti, které jsou předpokladem pro zvýhodnění jednoho z účastníků oproti druhému.

Sou R NS č. C 2038 – NS sp. zn. 30 Cdo 952/2002: Jestliže v rámci dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se účastníci dohodli také na rozdělení „skla, prádla, knih“, a to jednou polovinou takto souhrnně označených věcí pro každého z nich, aniž je označili konkrétně, lze to z hlediska požadavku určitosti dohody zpravidla považovat za postačující.

Naproti tomu část dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, která se týká „zbývajících zařízení bytu“, činí dohodu účastníků v této části neurčitou a tudíž neplatnou. Jestliže tuto část dohody nelze oddělit od jejího ostatního obsahu, je dohoda o vypořádání účastníků neplatná v plném rozsahu.

Sou R NS č. C 2098 – NS sp. zn. 22 Cdo 1283/2003: 1. Po účinnosti zákona č. 131/1982 Sb., kterým se měnil a doplňoval občanský zákoník a upravovaly některé další majetkové vztahy, bylo možné ohledně vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví manželů uzavřít platně i takovou dohodu, která vypořádávala jen část hodnot do tohoto spoluvlastnictví náležející. Podstatnou náležitostí dílčí dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví bylo ustanovení o vyrovnání podílů.

Při dalším vypořádání, jímž mělo být vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví uzavřeno, nebylo možné znovu vypořádávat předchozí platnou dohodou již vypořádané společné hodnoty.

2. Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví nebylo vyloučeno, aby se rozvedení manželé platně dohodli tak, že jeden z nich nabude menší podíl, případně se mu nedostane ničeho

VII. Předmět řízení o vypořádání společného jmění

PR, 2005, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 684/2004: 1. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (společného jmění manželů) soud vypořádá jen ty věci (majetek) náležející do tohoto spoluvlastnictví, které účastníci učinili předmětem řízení. Překročit jejich návrhy může jen ohledně ceny vypořádávaného majetku a toho, jak jej manžely rozdělí.

2. Podnik mohl být předmětem bezpodílového spoluvlastnictví manželů, upraveného občanským zákoníkem ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., avšak jen za předpokladu, že šlo o podnik náležející oběma manželům jako podnikatelům. Pokud však byl podnikatelem jen jeden z manželů a šlo o věc sloužící výkonu jen jeho povolání, náležel podnik do odděleného vlastnictví podnikajícího manžela (rozsudek NS ČR ze dne 27. 9. 2004).

Jestliže do 1. 1. 1992 nedošlo k vypořádání členského podílu v bytovém družstvu mezi manžely, je třeba při oceňování tohoto podílu pro účely vypořádání BSM vycházet z ceny obvyklé; je tedy třeba vycházet z toho, jaká by byla hodnota vypořádávaného členského podílu v době rozhodování soudy, kdyby byl ve stavu, v jakém byl v době zániku společného členství bývalých manželů v družstvu (Rozsudek NS ČR ze dne 21. 4. 2005, sp. zn. 22 Cdo 630/2006).

SR, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 30 Cdo 681/2004: Předmětem vypořádání společného jmění manželů není majetek a závazky, ohledně kterých bylo společné jmění zúženo, ovšem pouze v případě, že zúžení se týkalo majetku a závazků nabytých či vzniklých po uzavření předmětné smlouvy nebo majetku a závazků, které společné jmění v době uzavření smlouvy již tvořily, a byly již mezi manžely vypořádány nebo se na ně vztahuje nevratitelná domněnka vypořádání.

SR, 2007, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 2335/2005: 1. Byly-li na zakoupení věcí ve společném jmění manželů (SJM) použity peníze opatřené takovým závazkem jen jednoho z manželů, který není součástí SJM a který je povinen splnit jen zavázaný manžel po zániku manželství, zakládá tato skutečnost při zániku SJM nárok na vypořádání tohoto vnosu z odděleného majetku na společný majetek. To platí, i jde-li o závazky, jejichž rozsah přesahuje míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které převzal jeden z nich bez souhlasu druhého.

2. Postup podle § 118a OSŘ přichází v úvahu jen tehdy, jestliže účastníky uvedená tvrzení a navržené (případně i nenavržené, ale provedené) důkazy nepostačují k tomu, aby byl objasněn skutkový stav věci; postačují-li v řízení uskutečněná tvrzení a navržené (či nenavržené, ale provedené) důkazy pro objasnění skutkové stránky věci i při případném jiném právním názoru soudy, není třeba k poučení podle § 118a odst. 2 OSŘ přistupovat.

3. Rozhodnutí odvolacího soudy lze v dovolacím řízení přezkoumat jen z důvodů uplatněných v dovolání. Přitom je dovolací soud vázán nejen tím, který z dovolacích důvodů byl uplatněn, ale i tím, jak byl důvod vyličen, tj. v jakých okolnostech dovolatel spatřuje jeho naplnění.

VIII. Podnikání prostřednictvím sdružení, užívání družstevního bytu nezletilými dětmi bývalých manželů, zhodnocení odděleného majetku

PR, 2005, č. 19 – NS sp. zn. 22 Cdo 1119/2005: 1. V případě, že jeden z manželů podnikal prostřednictvím sdružení, může být předmětem vypořádání zaniklého BSM jen částka, na jejíž vyplacení by měl podnikající nárok, zanikla-li by jeho účast ve sdružení ke dni zániku BSM (po odečtení případného vkladu vlastních oddělených prostředků tohoto manžela).

2. Skutečnost, že v družstevním bytě, jehož uživatelem se jako člen družstva stal jeden z bývalých manželů-bezpodílových spoluvlastníků bydlí spolu s tímto uživatelem nezletilé děti bývalých manželů, nemá vliv na ocenění hodnoty členských práv a povinností pro účely vypořádání BSM.

3. To, že jeden z bezpodílových spoluvlastníků měl v době trvání BSM majetek ve svém výlučném vlastnictví a že v této době došlo ke zhodnocení odděleného majetku, nemá na určení výše podílů bývalých spoluvlastníků vliv; významné jsou jen investice ze společného majetku na oddělený majetek spoluvlastníka, které se nahrazují do BSM ve výši, ve které byly vynaloženy.

IX. Podnik jako předmět vypořádání společného jmění

PR, 2002, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 1717/2000: Výkonem povolání je také podnikání jednoho z manželů jako fyzické osoby.

Pracovní činnost manžela, kterou vykonává jako osoba spolupracující s manželem – podnikatelem, není podnikáním.

SR, 2005, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 2296/2004: 1. Výkon soukromé lékařské praxe je podnikáním lékaře jako podnikatele a soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek jeho podnikání je podnikem, pro který platí pravidla vypořádání BSM uplatňující se i v případě jiných podniků.

2. Podnikající manžel je povinen nahradit do BSM takovou částku, jež se rovná pozitivnímu (kladnému) rozdílu mezi aktivy a pasivy jeho podnikání ke dni zániku BSM, což zpravidla je cena jeho podniku (pokud nebyl vytvořen i vynaložením oddělených prostředků podnikajícího manžela).

3. Pokud se předmětem vypořádání BSM stane podnik, investice vynaložené na zřízení provozovny, resp. ordinace, se při vypořádání BSM samostatně nezohledňují. Pro vypořádání BSM mají tyto investice význam v tom, že případná pohledávka vzniklá na základě takové investice vůči třetí osobě je součástí nehmotné složky podnikání podnikajícího manžela a musí být k ní přihlédnuto při stanovení ceny jeho podniku ke dni zániku BSM. Jde-li o pohledávku vynaloženou na zřízení provozovny v budově patřící třetí osobě, je třeba přihlédnout k tomu, zda nájemce je oprávněn požadovat po pronajímateli náhradu vynaložených nákladů.

4. Slouží-li předmět leasingu výlučně podnikání jednoho z manželů, náleží práva a povinnosti s ním spojená k jeho podniku, a proto lze k hodnotě majetkového práva spjatého s leasingem přihlédnout jen v rámci zjišťování ceny podniku (sp. zn. 22 Cdo 2296/2004).

X. K modifikaci výše vypořádacích podílů manželů na společném jmění podle míry jejich účasti na rozvratu manželství

NS sp. zn. 22 Cdo 2921/2005: Vypořádací podíl jednoho z manželů na zaniklém společném jmění nelze snížit jen proto, že zjevnou příčinou rozvratu manželství byl jeho mimomanželský vztah.

XI. Právní domněnka vypořádání

PR, 2004, č. 15 – NS sp. zn. 22 Cdo 590/2003: Pokud po zrušení práva společného nájmu družstevního bytu podle § 705 odst. 2 věty druhé ObčZ nedojde mezi rozvedenými manžely k vypořádání hodnoty členského podílu ve stavebním bytovém družstvu, náležející do jejich bezpodílového spoluvlastnictví, dohodou ani rozhodnutím soudu k návrhu podanému ve lhůtě tří let od zániku manželství, může se manžel, který se nestal členem družstva, po uplynutí této lhůty domáhat na druhém manželovi, aby mu vyplatil polovinu hodnoty členského podílu. Toto právo se v uvedeném případě promlčuje v obecné lhůtě tří let, která počne běžet od okamžiku, kdy nastaly účinky domněnky vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů podle § 149 odst. 4 ObčZ ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb.

Sou R NS č. C 1305 – NS sp. zn. 22 Cdo 2986/2000: 1. K naplnění nevyratitelné právní domněnky vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů uplynutím doby 3 let od zániku tohoto spoluvlastnictví nemohlo dojít před 1. dubnem 1986.

2. I po zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů zůstával až do jeho vypořádání každý z manželů vlastníkem celé společné věci a byl omezený stejným vlastnickým právem druhého z manželů.

3. Bylo vyloučeno, aby věc náležející do bezpodílového spoluvlastnictví manželů během doby od jeho zániku do jeho vypořádání vydržel pro sebe jeden z manželů.

Sou R NS č. C 2099 – NS sp. zn. 22 Cdo 1057/2003: Nevyratitelná domněnka vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví manželů nastupuje i v případě, že návrh na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví byl u soudu podán po uplynutí tříleté lhůty od jeho zániku jen v důsledku nesprávného vyznačení data právní moci rozsudku o rozvodu manželství.

Sou R NS č. C 2528 – NS sp. zn. 22 Cdo 2565/2003: Jestliže do tří let od zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů nedošlo k vypořádání členského podílu ve stavebním bytovém družstvu mezi manžely jejich dohodou, ani za tím účelem nebylo zahájeno řízení u soudu, pak se na toto vypořádání (po zrušení jejich práva společného nájmu družstevního bytu – § 705 odst. 2 věta druhá ObčZ) použije ustanovení § 149 odst. 4 ObčZ o vypořádání tzv. ostatních majetkových

práv manželům společných. Toto právo se vypořádá podle zásad pro vypořádání podílového spoluvlastnictví, přičemž se vychází ze stejných podílů účastníků.

XII. Obchodní podíl

PR, 2006, č. 14 – NS sp. zn. 22 Cdo 103/2005: 1. Také obchodní podíl ve společnosti s ručením omezeným, nabytý jedním z manželů za trvání již zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví manželů z jejich společných prostředků, představuje společnou majetkovou hodnotu, která se v rámci řízení o vypořádání tohoto spoluvlastnictví přikazuje účastníku, který je společníkem uvedené obchodní společnosti.

2. Také při oceňování obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vychází ze stavu tohoto podílu v době zániku tohoto spoluvlastnictví, avšak z obvyklé ceny odpovídající době, kdy se vypořádává.

XIII. Varia

R 44/2000/I: Byl-li návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva do katastru nemovitostí podle dohody o vypořádání společného jmění manželů podán po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, nelze vklad povolit (§ 5 odst. 1 písm. e/ zákona č. 265/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

PR, 1998, č. 4 – NS sp. zn. 3 Cdon 321/96: Chovají-li se rozvedení manželé podle dohody o vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví, která je neplatná, protože ji uzavřeli ještě před zánikem tohoto spoluvlastnictví, nemůže být bez jejich dalšího konání uvažováno o pozdějším platném vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví formou konkludentní dohody. V uvedeném případě mohla být uzavřena nová konkludentní dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví za předpokladu, že by oba bývalí manželé byli srozuměni s tím, že jejich dříve učiněná dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví je neplatná a že si je toho vědom i druhý z nich.

PR, 2000, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 726/99: 1. Zásada, že právní úkon není neplatný pro chyby v psaní a v počtech, je-li jeho význam nepochybný, se v občanském právu uplatňovala i před 1. 1. 1992.

2. Dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, kterou jeden z účastníků nabude podstatně menší podíl, případně se mu nedostane ničeho, není neplatná pro rozpor s § 150 ObčZ.

PR, 2001, č. 11 – NS sp. zn. 30 Cdo 257/2001: Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je platná pouze v případech rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle § 24a ZOR.

PR, 2002, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 1476/2000: Zúžením společného jmění manželů na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti dochází k zániku společného jmění manželů k ostatním věcem, které netvoří obvyklé vybavení společné domácnosti. Pokud po zániku společného jmění manželů k věcem, které tvoří vybavení společné domácnosti, nenásledovalo jejich vypořádání, platí ohledně těchto věcí režim společného jmění manželů.

Do doby, než je společné jmění manželů k těmto věcem vypořádáno, nemá žádný z manželů právo požadovat na druhém, aby mu nahradil škodu, kterou způsobil na společném majetku, nebo vydal to, oč se oproti druhému z manželů obohatil z užitků ze společné věci.

PR, 2007, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 14/2006: 1. Rozhodnutím soudu o vypořádání společného jmění manželů nelze přikázat již uhrazený dluh či zaniklou pohledávku. Pokud se některý z manželů po rozvodu manželství podílel na zaplacení společného dluhu již ze svých výlučných prostředků, má právo na jejich náhradu (§ 149 odst. 2 věta druhá ObčZ).

2. Stal-li se předmětem vypořádání společného jmění manželů ke dni, kdy o něm rozhoduje soud, dosud neuhrazený úročený dluh účastníků, vypořádá soud nejen splatnou část dluhu (včetně úroků ode dne zániku společného jmění manželů do dne rozhodnutí), ale i jeho příslušenství – úroky, které k dluhu přirostou teprve v budoucnu.

3. Není-li ke dni vypořádání společného jmění manželů dluh účastníků uhrazen, přikáže jej soud k úhradě některému z účastníků ve výši dané ke dni rozhodování soudu, tj. včetně do té doby již kapitalizovaného příslušenství (úroků).

4. S ohledem na konkrétní okolnosti případu nelze vyloučit možnost, aby soud v řízení o vypořádání společného jmění manželů přikázal celý zůstatek společného dluhu účastníků (včetně jeho příslušenství) k úhradě každému z nich rovným dílem. Případné zavinění jednoho z účastníků na nadměrném zadlužení společného jmění manželů by se mělo odrazit v rozhodnutí soudu vyjádřením tomu odpovídající nerovnosti podílů účastníků na vypořádávaném společném jmění manželů.

Sou R NS č. C 45 – NS sp. zn. 22 Cdo 2433/99: Výrok stanovící povinnost vydání věci v rámci řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nemusí být součástí žalobního

návrhu; soud takto může rozhodnout i bez návrhu. Předpokladem takového rozhodnutí ovšem je, že věc, jež má být vydána, byla učiněna předmětem řízení.

Sou R NS č. C 259 – NS sp. zn. 22 Cdo 2289/99: Jedním z hledisek, významných pro příkázání určité věci jednomu z bývalých manželů do jeho výlučného spoluvlastnictví, je hledisko účelného využití věci.

Sou R NS č. C 584 – NS sp. zn. 22 Cdo 1509/99: Je-li smlouva o převodu nemovitosti náležející do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, uzavřená v rozporu s § 145 odst. 2 ObčZ jen jedním z manželů jako převodcem platná, protože se druhý z manželů neplatnosti právního úkonu podle § 40a ObčZ nedovolal, nešlo o převod odděleného majetku jednoho z manželů, ale o převod věci v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů. Jestliže kupující zaplatil kupní cenu manželovi, který nebyl účastníkem smlouvy o převodu nemovitosti, plnil tak solidárně oprávněnému a zaplacená kupní cena je společným majetkem manželů, který v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví přísluší vypořádat; není bezdůvodným obohacením manžela, jemuž bylo plněno.

Sou R NS č. C 664 – NS sp. zn. 22 Cdo 1562/2000: Jestliže na dluh vzniklý z úvěru, poskytnutého jen žalovanému a jím využitého jen na jeho podnikání v době před vznikem bezpodílového spoluvlastnictví účastníků, bylo plněno také z finančních prostředků náležejících do bezpodílového spoluvlastnictví účastníků, je žalovaný povinen nahradit do společného majetku účastníků to, co z něho bylo za trvání bezpodílového spoluvlastnictví účastníků takto vynaloženo.

Sou R NS č. C 3706 – NS sp. zn. 22 Cdo 180/2005: Soud nemůže vypořádat bezpodílové spoluvlastnictví, jehož předmětem je stavba zřízená na pozemku ve výlučném vlastnictví jednoho z účastníků, tak, že by tuto stavbu přikázal do výlučného vlastnictví druhému z účastníků.

§ 149a [Dohody o nemovitostech]

Pokud se dohody mezi manžely podle ustanovení § 143 a 149 týkají nemovitostí, musí mít písemnou formu a nabývají účinnosti vkladem do katastru.

Související ustanovení: § 40 odst. 1

Související předpisy: § 1, 2 ZápRNe

Z literatury: *Dvořák J., Spáčil, J.* Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; *Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J.* Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000.

Obsah výkladu:

I. Právní režim nemovitostí..... 1–2

I. Právní režim nemovitostí

- 1 Protože se do katastru nemovitostí zapisují práva k nemovitostem, a to práva vlastnická a další práva věcná, bylo třeba tomuto režimu přizpůsobit i dohody mezi manžely, týkající se nemovitostí.
- 2 Také pro tyto dohody mezi manžely platí obecný režim pro vklad do katastru podle § 2 zák. č. 265/1992 Sb. To znamená, že práva k nemovitostem, která má na mysli § 149a, vznikají, mění se nebo zanikají dnem vkladu do katastru. Právní účinky vkladu vznikají na základě pravomocného rozhodnutí o jeho povolení, a to ke dni, kdy návrhy na vklad byly doručeny příslušnému katastrálnímu orgánu.

Z judikatury:

R 44/2000/I: Byl-li návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva do katastru nemovitostí podle dohody o vypořádání společného jmění manželů podán po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, nelze vklad povolit (§ 5 odst. 1 písm. e/ zákona č. 265/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

PR, 2000, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 726/99: 1. Zásada, že právní úkon není neplatný pro chyby v psaní a v počtech, je-li jeho význam nepochybný, se v občanském právu uplatňovala i před 1. 1. 1992.

2. Dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, kterou jeden z účastníků nabude podstatně menší podíl, případně se mu nedostane ničeho, není neplatná pro rozpor s § 150 ObčZ.

PR, 1997, č. 9 – KS v Brně sp. zn. 35 Ca 52/96: K vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů dohodou ve stanovené tříleté lhůtě od zániku bezpodílového spoluvlastnictví (§ 149 odst. 4 ObčZ), týká-li se i nemovitostí, nestačí v této lhůtě jen uzavřít dohodu o vypořádání, ale je třeba v této lhůtě i podat návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí; jinak se uplatní zákonná domněnka o podílovém spoluvlastnictví.

§ 150 [Způsob vypořádání]

(1) Dohoda o vypořádání společného jmění manželů musí mít písemnou formu. Jestliže do společného jmění manželů náleží též nemovitost, nabývá dohoda účinnosti vkladem do katastru nemovitostí.

(2) Práva věřitelů nesmí být dohodou manželů dotčena.

(3) Neprovede-li se vypořádání dohodou, provede je na návrh některého z manželů soud.

(4) Nedošlo-li do tří let od zániku společného jmění manželů k jeho vypořádání dohodou, nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

Související ustanovení: § 141, 142

Související předpisy: § 153 OSŘ, § 5 BytZ

Z literatury: *Dvořák, J., Spáčil, J.* Společné jmění manželů v teorii a v judikatuře. 2. vyd. Praha : ASPI, 2007; *Fiala, J.* K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody o vypořádání. PR, 1999, č. 2, s. 79; *Hubálková, E.* Evropská úmluva o lidských právech a Česká republika. Praha : Linde Praha, 2003, s. 740; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; *Pokorný, M., Holub, M., Bičovský, J.* Společné jmění manželů. Praha : Linde Praha, 2000; *Spáčil, J., Dvořák, J.* Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení. PF, 2007, č. 7. *Vašíček, M.* Nad povahou lhůty pro vypořádání SJM dohodou podle § 150 ObčZ: Skutečně na to mají bývalí manželé pouze tři roky? PR, 2002, č. 9, s. 441.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Vypořádání dohodou.....1

K odst. 2:

I. Ochrana věřitelů2–5

K odst. 3:

I. Vypořádání rozhodnutím soudu.....6–14

II. Vypořádání SJM a smrt účastníka	15
---	----

K odst. 4:

I. Vypořádání na základě zákonné domněnky	16–17
II. Konkurz a reorganizace	18

K odst. 1:**I. Vypořádání dohodou**

- 1 Obsahovou stránku vypořádání společného jmění manželů upravuje § 149. Jeho formální náležitosti jsou však upraveny § 150 odst. 1, který stanoví, že dohoda o vypořádání společného jmění manželů musí mít písemnou formu, a to v každém případě, tj. bez zřetele k tomu, zda předmětem vypořádání je či není nemovitost. (Zákonodárce nepředepisuje formu notářského zápisu, jak je tomu například u smluv podle § 140a odst. 1, 2 anebo i smluv tzv. předmanželských podle § 143a odst. 3 nebo v případě smluv, týkajících se správy společného jmění podle § 147.) O náležitosti dohody platí obecná ustanovení (srov. výklad k ustanovení § 37n.). Pokud písemná forma nebyla dodržena, je dohoda neplatná (srov. § 40 odst. 1); ostatně u jiné než písemné formy by ani nebylo možné úspěšně se domáhat vkladu do katastru. Platné úpravě nabývání vlastnického práva k nemovitostem odpovídá, že u nemovitostí evidovaných v katastru nemovitostí vznikají věcněprávní účinky dohody o vypořádání společného jmění manželů až vkladem do katastru. Dohoda o vypořádání se může týkat i jen části společného majetku; tato skutečnost nepůsobí její neplatnost. Zbývající část společného jmění může být vypořádána v soudním řízení, případně na základě zákonné domněnky.

K odst. 2:**I. Ochrana věřitelů**

- 2 Zákon vytyčuje zákaz zásahu dohodou do práv věřitelů. Jde o další ochranu, navazující na ustanovení § 140a odst. 4, podle níž jestliže manželé uzavřeli smlouvu o rozšíření nebo zúžení stanoveného rozsahu společného jmění manželů nebo smlouvu o vzniku společného jmění manželů, která vyhrazuje zcela nebo zčásti vznik společného jmění manželů ke dni zániku manželství, mohou se na ni odvolat jen tehdy, jestliže je jiné osobě (věřiteli) obsah této smlouvy znám.
- 3 Zákonný zákaz do práv věřitelů míří především na případy, kdy v důsledku dohody manželů případně rozhodující část společného majetku manželů tomu z nich, který není dlužníkem.

Rozsudek NS sp. zn. 21 Cdo 2088/2000 zaujímá právní názor, že pokud manželé uzavřeli dohodu o vypořádání (tehdy) bezpodílového spoluvlastnictví se záměrem (úmyslem) znemožnit uspokojení pohledávky žalobců, pak účel dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů odporuje zákonu (a poškozování věřitele je podle ustanovení § 256 TrZ trestným činem) a tato dohoda je ve smyslu ustanovení § 39 neplatným právním úkonem, nemůže být splněna podmínka odporovatelnosti právního úkonu podle § 42a. Nejvyšší soud tímto svým rozhodnutím potvrdil svůj dřívější právní názor, že u právního úkonu, který je neplatný, nelze vyslovit jeho odporovatelnost (srov. rozsudek NS sp. zn. 21 Cdo 2662/99). Pokud práva věřitelů dohodou manželů dotčena nejsou (manželé nemají žádné dluhy vůči třetím osobám), nebrání nic tomu, aby manželé uzavřeli dohodu podle které nabude převážnou část či veškerý společný majetek jen jeden z nich, odpovídá-li toto řešení vůli manželů. To je projevem dispo-

zitivní povahy ustanovení občanského práva. Obsah dohody o vypořádání společného jmění mezi manžely nemusí respektovat zásady vytyčené v ustanovení § 149 odst. 2, 3. Dohoda manželů nemusí dopadat na veškerý majetek manželů. Ohledně v dohodě o vypořádání nezahrnuté části společného majetku mají manželé možnost podat návrh na vypořádání k soudu; pokud jej nepodají, nastupuje k takto nevypořádanému majetku ex lege zákonná domněnka podle § 150 odst. 4.

Platná právní úprava dnes umožňuje, aby dohoda o vypořádání společného jmění byla mezi manžely uzavřena ještě před zánikem manželství. Ustanovení § 24a ZOR, který obsahuje právní úpravu rozvodu bez zjišťování příčin rozvratu, připouští, aby soud manželství rozvedl, jsou-li mu předloženy písemné smlouvy s úředně ověřeným podpisem účastníků upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost. Soud tyto smlouvy nezkontroluje ani neschvaluje. Vypořádáním vzájemných majetkových vztahů lze rozumět právě dohodu o vypořádání společného jmění manželů. Právní praxe však důvodně upozorňuje na někdy manžely přehlížený požadavek zákona na určitost těchto dohod. V mnoha případech jsou tyto dohody sepisovány jen velmi obecně a nemohou sloužit v případných sporech jako spolehlivý a hlavně určitý základ, z kterého lze s určitostí poznat vůli manželů. Proto soudy v řadě případů vyslovují jejich neplatnost pro rozpor s § 37. Tvoří-li nemovitost součást společného jmění manželů, platí právní úprava podle ustanovení § 150 odst. 1. Soudním rozhodnutím či dohodou o vypořádání společného jmění může být za určitých předpokladů založen vznik vlastnictví jednotky podle § 5 BytZ.

Soudní praxe již dovodila, že smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je účinná pouze v případě rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle § 24a ZOR (Sou R NS č. C 572 – NS sp. zn. 30 Cdo 257/2001).

K odst. 3:

I. Vypořádání rozhodnutím soudu

Základním předpokladem pro zahájení řízení vypořádání společného jmění manželů je podání žaloby, kterou může podat k soudu kterýkoli z manželů, případně správce konkurzní podstaty. Soud podaným návrhem účastníků vázán není (řízení o vypořádání společného jmění manželů je tzv. iudicium duplex, v němž mají oba účastníci postavení navrhovatele, tak i postavení odpůrce); vázán není ani ohledně ceny věci ani ohledně jejich přikázání tomu kterému z nich. Podá-li jeden z nich návrh na vypořádání společného jmění, je tím konzumováno i žalobní právo druhého, který již žalobu nemůže podat. Proto zpětvzetí návrhu na vypořádání společného jmění manželů učiněné jen jedním z účastníků řízení, nemůže vést bez souhlasu druhého účastníka k zastavení řízení, a to ani v případě, že k zpětvzetí došlo dříve, než začalo jednání.

Podmínkou vypořádání je, že zaniklé nebo zúžené společné jmění nebylo vypořádáno ani dohodou účastníků, ani zákonnou domněnkou. Při vypořádání se vychází z právní úpravy platné v době zániku společného jmění. Soud v tomto řízení vypořádá jen ty věci, které účastníci učiní předmětem vypořádání; soud též není povinen (a patrně ani oprávněn) zahrnout do vypořádání věci, které účastníci neučinili předmětem řízení. To je rozdílné od starší úpravy, která vycházela z omezeného pojetí projednací zásady. Pokud účastníci takové věci předmětem vypořádání neučiní a nebyly ani soudem do vypořádání zahrnuty, pak k jejich vypořádání nedošlo dohodou ani soudním rozhodnutím, nýbrž nastupuje domněnka o jejich vypořádání podle § 149 odst. 4. Pokud nedošlo ještě

k vypořádání, je každý z manželů samostatně oprávněn k podání žaloby o vyklizení společné nemovitosti (srov. rozsudek NS sp. zn. 28 Cdo 555/2002).

- 7 Předmětem řízení je vypořádání společného jmění, tj. ty věci, práva a závazky, které tvoří součást společného jmění a které jeden z účastníků učinil předmětem řízení. Rozhoduje-li soud po zániku společného jmění manželů o vypořádání obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným, nestačí přikázat hodnotu obchodního podílu, ale je třeba přikázat obchodní podíl. Obchodní podíl může být přikázán jen společníku obchodní společnosti. Vzniklo-li manželům za trvání manželství nejen právo společného užívání družstevního bytu, ale i společné členství v bytovém družstvu, pak hodnota práv a povinností spojených s užíváním tohoto bytu je majetkovou hodnotou, která je manželům společná. Soud musí rozhodnout, kterému z manželů má tato hodnota připadnout. Soudní praxe vychází při vypořádání z tržní hodnoty členského podílu. Při stanovení ceny se vychází z obecné ceny, tj. ceny věci obvyklé v daném místě a v době rozhodování, která vyjadřuje aktuální tržní hodnotu. Při oceňování věci vychází judikatura ze stavu věci ke dni zániku společného jmění a z její ceny v době, kdy se provádí vypořádání. Cenu věci může soud stanovit podle shodných tvrzení účastníků; pokud se nedohodnou, musí cenu určit soud, zpravidla pomocí znaleckého posudku. Judikatorní (nikoliv zákonné) pravidlo o tom, že při vypořádání společného jmění se vychází ze stavu věci ke dni zániku tohoto jmění, platí zejména v případech, že jde o věc, kterou užíval na základě dohody ten účastník, kterému je přikazována, nebo ji užívali oba a nedošlo k jejímu nadměrnému, mimořádnému opotřebení či poškození. (K tomu podrobně viz *Spáčil, J., Dvořák, J. Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení*. PF, 2007, č. 7, s. 247.) Vypořádává-li se nemovitost, může být podkladem jen obecná cena nemovitosti, tj. cena obvyklá v daném místě v době rozhodování, která vyjadřuje aktuální tržní hodnotu nemovitosti a je běžně označována jako cena tržní, odpovídající poptávce a nabídce v daném místě a čase (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2470/2000).
- 8 Za běžného předpokladu, že oba manželé se o nabytí majetku připadajícího do společného jmění zasloužili stejným dílem, soud při vypořádání respektuje zásadu jejich rovných podílů na společném majetku. Není-li tento požadavek naplněn, soud přikáže jednotlivé kusy majetku manželům v odlišném rozsahu. Soudní praxe připouští vyjádření nestejného rozsahu přikazovaného majetku procentem, zlomkem či přikázáním věci jednomu z manželů, aniž je ohledně této věci zavázán k finančnímu vypořádání.
- 9 Soudní praxe opakovaně posuzovala otázku, jak posoudit vliv obsazenosti nemovitosti, která se přikazuje do vlastnictví jednomu z manželů. Odlišuje přitom případy, kdy je prodáván dům prázdný či uvolněný, popřípadě kdy je mezi stranami jeho vyklizení v určitém krátkém termínu bez zajištění bytové náhrady dohodnuto, a případy prodeje domu, který je obýván osobami majícími právní titul k užívání bytu. Pro prvou skupinu uvedených případů je pravidlem, že se vychází z obvyklé ceny nesnížené pro obsazenost, zatímco pro druhou skupinu platí, že její obvyklá cena je pro jejich obsazenost, a tedy pro omezenou možnost užívání nabyvatelem, významně nižší. Z tohoto přístupu soudní praxe lze dovodit, že s ohledem na konkrétní případ je třeba připustit, aby se v některých případech při stanovení ceny k obsazenosti domu přihlédlo a v jiných nikoliv. Závěry obsažené v právních větvách zdánlivě rozporných rozhodnutí (R 61/2000, dále NS sp. zn. 22 Cdo 1217/99, PR, 2001, č. 1) nelze tudíž absolutizovat.
- 10 Stále častěji se v rámci vypořádání společného jmění manželů objevuje problematika leasingu. Leasingová smlouva je nepojmenovanou smlouvou (§ 269 odst. 2 ObchZ). Problematika leasingu může v souvislosti s vypořádáním společného jmění manželů nastat jak ohledně věcí používaných k podnikání, tak i ohledně jiných věcí. Řešení obou těchto případů je obdobné. Podle judikatury platí: „Jestliže podnikající manžel uzavře

za trvání manželství leasingovou smlouvu, jejímž předmětem je věc, kterou užívá k podnikání a k níž nabude vlastnictví až po zániku manželství, je zřejmé, že ke dni zániku společného jmění manželů nejde o věc v jeho vlastnictví. Proto tato věc nemůže být v rámci řízení o vypořádání společného jmění manželů přikázána některému z manželů. Lze jen uvažovat o tom, nakolik je podnikající manžel (pokud předmět leasingu slouží jen jeho podnikání) povinen vrátit do společného jmění manželů, co bylo ze společného vynaloženo na splátky leasingové společnosti, které lze považovat i za splátky kupní ceny. Z leasingové smlouvy ovšem podnikajícímu manželovi vzniká majetkové právo ve vztahu k leasingové společnosti a je významné, jaká je jeho hodnota. Z výše uvedených výkladů stran povinnosti podnikajícího manžela vrátit do společného jmění manželů, co bylo vynaloženo na jeho podnikání, pak logicky vyplývá, že tato hodnota by měla být zahrnuta do aktiv jeho podnikání, jež jsou určující pro stanovení výsledné částky, kterou by do společného jmění manželů měl vrátit (nahradit). Přitom nelze uvažovat o tom, že by tato hodnota měla být dána výši dosud zaplacených leasingových splátek. Předmětem leasingu je totiž věc, která slouží k podnikání, a (jak již bylo výše vyloženo) výnosy z něho jsou majetkem společným, přičemž při tomto podnikání dochází také k opotřebení této věci. I pro stanovení hodnoty tohoto majetkového práva je namístě jeho ocenění znalcem z oboru ekonomiky, oceňování podniků, ke dni zániku společného jmění manželů a takto zjištěná cena pak představuje výši prostředků vynaložených ze společného, na oddělený majetek podnikajícího manžela (jako jedno z více navrhovaných a diskutovaných řešení lze např. doporučit, aby znalec ocenil obvyklou cenu vozidla, od které odečte ještě nezaplacené leasingové splátky). Lze však očekávat, že vzhledem k různosti možných variant judikatura neřekla poslední slovo, pokud jde o hodnotu majetkového práva, které leasing představuje. (K této otázce podrobně viz *Spáčil, J., Dvořák, J. Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení*. PF, 2007, č. 7.)

Je v zásadě na úvaze soudu, kterému z manželů tu či onu věc přikáže; tato úvaha ovšem musí být, zejména jde-li o hodnotnější věci, řádně odůvodněna (není ovšem reálné očekávat, že takto bude zdůvodněno přikázání každé i méně hodnotné věci, to by se chod justice zřejmě zastavil). Proto může být společné jmění výjimečně podle okolností konkrétního případu vypořádáno i tím způsobem, že soud přikáže rodinný domek do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů. Podle judikatury není volnost soudu bezvýjimečná; soud nemůže vypořádat společné jmění, jehož předmětem je stavba zřízená na pozemku ve výlučném vlastnictví jednoho z účastníků, tak, že by tuto stavbu přikázal do výlučného vlastnictví druhému z účastníků. V soudní praxi se v řízení o vypořádání společného jmění manželů uplatňuje zásada, aby (zvláště s ohledem na dobu uplynulou od rozvodu manželství či oddělené bydlení manželů) byly věci přikázány tomu z účastníků, který je má či naposledy měl v držení a u něhož došlo k jejich amortizaci. Tak judikoval NS v rozsudku sp. zn. 22 Cdo 980/2003.

Bezpodílovému spoluvlastníkovi lze při vypořádání zaniklého společného jmění přikázat rozhodnutím vydaným v občanském soudním řízení věci i proti jeho vůli, protože za trvání společného jmění manželů byl vlastníkem celé věci, takže jejím přikázáním do výlučného vlastnictví nezískává nic navíc. Smyslem řízení o vypořádání společného jmění manželů soudem není, aby se účastníci zbavovali vlastnictví k věcem, jež nadále vlastnit nechtějí. Protože každý z bezpodílových spoluvlastníků byl za trvání spoluvlastnictví vlastníkem celé věci, nelze nařídít při vypořádání soudním rozhodnutím prodej věci, kterou žádný z bývalých spoluvlastníků nechce.

V řízení je třeba provést na návrh i realizaci zápočtů (ve prospěch společného majetku či ve prospěch samostatných majetků manželů). Tím se rozumí, že manželé jednak uhradí své závazky vůči společnému jmění, jednak společné jmění vyrovná závazky

11

12

13

vůči samostatným majetkům manželů. Soudní praxe nevyžaduje, aby se tak stalo reálně, postačí, když zjištěné vzájemné závazky se započítají. Ačkoliv jde o pohledávky, nepodléhají nároky na provedení zápočtů promlčení.

- 14 Neúměrnou délku občanskoprávního řízení při vypořádání společného jmění manželů hodnotil Evropský soud pro lidská práva jako rozpor s čl. 6 odst. 1 Úmluvy ve věci *Bořánková v. Česká republika* (rozsudek ze dne 7. 1. 2003). Stěžovatelce přiznal spravedlivé zadostiučinění ve výši 5 000 € za nemajetkovou újmu.

II. Vypořádání společného jmění manželů a smrt účastníka

- 15 Pokud zemřel jeden z manželů za trvání společného jmění, zaniká jeho smrtí i majetkové společenství manželů a vypořádání se provede v dědickém řízení podle § 1751 OSŘ. Zemře-li (bývalý) manžel po zániku společného jmění, dědický soud určuje, co patří do dědictví a co pozůstalému manželů, pouze zaniklo-li společné jmění manželů smrtí jednoho z manželů, nikoli již dříve rozvodem. Dědicové zemřelého rozvedeného manžela jsou oprávněni uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů s rozvedenou manželkou v době před projednáním dědictví po zemřelém rozvedeném manželů soudem (k tomu podrobně viz *Spáčil, J., Dvořák, J.* Vypořádání společného jmění manželů v soudním řízení. PF, 2007, č. 7). Nedojde-li k dohodě, musí rozhodnout o vypořádání na návrh soud ve sporném řízení. Bylo-li řízení před soudem zahájeno ještě za života zemřelého účastníka, účastníky řízení se stávají jeho dědicové. V tomto případě však soud nemůže rozhodovat o tom, zda jednotlivým dědicům z více dědiců zemřelého bezpodílového spoluvlastníka případnou některé věci z vypořádávaného společného jmění, nýbrž rozhodne, že připadají do dědictví; tyto věci pak budou v dědickém řízení přikázány jednotlivým dědicům, příp. ohledně nich dědicové uzavřou mezi sebou dohodu (viz např. R 4/1980). Navzdory starším opačným názorům je možné soudit, že takto lze v soudním řízení vypřádat společné jmění manželů i v případě, že za života zemřelého bývalého manžela nebylo řízení zahájeno; stejně tak není právní ani jiný rozumný důvod bránit tomu, aby dědicové a druhý manžel uzavřeli dohodu o vypořádání.

K odst. 4:

I. Vypořádání na základě zákonné domněnky

- 16 Zákon pamatuje na případy, kdy do tří let od zániku společného jmění manželů nedošlo k jeho vypořádání dohodou nebo nebyl-li do tří let od jeho zániku podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu. Podle zákonné domněnky platí ohledně movitých věcí, že se manželé vypořádali podle stavu, v jakém každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.
- 17 Jestliže do tří let od zániku společného jmění manželů nedošlo k vypořádání členského podílu ve stavebním bytovém družstvu mezi manžely jejich dohodou, ani za tím účelem nebylo zahájeno řízení u soudu, pak se na toto vypořádání (po zrušení jejich práva společného nájmu družstevního bytu – § 705 odst. 2 věta druhá) použije ustanovení § 149 odst. 4 o vypořádání tzv. ostatních majetkových práv manželům společných. Toto právo se vypořádá podle zásad pro vypořádání podílového spoluvlastnictví, přičemž se vychází ze stejných podílů účastníků (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 2565/2003). Jde

o majetkové právo jednoho z manželů vůči druhému, které může být uplatněno u soudu poprvé v den, kdy nastaly účinky domněnky podle § 149 odst. 4, to je v den, kdy uplynuly tři roky od zániku manželství. Proto tímto dnem začíná také běžet obecná tříletá promlčecí lhůta stanovená v § 101, když pro uplatnění tohoto práva není promlčecí lhůta zvláště stanovena (rozsudek NS sp. zn. 22 Cdo 1044/2000).

Dojde-li k vypořádání podle zákonné domněnky, nemohou již manželé proti sobě uplatňovat vzájemné zápočty (§ 149 odst. 2); úmyslem zákonodárce nepochybně bylo, aby v takovém případě došlo ke komplexnímu vypořádání společného jmění manželů.

II. Konkurz a reorganizace

18

Je-li dlužník v úpadku (§ 3 InsZ), prohlásí soud na jeho majetek konkurz (§ 244n. InsZ). Prohlášením konkursu zaniká společné jmění dlužníka a jeho manžela, po dobu trvání konkursu nemůže vzniknout nové a na insolvenčního správce přechází oprávnění uzavřít dohodu o vypořádání společného jmění manželů nebo navrhnout jeho vypořádání u soudu. Do majetkové podstaty, kterou tvoří majetek určený k uspokojení dlužnickových věřitelů, se zahrne i majetek ve společném jmění dlužníka a jeho manžela, přičemž doba rozhodná pro určení, který majetek ze společného jmění bude do majetkové podstaty zahrnut, se určuje jinak v případě, že insolvenční návrh podal dlužník, a jinak podal-li jej věřitel. Byl-li vznik společného jmění dlužníka a jeho manžela vyhrazen ke dni zániku manželství, má prohlášení konkursu stejné majetkoprávní účinky jako zánik manželství. Proto se po prohlášení konkursu provede vypořádání společného jmění manželů, které zaniklo prohlášením konkursu, stejně jako vypořádání společného jmění manželů již dříve zaniklého, ale dosud nevypořádaného, a také společného jmění, které bylo již dříve zúženo smlouvou nebo rozhodnutím soudu a do prohlášení konkursu nebylo vypořádáno. Probíhá-li soudní řízení o vypořádání již dříve zaniklého společného jmění, prohlášením konkursu se nepřerušuje, ovšem namísto úpadce do něj vstupuje správce konkurzní podstaty. K uspokojení pohledávek věřitelů pak může sloužit jen majetek, který byl přikázán úpadci. Nelze-li však provést vypořádání společného jmění manželů proto, že závazky dlužníka, které z něj mohou být uspokojeny, jsou vyšší než majetek, který náleží do společného jmění manželů, zahrne se celý majetek náležející do společného jmění manželů do majetkové podstaty (§ 274 InsZ). Prohlášení konkursu má i hmotněprávní účinky na některé smlouvy uzavřené mezi manžely. Smlouvy mezi manželi, které byly uzavřeny po podání insolvenčního návrhu dlužníkem, a jde-li o insolvenční návrh věřitele, poté co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, se stávají prohlášením konkursu neplatnými, jde-li o smlouvy o zúžení rozsahu společného jmění manželů, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění manželů, jestliže se na jejich základě stal součástí společného jmění manželů majetek do té doby náležející jen dlužníku, smlouvy o rozšíření rozsahu společného jmění manželů, jestliže se na jejich základě staly součástí společného jmění manželů závazky náležející do té doby jen manželu dlužníka, nebo konečně o dohody o vypořádání společného jmění manželů včetně soudem schváleného smíru. Jestliže v době prohlášení konkursu již uplynula lhůta k vypořádání společného jmění manželů, aniž byla uzavřena dohoda o vypořádání společného jmění manželů, nastanou účinky spojené podle zvláštního právního předpisu s uplynutím lhůty k vypořádání společného jmění manželů (§ 150 odst. 4) až po 6 měsících od prohlášení konkursu, do té doby lze uzavřít novou dohodu o vypořádání společného jmění manželů nebo podat návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu; práva třetích osob nabytá v dobré víře tím však nejsou dotčena (viz § 269 odst. 2 InsZ). Úpadek lze řešit i reorganizací. Reorganizací se rozumí zpravidla postupné uspokojování pohledávek věřitelů při zachování provozu

dlužníkovu podniku, zajištěné opatřeními k ozdravení hospodaření tohoto podniku podle soudem schváleného reorganizačního plánu s průběžnou kontrolou jeho plnění ze strany věřitelů. Reorganizací lze řešit úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka, který je podnikatelem; reorganizace se týká jeho podniku (§ 316 InsZ). V tom je rozdíl od konkurzu, který lze prohlásit i na nepodnikající osobu. Povolením reorganizace společné jmění manželů nezaniká; důsledkem je, že k reorganizaci lze použít majetek ve společném jmění manželů. K tomuto použití musí dát manžel dlužníka souhlas, který je jednou z podmínek povolení reorganizace [viz § 342 písm. c) InsZ], má-li být podle reorganizačního plánu tento majetek použit. Prohlášení manžela musí být vlastnoručně podepsáno a pravost podpisu na něm úředně ověřena.

Z judikatury:

I. K otázce oceňování

R 11/2001: Při stanovení ceny věci pro účely vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vychází z ceny věci v době vypořádání, avšak z jejího stavu v době zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

Zhodnocení společné věci účastníky v době po zániku jejich bezpodílového spoluvlastnictví manželů ze zdrojů, jež netvořily toto spoluvlastnictví, nemá vliv na cenu, kterou soud pro účely řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů stanoví.

Sou R NS č. C 3398 – NS sp. zn. 22 Cdo 2457/2004: Pokud je v době vypořádání hodnota věci, na jejíž získání se jeden z manželů podílel svými oddělenými prostředky, vyšší než její původní hodnota, k tomuto zvýšení se při stanovení úhrady nákladů, vynaložených jen z prostředků jednoho z manželů, nepřihlíží.

Sou R NS č. C 3416 – NS sp. zn. 22 Cdo 875/2005: Pokud byla nějaká věc získána za trvání bezpodílového spoluvlastnictví zčásti z prostředků patřících jen jednomu z manželů, pak při vypořádání je manžel, z jehož prostředků byl tento náklad vynaložen, oprávněn toliko požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co takto vynaložil. Jde o náhradu nákladu, který byl vynaložen v době minulé a jeho výše ke dni zániku manželství ani ke dni vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví není nijak modifikována.

Sou R NS č. C 3676 – NS sp. zn. 22 Cdo 1119/2005: Zhodnocení odděleného majetku za trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nemá vliv na určení výše podílů na vypořádání tohoto spoluvlastnictví; významné jsou jen investice ze společného majetku na oddělený majetek spoluvlastníka, které se nahrazují do BSM ve výši, ve které byly vynaloženy.

II. Určení rozhodného práva pro vypořádání

Sou R NS č. C 259 – NS sp. zn. 22 Cdo 2289/99: 1. Jestliže bezpodílové spoluvlastnictví účastníků zaniklo před 1. srpnem 1998, je třeba na spor o vypořádání tohoto spoluvlastnictví aplikovat ustanovení občanského zákoníku o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů ve znění před novelou č. 91/1998 Sb.

2. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, jehož předmětem je vypořádání hodnoty členských práv a povinností spojených s užíváním tohoto bytu, nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořádacího podílu. Jde o majetková práva, jejichž cena se pro účely uvedeného řízení stanoví cenou za převod těchto členských práv a povinností, kterou by bylo možno za převod těchto členských práv a povinností v rozhodné době a místě dosáhnout.

3. Jedním z hledisek, významných pro přikázání určité věci jednomu z bývalých manželů do jeho výlučného spoluvlastnictví, je hledisko účelného využití věci.

III. Rozsah vypořádání; (Ne)rovnost podílů

PR, 1999, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 1622/98: 1. Po účinnosti zák. č. 131/1982 Sb., kterým se měnil a doplňoval občanský zákoník a upravovaly některé další majetkové vztahy, bylo možné ohledně vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví manželů uzavřít platně i takovou dohodu, která nevypořádávala všechny hodnoty do tohoto spoluvlastnictví náležející, ale jen jejich část.

Taková dohoda založila práva a povinnosti na ní zúčastněných bezpodílových spoluvlastníků a každý z účastníků dohody může vůči druhému, který ji nerespektuje, uplatňovat práva u soudu.

Podstatnou náležitostí dílčí dohody o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví bylo ustanovení o vyrovnání podílů spoluvlastníků.

2. Při dalším vypořádání, jímž mělo být vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví uzavřeno, nepřicházelo v úvahu přezkoumávání správnosti ustanovení platné dohody o rozdělení části společného majetku, popřípadě společných závazků, či správnosti ustanovení o vyrovnání podílů v rámci tohoto dílčího vypořádání – předchozí platnou dohodou již vypořádané hodnoty nebylo možné znovu vypořádat.

Při navazujícím vypořádání ve vztahu k předchozí dílčí dohodě bylo třeba vzít zřetel zejména na to, jak v ní byly promítnuty zásady dané ustanovením § 150 ObčZ, aby kritéria v tomto ustanovení uvedená nebyla nedůvodně užita nejednotně.

PR, 2000, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 726/99: 1. Zásada, že právní úkon není neplatný pro chyby v psaní a v počtech, je-li jeho význam nepochybný, se v občanském právu uplatňovala i před 1. 1. 1992.

2. Dohoda o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, kterou jeden z účastníků nabude podstatně menší podíl, případně se mu nedostane ničeho, není neplatná pro rozpor s § 150 ObčZ.

PR, 2001, č. 11 – NS sp. zn. 30 Cdo 257/2001: Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových práv manželů, kterou zákon podmiňuje rozvod dohodou manželů bez zjišťování příčin rozvratu, je platná pouze v případech rozvodu, o němž bylo rozhodnuto podle § 24a ZOR.

PR, 2002, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 2914/99: Rozdílná výše podílů manželů při vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví může být vyjádřena nejen procentuálně nebo zlomkem, ale i přikázáním určité věci jen jednomu z manželů, aniž by byl ohledně ní zavázán k finančnímu vypořádání (vyrovnání) s druhým manželem.

PR, 2007, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 14/2006: 1. Rozhodnutím soudu o vypořádání společného jmění manželů nelze přikázat již uhrazený dluh či zaniklou pohledávku. Pokud se některý z manželů po rozvodu manželství podílel na zaplacení společného dluhu již ze svých výlučných prostředků, má právo na jejich náhradu (§ 149 odst. 2 věta druhá ObčZ).

2. Stal-li se předmětem vypořádání společného jmění manželů ke dni, kdy o něm rozhoduje soud, dosud neuhrazený úročený dluh účastníků, vypořádá soud nejen splatnou část dluhu (včetně úroků ode dne zániku společného jmění manželů do dne rozhodnutí), ale i jeho příslušenství – úroky, které k dluhu přirostou teprve v budoucnu.

3. Není-li ke dni vypořádání společného jmění manželů dluh účastníků uhrazen, přikáže jej soud k úhradě některému z účastníků ve výši dané ke dni rozhodování soudu, tj. včetně do té doby již kapitalizovaného příslušenství (úroků).

4. S ohledem na konkrétní okolnosti případu nelze vyloučit možnost, aby soud v řízení o vypořádání společného jmění manželů přikázal celý zůstatek společného dluhu účastníků (včetně jeho příslušenství) k úhradě každému z nich rovným dílem. Případné zavinění jednoho z účastníků na nadměrném zadlužení společného jmění manželů by se mělo odrazit v rozhodnutí soudu vyjádřením tomu odpovídající nerovnosti podílů účastníků na vypořádaném společném jmění manželů.

PR, 2007, č. 7 – NS sp. zn. 30 Cdo 2193/2005: 1. Smlouva o vypořádání vzájemných majetkových vztahů (§ 24a odst. 1 ZOR) je institutem zákona o rodině s dopadem do majetkových poměrů manželů po rozvodu, zvláštním zejména potud, že na rozdíl od vypořádání zaniklého společného jmění manželů předpokládá její uzavření před rozvodem a manželům dovoluje, aby v jejím rámci upravili do budoucna vzájemné majetkové vztahy v jiném rozsahu než vymezeném společným jměním manželů.

2. Byl-li návrh na vklad vlastnického nebo jiného věcného práva do katastru nemovitostí podle smlouvy o vypořádání vzájemných majetkových vztahů, uzavřené podle § 24a ZOR, jejímž předmětem je i vypořádání společného jmění manželů k nemovitosti, podán po uplynutí tří let od zániku společného jmění manželů, nelze vklad povolit.

SR, 2004, č. 5 – NS sp. zn. 30 Cdo 1342/2002: Samotná okolnost, že manželé po delší dobu hospodářsky odděleně, nemusí vést k stanovení jejich rozdílných podílů na majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví, nejsou-li spolehlivě zjištěny další okolnosti, které jsou předpokladem pro zvýhodnění jednoho z účastníků oproti druhému.

SR, 2005, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 2296/2004: Do bezpodílového spoluvlastnictví manželů patří i úroky z vkladu náležejícího jen jednomu z manželů. Pokud byla věc koupena zčásti i za tyto úroky, je v bezpodílovém spoluvlastnictví, byť by na její pořízení byly jinak a převážně použity výlučné prostředky jen jednoho z manželů.

SR, 2005, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 1821/2004: Pro úvahu soudu o (ne)rovnosti podílů účastníků v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví je významné, jak se každý z manželů v průběhu manželství staral o rodinu a jak se zasloužil o nabytí a udržení společných věcí, nikoli však čím a v jaké výši přispěl na pořízení společného majetku ze svého odděleného majetku.

SR, 2006, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 180/2005: Soud nemůže rozhodnutím o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, jehož předmětem je stavba zřízená na pozemku ve výlučném vlastnictví jednoho z bezpodílových spoluvlastníků, vytvořit právní stav, že by nebylo jisto, zda a jaké má vlastník stavby právo k části pozemku, na němž stavba stojí, a kdy by vlastník stavby neměl zajištěn přístup ke stavbě.

Sou R NS č. C 803 – NS sp. zn. 22 Cdo 2914/99: Rozdílná výše podílů manželů při vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví může být vyjádřena nejen procentuálně nebo zlomkem, ale i příkázáním určité věci jen jednomu z manželů, aniž by byl ohledně ní zavázán k finančnímu vypořádání (vyrovnání) s druhým manželem.

Sou R NS č. C 1404 – NS sp. zn. 22 Cdo 264/2001: 1. Ustanovení § 150 ObčZ ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., o tom, k čemu soud při vypořádání bezpodílového manželství rodičů přihlíží, patří k právním normám s relativně neurčitou hypotézou, které přenechávají soudu, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil sám hypotézu právní normy ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností. Byla-li hypotéza právní normy vymezena správně, nemůže být rozhodnutí ve věci v rozporu se zákonem z důvodu, že nebyly objasněny okolnosti další, popřípadě že nebylo přihlédnuto k jiným okolnostem, které v posuzovaném případě nelze považovat za podstatné či významné.

2. Jednou ze zásad, z níž soud při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví vychází, je zásada, podle které se věci ze zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví mají mezi rozvedené manžele rozdělit tak, aby částka, kterou je jeden z manželů povinen zaplatit druhému na vyrovnání jeho podílu, byla pokud možno co nejnižší.

Sou R NS č. C 2299 – NS sp. zn. 30 Cdo 1342/2002: Samotná okolnost, že manželé po delší dobu hospodáří odděleně, není důvodem ke stanovení rozdílných podílů na jejich majetku v bezpodílovém spoluvlastnictví.

Sou R NS č. C 2295 – NS sp. zn. 30 Cdo 1510/2002: Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, do něhož náleží také rodinný domek, může být výjimečně vypořádáno i tím způsobem, že soud přikáže rodinný domek do podílového spoluvlastnictví účastníků.

Sou R NS č. C 2529 – NS sp. zn. 22 Cdo 1054/2004: V odůvodněných případech lze při vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví manželů přikázat společnou pohledávku rozvedených manželů za třetí osobou jen jednomu z manželů, a to i za situace, kdy by dlužník mohl úspěšně namítnout promlčení.

Sou R NS č. C 3396 – NS sp. zn. 22 Cdo 1821/2004: Pro úvahu soudu o (ne)rovnosti podílů účastníků v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví není významné, čím vším některý z manželů přispěl na pořízení společného majetku ze svého odděleného majetku.

Sou R NS č. C 3975 – NS sp. zn. 22 Cdo 1128/2005: Investicemi vynaloženými ze společného na ostatní majetek jednoho z manželů není práce jednoho manžela vynaložená při rekonstrukci domu druhého manžela, zejména když jde o dům, který oba manželé užívají k bydlení.

Sou R NS č. C 3992 – NS sp. zn. 22 Cdo 2263/2005: Pokud bývalý manžel, který během trvání manželství na svůj oddělený majetek prokazatelně vynakládal peněžní částky, v řízení o vypořádání BSM tvrdí, že šlo o jeho výlučné finanční prostředky, je na něm, aby tuto skutečnost dokázal.

Sou R NS č. C 4189 – NS sp. zn. 33 Cdo 871/2005: Peněžité plnění přijaté na základě pravomocného rozsudku o vypořádání společného jmění manželů se okamžikem zrušení tohoto rozsudku v důsledku mimořádného opravného prostředku stává bezdůvodným obohacením vzniklým plněním z právního důvodu, který odpadl.

ADN, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 30 Cdo 681/2004: Předmětem vypořádání společného jmění manželů, které bylo zúženo smlouvou uzavřenou jejími účastníky ve smyslu ustanovení § 143a odst. 1 ObčZ, již není majetek a závazky, ohledně kterých bylo společné jmění zúženo, v případě, že zúžení se týkalo majetku a závazků nabytých či vzniklých po uzavření předmětné smlouvy, které si manželé již vypořádali nebo na něž se vztahuje nevratitelná domněnka vypořádání ve smyslu ustanovení § 150 odst. 4 obč. zák.

SR, 2006, č. 4 – KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 182/2005: Při vypořádání podílového spoluvlastnictví k nemovitostem, jež vzniklo nevratitelnou domněnkou podle § 150 odst. 4 věty druhé ObčZ, nelze výrokem soudu měnit podíly na majetkových právech a závazcích bývalých manželů; není proto možné vyhovět návrhu, aby dosud nevypořádané závazky převzal jeden z nich.

IV. Podnikání; výkon povolání

PR, 2002, č. 8 – NS sp. zn. 22 Cdo 1717/2000: Výkonem povolání je také podnikání jednoho z manželů jako fyzické osoby.

Pracovní činnost manžela, kterou vykonává jako osoba spolupracující s manželem – podnikatelem, není podnikáním.

PR, 2005, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 2545/2003: 1. Podle právní úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů do něj patřily i výnosy z podnikání manžela. S ohledem na výdaje a závazky podnikajícího manžela spojené s jeho podnikáním je tento manžel povinen do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nahradit takovou částku, jež bude zpravidla představovat cenu podniku ke dni zániku tohoto spoluvlastnictví.

2. Jestliže podnikající manžel uzavře za trvání manželství leasingovou smlouvu, jejímž předmětem je věc, kterou užívá k podnikání a k níž nabude vlastnictví až po zániku manželství, nemůže být tato věc předmětem vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů. V uvedeném případě lze jen uvažovat o tom, že podnikající manžel má majetkové právo ve vztahu k leasingové společnosti a že jeho hodnota by měla být zahrnuta do aktiv jeho podnikání, jež jsou určující pro stanovení celkové částky, kterou by měl do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nahradit.

PR, 2005, č. 19 – NS sp. zn. 22 Cdo 1119/2005: 1. V případě, že jeden z manželů podnikal prostřednictvím sdružení, může být předmětem vypořádání zaniklého BSM jen částka, na jejíž vyplacení by měl podnikající nárok, zanikla-li by jeho účast ve sdružení ke dni zániku BSM (po odečtení případného vkladu vlastních oddělených prostředků tohoto manžela).

2. Skutečnost, že v družstevním bytě, jehož uživatelem se jako člen družstva stal jeden z bývalých manželů – bezpodílových spoluvlastníků – bydlí spolu s tímto uživatelem nezletilé děti bývalých manželů, nemá vliv na ocenění hodnoty členských práv a povinností pro účely vypořádání BSM.

3. To, že jeden z bezpodílových spoluvlastníků měl v době trvání BSM majetek ve svém výlučném vlastnictví a že v této době došlo ke zhodnocení odděleného majetku, nemá na určení výše podílů bývalých bezpodílových spoluvlastníků vliv; významné jsou jen investice ze společného majetku na oddělený majetek spoluvlastníka, které se nahrazují do BSM ve výši, ve které byly vynaloženy.

PR, 2006, č. 4 – NS sp. zn. 22 Cdo 1781/2004: 1. Rozhoduje-li soud po zániku společného jmění manželů o vypořádání obchodního podílu ve společnosti s ručením omezeným, nestačí přikázat hodnotu obchodního podílu, ale je třeba přikázat obchodní podíl. Obchodní podíl může být přikázán jen společníku obchodní společnosti.

2. Odklon od rovnosti podílů manželů na majetku ve společném jmění manželů je namístě jen za situace, kdy zvýšené úsilí jednoho z manželů zajistilo nabytí a udržení majetku značné hodnoty.

SR, 2006, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 2296/2004: 1. Výkon soukromé lékařské praxe je podnikáním lékaře jako podnikatele a soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek jeho podnikání, je podnikem, pro který platí pravidla vypořádání BSM uplatňující se i v případě jiných podniků.

2. Podnikající manžel je povinen nahradit do BSM takovou částku, jež se rovná pozitivnímu (kladnému) rozdílu mezi aktivy a pasivy jeho podnikání ke dni zániku BSM, což zpravidla je cena jeho podniku (pokud nebyl vytvořen i vynaložením oddělených prostředků podnikajícího manžela).

3. Pokud se předmětem vypořádání BSM stane podnik, investice vynaložené na zřízení provozovny, resp. ordinace, se při vypořádání BSM samostatně nezohledňují. Pro vypořádání BSM mají tyto investice význam v tom, že případná pohledávka vzniklá na základě takové investice vůči třetí osobě je součástí nehmotné složky podnikání podnikajícího manžela a musí k ní být přihlédnuto při stanovení ceny jeho podniku ke dni zániku BSM. Jde-li o pohledávku vynaloženou na zřízení provozovny v budově patřící třetí osobě, je třeba přihlédnout k tomu, zda nájemce je oprávněn požadovat po pronajímateli náhradu vynaložených nákladů.

4. Slouží-li předmět leasingu výlučně podnikání jednoho z manželů, náleží práva a povinnosti s ním spojená k jeho podniku, a proto lze k hodnotě majetkového práva spjatého s leasingem přihlédnout jen v rámci zjišťování ceny podniku.

Sou R NS č. C 664 – NS sp. zn. 22 Cdo 1562/2000: Jestliže na dluh vzniklý z úvěru, poskytnutého jen žalovanému a jím využitého jen na jeho podnikání v době před vznikem bezpodílového spoluvlastnictví účastníků bylo plněno také z finančních prostředků náležejících do bezpodílového spoluvlastnictví účastníků, je žalovaný povinen nahradit do společného majetku účastníků to, co z něho bylo za trvání bezpodílového spoluvlastnictví účastníků takto vynaloženo.

Sou R NS č. C 1117 – NS sp. zn. 30 Cdo 2051/2001: 1. Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se nepřihlíží k tomu, co bylo za trvání tohoto spoluvlastnictví vyplaceno jedním z účastníků – podnikatelem – na leasingových splátkách, jestliže šlo jen o výdaje na podnikání tohoto účastníka. Právně významnými pro nabývání věci do BSM se stávají teprve v závěru, jako součást výsledku podnikatelské činnosti (se všemi nahodilostmi a riziky), po splnění příslušných daňových povinností.

2. Příjmy z výdělečné činnosti jednoho z manželů, vykonané před uzavřením manželství, patří do bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jestliže byly vyplaceny za trvání manželství.

Sou R NS č. C 2298 – NS sp. zn. 30 Cdo 1951/2002: Z hlediska účelového určení věci v tom smyslu, zda slouží výlučně výkonu povolání některého z manželů a proto nepatří do jejich bezpodílového spoluvlastnictví, není rozhodné, zda tyto věci byly koupeny nebo vydraženy z prostředků náležejících do jejich bezpodílového spoluvlastnictví. Tyto skutečnosti mají právní význam až při vypořádání zaniklého bezpodílového spoluvlastnictví.

Sou R NS č. C 3283 – NS sp. zn. 22 Cdo 2545/2003: Jestliže podnikající manžel uzavře za trvání manželství leasingovou smlouvu, jejímž předmětem je věc, kterou užívá k podnikání a k níž nabude vlastnictví až po zániku manželství, nemůže být tato věc předmětem vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů. V uvedeném případě lze jen uvažovat o tom, že podnikající manžel má majetkové právo ve vztahu k leasingové společnosti a že jeho hodnota by měla být zahrnuta do aktiv jeho podnikání, jež jsou určující pro stanovení výsledné částky, kterou by měl do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nahradit.

Sou R NS č. C 3381 – NS sp. zn. 22 Cdo 2296/2004: Výkon soukromé lékařské praxe je podnikáním lékaře jako podnikatele a soubor hmotných, jakož i osobních a nehmotných složek jeho podnikání, je podnikem, pro který platí pravidla vypořádání BSM uplatňující se i v případě jiných podniků.

Sou R NS č. C 3383 – NS sp. zn. 22 Cdo 2296/2004: Pokud se předmětem vypořádání BSM stane podnik, investice vynaložené na zřízení provozovny (ordinace) se při vypořádání BSM samostatně nezohledňují. Pro vypořádání BSM mají tyto investice význam v tom, že případná pohledávka vzniklá na základě takové investice vůči třetí osobě je součástí nehmotné složky podnikání podnikajícího manžela a musí k ní být přihlédnuto při stanovení ceny jeho podniku ke dni zániku BSM. Jde-li o pohledávku vynaloženou na zřízení provozovny v budově patřící třetí osobě, je třeba přihlédnout k tomu, zda nájemce je oprávněn požadovat po pronajímateli náhradu vynaložených nákladů.

Sou R NS č. C 3404 – NS sp. zn. 22 Cdo 1781/2004: Rozhoduje-li soud po zániku společného jmění manželů o vypořádání obchodního podílu, nestačí přikázat hodnotu obchodního podílu, ale je třeba přikázat obchodní podíl. Obchodní podíl může být přikázán jen podnikajícímu manželovi.

V. Zápočty; ocenění; potřeby nezletilých dětí

PR, 2001, č. 1 – NS sp. zn. 22 Cdo 1217/99: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jehož předmětem je rodinný dům, soud při stanovení jeho ceny nepřihlíží k tzv. obsazenosti domu spočívající v tom, že v něm jeden nebo oba účastníci dosud bydlí.

SR, 2006, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 1128/2005: Investicemi vynaloženými ze společného na ostatní majetek jednoho z manželů není práce jednoho manžela vynaložená při rekonstrukci domu druhého manžela, zejména když jde o dům, který oba manželé užívají k bydlení.

SR, 2007, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 2276/2006: Sama skutečnost, že nemovitost je v záplavovém území, nemá vliv na posuzování stavu nemovitosti, je však faktorem ovlivňujícím stanovení její obvyklé ceny

Sou R NS č. C 2708 – NS sp. zn. 22 Cdo 1037/2004: Nabytím majetku za trvání manželství je i vytvoření věci oběma manžely nebo jedním z nich v době po uzavření manželství.

Jestliže byla nějaká věc získána za trvání bezpodílového spoluvlastnictví zčásti z prostředků patřících jen jednomu z manželů, pak při vypořádání je manžel, z jehož prostředků byl tento náklad vynaložen, oprávněn toliko požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co takto vynaložil. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci (např. v důsledku opotřebení společným užíváním) nižší, než byla její původní hodnota, bylo by třeba k tomu přihlédnout a náklady, které na ni jeden z manželů ze svých prostředků vynaložil, by se nenahradily v plné výši, nýbrž jen ve výši redukované podle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci. Jestliže by v době vypořádání byla hodnota věci vyšší než původní hodnota, pak by se k tomuto zvýšení při stanovení náhrady nákladů, vynaložených jen z prostředků jednoho z manželů, nepřihlíželo.

Zřetel na potřeby nezletilých dětí je třeba posoudit podle povahy konkrétního případu, podle povahy, určení a životnosti věci, které jsou předmětem vypořádání, jakož i se zřetelem k tomu, zda konkrétní věc může být užívána i jinou osobou než nezletilými dětmi, případně po jak dlouhou dobu bude dětmi užívána. I při dodržení zřetele k potřebám nezletilých dětí případnou takové věci, jež budou sloužit dětem, tomu z manželů, do jehož výchovy jsou děti svěřeny; nemusí tu závěr respektující toto zákonné hledisko vyústit i ve zvýšení podílu tohoto manžela.

Účastníku zastoupenému advokátem nelze v rámci náhrady nákladů řízení představovaných odměnou za zastupování přiznat částku odpovídající dani z přidané hodnoty, jestliže řízení bylo zahájeno před 1. 5. 2004.

VI. Družstvo; členský podíl

PR, 2000, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 717/99: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, jehož předmětem je vypořádání hodnoty práv a povinností spojených s užíváním tohoto bytu, nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořádacího podílu (§ 233 odst. 3 ObchZ). Jde o majetková práva, jejichž cena se pro účely uvedeného řízení stanoví cenou obvyklou, tj. cenou, kterou by bylo možno za převod těchto členských práv a povinností v rozhodné době a místě dosáhnout.

PR, 2001, č. 10 – NS sp. zn. 30 Cdo 726/2001: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, jehož předmětem je vypořádání hodnoty členských práv a povinností spojených s užíváním tohoto bytu, je nutno vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu k předmětnému bytu. Možnost užívání družstevního bytu jedním z rozvedených manželů nelze tržním způsobem vyjádřit.

PR, 2003, č. 3 – NS sp. zn. 31 Cdo 2428/2000: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, jehož součástí je i hodnota členského podílu, nelze při stanovení její výše vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořádacího podílu. Jde o hodnotu, jejíž cena se pro účely uvedeného řízení stanoví cenou obvyklou, tj. cenou, kterou by bylo možno za převod členského podílu v rozhodné době a místě dosáhnout.

PR, 2005, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 900/2004: Také při oceňování členského podílu v bytovém družstvu v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů – bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva – se vychází ze stavu tohoto podílu v době zániku společného členství rozvedených manželů v družstvu, avšak z ceny odpovídající době, kdy se vypořádává

PR, 2006, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 3121/2005: Při vypořádání společného členského podílu v bytovém družstvu mezi manžely v případě, že byl již výlučným členem družstva (§ 705 odst. 2 in fine ObchZ) převeden na jinou osobu, se vychází zásadně z jeho obvyklé ceny v době převodu. Pokud by však jeho skutečná cena, za niž byl převeden, převyšovala cenu obvyklou, vypořádá se skutečně získaná cena (výtěžek z převodu původně společného majetkového práva). Převede-li však rozvedený manžel členský podíl za cenu nižší, než je cena obvyklá, je určující cena obvyklá.

SR, 2005, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 630/2005: Jestliže do 1. 1. 1992 nedošlo k vypořádání členského podílu v bytovém družstvu mezi manžely, je třeba při oceňování tohoto podílu pro účely vypořádání BSM vycházet z ceny obvyklé; je tedy třeba vycházet z toho, jaká by byla hodnota vypořádávaného členského podílu v době rozhodování soudu, kdyby byl ve stavu, v jakém byl v době zániku společného členství bývalých manželů v družstvu.

Sou R NS č. C 3397 – NS sp. zn. 22 Cdo 2457/2004: Jestliže jeden z manželů použil hodnotu členského podílu ve stavebním bytovém družstvu, který náležel výlučně jemu, na získání jiného a manželům již společného členského podílu u stavebního bytového družstva, má při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů právo požadovat, aby mu byla ze společného majetku manželů tato hodnota uhrazena. Hodnotu takového vnosu je třeba zásadně zjišťovat ke dni, kdy byl uskutečněn.

Sou R NS č. C 3412 – NS sp. zn. 22 Cdo 2160/2004: Převede-li ten z manželů, který se stal po rozvodu manželství výlučným členem družstva, během řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (společného jmění manželů) svůj členský podíl úplatně na jinou osobu za vyšší částku, než byla odhadnuta jako cena obvyklá, je na místě vycházet z této reálné ceny, za niž se převod uskutečnil.

VII. Vypořádání zúženého společného jmění

PR, 2002, č. 7 – NS sp. zn. 22 Cdo 1476/2000: Zúžením společného jmění manželů na věci tvořící obvyklé vybavení společné domácnosti dochází k zániku společného jmění manželů k ostatním věcem, které netvoří obvyklé vybavení společné domácnosti. Pokud po zániku společného jmění manželů k věcem, které netvoří vybavení společné domácnosti, nenásledovalo jejich vypořádání, platí ohledně těchto věcí režim společného jmění manželů.

Do doby, než je společné jmění manželů k těmto věcem vypořádáno, nemá žádný z manželů právo požadovat na druhém, aby mu nahradil škodu, kterou způsobil na společném majetku, nebo vydal to, oč se oproti druhému z manželů obohatil z užitků ze společné věci.

VIII. Procesní otázky

R 20/2000: Bezpodílové spoluvlastnictví manželů, zaniklé před 1. srpnem 1998, se vypořádá podle ustanovení občanského zákoníku, ve znění účinném do 31. července 1998. I při vypořádání

bezpodílového spoluvlastnictví manželů, zaniklého prohlášením konkursu, zůstává zachován princip rovnosti podílů manželů na společném majetku (§ 150, věta první, obč. zák.), manžel úpádce je však ustanovením § 14 odst. 1 písm. k) zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zákon“), zbaven možnosti prosadit u majetku, se kterým úpádce podnikal, vypořádání jeho příkázáním do svého výlučného vlastnictví. Majetkem ve smyslu ustanovení § 14 odst. 1 písm. k) citovaného zákona se ve spojení s ustanovením § 143 obč. zák. rozumí věci, pohledávky, jiná práva a jiné hodnoty ocenitelné penězi, nikoli však pasiva (např. společné dluhy manželů); ta totiž nemohou být součástí konkursní podstaty úpádce (§ 6 zákona), neboť v konkursním řízení jde o pohledávky úpadcových věřitelů, podléhající režimu ustanovení § 20 a násl. zákona. Nemovitosti, které jeden z manželů nabyl při podnikání za trvání manželství a s nimiž dále sám podnikal, zpravidla nejsou věcmi sloužícími výkonu jeho „povolání“. Pohledávka manžela úpádce, založená po prohlášení konkursu rozhodnutím soudu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, je pohledávkou třetí třídy (§ 32 odst. 2 písm. c/ zákona). Řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví úpádce je zvláštním druhem sporu vyvolaného konkursem, kterým se vymezuje rozsah majetku konkursní podstaty a který nahrazuje spor o vyloučení věci z konkursní podstaty. Správce konkursní podstaty může zpeněžit jen věci, které již nemohou být z podstaty vyloučeny a o jejichž definitivní příslušnosti k podstatě nemá pochybnosti. Zpeněžení věci je zpravidla možné po marném uplynutí lhůty, kterou konkursní soud stanovil tomu, kdo uplatňuje, že věc neměla být do soupisu zařazena, k podání žaloby vůči správci, nebo po zamítnutí takové žaloby.

SR, 2000, č. 4 (s. 103) – R NS ČR sp. zn. 22 Cdo 2574/98: 1. Nevratitelná právní domněnka vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů podle ustanovení § 149 odst. 4 obč. zák. ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb. nemohla nastoupit, bylo-li v tříleté lhůtě v tomto ustanovení uvedené zahájeno řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví.

2. Za trvání řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví zahájeného včas v uvedené lhůtě nelze po uplynutí této lhůty platně uzavřít (mimosoudní) dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

SR, 2003, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 261/2001: 1. Má-li soud ve sporném řízení na skutkový základ aplikovat právní předpis kogentní povahy, provede i jiné než účastníky navržené důkazy, jestliže během řízení vyšla najevo potřeba jejich provedení a jde o důkazy, které jsou dosažitelné a vyplývají z obsahu spisu.

2. Soud, který v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví řeší otázku, zda a nakolik přehlédne k platbám z leasingové smlouvy, uzavřené za trvání manželství účastníků jedním z nich, a spláceným jen jím i po zániku manželství (do jaké míry byly částky zaplacené v rámci leasingu nejenom nájemným z pronajaté věci a nakolik současně představovaly zálohu či splátky kupní ceny z jejího následného prodeje účastníku, resp. tuto cenu snižovaly), se neobejde bez zjištění obsahu uvedené smlouvy.

SR, 2004, č. 5 – NS sp. zn. 30 Cdo 1171/2002: Vážným důvodem pro nepřipuštění zpětvzetí žaloby je zpravidla okolnost, z níž lze dovodit, že zpětvzetím návrhu je žalovaný ohrožen ve svých oprávněných zájmech např. proto, že v případě zpětvzetí a následného zastavení řízení by se již sám nemohl s úspěchem domáhat rozhodnutí o sporném nároku (viz vypořádání společného jmění manželů). Žalovaný musí uvést důvod, pro který s připuštěním zpětvzetí žaloby nesouhlasí.

SR, 2007, č. 5 – NS sp. zn. 22 Cdo 999/2006: 1. V dovolacím řízení ve věci, v níž je vztah mezi účastníky vypořádávan určitým způsobem vyplývajícím z právního předpisu, se dovolací soud nemůže zabývat důvodností dovolacích důvodů spojených s částí rozhodnutí odvolacího soudu, proti níž není dovolání přípustné, a to ani když dovolání proti jiné části rozhodnutí odvolacího soudu bylo shledáno přípustným i opodstatněným, a proto bylo celé rozhodnutí odvolacího soudu zrušeno a věc vrácena odvolacímu soudu k dalšímu řízení.

2. Předmětem vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů soudem mohou být jen ty pohledávky každého z nich z titulu úhrady toho, co ze svého vynaložil na společný majetek, a jejich společné pohledávky vůči některému z nich z titulu náhrady toho, co bylo ze společného majetku vynaloženo na jeho oddělený majetek, které učinili předmětem řízení.

SR, 2007, č. 10 – NS sp. zn. 22 Cdo 1443/2006: Nemá být vyloučeno, aby soud v řízení o vypořádání společného jmění manželů, zahájeném k návrhu konkursního správce podle § 26a odst. 1 KV, přikázal věci movité s odkazem na soupis konkursní podstaty, přičemž by uvedl, že tato listina je nedílnou součástí jeho rozsudku a také by ji k jeho písemnému vyhotovení připojil. Soud přitom nesmí přehlédnout, že v soupisu konkursní podstaty mohou být sepsány i věci, které se předmětem společného jmění nestaly, a nelze je tudíž vypořádat. Nedodržení uvedených požadavků na určitost výroku rozsudku představuje vadu řízení, která měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci.

Sou R NS č. C 45 – NS sp. zn. 22 Cdo 2433/99: 1. Jestliže odůvodnění rozsudku soudu prvního stupně postrádá skutková zjištění učiněná s odkazem na příslušné důkazy a pokud ze závěrů

soudu ohledně různých sporných položek, není patrné, z jakých důkazů soud vycházel a jakými úvahami se při jejich hodnocení řídil, jde o nepřezkoumatelný rozsudek. V takovém případě nejsou splněny předpoklady pro opakování dokazování nebo jeho doplňování odvolacím soudem a nezbyvá, než takové rozhodnutí zrušit podle § 221 odst. 1 písm. c) OSŘ. Pokud tak odvolací soud neučinil, zatížil řízení vadou, která měla za následek nesprávné rozhodnutí ve věci [§ 241 odst. 3 písm. b) OSŘ].

2. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví musí být z odůvodnění rozsudku jednoznačně zřejmé, jak soud došel k částce, kterou je povinen jeden z účastníků zaplatit na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví druhému účastníku. Výpočet této částky má být natolik přehledný, aby se kdokoli mohl přesvědčit o jeho správnosti. Pokud odůvodnění rozsudku takový výpočet neobsahuje, je rozsudek nepřezkoumatelný a řízení je tak postiženo vadou ve smyslu § 241 odst. 3 písm. b) OSŘ.

3. Jestliže bezpodílové spoluvlastnictví účastníků zaniklo před 1. lednem 1992, je třeba v řízení o vypořádání takového spoluvlastnictví aplikovat příslušná ustanovení občanského zákoníku ve znění před novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb.

4. Nezabývaly-li se soudy obou stupňů námitkami žalobkyně týkajícími se okolností rozhodných pro posouzení věci, přestože žalobkyně k jejich prokázání navrhla důkazy, jde o vadu řízení podle § 241 odst. 3 písm. b) OSŘ.

5. Jestliže jeden z manželů nakládal s věcí nebo úsporami, které jsou v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, způsobem, který je v rozporu s ustanovením § 145 odst. 1 ObčZ ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., pak k tomuto neplatnému právnímu úkonu nelze přihlížet a věc nebo úspory je třeba zařadit do masý bezpodílového spoluvlastnictví a vypořádat.

Příkazání vkladu na vkladní knížce některému z účastníků výrokem rozsudku však nepřichází v úvahu, jestliže ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví účastníků vklad na vkladní knížce již neexistoval. Pokud neexistoval, protože účastník vklad bez souhlasu druhého účastníka za trvání manželství vybral a spotřeboval pro sebe, je třeba vybranou částku zařadit do bezpodílového spoluvlastnictví účastníků a vypořádat ji. Přitom však není třeba, aby povinnost prvního účastníka tuto částku do společného majetku nahradit byla vyslovena výrokem rozsudku.

6. Zůstatky na účtech, na nichž byly uloženy peněžní prostředky v cizí měně, které byly vybrány po zániku bezpodílového spoluvlastnictví, se při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví vyčísľují v Kč podle kurzu měn v době jejich spotřeby. Pokud nejsou tyto prostředky spotřebovány, je rozhodující kurz v době rozhodnutí soudu.

7. Při stanovení ceny nemovitosti v rámci vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů se vychází z obecné ceny, tj. ceny nemovitosti obvyklé v daném místě a v době rozhodování, která vyjadřuje aktuální tržní hodnotu nemovitosti.

8. Při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví může soud stanovit jiné podíly manželů na společném majetku než stejné. Tak tomu může být v případě světově úspěšného sportovce, který vyvíjel značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících značných příjmů umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty.

Na společných dlužích se účastníci podílejí zásadně ve stejném poměru, v jakém se podílejí na společném majetku.

9. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví nemůže soud přikázat určitou věc do podílového spoluvlastnictví účastníků aniž se vypořádal s námitkami účastníků, že tuto věc nedorží, popřípadě, že jako předmět jejich spoluvlastnictví již neexistuje.

10. Výrok stanovící povinnost vydání věci v rámci řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nemusí být součástí žalobního návrhu; soud takto může rozhodnout i bez návrhu, neboť ve smyslu § 153 odst. 2 OSŘ není v řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví žalobním návrhem vázán. Předpokladem takového rozhodnutí ovšem je, že věc, jež má být vydána, byla učiněna předmětem řízení.

Sou R NS č. C 1551 – NS sp. zn. 25 Cdo 2715/2000: 1. V řízení o vydání bezdůvodného obohacení plněním bez právního důvodu je pasivně legitimován jen ten z manželů, který bezdůvodně obohacení získal, i když k němu došlo za trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

2. Aktivně legitimovaným subjektem k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení získaného užíváním stavby bez právního důvodu je vlastník této stavby, i když je postavena na cizím pozemku.

Sou R NS č. C 2235 – NS sp. zn. 22 Cdo 820/2003: 1. Potvrdil-li odvolací soud rozhodnutí soudu prvního stupně, kterým tento soud rozhodl jinak než ve svém dřívějším rozhodnutí proto, že byl vázán právním názorem odvolacího soudu, který dřívější rozhodnutí zrušil, není k podání dovolání subjektivně oprávněn ten účastník, pro něhož potvrzené rozhodnutí soudu prvního stupně vyznělo příznivěji než rozhodnutí dřívější.

2. Bylo-li na pořízení stavby, která je v bezpodílovém spoluvlastnictví manželů, použito stavebního materiálu z odděleného majetku jednoho z manželů, je pro stanovení výše úhrady za tento materiál při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví rozhodující jeho cena v době zabudování, nikoli cena, za kterou byl pořízen.

Sou R NS č. C 2944 – NS sp. zn. 22 Cdo 684/2004: V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů soud vypořádá jen ty věci (majetek) náležející do tohoto spoluvlastnictví, které účastníci učinili předmětem řízení. Překročit jejich návrhy může jen ohledně ceny vypořádávaného majetku a toho, jak jej mezi manžely rozdělí.

Sou R NS č. C 3282 – NS sp. zn. 22 Cdo 2545/2003: Podle právní úpravy bezpodílového spoluvlastnictví manželů patřily i výnosy z podnikání do tohoto spoluvlastnictví. S ohledem na výdaje a závazky podnikajícího manžela spojené s jeho podnikáním je podnikající manžel povinen do bezpodílového spoluvlastnictví manželů nahradit takovou částku, jež bude zpravidla představovat cenu podniku ke dni zániku tohoto spoluvlastnictví.

Sou R NS č. C 3096 – NS sp. zn. 22 Cdo 1399/2004: V řízení o vypořádání společného jmění manželů nemůže soud nařídít prodej společné věci a rozdělení výtěžku.

SR, 2002, č. 8 – KS v Hradci Králové sp. zn. 18 Co 471/2000: I když právo k věci, které nepřipouští výkon rozhodnutí, může třetí osoba uplatnit excindační žalobou, nelze vyloučit, aby soud postupoval podle § 268 odst. 1 písm. h) OSŘ.

§ 151 [Obnovení společného jmění]

Jestliže za trvání manželství společné jmění zaniklo, může být obnoveno jen rozhodnutím soudu vydaným na návrh jednoho z manželů.

Související ustanovení: § 148 odst. 2

Související předpisy: § 80 OSŘ

Obsah výkladu:

I. Obnovení společného jmění manželů.....1–3

I. Obnovení společného jmění manželů

- 1 Jestliže společné jmění manželů zaniklo, nemůže být již obnoveno na základě souhlasného projevu vůle manželů (smlouvou), ale jen soudním výrokem. Řízení se zahajuje na návrh jednoho z manželů. Zda soud návrhu vyhoví, bude záležet na konkrétních okolnostech případu. Podmínkou je náležité zjištění skutkového stavu, např. v tom, zda odpadly důvody, které se původně dotkly dalšího trvání společného jmění.
- 2 Jde též o případy, kdy za trvání manželství společné jmění manželů zaniklo vyslovením propadnutí majetku v trestním řízení nebo vyslovením konkurzu.
- 3 Otázka je, jaké účinky má obnovení společného jmění manželů. Nemůže jít o účinky ex tunc, protože v době, kdy společné jmění bylo zrušeno, bylo ho třeba také vypořádat. Rozhodnutí soudu, pokud je v právní moci, má pravotvorné účinky; obnovuje společné jmění manželů ex nunc, tedy právní mocí rozhodnutí.

Z judikatury:

R 42/1972: Obnovit zrušené bezpodílové spoluvlastnictví manželů (nyní rozuměj společné jmění manželů) je možno jen opětovným soudním rozhodnutím. To působí ex nunc, tj. ode dne právní moci rozhodnutí.

Toto rozhodnutí je přiměřeně použitelné i za účinnosti nového právního stavu.

Hlava třetí. Práva k cizím věcem

§ 151a až 151m *zrušeny*

Věcná břemena

Obsah výkladu před § 151n:

I. Vývoj institutu věcných břemen v platném občanském zákoníku	1
II. Věcná břemena, služebnosti a reálná břemena	2
III. Druhy věcných břemen	3
IV. Podstata věcných břemen	4
V. Ochrana práv odpovídajících věcným břemenům	5

I. Vývoj institutu věcných břemen v platném občanském zákoníku

I když judikatura i odborná literatura občas použily pojem „věcné břemeno“ pro označení závazku váznoucího na věci již v době platnosti obecného občanského zákoníku z roku 1811, byl pojem „věcná břemena“ legislativně použit až občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb., který spojil služebnosti a reálná břemena do jednoho institutu. Podle původního znění občanského zákoníku č. 40/1964 Sb. mohla od 1. 4. 1964 věcná břemena vznikat jen ze zákona, existující věcná břemena však zrušena nebyla (srov. ale § 396 HZ, podle kterého dnem nabytí majetku do státního socialistického vlastnictví zanikají zástavní práva a věcná břemena na tomto majetku). Od novely občanského zákoníku č. 131/1982 Sb., inspirované do značné míry občanským zákoníkem z roku 1950, bylo opět umožněno zřizovat věcná břemena smlouvou, závětí, rozhodnutím oprávněného orgánu i vydržením. Novela občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., od 1. 1. 1992 na zmíněnou úpravu navázala.

II. Věcná břemena, služebnosti a reálná břemena

Věcná břemena jsou do značné míry transformovanými služebnostmi. Služebnosti byly chápány ve starší nauce jako věcná práva k cizí nemovitosti spočívající v možnosti jejího užívání vlastníkem jiné nemovitosti a jako věcná práva poskytnutá určité osobě k užívání cizí věci. Platilo pro ně: nemini sua res servit (tj. nelze mít služebnost k vlastní věci), servitus in faciendo consistere nequit (služebnost nespočívá v konání něčeho) a servitus servitutis esse non potest (ke služebnosti nelze zřídit služebnost). V právní teorii byla tato pravidla občas zpochybňována. Tak Bonfante mínil, že kategorie služebností má základ spíše historický a tradiční než vědecký a že je pochybné, platí-li pro služebnosti zvláštní pravidla. Zásada nemini sua res servit platí nejen pro služebnosti, ale i pro jiné právní poměry, pravidlo servitus in faciendo consistere nequit se nevztahuje jen na služebnosti, ale i na ostatní věcná práva (jinak ovšem u tzv. reálných břemen, pozn. J. S.) a neplatí bezvýjimečně (servitus oneris ferendi – povinný vlastník musí na svůj náklad udržovat sloup nebo pilíř v dobrém stavu – lze též poznamenat, že i § 482 OZO stanovil, že držitel služebné věci není *zpravidla* zavázán, aby něco konal), a tvrzení servitus servitutis esse non potest nemá valný smysl. Také často zdůrazňovaná „absolutnost“ služebností, resp. práv odpovídajících věcným břemenům, není nic výjimečného; stejně tak, jako jsou „všichni ostatní“ povinni nerušit toho, kdo

užívá v mezích věcného břemene cizí pozemek, tak jsou povinni nerušit i toho, kdo pozemek užívá z titulu obligačního práva.

Reálnými břemeny byly „závazky k určitým úkonům, které jsou spojeny s nemovitostí tím způsobem, že každý dočasný vlastník nemovitosti jako takový je povinen konat tyto úkony“ (Vážný 6847).

III. Druhy věcných břemen

- 3 Věcná břemena lze různě třídit. Jde o věcná břemena osobní a ta, při kterých je oprávněná osoba určena vlastnictvím k nemovitosti, břemena kladná a záporná či úplatná a bezúplatná. Jsou tu věcná břemena, pro která je příznačný nepřetržitý trvalý stav, aniž by u nich docházelo k jednotlivým výkonům (např. opora sousední stavby, vyústění kouřovodu do sousedního komína, právo vodovodu), na straně druhé pak ta, jejichž výkon spočívá v jednotlivých opakovaných úkonech oprávněného (právo chůze, právo jízdy, čerpání vody). Dále jde o věcná břemena odpovídající bývalým služebnostem nebo bývalým reálným břemenům.

IV. Podstata věcných břemen

- 4 Omezit vlastníka nemovité věci ve prospěch jiného tak, že je povinen něco trpět, něčeho se zdržet, nebo něco konat, lze i na základě obligačního práva; v obsahu odpovídajících práv a povinností tedy specifikum věcných břemen nespočívá. Jádrem tohoto institutu je vyjádřeno ve druhé větě § 151n odst. 1 a ve druhém odstavci tohoto ustanovení – jde o práva a povinnosti, které jsou spjaté s vlastnictvím nemovitosti a přecházejí s vlastnictvím věci na nabyvatele. Naopak definičním znakem věcných břemen zřejmě není skutečnost, že by mělo jít na straně oprávněné vždy o užívací právo, resp. o spojení s realizací užitné hodnoty cizí věci, byť většina věcných břemen tuto povahu nesporně má. Povinnost něco konat (např. poklízet a vařit pro určitou osobu, vázaná na vlastnictví k nemovitosti) vůbec nemusí mít užívací charakter a pokusy hledat využití „užitné hodnoty“ i v těchto případech nepůsobí přesvědčivě. Lze též poukázat na § 151p odst. 2, ze kterého se jasně podává, že věcné břemeno slouží buď potřebám oprávněné osoby (to může být i poskytování osobních služeb při výměnku nebo i bez něj) nebo prospěšnějšímu užívání její nemovitosti. O realizaci užitné hodnoty jde spíše v případě bývalých služebností. Konečně je třeba uvést, že obsahově stejná práva, jako práva odpovídající věcným břemenům, mohou být zřízena jako práva závazková; ekonomická podstata obou těchto skupin práv je stejná, včetně toho, že i zde jde o využívání užitné hodnoty téže věci. Z toho vyplývá, že ekonomická hlediska nejsou pro rozlišení věcných břemen na straně jedné a závazků na straně druhé rozhodující.

Právo odpovídající věcnému břemenu musí mít opakující se charakter; svědčí buď určité osobě nebo je na oprávněné straně spjato s vlastnictvím nemovitosti. Ustanovení § 151p odst. 4 staví podnik, který je věci hromadnou (§ 5 ObchZ), pokud jde o možnost zřízení věcného břemene, na roveň nemovitosti. Povinným je vždy vlastník nemovitosti. Je-li oprávněným subjektem určitá osoba, je její právo nepřevoditelné a časově omezené. Toto právo zaniká nejpozději smrtí oprávněné osoby (R 35/1995). Naproti tomu věcná břemena spojená s vlastnictvím nemovitosti i na oprávněné straně smrtí oprávněné osoby nezanikají a přecházejí na dalšího vlastníka nemovitosti, stejně jako v případě jejího převodu. Pozemek zatížený služebností byl dříve nazýván pozemkem služebným (lze též užit označení „pozemek zatížený“), pozemek, jehož vlastníku svědčilo oprávnění, byl pozemkem panujícím; tato terminologie je použitelná i pro věcná břemena.

Věcná břemena (tj. povinnosti z nich plynoucí) přecházejí s vlastnictvím věci na nabyvatele, a je nerozhodné, zda o břemeni ví či zda je např. ve smlouvě uvedeno (z tohoto pravidla činí zákon ovšem výjimky při přechodu vlastnictví v exekučním a konkursním řízení). Vázanost práv a povinností z věcných břemen (resp. ze služebností) na vlastnictví věci vedla k představě věcných práv jako práv subjektu k věci, na rozdíl od obligačních vztahů, které byly považovány za vztah mezi subjekty práva. Ve skutečnosti jde o relativní právní vztahy, které se od jiných liší způsobem určení jedné či obou stran (K tomu podrobně viz *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005, marg. č. 2 a literaturu tam uvedenou).

Občanský zákoník uvádí, že věcná břemena vznikají i ze zákona. V literatuře i v judikatuře se prosazoval názor, že v těchto případech zpravidla nejde o služebnost, ale o veřejnoprávní omezení pozemkového vlastnictví (*Sedláček, J., Rouček, F. a kol.* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II. Praha : V. Linhart, 1935, s. 812, stejně na s. 832. *Baudyš, P.* Věcné břemeno a veřejnoprávní omezení. PR, 2004, č. 12, s. 467n. Rozhodnutí Nejvyššího soudu publikované pod č. C 1302 Sou R NS – sp. zn. 22 Cdo 1624/2000. Nejvyšší správní soud – sp. zn. 4 As 47/2003. Částečně i *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Občanské právo hmotné. Díl I. Praha : ASPI, 2002, s. 418). Ústavní soud však v plenárním nálezu sp. zn. Pl. ÚS 25/04 zaujal poněkud jiný názor, aniž by se o předchozích odlišných řešeních zmínil. Podle Ústavního soudu platí: „Věcná břemena zřízená na základě zákona mají specifický režim, upravený veřejnoprávními předpisy, na jejichž základě byla zřízena. I když mají nesporný veřejnoprávní prvek daný způsobem jejich vzniku a účelem, kterému slouží, nelze přehlížet, že mají i významný prvek soukromoprávní. Občanské právo definuje věcné břemeno jako právo někoho jiného než vlastníka věci, které ho omezuje tak, že je povinen něco trpět, něčeho se zdržet nebo něco konat. Tzv. zákonná věcná břemena tento charakter mají také... Jejich režim však není zcela totožný s režimem smluvních věcných břemen, neboť se řídí speciální úpravou právních předpisů, které upravují činnosti, k jejichž provozování vznikly. Nejde však o úpravu komplexní, která by vylučovala použití obecné úpravy občanského práva o věcných břemenech. Proto pokud tyto speciální předpisy nemají zvláštní úpravu, řídí se jejich režim obecnou úpravou občanskoprávní.“ Vzhledem k tomu, že jde o plenární nálezy, mohou mít další diskuse o této otázce alespoň po určitou dobu jen teoretický význam.

V. Ochrana práv odpovídajících věcným břemenům

V době platnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811 byla žaloba na ochranu práva služebnosti v zákoně přímo upravena (§ 523 OZO) a také judikatura i odborná literatura věnovaly této otázce potřebnou pozornost; od roku 1951 až dodnes však zákon obdobnou úpravu nemá. Proto je třeba vycházet z poznatků novější i tradiční civilistiky i právní praxe v dobách před rokem 1950 a dbát, aby ochrana práva, kterou poskytuje § 4 ObčZ v platném znění, byla subjektům práva poskytována efektivně a bez nadměrného formalismu. J. Fiala správně uvádí (viz např. *Fiala, J.* Věcná břemena. Brno : UJEP, 1989, s. 123), že „soudy mohou vycházet z analogické aplikace ustanovení poskytujících ochranu především vlastnickému právu (zejména půjde o využití negatorní žaloby)“. Oprávněný z věcného břemene se tak může v případě, že věcné břemeno spočívá ve výlučném užívání věci, domáhat jejího vyklizení, zdržení se neoprávněných zásahů a odstranění jejich následků. Nespočívá-li věcné břemeno ve výlučné možnosti užívat cizí věc (tak je tomu v případě práva cesty), může se oprávněný domáhat, aby vlastníkově, resp. i jiným osobám byla uložena povinnost umožnit žalobci v žalobě

5

konkretizovaný výkon práva odpovídajícího věcnému břemeni, případně zdržet se v žalobě uvedeného konkretizovaného rušení a odstranit jeho následky. Je-li sporná samotná existence, resp. rozsah věcného břemene, lze se nadto domáhat i určení jeho existence, případně rozsahu.

Není-li činnost, ze které rušení práva odpovídajícího věcnému břemeni vzchází, prováděna přímo na nemovitosti anebo její části, zatížené věcným břemenem, lze se domáhat uložení povinnosti rušení se zdržet. Je-li však zdroj rušení přímo na nemovitosti (její části) věcným břemenem zatížené a znemožňuje její výkon, lze se domáhat i odstranění zdroje rušení; podmínkou je, že věcné břemeno se vztahuje k místu, odkud rušení vychází (nestačí tedy, je-li zdroj na stejné parcele, avšak nikoliv na té části, ke které se věcné břemeno vztahuje). Pokud tedy vlastník pozemku umístí překážku na cestě zatížené věcným břemenem, která neumožňuje právo odpovídající věcnému břemeni vykonávat, může se oprávněný domáhat odstranění této překážky. Není vyloučena ani žaloba na uložení povinnosti umožnit žalobci chůzi, případně přejíždění přes cizí pozemek. Obecně je pak třeba vycházet z úvahy, že má-li někdo právo užívat cizí věc, má též právo na odstranění překážek, které tomuto užívání přímo brání. Při posuzování formulace petitu je třeba vyhnout se nadměrnému formalismu; tak je-li podle smlouvy o zřízení věcného břemene povinný zavázán trpět určitý způsob užívání jeho pozemku oprávněným, neměla by být žaloba oprávněného zamítnuta bez dalšího jen proto, že se domáhá, aby žalovanému byla uložena povinnost zdržet se konkretizovaného zásahu do jeho práva. Je třeba vždy zkoumat, zda rozsudek vydaný na základě konkrétního žalobního návrhu by byl vykonatelný.

Žalobám na určení existence věcného břemene odpovídá žalobní návrh, že se určuje, že (v žalobě označená) nemovitost žalovaného je zatížena věcným břemenem (s obsahem v žalobě uvedeným) ve prospěch vlastníka nemovitosti (nebo osoby) v žalobě označené, resp. že na nemovitosti věcné břemeno vázne.

(K těmto otázkám, zejména k formulaci žalobního návrhu, podrobně viz *Spáčil, J. Věcná břemena v občanském zákoníku*. Praha : C. H. Beck, 2005.)

§ 151n [Vymezení pojmu věcné břemeno; náklady na zachování a úpravy zatížené věci]

(1) Věcná břemena omezují vlastníka nemovité věci ve prospěch někoho jiného tak, že je povinen něco trpět, něčeho se zdržet nebo něco konat. Práva odpovídající věcným břemenům jsou spojena buď s vlastnictvím určité nemovitosti, nebo patří určité osobě.

(2) Věcná břemena spojená s vlastnictvím nemovitosti přecházejí s vlastnictvím věci na nabyvatele.

(3) Pokud se účastníci nedohodli jinak, je ten, kdo je na základě práva odpovídajícího věcnému břemeni oprávněn užívat cizí věc, povinen nést přiměřené náklady na její zachování a opravy; užívá-li však věc i její vlastník, je povinen tyto náklady nést podle míry spoluužívání.

Související ustanovení: § 123

Související předpisy: § 1, 2 ZápNe; § 13, 20n., 27n., 33b BytZ

Z literatury: Bradáč, A., Fiala, J., Hába, J., Hallerová, A., Skála, M., Vitulová, N. Věcná břemena od A do Z. 5. vyd. Praha : Linde Praha, 2005; Baudyš, P. Věcná práva k věci cizí a spoluvlastnický

podíl. ADN, 2004, č. 3, s. 68n.; *Dvořák, J.* Věcná břemena a družstevní nástavby a vestavby. PRÁ, 1996, č. 5, s. 8; *Fiala, J.* Věcná břemena. Brno : Acta Universitatis Brunensis, sv. 78, 1990; *Fiala, J.* Omezení smluvní volnosti a jeho věcně právní účinky (poznámka k některým aspektům). PR, 1995, č. 1, s. 65; *Fiala, J.* Charakteristika právní povahy věcných břemen (s využitím teorie zájmů). Časopis pro právní vědu a praxi, 1998, č. III, s. 403; *Kindl, M.* Malá poznámka k věcným břemenům. PR, 1994, č. 6, s. 207; *Kindl, M.* Rybářské právo. PPP, 1997, č. 1, s. 12; *Knapková, M., Švestka, J., Dvořák, J a kol.* Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005; *Lasák, J.* Zákon č. 127/2005 Sb., o elektronických komunikacích – vzniká nový druh věcných břemen? PR, 2005, č. 24, s. 911n. *Pekárková, V., Sladký, P.* K otázce věcného břemene odběru vody ze studny. Socialistická zákonnost, 1987, č. 8, s. 438; *Pěcha, F.* Lze zřídit formou věcného břemene zákaz zcizení určité nemovitosti? PPr, 1996, č. 1, s. 47; *Pěcha, F.* K problematice věcných břemen. Právník, 2000, č. 3, s. 287; *Pěcha, F.* Osobní služebnosti případně osobní věcná břemena ve světle dřívějších občanských zákoníků. ADN, 2005, č. 4, s. 119n.; *Spáčil, J.* Věcná břemena v občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck 2006; *Štraus, J.* Odstoupení od smlouvy a věcná břemena. PRÁ, 1997, č. 9, s. 3; *Štraus, J.* Věcná břemena pro veřejné telekomunikační sítě. PR, 2003, č. 8; *Štraus, J.* Ochrana základního lidského práva – dodatečně? PR, 2004, č. 14, s. 546; *Štraus, J.* Věcná břemena a veřejnoprávní omezení. PR, 2006, č. 6, s. 220n.; *Trajer, V.* Svědčí oprávnění z věcného břemene i nájemci? PRÁ, 2000, č. 9, s. 18.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Obecně.....	1
II. Způsob výkonu a rozsah práv odpovídajících věcným břemenům.....	2
III. Obsah věcných břemen.....	3
1. Právo průchodu a průjezdu (vozidly) přes cizí pozemek.....	4
2. Právo čerpat z cizí studny vodu.....	5
3. Věcné břemeno užívání bytu, místnosti a nebytových prostor.....	6–7
4. Výměnek.....	8
5. Jiná věcná břemena.....	9
6. Věcné břemeno spočívající v omezení dispozičního práva vlastníka.....	10

K odst. 2:

I. Změna vlastnictví k věci, které se týká věcné břemeno.....	11
II. Převod věcného břemene.....	12

K odst. 3:

I. Účastník povinný zařídit úpravy a opravy věci.....	13
II. Druhy nákladů na věc a poměr jejich úhrady.....	14

K odst. 1:

I. Obecně

V § 151n odst. 1 je obsažena především zákonná definice věcných břemen; k tomu viz 1
úvod k věcným břemenům. Je tu vymezen i možný obsah věcných břemen; naopak
o způsobu jejich výkonu se zákon nezmiňuje. Proto bude v dalším textu pojednáno
nejprve o výkonu věcných břemen a poté o obsahu v praxi se obvykle vyskytujících
břemen.

II. Způsob výkonu a rozsah práv odpovídajících věcným břemenům

Platný občanský zákoník způsob výkonu a rozsah práv odpovídajících věcným bře- 2
menům neupravuje. Při posuzování této problematiky je proto třeba vyjít ze zásady,

že výkon práv a realizace povinností musí být v souladu s dobrými mravy a přihlížet přitom k základním zásadám občanského práva, ke starší právní úpravě, judikatuře i k odborné literatuře.

Oprávnění vyplývající z věcného břemene musí být vykonáváno tak, aby povinného zatěžovalo co nejméně („civiliter“), a nepůsobilo mu škodu (§ 415). Věcná břemena nemohou být svémocně rozšiřována; v případě pochybností o rozsahu věcného břemene platí i bez výslovné úpravy, že povinný má být omezován spíše méně než více.

Vlastník zatížené nemovitosti může činit úpravy, které sice ovlivňují výkon práva oprávněného subjektu, ale výrazně jej neztěžují. Věcné břemeno nesmí být svévolně rozšiřováno; je však otázkou, co je to rozšiřování věcného břemene. Ani tady nedává zákon přímou odpověď, lze však vycházet z tradičních principů a poměřovat výkon práva jeho souladem s dobrými mravy (§ 3 odst. 1). V případě, že rozsah výkonu věcného břemene byl ve smlouvě sjednán, nebude činit vymezení toho, co jde již nad rámec sjednaného rozsahu, větší problémy. Ty mohou nastat, pokud rozsah nebyl sjednán. V takovém případě je třeba vyjít z toho, že rozhodující je sice potřeba panujícího pozemku nebo oprávněné osoby, věcné břemeno by však nemělo zatěžovat povinného v rozsahu, na který on nebo jeho právní předchůdci při sjednání břemene nemohli vzhledem k okolnostem konkrétního případu pomyslet. Neznačená to, že by např. nebylo možné právo jízdy vykonávat automobilem proto, že v době zřízení služebnosti automobily ještě neexistovaly; i v tomto případě lze nadále jezdit po zatíženém pozemku automobilem, pokud to nepřináší jeho podstatně vyšší zatížení [151n, 3]. Zřídili-li vlastníci pozemku sousedovi právo jízdy na louku, na kterou jezdil v době senoseče s koňským potahem, byl by téměř nepřetržitý průjezd nákladních automobilů na později zde zřízenou skládku na základě takového věcného břemene nepřipustný (toto je extrémní příklad, v praxi půjde zřejmě o mírnější formy rozšíření). Lze tedy vyjít z toho, že při výkonu práva odpovídajícího věcnému břemeni nezáleží tolik na totožnosti způsobu jeho výkonu, jako na tom, že tímto výkonem nesmí být povinný zatěžován nad dojednanou míru, příp. nad míru, se kterou zřizovatelé věcného břemene měli a mohli s přihlédnutím k okolnostem konkrétní věci počítat.

Oprávnění věc pronajmout může pro osobu z věcného břemene oprávněnou vyplývat ze smlouvy o zřízení věcného břemene, jinak jej tato osoba patrně nemá. Oprávněný nemůže nemovitost zeizit nebo jinak zatížit.

III. Obsah věcných břemen

- 3 Obsah věcného břemene, tedy oprávnění a povinnosti osob, kterých se týká, je různý případ od případu. Okruh věcných práv je v zákoně taxativně vymezen (tzv. numerus clausus), takže jej nelze rozšiřovat ani dohodou účastníků. Nelze proto zřídit právo stavby s obsahem odpovídajícím starším úpravám (např. § 159n. ObčZ 1950), nicméně právo odpovídající věcnému břemeni mít na cizím pozemku stavbu může zřídit soud (§ 135c odst. 3 ObčZ) a není proto důvodu, aby nemohlo být zřízeno smluvně. Protože však platný občanský zákoník obsah tohoto práva blíže nevymezuje, musí být stanoven ve smlouvě.

1. Právo průchodu a průjezdu (vozidly) přes cizí pozemek.

- 4 Pokud bylo sjednáno právo přecházet přes cizí pozemek (právo stezky), nelze toto právo rozšiřovat na průjezd motorovými vozidly. Právo průchodu mohou případně využívat i jiné osoby než ta, v jejíž prospěch je věcné břemeno zřízeno, zejména osoby, které k oprávněnému přicházejí na návštěvu. Tyto osoby nemají právo průchodu

z titulu věcného břemene, ale toto jejich právo lze odvodit od práva oprávněného, v jehož prospěch bylo věcné břemeno zřízeno (R 14/1988). Stejně tak mohou procházet přes zatížený pozemek nájemníci oprávněné osoby (Vážný 3549) a také její rodinní příslušníci. Vlastník zatíženého pozemku však není povinen trpět přecházení návštěv v rozsahu, na který účastníci zřizující věcné břemeno nemohli pomyslet, např. zřídí-li se v rodinném domě později provozovna, do které dochází veřejnost či zaměstnanci ve větším rozsahu. Vlastník zatíženého pozemku není povinen odstranit z cesty překážky, jež nastaly bez jeho viny a ztěžují výkon práva průchodu a průjezdu (Vážný 881); tyto překážky musí odstranit oprávněný.

V praxi je sporná otázka, zda právo průjezdu, resp. vozové cesty, zřízené v době, kdy doprava automobily nemohla být předvídána, resp. předvídána být mohla, ale nikoliv ve vztahu k osobě oprávněné, zahrnuje právo přejíždět přes cizí pozemek automobilem. Pokud byla ve smlouvě o zřízení služebnosti sjednána výslovně doprava např. koňským povozem, je zřejmé, že automobil nelze použít. Často však ohledně způsobu dopravy nebylo sjednáno nic. Pak je třeba sladit zájem oprávněné osoby na tom, aby mohla využít vymožeností technického pokroku, s oprávněným zájmem povinného na tom, aby nebyl takovým výkonem služebnosti zatěžován nad míru předvídanou při zřízení služebnosti. Takové řešení judikatura našla již za platnosti obecného zákoníku občanského (viz též usnesení NS sp. zn. 22 Cdo 1043/2004, citované v judikatuře). Nebylo-li v době, kdy nebylo možno předvídat výkon práva průjezdu automobilem, nic sjednáno ohledně dopravního prostředku, kterým bude právo průjezdu vykonáváno, lze automobil použít v míře, která nepředstavuje výrazné zvýšení zatěžování služebného pozemku.

Právo průjezdu se patrně vztahuje i na příslušníky domácnosti oprávněného, nelze je však bez dalšího vztáhnout i na třetí osoby (např. na návštěvy – oproti průchodu představuje totiž průjezd vyšší zatížení služebného pozemku). Patrně i v tomto případě (nebude-li ze smlouvy vyplývat nic jiného) bude třeba v každém konkrétním případě zvážit, zda je tu objektivní potřeba takového výkonu a zda vzhledem ke stavu při zřízení služebnosti nejde o její rozšiřování. V případě pochybnosti platí to, co je příznivější zatíženému pozemku; přitom nerozhoduje potřeba panujícího pozemku v okamžiku zřízení služebnosti, ale v době výkonu, přičemž však nesmí být překročena původní míra (potřeba panujícího pozemku v době výkonu je tedy rozhodná jen tehdy, je-li nižší než při zřízení). Právo odpovídající věcnému břemeni, spočívající ve volném průchodu a průjezdu přes pozemek, není dotčeno tím, že vlastník pozemku tento pozemek oplotí a k vjezdu umístí vrata, není-li v důsledku těchto opatření znemožněn anebo podstatně ztížen průchod a průjezd oprávněného přes tento pozemek. Toto právo je tedy zachováno, jestliže vlastník pozemku dá oprávněnému klíče k vratům (SR, 1999, č. 6 – NS sp. zn. 2 Cdon 1457/96). To platí i o případě, kdy povinný opatří bránu zvonkem a zajistí její otevírání. Povinnost zřídit signalizační zařízení či opatřit oprávněnému klíče leží na povinném.

Podle starší literatury povinný z věcného břemene může přeložit cestu břemenem zatíženou, pokud to nepoškodí oprávněného (*Krčmář, J.* Práva věcná. Praha, 1930, s. 252, obdobně *Sedláček, J., Rouček, F. a kol.* Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II. Praha : V. Linhart, 1935, s. 848). Pokud tu bude zjevně nutná potřeba cestu přeložit a toto přeložení nepoškodí oprávněného, bude třeba s přihlédnutím k zásadě výkonu práva v souladu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1) povinnému takový postup umožnit i v současnosti. Pokud by oprávněný v tomto případě odmítl uzavřít dohodu o změně cesty, mohl by se povinný patrně domáhat u soudu určení, že jeho pozemek je zatížen věcným břemenem cesty vedoucí po nové trase. Podle starší judikatury oprávněný z věcného břemene vozové cesty má právo cestu vyšterkovat, nejde-li o cestu lesní

nebo luční, tedy o případ, kdy by vyštěrkování cesty mohlo bránit účelu, ke kterému je zatížený pozemek určen.

Ani rozdělení zatíženého pozemku nemá vliv na věcné břemeno, které nadále bude zatěžovat každý z nových pozemků (pokud jsou jim dotčeny). Bude-li rozdělen panující pozemek, může vlastník každého nového pozemku vykonávat odpovídající právo, nebude-li to mít za následek přílišné zatížení služebného pozemku, se kterým strany při sjednání věcného břemene nemohly počítat (Vážný 9657).

2. *Právo čerpat z cizí studny vodu*

- 5 Právo čerpat z cizí studny vodu zahrnuje i právo přístupu ke studni; právo přivádět ji na panující pozemek potrubím musí být zvlášť sjednáno. Možnost přístupu k zařízení sloužícího k čerpání a přivádění vody za účelem jeho údržby vyplývá i z § 127 odst. 3. Není-li množství odebrané vody dohodnuto, nesmí překročit potřebu panujícího pozemku, přičemž je nutno vycházet ze způsobu užívání tohoto pozemku v době vzniku břemene.

3. *Věcné břemeno užívání bytu, místnosti a nebytových prostor*

- 6 Lze zřídit věcné břemeno užívání bytu v domě; nelze vyloučit ani zřízení věcného břemene k užívání jedné místnosti anebo naopak celého domu. Pro tento případ nemá občanský zákoník zvláštní ustanovení a tak – kromě obecných pravidel pro výkon věcných břemen – bude záležet především na obsahu smlouvy, která musí vymezit zejména byt nebo prostory, které oprávněný bude užívat. Analogicky lze užít i ustanovení o nájmu bytu, pokud to povaha věci nevylučuje (zejména lze užít § 689, 690, 693, 694, 695). Právo užívat byt na základě věcného břemene je zpravidla zřízeno pro určitou osobu, nelze však vyloučit jeho zřízení pro vlastníka pozemku nebo jiné nemovitosti za předpokladu, že bude sloužit jejímu prospěšnějšímu využívání (např. vlastníkově lesního pozemku bude zřízeno právo užívat byt v přilehlé budově).

Oprávněný držitel práva odpovídajícího věcnému břemenu bydlení je oprávněn umožnit bydlení svému manželovi, kterému pak vzniká odvozený právní důvod užívání bytu (PR, 1994, č. 2 – Vrchní soud v Praze sp. zn. 2 Cdo 54/93, to platí pochopitelně i pro subjekt tohoto práva; ve smlouvě o zřízení věcného břemene lze výslovně dojednat něco jiného). To se týká i dětí oprávněného a snad i dalších příbuzných v řadě přímé. V jiných případech by šlo zjevně o rozšiřování věcného břemene, které nelze připustit. Nebylo-li dojednáno něco jiného, má oprávněný možnost přijímat návštěvy v rozsahu a době obvyklé u nájemních bytů, pokud tím nadměrně nezatěžuje povinného.

Prostory, ať již bytové či nebytové, jež oprávněná osoba užívá z titulu práva odpovídajícího věcnému břemenu, nemohou být za trvání věcného břemene vlastníkem, kterého věcné břemeno omezuje, platně (znovu) přenechány do užívání nájemní smlouvou, byť by šlo o smlouvu uzavřenou s nositelem práva odpovídajícího věcnému břemenu (R 19/2002).

V praxi se vyskytují případy, kdy věcné břemeno bydlení je sjednáno tak široce, že se blíží obsahu vlastnického práva. Je např. dohodnuto, že oprávněný smí věc pronajímat, může věcné břemeno převést na jiného a po jeho smrti toto právo přechází na dědice. Je otázka, zda takto lze obsah věcného břemene platně vymezit. Možnost oprávněného pronajmout byt třetí osobě lze ve smlouvě zřejmě sjednat. To nijak neodporuje účelu věcného břemene a může to někdy být i vhodné (např. oprávněný bude pobývat delší dobu v zahraničí). Přejed osobního práva odpovídajícího věcnému břemenu na dědice je vyloučen, nicméně dohodou může být osobní věcné břemeno

rozšířeno na předpokládané dědice (tzn. že jeho subjektem na straně oprávněné bude současně více osob); tyto oprávněné osoby by pak mohly mezi sebou uzavřít obligační dohodu o způsobu výkonu práva odpovídajícího věcnému břemeni.

Praxe se dosud setkává s právem bydlení sjednaným jako osobní závazek podle § 51 v době mezi roky 1964 a 1982, kdy sjednání věcných břemen nebylo možné. Nejvyšší soud vyslovil, že výpověď závazku kupujícího umožnit třetí osobě bezplatně a doživotní užívání části nemovitosti, jenž byl předpokladem pro převod vlastnického práva k nemovitosti na kupujícího, je neúčinná (Sou R NS č. C 1214 – NS sp. zn. 33 Odo 203/2002).

Věcné břemeno může zatěžovat i tzv. nebytové prostory. Může jít i o prostory užívané k podnikatelským účelům. Jestliže účastníci smlouvy o zřízení věcného břemene jejím uzavřením v době před novelizací zákona č. 116/1990 Sb., o nájmu a podnájmu nebytových prostor, provedenou zákonem č. 302/1999 Sb. (tj. před 2. 10. 1999) sledovali zajištění nebytových prostor k provozování obchodu a služeb, k jejichž užívání pro tyto účely neměli souhlas obecního (městského) úřadu, šlo o případ smlouvy neplatné pro obcházení zákona (Sou R NS č. C 1772 – NS sp. zn. 22 Cdo 505/2002). Viz též R 19/2002, citované v judikatuře.

4. Výměnek

S právem bydlení souvisí též tzv. výměnek; jde o kombinaci věcného práva bydlení, případně i užívání zahrádky či jiného pozemku, s věcným právem na poskytování osobních služeb, jako poskytování stravy či naturálních dávek (otop, různé rostlinné i živočišné produkty), úklidu, praní a žehlení nebo peněžního plnění. Jde tedy o věcné břemeno zřízené ve prospěch určité osoby, zatěžující vlastníka určité nemovitosti; takto je možno zatížit i spoluvlastnický podíl. Komplexně byl výměnek upraven až občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb., ten však obsahoval řadu omezení, souvisejících zjevně s tzv. socializací vesnice. Výměnek byl zřizován v souvislosti s postoupením zemědělské usedlosti, ovšem nelze vyloučit sjednání věcného břemene s obdobným obsahem i z jiného důvodu.

5. Jiná věcná břemena

Spory ohledně jiných věcných břemen se objevují v soudní praxi jen výjimečně. Upozornit lze na právo okna (též § 488 OZO), právo okapu a svádění vody přes sousední nemovitosti (§ 489n. OZO) a právo vodovodu (§ 497 OZO). Pokud jde o tato břemena, lze odkázat na zde citovaný komentář k obecnému zákoníku občanskému, jehož závěry lze přiměřeně používat, nepříčí-li se platné úpravě.

6. Věcné břemeno spočívající v omezení dispozičního práva vlastníka

Soudní praxe dospěla k závěru, že omezování zasahující do dispozičního práva vlastníka není právem k cizí věci a nemá proto charakter věcného břemene (R 43/1996). Tento názor byl zdůvodňován v judikatuře i v literatuře (tam se však vyskytly i opačné názory) ryze uživatelským charakterem věcných břemen a tím, že právo disponovat věcí je základním právem vlastníka, kterého se nemůže vzdát. O obou těchto argumentech by však bylo možno vést diskusi. Tak např. podle starší judikatury platilo: „Výhoda propůjčená žalobci žalovaným k výhodnějšímu využití parcel, že je po smluvní dobu nezastaví, je pozemkovou služebností“ (viz Sedláček, J., Rouček, F. a kol. Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl II. Praha : V. Linhart, 1935, s. 828).

K odst. 2:**I. Změna vlastnictví k věci, které se týká věcné břemeno**

- 11 Věcná břemena spojená s vlastnictvím nemovitosti přecházejí s vlastnictvím věci na nabyvatele. V této větě je obsaženo jádro toho, proč jde o břemena věcná. Práva s obsahem odpovídajícím první větě prvního odstavce § 151n by totiž bylo možno zřídit i v rámci závazkového (obligačního) vztahu, byla by vázána na osoby, které smlouvu uzavřely, a při změně vlastníka zatížené věci by zanikla. Povinný z právního vztahu věcného břemene a někdy i oprávněný je však určen tím, že je vlastníkem určité věci, takže tato práva a povinnosti v zásadě (viz výklad k § 151p) nezanikají v důsledku změny vlastníka věci, ale přecházejí na nového vlastníka. To platí i v případě, že s vlastnictvím k věci je spojeno oprávnění z věcného břemene. Tímto způsobem je zajištěna relativní trvalost věcných břemen.

II. Převod věcného břemene

- 12 V této souvislosti vyvstává otázka samostatného převodu práv a povinností z věcného břemene (t. j. převodu bez současného převodu zatížené či oprávněné nemovitosti). V zásadě je takový převod nepřipustný, neboť odporuje samotné podstatě věcných břemen. Má-li tedy osobní věcné břemeno podle vůle stran přejít na třetí osobu, lze staré břemeno zrušit a zřídit nové. Občanský zákoník č. 141/1950 Sb. v § 169 stanovil, že záleží-li věcné břemeno v povinnosti plnění se opětujícího, lze na jinou osobu převést nárok na dávky již dospělé; toto pravidlo patrně vyplývá z povahy věci a platí i dnes.

K odst. 3:**I. Účastník povinný zařídit úpravy a opravy věci**

- 13 Ze zákona přímo nevyplývá, kdo se má o opravy a o zachování věci postarat. V nové odborné literatuře se vyskytl názor, že pokud není dohodnuto či stanoveno jinak, stíhá tato povinnost vlastníka zatížené věci. Literatura i judikatura k obdobně formulovanému § 483 OZO však zastávaly opačný názor. Je třeba vycházet z extenzivního výkladu § 151n odst. 3 ObčZ s tím, že je tu upravena nejen povinnost nést náklady, ale i povinnost potřebné opravy a údržbu zařídit či vykonat. Pokud věc užívají oprávněný i povinný (např. cestu), stíhá tato povinnost každého z nich. Je otázkou, zda i pro povinnost opravu provést platí slova „podle míry spoluužívání“ tak, že tato povinnost stíhá toho, kdo věc užívá větší měrou, a zda ten se může po druhém účastníku domáhat jen náhrady nákladů nebo i vynaložení osobního úsilí. Přistoupíme-li k věci tak, že povinnost opravy provést či zařídit vyplývá z extenzivního výkladu předmětného ustanovení, pak je k míře spoluužívání třeba přihlédnout i při stanovení povinnosti provést (zařídit provedení) opravy či údržbu věci. Bude-li tedy např. oprávněný užívat cestu z 80 % a povinný jen z 20 %, bude povinnost opravy a údržbu zařídit stíhat oprávněného. Bude-li však poměr přibližně stejný, bude po posouzení všech okolností možno dospět k závěru o tom, že uvedená povinnost tíží oba účastníky. Při posuzování poměru užívání, ať již pro stanovení podílu nákladů či povinnosti věc opravovat a udržovat, nelze vycházet jen z kvantity užívání, ale i z jeho intenzity (např. oprávněný jezdí po cestě každý den osobním vozidlem a povinný občas těžkými mechanismy). Věc ovšem dosud nebyla judikaturou řešena.

II. Druhy nákladů na věc a poměr jejich úhrady

Je též otázka, jaké náklady má oprávněný nést. To řeší rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 1577/2004, ve kterém jde o případy uvedené v § 28d MajVzDr. V tomto rozhodnutí se uvádí: „Není důvodu, aby se osoby užívající část domu na základě věcného břemene založeného ustanovením § 28d zákona č. 42/1992 Sb., ve znění zákona č. 297/1992 Sb., podílely na nákladech uvedeného druhu v jiném poměru, než je poměr ploch užívaných výlučně jednotlivými uživateli (jejich skupinami), nepočítaje v to prostory a stavební prvky, které slouží jim všem... Na druhé straně je ovšem zjevné, že právo odpovídající věcnému břemenu má jiný (užší) obsah než právo vlastnické, resp. spoluvlastnické. Tuto skutečnost zákon zohledňuje nejen v tom, že oprávněný je povinen nést jen přiměřené náklady (viz shora), ale i v tom, že nese tyto náklady jen na zachování věci a její opravy, nikoliv tedy náklady jiné, sledující např. vyšší kvalitu věci, než byla dosavadní.“ Z toho vyplývá, že oprávněný z věcného břemene nese spolu s povinným (vlastníkem věci) přiměřené náklady na její zachování a opravy a že je povinen nést jen náklady úměrné a účelně vynaložené. Nese jen takové náklady, které směřují k zachování věci a k jejímu udržení v podobě, v jaké byla v době, kdy bylo věcné břemeno zřízeno. Tak bude-li za úplaty zřízeno věcné břemeno užívání bytu v domě a krátce poté se zjistí, že je potřeba provést opravu základů domu, které jsou dlouhodobě zavlhlé a ohrožují stabilitu domu, nebude mít oprávněný zřejmě povinnost na tuto opravu přispět. Naopak povinnost přispět na opravu cesty užívané oprávněným bude zřejmá.

Je ovšem třeba podotknout, že řešení této otázky je složité, a to i proto, že jednotný institut věcných břemen sdružuje různé typy bývalých služebností, přičemž obecný zákoník občanský z roku 1811 řešil účast oprávněného na opravách a údržbě věci pro různé služebnosti odchylně (srov. § 483, 508, 513 OZO; obsah této povinnosti u služebnosti bytu byl různý podle toho, zda tato služebnost byla zřízena jako právo užívání či požívání – § 521 OZO). Vzhledem k tomu, že řešení uvedená v obecném zákoníku občanském vycházejí z tradičních principů a představují spravedlivé rozdělení nákladů, neměla by být při posuzování tohoto problému opomíjena.

Z judikatury:

I. Podstata a obsah věcných břemen

R 37/1985 (s. 155, odst. 6 a s. 156 odst. 2 a 3): Ak je oprávněným subjektom z vecného bremena určitá osoba, jej právo zodpovedajúce vecnému bremenu je neprevoditeľné a časovo obmedzené. Zaniká najneskôr jej smrťou. Prechod vecného bremena s vlastníctvom veci na nadobudateľa (v súlade s jeho vecnoprávnou povahou) je upravený výslovne. Za subjekt vecných bremien treba preto považovať aj právnych nástupcov vlastníkov nehnuteľností.

R 50/1985 (s. 281 odst. 1, 2, 5, s. 282 odst. 3 a s. 283, odst. 3): Obsahom vecného bremena zriadeného zmluvou je najčastejšie právo doživotného bývania a užívania prevádzanej nehnuteľnosti v prospech predávajúceho alebo darujúceho, pričom v zmluve je výslovne uvedené, že toto právo má povahu vecného bremena. Vyskytujú sa prípady, v ktorých právo plnilo odlišný účel (napr. išlo o právo čerpať vodu zo studne, právo priechodu a pod.). Vecné bremeno má byť teda vymedzené tak, aby nevzniklo v budúcnosti z neho pre účastníkov pochybnosti, čo tvorí jeho obsah, t. j. aké práva a povinnosti z neho pre účastníkov vyplývajú. Preto je vhodné uviesť v zmluve, v akom rozsahu vecné bremeno obmedzuje vlastníka nehnuteľnosti (napr. v ktorých konkrétnych miestnostiach môže oprávnený bývať, ktoré časti parcely môže užívať a pod.).

R 14/1988 (s. 117 odst. 3, 4, s. 118 odst. 1): Práva a povinnosti vzniknuté na základe zmluvne zriadeného vecného bremena môžu byť veľmi rozmanité, pričom zákon ich neuvádza ani ako príklad. Obsah vecného bremena nemôže však tvoriť akékoľvek právo alebo povinnosť. Obsahom vecného bremena nemôže byť napr. predkupné právo, lebo nejde o opakujúci sa výkon tohto práva, čo je u predkupného práva vylúčené.

Povahe vecného bremena nezodpovedá ani taká zmluva, v ktorej sa uvádza, „že po dobu života darujúcich bez ich súhlasu obdarovaný nescudzí nehnuteľnosť predajom ani darom.“

Takéto obmedzenie vlastníka nehnuteľnosti totiž už je nad rámec obmedzenia, ktoré umožňuje inštitút vecného bremena.

R 43/1996: Omezování zasahující do dispozičního práva vlastníka není právem k cizí věci a nemá proto charakter věcného břemene.

R 19/2002: Jestliže smlouva o zřízení věcného břemene neobsahuje žádný údaj o úplatnosti tohoto práva, pak platí, že věcné břemeno bylo sjednáno bezúplatně; povinnost oprávněného z věcného břemene nést přiměřené náklady na zachování a opravu nemovitosti, kterou užívá, tím není dotčena (§ 151n odst. 3 obč. zák. ve znění účinném do 31. prosince 2000).

Prostory, jež oprávněná osoba užívá z titulu práva odpovídajícího věcnému břemenu, nemohou být za trvání věcného břemene vlastníkem, kterého věcné břemeno omezuje, platně (znovu) přenechány do užívání nájemní smlouvou, byť by šlo o smlouvu uzavřenou s nositelem práva odpovídajícího věcnému břemenu.

PR, 2006, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 1043/2004: Z toho, že v době zřízení služebnosti doprava automobily nemohla být předvídaná, neplyne nepřipustnost výkonu služebnosti motorovými vozidly. Připustnost použití motorových vozidel při výkonu služebnosti je třeba řešit podle vlastnosti půdy, cesty a užívání panujícího pozemku (viz rozhodnutí Nejvyššího soudu ze den 16. 5. 1939, sp. zn. Rv I 311/39, Vážný 8770).

Sou R NS č. C 34 – NS sp. zn. 22 Cdo 2480/2000: V případě, že věcné břemeno je ve smlouvě o jeho zřízení nesprávně pojmenováno, ze smlouvy však lze nepochybně zjistit jeho obsah, je rozhodující obsah smlouvy.

Sou R NS č. C 1226 – NS sp. zn. 30 Cdo 644/2002: Pokud je ve smlouvě o zřízení věcného břemene dohodnuto užívání nemovitosti oprávněným v tomto rozsahu, jako by byl vlastníkem nemovitosti, nelze z toho dovozovat, že by měl i právo nemovitost zcizit.

Sou R NS č. C 1486 – NS sp. zn. 22 Cdo 2720/2000: Závazky vzniklé na základě nepojmenované smlouvy ani po novele občanského zákoníku provedené zákonem č. 131/1992 Sb. nepozbyly svou závazkovou povahu a nemohly se přeměnit na věcná břemena.

Sou R NS č. C 1495 – NS sp. zn. 22 Cdo 929/2001: Právem průjezdu se rozumí právo průjezdu motorovými, příp. jinými vozidly.

Sou R NS č. C 2265 – NS sp. zn. 22 Cdo 510/2003: Provozovatel vodovodu se nemůže domoci práva vstupu na pozemek žalovaného z titulu věcného břemene uvedeného v § 7 odst. 1 zákona č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích, jestliže důvodem tohoto vstupu má být oprava vodovodní přípojky.

Sou R NS č. C 3108 – NS sp. zn. 22 Cdo 555/2004: Oprávněný z věcného břemene užívání bytu může užívat byt jen pro sebe a nesmí k užívání přibrat cizí osobu (s výjimkou krátkodobé návštěvy).

Právo odpovídající věcnému břemenu nelze vložit do sdružení tak, aby tím vzniklo právo užívat věc i dalším sdruženým osobám, které nejsou subjekty práva odpovídajícího věcnému břemenu.

II. Výkon práva odpovídajícího věcnému břemenu

PR, 2005, č. 18 – NS sp. zn. 22 Cdo 2941/2004: Vlastník pozemku zatíženého věcným břemenem průchodu a průjezdu je oprávněn požadovat po osobě z věcného břemene oprávněné, aby vykonávala své právo i za jiných okolností, vlastníkem nově vytvořených, avšak jen takových, které výkon práva odpovídajícího věcnému břemenu podstatně neztižují. Jestliže však vlastník na svém pozemku vytvoří takové podmínky, které by osobě oprávněné výkon jejího práva průchodu a průjezdu podstatně ztížily nebo znemožnily, jde o neoprávněný zásah do jejího práva, proti kterému jí přísluší ochrana u soudu.

PR, 2006, č. 23 – NS sp. zn. 22 Cdo 973/2005: Přísluší-li vlastníku nemovitosti jako osobě oprávněné z věcného břemene právo cesty, které mu zajišťuje přístup k této nemovitosti, pak od něj odvozují právo užívat zatížený pozemek k chůzi a jízdě ty osoby, které tak činí v souvislosti s hospodářským účelem, ke kterému panující nemovitost sloužila v době zřízení věcného břemene (bydlení vlastníka, pronájem bytů, podnikání, ale též návštěvy v obvyklém rozsahu), pokud se účastníci smlouvy o jeho zřízení nedohodli jinak. Jestliže panující nemovitost slouží podnikání, pak může být zatížený pozemek užíván k chůzi a jízdě i zaměstnancem vlastníka panující nemovitosti, ovšem jen v souvislosti s tím druhem podnikání, ke kterému by mohl věcné břemeno využívat vlastník panující nemovitosti.

SR, 2006, č. 9 – NS sp. zn. 22 Cdo 730/2005: Přesněji nevymezené právo přecházení a přejíždění přes tzv. služební pozemek, jehož účelem je zajištění přístupu k domu jako stavbě panující, přičemž mezi služebním pozemkem a vstupem do panující stavby leží pozemek vlastníka stavby, zahrnuje v sobě právo přejíždění v takovém rozsahu, aby vlastník domu mohl zajet vozem až na tento svůj pozemek.

Sou R NS č. C 3985 – NS sp. zn. 22 Cdo 2647/2004: Věcná břemena nemohou být svémocně rozšiřována; právo odpovídající věcnému břemeni musí být vykonáváno tak, aby povinného zatěžovalo co nejméně. V případě pochybností o rozsahu věcného břemene platí, že povinný má být omezen spíše méně než více.

Sou R NS č. C 4249 – NS sp. zn. 22 Cdo 328/2005: Nájemce bytu v domě vlastníka, který je osobou oprávněnou z věcného břemene chůze po zatíženém pozemku, je osobou, která odvozuje právo užívat zatížený pozemek k chůzi od vlastníka domu. Výkonem takového práva nájemcem nedochází k rozšiřování věcného břemene.

III. Žaloby na ochranu práva odpovídajícího věcnému břemeni

R 37/1985 (s. 157, odst. 2 a 3): Od návrhů na určení existence věcného břemena alebo od návrhů na obmedzenie, prípadne zrušenie vecného bremena, ktoré môžu úspešne podať len subjekty práv a povinností z vecného bremena, či už na strane povinného alebo oprávneného, treba odlišovať návrhy, v ktorých sa navrhovatelia dožadujú ochrany práva zodpovedajúceho vecnému bremenu. V druhom z uvádzaných prípadov môžu návrh úspešne podať nielen vlastníci, ale aj tí, ktorí svoje právo užívať nehnuteľnosť, s ktorou je spojené právo z vecného bremena, odvozujú od subjektov tohto práva.

PR, 2006, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 1043/2004: Vykonáva-li oprávněný z věcného břemene právo v širším rozsahu, než mu věcné břemeno umožňuje, resp. rozšiřuje-li svémocně toto břemeno, může se oprávněný bránit negativní žalobou podle § 126 odst. 1 ObčZ; nejde však o změnu poměrů, která by měla za následek možnost zrušení věcného břemene soudem.

Sou R NS č. C 556 – NS sp. zn. 22 Cdo 443/2000: Spočívá-li věcné břemeno ve výlučném užívání věci, může se oprávněný z věcného břemene domáhat jejího vydání (resp. vyklizení), zdržení se neoprávněných zásahů a odstranění jejich následků. V případě, že věcné břemeno spočívá v nikoliv výlučné možnosti užívat cizí věc (tak je tomu v případě práva cesty), může se oprávněný z věcného břemene domáhat, aby vlastníkov, případně i jiným osobám byla uložena povinnost umožnit mu výkon práva odpovídajícího věcnému břemeni, případně zdržet se v žalobě uvedeného konkretizovaného rušení výkonu práva a odstranit jeho následky.

Pokud vlastník pozemku umístí na cestě, zatížené věcným břemenem, překážku, která neumožňuje právo odpovídající věcnému břemeni vykonávat, může se oprávněný domáhat odstranění této překážky. Není vyloučena ani žaloba na uložení povinnosti umožnit žalobci chůzi, popřípadě přejíždění přes cizí pozemek.

Brání-li žalovaný žalobci ve výkonu práva cesty tím, že nechává přes cestu pobíhat psa, může se žalobce domáhat, aby soud uložil žalobci povinnost zdržet se rušení žalobce při výkonu práva odpovídajícího věcnému břemeni tím, že umožňuje psovi pobíhat po části pozemku. Součástí žalobního petitu musí být formulace, ze které se podává, že jde o rušení práva žalobce.

Sou R NS č. C 974 – NS sp. zn. 22 Cdo 676/2000: Je-li k bytové jednotce v domě patřícím žalobci zapsáno v katastru nemovitostí věcné břemeno podle § 28d zákona č. 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech, ve prospěch žalovaného bytového družstva, má žalobce naléhavý právní zájem na určení, že na jeho nemovitosti (domě) sporné věcné břemeno nevázne, nikoli na určení, že žalovaný není oprávněným z blíže označeného věcného břemene.

Sou R NS č. C 1736 – NS sp. zn. 22 Cdo 1856/2002: Osoba oprávněná z věcného břemene, spočívajícího v právu užívání nemovitosti, je věcně legitimována k podání žaloby proti každému, kdo do jejího práva zasahuje, tedy i proti vlastníku nemovitosti, a to jak na zdržení se zásahů do tohoto práva, tak na vyklizení místnosti nebo její konkrétně vymezené části. V případě věcného břemene, spočívajícího v právu užívání nemovitosti společně s jejím vlastníkem, přísluší oprávněné osobě ve vztahu k vlastníku nemovitosti právo na ochranu jen žalobou na strpění jejího práva.

Sou R NS č. C 2413 – NS sp. zn. 22 Cdo 2239/2003: Ve sporech o užívání nemovitosti mezi vlastníkem nemovitosti a dárce, kteří mu tuto nemovitost darovali s tím, že v jejich prospěch bylo současně zřízeno věcné břemeno nerušeného doživotního užívání, je žádoucí, aby byl respektován na jedné straně zájem vlastníka na zachování nemovitosti v dobrém stavu a na druhé straně nerušený výkon užívacích práv dosavadních vlastníků. Dojde-li v takových poměrech mezi účastníky k neshodám, které jsou řešeny negativní žalobou, je nezbytné, aby žalobní návrh vymezující povinnost žalovaného strpět přístup žalobce na (do) jeho nemovitosti, blíže stanovil účel či situace, při nichž bude žalobce realizovat svá práva vlastníka.

Sou R NS č. C 3986 – NS sp. zn. 22 Cdo 2647/2004: Vlastník, jehož věc je zatížena věcným břemenem, se může bránit proti takovému výkonu práva odpovídajícího věcnému břemeni, který způsobuje škody na zatížené věci nebo i jiné jeho věci, anebo sice škody dosud nepůsobí, nicméně vyvolává nebezpečí poškození, a to i tak, že učiní opatření, které znemožní škodlivý způsob výkonu práva, nebude však bránit oprávněnému v jeho řádném výkonu.

Sou R NS č. C 3980 – NS sp. zn. 22 Cdo 2595/2005: Žalobám na určení existence věcného břemene cesty odpovídá žalobní návrh, že se určuje, že (v žalobě označený) pozemek žalovaného je zatížen věcným břemenem (s obsahem v žalobě uvedeným) ve prospěch vlastníka nemovitosti v žalobě označené. Neodpovídá-li žalobní návrh na určení existence věcného břemene uvedeným požadavkům, je soud povinen žalobce poučit o jeho náležitostech.

Sou R NS č. C 4456 – NS sp. zn. 22 Cdo 3048/2005: Pokud vlastník služebného pozemku umístí v místě zatíženém věcným břemenem překážku, která neumožňuje oprávněné osobě právo odpovídající věcnému břemeni vykonávat, může oprávněná osoba u soudu uplatnit odstranění této překážky.

IV. Přiměřené náklady na zachování a opravy věci

Sou R NS č. C 3406 – NS sp. zn. 22 Cdo 1577/2004: Slovu „přiměřeně“ uvedenému v § 151n odst. 3 ObčZ v první části souvětí před středníkem ve vztahu k věcnému břemeni vzniklému podle § 28d zákona č. 42/1992 Sb., o úpravě majetkových vztahů a vypořádání majetkových nároků v družstvech, nelze přiřadit jiný význam, než ten, že náklady, které je osoba z věcného břemene oprávněná povinná vynaložit na zachování věci či její opravy, nemají být neúměrné či neúčelné. Požadavek přiměřenosti se týká jen celkové výše nákladů na zachování a opravy věci (domu) a s kritériem vypořádání vynaložených nákladů podle míry spoluz užívání věci uvedeným v § 151n odst. 3 ObčZ v části souvětí za středníkem nesouvisí.

Osoba oprávněná užívat část bytového domu na základě práva odpovídajícího věcnému břemeni založenému ustanovením § 28d zákona č. 42/1992 Sb. se podílí na nákladech na opravu pláště domu (střechy a fasády) v poměru velikosti podlahové plochy bytů s příslušenstvím, kterou disponuje, a velikosti ostatních ploch v domě, nepočítaje v to prostory, které slouží všem uživatelům.

NS sp. zn. 22 Cdo 2734/2005: Mírou spoluz užívání věci, zatížené věcným břemenem (§ 151n odst. 3 ObčZ), je poměr, v jakém strany právního vztahu užívají věc sloužící výkonu práva odpovídajícího věcnému břemeni. V případě věcného břemene, vzniklého podle § 28d zákona č. 42/1992 Sb., se mírou spoluz užívání rozumí podlahová plocha bytů s příslušenstvím v užívání oprávněného v poměru k ostatním plochám v domě, jež oprávněný z věcného břemene není oprávněn užívat (tedy při stanovení poměru se nepřihlíží k prostorám sloužícím všem účastníkům, např. ke společným chodbám, společné sušárně apod.).

§ 151o [Vznik věcného břemene]

(1) Věcná břemena vznikají písemnou smlouvou, na základě závěti ve spojení s výsledky řízení o dědictví, schválenou dohodou dědiců, rozhodnutím příslušného orgánu nebo ze zákona. Právo odpovídající věcnému břemeni lze nabýt také výkonem práva (vydržením); ustanovení § 134 zde platí obdobně. K nabytí práva odpovídajícího věcným břemenům je nutný vklad do katastru nemovitostí.

(2) Smlouvou může zřídit věcné břemeno vlastník nemovitosti, pokud zvláštní zákon nedává toto právo i dalším osobám.

(3) Není-li vlastník stavby současně vlastníkem přilehlého pozemku a přístup vlastníka ke stavbě nelze zajistit jinak, může soud na návrh vlastníka stavby zřídit věcné břemeno ve prospěch vlastníka stavby spočívající v právu cesty přes přilehlý pozemek.

Související ustanovení: § 134

Související předpisy: Zák. č. 184/2006 Sb., o vyvlastnění; § 170 StavZ; § 13 PodDrByt; § 104, 147 ElKom; § 132 ŠkolZ; zák. č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě; zák. č. 458/2000 Sb., o podmínkách podnikání a o výkonu státní správy v energetických odvětvích; § 26, 60a MajČR; § 17, 35n. PozKom

Z literatury: Bradáč, A., Fiala, J., Hába, J., Hallerová, A., Skála, M., Vitulová, N. Věcná břemena od A do Z. Praha : Linde Praha, 2001, s. 35; Fiala, J. Jednotlivé případy změn právních vztahů věcných břemen. Právní výbor, 1989, č. 6, s. 508; Kindl, M. Co platí? Ve službách práva.

Sborník příspěvků k 10. výročí založení pobočky nakladatelství C. H. Beck v Praze. Praha : C. H. Beck, 2003, s. 25; *Mruzek, K.* Pozemkové úpravy a věcná břemena. Správní právo, 1994, č. 1, s. 33; *Pěcha, F.* Vliv věcných břemen na obsah vlastnického práva k nemovitostem. Právník, 1993, č. 8, s. 707; *Pěcha, F.* K rozšíření oprávnění soudů na úseku zřizování věcných břemen. PPr, 2001, č. 4, s. 223; *Petr, B.* Vydržení v českém právu. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006; *Sekaninová, E.* Některé zkušenosti s úpravou věcných břemen v praxi soudů. Socialistická zákonost, 1987, č. 3, s. 121; *Spáčil, J.* Věcná břemena v občanském zákoníku. Praha: C. H. Beck 2006; *Spáčil, J.* Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. 2. vyd. Praha : C. H. Beck, 2005; *Svoboda, J.* K problematice věcných břemen. Socialistická zákonost, 1987, č. 10, s. 567; *Vašíček, M., Dvořáček, D.* Vznik věcného břemene ponecháním si části vlastnického práva. PR, 2004, č. 21, s. 788.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Smlouva o zřízení věcného břemene.....	1–3
II. Vydržení práva odpovídajícího věcnému břemenu	4
III. Vznik věcného břemene na základě závěti ve spojení s výsledky řízení o dědictví a schválenou dohodou dědiců.....	5
IV. Vznik věcného břemene na základě rozhodnutí příslušného orgánu	6
V. Vznik věcného břemene ze zákona	7

K odst. 2:

I. Osoba oprávněná zřídit věcné břemeno	8
II. Zřízení věcného břemene spoluvlastníkem	9

K odst. 3:

I. Právo nezbytné cesty	10
II. Podmínky pro zřízení práva nezbytné cesty	11

K odst. 1:

I. Smlouva o zřízení věcného břemene

Nejčastějším důvodem vzniku věcného břemene je písemná smlouva. Ta musí mít všechny náležitosti vyžadované pro právní úkony v § 35n.; musí z ní být zejména zřejmé, že právo se zřizuje jako věcné břemeno (nikoliv tedy jako obligační oprávnění). Písemná forma, předepsaná pro smlouvu o zřízení práva odpovídajícího věcnému břemenu, je dodržena, je-li smlouva pořízena v písemné formě a je účastníky podepsána; ve smlouvě o zřízení věcného břemene nemusí být výslovně uvedeno, že oprávnění takové právo přijímají (SJS 355/1998). Smlouva může být zachycena na samostatné listině, může však být i částí smlouvy o převodu nemovitosti, ke které se věcné břemeno zřizuje. Projevy účastníků nemusí být na stejné listině. Smlouva o zřízení věcného břemene je dvoustranným právním úkonem, který může být předmětem výkladu podle § 35; přitom je vždy třeba dát přednost výkladu, který vede k závěru o platnosti smlouvy před závěrem o její neplatnosti, je-li to ovšem možné. Při výkladu je třeba vycházet z textu písemné smlouvy. Musí být určita; zejména z ní musí být zřejmé, zda jde o osobní věcné břemeno či zda odpovídající právo je spjata s vlastnictvím nemovitosti. Má-li být právo užívání nemovitostí zřízeno jako věcné břemeno, musí to z právního úkonu mimo jakoukoliv pochybnost vyplývat. Listina o zřízení práva odpovídajícího věcnému břemenu, která má být podkladem pro vklad práva do katastru nemovitosti, musí obsahovat náležitosti uvedené v § 5 KatZ. Nemovitosti, o které jde, musí být označeny obcí, katastrálním územím a parcelním číslem. Také osoby oprávněné z osobního věcného

břemene musejí být označeny tak, aby je bylo možno spolehlivě identifikovat. Věcné břemeno lze zřídit i k nemovitosti evidované v katastru zjednodušeným způsobem (SJS 824/2001). K nemovitostem, které se neevidují v katastru nemovitostí, vznikají podle judikatury na základě smlouvy i věcná práva k věci cizí (zástavní právo, věcná břemena, předkupní právo jako právo věcné) – stejně jako právo vlastnické – již okamžikem účinnosti smlouvy. Vklad do katastru nemovitostí nelze v takovém případě povolit (Městský soud v Praze sp. zn. 33 Ca 40/97, ADN, 1997, č. 4). Pro posouzení otázky, zda se právo odpovídající věcnému břemenu zapisuje do katastru nemovitostí, je rozhodující jen to, zda se v katastru nemovitostí eviduje nemovitost zatížená, ke které má věcné břemeno vzniknout, nikoli to, zda v katastru nemovitostí je evidována nemovitost, v jejíž prospěch se věcné břemeno zřizuje (Městský soud v Praze sp. zn. 33 Ca 42/97, ADN, 1997, č. 4).

- 2 Věcné břemeno lze zřídit i na dobu určitou (viz např. Ústavní soud sp. zn. III. ÚS 104/04); pokud ovšem o době není nic ujednáno, platí, že věcné břemeno je sjednáno na dobu neurčitou. Dobu jeho trvání lze též vázat na splnění podmínky (k tomu viz bod 2 u úvodu k § 151p). Věcné břemeno lze zřídit i ve prospěch osoby třetí. O právech a povinnostech této třetí osoby platí ustanovení § 50. Třetí osoba, v jejíž prospěch je věcné břemeno zřizováno, není účastníkem této smlouvy. Věcné břemeno není možné zřídit ve prospěch konkrétně neurčené osoby nebo bez vztahu k určité nemovitosti (R 45/1986). Nelze proto zřídit věcné břemeno „pro veřejnost“. Je-li obsahem smlouvy o zřízení věcného břemene závazek nabyvatele nemovitosti poskytovat převodci různé osobní plnění (např. obsluhu v nemoci a ve stáří, zajišťování stravy, úklidu, apod.), musí být obsah závazků formulován přesně a určitě (R 45/1986). V případě, že věcné břemeno je ve smlouvě o jeho zřízení nesprávně pojmenováno, ze smlouvy však lze nepochybně zjistit jeho obsah, je rozhodující obsah smlouvy (Sou R NS č. C 34 – NS sp. zn. 22 Cdo 2480/2000).
- 3 Jde-li např. o cestu přes pozemek nebo o vedení inženýrských sítí (el. vedení, kanalizační stoky apod.), musí být jasně vymezeno, která část pozemku je břemenem zatížena. Jestliže se zřizuje věcné břemeno k části pozemku, vyznačuje se tato část pozemku na geometrickém plánu, který je potom součástí listiny o právním úkonu, jímž se věcné břemeno zřizuje. Judikatura dospěla k závěru, že je-li rozsah věcného břemene vztahujícího se k části pozemku vymezen v listině o právním úkonu slovně zcela určitě, nemůže být důvodem neplatnosti právního úkonu ve smyslu ustanovení § 37 odst. 1 sama skutečnost, že nebyl pořízen geometrický plán s vyznačením části pozemku, již se věcné břemeno týká (R 28/1986). *J. Fiala* (in *Věcná břemena od A do Z*. Praha : Linde Praha, 2001, s. 36) však upozornil na skutečnost, že katastrální zákon v platném znění připojení geometrického plánu ohledně věcného břemene týkajícího se části pozemku vyžaduje (§ 5 KatZ), a tak by v tomto případě pro vklad do katastru pouhé slovní vymezení nestačilo.

Smlouva o zřízení věcného břemene by měla obsahovat údaj o úplatnosti zřízení práva; jinak platí, že věcné břemeno bylo zřízeno bezúplatně (R 19/2002). Věcné břemeno spočívající v právu užívání rodinného domku k bydlení lze zřídit i v době, kdy stavba domku nebyla dosud kolaudována. Je však třeba rozlišit vznik práva od jeho výkonu, jelikož vznikem smluvního práva užívání vzniká oprávněným osobám právní nárok, který budou moci realizovat až po veřejnoprávním schválení dokončené a faktického užívání způsobilé stavby k povolenému účelu (KS v Hradci Králové sp. zn. 31 Ca 109/98, LexData). Prostory, jež oprávněná osoba užívá z titulu práva odpovídajícího věcnému břemenu, nemohou být za trvání věcného břemene vlastníkem, kterého věcné břemeno omezuje, platně (znovu) přenechány do užívání nájemní smlouvou, byť by šlo o smlouvu uzavřenou s nositelem práva odpovídajícího věcnému břemenu (R 19/2002).

Zřízení věcného břemene nebrání zástavní právo k zatěžované nemovitosti (R 64/2004). Problematická je však část odůvodnění R 64/2004, ve které se uvádí: „Učinil-li tedy

zástavní dlužník právní úkon týkající se zástavy, který vedl – proto, že zhoršuje zástavu na újmu zástavního věřitele – ve svých důsledcích ke snížení (zmenšení) majetku samotného vlastníka zástavy, nelze – s ohledem na obsah vlastnických práv zástavního dlužníka a vzhledem k funkcím a účelu zástavního práva – úspěšně dovozovat, že by takový právní úkon odporoval svým obsahem nebo účelem zákona nebo zákon obcházel anebo se přičil dobrým mravům. Následkem porušení povinnosti uložené v ustanovení § 151e odst. 2 proto není neplatnost právního úkonu“ (v dalším textu se uvádí, že sankci za porušení povinnosti uvedené v ustanovení § 151e odst. 2 ve prospěch zástavního věřitele obsahuje v první řadě ustanovení § 151e odst. 3). Praxe se v poslední době setkává s případy, kdy k nemovitosti zatížené zástavním právem je zřízeno věcné břemeno s takovým obsahem, že věc se stává prakticky neprodejnou. Tímto způsobem je zřízené zástavní právo zcela zmařeno. Obligační prostředky, které má zástavní věřitel vůči zástavnímu dlužníkovi, na které zmíněné rozhodnutí odkazuje, nemohou zajištění pohledávky zástavním právem ani zdaleka nahradit. Z toho, že vlastník má právo věci nakládat, ještě nelze dovodit, že by jeho úkon nemohl být neplatný z důvodu uvedeného v § 39. Právní názor vyslovený v tomto ohledu v R 64/2004 tak nerespektuje potřeby zajištění bezpečnosti poskytovaného úvěru a pokračuje tak v tradici založené v R 43/1996, oslabující věcné právní zajištění pohledávek.

Věcné břemeno lze zříditi i k nemovitosti již takovým břemenem zatížené, nové věcné břemeno však nesmí být na újmu právům osoby, jejíž oprávnění z věcného břemene vzniklo dříve.

Věcné břemeno založené smlouvou vzniká vkladem do katastru nemovitostí ke dni, kdy návrh na vklad byl doručen příslušnému katastrálnímu úřadu (§ 2 odst. 3 ZápřNe). V případě, že povinná osoba v době mezi předložením smlouvy katastrálnímu úřadu a rozhodnutím o vkladu povinnost z věcného břemene poruší, bude oprávněný podle povahy věci moci žádat nápravu žalobou z věcného břemene (např. někdo se zaváže, že neodejme sousedovi vyhlídku, nicméně učiní tak před vkladem do katastru).

II. Vydržení práva odpovídajícího věcnému břemeni

Viz též výklad k § 134. Podmínkami pro vydržení práva odpovídajícího věcnému břemeni jsou existence nemovitosti, ke které podle práva může věcné břemeno vzniknout, oprávněná držba práva odpovídajícího věcnému břemeni a uplynutí desetileté vydržecí lhůty. Platná právní úprava držby a vydržení práva odpovídajícího věcnému břemeni vychází z principů uplatněných v občanském zákoníku č. 141/1950 Sb., a později i v novele občanského zákoníku č. 131/1982 Sb. Právní praxe se stále setkává s nutností posoudit, zda nedošlo k vydržení služebnosti za platnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811, tedy do 31. 12. 1950. Je proto třeba upozornit, že koncepce vydržení služebnosti podle obecného zákoníku občanského byla poněkud odlišná od současné úpravy (viz zejména § 313 OZO).

Občanský zákoník z roku 1964 v původním znění držbu a nabytí práva vydržením vůbec neupravoval. Tento stav se v praxi ukázal neudržitelným, a proto bylo vydržení, byť opět v omezené podobě, opětovně zavedeno novelou občanského zákoníku č. 131/1982 Sb., účinnou od 1. 4. 1983. Novela občanského zákoníku, provedená zákonem č. 509/1991 Sb., naprostou většinu omezení odstranila. Podmínkou vydržení je oprávněná držba způsobilé věci, trvající po zákonem stanovenou vydržecí dobu. K oprávněné držbě viz výklad k § 130 odst. 1, k podmínkám vydržení výklad k § 134.

Základní podmínkou pro vydržení práva odpovídajícího věcnému břemeni je oprávněná držba tohoto práva. K vydržení nestačí pouhé chování, které by mohlo být obsahem takového práva (např. přecházení přes cizí pozemek, odběr vody ze sousedovy studny); takové chování, má-li vést k vydržení, musí být vykonáváno jako právo a ten, kdo se takto chová,

musí být se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že je subjektem vykonávaného práva. Nejvyšší soud konstatoval: „Přes cizí pozemek lze přecházet na základě různých právních důvodů; může jít například o závazkový vztah, může jít o výprosu (vlastník pozemku přecházení jiných osob přes pozemek trpí, aniž by jim k tomuto přecházení vzniklo nějaké právo), anebo může jít o užívání cizího pozemku jako účelové komunikace. Skutečnost, že se někdo chová způsobem, který naplňuje možný obsah práva odpovídajícího věcnému břemeni (např. přechází přes cizí pozemek), ještě neznamená, že je držitelem věcného práva“ (Sou R NS č. C 551 – NS sp. zn. 22 Cdo 595/2001). Pokud se nabyvatel nemovitosti spokojí s pouhým ústním sdělením převodce, že s vlastnictvím nemovitosti je spojeno právo odpovídající věcnému břemeni, přičemž tato okolnost není uvedena ve smlouvě o převodu nemovitosti a nabyvatel se o existenci tohoto práva nepřesvědčí, nemůže být se zřetelem ke všem okolnostem v dobré víře, že mu toto právo náleží, neboť při normální opatrnosti, kterou lze po něm požadovat, by si existenci tohoto práva, případně právního titulu, který měl za následek jeho vznik, ověřil (PR, 1999, č. 5 – NS sp. zn. 2 Cdon 431/96). Naopak pokud by ve smlouvě o převodu nemovitosti byla konstatována existence věcného břemene sloužícího jejímu prospěšnějšímu využití a nabyvatel by se v dobré víře ujal držby odpovídajícího práva, šlo by o držbu oprávněnou, byť by toto břemeno ve skutečnosti neexistovalo. Držba se též musí opírat o skutečnosti, ze kterých se objektivně podává, zda držené právo odpovídá věcnému břemeni spjatému s osobou nebo s nemovitostí; podle toho pak bude vydržené právo spjato buď s osobou nebo s nemovitostí.

Problematika vydržení práva odpovídajícího věcnému břemeni se nejčastěji vyskytuje v souvislosti s přecházením či přejížděním přes cizí pozemek. Zde je k vydržení třeba, aby držitel obsah práva vykonával v omluvitelném omylu, že mu svědčí oprávnění z věcného břemene. Bude-li se domnívat, že pozemek, přes který přejíždí, je jeho, může být jen držitelem práva vlastnického a věcné břemeno vydržet nemůže.

V praxi je vydržení často uplatňováno ve vztahu k cestám využívaným veřejně. V komentáři k obecnému zákoníku občanskému je v této souvislosti uvedena řada rozporných rozhodnutí. Řešení otázky, zda a kdy lze vydržet věcné právo k takové cestě však není složité. Předpokladem oprávněné držby totiž není samotný fakt užívání této cesty, ale její užívání „pro sebe“ v omluvitelném omylu, že je tu věcné břemeno svědčící uživateli. Užívají-li takovou cestu bez problému i jiné osoby („veřejnost“), musí to v uživateli dovolávajícím se vydržení vyvolat objektivně pochybnost o jeho právu. Současná judikatura je v tomto směru jednoznačná (např. R 37/1992).

Judikatura řešila i některé konkrétní případy běhu vydržecí doby týkající se práva odpovídajícího věcnému břemeni (viz též bližší výklad u § 134): „Na běh lhůty k vydržení práva na odběr vody ze studny umístěné na sousední nemovitosti nemá vliv změna technického způsobu odběru vody“ (KS v Hradci Králové sp. zn. 4 Co 397/73, LexData). „Z hlediska započtení doby potřebné pro vydržení práva odpovídajícího věcnému břemeni tohoto práva nemůže být právním předchůdcem oprávněného držitele osoba, která současně vlastnila nemovitost, jež má být věcným břemenem zatížena“ (Sou R NS č. C 1360 – NS sp. zn. 22 Cdo 2044/2000). „Oprávněná držba práva odpovídajícího věcnému břemeni ve vztahu mezi tzv. socialistickými organizacemi nebyla možná“ (Sou R NS č. C 1654 – NS sp. zn. 22 Cdo 1417/2001).

III. Vznik věcného břemene na základě závěti ve spojení s výsledky řízení o dědictví a schválenou dohodou dědiců

- 5 Věcná břemena též vznikají na základě závěti ve spojení s výsledky řízení o dědictví a schválenou dohodou dědiců. Takto nelze zřídit věcné břemeno osobě, která nebyla účastníkem dědického řízení (R 50/1985, s. 270).

Věcné břemeno na základě závěti ve spojení s výsledky řízení o dědictví lze zřídit, odkázal-li zůstavitel některému dědici nemovitost a jiného dědice označil jako subjekt práva odpovídajícího věcnému břemenu k této nemovitosti. Věcné břemeno může vzniknout též tak, že se dědicové na jeho vzniku dohodnou a tato dohoda bude soudem schválena (např. jednomu z dědiců připadne dům a druhý získá právo odpovídající věcnému břemenu k bydlení v bytě v domě).

IV. Vznik věcného břemene na základě rozhodnutí příslušného orgánu

Dalším způsobem zřízení věcného břemene je rozhodnutí příslušného orgánu, v první řadě soudu (viz též R 1/1989). Lze-li věcné břemeno zřídit smlouvou, lze je zřídit také soudním smírem, a to i kdyby je soud nebyl oprávněn zřídit rozhodnutím ve věci samé. Smír může svým obsahem překročit rámec předmětu řízení, vždy však z něj musí být patrné, jak byly vypořádány nároky, které byly předmětem řízení a podle judikatury nepodléhá vkladu do katastru nemovitostí (R 16/1987; v literatuře byl, patrně správně, vysloven ohledně vkladu do katastru i opačný názor – viz *Kolektiv autorů*. Věcná břemena od A do Z. Praha : Linde Praha, 2001, s. 42). V jiných případech, než které jsou upraveny v zákoně, nemůže soud zřídit věcné břemeno, a to ani tehdy, kdyby se z okolností případu jevílo zřízení věcného břemene nutným východiskem k jeho řešení (R 47/1991); rozhodnutí soudu o zřízení věcného břemene nelze vydat ani na základě analogické aplikace zákona (PR, 2005, č. 16 – NS sp. zn. 22 Cdo 1438/2004). Soud může věcné břemeno zřídit při vypořádání neoprávněné stavby (§ 135c odst. 3, viz komentář k tomuto ustanovení), při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví rozdělením věci (§ 142 odst. 3), pro zajištění tzv. nezbytné cesty (§ 151o odst. 2, viz níže). Věcné břemeno vzniká právní mocí rozhodnutí o jeho zřízení; do katastru nemovitostí se zapisuje záznamem (§ 7 zákona č. 265/1992 Sb.), který má deklaratorní účinky.

Věcné břemeno podle ustanovení § 142 odst. 3 může soud zřídit při zrušení a vypořádání spoluvlastnictví rozdělením věci k nově vzniklé nemovitosti ve prospěch jiné nově vzniklé nemovitosti. Ze znění tohoto ustanovení vyplývá, že věcné břemeno může soud zřídit jen při zrušení a vypořádání podílového spoluvlastnictví rozdělením věci, nikoli však při zrušení a vypořádání přikázáním věci za přiměřenou náhradu jednomu nebo více spoluvlastníkům. Podle ustanovení § 142 odst. 3 může být rozhodnutím soudu zřízeno jen věcné břemeno spojené s vlastnictvím nemovitostí. Je tedy vyloučeno zřízení práva odpovídajícího věcnému břemenu, které by náleželo určité osobě. (R 45/1986, R 1/1989). Proto nelze zřídit věcné břemeno doživotního užívání bytu ve prospěch spoluvlastníka, jenž ztrácí svůj spoluvlastnický podíl v důsledku přikázání celé věci jinému spoluvlastníkovi. Věcné břemeno je tak možno zřídit zejména tehdy, dělí-li se pozemek na dva samostatné pozemky, každý z těchto pozemků se přikazuje do vlastnictví jednomu z bývalých spoluvlastníků, a je třeba jednomu z nich zajistit přístup přes pozemek druhého.

Zřízení věcných břemen rozhodnutím správního orgánu též upravuje stavební zákon v § 170. Toto oprávnění má i pozemkový úřad (§ 9 odst. 5 zákona o půdě), dnes však již půjde o velmi řídké případy. Podle § 17 odst. 3 PozKom platí: „Jestliže byla zřízena stavba dálnice, silnice nebo místní komunikace na cizím pozemku a vlastníku této stavby se prokazatelně nepodařilo dosáhnout majetkoprávního vypořádání s vlastníkem pozemku, je příslušný speciální stavební úřad oprávněn na návrh vlastníka stavby zřídit věcné břemeno, které je nezbytné pro výkon vlastnického práva ke stavbě, a to za jednorázovou náhradu ve výši, která podle zvláštního předpisu náleží za vyvlastnění.“

V. Vznik věcného břemene ze zákona

- 7 Podle výslovného znění § 151o odst. 1 vznikají věcná břemena i ze zákona. O tom, zda ve všech těchto případech vůbec o věcná břemena ve smyslu občanského zákoníku jde, by bylo možné vést diskusi (k tomu viz úvodní výklad k pojmu věcná břemena; k věcným břemenům vzniklým ze zákona viz blíže *Kolektiv autorů*. Věcná břemena od A do Z. 5. vyd. Praha : Linde Praha, 2005).

K odst. 2:

I. Osoba oprávněná zřídit věcné břemeno

- 8 Smlouvou může zřídit věcné břemeno vlastník zatěžované nemovitosti, pokud zvláštní zákon nedává toto právo i dalším osobám. Subjektem smlouvy může být fyzická i právnická osoba, stejně jako oprávněným z věcného břemene. V římském právu platilo, že osobní věcné břemeno vzniklé ve prospěch právnické osoby zaniká za 100 let; obdobné omezení platné právo neobsahuje. Břemeno může patřně zřídit i oprávněný držitel (§ 130 odst. 2). Do 1. 1. 1992 mohl věcné břemeno zřídit i ten, komu náleželo právo osobního užívání pozemku, a to se souhlasem vlastníka pozemku, nebo socialistická organizace, která měla právo užívání pozemku podle zvláštních předpisů (§ 135c odst. 2 ve znění před novelou č. 509/1991 Sb.). Takto zřízená věcná břemena dosud existují.

II. Zřízení věcného břemene spoluvlastníkem

- 9 Jde-li o pozemek ve spoluvlastnictví, musí být účastníky smlouvy všichni spoluvlastníci, nejde-li ovšem o případ, kdy takto lze zatížit spoluvlastnický podíl (např. poskytování osobních služeb). K tomu judikatura uvádí, že spoluvlastník může smlouvou zřídit věcné břemeno ke svému spoluvlastnickému podílu bez souhlasu spoluvlastníka (spoluvlastníků), jen pokud toto věcné břemeno omezuje pouze jeho spoluvlastnická práva. Je proto třeba vždy zkoumat obsah závazku a jeho vztah k celé nemovitosti. Z toho hlediska přicházejí v úvahu zejména tyto skupiny případů: a) Je-li obsahem závazku osobní plnění jednoho ze spoluvlastníků nemovitosti (např. poskytovat oprávněnému stravu, ošetření v nemoci, provádět úklid), pak takový závazek nezatěžuje celou nemovitost, ale jen spoluvlastníka, který smlouvu uzavřel, a jeho právní nástupce ve vlastnictví jeho podílu. V takovém případě není třeba souhlasu ostatních spoluvlastníků; b) Obsahem závazku je právo přechodu přes pozemek ve spoluvlastnictví, braní vody ze studny na společném pozemku, právo vést vodovodní potrubí přes pozemek apod. Tyto závazky jsou zpravidla zřizovány bez souvislosti s převodem spoluvlastnického podílu, zatěžují celou nemovitost, a to bez konkrétního vztahu k některému ze spoluvlastníků. Účastníky smlouvy o zřízení takového věcného břemene jsou proto všichni spoluvlastníci zatěžovaného pozemku. (K problematice věcného břemene zřizovaného ohledně věci ve spoluvlastnictví viz R 45/1986, viz též R 14/1988, R 12/1988.)

K odst. 3:

I. Právo nezbytné cesty

- 10 Není-li vlastník stavby současně vlastníkem přilehlého pozemku a přístup vlastníka ke stavbě nelze zajistit jinak, může soud na návrh vlastníka stavby zřídit věcné břemeno ve prospěch vlastníka stavby spočívající v právu cesty přes přilehlý pozemek (§ 151o odst. 3). Uvedené ustanovení zařadila do občanského zákoníku novela provedená

zákonem č. 367/2000 Sb. Jeho předchůdcem byl zákon č. 140/1896 ř. z., o propůjčování nezbytných cest, který byl zrušen občanským zákoníkem č. 141/1950 Sb. Poté bylo možno zřídit věcné břemeno za účelem nezbytné cesty (neboli „cesty z nouze“) ve správním řízení podle § 108n. stavebního zákona č. 50/1976 Sb. (dnes § 170 odst. 2 stavebního zákona č. 183/2006 Sb.). Nyní jej může opět zřídit i soud.

Současná úprava práva nezbytné cesty je kusá a nedává odpověď na všechny potřebné otázky. Ty řešil zákon č. 140/1896 ř. z., který přitom vycházel z obecných principů občanského práva. Proto je při rozhodování o nezbytné cestě k jeho zásadám možno přiměřeně přihlídnout tak, aby vlastník pozemku byl omezen pokud možno co nejméně a aby vztahy mezi účastníky byly v souladu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1).

II. Podmínky pro zřízení práva nezbytné cesty

Základní podmínky pro zřízení nezbytné cesty jsou tyto: vlastník stavby není současně vlastníkem přilehlého pozemku a přístup vlastníka ke stavbě nelze zajistit jinak. Přilehlým pozemkem se nerozumí jen pozemek bezprostředně přilehlý k pozemku vlastníka, ale všechny pozemky, kterých je ke zřízení cesty zapotřebí, tedy i pozemky vzdálenější. Nezbytnou cestu lze zřídit jen tehdy, nelze-li přístup zajistit jinak, tedy zejména smluvně. Přístup musí být zajištěn k veřejné cestě (např. k silnici, místní či účelové komunikaci – viz zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích); je-li více možností, jak přístup zajistit, musí být vybrán ten, který nejméně zatěžuje vlastníka pozemku, přes který má cesta vést. Věcné břemeno může být zřízeno k již existující cestě anebo může být zřízena na náklady žalobce a jeho přičiněním i cesta nová. Není rozhodující, k jakému účelu je stavba používána, zda je to obytný dům či továrna. Pro rozsah zřizovaného práva je rozhodná hospodářská potřeba stavby, resp. způsob a rozsah jejího užívání, ovšem cestu lze zřídit jen v takovém rozsahu, bez kterého by obvyklé užívání stavby bylo znemožněno nebo značně ztíženo.

Nezbytnou cestu lze zřídit jen na návrh; žalobcem je vlastník stavby, která postrádá přístup, žalovaným je vlastník zatěžovaného pozemku. Nelze vyloučit, aby návrh podal jako vzájemnou žalobu i žalovaný ve sporu, ve kterém je žalován, aby se zdržel přecházení a přejíždění přes cizí pozemek. Právo na zřízení nezbytné cesty se nepromlčuje, neboť jde o právo na vydání konstitutivního rozhodnutí (srov. přiměřeně R 23/2003).

Nezbytnou cestu nelze podle občanského zákoníku zřídit pro přístup k pozemku, na kterém nestojí stavba; zde lze postupovat podle § 170 odst. 2 StavZ.

Zřízení nezbytné cesty představuje vážný zásah do práva vlastníka pozemku, a proto je třeba vždy poměřovat výhodu, kterou cesta poskytuje, s újmou, která by vznikla zřízením cesty pro vlastníka zatížené nemovitosti. Soud musí zajistit, aby bylo možno stavbu řádně užívat, především však musí dbát, aby vlastník pozemku byl omezen co nejméně. Proto může zřídit cestu jen v rozsahu zajišťujícím objektivně řádné užívání, byť i nepůjde o užívání komfortní (např. podle okolností věci nemusí mít vlastník domu právo na příjezd k domu osobním automobilem za účelem jeho garážování, pokud by to nepřiměřeně omezilo vlastníka pozemku).

Zákon neřeší, zda zřízení cesty může žádat ten, kdo se zbavil přístupu ke stavbě hrubou nedbalostí. Zákon č. 140/1896 ř. z. takovou možnost vyloučil, ovšem jen v případě, že vlastník takto nedbale postupoval až po nabytí účinnosti zákona. Judikatura však byla k žadateli o zřízení cesty poměrně benevolentní. Dnes patrně nelze žádost odmítnout bez dalšího jen proto, že nabyvatel již stavbu koupil bez zajištěného přístupu nebo že se přístupu z nedbalosti zbavil. Jednak je třeba uvést, že zajištění užívání stavby je v obecném zájmu a je i v zájmu vlastníků sousedních nemovitostí; neužívaná a neu-

držovaná stavba by mohla být zdrojem různých imisí a ohrožení pro sousedy. Dále platné právo takovou výjimku nezná a i zákon o propůjčování cest nezbytných ji vázal na podmínku, že vlastník se možnosti přístupu zbavil až po dni nabytí jeho účinnosti, k dřívějšímu nedbalému jednání se nepřihlíželo. Proto je třeba vždy zjistit důvody, proč se vlastník budovy zbavil možnosti přístupu a po zvážení všech okolností rozhodnout, zda tu nejsou mimořádné podmínky pro zamítnutí žaloby proto, že výkon práva žalobce je v rozporu s dobrými mravy. Zřízení cesty pak v zásadě nebrání skutečnost, že někdo koupil stavbu bez zajištěného přístupu.

Podle § 4 zákona č. 140/1896 ř. z. platilo: „Vyloučeno jest propůjčit nezbytnou cestu staveními, uzavřenými dvory a zahradami, při obytných staveních ležícími a obsazenými (oplocenými) za tím účelem, aby přístup cizím osobám byl zabráněn, rovněž přes takové pozemky, kterých se z veřejných ohledů nemůže užívat za nezbytnou cestu.“ Je třeba zvážit, nakolik je toto ustanovení výrazem obecných zásad občanského práva a nakolik jde o konkrétní záměr zákonodárce, vázaný jen na daný zákon. Jistě platí, že cesta nemůže být zřízena, pokud by její zřízení bylo v rozporu s obecně závazným právním předpisem. Také nelze zřídit nezbytnou cestu přes budovu. Cestu „uzavřenými dvory a zahradami při obytných staveních ležícími a obsazenými za tím účelem, aby přístup cizím osobám byl zabráněn“ lze zřídit patrně jen zcela výjimečně, lze-li vzhledem k okolnostem po vlastnických zatěžovaného pozemku spravedlivě požadovat, aby jejich právo bylo takto omezeno.

Možnost zřídit nezbytnou cestu patří mezi případy, kdy z právního předpisu vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky (§ 152 odst. 2 OSŘ – viz NS sp. zn. 22 Cdo 1075/2006). Proto soud není vázán návrhem a pokud žalobce navrhuje nevhodné umístění cesty, může ji soud zřídit v jiném místě. V rozhodnutí o zřízení věcného břemene cesty (v geometrickém plánu, který je součástí rozhodnutí) je třeba stanovit, kudy cesta povede; je též třeba stanovit, jakým způsobem může být právo vykonáváno a jaký je jeho obsah (např. právo průchodu bez omezení a právo projíždět vozidlem, které může být limitováno jak časově, tak i pokud jde o druh vozidla). Z rozhodnutí musí jasně vyplývat, že se zřizuje věcné břemeno ve prospěch každého vlastníka v rozhodnutí přesně uvedené stavby (tedy nikoliv osobní věcné břemeno). Za zřízení cesty přísluší vlastníkovu pozemku náhrada (čl. 11 odst. 4 LPS), při jejímž stanovení lze přihlídnout i k míře omezení vlastníka pozemku; také o této náhradě musí být rozhodnuto, a to i bez návrhu. Okamžikem nabytí právní moci rozsudku je věcné břemeno zřízeno a nadále pro něj platí stejná pravidla jako pro ostatní věcná břemena.

Z judikatury:

I. Dohoda o zřízení věcného břemene

R 57/1995: Podkladem pro zápis vkladu do katastru nemovitostí je jen ta listina, kterou se právo zřizuje (např. smlouva o zřízení věcného břemene), a nikoli další k zápisu předložené listiny, jimiž právo nevzniká. Není-li proto nemovitost označena přímo ve smlouvě, již právo k ní vzniká, tak, jak to vyžaduje ustanovení § 5 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb., popřípadě ustanovení § 5 odst. 2 zákona č. 344/1992 Sb., je to důvodem k zamítnutí návrhu na zápis vkladu do katastru nemovitostí (§ 5 odst. 2 zákona č. 265/1992 Sb.).

R 19/2002: Jestliže smlouva o zřízení věcného břemene neobsahuje žádný údaj o úplatnosti tohoto práva, pak platí, že věcné břemeno bylo sjednáno bezúplatně; povinnost oprávněného z věcného břemene nést přiměřené náklady na zachování věci a opravu nemovitosti, kterou užívá, tím není dotčena (§ 151n odst. 3 ObčZ ve znění účinném do 31. prosince 2000).

Prostory, jež oprávněná osoba užívá z titulu práva odpovídajícího věcnému břemeni, nemohou být za trvání věcného břemene vlastníkem, kterého věcné břemeno omezuje, platně (znovu) přenechány do užívání nájemní smlouvou, byť by šlo o smlouvu uzavřenou s nositelem práva odpovídajícího věcnému břemeni.

K zániku práva odpovídajícího věcnému břemeni, které zatěžuje nemovitost, privativní novaci (§ 570 ObčZ), je nutný vklad takové dohody do katastru nemovitostí.

R 64/2004: Zástavní právo zásadně nebrání vlastníku zástavy (zástavnímu dlužníku) nakládat se zástavou. Nestanoví-li zákon něco jiného, může zástavní dlužník zástavu zcizit, znovu ji zastavit, zřídít k ní věčné břemeno, dát ji do nájmu nebo do jiného užívání apod. Ujednání, kterými by byl zástavní dlužník v rozporu se zákonem vyloučen nebo omezen v takovém nakládání se zástavou, jsou neplatná (§ 39 obč. zák.).

PR, 2006, č. 14 – NS sp. zn. 22 Cdo 225/2006: Věčné břemeno nelze zřídít v rozporu s veřejnoprávními předpisy; zapovídá-li zákon určitý způsob užití pozemku, nelze zřídít věčné břemeno se zapovězeným obsahem.

Sou R NS č. C 1471 – NS sp. zn. 22 Cdo 507/2001: Smlouva o zřízení věčného břemene, spočívajícího v povinnosti vlastníka pozemku trpět vedení kanalizační stoky přes jeho pozemek, je pro neurčitost neplatná, není-li z ní patrné, kudy stoka povede, popřípadě že může být vedena přes pozemek kdekoli.

II. Vydržení práva odpovídajícího věčnému břemenu

Sou R NS č. C 551 – NS sp. zn. 22 Cdo 595/2001: Přes cizí pozemek lze přecházet na základě různých právních důvodů, může jít například o závazkový vztah, může jít o výprosu (vlastník pozemku přecházení jiných osob přes pozemek trpí, aniž by jim k tomuto přecházení vzniklo nějaké právo), anebo může jít o užívání cizího pozemku jako účelové komunikace. Skutečnost, že se někdo chová způsobem, který naplňuje možný obsah práva odpovídajícího věčnému břemenu (např. přechází přes cizí pozemek), ještě neznamená, že je držitelem věčného práva.

Sou R NS č. C 1360 – NS sp. zn. 22 Cdo 2044/2000: Z hlediska započtení doby potřebné pro vydržení práva odpovídajícího věčnému břemenu tohoto práva nemůže být právním předchůdcem oprávněného držitele osoba, která současně vlastnila nemovitost, jež má být věčným břemenem zatížena.

Sou R NS č. C 3399 – NS sp. zn. 22 Cdo 2652/2004: Z hlediska držby práva odpovídajícího věčnému břemenu užívání určité místnosti v obytném domě není podstatné, zda tato místnost je či není určena k bydlení a že osoba oprávněná ji po určitou část vydržecí doby k takovému účelu neužívala, jestliže podle právního titulu, na jehož základě mělo být uvedené právo založeno, nebyl stanoven způsob jejího užívání.

NS sp. zn. 3 Cz 42/87: K naplnění dobré víry nestačí, když tvrzené „právo“ k nemovitosti bylo dlouhodobě vykonáváno, aniž vlastník nemovitosti v jeho výkonu bránil, popřípadě, že bylo vykonáváno „od nepaměti“ například i jinými obyvateli obce apod.

III. Vznik věčného břemene na základě rozhodnutí soudu

SR, 2005, č. 3 – NS sp. zn. 22 Cdo 629/2004: Jestliže pro obytný dům před jeho rozdělením na dvě samostatné stavby existuje jediná elektrická, vodovodní a plynovodní přípojka, je jeho reálné rozdělení možné jen za předpokladu řešení tohoto stavu zřízením věčného břemene podle § 142 odst. 3 ObčZ, spočívajícího v právu vlastníka té stavby, k níž nejsou přípojky napojeny, užívat přípojky druhé stavby rovněž reálným rozdělením vzniklé.

Sou R NS č. C 3395 – NS sp. zn. 22 Cdo 1438/2004: Rozhodnutí soudu o zřízení věčného břemene nelze vydat na základě analogické aplikace zákona.

IV. Právo nezbytné cesty

R 60/2006: Soud může ve prospěch vlastníka stavby zřídít právo cesty přes cizí pozemek ve smyslu § 151o odst. 3 obč. zák., i když je tato stavba obklopena pozemky vlastníka stavby.

R 4/2007: Věčné břemeno nezbytné cesty nemůže soud zřídít, má-li žalobce zajištěn přístup na základě obligačního práva nebo může-li k přístupu využít jiné pozemky ve svém vlastnictví. Skutečnost, že přístup zřízený přes cizí pozemek na základě práva odpovídajícího věčnému břemenu by byl pro žalobce pohodlnější, resp. výhodnější, nebo že by se obešel bez stavebních úprav, není významná.

PR, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 22 Cdo 2667/2004: 1. Právo cesty sestává jak z práva přes pozemek procházet, tak přes něj projíždět. Není však vyloučeno, aby bylo výjimečně zřízeno věčné břemeno spočívající jen v právu chůze po přilehlém pozemku. O takový případ jde, když příjezd motorovými vozidly měl vlastník stavby zajištěn k hranici zatíženého pozemku, přičemž krátká několikametrová vzdálenost od této hranice ke vchodu jeho domu nevybočila z obvyklé vzdálenosti staveb od místa příjezdu k nim.

2. Pokud se žalobce domáhá zřízení věčného břemene a nikoli určení existence věčného břemene, nemá soud důvod, aby se zabýval otázkou, zda žalobce nabyl věčné břemeno vydržením.

Sou R NS č. C 2672 – NS sp. zn. 22 Cdo 1274/2003: Podle § 151o odst. 3 ObčZ nelze zřídít právo cesty přes budovu (tj. tak, že by cesta využívala budovu, vedla by přes její součást).

Sou R NS č. C 3678 – NS sp. zn. 22 Cdo 1897/2004, R 32/2006: Věčné břemeno cesty může soud zřídít jen za náhradu. Náhrada musí být přiměřená újmě, kterou vlastník pozemku v důsledku zřízení práva cesty utrpí. K rozhodnutí o náhradě není třeba návrhu vlastníka pozemku.

Při zřizování nezbytné cesty je třeba dbát, aby právo vlastníka pozemku bylo omezeno co možno nejmeně. Má-li vlastník stavby možnost zřídit přístup ke stavbě jinak, bez omezení vlastníka přilehlého pozemku, nelze právo věcného břemene cesty zřídit. Přístup ke stavbě nelze zajistit jinak též v případě, že zajištění přístupu bude technicky možné, náklady na jeho zřízení však budou natolik vysoké, že jejich vynaložení nebude možné po vlastníku stavby spravedlivě požadovat; to platí i v případě, bude-li zřízení právně nemožné. Podmínka, že přístup vlastníka ke stavbě nelze zajistit jinak, není splněna, nabízí-li vlastník přilehlého pozemku, který má sloužit jako cesta, jeho odprodej vlastníkovu stavby anebo zřízení věcného břemene cesty za obecnou (tržní) cenu.

V rozhodnutí o zřízení věcného břemene cesty je třeba též stanovit, kudy cesta povede; vede-li cesta přes část pozemku, pak za použití geometrického plánu, který je součástí výroku rozhodnutí.

Sou R NS č. C 3690 – NS sp. zn. 22 Cdo 2317/2004: Rozsudek, jímž bylo podle § 151o odst. 3 ObčZ zřízeno právo cesty, vymezené geometrickým plánem, je bez připojení tohoto plánu k rozsudku nevykonatelný.

SR, 2006, č. 5 – KS v Brně sp. zn. 60 Co 171/2004: 1. Přilehlým pozemkem ve smyslu § 151o odst. 3 ObčZ pro zřízení práva nezbytné cesty není jen pozemek bezprostředně přilehlý ke stavbě, ale všechny pozemky, kterých je ke zřízení cesty zapotřebí a přes které má být přístup realizován.

2. Nájemní smlouva uzavřená mezi vlastníkem stavby a vlastníkem přilehlého pozemku může představovat způsob zajištění přístupu vlastníka stavby přes přilehlé pozemky k jeho stavbě (§ 151o odst. 3 ObčZ) a vyloučit tak nárok na zřízení věcného břemene ve prospěch vlastníka stavby, jež by spočívalo v právu cesty přes přilehlý pozemek. Podmínkou pro takový závěr je – s přihlédnutím k okolnostem konkrétního případu – především skutečnost, že obsah nájemní smlouvy vlastníku stavby zajistí obvyklé užívání stavby v souladu s jejím účelem za podmínek, které po něm lze spravedlivě požadovat při současném respektování požadavku na minimalizaci zásahů do práv vlastníka pozemku.

KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 632/2005: Věcné břemeno, jemuž odpovídá právo cesty po přilehlém pozemku ke stavbě (§ 151o odst. 3 ObčZ), představuje určitý způsob vypořádání vztahu mezi vlastníkem stavby a vlastníkem přilehlého pozemku ve smyslu § 153 odst. 2 OSŘ. Z toho plyne, že soud nemůže bez dalšího zamítnout žalobu vlastníka stavby o takové vypořádání jen proto, že navrhovaný rozsah břemene se mu jeví nepřiměřený. Musí popř. i za pomoci znaleckého posudku posoudit možnost takového rozsahu věcného břemene, který by zatěžoval vlastníka přilehlého pozemku co nejmeně a zároveň zajišťoval vlastníku stavby přístup ke stavbě v nezbytném rozsahu.

V. Věcná břemena vzniklá na základě rozhodnutí správního orgánu a ze zákona

Sou R NS č. C 180 – NS sp. zn. 22 Cdo 1819/99: Věcné břemeno ve prospěch plynárenského podniku podle plynárenského zákona vznikalo vydáním stavebního povolení. V případě, že stavební povolení bylo vydáno jako stavebníkovi někomu jinému než plynárenskému podniku, vzniklo ve prospěch tohoto podniku věcné břemeno ke zřízení a provozování plynovodní přípojky. Pokud by však přípojku zřídil a provozoval někdo jiný, nemohl by se dovolávat věcného břemene, svědčícího plynárenskému podniku. Věcné břemeno, kterému odpovídá oprávnění zřizovat a provozovat na cizích pozemcích, v rozsahu vyplývajícím z rozhodnutí o přípustnosti stavby plynovodní sítě, nezaniká v důsledku toho, že bylo zrušeno pravomocné stavební povolení, na jehož základě byla plynovodní síť, popřípadě její část, na cizím pozemku zřízena.

Sou R NS č. C 2265 – NS sp. zn. 22 Cdo 510/2003: Provozovatel vodovodu se nemůže domoci práva vstupu na pozemek žalovaného z titulu věcného břemene uvedeného v § 7 odst. 1 zákona č. 274/2001 Sb., o vodovodech a kanalizacích, jestliže důvodem tohoto vstupu má být oprava vodovodní přípojky.

§ 151p [Zánik věcného břemene]

(1) Věcná břemena zanikají rozhodnutím příslušného orgánu nebo ze zákona. K zániku práva odpovídajícího věcnému břemeni smlouvou je nutný vklad do katastru nemovitostí.

(2) Věcné břemeno zanikne, nastanou-li takové trvalé změny, že věc již nemůže sloužit potřebám oprávněné osoby nebo prospěšnějšímu užívání její nemovitosti; přechodnou nemožností výkonu práva věcné břemeno nezaniká.

(3) Vznikne-li změnou poměrů hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného, může soud rozhodnout, že se věcné břemeno za přiměřenou náhradu omezuje nebo zrušuje. Nelze-li pro změnu poměrů spravedlivě trvat na věcném plnění, může soud rozhodnout, aby se namísto věcného plnění poskytovalo peněžité plnění.

(4) Patří-li právo odpovídající věcnému břemeni určité osobě, věcné břemeno zanikne nejpozději její smrtí nebo zánikem. Věcná břemena zřízená v souvislosti s provozem podniku^{3a} přecházejí při jeho převodu či přechodu na nabyvatele podniku. To platí i v případě převodu nebo přechodu takové části podniku, která může být provozována jako samostatný podnik.

Související ustanovení: § 151o

Související předpisy: § 336n. OSŘ; § 248 odst. 3, § 285 odst. 1 InsZ

Z literatury: Baudyš, P. Dělení pozemků a věcná práva k věci cizí. ADN, 1999, č. 2, s. 33; Baudyš, P. Stará věcná břemena. ADN, 2003, č. 2, s. 26n.; Baudyš, P. Věcné břemeno a veřejnoprávní omezení. PR, 2004, č. 12, s. 467; Bradáč, A., Fiala, J., Hába, J., Hallerová, A., Skála, M., Vitulová, N. Věcná břemena od A do Z. Praha : Linde Praha, 2001, s. 73; Fiala, J., Kyjovský, M. Zánik věcných břemen (s přihlédnutím k potřebám advokátní praxe). BA, 1990, č. 1, s. 29; Hanuš, L. K zániku věcného břemene uplynutím doby, na kterou bylo sjednáno. PR, 2005, č. 3, s. 95; Kocián, Z. Správce konkursní podstaty a věcné břemeno zatěžující nemovitosti úpadce. PR, 2003, č. 3, s. 137; Spáčil, J. Věcná břemena v občanském zákoníku. Praha : C. H. Beck 2006.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Zánik věcného břemene splynutím.....	1
II. Zánik věcného břemene zřízeného na dobu určitou a věcného břemene vázaného na splnění podmínky	2
III. Zánik věcného břemene v konkursním řízení a v řízení o výkon rozhodnutí	3
IV. Zánik věcného břemene vzdáním se práva.....	4
V. Promlčení práva odpovídajícího věcnému břemeni	5

K odst. 1:

I. Zánik věcného břemene dohodou.....	6
---------------------------------------	---

K odst. 2:

I. Zánik věcného břemene v důsledku pominutí jeho hospodářského významu	7
II. Zánik věcného břemene pro nemožnost výkonu	8

K odst. 3:

I. Změna poměrů relevantní pro zrušení věcného břemene.....	9
II. Osoba oprávněná žádat o zrušení věcného břemene pro změnu poměrů	10
III. Rozhodování soudu o omezení nebo o zrušení věcného břemene v důsledku změny poměrů.....	11
IV. Náhrada za zrušení nebo omezení věcného břemene.....	12

K odst. 4:

I. Zánik věcného břemene smrtí oprávněné osoby nebo zánikem právnické osoby.....	13
II. Věcné břemeno a podnik	14

^{3a} § 5 odst. 1 zákona č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník.

Obecně:**I. Zánik věcného břemene splnutím**

- 1 Výčet způsobů zániku věcného břemene v tomto ustanovení není úplný; patří sem totiž i splnutí práv a povinností z věcného břemene v jedné osobě. Věcné břemeno zanikne, nabude-li vlastnictví panujícího a služebného pozemku stejná osoba, nebo stane-li se oprávněný z osobního věcného břemene vlastníkem zatížené věci. Tato skutečnost byla uznávána i před novelou občanského zákoníku č. 509/1991 Sb., která opět jako důvod zániku závazku výslovně stanovila v § 584 ObčZ splnutí práva s povinností v jedné osobě; s názorem, že toto ustanovení se uplatní i pro věcná břemena, lze souhlasit ovšem jen s jistou výhradou. Diskusní je totiž občas zastávaný názor, že zánik splnutím je definitivní a kdyby došlo později k rozdělení vlastnictví zatížené nemovitosti a oprávněné věci, věcné břemeno „neobživne“. Zřejmě i v tomto případě platí stanovisko zastávané v době platnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811, že služebnost zanikne, když se vlastnictví služebného a panujícího pozemku sjednotí v jedné osobě; pokud se však později pozemky zase odloučí a služebnost nebyla mezitím vymazána z veřejných knih, „obživne“; výslovně tak uváděl § 526 OZO. Přesně řečeno, věcné břemeno samotným splnutím nezaniká, není ovšem vykonáváno a vlastník má možnost jej nechat vymazat z katastru nemovitostí. Pokud vymazáno není a vlastnictví panujícího a zatíženého pozemku se rozdělí, stane se jeho výkon opět aktuálním. Argumenty pro tento názor jsou (kromě již zmíněné starší úpravy) tyto: Zánik věcných břemen je upraven komplexně v hlavě třetí části druhé občanského zákoníku, a úpravu zániku závazků v části osmé na něj lze použít jen přiměřeně (analogicky). To vyplývá např. ze skutečnosti, že důsledky smrti věřitele jsou upraveny v § 579 takovým způsobem, že rozumíme-li věřitelem osobu oprávněnou z věcného břemene, hodí se tato úprava i na věcná břemena; přesto zákon smrt oprávněného z věcného břemene upravuje zvlášť (§ 151p odst. 4). To platí i pro nemožnost výkonu práva (§ 575, § 151p odst. § 2 in fine). Legislativce tak zjevně postupoval proto, že chtěl oddělit věcná práva od obligačních vztahů. Zánik věcných břemen splnutím však zákon přímo neupravuje, a tak se nabízí závěr, že splnutím samotné břemeno nezaniká, nicméně stává se nepraktickým, dočasně jakoby „spalo“ (vlastník nemovitostí A i B je stále oprávněným z věcného břemene mezi těmito nemovitostmi, ale současně tyto nemovitosti užívá z titulu vlastnického práva, takže věcné břemeno ustupuje do pozadí). Může se však stát, že oprávněný z věcného břemene cesty se stane vlastníkem zatíženého pozemku, který má třetí osoba v nájmu. V tomto případě by bylo zjevně nesprávné dovozovat, že právo věcného břemene zaniklo a že vlastník nemůže nadále přes pronajatý pozemek přecházet.

Stane-li se vlastník panující nemovitosti vlastníkem nemovitosti zatížené, vstupuje do právního vztahu jako osoba povinná i oprávněná. To je sice na první pohled absurdní, ale nelze přehlédnout, že konstrukce věcných práv k věci cizí vychází z představy vztahu osoby k věci, a ten se nemění, pokud jsou tu dvě samostatné nemovitosti. Protože nepřichází v úvahu zánik věcného břemene dohodou (tu vlastník nemůže uzavřít sám se sebou) postačí, když vlastník obou nemovitostí nechá provést výmaz věcného břemene z katastru nemovitostí. Právní skutečností, o kterou se výmaz opírá, bude zřejmě jednostranné prohlášení vlastníka, které je právním úkonem a nahrazuje smlouvu o zrušení věcného břemene; i z toho lze dovodit, že toto prohlášení podléhá vkladu do katastru nemovitostí (§ 151p odst. 1, zřejmě per analogiam). Pokud však věcné břemeno z katastru vymazáno nebude, bude je možno po rozdělení vlastnictví k nemovitostem opět vykonávat. Toto řešení lépe odpovídá i smyslu § 2 ZáPrNe, ze kterého vyplývá, že věcná břemena zanikají výmazem práva z katastru, nestanoví-li zákon jinak (a to v případě splnutí, které není v části druhé občanského zákoníku upraveno, nestanoví).

Názor o možném „obživnutí“ věcného břemene, přesněji řečeno o tom, že v případě splnutí zaniká až výmazem z katastru, patrně lépe vyhovuje právnímu a hospodářskému styku; pokud se totiž v době, kdy obě nemovitosti byly ve vlastnictví jedné osoby, nezměnily poměry natolik, že by se toto břemeno stalo hospodářsky neúčelným a pokud současně nebylo vymazáno z katastru nemovitostí, je nepochybně účelnější a pohodlnější pokračovat v jeho výkonu než zřizovat nové.

Může se stát, že spoluvlastník zatížené nemovitosti se stane vlastníkem panující nemovitosti či naopak. V tomto případě podle odborné literatury věcné břemeno nezaniká, neboť „splnutí předpokládá jednoznačnou totožnost oprávněného a povinného subjektu“ a ta tu nenastala. Tento závěr je v souladu se starší judikaturou. Zdánlivě opačně je věc řešena v R 37/1985, tam šlo ale zřejmě o stejný okruh spoluvlastníků panující i zatížené nemovitosti.

II. Zánik věcného břemene zřízeného na dobu určitou a věcného břemene vázaného na splnění podmínky

Věcná břemena zřízená na dobu určitou zaniknou uplynutím této doby. J. Fiala připouští i zánik věcného břemene splněním rozvazovací podmínky. S tímto názorem lze souhlasit. Může totiž dojít k potřebě sjednat věcné břemeno jen do doby, kdy bude realizována stavba veřejné komunikace k domu oprávněného, která se již připravuje, nebo oprávněnému bude třeba zajistit bydlení do doby, než pro něj bude vyklizen jiný byt apod. Sjednání věcného břemene s rozvazovací podmínkou představuje rozumné řešení těchto situací. Nebylo-li ohledně doby trvání nic sjednáno, platí, že věcné břemeno bylo sjednáno na dobu neurčitou. Služebnosti vzniklé v době platnosti obecného zákoníku občanského z roku 1811 existují nadále jako věcná břemena, samozřejmě nezanikla-li jinak. **2**

III. Zánik věcného břemene v konkursním řízení a v řízení o výkon rozhodnutí

Věcná břemena mohou v určitých případech zaniknout v konkursním řízení a v řízení o výkon rozhodnutí. Podle § 248 odst. 3 InsZ věcná břemena zatěžující majetkovou podstatu, která vznikla za nápadně nevýhodných podmínek poté, co nastaly účinky spojené se zahájením insolvenčního řízení, se prohlášením konkurzu stávají v insolvenčním řízení neúčinnými. Zákon též stanoví, že zpeněžením majetkové podstaty zanikají v rozsahu, v němž se týkají zpeněženého majetku, (§ 285 odst. 1 InsZ). Také občanský soudní řád upravuje zánik věcných břemen v průběhu řízení o výkon rozhodnutí (§ 336n.). Po právní moci usnesení o nařízení výkonu rozhodnutí soud ustanoví znalce, kterému uloží, aby ocenil nemovitost a její příslušenství a aby ocenil jednotlivá práva a závady s nemovitostí spojené. Podle výsledků ocenění a ohledání určí soud též závady, které prodejem v dražbě nezaniknou; těmito závadami jsou věcná břemena, o nichž to stanoví zvláštní předpisy, nájem bytů a další věcná břemena a nájemní práva, u nichž zájem společnosti vyžaduje, aby nemovitost zatěžovala i nadále. Při rozvrhovém jednání se osoby, kterým svědčí právo z věcného břemene nebo nájemní právo, vyjádří, zda požadují vyplacení náhrady; jinak se má za to, že souhlasí s vyplacením náhrady vydražiteli. K vyjádření učiněnému po skončení rozvrhového jednání se nepřihlíží. Soud pak rozhodne o vyplacení náhrady. Dnem právní moci rozvrhového usnesení zanikají věcná břemena a nájemní práva na nemovitosti váznoucí; to neplatí u věcných břemen a nájemních práv, o nichž bylo rozhodnuto, že nezaniknou [§ 336a odst. 1 písm. c) OSŘ], a u věcných břemen a nájemních práv, za něž byla poskytnuta vydražiteli náhrada (§ 337g odst. 2). Po právní moci rozvrhového usnesení soud vyrozumí příslušný katastrální úřad též o tom, jaká věcná břemena zanikla a jaká i nadále nemovitost zatěžují. **3**

IV. Zánik věcného břemene vzdáním se práva

- 4 Věcné břemeno nemůže zaniknout jednostranným vzdáním se práva. V dobách platnosti obecného zákoníku občanského se tento způsob zániku připouštěl s odkazem na § 1444 OZO, který tento způsob zániku závazku umožňoval. Uvádělo se, že „§ 1444 OZO mluví jen o pohledávkách, ale nelze pochybovat, že zřeknutím mohou zaniknout jiná práva a tedy i služebnosti. Ke zřeknutí nebude zapotřebí přivolení zatíženého“. Dnešní právní úprava vzdání se práva se však od úpravy v obecném občanském zákoníku podstatně liší, neboť i tento způsob zániku práva vyžaduje dohodu mezi dlužníkem a věřitelem (§ 574 ObčZ). Když zákonodárce chtěl vyjádřit, že zástavní právo může zaniknout jednostranným úkolem zástavního věřitele, nemohl zůstat u obecného způsobu vzdání se práva, ale musel přistoupit ke zvláštní úpravě pro zástavní právo [§ 170 odst. 1 písm. c) ObčZ]. Je tedy zřejmé, že zákonodárce neměl v úmyslu upravit zánik věcného břemene jednostranným vzdáním se práva a že ze zákona taková možnost ani nevyplyvá.

V. Promlčení práva odpovídajícího věcnému břemenu

- 5 Pokud se žalobce brání proti výkonu práva odpovídajícího věcnému břemenu a prokáže, že toto právo nebylo vykonáváno po stanovenou dobu a došlo tak k jeho promlčení a současně námitku promlčení vznesl (byť i jen tak, že na promlčení poukáže), nelze jeho žalobu zamítnout s poukazem na trvání promlčeného práva jako naturální obligace. Jiný výklad by fakticky popřel význam promlčení práva odpovídajícího věcnému břemenu a promlčenému právu by tak i v případě vznesené námitky promlčení přiznal soudní ochranu projevující se zamítnutím žaloby směřující proti výkonu promlčeného práva (k této problematice viz též publikaci Věcná břemena v občanském zákoníku. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 60n., viz též rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 431/2006, www.nsoud.cz).

K odst. 1:

I. Zánik věcného břemene dohodou

- 6 Oprávněný a povinný z věcného břemene mohou zrušit v podstatě jakékoliv věcné břemeno dohodou (s výjimkou tzv. legálních věcných břemen). Takto lze zrušit věcné břemeno vzniklé rozhodnutím oprávněného orgánu (např. na základě soudního rozhodnutí), jakož i na základě smlouvy nebo vydržení. Nezáleží na tom, kdy věcné břemeno vzniklo (R 14/1988). Tato dohoda podléhá vkladu do katastru nemovitostí; pokud jde o její náležitosti, lze přiměřeně použít zásady uvedené ke smlouvě o zřízení věcného břemene. K zániku práva odpovídajícího věcnému břemenu, které zatěžuje nemovitost, privativní novací (§ 570) je nutný vklad do katastru nemovitostí (R 19/2002).

K odst. 2:

I. Zánik věcného břemene v důsledku pominutí jeho hospodářského významu

- 7 Věcné břemeno zaniká v důsledku pominutí jeho hospodářského významu a také pro nemožnost plnění; věc již nemůže sloužit potřebám oprávněné osoby nebo prospěšnějšímu užívání její nemovitosti. Například panujícímu zemědělskému pozemku – louce – svědčí právo užívat sousední pozemek k průhonu dobytka, avšak louka bude změněna ve stavební pozemek a zastavěna rodinnými domy. V takovém případě věcné břemeno zanikne okamžikem, kdy panující pozemek již nebude moci sloužit k pastvě dobytka.

II. Zánik věcného břemene pro nemožnost výkonu

Věcné břemeno zaniká též v důsledku nemožností výkonu práva. Je třeba zvážit, nakolik se nadále uplatní pravidlo stanovené v § 525 OZO: „Zkárou služebného nebo panujícího pozemku sice staví se služebnost; jakmile však pozemek nebo budova jest opět uvedena v předešlý stav, nabude služebnost zase své dřívější moci.“ Jde-li o pozemky, je situace jasná; v důsledku zaplavení při povodni nebo i propadnutí pozemku v důlním území věcné břemeno nezaniká, obnoví-li se později možnost pozemek užívat. Problém může vzniknout, půjde-li o budovy. Zanikne-li budova, které svědčí věcné břemeno, nedojde k jeho oživení patrně v případě, že na jejím místě bude postavena budova zcela nová. K tomu, kdy půjde o budovu zcela novou, viz Sou R NS č. C 1524 – NS sp. zn. 22 Cdo 761/2001. Takové případy však bude vždy třeba posoudit individuálně s přihlédnutím k tomu, zda nová budova může oprávněnému i nadále sloužit a zda lze po povinném spravedlivě žádat, aby věcné břemeno i nadále trpěl (viz též Vážný 7355).

K odst. 3:

I. Změna poměrů relevantní pro zrušení věcného břemene

Obdobné pravidlo se poprvé objevilo v § 186 odst. 2 ObčZ 1950, v obecném zákoníku občanském z roku 1811 nemělo obdobu. Je otázkou, co má zákon na mysli změnou poměrů ve smyslu § 151p odst. 3. Soudní praxe se setkává s tím, že osoby povinné z věcného břemene se domáhají zrušení věcného břemene podle tohoto ustanovení proto, že oprávnění změnili způsob výkonu věcného břemene nad jeho původní rámec. V zásadě však platí, že výkon věcného břemene nemůže zatížit povinného (resp. jeho nemovitost) nad sjednaný rámec, resp. nad rozsah, na který účastníci při jeho vzniku mohli pomýšlet. Proto je výkon věcného břemene v míře přesahující takto vymezený rámec nepřipustný a povinná osoba se proti němu může bránit negatorní žalobou, nikoliv žalobou na zrušení věcného břemene pro změnu poměrů (Například bylo sjednáno právo stezky, a oprávněný nyní přes zatížený pozemek jezdí vozem. Jiný případ: Věcné břemeno průjezdu bylo sjednáno ve prospěch pozemku s rekreační chatou, a nyní je na tomto pozemku továrna a průjezdu je využíváno pro tuto továrnu v rozsahu podstatně převyšujícím předchozí užívání. Vlastník zatíženého pozemku by se měl bránit proti způsobu a rozsahu výkonu věcného břemene, pro zrušení břemene není překračování přípustné meze jeho výkonu postačující). V řízení podle § 151p odst. 3 je nevýznamné i tvrzení žalobce, že věcné břemeno nebylo zřízeno platně; tomuto tvrzení odpovídá jiný žalobní návrh, např. že jeho pozemek není zatížen konkretizovaným věcným břemenem a že žalovaný je povinen se zdržet určitého jednání). Podle judikatury je výjimečně možno považovat za změnu i změnu v chování účastníků (viz níže).

Zákon má v zásadě na mysli takovou změnu poměrů, která nastala v rámci existujícího právního vztahu, aniž by docházelo k jeho závažnému a trvalému porušování. Například osoba, které svědčí právo bydlení v bytě, zdědí rodinný dům, kam se odstěhuje, byt neužívá a jeho vlastník jej naopak potřebuje. Nebo pozemek s domem, kterému slouží věcné břemeno průjezdu přes sousední pozemek, je připojen k veřejné komunikaci. V případě věcného břemene, spočívajícího v právu doživotního užívání části domu, může takovou změnu představovat i zvýšení počtu vlastníkovi domu blízkých spolubydlících osob, který mu ztěžuje bydlení v ostatní části domu (Sou R NS č. C 1448 – NS sp. zn. 22 Cdo 1624/2002).

Judikatura však naznačuje, že změna poměrů za určitých okolností může vzniknout i změnou v chování účastníků. Pokud např. oprávněný bude byt užívaný z titulu věcného břemene užívat velmi nepořádně, bude jej znehodnocovat a obtěžovat i ostatní

uživatele domu tak, že pokud by šlo o nájem bytu, by bylo možno dát nájemci výpověď podle § 711 odst. 1 písm. c), d), bude možno i zrušit věcné břemeno pro změnu poměrů. Na základě extenzivního výkladu zákona lze tedy učinit závěr, že změnou poměrů může být i soustavné porušování práv povinného nebo i třetích osob, vznikající v souvislosti s výkonem práva odpovídajícího věcnému břemeni.

Podle judikatury změna v osobě vlastníka nemovitosti, na níž vázne věcné břemeno, je nepochybně změnou, neboť napříště bude třeba posuzovat případné změny se zřetelem k osobě tohoto nového vlastníka a jeho poměrům, které se pochopitelně mohou vyvíjet odlišně od předchozího vlastníka. Avšak nový vlastník nemůže nabýt více práv, než měl jeho předchůdce, a proto jako změna nemůže být posuzována ta osobní situace, se kterou nový vlastník nahrazoval vlastníka předchozího (R 1/1965, s. 2, 3).

Problematickou změny poměrů ve vztahu ke zrušení či omezení věcného břemene se zabývala i publikovaná judikatura: Změna poměrů, kterou vznikne hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného, spočívá nejen v objektivních okolnostech, ale i v osobních poměrech účastníků a za určitých okolností může vzniknout i změnou v chování účastníků. Za změnu poměrů se nepovažuje sama o sobě skutečnost, že došlo ke změně vlastnického práva k nemovitosti, ke které se věcné břemeno váže, a to ani tehdy, když se nový vlastník ocitl v horší situaci než v době převodu (Sou R NS č. C 1041 – NS sp. zn. 22 Cdo 755/2000). Ani vydání věci osobě oprávněné podle restitučních předpisů není změnou poměrů, která by mohla vést ke zrušení věcného břemene (Sou R NS č. C 1615 – NS sp. zn. 22 Cdo 1152/2001). Úvahu odvolacího soudu o tom, zda jde o hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného (§ 151p odst. 3), lze v dovolacím řízení zpochybnit, jen je-li zjevně nepřiměřená (Sou R NS č. C 575 – NS sp. zn. 22 Cdo 2695/99). Pokladem pro rozhodování soudu dle tohoto ustanovení totiž může být jen porovnání skutkových okolností mezi zatížením vlastníka a výhodou oprávněného v době, kdy věcné břemeno bylo zřízeno se stavem v době rozhodování soudu, a to na základě spolehlivých a úplných výsledků dokazování (NS sp. zn. 3 Cdon 269/96).

II. Osoba oprávněná žádat o zrušení věcného břemene pro změnu poměrů

- 10** Lze se setkat s názorem, že návrh na zrušení či omezení věcného břemene pro změnu poměrů, která má za následek hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného, může úspěšně podat jen povinná osoba. Tomu, jemuž svědčí právo z věcného břemene, totiž nic nebrání v tom, aby přestal právo využívat a nemusí žádat soud o zrušení, případně omezení práva. Někdy se uvažuje o zániku věcného břemene v důsledku vzdání se práva a uvádí se, že chce-li se oprávněný z věcného břemene práva vzdát, může tak učinit, ovšem bez toho, že by mu ze zřeknutí tohoto práva náležela jakákoliv náhrada. Věc je však zřejmě složitější. Věcné břemeno nemůže zaniknout na základě jednostranného vzdání se práva (viz úvod k § 151p bod 4). Vzniklo-li věcné břemeno za úplatu (peněžní či za jiné plnění) a oprávněný jej již nehodlá užívat, může mít zájem na jeho zrušení za přiměřenou náhradu; s tím ovšem povinný nemusí souhlasit. Např. někdo získá za úplatu doživotní věcné břemeno užívat byt, po nepříliš dlouhé době od zřízení věcného břemene době se však ožení a přestěhuje se do jiného města. V takovém případě nelze oprávněnému z věcného břemene upřít možnost žádat o jeho zrušení za přiměřenou náhradu, při jejímž stanovení by se přihlédlo i k částce, kterou za zřízení práva zaplatil a k době, po kterou byt užíval. Navíc oprávněný by v případě nesouhlasu vlastníka domu s ukončením věcného břemene musel nadále přiměřeně nést náklady na zachování a opravy bytu, příp. domu (§ 151n odst. 3) a třeba i platit

pravidelně určité částky za užívání bytu nebo domu, pokud by tak stanovila dohoda o zřízení věcného břemene. Jinak řečeno, zánikem věcného břemene získává povinný majetkový prospěch, který je v některých případech třeba vypořádat. Proto je třeba právo žádat soud o takové zrušení za náhradu přiznat i oprávněnému.

III. Rozhodování soudu o omezení nebo o zrušení věcného břemene v důsledku změny poměrů

Při rozhodování o omezení nebo o zrušení věcného břemene v důsledku změny poměrů je třeba brát v úvahu všechny okolnosti věci. Především je třeba zjistit, zda došlo ke změně poměrů a v kladném případě posoudit, nakolik tato změna měla vliv na způsob výkonu práva, odpovídajícího věcnému břemeni, jak se projevila na užívání nemovitosti věcným břemenem zatížené a vzít do úvahy újmu, která oprávněnému nastane v důsledku omezení nebo zrušení věcného břemene za náhradu a porovnat ji s případnou újmou, která vznikla vlastníkům zatíženého pozemku v důsledku změny poměrů. Právně významný je jen ten hrubý nepoměr, který vznikl v důsledku změny poměrů. Jako změna poměrů nemůže být posuzována ta osobní situace, se kterou nový vlastník zatížené věci nahrazoval vlastníka předchozího (Sou R NS č. C 70 – NS sp. zn. 22 Cdo 1665/99). Pro rozhodnutí soudu o omezení nebo zrušení věcného břemene za přiměřenou náhradu není rozhodující, zda změnou poměrů vznikl hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného zaviněním některého z účastníků tohoto vztahu (R 27/1978). Je-li věcné břemeno i právo mu odpovídající spojeno s vlastnictvím určitých nemovitostí, a patří-li zavázané pozemky i pozemky, s nimiž je spojeno právo odpovídající věcnému břemeni, několika osobám společně, přísluší oprávnění k žalobě o omezení nebo zrušení věcného břemene (§ 186 odst. 2) nedílně všem spoluvlastníkům zavázaného pozemku, žalování pak mají být nedílně všichni spoluvlastníci pozemku, s nímž je spojeno právo odpovídající věcnému břemeni (R 37/1953).

IV. Náhrada za zrušení nebo omezení věcného břemene

Věcné břemeno lze zrušit nebo omezit podle § 151 odst. 3 ObčZ jen za přiměřenou náhradu; jde tu o způsob vypořádání vztahu mezi účastníky podle § 153 odst. 2 OSŘ, takže o náhradě soud rozhodne i bez návrhu. Náhrada nemusí být poskytnuta v penězích, ale může jí být i vytvoření takového stavu, který zabezpečení plnohodnotné uspokojení potřeb oprávněného jiným způsobem než je dosavadní výkon práva odpovídajícího věcnému břemeni (srov. např. rozbory uveřejněné ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek pod č. R 65/1972 a R 37/1985). Žádá-li žalobce zrušení věcného břemene cesty přes jeho pozemek s tím, že se změnilo využití dříve zemědělského pozemku, který je nyní užíván jen k rekreaci a tudíž povinného břemeno více obtěžuje, může soud takovému návrhu vyhovět, bude-li moci v souladu se žalobním návrhem zajistit oprávněnému přibližně rovnocenný přístup k jeho nemovitosti, a to podle okolností případu tak, že bude moci uložit povinnému vybudovat přístup k nemovitosti oprávněného nebo stanoví náhradu částkou vybudování přístupu umožňující.

Jestliže se žalobce domáhá zrušení, popřípadě omezení věcného břemene, nelze přiměřenou náhradu za zrušované nebo omezované věcné břemeno považovat za část projednávané věci ve smyslu § 152 odst. 2 OSŘ. O zrušení nebo omezení věcného břemene by nebylo možno rozhodnout ani mezitímním rozsudkem, neboť zrušení či omezení věcného břemene a přiměřená náhrada za ně nejsou v poměru základu uplatňovaného nároku a jeho výše ve smyslu § 152 odst. 2 OSŘ (NS ČSR sp. zn. 3 Cz 48/1986).

K odst. 4:**I. Zánik věcného břemene smrtí oprávněné osoby nebo zánikem právnické osoby**

- 13** Patří-li právo odpovídající věcnému břemeni určité osobě, věcné břemeno zanikne nejpozději její smrtí nebo, jde-li o právnickou osobu, zánikem; úmrtí vlastníka zatížené nemovitosti však na existenci břemene nemá vliv. Práva a povinnosti z věcných břemen spjatá s vlastnictvím nemovitosti smrtí oprávněné či povinné osoby nezanikají, ale přecházejí na další nabyvatele nemovitostí.

Občanský zákoník neobsahuje římskoprávní pravidlo, podle kterého osobní služebnost zřízená ve prospěch právnické osoby zanikla za 100 let; proto osobní věcná břemena zanikají až v důsledku zániku právnické osoby. Složitější je ale otázka, zda věcné břemeno zaniká i v případě, že zaniklá právnická osoba má právního nástupce; z usnesení Nejvyššího soudu sp. zn. 22 Cdo 946/2003 se podává spíše opačný závěr. Patrně tu jde o obdobu smrti fyzické osoby – v tomto případě osobní věcné břemeno zanikne, i když má tato osoba právního nástupce. Smrt majitele zatížené nemovitosti ani smrt majitele nemovitosti, se kterou je spojeno oprávnění, nemají na existenci věcného břemene vliv, mohou však vyvolat hrubý nepoměr v důsledku změny poměrů – ta však zpravidla nebude relevantní (viz výklad k § 151p odst. 3).

II. Věcné břemeno a podnik

- 14** Věcná břemena zřízená v souvislosti s provozem podniku přecházejí při jeho převodu či přechodu (viz zejména § 11 ObchZ) na nabyvatele podniku. To platí i v případě převodu nebo přechodu takové části podniku, která může být provozována jako samostatný podnik. Zákon tu staví pro podnik, který je věcí hromadnou (§ 5 odst. 2 ObchZ), podobná pravidla jako pro nemovitost, co se týče přechodu a zániku věcných břemen.

Z judikatury:*I. Zánik a omezení věcného břemene rozhodnutím soudu*

R 27/1978: Pre rozhodnutie súdu o obmedzení alebo zrušení vecného bremena za primeranú náhradu (§ 506 ods. 2 O. z.) nie je rozhodujúce, či zmenou pomerov vznikol hrubý nepomer medzi vecným bremenom a výhodou oprávneného zavineníem niektorého z účastníkov tohto právneho vzťahu.

Návrh na rozhodnutie súdu o tom, že sa vecné břemeno za primeranú náhradu obmedzuje alebo zrušuje, musia podať všetci spoluvlastníci nehnuteľnosti zaťaženej vecným bremenom proti všetkým oprávneným z vecného břemena.

R 32/1987: Jestliže se žalobce domáhá zrušení, popřípadě omezení věcného břemene, nelze přiměřenou náhradu za zrušované nebo omezované věcné břemeno považovat za část projednávané věci ve smyslu ustanovení § 152 odst. 2 OSŘ. O zrušení nebo omezení věcného břemene nebylo možno rozhodnout ani mezitímním rozsudkem, neboť zrušení či omezení věcného břemene a přiměřená náhrada za ně nejsou v poměru základu uplatňovaného nároku a jeho výše ve smyslu ustanovení § 152 odst. 2 OSŘ.

PR, 2006, č. 6 – NS sp. zn. 22 Cdo 1043/2004: 1. K úspěchu žaloby na zrušení věcného břemene pro změnu poměrů nemůže vést zjištění o neplatnosti zřízení věcného břemene, resp. o rozporu výkonu práva s dobrými mravy.

2. Vykonává-li oprávněný z věcného břemene právo v širším rozsahu, než mu věcné břemeno umožňuje, resp. rozšiřuje-li svémocně toto břemeno, může se oprávněný bránit negatorní žalobou podle § 126 odst. 1 ObčZ; nejde však o změnu poměrů, která by měla za následek možnost zrušení věcného břemene soudem.

PR, 2005, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 2395/2004: 1. Domáhá-li se žalobce určení, že věcné břemeno zaniklo dohodou, nemůže soud věcné břemeno zrušit pro změnu poměrů, v jejímž důsledku nastal hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného. 2. Změna poměrů, v jejímž důsledku nastane hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného,

něného, nemá za následek zánik věcného břemene. V tomto případě se lze domáhat, aby soud za přiměřenou náhradu věcné břemeno zrušil (nikoliv konstatoval jeho zánik).

SR, 2006, č. 8 – KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 513/2004: Rozhodnutí pozemkového úřadu (§ 9 odst. 5 zákona č. 229/1991 Sb.), že vlastníci převáděného pozemku jsou povinni strpět přístup veřejnosti ke studánce a k pomníku, není rozhodnutím o vzniku věcného břemene (§ 151o ObčZ), ale rozhodnutím o veřejnoprávním omezení vlastnického práva. Rozhodování o zrušení takového omezení nepatří do pravomoci soudu.

Sou R NS č. C 70 – NS sp. zn. 22 Cdo 1665/99: Při rozhodování o omezení nebo o zrušení věcného břemene v důsledku změny poměrů je třeba brát v úvahu všechny okolnosti věci. Především je třeba zjistit, zda došlo ke změně poměrů, a v kladném případě posoudit, nakolik tato změna měla vliv na způsob výkonu práva odpovídajícího věcnému břemenu, jak se projevila na užívání nemovitosti věcným břemenem zatížené a vzít do úvahy újmu, která oprávněnému nastane v důsledku omezení nebo zrušení věcného břemene za náhradu a porovnat ji s případnou újmou, která vznikla vlastníkům zatíženého pozemku v důsledku změny poměrů. Právně významný je jen ten hrubý nepoměr, který vznikl v důsledku změny poměrů. Jako změna poměrů nemůže být posuzována ta osobní situace, se kterou nový vlastník zatížené věci nahrazoval vlastníka předchozího.

Sou R NS č. C 575 – NS sp. zn. 22 Cdo 2695/99: Úvahu odvolacího soudu o tom, zda jde o hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného (§ 151p odst. 3 ObčZ), lze v dovolacím řízení zpochybnit, jen je-li zjevně nepřiměřená.

Sou R NS č. C 1448 – NS sp. zn. 22 Cdo 1624/2002: Změnou poměrů, odůvodňující omezení věcného břemene, může být i změna v osobních poměrech účastníků, pokud se výrazným způsobem dotýká obsahu věcného břemene. V případě věcného břemene, spočívajícího v právu doživotního užívání části domu, může takovou změnu představovat i skutečnost, že počet v domě bydlících vlastníků domu blízkých osob vzrostl, což vlastníkovi ztěžuje bydlení v ostatní části domu.

Sou R NS č. C 2499 – NS sp. zn. 22 Cdo 2650/2003: Náhrada za věcné břemeno, které bylo omezeno či zrušeno rozhodnutím soudu podle § 151p odst. 3 ObčZ, nemusí mít vždy peněžitou formu; není však správný názor, že peněžitá náhrada přichází v úvahu až tehdy, není-li možno poskytnout plnění věcné.

NS SR sp. zn. 2 Cz 70/78, LexData: Primeranou náhradou za zrušené věcné břemeno může být napr. suma, kterou by oprávněný z uvedeného břemena musel platit za užívání případného náhradního bytu.

II. Dohoda o zániku věcného břemene

R 19/2002: K zániku práva odpovídajícího věcnému břemenu, které zatěžuje nemovitost, privativní novací (§ 570 obč. zák.) je nutný vklad takové dohody do katastru nemovitostí.

PR, 2005, č. 13 – NS sp. zn. 22 Cdo 2395/2004: Dohoda o zániku věcného břemene není účinná, nebyla-li učiněna do katastru nemovitostí.

III. Věcné břemeno, konkurz a exekuce

R 2/2003: Rozhodnutí soudu výkonu rozhodnutí o zrušení věcného břemene dle 337b odst. 3 o. s. ř. ve znění účinném před 1. lednem 2001 je pro soud v řízení o určení existence práva odpovídajícího věcnému břemenu závazné i v případě, že osoba oprávněná z věcného břemene nebyla účastnicí té fáze výkonu rozhodnutí, v níž ke zrušení věcného břemene došlo. Podstatné je, že soud výkonu rozhodnutí učinil v souladu se zákonem vše nezbytné k tomu, aby takové osobě účast ve vykonávacím řízení umožnil.

Sou R NS č. C 861 – NS sp. zn. 22 Cdo 862/2000: Neuplatnila-li osoba oprávněná z věcného břemene podle hmotného práva v řízení o výkon rozhodnutí prodejem nemovitosti, na níž vázlo věcné břemeno, svůj nárok a soud jednal s osobou jinou, která byla osobou oprávněnou z věcného břemene jen podle obsahu spisu, pak věcné břemeno rozhodnutím soudu o jeho zrušení, vydaným v tomto řízení, zaniklo a tímto rozhodnutím je vázána i osoba z věcného břemene skutečně oprávněná.

IV. Zánik věcného břemene ze zákona

R 47/1960: Ustanovení § 14 vl. nař. č. 81/1959 Sb. rozšiřuje ustanovení zvláštních předpisů o zániku zástavních práv a věcných břemen na veškerý národní majetek a nejen na majetek ziskový národním podnikem nebo ostatními organizacemi státního socialistického sektoru.

Sou R NS č. C 4001 – NS sp. zn. 22 Cdo 346/2006: Věcné břemeno zaniká, nastanou-li takové trvalé změny, že věc již nemůže sloužit potřebám oprávněné osoby nebo prospěšnějšímu užívání její nemovitosti v případě, že jeho výkon je nadále pro trvalé změny (faktické nebo právní) nemožný. Je-li však výkon práva odpovídajícího věcnému břemenu nadále sice neúčelný, ale možný, případně došlo-li k jiné změně poměrů, která má za následek hrubý nepoměr mezi věcným břemenem a výhodou oprávněného, může soud na návrh za náhradu nadále existující věcné břemeno zrušit nebo omezit.

Hlava třetí A. Právo zástavní a zadržovací

Oddíl první. Zástavní právo

Obsah výkladu:

I. Úvod	1
---------------	---

I. Úvod

- 1 Dlužník je sice povinen splnit svůj závazek řádně a včas, ale zároveň za splnění této povinnosti osobně odpovídá. Při prodlení se splněním závazku může být až na určité výjimky postižen všechen dlužníkův majetek a záleží jen na věřiteli, z které části tohoto majetku jeho zpeněžením má být věřitelova pohledávka uspokojena. Protože mezi dobou vzniku pohledávky a dobou její splatnosti může být dlužníkův majetek vystaven proměnám a jeho původní solventnost i oslabena, prozíravý věřitel, vědom si této nestálosti zejména při poskytování úvěru, požaduje určité záruky ze strany dlužníka samého nebo ze strany někoho jiného než dlužníka v podobě osobního nebo věcného ručení.

Ve srovnání s jinými způsoby zajištění závazku jeví se věcné zajištění mnohem spolehlivějším. Vyplývá to z povahy věci jako předmětu zástavy, jejíž směnná hodnota je vystavena poměrně malým výkyvům. O věcnou povahu zajištění jde v případě zatížení věci zástavním právem, popřípadě zajišťovacím převodem vlastnického práva.

Pokud jde o zástavní právo, může jej zřídit sám dlužník k věci, jejímž je vlastníkem, popřípadě spoluvlastníkem, ale zástavcem může být i někdo jiný, kdo zatížením své věci zástavním právem posiluje postavení dlužníka vůči jeho věřiteli. Zřízením zástavního práva se tak zástavnímu věřiteli sjednává přednost před ostatními věřiteli (v případě konkursu na majetek zástavce má přednostní postavení jako oddělený věřitel). S ohledem na věcnou povahu zástavního práva nezáleží na tom, kdo je v té které době vlastníkem zástavy. Zcizení zastavené věci se zástavního práva nedotkne.

Funkce zástavního práva je zajišťovací a uhrazovací. Existence zástavního práva váznoucího na věci je pro dlužníka jistým mementem, že nemá pouštět ze zřetele svůj závazek k věřiteli. Uhrazovací funkce se uplatní teprve v případě dlužníkovy prodlení se splněním jeho závazku vůči věřiteli. Dochází při ní k zákonem přípustnému odnětí vlastnického práva k zastavené věci, k jejímu dražebnímu prodeji a uspokojení věřitele z dosaženého výtěžku v penězích. Zástavní právo má povahu akcesorického zajišťovacího prostředku k zajišťované pohledávce, s jejímž trváním je nedílně spjato. Výjimečně zákon umožňuje zřídit zástavní právo k zajištění pohledávky, která má teprve později vzniknout nebo jejíž vznik je závislý na splnění podmínky. Do vzniku takové pohledávky má zástavní právo význam jen pro zajištění pořadí na předmětu zástavy, zajišťovací, popřípadě následná uhrazovací funkce zástavního práva se aktivují až vznikem zajištěné pohledávky.

Zástavou může být věc nebo i pohledávka. Pokud jde o věc jako předmět zástavního práva, může ji být věc jednotlivě určená, ale také i věc hromadná („generální hypotéka“) nebo soubor věcí. Zástava ručí za celou pohledávku včetně jejího příslušenství, rozsah zatížení zastavené věci se nezmenšuje případným postupným splácením zajištěné pohledávky. Vznikne-li k zastavené věci spoluvlastnictví nebo dojde-li k dělbě věci (fyzické nebo právní, v tomto druhém případě např. při transformaci bytů v obytném

domě na jednotky podle zákona č. 72/1994 Sb.), zatěžuje zástavní právo pro pohledávku v původní výši každý spoluvlastnický podíl nebo jednotlivou část původně celistvé věci. Zástavou může být jen věc zcizitelná, která není vyloučena z případného exekučního postihu nebo postihu při výkonu rozhodnutí.

K vzniku zástavního práva pod sankcí neplatnosti tohoto právního úkonu se vyžaduje písemná forma. Může jít o prostou písemnou formu anebo o formu notářského zápisu. S prostou písemnou formou lze vystačit v případě zřízení zástavního práva k nemovitosti, která je předmětem evidence v katastru nemovitostí, nebo k movité věci, předali ji zástavce do detence zástavnímu věřiteli nebo pro zástavního věřitele a složitele do úschovy třetí osoby, nebo k pohledávce. Uvedeným nakládáním s movitou věcí se dovršují právní skutečnosti potřebné k zastavení věci, u shora uvedených nemovitostí musí k písemné zástavní smlouvě přistoupit pravomocný vklad zástavního práva do katastru nemovitostí. Na rozdíl od toho v případě zástavního práva k nemovitostem, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, jakož i k movitým věcem, mají-li i po vzniku zástavního práva zůstat v držbě zástavce, je předepsána forma notářského zápisu. Tak je tomu i v případě zřízení zástavního práva k věci hromadné nebo k souboru věcí. V těchto věcech se uplatňuje konsenzuální princip, protože vznik zástavního práva je dovršen zřízením notářského zápisu, i když na tento právní úkon navazuje podchycení uvedeného zatížení věci v Centrální evidenci zástav vedené Notářskou komorou České republiky. Konsenzuální princip se uplatňuje i při vzniku zástavního práva k pohledávce, i když u něho lze vystačit s prostou písemnou formou.

Zástavní smlouva s případnými na ni navazujícími právními skutečnostmi (vklad do katastru nemovitostí, předání movité věci zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě) není však jediným možným způsobem vzniku zástavního práva. Právním důvodem jeho vzniku může být také pravotvorné rozhodnutí soudu (v dědickém řízení nebo při výkonu rozhodnutí – soudcovské zástavní právo), vznik tohoto zatížení věci může mít oporu ve výslovném ustanovení zákona, např. v ustanovení § 672 odst. 1, 2.

Z podnětu věřitele dochází k nucenému zpeněžení zástavy, octne-li se dlužník zástavním právem zajištěné pohledávky v prodlení a je-li nárok věřitele podložen exekučním titulem. Může jít o dražební prodej zástavy prováděný v rámci výkonu rozhodnutí soudem, ale také o zpeněžení zástavy veřejnou dražbou vedenou dražebníkem podle zákona č. 26/2000 Sb. nebo soudním exekutorem podle zák. č. 120/2001 Sb. Účelem uvedeného postupu je dosažení co nejvyšší ceny vydražované věci tím, že je veřejně nabízena, a sjednáno tak dosažení nejvyššího podání v soutěži mezi dražiteli a uspokojení věřitele z výtěžku prodeje.

§ 152 [Účel zástavního práva]

Zástavní právo slouží k zajištění pohledávky pro případ, že dluh, který jí odpovídá, nebude včas splněn s tím, že v tomto případě lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy.

Související ustanovení: § 39, 153n., 588, 657

Související předpisy: § 228 TrŘ; zák. č. 109/1964, hospodářský zákoník; § 18 odst. 1 zák. č. 58/1969 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou rozhodnutím orgánu státu nebo jeho nesprávným úředním postupem; § 22 odst. 1 písm. f) VIVzP; § 19 odst. 2, § 27 odst. 5, § 28 KV; § 34 odst. 10, § 39 až 44a CenP; § 4 až § 6b CivLet; § 8 NámPl

Z literatury: *Biolek, V.* Krátce k dalším rozhodnutím o žalobách proti zástavcům – schizofrenie pokračuje. PR, 1998, č. 10, s. 516; *Biolek, V.* Kterak žalovati zástavce aneb neradostná rekapitulace. PR, 1997, č. 8, s. 413; *Bureš, J., Drápal, L.* Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 1997; *Čvančara, P.* Zákonné zástavní právo u nemovitostí. PR, 1997, č. 2, s. 74; *Đurica, M.* Kríza záložného práva v praxi (nevhodná právna úprava?). Justičná revue, 2000, č. 1; *Eliáš, K.* Incidenční spory. PR, 1993, č. 1, s. 9; *Eliáš, K.* K otázce zastavení obchodního podílu. Právo a podnikání, 1994, č. 2, s. 2; *Eliáš, K.* K jednomu aspektu účinků zřízení zástavního práva k cenným papírům. PR, 1994, č. 8, s. 271; *Eliáš, K.* Několik poznámek k zástavnímu právu (vybrané problémy). PPP, 1995, č. 7 a 8, s. 6; *Fekete, I.* Nová úprava záložného práva. Poradca, 2003, č. 11 a 12; *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 346 až 349; *Fiala, J.* Nová podoba zástavního práva. Právo a zákonnosť, 1992, č. 7, s. 398; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 171 až 173; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 137 a 138; *Fiala, J.* Recenze publikace Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, PR, 1999, č. 4, s. 148; *Fiala, J.* Plní zástavní právo svoje funkce ? PZ, 1999, říjen, s. 4 a 5; *Ficová, S., Svoboda, J.* Záložné právo vo svetle novelizácie uskutočnenej zákonom č. 526/2002 Z. z. Podnikateľ a právo, 2003; *Girmanová, J.* Jak jinak než propadnou zástavou? PRá, 2006, č. 11, s. 13 až 18; *Grulich, T.* Zástavní právo a výkon rozhodnutí. PRá, 1996, č. 11, s. 5; *Holeyšovský, M.* Zástavní právo, ručení, bankovní záruka a ostatní zajišťovací prostředky v podnikatelské, bankovní a právní praxi. Praha : Newsletter, 1995, s. 10; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář, 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 394 až 398.; *Hřebíková, V.* Otázníky nad zabezpečovacím prevodom práva. Justičná revue, 1999, č. 11; *Hřebíková, V.* Otázníky nad využitím záložného práva v praxi. Bulletin slovenskej advokácie, 2001, č. 3; *Chalupa, R.* K úpravě zástavního práva. Obchodní právo, 1996, č. 4, s. 2; *Janečka, J., Mitáčeková, L.* Změna vlastníka při prodeji zastavené věci zastavárnou. BA, 1997, č. 6 a 7, s. 52; *Jankovská, M.* Úvaha o zástavním právu k obchodnímu podílu. Právo a podnikání, 1993, č. 11, s. 22; *Jedlička, S.* Zástavní právo k ochranné známce. PRá, 1996, č. 9, s. 5; *Ježek, J.* Zástavní právo k předmětům průmyslového vlastnictví. Obchodní právo, 2000, č. 5, s. 2; *Kasal, J.* Právo zástavní, podzástavní a zadržovací, PRá, 2001, č. 1, s. 5; *Kavan, P., Kamlenková, L.* Právní postavení zástavních věřitelů bez přímého nároku proti úpadci, Konkursní noviny, 2002, č. 15 a 16, s. 17n.; *Kavan, P.* Právní postavení zástavních věřitelů ve vztahu ke konkursu. PR, 2002, č. 12, s. 579 až 586; *Kerecman, P.* Zabezpečenie záväzkov prevodom práva. I. a II. časť. Právny obzor, 1998, č. 3 a 4; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 5. vyd. Praha : ASPI, 2005, 439 až 442; *Kocina, J.* Zástavní právo v České republice po poslední novelizaci. BA, 2002, č. 5, s. 20; *Kolaříková, M.* K niektorým otázkam realizácie záložného práva. Právny obzor, 1996, č. 6; *Kopáč, L., Švestka, J.* Lze v zástavní smlouvě platně ujednat propadnutí zástavy? PR, 1995, č. 5, s. 189; *Kopáč, L., Švestka, J.* Účetní záznamy a vznik zástavního práva k movitým věcem. PR, 1995, č. 8, s. 310; *Kopáč, L., Švestka, J.* Obchodní podíl – bezpodílové spoluvlastnictví manželů a zástavní právo. PR, 1996, č. 9, s. 393; *Krafský, J.* Realizácia záložného práva. Bulletin slovenskej advokácie, 1997, č. 5; *Kulková, R.* K zástavnímu právu po novelách občanského zákoníku. PR, 2002, č. 7, s. 318; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I. 2006, s. 489 až 494; *Matějková, M.* Spoluvlastnický a obchodní podíl jako předmět zástavního práva. PRá, 1998, č. 9, s. 8; *Mikeš, J.* Možnosti zajištění úvěrů zástavními právy v České republice. PRá, 1994, č. 12, s. 11; *Mikeš, J., Švestka, J.* Odstoupení od smlouvy ve vztahu ke kupní smlouvě o převodu nemovitostí. PR, 2000, č. 7, s. 283; *Pokorná, J.* Několik poznámek k zástavnímu právu k obchodnímu podílu. Právo a podnikání, 1994, č. 2, s. 5; *Pycha, P.* Zástavní právo k obchodnímu podílu. Právo a podnikání, 1994, č. 2, s. 4; *Rumana, I.* Úvaha o ochranné známce po novele záložného práva. Justičná revue, 2003, č. 4; *Rychetský, P.* Úskalí zástavního práva. PRá, 1993, č. 2, s. 11; *Ryšánek, J.* Zástavní právo v novele zákona o správě daní a poplatků. ADN, 1995, č. 3, s. 56; *Sábo, M.* K problému primeranosti predmetu zákonného záložného práva. Právny obzor, 1996, č. 6; *Smolarčuková, R.* K článku „Účetní záznamy a vznik zástavního práva k movitým věcem“. PR, 1996, č. 4, s. 165; *Šimun, M.* Realizácia záložného práva mimosúdnou cestou. Bulletin slovenskej advokácie, 1998, č. 3; *Švestka, J., Mikeš, J.* Nad jednou otázkou zástavního práva. Praha : Všehrd, 1993, č. 5,

s. 4; *Vácha, P.* Způsoby výkonu zástavního práva zástavním věřitelem. BA, 1995, č. 1, s. 29; *Vajgant, M.* Plní zástavní právo svoji funkci? PRÁ, 1997, č. 11, s. 9; *Valko, E., Kormuthová, P.* Záložné právo k lodiam a lietadlám. Bulletin slovenskej advokácie, 2001, č. 5; *Vojčík, P.* Nová právní úprava záložného práva v Slovenskej republike. Bulletin slovenskej advokácie, 2003, č. 1; *Wäldl, L.* K niektorým otázkam právnej úpravy záložného práva. Policajná teória a prax, 2004, č. 1; *Zoufalý, V., Voršílka, J.* Některé aktuální otázky zajištění závazků formou zástavního práva. Právo a podnikání, 1993, č. 7, s. 6.

Obsah výkladu:

I. Legislativní vývoj institutu zástavního práva	1–11
II. Účel a funkce zástavního práva	12
1. Obecně	12
2. Zajišťovací funkce zástavního práva	13
3. Uhrazovací funkce zástavního práva	14
III. Pojmový aparát	15
1. Zástavní věřitel, zástavce, dlužník a zástavní dlužník	15
2. Zástava	16
IV. Charakter zástavního práva	17–18

I. Legislativní vývoj institutu zástavního práva

Právní úprava zástavního práva odráží skutečnost, že zástavních práv je více druhů 1
a v řadě případů v sobě kombinují řadu různých institutů.

Návrat zástavního práva do českého právního řádu byl představován až novelou hospodářského zákoníku provedenou zákonem č. 103/1990 Sb. s účinností od 1. ledna 1990; do té doby existovala v jednotlivých případech toliko zástavní práva vznikající pouze ze zákona, byl proto vyloučen vznik zástavního práva na základně smluvního ujednání stran. Novela hospodářského zákoníku zakotvila úpravu zástavního práva v ustanoveních § 129c až 129i a v této podobě platila do 31. 12. 1991. Z hlediska aplikace této právní úpravy je však důležité poukázat na skutečnost, že i v současné době nároky týkající se takto vzniklého zástavního práva podle úpravy obsažené v hospodářském zákoníku posuzují (zejména z hlediska vzniku a zániku) podle této právní úpravy, i když je v současné době již zrušena (k tomu srov. R 64/2000).

Od 1. ledna 1992 se úprava zástavního práva přesunula do režimu občanského zákoníku a jeho ustanovení § 151a až 151m, přičemž byla doplněna třemi ustanoveními obchodního zákoníku (§ 297 až 299), která byla postupně zrušena a v současné době již v obchodním zákoníku obsažena nejsou. Od „velké novely“ občanského zákoníku provedené zákonem č. 509/1991 Sb. s právní úpravou zástavního práva v podstatě převzatou z občanského zákoníku č. 141/1950 Sb., vycházející rozhodně z jiných než tržních představ o jejím uplatnění, doznal institut zástavního práva několika nikoli nepodstatných změn. Tyto změny byly alespoň zpočátku orientovány na zrychlení procesu vedoucího k uspokojení zástavního věřitele z výtěžku zpeněžení zástavy bez zdoluhavého soudního nalézacího řízení. Do občanského zákoníku opětovně zakotvené zástavní právo bylo koncipováno jako právo věcné a v této podobě platila právní úprava do 31. 8. 1998.

Prvním vykročením se stala nepřímá novelizace občanského zákoníku v zákoně 3
č. 165/1998 Sb. (od 1. 9. 1998), kterým se měnil zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, ve znění pozdějších předpisů. Podnětem byla potřeba překonat bezvýchodnou situaci soudní praxe, když z judikatury a odborné literatury – není vyloučeno, že přitom nezůstalo bez vlivu pojetí zástavního práva v hospodářském zákoníku po novele

provedené zákonem č. 103/1990 Sb. – nabytí vrchu názor, že dosavadní znění § 151f odst. 1 neumožňuje postih majitele zástavy, a tím i možnost jejího zpeněžení, když tímto majitelem buď již od vzniku zástavního práva, anebo v důsledku přechodu zástavním právem zatížené věci je někdo jiný než ten, kdo je dlužníkem ze zajištěné pohledávky (R 30/1998, R 46/1998).

Ustanovení § 151f odst. 1 („Není-li zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, může se zástavní věřitel domáhat uspokojení ze zástavy“) dostalo pregnantnější podobu tím, že byla věřiteli sjednána možnost navrhnout u soudu prodej zástavy. Měla se tak vyplnit mezera spočívající v tom, že v kontextu dosavadní právní úpravy nebylo pamatováno na zástavní žalobu. Namísto provedení procesněprávních změn dostalo se přednosti hmotněprávní úpravě. Změna se nevyhnula výkladovým potížím. Šlo o to, bylo-li možno vztáhnout tuto změnu i na právní vztahy ze zástavních smluv vzniklé před účinností novely. Vyvstala otázka právě zpětné účinnosti novely. Ukázalo se, že ani tato změna nemohla odstranit všechny potíže spojené s realizací zástavního práva.

- 4 Novelizace provedená k 1. 9. 1998 zavedla možnost věřitele navrhnout prodej zástavy a v této podobě platila do 31. 12. 2000, kdy novelizace provedená zákonem č. 367/2000 Sb., kterým se mění občanský zákoník, ve své podstatě zakotvila dvě změny: a) byla opuštěna úprava obsažená v ustanoveních § 151a až 151m ObčZ, b) bylo zavedeno nové řízení o soudním prodeji zástavy v ustanoveních § 200y až 200za OSŘ, přičemž tato úprava platila do konce roku 2001.
- 5 Do legislativního vývoje na tomto úseku vstoupil nový činitel v podobě zpeněžení zástavy ve veřejné dražbě. Vyplynulo to ze zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, který nabyl účinnosti 1. 5. 2000, zejména z právní úpravy v ustanoveních § 36n. zaměřených na dražby nedobrovolné. V návazném zákoně č. 27/2000 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o veřejných dražbách, bylo v jeho čl. VI pamatováno na rozšíření dosavadního textu ustanovení § 151f o třetí odstavce, týkající se možnosti výkonu zástavního práva veřejnou dražbou. Na hmotněprávní úpravu bylo s účinností od 1. 1. 2001 pamatováno v novele občanského soudního řádu zákonem č. 30/2000 Sb., a to v ustanovení § 338a věnovaném prodeji zástavy. S tím byly spojeny i změny v ustanovení § 261a, 258.
- 6 K poměrně rozsáhlé změně právní úpravy zástavního práva v občanském zákoníku došlo s účinností od 1. 1. 2001 zákonem č. 367/2000 Sb. Jestliže až do této doby bylo zástavní právo upraveno v ustanoveních § 151a až § 151m, dostalo se mu po novele umístění v ustanoveních § 152 až 174. Šlo o využití volné číselné řady, která před 1. 1. 1992 sloužila právní úpravě tzv. osobního užívání bytů atd.

Protějskem na realizaci zástavního práva zaměřené ustanovení § 151f se nově stalo ustanovení § 165, zvláště jeho druhého odstavce („Zástavu lze zpeněžit na návrh zástavního věřitele ve veřejné dražbě nebo soudním prodejem zástavy.“). Zároveň v uvedeném zákoně došlo k nepřímé novelizaci občanského soudního řádu, do něhož byla zařazena ustanovení § 200y, 200z, 200aa pod marginální rubrikou „Řízení o soudním prodeji zástavy“. Další legislativní novinkou přispívající k zefektivnění procesu vedoucího k uspokojení věřitelů se stal zákon č. 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a exekuční činnosti (exekuční řád), s účinností od 1. 5., popř. 1. 9. 2002 a dále zákon č. 317/2001 Sb. Převážná pozornost je v něm věnována zástavám movitých věcí, jak bude dále u jednotlivých ustanovení zákona blíže vysvětleno, i když se v ní i realizaci zástavního práva k nemovitostem dostalo významného místa.

- 7 Následná úprava obsažená v zákoně č. 317/2001 Sb., kterým se mění občanský zákoník, pak přinesla řadu změn, nově upravila otázky soudního prodeje zástavy a zavedla také tzv. rejstřík zástav.

S tím byla spojena také existence zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, který s účinností od 1. 5. 2000 zavedl právní režim tzv. dobrovolných a nedobrovolných dražeb. Tento zákon v ustanovení § 36 odst. 2 VeřDr umožňoval realizaci zástavních práv zpětně, nicméně nálezem Ústavního soudu České republiky ze dne 8. 3. 2005, uveřejněným ve Sbírce zákonů pod č. 181/2005 Sb., bylo s účinností k 10. 5. 2005 toto ustanovení zrušeno. Další novelizací bylo do právního režimu veřejných dražeb zasaženo s účinností k 1. 9. 2006.

Problematickostí právní úpravy účinné od 1. 1. 1992 spočívala v tom, že nebyl k dispozici žádný mechanismus, kterým by bylo možno provést realizaci zástavních práv – k dispozici bylo pouze ustanovení § 151f odst. 1, 2 ObčZ, podle kterého „*není-li zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, může se zástavní věřitel domáhat uspokojení ze zástavy, a to i tehdy, když zajištěná pohledávka je promlčena. Je-li na zajištění této pohledávky zastaveno několik samostatných věcí, zástavní věřitel je oprávněn domáhat se uspokojení celé pohledávky anebo její části z kterékoli zástavy*“.

Uvedené ustanovení však přinášelo výkladové problémy, neboť nebylo zřejmé, jakým způsobem má být žalováno a jakým způsobem má být o podaných žalobách rozhodováno. Objevily se formulace ukládající povinnost „*strpět uspokojení ze zástavy*“, které na první pohled korespondovaly textu zákona, nicméně nebyly vykonatelné podle ustanovení občanského soudního řádu o výkonu rozhodnutí (k tomu srov. např. R 43/1998).

Bylo proto nutno stanovit postup, kterým se mohl zástavní věřitel domáhat svých nároků. Byl-li zástavní dlužník i osobním dlužníkem, realizace práva věřitele nebyla právní úpravou výslovně řešena. Soudní praxe se následně ustálila v názoru, že právu zástavního věřitele domáhat se uspokojení ze zástavy ve smyslu ustanovení § 151f odst. 1, nebyla-li zástavním právem zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, neodpovídá povinnost zástavního dlužníka „*strpět*“ prodej zástavy, ale právo zástavního věřitele mohlo být v řízení před soudem vyjádřeno jen jako nárok na zaplacení zajištěné pohledávky s tím, že uspokojení této pohledávky se oprávněný zástavní věřitel může domáhat jen z výtěžku prodeje zástavy, kterou bylo nutno řádně označit (k tomu srovnej R 46/1998). Tento výklad se pak vztahoval na nároky vzniklé do 31. 8. 1998 (včetně), nicméně pouze za předpokladu, že v uvedené lhůtě byla nejenom uzavřena smlouva a následně i smlouva o zřízení zástavního práva, ale vznikl i nárok na uspokojení ze zástavy – tento nárok je v obecné rovině dán dnem následujícím po splatnosti pohledávky; v těchto případech se i v současné době postupuje podle úpravy účinné do 31. 8. 1998 (k tomu srov. např. R 70/2000), důsledkem čehož je skutečnost, že u takto vzniklých nároků nelze uplatnit nárok na soudní prodej zástavy a nárok vyplývající ze zákona č. 26/2000 Sb. – mechanismem je toliko žaloba na zaplacení peněžitého dluhu s omezením uspokojení toliko na výtěžek prodeje zástavy.

Ke změně právní úpravy došlo s účinností od 1. 9. 1998 (zákon č. 165/1998 Sb.), přičemž došlo k zavedení tří zásadních změn : a) bylo změněno ustanovení § 151f ObčZ, které umožnilo navrhnout prodej zástavy, b) do ustanovení § 274 OSŘ bylo včleněno písm. a), které zakotvilo jako exekuční titul „*usnesení soudu o prodeji zástavy*“, c) ustanovení § 372 OSŘ zavedlo nárok na soudní prodej zástavy.

Z hlediska možnosti uspokojení nároků ze zástavního práva platí, že zástavní věřitel byl oprávněn navrhnout u soudu prodej zástavy a soud ve smyslu ustanovení § 274 písm. a) a § 372 OSŘ rozhodl o prodeji zástavy rovněž tehdy, vzniklo-li právo zástavního věřitele na uspokojení jeho pohledávky ze zástavy v době od 1. 9. 1998, i když zástavní právo zajišťující jeho pohledávku vzniklo již do 31. 8. 1998. Jestliže však nárok na uspokojení zástavního věřitele ze zástavy vznikl do 31. 8. 1998, řídí se tento

nárok zástavního věřitele i v době od 1. 9. 1998 právní úpravou účinnou do 31. 8. 1998 (k tomu srov. R 34/2001).

- 10 Další změna v právní úpravě nastoupila od 1. 1. 2001 s účinností zákona č. 367/2000 Sb., kterým se mění občanský zákoník, přičemž právní úpravou zástavního práva účinnou od 1. 1. 2001 se řídí v době od 1. 1. 2001 rovněž nároky zástavních věřitelů na uspokojení ze zástavy vzniklé podle právní úpravy zástavního práva od 1. 9. 1998 do 31. 12. 2000; samotný vznik nároku na uspokojení ze zástavy se v tomto případě řídí právní úpravou zástavního práva účinnou od 1. 9. 1998 do 31. 12. 2000. Vznikl-li však nárok na uspokojení ze zástavy v době do 31. 8. 1998, řídí se i po 1. 1. 2001 právní úpravou zástavního práva účinnou do 31. 8. 1998. Právní úprava účinná od 1. 1. 2001 pak samozřejmě platí i pro nároky ze zástavního práva vzniklé po 1. 1. 2001, ale i pro nároky vzniklé mezi 1. 9. 1998 a 31. 12. 2000. Je-li návrh podán po 1. 1. 2001, použije se procesní úprava účinná do 31. 12. 2001. Formulace žaloby má znít tak, že se nařizuje prodej zástavy, aby byl uspokojen zástavní věřitel, přičemž musí být přesně označena zástava a pohledávka, v jejíž prospěch se má zástava realizovat.
- 11 Současná právní úprava pak platí od 1. 1. 2002 – podle nyní platných předpisů (§ 200y až 200za) pak lze postupovat tehdy, jestliže právo zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy vzniklo v době od 1. 9. 1998; to platí i v případě, že samotné zástavní právo vzniklo do 31. 8. 1998. Podal-li však zástavní věřitel u soudu návrh na prodej zástavy v době od 1. 9. 1998 do 31. 12. 2000, řízení se i v současné době dokončí podle ustanovení § 151f ObčZ ve znění účinném do 31. 12. 2000 a podle ustanovení § 274 písm. a) a ustanovení § 372 OSŘ ve znění účinném do 31. 12. 2000. Jestliže pak bylo řízení o návrhu na soudní prodej zahájeno v období od 1. 1. 2001 do 31. 12. 2001, dokončí se řízení i v současné době podle ustanovení § 200y až 200za OSŘ ve znění účinném do 31. 12. 2001.

II. Účel a funkce zástavního práva

1. Obecně

- 12 Zástavní právo patří mezi taxativně vymezené typy věcných práv, jejichž okruh nelze bez opory v zákoně rozšiřovat, platí zde tzv. numerus clausus především co do typu a zčásti i co do obsahu.

Jak již ze zákonného textu vyplývá, při zástavním právu jde o zajištění pohledávky zbavující věřitele rizika pro případ, že by dlužník selhal ve věci včasného plnění své povinnosti. Zástavnímu věřiteli se tak zástavním právem naskýtá možnost dosáhnout zpeněžení zástavy bez souhlasu, či dokonce proti vůli jejího vlastníka, popřípadě nositele jiného oprávnění. Zástavní právo samo o sobě není převoditelné, sleduje právní osud pohledávky, kterou zajišťuje (§ 524 odst. 2), anebo právní osud věci, na které lpí (§ 164), jako její právní vada.

Zástavní právo není jediným ze zajišťovacích prostředků, kterými lze posílit věřitelovy možnosti k dosažení plnění závazku, neučiní-li tak dlužník dobrovolně. Zákon dává v tomto směru na výběr osobní jištění prostřednictvím ručitele (§ 546n.), anebo reálnou záruku objektem zástavního práva (ponechá-li se prozatím stranou zajištění závazku převodem práva nebo postoupením pohledávky). Zástavní právo má povahu právní závady lpějící na zatíženém objektu, která podobně jako faktická vada věci doprovází oprávnění původního i kteréhokoli dalšího vlastníka dané věci.

2. Zajišťovací funkce zástavního práva

Podle nauky má zástavní právo jednak funkci zajišťovací, jednak funkci uhrazovací. Co se týče zajišťovací funkce, má představovat trvalou hrozbu, která by měla dlužníka stimulovat k řádnému a včasnému plnění zajištěného závazku. To platí bezesporu tehdy, když dlužníku, který je zároveň zástavcem, hrozí v případě prodlení postih majetku, na němž je věřitelova pohledávka zajištěna. Méně se však tato hrozba dotýká toho, komu zastavený objekt nepatří, i když v závazkovém vztahu s věřitelem setrvává.

13

3. Uhrazovací funkce zástavního práva

Co se týče uhrazovací funkce, v té tkví v podstatě hlavní smysl zajištění pohledávky zástavním právem. Formulací na konci textu tohoto ustanovení změněnou od 1. 1. 2002 namísto znění „lze dosáhnout uspokojení ze zástavy“ vyjádřenou slovy „lze dosáhnout uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy“ byl zřejmě sledován úmysl zřetelněji vyjádřit myšlenku, že si zástavní věřitel v případě dlužníkovy prodlení nemůže zástavu jednoduše přisvojit [srov. § 169 písm. e)], ale že k jeho uspokojení je určen finanční zdroj dosažený prodejem zástavy, třebaže o tom ani v původním znění dotčeného ustanovení žádné pochybnosti nebyly. Naopak zase u vlastníka nebo jiného oprávněného k zastavenému objektu se zajišťovací funkce zástavního práva má účinkem, protože je vystaven toliko riziku vyplývajícimu z uhrazovací funkce zástavního práva. Sám např. z úvěrové smlouvy nemůže být žalován na plnění, ale ani nemá zákonem podložené právo splnit závazek za dlužníka, a odvrátit tak postih zastavené majetkové hodnoty. Mohl by být v takovém případě odkázán na vůli zástavního věřitele, projevil-li by s takovým postupem svůj souhlas.

14

III. Pojmový aparát

1. Zástavní věřitel, zástavce, dlužník a zástavní dlužník

Aplikace právních předpisů upravujících zástavní právo vyžaduje vyjasnit si základní pojmy, s nimiž zákon pracuje. Jde v první řadě o osobu zástavního věřitele. Je jím ten, kdo při vzniku zástavního práva byl nositelem zajišťované pohledávky, může jím však být i ten, na koho zajišťovaná pohledávka přešla, např. děděním, postoupením (srov. § 524 odst. 2). Jinak řečeno, zástavním věřitelem je osoba, jejíž pohledávka je zajištěna zástavním právem. Jestliže u zástavního věřitele je zde totožnost mezi subjektem, kterému patří zajištěná pohledávka, a subjektem, komu je prostředky zástavního práva sjednána možnost dosáhnout realizace pohledávky, není to, co se osoby zástavce týká, tak jednoznačné. Zástavcem nemusí být za všech okolností jen dlužník, který osobně odpovídá za splnění závazku a zároveň jej věcně zajišťuje zástavou, která mu patří, může jím být i někdo jiný, kdo již od počátku, ačkoli není dlužníkem ze závazkového vztahu k věřiteli, dává v podobě zástavního práva věřiteli záruku, z níž se v případě potřeby může ve svém právu uspokojit. Zástavcem tak je osoba, která dala věc, právo či majetkovou hodnotu do zástavy. Tento zástavce svým vlastním právním úkonem v zástavní smlouvě s věřitelem bere na sebe uvedené riziko případného zpeněžení zástavy. Zástavcem se však i bez smluvního zajišťovacího ujednání s věřitelem stane ten, kdo nabude zástavním právem zatížený objekt s uvedenou právní vadou. V právnícké terminologii k odlišení uvedených subjektů, jejichž majetek může vést k uspokojení zástavního věřitele ze zástavy, bývá zástavce, který sám není dlužníkem, někdy označován jako zástavní dlužník, na rozdíl od osobního dlužníka, který nese odpovědnost za splnění zajištěného dluhu (srov. § 164 odst. 2). Zástavním dlužníkem je tedy vlastník (majitel) zástavy, zatímco dlužníkem je subjekt zavázaný z pohledávky zajištěné zástav-

15

ním právem. Terminologii je třeba věnovat pozornost, neboť i v některých předpisech bývají jednotlivé pojmy nesprávně zaměňovány.

2. Zástava

- 16 Pokud jde o pojem „zástava“, slouží k označení věci nebo práva či jiné majetkové hodnoty zatížené zástavním právem [153], vyskytuje se však v této souvislosti označení „předmět zástavy“. Souvisí to s tím, že označením „zástava“ se někdy v praxi rozumí sám právní vztah vyplývající ze zástavního práva. Vyskytuje se spojení „dát věc do zástavy“. V tomto výkladu by mezi pojmy „zástava“ a „předmět zástavy“ neměl být činěn žádný rozdíl.

IV. Charakter zástavního práva

- 17 Pro správné pochopení institutu zástavního práva je nezbytností mít na zřeteli, že patří do kategorie věcných práv neboli práv k věcem. Na této jeho povaze nemůže měnit nic skutečnost, že se tohoto institutu využívá i tam, kde zástavou není věc, ale např. pohledávka a od 1. 1. 2001 nově i podnik, obchodní podíl nebo předmět průmyslového vlastnictví (§ 153 odst. 1). Vzhledem k novým ekonomickým potřebám se tak využívají přednosti tradičního zajišťovacího prostředku, jakým bylo a je zástavní právo. Ukazuje se, že za tohoto stavu není ani tak podstatnou skutečností v některých případech absence věci jako hmotného předmětu práv a povinností, jako aspekty, které jsou charakteristickými znaky věcných práv vůbec a zástavního práva zvláště. Pro věcná práva je příznačný princip publicity úzce související s povahou těchto práv, působících proti všem (*erga omnes*), kterým existence těchto práv musí být proto seznatelná. S publicitou souvisí legitimační účinek opodstatňující domněnku, že faktická moc nad věcí je podložena i mocí právní, např. že držitel je vlastníkem věci. Kdo tvrdí opak, dostává se do postavení žalobce zatíženého důkazním břemenem [161].

K manifestaci změny v osobě nositele vlastnického oprávnění slouží jednak tradice jako dovršující právní skutečnost přistupující ke smlouvě o převodu vlastnictví movité věci, jednak vyznačení změny ve veřejném rejstříku s pravotvornými účinky, jak je tomu v případě převodu nemovitosti dovršeného vkladem oprávnění nového vlastníka do katastru nemovitostí. V určitém směru a se značnými odchylkami přichází taková evidence v úvahu i u movitých věcí (např. zákon č. 49/1997 Sb., o civilním letectví, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, a nově též v Rejstříku zástav u Notářské komory ČR).

- 18 Zástavní právo má povahu práva akcesorického, takže podle této povahy vznik a trvání zástavního práva je nerozlučně spjata s existencí zajišťované pohledávky. Nedílné sepětí zástavního práva se zajišťovanou pohledávkou se projeví např. při postoupení pohledávky, s nímž podle ustanovení § 524 odst. 2 přechází nejen její příslušenství, ale i všechna práva s ní spojená, tedy i právo zástavní. Zástavci zůstávají i při této změně zachovány námitky, které mohl uplatňovat vůči dřívějšímu věřiteli. K prolovení této zásady dochází tam, kde se zástavním právem zajišťuje pohledávka, která má v budoucnu teprve vzniknout, anebo pohledávka, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky [155, 8]. Ukazuje se, že se má takto zástavním právem zajistit pohledávka, která v době vzniku zástavního práva prakticky neexistuje. Přesto se takto založenému zajištění přiznává v konkurenci s dalšími zástavními právy, byť podloženými existentními pohledávkami, pořadí odpovídající době jeho zřízení, i když případný vlastní vznik takové pohledávky bude pozdějšího data.

Určitou nevýhodou platné právní úpravy, která má své kořeny v předchozích právních úpravách, je to, že se o zástavní právu, stejně jako je tomu např. u práva vlastnického, pojednává pouze s určitými odchylkami souhrnně, i když jednotlivé předpoklady pro vznik zástavního práva se podle předmětu zástavy (movitá věc, nemovitost, pohledávka) diametrálně liší. To do jisté míry znesnadňuje pochopení upravované látky.

Z judikatury:

I. Zástavní právo podle hospodářského zákoníku

R 64/2000: Vznik zástavního práva k nemovitosti na základě hospodářské smlouvy o zřízení zástavního práva uzavřené v době do 31. 12. 1991 se i v době ode dne 1. 1. 1992 řídí ustanovením § 129d odst. 3 písm. b) hosp. zák. Nároky z tohoto zástavního práva, které nemá věcněprávní povahu, se řídí rovněž hospodářským zákoníkem.

PR, 1996, č. 2 – NS sp. zn. Odon 14/95/Fa: Hospodářský zákoník neupravoval zástavní právo jako právo věcné, a proto toto právo působilo jen mezi stranami zástavní smlouvy. Nelze dovodit, že v případech přechodu vlastnického práva k zastavené věci docházelo i k přechodu práva zástavního. Smlouvy v oblasti soukromého práva působí zásadně jen mezi stranami těchto smluv. Práva věcná k věcem cizím, vzniklá na základě smlouvy, však působí vůči všem dalším vlastníkům věci, na kterou se upínají. V zájmu právní jistoty je třeba, aby tato věcněprávní povaha ze zákona vždy nepochybně vyplývala. Ani zástavní právo tedy není věcným právem k věci cizí, nevyplyvá-li to ze zákona.

Sou R NS č. C 2552 – NS sp. zn. 21 Cdo 2188/2003: Jestliže se po účinnosti zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, zástavní věřitel při uzavření zástavní smlouvy, již byly zastaveny věci uvedené v § 1 odst. 1 tohoto zákona s tvrzením, že zástavci k nim svědčí právo hospodaření, spokojil se zápisem práva hospodaření v evidenci nemovitostí provedeným před 24. 6. 1991 a právní titul zástavce si blíže neověřil, nedodržel běžnou opatrnost potřebnou při uzavírání každé zástavní smlouvy, a nemohl proto být v dobré víře, že zástavce, jehož právo hospodaření zaniklo podle § 22 odst. 1 písm. f) zákona č. 229/1991 Sb., je oprávněn nemovitosti zastavit.

Sou R NS č. C 4443 – NS sp. zn. 21 Cdo 2839/2005: Při výkladu obsahu zástavní smlouvy uzavřené podle § 129d hospodářského zákoníku se použije výkladových pravidel uvedených v § 20 odst. 2 hospodářského zákoníku, nikoli § 35 odst. 2 ObčZ.

SJ, 2000, č. 6 – NS sp. zn. 21 Cdo 1549/99: Nebylo-li v Katastru nemovitostí ČR vyznačeno zástavní právo, ačkoliv v něm správně mělo být uvedeno, a byla-li tato skutečnost příčinou (popřípadě jednou z příčin) toto, že ten, kdo smluvně převzal zastavenou nemovitost, nemusel při uzavření smlouvy vědět o pohledávce, pro kterou bylo zástavní právo zřízeno, a že proto není zavázán vedle původního dlužníka zajištěnou pohledávku uhradit (§ 129c odst. 3 hosp. zák.), odpovídá stát zástavnímu věřiteli za škodu způsobenou tímto nesprávným úředním postupem podle ustanovení § 18 odst. 1 zákona č. 58/1969 Sb.

PR, 1996, č. 9 – VS Praha sp. zn. 11 Cmo 19/96: Občanský zákoník ve znění platném a účinném v době od 1. 4. 1964 do 31. 12. 1991 neumožňoval platné zřízení zástavního práva smlouvou, a to ani podle § 51 o tzv. nepojmenovaných smlouvách. Podle hospodářského zákoníku ve znění novely provedené zák. č. 103/1990 Sb., která nabyla účinnosti dne 1. 5. 1990, mohly smluvně zřizovat zástavní právo k zajištění závazku pouze subjekty hospodářskoprávních vztahů (§ 1 hosp. zák.).

Sb. n. a us. ÚS, sv. 5, náleze č. 18 – ÚS sp. zn. IV. ÚS 233/95: Ustanovení § 129e hospodářského zákoníku bylo možno aplikovat pouze v případech, byla-li zastavena cizí věc movitá. Tento závěr je třeba dovodit z dikce uvedeného ustanovení (v návaznosti na předcházející ustanovení § 129d odst. 3 hospodářského zákoníku), které vznik zástavního práva v případech zastavení cizí věci zástavou, kromě dobré víry zástavního věřitele, na odevzdání věci zástavnímu věřiteli, přitom odevzdání věci pojmově, ve smyslu uvedené úpravy, přicházelo v úvahu pouze u věci movitých.

II. Zástavní právo podle obchodního zákoníku

SJ, 1999, č. 3 – NS sp. zn. 29 Cdo 363/98: Ujednáním, podle kterého je zástavní věřitel oprávněn v rámci výkonu zástavního práva prodat zástavu třetí osobě podle vlastního výběru a z výtěžku tohoto prodeje uspokojit svoji pohledávku, není bez dalšího splnění požadavek dohody o prodeji zástavy „jiným vhodným způsobem“ (§ 299 odst. 2 obch. zák.). Smluvní úprava pro přímý prodej zástavy věřitelem musí vyhovovat kritériu vhodnosti, např. ujednáním o minimální ceně, případně o podmínkách, za nichž má být cena stanovena.

NS SR sp. zn. 3 Obo 113/99: Ak bolo záložné právo zriadené len na časť zabezpečovaného záväzku, nemožno záväzok záložného dlžníka, ktorý nie je zároveň aj obligačným dlžníkom, vyjadriť peňažným plnením vo výške celého záväzku.

III. Zástavní právo a trestní právo

SR, 2001, č. 5 – NS sp. zn. 9 Tz 112/2000: I když poškozený jako zástavní věřitel má možnost realizaci zástavy uspokojit zcela nebo zčásti svůj nárok na náhradu škody, kterou mu obviněný (zástavní dlžník) způsobil trestným činem, tak to samo o sobě nevylučuje, aby soud v trestním řízení při splnění zákonných předpokladů zavázal obviněného k náhradě způsobené škody poškozenému. Existence zástavního práva nebrání poškozenému, aby v trestním řízení uplatňoval vůči obviněnému nárok na náhradu škody způsobené trestným činem, neboť poškozený není povinen zástavu realizovat a tímto způsobem zcela nebo zčásti uspokojit svůj nárok.

NS SR sp. zn. 7 Tz 199/96: Záložné právo ako právo akcesorické, slúžiace na zabezpečenie pohľadávky a jej príslušenstva, je právom k cudzej veci, z ktorého vzniká čiastočné obmedzenie vlastníckeho práva. Dôsledok, spôsobený vznikom záložného práva, znamená ujmu v oblasti práv majetkovej povahy, a preto takéto konanie nemôže byť posuzované ako trestný čin poškodzovania cudzích práv podľa § 209 Tr. zák., lebo toto ustanovenie chráni iné, ako majetkové práva.

NS SR sp. zn. 6 To 38/2001: Subjektívnu stránku trestného činu podvodu podľa § 250 ods. 1 Trestného zákona v prípade konania, ktoré má prvky vylákania úveru, treba skúmať aj z toho hľadiska, či úverová zmluva, zabezpečovaná zmluvne zriadeným záložným právom k nehnuteľnostiam, je veriteľom reálne vymožiteľná alebo iba fiktívna, lebo záložné právo má dve funkcie: 1. zabezpečovaciu, ktorá má viesť dlžníka k tomu, aby pohľadávku doborovoľne a včas splnil, inak si ju veriteľ môže uspokojiť zo zálohu, 2. uhradzovaciu, ktorá veriteľa opravňuje k tomu, aby si svoju pohľadávku uhradil zo zálohu.

IV. Charakter a povaha zástavního práva

SJ, 2005, č. 11 – NS sp. zn. 29 Odo 86/2003: Z povahy zástavního práva plyne, že zpeněžení zástavy v konkursu vedeném na majetek osobního dlužníka má přednost před jejím zpeněžením v konkursu vedeném na majetek zástavního dlužníka – vlastníka zástavy. Je-li konkurs na majetek osobního dlužníka prohlášen později než konkurs na majetek zástavního dlužníka (vlastníka věci), do jehož konkursní podstaty byla věc sepsána, může se správce konkursní podstaty vylučovací žalobou (§ 19 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů) na základě tvrzení, že právní důvod prvního soupisu odpadl, úspěšně domáhat vyloučení věci ze soupisu konkursní podstaty zástavního dlužníka. Ta část čistého výtěžku zpeněžení zajištění (§ 28 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů), která převyšuje výši zajištěné pohledávky, musí být vydána tomu, jehož majetek byl zpeněžen postupem podle § 27 odst. 5 uvedeného zákona.

Sb. n. a us. ÚS, sv. 9, nálež č. 121 – sp. zn. III. ÚS 90/97: Zástavní právo, jak vyplývá z ust. § 151a a násl. občanského zákoníku, je právem věcným, což znamená, že nepůsobí pouze vůči osobě, která s věřitelem uzavřela zástavní smlouvu, ale i vůči osobám třetím. To ale neznamená, že od vzniku zástavního práva byl vlastník zastavenou věc nemohl zcizit, či jinak s ní disponovat, protože zástavní právo působí i vůči dalšímu nabyvateli. Jediným omezením vlastnického práva k nemovitosti, která je zatížena zástavním právem, je, že vlastník nemovitosti musí strpět, aby se zástavní věřitel v případě nesplnění zajištěné pohledávky uspokojil ze zástavy. Toto omezení však působí i na každého nového vlastníka.

V. Účel zástavního práva

SR, 2005, č. 12 – NS sp. zn. 29 Odo 928/2003: Jestliže je smlouva o převodu zástavy do vlastnictví zástavního věřitele uzavřena dříve, než vzniklo právo zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy způsoby uvedenými v zákoně, jde o neplatné sjednání tzv. propadné zástavy. Pokud však má věřitel za osobním dlužníkem neuhrazenou pohledávku po lhůtě splatnosti, není vyloučeno, aby se zástavní dlužník povinný splnit svůj závazek ze zástavního práva dohodl se zástavním věřitelem, že na něj převede vlastnické právo k zástavě a že dohodnutá kupní cena nebo její část bude použita (započtena) jako plnění zástavního dlužníka z titulu jeho záväzku uspokojit dlh osobního dlužníka z výtěžku zpeněžení zástavy.

Sou R NS č. C 87 – NS sp. zn. 21 Cdo 2535/99: Kupní smlouva, která byla uzavřena za tím účelem, aby pohledávka kupujícího zástavního věřitele byla uspokojena tím, že na něj přejde vlastnictví prodávajícího zástavního dlužníka, popřípadě majitele zástavy, k zástavě (tzv. propadná zástava), je neplatná podle § 39 ObčZ.

Sou R NS č. C 1621 – NS sp. zn. 22 Cdo 1053/2001: Smlouva, již byla sjednána tzv. propadná zástava, je neplatná i v případě, že z takového ujednání měla mít prospěch osoba blízká věřiteli.

Sou R NS č. C 2803 – NS sp. zn. 25 Cdo 730/2004: Zástavní smlouva, která byla uzavřena za tím účelem, aby pohledávka ze smlouvy o půjčce peněz byla uspokojena tím, že na zástavního věřitele přejde vlastnictví zástavního dlužníka k movité zástavě, je absolutně neplatná.

VI. Zástavní právo, určovací žaloby a jiné procesní otázky

Sou R NS č. C 1116 – NS sp. zn. 21 Cdo 679/2001: Ve věci určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, je třeba rozlišovat mezi naléhavým právním zájmem na požadovaném určení a věcnou legitimací k takovému určení. Věcnou legitimaci k určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, má ten, kdo je účasten právního vztahu nebo práva, o něž v řízení jde, nebo jehož právní sféry se sporný právní vztah nebo sporné právo týká. V řízení o určení, zda tu zástavní právo je či není, jsou věcně legitimováni jen zástavní věřitel a zástavní dlužník.

Sou R NS č. C 2284 – NS sp. zn. 30 Cdo 1705/2002: Na určení neplatnosti zástavní smlouvy, podle které bylo vloženo do katastru nemovitostí zástavní právo, není naléhavý zájem. K odstranění nejistoty může vést určení, zda tu zástavní právo je či není.

NS sp. zn. 21 Cdo 1676/2005: Posuzuje-li soud otázku, zda nemovitost byla či nebyla zatížena zástavním právem jako otázku předběžnou, řeší ji bez zřetele na to, kdo je účastníkem tohoto řízení; úsudek o této předběžné otázce může soud učinit, i kdyby účastníkem řízení nebyli zástavní dlužník či zástavní věřitel.

VII. Zástavní právo a dědické právo

SJ č. 9/2007 – NS sp. zn. 29 Cdo 549/2007: Pro závěr, zda a v jakém ohledu se zástavní právo, jímž byly zděděné nemovitosti zatíženy ke dni smrti zůstavitele, může projevit jako dluh zatěžující dědictví (§ 470 odst. 2 obč. zák.), je určující, zda ke dni smrti zůstavitele již zůstavitel měl povinnost z titulu zástavního práva strpět uspokojení dluhu osobního dlužníka z výtežku zpeněžení zástavy.

§ 153 [Zástava]

(1) Zástavou může být věc movitá nebo nemovitá, podnik nebo jiná věc hromadná, soubor věcí, pohledávka nebo jiné majetkové právo, pokud to jeho povaha připouští, byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona, obchodní podíl, cenný papír nebo předmět průmyslového vlastnictví.

(2) Zástavní právo se vztahuje i na příslušenství, přírůstky a neoddělené plody zástavy.

(3) Pohledávka může být zajištěna zástavním právem na několika samostatných zástavách (vespolné zástavní právo).

Související ustanovení: § 118 odst. 1, § 119 odst. 2, § 120 odst. 2, § 125 odst. 2, § 525, 672

Související předpisy: § 5 odst. 2 ObchZ; § 117a, 323a, 476n ObchZ; zák. č. 591/1992 Sb., o cenných papírech; § 27 písm. a) KatZ; § 62 zák. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění; zák. č. 307/2000 Sb., o zemědělských skladních listech a zemědělských veřejných skladech a o změně některých souvisejících zákonů; § 8 odst. 4 zák. č. 452/2001 Sb., o ochraně označení původu a zeměpisných označení a o změně zákona o ochraně spotřebitele; § 3 zák. č. 256/2004, o podnikání na kapitálovém trhu

Související komunitární právo: Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2002/47/ES ze dne 6. června 2002 o dohodách o finančním zajištění

Z literatury: Baudyš, P. Několik poznámek k novele zástavního práva. ADN, 2001, č. 5 a 6, s. 96; Baudyš, P. Rozsah zástavního práva k podniku. PR, 2004, č. 8, s. 300; Brzobohatý, T. Povaha cenných papírů jako předmětu soukromoprávního vztahu. PPP, č. 7 a 8, s. 51; Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha: C. H. Beck, 1997; Dvořák, S. Veřejné dražby a ochrana konkurence. PR, 2001, č. 1, s. 1; Emr, D., Kroft, M. Zástavní právo a doménové jméno. PRá, 2001, č. 12, s. 31; Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 355 až 358; Fiala, J. Kompenzace zastavené pohledávky. ADN, 2003, č. 3, s. 49; Fiala, J. Nad další změnou v právní regulaci zástavního práva (záměry a realita). ADN, 2001, č. 5 a 6,

s. 95; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 172 a 173; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 138; *Holub, O.* Věc hromadná – soubor věcí. ADN, 2002, č. 3, s. 49; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 398 a 399; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 443 až 445; *Kupka, P.* Průmyslové vlastnictví jako předmět zástavního práva. Právní zpravodaj, 2002, č. 9, s. 8; *Kupka, P.* Průmyslové vlastnictví jako předmět zástavního práva. PRá, 2003, č. 1, s. 31; *Kulková, R.* K zástavnímu právu po novelách občanského zákoníku. PR, 2002, č. 7, s. 318; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 494 až 496; *Musilová, Š.* Zástavní smlouvy v praxi. ADN, 2005, č. 1, s. 5; *Pihera, V.* K právní povaze zástavního práva k cenným papírům (antichrese v českém právu). PR, 2004, č. 7, s. 261; *Richter, T.* Zástavní právo k podniku z pohledu teorie a praxe dluhového financování. 1. část. PR, 2004, č. 3, s. 85; 2. část. PR, 2004, č. 4, s. 137.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Pojem a vymezení zástavy	1
1. <i>Obecně</i>	1–2
2. <i>Movitá věc</i>	3–5
3. <i>Soubor věcí</i>	6
4. <i>Podnik a věc hromadná</i>	7
5. <i>Nemovitosti</i>	8–10
6. <i>Byty a nebytové prostory</i>	11
7. <i>Pohledávky a jiná majetková práva</i> .	12
8. <i>Cenné papíry</i>	13–14
9. <i>Obchodní podíl</i>	15
10. <i>Předměty průmyslového vlastnictví</i>	16

K odst. 2:

I. <i>Obecně</i>	17–18
------------------------	-------

K odst. 3:

I. <i>Vespolné (simultánní) zástavní právo</i>	19
--	----

K odst. 1:

I. Pojem a vymezení zástavy

1. *Obecně*

- 1 V tomto odstavci se podává výčet majetkových hodnot, které mohou sloužit k zajištění pohledávek zástavním právem. Tato novinka se v kontextu dané právní úpravy objevila poprvé od 1. 1. 2001 novelou občanského zákoníku provedenou zákonem č. 367/2000 Sb. Už od této doby se však datuje nežádoucí asymetrie s právní úpravou odvozeného nabývání vlastnictví v § 133 a právní úpravou věcných břemen v § 151n n., jestliže jsou v uvedeném výčtu výslovně uváděny byty a nebytové prostory podle zvláštního zákona jako způsobilé předměty zástavních práv. Přitom lze i na tomto místě vystačit s právní úpravou v ustanovení § 3 odst. 2 BytZ, podle které „právní vztahy k jednotkám se řídí, pokud tento zákon nestanoví jinak, ustanoveními občanského zákoníku a dalších právních předpisů, které se týkají nemovitostí“. Po novele občanského zákoníku zákonem č. 317/2001 Sb. se s výslovnou zmínkou o bytech a nebytových prostorech podle zvláštního zákona lze setkat navíc ještě v dalších ustanoveních, a to § 157 odst. 1, § 161 odst. 2, § 164 odst. 1 a § 173 odst. 2 ObčZ.

Text tohoto odstavce je s ohledem na posléze citovaný zákon obohacen tím, že k dosa-
vadnímu výčtu zahrnujícímu věc movitou nebo nemovitou nebo i soubor věcí, pohledáv-
ku, jinou majetkovou hodnotu, obchodní podíl, cenný papír nebo předmět průmyslového
vlastnictví byl přiřazen i „podnik nebo jiná věc hromadná“. Dřívější právní úprava
předpokládala, že podnik bude možno zastavit za podmínek stanovených zvláštním
zákonem (srov. původní § 153 odst. 2). V nové právní úpravě se představa o potřebě
zvláštního zákona ke stanovení podmínek zatížení podniku zástavním právem opustila.
Lze mít za to, že se nepředpokládají nějaké odlišnosti týkající se podniku ve srovnání
s jinými druhy zástav.

Zákon při určení, co může být předmětem zástavy, zvolil výčtovou taxativní metodu. Při 2
obecné charakteristice vymezení zástavy lze vycházet z toho, že zástavou tak může být
téměř vše při splnění požadavku převoditelnosti na jinou osobu se současně existující
majetkovou hodnotou. Občanský zákoník mohl při vymezení zástavy zvolit i toto pojetí,
nakonec se však k němu nepřiklonil. Zástava tak musí splňovat tři základní atributy:
a) musí být zpeněžitelná, b) převoditelná, c) musí mít majetkovou hodnotu za současně
splněného předpokladu, že povaha věci nebo zvláštní právní úprava takové dispozice
nevylučuje. Např. slovenská právní úprava požadavek na převoditelnost obsahuje přímo
v textu zákona (§ 151d odst. 1 slovenského občanského zákoníku).

2. Movitá věc

Na prvním místě ve výčtu zástav se uvádí věc movitá. Klade-li se otázka po přesném 3
vymezení tohoto pojmu, je třeba si uvědomit, že občanský zákoník rezignoval na definici
této věci. Považoval za přijatelnější, bude-li se rozumět věcem movitým jako opaku
nemovitostí. Ty jsou taxativně vymezeny v § 119 odst. 2 jako pozemky na jedné straně
a stavby spojené se zemí pevným základem na straně druhé. Přes nedílné fyzické
spojení stavby se zemí, tj. s pozemkem, netvoří s ním po právní stránce jednotu. Zákon
neopomenul takovou případnou představu vyvrátit výslovným způsobem v § 120 odst. 2
tím, že stavba není součástí pozemku. Má-li movitá věc sloužit jako zástava, musí jít
o jednotlivou samostatnou věc, neboť jen jako taková může být způsobilým předmětem
občanskoprávních vztahů (§ 118 odst. 1). Nemůže se to týkat součástí, která spojením
s věcí hlavní pozbyla svou samostatnost a musí od té doby sdílet režim věci hlavní.
Tím se však požadavky kladené na movitou věc jako na zástavu nevyčerpávají. Má-li
posloužit účelu sledovanému zástavním právem, musí být tato věc volně zcizitelná (např.
bez zábran vyplývajících z právní úpravy v § 125 odst. 2), ale také ocenitelná, mající
vedle případné užitné hodnoty především hodnotu hospodářskou, peněží poměřitelnou
– krátce řečeno – hodnotu směnnou.

Vedle zástav v podobě jednotlivých individuálně určených movitých věcí nelze v sou- 4
vislosti se zástavním právem vyloučit využití i věcí okruhově určených jako zástavy.
Tyto zástavy mohou mít dvojí podobu. Jednou z nich je ta, při níž jako zástava je věřiteli
předáno určité váhově nebo jinak měřitelné množství takových věcí, které zůstanou
odděleny u věřitele od jiných věcí téhož druhu. Věřitel v případě zániku zástavního
práva musí vrátit tytéž věci, které u něho zůstaly separovány od jeho vlastních věcí.
O jiný případ půjde, když určité vydělené množství věcí druhově určené má posloužit
jako zástava, ale s povinností věřitele po zániku zástavního práva vrátit stejný druh,
množství a kvalitu věcí. Taková zástava se označuje jako nepravá zástava (*pignus
irregulare*).

Jako zástava může být u movité věci poskytnuta věc celá i spoluvlastnický podíl na věci. 5
Spor o to, zda jako předmět zástavy může sloužit pouze věc celá, vyřešila soudní praxe

(při existenci opačných názorů v odborné literatuře) příklonem k závěru, že zastavit lze i ideální část věci (Sou R NS č. C 1636 – NS sp. zn. 30 Cdo 1268/2002).

3. Soubor věcí

- 6 K výkladu o movité jednotlivě, popř. druhově určené zástavě patří v logickém sledu zmínka o zástavě v podobě souboru věcí. Za daného stavu věcí nemůže být tento tvořen jinými než movitými věcmi, u nemovitostí nepřichází v úvahu. Soubor se skládá sice z věcí individuálně určených, ale tvořících podle obecného úsudku jednotnou věc, vnitřní hospodářskou jednotku, jakou je např. knihovna, sbírka obrazů, ale i bytové zařízení nebo sklad zboží. Přitom však jednotlivé věci nejsou v tomto souboru k sobě navzájem v poměru nadřazenosti nebo podřazenosti. Princip speciality, jinak pro věcná práva příznačný, před praktickými požadavky musí ustoupit do pozadí.

4. Podnik a věc hromadná

- 7 V ustanovení § 5 odst. 2 ObchZ je podnik proklamován jako věc hromadná, na jejíž právní poměry se použijí ustanovení o věcech v právním smyslu, i když přitom není dotčena působnost zvláštních právních předpisů vztahujících se k nemovitým věcem, předmětům průmyslového a jiného duševního vlastnictví, motorovým vozidlům apod., pokud jsou součástí podniku.

Zatížení podniku a hromadné věci vůbec má povahu tzv. generální hypotéky. S podnikem jako celkem se zachází nejen při jeho zatížení zástavním právem, ale i při jeho prodeji podle § 476n. ObchZ. U jiných věcí, jakými jsou soubory věcí, např. sklady zboží, nemá právní řád obdobnou právní úpravu o tom, jak si počínat při jejich převozech jako celků. Mohou být však jako celek zatíženy zástavním právem. Z povahy věci se např. u skladu zboží předpokládá, že jednotlivé položky se časem vyskladní a prodají zákazníkům nezatížené zástavním právem, a že naopak se sklad doplní o další zboží, které v době zatížení zástavním právem třeba ještě vůbec neexistovalo. Tím aktuálnější se zde jeví péče ze strany zástavního věřitele a případný postup podle § 163 odst. 2.

5. Nemovitosti

- 8 Nemovitosti bývaly považovány za nejspolehlivější prostředek zajištění pohledávky zástavním právem. Přispívala k tomu velkou měrou tradiční evidence právních vztahů k nemovitostem, původně v pozemkových knihách (zákon č. 95/1871 ř. z.), v současné době v katastru nemovitostí (zákon č. 344/1992 Sb.). Oceňovala se přitom stabilita cen, jevící při převisu poptávky nad nabídkou vzrůstající tendenci. Přetrvávající rozštěpení režimu pozemků a nemovitých staveb vynucuje si řadu odlišností v právní úpravě nakládání s nemovitostmi.
- 9 Nezpochybnitelnou povahu nemovitosti má za daného právního stavu výlučně pozemek. Je jím část povrchu zemského oddělená od sousedních částí hranicí územní správní jednotky nebo hranicí katastrálního území, hranicí vlastnickou, hranicí držby, hranicí druhů pozemků, popř. rozhraním využití pozemků [§ 27 písm. a) KatZ]. Fiktivním odrazem pozemku je parcela představující plošný průmět pozemku do zobrazovací roviny, z něhož je odvozena i výměra pozemku, s níž se v právních vztazích pracuje. Jednotlivý pozemek je jednoznačně určen parcelním číslem spolu s údajem o katastrálním území, v němž je situován. Tyto údaje jsou uváděny jako závazné pro právní úkony týkající se nemovitostí vedených v katastru (§ 20 KatZ).
- 10 Druhou kategorií nemovitostí představují stavby spojené se zemí pevným základem. Mají přes své neoddělitelné spojení s pozemkem povahu samostatných věcí, takže nesdílejí vlastnický režim k zastavěnému pozemku, není-li vlastníkem pozemku

a uvedené stavby jedna a táž osoba. I tato teze platí však jen s výhradou, nerozhodne-li se vlastník s jedním z obou uvedených předmětů naložit po právní stránce samostatně. Co se týče dopadu právních vztahů k nemovitostem do katastru nemovitostí, mají v něm nezpochybnitelné místo pozemky. Jde totiž v podstatě o pozemkový katastr. Z trojrozměrné podoby staveb se v plošném zobrazení může v evidenci nemovitostí objevit jen plocha, kterou v terénu zabírají.

V platných předpisech o katastru nemovitostí byl nahrazen pojem „stavba“ pojmem „budova“, jejíž definice je v ustanovení § 27 písm. k) KatZ. Budovou se rozumí nadzemní stavba, která je prostorově soustředěna a navenek uzavřena obvodovými stěnami a střešní konstrukcí. Protože právní změny včetně zatížení zástavním právem mohou dopadat i na budovy nedokončené, mohou se takové budovy stát předmětem dotčené evidence jen tehdy, dosáhnou-li takového stadia výstavby, že mohou být považovány z hlediska platného nazírání podložené ustálenou judikaturou za samostatný, způsobilý předmět občanskoprávních vztahů.

Z uvedených důvodů je v katastrálních předpisech pamatováno na kategorii „rozestavěné budovy“. Rozumí se jí budova v alespoň takovém stupni rozestavěnosti, že již je patrně stavebně technické a funkční uspořádání prvního nadzemního podlaží [§ 27 písm. l)]. Rozestavěná budova dosažením tohoto stupně výstavby splňuje předpoklady za splnění dalších podmínek k vyznačení v katastru nemovitostí. K přeměně rozestavěné budovy na budovu dokončenou, jejíž podchycení v katastru nemovitostí je vynucováno ohlašovací povinností vlastníka, dojde prakticky až vydáním kolaudačního rozhodnutí.

6. Byty a nebytové prostory

Nemovitě zástavě je nejbližší zástava v podobě bytu a nebytového prostoru, jestliže se stal „jednotkou“, tj. vymezenou částí domu podle zákona o vlastnictví bytů. I když jednotka jako taková není stavbou spojenou se zemí pevným základem, řídí se právní vztahy k ní, pokud citovaný zákon nestanoví jinak, ustanoveními občanského zákoníku a dalších právních předpisů, které se týkají nemovitostí (§ 3 odst. 2 BytZ). Byty a nebytové prostory, které nebyly z domu „vyčleněny“ jako jednotka, nelze dát za zástavu, i když se jedná o způsobilý předmět občanskoprávních vztahů. **11**

7. Pohledávky a jiná majetková práva

Pohledávky byly v klasickém pojetí zástavního práva jako věcného práva k věcem cizím v podstatě cizorodým prvkem, který díky rozšiřující se potřebě zajišťovacích možností uhájil, ba dokonce posílil, své postavení v této skupině. Dominantní postavení mezi pohledávkami sloužícími v podobě zástavy k zajištění pohledávek mají nepochybně pohledávky na peněžitá plnění. Připouští-li zákon, aby zástavou mohla být i pohledávka nepeněžitá, činí tak jen s výhradou, že předmět plnění je transformovatelný na peníze, umožňující uskutečnění uhrazovací funkce zástavního práva. Již na tomto místě, aniž by se předbíhalo pozdějšímu výkladu, musí se zdůraznit, že základním předpokladem, aby s pohledávkou mohlo být nakládáno jako se zástavou, je možnost jejího převodu na jiný věřitelský subjekt, její způsobilost být předmětem postoupení pohledávky (§ 525). Zástavou tak mohou být také způsobilé pohledávky dosud nesplacené nebo i takové, které mají vzniknout teprve v budoucnu, jestliže je jisté, že vzniknou. Nepřipouští se proto zastavení tzv. čák, což jsou očekávané pohledávky, o nichž není jisté, zda v budoucnu vzniknou (např. očekávaný výnos z prodeje, který je pouze zamýšlen). **12**

Problémy činí v praxi otázka, jaká majetková práva mohou být předmětem zástavního práva. Převažuje výklad, podle kterého musí jít o majetková práva, která jsou převoditelná. Majetková práva, jež zcizit nelze, nemohou být dána jako zástava, neboť vzhledem

k jejich nepřevoditelnosti nepřichází do úvahy jejich zpeněžení. Je-li např. právo vázáno na konkrétní osobu a zaniká jejím úmrtím, nelze uvažovat o převoditelnosti a tudíž následném zpeněžení. V některých případech jsou určitá práva vyloučena ze zastavení přímo zákonem – např. podle ustanovení § 62 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, nárok na důchod a nárok na výplatu důchodu nelze postoupit ani dát do zástavy. Objevují se však i nové instituty podřaditelné pod pojem majetkových práv. Z nových zákonných úprav sem lze zařadit např. tzv. finanční nástroj ve smyslu ustanovení § 323a ObchZ, kterým je investiční nástroj a pohledávky a práva související s investičním nástrojem (§ 3 zákona č. 256/2004 Sb., o podnikání na kapitálovém trhu).

Zachování možnosti zastavení jiných majetkových hodnot, pokud to jejich povaha připouští, i po značném rozšíření objektů, které mohou sloužit k zajištění pohledávek jako zástavy, vytváří typovému a obsahovému nexu věcných práv cizorodý prostor pro interpretaci a tím i nejednotnost výkladu a problematičnost praktické aplikace zastavení jiných majetkových práv nelze považovat za ukončenou.

8. Cenné papíry

- 13** V případě cenných papírů jako zástav jde v podstatě rovněž o pohledávky. Jejich výlučnost spočívá v tom, že jsou vtěleny (inkorporovány) do listiny, která je nositelem oprávnění z ní vyplývajícího. Cenný papír nelze zaměňovat s listinou stvrzující vznik či existenci občanskoprávního vztahu, např. s dluhopisem, v němž dlužník stvrzuje příjem valuty a zavazuje se závazek do sjednané doby splnit. Cenný papír svou zvláštní povahou sjednává v mnoha případech dispoziční možnosti obdobné dispozicím s movitými věcmi. I zde je uplatnitelný požadavek na to, aby pro případ zastavení cenných papírů se jednalo o cenné papíry převoditelné na jiného. Nepřevoditelné cenné papíry proto nemohou být předmětem zástavního práva.

Zástavou tak mohou být zejména akcie, zátižní listy, poukázky na akcie, podílové listy, dluhopisy, investiční kupóny, kupóny, opční listy, směnky, šeky, náložné listy, skladištní listy, zemědělské skladní listy, konosamenty a další listiny, prohlášené za cenné papíry. Zástavní právo k cenným papírům je obecně upraveno zákonem č. 591/1992 Sb., nicméně v některých případech existuje ještě úprava speciální (např. zástavní právo k zemědělským skladním listům podle zákona č. 307/2000 Sb., o zemědělských skladních listech a zemědělských veřejných skladech a o změně některých souvisejících zákonů).

- 14** V souvislosti s cennými papíry se objevila v praxi rozdílnost názorů při posouzení, zda lze cenné papíry považovat za věci či nikoliv. Původně se objevil v literatuře názor, podle kterého cenný papír není věcí a lze jej považovat za specifickou majetkovou hodnotu, jejímž charakteristickým znakem je spojení osudu práva s listinou, která může být v zákonem stanovených případech nahrazena zápisem do zákonem stanovené evidence (Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha: C. H. Beck, 1997, s. 8). Novější literatura se pak uvedenému problému věnuje podrobněji, vycházejí z toho, že listinný cenný papír je považován za movitou věc. Naproti tomu zaknihovaný (nematerializovaný) cenný papír se za movitou věc zpravidla nepovažoval s odůvodněním, že není fyzicky dána jeho existence, a nelze jej proto držet a vlastnit jako movitou věc. Proto se zaknihovaný cenný papír považoval buď za jinou majetkovou hodnotu, anebo za právo. Poslední vývoj v odborné literatuře (Brzobohatý, T. Povaha cenných papírů jako předmětu soukromoprávního vztahu. PPP, 1998, č. 7 a 8, s. 51) tenduje k tomu, že s ohledem na zajištění potřebné jistoty při obchodech s cennými papíry na kapitálovém trhu, potřeby mezinárodního obchodu i mezinárodní právní standardy je třeba považovat i zaknihovaný cenný papír za hmotnou movitou věc

zvláštního charakteru. Podle tohoto názoru i u zaknihovaného cenného papíru existuje materiální substrát, který spočívá ve vedení evidence a ve vyjádření jejího obsahu ve výpisu z evidence. Praktická stránka věci byla vyřešena novelou zákona o cenných papírech, provedenou zákonem č. 362/2000 Sb., podle které (§ 1 odst. 2) se na cenné papíry vztahují ustanovení o věcech movitých, nestanoví-li tento zákon nebo zvláštní právní předpis jinak. Z této právní úpravy pak jednoznačně vyplývá, že dispozice s cenným papírem zastavením má formu dispozice s movitou věcí.

9. Obchodní podíl

I obchodní podíl jako předmět zástavního práva prošel určitým vývojem. Do 1. 1. 2001, kdy právní úprava (§ 153 ObčZ, § 117a ObchZ) výslovně stanovila, že obchodní podíl může být předmětem zástavního práva, literatura vyjadřovala výrazné pochybnosti o obchodním podílu jakožto zástavě zejména s poukazem na nemajetkovou složku obchodního podílu, neboť zpeněžení takové zástavy bylo považováno za problematické, případně vyloučené (*Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 8*). 15

Obchodní podíl představuje podíl společníka na jmění obchodní společnosti. Lze jej vyjádřit jen zlomkem v poměru k celkovému majetku společnosti. Čistá hodnota podílu vyjde najevo až ve vyjádření vypořádacího podílu, jsou-li pro jeho finanční vyjádření splněny zákonem stanovené podmínky. Když je tomu tak, pak nelze předem učinit závěr, projeví-li se majetková účast společníka ve společnosti aktivním nebo pasivním saldem. Podrobnou úpravu zástavního práva k obchodnímu podílu obsahuje ustanovení § 117a ObchZ, které mimo jiné stanoví, že není-li stanoveno jinak, použijí se pro zástavní právo k obchodnímu podílu obecná ustanovení občanského a obchodního zákoníku o zástavním právu k movitým věcem.

10. Předměty průmyslového vlastnictví

I když jde u předmětů průmyslového vlastnictví o práva k nehmotným (imateriálním) statkům, tato jejich povaha nebrání v tom, aby mohly sloužit jako zástava k zajištění pohledávky věřitele vůči nositeli těchto práv. Jde např. o právo patentní, právo k ochranné známce nebo průmyslovému vzoru. Způsob evidence těchto práv a nakládání s nimi, včetně možnosti jejich zatížení zástavními právy, upravují zvláštní zákony (např. § 31, 39 PrůmVz, § 17 OchrZn). V některých případech pak zvláštní právní úprava přípustnost zástavy k předmětům průmyslového vlastnictví vylučuje (např. ustanovení § 8 odst. 4 zákona č. 452/2001 Sb., o ochraně označení původu a zeměpisných označení a o změně zákona o ochraně spotřebitele, které stanoví, že zapsané označení původu nesmí být poskytnuto jako zástava). 16

K odst. 2:

I. Obecně

K zajištění věřitelovy pohledávky neslouží jen zástava sama, ale spolu s ní i její přírůstky, včetně neoddělených plodů. Týká se to i příslušenství věci, za které se považují věci patřící vlastníku věci hlavní a které se zřetelem k jejich účelovému určení ze strany vlastníka tvoří s hlavní věcí funkční hospodářský celek [121]. Spojení věci jako příslušenství, na rozdíl od spojení součástí s hlavní věcí, neznemožňuje, aby podle výslovné úmluvy některá věc sloužící dosud jako příslušenství nesdílila osud věci hlavní a mohla být předem vyňata ze zatížení zástavním právem. Vždy však musí jít o to, 17

zda a do jaké míry může být věc z daného celku vyčleněna. Ustanovení § 153 odst. 2 má totiž dispozitivní charakter a strany se od jeho obsahu mohou dohodou odchýlit, přičemž v zástavní smlouvě ani nemusí být uvedeno zatížení věci společně s jejím příslušenstvím, neboť tento právní režim nastupuje ex lege, pokud si smluvní strany nesjednají úpravu odlišnou. Např. slovenská právní úprava dispozitivnost (s možností odlišné úpravy na základě smlouvy) zakotvila přímo do textu zákona (§ 151d odst. 2 slovenského občanského zákoníku).

Nepanuje zcela jednota názorů v tom, zda zástavním právem spolu s hlavní věcí je zatíženo příslušenství z doby vzniku zástavního práva, ale i takové, které k věci později přibýlo nebo pouze příslušenství nacházející se na věci v době uzavření zástavní smlouvy (v době vzniku zástavního práva jiným způsobem). Vzhledem k tomu, že příslušenství má povahu samostatné věci (byť se váže k věci hlavní), která v době uzavření zástavní smlouvy s věcí hlavní nebyla trvale užívána, lze spíše akceptovat názor uvedený na druhém místě, neboť ten lépe koresponduje jednoznačné identifikaci toho, co bylo předmětem zástavy ke dni uzavření zástavní smlouvy. Z hlediska faktické realizace zástavního práva však při akceptaci této varianty může docházet k obtížím při následném (často s velkým časovým odstupem) zjišťování, o jaké příslušenství se jednalo ke dni uzavření zástavní smlouvy (případně při jiném způsobu vzniku zástavního práva).

- 18** Přírůstek [135] je v této souvislosti obecný pojem, zahrnující jak plody, tak i užitky a také ty přírůstky, které jsou součástí věci. Za přírůstky je třeba považovat to, co k věci přirostlo a stalo se její součástí, a také co od ní bylo při obvyklém hospodaření odděleno při zachování její podstaty a tvoří samostatnou věc. Naopak, co bylo z věci odděleno mimo „obvyklé hospodaření“, nelze za přírůstek považovat.

Je-li předmětem zástavního práva pohledávka, rozšiřuje se zajištění věřitele i na úroky, dále úroky z prodlení, popřípadě poplatek z prodlení a náklady spojené s uplatňováním této pohledávky (§ 121 odst. 3); obdobně je nutno stejný právní režim vztáhnout i na případy práv a jiných majetkových hodnot, jestliže k nim uvedená plnění podle jejich povahy náleží.

K odst. 3:

I. Vespolečné (simultánní) zástavní právo

- 19** K zajištění jedné a téže pohledávky může již od počátku sloužit více zástav. Nemusí přitom jít ani o zástavy téhož druhu. Jde o tzv. vespolečné (simultánní) zástavní právo. Věřitel v případě realizace zástavního práva má tak na vybranou dosáhnout uspokojení celé své pohledávky z jedné ze zástav a tím zbavit ostatní zastavené objekty jejich zatížení, anebo vyvolat zpeněžení jen některých nebo všech zástav. Každá z takové množiny zástav je zatížena pro věřitelovu pohledávku v celé její výši.

Vespolečné právo může vzniknout smlouvou, soudním rozhodnutím, ale také přímo ze zákona [672]. Ke vzniku vespolečného (simultánního) zástavního práva dojde však i tehdy, když se zatížená věc fyzicky rozdělí na dvě nebo více samostatných věcí, jak je to typickým jevem zejména u pozemků. Byl-li původně celistvý pozemek zatížen zástavním právem pro věřitelovu pohledávku např. ve výši 50 000 Kč, je každý ze dvou nebo více vzniklých pozemků zatížen zástavním právem pro pohledávku v této výši, a nikoli pro poměrnou část této pohledávky odpovídající velikosti jednotlivého nového pozemku v poměru k velikosti někdejšího celistvého pozemku. Podobně je tomu v případě, když transformací domu s byty a nebytovými prostory, zatíženého zástavním

právem pro pohledávku odpovídající svou výší nákladům na výstavbu domu, dojde ke vzniku jednotek jako samostatných předmětů práv a povinností.

Dochází-li ke smluvnímu vzniku zástavního práva k více zástavám, lze se dohodnout, že zástavní věřitel může uplatnit své právo na uspokojení své pohledávky z výtěžku zpeněžení všech zástav najednou, popřípadě ze zpeněžení jednotlivých zástav v předem stanoveném pořadí.

Z judikatury:

I. Předmět zástavního práva

R 12/2000: Ke zřízení zástavního práva ke spoluvlastnickému podílu k věci není třeba souhlasu ostatních spoluvlastníků, neboť nejde o případ hospodaření se společnou věcí ve smyslu § 139 odst. 2 ObčZ.

Sou R NS č. C 1636 – NS sp. zn. 30 Cdo 1268/2002: Vlastník celé věci může dát do zástavy i ideální část věci.

II. Vespolečné (simultánní) zástavní právo

Sou R NS č. C 1216 – NS sp. zn. 21 Cdo 1166/2001: Je-li na zajištění téže pohledávky zastavěno několik samostatných věcí, je zástavní věřitel oprávněn domáhat se uspokojení celé pohledávky anebo její části z kterékoliv zástavy bez ohledu na to, jak naložil s jiným zástavním právem, zajišťujícím tutéž pohledávku.

§ 154 [Zástavní právo k právům]

Ustanovení tohoto zákona se použijí pro zástavní právo k obchodnímu podílu, pro zástavní právo k cenným papírům, popřípadě pro zástavní právo opírající se o cenné papíry (například hypoteční zástavní list), nebo pro zástavní právo k předmětům průmyslového vlastnictví, pokud zvláštní zákony, které tato zástavní práva upravují, nestanoví něco jiného.

Související předpisy: Zák. č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích; § 117a ObchZ; § 72 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků; § 34 odst. 10, § 37 odst. 3, § 39 až 44a, § 44b odst. 1 CenP; § 305 CelZ; § 13, 15, 16, 20, 26 BytZ; zák. č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě; zák. č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě; zák. č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů a o změně zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích; § 8 až 10 zákona č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění zákona č. 307/1999 Sb.; § 8 odst. 4 zák. č. 452/2001 Sb., o ochraně označení původu a zeměpisných označení a o změně zákona o ochraně spotřebitele; zák. č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních; § 17 OchrZn; § 28 až 32 DluhZ; zákon č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích; zák. č. 184/2006 Sb., o vyvlastnění

Z literatury: *Brzobohatý, T.* Povaha cenných papírů jako předmětu soukromoprávního vztahu. PPP, č. 7 a 8, s. 51; *Dědič, J.* Zástavní právo k cenným papírům, Obchodní právo, 1994, č. 7, s. 2; *Eliáš, K.* K jednomu aspektu účinků zřízení zástavního práva k cenným papírům. PR, 1994, č. 8, s. 271; *Eliáš, K.* K otázce zastavení obchodního podílu. Právo a podnikání, 1994, č. 2, s. 2; *Gregorová, R., Týrner, M.* Zastavení obchodního podílu; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha, 2002, s. 399 a 400; *Jankovská, M.* Úvaha o zástavním právu k obchodnímu podílu. Právo a podnikání, 1993, č. 11, s. 22; *Jedlička, S.* Zástavní právo k ochranné známce. PR, 1996, č. 9, s. 5; *Ježek, J.* Zástavní právo k předmětům průmyslového

vlastnictví. Obchodní právo, 2000, č. 5, s. 2; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 450; *Kupka, P.* Průmyslové vlastnictví jako předmět zástavního práva. Právní zpravodaj, 2002, č. 9, s. 8; *Kupka, P.* Průmyslové vlastnictví jako předmět zástavního práva. PRá, 2003, č. 1, s. 31; *Matějková, M.* Spoluvlastnický a obchodní podíl jako předmět zástavního práva. PRá, 1998, č. 9, s. 8; *Pelikánová, I.* Zástavní právo k cennému papíru. Právní zpravodaj, 2000, č. 10, str. 6 a 7; *Pihera, V.* K právní povaze zástavního práva k cenným papírům (antichrese v českém právu). PR, 2004, č. 7, s. 261; *Pokorná, J.* Několik poznámek k zástavnímu právu k obchodnímu podílu. Právo a podnikání, 1994, č. 2, s. 5; *Pýcha, P.* Zástavní právo k obchodnímu podílu, Právo a podnikání, 1994, č. 2, s. 4.

Obsah výkladu:

I. Rozsah zákonného ustanovení	1
II. Vztah úpravy zástavního práva v občanském zákoníku a jiných právních předpisech ...	2
III. Zástavní právo ve zvláštních právních předpisech	3

I. Rozsah zákonného ustanovení

- 1 Ustanovení § 154 naznačuje řešení vztahu úpravy zástavního práva v občanském zákoníku a v jiných speciálních právních předpisech. Výslovně řeší vztah speciálního a obecného předpisu ve vztahu k zástavnímu právu k cenným papírům, pro zástavní právo opírající se o cenné papíry nebo pro zástavní právo k předmětům průmyslového vlastnictví. Lze ovšem zřejmě bez pochybností dopad ustanovení § 154 vztáhnout i na případy další než jen zástavní práva k právům z hlediska vymezení vztahu občanského zákoníku a speciálních předpisů, které upravují otázky zástavního práva, neboť se jedná o obecný vztah institutu zástavního práva upraveného jak v občanském zákoníku, tak také ve zvláštních právních předpisech.

II. Vztah úpravy zástavního práva v občanském zákoníku a jiných právních předpisech

- 2 Vztah úpravy zástavního práva v občanském zákoníku a jiných právních předpisech je založen na generální (obecné) povaze zástavního práva upravené v rámci občanského zákoníku. Občanský zákoník tak obsahuje úpravu subsidiární, použitelnou jen tehdy, pokud zvláštní zákony nestanoví jinak. Vztah občanského zákoníku a zvláštních právních předpisů ohledně zástavního práva se uplatňuje ve dvou podobách : 1) zvláštní zákon stanoví vzájemný vztah tohoto právního předpisu k občanskému zákoníku a tento vztah je pak rozhodný pro použitelnost občanského zákoníku, 2) zvláštní zákon vzájemný vztah tohoto předpisu k občanskému zákoníku nestanoví a pak se uplatní úprava obsažená ve zvláštním zákoně se subsidiární použitelností občanského zákoníku na základě § 154.

Nutnost řešení vzájemného vztahu občanského zákoníku a zvláštních právních předpisů odráží skutečnost, že zvláštní právní předpisy mohou ve vztahu k zástavnímu právu obsahovat odlišnosti oproti úpravě obsažené v občanském zákoníku. Odlišnosti právních úprav se mohou týkat např. vzniku, zániku, práv a povinností dotčených subjektů či realizace zástavního práva.

III. Zástavní právo ve zvláštních právních předpisech

- 3 Zvláštních právních předpisů dotýkajících se zástavního práva je poměrně rozsáhlé množství a neexistuje jejich dostupný komplexní přehled. K nejvýznamnějším z nich patří:

a) § 117a ObchZ – úprava obsažená v obchodním zákoníku se týká zastavení obchodního podílu a obsahuje téměř komplexní režim všech do úvahy přicházejících otázek vzniku, zániku i realizace nároků zajištěných zástavním právem. Vztah k občanskému zákoníku je řešen ustanovením § 117a odst. 8 ObchZ. Je třeba zmínit, že fáze realizace nepředpokládá ingerenci soudu, a nelze tak uplatnit soudní prodej zástavy;

b) *zákon č. 591/1992 Sb., o cenných papírech* – v ustanoveních § 39 až 44a je upravena smlouva o zastavení cenných papírů a § 39 odst. 1 vymezuje vztah zákona o cenných papírech k občanskému zákoníku z hlediska smlouvy o zastavení cenných papírů. Zákon o cenných papírech pak upravuje i zákonné zástavní právo (§ 34 odst. 10 upravuje zástavní právo schovatele cenných papírů), z ustanovení § 37 odst. 3 plyne zástavní právo opatrovatele k listinnému cennému papíru, dokud se u něj nachází, sloužící k zajištění práv ze smlouvy o uložení cenných papírů. Zákon o cenných papírech obsahuje speciální způsob vzniku zástavního práva i fázi realizace:

- prodej cenného papíru obchodníku s cennými papíry,
- uplatnění práva na plnění ze zastaveného cenného papíru (§ 44),
- přiměřená aplikace zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, vylučuje u cenných papírů soudní prodej zástavy;

c) *zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění zákona č. 307/1999 Sb.* – zákon v ustanoveních § 8 až 10 upravuje zástavní právo k silničnímu vozidlu; v ustanovení § 8 vymezuje vztah zákona k občanskému zákoníku a upravuje především speciálním způsobem vznik zástavního práva k silničnímu vozidlu;

d) *zákon č. 190/2004 Sb., o dluhopisech* – v ustanoveních zejména § 28 až 32 upravuje zvláštní druh dluhopisů – hypoteční zástavní listy;

e) *zákon č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků* – podle ustanovení § 72 k zajištění daňové pohledávky a jejího příslušenství může správce daně zřídít rozhodnutím zástavní právo, přičemž uvedené ustanovení opětovně vymezuje vztah zákona k občanskému zákoníku;

f) *zákon č. 13/1993 Sb., celní zákon* – ustanovení § 305 upravuje tzv. celní zástavní právo a v jeho rámci speciálním způsobem zejména otázky vzniku a zániku tohoto práva;

g) *zákon č. 72/1994 Sb., kterým se upravují některé spoluvlastnické vztahy k budovám a některé vlastnické vztahy k bytům a nebytovým prostorům a doplňují některé zákony (zákon o vlastnictví bytů)* – speciální případy úpravy zástavních práv obsahuje zákon v ustanoveních § 13, 15, 16, 20, 26;

h) *zákon č. 441/2003 Sb., o ochranných známkách a o změně zákona č. 6/2002 Sb., o soudech, soudcích, přísedících a státní správě soudů a o změně některých dalších zákonů (zákon o soudech a soudcích), ve znění pozdějších předpisů, (zákon o ochranných známkách)* – § 17 zákona stanoví, že ochranná známka může být předmětem zástavního práva a upravuje vznik zástavního práva k ochranné známce;

ch) bez nároku na úplný výčet lze uvést, že i další předpisy obsahují úpravu zástavního práva – např. zákon č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, zákon č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, zákon č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě, zákon č. 207/2000 Sb., o ochraně průmyslových vzorů a o změně zákona č. 527/1990 Sb., o vynálezech, průmyslových vzorech a zlepšovacích návrzích, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 219/2000 Sb., o majetku České republiky a jejím vystupování v právních vztazích, zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému

majetku, ve znění pozdějších předpisů, zákon č. 353/2003 Sb., o spotřebních daních, zákon č. 341/2005 Sb., o veřejných výzkumných institucích, zákon č. 184/2006 Sb., o vyvlastnění, a další.

§ 155 [Pohledávky zajišťované zástavním právem]

(1) Zástavním právem může být zajištěna pohledávka peněžitá i nepeněžitá. Zástavní právo se vztahuje i na příslušenství této pohledávky.

(2) Nepeněžitá pohledávka je zajištěna do výše její obvyklé ceny v době vzniku zástavního práva.

(3) Zástavním právem může být zajištěna i pohledávka, která má v budoucnu vzniknout, anebo pohledávka, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky.

(4) Zástavním právem mohou být do sjednané výše zajištěny i pohledávky určitého druhu, které zástavnímu věřiteli vůči dlužníkovi budou vznikat v určité době.

(5) Zástavní právo se vztahuje i na nároky zástavního věřitele z odstoupení od smlouvy, podle které vznikla zajištěná pohledávka, nebylo-li v zástavní smlouvě dohodnuto něco jiného.

Související ustanovení: § 35 odst. 2, § 37, § 43c odst. 2, § 44 odst. 1, § 50a, 121, 516, 585

Související předpisy: § 334, 506 ObchZ

Z literatury: Baudyš, P. K zajištění pohledávek (i budoucích) zástavním právem. ADN, 2002, č. 6, s. 125; Baudyš, P. Zajištění vlastní pohledávky zástavním právem k vlastní nemovitosti. PR, 2003, č. 12, s. 621; Baudyš, P. Zajištění úvěrového případu. Právní zpravodaj, 2003, č. 9, s. 7; Baudyš, P. K zajištění pohledávek určených podle druhu. Právní zpravodaj, 2004, č. 3, s. 6; Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 174; Fiala, J. a kol. Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 139 a 140; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 400 a 401; Kavan, P. Právní postavení zástavních věřitelů ve vztahu ke konkursu. PR, 2002, č. 12, s. 579; Kindl, J. Některé otázky k zajištění budoucích pohledávek zástavním právem. ADN, 2002, č. 4, s. 78; Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 448; Procházka, J., Žváček, O. K zajištění pohledávek souvisejících se smlouvou o úvěru zástavním právem. Právní zpravodaj, 2004, č. 1, s. 6; Saltová, Z., Branková, R. Zajištění budoucích pohledávek smluvním zástavním právem. Právo a podnikání, 1999, č. 2, s. 2.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Obecně	1
II. Neexistence pohledávky	2
III. Náležitosti a charakter zajišťované pohledávky	3
IV. Příslušenství pohledávky jako předmět zástavního práva	4–5
V. Změny týkající se zástavní pohledávky	6

K odst. 2:

I. Zajištění nepeněžité pohledávky	7
--	---

K odst. 3:

I. Zajištění podmíněných a v budoucnu vzniklých pohledávek – obecně	8
---	---

II. Zajištění podmíněných pohledávek	9
III. Zajištění v budoucnu vzniklých pohledávek	10

K odst. 4:

I. Maximální zástavní právo	11
-----------------------------------	----

K odst. 5:

I. Zajištění nároků z odstoupení od smlouvy	12
---	----

K odst. 1:**I. Obecně**

Ustanovení § 155 obsahuje výčet pohledávek, které mohou být zajištěny zástavním právem. Zástavním právem mohou být zajištěny pohledávky věřitele na peněžité plnění i pohledávky nepeněžité, pohledávky v době vzniku zástavního práva již existující i pohledávky, jejichž vznik je vázán na splnění podmínky nebo pohledávky, které mají v budoucnu teprve vzniknout. Do výčtu pohledávek zajistitelných zástavním právem pak patří i pohledávky v době vzniku zástavního práva splatné nebo i pohledávky, jejichž splatnost má teprve nastat. Zástavním právem pak mohou být zajištěny i pohledávky určitého druhu, které zástavnímu věřiteli budou vznikat vůči dlužníkovi v určité době; zde se jedná o obdobu úpravy obsažené v dnes již zrušeném ustanovení § 299 odst. 1 ObchZ. 1

II. Neexistence pohledávky

Zástavní právo je nerozlučně spjato s pohledávkou, kterou zajišťuje (neexistence pohledávky, která má být zajištěna zástavním právem, má za následek, že zástavní právo vůbec nevznikne). Zde je však nutno zdůraznit, že zástavní smlouva není neplatná jen proto, že nevznikla pohledávka, kterou má zajišťovat zástavní právo založené na této smlouvě. I když je zástavní smlouva platným právním úkonem, zástavní právo nevznikne, jestliže nevznikla pohledávka, kterou má zástavní právo zajišťovat (Sou R NS č. C 1129 – NS sp. zn. 21 Cdo 957/2001). Uvedený judikatorní závěr se opírá o argumentaci, podle níž zákon k platnosti zástavní smlouvy nevyžaduje, aby v ní určená pohledávka, kterou má zástavní právo zajišťovat, skutečně existovala. Platná je proto zástavní smlouva i tehdy, jestliže zajišťovaná pohledávka nikdy nevznikla, jestliže zajišťovaná pohledávka zanikla ještě před uzavřením zástavní smlouvy, jestliže zajišťovaná pohledávka, která má vzniknout teprve v budoucnu, ve skutečnosti nevznikne, jestliže se nesplní podmínka, na níž je závislý vznik zajišťované pohledávky, apod. Zástavní právo je právem akcesorickým. Vyplyvá z toho, že zástavní právo platně vznikne na základě platné zástavní smlouvy, jen jestliže platně vznikla také pohledávka, k jejímuž zajištění má sloužit. Jestliže pohledávka, pro kterou bylo zástavní právo zřízeno, ve skutečnosti platně nevznikla (např. proto, že nedošlo k uzavření smlouvy, podle které měla pohledávka vzniknout, že je taková smlouva neplatná), není tu zástavní právo, i kdyby samotná zástavní smlouva byla bezvadná. Neexistuje-li tedy pohledávka, která má být zajištěna zástavním právem, není to důvodem neplatnosti zástavní smlouvy; tato okolnost má za následek, že podle zástavní smlouvy – ačkoliv jde o platný právní úkon a i když, jde-li o nemovitost, bylo podle ní vloženo zástavní právo do katastru nemovitostí – zástavní právo nevznikne. 2

Samo o sobě nemá zástavní právo žádný účel, jemuž by mohlo sloužit. Má toliko zajišťovací funkci a nemůže sloužit nikomu jinému než zástavnímu věřiteli. Dojde-li

ke změně tohoto subjektu, např. při postoupení pohledávky (§ 524 odst. 2), změni se i nositel oprávnění vyplývajícího ze zástavního práva a zaujme postavení svého předchůdce (postupitele), a to i co do časového pořadí zajištění. Odrazem této změny musí být pak zápis v evidenci právních vztahů k nemovitostem u příslušného katastrálního úřadu nebo v evidenci zástav vedené v Rejstříku zástav u Notářské komory České republiky. Nevyžaduje se k přechodu zástavního práva výslovného ujednání mezi dosavadním a novým věřitelem. Uvedená vazba zástavního práva a zajišťované pohledávky je odrazem akcesority, která je pro úpravu zástavního práva v českém právním řádu příznačná. Není zde přípustná tzv. vlastnická hypotéka, známá z některých cizích občanskoprávních úprav.

III. Náležitost a charakter zajišťované pohledávky

- 3 Předpokladem zajištění zástavním právem je platnost zajišťované pohledávky, jakož i její určitost, zejména co se subjektů a právního důvodu závazkověprávního vztahu týká. Smluvním zástavním právem lze zajistit i pohledávku promlčenou, na jejíž existenci se uplynutím promlčecí doby nic nezměnilo; plnění poskytnuté dlužníkem po uplynutí uvedené doby nelze požadovat zpět z titulu bezdůvodného obohacení (§ 455 odst. 1). V literatuře se objevil i názor, podle kterého lze zástavním právem zajistit i takové pohledávky, jejichž splnění se nelze domáhat u soudu s tím, že zástavní právo zřízené k zajištění takových pohledávek je třeba považovat z důvodu akcesornosti rovněž za naturální právo, které nelze u soudu úspěšně vymáhat (*Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 7*).

IV. Příslušenství pohledávky jako předmět zástavního práva

- 4 Spolu se zajišťovanou pohledávkou je přímo ze zákona zajišťováno i její příslušenství. Jsou jím jednak úroky, jednak úroky z prodlení, popřípadě poplatky z prodlení, jednak náklady spojené s jejím uplatněním (§ 121 odst. 3). Náklady soudního řízení jsou takto spolu s vlastní pohledávkou zajištěny, pokud byla v občanském soudním řízení úspěšně uplatněna jejich náhrada. Uvedené však nelze vztáhnout na smluvní pokutu sjednanou účastníky pro případ porušení smluvní povinnosti, neboť smluvní pokuta není příslušenstvím pohledávky. K úhradě smluvní pokuty prostřednictvím zástavního práva tak lze přistoupit pouze tehdy, bylo-li by to výslovně dohodnuto.

Úprava obsažená v druhé větě ustanovení § 155 odst. 1 určující, že se zástavní právo vztahuje i na příslušenství pohledávky, je do jisté míry zvláštním zákonným způsobem vzniku zástavního práva, neboť příslušenství je zástavou bez ohledu na skutečnost, zda v zástavní smlouvě (nebo při jiném způsobilém titulu vzniku zástavního práva) bylo jako zástava výslovně sjednáno, neboť tento účinek nastává ze zákona.

- 5 V souvislosti s příslušenstvím věci bývá v odborné literatuře poukazováno na praktické obtíže spojené se skutečností, že příslušenství je jinak samostatnou věcí, a může tak být předmětem právních vztahů. Současně však může mít povahu věci určené vlastníkem k trvalému užívání s věcí hlavní. Vedle výhrady vůči tomu, že platná občanskoprávní úprava zná pouze tzv. umělé příslušenství a pomíjí příslušenství přirozené, je zdůrazňováno, že problémy působí dvojí právní režim věcí movitých ve smyslu představujícím jednou příslušenství věci hlavní – nemovitosti a jednou zcela samostatnou věc. Literatura proto dospívá k závěru, že zřejmě nelze vyloučit, aby samostatně movité věci, které jsou jinak příslušenstvím věci hlavní – nemovité, byly samostatně dány do zástavy způsobem, kdy jsou nejprve zastaveny věci movité, nikoliv sama nemovitost. Dojde-li u takových věcí k platnému vzniku zástavního práva, vzniká problém při posouzení, jak

postupovat při realizaci takového zástavního práva v exekuci, ale také při posouzení jeho pořadí (*Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 7).*

V. Změny týkající se zástavní pohledávky

Není výjimkou, že v průběhu existujícího zajištění zástavním právem dochází ke změnám v obsahu zástavních pohledávek. Jde-li o změnu obsahu pohledávky formou tzv. kumulativní novace [516], nemá to na trvání zástavního práva žádný vliv. Došlo-li však k dohodě beze změny obsahu zástavní smlouvy, je pohledávka podle převládajícího názoru zajištěna pouze v původním rozsahu. 6

Občanským zákoníkem není řešena otázka trvání zajištění při uzavření dohody o narovnání týkající se zástavní pohledávky. Protože narovnáním dochází k zániku dosavadního závazku a jeho nahrazení závazkem novým, převládá v literatuře názor, podle kterého se zánikem pohledávky zaniká i zástavní právo ji zajišťující, čímž ovšem není dotčena možnost uzavřít zástavní smlouvu zajišťující pohledávku, která vyplývá z narovnání.

K odst. 2:

I. Zajištění nepeněžitě pohledávky

Vedle peněžitě pohledávky může být zástavním právem zajištěna i pohledávka nepeněžitá (např. pohledávka výpůjčitele na vrácení věci), ta ovšem jen za předpokladu, že plnění, které je jejím obsahem, lze podle jeho povahy přeměnit na náhradní, a to v peněžní podobě. Jedná-li se o zajištění nepeněžitých pohledávek, nezajišťuje zástavní právo poskytnutí stanoveného nepeněžitě plnění, ale zástavní právo zajišťuje až do výše ocenění tohoto nepeněžitě plnění provedeného v době vzniku zástavního práva pouze peněžitě plnění, které věřiteli přísluší, dojde-li ze strany dlužníka k porušení jeho závazku (nárok na náhradu škody, vydání bezdůvodného obohacení, zaplacení smluvní pokuty apod.). 7

Zatímco u peněžní pohledávky je rozsah zajištění, ponechá-li se stranou její příslušenství, jasně vyjádřen odpovídající částkou, u nepeněžitě pohledávky si lze učinit představu o výši náhradního plnění v penězích podle obvyklé, tj. srovnatelné ceny za obdobná plnění v době vzniku zástavního práva. Neznamená to však, že by již předem při vzniku zástavního práva k zajištění nepeněžní pohledávky patřilo stanovení výše náhradního plnění k obsahovým složkám smluvního ujednání o zástavním právu, nicméně lze zřejmě považovat za správný názor, podle kterého by peněžitě ocenění v určité podobě ve smlouvě být mělo.

K odst. 3:

I. Zajištění podmíněných a v budoucnu vzniklých pohledávek – obecně

Požadavek akcesority, jinak příznačný pro institut zástavního práva, je odsouván, i když jen prozatím, do pozadí, dochází-li k zajištění pohledávky, která má v budoucnu teprve vzniknout, anebo pohledávky, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky. Jde tu v podstatě o pohledávku samu o sobě, které v době vzniku zástavního práva chybí její, jinak nepostradatelný, protějšek v podobě povinnosti či dluhu. Lze si klást otázku, zda v té době jde v pravém slova smyslu o pohledávku, nejde-li o jakýsi čekatelský závazek dostát závazku ze slibu učiněného budoucím věřitelem. 8

I když připuštění uvedené možnosti může vést k zamyšlení, nelze upřít právní úpravě v tomto směru její užitečnost a životnost. Hospodářské potřeby si ji vynucují. Má své uplatnění při poskytnutí účelového úvěru (např. k výstavbě objektu, jehož čerpání je vázáno jen na takové náklady). Požadavek právní jistoty si v takovém případě vynucuje, aby rozsah prostředků, které by mohly být z uvedeného zdroje čerpány, byl limitován, a to jak v zájmu věřitele, tak v zájmu dlužníka. Poskytnutá plnění jsou zástavoprávně zajištěná a jen do této výše mohou být vymáhána realizací zástavního práva.

II. Zajištění podmíněných pohledávek

- 9 Za podmíněnou pohledávku je třeba považovat takovou pohledávku, jejíž vznik je vázán na splnění odkládací podmínky. Praktickým příkladem pohledávky, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky, mohou být tzv. zajišťovací zástavní práva, při nichž dochází k zajištění případných pohledávek, jejichž vznik je závislý na budoucí nejisté události.

V mezidobí od vzniku zástavního práva do vzniku dlužníkovu závazku jde sice o zajištění pohledávky, ale bez úkojného práva ze zástavy. Zástavnímu právu ani v té době nelze upírat jisté účinky. Tak např. jeho existence opravňuje zástavního věřitele mít movitou zástavu ve své moci (detenci). Pořadí takto zajištěné budoucí pohledávky v konkurenci s jinými zástavními věřiteli, jejichž pohledávky jsou zajištěny na téže zástavě, se řídí dobou, kdy uvedené zástavní právo, byť s blanketní pohledávkou, vzniklo, a nikoli dobou, kdy ze strany věřitele dojde k plnění a jemu odpovídajícímu závazku dlužníka splnit řádně a včas své povinnosti vůči věřiteli.

Zástavní právo zajišťující pohledávku, která má v budoucnu vzniknout, anebo pohledávku, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky, zanikne, zmaří-li se podmínka, na níž je vznik pohledávky závislý, anebo se ukáže, že budoucí pohledávka nemůže vzniknout.

III. Zajištění v budoucnu vzniklých pohledávek

- 10 Zajištění v budoucnu vzniklých pohledávek činí v praxi určité obtíže tam, kde se jedná o smlouvy s reálným charakterem, např. u smlouvy o půjčce, kde se zajišťuje budoucí pohledávka v situaci, kdy po sjednání zajištění je poskytnuta půjčka. Označení takto zajištěné pohledávky není rozhodné, má být označena tak, že zajišťuje závazek z půjčky a označuje se jako pohledávka z půjčky, nikoliv jako zajištění závazku poskytnout půjčku.

K odst. 4:

I. Maximální zástavní právo

- 11 Ustanovení o tom, že zástavním právem mohou být do sjednané výše zajištěny i pohledávky určitého druhu, které zástavnímu věřiteli vůči dlužníkovi budou vznikat v určité době, zahrnuté do čtvrtého odstavce, odpovídá s určitými stylistickými obměnami zrušenému ustanovení § 299 odst. 1 ObchZ. Na rozdíl od pohledávek, o nichž se jedná v třetím odstavci, i zde má zákon na zřeteli pohledávky v budoucnosti vznikající, tentokrát se však pozornost nezaměřuje na pohledávku jedinou, ale na celou množinu pohledávek mezi týmiž subjekty s limitujícím kritériem jednak co do časového rozpětí, v němž pohledávky mohou vznikat, jednak co do jejich druhu, tj. předmětu plnění, jednak co do úhrnné výše. Lze mít za to, že uvedená právní úprava se může uplatnit také při vedení tzv. kontokorentního účtu, v němž se odrážejí závazky ze smlouvy o vedení běžného účtu a ze smlouvy o poskytnutí úvěru.

Uvedené ustanovení bývá někdy v literatuře označováno jako tzv. maximální zástavní právo a jeho smyslem je úspora jednání dlužníka a věřitele při opakování jejich závazkových vztahů, aby nebylo nutno jednat v každém konkrétním případě o sjednání zajištění formou zástavního práva; jedná se o tzv. rámcovou zástavní smlouvu pro všechny pohledávky určitého druhu v určité době se stanovením zajištění do určité výše. Část literatury se kloní k závěru, že zajištění do určité výše není podmínkou při sjednání tohoto zástavního práva, druhá část zastává názor, že podmínky využití takového zástavního práva jsou omezeny kumulativně stanovenými požadavky: a) určením pohledávek určitého druhu, b) stanovením výše zajištění, c) vymezením doby trvání zajištění. Konečné řešení pro právní praxi tak zřejmě přinese až judikatura.

K odst. 5:

I. Zajištění nároků z odstoupení od smlouvy

Právní úprava zahrnutá do pátého odstavce, nově upraveného zákonem č. 317/2000 Sb., 12
odstraňuje pochybnosti, při nichž se upíralo zajištění zástavním právem nároku na vrácení přijatého plnění dlužníkem, když jeho zaviněním věřitel od smlouvy odstoupil.

Uvedené ustanovení dopadá na nároky z odstoupení od smlouvy a zajišťuje nárok na vydání bezdůvodného obohacení při odstoupení od smlouvy nebo jiný nárok vzniklý při odstoupení. Nedopadá však na zajištění nároků z neplatné smlouvy, ale jen na nároky založené odstoupením od smlouvy.

Typickým případem výskytu transformace zajištění zástavním právem z původní pohledávky na pohledávku vyplývající pro věřitele z odstoupení od smlouvy je úprava v § 506 ObchZ. Z uvedeného ustanovení vyplývá, že je-li dlužník v prodlení s vrácením více než dvou splátek nebo jedné splátky po dobu delší než tři měsíce, je věřitel oprávněn od smlouvy odstoupit a požadovat, aby dlužník vrátil dlužnou částku s úroky. Z druhé věty citovaného ustanovení rovněž vyplývá, že „odstoupení věřitele od smlouvy nemá vliv na zajištění závazků z této smlouvy“.

Z judikatury:

I. Neexistence zajišťované pohledávky

SJ, 2002, č. 5 – NS sp. zn. 21 Cdo 957/2001: Zástavní smlouva není neplatná jen proto, že nevznikla pohledávka, kterou má zajišťovat zástavní právo založené na této smlouvě. I když je zástavní smlouva platným právním úkonem, zástavní právo nevznikne, jestliže nevznikla pohledávka, kterou má zástavní právo zajišťovat.

II. Zajištění budoucích pohledávek

SJ, 2004, č. 6 – NS sp. zn. 21 Cdo 2217/2003: Zástavní právo může být zřízeno nejen k zajištění pohledávky, která již vznikla, ale také za účelem zabezpečení pohledávky, která má vzniknout teprve v budoucnu nebo jejíž vznik je vázán na splnění podmínky podle ustanovení § 36 odst. 2 věty první obč. zák. Pohledávkou, která vznikne v budoucnu, se rozumí pohledávka, jež bude založena na základě smlouvy uzavřené na základě smlouvy o smlouvě budoucí (§ 50a obč. zák.), popřípadě podle jiného ujednání (dohody, smlouvy) účastníků, jež obsahuje závazek zřídit určitou pohledávku v budoucnosti.

SJ, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 29 Odo 1014/2003: Při určení zajišťované pohledávky v zástavní smlouvě není třeba rozlišovat, zda jde o pohledávku již existující nebo budoucí.

Úprava obsažená v ustanovení § 299 odst. 1 obch. zák., ve znění účinném do 31. prosince 2000, nevylučovala použití ustanovení § 151b odst. 5 obč. zák., ve znění účinném do 31. prosince 2000, pro obchodní závazkové vztahy.

Je-li budoucí pohledávka zajištěna zástavním právem k nemovitostem, vzniká zástavní právo již dnem vkladu do katastru nemovitostí; realizační funkce zástavního práva se však prosadí teprve dnem, kdy vznikne budoucí (v zástavní smlouvě označená) zajišťovaná pohledávka.

III. Zajištění nároků při odstoupení od smlouvy

R 15/2001: Odstoupí-li věřitel od smlouvy o úvěru podle ustanovení § 506 obch. zák. a je-li proto oprávněn požadovat, aby mu dlužník vrátil dlužnou částku s úroky, je zástavním právem, zřízeným k zajištění závazků ze smlouvy o úvěru, zajištěn též závazek dlužníka vrátit věřiteli požadovanou dlužnou částku s úroky.

Sou R NS č. C 3369 – NS sp. zn. 21 Cdo 2952/2004: Zástavním právem jsou zajištěny i nároky zástavního věřitele z odstoupení od smlouvy, na jejímž základě vznikla zajištěná pohledávka.

NS SR sp. zn. 4 Obo 102/99: Ak bola pohľadávka veriteľa vyplývajúca zo zmluvy o úvere zabezpečená záložným právom, odstúpením veriteľa od zmluvy o úvere záväzok záložného dlžníka nezanikol.

§ 156 [Vznik zástavního práva – obecně]

(1) Zástavní právo vzniká na základě písemné smlouvy (§ 552) nebo rozhodnutí soudu o schválení dohody o vypořádání dědictví. Za podmínek stanovených zákonem může zástavní právo vzniknout na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu. Zástavní právo může vzniknout také ze zákona.

(2) Zástavní smlouva musí obsahovat označení zástavy a pohledávky, kterou zástava zajišťuje.

(3) Jsou-li zástavou nemovité věci, které se neevidují v katastru nemovitostí, věci hromadné, soubory věcí nebo movité věci, k nimž má zástavní právo vzniknout, aniž by byly odevzdány zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě (§ 157 odst. 2 a 3), musí být zástavní smlouva sepsána ve formě notářského zápisu.

Související ustanovení: § 49a, 175, 455, 482, 552, 672

Související předpisy: § 338b až 338e OSŘ; § 5 odst. 2, § 535, 608, 628, 707 ObchZ, § 40 až 42 CenP; § 72 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků; § 1, 2 ZáPrNe, § 35b NotŘ; zák. č. 13/1993 Sb., celní zákon; § 15 BytZ; § 10 odst. 1 PřStPoz

Z literatury: Baudyš, P. K daňovému zástavnímu právu. PR, 2002, č. 2, s. 92 a 93; Baudyš, P. Zástavní právo správce daně. PR, 2001, č. 2, s. 73 až 75; Breburda, J. Zákonné zástavní právo finančního úřadu. PRá, 2000, č. 2, s. 28 až 30; Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 1997; Cinkajzl, V. Výklad k zákonnému zástavnímu právu. DHK, 1998, č. 18, s. 327n; Cinkajzl, V. Zákonné zástavní právo. DHK, 1998, č. 14 a 15, s. 260; Čvančara, P. Zákonné zástavní právo u nemovitostí. PR, 1997, č. 2, s. 74 až 77; Holeyšovský, M. Zástavní právo, ručení, bankovní záruka a ostatní zajišťovací prostředky v podnikatelské, bankovní a právní praxi. Praha : Newsletter, 1995, s. 65; Doubrava, M. Zástavní právo k předmětu leasingu – automobilu jako zajištění pohledávky. BA, 1998, č. 5, s. 30; Elek, Š. Vznik smluvního zástavního práva k movitým věcem. PRá, 1999, č. 1, s. 1; Eliáš, K. Několik poznámek k zástavnímu právu (vybrané problémy). PPP, 1995, č. 7 a 8, s. 6n.; Faldyna, F. K realizaci zástavního práva k nemovitostem v exekučním řízení. Právo a podnikání, 1998, č. 5, s. 2; Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 349n.; Fiala, J. Recenze publikace Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. PR, 1999, č. 3, s. 149; Fiala, J. Nad další změnou v právní regulaci zástavního práva (záměry a realita). ADN, 2001, č. 5 a 6, s. 95; Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 173n.; Fiala, J. a kol. Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 139; Fiala, J. Plní zástavní právo svoje funkce? PZ, 1999, říjen, s. 4 a 5; Grulich, T. Vybrané druhy movitých věcí a zástavní právo. PRá, 1998, č. 7, s. 5; Hájková H. Zástavní smlouva k věci movité. PRá, 2006, č. 3, s. 71 a 72; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 401 až 404; Chmelík, M. Zástavní právo správce daně na pokračování. PR, 2001, č. 12, s. 602 až 604; Ježek, I. Klady a zápory současné úpravy zástavního práva. PPP, 1998, č. 2, s. 35; Janečka, J., Manišová, V. Vznik zástavního práva k motorovému vozidlu zápisem do technického průkazu vozidla. PPP, 1997, č. 12, s. 32; Kozel, R. Soudní výrok rozhodnutí na nemovitosti. PRá, 1996, č. 10; Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné.

Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 443n.; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 496n.; *Liška, P.* Několik poznámek k rejstříku zástav. ADN, 2001, č. 5 a 6, s. 101; *Matějková, M.* Smluvní zástavní právo k věci movité a nemovité. PRÁ, 1998, č. 11, s. 5; *Nedorost, L.* K neplatnosti zástavních smluv. PRÁ, 2001, č. 1, s. 19 a 20; *Nesnídal, J.* Zástavní právo. PRÁ, 2002, č. 3, s. 20; *Němec, J.* „Ochrana“ zájemců o nemovitosti. PRÁ, 2000, č. 3, s. 34 a 35; *Pejšek, V.* Zástavní právo k věcem movitým. PRÁ, 2002, č. 6, s. 22 až 24; *Salvová, Z., Zbranková, R.* Zajištění budoucích pohledávek smluvním zástavním právem. Právo a podnikání, 1999, č. 2, s. 2.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Způsoby vzniku zástavního práva – obecně	1–2
II. Smluvní zástavní právo	3
1. <i>Titul a modus</i>	3
2. <i>Zástavní smlouva</i>	4–5
III. Rozhodnutí soudu o schválení dohody o vypořádání dědictví	6
IV. Rozhodnutí soudu nebo správního úřadu	7–9
V. Zákonné zástavní právo	10–11

K odst. 2:

I. Náležitosti zástavní smlouvy	12
---------------------------------------	----

K odst. 3:

I. Zástavní smlouva ve formě notářského zápisu	13
--	----

K odst. 1:

I. Způsoby vzniku zástavního práva – obecně

Jak vyplývá z prvního odstavce tohoto ustanovení, lze co do vzniku rozeznávat mezi zástavním právem, jehož právním důvodem je smlouva, dále zástavním právem opírajícím se o rozhodnutí soudu, ať již v podobě schválení dědické dohody o vypořádání dědictví, či rozhodnutí vydané v řízení o výkon rozhodnutí, dále o rozhodnutí správního orgánu a vedle toho zástavním právem ze zákona, totiž na základě právních skutečností, jimiž se podle zákona zakládá zástavní právo.

Uvedené případy vzniku zástavního práva bývají obvykle členěny do dvou skupin: a) dochází ke vzniku zástavního práva na základě zástavní smlouvy, jež je titulem směřujícím ke vzniku zástavního práva, přičemž k ní musí zpravidla přistoupit další právní skutečnost [157, 158], b) vznik zástavního práva pak je spojen pouze s jedinou právní skutečností. Jiné členění pak vychází z diferenciace na zástavní právo dobrovolné (smluvní zástavní právo, rozhodnutí soudu o schválení dohody o vypořádání dědictví) nebo na nucené zástavní právo (vznikající rozhodnutím příslušného orgánu nebo ze zákona).

Obecně platí, že vznik zástavního práva je v některých případech vázán na dvě fáze odrážející doktrínu o titulu (důvodu) a modu (způsobu). Tam, kde se ke vzniku zástavního práva vyžaduje splnění obou předpokladů, nevzniká zástavní právo na základě titulu, ale až kumulativním splněním obou požadavků.

Nejsou to však jen uvedené varianty vzniku zástavních práv, ale i další okolnosti opodstatňující diferenciaci zástavních práv podle povahy zástavy uvnitř jednotlivých skupin. Je to právě kumulování úpravy do jednoho ustanovení, které nutí k pojednání

o všech takto diferencovaných druzích zástavních práv společně a ztěžuje, ba dokonce znesnadňuje, pochopení základních principů typických pro jednotlivé druhy takto odlišných zástavních práv. Není tomu tak, co se týče vzniku, ale co se týče dalšího osudu právních vztahů vyplývajících z toho kterého druhu zástavního práva.

II. Smluvní zástavní právo

1. *Titul a modus*

- 3 Dochází-li k dobrovolnému vzniku zástavního práva, prosazuje se při něm nauka o titulu a modu, tj. o právním důvodu a způsobu odvozeného nabývání věcných práv vůbec, a tedy v případě věcných práv k věcem cizím, kterými jsou v této souvislosti zástavní práva. Ke vzniku zástavního práva dochází tudíž dvoufázově, přičemž v první fázi jde o zástavní smlouvu uzavřenou mezi zástavním věřitelem (osobou totožnou se subjektem, kterému patří pohledávka, o jejíž zajištění se jedná) na jedné straně a zástavcem (vlastníkem zástavy, popřípadě nositelem oprávnění k zástavě nemající podobu hmotné věci) na druhé straně. Zástavcem bývá zpravidla sám dlužník z daného závazkověprávního vztahu s věřitelem, ale může jím být i někdo jiný, který namísto osobní odpovědnosti za splnění dlužníkovy závazku, jakým je ručitel, poskytuje věřiteli v podobě zástavy bezpečnější záruku, která není závislá na proměnlivosti majetkové situace případného ručitele. Dochází takto k jakémusi věcnému, nikoli osobnímu, ručení, ve srovnání s nímž vykazuje jisté odlišnosti.

2. *Zástavní smlouva*

- 4 Zákon ke smluvnímu vzniku zástavního práva v případech, o kterých je pojednáno, vyžaduje pod sankcí neplatnosti právního úkonu písemnou formu. Je dostačující tzv. prostá písemná forma, neboť požadavek zástavní smlouvy ve formě notářského zápisu je obligatorní ve zvláštních zákonem stanovených případech.

Smluvními stranami zástavní smlouvy jsou zástavní věřitel, jenž je totožný s věřitelem zajišťované pohledávky, a zástavce, jenž se tímto způsobem zatěžuje ve svém oprávnění k předmětu zástavy. Tímto subjektem bývá zpravidla sám dlužník ze zajišťovaného závazkového vztahu, ale může jím být i osoba odlišná. Vůči takové osobě pak zástavní právo nepůsobí zajišťovací funkcí, neboť od této osoby se žádné plnění z dlužníkovy závazku vůči věřiteli neočekává, ale funkcí uhrazovací.

Podstatnými náležitostmi zástavní smlouvy jsou dále určení předmětu zástavního práva (zástavy) a pohledávky, kterou zabezpečuje, přičemž pod sankcí absolutní neplatnosti je stanovena písemná forma zástavní smlouvy. V souvislosti s formou zástavní smlouvy je třeba poukázat na skutečnost, že písemná forma se uplatní vždy, kde je předmětem zástavy nemovitost, neboť bez písemné smlouvy nelze dosáhnout ani vkladu do katastru nemovitostí. U jiných zástav je nutno přihlídnout ke skutečnosti, že podle ustanovení § 455 odst. 1 se za bezdůvodné obohacení nepovažuje, bylo-li přijato plnění dluhu neplatného jen pro nedostatek formy. I když je smlouva pro nedodržení předepsané písemné formy neplatná, plnění dlužníka na základě této smlouvy nezakládá u věřitele jeho bezdůvodné obohacení, které by byl nucen vrátit. Věřitel se sice nemůže domáhat plnění z neplatného právního úkonu, ale je-li podle něj plněno, není povinen přijaté plnění vrátit.

- 5 V literatuře se objevil názor, že tyto závěry je možno uplatnit i na poměry ze zástavní smlouvy, když dluhem ze zástavní smlouvy, v níž je zástavou movitá věc, je třeba chápat závazek zástavce odevzdat (zpravidla) zástavnímu věřiteli zastavenou věc

(tam, kde zástavní právo vzniká odevzdáním věci). Podle tohoto pojetí pak zástavní právo vzniká platně i tehdy, jestliže zástavní smlouva byla uzavřena jen ústně, avšak zástavce odevzdal věc zástavnímu věřiteli, který tak přijal plnění dluhu neplatné jen pro nedostatek písemné formy; přijaté plnění se pak nepovažuje za bezdůvodné obohacení, a zástavní věřitel tak není povinen zástavu vrátit a zástavce se nemůže domáhat jejího vydání. Za bezdůvodné obohacení pak nelze považovat ani případ, kdy je zástava prodána a z výtěžku je uspokojena pohledávka zástavního věřitele (*Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 9 a 10*). Tento názor však v literatuře nebývá zdaleka přijímán jako nesporný a naopak část doktríny proti němu velmi výrazně vystupuje.

Samotná zástavní smlouva představuje nezbytný předpoklad dosažení účelu, který je jí sledován, ale ke vzniku zástavního práva dochází až na základě právních skutečností uvedených v ustanovení § 157. V případě zástavní smlouvy se jedná o „reálný“ kontrakt (*pignus*), u kterého těžiště spočívá v tom, že se zástava dostane do detence zástavního věřitele, popřípadě třetí osoby nebo že se zatížení vlastníka nebo oprávněného ze zástavy *foro publico* uvede ve všeobecnou známost. I přes faktické důsledky zatížení zástavce nepatří k náležitostem písemného projevu vůle účastníků zástavní smlouvy úřední ověření pravosti podpisů těchto osob, a to ani při nezbytnosti vkladu do katastru nemovitostí (§ 37 odst. 6 vyhlášky č. 26/2007 Sb.).

III. Rozhodnutí soudu o schválení dohody o vypořádání dědictví

Dalším právním důvodem vzniku zástavního práva může být soudem schválená dohoda o vypořádání dědictví [482]. Tento způsob vzniku zástavního práva v sobě kombinuje smlouvu a rozhodovací akt, kde převažuje rozhodovací princip; nemůže se však vztahovat na majetek a pohledávky stojící mimo dědictví. Dědická dohoda může být uzavřena pouze před notářem jako soudním komisařem, jenž je pověřen soudem k provedení úkonů v řízení o dědictví nebo před soudem projednávajícím dědictví. Je však důležité zdůraznit, že dohoda o vypořádání dědictví se může týkat pouze majetku patřícího zůstaviteli a nelze jí zasahovat do poměrů třetích osob; zástavní právo tak může být v ní zřízeno jen ve prospěch pohledávky vzniklé ve prospěch některého z dědiců z této dohody. I tato dohoda pak musí analogicky obsahovat vymezení předmětu zástavního práva a pohledávku, kterou zástavní právo zajišťuje.

Základním předpokladem výskytu takto založeného zástavního práva je ingerence soudu při nabývání dědictví, podávající se z obligatornosti řízení o dědictví. K němu v dané souvislosti musí přistoupit další zjištění, že zůstavitel zanechal objekt způsobilý být zástavou a že jako nabyvatelé dědictví přicházejí v úvahu nejméně dva, popřípadě i více dědiců. Rozhodným dalším faktorem musí být vůle dědiců uzavřít v rámci řízení dohodu o vypořádání dědictví a předejít tak případným kolizím mezi nimi, které by mohly vzejít ze spoluvlastnického vztahu k jednotlivým věcem z dědictví. Dojde-li mezi nimi k dohodě, že děděná věc, zpravidla to bývá nemovitost, případně jen jednomu z nich s povinností vyplatit podíly ustupujících dědiců v penězích, mohou být pohledávky spoludědiců zajištěny zástavními právy na děděné nemovitosti, nelze-li očekávat, že by je přejímatel mohl ihned vyplatit.

Sama dohoda by však nemohla mít právní účinky zástavní smlouvy shora uvedené. Tyto účinky jsou podmíněny rozhodnutím soudu, u něhož se vede řízení o dědictví, kterým se dohoda schvaluje, neodporuje-li zákonu nebo dobrým mravům. Někaký další právní úkon, kterým by se měly dovršit hmotněprávní účinky pro vznik zástavního práva, zde nepřichází v úvahu.

IV. Rozhodnutí soudu nebo správního úřadu

- 7 Vznik zástavního práva založený rozhodnutím soudu nebo správního orgánu předpokládá bezvýjimečné výhradní zákonné zmocnění. Jestliže ve srovnání s dosavadním textem se v novelovaném znění v souvislosti se vznikem zástavního práva na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu uvádí, že se tak má stát za podmínek stanovených zákonem, má tím být nepochybně vyjádřeno, že v příslušném zákoně musí být výslovná opora pro takový autoritativní vznik zástavního práva, jinak by takovými akty k tomuto způsobu zajištění pohledávky nemohlo docházet.
- 8 Případem soudního rozhodnutí, na němž je závislý vznik zástavního práva, je zřízení soudcovského zástavního práva podle § 338b až 338e OSŘ. Při tomto zástavním právu jde už *verbis expressis* toliko o zástavu k nemovitostem. Může dojít svého uplatnění jen v řízení o výkon rozhodnutí ukládajícího zaplacení peněžitě částky, ale jen za předpokladu, že oprávněný, tj. vymáhající věřitel, tento způsob výkonu rozhodnutí navrhne. Zvláštností v tomto případě je to, že se takto zástavním právem zajišťuje již vykonatelná pohledávka podložená exekucním titulem, takže v tomto stadiu jde již o pendentní povinnost dlužníka uspokojit dluh věřitele. Do popředí se při tomto druhu zástavního práva dostává místo zajišťovací funkce, která u jiných druhů zástav je primární, funkce uhrazovací.

Zřízením tohoto zástavního práva se zástavnímu věřiteli zajišťuje pořadí pro případ, kdyby se zpeněžení zástavy dožadovali další věřitelé, jakož i možnost kdykoli se domoci vlastního výkonu prodejem nemovité zástavy. Uvedený druh zástavního práva bývá označován jako soudcovské zástavní právo, v dřívějších právních úpravách exekucní zástavní právo.

- 9 Zástavní právo založené rozhodnutím správního úřadu je v podstatě reflexem zákonného zástavního práva typickým pro zajištění daňových pohledávek a jejich příslušenství. Toto zatížení může postihovat v podstatě všechny majetkové hodnoty náležející daňovému dlužníku nebo ručiteli (§ 72 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů). Do 31. 12. 2000 vznikalo *ex lege* a správce daně určoval rozsah postižení; právní úprava s účinností od 1. 1. 2001 tento princip opustila, když zástavní právo se řídí občanským zákoníkem a zřizuje je správce daně. Nezbytným úkonem pro určení konkrétních hodnot, kterých se uvedené zajištění týká, je rozhodnutí správce daně. Bez tohoto rozhodnutí, kterému se tak dostává konstitutivní, pravotvorné povahy, není myslitelné zatížení majetku poplatníka (§ 160 odst. 1). Pořadí pro případ uspokojení více zástavních práv z téže zástavy se řídí dnem nabytí právní moci takového rozhodnutí.

Anomálií příznačnou pro tento druh zástavního práva je skutečnost, že k jeho vzniku dochází až v době, kdy zajišťovaná pohledávka je vymahatelná správní nebo soudní exekucí. Zástavní právo má zde povahu zajišťovací, obdobnou soudcovskému zástavnímu právu, vytvářející tlak na dlužníka, aby alespoň dodatečně závazek splnil, když tak neučinil nejpozději do doby splatnosti pohledávky.

Nejedná se však o jediný případ vzniku zástavního práva rozhodnutím správního orgánu, z dalších případů sem můžeme zařadit např. celní zástavní právo sloužící k zajištění celní pohledávky nebo zástavní právo v režimu zákona č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociální zabezpečení, který upravuje zástavní právo v ustanovení § 104i; toto zástavní právo se pak vztahuje k dluhům na pojistném a penále.

V. Zákonné zástavní právo

- 10 Tento způsob vzniku zástavního práva přichází do úvahy tam, kde zákon výslovně stanoví, že věci nebo hodnoty jsou zatíženy bez dalšího nutného rozhodnutí. Vznik

zástavního práva tímto způsobem je typický pro zvláštní právní předpisy. Takto vzniklé zástavní právo má obvykle přednostní charakter a svou povahou se blíží zadržovacímu právu v tom, že zatížené věci či hodnoty má zpravidla věřitel u sebe. Zákonné zástavní právo tak vzniká naplněním předpokladů požadovaných zákonem, takže nelze u něj hovořit o titulu ani modu zástavního práva.

Ryzím zákonným zástavním právem je zástavní právo, kterým jsou bezprostředně jmenovitě v zákoně označené věci. Tak je tomu např. podle § 672 týkajícího se zajištění nájemného zástavním právem k movitým věcem, které jsou na pronajaté věci a patří nájemci nebo osobám, které s ním žijí ve společné domácnosti, s výjimkou věcí vyloučených z výkonu rozhodnutí.

Sem patří také zákonné zástavní právo k jednotce vlastníků všech jednotek pro neskládání zálohy některým z nich na náklady spojené se správou domu a pozemku, jestliže takové pohledávky vlastníků jednotek spolu s uložením povinnosti je splnit mají oporu v pravomocném rozhodnutí soudu (srov. § 15 BytZ).

Případem zákonného zástavního práva je také právo skladovatele na skladovaných věcech k zajištění jeho nároků (§ 535 ObchZ), patří sem i zákonné zástavní právo dopravce k zásilce k zajištění jeho nároků (§ 628 ObchZ), přičemž obchodní zákoník upravuje zákonné zástavní právo ještě ve dvou dalších případech (§ 608, 707 ObchZ). Také schovatel ze smlouvy o úschově cenných papírů má k zajištění svých práv z této smlouvy zástavní právo k uloženému listinnému cennému papíru (§ 34 odst. 10 CenP).

Ojedinelým případem vzniku zástavního práva ze zákona je zatížení převáděné nemovitosti pro nedoplatek kupní ceny vyvolaný uskutečněním převodu (§ 10 odst. 1 PrStPoz, ve znění zák. č. 253/2001 Sb.).

K odst. 2:

I. Náležitosti zástavní smlouvy

Vymezením podstatných náležitostí zástavní smlouvy zákon směřuje k určitosti projevů vůle tak, aby nemohlo docházet k pochybnostem o tom, jaká pohledávka je zajištěna a co představuje předmět zajištění. Obsahem zástavní smlouvy je závazek zástavce dát zástavnímu věřiteli určitou věc nebo jiný objekt do zástavy za účelem zajištění jeho pohledávky. Z tohoto smluvního ujednání vyplývá pro zástavního věřitele vynutitelný nárok na provedení úkonu vůči zástavci, nezbytného k dosažení věcněprávních účinků smlouvy.

K obsahovým náležitostem zástavní smlouvy patří přesné označení předmětu, který se má stát zástavou, jakož i zajišťované pohledávky. Ve vztahu k předmětu zástavy platí, že jde-li o nemovitost, musí označení nemovitosti vyhovovat tzv. katastrálnímu předpisům (§ 5 odst. 1 KatZ a prováděcím předpisům), ve vztahu k movitým věcem je zřejmé na ústupu názor, podle kterého musí být označena movitá věc tak, aby bylo zřejmé její zastavení. Tento požadavek bývá shledáván nepřiměřeným s tím, že zastavení musí být patrné v poměrech zástavního dlužníka.

Ve vztahu k označení pohledávky ji lze považovat za dostatečně označenou, jestliže obsahuje identifikaci subjektů závazkověprávního vztahu, z něhož vzešla daná pohledávka a povinnost dlužníka ji splnit, dále právní důvod a doby jejího vzniku (mezi těmiž subjekty může ze stejného právního důvodu vznikat více závazků, z nichž zástavním právem je zatěžován jen některý z nich), případně též její výši v době uzavření zástavní smlouvy. Z požadavku na určitost zajišťované pohledávky totiž také vyplývá i potře-

ba údaje o její výši, která odpovídá skutečnému rozsahu dlužnickovy povinnosti vůči věřiteli, nejde-li o případ, který mají na zřeteli ustanovení § 155 odst. 3, popř. i odst. 4 a 5, v němž přichází v úvahu jen údaj o výši případné budoucí pohledávky, do které může být zástavním právem zajištěna. Judikatura ve vztahu k náležitostem řádného označení pohledávky vymezila, že tento požadavek lze mít za splněný, je-li v zástavní smlouvě pohledávka charakterizována zejména vymezením předmětu plnění, osoby věřitele a osobního dlužníka, případně právního důvodu, a to natolik nepochybně, aby bylo zjištěné, jaká pohledávka je předmětem zajištění a aby ji nebylo možno zaměnit s pohledávkou jinou (R 14/2007).

K odst. 3:

I. Zástavní smlouva ve formě notářského zápisu

- 13** Uvedené zákonné ustanovení vyžaduje obligatorní sepis zástavní smlouvy ve formě notářského zápisu u tam uvedených věcí, přičemž modem je v daném případě zápis do Rejstříku zástav vedeného Notářskou komorou České republiky, což zajišťuje notář bezodkladně po uzavření zástavní smlouvy.

Dosavadní text tohoto ustanovení byl o třetí odstavce rozšířen od 1. 1. 2002. Tato zpřísněná forma byla zavedena pro vznik zástavního práva v případech odpovídajících povaze zvláštního druhu zástav, jakými jsou věci hromadné, soubor věcí, popřípadě nemovité stavby, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, a dále pak u movitých věcí, které i po vzniku zástavního práva k nim zůstávají v držení a užívání zástavce [158]. Změna souvisí se zavedením bezprecedentního způsobu zřízení zástavní smlouvy formou notářského zápisu a s navazující evidencí některých zástav v Rejstříku zástav vedeném Notářskou komorou České republiky (srov. § 35b NotŘ), přičemž zákonnou intencí při zavedení tohoto způsobu zřízení zástavního práva bylo neodejmout zástavci hospodářské využití věcí, které i po vzniku zástavního práva k nim zůstávají v držení a užívání zástavce. Mezi případy uváděnými v tomto odstavci je třeba však činit zásadní rozdíl podle toho, u kterého druhu zástav, popřípadě za jakých podmínek shora uvedený postup může přicházet v úvahu.

Dosavadní způsob vzniku zástavního práva zůstává i po uvedené změně zachován u movitých věcí, to znamená věci jednotlivě určených, u nichž ke vzniku zástavního práva na základě zástavní smlouvy bude docházet tím, že věc převezme do své detence zástavní věřitel nebo že se detentorem této věci stane třetí osoba zavázaná ze vzniklého schovatelského vztahu oběma smluvním stranám. Zmiňovaná změna se přirozeně nedotýká vzniku zástavních práv k nemovitým věcem, které jsou předmětem evidence v katastru nemovitostí. Zde dovršující právní skutečností vedoucí ke vzniku zástavního práva na základě zástavní smlouvy zůstává vklad.

Zákonodárnou intencí bylo zdokonalit způsob vzniku a evidence zástavního práva k movitým věcem, mají-li i po vzniku tohoto zatížení zůstávat v držení zástavce (zástavního dlužníka). Označování takových movitých věcí viditelným znamením provedeným za účasti zástavního věřitele nepřichází jako nespolehlivý způsob publicity napříště již v úvahu. Odpadá dále i vyznačení zástavního práva k věci v listině osvědčující vlastnictví věci, bez níž by nešlo s věcí nakládat nebo ji používat. Byl to doposud nedorozšířený problém týkající se zástavního práva zejména k motorovým vozidlům.

Z povahy majetkové hodnoty, jejíž zatížení zástavním právem má sloužit k zajištění pohledávky zástavního věřitele, vyplývá notářský přímus ke zřízení zástavní smlouvy notářským zápisem spojeným s evidencí v Rejstříku zástav u věcí hromadných, k nimž se ve smyslu § 5 odst. 2 ObchZ řadí i podnik přes nejednotnost režimu nakládání s jeho

jednotlivými složkami (srov. § 5 odst. 2 větu třetí ObchZ). Týká se to dále i souboru věcí, jakými jsou např. sklad zboží, stádo dobytka, knihovna, sbírka mincí aj.

Kapitolu samu o sobě v této souvislosti představují nemovité věci, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí. K těm by mohlo vznikat zástavní právo jen zástavní smlouvou ve formě notářského zápisu spojeného s evidencí v Rejstříku zástav. Východiskem pro rozlišení nemovitých věcí, které jsou, či nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, jsou ustanovení § 133 odst. 2, 3, na která navazují ustanovení § 2 odst. 1 písm. b), d), e), odst. 2, jakož i ustanovení § 27 písm. k), l) KatZ. Jestliže podle ustanovení § 2 odst. 2 KatZ se v katastru nemovitostí neevidují drobné stavby, nemělo by to v dané souvislosti znamenat, že by neměly co do převodu vlastnictví k nim nebo zatížení věcnými právy, zvláště pak zástavním právem, sdílet právní osud hlavní věci, jejíž jsou příslušenstvím (stavby hlavní, pozemku).

Co se týče staveb, mohou být samostatnou věcí a tím i předmětem občanskoprávních vztahů, dostoupí-li úrovně tzv. rozestavěné budovy podle § 27 písm. l) KatZ, kdy k nim teprve mohou vznikat vlastnická a jiná věcná práva, popřípadě odlišná od právního režimu k pozemku, jehož jsou do této doby fyzickou, jakož i právní součástí. Podobně [119] nemůže být samostatnou věcí zpevněná plocha, parkoviště, živičná vrstva jako silniční povrch, tenisové hřiště aj. Není-li např. ukončená konstrukce základů určité projektované stavby samostatným předmětem ve smyslu občanskoprávním, nelze ji samostatně zatížit zástavním právem. Nic na tom nemohla změnit ani novela občanského zákoníku zákonem č. 317/2001 Sb. Nápravu si lze slibovat až od přijetí přirozené zásady superficies solo cedit v připravované kodifikaci občanského zákoníku.

Notářský zápis doprovázený vyznačením evidence zástavního práva v Rejstříku zástav, vedeném Notářskou komorou České republiky, představuje *conditione sine qua non* pro vznik zástavního práva. O sepis notářského zápisu mohou účastníci požádat kteréhokoliv notáře v České republice, nezávisle na bydlišti nebo sídle účastníků a nezávisle na povaze a lokalitě předmětu zástavy. V Rejstříku zástav se jedná o centrální evidenci, o níž informace na požádání poskytne kterýkoliv notář.

Z judikatury:

I. Zástavní smlouva

R 35/1997: Listina, podmiňující ve smyslu ustanovení § 151b odst. 3 o. z. vznik zástavního práva k věci movité smlouvou, musí splňovat současně dvě podmínky – musí osvědčovat vlastnictví zástavce k předmětu zástavy a musí být nezbytná k nakládání s předmětem zástavy. Takovouto listinou není inventurní karta jako jeden z nosičů informací nezbytných v účetnictví, která má povahu především evidenčního záznamu – (poznámka : podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2000).

R 2/2004: Na určení, že je neplatná zástavní smlouva, podle níž bylo vloženo do katastru nemovitostí zástavní právo, není naléhavý právní zájem [§ 80 písm. c) o. s. ř.]. K odstranění nejistoty v právním postavení žalobce nebo k zamezení ohrožení jeho práva může v tomto případě vést pouze určení toho, zda tu zástavní právo je či není.

R 14/2007: Zástavní právo lze smlouvou o zřízení zástavního práva platně zřídit i k zajištění pohledávky vůči jen některému z více dlužníků.

Sou R NS č. C 1129 – NS sp. zn. 21 Cdo 957/2001: Neexistence pohledávky, která má být zajištěna zástavním právem, není důvodem neplatnosti uzavřené zástavní smlouvy, ale má za následek, že zástavní právo nevznikne. Zástavní smlouva není neplatná jen proto, že nevznikla pohledávka, kterou má zajišťovat zástavní právo založené na této smlouvě. I když je zástavní smlouva platným právním úkonem, zástavní právo nevznikne, jestliže nevznikla pohledávka, kterou má zástavní právo zajišťovat.

Sou R NS č. C 4368 – NS sp. zn. 29 Odo 576/2004: Právní úprava obsažená v občanském zákoníku neumožňuje, aby si zástavní věřitel a zástavní dlužník v zástavní smlouvě dohodli jiný než v zákoně uvedený právní způsob nabytí zástavního práva. Analogie s úpravou týkající se způsobu nabytí vlastnického práva není možná.

SJ, 2002, č. 5 – NS sp. zn. 21 Cdo 957/2001: Zástavní smlouva není neplatná jen proto, že nevznikla pohledávka, kterou má zajišťovat zástavní právo založené na této smlouvě. I když je zástavní smlouva platným právním úkonem, zástavní právo nevznikne, jestliže nevznikla pohledávka, kterou má zástavní právo zajišťovat.

SJ, 2004, č. 9 – NS sp. zn. 29 Odo 1157/2003: Pro vztah zástavního věřitele k zástavnímu dlužníku není rozhodné, že zástavní dlužník byl před uzavřením zástavní smlouvy uveden osobním dlužníkem v omyl (§ 49a obč. zák.) o době trvání zástavního práva.

SJ, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 29 Odo 390/2003: Nešlo-li o majetek, na který byl předložen privatizační projekt, nebo o majetek vymezený v zakládací listině státního podniku, mohl státní podnik před 1. lednem 2001 platně uzavřít smlouvu o zřízení zástavního práva k majetku státu, k němuž měl právo hospodaření, a to i bez souhlasu zakladatele.

SJ, 2007, č. 6 – NS sp. zn. 21 Cdo 736/2006: Vklad zástavního práva do katastru nemovitostí představoval podle právní úpravy účinné do 30. 6. 1996 právní způsob nabytí zástavního práva jen u nemovitostí, které byly evidovány (podléhaly evidenci) v Katastru nemovitostí České republiky. Rozestavěné budovy v katastru nemovitostí nebyly evidovány; zástavní právo k nim proto vznikalo dnem účinnosti zástavní smlouvy, který nastával dnem uzavření smlouvy, nebyl-li v ní dohodnut jinak (dnem pozdějším).

II. Zajištěná pohledávka

R 70/2006: Zástavní právo vznikne (při splnění ostatních podmínek) i tehdy, je-li jím zajištěna jen část pohledávky.

R 71/2006: Jestliže trvá zástavní právo k nemovitosti, nemůže být znovu zřízeno zástavní právo k zajištěné těžce pohledávce stejnou zástavou.

R 14/2007: Požadavek na řádnou identifikaci zajištěné pohledávky v zástavní smlouvě lze mít za splněný, je-li v zástavní smlouvě pohledávka charakterizována zejména vymezením předmětu plnění, osoby věřitele a osobního dlužníka, případně právního důvodu, a to natolik nepochybně, aby bylo zjištěné, jaká pohledávka je předmětem zajištění a aby ji nebylo možno zaměnit s pohledávkou jinou.

Sou R NS č. C 1105 – NS sp. zn. 21 Cdo 276/2001: Pohledávku, kterou zástavní právo zabezpečuje a která vznikne v budoucnu, není nutné v zástavní smlouvě označit stejným způsobem jako pohledávku, která tu je již v době uzavření zástavní smlouvy.

SJ, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 29 Odo 1014/2003: Při určení zajišťované pohledávky v zástavní smlouvě není třeba rozlišovat, zda jde o pohledávku již existující nebo budoucí. Úprava obsažená v ustanovení § 299 odst. 1 obč. zák., ve znění účinném do 31. prosince 2000, nevylučovala použití ustanovení § 151b odst. 5 obč. zák., ve znění účinném do 31. prosince 2000, pro obchodní závazkové vztahy. Je-li budoucí pohledávka zajištěna zástavním právem k nemovitostem, vzniká zástavní právo již dnem vkladu do katastru nemovitostí; realizační funkce zástavního práva se však prosadí teprve dnem, kdy vznikne budoucí (v zástavní smlouvě označená) zajišťovaná pohledávka.

NS sp. zn. 29 Odo 69/2006: Nemá-li osobní dlužník vůči zástavnímu věřiteli v době uzavření zástavní smlouvy z typově téhož titulu jinou peněžitou pohledávku těžce výše (tedy jinou pohledávku zaměnitelnou se zajišťovanou pohledávkou), pak platí, že zajišťovaná peněžitá pohledávka je v zástavní smlouvě dostatečně určité identifikována i tehdy, vymezuje-li ji jen údaj o osobě věřitele a osobního dlužníka, důvod vzniku a výše.

III. Zástava

R 56/2007: Určení příslušenství zastavované věci nepředstavuje podstatnou náležitost smlouvy o zřízení zástavního práva (zástavní smlouvy). Vzniklo-li zástavní právo k věci, vztahuje se vždy také na její příslušenství; to platí i tehdy, kdyby ve smlouvě o zřízení zástavního práva (zástavní smlouvě) provedené označení příslušenství zastavované věci bylo neurčité nebo nesrozumitelné.

IV. Zákonné zástavní právo

R 28/2007: Zástavní právo k movitým věcem podle § 672 obč. zák. nevzniká k zajištění nájemného ze smlouvy o podnájmu.

V. Zástavní právo a rozhodnutí soudu

NS SR sp. zn. 2 Obo 312/94: Ak je nárok žalobcu zabezpečený záložným právom, obvykle nebezpečie zmarenia výkonu rozhodnutia bezprostredne a reálne nehrozí, a preto spravidla nie je daný dôvod na nariadenie predbežného opatrenia.

NS SR sp. zn. 4 Obo 88/2000: Súd nemôže predbežným opatrením zriadiť záložné právo.

NS SR sp. zn. 4 Obo 21/2001: Podmienky preto, aby boli predbežným opatrením upravené pomery tak, že sa účastníkovi zakáže disponovať s nehnuteľnosťou, môžu byť splnené i vtedy, ak je nehnuteľnosť zaťažená záložným právom zriadeným v prospech tretej osoby.

Kdeže predbežné opatrenie nemá spätné účinky, nemá vplyv na existenciu nájomných vzťahov, ktoré vznikli pred vydaním predbežného opatrenia a nemôže zasiahnuť ani do práv tretích osôb.

§ 157 [Vznik zástavného práva k nemovitým a některým movitým věcem]

(1) Zástavní právo k nemovitým věcem a k bytům nebo nebytovým prostorům ve vlastnictví podle zvláštního právního předpisu vzniká vkladem do katastru nemovitostí, nestanoví-li zákon jinak.

(2) Zástavní právo k movitým věcem vzniká jejich odevzdáním zástavnímu věřiteli, nestanoví-li zákon jinak.

(3) Odevzdání movité věci zástavnímu věřiteli podle odstavce 2 může být nahrazeno jejím předáním do úschovy nebo ke skladování pro zástavního věřitele nebo pro zástavního dlužníka u třetí osoby, je-li to dohodnuto v zástavní smlouvě.

Související ustanovení: § 118, § 139 odst. 2

Související předpisy: Zák. č. 26/1964 Sb., o vnitrozemské plavbě; § 4n ZPrNe; §27 písm. a) KatZ; § 3 odst. 2 BytZ; § 10 odst. 6 zák. č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě; § 4 odst. 5, § 8 až 10 zák. č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zák. č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zák. (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění zák. č. 307/1999 Sb.

Z literatury: Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 1997; Eliáš, K. Několik poznámek k zástavnímu právu (vybrané problémy). PPP, 1995, č. 7 a 8, s. 6.; Elek, Š. Vznik smluvního zástavního práva k movitým věcem. PR, 1999, 1, s. 1 až 8; Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 358n; Fiala, J. Jednotlivé případy vzniku zástavního práva de lege lata. Časopis pro právní vědu a praxi, 2002, č. I, s. 13; Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 173n.; Fiala, J. a kol. Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 137; Grulich, T. Vybrané druhy movitých věcí a zástavní právo. PRá, 1998, č. 7, s. 5n.; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 404 a 405; Janečka, J., Manišová, V. Vznik zástavního práva k motorovému vozidlu zápisem do technického průkazu vozidla. PPP, 1997, č. 12, s. 32; Knapková, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 447 a 448; Kopáč, L., Švestka, J. Účetní záznamy a vznik zástavního práva k movitým věcem. PR, 1995, č. 8, str. 310; Kulková, R. K zástavnímu právu po novelách občanského zákoníku. PR, 2002, č. 7, s. 321; Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 449 a 450; Pejšek, V. Zástavní právo k věcem movitým. PRá, 2002, č. 6, s. 22 až 24; Smolarčuková, R. K článku „Účetní záznamy a vznik zástavního práva k movitým věcem“. PR, 1996, č. 4, s. 165 a 166.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Pojem nemovitostí	1
II. Vznik zástavního práva	2
III. Byty a nebytové prostory	3
IV. Vklad zástavního práva do katastru nemovitostí	4–5
V. Zastavení spoluvlastnického podílu	6

K odst. 2:

1. Způsob vzniku zástavního práva u movitých věcí	7
1. <i>Obecně</i>	7
2. <i>Odevzdání zástavy zástavnímu věřiteli</i>	8
3. <i>Vznik zástavního práva podle zvláštních právních předpisů</i>	9–11

K odst. 3:

1. Svěření movité věci třetí osobě jako schovatelí	12

K odst. 1:**I. Pojem nemovitostí**

- 1 V tomto ustanovení se v souvislosti se vznikem zástavního práva stává středem pozornosti nemovitost. Pojem „nemovitost“ je definován v ustanovení § 119 odst. 2, a to tak, že se jím rozumí jednak pozemky, jednak stavby spojené se zemí pevným základem. Občanský zákoník zachází s těmito pojmy jako s obecně známými, což právní jistotě v právních vztazích týkajících se těchto věcí nepřispívá. Pokud jde o pojem „pozemek“, východisko z případné nejistoty v tomto ohledu nabízí ustanovení § 27 písm. a) KatZ. Co se týče stavby, nabízelo by se hledání východiska ve stavebně-právních předpisech. Ty však pro potřeby stavebně-právního řízení nepovažovaly za potřebné podat obecnou definici „stavby“, spokojily se pouze s demonstrativním výčtem staveb, k jejichž výstavbě je třeba stavebního povolení, a těch, u kterých lze vystačit jen s ohlášením stavby.

Katastrální předpisy mohou zacházet jen s takovými nemovitostmi, které lze plošným průmětem zobrazit v měřítku katastrální mapy. Zatímco u pozemků je uvedený předpoklad dán samou povahou věci, ze staveb spojených se zemí pevným základem mohou být předmětem evidence v katastru nemovitostí jen některé z nich. Jen u takových staveb může být dovršující právní skutečností zápis prováděný vkladem při odvozeném nabývání vlastnického práva nebo při vzniku zástavního práva nebo při vzniku či zániku věcného břemena.

Zástavní právo bývá označováno jako hypotéka (jde o slovo řeckého původu – *hypothekē*), jestliže zatěžuje nemovitou zástavu. Nejde jen o toto slovní odlišení od zástavního práva k jiným věcem, rozdílností je mnohem více. Pro zatížení nemovitosti hypotékou je na rozdíl např. od tzv. ruční zástavy movité věci příznačné, že toto zatížení zástavce nijak nesvazuje ve výkonu jeho vlastnického práva, může nadále zástavu držet, užívat, čerpat její užitky, a dokonce s ní i jinak disponovat, převést ji na jiného, pronajmout ji, zatížit ji pro jiného zástavního věřitele zástavním právem nebo zjednat někomu k ní oprávnění odpovídající věcnému břemeni. Jestliže na jedné straně je věřitelova jistota posilována poměrnou stálostí ceny nemovitosti, je na druhé straně úspěšnost případného zpeněžení zástavy ohrožována existencí přetrvávajících práv odrazujících případné zájemce o koupi nemovitosti za cenu, která by bez těchto zatížení mohla být dosažena. Úspěšnost zpeněžení zástavy může být ohrožována také tím, že za trvání zástavního práva může někdy i vinou zástavce dojít k znehodnocení stavby jako zástavy. Na možnost vyvodit důsledky z takového počínání zástavce zákon pamatuje v § 163. Věřitel, vědom si takového rizika, by neměl pustit zástavu ze zřetele, aby mohl včas na případné snížení prodejnosti zástavy zareagovat.

II. Vznik zástavního práva:

- 2 Z kategorické dikce prvního odstavce by mohl vznikat dojem, že je v každém případě ke vzniku zástavního práva k nemovitosti nezbytný vklad do katastru nemovitostí. Tak

tomu však není. Uvedený předpoklad nemůže totiž přicházet v úvahu v těch případech, kdy ke vzniku zástavního práva dochází jinak než na základě písemné zástavní smlouvy jako právního důvodu uvedeného zatížení. Jde o vznik zástavního práva na základě soudem schválené dohody o vypořádání dědictví nebo na základě jiného rozhodnutí soudu nebo rozhodnutí správního úřadu. I tato změna se sice v katastru nemovitostí vyznačí, nestane se tak však vkladem, ale toliko záznamem, který má povahu jen evidenční, nelze s ním spojovat pravotvorné účinky. Vkladem do katastru nemovitostí tak vzniká zástavní právo pouze tam, kde je titulem zástavní smlouva a zástavou je nemovitost evidovaná v katastru nemovitostí.

Neodmyslitelnou hmotněprávní skutečností ke vzniku zástavního práva k nemovitosti je zápis v podobě vkladu do katastru nemovitostí tam, kde sama zástavní smlouva nemůže tuto změnu vyvolat, k jejímž obligačně právním účinkům by nepřistoupila další právní skutečnost věcněprávní povahy. Ani tam však, kde vzniká zástavní právo na základě zástavní smlouvy, nemusí být vždy dovršen vznik zástavního práva vkladem do katastru nemovitostí. Jestliže je nemovitost součástí podniku a dochází k zastavení pouze podniku, platí, že u podniku je modelem zápis do Rejstříku zástav a vklad zástavního práva není nutný (postačí jen záznam).

III. Byty a nebytové prostory

Novelou provedenou zákonem č. 317/2001 Sb. byly vedle nemovitostí do právního režimu podléhajícího vkladu zástavního práva do katastru nemovitostí zařazeny i tzv. jednotky, tj. byty a nebytové prostory podle zákona č. 72/1994 Sb. – BytZ. Tuto úpravu pak je nutno považovat za duplicitní, neboť právní vztahy k jednotkám se řídí ustanoveními právních předpisů, které se týkají nemovitostí, a jsou tak také předmětem evidence v katastru nemovitostí (§ 3 odst. 2 BytZ), přestože jednotky nelze podřadit pod definici nemovitostí obsaženou v ustanovení § 119 odst. 2 ObčZ. V soupisu a popisu, jakož i geometrickém a polohovém určení, je pouze budova, ve které jsou byty a nebytové prostory jako jednotky, zástavní práva k jednotkám jsou předmětem písemné evidence na listech vlastnictví. 3

IV. Vklad zástavního práva do katastru nemovitostí

Vkladem zástavního práva se v dané souvislosti rozumí vyznačení osoby zástavního věřitele a náležitě individualizované zajišťované pohledávky co do právního důvodu, výše, popř. doby vzniku na příslušný list vlastnictví, na němž je veden vlastník spolu s údaji o zatěžované nemovitosti. Zástavní právo se vyznačí v části C tohoto listu vlastnictví. Vyznačení této změny však musí předcházet návrh na povolení vkladu k příslušnému katastrálnímu úřadu, doprovázený zástavní smlouvou v patřičném počtu vyhotovení, a dále pak rozhodnutí katastrálního úřadu o povolení vkladu, proti němuž – je-li kladné – není přípustný žádný opravný prostředek. 4

Návrh na vklad zástavního práva může být podán kterýmkoliv účastníkem zástavní smlouvy, přičemž náležitosti návrhu, jeho přílohy a průběh vkladového řízení se řídí obecnými pravidly o vkladu (§ 4n ZápRNe). V katastru nemovitostí se u zástavního práva eviduje zástava, výše jistiny zajištěné pohledávky, případně podíl na pohledávce vyjádřený zlomkem, procentem nebo výší jistiny, údaje o věřiteli, údaje o vlastníkovi (spoluvlastníkovi) nemovitosti nebo jednotky, doba, na kterou je zástavní právo sjednáno, a listina, která byla podkladem k zápisu zástavního práva. V případě tzv. maximálního zástavního práva [155, 11] se místo výše jistiny zajištěné pohledávky eviduje druh pohledávek a jejich limit. Významné pro právní praxi a vliv katastru nemovitostí je skutečnost, že zápisy zástavního práva na listu vlastnictví nevyjadřují pořadí zástavních právních.

- 5 Katastrální úřad posuzuje přípustnost povolení vkladu toliko podle hledisek taxativně vymezených v § 5 odst. 1 ZápNe. Zástavní právo na základě rozhodnutí o povolení vkladu vzniká ke dni, kdy návrh na vklad byl doručen katastrálnímu úřadu (§ 2 odst. 3 ZápNe), což má vliv i na pořadí zástavního práva pro případ konkurence s jinými zástavními právy. Moment vzniku zástavního práva nemůže být úmluvou účastníků stanoven k jinému datu, ani dříve, ani později. Vyhotovení zástavní smlouvy se založí do sbírky listin, z jejího obsahu mají hmotněprávní účinky jen ty údaje, které jsou z ní vyznačeny na listu vlastnictví. Další obsah zástavní smlouvy nepoživá ochrany veřejné víry. Případná ujednání smluvních stran zůstávají tak na úrovni obligační bez věcných účinků, k nimž by bylo nutno v případě další změny věci se týkající přihlížet. Týká se to např. ujednání zástavního věřitele se zástavcem, že zástavce bez souhlasu věřitele zatíženou nemovitost nepřevéde na jiného. Nedodržení takového závazku lze postihovat jen sankcemi obligačně právní povahy.

V. Zastavení spoluvlastnického podílu

- 6 Zástavce může zástavním právem zatížit – je-li nemovitost předmětem podílového spoluvlastnictví – i spoluvlastnický podíl na ní. Nevyžaduje se k tomu souhlasu spoluvlastníků, neboť nejde o hospodaření se společnou věcí (§ 139 odst. 2) – (R 12/2000). V důsledku elasticity zástavního práva se však rozšíří zatížení z původního spoluvlastnického podílu na celou nemovitost, stane-li se dřívější spoluvlastník později vlastníkem celku.

K odst. 2:

I. Způsob vzniku zástavního práva u movitých věcí

1. Obecně

- 7 Zástavní právo k movitým věcem je historicky nejstarším druhem zástav. Bývá označováno jako zástava ruční, z čehož plyne, že k věcněprávním účinkům dochází převzetím věci zástavním věřitelem. Ve starších obdobích byl tento úkon postačujícím ke vzniku zástavního práva, oporou právního důvodu zatížení nemusela být písemná zástavní smlouva. V současné době je však písemná smlouva i u věcí movitých neodmyslitelným předpokladem pro vznik zástavního práva.

Modus vzniku zástavního práva u movitých věcí je odlišný oproti věcem nemovitým a způsob vzniku zástavního práva u movitých věcí, jenž navazuje na uzavření zástavní smlouvy, může mít trojí podobu: a) odevzdání věci zástavnímu věřiteli, b) předání věci do úschovy nebo ke skladování pro zástavního věřitele třetí osobě, c) zápis do Rejstříku zástav.

2. Odevzdání zástavy zástavnímu věřiteli

- 8 Odevzdání zástavy zástavnímu věřiteli je historicky tradičním modelem zástavního práva. Ze zákonné úpravy lze dovodit, že se uplatní všude tam, kde to povaha movitých věcí připouští. Zástavní právo v těchto případech vzniká okamžikem předání zástavy zástavnímu věřiteli za předpokladu, že tento věc u sebe dosud nemá. Fyzické předání movité věci z ruky do ruky může být někdy výjimečně nahrazeno dohodou. Tak by tomu mohlo být, kdyby zástava již na základě dřívějšího právního vztahu, např. z titulu nájmu, výpůjčky, byla v moci zástavního věřitele (traditio brevi manu). Pokud by již zástavní věřitel měl zástavu u sebe v době uzavření zástavní smlouvy, je požadavek na „odevzdání“ věci

splněn, je-li z obsahu zástavní smlouvy nepochybné, že zástavní věřitel bude mít zástavu nadále u sebe z titulu zástavního práva. Zástavní věřitel má v těchto případech postavení detentora, čemuž korespondují i jeho práva a povinnosti [162, 1n.].

Přechodem fyzické moci nad věcí z dosavadního držitele na zástavního věřitele se tak dostává výrazu publicitě, každému seznatelnému poznatku, že vlastník nemůže po dobu, co je věc u věřitele, s ní podnikat, užívat ji, převést ji na jiného, dát ji do nájmu nebo učinit ji předmětem výpůjčky, popřípadě zřídit k ní zástavní právo pro někoho jiného. Věřiteli se tak dostává jistoty, že v případě prodlení dlužníka bude možno věc zpeněžit, ba dokonce i v případě, kdyby se zajištěná pohledávka promlčela (§ 170 odst. 2). Případem ruční zástavy je tzv. zastavárenská zástava umožňující zástavnímu věřiteli v případě dlužníkovy prodlení dát zástavu zpeněžit a uspokojit svou pohledávku z výtěžku projeje.

3. Vznik zástavního práva podle zvláštních právních předpisů

V této souvislosti je však nutno uvést, že zvláštní právní předpisy ve vztahu k modu 9 mohou obsahovat nejvíce výjimek. Tyto předpisy zpravidla konkretizují případy, v nichž zástavní právo vzniká jeho vyznačením v listině, která osvědčuje vlastnictví věci a bez níž nelze s věcí nakládat nebo ji používat.

Ze závěrů soudní praxe lze v této souvislosti zmínit dva judikatorní názory:

a) *zákon č. 26/1964 Sb., o vnitrozemské plavbě (nahrazený zákonem č. 114/1995 Sb.)*: 10
Ve vztahu k tomuto zákonu judikatura dovodila, že lodní osvědčení ve smyslu zákona č. 26/1964 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění zákona č. 126/1974 Sb., nebylo listinou, která osvědčuje vlastnictví zástavce k předmětu zástavy (plavidlu) ani listinou, která je nezbytná k nakládání s touto věcí (§ 151b odst. 3 ObčZ ve znění účinném před 1. 1. 2001) a zápis zástavního práva do listiny, která neodpovídala požadavkům ustanovení § 151b odst. 3 ObčZ ve znění účinném před 1. 1. 2001, nevedl ke vzniku zástavního práva (SJ, 2001, č. 4 – NS sp. zn. 20 Cdo 561/98).

V této souvislosti však nutno uvést, že současná právní úprava tyto závěry překonala. V intencích zákona č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě, vzniká zástavní právo jeho zápisem do lodního osvědčení nebo do osvědčení plovoucího zařízení. Tyto listiny (souhrnně označené jako osvědčení o plavidle) osvědčují vlastnictví k plavidlu a ustanovení § 10 odst. 6 zákona výslovně stanoví, že se do nich zapisuje zástavní právo. Kromě tohoto se zástavní právo k plavidlu uvádí i v Plavebním rejstříku.

b) *zákon č. 56/2001 Sb., o podmínkách provozu vozidel na pozemních komunikacích a o změně zákona č. 168/1999 Sb., o pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem vozidla a o změně některých souvisejících zákonů (zákon o pojištění odpovědnosti z provozu vozidla), ve znění zákona č. 307/1999 Sb.*: 11
V intencích tohoto zákona a ve vztahu k silničnímu motorovému a přípojnému vozidlu judikatura vyložila, že zástavní právo zřízené na základě zástavní smlouvy k silničnímu motorovému vozidlu nebo k přípojnému motorovému vozidlu vzniká zápisem zástavního práva do technického průkazu těchto vozidel a do registru silničních vozidel; ustanovení § 158 odst. 1, 2 ObčZ, ve znění účinném do 31. prosince 2001 (nyní § 157 odst. 2 a 3 a § 158 ObčZ), upravující právní způsob nabytí zástavního práva k movitým věcem se zde neuplatní (SJ, 2005, č. 6 – NS sp. zn. 21 Cdo 2099/2004).

Dlužno v této souvislosti dodat, že ve vztahu k dřívější právní úpravě odborná literatura na základě podrobného rozboru dospívala k závěrům, které možnost vzniku zástavního práva jeho vyznačením v technickém průkazu motorového vozidla zpochybňovaly (Bureš, J., Drápal, L. Zástavní právo v soudní praxi. 2., doplněné vyd. Praha : C. H. Beck, 1997, s. 10).

K odst. 3:**I. Svěření movité věci třetí osobě jako schovatel**

- 12** Namísto odevzdání movité zástavy do detence zástavnímu věřiteli lze téhož věcněprávního účinku dosáhnout svěřením věci třetí osobě jako schovatel. Původně měla být tato varianta sice dohodnuta mezi zástavním věřitelem a zástavcem, jenže k této dohodě mohlo dojít i bezformálně až následně po uzavření zástavní smlouvy. Takový postup by však nebyl v souladu se současnou právní úpravou v tomto směru. Vyplývá z ní totiž, že ujednání uvedených stran o svěření věci do depozice třetí osobě musí být pojato již do kontextu zástavní smlouvy, a tím se mu má dostat písemné formy.

Věcněprávní účinky pro vznik zástavního práva k movité věci má i svěření věci ke skladování. Před 1. 1. 2002 podle tehdejšího § 158 odst. 1 mělo se svěření věci u třetího subjektu stát pro zástavního věřitele i zástavního dlužníka. Z toho se dalo usuzovat, že jednomu z nich bez souhlasu druhého nemůže být věc vydána. Uvádí-li se v současné úpravě, že k uvedenému svěření věci má docházet pro zástavního věřitele nebo zástavního dlužníka, neměl by se při výkladu tohoto ustanovení pominout účel, kterému má svěření věci třetí osobě sloužit. Má tím být zástavnímu věřiteli usnadněna možnost uspokojit se zpeněžením věci v případě dlužníkovy prodlení.

S uvedenými odchylkami dopadají na schovatele ustanovení § 747n. o smlouvě o úschově. Vyplývá z ní, že má schovanou movitou věc řádně opatrovat, nemůže ji používat ani umožnit její použití někomu jinému. Jde o to, aby uschovaná movitá věc zůstala v neporušeném stavu umožňujícím její zpeněžení v případě dlužníkovy prodlení, popřípadě její vrácení zástavci při zániku zástavního práva.

Z judikatury:*I. Vznik zástavního práva podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2000*

Sou R NS č. C 4096 – NS sp. zn. 29 Odo 641/2003: Právním způsobem nabytí zástavního práva u movitých věcí může být kromě odevzdání věci zástavnímu věřiteli, vyznačení zástavního práva v listině, která osvědčuje vlastnictví zastavené věci a která je nezbytná k nakládání s věcí, i zjevné označení věci. Podle ustanovení § 151b odst. 4 věty druhé obč. zák., ve znění účinném do 31. prosince 2000, bylo způsobem nabytí zástavního práva k movitým věcem i zjevné označení zastavené věci.

SJ, 2001, č. 4 – NS sp. zn. 20 Cdo 561/98: I. Lodní osvědčení ve smyslu zákona č. 26/1964 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění zákona č. 126/1974 Sb., nebylo listinou, která osvědčuje vlastnictví zástavce k předmětu zástavy (plavidlu) ani listinou, která je nezbytná k nakládání s touto věcí (§ 151b odst. 3 obč. zák. ve znění účinném před 1. 1. 2001). II. Zápis zástavního práva do listiny, která neodpovídala požadavkům ustanovení § 151b odst. 3 obč. zák., ve znění účinném před 1. 1. 2001, nevedl ke vzniku zástavního práva. III. Provozovatel plavidla podle zákona č. 26/1964 Sb., o vnitrozemské plavbě, ve znění zákona č. 126/1974 Sb., nemusel být jeho vlastníkem

SJ, 2006, č. 6 – NS sp. zn. 29 Odo 641/2003: Faktura nebyla ve smyslu ustanovení § 151b odst. 3 obč. zák., ve znění účinném do 31. prosince 2000, listinou, která by osvědčovala vlastnictví movité věci, ani listinou nezbytnou k nakládání s touto věcí.

II. Vznik zástavního práva u nemovitých věcí

SJ, 2007, č. 6 – NS sp. zn. 21 Cdo 736/2006: Vklad zástavního práva do katastru nemovitostí představoval podle právní úpravy účinné do 30. 6. 1996 právní způsob nabytí zástavního práva jen u nemovitostí, které byly evidovány (podléhaly evidenci) v Katastru nemovitostí České republiky. Rozestavěné budovy v katastru nemovitostí nebyly evidovány; zástavní právo k nim proto vznikalo dnem účinnosti zástavní smlouvy, který nastával dnem uzavření smlouvy, nebyl-li v ní dohodnut jinak (dnem pozdějším).

III. Vznik zástavního práva u movitých věcí

R 28/2007: Zástavní právo k movitým věcem podle § 672 obč. zák. nevzniká k zajištění nájemného ze smlouvy o podnájmu.

SJ, 2005, č. 6 – NS sp. zn. 21 Cdo 2099/2004: Zástavní právo zřízené na základě zástavní smlouvy k silničnímu motorovému vozidlu nebo k přípojnému motorovému vozidlu vzniká zápisem zástavního práva do technického průkazu těchto vozidel a do registru silničních vozidel; ustanovení § 158 odst. 1 a 2 obč. zák., ve znění účinném do 31. prosince 2001 (nyní § 157 odst. 2 a 3 a § 158 obč. zák.), upravující právní způsob nabytí zástavního práva k movitým věcem se zde neuplatní.

Vlastník zastavené movité věci je ve smyslu ustanovení § 126 odst. 1 obč. zák. legitimován domáhat se vydání věci na tom, komu ji zástavní dlužník prodal nebo jinak převedl na základě neplatného ujednání (§ 169 písm. e) obč. zák.), že při prodlení s plněním zajištěné pohledávky mu zástava propadne.

IV. Vznik zástavního práva ke spoluvlastnickému podílu

R 12/2000: Ke zřízení zástavního práva ke spoluvlastnickému podílu k věci není třeba souhlasu ostatních spoluvlastníků, neboť nejde o případ hospodaření se společnou věcí ve smyslu § 139 odst. 2 obč. zák.

§ 158 [Vznik zástavního práva k některým nemovitým a movitým věcem]

(1) Zástavní právo k movitým věcem, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, zástavní právo k věci hromadné, zástavní právo k souboru věcí a zástavní právo k movitým věcem, k nimž má podle zástavní smlouvy vzniknout zástavní právo, aniž by byly odevzdány zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě (§ 157 odst. 2 a 3), vzniká zápisem do Rejstříku zástav vedeného Notářskou komorou České republiky; to neplatí, bylo-li zástavní právo zřízeno rozhodnutím soudu nebo správního úřadu.

(2) Zápis zástavního práva do Rejstříku zástav provede notář, který sepsal zástavní smlouvu ve formě notářského zápisu, bezodkladně po uzavření zástavní smlouvy.

Související ustanovení: § 160, § 672 odst. 1

Související předpisy: § 5 odst. 2 ObchZ; § 35b NotŘ

Z literatury: *Baudyš, P.* Několik poznámek k novele zástavního práva. ADN, 2001, č. 5 a 6, s. 98; *Baudyš, P.* Zástavní právo k podniku. ADN, 2003, č. 1, s. 3; *Brejšková, L., Maglia, M.* K vybraným otázkám zástavního práva po novele. PR, 2003, č. 2, s. 81; *Dušek, P.* Novela ObčZ umožňuje vytvoření Rejstříku zástav. Právní zpravodaj, 2001, č. 9, s. 1 až 3; *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 358n.; *Fiala, J.* Nad další změnou v právní regulaci zástavního práva (záměry a realita). ADN, 2001, č. 5 a 6, s. 94; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 173n.; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 139n.; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 406 a 407; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 446n.; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 449 až 498n.; *Liška, P.* Několik poznámek k rejstříku zástav. ADN, 2001, č. 5 a 6, s. 99; red.: Registr zástav movitých věcí vedený Maďarskou notářskou komorou. Právní zpravodaj, 2001, č. 9, s. 11.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Vznik zástavního práva zápisem do Rejstříku zástav 1–6

K odst. 2:

- I. Provedení zápisu zástavního práva do Rejstříku zástav 7

K odst. 1:**I. Vznik zástavního práva zápisem do Rejstříku zástav**

- 1 Regulace způsobů vzniku zástavního práva prochází v právním řádu opakovaným vývojem. Ve vztahu k movitým věcem před 1. 1. 2002 mohl přicházet do úvahy vedle odevzdání movité věci do detence zástavnímu věřiteli nebo do úschovy třetí osobě ještě jiný způsob zatížení věci zástavním právem. Mohlo se tak stát vyznačením v listině, která osvědčuje vlastnictví věci a bez níž nelze s věcí nakládat nebo ji používat, anebo viditelným označením na movité věci, které muselo trvat po dobu zástavního práva, provedeným za účasti zástavního věřitele; z označení věci muselo být zřejmé, že věc je zastavena a kdo je zástavním věřitelem.
- 2 Ve vztahu k nemovitostem platila od 1. 1. 2001 úprava vzniku zástavního práva k nemovitostem, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, kdy zástavní právo vznikalo již samotnou účinností smlouvy; ta pak zpravidla nastávala za předpokladu její platnosti okamžikem vzniku smlouvy. Stejný způsob vzniku zástavního práva se pak v uvedeném období vázal i na soubor movitých věcí.
- 3 Dnem 1. 1. 2002 došlo k zavedení netradičního způsobu vzniku zástavního práva k některým věcem do právního řádu. Uplatní se u věcí, o nichž se nevede veřejná evidence, jakož i u věcí, u nichž se zatížení zástavním právem nijak vnějškově neprojeví. Zástavce ani v nejmenším není zkrácen ve svých vlastnických oprávněních, jak na ně pamatuje ustanovení § 123. Zvláštností není jen to, že se zavádí evidence takových zatížení v Rejstříku zástav vedeném Notářskou komorou České republiky, ale zpřísněním formálnosti, na níž je závislá platnost zástavní smlouvy. Napříště jiná forma než forma notářského zápisu nemůže přicházet vůbec v úvahu.

Od 1. 1. 2002 je i ve výše uvedených případech zástavní smlouva toliko titulem vedoucím ke vzniku zástavního práva, protože konstitutivní právní skutečností je zápis do Rejstříku zástav. V některých případech (§ 160 odst. 2) však má zápis do Rejstříku zástav toliko deklaratorní účinky.

- 4 Rejstřík zástav je neveřejný seznam, v elektronické podobě, který vede, provozuje a spravuje Komora. V Rejstříku zástav se evidují tyto údaje: a) označení zástavy, b) výše a právní důvod zajišťované pohledávky, c) zástavní dlužník, zástavce a zástavní věřitel, a to uvedením jména, příjmení, rodného čísla nebo data narození, popřípadě identifikačního čísla, a místa trvalého pobytu, jde-li o fyzickou osobu, která má trvalý pobyt v České republice, nebo uvedením jména, příjmení, rodného nebo jiného identifikačního čísla, data narození, bydliště v zahraničí a místa dočasného pobytu v České republice, jsou-li známa, jde-li o fyzickou osobu, která nemá trvalý pobyt v České republice, nebo uvedením obchodní firmy nebo názvu, identifikačního čísla a sídla, jde-li o právnickou osobu se sídlem v České republice, nebo uvedením obchodní firmy nebo názvu, identifikačního čísla nebo registračního čísla či jiného obdobného identifikujícího čísla či označení, identifikačního čísla její organizační složky nebo podniku v České republice, je-li sídlo v zahraničí, sídla její organizační složky nebo podniku v České republice, jsou-li známa, jde-li o právnickou osobu, která nemá sídlo v České republice, d) den vzniku a právní důvod zástavního práva, e) datum a čas zápisu (§ 35b odst. 1, 2 NotŘ).

Zákonná úprava na tomto místě je názorným příkladem toho, že zástavní smlouva patří spolu s půjčkou, výpůjčkou a úschovou do kategorie věcných smluv (*conventio pignoris vel hypothecae*). Smlouva tohoto druhu se nevyčerpá jen vytvořením smluvního vztahu mezi zástavním věřitelem a zástavcem, ale i bezprostředními věcnoprávními účinky. O takové jde např. při předání movité zástavy do detence zástavního věřitele, v jiných

případech, zůstává-li zástava nadále v držbě zástavce, vyznačením omezení či zatížení vlastníka zástavy v úřední evidenci (v katastru nemovitostí, v Rejstříku zástav).

Nezbytnost zápisu zástavního práva do Rejstříku zástav dopadá:

5

a) na nemovitost, která není evidována v katastru nemovitostí, má-li povahu samostatné věci a může-li být jako taková předmětem práv a povinností, nebo není-li součástí nebo příslušenstvím věci hlavní, jejíž režim s ní sdílí;

b) na věc hromadnou, která představuje množinu jednotlivých věcí. Tato množina se zpravidla považuje za věc jednu a označuje společným názvem, zachází se s ní jako s celkem. Do kategorie hromadných věcí se podle ustanovení § 5 odst. 2 ObchZ i přes rozdílnosti v nakládání s jednotlivými složkami přiřazuje také podnik (§ 153 odst. 1).

Vznik zástavního práva k podniku na rozdíl od jiných hromadných věcí může být v některých případech zvláštní v tom, že k němu patří nemovitost, k tomu ještě vedená v evidenci u katastrálního úřadu (pozemek, budova, rozestavěná budova s příslušenstvím). Kogentní úprava vzniku zástavního práva k podniku v § 156 a 158 k tomuto specifiku nepřihlíží. Vychází se v ní z toho, že zástavní právo k podniku i s touto skladbou věcí vznikne zástavní smlouvou ve formě notářského zápisu a na něj navazujícím zápisem do Rejstříku zástav. Na stavu zápisů v katastru nemovitostí se však přitom nic nezmění, o oslabení publicity tohoto zdroje informací ani nemluvě (§ 11 ZápRNe). Při zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem záleží vždy na tom, zda nově zakládaný právní vztah má návaznost na právní stav v katastru evidovaný, zda ten, kdo vlastnictví pozbývá nebo se v něm omezuje, je zapsán jako nositel dotčeného práva na příslušném listu vlastnictví uvedené evidence. V úvahu při té příležitosti musí být brány i případné překážky v zákazu dispozice opírající se o zákon nebo o rozhodnutí soudu či jiného státního orgánu (prohlášení konkurzu, zákaz dispozice v souvislosti s výkonem rozhodnutí prodejem nemovitosti nebo s předběžným opatřením, předpisy o restituci nebo privatizaci aj.);

c) na soubor věcí, u něhož v některém případě nelze klást přesnou hranici k odlišení od věci hromadné. Bližší vymezení lze očekávat od praxe spojené se zápisy do Rejstříku zástav;

d) na movité věci, o nichž již z obsahu zástavní smlouvy samé vyplyne, že mají i po vzniku zástavního práva zůstat u zástavce, který ve výkonu svého vlastnického práva k nim zatížením zástavním právem nemá být nijak zkrácen (§ 123).

Je samozřejmé, že i bez výslovné zmínky v zákonném textu uvedený postup nepřichází v úvahu při jiných než smluvních způsobech vzniku zástavního práva. Týká se to především zástavních práv vznikajících přímo ze zákona (§ 672 odst. 1, dále např. § 16 odst. 2 BytZ) nebo na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu (§ 160 odst. 1). V těchto případech se zástavní právo vyznačí do Rejstříku zástav záznamem, nikoli – jak je tomu u smluvního vzniku – zápisem (§ 35b odst. 3 a 5 NotŘ).

6

K odst. 2:

I. Provedení zápisu zástavního práva do Rejstříku zástav

V intencích ustanovení § 35b odst. 4 NotŘ provádí zápis zástavního práva notář pomocí elektronického přenosu dat (nejedná-li se o případy záznamu zástavního práva vzniklého na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu, který provádí Notářská komora České republiky).

7

V odborné literatuře nepanuje jednotna názorů ohledně toho, kdy dochází ke vzniku zástavního práva; zda již notářským zápisem o zástavní smlouvě nebo až zápisem do Rejstříku zástav.

Argumentace prvního názorového směru vychází z toho, že pokud bezodkladně po uzavření zástavní smlouvy notářským zápisem provede sám notář sepisující tuto listinu elektronickým způsobem zápis zástavního práva do uvedeného Rejstříku, lze vzdor dikci odstavce prvního z toho usuzovat, že ke vzniku zástavního práva dochází už notářským zápisem o zástavní smlouvě. Zápis do Rejstříku sám je jen reflexem hmotněprávního stavu, nepředchází-li mu nějaké řízení či šetření, nebrání-li vyznačení změny stav zápisů v Rejstříku, byl-li zástavce v době zřízení notářského zápisu nositelem oprávnění umožňujícího mu dát věc do zástavy apod. s tím, že do právního řádu se tak s určitými proměnami vrací ke dni 1. 1. 1993 opuštěný konsenzuální princip.

Naproti tomu zastánci druhého názoru vycházejí z toho, že věcněprávní účinky nastupují až zápisem do Rejstříku zástav; protože pak je notáři uložena povinnost bezodkladně provést zápis po uzavření zástavní smlouvy, zkracuje se doba mezi obligační účinností titulu a věcněprávními účinky na minimum.

Jazykovému výkladu by spíše nasvědčoval závěr uvedený na druhém místě, nicméně konečné slovo při posouzení této otázky bude mít zřejmě judikatura.

V odborné literatuře bylo ve vztahu k Rejstříku zástav poukazováno na skutečnost, že jeho zřízením měla být naplněna snaha vytvořit seznam obsahující přesné a pravdivé údaje se současně zakotvenou zásadou, že proti tomu, kdo jedná v důvěře v zápis nebo záznam do Rejstříku zástav, nemůže ten, jehož se zápis týká, namítat, že obsah zápisu nebo záznamu neodpovídá skutečnosti. Současně však bývá zdůrazňováno, že tento cíl se nepodařilo naplnit vzhledem k nesystémovosti přístupu k otázce vzniku zástavních práv k nemovitostem (*Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 325 až 327*).

§ 159 [Vznik zástavního práva k pohledávce]

(1) Zástavní právo k pohledávce vzniká uzavřením smlouvy, pokud v ní není ujednáno něco jiného.

(2) Zástavní právo k pohledávce je vůči dlužníku zastavené pohledávky (poddlužníku) účinné doručením písemného oznámení zástavního dlužníka o něm, nebo tím, že zástavní věřitel poddlužníku prokáže vznik zástavního práva.

Související ustanovení: § 524

Související předpisy: § 278n., 303n., 317n., 320n. OSŘ; zák. č. 591/1992 Sb., o cených papírech

Z literatury: *Bouček, F.* Problematika zástavy pohledávky z účtu. *Právo a podnikání*, 1998, č. 11, s. 13; *Elek, Š.* Vznik smluvního zástavního práva k movitým věcem. *PRá*, 1999, č. 1, s. 1; *Fiala, J.* Jednotlivé případy vzniku zástavního práva de lege lata. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2002, č. I, s. 15; *Fiala, J.* Kompenzace zastavené pohledávky. *ADN*, 2003, č. 3, s. 49; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné, Třetí opravené a doplněné vydání, Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 174; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 139–140; *Holub, M. a kol.*, *Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 407 a 408*; *Chalupa, R.* Jen správné zajištění zvyšuje dobytost pohledávek. *PRá*, 1996, č. 3, s. 14; *Ježek, I.* Klady a zápory současné úpravy zástavního práva. *PPP*, 1998, č. 2, s. 35; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 448 a 449; *Ryška, M.* Smluvní vinkulace pojistného plnění pro případ škody na zástavě. *PR*, 1998, č. 11, s. 572, *PRá*, 1998, č. 12, s. 9.

Obsah výkladu:**K odst. 1:**

- I. Zástavní právo k pohledávce a uzavřená smlouva1

K odst. 2:

- I. Účinnost zástavního práva k pohledávce vůči poddlužníku2–4

K odst. 1:**I. Zástavní právo k pohledávce a uzavřená smlouva**

Úprava zástavního práva k pohledávce je s účinností od 1. 1. 2001 zařazena do obecné úpravy zástavního práva [152n.]; ustanovení § 159 pak pouze speciálně upravuje určení okamžiku vzniku zástavního práva a postavení poddlužníka. 1

Zástavním právem může být zatížena jednotlivá, na peněžní plnění nebo penězi ocenitelné plnění zaměřená pohledávka, nebrání-li jejímu zatížení zástavním právem ujednání mezi věřitelem a dlužníkem, není-li spojená výlučně s osobou dlužníka, např. výživné, je-li tudíž převoditelná na jiného věřitele nebo vykonatelná prostředky výkonu rozhodnutí (§ 317n., 278n., 320n. OSŘ).

Zástavní právo k pohledávce vzniká uzavřením smlouvy, tj. její účinností s výhradou možného sjednaného jiného okamžiku smluvními stranami.

K odst. 2:**I. Účinnost zástavního práva k pohledávce vůči poddlužníku**

Pokud se předmětem zástavy má stát pohledávka dlužníka vůči jeho dlužníku (ve vztahu k zástavnímu věřiteli tedy k poddlužníku), spojuje zákon vznik takového zástavního práva s písemnou smlouvou uzavřenou mezi zástavním věřitelem a věřitelem dlužníka. 2

Nejde-li o pohledávku vtělenou do cenného papíru, postačí ke vzniku zástavního práva k ní jen písemná zástavní smlouva mezi zástavním věřitelem a věřitelem ze závazkového vztahu s dlužníkem, který v postavení k zástavnímu věřiteli má povahu poddlužníka. I když zástavní smlouva je vůči poddlužníku účinná, až se o zajištění pohledávky dozví, neznamená to, že by vyrozumění poddlužníka sehrálo v dané souvislosti úlohu hmotněprávního aktu nezbytného ke vzniku zástavního práva, ale s vyrozuměním je spojena jeho účinnost vůči poddlužníkovi.

O zatížení pohledávky zástavním právem, má-li mít vůči němu účinky, musí být poddlužník zpraven buď písemným oznámením zástavcem, tj. svým věřitelem, anebo zástavním věřitelem, od něhož se však k účinnosti zástavního práva vůči poddlužníku vyžaduje, aby adresátu vznik zástavního práva prokázal – zpravidla se tak děje zástavní smlouvou.

Zatížení pohledávky zástavním právem se nedotkne oprávnění zástavce domáhat se na svém dlužníku, vůči zástavnímu věřiteli poddlužníku, plnění, které je předmětem pohledávky. Poddlužník je totiž povinen ze zajištěné pohledávky plnit až tehdy, když se pohledávka stane splatnou. Za trvání zástavního práva může plnit svému věřiteli (zástavci) jen se souhlasem zástavního věřitele. Plnění ze strany poddlužníka, které by se dostalo zástavnímu věřiteli před splatností jeho pohledávky vůči zástavci, by až do její splatnosti mělo povahu věcné zástavy (nepravá zástava – pignus irregulare). Přijaté plnění by musel dokonce vydat zástavci, kdyby zajištěná pohledávka před její

splatností zanikla jiným způsobem než zaplacením. Právní teorie i soudní praxe jsou zajedno v tom, že po účinnosti zástavního práva vůči poddlužníku tento není oprávněn bez dalšího splnit svůj závazek svému věřiteli (tj. zástavci v poměru k zástavnímu věřiteli), ale je povinen plnit zástavnímu věřiteli. Podle závěrů judikatury pak tento princip platí i tehdy, jestliže poddlužník stanovené (sjednané) plnění po účinnosti zástavního práva již poskytl svému věřiteli (zástavnímu dlužníku), nebo i když (již dříve) vůči němu učinil jiný právní úkon směřující k zániku závazku (dluhu) odpovídajícího zastavené pohledávce (SJ, 2006, č. 10 – NS sp. zn. 21 Cdo 1891/2005).

- 3 Dosud byl v doktríně traktován názor, podle kterého zástavní právo k pohledávce ovšem nezakládá zástavnímu věřiteli přímý nárok na plnění ze zajištěné pohledávky vůči poddlužníkovi, neboť se nejedná o postoupení pohledávky ze strany zástavce zástavnímu věřiteli. Splní-li poddlužník v době splatnosti závazku svou povinnost a vydá předmět plnění zástavnímu věřiteli, nejde o způsob uspokojení zajištěné pohledávky. Zastavení pohledávky tímto způsobem zaniká a věc se stane namísto zajišťované pohledávky zástavou zajišťující pohledávku zástavního věřitele. Na přímé plnění od poddlužníka by měl zástavní věřitel právo jen tehdy, pokud by mu byla zajištěná pohledávka postoupena nebo kdyby mu byla při výkonu rozhodnutí přikázána. Tento názor byl však aktuální soudní praxí modifikován ve prospěch možnosti domáhat se přímo vůči poddlužníku toho, aby zástavnímu věřiteli až do výše zastavené pohledávky uhradil zajištěnou pohledávku (R 76/2004).
- 4 Pohledávkami svého druhu jsou pohledávky vtělené (inkorporované) do cenných papírů. Při jejich zatížení zástavním právem je třeba dbát rozdílu mezi nimi:
 - a) Cenný papír na majitele. Pro jeho zatížení zástavním právem platí obdobná pravidla jako u ruční zástavy. I zde při dobrovolném vzniku se vyžaduje písemná zástavní smlouva a předání cenného papíru zástavnímu věřiteli, nestanoví-li zákon jinak (§ 40 odst. 1 CenP). Podobně tomu je, má-li pohledávka podobu hypotečního zástavního listu.
 - b) Cenný papír převoditelný rubopisem. K písemné zástavní smlouvě musí k platnému vzniku zástavního práva přistoupit na rubu cenného papíru uvedené písemné prohlášení zástavce s uvedením osoby zástavního věřitele a doložky „k zastavení“ (§ 41 CenP).
 - c) Zaknihovaný cenný papír. Pro vznik zástavního práva k němu musí k písemné zástavní smlouvě přistoupit registrace zástavního práva v evidenci Střediska cenných papírů.
 U cenných papírů ad a), b) shora lze k nim zřídit zástavní právo také na základě písemné zástavní smlouvy, na niž naváže předání cenného papíru třetí osobě do úschovy nebo do úschovy a správy za podmínek v zákoně uvedených (§ 41 CenP).

Z judikatury:

I. Pohledávka jako zástava

SJ, 2006, č. 10 – NS sp. zn. 21 Cdo 1891/2005: Je-li zástavou pohledávka, zástavní právo k zastavené pohledávce vůči poddlužníku je účinné a zajištěná pohledávka nebyla řádně a včas uspokojena, je poddlužník povinen po splatnosti zastavené pohledávky plnit zástavnímu věřiteli, i když stanovené (sjednané) plnění po účinnosti zástavního práva již poskytl svému věřiteli (zástavnímu dlužníku) nebo i kdy (již dříve) vůči němu učinil jiný právní úkon směřující k zániku závazku (dluhu) odpovídajícího zastavené pohledávce.

II. Uplatnění zajištěné pohledávky v konkursním řízení

PR, 2004, č. 22 – NS sp. zn. 29 Odo 820/2001: I. Je-li zástavou splatná peněžitá pohledávka a zástavní právo je vůči poddlužníku účinné, je zástavní věřitel oprávněn domáhat se přímo vůči poddlužníku toho, aby mu až do výše zastavené pohledávky uhradil zajištěnou pohledávku: právo požadovat úhradu zajištěné pohledávky až do výše zastavené pohledávky po zástavním dlužníku, jímž je osoba odlišná od osobního dlužníka, zástavnímu věřiteli nepřísluší.

II. Byl-li prohlášen konkurs na majetek osobního dlužníka, je zástavní věřitel oprávněn přihlásit do tohoto konkursu pohledávku zajištěnou zástavním právem k pohledávce jako pohledávku s právem na oddělené uspokojení v konkursu (§ 28 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

III. Je-li zástavou splatná peněžitá pohledávka a zástavní právo je vůči poddlužníku účinné, je zástavní věřitel oprávněn přihlásit do konkursu prohlášeného na majetek poddlužníka pohledávku zajištěnou zástavním právem k pohledávce jako pohledávku bez práva na oddělené uspokojení v konkursu, a pouze do výše zastavené pohledávky.

IV. Je-li zástavou splatná peněžitá pohledávka, zástavní právo je vůči poddlužníku účinné a byl-li prohlášen konkurs na majetek osobního dlužníka, zproští se poddlužník povinnosti plnit zástavnímu věřiteli ze zajištění jen tím, že zastavenou pohledávku nebo částku rovnající se zajištěné pohledávce uhradí do konkursní podstaty osobního dlužníka (§ 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

§ 160 [Vznik zástavního práva rozhodnutím soudu nebo správního úřadu]

(1) Zástavní právo na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu vzniká dnem nabytí právní moci tohoto rozhodnutí.

(2) Zástavní právo k nemovitým věcem, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, zástavní právo k věci hromadné, zástavní právo k souboru věcí a zástavní právo k movitým věcem, k nimž vzniklo zástavní právo, aniž by byly odevzdány zástavnímu věřiteli nebo třetí osobě (§ 157 odst. 2 a 3), vzniklé na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu se zaznamenává v Rejstříku zástav vedeném Notářskou komorou České republiky.

Související ustanovení: § 119, 157

Související předpisy: § 338b n. OSŘ; § 72 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků; § 35b NotŘ

Z literatury: Baudyš, P. Den podání návrhu. PR, 2002, č. 3, s. 135; Fiala, J. Jednotlivé případy vzniku zástavního práva de lege lata. Časopis pro právní vědu a praxi, 2002, č. I, s. 15; Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 349n.; Fiala, J. a kol. Občianské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 174; Fiala, J. a kol. Občianské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 139n.; Fiala, J. Plní zástavní právo svoje funkce? PZ, 1999, říjen, s. 4 a 5; Holub, M. a kol. Občianský zákoník. Komentár. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 408; Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občianské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 452 až 454; Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 505n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Vznik zástavního práva rozhodnutím soudu nebo správního úřadu	1
1. Zástavní právo vzniklé rozhodnutím soudu	1–2
2. Zástavní právo vzniklé rozhodnutím správního úřadu	3

K odst. 2:

I. Záznam zástavního práva v Rejstříku zástav	4

K odst. 1:

I. Vznik zástavního práva rozhodnutím soudu nebo správního úřadu

1. Zástavní právo vzniklé rozhodnutím soudu

Rozhodnutí soudu (jakož i správního úřadu) o zřízení zástavního práva má konstitutivní účinek a toto vzniká až dnem nabytí právní moci rozhodnutí. **1**

- 2 Do skupiny případů, v nichž zástavní právo vzniká rozhodnutím soudu, se řadí:
- a) rozhodnutí v podobě usnesení, kterým dochází ke schválení dohody o vypořádání dědictví,
 - b) rozhodnutí, rovněž v podobě usnesení o zřízení soudcovského (exekučního) zástavního práva.

ad a) Zákonnou oporou možnosti zajištění povinnosti vyplynuvší z dědické dohody je ustanovení § 156 odst. 1. Občanský zákoník v § 482 dědicům umožňuje, aby již v rámci probíhajícího řízení o dědictví mohli odlišně uspořádat své právní vztahy k jednotlivým položkám děděného majetku, pokud jim buď ze zákona, anebo podle závěti připadl podle velikosti dědických podílů do podílového spoluvlastnictví nebo do jiného majetkového společenství. Dědici mohou této příležitosti využít k tomu, že se např. jeden z nich stane sám vlastníkem věci ze zanechaného majetku s povinností uspokojit spoludědice v penězích do výše ceny jejich dědického podílu. Má-li být výplata podílů ustupujících dědiců odložena na pozdější dobu, bylo by možno podle vůle dědiců zajistit tyto pohledávky zástavním právem na majetkové hodnotě připadající přejímateli z dědictví. Je však vyloučeno, aby zástavou mohl být jiný předmět, např. nemovitost, která zástavci patřila již dříve, nebo z jiného právního důvodu než z předmětného dědění.

Dojde-li k takové dohodě, lze ji považovat za právní důvod vzniku zástavního práva jen ve spojení s pravomocným usnesením soudu o jejím schválení, v němž dochází odrazu názor soudu, že dohoda neodporuje zákonu ani dobrým mravům. Uvedené usnesení, i když se opírá o dohodu dědiců, má povahu pravotvorného rozhodnutí. Zástavní právo o ni se opírající proto vzniká dnem právní moci tohoto rozhodnutí. O zápis takto vzniklého zástavního práva, pokud zástavou je nemovitost, do katastru nemovitostí je postaráno splněním povinnosti ze strany soudu zaslat vyhotovení rozhodnutí s doložkou o právní moci příslušnému katastrálnímu úřadu. Má se tak stát ve lhůtě 30 dnů ode dne právní moci. Není-li tato povinnost ze strany soudu včas splněna, může v tom být spatřován nesprávný úřední postup podle zákona č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem. Zápis takto vzniklého zástavního práva do katastru nemovitostí není však dovršující právní skutečností nezbytnou ke vzniku tohoto zatížení, nedochází k němu proto způsobem vkladu, ale formou záznamu, jemuž nepředchází řízení před katastrálním úřadem, ani rozhodování o povolení zápisu (§ 7 odst. 2 ZáPrNe).

ad b) Ke vzniku zástavního práva, v tomto případě výlučně k nemovitosti, soudní cestou dojde v řízení o výkon rozhodnutí, když oprávněný (vymáhající věřitel) dá ve svém návrhu na nařízení výkonu rozhodnutí podloženém exekučním titulem přednost toliko zajištění vymáhané pohledávky zástavním právem před zpeněžením majetku povinného, z něhož by mohly být postiženy i jiné majetkové hodnoty než nemovitost, na kterou navrhovatel soustředil svou pozornost [**338b n.**].

Soudcovské zástavní právo plní tak namísto uhrazovací funkce, která se uplatňuje u jiných způsobů výkonu rozhodnutí, dočasně funkci zajišťovací, zjednávací mu kromě jiného přednostní postavení mezi případnými dalšími věřiteli, kteří by se mohli domáhat uspokojení z výtěžku zpeněžení zástavy. Tento způsob vzniku zástavního práva má svou zákonnou oporu v ustanovení § 338b až 338e OSŘ. Dokonce se v kontextu této právní úpravy pamatuje i na to, že se zřízení soudcovského zástavního práva zaznamenává podle zvláštních předpisů do katastru nemovitostí, i když i bez tohoto výslovného ustanovení by soud postihovala povinnost zaslat do 30 dnů ode dne právní moci vyhotovení rozhodnutí příslušnému katastrálnímu úřadu k provedení záznamu (§ 7 odst. 2 ZáPrNe).

2. Zástavní právo vzniklé rozhodnutím správního úřadu

Jedním z typických, v současné době velmi aktuálních případů vzniku zástavního práva rozhodnutím správního úřadu je uplatnění tohoto způsobu při zajištění daňových pohledávek a jejich příslušenství. Podle § 72 zák. č. 337/1992 Sb., o správě daní a poplatků, ve znění pozdějších předpisů, k zajištění daňové pohledávky a jejího příslušenství může správce daně zřídit rozhodnutím zástavní právo. Ke zjištění předmětu zástavy má správce daně oprávnění podle § 16. V ostatním platí ustanovení občanského zákoníku o zástavním právu.

I když má uvedená možnost zajištění daňových pohledávek zástavním právem oporu v zákoně, nejde o zákonné zástavní právo v pravém slova smyslu. O takto preferované zástavní právo by mohlo jít pouze tehdy, kdyby již přímo ze zákona bylo zřejmé, jaký konkrétní předmět nebo jaká konkrétní majetková hodnota má sloužit jako zástava, aniž by pro sám vznik zástavního práva bylo třeba nějakých dalších úkonů vznik zástavního práva dovšujících.

Zajištění daňových nedoplatků zástavním právem není tímto případem. Právotvorným aktem pro vznik zástavního práva v těchto případech je totiž teprve rozhodnutí správce daně o tom, na které věci, popřípadě pohledávky daňového dlužníka nebo ručitele se zástavní právo uplatňuje. Jde tedy o případ vzniku zástavního práva rozhodnutím správního úřadu (správce daně), takže zástavní právo za tohoto stavu věcí vzniká až dnem nabytí právní moci tohoto rozhodnutí.

Je-li zástavou v takovém případě nemovitost, která je předmětem evidence v katastru nemovitostí, vyznačí se v něm zástavní právo (označením osoby věřitele, druhu a výše zajišťované pohledávky) záznamem, a to až po vyrozumění správcem daně, že rozhodnutí o vzniku zástavního práva nabylo právní moci. Pro pořadí záznamu je rozhodující den, kdy katastrálnímu úřadu bylo doručeno dosud nepravomocné rozhodnutí v dané věci. K zajištění časového sledu poslouží v takovém případě tzv. plomba, kterou po dojití uvedeného, třebaže dosud nepravomocného, rozhodnutí vyznačí katastrální úřad na příslušném listu vlastnictví a odstraní ji, až k témuž datu bude možno na základě pravomocného rozhodnutí provést záznam.

Určitá neobvyklost zástavního práva v uvedených věcech spočívá v tom, že se zde zřizuje zástavní právo k pohledávce, která je již splatná a vykonatelná a mohla by umožnit splnění zpeněžením zástavcova majetku prostřednictvím soudního nebo správního výkonu rozhodnutí. Tím, že se tímto způsobem dává přednost zajišťovací funkci zástavního práva před jeho funkcí uhrazovací, vykazuje do určité míry společné znaky se soudcovským zástavním právem. Zástavní právo pro daňové pohledávky opírající se o citované ustanovení zákona má povahu nepravého zákonného zástavního práva, při němž zákon sjednává pouze právní důvod k založení zástavního práva. Způsobem vzniku je zde rozhodnutí.

K odst. 2:

I. Záznam zástavního práva v Rejstříku zástav

Zástavní právo vzniklé rozhodnutím soudu nebo správního úřadu, pokud zástavou jsou věci, u nichž by se s ohledem na jejich druh nebo na zachování jejich držby zástavcem (zástavním dlužníkem) při smluvním vzniku vyžadovala forma notářského zápisu doprovázeného zápisem do Rejstříku zástav (§ 156 odst. 3, § 158), se vyznačí do uvedeného rejstříku záznamem.

Podle ustanovení § 35b odst. 3 NotŘ jsou soudy a správní úřady povinny zasílat Notářské komoře České republiky pravomocná rozhodnutí o zřízení zástavního práva ve shora uvedených věcech k provedení záznamu do Rejstříku zástav, a to do 30 dnů od právní moci rozhodnutí. Provádění záznamu o těchto věcech není svěřeno jednotlivým notářům, ale Notářské komoře České republiky (§ 35b odst. 4 NotŘ).

Pořadí zástavního práva zajišťujícího např. daňovou pohledávku se zde spojuje s doručením pravomocného rozhodnutí správce daně Notářské komoře České republiky k provedení záznamu do Rejstříku zástav. Za tohoto stavu věci nelze zabránit předstihu vzniku zástavního práva pro jiného věřitele v době před doručením pravomocného rozhodnutí. V tomto ohledu je zde rozdíl proti právní úpravě týkající se pořadí zástavního práva pro daňové nedoplatky zapisovaného do katastru nemovitostí. Pro pořadí je totiž rozhodující již den doručení dosud nepravomocného rozhodnutí katastrálnímu úřadu, který na příslušný list vlastnictví vyznačí plombu (princip priority). Záznam pak provede na podkladě pravomocného rozhodnutí v této věci.

Z judikatury:

1. Zástavní právo vzniklé rozhodnutím správního úřadu

SJ, 2004, č. 6 – NS sp. zn. 21 Cdo 2328/2003: Z rozhodnutí správce daně o určení rozsahu zástavního práva podle ustanovení § 72 odst. 1 zákona č. 337/1992 Sb. (ve znění účinném do 31. 12. 2000) soud v řízení podle části třetí občanského soudního řádu vychází jen tehdy, posuzuje-li, jakou věc, pohledávku nebo jiné majetkové právo daňového dlužníka nebo ručitele zatěžuje zástavní právo. Tímto rozhodnutím však není vázán, jestliže k věci, pohledávce nebo jinému majetkovému právu, k nimž bylo rozhodnutím správce daně uplatněno zástavní právo, vznáší své nároky osoba, která nebyla při rozhodování správce daně daňovým dlužníkem nebo ručitelem a není ani jeho právním nástupcem.

SJ, 2007, č. 9 – NS sp. zn. 21 Cdo 1092/2006: Rozhodl-li správce daně za účelem zajištění daňové pohledávky a jejího příslušenství vůči státní příspěvkové organizaci o zřízení zástavního práva (§ 72 zákona č. 337/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů) k věci, právu nebo jiné majetkové hodnotě, k níž má příslušná státní příspěvková organizace právo hospodaření, došlo tímto zástavním právem k zatížení majetku ve vlastnictví České republiky.

NS SR sp. zn. 4 Sž 126/95, 4 Sž 127/95: Ak správca dane v rozhodnutí o vzniku záložného práva k veciam daňového dlžníka podľa § 71 ods. 1 veta prvá zákona SNR č. 511/1992 Zb. v znení zákona č. 146/1995 Z. z. na zabezpečenie daňovej pohľadávky nevymezil jednoznačne predmet zálohu, je to dôvod, aby súd podľa § 250j ods. 2 O. s. p. pre neprezkúmateľnosť taketo rozhodnutie zrušil.

NS SR sp. zn. 5 Sž 66/99: Ak žalobca nevyužil možnosť podať riadny opravný prostriedok proti rozhodnutiu o určení zodpovednosti za colný dlh v colnom konaní, súd v konaní o preskúmanie zákonnosti rozhodnutia o zriadení colného záložného práva se nemôže zaoberať jeho námítkami voči rozhodnutiu o určení zodpovednosti za colný dlh.

§ 161 [Zástava cizí věci]

(1) Dá-li někdo do zástavy cizí movitou věc bez souhlasu vlastníka nebo osoby, která má k věci jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem, vznikne zástavní právo, jen je-li movitá věc odevzdána zástavnímu věřiteli a ten ji přijme v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit.

(2) Cizí nemovitá věc, věc hromadná, soubor věcí a byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona mohou být dány do zástavy jen se souhlasem vlastníka a osoby, která k nim má jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem. Totéž platí, jde-li o cizí pohledávku, jiné majetkové právo, obchodní podíl, cenný papír a předmět průmyslového vlastnictví.

Související ustanovení: § 486

Související předpisy: Zák. č. 49/1997 Sb., o civilním letectví a o změně a doplnění zák. č. 455/1991 Sb., o živnostenském podnikání (živnostenský zákon), ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě

Z literatury: *Brejšková, L., Maglia, M.* K vybraným otázkám zástavního práva po novele. PR, 2003, č. 2, s. 81; *Faldyna, F.* Nad dalším judikátem Nejvyššího soudu k zástavnímu právu. Právo a podnikání, 1997, č. 1, s. 6; *Fiala, J.* Iura in re aliena de lege ferenda (s přihlédnutím k věcnému záměru občanského zákoníku). PPr, 2001, č. 2, s. 116 až 120; *Fiala, J.* Zastavení cizí věci a osud zástavního práva po odstoupení od smlouvy. PR, 2003, č. 1, s. 25; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 408 a 409; *Jůzlová, Z.* Znovu k problematice zániku některých zástavních práv při změně vlastnictví k nemovitosti. PR, 1996, č. 11, s. 517; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 447; *Šíma, A.* K zániku hypoteckárního zástavního práva při změně vlastnictví k zastavené věci. PR, 1996, č. 5, s. 204; *Šmolová, Z.* Ještě k zániku hypoteckárního zástavního práva při změně vlastnictví k nemovitosti. PR, 1996, č. 8, s. 363.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Zastavení cizí movité věci 1–5

K odst. 2:

- I. Zastavení jiných cizích než movitých věcí 6–7

K odst. 1:

I. Zastavení cizí movité věci

Právní úprava zastavení cizí věci prošla určitým právním vývojem. Podle ustanovení § 151d odst. 1 ObčZ ve znění účinném do 31. 12. 2000 nebylo odlišeno zastavení cizích věcí z hlediska jejich členění na věci movité a nemovité. Z požadavku na odevzdání věci zástavnímu věřiteli bylo původně v literatuře dovozováno, že zastavení nemovitostí v intencích uvedeného zákonného ustanovení nepřichází do úvahy, nicméně judikatura konce 90. let tento názor nepřevzala a přiklonila se k závěru o aplikovatelnosti tohoto zákonného ustanovení i na případ nemovitostí, kde odevzdání věci zástavnímu věřiteli bylo ztotožněno s vkladem zástavního práva do katastru nemovitostí. 1

Právní úprava účinná od 1. 1. 2000 tento právní režim nepřevzala a obsahuje úpravu výrazně odlišnou. Především může věc movitou zastavit její vlastník. Zástavce může dát do zástavy cizí věc při souhlasu vlastníka, přičemž forma tohoto souhlasu není dána a obligatorním požadavkem není splnění formy písemné. V obou těchto případech pak pro vznik zástavního práva platí obecný režim ustanovení o vzniku zástavního práva (§ 157 odst. 1). V tom ovšem smysl ustanovení § 161 nespočívá. 2

Smysl tohoto ustanovení spočívá v tom, že umožňuje platný vznik zástavního práva i tam, kdy zástavce dává do zástavy cizí věc, aniž by měl souhlas vlastníka nebo osoby, která má k věci jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem. Pro vznik zástavního práva pak musejí být splněny tři podmínky : a) jde výlučně o věc movitou, b) věc byla odevzdána zástavnímu věřiteli, c) zástavní věřitel věc přijal v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit. 3

Z hlediska naplnění požadavku dobré víry je rozhodný okamžik, kdy zástavní věřitel zástavu přijal; jestliže tedy došlo ke vzniku zástavního práva, není rozhodné, zda následně nastoupily okolnosti, které na straně zástavního věřitele znamenaly zánik jeho dobré víry. Ostatně spor o splnění požadavku dobré víry nebude dán zpravidla mezi

zástavcem (o jehož věc se nejednalo) a zástavním věřitelem, ale osobou, která se bude dovolávat absence dobré víry na straně zástavního věřitele bude v těchto případech vlastník věci nebo jiná oprávněná osoba s tvrzením o nedostatku dobré víry na straně zástavního věřitele. Oproti úpravě účinné do 31. 12. 2000 zákon neobsahuje pro jistotu v právních vztazích vyvratitelnou domněnku dobré víry zástavního věřitele; bude proto na něm, aby v případném soudním sporu její existenci prokázal. Podle současné právní úpravy se princip dobré víry neuplatní u nemovitostí a jiných než movitých věcí.

- 4 Právní úprava zahrnutá do tohoto ustanovení je jedním ze dvou v občanském zákoníku se vyskytujících případů dopouštějících prolomení jinak obecně zastávané zásady, že nikdo na jiného nemůže převést více práv, než má sám (*Nemo plus iuris ad alium transferre potest quam ipse habet*). Druhým § 486, ochraňující toho, kdo něco nabyt, jsa v dobré víře, od nepravého dědice, jemuž bylo nabytí dědictví potvrzeno. Uvedená tolerance či koncese působí do určité míry asymetricky, protože jí neodpovídá obdobná výjimka týkající se odvozeného nabývání vlastnictví movitých věcí (srov. ustanovení § 367 ObčZ 1950 zejména se zřetelem k osobám, kterým vlastník dotčenou movitou věc sám svěřil k užívání, k uschování nebo v kterémkoli jiném úmyslu). Nebýt v tomto ustanovení připuštěné výjimky, bylo by třeba mít za to, že k platnému vzniku zástavního práva se vyžaduje, aby zástavce byl vlastníkem movité zástavy, anebo aby na jeho místě při zřizování zástavního práva vystupoval někdo jiný, kdo by tak jednal s jeho souhlasem.

Zvolená preference dobré víry na straně zástavního věřitele, převažující nad ochranou vlastnického práva, má své opodstatnění v legitimační funkci vyplývající z publicity věcných práv. Jde-li např. o movitou věc, kterou má někdo ve své fyzické moci, vyvolává tak tato faktická moc navenek dojem, že jí odpovídá i právní moc nad věcí. Důsledná ochrana příslušející vlastnickému právu ustupuje v dané souvislosti i z praktických důvodů do pozadí před ochranou dobré či veřejné víry. Nelze si totiž dost dobře představit, že by před každým právním úkonem držitele věci měl být podán přesvědčivý důkaz o oprávnění disponovat s takovou věcí.

- 5 Této ochrany se však nelze dovolávat tam, kde se o věcech movité povahy vede veřejná evidence, jako např. o námořních plavidlech (§ 7n. zák. č. 61/2000 Sb.), o civilních letadlech (§ 4n. zák. č. 49/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů), nebo kde je vlastnické oprávnění vyznačeno v listině, bez níž nelze s věcí nakládat. Zde se nejedná o vyloučení možnosti dobré víry bez dalšího, ale o fakt, že s přihlédnutím k těmto veřejným evidencím nemůže být zástavní věřitel prakticky bezvýjimečně v dobré víře z objektivního hlediska.

K platnému vzniku zástavního práva i od neoprávněného zástavce tak může dojít jen tehdy, je-li zástavou movitá věc a je-li tato věc fyzicky odevzdána zástavcem zástavnímu věřiteli, který ji jako zástavu přijme. K tomuto navenek zřejmému ději musí přistoupit složka subjektivní povahy spočívající v tom, že zástavní věřitel nevěděl a ani vzhledem k okolnostem, ke svým životním nebo profesním zkušenostem ani nemohl vědět, že s jednáním zástavce není v této věci něco v pořádku, že mu k uzavření zástavní smlouvy nesvědčí vlastnické ani jiné jemu podobné oprávnění. Posouzení dobré víry pak bude závislé na okolnostech jednotlivého případu a být nelze vyloučit vliv hledisek subjektivních, primárním by mělo být hledisko objektivní (obdobně jako při posuzování splnění podmínek pro vydržení).

K odst. 2:

II. Zastavení jiných cizích než movitých věcí

- 6 Jestliže podle ustanovení prvního odstavce se za podmínek v něm uvedených připouští vznik zástavního práva k movité věci jednotlivě určené od nevlastníka, z ustanovení

odstavce druhého, pokud jde o věci jiného druhu, vyplývá pravý opak. Zákon taxativním způsobem vymezuje věci, případně předměty práv a povinností, u nichž je vznik zástavního práva podmíněn souhlasem vlastníka, případně osoby, která k nim má jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem.

O dobrou víru nabyvatele zástavního práva by nemohlo jít u nemovitých věcí, které jsou předmětem evidence v katastru nemovitostí. U nich by fyzická moc nad věcí nemohla mít legitimační účinky, protože o právním stavu věci se lze kdykoli a kýmkoli přesvědčit z uvedené evidence. Vyloučen je uvedený postup i u nemovitých věcí, které nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, jakož i u hromadných věcí nebo souboru věcí. Má-li se u těchto věcí vázat vznik zástavního práva na souhlas vlastníka k této dispozici, nelze tomu rozumět jinak, než tak, že jednající osoba by při uzavření zástavní smlouvy a na ni navazujícím úkonu jednala v zastoupení oprávněného subjektu. To se však netýká jen uzavření zástavní smlouvy zástupcem, ale i ostatních dispozic prováděných za zmocnitele. Vylučuje-li se možnost zřízení zástavního práva osobou, která k tomu jako vlastník věci není oprávněná, tím spíše to nemůže přicházet v úvahu u pohledávek, jiných majetkových práv, obchodního podílu, cenného papíru a předmětů průmyslového vlastnictví, kde zákonná díkce nevzbuzuje pochybnosti o obligatorním souhlasu.

Pokud jde o text tohoto odstavce vztahující se k „osobě, která k uvedeným věcem má jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem“, nelze za daného právního stavu dát přesvědčivou odpověď na otázku, o jaké jiné věcné právo by v uvedené souvislosti mohlo jít. Koexistence zadržovacího práva a práva zástavního vyloučena není a pojmově není u nemovitostí vyloučen ani dopad práva odpovídajícího věcnému břemenu. 7

Z judikatury:

I. Vznik zástavního práva k cizí věci podle právní úpravy účinné do 31. 12. 2000

Sou R NS č. C 2030 – NS sp. zn. 30 Cdo 2013/2002: Odevzdáním nemovitosti zástavnímu věřiteli se rozumí vklad zástavního práva do katastru nemovitostí v jeho prospěch.

Sou R NS č. C 2278 – NS sp. zn. 21 Cdo 1724/2003: Dá-li zástavce podle zástavní smlouvy do zástavy cizí věc bez souhlasu vlastníka nebo osoby, která má k věci jiné věcné právo neslučitelné se zástavním právem, je zástavní smlouva neplatná, neboť svým obsahem odporuje zákonu. I podle takovéto smlouvy však vzniká zástavní právo, je-li věc odevzdána zástavnímu věřiteli a ten ji přijme v dobré víře, že zástavce je oprávněn věc zastavit.

Sou R NS č. C 2515 – NS sp. zn. 29 Odo 796/2002: Podle § 151d odst. 1 ObčZ, účinného v době od 1. ledna 1992 do 31. prosince 2000, mohlo na základě smlouvy vzniknout i zástavní právo k nemovitosti.

SJ, 2000, č. 5 – NS sp. zn. 21 Cdo 328/99: Za podmínek uvedených v ustanovení § 151d odst. 1 obč. zák. vzniká na základě smlouvy zástavní právo bez ohledu na to, zda zástavou je movitá věc nebo nemovitost. Odevzdáním nemovitosti ve smlouvě uvedenému zástavnímu věřiteli se ve smyslu tohoto ustanovení rozumí vklad zástavního práva do katastru nemovitostí v jeho prospěch.

SJ, 2002, č. 1 – NS sp. zn. 29 Cdo 2512/2000: Podle ustanovení § 151d odst. 1 obč. zák., ve znění účinném před 1. lednem 2001, mohlo na základě smlouvy vzniknout i zástavní právo k nemovitosti. Odevzdáním nemovitosti zástavnímu věřiteli uvedenému ve smlouvě se ve smyslu tohoto ustanovení rozuměl vklad zástavního práva ve prospěch zástavního věřitele do katastru nemovitostí. Odstoupení od smlouvy o převodu nemovitostí dle § 48 odst. 2 obč. zák. proto nezpůsobovalo bez dalšího zánik zástavního práva k nemovitosti zřízeného v mezidobí jejím nabyvatelem. Odstoupením od smlouvy o převodu vlastnictví k nemovitosti zaniká právní titul, na jehož základě nabyl účastník smlouvy vlastnické právo a obnovuje se původní právní stav. Následný zápis vlastnického práva do katastru nemovitostí má pouze deklaratorní účinky a provádí se záznamem (§ 7 odst. 1 zákona č. 265/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů). To platí i v případě, že nabyvatel dříve, než došlo k odstoupení od smlouvy, nemovitost převedl na další osobu a tato osoba nabyla nemovitost v dobré víře.

II. Dobrá víra a zástavní právo

SJ, 2004, č. 9 – NS sp. zn. 21 Cdo 2074/2003: Na nedostatek dobré víry zástavního věřitele, že zástavce je oprávněn věc zastavit, nelze ve smyslu ustanovení § 151d odst. 1 obč. zák., ve znění účinném do 31. 12. 2000, usuzovat jen na základě toho, že se zástavní věřitel při uzavření zástavní smlouvy nezabýval tím, zda zástavce, který je vlastníkem zastavované věci na základě kupní ceny, řádně a včas zaplatil kupní cenu. Protože od kupní smlouvy může být z důvodu řádného a včasného nezaplacení kupní ceny odstoupeno nejen tehdy, bylo-li to ve smlouvě dohodnuto, ale i podle ustanovení § 517 odst. 1 obč. zák., nelze považovat za opomenutí běžné (obvyklé) opatrnosti, kterou lze po zástavním věřiteli s ohledem na okolnosti a povahu daného případu při uzavírání zástavní smlouvy požadovat, ani okolnost, že se nezabýval tím, zda ve smlouvě byla či nebyla dohodnuta možnost odstoupení od smlouvy pro případ, že kupující řádně a včas nezaplatí kupní cenu.

NS sp. zn. 21 Cdo 490/2004: Na nedostatek dobré víry zástavního věřitele, že zástavce je oprávněn věc zastavit, nelze ve smyslu ustanovení § 151d odst. 1 obč. zák. usuzovat jen na základě toho, že se zástavní věřitel při uzavření zástavní smlouvy nezabýval tím, zda zástavce, který je vlastníkem zastavované věci na základě kupní smlouvy, řádně a včas zaplatil kupní cenu, popřípadě zda zástavce je schopen zaplatit (řádne a včas) sjednanou kupní cenu, jestliže její splatnost dosud (do uzavření zástavní smlouvy) nenastala.

§ 162 [Práva a povinnosti zástavního věřitele a třetích osob]

(1) Zástavní věřitel, jemuž byla zástava odevzdána, je oprávněn ji držet po celou dobu trvání zástavního práva. Je povinen starat se o ni s péčí řádného hospodáře, zejména ji opatrovat a chránit před poškozením, ztrátou a zničením. Vzniknou-li zástavnímu věřiteli plněním této povinnosti účelně vynaložené náklady, má proti zástavnímu dlužníku právo na jejich náhradu.

(2) Užívat zástavu a přisvojovat si její přírůstky, plody a užitky může zástavní věřitel jen se souhlasem zástavce.

(3) Dojde-li během doby, v níž zástavní věřitel má u sebe zástavu, ke ztrátě, zničení nebo poškození zástavy, odpovídá zástavní věřitel za vzniklou škodu podle obecných ustanovení odpovědnosti za škodu.

(4) Je-li zástava odevzdána třetí osobě, nesmí tato osoba převzatou věc odevzdat další osobě ani ji použít nebo umožnit její použití jinému; v ostatním má tato osoba práva a povinnosti schovatele (§ 747 a následující), není-li dohodnuto jinak.

Související ustanovení: § 420, § 574 odst. 2, § 747n.

Z literatury: *Biolek, V.* K otázce používání zastavených věcí předaných do úschovy. PR, 2001, č. 6, s. 272; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 410 a 411; *Knapková, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. 1. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 456 a 457.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Obecná práva a povinnosti zástavního věřitele 1–3

K odst. 2:

I. Užívání zástavy zástavním věřitelem 4

K odst. 3:

I. Odpovědnost zástavního věřitele za škodu vzniklou na zástavě 5

K odst. 4:

I. Povinnosti třetí osoby6

K odst. 1:**I. Obecná práva a povinnosti zástavního věřitele**

Ustanovení § 162 odst. 1 vymezuje obecné spektrum práv a povinností zástavního věřitele. Nejasnou v této souvislosti je především otázka, zda uvedené ustanovení dopadá pouze na věci movité nebo i na zástavy v podobě nemovitých věcí. Přestože zákonné ustanovení hovoří o „věřiteli, jemuž byla zástava odevzdána“, což by naznačovalo aplikovatelnost pouze na případy tzv. ručních zástav v podobě movitých věcí, nelze vyloučit ani výklad, podle kterého ustanovení § 162 dopadá i na zástavy v podobě nemovitých věcí. Lze si totiž dobře představit, že i ve vztahu k nemovitosti se může na základě dohody se zástavcem zástavní věřitel chopit detence věci. Vzhledem k obecnosti ustanovení § 162 odst. 1 pak nelze zřejmě přijmout závěr, že v takových případech faktické detence nemovitosti by na zástavního věřitele nedopadala práva a povinnosti v tomto ustanovení vymezená. Výklad zákonného ustanovení zdůrazňujícího odevzdání věci zástavnímu věřiteli jakožto předpokladu vzniku zástavního práva lze provést i tak, že tímto je zdůrazněna suma práv a povinností nastupující k okamžiku odevzdání věci a k nástupu detence zástavního věřitele. Není zřejmě důvodu odpírat obdobný režim i pro případy nemovitosti, dojde-li k jejich detenci zástavním věřitelem; opačný závěr (vzhledem k zařazení podmínky odevzdání zástavy do prvního odstavce) by pak nutně musel vést k tomu, že ve vztahu k nemovitým věcem, případně jiným než movitým věcem, by v případě jejich detence neměl zástavní věřitel žádná práva, ale ani žádné povinnosti. Takový závěr je ovšem ztěžlivý, neboť ustanovení § 162 a též § 163 by v takovém případě muselo být aplikováno přiměřeně analogicky.

Naznačená suma práv a povinností se vztahuje k první fázi existence zástavního práva, tj. k fázi, kdy zástava plní funkci zajišťovací. Zástavní věřitel je oprávněn mít věc u sebe po celou dobu trvání zástavního práva [tomu však neodpovídá povinnost mít ji u sebe; může ji dokonce zástavci vrátit, aniž by tím došlo (na rozdíl od zadržovacího práva) k zániku zástavního práva]. Povinnost péče řádného hospodáře je nutno v obecné rovině vyložit tak, že se jedná o péči, která zajistí, že nedojde ke snížení hodnoty zástavy, na čemž má z logických důvodů zájem také zástavní věřitel; s tím souvisí také výslovná zákonná povinnost zástavu opatrovat a chránit ji před poškozením, ztrátou a zničením. Věřitel je tak povinen zástavě veškerou potřebnou péčí, aby nedoznala újmy, kterou by mohla být znehodnocena nebo zničena. Vzhledem k tomu, že s touto prevenční činností mohou zástavnímu věřiteli vzniknout náklady, zákon umožňuje – jde-li o náklady účelně vynaložené – aby je zástavní dlužník zástavnímu věřiteli nahradil. Podle povahy věci si zachování věci v nedotčeném stavu může vyžádat náklady, např. spojené s krmením živočicha nebo s umístěním na místo ochráněné před povětrnostními vlivy (motorové vozidlo aj.). Tento nárok vzniklý v rámci tzv. kustodie je nárokem samostatně vznikajícím při vynaložení jednotlivých nákladů, od jejichž vynaložení pak běží také samostatně promlčecí doby k jejich uplatnění vůči zástavnímu dlužníku. Patrně správně se v literatuře připouští, že k zajištění úhrady těchto nákladů může vůči zástavě uplatnit retenční (zadržovací) právo.

Zástavní věřitel (až na případ svěření věci třetí osobě) má postavení detentora, protože jeho právo mít věc u sebe je odvozeno od práva zástavce. Zástavní věřitel požívá v takovém případě obdobné ochrany jako vlastník prostřednictvím žaloby na vydání

proti tomu, kdo by mu věc neoprávněně odňal, jakož i prostřednictvím žaloby zápůrčí (actio negatoria) proti tomu, kdo by do jeho detence věci neoprávněně zasahoval.

Věřitel je oprávněn, i když se zákon v tomto ustanovení o tom výslovně nezmiňuje, odevzdat zástavu novému věřiteli, na kterého pohledávka zajištěná zástavním právem k takové věci byla postoupena. Bez uvedení zástavy z detence původního zástavního věřitele do detence nového věřitele nemohl by být nový věřitel uveden do téhož postavení jako jeho předchůdce. K povinnostem zástavního věřitele patří, bude-li o to požádán nebo vyplývá-li to ze zákona, vydat zástavci doklad o převzetí zástavy (zástavní list).

- 3 Obecně nad rámec výslovných ustanovení vtělených do § 162 pro obsah zástavního práva platí, že zastavení věci nebrání dalšímu dání věci do zástavy, nebrání pronájmu, zřízení věcného břemene, přičemž vzdání se uplatnění takových práv předem by bylo nutno považovat ve smyslu ustanovení § 574 odst. 2 za neplatné, vyjma případů, kdy by přípustnost takového postupu stanovil zvláštní právní předpis (R 64/2004). Jedná se o vyjádření principu, podle kterého pozdější práva nemohou být na újmu právům z lepšího pořadí.

K odst. 2:

I. Užívání zástavy zástavním věřitelem

- 4 Zástavní věřitel má v případě odevzdání věci (případně detence) povinnost věc držet a opatrovat, ale bez dalšího nemá právo věc užívat. Možnost užívání zástavy, přisvojování si požitků a užitků je vázána bezpodmínečně na souhlas zástavce. Zákon pro udělení tohoto souhlasu nestanoví žádnou formu, je proto nutno vyjít z principu bezformálnosti uděleného souhlasu. Z praktického hlediska lze ovšem jednoznačně doporučit formu písemnou i s vymezením způsobu či podmínek, jakým může být věc zástavním věřitelem užívána. Jinak se na udělení souhlasu vztahují obecná ustanovení o právních úkonech, přičemž musí být nepochybné, že zástavce uděluje souhlas s užíváním zástavy zástavním věřitelem. V takovém případě musí zástavce počítat s tím, že na zástavě může dojít k běžnému opotřebení, aniž by v daném směru mohl vůči zástavnímu věřiteli uplatňovat jakékoliv nároky. Je ovšem nutno požadovat, aby dohoda o užívání zástavy svým obsahem neodporovala účelu zástavy nebo její podstatu neobcházela.

Platí tedy, že zástavní věřitel nemá v zásadě právo zástavu užívat, přisvojovat si požitky věci, její přírůstky nebo plody. Tak tomu je však jen tehdy, jestliže se v tomto ohledu nedohodne se zástavcem jinak. Nic v případě souhlasu zástavce věřiteli nebrání čerpat užitky věci, lze se domluvit, že se tak může dít namísto úroků plynoucích ze zajištěné pohledávky. Možnost užívání zástavy za trvání pohledávky má podobu tzv. antichrese.

K odst. 3:

I. Odpovědnost zástavního věřitele za škodu vzniklou na zástavě

- 5 Přestože je v zájmu zástavního věřitele, aby nedocházelo ke znehodnocení zástavy, obsahuje zákon výslovné ustanovení specifikující jeho právní odpovědnost vázanou na ztrátu, zničení nebo poškození zástavy během doby, kdy má zástavní věřitel zástavu u sebe. Zákon pro tyto případy hovoří o založené obecné odpovědnosti za škodu. V literatuře se objevila i otázka, zda se nejedná o odpovědnost podle ustanovení § 421, podle kterého každý, kdo od jiného převzal věc, která má být předmětem jeho závaz-

ku, odpovídá za její poškození, ztrátu nebo zničení, ledaže by ke škodě došlo jinak. Namísto je zřejmě záporná odpověď, neboť podmínkou pro aplikaci ustanovení § 421 je skutečnost, že věc byla převzata k provedení závazku, což není případ zástavního věřitele. I s přihlédnutím k tomu, že zástava směřuje k zajištění pohledávky věřitele, je namísto, aby na věřitele nebylo kladeno riziko objektivní odpovědnosti, ale za případnou škodu odpovídal pouze podle obecné odpovědnosti za škodu [420] na základě odpovědnosti subjektivní.

K odst. 4:

I. Povinnosti třetí osoby

Čtvrtý odstavec zákonného ustanovení zakládá odpovědnost třetích osob, kterým byla zástava odevzdána, tj. schovatele nebo skladovatele. Zakotvený zákaz přenechání zástavy další osobě a zákaz jejího užívání vyplývá z účely zástavního práva i z toho, že třetí osoba nemá k právnímu vztahu – obligačnímu ani zástavnímu žádný přímý vztah a její činnost se tak omezuje na převzetí věci a plnění práv a povinností vyplývajících z úschovy. Vedle vymezení negativních činností má tato třetí osoba práva a povinnosti schovatele s výhradou možné odchylné dohody. Z povahy věci a rovného postavení účastníků občanskoprávních vztahů se pak podává závěr, že tato dohoda by měla být uzavřena mezi účastníky zástavní smlouvy a uvedenou třetí osobou.

Právní úprava obsažená ve čtvrtém odstavci odkazuje na uplatnění právních předpisů o úschově věci, i když se schovací právní vztah s účastníky nemusí opírat o smlouvu o úschově, jakou má na zřeteli § 747n. Je-li dovršujícím úkonem pro vznik ruční zástavy namísto odevzdání věci zástavnímu věřiteli svěřeni věci třetí osobě jako schovateli, zavazuje to schovatele kromě jiného také k tomu, že zástavu nevydá jednomu z účastníků zástavní smlouvy bez souhlasu druhého účastníka, ledaže by mu vydání zástavy bylo uloženo soudem.

§ 163 [Povinnosti zástavního dlužníka]

(1) Zástavní dlužník je povinen zdržet se všeho, čím se zástava zhoršuje na újmu zástavního věřitele.

(2) Ztratí-li zástava na ceně tak, že zajištění pohledávky se stane nedostatečným, zástavní věřitel má právo od dlužníka žádat, aby zajištění bez zbytečného odkladu přiměřeně doplnil. Neučiní-li tak, stane se ta část pohledávky, která není zajištěna, splatnou.

Související ustanovení: § 39, 420n.

Z literatury: Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 410 a 411; Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 455 a 456; Peterka, M. Několik poznatků k Rejstříku zástav. ADN, 2003, č. 1, s. 10.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Základní povinnost zástavního dlužníka	1
II. Praktická stránka věci	2–4

K odst. 2:

I. Ztráta ceny zástavy5-7

K odst. 1:**I. Základní povinnost zástavního dlužníka**

- 1 Jestliže zákon v § 162 soustředil pozornost na osobu zástavního věřitele, pokud má zástavu u sebe, § 163 se soustřeďuje na osobu zástavce, zůstává-li zástava i po vzniku zástavního práva v jeho držení. To zástavci umožňuje v podstatě ničím neomezené nakládání s věcí, které je obecně připouštěno a bylo uvedeno při výkladu ustanovení § 162. Podle toho, jak zástavce s věcí zachází, se to dotýká zájmu zástavního věřitele, dochází-li v důsledku znehodnocení zástavy ke snížení naděje na efektivitu případného pozdějšího zpeněžení zástavy. Uložená povinnost zástavnímu dlužníku zdržet se zhoršování zástavy na újmu zástavního věřitele tak je naplněním požadavku na řádné plnění funkce zástavního práva. Je-li naopak díky zástavcem na zástavu vynaloženým investicím věc zhodnocována, např. provedením modernizace, stavebních změn, posiluje se tím uhrazovací funkce zástavního práva a tím i nadějnější vyhlídka na vyšší peněžního výsledku v případě zpeněžení.

Při porovnání formulací § 162, 163 nemůže uniknout pozornosti, že majiteli se v posléze uvedeném ustanovení dostává označení „zástavní dlužník“ namísto někdejšího pojmenování „zástavce“. K rozdílnému chápání obou subjektů by mohla přispět i druhá věta § 164 o tom, že pozdější vlastník zástavy má postavení zástavního dlužníka. Jestliže v ustanovení § 162 jde o to, aby ten, kdo má zástavu ve své moci, s ní zacházel tak, aby nedoznala újmy, na kterou by mohl zástavní věřitel doplatit snížením její prodejnosti, popřípadě její neprodejnosti při případném zpeněžení, pak postrádá smyslu označit tuto osobu jednou jako zástavce a podruhé jako zástavního dlužníka. Co se týče péče o zástavu, nemůže být činěn rozdíl mezi tím, kdo sám v souvislosti se vznikem zástavního práva svou vlastní věc zatížil břemenem zástavního práva, anebo tím, kdo nabyt takto právně znehodnocenou věc, byť by toto znehodnocení bylo jen dočasné, tj. na dobu trvání zajištěné pohledávky.

II. Praktická stránka věci

- 2 Zatížení zástavy zástavním právem nelze nikterak připodobňovat někdejšímu, pohledávku bezpečně zajišťujícímu, instrumentu, kterým bylo v období od 1. 4. 1964 do 31. 12. 1991 podle § 58n. omezení převodu nemovitostí. Zatíženou nemovitost nemohl dlužník převést na jiného, leda se souhlasem věřitele, jenže tím zároveň došlo k zániku omezení, které na dalšího vlastníka nemovitosti nemohlo přejít. Pochopitelně, že věřitel podmínil svůj souhlas uspokojením pohledávky, ale tím již eo ipso zatížení zaniklo.

Brání-li zástavci v případě tzv. ruční zástavy v nakládání s ní skutečnost, že je věc u zástavního věřitele, popřípadě u třetí osoby, takže by jeho pokus věc převést na jiného ztroskotal na nemožnosti doprovodit smlouvu o převodu nezbytným odevzdáním věci, je tomu zcela naopak, má-li zástavce zástavu sám ve své moci. Může v neztenčené míře využívat všech svých vlastnických oprávnění, aniž by při tomto svém počínání byl vázán na souhlas zástavního věřitele nebo alespoň na jeho vědomost o právních změnách věci se týkajících. Dochází-li např. k převodu zástavním právem zatížené nemovitosti, není zástavní věřitel účastníkem řízení o povolení vkladu (§ 4 odst. 1 ZápRNe). Ale ani kdyby jím byl, nic by se na věci nezměnilo. Judikatura v této souvislosti jednoznačně vyložila, že zástavní právo zásadně nebrání vlastníku zástavy (zástavnímu dlužníku)

nakládat se zástavou. Nestanoví-li zákon něco jiného, může zástavní dlužník zástavu zcizit, znovu ji zastavit, zřít k ní věcné břemeno, dát ji do nájmu nebo do jiného užívání apod. Ujednání, kterými by byl zástavní dlužník v rozporu se zákonem vyloučen nebo omezen v takovém nakládání se zástavou, jsou neplatná (R 64/2004).

K typickým případům, v nichž zástava i po vzniku zástavního práva k ní zůstává v moci zástavce, patří zástavní právo k nemovitostem. Předpokladem vzniku tohoto zatížení není převzetí držby věci zástavním věřitelem, popřípadě schovatelem, ale toliko zápis zatížení do katastru nemovitostí, který ani při převodu nemovitosti nelze směřovat s přechodem držby. Zápis vlastnického práva k nemovitosti do katastru nemá povahu symbolického přechodu držby, přechod držby může sice v mnoha případech spadat v jedno s přechodem vlastnictví, ale nemusí tomu tak být vždy. Do této skupiny lze zařadit i zástavní práva k movitým věcem, o nichž se vede veřejná evidence, např. u námořních lodí, u civilních letadel. 3

Nelze přehlédnout, že některé dispozice zástavce se zástavou mohou citelně oslabovat perspektivu na efektivitu zpeněžení zástavy, např. dlouhodobý pronájem nemovitosti. Sankce za případné porušení povinnosti zástavce vůči zástavnímu věřiteli vyplývající ze zvláštního ujednání v úvěrové, popř. zástavní smlouvě, mohou se pohybovat jen v rovině závazkové právní, tedy bez věcněprávního dopadu. 4

Právě např. u zatížení nemovitosti věcným břemenem nastupuje otázka, nakolik jsou závěry vyplývající z uvedeného rozhodnutí ve spojení s faktickými reálnými možnostmi zástavního věřitele (§ 163 odst. 2) odpovídajícími reálné životní, zejména obchodní, praxi při obecně známém faktu, že zatížení nemovitosti věcným břemenem může znamenat faktickou ztrátu kredibility zástavy. Byť v obdobném duchu z hlediska možnosti zatížit zastavenou věc věcným břemenem byla koncipována i judikatura prvorepubliková, nelze nevidět, že využití této zákonné možnosti přináší obchodní praxi výrazné obtíže. Lze však v této souvislosti poukázat na závěry aktuální trestněprávní judikatury, podle které trestného činu poškozování věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a) TrZ nebo jeho pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ se může dopustit i dlužník, který zřídí k zástavě, na níž vázne zástavní právo k zajištění pohledávky jeho věřitele, věcné břemeno ve prospěch třetí osoby, jestliže tím poklesne hodnota zástavy tak, že věřitel nebude moci dosáhnout uspokojení své pohledávky ani ze zpeněžení takové zástavy (např. zástava se tím stane neprodejná). Ve zřízení věcného břemena k zástavě lze za uvedených okolností spatřovat poškození majetku dlužníka (Sou R NS T 740 – NS sp. zn. 8 Tdo 1078/2004). Praxe se zatím dostatečným způsobem nevypořádala s případy, kdy dochází k zatížení nemovitosti věcným břemenem ve zjevné snaze oddálit uspokojení pohledávky zástavního věřitele, vycházejí z R 64/2004. Zákon sice v odst. 2 naznačuje postup zástavního věřitele v případě ztráty ceny zástavy, nezdá se však, že by se jednalo o řešení v praxi příliš využívané a důsledně reflektující předchozí jednání zástavního dlužníka, vycházejí z toho, že prvotním zájmem zástavního věřitele je uspokojení jeho pohledávky mimo jiné prostřednictvím zástavy, která jednáním zástavního dlužníka pozbývá na ceně, a právní úprava pak nastavila pravidla, jejichž nejpřísnější sankcí pro dlužníka je splatnost nezajištěné části pohledávky. Lze důvodně pochybovat, zda takové řešení lze považovat pro futuro za principálně vyhovující i z hlediska rekodifikace občanského zákoníku.

Může-li zástava v rukou zástavce doznat úhony, musí to nutit zástavního věřitele k patřičné obezřetnosti. Nemůže stav zástavy pustit ze zřetele, aby mohl včas zareagovat na nepřístojnosti, které by mohly ohrozit uspokojení zajištěné pohledávky. V odborné literatuře se objevil názor, že svévolným zásahům ze strany zástavce lze čelit žalobou s požadavkem, aby soud zástavci takové počinání zakázal, uložil mu povinnost zdržet se takového jednání [§ 80 písm. b) OSŘ] s tím, že případné neuposlechnutí příkazu

může být i opakovaně vynucováno pokutami, přičemž povinný zaplacením pokuty nemůže ze sebe setrást odpovědnost za případnou škodu způsobenou zástavnímu věřiteli se zřetelem k dražební výtěžnosti. Je ovšem otázkou praktická využitelnost tohoto instrumentu a zda nepřeceňuje možnosti zástavního věřitele dozvědět se o úmyslech zástavního dlužníka.

K odst. 2:

I. Ztráta ceny zástavy

- 5 V druhém odstavci se pamatuje na možnosti zástavního věřitele, jak se vypořádat s případným poklesem ceny zástavy. Příčinou nemusí být jen nevhodné zacházení se zástavou ze strany zástavce, ale i jiné jevy, při nichž dochází k devastacím věcí, např. při živelních pohromách (zemětřesení, zátopy, požáry, vichřice) nebo o pokles ceny zástavy v souvislosti s ekonomickými okolnostmi, případně událostmi, které přesahovaly povinnost kustodie. Poklesne-li cena zástavy, umožňuje zákon zástavnímu věřiteli požadovat na dlužníku (nikoli na zástavci, není-li sám dlužníkem), aby bez zbytečného odkladu zajistil nezajištěnou část pohledávky, např. další zástavou, ručením, postoupením pohledávky. Jinak náležitě nezajištěná část pohledávky se stane proti původnímu ujednání předčasně splatnou se všemi důsledky z toho vyplývajícími.
- 6 Nárok na doplnění zástavního zajištění při ztrátě ceny zástavy nemůže zástavní věřitel uplatnit tehdy, jestliže ztráta na ceně byla způsobena neplněním jeho povinnosti kustodie, kdy naopak může ještě odpovídat za vzniklou škodu na zástavě.
- 7 V souvislosti s praktickou realizací postupu po ztrátě ceny zástavy se objevuje množství obtížně řešitelných situací, na které je v literatuře poukázáno (*Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 411 a 412), a lze proto na tento výklad odkázat. To ovšem jen potvrzuje myšlenku, zda zvolená zákonná konstrukce odpovídá potřebám praktického života a nevede ve svém důsledku k celkovému oslabení postavení věřitele. Již samotné konkrétní posouzení, zda, případně nakolik došlo ke ztrátě ceně zástavy, může být pro zástavního věřitele spojeno s výraznými obtížemi, ale i finančními náklady, nehledě dále např. na možné rozpory mezi zástavním věřitelem a dlužníkem ohledně míry ztráty hodnoty zástavy, zda jde o ztrátu vzniklou tak, že může sloužit k uplatnění nároku na doplnění zajištění, zda už uběhla přiměřená doba „bez zbytečného odkladu“, zda doplnění je z objektivního hlediska skutečně doplněním, a zda tedy jsou dány podmínky pro vznik splatnosti příslušné části pohledávky. Je-li pak zákonná dikce taková, že spíše zástavnímu věřiteli svědčí jen možnost požadovat zaplacení té části pohledávky, která se stala splatnou, celkový efekt zástavního práva se zvláště u subjektivních právních úkonů, které snížily cenu zástavy, jeví problematický. I kdyby však byla připuštěna možnost zástavního věřitele se žalobou domáhat doplnění zajištění ceny zástavy, i tak by se nejednalo o postup pro zástavního věřitele příliš praktický.

Z judikatury:

I. Nakládání se zástavou

R 64/2004: Zástavní právo zásadně nebrání vlastníku zástavy (zástavnímu dlužníku) nakládat se zástavou. Nestanoví-li zákon něco jiného, může zástavní dlužník zástavu zcizit, znovu ji zastavit, zřídit k ní věcné břemeno, dát ji do nájmu nebo do jiného užívání apod. Ujednání, kterými by byl zástavní dlužník v rozporu se zákonem vyloučen nebo omezen v takovém nakládání se zástavou, jsou neplatná (§ 39 obč. zák.).

II. Porušení povinnosti

R 64/2004: Právní úkon týkající se zástavy není neplatný jen proto, že zástavní dlužník při jeho uzavření porušil povinnost uvedenou v ustanovení § 151e odst. 2 (nyní § 163 odst. 1) obč.

zák. Porušil-li zástavní dlužník tuto povinnost zaviněně, odpovídá zástavnímu věřiteli za škodu, která mu tím vznikla (§ 420 obč. zák.). Zástavní věřitel může kromě náhrady škody též požadovat po dlužníku, aby doplnil zajištění pohledávky, jestliže zástava ztratila na ceně tak, že se zajištění pohledávky prostřednictvím zástavního práva stalo nedostatečným (§ 151e odst. 3, nyní § 163 odst. 2 obč. zák.).

III. Povinnosti zástavního dlužníka a trestní právo

Sou R NS č. T 740 – NS sp. zn. 8 Tdo 1078/2004: Trestného činu poškození věřitele podle § 256 odst. 1 písm. a) TrZ nebo jeho pokusu podle § 8 odst. 1 TrZ se může dopustit i dlužník, který zřídí k zástavě, na níž vázne zástavní právo k zajištění pohledávky jeho věřitele, věcné břemeno ve prospěch třetí osoby, jestliže tím poklesne hodnota zástavy tak, že věřitel nebude moci dosáhnout uspokojení své pohledávky ani ze zpeněžení takové zástavy (např. zástava se tím stane neprodejná). Ve zřízení věcného břemena k zástavě lze za uvedených okolností spatřovat poškození majetku dlužníka.

IV. Nedostatečné zajištění pohledávky a konkursní řízení

Sou R NS č. C 4099 – NS sp. zn. 29 Odo 396/2003: 1. Je-li prohlášen konkurz na majetek zástavního dlužníka, nikoli však na majetek osobního dlužníka, je tím v poměrech zástavního věřitele zpravidla také vyvolán stav, kdy se zajištění jeho pohledávky stane nedostatečným. Za této situace má zástavní věřitel právo od osobního dlužníka žádat, aby zajištění bez zbytečného odkladu přiměřeně doplnil. Neučiní-li tak, stane se ta část pohledávky, která není zajištěna, splatnou. 2. Jestliže osobní dlužník bez zbytečného odkladu zajištění takové pohledávky přiměřeně doplní, nepřísluší zástavnímu věřiteli právo dožadovat se uspokojení zajištěné pohledávky v konkursu vedeném na majetek zástavního dlužníka jinak než formou přihlášky pohledávky vázané na podmínku (§ 20 odst. 4 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

V. Zhoršení zástavy

Sou R NS č. C 2046 – NS sp. zn. 21 Cdo 296/2003: 1. Ujednání, kterým by byl zástavní dlužník v rozporu se zákonem vyloučen nebo omezen v nakládání se zástavou, je neplatným právním úkonem. Porušil-li zástavní dlužník právním úkonem týkajícím se zástavy povinnost zdržet se všeho, čím se zástava zhoršuje na újmu zástavního věřitele, není to důvodem neplatnosti takového úkonu. Učinil-li tak zaviněně, odpovídá zástavnímu věřiteli za škodu, která mu tím vznikla. Zástavní věřitel může kromě náhrady škody též požadovat po dlužníku, aby doplnil zajištění pohledávky, jestliže zástava ztratila na ceně tak, že se zajištění pohledávky prostřednictvím zástavního práva stalo nedostatečným. 2. Pronajmutím nemovitosti, k níž již platně vzniklo zástavní právo, v zásadě nedochází ke zhoršení zástavy na újmu zástavního věřitele. O zhoršení zástavy na újmu zástavního věřitele by bylo možné uvažovat jen tehdy, kdyby byl v zastavené nemovitosti pronajat byt nebo kdyby šlo o takové nájemní právo k nemovitosti, u něhož by zájem společnosti vyžadoval, aby nemovitost zatěžovalo i nadále, avšak jen v případě, že by snížení výsledné ceny nemovitosti o cenu této závady mělo (oproti stavu, který tu byl před pronajmutím) za následek, že zástavní věřitel nebyl plně uspokojen.

§ 164 [Přechod zástavního práva s vlastnictvím zástavy]

(1) Zástavní právo působí vůči každému pozdějšímu vlastníku zastavené věci, souboru věcí a bytu nebo nebytovému prostoru ve vlastnictví podle zvláštního zákona, nestanoví-li zákon jinak. Totéž platí, jde-li o každého pozdějšího věřitele zastavené pohledávky, o každého pozdějšího oprávněného ze zastaveného jiného majetkového práva nebo předmětu průmyslového vlastnictví a o každého pozdějšího majitele zastaveného obchodního podílu nebo cenného papíru.

(2) Ten, vůči němuž působí zástavní právo podle odstavce 1, má postavení zástavního dlužníka.

Související ustanovení: § 451n., 531, 532, 548, 550

Související předpisy: § 23 NámPl

Z literatury: Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 412 až 414.

Obsah výkladu:**K odst. 1:**

- I. Působnost zástavního práva 1–3

K odst. 2:

- I. Přechod zástavního práva na nového vlastníka zástavy 4

K odst. 1:**I. Působnost zástavního práva**

- 1 Okolnost, že zástavní právo zatěžuje každého, komu zástava patří, je neodmyslitelným atributem zástavního práva. Proklamuje-li se tato příznačná vlastnost zástavního práva výslovným ustanovením zákona, lze si to vykládat tak jako odpověď na některé názory, kterými byla tato vlastnost zástavnímu právu upírána. Příkladem kromě jiného bylo i pojetí tzv. zástavního práva postrádajícího věcněprávní charakter v ustanovení § 129c n. HZ, ve znění zák. č. 103/1990 Sb., ale i zábrany v nakládání příznačné pro dřívější institut omezení převodu nemovitostí. Právní jistotě v chápání institutu zástavního práva nepřispívalo ani dnes již zrušené ustanovení § 151d odst. 2 („Převzme-li někdo smluvně věc, na které vážne zástavní právo, působí zástavní právo vůči nabyvateli, jestliže při uzavření smlouvy nabyvatel o zástavním právu věděl nebo vědět musel.“)

S výjimkou tzv. ruční zástavy je zde charakteristickým jevem, že zástavní právo nesjednává zástavnímu věřiteli právo ovlivňovat právní nakládání se zástavou. Nemusí se o osobě nového zástavce ani dozvědět, ledaže by při příležitosti smluvního převodu zástavy došlo k ujednání, že nabyvatel zástavy s ní přejímá i dluh převodce. K platnému převzetí dluhu zákon vedle písemné dohody vyžaduje souhlas věřitele (§ 531 odst. 1). V případě převodu věci zatížené zástavním právem pro pohledávku, která má v budoucnu vzniknout nebo pohledávku, jejíž vznik je závislý na splnění podmínky, převzetí závazku zástavce nabyvatelem zatížené věci nepřichází v úvahu, jestliže ke vzniku zajišťované pohledávky dosud nedošlo.

Jestliže zástavní právo sdílí právní osud zástavy, neplatí to ve stejné míře, pokud jde o změnu osoby dlužníka, za kterého poskytl zajištění někdo jiný hodnotou ze svého majetku. Poskytnutí takové záruky bývá motivováno osobním vztahem zástavce a dlužníka, důvěrou v dlužníkovu spolehlivost ve věci platební morálky. Zástavci proto nemůže být lhostejno, kdo by měl při výměně dlužníků z jeho přízně a rizika, do kterého je vystaven, těžit. Setrvání uvedeného zajištění i při této změně je podmíněno souhlasem zástavce [532].

- 2 Vzдор označení nového vlastníka zástavy pojmenováním „zástavní dlužník“ není ve skutečnosti subjektem závazkového vztahu s věřitelem, který byl svého času zajištěn zástavním právem. Není pasivně legitimován k žalobě na zaplacení věřitelem vymáhané pohledávky, jak by tomu mohlo být, kdyby byl v postavení ručitele (§ 548 odst. 1). Na něm lze pouze požadovat, aby strpěl zpeněžení zástavy za účelem úplného, popř. částečného, uspokojení pohledávky zástavního věřitele [165n.]. Za zajištěný dluh odpovídá jen cenou zástavy, které se dosáhne v případě jejího nuceného zpeněžení.
- 3 V zákoně se výslovně nepamatuje na to, jak by se zástavce takto připravený o hodnotu ze svého majetku mohl domáhat na dlužníku náhrady za tuto oběť. Za takového stavu věci nezbyvá než zvážit, přichází-li zde v úvahu obdobný postup jako v případě uspokojení pohledávky věřitele ručitelem [550], včetně případné notifikační povinnosti, využití možnosti preventivního regresu, anebo podle ustanovení zákona o bezdůvod-

ném obohacení (§ 451 odst. 1, § 454). V dané souvislosti není dále zcela jasné, jak bez výslovné právní úpravy zodpovědět otázku, má-li zástavce, který není dlužníkem, právo odvrátit zpeněžení zástavy uspokojením vymáhané pohledávky za dlužníka, aniž by přitom musel přistoupit k předmětnému závazku [533].

K odst. 2:

I. Přejedhod zástavního práva na nového vlastníka zástavy

Přejedhod zástavního práva na nového vlastníka zástavy (event. jiný subjekt, jemuž 4 svědčí příslušné právo k předmětu zástavního práva) nastává ex lege, podmínkou pro tento přejedhod není žádný projev vůle převodce a nabyvatele a ani vědomost o existenci zástavního práva. Změna subjektu zástavního práva pak nemusí být známa ani zástavnímu věřiteli, jehož projev vůle není nutný k přejedhodu zástavního práva, vyjma případů, kdy by tak stanovil zvláštní právní předpis (např. § 23 zákona č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě).

Vedle tohoto omezení však zvláštní právní předpisy mohou také stanovit, kdy se pravidlo o přejedhodu zástavního práva na nabyvatele neuplatní; jedná se o speciální případy, kdy účel nebo veřejný zájem vyžaduje, aby na nového vlastníka věci zástavní práva nepřesla (výkon rozhodnutí, konkursní řízení apod.)

§ 165 [Právo na uspokojení]

(1) Není-li pohledávka zajištěná zástavním právem splněna včas, má zástavní věřitel právo na uspokojení své pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy. Totéž právo má zástavní věřitel, jestliže pohledávka byla po své splatnosti splněna jen částečně nebo nebylo-li splněno příslušenství pohledávky.

(2) Vznikne-li na zástavě více zástavních práv, uspokojují se zajištěné pohledávky postupně v pořadí určeném podle doby vzniku zástavních práv.

Související ustanovení: § 121, 165a, 169

Související předpisy: § 274, 337c, 372 OSŘ; zák. č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách

Z literatury: Baudyš, P. Den podání návrhu. PR, 2002, č. 3, s. 135; Doležal, V., Chobola, J. Ctí české zástavní právo zásadu smluvní svobody? Srovnávací pohled na postavení zástavního věřitele. EMP, 2004, č. 5, s. 9; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 410 a 411; Grulich, T. Realizace zástavního práva. PRá, 2000, č. 2, s. 36 a 37; Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 455 a 456; Pejšek, V. Zástavní právo k věcem movitým. PRá, 2002, č. 6, str. 22 až 24; Zoulik, F. Zákon o konkursu a vyrovnání. Komentář. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 1998.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Právo na uspokojení zástavního věřitele1–2

K odst. 2:

I. Pluralita zástavních práv3

K odst. 1:**I. Právo na uspokojení zástavního věřitele**

- 1** V tomto ustanovení se dostává místa obecné zásadě charakterizující sám smysl a účel zástavního práva zjednávacího zástavnímu věřiteli možnost dosáhnout náhradního uspokojení zajištěné pohledávky. I když už sama existence zástavního práva by měla vést dlužníka k odpovědnému přístupu k jeho povinnosti vůči věřiteli, nelze na ni ve všech případech spoléhat. Dlužník by měl být vždy pamětliv i uhrazovací funkce zástavního práva, třebaže při její realizaci dochází v podstatě k poměrně extrémnímu zásahu do jinak chráněných vlastnických a jiných majetkových práv jejich nositele.

Nesplní-li dlužník svůj závazek zajištěný zástavním právem dobrovolně, je zákonem opodstatněnou sankcí ze strany zástavního věřitele realizace zástavního práva k zatížené věci. Věřiteli se v tomto směru ani jiná možnost dosáhnout uspokojení jeho pohledávky nenabízí. Stačí v tomto směru odkázat na ustanovení § 169 o neplatných ujednáních zástavních smluv. Tak by se už v zástavní smlouvě nemohlo platně ujednat, že by zástavní věřitel mohl uplatnit uspokojení z prodeje zástavy jinak, než je stanoveno zákonem [písm. c)]. Stejně by tomu bylo s ujednáním, že by při prodlení s plněním zajištěné pohledávky měla zástava připadnout zástavnímu věřiteli nebo že by si ji zástavní věřitel mohl ponechat za předem určenou cenu, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak [písm. e)].

Vedle zpeněžení zástavy k uspokojení zajištěné pohledávky v její původní výši mělo by dojít k uspokojení i jejího příslušenství spočívajícího v úrocích, v úrocích z prodlení, popř. v poplatcích z prodlení, jakož i v nákladech spojených s uplatněním pohledávky (§ 121 odst. 3). Jestliže se však zajištěná pohledávka od doby zřízení zástavního práva snížila, může být z výsledku zpeněžení zástavy uspokojena jen v této výši.

- 2** Okamžikem, kdy ze strany dlužníka nebyla splněna pohledávka, ačkoliv již splněna být měla, nastupuje druhá funkce zástavního práva – tzv. funkce realizační, kdy zástavnímu věřiteli vzniká právo uspokojit svou pohledávku z výtěžku získaného prodejem zástavy. Podle současné platné právní úpravy se věřitel nemůže uspokojit ze zástavy sám, ale musí realizovat postup stanovený zákonem. Z časového hlediska v tomto postupu není omezen žádnou lhůtou, vyjma rizika případného promlčení zajištěné pohledávky a zástavního práva.

K odst. 2:**I. Pluralita zástavních práv**

- 3** V druhém odstavci tohoto ustanovení se uvádí, že více pohledávek zajištěných zástavními právy na jedné zástavě se má z výtěžku zpeněžení zástavy uspokojovat v pořadí určeném podle doby vzniku zástavních práv. Jde tu v podstatě o stejnou myšlenku, kterou je ovládnán rozvrh podstaty podle ustanovení § 337c OSŘ. Nelze-li totiž uspokojit všechny pohledávky patřící do téže skupiny, které mají stejné pořadí, uspokojují se poměrně (odst. 2). Pro pořadí pohledávek zajištěných zástavním právem záleží na dni vzniku zástavního práva [odst. 5 písm. d)]. Uplatňuje se přitom zásada priority a zásada proporcionality. Není proto rozhodující ani okamžik vzniku zajištěné pohledávky, ani její splatnost.

Z judikatury:*I. Vznik práva na uspokojení ze zástavy*

R 5/2007: Právo (nárok) na uspokojení ze zástavy vzniká dnem, kdy je zástavní věřitel podle hmotného práva oprávněn požadovat, aby zajištěná pohledávka byla uhrazena z výtěžku získa-

ného zpeněžením zástavy; takový okamžik nastává tehdy, jestliže dlužník zajištěnou pohledávku řádně a včas nesplnil. V případě, že dlužník neplatí sjednané splátky úvěru nebo jinak podstatně poruší povinnosti z úvěrové smlouvy a že zástavní věřitel proto má právo odstoupit od smlouvy, popřípadě smlouvu (poskytnutí úvěru) vypovědět, není pro vznik práva (nároku) na uspokojení ze zástavy významné, kdy zástavní věřitel mohl (nejdříve) od smlouvy odstoupit nebo smlouvu (poskytnutí úvěru) vypovědět a současně požadovat okamžité vrácení úvěru, ale zda a kdy se rozhodl svého oprávnění využít a zda, popřípadě kdy ho skutečně využil.

Sou R NS č. C 2516 – NS sp. zn. 21 Cdo 2559/2003: Dnem vzniku nároku zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy je den, kdy marně uplynula doba splatnosti pohledávky zajištěné zástavním právem, nikoli den vykonatelnosti rozhodnutí, jímž soud uložil zástavnímu dlužníku, aby zajištěnou pohledávku zaplatil.

II. Právní režim a forma uspokojení nároků zástavního věřitele

R 13/1996: Nemůže být úspěšný návrh na nařízení soudního výkonu rozhodnutí prodejem nemovitosti – zástavy, který směřuje proti povinnému (dlužníku z vymáhaného závazku zajištěného zástavním právem), jestliže vlastním zástavy (zástavcem) je osoba odlišná od povinného. Jestliže je závazek zajištěn zástavním právem, v němž je zástavním dlužníkem osoba odlišná od dlužníka hlavního závazku, musí si věřitel pro realizaci zástavního práva výkonem rozhodnutí nejprve zajistit vykonatelné rozhodnutí proti tomu, kdo je zástavním dlužníkem. Ten pak bude povinným v řízení o soudní výkon rozhodnutí, ohledně něhož bude splněna podmínka pro nařízení výkonu rozhodnutí prodejem nemovitosti, spočívající v tom, že o něm musí být prokázáno, že je vlastníkem nemovitosti, jejíž prodej se navrhuje.

R 30/1998: Rozhodnutí soudu o uložení povinnosti strpět prodej zástavy není vykonatelné.

R 46/1998: Právu zástavního věřitele domáhat se uspokojení ze zástavy (§ 151f odst. 1 o. z.), nebyla-li zástavním právem zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, neodpovídá povinnost zástavního dlužníka „strpět“ prodej zástavy. Toto právo může být v řízení před soudem vyjádřeno jen jako nárok na zaplacení zajištěné pohledávky (popřípadě též jejího příslušenství) s tím, že uspokojení této pohledávky se oprávněný zástavní věřitel může domáhat jen z výtěžku prodeje zástavy.

R 70/2000: Nárok zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy, který vznikl před účinností zákona č. 165/1998 Sb., se i v době po 1. 9. 1998 řídí ustanovením § 151f obč. zák., ve znění účinném do 31. 8. 1998.

R 31/2001: Zástavní věřitel je ve smyslu ustanovení § 151f obč. zák. (ve znění čl. III zákona č. 165/1998 Sb., účinného od 1. 9. 1998) oprávněn navrhnout u soudu prodej zástavy a soud ve smyslu ustanovení § 274 písm. a) a § 372 o. s. ř. (ve znění čl. IV zákona č. 165/1998 Sb., účinného od 1. 9. 1998) rozhodne o prodeji zástavy rovněž tehdy, vzniklo-li právo zástavního věřitele na uspokojení jeho pohledávky ze zástavy v době od 1. 9. 1998, i když zástavní právo zajišťující jeho pohledávku vzniklo již v době do 31. 8. 1998. V případě, že právo (nárok) na uspokojení zástavního věřitele ze zástavy vzniklo do 31. 8. 1998, spravuje se toto právo (nárok) zástavního věřitele i v době od 1. 9. 1998 právní úpravou účinnou do 31. 8. 1998.

R 24/2003: Právní úpravou zástavního práva, účinnou od 1. 1. 2001 (čl. I bod 6 zákona č. 367/2000 Sb.), se řídí v době od 1. 1. 2001 rovněž práva (nároky) zástavních věřitelů na uspokojení ze zástavy (z prodeje či zpeněžení zástavy soudem), která vznikla podle právní úpravy zástavního práva účinné od 1. 9. 1998 do 31. 12. 2000; samotný vznik práva (nároku) na uspokojení ze zástavy se v tomto případě řídí právní úpravou zástavního práva účinnou od 1. 9. 1998 do 31. 12. 2000. Vzniklo-li právo (nárok) na uspokojení ze zástavy v době do 31. 8. 1998, řídí se i po 1. 1. 2001 právní úpravou zástavního práva, účinnou do 31. 8. 1998.

PR, 2002, č. 3 – NS sp. zn. 29 Cdo 2606/2000: 1. Právo zástavního věřitele domáhat se uspokojení ze zástavy podle § 151f odst. 1 ObčZ ve znění před novelou provedenou zákonem č. 165/1998 Sb., nebyla-li zástavním právem zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, může být v řízení před soudem vyjádřeno jen jako nárok na zaplacení zajištěné pohledávky (popřípadě též jejího příslušenství) s tím, že uspokojení této pohledávky se oprávněný zástavní věřitel může domáhat jen z výtěžku prodeje zástavy. 2. Nárok zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy, který vznikl před účinností zákona č. 165/1998 Sb., se i v době po 1. 9. 1998 řídí ustanovením § 151f ObčZ ve znění účinném do 31. 8. 1998. 3. Odstoupením od smlouvy o úvěru nezaniká povinnost dlužníka vrátit poskytnuté peněžní prostředky a zaplatit úroky, mění se pouze podmínky, za nichž je dlužník povinen uvedenou povinnost splnit. Bylo-li k zajištění této pohledávky zřízeno zástavní právo, nezaniká odstoupením od smlouvy.

Sou R NS č. C 22 – NS sp. zn. 29 Cdo 726/2000: Zákon č. 165/1998 Sb. neobsahuje přechodná ustanovení ve vztahu k institutu zástavního práva. Vzhledem k zásadě zákazu právé zpětné účinnosti (retroaktivy) právních předpisů nelze právní úpravu zástavního práva, obsaženou v tomto zákoně, vztáhnout na nároky vzniklé před její účinností. Nárok zástavního věřitele na uspokojení

zajištěné pohledávky ze zástavy, který vznikl před účinností zákona č. 165/1998 Sb., se i v době po 1. 9. 1998 řídí ustanovením § 151f ObčZ ve znění účinném do 31. 8. 1998. Právo zástavního věřitele dle § 151f odst. 1 ObčZ ve znění účinném do 31. 8. 1998 může být vyjádřeno jen jako nárok na zaplacení zástavním právem zajištěné pohledávky s tím, že uspokojení pohledávky se oprávněný zástavní věřitel může domáhat jen z výtěžku prodeje zástavy.

Sou R NS č. C 1105 – NS sp. zn. 21 Cdo 276/2001: Právu zástavního věřitele domáhat se uspokojení ze zástavy vzniklému před 1. 9. 1998 tím, že nebyla zástavním právem zajištěná pohledávka řádně a včas splněna, neodpovídá povinnost zástavního dlužníka „strpět“ prodej zástavy; toto právo může být v řízení před soudem vyjádřeno pouze jako nárok na zaplacení zajištěné pohledávky s tím, že uspokojení této pohledávky se oprávněný zástavní věřitel může domáhat jen z výtěžku prodeje zástavy.

Sou R NS č. C 1106 – NS sp. zn. 21 Cdo 1038/2001: Zástavní věřitel je ve smyslu § 151f ObčZ ve znění zákona č. 165/1998 Sb., účinném od 1. 9. 2001, oprávněn navrhnout u soudu prodej zástavy a soud ve smyslu § 274 písm. a) a § 372 OSŘ zákona č. 165/1998 Sb., rozhodne o prodeji zástavy rovněž tehdy, vzniklo-li právo zástavního věřitele na uspokojení jeho pohledávky ze zástavy v době od 1. 9. 1998, i když zástavní právo zajišťující jeho pohledávku vzniklo již v době do 31. 8. 1998. V případě, že právo na uspokojení zástavního věřitele ze zástavy vzniklo do 31. 8. 1998, řídí se i v době od 1. 9. 1998 právní úpravou účinnou do 31. 8. 1998.

Sou R NS č. C 4445 – NS sp. zn. 21 Cdo 3173/2005: Stala-li se pohledávka zajištěná zástavním právem splatnou do 31. 8. 1998, řídí se právo věřitele na uspokojení ze zástavy ohledně úroků z prodlení z této pohledávky občanským zákoníkem ve znění před novelou provedenou zákonem č. 165/1998Sb. i v případě, že se jedná o úroky, které přirostly od 1. 9. 1998.

PR, 2001, č. 1 – KS České Budějovice sp. zn. 7 Co 1655/2000: Zákon č. 165/1998 Sb., jímž došlo k novelizaci § 151f ObčZ, § 274 písm. a) a § 372 OSŘ, nemá ve vztahu k článku III. a IV. žádná zvláštní přechodná ustanovení. Je třeba vycházet z toho, že dle této právní úpravy lze postupovat i v případě zástavních smluv uzavřených do 31. 8. 1998, tj. před účinností zákona č. 165/1998 Sb., pokud nárok zástavního věřitele domáhat se uspokojení své pohledávky zajištěné zástavním právem z takto uzavřené smlouvy vznikne v době od 1. 9. 1998 (nepravá zpětná účinnost).

Sb. n. a us. ÚS, sv. 37, náleží č. 10 – ÚS sp. zn. III. ÚS 31/05 : Vedlejší účastníci v řízení před Ústavním soudem uzavřeli jako zástavní dlužníci s obchodní společností jako zástavním věřitelem zástavní smlouvu, přičemž předmětem zástavní smlouvy byly nemovitosti k zajištění pohledávky zástavního věřitele za dlužníkem s tím, že zástavní věřitel bude v případě, že dlužník nesplní svůj závazek řádně a včas, uspokojen ze zastavených nemovitostí včetně rodinného domu. Přitom vedlejší účastníci udělili této obchodní společnosti plnou moc k uzavření kupní smlouvy ohledně předmětných nemovitostí za cenu odpovídající výši zajištěné pohledávky. Tyto nemovitosti poté zástavní věřitel v zastoupení vedlejších účastníků prodal kupní smlouvou společností, jejímž nástupcem je stěžovatelka. Obecné soudy dospěly k závěru, že šlo o postup obcházející zákon. Stěžovatelka při realizaci zástavy postupovala odchýlně od tehdy platné zákonné úpravy (§ 151f odst. 1 občanského zákoníku) a nebyla oprávněna zástavu sama prodat. Postup stěžovatelky byl v rozporu s kogentní smluvní volností a soudy přihlédly k absolutní neplatnosti i bez návrhu z úřední povinnosti (§ 39 občanského zákoníku). Jestliže obecné soudy nepřisvědčily tvrzením stěžovatelky a výše zmíněnou kupní smlouvu posoudily v kontextu ostatního smluvního ujednání souběžně uzavřeného jako sjednání propadnutí zástavy a jestliže své právní posouzení přiměřeným a dostatečným způsobem odůvodnily (§ 157 odst. 2 občanského soudního řádu), jde o právní závěry ústavně nezávislých soudů, do jejichž rozhodovací činnosti je ingerence Ústavního soudu nepřípustná. Obecné soudy posoudily chování stěžovatelky jako obcházení zákona, které spočívá ve vyloučení závazného pravidla záměrným použitím prostředku, který sám o sobě není zákonem zakázáný, v důsledku čehož se uvedený stav stane z hlediska pozitivního práva nenapadnutelným. Jednání in fraudem legis představuje postup, kdy se někdo chová podle práva, ale tak, aby záměrně dosáhl výsledku právní normou nepředvídatelného a nežádoucího.

NS SR sp. zn. 3 Obo 180/2001: Žalobca ako veriteľ má právo na oddelené uspokojenie z výťažku predaja hnutelných vecí aj v prípade, ak veci uvedené v záložnej smluve naďalej užíva záložca na základe dohody s veriteľom.

III. Uspokojení pohledávky a konkursní řízení

R 27/2003: Z povahy zástavního práva plyne, že zpeněžení zástavy v konkursu, vedeném na majetek osobního dlužníka, má přednost před jejím zpeněžením v konkursu vedeném na majetek zástavního dlužníka – vlastníka zástavy.

Sou R NS č. C 1800 – NS sp. zn. 29 Odo 185/2001: Pokud je obligační dlužník v konkursu, zprosti se zástavní dlužník povinnosti plnit podle § 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, tím, že uhradí ve prospěch konkursní podstaty zajištěnou pohledávku. Jestliže

pohledávka převyšuje cenu zástavy, složí ve prospěch konkurzní podstaty cenu zástavy; jinak je povinen strpět, aby zástava byla zpeněžena.

Pokud byl prohlášen konkurz i na zástavního dlužníka, má zástavní věřitel právo na uspokojení své pohledávky z výtěžku zpeněžení zástavy. Tomu odpovídá povinnost zástavního dlužníka strpět prodej zástavy a použití výnosu prodeje na úhradu pohledávky obligačního dlužníka vůči zástavnímu věřiteli. Za uvedené situace se tedy zástava, která je majetkem zástavního dlužníka, zpeněží v konkurzním řízení vedeném na majetek obligačního dlužníka.

SJ, 2006, č. 11 – NS sp. zn. 29 Odo 1363/2004: Skutečnost, že osoba, která svými nemovitostmi zajišťuje pohledávku věřitele vůči úpadci z titulu zástavního práva, je současně pro tutéž pohledávku i směnečným ručitelem, nebrání správci konkurzní podstaty v tom, aby z titulu zástavního práva uplatnil vůči takové osobě postup podle § 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

IV. Uspokojení pohledávky zástavního věřitele zástavcem

SR, 2002, č. 12 – NS sp. zn. 25 Cdo 2093/2000: Zástavce nemá nárok na přímý postih vůči zástavnímu dlužníku a nárok, vzniklý tím, že za něj zástavce přesto uhradí dobrovolně dluh, se posuzuje podle ustanovení o bezdůvodném obohacení.

§ 165a [Zpeněžení zástavy]

(1) Zástavu lze zpeněžit na návrh zástavního věřitele ve veřejné dražbě nebo soudním prodejem zástavy. Při nařízení soudního prodeje zástavy a při prodeji zástavy soudem se postupuje podle občanského soudního řádu.

(2) Je-li pohledávka zajištěna více zástavami, může zástavní věřitel navrhnout zpeněžení kterékoliv z nich nebo, je-li to třeba k uspokojení pohledávky, může navrhnout i prodej více nebo všech těchto zástav.

(3) Právo zástavního věřitele domáhat se uspokojení pohledávky zajištěné zástavním právem u soudu po dlužníku není ustanoveními odstavců 1 a 2 dotčeno.

Související předpisy: § 200y n. OSŘ; zák. č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách; zák. č. 27/2000 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím zákona o veřejných dražbách

Z literatury: *Biolek, V.* Krátce k dalším rozhodnutím o žalobách proti zástavcům – schizofrenie pokračuje. PR, 1998, č. 10, s. 516; *Biolek, V.* Kterak žalovati zástavce aneb neradostná rekapitulace. PR, 1997, č. 8, s. 413; *Bureš, J., Drápal, L., Krémář, Z. a kol.* Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1017; *Dvořák, S.* Veřejné dražby a ochrana konkurence. PR, 2001, č. 1, s. 1 až 5; *Fiala, J.* Je ustanovení § 151f občanského zákoníku retroaktivní? PR, 1999, č. 10, s. 535 až 537; *Fiala, J.* Realizace zástavního práva podle § 151f občanského zákoníku. BA, 1999, č. 2, s. 29; *Grulich, T.* Nad zákonem o veřejných dražbách. PR, 2000, č. 5, s. 191 až 197; *Havel, B.* Nad jedním zákonem aneb peripetie kolem dražby. PR, 2001, č. 9, s. 432 až 435; *Hruška, F.* Bez zbytečné zátěže. PRá, 2000, č. 5, s. 31 a 32; *Chalupa, R.* K úpravě zástavního práva. Obchodní právo, 1996, č. 4; *Knapp, V.* Prodej nemovitostí mimo exekuci a problémy s tím spojené. PRr, 1993, č. 2; *Kopáč, L.* Výkon smluvního zástavního práva. PRá, 1993, č. 5; *Kopáč, L., Švestka, J.* Lze v zástavní smlouvě platně sjednat propadnutí zástavy? PRr, 1995, č. 5; *Krpata, P.* Řízení o soudním prodeji zástavy. PRá, 2001, č. 8, s. 21 a 22; *Krpata, P.* Opět jinak. PRá, 2002, č. 3, s. 34 a 35; *Mikšovský, P.* Ozdravení investičního prostředí. PRá, 2000, č. 2, s. 16 až 18; *Muzikář, L.* K prodeji nemovité zástavy podle paragrafu 299 odst. 2 obchodního zákoníku. PP, 1995, č. 5; *Nesnídal, J.* Zástavní právo. PRá, 2002, č. 3, s. 20; *Pech, V.* Privatizace, půjčky a zástavy. Obchodní právo, 1996, č. 4; *Pejšek, V.* Zástavní právo k věcem movitým. PRá, 2002, č. 6, s. 22 až 24; *Petrus, V.* Legislativní zmetek, zájem obchodu a přetížení justice – kudy cesta ven? PP, 1993, č. 5, s. 298; *Rakovský, A.* Povaha dražby dle zákona o veřejných dražbách. Jurisprudence, 2000, č. 4 a 5, s. 3 až 5; *Rakovský, A., Veselý, J.* Veřejné dražby zastavených věcí v zahraničí a srovnání s českou právní úpravou. PR, 2000, č. 11, s. 497 až 502; *Rychetský, P.* Úskalí zástavního práva. PRá, 1993, č. 1; *Vácha, P.* Působí výkon zástavního práva zástavním věřitelem. BA, 1995, č. 1, s. 29; *Veselá, M.* K nedobrovolným veřejným dražbám. PZ, 2000, č. 11, s. 7 a 8; *Veselý, J., Rakovský, A., Šimková, R.* Neplatnost

veřejné dražby nedobrovolné. PR, 2001, č. 3, s. 97 až 106; *Veselý, J., Rakovský, A., Mikšovský, P., Šimková, R.* Zákon o veřejných dražbách. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2001, 776 s.; *Zoufalý, V., Voršílka, J.* Některé aktuální otázky zajištění závazků formou zástavního práva. Právo a podnikání, 1993, č. 7.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Způsoby zpeněžení zástavy	1
1. Zákon o veřejných dražbách	2–5
2. Soudní prodej zástavy	6–8

K odst. 2:

I. Zajištění pohledávky více zástavami – vespolné zástavní právo	9

K odst. 3:

I. Právo zástavního věřitele vůči dlužníku	10

K odst. 1:

I. Způsoby zpeněžení zástavy

- 1 Zatímco ustanovení obsažená v § 165 jsou zaměřena na uhrazovací funkce zástavního práva v obecné rovině, má vložené ustanovení § 165a v prvním a třetím odstavci na zřeteli způsoby, které se zástavnímu věřiteli při realizaci zástavního práva nabízejí. I při variantách podávajících se z nedávných legislativních změn v těchto věcech zůstává i nadále zachován tradiční postup, spočívající v dosažení exekučního titulu, pomíneme-li vykonatelný notářský zápis, v nalézacím řízení s případným navazujícím výkonem rozhodnutí. Na této cestě mohou se vyskytnout určitá úskalí při prokazování rozhodných skutečností způsoby, jakými je to obvyklé ve sporném řízení soudním, v neposlední řadě i možnosti uplatnění námitky promlčení ze strany žalovaného. Naproti tomu dosažení exekučního titulu neomezuje věřitele jen na zpeněžení předmětu zástavního práva, které by mohlo být zdoluhavější, zjednává mu možnost postihnout výkonem rozhodnutí i jiný druh majetku povinného a dosáhnout tak snadněji a s menšími časovými ztrátami peněžního zdroje k uspokojení vymáhané pohledávky.

Pro současnou právní úpravu je do jisté míry příznačné, že tento způsob realizace zástavního práva i systematickým umístěním právní úpravy jeho se týkající až do třetího odstavce předmětného ustanovení je zatlačován do pozadí, zatímco v prvním odstavci se dostává přednosti razantnějším způsobům vedoucím z hlediska věřitele k žádoucímu cíli.

1. Zákon o veřejných dražbách

- 2 Jednu ze dvou variant v tomto směru představuje možnost zpeněžení zástavy veřejnou dražbou. Tento institut byl včleněn do právního řádu České republiky zákonem č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, s účinností od 1. 5. 2000. Tato novinka si vynutila řadu změn v návazných a souvisejících právních předpisech, k nimž došlo v zákoně č. 27/2000 Sb. Pro realizaci zástavního práva má z uvedeného zákona stěžejní význam především právní úprava tzv. dražby nedobrovolné, jinak řečeno „nucené“, v části třetí, v ustanoveních § 36 až 61.
- 3 Ve vztahu k uvedenému zákonu je nutno odkázat na podrobnou speciální odbornou literaturu (*Veselý, J., Rakovský, A., Mikšovský, P., Šimková, R.* Zákon o veřejných dražbách. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2001, 776 s.) a další výklad se z tohoto důvodu

omezuje toliko na vystižení podstaty věci. Ve vztahu k aktuálnímu vývoji po vydání uvedené publikace je pak nutno její závěry poměřovat následnými novelizacemi uvedeného zákona, zejména pak nálezem Ústavního soudu České republiky ze dne 8. 3. 2005 (publikovaným pod č. 181/2005 Sb.), kterým bylo zrušeno ustanovení § 36 odst. 2 VeřDr, dále pak zejména obsahem zákona č. 315/2006 Sb., kterým se mění zákon č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, a dalšími novelizacemi zákona o veřejných dražbách provedenými zákonem č. 56/2006 Sb., účinným od 8. 3. 2006 a zákonem č. 110/2007 Sb., účinným od 1. 6. 2007.

Základním předpokladem pro konání veřejné dražby musí být vždy návrh dražebního věřitele určený dražebníku, kterým je ve smyslu § 2 písm. e) VeřDr osoba, která organizuje dražbu na základě příslušného živnostenského oprávnění. Jde o případ tzv. vázané živnosti.

Vlastní realizaci shora uvedeného návrhu musí předcházet upozornění postižovaného vlastníka věci ze strany dražebního věřitele. Vzhledem k závažnosti tohoto upozornění je pro něj předepsána písemná forma. Nejde při něm o nějakou nezávaznou informaci, jsou s jeho doručením spojeny závažné důsledky v podobě zákazu dispozice s věcí, která by měla být zpeněžena veřejnou dražbou. Právní úkony v rozporu s tímto zákazem by byly postiženy sankcí neplatnosti. Šlo by o neplatnost absolutní, protože právní úkony tohoto druhu nejsou uvedeny v taxativním výčtu v § 40a, pojednávajícím o případech tzv. relativní neplatnosti právních úkonů.

Nucenou dražbu podle citovaného zákona nelze v žádném případě připodobňovat dražbám podle zákona č. 427/1990 Sb., o prodeji provozních jednotek z vlastnictví státu. I zde sice šlo o soutěž mezi zájemci, jenže organizovanou státem v jeho vlastním zájmu, aby věc při objektivních podmínkách výběru byla prodána tomu, který se jeví prodávajícímu jako nejvýhodnější. 4

Při nucenou dražbě vstupuje mezi vlastníka věci a vydražitele třetí činitel, v jehož osobě je přerušeno spojení mezi nimi. Dražební proces není odvozeným nabýváním vlastnictví, ale originárním. Nepřichází při něm proto v úvahu odpovědnost za vady dražené věci, riziko s nimi spojené musí nést vydražitel. Na nucený dražební prodej nelze vztahovat právní předpisy, jejichž aplikace může přicházet v úvahu u smlouvy kupní. Nemůže zde být místa pro odstoupení od uskutečněného prodeje.

Dražbou se v podstatě rozumí organizovaná soutěž mezi zájemci. V ní se jako nabyvateli dražené věci dostane přednosti tomu, kdo za stanovených podmínek učiní nejvyšší podání. Tomu udělí licitátor příklep, který má povahu právotvorného úkonu, kterým dosavadní vlastník vlastnictví pozbývá, a někdo jiný, v tomto případě vydražitel, vlastnictví k předmětné věci nabývá. Následně písemné potvrzení o nabytí vlastnictví, jehož vydání je podmíněno zaplacením nejvyššího podání ze strany vydražitele, má už jen povahu deklaratorní, osvědčuje skutečnost, k níž došlo příklepem licitátora. Příklepem přechází na vydražitele také nebezpečí nahodilé zkázy nebo zhoršení předmětu dražby, jakož i právo přisvojovat si přírůstky i užitky věci. V souladu s tímto pojetím se vychází při zdanění vydražené věci, je-li jí nemovitost. Poplatnou skutečností rozhodnou pro vyměření daně z převodu nemovitostí je skutkový a právní stav v době příklepu. 5

2. Soudní prodej zástavy

Druhou variantu umožňující zkrácený postup při realizaci zástavního práva představuje soudní prodej zástavy. Jde o řízení svého druhu, probíhající mimo sporné nalézací řízení, na které sice navazuje výkon rozhodnutí prodejem movitých a nemovitých věcí, vykazující však určité, nikoli nevýznamné, odchylky od postupu v běžných věcech. I zde platí, že výklad tohoto řízení je proveden dostatečně v odborné literatuře (Bureš, 6

J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol. Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vyd. Praha : C. H. Beck, 2006, s. 1017) a výklad zde uvedený se omezuje na ozřejmení základních skutečností.

- 7 Východiskem řízení je žaloba (lze ji označovat jako zástavní žalobu) opírající se o ustanovení § 200y OSŘ. V jejím petitu se navrhuje, může jím být jen zástavní věřitel, uchází o výrok soudu, že se nařizuje prodej zástavy. Pasivně legitimován je pouze zástavní dlužník, není jím tedy dlužník, jestliže je osobou rozdílnou od zástavního dlužníka. O zvláštnosti procesu svědčí také to, že předmětem dokazování jsou pouze tři skutečnosti: existence zajištěné pohledávky, existence zástavního práva a osoba zástavního dlužníka. Obrana žalovaného může tudíž spočívat jen ve zpochybňování těchto, taxativně vyjmenovaných, skutečností. Nemůže zde mít místo zejména námitka promlčení zajištěné pohledávky, protože „promlčením zajištěné pohledávky zástavní právo nezaniká“ (§ 170 odst. 2).

Ke zvláštnostem tohoto řízení patří i to, že se rozhoduje usnesením, i když úkonem, kterým se řízení vyvolá, je žaloba. K vykonatelnosti usnesení dochází již dnem právní moci. Vlastní výkon rozhodnutí soudem se řídí ustanoveními občanského soudního řádu. K jeho zahájení dojde k návrhu zástavního věřitele, výrokem rozhodnutí je nařízení výkonu. Řízení o soudním prodeji zástavy je upraveno v ustanoveních § 200y, 200z, 200za. Výkon rozhodnutí vzešlého z tohoto řízení se provede podle § 338a OSŘ.

- 8 Alternativou soudního výkonu rozhodnutí je za současně právní úpravy výkon rozhodnutí prováděný soudními exekutory podle exekučního řádu – zák. č. 120/2001 Sb. Podle § 59 odst. 3 EŘ exekuci prodejem zástavy lze pro zajištěnou pohledávku provést prodejem zastavených movitých věcí a nemovitostí. Pro postup soudního exekutora v těchto věcech použijí se přiměřeně ustanovení občanského soudního řádu (§ 69 EŘ).

K odst. 2:

I. Zajištění pohledávky více zástavami – vespolečné zástavní právo

- 9 Vybočením ze systematickosti právní úpravy zástavního práva v občanském zákoníku je zařazení obsahu ustanovení odstavce druhého mezi právní úpravu způsobů realizace zástavního práva. Patřilo spíše mezi předpisy zařazené do ustanovení § 165, které o možnosti zpeněžení zástavy pojednává bez zřetele k jednotlivým způsobům dosažení tohoto výsledku, jejichž právní úprava byla soustředěna do § 165a.

Uvádí-li se zde, že v případě tzv. vespolečného zástavního práva může jej zástavní věřitel realizovat podle své úvahy z kterékoliv zástavy nebo z více zástav najednou, popřípadě ze všech, dává se tím najevo, že na tradičním chápání těchto věcí se ani v platném právním řádu nic nezměnilo. Výhodou tedy je, že zástavní věřitel může navrhnout zpeněžení kterékoliv ze zástav.

K odst. 3:

I. Právo zástavního věřitele vůči dlužníku

- 10 V tomto ustanovení zákonná úprava výslovně vylučuje pochybnosti o tom, zda úprava obsažená v předchozích odstavcích zástavnímu věřiteli nevylučuje možnost uplatnění nároku vůči dlužníku. Zákonem zvolené řešení odpovídá akcesorickému pojetí zástavního práva, neboť zákonná možnost domáhat se uspokojení pohledávky zástavního věřitele ze zástavy nemůže být na újmu jeho oprávnění domáhat se svého nároku po dlužníku soudní cestou, neboť právě k zajištění tohoto nároku bylo zástavní právo zřizováno.

Opačný závěr by vedl k nepříjemným důsledkům právním i faktickým např. tam, kde by se nepodařilo uspokojit pohledávku z výtěžku zástavy (např. pro objektivní zánik zástavy); v takových případech nemůže být zástavní věřitel zbaven možnosti domáhat se plnění po dlužníku ze závazkového právního vztahu.

Z judikatury:

I. Veřejná dražba

SJ, 2006, č. 3 – NS sp. zn. 21 Cdo 27/2005: Veřejná nedobrovolná dražba provedená podle ustanovení § 36 odst. 2 zákona č. 26/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, je ve smyslu ustanovení § 48 odst. 3 tohoto zákona neplatná, i když proběhla přede dnem 10. 5. 2005, kterým bylo ustanovení § 36 odst. 2 zákona zrušeno nálezem Ústavního soudu ze dne 8. 3. 2005, č. 181/2005 Sb.

SJ, 2006, č. 3 – NS sp. zn. 21 Cdo 1002/2005: Překážka litispendence podle ustanovení § 83 odst. 2 písm. d) o.s.ř. brání tomu, aby ve věci určení neplatnosti veřejné dražby podle ustanovení § 48 zákona č. 26/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, probíhala u soudu proti témuž žalovanému (stejným žalovaným) další řízení o žalobě jiných žalobců o určení neplatnosti stejné veřejné dražby, vycházející z téhož stavu jako dříve zahájené řízení.

SJ, 2006, č. 3 – NS sp. zn. 21 Cdo 20/2005: I. Žaloba o určení neplatnosti veřejné dobrovolné dražby není žalobou o určení, zda tu právní vztah nebo právo je či není, ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) o.s.ř. Podání této žaloby má totiž oporu v ustanovení § 24 odst. 3 zákona č. 26/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, a žalobu lze projednat, aniž by žalobce musel tvrdit a prokazovat naléhavý právní zájem na požadovaném určení.

II. Řízení o určení (vyslovení) neplatnosti veřejné dobrovolné dražby podle ustanovení § 24 odst. 3 zákona č. 26/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, se musí z hlediska věcné legitimace účastnit (buď jako žalobci nebo jako žalovaní) navrhovatel dražby, vlastník nebo nositel jiného práva k předmětu dražby, je-li navrhovatelem dražby od nich odlišná osoba, oprávněná podle zvláštního právního předpisu předmět dražby zcizit, dražebník a vydražitel; na straně žalovaného je třeba tyto účastníky považovat za nerozlučné společníky ve smyslu ustanovení § 91 odst. 2 o.s.ř.

SJ, 2006, č. 3 – NS sp. zn. 21 Cdo 569/2005: Řízení o určení (vyslovení) neplatnosti veřejné nedobrovolné dražby podle ustanovení § 48 odst. 3, 4 a 5 zákona č. 26/2000 Sb., ve znění pozdějších předpisů, se musí z hlediska věcné legitimace účastnit (buď jako žalobci nebo jako žalovaní) navrhovatel dražby, vlastník nebo nositel jiného práva k předmětu dražby, dražebník a vydražitel; na straně žalovaného je třeba tyto účastníky považovat za nerozlučné společníky ve smyslu ustanovení § 91 odst. 2 o.s.ř.

II. Zpeněžení zástavy v nedobrovolné dražbě

SJ, 2006, č. 2 – NS sp. zn. 21 Cdo 2672/2004: Vznikl-li nárok zástavního věřitele na uspokojení zajištěné pohledávky v době do 31. 8. 1998, rozumí se soudním rozhodnutím, na základě kterého lze podle ustanovení § 36 odst. 1 zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, provést veřejnou nedobrovolnou dražbu, jednak rozhodnutí, které ukládá zástavnímu dlužníku povinnost zaplatit zajištěnou pohledávku (popřípadě též její příslušenství) s tím, že uspokojení této pohledávky se oprávněný zástavní věřitel může domáhat jen z výtěžku prodeje zástavy, jednak rozhodnutí, kterým se ukládá dlužníku zaplatit zajištěnou pohledávku (popřípadě též její příslušenství), domáhá-li se zástavní věřitel prodeje zástavy, která je ve vlastnictví dlužníka.

III. Uspokojení pohledávek a konkursní řízení

Sou R NS č. C 3581 – NS sp. zn. 29 Odo 783/2004: V případě prohlášení konkurzu na majetek (rozdílných) osobních dlužníků, jejichž závazky jsou zajištěny zástavním právem ke stejným nemovitostem, má pro řešení otázky, ve kterém konkurzu mají být tyto nemovitosti zpeněženy, rozhodující význam pořadí zástavního práva (doba jeho vzniku) – (§ 19 odst. 2, § 27 odst. 5, § 28 odst. 3 zákona o konkurzu a vyrovnání).

IV. Postup zástavního věřitele proti podlužníkovi

NS sp. zn. 20 Cdo 47/2004: Nesplní-li podlužník svou povinnost podle § 167 odst. 1 obč. zák., má zástavní věřitel možnost (kromě podání návrhu na zpeněžení zástavy ve veřejné dražbě podle zákona č. 26/2000 Sb.) domáhat se svého práva na splnění tzv. zástavní žalobou podle § 165a odst. 1 obč. zák. v řízení o soudním prodeji zástavy podle § 200y a násl. o.s.ř.

§ 166 [Žaloba proti prodeji zástavy]

(1) Ten, kdo tvrdí, že prodej zástavy ve veřejné dražbě není přípustný, musí své právo uplatnit žalobou u soudu podanou proti zástavnímu věřiteli a dražebníkovi na určení nepřípustnosti prodeje zástavy.

(2) Žalobu podle odstavce 1 lze podat do 1 měsíce ode dne doručení oznámení o veřejné dražbě zákonem určeným osobám, nejpozději 7 dnů však přede dnem zahájení veřejné dražby.

(3) Veřejnou dražbu lze vykonat až po uplynutí lhůty uvedené v odstavci 2; je-li v této lhůtě podána žaloba podle odstavce 1, lze ji vykonat až poté, kdy bylo o této žalobě pravomocně rozhodnuto.

(4) Ten, kdo podal bezdůvodně žalobu podle odstavce 1, je povinen nahradit zástavnímu věřiteli škodu, která mu vznikla oddálením prodeje zástavy za dobu od podání žaloby do dne rozhodnutí soudu prvního stupně ve věci, jestliže zástavní věřitel uplatnil právo na náhradu této škody v průběhu řízení o žalobě před soudem prvního stupně; na návrh zástavního věřitele může soud již v průběhu řízení rozhodnout o tom, že je povinen složit do úschovy u soudu zálohu až do výše možné náhrady škody. Ustanovení první věty o zástavním věřiteli platí obdobně též pro dražebníka.

Související předpisy: § 323n., 335n. OSŘ; zák. č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách

Z literatury: *Baudyš, P.* Právní překážka realizace zástavního práva lze odstranit. Hospodářské noviny, 27. 5. 1997; *Biolek, V.* Krátce k dalším rozhodnutím o žalobách proti zástavcům – schizofrenie pokračuje. PR, 1998, č. 10, s. 516; *Biolek, V.* Kterak žalovati zástavce aneb neradostná rekapitulace. PR, 1997, č. 8, s. 413; *Bureš, J., Drápal, L., Krčmář, Z. a kol.* Občanský soudní řád. Komentář. I. díl. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2006, s. 1017; *Bureš, J., Drápal, L.* Realizace zástavního práva přímým prodejem u soudu podle § 372 OSŘ. Právo a podnikání, 1999, č. 10, s. 2; *Dvořák, S.* Veřejné dražby a ochrana konkurence. PR, 2001, č. 1, s. 1 až 5; *Dušek, P.* Zákon o veřejných dražbách – konečně návrat k původnímu smyslu zástavního práva? Jurisprudence, 2000, č. 4 a 5, s. 5; *Faldyna, F.* K realizaci zástavního práva k nemovitostem v exekučním řízení. Právo a podnikání, 1998, č. 5, s. 4; *Fiala, J.* Je ustanovení § 151f občanského zákoníku retroaktivní? PR, 1999, č. 10, s. 535 až 537; *Fiala, J.* Realizace zástavního práva vůči zástavnímu dlužníkovi, který není obligačním (osobním) dlužníkem. BA, 1997, č. 2, s. 25; *Fiala, J.* Realizace zástavního práva podle § 151f občanského zákoníku. BA, 1999, č. 2, s. 29; *Grulich, T.* Nad zákonem o veřejných dražbách. PR, 2000, č. 5, s. 191 až 197; *Havel, B.* Nad jedním zákonem aneb peripetie kolem dražby. PR, 2001, č. 9, s. 432 až 435; *Hruška, F.* Bez zbytečné zátěže. PR, 2000, č. 5, s. 31 a 32; *Chalupa, R.* K úpravě zástavního práva. Obchodní právo, 1996, č. 4; *Hulmák, M.* Realizace zástavního práva po novele obč. zákoníku zákonem č. 165/1998 Sb. Právník, 1999, č. 3, s. 277; *Knapp, V.* Prodej nemovitostí mimo exekuci a problémy s tím spojené. PR, 1993, č. 2; *Kopáč, L.* Výkon smluvního zástavního práva. PR, 1993, č. 5; *Kopáč, L., Švestka, J.* Lze v zástavní smlouvě platně sjednat propadnutí zástavy? PR, 1995, č. 5; *Kozel, R.* Je nutno žalovat zástavce, který není obligačním dlužníkem? BA, 1997, č. 9, s. 26; *Krpata, P.* Řízení o soudním prodeji zástavy. PR, 2001, č. 8, s. 21 a 22; *Krpata, P.* Opět jinak. PR, 2002, č. 3, s. 34 a 35; *Mikeš, J.* Cui bono? PR, 1997, č. 10, s. 552; *Mikšovský, P.* Ozdravení investičního prostředí. PR, 2000, č. 2, s. 16 až 18; *Muzikář, L.* K prodeji nemovité zástavy podle paragrafu 299 odst. 2 obchodního zákoníku. PP, 1995, č. 5; *Nesnídal, J.* Zástavní právo. PR, 2002, č. 3, s. 20; *Pech, V.* Privatizace, půjčky a zástavy. Obchodní právo, 1996, č. 4; *Pejšek, V.* Zástavní právo k věcem movitým. PR, 2002, č. 6, s. 22 až 24; *Petrus, V.* Legislativní zmetek, zájem obchodu a přetížení justice – kudy cesta ven? PP, 1993, č. 5, s. 298; *Rakovský, A.* Povaha dražby dle zákona o veřejných dražbách. Jurisprudence, 2000, č. 4 a 5, s. 3 až 5; *Rakovský, A.* Zákon o veřejných dražbách – návrat k čemu? Jurisprudence, 2000, č. 4 a 5, s. 8; *Rakovský, A., Veselý, J.* Veřejné dražby zastavených věcí v zahraničí a srovnání s českou právní úpravou. PR, 2000, č. 11, s. 497 až 502; *Rychetský, P.* Úskalí zástavního práva. PR, 1993, č. 1; *Vácha, P.* Způsoby

výkonu zástavního práva zástavním věřitelem. BA, 1995, č. 1, s. 29; *Veselá, M.* K nedobrovolným veřejným dražbám. PZ, 2000, č. 11, s. 7 a 8; *Veselý, J., Rakovský, A., Šimková, R.* Neplatnost veřejné dražby nedobrovolné. PR, 2001, č. 3, s. 97 až 106; *Veselý, J., Rakovský, A., Mikšovský, P., Šimková, R.* Zákon o veřejných dražbách. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2001, 776 s.; *Veselý, J., Rakovský, A., Šimková, R.* Žaloba na nepřípustnost veřejné dražby nedobrovolné (tzv. „zástavní žaloba“) podle § 166 ObčZ. PR, 2002, č. 2, s. 76; *Zoufalý, V., Voršílka, J.* Některé aktuální otázky zajištění závazků formou zástavního práva. Právo a podnikání, 1993, č. 7.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Oprávnění popřít přípustnost veřejné dražby 1–3

K odst. 2, 3:

- I. Lhůty k podání žaloby a realizace veřejné dražby 4

K odst. 4:

- I. Bezduvodnost žaloby na nepřípustnost veřejné dražby 5

K odst. 1:

I. Oprávnění popřít přípustnost veřejné dražby

Ustanovení § 166 je svou povahou právním nástrojem ochrany proti důsledkům, které by mohlo mít provedení veřejné dražby podle zákona č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách, kdy – nad rámec institutů neplatnosti dražeb podle zákona o veřejných dražbách – zakládá osobě tvrdící, že prodej zástavy ve veřejné dražbě není přípustný, možnost její právo uplatnit speciální žalobou na určení nepřípustnosti prodeje zástavy. Bez ohledu na zmínku o určení nepřípustnosti žaloby se nejedná o určovací žalobu ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) OSŘ (byť se v literatuře objevuje i názor opačný). Podání této žaloby má oporu v hmotněprávním ustanovení § 166 a žalobu lze projednat, aniž by žalobce musel tvrdit prokazovat naléhavý právní zájem na požadovaném určení. Z hlediska důvodů pro nepřípustnost žaloby je pak nutno odkázat opětovně zejména na zákon o veřejných dražbách a jeho zpracování v literatuře (*Veselý, J., Rakovský, A., Mikšovský, P., Šimková, R.* Zákon o veřejných dražbách. Komentář. Praha : C. H. Beck, 2001, 776 s.).

Novelou občanského zákoníku zákonem č. 317/2000 Sb. s účinností od 1. 1. 2002 změněná formulace ustanovení § 166 doznala proti dřívějšímu pojetí zásadní změny v tom, že žaloba na nepřípustnost prodeje zástavy nepřichází v úvahu již v případě soudního prodeje zástavy a zůstává omezena jen na prodej zástavy veřejnou dražbou. Došlo k drobné změně i ve formulaci, co se týče osoby aktivně legitimované k takové žalobě. Namísto původního spojení „každý, kdo tvrdí“, evokujícího připomínku tzv. *actio popularis*, bylo zvoleno jiné „ten, kdo tvrdí“, i když na obsahu se tím příliš nezměnilo.

Jak z ustanovení § 166 zřejmo, překážkou neodkladné realizace zástavního práva se může stát soudní spor, v němž dotčený subjekt prosazuje soudní výrok o tom, že prodej zástavy veřejnou dražbou je nepřípustný. Na rozdíl od nalézacího řízení soudního v jiných věcech spočívá zde důkazní břemeno na dlužníku, patří-li mu zástava, nebo na subjektu, který sice není osobně zavázán vůči věřiteli závazek splnit, ale patří mu zastavená hodnota, která má být zpeněžena.

Pasivně legitimován je v tomto sporu – a zde došlo s účinností novely provedené zákonem č. 315/2006 Sb. od 1. 9. 2006 k rozšíření okruhu pasivně legitimovaných osob

– vedle zástavního věřitele, který svým návrhem určeným dražebníkovi projevil úmysl dosáhnout zpeněžení zástavy jejím dražebním prodejem, také podle výslovného znění zákona dražebník. Věcně příslušným k tomuto řízení je okresní soud, místně obecný soud žalovaného (§ 85 OSŘ).

K odst. 2, 3:

I. Lhůty k podání žaloby a realizace veřejné dražby

- 4 Žalobu lze podat do 1 měsíce ode dne doručení oznámení o veřejné dražbě zákonem určeným osobám, nejpozději 7 dnů však přede dnem zahájení veřejné dražby; i zde došlo s účinností od 1. 9. 2006 k částečné změně v tom, že nejzazší termín pro podání žaloby byl omezen na 7 dnů přede dnem zahájení veřejné dražby.

Pokud jde o lhůtu k podání žaloby, po jejímž uplynutí by už nebylo možno věc projednat, případný žalobní nárok by zanikl prekluzí (když o prekluzivní lhůtu se nepochybně jedná, vycházejí z dikce zákona, dotčená osoba žalobu podat „musí“), není nejsou v literatuře zcela jednotné názory. Podle jednoho z nich by měla skončit uplynutím jednoho měsíce ode dne vyrozumění zástavního dlužníka ze strany zástavního věřitele o jeho úmyslu dosáhnout zpeněžení zástavy prostřednictvím dražebníka veřejnou dražbou (§ 40 VeřDr), nejpozději však 7 dnů přede dnem zahájení veřejné dražby. Podle druhého názoru uplynutím jednoho měsíce od doručení oznámení o dražbě poslední z osob uvedených v ustanovení § 40 VeřDr. Vzhledem ke skutečnosti, že od 1. 9. 2006 je pasivně legitimován vedle zástavního věřitele i dražebník, lze se přiklonit spíše k názoru druhému, neboť pokud by se jednalo o lhůtu běžící od dne vyrozumění zástavního dlužníka ze strany zástavního věřitele o úmyslu dosáhnout zpeněžení zástavy prostřednictvím dražebníka veřejnou dražbou, aniž by měl ještě případný navrhovatel dražby uzavřenu písemnou smlouvou o provedení dražby s dražebníkem, nemohl by být objektivně dražebník jako žalovaný označen, nehledě na skutečnost, že pokud není dražebníkem zasláno oznámení o dražbě zákonem označeným osobám, nemůže být dána zpravidla ani objektivní vědomost žalobce o tom, kdo je dražebníkem a kdo tedy má být vedle zástavního věřitele žalován.

Veřejnou dražbu lze vykonat až po uplynutí lhůty uvedené v odstavci 2; je-li v této lhůtě podána žaloba podle odstavce 1, lze ji vykonat až poté, kdy bylo o této žalobě pravomocně rozhodnuto. Pokračování v postupu završeného uskutečněním veřejné dražby závisí buď na marném uplynutí jednoměsíční lhůty, ve které mohla být podána žaloba na nepřipustnost prodeje zástavy, anebo právní mocí rozhodnutí v této věci, využil-li veřejnou dražbou postižený subjekt uvedené žalobní možnosti.

K odst. 4:

I. Bezdůvodnost žaloby na nepřipustnost veřejné dražby

- 5 Zvolená právní úprava umožňuje postihnout žalobce sankcí v podobě náhrady škody, která by mohla zástavnímu věřiteli vzejít oddálením zpeněžení zástavy. Záleží však na tom, ukáže-li se neopodstatněnost žaloby. Nárok na náhradu škody může zástavní věřitel uplatnit u téhož okresního soudu, u kterého se žaloba projednává.

Majetkovou újmu zástavního věřitele lze uvedeným způsobem odškodnit za období ode dne podání žaloby do dne vydání rozhodnutí soudu prvního stupně. Nemohl by však být odškodněn za období do právní moci rozhodnutí v této věci. Zákon připouští

možnost uložit žalobci povinnost složit do soudní úschovy zálohu v soudem stanovené výši pro případ, že bude žaloba zamítnuta.

Z judikatury:

SR, 2004, č. 12 – KS v Hradci Králové, sp. zn. 26 Co 391/2002: 1. V řízení o žalobě na nepřipustnost prodeje zástavy (§ 166 odst. 1 ObčZ) je pasivně legitimován toliko zástavní věřitel; dražebník pasivně legitimován není. 2. Bylo-li od dražby upuštěno (§ 46 zákona č. 26/2000 Sb.), nelze se již nepřipustnosti prodeje zástavy (§ 166 odst. 1 ObčZ) s úspěchem domáhat; žaloba o nepřipustnost prodeje zástavy musí být proto zamítnuta. (poznámka – rozhodnutí vychází ze znění ustanovení § 166 odst. 1 ObčZ účinném do 31. 8. 2006).

§ 167 [Uspokojení věřitele ze zastavené pohledávky]

(1) Je-li zástavou pohledávka, poddlužník je povinen splnit svůj dluh po splatnosti zastavené pohledávky zástavnímu věřiteli.

(2) Je-li předmětem plnění zastavené pohledávky věc, vzniká předáním této věci zástavnímu věřiteli jeho zástavní právo k ní; zástavní právo k pohledávce tím zaniká.

Související ustanovení: § 165, 165a

Z literatury: *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 420 a 421; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 448.

Obsah výkladu:

K odst. 1, 2:

I. Uspokojení věřitele ze zastavené pohledávky 1–2

K odst. 1, 2:

I. Uspokojení věřitele ze zastavené pohledávky

Zvláštní povaha pohledávky jakožto zástavy odůvodňuje i určité odlišnosti ve způsobu uspokojování zástavního věřitele. Co se týče uspokojení zástavního věřitele, jehož pohledávka je zajištěna zástavním právem k pohledávce vůči dlužníku, je třeba rozlišovat jednak dobu splatnosti pohledávky věřitele vůči dlužníku, jednak dobu splatnosti pohledávky zástavního věřitele vůči shora uvedenému věřiteli. V případě dospělosti pohledávky a jí odpovídajícího dluhu na straně poddlužníka nemůže poddlužník, byl-li zpraven o zástavním právu svědčícím zástavnímu věřiteli, splnit dluh vůči svému věřiteli, ale plnění (v prvním odstavci má zákon na zřeteli plnění peněžní) musí složit zástavnímu věřiteli, i když pohledávka zástavního věřitele uvedeným způsobem zajištěná není dosud splatná. Až do její splatnosti nelze přijaté plnění od dlužníka považovat za splnění zajištěné pohledávky. Přijaté plnění má do té doby povahu nepravé zástavy.

Je-li naopak poddlužník v prodlení se splněním svého závazku v době dospělosti pohledávky zástavního věřitele (peněžní plnění zástavnímu věřiteli neposkytl), neshoduje se odborná literatura ani v tak zásadním názoru, jakým způsobem v takových případech postupovat. Podle jednoho názoru lze na poddlužníku splnění dluhu vynutit postupem podle § 165 s tím, že veřejná dražba nebo soudní prodej zástavy zde nemají místa. Naproti tomu podle druhého názoru pokud poddlužník zástavnímu věřiteli neplní, může zástavní věřitel navrhnout prodej pohledávky ve veřejné dražbě nebo se může domáhat

jejího soudního prodeje. Další směr ochrany postavení zástavního věřitele naznačuje aktuální soudní praxe, podle níž je-li zástavou splatná peněžitá pohledávka a zástavní právo je vůči poddlužníku účinné, je zástavní věřitel oprávněn domáhat se přímo vůči poddlužníku toho, aby mu až do výše zastavené pohledávky uhradil zajištěnou pohledávku: právo požadovat úhradu zajištěné pohledávky až do výše zastavené pohledávky po zástavním dlužníku, jímž je osoba odlišná od osobního dlužníka, zástavnímu věřiteli nepřisluší (R 76/2004).

- 2 Druhý odstavec se týká případu, kdy zastavená pohledávka se týkala věcného plnění. Předáním věci, jejíž vydání je předmětem plnění z pohledávky zajištěné zástavním právem, vlastně u zástavního věřitele dochází ke vzniku zástavního práva k předané věci namísto dřívějšího zástavního práva k pohledávce na vydání věci. Vydáním věci poddlužníkem zástavnímu věřiteli vzniká zástavnímu věřiteli zástavní právo k převzaté věci a zaniká zastavení pohledávky. Zpeněžení věci v případě prodloužení zástavce s plněním zajištěné pohledávky by se pak mohlo uskutečnit některým ze způsobů uváděných v § 165a.

Z judikatury:

I. Uspokojení z pohledávky

R 76/2004: Je-li zástavou splatná peněžitá pohledávka a zástavní právo je vůči poddlužníku účinné, je zástavní věřitel oprávněn domáhat se přímo vůči poddlužníku toho, aby mu až do výše zastavené pohledávky uhradil zajištěnou pohledávku: právo požadovat úhradu zajištěné pohledávky až do výše zastavené pohledávky po zástavním dlužníku, jímž je osoba odlišná od osobního dlužníka, zástavnímu věřiteli nepřisluší.

SJ, 2006, č. 10 – NS sp. zn. 21 Cdo 1891/2005: Je-li zástavou pohledávka, zástavní právo k zastavené pohledávce vůči poddlužníku je účinné a zajištěná pohledávka nebyla řádně a včas uspokojena, je poddlužník povinen po splatnosti zastavené pohledávky plnit zástavnímu věřiteli, i když stanovené (sjednané) plnění po účinnosti zástavního práva již poskytl svému věřiteli (zástavnímu dlužníku) nebo i když (již dříve) vůči němu učinil jiný právní úkon směřující k zániku závazku (dluhu) odpovídajícího zastavené pohledávce.

NS sp. zn. 20 Cdo 47/2004: Nesplní-li poddlužník svou povinnost podle § 167 odst. 1 obč. zák., má zástavní věřitel možnost (kromě podání návrhu na zpeněžení zástavy ve veřejné dražbě podle zákona č. 26/2000 Sb.) domáhat se svého práva na splnění tzv. zástavní žalobou podle § 165a odst. 1 obč. zák. v řízení o soudním prodeji zástavy podle § 200y a násl. o.s.ř.

II. Uspokojení ze zastavené pohledávky v konkursu

R 76/2004: Byl-li prohlášen konkurs na majetek osobního dlužníka, je zástavní věřitel oprávněn přihlásit do tohoto konkursu pohledávku zajištěnou zástavním právem k pohledávce jako pohledávku s právem na oddělené uspokojení v konkursu (§ 28 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

Je-li zástavou splatná peněžitá pohledávka a zástavní právo je vůči poddlužníku účinné, je zástavní věřitel oprávněn přihlásit do konkursu prohlášeného na majetek poddlužníka pohledávku zajištěnou zástavním právem k pohledávce jako pohledávku bez práva na oddělené uspokojení v konkursu, a pouze do výše zastavené pohledávky.

Je-li zástavou splatná peněžitá pohledávka, zástavní právo je vůči poddlužníku účinné a byl-li prohlášen konkurs na majetek osobního dlužníka, zproští se poddlužník povinnosti plnit zástavnímu věřiteli ze zajištění jen tím, že zastavenou pohledávku nebo částku rovnající se zajištěné pohledávce uhradí do konkursní podstaty osobního dlužníka (§ 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů).

§ 168 [Uspokojení věřitele ze zastavené jiné majetkové hodnoty]

Je-li zástavou jiné majetkové právo, postupuje se při jeho zpeněžení s přihlédnutím k povaze tohoto práva přiměřeně podle § 165a nebo podle § 167, nestanoví-li zvláštní právní předpisy jinak.

Související ustanovení: § 165a, 167

Související předpisy: § 117a ObchZ; § 44 CenP

Z literatury: *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 421.

Obsah výkladu:

I. Způsob uspokojení věřitele ze zastavených jiných majetkových práv.....1

I. Způsob uspokojení věřitele ze zastavených jiných majetkových práv

Způsoby uspokojení zástavního věřitele, je-li zástavou jiná majetková hodnota, musí se řídit povahou věci, jakož i případnou zvláštní zákonou úpravou vztahující se na nakládání s těmito majetkovými hodnotami. Zvláštní právní úprava je obsažena např. v ustanovení § 117a ObchZ ve vztahu k obchodnímu podílu nebo v ustanovení § 44 CenP ve vztahu k cenným papírům. 1

§ 169 [Neplatná ujednání]

Ujednání zástavních smluv, dohod o vypořádání dědictví a samostatně uzavřená ujednání jsou neplatná, jestliže stanoví, že

- a) zástavní dlužník nebo zástavce nesmí zástavu vyplatit,
- b) zástavní dlužník nebo zástavce nesmí nemovitou věc nebo byt nebo nebytový prostor ve vlastnictví podle zvláštního zákona zastavit jinému, dalšímu věřiteli,
- c) zástavní věřitel může uplatnit uspokojení z prodeje zástavy jinak, než je stanoveno zákonem,
- d) zástavní věřitel se nesmí po splatnosti pohledávky domáhat jejího uspokojení prodejem zástavy,
- e) při prodlení s plněním zajištěné pohledávky zástava propadne zástavnímu věřiteli, nebo že si ji zástavní věřitel může ponechat za určenou cenu, pokud zvláštní zákon nestanoví jinak.

Související ustanovení: § 39, 41, 165a, § 170 odst. 1 písm. e), § 553, 657

Související předpisy: § 337c odst. 1 písm. c), odst. 2 OSŘ; § 10 odst. 3 zák. č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby

Z literatury: *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 421 a 422; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 448; *Mikeš, J., Švestka, J.* Nad základními otázkami zajištění závazků převodem práva. PR, 2001, č. 6, s. 249

Obsah výkladu:

- I. Neplatná ujednání – obecně.....1–2
- II. Jednotlivé případy neplatných ujednání3

I. Neplatná ujednání

Ustanovení vyplňuje dlouhodobou mezeru v právní úpravě zástavního práva v občanském zákoníku, k níž došlo tím, že při novelizaci zák. č. 509/1991 Sb. opírající se o práv- 1

ní úpravu zástavního práva v občanském zákoníku č. 141/1950 Sb. (1. 1. 1951–31. 3. 1964) nebylo převzato ani v upravené podobě ustanovení § 201 o neplatných úmluvách. Neúplnost právní úpravy v uvedeném směru vedla v nejednom případě k ujednáním neodpovídajícím účelu zástavního práva, nebo se tomuto účelu dokonce přičicím, ať již uzavíraným záměrně nebo z neznalosti právní úpravy. Takovými ustanoveními pak docházelo často k obcházení zákonných ustanovení o realizační fázi zástavního práva, z nichž v praxi nejznámějším se stala tzv. propadná zástava. Taxativní výčet neplatných ujednání pak slouží jak k ochraně zástavního dlužníka, tak také ochraně zástavního věřitele.

Již z úvodního textu ustanovení vyplývá, že ujednání přičící se zákazům v dalším textu formulovaným je neplatné, přičemž se jedná o absolutní neplatnost ve smyslu ustanovení § 39. Nezáleží na tom, zda takové ujednání bylo pojato do textu zástavní smlouvy, dohody o vypořádání dědictví nebo k němu došlo mimo ně. Vycházejíc ze zmíněné formulace neplatnost takového ujednání obecně bude zakládat částečnou neplatnost [41] a nepostihuje platnost zástavní smlouvy samé, nicméně nelze zcela vyloučit i možnou úvahu – podle okolností konkrétního případu – o neplatnosti právního úkonu jako celku.

- 2 Výčet jmenovitě uváděných případů je taxativní, na rozdíl od uváděné dřívější právní úpravy, kde šlo o výčet demonstrativní. Případy uváděné pod písm. a) až c) a případ e) lze shrnout pod společného jmenovatele, jímž je v souladu s ochranou spotřebitele sjednána ochrana zástavního dlužníka i obligačního dlužníka. Vyplývá to z představy, že to je on, kdo je při uzavírání zástavních smluv zajišťujících typicky úvěrovou pohledávku pod určitým hospodářským tlakem, takže mu jeho situace nedovolí bez ohrožení očekávaného prospěchu čelit zmíněným ujednáním. Zákon to proto zákazem takových ujednání činí za něho. Příklad uváděný pod písm. d) postrádá tuto motivaci, jde v něm naopak o ochranu věřitele. Převaha jeho hospodářských zájmů nad hospodářskými zájmy dlužníka by o potřebnosti takové kautely nesvědčila.

II. Jednotlivé případy neplatných ujednání

- 3 K jednotlivým případům, kterých se neplatnost ujednání v zástavní smlouvě nebo v souvislosti s ní týká:

Ad a) Nelze-li ujednat, že zástavní dlužník nebo zástavce nesmí zástavu vyplatit, lze tomuto zákazu a contrario rozumět tak, že zástavní dlužník nebo zástavce má právo předejit postihu zástavy tím, že vyplatí, totiž složí, věřiteli peněžní částku odpovídající dosahované ceně za stejné nebo srovnatelné věci v daném místě a čase [§ 170 odst. 1 písm. e)];

Ad b) Nepřípustnost ujednání uváděného pod tímto písmenem se týká výlučně nemovitosti (resp. bytu nebo nebytového prostoru ve vlastnictví podle zvláštního zákona). Má to své odstatnění v tom, že nemovitost zatížená zástavním právem zůstává v ničem neomezeném právním panství vyplývajícím z jeho vlastnictví a že dovzrující právní skutečnosti při smluvním vzniku zástavního práva je v těchto případech vklad do katastru nemovitostí. Důležitou úlohu zde sehrává publicita věcných práv vztahujících se k nemovitostem, které jsou předmětem této evidence, a dále pak časové pořadí zástavních práv, odvozené ze dne podání návrhu na povolení vkladu, jestliže bylo návrhu vyhověno. Zatížení nemovitosti dalším zástavním právem zástavního věřitele s dřívějším pořadím v přednostním uspokojení jeho pohledávky při rozvrhu výtěžku případného zpeněžení nemovitosti nikterak neohrožuje. Vzdálenější zástavní věřitel může být z výtěžku uspokojen až z toho, co po uspokojení přednějšího věřitele na něho zbude.

Protože se na tomto místě zákon výslovně nezmiňuje o tom, že by stran zákazu měl být činěn rozdíl mezi nemovitostmi, které jsou, či nejsou předmětem evidence v katastru nemovitostí, lze zákaz vztáhnout i na nemovitosti této druhé skupiny. Uvedená právní úprava byla zvolena proto, že zatížení zástavy dalším zástavním právem by nemělo zkracovat vyhlídky dřívějšího zástavního věřitele na přednostní uspokojení ze zástavy [srov. např. § 337c odst. 1 písm. c) a odst. 2 OSŘ]. I když jednání v rozporu s ustanovením § 169 písm. b) by bylo neplatné, přesto v některém případě sám zákon vychází z opačného názoru na věc tím, že možnost zatížení zástavy dalším zástavním právem vylučuje (§ 10 odst. 3 zák. č. 95/1999 Sb., o podmínkách převodu zemědělských a lesních pozemků z vlastnictví státu na jiné osoby, ve znění zák. č. 253/2001 Sb.).

Ad c) K zákazu vyslovenému pod tímto písmenem lze v podstatě jen odkázat na právní úpravu uspokojení ze zástavy uvedenou v § 165a.

Z toho tedy plyne, že se zpeněžení zástavy má stát dražebním prodejem, a to buď ve veřejné dražbě podle zák. č. 26/2000 Sb., anebo přímo soudem v rámci soudního prodeje zástavy.

Ad d) Nepřípustnost ujednání, na které je pamatováno pod tímto písmenem, je dána tím, že by nebylo v souladu s účelem zástavního práva, které má před splatností zajištěné pohledávky poskytnout jistotu a po splatnosti možnost jejího uspokojení z výtěžku prodeje zástavy. Bez této možnosti by v pravém slova smyslu o zástavní právo tak, jak je chápáno v platné právní úpravě, ani nešlo.

Na tomto místě si zaslouží připomenutí, že uvedený zákaz nedopadá na zajištění závazků převodem práva [553] nebo postoupením pohledávky [554]. Zajišťovací převod práva k věci naopak vedle zajištění pohledávky věřiteli umožňuje po dosažení její splatnosti zpeněžení věci. Nic nebrání tomu, aby se o způsobu zpeněžení věřitel s dlužníkem dohodli.

Ad e) Zákaz ujednání zde čelí případu tzv. propadné zástavy (*lex commissoria*). Bylo by v rozporu se zákonem, kdyby již na základě ujednání učiněného v souvislosti s uzavíranou zástavní smlouvou se dlužník podřizoval věřiteli v tomto směru. Podstata propadné zástavy spočívá v přechodu zástavy do majetku věřitele k uspokojení jeho pohledávky a úhradě dluhu obligčního dlužníka. Jedná se v zásadě o odkládací podmínku s tím, že zástava připadne do vlastnictví věřitele, není-li dluh ve stanovené lhůtě uhrazen. S tímto zákazem však není v rozporu, dohodnou-li se po splatnosti pohledávky věřitel s dlužníkem, že se zástava převede namísto placení na věřitele. Na újmu dlužníka by bylo i nepřípustné ujednání, že si zástavní věřitel může zástavu v případě prodlení s plněním zajištěné pohledávky ponechat za předem určenou cenu, tedy i takovou, která by neodpovídala její dosažitelné ceně na trhu, nedosahovala by její výše. Na rozdíl od propadné zástavy, při níž připadne zástava věřiteli bez jakéhokoli poměrování výše pohledávky s cenou zástavy, je dosahování téhož výsledku ve shora zmíněném případě za poněkud odlišných podmínek, třebaže rovněž nepřípustným způsobem.

Institut propadné zástavy je nutno posuzovat v kontextu celkových událostí mezi smluvními stranami, zejména v souvislosti s navazujícími kupními smlouvami a je od něj třeba odlišovat tzv. zajišťovací převod práva, jenž je založen na rozvazovací podmínce; jeho podstata spočívá v tom, že dlužník převede vlastnické právo na věřitele, a je-li následně dluh splněn, účinky převodu odpadají. Ve vztahu k obecně přípustnému institutu zajišťovacího převodu práva nelze přehlédnout jeho velmi stručnou zákonnou úpravu a problémy s tím spojené, na což je v literatuře poukazováno (*Mikeš, J., Švestka, J. Nad základními otázkami zajištění závazků převodem práva. PR, 2001, č. 6, s. 249*).

Z judikatury:*I. Tzv. propadná zástava*

R 23/2005: Plná moc, kterou zástavní dlužník udělí zástavnímu věřiteli k prodeji zastavené nemovitosti za účelem splacení zajištěné pohledávky, je pro obcházení zákona neplatným právním úkonem (§ 39 obč. zák.).

R 15/2007: Smlouva o postoupení pohledávky, která byla uzavřena za účelem, aby pohledávka zástavního věřitele byla uspokojena tím, že se stane majitelem zastavené pohledávky, je jako tzv. propadná zástava neplatným právním úkonem podle § 39 obč. zák.

SR, 2005, č. 12 – NS sp. zn. 29 Odo 928/2003: Jestliže je smlouva o převodu zástavy do vlastnictví zástavního věřitele uzavřena dříve, než vzniklo právo zástavního věřitele na uspokojení ze zástavy způsobu uvedenými v zákoně, jde o neplatné sjednání tzv. propadné zástavy. Pokud však má věřitel za osobním dlužníkem neuhrazenou pohledávku po lhůtě splatnosti, není vyloučeno, aby se zástavní dlužník povinný splnit svůj závazek ze zástavního práva dohodl se zástavním věřitelem, že na něj převede vlastnické právo k zástavě a že dohodnutá kupní cena nebo její část bude použita (započtena) jako plnění zástavního dlužníka z titulu jeho závazku uspokojit dluh osobního dlužníka z výtěžku zpeněžení zástavy.

Sou R NS č. C 892 – NS sp. zn. 22 Cdo 1273/2000: Smlouva, jejímž skutečným smyslem je sjednání tzv. propadné zástavy (uspokojení pohledávky zástavního věřitele tím, že mu případně zástava do vlastnictví), je neplatná – (§ 151f ObčZ).

Sou R NS č. C 1621 – NS sp. zn. 22 Cdo 1053/2001: Smlouva, již byla sjednána tzv. propadná zástava, je neplatná i v případě, že z takového ujednání měla mít prospěch osoba blízká věřiteli.

Sou R NS č. C 2803 – NS sp. zn. 25 Cdo 730/2004: Zástavní smlouva, která byla uzavřena za tím účelem, aby pohledávka ze smlouvy o půjčce peněz byla uspokojena tím, že na zástavního věřitele přejde vlastnictví zástavního dlužníka k movité zástavě, je absolutně neplatná.

Sou R NS č. C 3356 – NS sp. zn. 21 Cdo 2099/2004: Vlastník zastavené movité věci je oprávněn domáhat se vydání této věci na tom, komu ji zástavní věřitel prodal nebo jinak převedl na základě neplatného ujednání o tzv. propadné zástavě.

Sou R NS č. C 3514 – NS sp. zn. 29 Odo 460/2002: Není v rozporu s účelem zástavního práva, jestliže se zástavní věřitel, mající za osobním dlužníkem neuhrazenou pohledávku po lhůtě splatnosti, dohodne se zástavním dlužníkem, že ten na něj převede vlastnické právo k zástavě a že dohodnutá kupní cena nebo (podle výše pohledávky zajištěné zástavním právem) její část bude použita (započtena) jako plnění zástavního dlužníka z titulu jeho závazku uspokojit dluh osobního dlužníka z výtěžku zpeněžení zástavy.

SJ, 2000, č. 12 – NS sp. zn. 21 Cdo 204/99: Kupní smlouva, která byla uzavřena za účelem, aby pohledávka kupujícího zástavního věřitele byla uspokojena tím, že na něj přejde vlastnictví prodávajícího zástavního dlužníka k zástavě, je neplatným právním úkonem podle § 39 obč. zák.

NS sp. zn. 21 Cdo 2037/2006: Protiprávní je nejen sjednání samotné tzv. propadné zástavy, ale každá smlouva, která zástavnímu věřiteli umožňuje, aby se zástavou nakládal jako s vlastní a aby zástavu za účelem uspokojení zajištěné pohledávky prodal nebo jinak zpeněžil.

Sb. n. a us. ÚS, sv. 30, nález č. 47 – ÚS sp. zn. II. ÚS 119/01: Obcházení zákona spočívá ve vyloučení závazného pravidla záměrným použitím prostředku, který sám o sobě není zákonem zakázán, v důsledku čehož se uvedený stav stane z hlediska pozitivního práva nenapadnutelným. Jednání in fraudem legis představuje postup, kdy se někdo chová podle práva, ale tak, aby záměrně dosáhl výsledku právní normou nepředvídaného a nežádoucího. V posuzovaném případě uzavření kupní smlouvy samo o sobě zákonu neodporuje. Situaci je však nutné posoudit v kontextu ostatních smluvních ujednání souběžně uzavřených. Z nich vyplývá, že kupní smlouva byla, stejně jako smlouva o zřízení zástavního práva, uzavřena za účelem zajištění smlouvy o půjčce a že realizací sjednaného zajištění mělo dojít k převodu vlastnického práva k zástavě na zástavního věřitele, tedy k propadnutí zástavy. Takové ujednání svými důsledky obchází kogentní zákonnou úpravu realizace zástavního práva. Kupní smlouvu je proto třeba považovat podle ustanovení § 39 občanského zákoníku za absolutně neplatnou pro obcházení zákona.

Sb. n. a us. ÚS, sv. 37, nález č. 10 – ÚS sp. zn. III. ÚS 31/05: Vedlejší účastníci v řízení před Ústavním soudem uzavřeli jako zástavní dlužníci s obchodní společností jako zástavním věřitelem zástavní smlouvu, přičemž předmětem zástavní smlouvy byly nemovitosti k zajištění pohledávky zástavního věřitele za dlužníkem s tím, že zástavní věřitel bude v případě, že dlužník nesplní svůj závazek řádně a včas, uspokojen ze zastavených nemovitostí včetně rodinného domu. Přitom vedlejší účastníci udělili této obchodní společnosti plnou moc k uzavření kupní smlouvy ohledně předmětných nemovitostí za cenu odpovídající výši zajištěné pohledávky. Tyto nemovitosti poté zástavní věřitel v zastoupení vedlejších účastníků prodal kupní smlouvou společnosti, jejímž

nástupcem je stěžovatelka. Obecné soudy dospěly k závěru, že šlo o postup obcházející zákon. Stěžovatelka při realizaci zástavy postupovala odchýlně od tehdy platné zákonné úpravy (§ 151f odst. 1 občanského zákoníku) a nebyla oprávněna zástavu sama prodat. Postup stěžovatelky byl v rozporu s kogentní smluvní volností a soudy přihlédly k absolutní neplatnosti i bez návrhu z úřední povinnosti (§ 39 občanského zákoníku). Jestliže obecné soudy nepřisvědčily tvrzením stěžovatelky a výše zmíněnou kupní smlouvu posoudily v kontextu ostatního smluvního ujednání souběžně uzavřeného jako sjednání propadnutí zástavy a jestliže své právní posouzení přiměřeným a dostatečným způsobem odůvodnily (§ 157 odst. 2 občanského soudního řádu), jde o právní závěry ústavně nezávislých soudů, do jejichž rozhodovací činnosti je ingerence Ústavního soudu nepřipustná. Obecné soudy posoudily chování stěžovatelky jako obcházení zákona, které spočívá ve vyloučení závazného pravidla záměrným použitím prostředku, který sám o sobě není zákonem zakázaný, v důsledku čehož se uvedený stav stane z hlediska pozitivního práva nenapadnutelným. Jednání in fraudem legis představuje postup, kdy se někdo chová podle práva, ale tak, aby záměrně dosáhl výsledku právní normou nepředvídatelného a nežádoucího.

II. Zajišťovací převod práva

Sou R NS č. C 2277 – NS sp. zn. 30 Cdo 2089/2002: Zajišťovací převod práva spočívá v tom, že dlužník převede na věřitele své právo (například právo vlastnické) s rozvazovací podmínkou, že zajištěný závazek bude splněn. Zajišťovacím převodem práva tak dochází – byť podmíněně – ke změně v osobě nositele práva. Je-li splněn závazek zajištěný převodem práva, obnovuje se bez dalšího původní stav. O takovou situaci však nejde, pokud vlastnické právo k nemovitostem mělo přejít na věřitele teprve v případě, nebude-li vlastní závazek splněn.

Sou R NS č. T 108 – NS sp. zn. 4 Tz 6/2001: U osoby, která si kromě plnění vyplývajících ze smlouvy o půjčce pro případ, že tento hlavní závazek nebude protistranou splněn, nechá slíbit ve formě zajištění závazku převodem práva (§ 553 ObčZ) další plnění, například převod vlastnického práva k nemovitosti na základě kupní smlouvy, lze ve vztahu k tomuto akcesorickému závazku, při naplnění všech ostatních znaků, dovozovat odpovědnost za trestný čin lichvy podle § 253 odst. 1 TrZ pouze tehdy, pokud její jednání je i v této části pokryto zaviněním alespoň ve formě eventuálního úmyslu.

§ 170 [Zánik zástavního práva]

(1) Zástavní právo zaniká

- a) zánikem zajištěné pohledávky,
 - b) zánikem zástavy,
 - c) vzdá-li se zástavní věřitel zástavního práva jednostranným písemným úkolem,
 - d) uplynutím doby, na niž bylo zřízeno,
 - e) složí-li zástavní dlužník nebo zástavce zástavnímu věřiteli obvyklou cenu zástavy,
 - f) písemnou smlouvou uzavřenou mezi zástavním věřitelem a zástavním dlužníkem nebo zástavcem,
 - g) v případech stanovených zvláštními právními předpisy.
- (2) Promlčením zajištěné pohledávky zástavní právo nezaniká.

Související ustanovení: § 574, 580, 584

Související předpisy: § 200y, 200z, 200za, 274, 338a, § 351 odst. 1 OSŘ; zák. č. 26/2000 Sb., o veřejných dražbách

Z literatury: Baudyš, P. Vznik práva ze zákona. PR, 2003, č. 7, s. 333; Faldyna, F. Nad dalším judikátem Nejvyššího soudu k zástavnímu právu. Právo a podnikání, 1997, č. 1, s. 6; Fiala, J. a kol. Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 143; Fiala, J. Zánik zástavního práva jako důsledek zániku obligačního dlužníka. PR, 2003, č. 6, s. 290; Grulich, T. K úskalí právní úpravy zástavního práva. PRá, 1996, č. 6, s. 5; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 421; Jůzlová, Z. Znovu k problematice zániku některých zástavních práv

při změně vlastnictví k nemovitosti. PR, 1996, č. 11, s. 517; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 448; *Mikeš, J., Švestka, J.* Nad základními otázkami zajištění závazků převodem práva. PR, 2001, č. 6, s. 252; *Salvová, Z.* Zánik zástavního práva složením ceny zastavené věci. Právo a podnikání, 1999, č. 6, s. 14; *Šíma, A.* K zániku hypotekárního zástavního práva při změně vlastnictví k zastavené věci. PR, 1996, č. 5, s. 204; *Šmolková, Z.* Ještě k zániku hypotekárního zástavního práva při změně vlastnictví k nemovitosti. PR, 1996, č. 8, s. 363; *Vajgant, M.* Zástavní smlouva nemůže existovat samostatně. PR, 1996, č. 12, s. 57.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Způsoby zániku zástavního práva 1–4

K odst. 2:

- I. Promlčení zajištěné pohledávky 5

K odst. 1:

I. Způsoby zániku zástavního práva

- 1 Zástavní právo jako akcesorické právo zanikne zásadně se zánikem pohledávky, především jejím splněním. V českém právu se nevyskytuje tzv. vlastnická hypotéka, známá v obecném zákoně občanském z roku 1811, která zánikem zajišťované pohledávky nemovitost nadále zatěžuje a umožňuje vlastníku nemovitosti do uvolněného pořadí v rozsahu zaniklé pohledávky dostat jiného, nového svého věřitele s uvedeným pořadím pro případ zpeněžení zástavy. Vedle zániku zajištěné pohledávky jejím splněním mohou přicházet v úvahu i jiné důvody zániku, např. splnutím [584], vzdáním se práva nebo prominutím dluhu [574], započtením [580n.]. Vychází-li se z akcesorické povahy zástavního práva, postrádá věta § 170 odst. 1 písm. a) normativní povahu a je v podstatě nadbytečná.
- 2 Co se týče zániku zástavního práva za trvání zajištěné pohledávky, k němuž dochází zánikem zástavy [písm. b)] nebo uplynutím doby, na níž bylo zástavní smlouvou zřízeno [písm. d)], není k němu třeba žádného komentáře. Pozornosti by naopak zasloužil zánik zástavního práva, když při ruční zástavě zástavní věřitel pozbude zástavním právem zatíženou věc tím, že ji vrátí zástavci, anebo jinak se zástava natrvalo dostane z jeho držení. Zástavní právo bez této věcné složky nemůže trvat, nicméně podle převládajícího názoru vrácení věci zástavci nemá za následek zánik zástavního práva. Sem patří i případ, na který dopadá § 161 odst. 1, při němž zástavní věřitel, který má zástavu u sebe, dá ji do zástavy svému věřiteli za splnění podmínek v uvedeném ustanovení zákona.
- 3 K zániku zástavního práva, ačkoli zajištěná pohledávka dosud trvá, může dojít projevem vůle ze strany zástavního věřitele, že se zajištění vzdává. Musí se tak stát písemnou formou a není přitom rozdílu, stane-li se tak jednostranným projevem vůle [písm. c)], anebo smlouvou sjednanou se zástavcem [písm. f)]. Proti právní úpravě před 1. 1. 2001 se k jednostrannému vzdání se zástavního práva nevyžaduje, aby se tak pod sankcí neplatnosti stalo formou notářského zápisu. V obou případech zástavní právo zaniká účinností jednotlivého právního úkonu.
- 4 Změnu formulace, k níž došlo od 1. 1. 2002, věty pod písm. e), spočívající v tom, že složením obvyklé ceny zástavy zástavnímu věřiteli zástavní právo zaniká, je třeba přivítat. Dřívější text, v němž v uvedené souvislosti se vyskytoval pojem „cena“ bez jakéhokoli bližšího určení, o jakou cenu by mělo jít, mohl svádet k výkladu znevýhodňujícímu zástavního věřitele. Použitím spojení „obvyklá cena“ se dostává předmětná

dikce zákona do souladu s kategorizací cen podle § 2 OcMaj. Obvyklá cena podle ustanovení § 2 písm. a) OcMaj přichází v úvahu při oceňování majetku a služeb, pokud uvedený zákon nestanoví jiný způsob oceňování. Obvyklou cenou se rozumí cena, která by byla dosažena při prodejkách stejného druhu a stavu majetku v obvyklém obchodním styku v tuzemsku ke dni ocenění. Složení obvyklé ceny zástavy tak vlastně znamená vyplacení ze zástavy tam, kde cena zástavy je nižší než cena pohledávky a obvyklá výše ceny se určuje k době, kdy je cena skládána.

Zákon vychází z představy, že se složením obvyklé ceny zástavy dostává zástavnímu věřiteli rovnocenné jistoty pro případ dlužníkovy prodlení. Týká se to všech druhů zástav bez rozdílu, jde-li o věci movité či nemovité, popřípadě jiný druh majetkových hodnot. I když přijatá peněžní částka se smísením s ostatními peněžními prostředky zástavního věřitele stává předmětem jeho vlastnictví, nelze její složení ztotožňovat s předčasným splněním dosud nesplatné pohledávky. Prostředkem řešení by se pak mohla stát v případě dlužníkovy prodlení. Obdobná situace se vyskytovala i v době před novelizací občanského zákoníku ke dni 1. 1. 1992. V zákoně bylo na ni reagováno v ustanovení § 62 tímto zněním: „Připouští-li to povaha dluhu, může být plnění požadované věřitelem složeno do notářské úschovy, zejména jde-li o pohledávku nesplatnou nebo jde-li o pohledávku, jejíž výše je sporná. Tím zaniknou jiné způsoby zajištění pohledávky.“ Na rozdíl od uvedeného pojetí, v němž se vedle věřitele a dlužníka uplatňoval ještě třetí subjekt – notář, a věřitel mohl být tak postaven před hotovou věc bez jakékoli své součinnosti, za současné právní úpravy tomu tak nemůže být.

Má-li se zástavní dlužník či zástavce svého zatížení zástavním právem složením obvyklé ceny zástavy zástavnímu věřiteli zbavit, nemůže se to obejít bez součinnosti příjemce, na němž je rozhodnutí, zda složenou peněžní částku jako ekvivalentní náhradu zástavy přijímá, či nikoli. Nelze vyloučit situaci, ve které na úroveň obvyklé ceny zástavy mohou mít uvedení účastníci rozdílné názory. Jde pak o to, zda výměnou dosavadní zástavy za její obvyklou cenu v penězích dochází vůbec k zániku zástavního práva, jestliže zajištěná pohledávka doposud nezanikla.

K odst. 2:

I. Promlčení zajištěné pohledávky

Pokud jde o proklamovanou zásadu, že „promlčením zajištěné pohledávky zástavní právo nezaniká“, která svým původním zařazením do druhé věty odstavce prvního mohla unikat pozornosti, dostala umístěním v druhém odstavci výraznější postavení. Jde jistě o důležitou zásadu, zdánlivě kontrastující s ustanovením třetí věty § 100 odst. 2, podle které se zástavní práva nepromlčují dříve než zajištěná pohledávka. Uplatnění zásady nabývá na významu v souvislosti s razantnějšími způsoby realizace zástavního práva, jakými jsou prodej zástavy veřejnou dražbou podle zákona č. 26/2000 Sb. a soudní prodej zástavy podle předpisů občanského soudního řádu (§ 338a, 200y, 200z, 200za aj.).

Z právních úprav předcházejících nynějšímu občanskému zákoníku se podávalo, že promlčení pohledávky nebylo překážkou v realizaci zástavního práva, pokud zástavou byla věc movitá, která k tomu ještě byla v držení či detenci zástavního věřitele. Příkladem v této souvislosti může být ustanovení § 197 odst. 2 ObčZ 1950 tohoto znění: „Dokud má věřitel movitou zástavu v rukou, může se z ní domáhat uspokojení, i když je zajištěná pohledávka promlčená.“ Připustí-li se s ohledem na znění § 100 odst. 2 třetí věty promlčení zástavního práva, i když je to pojmově stěží přijatelné, protože ze zajišťovacího prostředku, jakým je zástavní právo, sama povinnost nějakého plnění nevyplývá, aby

právo na takové plnění bylo jeho promlčením oslabeno nemožností jeho uplatnění, lze dospět k názoru, že promlčením zástavního práva se na jeho trvání nic nemění.

Promlčení podléhá jak zajištěná pohledávka tak i zástavní právo; připouští se v případě promlčení zástavního práva pro jeho odklizení – je-li zapsáno v katastru nemovitostí – žaloba na určení, že zástavní právo je promlčeno za účelem možnosti výmazu zástavního práva z katastru nemovitostí.

Z judikatury:

I. Zánik zástavního práva

R 9/2005: Zanikne-li úpadcův závazek zajištěný zástavním právem váznoucím na majetku třetí osoby v průběhu konkursu na majetek úpadce tím, že jej věřiteli uhradí solidárně zavázaný spoludlužník úpadce (§ 511 odst. 1, věta druhá, § 559 odst. 1 obč. zák.), pak tím zaniká i zástavní právo (§ 170 odst. 1 písm. a/ obč. zák.).

R 18/2006: Zástavní právo zaniká i tím, že zajištěnou pohledávku uhradí zástavnímu věřiteli namísto dlužníka ručitel.

R 16/2007: Zástavní právo nezaniká, nemůže-li být dluh odpovídající pohledávce tímto právem zajištěné uspokojen proto, že právnická osoba jako dlužník, který nemá postavení dlužníka zástavního, zanikla bez právního nástupce.

Sou R NS č. C 4523 – NS sp. zn. 29 Odo 251/2004: I. Jsou-li zastavené nemovitosti sepsány v konkurzní podstatě zástavního dlužníka odlišného od dlužníka osobního, je-li zajištěná pohledávka již splatná a postup podle § 27 odst. 5 KV dosud nebyl realizován, nelze zástavnímu věřiteli bránit v tom, aby zajištěnou pohledávku s právem na oddělené uspokojení uplatnil jako pohledávku peněžitou nejen (nejprve) v konkurzu vedeném na majetek osobního dlužníka, nýbrž (posléze) i v konkurzu vedeném na majetek dlužníka zástavního.

II. Poté, co zástavní dlužník přivodil zánik zástavního práva tím, že do konkurzní podstaty osobního dlužníka uhradil zajištěnou pohledávku nebo složil cenu zástavy, již zástavní věřitel nemůže uspět s přihláškou pohledávky z titulu zástavního práva v konkurzu vedeném na majetek zástavního dlužníka.

III. Plní-li zástavní dlužník do konkurzní podstaty osobního dlužníka zastavenými nemovitostmi (tím, že je umožní sepsat), nelze zástavnímu věřiteli upřít právo, aby pohledávku z titulu zástavního práva přihlásil (jako vázanou na splnění podmínky, že zástavní právo zanikne zpeněžením zastavených nemovitostí v konkurzu vedeném na majetek zástavního dlužníka) i v konkurzu vedeném na majetek zástavního dlužníka.

II. Promlčení zajištěné pohledávky a promlčení zástavního práva

Sou R NS č. C 3961 – NS sp. zn. 21 Cdo 2048/2004: Promlčení zástavního práva, které bylo zřízeno k zajištění pohledávky ze smlouvy o úvěru, podléhá režimu občanského zákoníku.

SJ, 2007, č. 7 – NS sp. zn. 21 Cdo 1918/2005: Z ustanovení § 151f odst. 1 obč. zák. (ve znění účinném od 1. 1. 1992 do 31. 8. 1998) nevyplyvá, že by se zástavní právo nemohlo promlčet. Toto zákonné ustanovení pouze umožňuje uspokojení ze zástavy i pro případ, kdy by zajištěná pohledávka byla promlčena a nebylo by možné dosáhnout jejího přisouzení z hlediska závazkového vztahu.

III. Zástavní právo a konkurzní řízení

R 52/1998: Zástavce se nemůže své povinnosti vůči konkurzní podstatě zprostit tím, že by umožnil či strpěl realizaci zástavního práva přímo ve prospěch zástavního věřitele (např. pokud by po prohlášení konkursu složil zástavnímu věřiteli cenu zastavené věci). Vyžádá-li správce konkurzní podstaty plnění od zástavce, je zástavcova povinnost strpět realizaci zástavy splněna nejen tím, že správci umožní zpeněžení zástavy, ale také tím, že ve prospěch podstaty složí cenu zastavené věci. Zástavce se může své povinnosti zprostit také zaplacením zajištěné pohledávky na účet zřízený správcem konkurzní podstaty, neboť tím zástavní právo zaniká.

R 74/2001: Také v době před 1. červnem 1996 platilo, že zástavní dlužníci zajišťující pohledávky vůči úpadci (osobnímu dlužníku) se po dobu trvání konkursu nemohli zprostit povinnosti plnit zástavním věřitelům jinak než poskytnutím plnění do konkurzní podstaty (tím, že správci konkurzní podstaty umožní zpeněžení zástavy, uhradí zajištěnou pohledávku nebo složí cenu zástavy). Správce konkurzní podstaty pak byl oprávněn toto plnění po zástavních dlužnících vymáhat bez zřetele k tomu, zda zástavní věřitelé svou pohledávku vůči úpadci přihlásili do konkursu.

Prohlášením konkursu na majetek osobního dlužníka neztrácí zástavní věřitel aktivní věcnou legitimaci v řízení o žalobě proti zástavnímu dlužníku, za trvání konkursu však může jeho žalobní návrh uspět pouze s dodatkem, že uložené povinnosti se zástavní dlužník po dobu trvání konkursu zprostil jen plněním do konkurzní podstaty úpadce (osobního dlužníka).

Pokračoval-li soud v řízení a vydal-li rozhodnutí v době, v níž bylo řízení prohlášením konkursu přerušeno, je řízení předcházející vydání rozhodnutí postiženo vadou, která mohla mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci. Jestliže však účinky přerušeni trvají (nevznesla-li k tomu oprávněná osoba návrh na pokračování v řízení tam, kde zákon dovoluje v řízení pokračovat), nemůže po dobu trvání konkursu v řízení pokračovat ani soud vyššího stupně (odvolací nebo dovolací soud), tím, že by na základě opravného prostředku rozhodnutí, které je uvedenou vadou postiženo, zrušil.

Prohlášením konkursu na majetek osobního dlužníka se ani v době do 31. května 1996 nepřerušovalo řízení o žalobě zástavního věřitele proti zástavnímu dlužníku, jenž nebyl osobním dlužníkem.

R 9/2004: Zaniklo-li zástavní právo zpeněžením zástavy podle § 28 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb. ve znění pozdějších předpisů, nelze v konkursním řízení vedeném na majetek dlužníka, jehož dluh byl zajištěn tímto zástavním právem, postupovat podle § 27 odst. 5 uvedeného zákona.

SJ, 2006, č. 11 – NS sp. zn. 29 Odo 364/2006: Je-li zástava v podílovém spoluvlastnictví, rozumí se obvyklou cenou zástavy, k jejímuž složení má být podílový spoluvlastník vyzván postupem podle ustanovení § 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, obvyklá cena jeho spoluvlastnického podílu na zástavě. Taková výzva není právním úkonem týkajícím se společné věci (§ 139 odst. 2 obč. zák.) a osobám, které pohledávku vůči úpadci zajišťují svými spoluvlastnickými podíly na zástavě, musí být doručena zvlášť.

SJ, 2007, č. 1 – NS sp. zn. 29 Odo 961/2006: I. Jestliže byl po předchozím zrušení konkursu znovu prohlášen konkurs na majetek téhož dlužníka, nejsou konkursní věřitelé ani správce konkursní podstaty vázání procesními úkony, které v procesu přezkoumávání přihlášených pohledávek učinili podle § 23 a násl. zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů, v průběhu konkursního řízení.

II. Konkursnímu věřiteli s právem na oddělené uspokojení pohledávky z titulu zástavního práva, jehož zástavní právo zaniklo za trvání konkursu zpeněžením zástavy (§ 28 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů), již v novém konkursu prohlášeném na majetek téhož dlužníka právo na oddělené uspokojení pohledávky na základě stejného titulu nenáleží.

III. Zajištěný konkursní věřitel, jehož zástavní právo zaniklo v průběhu konkursu zpeněžením zástavy, má právo na vyplacení příslušné části čistého výtěžku zpeněžení zástavy, i když po zpeněžení zástavy dojde ke zrušení konkursu. Výplatu odpovídající části čistého výtěžku zpeněžení připadajícího na zajištěného konkursního věřitele provede správce konkursní podstaty v mezích činnosti, k níž je povinen v době od zrušení konkursu do doby, než jej konkursní soud zproutí funkce. Jde-li o zrušení konkursu vedeného na majetek osobního dlužníka, vyplatí správce konkursní podstaty příslušnou částku bez omezení daného 70 % klauzulí uvedenou v § 28 odst. 4 zákona č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání, ve znění pozdějších předpisů.

SJ, 2007, č. 1 – NS sp. zn. 29 Odo 251/2004: I. Poté, co zástavní dlužník přivodil zánik zástavního práva tím, že do konkursní podstaty osobního dlužníka v intencích § 27 odst. 5 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů, uhradil zajištěnou pohledávku nebo složil cenu zástavy, již zástavní věřitel nemůže uspět s přihláškou pohledávky z titulu zástavního práva v konkursu vedeném na majetek zástavního dlužníka. Plní-li však zástavní dlužník do konkursní podstaty osobního dlužníka zástavou (tím, že ji umožní sepsat), má zástavní věřitel právo před zpeněžením zástavy přihlásit pohledávku z titulu zástavního práva (jako vázanou na splnění podmínky, že zástavní právo vznikne zpeněžením zastavených nemovitostí v konkursu vedeném na majetek zástavního dlužníka) i v konkursu vedeném na majetek zástavního dlužníka.

II. S částkou, kterou zástavní dlužník do konkursní podstaty osobního dlužníka složil jako cenu zástavy nebo vyplatil zajištěnou pohledávku, správce konkursní podstaty nakládá jako s výtěžkem zpeněžení ve smyslu ustanovení § 28 odst. 2 zákona č. 328/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů. Zástavní věřitel, jehož zástavní právo tímto plněním zaniklo, má právo na vyplacení uvedené částky i v případě, že ke zrušení konkursu na majetek osobního dlužníka dojde dříve, než mu správce konkursní podstaty osobního dlužníka vyplatí (postupem podle § 28 odst. 4 uvedeného zákona) 70 % (čistého) výtěžku zpeněžení na něj připadajícího. Tuto částku vyplatí zástavnímu věřiteli i po zrušení konkursu správce konkursní podstaty osobního dlužníka, a to již bez omezení daného 70 % klauzulí uvedenou v § 28 odst. 4 uvedeného zákona.

SJ, 2007, č. 8 – NS sp. zn. 29 Odo 784/2005: Zástavní věřitel se i po prohlášení konkursu na majetek osobního dlužníka a po soupisu zástavy do konkursní podstaty může platně vzdát zástavního práva.

IV. Zánik zástavního práva a škoda vzniklá zástavnímu věřiteli

R 35/2007: Zřízením zástavního práva k zajištění pohledávky se nezvyšuje (nerozmnožuje) majetek zástavního věřitele. Protože zástavní právo nemá samo o sobě jakoukoliv majetkovou

hodnotu, nevzniká zástavnímu věřiteli škoda jen v důsledku toho, že zástavní právo zaniklo, aniž by byla zajištěná pohledávka uspokojena; ke škodě dochází jen tehdy, kdyby zajištěnou pohledávku bylo možno úspěšně vymoci jen ze zástavy, popřípadě kdyby uspokojení zajištěné pohledávky ze zástavy bylo pro zástavního věřitele – ve srovnání s jinými způsoby úhrady pohledávky – rychlejší nebo spojené s nižšími náklady.

§ 171 [Evidenční důsledky zániku zástavního práva]

(1) Zanikne-li zástavní právo k nemovitým věcem, k nimž vzniklo vkladem do katastru nemovitostí, provede se k těmž dni jeho výmaz.

(2) Zanikne-li zástavní právo zapsané nebo zaznamenané v Rejstříku zástav vedeném Notářskou komorou České republiky, provede kterýkoliv notář jeho výmaz, požádá-li o něj zástavní věřitel nebo bude-li mu zánik zástavního práva prokázán.

Související ustanovení: § 157, 158

Související předpisy: § 7 odst. 1 ZápNe; § 35b NotŘ

Z literatury: Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 424 až 425; Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 462.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Evidenční důsledek zániku zástavního práva ve vztahu ke katastru nemovitostí1–2

K odst. 2:

I. Evidenční důsledek zániku zástavního práva ve vztahu k Rejstříku zástav3–4

K odst. 1:

I. Evidenční důsledek zániku zástavního práva ve vztahu ke katastru nemovitostí

- 1 Ustanovení prvního odstavce dopadá na případy zániku zástavního práva k nemovitostem, které jsou předmětem evidence v katastru nemovitostí (jakož i na tzv. jednotky, tj. byty a nebytové prostory ve vlastnictví podle zvláštního zákona). Souvisí to s právní úpravou v ustanovení § 157 odst. 1, podle které zástavní právo k takovým nemovitostem vzniká. Z hlediska legislativně-technického hodnocení úrovně právní úpravy by nemělo v dané souvislosti uniknout, že se v tomto odstavci neobjevuje jinak nadbytečně se vyskytující text, týkající se bytů a nebytových prostorů ve vlastnictví podle zvláštního zákona. To však neznamená, že i u zástavního práva k těmto věcem nebyli ve smyslu zákona č. 72/1994 Sb. k jednotkám se nepostupuje tak, jak to vyplývá z odstavce prvního.
- 2 O výmaz zástavního práva ve shora uvedených věcech je i bez výslovné právní úpravy v prvním odstavci postaráno v ustanovení § 7 odst. 1 ZápNe. Vlastníka zatížené věci totiž stíhá ohlašovací povinnost, jejímž plněním má být zajištěn soulad skutečného právního stavu se stavem evidovaným. Neuposlechnutí ohlašovací povinnosti může být postiženo správní pokutou [§ 23 písm. d) KatZ]. S provedením výmazu formou záznamu nelze spojit žádné hmotněprávní účinky. Skutečnost zániku zástavního

práva musí být však při ohlášení předepsaným způsobem doložena listinou, např. potvrzením zástavního věřitele o zániku zajištěné pohledávky [569]. Ustanovení § 171 vzhledem k úpravě v katastrálních předpisech je do jisté míry nadbytečným. Nemá obdoby v případě zániku věcného břemene, popřípadě předkupního práva s věcně-právními účinky.

V případě zániku zástavního práva je třeba věnovat pozornost listině, z jejíhož obsahu je zřejmé, že zanikla zajištěná pohledávka [569] nebo že zaniklo zástavní právo za trvání zajištěné pohledávky (§ 170 odst. 1). V jiném případě může být takovým listinným podkladem pro vyznačení záznamu vyhotovení rozhodnutí soudu nebo jiného orgánu.

K odst. 2:

I. Evidenční důsledek zániku zástavního práva ve vztahu k Rejstříku zástav

Na rozdíl od zániku zástavního práva k nemovitostem evidovaným v katastru nemovitostí, v němž uvedená právní skutečnost si vynucuje provedení výmazu uvedeného zatížení, má ustanovení druhého odstavce na zřeteli případy zániku zástavního práva evidovaného v Rejstříku zástav vedeném Notářskou komorou České republiky. 3

Se zřetelem k ustanovení § 158 odst. 1 může jít o zástavní práva k nemovitým věcem v katastru nemovitostí neevidovaným, dále k podniku a hromadným věcem, k souboru věcí, jakož i k movitým věcem, které zůstávají i po vzniku zástavního práva k nim v držení zástavce (zástavního dlužníka). Týká se to jak smluvního vzniku zástavních práv, tak jejich vzniku rozhodnutím soudu nebo správního úřadu. Výmaz zaniklého zástavního práva z Rejstříku zástav provede na požádání kterýkoli notář pomocí elektronického přenosu dat, a to i v takových případech, kdy k záznamu vzniku zástavních práv na základě rozhodnutí soudu nebo správního úřadu je povolána Notářská komora České republiky.

Rejstřík zástav je sice neveřejný seznam (§ 35b odst. 1 NotŘ), z něhož však kterýkoli notář vydá každému, kdo osvědčí oprávněný zájem, na jeho žádost opis nebo výpis nebo potvrzení o tom, že v něm určitá majetková hodnota jako zástava není evidována (§ 35b odst. 6 NotŘ).

Z dikce tohoto odstavce i. f. vyplývá, že zánik zástavního práva evidovaného v Rejstříku zástav k tomu, aby mohl být proveden výmaz, má být notáři prokázán. Provedení výmazu se tak svěřuje do úvahy jednotlivého notáře, na němž by mělo záležet, v čem shledá dostatečnou průkaznost uvedené skutečnosti. 4

V Rejstříku zástav se vedle předmětu zatíženého zástavním právem a zajišťované pohledávky uvádějí i subjekty, kterých se to týká, a to zástavní věřitel, zástavce a zástavní dlužník s uvedením jména, bydliště a rodného čísla (data narození) fyzické osoby, názvu, sídla a identifikačního čísla, jde-li o právnickou osobu [blíže o tom v § 35b odst. 2 písm. c) NotŘ]. Dojde-li později ke změně v této personální složce, není s ní na rozdíl od evidence v katastru nemovitostí spojená ohlašovací povinnost, dokonce vynucovaná peněžitou sankcí.

Změna v osobě vlastníka zatížené nemovitosti se bez dalšího projeví ve změně osoby zástavního dlužníka na listu vlastnictví katastru nemovitostí. Tak tomu však není, co se týče zápisů do Rejstříku zástav. Účastníky v těchto věcech nestihá ohlašovací povinnost za účelem udržování skutečného právního stavu se stavem evidovaným. Možnost vyznačení změny je ponechána na těch, kterých se to týká. O změnu v evidovaných údajích by mohl požádat zástavní věřitel (původní i nový, např. v případě postoupení pohledávky zatížené zástavním právem) nebo zástavní dlužník (původní i nový, např.

v případě převzetí dluhu), a to u kteréhokoli notáře, který ji provede elektronickou cestou. Z podnětu soudu nebo jiného státního orgánu by případnou změnu provedla Notářská komora České republiky.

Všude tam, kde by k zániku zástavního práva mělo docházet projevem vůle zástavního věřitele či zástavního dlužníka spolu se zástavním věřitelem [§ 170 odst. 1 písm. a), c), e), f)], je třeba mít na paměti případné změny v těchto subjektech od doby vzniku zástavního práva vedeného v Rejstříku zástav.

§ 172 [Odstoupení od smlouvy a zástavní právo]

Zástavní právo nezaniká, vztahuje-li se i na nároky zástavního věřitele z odstoupení od smlouvy, podle které vznikla zajištěná pohledávka (§ 155 odst. 5).

Související ustanovení: § 155 odst. 5

Z literatury: Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 424 a 425.

Obsah výkladu:

I. Odstoupení od smlouvy a zástavní právo 1

I. Odstoupení od smlouvy a zástavní právo

- 1 V tomto ustanovení dochází k opakování myšlenky, která své místo k vyjádření našla již v ustanovení § 155 odst. 5. Uvádí se tam, že zástavní právo se vztahuje i na nároky zástavního věřitele z odstoupení od smlouvy, podle které vznikla zajištěná pohledávka, nebylo-li v zástavní smlouvě dohodnuto něco jiného [155].

Názorům, které v nedávné minulosti zpochybňovaly přetrvávání zástavního práva i při odstoupení od smlouvy zakládající zajištěnou pohledávku, se tak dostává patřičné odpovědi. Na trvání zástavního práva zůstává tak bez vlivu skutečnost, že ze strany dlužníka má dojít k plnění vůči věřiteli za jiných podmínek, než bylo původně ujednáno.

Typickým příkladem v tomto směru je odstoupení od smlouvy při prodlení dlužníka (§ 506 ObchZ) nebo od smlouvy o účelovém úvěru (§ 507 ObchZ). V obou případech je ve smlouvách tak implicitně obsažen i nárok věřitele na vrácení přijatého plnění v případě odstoupení od smlouvy, aniž by se tím na původním zajištění dlužníkova závazku mohlo cokoli měnit.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 3584 – NS sp. zn. 29 Odo 1340/2004: Odstoupení od smlouvy o převodu nemovitosti nezpůsobovalo automaticky zánik zástavního práva k nemovitosti zřízeného v mezidobí jejím nabyvatelem.

Sou R NS č. C 3848 – NS sp. zn. 29 Odo 1103/2004: Odstoupil-li prodávající od smlouvy, pak vůči němu působí zástavní právo zřízené k prodávané nemovitosti kupujícím jen tehdy, jestliže při odstoupení od smlouvy o zástavní právu věděl nebo vědět musel.

§ 173 [Podzástavní právo]

(1) Podzástavní právo vznikne zastavením pohledávky zajištěné zástavním právem, jestliže zástavou je věc.

(2) Ke vzniku podzástavního práva není třeba souhlasu vlastníka zastavené věci. Podzástavní právo je však proti němu účinné, jen když jeho vznik mu byl písemně oznámen. Jestliže je zastavená pohledávka zajištěna zástavním právem k nemovité věci nebo k bytu nebo nebytovému prostoru ve vlastnictví podle zvláštního zákona, vzniká podzástavní právo vkladem do katastru nemovitostí.

Související ustanovení: § 159, 167

Související předpisy: § 39 CenP

Z literatury: *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 178; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 143 a 144; *Fiala, J.* Právo podzástavní – subjekty, předmět a vznik. PPP, 1999, č. 12, s. 6; *Holešovský, M.* Zástavní právo, ručení, bankovní záruka a ostatní zajišťovací prostředky v podnikatelské, bankovní a právní praxi. Praha : Newsletter, 1995, s. 72; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 325 až 327; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 449.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Pojem a pojetí podzástavního práva 1–3

K odst. 2:

- I. Souhlas vlastníka zastavené věci ke vzniku podzástavního práva 4–5

K odst. 1:

I. Pojem a pojetí podzástavního práva

Právní úprava vymezuje podzástavní právo popisem procesu jeho vzniku. Podzástavní právo je specifickým případem zajištění pohledávky, kdy zástavce zastavuje pohledávku, kterou má vůči svému dlužníkovi, přičemž v případě podzástavního práva je tato pohledávka sama navíc zajištěna zástavním právem. 1

V podzástavním právním vztahu vystupují následující tři subjekty : 2

a) zástavce – subjekt, který jako první zřídil zástavní právo k zajištění pohledávky, která se u podzástavního práva stává zástavou. Tato osoba je v zástavně-právním vztahu s podzástavcem;

b) podzástavce – jedná se o osobu, která podzastavuje a je subjektem pohledávky zajištěné zástavním právem. Jedná se v zásadě o prvního zástavního věřitele, který svou zajištěnou pohledávku přenechává do zástavy, aniž by však nutně musel být obligačním dlužníkem podzástavního věřitele. Půjde-li pak o osobu třetí, může tato zřídit podzástavní právo i bez svolení svého obligačního dlužníka a zřízením podzástavního práva se nestává obligačním dlužníkem ani poddlužníkem;

c) podzástavní věřitel – ten je oprávněnou osobou – nositelem podzástavního práva a současně zástavním věřitelem, jde-li o jeho oprávnění k zastavené pohledávce. Musí ovšem být subjektem zajištění pohledávky, tj. obligačním věřitelem.

Správné orientaci ve spletnostech vztahů o třech subjektech a dvou objektech podzástavního práva by měl posloužit následující konkrétní příklad: Osoba A jako vlastník např. nemovitosti je dlužníkem vůči osobě B, které k zajištění její pohledávky zřídí k uvedené nemovitosti zástavní právo. Uvedený věřitel – osoba B zatíží uvedenou, 3

zástavním právem zajištěnou, pohledávku vůči osobě A zástavním právem k zajištění svého závazku vůči svému věřiteli – osobě C. Z původního věřitele osoby B se tak stane podzástavce a z někdejšího dlužníka – osoby A se stane poddlužník. Podzástavní věřitel – osoba C dosáhne tak vlastně dvojitého zajištění své pohledávky. V případě její splatnosti může se na svém dlužníku – osobě B – domáhat uspokojení z jeho pohledávky vůči poddlužníkovi, a nedosáhne-li toho, otevře se mu možnost zpeněžení zástavy, jejímž vlastníkem je osoba A, tedy poddlužník.

K odst. 2:

I. Souhlas vlastníka zastavené věci ke vzniku podzástavního práva

- 4 Stanoví-li se v druhém odstavci, že ke vzniku podzástavního práva není třeba souhlasu vlastníka zastavené věci, platí to beze sporu tam, kde zástavou je movitá či nemovitá věc, která je předmětem evidence ve veřejném registru. Bez souhlasu vlastníka zastavené movité věci by se to neobešlo v případě tzv. ruční zástavy, neměl-li by její držitel ve svém věřiteli vyvolat nesprávnou představu o rozsahu svého oprávnění, jak je tomu v případě, na který dopadá § 161 odst. 1.

Byl-li původní dlužník, který je vlastníkem zástavy, o podzástavním právu k pohledávce zástavním právem zajištěné na jeho věci jako zástavě zpraven, může na svůj dluh vůči svému věřiteli (podzástavci) plnit jen se souhlasem podzástavního věřitele. Splnil-li by svůj dluh svému věřiteli, aniž se o souhlas podzástavního věřitele postaral, zástavní právo bude zastavenou věc nadále zatěžovat. Podzástavní věřitel, druhý v pořadí, bude se moci uspokojit ve své pohledávce vůči podzástavci zpeněžením zástavy patřící původnímu zástavci.

- 5 Je zajímavé, jak odlišně je v literatuře pojímána podmínka vkladu podzástavního práva do katastru nemovitostí. Zatímco podle jednoho názoru se jedná o logické vyústění garance, o kterou tu jde s tím, že touto úpravou se dostává přesvědčivé odpovědi názorům, podle nichž by se vznik podzástavního práva k pohledávce zajištěné zástavním právem k nemovitosti mohl obejít bez pravotvorného úkonu, kterým je vklad do katastru nemovitostí. V tomto pojetí jde-li o pohledávku zajištěnou zástavním právem na nemovitosti evidované v katastru nemovitostí, představuje dovršující právní skutečnost přistupující k podzástavní smlouvě vklad do katastru nemovitostí. Naproti tomu podle názoru druhého se jedná o nepochopení procesu vzniku podzástavního práva, protože nedochází k uzavírání žádné smlouvy o podzástavním právu.

§ 174 [Práva a povinnosti z podzástavního práva]

(1) Jestliže zástavní věřitel (podzástavce) předá zastavenou movitou věc, kterou má u sebe, podzástavnímu věřiteli, nezbavuje se tím odpovědnosti za plnění povinností jejímu zástavci.

(2) Není-li splatná pohledávka, která je zajištěna podzástavním právem, včas splněna, může podzástavní věřitel uplatnit uspokojení ze zástavy místo zástavního věřitele (podzástavce).

(3) Na podzástavní právo se použijí ustanovení o zástavním právu přiměřeně.

Související ustanovení: § 159, 167, 420

Související předpisy: § 39 CenP

Z literatury: *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 178; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 143 a 144; *Fiala, J.* Právo podzástavní – subjekty, předmět a vznik. PPP, 1999, č. 12, s. 6; *Holešovský, M.* Zástavní právo, ručení, bankovní záruka a ostatní zajišťovací prostředky v podnikatelské, bankovní a právní praxi. Praha : Newsletter, 1995, s. 72; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 325 až 327; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 449.

Obsah výkladu:

I. Práva a povinnosti z podzástavního práva	1
II. Uspokojení pohledávky podzástavního věřitele ze zástavy	2

I. Práva a povinnosti ze zástavního práva

Z hlediska struktury tohoto zákonného ustanovení je rozhodující odst. 3, který připouští 1
přiměřenou aplikaci ustanovení o zástavním právu na režim práva podzástavního. Odchylnou úpravu pak obsahují odstavce 1, 2, které potvrzují trvání povinností zástavního věřitele ohledně péče o zástavu i pro případ, že zástavu předal podzástavnímu věřiteli a specifikuje uspokojení podzástavního věřitele z podzástavy. Podzástavní věřitel je oprávněn domáhat se uspokojení pohledávky zajištěné zástavním právem, může se následně uspokojit z pohledávky tvořící předmět zástavního práva a má také možnost uplatnit uspokojení i z podzástavy.

V prvním odstavci jde o odkaz na povinnosti zástavního věřitele při tzv. ruční zástavě, které jsou rozvedeny v ustanovení § 162 odst. 1 až 3. Zástavní věřitel, stane-li se později podzástavcem, se vůči zástavci nezbaví odpovědnosti za škodu na movité zástavě, třebaže ke škodě na ní dojde u podzástavního věřitele, kterému věc svěřil k zajištění svého vlastního závazku vůči němu. Je-li předmětem podzástavního práva pohledávka zástavního věřitele zajištěná movitou zástavou, kterou zástavce svého času odevzdal svému věřiteli a ten ji v souvislosti se vznikem podzástavního práva předá podzástavnímu věřiteli, zůstává zástavní věřitel i nadále odpovědný za osud a případnou škodu movité zástavy. Odpovědnost podzástavního věřitele vůči podzástavci se řídí obecnými předpisy o odpovědnosti za způsobenou škodu (culpa in eligendo).

II. Uspokojení pohledávky podzástavního věřitele ze zástavy

V případě prodlení zástavního věřitele s uspokojením pohledávky zajištěné podzástavním právem může podzástavní věřitel dosáhnout uspokojení své pohledávky zpeněžením 2
zástavy. Převýší-li výtěžek zpeněžení vymáhanou pohledávku, náleží rozdíl zástavnímu věřiteli. Co se týče zpeněžení zástavy za účelem uspokojení pohledávky podzástavního věřitele vůči podzástavci, lze odkázat na výklad u § 173.

Oddíl druhý. Zadržovací právo

§ 175 [Podstata zadržovacího práva]

(1) Kdo je povinen vydat cizí movitou věc, kterou má u sebe, může ji zadržet k zajištění své splatné pohledávky, kterou má proti osobě, již by jinak byl povinen věc vydat.

(2) Zadržovací právo vzniká i k zajištění dosud nesplatné pohledávky zahájením insolvenčního řízení, ve kterém se řeší úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka.

Související ustanovení: § 672

Související předpisy: Zák. č. 328/1991 Sb., o konkursu a vyrovnání; § 535, 608, 628, 707 ObchZ; zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

Z literatury: *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 396 až 398; *Fiala, J. a kol.* Občianské právo hmotné. 3., opravené a doplnené vydání. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 178 a 179; *Fiala, J. a kol.* Občianské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 145; *Grulich, T.* Nad některými problémy současné právní úpravy zadržovacího práva. PR, 2003, č. 3, s. 106; *Holub, M. a kol.* Občianský zákonník. Komentár. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 428 a 429; *Kasal, J.* Právo zástavní, podzástavní a zadržovací. PRá, 2001, č. 1, s. 5; *Knapková, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občianské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 475 a 476; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vydanie. Sv. I., 2006, s. 522 až 524; *Rámiš, V.* Ještě jednou k zadržovacímu právu. PR, 2004, č. 3, s. 108; *Rámiš, V., Sedláček, D.* K některým aspektům zadržovacího práva po novele občianského zákonníku. PR, 2001, č. 3, s. 106 až 109; *Vaške, V.* Některé otázky uplatňování zákona o konkursu a vyrovnání v praxi. PR, 2003, č. 2, s. 64.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Obecně	1
II. Podstata a funkce zadržovacího práva	2–6

K odst. 2:

I. Zajištění nesplatné pohledávky	7
---	---

K odst. 1:

I. Obecně

- 1 V úpravě obsažené v občianském zákonníku se zadržovací (retenční) právo řadí mezi věcná práva k věcem cizím a je upraveno v ustanoveních § 175 až 180. Před novelizací občianského zákonníku provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. byla do 1. 1. 1992 úprava retenčního práva svěřena jedinému odstavci ustanovení § 278, podle kterého „*organizace má právo zadržet si věc, která byla předmětem služby, dokud občan cenu služby nezaplatí. Toto právo organizaci nepřisluší, je-li cena organizací požadovaná sporná a občan ji zajistí složením do notářské úschovy*“ (mimo režim občianského zákonníku bylo zadržovací právo upraveno i v ustanovení § 129j HZ).

Toto pojetí však nebylo vyjádřením obecného charakteru zajišťovacího právního institutu, ale jednalo se o institut zvláštní a uplatnitelný pouze u služeb spočívajících v opravě nebo úpravě věci. Tuto úpravu retenčního práva proto nebylo možno extenzivně rozšířit i na jiné občianskoprávní vztahy. Platná právní úprava prosadila obecnější pojetí zadržovacího práva, které se neomezuje pouze na zajištění splatné pohledávky na náklad pro věc vynaložený, ale např. i na případnou náhradu škody věcí zadržiteli způsobenou.

II. Podstata a funkce zadržovacího práva

- 2 Zadržovací právo jako věcněprávní prostředek slouží k zajištění pohledávky, a to pohledávky splatné tím, že zadržovatel, ačkoliv je povinen věc vydat, odpírá tak učinit,

pokud mu povinný subjekt neposkytne požadované protiplnění. Právní důvod peněžité pohledávky je povinen zadržovatel prokázat. Podle většinového názoru uplatnění zadržovacího práva, i kdyby v daném směru zákon neobsahoval výslovné ustanovení, přichází do úvahy z povahy věci pouze u movitých věcí. Jasná díkce zákona pak jakékoliv pochybnosti vylučuje, nicméně je třeba poukázat na skutečnost, že prvorepubliková judikatura připouštěla vznik zadržovacího práva i k věcem nemovitým (Vážný 8371/1929). Zadržovací právo tak představuje oprávnění věřitele zadržet movitou věc dlužníka za účelem zajištění své splatné peněžní pohledávky.

Od zástavního práva se zadržovací právo liší zejména v následujících ohledech:

3

- a) předmětem zadržovacího práva může být pouze věc movitá; zástavní právo vzniká v rámci závazkového právního vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, přičemž předmětem tohoto závazku je zpravidla věc. Typicky se jedná o vztah založený smlouvou o dílo nebo smlouvou o úschově. Přestože se v literatuře objevil názor, že podmínkou je platně uzavřený závazek, není tento názor zdaleka jednoznačný. Zákon výslovnou oporu pro takový závěr neobsahuje a splatnou pohledávkou je i nárok na vydání bezdůvodného obohacení, což by naznačovalo možnost použití zadržovacího práva přinejmenším v případě závazku majícího oporu v neplatné smlouvě nebo právním důvodu, který odpadl; přiměřenější ochraně věřitele se jeví názor uvedený na druhém místě, nicméně s tím, že např. jeho prosazení u bezdůvodného obohacení získaného z nepoctivých zdrojů by bylo problematické,
- b) zadržovací právo nemůže zajišťovat všechny pohledávky, ale pouze pohledávky splatné a penězi ocenitelné (s dále uvedenou výjimkou),
- c) zadržovací právo nemá primárně uhrazovací, ale zajišťovací funkci,
- d) zástavní právo nevzniká smlouvou, ale faktickým zadržením věci, resp. ve zvláštních případech přímo ze zákona,
- e) zadržitel není bez dalšího oprávněn zadrženou věc užívat.

Retenční právo se v mnohém podobá zástavnímu právu k movité věci, tzv. ruční zástavě, od níž se liší především právním důvodem vzniku. U ruční zástavy je předpokladem písemná zástavní smlouva následovaná odevzdáním věci zástavnímu věřiteli, zatímco retenční právo je ve své podstatě zákonným zástavním právem, proto se lze také v literatuře setkat s názory, které např. situace podřaditelné pod ustanovení § 672 ObčZ a § 535, 608, 628, 707 ObchZ označují jako zvláštní případy zadržovacího práva (Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vydanie. Sv. I., 2006, s. 523 a 524).

4

Retenční právo je ve své podstatě právem, které sjednává za předpokladů v zákoně uvedených věřiteli oprávnění zadržet cizí věc, má-li ji ve své moci a měl-li by ji vydat tomu, kdo k ní má vlastnické nebo obdobné právo.

Aktuální judikatura Nejvyššího soudu ve vztahu k retenčnímu právu vyslovila tři důležité závěry : a) první závěr se týká rozsahu zadržovacího práva ve vazbě na výkon práv v rozporu s dobrými mravy; byl zaujat názor, podle kterého „*zadržovací právo slouží k zajištění splatné peněžité pohledávky v její skutečné výši, nikoliv ve výši věřitelem tvrzené. Není-li prokázáno, že věřitel výkonem zadržovacího práva nesledoval zajištění své splatné peněžité pohledávky a že by skutečným cílem jeho chování bylo jen poškození dlužníka, pak ani okolnost, že jako vedlejší následek jeho jednání vznikla dlužníku škoda, sama o sobě neumožňuje učinit závěr o výkonu práva v rozporu s dobrými mravy*“ – (Sou R NS č. C 1080 – NS sp. zn. 21 Cdo 624/2001); b) druhý závěr se vztahoval k tomu, že neoprávněně uplatněné zadržovací právo k cizí věci nevylučuje spáchání trestného činu krádeže [176] – (Sou TR NS č. T 720 – NS sp. zn. 6 Tdo 586/2004); c) třetí závěr se pak týkal posouzení otázky, či věc může být zadržena. Zde judikatura – oproti některým teoretickým závěrům – vyslovila, že „*věřitel má*

5

zadržovací právo k zajištění své pohledávky vůči osobě, které je povinen věc podle platné smlouvy nebo z jiného právního důvodu vydat, bez ohledu na to, kdo je jejím vlastníkem“ – (NS sp. zn. 21 Cdo 2265/2005).

Účelem zadržení věci tak je zajištění zadržitelovy pohledávky až do jejího uspokojení, ledaže by jeho pohledávka byla jinak zajištěna. Má tím být na dlužníka, který se ocitl v prodlení s plněním svého závazku vůči věřiteli, vyvíjen účinný tlak, aby alespoň dodatečně svůj závazek splnil.

Věc jako způsobitý předmět retenčního práva musí být zpeněžitelná, do držení dlužníka se musela dostat v souladu s vůlí dlužníka. Věc odňatou svémocně nebo vylákanou na dlužníku lší nelze zadržovat, a využívat tak výhod, které věřiteli sjednává retenční právo. Zadržovat lze věc, která patří vlastnický dlužníkovi, ale – podle závěrů judikatury i věc, jejímž vlastníkem je jiný subjekt než dlužník.

- 6 Vzhledem ke skutečnosti, že obchodní zákoník úpravu retenčního práva neobsahuje, lze je uplatnit i pro obchodnězávazkové vztahy.

K odst. 2:

I. Zajištění nesplatné pohledávky

- 7 Dalším předpokladem uplatnění zadržovacího práva je splatnost zajišťované pohledávky, výjimku z tohoto pravidla upravuje § 175 v druhém odstavci se zřetelem ke zvláštní situaci vyvolané zahájením insolvenčního řízení řešícího úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka. V tom případě lze provést zadržení i pro pohledávku nesplatnou. Podle jednoho názoru pak není rozhodující, zda taková pohledávka má vazbu na předmětnou movitou věc, rozhodující je vazba na toho, komu je zadržující osoba povinna věc vydat; podle názoru druhého je předpokladem pro vznik retenčního práva souvztažnost pohledávky se zadržovanou věcí, jde-li např. o náklady na věc vynaložené nebo náhradu škody takovou věcí způsobenou. Zákon tuto otázku neřeší a důslednou odpověď na ni nedává ani dosud publikovaná judikatura a ani literatura. Povaze zadržovacího práva sice odpovídá spíše závěr o spojení pohledávky a věci, na straně druhé obecná ochrana zadržovatele jako věřitele naopak směřuje k posílení jeho právního postavení bez ohledu na to, zda má pohledávka vazbu na zadržovanou věc. Za současného stavu judikatury a doktríny zůstává řešení této otázky otevřené. Lze sice poukázat na rozhodnutí vydané na počátku 90. let, podle kterého „*předpokladem výkonu zadržovacího práva není skutečnost, že se zadržená věc dostala do držení toho, kdo hodlá zadržovací právo vykonat, z důvodů, které se splatnou peněžitou pohledávkou, k jejímuž zajištění má být věc zadržena, nesouvisejí*“ (SR, 1996, č. 3 – NS sp. zn. 5 Cmo 90/92), nicméně právní věta rozhodnutí jde do jisté míry nad rámec odůvodnění samotného rozhodnutí a je nutno se pro případnou aplikaci tohoto rozhodnutí seznámit s jeho konkrétním obsahem, přičemž ani závěry vyjádřené v právní větě rozhodnutí nejsou v jeho odůvodnění blíže rozvedeny.

V této souvislosti pak je otázkou, jak se má zadržovatel dozvědět o zahájení insolvenčního řízení, z něhož vyplývá rozšíření retenčního práva i na zajištění nesplatné pohledávky, není-li sám navrhovatelem, nicméně se zde zřejmě jedná o naplnění požadavku *vigilantibus iura scripta sunt*. Praktický význam tohoto zákonného ustanovení dosud byl však omezen, neboť podle ustanovení § 14 odst. 1 písm. f) KV zanikají práva na oddělené uspokojení [28], která se týkají majetku patřícího do podstaty a věřitelé je získali v posledních dvou měsících před podáním návrhu na prohlášení konkursu anebo po podání tohoto návrhu; byly-li však věci, práva nebo pohledávky v této době také zpeněženy, patří do podstaty získaný výtěžek.

Z judikatury:*I. Rozsah zajištění pohledávky*

Sou R NS č. C 1080 – NS sp. zn. 21 Cdo 624/2001: Zadržovací právo slouží k zajištění splatné peněžité pohledávky v její skutečné výši, nikoliv ve výši věřitelem tvrzené. Není-li prokázáno, že věřitel výkonem zadržovacího práva nesledoval zajištění své splatné peněžité pohledávky a že by skutečným cílem jeho chování bylo jen poškození dlužníka, pak ani okolnost, že jako vedlejší následek jeho jednání vznikla dlužníku škoda, sama o sobě neumožňuje učinit závěr o výkonu práva v rozporu s dobrými mravy.

II. Osoba, již byla věc zadržena

SJ, 2007, č. 7 – NS sp. zn. 21 Cdo 2265/2005: Věřitel může zadržet podle ustanovení § 175 obč. zák. cizí movitou věc, má-li pohledávku vůči osobě, která sice není jejím vlastníkem, avšak věc mu na základě platné smlouvy nebo z jiného právního důvodu předala nebo jí má věc podle platné smlouvy nebo z jiného právního důvodu odevzdat.

III. Předmět zadržovacího práva

SJ, 2007, č. 9 – NS sp. zn. 21 Cdo 694/2006: 1. Technický průkaz je součástí silničního motorového vozidla, k němuž byl vystaven (vydán). 2. Technický průkaz silničního motorového vozidla není způsobilým předmětem zadržovacího práva (§ 175 a násl. obč. zák.).

IV. Souvislost zadržované věci s pohledávkou

SR, 1996, č. 3 – NS sp. zn. 5 Cmo 90/92: Předpokladem výkonu zadržovacího práva není skutečnost, že se zadržaná věc dostala do držení toho, kdo hodlá zadržovací právo vykonat, z důvodů, které se splatnou peněžitou pohledávkou, k jejímuž zajištění má být věc zadržena, nespočívají.

V. Retenční právo a trestní právo

Sou TR NS č. T 720 – NS sp. zn. 6 Tdo 586/2004: Nedostatkem protiprávnosti zmocnění se cizí věci, které je zákonným znakem trestného činu krádeže podle § 247 odst. 1 písm. a) TrZ, s poukazem na uplatnění zadržovacího práva ve smyslu § 175 a násl. ObčZ se nemůže dovolávat ten, kdo takovou věc odejme svémocně proti vůli jejího vlastníka. Zadržovací právo totiž nesvědčí osobě, která má věc, k níž by mohlo toto právo vzniknout, u sebe neprávem, zejména jestliže se jí zmocnila svémocně nebo lstí (§ 176 odst. 1 ObčZ).

§ 176 [Případy, kdy o zadržovací právo nejde]

(1) Zadržovací právo nemá osoba, která má věc, k níž by mohlo toto právo vzniknout, u sebe neprávem, zejména jestliže se jí zmocnila svémocně nebo lstí.

(2) Zadržovací právo nemá ani ten, jemuž při předání věci bylo uloženo, aby s ní naložil způsobem, který je neslučitelný s výkonem zadržovacího práva; to neplatí, bylo-li zahájeno insolvenční řízení, ve kterém se řeší úpadek nebo hrozící úpadek dlužníka.

Související ustanovení: § 451, § 457

Související předpisy: § 247 TrZ; zák. č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon)

Z literatury: Eliáš, K. Proč se svépomoci říká svépomoc. PR, 2003, č. 10, s. 494; Fekete, I. Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 397; Fiala, J. a kol. Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 179; Fiala, J. a kol. Občanské právo. Praha: ASPI, 2006, s. 145; Grulich, T. Nad některými problémy současné právní úpravy zadržovacího práva. PR, 2003, č. 3, s. 106; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha: Linde Praha, 2002, s. 429; Kasal, J. Právo zástavní, podzástavní a zadržovací. PR, 2001, č. 1, s. 5; Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha: ASPI, 2005, s. 476; Lazar, J. a kol. Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vydanie. Sv. I., 2006, s. 524; Rámiš, V. Ještě jednou k zadržovacímu právu. PR,

2004, č. 3, s. 108; *Rámiš, V., Sedláček, D.* K některým aspektům zadržovacího práva po novele občanského zákoníku. PR, 2001, č. 3, s. 106 až 109; *Vaške, V.* Některé otázky uplatňování zákona o konkursu a vyrovnání v praxi. PR, 2003, č. 2, s. 64.

Obsah výkladu:

I. Negativní podmínky zadržovacího práva	1
1. <i>Obecně</i>	1
2. <i>Věc zadržovaná neprávem</i>	2–4
3. <i>Nakládání s věcí způsobem neslučitelným s retenčním právem</i>	5

I. Negativní podmínky zadržovacího práva

1. *Obecně*

- 1 Ustanovení § 176 vymezuje typově taxativním výčtem případy, kdy ke vzniku zadržovacího práva nedojde. Přestože se jedná o výčet uzavřený, obsah v něm použitých pojmů dává právní praxi poměrně široké možnosti interpretace; nicméně civilní judikatura Nejvyššího soudu zatím neměla příliš možností stanovisko k tomuto ustanovení zaujmout.

2. *Věc zadržovaná neprávem*

- 2 Ustanovení § 176 odst. 1 obsahuje generální klauzuli, podle které nemůže dojít ke vzniku retenčního práva, jestliže má osoba příslušnou věc u sebe neprávem. Na tuto klauzuli pak navazuje zákon dvojím výčtem toho, co považuje za věc, u níž je dispozice založena neprávem, a to věc, již se zadržovatel zmocnil lstí nebo svémocně. Žádný z uvedených pojmů zákon nedefinuje, což zejména u věci zadržované neprávem působí určité obtíže. Věc, již se osoba zmocnila lstí nebo svémocně, lze považovat za případy, kdy by se praxe při jejich výkladu řídila obecným chápáním těchto pojmů, případně jejich výkladem v trestním právu, i když vzhledem k odlišným cílům obou právních odvětví je nutno i v tomto směru postupovat obezřetně.
- 3 Naproti tomu pro výklad pojmu „neprávem“ zákon žádné vodítko nedává. Jeho obsah je však nutno poměřovat právě demonstrativně uvedenými případy. Je pak zřejmé, že tento pojem je nezbytné vykládat i s ohledem princip dobrých mravů zakotvený v ustanovení § 3 odst. 1. Odborná literatura se v civilním právu vymezení těchto pojmů blíže nevěnuje, slovenská literatura ve vztahu k věci odňaté neprávem velmi stručně a bez bližšího odůvodnění uvádí, že se jedná o věc odňatou proti vůli vlastníka (*Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 397). Obtíže může zakládat posouzení, zda lze za věc odňatou neprávem zakládat právní vztah z bezdůvodného obohacení. Byť obecně platí, že pojmovým znakem bezdůvodného obohacení je absence zákonem aprobovaného důvodu pro přijetí plnění, nelze zřejmě bez dalšího vyloučit, že i v případě bezdůvodného obohacení by mohlo zadržovací právo vzniknout. Zejména u vztahů založených na neplatném právním úkonu nebo právním důvodu, který dodatečně odpadl a kde právní úprava předvídá synallagmatický charakter u takto poskytnutých plnění [457], zřejmě není důvodu pro odepření vzniku zadržovacího práva, neboť zadržovatel má pohledávku proti druhému subjektu a ani způsob, kterým se mu věc dostala do dispozice, nelze považovat za protiprávní a nemravný v duchu, v jakém je ustanovení § 176 odst. 1 koncipováno. Bude však nutno důsledně postupovat případ od případu, neboť např. u bezdůvodného obohacení založeného plněním získaným z nepoctivých zdrojů by byl vznik zadržovacího práva obtížně udržitelný již z toho důvodu, že zadržovatel zpravidla žádnou pohledávku vázící se k zadržované věci nemá. Ani v tomto směru však neexistuje žádný doktrinální nebo judikatorní základ, na kterém by bylo možno řešení vázící se k bezdůvodnému obohacení dále rozvíjet.

Ve vztahu k negativním podmínkám retenčního práva je pak nutno ještě dodat, že další podmínkou podmiňující jeho vznik je detence k věci ze strany zadržovatele (viz „má věc u sebe“). Nemohlo by proto tímto způsobem vzniknout zadržovací právo např. k věcem nájemce, který má být vyklidit, protože pronajímatel nemá tyto věci v detenci. Obdobně pak zadržovací právo nemůže vzniknout ani při ubytování hosta na základě smlouvy o ubytování apod. Pojmově totiž platí, že věc může vydat pouze ten, kdo ji má ve své moci, a ten ji také může zadržet.

V této souvislosti je pak nutno upozornit na aktuální judikatorní závěr, který naznačuje i trestněprávní rovinu realizace zadržovacího práva, neboť rizikem nikoliv řádného výkonu zadržovacího práva může být i spáchání trestného činu krádeže ve smyslu ustanovení § 247 TrZ. Současně je pak třeba poukázat i na skutečnost, že nesplnění podmínek pro uplatnění zadržovacího práva může být i příčinou odpovědnosti za škodu ve smyslu ustanovení § 420, přičemž v tomto případě se jedná o odlišný nárok na náhradu škody oproti nesplnění notifikační povinnosti ve smyslu ustanovení § 177 odst. 2.

Trestněprávní rovina zadržovacího práva je založená závěrem, podle kterého „*nedostatku protiprávnosti zmocnění se cizí věci, které je zákonným znakem trestného činu krádeže podle § 247 odst. 1 písm. a) TrZ, s poukazem na uplatnění zadržovacího práva ve smyslu § 175 a násl. ObčZ, se nemůže dovolávat ten, kdo takovou věc odejme svémocně proti vůli jejího vlastníka. Zadržovací právo totiž nesvědčí osobě, která má věc, k níž by mohlo toto právo vzniknout, u sebe neprávem, zejména jestliže se jí zmocnila svémocně nebo lstí (§ 176 odst. 1 ObčZ)*“ – (Sou TR NS č. T 720 – NS sp. zn. 6 Tdo 586/2004).

3. Nakládání s věcí způsobem neslučitelným s retenčním právem

Výjimečně nelze zadržovat i při splnění ostatních podmínek věc, při jejímž předání bylo uloženo naložit s ní způsobem, který je neslučitelný s výkonem zadržovacího práva. Výjimkou z této výjimky je případ související se zahájením insolvenčního řízení. Odstavec 2 tak obsahuje další případ vyloučení práva zadržet věc (vedle věcí zadržovaných neprávem). Tento postup je odůvodněn tím, že v takovém případě by se zadržení dostalo do rozporu s výslovným pokynem o nakládání s věcí tím, kde věc předal (např. při obstarání prodeje věci). Nicméně režim této výjimky se neuplatní tehdy, jestliže bylo zahájeno insolvenční řízení řešící úpadek (hrozící úpadek) dlužníka.

Z judikatury:

1. Zadržovací právo k věci získané se souhlasem vlastníka

Sou R NS č. C 4411 – NS sp. zn. 33 Odo 839/2004: Věc, která se dostala do dispozice oprávněné osoby uplatňující zadržovací právo v souladu s vůlí dlužníka, nelze považovat za věc, již se oprávněná osoba svémocně zmocnila.

§ 177 [Vznik zadržovacího práva a povinnosti oprávněné osoby]

(1) Zadržovací právo vznikne jednostranným úkonem oprávněné osoby, kterým vyjadřuje svou vůli zadržet věc.

(2) Oprávněná osoba je povinna bez zbytečného odkladu vyrozumět dlužníka o zadržení věci a jeho důvodech; jestliže smlouva, na jejímž základě má věc u sebe, byla uzavřena písemně, musí být i vyrozumění písemné.

Související ustanovení: § 420n., 522

Z literatury: *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 397; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 179; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 145; *Grulich, T.* Nad některými problémy současné právní úpravy zadržovacího práva. PR, 2003, č. 3, s. 106; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 430; *Kasal, J.* : Právo zástavní, podzástavní a zadržovací. PRá, 2001, č. 1, s. 5; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 476; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vydanie. Sv. I., 2006, s. 524; *Rámiš, V.* Ještě jednou k zadržovacímu právu. PR, 2004, č. 3, s. 108 až 110; *Rámiš, V., Sedláček, D.* K některým aspektům zadržovacího práva po novele občanského zákoníku. PR, 2001, č. 3, s. 106 až 109.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Vznik zadržovacího práva	1–2
-----------------------------------	-----

K odst. 2:

I. Oznamovací povinnost věřitele	3
--	---

K odst. 1:

I. Vznik zadržovacího práva

- 1 Zadržení věci představuje v podstatě svémocný, byť o ustanovení zákona se opírající, akt, sloužící k zajištění pohledávky zadržovatele vůči tomu, komu by byl jinak povinen ji vydat. Postihuje se tak nevstřícnost dlužníka uspokojit pohledávku oprávněného zároveň s převzetím věci od něho, anebo jeho otálení vyzvednout si věc od oprávněného s poskytnutím nárokovaného protiplnění v době k provedení takového úkonu určené. Odmítne-li oprávněný vydání věci ve chvíli, kdy je o to dlužníkem požádán, aniž ze strany dlužníka je tento požadavek doprovázen poskytnutím protiplnění, na které má oprávněný právo, je tím obvykle dostatečně výmluvně dáno najevo, že si oprávněný věc zadrží až do poskytnutí protiplnění, aniž by k tomuto ději bylo zapotřebí ještě něco dalšího přičiňovat; nicméně je třeba v těchto případech požadovat, aby z jednání stran bylo zřetelné, že věřitel věc zadržuje (tj. vyjadřuje vůli věc zadržet) za účelem zajištění jeho pohledávky (když věc se v detenci věřitele již nachází), neboť tímto jednostranným opatřením zadržovací právo vzniká a dlužníku bylo zřejmé, že je věc zadržena a z jakého důvodu, čímž je pak plněna notifikační povinnost zakotvená v ustanovení § 177 odst. 2. Neproběhne-li střet uvedených zájmů *via facti*, pak podle zákona je zapotřebí, aby dlužník byl s uvedeným úmyslem oprávněného věc zadržet a o důvodech tohoto počínání vyrozuměn.
- 2 Na rozdíl od zástavního práva se retenční právo neopírá o smluvní ujednání jako právní důvod jeho vzniku. Zadržovací právo vzniká jednostranným aktem zadržovatele spočívajícím v zadržení věci a jde tak o faktickou výhradu k vydání věci, přičemž zřejmě již uplatněním této výhrady se věřitel neocitne v prodlení s vydáním věci. Pro platný vznik zadržovacího práva je však samozřejmě také nezbytné, aby vedle jednostranného úkonu věřitele byly splněny i další předpoklady pro vznik zadržovacího práva, ať již pozitivní (§ 175) nebo negativní (§ 176). Nedodržení oznamovací povinnosti vůči dlužníku nemá vliv na vznik zadržovacího práva, může však mít jiné právní následky. Předpokladem pro vznik zadržovacího práva není ani předchozí výzva věřitele vůči dlužníku ke splnění jeho závazku ani poskytnutí dodatečné lhůty ke splnění jeho povinnosti.

K odst. 2:**I. Oznamovací povinnost věřitele**

3
 Smysl věty pojaté do druhého odstavce § 177, která v dosavadní právní úpravě nemá precedent, lze patrně hledat v tom, že oprávněný s plněním svého závazku ve stanovené době není v prodlení, když se v této době povinný nezachoval, jak měl, totiž neprojevil součinnost při splnění závazku oprávněným doprovázenou ochotou dostat zároveň svým povinností vůči oprávněnému. Má tak být pro něho srozumitelným způsobem zpraven o stavu věci, jakož i o tom, že riziko nebezpečí nahodilé zkázy nebo zhoršení věci již nadále nepostihuje oprávněného. K tomu přistupují podle okolností případů i další důsledky spojené s prodlením věřitele, jak jsou upraveny v § 522. Text obsažený v druhém odstavci § 177 se nezmiňuje o sankci, kterou by mohlo být postiženo nesplnění zde uvedeného požadavku ze strany oprávněného. Pro povinného podle povahy jeho právního vztahu k oprávněnému by nemělo být žádnou neznámou, jak by se oprávněný mohl zachovat, kdyby jeho pohledávka nebyla z ruky do ruky uspokojena. Uvedené upozornění je tak něčím navíc, že to oprávněný s využitím retenčního práva myslí vážně. Nicméně případné nesplnění oznamovací povinnosti není bez významu. Je v zájmu věřitele, aby po uplatnění svého zadržovacího práva o tom (i o důvodech, kterého ho k tomu vedly) informoval dlužníka a tím posílil odpovědnost dlužníka za splnění jeho závazku. Pokud by tuto povinnost nesplnil, jedná se z jeho strany o porušení právní povinnosti, jež ve svém důsledku může vést k jeho odpovědnosti za škodu.

Z hlediska formy občanský zákoník vyžaduje, aby oznamovací povinnost byla splněna písemně tam, kde smlouva, na jejímž základě má zadržitel věc u sebe, vznikla písemně. S ohledem na možné důsledky nesplnění této povinnosti lze však jednoznačně doporučit oznámení realizované písemnou formou i tam, kde tento požadavek zákon nestanoví.

§ 178 [Opatrování zadržené věci]

Ohledně opatrování zadržené věci a úhrady nákladů s tím spojených má ten, kdo věc zadržuje, postavení, jaké má zástavní věřitel ohledně zástavy.

Související ustanovení: § 162, 420

Související předpisy: § 143 OSŘ

Z literatury: *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 398; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 179; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 144; *Grulich, T.* Nad některými problémy současné právní úpravy zadržovacího práva. PR, 2003, č. 3, s. 106; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 430; *Kasal, J.* Právo zástavní, podzástavní a zadržovací. PRá, 2001, č. 1, s. 5; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 476 a 477; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 524 a 525; *Rámiš, V.* Ještě jednou k zadržovacímu právu. PR, 2004, č. 3, s. 108 až 110; *Rámiš, V., Sedláček, D.* K některým aspektům zadržovacího práva po novele občanského zákoníku. PR, 2001, č. 3, s. 106 až 109.

Obsah výkladu:

I. Obecně	1
-----------------	---

II. Konkrétní práva a povinnosti2–4

I. Obecně

- 1 Zadržením věci se na povinnostech oprávněného týkajících se této věci v podstatě nic nemění, i když se ocitl v postavení zástavního věřitele a platí pro něho stejná pravidla podávající se z § 162 odst. 1 až 3. Naopak se zase zvětšuje jeho pohledávka proti povinnému o náklady, které na věc vynaložil. Ustanovení § 178 pak vymezuje část obsahu zadržovacího práva, tj. sumu práv a povinností, která má zadržovatel. Občanský zákoník v této souvislosti ve vztahu k opatrování zadržené věci a úhradě nákladů s tím spojených odkazuje na právní postavení zástavního věřitele ohledně zástavy.

II. Konkrétní práva a povinnosti zadržovatele

- 2 V případě vzniku zadržovacího práva má zadržovatel postavení zástavní věřitele jak co do opatery věci, tak i ve vztahu k náhradě nákladů. Zajištěný věřitel tak je oprávněn mít věc po celou dobu trvání zadržovacího práva, má povinnost se o ni starat s péčí řádného hospodáře, zejména ji opatrovat a chránit před poškozením. Vzniknou-li zajištěnému věřiteli plněním této povinnosti účelně vynaložené náklady, má právo na jejich náhradu. V literatuře nepanuje jednota při posouzení, vůči komu je třeba nárok na náhradu těchto nákladů uplatnit, přičemž platí, že i k úhradě těchto nákladů je možno věc zadržet. Dosavadní výklad se klonil k tomu, že osobou povinnou k náhradě těchto nákladů je vlastník, zřejmě však pod důsledek převažujícího názoru, že věc lze zadržet jenom ve vztahu k jejímu vlastníku jakožto osobě věc předávající nebo pro niž byla věc předána. Tento názor zřejmě není prost pochybností, neboť i s přihlédnutím k tomu, že podle judikatury může být zadržena věc předaná zadržovateli jiným subjektem než vlastníkem a vůči této osobě má věřitel možnost uplatnit zadržovací právo, jeví se zřejmě přiměřenějším účelu zadržovacího práva úvaha, že ve vztahu k tomu, komu má věřitel věc vydat, je nutno uplatnit také právo na úhradu nákladů. Ve vztahu k vlastníku věci není zpravidla věřitel v žádném právním vztahu a často jej ani nezná, což by jeho nárok na náhradu nákladů výrazně v praxi ztěžovalo. Pokud by pak vlastník pozbyl faktickou možnost s věcí nakládat např. pro zcizení této věci proti jeho vůli, jeví se závěr o jeho povinnosti k náhradě nákladů zřejmě nepřiměřený a obtížně odvoditelný jen ze samotné podstaty vlastnického práva.
- 3 Jednota názorů pak nepanuje ani při posouzení, zda může zadržovatel věc užívat. Oproti názoru, že bez dalšího může věc užívat nebo umožnit užívání věci jiné osobě, lze zřejmě důvodně argumentovat poukazem na skutečnost, že i v případě zástavního práva je oprávnění zástavního věřitele věci užívat vázáno na souhlas zástavce, přičemž stejný právní režim se vztahuje i na přisvojování si přírůstků, plodů a užitků věci. Tato oprávnění tak jsou zřejmě vázána na souhlas osoby, vůči které bylo zadržovací právo uplatněno, nebude se však jednat zřejmě o případy příliš časté vzhledem k tomu, že oproti zástavnímu právu, kde je zástava předávána dobrovolně, u zadržovacího práva dochází k zadržení obvykle proti vůli druhého účastníka a nelze zpravidla předpokládat jeho souhlas s užíváním věci.
V případě, že by došlo během doby, v níž zajištěný věřitel má u sebe dotčenou věc, k její ztrátě, zničení nebo poškození, odpovídá věřitel zaviněně za vzniklou škodu podle obecných ustanovení o odpovědnosti za škodu.
- 4 V literatuře se objevil ve vztahu k právům a povinnostem zadržovatele názor, že uplatnil-li oprávněná osoba nárok na vydání věci, může být soudem tomuto návrhu vyhověno, jen při současném splnění vzájemného nároku ze strany žalobce. Vzhledem ke skutečnosti,

že takový postup z platné právní úpravy nevyplývá a v literatuře se objevuje ojediněle (příčemž jeho použití v praxi bude zřejmě zcela výjimečné), bylo by případně na soudní praxi, zda by jej akceptovala či nikoliv. Pokud by se pak takový postup v praxi prosadil, zřejmě by bylo možno podle okolností případu v takovém sporu rozhodovat o náhradě nákladů řízení podle ustanovení § 143 OSŘ.

Funkce zadržovacího práva je pouze zajišťovací, zadržitel proto může až do splnění své pohledávky odmítnout vydání věci, nemá však oprávnění věc zpeněžit, a uspokojit se tak z výtěžku prodeje.

§ 179 [Přednost zadržovacího práva před právem zástavním]

Na základě zadržovacího práva má věřitel právo při výkonu soudního rozhodnutí na přednostní uspokojení z výtěžku zadržované věci před jiným věřitelem, a to i zástavním věřitelem.

Související ustanovení: § 152n.

Související předpisy: 28 KV

Z literatury: *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 397 a 398; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 179; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 145; *Grulich, T.* Nad některými problémy současné právní úpravy zadržovacího práva. PR, 2003, č. 3, s. 106; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 431; *Hušek, J.* Zadržovací právo – souběh se zástavním právem. PPP, 1996, č. 7 a 8, s. 60; *Kasal, J.* Právo zástavní, podzástavní a zadržovací. PRá, 2001, č. 1, s. 5; *Knappová, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 477; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 525; *Rámiš, V.* Ještě jednou k zadržovacímu právu. PR, 2004, č. 3, s. 108 až 110; *Rámiš, V., Sedláček, D.* K některým aspektům zadržovacího práva po novele občanského zákoníku. PR, 2001, č. 3, s. 106 až 109; *Zelenka, J., Maršíková, J.* Zákon o konkursu a vyrovnání a předpisy související. Komentář. 2., podstatně přepracované a doplněné vydání podle stavu k 1. 2. 2002. Praha : Linde Praha, 2002, s. 718n.

Obsah výkladu:

I. Postavení věřitele při výkonu rozhodnutí.....1–2

I. Postavení věřitele při výkonu rozhodnutí

V § 179 proklamovaná přednost pohledávky oprávněného zajištěné retenčním právem při rozvrhu prodeje věci v soudním vykonávacím řízení je v našem právním řádu vzácným jevem. Neobvyklost spočívá v tom, že takové pohledávce se dostává zvýhodnění přiznávané pohledávkám zajištěným přednostním zákonným zástavním právem. Vzhledem k tomu, že předmětem zástavního práva může být jen movitá věc, k jejímuž smluvnímu zatížení zástavním právem je nezbytné odevzdání věci zástavnímu věřiteli, nabízí se otázka, jak by se taková věc za tohoto stavu věci mohla dostat k oprávněnému a stát se tak později zadržovanou věcí. O přednost retenčního práva před zástavním právem téže věci se týkajícím by mohlo jít například tehdy, kdyby zastavovaná věc byla namísto zástavnímu věřiteli svěřena třetí osobě, která by ji mohla zadržovat k vynucenému uspokojení své pohledávky za náklady, které si úschova vyžádala.

Obecně pak platí, a k tomu především směřuje úprava obsažená v ustanovení § 179 ObčZ, že retenční věřitel nemá oprávnění s věcí samostatně disponovat a uspokojit se z ní; jediným jeho oprávněním vedoucím k nucenému uspokojení jeho pohledávky je jeho přednostní postavení při uspokojování z výtěžku zadržované věci při výkonu rozhodnutí. Tento postup však předpokládá exekuční titul retenčního věřitele, nařízení výkonu rozhodnutí a jeho provedení a uspokojení retenčního věřitele, který má přednost před všemi ostatními věřiteli, včetně věřitele zástavního. Tento postup je však zpravidla časově náročným a nevyhovujícím ve svém důsledku jak retenčnímu věřiteli, tak i osobě, již byla věc zadržena. Na dlužníka tak zadržovací právo působí spíše prostřednictvím faktické hrozby nevýdání věci než jejího prodeje a uspokojení retenčního věřitele z výtěžku takového prodeje.

- 2 V dané souvislosti je výslovně zmiňováno soudní vykonávací řízení, je otázkou, zda uvedenou přednost vyplývající ze zadržovacího práva nelze upřít pohledávce ani v konkurzním řízení, na které v daném směru dopadá právní režim ustanovení § 28 KV. Jedná se však o otázku přesahující rámec občanského zákoníku, a lze proto odkázat na příslušnou literaturu k zákonu o konkursu a vyrovnání (např. *Zelenka, J., Maršíková, J.* Zákon o konkursu a vyrovnání a předpisy související. Komentář. 2., podstatně přepracované a doplněné vyd. podle stavu k 1. 2. 2002. Praha : Linde Praha, 2002, s. 718n.).

§ 180 [Zánik zadržovacího práva]

(1) Zadržovací právo zaniká zánikem zajištěné pohledávky, zánikem zadržené věci, anebo vydáním zadržené věci dlužníku.

(2) Toto právo zaniká i tehdy, jestliže dlužník poskytne oprávněné osobě s jejím souhlasem jinou jistotu.

Související ustanovení: § 165, § 555 až 557, § 559n.

Související předpisy: § 329 odst. 3, § 338zk odst. 5 OSŘ

Z literatury: *Fekete, I.* Občiansky zákonník. Komentár. Epos, s. 399 a 400; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo hmotné. 3., opravené a doplněné vyd. Brno : Masarykova univerzita, nakladatelství Doplněk, s. 179; *Fiala, J. a kol.* Občanské právo. Praha : ASPI, 2006, s. 145; *Gulich, T.* Nad některými problémy současné právní úpravy zadržovacího práva. PR, 2003, č. 3, s. 106; *Holub, M. a kol.* Občanský zákoník. Komentář. 1. svazek. Praha : Linde Praha, 2002, s. 431; *Holeyšovský, M.* Zástavní právo, ručení, bankovní záruka a ostatní zajišťovací prostředky v podnikatelské, bankovní a právní praxi. Praha : Newsletter, 1995, s. 75; *Hušek, J.* Zadržovací právo – souběh se zástavním právem. PPP, 1996, č. 7 a 8, s. 60; *Kasal, J.* Právo zástavní, podzástavní a zadržovací. PR, 2001, č. 1, s. 5; *Knapková, M., Švestka, J., Dvořák, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. I. 4. vyd. Praha : ASPI, 2005, s. 477; *Lazar, J. a kol.* Občianske právo hmotné. 3., doplnené a prepracované vyd. Sv. I., 2006, s. 525; *Rámiš, V.* Ještě jednou k zadržovacímu právu. PR, 2004, č. 3, s. 108 až 110; *Rámiš, V., Sedláček, D.* K některým aspektům zadržovacího práva po novele občanského zákoníku. PR, 2001, č. 3, s. 106 až 109.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

- I. Speciální důvody zániku zadržovacího práva1–2

K odst. 2:

- I. Poskytnutí jistoty jako důvod zániku zadržovacího práva3

K odst. 1:**I. Speciální důvody zániku zadržovacího práva**

Ustanovení § 180 obsahuje výčet speciálních způsobů zániku zadržovacího práva. Obecně přichází do úvahy jednak důvody zániku zadržovacího práva založené na zániku zajištěné pohledávky a jednak důvody představující samostatný zánik zadržovacího práva. Do skupiny první patří zánik zástavního práva v důsledku zániku zajištěné pohledávky (splněním, započtením, prominutím dluhu apod.), do druhé skupiny patří zánik zadržené věci, vydání zadržené věci dlužníku a v odstavci 2 předvídané poskytnutí jiné jistoty.

Zadržovací právo zanikne, odpadne-li důvod jeho dalšího trvání. O takový případ půjde zejména tehdy, když zajištěná pohledávka zanikne buď jejím uspokojením, nebo jakýmkoli jiným způsobem, jímž může dojít k zániku závazků [559n.]. Jinak je tomu v případě, v němž pohledávka oprávněného sice nadále trvá, jenže předmět zatížení zadržovacím právem vezme zaskvě. Odpadne tak jeden z nezbytných předpokladů zadržovacího práva stejně jako v případě, vydá-li při trvání pohledávky oprávněný zadržovanou věc dlužníku, např. přijme-li jinou jistotu (§ 180 odst. 2).

Výčet důvodů zániku zadržovacího práva i přes dikci ustanovení § 180 není úplný, neboť přicházejí do úvahy i další způsoby zániku retenčního práva, ať již obsažené v občanském zákoníku nebo v jiných právních předpisech. Z úpravy obsažené v občanském zákoníku může jít např. o splnutí, v režimu jiných právních předpisů např. podle ustanovení § 329 odst. 3 OSŘ zanikne zadržovací právo přechodem vlastnictví na vydražitele v rámci exekuce prodejem movitých věcí nebo podle ustanovení § 338zk odst. 5 OSŘ v rámci exekuce prodejem podniku.

K odst. 2:**I. Poskytnutí jistoty jako důvod zániku zadržovacího práva**

Co se týče možnosti zániku zadržovacího práva poskytnutím jiné jistoty, došlo v nynější právní úpravě ve srovnání s právní úpravou před 1. 1. 2001 k určitému nepřehlédnutelnému posunu. Zatímco dřívější formulace obsažená v nyní již zrušeném ustanovení § 151v zněla: „Zadržovací právo zanikne uspokojením zajištěné pohledávky nebo poskytnutím dostatečné jistoty,“ platná právní úprava na rozdíl od toho podmiňuje zánik zadržovacího práva poskytnutím jiné jistoty, pokud se tak stane se souhlasem oprávněného. Odepření uvedeného souhlasu by tak mohlo někdy i povážlivě oddálit vydání věci.

Nesplnění povinnosti ze strany povinného v penězích částkou požadovanou oprávněným nemusí být jen nějakou svévolí, ale projevem nesouhlasu s účtovanou výší pohledávky. Uhrazení požadovaného plnění v takovém rozsahu by se mohlo považovat za dlužníkův souhlas s uplatňovanou výší pohledávky. Přitom povinný zadržovanou věc naléhavě potřebuje a chtěl by odvrátit zadržení věci tím, že částku požadovanou oprávněným složí pro něho do úřední úschovy s tím, že mu má být celá nebo její část vydána, až se vyřeší spor o její výši. Zda takovým jednostranným postupem ze strany povinného by oprávněný mohl být zbaven možnosti věc zadržovat, nelze za daného stavu věcí s jistotou dát směřodatnou odpověď na uvedené pochybnosti.

Zákon bližší úpravu poskytnutí jistoty neobsahuje, je proto nutno vyjít z její obecné úpravy obsažené v ustanovení § 555, které předpokládá jistotu zřízením zástavního práva [152n] nebo způsobilými ručiteli [546]. Protože se však jedná o ustanovení

obsahují demonstrativní výčet možných druhů jistoty, může být jistota poskytnuta i jiným způsobem.

Část třetí, čtvrtá a pátá

§ 181 až 414 *zrušeny*

Část šestá. Odpovědnost za škodu a za bezdůvodné obohacení

Hlava první. Předcházení hrozícím škodám

Obsah výkladu před § 415:

I. Občanskoprávní prevence	1
II. Obecná a zvláštní prevenční povinnost	2

I. Občanskoprávní prevence

Občanský zákoník obdobně jako předpisy v jiných právních oborech upravuje vedle odpovědnosti za škodu, jejímž účelem je nahradit újmu již vzniklou, též prevenci, která má za cíl předcházet ohrožení či porušení právních povinností, jež by mohlo vést ke vzniku škody (srov. např. § 248, 249 ZPr, § 377, 384 ObchZ). Ve vztahu k občanskému zákoníku je úprava v obchodním zákoníku úpravou speciální. Zákoník práce obsahuje vlastní právní úpravu odpovědnosti za škodu včetně prevenční povinnosti. 1

Zásada obecné prevence úzce souvisí s dalšími zásadami občanského práva ovládajícími civilní odpovědnost, jako je zejména zásada právní jistoty, zásada nikomu neškodit (*neminem laedere*), zásada na úkor jiného se bezdůvodně neobohacovat a do určité míry i zásada ochrany dobré víry. Zásada předcházení škodám také navazuje na požadavek chování v souladu s dobrými mravy [3, 4n.]. S ohledem na tato právněpolitická východiska zdůrazňuje občanský zákoník prevenci u každého ohrožení či porušení subjektivních občanských práv.

II. Obecná a zvláštní prevenční povinnost

Občanskoprávní prevence má zásadní význam zejména v souvislosti s úpravou odpovědnosti za škodu; především v této oblasti může účinně přispět k předcházení společensky i právně nežádoucím újmám. 2

Občanskoprávní prevenci lze chápat ve dvojím smyslu:

- obecné povinnosti fyzických a právnických osob odvracet porušování právních povinností, které podle nabytých zkušeností mohou mít za následek vznik škody (tzv. všeobecná občanskoprávní prevence);
- speciální povinnosti k odvrácení již určité konkrétní hrozby vzniku škody (tzv. zvláštní – speciální občanskoprávní prevence [417, 418, 419]).

Při porušení obecné prevenční povinnosti následuje obecná odpovědnost za škodu s reparační funkcí [420]. Občanský zákoník v případě obecné odpovědnosti počítá se zaviněním předpokládaným – presumovaným.

Je otázkou, zda obecná prevenční povinnost dle § 415 zachycuje také případy, kdy při jednání o uzavření smlouvy jedna ze stran bezdůvodně odmítne smlouvu uzavřít a druhé (a dalším) stranám, které jednaly v dobré víře, vznikne majetková újma [koncept známý jako *culpa in contrahendo* (v německy mluvících zemích) nebo *venire contra factum proprium* (v zemích *common law*)]. Lze se domnívat, že i na takové situace by ustanovení § 415 mohlo být použitelné. Vývoj soudní praxe tomu nasvědčuje (srov. R 82/2007).

Vedle generální prevence [415, 1] stanoví občanský zákoník speciální prevenční povinnost v § 417 až 419. Je zde uložena zvláštní povinnost tomu, komu hrozí škoda, a to povinnost zakročit proti hrozící škodě [417] a svépomocí tak škodu odvrátit nebo

alespoň zabránit zvětšení jejího rozsahu. Ohrožený má právo i povinnost zasáhnout proti hrozící škodě, a to včetně jednání v nutné obraně či v krajní nouzi [418]. Občanský zákoník v souvislosti s úpravou některých institutů ukládá konkrétní povinnost k ochraně věci před poškozením, např. povinnost vypůjčitele chránit vypůjčenou věc před poškozením, ztrátou či zničením – § 661 odst. 1. Speciálním ustanovením ve vztahu k § 415 je i § 670 o povinnosti nájemce pečovat o to, aby na pronajaté věci nevznikla škoda.

V řadě dalších předpisů pro určité obory lidské činnosti a společenského života jsou stanoveny povinnosti k předcházení možnému vzniku škod. Preventivně ovšem působí i sama úprava občanskoprávní odpovědnosti za škodu; při vědomí povinnosti k náhradě způsobené škody usměrňuje totiž chování jednotlivých subjektů a vede je k dodržování jejich povinností, aby se vyvarovaly případné odpovědnosti.

Zásada předcházení škodám neplatí jen pro oblast občanskoprávních vztahů. I jiná právní odvětví obsahují normy obdobného obecného preventivního charakteru (trestní právo, správní právo). Obecná prevenční povinnost podle občanského zákoníku má (i vůči nim) subsidiární charakter.

Rovněž další právní předpisy stanoví povinnost předcházet škodám (např. § 9 zákona č. 266/1994 Sb., o drahách, § 129, 139 StavZ, § 17 AtomZ, § 7 zákona č. 12/1997 Sb., o bezpečnosti a plynulosti provozu na pozemních komunikacích).

§ 415 [Obecná povinnost]

Každý je povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí.

Související ustanovení: § 3, 4, 5, 6, 13, 43, 420, 420a, 421, 441, 451

Související předpisy: § 248, 249 ZPr; § 377, 382, 384 ObchZ; § 9 zák. č. 266/1994 Sb., o drahách; § 129, 139 StavZ

Z literatury: Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. 1. Praha : Linde Praha, 2002; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002; Králík, M. Několik poznámek k právní odpovědnosti sportovců za sportovní úrazy. PR, 2006, č. 15, s. 539; Melzer, F. Ustanovení § 415 občanského zákoníku a stanovení protiprávnosti jako předpokladu náhrady škody podle občanského zákoníku. Časopis pro právní vědu a praxi, 2002, č. III, s. 265; Salač, J. Culpá in contrahendo v českém právu? PR, 2002, č. 9, s. 413; Švestka, J. Základy teorie prevence v československém občanském právu. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 1980; učebnice Občanské právo hmotné. Brno : Masarykova univerzita, 1993.

Obsah výkladu:

I. Obecná prevenční povinnost	1
II. Porušení prevenční povinnosti	2–4
III. Prevenční povinnost v soudní praxi	5

I. Obecná prevenční povinnost

- 1 Toto ustanovení vyjadřuje obecnou prevenční povinnost, jež se vztahuje na všechny účastníky občanskoprávních vztahů, a vztahuje se samozřejmě i na toho, komu riziko vzniku škody hrozí. Porušení prevenční povinnosti poškozeným může proto zakládat jeho spoluzavinění na vzniku škody [441, 1, 4].

Jde o závaznou právní povinnost každého dodržovat nejen povinnosti uložené právními předpisy a povinnosti převzaté smluvně, ale – i bez konkrétně stanoveného pravidla chování – počínat si natolik obezřetně, aby jednáním či opomenutím nevznikla škoda jiným ani jemu samému. Takto stanovená generální prevence je součástí občanskoprávního odpovědnostního systému.

II. Porušení prevenční povinnosti

Ustanovení § 415 nemá pouze preventivně výchovnou povahu. Povinnost vyslovená tímto ustanovením je pro každého z účastníků občanskoprávních vztahů závaznou právní povinností určitým způsobem se chovat. Proto její nedodržení představuje protiprávní jednání. Toto ustanovení je současně vyjádřením obecné zásady ochrany dobrých mravů v občanskoprávních vztazích spočívající v tom, že se účastníci občanskoprávních vztahů mají chovat vždy tak, aby nezpůsobili škodu na zdraví, majetku, právech jiného, přírodě či životním prostředí. 2

Všechna pravidla chování v nejrůznějších situacích nemohou být stanovena či podrobně upravena právními předpisy. Ustanovení § 415 ukládá proto povinnost každému postupovat vzhledem ke konkrétním okolnostem tak, aby nezavdal příčinu ke vzniku škody na zdraví, na majetku a na jiných hodnotách. Chovat se v rozporu s touto povinností znamená chovat se protiprávně.

Je třeba zdůraznit, že aplikace § 415 přichází v úvahu jen tehdy, není-li konkrétní právní úprava, vztahující se na jednání, jehož protiprávnost se posuzuje. Pokud postup stanovený právní normou byl dodržen, je aplikace § 415 vyloučena. Porušení prevenční povinnosti, jež znamená zároveň porušení právní povinnosti ve smyslu § 420, je tedy jedním ze základních předpokladů obecné odpovědnosti za škodu, založené na principu presumovaného zavinění. Ustanovení § 415 nezakládá totiž samostatnou skutkovou podstatu odpovědnosti za škodu, jak je někdy mylně dovozováno, nýbrž porušení této povinnosti (namísto porušení konkrétní zákonné či smluvní povinnosti) představuje protiprávní jednání, které – je-li příčinou vzniku škody – znamená vznik odpovědnosti za škodu podle § 420. Vždy je třeba posoudit, zda škodlivý výsledek by nebyl nastal i bez tohoto porušení, tedy zda počínání v souladu s prevenční povinností bylo způsobilé škodě, jež vznikla, zabránit. 3

Obecně lze konstatovat, že odpovědným podle občanského zákoníku nebude ten, kdo si v občanskoprávním styku počíná podle podmínek konkrétní situace natolik bedlivě (pozorně, ohleduplně), aby při tom nezpůsobil škodu na zdraví, majetku, právech jiného, přírodě či životním prostředí. Proto je každý povinen při svém jednání zachovávat s ohledem na konkrétní podmínky vždy takový stupeň pozornosti, bedlivosti a ohleduplnosti, který je – objektivně posuzováno – způsobilý vždy zabránit vzniku daných škod (viz římskoprávní standard – *diligens pater familias*; anglosaský standard – *duty of care* nebo německý standard – *des sorgfältigen Verhaltens*). 4

Jde o běžnou míru opatrnosti, nikoliv o bezbřehou povinnost předvídat a předejít veškerým možným škodám v budoucnu.

III. Prevenční povinnost v soudní praxi

Protiprávnost jednání z hlediska dodržení prevenční povinnosti dovodila soudní praxe v řadě případů, kdy právní norma neupravuje přímo počínání při různých činnostech. Jednalo se např. o kolizi lyžařů při sjíždění svahu, zachování potřebného dozoru nad domácím zvířetem, nesportovní jednání při sportovním zápasu (R 15/1983), dodržování 5

prevenční povinnosti při správě a údržbě vlastního majetku, zastřelení loveckého psa (R 16/1980), ale i bezdůvodné ukončení jednání o uzavření smlouvy, jestliže smluvní straně, jež byla v dobré víře, že smlouva bude uzavřena, vznikly nadstandardní výdaje v souvislosti s přípravou podkladů dle požadavku druhé strany (R 82/2007).

Je na poškozeném, aby v soudním řízení, v němž se domáhá náhrady škody, prokázal skutkové okolnosti, v jejichž důsledku mu vznikla škoda, jejíž náhradu požaduje. Zda jednání či nečinnost žalovaného je porušením jeho povinnosti (zákonné, smluvní či prevenční), je posouzením právním, jež náleží soudu.

Ustanovení § 415 platí i pro oblast obchodních vztahů.

Z judikatury:

I. Sportovní hra

R 16/1980: Nedodržení pravidel sportovní hry (např. kopané) spočívající v použití pravidly nedovoleného (zakázaného) způsobu hry, je nutné posoudit jako jednání odporující povinnosti počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví (§ 415 o. z.). V důsledku toho jde o porušení právní povinnosti, jež zakládá odpovědnost za škodu (§ 420 odst. 1 o. z.).

R 15/1983: Nedodržení povinnosti a opatření, jež jsou pořadateli sportovního utkání (např. v ledním hokeji) uloženy soutěžním řádem, vydaným příslušným orgánem sportovního svazu, jakož i směrnicemi tohoto orgánu pro provoz a užívání tělovýchovných zařízení, je třeba brát v úvahu při posuzování odpovědnosti tělovýchovné nebo sportovní organizace za škodu vzniklou divákovi při sportovním utkání, a to z důvodů jednání organizace odporující povinnosti počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví (§ 415 o. z.), a tedy i z důvodu porušení její právní povinnosti.

Sou R NS č. C 2352 – NS sp. zn. 25 Cdo 1960/2002: Úder soupeře v rozporu s pravidly karate, při němž zasaženému vznikla škoda na zdraví, je postižitelný nejen v rámci pravidel zápasu karate, nýbrž představuje současně i porušení prevenční povinnosti; při splnění zbývajících předpokladů je dána obecná odpovědnost za škodu na principu presumovaného zavinění.

Sou R NS č. C 3268 – NS sp. zn. 25 Cdo 1506/2004: Pravidla chování pro lyžaře, vydaná Mezinárodní lyžařskou federací FIS, nejsou obecně závazným právním předpisem, avšak pro lyžaře na sjezdové trati jsou závazná a jejich porušení představuje porušení právní povinnosti předcházet vzniku škod.

II. Chov zvířat

R 5/1981: Odpovědnost chovatele za škodu způsobenou chovaným zvířetem je třeba posoudit podle ustanovení § 415 a § 420 o. z., a to z hlediska potřebného dozoru nad chovaným zvířetem.

Sou R NS č. C 2564 – NS sp. zn. 25 Cdo 142/2004: Jestliže právní předpis neurčuje podmínky pro zabezpečení zvířete proti úniku, odpovídá chovatel za škodu, kterou zvíře uniklé na veřejnou komunikaci způsobilo, a to bez ohledu na to, jakou formu prevenčního opatření směřujícího k náležitému dozoru nad svým zvířetem zvolil.

III. Odpovědnost vlastníka

R 36/1988: Vlastník, správce nebo uživatel takového pozemku, který nemá povahu chodníku, nemá povinnost zajistit (ani s ohledem na ustanovení § 415 o. z.) úpravu a přizpůsobení pozemku pro bezpečnou chůzi, bez ohledu na to, že je k chůzi fakticky používán. Nebezpečná místa na pozemku (např. nezakrytou jámu), která nejsou ani při zvýšené opatrnosti viditelná, anebo nebezpečná zařízení, umístěná na pozemku, je nutno odpovídajícím způsobem zabezpečit před přístupem (např. ohrazením pozemku nebo jeho části).

R 9/1992: Jestliže byl vlastník pozemku v konkrétním případě upozorněn na to, že stav porostů na pozemku hrozí způsobit škodu, je jeho povinností (i když pozemek předal do užívání jinému) alespoň upozornit uživatele pozemku na závadný stav a na potřebu provést odpovídající opatření. Nesplnění této povinnosti může mít za následek i odpovědnost vlastníka pozemku za škodu, vzniklou ze špatného stavu porostů na jeho pozemku.

Sou R NS č. C 1021 – NS sp. zn. 25 Cdo 2471/2000: Vlastník pozemku je povinen dbát i o to, aby na něm byla provedena opatření zamezující či snižující možnost vzniku škody pádem stromu na sousední pozemek.

Sou R NS č. C 1042 – NS sp. zn. 25 Cdo 766/2000: Okolnost, že odborný správce lesa označil jako stromy vhodné k těžbě též porosty nacházející se na cizím pozemku, nezabývá vlastníka lesního pozemku povinností dbát o to, aby při nakládání s vlastním majetkem nezpůsobil škodu

jiným vlastníkům. (rozhodnutí vydáno za právního stavu před vydáním zákona č. 289/1995 Sb.).

SJ, 2002, č. 65 – NS sp. zn. 25 Cdo 2471/2000: Povinnost počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám (§ 415 o. z.), znamená pro vlastníka nemovitosti povinnost užívat a spravovat svůj majetek tak, aby jeho stav nezpůsobil škodu jinému, tedy dbát i o to, aby na jeho vlastním pozemku byla provedena opatření zamezující či snižující možnost vzniku škody na zdraví, na majetku a jiných hodnotách, a pokud již škoda hrozí, učinit opatření k jejímu odvrácení.

IV. Další případy

R 12/1986: Porušením právní povinnosti organizace, jako předpokladem její odpovědnosti za škodu, je také porušení povinnosti počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám (§ 415 o. z.). Takovým počínáním je např. i péče o to, aby v ubytovacím zařízení byla provedena opatření zamezující nebo snižující možnost pádu ubytovaných osob z horního lůžka v ložnicích vybavených lůžky umístěnými nad sebou.

R 12/1990: Rodič, kterému bylo dítě svěřeno do výchovy, odpovídá za škodu vzniklou druhému z rodičů v důsledku zmaření styku s dítětem i tehdy, když tohoto rodiče včas neinformoval o objektivní překážce (např. o onemocnění dítěte), bránící uskutečnění styku s nezletilcem ve stanovenou dobu.

R 82/2007: Odpovědnost za škodu vzniklou porušením předsmmluvní povinnosti – bezdůvodným ukončením jednání o uzavření smlouvy – se posuzuje podle ustanovení § 415 a § 420 obč. zák.

Sou R NS č. C 648 – NS sp. zn. 25 Cdo 2264/2000: Dodržení povinnosti počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám, znamená pečovat též o to, aby byla provedena opatření zamezující či snižující možnost sesuvu sněhu a pádu ze střechy domu na veřejně přístupná místa, nebo alespoň na možnost takového nebezpečí v daném místě upozornit.

Sou R NS č. C 1273 – NS sp. zn. 25 Cdo 1400/2000: Jestliže si pacientka v porodnici vlastním jednáním v náhlé tzv. kvalitativní poruše vědomí způsobila újmu na zdraví, bylo by možno usuzovat na porušení prevenční povinnosti ošetřujícího personálu, pokud zde existovaly konkrétní okolnosti, které jej měly vést k nepřetržitému dohledu nad pacientkou či k jiným zvláštním opatřením způsobilým zabránit jí v možnosti provést nepředvídatelný čin vedoucí k újmě na zdraví.

Sou R NS č. C 1553 – NS sp. zn. 25 Cdo 253/2001: Odpovědnost žalovaného za protiprávní jednání, jehož důsledkem bylo zvětšení rozsahu škody, přichází v úvahu i v případě, kdy bezprostřední příčinou vzniku škody bylo jednání poškozeného.

Sou R NS č. C 1725 – NS sp. zn. 25 Cdo 618/2001: Podle § 415 ObčZ je každý povinen zachovávat vždy takový stupeň pozornosti, který lze po něm vzhledem ke konkrétní časové a místní situaci rozumně požadovat a který – objektivně posuzováno – je způsobilý zabránit či alespoň co nejvíce omezit riziko vzniku škod na životě, zdraví či majetku; uvedené ustanovení však neukládá povinnost předvídat každý v budoucnu možný vznik škody.

Sou R NS č. C 4406 – NS sp. zn. 33 Odo 932/2004: Upozornil-li zhotovitel provádějící opravu motorového vozidla objednatel na existenci jiné závady, než která byla předmětem opravy, informoval ho, že nelze odhadnout, jak dlouho bude vozidlo s touto závadou pojízdné, a nabídl mu její odstranění, splnil svoji prevenční povinnost podle § 415 ObčZ.

B 2/1988 č. 30 – NS ČR sp. zn. 1 Cz 70/87: Pokud pachatel vloupání svým jednáním umožní odcizení věci jiným pachatelem, odpovídá podle ustanovení § 420 o. z. za takto vzniklou škodu, protože byl ve smyslu ustanovení § 415 o. z. povinen zdržet se jednání, které může vést ke škodě na majetku. Za takové situace by byly splněny předpoklady odpovědnosti za vzniklou škodu podle ustanovení § 420 o. z. jak u přímého pachatele krádeže dalších věcí, tak i uvedeného pachatele vloupání, přičemž by oba vzhledem k ustanovení § 438 odst. 1 o. z. odpovídali zásadně společně a nerozdílně.

NS sp. zn. 25 Cdo 2289/2002: Jestliže otcí dítěte vzniknou zbytečné náklady v důsledku toho, že matka, již bylo nezletilé dítě svěřeno do výchovy, zmaří styk otce s dítětem, upravený soudním rozhodnutím nebo dohodou rodičů, jedná se o její obecnou odpovědnost za škodu, založenou na principu presumovaného zavinění. Jde o odpovědnost za přímé porušení právní povinnosti, jež pro matku dítěte vyplývá ze soudního rozhodnutí, popř. z dohody rodičů o styku s dítětem. Pokud by se styk otce s dítětem neuskutečnil z důvodu objektivní překážky na straně dítěte (typicky např. onemocnění dítěte), popřípadě pro jinou skutečnost, jež nastala nezávisle na vůli matky a bez jejího vlivu, nelze tento stav považovat za zaviněné porušení její povinnosti připravit dítě ke styku s otcem a předat mu je ve stanovenou dobu na určeném místě. Takové objektivně dané důvody by sice vedly ke zproštění odpovědnosti za škodu způsobenou nepředáním dítěte (§ 420 odst. 3 ObčZ), avšak v případě existující objektivní překážky, bránící uskutečnit styk, přichází v úvahu odpovědnost matky za škodu tím vzniklou otcí podle § 420 ObčZ, jestliže tato překážka

nebyla otcí včas sdělena a vznikly mu tak zbytečné náklady. Jde o odpovědnost nikoliv za přímé porušení povinnosti vyplývající z úpravy styku, nýbrž za nesplnění tzv. obecné prevenční povinnosti podle § 415 ObčZ, podle nějž je každý povinen počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, na majetku, na přírodě a životním prostředí.

PR, 1997, č. 12 – VS v Praze, 5 Cmo 347/96: Banka poskytující úvěr je povinna podle § 415 občanského zákoníku upozornit klienta na okolnosti, které jsou jí známy a jež mohou mít vliv na výsledek jeho podnikání, k němuž se úvěr poskytuje, je-li tento účel úvěru bance znám. Není však povinna zjišťovat ani účel úvěru ani konat šetření za účelem posouzení, zda i případně známý cíl, jehož se má prostřednictvím úvěru dosáhnout, má naději na úspěch.

§ 416 zrušen

V důvodové zprávě k zákonu č. 509/1991 Sb. bylo uvedeno, že tzv. oznamovací a zakročovací povinnost byla vypuštěna, neboť se ukázala neživotnou. Vypuštění tohoto ustanovení souvisí s vypuštěním § 425 (dříve sankčním ustanovením ve vztahu k § 416).

§ 417 [Odvrácení škody]

(1) Komu škoda hrozí, je povinen k jejímu odvrácení zakročit způsobem přiměřeným okolnostem ohrožení.

(2) Jde-li o vážné ohrožení, má ohrožený právo se domáhat, aby soud uložil provést vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody.

Související ustanovení: § 6, 127, 418, 419, 441

Související předpisy: § 384 ObchZ; § 251 ZPr

Z literatury: Holub, M., Bičovský, J., Spáčil, J., Mareček, J., Wurstová, J. Sousedská práva. Praktická příručka. Praha : Linde Praha, 2005, s. 241; Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 107n.; Spáčil, J. Negatorní žaloba. ADN, 2003, č. 4, s. 73; Švestka, J. Základy teorie prevence v československém občanském právu. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 1980, s. 3.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Speciální prevenční povinnost.....	1
II. Přiměřenost zákroku.....	2

K odst. 2:

I. Preventivní soudní ochrana	3
1. Předpoklady soudní ochrany	4
2. Žalobní návrh.....	5–6

K odst. 1:

I. Speciální prevenční povinnost

- 1 Subjekt, kterému hrozí škoda (ohrožený), je povinen zakročit k jejímu odvrácení sám, a to způsobem přiměřeným konkrétnímu ohrožení. Toto ustanovení navazuje úzce na ustanovení § 415, které vychází z toho, aby každý, tedy i ohrožený, zakročil proti hrozící škodě.

Oproti obecné prevenci [415, 1] je v § 417 stanovena tzv. speciální (konkrétní) prevence škod. Povinnost zde uložená se vztahuje jen na toho, komu škoda hrozí. Nejde jen o povinnost k odvrácení škody, tedy aby ke škodě vůbec nedošlo, ale i o povinnost – pokud škoda již vznikla – zakročit za účelem zmírnění jejího rozsahu.

II. Přiměřenost zákroku

Oprávnění zakročit proti hrozící či narůstající škodě není absolutní; dovoleno je jednat 2 pouze takovým způsobem, který je přiměřený okolnostem ohrožení.

Kritérium přiměřenosti způsobu zákroku směřujícího k odvrácení škody je třeba chápat tak, že je vždy nutno brát zřetel k druhu a intenzitě ohrožení, k situaci, která ohrožením nastala, a k subjektivním možnostem ohroženého. Dalšími měřítky může být i respektování povinnosti nezpůsobit škodu, úcta k dobrým mravům i k sousedskému soužití osob. S pomocí těchto kritérií je nutno též rozhodnout, zda lze zákrok ohroženého kvalifikovat jako zákrok v souladu s § 417 odst.1, a nikoliv jako vybočení (exces).

Rozhodná není závažnost či rozsah ohrožení. V případě, že ohrožený nevyhoví této zákonné povinnosti, nelze podle okolností konkrétního případu vyloučit, že jeho jednání naplní znaky skutkové podstaty § 441 a že si ponese škodu zčásti nebo zcela sám. Jinak pro případ nesplnění této zakročovací povinnosti nejsou pro ohroženého žádné sankce stanoveny. Má-li jeho jednání při zákroku charakter krajní nouze či nutné obrany, neodpovídá při podmínkách stanovených v § 418 za škodu, kterou při zákroku způsobil jinému.

Obchodní zákoník obsahuje zvláštní úpravu prevence v § 377, 384.

K odst. 2:

I. Preventivní soudní ochrana

Ustanovení odstavce 2 upravuje tzv. soudní (tedy kvalifikovanou) prevenci škod. 3

V případě vážného ohrožení přiznává občanský zákoník v rámci prevence ohroženému právo domáhat se návrhem na zahájení řízení u soudu, aby ohrožovateli byla uložena povinnost provést určité vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody. Vhodnost a přiměřenost takového opatření bude záviset vždy na okolnostech konkrétního případu. Opatření může spočívat jak v povinnosti zdržet se určitého jednání či určité činnosti (povinnost pasivní), tak přímo v určitém jednání či výkonu, kterým by hrozba vzniklé škody byla odvrácena (povinnost aktivní).

Za splnění předpokladů § 76n. OSŘ se ohrožený může domáhat soudní ochrany i formou předběžného opatření.

1. Předpoklady soudní ochrany

Opatření k odvrácení škody podle § 417 lze uložit jen v případě, že vznik škody teprve 4 hrozí. Jestliže již došlo k neoprávněnému zásahu (tzv. imise), prostředkem ochrany je uložení povinnosti zdržet se přesně vymezeného rušení [127]. Je pak na povinném, jaká konkrétní opatření provede, aby splnil uloženou povinnost a zamezil tak obtěžování či ohrožování výkonu práv sousedního vlastníka. Zde již nejde o preventivní, ale o represivní ochranu proti již nastalému rušení. Tzv. negatorní žalobou podle § 127 se nelze domáhat uložení povinnosti k určitému konání; to by přicházelo v úvahu, jestliže v důsledku imisí hrozí vznik závažné škody. Pro poskytnutí ochrany podle § 417

odst. 2 není podmínkou, aby vznik škody hrozil bezprostředně; stačí, jde-li zatím jen o ohrožení, avšak vážné, v jehož důsledku škoda vznikne v budoucnu.

Na rozdíl od ustanovení § 127 odst. 1, které upravuje ochranu v případě již nastalého rušení (hlukem, prachem, zápachem apod.), a na rozdíl od ustanovení § 126 [126], které se týká ochrany z titulu vlastnického práva, ustanovení § 417 odst. 2 poskytuje ochranu preventivní, a to i proti hrozícím imisím. Avšak rozhodnutí o námitkách účastníků stavebního (územního) řízení, týkajících se budoucích možných imisí, náleží do pravomoci stavebního úřadu (srov. Sou R NS č. C 1093 – NS sp. zn. 22 Cdo 1902/2001, Sou R NS č. C 1833 – NS sp. zn. 22 Cdo 572/2003).

2. Žalobní návrh

- 5 Ohrožený se nemůže u soudu domáhat, aby soud uložil třetí osobě opatření, které přímo nesouvisí s hrozící škodou. Jde-li např. o případy obtěžování jiného nad míru přiměřenou poměrům v sousedských vztazích, přichází v úvahu občanskoprávní ochrana podle ustanovení § 127. Vyloučena není ani kumulace občanskoprávní ochrany podle § 127 a podle § 417 odst. 2.

Je-li žalobní petit formulován na uložení povinnosti zdržet se konkrétního rušení, jde o negatorní žalobu podle § 127 odst. 1 (srov. R 3/1971, R 65/1972, R 3/1988). Návrh podle § 127 odst. 1 a § 417 odst. 2 lze za splnění předpokladů vyžadovaných každým z těchto ustanovení kumulovat. Nelze však vyloučit, že v určitých případech může jako vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody sloužit i uložení povinnosti zdržet se určitého jednání, a není vyloučeno ani uložení povinnosti k odstranění věci.

Žalobní návrh na uložení povinnosti k určitému konání podle tohoto ustanovení je třeba odlišit od požadavku na náhradu škody uvedením do původního stavu [442, 6]. Právní povaha v petitu uplatněných nároků není dána tím, jak žalobce po právní stránce svůj nárok kvalifikuje, nýbrž tím, jak je nárok po skutkové stránce zdůvodněn vylicením rozhodujících okolností. O náhradu škody se obvykle jedná v případech, že poškozený požaduje provést určité práce či opatření na své vlastní věci, jež byla v důsledku jednání žalovaného poškozena.

- 6 Z hlediska § 417 odst. 2 je povinnou osobou ten, z jehož jednání ohrožení vzniklo, tj. ten, kdo by odpovídal za škodu, pokud by k ní skutečně došlo (R 3/1988). V rámci tohoto ustanovení nelze uložit provedení vhodných a přiměřených opatření na věci, která nenáleží tomu, kdo hrozící škodu vyvolal.

Ohrožený se nemůže podle ustanovení § 417 domáhat u soudu ochrany proti činnosti, která je oprávněná, případně povolená (např. v důsledku rozhodnutí správního orgánu). Toto však neplatí, pokud je činnost vykonávána v rozporu se zákonem nebo daným úředním povolením. To však neznamená, že by se ohrožený případně nemohl domáhat náhrady škody, která z takovéto povolené činnosti vznikla, budou-li splněny předpoklady příslušné odpovědnosti.

Z judikatury:

R 3/1971: Jestliže došlo k neoprávněnému zásahu do práv vlastníka, nelze ukládat jiné povinnosti než ty, které směřují k odstranění neoprávněných zásahů do práv vlastníka, ledaže šlo o vážné ohrožení (§ 417 odst. 2 o. z.) a ohrožený se domáhal, aby soud uložil provést vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody tomu, z jehož počínání vzniklo vážné ohrožení.

R 65/1972: Ustanovení § 417 odst. 2 o. z. poskytuje ochranu jen proti hrozící škodě, a to škodě vážné, tedy proti hrozící újmě na zdraví nebo majetku, zatím co ustanovení o ochraně vlastnického práva (nyní viz § 126 odst. 1 ObčZ) poskytuje vlastníku i ochranu před jakýmkoli zásahem.

R 3/1988: Povinnost něco konat lze uložit v rámci ochrany poskytované podle ustanovení § 417 odst. 2 o. z. Není vyloučeno uložit vlastníkovu např. také odstranění věci, lze-li to považovat za opatření vhodné a přiměřené k odvrácení hrozící škody. Jestliže jako vhodné a přiměřené opat-

ření má být podle ustanovení § 417 odst. 2 o. z. uloženo odstranění stromů, musí soud přihlížet rovněž k ustanovení vyhlášky č. 142/1980 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o ochraně stromů rostoucích mimo les, o postupu při výjimečném povolování jejich kácení a způsobu využití dřevní hmoty z těchto stromů (nyní viz § 8 zákona č. 114/1992 Sb.). Za vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící vážné škody podle ustanovení § 417 odst. 2 o. z. nelze považovat opravu, popřípadě úpravu věci, k níž rušiteli nenáleží vlastnické právo.

Sou R NS č. C 383 – NS sp. zn. 22 Cdo 1599/99: 1. Domáhá-li se žalobce, aby soud žalovanému uložil povinnost provést určité opatření (nikoliv zdržet se určitého rušení), neboť žalobci hrozí závažná škoda, jde o žalobu podle § 417 odst. 2 o. z., nikoliv o vlastnickou žalobu podle § 126 odst. 1 o. z.

2. Podmínkou pro aplikaci § 417 odst. 2 o. z. je vážné ohrožení žalobce anebo jeho majetku; není nutné, aby hrozilo nebezpečí bezprostředního vzniku škody; postačí, že v důsledku vážného ohrožení vznikne škoda v budoucnosti (shodně PR 8/2001).

Sou R NS č. C 1021 – NS sp. zn. 25 Cdo 2471/2000: Vlastník pozemku je povinen dbát i o to, aby na něm byla provedena opatření zamezující či snižující možnost vzniku škody pádem stromu na sousední pozemek. Spoluzavinění poškozeného na vzniku škody přichází v úvahu i tehdy, jestliže v době hrozící škody nezakročil přiměřeným způsobem k jejímu odvrácení.

Sou R NS č. C 1408 – NS sp. zn. 22 Cdo 2824/2000: Žaloba na odvrácení hrozící škody může být úspěšná jen tehdy, když je tu vážné ohrožení v době rozhodování soudu. Pokud toto ohrožení spočívá v jednání žalovaného, je třeba, aby k tomuto jednání již došlo anebo aby alespoň bylo prokázáno, že žalovaný takto hodlá jednat. Nestačí jen možnost, že by žalovaný takto snad mohl jednat v budoucnu.

Sou R NS č. C 3324 – NS sp. zn. 25 Cdo 729/2004: V rámci opatření k odvrácení škody, jež hrozí z budoucích imisí, nelze podle § 417 odst. 2 ObčZ vlastníku nemovitosti uložit, aby se zdržel stavebních úprav ve svém domě a provozování živnosti v ní, nýbrž jen to, aby se zdržel blíže konkretizovaných zásahů do sousední nemovitosti.

Sou R NS č. C 3391 – NS sp. zn. 22 Cdo 1733/2004: Vztah ustanovení § 127 odst. 1 ObčZ k ustanovení § 417 odst. 2 ObčZ, v tom rozsahu pokud obě zajišťují ochranu před vážným ohrožením výkonu práv tím, že umožňují oprávněné osobě, domáhat se, aby se jiná osoba zdržela vážně ohrožující činnosti, je vztahem speciálního předpisu k předpisu obecnému. Tím není vyloučeno, aby se oprávněná osoba vůči žalovanému domáhala nejen, aby se zdržel vážného ohrožování práv podle § 127 odst. 1 ObčZ, ale současně, aby podle § 417 odst. 2 ObčZ provedl vhodné a přiměřené opatření k odvrácení hrozící škody.

Sou R NS č. C 4283 – NS sp. zn. 25 Cdo 163/2005: Vyčíslení veškeré v budoucnu možné škody není podmínkou pro aplikaci § 417 odst. 2 ObčZ.

§ 418 [Zproštění odpovědnosti za škodu]

(1) Kdo způsobí škodu, když odvracel přímo hrozící nebezpečí, které sám nevyvolal, není za ni odpovědný, ledaže bylo možno toto nebezpečí za daných okolností odvrátit jinak anebo jestliže je způsobený následek zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.

(2) Rovněž neodpovídá za škodu, kdo ji způsobil v nutné obraně proti hrozícímu nebo trvajícím útoku. O nutnou obranu nejde, byla-li zřejmě nepřiměřená povaze a nebezpečnosti útoku.

Související předpisy: § 13, 14 TrZ

Z literatury: Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002; Pulkrábek, Z. Svěpomoc v soukromém právu. PR, 2001, č. 7, s. 303; Vokoun, R. Vybrané aktuální otázky nutné obrany a krajní nouze. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica 1989, č. 3, Monographia LIII.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Okolnosti vylučující protiprávnost..... 1

K odst. 1:

- I. Krajní nouze2

K odst. 2:

- I. Nutná obrana3

Obecně:**I. Okolnosti vylučující protiprávnost**

- 1** V tomto ustanovení se řeší otázka náhrady škody, jež byla způsobena v nutné obraně proti hrozícímu útoku anebo při odvrácení hrozícího nebezpečí. Obojí tato úprava je v zájmu jednotnosti právního řádu provedena v souladu s úpravami v trestním zákoně. Z odpovědnosti se vylučuje ten, kdo způsobil škodu, když odvracel hrozící nebezpečí, které sám nevyvolal a které mohlo způsobit závažnější následky. Toto ustanovení má působit výchovně v tom smyslu, aby fyzická osoba neváhala zabránit hrozící značné škodě i za cenu toho, že přitom způsobí škodu méně závažnou.

Ustanovení § 418 upravuje právní následky jednání, která byla učiněna v krajní nouzi (tento pojem však občanský zákoník přímo neužívá) nebo v nutné obraně. Oba tyto právní instituty jsou vymezeny v § 418 analogicky s tím, co je o nutné obraně a o krajní nouzi stanoveno v ustanoveních § 13, 14 TrZ. Rovněž civilněprávní výklad těchto pojmů přejímá výklad trestního práva. Je třeba pouze upozornit na to, že trestní zákon (§ 13 TrZ) užívá v souvislosti s nutnou obranou, popřípadě excessu z ní, kritérium zcela zjevné nepřiměřenosti způsobu útoku, zatímco občanský zákoník v § 418 odst. 2 operuje s kritériem zřejmé nepřiměřenosti povaze a nebezpečnosti útoku.

Kromě jednání v krajní nouzi a v nutné obraně není protiprávní ani svépomoc [6]. Ovšem jsou i další okolnosti vylučující protiprávnost, jako je plnění povinnosti uložené zákonem či rozhodnutím (rozkazem), výkon práva či souhlas poškozeného apod.

K odst. 1:**I. Krajní nouze**

- 2** Zákonnými předpoklady k tomu, aby jednání někoho mohlo být označeno jako jednání v krajní nouzi, jsou: bezprostředně hrozící nebezpečí, které jednatel sám nevyvolal a které nebylo možné odvrátit jinak, přičemž následek, který byl způsoben jednáním (zákrokem), nebyl zřejmě stejně závažný nebo ještě závažnější než ten, který hrozil.

Stav krajní nouze může být vyvolán především přírodní událostí (záplavou nebo sněhovou lavinou), nevyvolaným útokem zvířete anebo i aktivním jednáním člověka. V právní úpravě je tu vyjádřena i zásada subsidiarity jednání v krajní nouzi, tj. že nebylo možné nebezpečí odvrátit jinak (a to např. i útekem). Předmětem ochrany je osoba i majetek osoby jednatel v krajní nouzi, ale také osoba nebo majetek jiné fyzické osoby, majetek právnické osoby anebo majetek státu. Hodnocení závažnosti způsobeného následku musí vycházet z konkrétní situace. Oprávnění odvrátit hrozící nebezpečí náleží každému subjektu.

Ten, kdo jednal v krajní nouzi, je zproštěn povinnosti nahradit způsobenou škodu; ten, kdo vyvolal uvedený stav, bude odpovídat nejen za škodu způsobenou vyvolaným nebezpečím, ale také za škodu, jež byla způsobena při odvrácení hrozícího nebezpečí.

K odst. 2:**I. Nutná obrana**

Zákonnými předpoklady jednání v nutné obraně, je hrozící nebo trvajících útok, přiměřenost obrany povaze a nebezpečí útoku a protiprávnost hrozícího útoku. 3

Útok musí být veden ze strany fyzické nebo právnické osoby; nemůže tedy jít např. o útok ze strany zvířete. Útok musí už začít a trvat. O nutnou obranu nejde, je-li dán zřejmý nepoměr mezi útokem a obranou; je tomu tak i tehdy, když ze strany toho, kdo odvracel útok, dojde potom rovněž k přechodu do útoku (excesu), přičemž dojde ke škodě. Nutnou obranou by mělo být především zabráněno škodě, ale může při ní dojít někdy i ke stejné škodě, nebo dokonce (byť výjimečně) k větší škodě.

Nejde o protiprávní útok, jde-li o jednání úřední osoby při výkonu její pravomoci anebo o útok se souhlasem poškozeného. Subjektem nutné obrany je každý, kdo je útokem ohrožen.

Okolností vylučující odpovědnost je rovněž plnění zákonné povinnosti, výkon subjektivního práva v mezích zákona a svépomoc (opět v mezích zákona).

Z judikatury:

R II/1965, s. 232 (trestní): O nutnou obranu nepůjde tam, kde útok již fakticky skončil, nebo se reaguje na útok takovým způsobem, že se útok ve skutečnosti oplácí a nikoli odvrací. U nutné obrany se nevyžaduje přiměřenost obrany ve smyslu naprosté proporcionality mezi významem ohroženého společenského vztahu a vztahu dotčeného.

O vybočení z mezí nutné obrany pro její zřejmou nepřiměřenost půjde jen tehdy, jestliže se použije prostředku podstatně silnějšího, než bylo za dané situace třeba k odvrácení útoku, nebo když škoda způsobená obranou je v hrubém nepoměru ke škodě hrozící z útoku. Každý případ nutné obrany musí být posuzován komplexně ve všech souvislostech jeho okolností a přísně individuálně.

R 26/1967 (trestní): Jde o nutnou obranu, odvrací-li napadený svým činem útok na tělesnou integritu přímo mu hrozící proto, že se snažil odvrátit útok směřující proti tělesné integritě jiné osoby.

R 49/1970 (trestní): Přiměřenost obrany je třeba posoudit se zřetelem ke všem okolnostem případu; na vybočení z mezí nutné obrany nelze usuzovat jen z toho, že se napadený bránil zbraní proti neozbrojenému útočníkovi, věkově podstatně mladšímu, fyzicky silnějšímu a známému svou agresivitou.

SI IV (s. 608): Použití fyzického násilí proti druhé osobě je vždy protiprávním jednáním, pokud není dána okolnost vylučující protiprávnost. Důkazní povinnost, pokud jde o existenci takové vylučovací okolnosti, je na škůdci.

Z hlediska posuzování vybočení z plnění úkolů organizace ze strany těch, kteří jednali jako pracovníci organizace, lze k vymezení plnění úkolů organizace z objektivního hlediska přistupovat zásadně negativně (tedy zda nešlo o nějaké jiné zájmy).

§ 419 [Náhrada nákladů a škody]

Kdo odvracel hrozící škodu, má právo na náhradu účelně vynaložených nákladů a na náhradu škody, kterou přitom utrpěl, i proti tomu, v jehož zájmu jednal, a to nejvýše v rozsahu odpovídajícím škodě, která byla odvrácena.

Související ustanovení: § 417, 418, § 483 až 450

Související předpisy: § 251, 266 ZPr

Z literatury: Židlická, M. Jednatelství bez příkazu dle občanského zákoníku versus negotiourum gestio v římském právu. Právník, 2001, č. 4, s. 395.

Obsah výkladu:

I. Oprávněný k náhradě a povinný	1
II. Rozsah náhrady	2

I. Oprávněný k náhradě a povinný

- 1** Jde tu o nároky toho, komu škoda hrozila [417, 1, 3], toho, kdo jednal v krajní nouzi [418, 2], jakož i toho, kdo jednal v nutné obraně [418, 3].

Právo na náhradu vynaložených nákladů a na náhradu škody podle ustanovení § 419 náleží nejen proti tomu, kdo způsobil hrozící nebezpečí, ale i vůči tomu, v jehož zájmu tento subjekt jednal. Na náhradu škody se použijí ustanovení § 420 včetně § 438 o společné a nerozdílné odpovědnosti včetně dalších společných ustanovení o náhradě škody.

Půjde tu např. o škodu, která byla způsobena na oděvu toho, kdo útok odvracel. Účelně vynaloženými náklady mohou být např. náklady vynaložené na dopravu k přemístění ohroženého majetku (věcí) z místa ohrožení.

II. Rozsah náhrady

- 2** Právo zakročit proti hrozící škodě není neomezené, neboť ohrožený je oprávněn jednat jen způsobem přiměřeným okolnostem ohrožení a nastalé situaci. Účelnost nákladů vynaložených za účelem odstranění hrozící škody se pak posuzuje právě tímto kritériem přiměřenosti [417, 2]. Co do rozsahu náhrady účelně vynaložených nákladů a náhrady vzniklé škody nemohou obě náhrady dohromady přesáhnout výši hrozící škody, která byla odvrácena.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 2774 – NS sp. zn. 25 Cdo 1360/2003: Osoba, jíž hrozí vznik škody, má právo zakročit takovým způsobem, který je přiměřený okolnostem ohrožení, tj. tak, aby jí zvolené opatření odpovídalo zejména druhu a intenzitě ohrožení, situaci, která byla ohrožením vyvolána, případně možnostem a schopnostem ohroženého. Výše nákladů účelně vynaložených na odstranění hrozby, na jejichž náhradu má ohrožená osoba právo, je limitována výší škody, která byla přijetím přiměřeného opatření odvrácena.

Hlava druhá. Odpovědnost za škodu

Obsah výkladu před § 420:

I. Právní úprava v občanském zákoníku	1
II. Předpoklady občanskoprávní odpovědnosti	2
III. Funkce náhrady škody	3
IV. Obecná a zvláštní odpovědnost	4
V. Předpisy speciální ve vztahu k občanskému zákoníku	5
VI. Odpovědnost za škodu a jiné právní instituty	6
VII. Veřejnoprávní úprava	7

I. Právní úprava v občanském zákoníku

Právní teorie rozeznává odpovědnost za majetkovou (materiální) a nemajetkovou 1
újmou a dále odpovědnost delikt ní (tj. mimozávazkovou) a odpovědnost závazkovou
(smluvní).

V ustanoveních § 420 až 450 jde především o odpovědnost za materiální újmu. Náhrada
za bolest a za ztížení společenského uplatnění (§ 444 odst. 1) nenahrazuje sice materiální
újmu, avšak v případě škody způsobené na zdraví ji zákon přiznává. Obdobně to platí
o tzv. imateriální satisfakci (§ 444 odst. 3) v případě usmrcení. V ostatních případech je
odškodnění nemajetkové újmy upraveno v jiných ustanoveních občanského zákoníku,
případně v jiných normách (ochrana osobnosti, autorská práva).

V části šesté hlavě druhé občanského zákoníku je upravena odpovědnost delikt ní, zatím-
co závazková (smluvní) odpovědnost (za vady, za prodlení apod.) je obsažena v části
osmé občanského zákoníku, pojednávající o závazkovém právu. Porušení smluvní
povinnosti může sice být předpokladem jak odpovědnosti za škodu, tak odpovědnosti
za vady či za prodlení, avšak záleží na tom, jaká konkrétní povinnost byla porušena
a jaké následky toto porušení vyvolalo. V závislosti na tom je totiž třeba aplikovat
příslušnou právní normu, která ve své sankční složce stanoví právní následek.

II. Předpoklady občanskoprávní odpovědnosti

Ustanovení o odpovědnosti za škodu v občanském zákoníku patří k těm právním insti- 2
tutům, které jsou zásadně dotvářeny jednak teorií, jednak judikaturou. V tomto smyslu
občanský zákoník např. výslovně nestanoví, jaké jsou předpoklady odpovědnosti za ško-
du; tyto předpoklady jsou definovány teorií a jejich obsah naplňován judikaturou.

Jsou to tyto předpoklady:

- a) porušení právní povinnosti (§ 420) nebo tzv. škodní událost (u objektivní odpověd-
nosti),
- b) vznik škody (skutečné nebo ušlý zisk), popřípadě újma na zdraví,
- c) příčinná souvislost mezi 1) a 2),
- d) zavinění (buď presumované ve formě nevědomé nedbalosti – § 420, v některých
případech ve formě úmyslu – např. § 423, 424). V případě objektivní odpovědnosti je
otázka zavinění bez právního významu.

III. Funkce náhrady škody

Právní úprava odpovědnosti za škodu v občanském zákoníku plní reparační, popřípadě 3
restituční funkci tím, že poškozenému zajišťuje plnou náhradu za způsobený následek,
a to buď formou peněžité náhrady, nebo uvedením v předešlý stav (náhrada in natura).

Pokud jde o náhradu za bolest, za ztížení společenského uplatnění a o odškodnění při úmrtí, v tomto směru plní náhrada škody funkci satisfakční. Na rozdíl od některých zahraničních právních systémů nemá náhrada škody v českém právu represivní či sankční charakter.

Způsobení škody je samostatným právním důvodem vzniku závazku, je právní skutečností zakládající závazkový (odpovědnostní) právní vztah [489, 1].

IV. Obecná a zvláštní odpovědnost

- 4 Vedle obecné odpovědnosti za škodu (§ 420, 420a) upravuje občanský zákoník řadu případů zvláštní odpovědnosti, které jako *lex specialis* mají přednost před úpravou obecnou. Nejde-li o žádný ze zvláštních případů náhrady škody, pro něž jsou stanoveny speciální podmínky, posuzuje se nárok na náhradu škody podle § 420. Neznamená to však, že by v případě objektivní odpovědnosti byl vyloučen nárok poškozeného na náhradu škody z titulu obecné odpovědnosti škůdce, založené na principu presumovaného zavinění. Při souběhu odpovědnosti obecné a zvláštní je na poškozeném, jaký nárok uplatní, nicméně uplatnění nároku z titulu objektivní odpovědnosti je pro poškozeného jednodušší. Při možném souběhu objektivní odpovědnosti a odpovědnosti za škodu způsobenou zaviněným protiprávním jednáním je i pro soud zásadně praktické zabývat se především splněním předpokladů objektivní odpovědnosti škůdce.

Kromě ustanovení § 420 až 450 hovoří občanský zákoník o odpovědnosti za škodu i na jiných místech v souvislosti s jinými právními instituty. Pokud zde zákon pouze odkazuje na ustanovení o odpovědnosti za škodu (např. v § 16, 42, 510, 519, 522, § 545 odst. 2, § 577 odst. 1) a neupravuje samostatně jednotlivé skutkové podstaty odpovědnosti, posuzuje se odpovědnost za škodu v těchto případech podle § 420.

Naproti tomu samostatná skutková podstata odpovědnosti za škodu je v občanském zákoníku obsažena např. v § 127 odst. 3. Jde o objektivní odpovědnost za škodu způsobenou na pozemku nebo na stavbě na něm zřízené v souvislosti se vstupem na něj. O odpovědnost podle tohoto ustanovení jde pouze tehdy, jsou-li splněny předpoklady v tomto ustanovení uvedené, tedy jestliže vstup na pozemek byl vyvolán potřebou údržby či obhospodařování sousední nemovitosti a jestliže poškozený umožnil škůdci vstup na pozemek, jak mu to ukládá § 127 odst. 3. Vstoupil-li škůdce na sousední pozemek z jiných důvodů nebo nedovoleně, nelze jeho odpovědnost posuzovat podle tohoto ustanovení, nýbrž podle § 420.

V. Předpisy speciální ve vztahu k občanskému zákoníku

- 5 Ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu platí nejen pro oblast občanskoprávních vztahů, ale i pro další oblasti soukromého práva, pokud ji ovšem nevylučuje zvláštní právní úprava (*lex specialis*), jako je tomu např. v zákoníku práce a částečně v obchodním zákoníku. Zatímco v oblasti pracovněprávních vztahů lze ustanovení občanského zákoníku použít jen tam, kde zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb.) přímo odkazuje na občanský zákoník (§ 4 ZPr), v oblasti obchodněprávních vztahů jsou použitelná ustanovení občanského zákoníku o obecné odpovědnosti (§ 420) i o odpovědnosti zvláštní (např. § 420a, 427, 432.). Obchodní zákoník upravuje (kromě náhrady škody v rámci jednotlivých smluvních typů) odpovědnost za škodu z porušení povinnosti ze závazkového vztahu v § 373n. Pokud na konkrétní případ nedopadá speciální úprava obchodního zákoníku, platí občanský zákoník i ve vztazích mezi podnikateli.

Specifickou úpravu odpovědnosti za škodu pak obsahuje řada dalších zákonů (např. zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou výkonem veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem, zákon č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, zákon č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, zákon č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele, atd.). Aplikace těchto zákonů má přednost před občanským zákoníkem, podle nějž se postupuje jen tehdy, neobsahuje-li zvláštní zákon vlastní právní úpravu. Znamená to např., že je vyloučeno použití § 420 na nároky z odpovědnosti státu za škodu způsobenou nezákonným rozhodnutím, která je upravena zvláštním zákonem. Totéž platí o odpovědnosti advokáta za škodu způsobenou klientovi v souvislosti s výkonem advokacie (srov. § 24 AZ), o odpovědnosti notáře v souvislosti s výkonem jeho činnosti (srov. § 57 NotŘ) apod.

Ve vztahu k občanskému zákoníku je speciálním ustanovením i § 55 odst. 1 zákona č. 48/1997 Sb., o všeobecném zdravotním pojištění. Tímto ustanovením je založen samostatný nárok zdravotní pojišťovny na náhradu škody, spočívající ve vynaložených nákladech na léčení jejího pojištěnce, vůči osobám, které svým zaviněným protiprávním jednáním způsobily poškození zdraví, jehož léčení si vyžádalo náklady hrazené ze zdravotního pojištění. Tento nárok zdravotní pojišťovny se neposuzuje podle občanského zákoníku, neboť zde nejde o občanskoprávní odpovědnost za škodu, nýbrž předpoklady vzniku tohoto nároku jsou stanoveny v § 55 zákona č. 48/1997 Sb. (srov. R 30/2002), avšak vzhledem k tomu, že zvláštní zákon neupravuje všechny otázky, např. otázku promlčení, je třeba aplikovat § 106 ObčZ (srov. R 60/2003).

Obdobně se postupuje i v jiných případech, kdy základ odpovědnosti je upraven speciálním právním předpisem, zatímco ostatní – zvláštním předpisem neupravené – otázky je třeba řešit podle občanského zákoníku (např. způsob a rozsah náhrady škody, společná odpovědnost apod.).

Novelou občanského soudního řádu (zákonem č. 59/2005 Sb.) byl s účinností od 1. 4. 2005 vložen § 77a, jenž stanoví povinnost k náhradě škody tomu, kdo navrhl předběžné opatření, které zaniklo nebo bylo zrušeno z jiného důvodu, než je úspěch ve věci samé nebo uspokojení nároku.

VI. Odpovědnost za škodu a jiné právní instituty

Odlišení nároku na náhradu škody od jiných právních institutů spočívá v rozlišení 6
právního důvodu vzniku závazkového právního vztahu [489, 1, 4]. Nesplnění smluvní povinnosti (jako porušení právní povinnosti) může být jedním z předpokladů obecné odpovědnosti za škodu, avšak vyplývá-li nárok na plnění přímo ze smluvního závazku, nepřichází v úvahu aplikace ustanovení o náhradě škody. Byl-li smluvně založen závazkový právní vztah, z něhož vyplývá právo věřitele na plnění, nelze toto plnění požadovat na dlužníkovi z titulu odpovědnosti za škodu, neboť právním důvodem vzniku závazku dlužníka vůči věřiteli je smlouva.

Ke správné právní kvalifikaci nároku na náhradu majetkové újmy je třeba v první řadě rozlišit, v čem tato újma spočívá. Újma, která spočívá ve vadně poskytnutém plnění (např. ze smlouvy o opravě věci), je napravitelná jen v rámci odpovědnosti za vady, zatímco jde-li o náhradu za znehodnocení opravované věci v důsledku vadně provedené opravy, jde o nárok z odpovědnosti za škodu (srov. výklad u § 510).

Pokud je smluvní pokutou [544, 1] zajištěna povinnost, z jejíhož porušení vznikla škoda, nárok na náhradu škody nevzniká, pokud ovšem účastníci neujednali v dohodě o smluvní pokutě něco jiného. Věřitel (poškozený) se může domáhat náhrady škody v rozsahu přesahující sjednanou výši smluvní pokuty, jen je-li to výslovně ujednáno.

VII. Veřejnoprávní úprava

- 7 Odpovědnost za škodu v některých zvláštních případech je upravena normami práva veřejného. Jsou to především zákony z oblasti správního práva, jako např. zákon č. 29/2000 Sb., o poštovních službách, č. 44/1988 Sb., horní zákon, č. 449/2001 Sb., o myslivosti, č. 458/2000 Sb., energetický zákon, a zákon č. 254/2001 Sb., o vodách (všechny ve znění pozdějších předpisů), a další.

Oddíl první. Obecná odpovědnost

§ 420 [Škoda]

(1) Každý odpovídá za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti.

(2) Škoda je způsobena právnickou osobou nebo fyzickou osobou, když byla způsobena při jejich činnosti těmi, které k této činnosti použili. Tyto osoby samy za škodu takto způsobenou podle tohoto zákona neodpovídají; jejich odpovědnost podle pracovních předpisů není tím dotčena.

(3) Odpovědnosti se zproští ten, kdo prokáže, že škodu nezavinil.

Související ustanovení: § 7 až 10, § 18 až 21, § 420a až 423, § 428, 432, 433, § 442 až 450

Související předpisy: § 135 odst. 2 OSŘ; § 250, 265, 273, 274 ZPr; § 4, 5 TrZ; § 43 odst. 2, § 228 TrŘ; § 78 odst. 2, 3 zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů; § 373 až 386 ObchZ

Z literatury: Doležal, T. Náhrada škody za nechtěné dítě? PR, 2006, č. 21, s. 783; Gidl, K. Nebezpečí, která skrývají hory, z pohledu soudce. PPr, 1997, č. 10, s. 607; Holčapek, T. Odpovědnost za ztrátu naděje. PR, 2003, č. 4, s. 189; Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 11n.; Jirka, V. Aplikace neověřených metod v medicíně a právní odpovědnost. Zdravotnictví a právo, 2003, č. 1, s. 10; Kindl, M. Přechod závazků při privatizaci především z hlediska tzv. ekologických škod. PR, 1994, č. 5, s. 156; Kindl, M. Vůbec nějaká škoda při zkrácení daně? Právník, 2004, č. 7, s. 690; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002; Králík, M. K odpovědnosti sportovce za škodu způsobenou sportovním úrazem při výkonu sportovní činnosti. Jurisprudence, 2005, č. 5, s. 56; Macur, J. Odpovědnost a zavinění v občanském právu. Brno, 1980, s. 91; Matejka, J., Čermák, J. Odpovědnost poskytovatelů volného prostoru na internetu za cizí obsah. Právník, 2001, č. 11, s. 1108; Mitlöhner, M. Devitalizace z hlediska přípustného rizika. Zdravotnictví a právo, 2002, č. 9, s. 14; Salač, J. Culpa in contrahendo v českém právu? PR, 2002, č. 9, s. 413; Salač, J. K otázce předpokladů odpovědnosti za škodu. PR, 2004, č. 18, s. 680; Smejkal, V., Švestka, J. Odpovědnost za škodu při provozu informačního systému, aneb nemalujeme čerty na zeď. PR, 2005, č. 10, s. 719; Smejkal, V., Švestka, J. Odpovědnost za škodu při provozu informačního systému, aneb nemalujeme čerty na zeď. PR, 2005, č. 19, s. 719; Sovák, Z. Ušlá daň opravdu není škodou. Právník, 2004, č. 7, s. 734; Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 75n.; Stolinová, J., Mach, J. Právní odpovědnost v medicíně. Galén, 1998, s. 74.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Obecná odpovědnost za škodu – funkce a předpoklady.....	1
II. Protiprávní úkon – pojem	2–3

1. Důkazní břemeno ve sporu	4
2. Vázanost trestním rozsudkem	5
3. Vyloučení protiprávnosti	6
III. Existence škody	7
1. Okamžik vzniku škody	8
IV. Příčinná souvislost	9
1. Zjištění příčinné souvislosti	10–11
2. Více příčin	12
V. Zavinění	13
1. Úmysl a nedbalost	14
2. Důkazní břemeno ve sporu	15
3. Náhoda	16
4. Delikt ní způsobilost	17
VI. Rozhodnutí o základu nároku	18

K odst. 2:

I. Odpovědnost za jiného	19
1. Osoba přímého škůdce	20
2. Rámec činnosti právnické – fyzické osoby	21
3. Exces	22

K odst. 3:

I. Zproštění odpovědnosti	23
---------------------------------	----

K odst. 1:**I. Obecná odpovědnost za škodu – funkce a předpoklady**

Toto ustanovení, které představuje jeden z pilířů nejen občanského, nýbrž celého 1
soudního práva, vymezuje předpoklady obecné odpovědnosti fyzických a právnických osob za škodu. Pojem odpovědnosti za škodu lze považovat za nepříznivý právní následek předvídaný sankční složkou právní normy a postihující toho, kdo porušil primární právní povinnost. Tento nepříznivý právní následek spočívá v tom, že rušiteli primární povinnosti vzniká následná odpovědnostní právní povinnost, kterou dosud neměl (sekundární povinnost) a která je zaměřena na reparaci a v jejím rámci případně na restituci narušeného právního stavu, případně ve výslovně stanovených případech k poskytnutí satisfakce (zadostiučinění). Neplní však funkci represivní či odstrašovací (srov. některé formy náhrady škody v anglosaském právu – tzv. *punitive* nebo *exemplary damages*).

Předpoklady vzniku občanskoprávní odpovědnosti fyzických a právnických osob podle § 420 jsou:

- porušení právní povinnosti
- vznik škody
- existence příčinné souvislosti mezi porušením právní povinnosti a vznikem škody a
- zavinění.

První tři předpoklady jsou objektivního charakteru. Důkazní břemeno ohledně nich leží na poškozeném. Zavinění je subjektivní povahy, jeho existence ve formě nevědomé nedbalosti se předpokládá. Naopak škůdce prokazuje, že škodu nezavinil. Hovoří se proto o odpovědnosti založené na presumovaném zavinění. Vyžaduje-li však právní norma existenci úmyslného jednání, úmysl prokazuje v soudním řízení poškozený.

II. Protiprávní úkon – pojem

- 2 Základním předpokladem odpovědnosti za škodu je porušení právní povinnosti (protiprávní úkon). Právní teorie vykládá protiprávní úkon jako projev lidské vůle (komisivní či omisivní), který je v rozporu s objektivním právem. Takový rozpor je protiprávní bez ohledu na úmysl či nedbalost (zavinění). Není rozhodné, o jaké předpisy objektivního práva, případně jakého právního odvětví, jde (např. předpisy práva občanského, správního či trestního). Občanský zákoník tak vychází z koncepce tzv. generálního deliktu – každé protiprávní jednání může být při splnění dalších předpokladů deliktem (podobné řešení ve francouzském právu; naopak individualizované řešení v právu německém nebo anglo-americkém).

Občanský zákoník nerozlišuje, zda jde o porušení právní povinnosti vyplývající z právního předpisu anebo o porušení právní povinnosti vyplývající ze smlouvy. Porušení právních povinností obojího charakteru je v platné úpravě postaveno naroveň.

Teorie a praxe vycházela z premisy, že porušení povinnosti plynoucí z právního předpisu může mít za následek (při splnění dalších předpokladů odpovědnosti) odpovědnost škůdce vůči komukoliv a že porušení smluvní povinnosti může mít za následek odpovědnost vůči spolukontrahentovi. Soudní praxe, byť zcela výjimečně, připouští, že porušení smluvní povinnosti může být za určitých okolností protiprávním úkonem i vůči tomu, kdo nebyl smluvní stranou, jestliže byla porušena povinnost, která sloužila k ochraně jeho subjektivních práv (srov. R 56/2004). Tento názor nelze a priori odmítnout, avšak nelze jej ani paušalizovat; vždy půjde o konkrétní okolnosti daného případu.

Porušení právní povinnosti může spočívat buď v jednání aktivním (pozitivním), anebo v opomenutí, pokud existovala povinnost určitým způsobem jednat. Došlo-li ke spáchání trestného činu, je takové jednání vždy protiprávním úkonem ve smyslu občanskoprávní odpovědnosti; naopak v případě, kdy nejde o trestný čin, není vyloučeno, že může jít o protiprávní úkon. K pojmovému vymezení protiprávního úkonu není nutné, aby jeho průvodním jevem, případně následkem, byla škoda. Škoda jako další kategorie odpovědnosti za škodu může existovat i vedle nebo bez protiprávního úkonu. Podobně není rozhodné, zda jednající osoba věděla, že porušuje právní povinnost, že ji chtěla nebo nechtěla porušit, případně zda chtěla či nechtěla způsobit škodu. To je otázka zavinění, což není pojmovým znakem protiprávního úkonu (protiprávní úkon jako takový může být zaviněný i nezaviněný). Protiprávně se může chovat každý (i osoba bez způsobilosti k právům a zavinění). Ve smyslu § 39 je protiprávním úkonem i úkon, kterým se právní norma obchází (úkon in fraudem legis).

- 3 Porušením práva je i porušení ustanovení § 415, týkající se občanskoprávní prevence, které má vůči jiným právním předpisům subsidiární povahu. Neexistuje-li výslovná právní norma ukládající určité chování, je s ohledem na obecnou preventivní povinnost podle § 415 protiprávním každý úkon nebo činnost, při které si dotčená osoba (právnícká nebo fyzická) nepočínala tak bedlivě, aby nedošlo ke škodě na zdraví, majetku, právech jiného, přírodě a životním prostředí. Ustanovení § 415 nezakládá samostatnou skutkovou podstatu odpovědnosti za škodu, nýbrž porušení prevenční povinnosti představuje pouze jeden z předpokladů obecné odpovědnosti za škodu – tj. protiprávní úkon. Protiprávní úkon zakládá rovněž spoluúčast poškozeného na vzniku škody ve smyslu § 441.

1. Důkazní břemeno ve sporu

- 4 Porušení právní povinnosti jako předpoklad občanskoprávní odpovědnosti se nepřesumuje, nýbrž musí být poškozeným prokázáno. V soudním řízení je úkolem žalobce

prokázat, že došlo k určitému skutku, z něhož je dovozována odpovědnost žalovaného za protiprávní úkon. Posouzení, zda prokázaný skutek je protiprávním jednáním, je posouzením právním, jež náleží soudu. Poškozený prokazuje skutkové okolnosti, které po právní stránce hodnotí soud.

2. Vázanost trestním rozsudkem

Naplnilo-li jednání škůdce zároveň znaky trestného činu, za něž byl pravomocně odsouzen, je soud v občanskoprávním řízení vázán (§ 135 OSŘ) odsuzujícím výrokem trestního rozsudku (výrokem o vině). V rozsahu, v jakém jsou znaky skutkové podstaty trestného činu zároveň důležitými okolnostmi pro rozhodnutí o náhradě škody, je dána vázanost trestním rozsudkem (srov. též R 29/1979, R 27/1977).

Ve smyslu § 135 OSŘ je soud vázán jen výrokem odsuzujícího rozsudku, a to celým výrokem o vině, tj. jeho skutkovou i právní částí, nikoliv však jeho odůvodněním. Otázku společné odpovědnosti více škůdců, spoluzavinění poškozeného i rozsahu a výše škody řeší soud v občanskoprávním řízení sám. Výši škody není vázán ani v případě, že je v trestním rozsudku (ve výroku) vyčíslena; jde obvykle o tzv. kvalifikační moment, tedy o posouzení z hlediska pojmových znaků trestného činu, nikoliv o zjištění výše škody z hlediska občanskoprávní odpovědnosti.

3. Vyloučení protiprávnosti

Pokud právo určité jednání dovoluje, je protiprávnost vyloučena. Takovou okolností je typicky nutná obrana, krajní nouze, dále plnění povinnosti uložené právním řádem, nejde-li o zneužití práva, případně o právní úkon v rozporu s dobrými mravy. Protiprávní není ani jednání svépomocně odpovídající § 6. Obecně platí, že i oprávněné použití zbraně či souhlas poškozeného jsou okolnostmi vylučujícími protiprávnost právního úkonu (protože souhlas poškozeného je právním úkonem, musí být splněny požadavky kladené na platnost právního úkonu). Prokazování okolností vylučujících protiprávnost je vždy na škůdci.

Ačkoli zadržování cizí věci je porušením práva vlastníka jako práva absolutního (je porušením povinnosti všech ostatních nerušit vlastníka ve výkonu jeho vlastnického práva), nepůjde o protiprávní jednání, jestliže jiné právo převažuje nad právem vlastnickým; takovým právem uznaným důvodem je kromě výkonu oprávnění vyplývajícího ze smlouvy (např. o výpůjčce, smlouvy nájemní) též výkon zadržovacího práva [175].

III. Existence škody

Dalším předpokladem odpovědnosti za škodu je vznik (existence) škody. Pojem škody je vykládán jako újma, která nastala v majetkové sféře poškozeného a která je objektivně vyjádřena všeobecným ekvivalentem (penězi). Občanský zákoník rozlišuje škodu na věci, na majetku a škodu na zdraví. V případě škody na majetku, popřípadě na věci, se nahrazuje jednak skutečná škoda, jednak ušlý zisk [442, 2, 3]. U škody na zdraví občanský zákoník vedle náhrady majetkové újmy upravuje jako součást celkového odškodnění i právo na peněžitou satisfakci nemajetkové újmy, konkrétně náhradu za bolest, za ztížení společenského uplatnění a za úmrtí [444, 2, 8]. Vznik škody a její rozsah musí být prokázán poškozeným.

Byla-li neoprávněně držená věc zničena, ztracena apod., takže žaloba na vydání věci [126] již nemůže mít úspěch, zanikla sice pro nemožnost plnění [575, 1, 4] povinnost neoprávněného držitele vydat věc vlastníkovu, avšak zároveň mu vznikla odpovědnost

za škodu způsobenou nesplněním této povinnosti. Namísto povinnosti vydat věc tak nastupuje povinnost poskytnout vlastníkově finanční náhradu.

1. Okamžik vzniku škody

- 8 Okamžik vzniku škody má význam z hlediska možnosti uplatnit nárok u soudu (*actio nata*) i z hlediska promlčení. Běh subjektivní promlčecí doby (§ 106 odst. 1) nemůže začít dříve, než škoda vůbec vznikla. Pojem události, z níž škoda vznikla (§ 106 odst. 2), zahrnuje jak vlastní protiprávní úkon, tak i vznik škody samé (srov. rozhodnutí Nejvyššího soudu ČR, 1 Cz 20/90).

Jak dovodila soudní praxe, škoda, jejíž náhradu lze požadovat na odpovědném subjektu, nevzniká poškozenému tím, že vznikla (stala se splatnou) pohledávka věřitele vůči němu, nýbrž skutečná škoda (úbytek majetkových hodnot), mu může vzniknout až zaplacením dluhu (srov. R 14/2005). Totéž se týká újmy spočívající např. v zaplacení pokuty. Ani zde nedochází pravomocným uložením platební povinnosti k úbytku majetkových hodnot, nýbrž až faktickým zaplacením.

IV. Příčinná souvislost

- 9 Třetím předpokladem občanskoprávní odpovědnosti za škodu je objektivní existence příčinné souvislosti (kauzálního nexu) mezi porušením právní povinnosti (protiprávním úkonem) jako příčinou a škodou včetně jejího rozsahu jako následkem. Existence příčinné souvislosti je nezbytná bez ohledu na to, zda jde o odpovědnost založenou na zavinění či o odpovědnost objektivní. Nestáčí pouhá pravděpodobnost příčinné souvislosti či okolnosti nasvědčující její existenci; příčinnou souvislost je třeba vždy prokázat. Hledisko časové souvislosti mezi porušením právních povinností škůdce a skutkovou událostí, z níž vzniká škoda, není samo o sobě rozhodující; věcná souvislost příčiny a následku je rozhodující, zatímco časová souvislost napomáhá při posuzování věcné souvislosti.

1. Zjištění příčinné souvislosti

- 10 Existence příčinné souvislosti nemůže být řešena obecně, ale vždy jen v konkrétních souvislostech.

V každém konkrétním případě je proto nutno zkoumat, zda mezi skutečnostmi, které mohou představovat předcházející příčinu vzniku škody, lze identifikovat i protiprávní úkon. Mezi protiprávním úkonem a škodou musí tak existovat vztah příčiny a následku. Existuje-li ve vztahu ke škodě několik relevantních příčin, je třeba zjistit a vyhodnotit jejich vliv a odstupňování (gradaci) ve vztahu k následku (škodě). Příčinná souvislost je tak dána tehdy, jestliže je škoda podle obecné povahy, obvyklého chodu věci a zkušeností adekvátním důsledkem protiprávního úkonu. Současně se musí prokázat, že škoda by nebyla nastala bez této příčiny. U škody na zdraví jde o zjištění, zda protiprávní úkon (škodní událost u objektivní odpovědnosti) byl vyvolávajícím činitelem poškození zdraví (srov. R 28/1980, R 11/1976). Příčinnou souvislost však nelze vylučovat jen z toho důvodu, že protiprávní jednání škůdce dovršilo již stávající nepříznivý zdravotní stav poškozeného (srov. R 21/1992). Zejména u škod na zdraví platí, že tzv. „působení na vadný základ“ (predispozice) nevylučuje příčinnou souvislost (srov. R 1/1963).

- 11 Otázka příčinné souvislosti mezi určitým protiprávním úkonem a konkrétní škodou je otázkou skutkovou; soud zjišťuje její existenci. Vyřešení této otázky nelze uložit znalci; ten může poskytnout jen odborné podklady, z nichž soud při zjišťování skutkového stavu věci vychází.

Právním posouzením je vymezení, mezi jakou újmou (jako následkem) a jakou skutečností (jakožto příčinou) této újmy má být příčinná souvislost zjišťována. Pro posouzení vzniku odpovědnosti za škodu má proto zásadní význam otázka, v čem konkrétně spočívá škoda (majetková újma), za niž je náhrada požadována. Právě ve vztahu mezi konkrétní újmou poškozeného (pokud vznikla) a konkrétním jednáním škůdce (je-li protiprávní) se zjišťuje příčinná souvislost.

Vždy musí jít o přímou (nikoliv zprostředkovanou) příčinu. Jak dovodila soudní praxe, příčinnou souvislost nelze vyvozovat z něčeho, co samo je již následkem škodní události, za niž škůdce odpovídá (srov. R 7/ 1979). Příčinou vzniku škody může být jen okolnost, která konkrétní újmu (ve formě škody skutečné či ušlého zisku) způsobila, nikoliv okolnost, na jejímž základě bylo možno určitý majetkový přínos teprve očekávat (srov. Sou R Ns č. 23 – C 1669/2003 – NS sp. zn. 25 Cdo 1501/2002).

2. Více příčin

Protiprávní úkon nemusí být jedinou příčinou vzniku škody, stačí, že je jednou z příčin, která se podílí na nepříznivém následku, jenž má být odškodněn, a to příčinou důležitou, podstatnou a značnou. Rovněž škodlivý následek nemusí vzniknout jen z jedné příčiny. Rozhodující je, zda – nebýt této skutečnosti – ke škodě by nedošlo, nebo naopak, zda škodlivý následek by nastal i bez této skutečnosti. 12

Je-li jednou z příčin vzniku škody (popřípadě zvětšení jejího rozsahu) jednání poškozeného [441, 1], škůdce neodpovídá za škodu v rozsahu, v jakém si ji poškozený způsobil sám, a to bez ohledu na to, zda si ji způsobil zaviněně či nikoliv. V rozsahu, v jakém se na vzniku škody podílelo jednání poškozeného, je totiž – a to právě pro nedostatek příčinné souvislosti – vyloučena odpovědnost škůdce.

V. Zavinění

Zavinění (tzv. subjektivní předpoklad odpovědnosti) je chápáno jako psychický vztah škůdce jak k vlastnímu protiprávnímu jednání, tak ke škodě, která je výsledkem tohoto protiprávního jednání. Zavinění má složku intelektuální – rozumovou (vědomost) a složku volní (ovládací). Podle přítomnosti rozumového (intelektuálního) a volního (určovacího) prvku se rozlišuje mezi jednáním úmyslným a jednáním z nedbalosti. Při vymezení pojmů úmyslu a nedbalosti si občanské právo vypomáhá vymezením těchto pojmů v právu trestním. 13

1. Úmysl a nedbalost

O úmysl přímý jde tehdy, jestliže škůdce věděl, že svým jednáním může škodu způsobit a také ji způsobit chtěl. O úmysl nepřímý jde, jestliže škůdce věděl, že svým jednáním škodu způsobit může, a je s tímto škodlivým následkem srozuměn pro případ, že nastane. V případě vědomé nedbalosti škůdce věděl, že svým jednáním může způsobit škodu, avšak bez přiměřených důvodů spoléhal na to, že ji nezpůsobí. V případě nedbalosti nevědomé škůdce nevěděl, že svým jednáním škodu způsobit může, ačkoli to podle okolností a vzhledem ke svým osobním poměrům předvídat měl a mohl. Rozdíl v obou formách a stupních zavinění je v přítomnosti rozumového a volního prvku. 14

Ustanovení § 420 předpokládá (presumuje) zavinění ve formě nevědomé nedbalosti; tu neprokazuje poškozený. Zákon vychází z toho, že dospělý, duševně zdravý člověk má natolik vyvinuté psychické schopnosti, že je schopen rozeznat následek svého jednání a své jednání ovládnout, popřípadě od něj upustit.

Forma zavinění (úmysl či nedbalost) může mít ve smyslu občanského zákoníku význam pro vznik odpovědnosti za škodu (úmysl např. vyžaduje § 424), z hlediska § 442 odst. 3 či pro uplatnění moderačního práva soudu [450, 1]. Pro zkoumání zavinění se používá tzv. objektivní měřítko s ohledem na konkrétní okolnosti daného případu (tzv. konkrétnost objektivního měřítka) a na postavení a poměry eventuálního škůdce (tzv. diferencovanost objektivního měřítka). Východiskem by však vždy mělo být chování a jednání řádné a rozumné osoby – diligens pater familias.

2. Důkazní břemeno ve sporu

- 15 Má-li škůdce za to, že škodu nezavinil, leží na něm důkazní břemeno o tom, že v jeho případě nejde ani o nevědomou nedbalost. Hovoříme o možnosti vyvinění (exkulpace) – na rozdíl od liberačních důvodů, které v některých případech dávají možnost zprostit se objektivní odpovědnosti (např. § 428, 432, 433).

Ohledně úmyslného jednání škůdce má však důkazní břemeno poškozený. Je-li prokázána úmyslně způsobená škoda, nepřichází v úvahu aplikace § 450 a objektivní promlčecí doba k uplatnění nároku na náhradu škody je desetiletá (§ 106 odst. 2).

3. Náhoda

- 16 Vznikne-li někomu škoda, které nelze přičíst zavinění jiného, jedná se o náhodu (*casus*). Náhoda může být prostá či kvalifikovaná (neodvratitelná) – např. živelní pohroma. Kvalifikovaná náhoda bývá označována jako *vis maior* (vyšší moc).

Za náhodu se obecně neodpovídá (princip *dominus*). Tato zásada má tradiční platnost. Jak uvádí judikát z roku 1919 [Rc 284/1919 – Sbírka rozhodnutí NS (1919–1948) – Vážný]: „Nahodilá škoda nepostihuje toho, v jehož majetku vznikla nezaviněná příčina poškození, nýbrž toho, jehož majetek nebo osoba byly takto poškozeny (§ 1311 O. Z. O.).“ I dnes platí, že náhoda postihuje toho, komu se přihodila. Za náhodu se však odpovídá v některých případech objektivní odpovědnosti [421, 421a].

4. Delikt ní způsobilost

- 17 Odpovědným za škodu může být pouze osoba, která má způsobilost nést odpovědnost za své zaviněné protiprávní úkony (delikt ní způsobilost, tj. způsobilost intelektuální i volní). Proto neodpovídá osoba nezletilá či postižená duševní chorobou. V některých případech však za takto neodpovědnou osobu odpovídá osoba jiná – tzv. odpovědnost za jiného [422, 2, 3]. Intelektuální a volní způsobilost se v pochybnostech zjišťuje obvykle na základě znaleckých posudků.

Jsou-li splněny předpoklady pro vznik více odpovědnostních vztahů (tj. naplnění více skutkových podstat odpovědnosti včetně případů upravených ve zvláštních zákonech), má poškozený volbu, z jakého odpovědnostního vztahu žalovat, případně jakou odpovědnost realizovat (tzv. odpovědnost na výběr daná). Odpovědnost jednoho subjektu však nevylučuje odpovědnost druhého subjektu (srov. např. R 3/1969).

Nárok na náhradu škody občanskoprávní povahy, nebyl-li vyrovnán dohodou mezi odpovědným a poškozeným, lze uplatnit v řízení trestním (byla-li škoda způsobena trestným činem, v tzv. adhezním řízení) a obecně v občanském soudním řízení.

VI. Rozhodnutí o základu nároku

- 18 O náhradě škody lze v občanskoprávním řízení rozhodnout tzv. mezitímním rozsudkem (§ 152 odst. 2 věta druhá OSŘ), jímž se rozumí posouzení všech otázek, které vyplý-

vají z uplatněného nároku, s výjimkou jeho výše. Znamená to, že mezitímní rozsudek může soud vydat, je-li vyřešeno, že vznikla škoda, že se žalovaný dopustil protiprávního jednání (v případě objektivní odpovědnosti jde o právně kvalifikovanou událost) a že mezi protiprávním jednáním a vznikem škody je vztah příčiny a následku. Soud se musí vypořádat i s otázkou případného spoluzavinění poškozeného a s námitkou promlčení (srov. R V/1968, s. 42).

K odst. 2:

I. Odpovědnost za jiného

Toto ustanovení se uplatní v případech, kdy škůdce je v určitém právním (obvykle smluvním) vztahu vůči právnické, popřípadě fyzické osobě, a škodu způsobil při činnosti, která spadá do působnosti této osoby. **19**

Právnická nebo fyzická osoba (podnikatel) odpovídá za škodu, kterou způsobil jiný, jestliže:

- a) škoda byla způsobena jeho zaměstnanci či členy, popřípadě jinými osobami, které podnikatel použil ke své činnosti, a zároveň
- b) ke škodě došlo v rámci činnosti této právnické (fyzické) osoby.

1. Osoba přímého škůdce

Ad a) V případě těch, kteří byli použiti k činnosti právnické či fyzické osoby, půjde především o jejich zaměstnance (nebo členy družstev). Nerozhodné je postavení těchto zaměstnanců ve vnitřní hierarchii právnické či fyzické osoby. Mohou jimi být také ti, kteří plní úkoly na základě dohod o pracích konaných mimo pracovní poměr, dále zástupce ve smyslu § 22 či osoba, kterou právnická osoba použila ke své činnosti na základě smlouvy nebo i na základě jednorázového příkazu. **20**

Zásadní je, že „osoba použitá k činnosti“ neprovádí práci či jinou činnost vlastním jménem a na vlastní riziko, ale pro právnickou (fyzickou) osobu, podle jejích příkazů a pokynů, popřípadě v jejím zájmu.

Protiprávní úkon použitých osob může spočívat v porušení určité konkrétní právní povinnosti, právě tak jako v porušení obecné prevenční povinnosti podle § 415. Takový protiprávní úkon se přičítá právnické, případně fyzické osobě, takže za takto způsobenou škodu odpovídá poškozenému přímo právnická nebo fyzická osoba. Odpovědnost použitých osob podle pracovního práva vůči tomu, kdo místo nich odpovídá poškozenému za škodu, není dotčena.

2. Rámec činnosti právnické – fyzické osoby

Ad b) Zda je dán předpoklad, že škoda byla způsobena při činnosti této právnické, případně fyzické osoby, závisí na okolnostech konkrétního případu. Jde o to, zda ke škodě došlo při uskutečňování vlastní činnosti právnické (fyzické) osoby, popřípadě při činnosti, jež ještě nevybočuje z tohoto rámce. V tomto směru může být vodítkem i judikatura k § 421 odst. 2 ve znění před novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb., jenž stanovil, že škoda je způsobena organizací, jestliže byla způsobena v rámci plnění jejích úkolů těmi, kteří tyto úkoly plnili (např. R 55/1971, R 29/1979, R 11/1982, B č. 28/1982 – sp. zn. 1 Cz 7/81). **21**

Do rámce činnosti právnické (fyzické) osoby – podnikatele – spadá především výkon zaměstnání, plnění úkolů vyplývajících z pracovního poměru, plnění služebních povinností, úkony s tím přímo související a jde i o takovou další činnost, která nepostrádá

místní (prostorový), časový a věcný (vnitřní, účelový) vztah k činnosti právnické (fyzické) osoby. Jde tedy o vztah činnosti, při níž byla škoda způsobena, k předmětu činnosti právnické (fyzické) osoby. Vždy je třeba posoudit, zda jednání přímého škůdce, jímž škodu způsobil, nepostrádalo místní, časový a věcný vztah k plnění úkolů v rámci provozní či obchodní činnosti podnikatele.

Pojem „plnění pracovních úkolů a přímá souvislost s ním“ se vykládá shodně jako v pracovním právu. Použitelný je proto i výklad uvedeného pojmu v dnes již zrušeném nařízení vlády č. 108/1994 Sb., kterým se provádí zákoník práce a některé další zákony, a v § 273, 274 ZPr.

3. *Exces*

- 22** Podstatné je, zda při činnosti, již byla škoda způsobena, sledoval škůdce z objektivního i subjektivního hlediska plnění úkolů právnické (fyzické) osoby, tedy, zda objektivně i subjektivně šlo o činnost konanou pro zaměstnavatele, v jeho prospěch či v jeho zájmu. Není ovšem podmínkou, aby škůdce byl v pracovněprávním vztahu k podnikateli, pro něhož byl činný. O exces jde, byla-li škoda způsobena při takové činnosti, která sledovala výlučně uspokojování osobních zájmů či potřeb, popřípadě zájmů třetích osob. I když v takovém případě půjde často o trestnou činnost, neplatí automaticky, že každá činnost, která je zároveň trestným činem či přestupkem, musí být excesem. Vybočení z rámce působnosti právnické (fyzické) osoby není totiž dáno již tím, že činnost zaměstnance, při níž došlo ke škodě, byla protiprávním jednáním nebo že zaměstnanec jednal ve stavu opilosti (srov. R 55/1971).

Je-li v konkrétním případě namístě závěr, že činnost použité osoby se již neděla v rámci činnosti právnické (fyzické) osoby, nebo v jejím zájmu, nýbrž v zájmu dané použité osoby, nastupuje přímá odpovědnost osoby, která byla právnickou (fyzickou) osobou použita.

Nejde o odpovědnost na výběr danou v tom smyslu, že by poškozený měl volbu, zda se domáhat náhrady škody na právnické, případně fyzické osobě, nebo na použité osobě, která vykonávala určitou činnost v rámci úkolů této právnické, případně fyzické osoby. Při splnění předpokladů odpovědnosti právnické či fyzické osoby jde o její výlučnou odpovědnost vůči poškozenému.

Odpovědnost zaměstnanců, členů či jiných osob, použitých při činnosti právnické (fyzické) osoby vůči ní se řídí pracovněprávními předpisy, popřípadě podle § 440.

K odst. 3:

I. Zproštění odpovědnosti

- 23** Občanský zákoník deklaruje zásadu předpokládaného (presumovaného) zavinění. Teorie a praxe omezuje tuto presumpci na presumpci nedbalosti, a to na nedbalost nevědomou. Presumpce zavinění ve formě nevědomé nedbalosti nastupuje tehdy, pokud byla prokázána škoda a porušení právní povinnosti včetně existence příčinné souvislosti mezi těmito předpoklady.

Jsou-li předpoklady odpovědnosti škůdce splněny, lze uvažovat o jeho vyvinění. Je na škůdci, aby prokázal, že vzniklou škodu nezavinil, tedy že při jeho protiprávním jednání nešlo ani o nevědomou nedbalost. Musí prokazovat skutkové okolnosti, z nichž lze učinit spolehlivý závěr, že na škodě vzniklé z protiprávního úkonu nenese vinu. Nejde přitom o subjektivní přesvědčení škůdce, nýbrž o hodnocení podle objektivních kritérií.

Rovněž právnická osoba se může exkullovat, prokáže-li nedostatek zavinění na straně těch, kteří za ni jejím jménem jednali (odst. 1), nebo těch, které při své činnosti použila (odst. 2). Jestliže některý z těch, kteří porušili právní povinnost, jednal zaviněně, nemůže se právnická osoba vyvinut.

Na rozdíl od protiprávnosti, což je kategorie objektivní, která spočívá v tom, že určitým jednáním bylo porušeno právo, a to bez ohledu na vědomí a na vůli škůdce, zavinění je prvek subjektivní, tedy psychický vztah k vlastním jednáním a jeho následkům (stav vědomí a vůle škůdce).

Z judikatury:

I. Porušení povinnosti

R 35/1988: K porušení povinnosti podniku poskytnout řádně službu spočívající v tom, že dává fyzické osobě za úhradu uzamykatelnou skříňku do časově omezeného užívání, může dojít zejména poskytnutím skřínky nezpůsobilé zajistit bezpečné uložení věci v ní, zanedbáním přiměřeného dohledu nad nedovoleným vniknutím jiných osob do uvedené skřínky, popřípadě i nedostatečným zabezpečením proti neoprávněnému použití univerzálního klíče k odemknutí skřínky, jež má podnik k dispozici pro případ ztráty klíče uživatelem skřínky. Taková porušení povinnosti podniku zakládají obecnou odpovědnost za škodu.

R 39/1990: Při odcizení věci odpovídá pojištěnému občanovi za škodu ten, kdo ji způsobil zaviněným porušením právní povinnosti (§ 420 odst. 1 o. z.), tedy především osoba, která věci odcizila. Pouhé převzetí odcizených věcí od jiné osoby nezakládá samo o sobě odpovědnost za škodu toho, kdo tyto věci převzal.

R 34/2004: Zhotovitel, který na základě smlouvy o úpravě věci vadně provedl vnější omítku domu, čímž způsobil poškození domu (zvlhnutím zdiva, zatékáním a popraskáním vnitřních omítek), odpovídá za škodu tím vzniklou podle ustanovení § 420 a násl. ObčZ a nikoli z důvodu odpovědnosti za vady díla.

R 56/2004: Porušení smluvní povinnosti je protiprávním úkonem i ve vztahu k poškozenému, který není účastníkem smlouvy.

Sou R NS č. C 1123 – NS sp. zn. 25 Cdo 845/2000: Za škodu vzniklou úrazem v důsledku práce na zařízení, které bylo technicky nevyhovující, odpovídá ten, kdo tuto práci za použití takového zařízení zadal.

Sou R NS č. C 1386 – NS sp. zn. 25 Cdo 9/2002: Z hlediska odpovědnosti žalovaného za škodu způsobenou protiprávním zásahem do vlastnictví jiného není rozhodující, zda zásah provedl žalovaný sám nebo prostřednictvím svého smluvního partnera, kterému jeho provedení zadal.

Sou R NS č. C 1708 – NS sp. zn. 25 Cdo 1094/2001: Odpovědnost chovatele za škodu způsobenou domácí chovaným zvířetem se posuzuje podle § 415 a § 420 ObčZ, a to z hlediska porušení povinnosti vykonávat potřebný dozor nad chovaným zvířetem.

Sou R NS č. C 1769 – NS sp. zn. 25 Cdo 1260/2001: Nejde o porušení právní povinnosti, jestliže rozvedený manžel bydlí v bytě ve vlastnictví druhého z manželů do doby, kdy mu bude zajištěna bytová náhrada.

Sou R NS č. C 2357 – NS sp. zn. 25 Cdo 695/2003, NS sp. zn. 25 Cdo 696/2003: Osoba, která poruší závazek prodat nemovitost, odpovídá druhému účastníku smlouvy o smlouvě budoucí za škodu, která mu vznikla v souvislosti se zajišťováním finančních prostředků na koupi nemovitosti, včetně toho, že nahradil svému věřiteli (třetí osobě) škodu, která mu vznikla tím, že sjednaná půjčka nebyla čerpána.

Sou R NS č. C 2749 – NS sp. zn. 25 Cdo 752/2003: Za škodu vzniklou při dopravní nehodě v důsledku poškozeného dopravního značení (stržená dopravní značka) na veřejné účelové komunikaci odpovídá ten, komu tato komunikace zcela nebo převážně slouží, a to bez ohledu na to, kdo k ní má vlastnické právo nebo právo hospodaření.

SJ, 1999, č. 15 – NS sp. zn. 25 Odon 2029/98: Odpovědnost za škodu podle ustanovení § 420 odst. 1 o. z. zakládá i porušení povinnosti z inominátní smlouvy (§ 51 o. z.).

SJ, 2003, č. 34 – NS sp. zn. 25 Cdo 2608/2000: Rozhodnou-li spoluvlastníci většinou počítanou podle velikosti jejich podílů, že nebytové prostory ve společné nemovitosti nebudou po určitou dobu pronajaty, není to samo o sobě porušením právní povinnosti ve smyslu § 420 ObčZ.

SJ, 2003, č. 147 – NS sp. zn. 25 Cdo 1097/2002: Vznikne-li jedné ze smluvních stran škoda v důsledku absolutní neplatnosti (dvoustranné) smlouvy, je třeba posuzovat porušení povinnosti při jejím uzavření na obou smluvních stranách, neboť protiprávní jednání je předpokladem nejen odpovědnosti za škodu podle § 420 a násl. obč. zák. ale i spoluúčasti poškozeného na vzniku škody podle § 441 obč. zák.

S IV (s. 608): Použití fyzického násilí proti druhé osobě je vždy protiprávním jednáním, pokud není dána okolnost vylučující protiprávnost. Důkazní povinnost, pokud jde o existenci takové vylučovací okolnosti, je na škůdci.

Z hlediska posuzování vybočení z plnění úkolů organizace ze strany těch, kteří jednali jako pracovníci organizace, lze k vymezení plnění úkolů organizace z objektivního hlediska přistupovat zásadně negativně (tedy zda nešlo o nějaké jiné zájmy).

II. Škoda

R III/1967 (s. 51): Skutečnou škodou se rozumí újma spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného a reprezentující majetkové hodnoty, které by bylo nutno vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu.

R 40/1971: Škoda z vloupání do prodejny nespočívá jen v hodnotě pachatelem vloupání odcizeného nebo poškozeného zboží a zařízení prodejny, ale může spočívat i v majetkové újmě vzniklé tím, že podnik nemohl dosáhnout uspokojení nároku na vyúčtování majetkových hodnot, které světil hmotně odpovědnému pracovníkovi, když by se podařilo tomuto pracovníkovi zprostit se odpovědnosti za svěření hodnoty právě z toho důvodu, že pachatel vloupání vytvořil svým protiprávním jednáním takovou situaci na prodejně, která hmotně odpovědnému pracovníkovi bránila se svěřenými hodnotami hospodařit a je opatrovat.

R 55/1971 (s. 151): Škoda (jako kategorie občanského práva) se chápe jako újma, která nastala (která se projevuje) v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi, a je tedy (nedochází-li k naturální restituci) napravitelná poskytnutím majetkového plnění, především poskytnutím peněz. Skutečnou škodou se rozumí újma spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného a reprezentující majetkové hodnoty, které by bylo nutno vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu.

R 71/1971: Náklady vzniklé při uplatnění nároku v trestním řízení jsou majetkovou újmou, která žalobci vznikla v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním žalovaného.

R 27/1977: V případech neoprávněného použití motorového vozidla, které havarovalo, spokojuje se obvykle poškozený s náhradou škody vzniklé na vozidle. Škodou však je např. i hodnota spotřebovaných pohonných hmot.

R 12/1989: Pokud jde o vztah odpovědnosti podniku za škodu a odpovědnosti za vadné poskytnutí služby, platí, že cestou odpovědnosti za škodu není možné dosáhnout odčinění majetkové újmy fyzické osoby spočívající v samotné vadnosti např. zhotovené věci nebo provedené opravy (úpravy). Náprava této majetkové újmy může být přiznána vždy jen v rámci odpovědnosti za vady. Při rozlišení mezi tím, kdy má majetková újma fyzické osoby povahu vady služby a kdy má povahu utrpěné škody, je třeba dovodit, že zatímco o vadu jde tam, kde újma spočívá ve vadném poskytnutí služby (ve vadnosti poskytnutého předmětu služby), újma, která vzniká jako následek tohoto vadného plnění, je škodou fyzické osoby.

R 14/2005: Dokud dlužník nezaplatil dlužnou částku svému věřiteli, nemůže úspěšně uplatnit nárok na její náhradu z titulu odpovědnosti třetí osoby za škodu, neboť škoda mu zatím nevznikla; samotná existence pohledávky věřitele vůči dlužníku ani soudní rozhodnutí o povinnosti dlužníka zaplatit dluh není totiž skutečnou škodou ani ušlým ziskem.

R 6/2007: Škoda, spočívající v tom, že nároky plynoucí podílníkům fondu z podílového listu nebyly v důsledku špatného hospodaření s majetkem v podílovém fondu plně uspokojeny, může v případě probíhající likvidace investiční společnosti vzniknout podílníkům až při skončení likvidace, neboť majetková újma jim vzniká až tehdy, není-li jejich nárok jako spolumajitelů majetku v podílovém fondu, který investiční společnost spravuje, uspokojen v rámci likvidace, popř. konkursu.

Sou R NS č. C 349 – NS sp. zn. 25 Cdo 235/99: Na nárok na náhradu škody (ušlého zisku), který vznikl nedodržením lhůty uvedené v § 5 odst. 3 zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, je třeba aplikovat obecná ustanovení o odpovědnosti za škodu podle občanského zákoníku, přičemž nárok takto vzniklý před 1. 1. 1992 se řídí občanským zákoníkem ve znění účinném do 31. 12. 1991 (§ 868, věta za středníkem, ObčZ, ve znění zákona č. 509/1991 Sb.) a nárok vzniklý od 1. 1. 1992 občanským zákoníkem ve znění zákona č. 509/1991 Sb., jež nabyl účinnosti od 1. 1. 1992.

Sou R NS č. C 512 – NS sp. zn. 25 Cdo 1946/2000: Znemožnil-li škůdce zaviněným poškozením vozidla poškozenému, aby se dostavil k obchodnímu jednání, odpovídá mu za ušlý zisk, o nějž poškozený přišel absencí u tohoto jednání; okolnost, že škůdce zároveň odpovídá za škodu na vozidle poškozeného, nevylučuje příčinnou souvislost mezi porušením právní povinnosti ústící v poškození vozu a škodou, která poškozenému vznikla tím, že nedošlo k uzavření smluv, z nichž mu měl vzniknout prospěch.

Sou R NS č. C 686 – NS sp. zn. 25 Cdo 1569/99: 2. V případě, že žalobce požaduje na účastníku závazkového právního vztahu splnění jeho povinnosti ze smlouvy, nepřichází v úvahu aplikace ustanovení o náhradě škody.

Sou R NS č. C 1385 – NS sp. zn. 25 Cdo 1331/2001: Nebyl-li žalobce vlastníkem věci v době, kdy byla ztracena, jemu odejmuta či zničena, nevznikla mu skutečná škoda odpovídající hodnotě této věci.

Sou R NS č. C 1514 – NS sp. zn. 25 Cdo 78/2001: Za škodu způsobenou na voze ve vlastnictví leasingové společnosti odpovídá škůdce vlastníkově, nikoli nájemci vozu. Na této odpovědnosti a jejím rozsahu nemůže nic změnit způsob, jakým vlastník následně s poškozenou věcí naložil, zda nájemce poškozený vůz po havárii od vlastníka koupil a za jakou cenu jej nájemce poté prodal.

Sou R NS č. C 1865 – NS sp. zn. 25 Cdo 1618/2001: 1. Majetková újma, spočívající nikoliv ve vadnosti samotného předmětu sjednané opravy, nýbrž ve znehodnocení opravované věci v důsledku vadně provedené opravy, je škodou, jež vznikla jako následek vadného provedení díla a je odškodnitelná v rámci náhrady škody. Újma, která spočívá ve vadném provedení opravy (úpravy), tj. ve vadnosti poskytnutého plnění, je napravitelná jen v rámci odpovědnosti za vady. 2. Nárok na náhradu nákladů potřebných k odstranění vady provedené opravy je nárokem z odpovědnosti zhotovitele za vady provedené opravy. Nároků, které vyplývají ze závazků z odpovědnosti za vady, se nelze domáhat z titulu náhrady škody.

SJ, 2001, č. 59 – NS sp. zn. 25 Cdo 2146/2000: Poškozením (případně úplným zničením či ztrátou) věci vzniká škoda tomu, kdo věc nabyl do vlastnictví, i když ke dni poškození nezaplatil úplatu za nabytí věci (zcela nebo zčásti) a bez ohledu na to, zda se tak stalo v souladu s ujednáním o splatnosti úplaty nebo v důsledku porušení platební povinnosti.

SJ, 2003, č. 94 – NS sp. zn. 25 Cdo 1618/2001: Majetková újma, spočívající nikoliv ve vadnosti samotného předmětu sjednané opravy, nýbrž ve znehodnocení opravované věci v důsledku vadně provedené opravy, je škodou, jež vznikla jako následek vadného provedení díla a je odškodnitelná v rámci náhrady škody. Újma, která spočívá ve vadném provedení opravy (úpravy), tj. ve vadnosti poskytnutého plnění, je napravitelná jen v rámci odpovědnosti za vady.

III. Příčinná souvislost

R 65/1969: Při odpovědnosti za škodu způsobenou zaviněným porušením povinností z pracovního poměru v souvislosti s plněním pracovních úkolů nejde o jakoukoli, tedy i jen nepřímou souvislost, ale o přímou souvislost. Jestliže pracovníci žalobce oslavovali ve skladu prodejny výplatu odměny za dobré umístění v soutěži prodejen o nejlepší výzdobu výloh, přičemž došlo k požáru, když žalovaná zapomněla vypnout před opuštěním místnosti elektrický rychlovařič, na němž vařila pro účastníky oslavy kávu, nelze – pokud jde o jednání žalované – hovořit o zaviněném porušení povinností z pracovního poměru v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů.

R 37/1975 – trestní: Příčinná souvislost mezi konaním páchatele a následkem sa neprerušuje, ak ku konaniu páchateľa pristúpi ďalšia skutočnosť, ktorá spolupôsobí pri vzniku následku, ak však konanie páchateľa zostáva takou skutočnosťou, bez ktorej by k následku nebolo došlo. Příčinná souvislost by sa prerušila len vtedy, keby nová okolnosť pôsobila ako výlučná a samostatná príčina, ktorá spôsobila následok bez ohľadu na konanie páchateľa. Skutočnosť, že následok, ktorý vyplynul z konanie páchateľa, bol iný než si páchateľ predstavoval (tzv. omyl v kauzálnom priebehu, aberratio iktus) páchateľovi neprosiepa a nevylučuje jeho zavinenie.

R 7/1979: Příčinnou souvislost mezi jednáním škůdce a vzniklou škodou nelze dovodit ze skutečnosti, která je již sama následkem, za nějž škůdce odpovídá z jiného právního důvodu. Tak je tomu např. tehdy, utrpěl-li někdo škodu v důsledku reakce (šoku) na zprávu o smrtelném úrazu jiné osoby, který škůdce způsobil, a za škodu z něho (srov. § 448 o. z.) odpovídá.

Sou R NS č. C 979 – NS sp. zn. 25 Cdo 245/2000: Protiprávní jednání pronajímatele, který bránil nájemci v užívání pronajatého pozemku, není v příčinné souvislosti se škodou spočívající ve ztrátě předpokládaného zisku nájemce z provozu zařízení, k jehož vybudování na tomto pozemku nedošlo pro chybějící stavební povolení.

Sou R NS č. C 1025 – NS sp. zn. 21 Cdo 300/2001: Otázka příčinné souvislosti mezi jednáním nebo opomenutím škůdce a vznikem škody je otázkou skutkovou, nikoli právní.

Sou R NS č. C 2149 – NS sp. zn. 25 Cdo 2279/2002: Nebyl-li pronajímatel v důsledku zaviněného neoprávněného přerušování dodávky vody ze strany dovolatele schopen zajistit svému nájemci plný a nerušený výkon práva nájmu a nájemci tak vznikl nárok na slevu z nájemného, je škoda vzniklá pronajímateli ztrátou na nájemném v příčinné souvislosti s jednáním dovolatele.

Sou R NS č. C 2776 – NS sp. zn. 25 Cdo 242/2004: V rozsahu, v jakém jsou znaky skutkové podstaty trestného činu zároveň významnými okolnostmi pro rozhodnutí o uplatnění nároku, je soud v občanském soudním řízení ve smyslu § 135 odst. 1 o. s. ř. vázán odsuzujícím pravomocným trestním rozhodnutím.

Jsou-li ve výrokové části odsuzujícího trestního rozhodnutí podrobně popsána konkrétní zranění, jež poškozený v příčinné souvislosti s jednáním odsouzeného škůdce utrpěl, je pro následné občanskoprávní řízení závazně rozhodnuto, jaký skutek se stal, kdo jej spáchal a jaká

újma na zdraví byla v příčinné souvislosti s tímto skutkem poškozenému způsobena; soud je vázán i v otázce zavinění.

NS sp. zn. 25 Cdo 1019/2002: Existence příčinné souvislosti (vztah příčiny a následku) mezi zaviněným způsobením neplatnosti právního úkonu a vznikem škody (§ 420 ObčZ) je jedním z nezbytných předpokladů vzniku odpovědnosti za škodu podle § 420 ObčZ. O vztah příčinné souvislosti se jedná, vznikla-li škoda následkem zaviněného způsobení neplatnosti právního úkonu, tedy je-li zaviněné způsobení neplatnosti právního úkonu a škoda ve vzájemném poměru příčiny a následku. Byla-li příčinou vzniku škody jiná skutečnost, odpovědnost za škodu nenastává.

IV. Zavinění

R III/1967 (s. 45): Spoluodpovědnost pachatele trestného činu, jímž získá cizí motorové vozidlo do dispozice, za poškození tohoto vozidla osobou, které vozidlo světil, není odvislá od toho, že se pachatel dopustil trestného činu, jímž získal dispozici s vozidlem, ale od toho, zda je dáno zavinění ve vztahu k protiprávnímu jednání třetí osoby.

R 34/1969: Presumpce zavinění v ustanovení § 420 o. z. se nevztahuje na úmysl. Při rozhodování o nároku na náhradu škody je soud povinen vždy zkoumat, zda jsou dány zákonné předpoklady pro snížení požadované náhrady škody podle ustanovení § 450 o. z.

V. Odpovědný subjekt

R 78/2003: Pokud občan, opravující pozemek či stavbu, nesplní svoji povinnost provést zajišťující opatření ve smyslu ustanovení § 127 odst. 1, věta druhá, ObčZ a jestliže v důsledku toho vznikne škoda, má ten, jehož (sousední) stavba nebo pozemek byly poškozeny, právo na náhradu škody, kterou takto utrpěl.

R 88/2003: Za škodu vzniklou účastníkům konkursního řízení nebo třetím osobám v důsledku porušení povinnosti uložené správci konkursní podstaty zákonem nebo soudem v souvislosti s výkonem této funkce odpovídá správce konkursní podstaty podle § 420 odst. 1 ObčZ.

R 15/2004: Při střetu vozidla s chodcem se odpovědnost chodce za poškození vozidla posuzuje podle § 420 ObčZ a spoluzavinění řidiče na vzniku této škody podle § 441 ObčZ. Odpovědnost provozovatele vozidla, jímž byla způsobena škoda, vůči chodci se řídí ustanovením § 427 ObčZ.

R 16/2006: Odpovědnost starosty obce za škodu, kterou obci způsobil při výkonu funkce, se řídí § 420 a násl. obč. zák.

SJ, 2003, č. 93 – NS sp. zn. 25 Cdo 1202/2002: Za škodu vzniklou v důsledku porušení povinností uložených ve stavebním povolení odpovídá stavebník bez ohledu na to, zda stavební práce prováděl sám nebo prostřednictvím svého smluvního partnera.

S IV (s. 611): Za škodu způsobenou na nemovitosti tím, že sousední nemovitost nebyla udržována v náležitém stavu, může odpovídat i uživatel sousední nemovitosti, který není jejím vlastníkem, jestliže mu ze zákona vyplývá povinnost tento majetek udržovat v náležitém stavu.

SR, 1999, č. 1 – KS v Hradci Králové sp. zn. 17 Co 441/97: Za škodu vzniklou nedostatečnou údržbou stromu, nacházejícího se na trase průjezdního úseku komunikace ve městě, odpovídá organizace, jejímž předmětem činnosti je údržba veřejné městské zeleně.

VI. Aktivní legitimace

R 22/2006: Jestliže byla pachateli přestupku podle zákona č. 200/1990 Sb., ve znění pozdějších předpisů, uložena povinnost nahradit poškozenému přestupkem způsobenou škodu, je poškozený nositelem práva z vydaného rozhodnutí a svědčí mu aktivní věcná legitimace v řízení o soudní výkon tohoto titulu; tuto legitimaci naopak nemá vymáhající správní orgán.

SJ, 2002, č. 124 – NS sp. zn. 25 Cdo 2393/2000: Jediný dědic zůstavitele je i před skončením řízení o dědictví věcně legitimován k uplatnění nároku na náhradu škody, který na něj přešel smrtí zůstavitele.

VII. Odpovědnost za jiného

R 51/1969: Zaměstnavatelský podnik, který nahradil škodu z pracovního úrazu, má vůči tomu, kdo poškozenému pracovníkovi odpovídá za tuto škodu podle občanského zákoníku, nárok na náhradu toho, co vyplývá z ustanovení občanského zákoníku o obsahu a rozsahu náhrady škody.

R 55/1971 (s. 160): Jestliže pracovník způsobil škodu v rámci plnění úkolů organizace (při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním, při plnění služebních povinností nebo v přímé souvislosti s ním) zaviněně, nezproští se organizace odpovědnosti s poukazem na ustanovení § 421 odst. 3 (nyní § 420 odst. 3) o. z. Jestliže jeden z těch, kteří tvoří pracovní nebo členský kolektiv organizace a plní její úkoly, porušil právní povinnost zaviněně, nemůže být podán úspěšně důkaz o tom, že organizace – tj. pracovní nebo členský kolektiv organizace ve svém celku – vynaložila veškeré úsilí, které lze na ní požadovat, aby zabránila porušení právní povinnosti

a tak i škodě. Takový závěr je zcela nevyhnutelný; práva poškozeného nemohou být dotčena tím, že mu za škodu neodpovídá pracovník, který ji zaviněně způsobil, nýbrž organizace.

R 49/2007: Jestliže ten, kdo způsobil škodu při plnění pracovních či služebních úkolů nebo v souvislosti s tím, porušil právní povinnost zaviněně, přičítá se zavinění té právnické či fyzické osobě, která namísto přímého škůdce odpovídá za škodu a která je tak povinná i k náhradě nákladů zdravotní pojišťovny ve smyslu zvláštního ustanovení § 20a zákona č. 550/1991 Sb. (nyní ustanovení § 55 zákona č. 48/1997 Sb.)

VIII. Exces

Sou R NS č. T 197 – NS sp. zn. 4 Tz 113/2001: Jestliže pachatel způsobil škodu sice trestným činem (např. trestným činem ublížení na zdraví podle § 223 a 224 TrZ), ale jednáním, jehož se dopustil při plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním (§ 172 odst. 1 ZPr, § 25 nařízení vlády č. 108/1994 Sb., ve znění pozdějších předpisů), za škodu odpovídá jen jeho zaměstnavatel. Nárok na náhradu škody pak může poškozený uplatnit pouze vůči zaměstnavateli pachatele (srov. rozhodnutí pod č. 29/1969–II. Sb. rozh. tr.). Proto pachateli nelze uložit povinnost nahradit poškozenému takovou škodu a pokud poškozený uplatní nárok na její náhradu v adhezním řízení, musí být rozhodnuto podle analogie § 206 odst. 4 a § 44 odst. 3 TrŘ tak, že poškozený není oprávněn tento nárok na náhradu škody uplatňovat v trestním řízení podle § 43 odst. 2 TrŘ; procesní práva uvedená v § 43 odst. 1 TrŘ poškozenému zůstávají zachována.

Sou R NS č. C 1724 – NS sp. zn. 21 Cdo 1148/2002: Za činnost v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů je třeba považovat vedle činnosti konané přímo na příkaz zaměstnavatele též činnost vykonávanou bez vnějšího podnětu jiných osob, pouze na základě vlastního rozhodnutí zaměstnance; rozhodující je, zda z hlediska věcného, místního i časového jde objektivně o činnost konanou pro zaměstnavatele.

Sou R NS č. C 3728 – NS sp. zn. 25 Cdo 482/2005: Pro posouzení, zda škoda byla způsobena zaměstnancem fyzické či právnické osoby, je zásadním kritériem místní, časový a především věcný (vnitřní, účelový) vztah činnosti, při níž byla škoda způsobena, k provozní (obchodní) činnosti zaměstnavatele, tedy zda objektivně šlo o činnost konanou pro zaměstnavatele, byť bez jeho příkazu, pouze na základě vlastního rozhodnutí. Okolnost, že škůdce vykonával pracovní činnost v době, kdy na jeho straně existovala překážka v práci, není sama o sobě rozhodující.

Sou R NS č. C 4022 – NS sp. zn. 25 Cdo 2777/2004: Nelze-li dovodit, že by zaměstnanec, který se snažil vykázat z jím střeženého objektu nepovolanou osobu a následně ji fyzicky bránil v dalším pohybu v objektu, fyzickým napadením této osoby (byť naplnilo znaky trestného činu) sledoval své osobní nebo jiné zájmy, má jeho jednání místní, časový a věcný vztah k činnosti zaměstnavatele.

SJ, 2002, č. 11 – NS sp. zn. 21 Cdo 2507/2000: Při řešení otázky, zda úraz, který utrpěl zaměstnanec, je v přímé souvislosti s plněním pracovních úkolů, soud posuzuje tuto souvislost z hlediska místního, časového a věcného, tedy zda taková souvislost je dána vzhledem ke vztahu činnosti, při níž došlo k úrazu, k plnění povinností, které pro zaměstnance vyplývají z pracovního poměru.

SJ, 2003, č. 79 – NS sp. zn. 21 Cdo 454/2002: Pro závěr, zda zaměstnanec plnil pracovní úkoly (§ 37 odst. 2 věty první nařízení vlády č. 223/1988 Sb.), nejsou samy osobě významné motiv, či pohnutka zaměstnance (vzdálenější předpoklady a představy, z nichž jednající vychází), ale především to, zda z hlediska věcného, místního i časového jde objektivně o činnost konanou pro zaměstnavatele.

NS sp. zn. 25 Cdo 2777/2004: Okolnost, že jednání pracovníka žalované společnosti vůči žalobci nelze považovat za nutnou obranu, neznamená, že je nelze považovat za činnost právnické osoby ve smyslu § 420 odst. 2 obč. zák. Nutná obrana je okolnost vylučující protiprávnost jednání, nikoliv okolnosti, vylučující odpovědnost zaměstnavatele za škodu způsobenou jeho zaměstnancem podle cit. ustanovení.

IX. Odpovědnost podle jiných předpisů

R 3/1969: Sama možnost uplatnění nároku na náhradu škody proti zaměstnavatelské organizaci, u níž je poškozený v pracovním poměru, podle ustanovení zákoníku práce o odškodňování pracovních úrazů nebrání tomu, aby poškozený uplatnil úspěšně náhradu škody proti jinému odpovědnému subjektu podle ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu.

R 2/1987 (s. 44, odst. 3): V případě škody, která uživatelům dálnice, silnice nebo místní komunikace vznikla z jejího stavebního stavu nebo z její povahy, vylučuje se pouze odpovědnost organizací silničního hospodářství. Není proto vyloučena obecná odpovědnost stavební organizace nebo podobné okolnosti konkrétního případu investorské organizace za škodu podle § 421 (nyní § 420) o. z. v souvislosti se stavebním stavem nebo povahou komunikace.

R 17/1996: Povinnost zaplatit pokutu za způsobené poškození, ohrožení a škodlivé narušení řízení jednotné telekomunikační sítě je odpovědností za správní delikt podle § 9 odst. 7 zákona

č. 110/1964 Sb., o telekomunikacích (ve znění zákonů č. 150/1992 Sb. a č. 253/1994 Sb.). Ve smyslu citovaného ustanovení jsou předpoklady odpovědnosti za uvedený správní delikt protiprávní jednání, újma spočívající v poškození, ohrožení a škodlivém narušení zařízení a příčinná souvislost mezi tímto protiprávním jednáním a touto újmu. Subjektem této odpovědnosti může být pouze fyzická nebo právnická osoba, která uvedenou újmu způsobí při své podnikatelské činnosti. Tato odpovědnost vzniká nezávisle na případné odpovědnosti za škodu, jejíž předpoklady se řídí normami občanského či obchodního práva.

R 11/1982: Nárok na náhradu škody proti organizácii podľa ustanovení Zákonníka práce o odškodňování pracovních úrazů a nárok na náhradu škody z též stejné škodné udalosti proti tomu, kto za ňu zodpovedá podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o zodpovednosti za škodu, možno uplatniť na súde jednou žalobou.

Súd tu nemôže uložiť žalovaným povinnosť zaplatiť náhradu škody spoločne a nerozdielne; môže však vysloviť, že „plnením jedného zo žalovaných zaniká v rozsahu tohto plnenia povinnosť druhého žalovaného“.

Sou R NS č. C 1494 – NS sp. zn. 25 Cdo 2797/2000: Odpovědnost notáře za škodu vzniklou žadateli, klientovi nebo jinému účastníku v souvislosti s výkonem činnosti notáře v době od 1. 1. 1993 do 14. 5. 1998 se posuzuje podle § 57 zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), nikoliv podle § 420 ObčZ.

Sou R NS č. C 1721 – NS sp. zn. 25 Cdo 860/2002: V řízení o nároku na náhradu škody způsobené tím, že advokát neuplatnil nárok žalobce proti jeho dlužníkovi včas, lze jako předběžnou otázku řešit existenci a promlčení práva žalobce na plnění proti jeho dlužníkovi, aniž by muselo o promlčeném nároku proběhnout soudní řízení.

Sou R NS č. C 4020 – NS sp. zn. 25 Cdo 1906/2004: Nároky na náhradu škody, splňující předpoklady odpovědnosti současně podle občanského zákoníku i podle zákoníku práce, mohou být úspěšně uplatněny vůči tomu odpovědnému subjektu, kterého si poškozený vybere; odpovědnost jednoho subjektu nevylučuje odpovědnost druhého subjektu.

SR, 2003, č. 10 – KS Hradec Králové sp. zn. 20 Co 392/2001: Za škodu způsobenou v důsledku uzavření místní komunikace pro rekonstrukci prováděnou pověřeným subjektem obec neodpovídá podle § 420a ObčZ, ani podle zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů. Není však vyloučena její odpovědnost za škodu podle § 420 ObčZ se zřetelem k § 415 ObčZ.

§ 420a [Škoda z provozní činnosti]

(1) Každý odpovídá za škodu, kterou způsobí jinému provozní činností.

(2) Škoda je způsobena provozní činností, je-li způsobena

a) činností, která má provozní povahu, nebo věcí použitou při této činnosti,

b) fyzikálními, chemickými, případně biologickými vlivy provozu na okolí,

c) oprávněným prováděním nebo zajištěním prací, jimiž je způsobena jinému škoda na nemovitosti nebo je mu podstatně ztíženo nebo znemožněno užívání nemovitosti.

(3) Odpovědnosti za škodu se ten, kdo ji způsobil, zproští, jen prokáže-li, že škoda byla způsobena neodvratitelnou událostí nemající původ v provozu anebo vlastním jednáním poškozeného.

Související ustanovení: § 420, 421

Související předpisy: § 28 odst. 1 písm. a), § 273 až 386 ObchZ; § 29 zák. č. 254/2001 Sb., o vodách (vodní zákon); § 1n. PozKom; vyhl. č. 327/2004 Sb., o ochraně včel, zvěře, vodních organismů a dalších necílových organismů při použití přípravků na ochranu rostlin

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 43; Kindl, M. Přechem závazků při privatizaci především z hlediska tzv. ekologických škod. PR, 1994, č. 5, s. 156.

Obsah výkladu:**K odst. 1:**

I. Odpovědný subjekt.....	1
---------------------------	---

K odst. 2:

I. Provozní činnost – pojem.....	2–3
II. Speciální právní úprava.....	4

K odst. 3:

I. Liberační důvody.....	5
--------------------------	---

K odst. 1:**I. Odpovědný subjekt**

Jde o obecnou skutkovou podstatu objektivní odpovědnosti. Odpovědným subjektem podle tohoto ustanovení může být jen právnická nebo fyzická osoba, která je provozovatelem určité činnosti. Z hlediska odpovědnosti podle § 420a není podstatné, zda škodu způsobil osobně provozovatel, popř. jeho zaměstnanci, nebo osoba, kterou provozovatel při své činnosti použil. Provozovatel odpovídá i v případě, kdy škoda byla způsobena při činnosti jiného podnikatele, jemuž ve své provozovně zadal práci. To ovšem nevylučuje příp. odpovědnost i toho, kdo konkrétní škodu vyvolal. 1

Jde o objektivní odpovědnost bez ohledu na zavinění a jejím předpokladem není ani protiprávní úkon (porušení nějaké povinnosti), nýbrž určitá škodní událost vyvolaná provozní činností, která byla příčinou vzniku škody. Na rozdíl od odpovědnosti podle § 421a není rozhodující, zda mezi provozovatelem a poškozeným existoval smluvní či jiný právní vztah.

K odst. 2:**I. Provozní činnost – pojem**

Pokud jde o pojem provozní činnosti, je třeba poukázat např. na ustanovení § 2 odst. 2 ObchZ. Jde o činnost související s předmětem činnosti (zpravidla podnikatelské, obchodní), kterou fyzická nebo právnická osoba provozně vyvíjí; předmět této činnosti je zpravidla vymezen ve zřizovací listině, v oprávnění k podnikatelské činnosti nebo v živnostenském oprávnění. Pojem provozní činnosti se však nepřekrývá úplně s pojmem předmětu činnosti právnické či fyzické osoby. Provozní činnost sice souvisí s předmětem činnosti dané osoby, avšak nemusí být vymezena v předmětu činnosti této osoby. Rozhodující je fakticita. Musí jít o soustavně prováděnou činnost, která je organizována právnickou, popřípadě fyzickou osobou v určitém provozu. Proto lze dospět k závěru, že provozní činností ve smyslu tohoto ustanovení je i taková činnost fyzické nebo právnické osoby, která není vymezena v jejím předmětu činnosti, která je však součástí jejího provozu a faktické činnosti, a to bez ohledu na to, zda je k takové činnosti třeba zvláštního veřejnoprávního oprávnění či nikoliv, tedy zda jde o činnost povolenou. Tento závěr je odůvodněn povahou a účelem tohoto ustanovení, které slouží především k ochraně poškozených před projevy provozní (podnikatelské, průmyslové, technologické atd.) činnosti jiných. Tomuto chráněnému zájmu odpovídá s ohledem na případná rizika jeho narušení i povaha odpovědnosti podle tohoto ustanovení. 2

- 3 3 I když pojem provozní činnosti podle § 420a je třeba vykládat v co nejširším smyslu, zákon zde vymezuje v taxativním výčtu, co se považuje za škodu způsobenou provozní činností. Vyvolávajícím činitelem vzniku škody je buď sama činnost, jež má provozní povahu, popřípadě jakákoliv věc při této činnosti použitá [písm. a)], nebo fyzikální, chemické či biologické vlivy provozu na okolí [písm. b)]. Jde o škodu způsobenou nejen přímo provozovatelem, případně osobou, kterou provozovatel k realizaci své činnosti použil, ale i samou existencí provozního zařízení, které vyvíjí škodlivý vliv na okolí, a to bez ohledu na to, zda zařízení je v chodu či nikoliv.

Za škodu způsobenou věcí použitou při provozní činnosti byla např. shledána odpovědnou reklamní agentura, která na reklamní akci za účelem propagace určitého výrobku použila k výzdobě balonky, o nichž nevěděla, že byly naplněny plynem, který způsobil explozi a poškození zdraví (NS sp. zn. 25 Cdo 1695/98).

Škoda způsobená legálním výkonem či zajištěním prací [písm. c)] je omezena jen na škodu vzniklou na nemovitosti jiného nebo způsobenou podstatným zhoršením možnosti nemovitost užívat. Znamená to, že poškozeným může být nejen vlastník nemovitosti (poškození jeho věci), ale i oprávněný uživatel (např. nájemce), jestliže výrazným omezením výkonu jeho práva věc užívat mu vznikla majetková újma.

Tuto odpovědnost je třeba odlišovat od tzv. zákonných licencí podle správního práva (podle horního zákona, zákona o vodách, o myslivosti apod.).

Za škodu způsobenou provozní činností nelze považovat např. škodu na zdraví způsobenou následkem pochybení při lékařském zákroku (PR, 1998, č. 2, s. 97) nebo škodu na vozidle vzniklou v důsledku vadně provedené opravy jedné jeho součástky (NS sp. zn. 25 Cdo 270/2001). V takových případech nebylo totiž příčinou vzniku škody provozování zdravotnického zařízení či provozování autoservisu, nýbrž odpovědnost je dána za protiprávní úkon.

II. Speciální právní úprava

- 4 Pro určité typy provozů je upravena odpovědnost zvláštním způsobem (např. § 427n. ohledně provozu dopravních prostředků, § 432 ohledně provozu zvláště nebezpečného, § 433 ohledně provozu spojeného s odkládáním věcí).

Pokud jde o odpovědnost za škody vzniklé uživateli dálnic, silnic nebo místních komunikací, je tato odpovědnost upravena zákonem č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, a to ohledně škod, jejichž příčinou byly závady ve sjízdnosti (§ 26 odst. 6 PozKom), popřípadě ve schůdnosti (§ 26 odst. 7 PozKom) pozemních komunikací. Tato zvláštní úprava se netýká náhrad škod, které vznikly ze stavebního stavu nebo dopravně technického stavu pozemních komunikací (§ 27 odst. 1 PozKom).

K odst. 3:

I. Liberační důvody

- 5 Zproštění odpovědnosti provozovatele (tzv. liberace) je omezena na dva důvody: neodvratitelná událost a jednání poškozeného.

Neodvratitelnou událostí, nemající původ v provozu, je třeba rozumět živelní událost (pohromu), které nemohlo být tím, kdo činnost provozuje, zabráněno, ani nemohla být odvrácena, a to ani při vynaložení takového úsilí, jež by bylo možné vynaložit. Za neodvratitelnou událost nelze považovat neodvratitelné jednání třetí osoby (srov. analogicky R 16/1969). Takto chápáná neodvratitelná událost se blíží pojetí kvalifiko-

vané náhody – vyšší moci (vis maior). Neodvratitelnou však není škodní událost (např. požár z blesku), které by zabránil řádně instalovaný hromosvod.

Byla-li škoda způsobena vlastním jednáním poškozeného, není rozhodující, zda šlo o jednání zaviněné či nikoliv. V každém případě totiž platí, že v rozsahu, v jakém byla škoda způsobena poškozeným, nese ji sám [441, 1, 4].

Existenci liberačních důvodů prokazuje v soudním řízení provozovatel.

Z judikatury:

I. Exhalace

R 46/2004: Státní podnik vykonávající právo hospodaření k lesům (s lesním národním majetkem) je aktivně věcně legitimován k uplatnění nároku na náhradu škody z imisí na lesním půdním fondu a na lesních porostech (§ 420a ObčZ), způsobené státem.

Sou R NS č. C 924 – NS sp. zn. 25 Cdo 62/2000: Provozní činnost, při níž je do ovzduší vypouštěn oxid síry, je ve vztahu příčinné souvislosti ke škodě vzniklé na lesních porostech. K vyčíslení výše škody odpovídající účasti provozní činnosti žalovaného na výsledné škodě způsobené více škůdci lze použít matematického modelu vypracovaného znalcem.

Sou R NS č. C 3276 – NS sp. zn. 25 Cdo 1016/2004: Neexistuje-li prozatím metoda, pomocí níž by bylo možno zcela přesně určit výši škody způsobené exhalacemi na lesních porostech na jednotlivých územích ve vztahu k jednotlivým zdrojům znečištění, je výpočet opírající se o rozptylovou studii a Gaussův matematický model plně dostačujícím podkladem pro závěr o výši škody.

SR, 1997, č. 3 – KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 367/1996: Věcná příslušnost krajského soudu rozhodovat v prvním stupni není dána, je-li předmětem řízení náhrada škody podle § 420a, vzniklá na produkci žalobce exhalacemi z provozu žalovaného. Exhalace jsou pouze důsledkem podnikatelské činnosti; proto náhrada takovéto škody nepatří do kategorie právních vztahů, jež vznikly při podnikatelské činnosti, i kdyby tyto právní vztahy vznikly mezi podnikateli, a byly tak splněny další podmínky stanovené v § 9 odst. 3, písm. a) občanského soudního řádu.

II. Ostatní

R 3/1974: Náhradu škody lze přiznat za škodu na věci nebo za škodu, kterou způsobil nadměrný hluk strojového zařízení, nikoli však za hluk samotný.

R 6/1981: Podnik, který provozoval těžební práce, odpovídá i po zastavení těžebních prací za škodu, která vznikla poškozenému v důsledku nezajištění bezpečnosti v prostoru ukončené těžby (např. písku), pokud nedošlo k obnovení původního stavu, který tu byl před prováděním těžby.

R 38/1988: K doložení příčinné souvislosti mezi zhoršením jakosti podzemní vody (§ 29 odst. 1 zákona č. 138/1973 Sb.) a jednáním toho, z jehož činnosti mohlo dojít ke zhoršení jakosti vody, je třeba zjistit, v jakém stavu byl zdroj vody a jeho bezprostřední okolí před zhoršením jakosti vody, jaká činnost (zejména hospodářská) byla v místě a v rozhodné době vyvíjena a jak mohla negativně ovlivnit jakost podzemní vody, zda takovou činnost neprovozovali i sami oprávnění odběratelé vody, jaké byly konkrétní hydrologické poměry v místě a jaký byl vývoj naměřených hodnot znečištění vody ve studni nebo v jiném zdroji vody. Volba způsobu hospodářsky účelného náhradního zdroje vody náleží zásadně tomu, z jehož činnosti došlo ke zhoršení jakosti vody (zákon č. 138/1973 Sb. byl zčásti změněn a doplněn zákony č. 425/1990 Sb., č. 114/1995 Sb. a č. 14/1998 Sb.).

Sou R NS č. C 2152 – NS sp. zn. 25 Cdo 1006/2002: Za škodu vzniklou v důsledku provozní činnosti odpovídá ten, kdo ji způsobil, bez ohledu na to, zda poškozený byl se škůdcem ve smluvním vztahu.

Sou R NS č. C 2994 – NS sp. zn. 25 Cdo 1829/2003: Provozovatel se nemůže zprostit odpovědnosti za škodu způsobenou provozní činností ani tím, že provozní činnost vykonával jako zhotovitel pro osobu odlišnou od poškozeného.

Sou R NS č. C 3734 – 25 Cdo 2749/2004: Z hlediska počátku běhu objektivní promlčecí doby v případě vzniku škody – ušlého zisku, spočívajícího v nižším výnosu zemědělských plodin, není rozhodující, od kdy na ně působily škodlivé vlivy, ale skutečnost, že sklizeň nepřinesla očekávaný výnos.

Sou R NS č. C 4019 – NS sp. zn. 25 Cdo 1906/2004: Pád nezajištěným otvorem v podlaže, který utrpěla osoba při práci na stavbě, není vyvolán provozní činností.

SJ, 2001, č. 2, s. 59 – NS sp. zn. 25 Cdo 1695/98: Byla-li škoda způsobena věcí použitou při provozní činnosti žalované, není z hlediska její odpovědnosti podle ustanovení § 420a o. z. rozhodující, zda žalovaná věděla, že použitá věc je vadná, popřípadě nebezpečná.

SR, 2003, č. 10 – KS v Hradci Králové sp. zn. 20 Co 392/2001: Za škodu způsobenou v důsledku uzavření místní komunikace pro rekonstrukci prováděnou pověřeným subjektem obec neodpovídá podle § 420a ObčZ, ani podle zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích, ve znění pozdějších předpisů. Není však vyloučena její odpovědnost za škodu podle § 420 ObčZ se zřetelem k § 415 ObčZ.

ESLP, rozsudek z 19. 2. 1998 (viz Výběr z rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve Štrasburku, příloha XVIII k ročníku 1999 Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek), ve věci G. a další versus Itálie: Silné znečištění životního prostředí (z produkce hnojiv) může ovlivnit zdraví jednotlivých osob, ale i zabránit jim ve využívání jejich domovů tak, že může ovlivnit jejich soukromý a rodinný život.

Oddíl druhý. Případy zvláštní odpovědnosti

§ 421 [Ochrana převzaté věci]

Každý, kdo od jiného převzal věc, jež má být předmětem jeho závazku, odpovídá za její poškození, ztrátu nebo zničení, ledaže by ke škodě došlo i jinak.

Související ustanovení: § 421a, 436, 769

Související předpisy: Zák. č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 46; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002; Oulík, J. Prodej v obchodě a odpovědnost za vady. Praha : Panorama, 1983, s. 207.

Obsah výkladu:

I. Předpoklady odpovědnosti	1
II. Subjekty odpovědnostního vztahu	2
III. Zproštění odpovědnosti	3
IV. Vztah k § 420	4

I. Předpoklady odpovědnosti

- 1 Jde o zvláštní skutkovou podstatu objektivní odpovědnosti za škodu. Tento případ zvláštní odpovědnosti předpokládá existenci závazkového (smluvního) vztahu, na základě kterého je subjektu, který předává movitou věc, poskytováno určité plnění. Dalším nezbytným předpokladem odpovědnosti je převzetí věci. Převzetím věci je třeba rozumět její fyzické předání. Není rozhodné, zda jde o věc, na kterou se přímo vztahuje plnění z daného závazkového právního vztahu (např. oblek k vyčištění či auto k opravě), anebo zda jde o věc, která má být použita k plnění závazku nebo zda k jeho plnění slouží. Jde o odpovědnost za výsledek, která se odvíjí od existence závazkového vztahu mezi jeho účastníky, na jehož základě byla věc (předmět závazku) předána. Obvykle jde o předání věci do opravy, k níž se zhotovitel zavázal, o předání materiálu ke zhotovení věci na zakázku apod.

II. Subjekty odpovědnostního vztahu

Zhotovitel odpovídá za škodu podle § 421 druhému účastníku smluvního vztahu. Nerozhodné je, zda osoba, od které věc byla převzata, je či není jejím vlastníkem. Poškozeným (oprávněným subjektem) je osoba, s kterou byl závazkový právní vztah typicky na základě smlouvy uzavřen. Převzetím věci ke splnění závazku není její uložení v uzamykatelné úschovně skříně např. na nádraží, neboť nedochází k převzetí uložených věcí provozovatelem ukládacích skříněk (R 33/1983). Subjektem odpovědnosti je osoba (fyzická či právnická), která věc za účelem splnění svého závazku převzala. Odpovědným je podnikatel (zhotovitel, provozovatel), nikoliv jeho zaměstnanci či osoby pro něj činné.

Uzavřel-li smlouvu se zhotovitelem jen jeden z manželů, nemůže se druhý manžel domáhat svým jménem náhrady škody podle § 421 za věc odevzdanou zhotoviteli ke splnění závazku, byť by věc náležela do společného jmění manželů. Mohl by tak učinit jen jako zástupce účastníka smlouvy, jeho jménem na základě plné moci (R 12/1989).

S ohledem na zajištění ochrany poškozeného je nerozhodné, zda ten, kdo měl poskytnout plnění ze závazkového vztahu, k němu byl podle předpisu veřejného práva oprávněn, tj. disponoval-li příslušným povolením, případně oprávněním. Ke vzniku škody musí dojít v mezidobí od převzetí věci závazaným do jejího zpětného převzetí oprávněným (případně do okamžiku, kdy byl povinen ji převzít).

III. Zproštění odpovědnosti

Jelikož jde o odpovědnost objektivní, nevyžaduje se zavinění na straně subjektu plnění závazek. Bez právního významu je okolnost, jak k poškození, ztrátě či zničení věci došlo, zda se tak stalo při vlastním plnění závazku nebo při přepravě či skladování věci, zda se tak stalo v důsledku porušení povinnosti, úmyslně apod.

Jediným liberačním důvodem je průkaz, že jde o škodu, která by nastala i jinak, tedy i v případě že by k převzetí věci nedošlo. Ke zproštění odpovědnosti nestačí pouhá možnost vzniku stejné škody, nýbrž musí být doloženo, že škoda by na věci vznikla i bez převzetí věci za účelem splnění závazku (R 12/1989, R 2/1987). Důkazní břemeno o liberačním důvodu má ten, kdo věc ke splnění závazku převzal.

Ke škodě by „došlo i jinak“, byla-li její příčinou vada spočívající ve vnitřní povaze věci (např. materiál podléhající samovolné zkáze), nebo k ní došlo následkem vnějších příčin (např. vyšší moci – typicky živelní pohromy).

Použití moderní technologie při plnění závazku samo o sobě neznamena, že tato okolnost zprošťuje osobu plnící závazek odpovědnosti za škodu, která na předmětu závazku vznikla (srov. však v této souvislosti úpravu odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku ve zvláštním zákoně o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku). Právní význam nemá prohlášení podepsané objednatelům služby o způsobu plnění závazku osobou, která věc převzala, či upozornění, že při plnění závazku může škoda vzniknout. Odpovědnost nelze tedy vyloučit ani omezit upozorněním provozovatele na možnost poškození převzaté věci ani dohodou smluvních stran. Ustanovení § 645 odst. 2, § 653 odst. 2, umožňující zhotoviteli zbavit se odpovědnosti upozorněním na vadnost předaného materiálu či na nevhodnost pokynů objednatele (oprava, úprava věci, zhotovení na zakázku), se týká pouze odpovědnosti za vady provedeného díla, nikoliv odpovědnosti za škodu na věci, jež byla předána k provedení díla.

Vždy však je třeba zkoumat, zda není dáno spoluzavinění či zavinění poškozeného ve smyslu § 441. V rozsahu, v jakém škodu způsobil poškozený, není totiž dána odpovědnost zhotovitele za škodu.

IV. Vztah k § 420

- 4 Odpovědnost podle ustanovení § 421 je nezávislá na eventuálních nárocích z odpovědnosti za vady, týkajících se předmětné věci. Notifikace (reklamáce) u zavázaného je pro odpovědnost bez významu. Odpovědnost podle § 421 jako jedna ze speciálních odpovědností má přednost před obecnou odpovědností podle § 420.

Odpovědnost za škodu způsobenou porušením povinnosti [420, 1, 2] by přicházela v úvahu jen v případě, že nejsou splněny předpoklady odpovědnosti zvláštní podle § 421, popřípadě ani odpovědnosti podle jiných případů zvláštní odpovědnosti.

Ten, kdo věc převzal, by odpovídal vlastníkově věci podle ustanovení o obecné odpovědnosti za škodu v případě, že vlastník nebyl účastníkem smlouvy, nebo v případě, že smlouva o provedení služby nebyla vůbec uzavřena. Avšak vůči tomu, od koho provozovatel věc převzal ke splnění závazku, se jeho odpovědnost za poškození či ztrátu věci řídí podle § 421 (srov. R 12/1989, jehož závěry k § 237 ObčZ před novelou č. 509/1991 Sb. jsou i nyní použitelné).

Soudní praxe dovodila, že při uložení věci za úplatu do šatny dochází k převzetí věci, jež je předmětem závazku, a odpovědnost provozovatele šatny se řídí § 421 bez ohledu na to, zda věc byla odevzdána do šatny v souvislosti s využitím jiné služby (srov. R 1/1985).

Zvláštní úprava platí pro převzetí věci na základě smlouvy o přepravě nákladu (srov. § 764 odst. 2, § 769).

Z judikatury:

R 29/1966: K uplatnění nároku podle § 237 o. z. (nyní § 421) je oprávněn občan, s nímž organizace uzavřela smlouvu o provedení služby, a to i v tom případě, když není vlastníkem věci organizací převzaté.

R 2/1978 (s. 62): Náhrada škody sa môže týkať poškodenia, straty alebo zničenia veci, ktorú na vykonanie opravy (úpravy) zhotoviteľ od objednávateľa prevzal. Táto zodpovednosť je upravená vo všeobecnom ustanovení § 237 (nyní § 421) O. z., ktoré platí aj pre opravu a úpravu vecí. Zhotoviteľ má možnosť preukázať, že ku škode by došlo aj inak, teda aj vtedy, ak by objednávateľ zhotoviteľa vec na opravu (úpravu) neodovzdal.

V právnom vzťahu (záväzkovom) so zhotoviteľom je, kto vec na opravu (úpravu) odozdal a uzavrel zmluvu o vykonaní opravy (úpravy), i keď vlastníkom veci nie je (pozri aj R 29/1966).

R 37/1978: Poškozením věci, kterou organizace převzala od občana k provedení služby (§ 237 o. z. – nyní § 421), je poškození mechanické i chemické (např. sražení šatstva po chemickém vyčištění).

R 33/1983: Smlouva, na jejímž základě organizace poskytuje službu spočívající v tom, že dává občanu za úhradu do časově omezeného užívání uzamykatelnou skříňku, je smlouvou zvláště neupravenou; při takto poskytnuté službě nedochází k převzetí věci organizací. Práva a povinnosti účastníků smlouvy se řídí především obsahem smlouvy, jímž se staly podmínky navržené organizací a přijaté (konkludentně) občanem.

R 1/1985: Provozovatel šatny odpovídá za poškození, ztrátu nebo zničení věci předané a převzaté za úplatu do úschovy (§ 296 a násl. o. z. – nyní § 747n.) v šatně podle ustanovení § 237 o. z. (nyní § 421), i když tato věc byla do šatny uložena v souvislosti s využitím jiné služby. Ustanovení § 436 o. z. na právo vyplývající z odpovědnosti podle ustanovení § 237 o. z. (nyní § 421) nedopadá ani ve shora uvedeném případě.

R 40/1986: Zruší-li občan smlouvu o zhotovení věci na zakázku z dodaného materiálu (§ 263 a násl. o. z. – nyní § 644n.), je organizace povinna vrátit občanovi zaplacenou cenu služby i občanem dodaný materiál (ať již v jakémkoliv stadiu rozpracování anebo již jako dokončenou věc) proti povinnosti občana vrátit organizaci případný neoprávněný majetkový prospěch představující zhodnocení dodaného materiálu.

Pokud by dodaný materiál, který byl občanu vrácen, byl naopak znehodnocen, byla by tato újma občanovou škodou, za níž by organizace odpovídala podle ustanovení § 237 o. z. (nyní § 421).

R 2/1987 (s. 37 až 39): Odpovědnost organizace provádějící službu (např. opravu) je odpovědností bez zřetele na zavinění. Není tu rozhodující, zda porušila určitou právní povinnost nebo zda je dáno její zavinění. Soudy správně vycházejí z toho, že pro posouzení odpovědnosti organizace za škodu podle § 237 o. z. (nyní § 421) nemá právní význam, zda organizace při provádění služby postupovala podle příslušných technických norem nebo správné technologie. Ke škodě by tu mohlo dojít i jinak, tj. buď z vnitřních příčin (spočívajících např. v povaze věci a v jejích vadách) nebo z vnějších příčin (např. při živelní pohromě), jejichž vliv by se stejnou měrou projevil, i kdyby organizace nepřevzala věc k provedení služby.

R 12/1989 (s. 70): Přitom (pokud jde o vztah odpovědnosti organizace za škodu a odpovědnost za vadné poskytnutí služby) platí, že cestou odpovědnosti za škodu není možné dosáhnout oddělení majetkové újmy občana spočívající v samotné vadnosti zhotovené věci nebo provedené opravy (úpravy). Náprava této majetkové újmy může být občanovi přiznána vždy jen v rámci odpovědnosti organizace za vady. Při rozlišení mezi tím, kdy má majetková újma občana povahu vady služby, a kdy povahu občanovy škody, je třeba dovodit, že zatímco o vadu jde tam, kde újma spočívá ve vadném provedení služby (ve vadnosti poskytnutého předmětu služby), újma, která vznikla jako následek tohoto vadného plnění je škodou občana.

R 12/1989 (s. 72 a 73): Právní vztah z odpovědnosti za škodu na věci převzaté podle ustanovení § 237 o. z. (nyní § 421) vzniká výlučně mezi účastníky smlouvy o této službě. Vlastníku věci, který nebyl účastníkem zmíněné smlouvy, by organizace odpovídala pouze podle ustanovení § 421 o. z. (nyní § 420) o obecné odpovědnosti za škodu. Je však třeba řešit otázku, jak je tomu v případě, kdy občan předá organizaci věc k provedení služby a tato věc je poškozena, ztracena nebo zničena, aniž došlo k uzavření smlouvy o službě (účastníci se např. nedohodli na ceně požadované služby). Za takové situace lze dovodit, že došlo-li k poškození, ztrátě nebo zničení věci převzaté od občana k provedení služby, aniž byla uzavřena smlouva o této službě, bude organizace odpovídat za škodu obdobně podle ustanovení § 237 o. z. (nyní § 421) tomu občanovi, který jí věc k provedení služby předal.

R 12/1989 (s. 73 a 74): Při posuzování výše náhrady za poškození oděvu převzatého organizací (§ 237 o. z. – nyní § 421) je zapotřebí vycházet z toho, že je organizace vzhledem k ustanovení § 442 odst. 1 o. z. (nyní § 442 odst. 2) povinna nahradit občanovi skutečnou škodu v penězích. Při určení výše této skutečné škody musí soud vycházet z ceny věci v době poškození (§ 443 o. z.). Protože oděvy (a obdobně i prádlo, obuv, apod.) patří mezi věci, které jsou vzhledem ke své povaze a účelu, jemuž mají sloužit, zpravidla pořizovány k užívání určitou osobou, je při stanovení jejich ceny v době před poškozením nutno vycházet především z užitné hodnoty konkrétního oděvu vyjádřené jeho časovou cenou v uvedené době. Postup, při němž by se vycházelo výlučně z obecné ceny takové věci před poškozením, by mohl vést ke znevýhodnění poškozeného, neboť obecná cena zmíněných použitých věcí (pokud se v použitém stavu vůbec běžně prodávají) bývá vzhledem k jejich účelu, hygienickým požadavkům atd. většinou nižší (a to někdy i podstatně) než jejich časová cena. Vycházet z obecné ceny před poškozením lze zpravidla jen u takových použitých movitých věcí, jako jsou např. motorová vozidla, použité výrobky spotřební elektrotechniky a další použité věci, jejichž užívání není bezprostředně spojeno s určitou osobou, a u nichž proto obecná cena nebývá již z tohoto důvodu nutně nižší než časová cena.

R 12/1989 (s. 75): Pro naplnění zprošťujícího důvodu obsaženého v ustanovení § 237 o. z. (nyní § 421) („ledaže by ke škodě došlo i jinak“) nestačí pouhá možnost vzniku stejné škody i v případě, kdyby organizace věc nepřevzala k provedení služby, ale je třeba, aby ke stejné škodě muselo nutně dojít (i kdyby věc nebyla převzata k provedení služby).

Sou R NS č. C 1278 – NS sp. zn. 25 Cdo 1299/2000: Odstoupením od smlouvy o zhotovení věci na zakázku před dokončením objednaného díla vzniká zhotoviteli povinnost vrátit objednateli vedle zaplacené ceny díla či zálohy též objednatelům poskytnutý materiál, a to bez ohledu na stav rozpracovanosti díla, oproti povinnosti objednatel vrátit bezdůvodně obohacení spočívající ve zhodnocení dodaného materiálu.

Jestliže dodaný materiál byl zhotovitelem poškozen či zničen, nastupuje jeho odpovědnost za škodu, představovanou hodnotou zničeného materiálu; zhotovitel však neodpovídá za škodu, představovanou hodnotou díla, jež mělo být zhotoveno.

Sou R NS č. C 3435 – NS sp. zn. 25 Cdo 1090/2004: Za poškození, ztrátu nebo zničení věci, kterou převzal ke splnění svého závazku, odpovídá zhotovitel díla vlastníku věci, který není objednatel, podle ustanovení o obecné odpovědnosti za škodu.

§ IV (s. 569): Odpovědnost výrobce za škodu způsobenou vadností výrobku je nezávislá od toho, zda a jaké nároky by poškozený mohl eventuálně uplatňovat z odpovědnosti za vady vůči podniku, od něhož výrobek koupil (srov. však úpravu v zákoně o odpovědnosti za výrobek č. 59/1998 Sb.).

§ 421a [Škoda způsobená okolnostmi]

(1) Každý odpovídá za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž bylo použito při plnění závazku. Této odpovědnosti se nemůže zprostit.

(2) Odpovědnost podle odstavce 1 se vztahuje i na poskytování zdravotnických, sociálních, veterinárních a jiných biologických služeb.

Související ustanovení: § 421

Související předpisy: § 78 odst. 3 zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů; § 1n. OdpŠkVadVýr

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 46; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002; Kramerius, P. K odpovědnosti lékaře za vedlejší účinky léků. PR, 2002, č. 6, s. 281; Mittlöhner, M. Vztah mezi přípustným rizikem a postupem lege artis. Právo a zaměstnání, 1996, č. 7 a 8, s. 32; Mittlöhner, M. K problematice rizika a odpovědnosti ve zdravotnictví. PPr, 1996, č. 10, s. 641; Oulík, J. Prodej v obchodě a odpovědnost za vady. Praha : Panorama, 1983, s. 209; Profous, M. Odpovědnost zdravotnické organizace za infikování pacienta hepatitidou B. BA, 1989, č. 4, s. 40.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Předpoklady odpovědnosti	1–2
II. Zproštění a spoluzavinění	3
III. Vztah k obecné odpovědnosti	4

K odst. 2:

I. Rozsah odpovědnosti	5
------------------------------	---

K odst. 1:

I. Předpoklady odpovědnosti

- 1 Toto ustanovení upravuje další ze zvláštních případů objektivní odpovědnosti. Jde o typický případ odpovědnosti za nebezpečí, případně odpovědnosti za riziko. Zákonnými předpoklady této odpovědnosti je vznik škody, její původ v povaze přístroje nebo jiné věci, již bylo při plnění závazku použito, a příčinná souvislost mezi nimi. Přístrojem nebo jinou věcí je jakýkoli hmotný předmět, jehož bylo při plnění závazku použito; hmotný předmět zahrnuje jak součásti věci, tak její příslušenství. Nerozhoduje, zda odpovědný subjekt je vlastníkem použité věci, nebo zda za údržbu a řádný chod zařízení je zodpovědný někdo jiný. Subjektem odpovědnosti je osoba, jejíž závazek byl použitým přístrojem nebo prostředkem plněn a z jehož použití vznikla škoda. Důkazní břemeno ohledně předpokladů odpovědnosti spočívá na poškozeném.

Odpovědnost je dána za bezvadnost látky, za neselhání přístroje či jiné věci, ale i tehdy, jestliže použitá věc nebyla vadná, ale právě svou povahou (např. charakteristickými vlastnostmi) způsobila vznik škody. Okolností, která má původ v povaze věci, je ovšem i chybějící vlastnost, kterou by věc měla mít, byl-li právě její nedostatek příčinou vzniku škody.

Předpokladem odpovědnosti právnické či fyzické osoby podle § 421a není porušení právní povinnosti ani zavinění (srov. R 9/1977). Rozhodující je, zda účinky přístroje, přípravku či jiné použité věci, které vedly ke škodní události, vyplývají z povahy této věci, a to bez ohledu, zda se vyskytují pravidelně či jen ojediněle.

Věci použité „při plnění závazku“ se neomezují pouze na věci použité k vlastnímu plnění závazku, nýbrž také na jiné věci, jejichž užití s plněním závazku souvisí (např. křesla pro obsluhu zákazníků v kadeřnictví či pohostinských zařízeních). Podobně dospěla judikatura k závěru, že věcmi, jimiž bylo poskytnuto plnění závazku, jsou i stolní nádoby, stůl a židle v prostorách veřejného stravování (srov. R 15/1986).

Dojde-li však ke škodě poškozením, zničením či ztrátou věci, jež byla převzata ke splnění závazku, odpovídá se podle § 421.

Pro zjištění, zda má škoda původ v povaze použitého přístroje či věci, není relevantní, jde-li o důsledky nebezpečí, které je s použitím takového přístroje či věci obecně, případně obvykle, spojeno, či je-li škoda následkem vady přístroje, jeho funkčnosti či jeho nevhodné, popřípadě nedostatečné obsluhy. Není rozhodující ani to, zda přístroj, ač jinak bezvadný a funkční, způsobil škodu v důsledku vnějších okolností (např. výpadku v dodávce elektrického proudu). Z judikatury jsou známy případy, kdy k takové škodě dochází např. při popáleninách nebo jiných škodách na zdraví v důsledku vadné funkce nebo obsluhy ozařovacího přístroje, rentgenového přístroje, inkubátoru či v důsledku nesterility injekčních jehel či stříkaček. Rovněž tak je nerozhodné, jsou-li obvykle či zpravidla známy škodlivé účinky použití určitého přístroje či věci nebo zda ke škodě dochází zcela ojediněle. Stejně tak nerozhodná je vědomost, případně nevědomost, osoby plnící závazek o tom, zda přístroj či věci typicky trpí určitými vadami.

2

II. Zproštění a spoluzavinění

Jde o případ absolutní objektivní odpovědnosti. Osoba plnící závazek se nemůže odpovědnosti zprostit na základě žádného liberačního důvodu. Odpovídá, i když bylo postupováno přesně podle návodu, podle současného stavu vědy a techniky, lege artis apod. Irelevantní jsou v tomto kontextu i jednostranná prohlášení či dohody o tom, že odpovědnost je vyloučena či omezena.

3

V konkrétním případě je však třeba zkoumat, zda není dáno spoluzavinění poškozeného [441, 1], neboť v rozsahu, v jakém se na vzniku škody, popřípadě na zvětšení jejího rozsahu, podílel poškozený, není dána odpovědnost jiného.

III. Vztah k obecné odpovědnosti

Podle tohoto ustanovení nelze posoudit odpovědnost za vadnost chybného zákroku lékaře, neboť v takovém případě jde o obecnou odpovědnost podle § 420. Nebyl-li léčebný postup lege artis, jde totiž o porušení právní povinnosti. Zákonné předpoklady odpovědnosti podle § 421a nelze rozšiřovat. Byla-li škoda na zdraví pacienta způsobena okolností, mající jiný původ, než je v tomto ustanovení uveden, nelze toto ustanovení na uplatněný nárok aplikovat. To platí právě v případech, kdy způsobená škoda má původ v povaze použitého postupu při poskytování zdravotnické služby. Původ v povaze přístroje či jiné věci nemá ani ta okolnost, že pacient při ošetření ve zdravotnickém zařízení se dostal do styku s osobou, která byla nosičem určitého viru a od ní se nakazil.

4

Vzhledem k tomu, že právní úprava odpovědnosti za škodu podle § 421a je v podstatě shodná s úpravou v § 238 ve znění před novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. je použitelná i dosavadní judikatura k § 238.

K odst. 2:

I. Rozsah odpovědnosti

- 5 Zde se poukazuje na oblast těch služeb, v nichž se odpovědnost podle tohoto ustanovení může nejčastěji vyskytnout. Nejedná se o taxativní výčet.

Ustanovení § 78 odst. 3 zákona č. 20/1966 Sb. (ve znění vyhlášeném pod č. 86/1992 Sb.) odkazuje, pokud jde o náhradu škody vzniklé při poskytování zdravotnických služeb, na ustanovení občanského zákoníku. V ustanovení § 421a odst. 2 nejde o odpovědnost za vadnost chybného zákroku lékaře; v takovém případě je dána odpovědnost podle ustanovení § 420.

Odpovědnost za škodu způsobenou vadou výrobku (jestliže škoda přesáhne částku 5 000 Kč) je upravena ve zvláštním zákoně č. 59/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou vadou výrobku, ve znění zákona č. 209/2000 Sb.

Z judikatury:

I. Zdravotnictví

R 9/1977: Zdravotnická organizace odpovídá za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze použitého přístroje, nástroje, léku anebo jiné věci použité při poskytování zdravotnických služeb, a to i když jde o vedlejší účinky, které mají za následek vznik škody, o nichž nebylo zdravotnické organizaci známo, že k nim dochází.

PR, 1997, č. 10 – NS sp. zn. 2 Cdon 961/96: Došlo-li k onemocnění pacienta v důsledku použití nesterilní jehly při léčebném zákroku, jde o objektivní odpovědnost zdravotnického zařízení za škodu způsobenou pacientovi na zdraví (red. pozn. podle § 421a). Jestliže k nákaze pacienta došlo proto, že při lékařském zákroku se dostal do kontaktu s pracovníkem zdravotnického zařízení, jenž byl nosičem viru, nebyla škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci ve smyslu § 421a.

Sou R NS č. C 1518 – NS sp. zn. 25 Cdo 1003/2002: Okolnosti, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, mohou spočívat i v nedostatečné sterilitě či jiné chybějící vlastnosti, kterou by jinak při zdravotnické službě použitý přístroj či věc měla mít. Není-li prokázáno, že právě tyto okolnosti byly vyvolávajícím činitelem poškození zdraví, není naplněn základní předpoklad odpovědnosti za škodu podle § 421a ObčZ.

Sou R NS č. C 2992 – NS sp. zn. 25 Cdo 2542/2003: Jestliže příčinou poškození zdraví byl technicky nesprávně provedený lékařský zákrok, je dána obecná odpovědnost zdravotnického zařízení, nikoliv objektivní odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, jež mají původ v povaze použité látky, a to i za situace, kdy aplikovaná látka vyvolala u poškozeného alergickou reakci a následné poškození zdraví.

Sou R NS č. C 3429 – NS sp. zn. 25 Cdo 168/2003: Příčinná souvislost mezi léčebným postupem, který nebyl lege artis, a škodou na zdraví pacienta (jako jedna ze základních podmínek obecné odpovědnosti za škodu) musí být najisto postavena; důkazní břemeno v tomto směru nese žalobce.

SJ, 2007, č. 12 – NS sp. zn. 25 Cdo 1129/2005: Okolností, jež má původ v povaze věci (§ 421a obč. zák.), je tlak na míchu v důsledku působení drátěné kličky užití při lékařském zákroku.

II. Ostatní

R 15/1986: Při poskytování veřejného stravování jsou např. stolní nádobí, stůl, na němž je prostřeno, i židle, na které zákazník sedí, věcmi, jichž bylo použito při poskytnutí veřejného stravování. Je-li vadnost některé z takových věcí příčinou vzniku škody poškozeného, byla tu škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v povaze věci použité při poskytnutí služby.

R 2/1987 (s. 40): Podnik provádějící např. opravu nebo úpravu věci odpovídá jen tehdy, byla-li škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci, jichž

bylo při poskytnutí služby použito. O takové okolnosti půjde zejména tam, kde škoda vznikla v důsledku vady přístroje; tyto okolnosti mohou spočívat např. v nedostatku sterility nebo jiné chybějící vlastnosti.

Vadnost nebo jiný nedostatek použitého přístroje nejsou ovšem nutným předpokladem odpovědnosti za škodu; podnik tu odpovídá i tehdy, jestliže příčina vzniku spočívá v samotné povaze použitého přístroje, která obvykle vznik škody nevyvolává, ale v konkrétním případě jej vyvolala.

SJ, 2007, č. 13 – NS sp. zn. 25 Cdo 508/2005: Odpovědnost za škodu způsobenou okolnostmi, které mají původ v povaze přístroje nebo jiné věci dle § 421a obč. zák., je dána jen tehdy, jestliže obecně rizikové vlastnosti užitého přístroje nebo jiné věci byly prokázány.

Odpovědnost za škodu způsobenou těmi, kteří nemohou posoudit následky svého jednání

§ 422 [Odpovědnost nezletilého]

(1) Nezletilý nebo ten, kdo je stížen duševní poruchou, odpovídá za škodu jím způsobenou, je-li schopen ovládnout své jednání a posoudit jeho následky; společně a nerozdílně s ním odpovídá, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled. Není-li ten, kdo způsobí škodu, pro nezletilost nebo pro duševní poruchu schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, odpovídá za škodu ten, kdo je povinen vykonávat nad ním dohled.

(2) Kdo je povinen vykonávat dohled, zproští se odpovědnosti, jestliže prokáže, že náležitý dohled nezanedbal.

(3) Vykonává-li dohled právnická osoba, její pracovníci dohledem pověřeni sami za škodu takto vzniklou podle tohoto zákona neodpovídají; jejich odpovědnost podle pracovněprávních předpisů není tím dotčena.

Související ustanovení: § 8 až 10, § 18 až 21, § 420, 420a, 439, 483

Související předpisy: § 33, 36, 44, 45, 63, 69 a 78 ZOR; § 2 a 5 zák. č. 359/1999 Sb., o pěstounské péči, ve znění pozdějších předpisů; § 11, 12 TrZ; § 261 ZPr

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 46; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002; Mašek, D. Odpovědnost za škodu způsobenou nezletilým. Právo a rodina, 2005, č. 3, s. 1; Profous, M. Charakter odpovědnosti nezletilých za škodu podle ustanovení § 422 občanského zákoníku. BA, 1989, č. 3, s. 52.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Delikt ní způsobilost.....	1
II. Osoby povinné dohledem a společná odpovědnost.....	2

K odst. 2:

I. Náležitý dohled – pojem.....	3

K odst. 3:

I. Výkon dohledu právnickou osobou.....	4

K odst. 1:**I. Delikt ní způsob ilost**

- 1 Zákon vychází ze stanoviska, že nelze za škodu činit odpovědným toho, kdo buď pro nezletilost, nebo pro duševní poruchu není způsobilý k tomu, aby mohl posoudit následky svého jednání nebo není schopen své jednání ovládat. Pokud jde o nezletilé, zákon – na rozdíl od úpravy, která byla obsažena dříve v zákoně č. 141/1950 Sb., nestanoví určitý věk, odkdy je nezletilý odpovědným za způsobenou škodu. Je třeba v konkrétním případě uvážit, zda nezletilý byl schopen své jednání ovládnout a posoudit jeho následky. Toto pojetí odpovědnosti nezletilého za způsobenou škodu je v souladu s pojetím způsobilosti nezletilého k právním úkonům, které rovněž odstranilo věkové hranice.

Při posuzování odpovědnosti za škodu způsobenou nezletilci je tedy třeba vycházet z toho, že u nezletilých není rozhodné žádné věkové vymezení v rámci věku od narození do 18 let. U osob stížených duševní poruchou, které jsou soudním rozhodnutím zbaveny způsobilosti k právním úkonům nebo v této způsobilosti omezeny (§ 10 odst. 1, 2), je existence duševní poruchy doložena tímto soudním rozhodnutím. U ostatních není rozhodné, zda jde u nich o poruchu trvalého rázu či jen přechodného rázu. Významné ovšem je, o jakou duševní poruchu jde, jak je intenzivní a jaké jsou její projevy.

Lze-li nezletilého nebo osobu stíženou duševní poruchou vzhledem k jejich rozumové vyspělosti uznat odpovědnými za způsobenou škodu, odpovídají s nimi osoby, které zanedbaly dohled, solidárně. Jestliže funkci dohledu vykonávali pracovníci organizace (právnícké osoby), odpovídá poškozenému přímo organizace. Ze zákona je dána společná a nerozdílná odpovědnost nezletilce, který způsobil škodu, a osob povinných dohledem nad ním.

II. Osoby povinné dohledem a společná odpovědnost

- 2 Odpovědnost nezletilých a osob stížených duševní poruchou závisí na jejich volní a rozpoznávací schopnosti v době způsobení škody. Chybí-li jedna z uvedených složek, není dotyčná osoba za způsobenou škodu odpovědná a namísto ní odpovídá za škodu ten, kdo měl v té době povinnost vykonávat nad ní dohled. Jak v případě solidární, tak výlučné odpovědnosti osoby povinné dohledem přichází v úvahu zproštění její odpovědnosti podle § 422 odst. 2.

U nezletilců je předpokladem odpovědnosti za škodu určitá rozumová schopnost spočívající v rozpoznání protiprávnosti jednání a dále schopnost jejich vůle ovládnout své jednání. Oba tyto předpoklady musí být splněny zároveň a plně (nikoli jen částečně).

Osobami povinnými vykonávat dohled nad nezletilci jsou rodiče (§ 31 odst. 2 ZOR), osvojitelé (§ 63 odst. 1 ZOR), budoucí osvojitelé (§ 69 ZOR), osoba (osoby), již bylo dítě svěřeno do výchovy (§ 45 odst. 1 a 2 ZOR), poručník (§ 78 ZOR), pěstouni (zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí), popřípadě ústav, do jehož výchovy bylo dítě svěřeno. Povinnost vykonávat přechodný dohled nad nezletilými mají ovšem také jesle, mateřské školy, školy, školní družiny, internáty, zdravotnická zařízení, tělovýchovné organizace a organizace mládeže. Pracovníci škol a dalších uvedených zařízení mají v tomto smyslu jen pracovněprávní odpovědnost vůči zaměstnavateli.

U osob stížených duševní poruchou je osobou povinnou vykonávat dohled nad ní zpravidla opatrovník anebo zdravotnické zařízení (v případě ústavní péče o osoby stížené duševní poruchou).

K odst. 2:**I. Náležitý dohled – pojem**

Co se míní pod pojmem „náležitý dohled“, záleží na okolnostech konkrétního případu. 3

Náležitým dohledem nelze rozumět takový dohled, který by byl vykonáván stále, nepřetržitě a bezprostředně (na každém kroku); je tu nutno vzít zřetel na okolnosti věku nezletilce, celkové jeho chování a povahové vlastnosti (viz R 4/1970) a na tom základě uvážit, jakou míru dozoru, kontroly a výchovného vedení ze strany rodičů či jiných osob povinných dohledem lze v daném případě považovat za dostačující k tomu, aby náležitý dohled nad dítětem nebyl zanedbán.

Nejde jen o přímý osobní dozor, ale též o zájem o chování nezletilce, přehled o jeho činnostech a o trávení volného času. Významné může být i zjištění o dosavadních výchovných opatřeních vůči nezletilci, který se již dříve dopustil závažného chování, a o tom, jak se účinky těchto opatření projeví v jeho dalším chování. To přichází v úvahu zejména u odrostlých dětí. Soudní praxe dovodila, že účinným dohledem nad nezletilým není jen zákaz určitého závažného jednání v situaci, kdy k němu již došlo, ale i celkové výchovné prostředí a působení na dítě.

Ti, kdo měli povinnost dohledu nad nezletilými nebo osobami stíženými duševní poruchou, se mohou zprostit odpovědnosti za škodu způsobenou uvedenými osobami jen tehdy, když prokáží, že náležitý dohled nezanedbali. Na nich leží důkazní břemeno ve sporu. Musí tedy tvrdit a prokazovat skutkové okolnosti, na jejichž základě lze učinit spolehlivý závěr, že dostáli své povinnosti dohledu.

Odpovědnost deliktně nezpůsobilých i osob povinných dohledem je samozřejmě omezena v rozsahu, v jakém si škodu způsobil či spoluzpůsobil sám poškozený [441].

Vzhledem k úpravě odpovědnosti za škodu podle ustanovení § 422 bude nutno lišit případy odpovědnosti za škodu, v nichž budou za škodu odpovídat samy nezletilé osoby nebo osoby stížené duševní poruchou, a dále případy, v nichž bude dána jejich společná odpovědnost s osobami povinnými vykonávat nad nimi dohled, nebo případy výlučné odpovědnosti osob povinných dohledem, a budou i případy, kdy odpovědnost podle ustanovení § 422 dána nebude (tj. za škodu nebude odpovídat nikdo).

K odst. 3:**I. Výkon dohledu právníkou osobou**

Jde o obdobné řešení, jaké obsahuje § 420 odst. 2. Jeho smyslem je založit odpovědnost právnícké osoby vůči poškozenému, nikoliv jejich zaměstnanců (osob pověřených dohledem). 4

Z judikatury:

R 4/1970: „Náležitým dohledem“ podle ustanovení § 422 odst. 2 o. z. není možné rozumět takový dohled, který by byl za normálních okolností osobami dohledem povinnými vykonáván stále, nepřetržitě a bezprostředně (na každém kroku), neboť v takovém případě by byla zákonem předpokládaná možnost zproštění se odpovědnosti těchto osob prakticky vyloučena. Při úvaze o tom, zda osoby dohledem povinné nezanedbaly náležitý dohled, je nutné vzít zřetel i na některé okolnosti týkající se osoby podléhající dohledu (např. věk, povahové vlastnosti a celkové chování nezletilého dítěte).

R 44/1974: Jestliže rodiče nezletilých dětí, jimž byla způsobena škoda jinou osobou, zanedbají dohled nad nezletilými, nelze tuto skutečnost hodnotit jako spoluzavinění nezletilých poškozených. V takovém případě rodiče nezletilých poškozených spoluodpovídají za škodu společně s těmi, kdo škodu způsobili, podle své účasti na způsobení škody.

R 1/1975 (s. 6 a 7): „Způsobem vypořádání vyplývajícím z právního předpisu“ ve smyslu ustanovení § 153 odst. 2 o. s. ř. je třeba rozumět zejména případy vypořádání náhrady škody upravené právními předpisy u škod způsobených několika škůdci jako např. v ustanovení § 422 odst. 1 o. z.

R 27/1977: Není vyloučeno dovést v konkrétním případě odpovědnost za zanedbání náležitého dohledu nad nezletilým i u manžela matky, i když není otcem tohoto dítěte, jestliže vzhledem ke své zákonné povinnosti pomáhat při výchově dětí své manželky převzal výslovně nebo mlčky povinnost pečovat v určitém rozsahu i o výchovu těchto dětí.

R 3/1984 (s. 20): I nezletilý může mít od 15. roku řidičské oprávnění k řízení motorového jednoosobního vozidla s nižší kubaturou; zodpovídá tedy také za škodu způsobenou provozem motorového vozidla ve smyslu ustanovení § 428–§ 431 o. z. Odpovídá i podle ustanovení § 430 odst. 1 o. z. společně s tím, kdo se zmocnil jeho vozidla proti vůli anebo bez jeho vědomí, pokud to nezletilý umožnil svou nedbalostí. Odpovědnost osob, které jsou povinny vykonávat nad nezletilým dohled (§ 422 o. z.), tu nepřichází v úvahu.

R 3/1984 (s. 20): Jestliže nezletilý způsobil škodu jako řidič motorového vozidla (jehož provozovatelem sám není, a které také neodcizil) a nemá řidičské oprávnění, odpovídá za škodu podle ustanovení § 422 o. z. buď sám, nebo solidárně s osobou, která je povinna vykonávat nad ním dohled, kromě případu, kdy tato osoba odpovídá za škodu sama. Jsou-li v takovém případě rodiče nezletilce provozovateli motorového vozidla, odpovídají podle ustanovení § 427 odst. 2 o. z., případně i solidárně s nezletilým.

Sou R NS č. C 1718 – NS sp. zn. 25 Cdo 1333/2001: Náležitý dohled rodičů nad nezletilým neznamená jen bezprostřední zabránění či zákaz určitého škodlivého jednání, ale i celkový přístup rodičů k dosavadní výchově nezletilého a jejich výchovné působení k tomu, aby závažné jevy v jeho chování byly odstraněny.

§ 423 [Vyvolání nezpůsobilosti vlastní vinou]

Kdo se uvede vlastní vinou do takového stavu, že není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, je povinen nahradit škodu v tomto stavu způsobenou; společně a nerozdílně s ním odpovídají ti, kteří jej do tohoto stavu úmyslně přivedli.

Související ustanovení: § 420, 420a, 439, 442, § 809 odst. 2, § 820, 826

Související předpisy: § 12 odst. 2 TrZ; § 261 ZPr

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001.

Obsah výkladu:

I. Přechodná delikttní nezpůsobilost.....	1
II. Subjekty odpovědnosti.....	2
III. Stav opilstosti.....	3
IV. Společná odpovědnost.....	4

I. Přechodná delikttní nezpůsobilost

- 1 Toto ustanovení dopadá na situace, kdy fyzické osoby, které by byly jinak delikttně způsobilé, nejsou v důsledku časově omezené (momentální) poruchy svých duševních funkcí v určité konkrétní situaci, kdy došlo k protiprávnímu způsobení škody, s to posoudit následky svého jednání a ovládnout je, přičemž se do tohoto stavu uvedly

svou vinou, přesněji svým zaviněním. Východiskem tohoto ustanovení je to, že vedle osoby, která se uvedla do takového stavu, odpovídají i třetí osoby, jež tento stav zavinily; u těchto třetích osob se však vyžaduje zavinění úmyslné.

Tato forma odpovědnosti je rozvedením obecné prevenční povinnosti ve smyslu § 415. Jde o odpovědnost za zavinění, které se vztahuje k požití alkoholu, omamných prostředků a drog, nikoliv k vlastnímu jednání, jímž byla škoda způsobena. Ten, kdo není schopen ovládnout své jednání nebo posoudit jeho následky, nemá (obdobně jako osoby nezletilé nebo duševně nemocné) způsobilost k zavinění. Avšak lze-li mu přičíst zavinění na tom, že se dostal do takového stavu, je podle § 423 odpovědný za škodu v tomto stavu způsobenou.

II. Subjekty odpovědnosti

Subjekty odpovědnosti tu jsou jednak osoby, které se vlastním zaviněním (minimálně ve formě nevědomé nedbalosti) uvedly do stavu přechodné duševní poruchy, jednak třetí osoby, které shora uvedené osoby do tohoto stavu úmyslně přivedly. Vedle vzniklé škody a zavinění je v obou případech předpokladem vzniku odpovědnosti příčinná souvislost mezi tím, že se určitá osoba uvedla svým zaviněním do stavu duševní poruchy, popřípadě že byla do tohoto stavu úmyslně přivedena, a mezi způsobením škody v tomto stavu. 2

V případě škůdce může jít jak o jednání úmyslné, např. případ tzv. napítí se na kuráž s cílem způsobit škodu – úmysl přímý – anebo případy, kdy osoba ví, že je v opilosti agresivní, působí škody, a přesto se opije, tedy je se vznikem škody srozuměna – úmysl nepřímý. V úvahu přichází i jednání nedbalostní, kdy se osoba spoléhá na to, že požití alkoholu, drog, léků či jiné návykové látky její duševní stav neovlivní.

V případě třetích osob však musí být prokázán úmysl.

III. Stav opilosti

Typickým příkladem přechodné duševní poruchy je stav opilosti. Podle soudní praxe se musí jednat o těžší stav opilosti, který neodpovídá běžným reakcím lidského organismu na alkohol. Opilost může být u každého jedince individuální; proto není rozhodné, zda odpovídá běžné opilosti při daném množství požitého alkoholu. Každý je totiž povinen počínat si tak, aby si stav těžké opilosti nepřivodil; nemůže proto spoléhat na to, že u něho dojde pouze k mírnému opilství nevyvolávajícímu přechodnou duševní poruchu. 3

Stav pouhé podnapilosti (mírné opilosti), kdy jsou ještě zachovány obvyklé rozpoznávací a rozumové mechanismy, nepředstavuje duševní poruchu, takže vylučuje možnost aplikace § 423. Škoda v takovém stavu způsobená se posoudí podle obecné odpovědnosti [420].

IV. Společná odpovědnost

V případě že třetí osoba přivedla úmyslně škůdce do zákonem stanoveného stavu, odpovídá poškozenému tato třetí osoba spolu se škůdcem společně a nerozdílně. Dílčí odpovědnost je vyloučena. 4

Nelze-li u škůdce dovodit zavinění v souvislosti s uvedením se do stavu přechodné duševní poruchy, bude za škodu odpovídat pouze konkrétní třetí osoba. Za okolností, kdy škůdce byl úmyslně přiveden třetí osobou do stavu přechodné duševní poruchy

a v tomto stavu této osobě způsobil škodu, ponese škodu tato třetí osoba sama, ledaže by se prokázalo zavinění škůdce ohledně stavu, ve kterém škodu způsobil. Jestliže si škůdce, který byl do stavu přechodné duševní poruchy úmyslně uveden třetí osobou, způsobil škodu sám, aniž by mu bylo možno přičíst zavinění ohledně daného stavu, může se domáhat na třetí osobě náhrady škody.

Úprava společné odpovědnosti v § 423 se považuje za způsob vypořádání právního vztahu mezi účastníky ve smyslu § 153 odst. 2 OSŘ (srov. R 1/1975, s. 6).

Z judikatury:

R 24/1972: Kdo způsobil škodu v opilosti, odpovídá za ni podle ustanovení § 423 o. z., jestliže se vlastní vinou uvede do stavu opilosti, a to i když u něho nastal těžší stav opilosti než ten, který odpovídá běžným reakcím lidského organismu na alkohol.

R 27/1977: Nároky pojišťovny proti tomu, vůči komu má pojištěný nárok na náhradu škody, způsobené škodnou událostí, je třeba považovat za nároky na náhradu škody. Jiný je nárok pojišťovny proti pojištěnému, který způsobil škodu následkem opilosti, neboť nejde o nárok na náhradu škody, ani o tzv. regresní nárok, ale o nárok, který má pojišťovna přímo z pojistné smlouvy, a to vůči pojištěnci.

R 27/1977 (s. 122): V případech, kdy ke škodě došlo sice pod vlivem alkoholu, ale nešlo o stav, v němž by škůdce nebyl schopen posoudit následky svého činu a ovládnout své jednání, se ustanovení § 423 o. z. neaplikuje.

Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům

§ 424 [Porušení dobrých mravů]

Za škodu odpovídá i ten, kdo ji způsobil úmyslným jednáním proti dobrým mravům.

Související ustanovení: § 3, 39, 415

Související předpisy: § 261 odst. 3 ZPr

Z literatury: *Holub, M. a kol.* Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 50; *Chalupa, L.* Odpovědnost za škodu způsobenou úmyslným jednáním proti dobrým mravům. PRÁ, 2003, č. 6, s. 19.

Obsah výkladu:

I. Povinnost respektovat morální pravidla	1
II. Úmyslné jednání	2
III. Předpoklady odpovědnosti	3

I. Povinnost respektovat morální pravidla

- 1 Východiskem tohoto ustanovení je zakotvení povinnosti zachovávaní společenských vztahů i za těch okolností, kdy konkrétní povinnosti nejsou vyjádřeny v právním předpise, nýbrž vyplývají z dobrých mravů (§ 2 odst. 3, § 3 odst. 1, § 39). Jde tak o sekundární povinnost, která vzniká v důsledku úmyslného jednání proti mimoprávním pravidlům, které však právní řád touto cestou staví na roveň pravidlům právním. Kromě případů právem neupraveného jednání se odpovědnost za úmyslné jednání proti dobrým mravům vztahuje na případy oprávněného výkonu práva, který je však

prováděn způsobem, jenž směřuje k poškození jiného a stává se tak vlastně zneužitím práva. Pokud někdo vykonává své právo způsobem, který záměrně poškozuje jiného, jde o šikanozní výkon práva, a tedy o jednání proti dobrým mravům. Má-li tento způsob jednání za následek vznik škody, je dána odpovědnost za škodu v tom rozsahu, v jakém je takové „nemravné“ jednání její příčinou.

Povaha této odpovědnosti spočívá v tom, že jednání proti dobrým mravům má – kromě morálního odsouzení – za následek i občanskoprávní odpovědnost, jsou-li dány její předpoklady. Občanský zákoník se však omezuje na sankcionování nejzávažnějších jednání proti dobrým mravům, a to jen jednání úmyslných (úmysl přímý – nepřímý [420, 14]).

II. Úmyslné jednání

Nemusí jít přímo o úmyslné způsobení škody, nýbrž o úmyslné jednání proti dobrým mravům, které mělo za následek vznik, popřípadě zvětšení rozsahu škody. Úmysl se tedy neváže ke způsobení škody, nýbrž k vlastnímu jednání, které sice nedosahuje intenzity protiprávnosti, nicméně je v rozporu s dobrými mravy.

V případě odpovědnosti podle § 424 se zavinění škůdce nepresumuje; důkazní břemeno ve sporu je na poškozeném.

K pojmu dobrých mravů [39].

III. Předpoklady odpovědnosti

Nikoliv každé jednání proti dobrým mravům je spojeno s občanskoprávní odpovědností. Předpoklady této odpovědnosti jsou:

- úkon proti dobrým mravům (tímto úkonem se rozumí jak konání, tak i opomenutí, jestliže bylo namísto jednání v souladu s dobrými mravy);
- vznik škody;
- příčinná souvislost mezi takto vzniklou škodou a úkonem proti dobrým mravům;
- zavinění, a to ve formě úmyslu.

Pod skutkovou podstatu tohoto ustanovení lze řadit případy výkonu práva směřujícího úmyslně (záměrně) k tomu, aby byla jinému způsobena škoda (případy šikany), a to bez ohledu na to, že by se výkon práva mohl jevit ve své podstatě oprávněný (§ 2 odst. 3). Dále spadají pod toto ustanovení jednání vykazující znaky zákeřnosti, msty, bezohlednosti a nepřiměřené ziskuchtivosti. Toto ustanovení má úzkou souvislost s obecnou povinností prevence v občanskoprávních vztazích, tj. že každý je povinen si počínat tak, aby nedocházelo ke škodám na zdraví, majetku, právech jiného, přírodě a životním prostředí [415, 1, 2]. Zároveň je vyjádřením jedné ze základních zásad civilního práva, podle které výkon práv a povinností z občanskoprávních vztahů musí být v souladu s dobrými mravy a nikdo nesmí zneužívat svého práva jednáním proti dobrým mravům.

V souvislosti s touto skutkovou podstatou odpovědnosti za škodu byl např. v soudní praxi shledán případ bezdůvodného nátlaku pronajímatele na nájemce v souvislosti s ukončením nájmu nebytových prostor (NS sp. zn. 25 Cdo 874/2005)

Lze mít za to, že praxe toto ustanovení neodůvodněně přehlíží.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 2112 – NS sp. zn. 30 Cdo 664/2002: Dobré mravy jsou měřítkem hodnocení konkrétních situací, odpovídající obecně uznávaným pravidlům slušnosti v souladu s obecnými morálními zásadami demokratické společnosti; mají převážně funkci interpretační.

SJ, 1997, č. 62 (s. 174) – NS sp. zn. 3 Cdon 69/96: Dobrými mravy se rozumí souhrn společenských, kulturních a mravních norem, jež v historickém vývoji osvědčují jistou neměnnost, vystihují podstatné historické tendence, jsou sdíleny rozhodující částí společnosti a mají povahu norem základních.

§ 425 a 426 *zrušeny*

Ustanovení § 425 o odpovědnosti za nesplnění povinnosti k odvrácení škody, uvedené v dnes již též zrušeném ustanovení § 416 odst. 1, bylo zrušeno zákonem č. 509/1991 Sb.

Ustanovení § 426 bylo postupně nahrazeno zvláštními zákony, a to nejprve zákonem č. 58/1969 Sb., který byl v roce 1998 nahrazen nyní platným zákonem č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona ČNR č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád), ve znění pozdějších předpisů (srov. též čl. 36 odst. 3, 4 Listiny).

Za škodu způsobenou při výkonu státní moci odpovídá jednak stát a jednak územní samosprávné celky, jde-li o škodu způsobenou při výkonu pravomoci svěřených jim zákonem v rámci jejich samostatné působnosti (§ 13 až 17 zákona č. 367/1990 Sb.). Na jejich odpovědnost nelze aplikovat § 420. Pouze pokud není zákonem č. 82/1998 Sb. stanoveno jinak, řídí se právní vztahy upravené v tomto zákoně občanským zákoníkem.

(Blíže srov. *Vojtek, P.* Odpovědnost za škodu způsobenou výkonem veřejné moci. Praha : C. H. Beck, 2005.)

Odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků

§ 427 [Odpovědnost provozovatele]

(1) Fyzické a právnické osoby provozující dopravu odpovídají za škodu vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu.

(2) Stejně odpovídá i jiný provozovatel motorového vozidla, motorového plavidla, jakož i provozovatel letadla.

Související ustanovení: § 7 až 10, § 18 až 21, § 420, 420a, 430, § 764 odst. 1, § 769 odst. 3, § 772

Související předpisy: § 15 zák. č. 97/1963 Sb., o mezinárodním právu soukromém a procesním, ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 266/1994 Sb., o drahách, ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 49/1997 Sb., o civilním letectví; vyhl. č. 17/1966 Sb., letecký přepravní řád, ve znění vyhlášky č. 15/1971 Sb.; zák. č. 114/1995 Sb., o vnitrozemské plavbě; zák. č. 61/2000 Sb., o námořní plavbě; § 1n. PojOdpŠk a prováděcí vyhl. č. 205/1999 Sb.; vyhl. č. 175/2000 Sb., o přepravním řádu pro veřejnou drážní a silniční osobní dopravu

Z literatury: *Holub, M. a kol.* Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 60; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002.

Obsah výkladu:**Obecně:**

I. Základ odpovědnosti	1
II. Odpovědnost provozovatele a řidiče dopravního prostředku	2
III. Spoluzavinění poškozeného	3

K odst. 1:

I. Provozovatelé dopravy	4
II. Zvláštní povaha provozu	5

K odst. 2:

I. Provozovatelé jednotlivých dopravních prostředků	6
---	---

Obecně:**I. Základ odpovědnosti**

Základem této objektivní odpovědnosti je škoda vyvolaná zvláštní povahou provozu dopravního prostředku, tedy zvlášť kvalifikovaná událost, nikoliv zaviněné porušení povinností provozovatele. To znamená, že předpoklady vzniku této odpovědnosti jsou škoda, zvláštní povaha daného provozu a příčinná souvislost mezi nimi. Právní úprava vychází ze zásady, že ten, kdo určitý dopravní prostředek provozuje, má nést riziko nebezpečí, jež z tohoto provozu vyplývá pro okolí. 1

Subjektem této objektivní odpovědnosti je vždy provozovatel, nikoliv řidič, jenž dopravní nehodu zavinil.

II. Odpovědnost provozovatele a řidiče dopravního prostředku

Ve vztahu k obecné odpovědnosti podle § 420 toto ustanovení není ustanovením speciálním, nýbrž obě skutkové podstaty stojí vedle sebe. Z tohoto důvodu se poškozený může domáhat náhrady škody vůči provozovateli dopravního prostředku podle § 427 na základě objektivního principu a proti řidiči dopravního prostředku podle § 420 na základě odpovědnosti založené na presumovaném zavinění. Takový postup proti řidiči však není namístě, byl-li řidič zaměstnancem fyzické nebo právnické osoby a ke škodě došlo v souvislosti s plněním jeho zaměstnaneckých úkolů (či v jiných případech, kdy dochází k aplikaci § 420 odst. 2). 2

I v případech, v nichž je dána odpovědnost provozovatele dopravního prostředku podle ustanovení § 427, může tedy poškozený uplatnit svůj nárok současně vůči řidiči vozidla (§ 420 odst. 1), pokud ovšem nejde o případ, v němž je namísto jeho odpovědnosti dána odpovědnost těch, kdo řidiče ke své činnosti použili ve smyslu ustanovení § 420 odst. 2. V tom případě namísto řidiče odpovídá jeho zaměstnavatel, popřípadě podnikatel, který ho použil při své činnosti (§ 420 odst. 2).

Vztah odpovědnosti provozovatele a odpovědnosti řidiče za jednu a tutéž škodu je takový, že jedna odpovědnost nevylučuje druhou (srov. R 29/1979). Objektivní odpovědnost provozovatele je koncipována širěji než odpovědnost řidiče podle § 420, neboť řidič odpovídá jen za škodu, kterou způsobil porušením právní povinnosti (vesměs jde o porušení pravidel silničního provozu), zatímco provozovatel odpovídá poškozenému za celou škodu (s výjimkou spoluzavinění poškozeného), tedy i za škodu, kterou nezavinil (např. technická závada). I zde platí, že řidič v rozsahu své odpovědnosti odpovídá

společně a nerozdílně s provozovatelem [438, 2]. Jde o souběh objektivní odpovědnosti provozovatele s odpovědností řidiče, založené na subjektivním principu. Není ovšem vyloučeno, aby vedle provozovatele dopravního prostředku odpovídala i jiná osoba než řidič, která se na vzniku škody podílela (např. spolujezdec). I v takovém případě jde o jejich solidární odpovědnost, byť rozsah odpovědnosti provozovatele bude zřejmě širší (bližší srov. R 70/1969).

Pokud provozovatel z titulu své odpovědnosti dle § 427 uhradil škodu, k níž došlo následkem protiprávního jednání řidiče, má proti němu postih podle § 440.

III. Spoluzavinění poškozeného

- 3 I v případě objektivní odpovědnosti provozovatele přichází v úvahu spoluzavinění poškozeného [441, 1]. Na jeho straně lze zvažovat pouze takové jednání, které se na vzniku škody podílelo a bylo tedy jednou z příčin vzniku škody. V rozsahu, v jakém se poškozený podílel na vzniku škody, není dána odpovědnost provozovatele. Výlučné zavinění poškozeného může vést k tomu, že odpovědnost provozovatele nebude vůbec shledána, avšak k tomu může dojít jen v případě, že škoda nebyla způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu [428].

Při rozhodování o náhradě škody vzniklé v souvislosti s provozem dopravních prostředků není vyloučena aplikace § 450, byť půjde zřejmě jen o zcela výjimečné případy (srov. R 3/1984).

K odst. 1:

I. Provozovatelé dopravy

- 4 Provozovatelé dopravních prostředků, kteří jsou subjekty této odpovědnosti, jsou právní úpravou rozděleni do dvou skupin, z nichž jednu tvoří fyzické osoby a právnické osoby provozující dopravu (odst. 1) a druhou skupinu tvoří ostatní provozovatelé motorového vozidla, motorového plavidla a provozovatelé letadla (odst. 2).

U fyzických osob a právnických osob provozujících dopravu (leteckou, automobilovou, železniční nebo lodní) není rozhodné, jakým způsobem je poháněn dopravní prostředek (tedy zejména, zda tu jde o motorový pohon). Proto se objektivní odpovědnost vztahuje i na dopravce, který provozuje dopravu bezmotorovými dopravními prostředky, jako je koňský povoz, přívoz na řece apod. Podle § 427 odpovídají nejen provozovatelé železniční, tramvajové, autobusové, trolejbusové, letecké a lodní dopravy, ale i provozovatelé výtahů, eskalátorů, lanových drah apod.

II. Zvláštní povaha provozu

- 5 Základním předpokladem odpovědnosti za provoz dopravních prostředků je škodní událost vyvolaná zvláštní povahou konkrétního typu provozu dopravních prostředků. Takovou událostí se rozumí každá okolnost provozu dopravního prostředku, která je vzhledem ke svému zvýšenému nebezpečnému působení objektivně způsobitelná vyvolat škodu (typicky např. rychlost dopravního prostředku, vykolejení). Motorové vozidlo je v provozu nejen tehdy, když se pohybuje, ale i tehdy, když sice stojí, ale v chodu je jeho motor; provozem motorového vozidla je i příprava k jízdě a bezprostřední úkony po skončení jízdy, jakož i úkony potřebné k údržbě vozidla (srov. R 9/1972).

Vždy musí jít o škodu vyvolanou zvláštní povahou provozu, tedy určitou okolností, která je vlastní právě provozu určitého dopravního prostředku a která je objektivně způsobila vyvolat škodu.

Není-li škoda vyvolána zvláštní povahou provozu dopravních prostředků, pak ovšem je třeba posoudit odpovědnost podle ustanovení § 420. O odpovědnost podle § 427 nejde, byla-li škoda způsobena sice během přepravy, avšak odcizením věcí cestujícímu (srov. R 52/1983).

Je nerozhodné, zda škoda byla způsobena motorickým dopravním prostředkem, anebo jeho závěsným zařízením. Za škodu vyvolanou zvláštní povahou provozu se totiž považuje i škoda způsobená závěsným zařízením bez vlastního pohonu, taženým za motorovým vozidlem (přívěs, valník apod.). V takovém případě jde o škodu způsobenou provozem táhnoucího, nikoliv taženého či odtahovaného vozidla. Není rozhodné, k jakému účelu se motorové vozidlo používá. Jde-li o dopravní prostředek, není odpovědnost jeho provozovatele závislá ani na tom, zda ke škodní události došlo na veřejné komunikaci či na jiném veřejně přístupném místě.

O odpovědnost vyvolanou zvláštní povahou provozu dopravního prostředku nejde např. tehdy, když osoba upadla v hale nádražní budovy, na nástupišti železniční stanice, nebo v případě zranění kamenem vhozeným zvenčí do dopravního prostředku.

Naproti tomu zranění cestujícího při vystupování ze silničního dopravního prostředku se považuje za škodu vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu, neboť dokončení přepravy předpokládá, že cestující se oběma nohama postaví na vozovku či chodník (R 35/1980). Stejně se posuzuje škoda, kterou cestující utrpěl na schůdcích železničního vagonu, když uklouzl při vystupování (srov. R 39/1975).

K odst. 2:

I. Provozovatelé jednotlivých dopravních prostředků

Do druhé skupiny provozovatelů dopravních prostředků patří všichni ostatní provozovatelé motorových vozidel, motorových plavidel a provozovatelé letadel. Pro tento provoz je tedy charakteristický motorový pohon dopravních prostředků; výjimku tu tvoří jen prostředky bezmotorového létání. Na škody způsobené jinými než motorovými dopravními prostředky (jízdní kolo, nemotorová loď apod.) se objektivní odpovědnost provozovatele podle § 427 odst. 2 nevztahuje. 6

Za provozovatele motorového vozidla je třeba pokládat toho, kdo má právní a faktickou možnost dispozice s vozidlem; zpravidla jde zároveň o vlastníka motorového vozidla (R 55/1971, V.).

Provozovatelem vozidla je i v případě dočasného poskytnutí vozidla k odvozu jiné osobě ten, kdo takové vozidlo půjčil. Jde-li o trvalé přenechání vozidla třetí osobě (např. prodejem vozidla), stává se třetí osoba provozovatelem vozidla, i když na ni ještě nepřešlo vlastnické právo k vozidlu (nerozhodné je, zda dosud byl či nebyl proveden registrační úkon u dopravního inspektorátu).

Pracovník, který poskytl zaměstnavateli své motorové vozidlo k plnění úkolů zaměstnavatele, zůstává provozovatelem motorového vozidla a odpovídá za škodu ve smyslu ustanovení § 427.

Judikatura se opakovaně vyjádřila k problematice, kdy zaměstnanec použil své vozidlo při pracovní cestě a způsobil škodu třetí osobě. V takovém případě odpovídá zaměstnanec jako provozovatel dopravního prostředku [427] vedle svého zaměstnavatele, který

odpovídá podle § 420 odst. 2; je tomu tak z toho důvodu, že obě skutkové podstaty odpovědnosti za škodu stojí vedle sebe (nejsou k sobě v poměru speciality).

V případě motorových vozidel, která jsou součástí společného jmění manželů, vychází judikatura z toho, že jejich provozovateli jsou zpravidla oba manželé (tuto domněnku lze však vyvrátit důkazem opaku).

V případě škod způsobených motorovými pracovními stroji (např. buldozerem, kombajnem, silničním válcem apod.) stojí soudní praxe na stanovisku, že pracovní stroj má povahu motorového vozidla jen v případě, kdy je vlastní motorickou silou přemísťován z jednoho místa na druhé. Při jeho využití k činnostem, ke kterým slouží, však neplní funkci dopravního prostředku. Odpovědnost za škodu vzniklou při takovýchto činnostech se proto podle § 427 neposuzuje.

Z judikatury:

I. Provozovatel

R 109/1967: Organizacemi provozujícími dopravu jsou míněny pouze dopravní organizace, jejichž hlavní hospodářskou činností je řízení a uskutečňování silniční, železniční, vodní a vzdušné dopravy osob a nákladů. Tyto organizace odpovídají vždy za škodu způsobenou provozem jejich dopravních prostředků všeho druhu podle ustanovení § 427 odst. 1 o. z. (tedy na základě odpovědnosti za škodu vyvolanou zvláštní povahou provozu bez zřetele na zavinění) bez ohledu na to, zda v souvislosti se vznikem škody šlo o dopravu, jež byla poskytováním přepravních služeb jiným právnickým nebo fyzickým osobám, anebo o dopravu v rámci plnění jiných úkolů (např. o dopravu pohonných hmot pro vlastní dopravní prostředky).

Nejde-li však o provozování dopravy, je dána odpovědnost podle ustanovení § 427 o. z. jen v případě, že jde o provozovatele motorového vozidla, motorového plavidla a letadla.

R 70/1969: Organizace (popřípadě i občan), která půjčí fyzické osobě motorové vozidlo, zůstává provozovatelem tohoto motorového vozidla v zásadě odpovědným za škodu vyvolanou zvláštní povahou jeho provozu.

Není-li jeden ze dvou účastníků střetu provozů provozovatelem, nepřichází v úvahu vypořádání vzniklé škody podle ustanovení § 431 o. z. Způsobí-li škodu provozovatel a další osoby (dochází-li tedy k souběhu dvou odpovědnostních principů: principu zavinění a objektivního principu), odpovídají za škodu oba společně a nerozdílně.

R 55/1971 (s. 163): Zjištění totožnosti řidiče a evidenční značky dopravního prostředku je jednou, ale nikoli jedinou cestou ke zjištění provozovatele jako subjektu odpovědného za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku. Tentýž cíl může být dosažen i zjištěním jiných skutečností (např. výsledkem svědků, znaleckým posudkem apod.), které dovolují spolehlivý závěr o tom, kdo je provozovatelem dopravního prostředku, jehož provozem byla způsobena škoda.

R 8/1978: Pracovník, který poskytl podniku své motorové vozidlo pro plnění pracovních úkolů nebo v přímé souvislosti s ním, zůstává jeho provozovatelem a po celou dobu používání tohoto motorového vozidla podnikem odpovídá za škodu vyvolanou zvláštní povahou tohoto provozu podle ustanovení § 427 a § 431 o. z.

R 6/1992: Osoba odpovědná za škodu způsobenou provozem motorového vozidla není zjištěna, jestliže není známo, které vozidlo škodu způsobilo (nikoli tedy, je-li skutkově sporné, kdo toto vozidlo řídil).

R 65/2004: Z titulu odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku neodpovídá škůdce (provozovatel) poškozenému za škodu v rozsahu částky odpovídající zvýšení sazby pojistného (tzv. ztrátě bonusu) ze smluvního havarijního pojištění za následující pojistné období.

SR, 2000, č. 3 – KS v Hradci Králové sp. zn. 25 Co 558/98: Za provozovatele vozidla je třeba považovat toho, kdo má právní a současně faktickou možnost jej užívat, tedy sám organizovat jeho provoz k plnění jeho funkcí a účelu. V případě, že dojde ke škodě na automobilu jako předmětu leasingu, je třeba považovat leasingového dlužníka (nájemce) za provozovatele.

II. Povaha provozu

R 9/1972: Motorové vozidlo je v provozu nejen tehdy, když se pohybuje, ale i tehdy, když sice stojí, ale v chodu je jeho motor. Provozem motorového vozidla je i příprava k jízdě a bezprostřední výkony po ukončení jízdy, jakož i výkony potřebné na udržování vozidla. Už samo uvedení motoru do chodu patří k provozu motorového vozidla bez ohledu na to, zda se vozidlo

uvede do pohybu anebo ne, zda se to stalo na cestě, případně na jiném prostranství přístupném veřejnosti anebo ještě v garáži, a zda motor uvedl do chodu sám provozovatel nebo jeho pracovník. Mezi okolnosti, které mají původ v provozu, patří i nedostatky nebo vady materiálu, i když nejsou zjevné. Za takto způsobenou škodu, jako škodu odvozující svůj původ z provozu, nemůže se provozovatel odpovědnosti zbavit.

R 20/1975: Odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků se posuzuje podle ustanovení § 427 o. z. jen tehdy, je-li tato škoda vyvolána zvláštní povahou provozu dopravního prostředku, a nikoli tedy byla-li způsobena porušením právní povinnosti v souvislosti s provozem dopravního prostředku škoda, nevyvolaná povahou tohoto provozu.

R 30/1979: Také škodu vzniklou cestujícímu uklouznutím na schůdkách železničního vagonu lze posoudit jako škodu vyvolanou zvláštní povahou provozu železnice.

R 46/1979: Odpovědnost za škodu způsobenou provozem pohyblivých schodů (eskalátorů) ve stanicích metra je třeba posoudit jako škodu vyvolanou povahou provozu dopravního prostředku ve smyslu ustanovení § 427 a násl. o. z.

R 35/1980: Za škodu vzniklou cestujícímu při vystupování ze silničního dopravního prostředku odpovídá dopravce podle ustanovení o odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků.

R 3/1984 (s. 84): Ve smyslu ustanovení § 427 odst. 2 o. z. postihuje odpovědnost podle tohoto ustanovení provozovatele (nejen právnickou osobu, ale i fyzickou osobu) jen tehdy, jde-li o druh dopravního prostředku uvedený v tomto ustanovení, tedy o provozovatele motorového vozidla nebo plavidla jako dopravních prostředků poháněných motorovou silou bez ohledu na použitou energii; jen u letadla se motorická síla nevyžaduje. Vždy však musí jít o vozidlo, které plní funkci dopravního prostředku.

R 77/2007: Jestliže škoda byla způsobena pracovním strojem při činnosti, k níž slouží, a nikoliv při jeho přepravě vlastní motorickou silou, nejde o škodu vyvolanou zvláštní povahou provozu dopravního prostředku a o odpovědnost provozovatele stroje podle § 427 obč. zák.

Sou R NS č. C 1666 – NS sp. zn. 25 Cdo 282/2001: 2. Za škodu na zdraví, způsobenou úrazem při vystupování z lyžařské lanovky, odpovídá provozovatel lanovky podle § 427 ObčZ.

S IV (s. 618): Předpokladem pro použití ustanovení § 427 a násl. o. z. je to, že škoda byla vyvolána zvláštní povahou provozu. Skutečnost, že ke škodě došlo v dopravním prostředku během trvání přepravy, ještě sama o sobě neznámá, že jde o škodu vyvolanou zvláštní povahou této dopravy.

III. Odpovědnost řidiče

R 29/1979: I když za škodu způsobenou provozem motorového vozidla odpovídá provozovatel tohoto dopravního prostředku (§ 427 o. z.), není tím vyloučena zároveň odpovědnost např. řidiče motorového vozidla za škodu, kterou způsobil při téže škodné události poškozenému porušením právní povinnosti (§ 420 o. z.), pokud nešlo o případ, kdy tyto osoby samy za škodu takto způsobenou neodpovídají.

R 3/1984 (s. 87): „Ak nárok na náhradu škody spôsobenej prevádzkou dopravného prostriedku organizácie uplatňuje žalobca len voči vodičovi – priamemu škodcovi na základe jeho zodpovednosti zo zavinenia podľa ustanovenia § 420 O. z., vždy treba súčasne zisťovať, či škoda nebola spôsobená v rámci plnenia úloh organizácie v zmysle ustanovenia § 421 ods. 2 (nyní § 420 odst. 2) O. z. V kladnom prípade nemožno ustáliť zodpovednosť priameho škodcu – vodiča podľa ustanovenia § 420 O. z., i keď je v žalobe takto uplatňovaná.“

R 3/1984 (s. 88): „Aj maloletý môže mať od 15. roku veku vodičské oprávnenie na vedenie motorového jednostopého vozidla o nižšej kubature, zodpovedá teda tiež za škodu spôsobenú prevádzkou motorového vozidla v zmysle ustanovenia § 428–§ 431 O. z. Zodpovedá i podľa ustanovenia § 430 odst 1 O. z. spoločne s tým, kto sa zmocnil jeho vozidla proti jeho vôli alebo bez jeho vedomia, ak to maloletý svojou nedbanlivosťou umožnil. Zodpovednosť osôb, ktoré sú povinné vykonávať nad maloletým dohľad (§ 422 O. z.), neprichádza do úvahy.“

„Ak maloletý spôsobil škodu ako vodič motorového vozidla (ktorého nie je prevádzateľom a ktoré neodcudzil) a nemá vodičské oprávnenie, zodpovedá za škodu podľa ustanovenia § 422 buď sám alebo solidárne s osobou, ktorá je povinná vykonávať nad ním dohľad, okrem prípadu, keď táto osoba zodpovedá za škodu sama. Ak sú ale v takom prípade rodičia maloletého prevádzateľami motorového vozidla, zodpovedajú podľa ustanovenia § 427 ods. 1 O. z., prípadne aj solidárne s maloletým.“

Sou R NS č. C 1812 – NS sp. zn. 25 Cdo 649/2001: Okolnost, že za účastníka dopravní nehody, odpovědného za škodu podle § 427 ObčZ, je povinná plnit jeho pojišťovna ze zákonného pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla, nevylučuje povinnost škůdce platit úroky z prodlení.

IV. Spoluzavinění

R 3/1984 (s. 100 a 101): „Okolnost, že k způsobení škody přispěl aj úkon občana, který mu nemožno pre nedostatočný vek či duševnú poruchu k zavinenie pričítať (§ 441 O. z.), neznamená ešte, že v takovýchto prípadoch má prevádzateľ zodpovedať za celú spôsobenú škodu. Objektívne skutočnosti môžu byť za určitých okolností, ak sú neodvratiteľné a neodvôzujú svoj pôvod z prevádzky, liberačnými dôvodmi, ktoré zbavujú (celkom alebo sčasti) zodpovednosti prevádzateľov dopravných prostriedkov. Treba vychádzať z toho, že ak škodcovo spôsobenie škody nie je vylúčené, nie je daný dôvod jeho výlučnej zodpovednosti. Pri vzniku škody spolupôsobil i nezavinенý úkon poškodeného, teda objektívna skutočnosť, a ta ma zaťažovať toho, koho postihla, teda poškodeného. Určenie podielov pripadajúcich na škodcu a poškodeného sa v týchto prípadoch (v dôsledku nedostatku výslovného zákonného ustanovenia) má vykonať použitím § 441 O. z. analogicky.

Pokiaľ však maloletý (prípadne osoba postihnutá duševnou poruchou) sú schopní ovládnuť svoje konanie aj posúdiť jeho následky a spôsobia si škodu výlučne svojím konaním, prevádzateľ dopravného prostriedku v takomto prípade nezodpovedá za vzniknutú škodu a tú si znášajú tieto osoby samy.“

R 15/2004: Při střetu vozidla s chodcem se odpovědnost chodce za poškození vozidla posuzuje podle § 420 ObčZ a spoluzavinění řidiče na vzniku této škody podle § 441 ObčZ. Odpovědnost provozovatele vozidla, jímž byla způsobena škoda, vůči chodci se řídí ustanovením § 427 ObčZ.

PR, 1999, č. 10 – KS v Hradci Králové sp. zn. 23 Co 465/97: Dojde-li ke střetu zvířete s dopravním prostředkem při jeho provozu, řídí se odpovědnost za škodu vzniklou usmrcením zvířete a odpovědnost za poškození vozidla odlišnými právními režimy, i když obě újmy mají základ ve společné škodné události. Zatímco za poškození dopravního prostředku odpovídá chovatel zvířete podle zásad obsažených v ustanoveních § 415 a 420, za usmrcení zvířete odpovídá provozovatel dopravního prostředku podle zásad uvedených v § 427 odst. 1 a 2.

Sou R NS č. C 1812 – NS sp. zn. 25 Cdo 649/2001: Okolnost, že za účastníka dopravní nehody, odpovědného za škodu podle § 427 ObčZ, je povinná plnit jeho pojišťovna ze zákonného pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorového vozidla, nevylučuje povinnost škůdce platit úroky z prodlení.

Sou R NS č. C 2358 – NS sp. zn. 25 Cdo 1264/2002: Způsobil-li řidič škodu na zdraví chodce, který v podnapilém stavu ležel na přímém, přehledném, byť neosvětleném úseku vozovky, tím, že jej přejel svým osobním motorovým vozidlem, které řídil pod takovým vlivem alkoholu, že nebyl schopen zabránit střetu v místech, kde při běžně pozorné a ohleduplné jízdě byla ležící osoba rozpoznatelná a kde bylo možno na její výskyt včas reagovat, nelze považovat účast chodce na vzniku škody za srovnatelnou (poloviční) s podílem řidiče.

Sou R NS č. C 2593 – NS sp. zn. 25 Cdo 1462/2003: Bylo-li bezprostřední příčinou dopravní nehody jednání řidiče, který z blíže nezjištěných příčin majících původ na jeho straně vjel do protisměru takovou rychlostí, že neměl rozhled na patřičnou vzdálenost, nereagoval na tam stojící vozidlo a narazil do něj, není dána příčinná souvislost mezi škodou na zdraví a na vozidle řidiče a skutečností, že stojící vozidlo nebylo osvětleno.

§ 428 [Zproštění odpovědnosti]

Své odpovědnosti se nemůže provozovatel zprostit, jestliže škoda byla způsobena okolnostmi, které mají svůj původ v provozu. Jinak se odpovědnosti zprostí, jen jestliže prokáže, že škodě nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat.

Související ustanovení: § 427, 430, 431, 441

Obsah výkladu:

I. Liberační důvod.....	1
II. Okolnosti mající původ v provozu	2
III. Vynaložení veškerého úsilí	3

I. Liberační důvod

Odpovědnosti provozovatele, která vzniká bez zřetele na zavinění, se lze zprostit jen ve zvlášť uvedeném případě, a to tehdy, když provozovatel prokáže, že škodě nemohlo být zabráněno ani při veškerém úsilí, které mohlo být vynaloženo. Svě odpovědnosti se však provozovatel nemůže zprostit, jestliže byla škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu. 1

Ustanovení § 428 tedy zakotvuje úzkou možnost zprostit se odpovědnosti za škodu, která byla vyvolána zvláštní povahou provozu, jestliže jejímu vzniku nebylo možno zabránit. Zproštění objektivní odpovědnosti provozovatele přichází v úvahu pouze v jednom případě tzv. liberačního důvodu, jímž je vynaložení veškerého úsilí, které lze požadovat. K úplnému zproštění odpovědnosti však může dojít jen za situace, že konkrétní okolnosti, jimiž byla škoda způsobena, nemají v tomto provozu svůj původ.

II. Okolnosti mající původ v provozu

Je třeba vždy důsledně rozlišovat mezi pojmem škody, jež byla vyvolána zvláštní povahou provozu [427], tedy projevem typických vlastností dopravy, a mezi pojmem škody způsobené takovými okolnostmi, které mají svůj původ v provozu (§ 428). 2

Pojem „okolnosti, které mají svůj původ v provozu“, je užší než pojem „škoda vyvolaná zvláštní povahou provozu“. Za okolnost mající původ v provozu je považováno např. selhání brzd, vada materiálu, upadnuté kolo, nedostatečná údržba zařízení provozu, ale i okolnosti a nedostatky na straně řidiče, popřípadě osob při provozování dopravy použitých (zraková vada, přechodná zdravotní indispozice apod.). Jde o okolnosti „uvnitř“ vlastního provozu, které souvisí s organizací, řízením a realizací provozu. Byla-li příčinou vzniku škody tzv. vnitřní škodní událost, nepřichází v úvahu zproštění se odpovědnosti provozovatele bez ohledu na to, zda škodě mohlo či nemohlo být zabráněno.

V rozsahu, v jakém byla škoda způsobena následkem vadného technického stavu vozidla, popřípadě dopravního zařízení, či následkem selhání osob užitých v provozu je vyloučeno zproštění odpovědnosti provozovatele. Důkazní břemeno o naplnění liberačního důvodu má provozovatel. Soudní praxe dovodila, že okolností „mající původ v provozu“ ve smyslu § 428 je i prudké zabrzdění v dopravním prostředku hromadné dopravy (R 16/1969) nebo jiskření parní lokomotivy, jež způsobilo požár kolem tratě (R 80/1970).

O okolnost mající svůj původ v provozu dopravního prostředku nejde např. v případě neodvratitelné (živelní) události způsobené přírodními silami nebo v případě zásahu třetí osoby či zvířete. V těchto případech jde o zásah „zvenčí“, a nikoliv o okolnosti s provozem dopravního prostředku přímo související. Byla-li příčinou škody „vnější“ okolnost (nemající původ v provozu) a škodě nemohlo být zabráněno ani veškerým objektivně možným úsilím k odvrácení té okolnosti, jež škodu vyvolala, dochází ke zproštění odpovědnosti provozovatele.

III. Vynaložení veškerého úsilí

Vynaložením veškerého úsilí ve smyslu ustanovení § 428 je třeba rozumět všechnu objektivní možnou péči, kterou mohl ten, kdo provozuje dopravní prostředek, vyvinout; nejde tu o subjektivní možnost nebo nemožnost na straně provozovatele, ani o zjišťování protiprávního úkonu ze strany provozovatele. 3

Veškeré možné úsilí, které lze požadovat na provozovateli, aby se předešlo vzniku škody, je tedy třeba chápat objektivně a zvažovat všechny možnosti, kterých mohlo být k tomuto účelu v dané situaci využito. Vyloučené jsou ty způsoby či prostředky, které by se ukázaly objektivně (nikoliv subjektivně z hlediska konkrétního provozovatele) nemožnými.

Odpovědnost provozovatele je samozřejmě omezena spoluzaviněním poškozeného, a to v rozsahu, v jakém se sám podílel na vzniku škody. Byla-li však jednou z příčin vzniku škody okolnost mající svůj původ v provozu, nepřichází v úvahu výlučné zavinění poškozeného [441, 1].

Z judikatury:

R 16/1969: Jestliže byla škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu, nemůže se provozovatel zprostit odpovědnosti, a to ani poukazem na neodvratitelný úkon třetí osoby.

R 24/1970: Vynaložením veškerého úsilí ve smyslu ustanovení § 428 o. z. je třeba rozumět veškerou objektivně možnou péči, kterou mohla organizace (podnik) vyvinout; při zjišťování tohoto „vynaložení veškerého úsilí“ k zabránění škody; nejde o zjišťování protiprávního úkonu ze strany organizace (podniku) provozujícího dopravu. Pouhé upozornění cestujícího na protiprávnost počínání spočívajícího v otvírání dveří autobusu za jízdy je úsilím směřujícím k zabránění škody (a má nepochybně význam i z hlediska posouzení zavinění poškozeného), avšak nelze je považovat za vynaložení veškerého úsilí k zabránění škody, jestliže měl pracovník organizace (podniku), provádějící dopravu, současně objektivní možnost vyvinout k uvedenému cíli ještě účinnější úsilí než slovní upozornění cestujícího.

R 80/1970: „Výlučné zavinění poškozeného může sice viesť k úplnému zbaveniu sa zodpovednosti prevádzateľa za škodu, avšak len v tom prípade, ak bola škoda vyvolaná osobitnou povahou prevádzky (§ 427 ods. 1 o. z.), ale nebola spôsobená okolnosťami, ktoré majú pôvod v prevádzke (§ 428 o. z.).“

Iskrenie lokomotívy je takou okolnosťou, ktorá má pôvod v prevádzke dráhy; ak bolo jednou z príčin škody, neprichádza už úplná liberácia do úvahy.

R 9/1972: Motorové vozidlo je v prevádzke nielen vtedy, keď sa pohybuje, ale aj vtedy, keď sice stojí, ale v chode je jeho motor. Prevádzkou motorového vozidla je aj príprava k jazde a bezprostredné výkony po ukončení jazdy, ako aj výkony potrebné na udržiavanie vozidla. Už samo uvedenie motoru do chodu patrí k prevádzke motorového vozidla bez ohľadu na to, či sa vozidlo uvedie do pohybu a či nie, či sa to stalo na ceste, prípadne na inom priestranstve verejnosti prístupnom alebo ešte v garáži, a či motor uviedol do chodu sám prevádzateľ alebo jeho pracovník.

Medzi okolnosti majúce pôvod v prevádzke patria aj nedostatky, či vady materiálu, aj nespoznateľné. Za takto spôsobenú škodu, ako škodu odvozujúcu svoj pôvod z prevádzky, nemôže sa prevádzateľ zodpovednosti zbaviť.

R 28/1973: Také v prípade odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku, byla-li škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu, lze použít ustanovení § 441 o. z. V souvislosti s ustanoveními § 427 odst. 1 a § 428 o. z. nepůjde tu o výlučné zavinění poškozeného, nýbrž jen o jednu z příčin škody vyvolané zvláštní povahou provozu.

Povinnosti uložené uživatelům objektů v okolí dráhy (nyní § 9 zákona č. 266/1994 Sb.) jsou stanoveny bez ohledu na to, o jaký objekt a o jakého uživatele jde a jakým způsobem se těchto objektů užívá.

R 3/1984 (s. 97): „Za okolnosť majúcu svoj pôvod v prevádzke treba považovať okolnosti, ktoré súvisia s organizáciou, riadením a uskutočňovaním prevádzky a sú v príčinnej súvislosti so škodou (pozri rozhodnutie uverejnené pod č. 80/1970 Zbierky súdnych rozhodnutí). Kedy o takúto okolnosť ide, to vždy závisí od povahy a okolností konkrétného prípadu. Prevádzateľ nepochybné vždy zodpovedá za škodu, ak bola spôsobená v dôsledku zlyhania alebo nedostatku činnosti organizmu osôb použitých v prevádzke. Rovnako zodpovedá za škodu, ktorá má svoj pôvod v technickom stave použitého dopravného prostriedku.“

Prevádzateľ dopravného prostriedka nepochybné vždy zodpovedá za škodu, ak bola spôsobená v dôsledku zlyhania alebo nedostatku činnosti organizmu osôb použitých v prevádzke. Rovnako zodpovedá za škodu, ktorá má svoj pôvod v technickom stave použitého dopravného prostriedka.

Pod pojmom „vynaložení všího úsilí“ (§ 428 O. z.) treba rozumieť každú možnú starostlivosť, ktorú bolo možné za daných podmienok konkrétného prípadu vyvinúť, aby sa zabránilo vzniku škody. O neodvratiteľnosti škody pôjde a prevádzateľ sa oslobodí od zodpovednosti

predovšetkým vtedy, keď škoda nebolo možné za súčasného stavu techniky zabrániť žiadnym opatrením.

Škoda, ktorú nemožno odvrátiť, môže mať svoj pôvod buď v prírodnej udalosti (blesk, povodeň, zemetrasenie apod.), alebo v ľudskom správaní, či v správaní zvierat'a. Pri interpretácii neodvratiteľnosti škody treba však zdôrazniť, že nesmie ísť o škodu neodvratiteľnú subjektívne. Škoda musí byť, ako to vyplýva z ustanovenia § 428 O. z., vždy neodvratiteľná objektívne; škodu teda nemohol za daných pomerov odvrátiť nielen ten-ktorý prevádzateľ, ale ani žiadny iný na jeho mieste. Treba vždy používať objektívne mieradlo.

R 3/1984 (s. 98): Provozovateľ se může zprostit odpovědnosti i v případě, je-li škoda způsobena zaviněním poškozeného. Výlučné zavinění poškozeného může vést k úplnému zproštění se odpovědnosti provozovatele za škodu, avšak jen v tom případě, byla-li škoda vyvolána zvláštní povahou provozu (§ 427 odst. 1 o. z.), ale nebyla způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu (§ 428 o. z.).

Ustanovení § 427 o. z. je třeba v tomto směru odlišovat od ustanovení § 428 o. z., protože v ustanovení § 427 odst. 1 o. z. se hovoří o škodě vyvolané zvláštní povahou provozu, zatímco v ustanovení § 428 o. z. se hovoří o škodě způsobené okolnostmi mající původ v provozu; tento pojem je jiný a má na zřeteli okolnosti, které jsou v přímé souvislosti se škodou.

Je-li však zaviněný protiprávní úkon poškozeného jen jednou z příčin škody vyvolané zvláštní povahou provozu určitého dopravního prostředku a bylo-li třeba hledat další příčinu na straně provozovatele, potom může poškozený nést škodu jen poměrně a zčásti za ni odpovídá provozovatel.

S IV (s. 621): Provozovatel motorového vozidla se může zprostit své odpovědnosti jen v tom případě, nebyla-li škoda ani částečně způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu.

§ 429 [Rozsah odpovědnosti]

Provozovatel odpovídá jak za škodu způsobenou na zdraví a věcech, tak za škodu způsobenou odcizením nebo ztrátou věci, pozbyla-li fyzická osoba při poškození možnost je opatrovat.

Související ustanovení: § 119, 427, 437, § 442 až 450, § 762, § 764 odst. 2, § 769 odst. 3, § 772

Z literatury: Viz literaturu u § 427.

Obsah výkladu:

I. Rozsah odpovědnosti..... 1

I. Rozsah odpovědnosti

Poškozeným je tu fyzická osoba dopravovaná dopravním prostředkem i osoba jiná (kolemdoucí chodec, vlastník domu anebo plotu vedle vozovky). Odpovědnost provozovatele dopravního prostředku vůči poškozenému je dána jak za škodu na zdraví (a také v případě smrti poškozeného), tak i za škodu na věci. 1

Rozsah odpovědnosti zde stanovený platí pro odpovědnost provozovatele podle § 427, 431. Za poškození či zničení věci, k němuž došlo přímo při dopravní nehodě, odpovídá provozovatel vždy; za odcizení či ztrátu věcí odpovídá pouze fyzické osobě, a to jen za předpokladu, že z jakýchkoliv důvodů, avšak v souvislosti s nehodou, ztratila tato osoba možnost postarat se o věci, které měla při sobě. Jde o škodu, která nebyla sice způsobena přímo dopravní nehodou (tj. škodní událostí), avšak její vznik byl umožněn tím, že v nastalé situaci po nehodě se poškozený ocitl ve stavu, kdy nebyl schopen věci, co měl na sobě či při sobě, ochránit.

Rozsah odpovědnosti podle tohoto ustanovení se vztahuje i na odpovědnost dopravce za škodu vzniklou cestujícím v osobní přepravě během této přepravy (§ 764 odst. 1).

Odpovědnost je dána za škodu na zdraví a na věcech, které měl cestující při sobě a měl je pod dohledem (příruční zavazadla); odpovědnost za věci přepravované odděleně od cestujícího (tzv. cestovní zavazadla) se však posuzuje podle § 769 (přeprava nákladu). Jde o objektivní odpovědnost s několika liberačními důvody.

Rozsah škody na zdraví [444, 1], škoda na věcech [442, 2, 3].

Z judikatury:

R 50/1968: Zavazadla (lyže) přepravovaná na střeše autobusu jsou zavazadly přepravovanými odděleně od cestujícího; dopravce odpovídá za škodu na nich podle ustanovení o odpovědnosti při nákladní přepravě.

R 52/1983: Dopravce odpovídá za škodu, která vznikla cestujícím během přepravy na zavazadlech, přepravovaných společně s ním, anebo na věcech, které měl u sebe, jen tehdy, byla-li škoda vyvolána zvláštní povahou provozu dopravního prostředku. Dopravce tu proto neodpovídá za odcizení uvedených věcí přepravovaných v kupé lůžkového vagonu.

§ 430 [Zneužití dopravního prostředku]

(1) Místo provozovatele odpovídá ten, kdo použije dopravního prostředku bez vědomí nebo proti vůli provozovatele. Provozovatel odpovídá společně s ním, jestliže takové užití dopravního prostředku svou nedbalostí umožnil.

(2) Je-li dopravní prostředek v opravě, odpovídá po dobu opravy provozovatel podniku, v němž se oprava provádí, a to stejně jako provozovatel dopravního prostředku.

Související ustanovení: § 421, § 427 až 429, § 438, 441

Z literatury: Viz literaturu u § 427.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Odpovědný subjekt namísto provozovatele.....	1
II. Společná odpovědnost.....	2

K odst. 2:

I. Odpovědnost po dobu opravy vozidla.....	3

K odst. 1:

I. Odpovědný subjekt namísto provozovatele

- 1** Toto ustanovení nezakládá zvláštní skutkovou podstatu odpovědnosti za škodu, nýbrž pouze stanoví, kdo odpovídá za škodu podle § 427 v určitých situacích. Ze zákona se tak stává odpovědným subjektem osoba odlišná od provozovatele.

Právní úprava vychází z toho, že nelze spravedlivě požadovat po provozovateli dopravního prostředku, aby odpovídal za škodu vzniklou provozem za situaci popsaných v odstavci 1, a to z toho důvodu, že mu byla odňata možnost dispozice s daným dopravním prostředkem. Zájmy poškozeného však nejsou ohroženy, protože zákon přenáší odpovědnost na jiné subjekty.

Zákon sice rozlišuje mezi použitím dopravního prostředku bez vědomí provozovatele a použitím dopravního prostředku proti vůli provozovatele, avšak ve svých důsledcích rozdíl není; v obou případech neodpovídá za škodu provozovatel, nýbrž ten, kdo

dopravní prostředek použil. Rozsah jeho odpovědnosti i předpoklady jejího vzniku jsou stejné jako u odpovědnosti provozovatele.

O použití dopravního prostředku bez vědomí provozovatele půjde v případech, kdy provozovatel o použití nevěděl vůbec, popřípadě nevěděl o tom, že vozidlo bylo použito za okolností, které při výkonu svého dispozičního práva s vozidlem nemohl nepředpokládat. Může tak jít zejména o případy tzv. jízdy na černo, kdy řidič vozidla použije tohoto vozidla svého zaměstnavatele ve svém výlučném zájmu v rozporu s pokyny zaměstnavatele [420, 22].

O použití dopravního prostředku proti vůli provozovatele jde v případech, kdy provozovatel takové použití výslovně zakázal (nerozhodné je, zda vůči určité osobě nebo všeobecně) nebo kdy takový zákaz vyplývá z povahy věci (např. došlo-li k odcizení vozidla nebo vloupání do vozidla a jeho následnému použití). Z hlediska občanskoprávního je irrelevantní, zda si pachatel trestného činu chtěl vozidlo přisvojit, či pouze jej použít.

V praxi může dojít k použití dopravního prostředku jak bez vědomí, tak i proti vůli provozovatele současně; stačí však, je-li splněna jedna z těchto podmínek.

Odpovědnost toho, kdo odpovídá namísto provozovatele podle věty první odstavce 1, je odpovědností objektivní. Smyslem a účelem tohoto ustanovení je totiž ochrana poškozeného stejným způsobem jako v případě odpovědnosti způsobené provozem dopravního prostředku [427].

II. Společná odpovědnost

Za škodu vzniklou při užití dopravního prostředku bez vědomí nebo proti vůli provozovatele zásadně neodpovídá provozovatel, nýbrž osoba, která jej takto protiprávně použila. Tuto zásadu částečně prolamuje druhá věta tohoto ustanovení, která stanoví, že pokud provozovatel svou nedbalostí takové užití umožnil, bude odpovídat společně za vzniklou škodu s osobou, která dopravního prostředku užila.

Nedbalost provozovatele se vztahuje k jednání, jímž umožnil jinému zneužít jeho dopravní prostředek, nikoliv ke způsobení škody. Nedbalost musí být prokázána, stačí ovšem nevědomá nedbalost provozovatele.

Takovéto nedbalostní chování provozovatele může být např. dáno, jestliže provozovatel porušil určitý právní předpis týkající se zabezpečení dopravního prostředku proti možnosti jeho neoprávněného užití. Tohoto ustanovení se však nepoužije při vztahu mezi společnými provozovateli téhož motorového vozidla.

V případě kdy odpovídá provozovatel dopravního prostředku podle věty druhé odstavce 1 vedle další osoby, jde o odpovědnost solidární (společnou a nerozdílnou). Aplikace § 438 odst. 2 (stanovení dílčí odpovědnosti rozhodnutím soudu) není ve zcela výjimečných případech vyloučena.

K odst. 2:

I. Odpovědnost po dobu opravy vozidla

Zde zákon stanoví odpovědnou osobu v případech, kdy dopravní prostředek je v opravě; po dobu opravy odpovídá za škodu způsobenou na zdraví a na věcech třetím osobám provozovatel opravárenského podniku, v němž se oprava provádí, a to z toho důvodu, že dopravní prostředek se po dobu opravy vymyká z dispozičního oprávnění provozovatele. Tato odpovědnost je rovněž odpovědností objektivní.

Nezáleží na tom, v jakém rozsahu byla oprava prováděna, které části vozidla se týkala a případně jak dlouho trvala. Irelevantní je také, z jakého důvodu během provádění opravy došlo při provozu vozidla ke škodě (např. zda tomu tak bylo při zkušební jízdě, či za jiných okolností). Opravárenský podnik odpovídá za stejných podmínek jako provozovatel dopravního prostředku [427], zejména je podmínkou, že ke škodě došlo při provozu vozidla. Jsou-li splněny tyto podmínky, odpovídá opravárenský podnik výlučně, aniž by se na této odpovědnosti provozovatel podílel.

Jde však jen o odpovědnost za škodu vzniklou třetím osobám při vlastním provozu vozidla. Za škodu způsobenou na opravovaném vozidle odpovídá opravárenský podnik provozovateli, který jej předal do opravy, podle § 421, popřípadě z titulu odpovědnosti zhotovitele díla za škodu vzniklou v důsledku vadně provedené opravy [510].

Z judikatury:

R III/1967 (s. 45): Spoluodpovědnost pachatele trestného činu, kterým získá cizí motorové vozidlo do dispozice, za poškození tohoto vozidla osobou, které vozidlo svěřil, není odvislá od toho, že se pachatel dopustil trestného činu, jímž získal dispozici s vozidlem, ale od toho, zda je dáno zavinění ve vztahu k protiprávnímu jednání třetí osoby.

R 70/1969: Organizace (popř. i občan), která půjčí fyzické osobě motorové vozidlo, zůstává provozovatelem v zásadě odpovědným za škodu vyvolanou zvláštní povahou jeho provozu. Způsobí-li škodu provozovatel a další osoby (dochází-li k souběhu dvou odpovědnostních principů: principu zavinění a objektivního principu), odpovídají za škodu oba společně a nerozdílně.

R 3/1984 (s. 89): Řídil-li dopravní prostředek někdo jiný než jeho provozovatel, soudy provádějí dokazování o té okolnosti, zda došlo k použití dopravního prostředku, jehož provozem vznikla škoda za okolností uvedených v ustanovení § 430 odst. 1, věta první, o. z., tedy bez vědomí nebo proti vůli provozovatele.

R 3/1984 (s. 90): Z ustanovení § 430 odst. 1, věta první, o. z. vyplývá, že použije-li řidič motorové vozidlo bez vědomí provozovatele nebo proti jeho vůli, odpovídá místo provozovatele. Jestliže však provozovatel umožnil svou nedbalostí takové použití dopravního prostředku, odpovídají oba společně.

Za nedbalost provozovatele ve smyslu ustanovení § 430 odst. 1, věta druhá, o. z. soudy považují porušení jen takové povinnosti, která je uložena určitým obecně závazným předpisem. Nejčastěji k tomu dochází po neoprávněném použití motorového vozidla, když provozovatel poruší svou povinnost, vzdálí se od vozidla tak, že nemůže v případě potřeby okamžitě zasáhnout, a neučiní ani jiné náležité opatření, např. řádně neuzamkne vozidlo, aby ho nemohla použít jiná osoba.

R 3/1984 (s. 91): Při aplikaci ustanovení § 430 odst. 1 o. z. soudy správně vycházejí z názoru, že postačuje splnění jen jedné ze dvou rovnoměrně daných podmínek neoprávněnosti použití vozidla. Stačí tedy, jestliže neoprávněný uživatel – škůdce použil vozidla bez vědomí provozovatele, nikoli však proti jeho vůli. To přichází v praxi zejména při zmocnění se vozidla rodinným příslušníkem bez vědomí rodiče, který je provozovatelem motorového vozidla.

Odevzdá-li provozovatel dopravní prostředek do opravy, je odpovědným subjektem podle ustanovení § 430 odst. 2 o. z. nejen opravárenský podnik, ale kterýkoli opravář (fyzická osoba), který provozovateli opravoval vozidlo na základě dohody s ním.

Sou R NS č. C 2154 – NS sp. zn. 25 Cdo 214/2002: 1. Rodič sedmnáctiletého chlapce, který nepředpokládal, že syn může vozidlo použít k jízdě, a který synovi umožnil dispozici s vozem tím, že mu v době své nepřítomnosti vůz a klíče nechal volně přístupnými, umožnil svou nedbalostí užití dopravního prostředku a odpovídá společně se synem za škodu jím způsobenou při řízení osobního motorového vozidla bez vědomí rodiče.

Sou R NS č. C 4029 – NS sp. zn. 25 Cdo 2157/2004: Vlastník, který svěří nezletilému synovi motocykl, aby s ním jezdil a fakticky jej provozoval, odpovídá společně a nerozdílně za škodu způsobenou při jízdě na motocyklu třetí osobou, již syn motocykl půjčil přes ústní pokyn rodiče, aby motocykl nikomu nepůjčoval.

§ 431 [Odpovědnost více provozovatelů]

Sřetnou-li se provozu dvou nebo více provozovatelů a jde-li o vypořádání mezi těmito provozovateli, odpovídají podle účasti na způsobení vzniklé škody.

Související ustanovení: § 427 až 430

Z literatury: *Holub, M. a kol.* Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 68.

Obsah výkladu:

I. Vypořádání škody mezi provozovateli	1
II. Střet provozů	2
III. Míra účasti na vzniku škody	3
IV. Zproštění odpovědnosti	4
V. Více příčin	5
VI. Odpovědnost provozovatelů navenek	6

I. Vypořádání škody mezi provozovateli

V případě střetu provozů dopravních prostředků se vzájemné nároky jejich provozovatelů na náhradu škody posuzují podle § 431, nikoliv podle § 427. Jde o odpovědnost provozovatelů vůči sobě navzájem; proto aplikace § 431 přichází v úvahu jen ve vztahu mezi provozovateli. 1

Kdo je provozovatelem, vymezuje § 427; kdo odpovídá namísto provozovatele, je stanoveno v § 430.

II. Střet provozů

Střetem provozů dopravních prostředků je míněno nejen přímé střetnutí se (srážka) dopravních prostředků, ale také náraz dopravního prostředku na zařízení jiného dopravního prostředku (např. na závoru u železniční trati) anebo i vzájemné působení dvou provozů na sebe, i když ke střetu vozidel nedošlo (např. ke škodě došlo kamenem, k jehož vymrštění došlo při jízdě protijedoucího vozidla); může tu jít i o náraz jedoucího vozidla do zastaveného vozidla, které jeho řidič uvedl do klidu nebo s nímž přerušil jízdu, ale nechal je stát bez možnosti v případě potřeby zasáhnout, takže s tímto vozidlem nepředstal být účastníkem silničního provozu (R 39/1975). Za střet provozů ve smyslu § 431 se tedy považuje nejenom přímá srážka vozidel, ale i poškození vozidla odtrženou částí jiného vozidla i jiné škodlivé důsledky vzájemného působení dvou provozů. 2

III. Míra účasti na vzniku škody

Došlo-li v důsledku střetu provozů ke škodě provozovatelů samých, vypořádají se mezi sebou podle účasti na způsobení vzniklé škody. Vypořádání závislé na této účasti předpokládá zhodnocení všech skutkových okolností, které byly hlavní příčinou (hlavními příčinami) vzniklé škody. Objektivní míra účasti na vzniklé škodě vyjadřuje i případné zaviněné jednání nebo opomenutí některého provozovatele (některých provozovatelů), pokud jím byla založena příčinná souvislost vedoucí ke vzniku škody. Jde-li o takové okolnosti anebo takové jednání anebo opomenutí, s nimiž škodlivý výsledek nebyl v příčinné souvislosti, není splněn zákonný předpoklad účasti na vzniklé škodě a nevzniká tedy ani odpovědnost, ani důvod k vypořádání (viz R 64/1972). 3

Účast na způsobení vzniklé škody je dána především těmi skutkovými okolnostmi, které byly hlavními příčinami škody, a to okolnostmi jak objektivní, tak subjektivní povahy. Zavinění na straně některého z provozovatelů se hodnotí v rámci jeho účasti na vzniku škody. Provozovatel odpovídá za škodu objektivně, odpovídá tedy i za škodu, kterou sám nezavinil, došlo-li ke střetu např. zaviněním jeho řidiče. Při vypořádání škody

mezi provozovateli se posuzuje míra, jakou se jednotlivá okolnost podílela na vzniku škody, a podle toho se porovnává účast každého z nich na střetu provozů.

IV. Zproštění odpovědnosti

- 4 Při posouzení míry účasti na způsobení škody podle § 431 se použije též § 428 o možnosti zprostit se za určitých předpokladů odpovědnosti, pokud okolnosti, které škodu vyvolaly, nemají svůj původ v provozu. Byla-li však jednou z příčin vzniku škody okolnost mající svůj původ v provozu (např. technická závada), nepřichází v úvahu úplné zproštění se odpovědnosti tohoto provozovatele, tedy jeho nulová účast na způsobení škody.

V. Více příčin

- 5 Dopravní nehoda může být a často bývá výsledkem více příčin. Příčinou je každé jednání, opomenutí či jiná okolnost, bez níž by následek nenastal. Příčina zůstává příčinou, i když ke škodlivému následku vedly další skutečnosti, přičemž ne všechny musí být stejně důležité. Je proto třeba uvážit míru, jakou se ta která příčina podílela na způsobení konkrétní újmy.

K přetržení příčinné souvislosti by došlo, jestliže by k původní příčině přistoupila jiná okolnost, která jako výlučná a samostatná příčina způsobila škodlivý následek. Pokud však jedna okolnost bez druhé by ke způsobení škody nevedla, spolupůsobily obě na vzniku škody.

I při vypořádání škody mezi provozovateli podle § 431 platí § 429 o rozsahu jejich odpovědnosti.

VI. Odpovědnost provozovatelů navenek

- 6 Nároky třetích osob, které při střetu provozů utrpěly škodu na zdraví či na majetku (chodci, spolucestující apod.), se posuzují podle § 427.

Rovněž za škodu, která vznikla při střetu provozů jiným osobám než provozovatelům těchto provozů, odpovídají provozovatelé bez zřetele na zavinění a jejich odpovědnost je solidární [438, 2]. Každý z nich tak odpovídá poškozenému za celou škodu. Ve vztahu mezi nimi se jejich podíl na způsobené škodě určí podle účasti každého z nich na způsobení škody.

Vypořádání náhrady škody podle § 431 je z procesního hlediska vypořádáním vztahu mezi účastníky, jehož určitý způsob vyplývá z právního předpisu – § 153 odst. 2 OSŘ (srov. R 1/1975, s. 6).

S právní úpravou odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků souvisí úzce právní úprava obsažená v ustanoveních zákona č. 13/1997 Sb., o pozemních komunikacích.

Z judikatury:

I. Střet provozů

R 39/1975: Za střet provozů dopravních prostředků ve smyslu ustanovení § 431 o. z. je třeba považovat i náraz jedoucího motorového vozidla do zastaveného motorového vozidla, které řidič uvedl do klidu nebo s nímž přerušil jízdu, ale nenechal je stát bez možnosti v případě potřeby zasáhnout, takže s tímto vozidlem nepřestal být účastníkem silničního provozu.

R 3/1984 (s. 94): „Za stret prevádzok treba považovať predovšetkým vlastný stret dopravných prostriedkov (ich zrážku), ale aj stret dopravných prostriedkov so zariadením inej prevádzky, ako aj vzájomné škodné pôsobenie dvoch prevádzok na seba bez toho, že by došlo k fyzickému stretu vozidel (oslzenie, vymrštenie kameňa apod.).

II. Míra účasti

R 64/1972 (s. 226 a 227): Rozbor příčin a jejich hodnocení z hlediska významu pro vznik střetu provozů má totiž rozhodující význam, neboť jde o situace, které jsou charakterizovány mnohostí příčin na rozdíl od ostatních případů objektivní odpovědnosti, kde rozlišování mezi hlavními příčinami navzájem nebo mezi hlavní příčinou (hlavními příčinami) a vedlejší příčinou (vedlejšími příčinami) nemá zpravidla rozhodující význam, pokud všechny tyto příčiny vyvstaly z povahy provozu. Také formulace „účast na způsobení vzniklé škody“ nasvědčuje tomu, že skutečnost, zda některý z provozovatelů při střetu dvou nebo více provozů škodu zavinil, není sama o sobě rozhodující a může být při posuzování právního vztahu a obsahu i rozsahu závazku hodnocena jen v souvislosti s hodnocením všech faktorů objektivní povahy.

R 3/1984 (s. 94): Ustanovení § 431 o. z. umožňuje posuzovat odpovědnost za škodu způsobenou střetem dvou nebo více provozů a škodu samu jako celek, přičemž každý z provozovatelů nese odpovědnost za část celkové škody úměrně ke své účasti, kterou měl na způsobení škody. Míra účasti na škodě vyjadřuje i případné zaviněné jednání nebo opomenutí jednotlivých provozovatelů, bylo-li toto jednání nebo opomenutí v příčinné souvislosti se vznikem škody.

Sou R NS č. C 1961 – NS sp. zn. 25 Cdo 974/2002: Při hodnocení míry účasti obou provozovatelů na způsobení celkové škody vzniklé ze střetu jejich vozidel podle § 431 ObčZ je třeba zkoumat jednotlivé skutkové okolnosti konkrétního střetu, které byly jeho hlavními příčinami, a to nikoliv izolovaně, nýbrž všechny ve vzájemné souvislosti z hlediska jejich významu pro vznik škody.

Sou R NS č. C 2183 – NS sp. zn. 25 Cdo 238/2002: Není vyloučeno, aby porovnání účasti jednotlivých provozovatelů na střetu provozů vyústilo v závěr, že účast některého z nich je natolik minimální, že odpovědnost za škodu na jeho straně nezakládá.

III. Vypořádání škody

R 70/1969: Organizace (popřípadě i občan), která půjčí občanovi motorové vozidlo, zůstává provozovatelem tohoto motorového vozidla v zásadě odpovědným za škodu vyvolanou zvláštní povahou jeho provozu.

Není-li jeden ze dvou účastníků střetu provozů provozovatelem, nepřichází v úvahu vypořádání vzniklé škody podle § 431 o. z.

R 64/1972 (s. 226 a 227): V ustanovení § 431 o. z. nejde o odpovědnost za zavinění ve smyslu ustanovení § 420 o. z. Ustanovení § 431 o. z., zařazené v oddíle druhém, hlavě druhé, části šesté občanského zákoníku (Odpovědnost za škodu způsobenou provozem dopravních prostředků), které upravuje odpovědnost provozovatelů i vypořádání mezi nimi, navazuje na právní úpravu odpovědnosti podle ustanovení § 427 a § 428 o. z.

Rozhodná je přitom účast, kterou měli provozovatelé na způsobení vzniklé škody. Vypořádání závislé na této účasti předpokládá zhodnocení všech skutkových okolností konkrétního střetu provozů, zejména pak těch okolností, které byly hlavními příčinami vzniklé škody.

R 3/1984 (s. 95): Podle ustanovení § 431 o. z. lze posoudit odpovědnost provozovatelů, jejichž provozy se střetly, jen pokud jde o vypořádání výlučně mezi nimi, tj. jen ve vztahu ke škodě, která vznikla jen jim, nikoli však pokud jde o škodu jiného subjektu, jenž při střetu utrpěl škodu a nebyl provozovatelem vozidel, která se střetla. Jestliže při takovém střetu provozů dojde ke škodě třetí osoby, nelze ve vztahu k této třetí osobě používat ustanovení § 431 o. z.

Provozovatelé vozidel, z jejichž střetu vzešla škoda jinému poškozenému, odpovídají za škodu této osobě podle ustanovení § 427 o. z., a to společně podle ustanovení § 438 odst. 1 o. z.

Sou R NS č. C 1853 – NS sp. zn. 25 Cdo 734/2001: Při střetu provozů dopravních prostředků se škoda vzniklá jejich provozovatelům, popřípadě některému z nich, vypořádá podle § 431 ObčZ, zatímco § 427 ObčZ se aplikuje na nároky třetích osob, které nebyly provozovateli a jimž byla při střetu zvláštní povahou provozu dopravních prostředků způsobena škoda.

S IV (s. 620): Provozovatel motorového vozidla nemá v rámci náhrady škody nárok na alikvotní část pojistného (havarijního a zákonného) za období, během něhož bylo vozidlo v důsledku poškození vyřazeno z provozu.

Odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným

§ 432 [Odpovědnost provozovatele]

Za škodu vyvolanou povahou provozu zvlášť nebezpečného odpovídá provozovatel stejně jako provozovatel dopravního prostředku.

Související ustanovení: § 420a, § 427 až 431, § 438 až 450

Související předpisy: § 32 AtomZ

Z literatury: *Holub, M. a kol.* Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 70; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002.

Obsah výkladu:

I. Charakter nebezpečného provozu.....	1–2
II. Zdroj rizika vzniku škod.....	3
III. Porušení povinnosti	4
IV. Objektivní odpovědnost	5
V. Zproštění odpovědnosti	6
VI. Jaderné škody	7

I. Charakter nebezpečného provozu

- 1 Východiskem tohoto ustanovení je potřeba, aby v případech zvýšené nebezpečnosti určitých provozů (podobně jako v případě provozu motorových vozidel) byla s ohledem na zajištění účinné ochrany poškozených založena zvláštní skutková podstata odpovědnosti za škodu. Zákon pojem zvlášť nebezpečného provozu ani nedefinuje, ani neuvádí příkladný výčet případů zvlášť nebezpečného provozu.

Za zvlášť nebezpečný se považuje provoz, jehož povaha, způsob výroby, povaha výrobků či odpadů vznikajících při této výrobě, má zvlášť nebezpečný charakter. V tomto smyslu bývá zvlášť nebezpečný provoz vymezován jako činnost, která je organizovaná lidmi, je opakovaného charakteru a při ní jsou využívány technické (vědecko-technické) prostředky nebo přírodní síly, které nejsou za stávajících podmínek vědy, techniky a hospodářství ovladatelné ani při vynaložení veškerého požadovatelného úsilí natolik, aby bylo možno vyloučit relativně vysokou pravděpodobnost rizika a vzniku škodlivých následků.

- 2 Jako typické příklady zvlášť nebezpečných provozů lze uvést:
 - provozы pracující s výbušninami či třaskavinami;
 - provozы se zvýšeným rizikem úniku látek nebezpečných pro zdraví, život a majetek (jedy, plyny, radioaktivní či chemické látky apod.);
 - provozы v hlubinných dolech, hutích či lomech;
 - provozы v elektrárnách a plynárnách;
 - provozы, kde dochází k využívání jaderné energie, jaderné techniky či transportu jaderného paliva (srov. v tomto směru úpravu zvláštního zákona č. 18/1997 Sb., o mírovém využití jaderné energie a ionizujícího záření – atomového zákona).

Tento výčet je třeba považovat pouze za příkladný. Pojem zvlášť nebezpečného provozu je totiž závislý na stavu vědy, techniky a hospodářství v daných společenských podmínkách a zároveň v konkrétním případě i na podmínkách daného konkrétního

případu. Pojem zvlášť nebezpečného provozu je tudíž proměnlivý, a to i s ohledem na budoucnost.

Vzhledem k úpravě odpovědnosti za škodu způsobenou provozní činností [420a] ztrácí ust. § 432 na významu.

Některé provozy jsou zvlášť nebezpečné absolutně, tj. vždy a za všech okolností. Zvlášť nebezpečný může být i provoz, který obecně není nebezpečný, ale v daných podmínkách, v nichž je realizován, není plně ovladatelný a kontrolovatelný a je způsobilý vyvolat škodlivé následky. Provoz, který za určitých okolností nevyvolává riziko vzniku škod, může být za jiných okolností zdrojem zvýšeného nebezpečí vzniku závažných škod pro své okolí. Přitom za provoz lze považovat i samu faktickou existenci zařízení, jež vyvíjí vliv na okolí.

II. Zdroj rizika vzniku škod

Zdrojem zvýšeného nebezpečí mohou být nejen technické prostředky či přírodní síly využívané v určitém provozu, ale též věci, které běžně nevyvíjejí škodlivý vliv, avšak za určitých podmínek se u nich mohou projevit vedlejší účinky, s nimiž je spojena vysoká pravděpodobnost vyvolání závažných škod, pokud ovšem nejde jen o jednorázové použití takové věci. Provoz určitého zařízení může tedy být zvlášť nebezpečný jen za určitých okolností. Soudní praxe tak za provoz zvlášť nebezpečný označila např. rámovou pilu umístěnou v nevyhovujících geologických podmínkách (srov. R 24/1986) nebo transformační stanici vysokého napětí umístěnou na veřejně přístupném místě u dětského hřiště. 3

Charakter provozu zvlášť nebezpečného může být dán ve vztahu i jen k určitým hodnotám, na nichž se projeví jeho škodlivé účinky. Jako provoz zvlášť nebezpečný ve vztahu k okolním zemědělským pozemkům byl shledán např. provoz pevného jezu na řece, který z hlediska následků, jež může vyvolat (záplavy), není v daných podmínkách plně ovladatelný a je zdrojem zvýšeného rizika vzniku závažných škod (srov. PR, 1996, č. 2), nebo provoz těžkých mechanismů na nevhodné komunikaci ve vztahu k poškození domu v jeho blízkosti (srov. Sou R NS č. C 1155). Naproti tomu ze starší judikatury lze poukázat na případy, kdy provoz zvlášť nebezpečný nebyl shledán: R 3/1956 – provoz mlátičky, R 28/1953 – provozování lovu se zbraní.

Zákon při vymezení této skutkové podstaty předpokládá opakovanou činnost; nemůže jít pouze o jednorázové využití zdroje zvýšeného nebezpečí (rizika). Použije-li proto osoba, která za normálních okolností zvlášť nebezpečný provoz nevykonává, zvlášť nebezpečné prostředky pouze v jedinečném případě, nebude se jednat o provoz zvlášť nebezpečný. Za zvlášť nebezpečný se rovněž nepovažuje provoz, který v daném místě vyvolává újmu jen ojediněle. U podnikatelských subjektů bude zvlášť nebezpečný provoz zpravidla náležet k jejich předmětu podnikání.

III. Porušení povinnosti

Zvláštní nebezpečnost určitého provozu nevzniká tím, že nebyla dodržena příslušná pravidla bezpečnosti práce. Otázka porušení či dodržení právních předpisů je z hlediska § 432 nepodstatná. Rovněž není rozhodující, zda byl provoz úředně povolen či schválen. Škoda vyvolaná provozem zvlášť nebezpečným není totiž důsledkem protiprávního jednání provozovatele, nýbrž je důsledkem charakteru provozu, v němž jsou využívány takové látky, prostředky a přírodní síly, které ani s využitím vědy a techniky nejsou plně ovladatelné. Podmínkou existence zvlášť nebezpečného provozu není, že určitý 4

provoz bude za zvlášť nebezpečný prohlášen s ohledem na určité administrativní předpisy. Pro účely občanského zákoníku je třeba tuto vlastnost posuzovat separátně na objektivním hledisku.

IV. Objektivní odpovědnost

- 5 Za škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným odpovídá provozovatel objektivně. Základem jeho odpovědnosti je kvalifikovaná událost. Je-li mezi vzniklou škodou a povahou konkrétního provozu (jeho nebezpečností) příčinná souvislost, je dána odpovědnost provozovatele podle § 432. Předpokladem je, že se projeví zvláštní vlastnosti provozu, jimiž se jeho nebezpečnost projevuje v okolním světě a které jsou zároveň objektivně způsobitelné vyvolat škodu.

V. Zproštění odpovědnosti

- 6 Jediným liberačním důvodem je podobně jako v případě § 428 okolnost, že škoda nemá původ ve zvlášť nebezpečném provozu a že vzniku škody nemohlo být zabráněno ani při vynaložení veškerého úsilí, které lze – objektivně vzato – požadovat. Zavinění na straně provozovatele zvlášť nebezpečného provozu je irrelevantní. V případě spoluzavinění poškozeného je nutno vzít jeho míru spoluzavinění v úvahu, pokud jde o jeho část škody, zatímco odpovědnost provozovatele zvlášť nebezpečného provozu je nutno posuzovat na objektivním základě. Odpovědnost podle § 432 je speciální vůči odpovědnosti podle § 420a. Není-li způsobená škoda důsledkem nebezpečnosti provozu, přichází v úvahu posouzení odpovědnosti podle § 420a, popřípadě § 420.

Škoda způsobená provozem zvlášť nebezpečným se může týkat jak zdraví a života poškozeného, tak jeho věcí. O způsobu a rozsahu náhrady škody platí ustanovení § 442n.

VI. Jaderné škody

- 7 Občanskoprávní odpovědnost za jaderné škody podle *zákona č. 18/1997 Sb.*, o mírovém využití jaderné energie a ionizujícího záření (atomového zákona), ve znění pozdějších předpisů, je nyní upravena prioritně Vídeňskou úmluvou o občanskoprávní odpovědnosti za jaderné škody a Společným protokolem, který se týká uplatnění Vídeňské úmluvy a Pařížské úmluvy, ke kterým Česká republika přistoupila (srov. sdělení Ministerstva zahraničních věcí uveřejněné pod č. 133/1994 Sb.). Tato Vídeňská úmluva řeší některé otázky odškodnění za jaderné škody odlišně od úpravy v občanském zákoníku; odlišnost se týká zejména omezení výše odpovědnosti za vzniklou jadernou škodu, jakož i promlčecí lhůty. Obecná občanskoprávní úprava, tj. občanský zákoník, se proto v těchto případech použije pouze tam, kde neexistuje zvláštní úprava Vídeňské úmluvy či úprava provedená zákonem č. 18/1997 Sb.

Držiteli povolení provozu jaderného zařízení nebo k jakékoliv činnosti spojené s jeho využíváním či k přepravě jaderných materiálů (§ 33 AtomZ) se stanoví povinnost sjednat pojištění své odpovědnosti za jadernou škodu s pojistitelem oprávněným podle zvláštního zákona, pokud není stanoveno jiné finanční pojištění pro případ odpovědnosti za jadernou škodu. Ustanovení § 37 AtomZ zároveň stanoví, kdy stát poskytuje záruku za uspokojení přiznaných nároků na náhradu škody, nejsou-li uhrazeny z povinného pojištění či jiného stanoveného finančního zajištění.

Jadernou škodou je také škoda vzniklá vynaložením nákladů na nezbytná opatření k odvrácení nebo snížení ozáření nebo k obnovení původního nebo obdobného stavu

životního prostředí, pokud byla tato opatření vyvolána v důsledku jaderné události a povaha škody to umožňuje (§ 34 odst. 2 AtomZ).

Při stanovení rozsahu a způsobu náhrady jaderné škody se ovšem použijí ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu.

Z judikatury:

R 3/1956: Provoz mlátičky není provozem zvlášť nebezpečným ve smyslu ustanovení občanského zákoníku. Z hlediska předpokladů nároku na náhradu škody utrpěné úrazem při provozu mlátičky je potřebné zjistit, zda provozovatel dodržel všechny bezpečnostní předpisy a zda poškozený škodu nespolutavil.

R 21/1984: Při poškození obytného domu v důsledku stavebních prací s trhavinami, prováděných škůdcem v blízkosti domu poškozeného, soud zjišťuje (za pomoci znalce) vznik škody, příčinnou souvislost mezi vzniklou škodou a porušením právní povinnosti škůdce při výkonu stavebních prací (např. zda byl proveden před zahájením prací s trhavinami průzkum terénu, druh a množství trhavin, odpovídajících platné státní normě, zda došlo k poškození domu ve směru seismografických vln vyvolaných odpálením výbušniny) a zda vůbec šlo případně o provoz zvlášť nebezpečný (co do povahy a co do rozsahu prací).

R 24/1986: Za provoz zvlášť nebezpečný (§ 432 o. z.) se považuje takový provoz, s nímž je spojena možnost zvýšeného nebezpečí vzniku závažných škod. Zdrojem zvýšeného nebezpečí mohou být i věci, jejichž užívání má za určitých okolností vedlejší škodlivé účinky, které nejsou plně ovladatelné člověkem a s nimiž je spojen vysoký stupeň pravděpodobnosti vyvolání újmy (např. rámová pila umístěná v neodpovídajících geologických podmínkách).

PR, 1996, č. 2 – VS v Praze sp. zn. 6 Cdo 52/94: Provozem zvlášť nebezpečným ve smyslu § 432 může být i faktická existence zařízení vyvolávajícího vedlejší škodlivé účinky přírodní síly tímto zařízením využívané, jestliže tyto účinky nejsou v daných podmínkách plně ovladatelné a je s nimi spojen vysoký stupeň pravděpodobnosti vážných škod v okolí.

SR, 2004, č. 6 – NS sp. zn. 25 Cdo 1923/2002: Provoz automobilového závodu v předstartovní fázi, kdy se vozidla řadí na svá místa před startem soutěžní jízdy, nemá povahu provozu zvlášť nebezpečného (§ 432 ObčZ).

Sou R NS č. C 1155 – NS sp. zn. 25 Cdo 972/2000: Provozem zvlášť nebezpečným ve vztahu k domu nacházejícím se na pozemku souvisejícím s komunikací mohou být i pravidelné a opakované průjezdy těžkých stavebních a nákladních mechanismů, způsobujících nadměrné zatížení pozemní komunikace, jejíž stavebnětechnický stav není takovému namáhání uzpůsoben.

NS sp. zn. 25 Cdo 972/2000: Za provoz zvlášť nebezpečný se považuje takový provoz, s jehož realizací je spojena možnost zvýšeného nebezpečí vzniku závažných škod. Jde především o provozy, kde dochází k využívání těch přírodních sil, pro něž je typické, že i při zachování veškeré potřebné péče a s využitím všech poznatků vědy a techniky nejsou plně ovladatelné a kontrolovatelné, takže z procesu jejich využití hrozí pro okolí zvýšené a zpravidla přímé nebezpečí vzniku škod. Zdrojem zvýšeného nebezpečí mohou však být i věci, jejichž běžné užívání obvykle nezvyšuje škodlivý vliv na okolí, avšak za určitých podmínek se mohou projevit vedlejší účinky, s nimiž je spojen vysoký stupeň pravděpodobnosti vyvolání újmy.

S IV (s. 622): Za škodu vyvolanou povahou provozu zvlášť nebezpečného ve smyslu ustanovení § 432 o. z. nelze považovat škodu vzniklou při hromadné kolizi několika motorových vozidel, k níž došlo za zhoršené viditelnosti způsobené za přispění větru parou unikající z chladicího zařízení závodu umístěného v blízkosti komunikace.

Odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech

§ 433 [Vnesené věci]

(1) Provozovatel poskytující ubytovací služby odpovídá za škodu na věcech, které byly ubytovanými fyzickými osobami nebo pro ně vneseny, ledaže by ke škodě došlo i jinak. Vneseny jsou věci, které byly přineseny do prostor, které byly vyhra-

zeny k ubytování nebo k uložení věcí, anebo které byly za tím účelem odevzdány provozovateli nebo některému z pracovníků provozovatele.

(2) Je-li s provozováním nějaké činnosti zpravidla spojeno odkládání věcí, odpovídá ten, kdo ji provozuje, fyzické osobě za škodu na věcech odložených na místě k tomu určeném nebo na místě, kam se obvykle odkládají, ledaže by ke škodě došlo i jinak.

(3) Odpovědnosti podle odstavců 1 a 2 se nelze zprostit jednostranným prohlášením ani dohodou.

Související ustanovení: § 420, 420a, 421, § 427 až 431, § 758

Související předpisy: § 267, 268 ZPr

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 71; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002; Oulík, J. Prodej v obchodě a odpovědnost za vady. Praha : Panorama, 1983, s. 190; Švestka, J. Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha : Academia, 1966, s. 254n.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Subjekty odpovědnosti	1
II. Smluvní vztah	2
III. Zproštění odpovědnosti	3

K odst. 1:

I. Ubytovací služby	4
1. Rozsah odpovědnosti	5

K odst. 2:

I. Tzv. odložené věci	6
1. Místo určené k odkládání věcí	7
2. Místo, kam se věci obvykle odkládají	8
3. Rozsah odpovědnosti	9

K odst. 3:

I. Zproštění odpovědnosti	10
---------------------------------	----

Obecně:

I. Subjekty odpovědnosti

- Odpovědnost za škodu způsobenou na vnesených nebo odložených věcech je upravena v § 433 až 437. Jde o objektivní odpovědnost, která se vztahuje na tři okruhy provozovatelů:
 - na poskytovatele ubytovacích služeb ohledně věcí vnesených do prostor ubytovatele,
 - na provozovatele činností, při nichž zákazník obvykle odkládá své věci a je nucen přerušit nad nimi dohled,
 - na provozovatele garáží a podniků podobného druhu ohledně dopravních prostředků v nich umístěných [435, 1].

II. Smluvní vztah

V § 433 odst. 1 je stanovena odpovědnost za věci vnesené, v § 433 odst. 2 za věci odložené. Pro oba tyto případy odpovědnosti je charakteristické, že odpovědnost se odvíjí od závazkového vztahu mezi provozovatelem a fyzickou osobou, která jeho služby využívá (NS sp. zn. 25 Cdo 2976/2006). Tento smluvní vztah je podmínkou pro kvalifikaci věcí, na něž se objektivní odpovědnost vztahuje. Nikoliv každá vnesená či odložená věc je předmětem odpovědnosti provozovatele podle § 433, nýbrž věc musí mít vztah k osobě, které je určita služba poskytována. 2

Odpovědným subjektem je fyzická nebo právnická osoba, jež provozuje uvedenou činnost; oprávněným k uplatnění nároku na náhradu škody podle § 433 je fyzická osoba, která využívá poskytovanou službu, a to bez ohledu na to, zda je zároveň vlastníkem poškozených či ztracených věcí.

III. Zproštění odpovědnosti

Jediným liberačním důvodem této odpovědnosti je, že by ke škodě došlo i jinak. Pod tímto pojmem je třeba rozumět případy, kdy ke škodě dochází mimo rámec zvláštní povahy toho kterého provozu. Lze uvažovat o dvou okruzích případů, které vedou ke zproštění odpovědnosti podle tohoto ustanovení: 3

a) vnější příčiny, kterými mohou být typicky živelní pohromy (např. požár, zemětřesení, povodeň apod.), na základě kterých by došlo ke škodě na věcech i tehdy, jestliže by se v předmětných provozech nenacházely. Podle převažujícího názoru je pojem vnějších příčin užší než pojem vyšší moci (*vis maior* – *force majeure*), klasicky známý z deliktního práva i práva smluvního. Nicméně platí, že provozovatel se zproští odpovědnosti jen za ty škody, k nimž by došlo i jinak, tj. kdyby vneseny či odloženy nebyly;

b) vnitřní příčiny, tj. v důsledku povahy, případně působení poškozené věci samé (např. škody vzniklé v důsledku rychle se kazících potravin nebo materiálu podléhajícího samovolné zkáze, které by nastaly i v jiných podmínkách, než které byly dány v ubytovacím či jiném relevantním provozu).

Za těchto okolností provozovatel nenese odpovědnost vzhledem k tomu, že příčina vzniku škody nespočívala ve vlastní provozní činnosti, nýbrž v důvodech, jež nemají souvislost s provozem daného zařízení. Důkazní břemeno v tomto směru má provozovatel. Vzhledem k tomu, že jeho odpovědnost je objektivní, odpovídá poškozenému za škodu bez ohledu na to, zda ji způsobil jeho zaměstnanec, cizí osoba nebo jiný zákazník, tedy i za škodu, kterou nezavinil, např. za věci odcizené zlodějem. Proti němu má pak ovšem postih podle § 440.

K odst. 1:

I. Ubytovací služby

Toto ustanovení vymezuje odpovědnost provozovatele ubytovacích služeb za škody způsobené ubytovaným na věcech jimi nebo pro ně do prostor provozovatele vnesených. Škoda takto vzniklá může být způsobena ztrátou, odcizením, zničením či poškozením těchto věcí. Odpovědnost provozovatelů ubytovací činnosti za takto vzniklou škodu vzniká *ex lege* již v okamžiku vnesení těchto věcí do jejich prostorů bez toho, že by provozovatel převzal vnesené věci do opatrování. 4

Tato odpovědnost má poskytovat ochranu před škodami vyplývajícími ze zvláštní povahy ubytovacího provozu, který je spojen s odkládáním věcí a současně s mnohdy těžko omezitelnou přístupností třetích osob do provozů a prostorů ubytovatele.

Za provozovatele je třeba považovat osoby, u nichž je poskytování ubytovacích služeb vlastním předmětem podnikání, i osoby, u nichž je tato činnost pouze doplňkem jejich jiné činnosti. Mezi odpovědné subjekty budou patřit zejména: hotely, noclehárny, zotavovny, ubytovny, turistické a horské chaty, penziony, hlídané stanové tábory a tábořiště, studentské koleje, internáty, domovy, ubytovny internátního školení, ubytovny pro brigádníky. Jde o prostory, jež lze dočasně užívat na základě smlouvy o ubytování (§ 754), tedy nikoliv k trvalému bydlení na základě nájemní smlouvy. Nerozhodné je, zda má daný subjekt k poskytování těchto služeb příslušné veřejnoprávní oprávnění.

1. Rozsah odpovědnosti

- 5 Předmětem ochrany jsou věci, které byly vneseny přímo osobou, které je poskytována služba, a také kýmkoliv jiným pro tuto osobu do předmětných ubytovacích prostor. Za věci, které byly takto vneseny, lze považovat:

a) věci vnesené do prostor vyhrazených k ubytování anebo určených k uložení věcí, b) věci, které byly za tímto účelem odevzdány osobě pověřené poskytovatelem ubytovacích služeb (např. vrátnému, recepčnímu, pokojské či jinému pověřenému zaměstnanci); nemusí jít o zaměstnance k tomu zvláště určeného. Zjištění, zda jde o zaměstnance pověřeného přejímáním věcí, závisí na tom, zda by bylo možno tuto osobu za obvyklých okolností rozumně považovat za osobu takto pověřenou. Není rozhodné, zda jde o věci ve vlastnictví ubytovaného; může jít i o věci třetí osoby, které má ubytovaný u sebe.

Znění § 433 odst. 1 počítá s osobami ubytovanými. Předpokladem uplatnění nároku z odpovědnosti na věci je tak vedle vnesení věci rovněž skutečnost, že došlo k ubytování. K ubytování dochází na základě smlouvy o ubytování ve smyslu § 754. Smlouva nemusí mít písemnou formu; může být uzavřena neformálně, případně i konkludentně (např. odevzdáním klíče od hotelového pokoje či pokynem k odnesení zavazadel hosta). Nutno proto vždy zkoumat, zda smlouva o ubytování byla uzavřena či nikoliv (smlouva o ubytování není uzavřena, pokud bylo ubytování pouze rezervováno). Zákon nestanoví požadavek, aby ubytovaná fyzická osoba uzavřela smlouvu osobně; rozhodující je pouze to, zda na základě smlouvy je ubytována. Tato skutečnost je zároveň podmínkou pro kvalifikaci věci, na něž se odpovědnost provozovatele vůči ubytovanému vztahuje (NS sp. zn. 25 Cdo 863/2003). Podle tohoto ustanovení bude odpovídat provozovatel ubytovacích služeb i za škodu na věcech, které byly odevzdány pověřenému zaměstnanci mimo ubytovací prostory (např. za účelem přepravy do hotelu).

Odpovědnost provozovatele podle § 433 trvá jen po dobu, kdy je jím poskytovaná služba zákazníkem využívána; nevztahuje se na věci v ubytovacím zařízení zapomenuté.

K odst. 2:

I. Tzv. odložené věci

- 6 Toto ustanovení upravuje obdobně jako ustanovení odstavce 1 odpovědnost těch, kdo provozují činnost spojenou zpravidla s odkládáním věcí. Pokud jde o povahu odpovědnosti a liberační důvod, platí vše, co bylo uvedeno u odstavce 1. Věci, jichž se má odpovědnost týkat, nejsou vymezeny ani příkladem.

Jako místa (provozy), s nimiž je zpravidla spojeno odkládání věcí, přicházejí v úvahu např. restaurace, kavárny, vinárny, kadeřnictví, zdravotnická zařízení, koupaliště, plovárny, divadla, biografy, kulturní zařízení, školy, školní družiny, studovny, jídelny a další. Musí jít o provozovnu, kde zpravidla – nikoliv jen ojediněle – dochází k odložení věcí zákazníků za účelem využití poskytované služby. Odložení věcí vyplývá z potřeby, aby dotyčná osoba mohla přijmout poskytovanou službu. Za věci odložené ve smyslu § 433 se totiž považují ty věci, které je nutno za účelem využití služby odložit. V důsledku odložení věci vzniká stav, kdy nad danou věcí pozbývá osoba bezprostředního dozoru a dispozice a vystavuje ji riziku případného odcizení či poškození. Ztráta bezprostředního dozoru a dispozice nad věcí je tak pojmovým znakem odložení věci. Nejde proto o věc odloženou ve smyslu tohoto ustanovení, jestliže nad ní může osoba vykonávat bezprostřední dozor a může ji tak sama opatrovat. Za odloženou se nepovažuje věc, kterou má zákazník při využití služby u sebe či pod svým bezprostředním dozorem (např. zavazadlo pod stolem hosta v restauraci).

1. Místo určené k odkládání věci

Vyhradil-li poskytovatel služby určité místo k odkládání věcí, odpovídá za věci tam umístěné. Zřídil-li provozovatel služby pro odkládání věcí např. šatnu, kabinu atd., nebude odpovídat za škodu způsobenou na věcech, které nebyly odloženy v určeném prostoru. Současně však osoby, které se do daného zařízení dostaví za účelem poskytnutí služby, musí být o této prostoru – objektivně vzato – dostatečně informovány.

Je-li k dispozici šatna, na jejíž existenci byl zákazník upozorněn (např. zřetelným označením), takže se o této možnosti musel dozvědět, provozovatel neodpovídá za škodu na věcech odložených na jiných místech. Nestačí-li vyhrazený prostor, pak provozovatel odpovídá i za věci, které byly odloženy na jiném obvyklém místě.

O věc odloženou ve smyslu § 433 však nejde, odloží-li si zákazník věc v šatně s obsluhou; dochází tak k převzetí věci od zákazníka na základě smlouvy o úschově [747], odložená věc se stává předmětem závazku a odpovědnost provozovatele šatny se řídí ustanovením § 421 (srov. R 1/1985).

2. Místo, kam se věci obvykle odkládají

Nebylo-li určeno místo k odkládání věcí, odpovídá provozovatel za škodu na věci, která byla odložena tam, kde se věci tohoto druhu zpravidla odkládají. Předpokladem odpovědnosti je, že osoba, která věci v daném prostoru odložila, se dostavila do daného prostoru se záměrem využít služeb, které jsou v tomto prostoru poskytovány. Proto nelze považovat za oprávněného z této odpovědnosti každého, kdo se v daném prostoru nachází, aniž by hodlal využít služeb v něm poskytovaných. Nerozhodné je, zda již k poskytnutí služby došlo či dochází. Subjektivní záměr dané osoby přijmout službu v zařízení poskytovanou je však třeba posuzovat z objektivního hlediska. Z tohoto důvodu zařízení, která poskytují služby pouze občanům individuálně určeným (např. školy či v určitém ohledu zdravotnická zařízení), odpovídají obvykle pouze za škodu takto kvalifikovaným osobám.

3. Rozsah odpovědnosti

Podle ustanovení § 433 neodpovídají provozovatelé, s jejichž činností není odkládání věcí zpravidla spojeno (např. občerstvovací zařízení na ulici či na sportovních stadionech, prodejny samoobslužného typu). Občanskoprávní odpovědnost za škodu způsobenou na odložených věcech se podle tohoto ustanovení nevztahuje ani na provo-

zovatele dopravních prostředků hromadné dopravy; ti odpovídají pouze podle ustanovení o odpovědnosti za škody způsobené jejich provozem podle § 427n.

Odpovědnost podle § 433 odst. 2 se vztahuje i na škody způsobené na věcech, které se s odkládanými věcmi jako věcmi hlavními zpravidla používají, případně k nim náležejí, a proto jsou s nimi zpravidla odkládány (např. šály, rukavice; nikoliv však již aktovka či peněženka). V pochybnostech je namísto individuální posouzení v konkrétním případě. Proto nelze za věci zpravidla odkládané považovat např. jízdní kola před různými zařízeními, kde dochází k poskytování služeb; to platí i tehdy, lze-li tu nalézt zařízení k odstavení kol, která však s povahou poskytované služby nesouvisejí. Jak dovodila soudní praxe, samoobslužná prodejna nepatří k těm provozům, kde je zpravidla nutno odložit tašky či zavazadla. Jiná situace je v případě, že je na zákaznických požadováno, aby svá zavazadla či jiné věci na určitém místě odložili. Je tím určeno místo k odkládání věcí, stejně jako v případě, že je pro zákazníky stanoveno, aby věci určitého druhu či hodnoty ukládali v pokladně či v kanceláři provozovny (např. cennosti na koupališti). Za věci odložené jinde pak provozovatel neodpovídá.

Za věc, kterou je nutno v souvislosti s využitím určité služby odložit, uznala soudní praxe i lyže (bývalý NS ČR, 2 Cz 42/76). Šlo o provoz bufetu uvnitř budovy rekreačního zařízení v horské oblasti, který v zimě sloužil téměř výhradně lyžařům, a bez odložení lyží nebylo možno jej navštívit. Za předpokladu, že bufet byl určen pro veřejnost (nikoliv jen pro ubytované rekreaty), byla odpovědnost provozovatele za ztrátu lyží odložených v chodbě před bufetem shledána. I z tohoto příkladu je zřejmé, že každý případ odpovědnosti podle § 433 odst. 2 je třeba posuzovat konkrétně, neboť s provozováním různých činností je spojena nutnost odkládat různé věci.

K odst. 3:

I. Zproštění odpovědnosti

- 10 V souvislosti se zajištěním zvýšené ochrany poškozených občanský zákoník výslovně stanoví, že provozovatelé nemohou zákonem uloženou odpovědnost vyloučit či omezit (např. co do charakteru věcí, za které se poskytuje náhrada, či co do výše náhrady škody apod.). Právně nerozhodná je rovněž „dohoda“ uzavřená s poškozeným, zejména však jednostranná prohlášení provozovatelů v podobě vývěsek oznamujících, že provozovatel neodpovídá za odložené věci.

Výše náhrady škody je však omezena prováděcím předpisem [434, 1, 2].

Srovnej též shora komentář k § 433, marg. č. 3.

Z judikatury:

I. Věci vnesené

R 49/1966: Organizace, které odpovídají za věci vnesené do prostor organizace ubytovanými občany nebo pro ně ve smyslu § 433 odst. 1 o. z., jsou všechny organizace, které poskytují ubytovací služby podle § 300 a násl. (nyní § 754n.) o. z., byť jen vedle hlavní provozní činnosti.

PR, 1999, č. 12 – NS sp. zn. 25 Cdo 99/1997: Ubytovatel nabízející ubytovanému možnost zaparkovat osobní motorové vozidlo na tzv. hotelovém parkovišti odpovídá za škodu na věci vnesené podle § 433 odst. 1 ObčZ jen tehdy, lze-li parkoviště považovat za prostory určené k uložení věci, tedy je-li prostranstvím uzavřeným, např. garáží či parkovištěm situovaným uvnitř ubytovacího objektu nebo oploceným či obestaveným prostranstvím vně ubytovacího objektu tak, aby bylo zabráněno přístupu neoprávněných osob.

Pokud ubytovatel parkovištěm tohoto druhu nedisponuje (nabízí např. vyhrazená místa na ulici či volně přístupném prostranství před hotelem), za škodu na voze ubytovaného odpovídá podle

§ 435 ObčZ v případě, že provozování parkoviště představuje činnost kvalifikovanou - takovou, při níž jsou zaparkované dopravní prostředky provozovatelem střeženy (tzv. parkoviště hlídané).

II. Věci odložené

R 16/1964: Provozovatel podniku, jehož provoz přináší pravidelné odkládání svršků, nemůže svou odpovědnost za škodu na vnesených nebo odložených věcech ani vyloučit, ani změnit vyhláškou vyvěšenou v provozovně. Ustanovení § 433 o. z. dává však provozovateli právo, aby pro svršky, které návštěvníci v jeho podniku odkládají, vyhradil určité místo, a zprošťuje ho tak odpovědnosti za ztrátu věcí odložených hostem jinam. Má-li provozovna několik místností (např. čekárnu a vlastní provozní místnost) a vyžaduje-li provoz podniku a povaha služeb, aby se host zdržoval postupně ve více místnostech, odpovídá podmínkám této odpovědnosti, když provozovatel vyhradí návštěvníkům místo na odkládání svršků tak, že požaduje, aby návštěvník odložil vždy své věci v té místnosti, v níž se podle povahy služeb právě zdržuje, a že tedy je povinen si je brát vždy s sebou. K účinnosti tohoto opatření je ovšem třeba také to, aby se zákazník o něm skutečně dověděl.

R 46/1974: Zdravotnická organizace s lůžkovým oddělením odpovídá fyzické osobě, která byla přijata na léčení na tomto oddělení, za škodu na věcech odložených na místě k tomu určenému nebo na místě, kam se obvykle odkládají (§ 433 odst. 2 o. z.), a to s omezením podle ustanovení § 434 odst. 1 o. z.

R 13/1978: Prodej v obchodě se samoobslužným provozem není zásadně provozováním činnosti, s nímž je zpravidla spojeno odkládání věcí (ve smyslu ustanovení § 433 odst. 2 o. z.). O provozování takové činnosti v případě tohoto způsobu prodeje v obchodě půjde jen tehdy, jestliže je služba organizací (podnikem) poskytována občanům s tím, že se požaduje, aby na místě k tomu určeném odkládali v provozovně se samoobslužným provozem nákupní tašky a jiná zavazadla.

R 25/1978: Věcmi, jejichž odkládání je zpravidla spojeno s provozováním nějaké činnosti (§ 433 odst. 2 o. z.), jsou míněny věci, které je nutno v této souvislosti odkládat; z těchto věcí nejsou jmenovitě vylučovány žádné určité věci nebo druhy věcí. Odložení věcí na místě obvyklém (§ 433 odst. 2 o. z.) je možné jen tehdy, když ten, kdo činnost provozuje, neurčil místo k odkládání věcí.

Nedostatek technického a prostorového vybavení provozovny, v níž se provozuje činnost, s jejímž provozováním je zpravidla spojeno odkládání věcí, nezabavuje provozovatele odpovědnosti za škodu na odložených věcech.

R 7/1985: Jestliže občan měl svou věc v bezprostřední dispozici, takže ji mohl opatrovat, nejde o odloženou věc ve smyslu ustanovení § 433 odst. 2 o. z.

R 8/1985: K uplatnění práva na náhradu škody na odložených věcech postačí, je-li tento nárok uplatněn např. u vedoucího provozovny nebo u pracovníka této provozovny, pokud ten, kdo nárok uplatňuje, nemohl vědět, že k přijetí uplatnění takového nároku byl organizací určen někdo jiný.

R 51/1986 (trestní): Organizace odpovídající za odložené věci podle § 433 odst. 2 o. z., které byly odcizeny, může uplatnit v trestním řízení nárok na náhradu škody proti pachateli trestného činu (§ 43 odst. 2 tr. ř.) pouze za předpokladu, že škodu nahradila tomu, komu byly věci odcizeny, a tím na ni přešel nárok na náhradu škody proti škůdci, tj. pachateli trestného činu.

Sou R NS č. C 2156 – NS sp. zn. 25 Cdo 1048/2002: Z hlediska odpovědnosti za škodu na odložených věcech je rozhodující, zda provozovatel je skutečně tím, kdo činnost, s níž je odkládání věcí spojeno, nabízí v podobě služby adresátům této činnosti (zákazníkům), kteří ji využívají s vědomím, že právě tato osoba ji jim poskytuje. Přitom není významné, v jakém právním vztahu je provozovatel činnosti k vlastníku prostor, kde svou činnost vykonává, jakou formou má vyřešeno právo prostory užívat ani zda a nakolik má možnost ovlivnit stav těchto prostor, včetně jejich uzpůsobení pro bezpečné odkládání věcí.

Sou R NS č. C 2590 – NS sp. zn. 25 Cdo 1915/2002: Provozování veřejného tábořiště jako prostoru pro umístění vlastního stanu či karavanu zákazníka za účelem přenocování je zpravidla činností, s níž je obvykle spojeno i odkládání jízdního kola v prostoru tábořiště.

B 12/1985: Jestliže organizace vyzvala návštěvníky, aby peníze a cenné věci uschovali v pokladně, určila tím ve smyslu ustanovení § 433 odst. 2 o. z. místo pro odkládání těchto věcí.

Taková výzva organizace nezahrnuje jen cennosti podle ustanovení § 434 odst. 1 o. z., nýbrž věci, které mají vyšší hodnotu.

B 13/1985: Jestliže občan nemá objektivní možnost odložit věci na místě určeném k odkládání věcí (např. proto, že věšáky na šaty, které jsou určeny k odkládání věcí, jsou zcela přeplněné), odpovídá organizace i za škodu na věcech odložených na místě, kam se v takovém případě obvykle odkládají.

§ 434 [Odpovědnost za cennosti]

(1) Za klenoty, peníze a jiné cennosti se takto odpovídá jen do výše stanovené prováděcím předpisem. Byla-li však škoda na těchto věcech způsobena těmi, kteří v provozu pracují, hradí se bez omezení.

(2) Bez omezení se hradí škoda i tehdy, jestliže byly věci převzaty do úschovy.

Související ustanovení: § 433, § 442 až 450, § 747 až 753

Související předpisy: § 1 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník; § 268 ZPr

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Omezení výše náhrady	1
II. Náhrada v plné výši	2

K odst. 2:

I. Převzetí do úschovy	3

K odst. 1:

I. Omezení výše náhrady

- 1 K odst. 1:** Pokud jde o klenoty a jiné cennosti, je prováděcím předpisem stanovena (viz § 1 nařízení vlády č. 258/1995 Sb.) limitovaná náhrada 5 000 Kč. Je to souhrnná částka týkající se všech vnesených či odložených věcí tohoto druhu, nikoli částka za jednotlivé předměty, a to každému zákazníkovi (ubytovanému).

Klenoty jsou míněny zejména prsteny, náhrdelníky, brože, náušnice, přívěsky atd. U peněz jde jak o peníze naší měny, tak i o cizí peníze. Jinými cennostmi jsou míněny vkladní knížky, šeky, směnky, drahocenný kožich, cenná starožitnost, peníze sběratelské hodnoty, přístroj výjimečné hodnoty apod.

II. Náhrada v plné výši

- 2** Limit náhrady neplatí ve dvou případech:
- byla-li škoda způsobena těmi, kteří v provozu pracují; je nerozhodné, zda v pracovním poměru nebo podle dohody o pracích konaných mimo pracovní poměr, a je také nerozhodné, v jaké funkci taková osoba působí. Těmi, kdo v provozu pracují, jsou ovšem i ti, kteří byli provozovatelem k výkonu určité činnosti použiti, byť nešlo o pracovníprávní poměr (obdobně § 420 odst. 2).
 - byla-li škoda způsobena na věcech převzatých do zvláštní úschovy (odst. 2).

K odst. 2:

I. Převzetí do úschovy

- 3** Podmínkou náhrady škody v plném rozsahu za věci ztracené, poškozené či zničené [433, 4, 6] je skutečnost, že provozovatel tyto věci od zákazníka převzal do úschovy (§ 747 až 753).

Z judikatury:

R 33/1983: Smlouva, na jejímž základě organizace poskytuje službu spočívající v tom, že dává občanu za úhradu do časově omezeného užívání uzamykatelnou skříňku (k uložení věci), je smlouvou zvláště neupravenou; při takto poskytnuté službě nedochází k převzetí věci organizací. Práva a povinnosti účastníků smlouvy se tu řídí především obsahem smlouvy, jímž se staly smluvní podmínky navržené organizací a přijaté (konkludentně) občanem.

§ 435 [Odpovědnost za dopravní prostředky]

Stejně jako provozovatel poskytující ubytovací služby odpovídají i provozovatelé garáží a jiných podniků podobného druhu, pokud jde o dopravní prostředky v nich umístěné a jejich příslušenství.

Související ustanovení: § 121 odst. 1

Obsah výkladu:

I. Předpoklady odpovědnosti	1–3
II. Rozsah odpovědnosti	4

I. Předpoklady odpovědnosti

Zákon stanoví, že provozovatel garáží a podniků obdobného druhu odpovídá stejně **1** jako provozovatel ubytovacích služeb. Znamená to, že za dopravní prostředky a jejich příslušenství umístěné v jeho zařízení provozovatel odpovídá objektivně, ledaže by ke škodě došlo i jinak, a své odpovědnosti se nemůže zprostit jednostranným prohlášením ani dohodou [433, 3, 10].

Ustanovení § 435 vymezuje osoby odpovědné za škodu a věci, za něž se odpovídá. Odpovědnost se odvíjí od závazkového vztahu. Stejně jako u § 433 odst. 1, kdy odpovědnost se vztahuje na věci vnesené ubytovaným nebo pro něj bez ohledu na to, zda smlouvu o ubytování uzavřel osobně (rozhodující je, že je ubytován na základě smlouvy), rovněž odpovědnost provozovatele garáží a podobných podniků podle § 435 předpokládá smluvní vztah, na jehož základě byl dopravní prostředek v prostorách provozovatele umístěn, aniž by však bylo podmínkou, že jej tam umístil ten, kdo smlouvu o garážování či parkování uzavřel.

K uzavření smlouvy dochází v běžném životě často i konkludentně (zaplacením poplatku v garáži, zaparkováním na hlídaném parkovišti se souhlasem jeho obsluhy apod.). Na rozdíl od ubytovacích služeb (§ 433 odst. 1), kdy smluvní vztah je vázán na fyzickou osobu, která je ubytována, a tím je zároveň vymezen okruh věcí, za něž ubytovatel odpovídá, u parkování a garážování se závazek provozovatele a jeho odpovědnost za škodu váže přímo k určitému dopravnímu prostředku. Jeho odpovědnost není vymezena tím, že vůz byl do jeho provozovny přivezen určitou osobou, ale vztahuje se na umístěný vůz a jeho příslušenství. Okruh věcí, za něž provozovatel garáží odpovídá, se tedy neodvíjí od toho, kdo vůz do garáže umístil, nýbrž od toho, že jde o dopravní prostředek zde oprávněně (na smluvním základě) umístěný. Osoba, která uzavřela smlouvu o garážování, nemusí být tedy totožná s tím, kdo dopravní prostředek do garáže umístil. **2**

Odpovědnost podle § 435 vzniká ze zákona umístěním dopravního prostředku do zařízení provozovatele, aniž by dopravní prostředek byl provozovatelem převzat do úschovy. Subjektem odpovědnosti podle tohoto ustanovení může být ten, kdo provozuje výhradně **3**

garáže a související služby, avšak i ten kdo vedle své jiné (hlavní) činnosti provozuje také garáže. K aplikaci tohoto ustanovení však nedojde v případech, kdy osoba ubytovaná např. v hotelu zaparkuje své motorové vozidlo před hotelem na odstavné ploše.

Zda provozování garáží apod. je uvedeno jako předmět činnosti v obchodním rejstříku, není rozhodující, nýbrž v první řadě je podstatný obsah smluvního ujednání, na něž lze usuzovat též z toho, jak bylo konkrétní zařízení označeno, jaké služby byly nabízeny, konkrétně za co byl vybírán poplatek, a též jak je zařízení provozovatele vybaveno. Nestačí, je-li nabízena pouze možnost zaparkování na vyhrazené ploše nebo jde-li jen o pronajmutí místa k parkování. Musí jít o zařízení, které slouží k umístění dopravních prostředků a k jejich ochraně před ztrátou a poškozením a které je k tomu účelu také vybaveno.

Mezi podniky obdobného druhu, jako je provoz garáží, je třeba zahrnout zejména hlídaná parkoviště, hlídané autokempinky apod.

II. Rozsah odpovědnosti

- 4 Odpovědnost se vztahuje na dopravní prostředky umístěné v příslušném prostoru, jakož i na věci tvořící jejich příslušenství (např. autorádio, potahy sedadel, pneumatiky, montážní oděv). Příslušenství dopravního prostředku tvoří nejen věci, které jsou k tomuto účelu určeny jako vybavení dopravního prostředku, nýbrž i věci, které náleží provozovateli dopravního prostředku a jsou jím určeny k tomu, aby byly s dopravním prostředkem trvale užívány [121]. Odpovědnost se samozřejmě vztahuje i na součásti věci [120]. Obecně lze říci, že věci, které nesouvisejí s provozem dopravního prostředku a které zde byly pouze odloženy, nelze považovat za jeho příslušenství. Proto nemůže být předmětem ochrany věc, která byla v daném dopravním prostředku pouze příležitostně uložena. Odpovědnost by nastoupila pouze v případech, kdyby věc byla individuálně převzata do úschovy na základě smlouvy [421].

Z judikatury:

R 9/1985: Za příslušenství dopravních prostředků ve smyslu ustanovení § 435 o. z. je třeba považovat např. autorádio, rezervní pneumatiku, kanystr, soupravu klíčů a jiných opravárenských potřeb, potahy sedadel v autě apod.; tímto příslušenstvím však nejsou věci jiného druhu, přepravované nebo uložené v kabině nebo zavazadlovém prostoru dopravního prostředku, který je umístěn v garáži nebo na pracovišti, jež nesouvisí s provozem motorového vozidla.

R 13/2001: Za škodu na dopravních prostředcích, umístěných v garážích a jiných podnicích podobného druhu, odpovídá provozovatel (§ 435 o. z.) bez zřetele k tomu, jaký je jeho předmět podnikání; tato okolnost není významná ani z hlediska, zda jde o exces pracovníka podle ustanovení § 20 odst. 2 o. z.

R 4/2004: Objektivní odpovědnost provozovatelů garáží a jiných podniků podobného druhu (§ 435 o. z.) vůči vlastníku dopravního prostředku a jeho příslušenství není vyloučena tím, že dopravní prostředek do takového zařízení umístila třetí osoba.

SR, 1999, č. 12 – NS sp. zn. 2 Cdon 1463/97: Pro posouzení odpovědnosti za škodu na dopravních prostředcích umístěných v garážích a v jiných podnicích podobného druhu není rozhodující, zda provozovatel má tuto činnost zapsanou v předmětu činnosti v obchodním rejstříku.

SJ, 1999, č. 124 – NS sp. zn. 25 Cdo 97/99: Pokud ubytovatel parkoviště motorových vozidel nabízí např. vyhrazené místo na ulici či volně přístupné prostranství před hotelem, odpovídá za škodu na voze ubytovaného podle ustanovení § 435 o. z. v případě, že provozování parkoviště představuje činnost kvalifikovanou, při níž jsou zaparkované dopravní prostředky provozovatelem střeženy (tzv. parkoviště hlídané).

SJ, 2004, č. 186 – NS sp. zn. 25 Cdo 1174/2003: Provozovatel parkoviště, který se zákazníkem uzavřel dohodu o pronájmu parkovacího místa, aniž se zavázal dopravní prostředek po dobu umístění střežit, nenese objektivní odpovědnost za škodu na dopravním prostředku podle ustanovení § 435 o. z.

§ 436 [Uplatnění práva na náhradu škody]

Právo na náhradu škody musí být uplatněno u provozovatele bez zbytečného odkladu. Právo zanikne, nebylo-li uplatněno nejpozději patnáctého dne po dni, kdy se poškozený o škodě dověděl.

Související ustanovení: § 20 odst. 2, § 106, § 122 odst. 3, § 583, 749

Z literatury: *Malach, Z.* Náležitosti právního úkonu při uplatňování náhrady škody za poškození automobilu u provozovatele parkoviště. Komentář. Jurisprudence, 2003, č. 3, s. 24; *Švestka, J.* Odpovědnost za škodu podle občanského zákoníku. Praha : Academia, 1966, s. 269n.

Obsah výkladu:

I. Uplatnění práva a prekluze.....	1–2
II. Právní úkon poškozeného.....	3
III. Promlčení nároku.....	4

I. Uplatnění práva a prekluze

Zákon obvykle nevyžaduje, aby právo na náhradu škody bylo nejprve uplatněno u osoby 1
odpovědné za škodu. Ustanovení § 436 tento požadavek výjimečně stanoví.

Toto ustanovení se vztahuje na nároky způsobené na vnesených nebo odložených věcech [433, 4, 6] a na náhradu škody způsobené na dopravních prostředcích umístěných v garážích a obdobných podnicích [435, 1].

Ustanovením § 436 o uplatnění nároku na náhradu škody bez zbytečného odkladu a o možnosti zániku nároku v důsledku jeho neuplatnění v prekluzivní lhůtě má být umožněno provozovateli, který za škodu odpovídá bez zřetele na zavinění, aby mohl zjistit skutečného škůdce a vůči němu nárok postihem uplatnit [440, 1]. Slouží rovněž k tomu, aby provozovatel mohl učinit opatření k zabránění vzniku dalších škod, a kromě toho dává příležitost ke smírnému vyřešení náhrady za způsobenou škodu.

V první větě § 436 je předepsán způsob, jakým má být právo uplatněno, tj. jedno- 2
stranný právní úkon. V druhé větě je pak stanoven počátek prekluzivní lhůty (den, kdy se poškozený o škodě dověděl) a její délka (15 dnů).

K uplatnění práva tu postačí, je-li tento nárok uplatněn např. u pracovníka nebo vedoucího provozovny, pokud ten, kdo nárok uplatňuje, nemohl vědět, že k přijetí uplatnění takového nároku byl provozovatelem určen někdo jiný (viz R 8/1985).

Lhůta uvedená v ustanovení § 436 a označená „bez zbytečného odkladu“ je lhůtou pořádkovou, která má zdůraznit potřebu bezodkladnosti uplatnění nároku. Patnáctidenní lhůta, která je uvedena v § 436 odst. 1 věta druhá, je lhůtou prekluzivní ve smyslu ustanovení § 583; k prekluzi nároku tu soud přihlíží i bez návrhu (z úřední povinnosti).

II. Právní úkon poškozeného

Forma uplatnění práva na náhradu škody u provozovatele není předepsána; stačí 3
jakákoliv forma oznámení o tom, že vznikla škoda, za niž je odpovědný provozovatel. Z hlediska důkazní povinnosti v případném soudním řízení je v zájmu poškozeného, aby své právo uplatnil písemně. Jde o jednostranný právní úkon, z jehož obsahu musí být patrné, že poškozený uplatnil svoje právo na náhradu škody vůči odpovědnému subjektu.

Vzhledem k tomu, že patnáctidenní lhůta je lhůtou hmotněprávní (§ 583), nestačí poslední den lhůty podat písemnost na poštu, nýbrž lhůta je zachována, byl-li úkon nejpozději 15. den u provozovatele učiněn (písemnost mu musí být nejpozději tohoto dne doručena).

Pro počítání času platí § 122.

III. Promlčení nároku

- 4 Bylo-li právo včas uplatněno u provozovatele, avšak nárok poškozeného nebyl uspokojen, je třeba nárok na náhradu škody uplatnit žalobou u soudu. Toto právo podléhá promlčení.

Právní teorie není jednotná v názoru, zda na promlčení práva na náhradu škody podle § 433, 435 se vztahuje § 102 (třiletá promlčecí doba podle § 101 počíná běžet ode dne, kdy bylo právo uplatněno u provozovatele – § 102) nebo zda jako každé jiné právo na náhradu škody se řídí ustanovením § 106, které je ustanovením speciálním ve vztahu k § 102. Máme za to, že správný je názor uvedený na druhém místě, tj. že § 106 platí pro práva z odpovědnosti za škodu a § 102 pro práva z odpovědnosti za vady.

Ustanovení § 436 se neuplatní na odpovědnost schovatele vůči složiteli úschovy podle ustanovení § 749.

Z judikatury:

R 1/1985: Provozovatel šatny odpovídá za poškození, ztrátu nebo zničení věci předané a převzaté za úplaty do úschovy (§ 296 a násl. o. z. – nyní § 747n.) v šatně podle ustanovení § 237 (nyní § 421) o. z., i když tato věc byla do šatny uložena v souvislosti s využitím jiné služby. Ustanovení § 436 o. z. na právo vyplývající z odpovědnosti podle ustanovení § 237 (nyní § 421) o. z. nedopadá ani ve shora uvedeném případě.

R 42/2005: Bylo-li u provozovatele garáže v hmotněprávní lhůtě (§ 436 obč. zák.) uplatněno právo na náhradu škody způsobené na konkrétním voze tam oprávněně umístěném, právo nezaniká bez zřetele k tomu, zda je uplatnil vlastním jménem jeho majitel, jemuž vznikla škoda, nebo ten, kdo smlouvu s provozovatelem uzavřel a vůz tam umístil.

Sou R NS č. C 1552 – NS sp. zn. 25 Cdo 31/2001: Jednostranný právní úkon, kterým oprávněná osoba uplatňuje právo na náhradu škody způsobené na vozidle umístěném na hlídaném parkovišti, musí být určitý a srozumitelný natolik, aby z něj bylo zřejmé, že oprávněnému vznikla škoda, za kterou činí odpovědným provozovatele parkoviště; pouhé oznámení o vzniku škody nestačí.

Sou R NS č. C 2592 – NS sp. zn. 25 Cdo 93/2003: Okolnost, že provozovatel s poškozeným po nahlášení ztráty či poškození dopravního prostředku sepsal na předtištěném formuláři provozovatele protokol, který postrádá výslovné uplatnění práva na náhradu škody, nevylučuje automaticky možnost, že nárok na náhradu škody byl uplatněn též ústní formou.

§ 437 [Odpovědnost v hromadné dopravě]

Za škodu způsobenou na věcech odložených v dopravních prostředcích hromadné dopravy se odpovídá jen podle ustanovení o náhradě škody způsobené jejich provozem (§ 427 až 431).

Související ustanovení: § 427 až 431, § 764 odst. 2, § 769, 771

Z literatury: Viz literaturu u § 436.

Obsah výkladu:

I. Věci odložené v hromadné dopravě	1
II. Škoda na přepravovaných zavazadlech	2

I. Věci odložené v hromadné dopravě

Na věci odložené v dopravních prostředcích hromadné dopravy (ve vlaku, v tramvaji, autobusu, metru, lodi apod.) se nevztahuje ustanovení § 433 odst. 1 nebo 2. 1

Odpovědnost provozovatele hromadné dopravy bude dána tehdy, budou-li splněny zákonné předpoklady odpovědnosti za škodu vyvolanou zvláštní povahou provozu dopravního prostředku ve smyslu ustanovení § 427 až 431. Provozovatel dopravního prostředku odpovídá cestujícímu v hromadné dopravě za škodu na věcech, které byly poškozeny (zničeny) přímo při dopravní nehodě, a pokud cestující při nehodě ztratil možnost opatrovat své věci, provozovatel odpovídá i za jejich odcizení či ztrátu [429, 1]. To se týká odpovědnosti za škodu, která vznikla cestujícímu po dobu přepravy na zavazadlech, jež byla přepravována společně s cestujícími, anebo na věcech, které měl cestující u sebe (§ 764 odst. 1). Provozovatel železniční dopravy neodpovídá však např. za odcizení věci přepravovaných v kupé železničního vozu. Ustanovení § 437 nepomýšlí ovšem ani na odpovědnost za věci odložené v zařízeních, která souvisejí s hromadnou dopravou (např. v čekárnách, nádražních restauracích, kulturních místnostech na nádražích, dětských koutcích apod.). Na tyto případy odložení věci dopadá ustanovení § 433.

II. Škoda na přepravovaných zavazadlech

Za škodu způsobenou na zavazadlech přepravovaných odděleně od cestujících odpovídá dopravce (§ 764 odst. 2) podle ustanovení o odpovědnosti při nákladní přepravě [769, 770, 771]. Ustanovení § 427n. se totiž na škody vzniklé na přepravovaných zásilkách nevztahují (§ 767 odst. 3). Rozsah odpovědnosti dopravce za škodu způsobenou ztrátou, poškozením či zničením zásilky stanoví § 770. Právo na náhradu škody musí být odesílatelem uplatněno u dopravce v šestiměsíční prekluzivní lhůtě [771]. 2

Z judikatury:

R 52/1983: Dopravce odpovídá za škodu, která vznikla cestujícímu během přepravy na zavazadlech, přepravovaných společně s ním, anebo na věcech, které měl u sebe, jen tehdy, byla-li škoda vyvolána zvláštní povahou provozu dopravního prostředku. Dopravce tu proto neodpovídá za odcizení uvedených věcí přepravovaných v kupé lůžkového vagonu.

Oddíl třetí. Společná ustanovení o náhradě škody

Společná odpovědnost

§ 438 [Škoda způsobená více škůdci]

(1) Způsobí-li škodu více škůdců, odpovídají za ni společně a nerozdílně.

(2) V odůvodněných případech může soud rozhodnout, že ti, kteří škodu způsobili, odpovídají za ni podle své účasti na způsobení škody.

Související ustanovení: § 420 až 437, § 439, 511

Související předpisy: § 257 odst. 5, § 260 ZPr; § 153 odst. 2 OSŘ; § 383 ObchZ; § 9, 10, 76, 134, 166, 251 TrZ

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 85.

Obsah výkladu:

Obecně:

I. Pluralita odpovědných subjektů	1
---	---

K odst. 1:

I. Solidární povinnost k náhradě škody	2
--	---

K odst. 2:

I. Dělená odpovědnost	3
II. Rozhodnutí soudu	4
III. Pracovněprávní a obchodněprávní vztahy	5

Obecně:

I. Pluralita odpovědných subjektů

- 1 Úprava obsažená v § 438, jež byla provedena zákonem č. 131/1982 Sb., vyjadřuje zásadu solidární odpovědnosti škůdců v případech společně způsobené škody s cílem prohloubit odpovědnost za protiprávní jednání a důsledně zabezpečit ochranu práv poškozeného.

Předchozí právní úprava společné odpovědnosti za škodu v občanském zákoníku ve znění účinném před novelou č. 131/1982 Sb. vycházela ze zásady tzv. dělené odpovědnosti, která byla pravidlem.

Ustanovení § 438 se vztahuje na všechny subjekty odpovědné za škodu podle občanského zákoníku; není rozhodné, zda jde o fyzické či právnické osoby.

O škodu způsobenou více škůdci ve smyslu § 438 jde nejen v případě společného, vzájemně dohodnutého či koordinovaného jednání více osob uskutečňujících společný záměr (spoluzavinění), v trestním právu spolupachatelství, popřípadě účastenství, ale i v případech na sobě vzájemně nezávislého jednání více osob, jež ve svém výsledku vedlo ke vzniku jedné a téže škody (souběžné zavinění). Samozřejmým předpokladem je vztah příčinné souvislosti mezi jednáním (či opomenutím) každého z nich a škodlivým následkem, za nějž je požadována náhrada.

Společná odpovědnost za škodu platí i při souběhu úmyslného zavinění na straně jednoho ze škůdců se zaviněním nedbalostním u druhého a i při souběhu odpovědnosti založené na principu presumovaného zavinění s odpovědností objektivní.

Vztah více osob odpovědných za škodu vůči poškozenému řeší § 438; vztah mezi nimi navzájem je pak upraven v § 439.

K odst. 1:

I. Solidární povinnost k náhradě škody

- 2 Zásadně platí, že pokud byla škoda způsobena dvěma nebo více škůdci (ať souběžnou činností, či na sobě nezávislou činností s jedinou škodou), odpovídají za ni společně a nerozdílně (solidární odpovědnost).

V případě solidární odpovědnosti se může poškozený domáhat náhrady celé škody na kterémkoliv z odpovědných subjektů, který nemůže požadavek poškozeného odmítnout a odkázat jej s dalšími díly škody na ostatní ze škůdců. Solidární odpovědnost poskytuje výhodnější možnosti domoci se náhrady škody pro poškozeného, který si podle svého rozhodnutí může vybrat pouze některého ze škůdců a uplatňovat vůči němu celý svůj nárok. Žaloba tak může směřovat proti tomu, proti komu lze odpovědnost za škodu nejbezpečněji prokázat, či proti tomu, kdo bude dostatečně solventní. Pokud jeden ze škůdců nahradil poškozenému celou škodu, vypořádá se s ostatními ze škůdců ve smyslu ustanovení § 439 podle individuální účasti na způsobené škodě.

Společná a nerozdílná odpovědnost za škodu je v některých případech stanovena přímo zákonem (např. § 422, 423).

I když se na vzniku škody podílelo více škůdců, z nichž jen proti jednomu z nich je podána žaloba, jeho povinnost k náhradě škody se nesnižuje o podíly připadající na ostatní, samozřejmě pokud nejde o odůvodněný případ dělené odpovědnosti. Oproti tomu v rozsahu spoluzavinění poškozeného [441, 4] není dána odpovědnost škůdců.

Pravomocné rozhodnutí o povinnosti jednoho ze solidárně odpovědných škůdců nahradit poškozenému škodu netvoří překážku věci rozsouzené (§ 159a odst. 5 OSŘ) pro řízení o náhradu téže škody proti ostatním. Proto i poté co bylo rozhodnuto o povinnosti jednoho ze škůdců k náhradě škody, lze se úspěšně domáhat náhrady škody proti dalšímu solidárně odpovědnému subjektu. V takovém případě soud ve výroku vysloví, že povinností žalovaného je plnit společně a nerozdílně s tím, komu již tato povinnost byla soudním rozhodnutím uložena. Takto lze postupovat jen do doby, než byl nárok na náhradu škody uspokojen. Splněním dluhu [559, 1, 2], popřípadě jiným ze způsobů zániku závazků (např. započtení) zaniká totiž pohledávka věřitele. Totéž v podstatě platí, jestliže v adhezním řízení byla pachateli trestného činu (§ 42 TrŘ) uložena povinnost k náhradě škody a poškozený se v občanskoprávním řízení domáhá náhrady škody proti dalšímu solidárně odpovědnému subjektu (srov. R 22/1979, s. 192).

K odst. 2:

I. Dělená odpovědnost

Rozhoduje-li soud o náhradě škody ze strany více škůdců vůči poškozenému, může v odůvodněných případech rozhodnout tak, že každý z více škůdců odpovídá za způsobenou škodu podle své individuální účasti na ní. Toto své rozhodnutí, jež je výjimkou ze zásady uvedené v § 438 odst. 1, musí soud náležitě odůvodnit. 3

Účast na způsobení škody neznamená pouze míru zavinění, nýbrž jde o pojem širší, který předpokládá, že společná odpovědnost může být také odpovědností bez zřetele na zavinění (tzv. objektivní odpovědnost).

Podíl jednotlivých škůdců na náhradě škody se stanoví podle poměru, v jakém se každý z nich v porovnání s ostatními účastnil na vzniku škody. V případě odpovědnosti za zavinění je rozhodujícím kritériem forma zavinění, u objektivní odpovědnosti je podstatným hlediskem míra a závažnost účasti na způsobené škodě.

O případ odůvodňující vyslovení dělené odpovědnosti zřejmě nepůjde, pokud by se tím značně zhoršila možnost poškozeného domoci se uspokojení nároku na náhradu škody. Za důvod pro výjimku ze zásady solidární odpovědnosti shledala soudní praxe v případě, kdy podíl jednoho ze žalovaných na způsobení škody v poměru k ostatním byl pouze nepatrný.

II. Rozhodnutí soudu

- 4 Soud může rozhodnout o dělení odpovědnosti více škůdců, i když žalobce navrhl vyslovení jejich solidární odpovědnosti; jednotlivým škůdcům uloží platební povinnost a návrh na vyslovení solidární odpovědnosti zamítne. V odůvodnění rozhodnutí pak uvede důvody, v nichž spatřuje výjimečnost případu.

Uložil-li soud prvního stupně několika škůdcům společnou a nerozdílnou povinnost k náhradě škody, může odvolací soud rozhodnout o dělení povinnosti jednotlivých žalovaných nebo naopak (R 1/1975).

Byla-li škoda způsobena trestnou činností, je třeba mít na zřeteli, že za škodu budou ve smyslu ustanovení § 438 odpovídat nejen spolupachatelé trestného činu, nýbrž také návodci, pomocníci a organizátoři této trestné činnosti, nikoli však ti, kdo se dopustili trestného činu nadřezování, nepřekážení trestného činu a většinou ani pachatelé trestného činu podílnictví (srov. R III/1967).

V každém konkrétním případě je soud povinen zkoumat, zda nejde o „odůvodněný případ“, kdy lze stanovit, že ti, kteří škodu způsobili, za ni odpovídají jen podle své účasti na jejím způsobení.

Ustanovení § 438 patří k normám, z nichž vyplývá určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky ve smyslu § 153 odst. 2 OSR (srov. R 1/1975, s. 6).

V. Pracovněprávní a obchodněprávní vztahy

- 5 Při pluralitě osob odpovědných za škodu v pracovněprávní oblasti se zásadně hradí jen poměrná část škody v závislosti na míře zavinění (§ 257 odst. 5 ZPr); v obchodněprávních vztazích platí dispozitivní ustanovení § 383 ObchZ o solidární odpovědnosti.

Protože zákoník práce nezná solidární odpovědnost za škodu, v případě škody způsobené dvěma subjekty, z nichž jeden odpovídá dle občanského zákoníku a druhý dle zákoníku práce, soud nemůže založit jejich solidární odpovědnost. Odpovídají-li poškozenému oba tyto subjekty, lze celou škodu požadovat na každém z nich s tím, že plněním jednoho zaniká v rozsahu tohoto plnění povinnost druhého (srov. R 11/1982). Na základě takového rozhodnutí lze pak cestou výkonu rozhodnutí vymoci celou pohledávku i jen na jednom z nich (srov. R 56/1995).

Z judikatury:

R III/1967 (s. 45): Spoluodpovědnost pachatele trestného činu, který získá cizí motorové vozidlo do dispozice, za poškození tohoto vozidla osobou, které vozidlo svěřil, není odvislá od toho, že se pachatel dopustil trestného činu, jímž získal dispozici s vozidlem, ale od toho, zda je dáno zavinění ve vztahu k protiprávnímu jednání třetí osoby.

R III/1967 (s. 56 a 57): Skutečná škoda, spočívající ve zkrácení majetku fyzické osoby nebo právnické osoby, z jejichž dispozice byla věc trestným činem odňata, bude zpravidla již způsobena původním trestným činem (např. krádeží). Podílník na tomto trestném činu získává bezdůvodné obohacení, avšak účast na způsobení škody většinou nemá; je tedy odpovědný jen za tento neoprávněný majetkový prospěch. Přesto však nelze vyloučit případy, ve kterých jednání podílníka bude mít vliv na způsobení škody. Např. ukrývání věci podílníkem může mít vliv na způsobení škody, a to znemožněním užívání vlastníku takové věci, již získává majetkový přírůstek, který v důsledku ukrývání věci podílníkem vlastníku věci ujde. Dovodit účast na způsobení škody nelze u pachatele trestného činu nadřezování (§ 166 trestního zákona, jehož znění se změnami a doplňky bylo vyhlášeno pod č. 65/1994 Sb.) a u pachatele nepřekážení trestného činu (§ 167 TrZ).

R III/1967 (s. 57): Společná odpovědnost vzniká nejen tam, kde na straně škůdců jde o úmyslné spoluzavinění či spoluzavinění z nedbalosti, nýbrž i tam, kde u jednoho škůdce půjde o úmyslné způsobení škody a u druhého o způsobení škody z nedbalosti. V takovýchto případech bude soud při rozvrhu rozsahu škody (nyní pokud k ní výjimečně přikročí podle ustanovení § 438 odst. 2) přihlížet k tomu, který ze škůdců jednal úmyslně a který z vědomé nebo nevědomé

nedbalosti, aby ve svém rozhodnutí mohl co nejspravedlivěji a z hlediska výchovného působení co nejúčinněji určit podíly připadající na jednotlivé škůdce. Při tomto způsobu rozvrhu škody mezi škůdce nelze vyloučit ani případy, kdy např. nedbalost jednoho ze škůdců bude takové míry a povahy, že vzhledem k závažnosti a intenzitě míry a povahy zavinění ostatních škůdců nedojde při rozvrhu náhrady škody vůbec výrazu.

R 1/1975 (s. 6): Způsobem vypořádání vztahu mezi účastníky vyplývajícím z právního předpisu“ ve smyslu § 153 odst. 2 je třeba rozumět zejména tyto případy:

a) Vypořádání náhrady škody určené právními předpisy u škod způsobených několika škůdci:

Takové úpravy má občanský zákoník např. v § 422 odst. 1, § 423 a § 431. Za způsob vypořádání vztahu mezi účastníky a úpravu společné odpovědnosti několika škůdců je třeba pokládat i úpravu obsaženou v § 438 o. z. V případech, kdy soud prvního stupně v řízení o náhradu škody proti několika škůdcům rozsudkem stanovil oddělené závazky jednotlivých žalovaných k náhradě škody podle § 438 odst. 1 (nyní odst. 2) o. z. a proti rozsudku se odvolali jen někteří ze žalovaných, i v případech, kdy soud prvního stupně rozhodl, že ti, kteří škodu způsobili, odpovídají za ni společně a nerozdílně, a rozsudek soudu prvního stupně napadli odvoláním jen někteří ze žalovaných, je třeba s odvoláním jen některého ze žalovaných spojitovat obdobné účinky odvolání pro výrok rozhodnutí ve vztahu vůči všem žalovaným. Při projednání věci odvolacím soudem potom soud se zřetelem k ustanovení § 212 odst. 1 písm. d) nebude vázán mezemi, ve kterých se odvolatel domáhá přezkoumání rozhodnutí.

R 27/1977 (s. 201): Pachatel krádeže v maloobchodní prodejně ve většině případů soudy zavazují k náhradě celé vzniklé škody, tedy nejen toho, co prokazatelně odcizil, ale i toho, co se z prodejny ztratilo, když zůstala otevřená. Své rozhodnutí odůvodňují soudy dvojím způsobem: buď tím, že pachatel krádeže umožnil, aby neznámý pachatel odnesl další zboží, takže zavinil vznik další škody, nebo tím, že pachatel svou krádeží znemožnil, aby podnik za vzniklé manko dosáhl uspokojení od hmotně odpovědného pracovníka. Každé z těchto odůvodnění vychází ovšem z jiného skutkového stavu. První vychází z toho, že došlo k další krádeži, druhé se omezuje jen na to, že žalobce utrpěl škodu, která by mu jinak byla uhrazena. Již ze samotné skutečnosti, že spáchání jedné krádeže umožnilo i druhou krádež, lze dovodit odpovědnost (společnou a nerozdílnou) pachatele první krádeže za škodu vzniklou druhou krádeží.

R 22/1979 (s. 192): Pravomocné přisouzení nároku na náhradu škody v adhezním řízení (§ 42 odst. 2 a 3 tr. ř.) brání projednání stejné věci v občanském soudním řízení v tom rozsahu, v jakém bylo o náhradě rozhodnuto (§ 159 odst. 3 – nyní však § 159a odst. 5 o. s. ř.). O překážku věci rozsoudené však nejde, jestliže v adhezním řízení byla stanovena povinnost k náhradě škody jednoho z odpovědných subjektů, v nichž vyplývá ze zákona solidární odpovědnost za škodu, a žalobce žaluje dalšího z nich. V takovém případě, lze-li dovodit solidární odpovědnost škůdců, je možné žalobě o náhradu škody vyhovět, a to výrokem rozsudku, že žalovaný je povinen škodu nahradit společně a nerozdílně s dalším škůdcem, u něhož byla stanovena povinnost k náhradě trestním rozsudkem.

R 11/1982: Nárok na náhradu škody proti organizaci podle ustanovení zákoníku práce o odškodňování pracovních úrazů, jakož i nárok na náhradu škody z téže škodné události proti tomu, kdo za ni odpovídá podle ustanovení občanského zákoníku z odpovědnosti za škodu, lze uplatnit u soudu jednou žalobou. Soud tu nemůže uložit žalovaným povinnost zaplatit náhradu škody společně a nerozdílně; může však vyslovit, že „plněním jednoho ze žalovaných zaniká v rozsahu tohoto plnění povinnost druhého žalovaného“.

R 3/1984 (s. 27): Provozovatelé vozidel, z jejichž střetu vzešla škoda jinému poškozenému, odpovídají za škodu této osobě podle ustanovení § 427 o. z., a to společně podle ustanovení § 438 odst. 1 o. z.

R 80/1985: Podle ustanovení § 438 o. z. (novelizovaného zákonem č. 131/1982 Sb.) je úprava společné a nerozdílné odpovědnosti za škodu zásadou a tzv. dělená náhrada škody je výjimkou. Použití ustanovení § 438 odst. 2 o. z. o odpovědnosti škůdců za škodu podle jejich účasti na jejím způsobení je proto třeba podrobně odůvodnit.

R 45/1986 (s. 199): Uložení povinnosti nahradit škodu společně a nerozdílně se odůvodňuje tím, že jde o společnou odpovědnost a že nejsou podmínky pro výjimečné použití ustanovení § 438 odst. 2 o. z.

R 77/2004: Škoda na zdraví je v příčinné souvislosti i s protiprávním jednáním těch členů skupiny škůdců, kteří sice na poškozeného bezprostředně fyzicky nezaútočili, avšak v domě poškozeného se podíleli na předem domluvené akci směřující k úmyslnému útoku na majetek a domovní svobodu, při němž bylo možno předpokládat i fyzický odpor napadených; společná odpovědnost všech škůdců přitom není vyloučena tím, že nelze jednoznačně určit podíl jednotlivých osob na dosažení celkového výsledku (na vzniku škody).

Sou R NS č. C 918 – NS sp. zn. 25 Cdo 2464/2000: Povinnost k náhradě škody nelze uložit žalovanému společně a nerozdílně s tím, komu byla platební povinnost uložena z titulu bezdůvodného obohacení.

SR, 1998, č. 4 – KS v Hradci Králové sp. zn. 19 Co 215/96: 1. Společná odpovědnost více škůdců odpovídajících podle § 420 ObčZ za způsobenou škodu je dána tehdy, když činnost nebo nečinnost (opomenutí) vedly ke vzniku jediného škodlivého výsledku. Tak tomu může být tehdy, je-li škoda výsledkem souběžné a na sobě nezávislé činnosti více škůdců. Společná odpovědnost však není vyloučena ani v případech, kdy jeden ze škůdců odpovídá podle § 420 ObčZ a druhý na základě principu objektivní odpovědnosti.

3. Jestliže je podána žaloba o náhradu škody podle individuální účasti jednotlivých škůdců a soud dojde k závěru, že jde o solidární odpovědnost, pak setrvá-li žalobce i po poučení na svém návrhu, soud nemůže překročit celkovou výši plnění požadovanou po všech žalovaných. Není však vázán návrhem v rozdělení výše plnění mezi jednotlivé žalované.

§ 439 [Vypořádání mezi škůdci]

Kdo odpovídá za škodu společně a nerozdílně s jinými, vypořádá se s nimi podle účasti na způsobení vzniklé škody.

Související ustanovení: § 101, 431, 438, 440, 511, 821

Obsah výkladu:

I. Stanovení podílů mezi solidárně odpovědnými navzájem 1–2

I. Stanovení podílů mezi solidárně odpovědnými navzájem

- 1 Ustanovení § 439 upravuje vzájemný vztah mezi solidárně odpovědnými osobami (škůdci), týkající se způsobené škody. Jde o ustanovení, které je ve vztahu k obecnému ustanovení § 511 ustanovením speciálním. Neuplatní se tedy obecná zásada o rovných podílech všech dlužníků na společném dluhu v jejich vzájemném vztahu (§ 511 odst. 2). Podíl každého ze škůdců se totiž odvíjí od míry jeho účasti na škodlivém výsledku.

Účastí na způsobení vzniklé škody není míněna jen míra zavinění každého z více škůdců, nýbrž jde tu o pojem širší, který předpokládá, že společná odpovědnost může být také odpovědností bez zřetele na zavinění (tzv. objektivní odpovědnost).

Použití ustanovení § 439 přichází v úvahu u solidární odpovědnosti, na jejímž základě byl uspokojen nárok poškozeného zcela nebo větším dílem, než to odpovídá účasti jednotlivého škůdce na způsobení škody. Ten, kdo poškozenému plnil více, než kolik by na něj připadalo podle vnitřního právního vztahu mezi jednotlivými škůdci, má proti ostatním tzv. právo následného postihu (regresu). Nejde tu už ve vztahu mezi jednotlivými škůdci o nárok na náhradu škody; proto takový návrh se promlčí v obecné promlčecí době [101]. Dalším předpokladem pro použití ustanovení § 439 mezi více škůdci je pak to, že jeden z dlužníků plnil to, co byl povinen plnit podle svého solidárního závazku.

- 2 Oproti § 511 odst. 2 stanoví § 439 jiné kritérium pro vypořádání vztahu mezi solidárně odpovědnými subjekty. V ostatním ovšem platí obecné zásady pasivní solidarity.

Vzdá-li se např. poškozený nároku na náhradu škody jen proti jednomu ze spoludlužníků, nemá to vliv na jeho nárok na náhradu celé škody proti jinému ze solidárně zavázaných škůdců, ani na právo regresu takového škůdce vůči tomu, vůči kterému směřovalo vzdání se nároků. Pro rozsah nároků je totiž rozhodný zákonem vyjádřený vztah mezi jednotlivými spoluodpovědnými osobami.

Z judikatury:

Sou R NS č. C 1123 – NS sp. zn. 25 Cdo 845/2000: Ustanovení § 439 ObčZ představuje vnitřní úpravu poměru škůdců, která se navenek nedotýká jejich celkové povinnosti ve vztahu vůči poškozenému. Dovolání společných škůdců nelze vyhovět, jestliže správnost závěru odvolacího soudu o základu jejich společné a nerozdílné odpovědnosti nepodléhá dovolacímu přezkumu.

§ 440 [Odpovědnost za jiného]

Kdo odpovídá za škodu způsobenou zaviněním jiného, má proti němu postih.

Související ustanovení: § 420, 438, 439, 450, § 511 odst. 3, § 633 odst. 2, § 827

Související předpisy: § 271 ZPr; § 16 až 18 OdpŠk

Obsah výkladu:

I. Postih proti přímému škůdci.....	1
II. Právo postihu a bezdůvodné obohacení – rozdíl	2

I. Postih proti přímému škůdci

Postihem (regresem) se rozumí právo toho, kdo splnil svou vlastní povinnost vůči poškozenému vyplývající z jeho odpovědnosti za škodu, proti tomu, kdo vznik této škody svým zaviněním způsobil. Toto právo má jen ten, kdo závazek k náhradě škody splnil, popřípadě částečně. Může jít např. o zhotovitele díla, který nahradil objednateli škodu, způsobenou subdodavatelem (§ 633 odst. 2), o provozovatele poskytujícího ubytovací služby, který z titulu své odpovědnosti (§ 433 odst. 1) nahradil ubytovanému škodu za věci z ubytovacího zařízení odcizené. Vzniklo mu tak právo postihu proti tomu, kdo tyto věci odcizil.

Samozřejmě aplikace § 440 nepřichází v úvahu, jestliže škodu způsobil zaměstnanec či jiná osoba použitá provozovatelem k jeho činnosti [420, 19, 21], neboť tyto osoby poškozenému samy neodpovídají a jejich odpovědnost vůči provozovateli se řídí pracovní právními předpisy.

Vzhledem k ustanovení § 439 vztahuje se právo postihu podle ustanovení § 440 na odpovědnost za toho, kdo škodu způsobil svým zaviněním, aniž by šlo o jejich odpovědnost společnou a nerozdílnou.

U osoby (fyzické či právnické), vůči níž je postihové právo uplatněno, musí být splněny veškeré předpoklady její odpovědnosti za škodu, která byla zaviněně způsobena poškozenému [420].

II. Právo postihu a bezdůvodné obohacení – rozdíl

Jde o zvlášť upravený nárok, nikoliv o bezdůvodné obohacení, vzniklé plněním za toho, kdo po právu měl plnit sám [454, 1]. Ten, kdo má právo postihu, plnil totiž svou vlastní povinnost vůči poškozenému, neboť byl odpovědný za škodu poškozenému vzniklou. O případ bezdůvodného obohacení by šlo, jestliže ten, kdo nebyl za škodu odpovědný, vědomě plnil poškozenému za škůdce, který byl k náhradě škody povinen.

Na postih, kterým není přímý nárok na náhradu škody, nelze použít ustanovení § 450.

Postih podle ustanovení § 440 nedopadá na toho, kdo odpovídá bez zřetele na zavinění. Nelze jej uplatňovat ve vztahu mezi zaměstnavatelem a jeho pracovníkem (platí tu ustanovení § 271 ZPr).

Pokud jde o přechod nároku na náhradu škody vůči škůdci na pojišťovnu, viz § 827.

Z judikatury:

R 51/1969: Organizace, která nahradila škodu z pracovního úrazu, má vůči tomu, kdo poškozenému pracovníku odpovídá za tuto škodu podle občanského zákoníku, nárok na náhradu toho, co vyplývá z ustanovení občanského zákoníku o obsahu a rozsahu náhrady škody.

R 51/1986 (trestní): Organizace odpovídající za odložené věci podle § 433 odst. 2 o. z., které byly odcizeny, může uplatnit v trestním řízení nárok na náhradu škody proti pachateli trestného činu (§ 43 odst. 2 tr. ř.) pouze za předpokladu, že škodu nahradila tomu, komu byly věci odcizeny, a tím na ni přešel nárok na náhradu škody proti škůdci, tj. pachateli trestného činu.

Sou R NS č. C 3735 – NS sp. zn. 25 Cdo 1479/2005: Nahradí-li zhotovitel objednateli škodu, kterou způsobila třetí osoba vadně provedenou prací, má proti třetí osobě postih z titulu odpovědnosti za škodu způsobenou zaviněním jiného. Odpovědnost zhotovitele za škodu nevylučuje přímou odpovědnost třetí osoby, nejde-li o případ, kdy je škoda způsobena právnickou osobou, anebo fyzickou osobou, když byla způsobena při jejich činnosti těmi, které k této činnosti použili (§ 420 odst. 2 ObčZ).

Zavinění poškozeného

§ 441 [Spoluúčast poškozeného]

Byla-li škoda způsobena také zaviněním poškozeného, nese škodu poměrně; byla-li škoda způsobena výlučně jeho zaviněním, nese ji sám.

Související ustanovení: § 420 n.

Související předpisy: § 376, 382 ObchZ; § 250 odst. 2, § 257 odst. 4, § 270 ZPr

Z literatury: *Holub, M. a kol.* Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 89.

Obsah výkladu:

I. Výlučná či poměrná spoluúčast poškozeného	1
II. Zavinění poškozeného a protiprávnost jeho jednání	2
III. Vázanost trestním rozsudkem.....	3
IV. Podíl škůdce a poškozeného.....	4–5

I. Výlučná či poměrná spoluúčast poškozeného

- 1** Východiskem tohoto ustanovení je skutečnost, že škoda nemusí být pouze výsledkem jednání škůdce (více škůdců), nýbrž i samotného poškozeného. Proto je třeba, aby v souladu s obecnou prevenční povinností v občanskoprávních vztazích byla taková skutečnost vzata v úvahu a poškozený buď poměrně, nebo zcela nesl škodu vzniklou na vlastním majetku či zdraví. Na straně poškozeného se může jednat o:
 - a) výlučné zavinění ve vztahu ke vzniklé škodě – v takovém případě nese škodu poškozený sám a je vyloučena zcela odpovědnost jiného bez zřetele k tomu, spočívá-li taková odpovědnost na zásadě presumovaného zavinění, nebo jde-li o objektivní odpovědnost;
 - b) poměrné zavinění – v případě poměrného zavinění na straně poškozeného nese poškozený škodu v tom poměru, v jakém jeho jednání či opomenutí přispělo ke vzniku škody.

Je nerozhodné, zda úkon poškozeného, jenž vedl ke škodě, časově předcházel jednání škůdce či skutečnosti, z níž je dovozována objektivní odpovědnost za škodu škůdce (odpovědnost poškozeného podle § 441 může nastoupit vedle jak subjektivní odpovědnosti škůdce, tak objektivní odpovědnosti). Protiprávní úkon poškozeného může působit souběžně se zaviněním škůdce či se škodní událostí vyvolávající objektivní odpovědnost, nebo také může přispět až následně ke zvětšení rozsahu vzniklé škody, ať jde o odpovědnost škůdce subjektivní, či objektivní.

II. Zavinění poškozeného a protiprávnost jeho jednání

I když zákon hovoří o zavinění poškozeného, neznamená to, že zavinění ve formě úmyslu či nedbalosti je nezbytným předpokladem jeho spoluúčasti ve smyslu § 441. 2

Na rozdíl od protiprávnosti, což je kategorie objektivní, zavinění je prvek subjektivní – psychický vztah k vlastnímu jednání a jeho následkům. Jestliže jednou z příčin vzniku škody, popř. zvětšení jejího rozsahu, bylo nezaviněné jednání poškozeného, nemůže být dána odpovědnost škůdce v celém rozsahu.

Zásadně tedy platí, že v rozsahu, v jakém byla škoda způsobena samotným poškozeným, není dána odpovědnost škůdce. Chybí totiž jeden ze základních předpokladů odpovědnosti za škodu, a to příčinná souvislost mezi vznikem škody a protiprávním jednáním škůdce [420, 9], popřípadě škodní událostí (u objektivní odpovědnosti).

Jestliže ke způsobení škody přispěl i úkon fyzické osoby, které nelze pro nedostatek věku nebo pro duševní poruchu přičítat zavinění, anebo jde-li o objektivní skutečnosti na straně poškozeného, které jsou neodvratitelné, potom určení podílů případajících na škůdce a poškozeného se v takových případech provede s použitím § 441 analogicky (viz R 3/1984, s. 32 a 33).

Protiprávní úkon je předpokladem jak obecné odpovědnosti za škodu (§ 420), tak i spoluúčasti poškozeného na vzniku škody. Protiprávním jednáním poškozeného je také jednání porušující obecnou prevenční povinnost ve smyslu § 415. Je totiž povinností každého chovat se tak, aby nezpůsobil škodu, a to nejen ve vztahu k ostatním, ale i vůči sobě samému.

Náhoda, byla-li jednou z příčin vzniku škody, není spoluzaviněním. Jde však o objektivní skutečnost, která tíží toho, koho postihla, tj. poškozeného. Znamená to tedy, že poškozený nese škodu poměrně či zcela sám i v tom případě, že škoda byla zčásti či zcela způsobena náhodou, a nikoliv jeho protiprávním jednáním.

V občanském soudním řízení musí soud k spoluzavinění poškozeného přihlížet i bez návrhu (z úřední povinnosti) (viz R 27/1979, s. 204).

III. Vázanost trestním rozsudkem

Jakmile jsou splněny předpoklady odpovědnosti za škodu, je na soudu, aby se zabýval otázkou, zda a nakolik se na způsobení škody podílel sám poškozený. To platí i v případě, že v trestním řízení bylo pravomocně rozhodnuto, že byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal. Takovým rozhodnutím je sice soud v občanskoprávním řízení vázán (§ 135 odst. 1 OSŘ), avšak pouze pokud jde o jednání tohoto pachatele. Pokud se na vzniku škody podílelo kromě pachatele i jednání poškozeného, není soud při posouzení spoluzavinění poškozeného výrokem o vině pachatele vázán. Soud v řízení o náhradu škody sice nemůže jako předběžnou otázku řešit, zda a kdo spáchal určitý skutek, avšak rozhodnutí o vině pachatele neznamená automaticky, že celá škoda byla způsobena výlučně jeho jednáním. 3

IV. Podíl škůdce a poškozeného

- 4 Občanský zákoník nestanoví detailně, jak je třeba postupovat při rozdělení škody, pokud jde o poměrnou odpovědnost na straně poškozeného.

Při poměrném rozdělení škody jde o určení vzájemného vztahu mezi jednáním poškozeného a škůdce. Vychází se z míry zavinění každého z nich a u objektivní odpovědnosti se přihlíží k tomu, jak která skutečnost přispěla ke způsobení škody a ovlivnila její rozsah. Zvažují se veškeré příčiny, které vedly ke škodě, a stejně jako u škůdce lze i u poškozeného brát v úvahu jen takové jeho jednání, jež bylo alespoň jednou z příčin vzniku škody. Musí jít o takové jednání či opomenutí, které je ve vztahu příčinné souvislosti se vznikem škody či následným zvětšením jejího rozsahu. Ovšem ani v případě, kdy bezprostřední příčinou vzniku škody bylo jednání poškozeného, není vyloučena částečná odpovědnost škůdce, pokud jeho jednání mělo za následek zvětšení rozsahu škody již způsobené.

Ustanovení § 441 nevylučuje možnost nedbalostního spoluzavinění poškozeného v poměru k úmyslnému zavinění škůdce. Způsobil-li škůdce škodu úmyslně a poškozený ji spoluzavinil z nedbalosti, bude zpravidla nedbalost poškozeného v poměru k úmyslnému zavinění škůdce tak nepatrná, že k ní nebude možné přihlídnout (viz R 27/1977, s. 124).

Je-li poškozenou právnická osoba, potom ani u ní nelze vyloučit spoluzavinění na vzniku škody, jestliže škoda byla způsobena pracovníky této právnické osoby nebo činností jiné fyzické osoby, kterou právnická osoba použila ke své činnosti.

Je nutné přihlížet i ke spoluzavinění toho, od něhož odvozují nárok pozůstalí poškozeného (srov. R 30/1957).

Jestliže rodiče nezletilých dětí zanedbají dohled nad nezletilými, nelze tuto skutečnost hodnotit jako spoluzavinění nezletilých poškozených, nýbrž v takovém případě rodiče nezletilých poškozených spoluodpovídají za škodu společně s těmi, kdo škodu způsobili, podle své účasti na způsobení škody (viz R 44/1974).

- 5 Pokud jde o rozsah, v němž si poškozený nese škodu poměrně, je třeba tento poměr počítat z celkové zjištěné výše škody (nikoli např. pouze z části, která byla předmětem žaloby podané v občanském soudním řízení).

Nese-li poškozený škodu poměrně, její náhrada se snižuje ve všech jejích složkách (např. bolestné, ztížení společenského uplatnění, ztráta na výdělku). Teprve poté lze uvažovat o případném snížení náhrady podle § 450, u dělené odpovědnosti (§ 438 odst. 2) je však třeba před aplikací § 450 náhradu škody rozdělit mezi spoluodpovědné osoby.

Aplikace § 441 přichází v úvahu i u dalších nároků na náhradu škody, byť nejsou upraveny občanským zákoníkem, např. u nároku zdravotní pojišťovny na náhradu za náklady vynaložené na péči hrazenou ze zdravotního pojištění v důsledku zaviněného protiprávního jednání škůdce proti jejímu pojištění (§ 55 odst. 1 zákona č. 48/1997 Sb.).

Z hlediska obchodního práva je třeba vzít v úvahu § 382, 384 ObchZ.

Z judikatury:

1. Spoluzavinění poškozeného

R 30/1957: Spoluzavinil-li ten, kdo pečoval o osoby odkázané na něho výživou, svou smrt, nelze při posuzování rozsahu nároku těchto osob proti škůdci použít ustanovení občanského zákoníku o odpovědnosti za škodu zaviněnou několika osobami, nýbrž o spoluzavinění poškozeného.

R 8/1964: Pronajímatel odpovídá za škodu vzniklou zatopením bytu v důsledku prudkého deště, jestliže žláby nebyly udržovány v pořádku a voda jimi nemohla odtékat. Nájemce spoluodpovídá za tuto škodu jen v případě, že se nepostaral o to, aby v době jeho nepřítomnosti mohl být jeho nájemní objekt otevřen, a je-li dána příčinná souvislost mezi vzniklou škodou a tím, že poškozený neumožňoval přístup do svého bytu za své nepřítomnosti. Pronajímatel musí ze své

strany učinit taková opatření, aby nájemce mohl spolehlivě uložit klíče ke svému bytu tak, aby byly dostupné, kdyby z naléhavých důvodů bylo nutno provést zásah v bytě.

R 22/1979 (s. 204): V řízení o žalobách o náhradu škody je soud povinen i bez návrhu zkoumat, zda jsou dány důvody pro omezení odpovědnosti žalovaného v důsledku spoluzavinění poškozeného.

R 3/1984 (s. 100 a 101): Okolnost, že ke způsobení škody přispěl i úkon fyzické osoby, které nelze pro nedostatečný věk nebo duševní poruchu přičítat zavinění (§ 441 o. z.), neznamená ještě, že v takových případech má provozovatel odpovídat za celou škodu. Objektivní skutečnosti mohou být za určitých okolností, jsou-li neodvratitelné a neodvozují svůj původ z provozu, liberačními důvody, které zbavují (zcela nebo zčásti) odpovědnosti provozovatele dopravních prostředků. Je třeba vycházet z toho, že není-li způsobení škody škůdcem výlučné, není dán ani důvod jeho výlučné odpovědnosti.

Při vzniku škody může spolupůsobit i nezaviněný úkon poškozeného, tedy objektivní skutečnost, a ta má zatěžovat toho, koho postihla, tedy poškozeného. Určení podílů připadajících na škůdce a poškozeného se v těchto případech (v důsledku nedostatku výslovného zákonného ustanovení) má provést analogickým použitím ustanovení § 441 o. z.

Pokud však nezletilý, případně osoba postižená duševní poruchou, jsou schopni ovládnout své jednání a posoudit jeho následky a způsobí si škodu výlučně svým jednáním, provozovatel dopravního prostředku v takovém případě neodpovídá za vzniklou škodu a tuto škodu si nesou tyto osoby samy.

R 15/2004: Při střetu vozidla s chodcem se odpovědnost chodce za poškození vozidla posuzuje podle § 420 o. z. a spoluzavinění řidiče na vzniku této škody podle § 441 o. z. Odpovědnost provozovatele vozidla, jímž byla způsobena škoda, vůči chodci se řídí ustanovením § 427 o. z.

Sou R NS č. C 648 – NS sp. zn. 25 Cdo 2264/2000: 1. Dodržení povinnosti počínat si tak, aby nedocházelo ke škodám, znamená pečovat též o to, aby byla provedena opatření zamezující či snižující možnost sesuvu sněhu a pádu se střechy domu na veřejně přístupná místa, nebo alespoň na možnost takového nebezpečí v daném místě upozornit.

2. Z hlediska spoluzavinění poškozeného je třeba hodnotit i tu okolnost, zda k poškození parkujícího vozu pádem sněhu se střechy domu došlo v místě, kde je stání vozidel právním předpisem zakázáno.

Sou R NS č. C 1021 – NS sp. zn. 25 Cdo 2471/2000: Spoluzavinění poškozeného na vzniku škody přichází v úvahu i tehdy, jestliže v době hrozící škody nezakročil přiměřeným způsobem k jejímu odvrácení.

Sou R NS č. C 1553 – NS sp. zn. 25 Cdo 253/2001: Odpovědnost žalovaného za protiprávní jednání, jehož důsledkem bylo zvětšení rozsahu škody, přichází v úvahu i v případě, kdy bezprostřední příčinou vzniku škody bylo jednání poškozeného.

Sou R NS č. C 2995 – NS sp. zn. 25 Cdo 357/2004: Ke spoluzavinění poškozeného na vzniku újmy na zdraví se přihlíží zejména v případech, kdy poškozený svým protiprávním jednáním trestný čin proti své osobě vyprovokoval, nebo tam, kde pachatel odvracel útok poškozeného, aniž byly splněny podmínky nutné obrany.

SJ, 2001, č. 22 – NS sp. zn. 25 Cdo 562/99: Pravomocným rozhodnutím příslušného orgánu o tom, že poškozený spáchal přešůpek, je soud v občanském soudním řízení ve smyslu ustanovení § 135 odst. 1 o. s. ř. vázán pouze pokud jde o zaviněné protiprávní jednání poškozeného. Jestliže však okolnosti případu nasvědčují, že na vzniku škody se kromě poškozeného mohla podílet svým spoluzaviněním i další osoba ve smyslu ustanovení § 441 o. z., vázanost rozhodnutím se při zkoumání podmínek spoluodpovědnosti této osoby neuplatní.

SJ, 2003, č. 147 – NS sp. zn. 25 Cdo 1097/2002: Vznikne-li jedné ze smluvních stran škoda v důsledku absolutní neplatnosti (dvoustranné) smlouvy, je třeba posuzovat porušení povinností při jejím uzavření na obou smluvních stranách, neboť protiprávní jednání je předpokladem nejen odpovědnosti za škodu podle § 420 a násl. obč. zák. ale i spoluúčasti poškozeného na vzniku škody podle § 441 obč. zák.

II. Míra spoluúčasti

R III/1967 (s. 58): Ustanovení § 441 o. z. nevylučuje možnost spoluzavinění poškozeného ani při škodě způsobené úmyslně. V takových případech bude však soud přihlížet pouze k úmyslnému zavinění poškozeného.

Pokud jde o způsobení škody úmyslnými trestnými činy ublížení na zdraví, může se ke spoluzavinění poškozeného přihlížet v případech, kdy poškozený trestný čin vyprovokoval, nebo tam, kde ke spáchání trestného činu došlo za situace, kdy pachatel odvracel útok, aniž byly splněny podmínky nutné obrany ve smyslu ustanovení § 13 trestního zákona.

Častější jsou případy, kdy obviněný způsobil škodu úmyslně, avšak poškozený ji spoluzavinil z nedbalosti. V těchto případech bude zpravidla nedbalost poškozeného v poměru k úmyslnému zavinění škůdce tak nepatrná, že k ní nebude možné přihlížet.

R 28/1973: Také v případě odpovědnosti za škodu způsobenou provozem dopravního prostředku, byla-li škoda způsobena okolnostmi, které mají původ v provozu, lze použít ustanovení § 441 o. z. V souvislosti s ustanoveními § 427 odst. 1 a § 428 o. z. nepůjde tu o výlučné zavinění poškozeného, nýbrž jen o jednu z příčin škody vyvolané zvláštní povahou provozu.

Sou R NS č. C 315 – NS sp. zn. 25 Cdo 2233/99: V rozsahu, v jakém se poškozený svým protiprávním jednáním podílel na způsobení škody, není dána odpovědnost toho, kdo za škodu odpovídá. I u poškozeného je třeba brát v úvahu jen takové jednání, které splňuje všechny předpoklady odpovědnosti za škodu, tj. musí být prokázáno, že protiprávní jednání poškozeného bylo příčinou (jednou z příčin) vzniku škody.

Sou R NS č. C 2358 – NS sp. zn. 25 Cdo 1264/2002: Způsobil-li řidič škodu na zdraví chodce, který v podnapilém stavu ležel na přímém, přehledném, byť neosvětleném úseku vozovky, tím, že jej přejel svým osobním motorovým vozidlem, které řídil pod takovým vlivem alkoholu, že nebyl schopen zabránit střetu v místech, kde při běžně pozorné a ohleduplné jízdě byla ležící osoba rozpoznatelná a kde bylo možno na její výskyt včas reagovat, nelze považovat účast chodce na vzniku škody za srovnatelnou (poloviční) s podílem řidiče.

Sou R NS č. C 4033 – NS sp. zn. 25 Cdo 65/2005: Míru spoluzavinění chodce na vzniku škody na zdraví způsobené následkem pádu při chůzi na cestě v parku při náledí a v šeru je třeba posuzovat především z hlediska možnosti chodce předejít riziku vzniku škody na zdraví v daném místě a čase a přizpůsobit svou procházku v parku okolnostem, jež mohl předvídat.

NS sp. zn. 25 Cdo 1427/2001: Byla-li škoda způsobena výlučně zaviněním poškozeného, nese ji sám, a to platí i v případě, že škoda vznikla následkem jednání poškozeného, jemuž pro nedostatek schopnosti ovládnout své jednání a posoudit jeho následky nelze přičítat zavinění.

Způsob a rozsah náhrady

§ 442 [Skutečná škoda a ušlý zisk]

(1) Hradí se skutečná škoda a to, co poškozenému ušlo (ušlý zisk).

(2) Škoda se hradí v penězích; požádá-li však o to poškozený a je-li to možné a účelné, hradí se škoda uvedením do předešlého stavu.

(3) Byla-li škoda způsobena úmyslným trestným činem, z něhož měl pachatel majetkový prospěch, může soud rozhodnout, že je možno právo na náhradu škody uspokojit z věcí, které z majetkového prospěchu nabyt, a to i tehdy, jestliže jinak podle ustanovení občanského soudního řádu výkonu rozhodnutí nepodléhají. Dokud není právo na náhradu škody uspokojeno, nesmí dlužník s takovými věcmi v rozhodnutí uvedenými nakládat.

Související ustanovení: § 420, 420a, 443, 450, 459

Související předpisy: § 378, 379, 380a, 381 ObchZ; § 321, 322 OSŘ; § 257 až 259, § 268 ZPr; § 27 až 31 OdpŠk

Z literatury: *Damohorský, M.* Ekologická újma – nový pojem našeho právního řádu. PPr, 1994, č. 5, s. 249; *Holub, M. a kol.* Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha: Linde Praha, 2001, s. 93; *Knappová, M., Švestka, J. a kol.* Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha: ASPI, 2002; *Kučera, R., Matějčková, O.* Škoda na předmětu finančního leasingu. Právní fórum, 2005, č. 9, s. 366; *Vašíček, M., Dvořáček, D.* K pojmu skutečné škody na věci použité a opotřeбенé. PR, 2003, č. 11, s. 569.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Majetková škoda.....	1
1. Skutečná škoda	2
2. Ušlý zisk.....	3

II. Náhrada škody v soudním řízení	4
--	---

K odst. 2:

I. Způsob náhrady škody	5
1. <i>Naturální restituce a peněžní náhrada</i>	6–7

K odst. 3:

I. Škoda způsobená úmyslným trestným činem	8
--	---

K odst. 1:**I. Majetková škoda**

Zákonem č. 509/1991 Sb. byl změněn § 442 odst. 1. Dosavadní vázanost náhrady ušlého zisku pouze na případy úmyslného jednání škůdce (před novelizací občanského zákoníku zákonem č. 509/1991 Sb.) nevyhovovala potřebám tržního hospodářství. 1

Občanský zákoník nedefinuje pojem skutečné škody a ušlého zisku. Škoda se chápe jako újma, která nastala (projevuje se) v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi, a je tedy napravitelná poskytnutím majetkového plnění, především poskytnutím peněz, nedochází-li k naturální restituci (srov. R 55/1971, s. 151).

Náhrada škody, má-li plnit funkci reparační (restituční), má zajistit poškozenému plnou kompenzaci způsobené újmy, nikoliv však více.

1. Skutečná škoda

Skutečnou škodou se rozumí újma spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného a reprezentující majetkové hodnoty, které bylo nutné vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu (viz R 55/1971, s. 153). 2

Skutečnou škodou je tedy nejen již nastalé snížení majetkového stavu poškozeného, ale mohou jí být i takové hodnoty, které bude třeba teprve vynaložit na uvedení poškozené věci do původního stavu.

Existence skutečné škody není předpokladem vzniku ušlého zisku a ani naopak – oba druhy škody existují nezávisle na sobě a oba mohou vzniknout z téže škodní události.

Nemá-li poškozený už možnost koupit věc, kterou ztratil nebo zničil ten, kdo si věc vypůjčil [659], potom je skutečnou škodou někdy i hodnota nákladů vynaložených na obstarání této věci nebo na zhotovení její kopie (srov. R 5/1978).

Skutečnou škodou je např. při autohavárii vedle škody vzniklé na vozidle také hodnota spotřebovaných pohonných hmot (srov. R 27/1977, s. 116).

Skutečná škoda vzniklá z vloupání do prodejny nespočívá jen v hodnotě pachatelem vloupání odcizeného nebo poškozeného zboží a zařízení prodejny, ale může spočívat i v majetkové újmě, vzniklé tím, že provozovatel prodejny nemohl dosáhnout uspokojení nároku na vyúčtování hodnot, které svěřil hmotně odpovědnému pracovníkovi, když se podařilo tomuto pracovníkovi zprostit se odpovědnosti za svěřené hodnoty právě z toho důvodu, že pachatel vloupání prokazatelně vytvořil svým protiprávním jednáním takovou situaci na prodejně, která hmotně odpovědnému pracovníkovi bránila se svěřenými hodnotami hospodařit a je opatrovat (srov. R 40/1971).

Občanský zákoník neumožňuje náhradu ceny zvláštní (emocionální) obliby (pretium affectionis).

2. Ušlý zisk

- 3 To, co poškozenému ušlo (ušlý zisk), je újmou spočívající v tom, že u poškozeného nedojde v důsledku škodní události k rozmnožení majetkových hodnot, ač se to dalo očekávat s ohledem na pravidelný běh věcí (srov. R 55/1971, s. 152).

Ušlý zisk se neprojevuje zmenšením majetku poškozeného (úbytkem aktiv), nýbrž ztrátou očekávaného přínosu. Nepostačuje přitom pouhá pravděpodobnost zvýšení majetkového stavu v budoucnu, neboť musí být najisto postaveno, že při pravidelném běhu věcí – nebýt protiprávního jednání škůdce (či škodní události u objektivní odpovědnosti) – mohl poškozený důvodně očekávat rozmnožení svého majetku, k němuž nedošlo právě v důsledku jednání škůdce (škodní události). Pro výši ušlého zisku je rozhodující, jakému prospěchu, k němuž mělo reálně dojít, zabránilo jednání škůdce (škodní událost), tedy konkrétně o jaký reálně dosažitelný (nikoliv hypotetický) prospěch poškozený přišel.

Ušlým ziskem je např. medový výnos, k němuž došlo v důsledku úhynu včel (srov. R 61/1970); ušlým ziskem je ztráta z předpokládaného zisku (rozmnožení majetku) provozovatele prodejny za dobu uzavření prodejny při provádění mimořádné inventury (např. po vloupání do prodejny) (srov. R 22/1979, s. 202 a 203).

Ušlým ziskem může být i ztráta majetkového přínosu, jehož se mělo při obvyklém sledu událostí dostat věřiteli od jeho dlužníka a o nějž definitivně přišel v důsledku protiprávního zásahu třetí osoby či v důsledku právem kvalifikované škodní události. Újma, spočívající v neuspokojené pohledávce věřitele vůči jeho dlužníkovi, jejíž náhradu požaduje věřitel na třetí osobě z titulu její mimozávazkové odpovědnosti za škodu, nevzniká věřiteli v okamžiku, kdy dlužník neplní včas nebo vůbec, nýbrž až v okamžiku, kdy se právo věřitele na plnění proti dlužníkovi stalo fakticky nevyhmatelným, není uspokojeno a nelze je již vymáhat. Samozřejmým předpokladem odpovědnosti třetí osoby za takto vzniklou škodu je opodstatněnost práva věřitele na plnění proti dlužníkovi.

II. Náhrada škody v soudním řízení

- 4 Vzhledem k tomu, že vznik škody (skutečné i ušlého zisku) je jedním ze základních předpokladů odpovědnosti za škodu, je nezbytné, aby tento předpoklad byl splněn nejpozději v době, kdy soud o nároku na náhradu škody rozhoduje (§ 154 OSŘ). Jestliže škoda v době rozhodování soudu ještě neexistuje, byl nárok na její náhradu uplatněn předčasně a soud žalobu zamítne tzv. pro tentokrát. Takové rozhodnutí ovšem nebrání poškozenému uplatnit stejný nárok, poté co mu škoda již vznikla.

Omezení náhrady škody jen na náhradu majetkové újmy nemůže být v mnoha případech dostačující. Proto se poskytuje v některých případech i tzv. materiální satisfakce (peněžité zadostiučinění) – typicky v případech vytrpěné bolesti a ztížení společenského uplatnění a nyní i za usmrcení [444, 2, 8].

Výši škody na věci [443] a na zdraví [444n.] upravuje občanský zákoník speciálně.

Při určení rozsahu a výše škody, jejíž náhrada je požadována v občanskoprávním řízení, není soud ve smyslu § 135 odst. 1 OSŘ vázán rozhodnutím vydaným v trestním řízení, pokud je – byť ve výroku – uvedena výše škody jako tzv. kvalifikační moment. Existence a rozsah škody je v trestním řízení posuzována pouze z hlediska pojmových znaků trestného činu; jinak je tomu, rozhoduje-li soud v trestní věci v tzv. adhezním řízení o nároku poškozeného na náhradu škody. V tom případě je výše škody zjišťována podle stejných hmotněprávních norem jako v občanskoprávním řízení.

Obchodní zákoník rovněž rozlišuje skutečnou škodu a ušlý zisk (§ 379n. ObchZ). Vzhledem k dispozitivní povaze tohoto ustanovení mohou strany smluvně upravit rozsah náhrady škody odlišně.

Náhrada ušlého zisku v obchodních vztazích – viz § 379, 381 ObchZ.

K odst. 2:

I. Způsob náhrady škody

Občanský zákoník ve znění účinném od 1. 1. 1992 dává přednost náhradě v penězích před naturální restitucí. Při studiu starší judikatury je proto třeba pamatovat na to, že – pokud jde o způsob náhrady – občanský zákoník ve znění před novelou provedenou zákonem č. 509/1991 Sb. vycházel z priority naturální restituce a náhradu jiné škody (ušlého zisku) umožňoval přiznat jen v případech, že škoda byla způsobena úmyslně a její nepřiznání by se přičilo pravidlům socialistického soužití.

1. Naturální restituce a peněžní náhrada

O úhradu škody uvedením do předešlého stavu musí poškozený sám požádat (nikoli tedy jen souhlasit s uvedením do předešlého stavu) a musí být zároveň splněn předpoklad, že toto uvedení do předešlého stavu je možné, a to objektivně, a účelné – jeví se hospodárným řešením. Může to přicházet v úvahu, např. má-li být náhrada škody uskutečněna provedením stavebních prací potřebných k tomu, aby byla odstraněna škoda na domu, jež vznikla při provádění výkopových nebo stavebních prací v blízkosti domu poškozeného, přičemž škůdce (např. stavební podnik) má k dispozici stavební materiál, stroje a pracovní síly (srov. R 21/1984).

Od nároku na náhradu škody uvedením poškozené věci do původního stavu je třeba odlišovat nárok vlastníka věci na ochranu jeho vlastnického práva. O první případ jde, požaduje-li žalobce opravu či úpravu poškozené věci, která je jeho vlastnictvím. Požaduje-li však provedení úpravy na věci, jež náleží jinému, za účelem nápravy poškozeného vlastního majetku (typicky požadavek na úpravu sousední nemovitosti, jejíž stav způsobuje škodu na jeho majetku), nejde o nárok na náhradu škody, nýbrž o nárok vlastníka na ochranu jeho vlastnického práva proti neoprávněným zásahům.

Výše peněžité náhrady má odpovídat nákladům na uvedení do původního stavu, tj. do stavu před poškozením. Skutečná škoda je vyjádřena srovnáním majetkového stavu poškozeného před vznikem škody a poté; proto i rozsah náhrady škody v penězích má odpovídat částce nutné k obnovení původního stavu. Účelem naturální restituce je, aby poškozená či zničená druhově určená věc byla nahrazena věcí stejného druhu a kvality a aby věc individuálně určená byla opravena.

Výši škody prokazuje v soudním řízení poškozený. Je-li základ nároku na náhradu škody dán, avšak poškozený je v důkazní nouzi ohledně výše nároku nebo jeho výši lze jen obtížně zjistit, soud postupuje podle § 136 OSŘ a výši nároku určí alespoň přibližně úvahou, vycházející z dostupných skutkových zjištění.

K odst. 3:

I. Škoda způsobená úmyslným trestným činem

V ustanovení § 443 odst. 3 je upraven výjimečný způsob uspokojení nároku poškozeného na jeho návrh za splnění všech podmínek uvedených v tomto ustanovení (úmyslný trestný čin, jímž byla způsobena škoda, z něhož měl škůdce majetkový prospěch).

Účelem této úpravy je odstranit obtíže, jež mohou vzniknout při vymáhání nároku na náhradu škody z hlediska dobytosti. Obdobné řešení obsahuje § 459 ohledně práva na vydání bezdůvodného obohacení.

V občanském soudním řízení je soud vázán rozhodnutím trestního soudu o tom, že byl spáchán trestný čin a kdo jej spáchal (§ 135 odst. 1 OSŘ). V otázce, zda šlo o úmyslný trestný čin, je soud rovněž vázán rozhodnutím vydaným v trestním řízení. Druhou podmínkou je prospěch získaný pachatelem z tohoto trestného činu. Majetkový prospěch tu musel vzniknout, ale nemusí v době odškodnění již trvat.

Uspokojení poškozeného ve smyslu ustanovení § 442 odst. 3 je možné i na věcech, které si škůdce opatřil z výnosu trestné činnosti. Zákaz dispozice s věcmi, vyslovený v rozhodnutí soudu, trvá do doby, dokud nedošlo k uspokojení pohledávky poškozeného (na základě výroku rozhodnutí soudu umožňujícího toto uspokojení z přesně označených věcí škůdce).

Toto ustanovení nelze aplikovat v případě jakéhokoliv úmyslného jednání, které nebylo kvalifikováno jako trestný čin, ani v případě, že podle rozhodnutí vydaného v trestním řízení byl čin spáchán z nedbalosti. Získáním majetkového prospěchu se rozumí získání určitých hodnot.

Z nedostatku výslovné zákonné úpravy mohou vznikat pochybnosti, zda k rozhodnutí soudu ohledně uspokojení pohledávky poškozeného způsobem uvedeným výše je třeba výslovného návrhu poškozeného. Je však třeba vycházet z toho, že je zásadně ponecháno poškozenému, jaký prostředek pro uspokojení své pohledávky zvolí, a proto je návrhu poškozeného třeba. Na základě takového návrhu vydá soud rozhodnutí o omezení dispozice s určitými věcmi škůdce, které musí být v rozhodnutí jednotlivé a přesně označeny. Tento zákaz dispozice se stává účinným od doby, kdy nabyl právní moci rozsudek, jímž byla vyslovena možnost uspokojení práva na náhradu škody z určitých věcí nabytých z majetkového prospěchu v důsledku trestného činu. Zákaz dispozice trvá do doby, dokud nedošlo k uspokojení pohledávky poškozeného.

Vzhledem k tomu, že pro rozhodování o nároku na náhradu škody v trestním řízení (v adhezním řízení), kde platí také ustanovení občanského zákoníku, mohl by výrok uvedeného obsahu učinit také soud v trestním (adhezním) řízení.

Z judikatury:

I. Skutečná škoda

R 55/1971 (s. 151 až 153): Škoda (jako kategorie občanského práva) se chápe jako újma, která nastala (která se projevuje) v majetkové sféře poškozeného a je objektivně vyjádřitelná všeobecným ekvivalentem, tj. penězi, a je tedy (nedochází-li k naturální restituci) napravitelná poskytnutím majetkového plnění, především poskytnutím peněz. Skutečnou škodou se rozumí újma spočívající ve zmenšení majetkového stavu poškozeného a reprezentující majetkovou hodnotu, které by bylo nutno vynaložit, aby došlo k uvedení věci do předešlého stavu.

R 71/1971: Náklady vzniklé při uplatňování nároku v trestním řízení jsou majetkovou újmou (skutečnou škodou), která poškozenému vznikla v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním škůdce.

R 3/1974: Náhradu škody lze přiznat za škodu na věci nebo za škodu, kterou způsobil nadměrný hluk strojového zařízení, nikoli však za hluk samotný.

R 27/1977: Při škodě způsobené na starších, už použitých a částečně opotřebovaných věcech postupují soudy správně, když zjišťují obecnou cenu, kterou měly tyto věci v době poškození, a když se nespokojí s účtovní hodnotou, v níž byly předměty vedeny podle inventarizačních předpisů.

R 22/1979 (s. 196): Výrok rozhodnutí o tom, že byl spáchán trestný čin nebo přečin, neřeší rozsah a výši škody ani tehdy, je-li odškodnitelná újma pojmovým znakem trestného činu. Mezi výši škody uplatnitelnou v adhezním řízení a výši škody rozhodnou pro posouzení trestní stránky věci může být rozdíl (viz. R III/1964, s. 209).

Soud v občanském soudním řízení není vázán ve smyslu ustanovení § 135 odst. 1 o. s. ř., pokud jde o výši škody. Nebylo by sice správné nevzít v úvahu závěry a zjištění učiněná v tomto směru v trestním řízení soudním, avšak v občanském soudním řízení musí být podle potřeby provedeny důkazy další a soud si musí učinit o výši škody vlastní odpovědný závěr podložený úplným zjištěním skutečného stavu věci.

R 22/1979 (s. 202): Mimořádná inventura po vloupání do obchodní prodejny je úkonem nutným ke zjištění, a tedy i k uplatnění nároku na náhradu škody vzniklé vloupáním do provozovny, a proto lze náklady mimořádné inventury požadovat. Náklady vynaložené podnikem na hotové výlohy členů inventarizační komise (jízdné a stravné) jsou zjevně takovými náklady, jež podnik vynaložil jen proto, aby zjistil, jaká škoda mu vznikla, a mohl právo na náhradu škody uplatnit. Ani možnost uplatnění a přiznání náhrady mzdových nákladů nelze však vyloučit, jestliže je prokázáno, že provedení mimořádné inventury nespadlo do plánované pracovní činnosti inventurních pracovníků a že za tuto práci byli honorováni např. mzdou za práci přesčas. Ztrátu z předpokládaného zisku (rozmnožení majetku) podniku za dobu při uzavření prodejny při provádění mimořádné inventury posuzují soudy správně jako škodu.

R 13/1985: Jestliže poškozený prokáže v občanském soudním řízení vznik škody, ale neprokáže její výši uplatněnou v žalobě, přizná soud náhradu škody ve výši, jež byla prokázána; ohledně té části škody, jejíž výši lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo ji nelze zjistit vůbec, může soud s přihlédnutím k výsledkům provedeného dokazování použít ustanovení § 136 o. s. ř.

R 37/1985: Odpovědnost za škodu způsobenou na sousedním pozemku vstupem na tento pozemek za účelem údržby stavby anebo obhospodařování pozemku je založena bez zřetele na zavinění. Pokud jde o způsob a rozsah náhrady škody, je třeba vycházet z ustanovení § 442 a násl. o. z. Okolnost, že tu vzniká odpovědnost za škodu bez zřetele na zavinění, nevylučuje existenci zavinění.

R 7/1992: Škodu spočívající v tom, že poškozený vynaložil vyšší náklady na vypůjčení automobilu ve srovnání s náklady, jež by jinak vynaložil na provoz svého automobilu, který nemohl použít v důsledku poškození, je třeba považovat za skutečnou škodu, kterou je škůdce povinen nahradit v rozsahu nutně a účelně vynaložených nákladů.

Příčinná souvislost je dána tehdy, jestliže škodná událost skutečně způsobila škodu, o jejíž náhradu jde. Příčinnou souvislost nelze zaměňovat se souvislostí časovou.

R 35/2003: Okolnost, že nebyl vydán zákonem stanovený právní předpis ministerstva s úpravou podrobností poskytování náhrad škod způsobených zvěří, jejíž početní stavy nelze lovem snižovat (§ 34 odst. 3 zákona č. 23/1962 Sb., o myslivosti), nevylučuje odpovědnost státu za škodu, byly-li splněny její zákonné předpoklady dané tímto ustanovením. Způsob a rozsah náhrady škod vzniklých v období před 10. 5. 2000 se řídil obecnými ustanoveními občanského zákoníku o náhradě škody.

R 8/2005 (trestní): Je-li výše škody způsobené na cizím majetku zákonným znakem trestného činu [např. trestného činu ohrožení pod vlivem návykové látky podle § 201 písm. d) tr. zák.], pak skutečnost, že pachatel je podílovým spoluvlastníkem věci, na níž takovým trestným činem způsobil škodu, znamená, že mu lze klást za vinu způsobení škody jen do výše, která odpovídá výši spoluvlastnických podílů ostatních spoluvlastníků této věci. Škoda, která vznikne na cizím majetku, nemůže být větší, než činí podíl ostatních spoluvlastníků na tomto majetku.

R 14/2005: Dokud dlužník nezaplatil dlužnou částku svému věřiteli, nemůže úspěšně uplatnit nárok na její náhradu z titulu odpovědnosti třetí osoby za škodu, neboť škoda mu zatím nevznikla; samotná existence pohledávky věřitele vůči dlužníku ani soudní rozhodnutí o povinnosti dlužníka zaplatit dluh není totiž skutečnou škodou ani ušlým ziskem.

SJ, 2001, č. 59 – NS sp. zn. 25 Cdo 1695/98: Poškozením (případně úplným zničením či ztrátou) věci vzniká škoda tomu, kdo věc nabyl do vlastnictví, i když ke dni poškození nezaplatil úplatu za nabytí věci (zcela nebo zčásti) a bez ohledu na to, zda se tak stalo v souladu s ujednáním o splatnosti úplaty nebo v důsledku porušení platební povinnosti.

S IV (s. 628): Změna v hodnotě vinice, způsobená poprašováním sousedních pozemků umělým hnojivem a spočívající v tom, že zasažená vinice nic neurodí, třebaže za běžných klimatických podmínek by se tak stalo, je skutečnou škodou ve smyslu ustanovení § 442 odst. 1 o. z.

II. Ušlý zisk

PR, 1996, č. 4 – NS sp. zn. II Odon 15/96: Škoda je majetková újma vyjádřitelná v penězích, která se projevuje buď jako skutečná škoda nebo jako ušlý zisk. Obě tyto formy škody jsou v zásadě rovnocenné a existence jedné z nich není podle platného práva podmínkou vzniku a uplatnění druhé formy. Z platného práva nelze tedy dovodit, že by podmínkou vzniku odpovědnosti za škodu ve formě ušlého zisku byl též vznik skutečné škody.

Stanovení výše ušlého zisku není libovolné a musí být provedeno tak, aby byla zjištěna pravděpodobná výše blížící se podle běžného uvažování jistotě.

Sou R NS č. C 512 – NS sp. zn. 25 Cdo 1946/2000: Znemožní-li škůdce zaviněným poškozením vozidla poškozenému, aby se dostavil k obchodnímu jednání, odpovídá za ušlý zisk, o nějž poškozený přišel absencí u tohoto jednání; okolnost, že škůdce zároveň odpovídá za škodu na vozidle poškozeného, nevylučuje příčinnou souvislost mezi porušením právní povinnosti ústícím v poškození vozu a škodou, která poškozenému vznikla tím, že nedošlo k uzavření smluv, z nichž mu měl vzniknout prospěch.

Sou R NS č. C 1721 – NS sp. zn. 25 Cdo 860/2002: V řízení o nároku na náhradu škody způsobené tím, že advokát neuplatnil nárok žalobce proti jeho dlužníkovi včas, lze jako předběžnou otázku řešit existenci a promlčení práva žalobce na plnění proti jeho dlužníkovi, aniž by muselo o promlčeném nároku proběhnout soudní řízení.

Sou R NS č. C 1727 – NS sp. zn. 25 Cdo 1294/2001: Charakter ušlého zisku má i majetková újma spočívající v tom, že pro neplatnost závěti zaviněné notářem se závěti povolánému dědici nedostalo dědictví.

Sou R NS č. C 2940 – NS sp. zn. 25 Cdo 540/2004: Zjištění, jaké nájemné by za užívání věci byl nucen za normálních okolností platit ten, kdo věc skutečně užíval a tímto způsobem se obohatil, je rozhodující pro určení výše plnění z titulu vydání bezdůvodného obohacení, nikoliv však pro určení výše zisku, který by pronajímateli za běžných okolností náležel a o nějž přišel v důsledku protiprávního jednání toho, kdo věc neoprávněně užíval.

Sou R NS č. C 4027 – NS sp. zn. 25 Cdo 818/2007: Majetková újma způsobená tím, že škodná událost zasáhla do průběhu děje vedoucího k určitému zisku, se odškodňuje jen za předpokladu, že k ní došlo v příčinné souvislosti s protiprávním jednáním škůdce; pouhé tvrzené zmaření zamýšleného podnikatelského záměru poškozeného k odškodnění nestačí.

NS sp. zn. 25 Cdo 676/2001: Výše ušlého zisku v podobě ztráty příjmu za pronájem nemovitosti se váže k částce, kterou by v předmětném období poškozený za obvyklých okolností v daném místě získal na nájemném podle běžným poměrům odpovídající platné nájemní smlouvy, od níž je třeba odečíst částku, kterou by musel na dosažení tohoto zisku vynaložit. V rámci jednání o náhradě škody tedy musí žalobce tvrdit a prokazovat, že v předmětném období hodlal a měl zároveň reálnou možnost konkrétní prostory za určitou částku pronajmout a že by se tak při normálním běhu, nebýt protiprávního jednání žalovaného, stalo.

§ 443 [Určení výše škody]

Při určení výše škody na věci se vychází z ceny v době poškození.

Související ustanovení: § 118 až 121, § 442, 659

Související předpisy: § 272 ZPr; § 136, 154 OSŘ; zák. č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku; vyhl. č. 540/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení zákona č. 151/1997 Sb.

Obsah výkladu:

I. Rozhodný okamžik z hlediska výše škody	1
II. Cena obvyklá	2
III. Výše škody na věci nové a na věci opotřebované	3

I. Rozhodný okamžik z hlediska výše škody

- 1 Východiskem určení výše škody na věci je cena, jakou měla věc v době, kdy došlo k jejímu poškození. Formulace tohoto ustanovení („vychází se“) sice umožňuje, aby byla výše škody určena i podle jiného časového okamžiku, avšak zcela výjimečně, např. jestliže by určení ceny v době poškození bylo v rozporu s dobrými mravy (s ohledem na reparační funkci náhrady škody). Cenou v době poškození se tedy rozumí cena v době, kdy škoda vznikla.

Při stanovení výše náhrady škody způsobené na věci zásadně nelze vycházet z její ceny v době rozhodování soudu. To by prakticky znamenalo odvíjet výši škody od okolnosti, zda a kdy si poškozený opatřil náhradní věc nebo kdy poškozenou věc uvedl do původního

stavu. Výše škody by tak byla závislá na takové okolnosti, která s příčinou vzniku škody, za kterou škůdce odpovídá, nesouvisí. Při úplném zničení použité věci se vychází z ceny, za niž lze obstarat náhradní věc stejné kvality s přihlédnutím k jejímu opotřebení.

Výše náhrady za poškození věci není závislá na tom, zda si poškozený nechal věc opravit, zda si ji opravil sám nebo zda zůstala neopravená. Rozsah náhrady škody neodvisí totiž od toho, jak poškozený následně s věcí naložil, zda si ji nechal poškozenou nebo ji prodal, daruje apod., neboť tyto okolnosti nemají souvislost s příčinou vzniku škody (srov. též R 5/1988, R 25/1990).

Výše škody na věci nemusí být prokázána jen vyúčtováním její opravy. Lze vycházet z ceny věci, jakou měla v době poškození, a z rozsahu, v jakém byla poškozena zásahem škůdce (srov. též R 13/1985). Skutečnou škodou proto není rozdíl mezi cenou, za niž byla poškozená věc prodána, a cenou, za niž ji bylo možno ve stavu před poškozením prodat. Poškozením či ztrátou věci vzniká škoda zásadně jejímu vlastníkově, a to i v případě, že dosud neuhradil kupní cenu za tuto věc.

II. Cena obvyklá

Poškozenému má být umožněno opatřit si stejné množství věci téhož druhu a téže jakosti (případně obdobnou věc); proto výslednou cenou je tzv. cena obvyklá (srov. § 2 odst. 1 zákona č. 151/1997 Sb., o oceňování majetku a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů). 2

Cenu obvyklou představuje cena, za kterou lze v daném místě a čase pořídit náhradní věc (někdy se označuje jako cena obecná). Je to cena tržní, ovlivněná poptávkou a nabídkou na trhu.

Tzv. reprodukční cenou se rozumí částka, kterou by bylo třeba vynaložit na zhotovení celé nové věci. Z reprodukční ceny nelze při stanovení výše škody bez dalšího vycházet, neboť ta nevyjadřuje opotřebení. Ocenění v účetní evidenci může sloužit jen jako pomůcka, nelze-li obvyklou cenu zjistit jiným (vhodnějším) způsobem.

III. Výše škody na věci nové a na věci opotřebované

Určení výše škody na věci ve smyslu ustanovení § 443 se týká jak věcí nemovitých, tak věcí movitých. U této náhrady škody není stanoven žádný limit. 3

Ustanovení § 443 platí jak při poškození, tak při úplném zničení, ztrátě či odcizení věci.

Pokud jde o nové věci, na nichž došlo ke škodě, poskytuje se náhrada v plné výši jejich ceny. Při škodě na věcech starších, použitých a částečně opotřebovaných je třeba zjišťovat obecnou cenu, kterou tyto věci měly v době poškození (srov. R 22/1977, s. 116).

Pro označení škody na majetku (na hmotných statcích) se v právní teorii užívá pojem „hmotná škoda“. V podstatě jde o škodu na věci.

V soudní praxi byla řešena otázka výše škody způsobené leasingové společností trestným činem zpronevěry, který spáchal její klient – leasingový nájemce neoprávněným prisvojením si věci, jež mu byla svěřena na základě leasingové smlouvy. Soud dovodil, že výše náhrady škody, jež byla způsobena leasingové společností, se odvíjí od ceny, za niž se taková věc v době a v místě činu obvykle prodává, a nikoliv od ceny, kterou se nájemce zavázal leasingové společnosti zaplatit. Přitom se přihlíží k tomu, jaké částky nájemce zaplatil ve formě akontace a případných splátek, avšak jen k těm částkám, které představují platbu na pořizovací cenu věci, tj. bez části připadající na úroky,

pojištění, na služby spojené s leasingem apod. (srov. Sou R NS č. T 225 – NS sp. zn. 3 Tz 95/2001).

Při škodách na věci opotřebované nebo použité se vychází z názoru, že při vynaložení určité částky na opravu věci je od této částky třeba odečíst částku odpovídající zhodnocení věci oproti jejímu stavu před poškozením. Pokud se provedenou opravou (např. výměnou součástek) věc oproti původnímu stavu zhodnotila, od nákladů na uvedení věci do původního stavu se odečítá částka, představující toto zhodnocení (srov. R 54/2003).

Protože v rámci náhrady škody se hradí jen náklady na uvedení věci do stavu, který existoval bezprostředně před vznikem škody, je nutné přihlížet k opotřebení, případně – při zničení věci – zvažovat i hodnotu zbylého materiálu, pokud ho lze ještě použít apod.

Při odcizení zboží v obchodě je skutečnou škodou obchodníka částka, za niž lze v době vzniku škody pořídit stejnou věc znovu. Rozdíl mezi částkou, za niž byla věc zakoupena, a částkou, za kterou by ji obchodník prodal, pak představuje ušlý zisk.

Při určování ceny věci poškozené (ve smyslu ustanovení § 443) se nepřihlíží k ceně zvláštní obliby.

Lze-li výši nároku na náhradu škody na věci zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo nelze-li ji zjistit vůbec, postupuje soud podle § 136 OSŘ.

Z judikatury:

I. Škoda na věci

R 13/1985: Jestliže poškozený prokáže v občanském soudním řízení vznik škody, ale neprokáže její výši uplatněnou v žalobě, přizná soud náhradu škody ve výši, jež byla prokázána; ohledně té části škody, jejíž výši lze zjistit jen s nepoměrnými obtížemi nebo ji nelze zjistit vůbec, může soud s přihlédnutím k výsledkům provedeného dokazování použít ustanovení § 136 o. s. ř.

Výše škody na věci nemusí být prokázána vyúčtováním její opravy; lze vycházet z ceny věci v době poškození a z rozsahu poškození.

Sou R NS č. C 1385 – NS sp. zn. 25 Cdo 1331/2001: Nebyl-li žalobce vlastníkem věci v době, kdy byla ztracena, jemu odejmuta či zničena, nevznikla mu skutečná škoda odpovídající hodnotě této věci.

S IV (s. 576): Nevratí-li občan půjčenou věc po uplynutí sjednané doby, uplatní se především nárok na její vrácení podáním návrhu na vydání věci. Teprve došlo-li ke ztrátě nebo zničení věci, případně k jejímu poškození (včetně neúměrného opotřebení způsobeného užíváním, které nebylo užíváním řádným), přichází v úvahu nárok na náhradu škody za podmínek uvedených zejména v ustanoveních § 420, § 442 a § 443 o. z.

II. Rozsah náhrady

R 12/1989 (s. 73 a 74): Při posuzování výše náhrady za poškození oděvu převzatého organizací (§ 237 o. z. – nyní § 421) je zapotřebí vycházet z toho, že není-li dobře možné nebo účelné uvedení v předešlý stav, je organizace vzhledem k ustanovení § 442 odst. 1 o. z. povinna nahradit občanovi skutečnou škodu v penězích. Při určení výše této skutečné škody musí soud vycházet z ceny věci v době poškození (§ 443 o. z.). Protože oděvy (a obdobně i prádlo, obuv, apod.) patří mezi věci, které jsou vzhledem ke své povaze a účelu, jemuž mají sloužit, zpravidla pořizovány k užívání určitou osobou, je při stanovení jejich ceny v době před poškozením nutno vycházet především z užitné hodnoty konkrétního oděvu vyjádřeného jeho časovou cenou v uvedené době. Postup, při němž by se vycházelo výlučně z obecné ceny takové věci před poškozením, by mohl vést ke znevýhodnění poškozeného, neboť obecná cena zmíněných použitých věcí (pokud se v použitém stavu vůbec běžně prodávají) bývá vzhledem k jejich účelu, hygienickým požadavkům atd. většinou nižší (a to někdy i podstatně) než jejich časová cena. Vycházet z obecné ceny před poškozením lze zpravidla jen u takových použitých movitých věcí, jako jsou např. motorová vozidla, použité výrobky spotřební elektrotechniky a další použité věci, jejichž užívání není bezprostředně spojeno s určitou osobou, a u nichž proto obecná cena nebývá již z tohoto důvodu nutně nižší než časová cena. Nebyl-li např. oděv převzatý k provedení služby ztracen

nebo zničen, ale jen poškozen, je třeba vycházet z toho, že i v tomto stavu zůstává ve vlastnictví občana (fyzické osoby). Proto se soud musí zabývat tím, zda a jaká částka má být z tohoto důvodu odečtena od časové ceny před poškozením. Jestliže by i přes poškození oděvu bylo možné po občanova požadovat, aby oděv nadále užíval k účelu, k němuž byl původně určen, bylo by od časové ceny oděvu před poškozením nutno odečíst jeho časovou cenu po poškození.

Pokud by po občanova nebylo možné spravedlivě požadovat, aby oděv nadále používal k původnímu účelu, nebylo by žádného důvodu vycházet při zjišťování ceny oděvu po poškození z jeho užitné hodnoty, ale z toho, zda oděv v tomto stavu lze ještě obvyklým způsobem prodat. V takovém případě by se soud musel zabývat tím, zda poškozený oděv bylo možné v daném místě a čase běžným způsobem prodat, a v kladném případě, kolik by činila jeho obecná cena. Tato obecná cena by přitom měla vycházet především z obvyklé ceny srovnatelných oděvů dosahované v daném místě a čase při prodeji prováděném formou obstaravatelského prodeje. Zjištěnou obecnou cenu oděvu po poškození by pak bylo zapotřebí odečíst od časové ceny oděvu před poškozením.

R 25/1990: Při stanovení výše náhrady škody způsobené na věci je třeba vycházet z nákladů (jejich ceny), které je třeba vynaložit na uvedení věci do původního stavu (§ 442 odst. 1 o. z.).

Vyšší peněžité náhrady, vyjadřující náklady na uvedení věci do původního stavu, je třeba zjišťovat a stanovovat objektivně a nezávisle na okolnostech nesouvisejících s událostí. [Red. pozn.: V právní větě ve Sbírce soudních rozhodnutí a stanovisek je zřejmě chybně uvedeno „souvisejících okolnostech“ (namísto nesouvisejících okolnostech).]

Není-li uvedení věci do původního stavu možné, pak vodítkem pro stanovení výše náhrady škody je výše nákladů, které jsou nutné k tomu, aby odškodnění bylo poskytnuto jinak než uvedením věci v předešlý stav (např. náklady na obstarání stejné nebo obdobné věci).

R 54/2003: Při stanovení výše škody vzniklé poškozením věci použité a částečně opotřebované musí být přihlédnuto k obvyklé (tržní) ceně věci v době poškození a k rozsahu poškození, přičemž od částky vyjadřující náklady na opravu věci musí být odečtena částka odpovídající zhodnocení vozidla jeho opravou oproti původnímu stavu. (obdobně **Sou R NS č. C 2154 – NS sp. zn. 25 Cdo 214/2002**).

R 45/2006 (trestní): Rozhodujícím hlediskem, podle kterého ze tří kritérií obsažených v ustanovení § 89 odst. 12 tr. zák. bude stanovena výše škody způsobené trestným činem v případě poškození věci, je skutečnost, zda lze zjistit cenu, za kterou se věc, jež byla předmětem útoku, v době a v místě činu obvykle prodává. Posouzení této skutečnosti je závislé na konkrétním druhu a charakteru poškozené věci (případně její části) a na tom, zda existují takové překážky, které výrazně znesnadňují použití uvedeného kritéria nebo vzhledem k nimž není účelné, hospodárné ani výstižné stanovit škodu porovnáním ceny věci před poškozením a po něm.

Stanovení výše škody podle účelně vynaložených nákladů na uvedení poškozené věci do stavu před jejím poškozením tedy přichází v úvahu zejména tehdy, pokud je z okolností zřejmé, že výše způsobené škody je ve značném nepochybném k celkové ceně poškozené věci nebo jde o poškození části většího funkčního celku, které se neprojevuje na jeho prodejní ceně (např. drobné poškození karoserie motorového vozidla, rozbití jeho oken či světlometů, poškození vstupních dveří domu, rozbití jeho oken apod.). Při tomto způsobu stanovení výše škody je třeba od nákladů vynaložených na opravu poškozené věci odečíst částku odpovídající zhodnocení věci oproti jejímu stavu před poškozením.

Sou R NS č. C 871 – NS sp. zn. 25 Cdo 347/2000: Při stanovení výše škody vzniklé poškozením použité a částečně opotřebované věci není podstatné, zda poškozený věc opravil či nikoliv. Rozsah náhrady se určuje s přihlédnutím k obecné ceně věci v době poškození a k rozsahu jejího poškození; částka vyjadřující náklady na opravu věci se snižuje o částku odpovídající zhodnocení věci její opravou oproti původnímu stavu.

Sou R NS č. C 1063 – NS sp. zn. 25 Cdo 2885/99: Při určení výše škody na věci se vychází z ceny věci v době, kdy škoda vznikla, nikoli v době, kdy byl nárok uplatněn nebo kdy o něm rozhoduje soud. To platí jak v případě náhrady za poškození věci, tak i v případě náhrady za ztrátu, zničení či odebrání věci vlastníkem.

Sou R NS č. C 1433 – NS sp. zn. 25 Cdo 2575/2000: Výše škody na domě, který byl protiprávně částečně demolován, se určuje částkou odpovídající nákladům na uvedení domu do stavu před provedením částečné demolice; není podstatné, zda, za jakou částku a v jakém stavu vlastník později dům prodal.

NS sp. zn. 25 Cdo 2575/2000: Skutečnost, zda poškozený věc skutečně opravil, či nikoliv není podstatná (obsah pojmu škoda by tak byl popírán tím, že by se výše škody stávala závislou na zcela nahodilých okolnostech, které jsou pro ni právně nerozhodné). Rovněž tak nelze ani rozsah náhrady škody činit závislým na tom, jak poškozený s věcí naloží, tedy např. zda ji

někomu daruje, prodá nebo vymění a za jakou cenu (protihodnotu), neboť i tyto okolnosti jsou nahodilé a bez souvislosti s příčinou vzniku škody.

§ 444 [Škoda na zdraví]

(1) Při škodě na zdraví se jednorázově odškodňují bolesti poškozeného a ztížení jeho společenského uplatnění.

(2) Ministerstvo zdravotnictví stanoví v dohodě s Ministerstvem práce a sociálních věcí vyhláškou výši, do které lze poskytnout náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění, a určování výše náhrady v jednotlivých případech.

(3) Za škodu usmrcením náleží pozůstalým jednorázové odškodnění, a to

a) manželovi nebo manželce 240 000 Kč,

b) každému dítěti 240 000 Kč,

c) každému rodiči 240 000 Kč,

d) každému rodiči při ztrátě dosud nenarozeného počatého dítěte 85 000 Kč,

e) každému sourozenci zesnulého 175 000 Kč,

f) každé další blízké osobě žijící ve společné domácnosti s usmrceným v době vzniku události, která byla příčinou škody na zdraví s následkem jeho smrti, 240 000 Kč.

Související ustanovení: § 445, 450, § 579 odst. 2

Související předpisy: § 275, 372 ZPr; nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník; vyhl. č. 440/2001 Sb., o odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění, ve znění vyhlášky č. 50/2003 Sb.; zák. č. 47/2004 Sb.; § 120 až 136 OSŘ

Z literatury: *Baštecký, J.* K problematice hodnocení ztížení společenského uplatnění z pohledu psychiatra. BA, 2004, č. 10, s. 36; *Baštecký, J.* K problematice hodnocení trvalých následků úrazu z pohledu psychiatra. BA, 2004, č. 11 a 12, s. 51; *Cilínková, M. Kuboň, D.* Odškodnění při usmrcení osoby blízké. BA, 2004, č. 10, s. 30; *Holub, M. a kol.* Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 95; *Holub, M.* Jednorázové odškodnění při usmrcení podle novely občanského zákoníku (zák. č. 47/2004 Sb.). BA, 2004, č. 6, s. 46; *Hrnčíř, E., Mikyska, M.* Stanovení bodového ohodnocení za zhoršení ztížení společenského uplatnění od 1. ledna 2002. Pracovní lékařství, 2002, č. 3; *Mach, J.* Vztah odškodnění dle § 444 odstavce 3 občanského zákoníku a satisfakce dle § 13 odstavce 2 občanského zákoníku v případě úmrtí osoby blízké. Zdravotnictví a právo, 2005, č. 8, s. 2.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Náhrada nemajetkové újmy	1
II. Bolestné a ztížení společenského uplatnění	2
1. Nový nárok na další náhradu	3

K odst. 2:

1. Základní bodové ohodnocení	4
2. Zvýšení náhrady	5
3. Splatnost náhrady	6
4. Zánik nároku smrtí poškozeného	7

K odst. 3:

I. Jednorázové odškodnění v případě usmrcení	8
--	---

K odst. 1:**I. Náhrada nemajetkové újmy**

Pro odškodnění újmy způsobené na zdraví upravuje zákon celý soubor jednotlivých práv, a to jak na náhradu majetkové, tak nemajetkové újmy. Při škodách způsobených na zdraví se hradí ztráta na výdělku, odškodňují se bolesti poškozeného a ztížení jeho společenského uplatnění a poskytuje se úhrada nákladů spojených s léčením, přičemž úprava těchto náhrad je obdobná jako při odškodňování pracovních úrazů. Náhrada škody na zdraví včetně odškodnění v případě smrti poškozeného je v občanském zákoníku upravena ve zvláštních ustanoveních § 444 až 449.

Náhradou za ztížení společenského uplatnění a náhradou za bolest se odškodňuje nemajetková újma a stejně je tomu v případě jednorázového odškodnění za usmrcení (odst. 3).

Nárok na náhradu za ztížení společenského uplatnění i nárok na náhradu za bolest jsou dílčí, relativně samostatné nároky v rámci celkového nároku na náhradu škody na zdraví. Samostatně vznikají a samostatně se promlčují (srov. též R 28/1970).

II. Bolestné a ztížení společenského uplatnění

Bolestným se odškodňují bolesti, které poškozený vytrpěl při úrazu, při léčení a při odstraňování důsledků úrazu (při tzv. rehabilitaci).

Náhradou za ztížení společenského uplatnění se rozumí odškodnění za nepříznivé důsledky (poškození zdraví) pro životní úkony poškozeného, pro uspokojování jeho životních a společenských potřeb a pro splnění jeho životních úkolů. Nejde tu jen o viditelné poškození (zohyzdění). Jde tu o omezení možnosti např. volby povolání, volby životního partnera a dalších způsobů osobního uplatnění, o omezení možnosti účastnit se kulturní a sportovní činnosti, popřípadě omezení možnosti jiného společenského uplatnění. Náhrada za ztížení společenského uplatnění vyjadřuje především ztrátu či omezení dosavadních schopností poškozeného uplatnit se v těch formách společenského života, které slouží rozvoji jeho osobnosti. Mezi ně v oblasti pracovní aktivity patří i výběr a příprava na povolání či výkon dosavadní profese. Proto se zohledňuje omezení či ztráta předpokladů, které poškozený měl pro další uplatnění v tomto směru, přičemž výše výdělku či jeho snížení následkem poškození zdraví není rozhodující.

Rozhodnutí o výši náhrady za ztížení společenského uplatnění musí být založeno na srovnání aktivit a způsobu života poškozeného před poškozením zdraví se stavem, který u něj nastal v důsledku poškození, a na skutkovém zjištění, zda a nakolik jsou v důsledku škody na zdraví omezeny či zcela ztraceny jeho předchozí možnosti.

Vždy je třeba zhodnotit, jak konkrétně se projeví trvalé následky zranění v jednotlivých sférách života poškozeného a nakolik jsou omezeny či ztraceny jeho možnosti společenského uplatnění v porovnání s předchozím rozsahem a kvalitou jeho uplatnění. Rovněž věk, v němž došlo k poškození zdraví, je jedním z významných faktorů, zejména při úvaze o zvýšení základního hodnocení.

Nyní platná vyhláška č. 440/2001 Sb. sice – na rozdíl od předchozí právní úpravy (vyhl. č. 32/1965 Sb., ve znění pozdějších předpisů) – nestanoví jako jedno z hledisek, zda poškozeným je muž či žena. To ale neznamená, že by tuto okolnost nebylo možno zvážit v konkrétním případě při stanovení výše náhrady za ztížení společenského uplatnění. Hlediska uvedená v § 3 vyhl. č. 440/2001 Sb. jsou totiž pouze demonstrativní.

Snížení výdělku se odškodňuje v rámci náhrady za ztrátu na výdělku, zatímco náhradou za ztížení společenského uplatnění se odškodňují omezené možnosti seberealizace a společenského uplatnění ve vztahu k výkonu určitého povolání (profese). Tyto dvě náhrady nejsou na sobě přímo závislé (srov. R 22/1992). Odškodněním za ztížení společenského uplatnění se proto nemohou kompenzovat ztráty na výdělku. V náhradě za ztížení společenského uplatnění se nehodnotí ani ta skutečnost, že poškození zdraví zanechalo takové následky, že výkon zaměstnání je u poškozeného spojen s vynaložením zvýšeného úsilí, jímž musí překonávat obtíže vyvolané nepříznivým zdravotním stavem (srov. R 8/1983). Tato skutečnost se zohledňuje při výpočtu náhrady za ztrátu na výdělku [447].

1. Nový nárok na další náhradu

- 3 I když při hodnocení trvalých následků zranění se přihlíží i k jejich předpokládanému vývoji, není vyloučen vznik dalšího nároku na náhradu za ztížení společenského uplatnění, jestliže se výrazně zhoršil již ustálený zdravotní stav, popřípadě se projeví další následky v takové intenzitě a takovým způsobem, že původně ani nemohly být předvídané. V důsledku původní škodní události tak může výjimečně vzniknout další nárok na náhradu za ztížení společenského uplatnění, samozřejmě jen za předpokladu, že nově vzniklé nepříznivé následky jsou v příčinné souvislosti s původním poškozením zdraví (srov. R 9/1986). V takovém případě se při úvaze o výši náhrady vychází ze srovnání současných možností poškozeného uplatnit se v životě a ve společnosti se stavem před tímto zhoršením (např. NS sp. zn. 25 Cdo 1156/2005).

Rovněž v případě bolesti přichází v úvahu nový (další) nárok na náhradu za bolest (§ 4 odst. 4 vyhlášky č. 440/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

K odst. 2:

1. Základní bodové ohodnocení

- 4 Podmínky pro poskytování bolestného a náhrady za ztížení společenského uplatnění a výše těchto náhrad je stanovena podrobněji vyhláškou č. 440/2001 Sb. Příloha této vyhlášky obsahuje sazby pro hodnocení výše bolestného a ztížení společenského uplatnění. Utrpená újma se lékařsky hodnotí počtem bodů a za každý bod se poskytuje náhrada 120 Kč.

K vydání lékařského posudku podle vyhlášky č. 440/2001 Sb. je oprávněn lékař. V občanském soudním řízení může soud provést důkaz posudkem znalce (§ 127 OSŘ). Stejně jako předchozí vyhláška č. 32/1965 Sb. (ve znění pozdějších předpisů) i nyní platná vyhláška č. 440/2001 Sb. dává soudu možnost, aby ve zvlášť výjimečných případech hodných mimořádného zřetele výši odškodnění, jež je stanovena na základě bodového hodnocení v lékařském posudku, přiměřeně zvýšil (§ 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb.).

2. Zvýšení náhrady

- 5 Zvýšení přichází v úvahu, nelze-li v konkrétním případě následky újmy na zdraví vyjádřit jen základním odškodněním. Je však třeba zdůraznit, že již v základní výměře náhrady za ztížení společenského uplatnění je obsažena náhrada za prokazatelné nepříznivé důsledky poškození zdraví pro další život poškozeného a za objektivní omezení jeho dosavadních možností pro uplatnění v životě a ve společnosti. Zvýšení náhrady proto předpokládá existenci dalších okolností, které lze shledat zejména v případech, kdy společenské, kulturní, sportovní a jiné zapojení poškozeného bylo na vyšší úrovni

a po poškození jeho zdraví je další pokračování v těchto činnostech velice ztíženo, popřípadě vyloučeno. K výraznému zvýšení náhrady dochází samozřejmě v případech, kdy následky poškození zdraví téměř vyřadily poškozeného z dosavadního života a jeho předpoklady společenského uplatnění jsou téměř ztraceny. Vždy jde o zjištění konkrétních okolností konkrétního případu, nikoliv o libovolnou úvahu soudu. Výše odškodnění má odpovídat i principu proporcionality mezi výší náhrady a újmou způsobenou na zdraví (např. rozhodnutí Ústavního soudu za dne 29. 9. 2005, sp. zn. III. ÚS 350/2003).

Výše náhrady však není závislá na délce doby, jež uplynula od úrazu nebo od vydání příslušného právního předpisu. Okolností rozhodnou pro posouzení výše odškodnění není ani otázka nárůstu cen a mezd od doby úrazu vzhledem k době, kdy je o náhradě rozhodováno.

Na rozdíl od předchozí právní úpravy, výše náhrady za bolest a za ztížení společenského uplatnění podle vyhlášky č. 440/2001 Sb. není omezena maximální částkou, jak bylo stanoveno v § 7 odst. 2 vyhlášky č. 32/1965 Sb.

Odpověď na otázku, zda podle předchozího či podle nyní účinného právního předpisu se posuzuje výše náhrady za bolest a za ztížení společenského uplatnění, dává přechodné ustanovení § 9 vyhlášky č. 440/2001 Sb. Kritériem je okamžik vzniku bolesti či snížení společenského uplatnění, nikoliv doba, kdy došlo ke škodní události či jiné okolnosti.

3. *Splatnost náhrady*

Povinnost zaplatit náhradu odpovídající zvýšení odškodnění podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb. vzniká až soudním rozhodnutím. Proto až marným uplynutím doby splnění, uvedené v rozhodnutí, se může povinný dostat do prodlení s plněním této části odškodnění (srov. R 1/1992). Ohledně prodlení s plněním odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění v základní výměře podle posudku lékaře však samozřejmě platí § 563. 6

4. *Zánik nároku smrtí poškozeného*

Podle ustanovení § 579 odst. 2 je právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění vázáno jen na osobu poškozeného; nepřechází na dědice a je nerozhodné, zda právo na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění bylo přiznáno pravomocným rozhodnutím či nikoli (srov. R 20/1966). Smrtí zaniká ze zákona toliko právo na náhradu, nikoliv povinnost k náhradě. Proto smrtí osoby povinné nezaniká právo poškozeného; majetkový závazek zůstavitele přechází na jeho právní nástupce (na jeho dědice). 7

Náhrada za bolest a ztížení společenského uplatnění se poskytuje vždy jednorázově, a to i když jde o újmy tohoto druhu, které se projevily později po poškození zdraví. Jednorázová peněžní částka není ekvivalentem způsobené újmy; nejde o reparaci, nýbrž o materiální satisfakci.

K odst. 3:

I. *Jednorázové odškodnění v případě usmrcení*

Toto ustanovení o jednorázovém odškodnění určitých výslovně označených osob bylo do občanského zákoníku vloženo s účinností od 1. 5. 2004 zákonem č. 47/2004 Sb. Z této nové úpravy lze dovozovat, že dojde-li k usmrcení osoby blízké, má pozůstalá osoba nárok za takto vzniklou nemajetkovou újmu na jednorázové odškodnění. Touto 8

speciální odškodňovací úpravou je tak u těchto jiných osob zřejmě konzumován nárok na nemajetkovou újmu podle § 13 odst. 2, 3.

V oblasti občanskoprávní odpovědnosti za škodu – na rozdíl od tehdejší úpravy v pracovněprávních vztazích – nebylo až do 1. 5. 2004 zakotveno jednorázové odškodnění pozůstalých v případě úmrtí poškozeného následkem újmy způsobené škůdcem či škodní událostí. Soudní praxe, byť ve výjimečných případech, dospěla k závěru o možnosti finančního zadostiučinění za tuto nemajetkovou újmu rodinných příslušníků zesnulého, a to v rámci práva na ochranu osobnosti [13]. Nyní osobám uvedeným v § 13 odst. 3 zákon přiznává právo na finanční satisfakci.

Jde o originární právo pozůstalých. Při spoluzavinění poškozeného [441, 4], jakož i při aplikaci § 450 se náhrada snižuje ve všech složkách, a tedy i v jednorázovém odškodnění.

Z judikatury:

1. Bolestné a ztížení společenského uplatnění

R 20/1966: Z hlediska zániku práva na bolestné a na náhradu za ztížení společenského uplatnění smrtí věřitele je nerozhodné, zda právo na bolestné bylo pravomocným rozhodnutím soudu přiznáno či nikoli.

R 28/1970: Jednotlivé složky práva na náhradu škody, jimiž je vymezen obsah náhrady škody, se projevují jako samostatné dílčí nároky; s touto jejich samostatností je nutno počítat i při rozhodování o nákladech řízení.

Určení výše nároku na náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění je závislé na znaleckém posudku, kdežto nárok na náhradu za ztrátu na výdělku je zpravidla určitelný srovnáním dosavadního výdělku před úrazem a po něm. Tato rozdílnost ve způsobu zjištění výše nároku má význam při použití ustanovení § 142 o. s. ř., neboť má za následek dvojitý režim rozhodování o náhradě nákladů řízení při částečném neúspěchu anebo při stanovení nižší náhrady za bolest a za ztížení společenského uplatnění, jak byla požadována (jestliže nespočívá neúspěch přímo v základu návrhu).

Pokud jde o nárok na náhradu za ztrátu na výdělku, bude se nárok na náhradu nákladů řízení řídit ustanovením § 142 odst. 2 o. s. ř.; pokud jde o nárok na náhradu za bolest a za ztížení společenského uplatnění, bude se nárok na náhradu nákladů řízení řídit ustanovením § 142 odst. 3 o. s. ř.

R 8/1983: V náhradě za ztížení společenského uplatnění se neobráží skutečnost, že pracovní úraz nebo nemoc z povolání znamená tak hluboký zásah do fyzických nebo psychických schopností poškozeného (nebo do obou těchto oblastí), že výkon jakéhokoliv zaměstnání je u něho spojen s vynaložením takového úsilí, jímž musí překonávat zvláštní obtíže vyvolané nepříznivým zdravotním stavem.

R 9/1986: Poškozenému může vzniknout ze škodné události v případě pozdějšího zhoršení již ustáleného zdravotního stavu i další nárok na náhradu za ztížení společenského uplatnění. Takový nárok je třeba z hlediska promlčení posuzovat samostatně jako nárok se samostatnou subjektivní promlčecí dobou a rozdílným začátkem jejího běhu. Nelze tu paušálně vycházet z toho, že promlčecí doba k vykonání práva na náhradu za ztížení společenského uplatnění začíná vždy běžet prvního dne po skončení pracovní neschopnosti poškozeného.

R 22/1992: V souvislosti s vlivem poškození zdraví na výkon zaměstnání se v rámci náhrady za ztrátu na výdělku odškodňuje snížení výdělku, zatímco v rámci náhrady za ztížení společenského uplatnění se odškodňuje omezení možnosti seberealizace a společenského uplatnění v návaznosti na výkon povolání (ve smyslu profese) bez přímé souvislosti s výší výdělku (odškodnění tu přichází v úvahu, i kdyby ke snížení výdělku nedošlo).

R 79/2007: Pro určení nového nároku na náhradu za ztížení společenského uplatnění při následném zhoršení již ustáleného zdravotního stavu je rozhodující porovnání omezených či ztracených možností společenského uplatnění v době před zhoršením zdravotního stavu se stavem nyníjším.

Sou R NS č. C 3447 – NS sp. zn. 25 Cdo 2905/2004: Pro posouzení, zda odškodnění bolesti má být poskytnuto podle vyhlášky č. 32/1965 Sb. nebo vyhlášky č. 440/2001 Sb., není rozhodující okamžik, kdy se ustálí zdravotní stav poškozeného, nýbrž okamžik, kdy vznikly jeho bolesti.

SJ, 1998, č. 159 – NS sp. zn. 3 Odon 1379/96: Zhorší-li se již ustálený zdravotní stav poškozeného nebo projeví-li se u něj nové následky nemoci z povolání, jde o další nárok na náhradu škody (na náhradu za ztížení společenského uplatnění) z původní škodní události.

SJ, 2005, č. 152 – NS sp. zn. 25 Cdo 333/2005: Při odškodnění bolesti je pro aplikaci vyhlášky č. 440/2001 Sb. rozhodující, zda bolest vznikla po 1. 1. 2002, bez ohledu na to, zda byla způsobena úrazovým dějem, způsobem léčby nebo při odstraňování následků poškození zdraví.

SJ, 2006, č. 52 – NS sp. zn. 21 Cdo 2877/2004: O škodě spočívající ve ztížení společenského uplatnění se poškozený ve smyslu ustanovení § 263 odst. 3 zák. práce zpravidla doví v době, kdy se po léčení jeho zdravotní stav natolik ustálil, že bylo patrné, zda a v jakém rozsahu ke ztížení jeho uplatnění v životě a ve společnosti došlo, a kdy lze tedy na základě skutkových okolností, které má k dispozici, objektivně provést jeho ohodnocení.

II. Zvýšení náhrady

R 75/1968: K okolnostem, jež byly měřítkem spoluodpovědnosti poškozeného na vzniklé škodě, nelze brát zřetel při úvaze o tom, do jaké míry je na místě zvýšení základní náhrady za ztížení společenského uplatnění poškozeného.

R 10/1992: Předpokladem přiměřeného zvýšení částky odpovídající základnímu počtu bodů zjištěnému lékařem je existence takových skutečností, které umožňují závěr, že omezení poškozeného nelze vyjádřit jen základním odškodněním za bolest nebo ztížení společenského uplatnění, které již samo představuje náhradu za prokazatelně nepříznivé důsledky pro životní úkony poškozeného a pro uspokojování i plnění jeho životních a společenských potřeb a úkolů.

Přiměřenost zvýšení přichází v úvahu jen zcela výjimečně v případech hodných mimořádného zřetele, kdy kulturní, sportovní či jiné zapojení poškozeného před úrazem bylo na vysoké úrovni a mimořádné.

R 21/1992: Příčinná souvislost mezi zaviněným protiprávním jednáním žalovaného a vznikem škody na zdraví musí být bezpečně prokázána; nestačí tu pouhá pravděpodobnost; nelze ji však vylučovat jen z toho důvodu, že protiprávní jednání škůdce dovršilo již stávající nepříznivý stav poškozeného. Pokud některou ze skutečností, jež přicházejí v úvahu jako příčiny vzniku škody, bez nichž by škodlivý následek nebyl nastal, je třeba posoudit z toho hlediska, zda šlo o jednání nebo opomenutí protiprávní, potom důkazní povinnost ohledně protiprávního úkonu i příčinné souvislosti má poškozený žalobce.

Hledisko časové souvislosti mezi porušením právních povinností škůdce a skutkovou událostí, z níž vznikla škoda, není samo o sobě rozhodující; věcná souvislost příčiny a následku je rozhodující, zatím co časová souvislost napomáhá při posuzování věcné souvislosti.

R 75/2007: Rozsudek pro uznání lze vydat i ve věcech, kde je žalobou požadováno zcela výjimečné zvýšení odškodnění bolesti a ztížení společenského uplatnění podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 440/2001 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

B 1/1992: Povinnost zaplatit náhradu odpovídající dalšímu zvýšení odškodnění podle § 7 odst. 3 vyhlášky č. 32/1965 Sb. vznikala až na základě soudního rozhodnutí, v němž je určena doba splnění. Teprve uplynutím takto určené doby splnění docházelo k prodlžení dlužníka.

III. Odškodnění pozůstalých

R 12/2007 (trestní): Jednorázová odškodnění poškozeného (pozůstalého) v případě usmrcení některé z osob uvedených v ustanovení § 444 odst. 3 písm. a) až f) obč. zák. jsou sice v citovaném ustanovení vymezena pevnými částkami, avšak není vyloučeno jejich snížení podle příslušných ustanovení občanského zákoníku, a to především z důvodu případného spoluzavinění poškozeného (§ 441 obč. zák.), resp. z důvodů hodných zvláštního zřetele (§ 450 obč. zák.).

§ 445 [Ztráta na výdělku]

Ztráta na výdělku, k níž došlo při škodě na zdraví, se hradí peněžitým důchodem; přitom se vychází z průměrného výdělku poškozeného, kterého před poškozením dosahoval.

Související ustanovení: § 446, 447, 449a, 450

Související předpisy: § 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník; § 364, 275 ZPr; § 154 odst. 2, § 163 odst. 1 OSŘ

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 96; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002.

Obsah výkladu:

I. Majetková újma hrazená peněžitým důchodem	1
II. Vznik nároku a změna poměrů	2
III. Průměrný výdělek	3

I. Majetková újma hrazená peněžitým důchodem

- 1** Ztráta na výdělku je zvláštní majetková újma, jejíž náhradu přiznává občanský zákoník v případě škody na zdraví. Tato ztráta se uhrazuje, pokud nebyla uhrazena nemocenskými dávkami podle předpisů o nemocenském pojištění nebo invalidním (částečným invalidním) důchodem podle předpisů o důchodovém pojištění. Předpokladem je, že došlo ke ztrátě na výdělku, nikoli jen k omezení pracovní způsobilosti.

Jak nárok na náhradu za ztrátu na výdělku po dobu pracovní neschopnosti [446], tak za dobu po jejím skončení [447] jsou samostatné dílčí nároky, které vznikají nezávisle na sobě a samostatně se promlčují (srov. R 28/1970, R 10/1976).

Peněžitý důchod, jenž nahrazuje ztrátu na výdělku, se stanoví měsíční částkou. Částky ztrát na výdělku, které se staly již splatnými, se uhrazují zpravidla úhrnnou částkou; v budoucnu ucházející částky ztrát na výdělku se hradí měsíčně se opakujícím plněním (rentou).

Zatímco v době před novelou občanského zákoníku, provedenou zákonem č. 47/2004 Sb., jímž bylo vloženo ustanovení § 449a, nebylo možné ztrátu na výdělku nahradit jinak než peněžitým důchodem do budoucna a dohoda škůdce s poškozeným o jednorázovém plnění byla podle § 39 neplatná, nyní od 1. 5. 2004 zákon umožňuje dohodu o jednorázovém odškodnění budoucích nároků [449a, 1].

I když podle občanského zákoníku se ztráta na výdělku hradí jen při škodě na zdraví, některé další zákony zakládají tento nárok i v jiných případech, např. zákon č. 82/1998 Sb., o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem a o změně zákona č. 358/1992 Sb., o notářích a jejich činnosti (notářský řád).

Náhrada za ztrátu na výdělku se od 1. 1. 1993 považuje za příjem ze závislé činnosti a podléhá dani z příjmu (srov. zákon č. 586/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

II. Vznik nároku a změna poměrů

- 2** Ke vzniku nároku na náhradu za ztrátu na výdělku nestačí jen snížení pracovní způsobilosti poškozeného, neboť to samo o sobě není majetkovou újmu, představující vznik škody, nýbrž ke ztrátě na výdělku dochází teprve tehdy, když následky poškození zdraví se projeví v majetkových poměrech poškozeného snížením výdělku nebo jeho úplnou ztrátou.

Ustanovení § 445 je speciálním ustanovením ve vztahu k § 442, jenž upravuje náhradu skutečné škody a ušlého zisku. Náhrada škody, spočívající ve ztrátě na výdělku, k níž došlo v důsledku poškození zdraví, nespadá pod pojem skutečné ani jiné škody, a je proto třeba ji posuzovat podle ustanovení § 445.

Jestliže dojde k podstatné změně poměrů, která odůvodňuje změnu úpravy, lze se domáhat takové změny i u soudu (§ 163 odst. 1 OSŘ). Musí jít o trvalou a podstatnou změnu stavu oproti původnímu rozhodnutí, a to především o změnu na straně poškozeného. V řízení o změně rozhodnutí však nelze přezkoumávat správnost původního rozhodnutí o náhradě za ztrátu na výdělku (srov. R 33/1967).

III. Průměrný výdělek

V obou případech náhrady za ztrátu na výdělku (§ 446, 447) se vychází z průměrného výdělku, jakého poškozený dosahoval před poškozením. Způsob zjištění průměrného výdělku občanský zákoník neupravuje. Nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník, stanoví, že průměrným výdělkem se rozumí průměrný výdělek zjišťovaný podle zvláštního zákona pro pracovníprávní účely, přičemž v poznámce pod čarou odkazuje na § 275 ZPr (ve znění tehdy účinném) a § 17 zákona č. 1/1992 Sb.

Od 1. 1. 2007, kdy nabyl účinnosti nový zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb.) a zákon č. 1/1992 Sb. byl zrušen, odkazuje ust. § 275 ZPr (ve znění nyní účinném) na právní úpravu ve zvláštním právním předpise, jímž je zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, který nabývá účinnosti 1. 1. 2010 (srov. zák. č. 218/2007 Sb.). Nároky z pracovních úrazů, k nimž došlo před tímto datem, se řídí dosavadními právními předpisy, pokud přechodná ustanovení zákona č. 262/2006 Sb. neobsahují jinou úpravu – § 364n., § 370, 371).

Podle dosavadních právních předpisů se průměrný výdělek zaměstnance zjišťoval z jeho hrubé mzdy nebo platu, zúčtované k výplatě v rozhodném období, a z doby odpracované v tomto období. Rozhodným obdobím je zpravidla předchozí kalendářní čtvrtletí. V případě vzniku zaměstnání v průběhu předchozího kalendářního čtvrtletí je rozhodným obdobím doba od vzniku zaměstnání do konce kalendářního čtvrtletí (§ 354 ZPr). Místo průměrného výdělku se používal pravděpodobný výdělek, jestliže zaměstnanec v rozhodném období neodpracoval alespoň 21 dnů. Pro účely zjišťování průměrného výdělku před poškozením lze vycházet i z příslušné judikatury týkající se odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání podle zákoníku práce.

Nelze-li průměrný výdělek určit způsobem podle § 2 odst. 1 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., vychází se při jeho určení z okolností jednotlivého případu, zejména z daňového přiznání (§ 2 odst. 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb.).

Ustanovení § 2 odst. 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb. je právní normou s relativně neurčitou hypotézou, kterou je třeba vymezit v každém jednotlivém případě zvlášť, a z předem neomezeného okruhu okolností vymezit ty, na jejichž základě lze dospět k určení průměrného výdělku. Daňové přiznání osob samostatně výdělečně činných je východiskem a také jednou z významných okolností, avšak samo o sobě není důkazem o skutečných příjmech a výdajích. Rozdílem mezi příjmy a výdaji se totiž stanoví základ daně pro účely výpočtu daně z příjmu a nikoliv průměrný výdělek, který je základem pro zjištění výše náhrady za ztrátu na výdělku. Další významnou okolností je proto charakter jednotlivých příjmů a výdajů, uplatněných v přiznání k dani, podle prvotních účetních dokladů, údajů v peněžním deníku apod.

Z judikatury:

R 44/1972: Z ustanovení § 445 a § 447 odst. 1 o. z. vyplývá, že je třeba při náhradě ztráty na výdělku peněžítým důchodem přihlídnout ke změnám, k nimž došlo v době mezi škodnou událostí a mezi ztrátou výdělkové schopnosti, jež nastala po delším období.

R 10/1991: K odškodnitelné ztrátě na výdělku ve smyslu ustanovení § 445 a násl. o. z. může dojít i tehdy, když poškozený v době úrazu sice nepracoval, avšak prokazatelně měl do zaměstnání nastoupit a jen v důsledku úrazu se tak nestalo.

R 35/1996: Ke vzniku škody u odpovědnosti zaměstnavatele za škodu při pracovních úrazech a nemocích z povolání nedochází již tím, že se zhorší zdravotní stav poškozeného zaměstnance (sníží jeho pracovní způsobilost), ale teprve tehdy, jestliže důsledky zhoršení zdravotního stavu, které se projeví u poškozeného, lze vyjádřit v penězích.

SR, 2004, č. 8 – KS v Hradci Králové sp. zn. 21 Co 493/2001: Určení pravděpodobného výdělku je otázkou nejen skutkovou, ale i právní. Určení výdělku, kterého by zaměstnanec „zřejmě

dosáhl“, je ovšem v každém případě záležitostí přísně individuální a stává se především otázkou skutkovou. V řízení proto musí být tvrzeny a prokázány rozhodné skutečnosti, ze kterých bude pravděpodobný výdělek zjištěn.

SJ, 2001, č. 64 – NS sp. zn. 25 Cdo 2026/98: Údaje o výdajích a příjmech v přiznání k dani z příjmu fyzických osob nejsou jediným hlediskem pro určení výše průměrného výdělku podnikatele podle § 17 odst. 2 vyhlášky č. 45/1964 Sb. (nyní § 2 odst. 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb.), nýbrž jednou z okolností, z nichž lze vycházet při určení průměrného výdělku poškozeného.

SJ, 2002, č. 169 – NS sp. zn. 25 Cdo 1920/99: Způsob zjišťování výše ušlého zisku podnikatele závisí v každém jednotlivém případě na skutkových tvrzeních poškozeného, jimiž je uplatněn nárok na náhradu škody zdůvodněn. Významná pro vymezení nároku mohou být např. tvrzení o konkrétních smluvních vztazích, které měl pro rozhodnou dobu sjednány, o pravidelně se opakujících obchodních příležitostech, o něž v té době přišel, popřípadě (pokud předpokládáné příjmy byly dosaženy i bez jeho osobního přičinění) o snížení zisku z podnikání o prostředky vynaložené na mzdu nebo na jiný příjem osoby, která v tomto období vykonávala za poškozeného činnost k dosažení zisku, zatímco předtím tyto prostředky nebyly vynakládány.

§ 446 [Náhrada za dobu pracovní neschopnosti]

Náhrada za ztrátu na výdělkem po dobu pracovní neschopnosti poškozeného činí rozdíl mezi jeho průměrným výdělkem před poškozením a nemocenským.

Související ustanovení: § 445, 447, 450

Související předpisy: § 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník; § 275, 364n. ZPr; § 77 odst. 4 zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců, ve znění pozdějších předpisů (od 1. 1. 2008 zákon č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění); zák. č. 48/1997 Sb., o všeobecném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 187/2006 Sb., o nemocenském pojištění, ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, ve znění pozdějších předpisů

Obsah výkladu:

I. Výše náhrady	1
II. Průměrný výdělek a nemocenské	2

I. Výše náhrady

- 1 Při výpočtu náhrady za ztrátu na výdělkem po dobu dočasné pracovní neschopnosti se vychází z průměrného výdělku a z výše nemocenského, poskytovaného podle předpisů o nemocenském pojištění. Pracovní neschopnost je zjišťována a uznávána podle ustanovení § 77 odst. 4 zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů.

Nárok na náhradu za ztrátu na výdělkem podle ustanovení § 446 je časově vymezen dobou od uznání poškozeného neschopným k výkonu práce do opětovného uznání práce schopným anebo do přiznání invalidního důchodu.

II. Průměrný výdělek a nemocenské

- 2 Průměrný výdělek poškozeného před poškozením pro účely náhrady za ztrátu na výdělkem po dobu pracovní neschopnosti se zjišťuje stejným způsobem jako při náhradě za ztrátu na výdělkem po jejím skončení podle § 447. Rozdílná může ovšem být doba, za niž se průměrný výdělek před poškozením zjišťuje, a to zejména v závislosti na tom,

kdy došlo ke ztrátě na výdělků v důsledku pracovní neschopnosti a kdy následně např. k uznání invalidity.

Nemocenské vyplývá z ustanovení zákona č. 54/1956 Sb., o nemocenském pojištění zaměstnanců (ve znění pozdějších předpisů), od 1. 1. 2008 ze zákona č. 187/2006 Sb.

Rozhodující je výše nároku na nemocenské podle zákona, nikoliv výše skutečně vyplacených dávek. V některých případech dochází totiž ke snížení, popřípadě odnětí nemocenských dávek, nebo nárok na výplatu nemocenského není.

Náhrada za ztrátu na výdělků po dobu pracovní neschopnosti musí být za každý měsíc skutečně vypočtena. Srov. však § 449a.

Náhrada za ztrátu na výdělků podléhá dani z příjmu fyzických osob podle zákona č. 586/1992 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

Z judikatury:

S IV (s. 625): O tom, jaká škoda z rozdílu mezi průměrným výdělkem před poškozením a nemocenským (§ 445 a § 446 o. z.) vznikla poškozenému, se poškozený dozví v okamžiku, kdy mu byla vyplacena poslední dávka nemocenského a kdy tedy může ztrátu na výdělků blíže specifikovat. Teprve v této době se poškozený dozví o škodě podle ustanovení § 446 o. z. a teprve od této doby začíná běžet promlčecí doba podle ustanovení § 106 o. z.

§ 447 [Náhrada po pracovní neschopnosti]

(1) Náhrada za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě činí rozdíl mezi průměrným výdělkem před poškozením a výdělkem dosahovaným po poškození s připočtením případného invalidního důchodu nebo částečného invalidního důchodu.

(2) Náhrada za ztrátu na výdělků spolu s výdělkem poškozeného a s případným invalidním důchodem nebo částečným invalidním důchodem nesmí přesahovat částku stanovenou stanovenou předpisy pracovního práva pro náhradu škody při pracovních úrazech a nemocech z povolání. Toto omezení neplatí, byla-li škoda způsobena úmyslně; z důvodů zvláštního zřetele hodných může soud určit vyšší částku náhrady též tehdy, byla-li škoda způsobena hrubou nedbalostí.

(3)) Náhrada za ztrátu na výdělků přísluší žáků nebo studentů ode dne, kdy měla skončit povinná školní docházka, studium nebo příprava pro povolání,

a) po dobu, o kterou se následkem úrazu, popřípadě nemoci z povolání prodloužila jeho povinná školní docházka, studium nebo příprava pro povolání,

b) po dobu neschopnosti pro úraz nebo nemoc z povolání,

c) po dobu trvání invalidity vzniklé v souvislosti s úrazem nebo nemocí z povolání,

d) po dobu trvání invalidity vzniklé v souvislosti s úrazem nebo a nemocí z povolání, nebo byl-li v této souvislosti uznán osobou se zdravotním postižením, pokud vlastní vinou nezamešká příležitost k výdělků vykonáváním práce pro něho vhodné.

(4) Vláda České republiky může vzhledem ke změnám, které nastaly ve vývoji mzdové úrovně, upravit nařízením podmínky, výši a způsob náhrady za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě; to se vztahuje i na náhradu nákladů na výživu pozůstalých.

Související ustanovení: § 446, 448, 450

Související předpisy: § 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník; § 275, 364n., § 391 ZPr; § 163 OSŘ; zák. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění; nařízení vlády č. 482/2003 Sb., o úpravě náhrady za ztrátu výděлку

Z literatury: Svatoš, P. K výkladu pojmu „invalidní důchod poskytovaný z téhož důvodu“. BA, 1990, č. 1, s. 59; Hrabcová, D. K některým problémům náhrady za ztrátu na výděлку a nezaměstnanost. Právo a zaměstnání, 1997, č. 7, s.11; Přenosilová, V. Valorizace náhrad za ztrátu na výděлку. Právo a zaměstnání, 1995, č. 1, s. 17.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Předpoklady nároku na náhradu za ztrátu na výděлку po skončení pracovní neschopnosti	1
II. Výdělek před poškozením	2
III. Výdělek po poškození	3–5
IV. Invalidní a částečný invalidní důchod	6
V. Výše náhrady a změna poměrů	7

K odst. 2:

I. Limity náhrady	8
-------------------------	---

K odst. 3:

I. Náhrada žákům a studentům	9
------------------------------------	---

K odst. 4:

I. Tzv. valorizace	10
--------------------------	----

K odst. 1:

I. Předpoklady nároku na náhradu za ztrátu na výděлку po skončení pracovní neschopnosti

- 1 Náhrada za ztrátu na výděлку po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě je jedním z dílčích nároků na náhradu škody na zdraví. K odškodnitelné ztrátě na výděлку dochází z důvodu, že v důsledku úrazu či jiného poškození zdraví se pracovní schopnost poškozeného snížila, popřípadě zanikla, a poškozený právě pro zdravotní postižení, způsobené újmou na zdraví, již nemůže dosahovat výděлку v takové výši jako před poškozením.

Touto náhradou se neodškodňuje pouhé snížení pracovní způsobilosti, nýbrž se odškodňuje majetková újma, jež v důsledku snížení (popř. ztráty) pracovní způsobilosti vzniká poškozenému vlivem újmy na zdraví. Odškodňují se tak trvalé následky poškození zdraví.

I pro náhradu za ztrátu na výděлку podle § 447 je rozhodující, zda příčinou škody (tj. ztráty na výděлку) bylo jednání škůdce či škodní událost nebo zda tato škoda má podklad v příčinách jiných (např. v obecných onemocněních, v jiných úrazech apod.). Vztah příčinné souvislosti mezi poklesem, popř. ztrátou výděлку a újmou na zdraví není dán, jestliže pracovní uplatnění poškozeného je omezeno, popř. vyloučeno z důvodu jeho jiných nemocí nebo je-li způsobeno nedostatkem vhodných pracovních příležitostí (srov. např. R 76/2006, R 45/2001). Určitá predispozice sice nevylučuje závěr o příčinné souvislosti mezi následky úrazového děje a ztrátou na výděлку (tzv. působení na vadný základ), avšak musí být postaveno najisto, že úraz byl vyvolávajícím činitelem

poškození zdraví, byť by šlo jen o dovršení již stávajícího nepříznivého zdravotního stavu poškozeného (srov. R 11/1976, R 21/1992).

Soudní judikatura dovodila, že nárok na náhradu za ztrátu na výdělek má i ten, kdo v době úrazu neměl vlastní výdělek, protože nepracoval, avšak prokazatelně měl nastoupit do konkrétního zaměstnání, kde by určitého výdělku dosahoval, a jen utrpěná újma na zdraví mu zabránila nastoupit do práce (R 10/1991). Nenastoupil-li však do sjednaného zaměstnání z jiných důvodů, nárok na náhradu nemá. Rovněž pouhá ztráta možnosti hledat si zaměstnání nepředstavuje odškodnitelnou ztrátu na výdělek.

II. Výdělek před poškozením

Při náhradě za ztrátu na výdělek se vychází z průměrného výdělku před poškozením. Podle § 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník, se průměrný výdělek zjišťuje podle zvláštního zákona pro pracovněprávní účely, přičemž poznámka pod čarou odkazuje na § 275 zákoníku práce a na § 17 tehdy platného zákona č. 1/1992 Sb., o mzdě, odměně za pracovní pohotovost a o průměrném výdělku, ve znění pozdějších předpisů. Od 1. 1. 2007 nabyl účinnosti nový zákoník práce (zákon č. 262/2006 Sb.) a předchozí zákoník práce i zákon č. 1/1992 Sb. byly zrušeny. Ustanovení § 275 ZPr (ve znění účinném od 1. 1. 2007) stanoví, že zabezpečení zaměstnance pro případ újmy na zdraví při pracovním úrazu nebo nemoci z povolání upravuje zvláštní právní předpis. Tímto předpisem je zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, který měl původně nabýt účinnosti 1. 1. 2008, avšak zákonem č. 218/2007 Sb. byla jeho účinnost posunuta k 1. 1. 2010. Náhrada za ztrátu na výdělek po skončení pracovní neschopnosti za dobu přede dnem nabytí účinnosti právní úpravy úrazového pojištění zaměstnanců se řídí přechodnými ustanoveními zákona č. 262/2006 Sb., popř. dosavadní právní úpravou (§ 364n., 371 ZPr).

Nelze-li takto průměrný výdělek určit, vychází se z okolností jednotlivého případu, zejména z daňového přiznání (§ 2 odst. 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb.).

Způsob výpočtu průměrného výdělku ze závislé činnosti (tj. zaměstnanců) je stejný jako pro pracovněprávní účely. U osob samostatně výdělečně činných se vychází především z jejich daňového přiznání a průměrný výdělek se zjišťuje podle skutečných příjmů a výdajů (tj. nákladů na dosažení a udržení těchto příjmů), nikoliv jen z údajů v daňovém přiznání.

Protože ke ztrátě výdělkové schopnosti může někdy dojít až po delším časovém odstupu od úrazu, je třeba přihlédnout ke změnám, k nimž došlo v době mezi škodní událostí a ztrátou výdělkové schopnosti. Zákon stanoví, že se vychází z průměrného výdělku před poškozením. Poškozením je tu třeba rozumět nikoliv úraz, nýbrž ztrátu (popřípadě snížení) výdělku. Proto rozhodující je průměrný výdělek poškozeného v době, kdy ke ztrátě či snížení jeho výdělku došlo, a nikoliv jeho výdělek v době, kdy utrpěl úraz (srov. R 44/1972).

Srov. též § 445.

III. Výdělek po poškození

Výdělkem dosahovaným po poškození je hrubý výdělek, do něhož se zahrnují všechny druhy mezd, které podléhají dani ze mzdy, všechny obdobné příjmy a honoráře, a to i ty, které byly vypláceny po poškození, avšak za činnost před poškozením (srov. R 31/1979).

U osob, vykonávajících soustavnou činnost vlastním jménem a na vlastní odpovědnost, se výdělkem dosahovaným po poškození rozumí příjmy z podnikání. Tento výdělek se zjišťuje nikoliv jako průměrný výdělek podle pracovněprávních předpisů, nýbrž z okolností jednotlivého případu, zejména z daňového přiznání, obdobně podle § 2 odst. 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb. (srov. NS sp. zn. 21 Cdo 1995/2001 – Sou R NS č. C 1429/2003).

Vždy záleží na tom, zda pokles výděлку je (popřípadě v jaké míře) v příčinné souvislosti s poškozením zdraví poškozeného (zejména jestliže se poškozený do práce nezapojoval, popřípadě nevyvíjí takové pracovní úsilí, jaké by vzhledem ke svému zdravotnímu stavu a okolnostem konkrétního případu vyvíjet mohl).

- 4 Náhradou za ztrátu na výděлку nelze odškodňovat nezaměstnanost. Pokud poškozený po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě nedosahuje výděлку, protože není zaměstnán v důsledku situace na trhu práce, chybí příčinná souvislost mezi následky škody na zdraví a ztrátou jeho příjmu. Jeho snížená pracovní způsobilost se pak odškodňuje jen do výše pravděpodobného výděлку. Poškozenému, který se stane nezaměstnaným, se nehradí rozdíl mezi průměrným výdělkem a podporou v nezaměstnanosti (k tomu srov. např. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 27/97, otištěný v SJ, 1998, č. 13 pod č. 93, R 45/2001).

Jestliže poškozený pracuje po poškození zdraví více než před tímto poškozením a vynakládá více námahy a úsilí, aby tak dosáhl vyššího výděлку, nelze tento příjem z další pracovní činnosti započítat k jeho tíži; do výděлку nelze započítat příjem dosahovaný nad rámec pracovní doby, jestliže poškozený pracoval před vznikem škody jen po stanovenou pracovní dobu, na rozdíl od doby po poškození zdraví (srov. R 9/1983).

- 5 Není však rozhodné, zda poškozený vykonává jinou práci než před úrazem či nikoli; poškozený může mít v důsledku poškození zdraví ztrátu na výděлку, i když se nezmění jeho pracovní zařazení, jestliže dosahuje pracovních výkonů nižších anebo sice stejných, ale při zvýšeném úsilí (srov. R 22/1992). Výdělek dosahovaný po poškození se nezvažuje v plné výši nejen v případě, že poškozený oproti stavu před poškozením pracuje delší pracovní dobu (popřípadě přesčas), ale ani tehdy, když tohoto výděлку dosahuje zvýšeným pracovním úsilím, které vynakládá k překonání následků poškozeného zdraví.

Zvýšené úsilí, které vynakládá poškozený k dosažení určitého výděлку, se při výpočtu náhrady za ztrátu na výděлку zohledňuje tak, že od skutečně dosaženého výděлку se odpočítává část výděлку, jež byla získána s vynaložením zvýšeného pracovního úsilí (tj. překonáváním zdravotních potíží, bolestí apod.). K zodpovězení otázky, zda a v jakém rozsahu jde o zvýšené úsilí poškozeného, jehož pracovní schopnost je následkem úrazu snížena, je obvykle zapotřebí odborných znalostí z oboru lékařství.

Naopak vyšší než skutečně dosažený výdělek poškozeného po skončení pracovní neschopnosti je třeba vzít v úvahu, jestliže poškozený nyní pracuje po kratší pracovní dobu nebo má absence. Je-li snížení výděлку poškozeného důsledkem nedostatečného plnění jeho pracovních povinností, a nikoliv jeho újmy na zdraví způsobené úrazem, nelze toto snížení výděлку podle § 447 odškodnit, a to právě pro chybějící příčinnou souvislost mezi snížením příjmu a škodní událostí či jednáním škůdce.

IV. Invalidní a částečný invalidní důchod

- 6 Byl-li poškozenému z důvodu újmy na zdraví, jež je odškodňována, přiznán částečný či plný invalidní důchod, je jeho příjem zčásti nahrazen dávkami tohoto důchodu, a proto se k nim přihlíží při stanovení výše náhrady za ztrátu na výděлку.

K dosahovanému výdělků po poškození se připočítává invalidní důchod nebo částečný invalidní důchod; netýká se to jiného druhu (např. vyšší části důchodu účastníka odboje; toto zvýšení důchodu nemá vliv na výdělek dosahovaný po poškození). Osobní invalidní důchod, který byl poškozenému výjimečně přiznán, musí se však k výdělků dosahovanému po poškození připočítávat.

Pokud se poškozený stane poživitelem starobního (popřípadě mimořádného starobního) důchodu, zdrojem jeho příjmů již není výdělek či dávky invalidního důchodu, jež výdělek nahrazují. Přiznáním starobního důchodu (nikoliv samotným vznikem nároku na důchod) zaniká nárok na náhradu za ztrátu na výdělků podle § 447 (srov. R 35/1996 pro oblast pracovněprávní). Věkové omezení nároku na náhradu za ztrátu na výdělků občanský zákoník nezná.

V. Výše náhrady a změna poměrů

Výpočet náhrady za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti je stejný, jako 7 je tomu při odškodňování pracovních úrazů a nemocí z povolání podle pracovněprávních předpisů. Je proto v tomto směru použitelná i judikatura vztahující se k náhradě za ztrátu na výdělků v rámci náhrady škody při pracovních úrazech a nemocech z povolání.

Při podstatné změně poměrů (§ 163 odst. 1 OSŘ) zejména na straně poškozeného (např. v důsledku změny částečného na plný invalidní důchod nebo naopak při dosahování vyšších výdělků apod.) může poškozený i ten, kdo za škodu odpovídá, navrhnout soudu, aby původní rozhodnutí o náhradě za ztrátu na výdělků bylo změněno.

Od 1. 1. 1993 se náhrada za ztrátu na výdělků stanoví v „hrubé“ výši. Náhrada podléhá dani z příjmu, k níž je povinen příjemce náhrady – plátce daně (srov. rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 2618/2000 – Sou R NS č. C 784).

K odst. 2:

I. Limity náhrady

Rozsah náhrady za ztrátu na výdělků byl původně omezen maximální částkou stano- 8 venou předpisy pracovního práva. Náhrada za ztrátu na výdělků po uplynutí prvních dvanácti měsíců se vypočítávala z tzv. limitovaného průměrného výdělků (částka přesahující 3 000 Kč měsíčního výdělků se do průměrného výdělků před poškozením započítala pouze ze 75 %). Tato úprava byla založena na zásadě zajistit poškozeným postačující hmotné prostředky pro jejich další činnost.

Zákonem č. 131/1982 Sb., kterým se měnil a doplňoval občanský zákoník a upravovaly některé další majetkové vztahy, bylo stanoveno, že toto omezení neplatí, byla-li škoda způsobena úmyslně; z důvodů zvláštního zřetele hodných mohl soud přiznat náhradu i nad stanovené omezení, byla-li škoda způsobena hrubou nedbalostí.

Vzhledem k tomu, že novelou zákoníku práce (zákonem č. 74/1994 Sb.) byl s účinností od 1. 6. 1994 zrušen tzv. limitovaný průměrný výdělek, toto omezení přestalo platit (srov. též R 71/2002) a náhrada od té doby příslušela v takové výši, aby spolu s výdělkem poškozeného a s připočtením případného invalidního důchodu se rovnala jeho průměrnému výdělků před vznikem škody. S ohledem na tuto změnu právních předpisů pro náhradu škody při pracovních úrazech a nemocech z povolání, na něž odkazoval § 447 odst. 2 ve znění účinném do 31. 12. 2007, se náhrada poskytuje do plné výše průměrného výdělků, a to i v případě škody způsobené z nedbalosti. Tato změna odpovídá zásadě plné náhrady škody.

K odst. 3:**I. Náhrada žákům a studentům**

- 9 Se změnou některých zákonů v souvislosti s přijetím zákoníku práce bylo s účinností od 1. 1. 2007 zákonem č. 264/2006 Sb. vloženo do § 447 toto ustanovení, které upravuje délku doby, po kterou žáku nebo studentu náleží náhrada za ztrátu na výdělku, která je dosud upravena předpisy pracovního práva (srov. též § 391 ZPr).

K odst. 4:**I. Tzv. valorizace**

- 10 Jde o ustanovení, jímž je vláda zmocněna, aby s ohledem na vývoj mezd mohla vydáváním nařízení upravovat výši náhrady za ztrátu na výdělku. Vzhledem k tomu, že zásadní význam pro stanovení výše náhrady má průměrný výdělek před poškozením, je nařízeními vlády zpravidla valorizován průměrný výdělek. Dochází tak k jeho zvýšení o určitá procenta za vymezené období (za rok). Jinou změnu průměrného výdělku, jakožto konstanty pro výpočet náhrady, zákon nepřipouští.

Při valorizaci průměrného výdělku je třeba rozlišit, která nařízení vlády o valorizaci se týkají jen náhrady za pracovní úrazy a nemoci z povolání a která byla vydána pro občanskoprávní nároky podle zmocnění v § 447 odst. 3. Jsou to např. nařízení vlády č. 317/1995 Sb., č. 298/1996 Sb., č. 318/1997 Sb., č. 320/1998 Sb., č. 283/1999 Sb., č. 18/2001 Sb., č. 464/2001 Sb., č. 60/2003 Sb., č. 482/2003 Sb., č. 67/2005 Sb., č. 534/2005 Sb., č. 557/2006.

Úprava podmínek, výše a způsobu náhrady za ztrátu na výdělku, provedená nařízeními vlády, se vztahuje i na určení výše náhrady nákladů na výživu pozůstalých podle § 448.

Soudní praxe dovodila, že poškozený, který se v soudním řízení domáhá náhrady za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti, žádá zároveň – nevyplývá-li ze žaloby něco jiného – i zvýšení této náhrady podle těch nařízení vlády, která byla vydána v době před podáním žaloby. Avšak požadavek na zvýšení této náhrady podle nařízení vlády, jež bylo vydáno až po podání žaloby, je třeba uplatnit změnou žaloby (§ 95 OSŘ). Srov. též rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 21 Cdo 1987/2002 – SJ, 2003, č. 2.

Z judikatury:*I. Výdělek před poškozením*

R 10/1991: K odškodnitelné ztrátě na výdělku ve smyslu ustanovení § 445n. o. z. může dojít i tehdy, když poškozený v době úrazu sice nepracoval, avšak prokazatelně měl do zaměstnání nastoupit a jen v důsledku úrazu se tak nestalo.

Sou R NS č. C 2737 – NS sp. zn. 25 Cdo 1783/2003: Pouhým potvrzením, že tvrzený potenciální zaměstnavatel neměl obsazeno určité pracovní místo, nemůže žalobce ve sporu o náhradu za ztrátu na výdělku unést důkazní břemeno ohledně tvrzení, že by u tohoto zaměstnavatele skutečně nastoupil, takže ztratil výdělek, kterého by jinak – nebýt úrazu – po uzavření nového pracovního poměru dosahoval.

SJ, 2002, č. 169 – NS sp. zn. 25 Cdo 1920/99: Způsob zjišťování výše ušlého zisku podnikatele závisí v každém jednotlivém případě na skutkových tvrzeních poškozeného, jimiž je uplatněný nárok na náhradu škody zdůvodněn. Významná pro vymezení nároku mohou být např. tvrzení o konkrétních smluvních vztazích, které měl pro rozhodnou dobu sjednány, o pravidelně se opakujících obchodních příležitostech, o něž v té době přišel, popřípadě (pokud předpokládáné příjmy byly dosaženy i bez jeho osobního přičinění) o snížení zisku z podnikání o prostředky vynaložené na mzdu nebo na jiný příjem osoby, která v tomto období vykonávala za poškozeného činnost k dosažení zisku, zatímco předtím tyto prostředky nebyly vynakládány.

II. Výdělek po poškození

R 31/1979: V případě příjmů z tvůrčí činnosti literární nebo umělecké anebo z činnosti výkonných umělců jsou výdělkem poškozeného dosahovaným po poškození (§ 447 odst. 1 o. z.) i honoráře, které mu byly vyplaceny v době po přiznání invalidního důchodu, avšak za činnost z doby před způsobením škody. Při stanovení náhrady za ztrátu na výdělku je třeba tyto příjmy připočítat k invalidnímu důchodu poškozeného.

R 78/2007: Zahraniční sociální dávku ve formě návratné finanční výpomoci nelze považovat za výdělek poškozeného po skončení pracovní neschopnosti a nelze ji zohlednit při zjištění, zda a v jaké výši vzniká ztráta na výdělku.

Sou R NS č. C 1429 – NS sp. zn. 21 Cdo 1995/2001: Vykonává-li zaměstnanec po pracovním úrazu jako podnikatel soustavnou činnost vlastním jménem a na vlastní odpovědnost, představují jeho příjmy z podnikání výdělek po pracovním úrazu ve smyslu § 195 odst. 1 ZPr (ve znění účinném do 31. 12. 2006 – pozn. red.). Tento výdělek se nezjišťuje podle pracovníprávních předpisů, ale podle jiných předpisů, například „podle okolností jednotlivého případu“ na základě § 17 odst. 2 vyhlášky č. 45/1964 Sb., popřípadě „z okolností jednotlivého případu, zejména z daňového přiznání“ na základě § 2 odst. 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb.

Sou R NS č. C 3001 – NS sp. zn. 21 Cdo 1029/2004: Minimální mzda vyjadřuje nejnižší možnou hranici „výdělku po pracovním úrazu“ ve smyslu § 195 odst. 1 ZPr (ve znění účinném do 31. 12. 2006 – pozn. red.). Nemusí vyjadřovat výši mzdy, kterou by zaměstnanec se zachovanou (sníženou) pracovní schopností za příznivější situace na trhu práce pravděpodobně dosahoval při práci, odpovídající jeho schopnostem, kvalifikaci a zdravotnímu stavu, již by prokazatelně vykonával, kdyby tomu nebránil nedostatek pracovních příležitostí.

Sou R NS č. C 4028 – NS sp. zn. 25 Cdo 978/2005: Skutečnost, že poškozený, který pro následky úrazu není schopen konat dosavadní práci, nemůže z důvodu nedostatku pracovních příležitostí nastoupit do jiného zaměstnání, které je odpovídající jeho úrazem snížené pracovní způsobilosti, je způsobena situací na trhu práce a není v příčinné souvislosti s poškozením zdraví, za které škůdce odpovídá.

III. Zvýšené úsilí

R 132/1956: Jestliže poškozený vydělává stejně i více jako před úrazem, nelze vždy pokládat za vyloučeno, že by mu i přesto ucházel výdělek, jestliže může po úrazu dosáhnout tohoto výdělku jen zvýšeným úsilím a zvýšenou námahou. Je třeba tu hodnotit kolik by poškozený při stejném vypětí sil např. ve svém novém zaměstnání vydělával, pokud by bylo nedošlo k úrazu a o kolik více námahy musí poškozený podle znaleckého posudku vynaložit ke stejným výsledkům práce, popřípadě o kolik více rizika musí poškozený na sebe brát se zřetelem na následky úrazu.

R 8/1983: V náhradě za ztížení společenského uplatnění se neobrazí skutečnost, že pracovní úraz nebo nemoc z povolání znamená tak hluboký zásah do fyzických nebo psychických schopností poškozeného (nebo do obou těchto oblastí), že výkon jakéhokoli zaměstnání je u něho spojen s vynaložením takového úsilí, jímž musí překonávat zvláštní obtíže vyvolané nepříznivým zdravotním stavem.

Jestliže poškozený dosahuje jen zvýšenou námahou, nutnou k překonání zvláštních obtíží spojených s poškozením zdraví, takových výdělků, jichž by nemohl dosáhnout při běžném pracovním úsilí (popřípadě by při běžném pracovním úsilí nebyl schopen docílit žádného výdělku), nelze k takto dosahovanému výdělku přihlížet při výpočtu náhrady za ztrátu na výdělku ve smyslu ustanovení § 195 odst. 1 a 2 zák. práce ani v souvislosti s ustanovením § 202 odst. 1 zák. práce.

R 9/1983: Poškozenému, který pracoval před vznikem škody po stanovenou pracovní dobu, nelze započítat do výdělku příjem dosažený prací vykonávanou nad rámec této pracovní doby v hlavním zaměstnání (např. podle dohody o pracovní činnosti).

Jestliže poškozený pracoval po úrazu denně více než před úrazem a vynakládal tak více námahy a úsilí, aby dosáhl vyšší výdělek, nelze tento příjem z další pracovní činnosti započítat k jeho tíži a ve prospěch toho, kdo je odpovědný za škodu.

R 46/1984: Při výkladu ustanovení § 447 odst. 1 o. z. je třeba vycházet z toho, že k té části výdělku, kterou poškozený získá po skončení pracovní neschopnosti vynaložením zvýšeného pracovního úsilí (spojeného s překonáváním zdravotních obtíží po úrazu) nad rámec povinností vyplývajících z ustanovení § 73 zák. práce, se při vyčíslení ztráty na výdělku nepřihlíží.

R 22/1992: Při posouzení otázky, zda se v konkrétním případě náhrady škody na zdraví promítne do výpočtu náhrady za ztrátu na výdělku zvýšené úsilí vynakládané poškozeným při překonávání zdravotních potíží jako následků úrazu (čímž dosahuje vyššího výdělku, než by mohl dosáhnout při běžném plnění svých pracovních povinností), je rozhodná ta skutečnost, zda zvýšené úsilí poškozeného ovlivňuje výši jeho výdělku, který je nebo by byl nižší než průměrný výdělek před vznikem škody. Není rozhodné, zda poškozený vykonává jinou práci než před úrazem či nikoli. Poškozený může mít v důsledku poškození zdraví ztrátu na výdělku, i když se nezmění

jeho pracovní zařazení, jestliže dosahuje pracovních výkonů nižších anebo sice stejných, ale při zvýšeném pracovním úsilí.

V souvislosti s vlivem poškození zdraví na výkon zaměstnání se v rámci náhrady za ztrátu na výdělek odškodňuje snížení výdětku, zatímco v rámci náhrady za ztížení společenského uplatnění se odškodňuje omezení možností seberealizace společenského uplatnění v návaznosti na výkon povolání (ve smyslu profese) bez přímé souvislosti s výší výdětku (odškodnění tu přichází v úvahu, i kdyby ke snížení výdětku nedošlo).

Sou R NS č. C 2788 – NS sp. zn. 25 Cdo 1783/2003: Při stanovení výše náhrady za ztrátu na výdělek lze vzít zřetel na zvýšenou námahu poškozeného, kterou dosahuje stejného nebo i vyššího výdětku než před poškozením zdraví a kterou by nebyl nucen vynakládat, kdyby k poškození zdraví nedošlo.

IV: Změna poměrů

R 35/1996: O podstatnou změnu v poměrech poškozeného ve smyslu ustanovení § 202 odst. 1 zák. práce jde tehdy, jestliže zaměstnanci, který pobírá náhradu za ztrátu na výdělek po skončení pracovní neschopnosti (při uznání invalidity), byl na jeho žádost přiznán starobní důchod (mimořádný starobní důchod). Přiznáním starobního důchodu (mimořádného starobního důchodu) nárok zaměstnance na náhradu za ztrátu na výdělek, poskytovanou podle ustanovení § 195 zák. práce, zaniká.

Sou R NS č. C 1128 – NS sp. zn. 21 Cdo 998/2001: Jestliže výdělek po pracovním úrazu, jehož zaměstnanec dosáhl, aniž pro to musel vynakládat zvýšené pracovní úsilí, spolu s částečným invalidním důchodem přesahuje pravidelně za delší období jeho průměrný výdělek před vznikem škody, jde o podstatnou změnu poměrů, která má za následek zánik nároku na náhradu za ztrátu na výdělek.

Náhrada za ztrátu na výdělek může být přiznána znovu, jen došlo-li k další podstatné změně poměrů poškozeného zaměstnance; tzv. valorizační předpisy nemají samy o sobě za následek vznik nároku na náhradu za ztrátu na výdělek.

Sou R NS č. C 1496 – NS sp. zn. 21 Cdo 347/2002: 1. O změnu poměrů poškozeného jde vždy, jestliže mu byl namísto pro následky pracovního úrazu dosud pobíraného plného invalidního důchodu přiznán pouze částečný invalidní důchod.

2. Z důvodu odpovědnosti za škodu při pracovním úrazu nemůže být zaměstnanci, který pro následky pracovního úrazu není schopen konat dosavadní práci, uhrazena újma, spočívající v tom, že pro nedostatek vhodných pracovních příležitostí nemůže mít po pracovním úrazu příjem z vlastní výdělečné činnosti; výdělek po pracovním úrazu se v tomto případě určuje podle pravděpodobného výdětku, jehož by poškozený zaměstnanec dosáhl při práci, odpovídající jeho schopnostem, kvalifikaci a zdravotnímu stavu, již by prokazatelně vykonával, kdyby tomu nebránil nedostatek pracovních příležitostí.

V. Nárok na náhradu

R 21/1993: Náhrada za ztrátu na výdělek po skončení pracovní neschopnosti je jedním dílčím nárokem, jehož předpoklady vzniku jsou ve srovnání s ostatními nároky vznikajícími při odškodňování pracovních úrazů odchylné a mohou se i odchylně naplňovat. Nelze nárok na tuto náhradu rozložit na několik částí, pokud nenastanou nové skutečnosti. Poškozený má však právo disposiční volnosti uplatnit nejprve část svého nároku, vyplývající z odpovědnostního vztahu, a potom jeho zbytek.

R 91/2006: Poškozenému, jehož náhrada za ztrátu na výdělek upravená podle ustanovení § 447 obč. zák. v návaznosti na ustanovení § 195 zák. práce ve znění účinném od 1. 6. 1994 je méně příznivá než náhrada, která mu náležela podle právní úpravy účinné od tohoto data, přísluší i nadále náhrada za ztrátu na výdělek v rozsahu vyplývajícím z dosavadní úpravy, tedy v takové výši, aby se spolu s připočtením invalidního důchodu rovnala jeho průměrnému (valorizovanému) výdětku před vznikem škody, aniž by přitom bylo přihlíženo ke zvýšení invalidního důchodu podle právních předpisů o sociálním zabezpečení. Zároveň však se při výpočtu uplatní limit daný ustanoveními § 447 odst. 2 obč. zák. a § 195 odst. 2 zák. práce ve znění účinném do 31. 5. 1994.

R 36/2007: Občanskoprávní nárok na náhradu za ztrátu na výdělek po skončení pracovní neschopnosti nebo při invaliditě se promlčuje jako celek, nikoliv jen nároky na jednotlivá měsíčně se opětuující plnění z něj vyplývající, poskytovaná ve formě peněžitého důchodu.

Sou R NS č. C 1210 – NS sp. zn. 25 Cdo 1100/2000: 1. Vznikem nároku na výplatu starobního důchodu (mimořádného starobního důchodu) zaniká dosavadní nárok na náhradu za ztrátu na výdělek po skončení pracovní neschopnosti (při uznání invalidity nebo částečné invalidity).

SJ, 1997, č. 17 – NS sp. zn. 2 Cdon 603/96: Nárok na náhradu za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti (při uznání invalidity nebo částečné invalidity), který vznikl do 31. 5. 1994, se podle nyní platné právní úpravy posuzuje jen tehdy, jestliže je to pro zaměstnance příznivější (čl. VI odst. 6 zákona č. 74/1994 Sb. ve znění čl. I zákona č. 220/1995 Sb.). Právní úprava tu sleduje, aby poškození zaměstnanci, jimž nárok na náhradu za ztrátu na výdělek po skončení pracovní neschopnosti (při uznání invalidity nebo částečné invalidity) vznikl před 1. 6. 1994, nadále pobírali tuto náhradu nejméně ve stejném rozsahu jako zaměstnanci, jimž nárok vznikl po účinnosti čl. I bodu 121, 122 a 123 zákona č. 74/1994 Sb. Jestliže by však měla být pro poškozeného zaměstnance nově (podle nyní platného ustanovení § 195 zák. práce) upravená náhrada za ztrátu na výděleku nepříznivější (tj. měla by být nižší, než jaká mu náležela podle právní úpravy platné do 31. 5. 1994), přísluší mu i nadále náhrada za ztrátu na výdělek v rozsahu vyplývajícím z dosavadní (tj. do 31. 5. 1994 platné) právní úpravy. Porovnání, která z právních úprav je pro poškozeného pracovníka příznivější, je třeba provést podle stavu, jaký tu byl ke dni 1. 6. 1994.

SJ, 2003, č. 214 – NS sp. zn. 21 Cdo 1987/2002: Zvýšení (úpravu) náhrady za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti podle nařízení vlády, vydaných na základě zmocnění obsaženého v ustanovení § 202 odst. 2 zákoníku práce, lze poškozenému zaměstnanci v řízení před soudem přiznat, jen jestliže je uplatnil v žalobě nebo soudem připuštěnou změnou žaloby.

§ 447a [Náhrada za ztrátu na důchodu]

Náhrada za ztrátu na důchodu náleží v částce rovnající se rozdílu mezi výší důchodu, na který poškozenému vznikl nárok, a výší důchodu, na který by mu vznikl nárok, jestliže by do průměrného měsíčního výdělku, z něhož byl vyměřen důchod, byla zahrnuta náhrada za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti, kterou občan pobíral v období rozhodném pro vyměření důchodu.

Související ustanovení: § 445, 447, 448, 449a

Související předpisy: Zák. č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů; § 377 ZPr

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 101.

Obsah výkladu:

I. Dřívější a dnešní úprava	1
II. Vznik nároku	2

I. Dřívější a dnešní úprava

Náhrada za ztrátu na důchodu navazuje na úpravu náhrady za ztrátu na výdělků stanovenou v § 447. Tento nárok byl v občanském zákoníku zakotven zákonem č. 131/1982 Sb. Tehdy se hradil rozdíl mezi výší důchodu, na který vznikl poškozenému nárok, a výší důchodu, který byl vypočten z tzv. fiktivních výdělků; vycházelo se totiž z výše výdělků, jakých by poškozený dosahoval, kdyby nedošlo k poškození jeho zdraví.

Nyní se vychází z výše důchodu, na který by poškozenému vznikl nárok, pokud by do jeho výdělků v rozhodném období byla zahrnuta náhrada za ztrátu na výdělků po skončení pracovní neschopnosti, kterou pobíral.

Nynější znění ustanovení § 447a bylo stanoveno zákonem č. 188/1988 Sb. (novelou zákoníku práce), kterým byla zároveň v zákoníku práce zakotvena opačná právní úprava v pracovněprávních vztazích, totiž že škodou podle zákoníku práce není případná ztráta

na důchodu. Náhrada za ztrátu na důchodu v pracovněprávních vztazích byla do 31. 12. 1988 upravena v § 195a ZPr. S účinností od 1. 1. 1989 se ztráta na důchodu podle zákoníku práce neposkytuje (§ 195a ZPr ve znění účinném do 31. 12. 2006, § 374 ZPr ve znění nyní účinném). Podle zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, ve znění pozdějších předpisů (dříve dle vyhl. č. 149/1988 Sb.), se totiž důchod vypočítává i z částek náhrady za ztrátu na výděлку po skončení pracovní neschopnosti, náležejících za pracovní úraz nebo nemoc z povolání. To ovšem neplatí ohledně náhrady za ztrátu na výděлку v občanskoprávních vztazích podle § 447, takže k této náhradě se při výpočtu důchodu (starobního, invalidního) nepřihlíží. Proto v rámci odpovědnosti za škodu na zdraví se nahrazuje ztráta, jež vznikla vyměřením nižšího důchodu, než jaký by byl důchodci vyměřen z jeho výdělků včetně částek náhrady podle § 447, tedy pokud by v důsledku škody na zdraví nedošlo ke snížení jeho výdělků.

Při náhradě za ztrátu na důchodu se výše důchodu, na který by poškozenému vznikl nárok (fiktivní důchod), stanoví především podle předpisů důchodových.

II. Vznik nároku

- 2 Ztráta na důchodu vzniká tím, že poškozený pobírá dávky důchodového zabezpečení v nižší částce, než jaká mu náležela při vyměření důchodu se započtením částek, jaké pobíral z titulu náhrady za ztrátu na výděлку. Z toho plyne, že nárok na náhradu podle § 447a má jen ten důchodce, který pobíral náhradu podle § 447.

Nárok na náhradu za ztrátu na důchodu vzniká poškozenému nikoliv již okamžikem, kdy u něj byly splněny předpoklady pro vznik nároku na starobní důchod, nýbrž až skutečným odchodem do důchodu. Tímto okamžikem mu zároveň – jakožto poživateli důchodu – zaniká nárok za náhradu za ztrátu na výděлку; dalším zdrojem jeho příjmu již není výdělek z pracovní činnosti, příp. dávky a částky, které jej nahrazují, nýbrž přiznaný důchod (rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 1100/2000, srov. též R 35/1996).

Z judikatury:

R 13/1989: Ustanovení § 447a o. z. umožňuje poskytnout náhradu pouze za tu ztrátu, která vznikla na důchodu jako přímý důsledek snížení výdělků poškozeného následkem škody na zdraví. Vylučuje však odškodnění újmy vznikající jinak než snížením výdělků (např. tedy i tím, že důchod poškozeného nemohl být dříve zvýšen podle ustanovení § 23 odst. 1 zákona č. 100/1988 Sb.).

§ 448 [Náhrada při usmrcení]

(1) Při usmrcení se hradí peněžitým důchodem náklady na výživu pozůstalým, kterým zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat. Náhrada nákladů na výživu náleží pozůstalým, pokud tyto náklady nejsou hrazeny dávkami důchodového zabezpečení poskytnutými z téhož důvodu.

(2) Při výpočtu náhrady se vychází z průměrného výdělků zemřelého; náhrada nákladů na výživu všech pozůstalých nesmí však úhrnem převýšit částku, do které by náležela zemřelému náhrada za ztrátu na výděлку podle ustanovení § 447 odst. 2.

Související ustanovení: § 444, 447

Související předpisy: § 2 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník; § 85 až 89, § 91, 92, 95 ZOR; § 275, 377 ZPr

Z literatury: Halouzka, V. Současné uplatnění práv z odpovědnosti za škodu z pracovněprávního i souvislého občanskoprávního vztahu. Právní obzor, 1979, č. 2, s. 170.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Okruh oprávněných k náhradě nákladů na výživu	1
II. Vyživovací povinnost a poskytování výživy	2
III. Rozhodnutí o nároku	3

K odst. 2:

I. Výše náhrady	4

K odst. 1:

I. Okruh oprávněných k náhradě nákladů na výživu

Pozůstalými nejsou míněny osoby, jež by byly dědici po pozůstalém, který zemřel na následky utrpeného poškození na zdraví. Nejde tu ani o shodný okruh osob, které byly jako pozůstalé uvedeny v zákoně o sociálním zabezpečení č. 155/1995 Sb. 1

Nárok na náhradu nákladů na výživu mají dvě skupiny osob:

- ti, kterým zemřelý dobrovolně přispíval na výživu,
- ti, kterým byl podle zákona o rodině povinen výživné poskytovat, i když tak nečinil.

Příbuzenský nebo jiný vztah k zemřelému není rozhodující, neboť stanovení okruhu oprávněných závisí na zjištění, zda, komu a v jakém rozsahu zemřelý výživu poskytoval nebo byl povinen poskytovat.

U skupiny pozůstalých, kterým zemřelý výživu fakticky poskytoval, muselo jít o pravidelné plnění, nikoli jen příležitostné plnění, i když tímto pravidelným plněním byla výživa takto jen doplňována; u skupiny osob, kterým byl zemřelý povinen poskytovat výživu, půjde zpravidla o jeho děti, manžela, rodiče, rozvedeného manžela, v některých případech o vnuky nebo i prarodiče.

II. Vyživovací povinnost a poskytování výživy

Plnil-li zemřelý poškozený výživné na základě soudního rozhodnutí, vychází se zásadně z něho. Nebylo-li výživné určeno, soud posoudí rozsah povinností zemřelého poskytovat výživné pozůstalému podle ustanovení zákona o rodině (v občanském soudním řízení o náhradu škody si soud uvedenou otázku posoudí jako otázku předběžnou). Nárok se posoudí u každé z pozůstalých osob samostatně. 2

Výše nároku je dána výší výživného, jakou by určil soud, pokud by oprávněný své právo na výživné uplatnil u soudu proti svému živiteli za jeho života. Zvažují se možnosti a schopnosti zemřelého (tj. osoby výživou povinné) a odůvodněné potřeby oprávněného. V jejich rámci se přihlíží i k nákladům na bydlení a domácnost (R 87/1968).

Rozhodující pro výši nároku pozůstalých je stav v době smrti poškozeného, nikoli v době jeho poškození na zdraví.

Výše náhrady, jež náleží pozůstalému, je tedy dána buď rozsahem právní povinnosti zemřelého k poskytování výživného, nebo rozsahem, v němž zemřelý, ač k tomu nebyl podle hledisek zákona o rodině povinen, mu výživné skutečně poskytoval. Soudní praxe dovodila, že nárok přísluší i pozůstalé družce, která se zůstavitelem žila ve společné

domácnosti, případně i jejím nezletilým dětem, které s nimi žily, a zeměřelý – ačkoliv vyživovací povinnost k nim neměl – jejich výživu svými příspěvky doplňoval či zlepšoval (srov. R 26/1971).

Nebyl-li zůstavitel v době smrti povinen výživu poskytovat a ani ji fakticky neposkytoval, nárok podle § 448 nevznikl, a to ani v případě, že zřejmě v budoucnu by zeměřelý mohl pozůstalému poskytovat výživu či osobní péči.

III. Rozhodnutí o nároku

- 3 Nárok pozůstalých podle § 448 je jedním z dílčích nároků na náhradu škody na zdraví, má charakter opěťujícího plnění a stanoví se formou peněžitého důchodu pro každého oprávněného zvlášť s tím, že dospělé dávky ke dni rozhodnutí se vyčíslí celkovou částkou (srov. však ustanovení § 449a, jež umožňuje dohodu o jednorázovém plnění).

Jde zpravidla o dlouhodobý nárok; jeho další trvání se posuzuje vždy vzhledem ke stavu, jaký byl v době smrti poškozeného (srov. R 14/1975). Neuplatní se zde § 154 odst. 1 OSŘ o tom, že pro rozsudek je rozhodující stav v době jeho vyhlášení, neboť hmotné právo váže vznik tohoto nároku ke stavu v době smrti poškozeného. Proto dojde-li po pravomocném rozhodnutí o výši náhrady ke změně okolností, které jsou rozhodné pro další trvání opěťujících se dávek (§ 163 odst. 1 OSŘ), porovnávají se nové (změněné) poměry s poměry, jaké zde byly v době smrti.

Byl-li pozůstalým po smrti zůstavitele (z toho důvodu) přiznán důchod (vdovský, sirotčí), snižuje se výše náhrady o tyto částky.

Protože náhrada podle § 448 nahrazuje pozůstalému výživné, o něž přišel, nelze její výši stanovit jako část hrubého příjmu zesnulého, nýbrž jen v rozsahu jeho vyživovací povinnosti, tedy – na rozdíl od náhrady za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti – se náhrada podle § 448 stanoví „čistou“ částkou.

K odst. 2:

I. Výše náhrady

- 4 Výše nároku pozůstalých na náhradu nákladů na výživu se odvíjí od výše nároku na náhradu za ztrátu na výdělku, jež by náležela poškozenému [447]. Pokud by újmu na zdraví přežil, přispíval by na výživu svým blízkým ve výši, která je závislá na výši jeho příjmu. Proto celková výše náhrady, náležející všem pozůstalým, která je vyčíslena z průměrného výdělku zeměřelého, nemůže ve svém součtu přesáhnout výši, v jaké by zeměřelému náležela náhrada za ztrátu na výdělku po skončení jeho pracovní neschopnosti (samozřejmě po odpočtu daně z příjmu).

Úhrnné limitování náhrady nákladů na výživu pozůstalých je zakotveno v ustanovení § 448 odst. 2 poukazem na ustanovení § 447 odst. 2. Podle § 447 odst. 4 se nařízení vlády o valorizaci vztahují i na nároky na náhradu nákladů na výživu pozůstalých.

Podle § 195 odst. 2 ZPr ve znění účinném do 31. 5. 1994 se náhrada za ztrátu na výdělku poškozeného po skončení pracovní neschopnosti nebo při uznání invalidity poskytovala do výše jeho průměrného výdělku před vznikem škody, pouze po dobu prvních 12 měsíců od vzniku nároku, zatímco po dobu poté nesměla přesáhnout stanovený limit. Toto omezení náhrady do výše tzv. limitovaného průměrného výdělku neplatí již od 1. 6. 1994, kdy bylo ustanovení § 195 ZPr novelizováno (zákonem č. 74/1994 Sb.). Náhrada se nyní poskytuje do výše průměrného výdělku poškozeného před vznikem škody. Tím ztratilo význam rozlišování, zda byla škoda způsobena úmyslně, z nedba-

losti nebo hrubou nedbalostí [447, 8], neboť ve všech případech je výše náhrady podle § 447 omezena jen výší průměrného výdělku poškozeného a pouze součet náhrad podle § 448 všech pozůstalých nesmí tuto hranici přesáhnout.

Protože přiznání vyšší náhrady jednomu z pozůstalých má za následek poskytnutí nižší náhrady ostatním, je třeba při rozhodování o náhradě podle § 448 vzít v úvahu veškeré vyživovací povinnosti zemřelého a okruh všech oprávněných osob. Zároveň to znamená, že např. mezi pozůstalým manželem a nezletilými dětmi, které se manželům narodily, by mohlo dojít ke střetu zájmů (§ 37 odst. 1 ZOR) při uplatňování jejich nároků na náhradu nákladů na výživu v řízení před soudem.

Z judikatury:

I. Rozsah náhrady

R 87/1968: Určování výše nákladů na výživu, kterou zemřelý poskytoval nebo byl povinen poskytovat své manželce, se řídí shodnými hledisky jako rozhodování soudu o vyživovací povinnosti mezi manžely, nikoli snad nějakými ryze mechanickými hledisky, záležejícími v podstatě v rozdělování výdělku zemřelého na určité díly. Způsob výpočtu průměrného výdělku pozůstalých občanský zákoník neupravuje; prováděcí vyhláška k občanskému zákoníku odkazuje na pracovní právní předpisy, upravující odpovědnost při pracovních úrazech a nemocech z povolání.

R 14/1973: Rozsah náhrady nákladů na výživu pozůstalému dítěti podle ustanovení § 448 o. z. je určen rozsahem výživného, které mu náleží ve smyslu ustanovení § 85 a § 96 zák. o rod. i s přihlédnutím k tomu, v jaké míře zemřelý rodič dítěte o ně osobně pečoval.

R 11/1976 (s. 56): Částky, které zemřelý pozůstalým poskytoval, musí odpovídat charakteru výživného ve smyslu ustanovení § 85 až § 96 zák. o rod. Pokud by tuto funkci neplnily, nebo byly vyšší než výživné přiměřené poměrům účastníka, náhrada na výživu pozůstalých by mohla být přiznána jen ve výši výživného přiměřeného poměrům účastníků (nikoli tedy např. příspěvky na stavbu domu apod.).

R 71/2002: Výše nároku na náhradu nákladů na výživu pozůstalých se v občanskoprávních vztazích řídí rozsahem zákonné vyživovací povinnosti zemřelého, popřípadě rozsahem, v jakém na výživu skutečně přispíval.

Celková náhrada nákladů na výživu všech pozůstalých podle § 448 odst. 2 ObčZ (tj. součet všech náhrad) nesměla v době do 31. 5. 1994 – s výjimkou případů škody způsobené úmyslně, popřípadě hrubou nedbalostí – překročit částku stanovenou postupem podle tehdy platného ustanovení § 195 odst. 2 ZPr, a po tomto datu je celková náhrada omezena již jen výší průměrného výdělku zemřelého.

Sou R NS č. C 2351 – NS sp. zn. 21 Cdo 1815/2003: Rozsah náhrady nákladů na výživu pozůstalého manžela je určen rozsahem výživného, které by mu náleželo ve smyslu § 91 a § 96 odst. 1 zákona o rodině. Hlediska zásadně stejné hmotné a kulturní úrovně obou manželů nemohou být bez přihlédnutí k okolnostem konkrétního případu naplněna mechanickým rozdělením součtu příjmů zemřelého zaměstnance a pozůstalého manžela na určité díly.

Sou R NS č. C 2793 – NS sp. zn. 25 Cdo 27/2004: Při určení rozsahu náhrady nákladů na výživu pozůstalých se zásadně vychází z částek, které jim zemřelý fakticky poskytoval, byť k tomu nebyl podle zákona povinen. Pokud by tyto příspěvky byly poskytovány k jiným účelům, než je výživné v širším slova smyslu, nebo vyšší než výživné přiměřené poměrům účastníků (schopnostem a možnostem povinného a odůvodněným potřebám oprávněného), mohly by být náklady na výživu pozůstalých přiznány jen v míře odpovídající výživnému přiměřenému poměrům účastníků. Teprve v případě, že výživné nebylo zemřelým poskytováno dobrovolně a ani nebylo určeno soudním rozhodnutím, posoudí se rozsah vyživovací povinnosti zemřelého podle zásad zákona o rodině jako předběžná otázka.

Sou R NS č. C 3323 – NS sp. zn. 25 Cdo 708/2004: Při určování výše náhrady nákladů na výživu pozůstalého není v souladu se zákonem použití tzv. dílové teorie, která sečítá příjmy pozůstalého s výdělkem zemřelého, součet dělí dvěma a rozdíl mezi polovinou společných příjmů a výší příjmu pozůstalého považuje za částku odpovídající výživnému pozůstalého.

S IV (s. 626): Pozůstalý manžel může ve sporu o náhradu škody uplatnit jako nárok na náhradu za práci manželky v domácnosti jen to, co vyplývá z ustanovení § 448 o. z., tedy jen částky, které by byla manželka povinna poskytnout formou výživného na vyrovnání životní úrovně obou manželů, když by se přihlédlo k výdělkům obou manželů a hodnotě prací, kterými se oba manželé podílejí na zajištění potřeb rodiny.

II. Ostatní

R 7/1979: Příčinnou souvislost mezi jednáním škůdce a vzniklou škodou nelze dovodit ze skutečnosti, která je již sama následkem, za nějž škůdce odpovídá z jiného právního důvodu. Tak je tomu např. tehdy, utrpěl-li někdo škodu v důsledku reakce (šoku) na zprávu o smrtelném úrazu jiné osoby, který škůdce způsobil a za škodu z něhož (srov. § 448 o. z.) odpovídá.

R 10/1983: Věcnou škodou je jen taková škoda, která se projevila na majetku poškozeného pracovníka v době jeho smrti. Takovou škodou není tedy nárok manželky zemřelého poškozeného na úhradu nákladů vynaložených na práce vykonávané nyní jinou osobou, které dříve vykonával její manžel. Tuto náhradu lze přiznat jako náhradu na výživu pozůstalých.

R 68/2003: Nárok na náhradu nákladů na výživu pozůstalým podle § 448 obč. zák. má charakter opěťujícího se plnění a promlčuje se jako celek.

R 89/2006: I. Uplatňují-li nárok na výživu pozůstalých manžel zemřelého zaměstnanec a nezletilé děti, které se manželům narodily, může mezi nimi dojít ke střetu zájmů ve smyslu ustanovení § 37 odst. 1 zák. o rodině také proto, že přiznání vyšší náhrady jednomu z nich musí mít za následek poskytnutí nižší náhrady ostatním, neboť celková náhrada poskytnutá všem pozůstalým nesmí převýšit částku, do které by příslušela zemřelému zaměstnanci náhrada za ztrátu na výdělků podle ustanovení § 195 zák. práce. V řízení o přiznání nároku na výživu pozůstalých proto pozůstalý manžel nemůže nezletilé děti zastupovat a nezletilým dětem soud ustanoví pro řízení opatrovníka (§ 37 odst. 2 zákona o rodině).

Rozhodnutím soudu o schválení právního úkonu učiněného za nezletilého (§ 179 o. s. ř.) nelze řešit nebezpečí střetu zájmů mezi rodiči a nezletilými dětmi nebo mezi nezletilými dětmi těchto rodičů. Soud může schválit jen takový právní úkon, který ze nezletilého učinil jeho rodič, jehož zájmy nejsou v rozporu se zájmy dítěte.

PR, 2005, č. 20 – NS sp. zn. 25 Cdo 708/2004: 1. Při rozhodování o změně pravomocného rozsudku odsuzujícího k plnění v budoucnu splatných dávek z titulu náhrady nákladů na výživu pozůstalých nejde o nové určení výše této náhrady, nýbrž o porovnání současných poměrů s poměry, na jejichž základě bylo vydáno původní rozhodnutí, za účelem posouzení, zda a od kdy došlo k jejich podstatné změně, která odůvodňuje změnu původního rozhodnutí.

2. Pro úvahu o výši náhrady je rozhodující rozsah výživného, o něž pozůstalý přišel, tedy výše výživného, jakou by mu zemřelý byl povinen podle ZOR poskytovat, popřípadě co by mu poskytovat mohl.

3. Při stanovení výše této náhrady je třeba vzít v úvahu i změny, které nastaly ve vývoji mzdové úrovně a spočívají jak ve zvýšení (tzv. valorizaci) průměrného výdělku osoby výživou povinné, tak ve změně (valorizované) výši důchodu pozůstalého.

Sou R NS č. C 1864 – NS sp. zn. 25 Cdo 1409/2001: Při usmrcení osoby nemají pozůstalí právo na náhradu škody odůvodněné tím, že jim zemřelý v budoucnu mohl poskytovat výživu, pomoc v zaměstnání nebo v domácnosti či osobní péči.

§ 449 [Náklady léčení]

- (1) Při škodě na zdraví se hradí též účelné náklady spojené s léčením.
- (2) Při usmrcení se hradí též přiměřené náklady spojené s pohřbem, pokud nebyly uhrazeny pohřebním poskytnutým podle zákona o státní sociální podpoře.
- (3) Náklady léčení a náklady pohřbu se hradí tomu, kdo je vynaložil.

Související ustanovení: § 450, 470, 472

Související předpisy: § 3 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., kterým se provádí občanský zákoník; § 275, 373, 376 ZPr; § 11 odst. 1, § 20 zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů; zák. č. 266/2006 Sb.; zák. č. 218/2007 Sb., kterým se mění zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců a další zákony

Z literatury: Holub, M. a kol. Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 96.

Obsah výkladu:**K odst. 1:**

I. Náklady léčení	1–2
-------------------------	-----

K odst. 2:

I. Náklady pohřbu	3
-------------------------	---

K odst. 3:

I. Oprávněný k uplatnění nároku	4
---------------------------------------	---

K odst. 1:**I. Náklady léčení**

Jde o jeden z dílčích nároků na náhradu škody na zdraví. Hradí se v rozsahu, v jakém je dána odpovědnost škůdce. Nejde o jakékoliv výdaje vynaložené v souvislosti s léčením následků poškození zdraví, neboť zákon právo na jejich náhradu výslovně vztahuje jen na náklady účelně vynaložené, tedy takové, které slouží k obnovení zdraví nebo alespoň ke zlepšení zdravotního stavu poškozeného. Není však podmínkou, aby tohoto stavu bylo skutečně dosaženo. Z hlediska důvodnosti nároku na náhradu nákladů léčení je proto podstatné, zda vynaložené náklady sloužily k léčení následků újmy na zdraví způsobené škůdcem a zda byly vynaloženy účelně. 1

Jde o náklady na doplňky léčby, na rehabilitaci, na nákup léčebných či ortopedických pomůcek, na dietní či vydatnější stravu, na výpomoc v domácnosti a na péči o poškozeného v případě jeho bezmocnosti, jakož i náklady nejbližších příbuzných poškozeného spojené s návštěvami nemocného v nemocnici; musí jít o náklady prokazatelně vynaložené. Náklady léčení se hradí i tehdy, jestliže úraz měl za následek smrt poškozeného.

Náklady spojené s léčením ve smyslu § 449, jejichž náhradu lze požadovat, jsou samozřejmě jen výdaje, které nejsou kryty všeobecným zdravotním pojištěním (zákon č. 48/1997 Sb., ve znění pozdějších předpisů). Jsou to jednak náklady na zdravotní péči poskytovanou za plnou či částečnou finanční úhradu pacienta a jednak náklady zdravotní péče u osob zdravotně nepojištěných.

Ovšem i náklady zdravotní péče, které zdravotní pojišťovna uhradila ze zdravotního pojištění zdravotnickým zařízením za léčebnou péči o poškozeného, mohou být vymáhány na tom, kdo svým zaviněným protiprávním jednáním způsobil poškozenému újmu na zdraví, a to podle § 55 odst. 1 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, který je ve vztahu k občanskému zákoníku předpisem speciálním. Je jím založen nárok zdravotní pojišťovny vůči třetím osobám na náhradu vynaložených nákladů na péči hrazenou ze zdravotního pojištění v důsledku jejich zaviněného protiprávního jednání vůči poškozenému, který je jejím pojištěncem. Jde ovšem o regresní nárok podle zvláštního zákona, nikoliv o nárok podle § 449 (R 30/2002). 2

K odst. 2:**I. Náklady pohřbu**

Pokud jde o přiměřené náklady na pohřeb, stanoví § 3 nařízení vlády č. 258/1995 Sb., že tyto náklady se určí podle pracovněprávních předpisů upravujících odpovědnost při pracovních úrazech a nemocech z povolání. Pokud jde o náhradu nákladů na zřízení 3

pomníku nebo desky na hrob odkazovalo nař. vlády č. 258/1995 Sb. na § 37 nařízení vlády č. 108/1994 Sb., který stanovil, že tyto náklady se hradí jen do výšky 10 000 Kč; zároveň bylo stanoveno, že náklady pohřbu jsou zejména náklady účtované pohřebním ústavem, hřbitovní poplatky, cestovní výlohy, náklady na zřízení pomníku nebo desky na hrob a úpravu hrobu a dále jedna třetina přiměřených nákladů na smuteční ošacení. Jedná se o výčet demonstrativní.

Nařízení vlády č. 108/1994 Sb. bylo k 1. 1. 2007 zrušeno zákoníkem práce (zákon č. 262/2006 Sb.). Zabezpečení zaměstnanců při pracovních úrazech a nemocech z povolání upravuje zákon č. 266/2006 Sb., o úrazovém pojištění zaměstnanců, účinný od 1. 1. 2010, do té doby platí přechodná ustanovení zákoníku práce – § 376 (srov. § 275 ZPr). Výčet nákladů spojených s pohřbem uvedený v § 26 tohoto zákona, je obdobný; jde o náklady účtované pohřebním ústavem, náklady na nájem hrobového místa, náklady na zřízení pomníku nebo desky a úpravu hrobu, cestovní výlohy a jedna třetina přiměřených nákladů na smuteční ošacení (náklady na ošacení a cestovní výlohy se hradí jen osobám blízkým zesnulému).

Nehradí se veškeré náklady ve výši, v jaké byly skutečně vynaloženy, nýbrž jejich náhrada je omezena hlediskem přiměřenosti. Přiměřenost vynaložených nákladů na pohřeb závisí na konkrétních okolnostech každého případu. Prováděcí předpis však nyní stanoví maximální výši, do níž lze celkovou náhradu přiznat. Výše je dále omezena jednou třetinou u nákladů na smuteční ošacení.

U nákladů na pomník nemusí být tyto náklady ještě vynaloženy; stačí, když je pomník objednán.

Náklady spojené s pohřbem se těm, kdo je vynaložili, hradí potud, pokud nejsou uhrazeny pohřebním (§ 47, 48 zákona č. 117/1995 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

K odst. 3:

I. Oprávněný k uplatnění nároku

- 4 Právo na náhradu nákladů na léčení má ten, kdo je vynaložil. Ve smyslu ustanovení § 449 odst. 3 není rozhodný vztah toho, kdo náklady vynaložil, k léčené osobě nebo k osobě, jež na následky poškození na zdraví zemřela; může jít i o více osob, které tyto náklady vynaložily. Kromě poškozeného to mohou být jiné osoby, které vlastním jménem mohou uplatnit tento nárok proti škůdci. Jde o jejich přímý nárok.

Rovněž zdravotnické zařízení, které poskytlo zdravotní péči tomu, kdo nebyl zdravotně pojištěn, může mít podle § 449 právo na náhradu vynaložených nákladů a provedených výkonů, které mu nebyly poškozeným uhrazeny, a to v tom rozsahu, v jakém škůdce za škodu na zdraví poškozeného odpovídá.

Také náklady pohřbu se hradí tomu, kdo je vynaložil, bez ohledu na to, zda je dědicem a v jakém vztahu byl k zesnulému.

Z judikatury:

R III/1967 (s. 53): K náhradě účelných nákladů spojených s léčením (§ 449 odst. 1 o. z.) patří i výdaje na protézy, náklady spojené s rehabilitací, náklady spojené s přibráním ošetřovatele, s potřebným přilepšováním na stravě apod.

R 26/1982: Náklady dietního stravování lze jako náklady spojené s léčením přiznat jen jako náklady již prokazatelně účelně vynaložené, nikoli formou peněžního důchodu. Z hlediska promlčení nároku se poškozený o těchto nákladech dovídá postupně, jakmile je vynaloží.

R 30/2002: Náklady, které zdravotní pojišťovna vynaložila na léčení poškozeného formou úhrady zdravotnických výkonů zdravotnickému zařízení, nejsou náklady spojenými s léčením

ve smyslu ustanovení § 449 odst. 1 a 3 ObčZ a nárok zdravotní pojišťovny na náhradu škody podle § 20a zákona č. 550/1991 Sb., o všeobecném zdravotním pojištění, ve znění předpisů pozdějších (nyní § 55 odst. 1 zák. č. 48/1997 Sb.), není nárokem na náhradu škody na zdraví poškozeného podle občanského zákoníku.

R 67/2007: Jestliže zdravotnickému zařízení nebyly uhrazeny náklady vynaložené na léčení pacienta, kterému jiný odpovídá za škodu způsobenou na zdraví, pak v rozsahu, v jakém je dána odpovědnost škůdce, má zdravotnické zařízení právo přímo proti škůdci na náhradu nákladů spojených s léčením podle § 449 obč. zák.

R 68/2007: Náhradu škody na zdraví, za kterou škůdce odpovídá v plném rozsahu, nelze snížit proto, že žalobkyně – matka nezletilého poškozeného pobírá příspěvek při péči o osobu blízkou.

PR, 2005, č. 14 – NS sp. zn. 25 Cdo 818/2004: 1. Náhrada nákladů spojených s pohřbem je sice ze zákona omezena jen hlediskem přiměřenosti, avšak náhrada nákladů na zřízení pomníku nebo desky, která je jejích součástí, je navíc limitována maximální částkou 10 000 Kč, stanovenou prováděcím předpisem, která omezuje náhradu za náklady vynaložené na pořízení takové věci, která – na rozdíl od jiných nákladů pohřbu – není jen jednorázové povahy v souvislosti s pohřbem zesnulého.

2. Rozhodnutí, jímž byl pachatel trestného činu uznán vinným, neznamená, že škoda byla způsobena výlučně jeho zaviněním; jestliže se kromě pachatele trestného činu podílelo na vzniku škody i jednání poškozeného, není soud v občanskoprávním řízení o nároku na náhradu škody při posouzení spoluzavinění poškozeného vázán výrokem o vině pachatele podle § 135 odst. 1 OSR.

SJ, 2005, č. 127 – NS sp. zn. 21 Cdo 2697/2004: Náklady spojené s poskytnutím potřebné zdravotní (lázeňské) péče, které poškozený zaměstnanec uhradil ze svého, přestože mu vzniklo právo na jejich úhradu ze zdravotního pojištění, nelze považovat za účelně vynaložené náklady spojené s léčením ve smyslu ustanovení § 193 odst. 1 písm. c) zák. práce.

S IV (s. 854): Od nákladů pohřbu zůstavitele nelze odečíst plnění poskytnuté ze smluvního pojištění, když nešlo o pojištění pohřbu.

§ 449a [Odškodnění budoucích nároků]

Budoucí nároky podle ustanovení § 445 lze odškodnit jednorázově na základě písemné dohody o jejich úplném a konečném vypořádání mezi oprávněným a povinným. Totéž platí o budoucích nárocích podle § 446 až 449.

Související ustanovení: § 444, 445, § 446 až 449, § 585

Obsah výkladu:

I. Dohoda o jednorázovém odškodnění 1

I. Dohoda o jednorázovém odškodnění

Ustanovení § 449a bylo vloženo do občanského zákoníku zákonem č. 47/2004 Sb. 1

Umožňuje definitivní dohodu poškozeného se subjektem odpovědným za škodu mu způsobenou na zdraví, kterou budou jednorázově vyrovnány veškeré nároky v budoucnu vznikající, a to nárok na náhradu za ztrátu na výdělků, která se podle § 445 hradí peněžitým důchodem, a to jak za dobu pracovní neschopnosti [446], tak po jejím skončení [447], včetně náhrady za ztrátu na důchodu [447a].

Z dalších nároků, které ovšem náležejí i jiným subjektům než jen poškozenému, se dohoda mezi oprávněným a za škodu odpovědným může týkat budoucích nároků z důvodu náhrady nákladů na výživu pozůstalým [448] a náhrady nákladů spojených s léčením a nákladů pohřbu [449].

Snížení náhrady

§ 450 [Snížení náhrady soudem]

Z důvodů zvláštního zřetele hodných soud náhradu škody přiměřeně sníží. Vezme přitom zřetel zejména k tomu, jak ke škodě došlo, jakož i k osobním a majetkovým poměrům fyzické osoby, která ji způsobila; přihledne přitom také k poměrům fyzické osoby, která byla poškozena. Snížení nelze provést, jde-li o škodu způsobenou úmyslně.

Související ustanovení: § 418, 419, § 441 až 448

Z literatury: *Holub, M. a kol.* Náhrada škody v občanském, obchodním, správním a pracovním právu. Praha : Linde Praha, 2001, s. 107; *Nejvyšší soud.* Náhrada nákladů na výživu pozůstalých a změna rozhodnutí. PR, 2005, č. 20, s. 762.

Obsah výkladu:

I. Hlediska moderace	1
II. Rozhodnutí soudu	2

I. Hlediska moderace

- 1 Východiskem tohoto ustanovení je úvaha, že v některých případech zvláštního zřetele hodných, kdy došlo k neúmyslnému způsobení škody, by uložení povinnosti nahradit škodu v plném rozsahu bylo v rozporu s principy ekvity (spravedlnosti). V takových případech by uložení povinnosti nahradit celou škodu bylo v rozporu jak s preventivními účinky odpovědnosti za škodu, tak i s jejími účinky reparačními. Proto toto ustanovení zavádí tzv. princip moderace, umožňující soudu za splnění určitých podmínek (které závisí čistě na jeho uvážení) mimořádně snížit zjištěný rozsah povinnosti k náhradě škody. Lze se zmínit o tom, že podobné ustanovení se objevuje ve všech moderních právních řádech (dokonce v některých má soud možnost zjištěný rozsah náhrady škody zvýšit za účelem dosažení exemplárního, případně odstrašujícího účinku). Podle § 450 však nemůže vést moderace tak daleko, že by soud poškozenému nepřiznal vůbec žádnou náhradu škody.

Hlediska, která toto ustanovení uvádí a za kterých může dojít ke zmírnění rozsahu náhrady škody, jsou pouze příkladná. Zákon nestanoví kritéria, jimiž je naplněn pojem „důvody zvláštního zřetele hodné“, ani nevyžaduje, aby všechna demonstrativně vyjmenovaná hlediska byla naplněna. Soud proto může v odůvodněných případech aplikovat moderační právo s adekvátním odůvodněním i z jiných hledisek (např. společenského charakteru, působení škody). Z osobních a majetkových poměrů škůdce a poškozeného (fyzických osob) lze uvažovat jejich příjmy z pracovní činnosti a z ostatní výdělečné činnosti, na jejich majetek, na jejich vyživovací povinnost, způsob života, životní situaci atd. Okolnostmi, za nichž byla škoda způsobena, je i povaha a míra škůdcova zavinění. Vždy musí jít o případy zvláštního zřetele hodné.

II. Rozhodnutí soudu

- 2 Rozhodování soudu o zmírnění rozsahu náhrady škody je ovládáno zásadou přiměřenosti (proporcionality).

Toto mimořádné opatření, jímž má být zabráněno nežádoucím a nepřiměřeným tvrdomem ve vztahu ke škůdci, platí i pro rozhodování o nároku na náhradu škody v adhezním řízení v trestních věcech.

Důvodem pro aplikaci § 450 není okolnost, že výši škody nelze přesně zjistit. V takovém případě soud postupuje podle § 136 OSŘ.

Ustanovení § 450 sice vylučuje snížení náhrady jen úmyslně způsobené škody, ale se zřetelem na výchovnou funkci tohoto ustanovení je třeba uvážit, zda a do jaké míry lze tohoto ustanovení použít, byla-li škoda způsobena v důsledku opilosti.

Oprávnění podle ustanovení § 450, jímž je založeno mimořádné soudcovské zmírňovací právo, použije soud po zjištění skutečné výše nároků na náhradu škody, jsou-li pro snížení podmínky, bez ohledu na to, zda tento způsob snížení byl některým z účastníků občanského soudního řízení navržen.

Soud může náhradu snížit jak v případě odpovědnosti za škodu, kterou škůdce zavinil, tak v případech odpovědnosti za škodu bez zřetele na zavinění (objektivní odpovědnosti); také v případech škody způsobené více škůdci, jakož i v případech spoluzavinění poškozeného je toto snížení možné. Možnost snížení náhrady škody se týká jak fyzických, tak i právnických osob. Snížení není vyloučeno ani v zákonem stanovených případech přechodu práva na náhradu škody na jiný subjekt (např. na pojistitele). Soud však nemůže náhradu škody vyloučit zcela.

O škodu způsobenou úmyslně podle poslední věty § 450 jde i v případě, že povinnost k její náhradě je ukládána nikoliv přímému škůdci, který se dopustil úmyslného jednání, nýbrž tomu, kdo za něj nese odpovědnost vůči poškozenému, např. podle § 420 odst. 2.

Protože rozsahem (výší) náhrady škody se soud zabývá až po vydání mezitímního rozsudku o základu nároku, otázku aplikace § 450 řeší až v konečném rozsudku.

Moderace podle § 450 přichází v úvahu až po odpočtu části, připadající na spoluzavinění poškozeného [441, 4], a nestanoví-li soud solidární odpovědnost více škůdců, může náhradu škody snížit až po jejím rozdělení na jednotlivé škůdce podle jejich účasti na způsobení škody [438, 3]. Odpovídá-li žalovaný poměrně, náhrada se podle § 450 snižuje poměrně ve všech složkách.

Ustanovení § 450 nelze použít v obchodněprávních vztazích, neboť obchodní zákoník nezná moderační právo soudu (srov. jeho ustanovení § 386 odst. 2, které je kogentní).

Z judikatury:

R 34/1969: Presumpce zavinění v ustanovení § 420 odst. 2 o. z. se nevztahuje na úmysl.

Při rozhodování o nároku na náhradu škody je soud povinen vždy zkoumat, zda jsou dány zákonné předpoklady pro snížení požadované náhrady škody podle § 450 o. z.

R 43/1970: Uvažuje-li soud o snížení náhrady škody způsobené více škůdci a zaviněním poškozeného, určí nejprve díl škody, který nese poškozený, a náhradu další škody rozvrhne na jednotlivé škůdce podle jejich účasti na způsobení škody; teprve takto na jednotlivé škůdce stanovenou náhradu škody přiměřeně sníží ve shodě s hledisky uvedenými v ustanovení § 450 o. z.

R 27/1977: Sama okolnost, že škodu spoluzavinilo více škůdců, není důvodem pro snížení náhrady škody podle ustanovení § 450 o. z.

R 3/1984: Zmírnění náhrady škody se připouští, i když se odpovídá za škodu ve smyslu ustanovení § 427 o. z.

R 50/1985 (s. 250): Byla-li škoda způsobena úmyslně, odpovídá škůdce za škodu v plném rozsahu; v takovém případě nepřichází v úvahu ani použití ustanovení § 450 o. z.

R 50/1991: Směřoval-li úmysl škůdce k ublížení na zdraví a pouze z nedbalosti způsobil také těžkou újmu na zdraví poškozeného, není vyloučeno snížení náhrady škody podle ustanovení § 450 o. z.

Při stanovení rozsahu případného snížení náhrady škody je tu však třeba brát v úvahu (kromě okolností uvedených v druhé větě ustanovení § 450 o. z.) i skutečnost, že nelze snížit část náhrady škody odpovídající ublížení na zdraví, tj. těm následkům, k nimž směřoval úmysl škůdce, a to i úmysl eventuální.

R 2/2007: Jednorázová odškodnění poškozeného (pozůstalého) v případě usmrcení některé z osob uvedených v ustanovení § 444 odst. 3 písm. a) až f) obč. zák. jsou sice v citovaném ustanovení vymezena pevnými částkami, avšak není vyloučeno jejich snížení podle příslušných ustanovení občanského zákoníku, a to především z důvodu případného spoluzavinění poškozeného (§ 441 obč. zák.), resp. z důvodů hodných zvláštního zřetele (§ 450 obč. zák.).

S IV (s. 613): Osoby odpovědné za vzniklou škodu se nezbaví odpovědnosti nahradit škodu tím, že jiná osoba poskytne poškozenému dar na zmírnění jeho situace. Takové plnění by soud mohl považovat podle okolností případu jen za důvod pro snížení náhrady škody podle ustanovení § 450 o. z.

Hlava třetí. Bezdůvodné obohacení

Obsah výkladu před § 451:

I. Bezdůvodné obohacení jako právní důvod vzniku závazku.....	1
II. Bezdůvodné obohacení a jiné právní instituty.....	2
III. Skutkové podstaty bezdůvodného obohacení.....	3
IV. Předpoklady vzniku vztahu z bezdůvodného obohacení.....	4
V. Funkce právní úpravy bezdůvodného obohacení.....	5
VI. Předmět bezdůvodného obohacení a jeho vydání.....	6
VII. Promlčení, solidarita, splatnost.....	7

I. Bezdůvodné obohacení jako právní důvod vzniku závazku

Bezdůvodné obohacení je jedním z právních důvodů vzniku závazků [489, 1] a je tedy samostatným zavazovacím důvodem. Závazkové právní vztahy, pro něž je charakteristické, že věřiteli zakládají právo na plnění a dlužníkovi povinnost splnit dluh, vznikají totiž nejen smluvně, ale – při splnění zákonných podmínek – též mimosmluvně.

Právní úprava bezdůvodného obohacení poskytuje ochranu majetkovým vztahům a zabezpečuje, aby ten kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatil, toto obohacení vydal. Je tak zajištěno odčerpání neoprávněně získaných hodnot a zároveň realizována jedna ze základních zásad občanského práva, tj. zákaz bezdůvodně se obohatit na úkor jiného.

II. Bezdůvodné obohacení a jiné právní instituty

Povinnost k vydání bezdůvodného obohacení nastupuje, jestliže k vrácení neoprávněně získaných majetkových hodnot nemůže dojít v rámci konkrétního právního vztahu mezi účastníky podle příslušných ustanovení, jež se na daný právní poměr vztahují, a nepřichází-li v úvahu ani odpovědnost za škodu. Je třeba zdůraznit, že závazek z bezdůvodného obohacení vzniká pouze v případě, že mezi účastníky neexistuje jiný právní vztah, v jehož rámci zvláštní právní norma ukládá povinnost, která směřuje v podstatě ke stejnému cíli. O bezdůvodné obohacení nejde, je-li povinnost plnit dána na základě jiného ustanovení zákona nebo je-li založena smluvně. Stanoví-li zákon např. povinnost vrátit půjčku či zaplatit kupní cenu, nepřichází v úvahu aplikace ustanovení § 451n. o bezdůvodném obohacení.

Ustanovení o bezdůvodném obohacení lze aplikovat teprve v situaci, že nejsou splněny ani předpoklady odpovědnosti za škodu. Bylo-li obohacení získáno zaviněným protiprávním jednáním [420], popřípadě škodní událostí (v případě objektivní odpovědnosti), vzniká poškozenému nárok na náhradu škody. Jsou-li ve vztahu dvou subjektů splněny podmínky pro dosažení téhož výsledku (odčerpání neoprávněně získaných hodnot) z titulu náhrady škody, nepřichází v úvahu aplikace ustanovení o bezdůvodném obohacení.

Majetková újma oprávněného je sice předpokladem vzniku nároku na náhradu škody i nároku na vydání bezdůvodného obohacení, avšak oba nároky se zásadně liší. Předpokladem odpovědnosti za škodu je újma v důsledku protiprávního jednání škůdce (obohacení škůdce není podmínkou), kdežto předpokladem vzniku bezdůvodného obohacení je újma jednoho v důsledku obohacení jiného.

III. Skutkové podstaty bezdůvodného obohacení

Kromě skutkových podstat bezdůvodného obohacení uvedených v § 451, 454, obsahuje občanský zákoník i další specifické skutkové podstaty, upravené v souvislosti s různými

právními instituty, např. v souvislosti s řešením vztahu mezi nepravým a oprávněným dědicem ohledně investic do majetku z dědictví (§ 485 odst. 2), mezi oprávněným držitelem a vlastníkem ohledně investic do držené věci (§ 130 odst. 3) aj.

Speciální úprava jednotlivých případů bezdůvodného obohacení (§ 743 odst. 2) má vždy přednost před obecnou úpravou v § 451n.

Na druhé straně právní úprava bezdůvodného obohacení v občanském zákoníku platí i pro jiné soukromoprávní vztahy, pokud ovšem pro ně neexistuje vlastní právní úprava, jako tomu bylo např. v zákoníku práce do 31. 12. 2006. Podle § 324 ZPr, účinného od 1. 1. 2007 (zákon č. 262/2006 Sb.) se bezdůvodné obohacení řídí § 451, 454, § 455 odst. 1, § 456 až 459 ObčZ.

Zákon o rodině má speciální úpravu v § 101.

Obchodní zákoník neupravuje komplexně bezdůvodné obohacení; právo na vydání bezdůvodného obohacení je zde upraveno pouze v rámci ochrany proti zásahům do práv k firmě (§ 12 odst. 1) a proti nekalé soutěži [53]. Proto i pro obchodní vztahy se uplatní právní úprava obsažená v občanském zákoníku. Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení získaného plněním z právního důvodu, který odpadl, se však posuzuje podle obchodního zákoníku vzhledem k tomu, že promlčení je v obchodním zákoníku komplexně upraveno (srov. R 26/2004).

Pro veřejnoprávní vztahy se úprava bezdůvodného obohacení v občanském zákoníku nemůže uplatnit.

IV. Předpoklady vzniku vztahu z bezdůvodného obohacení

- 4 Předpokladem vzniku právního vztahu z bezdůvodného obohacení je neoprávněné získání majetkových hodnot jedním subjektem (buď se jeho majetkový stav zvětšil, nebo – ač se tak mělo stát – se nesnížil), a to na úkor jiného, v jehož majetkových poměrech se tato změna negativně projevila. Újma jednoho je v podstatě důsledkem obohacení jiného.

K neoprávněnému získání prospěchu se nevyžaduje protiprávní úkon (jako je tomu u odpovědnosti za škodu), nýbrž jde o objektivně vzniklý stav, kdy bez právem uznaného důvodu došlo k přesunu majetkových hodnot od jednoho subjektu k druhému. Otázka zavinění (úmysl, nedbalost) nehraje pro povinnost vydat bezdůvodné obohacení žádnou roli; rovněž tak nemá význam případná delikttní nezpůsobilost obohaceného. Právní význam může mít dobrá víra obohaceného, avšak jen z hlediska § 458, 459.

Předpoklady vzniku právního vztahu z bezdůvodného obohacení prokazuje v soudním řízení ten, kdo se vydání bezdůvodného obohacení domáhá. Protože soud není vázán právní kvalifikací nároku, jak ji prezentuje žalobce, není rozhodující, zda uplatněný nárok označuje jako nárok na vydání bezdůvodného obohacení, nýbrž rozhodující jsou skutková tvrzení, jimiž svůj nárok odůvodňuje.

V. Funkce právní úpravy bezdůvodného obohacení

- 5 Právní úprava bezdůvodného obohacení plní funkci uhrazovací (reparační, restituční) a působí zároveň preventivně a výchovně. Ustanovení, jež plnila represivní funkci (obsažená v § 457 odst. 2, 3, § 453a ObčZ ve znění účinném do 31. 12. 1991) byla zákonem č. 509/1991 Sb. zrušena. Zároveň byl tímto zákonem změněn dosavadní termín „neoprávněný majetkový prospěch“ na institut bezdůvodného obohacení. To je třeba si uvědomit při studiu starší judikatury.

VI. Předmět bezdůvodného obohacení a jeho vydání

Předmětem obohacení může být získání peněz, věcí, pohledávky nebo majetkové hodnoty z provedeného výkonu. Nelze-li vzhledem k povaze plnění, jež bylo získáno, vrátit je *in natura*, poskytuje se jeho protihodnota v peněžní formě. 6

Povinnost vydat bezdůvodné obohacení se primárně váže k jeho předmětu: povinností je vydat to, co bylo získáno (*in natura*), teprve není-li to možné, nastupuje finanční náhrada [458, 3].

Nelze ovšem vyloučit konkurenci nároku vlastníka na vydání věci [126] a jeho nároku z titulu bezdůvodného obohacení [451]. Proti tomu, kdo bez právního důvodu získal do své dispozice vlastnickou věc a již ji nemá v držení, nemůže být vlastnická žaloba úspěšná. Vlastník se však na něm může domáhat finanční náhrady za věc, pokud byla získána protiprávním jednáním (z titulu náhrady škody), a jestliže nepřichází v úvahu odpovědnost za škodu, může na něm požadovat vydání bezdůvodného obohacení rovněž ve formě peněžité náhrady.

Jestliže vlastník přijal zpět (v původním stavu) věc, která je předmětem bezdůvodného obohacení, jeho nárok proti původnímu držiteli na finanční náhradu zaniká. Chyběl by totiž jeden ze základních předpokladů práva na vydání bezdůvodného obohacení, jímž je existence majetkové újmy. Jednu a tutéž majetkovou újmu nelze odčinit dvakrát. Přijetím plnění od obou by byl vlastník bezdůvodně obohacen a tento stav by bylo třeba řešit podle § 451n.

Z hlediska rozsahu práva na vydání bezdůvodného obohacení není rozhodující, jaká majetková újma vznikla jinému, nýbrž jaký majetkový prospěch získal obohacený, a to v okamžiku kdy prospěch získal. Na povinnost vydat bezdůvodné obohacení nemá vliv, co se stalo s předmětem bezdůvodného obohacení poté, co jej obohacený získal, zda jej prodal, zničil a podobně. Pokud nedošlo k vrácení předmětu bezdůvodného obohacení tomu, na jehož úkor bylo získáno, závazek vzniklý z bezdůvodného obohacení trvá dál (např. NS sp. zn. 25 Cdo 413/2000). Ani při změně vlastnictví k věci, která byla zhodnocena investicí bez právního důvodu, nepřechází na nabyvatele věci povinnost vydat bezdůvodné obohacení, které převodce prostřednictvím této věci získal na úkor jiného (srov. SJ, 2003, č. 190 – NS sp. zn. 29 Cdo 2631/2000 a též NS sp. zn. 33 Odo 258/2003).

Případy, kdy nejde o bezdůvodné obohacení, jsou uvedeny v § 455.

Kdo je aktivně legitimován k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení, stanoví § 456. Protože plnění, jež má být vydáno, není vázáno jen na osobu oprávněného (na jehož úkor bylo získáno), přechází toto právo na jeho dědice.

Pasivní legitimaci ve sporu určuje § 451 odst. 1. Je jím ten, kdo se obohatil. Po jeho smrti přechází jeho povinnost na dědice, jejichž odpovědnost za dluhy zůstavitele je omezena výší ceny nabytého dědictví [470].

VII. Promlčení, solidarita, splatnost

Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení upravuje § 107. 7

Vzhledem k tomu, že občanský zákoník mezi ustanoveními o bezdůvodném obohacení neobsahuje ustanovení obdobné § 438 odst. 1 o solidární povinnosti více osob, vychází se zásadně z toho, že nelze uložit solidární povinnost k vydání bezdůvodného obohacení, pokud solidarita nevyplyvá přímo z jiného ustanovení zákona (např. § 139 odst. 1, § 145 odst. 4).

Splatnost pohledávky z titulu bezdůvodného obohacení není zákonem stanovena a obvykle nebývá ani dohodnuta. Za den splatnosti se proto považuje den poté, co byl dlužník věřitelem vyzván k plnění [563, 3].

Na rozdíl od povinnosti k náhradě škody zákon nezakládá tzv. moderační právo soudu [450], nýbrž stanoví povinnost vydat bezdůvodné obohacení v plném rozsahu [458].

§ 451 [Vymezení pojmu]

(1) Kdo se na úkor jiného bezdůvodně obohatí, musí obohacení vydat.

(2) Bez důvodným obohacením je majetkový prospěch získaný plněním bez právního důvodu, plněním z neplatného právního úkonu nebo plněním z právního důvodu, který odpadl, jakož i majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů.

Související ustanovení: § 107, § 130 odst. 3, § 419, § 452 až 459, § 485, § 743 odst. 2, § 577 odst. 2

Související předpisy: § 101 ZOR; § 324 ZPr; § 12 odst. 1, § 53, 351, § 394 odst. 1, 2 ObchZ

Z literatury: Barešová, E., Baudyš, P. Zákon o zápisech vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem. Komentář. 3. vyd. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 494; Baudyš, P. K vydání nemovitosti nabyté z titulu bezdůvodného obohacení. ADN, 1998, č. 3, s. 59; Holub, M. a kol. Občanský zákoník. Komentář. Sv. II. Praha : Linde Praha, 2002; Knappová, M., Švestka, J. a kol. Učebnice Občanské právo hmotné. Sv. II. Praha : ASPI, 2002; Korecká, V. Neoprávněný majetkový prospěch v občanském právu. Brno : Universita J. E. Purkyně – Acta Universitatis Brunensis-Iuridica, 1981, 39; Matěj, Č. Rozhodování o výživném a odpovědnost státu. Právo a zákonost, 1990, č. 9, s. 550; Pokorný, M. O bezdůvodném obohacení podle novelizovaných ustanovení občanského zákoníku. PR, 1993, č. 6, s. 185; Spáčil, J. Ochrana vlastnictví a držby v občanském zákoníku. Praha : C. H. Beck, 2002, s. 78n.; Šteflová, H. Úrok z prodlení při bezdůvodném obohacení. PPP, 1996, č. 4, s. 21; Švestka, J. Základní teoretické otázky občanskoprávní odpovědnosti za neoprávněně získaný majetkový prospěch. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 1978, č. 3 a 4, s. 139; Vaněk, J. Neoprávněný majetkový prospěch. Praha : Panorama, 1987.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Kdo je povinen vydat bezdůvodné obohacení.....	1
II. Majetkový prospěch a investice do cizího.....	2

K odst. 2:

I. Jednotlivé skutkové podstaty.....	3
1. Plnění bez právního důvodu.....	4
2. Plnění z neplatného právního úkonu.....	5
3. Právní důvod dodatečně odpadl.....	6
a) Zrušení vykonatelného rozhodnutí.....	7
4. Prospěch z nepoctivých zdrojů.....	8

K odst. 1:

I. Kdo je povinen vydat bezdůvodné obohacení

- 1 Majetkové hodnoty nabyté z důvodů právem dovolených (dar, koupě, vydržení apod.) nemohou být předmětem bezdůvodného obohacení; naopak právní řád a zejména

občanský zákoník jim poskytuje ochranu. Došlo-li však na úkor jednoho subjektu k obohacení druhého bez právem uznaného důvodu, vzniká mezi nimi závazkový právní vztah z bezdůvodného obohacení. Kdo je v tomto právním vztahu zavázán k vydání předmětu bezdůvodného obohacení, je definováno v odstavci 1. Zároveň je zde vyjádřena jedna ze základních zásad občanského práva – zákaz obohacovat se na úkor jiného. Zastáváme názor, že toto ustanovení jen obecně stanoví povinnost vydat bezdůvodné obohacení, zatímco jednotlivé skutkové podstaty bezdůvodného obohacení jsou uvedeny v § 451 odst. 2 a § 454. Ostatně ani v soudní praxi se neprosadil názor, že v odst. 1 je stanovena samostatná skutková podstata bezdůvodného obohacení, která by dopadala na ty případy, jež nelze podřadit pod některou ze speciálních skutkových podstat. V každém jednotlivém případě je proto třeba posoudit, zda a v čem jsou dány znaky některé ze skutkových podstat uvedených v § 451 odst. 2 a v § 454 (srov. např. R 26/1975, R 25/1986).

V § 451 odst. 1 je bezdůvodné obohacení chápáno jako závazek, z něhož vzniká tomu, kdo se obohatil, povinnost vydat to, o co se bezdůvodně obohatil, a právo toho, na jehož úkor k obohacení došlo, požadovat vydání toho, oč se povinný obohatil. Povinnost vydat bezdůvodné obohacení není vázána na zavinění na straně obohaceného ani na jeho protiprávní jednání. Hovoříme tak o koncepci kvazideliktu, kdy zákon stanoví povinnost při vzniku určitého reprobovaného stavu (vzniku bezdůvodného obohacení). Nejde o formu právní odpovědnosti. Úprava odpovědnosti za škodu se nepoužije ani analogicky.

II. Majetkový prospěch a investice do cizího

O obohacení jde tehdy, jestliže se plněním dostalo majetkové hodnoty tomu, komu bylo plněno, takže v jeho majetku se to projevilo buď zvýšením jeho aktiv [451, 4, 5, 6, 8], nebo snížením jeho pasív [454, 1]. O obohacení se totiž jedná i v případě, že majetek obohaceného se nezmenšil, ač se zmenšit měl (např. plnil za něj někdo jiný). Plnění může spočívat buď v tom, že bylo něco dáno (např. věci, práva), nebo byla postoupena pohledávka, bylo zřízeno právo anebo bylo ve prospěch někoho konáno. Plnění musí mít svůj základ v občanskoprávních vztazích; proto ustanovení § 451 n. nedopadají na právní vztahy vznikající v oblasti veřejného práva např. podle právní úpravy nemocenského pojištění. Srov. k tomu i § 101 ZOR ohledně výživného plněného za jiného.

Zhodnocení cizí nemovitosti opravou či přístavbou nebo zhodnocení cizího pozemku výsadbou trvalých porostů je tzv. investicí do cizího majetku. Došlo-li k tomu na základě dohody s vlastníkem, záleží na jejím obsahu, jaký právní vztah mezi stranami vznikl. Jde-li o případ zhodnocení bez jakékoliv domluvy s vlastníkem, jedná se o bezdůvodné obohacení získané bez právního důvodu. Bylo-li však investováno např. na základě příslibu vlastníka převést vlastnictví ke zhodnocované věci na investujícího, může se jednat o bezdůvodné obohacení získané plněním z právního důvodu, který odpadl. Rozsah bezdůvodného obohacení se určuje podle § 458. Obohacení nemusí být trvalého charakteru, ale i pouze přechodného.

K odst. 2:

I. Jednotlivé skutkové podstaty

V tomto ustanovení je bezdůvodné obohacení vyjádřeno jako předmět, jehož se závazek z bezdůvodného obohacení týká, tedy jako majetkový prospěch získaný plněním jednak bez právního důvodu, dále z plnění na základě neplatného právního úkonu (absolutně

i relativně neplatného), také plněním z právního důvodu, který odpadl, a posléze majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. V ustanovení § 454 je pak ještě doplněno, že se bezdůvodně obohatil i ten, za něhož bylo plněno, co měl po právu plnit sám.

1. Plnění bez právního důvodu

- 4 O plnění bez právního důvodu jde, jestliže právní důvod k plnění od počátku vůbec neexistoval; např. plnění poskytnuté omylem tomu, kdo nebyl věřitelem, plnění poskytnuté v domněnku, že je jím plněn dluh, ačkoli žádný neexistoval (tzv. plnění nedluhu), apod. Podstatné je, že ten, kdo plnil, si nebyl vědom toho, že k plnění není povinen nebo že plní tomu, kdo není oprávněn toto plnění přijmout. K bezdůvodnému obohacení dochází v okamžiku, kdy obohacený přijal plnění.

Bez důvodné obohacení na úkor vlastníka vzniká i užíváním jeho věci (bytu, nemovitosti) bez právního důvodu. Neoprávněný uživatel tak získává majetkový prospěch, odpovídající částce obvykle vynakládané v daném místě a čase na užívání takové věci, např. formou nájmu.

2. Plnění z neplatného právního úkonu

- 5 Na rozdíl od situace, kdy právní důvod k plnění vůbec neexistoval, o případ plnění z neplatného právního úkonu jde tehdy, jestliže právní úkon zakládající právo na plnění sice existoval, avšak byl neplatný, a to buď absolutně, nebo relativně (pokud se relativní neplatnosti oprávněný včas dovolal), s výjimkou právního úkonu neplatného jen pro nedostatek formy [40], [455, 3].

Absolutní i relativní neplatnost právního úkonu je neplatností *ex tunc*. Plnění přijaté na základě právního úkonu, jehož relativní neplatnosti se oprávněný subjekt dovolal, bylo sice přijato oprávněně, avšak účinným dovoláním se neplatnosti stává se toto plnění plněním z neplatného právního úkonu, a tedy bezdůvodným obohacením. Na rozdíl od plnění přijatého na základě absolutně neplatného úkonu, které je bezdůvodným obohacením již v okamžiku jeho přijetí, v případě relativní neplatnosti se plnění stává bezdůvodným obohacením až v okamžiku dovolání se neplatnosti. To má význam zejména z hlediska promlčení nároku na jeho vydání (§ 107 odst. 2), popřípadě z hlediska jeho výše.

Nebyl-li vůbec důvod k plnění (absolutně neplatná smlouva nebo právní důvod od počátku neexistoval apod.), je pro výši obohacení rozhodující zpravidla doba plnění. Zanikl-li právní důvod plnění dodatečně, je pro rozsah povinnosti vydat předmět obohacení rozhodující stav v době zániku důvodu plnění.

Nárok na vydání bezdůvodného obohacení však nevzniká v případě plnění poskytnutého na základě právního úkonu, neplatného jen pro nedodržení jeho formy [455, 3].

Otázku platnosti právního úkonu, který byl právním důvodem poskytnutého plnění, může soud řešit jako otázku předběžnou (§ 135 OSŘ), pokud již o ní nebylo pravomocně rozhodnuto. Částečná neplatnost právního úkonu zakládá povinnost vydat bezdůvodné obohacení v rozsahu tomu odpovídajícím. Rozdíl oproti situaci, kdy bylo plněno bez právního důvodu, spočívá v tom, že právní úkon jakožto důvod plnění byl učiněn, avšak vzhledem k jeho neplatnosti nemohl vyvolat žádné právní účinky.

3. Právní důvod dodatečně odpadl

- 6 Samostatná skutková podstata bezdůvodného obohacení získaného z právního důvodu, který odpadl, byla do zákona včleněna novelou občanského zákoníku č. 131/1982 Sb. Případy, kdy původně existující právní důvod plnění dodatečně odpadl, byly v občanském zákoníku až do této novely zahrnuty pod skutkovou podstatu plnění bez právního důvodu.

Obdobně jako v případě relativně neplatného právního úkonu dochází k získání bezdůvodného obohacení okamžikem, kdy právní důvod plnění zanikl. Proto také objektivní promlčecí doba k uplatnění nároku na vydání bezdůvodného obohacení počíná v takovém případě běžet od okamžiku, kdy byl neoprávněný majetkový prospěch získán.

Prospěchem z právního důvodu, který odpadl, je např. přijetí zálohy na plnění podle smlouvy, která se ale neuskutečnila. Záloha přijatá na plnění podle smlouvy (obvykle kupní), kterou účastníci hodlali uzavřít, se v okamžiku, kdy je zřejmé, že k uzavření této smlouvy nedojde, stává bezdůvodným obohacením. Tímto okamžikem odpadá totiž právní důvod, na jehož základě byla záloha poskytnuta. Soudní praxe dovodila, že dostatečným právním důvodem k poskytnutí zálohy na zamýšlenou koupi je i příslib prodávajícího úplatně převést vlastnictví (např. NS sp. zn. 25 Cdo 968/99). Právním důvodem k plnění však není pouhá pohnutka, s níž zákon nespojuje žádné právní následky (např. NS sp. zn. 3 Cdon 759/96).

Mezi případy prospěchu získaného z plnění, jehož právní důvod odpadl, patří i případy uzavřené dohody o obstarání movitých věcí (zboží) a svěření peněz na jejich koupi, která se pak neuskutečnila. Právním důvodem, který odpadl, mohou být dále smlouvy dodatečně zrušené odstoupením [48], splněním rozvazovací podmínky [36], zrušením smlouvy v zákonem stanovených případech (srov. § 623, § 648 odst. 2) či přímo ze zákona (tzv. fixní smlouva – § 518). Právní důvod (smlouva) existoval až do jejího zrušení; opodstatněnost zrušení smlouvy lze v řízení o vydání bezdůvodného obohacení řešit rovněž jako otázku předběžnou. Pokud oba účastníci zrušené smlouvy si vzájemně podle ní plnili, nastupuje však režim § 457.

K bezdůvodnému obohacení získaného plněním z právního důvodu, který odpadl, nemůže dojít v případě odstoupení od smlouvy podle § 497, neboť po poskytnutí či přijetí plnění (i jen částečného) již nelze od smlouvy odstoupit.

Při odstoupení od smlouvy v režimu obchodního práva srov. speciální ustanovení § 351 odst. 2 ObchZ.

a) Zrušení vykonatelného rozhodnutí

Bezdůvodným obohacením se může stát též plnění přijaté na základě vykonatelného rozhodnutí, jež bylo následně zrušeno. Domáhá-li se vrácení plnění ten, kdo plnil povinnost uloženou mu soudem (popřípadě jiným orgánem), závisí důvodnost jeho požadavku na tom, zda podle hmotného práva – tedy i bez rozhodnutí, jež bylo následně zrušeno – plnil povinnost, kterou skutečně měl, či nikoliv. Tuto otázku řeší soud jako předběžnou. Zrušením rozhodnutí, podle něž bylo plněno, dochází k bezdůvodnému obohacení jen v případě, že právní důvod tohoto plnění nespočíval v hmotném právu, tedy že podle hmotného práva zde povinnost neexistovala. Zrušením rozhodnutí tak odpadá právní důvod a poskytnuté plnění se stává bezdůvodným obohacením (k promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení v takových případech srov. R 11/1977).

Podle ustanovení o bezdůvodném obohacení se však neřídí nárok na vrácení plnění poskytnutého na základě později zrušeného či zaniklého předběžného opatření – srov. § 77n. OSŘ. Jde totiž o speciálně upravené právo účastníka na náhradu, nikoliv o právo na vydání bezdůvodného obohacení (§ 77a OSŘ).

4. Prospěch z nepoctivých zdrojů

Jako prospěch získaný z nepoctivých zdrojů lze uvést prospěch získaný trestnou činností, dále činností, jež je v rozporu s dobrými mravy, prospěch z nedovoleného podnikání, či ze spekulací, z obchodování s pašovaným zbožím, z tzv. černých jízd apod. (srov. R 1/1979, s. 11). Nepoctivost zdrojů je třeba prokázat.

Zákon nedefinuje pojem „nepoctivý zdroj“. Obecně se za něj považuje takový způsob nabytí hodnot, který není v právním řádu uznáván. Nejde tedy jen o prospěch, který má původ v trestné činnosti. Ostatně pro kvalifikaci „nepoctivého zdroje“ není rozhodující, zda pro určitý skutek byl pachatel odsouzen v trestním řízení, zda byl postižen za přešůpek nebo nikoliv. V případech obohacení získaného trestným činem budou zřejmě splněny předpoklady odpovědnosti pachatele za způsobenou škodu. Ustanovení o bezdůvodném obohacení se proto uplatní zejména tam, kde pro nedostatek zavinění (např. pro nepřičetnost) nelze dovést odpovědnost za škodu, nebo v případech, kde poškozeným je neznámá osoba apod.

Samostatná skutková podstata bezdůvodného obohacení je obsažena dále v § 454.

O vydání plnění z bezdůvodného obohacení nejde při nezaplacení úhrady za odběr elektřiny nebo plynu; jde tu totiž o plnění na základě trvajících smluvního vztahu k dodavatelskému podniku, pokud ovšem tento právní vztah nebyl v mezidobí skončen (srov. R 26/1975, s. 231).

Z taxativního výčtu bezdůvodného obohacení (dříve nazvaného neoprávněným majetkovým prospěchem) bylo vypuštěno ustanovení o neoprávněném majetkovém prospěchu, získaném ponecháním si nalezené věci a přisvojením si věci opuštěné či skryté. Tato problematika je nyní v občanském zákoníku upravena v rámci úpravy nabývání vlastnictví [135].

Z judikatury:

I. Plnění bez právního důvodu

R 26/1975 (s. 128): Jako prospěch získaný bez právního důvodu jsou posuzovány především případy, v nichž právní důvod od počátku chyběl (např. neoprávněně přijaté poukazy peněz, úhrada za užívání placená omylem bývalému vlastníku nemovitosti, nárok na vrácení členského podílu v bytovém družstvu, jestliže členství platně nevzniklo, apod.). Mezi případy, kdy právní důvod odpadl, lze např. zařadit svěření peněz na nákup různých věcí, který se neuskutečnil (nevznikl-li k jejich vrácení jinak podložený závazek). Jako prospěch z neplatných právních úkonů lze uvést plnění na základě kupních smluv, neplatných zejména ve smyslu ustanovení § 39 o. z.

R 1/1979 (s. 5, odst. 2): „Na vrácení poskytnutého plnění ako plnění bez právneho dôvodu je nárok iba vtedy, ak ten, kto plnil, nemal vedomosť o tom, že nie je povinný plniť, alebo že ten, komu plní, nie je oprávnený plnenie prijať. Ináč by sa totiž súd musel zaoberať otázkou, či medzi účastníkmi nedošlo napr. ku skrytému darovaniu, ktoré by bolo právnym dôvodom plnenia a vylučovalo by nárok na jeho vrátenie z titulu neoprávneného majetkového prospechu.“

SR, 2003, č. 10 – NS sp. zn. 30 Cdo 1789/2002: V prípade užívání cizí nemovitosti bez platné nájemní smlouvy spočívá bezdůvodné obohacení uživatele v tom, že vykonával právo nájmu cizí věci. Výše náhrady se odvozuje od prospěchu, jež získal plněním bez právního důvodu účastník, mající za povinnost majetkový prospěch vydat. Ztráta druhého účastníka – vlastníka věci – spočívající v tom, že mohl při nakládání s věcí dosáhnout případně vyšší prospěch od jiné osoby, nebýt neplatné smlouvy, není pro závěry o výši náhrady právně významná.

SJ, 2002, č. 137 – NS sp. zn. 29 Odo 364/2001: Plnění, které dlužník povinného poskytl oprávněnému na základě pravomocně nařízeného výkonu rozhodnutí v době po prohlášení konkursu na majetek povinného, je plněním bez právního důvodu (§ 451 o. z.), k jehož vymození od oprávněného je aktivně legitimován dlužník povinného, nikoli povinný nebo správce konkursní podstaty povinného.

S IV (s. 642): Přijal-li poškozený náhradu škody od škůdce poté, kdy už mu byla škoda plně uhrazena plněním pojišťovny na základě pojistné smlouvy o pojištění majetku, získal na úkor škůdce majetkový prospěch, který je povinen vydat.

II. Právní důvod odpadl

R 1/1979 (s. 6 odst. 2): „Ak došlo iba k jednostrannému odstúpeniu od zmluvy, pričom jeho opodstatnenosť je medzi účastníkmi sporná, musí si súd riešiť ako predurčujúcu otázku, či došlo ku zrušeniu zmluvy a či v dôsledku toho pôvodný dôvod plnenia skutočne odpadol, takže vznikol nárok na vydanie neoprávneného majetkového prospechu. Pokiaľ bola zmluva platne uzavretá a nedošlo k platnému odstúpeniu od zmluvy s účinkami jej zrušenia, treba ju aj naďalej považovať za platnú a poučiť účastníkov, že nárok na vrátenie už poskytnutého plnenia nie

je opodstatněný, že však možno, ak išlo o odplatnú zmluvu, požadovať od druhého účastníka zmluvy vzájomné plnenie.“

Sou R NS č. C 4189 – NS sp. zn. 33 Odo 871/2005: Peněžité plnění přijaté na základě pravomocného rozsudku o vypořádání společného jmění manželů se okamžikem zrušení tohoto rozsudku v důsledku mimořádného opravného prostředku stává bezdůvodným obohacením vzniklým plněním z právního důvodu, který odpadl.

SJ, 1998, č. 66 – NS sp. zn. 2 Cdon 944/97: Odvolání příslibu vlastníka převést nemovitost na osobu, jež z tohoto důvodu do nemovitosti investovala, zakládá nárok na vydání neoprávněného majetkového prospěchu (důvod plnění odpadl); totéž platí, odmítne-li vlastník podle příslibu dále jednat nebo vytvoří-li takový stav, kdy je zřejmé, že příslib nebude uskutečněn.

III. Záloha

Sou R NS č. C 107 – NS sp. zn. 25 Cdo 968/99: Dostatečným právním důvodem k poskytnutí zálohy na budoucí koupi je i příslib budoucího úplatného převodu vlastnictví k nemovitosti, pro nějž – na rozdíl od smlouvy o převodu – není forma předepsána.

Jestliže se zamýšlená koupě později nerealizovala, záloha se stává bezdůvodným obohacením ve chvíli, kdy odpadl právní důvod, na jehož základě kupující plnil prodávajícímu, tedy kdy prodávající odmítl nemovitosti kupujícímu prodat, popřípadě vytvořil stav, z něhož je zřejmé, že koupě nebude realizována. Okamžikem, kdy se kupující dozvěděl, že zamýšlená koupě nebude uskutečněna, počíná běh subjektivní promlčecí lhůty k uplatnění nároku na vrácení zálohy.

Sou R NS č. C 254 – NS sp. zn. 29 Cdo 2191/99: Za dostatečný právní důvod k plnění (poskytnutí zálohy na budoucí nájem) je třeba považovat i příslib budoucího úplatného nájmu.

Sou R NS č. C 1333 – NS sp. zn. 25 Cdo 27/2001: Jestliže obstaratel objednanou záležitost neobstaral, stává se záloha, poskytnutá mu na odměnu podle smlouvy objednatelům, bezdůvodným obohacením získaným plněním, jehož právní důvod dodatečně odpadl.

Sou R NS č. C 1467 – NS sp. zn. 33 Odo 459/2001: Peněžitá částka poskytnutá v souvislosti s připravovanou koupí věci budoucím kupujícím a přijatá budoucím prodávajícím se považuje za zálohu; bezdůvodným obohacením se tato záloha stává ve chvíli, kdy budoucí prodávající odmítl budoucímu kupujícímu věc prodat.

Sou R NS č. C 2289 – NS sp. zn. 33 Odo 890/2002: Povinnost k vrácení zálohy pro případ odpadnutí důvodu jejího poskytnutí může vyplývat buď z dohody účastníků nebo z titulu bezdůvodného obohacení.

Sou R NS č. C 2938 – NS sp. zn. 33 Odo 305/2004: Převzala-li při jednání o kupní smlouvě mezi prodávající právnickou osobu a kupujícím, k jeimuž uzavření však nedošlo, fyzická osoba, která je statutárním orgánem právnické osoby, od kupujícího zálohu na kupní cenu, je v řízení o vrácení zálohy z titulu vydání bezdůvodného obohacení pasivně legitimována právnická osoba bez ohledu na to, že si statutární orgán přijatou zálohu ponechal.

SJ, 2003, č. 4 – NS sp. zn. 29 Odo 426/2002: Osoba, které nevznikla povinnost vrátit přijatou zálohu na kupní cenu, se na úkor složitele zálohy bezdůvodně neobohatila o částku odpovídající úrokům z bankovního úvěru.

SJ, 2004, č. 140: Jestliže záloha, kterou si likvidátor vyplatil před prohlášením konkursu na majetek právnické osoby v likvidaci, byla určena k úhradě činnosti a cestovního likvidátora na dobu, ve které již nastaly účinky prohlášení konkursu, šlo o plnění z právního důvodu, který dnem prohlášení konkursu na majetek likvidované společnosti odpadl (§ 451 odst. 2 obč. zák.).

IV. Není bezdůvodným obohacením

R 5/1971: Kdo užíval družstevní byt bytového družstva a platil úhradu za jeho užívání, nemůže se po skončení užívání bytu domáhat vůči bytovému družstvu ani vůči novému uživateli bytu vrácení částek, které v rámci úhrady za užívání bytu připadly na hrazení splátek investičního úvěru, poskytnutého bankou družstvu na bytovou výstavbu.

R 1/1979 (s. 2, odst. 3): „Podľa ustanovení Občianskeho zákonníka o neoprávnenom majetkovom prospechu nemožno posudzovať aj prípady, ktoré sú upravené priamo v iných osobitných ustanoveniach Občianskeho zákonníka.“

R 31/2005: Na nájemci, jemuž svědčí právo nájmu bytu, se vlastník tohoto bytu nemůže úspěšně domáhat vydání majetkového prospěchu, jenž nájemce získal platbami za podnájem od toho, kdo na základě neplatné podnájemní smlouvy byt místo nájemce užíval.

Sou R NS č. C 818 – NS sp. zn. 25 Cdo 2249/99: Okolnost, že účastníky smlouvy sjednaná kupní cena neodpovídá kvantitativním či kvalitativním vlastnostem prodávané věci, nezakládá kupujícímu nárok na vydání bezdůvodného obohacení plněním bez právního důvodu.

Sou R NS č. C 1501 – NS sp. zn. 25 Cdo 2894/2000: Rozhodnutí Ministerstva hospodářství – Českého telekomunikačního úřadu o uložení poplatkové povinnosti v souvislosti s povolením k poskytování teleinformační služby představuje právní důvod zaplacení vyměřeného poplatku, vylučuje možnost vzniku bezdůvodného obohacení na straně státu, a soud je jím proto vázán.

Sou R NS č. C 2013 – NS sp. zn. 33 Odo 127/2003: Je-li právní vztah mezi účastníky založen kupní smlouvou na odběr elektrické energie, nelze při neměřeném odběru elektřiny aplikovat ustanovení o bezdůvodném obohacení.

NS sp. zn. 30 Cdo 2053/2000: Ustanovení § 642 odst. 1 ObčZ o odstoupení od smlouvy o dílo je ustanovením speciálním, které vylučuje aplikaci obecných ustanovení o vrácení bezdůvodného obohacení.

V. Rozsah bezdůvodného obohacení

R 1/1979 (s. 20, odst. 4, s. 21, odst. 2): „Případom neoprávněného majetkového prospěchu je aj vynaloženie nákladov na cudziu vec, najmä investícií do cudzej nehnuteľnosti. V týchto prípadoch súdy správne považujú za neoprávnený majetkový prospech nie to, čo bolo vynaložené, ale to, o čo sa cudzia vec zhodnotila.

Inak by, pravda, bolo treba posudzovať vec, keby nešlo o investície žalobcu vynaložené na nehnuteľnosť žalovaného, ale o plnenie urobené za žalovaného, teda napr. o plnenie, ktoré si žalovaný objednal, ale zaplatil ho žalobca. V takomto prípade išlo by totiž o neoprávnený majetkový prospech podľa ustanovenia § 454 O. z. a tento prospech by predstavovala suma, ktorú žalobca zaplatil. O túto sumu sa totiž žalovaný obohatil, pretože ju mal platiť sám. V takomto prípade bolo by treba uhradiť to, čo bolo za povinného zaplatené.“

R 25/1986: Při hodnocení nepoctivosti zdrojů je třeba mít na zřeteli, že tu platí domněnka poctivosti zdrojů majetkového prospěchu. Proto nepoctivost zdroje musí prokázat ten, kdo se domáhá vydání tohoto majetkového prospěchu.

R 53/2000: Výši bezdůvodného obohacení záležejícího v užívání nebytových prostor na základě neplatné nájemní smlouvy určí soud peněžitou částkou, která odpovídá částkám vynakládaným obvykle v daném místě a čase na užívání obdobných nebytových prostor, zpravidla právě formou nájmu, a kterou by nájemce za obvyklých okolností byl povinen plnit podle nájemní smlouvy. Bylo-li nájemné v posuzovaném období regulovanou cenou, nemůže výše bezdůvodného obohacení přesáhnout částku omezenou cenovými předpisy.

Sou R NS č. C 26 – NS sp. zn. 25 Cdo 263/99: Z hlediska nároku vlastníka věci na vydání bezdůvodného obohacení získaného užíváním jeho věci je nerozhodné, zda tomu, kdo věc užíval, byla věc předána třetím subjektem, který nebyl zmocněn či oprávněn s ní takto nakládat.

Bezdůvodným obohacením získaným užíváním cizí věci není jakýkoli v prospěch, jehož by mohl vlastník pronajmutím věci dosáhnout, nýbrž pouze ten prospěch, o nějž se na úkor vlastníka jiný subjekt užívání jeho věci obohatil.

Sou R NS č. C 165 – NS sp. zn. 28 Cdo 434/2000: Osoby, které do dne nabytí účinnosti nálezu Ústavního soudu ČR č. 164/1994 Sb. (tj. do dne 1. 11. 1994), nemohly uplatnit svůj nárok na vydání věci podle zákona č. 87/1991 Sb., o mimosoudních rehabilitacích, staly se oprávněnými uplatnit právní věci proti těm osobám, kterým v mezidobí byli již věci vydány, a to bez ohledu na to, zda původní výlučně oprávněná osoba vlastnictví k vydané věci převedla na jiného.

Takto nově vzniklý nárok nemohou uvedené osoby uplatnit ani proti původní povinné osobě, která již věc vydala, ani proti státu v podobě finanční náhrady ve smyslu ustanovení § 13 odst. 1 uvedeného zákona. Své nároky mohou uplatnit žalobou na vydání bezdůvodného obohacení, které je představováno nikoliv cenou, za niž byla věc nebo její část převedena na jiného, nýbrž obecnou cenu části věci (jejího podílu) v době jejího převzetí dříve výlučně oprávněnou osobou od osoby povinné.

Sou R NS č. C 314 – NS sp. zn. 25 Cdo 845/99: Za bezdůvodné obohacení není možno považovat jakýkoliv prospěch, jehož by mohl dosáhnout vlastník neoprávněně užívané věci, nýbrž pouze ten prospěch, o nějž na jeho úkor obohacený buď zvýšil svůj majetkový stav, anebo o nějž se jeho majetkový stav nezmenšil, ač by se tak za běžných okolností stalo.

Bezdůvodné obohacení vzniká i tomu, kdo svým jednáním dosáhl na úkor vlastníka postavení detentora jeho pozemku tím, že celý oplocený pozemek uzamkl a učinil jej přístupným jen pro sebe a svou potřebu, a to bez ohledu na to, nakolik intenzivně jej skutečně využíval (jakou plochu, jak často, případně kolikrát konkrétně se na něm zdržoval). Výše bezdůvodného obohacení se musí odvíjet od výše nájemného odpovídajícího nájemní smlouvě obvyklé v daném místě a čase ve vztahu k celému pozemku.

SJ, 2004, č. 43 – NS sp. zn. 29 Odo 487/2001: V případech, kdy někdo na základě plnění bez právního důvodu (§ 451 odst. 2 obč. zák.) získá (příjme) projektovou dokumentaci obsahující určité technické řešení, může být vedle vlastní hodnoty takto získaného projektu bezdůvodným obohacením také hodnota získaná využitím projektu.

VI. Pasivní legitimize

SR, 2002, č. 5 (s 163) – NS sp. zn. 25 Cdo 413/2000: 1. Bezdůvodné obohacení vzniklé přijetím plnění, jež mělo být poskytnuto jiné osobě (věřiteli) od jejího dlužníka, není obohacením na úkor věřitele, nýbrž na úkor dlužníka.

2. Pokud nedojde k vrácení předmětu bezdůvodného obohacení tomu, na jehož úkor vzniklo, závazek vzniklý z obohacení nezaniká tím, že obohacený již předmětem obohacení nedisponuje.

Sou R NS č. C 1513 – NS sp. zn. 25 Cdo 2877/2000: Nájemce, který bez souhlasu původního pronajímatele zhodnotil pronajaté nebytové prostory jejich stavební úpravou či změnou, není oprávněn uplatňovat nárok na vydání bezdůvodného obohacení vůči novému pronajímateli, který později nabyl nemovitost, v níž se nebytové prostory nacházejí.

Sou R NS č. C 1551 – NS sp. zn. 25 Cdo 2715/2000: V řízení o vydání bezdůvodného obohacení plněním bez právního důvodu je pasivně legitimován jen ten z manželů, který bezdůvodné obohacení získal, i když k němu došlo za trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů.

SJ, 2003, č. 190 – NS sp. zn. 29 Cdo 2631/2000: Při změně vlastnictví věci nepřechází na nabyvatele věci povinnost vydat bezdůvodné obohacení, které převodce prostřednictvím této věci získal na úkor jiného.

VII. Promlčení

R 26/2004: Vznikne-li ve vztazích mezi podnikateli při jejich podnikatelské činnosti nebo ve vztazích mezi samosprávnou územní jednotkou a podnikatelem při jeho podnikatelské činnosti, týkajících se zabezpečování veřejných potřeb, bezdůvodné obohacení plněním z právního důvodu, který odpadl, řídí se promlčení práva na jeho vydání právní úpravou obchodního zákoníku.

R 16/2005: Vztah z bezdůvodného obohacení získaného přijetím plnění z neplatné smlouvy o úvěru (§ 497n. obch. zák.) je obchodním závazkovým vztahem; právo na vydání tohoto bezdůvodného obohacení se promlčuje ve čtyřleté promlčecí době podle ustanovení § 397 obch. zák. Smlouvu o úvěru (§ 497 obch. zák.) může jako věřitel uzavřít kterýkoli subjekt. (*Red. pozn.:* Tento závěr se neprosadí tam, kde zákon určitým subjektům uzavření smlouvy o úvěru zakazuje nebo je v tomto jednání omezuje.)

Sou R NS č. C 533 – NS sp. zn. 33 Cdo 1864/2000: Bezdůvodné obohacení získané plněním bez právního důvodu vzniká již samotným přijetím tohoto plnění; tímto okamžikem začíná běžet objektivní promlčecí doba podle § 107 odst. 2 o. z.

VIII. Ostatní

R 20/1974: Nepodání návrhu na vyloučení movitých věcí, hotových peněz a jiných věcí, u nichž nedochází při soudním výkonu rozhodnutí k prodeji, z výkonu rozhodnutí podle ustanovení § 267 odst. 1 o. s. ř. nevylučuje možnost žalovat pak věřitele (oprávněného při soudním výkonu rozhodnutí) o plnění z neoprávněného majetkového prospěchu (z bezdůvodného obohacení).

R 26/1975 (s. 129): Jako majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů lze především uvést prospěch získaný trestnou činností proti majetku, dále činnost nedosahující intenzity trestné činnosti nebo činnost z různých důvodů nepostižitelnou (pro nepřičetnost pachatele, při amnestii apod.). Při posuzování této činnosti je zvláště třeba uvažovat hranici mezi dovoleným a nedovoleným jednáním; dále je třeba uvažovat, zda tu jde o majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů a nikoli o nárok na náhradu škody. Jde např. o prospěch získaný zneužíváním zaměstnání k vlastní výdělečné činnosti, ze spekulace s cizí měnou, z obchodování pašovaným zbožím, z úplat za různé nedovolené jízdy (s nákladními auty, traktory, buldozery a kombajny), z úplat za prostituci nebo za kuplířství apod.

R 7/1978: III. Podílník získává jen neoprávněný majetkový prospěch, za který zpravidla odpovídá nikoli z důvodu odpovědnosti za škodu podle ustanovení hlavy druhé části šesté občanského zákoníku, ale z důvodu odpovědnosti za neoprávněný majetkový prospěch podle hlavy třetí části šesté občanského zákoníku. O vydání neoprávněného majetkového prospěchu tomu, na jehož úkor byl získán, lze však rozhodnout jen v řízení ve věcech občanskoprávních a nikoli v řízení trestním podle § 43 odst. 2 tr. ř.

R 25/1986: Majetkový prospěch vzniká především tak, že se dosavadní majetek obohaceného rozmnoží o nové majetkové hodnoty; může však spočívat i v tom, že se jeho dosavadní majetek nezmenšil, třebaže by k tomu jinak došlo, kdyby byl obohacený plnil své povinnosti. Odpovědnost za získaný majetkový prospěch, který se musí vydat, vzniká bez zřetele na zavinění.

R 5/2002: Má-li být bezdůvodné obohacení vydáno v penězích a nesplní-li dlužník svoji platební povinnost včas, má věřitel právo požadovat též úroky z prodlení (§ 517 o. z.).

Uplatnění práva na úrok z prodlení není samo o sobě výkonem práva, který je v rozporu s dobrými mravy (§ 3 odst. 1 o. z.).

R 78/2004: Je-li žalobou uplatněn nárok na peněžité plnění, vycházející ze skutkového tvrzení, že na základě smlouvy o nájmu žalovaný užíval nebytové prostory a neposkytl za to žalobci smluvené protiplnění (nájemné), avšak podle názoru soudu je nájemní smlouva neplatná a jiný důvod užívání není tvrzen, není změnou skutkového stavu vymezeného v žalobě, posoudí-li soud nárok žalobce na zaplacení požadované částky podle hmotněprávních norem upravujících nárok na vydání plnění z bezdůvodného obohacení.

PR, 2004, č. 19 – NS sp. zn. 25 Cdo 2489/2003: Domáhá-li se žalobce jakožto věřitel povinného peněžitého plnění na tom, komu byl v exekuci vedené na majetek povinného vyplacen výtěžek zpeněžení (event. jeho část), s tvrzením, že právo žalobce na uspokojení jeho pohledávky proti dlužníkovi (povinnému v exekuci) bylo v exekučním řízení porušeno, neboť s ohledem na pravost, výši, skupinu či pořadí pohledávek měl žalobce lepší právo než žalovaný, jenž výtěžek zpeněžení majetku povinného získal, jde o tzv. žalobu z lepšího práva a uplatněný nárok je nárokem z bezdůvodného obohacení (srov. též R 74/2005).

SR, 2004, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 2624/2003: Bezdůvodné obohacení podílového spoluvlastníka, který užívá věc nad rozsah svého spoluvlastnického podílu, vzniká bez ohledu na to, zda o takovém užívání rozhodla většina spoluvlastníků počítaná podle velikosti jejich spoluvlastnických podílů nebo bylo upraveno dohodou spoluvlastníků nebo o užívání rozhodl soud, pokud ovšem z dohody spoluvlastníků nevyplývá něco jiného, např. že si za užívání nad rámec odpovídající spoluvlastnickému podílu nebudou nic hradit.

Sou R NS č. C 268 – NS sp. zn. 25 Cdo 1167/99: Domáhá-li se žalobce vrácení určité částky s tvrzením, že tuto částku žalovanému bez právního důvodu zaplatil, leží na něm důkazní břemeno o tomto tvrzení a je naopak na žalovaném, který tvrdí, že plnění přijal na základě smluvního ujednání, aby prokázal existenci a obsah tvrzené dohody, podle níž byl oprávněn plnění přijmout.

NS sp. zn. 25 Cdo 643/2000: Předpokladem odpovědnosti za bezdůvodné obohacení není protiprávní úkon obohaceného ani jeho zavinění, nýbrž objektivně vzniklý stav obohacení, k němuž došlo způsobem, který právní řád neuznává.

§ 452 až 453a zrušeny

§ 454 [Plnění za jiného]

Bezdůvodně se obohatil i ten, za nějž bylo plněno, co po právu měl plnit sám.

Související ustanovení: § 550, 669

Související předpisy: § 102 ZOR; § 324 ZPr

Z literatury: *Handlar, J.* Oprávnění třetí osoby splnit závazek dlužníka a bezdůvodné obohacení podle ObčZ. SR, 2003, č. 9, s. 297; *Vaněk, J.* Neoprávněný majetkový prospěch. Praha : Panorama, 1987, s. 88n.

Obsah výkladu:

I. Předpoklady aplikace § 454.....	1–2
II. Speciální právní úprava	3

I. Předpoklady aplikace § 454

- 1 Tato skutková podstata je naplněna za předpokladu, že ten, kdo plnil jinému (poskytl mu plnění, jež má majetkovou hodnotu), tuto povinnost neměl a plnil místo toho, kdo byl k tomuto plnění povinen (tj. místo dlužníka), přičemž mezi subjekty, mezi nimiž došlo k plnění, bylo zřejmé, že se plní za jiného. Není rozhodující, zda plnění bylo poskytnuto se souhlasem dlužníka, avšak nesmí jít o situaci, že bylo plněno proti jeho vůli. Předpokladem je, že přijetím plnění věřitelem zanikl dluh dlužníka. Dlužník, za nějž bylo plněno, se tak stává obohaceným na úkor toho, kdo za něj jeho věřiteli plnění poskytl (uspokojil věřitelovu pohledávku, popřípadě jen zčásti). Takovým splněním dlužníkova dluhu se jeho majetkový stav nesnížil, jak by tomu bylo, pokud by svému věřiteli plnil ze svého. Obohacený tak získává majetkový prospěch v okamžiku, kdy

zanikl jeho dluh, což má význam pro posouzení počátku běhu objektivní promlčecí doby (srov. § 107 odst 2).

Právní povinnost k plnění ve vztahu mezi dlužníkem a věřitelem může vyplývat ze zákona nebo ze smluvního závazku. Ten, kdo plnil za jiného (za dlužníka), má právo požadovat vydání bezdůvodného obohacení od toho, za koho plnil, a nikoli od toho, komu plnil. Specifická povaha případu, kdy do vztahu mezi dlužníkem a věřitelem zasahuje třetí osoba, která vědomě plní za dlužníka, vyžaduje přiznat vyšší míru právní ochrany obohacenému (tj. dlužníkovi) než v jiných situacích. Vždy je třeba vycházet z konkrétního právního vztahu mezi osobou, která podle práva měla sama plnit, a osobou, která má na plnění nárok. Proto musí být osobě povinné k vydání bezdůvodného obohacení ponecháno právo k uplatnění všech námitek, které měla vůči svému původnímu věřiteli. Jestliže tedy např. třetí osoba plní věřiteli za dlužníka jeho promlčený dluh, dojde sice na dlužnickově straně k bezdůvodnému obohacení, námitka promlčení mu však zůstává zachována i vůči tomu, kdo uplatňuje nárok podle § 454.

Pokud však ten, kdo plnil, tak učinil nikoliv za jiného (za osobu k plnění povinnou), nýbrž v omylu, že plní věřiteli svůj vlastní dluh, nejde o plnění za jiného ve smyslu § 454, ale o plnění bez právního důvodu. Plněním, jež bylo poskytnuto omylem, totiž dluh nezaniká [451, 4] a ten kdo plnil, má právo na vydání bezdůvodného obohacení proti tomu, kdo toto plnění přijal, zatímco podle § 454 je povinným k vydání bezdůvodného obohacení ten, za něž bylo plněno. Stejná situace nastává v případě, že někdo plnil jinému v domnění, že plní za dlužníka, ačkoliv ten, za něž bylo plněno, nic nedlužil anebo svůj závazek již dříve splnil. K obohacení toho, za něž bylo plněno, nemůže totiž dojít bez toho, že poskytnutým plněním jeho dluh zanikl (popřípadě jen částečně).

Mezi případy, kdy bylo plněno jiným, co po právu měl povinnost plnit sám, patří i požadavky rozvedených manželů na splacení podílu náhrady za užívání společného bytu po rozvodu manželství a obdobné spory mezi bývalým druhem a bývalou družkou, dále žaloby dřívějších vlastníků automobilu na úhradu pojistky, kterou museli hradit sami pro nedostatek součinnosti nového provozovatele při převodu vozidla aj. (srov. R 26/1975, s. 130).

II. Speciální právní úprava

Na případy, které jsou upraveny speciální právní normou, se § 454 nevztahuje.

Podle ustanovení § 454 nelze posuzovat právní vztah, který se týká vyživovací povinnosti za jiného; na tyto případy se vztahuje ustanovení § 101 ZOR, popřípadě ustanovení § 102 ZOR.

Na rozdíl od stavu v době do 31. 12. 2006, kdy ve vztazích upravených zákoníkem práce nebylo možno § 454 aplikovat, protože zákoník práce upravoval bezdůvodné obohacení autonomně, nyní se bezdůvodné obohacení v pracovněprávních vztazích řídí ustanoveními § 451, 454, § 455 odst. 1, § 456 až 459 (srov. § 324 ZPr).

Ustanovení § 454 se nepoužije, pokud občanský zákoník obsahuje speciální úpravu (např. § 511 odst. 3 nebo § 669). Podle ustanovení § 454 nelze posuzovat případy, v nichž ručitelé žádají ve smyslu ustanovení § 550 (které je ve vztahu k § 454 ustanovením speciálním) náhradu od dlužníka, za kterého plnili (srov. R 26/1975, s. 131).

Z judikatury:

R 1/1979 (s. 5): V případech, v nichž se plnilo za jiného, co podle práva měl plnit sám, nejde o plnění bez právního důvodu. Při plnění bez právního důvodu se nabývají obohacením nové hodnoty, zatím co při plnění za jiného dochází k obohacení v tom, že se majetek obohaceného nezmenšil. Při plnění bez právního důvodu vzniká nárok na vydání majetkového prospěchu tomu,

kdo plnil vůči tomu, komu se plnilo, zatím co při plnění za jiného vzniká nárok tomu, kdo plnil vůči tomu, za koho se plnilo.

Mezi tím, kdo plnil, a tím komu se plnilo, je zřejmé, že se plnění dělo za jiného.

Pokud by ten, kdo plnil, jednal v domněni, že plní svůj vlastní závazek, vznikl mezi ním a mezi tím, komu bylo plněno, právní vztah z plnění bez právního důvodu a nárok na vrácení tohoto plnění.

R 1/1979 (s. 74): „K skutkové podstatě neoprávněného majetkového prospěchu sú potrebné dva zákonné predpoklady. Predovšetkým aby išlo o plnenie, ktoré bolo právnou povinnosťou iného občana. Tento pojmový znak by nebol daný, keby osoba, za ktorú sa plnilo, nebola sama povinná plniť. Ďalej bolo potrebné, aby ten, kto plní za iného, nemal sám právnú povinnosť na toto plnenie.

Neslobodno však podľa ustanovení Občianskeho zákonníka posudzovať prípady, v ktorých išlo o plnenie vyživovacej povinnosti za iného. Na tieto prípady sa totiž vzťahuje osobitné ustanovenie § 101 Zák. o rod. (pozri rozhodnutie uverejnené pod č. 36/1969 Zbierky rozhodnutí a oznámení súdov).“

R 1/1979 (s. 81): „Inak by bolo treba posudzovať vec, keby nešlo o investície žalobcu vynaložené na nehnuteľnosť žalovaného, ale o plnenie urobené za žalovaného, teda napr. o plnenie, ktoré si žalovaný objednal, ale zaplatil ho žalobca. V takomto prípade išlo totiž o neoprávnený majetkový prospech podľa ustanovenia § 454 O. z. a tento prospech by predstavovala suma, ktorú žalobca zaplatil. O túto sumu sa totiž žalovaný obohatil, pretože ju mal platiť sám. V takomto prípade bolo treba uhradiť to, čo bolo za povinného zaplatené.“

R 23/2004: K tomu, aby bolo možné uzavrieť, že dlžník se bezdůvodně obohatil, jelikož za něj bylo plněno, co po právu měl plnit sám (§ 454 ObčZ), musí v době plnění trvat jeho dluh. Jestliže jiný subjekt plnil za dlžníka jeho věřiteli v době, kdy dluh již zanikl, šlo o bezdůvodné obohacení získané plněním bez právního důvodu (§ 451 ObčZ), které je dlžníkův věřitel povinen vydat tomu, kdo plnil.

Dluh zanikne splněním jen tehdy, plní-li dlžník věřiteli, případně osobě oprávněně přijmout plnění namísto věřitele. Plní-li dlžník dluh někomu jinému než svému věřiteli, pak osoba, které takto plnil, získala bezdůvodné obohacení (plněním bez právního důvodu) na úkor dlžníka a nikoli na úkor jeho věřitele.

SR, 2002, č. 12 – NS sp. zn. 25 Cdo 2093/2000: 2. Odpovědnost za bezdůvodné obohacení podle § 454 ObčZ je vyloučena, jestliže povinnost toho, kdo po právu měl plnit sám, již v době, kdy za něj bylo plněno, neexistovala.

Sou R NS č. C 827 – NS sp. zn. 25 Cdo 2523/99: Jestliže se podíloví spoluvlastníci dohodli tak, že jeden ponese náklady určitých investic do společného domu a druhý mu za to umožní v nemovitosti bydlet, může se investující spoluvlastník úspěšně domáhat vydání bezdůvodného obohacení z titulu vložených investic jen tehdy, pokud druhý spoluvlastník dohodu o bydlení prvního spoluvlastníka poruší.

Sou R NS č. C 858 – NS sp. zn. 25 Cdo 2379/99: Poskytnutím finančních prostředků jednomu z bývalých manželů s tím, aby je použil ke splnění své povinnosti zajistit náhradní byt druhému manželovi, nevzniká bezdůvodné obohacení plněním za jiného.

Sou R NS č. C 1289 – NS sp. zn. 25 Cdo 2093/2000: Odpovědnost za bezdůvodné obohacení podle § 454 ObčZ je vyloučena, jestliže povinnost toho, kdo po právu měl plnit sám, již v době, kdy za něj bylo plněno, neexistovala.

Sou R NS č. C 1799 – NS sp. zn. 33 Odo 2014/2002: Nevyužil-li společný nájemce bytu své práva byt užívat, nezbavuje ho tato skutečnost povinností platit za byt nájemné; je povinen vydat bezdůvodné obohacení dalšímu společnému nájemci, který zaplatil pronajímateli nájemné sám.

Sou R NS č. C 1806 – NS sp. zn. 29 Odo 871/2002: V případě, že společník společnosti s ručením omezeným využije práva založeného § 131a ObchZ a podá jménem společnosti žalobu o náhradu škody proti jednateři, je povinností společnosti soudní poplatek ohledně této žaloby zaplatit. Jestliže jej zaplatí sám společník, žalující jménem společnosti, jde o bezdůvodné obohacení společnosti.

§ 455 [Není bezdůvodným obohacením]

(1) Za bezdůvodné obohacení se nepovažuje, bylo-li přijato plnění promlčeného dluhu nebo dluhu neplatného jen pro nedostatek formy.

(2) Rovněž se za bezdůvodné obohacení nepovažuje přijetí plnění ze hry nebo sázky uzavřené mezi fyzickými osobami a vrácení peněz do hry nebo sázky půjčených; u soudu se však těchto plnění nelze domáhat.

Související ustanovení: § 40, § 53 odst. 9, § 100, 546, 581, 583, 845

Související předpisy: Zák. č. 117/2001 Sb., o veřejných sbírkách; zák. č. 220/1990 Sb., o loteriích a jiných hrách, ve znění pozdějších předpisů; § 387n. ObchZ

Z literatury: *Vaněk, J.* Neoprávněný majetkový prospěch. Praha : Panorama, 1987, s. 135.

Obsah výkladu:

Obecně:

- I. Naturální obligace 1

K odst. 1:

- I. Splnění promlčeného dluhu 2
- II. Splnění dluhu z neplatného právního úkonu 3

K odst. 2:

- I. Hra a sázka 4

Obecně:

I. Naturální obligace

Zákon zde vymezuje případy, které se za bezdůvodné obohacení nepovažují. Toto negativní vymezení pojmu bezdůvodného obohacení obsahuje výčet soudně nevymahatelných pohledávek, tzv. naturálních obligací, které sice zakládají právo na plnění, avšak není na ně nárok, tj. možnost uplatnit je a vymoci v soudním řízení. Bylo-li však plnění poskytnuto dobrovolně, není možné je požadovat zpět. 1

K odst. 1:

I. Splnění promlčeného dluhu

Promlčený dluh nepřestává existovat (trvá jako tzv. naturální obligace) a dlužník jej může splnit dobrovolně; pokud by dlužník nenamítal promlčení dluhu, bylo by možné dosáhnout uložení povinnosti dluh splnit i rozhodnutím soudu. Naproti tomu prekluzí dluh zanikne [583], a proto plnění takového zaniklého dluhu by muselo být vydáno dlužníku, pokud by se toho domáhal. 2

Plnění promlčeného dluhu není plněním bez právního důvodu. Otázka, zda dlužník při plnění dluhu věděl, že dluh je promlčený, není podstatná.

II. Splnění dluhu z neplatného právního úkonu

Rovněž splněním dluhu, který vznikl na základě právního úkonu neplatného jen pro nedodržení jeho zákonné či smluvené formy [40], nevzniká bezdůvodné obohacení, přičemž zákon nerozlišuje, zda šlo o neplatnost absolutní nebo relativní. Obvykle jde o nedostatek písemné formy smlouvy či jiného právního úkonu, může však jít i o formu notářského (úředního) zápisu (srov. § 40 odst. 5). Absolutně neplatný je právní úkon 3

nerespektující písemnou formu vyžadovanou zákonem, při nedostatku smluvené formy jde o neplatnost relativní.

Aplikace § 455 odst. 1 samozřejmě předpokládá, že právní úkon netrpí jinou vadou, jež by jej činila neplatným z jiných důvodů. Plnění poskytnuté na základě právního úkonu neplatného (absolutně nebo relativně) z jiných důvodů zakládá totiž právo na vydání bezdůvodného obohacení [451, 5]

Přijetím plnění dluhu neplatného jen pro nedostatek formy je např. přijetí plnění věřitelem od ručitele dlužníka, třebaže ručitel nevzal na sebe písemným prohlášením vůči věřiteli povinnost pohledávku uspokojit [546, 1].

K odst. 2:

I. Hra a sázka

- 4 S výjimkou úředně povoleného výherního podniku či podniku provozovaného státem [846] nelze soudně vymáhat výhry ze sázek a her, stejně tak půjčky vědomě do hry či sázky poskytnuté (srov. § 845 odst. 1). Totéž platí o losu (§ 845 odst. 2). Avšak přijetí výhry ze hry či sázky uzavřené mezi fyzickými osobami se nepovažuje za bezdůvodné obohacení, stejně jako vrácení půjčky, jež byla do hry či sázky poskytnuta. Zákon sice hovoří jen o peněžitě půjčce, avšak vzhledem k ustanovení § 845, s nímž § 455 odst. 2 souvisí a které nerozlišuje půjčky peněžitě a jiné, máme za to, že ani vrácení jiných druhově určených věcí, jež byly předmětem půjčky [657], nelze považovat za získání bezdůvodného obohacení.

Byl-li dobrovolně splněn dluh, jenž vznikl z platné smlouvy o hře či sázce, uzavřené mezi fyzickými osobami, není ten, kdo výhru přijal, bezdůvodně obohacen. Bylo totiž plněno na existující, byť tzv. naturální dluh a není rozhodující, zda ten kdo plnění poskytl, si byl vědom nevymahatelnosti tohoto plnění. Bylo-li však plněno na základě neplatné smlouvy, jde o majetkový prospěch získaný z neplatného právního úkonu [451, 5].

Práva a povinnosti ze sázek a her je třeba zásadně posuzovat jako právní vztahy závazkové. Předpokladem přijetí plnění ze sázky a hry je jednak platná dohoda o sázce nebo hře, dále uskutečnění hry nebo sázky, poskytnutí tohoto plnění tím, kdo ve hře nebo sázce prohrál, a zároveň převzetí (anebo jiný způsob přijetí) tohoto plnění tím, kdo vyhrál.

Z judikatury:

R 26/1975: Zákoník práce (ve znění účinném do 31. 12. 2006 – pozn. aut.) nemá obdobně ustanovení jako je § 455 odst. 1 o. z., podle něhož se za bezdůvodné obohacení nepovažuje, bylo-li přijato plnění promlčeného dluhu nebo dluhu neplatného jen pro nedostatek formy, ačkoli tyto případy se mohou vyskytovat i v pracovněprávních vztazích. To, že přijetí plnění promlčeného dluhu není neoprávněným majetkovým prospěchem, dá se dovodit i pro oblast pracovněprávních vztahů i z obecné právní zásady, že totiž promlčený nárok nezaniká, nýbrž zaniká pouze možnost jej soudně uplatnit.

R 30/1986: Jestliže zemědělské družstvo uhradilo bytovému družstvu členský podíl v tomto družstvu za člena zemědělského družstva, a to za předpokladu, že člen zemědělského družstva bude po určité dohodnutou dobu pracovat v zemědělském družstvu, potom nebyl-li tento předpoklad splněn, je tu třeba právní vztah mezi zemědělským družstvem a tímto členem, týkající se uvedené úhrady členského podílu, posoudit především podle dohody uzavřené mezi zemědělským družstvem a jeho členem. Nebyla-li dohoda uzavřena, je třeba vycházet z ustanovení § 451n a násl. o. z.

R 9/1997: Zákaz vymáhání výhry ze sázek z her podle kogentního ustanovení § 845 o. z. nelze v konkrétním případě řešit poukazem na ustanovení § 3 o. z.

S IV (s. 358 a 359): Ke hře nebo sázce mezi fyzickými osobami dochází na základě dohody o hře nebo sázce. Taková dohoda není občanským zákoníkem výslovně upravena, avšak jde

o dohodu (smlouvu) ve smyslu ustanovení § 51 o. z. Ustanovení § 455 odst. 2 o. z. pak možnost dohody o sázce nebo hře mezi fyzickými osobami připouští. Dohoda o sázce nebo hře musí mít náležitosti právních úkonů ve smyslu ustanovení § 34 a násl. o. z. Např. dohoda o hře nebo sázce mezi fyzickými občany o tak velké peněžní částky či jiné majetkové hodnoty vyšší ceny, při nichž by hra nebo sázka již nebyla v souladu s pravidly soužití (dobrými mravy), by byla neplatná. Ani tehdy, šlo-li by o plnění z platného závazku podle dohody o sázce nebo hře, nelze se plnění domáhat u soudu (§ 455 odst. 2 o. z.).

§ 456 [Vydání bezdůvodného obohacení]

Předmět bezdůvodného obohacení se musí vydat tomu, na jehož úkor byl získán. Nelze-li toho, na jehož úkor byl získán, zjistit, musí se vydat státu.

Související ustanovení: § 107, 454, 455, 457, 458, 559

Z literatury: *Vaněk, J.* Neoprávněný majetkový prospěch. Praha : Panorama, 1987, s. 34n.

Obsah výkladu:

I. Aktivní legitimace k uplatnění nároku	1
II. Rozsah práva státu.....	2

I. Aktivní legitimace k uplatnění nároku

Zde nejde o samostatný případ bezdůvodného obohacení, nýbrž je stanoveno, kdo je v závazkovém právním vztahu z bezdůvodného obohacení oprávněným (věřitelem). Předmět bezdůvodného obohacení musí být vrácen tomu, na jehož úkor byl získán. Je jím ten, kdo plnil bez právního důvodu nebo z důvodu, který dodatečně odpadl, na základě neplatného právního úkonu [451, 4, 5, 6], nebo ten kdo za jiného splnil jeho dluh [454, 1] a jeho majetkový stav se snížil.

Právo aktivně legitimovaného na vydání bezdůvodného obohacení přechází na dědice [579], neboť nejde o právo vázané jen na jeho osobu. Totéž platí i o přechodu povinnosti, jež stíhá bezdůvodně obohaceného.

Subjektem, na jehož úkor byl předmět bezdůvodného obohacení získán, může být fyzická osoba i právnická osoba. V některých případech však nelze tyto subjekty zjistit (např. při předražování zboží prodáváného širokému okruhu spotřebitelů); pro takové případy zákon stanoví, že předmět bezdůvodného obohacení musí být vydán státu. Nejde tu ovšem o případy, kdy je oprávněný subjekt znám, ale je nezvěstný či z určitého důvodu jednoduše nechce svůj nárok uplatnit. Na straně státu jde o samostatný závazek; stát nepřijímá předmět bezdůvodného obohacení za účastníka právního vztahu. Jde zde o přímé (originární) právo státu, který má v tomto občanskoprávním závazkovém vztahu postavení právnické osoby [21].

Kromě případů, kdy nelze zjistit oprávněnou osobu, je stát samozřejmě oprávněn požadovat vydání bezdůvodného obohacení, jež bylo jiným získáno na jeho úkor. Je-li zjištěna totožnost oprávněného, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, nemůže se stát namísto něho domáhat vydání bezdůvodného obohacení; totéž platí v případě, že oprávněný je znám, avšak se nepodařilo zjistit jeho pobyt.

II. Rozsah práva státu

Právo státu namísto oprávněného, který není znám, je dáno v tom rozsahu, v jakém by oprávněnému příslušelo. Jestliže by toto právo neměl ten, na jehož úkor bylo bezdů-

vodné obohacení získáno, nemůže je mít ani stát. Je tedy samozřejmým předpokladem práva státu podle § 456, aby právo toho, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, ještě trvalo v době, kdy je stát uplatňuje (pokud např. nezaniklo v důsledku splnění dluhu ve smyslu ustanovení § 559 odst. 1; srov. R 4/1988, s. 21).

Je otázkou, zda by podle druhé věty ustanovení § 456 mohlo být postupováno též v těch případech, kdy dojde k újmě spotřebitelů nebo soutěžitelů následkem nekalých konkurenčních jednání nebo nedovolených omezování soutěže tím, že nekalý soutěžitel nebo osoba omezující hospodářskou soutěž se na jejich úkor bezdůvodně obohatí (srov. § 53 ObchZ a § 17 zákona o ochraně hospodářské soutěže). Zřejmě tomu v principu nic nebrání, protože obchodní zákoník komplexní úpravu bezdůvodného obohacení neobsahuje a § 17 zákona o ochraně hospodářské soutěže se na subsidiární použití občanskoprávních předpisů odvolává rovněž.

Z judikatury:

R 25/1986: Nárok státu na vydání majetkového prospěchu (nyní bezdůvodného obohacení) získaného z nepoctivých zdrojů ve smyslu ustanovení § 456, věta druhá, o. z. se uplatňuje v případech, kdy ho žalovaní získali protiprávní činností na úkor neznámých občanů. Účelem ustanovení § 456, věta druhá, o. z. tedy není napravit újmu, která vznikla u postiženého, ale jen odčerpát majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů. Ve smyslu ustanovení § 456, věta druhá, o. z. je stát už přímo ze zákona bez dalšího legitimován k tomu, aby se návrhem domáhal vydání majetkového prospěchu získaného z nepoctivých zdrojů.

R 4/1988 (s. 20): Jestliže se případ posuzuje jako majetkový prospěch získaný z nepoctivých zdrojů, je pasivně legitimován ten ze subjektů (obchodní podnik nebo jeho pracovníci), pro něž byly získány např. přeplatky od neznámých spotřebitelů (předražení), tedy to, co bylo získáno neoprávněně navíc. Podle povahy jednotlivých případů poškozování spotřebitelů přichází v úvahu i odpočet nákladů vynaložených prodávajícím (např. jde-li o prodej věcí, které nebyly do prodeje dodány a prodávající pracovník si je opatřil sám).

R 4/1988 (s. 21): Stát má podle druhé věty ustanovení § 456 o. z. právo na vydání majetkového prospěchu jen tehdy, jestliže toto právo postiženého ještě v době, kdy je stát uplatňuje, trvalo (jestliže nezaniklo např. v důsledku splnění dluhu).

SR, 2002, č. 5 – NS sp. zn. 25 Cdo 413/2000: Pokud nedojde k vrácení předmětu bezdůvodného obohacení tomu, na jehož úkor vzniklo, závazek vzniklý z obohacení nezaniká tím, že obohacený již předmětem obohacení nedisponuje.

Sou R NS č. C 1551 – NS sp. zn. 25 Cdo 2715/2000: Aktivně legitimovaným subjektem k uplatnění práva na vydání bezdůvodného obohacení získaného užíváním stavby bez právního důvodu je vlastník této stavby, i když je postavena na cizím pozemku.

§ 457 [Neplatnost smlouvy]

Je-li smlouva neplatná nebo byla-li zrušena, je každý z účastníků povinen vrátit druhému vše, co podle ní dostal.

Související ustanovení: § 37 až 41, § 44, 45, § 47 až 49, § 107, 120, 121, 130, 452, 455, 456, 470, 518, 560, 563

Související předpisy: § 80, 90, 98, § 153 odst. 2 OSŘ; § 324 ZPr; § 351 a 394 ObchZ

Z literatury: *Baudyš, P.* K vydání nemovitosti nabyté z titulu bezdůvodného obohacení. ADN, 1998, č. 3, s. 59; *Baudyš, P.* K odstranění nejistoty o vlastnickém právu. ADN, 2003, č. 4, s. 92; *Chalupa, L.* K otázce vrácení plnění z neplatné nebo zrušené smlouvy ve smyslu § 457 ObčZ, jejímž předmětem byla nemovitost. PR, 1997, č. 11, s. 554; *Chalupa, L.* Žaloba na určení, vydání nebo vyklizení? PRá, 2001, č. 4, s. 19; *Jindřich, M.* Nad jedním rozsudkem. ADN, 1996, č. 2, s. 33; *Kindl, M.* Peripetie nabývání vlastnictví (od nevlastníků). PR, 1998, č. 5, s. 236; *Pulkrábek, Z.* Kritika zásady vrácení plnění z neplatné smlouvy. Právník, 2003, č. 3, s. 244; *Spáčil, J.* Ještě k nabytí od nevlastníka v judikatuře. PR, 2001, č. 5, s. 220; *Spáčil, J.* Odstoupení od smlouvy

o převodu nemovitosti v případě, že nemovitost již byla převedena na třetí osobu. SR, 2001, č. 6, s. 181; *Svatoš, P.* Některé problémy spojené s vypořádáním nároků účastníků smluv neplatných pro rozpor se zákonem ve smyslu ustanovení § 39 obč. zák. BA, 1989, č. 4, s. 36; *Vaněk, J.* Neoprávněný majetkový prospěch. Praha : Panorama, 1987, s. 21n., s. 94; *Veselý, J., Rakovský, A., Šimková, R.* Neplatnost veřejné dražby nedobrovolné. PR, 2001, č. 3, s. 99.

Obsah výkladu:

I. Oboustranné plnění.....	1
II. Synallagmatický závazek	2
1. Žalobní návrh a výrok soudu	3–4
2. Rozsah vzájemné povinnosti	5–6
III. Obchodní a pracovněprávní vztahy	7
IV. Dřívější úprava	8

I. Oboustranné plnění

V § 457 nejde o samostatnou skutkovou podstatu bezdůvodného obohacení. Je zde upraven zvláštní způsob vydání předmětu bezdůvodného obohacení, jestliže smlouva, podle níž si strany vzájemně plnily, byla neplatná nebo byla zrušena. Plnila-li podle smlouvy jen jedna strana, ustanovení § 457 se neuplatní; v takovém případě se povinnost vydat plnění z neplatné nebo zrušené smlouvy řídí ustanovením § 451; v případě absolutně neplatné smlouvy jde o plnění z neplatného právního úkonu, v případě smlouvy relativně neplatné a smlouvy následně zrušené jde o plnění z právního důvodu, který odpadl. O postup podle § 457 nejde ani v případě, že bylo poskytnuto plnění podle smlouvy poté, co byla zrušena.

II. Synallagmatický závazek

Ustanovení § 457 určuje jako pravidlo vzájemnou vázanost práv a povinností účastníků neplatné nebo zrušené smlouvy. Znamená to, že právo jedné smluvní strany na vydání poskytnutého plnění je podmíněno její povinností vrátit druhé smluvní straně to, co podle smlouvy od ní přijala. Ze zákona tak vzniká synallagmatický závazek, v němž je povinnost obou stran k plnění na sebe vzájemně vázána. Platí zde zásada (shodně jako v případě smluvně založeného synallagma) vyjádřená v § 560, tj. že splnění závazku se může domáhat jen ten, kdo sám již splnil (předmět bezdůvodného obohacení vrátil), popřípadě je připraven svůj závazek vůči druhému splnit, a zároveň s uplatněním svého práva vrací nebo nabízí vrácení toho, co přijal.

Výrazem zrušená smlouva v § 457 je míněno zrušení smlouvy úkony účastníků nebo zrušení ze zákona. V řízení o vydání bezdůvodného obohacení soud jako předběžnou otázku posoudí, zda smlouva byla zrušena. Může jít o případ uvedený v ustanovení § 48 odst. 2 jako následek odstoupení od smlouvy, a to buď oboustrannou dohodou, nebo jednostranným právním úkonem (např. § 49), nebo o zrušení smlouvy ze zákona, např. podle ustanovení § 518 (srov. R 26/1975, s. 127 a 128).

Ke vzájemné podmíněnosti nároků smluvních stran dochází přímo ze zákona, avšak jen za předpokladu, že na základě oboustranně zavazujících smlouvy si obě strany (byť i jen částečně) plnily. Plnila-li jen jedna strana nebo u jednostranně zavazujících smluv (např. darovací), synallagma nenastává.

1. Žalobní návrh a výrok soudu

Nárok účastníka smlouvy na vrácení např. kupní ceny z neplatné kupní smlouvy je nárokem podmíněným ze zákona povinností vrátit druhému účastníkovi to, co se získalo

za kupní cenu, jejíhož vrácení se kupující domáhá (srov. R 26/1975, s. 145 a 146). Vzájemnou vázanost plnění je třeba respektovat i při formulaci žalobního návrhu, ve výroku rozhodnutí i při výkonu rozhodnutí (§ 262 odst. 1 OSŘ). Právě proto, že v řízení o výkon rozhodnutí je soud vázán výrokem rozhodnutí (nikoliv jeho odůvodněním), je pro postup podle § 262 OSŘ třeba, aby ve výroku bylo vyjádřeno, že splnění uložené povinnosti je vázáno na splnění vzájemné povinnosti.

Pokud žalobní petit, popřípadě ve spojení se vzájemným návrhem, nevyjadřuje povinnost žalovaného plnit oproti splnění povinnosti žalobce vůči němu, nemůže soud žalobě vyhovět. Žaluje-li např. žalobce o vrácení věci z neplatné kupní smlouvy, soud žalobě vyhovění tak, že ve výroku rozsudku vyjádří vzájemný (synallagmatický) závazek obou účastníků neplatné (nebo zrušené) smlouvy k vrácení plnění z obou stran (srov. R 26/1975, s. 149). To samozřejmě neplatí, pokud jedna ze stran již vrátila plnění, jež přijala podle smlouvy, a dále v případě vzájemného vrácení peněžních plnění, kdy soud – i bez kompenzační námitky – provede započtení vzájemných plnění obou stran (§ 98 OSŘ).

- 4 Soudní praxe dovodila, že účastník neplatné smlouvy, který koupil odcizenou věc, splní svou restituční povinnost vůči druhé smluvní straně podle § 457 tím, že vydá věc jejímu vlastníkovu (srov. R 4/1988). Činí tak místo toho, kdo věc odcizil a jemu prodal, a zároveň plní povinnost, kterou má vůči druhé smluvní straně neplatné kupní smlouvy. Jestliže koupenou věc nelze vrátit, je třeba za ni vrátit její cenu (srov. R 1/1979, s. 20).

2. Rozsah vzájemné povinnosti

- 5 Povinnost ke vzájemnému vrácení se týká jen toho plnění, jež bylo poskytnuto na základě neplatné či zrušené smlouvy. Na to, co bylo mezi stranami plněno nad rámec obsahu smlouvy, popřípadě plnění poskytnuté až po zrušení smlouvy, ustanovení § 457 nedopadá. V rozsahu plnění mimo smlouvu by ovšem mohlo jít o bezdůvodné obohacení získané plněním bez právního důvodu. Ani nároky na náhradu nákladů vynaložených na předmět bezdůvodného obohacení (srov. § 458 odst. 3) nebo na náhradu za znehodnocení vydávané věci nejsou vzájemně podmíněné ve smyslu § 457, byť s nároky podle tohoto ustanovení souvisejí.

Otázku platnosti smlouvy posuzuje soud v řízení o nároku na vydání bezdůvodného obohacení jako otázku předběžnou (§ 135 OSŘ), pokud již nebyla pravomocně vyřešena.

Ustanovení § 457 stanoví nejen způsob, ale i rozsah vzájemného plnění. Ten kdo požaduje vrácení, musí sám nabídnout vše, co podle smlouvy přijal, a to i tehdy, když sám (v rámci své dispoziční volnosti) nepožaduje od druhé strany vrácení všeho.

Právo na vrácení toho, co účastník neplatné nebo zrušené smlouvy podle ní dostal, je majetkovým právem, které přechází na dědice.

- 6 K aplikaci § 107 odst. 3 o námitce promlčení nároku ze synallagmatického závazku, jenž vznikl ze zrušené či neplatné smlouvy; srov. např. rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdon 801/96, 25 Cdo 2148/2000, 29 Odo 211/2005.

III. Obchodní a pracovněprávní vztahy

- 7 Ustanovení § 457 platí i pro oblast obchodních vztahů. Promlčení práva na vydání bezdůvodného obohacení se však řídí úpravou v obchodním zákoníku (srov. R 26/2004). Ve vztahu k úpravě obchodního zákoníku je třeba respektovat jeho ustanovení § 351, které upravuje následky zrušení závazku odstoupením od smlouvy a ve vztahu k občanskému zákoníku je ustanovením speciálním.

Vzhledem k autonomní úpravě zákoníku práce ve znění účinném do 31. 12. 2006 nebylo možno aplikovat ust. § 457 na pracovněprávní vztahy. Podle současné právní úpravy (zákon č. 262/2006 Sb. ve znění pozdějších předpisů), se bezdůvodné obohacení v pracovněprávních vztazích řídí § 451, 454, § 455 odst. 1, § 456 až 459 ObčZ.

IV. Dřívější úprava

Odstavec 2 a 3 ustanovení § 457 (podle původního znění občanského zákoníku, ve znění zákona č. 131/1982 Sb.) obsahoval ve své podstatě majetkové sankce, které nemají v občanském zákoníku žádné opodstatnění, a proto byly z tohoto ustanovení vypuštěny (viz čl. I bod 85 zákona č. 509/1991 Sb.).

Z judikatury:

I. Obecně

R 26/1975 (s. 127): Samotné případy bezdůvodného obohacení nezakládá ani ustanovení § 456 o. z., které pouze stanoví, komu musí být majetkový prospěch vydán, ani ustanovení § 457 o. z., jež vyslovuje jen vzájemnou restituční povinnost účastníků při neplatné nebo zrušené smlouvě.

R 31/1976: Pouhé písemné prohlášení oprávněného (i kdyby bylo ověřeno např. státním notářstvím – nyní notářem) o tom, že povinný má u něho k dispozici věc, na jejíž vydání bylo vázáno splnění povinností uložené pravomocným rozhodnutím soudu, nepostačuje ke splnění povinnosti prokázat splnění nebo zajištění splnění vzájemné povinnosti (§ 262 odst. 2 o. s. ř.) před nařízením soudního výkonu rozhodnutí.

R 1/1979 (s. 20): „Okolnost, že k vzájemnému vráteniu plnenia nemôže dôjsť, nerobí neplatnú zmluvu ani čiastočne platnou. Ak kúpenú vec nemožno vrátiť, treba za ňu vrátiť jej cenu.“

R 53/2007: Existence naléhavého právního zájmu na určení vlastnictví prodávajícího k nemovitosti po odstoupení od kupní smlouvy ve smyslu ustanovení § 80 písm. c) o. s. ř. není podmíněna tím, zda sám kupní cenu vrátil kupujícímu anebo zda podal žalobu na vyklizení kupujícího oproti vrácení kupní ceny.

Sou R NS č. C 2674 – NS sp. zn. 32 Odo 807/2002: I právnická osoba podnikající v oboru nákupu a prodeje věcí má při uplatňování nároku na vrácení plnění z neplatné kupní smlouvy podle § 457 ObčZ stejné postavení jako osoba fyzická.

Sou R NS č. C 4116 – NS sp. zn. 29 Odo 211/2005: Úprava promlčení při bezdůvodném obohacení obsažená v § 107 odst. 3 ObčZ je použitelná pouze tam, kde podle smlouvy každá ze smluvních stran (nikoli pouze jedna) něco obdržela.

SJ, 1997, č. 21 – NS sp. zn. 3 Cdon 1338/1996: Určovací žaloba podle § 80 písm. c) o. s. ř. je preventivního charakteru a má místo jednak tam, kde její pomocí lze eliminovat stav ohrožení práva či nejistoty v právním vztahu a k odpovídající nápravě nelze dospět jinak, a jednak v případech v nichž určovací žaloba účinněji než jiné právní prostředky vystihuje obsah a povahu příslušného právního vztahu a jejím prostřednictvím lze dosáhnout úpravy, tvořící určitý právní rámec, který je zárukou odvrácení budoucích sporů účastníků. Tyto funkce určovací žaloby korespondují právě s podmínkou naléhavého právního zájmu; nelze-li v konkrétním případě očekávat, že je určovací žaloba bude plnit, nebude ani naléhavý právní zájem na takové určení. Přitom příslušné závěry se vážou nejen k žalobě na určení jako takové, ale také k tomu, jakého konkrétního určení se žalobce domáhá.

Za synallagmatický lze vztah z neplatné či zrušené smlouvy považovat, jen došlo-li již na základě smlouvy ke vzájemnému plnění smluvních stran. Plnila-li z neplatné smlouvy jen jedna smluvní strana, může se domáhat vrácení plnění bez toho, aby v návrhu rozsudečného výroku, o jehož vydání žádá, konstruovala jeho podmíněnost neexistujícím nárokem druhé smluvní strany.

II. Žalobní návrh a rozhodnutí soudu

R 26/1975 (s. 146): Jestliže jde o vrácení vzájemných peněžitých plnění z neplatné smlouvy, je třeba po vzájemném zúčtování těchto plnění uložit plnění rozdílu jednomu z účastníků. Jestliže však jedno z plnění je nepeněžitě, je třeba formulací výroku zajistit vzájemnou vázanost plnění (např. slovy „žalovaný je povinen zaplatit – proti vydání –“ nebo „– proti povinnosti –“). Jinak by vydané rozhodnutí jako podklad pro soudní výkon rozhodnutí nesplňovalo podmínky pro postup podle ustanovení § 262 odst. 1 o. s. ř. při provádění soudního výkonu rozhodnutí.

R 26/1975 (s. 148): Prakticky nepřichází v úvahu výlučná určovací žaloba jednoho z účastníků smlouvy o její neplatnost v případech, v nichž již došlo k vzájemnému plnění a kdy lze tedy žalovat o vzájemné vrácení plnění.

R 26/1975 (s. 164): Pokud žalobní návrh sám nebo ve spojení se vzájemným návrhem žalovaného neumožňuje soud, aby vzájemnou vázanost restituční povinnosti účastníků neplatné nebo zrušené smlouvy (§ 457 odst. 1 o. z., § 262 odst. 1 o. s. ř.) mohl vyjádřit ve výroku rozsudku, je soud povinen dát účastníkům potřebné právní poučení (§ 5 o. s. ř.). Pokud by ani pak návrhy nebyly upraveny, nemůže být návrh již se zřetelem k uvedené podmíněnosti návrhu úspěšný.

R 1/1979 (s. 21): Při rozhodování o nárocích na vydání plnění z neplatné smlouvy si soudy musí řešit jako předběžnou otázku, zda a v jakém rozsahu je uzavřená smlouva neplatná.

R 1/1979 (s. 66): „Ak došlo iba k jednostrannému odstúpeniu od zmluvy, pričom jeho opodstatnenosť je medzi účastníkmi sporná, musí si súd riešiť ako predurčujúcu otázku, či došlo ku zrušeniu zmluvy a či v dôsledku toho pôvodný dôvod plnenia skutočne odpadol, takže vznikol nárok na vydanie neoprávneného majetkového prospechu (nyní bezdůvodného obohacení). Pokiaľ bola zmluva platne uzavretá a nedošlo k platnému odstúpeniu od zmluvy s účinkami jej zrušenia, treba ju aj naďalej považovať za platnú a poučiť účastníkov, že nárok na vrátenie už poskytnutého plnenia nie je opodstatnený, že však možno, ak išlo o odplatnú zmluvu, požadovať od druhého účastníka zmluvy vzájomné plnenie.“

Sou R NS č. C 412 – NS sp. zn. 22 Cdo 366/99: Každý z bezpodílových spoluvlastníků byl samostatně oprávněn k podání žaloby na vydání neoprávněně zadržované věci z bezpodílového spoluvlastnictví. Toto právo měl obdobně i v době, kdy bezpodílové spoluvlastnictví již zaniklo, avšak nebylo vypořádáno. Domáhal-li se bezpodílový spoluvlastník proti třetí osobě vydání věci, kterou druhý bezpodílový spoluvlastník převedl neplatnou kupní smlouvou na třetí osobu (§ 145 odst. 2 obč. zák.), nelze povinnost vydat věc žalobci vázat na vrácení kupní ceny.

III. Vzájemná povinnost

R 1/1979 (s. 8 a 9): V případě koupě např. domu jsou vzájemnými a vzájemně podmíněnými plněními ze strany prodávajícího převod vlastnictví a ze strany kupujícího zaplacení kupní ceny. Je-li tedy smlouva neplatná, takže k převodu vlastnictví na kupujícího nedošlo, kupující však zaplatil kupní cenu, je třeba kupní cenu vrátit, přičemž tato restituce je z druhé strany vyvážena tím, že vlastnictví k prodávanému předmětu na kupujícího nepřešlo, ale zůstalo prodávajícímu.

R 4/1988 (s. 21 a 22): Účastník neplatné smlouvy, který koupil odcizenou věc, splní povinnost vrátit plnění přijaté z neplatné smlouvy podle ustanovení § 457 o. z. také tehdy, jestliže vydá věc poškozenému. Ten, kdo věc odcizil, by již nemohl úspěšně požadovat vrácení plnění z neplatné smlouvy. Odpovídající právo na vydání majetkového prospěchu tu nemůže mít ani stát podle druhé věty ustanovení § 456 o. z.

R 13/2002: Úspěch žaloby o vyklizení nebytových prostor, které žalovaný užíval na základě neplatné smlouvy, není závislý na povinnosti žalobce vydat žalovanému bezdůvodné obohacení spočívající ve zhodnocení nebytových prostor žalovaným.

Nejde o synallagmatické závazky ve smyslu § 560 ObčZ.

R 28/2006: Jestliže si účastník neplatné nebo zrušené smlouvy před prohlášením konkursu na majetek jednoho z nich poskytli navzájem peněžitá plnění, popřípadě plnění, za něž jim přísluší peněžitá náhrada, může se i po prohlášení konkursu ten z nich, který plnil ve větším rozsahu, úspěšně domoci (ve smyslu ustanovení § 457 obč. zák.) jen vrácení toho, oč plnění, které sám poskytl, přesahuje plnění, které obdržel od druhé smluvní strany.

R 37/2007: Je-li předmětem neplatné nájemní smlouvy věc, je nájemce povinen vydat majetkový prospěch, který získal užíváním věci, a pronajímatel prospěch, nabytý zaplacením nájemného (§ 457 obč. zák.); tyto povinnosti jsou povinnostmi vzájemně podmíněnými (§ 560 obč. zák.). Povinnost nájemce vrátit (vydat) pronajímateli věc, kterou užíval na základě neplatné smlouvy, není povinností vzájemně podmíněnou povinností pronajímatele vrátit nájemci úhradu (nájemné), které pronajímateli podle takové smlouvy zaplatil za užívání věci.

SR, 2003, č. 11 – NS sp. zn. 22 Cdo 534/2002: Prodávající má naléhavý právní zájem na určení obnoveného vlastnického práva k nemovitostem po odstoupení od kupní smlouvy jen tehdy, jestliže sám plnění, které z této smlouvy dostal, tj. kupní cenu, vrátil kupujícímu, případně jestliže s touto žalobou na určení podal žalobu na vyklizení kupujícího z nemovitosti oproti vrácení kupní ceny.

Sou R NS č. C 451 – NS sp. zn. 20 Cdo 1270/99: Jestliže si strany plnily podle neplatné smlouvy o nájmu nebytových prostor, je podle § 457 ObčZ ten, kdo měl být nájemcem, povinen vydat majetkový prospěch, který získal užíváním nebytových prostor, a ten, kdo měl být pronajímatelem, je povinen vydat prospěch, který nabytý zaplacením nájemného (případně – podle obsahu smlouvy – i prospěch další). Tyto vzájemně podmíněné povinnosti účastníků smlouvy

nebrání vlastníku nebytových prostor v tom, aby se podle § 126 odst. 1 ObčZ domáhal vyklizení nebytových prostor tím, kdo měl být podle neplatné nájemní smlouvy nájemcem.

Sou R NS č. C 3604 – NS sp. zn. 32 Odo 1142/2004: O synallagmatický vztah nejde, jestliže kupující zaplatil prodávajícímu kupní cenu nemovitosti, její vlastnictví však na kupujícího v důsledku neplatnosti kupní smlouvy převedeno nebylo.

Sou R NS č. C 4548 – NS sp. zn. 33 Odo 971/2004: Bylo-li účastníku neplatné smlouvy rozhodnutím soudu přiznáno právo na vrácení peněžitého plnění z této smlouvy vůči druhé smluvní straně, nelze současně uložit povinnost k témuž plnění z titulu jeho odpovědnosti za škodu advokátu, který neplatnou smlouvu sepsal; nárok na náhradu škody může být uplatněn až tehdy, bude-li zřejmé, že nárok na vrácení plnění z neplatné smlouvy nebude možno uspokojit.

SJ, 2003, č. 190 – NS sp. zn. 29 Cdo 2631/2000: Plnění, které účastník neplatné smlouvy v souladu s ujednáním obsaženým ve smlouvě poskytl k rukám věřitele druhé smluvní strany, je povinna mu vrátit druhá smluvní strana (§ 457 obč. zák.).

IV. Jednotlivé případy

R 40/1986: Při posuzování práva na vzájemné vrácení plnění ze zrušené smlouvy o zhotovení věci na zakázku z občanem dodaného materiálu není rozhodné, zda občanem dodaný materiál byl již zčásti nebo zcela zpracován, popřípadě zda z něho již byla zhotovena požadovaná věc. Za splnění předpokladů vyplývajících z ustanovení § 457 odst. 1 o. z. může tu být vždy věc vrácena občanovi a nejde o případ nemožnosti vrátit věc ve smyslu ustanovení § 458 o. z. odůvodňující jen poskytnutí peněžité náhrady.

Zruší-li občan smlouvu o zhotovení věci na zakázku z dodaného materiálu (§ 263 a násl. – nyní § 644n. o. z.), je organizace povinna vrátit občanovi zaplacenou cenu služby i občanem dodaný materiál (ať již v jakémkoliv stadiu rozpracování anebo již jako dokončenou věc) proti povinnosti občana vrátit organizaci případný neoprávněný majetkový prospěch představující zhodnocení dodaného materiálu.

Pokud by dodaný materiál, který byl občanu vrácen, byl naopak znehodnocen, byla tato újma občanovou škodou, za níž organizace odpovídala podle ustanovení § 237 (nyní § 421) o. z.

R 5/2005: Nárok na vrácení vzájemného plnění z kupní smlouvy (§ 457 ObčZ) vzniká okamžikem, kdy byla kupní smlouva zrušena odstoupením, popřípadě kdy se její účastník dovolal relativní neplatnosti. Jestliže tento nárok vznikl po 1. 1. 1992, řídí se občanským zákoníkem ve znění účinném od 1. 1. 1992, a to i v případě, že samotný právní vztah, z něhož nárok vznikl, byl založen ještě za předchozí právní úpravy.

R 31/2005: Na nájemci, jemuž svědčí právo nájmu bytu, se vlastník tohoto bytu nemůže úspěšně domáhat vydání majetkového prospěchu, jenž nájemce získal platbami za podnájem od toho, kdo na základě neplatné podnájemní smlouvy byt místo nájemce užíval.

R 40/2006: Odstoupením od smlouvy o převodu vlastnictví k nemovitosti zaniká právní titul, na jehož základě nabyl účastník smlouvy vlastnické právo, a obnovuje se původní stav i v případě, že nabyvatel, dříve než došlo k odstoupení od smlouvy, nemovitost převedl na další osobu.

PR, 2002, č. 5 – NS sp. zn. 25 Cdo 1618/99: 1. Plnění zhotovitele ze zrušené smlouvy o zhotovení věci na zakázku uzavřené s jedním z manželů představuje bezdůvodné obohacení obou manželů.

2. Pro určení počátku subjektivní promlčecí doby k uplatnění nároku zhotovitele na vydání bezdůvodného obohacení vůči druhému manželovi, který nebyl účastníkem smlouvy o zhotovení věci na zakázku, je rozhodující okamžik, kdy se zhotovitel skutečně dozvěděl skutkové okolnosti, z nichž lze dovodit bezdůvodné obohacení na straně tohoto manžela. Z hlediska počátku běhu objektivní promlčecí doby je významnou okolností, kdy zhotovitel od uzavřené smlouvy odstoupil.

Sou R NS č. C 1278 – NS sp. zn. 25 Cdo 1299/2000: Odstoupením od smlouvy o zhotovení věci na zakázku před dokončením objednaného díla vzniká zhotoviteli povinnost vrátit objednateli vedle zaplacené ceny díla či zálohy též objednatelům poskytnutý materiál, a to bez ohledu na stav rozpracovanosti díla, oproti povinnosti objednatelů vrátit bezdůvodné obohacení spočívající ve zhodnocení dodaného materiálu.

Jestliže dodaný materiál byl zhotovitelem poškozen či zničen, nastupuje jeho odpovědnost za škodu, představovanou hodnotou zničeného materiálu; zhotovitel však neodpovídá za škodu, představovanou hodnotou díla, jež mělo být zhotoveno.

SJ, 2000, č. 105 – NS sp. zn. 25 Cdo 2432/99: Kupující, jenž přijal plnění z neplatné smlouvy, splní povinnost vydat věc ve smyslu ustanovení § 457 ObčZ i tím, že koupenou věc vydá nikoli prodávajícímu, nýbrž vlastníku věci prostřednictvím příslušného státního orgánu (např. orgánu činného v trestním řízení), a to i orgánu cizího státu, jehož je vlastník věci občanem (srov. též NS sp. zn. 32 Odo 671/2003).

§ 458 [Rozsah vydání]

(1) Musí být vydáno vše, co bylo nabyto bezdůvodným obohacením. Není-li to dobře možné, zejména proto, že obohacení záleželo ve výkonech, musí být poskytnuta peněžitá náhrada.

(2) S předmětem bezdůvodného obohacení musí být vydány i užitky z něho, pokud ten, kdo obohacení získal, nejednal v dobré víře.

(3) Ten, kdo předmět bezdůvodného obohacení vydává, má právo na náhradu nutných nákladů, které na věc vynaložil.

Související ustanovení: § 120, 121, 126, § 130 odst. 2, 3, § 451, 454, 456, 457, 459

Z literatury: Švestka, J. Základní teoretické otázky občanskoprávní odpovědnosti za neoprávněně získaný majetkový prospěch. Acta Universitatis Carolinae-Iuridica, 1978, č. 3 a 4, s. 153; Vaněk, J. Neoprávněný majetkový prospěch. Praha : Panorama, 1987, s. 124n.

Obsah výkladu:

K odst. 1:

I. Rozsah povinnosti	1
II. Předmět vydání	2–3
III. Investice do cizího a užívání cizí věci	4–5

K odst. 2:

I. Vydání užitku	6
1. Dobrá víra	7

K odst. 3:

I. Právo na náhradu vynaložených nákladů	8
--	---

K odst. 1:

I. Rozsah povinnosti

- 1 Zde je stanoven rozsah povinnosti vydat bezdůvodné obohacení i způsob jeho vydání. Odčerpáním neoprávněně získaných majetkových hodnot má být dosaženo obnovení předešlého stavu. Proto má být vydáno vše, co bylo bezdůvodně získáno. Nárok na vydání toho, co bylo nabyto bezdůvodným obohacením, se týká i všeho, co k věci náleží podle ustanovení § 120, 121.

Z hlediska rozsahu obohacení, jež má být vydáno, je rozhodující stav v okamžiku, kdy bylo nabyto (např. přijetím plnění bez právního důvodu) nebo kdy se přijaté plnění stalo bezdůvodným obohacením (právní důvod odpadl). Nezáleží na tom, zda a v jakém rozsahu obohacenému ještě nějaký prospěch zůstal. Na jeho povinnost vydat vše nemá vliv, co se následně s předmětem obohacení stalo. Rozsah práva na vydání bezdůvodného obohacení se odvíjí od toho, jaký majetkový prospěch získal obohacený v okamžiku, kdy jej neoprávněně získal, přičemž není rozhodující, jaká majetková újma vznikla tomu, na jehož úkor se obohatil.

Ten, na jehož úkor bylo bezdůvodné obohacení získáno, nemusí své právo na jeho vydání uplatnit v plném rozsahu; soud sám však výši plnění nemůže snížit, jako je tomu např. při rozhodování o náhradě škody [450, 2]. Okolnosti zvláštního zřetele hodné i dobrá víra na straně obohaceného je z hlediska § 458 odst. 1 bez významu. Avšak aplikace § 3 odst. 1 ve výjimečných případech není vyloučena.

II. Předmět vydání

Prvořadou povinností obohaceného je vydat právě to plnění, jež bylo bezdůvodně získáno. Tento způsob vydání bezdůvodného obohacení (in natura) stanoví zákon na prvním místě. Pouze v případě, že to není z objektivního hlediska dobře možné, nastupuje povinnost místo toho poskytnout peněžitou náhradu. Její výše má představovat protihodnotu toho, co nelze vydat, a to podle hodnoty plnění v okamžiku, kdy bylo bezdůvodně obohacení získáno. 2

Poskytnutí peněžité náhrady přichází v úvahu nejen v případech, kdy majetkovým prospěchem byla určitá činnost, pracovní výkon či služba nebo kdy obnovení předešlého stavu je technicky vyloučeno (věci byly v mezidobí spotřebovány, individuálně určená věc byla zničena apod.), ale i tehdy, je-li vydání věci in natura hospodářsky neúčelné zejména s přihlédnutím k důsledkům, k nimž by navrácením věci došlo. Při úvaze o tom, zda je dobře možné vydání toho, co bylo neoprávněně získáno, je totiž třeba přihlížet ke všem důsledkům tohoto navrácení v předešlý stav, aby k němu nedocházelo za cenu znehodnocení, nebo dokonce zničení věcí, jež by jinak mohly sloužit svému účelu tam, kde jsou umístěny (srov. R 38/1977). 3

Toto ustanovení se použije i pro potřeby aplikace § 485 a dále dle analogie [853] pro potřeby aplikace § 130, 131.

Pokud by byla vrácená věc poškozena, mohl by ten, jemuž má být věc vydána, uplatnit též právo na náhradu způsobené škody.

III. Investice do cizího a užívání cizí věci

V případě investic do cizího majetku je pohledávkou z bezdůvodného obohacení nikoliv hodnota vynaložených prostředků, nýbrž zhodnocení věci, jež se obohacenému dostalo, tj. rozdíl mezi hodnotou jeho věci (tržní cenou) před investicemi a poté (srov. též R 26/1975–III.). Obohacený je totiž povinen vydat jen ten majetkový prospěch, jehož se mu obohacením dostalo, a nikoliv nahradit majetkovou ztrátu tomu, na jehož úkor bylo obohacení získáno. 4

Rovněž výše bezdůvodného obohacení získaného užíváním cizí věci bez právního důvodu se odvíjí od prospěchu, jehož se obohacenému dostalo. Bezdůvodným obohacením není totiž jakýkoliv majetkový prospěch, jehož mohl vlastník dosáhnout za přenechání věci do užívání jinému, nýbrž jen ten prospěch, který obohacený na úkor vlastníka získal. V případě užívání bytu, jiných prostor či nemovitosti bez právního důvodu se výše bezdůvodného obohacení poměřuje s obvyklou hladinou nájemného v daném místě a čase. 5

K odst. 2:

I. Vydání užítku

Povinnost obohaceného se vztahuje i na vydání užitků (přírůstků), které předmět bezdůvodného obohacení přinesl od okamžiku, kdy k bezdůvodnému obohacení došlo, ovšem jen v tom případě, že obohacený nejednal v dobré víře. 6

Zatímco v jiných souvislostech zákon hovoří o plodech a užitcích [123], [130, 13n.], v tomto ustanovení se zmiňuje pouze o užitcích. Máme za to, že mezi oběma pojmy není věcný rozdíl. Jak tzv. plody přirozené, tak plody právní ve své podstatě znamenají užitky věci.

1. Dobrá víra

- 7 Dobrou vírou se rozumí přesvědčení obohaceného, že nejedná bezprávně, tedy že oprávněně získal předmět bezdůvodného obohacení a že mu po právu náleží (subjektivní, psychický stav), a zároveň toto jeho přesvědčení musí být vzhledem ke všem okolnostem daného případu důvodné (objektivní hledisko). Nestáčí proto pouze subjektivní přesvědčení obohaceného, pokud mu byly nebo musely být známy takové skutečnosti, které – objektivně posuzováno – byly způsobily vyvolat pochybnosti o jeho dobré víře.

Nedostatek dobré víry obohaceného prokazuje v řízení ten, kdo se vydání bezdůvodného obohacení domáhá; platí totiž presumpce dobré víry. Dobrá víra, jakožto vnitřní přesvědčení, nemůže být sama o sobě předmětem dokazování. Tím mohou být skutečnosti vnějšího světa, jejichž prostřednictvím se vnitřní přesvědčení projevuje navenek.

Po dobu, po níž je obohacený v dobré víře, patří mu užitky, které předmět bezdůvodného obohacení přináší, a stává se jejich vlastníkem. Jde o originární způsob nabytí vlastnictví. Užitky mu nenáleží od doby, kdy přestal být v dobré víře (případně i od počátku). Je povinen je vydat *in natura*, a není-li jejich vydání dobře možné, platí § 458 odst. 1 o povinnosti poskytnout peněžitou náhradu.

K odst. 3:

I. Právo na náhradu vynaložených nákladů

- 8 Právo toho, kdo obohacení vydává, na náhradu nutných nákladů, vynaložených na předmět bezdůvodného obohacení, není vázáno na existenci jeho dobré víry. Mezi jeho povinností vydat bezdůvodné obohacení a jeho právem na náhradu nutných nákladů není vztah vzájemné podmíněnosti (tzv. *synallagma*) [457, 2], [560, 2].

Nutnými náklady se v § 458 odst. 3 míní náklady, které jsou nezbytně spojeny s řádnou péčí o věc; musí jít tedy o náklady účelné a takové, které jsou nebytné pro uchování a pro údržbu věci v řádném stavu (nikoli tedy o náklady na úpravu věci, např. podle záliby vydávající osoby).

Z judikatury:

1. Vydání in natura a peněžní náhrada

R 30/1977: Při úvaze o tom, zda je dobře možné vydání toho, co bylo neoprávněně získáno (§ 458 odst. 1 o. z.), je třeba přihlížet ke všem důsledkům tohoto navrácení v předešlý stav, a to zejména z hlediska hospodárnosti, aby totiž k němu nedocházelo za cenu znehodnocení nebo dokonce zničení věcí, jež by jinak mohly sloužit svému účelu tam, kde jsou umístěny (zabudovány), a aby také nedocházelo i k dalším nákladům, jež by bylo třeba vynaložit na demontáž vracených věcí.

R 12/1989 (s. 39): Jestliže poskytnuté plnění není dobře možné vrátit, nepřísluší podniku, který poskytl služby bez uzavření smlouvy, právo na zaplacení služby, ale jen právo na zaplacení peněžní náhrady odpovídající skutečnému majetkovému prospěchu zákazníka (§ 458 odst. 1 o. z.). Při posouzení výše této peněžité náhrady je třeba vycházet z nejnižších nákladů, které by zákazník v daném místě a čase musel vynaložit na dosažení stejného plnění. Zároveň musí soud přiměřeně přihlídnout i k případné vadnosti poskytnutého plnění, pokud má za následek snížení skutečného majetkového prospěchu zákazníka.

Sou R NS č. C 1001 – NS sp. zn. 25 Cdo 426/2000: Dostal-li se věřitel do prodlení s převzetím plnění spočívajícího ve vydání předmětu bezdůvodného obohacení, nemůže se s úspěchem domáhat peněžité náhrady za věci, které byly v době prodlení bez zavinění obohaceného zničeny či podlehly zkáze.

Sou R NS č. C 1574 – NS sp. zn. 29 Odo 805/2001: Výše peněžité náhrady v případě bezdůvodného obohacení, jež spočívalo ve zprostředkovatelské činnosti, činí částku, která by odpovídala odměně obvykle poskytované za obdobné zprostředkovatelské činnosti v daném místě a čase.

Sou R NS č. C 1783 – NS sp. zn. 29 Odo 622/2002: Nelze-li předmět bezdůvodného obohacení vydat, přichází v úvahu poskytnutí peněžité náhrady, jejíž výše se rovná obvyklé ceně vynaložených materiálových nákladů na úkony téhož druhu v daném místě a čase, přičemž, jde-li o cenu (náklady) regulovanou, nemůže přesáhnout částku omezenou právními předpisy.

Sou R NS č. C 1783 – NS sp. zn. 29 Odo 622/2002: Výši peněžité náhrady podle § 458 odst. 1 ObčZ nelze ztotožňovat s výší plnění, na které by vznikl nárok v případě, že by mezi stranami byla uzavřena platná smlouva, a bez dalšího ani s výší plnění, které obohacený obdržel od třetí osoby v důsledku dispozice s předmětem plnění nabytým bez právního důvodu.

Výše peněžité náhrady se rovná obvyklé ceně vynaložených nákladů na úkony téhož druhu v daném místě a čase, přičemž, jde-li o cenu regulovanou, nemůže přesáhnout částku omezenou právními předpisy.

SJ, 2001, 35 – NS sp. zn. 22 Cdo 159/99: Jestliže ke zrušení smlouvy o postoupení pohledávky došlo poté, kdy postupníku již byla pohledávka splněna formou věcného plnění, nemá postupitel právo na vydání toho, co postupník splněním pohledávky nabyl; přísluší mu jen peněžitá náhrada ve smyslu ustanovení § 458 odst. 1 o. z.

SJ, 2002, č. 5 – NS sp. zn. 25 Cdo 2895/99: Má-li být bezdůvodné obohacení vydáno v peněžích a nesplní-li dlužník svoji platební povinnost včas, má větitel právo požadovat též úroky z prodlení (§ 517 ObčZ).

Uplatnění práva na úrok z prodlení není samo o sobě výkonem práva, který je v rozporu s dobrými mravy.

II. Investice do cizího

R 26/1975 (s. 144): V případech hodnot vynaložených na cizí nemovitost je pohledávkou z bezdůvodného obohacení nikoli hodnota vynaložených prostředků, nýbrž rozdíl mezi hodnotou nemovitosti před adaptací a po ní, protože podle ustanovení § 458 odst. 1, věta první, o. z. musí být vydáno vše, co bylo neoprávněně získáno.

Sou R NS č. C 2291 – NS sp. zn. 33 Odo 477/2003: Bezdůvodné obohacení v případě investic vynaložených na cizí nemovitost nepředstavuje hodnota vynaložených prostředků, nýbrž rozdíl mezi hodnotou nemovitosti před investicemi a po nich. Tento závěr se týká i nedokončené stavby.

Sou R NS č. C 4563 – NS sp. zn. 33 Odo 1184/2005: Pro výši bezdůvodného obohacení, k němuž došlo investicemi do cizí nemovitosti, je rozhodující rozdíl mezi cenou nemovitosti před provedením investic a po něm vyčíslený ke dni vzniku bezdůvodného obohacení, nikoli ke dni vyhlášení rozhodnutí ve věci.

III. Rozsah vydání

R 1/1979 (s. 18): „Rozhodující je, aký neoprávněný majetkový prospech mal povinný v čase jeho vzniku, lebo podľa ustanovenia § 458 ods. 1 O. z. sa musí vydať všetko, čo bolo neoprávnene získané. Preto nerozhoduje, čo tomu, kto získal neoprávněný majetkový prospech, z tohto prospechu ešte zostalo, či a o čo je ešte obohatený, ale rozhodujúce je to, o čo sa obohatil v čase získania prospechu.“

R 1/1979 (s. 18 až 20): „Ten, kto získal neoprávněný majetkový prospech, je povinný ho vydať, a to bez ohľadu na to, či získaním tohto prospechu vznikla niekomu škoda, komu táto škoda vznikla a aká bola jej výška.“

Tak ako môže poškodený požadovať od škodcu náhradu škody bez ohľadu na to, či sa škodca obohatil a či nie, možno sa domáhať vydanie neoprávněného majetkového prospechu, aj keď prípadne získaním tohto prospechu nebola nikomu spôsobená škoda.

Aj keď je v niektorých prípadoch výška neoprávněného majetkového prospechu rovnaká ako výška škody, ktorú utrpel ten, na úkor koho bol prospech získaný, nemusí to tak byť vždy. Pokiaľ, pravda, tomu, na úkor koho bol neoprávněný majetkový prospech získaný, vznikla škoda, môže sa, prirodzene, domáhať jej náhrady, ak sú tu zákonné predpoklady pre zodpovednosť za škodu.

Ak ten, voči komu sa uplatňuje nárok na vydanie neoprávněného majetkového prospechu, už nahradil tomu, na úkor koho bol prospech získaný, vzniknutú škodu, má právo odpočítat si od majetkového prospechu, ktorý by mal vydať, sumu, ktorú už zaplatil z titulu náhrady škody.

Nárok na vydanie neoprávněného majetkového prospechu možno však uplatniť iba v tom prípade, ak nie sú podmienky pre dosiahnutie rovnakého uspokojenia z titulu nároku na náhradu škody.“

SR, 2002, č. 5 – NS sp. zn. 25 Cdo 413/2000: Pokud nedojde k vrácení předmětu bezdůvodného obohacení tomu, na jehož úkor vzniklo, závazek vzniklý z obohacení nezaniká tím, že obohacený již předmětem obohacení nedisponuje.

Sou R NS č. C 1504 – NS sp. zn. 20 Cdo 1905/2001: Bezdůvodné obohacení více osob, spočívající v užívání cizí věci bez jejího reálného rozdělení a bez dohody o způsobu užívání konkrétní části, zakládá jejich solidární odpovědnost poskytnout za užívání peněžitou náhradu a věřitele opravňuje požadovat splnění povinnosti na kterékoli z nich.

IV. Užívání cizí věci

R 22/1983 (s. 143), R 17 – IV/1976: Jestliže vrátil kupující věc již používanou, nemá organizace právo na náhradu za znehodnocení věci vzniklé jejím užíváním nebo opotřebením do okamžiku zrušení smlouvy nebo výměny věci. Jen je-li před vrácením věci dlouhá doba, po kterou kupující věc užíval, přichází v úvahu uplatnění § 458 odst. 2 ObčZ.

R 53/2000: Výši bezdůvodného obohacení záleží i na užívání nebytových prostor na základě neplatné nájemní smlouvy určí soud peněžitou částkou, která odpovídá částkám vynakládaným obvykle v daném místě a čase na užívání obdobných nebytových prostor, zpravidla právě formou nájmu, a kterou by nájemce za obvyklých okolností byl povinen plnit podle nájemní smlouvy.

Bylo-li nájemné v posuzovaném období regulovanou cenou, nemůže výše bezdůvodného obohacení přesáhnout částku omezenou cenovými předpisy.

SR, 2001, č. 7 – NS sp. zn. 25 Cdo 845/99: Za bezdůvodné obohacení není možno považovat jakýkoliv prospěch, jehož by mohl teoreticky dosáhnout vlastník neoprávněně užívané věci, nýbrž pouze ten prospěch, o nějž na jeho úkor obohacený buď zvýšil svůj majetkový stav, anebo o nějž se jeho majetkový stav zmenšil, ač by se tak za běžných okolností stalo.

Bezdůvodné obohacení vzniká i tomu, kdo svým jednáním dosáhl na úkor vlastníka postavení detentora jeho pozemku tím, že celý oplocený pozemek uzamkl a učinil jej přístupným jen pro sebe a svou potřebu, a to bez ohledu na to, nakolik intenzivně jej skutečně využíval (jakou plochu, jak často, příp. kolikrát konkrétně se na něm zdržoval). Výše bezdůvodného obohacení se musí odvíjet od výše nájemného odpovídajícího nájemní smlouvě obvyklé v daném místě a čase ve vztahu k celému pozemku.

Sou R NS č. C 2916 – NS sp. zn. 32 Odo 1135/2003: Výše bezdůvodného obohacení při užívání obytných místností k nebytovým účelům podle neplatné smlouvy se stanoví tak, aby odpovídala obvyklému nájemnému za užívání nebytových prostor.

V. Vydání užitku a náhrada vynaložených nákladů

R 65/1972 (s. 234): Jestliže žalobce žalobou uplatňuje nárok na ochranu proti neoprávněným zásahům do jeho vlastnického práva a zároveň uplatňuje i nárok na vydání plodů z nemovitosti, je třeba považovat za správné, když soudy ohledně nároku na vydání užitků přihlížejí k dobré víře nabyvatele a rozhodují obdobně, jako by šlo o užitek z bezdůvodného obohacení.

R 1/1979 (s. 17): „Povinnost vydat všechno, co sa neoprávnene získalo, treba teda splniť tak, aby sa po jej splnení buď obnovil pôvodný stav, alebo aby vznikol stav, ktorý je ekonomicky rovnocennou náhradou pôvodného stavu. S neoprávnene získaným majetkovým prospechom treba vydat' aj užitky z neho, pokiaľ ten, kto získal prospech, nebol dobromyseľný (§ 458 ods. 2 O. z.). Avšak ten, kto vydáva neoprávnene získaný majetkový prospech, má právo na náhradu nevyhnutných nákladov, ktoré na vec vynaložil, a to bez zreteľa na to, či bol dobromyseľný a či nie (§ 458 ods. 3 O. z.). Musí však ísť o nevyhnutné náklady ako sú napr. náklady spojené s riadnym opatrovaním získanej veci, ktoré by mal rovnako vynaložiť aj ten, komu sa vec vracia.“

Sou R NS č. C 1397 – NS sp. zn. 25 Cdo 2148/2000: Nárok na náhradu nákladů vynaložených na věc, vydávanou tím, kdo se jí bezdůvodně obohatil, není podmíněn žádnou jeho povinností; osobě oprávněné proto není možno s poukazem na § 107 odst. 3 ObčZ upřít právo uplatnit proti tomuto nároku námitku promlčení.

§ 459 [Nedostatek dobré víry]

Je-li povinen předmět bezdůvodného obohacení vydat ten, kdo nebyl v dobré víře, může soud rozhodnout, že lze právo uspokojit i z věcí, kterých z bezdůvodného obohacení nabyt, a to i tehdy, jestliže jinak podle ustanovení občanského soudního řádu výkonu rozhodnutí nepodléhají. Dokud není právo na vydání předmětu bezdůvodného obohacení uspokojeno, nesmí dlužník s takovými věcmi v rozhodnutí uvedenými nakládat.

Související ustanovení: § 39, § 442 odst. 3, § 451, 454, 455, 456, § 457 odst. 1, § 458

Související předpisy: § 322 OSŘ; § 171 TrZ

Z literatury: *Vaněk, J.* Neoprávněný majetkový prospěch. Praha : Panorama, 1987, s. 133n.

Obsah výkladu:

I. Uspokojení nároku oprávněného.....	1
II. Předpoklady a důsledky rozhodnutí soudu.....	2

I. Uspokojení nároku oprávněného

Toto ustanovení lze aplikovat jen v případě nedostatku dobré víry [458, 7], [130] 1
na straně obohaceného, který je povinen předmět bezdůvodného obohacení vydat
tomu, na jehož úkor byl získán.

V důvodové zprávě k občanskému zákoníku bylo k § 459 uvedeno, že se stává, že pachatel promění nepoctivě získané peníze za spotřební předměty; koupí tedy někdy i takové předměty, které nelze postihnout výkonem rozhodnutí. Proto zákon připouští, aby v těchto případech mohl soud rozhodnout, že nárok na vrácení lze uspokojit i z těchto věcí a že dlužník s nimi nesmí disponovat, pokud není nárok uspokojen.

Kromě případů, kdy bezdůvodné obohacení bylo získáno v penězích, se toto ustanovení vztahuje i na případy směny předmětu bezdůvodného obohacení za věci exekučně nepostižitelné.

Z ustanovení § 459 vyplývá, že v případech, kdy např. povinný není s to uspokojit toho, na jehož úkor byl předmět bezdůvodného obohacení získán peněžní formou, může soud v řízení o vydání bezdůvodného obohacení k návrhu oprávněného vyslovit, že při soudním výkonu rozhodnutí lze přisouzený nárok uspokojit z určitých věcí, a to i z těch, které soudnímu výkonu rozhodnutí nepodléhají (§ 322 OSŘ); soud tu však svým výrokem tyto věci žalobci nepřikazuje. I v tomto řízení musí soud uvážit, které věci může dlužník pro svůj každodenní život postrádat. Věci, z nichž lze uspokojit nárok oprávněného, musí být ve výroku rozhodnutí soudu konkrétně uvedeny.

II. Předpoklady a důsledky rozhodnutí soudu

Zákonnými předpoklady k vydání rozhodnutí ve smyslu ustanovení § 459, věta první, 2
je zjištění, že ten, kdo získal předmět bezdůvodného obohacení, nebyl v dobré víře, že jde skutečně o věci, které byly opatřeny z předmětu bezdůvodného obohacení, a že je žalovaný ještě má. V pochybnostech je však třeba dobrou víru předpokládat. K tomu, aby bylo čeleno případné snaze vyhnout se tomuto způsobu uspokojení nároku žalobce, může posloužit i podání návrhu na předběžné opatření.

V druhé větě ustanovení § 459 je dlužníku odňato dispoziční právo s věcmi, kterých nabyl z bezdůvodného obohacení, a to až do doby, dokud není právo na vydání předmětu bezdůvodného obohacení plně uspokojeno. Právní úkon dispozice s těmito věcmi (např. jejich prodej, provedený v rozporu s tímto zákazem obsaženým v § 459 věta druhá) by byl neplatný ve smyslu ustanovení § 39. Návrh podle ustanovení § 459 je možné spojit s návrhem na vydání předběžného opatření (§ 74n. OSŘ).

Z judikatury:

R 1/1979: Rozhodnutí podle ustanovení § 459 o. z. může soud vynést jen na návrh; je proto potřebné, aby žalobci se dostalo potřebné poučení o tom (podle ustanovení § 5 o. s. ř.), jsou-li tu zjištěny předpoklady k opatření podle ustanovení § 459 o. z.

Věcný rejstřík

Tučně vysazené číslo odkazuje na paragraf zákona (o hesle se pojednává v rámci komentáře).

Číslo za lomítkem odkazuje na marginální číslo (o hesle se pojednává v části komentáře následující za tímto číslem).

Písmeno „n“ za číslem paragrafu znamená, že uvedené heslo je obsaženo v jednom či více na sebe navazujících paragrafech.

Písmeno „n“ za marginálním číslem znamená, že uvedené heslo je obsaženo i v navazujících částech komentáře označených marginálními čísly následujícími za tímto číslem.

Písmeno „p“ před číslem paragrafu znamená, že uvedené heslo je obsaženo v úvodním komentáři k tématu začínajícímu tímto paragrafem.

Písmeno „z“ před číslem 142 znamená, že uvedené heslo je obsaženo v exkursu za komentářem k § 142.

Pomlky značí opakování výrazu uvedeného výše.

A

absolutní neplatnost právního úko-
nu 37n

abstraktní závazky 495/2

abusus psychotropních látek 4, 10/16

accidentalia negotii 588/1

actio nata 101

adresa 19c/1, 19c/14

advokát 724/4, 726/2, 3, 729/3, 730/1,
2, 731/4

akceptace 43a n

aktiva a pasíva dědictví, spory 460/7,
8, 470–472/4

aktivní solidarita 513/1

alternativa facultas 561/6

alternativní závazek 561/1, 576/1,
559/14

analogia iuris 35

– legis 35, 51

analogie 51, 126/10, 127/6, 129/5,
130/16, 131/2, 135b/2, 3, 8, 135c/2, 3,
151n/5, 151p/1, 491/7, 853

anatocismus 121

animus possidendi 129/1, 2, 4, 135/3

B

banka 778, 780

běh promlčecí doby 101n, 111n, 539/1,
563/9, 509/3

bezdůvodné obohacení 107, 130/14,
135a/1, 2, 135c/9, 451/1, 489/1,
577/3, 559/7, 440/2

–, negativní vymezení 455/2n

–, neplatná smlouva 457/1, 451/5

–, peněžitá náhrada 458/3

–, užitky z předmětu obohacení 458/6

–, vydání předmětu 458/2, 3

–, zrušená smlouva 457/1

budova propojená 118

– rozestavěná 118

byt 19c/18, 118/17, 685/7, 686/3

– družstevní 685/11, 700/8, 703/6,
704/5, 705/7

– náhradní 712/7

– přiměřený náhradní 712/8

– služební 685/19, 709/1, 711a/5n,
713/1

– zvláštního určení a v domě zvláštní-
ho určení 685/20, 709/1, 711/14,
711a/17, 713/7, 713/7

bytová náhrada 705/5, 712/1n, 718/1,
719/8

–, nepřiznání 712/3

–, zajištění 712/18, 19

–, změna 712/6

bytové družstvo 685/12

C

cena dědictví **470–472/7**
 cese **524/1**
 cestovní kancelář **852a/8n, 24n**
 – smlouva **724/2, 852a/3n; 852b**
 – –, doklad o pojištění **852a/29n**
 – –, informační povinnost **852d/1n; 852e/2**
 – –, náležitosti **852b/1n**
 – –, nový zákazník **852f/1n**
 – –, odpovědnost cestovní kanceláře za porušení závazků **852i/1n, 852j/3n**
 – –, – –, – –, imateriální újma **852i/2n**
 – –, odstoupení od smlouvy **852e/3; 852g/1n, 852j/1**
 – –, odstupné **852h/2, 7**
 – –, rychlá pomoc zákazníkovi v nesnázích **852k/5**
 – –, vrácení rozdílu v ceně zákazníkovi **852k/1n**
 – –, zájezd **852a/14n**
 – –, zákazník **852a/11n**
 – –, změna **852e/1n, 852f/1n, 852j/1**
 – –, –, objektivní okolnosti **852e/1**
 – –, –, cena **852e/4**
 – –, zrušení zájezdu **852g/5n**
 – –, zvýšení ceny zájezdu **852c/1n**
 církev **19/9, 19c/1**
 clausula rebus sic stantibus **50a**
 constitutum possessorium **129/3, 133/4, 6, 7**
 contractus in favorem tertii **50**
 corpus possessionis **129/1, 133/4, 135/3**
 culpa in contrahendo **42**
 – –, eligendo **726/4**
 částečná nemožnost plnění **575/9**
 částečné plnění **566/1, 2**
 členové rodiny **116**
 člověk **7/3**

D

další zástupce **24**
 daňový poradce **724/4, 729/3, 730/1, 731/4**
 dar **9/6, 628/2**
 – –, vrácení **630/2, 7**
 dare **3**

darovací smlouva **628/9, 15, 17**
 dědění členského podílu **706/12n, 707/4**
 – ze zákona **473–475a/1**
 – –, v první skupině **473–475a/2**
 – –, ve druhé skupině **473–475a/3**
 – –, ve třetí skupině **473–475a/4**
 – –, ve čtvrté skupině **473–475a/5**
 dědic **126/2, 32, 135/8, 151n/5, 151o/5**
 – –, neznámý a dědic neznámého pobytu **463–468/6**
 – –, neopomenutelný **479/1**
 dědická nezpůsobilost **469/1**
 –, důvody **469/2**
 –, spory **469/6**
 –, zánik **469/5**
 dědické tituly **461–462/1, 476/1**
 dědici, účastníci řízení o dědictví **460/9**
 –, práva a povinnosti **460/10**
 delikttní způsobilost **422/1, 423/1, 420/17**
 denegatio iustitiae **4**
 detence **126/9, 129/1, 135/3**
 detentor **126/2, 9n, 14, 16, 34, 129/2, 130/12, 16, 131/3, 133/4**
 disociační usnesení **20a/2**
 dispozitivní ustanovení **2**
 dissimulovaný právní úkon **41a**
 dissoluce **572/4**
 dissoluční smlouva **20a**
 dítě **9/4**
 dluh **559/1, 517/1**
 dluhy zůstavitele, odpovědnost dědiců **470–472/1**
 – –, odpovědnost státu **470–472/12**
 doba plnění **518/1, 563/1, 591/1, 2, 594/2**
 – –, určená soudem **564/2, 3**
 dobrá pověst právnické osoby **19b/21n**
 dobrá víra **130/2n, 7, 8, 10, 12, 14, 131/1, 2, 132/2, 4, 134/1, 7, 135a/1, 135b/1, 4, 6, 8, 9, 135c/2, 6, 151o/4, 459/1, 458/6, 7**
 dobré mravy **3, 39, 126/12, 13, 424/1, 564/3, 630/5**
 dodatečné projednání dědictví **481–484/6**
 dodavatel **52/5n, 59/1**
 dohoda o doplnění obsahu smlouvy **50b**
 – –, hmotné odpovědnosti **8/12**

Věcný rejstřík

- narovnání **585/2**
- plné moci **23, 31n, 724/5, 7**
- přenechání dědictví věřitelům **470–472/ 8**
- srážkách z jiných příjmů **551/8**
- ze mzdy **551/3, 4**
- vypořádání **150/1**
- dědictví **481–484/2**
- , změna **40**
- , zrušení **40**
- doložení času **36**
- domácnost **115**
- společná **115**
- doplnění obsahu smlouvy dohodou **50b**
- dovolání se relativní neplatnosti právní-
ho úkonu **40a**
- drobné opravy **687/7**
- družstevní záložna **20a/15**
- držba **126/14, 129/1n**
- , contra tabulas **130/6**
- neoprávněná **131/1n**
- , nabývání držby **129/2, 3**
- oprávněná **126/2, 129/5, 130/1n, 135c/2**
- , práva **129/5**
- držitel **126/9n, 34, 129/1**
- , neoprávněný viz neoprávněná držba
- , oprávněný viz oprávněná držba

E

- elektronická značka **40/11**
- elektronický podpis **40/9**
- emancipace **8/2**
- erár **21/3**
- Evropský soudní dvůr **4**
- Evropský soud pro lidská práva **4**
- exces **420/22**

F

- facere
- faktická činnost **34**
- fiduciární cese **554/1**
- fiskus **21/3**
- , privilegia **21/6n**
- fixní smlouvy **518/1**
- fond **18/13**
- kulturních a sociálních potřeb **18/13**
- rezervní **18/13**

H

- hra, dluh ze hry **455/4, 845, 846**
- hranice mezi pozemky **126/2**
- hráz rybníka **126/8**
- hrozba neoprávněným zásahem **126/24**
- hrozící škoda, odvrácení **417/1n, 419/1**
- , předcházení **415/1**

CH

- chyby v psaní a počtech **37**

I

- imise (viz též obtěžování) **127/2, 4, 6n**
- ideální (imateriální) **127/4**
- in dubiis libertas **10/4**
- informační povinnost dodavatele **53/11, 53/14, 53a/3, 54b/2, 57/6, 60/1**
- intabulace **47**
- intercese kumulativní **531/4, 533/1**
- privativní **531/1**
- invalidní důchod **447/6**
- částečný **447/6**
- investice do cizího **458/4**
- ius regale **21/4**

J

- jakost věci **496/2, 616/4, 632/2**
- jednatelství bez příkazu, historický
vývoj **742/1**
- , charakteristika institutu **742/2, 3**
- , ius tollendi **745/1, 2**
- , jednatelství dovolené **742/2**
- , jednatelství nutné, odvrácení
hrozící škody **742/7**
- , --, náhrada nákladů **742/8**
- , --, náhrada škody **742/8, 9, 744/1n**
- , --, následky **742/8**
- , --, povinnosti jednatele **742/9, 745/1n**
- , jednatelství užitečné (prospěšné),
charakteristika **743/2**
- , --, náhrada nákladů **743/4**
- , --, náhrada škody **743/5, 744/1n**
- , --, povinnosti jednatele **743/5, 745/1n**

---, ---, prospěch pána věci **743/3**
 ---, jednatelství zakázané **742/2, 743/2**
 ---, následky jednatelství bez příkazu **742/4n**
 ---, ratihabice **742/6**
 ---, souhlas pána věci **743/1**
 ---, souvislost s příkazem **724/2**
 jednorázové odškodnění pozůstalých **444/8**
 jeskyně **120**
 jiná podstatná změna v bytě **694/3, 695/2**
 jiné majetkové hodnoty **118**
 – osoby v poměru rodinném nebo obdobném jako osoby sobě navzájem blízké **116**
 jistota **555/1, 3**

K

kanalizace **151o/3**
 kanalizační a vodovodní přípojky **120**
 katastr nemovitostí **47, 126/5, 30, 32, 133/11, 12**
 ---, výmaz vkladu **135/4, 151p/1**
 kauce **555/1, 686a/1n, 711/7**
 kauza **495/1**
 klenoty, peníze a jiné cennosti **434/1**
 kniha registrovaného partnerství **116**
 kogentní ustanovení **2**
 komise **p724/1, 737/3**
 komisionářská smlouva **724/3, 5, 737/2, 3**
 komory profesní **18/23**
 kompenzace **580/1**
 koncese **19/4**
 konec lhůt **122**
 konkludentní projev vůle **35**
 konkurs **151p/3, 126/33, 132/10, 133/14**
 kontrola předmětu nájmu **665/3**
 konverze právního úkonu **41a**
 konvokace věřitelů **470–472/6**
 korporace **18/12, 18/21, 18/23**
 kořeny **127/5**
 kraj **18/23**
 krajní nouze **6/11, 418/2**
 kumulativní intercese **531/4, 533/1**
 – novace **516/1**
 kupní smlouva **588/1, 5**

---, budoucí užítky věci **595/1**
 ---, cena **589/1**
 ---, nebezpečí škody na věci **590/1**
 ---, vady dodatečně zjištěné **597/1**
 ---, – věci **596/1**
 ---, vedlejší ujednání **601/1**
 kvazikontrakt **43, 724/2**
 kvittance **569/1, 2**

L

leasingová smlouva **51**
 lidské tělo **118**
 lhůta určená podle dni **122**
 lhůty **122**
 –, počítání času **122**
 licence reportážní **11**
 – umělecké **11**
 – úřední **11**
 – vědecké **11**
 lichva **126/13**
 likvidace dědictví, nařízení **470–472/9**
 ---, rozvrh výtěžku **470–472/11**
 ---, výkon **470–472/10**
 likvidace právnické osoby **20a/7, 20a/13n**
 – zájmového sdružení právnických osob **20j/2n**
 lom **126/8**
 los **845/22**

M

majetek **143/9**
 – zůstavitele **460/5**
 ---, nepatrný **460/6, 470–472/2**
 majetkové vztahy **1**
 mandát **p724/1, 2**
 mandátní smlouva **724/3**
 manžel **116**
 manželství **7/8, 8/10, 9/7**
 –, neexistence **8/10**
 marné uplynutí promlčecí doby **100**
 marnotratnictví **10/16**
 matice **18/13**
 mentální rezervace **34**
 míra majetkové přiměřenosti **143/13**
 místní komunikace, silnice a dálnice **119**
 místo plnění **567/1, 3, 4**
 moderační právo soudu **450/1, 2**

modifikace správy SJM 147/1, 2
 movité věci 119

N

náboženská společnost 19/9, 19c/1
 nabytí od nepravého dědice 486/1
 nadace 18/13, 18/22, 19/5, 20a/2, 20a/15
 – zřízení závětí 477/2
 nadační fond 18/22, 20a/2, 20a/15
 náhrada škody, snížení soudem 450/1
 – –, škoda skutečná 442/2
 – –, výše škody na věci 443/3
 – –, ušlý zisk 442/3
 – –, uvedení do předešlého stavu 442/5, 6
 náhradní ubytování 712/12
 nahrazení závazku novým 570/1
 nájem 663/1n
 – bytu 685/9
 – na dobu určitou 685/10, 686/9, 686a/9, 710/9, 712/1
 – – – výkonu práce 685/10, 710/10n
 – na dobu určitou 663/24, 676/3
 – nebytových prostor 720/1
 – obytných místností v zařízeních určených k trvalému bydlení 717/2
 nájemce 663/11, 663/13, 685/5
 nájemné 663/22, 671/2n, 686/6, 696/1n
 –, jednostranné zvyšování nájemného 696/7, 696/10n, 711/6
 –, náhrada škody 696/9
 –, prodlení 679/7, 696/14, 711/6
 –, sleva z nájemného 673/1n, 674/1n, 698/2n
 –, určení nájemného soudem 696/8
 nájemní smlouva 663/29, 686/2n, 720/5
 nákladní doprava – viz smlouva o přepravě
 náklady pohřbu zůstavitele 470–472/3
 nález věci 135/1, 2
 námítka promlčení 100
 – –, právní účinky 100
 – –, rozpor s dobrými mravy 100
 nápadně nevýhodné podmínky 49
 narovnání 585/1
 narození 7/5
 nasciturus 7/6
 naturální dluh 100n, 455/1

– právo 100
 název právnické osoby 19b
 – –, dodatek 19b/8
 – –, kmen 19b/7
 – –, ochrana 19b/13n
 nebytové prostory 118/17, 720/3
 nedbalost 420/14
 negotium claudians 9/1
 nehmotné statky 11n, 118
 nekalá soutěž 19b/20, 19b/22
 nemovitosti 119
 nemožnost plnění 575/1n
 – – částečná 575/9
 – –, oznámení dlužníka 577/1
 – uskutečnění jednoho z volitelného plnění 576/1
 neplatnost právního úkonu 37n
 – – absolutní 37n, 40a
 – – částečná 41
 – – relativní 40, 40a, 49a, 55, 865/7
 – –, odpovědnost za škodu 42
 nepojmenované smlouvy 51
 neposkytnutí potřebné pomoci zůstaviteli 469a/3
 nepromlčovaná práva 100
 nepřiměřené podmínky spotřebitelských smluv 55/7, 56/5n
 neuplatnění práva 436/1, 583/1,4, 626/1
 nevykonané právo 100
 nevyžádané plnění 53/24, 54d/1
 nezletilé dítě 27, 114
 nezmocněný jednatel 32
 neznámý pobyt 29
 non facere 3
 – negotium 37
 notář 724/4, 729/3, 730/1, 731/4
 novace kumulativní 516/1
 – privativní 570/1
 nullum negotium 37
 nutná obrana 6/4, 418/3

O

občan 7/1
 občanská práva a svobody 1
 občanské právo, předmět 1
 – –, vývoj na našem území 1
 občanský zákoník, charakteristika 1
 – –, předmět 1
 občanskoprávní ochrana práv 5

- vztahy, ochrana **1n**
- , předmět **118**
- obec **18/23**
- obecně prospěšná společnost **18/14, 19a/9, 20a/15**
- obecné užívání **123/4, 5**
- obcházení zákona **39**
- obchodní firma **19b/12, 19b/19**
- listina **19c/16**
- rejstřík **19/9**
- společnost **8/12**
- oblát **43a n**
- obnova předešlého stavu **5**
- obnovení rozsahu SJM **148/7**
- SJM **151/1, 2**
- obstarání prodeje věci **p724/1**
- – –, jednání obstaratele **737/3, 5**
- – –, odlišení od koupě a prodeje **737/5**
- – –, odměna **730/1, 2, 737/4, 738/4, 739/1, 2, 740/2**
- – –, odpovědnost za škodu **737/6, 740/2**
- – –, – za vady **741/1n**
- – –, opatření potřebná k prodeji **737/7**
- – –, poplatek pro případ odstoupení od smlouvy **738/5**
- – –, prodej věci za sníženou cenu **740/3**
- – –, prodlení **739/2**
- – –, předmět **737/2, 738/2**
- – –, převzetí věci **737/6**
- – –, určení kupní ceny **738/3, 740/3**
- – –, vztah k příkazu **733/1, 2, 737/1**
- – –, zánik závazku, následky **740/2**
- – –, – odstoupením od smlouvy **738/5**
- – –, – uplynutím doby **740/1**
- obstarání věci **p724/1**
- , cena obstarání **733/7**
- , doba obstarání **733/3, 8**
- , náhrada nákladů **735/2**
- , – újmy **735/2**
- , odměna **730/1, 733/3, 7**
- , odpovědnost za vady **733/4, 735/1**
- , pokyny objednatelů **736/1**
- , prodlení **735/1**
- , prostřednictvím jiné osoby **726/6, 733/4**
- , předmět obstarání **733/6**
- , vztah k příkazu **733/1, 2, 3**
- –, zánik závazku odstoupením od smlouvy **735/1, 2**
- obtěžování (viz též imise)
- , hlodavci **127/4, 9**
- , hlukem **127/4, 9**
- , hmyzem **127/4, 9**
- , kouřem **127/4, 9**
- , vibracemi **127/4, 9**
- , zápachem **127/4, 9**
- obvyklá správa společného majetku **145/4**
- obytné místnosti v zařízeních určených k trvalému bydlení **717/1**
- odbory **19/3**
- odmítnutí dědictví **463–468/1**
- –, lhůta **463–468/4**
- –, nemožnost **463–468/5**
- –, zastupování **463–468/2**
- odpady **118, 127/4, 9**
- odporovatelnost **42a, 869**
- odpovědnost prodávajícího za vady prodané věci **619/6, 597/3**
- předmluvní **42, 43**
- za škodu **420/1**
- – – nezletilého **422/1**
- – – při plnění závazku **421a/1**
- – – společná **438/1n**
- – – způsobenou na vnesených nebo odložených věcech **433/1, 4, 6**
- – – – provozem dopravních prostředků **427/1**
- – – – zvlášť nebezpečným **432/1, 5**
- – – – provozní činností **420a/2**
- –, duševní porucha **422/1**
- –, nezpůsobilost vlastní vinou vyvolaná **423/1, 3**
- –, nutná obrana **418/3**
- –, předcházení hrozící škodě **415/2, 5**
- –, převzatá věc **421/1**
- –, úmyslné jednání proti dobrým mravům **424/3**
- –, zavinění poškozeného **441/2**
- –, zdravotnické služby **421a/1**
- –, zproštění **420/23**
- za vady **499/1, 2**
- – věci, přenechání věci jak stojí a leží **501/1, 2**
- –, dluhy váznoucí na věci **500/4**
- –, náhrada škody vzniklé z vady **510/1**
- –, souběh nároků **510/2, 3**

---, vady právní **499/6**
 ---, - zjevné **500/1**
 ---, - zjistitelné z evidence nemovitostí **500/2**
 ---, vytknutí vady **504/1**
 ---, záruční list **502/2, 620/5**
 ---, záruka **502/1**
 odpůřící žaloba **42a**
 odsouzení pro úmyslný trestný čin **469a/5**
 odstoupení od smlouvy **48n, 56n, 497/1, 517/5, 637/2, 642/1,3, 852e/3, 852g/1n, 852j/1**
 ---, prodlení dlužníka **517/5**
 ---, věcněprávní účinky **48**
 ---, zrušení smlouvy **507/4**
 - spotřebitele od smlouvy **53/18n, 54b/15, 54c/1, 57/2, 63/1n**
 odúmrť **21/4, 461-462/2**
 ohledání mrtvého **7/7**
 ochrana jména fyzické osoby **11**
 - občanské cti a lidské důstojnosti **11**
 - osobnosti **1, 11n**
 - posmrtná **15**
 ---, odpovědnost za škodu **13, 16, 106**
 ---, odstraňovací žaloba **13**
 ---, prostředky občanskoprávní **13**
 ---, přiměřené zadostiučinění **13**
 ---, satisfakční žaloba **13**
 ---, zdržovací žaloba **13**
 - pokojného stavu **5**
 - práv u orgánu státní správy **5**
 - projevů osobní povahy **11**
 - soukromí **11**
 - života a zdraví **11**
 omyl při narovnání **586/1**
 - v pohnutce **49a**
 - psaní a počtech **37**
 - ve vůli **49a**
 opatrovník **10/12, 27n**
 - kolizní **30**
 organizace, příspěvková **18/14**
 -, rozpočtová **18/14, 18/24**
 osoba **7/1**
 -, fyzická **7/3**
 -, právníká **18/1n**
 -, -, nezisková **18/18**
 -, -, organizační složka **18/4**
 -, -, přeměna **19/7, 20a/10n**
 -, -, tvořící se **19a/9**
 -, -, veřejnoprávní **18/10, 19a/4**

-, -, vznik **19/8n**
 -, -, zánik **20a/6**
 -, -, založení **19/2n**
 -, -, zrušení **20a/1n**
 osobní doprava - viz smlouva o přepravě
 - užívání bytu **871**
 - užívání pozemku **126/20, 132/4, 8, 134/9, 872**
 osobnostní vztahy obecné **1, 11**
 --- zvláštní **1, 11**
 osoby blízké **116**
 osvojení **9/7**
 otcovství **9/7**
 oznámení úmrtí **460/2**

P

parcela - viz pozemek
 parkoviště **119**
 partner **15, 116**
 partnerství registrované **116**
 pasivní solidarita **511/2**
 patentový zástupce **724/4, 729/3, 730/1, 731/4**
 penále, použití ustanovení o smluvní pokutě **544/8**
 peněžní ústav **557/1**
 písemná forma právního úkonu **40**
 --- smlouvy **46**
 plná moc **23, 31n, p724/2, 5, 6**
 ---, forma **724/7, 777/5**
 --- kolektivní **31**
 ---, odvolání **33b**
 ---, překročení oprávnění **33, 742/5**
 --- udělená právnické osobě **31**
 ---, vypovězení **33b**
 ---, zánik **33b, 731/1, 3**
 plnění bez právního důvodu **451/4**
 - částečné **566/1-2**
 - jinému **562/1**
 - nemožné **37**
 - opětovné **565/6**
 - spojená s užíváním bytu **686/6, 688/4, 696/15n, 698/6**
 -----, sleva z úhrady **698/6**
 - ve splátkách **565/1, 2, 521/1**
 - více způsoby **561/1**
 - vzájemné **560/2, 3**
 -, místo **567/1**
 plody **127/5, 130/15, 131/2, 135a/2**
 ploty **127/11**

- počátek běhu jednotlivých promlčecích
dob **102n**
 ---- lhůt, plnění ve splátkách **103**
 -- promlčecí doby obecné **101**
 ----, právo oprávněného dědice
na vydání dědictví **105**
 ----, práva, která musí být nejprve
uplatněna **102**
 ----, zákonný zástupce **113**
 - lhůt **122**
 počítání času **122n**
 podílové spoluvlastnictví – viz spo-
luvlastnictví podílové
podmínka nemožná **36**
 - odkládací **36**
 - rozvazovací **36**
 podnájem **666/1**
 - bytu **719/1**
 podnik, státní **18/24, 19a/5, 20a/15**
 podnikatel **18/19**
 podnikatelský nájem věcí movitých
721/1
 podpis **40/6**
 podrosty **127/5**
 podzástavní právo **173/174**
 --, pojem a pojetí **173/1n**
 --, práva a povinnosti **174/1**
 --, uspokojení podzástavního věřitele
174/2
 --, vznik podzástavního práva **173**
 pohledávka zajištěná zástavním právem
155, 157, 158, 159
 ----, maximální zástavní právo
155/11
 ----, nepeněžitá pohledávka **155/7**
 ----, odstoupení od smlouvy **155/12**
 ----, podmíněné pohledávky **155/9**
 ----, pohledávky vzniklé v budoucnu
155/10
 ----, promlčení zajištěné pohledávky
170/5
 ----, příslušenství pohledávky
155/4, 5
 ----, uspokojení věřitele z pohledávky
167
 pohledávky nepostupitelné **525/1**
 pohnutka právního úkonu **34**
 poklad **135/8**
 pokuta smluvní **544/1**
 polovina měsíce **122**
 poplatek z prodlení **517/20**
 porosty **127/5**
 posmrtná ochrana osobnosti **15**
 postoupení pohledávky **524/1**
 -- úplatné, odpovědnost postupitele
527/1n
 --, ručení postupitele za dobytost
527/6
 --, oznámení dlužníkovi **526/2**
 potvrzení nabytí dědictví podle podílů
481–484/3
 poukázka **535/1, 2**
 použité věci **619/4**
 pozemek **118n, 127/10n, 134/3**
 -, část **126/7**
 -, vyklizení **126/4, 7**
 pozemková parcela **118**
 pozemní komunikace **123/5, 126/8, 29**
 --, účelová komunikace **126/8, 29**
 práva **118**
 - autorská **1**
 - spojená s pohledávkou **524/9**
 - společná **512/1**
 - z odpovědnosti za vady prodané věci,
uplatnění **625/1**
 - z odpovědnosti za vady prodané věci,
zánik **626/1n**
 právní domněnka vypořádání **149/2**
 - domněnky **2**
 - fikce **2**
 - moc **132/12**
 - osobnost **7/1n**
 - skutečnosti **2, 489/1**
 - subjektivita **7/4**
 - úkon **41a**
 -- contra bonos mores **39**
 -- contra legem **39**
 -- disimulovaný **41a**
 -- dvoustranný **34**
 -- in fraudem legis **39**
 --, nedostatek formy **40**
 -- nemožný **37**
 -- neplatný, s náležitostmi jiného plat-
ného právního úkonu **41a**
 -- nepodmíněný **36**
 -- písemný **40**
 -- podmíněný **36**
 -- svobodný **37**
 -- určitý **37**
 -- vážný **37**
 -- vícestranný **34**
 - úkony **2, 34n**

- absolutně neplatné 37n, 40a
- , náležitosti 37
- nezletilých 9
- právnické osoby 20
- relativně neplatné 40, 40a, 49a, 55
- , výklad 35
- zastřené 41a
- vztah závazkový 488/1
- vztahy vznikající z výsledků duševní tvořivé činnosti 1
- právo bydlení 712a/3, 4
- evropské 1
- evropské komunitární 1
- hmotné 1
- jako předmět občanskoprávních vztahů 118
- mezinárodní 1
- na ochranu osob 1
- na odpověď 11
- na dodatečné sdělení 11
- národní 1
- procesní 1
- předkupní 602/1n
- soukromé 1
- veřejné 1
- zpětné koupě 607/1
- prekluze 436/1, 583/1n, 626/1
- prevence ohrožování a porušování subjektivních občanských práv 3
- princip zásluhovosti 149/8
- privativní intercese 531/1
- novace 570/1
- prodávající, podnikatelská činnost 612/1
- prodej zboží v obchodě 612/1
- — —, objednávka 613/2
- — —, přechod vlastnictví ke koupené věci 614/3
- — —, převzetí věci 614/1
- — —, samoobslužný 614/3
- prodlení dlužníka 517/1
- , právo věřitele na náhradu škody 519/1, 2
- , zrušení smlouvy od počátku 518/2
- s plněním peněžitého dluhu 517/11, 13
- — — věci 517/22
- věřitele 520/1, 522/1n
- prodloužení nájmu 676/4, 5, 686a/9
- prohlášení za mrtvého 7/8
- projev vůle 35
- , doručení 45
- , náležitosti 34n
- prokura 31
- prominutí dluhu 574/2
- promlčecí doba, běh 101n, 111n
- , marné uplynutí 100
- obecná tříletá 101
- , počátek běhu – viz počátek běhu jednotlivých promlčecích dob
- , práva z přepravy 108
- , právo dlužníkem písemně uznané co do důvodu i výše 110
- , — na vydání plnění z bezdůvodného obohacení 107
- , — náhradu škody 106
- , — odpovídající věcnému břemenu 109
- , — přiznané pravomocným rozhodnutím soudu nebo jiného orgánu 110
- , přetržení (přerušení) 110
- , stavení běhu 112
- , subjektivní, objektivní 106, 107
- u práva mezi zákonnými zástupci a zastoupenými 114
- , úroky a opětuji se plnění 110
- , změna v osobě dlužníka nebo věřitele 111
- promlčení 100n, 127/4, 132/2, 124/5, 135c/4, 151o/10
- , dovolání se 100
- , námitka dlužníka 100
- promlčovaná práva 100
- pronajímatel 663/5n, 663/12
- protiprávní úkony 34
- stavy 2
- události 2
- protiprávnost 420/2
- provozovatel dopravního prostředku 427/4, 6
- poskytující ubytovací služby 433/1, 4
- provozovatelé garáží a jiných podniků podobného druhu 435/1
- předkupní právo 602/1n
- předmět SJM 143/8
- přechod nájmu bytu 706/2
- přenechání věci jak stojí a leží 501/1, 2
- převisy 127/5
- převzetí dluhu 531/1, 4
- plnění 534/1, 2
- příbuzenství v nepřímé řadě 116n
- v přímé řadě 116n
- příbuzní plnorodí 117

– polorodí **117**
 přidávání let **8/2**
 příjmy z podnikání **148/6**
 příkaz, obecně **p724/1, 2, 724/1, 733/1**
 –, odměna **728/2, 3, 729/5, 730/1, 2, 732/1, 2**
 –, odpovědnost za škodu, damnum ex causa mandati **729/1n, 732/1, 2**
 –, –, –, damnum ex occasione mandati **729/1, 4, 5, 732/1, 2**
 –, pokyny příkazce, možnost odchýlení se **725/6**
 –, –, následky neoprávněného odchýlení se od pokynů **725/7**
 –, povinnosti příkazce, náhrada potřebných a účelných nákladů **727/3, 728/3, 4, 732/1, 2**
 –, –, prostředky ke splnění příkazu **728/1, 2, 731/5**
 –, –, součinnost **728/1, 2**
 –, povinnosti příkazníka, důvěra a věrnost **725/1, 6**
 –, –, informační povinnost **727/1**
 –, –, následky porušení povinností **725/5, 730/2**
 –, –, povinnost jednat podle svých schopností a znalostí **725/2**
 –, –, –, v souladu s pokyny příkazce **725/3, 6, 7**
 –, –, –, provést příkaz osobně **726/1**
 –, –, –, předložit vyúčtování **727/3, 728/3**
 –, –, –, převést získaný užitek **727/2**
 –, –, –, upozornit na nevhodnost pokynů **725/4**
 –, prodlení **727/3, 728/2, 3, 731/5**
 –, provedení příkazu osobně **726/1**
 –, –, pomocníkem **726/2**
 –, –, substitutem **726/3, 4, 5**
 –, zánik příkazu, důvody **731/2**
 –, –, charakteristika **731/1**
 –, –, na základě dvoustranného právního úkonu **731/5**
 –, –, –, nemožností plnění **731/5, 732/1, 2**
 –, –, odstoupením od smlouvy **731/4, 5**
 –, –, odvoláním příkazu **731/3, 732/1**
 –, –, provedením příkazu **731/3**
 –, –, smrtí příkazníka **731/3**
 –, –, splynutím **731/5**
 –, –, uplynutím doby **731/5**

–, –, výpovědi **731/3**
 –, –, zánikem právnické osoby bez právního nástupce **731/3**
 příkazní smlouva, forma **724/7**
 –, obecně **724/1, 774/4**
 –, obsahové části smlouvy **724/6**
 –, odstoupení od smlouvy **731/4, 5**
 příslušenství **121/1n, 126/7, 130/16**
 – bytu **121/5, 663/20, 685/8, 686/4**
 – věci **121/1**
 přistoupení k závazku **533/1, 2**
 přístřeší **712/16**
 půjčka **657/1, 3, 4**
 – peněžitá **657/6, 7**

R

ratihabice **33**
 registrované partnerství **7/8, 8/11, 116**
 Rejstřík zástav **158/1n**
 rekodifikace soukromého práva **1**
 relativní bezúčinnost **42a**
 relativní neplatnost právního úkonu **40, 40a, 49a, 852b/5**
 restituce **126/18n, 32, 132/1, 4, 12, 151p/8**
 rodina **9/7, 116**
 rodinný poměr **116**
 rovné právní postavení **2**
 rozpor prodávané věci s kupní smlouvou **616/2, 9**
 – s dobrými mravy **3, 39**
 – se zákonem **39**
 ručení **546/1n**
 ručitel, nárok vůči dlužníkovi **550/1n**
 –, oprávnění odepřít plnění **549/1, 2**
 –, uplatnění námitek proti věřiteli **548/5**
 rybník **126/8**
 řádné pokračování ve sporu **112**

S

satisfakce **13**
 sázka a hra **455/4, 845, 846**
 sdružení bez právní subjektivity – viz smlouva o sdružení
 shoda prodávané věci s kupní smlouvou **616/2**
 sídlo **19c/1n**
 –, fiktivní **19c/5**
 –, „létající“ **19c/6**

- , změna **19c/8**
- simulovaný právní úkon **41a**
- směnná smlouva **611/1**
- smlouva, lhůta pro přijetí návrhu **43b**
- , návrh na uzavření **43a n**
- , odstoupení **48, 126/15, 497/1**
- , okamžik uzavření **44**
- , pojem **43**
- , přijetí návrhu pozdní **43c**
- , přijetí návrhu včasné **43c**
- , vznik **43n**
- , záloha před uzavřením **498/1, 2**
- leasingová **51**
- lichevní **126/13**
- o dílo **631/1n, 724/3**
- – –, cena **634/1n**
- – –, – dle rozpočtu **635/1**
- – –, odhad ceny **636/1**
- – –, odstoupení **635/4, 642/1, 3**
- – –, potvrzení o převzetí objednávky **632/2**
- – –, povinnosti zhotovitele **633/1n**
- – –, součinnost objednatele **638/1**
- – –, záruka **646/1n**
- – –, důchodu **842n**
- – obstarání prodeje věci, forma **738/6**
- – – – –, odstoupení od smlouvy **738/5**
- – – – –, podstatné obsahové části **738/1n**
- – obstarání věci, forma **733/9, 734/1**
- – – – –, odstoupení od smlouvy **735/1, 2**
- – – – –, podstatné obsahové části **733/5n**
- – – – –, potvrzení o uzavření smlouvy **733/5, 9, 734/1n**
- – – – –, rozlišení od zprostředkovatelské smlouvy **774/4**
- – opravě věci **652/1, 2**
- – půjčce **657/1, 3, 4**
- – přepravě nákladu **765n/1, 2, 766/1**
- – – – –, náhrada škody **770/1, 771/1, 2**
- – – – –, nevyzvednuté zásilky **773/1, 2**
- – – – –, odpovědnost dopravce **768/1, 769/1, 2**
- – – – –, povinnosti dopravce **767/1**
- – – – –, osob **760n/1, 2**
- – – – –, odpovědnost dopravce **763/1n, 764/1**
- – – – –, povinnosti dopravce **761/1**
- – – – –, přeprava zavazadel **762/1, 2**
- – – – –, přepravní řády a tarify **772/1**
- – převodu nemovitostí **46**
- – sdružení **829n/1n**
- – – – –, majetek získaný z činnosti **834/1, 835/1, 841/2**
- – – – –, majetkové vypořádání **839/1, 2, 841/2**
- – – – –, odpovědnost účastníků **835/2, 840/1**
- – – – –, poskytnuté hodnoty **831/1, 832/1, 2, 833/1, 839/1, 841/2**
- – – – –, povinnosti účastníků **830/1, 2**
- – – – –, rozhodování a kontrola **836/1, 2, 837/1**
- – – – –, ukončení účasti, rozpuštění **838/1n, 841/1**
- – smlouvě budoucí **50a**
- – úpravě věci **652/1**
- – úschově **724/3**
- – vkladu **778n**
- – – – –, práva vkladatele **779n**
- – výpůjčce **659/1**
- – zajišťovacím převodu práva **553/2n**
- směnná **611/1**
- ve prospěch třetí osoby **50**
- zástavní **552/3**
- smlouvy adhezní **43**
- distanční **53**
- fixní **48, 518/2**
- formulářové **43**
- inominátní **43, 51**
- konsensuální **43**
- nepojmenované **51**
- neupravené občanským zákoníkem **51**
- reálné **43**
- smíšené **43, 491/4**
- smluvní pokuta **544/1**
- , náhrada škody přesahující smluvní pokutu **545/3**
- vztahy, prevence sporů **43**
- závazkové právní vztahy **43n**
- smrt **7/7, 460/1**
- dlužníka, věřitele **579/2, 6**
- , domněnka **7/7n**
- , důkaz **7/8**
- , fingovaná **7/7**
- socialistická organizace **7/1**
- societas iuris civilis **18/16**
- solidarita aktivní **513/1**
- pasivní **511/2n**
- soluční úschova **568/1**
- součást věci **120**

- součinnost věřitele **520/3**
soud jako hlavní garant ochrany subjektivních občanských práv **4**
soudní exekutor **724/4**
– komisiariát **460/4**
– ochrana **4n**
souhlas k podnikání **146/1, 2**
sourozenec **116**
sousedské právo **127/1n**
splátky **521/1, 565/1, 2**
splatnost **563/1,6, 559/18**
splnění dluhu **559/1n**
–, potvrzení věřitele **569/1**
splynutí práva a povinnosti **584/1**
společenstvo, honební **18/21**
společná domácnost **115**
– odpovědnost **438/1**
– práva věřitelů **512/1n**
společné členství v družstvu **703/6**
–, vznik **703/7**
–, zánik **705/7, 706/12n, 707/3**
– jmění manželů (SJM) **132/3**
– prostory a zařízení domu **688/3**
– závazky dlužníků **511/1, 2**
společnost občanského práva **18/16, 20f/6**
společný nájem bytu **700/1**
–, vznik **700/2n**
–, zrušení soudem **702/2**
–, zánik **700/6, 702/2, 706/1, 707/6**
– nájem bytu manžely **703/1**
–, vznik **703/2n, 704/1n**
–, zánik **705/1n, 706/2n, 707/2n, 708/1**
spoluvlastnický podíl **137**
–, charakter podílu **137/5**
–, pojem a pojetí **137/1n**
–, převod podílu **140/1n**
–, určení podílu **137/35n**
–, změna velikosti podílu **137/38, 39**
spoluvlastnictví podílové **136n**
–, bezdůvodné obohacení **137/29n**
–, –, započtení pohledávek **137/31n**
–, nezrušení podílového spoluvlastnictví **142/28n**
–, podstata a pojetí **136/13**
–, předmět **136/21n**
–, subjekty **136/14n**
–, vznik **136/24n**
–, zrušení a vypořádání spoluvlastnictví **141/1n, 142/1n**
–, –, –, –, dohoda **141/2n**
–, –, –, –, rozhodnutím soudu **142/1n**
–, –, –, –, rozdělení věci **142/1n**
–, –, –, –, příkazání věci **142/16n**
–, –, –, –, nařízení prodeje a rozdělení výtěžku **142/26, 27**
–, –, –, –, zřízení věcného břemene **142/34, 35**
spoluvlastník **132/9, 135b/6, 137n, 151n/7, 151o/6, 8**
–, konkurence práv spoluvlastníka **137/26n**
–, práva a povinnosti **137/7n**
–, –, –, právo spoluvlastníka na podíl **137/19n**
–, –, –, společná práva spoluvlastníků **137/9n**
–, rozhodování spoluvlastníků **139/2n**
–, –, aktivní solidarita **139/13n**
–, –, důležitá změna společné věci **139/55n**
–, –, hospodaření se společnou věcí **139/17n**
–, –, –, –, dohoda **139/18**
–, –, –, –, investice a náklady **139/36n**
–, –, –, –, majorizace **139/19n**
–, –, –, –, nájemní vztahy **139/51, 52**
–, –, –, –, oprava, úprava, údržba, změna společné věci **139/34, 35**
–, –, –, –, rozhodnutím soudu **139/24n**
–, –, –, –, správa společné věci **139/28n**
–, –, –, –, užívání věci **139/40n**
–, –, –, –, pasivní solidarita **139/6n**
–, –, –, právní úkon týkající se společné věci **139/2n**
spoluzavinění poškozeného **441/2, 4**
spolužití trvalé **115**
spory o dědické právo **461–462/4n**
spotřebitel **52/9n, 54a/8, 59/2**
spotřebitelské smlouvy **52/1n**
–, smlouva o finančních službách sjednávaná na dálku **54a/2, 3**
–, –, užívání budovy nebo její části na časový úsek **58/2**
–, –, sjednávána mimo obvyklé prostory podnikání **57/3**
–, –, na dálku **53/4**

—, — při použití elektronických prostředků **53a/2**
 —, vztah k příkazní smlouvě **724/8**
 —, — ke smlouvě o obstarání prodeje věci **737/5**
 —, — — — — věci **733/10**
 —, — — — — zprostředkování **774/1, 10, 776/1**
 spotřební společenství **115**
 správce dědictví, smysl institutu **480a–480e/1**
 —, centrální evidence závětí **480a–480e/3**
 —, ustanovený soudem **480a–480e/4**
 —, ustanovený zůstavitelem **480a–480e/2**
 —, osoba způsobilá **480a–480e/5**
 —, postavení **460/11**
 —, práva a povinnosti **480a–480e/6**
 —, kontrola činnosti **480a–480e/7**
 —, zproštění funkce **480a–480e/8**
 —, zánik funkce **480a–480e/9**
 —, odměna **480a–480e/10**
 správní rozhodnutí **126/20, 29, 132/4, 5, 12**
 srážky ze mzdy **551/1, 3**
 stanovy **19/6, 20i/4, 20h**
 stát **21, 130/10n**
 státní pokladna **21/3**
 statutární orgán **20/5n**
 stavba **119, 126/7, 8, 23, 127/8, 10, 132/9, 135c/1n**
 — na objednávku **651/1**
 — nadzemní **119**
 — není součástí pozemku **120**
 — neoprávněná **126/5, 135c/1n**
 —, odstranění stavby **126/14, 135c/6n**
 — podzemní **119**
 —, vznik **132/9, 135a/2**
 —, zánik **132/9**
 stavby spojené se zemí pevným základem **119**
 stavební parcela **118**
 — úpravy bytu **694/2, 695/2**
 stavení běhu promlčecí doby **112**
 strom **127/5**
 studna **126/8, 23, 151n/4, 151o/4, 8**
 stupeň příbuzenství **117**
 subjekt **7/1**
 substitut **24, 33a**

superficies non solo cedit **120**
 svémoc **6/1, 6/11**
 svépomoc **6**
 —, dovolená **6/7n**
 svépomocný prodej **6/11**
 svéprávnost **8/1**
 světlý okamžik **10/13**
 svoboda **6/8, 10/4**
 svolení soudu k nakládání s majetkem náležejícím do dědictví **460/12**
 synallagmatické závazky **457/1, 2, 560/1, 2**

Š

škoda **126/10, 17, 23, 25, 127/4, 9n**
 — na zdraví **444/1, 445/1**
 — —, náhrada za ztrátu na důchodu **447a/2**
 — —, náklady spojené s léčením **449/1, 2**
 — —, odškodnění bolesti poškozeného **444/2, 4**
 — —, — ztížení společenského uplatnění **444/2, 4**
 — —, ztráta na výděлку, náhrada **445/1, 449a/1**
 — usmrcením **444/8, 448/1, 2, 449/3**
 — vzniklá v důsledku vady věci **600/1n**
 — způsobená provozní činností **420a/1n**
 — — úmyslným trestným činem **442/8**
 školní docházka **9/7**
 švagrovství **118**

T

tenisové dvorce **119**
 těhotenství, umělé přerušení **9/7**
 teorie dělené moci **6/5**
 — fikční **18/7**
 timesharing **58/2**
 tíseň a nápadně nevýhodné podmínky **37, 49**
 tot gradus quoat generationes **117**
 trvalé neprojeování opravdového zájmu o zůstavitele **469a/4**
 — opuštění společné domácnosti **708/2, 3**
 — porosty **120**
 — spolužití **115**
 — užívání **876, 879c, 879d**
 — vedení nezřízeného života **469a/6**

U

účastenství v řízení o dědictví, dědici
461–462/3
 ———, věřitelé **470–472/5**
 účastník **7/1**
 účinky smlouvy věcněprávní **47**
 — závazkově právní **47**
 účinnost právního úkonu **36**
 — smlouvy rozhodnutím orgánu **47**
 úkony relativně neplatné **852b/5**
 ultra vires **19a/1**
 úmrtní list **7/7**
 úmysl **420/14**
 úmyslný trestný čin proti zůstaviteli
469/3
 universitas iuris **118**
 — rerum **118**
 uplynutí doby **578/1n**
 upomínky věřitele **100**
 úroky smluvené **658/1**
 — z prodlení **517/11**
 úřední povolení **127/7, 11**
 — úschova **568/1, 3**
 usnesení o dědictví **481–484/1**
 — —, zrušení **481–484/5**
 ústav **18/14**
 Ústavní soud a jeho úloha při ochraně
 základních práv a svobod **4**
 ušlý zisk **442/3**
 uznání dluhu **110, 558/3, 5**
 užívání a udržování společného majetku
145/1

V

vada neodstranitelná **622/6**
 — odstranitelná **622/3n**
 — prodávané věci, přiměřená sleva
624/1
 — věci, z neodborného zacházení
 s věcí **623/1**
 — zjevná **500/1**
 vadné plnění **499/6**
 vady věci **596/1**
 —, uplatnění u prodávajícího **599/1**
 valorizace **447/9**
 vážné ohrožení výkonu práva **127/3, 4**
 včely **127/4**
 věc existentní **118**
 — hlavní **120n**

— hromadná **133/4**
 — jak stojí a leží **501/1**
 — movitá **126/7, 31, 132/1, 7, 10,**
133/1n, 134/3, 5, 135/1, 3
 — nemovitá **126/7, 135/4n, 151n/1, 5n,**
10, 151o/1n, 151p/1n
 —, plody **127/5, 130/14, 15, 131/1n,**
132/7, 11, 135a/1n
 —, součást **120, 126/7, 127/6, 130/15,**
16, 135a/2, 3, 135b/3, 135c/9
 — v budoucnu vzniklá **118**
 — v právním smyslu **118**
 — —, úvahy de lege ferenda **118**
 věci **118**
 — movité **119**
 — nemovité **119**
 — použité **619/4**
 — převzaté do úschovy **434/3**
 — tvořící obvyklé vybavení domácnosti
143a/4
 — vnesené nebo odložené **433/1, 4, 6**
 — vyloučené z občanskoprávního styku
118
 věcná břemena, nezbytná cesta **151o-**
9n
 —, opravy a údržba věci **151n/12n**
 —, právo průchodu a průjezdu **127/12,**
151n/3, 151o/10, 151p/8
 —, právo na vyhlídku **151o/3**
 —, promlčení **151o/10, 151p/4**
 —, vznik **151o/1n**
 —, zánik **151p/1n**
 veřejná soutěž **847/1n, 848/2**
 —, cena **847/9, 848/1n**
 —, náležitosti vyhlášení **847/4n**
 —, obchodní veřejná soutěž **847/12**
 —, odvolání **849/1n**
 —, soutěžní podmínky **847/4n, 849/3**
 — ve výzkumu a vývoji **847/13**
 veřejné statky **118**
 veřejný příslib **850/1n**
 —, podmínky **850/5**
 —, odměna **851/1n, 852/1n**
 — zájem **128**
 vkladní knížka na jméno **782**
 — —, oprávnění nakládat s vkladem
783
 —, umoření **784**
 vkladní listy **786**
 vklady **778n**
 — na vkladních knížkách **781n**

–, další formy 787
 vlastnické právo 123/1n, 124/1n,
 ––, obsah 123/1n
 ––, ochrana 126/1n, 127/1n
 ––, vznik 132n
 ––, zánik 132/11
 vnitřní výhrada 34
 vodní dílo 126/8
 vstup na sousední pozemek 127/12
 Všeobecná deklarace lidských práv 7/2
 vydání dědictví oprávněnému dědici
 485/1
 – – – – státem 487/1
 vydědění 469a/1
 –, náležitosti 469a/2
 –, spory o platnost 469a/7
 vydržení 134/1n, 865/5, 872/12
 výhrada vlastnictví 601/1
 – vzniku ke dni zániku SJM 143a/3
 výkon práva 3
 – – v rozporu s dobrými mravy 3
 vyloučení dědiců 476f/1
 výluky z předmětu SJM 143/12
 výměna bytu 715/1
 vypořádání SJM 149/2, 3
 výpověď 588/, 677/2
 – smlouvy 582/1, 2
 – z nájmu bytu 710/3, 710/7
 – – –, výpověď pronajímatele 711/1,
 711/15
 – – –, výpověď pronajímatele s přivo-
 lením soudu 711a/1, 711a/15
 výpovědní důvody 711/1, 711a/3n
 – –, absence zdravotního
 postižení 711/14
 – –, hrubé porušování povinností nájemce
 711/5n
 – –, neužívání bytů 711/11n
 – –, porušování dobrých mravů 711/2n
 – –, potřeba pronajímatele 711a/3, 4
 – –, – služebního bytu 711a/5n
 – –, souvislost s provozováním obchodu
 711a/12n
 – –, účel vyvlastnění 710/5
 – –, veřejný zájem a opravy 711a/9n
 – –, více bytů 711/8n
 – lhůta 677/5, 678/2, 710/8
 výprosa 126/28, 129/5, 134/7, 659/4
 výpůjčka 659/1
 vyzrozumění o dědickém právu
 463–468/3

výše škody na věci 443/1, 2
 výživa 9/7
 vzdání se práva věřitele 574/3
 vznik SJM 143/6

Z

zadostiučinění morální 13
 – peněžité 13
 zadržovací právo 175n
 – –, funkce a podstata 175/2n
 – –, negativní vymezení 176/1n
 – –, práva a povinnosti oprávněné osoby
 177/3, 178/1n, 179/1, 2
 – –, vznik zadržovacího práva 177/1, 2
 – –, zánik zadržovacího práva 180/1n
 zahájení řízení o dědictví 460/3
 zachování promlčeného práva 100
 zajištění postoupením pohledávky
 554/1
 zajišťovací převod práva 553/2
 zájmové sdružení právnických osob
 20fn
 zákonná domněnka vypořádání 150/16,
 17
 – licence 12
 – – reportážní 12
 – – umělecká 12
 – – úřední 12
 – – vědecká 12
 zákonné zastoupení 23, 26n
 – – nezletilého dítěte 27
 zaměstnanec 8/12, 9/7, 20/13n
 – mladistvý 9/4
 zánik členství v bytovém družstvu
 714/1
 – nájmu 663/37, 676/1, 710/1
 – práva uplynutím doby 578/2
 – předmětu nájmu 680/2
 – SJM 149/1
 – závazku 559/1
 započtení 580/1
 – darů na dědický podíl 481–484/4
 – na základě dohody 581/7
 – – – jednostranného právního úkonu
 580/2, 3
 –, nepřípustnost 581/3, 4
 záruční doba 620/1
 – list[620/5, 502/2
 záruka 619/1, 2
 zásada clara pacta, boni amici 43

- favor negotií **41**
- pacta sunt servanta **43**
- qui tacet consentire non videtur **43c**
- zásah do pokojného stavu **5**
- – práv a oprávněných zájmů jiných **3**
- zástava **153/1n**
- , byty a nebytové prostory **153/11**
- , cenné papíry **153/13, 14**
- , cizí věc **161/1n**
- , movitá věc **153/3n**
- , nemovitosti **153/8n**
- , obchodní podíl **153/15**
- , podnik a věc hromadná **153/7**
- , pohledávky a jiná majetková práva **153/12**
- propadná **126/13**
- , předměty průmyslového vlastnictví **153/16**
- , přírůstky a příslušenství **153/17, 18**
- , soubor věcí **153/6**
- , spoluvlastnický podíl **157/6**
- , zpeněžení zástavy **165a/1n**
- , – –, soudní prodej zástavy **165a/6n**
- , – –, veřejná dražba **165a/2n**
- zástavní dlužník **163/1n**
- –, práva a povinnosti **163/1n**
- právo **152n**
- –, odstoupení od smlouvy **172/1**
- –, pojem a pojmový aparát **152/15**
- – pronajímatele **672/1n, 696/14**
- –, přechod zástavního práva **164/1n**
- –, účel a funkce zástavního práva **152/12n**
- –, uspokojení ze zastavené pohledávky **167/1, 2**
- –, uspokojení z jiné majetkové hodnoty **168/1, 2**
- –, uspokojení ze zástavy **165/1n**
- –, vespolečné zástavní právo **153/19, 165a/9**
- –, vývoj zástavního práva **152/1n**
- –, vznik zástavního práva **156/1n**
- –, – –, rozhodnutím soudu **156/6, 160/1n**
- –, – –, rozhodnutím správního úřadu **156/7n, 160/1n**
- –, – –, zákonné zástavní právo **156/10, 11**
- –, – –, zástavní smlouva **156/3n**
- –, zánik zástavního práva **170/1n, 171/1n**
- –, zástavní právo k právům **154**
- smlouva **156/1n, 169, 552/3**
- –, neplatná ujednání **169/1n**
- –, propadná zástava **169/3**
- věřitel **162/1n**
- –, práva a povinnosti **163/1n**
- zastoupení **22n**
- na základě dohody o plné moci **23, 31n**
- na základě rozhodnutí státního orgánu **23**
- nepřímé **22, p724/1, 724/3, 5, 727/2, 733/6, 737/3, 741/1, 746/3**
- , obecně **p724/2**
- přímé **22, 724/5, 727/2, 733/6**
- ze zákona **23**
- zástupce **22n**
- , osobní jednání **24**
- zastupování, způsobilost **22**
- zastřený (simulovaný) právní úkon **41a**
- zatrubnění potoka **120**
- závazek, dlužník **494/1**
- , důvod plnění **495/1**
- , obsah **494/1n**
- , věřitel **494/1**
- , vznik **489/5**
- , změna **493/1–3**
- závazkový právní vztah **488/1**
- závazky **143/13**
- alternativní **561/1**
- společné **511/1, 2**
- synallagmatické **560/1, 2, 457/1, 2**
- závěť **476/2**
- allografní podle § 476b **476a–476d/3**
- allografní podle § 476c **476a–476d/4**
- , centrální evidence **476/5**
- , datum a podpis **476/3**
- , formy **476a–476d/1**
- holografní **476a–476d/2**
- , nadace **477/2**
- , podmínky v závěti **478/1**
- , sepsaná notářským zápisem **476a–476d/5**
- , spory o platnost **476/7**
- , svědek **476e/1**
- , určení dědice a dědických podílů **477/1**
- , úschova u notáře nebo u soudu **476/4**
- , zjišťování stavu a obsahu **476/6**
- , zrušení a odvolání **480/1**
- zavinění **420/13**

Věcný rejstřík

zavrženíhodné jednání proti projevu
poslední vůle **469/4**
zhotovení stavby, odpovědnost
za poškození nebo zničení stavby
651/1, 2
– věci na zakázku **644/1, 2**
– – – –, odpovědnost za vady věci
645/1
– – – –, převzetí věci objednatelům,
lhůta **650/1**
– – – –, záruční doba **646/1n**
– – – –, záruka **645/1, 646/1**
zhotovitel díla **631/1, 4**
zletilost **8/3, 8/9n, 10/5**
změna pronajímatele **680/3, 705/6,**
714/2, 3
– rozsahu SJM **143a/1**
změny předmětu nájmu **667/2, 694/2, 3**
zmocněnec **31n**
– další **24, 33a**
–, jednání **32**
zmocnitel **31n**
–, smrt **33b**
zneužití práva **123/3**
– výpovědi z nájmu bytu **711a/18, 19**
zpětná koupě **607/1**
– působnost nepravá **854, 868**
– – pravá **854/2, 865/2**
zprostředkování, historický vývoj
774/5
–, jednání zprostředkovatele **777/4, 5**
–, náhrada nákladů **774/9, 776/1n**
–, obchodní zprostředkování **774/4**
–, obsah závazku **774/6**
–, odměna **774/9, 775/1n**
–, odpovědnost za škodu **777/1**
–, odpovědnost za vady **777/4**
–, oznamovací povinnost **774/1n**
–, pojem **774/1**

–, povinnosti zprostředkovatele **774/7,**
777/2
–, povinnosti zájemce **774/8, 777/3**
–, zánik **774/11**
zprostředkovatelská smlouva, forma
774/3
– –, obecně **724/2**
– –, odlišnosti od jiných smluvních
typů **774/4**
– –, podstatné obsahové části **774/2**
způsobilost bytu k užívání **687/2**
– právní **6/1, 8/1n**
– –, deliktů **9/8**
– –, k právním úkonům **8/5n, 38**
– –, zbavení a omezení **10/1n**
ztráta na důchodu **447a/2**
zúžení SJM soudem **148/1**
zvláštní zástupce **30**

Ž

žaloba na určení neplatnosti výpovědi
711/17n
– odpůřčí **42a**
– proti prodeji zástavy **166/1n**
žaloby z podílového spoluvlastnictví
z142/1n
– – – –, mezi podílovými spoluvlastníky
z142/9n
– – – –, mezi podílovými spoluvlastníky
a třetími osobami **z142/3n**
– – – –, řízení o zrušení a vypořádání
podílového spoluvlastnictví **z142/**
24n
– – – –, řízení ve věcech hospodaření
se společnou věcí **z142/14n**
– – – –, žaloby o určení spoluvlastnické-
ho práva **z142/20n**
živá zvířata **118**

